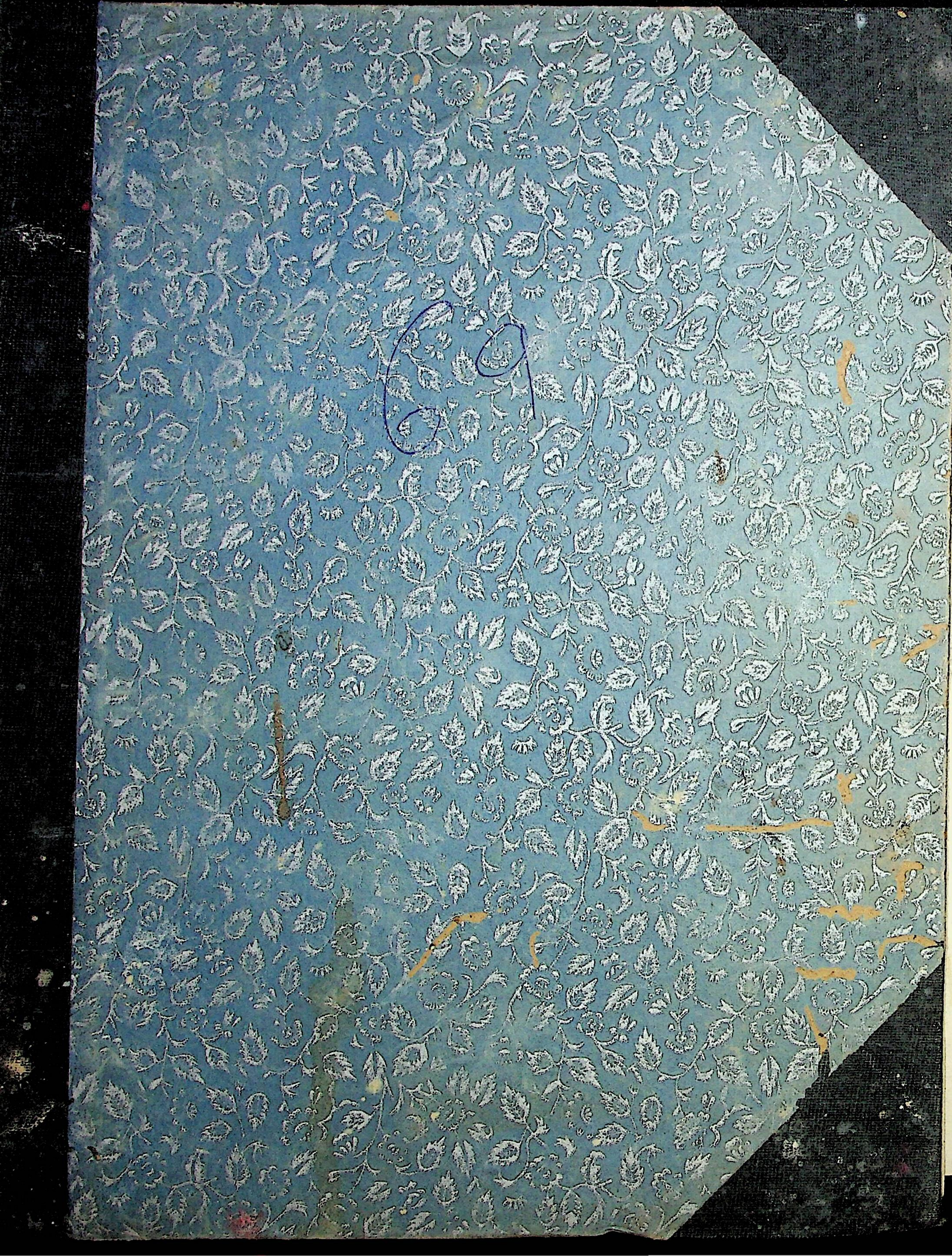

69

69

శ్రీరస్తు.

శ్రీహయగ్రీవపరబ్రహ్మణేనమః

శ్రీమత్సకలజగదేకకారణ వేదాంతైకవేద్య పరబ్రహ్మాభిధానపురుషోత్తమ
పూర్ణావతారసమస్తకళ్యాణగుణాభిరామశ్రీరామచరిత్రామృతకలశపయోనిధిః
స్వశ్రవణపఠనలేఖనపూజనాది జాగరూకశిష్టజనమనోరథపూరణ పారిజాతప్రతినిధిః
పరతత్త్వజిజ్ఞాసుజనమనస్సంశయాంధకారనిరాకరణతిగ్మతేజోనిధిః
నారదోపదేశకరతలామలకీకృతచతురాననవదననిర్గళితశతకోటిగ్రంథవిస్తరశ్రీరామచరిత్రామృత
సారాంశేన-కమలాసనవదనసదనవిహారిభారతీప్రథమావతారభువా
వల్మీకభువా మహర్షిణా వనజభువోనుజ్ఞయా ప్రణీతః
బాలాయోధ్యారణ్యకిష్కింధాసుందరయుద్ధోత్తరాఖ్యైస్సప్తభిఃకాండైరత్యంతమనోహరోయం

శ్రీరామాయణగ్రంథః

సర్వేషామాస్తికజనానాంశ్రీరామాయణవిశుద్ధపాఠపఠనమూలకాఖిలపురుషార్థలాభాపాదనాయ
శ్రీమద్వేదవేదాంతశ్రీభాష్యాదిపారగానంతాచార్యవర్యతనయేన
శ్రీహయగ్రీవభగవచ్చరణసేవాసమాసాదితానవద్యవిద్యావిభూషితేన
స్వాచార్యోపదిష్టోభయవేదాంతక్రమానుసరణధుర్యేణ

సరస్వతి-తిరువేంగడాచార్యేణ.

శ్రీమద్వాల్మీకిప్రణీత శ్రీరామాయణప్రథమోపదేశ పాత్రభూత భరద్వాజమహర్షిగోత్ర క్షీరోదధి
సంపూర్ణకళానిధినా శ్రుతిస్మృతిశ్రుత్యంతశ్రీభాష్యభగవద్విషయాదిసద్గ్రంథ
ప్రచారప్రముదితాంతరంగశ్రీనృసింహార్యవర్యతనయేన

వం-రామకృష్ణమాచార్యేణచ

శ్రీరామాయణమూలవ్యాఖ్యానకోశస్థపాఠభేదయుక్తాయుక్తవిమర్శపూర్వకం సమ్యక్ పరిశోధితః
శ్రీమచ్చెన్నపుర్యాభరణాయమానసరస్వతీనిలయాఖ్యస్వకీయముద్రాక్షరశాలాయామ్
బ్రాహ్మణజనవిరచితాక్షరసంయోజనాదికృత్యస్సన్
శాలీవాహనశకవత్సరేషు ౧౮౪౩ తేషు-దుర్మతినామసంవత్సరశ్రావణశుద్ధ
ద్వితీయాయాంముద్రాక్షరైస్సమ్యక్ప్రకాశితః.

శ్రీరస్తు.

శ్రీవైష్ణవానాం శ్రీరామాయణపఠనోపక్రమానుసంధేయక్రమః-

ప్రథమతస్స్వస్వసంప్రదాయనిర్వాహకాచార్యానుసంధానమ్ -తతః లక్ష్మీనాథేత్యారభ్య ప్రణతోస్మి నిత్యమిత్యంతం- అనంతరం శ్రీశైలపూర్ణవిషయపితామహస్యేతిశ్లోకమారభ్య శ్రీభాష్యకారప్రభృతిస్వాచార్యపర్యంతవిషయాస్సాంప్రదాయికశ్లోకా అనుసంధేయాః - యద్వా శ్రీధరాదిస్వాచార్యపర్యంతాః ప్రతివ్యక్తిశ్లోకా అనుసంధేయాః-

తతః॥ కూజంతం రామరామేతి మధురం మధురాక్షరమ్। ఆరుహ్య కవితాశాఖాం వందే వాల్మీకికోకిలమ్॥ వాల్మీకేర్మునిసింహస్య కవితావనచారిణః। శృణ్వన్ రామకథానాదం కో న యాతి పరాం గతిమ్॥ యః పిబన్సతతం రామచరితామృతసాగరం। అతృప్తస్తం మునిం వందే ప్రాచేతసమకల్మషమ్॥ గోష్పదీకృతవారాశిం మశకీకృతరాక్షసమ్। రామాయణమహామాలారత్నం వందేనిలాత్మజమ్॥ అంజనానందనం వీరం జానకీశోకనాశనమ్। కపీశమక్షహంతారం వందే లంకాభయంకరమ్॥ మనోజవం మారుతతుల్యవేగం జితేంద్రియం బుద్ధిమతాం వరిష్ఠమ్। వాతాత్మజం వానరయూథముఖ్యం శ్రీరామదూతం శిరసా నమామి॥ ఉల్లంఘ్య సింధోస్సలిలం సలీలం యశ్శోకవహ్నిం జనకాత్మజాయాః। ఆదాయ తేనైవ దదాహ లంకాం నమామి తం ప్రాంజలిరాంజనేయం॥ ఆంజనేయమతిపాటలాననం కాంచనాద్రికమనీయవిగ్రహమ్। పారిజాతతరుమూలవాసినం భావయామి పవమాననందనమ్॥ యత్ర యత్ర రఘునాథకీర్తనం తత్ర తత్ర కృతమస్తకాంజలిమ్। బాష్పవారిపరిపూర్ణలోచనం మారుతిం నమత రాక్షసాంతకమ్॥ వేదవేద్యే పరే పుంసి జాతే దశరథాత్మజే। వేదః ప్రాచేతసాదాసీత్సాక్షాద్రామాయణాత్మనా॥ తదుపగతసమాససంధియోగం సమమధురోపనతార్థవాక్యబద్ధమ్। రఘువరచరితం మునిప్రణీతం దశశిరసశ్చ వధం నిశామయధ్వమ్॥ శ్రీరాఘవం దశరథాత్మజమప్రమేయం సీతాపతిం రఘుకులాన్వయరత్నదీపమ్। ఆజానుబాహుమరవిందదళాయతాక్షం రామం నిశాచరవినాశకరం నమామి॥ వైదేహీసహితం సురద్రుమతలే హైమే మహామంటపే మధ్యేపుష్పకమాసనే మణిమయే వీరాసనే సుస్థితమ్। అగ్రే వాచయతి ప్రభంజనసుతే తత్త్వం మునిభ్యః పరం వ్యాఖ్యాంతం భరతాదిభిః పరివృతం రామం భజే శ్యామళం॥ తతో యథాశక్తి శ్రీకోశోపరి భగవదారాధనం॥ శ్రీమతే రామానుజాయ నమః॥

పారాయణసమాపనక్రమః-

ఏవమేతత్పురావృత్తమాఖ్యానం భద్రమస్తు వః। ప్రవ్యాహరత విస్రబ్ధం బలం విష్ణోః ప్రవర్ధతాం॥ లాభస్తేషాం జయస్తేషాం కుతస్తేషాం పరాభవః। యేషామిందీవరశ్యామో హృదయే సుప్రతిష్ఠితః। కాలే వర్షతు పర్జన్యః పృథివీ సస్యశాలినీ। దేశోయం క్షోభరహితో బ్రాహ్మణాస్సంతు నిర్భయాః॥ కావేరీ వర్ధతాం కాలే కాలే వర్షతు వాసవః। శ్రీరంగనాథో జయతు శ్రీరంగశ్రీశ్చ వర్ధతాం॥ స్వస్తి ప్రజాభ్యః పరిపాలయంతాం న్యాయ్యేన మార్గేణ మహీం మహీశాః। గోబ్రాహ్మణేభ్యశ్శుభమస్తు నిత్యం లోకాస్సమస్తాస్సుఖినో భవంతు॥ మంగళం కోసలేంద్రాయ మహనీయగుణాబ్ధయే। చక్రవర్తితనూజాయ సార్వభౌమాయ మంగళం॥ వేదవేదాంతవేద్యాయ మేఘశ్యామళమూర్తయే। పుంసాం మోహనరూపాయ పుణ్యశ్లోకాయ మంగళం॥ విశ్వామిత్రాంతరంగాయ మిథిలానగరీపతేః। భాగ్యానాం పరిపాకాయ భవ్యరూపాయ మంగళం॥ పితృభక్తాయ సతతం భ్రాతృభిస్సహ సీతయా। నందితాఖిలలోకాయ రామభద్రాయ మంగళం। త్యక్తసాకేతవాసాయ చిత్రకూటవిహారిణే। సేవ్యాయ సర్వయమినాం ధీరోదారాయ మంగళం॥ సౌమిత్రిణా చ జానక్యా చాపబాణాసిధారిణే॥ సం. సేవ్యాయ సదా భక్త్యా స్వామినే మమ మంగళం॥ దండకారణ్యవాసాయ ఖండితామరశత్రవే। గృధ్రరాజాయ భక్తాయ ముక్తిదాయాస్తు మంగళం॥ సాదరం శబరీదత్తఫలమూలాభిలాషిణే। సౌలభ్యపరిపూర్ణాయ సత్త్వోద్రిక్తాయ మంగళం॥ హనుమత్సమవేతాయ హరీశాభీష్టదాయినే। వాలిప్రమథనాయాస్తు మహాధీరాయ మంగళం॥ శ్రీమతే రఘువీరాయ సేతూల్లంఘితసింధవే। జితరాక్షసరాజాయ రణధీరాయ మంగళం॥ ఆసాద్య నగరీం దివ్యామభిషిక్తాయ సీతయా। రాజాధిరాజరాజాయ రామభద్రాయ మంగళం॥ మంగళాశాసనపరైర్మదాచార్యపురోగమైః। సర్వైశ్చ పూర్వైరాచార్యైస్సత్కృతాయాస్తు మంగళం॥ తతః పితామహస్యేత్యారభ్య స్వాచార్యాంతాః శ్లోకా అనుసంధేయాః॥ యద్వా-స్వాచార్యమారభ్య శ్రీధరపర్యంతా గురుపరంపరా వానుసంధేయా॥ సీతావివాహపట్టాభిషేకసర్గయోరాస్తు-ఇయం సీతా-అభ్యషించన్-ఇతిశ్లోకపఠనాత్ పూర్వం మధ్యే విశేషతో భగవదారాధనం చ కర్తవ్యం॥

స్మార్తమాధ్వాదీనాం శ్రీరామాయణపఠనోపక్రమానుసంధేయక్రమః

శుక్లాంబరధరం విష్ణుం శశివర్ణం చతుర్భుజమ్ । ప్రసన్నవదనం ధ్యాయేత్సర్వవిఘ్నోపశాంతయే

శ్రీమచ్ఛంకరభగవత్పాదాదిగురుపరంపరానుసంధేయా

దోర్భిర్యుక్తా చతుర్భిస్స్ఫటికమణిమయీమక్షమాలాం దధానా హస్తేనైకేన పద్మం సితమపి చ శుకం పుస్తకం చాపరేణ । భాసా కుందేందుశంఖస్ఫటికమణినిభా భాసమానాసమానా సా మే వాగ్దేవతేయం నివసతు వదనే సర్వదా సుప్రసన్నా ॥ కూజంతం రామరామేతి మధురం మధురాక్షరమ్ । ఆరుహ్య కవితాశాఖాం వందే వాల్మీకికోకిలమ్ ॥ వాల్మీకేర్మునిసింహస్య కవితావనచారిణః । శృణ్వన్ రామకథానాదం కో న యాతి పరాం గతిమ్ ॥ యః పిబన్ సతతం రామచరితామృతసాగరమ్ । అతృప్తస్తం మునిం వందే ప్రాచేతసమకల్మషమ్ ॥ గోష్పదీకృతవారాశిం మశకీకృతరాక్షసమ్ । రామాయణమహామాలారత్నం వందేఽనిలాత్మజమ్ ॥ అంజనానందనం వీరం జానకీశోకనాశనమ్ । కపీశమక్షహంతారం వందే లంకాభయంకరమ్ ॥ ఉల్లంఘ్య సింధోస్సలిలం సలీలం యశ్శోకవహ్నిం జనకాత్మజాయాః । ఆదాయ తేనైవ దదాహ లంకాం నమామి తం ప్రాంజలిరాంజనేయమ్ ॥ ఆంజనేయమతిపాటలాననం కాంచనాద్రికమనీయవిగ్రహమ్ । పారిజాతతరుమూలవాసినం భావయామి పవమాననందనమ్ ॥ యత్ర యత్ర రఘునాథకీర్తనం తత్ర తత్ర కృతమస్తకాంజలిమ్ । బాష్పవారిపరిపూర్ణలోచనం మారుతిం నమత రాక్షసాంతకమ్ ॥ మనోజవం మారుతతుల్యవేగం జితేంద్రియం బుద్ధిమతాం వరిష్ఠమ్ । వాతాత్మజం వానరయూథముఖ్యం శ్రీరామదూతం శిరసా నమామి ॥ యః కర్ణాంజలిసంపుటైరహరహస్సమ్యక్పిబత్యాదరాద్వాల్మీకేర్వదనారవిందగలితం రామాయణాఖ్యం మధు । జన్మవ్యాధిజరావిపత్తిమరణైరత్యంతసోపద్రవం సంసారం స విహాయ గచ్ఛతి పుమాన్విష్ణోః పదం శాశ్వతం ॥ తదుపగతసమాససంధియోగం సమమధురోపనతార్థవాక్యబద్ధమ్ । రఘువరచరితం మునిప్రణీతం దశశిరసశ్చ వధం నిశామయధ్వమ్ ॥ వాల్మీకిగిరిసంభూతా రామసాగరగామినీ । పునాతు భువనం పుణ్యా రామాయణమహానదీ ॥ శ్లోకసారసమాకీర్ణం సర్గకల్లోలసంకులమ్ । కాండగ్రాహమహామీనం వందే రామాయణార్ణవం ॥ వేదవేద్యే పరే పుంసి జాతే దశరథాత్మజే । వేదః ప్రాచేతసాదాసీత్ సాక్షాద్రామాయణాత్మనా ॥

❖❖❖❖❖❖ శ్రీరామధ్యానక్రమః - ❖❖❖❖❖❖

వైదేహీసహితం సురద్రుమతలే హైమే మహామంటపే మధ్యే పుష్పకమాసనే మణిమయే వీరాసనే సుస్థితమ్ । అగ్రే వాచయతి ప్రభంజనసుతే తత్త్వం మునిభ్యః పరం వ్యాఖ్యాంతం భరతాదిభిః పరివృతం రామం భజే శ్యామలమ్ ॥ వామే భూమిసుతా పురశ్చ హనుమాన్పశ్చాత్సుమిత్రాసుతః శత్రుఘ్నో భరతశ్చ పార్శ్వదళయోర్వాయ్వాదికోణేషు చ । సుగ్రీవశ్చ విభీషణశ్చ యువరాట్ తారాసుతో జాంబవాన్ మధ్యే నీలసరోజకోమలరుచిం రామం భజే శ్యామలమ్ ॥ నమోఽస్తు రామాయ సలక్ష్మణాయ దేవ్యై చ తస్యై జనకాత్మజాయై । నమోఽస్తు రుద్రేంద్రయమానిలేభ్యో నమోఽస్తు చంద్రార్కమరుద్గణేభ్యః ॥ తతః శ్రీకోశోపరి శ్రీరామావాహనాదినైవేద్యాంతపూజా విధేయా - పారాయణావసానే చ పునః పూజా కర్తవ్యా

పారాయణసమాపనసమయానుసంధేయశ్లోకక్రమః-

స్వస్తి ప్రజాభ్యః పరిపాలయంతాం న్యాయ్యేన మార్గేణ మహీం మహీశాః । గోబ్రాహ్మణేభ్యశ్శుభమస్తు నిత్యం లోకాస్సమస్తాస్సుఖినో భవంతు ॥ కాలే వర్షతు పర్జన్యః పృథివీ సస్యశాలినీ । దేశోఽయం క్షోభరహితో బ్రాహ్మణాస్సంతు నిర్భయాః ॥ అపుత్రాః పుత్రిణస్సంతు పుత్రిణస్సంతు పౌత్రిణః । అధనాస్సధనాస్సంతు జీవంతు శరదాం శతమ్ ॥ చరితం రఘునాథస్య శతకోటిప్రవిస్తరమ్ । ఏకైకమక్షరం ప్రోక్తం మహాపాతకనాశనమ్ ॥ శృణ్వన్ రామాయణం భక్త్యా యః పాదం పదమేవ వా । స యాతి బ్రహ్మణః స్థానం బ్రహ్మణా పూజ్యతే సదా ॥ రామాయ రామభద్రాయ రామచంద్రాయ వేధసే । రఘునాథాయ నాథాయ సీతాయాః పతయే నమః ॥ యన్మంగళం సహస్రాక్షే సర్వదేవనమస్కృతే । వృత్రనాశే సమభవత్తత్తే భవతు మంగళమ్ ॥ యన్మంగళం సుపర్ణస్య వినతాకల్పయత్పురా । అమృతం ప్రార్థయానస్య తత్తే భవతు మంగళమ్ ॥ మంగళం కోసలేంద్రాయ మహనీయగుణాత్మనే । చక్రవర్తితనూజాయ సార్వభౌమాయ మంగళమ్ ॥ అమృతోత్పాదనే దైత్యాన్ఘ్నతో వజ్రధరస్య యత్ । అదితిర్మంగళం ప్రాదాత్తత్తే భవతు మంగళమ్ ॥ త్రీన్విక్రమాన్ప్రక్రమతో విష్ణోరమితతేజసః । యదాసీన్మంగళం రామ తత్తే భవతు మంగళమ్ ॥ ఋతవస్సాగరా ద్వీపా వేదా లోకా దిశశ్చ తే । మంగళాని మహాబాహో దిశంతు తవ సర్వదా ॥ కాయేన వాచా మనసేంద్రియైర్వా బుద్ధ్యాత్మనా వా ప్రకృతేః స్వభావాత్ । కరోమి యద్యత్సకలం పరస్మై నారాయణాయేతి సమర్పయామి ॥ శ్రీసీతావివాహపట్టాభిషేకసర్గయోస్తు - ఇయం సీతా - అభ్యషించన్ - ఇతి శ్లోకపఠనాత్ ప్రాక్ స్వాంశే శేషతో ధ్యానావాహననైవేద్యాదినీరాజనాంతసపర్యా సంవిధేయా ॥

శ్రీమద్రామాయణే - బాలకాండప్రారంభః.

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత - శ్రీరామచంద్రపరబ్రహ్మణేనమః.

తపస్స్వాధ్యాయనిరతంతపస్వీవాగ్విదాంవరమ్ । నారదంపరిపప్రచ్ఛవాల్మీకిర్మునిపుంగవమ్ ॥ ౧ ॥ కోన్వస్మిన్సాం
ప్రతంలోకే,గుణవాన్కశ్చవీర్యవాన్ । ధర్మజ్ఞశ్చకృతజ్ఞశ్చసత్యవాక్యోదృఢవ్రతః ॥ ౨ ॥ చారిత్రేణచకోయుక్తస్సర్వ
భూతేషుకోహితః । విద్వాన్కఃకస్సమర్థశ్చకశ్చైకప్రియదర్శనః ॥ ౩ ॥ ఆత్మవాన్కోజితక్రోధోద్యుతిమాన్కోన
సూయకః । కస్యబిభ్యతిదేవాశ్చజాతరోషస్యసంయుగే ॥ ౪ ॥ ఏతదిచ్ఛామ్యహంశ్రోతుంపరంకౌతూహలంహిమే । మహ
ర్షేత్వంసమర్థోసిజ్ఞాతుమేవంవిధంనరమ్ ॥ ౫ ॥ శ్రుత్వాచైతత్త్రిలోకజ్ఞోవాల్మీకేర్నారదోవచః । శ్రూయతామితిచా
మంత్ర్యప్రహృష్టోవాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౬ ॥ బహవోదుర్లభాశ్చైవయేత్వయాకీర్తితాగుణాః । మునేవక్ష్యామ్యహంబు
ద్ధ్వాతైర్యుక్తశ్శ్రూయతాంనరః ॥ ౭ ॥ ఇక్ష్వాకువంశప్రభవోరామోనామజనైశ్శ్రుతః । నియతాత్మామహావీర్యోద్యుతి
మాన్ధృతిమాన్వశీ ॥ ౮ ॥ బుద్ధిమాన్నీతిమాన్వాగ్మీశ్రీమాన్శత్రునిబర్హణః । విపులాంసోమహాబాహుఃకంబుగ్రీవో
మహాహనుః ॥ ౯ ॥ మహోరస్కోమహేష్వాసోగూఢజత్రురరిందమః । ఆజానుబాహుస్సుశిరాస్సులలాటస్సువిక్రమః ॥
౧౦ ॥ సమస్సమవిభక్తాంగస్స్నిగ్ధవర్ణఃప్రతాపవాన్ । పీనవక్షావిశాలాక్షోలక్ష్మీవాన్శుభలక్షణః ॥ ౧౧ ॥ ధర్మజ్ఞస్సత్య
సంధశ్చప్రజానాంచహితేరతః । యశస్వీజ్ఞానసంపన్నశ్శుచిర్వశ్యస్సమాధిమాన్ ॥ ౧౨ ॥ ప్రజాపతిసమశ్శ్రీమాన్ధాతా
రిపునిషూదనః । రక్షితాజీవలోకస్యధర్మస్యపరిరక్షితా ॥ ౧౩ ॥ రక్షితాస్వస్యధర్మస్యస్వజనస్యచరక్షితా । వేదవేదాంగత
త్త్వజ్ఞోధనుర్వేదేచనిష్ఠితః ॥ ౧౪ ॥ సర్వశాస్త్రార్థతత్త్వజ్ఞఃస్మృతిమాన్ప్రతిభానవాన్ । సర్వలోకప్రియస్సాధురదీనా
త్మావిచక్షణః ॥ ౧౫ ॥ సర్వదాభిగతస్సద్భిస్సముద్రఇవసింధుభిః । ఆర్యస్సర్వసమశ్చైవసదైవప్రియదర్శనః ॥ ౧౬ ॥ సచ
సర్వగుణోపేతఃకౌసల్యానందవర్ధనః । సముద్రఇవగాంభీర్యేధైర్యేణహిమవానివ ॥ ౧౭ ॥ విష్ణునాసదృశోవీర్యేసోమ
వత్ప్రియదర్శనః । కాలాగ్నిసదృశఃక్రోధేక్షమయాపృథివీసమః ॥ ౧౮ ॥ ధనదేనసమస్త్యాగేసత్యేధర్మఇవాపరః । తమే
వంగుణసంపన్నంరామంసత్యపరాక్రమమ్ ॥ ౧౯ ॥ జ్యేష్ఠంశ్రేష్ఠగుణైర్యుక్తంప్రియందశరథస్సుతమ్ । ప్రకృతీనాంహితై
ర్యుక్తంప్రకృతిప్రియకామ్యయా ॥ ౨౦ ॥ యౌవరాజ్యేనసంయోక్తుమైచ్ఛత్ప్రీత్యామహీపతిః । తస్యాభిషేకసంభారాన్
దృష్ట్వాభార్యాథకైకయీ ॥ ౨౧ ॥ పూర్వందత్తవరాదేవీవరమేనమయాచత । వివాసనంచరామస్యభర[illegible]స్యాభిషేచ
నం ॥ ౨౨ ॥ ససత్యవచనాద్రాజాధర్మపాశేనసంయతః । వివాసయామాససుతంరామందశరథఃప్రియం [illegible] ॥ సజ
గామవనంవీరఃప్రతిజ్ఞామనుపాలయన్ । పితుర్వచననిర్దేశాత్కైకేయ్యాఃప్రియకారణాత్ ॥ ౨౪ ॥ తంవ్రజంతంప్రి
యోభ్రాతాలక్ష్మణోనుజగామహ । స్నేహాద్వినయసంపన్నస్సుమిత్రానందవర్ధనః ॥ ౨౫ ॥ భ్రాతరందయితో[illegible]
తుస్సౌభ్రాత్రమనుదర్శయన్ । రామస్యదయితాభార్యానిత్యంప్రాణసమాహితా ॥ ౨౬ ॥ జనకస్యకు[illegible]
మాయేవనిర్మితా । సర్వలక్షణసంపన్నానారీణాముత్తమావధూః ॥ ౨౭ ॥ సీతాప్యనుగతారామంశశి[illegible]
థా । పౌరైరనుగతోదూరంపిత్రాదశరథేనచ ॥ ౨౮ ॥ శృంగిబేరపురేసూతంగంగాకూలేవ్యసర్జయత్ । గు[illegible]
ధర్మాత్మానిషాదాధిపతింప్రియం ॥ ౨౯ ॥ గుహేనసహితోరామోలక్ష్మణేనచసీతయా । తేవనేనవనంగత్వా[illegible]
బహూదకాః ॥ ౩౦ ॥ చిత్రకూటమనుప్రాప్యభరద్వాజస్యశాసనాత్ । రమ్యమావసథంకృత్వారమమాణా[illegible]

౩౧॥దేవగంధర్వసంకాశాస్తత్ర తేన్యవసన్సుఖం। చిత్రకూటంగతేరామే పుత్రశోకాతురస్తదా॥౩౨॥రాజాదశరథ
స్స్వర్గంజగామవిలపన్సుతం।మృతేతుతస్మిన్భరతోవసిష్ఠప్రముఖైర్ద్విజైః॥౩౩॥నియుజ్యమానోరాజ్యాయనైచ్ఛ
ద్రాజ్యంమహాబలః।సజగామవనంవీరోరామపాదప్రసాదకః॥౩౪॥గత్వాతుసుమహాత్మానంరామంసత్యపరాక్రమం।
అయాచద్భ్రాతరంరామమార్యభావపురస్కృతః॥౩౫॥ త్వమేవరాజాధర్మజ్ఞఇతిరామంవచోబ్రవీత్ । రామోపిపర
మోదారస్సుముఖస్సుమహాయశాః॥౩౬॥నచైచ్ఛత్పితురాదేశాద్రాజ్యంరామోమహాబలః । పాదుకేచాస్యరాజ్యా
యన్యాసందత్త్వాపునఃపునః॥౩౭॥నివర్తయామాసతతోభరతంభరతాగ్రజః।సకామమనవాప్యైవరామపాదావుప
స్పృశన్॥ ౩౮ ॥నందిగ్రామేకరోద్రాజ్యంరామాగమనకాంక్షయా। గతేతుభరతేశ్రీమాన్సత్యసంధోజితేంద్రి
యః॥౩౯॥రామస్తుపునరాలక్ష్యనాగరస్యజనస్యచ।తత్రాగమనమేకాగ్రోదండకాన్ప్రవివేశహ॥౪౦॥ప్రవిశ్యతుమ
హారణ్యంరామోరాజీవలోచనః।విరాధంరాక్షసంహత్వాశరభంగందదర్శహ॥౪౧॥సుతీక్ష్ణంచాప్యగస్త్యంచఅగస్త్య
భ్రాతరంతథా।అగస్త్యవచనాచ్చైవజగ్రాహైంద్రంశరాసనం॥౪౨॥ఖడ్గంచపరమప్రీతస్తూణీచాక్షయసాయకౌ।
వసతస్తస్యరామస్యవనేవనచరైస్సహ॥౪౩॥ఋషయోభ్యాగమన్సర్వేవధాయాసురరక్షసాం।సతేషాంప్రతిశుశ్రా
వరాక్షసానాంతదావనే॥౪౪॥ప్రతిజ్ఞాతశ్చరామేణవధస్సంయతిరక్షసాం ।ఋషీణామగ్నికల్పానాందండకారణ్యవా
సినాం॥ ౪౫ ॥ తేనతత్రైవవసతాజనస్థాననివాసినీ। విరూపితాశూర్పణఖారాక్షసీకామరూపిణీ॥ ౪౬ ॥ తతశ్శూర్పణ
ఖావాక్యాదుద్యుక్తాన్సర్వరాక్షసాన్।ఖరంత్రిశిరసంచైవదూషణంచైవరాక్షసం॥౪౭॥నిజఘానరణేరామస్తేషాంచైవ
పదానుగాన్।వనేతస్మిన్నివసతాజనస్థాననివాసినాం॥౪౮॥రక్షసాంనిహతాన్యాసన్సహస్రాణిచతుర్దశ । తతోజ్ఞాతివ
ధంశ్రుత్వారావణఃక్రోధమూర్ఛితః॥౪౯॥ సహాయంవరయామాస మారీచంనామరాక్షసం। వార్యమాణస్సుబహు
శోమారీచేనచరావణః॥ ౫౦॥ నవిరోధోబలవతాక్షమోరావణతేనతే। అనాదృత్యతుతద్వాక్యంరావణఃకాలచోదితః॥
౫౧॥జగామసహమారీచస్తస్యాశ్రమపదంతదా।తేనమాయావినాదూరమపవాహ్యనృపాత్మజౌ॥౫౨॥ జహారభార్యాం
రామస్యగృధ్రంహత్వాజటాయుషం। గృధ్రంచనిహతందృష్ట్వాహృతాంశ్రుత్వాచమైథిలీం॥౫౩॥ రాఘవశ్శోకసంత
ప్తోవిలలాపాకులేంద్రియః। తతస్తేనైవశోకేనగృధ్రందగ్ధ్వాజటాయుషం॥౫౪॥మార్గమాణోవనేసీతాంరాక్షసంసంద
దర్శహ।కబంధంనామరూపేణవికృతంఘోరదర్శనం॥౫౫॥తంనిహత్యమహాబాహుర్దదాహస్వర్గతశ్చసః। సచాస్యకథ
యామాసశబరీంధర్మచారిణీం॥౫౬॥శ్రమణీంధర్మనిపుణామభిగచ్ఛేతిరాఘవ।సోభ్యగచ్ఛన్మహాతేజాశ్శబరీంశత్రుసూ
దనః॥౫౭॥శబర్యాపూజితస్సమ్యగ్రామోదశరథాత్మజః।పంపాతీరేహనుమతాసంగతోవానరేణహ॥౫౮॥ హనుమద్వ
చనాచ్చైవసుగ్రీవేణసమాగతః।సుగ్రీవాయచతత్సర్వంశంసద్రామోమహాబలః॥ ౫౯ ॥ ఆదితస్తద్యథావృత్తంసీతా
యాశ్చవిశేషతః।సుగ్రీవశ్చాపితత్సర్వంశ్రుత్వారామస్యవానరః॥ ౬౦॥ చకారసఖ్యంరామేణప్రీతశ్చైవాగ్నిసాక్షి
కం। తతోవానరరాజేనవైరానుకథనంప్రతి ॥ ౬౧ ॥ రామాయావేదితంసర్వం ప్రణయాద్దుఃఖితేనచ । ప్రతిజ్ఞా
తంచరామేణ తథావాలివధంప్రతి ॥ ౬౨ ॥ వాలినశ్చబలంతత్ర కథయామాసవానరః । సుగ్రీవశ్శంకితశ్చాసీన్ని
త్యంవీర్యేణరాఘవే॥ ౬౩॥ రాఘవప్రత్యయార్థంతుదుందుభేఃకాయముత్తమం।దర్శయామాససుగ్రీవోమహాపర్వతస
న్నిభం॥౬౪॥ ఉత్స్మయిత్వామహాబాహుఃప్రేక్ష్యచాస్థిమహాబలః। పాదాంగుష్ఠేనచిక్షేపసంపూర్ణందశయోజనం ॥
౬౫ ॥ బిభేదచపునస్సాలాన్సప్తైకేనమహేషుణా।గిరింరసాతలంచైవజనయన్ప్రత్యయంతదా॥ ౬౬॥ తతఃప్రీతమనా
స్తేనవిశ్వస్తస్సమహాకపిః।కిష్కింధాంరామసహితోజగామచగుహాంతదా॥౬౭॥ తతోగర్జద్ధరివరస్సుగ్రీవోహేమపిం
గళః।తేననాదేనమహతానిర్జగామహరీశ్వరః॥౬౮॥అనుమాన్యతదాతారాంసుగ్రీవేణసమాగతః। నిజఘానచతత్రైనంశ
రేణైకేనరాఘవః॥౬౯॥తతస్సుగ్రీవవచనాద్ధత్వావాలినమాహవే। సుగ్రీవమేవతద్రాజ్యేరాఘవఃప్రత్యపాదయత్॥

౭౦॥ సచసర్వాన్సమానీయవానరాన్వానరర్షభః।దిశః ప్రస్థాపయామాసదిదృక్షుర్జనకాత్మజాం॥౭౧॥తతోగృధ్ర
స్యవచనాత్సంపాతేర్హనుమాన్బలీ। శతయోజనవిస్తీర్ణంపుప్లువేలవణార్ణవం॥౭౨॥తత్రలంకాంసమాసాద్యపురీంరావ
ణపాలితాం।దదర్శసీతాంధ్యాయంతీమశోకవనికాంగతాం॥౭౩॥నివేదయిత్వాభిజ్ఞానంప్రవృత్తించనివేద్యచ। సమా
శ్వాస్యచవైదేహీంమర్దయామాసతోరణం॥౭౪॥పంచసేనాగ్రగాన్హత్వాసప్తమంత్రిసుతానపి। శూరమక్షంచ
నిష్పిష్యగ్రహణంసముపాగమత్॥౭౫॥అస్త్రేణోన్ముక్తమాత్మానంజ్ఞాత్వాపైతామహాద్వరాత్। మర్షయన్రాక్షసా
న్వీరోయంత్రిణస్తాన్యదృచ్ఛయా॥౭౬॥తతోదగ్ధ్వాపురీంలంకామృతేసీతాంచమైథిలీం।రామాయప్రియమాఖ్యాతుం
పునరాయాన్మహాకపిః॥౭౭॥ సోభిగమ్యమహాత్మానంకృత్వారామంప్రదక్షిణం। న్యవేదయదమేయాత్మాదృష్టాసీతే
తితత్త్వతః॥౭౮॥తతస్సుగ్రీవసహితోగత్వాతీరంమహోదధేః। సముద్రంక్షోభయామాసశరైరాదిత్యసన్నిభైః॥
౭౯॥ దర్శయామాసచాత్మానంసముద్రస్సరితాంపతిః। సముద్రవచనాచ్చైవనలంసేతుమకారయత్॥౮౦॥ తేనగ
త్వాపురీంలంకాంహత్వారావణమాహవే। రామస్సీతామనుప్రాప్యపరాంవ్రీడాముపాగమత్॥౮౧॥ తామువాచత
తోరామఃపరుషంజనసంసది।అమృష్యమాణాసాసీతావివేశజ్వలనంసతీ॥౮౨॥ తతోగ్నివచనాత్సీతాంజ్ఞాత్వావిగతకల్మ
షాం। కర్మణాతేనమహతాత్రైలోక్యంసచరాచరం॥౮౩॥సదేవర్షిగణంతుష్టంరాఘవస్యమహాత్మనః। బభౌరామస్సం
ప్రహృష్టఃపూజితస్సర్వదైవతైః॥౮౪॥అభిషిచ్యచలంకాయాంరాక్షసేంద్రంవిభీషణం। కృతకృత్యస్తదారామోవిజ్వ
రః ప్రముమోదహ॥౮౫॥ దేవతాభ్యోవరంప్రాప్యసముత్థాప్యచవానరాన్। అయోధ్యాంప్రస్థితోరామఃపుష్పకేణ
సుహృద్వృతః॥౮౬॥ భరద్వాజాశ్రమంగత్వారామస్సత్యపరాక్రమః। భరతస్యాంతికంరామోహనూమంతంవ్యస
ర్జయత్॥౮౭॥ పునరాఖ్యాయికాంజల్పన్సుగ్రీవసహితశ్చసః। పుష్పకంతత్సమారుహ్యనందిగ్రామంయయౌతదా॥
౮౮॥నందిగ్రామేజటాంహిత్వాభ్రాతృభిస్సహితోనఘః।రామస్సీతామనుప్రాప్యరాజ్యంపునరవాప్తవాన్॥౮౯॥ప్ర
హృష్టోముదితోలోకస్తుష్టఃపుష్టస్సధార్మికః। నిరామయోహ్యరోగశ్చదుర్భిక్షభయవర్జితః॥౯౦॥నపుత్రమరణంకించిద్ద్ర
క్ష్యంతిపురుషాఃక్వచిత్। నార్యశ్చావిధవానిత్యంభవిష్యంతిపతివ్రతాః॥౯౧॥నచాగ్నిజంభయంకించిన్నాప్సుమజ్జంతిజం
తవః।నవాతజంభయంకించిన్నాపిజ్వరకృతంతథా॥౯౨॥ నచాపిక్షుద్భయంతత్రనతస్కరభయంతథా। నగరాణిచరా
ష్ట్రాణిధనధాన్యయుతానిచ॥౯౩॥నిత్యంప్రముదితాస్సర్వేయథాకృతయుగేతథా। అశ్వమేధశతైరిష్ట్వాతథాబహుసువ
ర్ణకైః॥౯౪॥గవాంకోట్యయుతందత్త్వాబ్రహ్మలోకంప్రయాస్యతి। అసంఖ్యేయంధనందత్త్వాబ్రాహ్మణేభ్యోమహాయ
శాః॥౯౫॥రాజవంశాన్శతగుణాన్స్థాపయిష్యతిరాఘవః।చాతుర్వర్ణ్యంచలోకేస్మిన్స్వేస్వేధర్మేనియోక్ష్యతి॥౯౬॥ద
శవర్షసహస్రాణిదశవర్షశతానిచ।రామోరాజ్యముపాసిత్వాబ్రహ్మలోకంగమిష్యతి॥౯౭॥ఇదంపవిత్రంపాపఘ్నం
పుణ్యంవేదైశ్చసంమితం।యఃపఠేద్రామచరితంసర్వపాపైఃప్రముచ్యతే॥౯౮॥ఏతదాఖ్యానమాయుష్యంపఠన్రామా
యణంనరః।సపుత్రపౌత్రస్సగణఃప్రేత్యస్వర్గేమహీయతే॥౯౯॥ పఠన్ద్విజోవాగృషభత్వమీయాత్ స్యాత్క్షత్రి
యోభూమిపతిత్వమీయాత్।వణిగ్జనఃపణ్యఫలత్వమీయాజ్జనశ్చశూద్రోపిమహత్త్వమీయాత్॥౧౦౦॥

శ్రీమద్రామాయణే - ఆదికావ్యే శ్రీమద్బాలకాండే - రామాయణకథాసంక్షేపో నామ ప్రథమస్సర్గః ***

నారదస్యతుతద్వాక్యంశ్రుత్వావాక్యవిశారదః।పూజయామాసధర్మాత్మాసహశిష్యోమహామునిః॥౧॥యథా
వత్పూజితస్తేనదేవర్షిర్నారదస్తదా। ఆపృచ్ఛైవాభ్యనుజ్ఞాతస్సజగామవిహాయసమ్॥౨॥ సముహూర్తంగతేత
స్మిన్దేవలోకంమునిస్తదా।జగామతమసాతీరంజాహ్నవ్యాస్త్వవిదూరతః॥౩॥సతుతీరంసమాసాద్యతమసాయామ
హామునిః।శిష్యమాహస్థితంపార్శ్వేదృష్ట్వాతీర్థమకర్దమమ్॥౪॥అకర్దమమిదంతీర్థంభరద్వాజనిశామయ।ర
మణీయంప్రసన్నాంబుసన్మనుష్యమనోయథా॥౫॥ న్యస్యతాంకలశస్తాతదీయతాంవల్కలంమమ। ఇదమేవావగాహి

సాతీర్థముత్తమమ్॥౬॥ ఏవముక్తో భరద్వాజో వాల్మీకేన మహాత్మనా। ప్రాయచ్ఛత మునేస్తస్య వల్కలం నియతో గురోః॥
౭॥ స శిష్యహస్తాదాదాయ వల్కలం నియతేంద్రియః। విచచార హ పశ్యంస్తత్సర్వతో విపులం వనమ్॥౮॥ తస్యాభ్యాశే తు మి
థునం చరన్తమనపాయినమ్। దదర్శ భగవాంస్తత్ర క్రౌంచయోశ్చారునిస్వనమ్॥౯॥ తస్మాత్తు మిథునాదేకం పుమాంసం
పాపనిశ్చయః। జఘాన వైరనిలయో నిషాదస్తస్య పశ్యతః॥౧౦॥ తం శోణితపరీతాంగం వేష్టమానం మహీతలే। భార్యా తు ని
హతం దృష్ట్వా రురావ కరుణాం గిరమ్॥౧౧॥ వియుక్తా పతినా తేన ద్విజేన సహచారిణా। తామ్రశీర్షేణ మత్తేన పత్రిణా స
హితేన వై॥౧౨॥ తదా తు తం ద్విజం దృష్ట్వా నిషాదేన నిపాతితమ్। ఋషేర్ధర్మాత్మనస్తస్య కారుణ్యం సమపద్యత॥౧౩॥ త
తః కరుణవేదిత్వాదధర్మోఽయమితి ద్విజః। నిశామ్య రుదతీం క్రౌంచీమిదం వచనమబ్రవీత్॥౧౪॥ మా నిషాద ప్రతిష్ఠాం త్వమగమ
శ్శాశ్వతీస్సమాః। యత్క్రౌంచమిథునాదేకమవధీః కామమోహితమ్॥౧౫॥ తస్యైవం బ్రువతశ్చింతా బభూవ హృది వీక్ష
తః। శోకార్తేనాస్య శకునేః కిమిదం వ్యాహృతం మయా॥౧౬॥ చింతయన్స మహాప్రాజ్ఞశ్చకార మతిమాన్మతిమ్। శిష్యం
చైవాబ్రవీద్వాక్యమిదం స మునిపుంగవః॥౧౭॥ పాదబద్ధోఽక్షరసమస్తంత్రీలయసమన్వితః। శోకార్తస్య ప్రవృత్తోయం
శ్లోకో భవతు నాన్యథా॥౧౮॥ శిష్యస్తు తస్య బ్రువతో మునేర్వాక్యమనుత్తమమ్। ప్రతిజగ్రాహ సంహృష్టస్తస్య తుష్టోఽభ
వద్గురుః॥౧౯॥ సోఽభిషేకం తతః కృత్వా తీర్థే తస్మిన్యథావిధి। తమేవ చింతయన్నర్థముపావర్తత వై మునిః॥౨౦॥
భరద్వాజస్తతశ్శిష్యో వినీతశ్శ్రుతవాన్మునేః। కలశం పూర్ణమాదాయ పృష్ఠతోఽనుజగామ హ॥౨౧॥ స ప్రవిశ్యాశ్రమప
దం శిష్యేణ సహ ధర్మవిత్। ఉపవిష్టః కథాశ్చాన్యాశ్చకార ధ్యానమాస్థితః॥౨౨॥ ఆజగామ తతో బ్రహ్మా లోకకర్తా స్వ
యంప్రభుః। చతుర్ముఖో మహాతేజా ద్రష్టుం తం మునిపుంగవమ్॥౨౩॥ వాల్మీకిరథ తం దృష్ట్వా సహసోత్థాయ వాగ్యతః।
ప్రాంజలిః ప్రణతో భూత్వా తస్థౌ పరమవిస్మితః॥౨౪॥ పూజయామాస తం దేవం పాద్యార్ఘ్యాసనవందనైః। ప్రణమ్య
విధివచ్చైనం పృష్ట్వా నామయమవ్యయమ్॥౨౫॥ అథోపవిశ్య భగవానాసనే పరమార్చితే। వాల్మీకయే మహర్షయే సం
దిదేశాసనం తతః॥౨౬॥ బ్రహ్మణా సమనుజ్ఞాతస్సోఽప్యుపావిశదాసనే। ఉపవిష్టే తదా తస్మిన్సాక్షాల్లోకపితామహే॥
౨౭॥ తద్గతేనైవ మనసా వాల్మీకిర్ధ్యానమాస్థితః। పాపాత్మనా కృతం కష్టం వైరగ్రహణబుద్ధినా॥౨౮॥ యస్తాదృశం చా
రురవం క్రౌంచం హన్యాదకారణాత్। శోచన్నేవ ముహుః క్రౌంచీముపశ్లోకమిమం పునః॥౨౯॥ జగావంతర్గతమనా భూ
త్వా శోకపరాయణః। తమువాచ తతో బ్రహ్మా ప్రహస్య మునిపుంగవమ్॥౩౦॥ శ్లోక ఏవ త్వయా బద్ధో నాత్ర కార్యా విచార
ణా। మచ్ఛందాదేవ తే బ్రహ్మన్ప్రవృత్తేయం సరస్వతీ॥౩౧॥ రామస్య చరితం సర్వం కురు త్వమృషిసత్తమ। ధర్మాత్మ
నో గుణవతో లోకే రామస్య ధీమతః॥౩౨॥ వృత్తం కథయ వీరస్య యథా తే నారదాచ్ఛ్రుతమ్। రహస్యం చ ప్రకాశం చ
యద్వృత్తం తస్య ధీమతః॥౩౩॥ రామస్య సహ సౌమిత్రే రాక్షసానాం చ సర్వశః। వైదేహ్యాశ్చైవ యద్వృత్తం ప్రకా
శం యది వా రహః॥౩౪॥ తచ్చాప్యవిదితం సర్వం విదితం తే భవిష్యతి। న తే వాగనృతా కావ్యే కాచిదత్ర భవిష్యతి॥౩౫॥
కురు రామకథాం పుణ్యాం శ్లోకబద్ధాం మనోరమామ్। యావత్స్థాస్యంతి గిరయస్సరితశ్చ మహీతలే॥౩౬॥ తావద్రామా
యణకథా లోకేషు ప్రచరిష్యతి। యావద్రామాయణకథా త్వత్కృతా ప్రచరిష్యతి॥౩౭॥ తావదూర్ధ్వమధశ్చ త్వం మ
ల్లోకేషు నివత్స్యసి। ఇత్యుక్త్వా భగవాన్బ్రహ్మా తత్రైవాంతరధీయత॥౩౮॥ తతస్సశిష్యో భగవాన్మునిర్విస్మయమాయ
యౌ। తస్య శిష్యాస్తతస్సర్వే జగుశ్శ్లోకమిమం పునః॥౩౯॥ ముహుర్ముహుః ప్రీయమాణాః ప్రాహుశ్చ భృశవిస్మితాః। సమా
క్షరైశ్చతుర్భిర్యః పాదైర్గీతో మహర్షిణా॥౪౦॥ సోఽనువ్యాహరణాద్భూయశ్శోకశ్శ్లోకత్వమాగతః। తస్య బుద్ధిరియం జా
తా వాల్మీకేర్భావితాత్మనః॥౪౧॥ కృత్స్నం రామాయణం కావ్యమీదృశైః కరవాణ్యహమ్। ఉదారవృత్తార్థపదైర్మనోర
మైస్తదాస్య రామస్య చకార కీర్తిమాన్। సమాక్షరైశ్శ్లోకశతైర్యశస్వినో యశస్కరం కావ్యముదారధీర్మునిః॥౪౨॥ త

దుపగతసమాససంధియోగం సమమధురోపనతార్థవాక్యబద్ధం । రఘువరచరితం మునిప్రణీతం దశశిరసశ్చ వధం నిశా
మయధ్వం ॥ ౪౩ ॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాండే - ద్వితీయస్సర్గః . *****************************

శ్రుత్వా వస్తు సమగ్రం తద్ధర్మాత్మా ధర్మసంహితం । వ్యక్తమన్వేషతే భూయో యద్వృత్తం తస్య ధీమతః ॥ ౧ ॥ ఉప
స్పృశ్యోదకం సమ్యఙ్మునిః స్థిత్వా కృతాంజలిః । ప్రాచీనాగ్రేషు దర్భేషు ధర్మేణాన్వేషతే గతిం ॥ ౨ ॥ రామలక్ష్మణసీతాభీ
రాజ్ఞా దశరథేన చ । సభార్యేణ సరాష్ట్రేణ యత్ప్రాప్తం తత్ర తత్త్వతః ॥ ౩ ॥ హసితం భాషితం చైవ గతిర్యా యచ్చ చేష్టితం ।
తత్సర్వం ధర్మవీర్యేణ యథావత్సంప్రపశ్యతి ॥ ౪ ॥ స్త్రీతృతీయేన చ తదా యత్ప్రాప్తం చరతా వనే । సత్యసంధేన రామేణ తత్స
ర్వం చాన్వవైక్షత ॥ ౫ ॥ తతః పశ్యతి ధర్మాత్మా తత్సర్వం యోగమాస్థితః । పురా యత్తత్ర నివృత్తం పాణావామలకం యథా
॥ ౬ ॥ తత్సర్వం తత్త్వతో దృష్ట్వా ధర్మేణ స మహాద్యుతిః । అభిరామస్య రామస్య చరితం కర్తుముద్యతః ॥ ౭ ॥ కామార్థగుణసంయు
క్తం ధర్మార్థగుణవిస్తరం । సముద్రమివ రత్నాఢ్యం సర్వశ్రుతిమనోహరం ॥ ౮ ॥ స యథా కథితం పూర్వం నారదేన మహర్షి
ణా । రఘువంశస్య చరితం చకార భగవానృషిః ॥ ౯ ॥ జన్మ రామస్య సుమహద్వీర్యం సర్వానుకూలతాం । లోకస్య ప్రియతాం
క్షాంతిం సౌమ్యతాం సత్యశీలతాం ॥ ౧౦ ॥ నానాచిత్రకథాశ్చాన్యా విశ్వామిత్రసమాగమే । జానక్యాశ్చ వివాహం చ ధను
షశ్చ విభేదనం ॥ ౧౧ ॥ రామరామవివాదం చ గుణం దాశరథేస్తదా । తథాభిషేకం రామస్య కైకేయ్యా దుష్టభావతాం ॥ ౧౨ ॥
వ్యాఘాతం చాభిషేకస్య రాఘవస్య వివాసనం । రాజ్ఞశ్శోకం విలాపం చ పరలోకస్య చాశ్రయం ॥ ౧౩ ॥ ప్రకృతీనాం విషా
దం చ ప్రకృతీనాం విసర్జనం । నిషాదాధిపసంవాదం సూతోపావర్తనం తథా ॥ ౧౪ ॥ గంగాయాశ్చాపి సంతారం భరద్వాజ
స్య దర్శనం । భరద్వాజాభ్యనుజ్ఞానాచ్చిత్రకూటస్య దర్శనం ॥ ౧౫ ॥ వాస్తుకర్మనివేశం చ భరతాగమనం తథా । ప్రసాదనం
చ రామస్య పితుశ్చ సలిలక్రియాం ॥ ౧౬ ॥ పాదుకాగ్ర్యాభిషేకం చ నందిగ్రామనివాసనం । దండకారణ్యగమనం విరా
ధస్య వధం తథా ॥ ౧౭ ॥ దర్శనం శరభంగస్య సుతీక్ష్ణేన సమాగమం । అనసూయాసమాస్యాప్యంగరాగస్య చార్పణం ॥ ౧౮ ॥
అగస్త్యదర్శనం చైవ శూర్పణఖ్యాశ్చ దర్శనం । శూర్పణఖ్యాశ్చ సంవాదం విరూపకరణం తథా ॥ ౧౯ ॥ వధం ఖరత్రిశిరసోరుత్థా
నం రావణస్య చ । మారీచస్య వధం చైవ వైదేహ్యా హరణం తథా ॥ ౨౦ ॥ రాఘవస్య విలాపం చ గృధ్రరాజనిబర్హణమ్ । క
బంధదర్శనం చైవ పంపాయాశ్చాపి దర్శనమ్ ॥ ౨౧ ॥ శబర్యా దర్శనం చైవ హనుమద్దర్శనం తథా । ఋశ్యమూకస్య గ
మనం సుగ్రీవేణ సమాగమం ॥ ౨౨ ॥ ప్రత్యయోత్పాదనం సఖ్యం వాలిసుగ్రీవవిగ్రహం । వాలిప్రమథనం చైవ సుగ్రీవప్రతి
పాదనం ॥ ౨౩ ॥ తారావిలాపం సమయం వర్షరాత్రినివాసనం । కోపం రాఘవసింహస్య బలానాముపసంగ్రహం ॥ ౨౪ ॥
దిశః ప్రస్థాపనం చైవ పృథివ్యాశ్చ నివేదనం । అంగుళీయకదానం చ ఋక్షస్య బిలదర్శనం ॥ ౨౫ ॥ ప్రాయోపవేశనం చాపి
సంపాతేశ్చాపి దర్శనం । పర్వతారోహణం చాపి సాగరస్య చ లంఘనం ॥ ౨౬ ॥ సముద్రవచనాచ్చైవ మైనాకస్య చ దర్శ
నం । సింహికాయాశ్చ నిధనం లంకామలయదర్శనం ॥ ౨౭ ॥ రాత్రౌ లంకాప్రవేశం చ హ్యేకస్యాపి విచింతనం । దర్శనం రా
వణస్యాపి పుష్పకస్య చ దర్శనం ॥ ౨౮ ॥ ఆపానభూమిగమనమవరోధస్య దర్శనం । అశోకవనికాయానం సీతాయాశ్చా
పి దర్శనం ॥ ౨౯ ॥ అభిజ్ఞానప్రదానం చ రావణస్య చ దర్శనం । రాక్షసీతర్జనం చైవ త్రిజటాస్వప్నదర్శనం ॥ ౩౦ ॥ మణి
ప్రదానం సీతాయా వృక్షభంగం తథైవ చ । రాక్షసీవిద్రవం చైవ కింకరాణాం నిబర్హణం ॥ ౩౧ ॥ గ్రహణం వాయుసూనో
శ్చ లంకాదాహాభిగర్జనం । ప్రతిప్లవనమేవాథ మధూనాం హరణం తథా ॥ ౩౨ ॥ రాఘవాశ్వాసనం చాపి మణినిర్యాతనం
తథా । విభీషణేన సంసర్గం వధోపాయనివేదనం ॥ ౩౩ ॥ సంగమం చ సముద్రేణ నలసేతోశ్చ బంధనం । ప్రతారం చ సము
ద్రస్య రాత్రౌ లంకావరోధనం ॥ ౩౪ ॥ కుంభకర్ణస్య నిధనం మేఘనాదనిబర్హణం । రావణస్య వినాశం చ సీతావాప్తిమ
రేః పురే ॥ ౩౫ ॥ విభీషణాభిషేకం చ పుష్పకస్య చ దర్శనం । అయోధ్యాయాశ్చ గమనం భరతేన సమాగమం ॥ [illegible]
మాభిషేకాభ్యుదయం సర్వసైన్యవిసర్జనం । స్వరాష్ట్రరంజనం చైవ వైదేహ్యాశ్చ విసర్జనం ॥ ౩౭ ॥ అనా[illegible]
చిద్రామస్య వసుధాతలే । తచ్చకారోత్తరే కావ్యే వాల్మీకిర్భగవానృషిః ॥ ౩౮ ॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాండే - తృ[illegible]

ప్రాప్తరాజ్యస్య రామస్య వాల్మీకిర్భగవానృషిః । చకార చరితం కృత్స్నం విచిత్రపదమాత్మవా[illegible]
హస్రాణి శ్లోకానాముక్తవానృషిః । తథా సర్గశతాన్పంచ షట్కాండాని తథోత్తరం ॥ ౨ ॥ కృత్వాపి [illegible]

భవిష్యం సహ సోత్తరం। చింతయామాస కో న్వేతత్ప్రయుంజీయాదితి ప్రభుః॥౩॥ తస్య చింతయమానస్య మహర్షేర్భా
వితాత్మనః। అగృహ్ణీతాం తతః పాదౌ మునివేషౌ కుశీలవౌ॥౪॥ కుశీలవౌ తు ధర్మజ్ఞౌ రాజపుత్రౌ యశస్వినౌ। భ్రాతరౌ స్వ
రసంపన్నౌ దదర్శాశ్రమవాసినౌ॥౫॥ స తు మేధావినౌ దృష్ట్వా వేదేషు పరినిష్ఠితౌ। వేదోపబృంహణార్థాయ తావగ్రాహ
యత ప్రభుః॥౬॥ కావ్యం రామాయణం కృత్స్నం సీతాయాశ్చరితం మహత్। పౌలస్త్యవధమిత్యేవ చకార చరితవ్రతః॥౭॥
పాఠ్యే గేయే చ మధురం ప్రమాణైస్త్రిభిరన్వితం। జాతిభిస్సప్తభిర్బద్ధం తంత్రీలయసమన్వితం॥౮॥ రసైః శృంగారకారుణ్య
హాస్యరౌద్రభయానకైః। వీరాదిభిశ్చ సంయుక్తం కావ్యమేతదగాయతాం॥౯॥ తౌ తు గాంధర్వతత్త్వజ్ఞౌ మూర్ఛనాస్థాన
కోవిదౌ। భ్రాతరౌ స్వరసంపన్నౌ గంధర్వావివ రూపిణౌ॥౧౦॥ రూపలక్షణసంపన్నౌ మధురస్వరభాషిణౌ। బింబా
దివోద్ధృతౌ బింబౌ రామదేహాత్తథాపరౌ॥౧౧॥ తౌ రాజపుత్రౌ కార్త్స్న్యేన ధర్మ్యమాఖ్యానముత్తమం। వాచో విధేయం
తత్సర్వం కృత్వా కావ్యమనిందితౌ॥౧౨॥ ఋషీణాం చ ద్విజాతీనాం సాధూనాం చ సమాగమే। యథోపదేశం తత్త్వజ్ఞౌ జ
గతుస్తౌ సమాహితౌ॥౧౩॥ మహాత్మానౌ మహాభాగౌ సర్వలక్షణలక్షితౌ। తౌ కదాచిత్సమేతానామృషీణాం భావితాత్మ
నాం॥౧౪॥ ఆసీనానాం సమీపస్థావిదం కావ్యమగాయతాం। తచ్ఛ్రుత్వా మునయస్సర్వే బాష్పపర్యాకులేక్షణాః॥౧౫॥
సాధు సాధ్వితి తావూచుః పరం విస్మయమాగతాః। తే ప్రీతమనసస్సర్వే మునయో ధర్మవత్సలాః॥౧౬॥ ప్రశశంసుః ప్రశస్త
వ్యౌ గాయమానౌ కుశీలవౌ। అహో గీతస్య మాధుర్యం శ్లోకానాం చ విశేషతః॥౧౭॥ చిరనిర్వృత్తమప్యేతత్ప్రత్యక్ష
మివ దర్శితం। ప్రవిశ్య తావుభౌ సుష్ఠు భావం సమ్యగగాయతాం॥౧౮॥ సహితౌ మధురం రక్తం సంపన్నం స్వరసంపదా।
ఏవం ప్రశస్యమానౌ తైస్తపశ్శ్లాఘ్యైర్మహాత్మభిః॥౧౯॥ సంరక్తతరమత్యర్థం మధురం తావగాయతాం। ప్రీతః కశ్చిన్ముని
స్తాభ్యాం సంస్థితః కలశం దదౌ॥౨౦॥ ప్రసన్నో వల్కలం కశ్చిద్దదౌ తాభ్యాం మహాతపాః। అన్యః కృష్ణాజినం ప్రాదాన్మౌం
జీమన్యో మహామునిః॥౨౧॥ కశ్చిత్కమండలుం ప్రాదాద్యజ్ఞసూత్రం తథాపరః। ఔదుంబరీం బ్రుసీమన్యో జపమాలామ
థాపరః॥౨౨॥ ఆయుష్యమపరే చోచుర్ముదా తత్ర మహర్షయః। ఆశ్చర్యమిదమాఖ్యానం మునినా సంప్రకీర్తితం॥౨౩॥ పరం క
వీనామాధారం సమాప్తం చ యథాక్రమం। అభిగీతమిదం గీతం సర్వగీతేషు కోవిదౌ॥౨౪॥ ఆయుష్యం పుష్టిజననం సర్వ
శ్రుతిమనోహరం। ప్రశస్యమానౌ సర్వత్ర కదాచిత్తత్ర గాయనౌ॥౨౫॥ రథ్యాసు రాజమార్గేషు దదర్శ భరతాగ్రజః।
స్వవేశ్మ చానీయ తదా భ్రాతరౌ స కుశీలవౌ॥౨౬॥ పూజయామాస పూజార్హౌ రామశ్శత్రునిబర్హణః। ఆసీనః కాంచనే
దివ్యే స చ సింహాసనే ప్రభుః॥౨౭॥ ఉపోపవిష్టస్సచివైర్భ్రాతృభిశ్చ పరంతపః। దృష్ట్వా తు రూపసంపన్నౌ తావుభౌ నియత
స్తథా॥౨౮॥ ఉవాచ లక్ష్మణం రామశ్శత్రుఘ్నం భరతం తదా। శ్రూయతామిదమాఖ్యానమనయోర్దేవవర్చసోః॥౨౯॥ విచి
త్రార్థపదం సమ్యగ్గాయనౌ సమచోదయత్। తౌ చాపి మధురం రక్తం స్వచిత్తాయతనిస్వనం॥౩౦॥ తంత్రీలయవదత్యర్థం వి
శ్రుతార్థమగాయతాం। హ్లాదయత్సర్వగాత్రాణి మనాంసి హృదయాని చ॥౩౧॥ శ్రోత్రాశ్రయసుఖం గేయం తద్బ
భౌ జనసంసది॥ ఇమౌ మునీ పార్థివలక్షణాన్వితౌ కుశీలవౌ చైవ మహాతపస్వినౌ। మమాపి తద్భూతికరం ప్రవక్ష్యతే మహాను
భావం చరితం నిబోధత॥౩౨॥ తతస్తు తౌ రామవచః ప్రచోదితావగాయతాం మార్గవిధానసంపదా। స చాపి రామః పరిషద్గత
శ్శనైర్బుభూషయాసక్తమనా బభూవ హ॥౩౩॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాండే-చతుర్థస్సర్గః.************************

సర్వాపూర్వమియం యేషామాసీత్కృత్స్నా వసుంధరా। ప్రజాపతిముపాదాయ నృపాణాం జయశాలినామ్॥
౧॥ ఏషాం స సగరో నామ సాగరో యేన ఖానితః। షష్టిః పుత్రసహస్రాణి యం యాంతం పర్యవారయన్॥౨॥ ఇక్ష్వాకూణామి
దం తేషాం రాజ్ఞాం వంశే మహాత్మనామ్। మహదుత్పన్నమాఖ్యానం రామాయణమితి శ్రుతమ్॥౩॥ తదిదం వర్తయిష్యామి
సర్వం నిఖిలమాదితః। ధర్మకామార్థసహితం శ్రోతవ్యమనసూయయా॥౪॥ కోసలో నామ ముదితస్స్ఫీతో జనపదో మ
హాన్। నివిష్టస్సరయూతీరే ప్రభూతధనధాన్యవాన్॥౫॥ అయోధ్యా నామ నగరీ తత్రాసీల్లోకవిశ్రుతా। మనునా మానవేం
ద్రేణ యా పురీ నిర్మితా స్వయం॥౬॥ ఆయతా దశ చ ద్వే చ యోజనాని మహాపురీ। శ్రీమతీ త్రీణి విస్తీర్ణా సువిభక్తమ
హాపథా॥౭॥ రాజమార్గేణ మహతా సువిభక్తేన శోభితా। ముక్తపుష్పావకీర్ణేన జలసిక్తేన నిత్యశః॥౮॥ తాం తు రాజా దశర
థో మహారాష్ట్రవివర్ధనః। పురీమావాసయామాస దివం దేవపతిర్యథా॥౯॥ కవాటతోరణవతీం సువిభక్తాంతరాపణాం।

సర్వయంత్రాయుధవతీముపేతాం సర్వశిల్పిభిః॥౧౦॥సూతమాగధసంబాధాం శ్రీమతీమతులప్రభాం। ఉచ్చాట్టాలధ్వజవతీం శతఘ్నీశతసంకులాం॥ ౧౧ ॥ వధూనాటకసంఘైశ్చ సంయుక్తాం సర్వతఃపురీం। ఉద్యానామ్రవణోపేతాం మహతీం సాలమేఖలాం॥౧౨॥దుర్గగంభీరపరిఖాం దుర్గామన్యైర్దురాసదాం। వాజివారణసంపూర్ణాం గోభిరుష్ట్రైః ఖరైస్తథా॥౧౩॥ సామంతరాజసంఘైశ్చ బలికర్మభిరావృతాం। నానాదేశనివాసైశ్చ వణిగ్భిరుపశోభితాం॥౧౪॥ప్రాసాదై రత్నవికృతైః పర్వతైరుపశోభితాం। కూటాగారైశ్చ సంపూర్ణామింద్రస్యేవామరావతీం॥౧౫॥చిత్రామష్టాపదాకారాం వరనారీగణైర్యుతాం। సర్వరత్నసమాకీర్ణాం విమానగృహశోభితాం॥౧౬॥గృహగాఢామవిచ్ఛిద్రాం సమభూమానివేశితాం। శాలితండులసంపూర్ణామిక్షుకాండరసోదకాం॥౧౭॥దుందుభీభిర్మృదంగైశ్చ వీణాభిః పణవైస్తథా। నాదితాం భృశమత్యర్థం పృథివ్యాం తామనుత్తమాం॥౧౮॥విమానమివ సిద్ధానాం తపసాధిగతం దివి। సునివేశితవేశ్మాంతాం నరోత్తమసమావృతాం॥౧౯॥యేచ బాణైర్న విధ్యంతి వివిక్తమపరాపరం। శబ్దవేధ్యం చ వితతం లఘుహస్తా విశారదాః॥౨౦॥సింహవ్యాఘ్రవరాహాణాం మత్తానాం నదతాం వనే। హంతారో నిశితైశ్శస్త్రైర్బలాద్బాహుబలాదపి॥౨౧॥తాదృశానాం సహస్రైస్తామభిపూర్ణాం మహారథైః। పురీమావాసయామాస రాజా దశరథస్తదా॥౨౨॥ తామగ్నిమద్భిర్గుణవద్భిరావృతాం ద్విజైర్వరైర్వేదషడంగపారగైః। సహస్రదైస్సత్యరతైర్మహాత్మభిర్మహర్షికల్పైర్ఋషిభిశ్చ కేవలైః॥ ౨౩ ॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాండే - పంచమస్సర్గః. ***********************************

పుర్యాం తస్యామయోధ్యాయాం వేదవిత్సర్వసంగ్రహః। దీర్ఘదర్శీ మహాతేజాః పౌరజానపదప్రియః॥౧॥ఇక్ష్వాకూణామతిరథో యజ్వా ధర్మపరో వశీ। మహర్షికల్పో రాజర్షిస్త్రిషు లోకేషు విశ్రుతః॥౨॥బలవాన్నిహతామిత్రో మిత్రవాన్విజితేంద్రియః। ధనైశ్చ సంచయైశ్చాన్యైశ్శక్రవైశ్రవణోపమః॥౩॥యథా మనుర్మహాతేజా లోకస్య పరిరక్షితా। తథా దశరథో రాజా వసన్ జగదపాలయత్ ॥౪ ॥తేన సత్యాభిసంధేన త్రివర్గమనుతిష్ఠతా। పాలితా సా పురీ శ్రేష్ఠా ఇంద్రేణేవామరావతీ॥౫॥తస్మిన్పురవరే హృష్టా ధర్మాత్మానో బహుశ్రుతాః। నరాస్తుష్టా ధనైస్స్వైస్స్వైరలుబ్ధాస్సత్యవాదినః॥౬॥ నాల్పసన్నిచయః కశ్చిదాసీత్తస్మిన్పురోత్తమే। కుటుంబీ యో హ్యసిద్ధార్థోఽగవాశ్వధనధాన్యవాన్॥ ౭ ॥ కామీ వా న కదర్యో వా నృశంసః పురుషః క్వచిత్ । ద్రష్టుం శక్యమయోధ్యాయాం నావిద్వాన్న చ నాస్తికః॥౮॥సర్వే నరాశ్చ నార్యశ్చ ధర్మశీలాస్సుసంయుతాః। ముదితాశ్శీలవృత్తాభ్యాం మహర్షయ ఇవామలాః॥౯॥నాకుండలీ నామకుటీ నాస్రగ్వీ నాల్పభోగవాన్। నామృష్టో నానులిప్తాంగో నాసుగంధశ్చ విద్యతే॥౧౦॥నామృష్టభోజీ నాదాతా నాప్యనంగదనిష్కధృత్। నాహస్తాభరణో నాపి దృశ్యతే నాప్యనాత్మవాన్॥౧౧॥నానాహితాగ్నిర్నాయజ్వా న క్షుద్రో వా న తస్కరః। కశ్చిదాసీదయోధ్యాయాం న చ నిర్వృత్తసంకరః॥౧౨॥స్వకర్మనిరతా నిత్యం బ్రాహ్మణా విజితేంద్రియాః। దానాధ్యయనశీలాశ్చ సంయతాశ్చ ప్రతిగ్రహే॥౧౩॥న నాస్తికో నానృతకో న కశ్చిదబహుశ్రుతః। నాసూయకో న చాశక్తో నావిద్వాన్విద్యతే తదా॥౧౪॥నాషడంగవిదత్రాసీన్నావ్రతీ నాసహస్రదః। న దీనః క్షిప్తచిత్తో వా వ్యథితో వాపి కశ్చన॥౧౫ ॥ద్రష్టుం శక్యమయోధ్యాయాం నాపి రాజన్యభక్తిమాన్ । వర్ణేష్వగ్ర్యచతుర్థేషు దేవతాతిథిపూజకాః॥౧౬॥కృతజ్ఞాశ్చ వదాన్యాశ్చ శూరా విక్రమసంయుతాః। దీర్ఘాయుషో నరాస్సర్వే ధర్మం సత్యం చ సంశ్రితాః॥౧౭॥సహితాః పుత్రపౌత్రైశ్చ నిత్యం స్త్రీభిః పురోత్తమే। క్షత్రం బ్రహ్మముఖం చాసీద్వైశ్యాః క్షత్రమనువ్రతాః॥౧౮॥ శూద్రాస్స్వధర్మనిరతాస్త్రీన్వర్ణానుపచారిణః। సా తేనేక్ష్వాకునాథేన పురీ సుపరిరక్షితా॥౧౯॥యథా పురస్తాన్మనునా మానవేంద్రేణ ధీమతా। యోధానామగ్నికల్పానాం పేశలానాం సువర్చసాం ॥ ౨౦ ॥ సంపూర్ణా కృతవిద్యానాం గుహా కేసరిణామివ । కాంభోజవిషయే జాతైర్బాహ్లీకైశ్చ హయోత్తమైః ॥ ౨౧ ॥ వనాయుజైర్నదీజైశ్చ పూర్ణా హరిహయోత్తమైః । వింధ్యపర్వతజైర్మత్తైః పూర్ణా హైమవతైరపి॥౨౨॥మదాన్వితైరతిబలైర్మాతంగైః పర్వతోపమైః । ఐరావతకులీనైశ్చ మహాపద్మకులైస్తథా॥౨౩॥అంజనాదపి నిష్క్రాంతైర్వామనాదపి చ ద్విపైః। భద్రైర్మంద్రైర్మృగైశ్చైవ భద్రమంద్రమృగైస్తథా॥౨౪॥భద్రమంద్రైర్భద్రమృగైర్మృగమంద్రైశ్చ సా పురీ। నిత్యమత్తైస్సదా పూర్ణా నాగైరచలసన్నిభైః॥౨౫॥సా యోజనే చ ద్వే

భూయస్సత్యనామా ప్రకాశతే|యస్యాందశరథోరాజావసఞ్జగదపాలయత్ ||౨౬||తాంపురీంసమహాతేజారాజాదశ
రథోమహాన్|శశాసశమితామిత్రోనక్షత్రాణీవచంద్రమాః||౨౭|| తాంసత్యనామాందృఢతోరణార్గళాంగృహైర్వి
చిత్రైరుపశోభితాంశివాం|పురీమయోధ్యాంనృసహస్రసంకులాంశశాసవైశక్రసమోమహీపతిః || ఇతిశ్రీమద్బాల
కాండే-షష్ఠస్సర్గః. **
తస్యామాత్యాగుణైరాసన్నిక్ష్వాకోస్తుమహాత్మనః|మంత్రజ్ఞాశ్చేంగితజ్ఞాశ్చనిత్యంప్రియహితేరతాః||౧||అష్టౌబభూ
వుర్వీరస్యతస్యామాత్యాయశస్వినః|శుచయశ్చానురక్తాశ్చరాజకృత్యేషునిత్యశః||౨||ధృష్టిర్జయంతోవిజయస్సిద్ధార్థోహ్య
ర్థసాధకః|అశోకోమంత్రపాలశ్చసుమంత్రశ్చాష్టమోభవత్ ||౩||ఋత్విజౌద్వావభిమతౌతస్యాస్తామృషిసత్తమౌ|వసి
ష్ఠోవామదేవశ్చమంత్రిణశ్చతథాపరే||౪||విద్యావినీతా హ్రీమంతఃకుశలానియతేంద్రియాః|పరస్పరానురక్తాశ్చనీతిమం
తోబహుశ్రుతాః||౫||శ్రీమంతశ్చమహాత్మానశ్శాస్త్రజ్ఞాదృఢవిక్రమాః|కీర్తిమంతఃప్రణిహితాయథావచనకారిణః||౬||
తేజఃక్షమాయశఃప్రాప్తాఃస్మితపూర్వాభిభాషిణః|క్రోధాత్కామార్థహేతోర్వానబ్రూయురనృతంవచః||౭||తేషామవి
దితంకించిత్స్వేషునాస్తిపరేషువా|క్రియమాణంకృతంవాపిచారేణాపిచికీర్షితం||౮||కుశలావ్యవహారేషుసౌహృదేషుపరి
క్షితాః|ప్రాప్తకాలంచతేదండంధారయేయుస్సుతేష్వపి||౯||కోశసంగ్రహణేయుక్తాబలస్యచపరిగ్రహే|అహితంచాపి
పురుషంనవిహింస్యురదూషకం||౧౦|| వీరాశ్చనియతోత్సాహారాజశాస్త్రమనువ్రతాః|శుచీనాంరక్షితారశ్చనిత్యంవిష
యవాసినాం||౧౧||బ్రహ్మక్షత్రమహింసంతస్తేకోశమభివర్ధయన్|సుతీక్ష్ణదండాస్సంప్రేక్ష్యపురుషస్యబలాబలం||౧౨||
శుచీనామేకబుద్ధీనాంసర్వేషాంసంప్రజానతాం|నాసీత్పురేవారాష్ట్రేవామృషావాదీనరఃక్వచిత్ ||౧౩||కశ్చిన్నదుష్టస్త
త్రాసీత్పరదారరతోనరః|ప్రశాంతంసర్వమేవాసీద్రాష్ట్రంపురవరంచతత్ ||౧౪||సువాససస్సువేషాశ్చతేచసర్వేసుశీ
లినః|హితార్థంచనరేంద్రస్యజాగ్రతోనయచక్షుషా||౧౫||గుణాగుణగృహీతాశ్చప్రఖ్యాతాశ్చపరాక్రమే| విదేశేష్వపి
విఖ్యాతాస్సర్వతోబుద్ధినిశ్చయాత్ ||౧౬||సంధివిగ్రహతత్త్వజ్ఞాఃప్రకృత్యాసంపదాన్వితాః | మంత్రసంవరణేయుక్తా
శ్శక్తాస్సూక్ష్మాసుబుద్ధిషు||౧౭||నీతిశాస్త్రవిశేషజ్ఞాస్సతతంప్రియవాదినః | ఈదృశైస్తైరమాత్యైస్తురాజాదశరథోన
ఘః|| ౧౮|| ఉపపన్నోగుణోపేతైరన్వశాసద్వసుంధరాం |అవేక్షమాణశ్చారేణప్రజాధర్మేణరంజయన్ ||౧౯||ప్ర
జానాంపాలనంకుర్వన్నధర్మంపరివర్జయన్ |విశ్రుతస్త్రిషులోకేషువదాన్యస్సత్యసంగరః || ౨౦|| సతత్రపురుషవ్యా
ఘ్రశ్శశాసపృథివీమిమామ్| నాధ్యగచ్ఛద్విశిష్టంవాతుల్యంవాశత్రుమాత్మనః|| ౨౧ ||మిత్రవాన్నతసామంతఃప్రతాప
హతకంటకః|సశశాసజగద్రాజాదివందేవపతిర్యథా|| ౨౨ ||తైర్మంత్రిభిర్మంత్రహితేనివిష్టైర్వృతోనురక్తైఃకుశలై
స్సుమహార్హైః|సపార్థివోదీప్తిమవాపయుక్తస్తేజోమయైర్గోభిరివోదితోర్కః||౨౩||ఇతి శ్రీమద్బాలకాండే-సప్తమస్సర్గః.

తస్యత్వేవంప్రభావస్యధర్మజ్ఞస్యమహాత్మనః|సుతార్థంతప్యమానస్యనాసీద్వంశకరస్సుతః|| ౧ || చింతయా
నస్యతస్యేయంబుద్ధిరాసీన్మహాత్మనః| సుతార్థంహయమేధేనకిమర్థంనయజామ్యహమ్ ||౨ ||సనిశ్చితాంమతింకృత్వా
యష్టవ్యమితిబుద్ధిమాన్ |మంత్రిభిస్సహధర్మాత్మాసర్వైరేవకృతాత్మభిః ||౩ || తతోబ్రవీదిదంరాజాసుమంత్రంమంత్రి
సత్తమం|శీఘ్రమానయమేసర్వాన్గురూంస్తాన్సపురోహితాన్ ||౪ ||తతస్సుమంత్రస్త్వరితంగత్వాత్వరితవిక్రమః|
సమానయత్సతాన్సర్వాన్నిపుణాన్వేదపారగాన్ ||౫||సుయజ్ఞంవామదేవంచజాబాలిమథకాశ్యపం | పురోహితంవ
సిష్ఠంచయేచాన్యేద్విజసత్తమాః ||౬ ||తాన్పూజయిత్వాధర్మాత్మారాజాదశరథస్తదా | ఇదంధర్మార్థసహితంశ్లక్ష్ణంవ
చనమబ్రవీత్ ||౭ ||మమలాలప్యమానస్యపుత్రార్థంనాస్తివైసుఖం| తదర్థంహయమేధేనయక్ష్యామీతిమతిర్మమ ||౮ ||తద
హంయష్టుమిచ్ఛామిశాస్త్రదృష్టేనకర్మణా |కథంప్రాప్స్యామ్యహంకామంబుద్ధిరత్రవిచార్యతాం ||౯|| తతస్సాధ్వితిత
ద్వాక్యంబ్రాహ్మణాఃప్రత్యపూజయన్ |వసిష్ఠప్రముఖాస్సర్వేపార్థివస్యముఖేరితం||౧౦||ఊచుశ్చపరమప్రీతాస్సర్వే
దశరథంవచః|సంభారాస్సంభ్రియంతాంతేతురగశ్చవిముచ్యతాం||౧౧ || సరయ్వాశ్చోత్తరేతీరేయజ్ఞభూమిర్విధీయ
తాం| సర్వథాప్రాప్స్యసేపుత్రానభిప్రేతాంశ్చపార్థివ||౧౨||యస్యతేధార్మికీబుద్ధిరియంపుత్రార్థమాగతా | తతః
ప్రీతోభవద్రాజాశ్రుత్వాతద్ద్విజభాషితం||౧౩||అమాత్యాంశ్చాబ్రవీద్రాజాహర్షపర్యాకులేక్షణః|సంభారాస్సం

క్రియంతాం మే గురూణాం చ వచనాదిహ ॥ ౧౪ ॥ సమర్థాధిష్ఠితశ్చాశ్వస్సోపాధ్యాయో విముచ్యతామ్ । సరయ్వాశ్చోత్తరే తీరే యజ్ఞభూమిర్విధీయతామ్ ॥ ౧౫ ॥ శాంతయశ్చాభివర్ధంతాం యథాకల్పం యథావిధి । శక్యః ప్రాప్తుమయం యజ్ఞస్సర్వేణాపి మహీక్షితా ॥ ౧౬ ॥ నాపరాధో భవేత్కష్టో యద్యస్మిన్ క్రతుసత్తమే । ఛిద్రం హి మృగయంతే త్ర విద్వాంసో బ్రహ్మరాక్షసాః ॥ ౧౭ ॥ నిహతస్య చ యజ్ఞస్య సద్యః కర్తా వినశ్యతి । తద్యథా విధిపూర్వం మే క్రతురేష సమాప్యతే ॥ ౧౮ ॥ తథా విధానం క్రియతాం సమర్థాః కరణేష్విహ । తథేతి చాబ్రువన్ సర్వే మంత్రిణః ప్రత్యపూజయన్ ॥ ౧౯ ॥ పార్థివేంద్రస్య తద్వాక్యం యథాజ్ఞప్తం నిశమ్య తే । తథా ద్విజాస్తే ధర్మజ్ఞా వర్ధయంతో నృపోత్తమమ్ ॥ ౨౦ ॥ అనుజ్ఞాతాస్తతస్సర్వే పునర్జగ్ముర్యథాగతమ్ । విసర్జయిత్వా తాన్ విప్రాన్ సచివానిదమబ్రవీత్ ॥ ౨౧ ॥ ఋత్విగ్భిరుపదిష్టోఽయం యథావత్క్రతురాప్యతామ్ । తావద్యూయం చ భవథ సమర్థాః కరణేష్విహ ॥ ౨౨ ॥ ఇత్యుక్త్వా నృపశార్దూలస్సచివాన్ సముపస్థితాన్ । విసర్జయిత్వా స్వం వేశ్మ ప్రవివేశ మహాద్యుతిః ॥ ౨౩ ॥ తతస్స గత్వా తాః పత్నీర్నరేంద్రో హృదయప్రియాః । ఉవాచ దీక్షాం విశత యక్ష్యేఽహం సుతకారణాత్ ॥ ౨౪ ॥ తాసాం తేనాతికాంతేన వచనేన సువర్చసామ్ । ముఖపద్మాన్యశోభంత పద్మానీవ హిమాత్యయే ॥ ౨౫ ॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాండే-అష్టమస్సర్గః ***************

ఏతచ్ఛ్రుత్వా రహస్సూతో రాజానమిదమబ్రవీత్ । ఋత్విగ్భిరుపదిష్టోఽయం పురావృత్తో మయా శ్రుతః ॥ ౧ ॥ సనత్కుమారో భగవాన్ పూర్వం కథితవాన్ కథామ్ । ఋషీణాం సన్నిధౌ రాజంస్తవ పుత్రాగమం ప్రతి ॥ ౨ ॥ కాశ్యపస్య తు పుత్రోఽస్తి విభండక ఇతి శ్రుతః । ఋశ్యశృంగ ఇతి ఖ్యాతస్తస్య పుత్రో భవిష్యతి ॥ ౩ ॥ స వనే నిత్యసంవృద్ధో మునిర్వనచరస్సదా । నాన్యం జానాతి విప్రేంద్రో నిత్యం పిత్రనువర్తనాత్ ॥ ౪ ॥ ద్వైవిధ్యం బ్రహ్మచర్యస్య భవిష్యతి మహాత్మనః । లోకేషు ప్రథితం రాజన్ విప్రైశ్చ కథితం సదా ॥ ౫ ॥ తస్యైవం వర్తమానస్య కాలస్సమభివర్తత । అగ్నిం శుశ్రూషమాణస్య పితరం చ యశస్వినమ్ ॥ ౬ ॥ ఏతస్మిన్నేవ కాలే తు రోమపాదః ప్రతాపవాన్ । అంగేషు ప్రథితో రాజా భవిష్యతి మహాబలః ॥ ౭ ॥ తస్య వ్యతిక్రమాద్రాజ్ఞో భవిష్యతి సుదారుణా । అనావృష్టిస్సుఘోరా వై సర్వభూతభయావహా ॥ ౮ ॥ అనావృష్ట్యాం తు వృత్తాయాం రాజా దుఃఖసమన్వితః । బ్రాహ్మణాన్ శ్రుతవృద్ధాంశ్చ సమానీయ ప్రవక్ష్యతి ॥ ౯ ॥ భవంతశ్శ్రుతధర్మాణో లోకచారిత్రవేదినః । సమాదిశంతు నియమం ప్రాయశ్చిత్తం యథా భవేత్ ॥ ౧౦ ॥ వక్ష్యంతి తే మహీపాలం బ్రాహ్మణా వేదపారగాః । విభండకసుతం రాజన్ సర్వోపాయైరిహానయ ॥ ౧౧ ॥ ఆనీయ చ మహీపాల ఋశ్యశృంగం పురస్కృతమ్ । ప్రయచ్ఛ కన్యాం శాంతాం వై విధినా సుసమాహితః ॥ ౧౨ ॥ తేషాం తు వచనం శ్రుత్వా రాజా చింతాం ప్రపత్స్యతే । కేనోపాయేన వై శక్య ఇహానేతుం సవీర్యవాన్ ॥ ౧౩ ॥ తతో రాజా వినిశ్చిత్య సహ మంత్రిభిరాత్మవాన్ । పురోహితమమాత్యాంశ్చ తతః ప్రేష్యతి సత్కృతాన్ ॥ ౧౪ ॥ తే తు రాజ్ఞో వచశ్శ్రుత్వా వ్యథితా వినతాననాః । న గచ్ఛేమ ఋషేర్భీతా అనునేష్యంతి తం నృపమ్ ॥ ౧౫ ॥ వక్ష్యంతి చింతయిత్వా తే తస్యోపాయాంశ్చ తత్క్షమాన్ । అనేష్యామో వయం విప్రం న చ దోషో భవిష్యతి ॥ ౧౬ ॥ ఏవమంగాధిపేనైవ గణికాభిరృషేస్సుతః । ఆనీతో వర్షయద్దేవః శాంతా చాస్మై ప్రదీయతే ॥ ౧౭ ॥ ఋశ్యశృంగస్తు జామాతా పుత్రాంస్తవ విధాస్యతి । సనత్కుమారకథితమేతావద్వ్యాహృతం మయా ॥ ౧౮ ॥ అథ హృష్టో దశరథస్సుమంత్రం ప్రత్యభాషత । యథర్శ్యశృంగస్త్వానీతో విస్తరేణ త్వయోచ్యతామ్ ॥ ౧౯ ॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాండే- నవమస్సర్గః.*************

సుమంత్రశ్చోదితో రాజ్ఞా ప్రోవాచేదం వచస్తదా । యథర్శ్యశృంగస్త్వానీతో యేనోపాయేన మంత్రిభిః ॥ ౧ ॥ తన్మే నిగదతస్సర్వం విస్తరేణ శృణుష్వ హ । రోమపాదమువాచేదం సహామాత్యః పురోహితః ॥ ౨ ॥ ఉపాయో నిరపాయోఽయమస్మాభిరభిచింతితః । ఋశ్యశృంగో వనచరస్తపస్స్వాధ్యాయనే రతః ॥ ౩ ॥ అనభిజ్ఞస్స నారీణాం విషయాణాం సుఖస్య చ । ఇంద్రియార్థైరభిమతైర్నరచిత్తప్రమాథిభిః ॥ ౪ ॥ పురమానాయయిష్యామః క్షిప్రం చాధ్యవసీయతామ్ । గణికాస్తత్ర గచ్ఛంతు రూపవత్యస్స్వలంకృతాః ॥ ౫ ॥ ప్రలోభ్య వివిధోపాయైరానేష్యంతీహ సత్కృతాః । శ్రుత్వా తథేతి రాజా చ ప్రత్యువాచ పురోహితమ్ ॥ ౬ ॥ పురోహితో మంత్రిణశ్చ తథా చక్రుశ్చ తే తదా । వారముఖ్యాశ్చ తచ్ఛ్రుత్వా వనం ప్రవివిశుర్మహత్ ॥ ౭ ॥ ఆశ్రమస్యావిదూరేఽస్మిన్ యత్నం కుర్వంతి దర్శనే । ఋషిపుత్రస్య ధీరస్య నిత్యమా

శ్రమవాసినః ||౮|| పితుస్స నిత్యసంతుష్టో నాతిచక్రామ చాశ్రమాత్ । న తేన జన్మప్రభృతి దృష్టపూర్వం తపస్వినా ||౯||
స్త్రీ వా పుమాన్వా యచ్చాన్యత్సర్వం నగరరాష్ట్రజమ్ । తతః కదాచిత్తం దేశమాజగామయదృచ్ఛయా ||౧౦|| విభండక
సుతస్తత్ర తాశ్చాపశ్యద్వరాంగనాః । తాశ్చిత్రవేషాః ప్రమదా గాయంత్యో మధురస్వరాః ||౧౧|| ఋషిపుత్రముపాగ
మ్య సర్వా వచనమబ్రువన్ । కస్త్వం కిం వర్తసే బ్రహ్మన్ జ్ఞాతుమిచ్ఛామహే వయమ్ ||౧౨|| ఏకస్త్వం విజనే ఘో
రే వనే చరసి శంస నః । అదృష్టరూపాస్తాస్తేన కామ్యరూపా వనే స్త్రియః ||౧౩|| హార్దాత్తస్య మతిర్జాతా హ్యాఖ్యాతుం
పితరం స్వకమ్ । పితా విభండకోఽస్మాకం తస్యాహం సుత ఔరసః ||౧౪|| ఋశ్యశృంగ ఇతి ఖ్యాతం నామ కర్మ చ మే భువి । ఇహా
శ్రమపదోఽస్మాకం సమీపే శుభదర్శనాః ||౧౫|| కరిష్యే వోఽత్ర పూజాం వై సర్వేషాం విధిపూర్వకమ్ || ఋషిపుత్రవచ
శ్శ్రుత్వా సర్వాసాం మతిరాస వై ||౧౬|| తదాశ్రమపదం ద్రష్టుం జగ్ముస్సర్వాశ్చ తేన తాః । ఆగతానాం తతః పూజామృ
షిపుత్రశ్చకార హ ||౧౭|| ఇదమర్ఘ్యమిదం పాద్యమిదం మూలఫలం చ నః । ప్రతిగృహ్య చ తాం పూజాం సర్వా ఏవ సము
త్సుకాః ||౧౮|| ఋషేర్భీతాశ్చ శీఘ్రం తా గమనాయ మతిం దధుః । అస్మాకమపి ముఖ్యాని ఫలానీమాని వై ద్విజ ||౧౯|| గృ
హాణ ప్రతి భద్రం తే భక్షయస్వ చ మాచిరమ్ । తతస్తాస్తం సమాలింగ్య సర్వా హర్షసమన్వితాః ||౨౦|| మోదకాన్ప్రద
దుస్తస్మై భక్ష్యాంశ్చ వివిధాన్బహూన్ । తాని చాస్వాద్య తేజస్వీ ఫలానీతి స్మ మన్యతే ||౨౧|| అనాస్వాదితపూర్వాణి వనే
నిత్యనివాసినా । ఆపృచ్ఛ్య చ తదా విప్రం వ్రతచర్యాం నివేద్య చ ||౨౨|| గచ్ఛంతి స్మాపదేశాత్తా భీతాస్తస్య పితుః స్త్రియః ।
గతాసు తాసు సర్వాసు కాశ్యపస్యాత్మజో ద్విజః ||౨౩|| అస్వస్థహృదయశ్చాసీద్దుఃఖాత్స్మ పరివర్తతే । తతోఽపరేద్యుస్తం
దేశమాజగామ స వీర్యవాన్ ||౨౪|| మనోజ్ఞా యత్ర తా దృష్టా వారముఖ్యాస్స్వలంకృతాః । దృష్ట్వైవ తాస్తదా విప్రమా
యాంతం హృష్టమానసాః ||౨౫|| ఉపసృత్య తతస్సర్వాస్తాస్తమూచురిదం వచః । ఏహ్యాశ్రమపదం సౌమ్య హ్యస్మాకమితి
చాబ్రువన్ ||౨౬|| తత్రాప్యేష విధిశ్శ్రీమాన్ విశేషేణ భవిష్యతి । శ్రుత్వా తు వచనం తాసాం సర్వాసాం హృదయంగమమ్ ||
౨౭ || గమనాయ మతిం చక్రే తం చ నిన్యుస్తదా స్త్రియః । తత్ర చానీయమానే తు విప్రే తస్మిన్మహాత్మని ||౨౮|| వవర్ష స
హసా దేవో జగత్ప్రహ్లాదయంస్తదా । వర్షేణైవాగతం విప్రం విషయం స్వం నరాధిపః ||౨౯|| ప్రత్యుద్గమ్య మునిం ప్రహ్వ
శ్శిరసా చ మహీం గతః । అర్ఘ్యం చ ప్రదదౌ తస్మై న్యాయతస్సుసమాహితః ||౩౦|| వవ్రే ప్రసాదం విప్రేంద్రాన్మా విప్రం ము
న్యురావిశేత్ । అంతఃపురం ప్రవేశ్యాస్మై కన్యాం దత్త్వా యథావిధి ||౩౧|| శాంతాం శాంతేన మనసా రాజా హర్షమవాపసః ।
ఏవం స న్యవసత్తత్ర సర్వకామైస్సుపూజితః ||౩౨|| ఋశ్యశృంగో మహాతేజాశ్శాంతయా సహ భార్యయా ||౩౩|| ఇతి శ్రీ
మద్బాలకాండే- దశమస్సర్గః.**
భూయ ఏవ హి రాజేంద్ర శృణు మే వచనం హితమ్ । యథా స దేవప్రవరః కథాయామేవమబ్రవీత్ ||౧|| ఇక్ష్వాకూణాం
కులే జాతో భవిష్యతి సుధార్మికః । నామ్నా దశరథో నామ శ్రీమాన్సత్యప్రతిశ్రవాః ||౨|| అంగరాజేన సఖ్యం చ తస్య రా
జ్ఞో భవిష్యతి । కన్యా చాస్య మహాభాగా శాంతా నామ భవిష్యతి ||౩|| పుత్రస్త్వంగాధిరాజస్య రోమపాద ఇతి శ్రుతః । తం స
రాజా దశరథో గమిష్యతి మహాయశాః ||౪|| అనపత్యోఽస్మి ధర్మాత్మన్ శాంతాభర్తా మమ క్రతుమ్ । ఆహరేచ్ఛత్వయాజ్ఞప్త
స్సంతానార్థం కులస్య చ ||౫|| శ్రుత్వా రాజ్ఞోఽథ తద్వాక్యం మనసా స విచింత్య చ । ప్రదాస్యతే పుత్రవంతం శాంతాభర్తా
రమాత్మవాన్ ||౬|| ప్రతిగృహ్య చ తం విప్రం స రాజా విగతజ్వరః । ఆహరిష్యతి తం యజ్ఞం ప్రహృష్టేనాంతరాత్మనా ||౭|| తం
తు రాజా దశరథో యశస్కామః కృతాంజలిః । ఋశ్యశృంగం ద్విజశ్రేష్ఠం వరయిష్యతి ధర్మవిత్ ||౮|| యజ్ఞార్థం ప్రసవార్థం
చ స్వర్గార్థం చ నరేశ్వరః । లభతే చ స తం కామం ద్విజముఖ్యాద్విశాంపతిః ||౯|| పుత్రాశ్చాస్య భవిష్యంతి చత్వారో
మితవిక్రమాః । వంశప్రతిష్ఠానకరాస్సర్వలోకేషు విశ్రుతాః ||౧౦|| ఏవం స దేవప్రవరః పూర్వం కథితవాన్కథామ్ । సన
త్కుమారో భగవాన్పురా దేవయుగే ప్రభుః ||౧౧|| స త్వం పురుషశార్దూల తమానయ సుసత్కృతమ్ । స్వయమేవ మహా
రాజ గత్వా సబలవాహనః ||౧౨|| అనుమాన్య వసిష్ఠం చ సూతవాక్యం నిశమ్య చ । వసిష్ఠేనాభ్యనుజ్ఞాతో రాజా సంపూర్ణ
మానసః ||౧౩|| సాంతఃపురస్సహామాత్యః ప్రయయౌ యత్ర స ద్విజః । వనాని సరితశ్చైవ వ్యతిక్రమ్య శనైశ్శనైః ||౧౪|| అ

భిచక్రామతందేశంయత్రవైమునిపుంగవః । ఆసాద్యతంద్విజశ్రేష్ఠంరోమపాదసమీపగమ్॥౧౫॥ఋషిపుత్రందదర్శా
దౌదీప్యమానమివానలమ్।తతోరాజాయథాన్యాయంపూజాంచక్రేవిశేషతః॥౧౬॥ సఖిత్వాత్తస్యవైరాజ్ఞఃప్రహృష్టే
నాంతరాత్మనా । రోమపాదేనచాఖ్యాతమృషిపుత్రాయధీమతే॥౧౭॥సఖ్యంసంబంధకంచైవతదాతంప్రత్యపూజయ
త్ ।ఏవంసుసత్కృతస్తేనసహోషిత్వానరర్షభః॥౧౮॥ సప్తాష్టదివసాన్ రాజారాజానమిదమబ్రవీత్ । శాంతాత
వసుతారాజన్ సహభర్త్రావిశాంపతే॥౧౯॥మదీయనగరంయాతుకార్యంహిమహదుద్యతమ్।తథేతిరాజాసంశ్రుత్య
గమనంతస్యధీమతః॥౨౦॥ ఉవాచవచనంవిప్రంగచ్ఛత్వంసహభార్యయా । ఋషిపుత్రఃప్రతిశ్రుత్యతథేత్యాహనృపం
తదా ॥ ౨౧॥ సనృపేణాభ్యనుజ్ఞాతఃప్రయయౌసహభార్యయా । తావన్యోన్యాంజలింకృత్వాస్నేహాత్సంశ్లిష్యచోర
సా॥౨౨॥ననందతుర్దశరథోరోమపాదశ్చవీర్యవాన్ । తతస్సుహృదమాపృచ్ఛ్యప్రస్థితోరఘునందనః॥ ౨౩॥ పౌరేభ్యః
ప్రేషయామాసదూతాన్వైశీఘ్రగామినః। క్రియతాంనగరంసర్వంక్షిప్రమేవస్వలంకృతమ్॥ ౨౪॥ ధూపితంసిక్తసం
మృష్టంపతాకాభిరలంకృతమ్। తతఃప్రహృష్టాఃపౌరాస్తేశ్రుత్వారాజానమాగతమ్॥౨౫॥తథాప్రచక్రుస్తత్సర్వంరాజ్ఞా
యత్ప్రేషితంతదా।తతస్స్వలంకృతంరాజానగరంప్రవివేశహ॥౨౬॥శంఖదుందుభినిర్ఘోషైఃపురస్కృత్యద్విజర్షభమ్
తతఃప్రముదితాస్సర్వేదృష్ట్వాతంనాగరాద్విజమ్॥౨౭॥ప్రవేశ్యమానంసత్కృత్యనరేంద్రేణేంద్రకర్మణా। అంతఃపు
రంప్రవేశ్యైనంపూజాంకృత్వాచశాస్త్రతః॥౨౮॥కృతకృత్యంతదాత్మానంమేనేతస్యోపవాహనాత్ । అంతఃపురస్త్రి
యస్సర్వాశ్శాంతాందృష్ట్వాతథాగతామ్॥౨౯॥సహభర్త్రావిశాలాక్షీంప్రీత్యానందముపాగమన్।పూజ్యమానాచతా
భిస్సారాజ్ఞాచైవవిశేషతః॥౩౦॥ఉవాసతత్రసుఖితాకంచిత్కాలంసహద్విజా ॥ ఇతిశ్రీమద్బాలకాండే-ఏకాదశస్సర్గః.
తతఃకాలేబహుతిథేకస్మింశ్చిత్సుమనోహరే। వసంతేసమనుప్రాప్తేరాజ్ఞోయష్టుంమనోభవత్ ॥౧॥ తతఃప్రసాద్యశిర
సాతంవిప్రందేవవర్ణినమ్। యజ్ఞాయవరయామాససంతానార్థంకులస్యవై॥ ౨॥ తథేతిచసరాజానమువాచచసుస
త్కృతః। సంభారాస్సంభ్రియంతాంతేతురగశ్చవిముచ్యతామ్॥ ౩॥ తతోరాజాబ్రవీద్వాక్యంసుమంత్రంమంత్రిసత్త
మమ్। సుమంత్రావాహయక్షిప్రమృత్విజోబ్రహ్మవాదినః॥ ౪॥ సుయజ్ఞంవామదేవంచజాబాలిమథకాశ్యపమ్।పురో
హితంవసిష్ఠంచయేచాన్యేద్విజసత్తమాః॥ ౫ ॥తతస్సుమంత్రస్త్వరితంగత్వాత్వరితవిక్రమః । సమానయత్సతాన్వి
ప్రాన్సమస్తాన్వేదపారగాన్॥ ౬ ॥తాన్పూజయిత్వాధర్మాత్మారాజాదశరథస్తదా। ధర్మార్థసహితంయుక్తంశ్ల
క్ష్ణంవచనమబ్రవీత్ ॥ ౭ ॥మమలాలప్యమానస్యపుత్రార్థంనాస్తివైసుఖమ్ । తదర్థంహయమేధేనయక్ష్యామీతిమతి
ర్మమ॥౮॥తదహంయష్టుమిచ్ఛామిశాస్త్రదృష్టేనకర్మణా।ఋషిపుత్రప్రభావేనకామాన్ప్రాప్స్యామిచాప్యహమ్॥౯॥
తతస్సాధ్వితితద్వాక్యంబ్రాహ్మణాఃప్రత్యపూజయన్ । వసిష్ఠప్రముఖాస్సర్వేపార్థివస్యముఖాచ్చ్యుతమ్॥ ౧౦ ॥ఋ
శ్యశృంగపురోగాశ్చప్రత్యూచుర్నృపతింతదా । సంభారాస్సంభ్రియంతాంతేతురగశ్చవిముచ్యతామ్॥౧౧॥సర్వథా
ప్రాప్స్యసేపుత్రాంశ్చతురోమితవిక్రమాన్ । యస్యతేధార్మికీబుద్ధిరియంపుత్రార్థమాగతా॥౧౨॥తతఃప్రీతోభవ
ద్రాజాశ్రుత్వాతద్ద్విజభాషితమ్।అమాత్యాంశ్చాబ్రవీద్రాజాహర్షేణేదంశుభాక్షరమ్॥ ౧౩ ॥సంభారాస్సంభ్రి
యంతాంమేగురూణాంవచనాదిహ।సమర్థాధిష్ఠితశ్చాశ్వస్సోపాధ్యాయోవిముచ్యతామ్॥౧౪॥సరయ్వాశ్చోత్తరేతీ
రేయజ్ఞభూమిర్విధీయతామ్।శాంతయశ్చప్రవర్తంతాంయథాకల్పంయథావిధి॥౧౫ ॥శక్యఃప్రాప్తుమయంయజ్ఞస్స-
ర్వేణాపిమహీక్షితా । నాపరాధోభవేత్కష్టోయద్యస్మిన్క్రతుసత్తమే॥౧౬ ॥ఛిద్రంహిమృగయంతేత్రవిద్వాంసోబ్ర
హ్మరాక్షసాః।నిహతస్యచయజ్ఞస్యసద్యఃకర్తావినశ్యతి॥౧౭॥తద్యథావిధిపూర్వంమేక్రతురేషసమాప్యతే । తథావి
ధానంక్రియతాంసమర్థాఃకరణేష్విహ॥౧౮॥తథేతిచతతస్సర్వేమంత్రిణఃప్రత్యపూజయన్ । పార్థివేంద్రస్యతద్వా
క్యంయథాజ్ఞప్తమకుర్వత॥౧౯ ॥తతోద్విజాస్తేధర్మజ్ఞమస్తువన్పార్థివర్షభమ్। అనుజ్ఞాతాస్తతస్సర్వేపునర్జగ్ముర్య
థాగతమ్॥౨౦॥గతానాంతుద్విజాతీనాంమంత్రిణస్తాన్నరాధిపః।విసర్జయిత్వాస్వంవేశ్మప్రవివేశమహాద్యుతిః॥౨౧॥
ఇతిశ్రీమద్బాలకాండే - ద్వాదశస్సర్గః - **
పునఃప్రాప్తేవసంతేతుపూర్ణస్సంవత్సరోభవత్ ।ప్రసవార్థంగతోయష్టుంహయమేధేనవీర్యవాన్ ॥౧॥

వాద్యవసిష్ఠంచ న్యాయతః ప్రతిపూజ్య చ । అబ్రవీత్ప్రశ్రితం వాక్యం ప్రసవార్థం ద్విజోత్తమమ్ ॥ ౨ ॥ యజ్ఞో మే క్రియ
తాం బ్రహ్మన్ యథోక్తం మునిపుంగవ । యథా న విఘ్నః క్రియతే యజ్ఞాంగేషు విధీయతామ్ ॥ ౩ ॥ భవాన్ స్నిగ్ధస్సుహృన్మ
హ్యం గురుశ్చ పరమో భవాన్ । వోఢవ్యో భవతా చైవ భారో యజ్ఞస్య చోద్యతః ॥ ౪ ॥ తథేతి చ స రాజానమబ్రవీద్ద్విజసత్త
మః । కరిష్యే సర్వమేవైతద్భవతా యత్సమర్థితమ్ ॥ ౫ ॥ తతోఽబ్రవీద్ద్విజాన్ వృద్ధాన్ యజ్ఞకర్మసు నిష్ఠితాన్ । స్థాపత్యే నిష్ఠి
తాంశ్చైవ వృద్ధాన్ పరమధార్మికాన్ ॥ ౬ ॥ కర్మాంతికాన్ శిల్పకరాన్ వర్ధకీన్ ఖనకానపి । గణకాన్ శిల్పినశ్చైవ తథైవ నట
నర్తకాన్ ॥ ౭ ॥ తథా శుచీన్ శాస్త్రవిదః పురుషాన్ సుబహుశ్రుతాన్ । యజ్ఞకర్మ సమీహంతాం భవంతో రాజశాసనాత్ ॥ ౮ ॥ ఇష్
టకా బహుసాహస్రాః శీఘ్రమానీయతామితి । ఔపకార్యాః క్రియంతాం చ రాజ్ఞాం బహుగుణాన్వితాః ॥ ౯ ॥ బ్రాహ్మణా
వసథాశ్చైవ కర్తవ్యాశ్శతశశ్శుభాః । భక్ష్యాన్నపానైర్బహుభిస్సముపేతాస్సునిష్ఠితాః ॥ ౧౦ ॥ తథా పౌరజనస్యాపి కర్త
వ్యా బహువిస్తరాః । ఆవాసా బహుభక్ష్యా వై సర్వకామైరుపస్థితాః ॥ ౧౧ ॥ తథా జానపదస్యాపి జనస్య బహుశోభనమ్ । దాత
వ్యమన్నం విధివత్సత్కృత్య న తు లీలయా ॥ ౧౨ ॥ సర్వవర్ణా యథా పూజాం ప్రాప్నువంతి సుసత్కృతాః । న చావజ్ఞా ప్ర
యోక్తవ్యా కామక్రోధవశాదపి ॥ ౧౩ ॥ యజ్ఞకర్మసు యే వ్యగ్రాః పురుషాశ్శిల్పినస్తథా । తేషామపి విశేషేణ పూజా కా
ర్యా యథాక్రమమ్ ॥ ౧౪ ॥ తే చ స్యుస్సంభృతాస్సర్వే వసుభిర్భోజనేన చ । యథా సర్వం సువిహితం న కించిత్పరిహీయతే ॥ ౧౫ ॥
యథా భవంతః కుర్వంతు ప్రీతిస్నిగ్ధేన చేతసా । తతస్సర్వే సమాగమ్య వసిష్ఠమిదమబ్రువన్ ॥ ౧౬ ॥ యథోక్తం యత్సువిహి
తం న కించిత్పరిహీయతే । యథోక్తం తత్కరిష్యామో న కించిత్పరిహాస్యతే ॥ ౧౭ ॥ తతస్సుమంత్రమానీయ వసిష్ఠో వాక్యమ
బ్రవీత్ । నిమంత్రయస్వ నృపతీన్ పృథివ్యాం యే చ ధార్మికాః ॥ ౧౮ ॥ బ్రాహ్మణాన్ క్షత్రియాన్ వైశ్యాన్ శూద్రాంశ్చై
వ సహస్రశః । సమానయస్వ సత్కృత్య సర్వదేశేషు మానవాన్ ॥ ౧౯ ॥ మిథిలాధిపతిం శూరం జనకం సత్యవిక్రమమ్ । నిష్ఠి
తం సర్వశాస్త్రేషు తథా వేదేషు నిష్ఠితమ్ ॥ ౨౦ ॥ తమానయ మహాభాగం స్వయమేవ సుసత్కృతమ్ । పూర్వసంబంధినం జ్ఞా
త్వా తతః పూర్వం బ్రవీమి తే ॥ ౨౧ ॥ తథా కాశీపతిం స్నిగ్ధం సతతం ప్రియవాదినమ్ । వయస్యం రాజసింహస్య స్వయమేవాన
యస్వ హ ॥ ౨౨ ॥ తథా కేకయరాజానం వృద్ధం పరమధార్మికమ్ । శ్వశురం రాజసింహస్య సపుత్రం త్వమిహానయ ॥ ౨౩ ॥ అం
గేశ్వరం మహాభాగం రోమపాదం సుసత్కృతమ్ । వయస్యం రాజసింహస్య తమానయ యశస్వినమ్ ॥ ౨౪ ॥ ప్రాచీనాన్ సిం
ధుసౌవీరాన్ సౌరాష్ట్రేయాంశ్చ పార్థివాన్ । దాక్షిణాత్యాన్ నరేంద్రాంశ్చ సమస్తానానయస్వ హ ॥ ౨౫ ॥ సంతి స్నిగ్ధా
శ్చ యే చాన్యే రాజానః పృథివీతలే । తానానయ యథా క్షిప్రం సానుగాన్ సహబాంధవాన్ ॥ ౨౬ ॥ వసిష్ఠవాక్యం తచ్ఛ్రుత్వా
సుమంత్రస్త్వరితస్తదా । వ్యాదిశత్పురుషాంస్తత్ర రాజ్ఞామానయనే శుభాన్ ॥ ౨౭ ॥ స్వయమేవ హి ధర్మాత్మా ప్రయ
యౌ మునిశాసనాత్ । సుమంత్రస్త్వరితో భూత్వా సమానేతుం మహీక్షితః ॥ ౨౮ ॥ తే చ కర్మాంతికాస్సర్వే వసిష్ఠాయ చ
ధీమతే । సర్వం నివేదయంతి స్మ యజ్ఞే యదుపకల్పితమ్ ॥ ౨౯ ॥ తతః ప్రీతో ద్విజశ్రేష్ఠస్తాన్ సర్వానిదమబ్రవీత్ । అవజ్ఞయా న
దాతవ్యం కస్యచిల్లీలయాపి వా ॥ ౩౦ ॥ అవజ్ఞయా కృతం హన్యాద్దాతారం నాత్ర సంశయః । తతః కైశ్చిదహోరాత్రైరుప
యాతా మహీక్షితః ॥ ౩౧ ॥ బహూని రత్నాన్యాదాయ రాజ్ఞో దశరథస్య వై । తతో వసిష్ఠస్సుప్రీతో రాజానమిదమబ్రవీత్ ॥
౩౨ ॥ ఉపయాతా నరవ్యాఘ్ర రాజానస్తవ శాసనాత్ । మయాపి సత్కృతాస్సర్వే యథార్హం రాజసత్తమాః ॥ ౩౩ ॥
యజ్ఞీయం చ కృతం రాజన్ పురుషైస్సుసమాహితైః । నిర్యాతు చ భవాన్ యష్టుం యజ్ఞాయతనమంతికాత్ ॥ ౩౪ ॥ సర్వకా
మైరుపహృతైరుపేతం వై సమంతతః । ద్రష్టుమర్హసి రాజేంద్ర మనసేవ వినిర్మితమ్ ॥ ౩౫ ॥ తదా వసిష్ఠవచనాదృశ్యశృం
గస్య చోభయోః । శుభే దివసనక్షత్రే నిర్యాతో జగతీపతిః ॥ ౩౬ ॥ తతో వసిష్ఠప్రముఖాస్సర్వ ఏవ ద్విజోత్తమాః । ఋశ్య
శృంగం పురస్కృత్య యజ్ఞకర్మారభంస్తదా ॥ ౩౭ ॥ యజ్ఞవాటగతాస్సర్వే యథాశాస్త్రం యథావిధి ॥ ౩౮ ॥ ఇతి
శ్రీమద్బాలకాండే - త్రయోదశస్సర్గః - ***************************************

అథ సంవత్సరే పూర్ణే తస్మిన్ ప్రాప్తే తురంగమే । సరయ్వాశ్చోత్తరే తీరే రాజ్ఞో యజ్ఞోఽభ్యవర్తత ॥ ౧ ॥ ఋశ్యశృం
గం పురస్కృత్య కర్మ చక్రుర్ద్విజర్షభాః । అశ్వమేధే మహాయజ్ఞే రాజ్ఞోఽస్య సుమహాత్మనః ॥ ౨ ॥ కర్మ కుర్వంతి విధివద్యా
జకా వేదపారగాః । యథావిధి యథాన్యాయం పరిక్రామంతి శాస్త్రతః ॥ ౩ ॥ ప్రవర్గ్యం శాస్త్రతః కృత్వా తథైవోపసదం

ద్విజాః। చక్రుశ్చవిధివత్సర్వమధికంకర్మశాస్త్రతః॥ ౪॥ అభిపూజ్యతతోహృష్టాస్సర్వేచక్రుర్యథావిధి। ప్రాతస్సవన
పూర్వాణికర్మాణిమునిపుంగవాః॥ ౫॥ ఐంద్రశ్చవిధివద్దత్తో రాజాచాభిష్టుతోఽనఘః। మాధ్యందినంచసవనంప్రావర్త
తయథాక్రమమ్॥ ౬॥ తృతీయసవనంచైవరాజ్ఞోఽస్యసుమహాత్మనః। చక్రుస్తేశాస్త్రతోదృష్ట్వాతథాబ్రాహ్మణపుంగవాః
॥ ౭॥ నచాహుతమభూత్తత్రస్ఖలితంవాపికించన। దృశ్యతేబ్రహ్మవత్సర్వంక్షేమయుక్తంహిచక్రిరే॥ ౮॥ నతేష్వహస్సు
శ్రాంతోవాక్షుధితోవాపిదృశ్యతే। నావిద్వాన్బ్రాహ్మణస్తత్రనాశతానుచరస్తథా॥ ౯॥ బ్రాహ్మణాభుంజతేనిత్యం
నాథవంతశ్చభుంజతే। తాపసాభుంజతేచాపిశ్రమణాభుంజతేతథా॥ ౧౦॥ వృద్ధాశ్చవ్యాధితాశ్చైవస్త్రియోబాలాస్త
థైవచ। అనిశంభుంజమానానాంనతృప్తిరుపలభ్యతే॥ ౧౧॥ దీయతాందీయతామన్నంవాసాంసివివిధానిచ। ఇతిసంచోది
తాస్తత్రతథాచక్రురనేకశః॥ ౧౨॥ అన్నకూటాశ్చబహవోదృశ్యంతేపర్వతోపమాః। దివసేదివసేతత్రసిద్ధస్యవిధివత్త
దా॥ ౧౩॥ నానాదేశాదనుప్రాప్తాఃపురుషాస్స్త్రీగణాస్తథా। అన్నపానైస్సువిహితాస్తస్మిన్యజ్ఞేమహాత్మనః॥ ౧౪॥ అన్నం
హివిధివత్స్వాదుప్రశంసంతిద్విజర్షభాః। అహోతృప్తాస్స్మభద్రంతఇతిశుశ్రావరాఘవః॥ ౧౫॥ స్వలంకృతాశ్చపు
రుషాబ్రాహ్మణాన్పర్యవేషయన్। ఉపాసతేచతానన్యేసుమృష్టమణికుండలాః॥ ౧౬॥ కర్మాంతరేతదావిప్రాహేతు
వాదాన్బహూనపి। ప్రాహుస్సువాగ్మినోధీరాఃపరస్పరజిగీషయా॥ ౧౭॥ దివసేదివసేతత్రసంస్తరేకుశలాద్విజాః। సర్వ
కర్మాణిచక్రుస్తేయథాశాస్త్రంప్రచోదితాః॥ ౧౮॥ నాషడంగవిదత్రాసీన్నావ్రతోనాబహుశ్రుతః। సదస్యస్తస్య
వైరాజ్ఞోనావాదకుశలోద్విజః॥ ౧౯॥ ప్రాప్తేయూపోచ్ఛ్రయేతస్మిన్షడ్బైల్వాఃఖాదిరాస్తథా। తావంతోబిల్వస
హితాఃపర్ణినశ్చతథాపరే॥ ౨౦॥ శ్లేష్మాతకమయోదిష్టోదేవదారుమయస్తథా। ద్వావేవతత్రవిహితౌబాహువ్యస్తప
రిగ్రహౌ॥ ౨౧॥ కారితాస్సర్వఏవైతేశాస్త్రజ్ఞైర్యజ్ఞకోవిదైః। శోభార్థంతస్యయజ్ఞస్యకాంచనాలంకృతాభవన్॥ ౨౨॥
ఏకవింశతియూపాస్తేఏకవింశత్యరత్నయః। వాసోభిరేకవింశద్భిరేకైకంసమలంకృతాః॥ ౨౩॥ విన్యస్తావిధివత్సర్వేశిల్పిభి
స్సుకృతాదృఢాః। అష్టాశ్రయస్సర్వఏవశ్లక్ష్ణరూపసమన్వితాః॥ ౨౪॥ ఆచ్ఛాదితాస్తేవాసోభిఃపుష్పైర్గంధైశ్చభూషి
తాః। సప్తర్షయోదీప్తిమంతోవిరాజంతేయథాదివి॥ ౨౫॥ ఇష్టకాశ్చయథాన్యాయంకారితాశ్చప్రమాణతః। చితోఽగ్ని
ర్బ్రాహ్మణైస్తత్రకుశలైశ్శుల్బకర్మణి॥ ౨౬॥ సచిత్యోరాజసింహస్యసంచితఃకుశలైర్ద్విజైః। గరుడోరుక్మపక్షోవై
త్రిగుణోఽష్టాదశాత్మకః॥ ౨౭॥ నియుక్తాస్తత్రపశవస్తత్తదుద్దిశ్యదైవతమ్। ఉరగాఃపక్షిణశ్చైవయథాశాస్త్రంప్రచోది
తాః॥ ౨౮॥ శామిత్రేతుహయస్తత్రతథాజలచరాశ్చయే। ఋషిభిస్సర్వమేవైతన్నియుక్తంశాస్త్రతస్తదా॥ ౨౯॥ పశూ
నాంత్రిశతంతత్రయూపేషునియతంతదా। అశ్వరత్నోత్తమంతస్యరాజ్ఞోదశరథస్యచ॥ ౩౦॥ కౌసల్యాతంహయంత
త్రపరిచర్యసమంతతః। కృపాణైర్విశశాసైనంత్రిభిఃపరమయాముదా॥ ౩౧॥ పతత్రిణాతదాసార్ధంసుస్థితేనచచేత
సా। అవసద్రజనీమేకాంకౌసల్యాధర్మకామ్యయా॥ ౩౨॥ హోతాధ్వర్యుస్తథోద్గాతాహయేనసమయోజయన్। మ
హిష్యాపరివృక్త్యాచవావాతాంచతథాపరామ్॥ ౩౩॥ పతత్రిణస్తస్యవపాముద్ధృత్యనియతేంద్రియః। ఋత్విక్పరమ
సంపన్నశ్శ్రపయామాసశాస్త్రతః॥ ౩౪॥ ధూమగంధంవపాయాస్తుజిఘ్రతిస్మనరాధిపః। యథాకాలంయథాన్యాయం
నిర్ణుదన్పాపమాత్మనః॥ ౩౫॥ హయస్యతస్యచాంగానితానిసర్వాణిబ్రాహ్మణాః। అగ్నౌప్రాస్యంతివిధివత్సమం
త్రాష్షోడశర్త్విజః॥ ౩౬॥ ప్లక్షశాఖాసుయజ్ఞానామన్యేషాంక్రియతేహవిః। అశ్వమేధస్యచైకస్యవైతసోభాగఇష్యతే॥
౩౭॥ త్ర్యహోఽశ్వమేధస్సంఖ్యాతఃకల్పసూత్రేణబ్రాహ్మణైః। చతుష్టోమమహస్తస్యప్రథమంపరికల్పితమ్॥ ౩౮॥ ఉ
క్థ్యంద్వితీయంసంఖ్యాతమతిరాత్రంతథోత్తరమ్। కారితాస్తత్రబహవోవిహితాశ్శాస్త్రదర్శనాత్॥ ౩౯॥ జ్యోతి
ష్టోమాయుషీచైవమతిరాత్రౌచనిర్మితౌ। అభిజిద్విశ్వజిచ్చైవమప్తోర్యామోమహాక్రతుః॥ ౪౦॥ ప్రాచీంహోత్రే
దదౌరాజాదిశంస్వకులవర్ధనః। అధ్వర్యవేప్రతీచీంతుబ్రహ్మణేదక్షిణాందిశమ్॥ ౪౧॥ ఉద్గాత్రేచతథోదీచీందక్షిణైషావి
నిర్మితా। అశ్వమేధేమహాయజ్ఞేస్వయంభువిహితేపురా॥ ౪౨॥ క్రతుంసమాప్యతుతదాన్యాయతఃపురుషర్షభః। ఋత్వి
గ్భ్యోహిదదౌరాజాధరాంతాంక్రతువర్ధనః॥ ౪౩॥ ఋత్విజస్త్వబ్రువన్సర్వేరాజానంగతకల్మషమ్। భవానేవమహీం
కృత్స్నామేకోరక్షితుమర్హసి॥ ౪౪॥ నభూమ్యాకార్యమస్మాకంనహిశక్తాస్స్మపాలనే। రతాస్స్వాధ్యాయకరణేవయం

నిత్యంహిభూమిపా॥౪౫॥నిష్క్రియంకించిదేవేహ ప్రయచ్ఛతుభవానితి। మణిరత్నంసువర్ణంవాగావోయద్వాసముద్య
తమ్॥౪౬॥తత్ప్రయచ్ఛనరశ్రేష్ఠధరణ్యానప్రయోజనమ్।ఏవముక్తోనరపతిర్బ్రాహ్మణైర్వేదపారగైః॥౪౭॥గవాంశ
తసహస్రాణిదశతేభ్యోదదౌనృపః।దశకోటిస్సువర్ణస్యరజతస్యచతుర్గుణమ్॥౪౮॥ఋత్విజశ్చతతస్సర్వేప్రదదు
స్సహితావసు।ఋశ్యశృంగాయమునయేవసిష్ఠాయచధీమతే॥౪౯॥తతస్తేన్యాయతఃకృత్వాప్రవిభాగంద్విజోత్తమాః।
సుప్రీతమనసస్సర్వేప్రత్యూచుర్ముదితాభృశమ్॥౫౦॥తతఃప్రసర్పకేభ్యస్తుహిరణ్యంసుసమాహితః। జాంబూనదం
కోటిసంఖ్యంబ్రాహ్మణేభ్యోదదౌతదా॥౫౧॥దరిద్రాయద్విజాయాథహస్తాభరణముత్తమమ్।కస్మైచిద్యాచమానాయ
దదౌరాఘవనందనః॥౫౨॥తతఃప్రీతేషునృపతిర్ద్విజేషుద్విజవత్సలః। ప్రణామమకరోత్తేషాంహర్షపర్యాకులేక్షణః॥
౫౩॥తస్యాశిషోథవివిధాబ్రాహ్మణైస్సముదీరితాః।ఉదారస్యనృవీరస్యధరణ్యాంప్రణతస్యచ॥౫౪॥తతఃప్రీతమనారా
జాప్రాప్యయజ్ఞమనుత్తమం।పాపాపహంస్వర్నయనందుస్తరంపార్థివర్షభైః॥౫౫॥తతోబ్రవీదృశ్యశృంగంరాజా
దశరథస్తదా।కులస్యవర్ధనంతంతుకర్తుమర్హసిసువ్రత॥౫౬॥తథేతిచసరాజానమువాచద్విజసత్తమః।భవిష్యం
తిసుతారాజంశ్చత్వారస్తేకులోద్వహాః॥౫౭॥ఇతిశ్రీమద్బాలకాండే - చతుర్దశస్సర్గః॥****************

మేధావీతుతతోధ్యాత్వాసకించిదిదముత్తరం। లబ్ధసంజ్ఞస్తతస్తంతువేదజ్ఞోనృపమబ్రవీత్॥౧॥ఇష్టింతేహంక
రిష్యామిపుత్రీయాంపుత్రకారణాత్। అథర్వశిరసిప్రోక్తైర్మంత్రైస్సిద్ధాంవిధానతః॥౨॥ తతఃప్రాక్రమదిష్టింతాంపు
త్రీయాంపుత్రకారణాత్।జుహావాగ్నౌచతేజస్వీమంత్రదృష్టేనకర్మణా॥౩॥తతోదేవాస్సగంధర్వాస్సిద్ధాశ్చపరమర్ష
యః।భాగప్రతిగ్రహార్థంవైసమవేతాయథావిధి॥౪॥తాస్సమేత్యయథాన్యాయంతస్మిన్సదసిదేవతాః। అబ్రువన్
లోకకర్తారంబ్రహ్మాణంవచనంమహత్॥౫॥భగవంస్త్వత్ప్రసాదేనరావణోనామరాక్షసః। సర్వాన్నోబాధతేవీ
ర్యాచ్ఛాసితుంతంనశక్నుమః॥౬॥త్వయాతస్మైవరోదత్తఃప్రీతేనభగవన్పురా।మానయంతశ్చతంనిత్యంసర్వంతస్యక్ష
మామహే॥౭॥ఉద్వేజయతిలోకాంస్త్రీనుచ్ఛ్రితాన్ద్వేష్టిదుర్మతిః। శక్రంత్రిదశరాజానంప్రధర్షయితుమిచ్ఛతి॥౮॥
ఋషీన్యక్షాన్సగంధర్వానసురాన్బ్రాహ్మణాంస్తథా।అతిక్రామతిదుర్ధర్షోవరదానేనమోహితః॥౯॥ నైనం
సూర్యఃప్రతపతిపార్శ్వేవాతినమారుతః। చలోర్మిమాలీతందృష్ట్వాసముద్రోపినకంపతే॥౧౦॥ తన్మహన్నోభయంత
స్మాద్రాక్షసాద్ఘోరదర్శనాత్। వధార్థంతస్యభగవన్నుపాయంకర్తుమర్హసి॥౧౧॥ఏవముక్తస్సురైస్సర్వైశ్చింతయి
త్వాతతోబ్రవీత్।హంతాయంవిదితస్తస్యవధోపాయోదురాత్మనః॥౧౨॥తేనగంధర్వయక్షాణాందేవదానవరక్షసామ్
అవధ్యోస్మీతివాగుక్తాతథేత్యుక్తంచతన్మయా॥౧౩॥నాకీర్తయదవజ్ఞానాత్తద్రక్షోమానుషాంస్తదా। తస్మాత్సమాను
షాద్వధ్యోమృత్యుర్నాన్యోస్యవిద్యతే॥౧౪॥ ఏతచ్ఛ్రుత్వాప్రియంవాక్యంబ్రహ్మణాసముదాహృతమ్। దేవామహ
ర్షయస్సర్వేప్రహృష్టాస్తేభవంస్తదా॥౧౫॥ ఏతస్మిన్నంతరేవిష్ణురుపయాతోమహాద్యుతిః। శంఖచక్రగదాపాణిఃపీత
వాసాజగత్పతిః॥౧౬॥బ్రహ్మణాచసమాగమ్యతత్రతస్థౌసమాహితః।తమబ్రువన్సురాస్సర్వేసమభిష్టూయసన్నతాః॥
౧౭॥త్వాంనియోక్ష్యామహేవిష్ణోలోకానాంహితకామ్యయా।రాజ్ఞోదశరథస్యత్వమయోధ్యాధిపతేఃప్రభో॥౧౮॥ ధ
ర్మజ్ఞస్యవదాన్యస్యమహర్షిసమతేజసః। తస్యభార్యాసుతిసృషుహ్రీశ్రీకీర్త్యుపమాసుచ॥ ౧౯॥ విష్ణోపుత్రత్వమా
గచ్ఛకృత్వాత్మానంచతుర్విధమ్।తత్రత్వంమానుషోభూత్వాప్రవృద్ధంలోకకంటకమ్॥ ౨౦॥ అవధ్యందైవతైర్విష్ణోసమ
రేజహిరావణమ్।సహిదేవాంశ్చగంధర్వాన్సిద్ధాంశ్చమునిసత్తమాన్॥ ౨౧ ॥ రాక్షసోరావణోమూర్ఖోవీర్యోత్సేకేన
బాధతే।ఋషయశ్చతతస్తేనగంధర్వాప్సరసస్తథా॥౨౨॥క్రీడంతోనందనవనేరౌద్రేణకిలహింసితాః। వధార్థంవయ
మాయాతాస్తస్యవైమునిభిస్సహ॥౨౩॥సిద్ధగంధర్వయక్షాశ్చతతస్త్వాంశరణంగతాః।త్వంగతిఃపరమోదేవసర్వేషాం
నఃపరంతప॥౨౪॥వధాయదేవశత్రూణాంనృణాంలోకేమనఃకురు।ఏవముక్తస్తుదేవేశోవిష్ణుస్త్రిదశపుంగవః॥౨౫॥పితామ
హపురోగాంస్తాన్సర్వలోకనమస్కృతః।అబ్రవీత్త్రిదశాన్సర్వాన్సమేతాన్ధర్మసంహితాన్॥౨౬॥భయంత్యజత
భద్రంవోహితార్థంయుధిరావణమ్।సపుత్రపౌత్రంసామాత్యంసమిత్రజ్ఞాతిబాంధవమ్॥౨౭॥హత్వాక్రూరందురా
త్మానందేవర్షీణాంభయావహమ్। దశవర్షసహస్రాణిదశవర్షశతానిచ॥౧౮॥ వత్స్యామిమానుషేలోకేపాలయ

స్పృథివీమిమామ్। ఏవందత్త్వావరందేవోదేవానాంవిష్ణురాత్మవాన్॥౨౯॥ మానుషేచింతయామాసజన్మభూమిమథా
త్మనః। తతఃపద్మపలాశాక్షఃకృత్వాత్మానంచతుర్విధమ్॥౩౦॥ పితరంరోచయామాసతదాదశరథంనృపమ్। తతోదేవాస్స
గంధర్వాస్సరుద్రాస్సాప్సరోగణాః॥౩౧॥ స్తుతిభిర్దివ్యరూపాభిస్తుష్టువుర్మధుసూదనమ్॥౩౨॥ తముద్ధతంరావణముగ్ర
తేజసంప్రవృద్ధదర్పంత్రిదశేశ్వరద్విషమ్। విరావణంసాధుతపస్వికంటకంతపస్వినాముద్ధరతంభయావహమ్॥౩౨॥ త
మేవహత్వాసబలంసబాంధవంవిరావణంరావణమగ్య్రపౌరుషమ్। స్వర్లోకమాగచ్ఛగతజ్వరశ్చిరంసురేంద్రగుప్తంగ
తదోషకల్మషమ్॥౩౩॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాండే-పంచదశస్సర్గః. ******************************

తతోనారాయణోదేవోనియుక్తస్సురసత్తమైః। జానన్నపిసురానేవంశ్లక్ష్ణంవచనమబ్రవీత్॥౧॥ ఉపాయఃకోవ
ధేతస్యరావణస్యదురాత్మనః। యమహంతంసమాస్థాయనిహన్యామృషికంటకమ్॥౨॥ ఏవముక్తాస్సురాస్సర్వేప్రత్యూ
చుర్విష్ణుమవ్యయమ్। మానుషీంతనుమాస్థాయరావణంజహిసంయుగే॥౩॥ సహితేపేతపస్తీవ్రందీర్ఘకాలమరిందమ।
యేనతుష్టోభవద్బ్రహ్మాలోకకృల్లోకపూజితః॥౪॥ సంతుష్టఃప్రదదౌతస్మైరాక్షసాయవరంప్రభుః। నానావిధేభ్యోభూతే
భ్యోభయంనాన్యత్రమానుషాత్॥౫॥ అవజ్ఞాతాఃపురాతేనవరదానేహిమానవాః। ఏవంపితామహాత్తస్మాద్వరంప్రాప్య
సదర్పితః॥౬॥ ఉత్సాదయతిలోకాంస్త్రీన్ స్త్రియశ్చాప్యపకర్షతి। తస్మాత్తస్యవధోదృష్టోమానుషేభ్యఃపరంతప॥౭॥ ఇ
త్యేతద్వచనంశ్రుత్వాసురాణాంవిష్ణురాత్మవాన్। పితరంరోచయామాసతదాదశరథంనృపమ్॥౮॥ సకృత్వానిశ్చయం
విష్ణురామంత్ర్యచపితామహమ్। అంతర్ధానంగతోదేవైఃపూజ్యమానోమహర్షిభిః॥౯॥ సచాప్యపుత్రోనృపతిస్త
స్మిన్కాలేమహాద్యుతిః। అయజత్పుత్రియామిష్టింపుత్రేప్సురరిసూదనః॥౧౦॥ తతోవైయజమానస్యపావకాదతులప్ర
భమ్। ప్రాదుర్భూతంమహద్భూతంమహావీర్యంమహాబలం॥౧౧॥ కృష్ణరక్తాంబరధరంరక్తాస్యందుందుభిస్వనం। స్నిగ్ధ
హర్యక్షతనుజశ్మశ్రుప్రవరమూర్ధజం॥౧౨॥ శుభలక్షణసంపన్నందివ్యాభరణభూషితం। శైలశృంగసముత్సేధందృ
ప్తశార్దూలవిక్రమం॥౧౩॥ దివాకరసమాకారందీప్తానలశిఖోపమం। తప్తజాంబూనదమయీంరాజతాంతపరిచ్ఛదాం॥
౧౪॥ దివ్యపాయససంపూర్ణాంపాత్రీంపత్నీమివప్రియాం। ప్రగృహ్యవిపులాందోర్భ్యాంస్వయంమాయామయీమి
వ॥౧౫॥ సమవేక్ష్యాబ్రవీద్వాక్యమిదందశరథంనృపం। ప్రాజాపత్యంనరంవిద్ధిమామిహాభ్యాగతంనృప॥౧౬॥ తమద్భుత
తమంరాజాప్రత్యువాచకృతాంజలిః। భగవన్స్వాగతంతేస్తుకిమహంకరవాణితే॥౧౭॥ అథోపునరిదంవాక్యంప్రాజా
పత్యోనరోబ్రవీత్। రాజన్నర్చయతాదేవానద్యప్రాప్తమిదంత్వయా॥౧౮॥ ఇదంతునృపశార్దూలపాయసందేవని
ర్మితమ్। ప్రజాకరంగృహాణత్వంధన్యమారోగ్యవర్ధనమ్॥౧౯॥ భార్యాణామనురూపాణామశ్నీతేతిప్రయచ్ఛవై। తాసు
త్వంప్రాప్స్యసేపుత్రాన్యదర్థంయజసేనృప॥౨౦॥ తథేతినృపతిఃప్రీతశ్శిరసాప్రతిగృహ్యతామ్। పాత్రీందివ్యాన్న
సంపూర్ణాందేవదత్తాంహిరణ్మయీమ్॥౨౧॥ అభివాద్యచతదద్భుతమద్భుతంప్రియదర్శనమ్। ముదాపరమయాయుక్త
శ్చకారాభిప్రదక్షిణం॥౨౨॥ తతోదశరథఃప్రాప్యపాయసందేవనిర్మితమ్। బభూవపరమప్రీతఃప్రాప్యవిత్తమివాధనః॥
౨౩॥ తతస్తదద్భుతప్రఖ్యంభూతంపరమభాస్వరమ్। సంవర్తయిత్వాతత్కర్మతత్రైవాంతరధీయత॥౨౪॥ హర్షర
శ్మిభిరుద్ద్యోతంతస్యాంతఃపురమాబభౌ। శారదస్యాభిరామస్యచంద్రస్యేవనభోంశుభిః॥౨౫॥ సోంతఃపురంప్రవిశ్యైవ
కౌసల్యామిదమబ్రవీత్। పాయసంప్రతిగృహ్ణీష్వపుత్రీయంత్విదమాత్మనః॥౨౬॥ కౌసల్యాయైనరపతిఃపాయసార్ధంద
దౌతదా। అర్ధాదర్ధందదౌచాపిసుమిత్రాయైనరాధిపః॥౨౭॥ కైకేయ్యైచావశిష్టార్ధందదౌపుత్రార్థకారణాత్।
ప్రదదౌచావశిష్టార్ధంపాయసస్యామృతోపమమ్॥౨౮॥ అనుచింత్యసుమిత్రాయైపునరేవమహీపతిః। ఏవంతాసాందదౌ
రాజాభార్యాణాంపాయసంపృథక్॥౨౯॥ తాస్త్వేతత్పాయసంప్రాప్యనరేంద్రస్యోత్తమస్త్రియః। సంమానంమేనిరే
సర్వాఃప్రహర్షోదితచేతసః॥౩౦॥ తతస్తుతాఃప్రాశ్యతదుత్తమస్త్రియోమహీపతేరుత్తమపాయసంపృథక్। హుతా
శనాదిత్యసమానతేజసశ్చిరేణగర్భాన్ప్రతిపేదిరేతదా॥౩౧॥ తతస్తురాజాప్రసమీక్ష్యతాఃస్త్రియఃప్రరూఢగ
ర్భాఃప్రతిలబ్ధమానసః। బభూవహృష్టస్త్రిదివేయథాహరిస్సురేంద్రసిద్ధర్షిగణాభిపూజితః॥౩౨॥ ఇతి శ్రీమద్బా
లకాండే - షోడశస్సర్గః. ******************************

పుత్రత్వంతుగతేవిష్ణౌరాజ్ఞస్తస్యమహాత్మనః। ఉవాచదేవతాస్సర్వాస్స్వయంభూర్భగవానిదమ్॥ ౧॥ సత్య
సంధస్యవీరస్యసర్వేషాంనోహితైషిణః। విష్ణోస్సహాయాన్బలినస్సృజధ్వంకామరూపిణః ॥ ౨ ॥ మాయావిదశ్చశూ
రాంశ్చవాయువేగసమాన్జవే। నయజ్ఞాన్బుద్ధిసంపన్నాన్విష్ణుతుల్యపరాక్రమాన్॥౩॥అసంహార్యానుపాయజ్ఞాన్
దివ్యసంహననాన్వితాన్। సర్వాస్త్రగుణసంపన్నానమృతప్రాశనానివ॥ ౪ ॥ అప్సరస్సుచముఖ్యాసుగంధర్వీణాంత
నూషుచ। యక్షపన్నగకన్యాసుఋక్షీవిద్యాధరీషుచ॥ ౫॥ కిన్నరీణాంచగాత్రేషువానరీణాంతనూషుచ। సృజధ్వంహరి
రూపేణపుత్రాంస్తుల్యపరాక్రమాన్॥ ౬ ॥ పూర్వమేవమయాసృష్టోజాంబవానృక్షపుంగవః। జృంభమాణస్యసహ
సామమవక్త్రాదజాయత॥౭॥ తేతథోక్తాభగవతాతత్ప్రతిశ్రుత్యశాసనమ్। జనయామాసురేవంతేపుత్రాన్వానరరూపి
ణః॥ ౮॥ ఋషయశ్చమహాత్మానస్సిద్ధవిద్యాధరోరగాః। చారణాశ్చసుతాన్వీరాన్సస్సృజుర్వనచారిణః॥ ౯॥ వానరేం
ద్రంమహేంద్రాభమింద్రోవాలినమూర్జితమ్। సుగ్రీవంజనయామాసతపనస్తపతాంవరః॥ ౧౦॥ బృహస్పతిస్త్వజన
యత్తారంనామమహాహరిమ్। సర్వవానరముఖ్యానాంబుద్ధిమంతమనుత్తమమ్॥౧౧॥ధనదస్యసుతశ్శ్రీమాన్వానరోగం
ధమాదనః।విశ్వకర్మాత్వజనయన్నలంనామమహాహరిం॥౧౨॥ పావకస్యసుతశ్శ్రీమాన్నీలోగ్నిసదృశప్రభః। తేజసా
యశసావీర్యాదత్యరిచ్యతవానరాన్॥౧౩॥రూపద్రవిణసంపన్నావశ్వినౌరూపసంమతౌ। మైందంచద్వివిదంచైవజనయా
మాసతుస్స్వయం॥ ౧౪॥ వరుణోజనయామాససుషేణంవానరర్షభం। శరభంజనయామాసపర్జన్యస్తుమహాబలం॥
౧౫॥ మారుతస్యాత్మజశ్శ్రీమాన్హనూమాన్నామవానరః। వజ్రసంహననోపేతోవైనతేయసమోజవే॥౧౬॥ సర్వవా
నరముఖ్యేషుబుద్ధిమాన్బలవానపి। తేసృష్టాబహుసాహస్రాదశగ్రీవవధేరతాః॥ ౧౭ ॥ అప్రమేయబలావీరావిక్రాం
తాఃకామరూపిణః। తేగజాచలసంకాశావపుష్మంతోమహాబలాః॥ ౧౮ ॥ ఋక్షవానరగోపుచ్ఛాఃక్షిప్రమేవాభిజజ్ఞి
రే। యస్యదేవస్యయద్రూపంవేషోయశ్చపరాక్రమః॥ ౧౯॥అజాయతసమంతేనతస్యతస్యసుతఃపృథక్। గోలాంగూలీ
షుచోత్పన్నాఃకేచిత్సంమతవిక్రమాః॥ ౨౦ ॥ ఋక్షీషుచతథాజాతావానరావానరీషుచ। దేవామహర్షిగంధర్వా
స్తార్క్ష్యాయక్షాయశస్వినః॥ ౨౧ ॥ నాగాఃకింపురుషాశ్చైవసిద్ధవిద్యాధరోరగాః। బహవోజనయామాసుర్హృష్టాస్త
త్రసహస్రశః॥ ౨౨॥ వానరాన్సుమహాకాయాన్సర్వాన్వైవనచారిణః। అప్సరస్సుచముఖ్యాసుతథావిద్యాధరీషుచ॥
౨౩॥నాగకన్యాసుచతథాగంధర్వీణాంతనూషుచ। కామరూపబలోపేతాయథాకామంవిచారిణః॥౨౪॥సింహశార్దూ
లసదృశాదర్పేణచబలేనచ। శిలాప్రహరణాస్సర్వేసర్వేపాదపయోధినః॥ ౨౫॥ నఖదంష్ట్రాయుధాస్సర్వేసర్వేస
ర్వాస్త్రకోవిదాః। విచాలయేయుశ్శైలేంద్రాన్భేదయేయుస్స్థిరాన్ద్రుమాన్॥౨౬॥ క్షోభయేయుశ్చవేగేనసముద్రం
సరితాంపతిమ్। దారయేయుఃక్షితింపద్భ్యామాప్లవేయుర్మహార్ణవమ్॥ ౨౭॥ నభస్స్థలంవిశేయుశ్చగృహ్ణీయురపితో
యదాన్।గృహ్ణీయురపిమాతంగాన్మత్తాన్ప్రవ్రజతోవనే॥౨౮॥నర్దమానాశ్చనాదేనపాతయేయుర్విహంగమాన్।
ఈదృశానాంప్రసూతానిహరీణాంకామరూపిణామ్॥ ౨౯ ॥ శతంశతసహస్రాణియూథపానాంమహాత్మనామ్। తేప్ర
ధానేషుయూథేషుహరీణాంహరియూథపాః॥ ౩౦॥బభూవుర్యూథపశ్రేష్ఠావీరాంశ్చాజనయన్హరీన్। అన్యేఋక్షవతః
ప్రస్థానుపతస్థుస్సహస్రశః॥ ౩౧॥ అన్యేనానావిధాన్శైలాన్భేజిరేకాననానిచ। సూర్యపుత్రంచసుగ్రీవంశక్రపుత్రం
చవాలినమ్॥ ౩౨ ॥ భ్రాతరావుపతస్థుస్తేసర్వఏవహరీశ్వరాః।నలంనీలంహనూమంతమన్యాంశ్చహరియూథపాన్॥
౩౩॥ తేతార్క్ష్యబలసంపన్నాస్సర్వేయుద్ధవిశారదాః। విచరంతోర్దయన్దర్పాత్సింహవ్యాఘ్రమహోరగాన్॥
౩౪॥తాంశ్చసర్వాన్మహాబాహుర్వాలీవిపులవిక్రమః।జుగోపభుజవీర్యేణఋక్షగోపుచ్ఛవానరాన్॥౩౫॥తైరియం
పృథివీశూరైస్సపర్వతవనార్ణవా। కీర్ణావివిధసంస్థానైర్నానావ్యంజనలక్షణైః॥ ౩౬॥ తైర్మేఘబృందాచలకూటకల్పై
ర్మహాబలైర్వానరయూథపాలైః। బభూవభూర్భీమశరీరరూపైస్సమావృతారామసహాయహేతోః॥ ౩౭ ॥ ఇతిశ్రీ
మద్బాలకాండే-సప్తదశస్సర్గః.**********నివృత్తేతుక్రతౌతస్మిన్హయమేధేమహాత్మనః। ప్రతిగృహ్యసురాభా
గాన్ప్రతిజగ్ముర్యథాగతమ్॥౧॥సమాప్తదీక్షానియమఃపత్నీగణసమన్వితః। ప్రవివేశపురీంరాజాసభృత్యబలవాహనః॥
౨॥యథార్హంపూజితాస్తేనరాజ్ఞావైపృథివీశ్వరాః।ముదితాఃప్రయయుర్దేశాన్ప్రణమ్యమునిపుంగవమ్॥ ౩॥ శ్రీమ

తాంగచ్ఛతాం తేషాం స్వపురాణి పురాత్తతః । బలాని రాజ్ఞాం శుభ్రాణి ప్రహృష్టాని చకాశిరే ॥౪॥ గతేషు పృథివీశేషు రా
జా దశరథస్తదా । ప్రవివేశ పురీం శ్రీమాన్ పురస్కృత్య ద్విజోత్తమాన్ ॥౫॥ శాంతయా ప్రయయౌ సార్ధం ఋశ్యశృంగ
స్సుపూజితః । అన్వీయమానో రాజ్ఞాథ సానుయాత్రేణ ధీమతా ॥౬॥ ఏవం విసృజ్య తాన్ సర్వాన్ రాజా సంపూర్ణమా
నసః । ఉవాస సుఖితస్తత్ర పుత్రోత్పత్తిం విచింతయన్ ॥౭॥ తతో యజ్ఞే సమాప్తే తు ఋతూనాం షట్సమత్యయుః । తతశ్చ
ద్వాదశే మాసే చైత్రే నావమికే తిథౌ ॥౮॥ నక్షత్రేఽదితిదైవత్యే స్వోచ్చసంస్థేషు పంచసు । గ్రహేషు కర్కటే లగ్నే వాక్ప

శ్రీరామపరబ్రహ్మమూర్తేరవతారఘట్టః.

తావిందునా సహ ॥౯॥ ప్రోద్యమానే జగన్నాథం సర్వలోకనమస్కృతమ్ । కౌసల్యాజనయద్రామం దివ్యలక్షణసంయు
తమ్ ॥౧౦॥ విష్ణోరర్ధం మహాభాగం పుత్రమైక్ష్వాకునందనమ్ । కౌసల్యా శుశుభే తేన పుత్రేణామితతేజసా ॥౧౧॥ యథా వ
రేణ దేవానామదితిర్వజ్రపాణినా । భరతో నామ కైకేయ్యాం జజ్ఞే సత్యపరాక్రమః ॥౧౨॥ సాక్షాద్విష్ణోశ్చతుర్భాగ
స్సర్వైస్సముదితో గుణైః । అథ లక్ష్మణశత్రుఘ్నౌ సుమిత్రా జనయత్సుతౌ ॥౧౩॥ వీరౌ సర్వాస్త్రకుశలౌ విష్ణోరర్ధసమ
న్వితౌ । పుష్యే జాతస్తు భరతో మీనలగ్నే ప్రసన్నధీః ॥౧౪॥ సార్పే జాతౌ తు సౌమిత్రీ కుళీరేఽభ్యుదితే రవౌ । రాజ్ఞః
పుత్రా మహాత్మానశ్చత్వారో జజ్ఞిరే పృథక్ ॥౧౫॥ గుణవంతోఽనురూపాశ్చ రుచ్యా ప్రోష్ఠపదోపమాః । జగుః కలం చ గంధ
ర్వా ననృతుశ్చాప్సరోగణాః ॥౧౬॥ దేవదుందుభయో నేదుః పుష్పవృష్టిశ్చ ఖాచ్చ్యుతా । ఉత్సవశ్చ మహానాసీదయోధ్యా
యాం జనాకులః ॥౧౭॥ రథ్యాశ్చ జనసంబాధా నటనర్తకసంకులాః । గాయనైశ్చ విరావిణ్యో వాదనైశ్చ తథాపరైః ॥౧౮॥
ప్రదేయాంశ్చ దదౌ రాజా సూతమాగధవందినామ్ । బ్రాహ్మణేభ్యో దదౌ విత్తం గోధనాని సహస్రశః ॥౧౯॥ అతీత్యైకా
దశాహం తు నామకర్మ తథాకరోత్ । జ్యేష్ఠం రామం మహాత్మానం భరతం కైకయీసుతమ్ ॥౨౦॥ సౌమిత్రిం లక్ష్మణమితి శ
త్రుఘ్నమపరం తథా । వసిష్ఠః పరమప్రీతో నామాని కురుతే తదా ॥౨౧॥ బ్రాహ్మణాన్ భోజయామాస పౌరజానపదానపి ।
అదదాద్బ్రాహ్మణేభ్యశ్చ రత్నౌఘమమితం బహు ॥౨౨॥ తేషాం జన్మక్రియాదీని సర్వకర్మాణ్యకారయత్ । తేషాం కేతురి
వ జ్యేష్ఠో రామో రతికరః పితుః ॥౨౩॥ బభూవ భూయో భూతానాం స్వయంభూరివ సమ్మతః । సర్వే వేదవిదశ్శూరాస్సర్వే
లోకహితే రతాః ॥౨౪॥ సర్వే జ్ఞానోపసంపన్నాస్సర్వే సముదితా గుణైః । తేషామపి మహాతేజా రామస్సత్యపరాక్రమః ॥
౨౫॥ ఇష్టస్సర్వస్య లోకస్య శశాంక ఇవ నిర్మలః । గజస్కంధేఽశ్వపృష్ఠే చ రథచర్యాసు సమ్మతః ॥౨౬॥ ధనుర్వేదే చ నిరతః పి
తృశుశ్రూషణే రతః । బాల్యాత్ప్రభృతి సుస్నిగ్ధో లక్ష్మణో లక్ష్మివర్ధనః ॥౨౭॥ రామస్య లోకరామస్య భ్రాతుర్జ్యేష్ఠ
స్య నిత్యశః । సర్వప్రియకరస్తస్య రామస్యాపి శరీరతః ॥౨౮॥ లక్ష్మణో లక్ష్మిసంపన్నో బహిఃప్రాణ ఇవాపరః । న చ తేన వి
నా నిద్రాం లభతే పురుషోత్తమః ॥౨౯॥ మృష్టమన్నముపానీతమశ్నాతి న చ తం వినా । యదా హి హయమారూఢో మృగ
యాం యాతి రాఘవః ॥౩౦॥ తదైనం పృష్ఠతోఽభ్యేతి సధనుః పరిపాలయన్ । భరతస్యాపి శత్రుఘ్నో లక్ష్మణావరజో హి సః ॥
౩౧॥ ప్రాణైః ప్రియతరో నిత్యం తస్య చాసీత్తథా ప్రియః । స చతుర్భిర్మహాభాగైః పుత్రైర్దశరథః ప్రియైః ॥౩౨॥
బభూవ పరమప్రీతో దేవైరివ పితామహః । తే యదా జ్ఞానసంపన్నాస్సర్వే సముదితా గుణైః ॥౩౩॥ హ్రీమంతః కీర్తి
మంతశ్చ సర్వజ్ఞా దీర్ఘదర్శినః । తేషామేవం ప్రభావానాం సర్వేషాం దీప్తతేజసామ్ ॥౩౪॥ పితా దశరథో హృష్టో బ్రహ్మా
లోకాధిపో యథా । తే చాపి మనుజవ్యాఘ్రా వైదికాధ్యయనే రతాః ॥౩౫॥ పితృశుశ్రూషణరతా ధనుర్వేదే చ నిష్ఠితాః । అథ
రాజా దశరథస్తేషాం దారక్రియాం ప్రతి ॥౩౬॥ చింతయామాస ధర్మాత్మా సోపాధ్యాయస్సబాంధవః । తస్య చింతయమా
నస్య మంత్రిమధ్యే మహాత్మనః ॥౩౭॥ అభ్యగచ్ఛన్మహాతేజా విశ్వామిత్రో మహామునిః । స రాజ్ఞో దర్శనాకాంక్షీ ద్వారా
ధ్యక్షానువాచ హ ॥౩౮॥ శీఘ్రమాఖ్యాత మాం ప్రాప్తం కౌశికం గాధినస్సుతమ్ । తచ్ఛ్రుత్వా వచనం త్రాసాద్రాజ్ఞో వే
శ్మ ప్రదుద్రువుః ॥౩౯॥ సంభ్రాంతమనసస్సర్వే తేన వాక్యేన చోదితాః । తే గత్వా రాజభవనం విశ్వామిత్రమృషిం తదా ॥
౪౦॥ ప్రాప్తమావేదయామాసుర్నృపాయైక్ష్వాకవే తదా । తేషాం తద్వచనం శ్రుత్వా సపురోధాస్సమాహితః ॥౪౧॥
ప్రత్యుజ్జగామ తం హృష్టో బ్రహ్మాణమివ వాసవః । స దృష్ట్వా జ్వలితం దీప్త్యా తాపసం సంశితవ్రతమ్ ॥౪౨॥ ప్రహృష్టవదనో
రాజా తతోఽర్ఘ్యముపహారయత్ । స రాజ్ఞః ప్రతిగృహ్యార్ఘ్యం శాస్త్రదృష్టేన కర్మణా ॥౪౩॥ కుశలం చావ్యయం చైవ ప

ర్య్యపృచ్ఛన్నరాధిపమ్।పురే కోశే జనపదే బాంధవేషు సుహృత్సు చ॥౪౪॥ కుశలం కౌశికో రాజ్ఞః పర్యపృచ్ఛత్సుధార్మికః ।అపి
తే సన్నతాస్సర్వే సామంతా రిపవో జితాః॥౪౫॥ దైవం చ మానుషం చాపి కర్మ తే సాధ్వనుష్ఠితమ్।వసిష్ఠం చ సమాగమ్య కు
శలం మునిపుంగవః॥ ౪౬॥ ఋషీంశ్చాన్యాన్యథాన్యాయం మహాభాగానువాచ హ। తే సర్వే హృష్టమనసస్తస్య రా
జ్ఞో నివేశనమ్।౪౭॥ వివిశుః పూజితాస్తత్ర నిషేదుశ్చ యథార్హతః।అథ హృష్టమనా రాజా విశ్వామిత్రం మహామునిమ్॥
౪౮॥ ఉవాచ పరమోదారో హృష్టస్తమభిపూజయన్।యథామృతస్య సంప్రాప్తిర్యథా వర్షమనూదకే॥౪౯॥ యథా స
దృశదారేషు పుత్రజన్మాప్రజస్య తే।ప్రణష్టస్య యథా లాభో యథా హర్షో మహోదయః॥౫౦॥తథైవాగమనం మన్యే
స్వాగతం తే మహామునే।కం చ తే పరమం కామం కరోమి కిము హర్షితః॥ ౫౧ ॥పాత్రభూతోఽసి మే బ్రహ్మన్దిష్ట్యా ప్రాప్తో
ఽసి ధార్మిక। అద్య మే సఫలం జన్మ జీవితం చ సుజీవితమ్॥ ౫౨॥ పూర్వం రాజర్షిశబ్దేన తపసా ద్యోతితప్రభః। బ్రహ్మర్షిత్వ
మనుప్రాప్తః పూజ్యోఽసి బహుధా మయా ॥ ౫౩ ॥ తదద్భుతమిదం బ్రహ్మన్పవిత్రం పరమం మమ। శుభక్షేత్రగతశ్చా
హం తవ సందర్శనాత్ప్రభో॥ ౫౪॥ బ్రూహి యత్ప్రార్థితం తుభ్యం కార్యమాగమనం ప్రతి ।ఇచ్ఛామ్యనుగృహీతోఽహం
త్వదర్థపరివృద్ధయే॥౫౫॥కార్యస్య న విమర్శం చ గంతుమర్హసి కౌశిక।కర్తా చాహమశేషేణ దైవతం హి భవాన్మమ॥
౫౬॥మమ చాయమనుప్రాప్తో మహానభ్యుదయో ద్విజ। తవాగమనజః కృత్స్నో ధర్మశ్చానుత్తమో మహాన్॥౫౭॥ఇతి హృద
యసుఖం నిశమ్య వాక్యం శ్రుతిసుఖమాత్మవతా వినీతముక్తమ్। ప్రథితగుణయశా గుణైర్విశిష్టః పరమఋషిః పరమం జ
గామ హర్షమ్॥౫౮॥ఇతి శ్రీమద్బాలకాండే - అష్టాదశస్సర్గః. ******************************
తచ్ఛ్రుత్వా రాజసింహస్య వాక్యమద్భుతవిస్తరమ్। హృష్టరోమా మహాతేజా విశ్వామిత్రోఽభ్యభాషత॥౧॥స
దృశం రాజశార్దూల తవైతద్భువి నాన్యతః। మహావంశప్రసూతస్య వసిష్ఠవ్యపదేశినః ॥ ౨ ॥ యత్తు మే హృద్గతం వాక్యం
తస్య కార్యస్య నిశ్చయమ్।కురుష్వ రాజశార్దూల భవ సత్యప్రతిశ్రవాః॥ ౩ ॥ అహం నియమమాతిష్ఠే సిద్ధ్యర్థం పురుష
ర్షభ।తస్య విఘ్నకరౌ ద్వౌ తు రాక్షసౌ కామరూపిణౌ ॥ ౪ ॥ వ్రతే మే బహుశశ్చీర్ణే సమాప్త్యాం రాక్షసావిమౌ। మా
రీచశ్చ సుబాహుశ్చ వీర్యవంతౌ సుశిక్షితౌ ॥ ౫ ॥ తౌ మాంసరుధిరౌఘేణ వేదిం తామభ్యవర్షతామ్। అవధూతే త
థాభూతే తస్మిన్నియమనిశ్చయే ॥ ౬ ॥ కృతశ్రమో నిరుత్సాహస్తస్మాద్దేశాదపాక్రమే। న చ మే క్రోధముత్స్రష్టుం
బుద్ధిర్భవతి పార్థివ ॥ ౭ ॥ తథాభూతా హి సా చర్యా న శాపస్తత్ర ముచ్యతే। స్వపుత్రం రాజశార్దూల రామం సత్య
పరాక్రమమ్॥ ౮ ॥ కాకపక్షధరం శూరం జ్యేష్ఠం మే దాతుమర్హసి। శక్తో హ్యేష మయా గుప్తో దివ్యేన స్వేన తేజసా॥౯॥
రాక్షసా యే వికర్తారస్తేషామపి వినాశనే। శ్రేయశ్చాస్మై ప్రదాస్యామి బహురూపం న సంశయః॥౧౦॥త్రయాణామపి
లోకానాం యేన ఖ్యాతిం గమిష్యతి।న చ తౌ రామమాసాద్య శక్తౌ స్థాతుం కథంచన॥౧౧ ॥న చ తౌ రాఘవాదన్యో హంతుము
త్సహతే పుమాన్।వీర్యోత్సిక్తౌ హి తౌ పాపౌ కాలపాశవశం గతౌ॥౧౨॥రామస్య రాజశార్దూల న పర్యాప్తౌ మహాత్మనః। న
చ పుత్రకృతస్నేహం కర్తుమర్హసి పార్థివ॥౧౩॥అహం తే ప్రతిజానామి హతౌ తౌ విద్ధి రాక్షసౌ।అహం వేద్మి మహాత్మా
నం రామం సత్యపరాక్రమమ్॥౧౪॥వసిష్ఠోఽపి మహాతేజా యే చ మే తపసి స్థితాః। యది తే ధర్మలాభశ్చ యశశ్చ పరమం భువి॥
౧౫॥స్థిరమిచ్ఛసి రాజేంద్ర రామం మే దాతుమర్హసి। యద్యభ్యనుజ్ఞాం కాకుత్స్థ దదతే తవ మంత్రిణః॥౧౬ ॥వసిష్ఠప్ర
ముఖాస్సర్వే తతో రామం విసర్జయ।అభిప్రేతమసంసక్తమాత్మజం దాతుమర్హసి॥౧౭॥దశరాత్రం హి యజ్ఞస్య రా
మం రాజీవలోచనమ్। నాత్యేతి కాలో యజ్ఞస్య యథాయం మమ రాఘవ॥౧౮॥ తథా కురుష్వ భద్రం తే మా చ శోకే మనః కృ
థాః।ఇత్యేవముక్త్వా ధర్మాత్మా ధర్మార్థసహితం వచః॥౧౯॥విరరామ మహాతేజా విశ్వామిత్రో మహామునిః।స తన్నిశ
మ్య రాజేంద్రో విశ్వామిత్రవచశ్శుభమ్॥౨౦॥శోకమభ్యగమత్తీవ్రం వ్యషీదత భయాన్వితః॥౨౧॥ఇతి హృదయమనోవి
దారణం మునివచనం తదతీవ శుశ్రువాన్।నరపతిరభవన్మహాన్మహాత్మా ప్రథితమనాః ప్రచచాల చాసనాత్॥౨౨॥ ఇతి శ్రీ
మద్బాలకాండే-ఏకోనవింశస్సర్గః ******************** తచ్ఛ్రుత్వా రాజశార్దూలో విశ్వామిత్రస్య భాషి
తమ్। ముహూర్తమివ నిస్సంజ్ఞస్సంజ్ఞావానిదమబ్రవీత్ ॥౧॥ఊనషోడశవర్షో మే రామో రాజీవలోచనః।న యుద్ధయో
గ్యతామస్య పశ్యామి సహ రాక్షసైః॥ ౨॥ ఇయమక్షౌహిణీపూర్ణా యస్యాహం పతిరీశ్వరః। అనయా సంవృతో గత్వా

యోద్ధాహం తైర్నిశాచరైః ॥౩॥ ఇమే శూరాశ్చ విక్రాంతా భృత్యా మేఽస్త్రవిశారదాః। యోగ్యా రక్షోగణైర్యోద్ధుం న రామం నేతుమర్హసి॥౪॥ అహమేవ ధనుష్పాణిర్గోప్తా సమరమూర్ధని। యావత్ప్రాణాన్ధరిష్యామి తావద్యోత్స్యే నిశాచరైః॥౫॥ నిర్విఘ్నా వ్రతచర్యా సా భవిష్యతి సురక్షితా। అహం తత్ర గమిష్యామి న రామం నేతుమర్హసి॥౬॥ బాలో హ్యకృతబుద్ధిశ్చ న చ వేత్తి బలాబలమ్। న చాస్త్రబలసంయుక్తో న చ యుద్ధవిశారదః॥౭॥ న చాసౌ రక్షసాం యోగ్యః కూటయోద్ధా హి తే ధ్రువమ్। విప్రయుక్తో హి రామేణ ముహూర్తమపి నోత్సహే॥౮॥ జీవితం మునిశార్దూల న రామం నేతుమర్హసి। యది వా రాఘవం బ్రహ్మన్ నేతుమిచ్ఛసి సువ్రత॥౯॥ చతురంగసమాయుక్తం మయా చ సహితం నయ। షష్టిర్వర్షసహస్రాణి జాతస్య మమ కౌశిక ॥ ౧౦ ॥ దుఃఖేనోత్పాదితశ్చాయం న రామం నేతుమర్హసి। చతుర్ణామాత్మజానాం హి ప్రీతిః పరమికా మమ ॥ ౧౧ ॥ జ్యేష్ఠం ధర్మప్రధానం చ న రామం నేతుమర్హసి। కింవీర్యా రాక్షసాస్తే చ కస్య పుత్రాశ్చ కే చ తే॥౧౨॥ కథంప్రమాణాః కే చైతాన్ రక్షంతి మునిపుంగవ। కథం చ ప్రతికర్తవ్యం తేషాం రామేణ రక్షసామ్॥౧౩॥ మామకైర్వా బలైర్బ్రహ్మన్ మయా వా కూటయోధినామ్। సర్వం మే శంస భగవన్ కథం తేషాం మయా రణే ॥ ౧౪ ॥ స్థాతవ్యం దుష్టభావానాం వీర్యోత్సిక్తా హి రాక్షసాః। తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా విశ్వామిత్రోఽభ్యభాషత॥౧౫॥ పులస్త్యవంశప్రభవో రావణో నామ రాక్షసః। స బ్రహ్మణా దత్తవరస్త్రైలోక్యం బాధతే భృశమ్॥౧౬॥ మహాబలో మహావీర్యో రాక్షసైర్బహుభిర్వృతః। శ్రూయతే హి మహావీర్యో రావణో రాక్షసాధిపః॥౧౭॥ సాక్షాద్వైశ్రవణభ్రాతా పుత్రో విశ్రవసో మునేః। యదా స్వయం న యజ్ఞస్య విఘ్నకర్తా మహాబలః॥౧౮॥ తేన సంచోదితౌ ద్వౌ తు రాక్షసౌ సుమహాబలౌ। మారీచశ్చ సుబాహుశ్చ యజ్ఞవిఘ్నం కరిష్యతః॥౧౯॥ ఇత్యుక్తో మునినా తేన రాజోవాచ మునిం తదా। న హి శక్తోఽస్మి సంగ్రామే స్థాతుం తస్య దురాత్మనః॥౨౦॥ స త్వం ప్రసాదం ధర్మజ్ఞ కురుష్వ మమ పుత్రకే। మమ చైవాల్పభాగ్యస్య దైవతం హి భవాన్ గురుః॥౨౧॥ దేవదానవగంధర్వా యక్షాః పతగపన్నగాః। న శక్తా రావణం సోఢుం కిం పునర్మానవా యుధి॥౨౨॥ స హి వీర్యవతాం వీర్యమాదత్తే యుధి రాక్షసః। తేన చాహం న శక్తోఽస్మి సంయోద్ధుం తస్య వా బలైః॥౨౩॥ సబలో వా మునిశ్రేష్ఠ సహితో వా మమాత్మజైః। కథమప్యమరప్రఖ్యం సంగ్రామాణామకోవిదమ్॥౨౪॥ బాలం మే తనయం బ్రహ్మన్ నైవ దాస్యామి పుత్రకమ్। అథ కాలోపమౌ యుద్ధే సుతౌ సుందోపసుందయోః॥౨౫॥ యజ్ఞవిఘ్నకరౌ తౌ తే నైవ దాస్యామి పుత్రకమ్। మారీచశ్చ సుబాహుశ్చ వీరవంతౌ సుశిక్షితౌ॥౨౬॥ తయోరన్యతరేణాహం యోద్ధా స్యాం ససుహృద్గణః॥ ౨౭॥ ఇతి నరపతిజల్పనాద్ద్విజేంద్రం కుశికసుతం సుమహాన్వివేశ మన్యుః । సుహుత ఇవ మఖేఽగ్నిరాజ్యసిక్తః సమభవదుజ్జ్వలితో మహర్షివహ్నిః ॥ ౨౮ ॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాండే-వింశస్సర్గః- **

తచ్ఛ్రుత్వా వచనం తస్య స్నేహపర్యాకులాక్షరమ్ । సమన్యుః కౌశికో వాక్యం ప్రత్యువాచ మహీపతిమ్॥ ౧॥ పూర్వమర్థం ప్రతిశ్రుత్య ప్రతిజ్ఞాం హాతుమిచ్ఛసి। రాఘవాణామయుక్తోఽయం కులస్యాస్య విపర్యయః ॥ ౨ ॥ యదీదం తే క్షమం రాజన్ గమిష్యామి యథాగతమ్। మిథ్యాప్రతిజ్ఞః కాకుత్ స్థ సుఖీ భవ సబాంధవః॥ ౩॥ తస్య రోషపరీతస్య విశ్వామిత్రస్య ధీమతః। చచాల వసుధా కృత్స్నా వివేశ చ భయం సురాన్॥ ౪ ॥ త్రస్తరూపం తు విజ్ఞాయ జగత్సర్వం మహానృషిః। నృపతిం సువ్రతో ధీరో వసిష్ఠో వాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౫ ॥ ఇక్ష్వాకూణాం కులే జాతః సాక్షాద్ధర్మ ఇవాపరః । ధృతిమాన్ సువ్రతః శ్రీమాన్న ధర్మం హాతుమర్హసి॥ ౬॥ త్రిషు లోకేషు విఖ్యాతో ధర్మాత్మా చేతి రాఘవ। స్వధర్మం ప్రతిపద్యస్వ నాధర్మం వోఢుమర్హసి॥ ౭॥ సంశ్రుత్యైవం కరిష్యామీత్యకుర్వాణస్య రాఘవ । ఇష్టాపూర్తవధో భూయాత్తస్మాద్రామం విసర్జయ॥ ౮॥ కృతాస్త్రమకృతాస్త్రం వా నైనం శక్ష్యంతి రాక్షసాః । గుప్తం కుశికపుత్రేణ జ్వలనేనామృతం యథా ॥ ౯॥ ఏష విగ్రహవాన్ ధర్మ ఏష వీర్యవతాం వరః। ఏష బుద్ధ్యాధికో లోకే తపసశ్చ పరాయణమ్॥ ౧౦॥ ఏషోఽస్త్రాన్ వివిధాన్ వేత్తి త్రైలోక్యే సచరాచరే। నైనమన్యః పుమాన్ వేత్తి న చ వేత్స్యంతి కేచన॥౧౧॥ న దేవా నర్షయః కేచిన్నాసురా న చ రాక్షసాః। గంధర్వయక్షప్రవరాః సకిన్నరమహోరగాః॥ ౧౨ ॥ సర్వాస్త్రాణి కృశాశ్వస్య పుత్రాః పరమధార్మికాః । కౌశికాయ పురా దత్తా యదా రాజ్యం ప్రశాసతి ॥ ౧౩ ॥ తేఽపి పుత్రాః కృశాశ్వస్య ప్రజాపతిసుతాసుతాః । నైకరూపా మహావీర్యా దీప్తిమంతో జయావహాః॥ ౧౪॥ జయా చ సుప్రభా చైవ దక్షకన్యే సుమధ్యమే । తే సువాతేఽస్త్రశస్త్రాణి శతం

పరమభాస్వరమ్ ॥ ౧౫ ॥ పంచాశతంసుతాన్లేభేజయానామవరాన్పురా । వధాయాసురసైన్యానామమేయాన్కామరూపిణః ॥ ౧౬ ॥ సుప్రభాజనయచ్చాపిపుత్రాన్పంచాశతంపునః । సంహారాన్నామదుర్ధర్షాన్దురాక్రామాన్బలీయసః ॥ ౧౭ ॥ తానిచాస్త్రాణివేత్త్యేషయథావత్కుశికాత్మజః । అపూర్వాణాంచజననేశక్తోభూయశ్చధర్మవిత్ ॥ ౧౮ ॥ ఏవంవీర్యోమహాతేజావిశ్వామిత్రోమహాయశాః । నరామగమనేరాజన్సంశయంకర్తుమర్హసి ॥ ౧౯ ॥ తేషాంనిగ్రహణేశక్తస్స్వయంచకుశికాత్మజః । తవపుత్రహితార్థాయత్వాముపేత్యాభియాచతే ॥ ౨౦ ॥ ఇతిమునివచనాత్ప్రసన్నచిత్తోరఘువృషభస్తుముమోదభాస్వరాంగః । గమనమపిరురోచరాఘవస్యప్రథితయశాఃకుశికాత్మజాయబుద్ధ్యా ॥ ౨౧ ॥ ఇతిశ్రీమద్బాలకాండేఏకవింశస్సర్గః ***************************************

తథావసిష్ఠేబ్రువతిరాజాదశరథస్సుతమ్ । ప్రహృష్టవదనోరామమాజుహావసలక్ష్మణమ్ ॥ ౧ ॥ కృతస్వస్త్యయనంమాత్రాపిత్రాదశరథేనచ । పురోధసావసిష్ఠేనమంగళైరభిమంత్రితమ్ ॥ ౨ ॥ సపుత్రంమూర్ధ్న్యుపాఘ్రాయరాజాదశరథఃప్రియమ్ । దదౌకుశికపుత్రాయసుప్రీతేనాంతరాత్మనా ॥ ౩ ॥ తతోవాయుస్సుఖస్పర్శోనీరజస్కోవవౌతదా । విశ్వామిత్రగతందృష్ట్వారామంరాజీవలోచనమ్ ॥ ౪ ॥ పుష్పవృష్టిర్మహత్యాసీద్దేవదుందుభినిస్స్వనైః । శంఖదుందుభినిర్ఘోషఃప్రయాతేతుమహాత్మని ॥ ౫ ॥ విశ్వామిత్రోయయావగ్రేతతోరామోధనుర్ధరః । కాకపక్షధరోధన్వీతంచసౌమిత్రిరన్వగాత్ ॥ ౬ ॥ కలాపినౌధనుష్పాణీశోభయానౌదిశోదశ । విశ్వామిత్రంమహాత్మానంత్రిశీర్షావివపన్నగౌ ॥ ౭ ॥ అనుజగ్మతురక్షుద్రౌపితామహమివాశ్వినౌ । తదాకుశికపుత్రంతుధనుష్పాణీస్వలంకృతౌ ॥ ౮ ॥ బద్ధగోధాంగులిత్రాణౌఖడ్గవంతౌమహాద్యుతీ । కుమారౌచారువపుషౌభ్రాతరౌరామలక్ష్మణౌ ॥ ౯ ॥ అనుయాతౌశ్రియాదీప్తౌశోభయేతామనిందితౌ । స్థాణుందేవమివాచింత్యంకుమారావివపావకీ ॥ ౧౦ ॥ అధ్యర్ధయోజనంగత్వాసరయ్వాదక్షిణేతటే । రామేతిమధురాంవాణీంవిశ్వామిత్రోఽభ్యభాషత ॥ ౧౧ ॥ గృహాణవత్ససలిలంమాభూత్కాలస్యపర్యయః । మంత్రగ్రామంగృహాణత్వంబలామతిబలాంతథా ॥ ౧౨ ॥ నశ్రమోనజ్వరోవాతేనరూపస్యవిపర్యయః । నచసుప్తంప్రమత్తంవాధర్షయిష్యంతినైరృతాః ॥ ౧౩ ॥ నబాహ్వోస్సదృశోవీర్యేపృథివ్యామస్తికశ్చన । త్రిషులోకేషువైరామనభవేత్సదృశస్తవ ॥ ౧౪ ॥ నోత్తరేప్రతివక్తవ్యేసమోలోకేతవానఘ । ఏతద్విద్యాద్వయేలబ్ధేభవతానాస్తివైసమః ॥ ౧౫ ॥ బలాచాతిబలాచైవసర్వజ్ఞానస్యమాతరౌ । క్షుత్పిపాసేనతేరామభవిష్యేతేనరోత్తమ ॥ ౧౬ ॥ బలామతిబలాంచైవపఠతఃపథిరాఘవ । విద్యాద్వయమధీయానేయశశ్చాప్యతులంభువి ॥ ౧౭ ॥ పితామహసుతేహ్యేతేవిద్యేతేజస్సమన్వితే । ప్రదాతుంతవకాకుత్స్థసదృశస్త్వంహిధార్మిక ॥ ౧౮ ॥ కామంబహుగుణాస్సర్వేత్వయ్యేతేనాత్రసంశయః । తపసాసంభృతేచైతేబహురూపేభవిష్యతః ॥ ౧౯ ॥ తతోరామోజలంస్పృష్ట్వాప్రహృష్టవదనశ్శుచిః । ప్రతిజగ్రాహతేవిద్యేమహర్షేర్భావితాత్మనః ॥ ౨౦ ॥ విద్యాసముదితోరామశ్శుశుభేభూరివిక్రమః । సహస్రరశ్మిర్భగవాన్శరదీవదివాకరః ॥ ౨౧ ॥ గురుకార్యాణిసర్వాణినియుజ్యకుశికాత్మజే । ఊషుస్తాంరజనీంతీరేసరయ్వాస్సుసుఖంత్రయః ॥ ౨౨ ॥ దశరథనృపసూనుసత్తమాభ్యాంతృణశయనేనుచితేసహోషితాభ్యామ్ । కుశికసుతవచోనులాలితాభ్యాంసుఖమివసాపిబభౌవిభావరీచ ॥ ౨౩ ॥ ఇతిశ్రీమద్బాలకాండేద్వావింశస్సర్గః **

ప్రభాతాయాంతుశర్వర్యాంవిశ్వామిత్రోమహామునిః । అభ్యభాషతకాకుత్స్థౌశయానౌపర్ణసంస్తరే ॥ ౧ ॥ కౌసల్యాసుప్రజారామపూర్వాసంధ్యాప్రవర్తతే । ఉత్తిష్ఠనరశార్దూలకర్తవ్యందైవమాహ్నికమ్ ॥ ౨ ॥ తస్యర్షేఃపరమోదారంవచశ్శ్రుత్వానృపాత్మజౌ । స్నాత్వాకృతోదకౌవీరౌజపతుపరమంజపమ్ ॥ ౩ ॥ కృతాహ్నికౌమహావీర్యౌవిశ్వామిత్రంతపోధనమ్ । అభివాద్యాభిసంహృష్టౌగమనాయోపతస్థతుః ॥ ౪ ॥ తౌప్రయాతౌమహావీర్యౌదివ్యాంత్రిపథగాంనదీమ్ । దదృశాతేతతస్తత్రసరయ్వాస్సంగమేశుభే ॥ ౫ ॥ తత్రాశ్రమపదంపుణ్యమృషీణాముగ్రతేజసామ్ । బహువర్షసహస్రాణితప్యతాంపరమంతపః ॥ ౬ ॥ తందృష్ట్వాపరమప్రీతౌరాఘవౌపుణ్యమాశ్రమమ్ । ఊచతుస్తంమహాత్మానంవిశ్వామిత్రమిదంవచః ॥ ౭ ॥ కస్యాయమాశ్రమఃపుణ్యఃకోన్వస్మిన్వసతేపుమాన్ । భగవన్శ్రోతుమిచ్ఛావఃపరంకౌతూహలంహినౌ ॥ ౮ ॥ తయోస్తద్వచనంశ్రుత్వాప్రహస్యమునిపుంగవః । అబ్రవీచ్ఛ్రూయతాంరామయస్యాయంపూర్వఆశ్రమః ॥ ౯ ॥ కందర్పోమూర్తిమానాసీత్కామఇత్యుచ్యతేబుధైః । తపస్యంతమిహస్థాణుంనియమేన

సమాహితమ్॥ ౧౦॥ కృతోద్వాహంతు దేవేశం గచ్ఛంతం సమరుద్గణమ్ । ధర్షయామాస దుర్మేధా హుంకృతశ్చ మహా
త్మనా॥ ౧౧॥ దగ్ధస్తు తస్య రౌద్రేణ చక్షుషా రఘునందన। వ్యశీర్యంత శరీరాత్స్వాత్సర్వగాత్రాణి దుర్మతేః ॥ ౧౨ ॥తస్య
గాత్రం హతం తత్ర నిర్దగ్ధస్య మహాత్మనా। అశరీరః కృతః కామః క్రోధాద్దేవేశ్వరేణహి ॥ ౧౩॥ అనంగ ఇతి విఖ్యాతస్తదా
ప్రభృతి రాఘవ। స చాంగవిషయశ్శ్రీమాన్యత్రాంగం ప్రముమోచహ॥౧౪॥ తస్యాయమాశ్రమః పుణ్యస్తస్యేమే ము
నయః పురా । శిష్యా ధర్మపరా నిత్యం తేషాం పాపం న విద్యతే॥౧౫॥ఇహాద్య రజనీం రామ వసేమ శుభదర్శన।పుణ్యయోస్స
రితోర్మధ్యే శ్వస్తరిష్యామహే వయమ్॥౧౬॥అభిగచ్ఛామహే సర్వే శుచయః పుణ్యమాశ్రమమ్ । స్నాతాశ్చ కృతజప్యా
శ్చ హుతహవ్యా నరోత్తమ॥౧౭॥ తేషాం సంవదతాం తత్ర తపోదీర్ఘేణ చక్షుషా ।విజ్ఞాయ పరమప్రీతా మునయో హర్ష
మాగమన్॥౧౮॥అర్ఘ్యం పాద్యం తథాతిథ్యం నివేద్య కుశికాత్మజే। రామలక్ష్మణయోః పశ్చాదకుర్వన్నతిథిక్రియామ్॥౧౯॥
సత్కారం సమనుప్రాప్య కథాభిరభిరంజయన్ । యథార్హమజపన్ సంధ్యామృషయస్తే సమాహితాః॥ ౨౦॥ తత్ర
వాసిభిరానీతా మునిభిస్సువ్రతైస్సహ । న్యవసన్ సుసుఖం తత్ర కామాశ్రమపదే తదా॥౨౧ ॥ కథాభిరభిరామాభిరభిరా
మౌ నృపాత్మజౌ। రమయామాస ధర్మాత్మా కౌశికో మునిపుంగవః॥ ౨౨ ॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాండే త్రయోవింశస్సర్గః**

తతః ప్రభాతే విమలే కృతాహ్నికమరిందమౌ । విశ్వామిత్రం పురస్కృత్య నద్యాస్తీరముపాగతౌ ॥ ౧ ॥ తేచ స
ర్వే మహాత్మానో మునయస్సంశితవ్రతాః। ఉపస్థాప్య శుభాం నావం విశ్వామిత్రమథాబ్రువన్॥ ౨॥ఆరోహతు భవాన్నా
వం రాజపుత్రపురస్కృతః। అరిష్టం గచ్ఛ పంథానం మాభూత్కాలస్య పర్యయః॥౩॥ విశ్వామిత్రస్తథేత్యుక్త్వా తానృషీన్ సభి
పూజ్య చ। తతార సహితస్తాభ్యాం సరితం సాగరంగమామ్॥ ౪ ॥ తతశ్శుశ్రావ తం శబ్దమతిసంరంభవర్ధితమ్ । మధ్యమా
గమ్య తోయస్య సహ రామః కనీయసా॥౫॥అథ రామస్సరిన్మధ్యే పప్రచ్ఛ మునిపుంగవమ్ । వారిణో భిద్యమానస్య కిమయం
తుములో ధ్వనిః॥౬॥ రాఘవస్య వచశ్శ్రుత్వా కౌతూహలసమన్వితమ్।కథయామాస ధర్మాత్మా తస్య శబ్దస్య నిశ్చయం॥
౭॥కైలాసపర్వతే రామ మనసా నిర్మితం సరః।బ్రహ్మణా నరశార్దూల తేనేదం మానసం సరః॥ ౮ ॥తస్మాత్సుస్రావ సర
సస్సాయోధ్యాముపగూహతే।సరః ప్రవృత్తా సరయూః పుణ్యా బ్రహ్మసరశ్చ్యుతా॥౯॥ తస్యాయమతులశ్శబ్దో జాహ్నవీ
మభివర్తతే।వారిసంక్షోభజో రామ ప్రణామం నియతః కురు॥౧౦॥తాభ్యాం తు తావుభౌ కృత్వా ప్రణామమతిధార్మికౌ
తీరం దక్షిణమాసాద్య జగ్మతుర్లఘువిక్రమౌ॥౧౧॥స వనం ఘోరసంకాశం దృష్ట్వా నృపవరాత్మజః।అవిప్రహతమైక్ష్వాకః
పప్రచ్ఛ మునిపుంగవమ్॥౧౨ ॥అహో వనమిదం దుర్గం ఝిల్లికాగణనాదితమ్। భైరవైశ్శ్వాపదైః పూర్ణం శకుంతై
ర్దారుణారుతైః॥౧౩॥నానాప్రకారైశ్శకునైర్వాశ్యద్భిర్భైరవస్వనైః।సింహవ్యాఘ్రవరాహైశ్చ వారణైశ్చోపశో
భితమ్।౧౪।ధవాశ్వకర్ణకకుభైర్బిల్వతిందుకపాటలైః। సంకీర్ణం బదరీభిశ్చ కిన్న్వేతద్దారుణం వనమ్॥౧౫॥తమువా
చ మహాతేజా విశ్వామిత్రో మహామునిః । శ్రూయతాం వత్స కాకుత్స్థ యస్యైతద్దారుణం వనమ్ ॥ ౧౬॥ ఏతౌ జనప
దౌ స్ఫీతౌ పూర్వమాస్తాం నరోత్తమ ।మలదాశ్చ కరూశాశ్చ దేవనిర్మాణనిర్మితౌ॥ ౧౭॥ పురా వృత్రవధే రామ మలేన సమ
భిప్లుతమ్। క్షుధా చైవ సహస్రాక్షం బ్రహ్మహత్యా యదావిశత్ ॥ ౧౮॥ తమింద్రం స్నాపయన్ దేవా ఋషయశ్చ తపోధ
నాః।కలశైస్స్నాపయామాసుర్మలం చాస్య ప్రమోచయన్॥౧౯॥ఇహ భూమ్యాం మలం దత్వా దత్వా కారూశమేవ చ।
శరీరజం మహేంద్రస్య తతో హర్షం ప్రపేదిరే॥౨౦ ॥నిర్మలో నిష్కరూశశ్చ శుచిరింద్రో యదాభవత్ ।దదౌ దేశస్య సు
ప్రీతో వరం ప్రభురనుత్తమమ్॥౨౧॥ఇమౌ జనపదౌ స్ఫీతౌ ఖ్యాతిం లోకే గమిష్యతః । మలదాశ్చ కరూశాశ్చ మమాంగమల
ధారిణౌ॥౨౨॥ సాధు సాధ్వితి తం దేవాః పాకశాసనమబ్రువన్ । దేశస్య పూజాం తాం దృష్ట్వా కృతాం శక్రేణ ధీమతా ॥
౨౩॥ఏతౌ జనపదౌ స్ఫీతౌ దీర్ఘకాలమరిందమ । మలదాశ్చ కరూశాశ్చ ముదితౌ ధనధాన్యతః॥౨౪॥కస్యచిత్త్వథ కాలస్య
యక్షీ వై కామరూపిణీ।బలం నాగసహస్రస్య ధారయంతీ తదా హ్యభూత్ ॥౨౫ ॥తాటకా నామ భద్రం తే భార్యా సుంద
స్య ధీమతః।మారీచో రాక్షసః పుత్రో యస్యాశ్శక్రపరాక్రమః ॥౨౬॥వృత్తబాహుర్మహావీర్యో విపులాస్యతనుర్మహాన్।
రాక్షసో భైరవాకారో నిత్యం త్రాసయతే ప్రజాః॥౨౭॥ఇమౌ జనపదౌ నిత్యం వినాశయతి రాఘవ ।మలదాంశ్చ కరూశాం
శ్చ తాటకా దుష్టచారిణీ॥౨౮ ॥సేయం పంథానమావార్య వసత్యత్యర్ధయోజనే । అత ఏవ న గంతవ్యం తాటకాయా వనం

యతః॥౨౯॥ స్వబాహుబలమాశ్రిత్య జహీమాం దుష్టచారిణీమ్ । మన్నియోగాదిమం దేశం కురు నిష్కంటకం పునః ॥౩౦॥ న
హి కశ్చిదిమం దేశం శక్నోత్యాగంతుమీదృశమ్ । యక్షిణ్యా ఘోరయా రామహ్యుత్సాదితమసహ్యయా ॥౩౧॥ ఏతత్తే స
ర్వమాఖ్యాతం యథైతద్దారుణం వనమ్ । యక్ష్యా చోత్సాదితం సర్వమద్యాపి న నివర్తతే ॥౩౨॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాండే-చతు
ర్వింశస్సర్గః. ************* అథ తస్యాప్రమేయస్య మునేర్వచనముత్తమమ్ । శ్రుత్వా పురుషశార్దూలః ప్ర
త్యువాచ శుభాం గిరమ్ ॥౧॥ అల్పవీర్యా యదా యక్షాః శ్రూయంతే మునిపుంగవ । కథం నాగసహస్రస్య ధారయత్యబలా
బలమ్ ॥౨॥ విశ్వామిత్రోఽబ్రవీద్వాక్యం శృణు యేన బలోత్తరా । వరదానకృతం వీర్యం ధారయత్యబలా బలమ్ ॥౩॥ పూర్వ
మాసీన్మహాయక్షః సుకేతుర్నామ వీర్యవాన్ । అనపత్యశ్శుభాచారస్స చ తేపే మహత్తపః ॥౪॥ పితామహస్తు సుప్రీతస్తస్య
యక్షపతేస్తదా । కన్యారత్నం దదౌ రామ తాటకాం నామ నామతః ॥౫॥ బలం నాగసహస్రస్య దదౌ చాస్యాః పితామహః । న
త్వేవ పుత్రం యక్షాయ దదౌ బ్రహ్మా మహాయశాః ॥౬॥ తాం తు జాతాం వివర్ధంతీం రూపయౌవనశాలినీమ్ । ఝర్ఝ
పుత్రాయ సుందాయ దదౌ భార్యాం యశస్వినీమ్ ॥౭॥ కస్యచిత్త్వథ కాలస్య యక్షీ పుత్రం వ్యజాయత । మారీచం నా
మ దుర్ధర్షం యశ్శాపాద్రాక్షసోఽభవత్ ॥౮॥ సుందే తు నిహతే రామ సాగస్త్యమృషిసత్తమమ్ । తాటకా సహ పుత్రేణ
ప్రధర్షయితుమిచ్ఛతి ॥౯॥ భక్షార్థం జాతసంరంభా గర్జంతీ సాభ్యధావత । ఆపతంతీం తు తాం దృష్ట్వా హ్యగస్త్యో భగ
వానృషిః ॥౧౦॥ రాక్షసత్వం భజస్వేతి మారీచం వ్యాజహార సః । అగస్త్యః పరమక్రుద్ధస్తాటకామపి శప్తవాన్ ॥౧౧॥ పురు
షాదీ మహాయక్షీ విరూపా వికృతాననా । ఇదం రూపమపాహాయ దారుణం రూపమస్తు తే ॥౧౨॥ సైషా శాపకృతామర్షా తాట
కా క్రోధమూర్ఛితా । దేశముత్సాదయత్యేనమగస్త్యచరితం శుభమ్ ॥౧౩॥ ఏనాం రాఘవ దుర్వృత్తాం యక్షీం పరమదా
రుణామ్ । గోబ్రాహ్మణహితార్థాయ జహి దుష్టపరాక్రమామ్ ॥౧౪॥ న హ్యేనాం శాపసంస్పృష్టాం కశ్చిదుత్సహతే పు
మాన్ । నిహంతుం త్రిషు లోకేషు త్వామృతే రఘునందన ॥౧౫॥ నహి తే స్త్రీవధకృతే ఘృణా కార్యా నరోత్తమ । చాతుర్వర్ణ్య
హితార్థాయ కర్తవ్యం రాజసూనునా ॥౧౬॥ నృశంసమనృశంసం వా ప్రజారక్షణకారణాత్ । పాతకం వా సదోషం వా క
ర్తవ్యం రక్షతా సతామ్ ॥౧౭॥ రాజ్యభారనియుక్తానామేష ధర్మస్సనాతనః । అధర్మ్యాం జహి కాకుత్స్థ ధర్మో హ్యస్యా
న విద్యతే ॥౧౮॥ శ్రూయతే హి పురా శక్రో విరోచనసుతాం నృప । పృథివీం హంతుమిచ్ఛంతీం మంథరామభ్యసూదయత్ ॥
౧౯॥ విష్ణునాపి పురా రామ భృగుపత్నీ దృఢవ్రతా । అనింద్రం లోకమిచ్ఛంతీ కావ్యమాతా నిషూదితా ॥౨౦॥ ఏతైరన్యైశ్చ
బహుభీ రాజపుత్ర మహాత్మభిః । అధర్మనిరతా నార్యో హతాః పురుషసత్తమైః ॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాండే- పంచవింశస్సర్గః.
మునేర్వచనమక్లీబం శ్రుత్వా నరవరాత్మజః । రాఘవః ప్రాంజలిర్భూత్వా ప్రత్యువాచ దృఢవ్రతః ॥౧॥ పితుర్వ
చననిర్దేశాత్పితుర్వచనగౌరవాత్ । వచనం కౌశికస్యేతి కర్తవ్యమవిశంకయా ॥౨॥ అనుశిష్టోఽస్మ్యయోధ్యాయాం గురు
మధ్యే మహాత్మనా । పిత్రా దశరథేనాహం నావజ్ఞేయం హి తద్వచః ॥౩॥ సోఽహం పితుర్వచశ్శ్రుత్వా శాసనాద్బ్రహ్మవాది
నః । కరిష్యామి న సందేహస్తాటకావధముత్తమమ్ ॥౪॥ గోబ్రాహ్మణహితార్థాయ దేశస్యాస్య సుఖాయ చ । తవ చైవా
ప్రమేయస్య వచనం కర్తుముద్యతః ॥౫॥ ఏవముక్త్వా ధనుర్మధ్యే బధ్వా ముష్టిమరిందమః । జ్యాశబ్దమకరోత్తీవ్రం దిశశ్శబ్దేన నా
దయన్ ॥౬॥ తేన శబ్దేన విత్రస్తాస్తాటకావనవాసినః । తాటకా చ సుసంక్రుద్ధా తేన శబ్దేన మోహితా ॥౭॥ తం చ శబ్దమభిధ్యా
య రాక్షసీ క్రోధమూర్ఛితా । శ్రుత్వా చాభ్యద్రవద్వేగాద్యతశ్శబ్దో వినిస్సృతః ॥౮॥ తాం దృష్ట్వా రాఘవః క్రుద్ధాం వి
కృతాం వికృతాననామ్ । ప్రమాణేనాతివృద్ధాం చ లక్ష్మణం సోఽభ్యభాషత ॥౯॥ పశ్య లక్ష్మణ యక్షిణ్యా భైరవం దారుణం వపుః ।
భిద్యేరన్దర్శనాదస్యా భీరూణాం హృదయాని చ ॥౧౦॥ ఏనాం పశ్య దురాధర్షాం మాయాబలసమన్వితామ్ । వినివృ
త్తాం కరోమ్యద్య హృతకర్ణాగ్రనాసికామ్ ॥౧౧॥ న హ్యేనాముత్సహే హంతుం స్త్రీస్వభావేన రక్షితామ్ । వీర్యం చా
స్యా గతిం చాపి హనిష్యామీతి మే మతిః ॥౧౨॥ ఏవం బ్రువాణే రామే తు తాటకా క్రోధమూర్ఛితా । ఉద్యమ్య బాహూ గ
ర్జంతీ రామమేవాభ్యధావత ॥౧౩॥ విశ్వామిత్రస్తు బ్రహ్మర్షిర్హుంకారేణాభిభర్త్స్య తామ్ । స్వస్తి రాఘవయోర
స్తు జయం చైవాభ్యభాషత ॥౧౪॥ ఉద్ధూన్వానా రజో ఘోరం తాటకా రాఘవావుభౌ । రజోమేఘేన మహతా ముహూ
ర్తం సా వ్యమోహయత్ ॥౧౫॥ తతో మాయాం సమాస్థాయ శిలావర్షేణ రాఘవౌ । అవాకిరత్సుమహతా తతశ్చుక్రో

ధరాఘవః॥౧౬॥శిలావర్షంమహత్తస్యాశ్శరవర్షేణరాఘవః।ప్రతిహత్యోపధానంత్యాఃకరౌచిచ్ఛేదపత్రిభిః॥౧౭॥ త
తశ్ఛిన్నభుజాంశ్రాంతామభ్యాశేపరిగర్జతీమ్।సౌమిత్రిరకరోత్కోధాద్ధృతకర్ణాగ్రనాసికామ్॥౧౮॥కామరూప
ధరాసద్యఃకృత్వారూపాణ్యనేకశః। అంతర్ధానంగతాయక్షీ మోహయంతీచమాయయా॥ ౧౯ ॥ అశ్మవర్షంవిముం
చంతీభైరవంవిచచారహ। తతస్తావశ్మవర్షేణకీర్యమాణౌసమంతతః॥౨౦॥దృష్ట్వాగాధిసుతశ్శ్రీమానిదంవచనమబ్ర
వీత్।అలంతేఘృణయారామపాపైషాదుష్టచారిణీ॥౨౧॥యజ్ఞవిఘ్నకరీయక్షీపురావర్ధేతమాయయా। వధ్యతాంతా
వదేవైషాపురాసంధ్యాప్రవర్తతే॥౨౨॥రక్షాంసిసంధ్యాకాలేషుదుర్ధర్షాణిభవంతి వై।ఇత్యుక్తస్తుతదాయక్షీమశ్మ
వృష్ట్యాభివర్షతీమ్॥౨౩॥దర్శయఞ్ఛబ్దవేధిత్వంతాంరురోధససాయకైః।సారుద్ధాశరజాలేనమాయాబలసమన్వితా॥
౨౪॥అభిదుద్రావకాకుత్స్థంలక్ష్మణంచవినేదుషీ। తామాపతంతీంవేగేనవిక్రాంతామశనీమివ॥ ౨౫ ॥శరేణోరసివి
వ్యాధసాపపాతమమారచ।తాంహతాంభీమసంకాశాందృష్ట్వాసురపతిస్తదా॥౨౬॥సాధుసాధ్వితికాకుత్స్థంసురాశ్చ
సమపూజయన్। ఉవాచపరమప్రీతస్సహస్రాక్షఃపురందరః॥ ౨౭॥ సురాశ్చసర్వేసంహృష్టావిశ్వామిత్రమథాబ్రు
వన్। మునేకౌశికభద్రంతేసేంద్రాస్సర్వేమరుద్గణాః॥౨౮॥తోషితాఃకర్మణానేనస్నేహందర్శయరాఘవే।ప్రజాప
తేర్భృశాశ్వస్యపుత్రాన్సత్యపరాక్రమాన్॥౨౯॥తపోబలభృతాన్బ్రహ్మన్రాఘవాయనివేదయ। పాత్రభూతశ్చ
తేబ్రహ్మంస్తవానుగమనేధృతః॥౩౦॥కర్తవ్యంచమహత్కర్మసురాణాంరాజసూనునా। ఏవముక్త్వాసురాస్సర్వేహృ
ష్టాజగ్ముర్యథాగతమ్॥౩౧॥విశ్వామిత్రంపూజయిత్వాతతస్సంధ్యాప్రవర్తతే। తతోమునివరఃప్రీతస్తాటకావధతోషి
తః॥౩౨॥మూర్ధ్నిరామముపాఘ్రాయత్విదంవచనమబ్రవీత్। ఇహాద్యరజనీంరామవసేమశుభదర్శన॥౩౩॥శ్వఃప్ర
భాతేగమిష్యామస్తదాశ్రమపదంమమ। విశ్వామిత్రవచశ్శ్రుత్వాహృష్టోదశరథాత్మజః॥౩౪॥ఉవాసరజనీంతత్రతాట
కాయావనేసుఖమ్।ముక్తశాపంవనంతచ్చతస్మిన్నేవతదాహని॥౩౫॥రమణీయంవిబభ్రాజయథాచైత్రరథంవనమ్॥౩౬॥
నిహత్యతాంయక్షసుతాంసరామఃప్రశస్యమానస్సురసిద్ధసంఘైః। ఉవాసతస్మిన్మునినాసహైవప్రభాతవేళాంప్రతి
బోధ్యమానః॥౩౭॥ఇతిశ్రీమద్బాలకాండే - షడ్వింశస్సర్గః. ****************************

అథతాంరజనీముష్యవిశ్వామిత్రోమహాయశాః। ప్రహస్యరాఘవంవాక్యమువాచమధురాక్షరమ్॥౧॥పరితుష్టోస్మిభ
ద్రంతేరాజపుత్రమహాయశః। ప్రీత్యాపరమయాయుక్తోదదామ్యస్త్రాణిసర్వశః॥ ౨॥ దేవాసురగణాన్వాపిసగంధర్వో
రగానపి।యైరమిత్రాన్ప్రసహ్యాజౌవశీకృత్యజేష్యసి॥౩॥తానిదివ్యానిభద్రంతేదదామ్యస్త్రాణిసర్వశః।దండచక్రం
మహద్దివ్యంకాలచక్రంతథైవచ ॥ ౪॥ విష్ణుచక్రంతథాత్యుగ్రమైంద్రమస్త్రంతథైవచ।వజ్రమస్త్రంనరశ్రేష్ఠశైవంశూ
లవరంతథా॥౫॥అస్త్రంబ్రహ్మశిరశ్చైవఐషీకమపిరాఘవ। దదామితేమహాబాహోబ్రాహ్మమస్త్రమనుత్తమమ్॥౬॥
గదేద్వేచైవకాకుత్స్థమోదకీశిఖరీశుభే। ప్రదీప్తేరఘుశార్దూలప్రయచ్ఛామినృపాత్మజ॥౭॥ ధర్మపాశమహంరామ
కాలపాశంతథైవచ। వారుణంపాశమస్త్రంచదదామ్యహమనుత్తమమ్॥ ౮॥ శక్తిద్వయంచకాకుత్స్థదదామిచతవాన
ఘ। అశనీద్వేప్రయచ్ఛామిశుష్కార్ద్రేరఘునందన॥ ౯॥ దదామిచాస్త్రంపైనాకమస్త్రంనారాయణంతథా। ఆగ్నేయ
మస్త్రందయితంశిఖరంనామనామతః॥ ౧౦॥ వాయవ్యంప్రథమంనామదదామితవరాఘవ। అస్త్రంహయశిరోనామ
క్రౌంచమస్త్రంతథైవచ॥ ౧౧॥ శక్తిద్వయంచకాకుత్స్థదదామ్యహమనుత్తమమ్। కంకాళంముసలంఘోరంకాపాల
మథకంకణమ్॥౧౨॥ ధారయంత్యసురాయానిదదామ్యేతానిసర్వశః। వైద్యాధరంమహాస్త్రంచనంధనంనామనామతః॥
౧౩॥ అసిరత్నంమహాబాహోదదామిచనృపాత్మజ।గాంధర్వమస్త్రందయితంమానవంనామనామతః॥౧౪॥ ప్రస్వా
పనప్రశమనేదద్మిసౌరంచరాఘవ। దర్పణంశోషణంచైవసంతాపనవిలాపనే॥ ౧౫॥ దమనంచైవదుర్ధర్షంకందర్పద
యితంతథా। పైశాచమస్త్రందయితంమోహనంనామనామతః ॥ ౧౬ ॥ ప్రతీచ్ఛనరశార్దూలరాజపుత్రమహాయశః।
సంవర్తంచైవదుర్ధర్షంమౌసలంచనృపాత్మజ॥ ౧౭॥ సత్యమస్త్రంమహాబాహోతథామాయాధరంపరమ్। ఘో
రంతేజఃప్రభంనామపరతేజోపకర్షణమ్॥ ౧౮ ॥ సోమాస్త్రంశిశిరంనామత్వష్టురస్త్రంసుదామనమ్। దారణంచభగ
స్యాపిశితేషుమథమానవమ్॥ ౧౯ ॥ఏతాన్రామమహాబాహోకామరూపాన్మహాబలాన్। గృహాణపరమోదారాన్

క్షిప్రమేవ నృపాత్మజ॥౨౦॥స్థితస్తు ప్రాఙ్ముఖో భూత్వా శుచిర్మునివరస్తదా।దదౌ రామాయ సుప్రీతో మంత్రగ్రామమ
నుత్తమమ్॥ ౨౧॥సర్వసంగ్రహణం యేషాం దైవతైరపి దుర్లభమ్ । తాన్యస్త్రాణి తదా విప్రో రాఘవాయ న్యవేదయత్ ॥
౨౨॥ జపతస్తు మునేస్తస్య విశ్వామిత్రస్య ధీమతః। ఉపతస్థుర్మహార్హాణి సర్వాణ్యస్త్రాణి రాఘవమ్ ॥ ౨౩ ॥ ఊచుశ్చ
ముదితాస్సర్వే రామం ప్రాంజలయస్తదా।ఇమే స్మ పరమోదారాః కింకరాస్తవ రాఘవ॥౨౪॥ప్రతిగృహ్య చ కాకుత్స్థస్స
మాలంబ్య చ పాణినా। మానసా మే భవిష్యధ్వమితి తానభ్యచోదయత్ ॥ ౨౫॥ తతః ప్రీతమనా రామో విశ్వామిత్రం మహా
మునిమ్। అభివాద్య మహాతేజా గమనాయోపచక్రమే॥౨౬॥ఇతి శ్రీమద్బాలకాండే-సప్తవింశస్సర్గః.************

ప్రతిగృహ్య తతోఽస్త్రాణి ప్రహృష్టవదనశ్శుచిః। గచ్ఛన్నేవ చ కాకుత్స్థో విశ్వామిత్రమథాబ్రవీత్ ॥ ౧॥ గృహీతా
స్త్రోఽస్మి భగవన్దురాధర్షస్సురైరపి।అస్త్రాణాం త్వహమిచ్ఛామి సంహారం మునిపుంగవ ॥ ౨ ॥ ఏవం బ్రువతి కాకుత్స్థే వి
శ్వామిత్రో మహామునిః। సంహారం వ్యాజహారాథ ధృతిమాన్ సువ్రతశ్శుచిః ॥౩॥సత్యవంతం సత్యకీర్తిం ధృష్టం రభసమే
వ చ। ప్రతిహారతరం నామ పరాఙ్ముఖమవాఙ్ముఖం॥ ౪॥ లక్షాక్షవిషమౌ చైవ దృఢనాభసునాభకౌ । దశాక్షశతవక్త్రౌ చ దశ
శీర్షశతోదరౌ॥ ౫॥ పద్మనాభమహానాభౌ దుందునాభసునాభకౌ । జ్యోతిషం కృశనం చైవ నైరాశ్యవిమలావుభౌ॥౬॥
యౌగంధరహరిద్రౌ చ దైత్యప్రశమనౌ తథా।శుచిబాహుర్మహాబాహుర్నిష్కలిర్విరుచిస్తథా॥ ౭॥ సార్చిర్మాలీ
ధృతిర్మాలీ వృత్తిమాన్ రుచిరస్తథా। పిత్ర్యస్సౌమనసం చైవ విధూతమకరావుభౌ ॥ ౮ ॥ కరవీరకరం చైవ ధనధాన్యౌ చ రా
ఘవ। కామరూపం కామరుచిం మోహనం మారణం తథా॥ ౯॥ జృంభకం సర్వనాభం చ సంతానవరణౌ తథా । భృశాశ్వతన
యాన్ రామ భాస్వరాన్ కామరూపిణః ॥ ౧౦ ॥ ప్రతీచ్ఛ మమ భద్రం తే పాత్రభూతోఽసి రాఘవ । బాఢమిత్యేవ కాకు
త్స్థః ప్రహృష్టేనాంతరాత్మనా ॥ ౧౧ ॥ జగ్రాహ మంత్రగ్రామం తేప్యుపతస్థుశ్చ రాఘవమ్ । దివ్యభాస్వరదేహాశ్చ
మూర్తిమంతస్సుఖప్రదాః॥ ౧౨॥ కేచిదంగారసదృశాః కేచిద్ధూమోపమాస్తథా। చంద్రార్కసదృశాః కేచిత్ప్రహ్వాం
జలిపుటాస్తథా॥ ౧౩॥ రామం ప్రాంజలయో భూత్వా బ్రువన్మధురభాషిణః। ఇమే స్మ నరశార్దూల శాధి కింకరవామ
తే।౧౪।। మానసాః కార్యకాలేషు సాహాయ్యం మే కరిష్యథ। గమ్యతామితి తానాహ యథేష్టం రఘునందనః॥ ౧౫ ॥ అథ తే
రామమామంత్ర్య కృత్వా చాపి ప్రదక్షిణమ్।ఏవమస్త్వితి కాకుత్స్థముక్త్వా జగ్ముర్యథాగతమ్॥౧౬॥తతస్తు రామః కాకుత్స్థ
శ్శాసనాద్బ్రహ్మవాదినః । లక్ష్మణాయ చ తాన్ సర్వాన్ వరాస్త్రాన్ రఘునందనః ॥ ౧౭ ॥ సంహారాన్ స చ సంహృష్ట
శ్శ్రీమాంస్తస్మై న్యవేదయత్। స తాన్నివేద్య సంహృష్టో విశ్వామిత్రం మహామునిమ్॥ ౧౮॥గచ్ఛన్నేవాథ మధురం శ్లక్ష్ణం
వచనమబ్రవీత్ ।కిన్న్వేతన్మేఘసంకాశం పర్వతస్యావిదూరతః॥౧౯॥ వృక్షషండమితో భాతి పరం కౌతూహలం హి మే । ద
ర్శనీయం మృగాకీర్ణం మనోరమమతీవ చ॥౨౦॥నానాప్రకారైశ్శకునైర్వల్గురావైరలంకృతమ్ । నిస్సృతాః స్మ మునిశ్రేష్ఠ
కాంతారాద్రోమహర్షణాత్ ॥౨౧॥అనయా త్వవగచ్ఛామి దేశస్య సుఖవత్తయా। సర్వం మే శంస భగవన్ కస్యాశ్రమ
పదం త్విదం॥౨౨॥సంప్రాప్తా యత్ర తే పాపా బ్రహ్మఘ్నా దుష్టచారిణః। తవ యజ్ఞస్య విఘ్నాయ దురాత్మానో మహాము
నే॥౨౩॥భగవంస్తస్య కో దేశస్సా యత్ర తవ యాజ్ఞికీ।రక్షితవ్యా క్రియా బ్రహ్మన్ మయా వధ్యాశ్చ రాక్షసాః॥ ౨౪॥ఏత
త్సర్వం మునిశ్రేష్ఠ శ్రోతుమిచ్ఛామ్యహం ప్రభో॥౨౫॥ఇతి శ్రీమద్బాలకాండే-అష్టావింశస్సర్గః **************

అథ తస్యాప్రమేయస్య తద్వనం పరిపృచ్ఛతః । విశ్వామిత్రో మహాతేజా వ్యాఖ్యాతుముపచక్రమే॥ ౧॥ ఇహ రా
మ మహాబాహో విష్ణుర్దేవవరః ప్రభుః।వర్షాణి సుబహూనీహ తథా యుగశతాని చ॥౨॥తపశ్చరణయోగార్థముపా
స సుమహాతపాః। ఏష పూర్వాశ్రమో రామ వామనస్య మహాత్మనః॥౩॥సిద్ధాశ్రమ ఇతి ఖ్యాతస్సిద్ధో హ్యత్ర మహాతపాః।
ఏతస్మిన్నేవ కాలే తు రాజా వైరోచనిర్బలిః॥ ౪॥ నిర్జిత్య దైవతగణాన్ సేంద్రాంశ్చ సమరుద్గణాన్ । కారయామాస త
ద్రాజ్యం త్రిషు లోకేషు విశ్రుతః॥౫॥బలేస్తు యజమానస్య దేవాస్సాగ్నిపురోగమాః।సమాగమ్య స్వయం చైవ విష్ణుమూ
చురిహాశ్రమే॥౬॥బలిర్వైరోచనిర్విష్ణో యజతే యజ్ఞముత్తమమ్।అసమాప్తే క్రతౌ తస్మిన్ స్వకార్యమభిపద్యతామ్॥౭॥
యే చైనమభివర్తంతే యాచితార ఇతస్తతః । యచ్చ యత్ర యథావచ్చ సర్వం తేభ్యః ప్రయచ్ఛతి॥౮॥స త్వం సురహితా
ర్థాయ మాయాయోగముపాశ్రితః।వామనత్వం గతో విష్ణో కురు కల్యాణముత్తమమ్॥౯ ॥ఏతస్మిన్నంతరే రామ కాశ్యపో

గ్నిసమప్రభః। అదిత్యాసహితోరామదీప్యమానఇవౌజసా॥ ౧౦ ॥దేవీసహాయోభగవాన్దివ్యంవర్షసహస్రకమ్।
వ్రతంసమాప్యవరదంతుష్టావమధుసూదనమ్॥ ౧౧॥ తపోమయంతపోరాశింతపోమూర్తింతపాత్మకమ్। తపసాత్వాంసు
తప్తేనపశ్యామిపురుషోత్తమమ్॥ ౧౨॥ శరీరేతవపశ్యామిజగత్సర్వమిదంప్రభో।త్వమనాదిరనిర్దేశ్యస్త్వామహంశరణం
గతః॥ ౧౩॥ తమువాచహరిఃప్రీతఃకాశ్యపంధూతకల్మషమ్। వరంవరయభద్రంతేవరార్హోసిమతోమమ॥ ౧౪॥ త
చ్ఛ్రుత్వావచనంతస్యమారీచఃకాశ్యపో౽బ్రవీత్। అదిత్యాదేవతానాంచమమచైవానుయాచతః॥ ౧౫॥ వరంవరదసుప్రీ
తోదాతుమర్హసిసువ్రత।పుత్రత్వంగచ్ఛభగవన్నదిత్యాంమమచానఘ॥౧౬॥ భ్రాతాభవయవీయాంస్త్వంశక్రస్యా
సురసూదన। శోకార్తానాంతుదేవానాంసాహాయ్యంకర్తుమర్హసి॥ ౧౭॥ అయంసిద్ధాశ్రమోనామప్రసాదాత్తేభ
విష్యతి। సిద్ధేకర్మణిదేవేశఉత్తిష్ఠభగవన్నితః॥ ౧౮॥ అథవిష్ణుర్మహాతేజాఅదిత్యాంసమజాయత।వామనంరూపమా
స్థాయవైరోచనిముపాగమత్॥ ౧౯॥ త్రీన్క్రమానథభిక్షిత్వాప్రతిగృహ్యచమానతః। ఆక్రమ్యలోకాన్లోకాత్మాస
ర్వభూతహితేరతః॥ ౨౦ ॥ మహేంద్రాయపునఃప్రాదాన్నియమ్యబలిమోజసా। త్రైలోక్యంసమహాతేజాశ్చక్రేశ
క్రవశంపునః॥ ౨౧॥ తేనైషపూర్వమాక్రాంతఆశ్రమఃశ్రమనాశనః।మయాపిభక్త్యాతస్యైషవామనస్యోపభుజ్యతే॥
౨౨॥ ఏతమాశ్రమమాయాంతిరాక్షసావిఘ్నకారిణః। అత్రతేపురుషవ్యాఘ్రహంతవ్యాదుష్టచారిణః॥ ౨౩ ॥ అద్యగ
చ్ఛామహేరామసిద్ధాశ్రమమనుత్తమమ్।తదాశ్రమపదంతాతతవాప్యేతద్యథామమ॥ ౨౪॥ ప్రవిశన్నాశ్రమపదంవ్య
రోచతమహామునిః। శశీవగతనీహారఃపునర్వసుసమన్వితః॥ ౨౫॥ తందృష్ట్వామునయస్సర్వేసిద్ధాశ్రమనివాసినః। ఉత్ప
త్యోత్పత్యసహసావిశ్వామిత్రమపూజయన్॥ ౨౬॥ యథార్హంచక్రిరేపూజాంవిశ్వామిత్రాయధీమతే।తథైవరా
జపుత్రాభ్యామకుర్వన్నతిథిక్రియామ్ ॥ ౨౭॥ ముహూర్తమథవిశ్రాంతౌరాజపుత్రావరిందమౌ। ప్రాంజలీమునిశా
ర్దూలమూచతూరఘునందనౌ॥ ౨౮॥ అద్యైవదీక్షాంప్రవిశభద్రంతేమునిపుంగవ। సిద్ధాశ్రమో౽యంసిద్ధస్స్యాత్సత్య
మస్తువచస్తవ॥ ౨౯॥ఏవముక్తోమహాతేజావిశ్వామిత్రోమహానృషిః। ప్రవివేశతదాదీక్షాంనియతోనియతేంద్రియః॥
౩౦॥ కుమారావపితాంరాత్రిముషిత్వాసుసమాహితౌ।ప్రభాతకాలేచోత్థాయపూర్వాంసంధ్యాముపాస్యచ॥౩౧॥
హుతాగ్నిహోత్రమాసీనంవిశ్వామిత్రమవందతామ్॥ ౩౨॥ ఇతిశ్రీమద్బాలకాండే- ఏకోనత్రింశస్సర్గః॥****
అథతౌదేశకాలజ్ఞౌరాజపుత్రావరిందమౌ। దేశేకాలేచవాక్యజ్ఞావబ్రూతాంకౌశికంవచః॥ ౧ ॥ భగవన్ఛ్రోతుమిచ్ఛా
వోయస్మిన్కాలేనిశాచరౌ। సంరక్షణీయౌతౌబ్రహ్మన్నాతివర్తేతతత్క్షణమ్॥ ౨ ॥ ఏవంబ్రువాణౌకాకుత్స్థౌత్వరమా
ణౌయుయుత్సయా। సర్వేతేమునయఃప్రీతాఃప్రశశంసుర్నృపాత్మజౌ॥ ౩ ॥ అద్యప్రభృతిషడ్రాత్రంరక్షతాంరాఘ
వౌయువామ్। దీక్షాంగతోహ్యేషమునిర్మౌనిత్వంచగమిష్యతి ॥౪ ॥ తౌతుతద్వచనంశ్రుత్వారాజపుత్రౌయశస్వినౌ।
అనిద్రౌషడహోరాత్రంతపోవనమరక్షతామ్॥ ౫॥ ఉపాసాంచక్రతుర్వీరౌయత్తౌపరమధన్వినౌ। రరక్షతుర్మునివరం
విశ్వామిత్రమరిందమౌ॥౬॥ అథకాలేగతేతస్మిన్షష్ఠే౽హనిసమాగతే। సౌమిత్రిమబ్రవీద్రామోయత్తోభవసమాహి
తః॥౭॥రామస్యైవంబ్రువాణస్యత్వరితస్యయుయుత్సయా।ప్రజజ్వాలతతోవేదిస్సోపాధ్యాయపురోహితా॥౮॥సదర్భ
చమసస్రుక్కాససమిత్కుసుమోచ్చయా। విశ్వామిత్రేణసహితావేదిర్జజ్వాలసర్త్విజా॥౯॥మంత్రవచ్చయథా
న్యాయంయజ్ఞో౽సౌసంప్రవర్తతే।ఆకాశేచమహాన్శబ్దఃప్రాదురాసీద్భయానకః॥౧౦॥ ఆవార్యగగనంమేఘోయథా
ప్రావృషినిర్గతః।తథామాయాంవికుర్వాణౌరాక్షసావభ్యధావతామ్॥౧౧॥మారీచశ్చసుబాహుశ్చతయోరనుచరాశ్చ
యే।ఆగమ్యభీమసంకాశారుధిరౌఘానవాసృజన్॥౧౨॥సాతేనరుధిరౌఘేణవేదిర్జ్వాలామండితా।దృష్ట్వావేదింతథాభూ
తాంసానుజఃక్రోధసంయుతః॥౧౩॥ సహసాభిద్రుతోరామస్తానపశ్యత్తతోదివి। తావాపతంతౌసహసాదృష్ట్వారాజీ
వలోచనః॥౧౪॥లక్ష్మణంత్వభిసంప్రేక్ష్యరామోవచనమబ్రవీత్। పశ్యలక్ష్మణదుర్వృత్తాన్రాక్షసాన్పిశితాశనాన్॥
మానవాస్త్రసమాధూతాననిలేనయథాఘనాన్। మానవంపరమోదారమస్త్రంపరమభాస్వరమ్॥౧౬॥చిక్షేపపరమక్రు
ద్ధోమారీచోరసిరాఘవః।సతేనపరమాస్త్రేణమానవేనసమాహితః॥౧౭॥సంపూర్ణంయోజనశతంక్షిప్తస్సాగరసం
ప్లవే।విచేతనంవిఘూర్ణంతంశితేషుబలతాడితమ్॥౧౮॥నిరస్తందృశ్యమారీచంరామోలక్ష్మణమబ్రవీత్। పశ్యలక్ష్మణశీతే

ఘుంమానవంధర్మసంహితం॥ ౧౯ ॥మోహయిత్వానయత్యేనంనచప్రాణైర్వియుజ్యతే । ఇమానపివధిష్యామినిర్ఘృ
ణాందుష్టచారిణః॥౨౦॥రాక్షసాన్పాపకర్మస్థాన్యజ్ఞఘ్నాన్రుధిరాశనాన్।సంగృహ్యాస్త్రంతతోరామోదివ్యమా
గ్నేయమద్భుతం॥౨౧॥సుబాహూరసిచిక్షేపసవిద్ధఃప్రాపతద్భువి। శేషాన్వాయవ్యమాదాయనిజఘానమహాయశాః॥
౨౨॥రాఘవఃపరమోదారోమునీనాంముదమావహన్।సహత్వారాక్షసాన్సర్వాన్యజ్ఞఘ్నాన్రఘునందనః॥ ౨౩॥ఋ
షిభిఃపూజితస్తత్రయథేంద్రోవిజయీపురా । అథయజ్ఞేసమాప్తేతువిశ్వామిత్రోమహామునిః॥౨౪॥ నిరీతికాదిశోదృ
ష్ట్వాకాకుత్స్థమిదమబ్రవీత్ ।కృతార్థోస్మిమహాబాహోకృతంగురువచస్త్వయా॥౨౫॥సిద్ధాశ్రమమిదంసత్యంకృ
తంరామమహాయశః ॥౨౬ ॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాండే- త్రింశస్సర్గః. ****************************

అథతాంరజనీంతత్రకృతార్థౌరామలక్ష్మణౌ । ఊషతుర్ముదితౌవీరౌప్రహృష్టేనాంతరాత్మనా॥౧॥ప్రభాతా
యాంతుశర్వర్యాంకృతపౌర్వాహ్ణికక్రియౌ । విశ్వామిత్రమృషీంశ్చాన్యాన్సహితావభ్యజగ్మతుః॥౨॥అభివాద్యముని
శ్రేష్ఠంజ్వలంతమివపావకం । ఊచతుర్మధురోదారంవాక్యంమధురభాషిణౌ॥౩॥ఇమౌస్వోమునిశార్దూలకింకరౌస
ముపాగతౌ । ఆజ్ఞాపయయథేష్టంవైశాసనంకరవావకిం॥౪॥ఏవముక్తాస్తతస్తాభ్యాంసర్వఏవమహర్షయః । విశ్వామి
త్రంపురస్కృత్యరామంవచనమబ్రువన్ ॥౫॥మైథిలస్యనరశ్రేష్ఠజనకస్యభవిష్యతి । యజ్ఞఃపరమధర్మిష్ఠస్తత్రయా
స్యామహేవయం॥౬॥త్వంచైవనరశార్దూలసహాస్మాభిర్గమిష్యసి।అద్భుతంచధనూరత్నంతత్రత్వంద్రష్టుమర్హసి॥౭॥
తద్ధిపూర్వంనరశ్రేష్ఠదత్తంసదసిదైవతైః ।అప్రమేయబలంఘోరంమఖేపరమభాస్వరం॥౮॥నాస్యదేవానగంధర్వా
నాసురానచరాక్షసాః।కర్తుమారోపణంశక్తానకథంచనమానుషాః॥౯॥ధనుషస్తస్యవీర్యంతుజిజ్ఞాసంతోమహీక్షితః।న
శేకురారోపయితుంరాజపుత్రామహాబలాః॥౧౦॥తద్ధనుర్నరశార్దూలమైథిలస్యమహాత్మనః।తత్రద్రక్ష్యసికాకుత్
స్థయజ్ఞంచాద్భుతదర్శనం॥౧౧॥తద్ధియజ్ఞఫలంతేనమైథిలేనోత్తమంధనుః।యాచితంనరశార్దూలసునాభంసర్వదై
వతైః॥౧౨॥ఆయాగభూతంనృపతేస్తస్యవేశ్మనిరాఘవః । అర్చితంవివిధైర్గంధైర్ధూపైశ్చాగరుగంధిభిః॥౧౩॥ఏవము
క్త్వామునివరఃప్రస్థానమకరోత్తదా।సర్షిసంఘస్సకాకుత్స్థఆమంత్ర్యవనదేవతాః॥౧౪॥స్వస్తివోస్తుగమిష్యామిసి
ద్ధస్సిద్ధాశ్రమాదహం । ఉత్తరేజాహ్నవీతీరేహిమవంతంశిలోచ్చయం॥౧౫॥ప్రదక్షిణంతతఃకృత్వాసిద్ధాశ్రమమను
త్తమం।ఉత్తరాందిశముద్దిశ్యప్రస్థాతుముపచక్రమే॥౧౬॥తంప్రయాంతంమునివరమన్వయాదనుసారిణాం।శకటీశత
మాత్రంతుప్రయాణేబ్రహ్మవాదినాం॥౧౭॥మృగపక్షిగణాశ్చైవసిద్ధాశ్రమనివాసినః।అనుజగ్ముర్మహాత్మానంవిశ్వా
మిత్రంమహామునిం॥౧౮॥నివర్తయామాసతతఃపక్షిసంఘాన్మృగానపి।తేగత్వాదూరమధ్వానంలంబమానేదివాకరే
వాసంచక్రుర్మునిగణాశ్శోణాకూలేసమాహితాః।తేస్తంగతేదినకరేస్నాత్వాహుతహుతాశనాః॥౨౦ ॥విశ్వామిత్రం
పురస్కృత్యనిషేదురమితౌజసః।రామోపిసహసౌమిత్రిర్మునీంస్తానభిపూజ్యచ॥౨౧॥అగ్రతోనిషసాదాథవిశ్వామిత్ర
స్యధీమతః। అథరామోమహాతేజావిశ్వామిత్రంమహామునిం॥౨౨॥పప్రచ్ఛనరశార్దూలఃకౌతూహలసమన్వితః। భగవ
న్కోన్వయందేశస్సమృద్ధవనశోభితః॥౨౩॥శ్రోతుమిచ్ఛామిభద్రంతేవక్తుమర్హసితత్త్వతః।తస్యదేశస్యనిఖిలమృషిమ
ధ్యేమహాతపాః।చోదితోరామవాక్యేనకథయామాససువ్రతః॥౨౪॥ఇతిశ్రీమద్బాలకాండే-ఏకత్రింశస్సర్గః. ****

బ్రహ్మయోనిర్మహానాసీత్కుశోనామమహాతపాః।అక్లిష్టవ్రతధర్మజ్ఞస్సజ్జనప్రతిపూజకః॥౧॥సమహాత్మాకులీనా
యాంయుక్తాయాంసుగుణోల్బణాన్।వైదర్భ్యాంజనయామాసచతురస్సదృశాన్సుతాన్॥౨॥కుశాంబంకుశనాభంచఆ
ధూర్తరజసంవసుం।దీప్తియుక్తాన్మహోత్సాహాన్క్షత్రధర్మచికీర్షయా॥౩॥తానువాచకుశఃపుత్రాన్ధర్మిష్ఠాన్
సత్యవాదినః।క్రియతాంపాలనంపుత్రాధర్మంప్రాప్స్యథపుష్కలం॥౪॥కుశస్యవచనంశ్రుత్వాచత్వారోలోకసమ్మ
తాః।నివేశంచక్రిరేసర్వేపురాణాంనృవరాస్తదా॥౫॥కుశాంబస్తుమహాతేజాఃకౌశాంబీమకరోత్పురీం కుశనాభస్తుధర్మా
త్మాపురంచక్రేమహోదయం॥౬॥ఆధూర్తరజసోరామధర్మారణ్యంమహీపతిః।చక్రేపురవరంరాజావసుశ్చక్రేగిరివ్ర
జం॥౭॥ఏషావసుమతీరామవసోస్తస్యమహాత్మనః।ఏతేశైలవరాఃపంచప్రకాశంతేసమంతతః॥౮॥సుమాగధీనదీరమ్యామ
గధాన్విశ్రుతాయయౌ।పంచానాంశైలముఖ్యానాంమధ్యేమాలేవశోభతే॥౯॥సైషాహిమాగధీరామవసోస్తస్యమహా

త్మనః। పూర్వాభిచరితా రామ సుతే త్రాసస్యమాలినీ ॥౧౦॥ కుశనాభస్తు రాజర్షిః కన్యాశతమనుత్తమం। జనయామాస
ధర్మాత్మా ఘృతాచ్యాం రఘునందన ॥౧౧॥ తాస్తు యౌవనశాలిన్యో రూపవత్యస్స్వలంకృతాః। ఉద్యానభూమిమాగమ్య ప్రా
వృషీవ శతహ్రదాః ॥౧౨॥ గాయంత్యో నృత్యమానాశ్చ వాదయంత్యశ్చ సర్వశః। ఆమోదం పరమం జగ్ముర్వరాభరణభూషి
తాః ॥౧౩॥ అథ తాశ్చారుసర్వాంగ్యో రూపేణాప్రతిమా భువి। ఉద్యానభూమిమాగమ్య తారా ఇవ ఘనాంతరే ॥౧౪॥ తా
స్సర్వగుణసంపన్నా రూపయౌవనసంయుతాః। దృష్ట్వా సర్వాత్మకో వాయురిదం వచనమబ్రవీత్ ॥౧౫॥ అహం వః కామ
యే సర్వా భార్యా మమ భవిష్యథ। మానుషస్త్యజ్యతాం భావో దీర్ఘమాయురవాప్స్యథ ॥౧౬॥ చలం హి యౌవనం నిత్యం
మానుషేషు విశేషతః। అక్షయ్యం యౌవనం ప్రాప్తా అమర్యశ్చ భవిష్యథ ॥౧౭॥ తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా వాయోరక్లిష్ట
కర్మణః। అపహాస్య తతో వాక్యం కన్యాశతమథాబ్రవీత్ ॥౧౮॥ అంతశ్చరసి భూతానాం సర్వేషాం త్వం సురోత్తమ। ప్ర
భావజ్ఞాస్స్మ తే సర్వాః కిమస్మానవమన్యసే ॥౧౯॥ కుశనాభసుతాస్సర్వాస్సమర్థాస్త్వాం సురోత్తమ। స్థానాచ్చ్యావయి
తుం దేవం రక్షామస్తు తపో వయం ॥౨౦॥ మా భూత్స కాలో దుర్మేధః పితరం సత్యవాదినం। నావమన్య స్వధర్మేణ స్వయంవర
ముపాస్మహే ॥౨౧॥ పితా హి ప్రభురస్మాకం దైవతం పరమం హి సః। యస్య నో దాస్యతి పితా స నో భర్తా భవిష్యతి ॥
౨౨॥ తాసాం తద్వచనం శ్రుత్వా వాయుః పరమకోపనః। ప్రవిశ్య సర్వగాత్రాణి బభంజ భగవాన్ ప్రభుః ॥౨౩॥ అరత్ని
మాత్రాకృతయో భగ్నగాత్రా భయార్దితాః। తాః కన్యా వాయునా భగ్నా వివిశుర్నృపతేర్గృహమ్ ॥౨౪॥ ప్రాపత
న్భువి సంభ్రాంతాస్సలజ్జాస్సాస్రులోచనాః। స చ రాజా దయితా దీనాః కన్యాః పరమశోభనాః ॥౨౫॥ దృష్ట్వా భగ్నాస్తదా
రాజా సంభ్రాంత ఇదమబ్రవీత్। కిమిదం కథ్యతాం పుత్ర్యః కో ధర్మమవమన్యతే ॥౨౬॥ కుబ్జాః కేన కృతాస్సర్వా వేష్టం
త్యో నాభిభాషథ। శ్రోతుమిచ్ఛామి తత్పుత్ర్యో యయస్యేదం ధర్మగర్హితమ్ ॥౨౭॥ ఏవం రాజా వినిశ్వస్య సమాధిం సందధే
తతః ॥౨౮॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాండే ద్వాత్రింశస్సర్గః ॥ ********************************

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా కుశనాభస్య ధీమతః। శిరోభిశ్చరణౌ స్పృష్ట్వా కన్యాశతమభాషత ॥౧॥ వాయుస్సర్వాత్మ
కో రాజన్ ప్రధర్షయితుమిచ్ఛతి। అశుభం మార్గమాస్థాయ న ధర్మం ప్రత్యవేక్షతే ॥౨॥ పితృమత్యస్తు భద్రం తే స్వచ్ఛం
దే న వయం స్థితాః। పితరం నో వృణీష్వ త్వం యది నో దాస్యతే తవ ॥౩॥ తేన పాపానుబంధేన వచనం న ప్రతీచ్ఛతా। ఏవం బ్రు
వత్యస్సర్వాస్స్మ వాయునా నిహతా భృశమ్ ॥౪॥ తాసాం తద్వచనం శ్రుత్వా రాజా పరమధార్మికః। ప్రత్యువాచ మహాతే
జాః కన్యాశతమనుత్తమమ్ ॥౫॥ క్షాంతం క్షమావతాం పుత్ర్యః కర్తవ్యం సుమహత్కృతమ్। ఐకమత్యముపాగమ్య కులం
చావేక్షితం మమ ॥౬॥ అలంకారో హి నారీణాం క్షమా తు పురుషస్య వా। దుష్కరం తచ్చ యత్క్షాంతం త్రిదశేషు విశేషతః ॥౭॥
యాదృశీ వః క్షమా పుత్ర్యస్సర్వాసామవిశేషతః। క్షమా దానం క్షమా యజ్ఞః క్షమా సత్యం హి పుత్రికాః ॥౮॥ క్షమా
యశః క్షమా ధర్మః క్షమాయాం హి స్థితం జగత్। విసృజ్య కన్యాః కాకుత్స్థ రాజా త్రిదశవిక్రమః ॥౯॥ మంత్రజ్ఞో మంత్రయా
మాస ప్రదానం సహ మంత్రిభిః। దేశే కాలే ప్రదానస్య సదృశే ప్రతిపాదనమ్ ॥౧౦॥ ఏతస్మిన్నేవ కాలే తు చూలీ నామ మహా
మునిః। ఊర్ధ్వరేతాశ్శుభాచారో బ్రాహ్మం తప ఉపాగమత్ ॥౧౧॥ తప్యంతం తమృషిం తత్ర గంధర్వీ పర్యుపాసతే। సోమ
దా నామ భద్రం తే ఊర్మిళాతనయా తదా ॥౧౨॥ సా చ తం ప్రణతా భూత్వా శుశ్రూషణపరాయణా। ఉవాస కాలే ధర్మి
ష్ఠా తస్యాస్తుష్టోఽభవద్గురుః ॥౧౩॥ స చ తాం కాలయోగేన ప్రోవాచ రఘునందన। పరితుష్టోఽస్మి భద్రం తే కిం కరోమి తవ ప్రియ
మ్ ॥౧౪॥ పరితుష్టం మునిం జ్ఞాత్వా గంధర్వీ మధురస్వనా। ఉవాచ పరమప్రీతా వాక్యజ్ఞా వాక్యకోవిదమ్ ॥౧౫॥ లక్ష్మ్యా సము
దితో బ్రాహ్మ్యా బ్రహ్మభూతో మహాతపాః। బ్రాహ్మేణ తపసా యుక్తం పుత్రమిచ్ఛామి ధార్మిక ॥౧౬॥ అపతిశ్చాస్మి భద్రం
తే భార్యా చాస్మి న కస్యచిత్। బ్రాహ్మేణోపగతాయాశ్చ దాతుమర్హసి మే సుతమ్ ॥౧౭॥ తస్యాః ప్రసన్నో బ్రహ్మ
ర్షిర్దదౌ పుత్రమనుత్తమమ్। బ్రహ్మదత్త ఇతి ఖ్యాతం మానసం చూలినస్సుతమ్ ॥౧౮॥ స రాజా సౌమదేయస్తు పురీమధ్యవ
సత్తదా। కాంపిల్యాం పరయా లక్ష్మ్యా దేవరాజో యథా దివమ్ ॥౧౯॥ స బుద్ధిం కృతవాన్ రాజా కుశనాభస్సుధార్మికః।
బ్రహ్మదత్తాయ కాకుత్స్థ దాతుం కన్యాశతం తదా ॥౨౦॥ తమాహూయ మహాతేజా బ్రహ్మదత్తం మహీపతిః। దదౌ కన్యాశ
తం రాజా సుప్రీతేనాంతరాత్మనా ॥౨౧॥ యథాక్రమం తతః పాణిం జగ్రాహ రఘునందన। బ్రహ్మదత్తో మహీపాలస్తా

సాందేవపతిర్యథా॥ ౨౨॥ స్పృష్టమాత్రే తతః పాణౌ వికుబ్జా విగతజ్వరాః। యుక్తాః పరమయా లక్ష్మ్యా బభుః కన్యాశ్శతం త
దా॥ ౨౩॥ స దృష్ట్వా వాయునా భగ్నాః కుశనాభో మహీపతిః। సదారం ప్రేషయామాస సోపాధ్యాయగణం తదా॥ ౨౪॥ సో
మదాపి సుసంహృష్టా పుత్రస్య సదృశీం క్రియామ్। యథాన్యాయం చ గంధర్వీ స్నుషాస్తాః ప్రత్యనందత॥ ౨౫॥ దృష్ట్వా స్పృ
ష్ట్వా చ తాః కన్యాః కుశనాభం ప్రశస్య చ॥ ౨౬॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాండే - త్రయస్త్రింశస్సర్గః ***************
కృతోద్వాహే గతే తస్మిన్ బ్రహ్మదత్తే చ రాఘవ। అపుత్రః పుత్రలాభాయ పౌత్రీమిష్టిమకల్పయత్ ॥ ౧ ॥
ఇష్ట్యాంతు వర్తమానాయాం కుశనాభం మహీపతిం। ఉవాచ పరమోదారః కుశో బ్రహ్మసుతస్తదా ॥ ౨ ॥ పుత్రస్తే
సదృశః పుత్ర భవిష్యతి సుధార్మికః। గాధిం ప్రాప్స్యసి తేన త్వం కీర్తిం లోకే చ శాశ్వతీం ॥ ౩ ॥ ఏవముక్త్వా కుశో రా
మ కుశనాభం మహీపతిం। జగామాకాశమావిశ్య బ్రహ్మలోకం సనాతనం ॥ ౪ ॥ కస్యచిత్త్వథ కాలస్య కుశనాభస్య ధీ
మతః। జజ్ఞే పరమధర్మిష్ఠో గాధిరిత్యేవ నామతః ॥ ౫ ॥ స పితా మమ కాకుత్స్థ గాధిః పరమధార్మికః। కుశవంశప్రసూతో
స్మి కౌశికో రఘునందన॥ ౬॥ పూర్వజా భగినీ చాపి మమ రాఘవ సువ్రతా। నామ్నా సత్యవతీ నామ ఋచీకే ప్రతిపాదితా ॥
౭॥ సశరీరా గతా స్వర్గం భర్తారమనువర్తినీ। కౌశికీ పరమోదారా సా ప్రవృత్తా మహానదీ ॥ ౮ ॥ దివ్యా పుణ్యోదకా రమ్యా
హిమవంతముపాశ్రితా। లోకస్య హితకామార్థం ప్రవృత్తా భగినీ మమ॥ ౯ ॥ తతోహం హిమవత్పార్శ్వే వసామి నిర
తస్సుఖం। భగిన్యాం స్నేహసంయుక్తః కౌశిక్యాం రఘునందన॥ ౧౦॥ సా తు సత్యవతీ పుణ్యా సత్యే ధర్మే ప్రతిష్ఠితా। పతి
వ్రతా మహాభాగా కౌశికీ సరితాం వరా॥ ౧౧॥ అహం హి నియమాద్రామ హిత్వా తాం సముపాగతః। సిద్ధాశ్రమమను
ప్రాప్య సిద్ధోస్మి తవ తేజసా॥ ౧౨॥ ఏషా రామ మమోత్పత్తిః స్వస్య వంశస్య కీర్తితా। దేశస్య చ మహాబాహో యన్మాం
త్వం పరిపృచ్ఛసి॥ ౧౩॥ గతోర్ధరాత్రః కాకుత్స్థ కథాః కథయతో మమ। నిద్రామభ్యేహి భద్రం తే మాభూద్విఘ్నోధ్వ
నీహ నః॥ ౧౪॥ నిష్పందాస్తరవస్సర్వే నిలీనా మృగపక్షిణః। నైశేన తమసా వ్యాప్తా దిశశ్చ రఘునందన॥ ౧౫॥ శనైర్వియుజ్య
తే సంధ్యా నభో నేత్రైరివావృతమ్। నక్షత్రతారాగహనం జ్యోతిర్భిరవభాస్యతే॥ ౧౬॥ ఉత్తిష్ఠతి చ శీతాంశుశ్శశీ లోకత
మోనుదః। హ్లాదయన్ ప్రాణినాం లోకే మనాంసి ప్రభయా విభో॥ ౧౭॥ నైశాని సర్వభూతాని ప్రచరంతి తతస్తతః। యక్ష
రాక్షససంఘాశ్చ రౌద్రాశ్చ పిశితాశనాః॥ ౧౮॥ ఏవముక్త్వా మహాతేజా విరరామ మహామునిః। సాధు సాధ్వితి తం సర్వే
మునయో హ్యభ్యపూజయన్॥ ౧౯॥ కాశికా నామ యం వంశో మహాన్ ధర్మపరస్సదా। బ్రహ్మోపమా మహాత్మానః
కుశవంశ్యా నరోత్తమాః॥ ౨౦॥ విశేషేణ భవానేవ విశ్వామిత్రో మహాయశాః। కౌశికీ సరితాం శ్రేష్ఠా కులోద్యోతకరీ త
వ ॥ ౨౧ ॥ ఇతి తైర్మునిశార్దూలైః ప్రశస్తః కుశికాత్మజః। నిద్రాముపాగమచ్ఛ్రీమానస్తమితవాంశుమాన్ ॥
౨౨॥ రామోపి సహసౌమిత్రిః కించిదాగతవిస్మయః। ప్రశస్య మునిశార్దూలం నిద్రాం సముపసేవతే ॥ ౨౩ ॥ ఇతి శ్రీమ
ద్బాలకాండే - చతుస్త్రింశస్సర్గః. ************** ఉపాస్య రాత్రిశేషం తు శోణాకూలే మహర్షిభిః। నిశాయాం
సుప్రభాతాయాం విశ్వామిత్రోభ్యభాషత॥ ౧॥ సుప్రభాతా నిశా రామ పూర్వా సంధ్యా ప్రవర్తతే। ఉత్తిష్ఠోత్తిష్ఠ భ
ద్రం తే గమనాయాభిరోచయ ॥ ౨ ॥ తచ్ఛ్రుత్వా వచనం తస్య కృత్వా పౌర్వాహ్ణికీం క్రియామ్। గమనం రోచయామాస
వాక్యం చేదమువాచ హ॥ ౩॥ అయం శోణశ్శుభజలో గాధః పులినమండితః। కతరేణ పథా బ్రహ్మన్ సంతరిష్యామహే వయం॥
౪॥ ఏవముక్తస్తు రామేణ విశ్వామిత్రోబ్రవీదిదమ్। ఏష పంథా మయోద్దిష్టో యేన యాంతి మహర్షయః ॥ ౫ ॥ తే గత్వా
దూరమధ్వానం గతేర్ధదివసే తదా। జాహ్నవీం సరితాం శ్రేష్ఠాం దదృశుర్మునిసేవితామ్ ॥ బభూవుర్ముదితాస్సర్వే
మునయస్సహరాఘవాః। తస్యాస్తీరే తతశ్చక్రుస్తత ఆవాసపరిగ్రహమ్॥ ౬॥ తతస్స్నాత్వా యథాన్యాయం సంతర్ప్య పి
తృదేవతాః। హుత్వా చైవాగ్నిహోత్రాణి ప్రాశ్య చానుత్తమం హవిః॥ ౭॥ పవిశుర్జాహ్నవీతీరే శుచౌ ముదితమాన
సాః। విశ్వామిత్రం మహాత్మానం పరివార్య సమంతతః॥ ౮ ॥ సంప్రహృష్టమనా రామో విశ్వామిత్రమథాబ్రవీత్ । భగ
వన్ శ్రోతుమిచ్ఛామి గంగాం త్రిపథగాం నదీమ్॥ ౧౦॥ త్రైలోక్యం కథమాక్రమ్య గతా నదనదీపతిమ్। చోదితో రామవా
క్యేన విశ్వామిత్రో మహామునిః॥ ౧౧ ॥ వృద్ధిం జన్మ చ గంగాయా వక్తుమేవోపచక్రమే। శైలేంద్రో హిమవాన్నామ ధా
తూనామాకరో మహాన్ ॥ ౧౨ ॥ తస్య కన్యాద్వయం రామ రూపేణాప్రతిమం భువి। యా మేరుదుహితా రామ తయోర్మా

తాసుమధ్యమా ॥౧౩॥ నామ్నా మనోరమా నామ పత్నీ హిమవతః ప్రియా। తస్యాం గంగేయమభవజ్జ్యేష్ఠా హిమవతస్సుతా ॥౧౪॥ ఉమా నామ ద్వితీయాభూత్కన్యా తస్యైవ రాఘవ। అథ జ్యేష్ఠాం సురాస్సర్వే దేవతార్థచికీర్షయా ॥౧౫॥ శైలేంద్రం వరయామాసుర్గంగాం త్రిపథగాం నదీమ్। దదౌ ధర్మేణ హిమవాంస్తనయాం లోకపావనీమ్ ॥౧౬॥ స్వచ్ఛందపథగాం గంగాం త్రైలోక్యహితకామ్యయా। ప్రతిగృహ్య తతో దేవాస్త్రైలోక్యహితకారిణః ॥౧౭॥ గంగామాదాయ తే గచ్ఛన్కృతార్థేనాంతరాత్మనా। యా చాన్యా శైలదుహితా కన్యాసీద్రఘునందన ॥౧౮॥ ఉగ్రం సా వ్రతమాస్థాయ తపస్తేపే తపోధనా। ఉగ్రేణ తపసా యుక్తాం దదౌ శైలవరస్సుతామ్ ॥౧౯॥ రుద్రాయాప్రతిరూపాయ ఉమాం లోకనమస్కృతామ్। ఏతే తే శైలరాజస్య సుతే లోకనమస్కృతే ॥౨౦॥ గంగా చ సరితాం శ్రేష్ఠా ఉమా దేవీ చ రాఘవ। ఏతత్తే సర్వమాఖ్యాతం యథా త్రిపథగా నదీ ॥౨౧॥ ఖం గతా ప్రథమం తాత గతిం గతిమతాం వర। సైషా సురనదీ రమ్యా శైలేంద్రస్య సుతా తదా ॥౨౨॥ సురలోకం సమారూఢా విపాపా జలవాహినీ ॥౨౩॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాండే - పంచత్రింశస్సర్గః ******

ఉక్తవాక్యే మునౌ తస్మిన్నుభౌ రాఘవలక్ష్మణౌ। ప్రతినంద్య కథాం వీరావూచతుర్మునిపుంగవమ్ ॥౧॥ ధర్మయుక్తమిదం బ్రహ్మన్ కథితం పరమం త్వయా। దుహితుశ్శైలరాజస్య జ్యేష్ఠాయా వక్తుమర్హసి ॥౨॥ విస్తరం విస్తరజ్ఞోసి దివ్యమానుషసంభవమ్। త్రీన్పథో హేతునా కేన పావయేల్లోకపావనీ ॥౩॥ కథం గంగా త్రిపథగా విశ్రుతా సరిదుత్తమా। త్రిషు లోకేషు ధర్మజ్ఞ కర్మభిః కైస్సమన్వితా ॥౪॥ తథా బ్రువతి కాకుత్స్థే విశ్వామిత్రస్తపోధనః। నిఖిలేన కథాం సర్వామృషిమధ్యే న్యవేదయత్ ॥౫॥ పురా రామ కృతోద్వాహో శితికంఠో మహాతపాః। దృష్ట్వా చ స్పృహయా దేవీం మైథునాయోపచక్రమే ॥౬॥ శితికంఠస్య దేవస్య దివ్యం వర్షశతం గతమ్। న చాపి తనయో రామ తస్యామాసీత్పరంతప ॥౭॥ తతో దేవాస్సముద్విగ్నాః పితామహపురోగమాః। యదిహోత్పద్యతే భూతం కస్తత్ప్రతిసహిష్యతి ॥౮॥ అభిగమ్య సురాస్సర్వే ప్రణిపత్యేదమబ్రువన్। దేవదేవ మహాదేవ లోకస్యాస్య హితే రత ॥౯॥ సురాణాం ప్రణిపాతేన ప్రసాదం కర్తుమర్హసి। న లోకా ధారయిష్యంతి తవ తేజస్సురోత్తమ ॥౧౦॥ బ్రాహ్మేణ తపసా యుక్తో దేవ్యా సహ తపశ్చర। త్రైలోక్యహితకామార్థం తేజస్తేజసి ధారయ ॥౧౧॥ రక్ష సర్వానిమాన్లోకాన్నాలోకం కర్తుమర్హసి। దేవతానాం వచశ్శ్రుత్వా సర్వలోకమహేశ్వరః ॥౧౨॥ బాఢమిత్యబ్రవీత్సర్వాన్ పునశ్చేదమువాచ హ। ధారయిష్యామ్యహం తేజస్తేజస్యేవ సహోమయా ॥౧౩॥ త్రిదశాః పృథివీ చైవ నిర్వాణమధిగచ్ఛతు। యదిదం క్షుభితం స్థానాన్మమ తేజో హ్యనుత్తమమ్ ॥౧౪॥ ధారయిష్యతి కస్తన్మే బ్రువంతు సురసత్తమాః। ఏవముక్తాస్సురాస్సర్వే ప్రత్యూచుర్వృషభధ్వజమ్ ॥౧౫॥ యత్తేజః క్షుభితం హ్యేతత్తద్ధరా ధారయిష్యతి। ఏవముక్తస్సురపతిః ప్రముమోచ మహీతలే ॥౧౬॥ తేజసా పృథివీ యేన వ్యాప్తా సగిరికాననా। తతో దేవాః పునరిదమూచుశ్చాపి హుతాశనమ్ ॥౧౭॥ ప్రవిశ త్వం మహాతేజో రౌద్రం వాయుసమన్వితః। తదగ్నినా పునర్వ్యాప్తం సంజాతశ్శ్వేతపర్వతః ॥౧౮॥ దివ్యం శరవణం చైవ పావకాదిత్యసన్నిభమ్। యత్ర జాతో మహాతేజాః కార్తికేయోగ్నిసన్నిభః ॥౧౯॥ అథోమాం చ శివం చైవ దేవాస్సర్షిగణాస్తదా। పూజయామాసురత్యర్థం సుప్రీతమనసస్తతః ॥౨౦॥ అథ శైలసుతా రామ త్రిదశానిదమబ్రవీత్। అప్రియస్య కృతస్యాద్య ఫలం ప్రాప్స్యథ మే సురాః ॥౨౧॥ ఇత్యుక్త్వా సలిలం గృహ్య పార్వతీ భాస్కరప్రభా। సమన్యురశపత్సర్వాన్ క్రోధసంరక్తలోచనా ॥౨౨॥ యస్మాన్నివారితా చాహం సంగతా పుత్రకామ్యయా। అపత్యం స్వేషు దారేషు నోత్పాదయితుమర్హథ ॥౨౩॥ అద్యప్రభృతి యుష్మాకమప్రజాస్సంతు పత్నయః। ఏవముక్త్వా సురాన్సర్వాన్ శశాప పృథివీమపి ॥౨౪॥ అవనే నైకరూపా త్వం బహుభార్యా భవిష్యసి। న చ పుత్రకృతాం ప్రీతిం మత్క్రోధకలుషీకృతా ॥౨౫॥ ప్రాప్స్యసి త్వం సుదుర్మేధే మమ పుత్రమనిచ్ఛతీ। తాన్సర్వాన్ వ్రీడితాన్ దృష్ట్వా సురాన్ సురపతిస్తదా ॥౨౬॥ గమనాయోపచక్రామ దిశం వరుణపాలితామ్। స గత్వా తప ఆతిష్ఠత్పార్శ్వే తస్యోత్తరే గిరేః ॥౨౭॥ హిమవత్ప్రభవే శృంగే సహ దేవ్యా మహేశ్వరః। ఏష తే విస్తరో రామ శైలపుత్ర్యా నివేదితః ॥౨౮॥ గంగాయాః ప్రభవం చైవ శృణు మే సహలక్ష్మణః ॥౨౯॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాండే - షట్త్రింశస్సర్గః ***********

తప్యమానే తపో దేవే దేవాస్సర్షిగణాః పురా। సేనాపతిమభీప్సంతః పితామహముపాగమన్ ॥౧॥ తతోబ్రువన్ సురాస్సర్వే భగవంతం పితామహమ్। ప్రణిపత్య శుభం వాక్యం సేంద్రాస్సాగ్నిపురోగమాః ॥౨॥ యో నస్సేనాపతిర్దే

వదత్తో భగవతా పురా। సనజాతోద్యభగవన్నస్మై వైరినిబర్హణః॥౩॥ తత్పితా భగవాన్ శర్వో హిమవచ్ఛిఖరే వ్యయౌ। తపః
పరమమాస్థాయ తప్యతే స్మ సహోమయా॥౪॥ యదత్రానంతరం కార్యం లోకానాం హితకామ్యయా। సంవిధత్స్వ వి
ధానజ్ఞ త్వం హి నః పరమా గతిః॥౫॥ దేవతానాం వచశ్శ్రుత్వా సర్వలోకపితామహః। సాంత్వయన్ మధురైర్వాక్యైస్త్రి
దశానిదమబ్రవీత్॥౬॥ శైలపుత్ర్యా యదుక్తం తన్న ప్రజాస్సంతు పత్నయః। తస్యా వచనమక్లిష్టం సత్యమేతన్న సంశ
యః॥౭॥ ఇయమాకాశగా గంగా యస్యాం పుత్రం హుతాశనః। జనయిష్యతి దేవానాం సేనాపతిమరిందమమ్॥౮॥ జ్యేష్ఠా శై
లేంద్రదుహితా మానయిష్యతి తం సుతమ్। ఉమాయాస్తద్బహుమతం భవిష్యతి న సంశయః॥౯॥ తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా కృ
తార్థా రఘునందన। ప్రణిపత్య సురాస్సర్వే పితామహమపూజయన్॥౧౦॥ తే గత్వా పర్వతం రామ కైలాసం ధాతుమండిత
మ్। అగ్నిం నియోజయామాసుః పుత్రార్థం సర్వదేవతాః॥౧౧॥ దేవకార్యమిదం దేవ సమాధత్స్వ హుతాశన। శైలపు
త్ర్యాం మహాతేజో గంగాయాం తేజ ఉత్సృజ॥౧౨॥ దేవతానాం ప్రతిజ్ఞాయ గంగామభ్యేత్య పావకః। గర్భం ధారయ వై
దేవి దేవతానామిదం ప్రియమ్॥౧౩॥ అగ్నేస్తు వచనం శ్రుత్వా దివ్యం రూపమధారయత్। స తస్యా మహిమాం దృష్ట్వా స
మంతాదవకీర్యత॥౧౪॥ సమంతతస్తదా దేవీమభ్యషించత పావకః। సర్వస్రోతాంసి పూర్ణాని గంగాయా రఘునందన॥
౧౫॥ తమువాచ తతో గంగా సర్వదేవపురోగమమ్। అశక్తా ధారణే దేవ తవ తేజస్సముద్ధతమ్॥౧౬॥ దహ్యమానాగ్నినా తేన
సంప్రవ్యథితచేతనా। అథాబ్రవీదిదం గంగాం సర్వదేవహుతాశనః॥౧౭॥ ఇహ హైమవతే పాదే గర్భోయం సన్నివేశ్యతా
మ్। శ్రుత్వా త్వగ్నివచో గంగా తం గర్భమతిభాస్వరమ్॥౧౮॥ ఉత్ససర్జ మహాతేజాస్స్రోతోభ్యో హి తదానఘ। యద
స్యా నిర్గతం తస్మాత్తప్తజాంబూనదప్రభమ్॥౧౯॥ కాంచనం ధరణీం ప్రాప్తం హిరణ్యమమలం శుభమ్। తామ్రం కా
ర్ష్ణాయసం చైవ తైక్ష్ణ్యాదేవాభిజాయతే॥౨౦॥ మలం తస్యాభవత్తత్ర త్రపుసీసకమేవ చ। తదేతద్ధరణీం ప్రాప్య నానా
ధాతురవర్ధత॥౨౧॥ నిక్షిప్తమాత్రే గర్భే తు తేజోభిరభిరంజితమ్। సర్వం పర్వతసన్నద్ధం సౌవర్ణమభవద్వనమ్॥౨౨॥
జాతరూపమితి ఖ్యాతం తదా ప్రభృతి రాఘవ। సువర్ణం పురుషవ్యాఘ్ర హుతాశనసమప్రభమ్॥౨౩॥ తృణవృక్షలతాగు
ల్మం సర్వం భవతి కాంచనమ్। తం కుమారం తదా జాతం సేంద్రాస్సహ మరుద్గణాః॥౨౪॥ క్షీరసంభావనార్థాయ కృత్తికా
స్సమయోజయన్। తాః క్షీరం జాతమాత్రస్య కృత్వా సమయముత్తమమ్॥౨౫॥ దదుః పుత్రోయమస్మాకం సర్వాసామితి
నిశ్చితాః। తతస్తు దేవతాస్సర్వాః కార్తికేయ ఇతి బ్రువన్॥౨౬॥ పుత్రస్త్రైలోక్యవిఖ్యాతో భవిష్యతి న సంశయః। తేషాం త
ద్వచనం శ్రుత్వా స్కన్నం గర్భపరిస్రవే॥౨౭॥ స్నాపయన్ పరయా లక్ష్మ్యా దీప్యమానం యథానలమ్। స్కంద ఇత్యబ్రు
వన్ దేవాః స్కన్నం గర్భపరిస్రవాత్॥౨౮॥ కార్తికేయం మహాభాగం కాకుత్స్థ జ్వలనోపమమ్। ప్రాదుర్భూతం తత
తః క్షీరం కృత్తికానామనుత్తమమ్॥౨౯॥ షణ్ణాం షడాననో భూత్వా జగ్రాహ స్తనజం పయః। గృహీత్వా క్షీరమేకా
హ్నా సుకుమారవపుస్తదా॥౩౦॥ అజయత్స్వేన వీర్యేణ దైత్యసైన్యగణాన్ విభుః। సురసేనాగణపతిం తతస్తమతులద్యు
తిమ్॥౩౧॥ అభిషించన్ సురగణాస్సమేత్యాగ్నిపురోగమాః। ఏష తే రామ గంగాయా విస్తరోభిహితో మయా॥౩౨॥ కు
మారసంభవశ్చైవ ధన్యః పుణ్యస్తథైవ చ। భక్తశ్చ యః కార్తికేయే కాకుత్స్థ భువి మానవః॥౩౩॥ ఆయుష్మాన్ పుత్రపౌ
త్రైశ్చ స్కందసాలోక్యతాం వ్రజేత్॥౩౪॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాండే - సప్తత్రింశస్సర్గః. ******************

తాం కథాం కౌశికో రామే నివేద్య మధురాక్షరామ్। పునరేవాపరం వాక్యం కాకుత్స్థమిదమబ్రవీత్॥౧॥ అయో
ధ్యాధిపతిశ్శూరః పూర్వమాసీన్నరాధిపః। సగరో నామ ధర్మాత్మా ప్రజాకామస్స చాప్రజః॥౨॥ వైదర్భదుహితా రామ
కేశినీ నామ నామతః। జ్యేష్ఠా సగరపత్నీ సా ధర్మిష్ఠా సత్యవాదినీ॥౩॥ అరిష్టనేమిదుహితా రూపేణాప్రతిమా భువి। ద్వితీయా
సగరస్యాసీత్పత్నీ సుమతిసంజ్ఞితా॥౪॥ తాభ్యాం సహ తదా రాజా పత్నీభ్యాం తప్తవాంస్తపః। హిమవంతం సమాసాద్య
భృగుప్రస్రవణే గిరౌ॥౫॥ అథ వర్షశతే పూర్ణే తపసారాధితో మునిః। సగరాయ వరం ప్రాదాద్భృగుస్సత్యవతాం వరః॥
౬॥ అపత్యలాభస్సుమహాన్ భవిష్యతి తవానఘ। కీర్తిం చాప్రతిమాం లోకే ప్రాప్స్యసే పురుషర్షభ॥౭॥ ఏకా జనయి
తా తాత పుత్రం వంశకరం తవ। షష్టిం పుత్రసహస్రాణి హ్యపరా జనయిష్యతి॥౮॥ భాషమాణం మహాత్మానం రాజపు
త్ర్యౌ ప్రసాద్య తమ్। ఊచతుః పరమప్రీతే కృతాంజలిపుటే తదా॥౯॥ ఏకః కస్యాస్సుతో బ్రహ్మన్ కా బహూన్ జనయిష్యతి।

శ్రోతుమిచ్ఛావహే బ్రహ్మన్ సత్యమస్తువచస్తవ॥ ౧౦॥ తయోస్తద్వచనంశ్రుత్వాభృగుఃపరమధార్మికః। ఉవాచపరమాంవాణీంస్వచ్ఛందోఽత్రవిధీయతామ్॥ ౧౧॥ ఏకోవంశకరోవాఽస్తుబహవోవామహాబలాః। కీర్తిమంతోమహోత్సాహాఃకావాకంవరమిచ్ఛతి॥ ౧౨॥ మునేస్తువచనంశ్రుత్వాకేశినీరఘునందన। పుత్రంవంశకరంరామజగ్రాహనృపసన్నిధౌ॥ ౧౩॥ షష్టింపుత్రసహస్రాణిసుపర్ణభగినీతదా। మహోత్సాహాన్కీర్తిమతోజగ్రాహసుమతిస్సుతాన్॥ ౧౪॥ ప్రదక్షిణమృషింకృత్వాశిరసాభిప్రణమ్యచ। జగామస్వపురంరాజాసభార్యోరఘునందన॥ ౧౫॥ అథకాలేగతేతస్మిన్జ్యేష్ఠాపుత్రంవ్యజాయత। అసమంజఇతిఖ్యాతంకేశినీసగరాత్మజమ్॥ ౧౬॥ సుమతిస్తునరవ్యాఘ్రగర్భతుంబంవ్యజాయత। షష్టిఃపుత్రసహస్రాణితుంబభేదాద్వినిస్సృతాః॥ ౧౭॥ ఘృతపూర్ణేషుకుంభేషుధాత్ర్యస్తాన్సమవర్ధయన్। కాలేనమహతాసర్వేయౌవనంప్రతిపేదిరే॥ ౧౮॥ అథదీర్ఘేణకాలేనరూపయౌవనశాలినః। షష్టిఃపుత్రసహస్రాణిసగరస్యాభవంస్తదా॥ ౧౯॥ సచజ్యేష్ఠోనరశ్రేష్ఠసగరస్యాత్మసంభవః। బాలాన్గృహీత్వాతుజలేసరయ్వారఘునందన॥ ౨౦॥ ప్రక్షిప్యప్రహసన్నిత్యంమజ్జతస్తాన్సమీక్ష్యవై। ఏవంపాపసమాచారస్సజ్జనప్రతిబాధకః॥ ౨౧॥ పౌరాణామహితేయుక్తఃపుత్రోనిర్వాసితఃపురాత్। తస్యపుత్రోంఽశుమాన్నామ్నామహ్యాసమంజస్యవీర్యవాన్॥ ౨౨॥ సమ్మతస్సర్వలోకస్యసర్వస్యాపిప్రియంవదః। తతఃకాలేనమహతామతిస్సమభిజాయత॥ ౨౩॥ సగరస్యనరశ్రేష్ఠయజేయమితినిశ్చితా। సకృత్వానిశ్చయంరామసోపాధ్యాయగణస్తదా॥ ౨౪॥ యజ్ఞకర్మణివేదజ్ఞోయష్టుంసముపచక్రమే॥ ౨౫॥ ఇతిశ్రీమద్బాలకాండే-అష్టత్రింశస్సర్గః. **

విశ్వామిత్రవచశ్శ్రుత్వాకథాంతేరఘునందన। ఉవాచపరమప్రీతోమునిందీప్తమివానలమ్॥ ౧॥ శ్రోతుమిచ్ఛామిభద్రంతేవిస్తరేణకథామిమామ్। పూర్వకోమేకథంబ్రహ్మన్యజ్ఞంవైసముపాహరత్॥ ౨॥ తస్యతద్వచనంశ్రుత్వాకౌతూహలసమన్వితమ్। విశ్వామిత్రస్తుకాకుత్స్థముపవాచప్రహసన్నివ॥ ౩॥ శ్రూయతాంవిస్తరోరామసగరస్యమహాత్మనః। శంకరశ్వశురోనామహిమవానచలోత్తమః॥ ౪॥ వింధ్యపర్వతమాసాద్యనిరీక్షేతేపరస్పరమ్॥ ౫॥ తయోర్మధ్యేప్రవృత్తోభూద్యజ్ఞస్సపురుషోత్తమ। సహిదేశోనరవ్యాఘ్రప్రశస్తోయజ్ఞకర్మణి॥ ౬॥ తస్యాశ్వచర్యాంకాకుత్స్థదృఢధన్వామహారథః। అంశుమానకరోత్తాతసగరస్యమతేస్థితః॥ ౭॥ తస్యపర్వణితంయజ్ఞంయజమానస్యవాసవః। రాక్షసీంతనుమాస్థాయయజ్ఞీయాశ్వమపాహరత్॥ ౮॥ హ్రియమాణేతుకాకుత్స్థతస్మిన్నశ్వేమహాత్మనః। ఉపాధ్యాయగణాస్సర్వేయజమానమథాబ్రువన్॥ ౯॥ అయంపర్వణివేగేనయజ్ఞీయోశ్వోపనీయతే। హర్తారంజహికాకుత్స్థహయశ్చైవోపనీయతామ్॥ ౧౦॥ ఉపాధ్యాయవచశ్శ్రుత్వాతస్మిన్సదసిపార్థివః। షష్టింపుత్రసహస్రాణివాక్యమేతదువాచహ॥ ౧౧॥ గతింపుత్రానపశ్యామిరక్షసాంపురుషర్షభాః। మంత్రపూతైర్మహాభాగైరాస్థితోహిమహాక్రతుః॥ ౧౨॥ తద్గచ్ఛతవిచిన్వధ్వంపుత్రకాభద్రమస్తువః। సముద్రమాలినీంసర్వాంపృథివీమనుగచ్ఛత॥ ౧౩॥ ఏకైకయోజనంపుత్రావిస్తారమధిగచ్ఛత। యావత్తురగసందర్శస్తావత్ఖనతమేదినీమ్॥ ౧౪॥ తంచైవహయహర్తారంమార్గమాణామమాజ్ఞయా। దీక్షితఃపౌత్రసహితస్సోపాధ్యాయగణోహ్యహమ్॥ ౧౫॥ ఇహస్థాస్యామిభద్రంవోయావత్తురగదర్శనమ్। ఇత్యుక్తాహృష్టమనసోరాజపుత్రామహాబలాః॥ ౧౬॥ జగ్ముర్మహీతలంరామపితుర్వచనయంత్రితాః। యోజనాయామవిస్తారమేకైకోధరణీతలమ్॥ ౧౭॥ బిభిదుఃపురుషవ్యాఘ్రావజ్రస్పర్శసమైర్నఖైః। శూలైరశనికల్పైశ్చహలైశ్చాపిసుదారుణైః॥ ౧౮॥ భిద్యమానావసుమతీననాదరఘునందన। నాగానాంవధ్యమానానామసురాణాంచరాఘవ॥ ౧౯॥ రాక్షసానాంచదుర్ధర్షస్సత్త్వానాంనినదోఽభవత్। యోజనానాంసహస్రాణిషష్టింతురఘునందన॥ ౨౦॥ బిభిదుర్ధరణీంవీరారసాతలమనుత్తమమ్। ఏవంపర్వతసంబాధంజంబూద్వీపంనృపాత్మజాః॥ ౨౧॥ ఖనంతోనరశార్దూలసర్వతఃపరిచక్రముః। తతోదేవాస్సగంధర్వాస్సాసురాస్సహపన్నగాః॥ ౨౨॥ సంభ్రాంతమనసస్సర్వేపితామహముపాగమన్। తేప్రసాద్యమహాత్మానంవిషణ్ణవదనాస్తదా॥ ౨౩॥ ఊచుఃపరమసంత్రస్తాఃపితామహమిదంవచః। భగవన్పృథివీసర్వాఖన్యతేసగరాత్మజైః॥ ౨౪॥ బహవశ్చమహాత్మానోవధ్యంతేతలవాసినః। అయంయజ్ఞహనోఽస్మాకమనేనాశ్వోపనీయతే॥ ౨౫॥ ఇతితేసర్వభూతానినిఘ్నంతిసగరాత్మజాః॥ ఇతిశ్రీమద్బాలకాండే-ఏకోనచత్వారింశస్సర్గః.

దేవతానాంవచశ్శ్రుత్వాభగవాన్వైపితామహః। ప్రత్యువాచసుసంత్రస్తాన్కృతాంతబలమోహితాన్॥౧॥
యస్యేయంవసుధాకృత్స్నావాసుదేవస్యధీమతః। కాపిలంరూపమాస్థాయధారయత్యనిశంధరామ్॥౨॥ తస్యకోపాగ్ని
నాదగ్ధాభవిష్యంతినృపాత్మజాః। పృథివ్యాశ్చాపినిర్భేదోదృష్టఏవసనాతనః॥౩॥సగరస్యచపుత్రాణాంవినాశోదీర్ఘ
జీవినామ్।పితామహవచశ్శ్రుత్వాత్రయస్త్రింశదరిందమ॥౪॥దేవాఃపరమసంహృష్టాఃపునర్జగ్ముర్యథాగతమ్। సగరస్య
చపుత్రాణాంప్రాదురాసీన్మహాత్మనః॥౫॥పృథివ్యాంభిద్యమానాయాంనిర్ఘాతసమనిస్వనః। తతోగత్వామహీంస
ర్వాంకృత్వాచాభిప్రదక్షిణమ్॥౬॥సహితాస్సాగరాస్సర్వేపితరంవాక్యమబ్రువన్।పరిక్రాంతామహీసర్వాసత్త్వవం
తశ్చసూదితాః॥౭॥దేవదానవరక్షాంసిపిశాచోరగకిన్నరాః।నచపశ్యామహేశ్వంతమశ్వహర్తారమేవచ॥౮॥ కింకరిష్యా
మభద్రంతేబుద్ధిరత్రవిచార్యతామ్। తేషాంతద్వచనంశ్రుత్వాపుత్రాణాంరాజసత్తమః॥౯॥ సమన్యురబ్రవీద్వాక్యం
సగరోరఘునందన।భూయఃఖనతభద్రంవోనిర్భిద్యవసుధాతలమ్॥౧౦॥అశ్వహర్తారమాసాద్యకృతార్థాశ్చనివర్తథ। పి
తుర్వచనమాసాద్యసగరస్యమహాత్మనః॥౧౧॥షష్టిఃపుత్రసహస్రాణిరసాతలమభిద్రవన్। ఖన్యమానేతతస్తస్మిన్దదృ
శుఃపర్వతోపమమ్॥౧౨॥దిశాగజంవిరూపాక్షంధారయంతంమహీతలమ్। సపర్వతవనాంకృత్స్నాంపృథివీంరఘునందన॥
౧౩॥ శిరసాధారయామాసవిరూపాక్షోమహాగజః।యదాపర్వణికాకుత్స్థవిశ్రమార్థంమహాగజః॥౧౪॥ ఖేదాచ్చా
లయతేశీర్షంభూమికంపస్తదాభవత్।తంతేప్రదక్షిణంకృత్వాదిశాపాలంమహాగజమ్॥౧౫॥మానయంతోహితేరామ
జగ్ముర్భిత్త్వారసాతలమ్।తతఃపూర్వాందిశంభిత్వాదక్షిణాంబిభిదుఃపునః॥౧౬॥దక్షిణస్యామపిదిశిదదృశుస్తేమహాగజమ్
మహాపద్మంమహాత్మానంసుమహాపర్వతోపమమ్॥౧౭॥శిరసాధారయంతంతేవిస్మయంజగ్మురుత్తమమ్।తతఃప్రదక్షిణం
కృత్వాసగరస్యమహాత్మనః॥౧౮॥షష్టిఃపుత్రసహస్రాణిపశ్చిమాంబిభిదుర్దిశమ్।పశ్చిమాయామపిదిశిమహాంతమ
చలోపమమ్॥౧౯॥ దిశాగజంసౌమనసందదృశుస్తేమహాబలాః।తంతేప్రదక్షిణంకృత్వాపృష్ట్వాచాపినిరామయమ్॥౨౦॥
ఖనంతస్సముపాక్రాంతాదిశంహైమవతీంతతః। ఉత్తరస్యాంరఘుశ్రేష్ఠదదృశుర్హిమపాండరమ్॥౨౧॥ భద్రంభ
ద్రేణవపుషాధారయంతంమహీమిమామ్। సమాలభ్యతతస్సర్వేకృత్వాచైనంప్రదక్షిణమ్॥౨౨॥ షష్టిఃపుత్రసహస్రాణి
బిభిదుర్వసుధాతలమ్। తతఃప్రాగుత్తరాంగత్వాసాగరాఃప్రథితాందిశమ్॥౨౩॥ రోషాదభ్యఖనన్సర్వేపృథివీంసగరాత్మ
జాః। తేతుసర్వేమహాత్మానోభీమవేగామహాబలాః॥౨౪॥దదృశుఃకపిలంతత్రవాసుదేవంసనాతనమ్।హయంచతస్య
దేవస్యచరంతమవిదూరతః॥౨౫॥ ప్రహర్షమతులంప్రాప్తాస్సర్వేతేరఘునందన। తేతంహయహరంజ్ఞాత్వాక్రో
ధపర్యాకులేక్షణాః॥౨౬॥ఖనిత్రలాంగలధరానానావృక్షశిలాధరాః। అభ్యధావంతసంక్రుద్ధాస్తిష్ఠతిష్ఠేతిచాబ్రువన్
౨౭॥అస్మాకంత్వంహితురగంయజ్ఞీయంహృతవానసి। దుర్మేధస్త్వంహిసంప్రాప్తాన్విద్ధినస్సగరాత్మజాన్॥౨౮॥శ్రు
త్వాతువచనంతేషాంకపిలోరఘునందన। రోషేణమహతావిష్టోహుంకారమకరోత్తదా॥౨౯॥ తతస్తేనాప్రమేయేనక
పిలేనమహాత్మనా। భస్మరాశీకృతాస్సర్వేకాకుత్స్థసగరాత్మజాః॥౩౦॥ ఇతిశ్రీమద్బాలకాండే-చత్వారింశస్సర్గః॥*
పుత్రాంశ్చిరగతాన్జ్ఞాత్వాసగరోరఘునందన।నప్తారమబ్రవీద్రాజాదీప్యమానంస్వతేజసా॥౧॥పితౄణాంగతిమన్వి
చ్ఛయేనవాశ్వోపహారితః।అంతర్భౌమానిసత్త్వానివీర్యవంతిమహాంతిచ॥౨॥తేషాంత్వంప్రతిఘాతార్థంసాసింగృహ్ణీష్వ
కార్ముకమ్।అభివాద్యాభివాద్యాంస్త్వంహత్వావిఘ్నకరానపి॥౩॥సిద్ధార్థస్సన్నివర్తస్వమమయజ్ఞస్యపారగః।ఏవముక్తోం
శుమాన్సమ్యక్సగరేణమహాత్మనా॥౪॥ధనురాదాయఖడ్గంచజగామలఘువిక్రమః।సఖాతంపితృభిర్మార్గమంతర్భౌమం
మహాత్మభిః॥౫॥ప్రాపద్యతనరశ్రేష్ఠతేనరాజ్ఞాభిచోదితః।దైత్యదానవరక్షోభిఃపిశాచపతగోరగైః॥౬॥పూజ్యమానంమ
హాతేజాదిశాగజమదృశ్యత।సతంప్రదక్షిణంకృత్వాపృష్ట్వాచాపినిరామయమ్॥౭॥పితౄన్సంపరిపప్రచ్ఛవాజిహర్తా
రమేవచ।దిశాగజస్తుతచ్ఛ్రుత్వాప్రత్యాహాంశుమతోవచః॥౮॥అసమంజకృతార్థస్త్వంసహాశ్వశ్శీఘ్రమేష్యసి।త
స్యతద్వచనంశ్రుత్వాసర్వానేవదిశాగజాన్॥౯॥యథాక్రమంయథాన్యాయంప్రష్టుంసముపచక్రమే। తైశ్చసర్వై
ర్దిశాపాలైర్వాక్యజ్ఞైర్వాక్యకోవిదైః॥౧౦॥పూజితస్సహయశ్చైవగంతాసీత్యభిచోదితః। తేషాంతద్వచనంశ్రు
త్వాజగామలఘువిక్రమః॥౧౧॥భస్మరాశీకృతాయత్రపితరస్తస్యసాగరాః। సదుఃఖవశమాపన్నస్త్వసమంజసుత

స్తదా॥౧౨॥ చుక్రోశ పరమార్తస్తు వధాత్తేషాం సుదుఃఖితః। యజ్ఞీయం చ హయం తత్ర చరంతమవిదూరతః॥౧౩॥ దదర్శ పురుషవ్యాఘ్రో దుఃఖశోకసమన్వితః। స తేషాం రాజపుత్రాణాం కర్తుకామో జలక్రియాం॥౧౪॥ సలిలార్థీ మహాతేజా న చాపశ్యజ్జలాశయం। విసార్య నిపుణాం దృష్టిం తతోఽపశ్యత్ఖగాధిపం॥౧౫॥ పితౄణాం మాతులం రామ సుపర్ణమనిలోపమమ్। స చైనమబ్రవీద్వాక్యం వైనతేయో మహాబలః॥౧౬॥ మా శుచః పురుషవ్యాఘ్ర వధోఽయం లోకసమ్మతః। కపిలేనాప్రమేయేన దగ్ధా హీమే మహాబలాః॥౧౭॥ సలిలం నార్హసి ప్రాజ్ఞ దాతుమేషాం హి లౌకికం। గంగా హిమవతో జ్యేష్ఠా దుహితా పురుషర్షభ॥౧౮॥ తస్యాం కురు మహాబాహో పితౄణాం తు జలక్రియాం। భస్మరాశీకృతానేతాన్ప్లావయేల్లోకపావనీ॥౧౯॥ తయా క్లిన్నమిదం భస్మ గంగయా లోకకాంతయా। షష్టిం పుత్రసహస్రాణి స్వర్గలోకం నయిష్యతి॥౨౦॥ గచ్ఛ చాశ్వం మహాభాగ సంగృహ్య పురుషర్షభ। యజ్ఞం పైతామహం వీర సంవర్తయితుమర్హసి॥౨౧॥ సుపర్ణవచనం శ్రుత్వా సోంఽశుమానతివీర్యవాన్। త్వరితం హయమాదాయ పునరాయాన్మహాయశాః॥౨౨॥ తతో రాజానమాసాద్య దీక్షితం రఘునందన। న్యవేదయద్యథావృత్తం సుపర్ణవచనం తదా॥౨౩॥ తచ్ఛ్రుత్వా ఘోరసంకాశం వాక్యమంశుమతో నృపః। యజ్ఞం నివర్తయామాస యథాకల్పం యథావిధి॥౨౪॥ స్వపురం చాగమచ్ఛ్రీమానిష్టయజ్ఞో మహీపతిః। గంగాయాశ్చాగమే రాజా నిశ్చయం నాధ్యగచ్ఛత॥౨౫॥ అగత్వా నిశ్చయం రాజా కాలేన మహతా మహాన్। త్రింశద్వర్షసహస్రాణి రాజ్యం కృత్వా దివంగతః॥౨౬॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాండే - ఏకచత్వారింశస్సర్గః. ****************

కాలధర్మం గతే రామ సగరే ప్రకృతీజనాః। రాజానం రోచయామాసురంశుమంతం సుధార్మికం॥౧॥ స రాజా సుమహానాసీదంశుమాన్రఘునందన। తస్య పుత్రో మహానాసీద్దిలీప ఇతి విశ్రుతః॥౨॥ తస్మిన్రాజ్యం సమావేశ్య దిలీపే రఘునందన। హిమవచ్ఛిఖరే పుణ్యే తపస్తేపే సుదారుణం॥౩॥ ద్వాత్రింశచ్చ సహస్రాణి వర్షాణి సుమహాయశాః। తపోవనం గతో రామ స్వర్గం లేభే తపోధనః॥౪॥ దిలీపస్తు మహాతేజాశ్శ్రుత్వా పైతామహం వధం। దుఃఖోపహతయా బుద్ధ్యా నిశ్చయం నాధ్యగచ్ఛత॥౫॥ కథం గంగావతరణం కథం తేషాం జలక్రియా। తారయేయం కథం చైనానితి చింతాపరోఽభవత్॥౬॥ తస్య చింతయతో నిత్యం ధర్మేణ విదితాత్మనః। పుత్రో భగీరథో నామ జజ్ఞే పరమధార్మికః॥౭॥ దిలీపస్తు మహాతేజా యజ్ఞైర్బహుభిరిష్టవాన్। త్రింశద్వర్షసహస్రాణి రాజా రాజ్యమకారయత్॥౮॥ అగత్వా నిశ్చయం రాజా తేషాముద్ధరణం ప్రతి। వ్యాధినా నరశార్దూల కాలధర్మముపేయివాన్॥౯॥ ఇంద్రలోకం గతో రాజా స్వార్జితేనైవ కర్మణా। రాజ్యే భగీరథం పుత్రమభిషిచ్య నరర్షభ॥౧౦॥ భగీరథస్తు రాజర్షిర్ధార్మికో రఘునందన। అనపత్యో మహాతేజాః ప్రజాకామస్స చాప్రజః॥౧౧॥ మంత్రిష్వాధాయ తద్రాజ్యం గంగావతరణే రతః। స తపో దీర్ఘమాతిష్ఠద్గోకర్ణే రఘునందన॥౧౨॥ ఊర్ధ్వబాహుః పంచతపా మాసాహారో జితేంద్రియః। తస్య వర్షసహస్రాణి ఘోరే తపసి తిష్ఠతః॥౧౩॥ అతీతాని మహాబాహో తస్య రాజ్ఞో మహాత్మనః। సుప్రీతో భగవాన్బ్రహ్మా ప్రజానాంపతిరీశ్వరః॥౧౪॥ తతస్సురగణైస్సార్ధముపాగమ్య పితామహః। భగీరథం మహాత్మానం తప్యమానమథాబ్రవీత్॥౧౫॥ భగీరథ మహాభాగ ప్రీతస్తేఽహం జనేశ్వర। తపసా చ సుతప్తేన వరం వరయ సువ్రత॥౧౬॥ తమువాచ మహాతేజాస్సర్వలోకపితామహం। భగీరథో మహాభాగః కృతాంజలిరుపస్థితః॥౧౭॥ యది మే భగవన్ప్రీతో యద్యస్తి తపసః ఫలం। సగరస్యాత్మజాస్సర్వే మత్తస్సలిలమాప్నుయుః॥౧౮॥ గంగాయాస్సలిలక్లిన్నే భస్మన్యేషాం మహాత్మనాం। స్వర్గం గచ్ఛేయురత్యంతం సర్వే మే ప్రపితామహాః॥౧౯॥ దేయా చ సంతతిర్దేవ నావసీదేత్కులం చ నః। ఇక్ష్వాకూణాం కులే దేవ ఏష మేఽస్తు వరః పరః॥౨౦॥ ఉక్తవాక్యం తు రాజానం సర్వలోకపితామహః। ప్రత్యువాచ శుభాం వాణీం మధురాం మధురాక్షరాం॥౨౧॥ మనోరథో మహానేష భగీరథ మహారథ। ఏవం భవతు భద్రం తే ఇక్ష్వాకుకులవర్ధన॥౨౨॥ ఇయం హైమవతీ గంగా జ్యేష్ఠా హిమవతస్సుతా। తాం వై ధారయితుం రాజన్హరస్తత్ర నియుజ్యతాం॥౨౩॥ గంగాయాః పతనం రాజన్పృథివీ న సహిష్యతి। తాం వై ధారయితుం వీర నాన్యం పశ్యామి శూలినః॥౨౪॥ తమేవముక్త్వా రాజానం గంగాం చాభాష్య లోకకృత్। జగామ త్రిదివం దేవస్సహ సర్వైర్మరుద్గణైః॥౨౫॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాండే - ద్విచత్వారింశస్సర్గః. *************

దేవదేవే గతే తస్మిన్సోంఽగుష్ఠాగ్రనిపీడితాం। కృత్వా వసుమతీం రామ సంవత్సరముపాసత॥౧॥ ఊర్ధ్వబాహుర్నిరాలంబో వాయుభక్షో నిరాశ్రయః। అచలస్స్థాణువత్స్థిత్వా రాత్రిందివ

వమరిందమ ||౨|| అథ సంవత్సరే పూర్ణే సర్వలోకనమస్కృతః । ఉమాపతిః పశుపతీ రాజానమిదమబ్రవీత్ ||౩|| ప్రీతస్తే
హం నరశ్రేష్ఠ కరిష్యామి తవ ప్రియం । శిరసా ధారయిష్యామి శైలరాజసుతామహం ||౪|| తతో హైమవతీ జ్యేష్ఠా సర్వలోకన
మస్కృతా । తదా సాతిమహద్రూపం కృత్వా వేగంచ దుస్సహం ||౫|| ఆకాశాదపతద్రామ శివే శివశిరస్యుత । అచింతయచ్చ
సా వేగం గంగా పరమదుర్ధరా ||౬|| విశామ్యహం హి పాతాళం స్రోతసా గృహ్య శంకరం । తస్యావలేపనం జ్ఞాత్వా క్రుద్ధస్తు
భగవాన్ హరః ||౭|| తిరోభావయితుం బుద్ధించక్రే త్రిణయనస్తదా । సా తస్మిన్ పతితా పుణ్యా పుణ్యే రుద్రస్య మూర్ధని ||౮||
హిమవత్ప్రతిమే రామ జటామండలగహ్వరే । సా కథంచిన్మహీం గంతుం నాశక్నోద్యత్నమాస్థితా ||౯|| నైవ సా నిర్గమం లే
భే జటామండలమోహితా । తత్రైవాబిభ్రమద్దేవీ సంవత్సరగణాన్ బహూన్ ||౧౦|| తామపశ్యన్ పునస్తత్ర తపః పరమ
మాస్థితః । అనేన తోషితశ్చాభూదత్యర్థం రఘునందన ||౧౧|| విససర్జ తతో గంగాం హరో బిందుసరః ప్రతి । తస్యాం విసృజ్యమా
నాయాం సప్త స్రోతాంసి జజ్ఞిరే ||౧౨|| హ్లాదినీ పావనీ చైవ నలినీ చ తథాపరా । తిస్రః ప్రాచీం దిశం జగ్ముర్గంగాశ్శివజలాశ్శు
భాః ||౧౩|| సుచక్షుశ్చైవ సీతా చ సింధుశ్చైవ మహానదీ । తిస్రస్త్వేతా దిశం జగ్ముః ప్రతీచీం తు శుభోదకాః ||౧౪|| సప్తమీ చా
న్వగాత్తాసాం భగీరథమథో నృపం । భగీరథోపి రాజర్షిర్దివ్యం స్యందనమాస్థితః ||౧౫|| ప్రాయాదగ్రే మహాతేజా గంగా తం
చాప్యనువ్రజత్ । గగనాచ్ఛంకరశిరస్తతో ధరణిమాశ్రితా ||౧౬|| వ్యసర్పత జలం తత్ర తీవ్రశబ్దపురస్కృతం । మత్స్యక
చ్ఛపసంఘైశ్చ శింశుమారగణైస్తదా ||౧౭|| పతద్భిః పతితైశ్చాన్యైర్వ్యరోచత వసుంధరా । తతో దేవర్షిగంధర్వా యక్షా
స్సిద్ధగణాస్తదా ||౧౮|| వ్యలోకయంత తే తత్ర గగనాద్గాం గతాం తదా । విమానైర్నగరాకారైర్హయైర్గజవరైస్తథా ||౧౯|| పా
రిప్లవగతాశ్చాపి దేవతాస్తత్ర విష్ఠితాః । తదద్భుతతమం లోకే గంగాపతనముత్తమం ||౨౦|| దిదృక్షవో దేవగణాస్సమీయు
రమితౌజసః । సంపతద్భిస్సురగణైస్తేషాం చాభరణౌజసా ||౨౧|| శతాదిత్యమివాభాతి గగనం గతతోయదం । శింశుమారోరగ
గణైర్మీనైరపి చ చంచలైః ||౨౨|| విద్యుద్భిరివ విక్షిప్తైరాకాశమభవత్తదా । పాండరైస్సలిలోత్పీడైః కీర్యమాణైస్సహస్రధా
||౨౩|| శారదాభ్రైరివాకీర్ణం గగనం హంససంప్లవైః । క్వచిద్ద్రుతతరం యాతి కుటిలం క్వచిదాయతమ్ ||౨౪|| వినతం క్వచి
దుద్భూతం క్వచిద్యాతి శనైశ్శనైః । సలిలేనైవ సలిలం క్వచిదభ్యాహతం పునః ||౨౫|| ముహురూర్ధ్వముఖం గత్వా పపాత వ
సుధాతలమ్ । తచ్ఛంకరశిరోభ్రష్టం భ్రష్టం భూమితలే పునః ||౨౬|| వ్యరోచత తదా తోయం నిర్మలం గతకల్మషమ్ । తత్ర దేవ
ర్షిగంధర్వా వసుధాతలవాసినః ||౨౭|| భవాంగపతితం తోయం పవిత్రమితి పస్పృశుః । శాపాత్ప్రపతితా యే చ గగనాద్వ
సుధాతలమ్ ||౨౮|| కృత్వా తత్రాభిషేకం తే బభూవుర్గతకల్మషాః । ధూతపాపాః పునస్తేన తోయేనాథ సుభాస్వతా ||
౨౯ || పునరాకాశమావిశ్య స్వాన్ లోకాన్ ప్రతిపేదిరే । ముముదే ముదితో లోకస్తేన తోయేన భాస్వతా ||౩౦|| కృతాభిషే
కో గంగాయాం బభూవ విగతక్లమః । భగీరథోపి రాజర్షిర్దివ్యం స్యందనమాస్థితః ||౩౧|| ప్రాయాదగ్రే మహాతేజాస్తం
గంగా పృష్ఠతోన్వగాత్ । దేవాస్సర్షిగణాస్సర్వే దైత్యదానవరాక్షసాః || ౩౨ || గంధర్వయక్షప్రవరాస్సకిన్నరమహో
రగాః । సర్వాశ్చాప్సరసో రామ భగీరథరథానుగాః ||౩౩|| గంగామన్వగమన్ ప్రీతాస్సర్వే జలచరాశ్చ యే । యతో భగీరథో
రాజా తతో గంగా యశస్వినీ || ౩౪ || జగామ సరితాం శ్రేష్ఠా సర్వపాపవినాశినీ । తతో హి యజమానస్య జహ్నోరద్భు
తకర్మణః ||౩౫|| గంగా సంప్లావయామాస యజ్ఞవాటం మహాత్మనః । తస్యావలేపనం జ్ఞాత్వా క్రుద్ధో యజ్వా తు రాఘవ ||
౩౬ || అపిబచ్చ జలం సర్వం గంగాయాః పరమాద్భుతమ్ । తతో దేవాస్సగంధర్వా ఋషయశ్చ సువిస్మితాః ||౩౭|| పూజయం
తి మహాత్మానం జహ్నుం పురుషసత్తమమ్ । గంగాం చాపి నయంతి స్మ దుహితృత్వే మహాత్మనః || ౩౮ || తతస్తుష్టో మహాతేజా
శ్శ్రోత్రాభ్యామసృజత్పునః । తస్మాజ్జహ్నుసుతా గంగా ప్రోచ్యతే జాహ్నవీతి చ || ౩౯ || జగామ చ పునర్గంగా భగీరథర
థానుగా । సాగరం చాపి సంప్రాప్తా సా సరిత్ప్రవరా తదా ||౪౦|| రసాతలముపాగచ్ఛత్సిద్ధ్యర్థం తస్య కర్మణః । భగీరథో
పి రాజర్షిర్గంగామాదాయ యత్నతః ||౪౧|| పితామహాన్ భస్మకృతానపశ్యద్దీనచేతనః । అథ తం భస్మనాం రాశిం గంగాస
లిలముత్తమమ్ ||౪౨|| ప్లావయత్పూతపాప్మానస్స్వర్గం ప్రాప్తా రఘూత్తమ || ఇతి బాలకాండే - త్రిచత్వారింశస్సర్గః.

సగత్వా సాగరం రాజా గంగయానుగతస్తదా । ప్రవివేశ తలం భూమేర్యత్ర తే భస్మసాత్కృతాః ||౧|| భస్మన్యథా
ప్లుతే రామ గంగాయాస్సలిలేన వై । సర్వలోకప్రభుర్బ్రహ్మా రాజానమిదమబ్రవీత్ ||౨|| తారితా నరశార్దూలదివం యా

తాశ్చ దేవవత్ । షష్టిః పుత్రసహస్రాణి సగరస్య మహాత్మనః ॥౩॥ సాగరస్య జలం లోకే యావత్ స్థాస్యతి పార్థివ । సగరస్యాత్మజాస్తావత్ స్వర్గే స్థాస్యంతి దేవవత్ ॥౪॥ ఇయం చ దుహితా జ్యేష్ఠా తవ గంగా భవిష్యతి । త్వత్కృతేన చ నామ్నాథ లోకే స్థాస్యతి విశ్రుతా ॥౫॥ గంగా త్రిపథగా రాజన్ దివ్యా భాగీరథీతి చ । త్రీన్ పథో భావయంతీతి తతస్త్రిపథగా స్మృతా ॥౬॥ పితామహానాం సర్వేషాం త్వమత్ర మనుజాధిప । కురుష్వ సలిలం రాజన్ ప్రతిజ్ఞామపవర్జయ ॥౭॥ పూర్వకేణ హి తే రాజంస్తేనాతియశసా తదా । ధర్మిణాం ప్రవరేణాపి నైష ప్రాప్తో మనోరథః ॥౮॥ తథైవాంశుమతా తాత లోకేఽప్రతిమతేజసా । గంగాం ప్రార్థయతా నేతుం ప్రతిజ్ఞా నవిశంకితా ॥౯॥ రాజర్షిణా గుణవతా మహర్షిసమతేజసా । మత్తుల్యతపసా చైవ క్షత్రధర్మస్థితేన చ ॥౧౦॥ దిలీపేన మహాభాగ తవ పిత్రాతితేజసా । పునర్న శంకితా నేతుం గంగాం ప్రార్థయతానఘ ॥౧౧॥ సా త్వయా సమతిక్రాంతా ప్రతిజ్ఞా పురుషర్షభ । ప్రాప్తోసి పరమం లోకే యశః పరమసంమతమ్ ॥౧౨॥ యచ్చ గంగావతరణం త్వయా కృతమరిందమ । అనేన చ భవాన్ ప్రాప్తో ధర్మస్యాయతనం మహత్ ॥౧౩॥ ప్లావయస్వ త్వమాత్మానం నరోత్తమ సదోచితే । సలిలే పురుషవ్యాఘ్ర శుచిః పుణ్యఫలో భవ ॥౧౪॥ పితామహానాం సర్వేషాం కురుష్వ సలిలక్రియామ్ । స్వస్తి తేస్తు గమిష్యామి స్వం లోకం గమ్యతాం నృప ॥౧౫॥ ఇత్యేవముక్త్వా దేవేశః సర్వలోకపితామహః । యథాగతం తథాగచ్ఛద్దేవలోకం మహాయశాః ॥౧౬॥ భగీరథోపి రాజర్షిః కృత్వా సలిలముత్తమమ్ । యథాక్రమం యథాన్యాయం సాగరాణాం మహాయశాః ॥౧౭॥ కృతోదకః శుచీ రాజా స్వపురం ప్రవివేశ హ । సమృద్ధార్థో రఘుశ్రేష్ఠ స్వరాజ్యం ప్రశశాస హ ॥౧౮॥ ప్రముమోద చ లోకస్తం నృపమాసాద్య రాఘవ । నష్టశోకః సమృద్ధార్థో బభూవ విగతజ్వరః ॥౧౯॥ ఏష తే రామ గంగాయా విస్తరోభిహితో మయా । స్వస్తి ప్రాప్నుహి భద్రం తే సంధ్యాకాలోతివర్తతే ॥౨౦॥ ధన్యం యశస్యమాయుష్యం పుత్ర్యం స్వర్గ్యమతీవ చ । యః శ్రావయతి విప్రేషు క్షత్రియేష్వితరేషు చ ॥౨౧॥ ప్రీయంతే పితరస్తస్య ప్రీయంతే దైవతాని చ । ఇదమాఖ్యానమవ్యగ్రో గంగావతరణం శుభమ్ ॥౨౨॥ యః శృణోతి చ కాకుత్స్థ సర్వాన్ కామానవాప్నుయాత్ । సర్వే పాపాః ప్రణశ్యంతి హ్యాయుః కీర్తిశ్చ వర్ధతే ॥౨౩॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాండే - చతుశ్చత్వారింశస్సర్గః ******

విశ్వామిత్రవచశ్శ్రుత్వా రాఘవః సహలక్ష్మణః । విస్మయం పరమం గత్వా విశ్వామిత్రమథాబ్రవీత్ ॥౧॥ అత్యద్భుతమిదం బ్రహ్మన్ కథితం పరమం త్వయా । గంగావతరణం పుణ్యం సాగరస్యాపి పూరణమ్ ॥౨॥ తస్య సా శర్వరీ సర్వా సహ సౌమిత్రిణా తదా । జగామ చింతయానస్య విశ్వామిత్రకథాం శుభామ్ ॥౩॥ తతః ప్రభాతే విమలే విశ్వామిత్రం మహామునిమ్ । ఉవాచ రాఘవో వాక్యం కృతాహ్నికమరిందమః ॥౪॥ గతా భగవతీ రాత్రిః శ్రోతవ్యం పరమం శ్రుతమ్ । క్షణభూతేవ నో రాత్రిః సంవృత్తేయం మహాతపః ॥౫॥ ఇమాం చింతయతః సర్వాం నిఖిలేన కథాం తవ । తరామ సరితాం శ్రేష్ఠాం పుణ్యాం త్రిపథగాం నదీమ్ ॥౬॥ నౌరేషా హి సుఖాస్తీర్ణా ఋషీణాం పుణ్యకర్మణామ్ । భగవంతమిహ ప్రాప్తం జ్ఞాత్వా త్వరితమాగతా ॥౭॥ తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా రాఘవస్య మహాత్మనః । సంతారం కారయామాస సర్షిసంఘస్సరాఘవః ॥౮॥ ఉత్తరం తీరమాసాద్య సంపూజ్యర్షిగణం తదా । గంగాకూలే నివిష్టాస్తే విశాలాం దదృశుః పురీమ్ ॥౯॥ తతో మునివరస్తూర్ణం జగామ సహరాఘవః । విశాలాం నగరీం రమ్యాం దివ్యాం స్వర్గోపమాం తదా ॥౧౦॥ అథ రామో మహాప్రాజ్ఞో విశ్వామిత్రం మహామునిమ్ । పప్రచ్ఛ ప్రాంజలిర్భూత్వా విశాలాముత్తమాం పురీమ్ ॥౧౧॥ కతరో రాజవంశోయం విశాలాయాం మహామునే । శ్రోతుమిచ్ఛామి భద్రం తే పరం కౌతూహలం హి మే ॥౧౨॥ తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా రామస్య మునిపుంగవః । ఆఖ్యాతుం తత్సమారేభే విశాలస్య పురాతనమ్ ॥౧౩॥ శ్రూయతాం రామ శక్రస్య కథాం కథయతః శుభామ్ । అస్మిన్ దేశే తు యద్వృత్తం తదపి శృణు రాఘవ ॥౧౪॥ పూర్వం కృతయుగే రామ దితేః పుత్రా మహాబలాః । అదితేశ్చ మహాభాగా వీర్యవంతస్సుధార్మికాః ॥౧౫॥ తతస్తేషాం నరశ్రేష్ఠ బుద్ధిరాసీన్మహాత్మనామ్ । అమరా విజరాశ్చైవ కథం స్యామ నిరామయాః ॥౧౬॥ తేషాం చింతయతాం రామ బుద్ధిరాసీన్మహాత్మనామ్ । క్షీరోదమథనం కృత్వా రసం ప్రాప్స్యామ తత్ర వై ॥౧౭॥ తతో నిశ్చిత్య మథనం యోక్త్రం కృత్వా చ వాసుకిమ్ । మంథానం మందరం కృత్వా మమంథురమితౌజసః ॥౧౮॥ అథ వర్షసహస్రేణ సదండస్సకమండలుః । పూర్వం ధన్వంతరిర్నామ హ్యప్సరాశ్చ సువర్చసః ॥౧౯॥ అప్సు నిర్మథనాదేవ రసాత్తస్మాద్వరస్త్రియః । ఉత్పేతుర్మనుజశ్రేష్ఠ తస్మాదప్సరసోభవన్ ॥౨౦॥ షష్టిః కోట్యోభవంస్తాసామప్సరాణాం సువర్చసామ్ । అసం

ఖ్యేయాస్తు కాకుత్స్థ యాస్తాసాం పరిచారికాః ॥ ౨౧ ॥ న తాః స్మ పరిగృహ్ణంతి సర్వే తే దేవదానవాః । అప్రతిగ్రహణాత్తా
శ్చ సర్వాస్సాధారణాస్స్మృతాః ॥ ౨౨ ॥ వరుణస్య తతః కన్యా వారుణీ రఘునందన । ఉత్పపాత మహాభాగా మార్గమాణా
పరిగ్రహం ॥ ౨౩ ॥ దితేః పుత్రా న తాం రామ జగృహుర్వరుణాత్మజాం । అదితేస్తు సుతా వీర జగృహుస్తామనిందితాం ॥ ౨౪ ॥
అసురాస్తేన దైతేయాస్సురాస్తేనాదితేస్సుతాః । హృష్టాః ప్రముదితాశ్చాసన్ వారుణీగ్రహణాత్సురాః ॥ ౨౫ ॥ ఉచ్చై
శ్శ్రవా హయశ్రేష్ఠో మణిరత్నం చ కౌస్తుభం । ఉదతిష్ఠన్నరశ్రేష్ఠ తథైవామృతముత్తమం ॥ ౨౬ ॥ అథ తస్య కృతే రామ మహానా
సీత్కులక్షయః । అదితేస్తు తతః పుత్రా దితేః పుత్రానసూదయన్ ॥ ౨౭ ॥ ఏకతో భ్యగమన్ సర్వే హ్యసురా రాక్షసైస్సహ ।
యుద్ధమాసీన్మహాఘోరం వీర త్రైలోక్యమోహనం ॥ ౨౮ ॥ యదా క్షయం గతం సర్వం తదా విష్ణుర్మహాబలః । అమృతం సో హ
రత్తూర్ణం మాయామాస్థాయ మోహినీం ॥ ౨౯ ॥ యే గతా భిముఖం విష్ణుమక్షయం పురుషోత్తమం । సంపిష్టాస్తే తదా యుద్ధే వి
ష్ణునా ప్రభవిష్ణునా ॥ ౩౦ ॥ అదితేరాత్మజా వీరా దితేః పుత్రాన్నిజఘ్నిరే । తస్మిన్ ఘోరే మహాయుద్ధే దైతేయాదిత్యయో
ర్భృశం ॥ ౩౧ ॥ నిహత్య దితిపుత్రాంస్తు రాజ్యం ప్రాప్య పురందరః । శశాస ముదితో లోకాన్ సర్షిసంఘాన్ సచారణాన్ ॥
౩౨ ॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాండే - పంచచత్వారింశస్సర్గః - ********************************
హతేషు తేషు పుత్రేషు దితిః పరమదుఃఖితా । మారీచం కాశ్యపం రామ భర్తారమిదమబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ హతపుత్రా
స్మి భగవంస్తవ పుత్రైర్మహాబలైః । శక్రహంతారమిచ్ఛామి పుత్రం దీర్ఘతపోర్జితం ॥ ౨ ॥ సాహం తపశ్చరిష్యామి పు
త్రం మే దాతుమర్హసి । బలవంతం మహేష్వాసం స్థితిజ్ఞం సమదర్శినం ॥ ౩ ॥ ఈదృశం శక్రహంతారం త్వమనుజ్ఞాతుమ
ర్హసి । తస్యాస్తద్వచనం శ్రుత్వా మారీచః కాశ్యపస్తదా ॥ ౪ ॥ ప్రత్యువాచ మహాతేజా దితిం పరమదుఃఖితాం । ఏవం భవ
తు భద్రం తే శుచిర్భవ తపోధనే ॥ ౫ ॥ జనయిష్యతి పుత్రం త్వం శక్రహంతారమాహవే । పూర్ణే వర్షసహస్రే తు శుచిర్యది భ
విష్యసి ॥ ౬ ॥ పుత్రం త్రైలోక్యభర్తారం మత్తస్త్వం జనయిష్యసి । ఏవముక్త్వా మహాతేజాః పాణినా స మమార్జ తాం ॥
౭ ॥ సమాలంభ్య తతస్స్వస్తీత్యుక్త్వా చ తపసే యయౌ । గతే తస్మిన్నరశ్రేష్ఠ దితిః పరమహర్షితా ॥ ౮ ॥ కుశప్లవనమాసాద్య
తపస్తేపే సుదారుణం । తపస్తస్యాం హి కుర్వంత్యాం పరిచర్యాం చకార హ ॥ ౯ ॥ సహస్రాక్షో నరశ్రేష్ఠ పరయా గుణ
సంపదా । అగ్నిం కుశాన్ కాష్ఠమపః ఫలమూలం తథైవ చ ॥ ౧౦ ॥ న్యవేదయత్సహస్రాక్షో యచ్చాన్యదపి కాంక్షితం । గాత్ర
సంవాహనైశ్చైవ శ్రమాపనయనైస్తథా ॥ ౧౧ ॥ శక్రస్సర్వేషు కాలేషు దితిం పరిచచార హ । అథ వర్షసహస్రే తు దశోనే
రఘునందన ॥ ౧౨ ॥ దితిః పరమసంప్రీతా సహస్రాక్షమథాబ్రవీత్ । యాచితేన సురశ్రేష్ఠ తవ పిత్రా మహాత్మనా ॥ ౧౩ ॥ వ
రో వర్షసహస్రాంతే దత్తో మమ సుతం ప్రతి । తపశ్చరంత్యా వర్షాణి దశ వీర్యవతాం వర ॥ ౧౪ ॥ అవశిష్టాని భద్రం తే భ్రాత
రం ద్రక్ష్యసే తతః । తమహం త్వత్కృతే పుత్ర సమాధాస్యే జయోత్సుకం ॥ ౧౫ ॥ త్రైలోక్యవిజయం పుత్ర సహ భోక్ష్యసి వి
జ్వరః । ఏవముక్త్వా దితిశ్శక్రం ప్రాప్తే మధ్యందివాకరే ॥ ౧౬ ॥ నిద్రయాపహృతా దేవీ పాదౌ కృత్వాథ శీర్షతః । దృష్ట్వా
తామశుచిం శక్రః పాదతః కృతమూర్ధజాం ॥ ౧౭ ॥ శిరఃస్థానే కృతౌ పాదౌ జహాస చ ముమోద చ । తస్యాశ్శరీరవివరం వివే
శ చ పురందరః ॥ ౧౮ ॥ గర్భం చ సప్తధా రామ బిభేద పరమాత్మవాన్ । భిద్యమానస్తతో గర్భో వజ్రేణ శతపర్వణా ॥ ౧౯ ॥ రురోద
సుస్వరం రామ తతో దితిరబుధ్యత । మా రుదో మా రుదశ్చేతి గర్భం శక్రో భ్యభాషత ॥ ౨౦ ॥ బిభేద చ మహాతేజా రుదంతమపి
వాసవః । న హంతవ్యో న హంతవ్య ఇత్యేవం దితిరబ్రవీత్ ॥ ౨౧ ॥ నిష్పపాత తతశ్శక్రో మాతుర్వచనగౌరవాత్ । ప్రాంజలి
ర్వజ్రసహితో దితిం శక్రో భ్యభాషత ॥ ౨౨ ॥ అశుచిర్దేవి సుప్తాసి పాదయోః కృతమూర్ధజా । తదంతరమహం లబ్ధ్వా శక్ర
హంతారమాహవే ॥ ౨౩ ॥ అభిందం సప్తధా దేవి తన్మే త్వం క్షంతుమర్హసి ॥ ౨౪ ॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాండే - షట్చత్వారింశ
స్సర్గః. ************ సప్తధా తు కృతే గర్భే దితిః పరమదుఃఖితా । సహస్రాక్షం దురాధర్షం వాక్యం సానునయా
బ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ మమాపరాధాద్గర్భో యం సప్తధా విఫలీకృతః । నాపరాధో స్తి దేవేశ తవాత్ర బలసూదన ॥ ౨ ॥ ప్రియం తు
కృతమిచ్ఛామి మమ గర్భవిపర్యయే । మరుతాం సప్త సప్తానాం స్థానపాలా భవంత్విమే ॥ ౩ ॥ వాతస్కంధా ఇమే సప్త చరం
తు దివి పుత్రకాః । మారుతా ఇతి విఖ్యాతా దివ్యరూపా మమాత్మజాః ॥ ౪ ॥ బ్రహ్మలోకం చరంత్వేక ఇంద్రలోకం తథాపరః ।
దివి వాయురితి ఖ్యాతస్తృతీయో పి మహాయశాః ॥ ౫ ॥ చత్వారస్తు సురశ్రేష్ఠ దిశో వై తవ శాసనాత్ । సంచరిష్యంతి భద్రం తే

దేవభూతా మమాత్మజాః॥౬॥ త్వత్కృతే నైవ నామ్నా చ మారుతా ఇతి విశ్రుతాః। తస్యాస్తద్వచనం శ్రుత్వా సహస్రా
క్షః పురందరః॥౭॥ ఉవాచ ప్రాంజలిర్వాక్యం దితిం బలనిషూదనః। సర్వమేతద్యథోక్తం తే భవిష్యతి న సంశయః॥౮॥ విచరి
ష్యంతి భద్రం తే దేవభూతాస్తవాత్మజాః। ఏవం తౌ నిశ్చయం కృత్వా మాతాపుత్రౌ తపోవనే॥౯॥ జగ్మతుస్త్రిదివం రామ
కృతార్థావితి నశ్శ్రుతమ్। ఏష దేశస్స కాకుత్స్థ మహేంద్రాధ్యుషితః పురా॥౧౦॥ దితిం యత్ర తపస్సిద్ధామేవం పరిచ
చార సః। ఇక్ష్వాకోస్తు నరవ్యాఘ్ర పుత్రః పరమధార్మికః॥౧౧॥ అలంబుసాయాముత్పన్నో విశాల ఇతి విశ్రుతః। తేన చా
సీదిహ స్థానే విశాలేతి పురీ కృతా॥౧౨॥ విశాలస్య సుతో రామ హేమచంద్రో మహాబలః। సుచంద్ర ఇతి విఖ్యాతో హేమచం
ద్రాదనంతరః॥౧౩॥ సుచంద్రతనయో రామ ధూమ్రాశ్వ ఇతి విశ్రుతః। ధూమ్రాశ్వతనయశ్చాపి సృంజయస్సమపద్య
త॥౧౪॥ సృంజయస్య సుతః శ్రీమాన్ సహదేవః ప్రతాపవాన్। కుశాశ్వస్సహదేవస్య పుత్రః పరమధార్మికః॥౧౫॥ కుశా
శ్వస్య మహాతేజాస్సోమదత్తః ప్రతాపవాన్। సోమదత్తస్య పుత్రస్తు కాకుత్స్థ ఇతి విశ్రుతః॥౧౬॥ తస్య పుత్రో మహాతే
జాస్సంప్రత్యేష పురీమిమామ్। ఆవసత్యమరప్రఖ్యస్సుమతిర్నామ దుర్జయః॥౧౭॥ ఇక్ష్వాకోస్తు ప్రసాదేన సర్వే వైశా
లికా నృపాః। దీర్ఘాయుషో మహాత్మానో వీర్యవంతస్సుధార్మికాః॥౧౮॥ ఇహాద్య రజనీం రామ సుఖం వత్స్యామహే వయం
శ్వః ప్రభాతే నరశ్రేష్ఠ జనకం ద్రష్టుమర్హసి॥౧౯॥ సుమతిస్తు మహాతేజా విశ్వామిత్రముపాగతమ్। శ్రుత్వా నరవర
శ్రేష్ఠః ప్రత్యుద్గచ్ఛన్మహాయశాః॥౨౦॥ పూజాం చ పరమాం కృత్వా సోపాధ్యాయస్సబాంధవః। ప్రాంజలిః కుశలం పృ
ష్ట్వా విశ్వామిత్రమథాబ్రవీత్॥౨౧॥ ధన్యోస్మ్యనుగృహీతోస్మి యస్య మే విషయం మునిః। సంప్రాప్తో దర్శనం చైవ
నాస్తి ధన్యతరో మమ॥౨౨॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాండే - సప్తచత్వారింశస్సర్గః. *************************

పృష్ట్వా తు కుశలం తత్ర పరస్పరసమాగమే। కథాంతే సుమతిర్వాక్యం వ్యాజహార మహామునిమ్॥౧॥ ఇమౌ కుమారౌ
భద్రం తే దేవతుల్యపరాక్రమౌ। గజసింహగతీ వీరౌ శార్దూలవృషభోపమౌ॥౨॥ పద్మపత్రవిశాలాక్షౌ ఖడ్గతూణీధనుర్ధరౌ।
అశ్వినావివ రూపేణ సముపస్థితయౌవనౌ॥౩॥ యదృచ్ఛయైవ గాం ప్రాప్తౌ దేవలోకాదివామరౌ। కథం పద్భ్యామిహ ప్రా
ప్తౌ కిమర్థం కస్య వా మునే॥౪॥ భూషయంతావిమం దేశం చంద్రసూర్యావివాంబరమ్। పరస్పరస్య సదృశౌ ప్రమాణేంగితచే
ష్టితైః॥౫॥ కిమర్థం చ మునిశ్రేష్ఠ సంప్రాప్తౌ దుర్గమే పథి। వరాయుధధరౌ వీరౌ శ్రోతుమిచ్ఛామి తత్త్వతః॥౬॥ తస్య త
ద్వచనం శ్రుత్వా యథావృత్తం న్యవేదయత్। సిద్ధాశ్రమనివాసం చ రాక్షసానాం వధం తథా॥౭॥ విశ్వామిత్రవచశ్శ్రు
త్వా రాజా పరమహర్షితః। అతిథీ పరమౌ ప్రాప్తౌ పుత్రౌ దశరథస్య తౌ॥౮॥ పూజయామాస విధివత్సత్కారార్హౌ మ
హాబలౌ। తతః పరమసత్కారం సుమతేః ప్రాప్య రాఘవౌ॥౯॥ ఉష్య తత్ర నిశామేకాం జగ్మతుర్మిథిలాం తతః। తాం దృ
ష్ట్వా మునయస్సర్వే జనకస్య పురీం శుభామ్॥౧౦॥ సాధు సాధ్వితి శంసంతో మిథిలాం సమపూజయన్। మిథిలోపవనే తత్ర
హ్యాశ్రమం దృశ్య రాఘవః॥౧౧॥ పురాణం నిర్జనం రమ్యం పప్రచ్ఛ మునిపుంగవమ్। శ్రీమదాశ్రమసంకాశం కిన్న్విదం
మునివర్జితమ్॥౧౨॥ శ్రోతుమిచ్ఛామి భగవన్ కస్యాయం పూర్వ ఆశ్రమః। తచ్ఛ్రుత్వా రాఘవేణోక్తం వాక్యం వాక్యవి
శారదః॥౧౩॥ ప్రత్యువాచ మహాతేజా విశ్వామిత్రో మహామునిః। హంత తే కథయిష్యామి శృణు తత్త్వేన రాఘవ॥౧౪॥ య
స్యైతదాశ్రమపదం శప్తం క్రోధాన్మహాత్మనా। గౌతమస్య నరశ్రేష్ఠ పూర్వమాసీన్మహాత్మనః॥౧౫॥ ఆశ్రమో దివ్యసం
కాశస్సురైరపి సుపూజితః। స చేహ తప ఆతిష్ఠదహల్యాసహితః పురా॥౧౬॥ వర్షపూగాననేకాంశ్చ రాజపుత్ర మహాయ
శః। తస్యాంతరం విదిత్వా తు సహస్రాక్షశ్శచీపతిః॥౧౭॥ మునివేషధరోహల్యామిదం వచనమబ్రవీత్। ఋతుకాలం ప్రతీ
క్షంతే నార్థినస్సుసమాహితే॥౧౮॥ సంగమం త్వహమిచ్ఛామి త్వయా సహ సుమధ్యమే। మునివేషం సహస్రాక్షం విజ్ఞా
య రఘునందన॥౧౯॥ మతిం చకార దుర్మేధా దేవరాజకుతూహలాత్। అథాబ్రవీత్సురశ్రేష్ఠం కృతార్థేనాంతరాత్మనా॥
౨౦॥ కృతార్థాస్మి సురశ్రేష్ఠ గచ్ఛ శీఘ్రమితః ప్రభో। ఆత్మానం మాం చ దేవేశ సర్వదా రక్ష మానద॥౨౧॥ ఇంద్రస్తు ప్రహసన్
వాక్యమహల్యామిదమబ్రవీత్। పరితుష్టోస్మి సుశ్రోణి గమిష్యామి యథాగతమ్॥౨౨॥ ఏవం సంగమ్య చ తయా నిశ్చక్రామో
టజాత్తతః। స సంభ్రమాత్త్వరన్ రామ శంకితో గౌతమం ప్రతి॥౨౩॥ గౌతమం స దదర్శాథ ప్రవిశంతం మహామునిమ్। దేవ
దానవదుర్ధర్షం తపోబలసమన్వితమ్॥౨౪॥ తీర్థోదకపరిక్లిన్నం దీప్యమానమివానలమ్। గృహీతసమిధం తత్ర సకుశం

మునిపుంగవమ్ ॥ ౨౫ ॥ దృష్ట్వా సురపతిస్త్రస్తో విషణ్ణవదనోఽభవత్ ।అథదృష్ట్వా సహస్రాక్షం మునివేషధరం మునిః॥ ౨౬॥దుర్వృత్తం వృత్తసంపన్నో రోషాద్వచనమబ్రవీత్ ।మమరూపం సమాస్థాయ కృతవానసి దుర్మతే॥౨౭॥అకర్తవ్యమిదం తస్మాద్విఫలస్త్వం భవిష్యసి । గౌతమేనైవముక్తస్య సరోషేణ మహాత్మనా॥౨౮ ॥ పేతతుర్వృషణౌ భూమౌ సహస్రాక్షస్య తత్క్షణాత్ ।తథా శప్త్వా స వై శక్రమహల్యామపి శప్తవాన్ ॥౨౯॥ ఇహ వర్షసహస్రాణి బహూని త్వం నివత్స్యసి।వాయుభక్షా నిరాహారా తప్యంతీ భస్మశాయినీ॥౩౦॥అదృశ్యా సర్వభూతానామాశ్రమేఽస్మిన్నివత్స్యసి ।యదా చైతద్వనం ఘోరం రామో దశరథాత్మజః॥౩౧॥ఆగమిష్యతి దుర్ధర్షస్తదా పూతా భవిష్యసి ।తస్యాతిథ్యేన దుర్వృత్తే లోభమోహవివర్జితా॥౩౨॥మత్సకాశే ముదా యుక్తా స్వం వపుర్ధారయిష్యసి।ఏవముక్త్వా మహాతేజా గౌతమో దుష్టచారిణీమ్ ॥౩౩॥ ఇమమాశ్రమముత్సృజ్య సిద్ధచారణసేవితే। హిమవచ్ఛిఖరే పుణ్యే తపస్తేపే మహాతపాః॥౩౪॥ఇతి శ్రీమద్బాలకాండే - అష్టచత్వారింశస్సర్గః. *************

అఫలస్తు తతశ్శక్రో దేవానగ్నిపురోగమాన్। అబ్రవీత్త్రస్తవదనస్సర్షిసంఘాన్సచారణాన్॥౧॥ కుర్వతా తపసో విఘ్నం గౌతమస్య మహాత్మనః । క్రోధముత్పాద్య హి మయా సురకార్యమిదం కృతమ్॥౨॥అఫలోఽస్మి కృతస్తేన క్రోధాత్సా చ నిరాకృతా । శాపమోక్షేణ మహతా తపోఽస్యాపహృతం మయా॥౩॥ తస్మాత్సురవరాస్సర్వే సర్షిసంఘాస్సచారణాః।సురసాహ్యకరం సర్వే సఫలం కర్తుమర్హథ॥౪॥శతక్రతోర్వచశ్శ్రుత్వా దేవాస్సాగ్నిపురోగమాః।పితృదేవానుపేత్యాహుస్సహ సర్వైర్మరుద్గణైః॥౫॥ అయం మేషస్సవృషణశ్శక్రో హ్యవృషణః కృతః। మేషస్య వృషణౌ గృహ్య శక్రాయాశు ప్రయచ్ఛత॥౬॥అఫలస్తు కృతో మేషః పరాం తుష్టిం ప్రదాస్యతి ।భవతాం హర్షణార్థాయ యే చ దాస్యంతి మానవాః॥౭॥అగ్నేస్తు వచనం శ్రుత్వా పితృదేవాస్సమాగతాః । ఉత్పాట్య మేషవృషణౌ సహస్రాక్షే న్యవేశయన్॥౮॥ తదాప్రభృతి కాకుత్స్థ పితృదేవాస్సమాగతాః । అఫలాన్భుంజతే మేషాన్ఫలైస్తేషామయోజయన్॥౯॥ఇంద్రస్తు మేషవృషణస్తదాప్రభృతి రాఘవ।గౌతమస్య ప్రభావేన తపసశ్చ మహాత్మనః॥ ౧౦॥తదాగచ్ఛ మహాతేజ ఆశ్రమం పుణ్యకర్మణః।తారయైనాం మహాభాగామహల్యాం దేవరూపిణీమ్॥౧౧॥విశ్వామిత్రవచశ్శ్రుత్వా రాఘవస్సహలక్ష్మణః । విశ్వామిత్రం పురస్కృత్య తమాశ్రమమథావిశత్ ॥ ౧౨ ॥ దదర్శ చ మహాభాగాం తపసా ద్యోతితప్రభామ్ । లోకైరపి సమాగమ్య దుర్నిరీక్ష్యాం సురాసురైః॥ ౧౩॥ప్రయత్నాన్నిర్మితాం ధాత్రా దివ్యాం మాయామయీమివ । సతుషారావృతాం సాభ్రాం పూర్ణచంద్రప్రభామివ॥౧౪॥ధూమేనాభిపరీతాంగీం దీప్తామగ్నిశిఖామివ । మధ్యేఽంభసో దురాధర్షాం దీప్తాం సూర్యప్రభామివ॥౧౫॥సా హి గౌతమవాక్యేన దుర్నిరీక్ష్యా బభూవ హ। త్రయాణామపి లోకానాం యావద్రామస్య దర్శనమ్॥౧౬॥శాపస్యాంతముపాగమ్య తేషాం దర్శనమాగతా ।రాఘవౌ తు తతస్తస్యాః పాదౌ జగృహతుస్తదా॥౧౭॥స్మరంతీ గౌతమవచః ప్రతిజగ్రాహ సా చ తౌ। పాద్యమర్ఘ్యం తథాతిథ్యం చకార సుసమాహితా॥౧౮॥ప్రతిజగ్రాహ కాకుత్స్థో విధిదృష్టేన కర్మణా । పుష్పవృష్టిర్మహత్యాసీద్దేవదుందుభినిస్వనైః॥ ౧౯ ॥గంధర్వాప్సరసాం చాపి మహానాసీత్సమాగమః ।సాధు సాధ్వితి దేవాస్తామహల్యాం సమపూజయన్॥౨౦॥తపోబలవిశుద్ధాంగీం గౌతమస్య వశానుగామ్।గౌతమోఽపి మహాతేజా అహల్యాసహితస్సుఖీ॥౨౧॥రామం సంపూజ్య విధివత్తపస్తేపే మహాతపాః ।రామోఽపి పరమాం పూజాం గౌతమస్య మహామునేః॥౨౨॥సకాశాద్విధివత్ప్రాప్య జగామ మిథిలాం తతః॥౨౩॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాండే - ఏకోనపంచాశస్సర్గః. *************

తతః ప్రాగుత్తరాం గత్వా రామస్సౌమిత్రిణా సహ। విశ్వామిత్రం పురస్కృత్య యజ్ఞవాటముపాగమత్ ॥౧॥రామస్తు మునిశార్దూలమువాచ సహలక్ష్మణః। సాధ్వీ యజ్ఞసమృద్ధిర్హి జనకస్య మహాత్మనః॥౨॥బహూనీహ సహస్రాణి నానాదేశనివాసినామ్। బ్రాహ్మణానాం మహాభాగ వేదాధ్యయనశాలినామ్॥౩॥ఋషివాటాశ్చ దృశ్యంతే శకటీశతసంకులాః। దేశో విధీయతాం బ్రహ్మన్యత్ర వత్స్యామహే వయమ్॥౪॥ రామస్య వచనం శ్రుత్వా విశ్వామిత్రో మహామునిః । నివేశమకరోద్దేశే వివిక్తే సలిలాయుతే॥౫॥విశ్వామిత్రమనుప్రాప్తం శ్రుత్వా స నృపతిస్తదా।శతానందం పురస్కృత్య పురోహితమనిందితమ్॥౬॥ప్రత్యుజ్జగామ సహసా వినయేన సమన్వితః। ఋత్విజోఽపి మహాత్మానస్త్వర్ఘ్యమాదాయ సత్వరమ్॥౭॥విశ్వామిత్రాయ ధర్మేణ దదుర్మంత్రపురస్కృతం । ప్రతిగృహ్య చ తాం పూజాం జనకస్య మహాత్మనః॥౮॥ పప్రచ్ఛ కుశలం రాజ్ఞో యజ్ఞస్య చ నిరామయం । స తాంశ్చాపి మునీన్పృష్ట్వా సో-

పాధ్యాయపురోధసః॥౯॥యథాన్యాయంతతస్సర్వైస్సమాగచ్ఛత్ప్రహృష్టవత్। అథరాజామునిశ్రేష్ఠంకృతాంజలిర
భాషత॥౧౦॥ఆసనేభగవానాస్తాంసహైభిర్మునిపుంగవైః। జనకస్యవచశ్శ్రుత్వానిషసాదమహామునిః॥ ౧౧॥ పురోధా
ఋత్విజశ్చైవరాజాచసహమంత్రిభిః।ఆసనేషుయథాన్యాయముపవిష్టాస్సమంతతః ॥ ౧౨ ॥ దృష్ట్వాసనృపతిస్తత్రవి
శ్వామిత్రమథాబ్రవీత్।అద్యయజ్ఞస్సమృద్ధిర్మేసఫలాదైవతైఃకృతా ॥ ౧౩ ॥ అద్యయజ్ఞఫలంప్రాప్తంభగవద్దర్శనాన్మ
యా।ధన్యోస్మ్యనుగృహీతోస్మియస్యమేమునిపుంగవ॥౧౪॥యజ్ఞోపసదనంబ్రహ్మన్ప్రాప్తోసిమునిభిస్సహ। ద్వాదశా
హంతుబ్రహ్మర్షేశేషమాహుర్మనీషిణః॥౧౫॥తతోభాగార్థినోదేవాన్ద్రష్టుమర్హసికౌశిక। ఇత్యుక్త్వామునిశా
ర్దూలంప్రహృష్టవదనస్తదా॥౧౬॥పునస్తంపరిపప్రచ్ఛప్రాంజలిఃప్రణతోనృపః।ఇమౌకుమారౌభద్రంతేదేవతుల్యపరా
క్రమౌ॥౧౭॥గజసింహగతీవీరౌశార్దూలవృషభోపమౌ।పద్మపత్రవిశాలాక్షౌఖడ్గతూణీధనుర్ధరౌ॥ ౧౮ ॥ అశ్వినావివ
రూపేణసముపస్థితయౌవనౌ।యదృచ్ఛయైవగాంప్రాప్తౌదేవలోకాదివామరౌ॥౧౯॥ కథంపద్భ్యామిహప్రాప్తౌకిమ
ర్థంకస్యవామునే।వరాయుధధరౌవీరౌకస్యపుత్రౌమహామునే॥౨౦॥భూషయంతావిమందేశంచంద్రసూర్యావివాం
బరమ్।పరస్పరస్యసదృశౌప్రమాణేంగితచేష్టితైః॥౨౧॥కాకపక్షధరౌవీరౌశ్రోతుమిచ్ఛామితత్త్వతః। తస్యతద్వచనం
శ్రుత్వాజనకస్యమహాత్మనః॥౨౨॥న్యవేదయన్మహాత్మానౌపుత్రౌదశరథస్యతౌ। సిద్ధాశ్రమనివాసంచరాక్షసానాంవ
ధంతథా॥౨౩॥తచ్చాగమనమవ్యగ్రంవిశాలాయాశ్చదర్శనమ్।అహల్యాదర్శనంచైవగౌతమేనసమాగమమ్॥౨౪॥మహా
ధనుషిజిజ్ఞాసాంకర్తుమాగమనంతథా।ఏతత్సర్వంమహాతేజాజనకాయమహాత్మనే॥౨౫॥ నివేద్యవిరరామాథవిశ్వామి
త్రోమహామునిః॥౨౬॥ఇతిశ్రీమద్బాలకాండేపంచాశస్సర్గః.*********************************

తస్యతద్వచనంశ్రుత్వావిశ్వామిత్రస్యధీమతః। హృష్టరోమామహాతేజాశ్శతానందోమహాతపాః। గౌతమస్య
సుతోజ్యేష్ఠస్తపసాద్యోతితప్రభః। రామసందర్శనాదేవపరంవిస్మయమాగతః॥ ౨ ॥ సతౌనిషణ్ణౌసంప్రేక్ష్యసుఖాసీ
నౌనృపాత్మజౌ। శతానందోమునిశ్రేష్ఠంవిశ్వామిత్రమథాబ్రవీత్ ॥ ౩॥ అపితేమునిశార్దూలమమమాతాయశస్వినీ।ద
ర్శితారాజపుత్రాయతపోదీర్ఘముపాగతా॥ ౪ ॥ అపిరామేమహాతేజామమమాతాయశస్వినీ। వన్యైరుపాహర
త్పూజాంపూజార్హేసర్వదేహినామ్॥ ౫॥ అపిరామాయకథితంయథావృత్తంపురాతనమ్। మమమాతుర్మహాతేజో
దేవేనదురనుష్ఠితమ్॥ ౬ ॥ అపికౌశికభద్రంతేగురుణామమసంగతా। మమమాతామునిశ్రేష్ఠరామసందర్శనాదితః॥
౭॥ అపిమేగురుణారామఃపూజితఃకుశికాత్మజ। ఇహాగతోమహాతేజాఃపూజాంప్రాప్యమహాత్మనః॥ ౮॥ అపిశాంతేనమ
నసాగురుర్మేకుశికాత్మజ। ఇహాగతేనరామేణప్రయతేనాభివాదితః॥ ౯ ॥ తచ్ఛ్రుత్వావచనంతస్యవిశ్వామిత్రోమహా
మునిః। ప్రత్యువాచశతానందంవాక్యజ్ఞోవాక్యకోవిదమ్ ॥ ౧౦ ॥ నాతిక్రాంతంమునిశ్రేష్ఠయత్కర్తవ్యంకృతంమ
యా।సంగతామునినాపత్నీభార్గవేణేవరేణుకా॥ ౧౧ ॥ తచ్ఛ్రుత్వావచనంతస్యవిశ్వామిత్రస్యభాషితమ్। శతానం
దోమహాతేజారామంవచనమబ్రవీత్ ॥౧౨॥స్వాగతంతేనరశ్రేష్ఠదిష్ట్యాప్రాప్తోసిరాఘవ। విశ్వామిత్రంపురస్కృత్య
మహర్షిమపరాజితమ్॥౧౩॥అచింత్యకర్మాతపసాబ్రహ్మర్షిరతులప్రభః। విశ్వామిత్రోమహాతేజావేత్స్యేనంపరమాం
గతిమ్॥ ౧౪॥ నాస్తిధన్యతరోరామత్వత్తోన్యోభువికశ్చన।గోప్తాకుశికపుత్రస్తేయేనతప్తంమహత్తపః॥౧౫॥శ్రూయతాం
చాభిధాస్యామికౌశికస్యమహాత్మనః। యథాబలంయథావృత్తంతన్మేనిగదతశ్శృణు॥ ౧౬॥ రాజాభూదేషధర్మాత్మాదీ
ర్ఘకాలమరిందమః। ధర్మజ్ఞఃకృతవిద్యశ్చప్రజానాంచహితేరతః॥౧౭॥ ప్రజాపతిసుతశ్చాసీత్కుశోనామమహీపతిః।కు
శస్యపుత్రోబలవాన్కుశనాభస్సుధార్మికః॥ ౧౮॥ కుశనాభసుతస్త్వాసీద్గాధిరిత్యేవవిశ్రుతః। గాధేఃపుత్రోమహాతే
జావిశ్వామిత్రోమహామునిః॥ ౧౯॥ విశ్వామిత్రోమహాతేజాఃపాలయామాసమేదినీమ్।బహువర్షసహస్రాణిరా
జారాజ్యమకారయత్ ॥ ౨౦॥ కదాచిత్తుమహాతేజాయోజయిత్వావరూథినీమ్। అక్షౌహిణీపరివృతఃపరిచక్రామమేదినీ
మ్॥ ౨౧॥ నగరాణిసరాష్ట్రాణిసరితశ్చతథాగిరీన్। ఆశ్రమాన్క్రమశోరామవిచరన్నాజగామహ ॥ ౨౨ ॥ వసిష్ఠస్యా
శ్రమపదంనానావృక్షసమాకులమ్। నానామృగగణాకీర్ణంసిద్ధచారణసేవితమ్॥౨౩॥దేవదానవగంధర్వైఃకిన్నరైరుప
శోభితమ్। ప్రశాంతహరిణాకీర్ణంద్విజసంఘనిషేవితమ్॥ ౨౪॥ బ్రహ్మర్షిగణసంకీర్ణందేవర్షిగణసేవితమ్।తపశ్చ

రణసంసిద్ధైరగ్నికల్పైర్మహాత్మభిః॥ ౨౫॥ అబ్భక్షైర్వాయుభక్షైశ్చ శీర్ణపర్ణాశనైస్తథా। ఫలమూలాశనైర్దాం
తైర్జితరోషైర్జితేంద్రియైః॥ ౨౬॥ ఋషిభిర్వాలఖిల్యైశ్చ జపహోమపరాయణైః। అన్యైర్వైఖానసైశ్చైవ స
మంతాదుపశోభితమ్॥ ౨౭॥ వసిష్ఠస్యాశ్రమపదం బ్రహ్మలోకమివాపరమ్। దదర్శ జయతాం శ్రేష్ఠో విశ్వామిత్రో మహాబ
లః॥ ౨౮॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాండే - ఏకపంచాశస్సర్గః. ***********************************

స దృష్ట్వా పరమప్రీతో విశ్వామిత్రో మహాబలః। ప్రణతో వినయాద్వీరో వసిష్ఠం జపతాం వరమ్॥ ౧॥ స్వాగతం తవ
చేత్యుక్తో వసిష్ఠేన మహాత్మనా। ఆసనం చాస్య భగవాన్ వసిష్ఠో వ్యాదిదేశ హ॥ ౨॥ ఉపవిష్టాయ చ తదా విశ్వామిత్రా
య ధీమతే। యథాన్యాయం మునివరః ఫలమూలాన్యుపాహరత్॥ 3॥ ప్రతిగృహ్య తు తాం పూజాం వసిష్ఠాద్రాజసత్త
మః। తపోగ్నిహోత్రశిష్యేషు కుశలం పర్యపృచ్ఛత॥ ౪॥ విశ్వామిత్రో మహాతేజా వనస్పతిగణే తదా। సర్వత్ర కుశలం
చాహ వసిష్ఠో రాజసత్తమమ్॥ ౫॥ సుఖోపవిష్టం రాజానం విశ్వామిత్రం మహాతపాః। పప్రచ్ఛ జపతాం శ్రేష్ఠో వసిష్ఠో బ్ర
హ్మణస్సుతః॥ ౬॥ కచ్చిత్తే కుశలం రాజన్ కచ్చిద్ధర్మేణ రంజయన్। ప్రజాః పాలయసే వీర రాజవృత్తేన ధార్మిక॥ ౭॥ కచ్చిత్తే
సుభృతా భృత్యాః కచ్చిత్తిష్ఠంతి శాసనే। కచ్చిత్తే విజితాస్సర్వే రిపవో రిపుసూదన॥ ౮॥ కచ్చిద్బలేషు కోశేషు మిత్రేషు చ
పరంతప। కుశలం తే నరవ్యాఘ్ర పుత్రపౌత్రే తవానఘ॥ ౯॥ సర్వత్ర కుశలం రాజా వసిష్ఠం ప్రత్యుదాహరత్। విశ్వామి
త్రో మహాతేజా వసిష్ఠం వినయాన్వితః॥ ౧౦॥ కృత్వోభౌ సుచిరం కాలం ధర్మిష్ఠౌ తాః కథాశ్శుభాః। ముదా పరమయా యు
క్తౌ ప్రీయేతాం తౌ పరస్పరమ్॥ ౧౧॥ తతో వసిష్ఠో భగవాన్ కథాంతే రఘునందన। విశ్వామిత్రమిదం వాక్యమువాచ ప్రహ
సన్నివ॥ ౧౨॥ ఆతిథ్యం కర్తుమిచ్ఛామి బలస్యాస్య మహాబల। తవ చైవాప్రమేయస్య యథార్హం సంప్రతీచ్ఛ మే॥ ౧౩॥
సత్క్రియాం తు భవానేతాం ప్రతీచ్ఛతు మయోద్యతామ్। రాజా త్వమతిథిశ్శ్రేష్ఠః పూజనీయః ప్రయత్నతః॥ ౧౪॥ ఏవ
ముక్తో వసిష్ఠేన విశ్వామిత్రో మహామతిః। కృతమిత్యబ్రవీద్రాజా పూజావాక్యేన మే త్వయా॥ ౧౫॥ ఫలమూలేన భగవన్
విద్యతే యత్తవాశ్రమే। పాద్యేనాచమనీయేన భగవద్దర్శనేన చ॥ ౧౬॥ సర్వథా చ మహాప్రాజ్ఞ పూజార్హేణ సుపూజితః।
గమిష్యామి నమస్తేఽస్తు మైత్రేణేక్షస్వ చక్షుషా॥ ౧౭॥ ఏవం బ్రువంతం రాజానం వసిష్ఠః పునరేవ హి। న్యమంత్రయత ధర్మా
త్మా పునః పునరుదారధీః॥ ౧౮॥ బాఢమిత్యేవ గాధేయో వసిష్ఠం ప్రత్యువాచ హ। యథాప్రియం భగవతస్తథాస్తు మునిపుం
గవ॥ ౧౯॥ ఏవముక్తో మహాతేజా వసిష్ఠో జపతాం వరః। ఆజుహావ తతః ప్రీతః కల్మాషీం ధూతకల్మషః॥ ౨౦॥ ఏహ్యేహి శబళే
క్షిప్రం శృణు చాపి వచో మమ। సబలస్యాస్య రాజర్షేః కర్తుం వ్యవసితోఽస్మ్యహమ్॥ ౨౧॥ భోజనేన మహార్హేణ సత్కా
రం సంవిధత్స్వ మే। యస్య యస్య యథాకామం షడ్రసేష్వభిపూజితమ్॥ ౨౨॥ తత్సర్వం కామధుగ్దివ్యే ప్రవర్షస్వ కృతే
మమ। రసేనాన్నేన పానేన లేహ్యచోష్యేణ సంయుతమ్॥ ౨౩॥ అన్నాద్యనిచయం సర్వం సృజస్వ శబళే త్వర॥ ౨౪॥ ఇతి
శ్రీమద్బాలకాండే - ద్విపంచాశస్సర్గః. ***********************************

ఏవముక్తా వసిష్ఠేన శబళా శత్రుసూదన। విదధే కామధుక్కామాన్ యస్య యస్య యథేప్సితమ్॥ ౧॥ ఇక్షూన్మధురసాన్
లాజాన్మైరేయాంశ్చ వరాసవాన్। పానాని చ మహార్హాణి భక్ష్యాంశ్చోచ్చావచాంస్తథా॥ ౨॥ ఉష్ణాఢ్యస్యోదనస్యా
త్ర రాశయః పర్వతోపమాః। మృష్టాన్నాని చ సూపాంశ్చ దధికుల్యాస్తథైవ చ॥ 3॥ నానాస్వాదురసానాం చ షాడబానాం
తథైవ చ। భాజనాని సుపూర్ణాని గౌడాని చ సహస్రశః॥ ౪॥ సర్వమాసీత్సుసంతుష్టం హృష్టపుష్టజనాయుతమ్। విశ్వామి
త్రబలం రామ వసిష్ఠేనాభితర్పితమ్॥ ౫॥ విశ్వామిత్రోఽపి రాజర్షిర్హృష్టః పుష్టస్తథాభవత్। సాంతఃపురవరో రాజా స
బ్రాహ్మణపురోహితః॥ ౬॥ సామాత్యో మంత్రిసహితస్సభృత్యః పూజితస్తదా। యుక్తః పరమహర్షేణ వసిష్ఠమిద
మబ్రవీత్॥ ౭॥ పూజితోఽహం త్వయా బ్రహ్మన్ పూజార్హేణ సుసత్కృతః। శ్రూయతామభిధాస్యామి వాక్యం వాక్యవి
శారద॥ ౮॥ గవాం శతసహస్రేణ దీయతాం శబళా మమ। రత్నం హి భగవన్నేతద్రత్నహారీ చ పార్థివః॥ ౯॥ తస్మాన్మే శబ
ళాం దేహి మమైషా ధర్మతో ద్విజ। ఏవముక్తస్తు భగవాన్ వసిష్ఠో మునిసత్తమః॥ ౧౦॥ విశ్వామిత్రేణ ధర్మాత్మా ప్రత్యువాచ
మహీపతిమ్। నాహం శతసహస్రేణ నాపి కోటిశతైర్గవామ్॥ ౧౧॥ రాజన్ దాస్యామి శబళాం రాశిభీ రజతస్య వా। న పరి
త్యాగమర్హేయం మత్సకాశాదరిందమ॥ ౧౨॥ శాశ్వతీ శబళా మహ్యం కీర్తిరాత్మవతో యథా। అస్యాం హవ్యం చ కవ్యం చ

ప్రాణయాత్రార్థమేవ చ ॥ ౧౩ ॥ ఆయత్తమగ్నిహోత్రం చ బలిర్హోమస్తథైవ చ । స్వాహాకారవషట్కారౌ వి
ద్యాశ్చ వివిధాస్తథా ॥ ౧౪ ॥ ఆయత్తమత్ర రాజర్షే సర్వమేతన్న సంశయః । సర్వస్వమేతత్సత్యేన మమ తుష్టికరీ స
దా ॥౧౫॥ కారణైర్బహుభీ రాజన్న దాస్యే శబలాం తవ । వసిష్ఠేనైవముక్తస్తు విశ్వామిత్రోఽబ్రవీత్తతః ॥౧౬॥ సంరబ్ధతరమత్య
ర్థం వాక్యం వాక్యవిశారదః । హైరణ్యకక్ష్యాగ్రైవేయాన్ సువర్ణాంకుశభూషితాన్ ॥౧౭॥ దదామి కుంజరాం స్తే సహ
స్రాణి చతుర్దశ । హైరణ్యానాం రథానాం తే శ్వేతాశ్వానాం చతుర్యుజామ్ ॥౧౮॥ దదామి తే శతాన్యష్టౌ కింకిణీకవిభూ
షితాన్ । హయానాం దేశజాతానాం కులజానాం మహౌజసామ్ ॥౧౯॥ సహస్రమేకం దశ చ దదామి తవ సువ్రత । నానావ
ర్ణవిభక్తానాం వయస్థానాం తథైవ చ ॥౨౦॥ దదామ్యేకాం గవాం కోటిం శబలా దీయతాం మమ । యావదిచ్ఛసి రత్నం వా
హిరణ్యం వా ద్విజోత్తమ ॥౨౧॥ తావద్దదామి తత్సర్వం శబలా దీయతాం మమ । ఏవముక్తస్తు భగవాన్ విశ్వామిత్రేణ ధీమ
తా ॥౨౨॥ న దాస్యామీతి శబలాం ప్రాహ రాజన్ కథంచన । ఏతదేవ హి మే రత్నమేతదేవ హి మే ధనమ్ ॥౨౩॥ ఏతదేవ హి స
ర్వస్వమేతదేవ హి జీవితమ్ । దర్శశ్చ పూర్ణమాసశ్చ యజ్ఞాశ్చైవాప్తదక్షిణాః ॥౨౪॥ ఏతదేవ హి మే రాజన్ వివిధాశ్చ క్రి
యాస్తథా । అదోమూలాః క్రియాస్సర్వా మమ రాజన్న సంశయః ॥౨౫॥ బహునా కిం ప్రలాపేన న దాస్యే కామదోహినీమ్ ॥
౨౬॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాండే - త్రిపంచాశస్సర్గః. ************************************

కామధేనుం వసిష్ఠోఽపి యదా న త్యజతే మునిః । తదాస్య శబలాం రామ విశ్వామిత్రోఽన్వకర్షత ॥౧॥ నీయమానా తు
శబలా రామ రాజ్ఞా మహాత్మనా । దుఃఖితా చింతయామాస రుదతీ శోకకర్శితా ॥౨॥ పరిత్యక్తా వసిష్ఠేన కిమహం సుమహాత్మ
నా । యాహం రాజభటైర్దీనా హ్రియేయం భృశదుఃఖితా ॥౩॥ కిం మయాపకృతం తస్య మహర్షేర్భావితాత్మనః । య
న్మామనాగసం భక్తామిష్టాం త్యజతి ధార్మికః ॥ ౪ ॥ ఇతి సా చింతయిత్వా తు వినిశ్వస్య పునః పునః । జగామ వేగేన తదా వసిష్ఠం
పరమౌజసమ్ ॥ ౫ ॥ నిర్ధూయ తాంస్తదా భృత్యాన్ శతశః శత్రుసూదన । జగామానిలవేగేన పాదమూలం మహాత్మనః ॥౬॥
శబలా సా రుదంతీ చ క్రోశంతీ చేదమబ్రవీత్ । వసిష్ఠస్యాగ్రతః స్థిత్వా మేఘదుందుభిరావిణీ ॥౭॥ భగవన్ కిం పరిత్యక్తా త్వ
యాహం బ్రహ్మణస్సుత । యస్మాద్రాజభటా మాం హి నయంతే త్వత్సకాశతః ॥౮॥ ఏవముక్తస్తు బ్రహ్మర్షిరిదం వచనమ
బ్రవీత్ । శోకసంతప్తహృదయాం స్వసారమివ దుఃఖితామ్ ॥ ౯ ॥ న త్వాం త్యజామి శబలే నాపి మేఽపకృతం త్వయా । ఏష
త్వాం నయతే రాజా బలాన్మత్తో మహాబలః ॥౧౦॥ న హి తుల్యం బలం మహ్యం రాజా త్వద్య విశేషతః । బలీ రాజా క్షత్రియశ్చ పృ
థివ్యాః పతిరేవ చ ॥౧౧॥ ఇయమక్షౌహిణీ పూర్ణా సవాజిరథసంకులా । హస్తిధ్వజసమాకీర్ణా తేనాసౌ బలవత్తరః ॥౧౨॥
ఏవముక్తా వసిష్ఠేన ప్రత్యువాచ వినీతవత్ । వచనం వచనజ్ఞా సా బ్రహ్మర్షిమమితప్రభమ్ ॥౧౩॥ న బలం క్షత్రియస్యాహు
ర్బ్రాహ్మణో బలవత్తరః । బ్రహ్మన్ బ్రహ్మబలం దివ్యం క్షత్రాత్తు బలవత్తరమ్ ॥ ౧౪ ॥ అప్రమేయబలం తుభ్యం న త్వ
యా బలవత్తరః । విశ్వామిత్రో మహావీర్యస్తేజస్తవ దురాసదమ్ ॥౧౫॥ నియుంక్ష్వ మాం మహాభాగ త్వద్బ్రహ్మబలసంభృ
తామ్ । తస్య దర్పం బలం యత్నం నాశయామి దురాత్మనః ॥౧౬॥ ఇత్యుక్తస్తు తయా రామ వసిష్ఠస్సుమహాయశాః । సృజస్వేతి
తదోవాచ బలం పరబలారుజమ్ ॥౧౭॥ తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా సురభిస్సాసృజత్తదా । తస్యా హుంభారవోత్సృష్టాః పప్లవాశ్శ
తశో నృప ॥౧౮॥ నాశయంతి బలం సర్వం విశ్వామిత్రస్య పశ్యతః । స రాజా పరమక్రుద్ధో రోషవిస్ఫారితేక్షణః ॥౧౯॥ పప్లవా
న్నాశయామాస శస్త్రైరుచ్చావచైరపి । విశ్వామిత్రార్దితాన్ దృష్ట్వా పప్లవాన్ శతశస్తదా ॥౨౦॥ భూయ ఏవాసృజ
త్కోపాచ్ఛకాన్ యవనమిశ్రితాన్ । తైరాసీత్సంవృతా భూమిశ్శకైర్యవనమిశ్రితైః ॥౨౧॥ ప్రభావద్భిర్మహావీర్యై
ర్హేమకింజల్కసన్నిభైః । దీర్ఘాసిపట్టిశధరైర్హేమవర్ణాంబరావృతైః ॥ ౨౨ ॥ నిర్దగ్ధం తద్బలం సర్వం ప్రదీప్తైరి
వ పావకైః । తతోఽస్త్రాణి మహాతేజా విశ్వామిత్రో ముమోచ హ ॥ ౨౩ ॥ తైస్తైర్యవనకాంభోజాః పప్లవాశ్చాకులీకృ
తాః ॥ ౨౪ ॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాండే - చతుఃపంచాశస్సర్గః. ************************************

తతస్తానాకులాన్ దృష్ట్వా విశ్వామిత్రాస్త్రమోహితాన్ । వసిష్ఠశ్చోదయామాస కామధుక్సృజ యోగతః ॥౧॥
తస్యా హుంభారవాజ్జాతాః కాంభోజా రవిసన్నిభాః । ఊధసస్త్వథ సంజాతాః పప్లవాశ్శస్త్రపాణయః ॥౨॥ యోనిదేశా
చ్చ యవనాశ్శకృద్దేశాచ్ఛకాస్తథా । రోమకూపేషు చ మ్లేచ్ఛాశ్చ హారీతాస్సకిరాతకాః ॥౩॥ తైస్తైర్నిషూదితం సర్వం విశ్వా

మిత్రస్య తత్క్షణాత్ । సపదాతిగజం సాశ్వం సరథం రఘునందన ॥౪॥ దృష్ట్వా నిషూదితం సైన్యం వసిష్ఠేన మహాత్మనా । విశ్వా
మిత్రసుతానాం తు శతం నానావిధాయుధమ్ ॥౫॥ అభ్యధావత్సుసంక్రుద్ధం వసిష్ఠం జపతాం వరమ్ । హుంకారేణైవ తాన్
సర్వాన్నిర్దదాహ మహానృషిః ॥౬॥ తే సాశ్వరథపాదాతా వసిష్ఠేన మహాత్మనా । భస్మీకృతా ముహూర్తేన విశ్వామిత్ర
సుతాస్తదా ॥౭॥ దృష్ట్వా వినాశితాన్పుత్రాన్ బలం చ సుమహాయశాః । సవ్రీడశ్చింతయావిష్టో విశ్వామిత్రోఽభవత్తదా ॥
౮॥ సముద్ర ఇవ నిర్వేగో భగ్నదంష్ట్ర ఇవోరగః । ఉపరక్త ఇవాదిత్యస్సద్యో నిష్ప్రభతాం గతః ॥౯॥ హతపుత్రబలో దీనో
లూనపక్ష ఇవ ద్విజః । హతదర్పో హతోత్సాహో నిర్వేదం సమపద్యత ॥౧౦॥ స పుత్రమేకం రాజ్యాయ పాలయేతి నియుజ్య
చ । పృథివీం క్షత్రధర్మేణ వనమేవాన్వపద్యత ॥౧౧॥ స గత్వా హిమవత్పార్శ్వం కిన్నరోరగసేవితం । మహాదేవప్రసాదార్థం
తపస్తేపే మహాతపాః ॥౧౨॥ కేనచిత్త్వథ కాలేన దేవేశో వృషభధ్వజః । దర్శయామాస వరదో విశ్వామిత్రం మహాబలం ॥
౧౩॥ కిమర్థం తప్యసే రాజన్ బ్రూహి యత్తే వివక్షితం । వరదోఽస్మి వరో యస్తే కాంక్షితస్సోఽభిధీయతాం ॥౧౪॥ ఏవముక్తస్తు
దేవేన విశ్వామిత్రో మహాతపాః । ప్రణిపత్య మహాదేవమిదం వచనమబ్రవీత్ ॥౧౫॥ యది తుష్టో మహాదేవ ధనుర్వేదో మమా
నఘ । సాంగోపాంగోపనిషదస్సరహస్యః ప్రదీయతాం ॥౧౬॥ యాని దేవేషు చాస్త్రాణి దానవేషు మహర్షిషు । గంధర్వ
యక్షరక్షస్సు ప్రతిభాంతు మమానఘ ॥౧౭॥ తవ ప్రసాదాద్భవతు దేవదేవ మమేప్సితం । ఏవమస్త్వితి దేవేశో వాక్యముక్త్వా గ
తస్తదా ॥౧౮॥ ప్రాప్య చాస్త్రాణి రాజర్షిర్విశ్వామిత్రో మహాబలః । దర్పేణ మహతా యుక్తో దర్పపూర్ణోఽభవత్తదా ॥
౧౯॥ వివర్ధమానో వీర్యేణ సముద్ర ఇవ పర్వణి । హతమేవ తదా మేనే వసిష్ఠమృషిసత్తమమ్ ॥౨౦॥ తతో గత్వాశ్రమపదం
ముమోచాస్త్రాణి పార్థివః । యైస్తత్తపోవనం సర్వం నిర్దగ్ధం చాస్త్రతేజసా ॥౨౧॥ ఉదీర్యమాణమస్త్రం తద్విశ్వామిత్ర
స్య ధీమతః । దృష్ట్వా విప్రద్రుతా భీతా మునయశ్శతశో దిశః ॥౨౨॥ వసిష్ఠస్య చ యే శిష్యాస్తథైవ మృగపక్షిణః । విద్రవంతి భ
యాద్భీతా నానాదిగ్భ్యస్సహస్రశః ॥౨౩॥ వసిష్ఠస్యాశ్రమపదం శూన్యమాసీన్మహాత్మనః । ముహూర్తమివ నిశ్శబ్దమాసీది
రిణసన్నిభమ్ ॥౨౪॥ వదతో వై వసిష్ఠస్య మా భైష్టేతి ముహుర్ముహుః । నాశయామ్యద్య గాధేయం నీహారమివ భాస్కరః ॥
౨౫॥ ఏవముక్త్వా మహాతేజా వసిష్ఠో జపతాం వరః । విశ్వామిత్రం తదా వాక్యం సరోషమిదమబ్రవీత్ ॥౨౬॥ ఆశ్రమం చిరసం
వృద్ధం యద్వినాశితవానసి । దురాచారోఽసి యన్మూఢ తస్మాత్త్వం న భవిష్యసి ॥౨౭॥ ఇత్యుక్త్వా పరమక్రుద్ధో దండముద్యమ్య స
త్వరః । విధూమ ఇవ కాలాగ్నిర్యమదండమివాపరమ్ ॥౨౮॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాండే-పంచపంచాశస్సర్గః.**********

ఏవముక్తో వసిష్ఠేన విశ్వామిత్రో మహాబలః । ఆగ్నేయమస్త్రముత్సృజ్య తిష్ఠ తిష్ఠేతి చాబ్రవీత్ ॥౧॥ బ్రహ్మదండం
సముత్క్షిప్య కాలదండమివాపరమ్ । వసిష్ఠో భగవాన్క్రోధాదిదం వచనమబ్రవీత్ ॥౨॥ క్షత్రబంధో స్థితోఽస్మ్యేష యద్బలం త
ద్విదర్శయ । నాశయామ్యద్య తే దర్పం క్షత్రస్య తవ గాధిజ ॥౩॥ క్వ చ తే క్షత్రియబలం క్వ చ బ్రహ్మబలం మహత్ । పశ్య బ్ర
హ్మబలం దివ్యం మమ క్షత్రియపాంసన ॥౪॥ తస్యాస్త్రం గాధిపుత్రస్య ఘోరమాగ్నేయముద్యతం । బ్రహ్మదండేన తచ్ఛాంత
మగ్నేర్వేగ ఇవాంభసా ॥౫॥ వారుణం చైవ రౌద్రం చ ఐంద్రం పాశుపతం తథా । ఐషీకం చాపి చిక్షేప కుపితో గాధినందనః ॥
౬॥ మానవం మోహనం చైవ గాంధర్వం స్వాపనం తథా । జృంభణం మాదనం చైవ సంతాపనవిలాపనే ॥౭॥ శోషణం దారణం
చైవ వజ్రమస్త్రం సుదుర్జయం । బ్రహ్మపాశం కాలపాశం వారుణం పాశమేవ చ ॥౮॥ పినాకాస్త్రం చ దయితం శుష్కా
ర్ద్రే అశనీ ఉభే । దండాస్త్రమథ పైశాచం క్రౌంచమస్త్రం తథైవ చ ॥౯॥ ధర్మచక్రం కాలచక్రం విష్ణుచక్రం తథైవ చ । వా
యవ్యం మదనం చైవ హ్యస్త్రం హయశిరస్తథా ॥౧౦॥ శక్తిద్వయం చ చిక్షేప కంకాళం ముసలం తథా । వైద్యాధరం మహా
స్త్రం చ కాలాస్త్రమథ దారుణమ్ ॥౧౧॥ త్రిశూలమస్త్రం ఘోరం చ కాపాలమథ కంకణమ్ । ఏతాన్యస్త్రాణి చిక్షేప సర్వా
ణి రఘునందన ॥౧౨॥ వసిష్ఠే జపతాం శ్రేష్ఠే తదద్భుతమివాభవత్ । తాని సర్వాణి దండేన గ్రసతే బ్రహ్మణస్సుతః ॥౧౩॥ తే
షు శాంతేషు బ్రహ్మాస్త్రం క్షిప్తవాన్ గాధినందనః । తదస్త్రముద్యతం దృష్ట్వా దేవాస్సాగ్నిపురోగమాః ॥౧౪॥ దేవర్షయ
శ్చ సంభ్రాంతా గంధర్వాస్సమహోరగాః । త్రైలోక్యమాసీత్సంత్రస్తం బ్రహ్మాస్త్రే సముదీరితే ॥౧౫॥ తదప్యస్త్రం
మహాఘోరం బ్రాహ్మం బ్రాహ్మేణ తేజసా । వసిష్ఠో గ్రసతే సర్వం బ్రహ్మదండేన రాఘవ ॥౧౬॥ బ్రహ్మాస్త్రం గ్రసమాన
స్య వసిష్ఠస్య మహాత్మనః । త్రైలోక్యమోహనం రౌద్రం రూపమాసీత్సుదారుణం ॥౧౭॥ రోమకూపేషు సర్వేషు వసిష్ఠస్య మ

హాత్మనః। మరీచ్య ఇవ నిష్పేతురగ్నేర్ధూమాకులార్చిషః॥౧౮॥ ప్రాజ్వలద్బ్రహ్మదండశ్చ వసిష్ఠస్య కరోద్యతః। విధూమ ఇవ కాలాగ్నిర్యమదండ ఇవాపరః॥౧౯॥ తతో స్తువన్మునిగణా వసిష్ఠం జపతాం వరమ్। అమేయం తే బలం బ్రహ్మన్ తేజో ధారయ తేజసా॥౨౦॥ నిగృహీతస్త్వయా బ్రహ్మన్ విశ్వామిత్రో మహాతపాః। ప్రసీద జపతాం శ్రేష్ఠ లోకాస్సంతు గతవ్యథాః॥౨౧॥ ఏవముక్తో మహాతేజాశ్శమం చక్రే మహాతపాః। విశ్వామిత్రో వినికృతో వినిశ్వస్యేదమబ్రవీత్॥౨౨॥ ధిగ్బలం క్షత్రియబలం బ్రహ్మతేజో బలం బలమ్। ఏకేన బ్రహ్మదండేన సర్వాస్త్రాణి హతాని మే॥౨౩॥ తదేతత్సమవేక్ష్యాహం ప్రసన్నేంద్రియమానసః। తపో మహత్సమాస్థాస్యే యద్వై బ్రహ్మత్వకారకమ్॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాండే - షట్పంచాశస్సర్గః॥

తతస్సంతప్తహృదయః స్మరన్నిగ్రహమాత్మనః। వినిశ్వస్య వినిశ్వస్య కృతవైరో మహాత్మనా॥౧॥ స దక్షిణాం దిశం గత్వా మహిష్యా సహ రాఘవ। తతాప పరమం ఘోరం విశ్వామిత్రో మహాతపాః॥౨॥ ఫలమూలాశనో దాంతశ్చకార సుమహత్తపః। అథాస్య జజ్ఞిరే పుత్రాస్సత్యధర్మపరాయణాః॥౩॥ హవిష్యందో మధుష్యందో దృఢనేత్రో మహారథః। పూర్ణే వర్షసహస్రే తు బ్రహ్మా లోకపితామహః॥౪॥ అబ్రవీన్మధురం వాక్యం విశ్వామిత్రం తపోధనమ్। జితా రాజర్షిలోకాస్తే తపసా కుశికాత్మజ॥౫॥ అనేన తపసా త్వాం తు రాజర్షిరితి విద్మహే। ఏవముక్త్వా మహాతేజా జగామ సహ దైవతైః॥౬॥ త్రివిష్టపం బ్రహ్మలోకం లోకానాం పరమేశ్వరః। విశ్వామిత్రోఽపి తచ్ఛ్రుత్వా హ్రియా కించిదవాఙ్ముఖః॥౭॥ దుఃఖేన మహతావిష్టస్సమన్యురిదమబ్రవీత్। తపశ్చ సుమహత్తప్తం రాజర్షిరితి మాం విదుః॥౮॥ దేవాస్సర్షిగణాస్సర్వే నాస్తి మన్యే తపఃఫలమ్। ఇతి నిశ్చిత్య మనసా భూయ ఏవ మహాతపాః॥౯॥ క్రోధేన మహతావిష్టస్త్రైలోక్యం వ్యథయన్నివ। తపశ్చకార కాకుత్స్థ పరమం పరమాత్మవాన్॥౧౦॥ ఏతస్మిన్నేవ కాలే తు సత్యవాదీ జితేంద్రియః। త్రిశంకురితి విఖ్యాత ఇక్ష్వాకుకులవర్ధనః॥౧౧॥ తస్య బుద్ధిస్సముత్పన్నా యజేయమితి రాఘవ। గచ్ఛేయం స్వశరీరేణ దేవానాం పరమాం గతిమ్॥౧౨॥ స వసిష్ఠం సమాహూయ కథయామాస చింతితమ్। అశక్యమితి చాప్యుక్తో వసిష్ఠేన మహాత్మనా॥౧౩॥ ప్రత్యాఖ్యాతో వసిష్ఠేన స యయౌ దక్షిణాం దిశమ్। తతస్తత్కర్మసిద్ధ్యర్థం పుత్రాంస్తస్య గతో నృపః॥౧౪॥ వాసిష్ఠా దీర్ఘతపసస్తపో యత్ర హి తేపిరే। త్రిశంకుస్సుమహాతేజాశ్శతం పరమభాస్వరమ్॥౧౫॥ వసిష్ఠపుత్రాన్ దదృశే తప్యమానాన్ యశస్వినః। సోఽభిగమ్య మహాత్మానస్సర్వానేవ గురోస్సుతాన్॥౧౬॥ అభివాద్యానుపూర్వ్యేణ హ్రియా కించిదవాఙ్ముఖః। అబ్రవీత్సుమహాభాగాన్ సర్వానేవ కృతాంజలిః॥౧౭॥ శరణం వః ప్రపద్యేఽహం శరణ్యాన్ శరణాగతః। ప్రత్యాఖ్యాతోఽస్మి భద్రం వో వసిష్ఠేన మహాత్మనా॥౧౮॥ యష్టుకామో మహాయజ్ఞం తదనుజ్ఞాతుమర్హథ। గురుపుత్రానహం సర్వాన్ నమస్కృత్య ప్రసాదయే॥౧౯॥ శిరసా ప్రణతో యాచే బ్రాహ్మణాంస్తపసి స్థితాన్। తే మాం భవంతస్సిద్ధ్యర్థం యాజయంతు సమాహితాః॥౨౦॥ సశరీరో యథాహం హి దేవలోకమవాప్నుయామ్। ప్రత్యాఖ్యాతో వసిష్ఠేన గతిమన్యాం తపోధనాః॥౨౧॥ గురుపుత్రానృతే సర్వాన్నాహం పశ్యామి కంచన। ఇక్ష్వాకూణాం హి సర్వేషాం పురోధాః పరమా గతిః॥౨౨॥ పురోధసస్తు విద్వాంసస్తారయంతి సదా నృపాన్। తస్మాదనంతరం సర్వం భవంతో దైవతం మమ॥౨౩॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాండే - సప్తపంచాశస్సర్గః॥ **************

తతస్త్రిశంకోర్వచనం శ్రుత్వా క్రోధసమన్వితమ్। ఋషిపుత్రశతం రామ రాజానమిదమబ్రవీత్॥౧॥ ప్రత్యాఖ్యాతోఽసి దుర్బుద్ధే గురుణా సత్యవాదినా। తం కథం సమతిక్రమ్య శాఖాంతరముపేయివాన్॥౨॥ ఇక్ష్వాకూణాం హి సర్వేషాం పురోధాః పరమో గురుః। న చాతిక్రమితుం శక్యం వచనం సత్యవాదినః॥౩॥ అశక్యమితి చోవాచ వసిష్ఠో భగవానృషిః। తం వయం వై సమాహర్తుం క్రతుం శక్తాః కథం తవ॥౪॥ బాలిశస్త్వం నరశ్రేష్ఠ గమ్యతాం స్వపురం పునః। యాజనే భగవాన్ శక్తస్త్రైలోక్యస్యాపి పార్థివ॥౫॥ అవమానం వయం కర్తుం తస్య శక్ష్యామహే కథమ్॥ తేషాం తద్వచనం శ్రుత్వా క్రోధపర్యాకులాక్షరమ్॥౬॥ స రాజా పునరేవైతానిదం వచనమబ్రవీత్। ప్రత్యాఖ్యాతోఽస్మి గురుణా గురుపుత్రైస్తథైవ చ॥౭॥ అన్యాం గతిం గమిష్యామి స్వస్తి వోఽస్తు తపోధనాః। ఋషిపుత్రాస్తు తచ్ఛ్రుత్వా వాక్యం ఘోరాభిసంహితమ్॥౮॥ శేపుః పరమసంక్రుద్ధాశ్చండాలత్వం గమిష్యసి। ఏవముక్త్వా మహాత్మానో వివిశుస్తే స్వమాశ్రమమ్॥౯॥ అథ రాత్ర్యాం వ్యతీతాయాం రాజా చండాలతాం గతః। నీలవస్త్రధరో నీలః పరుషో ధ్వస్తమూర్ధజః॥౧౦॥ చిత్యమాల్యానులేపశ్చ అయసాభరణోఽభవత్। తం దృష్ట్వా మంత్రిణస్సర్వే త్యక్త్వా చండాలరూపిణమ్॥౧౧॥ ప్రా

ద్రవన్ సహితా రామ పౌరా యేస్యానుగామినః। ఏకోహి రాజా కాకుత్స్థ జగామ పరమాత్మవాన్ ॥ ౧౨ ॥ దహ్యమానో
దివారాత్రం విశ్వామిత్రం తపోధనమ్। విశ్వామిత్రస్తు తం దృష్ట్వా రాజానం విఫలీకృతమ్ ॥ ౧౩ ॥ చండాలరూపిణం రామ ము
నిః కారుణ్యమాగతః। కారుణ్యాత్స మహాతేజా వాక్యం పరమధార్మికః ॥ ౧౪ ॥ ఇదం జగాద భద్రం తే రాజానం ఘోరరూపి
ణమ్। కిమాగమనకార్యం తే రాజపుత్ర మహాబల ॥ ౧౫ ॥ అయోధ్యాధిప తే వీర శాపాచ్చండాలతాం గతః। అథ తద్వాక్యమా
కర్ణ్య రాజా చండాలతాం గతః ॥ ౧౬ ॥ అబ్రవీత్ప్రాంజలిర్వాక్యం వాక్యజ్ఞో వాక్యకోవిదమ్। ప్రత్యాఖ్యాతోస్మి గురుణా
గురుపుత్రైస్తథైవ చ ॥ ౧౭ ॥ అనవాప్యైవ తం కామం మయా ప్రాప్తో విపర్యయః। సశరీరో దివం యాయామితి మే సౌమ్యద
ర్శన ॥ ౧౮ ॥ మయా చేష్టం క్రతుశతం తచ్చ నావాప్యతే ఫలమ్। అనృతం నోక్తపూర్వం మే న చ వక్ష్యే కదాచన ॥ ౧౯ ॥ కృచ్ఛ్రే
ష్వపి గతస్సౌమ్య క్షత్రధర్మేణ తే శపే। యజ్ఞైర్బహువిధైరిష్టం ప్రజా ధర్మేణ పాలితాః ॥ ౨౦ ॥ గురవశ్చ మహాత్మానశ్శీలవృ
త్తేన తోషితాః। ధర్మే ప్రయతమానస్య యజ్ఞం చాహర్తుమిచ్ఛతః ॥ ౨౧ ॥ పరితోషం న గచ్ఛంతి గురవో మునిపుంగవ। దై
వమేవ పరం మన్యే పౌరుషం తు నిరర్థకమ్ ॥ ౨౨ ॥ దైవేనాక్రమ్యతే సర్వం దైవం హి పరమా గతిః। తస్య మే పరమార్తస్య
ప్రసాదమభికాంక్షతః ॥ ౨౩ ॥ కర్తుమర్హసి భద్రం తే దైవోపహతకర్మణః। నాన్యాం గతిం గమిష్యామి నాన్యశ్శరణమస్తి
మే ॥ ౨౪ ॥ దైవం పురుషకారేణ నివర్తయితుమర్హసి ॥ ౨౫ ॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాండే - అష్టపంచాశస్సర్గః. ******

ఉక్తవాక్యం తు రాజానం కృపయా కుశికాత్మజః। అబ్రవీన్మధురం వాక్యం సాక్షాచ్చండాలరూపిణమ్ ॥ ౧ ॥ ఇక్ష్వాక
స్వాగతం వత్స జానామి త్వాం సుధార్మికమ్। శరణం తే భవిష్యామి మా భైషీర్నృపపుంగవ ॥ ౨ ॥ అహమామంత్రయే స
ర్వాన్ మహర్షీన్ పుణ్యకర్మణః। యజ్ఞసాహ్యకరాన్ రాజన్ తతో యక్ష్యసి నిర్వృతః ॥ ౩ ॥ గురుశాపకృతం రూపం యదిదం
త్వయి వర్తతే। అనేన సహ రూపేణ సశరీరో గమిష్యసి ॥ ౪ ॥ హస్తప్రాప్తమహం మన్యే స్వర్గం తవ నరాధిప। యస్త్వం
కౌశికమాగమ్య శరణ్యం శరణాగతః ॥ ౫ ॥ ఏవముక్త్వా మహాతేజాః పుత్రాన్ పరమధార్మికాన్। వ్యాదిదేశ మహాప్రా
జ్ఞాన్ యజ్ఞసంభారకారణాత్ ॥ ౬ ॥ సర్వాన్ శిష్యాన్ సమాహూయ వాక్యమేతమువాచ హ। సర్వానృషిగణాన్ వత్సా
ఆనయధ్వం మమాజ్ఞయా ॥ ౭ ॥ సశిష్యసుహృదశ్చైవ సర్త్విజస్సుబహుశ్రుతాన్। యదన్యో వచనం బ్రూయాన్మద్వా
క్యబలచోదితః ॥ ౮ ॥ తత్సర్వమఖిలేనోక్తం మమాఖ్యేయమనాదృతమ్। తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా దిశో జగ్ముస్తదాజ్ఞయా ॥
౯ ॥ ఆజగ్మురథ దేశేభ్యస్సర్వేభ్యో బ్రహ్మవాదినః। తే చ శిష్యాస్సమాగమ్య మునిం జ్వలితతేజసమ్ ॥ ౧౦ ॥ ఊచుశ్చ వచనం స
ర్వే సర్వేషాం బ్రహ్మవాదినామ్। శ్రుత్వా తే వచనం సర్వే సమాయాంతి ద్విజాతయః ॥ ౧౧ ॥ సర్వదేశేషు చాగచ్ఛన్ వర్జ
యిత్వా మహోదయమ్। వాసిష్ఠం తచ్ఛతం సర్వం క్రోధపర్యాకులాక్షరమ్ ॥ ౧౨ ॥ యదాహ వచనం సర్వం శృణు త్వం
మునిపుంగవ। క్షత్రియో యాజకో యస్య చండాలస్య విశేషతః ॥ ౧౩ ॥ కథం సదసి భోక్తారో హవిస్తస్య సురర్షయః। బ్రా
హ్మణా వా మహాత్మానో భుక్త్వా చండాలభోజనమ్ ॥ ౧౪ ॥ కథం స్వర్గం గమిష్యంతి విశ్వామిత్రేణ పాలితాః। ఏతద్వచ
నం నైష్ఠుర్యమూచుస్సంరక్తలోచనాః ॥ ౧౫ ॥ వాసిష్ఠా మునిశార్దూల సర్వే తే సమహోదయాః। తేషాం తద్వచనం శ్రుత్వా
సర్వేషాం మునిపుంగవః ॥ ౧౬ ॥ క్రోధసంరక్తనయనస్సరోషమిదమబ్రవీత్। యే దూషయంత్యదుష్టం మాం తప ఉగ్రం సమా
స్థితమ్ ॥ ౧౭ ॥ భస్మీభూతా దురాత్మానో భవిష్యంతి న సంశయః। అద్య తే కాలపాశేన నీతా వైవస్వతక్షయమ్ ॥ ౧౮ ॥ సప్త జా
తిశతాన్యేవ మృతపాస్సంతు సర్వశః। శ్వమాంసనియతాహారా ముష్టికా నామ నిర్ఘృణాః ॥ ౧౯ ॥ వికృతాశ్చ విరూపాశ్చ
లోకాననుచరంత్విమాన్। మహోదయస్తు దుర్బుద్ధిర్మామదూష్యం హ్యదూషయత్ ॥ ౨౦ ॥ దూషితస్సర్వలోకేషు
నిషాదత్వం గమిష్యతి। ప్రాణాతిపాననిరతో నిరనుక్రోశతాం గతః ॥ ౨౧ ॥ దీర్ఘకాలం మమ క్రోధాద్దుర్గతిం వర్త
యిష్యతి। ఏతావదుక్త్వా వచనం విశ్వామిత్రో మహాతపాః ॥ ౨౨ ॥ విరరామ మహాతేజా ఋషిమధ్యే మహామునిః ॥ ౨౩ ॥
ఇతి శ్రీమద్బాలకాండే - ఏకోనషష్టితమస్సర్గః. **

తపోబలహతాన్ కృత్వా వాసిష్ఠాన్ సమహోదయాన్। ఋషిమధ్యే మహాతేజా విశ్వామిత్రోభ్యభాషత ॥
౧ ॥ అయమిక్ష్వాకుదాయాదస్త్రిశంకురితి విశ్రుతః। ధర్మిష్ఠశ్చ వదాన్యశ్చ మాం చైవ శరణం గతః ॥ ౨ ॥ స్వేనానేన శరీరేణ
దేవలోకజిగీషయా। యథాయం స్వశరీరేణ దేవలోకం గమిష్యతి ॥ ౩ ॥ తథా ప్రవర్త్యతాం యజ్ఞో భవద్భిశ్చ మయా సహ।

విశ్వామిత్రవచశ్శ్రుత్వా సర్వ ఏవ మహర్షయః॥ ౪॥ ఊచుస్సమేత్య సహితా ధర్మజ్ఞా ధర్మసంహితమ్। అయం కుశికదా
యాదో మునిః పరమకోపనః॥ ౫॥ యదాహ వచనం సమ్యగేతత్కార్యం న సంశయః। అగ్నికల్పో హి భగవాన్ శాపం దా
స్యతి రోషితః॥ ౬॥ తస్మాత్ప్రవర్త్యతాం యజ్ఞస్సశరీరో యథా దివమ్। గచ్ఛేదిక్ష్వాకుదాయాదో విశ్వామిత్రస్య తేజసా॥
౭॥ తథా ప్రవర్త్యతాం యజ్ఞస్సర్వే సమధితిష్ఠత। ఏవముక్త్వా మహర్షయశ్చక్రుస్తాస్తాః క్రియాస్తదా॥ ౮॥ యాజకశ్చ
మహాతేజా విశ్వామిత్రోऽభవత్క్రతౌ। ఋత్విజశ్చానుపూర్వ్యేణ మంత్రవన్మంత్రకోవిదాః॥ ౯॥ చక్రుస్సర్వాణి కర్మా
ణి యథాకల్పం యథావిధి। తతః కాలేన మహతా విశ్వామిత్రో మహాతపాః॥ ౧౦॥ చకారావాహనం తత్ర భాగార్థం సర్వ
దేవతాః। నాభ్యాగమంస్తదాహూతా భాగార్థం సర్వదేవతాః॥ ౧౧ ॥ తతః క్రోధసమావిష్టో విశ్వామిత్రో మహాము
నిః। స్రువముద్యమ్య సంక్రుద్ధస్త్రిశంకుమిదమబ్రవీత్ ॥ ౧౨॥ పశ్య మే తపసో వీర్యం స్వార్జితస్య నరేశ్వర। ఏష త్వాం సశ
రీరేణ నయామి స్వర్గమోజసా॥ ౧౩॥ దుష్ప్రాపం సశరీరేణ దివం గచ్ఛ నరాధిప। స్వార్జితం కించిదప్యస్తి మయా హి తపసః
ఫలమ్॥ ౧౪॥ రాజంస్త్వం తేజసా తస్య సశరీరో దివం వ్రజ। ఉక్తవాక్యే మునౌ తస్మిన్ సశరీరో నరేశ్వరః॥ ౧౫॥ దివం జగా
మ కాకుత్స్థ మునీనాం పశ్యతాం తదా। దేవలోకగతం దృష్ట్వా త్రిశంకుం పాకశాసనః॥ ౧౬॥ సహ సర్వైస్సురగణైరిదం వ
చనమబ్రవీత్। త్రిశంకో గచ్ఛ భూయస్త్వం నాసి స్వర్గకృతాలయః ॥ ౧౭॥ గురుశాపహతో మూఢ పత భూమిమవాక్ఛి
రాః। ఏవముక్తో మహేంద్రేణ త్రిశంకురపతత్పునః॥ ౧౮॥ విక్రోశమానస్త్రాహీతి విశ్వామిత్రం తపోధనమ్। తచ్ఛ్రుత్వా వ
చనం తస్య క్రోశమానస్య కౌశికః॥ ౧౯॥ రోషమాహారయత్తీవ్రం తిష్ఠ తిష్ఠేతి చాబ్రవీత్। ఋషిమధ్యే స తేజస్వీ ప్రజాపతిరి
వాపరః॥ ౨౦॥ సృజన్ దక్షిణమార్గస్థాన్ సప్తర్షీనపరాన్ పునః। నక్షత్రమాలామపరామసృజత్క్రోధమూర్ఛితః॥ ౨౧
దక్షిణాం దిశమాస్థాయ మునిమధ్యే మహాయశాః। సృష్ట్వా నక్షత్రవంశం చ క్రోధేన కలుషీకృతః॥ ౨౨॥ అన్యమింద్రం కరిష్యా
మి లోకో వా స్యాదనింద్రకః। దైవతాన్యపి స క్రోధాత్స్రష్టుం సముపచక్రమే ॥ ౨౩ ॥ తతః పరమసంభ్రాంతాస్సర్షి
సంఘాస్సచారణాః। సకిన్నరమహాయక్షాస్సహసిద్ధాస్సురాసురాః ॥ ౨౪ ॥ విశ్వామిత్రం మహాత్మానమూచుస్సానున
యం వచః। అయం రాజా మహాభాగ గురుశాపపరిక్షతః॥ ౨౫॥ సశరీరో దివం యాతుం నార్హత్యేవ తపోధన। తేషాం తద్వ
చనం శ్రుత్వా దేవానాం మునిపుంగవః॥ ౨౬ ॥ అబ్రవీత్సుమహద్వాక్యం కౌశికస్సర్వదేవతాః। సశరీరస్య భద్రం వస్త్రిశం
కోరస్య భూపతేః॥ ౨౭॥ ఆరోహణం ప్రతిజ్ఞాయ నానృతం కర్తుముత్సహే । స్వర్గోऽస్తు సశరీరస్య త్రిశంకోరస్య శాశ్వ
తః॥ ౨౮॥ నక్షత్రాణి చ సర్వాణి మామకాని ధ్రువాణ్యథ। యావల్లోకా ధరిష్యంతి తిష్ఠంత్వేతాని సర్వశః॥ ౨౯॥ మత్కృ
తాని సురాస్సర్వే తదనుజ్ఞాతుమర్హథ। ఏవముక్తాస్సురాస్సర్వే ప్రత్యూచుర్మునిపుంగవమ్॥ ౩౦ ॥ ఏవం భవతు భద్రం
తే తిష్ఠంత్వేతాని సర్వశః। గగనే తాని సర్వాణి వైశ్వానరపథాద్బహిః ॥ ౩౧ ॥ నక్షత్రాణి మునిశ్రేష్ఠ తేషు జ్యోతిష్షు జా
జ్వలన్। అవాక్ఛిరాస్త్రిశంకుశ్చ తిష్ఠత్వమరసన్నిభః॥ ౩౨॥ అనుయాస్యంతి చైతాని జ్యోతీంషి నృపసత్తమమ్। కృతార్థం
కీర్తిమంతం చ స్వర్గలోకగతం యథా॥ ౩౩॥ విశ్వామిత్రస్తు ధర్మాత్మా సర్వదేవైరభిష్టుతః। ఋషిభిశ్చ మహాతేజా బా
ఢమిత్యాహ దేవతాః॥ ౩౪॥ తతో దేవా మహాత్మానో మునయశ్చ తపోధనాః। జగ్ముర్యథాగతం సర్వే యజ్ఞస్యాంతే నరోత్త
మ॥ ౩౫॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాండే - షష్టితమస్సర్గః. **

విశ్వామిత్రో మహాత్మాథ ప్రస్థితాన్ప్రేక్ష్య తానృషీన్। అబ్రవీన్నరశార్దూల సర్వాంస్తాన్ వనవాసినః ॥ ౧॥
మహావిఘ్నః ప్రవృత్తోऽయం దక్షిణామాస్థితో దిశమ్ । దిశమన్యాం ప్రపత్స్యామస్తత్ర తప్స్యామహే తపః॥ ౨ ॥ పశ్చిమా
యాం విశాలాయాం పుష్కరేషు మహాత్మనః। సుఖం తపశ్చరిష్యామః పరం తద్ధి తపోవనమ్॥ ౩ ॥ ఏవముక్త్వా మహాతేజాః పు
ష్కరేషు మహామునిః। తప ఉగ్రం దురాధర్షం తేపే మూలఫలాశనః ॥ ౪ ॥ ఏతస్మిన్నంతరే కాలే త్వయోధ్యాధిపతిర్నృ
పః। అంబరీష ఇతి ఖ్యాతో యష్టుం సముపచక్రమే ॥ ౫ ॥ తస్య వై యజమానస్య పశుమింద్రో జహార హ। ప్రణష్టే తు పశౌ వి
ప్రో రాజానమిదమబ్రవీత్ ॥ ౬॥ పశురద్య హృతో రాజన్ ప్రణష్టస్తవ దుర్నయాత్। అరక్షితారం రాజానం ఘ్నంతి దోషా
నరేశ్వర॥ ౭॥ ప్రాయశ్చిత్తం మహద్ధ్యేతన్నరం వా పురుషర్షభ। ఆనయస్వ పశుం శీఘ్రం యావత్కర్మ ప్రవర్తతే॥ ౮॥
ఉపాధ్యాయవచశ్శ్రుత్వా స రాజా పురుషర్షభ। అన్వియేష మహాబుద్ధిః పశుం గోభిస్సహస్రశః॥ ౯॥ దేశాన్ జనపదాం

స్థాంస్తాన్నగరాణి వనాని చ। ఆశ్రమాణి చ పుణ్యాని మార్గమాణో మహీపతిః॥౧౦॥ స పుత్రసహితం తాత సభార్యం రఘునందన। భృగుతుంగే సమాసీనమృచీకం సందదర్శ హ॥౧౧॥ తమువాచ మహాతేజాః ప్రణమ్యాభిప్రసాద్య చ। బ్రహ్మర్షిం తపసా దీప్తం రాజర్షిరమితప్రభః॥౧౨॥ పృష్ట్వా సర్వత్ర కుశలమృచీకం తమిదం వచః। గవాం శతసహస్రేణ విక్రీణీషే సుతం యది॥౧౩॥ పశోరర్థే మహాభాగ కృతకృత్యోఽస్మి భార్గవ। సర్వే పరిసృతా దేశా యజ్ఞీయం న లభే పశుమ్॥౧౪॥ దాతుమర్హసి మూల్యేన సుతమేకమితో మమ। ఏవముక్తో మహాతేజా ఋచీకస్త్వబ్రవీద్వచః॥౧౫॥ నాహం జ్యేష్ఠం నరశ్రేష్ఠ విక్రీణీయాం కథంచన। ఋచీకస్య వచశ్శ్రుత్వా తేషాం మాతా మహాత్మనామ్॥౧౬॥ ఉవాచ నరశార్దూలమంబరీషం తపస్వినీ। అవిక్రేయం సుతం జ్యేష్ఠం భగవానాహ భార్గవః॥౧౭॥ మమాపి దయితం విద్ధి కనిష్ఠం శునకం నృప। తస్మాత్కనీయసం పుత్రం న దాస్యే తవ పార్థివ॥౧౮॥ ప్రాయేణ హి నరశ్రేష్ఠ జ్యేష్ఠాః పితృషు వల్లభాః। మాతౄణాం చ కనీయాంసస్తస్మాద్రక్ష్యే కనీయసమ్॥౧౯॥ ఉక్తవాక్యే మునౌ తస్మిన్మునిపత్న్యాం తథైవ చ। శునశ్శేపస్స్వయం రామ మధ్యమో వాక్యమబ్రవీత్॥౨౦॥ పితా జ్యేష్ఠమవిక్రేయం మాతా చాహ కనీయసమ్। విక్రీతం మధ్యమం మన్యే రాజన్పుత్రం నయస్వ మామ్॥౨౧॥ గవాం శతసహస్రేణ శునశ్శేపం నరేశ్వరః। గృహీత్వా పరమప్రీతో జగామ రఘునందన॥౨౨॥ అంబరీషస్తు రాజర్షీ రథమారోప్య సత్వరః। శునశ్శేపం మహాతేజా జగామాశు మహాయశాః॥౨౩॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాండే ఏకషష్టితమస్సర్గః*

శునశ్శేపం నరశ్రేష్ఠ గృహీత్వా తు మహాయశాః। వ్యశ్రామ్యత్పుష్కరే రాజా మధ్యాహ్నే రఘునందన॥౧॥ తస్య విశ్రమమాణస్య శునశ్శేపో మహాయశాః। పుష్కరక్షేత్రమాసాద్య విశ్వామిత్రం దదర్శ హ॥౨॥ తప్యంతమృషిభిస్సార్ధం మాతులం పరమాతురః। విషణ్ణవదనో దీనస్తృష్ణయా చ శ్రమేణ చ॥౩॥ పపాతాంకే మునే రాశు వాక్యం చేదమువాచ హ। న మేఽస్తి మాతా న పితా జ్ఞాతయో బాంధవాః కుతః॥౪॥ త్రాతుమర్హసి మాం సౌమ్య ధర్మేణ మునిపుంగవ। త్రాతా త్వం హి మునిశ్రేష్ఠ సర్వేషాం త్వం హి భావనః॥౫॥ రాజా చ కృతకార్యస్స్యాదహం దీర్ఘాయురవ్యయః। స్వర్గలోకముపాశ్నీయాం తపస్తప్త్వా హ్యనుత్తమమ్॥౬॥ స మే నాథో హ్యనాథస్య భవ భవ్యేన చేతసా। పితేవ పుత్రం ధర్మాత్మంస్త్రాతుమర్హసి కిల్బిషాత్॥౭॥ తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా విశ్వామిత్రో మహాతపాః। సాంత్వయిత్వా బహువిధం పుత్రానిదమువాచ హ॥౮॥ యత్కృతే పితరః పుత్రాన్ జనయంతి శుభార్థినః। పరలోకహితార్థాయ తస్య కాలోఽయమాగతః॥౯॥ అయం మునిసుతో బాలో మత్తశ్శరణమిచ్ఛతి। అస్య జీవితమాత్రేణ ప్రియం కురుత పుత్రకాః॥౧౦॥ సర్వే సుకృతకర్మాణస్సర్వే ధర్మపరాయణాః। పశుభూతా నరేంద్రస్య తృప్తిమగ్నేః ప్రయచ్ఛత॥౧౧॥ నాథవాంశ్చ శునశ్శేపో యజ్ఞశ్చావిఘ్నతో భవేత్। దేవతాస్తర్పితాశ్చ స్యుర్మమ చాపి కృతం వచః॥౧౨॥ మునేస్తు వచనం శ్రుత్వా మధుష్యందాదయస్సుతాః। సాభిమానం నరశ్రేష్ఠ సలీలమిదమబ్రువన్॥౧౩॥ కథమాత్మసుతాన్హిత్వా త్రాయసేఽన్యసుతం విభో। అకార్యమివ పశ్యామశ్శ్వమాంసమివ భోజనే॥౧౪॥ తేషాం తద్వచనం శ్రుత్వా పుత్రాణాం మునిపుంగవః। క్రోధసంరక్తనయనో వ్యాహర్తుముపచక్రమే॥౧౫॥ నిస్సాధ్వసమిదం ప్రోక్తం ధర్మాదపి విగర్హితమ్। అతిక్రమ్య తు మద్వాక్యం దారుణం రోమహర్షణమ్॥౧౬॥ శ్వమాంసభోజినస్సర్వే వాసిష్ఠా ఇవ జాతిషు। పూర్ణం వర్షసహస్రం తు పృథివ్యామనువత్స్యథ॥౧౭॥ కృత్వా శాపసమాయుక్తాన్ పుత్రాన్మునివరస్తథా। శునశ్శేపమువాచార్తం కృత్వా గుప్తిం నిరామయామ్॥౧౮॥ ఇదమాహ నరశ్రేష్ఠ విశ్వామిత్రో మహాతపాః। పవిత్రపాశైరాసక్తో రక్తమాల్యానులేపనః॥౧౯॥ వైష్ణవం యూపమాసాద్య వాగ్భిరగ్నిముదాహర। ఇమే తు గాథే ద్వే దివ్యే గాయేథా మునిపుత్రక॥౨౦॥ అంబరీషస్య యజ్ఞేఽస్మింస్తతస్సిద్ధిమవాప్స్యసి। శునశ్శేపో గృహీత్వా తే ద్వే గాథే సుసమాహితః॥౨౧॥ త్వరయా రాజసింహం తమంబరీషమువాచ హ। రాజసింహ మహాసత్త్వ శీఘ్రం గచ్ఛావహే సదః॥౨౨॥ నివర్తయస్వ రాజేంద్ర దీక్షాం చ సముపావిశ। తద్వాక్యమృషిపుత్రస్య శ్రుత్వా హర్షసముత్సుకః॥౨౩॥ జగామ నృపతిశ్శీఘ్రం యజ్ఞవాటమతంద్రితః। సదస్యానుమతే రాజా పవిత్రకృతలక్షణమ్॥౨౪॥ పశుం రక్తాంబరం కృత్వా యూపే తం సమబంధయత్। స బద్ధో వాగ్భిరగ్ర్యాభిరభితుష్టావ వై సురౌ॥౨౫॥ ఇంద్రమింద్రానుజం చైవ యథావన్మునిపుత్రకః। తతః ప్రీతస్సహస్రాక్షో రహస్యస్తుతితర్పితః॥౨౬॥ దీర్ఘమాయుస్తదా ప్రాదాచ్ఛునశ్శేపాయ రాఘవ। స చ రాజా నరశ్రేష్ఠ యజ్ఞస్య చ సమాప్తవాన్॥౨౭॥ ఫలం బహుగుణం రామ సహస్రాక్షప్రసాదజమ్। విశ్వామిత్రోఽపి ధ

ర్మాత్మా భూయస్తేపే మహాతపాః॥౨౮॥ పుష్కరేషు నరశ్రేష్ఠ దశవర్షశతాని చ॥౨౯॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాండే ద్విషష్టితమస్సర్గః॥ ************* పూర్ణే వర్షసహస్రే తు వ్రతస్నాతం మహామునిం। అభ్యాగచ్ఛన్ సురాస్సర్వే తపఃఫలచికీర్షవః॥౧॥ అబ్రవీత్సుమహాతేజా బ్రహ్మా సురుచిరం వచః। ఋషిస్త్వమసి భద్రం తే స్వార్జితైః కర్మభిశ్శుభైః॥౨॥ తమేవముక్త్వా దేవేశస్త్రిదివం పునరభ్యగాత్। విశ్వామిత్రో మహాతేజా భూయస్తేపే మహత్తపః॥౩॥ తతః కాలేన మహతా మేనకా పరమాప్సరాః। పుష్కరేషు నరశ్రేష్ఠ స్నాతుం సముపచక్రమే॥౪॥ తాం దదర్శ మహాతేజా మేనకాం కుశికాత్మజః। రూపేణాప్రతిమాం తత్ర విద్యుతం జలదే యథా॥౫॥ దృష్ట్వా కందర్పవశగో మునిస్తామిదమబ్రవీత్। అప్సరస్స్వాగతం తేఽస్తు వస చేహ మమాశ్రమే॥౬॥ అనుగృహ్ణీష్వ భద్రం తే మదనేన సుమోహితం। ఇత్యుక్తా సా వరారోహా తత్రావాసమథాకరోత్॥౭॥ తపసో హి మహావిఘ్నో విశ్వామిత్రముపాగతః। తస్యాం వసంత్యాం వర్షాణి పంచ పంచ చ రాఘవ॥౮॥ విశ్వామిత్రాశ్రమే రామ సుఖేన వ్యతిచక్రముః। అథ కాలే గతే తస్మిన్ విశ్వామిత్రో మహామునిః॥౯॥ సవ్రీళ ఇవ సంవృత్తశ్చింతాశోకపరాయణః। బుద్ధిర్మునేస్సముత్పన్నా సామర్షా రఘునందన॥౧౦॥ సర్వం సురాణాం కర్మైతత్తపోపహరణం మహత్। అహోరాత్రాపదేశేన గతాస్సంవత్సరా దశ॥౧౧॥ కామమోహాభిభూతస్య విఘ్నోఽయం ప్రత్యుపస్థితః। వినిశ్వసన్మునివరః పశ్చాత్తాపేన దుఃఖితః॥౧౨॥ భీతామప్సరసం దృష్ట్వా వేపంతీం ప్రాంజలిం స్థితామ్। మేనకాం మధురైర్వాక్యైర్విసృజ్య కుశికాత్మజః॥౧౩॥ ఉత్తరం పర్వతం రామ విశ్వామిత్రో జగామ హ। స కృత్వా నైష్ఠికీం బుద్ధిం జేతుకామో మహాయశాః॥౧౪॥ కౌశికీతీరమాసాద్య తపస్తేపే సుదారుణమ్। తస్య వర్షసహస్రం తు ఘోరం తప ఉపాసతః॥౧౫॥ ఉత్తరే పర్వతే రామ దేవతానామభూద్భయమ్। ఆమంత్రయన్ సమాగమ్య సర్వే సర్షిగణాస్సురాః॥౧౬॥ మహర్షిశబ్దం లభతాం సాధ్వయం కుశికాత్మజః। దేవతానాం వచశ్శ్రుత్వా సర్వలోకపితామహః॥౧౭॥ అబ్రవీన్మధురం వాక్యం విశ్వామిత్రం తపోధనమ్। మహర్షే స్వాగతం వత్స తపసోగ్రేణ తోషితః॥౧౮॥ మహత్త్వమృషిముఖ్యత్వం దదామి తవ కౌశిక। బ్రహ్మణస్స వచశ్శ్రుత్వా సర్వలోకేశ్వరస్య హ॥౧౯॥ న విషణ్ణో న సంతుష్టో విశ్వామిత్రస్తపోధనః। ప్రాంజలిః ప్రణతో భూత్వా సర్వలోకపితామహమ్॥౨౦॥ ప్రత్యువాచ తతో వాచం విశ్వామిత్రో మహామునిః। బ్రహ్మర్షిశబ్దమతులం స్వార్జితైః కర్మభిశ్శుభైః॥౨౧॥ యది మే భగవానాహ తతోఽహం విజితేంద్రియః। తమువాచ తతో బ్రహ్మా న తావత్త్వం జితేంద్రియః॥౨౨॥ యతస్వ మునిశార్దూల ఇత్యుక్త్వా త్రిదివం గతః। విప్రస్థితేషు దేవేషు విశ్వామిత్రో మహామునిః॥౨౩॥ ఊర్ధ్వబాహుర్నిరాలంబో వాయుభక్షస్తపశ్చరన్। ఘర్మే పంచతపా భూత్వా వర్షాస్వాకాశసంశ్రయః॥౨౪॥ శిశిరే సలిలస్థాయీ రాత్ర్యహాని తపోధనః। ఏవం వర్షసహస్రం హి తపో ఘోరముపాగమత్॥౨౫॥ తస్మిన్ సంతప్యమానే తు విశ్వామిత్రే మహామునౌ। సంభ్రమస్సుమహానాసీత్సురాణాం వాసవస్య చ॥౨౬॥ రంభామప్సరసం శక్రస్సహ సర్వైర్మరుద్గణైః। ఉవాచాత్మహితం వాక్యమహితం కౌశికస్య చ॥౨౭॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాండే - త్రిషష్టితమస్సర్గః. **

సురకార్యమిదం రంభే కర్తవ్యం సుమహత్త్వయా। లోభనం కౌశికస్యేహ కామమోహసమన్వితమ్॥౧॥ తథోక్తా సాఽప్సరా రామ సహస్రాక్షేణ ధీమతా। వ్రీళితా ప్రాంజలిర్వాక్యం ప్రత్యువాచ సురేశ్వరమ్॥౨॥ అయం సురపతే ఘోరో విశ్వామిత్రో మహామునిః। ఘోరముత్సృజ్యతే క్రోధం మయి దేవ న సంశయః॥౩॥ తతో హి మే భయం దేవ ప్రసాదం కర్తుమర్హసి। ఏవముక్తస్తయా రామ రంభయా భీతయా తదా॥౪॥ తామువాచ సహస్రాక్షో వేపమానాం కృతాంజలిమ్। మా భైషీస్త్వం వరారోహే కురుష్వ మమ శాసనమ్॥౫॥ కోకిలో హృదయగ్రాహీ మాధవే రుచిరద్రుమే। అహం కందర్పసహితః స్థాస్యామి తవ పార్శ్వతః॥౬॥ త్వం హి రూపం బహుగుణం కృత్వా పరమభాస్వరమ్। తమృషిం కౌశికం రంభే భేదయస్వ తపస్వినమ్॥౭॥ సా శ్రుత్వా వచనం తస్య కృత్వా రూపమనుత్తమమ్। లోభయామాస లలితా విశ్వామిత్రం శుచిస్మితా॥౮॥ కోకిలస్య తు శుశ్రావ వల్గు వ్యాహరతస్స్వనమ్। సంప్రహృష్టేన మనసా తత ఏనాముదైక్షత॥౯॥ అథ తస్య చ శబ్దేన గీతేనాప్రతిమేన చ। దర్శనేన చ రంభాయా మునిస్సందేహమాగతః॥౧౦॥ సహస్రాక్షస్య తత్కర్మ విజ్ఞాయ మునిపుంగవః। రంభాం క్రోధసమావిష్టశ్శశాప కుశికాత్మజః॥౧౧॥ యన్మాం లోభయసే రంభే కామక్రోధజయైషిణం। దశవర్షసహస్రాణి శైలీ స్థాస్యసి దుర్భగే॥౧౨॥ బ్రాహ్మణస్సుమహాతేజాస్తపోబలసమన్వితః। ఉద్ధరిష్యతి రం

భేత్వాం మత్కో(కో)ధకలుషీకృతాం ॥ ౧౩ ॥ ఏవముక్త్వా మహాతేజా విశ్వామిత్రో మహామునిః । అశక్నువన్ధారయితుం
క్రోధసంతాపమాగతం ॥ ౧౪ ॥ తస్య శాపేన మహతా రంభా శైలీ తదాభవత్ । వచశ్శ్రుత్వా తు కందర్పో మహర్షేస్స
చ నిర్గతః ॥ ౧౫ ॥ కోపేన స మహాతేజాస్తపోపహరణే కృతే । ఇంద్రియైరజితై రామ న లేభే శాంతిమాత్మనః ॥ ౧౬ ॥ బభూ
వాస్య పునశ్చింతా తాత పాపహరణే కృతే । నైవ క్రోధం గమిష్యామి న చ వక్ష్యే కథంచన ॥ ౧౭ ॥ అథవా నోచ్ఛ్వసిష్యామి సం
వత్సరశతాన్యపి । అహం విశోషయిష్యామి హ్యాత్మానం విజితేంద్రియః ॥ ౧౮ ॥ తావద్యావద్ధి మే ప్రాప్తం బ్రాహ్మణ్యం
స్వ తపోర్జితం । అనుచ్ఛ్వసన్నభుంజానస్తిష్ఠేయం శాశ్వతీస్సమాః ॥ ౧౯ ॥ న హి మే తప్యమానస్య క్షయం యాస్యంతి
మూర్తయః । ఏవం వర్షసహస్రస్య దీక్షాం స మునిపుంగవః ॥ ౨౦ ॥ చకార ప్రతిమాం లోకే ప్రతిజ్ఞాం రఘునందన ॥ ౨౧ ॥ ఇతి
శ్రీమద్బాలకాండే - చతుష్షష్టితమస్సర్గః. **

అథ హైమవతీం రామ దిశం త్యక్త్వా మహామునిః । పూర్వాం దిశమనుప్రాప్య తపస్తేపే సుదారుణం ॥ ౧ ॥ మౌనం వర్ష
సహస్రస్య కృత్వా వ్రతమనుత్తమం । చకారాప్రతిమం రామ తపః పరమదుష్కరం ॥ ౨ ॥ పూర్ణే వర్షసహస్రే తు కాష్ఠ
భూతం మహామునిం । విఘ్నైర్బహుభిరాధూతం క్రోధో నాంతరమావిశత్ ॥ ౩ ॥ స కృత్వా నిశ్చయం రామ తప ఆతిష్ఠదవ్య
యం । తస్య వర్షసహస్రస్య వ్రతే పూర్ణే మహావ్రతః ॥ ౪ ॥ భోక్తుమారబ్ధవానన్నం తస్మిన్కాలే రఘూత్తమ । ఇంద్రో ద్వి
జాతిర్భూత్వా తం సిద్ధమన్నమయాచత ॥ ౫ ॥ తస్మై దత్త్వా తదా సిద్ధం సర్వం విప్రాయ నిశ్చితః । నిశ్శేషితేఽన్నే భగవానభు
క్త్వైవ మహాతపాః ॥ ౬ ॥ న కించిదవదద్విప్రం మౌనవ్రతమథాస్థితః । తథైవాసీత్పునర్మౌనమనుచ్ఛ్వాస సంచకార హ ॥ ౭ ॥
అథ వర్షసహస్రం వై నోచ్ఛ్వసన్మునిపుంగవః । తస్యానుచ్ఛ్వసమానస్య మూర్ధ్ని ధూమో వ్యజాయత ॥ ౮ ॥ త్రై
లోక్యం యేన సంభ్రాంతమాదీపితమివాభవత్ । తతో దేవాస్సగంధర్వాః పన్నగాసురరాక్షసాః ॥ ౯ ॥ మోహితాస్తేజసా
తస్య తపసా మందరశ్మయః । కశ్మలోపహతాస్సర్వే పితామహమథాబ్రువన్ ॥ ౧౦ ॥ బహుభిః కారణైర్దేవ విశ్వామిత్రో
మహామునిః । లోభితః క్రోధితశ్చైవ తపసా చాభివర్ధతే ॥ ౧౧ ॥ న హ్యస్య వృజినం కించిద్దృశ్యతే సూక్ష్మమప్యథ । న దీయతే
యది త్వస్య మనసా యదభీప్సితమ్ ॥ ౧౨ ॥ వినాశయతి త్రైలోక్యం తపసా సచరాచరమ్ । వ్యాకులాశ్చ దిశస్సర్వా న చ కించి
త్ప్రకాశతే ॥ ౧౩ ॥ సాగరాః క్షుభితాస్సర్వే విశీర్యంతే చ పర్వతాః । ప్రకంపతే చ పృథివీ వాయుర్వాతి భృశాకులః ॥ ౧౪ ॥ బ్ర
హ్మన్న ప్రతిజానీమో నాస్తికో జాయతే జనః । సంమూఢమివ త్రైలోక్యం సంప్రక్షుభితమానసమ్ ॥ ౧౫ ॥ భాస్కరో ని
ష్ప్రభశ్చైవ మహర్షేస్తస్య తేజసా । బుద్ధిం న కురుతే యావన్నాశే దేవ మహామునిః ॥ ౧౬ ॥ తావత్ప్రసాద్యో భగవానగ్ని
రూపో మహాద్యుతిః । కాలాగ్నినా యథా పూర్వం త్రైలోక్యం దహ్యతేఽఖిలమ్ ॥ ౧౭ ॥ దేవరాజ్యం చికీర్షేత దీయతామస్య
యన్మతమ్ । తతస్సురగణాస్సర్వే పితామహపురోగమాః ॥ ౧౮ ॥ విశ్వామిత్రం మహాత్మానం మధురం వాక్యమబ్రువన్ । బ్ర
హ్మర్షే స్వాగతం తేఽస్తు తపసా స్మ సుతోషితాః ॥ ౧౯ ॥ బ్రాహ్మణ్యం తపసోగ్రేణ ప్రాప్తవానసి కౌశిక । దీర్ఘమాయుశ్చ
తే బ్రహ్మన్దదామి సమరుద్గణః ॥ ౨౦ ॥ స్వస్తి ప్రాప్నుహి భద్రం తే గచ్ఛ సౌమ్య యథాసుఖమ్ । పితామహవచశ్శ్రుత్వా
సర్వేషాం చ దివౌకసామ్ ॥ ౨౧ ॥ కృత్వా ప్రణామం ముదితో వ్యాజహార మహామునిః । బ్రాహ్మణ్యం యది మే ప్రాప్తం దీ
ర్ఘమాయుస్తథైవ చ ॥ ౨౨ ॥ ఓంకారశ్చ వషట్కారో వేదాశ్చ వరయంతు మామ్ । క్షత్రవేదవిదాం శ్రేష్ఠో బ్రహ్మవేదవిదా
మపి ॥ ౨౩ ॥ బ్రహ్మపుత్రో వసిష్ఠో మామేవం వదతు దేవతాః । యద్యయం పరమః కామః కృతో యాంతు సురర్షభాః ॥ ౨౪ ॥ త
తః ప్రసాదితో దేవైర్వసిష్ఠో జపతాం వరః । సఖ్యం చకార బ్రహ్మర్షిరేవమస్త్వితి చాబ్రవీత్ ॥ ౨౫ ॥ బ్రహ్మర్షిత్వం న సం
దేహస్సర్వం సంపత్స్యతే తవ । ఇత్యుక్త్వా దేవతాశ్చాపి సర్వా జగ్ముర్యథాగతమ్ ॥ ౨౬ ॥ విశ్వామిత్రోఽపి ధర్మాత్మా లబ్ధ్వా
బ్రాహ్మణ్యముత్తమమ్ । పూజయామాస బ్రహ్మర్షిం వసిష్ఠం జపతాం వరమ్ ॥ ౨౭ ॥ కృతకామో మహీం సర్వాం చచార తప
సి స్థితః । ఏవం త్వనేన బ్రాహ్మణ్యం ప్రాప్తం రామ మహాత్మనా ॥ ౨౮ ॥ ఏష రామ మునిశ్రేష్ఠ ఏష విగ్రహవాంస్తపః । ఏష ధర్మపరో
నిత్యం వీర్యస్యైష పరాయణమ్ ॥ ౨౯ ॥ ఏవముక్త్వా మహాతేజా విరరామ ద్విజోత్తమః । శతానందవచశ్శ్రుత్వా రామలక్ష్మ
ణసన్నిధౌ ॥ ౩౦ ॥ జనకః ప్రాంజలిర్వాక్యమువాచ కుశికాత్మజమ్ । ధన్యోఽస్మ్యనుగృహీతోఽస్మి యస్య మే మునిపుంగవ ॥ ౩౧ ॥
యజ్ఞం కాకుత్స్థసహితః ప్రాప్తవానసి ధార్మిక । పావితోఽహం త్వయా బ్రహ్మన్దర్శనేన మహామునే ॥ ౩౨ ॥ విశ్వామి-

త్రమహాభాగబ్రహ్మర్షీణాంవరోత్తమ। గుణాబహువిధాః ప్రాప్తాస్తవసందర్శనాన్మయా॥ ౩౩ ॥ విస్తరేణచతే బ్ర
హ్మన్కీర్త్యమానంమహత్తపః। శ్రుతంమయామహాతేజోరామేణచమహాత్మనా॥౩౪॥సదస్యైఃప్రాప్యచసదశ్శ్రుతా
స్తేబహవోగుణాః। అప్రమేయంతపస్తుభ్యమప్రమేయంచతేబలమ్॥౩౫॥అప్రమేయాగుణాశ్చైవనిత్యంతేకుశికాత్మజ।
షితామహాస్యదయథాయథాశ్చైవహ్యమాపతేః॥౩౬॥తృప్తిరాశ్చర్యభూతానాంకథానాంనాస్తిమేవిభో। కర్మకాలో
మునిశ్రేష్ఠలంబతేరవిమండలమ్॥౩౭॥శ్వఃప్రభాతేమహాతేజోద్రష్టుమర్హసిమాంపునః। స్వాగతంతపతాంశ్రేష్ఠమా
మనుజ్ఞాతుమర్హసి॥౩౮॥ఏవముక్తోమునివరఃప్రశస్యపురుషర్షభమ్।విససర్జాశుజనకంప్రీతంప్రీతమనాస్తదా॥౩౯॥
ఏవముక్త్వామునిశ్రేష్ఠంవైదేహోమిథిలాధిపః। ప్రదక్షిణంచకారాశుసోపాధ్యాయస్సబాంధవః॥౪౦॥విశ్వామిత్రో
పిధర్మాత్మాసహరామస్సలక్ష్మణః। స్వంవాటమభిచక్రామపూజ్యమానోమహర్షిభిః॥౪౧॥ఇతి శ్రీమద్బాలకాం
డే-పంచషష్టితమస్సర్గః.************* తతఃప్రభాతేవిమలేకృతకర్మానరాధిపః।విశ్వామిత్రంమహాత్మానమాజు
హావసరాఘవమ్॥౧॥తమర్చయిత్వాధర్మాత్మాశాస్త్రదృష్టేనకర్మణా।రాఘవౌచమహాత్మానౌతదావాక్యమువాచహ॥
౨॥భగవన్స్వాగతంతేస్తుకింకరోమితవానఘ। భవానాజ్ఞాపయతుమామాజ్ఞాప్యోభవతాహ్యహమ్॥౩॥ఏవముక్తస్సధ
ర్మాత్మాజనకేనమహాత్మనా। ప్రత్యువాచమునిర్వీరంవాక్యంవాక్యవిశారదః॥౪॥పుత్రౌదశరథస్యేమౌక్షత్రియౌలోక
విశ్రుతౌ।ద్రష్టుకామౌధనుశ్శ్రేష్ఠంయదేతత్త్వయితిష్ఠతి॥౫॥ఏతద్దర్శయభద్రంతేకృతకామౌనృపాత్మజౌ। దర్శనాదస్య
ధనుషోయథేష్టంప్రతియాస్యతః॥౬॥ఏవముక్తస్తుజనకఃప్రత్యువాచమహామునిమ్। శ్రూయతామస్యధనుషోయదర్థమిహతి
ష్ఠతి॥౭॥దేవరాతఇతిఖ్యాతోనిమేష్షష్ఠోమహీపతిః। న్యాసోయంతస్యభగవన్హస్తేదత్తోమహాత్మనా॥౮॥దక్షయజ్ఞవధేపూ
ర్వంధనురాయమ్యవీర్యవాన్।రుద్రస్తుత్రిదశాన్రోషాత్సలీలమిదమబ్రవీత్॥౯॥యస్మాద్భాగార్థినోభాగాన్నాకల్పయతధ
మేసురాః।వరాంగాణిమహార్హాణిధనుషాశాతయామివః॥౧౦॥తతోవిమనసస్సర్వేదేవావైమునిపుంగవ। ప్రసాదయంతి
దేవేశంతేషాంప్రీతోభవద్భవః॥౧౧॥ప్రీతియుక్తస్ససర్వేషాందదౌతేషాంమహాత్మనామ్।తదేతద్దేవదేవస్యధనూరత్నం
మహాత్మనః॥౧౨॥న్యాసభూతంతదాన్యస్తమస్మాకంపూర్వకేవిభో। అథమేకృషతఃక్షేత్రంలాంగలాదుత్థితామమ॥౧౩॥
క్షేత్రంశోధయతాలబ్ధానామ్నాసీతేతివిశ్రుతా। భూతలాదుత్థితాసాతువ్యవర్ధతమమాత్మజా॥౧౪॥వీర్యశుల్కేతిమేక
న్యాస్థాపితేయమయోనిజా। భూతలాదుత్థితాంతాంతువర్ధమానాంమమాత్మజామ్॥౧౫॥వరయామాసురాగమ్యరా
జానోమునిపుంగవ।తేషాంవరయతాంకన్యాంసర్వేషాంపృథివీక్షితామ్॥౧౬॥వీర్యశుల్కేతిభగవన్నదదామిసుతామ
హమ్।తతస్సర్వేనృపతయస్సమేత్యమునిపుంగవ॥౧౭॥మిథిలామభ్యుపాగమ్యవీర్యజిజ్ఞాసవస్తదా। తేషాంజిజ్ఞాసమా
నానాంవీర్యంధనురుపాహృతమ్॥౧౮॥నశేకుర్గ్రహణేతస్యధనుషస్తోలనేపివా। తేషాంవీర్యవతాంవీర్యమల్పంజ్ఞాత్వా
మహామునే॥౧౯॥ప్రత్యాఖ్యాతానృపతయస్తన్నిబోధతపోధన।తతఃపరమకోపేనరాజానోమునిపుంగవ॥ ౨౦॥ అరుం
ధన్మిథిలాంసర్వేవీర్యసందేహమాగతాః।ఆత్మానమవధూతంతేవిజ్ఞాయనృపపుంగవాః॥౨౧॥ రోషేణమహతావిష్టాఃపీడ
యన్మిథిలాంపురీమ్। తతస్సంవత్సరేపూర్ణేక్షయంయాతానిసర్వశః॥౨౨॥ సాధనానిమునిశ్రేష్ఠతతోహంభృశదుఃఖి
తః।తతోదేవగణాన్సర్వాంస్తపసాహంప్రసాదయమ్॥౨౩॥దదుశ్చపరమప్రీతాశ్చతురంగబలంసురాః। తతోభగ్నానృప
తయోహన్యమానాదిశోయయుః॥౨౪॥అవీర్యావీర్యసందిగ్ధాస్సామాత్యాఃపాపకారిణః।తదేతన్మునిశార్దూలధనుఃపర
మభాస్వరమ్॥౨౫॥రామలక్ష్మణయోశ్చాపిదర్శయిష్యామిసువ్రత। యద్యస్యధనుషోరామఃకుర్యాదారోపణంమునే॥౨౬॥
సుతామయోనిజాంసీతాందద్యాందాశరథేరహమ్॥౨౭॥ఇతి శ్రీమద్బాలకాండే షట్షష్టితమస్సర్గః.**********
జనకస్యవచశ్శ్రుత్వావిశ్వామిత్రోమహామునిః। ధనుర్దర్శయరామాయఇతిహోవాచపార్థివమ్॥౧॥తత
స్సరాజాజనకస్సచివాన్వ్యాదిదేశహ।సమానీయతాందివ్యంగంధమాల్యవిభూషితమ్॥౨॥జనకేనసమాదిష్టాస్సచివాః
ప్రావిశన్పురీమ్। తద్ధనుఃపురతఃకృత్వానిర్జగ్ముఃపార్థివాజ్ఞయా॥౩॥ నృణాంశతానిపంచాశద్వ్యాయతానాంమహా
త్మనామ్।మంజూషామష్టచక్రాంతాంసమూహుస్తేకథంచన॥౪॥తామాదాయతుమంజూషామాయసీంయత్రతద్ధనుః।సు
రోపమంతేజనకమూచుర్నృపతిమంత్రిణః॥౫॥ఇదంధనుర్వరంరాజన్పూజితంసర్వరాజభిః।మిథిలాధిపరాజేంద్రదర్శ

యస్వయదీచ్ఛసి॥౬॥ తేషాంనృపోవచశ్శ్రుత్వాకృతాంజలిరభాషత। విశ్వామిత్రంమహాత్మానంతౌచోభౌరామలక్ష్మణౌ ॥౭॥ ఇదంధనుర్వరంబ్రహ్మన్జనకైరభిపూజితం। రాజభిశ్చమహావీర్యైరశక్యైఃపూరితుంతదా॥౮॥ నైతత్సురగణాస్సర్వే నాసురానచరాక్షసాః। గంధర్వయక్షప్రవరాస్సకిన్నరమహోరగాః॥౯॥ క్వగతిర్మానుషాణాంచధనుషోస్యప్రపూరణే। ఆరోపణేసమాయోగే వేపనేతోలనేపివా॥౧౦॥ తదేతద్ధనుషాంశ్రేష్ఠమానీతంమునిపుంగవ। దర్శయైతన్మహాభాగ య్యానయోరాజపుత్రయోః॥౧౧॥ విశ్వామిత్రస్సధర్మాత్మాశ్రుత్వాజనకభాషితం। వత్సరామధనుఃపశ్యఇతిరాఘవమబ్రవీత్॥౧౨॥ బ్రహ్మర్షేర్వచనాద్రామోయత్రతిష్ఠతితద్ధనుః। మంజూషాంతామపావృత్యదృష్ట్వాధనురథాబ్రవీత్॥౧౩॥ ఇదంధనుర్వరంబ్రహ్మన్సంస్పృశామీహపాణినా। యత్నవాంశ్చభవిష్యామితోలనేపూరణేపివా॥౧౪॥ బాఢమిత్యేవతంరాజామునిశ్చసమభాషత। లీలయాసధనుర్మధ్యేజగ్రాహవచనాన్మునేః॥౧౫॥ పశ్యతాంనృసహస్రాణాంబహూనాంరఘునందనః। ఆరోపయత్సధర్మాత్మాసలీలమివతద్ధనుః॥౧౬॥ ఆరోపయిత్వాధర్మాత్మాపూరయామాసతద్ధనుః తద్బభంజధనుర్మధ్యేనరశ్రేష్ఠోమహాయశాః॥౧౭॥ తస్యశబ్దోమహానాసీన్నిర్ఘాతసమనిస్వనః। భూమికంపశ్చసుమహాన్పర్వతస్యేవదీర్యతః॥౧౮॥ నిపేతుశ్చనరాస్సర్వేతేనశబ్దేనమోహితాః। వర్జయిత్వామునివరంరాజానంతౌచరాఘవౌ॥౧౯॥ ప్రత్యాశ్వస్తేజనేతస్మిన్రాజావిగతసాధ్వసః। ఉవాచప్రాంజలిర్వాక్యంవాక్యజ్ఞోమునిపుంగవం॥౨౦॥ భగవన్దృష్టవీర్యోమేరామోదశరథాత్మజః। అత్యద్భుతమచింత్యంచనతర్కితమిదంమయా॥౨౧॥ జనకానాంకులేకీర్తిమాహరిష్యతిమేసుతా। సీతాభర్తారమాసాద్యరామందశరథాత్మజం॥౨౨॥ మమసత్యాప్రతిజ్ఞాచవీర్యశుల్కేతికౌశిక। సీతాప్రాణైర్బహుమతాదేయారామాయమేసుతా॥౨౩॥ భవతోనుమతేబ్రహ్మన్శీఘ్రంగచ్ఛంతుమంత్రిణః। మమకౌశికభద్రంతేఅయోధ్యాంత్వరితారథైః॥౨౪॥ రాజానంప్రశ్రితైర్వాక్యైరానయంతుపురంమమ। ప్రదానంవీర్యశుల్కాయాఃకథయంతుచసర్వశః॥౨౫॥ మునిగుప్తౌచకాకుత్స్థౌకథయంతునృపాయవై। ప్రీయమాణంతురాజానమానయంతుసుశీఘ్రగాః॥౨౬॥ కౌశికశ్చతథేత్యాహరాజాచాభాష్యమంత్రిణః। అయోధ్యాంప్రేషయామాసధర్మాత్మాకృతశాసనాన్॥౨౭॥ యథావృత్తంసమాఖ్యాతమాఖ్యాతుంనృపతింతథా॥౨౮॥ ఇతిశ్రీమద్బాలకాండే-సప్తషష్టితమస్సర్గః

జనకేనసమాదిష్టాదూతాస్తేక్లాంతవాహనాః। త్రిరాత్రముషిత్వామార్గేతేయోధ్యాంప్రావిశన్పురీమ్॥౧॥ రాజ్ఞోభవనమాసాద్యద్వారస్థానిదమబ్రువన్। శీఘ్రంనివేద్యతాంరాజ్ఞేదూతాన్నోజనకస్యచ॥౨॥ ఇత్యుక్తాద్వారపాలాస్తేరాఘవాయన్యవేదయన్। తేరాజవచనాద్దూతారాజవేశ్మప్రవేశితాః॥౩॥ దదృశుర్దేవసంకాశంవృద్ధందశరథంనృపమ్। బద్ధాంజలిపుటాస్సర్వేదూతావిగతసాధ్వసాః॥౪॥ రాజానంప్రయతావాక్యమబ్రువన్మధురాక్షరమ్। మైథిలోజనకోరాజాసాగ్నిహోత్రపురస్కృతమ్॥౫॥ కుశలంచావ్యయంచైవసోపాధ్యాయపురోహితమ్। ముహుర్ముహుర్మధురయాస్నేహసంయుక్తయాగిరా॥౬॥ జనకస్త్వాంమహారాజపృచ్ఛతేసపురస్సరమ్। పృష్ట్వాకుశలమవ్యగ్రంవైదేహోమిథిలాధిపః॥౭॥ కౌశికానుమతేవాక్యంభవంతమిదమబ్రవీత్। పూర్వంప్రతిజ్ఞావిదితావీర్యశుల్కామమాత్మజా॥౮॥ రాజానశ్చకృతామర్షానిర్వీర్యావిముఖీకృతాః। సేయంమమసుతారాజన్విశ్వామిత్రపురస్సరైః॥౯॥ యదృచ్ఛయాగతైర్వీరైర్నిర్జితాతవపుత్రకైః। తచ్చరాజన్ధనుర్దివ్యంమధ్యేభగ్నంమహాత్మనా॥౧౦॥ రామేణహిమహారాజయజ్ఞాంతేజనసంసది। అస్మైదేయామయాసీతావీర్యశుల్కామహాత్మనే॥౧౧॥ ప్రతిజ్ఞాంకర్తుమిచ్ఛామితదనుజ్ఞాతుమర్హసి। సోపాధ్యాయోమహారాజపురోహితపురస్సరః॥౧౨॥ శీఘ్రమాగచ్ఛభద్రంతేద్రష్టుమర్హసిరాఘవౌ। ప్రీతింసమమరాజేంద్రనిర్వర్తయితుమర్హసి॥౧౩॥ పుత్రయోరుభయోరేవప్రీతింత్వమపిలప్స్యసే। ఏవంవిదేహాధిపతిర్మధురంవాక్యమబ్రవీత్॥౧౪॥ విశ్వామిత్రాభ్యనుజ్ఞాతశ్శతానందమతేస్థితః। ఇత్యుక్త్వావిరతాదూతారాజగౌరవశంకితాః॥౧౫॥ దూతవాక్యంతుతచ్ఛ్రుత్వారాజాపరమహర్షితః। వసిష్ఠంవామదేవంచమంత్రిణోన్యాంశ్చసోబ్రవీత్॥౧౬॥ గుప్తఃకుశికపుత్రేణకౌసల్యానందవర్ధనః। లక్ష్మణేనసహభ్రాత్రావిదేహేషువసత్యసౌ॥౧౭॥ దృష్టవీర్యస్తుకాకుత్స్థోజనకేనమహాత్మనా। సంప్రదానంసుతాయాస్తురాఘవేకర్తుమిచ్ఛతి॥౧౮॥ యదివోరోచతేవృత్తంజనకస్యమహాత్మనః। పురీంగచ్ఛామహేశీఘ్రంమాభూత్కాలస్యపర్యయః॥౧౯॥ మంత్రిణోబాఢమిత్యాహుస్సహసర్వైర్మహర్షిభిః

భిః।సుప్రీతశ్చాబ్రవీద్రాజాశ్వోయాత్రేతిసమంత్రిణః॥౨౦॥ మంత్రిణస్తునరేంద్రస్యరాత్రింపరమసత్కృతాః। ఊ
షుస్తేముదితాస్సర్వేగుణైస్సర్వైస్సమన్వితాః॥౨౧॥ఇతిశ్రీమద్బాలకాండే - అష్టషష్టితమస్సర్గః. **********
తతోరాత్ర్యాంవ్యతీతాయాంసోపాధ్యాయస్సబాంధవః।రాజాదశరథోహృష్టస్సుమంత్రమిదమబ్రవీత్॥౧॥అ
ద్యసర్వేధనాధ్యక్షాధనమాదాయపుష్కలమ్।వ్రజంత్వగ్రేసువిహితానానారత్నసమన్వితాః॥౨॥చతురంగబలంచా
పిశీఘ్రంనిర్యాతుసర్వశః। మమాజ్ఞాసమకాలంచయానయుగ్యమనుత్తమమ్॥౩॥వసిష్ఠోవామదేవశ్చజాబాలిరథకాశ్య
పః।మార్కండేయస్సుదీర్ఘాయుర్ఋషిఃకాత్యాయనస్తథా॥౪॥ఏతేద్విజాఃప్రయాంత్వగ్రేస్యందనంయోజయస్వమే।య
థాకాలాత్యయోనస్యాద్దూతాహిత్వరయంతిమామ్॥౫॥ వచనాచ్చనరేంద్రస్యసాసేనాచతురంగిణీ। రాజానమృషిభి
స్సార్ధంవ్రజంతంపృష్ఠతోన్వగాత్॥౬॥గత్వాచతురహంమార్గంవిదేహానభ్యుపేయివాన్। రాజాతుజనకశ్శ్రీమాన్
శ్రుత్వాపూజామకల్పయత్॥౭॥ తతోరాజానమాసాద్యవృద్ధందశరథంనృపమ్। జనకోముదితోరాజాహర్షంచపర
మంయయౌ॥౮॥ఉవాచచనరశ్రేష్ఠోనరశ్రేష్ఠంముదాన్వితః।స్వాగతంతేనరవ్యాఘ్రదిష్ట్యాప్రాప్తోసిరాఘవ॥౯॥పుత్ర
యోరుభయోఃప్రీతింలప్స్యసేవీర్యనిర్జితామ్।దిష్ట్యాప్రాప్తోమహాతేజావసిష్ఠోభగవానృషిః॥౧౦॥సహసర్వైర్ద్విజ
శ్రేష్ఠైర్దేవైరివశతక్రతుః।దిష్ట్యామేనిర్జితావిఘ్నాదిష్ట్యామేపూజితంకులమ్॥౧౧॥రాఘవైస్సహసంబంధాద్వీర్య
శ్రేష్ఠైర్మహాత్మభిః। శ్వఃప్రభాతేనరేంద్రేంద్రనిర్వర్తయితుమర్హసి॥౧౨॥యజ్ఞస్యాంతేనరశ్రేష్ఠవివాహమృషి
సమ్మతమ్।తస్యతద్వచనంశ్రుత్వాఋషిమధ్యేనరాధిపః॥౧౩॥వాక్యంవాక్యవిదాంశ్రేష్ఠఃప్రత్యువాచమహీపతిమ్।
ప్రతిగ్రహోదాతృవశశ్శ్రుతమేతన్మయాపురా॥౧౪॥యథావక్ష్యసిధర్మజ్ఞతత్కరిష్యామహేవయమ్। ధర్మిష్ఠంచ
యశస్యంచవచనంసత్యవాదినః॥౧౫॥శ్రుత్వావిదేహాధిపతిఃపరంవిస్మయమాగతః। తతస్సర్వేమునిగణాఃపరస్పరసమా
గమే॥౧౬॥హర్షేణమహతాయుక్తాస్తాంనిశామవసన్సుఖమ్।రాజాచరాఘవౌపుత్రౌనిశామ్యపరిహర్షితః॥౧౭॥
ఉవాసపరమప్రీతోజనకేనసుపూజితః।జనకోపిమహాతేజాఃక్రియాధర్మేణతత్త్వవిత్॥౧౮॥యజ్ఞస్యచసుతాభ్యాంచ
కృత్వారాత్రిమువాసహ॥౧౯॥ఇతిశ్రీమద్బాలకాండే - ఏకోనసప్తతితమస్సర్గః. ********************
తతఃప్రభాతేజనకఃకృతకర్మామహర్షిభిః। ఉవాచవాక్యంవాక్యజ్ఞశ్శతానందంపురోహితమ్॥౧॥భ్రాతామమ
మహాతేజాయవీయానతిధార్మికః। కుశధ్వజఇతిఖ్యాతఃపురీమధ్యవసచ్ఛుభామ్॥ ౨॥ వార్యాఫలకపర్యంతాంపిబన్నిక్షు
మతీంనదీమ్। సాంకాశ్యాంపుణ్యసంకాశాంవిమానమివపుష్పకమ్॥ ౩ ॥ తమహంద్రష్టుమిచ్ఛామియజ్ఞగోప్తాసమేమ
తః। ప్రీతింసోపిమహాతేజాఇమాంభోక్తామయాసహ॥ ౪॥ ఏవముక్తేతువచనేశతానందస్యసన్నిధౌ। ఆగతాఃకేచిదవ్య
గ్రాజనకస్తాన్సమాదిశత్॥ ౫ ॥ శాసనాత్తునరేంద్రస్యప్రయయుశ్శీఘ్రవాజిభిః। సమానేతుంనరవ్యాఘ్రంవిష్ణుమిం
ద్రాజ్ఞయాయథా॥ ౬॥సాంకాశ్యాంతేసమాగత్యదదృశుశ్చకుశధ్వజమ్। న్యవేదయన్యథావృత్తంజనకస్యచచింతిత
మ్॥ ౭ ॥ తద్వృత్తంనృపతిశ్శ్రుత్వాదూతశ్రేష్ఠైర్మహాబలైః। ఆజ్ఞయాథనరేంద్రస్యఆజగామకుశధ్వజః॥ ౮॥ సదద
ర్శమహాత్మానంజనకంధర్మవత్సలమ్। సోభివాద్యశతానందంరాజానంచాపిధార్మికమ్॥ ౯॥రాజార్హంపరమందివ్యమా
సనంచాధ్యరోహత। ఉపవిష్టావుభౌతౌతుభ్రాతరావతితేజసౌ॥ ౧౦ ॥ ప్రేషయామాసతుర్వీరౌమంత్రిశ్రేష్ఠంసుదా
మనమ్। గచ్ఛమంత్రిపతేశీఘ్రమైక్ష్వాకుమమితప్రభమ్॥ ౧౧॥ ఆత్మజైస్సహదుర్ధర్షమానయస్వసమంత్రిణమ్।ఉప
కార్యాంసగత్వాతురఘూణాంకులవర్ధనమ్॥ ౧౨ ॥ దదర్శశిరసాచైనమభివాద్యేదమబ్రవీత్। అయోధ్యాధిపతేవీర
వైదేహోమిథిలాధిపః॥ ౧౩ ॥ సత్వాంద్రష్టుంవ్యవసితస్సోపాధ్యాయపురోహితమ్। మంత్రిశ్రేష్ఠవచశ్శ్రుత్వారా
జాసర్షిగణస్తదా॥ ౧౪ ॥ సబంధురగమత్తత్రజనకోయత్రవర్తతే। సరాజామంత్రిసహితస్సోపాధ్యాయస్సబాం
ధవః॥ ౧౫॥ వాక్యంవాక్యవిదాంశ్రేష్ఠోవైదేహమిదమబ్రవీత్। విదితంతేమహారాజఇక్ష్వాకుకులదైవతమ్॥ ౧౬ ॥ వక్తా
సర్వేషుకృత్యేషువసిష్ఠోభగవానృషిః। విశ్వామిత్రాభ్యనుజ్ఞాతస్సహసర్వైర్మహర్షిభిః॥ ౧౭॥ ఏషవక్ష్యతిధర్మా
త్మాయథాధర్మంయథాక్రమమ్। ఏవముక్త్వానరశ్రేష్ఠేరాజ్ఞాంమధ్యేమహాత్మనామ్॥౧౮॥తూష్ణీంభూతేదశరథేవసిష్ఠో
భగవానృషిః। ఉవాచవాక్యంవాక్యజ్ఞోవైదేహంసపురోధసమ్॥౧౯॥అవ్యక్తప్రభవోబ్రహ్మాశాశ్వతోనిత్యఅవ్యయః।త

స్మాన్మరీచిస్సంజజ్ఞే మరీచేః కాశ్యపస్సుతః ॥ ౨౦ ॥ వివస్వాన్ కాశ్యపాజ్జజ్ఞే మనుర్వైవస్వతస్స్మృతః । మనుః ప్రజాపతిః పూర్వమిక్ష్వాకుస్తు మనోస్సుతః ॥ ౨౧ ॥ తమిక్ష్వాకుమయోధ్యాయాం రాజానం విద్ధి పూర్వకమ్ । ఇక్ష్వాకోస్తు సుతశ్శ్రీమాన్ కుక్షిరిత్యేవ విశ్రుతః ॥ ౨౨ ॥ కుక్షేరథాత్మజశ్శ్రీమాన్ వికుక్షిరుదపద్యత । వికుక్షేస్తు మహాతేజా బాణః పుత్రః ప్రతాపవాన్ ॥ ౨౩ ॥ బాణస్య తు మహాతేజా అనరణ్యః ప్రతాపవాన్ । అనరణ్యాత్పృథుర్జజ్ఞే త్రిశంకుస్తు పృథోస్సుతః ॥ ౨౪ ॥ త్రిశంకోరభవత్పుత్రో ధుంధుమారో మహాయశాః । ధుంధుమారాన్మహాతేజా యువనాశ్వో మహారథః ॥ ౨౫ ॥ యువనాశ్వసుతస్త్వాసీన్మాంధాతా పృథివీపతిః । మాంధాతుస్తు సుతశ్శ్రీమాన్ సుసంధిరుదపద్యత ॥ ౨౬ ॥ సుసంధేరపి పుత్రౌ ద్వౌ ధ్రువసంధిః ప్రసేనజిత్ । యశస్వీ ధ్రువసంధేస్తు భరతో నామ నామతః ॥ ౨౭ ॥ భరతాత్తు మహాతేజా అసితో నామ జాతవాన్ । యస్యైతే ప్రతిరాజాన ఉదపద్యంత శత్రవః ॥ ౨౮ ॥ హైహయాస్తాలజంఘాశ్చ శూరాశ్చ శశిబిందవః । తాంస్తు స ప్రతియుధ్యన్సైన్యైర్యుద్ధే రాజా ప్రవాసితః ॥ ౨౯ ॥ హిమవంతముపాగమ్య భార్యాభ్యాం సహితస్తతః । అసితోల్పబలో రాజా మంత్రిభిస్సహితస్తదా ॥ ౩౦ ॥ ద్వే చాస్య భార్యే గర్భిణ్యౌ బభూవతురితి శ్రుతమ్ । ఏకా గర్భవినాశాయ సపత్న్యై సగరం దదౌ ॥ ౩౧ ॥ తతశ్శైలవరం రమ్యం బభూవాభిరతో మునిః । భార్గవశ్చ్యవనో నామ హిమవంతముపాశ్రితః ॥ ౩౨ ॥ తత్రైకా తు మహాభాగా భార్గవం దేవవర్చసమ్ । వవందే పద్మపత్రాక్షీ కాంక్షంతీ సుతమాత్మనః ॥ ౩౩ ॥ తమృషిం సాభ్యుపాగమ్య కాళిందీ చాభ్యవాదయత్ । స తామభ్యవదద్విప్రః పుత్రేప్సుం పుత్రజన్మని ॥ ౩౪ ॥ తవ కుక్షౌ మహాభాగే సుపుత్రస్సుమహాబలః । మహావీర్యో మహాతేజా అచిరాత్సంజనిష్యతి ॥ ౩౫ ॥ గరేణ సహితశ్శ్రీమాన్ మా శుచః కమలేక్షణే । ఏవముక్త్వా మహాతేజా అసితే స్వర్గతే సతి ॥ ౩౬ ॥ విధాయ చేతో నృపతౌ విద్యుల్లేఖేవ సుప్రభా । చ్యవనం తు నమస్కృత్య రాజపుత్రీ పతివ్రతా ॥ ౩౭ ॥ పతిశోకాతురా తస్మాత్పుత్రం దేవీ వ్యజాయత । సపత్న్యా తు గరస్తస్యై దత్తో గర్భజిఘాంసయా ॥ ౩౮ ॥ సహ తేన గరేణైవ జాతస్స సగరోఽభవత్ । సగరస్యాసమంజస్తు అసమంజాదథాంశుమాన్ ॥ ౩౯ ॥ దిలీపోంశుమతః పుత్రో దిలీపస్య భగీరథః । భగీరథాత్కకుత్స్థశ్చ కకుత్స్థస్య రఘుస్సుతః ॥ ౪౦ ॥ రఘోస్తు పుత్రస్తేజస్వీ ప్రవృద్ధః పురుషాదకః । కల్మాషపాదోఽప్యభవత్తస్మాజ్జాతస్తు శంఖణః ॥ ౪౧ ॥ సుదర్శనశ్శంఖణస్య అగ్నివర్ణస్సుదర్శనాత్ । శీఘ్రగస్త్వగ్నివర్ణస్య శీఘ్రగస్య మరుస్సుతః ॥ ౪౨ ॥ మరోః ప్రశుశ్రుకస్త్వాసీదంబరీషః ప్రశుశ్రుకాత్ । అంబరీషస్య పుత్రోభూన్నహుషః పృథివీపతిః ॥ ౪౩ ॥ నహుషస్య యయాతిస్తు నాభాగస్తు యయాతిజః । నాభాగస్య బభూవాజ అజాద్దశరథోభవత్ ॥ ౪౪ ॥ అస్మాద్దశరథాజ్జాతౌ భ్రాతరౌ రామలక్ష్మణౌ । ఆదివంశవిశుద్ధానాం రాజ్ఞాం పరమధర్మిణామ్ ॥ ౪౫ ॥ ఇక్ష్వాకుకులజాతానాం వీరాణాం సత్యవాదినామ్ । రామలక్ష్మణయోరర్థే త్వత్సుతే వరయే నృప ॥ ౪౬ ॥ సదృశాభ్యాం నరశ్రేష్ఠ సదృశ్యౌ దాతుమర్హసి ॥ ౪౭ ॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాండే సప్తతితమస్సర్గః. **************************

ఏవం బ్రువాణం జనకః ప్రత్యువాచ కృతాంజలిః । శ్రోతుమర్హసి భద్రం తే కులం నః పరికీర్తితమ్ ॥ ౧ ॥ ప్రదానే హి మునిశ్రేష్ఠ కులం నిరవశేషతః । వక్తవ్యం కులజాతేన తన్నిబోధ మహామునే ॥ ౨ ॥ రాజాభూత్త్రిషు లోకేషు విశ్రుతస్స్వేన కర్మణా । నిమిః పరమధర్మాత్మా సర్వసత్త్వవతాం వరః ॥ ౩ ॥ తస్య పుత్రో మిథిర్నామ మిథిలా యేన నిర్మితా । ప్రథమో జనకో నామ జనకాదప్యుదావసుః ॥ ౪ ॥ ఉదావసోస్తు ధర్మాత్మా జాతో వై నందివర్ధనః । నందివర్ధనపుత్రస్తు సుకేతుర్నామ నామతః ॥ ౫ ॥ సుకేతోరపి ధర్మాత్మా దేవరాతో మహాబలః । దేవరాతస్య రాజర్షేర్బృహద్రథ ఇతి స్మృతః ॥ ౬ ॥ బృహద్రథస్య శూరోఽభూన్మహావీరః ప్రతాపవాన్ । మహావీరస్య ధృతిమాన్ సుధృతిస్సత్యవిక్రమః ॥ ౭ ॥ సుధృతేరపి ధర్మాత్మా ధృష్టకేతుస్సుధార్మికః । ధృష్టకేతోస్తు రాజర్షేర్హర్యశ్వ ఇతి విశ్రుతః ॥ ౮ ॥ హర్యశ్వస్య మరుః పుత్రో మరోః పుత్రః ప్రతీంధకః । ప్రతీంధకస్య ధర్మాత్మా రాజా కీర్తిరథస్సుతః ॥ ౯ ॥ పుత్రః కీర్తిరథస్యాసీద్దేవమీఢ ఇతి స్మృతః । దేవమీఢస్య విబుధో విబుధస్య మహీధ్రకః ॥ ౧౦ ॥ మహీధ్రకసుతో రాజా కీర్తిరాతో మహాబలః । కీర్తిరాతస్య రాజర్షేర్మహారోమా వ్యజాయత ॥ ౧౧ ॥ మహారోమ్ణస్తు ధర్మాత్మా స్వర్ణరోమా వ్యజాయత । స్వర్ణరోమ్ణస్తు రాజర్షేర్హ్రస్వరోమా వ్యజాయత ॥ ౧౨ ॥ తస్య పుత్రద్వయం జజ్ఞే ధర్మజ్ఞస్య మహాత్మనః । జ్యేష్ఠోఽహమనుజో భ్రాతా మమ వీరః కుశధ్వజః ॥ ౧౩ ॥ మాం తు జ్యేష్ఠం పితా రాజ్యే సోఽభిషిచ్య నరాధిపః । కుశధ్వజం సమావేశ్య భారం మయి వనం గతః ॥ ౧౪ ॥ వృద్ధే పితరి స్వర్యాతే ధర్మేణ ధురమావహమ్ । భ్రాతరం దేవసంకా

శంస్నేహాత్పశ్యేత్కుశధ్వజః॥౧౫॥ కస్యచిత్త్వథ కాలస్య సాంకాశ్యాదగమత్పురాత్ । సుధన్వా వీర్యవాన్ రాజా మిథిలా
మవరోధకః॥ ౧౬॥ స చ మే ప్రేషయామాస శైవం ధనురనుత్తమమ్। సీతా కన్యా చ పద్మాక్షీ మహ్యం వై దీయతామితి॥౧౭॥
తస్యాప్రదానాద్బ్రహ్మర్షే యుద్ధమాసీన్మయా సహ। స హతోఽభిముఖో రాజా సుధన్వా తు మయా రణే॥౧౮॥ నిహత్య తం
మునిశ్రేష్ఠ సుధన్వానం నరాధిపమ్। సాంకాశ్యాం భ్రాతరం వీరమభ్యషించం కుశధ్వజమ్॥౧౯॥ కనీయానేష మే భ్రాతా
అహం జ్యేష్ఠో మహామునే । దదామి పరమప్రీతో వధ్వౌ తే మునిపుంగవ ॥ ౨౦ ॥ సీతాం రామాయ భద్రం తే ఊర్మిళాం లక్ష్మ
ణాయ చ। వీర్యశుల్కాం మమ సుతాం సీతాం సురసుతోపమామ్॥ ౨౧ ॥ ద్వితీయామూర్మిళాం చైవ త్రిర్దదామి న సంశ
యః। దదామి పరమప్రీతో వధ్వౌ తే రఘునందన॥ ౨౨॥ రామలక్ష్మణయో రాజన్ గోదానం కారయస్వ హ । పితృకార్యం
చ భద్రం తే తతో వైవాహికం కురు॥ ౨౩॥ మఘా హ్యద్య మహాబాహో తృతీయే దివసే ప్రభో । ఫల్గున్యాముత్తరే రాజం
స్తస్మిన్ వైవాహికం కురు॥ ౨౪॥ రామలక్ష్మణయోరర్థే గోదానం చ సుఖోదయమ్॥ ౨౫॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాండే ఏకసప్త
తితమస్సర్గః. ************************ తముక్తవంతం వైదేహం విశ్వామిత్రో మహామునిః । ఉవాచ వ
చనం వీరం వసిష్ఠసహితో నృపమ్॥ ౧ ॥ అచింత్యాన్యప్రమేయాణి కులాని నరపుంగవ । ఇక్ష్వాకూణాం విదేహానాం నైషాం
తుల్యోఽస్తి కశ్చన॥ ౨॥ సదృశో ధర్మసంబంధస్సదృశో రూపసంపదా। రామలక్ష్మణయోరర్థే సీతా చోర్మిళయా సహ ॥
౩॥ వక్తవ్యం చ నరశ్రేష్ఠ శ్రూయతాం వచనం మమ। భ్రాతా యవీయాన్ ధర్మజ్ఞ ఏష రాజా కుశధ్వజః॥ ౪ ॥ అస్య ధర్మాత్మ
నో రాజన్ రూపేణాప్రతిమం భువి। సుతాద్వయం నరశ్రేష్ఠ పత్న్యర్థం వరయామహే॥౫॥ భరతస్య కుమారస్య శత్రు
ఘ్నస్య చ ధీమతః। వరయేమ సుతే రాజన్ తయోరర్థే మహాత్మనోః॥ ౬ ॥ పుత్రా దశరథస్యేమే రూపయౌవనశాలినః।
లోకపాలోపమాస్సర్వే దేవతుల్యపరాక్రమాః॥ ౭ ॥ ఉభయోరపి రాజేంద్ర సంబంధేనానుబధ్యతామ్। ఇక్ష్వాకూణాం
కులం చాగ్ర్యం భవతః పుణ్యకర్మణః॥ ౮॥ విశ్వామిత్రవచశ్శ్రుత్వా వసిష్ఠస్య మతే తదా। జనకః ప్రాంజలిర్వాక్యమువా
చ మునిపుంగవౌ॥౯॥ కులం ధన్యమిదం మన్యే యేషాం నో మునిపుంగవౌ। సదృశం కులసంబంధం యదాజ్ఞాపయతస్స్వయమ్॥
౧౦॥ ఏవం భవతు భద్రం వః కుశధ్వజసుతే ఇమే। పత్న్యౌ భజేతాం సహితౌ శత్రుఘ్నభరతావుభౌ॥౧౧॥ ఏకాహ్నా రాజ
పుత్రీణాం చతసృణాం మహామునే। పాణీన్ గృహ్ణంతు చత్వారో రాజపుత్రా మహాబలాః॥ ౧౨॥ ఉత్తరే దివసే బ్రహ్మన్
ఫల్గునీభ్యాం మనీషిణః। వైవాహికం ప్రశంసంతి భగో యత్ర ప్రజాపతిః॥౧౩॥ ఏవముక్త్వా వచస్సౌమ్యం ప్రత్యుత్థాయ కృ
తాంజలిః। ఉభౌ మునివరౌ రాజా జనకో వాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౧౪ ॥ పరో ధర్మః కృతో మహ్యం శిష్యోఽస్మి భవతోస్సదా। ఇమా
న్యాసనముఖ్యాని ఆసేతాం మునిపుంగవౌ॥౧౫॥ యథా దశరథస్యేయం తథాయోధ్యా పురీ మమ । ప్రభుత్వే నాస్తి సందే
హో యథార్హం కర్తుమర్హథ॥౧౬॥ తథా బ్రువతి వైదేహే జనకే రఘునందనః। రాజా దశరథో హృష్టః ప్రత్యువాచ
మహీపతిమ్॥ ౧౭ ॥ యువామసంఖ్యేయగుణౌ భ్రాతరౌ మిథిలేశ్వరౌ। ఋషయో రాజసంఘాశ్చ భవద్భ్యామభిపూజి
తాః॥ ౧౮॥ స్వస్తి ప్రాప్నుహి భద్రం తే గమిష్యామి స్వమాలయమ్। శ్రాద్ధకర్మాణి సర్వాణి విధాస్యామీతి చాబ్రవీత్ ॥
౧౯॥ తమాపృష్ట్వా నరపతిం రాజా దశరథస్తదా । మునీంద్రౌ తౌ పురస్కృత్య జగామాశు మహాయశాః॥౨౦॥ స గత్వా నిల
యం రాజా శ్రాద్ధం కృత్వా విధానతః। ప్రభాతే కాల్యముత్థాయ చక్రే గోదానముత్తమం॥ ౨౧ ॥ గవాం శతసహస్రాణి
బ్రాహ్మణేభ్యో నరాధిపః। ఏకైకశో దదౌ రాజా పుత్రానుద్దిశ్య ధర్మతః॥ ౨౨॥ సువర్ణశృంగాస్సంపన్నాస్సవత్సాః కాం
స్యదోహనాః। గవాం శతసహస్రాణి చత్వారి పురుషర్షభః॥ ౨౩॥ విత్తమన్యచ్చ సుబహు ద్విజేభ్యో రఘునందనః। దదౌ
గోదానముద్దిశ్య పుత్రాణాం పుత్రవత్సలః॥ ౨౪ ॥ స సుతైః కృతగోదానైర్వృతస్తు నృపతిస్తదా। లోకపాలైరివాభాతి
వృతస్సౌమ్యః ప్రజాపతిః॥ ౨౫॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాండే ద్విసప్తతితమస్సర్గః. *************************
యస్మింస్తు దివసే రాజా చక్రే గోదానముత్తమం। తస్మింస్తు దివసే శూరో యుధాజిత్సముపేయివాన్॥ ౧ ॥ పుత్రః
కేకయరాజస్య సాక్షాద్భరతమాతులః। దృష్ట్వా పృష్ట్వా చ కుశలం రాజానమిదమబ్రవీత్ ॥౨॥ కేకయాధిపతీ రాజా స్నేహా
త్కుశలమబ్రవీత్। యేషాం కుశలకామోఽసి తేషాం సంప్రత్యనామయం॥ ౩ ॥ స్వస్రీయం మమ రాజేంద్ర ద్రష్టుకామో
మహీపతిః। తదర్థముపయాతోఽహమయోధ్యాం రఘునందన॥ ౪ ॥ శ్రుత్వా త్వహమయోధ్యాయాం వివాహార్థం త
వాత్మజాన్। మిథిలాముపయాతాంస్తు త్వయా సహ మహీపతే॥ ౫॥ త్వరయాఽభ్యుపయాతోఽహం ద్రష్టుకామస్స్వసుస్సు

తం। అథరాజాదశరథః ప్రియాతిథిముపస్థితమ్॥ ౬॥ దృష్ట్వా పరమసత్కారైః పూజార్హం సమపూజితమ్। తతస్తాం ముది
తో రాత్రిం సహపుత్రైర్మహాత్మభిః॥ ౭॥ ప్రభాతే పునరుత్థాయ కృత్వా కర్మాణి కర్మవిత్। ఋషీంస్తదా పురస్కృత్య
యజ్ఞవాటముపాగమత్॥ ౮॥ యుక్తే ముహూర్తే విజయే సర్వాభరణభూషితైః। భ్రాతృభిస్సహితో రామః కృతకౌతు
కమంగళః॥ ౯॥ వసిష్ఠం పురతః కృత్వా మహర్షీనపరానపి। పితుస్సమీపమాశ్రిత్య తస్థౌ భ్రాతృభిరావృతః॥ ౧౦॥ వసి
ష్ఠో భగవానేత్య వైదేహమిదమబ్రవీత్। రాజా దశరథో రాజన్ కృతకౌతుకమంగళైః॥ ౧౧॥ పుత్రైర్నరవరశ్రేష్ఠ దా
తారమభికాంక్షతే। దాతృప్రతిగ్రహీతృభ్యాం సర్వార్థాః ప్రభవంతి హి॥ ౧౨॥ స్వధర్మం ప్రతిపద్యస్వ కృత్వా వై
వాహ్యముత్తమమ్। ఇత్యుక్తః పరమోదారో వసిష్ఠేన మహాత్మనా॥ ౧౩॥ ప్రత్యువాచ మహాతేజా వాక్యం పరమధర్మవిత్
కః స్థితః ప్రతిహారో మే కస్యాజ్ఞాం సంప్రతీక్షతే॥ ౧౪॥ స్వగృహే కో విచారోఽస్తి యథా రాజ్యమిదం తవ। కృతకౌతుకసర్వ
స్వా వేదిమూలముపాగతాః॥ ౧౫॥ మమ కన్యా మునిశ్రేష్ఠ దీప్తా వహ్నేరివార్చిషః। సజ్జోఽహం త్వత్ప్రతీక్షోఽస్మి వేద్యామ
స్యాం ప్రతిష్ఠితః॥ ౧౬॥ అవిఘ్నం కురుతాం రాజా కిమర్థం ప్రవిలంబతే। తద్వాక్యం జనకేనోక్తం శ్రుత్వా దశరథస్తదా॥
౧౭॥ ప్రవేశయామాస సుతాన్ సర్వానృషిగణానపి। తతో రాజా విదేహానాం వసిష్ఠమిదమబ్రవీత్॥ ౧౮॥ కారయస్వ
ఋషే సర్వమృషిభిస్సహ ధార్మిక। రామస్య లోకరామస్య క్రియాం వైవాహికీం ప్రభో॥ ౧౯॥ తథేత్యుక్త్వా తు జనకం వసి
ష్ఠో భగవానృషిః। విశ్వామిత్రం పురస్కృత్య శతానందం చ ధార్మికమ్॥ ౨౦॥ ప్రపామధ్యే తు విధివద్వేదిం కృత్వా మహాత
పాః। అలంచకార తాం వేదిం గంధపుష్పైస్సమంతతః॥ ౨౧॥ సువర్ణపాలికాభిశ్చ ఛిద్రకుంభైశ్చ సాంకురైః। అంకురాఢ్యై
శ్శరావైశ్చ ధూపపాత్రైస్సధూపకైః॥ ౨౨॥ శంఖపాత్రైస్స్రువైస్స్రుగ్భిః పాత్రైరర్ఘ్యాభిపూరితైః। లాజపూర్ణై
స్తథా పాత్రైరక్షతైరభిసంస్కృతైః॥ ౨౩॥ దర్భైస్సమైస్సమాస్తీర్య విధివన్మంత్రపూర్వకమ్। అగ్నిమాధాయ వే
ద్యాం తు విధిమంత్రపురస్కృతమ్॥ ౨౪॥ జుహావాగ్నౌ మహాతేజా వసిష్ఠో భగవానృషిః। తతస్సీతాం సమానీయ సర్వాభ
రణభూషితామ్॥ ౨౫॥ సమక్షమగ్నేస్సంస్థాప్య రాఘవాభిముఖే తదా। అబ్రవీజ్జనకో రాజా కౌసల్యానందవర్ధనమ్॥

శ్రీసీతాదేవ్యాః పాణిగ్రహణఘట్టః.

ఇయం సీతా మమ సుతా సహధర్మచరీ తవ। ప్రతీచ్ఛ చైనాం భద్రం తే పాణిం గృహ్ణీష్వ పాణినా॥ ౨౭॥ పతివ్రతా
మహాభాగా ఛాయేవానుగతా సదా। ఇత్యుక్త్వా ప్రాక్షిపద్రాజా మంత్రపూతం జలం తదా॥ ౨౮॥ సాధు సాధ్వితి దే
వానామృషీణాం వదతాం తదా। దేవదుందుభినిర్ఘోషః పుష్పవర్షో మహానభూత్॥ ౨౯॥ ఏవం దత్వా తదా సీతాం మంత్రో
దకపురస్కృతామ్। అబ్రవీజ్జనకో రాజా హర్షేణాభిపరిప్లుతః॥ ౩౦॥ లక్ష్మణాగచ్ఛ భద్రం తే ఊర్మిళాముద్యతాం మ
యా। ప్రతీచ్ఛ పాణిం గృహ్ణీష్వ మా భూత్కాలస్య పర్యయః॥ ౩౧॥ తమేవముక్త్వా జనకో భరతం చాభ్యభాషత। గృహాణ పా
ణిం మాండవ్యాః పాణినా రఘునందన॥ ౩౨॥ శత్రుఘ్నం చాపి ధర్మాత్మా హ్యబ్రవీజ్జనకేశ్వరః। శ్రుతకీర్త్యా మహాబాహో
పాణిం గృహ్ణీష్వ పాణినా॥ ౩౩॥ సర్వే భవంతస్సౌమ్యాశ్చ సర్వే సుచరితవ్రతాః। పత్నీభిస్సంతు కాకుత్స్థా మా భూత్కా
లస్య పర్యయః॥ ౩౪॥ జనకస్య వచశ్శ్రుత్వా పాణీన్ పాణిభిరస్పృశన్। చత్వారస్తే చతసృణాం వసిష్ఠస్య మతే స్థితాః॥ ౩౫॥
అగ్నిం ప్రదక్షిణం కృత్వా వేదిం రాజానమేవ చ। ఋషీంశ్చైవ మహాత్మానస్సభార్యా రఘుసత్తమాః॥ ౩౬॥ యథోక్తేన
తథా చక్రుర్వివాహం విధిపూర్వకమ్। కాకుత్స్థైస్తు గృహీతేషు లలితేషు చ పాణిషు॥ ౩౭॥ పుష్పవృష్టిర్మహత్యాసీదంత
రిక్షాత్సుభాస్వరా। దివ్యదుందుభినిర్ఘోషైర్గీతవాదిత్రనిస్స్వనైః॥ ౩౮॥ ననృతుశ్చాప్సరస్సంఘా గంధర్వాశ్చ జగుః
కలమ్। వివాహే రఘుముఖ్యానాం తదద్భుతమదృశ్యత॥ ౩౯॥ ఈదృశే వర్తమానే తు తూర్యోద్ఘుష్టనినాదితే। త్రిరగ్నిం
తే పరిక్రమ్యోహుర్భార్యాం మహౌజసః॥ ౪౦॥ అథోపకార్యాం జగ్ముస్తే సభార్యా రఘునందనాః। రాజాప్యనుయయౌ
పశ్యన్ సర్షిసంఘస్సబాంధవః॥ ౪౧॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాండే - త్రిసప్తతితమస్సర్గః. ******************

అథ రాత్ర్యాం వ్యతీతాయాం విశ్వామిత్రో మహామునిః। ఆపృచ్ఛ్య తౌ చ రాజానౌ జగామోత్తరపర్వతమ్॥ ౧॥
ఆశీర్భిః పూరయిత్వా చ కుమారాంశ్చ సరాఘవాన్। విశ్వామిత్రే గతే రాజా వైదేహం మిథిలాధిపమ్॥ ౨॥ ఆపృచ్ఛ్యాథ జ
గామాశు రాజా దశరథః పురీమ్। గచ్ఛంతం తం తు రాజానమన్వగచ్ఛన్నరాధిపః॥ ౩॥ అథ రాజా విదేహానాం దదౌ కన్యాధనం బ

హ।గవాంశతసహస్రాణిబహూనిమిథిలేశ్వరః॥౪॥కంబలానాంచముఖ్యానాంక్షౌమకోట్యంబరాణిచ।హస్త్యశ్వ
రథపాదాతందివ్యరూపంస్వలంకృతమ్॥౫॥దదౌకన్యాపితాతాసాందాసీదాసమనుత్తమమ్।హిరణ్యస్యసువర్ణస్యము
క్తానాంవిద్రుమస్యచ॥౬॥దదౌపరమసంహృష్టఃకన్యాధనమనుత్తమమ్। దత్త్వాబహుధనంరాజా సమనుజ్ఞాప్యపార్థి
వమ్॥౭॥ప్రవివేశస్వనిలయంమిథిలాంమిథిలేశ్వరః।రాజాప్యయోధ్యాధిపతిస్సహపుత్రైర్మహాత్మభిః॥౮॥ ఋషీన్స
ర్వాన్పురస్కృత్యజగామసబలానుగః।గచ్ఛంతంతంనరవ్యాఘ్రంసర్షిసంఘంసరాఘవమ్॥౯॥ ఘోరాస్స్మపక్షి
ణోవాచోవ్యాహరంతితతస్తతః।భౌమాశ్చైవమృగాస్సర్వేగచ్ఛంతిస్మప్రదక్షిణమ్॥౧౦॥తాన్దృష్ట్వారాజశార్దూ
లోవసిష్ఠంపర్యపృచ్ఛత।అసౌమ్యాఃపక్షిణోఘోరామృగాశ్చాపిప్రదక్షిణాః॥౧౧॥ కిమిదంహృదయోత్కంపిమనోమమ
విషీదతి।రాజ్ఞోదశరథస్యైతచ్ఛ్రుత్వావాక్యంమహానృషిః॥౧౨॥ఉవాచమధురాంవాణీంశ్రూయతామస్యయత్ఫలం।
ఉపస్థితంభయంఘోరందివ్యంపక్షిముఖోదితమ్॥౧౩॥మృగాఃప్రశమయంత్యేతేసంతాపస్త్యజ్యతామయమ్। తేషాం
సంవదతాంతత్రవాయుఃప్రాదుర్బభూవహ॥౧౪॥కంపయన్పృథివీంసర్వాంపాతయంశ్చద్రుమాఞ్ఛుభాన్।తమసా
సంవృతస్సూర్యస్సర్వానప్రబభుర్దిశః॥౧౫॥భస్మనాచావృతంసర్వంసమ్మూఢమివతద్బలం।వసిష్ఠశ్చర్షయశ్చాన్యే
రాజాచససుతస్తదా॥౧౬॥ససంజ్ఞాఇవతత్రాసన్సర్వమన్యద్విచేతనం।తస్మింస్తమసిఘోరేతుభస్మచ్ఛన్నేవసాచ
మూః॥౧౭॥దదర్శభీమసంకాశంజటామండలధారిణం।భార్గవంజామదగ్న్యంరాజారాజవిమర్దినం॥౧౮॥కైలాస
మివదుర్ధర్షంకాలాగ్నిమివదుస్సహం।జ్వలంతమివతేజోభిర్దుర్నిరీక్ష్యంపృథగ్జనైః॥౧౯॥స్కంధేచాసజ్యపరశుంధను
ర్విద్యుద్గణోపమం।ప్రగృహ్యశరముఖ్యంచత్రిపురఘ్నంయథాశివం॥౨౦॥తందృష్ట్వాభీమసంకాశంజ్వలంతమివపావకం
వసిష్ఠప్రముఖావిప్రాజపహోమపరాయణాః॥౨౧॥సంగతామునయస్సర్వేసంజజల్పురథోమిథః।కచ్చిత్పితృవధామ
ర్షీక్షత్రంనోత్సాదయిష్యతి॥౨౨॥పూర్వంక్షత్రవధంకృత్వాగతమన్యుర్గతజ్వరః।క్షత్రస్యోత్సాదనంభూయోనఖ
ల్వస్యచికీర్షితం॥౨౩॥ఏవముక్త్వార్ఘ్యమాదాయభార్గవంభీమదర్శనం।ఋషయోరామరామేతివచోమధురమబ్రు
వన్॥౨౪॥ప్రతిగృహ్యతుతాంపూజామృషిదత్తాంప్రతాపవాన్।రామందాశరథింరామోజామదగ్న్యోఽభ్యభాషత॥
౨౫॥ఇతిశ్రీమద్బాలకాండే - చతుస్సప్తతితమస్సర్గః. **

రామదాశరథేవీరవీర్యంతేశ్రూయతేఽద్భుతం। ధనుషోభేదనంచైవనిఖిలేనమయాశ్రుతం॥౧॥తదద్భుతమచిం
త్యంచభేదనంధనుషస్త్వయా।తచ్ఛ్రుత్వాహమనుప్రాప్తోధనుర్గృహ్యాపరంశుభం॥౨॥తదిదంఘోరసంకాశంజామ
దగ్న్యంమహద్ధనుః।పూరయస్వశరేణైవస్వబలందర్శయస్వచ॥౩॥తదహంతేబలందృష్ట్వాధనుషోఽస్యప్రపూరణే। ద్వం
ద్వయుద్ధంప్రదాస్యామివీర్యశ్లాఘ్యమిదంతవ॥౪॥తస్యతద్వచనంశ్రుత్వారాజాదశరథస్తదా।విషణ్ణవదనోదీనఃప్రాం
జలిర్వాక్యమబ్రవీత్॥౫॥క్షత్రరోషాత్ప్రశాంతస్త్వంబ్రాహ్మణశ్చమహాయశాః।బాలానాంమమపుత్రాణామభయం
దాతుమర్హసి॥౬॥భార్గవాణాంకులేజాతస్స్వాధ్యాయవ్రతశాలినాం। సహస్రాక్షేప్రతిజ్ఞాయశస్త్రంనిక్షిప్తవా
నసి॥౭॥సత్వంధర్మపరోభూత్వాకాశ్యపాయవసుంధరాం।దత్త్వావనముపాగమ్యమహేంద్రకృతకేతనః॥౮॥మమసర్వవి
నాశాయసంప్రాప్తస్త్వంమహామునే। నచైకస్మిన్హతేరామేసర్వేజీవామహేవయం॥౯॥బ్రువత్యేవందశరథేజా
మదగ్న్యఃప్రతాపవాన్।అనాదృత్యైవతద్వాక్యంరామమేవాభ్యభాషత॥౧౦॥ఇమేద్వేధనుషీశ్రేష్ఠేదివ్యేలోకాభి
పూజితే।దృఢేబలవతీముఖ్యేసుకృతేవిశ్వకర్మణా॥ ౧౧ ॥అతిసృష్టంసురైరేకంత్ర్యంబకాయయుయుత్సవే। త్రిపుర
ఘ్నంనరశ్రేష్ఠభగ్నంకాకుత్స్థయత్త్వయా॥౧౨॥ ఇదంద్వితీయందుర్ధర్షంవిష్ణోర్దత్తంసురోత్తమైః। తదిదంవైష్ణవం
రామధనుఃపరమభాస్వరం॥౧౩॥సమానసారంకాకుత్స్థరౌద్రేణధనుషాత్విదం। తదాతుదేవతాస్సర్వాఃపృచ్ఛంతిస్మ
పితామహం॥౧౪॥శితికంఠస్యవిష్ణోశ్చబలాబలనిరీక్షయా। అభిప్రాయంతువిజ్ఞాయదేవతానాంపితామహః॥౧౫॥విరో
ధంజనయామాసతయోస్సత్యవతాంవరః। విరోధేచమహద్యుద్ధమభవద్రోమహర్షణం॥ ౧౬॥శితికంఠస్యవిష్ణోశ్చప
రస్పరజిగీషిణోః।తదాతుజృంభితంశైవంధనుర్భీమపరాక్రమం॥౧౭॥హుంకారేణమహాదేవస్స్తంభితోఽథత్రిలోచనః। దే
వైస్తదాసమాగమ్యసర్షిసంఘైస్సచారణైః॥౧౮॥యాచితౌప్రశమంతత్రజగ్మతుస్తౌసురోత్తమౌ। జృంభితంతద్ధనుః

దృష్ట్వా శైవం విష్ణుపరాక్రమైః||౧౯||అధికం మేనిరే విష్ణుం దేవాస్సర్షిగణా స్తదా|ధనూ రుద్రస్తు సంక్రుద్ధో విదేహేషు
మహాయశాః||౨౦|| దేవరాతస్య రాజర్షేర్దదౌ హస్తే ససాయకం| ఇదం చ వైష్ణవం రామ ధనుః పరపురంజయం||౨౧|| ఋచి
కే భార్గవే ప్రాదాద్విష్ణుస్స న్యాసముత్తమం|ఋచికస్తు మహాతేజాః పుత్రస్యాప్రతికర్మణః||౨౨||పితుర్మమ దదౌ ది
వ్యం జమదగ్నేర్మహాత్మనః|న్యస్తశస్త్రే పితరి మే తపోబలసమన్వితే||౨౩||అర్జునో విదధే మృత్యుం ప్రాకృతాం బుద్ధిమాస్థితః
వధమప్రతిరూపం తు పితుశ్శ్రుత్వా సుదారుణమ్||౨౪||క్షత్రముత్సాదయన్ రోషాజ్జాతం జాతమనేకశః|పృథివీం చాఖిలాం
ప్రాప్య కాశ్యపాయ మహాత్మనే||౨౫||యజ్ఞస్యాంతే తదా రామ దక్షిణాం పుణ్యకర్మణే|దత్త్వా మహేంద్రనిలయ స్తపోబల
సమన్వితః||౨౬||స్థితోస్మి తస్మిం స్తపస్యైవ సుసుఖం సురసేవితే|అద్య తూత్తమవీర్యేణ త్వయా రామ మహాబల||౨౭||శ్రుత
వాన్ధనుషో భేదం విస్మితానాం నభస్స్థలే|భాషతాం దేవసంఘానాం తతోహం ద్రుతమాగతః||౨౮||తదిదం వైష్ణవం రామ
పితృపైతామహం మహత్| క్షత్రధర్మం పురస్కృత్య గృహ్ణీష్వ ధనురుత్తమం||౨౯||యోజయస్వ ధనుశ్శ్రేష్ఠే శరం పరపు
రంజయం| యది శక్నోషి కాకుత్స్థ ద్వంద్వం దాస్యామి తే తతః||౩౦||ఇతి శ్రీమద్బాలకాండే-పంచసప్తతితమస్సర్గః.**
శ్రుత్వా తజ్జామదగ్న్యస్య వాక్యం దాశరథి స్తదా|గౌరవాద్యంత్రితకథః పితూ రామమథాబ్రవీత్||౧||శ్రుతవాన
స్మి యత్కర్మ కృతవానసి భార్గవ|అనురుంధ్యామహే బ్రహ్మన్ పితురానృణ్యమాస్థితః||౨||వీర్యహీనమివాశక్తం క్షత్రధ
ర్మేణ భార్గవ| అవజానాసి మే తేజః పశ్య మేద్య పరాక్రమమ్||౩||ఇత్యుక్త్వా రాఘవః క్రుద్ధో భార్గవస్య వరాయుధమ్| శ
రం చ ప్రతిజగ్రాహ హస్తాల్లఘుపరాక్రమః||౪||ఆరోప్య స ధనూ రామశ్శరం సజ్యం చకార హ|జామదగ్న్యం తతో రామం
రామః క్రుద్ధోబ్రవీద్వచః||౫||బ్రాహ్మణోసీతి పూజ్యో మే విశ్వామిత్రకృతేన చ|తస్మాచ్ఛక్తో న తే రామ మోక్తుం ప్రాణహ
రం శరమ్||౬||ఇమాం వా త్వద్గతిం రామ తపోబలసమార్జితామ్|లోకానప్రతిమాన్వాపి హనిష్యామి యదీచ్ఛసి||౭||నహ్య
యం వైష్ణవో దివ్యశ్శరః పరపురంజయః| మోఘః పతతి వీర్యేణ పరదర్పవినాశనః||౮||వరాయుధధరం రామం ద్రష్టుం సర్షి
గణాస్సురాః|పితామహం పురస్కృత్య సమేతా స్తత్ర సంఘశః||౯||గంధర్వాప్సరసశ్చైవ సిద్ధచారణకిన్నరాః|యక్షరా
క్షసనాగాశ్చ తద్ద్రష్టుం మహదద్భుతమ్||౧౦||జడీకృతే తదా లోకే రామే వరధనుర్ధరే|నిర్వీర్యో జామదగ్న్యోసౌ రా
మో రామముదైక్షత||౧౧||తేజోభిహతవీర్యత్వాజ్జామదగ్న్యో జడీకృతః|రామం కమలపత్రాక్షం మందం మందమువా
చ హ||౧౨||కాశ్యపాయ మయా దత్తా యథా పూర్వం వసుంధరా|విషయే మే న వస్తవ్యమితి మాం కాశ్యపోబ్రవీత్||౧౩||సో
హం గురువచః కుర్వన్ పృథివ్యాం న వసే నిశామ్ |ఇతి ప్రతిజ్ఞా కాకుత్స్థ కృతా వై కాశ్యపస్య హ||౧౪||తదిమాం త్వం గతిం వీ
ర హంతుం నార్హసి రాఘవ|మనోజవం గమిష్యామి మహేంద్రం పర్వతోత్తమమ్||౧౫||లోకాస్త్వప్రతిమా రామ నిర్జి
తా స్తపసా మయా|జహి తాన్ శరముఖ్యేన మా భూత్కాలస్య పర్యయః||౧౬||అక్షయ్యం మధుహంతారం జానామి త్వాం
సురేశ్వరమ్|ధనుషోస్య పరామర్శాత్స్వస్తి తేస్తు పరంతప||౧౭||ఏతే సురగణాస్సర్వే నిరీక్షంతే సమాగతాః| త్వామప్ర
తిమకర్మాణమప్రతిద్వంద్వమాహవే||౧౮||న చేయం మమ కాకుత్స్థ వ్రీళా భవితుమర్హతి| త్వయా త్రైలోక్యనాథేన
యదహం విముఖీకృతః||౧౯||శరమప్రతిమం రామ మోక్తుమర్హసి సువ్రత |శరమోక్షే గమిష్యామి మహేంద్రం పర్వతో
త్తమమ్||౨౦||తథా బ్రువతి రామే తు జామదగ్న్యే ప్రతాపవాన్ |రామో దాశరథిశ్శ్రీమాంశ్చిచ్ఛేద శరముత్తమమ్||౨౧
స హతాన్ దృశ్య రామేణ స్వాన్ లోకాం స్తపసార్జితాన్ | జామదగ్న్యో జగామాశు మహేంద్రం పర్వతోత్తమమ్||
౨౨||తతో వితిమిరాస్సర్వా దిశశ్చోపదిశ స్తదా|సురాస్సర్షిగణా రామం ప్రశశంసురుదాయుధమ్||౨౩ ||రామం దాశర
థిం రామో జామదగ్న్యః ప్రశస్య చ|తతః ప్రదక్షిణం కృత్వా జగామాత్మగతిం ప్రభుః|| ౨౪|| ఇతి శ్రీమద్బాలకాండే-షట్స
ప్తతితమస్సర్గః.*********** గతే రామే ప్రశాంతాత్మా రామో దాశరథిర్ధనుః|వరుణాయాప్రమేయాయ దదౌ
హస్తే ససాయకమ్||౧||అభివాద్య తతో రామో వసిష్ఠప్రముఖానృషీన్ | పితరం విహ్వలం దృష్ట్వా ప్రోవాచ రఘునందనః||
౨||జామదగ్న్యో గతో రామః ప్రయాతు చతురంగిణీ|అయోధ్యాభిముఖీ సేనా త్వయా నాథేన పాలితా||౩||సందిశస్వ
మహారాజ సేనాం త్వచ్ఛాసనే స్థితామ్|శాసనం కాంక్షతే సేనా చాతకాళిర్జలం యథా||౪||రామస్య వచనం శ్రుత్వా రా
జా దశరథస్సుతః| బాహుభ్యాం సంపరిష్వజ్య మూర్ధ్న్యుపాఘ్రాయ రాఘవమ్||౫||తతో రామ ఇతి శ్రుత్వా హృష్టః ప్రము

దితో నృపః। పునర్జాతం తదా మేనే పుత్రమాత్మానమేవ చ ॥౬॥ చోదయామాస తాం సేనాం జగామాశు తతః పురీమ్। పతాకాధ్వజినీం రమ్యాం తూర్యోద్ఘుష్టనినాదితామ్ ॥౭॥ సిక్తరాజపథాం రమ్యాం ప్రకీర్ణకుసుమోత్కరామ్। రాజప్రవేశసుముఖైః పౌరైర్మఙ్గళవాదిభిః ॥౮॥ సంపూర్ణాం ప్రావిశద్రాజా జనౌఘైస్సమలంకృతైః। పౌరైః ప్రత్యుద్గతో దూరం ద్విజైశ్చ పురవాసిభిః ॥౯॥ పుత్రైరనుగతశ్శ్రీమాన్ శ్రీమద్భిశ్చ మహాయశాః। ప్రవివేశ గృహం రాజా హిమవత్సదృశం పునః ॥౧౦॥ ననంద సజనో రాజా గృహే కామైస్సుపూజితః। కౌసల్యా చ సుమిత్రా చ కైకేయీ చ సుమధ్యమా ॥౧౧॥ వధూప్రతిగ్రహే యుక్తా యాశ్చాన్యా రాజయోషితః। తతస్సీతాం మహాభాగామూర్మిళాం చ యశస్వినీమ్ ॥౧౨॥ కుశధ్వజసుతే చోభే జగృహుర్నృపపత్నయః। మంగళాలంభనైశ్చైవ శోభితాః క్షౌమవాససః ॥౧౩॥ దేవతాయతనాన్యాశు సర్వాస్తాః ప్రత్యపూజయన్। అభివాద్యాభివాద్యాంశ్చ సర్వా రాజసుతాస్తదా ॥౧౪॥ స్వం స్వం గృహమథాసాద్య కుబేరభవనోపమమ్। గోభిర్ధనైశ్చ ధాన్యైశ్చ తర్పయిత్వా ద్విజోత్తమాన్ ॥౧౫॥ రేమిరే ముదితాః కాలే భర్తృభిస్సహితా రహః। కుమారాశ్చ మహాత్మానో వీర్యేణాప్రతిమా భువి ॥౧౬॥ కృతదారాః కృతాస్త్రాశ్చ సధనాస్ససుహృజ్జనాః। శుశ్రూషమాణాః పితరం వర్తయంతి నరర్షభాః ॥౧౭॥ కాలే కాలే తు నీతిజ్ఞాస్తోషయంతో గురుం గుణైః। కస్యచిత్త్వథ కాలస్య రాజా దశరథస్సుతమ్ ॥౧౮॥ భరతం కైకయీపుత్రమబ్రవీద్రఘునందనః। అయం కేకయరాజస్య పుత్రో వసతి పుత్రక ॥౧౯॥ త్వాం నేతుమాగతో వీర యుధాజిన్మాతులస్తవ। ప్రార్థితస్తేన ధర్మజ్ఞ మిథిలాయామహం తథా ॥౨౦॥ ఋషిమధ్యే తు తస్య త్వం ప్రీతిం కర్తుమిహార్హసి। శ్రుత్వా దశరథస్యైతద్భరతః కైకయీసుతః ॥౨౧॥ అభివాద్య గురుం రామం పరిష్వజ్య చ లక్ష్మణమ్। గమనాయాభిచక్రామ శత్రుఘ్నసహితస్తదా ॥౨౨॥ ఆపృచ్ఛ్య పితరం శూరో రామం చాక్లిష్టకారిణమ్। మాతౄశ్చాపి నరశ్రేష్ఠశ్శత్రుఘ్నసహితో యయౌ ॥౨౩॥ గతే తు భరతే రామో లక్ష్మణశ్చ మహాబలః। పితరం దేవసంకాశం పూజయామాసతుస్తదా ॥౨౪॥ పితురాజ్ఞాం పురస్కృత్య పౌరకార్యాణి సర్వశః। చకార రామో ధర్మాత్మా ప్రియాణి చ హితాని చ ॥౨౫॥ మాతృభ్యో మాతృకార్యాణి కృత్వా పరమయంత్రితః। గురూణాం గురుకార్యాణి కాలే కాలేఽన్వవైక్షత ॥౨౬॥ ఏవం దశరథః ప్రీతో బ్రాహ్మణా నైగమాస్తథా। రామస్య శీలవృత్తేన సర్వే విషయవాసినః ॥౨౭॥ తేషామతియశా లోకే రామస్సత్యపరాక్రమః। స్వయంభూరివ భూతానాం బభూవ గుణవత్తరః ॥౨౮॥ రామస్తు సీతయా సార్ధం విజహార బహూనృతూన్। మనస్వీ తద్గతస్తస్యా నిత్యం హృది సమర్పితః ॥౨౯॥ ప్రియా తు సీతా రామస్య దారాః పితృకృతా ఇతి। గుణాద్రూపగుణాచ్చాపి ప్రీతిర్భూయోఽభ్యవర్ధత ॥౩౦॥ తస్యాశ్చ భర్తా ద్విగుణం హృదయే పరివర్తతే। అంతర్జాతమపి వ్యక్తమాఖ్యాతి హృదయం హృదా ॥౩౧॥ తస్య భూయో విశేషేణ మైథిలీ జనకాత్మజా। దేవతాభిస్సమా రూపే సీతా శ్రీరివ రూపిణీ ॥౩౨॥ తయా స రాజర్షిసుతోఽభిరామయా సమేయివానుత్తమరాజకన్యయా। అతీవ రామశ్శుశుభే ముదాన్వితో విభుశ్శ్రియా విష్ణురివామరేశ్వరః ॥౩౩॥ ******************************

ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే - ఆదికావ్యే - శ్రీమద్వాల్మీకీయే - చతుర్వింశత్సహస్రికాయాం సంహితాయాం- ******************** శ్రీమద్బాలకాండే - సప్తసప్తతితమస్సర్గః - ********************

శ్రీమద్బాలకాండపఠనశ్రవణయోః ఫలం.

బ్రహ్మాండపురాణే - సప్తచత్వారింశదుత్తరశతతమే - అధ్యాయే.

యశ్శృణోత్యాదిమం కాండం బాలాఖ్యం రామజన్మకమ్। పఠత్యచంచలో భక్త్యా భుక్త్వా భోగాని హేప్సితాన్॥ అంతే శ్రీసూర్యసాయుజ్యం గచ్ఛత్యత్ర న సంశయః॥

సాధారణస్తుతిః.

చరితం రఘునాథస్య శతకోటిప్రవిస్తరమ్। ఏకైకమక్షరం ప్రోక్తం మహాపాతకనాశనమ్॥

రామాయ రామభద్రాయ రామచంద్రాయ వేధసే। రఘునాథాయ నాథాయ సీతాయాః పతయే నమః॥

యదక్షరపదభ్రష్టం మాత్రాహీనం తు యద్భవేత్। తత్సర్వం క్షమ్యతాం దేవ నారాయణ నమోఽస్తు తే॥

ఓం తత్సత్ - శ్రీకృష్ణార్పణమస్తు.

బాలకాండస్సమాప్తః.

శ్రీమద్రామాయణే - అయోధ్యాకాండప్రారంభః.

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత - శ్రీరామచంద్రపరబ్రహ్మణేనమః.

గచ్ఛతా మాతులకులం భరతేన తదానఘః। శత్రుఘ్నో నిత్యశత్రుఘ్నో నీతః ప్రీతిపురస్కృతః॥ ౧॥ స తత్ర న్యవసద్భ్రాత్రా సహ సత్కారసత్కృతః। మాతులేనాశ్వపతినా పుత్రస్నేహేన లాలితః ॥ ౨॥ తత్రాపి నివసంతౌ తౌ తర్పమాణౌ చ కామతః। భ్రాతరౌ స్మరతాం వీరౌ వృద్ధం దశరథం నృపమ్॥౩॥ రాజాపి తౌ మహాతేజాస్ససస్మార ప్రోషితౌ సుతౌ। ఉభౌ భరతశత్రుఘ్నౌ మహేంద్రవరుణోపమౌ ॥ ౪॥ సర్వ ఏవ తు తస్యేష్టాశ్చత్వారః పురుషర్షభాః। స్వశరీరాద్వినిర్వృత్తాశ్చత్వార ఇవ బాహవః॥౫॥ తేషామపి మహాతేజా రామో రతికరః పితుః। స్వయంభూరివ భూతానాం బభూవ గుణవత్తరః॥౬॥ స హి దేవైరుదీర్ణస్య రావణస్య వధార్థిభిః। అర్థితో మానుషే లోకే జజ్ఞే విష్ణుస్సనాతనః॥ ౭॥ కౌసల్యా శుశుభే తేన పుత్రేణామితతేజసా। యథా చ దేవీ దేవానామదితిర్వజ్రపాణినా॥౮॥ స హి రూపోపపన్నశ్చ వీర్యవాననసూయకః। భూమావనుపమస్సూనుర్గుణైర్దశరథోపమః॥౯॥ స తు నిత్యం ప్రశాంతాత్మా మృదుపూర్వం చ భాషతే। ఉచ్యమానోఽపి పరుషం నోత్తరం ప్రతిపద్యతే॥౧౦॥ కథంచిదుపకారేణ కృతేనైకేన తుష్యతి। న స్మరత్యపకారాణాం శతమప్యాత్మవత్తయా॥౧౧॥ శీలవృద్ధైర్వయోవృద్ధైర్జ్ఞానవృద్ధైశ్చ సజ్జనైః। కథయన్నాస్త వై నిత్యమస్త్రయోగ్యాంతరేష్వపి॥౧౨॥ బుద్ధిమాన్మధురాభాషీ పూర్వభాషీ ప్రియంవదః। వీర్యవాన్న తు వీర్యేణ మహతా స్వేన విస్మితః॥౧౩॥ న చానృతకథో విద్వాన్వృద్ధానాం ప్రతిపూజకః। అనురక్తః ప్రజాభిశ్చ ప్రజాశ్చాప్యనురంజతే॥ ౧౪॥ సానుక్రోశో జితక్రోధో బ్రాహ్మణప్రతిపూజకః। దీనానుకంపీ ధర్మజ్ఞో నిత్యం ప్రగ్రహవాన్ఛుచిః॥ ౧౫॥ కులోచితమతిః క్షాత్రం ధర్మం స్వం బహుమన్యతే। మన్యతే పరయా కీర్త్యా మహత్స్వర్గఫలం తతః॥౧౬॥ నాశ్రేయసి రతో యశ్చ న విరుద్ధకథారుచిః। ఉత్తరోత్తరయుక్తౌ చ వక్తా వాచస్పతిర్యథా॥౧౭॥ అరోగస్తరుణో వాగ్మీ వపుష్మాన్దేశకాలవిత్। లోకే పురుషసారజ్ఞస్సాధురేకో వినిర్మితః॥౧౮॥ స తు శ్రేష్ఠైర్గుణైర్యుక్తః ప్రజానాం పార్థివాత్మజః। బహిశ్చర ఇవ ప్రాణో బభూవ గుణవత్తరః॥౧౯॥ సమ్యగ్విద్యావ్రతస్నాతో యథావత్సాంగవేదవిత్। ఇష్వస్త్రే చ పితుశ్శ్రేష్ఠో బభూవ భరతాగ్రజః॥ ౨౦ ॥ కల్యాణాభిజనస్సాధురదీనస్సత్యవాగృజుః। వృద్ధైరభివినీతశ్చ ద్విజైర్ధర్మార్థదర్శిభిః॥ ౨౧॥ ధర్మకామార్థతత్త్వజ్ఞః స్మృతిమాన్ప్రతిభానవాన్। లౌకికే సమయాచారే కృతకల్పో విశారదః॥౨౨॥ అప్రధృష్యశ్చ సంగ్రామే క్రుద్ధైరపి సురాసురైః। నిభృతస్సంవృతాకారో గుప్తమంత్రస్సహాయవాన్॥౨౩॥ అమోఘక్రోధహర్షశ్చ త్యాగసంయమకాలవిత్। దృఢభక్తిః స్థిరప్రజ్ఞో నాసద్గ్రాహీ న దుర్వచాః॥౨౪॥ నిస్తంద్రిరప్రమత్తశ్చ స్వదోషపరదోషవిత్। శాస్త్రజ్ఞశ్చ కృతజ్ఞశ్చ పురుషాంతరకోవిదః॥౨౫॥ యః ప్రగ్రహానుగ్రహయోర్యథాన్యాయం విచక్షణః। సత్సంగ్రహప్రగ్రహణే స్థానవిన్నిగ్రహస్య చ॥ ౨౬॥ ఆయకర్మణ్యుపాయజ్ఞస్సందృష్టవ్యయకర్మవిత్। శ్రైష్ఠ్యం శాస్త్రసమూహేషు ప్రాప్తో వ్యామిశ్రకేషు చ॥ ౨౭॥ అర్థధర్మౌ చ సంగృహ్య సుఖతంత్రో న చాలసః। వైహారికాణాం శిల్పానాం విజ్ఞాతార్థవిభాగవిత్॥౨౮॥ ఆరోహే వినయే చైవ యుక్తో వారణవాజినామ్। ధనుర్వేదవిదాం శ్రేష్ఠో లోకేఽతిరథసమ్మతః॥ ౨౯॥ అభియాతా ప్రహర్తా చ సేనానయవిశారదః। అనసూయో జితక్రోధో న దృప్తో న చ మత్సరీ॥౩౦॥ న చావమంతా భూతానాం న చ కాలవశానుగః। ఏవం శ్రేష్ఠగుణైర్యుక్తః ప్రజానాం పార్థివాత్మజః॥౩౧॥ సమ్మతస్త్రిషు లోకేషు వసుధాయాః క్షమాగుణైః। బుద్ధ్యా బృహస్పతేస్తుల్యో వీర్యేణాపి శచీపతేః॥౩౨॥ తథా సర్వప్రజాకాంతైః ప్రీతిసంజననైః పితుః। గుణైర్విరురుచే రామో దీప్తస్సూర్య ఇవాంశుభిః॥౩౩॥ తమేవం వృత్తసంపన్నమప్రధృష్యపరాక్రమమ్। లోకపాలోపమం నాథమకామయత మేదినీ॥ ౩౪ ॥ ఏతైస్తు బహుభిర్యుక్తం గుణైరనుపమైస్సుతమ్। దృష్ట్వా దశరథో రాజా చక్రే చింతాం పరంతపః॥౩౫॥ అథ రాజ్ఞో బభూవైవం వృద్ధస్య

చిరజీవినః।ప్రీతిరేషాకథంరామోరాజాస్యాన్మయిజీవతి॥౩౬॥ఏషాహ్యస్యపరాప్రీతిర్హృదిసంపరివర్తతే। కదానామ
సుతంద్రక్ష్యామ్యభిషిక్తమహంప్రియమ్॥౩౭॥వృద్ధికామోహిలోకస్యసర్వభూతానుకంపనః। మత్తఃప్రియతరోలోకే
పర్జన్యఇవవృష్టిమాన్॥౩౮॥యమశక్రసమోవీర్యేబృహస్పతిసమోమతౌ। మహీధరసమోధృత్యాంమత్తశ్చగుణవ
త్తరః॥౩౯॥మహీమహమిమాంకృత్స్నామధితిష్ఠంతమాత్మజమ్।అనేనవయసాదృష్ట్వాయథాస్వర్గమవాప్నుయామ్॥
౪౦॥ఇత్యేతైర్వివిధైస్తైస్తైరన్యపార్థివదుర్లభైః।శిష్టైరపరిమేయైశ్చలోకేలోకోత్తరైర్గుణైః॥౪౧॥తంసమీక్ష్య
మహారాజోయుక్తంసముదితైశ్శుభైః।నిశ్చిత్యసచివైస్సార్ధంయువరాజమమన్యత॥౪౨॥దివ్యంతరిక్షేభూమౌచఘో
రముత్పాదజంభయమ్।సంచచక్షేచమేధావీశరీరేచాత్మనోజరామ్॥౪౩॥పూర్ణచంద్రాననస్యాథశోకాపనుదమా
త్మనః।లోకేరామస్యబుబుధేసంప్రియత్వంమహాత్మనః॥౪౪॥ఆత్మనశ్చప్రజానాంచశ్రేయసేచప్రియేణచ।ప్రాప్తకా
లేనధర్మాత్మాభక్త్యాత్వరితవాన్నృపః॥౪౫॥నానానగరవాస్తవ్యాన్పృథగ్జానపదానపి। సమానినాయమేదిన్యాఃప్రధా
నాన్పృథివీపతీన్॥౪౬॥నతుకేకయరాజానంజనకంవానరాధిపః। త్వరయాచానయామాసపశ్చాత్తౌశ్రోష్యతఃప్రి
యమ్॥౪౭॥తాన్వేశ్మనానాభరణైర్యథార్హంప్రతిపూజితాన్।దదర్శాలంకృతోరాజాప్రజాపతిరివప్రజాః॥౪౮॥అథోప
విష్టేనృపతౌతస్మిన్పరబలార్దనే।తతఃప్రవివిశుశ్శేషారాజానోలోకసమ్మతాః॥౪౯॥అథరాజవితీర్ణేషువివిధేష్వాసనే
షుచ।రాజానమేవాభిముఖానిషేదుర్నియతానృపాః॥౫౦॥సలబ్ధమానైర్వినయాన్వితైర్నృపైఃపురాలయైర్జానపదైశ్చ
మానవైః।ఉపోపవిష్టైర్నృపతిర్వృతోబభౌసహస్రచక్షుర్భగవానివామరైః॥ఇతిశ్రీమదయోధ్యాకాండేప్రథమస్సర్గః

తతఃపరిషదంసర్వామామంత్ర్యవసుధాధిపః। హితముద్ధర్షణంచైవమువాచప్రథితంవచః॥౧॥ దుందుభిస్వన
కల్పేనగంభీరేణానునాదినా। స్వరేణమహతారాజాజీమూతఇవనాదయన్॥౨॥ రాజలక్షణయుక్తేనకాంతేనానుపమేన
చ।ఉవాచరసయుక్తేనస్వరేణనృపతిర్నృపాన్॥౩॥విదితంభవతామేతద్యథామేరాజ్యముత్తమమ్। పూర్వకైర్మమరా
జేంద్రైస్సుతవత్పరిపాలితమ్॥౪॥సోహమిక్ష్వాకుభిస్సర్వైర్నరేంద్రైఃపరిపాలితమ్। శ్రేయసాయోక్తుకామోస్మిసు
ఖార్హమఖిలంజగత్॥౫॥మయాప్యాచరితంపూర్వైఃపంథానమనుగచ్ఛతా। ప్రజానిత్యమతంద్రేణయథాశక్త్యభి
రక్షితాః॥౬॥ఇదంశరీరంకృత్స్నస్యలోకస్యచరతాహితమ్। పాండరస్యాతపత్రస్యచ్ఛాయాయాంజరితంమయా॥౭॥
ప్రాప్యవర్షసహస్రాణిబహూన్యాయూంషిజీవతః।జీర్ణస్యాస్యశరీరస్యవిశ్రాంతిమభిరోచయే॥౮॥ రాజప్రభా
వజుష్టాంహిదుర్వహామజితేంద్రియైః। పరిశ్రాంతోస్మిలోకస్యగుర్వీంధర్మధురంవహన్॥౯॥సోహంవిశ్రమమిచ్ఛామి
పుత్రంకృత్వాప్రజాహితే। సన్నికృష్టానిమాన్సర్వాననుమాన్యద్విజర్షభాన్॥౧౦॥ అనుజాతోహిమాంసర్వై
ర్గుణైర్జ్యేష్ఠోమమాత్మజః। పురందరసమోవీర్యేరామఃపరపురంజయః॥౧౧॥తంచంద్రమివపుష్యేణయుక్తంధర్మభృ
తాంవరమ్।యౌవరాజ్యేనయోక్తాస్మిప్రీతఃపురుషపుంగవమ్॥౧౨॥అనురూపస్సవోనాథోలక్ష్మీవాన్లక్ష్మణాగ్రజః।త్రై
లోక్యమపినాథేనయేనస్యాన్నాథవత్తరమ్॥౧౩॥అనేనశ్రేయసాసద్యస్సంయోజ్యైవంమహీమిమామ్। గతక్లేశోభవి
ష్యామిసుతేతస్మిన్నివేశ్యవై॥౧౪॥యదీదంమేనురూపార్థంమయాసాధుసుమంత్రితమ్।భవంతోమేనుమన్యంతాంకథం
వాకరవాణ్యహమ్॥౧౫॥ యద్యప్యేషామమప్రీతిర్హితమన్యద్విచింత్యతామ్। అన్యామధ్యస్థచింతాతువిమర్దాభ్య
ధికోదయా॥౧౬॥ ఇతిబ్రువంతంముదితాఃప్రత్యనందన్నృపానృపమ్। వృష్టిమంతంమహామేఘంనర్దంతమివబర్హి
ణః॥౧౭॥ స్నిగ్ధోనునాదీసంజజ్ఞేతత్రహర్షసమీరితః।జనౌఘోద్ఘుష్టసన్నాదోవిమానంకంపయన్నివ॥౧౮॥ తస్యధర్మా
ర్థవిదుషోభావమాజ్ఞాయసర్వశః। బ్రాహ్మణాబలముఖ్యాశ్చపౌరజానపదైస్సహ॥౧౯॥ సమేత్యమంత్రయిత్వాతు
సమతాగతబుద్ధయః।ఊచుశ్చమనసాజ్ఞాత్వావృద్ధందశరథంనృపమ్॥౨౦॥అనేకవర్షసాహస్రోవృద్ధస్త్వమసిపార్థి
వ। సరామంయువరాజానమభిషించస్వధార్మికమ్॥ ౨౧॥ఇచ్ఛామోహిమహాబాహుంరఘువీరంమహాబలమ్। గజేనమ
హతాయాంతంరామంఛత్రావృతాననమ్॥ ౨౨॥ ఇతితద్వచనంశ్రుత్వారాజాతేషాంమనఃప్రియమ్।అజానన్నివజిజ్ఞా
సురిదంవచనమబ్రవీత్॥౨౩॥శ్రుత్వైవవచనంయన్మేరాఘవంపతిమిచ్ఛథ।రాజానస్సంశయోయంమేకిమిదంబ్రూతత
త్త్వతః॥ ౨౪॥కథంనుమయిధర్మేణపృథివీమనుశాసతి। భవంతోద్రష్టుమిచ్ఛంతియువరాజంమమాత్మజమ్॥ ౨౫॥ తేతమూ

చుర్మహాత్మానం పౌరజానపదైస్సహ। బహవో నృపకల్యాణగుణాః పుత్రస్య సంతి తే॥౨౬॥ గుణాన్గుణవతో దేవ దేవకల్ప
స్య ధీమతః। ప్రియానానందకాన్కృత్స్నాన్ప్రవక్ష్యామోద్య తాన్శృణు॥౨౭॥ దివ్యైర్గుణైశ్శక్రసమో రామస్స
త్యపరాక్రమః। ఇక్ష్వాకుభ్యోపి సర్వేభ్యో హ్యతిరిక్తో విశాంపతే॥౨౮॥ రామస్సత్పురుషో లోకే సత్యధర్మపరాయణః। సా
క్షాద్రామాద్వినిర్వృత్తో ధర్మశ్చాపి శ్రియా సహ॥౨౯॥ ప్రజాసుఖత్వే చంద్రస్య వసుధాయాః క్షమాగుణైః। బుద్ధ్యా
బృహస్పతేస్తుల్యో వీర్యే సాక్షాచ్ఛచీపతేః॥౩౦॥ ధర్మజ్ఞస్సత్యసంధశ్చ శీలవాననసూయకః। క్షాంతస్సాంత్వయితా శ్లక్ష్ణః
కృతజ్ఞో విజితేంద్రియః॥౩౧॥ మృదుశ్చ స్థిరచిత్తశ్చ సదా భవ్యోనసూయకః। ప్రియవాదీ చ భూతానాం సత్యవాదీ చ రా
ఘవః॥౩౨॥ బహుశ్రుతానాం వృద్ధానాం బ్రాహ్మణానాముపాసితా। తేనాస్యేహాతులా కీర్తిర్యశస్తేజశ్చ వర్ధతే॥
౩౩॥ దేవాసురమనుష్యాణాం సర్వాస్త్రేషు విశారదః। సమ్యగ్విద్యావ్రతస్నాతో యథావత్సాంగవేదవిత్॥౩౪॥ గాంధ
ర్వే చ భువి శ్రేష్ఠో బభూవ భరతాగ్రజః। కల్యాణాభిజనస్సాధురదీనాత్మా మహామతిః॥౩౫॥ ద్విజైరభివినీతశ్చ శ్రేష్ఠైర్ధ
ర్మార్థనైపుణైః। యదా వ్రజతి సంగ్రామం గ్రామార్థే నగరస్య వా॥౩౬॥ గత్వా సౌమిత్రిసహితో నావిజిత్య నివర్త
తే। సంగ్రామాత్పునరాగమ్య కుంజరేణ రథేన వా॥౩౭॥ పౌరాన్స్వజనవన్నిత్యం కుశలం పరిపృచ్ఛతి। పుత్రేష్వగ్నిషు దా
రేషు ప్రేష్యశిష్యగణేషు చ॥౩౮॥ నిఖిలేనానుపూర్వ్యాచ్చ పితా పుత్రానివౌరసాన్। శుశ్రూషంతే చ వశ్శిష్యాః కచ్చిత్క
ర్మసు దంశితాః॥౩౯॥ ఇతి నః పురుషవ్యాఘ్రస్సదా రామోభిభాషతే। వ్యసనేషు మనుష్యాణాం భృశం భవతి దుఃఖితః॥
౪౦॥ ఉత్సవేషు చ సర్వేషు పితేవ పరితుష్యతి। సత్యవాదీ మహేష్వాసో వృద్ధసేవీ జితేంద్రియః॥౪౧॥ స్మితపూర్వాభిభాషీ
చ ధర్మం సర్వాత్మనా శ్రితః। సమ్యగ్యోక్తా శ్రేయసాం చ న విగృహ్యకథారుచిః॥౪౨॥ ఉత్తరోత్తరయుక్తౌ చ వక్తా వాచ
స్పతిర్యథా। సుభ్రూరాయతతామ్రాక్షస్సాక్షాద్విష్ణురివ స్వయమ్॥౪౩॥ రామో లోకాభిరామోయం శౌర్యవీర్యప
రాక్రమైః। ప్రజాపాలనతత్త్వజ్ఞో న రాగోపహతేంద్రియః॥౪౪॥ శక్తస్త్రైలోక్యమప్యేకో భోక్తుం కిన్ను మహీమిమా
మ్। నాస్య క్రోధః ప్రసాదశ్చ నిరర్థోస్తి కదాచన॥౪౫॥ హంత్యేవ నియమాద్వధ్యానవధ్యేషు న కుప్యతి। యునక్త్య
ర్థైః ప్రహృష్టశ్చ తమసౌ యత్ర తుష్యతి॥౪౬॥ దాంతైస్సర్వప్రజాకాంతైః ప్రీతిసంజననైర్నృణామ్। గుణైర్విరురుచే రా
మో దీప్తస్సూర్య ఇవాంశుభిః॥౪౭॥ తమేవం గుణసంపన్నం రామం సత్యపరాక్రమమ్। లోకపాలోపమం నాథమకామ
యత మేదినీ॥౪౮॥ వత్స శ్రేయసి జాతస్తే దిష్ట్యాసౌ తవ రాఘవ। దిష్ట్యా పుత్రగుణైర్యుక్తో మారీచ ఇవ కాశ్యపః॥౪౯॥ బలమా
రోగ్యమాయుశ్చ రామస్య విదితాత్మనః। దేవాసురమనుష్యేషు సగంధర్వోరగేషు చ॥౫౦॥ ఆశంసతే జనస్సర్వో రాష్ట్రే
పురవరే తథా। అభ్యంతరశ్చ బాహ్యశ్చ పౌరజానపదో జనః॥౫౧॥ స్త్రియో వృద్ధాస్తరుణ్యశ్చ సాయంప్రాతస్సమాహి
తాః। సర్వాన్దేవాన్నమస్యంతి రామస్యార్థే యశస్వినః॥౫౨॥ తేషామయాచితం దేవ త్వత్ప్రసాదాత్సమృధ్యతామ్।
రామమిందీవరశ్యామం సర్వశత్రునిబర్హణమ్॥౫౩॥ పశ్యామో యౌవరాజ్యస్థం తవ రాజోత్తమాత్మజమ్॥౫౪॥ తం దేవదే
వోపమమాత్మజం తే సర్వస్య లోకస్య హితే నివిష్టమ్। హితాయ నః క్షిప్రముదారజుష్టం ముదాభిషేక్తుం వరద త్వమర్హసి
॥౫౫॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే-ద్వితీయస్సర్గః.**************************************

తేషామంజలిపద్మాని ప్రగృహీతాని సర్వశః। ప్రతిగృహ్యాబ్రవీద్రాజా తేభ్యః ప్రియహితం వచః॥౧॥ అహో
ఽస్మి పరమప్రీతః ప్రభావశ్చాతులో మమ। యన్మే జ్యేష్ఠం ప్రియం పుత్రం యౌవరాజ్యస్థమిచ్ఛథ॥౨॥ ఇతి ప్రత్యర్చ్య తాన్రా
జా బ్రాహ్మణానిదమబ్రవీత్। వసిష్ఠం వామదేవం చ తేషామేవోపశృణ్వతామ్॥౩॥ చైత్రశ్శ్రీమానయం మాసః పుణ్యః పు
ష్పితకాననః। యౌవరాజ్యాయ రామస్య సర్వమేవోపకల్ప్యతామ్॥౪॥ రాజ్ఞస్తూపరతే వాక్యే జనఘోషో మహానభూత్।
శనైస్తస్మిన్ప్రశాంతే చ జనఘోషే జనాధిపః॥౫॥ వసిష్ఠం మునిశార్దూలం రాజా వచనమబ్రవీత్। అభిషేకాయ రామస్య
యత్కర్మ సపరిచ్ఛదమ్॥౬॥ తదద్య భగవన్సర్వమాజ్ఞాపయితుమర్హసి। తచ్ఛ్రుత్వా భూమిపాలస్య వసిష్ఠో ద్విజసత్తమః॥
౭॥ ఆదిదేశాగ్రతో రాజ్ఞః స్థితాన్యుక్తాన్కృతాంజలీన్। సువర్ణాదీని రత్నాని బలీన్సర్వౌషధీరపి॥౮॥ శుక్లమాల్యాని లా
జాంశ్చ పృథక్చ మధుసర్పిషీ। అహతాని చ వాసాంసి రథం సర్వాయుధాన్యపి॥౯॥ చతురంగబలం చైవ గజం చ శుభలక్షణమ్।
చామరవ్యజనే శ్వేతే ధ్వజం ఛత్రం చ పాండరమ్॥౧౦॥ శతం చ శాతకుంభానాం కుంభానామగ్నివర్చసామ్। హిరణ్యశృంగ

వృషభం సమగ్రం వ్యాఘ్రచర్మ చ ॥౧౧॥ ఉపస్థాపయత ప్రాతరగ్న్యగారం మహీపతేః । యచ్చాన్యత్కించిదేష్టవ్యం త
త్సర్వముపకల్ప్యతామ్ ॥౧౨॥ అంతఃపురస్య ద్వారాణి సర్వస్య నగరస్య చ । చందనస్రగ్భిరర్చ్యంతాం ధూపైశ్చ ఘ్రాణ
హారిభిః ॥౧౩॥ ప్రశస్తమన్నం గుణవద్దధిక్షీరోపసేచనమ్ । ద్విజానాం శతసాహస్రే యత్ప్రకామమలంభవేత్ ॥ ౧౪ ॥ స
త్కృత్య ద్విజముఖ్యానాం శ్వః ప్రభాతే ప్రదీయతామ్ । ఘృతం దధి చ లాజాంశ్చ దక్షిణాశ్చాపి పుష్కలాః ॥౧౫॥ సూర్యే
భ్యుదితమాత్రే శ్వో భవితా స్వస్తివాచనమ్ । బ్రాహ్మణాశ్చ నిమంత్ర్యంతాం కల్ప్యంతామాసనాని చ ॥౧౬॥ ఆబధ్యం
తాం పతాకాశ్చ రాజమార్గశ్చ సిచ్యతామ్ । సర్వే చ తాళావచరా గణికాశ్చ స్వలంకృతాః ॥౧౭॥ కక్ష్యాం ద్వితీయామా
సాద్య తిష్ఠంతు నృపవేశ్మనః । దేవాయతనచైత్యేషు సాన్నభక్ష్యాస్సదక్షిణాః ॥౧౮॥ ఉపస్థాపయితవ్యాస్స్యుర్మాల్యయో
గ్యాః పృథక్పృథక్ । దీర్ఘాసిబద్ధా యోధాశ్చ సన్నద్ధా మృష్టవాససః ॥౧౯॥ మహారాజాంకణం సర్వే ప్రవిశంతు మహో
దయమ్ । ఏవం వ్యాదిశ్య విప్రౌ తౌ క్రియాస్తత్ర సునిష్ఠితౌ ॥౨౦॥ చక్రతుశ్చైవ యచ్ఛేషం పార్థివాయ నివేద్య చ । కృత
మిత్యేవ చాబ్రూతామభిగమ్య జగత్పతిమ్ ॥౨౧॥ యథోక్తవచనం ప్రీతౌ హర్షయుక్తౌ ద్విజర్షభౌ । తతస్సుమంత్రం ద్యు
తిమాన్ రాజా వచనమబ్రవీత్ ॥౨౨॥ రామః కృతాత్మా భవతా శీఘ్రమానీయతామితి । స తథేతి ప్రతిజ్ఞాయ సుమంత్రో
రాజశాసనాత్ ॥౨౩॥ రామం తత్రానయాంచక్రే రథేన రథినాం వరమ్ । అథ తత్ర సహాసీనాస్తదా దశరథం నృపమ్ ॥౨౪॥
ప్రాచ్యోదీచ్యాః ప్రతీచ్యాశ్చ దాక్షిణాత్యాశ్చ భూమిపాః । మ్లేచ్ఛాశ్చార్యాశ్చ యే చాన్యే వనశైలాంతవాసినః ॥౨౫॥ ఉ
పాసాంచక్రిరే సర్వే తం దేవా ఇవ వాసవమ్ । తేషాం మధ్యే స రాజర్షిర్మరుతామివ వాసవః ॥౨౬॥ ప్రాసాదస్థో రథగ
తం దదర్శాయాంతమాత్మజమ్ । గంధర్వరాజప్రతిమం లోకే విఖ్యాతపౌరుషమ్ ॥౨౭॥ దీర్ఘబాహుం మహాసత్త్వం మత్త
మాతంగగామినమ్ । చంద్రకాంతాననం రామమతీవ ప్రియదర్శనమ్ ॥ ౨౮ ॥ రూపౌదార్యగుణైః పుంసాం దృష్టిచిత్తాపహారి
ణమ్ । ఘర్మాభితప్తాః పర్జన్యం హ్లాదయంతమివ ప్రజాః ॥౨౯॥ న తతర్ప సమాయాంతం పశ్యమానో నరాధిపః । అవతార్య
సుమంత్రస్తం రాఘవం స్యందనోత్తమాత్ ॥౩౦॥ పితుస్సమీపం గచ్ఛంతం ప్రాంజలిః పృష్ఠతోఽన్వగాత్ । స తం కైలాస
శృంగాభం ప్రాసాదం నరపుంగవః ॥ ౩౧ ॥ ఆరురోహన్నృపం ద్రష్టుం సహసూతేన రాఘవః । స ప్రాంజలిరభిప్రేత్య ప్రణ
తః పితురంతికే ॥౩౨॥ నామ స్వం శ్రావయన్ రామో వవందే చరణౌ పితుః । తం దృష్ట్వా ప్రణతం పార్శ్వే కృతాంజలిపుటం
నృపః ॥౩౩॥ గృహ్యాంజలౌ సమాకృష్య సస్వజే ప్రియమాత్మజమ్ । తస్మై చాభ్యుదితం దివ్యం మణికాంచనభూషితమ్ ॥ ౩౪ ॥
దిదేశ రాజా రుచిరం రామాయ పరమాసనమ్ । తదాసనవరం ప్రాప్య వ్యదీపయత రాఘవః ॥౩౫॥ స్వయైవ ప్రభయా మేరు
ముదయే విమలో రవిః । తేన విభ్రాజితా తత్ర సా సభాఽభివ్యరోచత ॥౩౬॥ విమలగ్రహనక్షత్రా శారదీ ద్యౌరివేందునా । తం
పశ్యమానో నృపతిస్తుతోష ప్రియమాత్మజమ్ ॥౩౭॥ అలంకృతమివాత్మానమాదర్శతలసంస్థితమ్ । స తం సస్మితమాభాష్య
పుత్రం పుత్రవతాం వరః ॥౩౮॥ ఉవాచేదం వచో రాజా దేవేంద్రమివ కాశ్యపః । జ్యేష్ఠాయామసి మే పత్న్యాం సదృశ్యాం
సదృశస్సుతః ॥౩౯॥ ఉత్పన్నస్త్వం గుణశ్రేష్ఠో మమ రామాత్మజః ప్రియః । త్వయా యతః ప్రజాశ్చేమాః స్వగుణైరనురం
జితాః ॥౪౦॥ తస్మాత్త్వం పుష్యయోగేన యౌవరాజ్యమవాప్నుహి । కామతస్త్వం ప్రకృత్యైవ వినీతో గుణవానసి ॥౪౧॥ గు
ణవత్యపి తు స్నేహాత్పుత్ర వక్ష్యామి తే హితమ్ । భూయో వినయమాస్థాయ భవ నిత్యం జితేంద్రియః ॥౪౨॥ కామక్రోధస
ముత్థాని త్యజేథా వ్యసనాని చ । పరోక్షయా వర్తమానో వృత్త్యా ప్రత్యక్షయా తథా ॥౪౩॥ అమాత్యప్రభృతీస్సర్వాః ప్ర
కృతీశ్చానురంజయ । కోష్ఠాగారాయుధాగారైః కృత్వా సన్నిచయాన్ బహూన్ ॥ ౪౪ ॥ తుష్టానురక్తప్రకృతిర్యః పాల
యతి మేదినీమ్ । తస్య నందంతి మిత్రాణి లబ్ధ్వామృతమివామరాః ॥౪౫॥ తస్మాత్త్వమపి చాత్మానం నియమ్యైవం సమాచర ।
తచ్ఛ్రుత్వా సుహృదస్తస్య రామస్య ప్రియకారిణః ॥౪౬॥ త్వరితాశ్శీఘ్రమభ్యేత్య కౌసల్యాయై న్యవేదయన్ । సా హిర
ణ్యం చ గాశ్చైవ రత్నాని వివిధాని చ ॥౪౭॥ వ్యాదిదేశ ప్రియాఖ్యేభ్యః కౌసల్యా ప్రమదోత్తమా । అథాభివాద్య రాజానం
రథమారుహ్య రాఘవః ॥ ౪౮ ॥ యయౌ స్వం ద్యుతిమద్వేశ్మ జనౌఘైః ప్రతిపూజితః ॥ ౪౯ ॥ తే చాపి పౌరా నృపతేర్వచస్త
చ్ఛ్రుత్వా తదా లాభమివేష్టమాశు । నరేంద్రమామంత్ర్య గృహాణి గత్వా దేవాన్ సమానర్చురతిప్రహృష్టాః ॥ ౫౦ ॥ ఇతి
శ్రీమదయోధ్యాకాండే - తృతీయస్సర్గః. **

గతేష్వథ నృపో భూయః పౌరేషు సహ మంత్రిభిః। మంత్రయిత్వా తతశ్చక్రే నిశ్చయజ్ఞస్స నిశ్చయమ్॥౧॥ శ్వఏవ పు
ష్యో భవితా శ్వోఽభిషేచ్యస్తు మే సుతః। రామో రాజీవతామ్రాక్షో యౌవరాజ్య ఇతి ప్రభుః॥౨॥ అథాంతర్గృహమావిశ్య
రాజా దశరథస్తదా। సూతమామంత్రయామాస రామం పునరిహానయ॥౩॥ ప్రతిగృహ్య స తద్వాక్యం సూతః పునరుపా
యయౌ। రామస్య భవనం శీఘ్రం రామమానయితుం పునః॥౪॥ ద్వాస్స్థైరావేదితం తస్య రామాయాగమనం పునః। శ్రు
త్వైవ చాపి రామస్తం ప్రాప్తం శంకాన్వితోఽభవత్॥౫॥ ప్రవేశ్య చైనం త్వరితం రామో వచనమబ్రవీత్। యదాగమనకృ
త్యం తే భూయస్తద్బ్రూహ్యశేషతః॥౬॥ తమువాచ తతస్సూతో రాజా త్వాం ద్రష్టుమిచ్ఛతి। శ్రుత్వా ప్రమాణమత్ర త్వం
గమనాయేతరాయ వా॥౭॥ ఇతి సూతవచశ్శ్రుత్వా రామోఽథ త్వరయాన్వితః। ప్రయయౌ రాజభవనం పునర్ద్రష్టుం నరే
శ్వరమ్॥౮॥ తం శ్రుత్వా సమనుప్రాప్తం రామం దశరథో నృపః। ప్రవేశయామాస గృహం వివక్షుః ప్రియముత్తమమ్॥
౯॥ ప్రవిశన్నేవ చ శ్రీమాన్ రాఘవో భవనం పితుః। దదర్శ పితరం దూరాత్ప్రణిపత్య కృతాంజలిః॥౧౦॥ ప్రణమంతం స
ముత్థాప్య తం పరిష్వజ్య భూమిపః। ప్రదిశ్య చాస్మై రుచిరమాసనం పునరబ్రవీత్॥౧౧॥ రామ వృద్ధోఽస్మి దీర్ఘాయుర్భుక్తా భోగా
మయేప్సితాః। అన్నవద్భిః క్రతుశతైస్తథేష్టం భూరిదక్షిణైః॥౧౨॥ జాతమిష్టమపత్యం మే త్వమద్యానుపమం భువి। దత్తమిష్ట
మధీతం చ మయా పురుషసత్తమ॥౧౩॥ అనుభూతాని చేష్టాని మయా వీర సుఖాన్యపి। దేవర్షిపితృవిప్రాణామనృణోఽస్మి త
థాత్మనః॥౧౪॥ న కించిన్మమ కర్తవ్యం తవాన్యత్రాభిషేచనాత్। అతో యత్త్వామహం బ్రూయాం తన్మే త్వం కర్తుమ
ర్హసి॥౧౫॥ అద్య ప్రకృతయస్సర్వాస్త్వామిచ్ఛంతి నరాధిపమ్। అతస్త్వాం యువరాజానమభిషేక్ష్యామి పుత్రక॥౧౬॥ అపి
చాద్యాశుభాన్ రామ స్వప్నే పశ్యామి దారుణాన్। సనిర్ఘాతా దివోల్కా చ పతతీహ మహాస్వనా॥౧౭॥ అవష్టబ్ధం చ మే
రామ నక్షత్రం దారుణైర్గ్రహైః। ఆవేదయంతి దైవజ్ఞాస్సూర్యాంగారకరాహుభిః॥౧౮॥ ప్రాయేణ హి నిమిత్తానామీ
దృశానాం సముద్భవే। రాజా హి మృత్యుమాప్నోతి ఘోరాం వాపదమృచ్ఛతి॥౧౯॥ తద్యావదేవ మే చేతో న విముహ్యతి రా
ఘవ। తావదేవాభిషించస్వ చలా హి ప్రాణినాం మతిః॥౨౦॥ అద్య చంద్రోఽభ్యుపగతః పుష్యాత్పూర్వం పునర్వసుమ్। శ్వః
పుష్యయోగం నియతం వక్ష్యంతే దైవచింతకాః॥౨౧॥ తతః పుష్యేఽభిషేచ్యస్త్వం మనస్త్వరయతీవ మామ్। శ్వస్త్వాహమ
భిషేక్ష్యామి యౌవరాజ్యే పరంతప॥౨౨॥ తస్మాత్త్వయాద్యప్రభృతి నిశేయం నియతాత్మనా। సహ వధ్వోపవస్తవ్యా దర్భ
ప్రస్తరశాయినా॥౨౩॥ సుహృదశ్చాప్రమత్తాస్త్వాం రక్షంత్వద్య సమంతతః। భవంతి బహువిఘ్నాని కార్యాణ్యేవంవిధాని
హి॥౨౪॥ విప్రోషితశ్చ భరతో యావదేవ పురాదితః। తావదేవాభిషేకస్తే ప్రాప్తకాలో మతో మమ॥౨౫॥ కామం ఖలు స
తాం వృత్తే భ్రాతా తే భరతః స్థితః। జ్యేష్ఠానువర్తీ ధర్మాత్మా సానుక్రోశో జితేంద్రియః॥౨౬॥ కింతు చిత్తం మనుష్యాణా
మనిత్యమితి మే మతిః। సతాం చ ధర్మనిత్యానాం కృతశోభి చ రాఘవ॥౨౭॥ ఇత్యుక్తస్సోఽభ్యనుజ్ఞాతశ్శ్వోభావిన్యభిషేచనే।
వ్రజేతి రామః పితరమభివాద్యాభ్యయాద్గృహమ్॥౨౮॥ ప్రవిశ్య చాత్మనో వేశ్మ రాజ్ఞోద్దిష్టేఽభిషేచనే। తత్క్షణేన చ నిర్గ
మ్య మాతురంతఃపురం యయౌ॥౨౯॥ తత్ర తాం ప్రవణామేవ మాతరం క్షౌమవాసినీమ్। వాగ్యతాం దేవతాగారే దదర్శా
యాచతీం శ్రియమ్॥౩౦॥ ప్రాగేవ చాగతా తత్ర సుమిత్రా లక్ష్మణస్తదా। సీతా చానాయితా శ్రుత్వా ప్రియం రామాభిషే
చనమ్॥౩౧॥ తస్మిన్కాలే హి కౌసల్యా తస్థావామీలితేక్షణా। సుమిత్రయాన్వాస్యమానా సీతయా లక్ష్మణేన చ॥౩౨॥ శ్రు
త్వా పుష్యేణ పుత్రస్య యౌవరాజ్యాభిషేచనమ్। ప్రాణాయామేన పురుషం ధ్యాయమానా జనార్దనమ్॥౩౩॥ తథా సని
యమామేవ సోఽభిగమ్యాభివాద్య చ। ఉవాచ వచనం రామో హర్షయంస్తామనిందితామ్॥౩౪॥ అంబ పిత్రా నియుక్తోఽస్మి ప్ర
జాపాలనకర్మణి। భవితా శ్వోఽభిషేకో మే యథా మే శాసనం పితుః॥౩౫॥ సీతయాప్యుపవస్తవ్యా రజనీయం మయా సహ।
ఏవమృత్విగుపాధ్యాయైస్సహ మాముక్తవాన్పితా॥౩౬॥ యాని యాన్యత్ర యోగ్యాని శ్వోభావిన్యభిషేచనే। తాని మే
మంగళాన్యద్య వైదేహ్యాశ్చైవ కారయ॥౩౭॥ ఏతచ్ఛ్రుత్వా తు కౌసల్యా చిరకాలాభికాంక్షితమ్। హర్షబాష్పకులం
వాక్యమిదం రామమభాషత॥౩౮॥ వత్స రామ చిరంజీవ హతాస్తే పరిపంథినః। జ్ఞాతీన్మే త్వం శ్రియా యుక్తస్సుమిత్రాయా
శ్చ నందయ॥౩౯॥ కల్యాణే బత నక్షత్రే మయి జాతోఽసి పుత్రక। యేన త్వయా దశరథో గుణైరారాధితః పితా॥౪౦॥ అమో
ఘం బత మే క్షాంతం పురుషే పుష్కరేక్షణే। యేయమిక్ష్వాకురాజ్యశ్రీః పుత్ర త్వాం సంశ్రయిష్యతి॥౪౧॥ ఇత్యేవముక్తో

మాత్రేదంరామోభ్రాతరమబ్రవీత్ । ప్రాంజలింప్రహ్వమాసీనమభివీక్ష్యస్మయన్నివ॥౪౨॥ లక్ష్మణేమాంమయాసా
ర్ధంప్రశాధిత్వంవసుంధరాం।ద్వితీయంమేంతరాత్మానంత్వామియంశ్రీరుపస్థితా ॥ ౪౩ ॥ సౌమిత్రేభుంక్ష్వభోగాం
స్త్వమిష్టాన్రాజ్యఫలానిచ।జీవితంచహిరాజ్యంచత్వదర్థమభికామయే॥౪౪॥ఇత్యుక్త్వాలక్ష్మణంరామోమాతరావభి
వాద్యచ।అభ్యనుజ్ఞాప్యసీతాంచజగామస్వంనివేశనం॥౪౫॥ఇతిశ్రీమదయోధ్యాకాండే-చతుర్థస్సర్గః. ******

సందిశ్యరామంనృపతిశ్శ్వోభావిన్యభిషేచనే।పురోహితంసమాహూయవసిష్ఠమిదమబ్రవీత్ ॥ ౧॥ గచ్ఛోపవా
సంకాకుత్స్థంకారయాద్యతపోధన।శ్రీయశోరాజ్యలాభాయవధ్వాసహయతవ్రతం॥౨॥ తథేతిచసరాజానముక్త్వావే
దవిదాంవరః।స్వయంవసిష్ఠోభగవాన్యయౌరామనివేశనం॥౩॥ఉపవాసయితుంరామంమంత్రవన్మంత్రకోవిదః।బ్రా
హ్మంరథవరంయుక్తమాస్థాయసుదృఢవ్రతః॥౪॥సరామభవనంప్రాప్యపాండరాభ్రఘనప్రభం।తిస్రఃకక్ష్యారథేనై
వవివేశమునిసత్తమః॥౫॥తమాగతమృషింరామస్త్వరన్నివససంభ్రమః।మానయిష్యన్సమానార్హంనిశ్చక్రామని
వేశనాత్॥౬॥అభ్యేత్యత్వరమాణశ్చరథాభ్యాశంమనీషిణః।తతోవతారయామాసపరిగృహ్యరథాత్స్వయం॥౭॥సచైనం
ప్రశ్రితందృష్ట్వాసంభాష్యాభిప్రసాద్యచ।ప్రియార్హంహర్షయన్రామమిత్యువాచపురోహితః॥౮॥ ప్రసన్నస్తేపి
తారామయావద్రాజ్యమవాప్స్యసి।ఉపవాసంభవానద్యకరోతుసహసీతయా॥౯॥ ప్రాతస్త్వామభిషేక్తాహియౌవరా
జ్యేనరాధిపః।పితాదశరథఃప్రీత్యాయయాతింనహుషోయథా॥౧౦॥ ఇత్యుక్త్వాసతదారామముపవాసంయతవ్రతం।
మంత్రవత్కారయామాసవైదేహ్యాసహితంమునిః॥౧౧॥తతోయథావద్రామేణసరాజ్ఞోగురురర్చితః। అభ్యనుజ్ఞాప్య
కాకుత్స్థంయయౌరామనివేశనాత్ ॥౧౨॥సుహృద్భిస్తత్రరామోపిసహాసీనఃప్రియంవదైః। సభాజితోవివేశాథతాన
నుజ్ఞాప్యసర్వశః॥౧౩॥ హృష్టనారీనరయుతంరామవేశ్మతదాబభౌ।యథామత్తద్విజగణంప్రఫుల్లనళినంసరః॥౧౪॥సరా
జభవనప్రఖ్యాత్తస్మాద్రామనివేశనాత్।నిస్సృత్యదదృశేమార్గంవసిష్ఠోజనసంవృతం॥ ౧౫॥ బృందంబృందమయోధ్యా
యాంరాజమార్గాస్సమంతతః।బభూవుర్జనసంబాధాఃకుతూహలజనైర్వృతాః॥౧౬॥జనబృందోర్మిసంఘర్షహ
ర్షస్వనవతస్తదా।బభూవరాజమార్గస్యసాగరస్యేవనిస్స్వనః॥౧౭॥ సిక్తసంమృష్టరథ్యాహితదహర్వనమాలినీ। ఆసీ
దయోధ్యానగరీసముచ్ఛ్రితగృహధ్వజా॥౧౮॥తదాహ్యయోధ్యానిలయస్స్త్రీబాలాబలోజనః।రామాభిషేకమాకాం
క్షన్నాకాంక్షదుదయంరవేః॥౧౯॥ప్రజాలంకారభూతంచజనస్యానందవర్ధనం। ఉత్సుకోభూజ్జనోద్రష్టుంతమయో
ధ్యామహోత్సవం॥౨౦॥ఏవంతంజనసంబాధంరాజమార్గంపురోహితః।వ్యూహన్నివజనౌఘంతంశనైరాజకులంయ
యౌ॥౨౧॥సితాభ్రశిఖరప్రఖ్యంప్రాసాదమధిరుహ్యసః।సమీయాయనరేంద్రేణశక్రేణేవబృహస్పతిః॥ ౨౨ ॥ తమా
గతమభిప్రేక్ష్యహిత్వారాజాసనంనృపః।పప్రచ్ఛసచతస్మైతత్కృతమిత్యభ్యవేదయత్ ॥౨౩॥ తేనచైవతదాతుల్యంస
హాసీనాస్సభాసదః।ఆసనేభ్యస్సముత్తస్థుఃపూజయంతఃపురోహితం॥౨౪॥గురుణాత్వభ్యనుజ్ఞాతోమనుజౌఘంవిసృజ్య
తం।వివేశాంతఃపురంరాజాసింహోగిరిగుహామివ॥౨౫॥తదగ్ర్యవేషప్రమదాజనాకులంమహేంద్రవేశ్మప్రతిమంనివే
శనం।ప్రదీపయంశ్చారువివేశపార్థివశ్శశీవతారాగణసంకులంనభః॥ఇతిశ్రీమదయోధ్యాకాండే-పంచమస్సర్గః. ****

గతేపురోహితేరామస్స్నాతోనియతమానసః। సహపత్న్యావిశాలాక్ష్యానారాయణముపాగమత్ ॥ ౧ ॥ ప్ర
గృహ్యశిరసాపాత్రంహవిషోవిధివత్తదా। మహతేదైవతాయాజ్యంజుహావజ్వలితేనలే॥ ౨ ॥ శేషంచహవిషస్తస్యప్రా
శ్యాశాస్యాత్మనఃప్రియమ్। ధ్యాయన్నారాయణందేవంస్వాస్తీర్ణేకుశసంస్తరే॥ ౩॥ వాగ్యతస్సహవైదేహ్యాభూత్వా
నియతమానసః। శ్రీమత్యాయతనేవిష్ణోశ్శిశ్యేనరవరాత్మజః॥౪॥ఏకయామావశిష్టాయాంరాత్ర్యాంప్రతివిబుధ్యసః। అ
లంకారవిధింకృత్స్నంకారయామాసవేశ్మనః॥ ౫ ॥ తత్రశృణ్వన్సుఖావాచస్సూతమాగధవందినామ్ । పూర్వాంసం
ధ్యాముపాసీనోజజాపయతమానసః ॥ ౬॥ తుష్టావప్రణతశ్చైవశిరసామధుసూదనమ్।విమలక్షౌమసంవీతోవాచయా
మాసచద్విజాన్॥ ౭॥ తేషాంపుణ్యాహఘోషోథగంభీరమధురస్తదా। అయోధ్యాంపూరయామాసతూర్యఘోషాను
నాదితః॥ ౮॥కృతోపవాసంతుతదావైదేహ్యాసహరాఘవమ్। అయోధ్యానిలయశ్శ్రుత్వాసర్వఃప్రముదితోజనః॥ ౯ ॥ త
తఃపౌరజనస్సర్వశ్శ్రుత్వారామాభిషేచనమ్ ।ప్రభాతాంరజనీందృష్ట్వాచక్రేశోభయితుంపురీమ్॥ ౧౦ ॥ సితాభ్రశిఖరా

భేషు దేవతాయతనేషు చ। చతుష్పథేషు రథ్యాసు చైత్యేష్వట్టాలకేషు చ ॥౧౧॥ నానాపణ్యసమృద్ధేషు వణిజామాపణేషు
చ। కుటుంబినాం సమృద్ధేషు శ్రీమత్సు భవనేషు చ ॥ ౧౨॥ సభాసు చైవ సర్వాసు వృక్షేష్వాలక్షితేషు చ। ధ్వజాస్సముచ్ఛ్రి
తాశ్చిత్రాః పతాకాశ్చాభవంస్తదా ॥౧౩॥ నటనర్తకసంఘానాం గాయకానాం చ గాయతామ్। మనఃకర్ణసుఖా వాచ
శ్శుశ్రువుశ్చ తతస్తతః ॥ ౧౪॥ రామాభిషేకయుక్తాశ్చ కథాశ్చక్రుర్మిథో జనాః। రామాభిషేకే సంప్రాప్తే చత్వరేషు
గృహేషు చ ॥ ౧౫॥ బాలా అపి క్రీడమానా గృహద్వారేషు సంఘశః। రామాభిషేకసంయుక్తాశ్చక్రురేవం మిథః కథాః ॥
౧౬॥ కృతపుష్పోపహారశ్చ ధూపగంధాధివాసితః। రాజమార్గః కృతశ్శ్రీమాన్ పౌరై రామాభిషేచనే ॥ ౧౭॥ ప్రకాశకర
ణార్థం చ నిశాగమనశంకయా। దీపవృక్షాంస్తథా చక్రురనురథ్యాసు సర్వశః ॥ ౧౮॥ అలంకారం పురస్యైవం కృత్వా త
త్పురవాసినః। ఆకాంక్షమాణా రామస్య యౌవరాజ్యాభిషేచనమ్ ॥ ౧౯॥ సమేత్య సంఘశస్సర్వే చత్వరేషు సభాసు చ
కథయంతో మిథస్తత్ర ప్రశశంసుర్జనాధిపమ్ ॥ ౨౦॥ అహో మహాత్మా రాజాయమిక్ష్వాకుకులనందనః। జ్ఞాత్వా యో వృ
ద్ధమాత్మానం రామం రాజ్యేఽభిషేక్ష్యతి ॥ ౨౧॥ సర్వే హ్యనుగృహీతాస్స్మ యన్నో రామో మహీపతిః। చిరాయ భవితా
గోప్తా దృష్టలోకపరావరః ॥ ౨౨॥ అనుద్ధతమనా విద్వాన్ ధర్మాత్మా భ్రాతృవత్సలః। యథా చ భ్రాతృషు స్నిగ్ధస్తథా
స్మాస్వపి రాఘవః ॥ ౨౩॥ చిరంజీవతు ధర్మాత్మా రాజా దశరథోఽనఘః। యత్ప్రసాదేనాభిషిక్తం రామం ద్రక్ష్యామహే వ
యమ్ ॥ ౨౪॥ ఏవంవిధం కథయతాం పౌరాణాం శుశ్రువుస్తదా। దిగ్భ్యోఽపి శ్రుతవృత్తాంతాః ప్రాప్తా జానపదా జనాః ॥
౨౫॥ తే తు దిగ్భ్యః పురీం ప్రాప్తా ద్రష్టుం రామాభిషేచనమ్। రామస్య పూరయామాసుః పురీం జానపదా జనాః ॥ ౨౬॥ జ
నౌఘైస్తైర్విసర్పద్భిశ్శుశ్రువే తత్ర నిస్వనః। పర్వసూదీర్ణవేగస్య సాగరస్యేవ నిస్వనః ॥ ౨౭॥ తతస్తదింద్రక్షయస
న్నిభం పురం దిదృక్షుభిర్జానపదైరుపాగతైః। సమంతతస్సస్వనమాకులం బభౌ సముద్రయాదోభిరివార్ణవోదకమ్ ॥
౨౮॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే - షష్ఠస్సర్గః. ************************************

జ్ఞాతిదాసీ యతోజాతా కైకేయ్యాస్తు సహోషితా। ప్రాసాదం చంద్రసంకాశమారురోహ యదృచ్ఛయా ॥౧॥
సిక్తరాజపథాం కృత్స్నాం ప్రకీర్ణకమలోత్పలామ్। అయోధ్యాం మంథరా తస్మాత్ప్రాసాదాదన్వవైక్షత ॥ ౨॥ పతా
కాభిర్వరార్హాభిర్ధ్వజైశ్చ సమలంకృతామ్। వృతాం ఛన్నపథైశ్చాపి శిరస్స్నాతజనైర్వృతామ్ ॥ ౩॥ మాల్యమోదకహ
స్తైశ్చ ద్విజేంద్రైరభినాదితామ్। శుక్లదేవగృహద్వారాం సర్వవాదిత్రనిస్వనామ్ ॥౪ ॥ సంప్రహృష్టజనాకీర్ణాం బ్రహ్మ
ఘోషానునాదితామ్। ప్రహృష్టవరహస్త్యశ్వాం సంప్రణర్దితగోవృషామ్ ॥౫॥ ప్రహృష్టముదితైః పౌరైరుచ్ఛ్రితధ్వజమా
లినీమ్। అయోధ్యాం మంథరా దృష్ట్వా పరం విస్మయమాగతా ॥ ౬॥ ప్రహర్షోత్ఫుల్లనయనాం పాండరక్షౌమవాసినీమ్। అవి
దూరే స్థితాం దృష్ట్వా ధాత్రీం పప్రచ్ఛ మంథరా ॥ ౭ ॥ ఉత్తమేనాభిసంయుక్తా హర్షేణార్థపరా సతీ। రామమాతా ధనం
కిన్ను జనేభ్యస్సంప్రయచ్ఛతి ॥ ౮॥ అతిమాత్రం ప్రహర్షోఽయం కిం జనస్య చ శంస మే। కారయిష్యతి కిం వాపి సంప్రహృష్టో
మహీపతిః ॥౯॥ విదీర్యమాణా హర్షేణ ధాత్రీ తు పరయా ముదా। ఆచచక్షేఽథ కుబ్జాయై భూయసీం రాఘవశ్రియమ్ ॥ ౧౦॥
శ్వః పుష్యేణ జితక్రోధం యౌవరాజ్యేన రాఘవమ్। రాజా దశరథో రామమభిషేచయితాఽనఘమ్ ॥ ౧౧॥ ధాత్ర్యాస్తు వ
చనం శ్రుత్వా కుబ్జా క్షిప్రమమర్షితా। కైలాసశిఖరాకారాత్ప్రాసాదాదవరోహత ॥౧౨॥ సా దహ్యమానా కోపేన
మంథరా పాపదర్శినీ। శయానామేత్య కైకేయీమిదం వచనమబ్రవీత్ ॥౧౩॥ ఉత్తిష్ఠ మూఢే కిం శేషే భయం త్వామభివ
ర్తతే। ఉపప్లుతమఘౌఘేన కిమాత్మానం న బుధ్యసే ॥ ౧౪ ॥ అనిష్టే సుభగాకారే సౌభాగ్యేన వికత్థసే। చలం హి తవ సౌభా
గ్యం నద్యాస్స్రోత ఇవోష్ణగే ॥ ౧౫॥ ఏవముక్తా తు కైకేయీ రుష్టయా పరుషం వచః। కుబ్జయా పాపదర్శిన్యా విషాదమగమ
త్పరమ్ ॥ ౧౬ ॥ కైకేయీ త్వబ్రవీత్కుబ్జాం కచ్చిత్ క్షేమం ను మంథరే। విషణ్ణవదనాం హి త్వాం లక్షయే భృశదుఃఖితామ్ ॥
౧౭॥ మంథరా తు వచశ్శ్రుత్వా కైకేయ్యా మధురాక్షరమ్। ఉవాచ క్రోధసంయుక్తా వాక్యం వాక్యవిశారదా ॥౧౮॥ సా విష
ణ్ణతరా భూత్వా కుబ్జా తస్యా హితైషిణీ। విషాదయంతీ ప్రోవాచ భేదయంతీ చ రాఘవమ్ ॥ ౧౯॥ అక్షేమం సుమహద్దేవి ప్ర
వృత్తం త్వద్వినాశనమ్। రామం దశరథో రాజా యౌవరాజ్యేఽభిషేక్ష్యతి ॥ ౨౦ ॥ సాస్మ్యగాధే భయే మగ్నా దుఃఖశోకసమన్వి
తా। దహ్యమానాఽనలేనేవ త్వద్ధితార్థమిహాగతా ॥ ౨౧॥ తవ దుఃఖేన కైకేయి మమ దుఃఖం మహద్భవేత్। త్వద్వృద్ధౌ మమ

వృద్ధిశ్చభవేదత్రనసంశయః॥ ౨౨॥ నరాధిపకులేజాతామహిషీత్వంమహీపతేః। ఉగ్రత్వంరాజధర్మాణాంకథందేవిన
బుధ్యసే॥ ౨౩॥ధర్మవాదీశఠోభర్తాశ్లక్ష్ణవాదీచదారుణః। శుద్ధభావేనజానీషేతేనైవమతిసంధితా॥ ౨౪॥ ఉపస్థితంప్ర
యుంజానస్త్వయిసాంత్వమనర్థకమ్। అర్థేనైవాద్యతేభర్తాకౌసల్యాంయోజయిష్యతి॥ ౨౫॥అపవాహ్యసదుష్టా
త్మాభరతంతవబంధుషు। కాల్యేస్థాపయితారామంరాజ్యేనిహతకంటకే॥ ౨౬ ॥ శత్రుఃపతిప్రవాదేనమాత్రేవహితకా
మ్యయా। ఆశీవిషఇవాంకేనబాలేపరిధృతస్త్వయా॥ ౨౭॥ యథాహికుర్యాత్సర్పోవాశత్రుర్వాప్రత్యుపేక్షితః। రా
జ్ఞాదశరథేనాద్యసపుత్రాత్వంతథాకృతా॥ ౨౮॥పాపేనానృతసాంత్వేనబాలేనిత్యసుఖోచితే। రామంస్థాపయితారా
జ్యేసానుబంధాహతాహ్యసి ॥ ౨౯ ॥ సంప్రాప్తకాలంకైకేయిక్షిప్రంకురుహితంతవ। త్రాయస్వపుత్రమాత్మానం
మాంచవిస్మయదర్శనే॥౩౦॥ మంథరాయావచశ్శ్రుత్వాశయానాసాశుభాననా। ఉత్తస్థౌహర్షసంపూర్ణాచంద్ర
లేఖేవశారదీ॥౩౧॥అతీవసాతుసంహృష్టాకైకేయీవిస్మయాన్వితా।ఏకమాభరణంతస్యైకుబ్జాయైప్రదదౌశుభమ్॥౩౨॥
దత్త్వాత్వాభరణంతస్యైకుబ్జాయైప్రమదోత్తమా। కైకేయీమంథరాందృష్ట్వాపునరేవాబ్రవీదిదమ్॥ ౩౩॥ఇదంతుమం
థరేమహ్యమాఖ్యాసిపరమంప్రియమ్। ఏతన్మేప్రియమాఖ్యాతుఃకింవాభూయఃకరోమితే॥౩౪॥రామేవాభరతేవాహం
విశేషంనోపలక్షయే। తస్మాత్తుష్టాస్మియద్రాజారామంరాజ్యేభిషేక్ష్యతి॥ ౩౫॥ నమేపరంకించిదితస్త్వయాపునఃప్రి
యంప్రియార్హేసువచంవచఃపరం।తథాహ్యవోచస్త్వమతఃప్రియోత్తరంపరంవరంతేప్రదదామిసంవృణు॥ ౩౬॥ ఇ
తిశ్రీమదయోధ్యాకాండే - సప్తమస్సర్గః. ***

మంథరాత్వభ్యసూయైనాముత్సృజ్యాభరణంచతత్। ఉవాచేదంతతోవాక్యంకోపదుఃఖసమన్వితా॥ ౧॥హర్షంకి
మిదమస్థానేకృతవత్యసిబాలిశే। శోకసాగరమధ్యస్థా నాత్మానమవబుధ్యసే॥ ౨॥మనసాప్రహసామిత్వాందేవిదుఃఖార్ది
తాసతీ। యచ్ఛోచితవ్యేహృష్టాసిప్రాప్యేదంవ్యసనంమహత్ ॥౩ ॥ శోచామిదుర్మతిత్వంతేకాహిప్రాజ్ఞాప్రహర్ష
యేత్। అరేస్సపత్నీపుత్రస్యవృద్ధింమృత్యోరివాగతామ్॥ ౪॥భరతాదేవరామస్యరాజ్యసాధారణాద్భయమ్। తద్విచిం
త్యవిషణ్ణాస్మిభయంభీతాద్ధిజాయతే॥ ౫ ॥ లక్ష్మణోహిమహేష్వాసోరామంసర్వాత్మనాగతః। శత్రుఘ్నశ్చాపిభరతం
కాకుత్స్థంలక్ష్మణోయథా॥ ౬॥ ప్రత్యాసన్నక్రమేణాపిభరతస్యైవభామిని। రాజ్యక్రమోవిప్రకృష్టస్తయోస్తావద్యవీ
యసోః॥ ౭॥విదుషఃక్షత్రచారిత్రేప్రాజ్ఞస్యప్రాప్తకారిణః। భయాత్ప్రవేపేరామస్యచింతయంతీతవాత్మజమ్॥ ౮॥సు
భగాఖలుకౌసల్యాయస్యాఃపుత్రోభిషేక్ష్యతే। యౌవరాజ్యేనమహతాశ్వఃపుష్యేణద్విజోత్తమైః॥ ౯॥ప్రాప్తాంసుమ
హతీంప్రీతింప్రతీతాంతాంహతద్విషమ్। ఉపస్థాస్యసికౌసల్యాందాసీవత్త్వంకృతాంజలిః ॥ ౧౦ ॥ ఏవంచేత్త్వంసహా
స్మాభిస్తస్యాఃప్రేష్యాభవిష్యసి। పుత్రశ్చతవరామస్యప్రేష్యభావంగమిష్యతి॥ ౧౧ ॥ హృష్టాఃఖలుభవిష్యంతిరామస్య
పరమాఃస్త్రియః। అప్రహృష్టాఃభవిష్యంతిస్నుషాస్తేభరతక్షయే ॥ ౧౨॥తాందృష్ట్వాపరమప్రీతాంబ్రువంతీంమంథరాంత
తః।రామస్యైవగుణాన్దేవీకైకేయీప్రశశంసహ॥ ౧౩॥ ధర్మజ్ఞోగురుభిర్దాంతఃకృతజ్ఞస్సత్యవాక్ఛుచిః। రామోరా
జ్ఞస్సుతోజ్యేష్ఠోయౌవరాజ్యమతోర్హతి॥ ౧౪ ॥భ్రాతౄన్భృత్యాంశ్చదీర్ఘాయుఃపితృవత్పాలయిష్యతి। సంతప్యసే
కథంకుబ్జేశ్రుత్వారామాభిషేచనమ్॥౧౫॥భరతశ్చాపిరామస్యధ్రువంవర్షశతాత్పరమ్। పితృపైతామహంరాజ్య
మవాప్తాపురుషర్షభః॥ ౧౬ ॥ సాత్వమభ్యుదయేప్రాప్తేవర్తమానేచమంథరే। భవిష్యతిచకల్యాణేకిమర్థంపరిత
ప్యసే॥ ౧౭ ॥ యథామేభరతోమాన్యస్తథాభూయోపిరాఘవః। కౌసల్యాతోతిరిక్తంచసోనుశుశ్రూషతేహిమామ్ ॥
౧౮॥రాజ్యంయదిహిరామస్యభరతస్యాపితత్తదా।మన్యతేహియథాత్మానంతథాభ్రాతౄంస్తురాఘవః॥ ౧౯ ॥కైకే
యీవచనంశ్రుత్వామంథరాభృశదుఃఖితా।దీర్ఘముష్ణంవినిశ్వస్యకైకేయీమిదమబ్రవీత్ ॥ ౨౦ ॥అనర్థదర్శినీమౌ
ర్ఖ్యాన్నాత్మానమవబుధ్యసే। శోకవ్యసనవిస్తీర్ణేమజ్జంతీదుఃఖసాగరే॥౨౧॥ భవితారాఘవోరాజారాఘవస్యచయ
స్సుతః। రాజవంశాత్తుకైకేయిభరతఃపరిహాస్యతే॥ ౨౨॥నహిరాజ్ఞస్సుతాస్సర్వేరాజ్యేతిష్ఠంతిభామిని। స్థాప్యమానేషు
సర్వేషుసుమహాననయోభవేత్ ॥ ౨౩॥ తస్మాజ్జ్యేష్ఠేహికైకేయిరాజ్యతంత్రాణిపార్థివాః। స్థాపయంత్యనవద్యాం
గిగుణవత్స్వితరేష్వపి॥౨౪॥ అసావత్యంతనిర్భగ్నస్తవపుత్రోభవిష్యతి। అనాథవత్సుఖేభ్యశ్చరాజవంశాచ్చవత్సలే॥

౨౫॥సాహంత్వదర్థే సంప్రాప్తా త్వంతు మాం నావబుధ్యసే। సపత్నవృద్ధౌ యా మే త్వం ప్రదేయం దాతుమిచ్ఛసి॥౨౬॥
ధ్రువంతు భరతం రామః ప్రాప్య రాజ్యమకంటకమ్। దేశాంతరం నాయయితా లోకాంతరమథాపి వా॥ ౨౭ ॥ బాల ఏవ
హి మాతుల్యం భరతో నాయితస్త్వయా। సన్నికర్షాచ్చ సౌహార్దం జాయతే స్థావరేష్వపి॥ ౨౮ ॥ భరతస్యాప్యనువశ
శ్శత్రుఘ్నోపి సమంగతః। లక్ష్మణస్తు యథా రామం తథాసౌ భరతం గతః॥౨౯॥ శ్రూయతేహి ద్రుమః కశ్చిచ్ఛేత్తవ్యో వన
జీవిభిః। సంనికర్షాదిషీకాభిర్మోచితః పరమాద్భయాత్॥౩౦॥ గోప్తా హి రామం సౌమిత్రిర్లక్ష్మణం చాపి రాఘవః। అశ్వి
నోరివ సౌభ్రాత్రం తయోర్లోకేషు విశ్రుతం॥౩౧॥ తస్మాన్న లక్ష్మణే రామః పాపం కించిత్కరిష్యతి। రామస్తు భరతే పాపం
కుర్యాదితి న సంశయః॥౩౨॥ తస్మాద్రాజగృహాదేవ వనం గచ్ఛతు తే సుతః। ఏతద్ధి రోచతే మహ్యం భృశం చాపి హితం తవ॥
౩౩॥ ఏవం తే జ్ఞాతిపక్షస్య శ్రేయశ్చైవ భవిష్యతి। యది చేద్భరతో ధర్మాత్పిత్ర్యం రాజ్యమవాప్స్యతి॥౩౪॥ స తే సుఖోచి
తో బాలో రామస్య సహజో రిపుః। సమృద్ధార్థస్య నష్టార్థో భవిష్యతి కథం వశే॥ ౩౫ ॥ అభిద్రుతమివారణ్యే సింహేన గజ
యూథపం। ప్రచ్ఛాద్యమానం రామేణ భరతం త్రాతుమర్హసి॥౩౬॥ దర్పాన్నిరాకృతా పూర్వం త్వయా సౌభాగ్యవత్త
యా। రామమాతా సపత్నీ తే కథం వైరం న యాతయేత్॥౩౭॥ యదా హి రామః పృథివీమవాప్స్యతే ప్రభూతరత్నాకర
శైలపట్టణాం। తదా గమిష్యస్యశుభం పరాభవం సహైవ దీనా భరతేన భామిని॥ ౩౮॥ యదా హి రామః పృథివీమవాప్స్యతి
ధ్రువం ప్రణష్టో భరతో భవిష్యతి। అతో హి సంచింతయ రాజ్యమాత్మజే పరస్య చైవాద్య వివాసకారణమ్॥ ఇతి అష్టమస్సర్గః.

ఏవముక్తా తు కైకేయీ క్రోధేన జ్వలితాననా। దీర్ఘముష్ణం వినిశ్వస్య మంథరామిదమబ్రవీత్॥౧॥ అద్య రామమి
తః క్షిప్రం వనం ప్రస్థాపయామ్యహమ్। యౌవరాజ్యే చ భరతం క్షిప్రమేవాభిషేచయే॥౨॥ ఇదం త్విదానీం సంపశ్య కేనోపా
యేన మంథరే। భరతః ప్రాప్నుయాద్రాజ్యం న తు రామః కథంచన॥౩॥ ఏవముక్తా తయా దేవ్యా మంథరా పాపదర్శినీ। రా
మార్థముపహింసంతీ కైకేయీమిదమబ్రవీత్॥౪॥ హంతేదానీం ప్రవక్ష్యామి కైకేయి శ్రూయతాం చ మే। యథా తే
భరతో రాజ్యం పుత్రః ప్రాప్స్యతి కేవలమ్॥౫॥ కిం న స్మరసి కైకేయి స్మరంతీ వా నిగూహసే। యదుచ్యమానమాత్మార్థం మ
త్తస్త్వం శ్రోతుమిచ్ఛసి॥౬॥ మయోచ్యమానం యది తే శ్రోతుం ఛందో విలాసిని। శ్రూయతామభిధాస్యామి శ్రుత్వా చా
పి విమృశ్యతామ్॥౭॥ శ్రుత్వైవం వచనం తస్యా మంథరాయాస్తు కైకయీ। కించిదుత్థాయ శయనాత్స్వాస్తీర్ణాదిదమబ్ర
వీత్॥౮॥ కథయ త్వం మమోపాయం కేనోపాయేన మంథరే। భరతః ప్రాప్నుయాద్రాజ్యం న తు రామః కథంచన॥౯॥ ఏవ
ముక్తా తయా దేవ్యా మంథరా పాపదర్శినీ। రామార్థముపహింసంతీ కుబ్జా వచనమబ్రవీత్॥౧౦॥ తవ దైవాసురే యుద్ధే సహ
రాజర్షిభిః పతిః। అగచ్ఛత్త్వాముపాదాయ దేవరాజస్య సాహ్యకృత్॥౧౧॥ దిశమాస్థాయ వై దేవి దక్షిణాం దండకాన్ప్రతి। వై
జయంతమితి ఖ్యాతం పురం యత్ర తిమిధ్వజః॥౧౨॥ స శంబర ఇతి ఖ్యాతశ్శతమాయో మహాసురః। దదౌ శక్రస్య సంగ్రామం
దేవసంఘైరనిర్జితః॥౧౩॥ తస్మిన్మహతి సంగ్రామే పురుషాన్క్షతవిక్షతాన్। రాత్రౌ ప్రసుప్తాన్ఘ్నంతి స్మ తరసాసాద్య
రాక్షసాః॥౧౪॥ తత్రాకరోన్మహద్యుద్ధం రాజా దశరథస్తదా। అసురైశ్చ మహాబాహుశ్శస్త్రైశ్చ శకలీకృతః॥౧౫॥ అప
వాహ్య త్వయా దేవి సంగ్రామాన్నష్టచేతనః। తత్రాపి విక్షతశ్శస్త్రైః పతిస్తే రక్షితస్త్వయా॥౧౬॥ తుష్టేన తేన దత్తౌ తే
ద్వౌ వరౌ శుభదర్శనే। స త్వయోక్తః పతిర్దేవి యదేచ్ఛేయం తదా వరౌ॥౧౭॥ గృహ్ణీయామితి తత్తేన తథేత్యుక్తం మహాత్మ
నా। అనభిజ్ఞా హ్యహం దేవి త్వయైవ కథితా పురా॥౧౮॥ కథైషా తవ తు స్నేహాన్మనసా ధార్యతే మయా। రామాభిషేకసం
భారాన్నిగృహ్య వినివర్తయ॥౧౯॥ తౌ వరౌ యాచ భర్తారం భరతస్యాభిషేచనమ్। ప్రవ్రాజనం చ రామస్య త్వం వర్షా
ణి చతుర్దశ॥౨౦॥ చతుర్దశ హి వర్షాణి రామే ప్రవ్రాజితే వనమ్। ప్రజాభావగతస్నేహః స్థిరః పుత్రో భవిష్యతి॥౨౧॥
క్రోధాగారం ప్రవిశ్యాద్య క్రుద్ధేవాశ్వపతేస్సుతే। శేష్వానంతర్హితాయాం త్వం భూమౌ మలినవాసినీ॥ ౨౨॥ మా స్మై
నం ప్రత్యుదీక్షేథా మా చైనమభిభాషథాః। రుదంతీ చాపి తం దృష్ట్వా జగత్యాం శోకలాలసా॥౨౩॥ దయితా త్వం సదా భర్తు
రత్ర మే నాస్తి సంశయః। త్వత్కృతే చ మహారాజో విశేదపి హుతాశనమ్॥౨౪॥ న త్వాం క్రోధయితుం శక్తో న క్రుద్ధాం ప్ర
త్యుదీక్షితుమ్। తవ ప్రియార్థం రాజా హి ప్రాణానపి పరిత్యజేత్॥౨౫॥ న హ్యతిక్రమితుం శక్తస్తవ వాక్యం మహీపతిః।
మందస్వభావే బుధ్యస్వ సౌభాగ్యబలమాత్మనః॥౨౬॥ మణిముక్తాసువర్ణాని రత్నాని వివిధాని చ। దద్యాద్దశరథో రాజా మా

స్మతేమామనఃకృథాః॥౨౭॥యౌతౌదైవాసురేయుద్ధేవరౌదశరథోదదాత్।తౌస్మారయమహాభాగేసోర్థోమాత్వామతిక్ర
మేత్॥౨౮॥యదాసతేవరందద్యాత్స్వయముత్థాప్యరాఘవః।వ్యవస్థాప్యమహారాజంత్వమిమంవృణుయావరమ్॥౨౯॥
రామంప్రవ్రాజయారణ్యేనవవర్షాణిపంచచ।భరతఃక్రియతాంరాజాపృథివ్యాఃపార్థివర్షభ॥౩౦॥చతుర్దశ
హివర్షాణిరామేప్రవ్రాజితేవనమ్।రూఢశ్చకృతమూలశ్చశేషంస్థాస్యతితేసుతః॥౩౧॥రామప్రవ్రాజనంచైవదేవి
యాచస్వతంవరమ్।ఏవంసిధ్యంతిపుత్రస్యసర్వార్థాస్తవభామిని॥౩౨॥ఏవంప్రవ్రాజితశ్చైవరామోరామోభవి
ష్యతి।భరతశ్చహతామిత్రస్తవరాజాభవిష్యతి॥౩౩॥యేనకాలేనరామశ్చవనాత్ప్రత్యాగమిష్యతి।తేనకాలేనపుత్రస్తే
కృతమూలోభవిష్యతి॥౩౪॥సంగృహీతమనుష్యశ్చసుహృద్భిస్సార్థమాత్మవాన్।ప్రాప్తకాలంతుతేమన్యేరాజానంవీ
తసాధ్వసా॥౩౫॥రామాభిషేకసంకల్పాన్నిగృహ్యావినివర్తయ।అనర్థమర్థరూపేణగ్రాహితాసాతతస్తయా॥౩౬॥
హృష్టాప్రతీతాకైకేయీమంథరామిదమబ్రవీత్।సాహివాక్యేనకుబ్జాయాఃకిశోరీవోత్పథంగతా॥౩౭॥కైకేయీవిస్మ
యంప్రాప్తాపరంపరమదర్శనా।కుబ్జేత్వాంనాభిజానామిశ్రేష్ఠాంశ్రేష్ఠాభిధాయినీమ్॥౩౮॥పృథివ్యామసికుబ్జానాము
త్తమాబుద్ధినిశ్చయే।త్వమేవతుమమార్థేషునిత్యయుక్తాహితైషిణీ॥౩౯॥నాహంసమవబుధ్యేయంకుబ్జేరాజ్ఞశ్చికీర్షితమ్।
సంతిదుస్సంస్థితాఃకుబ్జావక్రాఃపరమదారుణాః॥౪౦॥త్వంపద్మమివవాతేనసన్నతాప్రియదర్శనా।ఉరస్తేభినివిష్టంవై
యావత్స్కంధాత్సమున్నతమ్॥౪౧॥అధస్తాచ్చోదరంశాతంసునాభమివలజ్జితమ్।ప్రతిపూర్ణంచజఘనంసుపీనౌచప
యోధరౌ॥౪౨॥విమలేందుసమంవక్త్రమహోరాజసిమంథరే।జఘనంతవనిర్మృష్టంరశనాదామశోభితమ్॥౪౩॥జం
ఘేభృశముపన్యస్తేపాదౌచాప్యాయతావుభౌ।త్వమాయతాభ్యాంసక్థిభ్యాంమంథరేక్షౌమవాసిని॥౪౪॥అగ్రతోమమ
గచ్ఛంతీరాజహంసీవరాజసే।ఆసన్యాశ్శంబరేమాయాస్సహస్రమసురాధిపే॥౪౫॥సర్వాస్త్వయినివిష్టాస్తాభూ
యశ్చాన్యాస్సహస్రశః।తవేదంస్థగుయద్దీర్ఘంరథఘోణమివాయతమ్॥౪౬॥మతయఃక్షత్రవిద్యాశ్చమాయాశ్చా
త్రవసంతితే।అత్రతేప్రతిమోక్ష్యామిమాలాంకుబ్జేహిరణ్మయీమ్॥౪౭॥అభిషిక్తేచభరతేరాఘవేచవనంగతే।జాత్యే
నచసువర్ణేనసునిష్టప్తేనమంథరే॥౪౮॥లబ్ధార్థాచప్రతీతాచలేపయిష్యామితేస్థగు।ముఖేచతిలకంచిత్రంజాతరూపమ
యంశుభమ్॥౪౯॥కారయిష్యామితేకుబ్జేశుభాన్యాభరణానిచ।పరిధాయశుభేవస్త్రేదేవతేవచరిష్యసి॥౫౦॥చంద్రమాహ్వ
యమానేనముఖేనాప్రతిమాననా।గమిష్యసిగతింముఖ్యాంగర్వయంతీద్విషజ్జనే॥౫౧॥తవాపికుబ్జాఃకుబ్జాయాస్సర్వా
భరణభూషితాః।పాదౌపరిచరిష్యంతియథైవత్వంసదామమ॥౫౨॥ఇతిప్రశస్యమానాసాకైకేయీమిదమబ్రవీత్।శ
యానాంశయనేశుభ్రేవేద్యామగ్నిశిఖామివ॥౫౩॥గతోదకేసేతుబంధోనకల్యాణివిధీయతే।ఉత్తిష్ఠకురుకల్యాణంరా
జానమనుదర్శయ॥౫౪॥తదాప్రోత్సాహితాదేవీగత్వామంథరయాసహ।క్రోధాగారంవిశాలాక్షీసౌభాగ్యమదగర్వి
తా॥౫౫॥అనేకశతసాహస్రంముక్తాహారంవరాంగనా।అవముచ్యవరార్హాణిశుభాన్యాభరణానిచ॥౫౬॥తతోహేమోప
మాతత్రకుబ్జావాక్యవశంగతా।సంవిశ్యభూమౌకైకేయీమంథరామిదమబ్రవీత్॥౫౭॥ఇహవామాంమృతాంకుబ్జేనృ
పాయావేదయిష్యసి।వనంతురాఘవేప్రాప్తేభరతఃప్రాప్స్యతిక్షితిమ్॥౫౮॥సువర్ణేననమేహ్యర్థోనరత్నైర్నచభూ
షణైః।ఏషమేజీవితస్యాంతోరామోయద్యభిషిచ్యతే॥౫౯॥అథోపునస్తాంమహిషీంమహీక్షితోవచోభిరత్యర్థమహాప
రాక్రమైః।ఉవాచకుబ్జాభరతస్యమాతరంహితంవచోరామముపేత్యచాహితమ్॥౬౦॥ప్రవత్స్యతేరాజ్యమిదంహిరా
ఘవోయదిధ్రువంత్వంససుతాచతప్స్యసే।అతోహికల్యాణియతస్వతత్తథాయథాసుతస్తేభరతోభిషేక్ష్యతే॥౬౧॥తదా
తివిద్ధామహిషీతుకుబ్జయాసమాహతావాగిషుభిర్ముహుర్ముహుః।నిధాయహస్తౌహృదయేతివిస్మితాశశంసకుబ్జాంకుపి
తాపునఃపునః॥౬౨॥యమస్యవామాంవిషయంగతామితోనిశామ్యకుబ్జేప్రతివేదయిష్యసి।వనంగతేవాసుచిరాయరాఘ
వేసమృద్ధకామోభరతోభవిష్యతి॥౬౩॥అహంహినైవాస్తరణానినస్రజోనచందనంనాంజనపానభోజనమ్।నకించిదిచ్ఛా
మినచేహజీవితంనచేదితోగచ్ఛతిరాఘవోవనమ్॥౬౪॥అథైతదుక్త్వావచనంసుదారుణంనిధాయసర్వాభరణానిభామినీ।
అసంవృతామాస్తరణేనమేదినీంతదాధిశిశ్యేపతితేవకిన్నరీ॥౬౫॥ఉదీర్ణసంరంభతమోవృతాననాతథావముక్తోత్తమమా
ల్యభూషణా।నరేంద్రపత్నీవిమనాబభూవసాతమోవృతాద్యౌరివమగ్నతారకా॥ఇతిశ్రీమదయోధ్యాకాండేనవమస్సర్గః

విదర్శితా యథా దేవీ కుబ్జయా పాపయా భృశమ్। తథా శేతే స్మ సా భూమా దిగ్ధవిద్ధేవ కిన్నరీ॥౧॥ నిశ్చిత్య మనసా కృ
త్యం సా సమ్యగితి భామినీ। మంథరాయై శనైస్సర్వమాచచక్షే విచక్షణా ॥ ౨ ॥ సా దీనా నిశ్చయం కృత్వా మంథరా వాక్య
మోహితా। నాగకన్యేవ నిశ్వస్య దీర్ఘముష్ణం చ భామినీ॥౩॥ ముహూర్తం చింతయామాస మార్గమాత్మసుఖావహం
సా సుహృచ్చార్థకామా చ తం నిశమ్య సునిశ్చయమ్ ॥ ౪ ॥ బభూవ పరమప్రీతా సిద్ధిం ప్రాప్యేవ మంథరా । అథ సా
రుషితా దేవీ సమ్యక్కృత్వా వినిశ్చయమ్ ॥ ౫ ॥ సంవివేశాబలా భూమౌ నివేశ్య భృకుటిం ముఖే । తతశ్చిత్రాణి
మాల్యాని దివ్యాన్యాభరణాని చ॥ ౬॥ అపవిద్ధాని కైకేయ్యా తాని భూమిం ప్రపేదిరే। తయా తాన్యపవిద్ధాని మాల్యాన్యా
భరణాని చ॥౭॥ అశోభయంత వసుధాం నక్షత్రాణి యథా నభః। క్రోధాగారే చ పతితా సా బభౌ మలినాంబరా॥౮॥ ఏకవె
ణీం దృఢం బద్ధ్వా గతసత్త్వేవ కిన్నరీ। ఆజ్ఞాప్య తు మహారాజో రాఘవస్యాభిషేచనమ్॥ ౯ ॥ ఉపస్థానమనుజ్ఞాప్య ప్రవివేశ ని
వేశనమ్। అద్య రామాభిషేకో వై ప్రసిద్ధ ఇతి జజ్ఞివాన్॥౧౦॥ ప్రియార్హం ప్రియమాఖ్యాతుం వివేశాంతఃపురం వశీ। స కై
కేయ్యా గృహం శ్రేష్ఠం ప్రవివేశ మహాయశాః॥౧౧॥ పాండరాభ్రమివాకాశే రాహుయుక్తం నిశాకరః। శుకబర్హిణ
సంఘుష్టం క్రౌంచహంసరుతాయుతమ్॥౧౨॥ వాదిత్రరవసంఘుష్టం కుబ్జావామనికాయుతమ్। లతాగృహైశ్చిత్రగృహై
శ్చంపకాశోకశోభితైః॥౧౩॥ దాంతరాజతసౌవర్ణవేదికాభిస్సమాయుతమ్। నిత్యపుష్పఫలైర్వృక్షైర్వాపీభిశ్చోపశోభి
తమ్॥౧౪॥ దాంతరాజతసౌవర్ణైస్సంవృతం పరమాసనైః। వివిధైరన్నపానైశ్చ భక్ష్యైశ్చ వివిధైరపి॥౧౫॥ ఉపపన్నం మ
హార్హైశ్చ భూషణైస్త్రిదివోపమం। తత్ప్రవిశ్య మహారాజస్స్వమంతఃపురమృద్ధిమత్॥౧౬॥ న దదర్శ ప్రియాం రాజా
కైకేయీం శయనోత్తమే। స కామబలసంయుక్తో రత్యర్థం మనుజాధిపః॥౧౭॥ అపశ్యన్దయితాం భార్యాం పప్రచ్ఛ విషసా
ద చ। న హి తస్య పురా దేవీ తాం వేలామత్యవర్తత॥౧౮॥ న చ రాజా గృహం శూన్యం ప్రవివేశ కదాచన। తతో గృహగతో రా
జా కైకేయీం పర్యపృచ్ఛత॥౧౯॥ యథాపూర్వమవిజ్ఞాయ స్వార్థలిప్సుమపండితాం। ప్రతిహారీ త్వథోవాచ సంత్రస్తా
సుకృతాంజలిః॥౨౦॥ దేవ దేవీ భృశం క్రుద్ధా క్రోధాగారమభిద్రుతా। ప్రతిహార్యా వచశ్శ్రుత్వా రాజా పరమదుర్మనాః॥
౨౧ ॥ విషసాద పునర్భూయో లులితవ్యాకులేంద్రియః। తత్ర తాం పతితాం భూమౌ శయానామతథోచితాం॥ ౨౨॥ ప్రత
ప్త ఇవ దుఃఖేన సోఽపశ్యజ్జగతీపతిః। స వృద్ధస్తరుణీం భార్యాం ప్రాణేభ్యోఽపి గరీయసీం॥౨౩॥ అపాపః పాపసంకల్పాం దదర్శ
ధరణీతలే। లతామివ వినిష్కృత్తాం పతితాం దేవతామివ॥౨౪॥ కిన్నరీమివ నిర్ధూతాం చ్యుతామప్సరసం యథా। మాయా
మివ పరిభ్రష్టాం హరిణీమివ సంయతామ్॥౨౫॥ కరేణుమివ దిగ్ధేన విద్ధాం మృగయునా వనే। మహాగజ ఇవారణ్యే స్నేహాత్పరి
మమర్శ తామ్ ॥ ౨౬ ॥ పరిమృశ్య చ పాణిభ్యామభిసంత్రస్తచేతనః । కామీ కమలపత్రాక్షీమువాచ వనితామిదమ్॥
౨౭॥ న తేఽహమభిజానామి క్రోధమాత్మని సంశ్రితమ్। దేవి కేనాభియుక్తాసి కేన వాసి విమానితా॥౨౮॥ యదిదం మమ దుః
ఖాయ శేషే కల్యాణి పాంసుషు। భూమౌ శేషే కిమర్థం త్వం మయి కల్యాణి జీవతి॥౨౯॥ భూతోపహతచిత్తేవ మమ చిత్తప్ర
మాథినీ। సంతి మే కుశలా వైద్యాస్త్వభితుష్టాశ్చ సర్వశః॥ ౩౦॥ సుఖితాం త్వాం కరిష్యంతి వ్యాధిమాచక్ష్వ భామిని। కస్య
వా తే ప్రియం కార్యం కేన వా విప్రియం కృతమ్॥౩౧॥ కః ప్రియం లభతామద్య కో వా సుమహదప్రియమ్। మా రోదీర్మా చ
కార్షీస్త్వం దేవి సంపరిశోషణం॥ ౩౨॥ అవధ్యో వధ్యతాం కో వా కో వా వధ్యో విముచ్యతాం। దరిద్రః కో భవత్వాఢ్యో
ద్రవ్యవాన్వాప్యకించనః॥ ౩౩॥ అహం చైవ మదీయాశ్చ సర్వే తవ వశానుగాః। న తే కించిదభిప్రాయం వ్యాహంతుమహ
ముత్సహే॥౩౪॥ ఆత్మనో జీవితేనాపి బ్రూహి యన్మనసేచ్ఛసి। బలమాత్మని జానంతీ న మాం శంకితుమర్హసి॥ ౩౫ ॥ క
రిష్యామి తవ ప్రీతిం సుకృతేనాపి తే శపే। యావదావర్తతే చక్రం తావతీ మే వసుంధరా॥౩౬॥ ప్రాచీనాస్సింధుసౌవీరా
స్సౌరాష్ట్రా దక్షిణాస్తథా। వంగాంగమగధా మత్స్యాస్సమృద్ధాః కాశికోసలాః॥ ౩౭ ॥ తత్ర జాతం చ మే ద్రవ్యం ధనధా
న్యమజావికం। తతో వృణీష్వ కైకేయి యద్యత్త్వం మనసేచ్ఛసి॥౩౮॥ కిమాయాసేన తే భీరు ఉత్తిష్ఠోత్తిష్ఠ శోభనే। తత్త్వం మే
బ్రూహి కైకేయి యతస్తే భయమాగతమ్॥౩౯॥ తత్తే వ్యపనయిష్యామి నీహారమివ భాస్కరః। తథోక్తా సా సమాశ్వస్తా వ
క్తుకామా తదప్రియమ్॥౪౦॥ పరిపీడయితుం భూయో భర్తారముపచక్రమే॥౪౧॥ శ్రీమదయోధ్యాకాండే-దశమస్సర్గః
తం మన్మథశరైర్విద్ధం కామవేగవశానుగమ్। ఉవాచ పృథివీపాలం కైకేయీ దారుణం వచః॥౧॥ నాస్మి విప్రకృతా దేవ కే

నదిన్నవమానితా।అభిప్రాయస్తుమేకశ్చిత్తమిచ్ఛామిత్వయాకృతమ్॥౨॥ప్రతిజ్ఞాంప్రతిజానీష్వయదిత్వంకర్తుమిచ్ఛసి।
అథతద్వ్యాహరిష్యామియదభిప్రార్థితంమయా॥౩॥తామువాచమహాతేజాః కైకేయీమీషదుత్స్మితః।కామీహాస్తేన
సంగృహ్యమూర్ధజేషుశుచిస్మితామ్॥౪॥అవలిప్తేనజానీషేత్వత్తః ప్రియతమామమ।మనుజోమనుజవ్యాఘ్రాద్రామా
దన్యోనవిద్యతే॥౫॥తేనాజయ్యేనముఖ్యేనరాఘవేణమహాత్మనా।శపేతేజీవనార్హేణబ్రూహియన్మనసేచ్ఛసి॥౬॥యం
ముహూర్తమపశ్యంస్తునజీవేయమహంధ్రువమ్।తేనరామేణకైకేయిశపేతేవచనక్రియాం॥౭॥ఆత్మనావాత్మజైశ్చా
న్యైర్వృణేయంమనుజర్షభమ్।తేనరామేణకైకేయిశపేతెవచనక్రియామ్॥౮॥భద్రేహృదయమప్యేతదనుమృశ్యో
ద్ధరస్వమే।ఏతత్సమీక్ష్యకైకేయిబ్రూహియత్సాధుమన్యసే॥౯॥బలమాత్మనిజానంతీనమాంశంకితుమర్హసి।కరిష్యా
మితవప్రీతింసుకృతేనాపితేశపే॥౧౦॥సాతదర్థమనాదేవీతమభిప్రాయమాగతమ్।నిర్మాధ్యస్థ్యాచ్చహర్షాచ్చబభాషే
దుర్వచంవచః॥౧౧॥తేనవాక్యేనసంహృష్టాతమభిప్రాయమాత్మనః।వ్యాజహారమహాఘోరమభ్యాగతమివాంతకమ్॥
౧౨॥యథాక్రమేణశపసివరంమమదదాసిచ।తచ్ఛృణ్వంతుత్రయస్త్రింశద్దేవాస్సాగ్నిపురోగమాః॥౧౩॥చంద్రాది
త్యౌనభశ్చైవగ్రహారాత్ర్యహనీదిశః।జగచ్చపృథివీచేయంసగంధర్వాసరాక్షసా॥౧౪॥నిశాచరాణిభూతానిగృహే
షుగృహదేవతాః।యానిచాన్యానిభూతానిజానీయుర్భాషితంతవ॥౧౫॥సత్యసంధోమహాతేజాధర్మజ్ఞస్సుసమాహితః
వరంమమదదాత్యేషతన్మేశృణ్వంతుదేవతాః॥౧౬॥ఇతిదేవీమహేష్వాసంపరిగృహ్యాభిశస్యచ।తతఃపరమువాచేదంవరదం
కామమోహితమ్॥౧౭॥స్మరరాజన్పురావృత్తంతస్మిన్దైవాసురేరణే। తత్రచాచ్యావయచ్ఛత్రుస్తవజీవితమంతరా॥
౧౮॥తత్రచాపిమయాదేవయత్త్వంసమభిరక్షితః।జాగ్రత్యాయతమానాయాస్తతోమేప్రదదౌవరౌ॥౧౯॥తౌతుదత్తౌవ
రౌదేవనిక్షేపంమృగయామ్యహమ్। తవైవపృథివీపాలసకాశేసత్యసంగర॥౨౦॥తత్ప్రతిశ్రుత్యధర్మేణనచేద్దాస్యసి
మేవరమ్। అద్యైవహిప్రహాస్యామిజీవితంత్వద్విమానితా॥౨౧॥వాఙ్మాత్రేణతదారాజాకైకేయ్యాస్స్వవశీకృతః।ప్రచ
స్కందవినాశాయపాశంమృగఇవాత్మనః॥౨౨॥తతఃపరమువాచేదంవరదంకామమోహితం।వరౌమేయౌమహారాజత్వ
యాదత్తౌమహీపతే॥౨౩॥తౌతావదహమద్యైవవక్ష్యామిశృణుమేవచః। యోభిషేకసమారంభోరాఘవస్యోపకల్పితః॥
౨౪॥అనేనైవాభిషేకేణభరతోమేభిషిచ్యతామ్।యోద్వితీయోవరోదేవదత్తఃప్రీతేనమేత్వయా॥౨౫॥తదాదైవాసు
రేయుద్ధేతస్యకాలోయమాగతః।నవపంచచవర్షాణిదండకారణ్యమాశ్రితః॥౨౬॥చీరాజినజటాధారీరామోభవతుతాప
సః।భరతోభజతామద్యయౌవరాజ్యమకంటకమ్॥౨౭॥ఏషమేపరమఃకామోదత్తమేవవరంవృణే।అద్యచైవహిపశ్యేయం
ప్రయాంతంరాఘవంవనమ్॥౨౮॥సరాజరాజోభవసత్యసంగరఃకులంచశీలంచహిరక్షజన్మచ। పరత్రవాసేహివదంత్య
నుత్తమంతపోధనాస్సత్యవచోహితంనృణామ్॥ఇతిశ్రీమదయోధ్యాకాండే-ఏకాదశస్సర్గః***************

తతఃశ్రుత్వామహారాజఃకైకేయ్యాదారుణంవచః। చింతామభిసమాపేదేముహూర్తంప్రతతాపచ॥ ౧॥కింనుమే
యదివాస్వప్నశ్చిత్తమోహోపివామమ। అనుభూతోపసర్గోవామనసోవాప్యుపద్రవః॥ ౨॥ ఇతిసంచింత్యతద్రా
జానాధ్యగచ్ఛత్తదాసుఖమ్। ప్రతిలభ్యచిరాత్సంజ్ఞాంకైకేయీవాక్యతాడితః॥ ౩ ॥ వ్యథితోవిక్లబశ్చైవవ్యాఘ్రీందృ
ష్ట్వాయథామృగః। అసంవృతాయామాసీనోజగత్యాందీర్ఘముచ్ఛ్వసన్ ॥ ౪ ॥ మండలేపన్నగోరుద్ధోమంత్రైరివమ
హావిషః। అహోధిగితిసామర్షోవాచముక్త్వానరాధిపః॥ ౫॥ మోహమాపేదివాన్భూయశ్శోకోపహతచేతనః।చిరే
ణతునృపస్సంజ్ఞాంప్రతిలభ్యసుదుఃఖితః॥౬॥ కైకేయీమబ్రవీత్క్రుద్ధఃప్రదహన్నివచక్షుషా। నృశంసేదుష్టచారిత్రేకుల
స్యాస్యవినాశిని॥ ౭॥ కింకృతంతవరామేణపాపంపాపేమయాపివా । సదాతేజననీతుల్యాంవృత్తింవహతిరాఘవః॥ ౮॥
తస్యైవత్వమనర్థాయకిన్నిమిత్తమిహోద్యతా। త్వంమయాత్మవినాశార్థంభవనంస్వంప్రవేశితా ॥ ౯ ॥ అవిజ్ఞా
నాన్నృపసుతావ్యాలీతీక్ష్ణవిషాయథా। జీవలోకోయదాసర్వోరామస్యాహగుణస్తవమ్ ॥ ౧౦ ॥ అపరాధంకముద్దిశ్య
త్యక్ష్యామీష్టమహంసుతమ్। కౌసల్యాంవాసుమిత్రాంవాత్యజేయమపివాశ్రియమ్ ॥ ౧౧॥ జీవితంవాత్మనోరామం
నత్వేవపితృవత్సలమ్। పరాభవతిమేప్రీతిర్దృష్ట్వాతనయమగ్రజమ్॥ ౧౨ ॥ అపశ్యతస్తుమేరామంనష్టాభవతిచేతనా । తి
ష్ఠేల్లోకోవినాసూర్యంసస్యంవాసలిలంవినా॥ ౧౩॥ నతురామంవినాదేహేతిష్ఠేత్తుమమజీవితమ్।తదలంత్యజ్యతామే

మనిశ్చయంపాపనిశ్చయే॥ ౧౪॥ అపితేచరణౌమూర్ధ్నాస్పృశామ్యేషప్రసీదమే। కిమిదంచింతితంపాపేత్వయాపర
మదారుణమ్॥ ౧౫॥ అథజిజ్ఞాససేమాంత్వంభరతస్యప్రియాప్రియే। అస్తుయత్తత్త్వయాపూర్వంవ్యాహృతంరాఘవం
ప్రతి॥ ౧౬॥ సమేజ్యేష్ఠసుతఃశ్రీమాన్ధర్మజ్యేష్ఠఇతీహమే। తత్త్వయాప్రియవాదిన్యాసేవార్థంకథితంభవేత్॥ ౧౭
తచ్ఛ్రుత్వాశోకసంతప్తాసంతాపయసిమాంభృశమ్। ఆవిష్టాసిగృహేశూన్యేసాత్వంపరవశంగతా॥ ౧౮ ॥ ఇక్ష్వాకూ
ణాంకులేదేవిసంప్రాప్తస్సుమహానయమ్। అనయోనయసంపన్నేయత్రతేవికృతామతిః॥ ౧౯ ॥ నహికించిదయుక్తం
వావిప్రియంవాపురామమ। అకరోస్త్వంవిశాలాక్షితేననశ్రద్దధామ్యహం॥ ౨౦॥ ననుమేరాఘవస్తుల్యోభరతేనమహా
త్మనా। బహుశోహిస్మబాలేత్వంకథాఃకథయసేమమ॥ ౨౧ ॥ తస్యధర్మాత్మనోదేవివనేవాసంయశస్వినః। కథంరోచ
యసేభీరునవవర్షాణిపంచచ॥ ౨౨ ॥ అత్యంతసుకుమారస్యతస్యధర్మేధృతాత్మనః। కథంరోచయసేవాసమరణ్యేభృశ
దారుణే॥ ౨౩ ॥ రోచయస్యభిరామస్యరామస్యప్రియదర్శనే। తవశుశ్రూషమాణస్యకిమర్థంవిప్రవాసనం॥ ౨౪॥
రామోపిభరతాద్భూయస్తవశుశ్రూషతేసదా। విశేషంత్వయితస్మాత్తుభరతస్యనలక్షయే॥ ౨౫॥ శుశ్రూషాంగౌరవం
చైవప్రమాణంవచనక్రియాం। కస్తేభూయస్తరాంకుర్యాదన్యత్రమనుజర్షభాత్॥ ౨౬ ॥ బహూనాంస్త్రీసహస్రా
ణాంబహూనాంచోపజీవినాం। పరివాదోపవాదోవారాఘవేనోపపద్యతే॥ ౨౭ ॥ సాంత్వయన్సర్వభూతానిరామ
శ్శుద్ధేనచేతసా। గృహ్ణాతిమనుజవ్యాఘ్రఃప్రియైర్విషయవాసినః॥ ౨౮॥ సత్యేనలోకాఞ్జయతిదీనాన్దానేనరాఘవః। గు
రూఞ్ఛుశ్రూషయావీరోధనుషాయుధిశాత్రవాన్॥ ౨౯॥ సత్యందానంతపస్త్యాగోమిత్రతాశౌచమార్జవమ్। విద్యా
చగురుశుశ్రూషాధ్రువాణ్యేతానిరాఘవే॥ ౩౦॥ తస్మిన్నార్జవసంపన్నేదేవదేవోపమేకథమ్। పాపమాశంససేరామే
మహర్షిసమతేజసి॥ ౩౧॥ నస్మరామ్యప్రియంవాక్యంలోకస్యప్రియవాదినః। సకథంత్వత్కృతేరామంవక్ష్యామిప్రి
యమప్రియమ్॥ ౩౨॥ క్షమాయస్మిన్దమస్త్యాగస్సత్యంధర్మఃకృతజ్ఞతా। అప్యహింసాచభూతానాంతమృతేకాగతిర్మ
మ॥ ౩౩॥ మమవృద్ధస్యకైకేయిగతాంతస్యతపస్వినః। దీనంలాలప్యమానస్యకారుణ్యంకర్తుమర్హసి॥ ౩౪॥ పృథివ్యాంసా
గరాంతాయాంయత్కించిదధిగమ్యతే। తత్సర్వంతవదాస్యామిమాచత్వాంమన్యురావిశేత్॥ ౩౫॥ అంజలింకుర్మికైకేయి
పాదౌచాపిస్పృశామితే। శరణంభవరామస్యమాధర్మోమామిహస్పృశేత్॥ ౩౬॥ ఇతిదుఃఖాభిసంతప్తంవిలపంతమచే
తనమ్। ఘూర్ణమానంమహారాజంశోకేనసమభిప్లుతమ్॥ ౩౭॥ పారంశోకార్ణవస్యాశుప్రలపంతంపునఃపునః। ప్రత్యువా
చాథకైకేయీరౌద్రారౌద్రతరంవచః॥ ౩౮॥ యదిదత్త్వావరౌరాజన్పునఃప్రత్యనుతప్యసే। ధార్మికత్వంకథంవీరపృ
థివ్యాంకథయిష్యసి॥ ౩౯॥ యదాసమేతాబహవస్త్వయారాజర్షయస్సహ। కథయిష్యంతిధర్మజ్ఞతత్రకింప్రతివక్ష్యసి
౪౦॥ యస్యాఃప్రయత్నేజీవామియాచమామభ్యపాలయత్। తస్యాఃకృతంమయామిథ్యాకైకేయ్యాఇతివక్ష్యసి॥ ౪౧॥
కిల్బిషత్వంనరేంద్రాణాంకరిష్యసినరాధిప। యోదత్త్వావరమద్యైవపునరన్యానిభాషసే॥ ౪౨॥ శైబ్యశ్శ్యేనకపోతీయే
స్వమాంసంపక్షిణేదదౌ। అలర్కశ్చక్షుషీదత్త్వాజగామగతిముత్తమామ్॥ ౪౩ ॥ సాగరస్సమయంకృత్వానవేలామతివ
ర్తతే। సమయంమానృతంకార్షీఃపూర్వవృత్తమనుస్మరన్॥ ౪౪॥ సత్యంధర్మంపరిత్యజ్యరామంరాజ్యేభిషిచ్యచ। సహ
కౌసల్యయానిత్యంరంతుమిచ్ఛసిదుర్మతే॥ ౪౫॥ భవత్వధర్మోధర్మోవాసత్యంవాయదివానృతం। యత్త్వయాసంశ్రు
తంమహ్యంతస్యనాస్తివ్యతిక్రమః॥ ౪౬॥ అహంహివిషమద్యైవపీత్వాబహుతవాగ్రతః। పశ్యతస్తేమరిష్యామిరామో
యద్యభిషిచ్యతే॥ ౪౭॥ ఏకాహమపిపశ్యేయంయద్యహంరామమాతరం। అంజలింప్రతిగృహ్ణంతీంశ్రేయోననుమృతిర్మ
మ॥ ౪౮॥ భరతేనాత్మనాచాహంశపేయంమనుజాధిప। యథానాన్యేనతుష్యేయమృతేరామవివాసనాత్॥ ౪౯॥ ఏతావ
దుక్త్వావచనంకైకేయీవిరరామహ। విలపంతంచరాజానంనప్రతివ్యాజహారసా॥ ౫౦॥ శ్రుత్వాతురాజాకైకేయ్యావృ
త్తంపరమశోభనం। రామస్యచవనేవాసమైశ్వర్యంభరతస్యచ॥ ౫౧॥ నాభ్యభాషతకైకేయీంముహూర్తంవ్యాకు
లేంద్రియః। ప్రైక్షతానిమిషోదేవీంప్రియామప్రియవాదినీం॥ ౫౨॥ తాంహివజ్రసమాంవాచమాకర్ణ్యహృదయాప్రి
యాం। దుఃఖశోకమయాంఘోరాంరాజానస్సుఖితోభవత్॥ ౫౩॥ సదేవ్యావ్యవసాయంచఘోరంచశపథంకృతం। ధ్యా
త్వారామేతినిశ్వస్యఛిన్నస్తరురివాపతత్॥ ౫౪॥ నష్టచిత్తోయథోన్మత్తోవిపరీతోయథాతురః। హృతతేజాయథాసర్పో

బభూవజగతీపతిః॥ ౨౫॥ దీనయాతుగిరారాజాఇతి హోవాచ కైకయీం। అనర్థమిమమర్థాభం కేనత్వముపదర్శి
తా॥ ౨౬॥భూతోపహతచిత్తేన బ్రువంతీమాంనలజ్జసే।శీలవ్యసనమేతత్తేనాభిజానామ్యహంపురా॥ ౨౭॥బాలాయాస్త
త్త్విదానీం తేలక్షయేవిపరీతవత్ ।కుతోవాతేభయంజాతంయాత్వమేవంవిధంవరం॥ ౨౮॥ రాష్ట్రేభరతమాసీనంవృణీ
షేరాఘవంవనే।విరమైతేనభావేనత్వమేతేనానృతేనవా॥ ౨౯॥యదిభర్తుః ప్రియంకార్యంలోకస్యభరతస్యచ।నృశం
సేపాపసంకల్పేక్షుద్రేదుష్కృతచారిణి॥ ౩౦॥కిన్నుదుఃఖమలీకంవామయిరామేచపశ్యసి। నకథంచిదృతేరామాద్భర
తోరాజ్యమావసేత్ ॥ ౩౧॥రామాదపిహితంమన్యేధర్మతోబలవత్తరం।కథంద్రక్ష్యామిరామస్యవనంగచ్ఛేతిభాషితే॥
౩౨॥ ముఖవర్ణంవివర్ణంతంయథైవేందుముపప్లుతం। తాంహిమేసుకృతాంబుద్ధింసుహృద్భిస్సహనిశ్చితాం॥౩౩॥క
థంద్రక్ష్యామ్యపావృత్తాంపరైరివహతాంచమూం।కింమాంవక్ష్యంతిరాజానోనానాదిగ్భ్యస్సమాగతాః॥౩౪॥ బాలో
బతాయమైక్ష్వాకశ్చిరంరాజ్యమకారయత్ । యదాతుబహవోవృద్ధాగుణవంతోబహుశ్రుతాః॥౩౫॥పరిప్రక్ష్యంతికా
కుత్స్థంవక్ష్యామికిమహంతదా।కైకేయ్యాక్లిశ్యమానేనరామః ప్రవ్రాజితోమయా॥౩౬॥యదిసత్యంబ్రవీమ్యేతత్తద
సత్యంభవిష్యతి।కింమాంవక్ష్యతికౌసల్యారాఘవేవనమాస్థితే॥౩౭॥కించైనాంప్రతివక్ష్యామికృత్వావిప్రియమీదృశం।
యదాయదాహికౌసల్యాదాసీవచ్చసఖీవచ॥౩౮॥భార్యావద్భగినీవచ్చమాతృవచ్చోపతిష్ఠతే।సతతంప్రియకామామే
ప్రియపుత్రాప్రియంవదా॥౩౯॥ నమయాసత్కృతాదేవీసత్కారార్హాకృతేతవ। ఇదానీంతత్తపతిమాంయన్మయా
సుకృతంత్వయి॥౪౦॥అపథ్యవ్యంజనోపేతంభుక్తమన్నమివాతురం।విప్రకారంచరామస్యసంప్రయాణంవనస్యచ॥౪౧
సుమిత్రాప్రేక్ష్యవైభీతాకథంమేవిశ్వసిష్యతి।కృపణంబతవైదేహీశ్రోష్యతిద్వయమప్రియం॥ ౪౨॥ మాంచపంచత్వ
మాపన్నంరామంచవనమాశ్రితం।వైదేహీబతమాంప్రాణాన్ శోచంతీక్షపయిష్యతి॥౪౩॥ హీనాహిమవతఃపార్శ్వేకి
న్నరేణేవకిన్నరీ।నహిరామమహందృష్ట్వాప్రవసంతంమహావనే॥౪౪॥ చిరంజీవితుమాశంసేరుదంతీంచాపిమైథిలీం। సా
నూనంవిధవారాజ్యంసపుత్రాకారయిష్యసి॥౪౫॥ నహిప్రవ్రాజితేరామేదేవిజీవితుముత్సహే। సతీంత్వామహమ
త్యంతంవ్యవస్యామ్యసతీంసతీం॥౪౬॥ రూపిణీంవిషసంయుక్తాంపీత్వేవమదిరాంనరః। అనృతైర్బహుమాంసాంత్వై
స్సాంత్వయంతీస్మభాషసే॥౪౭॥గీతశబ్దేనసంరుధ్యలుబ్ధోమృగమివావధీః। అనార్యఇతిమామార్యాఃపుత్రవిక్రాయికం
ధ్రువం॥౪౮॥ధిక్కరిష్యంతిరథ్యాసుసురాపంబ్రాహ్మణంయథా।అహోదుఃఖమహోకృచ్ఛ్రంయత్రవాచఃక్షమే
తవ॥౪౯॥దుఃఖమేవంవిధంప్రాప్తంపురాకృతమివాశుభం।చిరంఖలుమయాపాపేత్వంపాపేనాభిరక్షితా॥౫౦॥ అజ్ఞా
నాదుపసంపన్నారజ్జురుద్బంధినీయథా।రమమాణస్త్వయాసార్ధంమృత్యుంత్వాంనోపలక్షయే॥ ౫౧॥ బాలోరహసి
హస్తేనకృష్ణసర్పమివాస్పృశం।మయాహ్యపితృకఃపుత్రస్సమహాత్మాదురాత్మనా॥ ౫౨॥ తంతుమాంజీవలోకోయం
నూనమాక్రోష్టుమర్హతి।బాలిశోబతకామాత్మారాజాదశరథోభృశం॥౫౩॥యస్స్త్రీకృతేప్రియంపుత్రంవనంప్రస్థాప
యిష్యతి। వ్రతైశ్చబ్రహ్మచర్యైశ్చగురుభిశ్చోపకర్శితః॥ ౫౪॥ భోగకాలేమహత్కృచ్ఛ్రంపునరేవప్రపత్స్యతే। నాలం
ద్వితీయంవచనంపుత్రోమాంప్రతిభాషితుం॥౫౫॥సవనంప్రవ్రజేత్యుక్తోబాఢమిత్యేవవక్ష్యతి। యదిమేరాఘవఃకుర్యా
ద్వనంగచ్ఛేతిచోదితః॥ ౫౬॥ ప్రతికూలంప్రియంమేస్యాన్నతువత్సఃకరిష్యతి।శుద్ధభావోహిభావంమేనతుజ్ఞాస్యతిరాఘ
వః॥౫౭॥సవనంప్రవ్రజేత్యుక్తోబాఢమిత్యేవవక్ష్యతి।రాఘవేహివనంప్రాప్తేసర్వలోకస్యధిక్కృతం।॥౫౮॥మృత్యురక్ష
మణీయంమాంనయిష్యతియమక్షయం।మృతేమయిగతేరామేవనంమనుజపుంగవే॥ ౫౯॥ ఇష్టేమమజనేశేషేకింపాపం
ప్రతిపత్స్యసే।కౌసల్యాంమాంచరామంచపుత్రౌచయదిహాస్యసి॥౬౦॥దుఃఖాన్యసహతీదేవీమామేవానుమరిష్యతి।కౌ
సల్యాంచసుమిత్రాంచమాంచపుత్రైస్త్రిభిస్సహ॥౬౧॥ప్రక్షిప్యనరకేసాత్వంకైకేయిసుఖితాభవ। మయారామేణ
చత్యక్తంశాశ్వతంసత్కృతంగుణైః॥౬౨॥ఇక్ష్వాకుకులమక్షోభ్యమాకులంపాలయిష్యసి। ప్రియంచేద్భరతస్యైతద్రామ
ప్రవ్రాజనంభవేత్ ॥ ౬౩॥ మాస్మమేభరతఃకార్షీత్ప్రేతకృత్యంగతాయుషః। హంతానార్యేమమామిత్రేసకా
మాభవకైకయి॥౬౪॥మృతేమయిగతేరామేవనంపురుషపుంగవే। సేదానీంవిధవారాజ్యంసపుత్రాకారయిష్యసి॥౬౫॥
త్వంరాజపుత్రీవాదేనన్యవసోమమవేశ్మని।అకీర్తిశ్చాతులాలోకేధ్రువఃపరిభవశ్చమే॥౬౬॥సర్వభూతేషుచావజ్ఞాయ

థాపాపకృతస్తథా।కథంరథైర్విభుర్యాత్వాగజాశ్వైశ్చముహుర్ముహుః॥౯౭॥ పద్భ్యాంరామోమహారణ్యేవత్సోమే విచరిష్యతి।యస్యత్వాహారసమయేసూదాఃకుండలధారిణః॥౯౮॥ అహంపూర్వంపచంతిస్మప్రశస్తంపానభోజనం। సకథంనుకషాయాణితిక్తానికటుకానిచ॥౯౯॥ భక్షయన్వన్యమాహారంసుతోమేవర్తయిష్యతి।మహార్హవస్త్రసం వీతోభూత్వాచిరసుఖోషితః॥౧౦౦॥కాషాయపరిధానస్తుకథంభూమౌనివత్స్యతి।కస్యైతద్దారుణంవాక్యమేవంవిధమ చింతితం॥౧౦౧॥రామస్యారణ్యగమనంభరతస్యాభిషేచనం।ధిగస్తుయోషితోనామశఠాస్స్వార్థపరాస్సదా॥౧౦౨॥ నబ్రవీమిస్త్రియస్సర్వాభరతస్యైవమాతరం॥౧౦౩॥ అనర్థభావేర్థపరేనృశంసేమమానుతాపాయనివిష్టభావే। కిమప్రియంపశ్యసిమన్నిమిత్తంహితానుకారిణ్యథవాపిరామే॥౧౦౪॥ పరిత్యజేయుఃపితరోహిపుత్రాన్భార్యాఃపతీం శ్చాపికృతానురాగాః।కృత్స్నంహిసర్వంకుపితంజగత్స్యాద్దృష్ట్వైవరామంవ్యసనేనిమగ్నం॥౧౦౫॥ అహంపునర్దే వకుమారరూపమలంకృతంతంసుతమాప్రజంతం।నందామిపశ్యన్నపిదర్శనేనభవామిదృష్ట్వాచపునర్యువేవ॥౧౦౬॥ వి నాపిసూర్యేణభవేత్ప్రవృత్తిరవర్షతావజ్రధరేణవాపి।రామంతుగచ్ఛంతమితస్సమీక్ష్యజీవేన్నకశ్చిత్త్వితిచేతనామే ౧౦౭॥ వినాశకామామహితామమిత్రామావాసయంమృత్యుమివాత్మనస్త్వాం।చిరంబతాంకేనభృతాసిసర్పీమ హావిషాతేనహతోస్మిమోహాత్॥౧౦౮॥మయాచరామేణచలక్ష్మణేనప్రశాస్తుహీనోభరతస్త్వయాసహ।పురంచరా ష్ట్రంచనిహత్యబాంధవాన్మమాహితానాంచభవాభిహర్షిణీ॥౧౦౯॥ నృశంసవృత్తేవ్యసనప్రహారిణిప్రసహ్యవా క్యంయదిహాద్యభాషసే।ననామతేకేనముఖాత్పతత్యధోవిశీర్యమాణారసనాసహస్రధా॥౧౧౦॥ నకించిదాహాహిత మప్రియంవచోనవేత్తిరామఃపరుషాణిభాషితుమ్।కథంనురామేహ్యభిరామవాదినిబ్రవీషిదోషాన్గుణనిత్యసంమతే॥ ౧౧౧॥ ప్రతామ్యవాప్రజ్వలవాప్రణశ్యవాసహస్రశోవాస్ఫుటితామహీంవ్రజ।నతేకరిష్యామివచస్సుదారుణంమ మాహితంకేకయరాజపాంసని॥౧౧౨॥ క్షురోపమాంనిత్యమసత్ప్రియంవదాంప్రదుష్టభావాంస్వకులోపఘాతినీం। నజీవతీంత్వాంవిషహేమనోరమాందిధక్షమాణాంహృదయంసబంధనం॥౧౧౩॥ నజీవితంమేస్తిపునఃకుతస్సుఖంవినాత్మ జేనాత్మవతాంకుతోరతిః।మమాహితందేవినకర్తుమర్హసిస్పృశామిపాదావపితేప్రసీదమే॥౧౧౪॥ సభూమిపాలో విలపన్ననాథవత్స్త్రియాగృహీతోహృదయేతిమాత్రయా।పపాతదేవ్యాశ్చరణౌప్రసారితావుభావసంస్పృశ్యయ థాతురస్తథా॥౧౧౫॥ ఇతిశ్రీమదయోధ్యాకాండే-ద్వాదశస్సర్గః. ****************************

అతదర్హంమహారాజంశయానమతథోచితమ్।యయాతిమివపుణ్యాంతేదేవలోకాత్పరిచ్యుతమ్॥౧॥ అనర్థ రూపాసిద్ధార్థాహ్యభీతాభయదర్శినీ।పునరాకారయామాసతమేవవరమంగనా॥౨॥ త్వంకత్థసేమహారాజసత్య వాదీదృఢవ్రతః।మమచేమంవరంకస్మాద్విధారయితుమిచ్ఛసి॥౩॥ ఏవముక్తస్తుకైకేయ్యారాజాదశరథస్తదా।ప్రత్యు వాచతతఃక్రుద్ధోముహూర్తంవిహ్వలన్నివ॥౪॥మృతేమయిగతేరామేవనంమనుజపుంగవే।హంతానార్యేమమామిత్రే సకామాసుఖినీభవ॥౫॥ స్వర్గేపిఖలురామస్యకుశలందైవతైరహం।ప్రత్యాదేశాదభిహితంధారయిష్యేకథంబత॥౬ కైకేయ్యాఃప్రియకామేనరామఃప్రవ్రాజితోవనం।యదిసత్యంబ్రవీమ్యేతత్తదసత్యంభవిష్యతి॥౭॥అపుత్రేణమయా పుత్రశ్శ్రమేణమహతామహాన్।రామోలబ్ధోమహాబాహుస్సకథంత్యజ్యతేమయా॥౮॥ శూరశ్చకృతవిద్యశ్చజితక్రో ధఃక్షమాపరః।కథంకమలపత్రాక్షోమయారామోవివాస్యతే॥౯॥ కథమిందీవరశ్యామందీర్ఘబాహుంమహాబలం అభిరామమహంరామంప్రేషయిష్యామిదండకాన్॥౧౦॥ సుఖానాముచితస్యైవదుఃఖైరనుచితస్యచ।దుఃఖానామను పశ్యేయంకథంరామస్యధీమతః॥౧౧॥ యదిదుఃఖమకృత్వాద్యమమసంక్రమణంభవేత్।అదుఃఖార్హస్యరామస్య తతస్సుఖమవాప్నుయాం॥౧౨॥నృశంసేపాపసంకల్పేరామంసత్యపరాక్రమం।కింవిప్రియేణకైకేయిప్రియంయోజ యసేమమ॥౧౩॥అకీర్తిరతులాలోకేధ్రువఃపరిభవశ్చమే।తథావిలపతస్తస్యపరిభ్రమితచేతసః॥౧౪॥అస్తమభ్యగ మత్సూర్యోరజనీచాభ్యవర్తత।సాత్రియామాతథార్తస్యచంద్రమండలమండితా॥౧౫॥ రాజ్ఞోవిలపమానస్యన వ్యభాసతశర్వరీ।తథైవోష్ణంవినిశ్వస్యవృద్ధోదశరథోనృపః॥౧౬॥విలలాపార్తవద్దుఃఖంగగనాసక్తలోచనః।నప్రభా తంత్వమేచ్ఛామినిశేనక్షత్రభూషణే॥౧౭॥క్రియతాంమేదయాభద్రేమయాయంరచితోంజలిః।అథవాగమ్యతాంశీ

ఘ్నంనాహమిచ్ఛామినిర్ఘృణామ్॥౧౮॥నృశంసాంకైకయీంద్రష్టుంయత్కృతేవ్యసనంమహత్ । ఏవముక్త్వాతతో
రాజాకైకేయీంసంయతాంజలిః॥౧౯॥ప్రసాదయామాసపునఃకైకేయీమిదమబ్రవీత్ । సాధువృత్తస్యదీనస్యత్వద్గత
స్యగతాయుషః॥౨౦॥ప్రసాదఃక్రియతాందేవిమమరాజ్ఞోవిశేషతః।శూన్యేనఖలుసుశ్రోణిమయేదంసముదాహృతమ్॥
౨౧॥ కురుసాధుప్రసాదంమేబాలేసహృదయాహ్యసి।ప్రసీదదేవిరామోమేత్వద్దత్తంరాజ్యమవ్యయమ్॥౨౨॥ లభతా
మసితాపాంగేయశఃపరమవాప్నుహి।మమరామస్యలోకస్యగురూణాంభరతస్యచ॥౨౩॥ప్రియమేతద్గురుశ్రోణికురు
చారుముఖేక్షణే॥౨౪॥విశుద్ధభావస్యసుదుష్టభావాతామ్రేక్షణస్యాశ్రుకలస్యరాజ్ఞః। శ్రుత్వావిచిత్రంకరుణంవిలాపం
భర్తుర్నృశంసానచకారవాక్యమ్॥౨౫॥ తతస్సరాజాపునరేవమూర్ఛితఃప్రియామతుష్టాంప్రతికూలభాషిణీమ్। సమీ
క్ష్యపుత్రస్యవివాసనంప్రతిక్షితౌవిసంజ్ఞోనిపపాతదుఃఖితః॥ ౨౬ ॥ ఇతీవరాజ్ఞోవ్యథితస్యసానిశాజగామఘోరంశ్వస
తోయశస్వినః।విబోధ్యమానఃప్రతిబోధనంతదానివారయామాససరాజసత్తమః॥ ౨౭॥ ఇతిశ్రీమదయోధ్యాకాండే-
త్రయోదశస్సర్గః. *************** పుత్రశోకార్దితంపాపావిసంజ్ఞంపతితంభువి।వివేష్టమానముదీక్ష్య
సైక్ష్వాకమిదమబ్రవీత్ ॥౧॥పాపంకృత్వేవకిమిదంమమసంశ్రుత్యసంశ్రవమ్। శేషేక్షితితలేసన్నఃస్థిత్యాంత్వంస్థాతు
మర్హసి॥౨॥ ఆహుస్సత్యంహిపరమంధర్మంధర్మవిదోజనాః। సత్యమాశ్రిత్యహిమయాత్వంచధర్మంప్రచోదితః॥౩॥
సంశ్రుత్యశైబ్యశ్శ్యేనాయస్వాంతనుంజగతీపతిః।ప్రదాయపక్షిణేరాజన్జగామగతిముత్తమామ్॥ ౪॥ తథాహ్యలర్క
స్తేజస్వీబ్రాహ్మణేవేదపారగే।యాచమానేస్వకేనేత్రేఉద్ధృత్యసుమనాదదౌ॥ ౫॥ సరితాంతుపతిస్స్వల్పాంమర్యా
దాంసత్యమన్వితః।సత్యానురోధాత్సమయేస్వాంవేలాంనాతివర్తతే॥ ౬॥ సత్యమేవపరంబ్రహ్మసత్యేధర్మఃప్రతిష్ఠి
తః।సత్యమేవాక్షయావేదాస్సత్యేనైవాప్యతేపరమ్॥౭॥సత్యంసమనువర్తస్వయదిధర్మేధృతామతిః। సఫలస్సవరో
మేస్తువరదోహ్యసిసత్తమ॥౮॥ధర్మస్యేహాభికామార్థంమమచైవాభిచోదనాత్ । ప్రవ్రాజయసుతంరామంత్రిఃఖ
లుత్వాంబ్రవీమ్యహమ్॥౯॥ సమయంచమమార్యేమంయదినత్వంకరిష్యసి। అగ్రతస్తేపరిత్యక్తాపరిత్యక్ష్యామిజీవితమ్॥
౧౦॥ఏవంప్రచోదితోరాజాకైకేయ్యానిర్విశంకయా।నాశకత్పాశమున్మోక్తుంబలిరింద్రకృతంయథా॥ ౧౧॥ ఉద్భ్రాంత
హృదయశ్చాపివివర్ణవదనోభవత్ ।సధుర్యోవైపరిస్పందన్యుగచక్రాంతరంగతః॥౧౨॥విహ్వలాభ్యాంచనేత్రా
భ్యామపశ్యన్నివభూమిపః।కృచ్ఛ్రాద్ధైర్యేణసంస్తభ్యకైకేయీమిదమబ్రవీత్॥ ౧౩ ॥ యస్తేమంత్రకృతఃపాణిరగ్నౌ
పాపేమయాధృతః।తంత్యజామిస్వజంవాపితవపుత్రంత్వయాసహ॥ ౧౪ ॥ ప్రయాతారజనీదేవిసూర్యస్యోదయనం
ప్రతి।అభిషేకంగురుజనస్త్వరయిష్యతిమాంధ్రువమ్॥౧౫॥రామాభిషేకసంభారైస్తదర్థముపకల్పితైః । రామఃకార
యితవ్యోమేమృతస్యసలిలక్రియామ్॥౧౬॥త్వయాసపుత్రయానైవకర్తవ్యాసలిలక్రియా। వ్యాహంతాస్యశుభా
చారేయదిరామాభిషేచనమ్॥౧౭॥నచశక్నోమ్యహంద్రష్టుందృష్ట్వాపూర్వంతథాసుఖమ్।హతహర్షంనిరానందంపు
నర్జనమవాఙ్ముఖమ్॥౧౮॥తాంతథాబ్రువతస్తస్యభూమిపస్యమహాత్మనః। ప్రభాతాశర్వరీపుణ్యాచంద్రనక్షత్రశాలి
నీ॥౧౯॥తతఃపాపసమాచారాకైకేయీపార్థివంపునః।ఉవాచపరుషంవాక్యంవాక్యజ్ఞాక్రోధమూర్ఛితా॥ ౨౦॥ కిమి
దంభాషసేరాజన్వాక్యంగరరుజోపమమ్।ఆనాయయితుమక్లిష్టంపుత్రంరామమిహార్హసి॥౨౧॥ స్థాప్యరాజ్యేమమ
సుతంకృత్వారామంవనేచరమ్।నిస్సపత్నాంచమాంకృత్వాకృతకృత్యోభవిష్యసి॥౨౨॥సనున్నఇవతీక్ష్ణేనప్రతోదేనహ
యోత్తమః। రాజాప్రచోదితోతీక్ష్ణంకైకేయీమిదమబ్రవీత్ ॥ ౨౩ ॥ ధర్మబంధేనబద్ధోస్మినష్టాచమమచేతనా। జ్యేష్ఠపు
త్రంప్రియంరామంద్రష్టుమిచ్ఛామిధార్మికమ్॥౨౪॥తతఃప్రభాతాంరజనీముదితేచదివాకరే। పుణ్యేనక్షత్రయోగేచము
హూర్తేచసమాగతే॥౨౫॥ వసిష్ఠోగుణసంపన్నశ్శిష్యైఃపరివృతస్తదా । ఉపగృహ్యాశుసంభారాన్ప్రవివేశపురోత్త
మమ్॥౨౬॥సిక్తసంమార్జనపథాంపతాకోత్తమభూషితామ్।విచిత్రకుసుమాకీర్ణాంనానాస్రగ్భిర్విరాజితామ్॥౨౭॥
సంహృష్టమనుజోపేతాంసమృద్ధవిపణాపణామ్। మహోత్సవసమాకీర్ణాంరాఘవార్థేసముత్సుకామ్॥౨౮॥ చంద
నాగరుధూపైశ్చసర్వతఃప్రతిధూపితామ్।తాంపురీంసమతిక్రమ్యపురందరపురోపమామ్॥౨౯॥దదర్శాంతఃపురంశ్రేష్ఠం
నానాద్విజగణాయుతమ్।పౌరజానపదాకీర్ణంబ్రాహ్మణైరుపశోభితమ్॥౩౦॥ యజ్ఞవిద్భిస్సుసంపూర్ణంసదస్యైఃపరమ

త్విజైః।తదంతఃపురమాసాద్యవ్యతిచక్రామతంజనమ్॥౩౧॥వసిష్ఠఃపరమప్రీతఃపరమర్షిర్వివేశచ। సత్వపశ్యద్వినిష్క్రాం
తంసుమంత్రంనామసారథిమ్॥౩౨॥ద్వారేమనుజసింహస్యసచివంప్రియదర్శనమ్। తమువాచమహాతేజాస్సూతపుత్రం
విశారదమ్॥౩౩॥వసిష్ఠఃక్షిప్రమాచక్ష్వనృపతేర్మామిహాగతమ్।ఇమేగంగోదకఘటాస్సాగరేభ్యశ్చకాంచనాః॥౩౪॥ఔ
దుంబరంభద్రపీఠమభిషేకార్థమాహృతమ్।సర్వబీజానిగంధాశ్చరత్నానివివిధానిచ॥౩౫॥ క్షౌద్రందధిఘృతంలాజా
దర్భాస్సుమనసఃపయః।అష్టౌచకన్యారుచిరామత్తశ్చవరవారణః॥౩౬॥ చతురశ్వోరథశ్శ్రీమాన్నిస్త్రింశోధనురుత్త
మమ్।వాహనంనరసంయుక్తంఛత్రంచశశిసన్నిభమ్॥౩౭॥శ్వేతేచవాలవ్యజనేభృంగారుశ్చహిరణ్మయః। హేమదామపి
నద్ధశ్చకకుద్మాన్పాండరోవృషః॥౩౮॥కేసరీచచతుర్దంష్ట్రోహరిశ్రేష్ఠోమహాబలః।సింహాసనంవ్యాఘ్రతనుస్సమిద్ధశ్చ
హుతాశనః॥౩౯॥సర్వవాదిత్రసంఘాశ్చవేశ్యాశ్చాలంకృతాఃస్త్రియః।ఆచార్యాబ్రాహ్మణాగావఃపుణ్యాశ్చమృగప
క్షిణః॥౪౦॥పౌరజానపదశ్రేష్ఠానైగమాశ్చగణైస్సహ।ఏతేచాన్యేచబహవఃప్రియమాణాఃప్రియంవదాః॥౪౧॥ అభిషే
కాయరామస్యసహతిష్ఠంతిపార్థివైః।త్వరయస్వమహారాజంయథాసముదితేఽహని॥౪౨॥ పుణ్యేనక్షత్రయోగేచరా
మోరాజ్యమవాప్నుయాత్।ఇతితస్యవచశ్శ్రుత్వాసూతపుత్రోమహాత్మనః॥౪౩॥స్తువన్నృపతిశార్దూలంప్రవివేశ
నివేశనమ్।తంతుపూర్వోదితంవృద్ధంద్వారస్థారాజసంమతమ్॥౪౪॥నశేకురభిసంరోద్ధుంరాజ్ఞఃప్రియచికీర్షవః। ససమీ
పస్థితోరాజ్ఞస్తామవస్థామజజ్ఞివాన్॥౪౫॥వాగ్భిఃపరమతుష్టాభిరభిష్టోతుంప్రచక్రమే। తతస్సూతోయథాకాలంపార్థి
వస్యనివేశనే॥౪౬॥సుమంత్రఃప్రాంజలిర్భూత్వాతుష్టావజగతీపతిమ్।యథానందతితేజస్వీసాగరోభాస్కరోదయే॥౪౭॥
ప్రీతఃప్రీతేనమనసాతథానందయనస్సదా।ఇంద్రమస్యాంతువేళాయామభితుష్టావమాతలిః॥౪౮॥సోఽజయద్దానవాన్స
ర్వాంస్తథాత్వాంబోధయామ్యహమ్।ఆదిత్యస్సహచంద్రేణయథాభూతధరాంశుభామ్॥౪౯॥ బోధయత్యద్యపృథివీంత
థాత్వాంబోధయామ్యహమ్। వేదాస్సహాంగావిద్యాశ్చయథాహ్యాత్మభువంవిభుమ్॥౫౦॥ బ్రహ్మాణంబోధయంత్యద్యత
థాత్వాంబోధయామ్యహమ్।ఉత్తిష్ఠాశుమహారాజకృతకౌతుకమంగళః॥౫౧॥విరాజమానోవపుషామేరోరివదివాకరః।
సోమసూర్యౌచకాకుత్స్థశివవైశ్రవణావపి॥౫౨॥వరుణశ్చాగ్నిరింద్రశ్చవిజయంప్రదిశంతుతే।గతాభగవతీరాత్రిరహ
శ్శివముపస్థితమ్॥౫౩॥ప్రతిబుధ్యస్వరాజర్షేకృతంకృత్యమిదంతవ।ఉదతిష్ఠతరామస్యసమగ్రమభిషేచనమ్॥ ౫౪॥పౌర
జానపదైశ్చాపినైగమైశ్చకృతాంజలిః।స్వయంవసిష్ఠోభగవాన్ బ్రాహ్మణైస్సహతిష్ఠతి॥౫౫॥ క్షిప్రమాజ్ఞాప్యతాంరా
జన్రాఘవస్యాభిషేచనమ్।యథాహ్యపాలాఃపశవోయథాసేనాహ్యనాయకా॥౫౬॥యథాచంద్రంవినారాత్రిర్యథా
గావోవినావృషమ్।ఏవంహిభవితారాష్ట్రంయత్రరాజానదృశ్యతే॥౫౭॥ఇతితస్యవచశ్శ్రుత్వాసాంత్వపూర్వమివార్థ
వత్।అభ్యకీర్యతశోకేనభూయఏవమహీపతిః॥౫౮॥తతస్సరాజాతంసూతంసన్నహర్షస్సుతంప్రతి। శోకరక్తేక్షణశ్శ్రీ
మానుద్వీక్ష్యోవాచధార్మికః॥౫౯॥ వాక్యైస్తుఖలుమర్మాణిమమభూయోనికృంతసే। సుమంత్రఃకరుణంశ్రుత్వా
దృష్ట్వాదీనంచపార్థివమ్॥౬౦॥ప్రగృహీతాంజలిఃకించిత్తస్మాద్దేశాదపాక్రమత్। యదావక్తుంస్వయందైన్యాన్నశశాక
మహీపతిః॥౬౧॥తదాసుమంత్రంమంత్రజ్ఞాకైకేయీప్రత్యువాచహ।సుమంత్రరాజారజనీంరామహర్షసముత్సుకః॥
౬౨॥ ప్రజాగరపరిశ్రాంతోనిద్రాయావశమాగతః।తద్గచ్ఛత్వరితంసూతరాజపుత్రంయశస్వినమ్॥౬౩॥ రామమాన
యభద్రంతేనాత్రకార్యావిచారణా।సమన్యమానఃకల్యాణంహృదయేననవందచ॥౬౪॥ నిర్జగామచసంప్రీత్యాత్వరి
తోరాజశాసనాత్।సుమంత్రశ్చింతయామాసత్వరితంచోదితస్తయా॥౬౫॥వ్యక్తంరామోఽభిషేకార్థమిహాయాస్య
తిధర్మవిత్।ఇతిసూతోమతింకృత్వాహర్షేణమహతావృతః॥౬౬॥ నిర్జగామమహాబాహూరాఘవస్యదిదృక్షయా।
సాగరహ్రదసంకాశాత్సుమంత్రోఽంతఃపురాచ్ఛుభాత్॥౬౭॥నిష్క్రమ్యజనసంబాధందదర్శద్వారమగ్రతః॥౬౮॥
తతఃపురస్తాత్సహసావినిర్గతోమహీపతీన్ద్వారగతోవిలోకయన్। దదర్శపౌరాన్వివిధాన్మహాధనానుపస్థితాన్ద్వా
రముపేత్యవిష్ఠితాన్॥౬౯॥ఇతిశ్రీమదయోధ్యాకాండే-చతుర్దశస్సర్గః. ************ *************

తేతుతాంరజనీముష్యబ్రాహ్మణావేదపారగాః।ఉపతస్థురుపస్థానంసహరాజపురోహితాః॥౧॥అమాత్యాబలము
ఖ్యాశ్చముఖ్యాయేనిగమస్యచ।రాఘవస్యాభిషేకార్థేప్రియమాణాస్తుసంగతాః॥ ౨ ॥ఉదితేవిమలేసూర్యేపుష్యేచా

ఖ్యాగతేహని।అభిషేకాయరామస్యద్విజేంద్రైరుపకల్పితమ్॥౩॥కాంచనాజలకుంభాశ్చభద్రపీఠంస్వలంకృతమ్ । రథ
శ్చసమ్యగాస్తీర్ణోభాస్వతావ్యాఘ్రచర్మణా॥౪ ॥గంగాయమునయోఃపుణ్యాత్సంగమాదాహృతంజలమ్ । యా
శ్చాన్యాస్సరితఃపుణ్యాహ్రదాఃకూపాస్సరాంసిచ॥౫॥క్షౌద్రందధిఘృతంలాజాదర్భాస్సుమనసఃపయః। అష్టౌచకన్యా
రుచిరామత్తశ్చవరవారణః॥౬॥ప్రాగ్వాహాశ్చోర్ధ్వవాహాశ్చతిర్యగ్వాహాస్సమాహితాః। తాభ్యశ్చైవాహృతం
తోయంసముద్రేభ్యశ్చసర్వశః॥౭॥సజలాఃక్షీరిభిశ్ఛన్నాఘటాఃకాంచనరాజతాః। పద్మోత్పలయుతాభాంతిపూర్ణాః
పరమవారిణా॥౮॥ చంద్రాంశువికచప్రఖ్యంకాంచనంరత్నభూషితం। సజ్జంతిష్ఠతిరామస్యవాలవ్యజనముత్తమం॥౯॥
చంద్రమండలసంకాశమాతపత్రంచపాండరమ్ । సజ్జంద్యుతికరంశ్రీమదభిషేకపురస్కృతమ్ ॥ ౧౦ ॥ పాండరశ్చవృ
షస్సజ్జఃపాండరోశ్వశ్చసుస్థితః। ప్రసృతశ్చగజశ్శ్రీమానౌపవాహ్యఃప్రతీక్షతే ॥ ౧౧ ॥ అష్టౌచకన్యారుచిరాస్సర్వా
భరణభూషితాః। వాదిత్రాణిచసర్వాణివందినశ్చతథాపరే ॥ ౧౨ ॥ వేశ్యాశ్చైవశుభాచారాస్సర్వాభరణభూషి
తాః।లీలావత్యస్సుభ్రువశ్చలోలనేత్రాస్సహస్రశః॥౧౩॥ఇక్ష్వాకూణాంయథారాజ్యేసంభ్రియేతాభిషేచనమ్।తథా
జాతీయమాదాయరాజపుత్రాభిషేచనమ్॥౧౪॥తేరాజవచనాత్తత్రసమవేతామహీపతిమ్।అపశ్యంతోబ్రువన్కో
నురాజ్ఞోనఃప్రతివేదయేత్॥౧౫॥నపశ్యామశ్చరాజానముదితశ్చదివాకరః। యౌవరాజ్యాభిషేకశ్చసజ్జోరామస్యధీమ
తః॥౧౬ ॥ఇతితేషుబ్రువాణేషుసార్వభౌమాన్మహీపతీన్।అబ్రవీత్తానిదంసర్వాన్సుమంత్రోరాజసత్కృతః॥ ౧౭ ॥
రామంరాజ్ఞోనియోగేనత్వరయాప్రస్థితోస్మ్యహమ్। పూజ్యారాజ్ఞోభవంతస్తురామస్యచవిశేషతః॥౧౮ ॥ అయంపృ
చ్ఛామివచనాత్సుఖమాయుష్మతామహం।రాజ్ఞస్సంప్రతిబుద్ధస్యయచ్చాగమనకారణం॥౧౯ ॥ఇత్యుక్త్వాంతఃపురద్వార
మాజగామపురాణవిత్।సదాసక్తంచతద్వేశ్మసుమంత్రఃప్రవివేశహ॥౨౦ ॥తుష్టావాస్యతదావంశంప్రవిశ్యసవిశాంప
తేః।శయనీయంనరేంద్రస్యతదాసాద్యవ్యతిష్ఠత॥౨౧ ॥సోత్యాసాద్యతుతద్వేశ్మతిరస్కరిణిమంతరా।ఆశీర్భిర్గుణయు
క్తాభిరభితుష్టావరాఘవం॥౨౨॥సోమసూర్యౌచకాకుత్స్థశివవైశ్రవణావపి ।వరుణశ్చాగ్నిరింద్రశ్చవిజయంప్రదిశంతు
తే॥౨౩॥గతాభగవతీరాత్రిరహశ్శివముపస్థితం। బుధ్యస్వనృపశార్దూలకురుకార్యమనంతరం॥౨౪॥బ్రాహ్మణాబలము
ఖ్యాశ్చనైగమాశ్చాగతానృప।దర్శనంప్రతికాంక్షంతేప్రతిబుధ్యస్వరాఘవ॥౨౫॥స్తువంతంతంతదాసూతంసుమంత్రం
మంత్రకోవిదం।ప్రతిబుధ్యతతోరాజాఇదంవచనమబ్రవీత్ ॥౨౬॥రామమానయసూతేతియదస్యభిహితోమయా।కిమి
దంకారణంయేనమమాజ్ఞాప్రతిహన్యతే॥౨౭॥నచైవసంప్రసుప్తోహమానయేహాశురాఘవం ।ఇతిరాజాదశరథస్సూతంతత
త్రాన్వశాత్పునః॥౨౮॥సరాజవచనంశ్రుత్వాశిరసాప్రతిపూజ్యతం । నిర్జగామనృపావాసాన్మన్యమానఃప్రియంమ
హత్ ॥౨౯॥ప్రసన్నోరాజమార్గంచపతాకాధ్వజశోభితం।హృష్టప్రముదితస్సూతోజగామాశువిలోకయన్ ॥౩౦॥స
మాతస్తత్రశుశ్రావరామాధికరణాఃకథాః।అభిషేచనసంయుక్తాస్సర్వలోకస్యహృష్టవత్ ॥౩౧॥తతోదదర్శరుచిరం
కైలాసశిఖరప్రభం।రామవేశ్మసుమంత్రస్తుశక్రవేశ్మసమప్రభం॥౩౨॥మహాకవాటపిహితంవితర్దిశతశోభితం ।కాం
చనప్రతిమైకాగ్రంమణివిద్రుమతోరణం॥౩౩॥శారదాభ్రఘనప్రఖ్యందీప్తంమేరుగుహోపమం । మణిభిర్వరమా
ల్యానాంసుమహద్భిరలంకృతం॥౩౪॥గంధాన్మనోజ్ఞాన్విసృజద్దార్దురంశిఖరంయథా । సారసైశ్చమయూరైశ్చవిన
దద్భిర్విరాజితం॥౩౫॥సుకృతేహామృగాకీర్ణంసూత్కీర్ణంభక్తిభిస్తదా ।మనశ్చక్షుశ్చభూతానామాదదత్తిగ్మతేజ
సా॥౩౬॥చంద్రభాస్కరసంకాశంకుబేరభవనోపమం । మహేంద్రధామప్రతిమంనానాపక్షిసమాకులం॥౩౭ ॥మేరు
శృంగసమంసూతోరామవేశ్మదదర్శహ।ఉపస్థితైస్సమాకీర్ణంజనైరంజలికారిభిః॥ ౩౮ ॥ ఉపాదాయసమాక్రాంతై
స్తథాజానపదైర్జనైః।రామాభిషేకసుముఖైరున్ముఖైస్సమలంకృతం॥౩౯ ॥మహామేఘసమప్రఖ్యముదగ్రంసువిభూషి
తం।నానారత్నసమాకీర్ణంకుబ్జకైరాతకావృతం॥౪౦॥ సవాజియుక్తేనరథేనసారథిర్నరాకులంరాజపథంవిలోకయన్।
వరూథినారామగృహాభిపాతినాపురస్యసర్వస్యమనాంసిహర్షయన్ ॥౪౧॥ తతస్సమాసాద్యమహాధనంమహత్ప్రహృ
ష్టరోమాసబభూవసారథిః।మృగైర్మయూరైశ్చసమాకులోల్బణంగృహంవరార్హస్యశచీపతేరివ॥ ౪౨॥తతస్సకైలా
సనిభాస్స్వలంకృతాఃప్రవిశ్యకక్ష్యాస్త్రిదశాలయోపమాః । ప్రియాన్నరాన్రామమతేస్థితాన్బహూనపేత్యశు

ద్ధాంతముపస్థితోరథీ॥౪౩॥ సతత్రశుశ్రావచహర్షయుక్తారామాభిషేకార్థకృతాజనానాం। నరేంద్రసూనోరభిమంగ
ళార్థాస్సర్వస్యలోకస్యగిరఃప్రహృష్టః॥౪౪॥ మహేంద్రసద్మప్రతిమంతువేశ్మ రామస్యరమ్యంమృగపక్షిజుష్టం। దద
ర్శమేరోరివశృంగముచ్చంవిభ్రాజమానంప్రభయాసుమంత్రః॥౪౫॥ ఉపస్థితైరంజలికారకైశ్చసోపాయనైర్జానప
దైశ్చమర్త్యైః। కోట్యాపరార్ధైశ్చవిముక్తయానైస్సమాకులంద్వారపథందదర్శహ॥౪౬॥ తతోమహామేఘమహీ
ధరాభంప్రభిన్నమత్యంకుశమప్రసహ్యం। రామోపవాహ్యంరుచిరందదర్శశత్రుంజయంనాగముదగ్రకాయం॥౪౭॥
స్వలంకృతాన్సాశ్వరథాన్సకుంజరానమాత్యముఖ్యాన్శతశశ్చవల్లభాన్। వ్యపోహ్యసూతస్సహితాన్సమంతతస్స
మృద్ధమంతఃపురమావివేశ॥౪౮॥ తదద్రికూటాచలమేఘసన్నిభంమహావిమానోత్తమవేశ్మసంఘవత్। అవార్యమాణః
ప్రవివేశసారథిఃప్రభూతరత్నంమకరోయథార్ణవం॥౪౯॥ ఇతిశ్రీమదయోధ్యాకాండే-పంచదశస్సర్గః.********

సతదంతఃపురద్వారంసమతీత్యజనాకులం। ప్రవివిక్తాంతతఃకక్ష్యామాససాదపురాణవిత్॥౧॥ ప్రాసకార్ముకబి
భ్రద్భిర్యువభిర్మృష్టకుండలైః। అప్రమాదిభిరేకాగ్రైస్స్వనురక్తైరధిష్ఠితాం॥౨॥ తత్రకాషాయిణోవృద్ధాన్వేత్ర
పాణీన్స్వలంకృతాన్। దదర్శవిష్ఠితాన్ద్వారిస్త్ర్యధ్యక్షాన్సుసమాహితాన్॥౩॥ తేసమీక్ష్యసమాయాంతంరా
మప్రియచికీర్షవః। సహసోత్పతితాస్సర్వేస్వాసనేభ్యస్ససంభ్రమాః॥౪॥ తానువాచవినీతాత్మాసూతపుత్రఃప్రదక్షి
ణః। క్షిప్రమాఖ్యాతరామాయసుమంత్రోద్వారితిష్ఠతి॥౫॥ తేరామముపసంక్రమ్యభర్తుఃప్రియచికీర్షవః। సహభా
ర్యాయరామాయక్షిప్రమేవాభిచక్షిరే॥౬॥ ప్రతివేదితమాజ్ఞాయసూతమభ్యంతరంపితుః। తత్రైవానాయయామాస
రాఘవఃప్రియకామ్యయా॥౭॥ తంవైశ్రవణసంకాశముపవిష్టంస్వలంకృతం। దదర్శసూతఃపర్యంకేసౌవర్ణేసోత్తరచ్ఛ
దే॥౮॥ వరాహరుధిరాభేణశుచినాచసుగంధినా। అనులిప్తంపరార్ధ్యేనచందనేనపరంతపం॥౯॥ స్థితయాపార్శ్వతశ్చాపి
వాలవ్యజనహస్తయోపేతంసీతయాభూయశ్చిత్రయాశశినంయథా॥౧౦॥ తంతపంతమివాదిత్యముపపన్నంస్వతేజసా
వవందేవరదంవందీవినయజ్ఞోవినీతవత్॥౧౧॥ ప్రాంజలిస్తుసుఖంపృష్ట్వావిహారశయనాసనే। రాజపుత్రమువాచేదంసుమం
త్రోరాజసత్కృతః॥౧౨॥ కౌసల్యాసుప్రజాదేవపితాత్వాంద్రష్టుమిచ్ఛతి। మహిష్యాసహకైకేయ్యాగమ్యతాంతత్ర
మాచిరం॥౧౩॥ ఏవముక్తస్తుసంహృష్టోనరసింహోమహాద్యుతిః। తతస్సంమానయామాససీతామిదమువాచహ॥౧౪॥ దే
విదేవశ్చదేవీచసమాగమ్యమదంతరే। మంత్రయేతేధ్రువంకించిదాభిషేచనసంహితం॥౧౫॥ లక్షయిత్వాహ్యభిప్రాయం
ప్రియకామాసుదక్షిణా। సంచోదయతిరాజానంమదర్థంమదిరేక్షణే॥౧౬॥ సాప్రహృష్టామహారాజంహితకామానువర్తి
నీ। జననీచార్థకామామేకేకయాధిపతేస్సుతా॥౧౭॥ దిష్ట్యాఖలుమహారాజోమహిష్యాప్రియయాసహ। సుమంత్రంప్రాహి
ణోద్దూతమర్థకామపరంమమ॥ యాదృశీపరిషత్తత్రతాదృశోదూతఆగతః। ధ్రువమద్యైవమాంరాజాయౌవరాజ్యేభిషే
క్ష్యతి॥౧౯॥ హంతశీఘ్రమితోగత్వాద్రక్ష్యామిచమహీపతిం। సహత్వంపరివారేణసుఖమాస్స్వరమస్వచ॥౨౦॥ పతిసంమా
నితాసీతాభర్తారమసితేక్షణా। ఆద్వారమనువవ్రాజమంగళాన్యభిదధ్యుషీ॥౨౧॥ రాజ్యంద్విజాతిభిర్జుష్టంరాజసూ
యాభిషేచనమ్। కర్తుమర్హతితేరాజావాసవస్యేవలోకకృత్॥౨౨॥ దీక్షితంవ్రతసంపన్నంవరాజినధరంశుచిమ్।
కురంగశృంగపాణించపశ్యంతీత్వాంభజామ్యహమ్॥౨౩॥ పూర్వాందిశంవజ్రధరోదక్షిణాంపాతుతేయమః। వరుణఃప
శ్చిమామాశాంధనేశస్తూత్తరాందిశమ్॥౨౪॥ అథసీతామనుజ్ఞాప్యకృతకౌతుకమంగళః। నిశ్చక్రామసుమంత్రేణసహ
రామోనివేశనాత్॥౨౫॥ పర్వతాదివనిష్క్రమ్యసింహోగిరిగుహాశయః। లక్ష్మణంద్వారిసోపశ్యత్ప్రహ్వాంజలిపుటం
స్థితం॥౨౬॥ అథమధ్యమకక్ష్యాయాంసమాగచ్ఛత్సుహృజ్జనైః। ససర్వానర్థినోదృష్ట్వాసమేత్యప్రతినంద్యచ॥౨౭॥ త
తఃపావకసంకాశమారురోహరథోత్తమమ్। వైయాఘ్రంపురుషవ్యాఘ్రోరాజతంరాజనందనః॥౨౮॥ మేఘనాదమ
సంబాధంమణిహేమవిభూషితం। ముష్ణంతమివచక్షూంషిప్రభయాహేమవర్చసమ్॥౨౯॥ కరేణుశిశుకల్పైశ్చయు
క్తంపరమవాజిభిః। హరియుక్తంసహస్రాక్షోరథమింద్రఇవాశుగమ్॥౩౦॥ ప్రయయౌతూర్ణమాస్థాయరాఘవో
జ్వలితశ్శ్రియా। సపర్జన్యఇవాకాశేస్వనవానభినాదయన్॥౩౧॥ నికేతాన్నిర్యయౌశ్రీమాన్మహాభ్రాదివచంద్ర
మాః। ఛత్రచామరపాణిస్తులక్ష్మణోరాఘవానుజః॥౩౨॥ జుగోపభ్రాతరంభ్రాతారథమాస్థాయపృష్ఠతః। తతోహలహ

లాశబ్దస్తుములస్సమజాయత॥౩౩॥తస్యనిష్క్రమమాణస్యజనౌఘస్యసమంతతః। తతోహయరథాముఖ్యానాగాశ్చగి
రిసన్నిభాః॥౩౪॥అనుజగ్ముస్తదారామంశతశోథసహస్రశః। అగ్రతశ్చాస్యసన్నద్ధాశ్చందనాగరుభూషితాః॥౩౫॥ఖడ్గ
చాపధరాశ్శూరాజగ్మురాశంసవోజనాః। తతోవాదిత్రశబ్దాశ్చస్తుతిశబ్దాశ్చవందినాం॥౩౬॥ సింహనాదాశ్చశూరా
ణాంతథాశుశ్రువిరేపథి। హర్మ్యవాతాయనస్థాభిర్భూషితాభిస్సమంతతః॥౩౭॥కీర్యమాణస్సుపుష్పౌఘైర్యయౌస్త్రీ
భిరరిందమః। రామంసర్వానవద్యాంగ్యోరామపిప్రీషయాతతః॥౩౮॥ వచోభిరగ్ర్యైర్హర్మ్యస్థాఃక్షితిస్థాశ్చవవంద
రే। నూనంనందతితేమాతాకౌసల్యామాతృనందనా॥౩౯॥ పశ్యంతీసిద్ధయాత్రంత్వాంపిత్ర్యంరాజ్యముపస్థితం। సర్వ
సీమంతినీభ్యశ్చసీతాంసీమంతినీంవరాం॥౪౦॥అమన్యంతహితానార్యోరామస్యహృదయప్రియామ్। తయాసుచరితం
దేవ్యాపురానూనంమహత్తపః॥౪౧॥ రోహిణీవశశాంకేనరామసంయోగమాప్తయా। ఇతిప్రాసాదశృంగేషుప్రమ
దాభిర్నరోత్తమః॥౪౨॥శుశ్రావరాజమార్గస్థఃప్రియావాచఉదాహృతాః॥౪౩॥సరాఘవస్తత్రకథాప్రలాపాన్శు
శ్రావలోకస్యసమాగతస్య। ఆత్మాధికారావివిధాశ్చవాచఃప్రహృష్టరూపస్యపురేజనస్య॥౪౪॥ఏషశ్శ్రియంగచ్ఛతిరా
ఘవోద్యరాజప్రసాదాద్విపులాంగమిష్యన్। ఏతేవయంసర్వసమృద్ధకామాఏషామయంనోభవితాప్రశాస్తా॥౪౫॥లా
భోజనస్యాస్యయదేవసర్వంప్రపత్స్యతేరాష్ట్రమిదంచిరాయ। నహ్యప్రియంకించనజాతుకశ్చిత్పశ్యేన్నదుఃఖంమనుజా
ధిపేస్మిన్॥౪౬॥ సఘోషవద్భిశ్చహయైశ్చనాగైఃపురస్సరైస్స్వస్తికసూతమాగధైః।మహీయమానఃప్రవరైశ్చవాదకై
రభిష్టుతోవైశ్రవణోయథాయయౌ॥౪౭॥కరేణుమాతంగరథాశ్వసంకులంమహాజనౌఘప్రతిపూర్ణచత్వరమ్।ప్రభూ
తరత్నంబహుపణ్యసంచయందదర్శరామోరుచిరంమహాపథమ్॥౪౮॥ఇతిశ్రీమదయోధ్యాకాండే-షోడశస్సర్గః। ***
సరామోరథమాస్థాయసంప్రహృష్టసుహృజ్జనైః।పతాకాధ్వజసంపన్నంమహార్హాగరుధూపితమ్॥౧॥అపశ్యన్న
గరంశ్రీమాన్నానాజనసమాకులమ్।సగృహైరభ్రసంకాశైఃపాండరైరుపశోభితం॥౨॥రాజమార్గంయయౌరామోమ
ధ్యేనాగరుధూపితమ్। చందనానాంచముఖ్యానామగరూణాంచసంచయైః॥౩॥ ఉత్తమానాంచగంధానాంక్షౌమకౌశాం
బరస్యచ।అవిద్ధాభిశ్చముక్తాభిరుత్తమైస్స్ఫాటికైరపి॥౪॥శోభమానమసంబాధైస్తంరాజపథముత్తమమ్। సంవృతంవివి
ధైఃపణ్యైర్భక్ష్యైరుచ్చావచైరపి॥౫॥దదర్శతంరాజపథందివిదేవపథంయథా। దధ్యక్షతహవిర్లాజైర్ధూపైరగరుచంద
నైః॥౬॥నానామాల్యోపగంధైశ్చసదాభ్యర్చితచత్వరమ్।ఆశీర్వాదాన్బహూన్శృణ్వన్సుహృద్భిస్సముదీరితాన్॥౭॥
యథార్హంచాపిసంపూజ్యసర్వానేవనరాన్యయౌ।పితామహైరాచరితంతథైవప్రపితామహైః॥౮॥అద్యోపాదా
యతంమార్గమభిషిక్తోనుపాలయ। యథాస్మలాలితాఃపిత్రాయథైవప్రపితామహైః॥౯॥తతస్సుఖతరంసర్వేరామేవ
త్స్యామరాజని।అలమద్యహిభుక్తేనపరమార్థైరలంచనః॥౧౦॥యథాపశ్యేమరాజానంరామంరాజ్యేప్రతిష్ఠితమ్। అ
తోహినప్రియతరంనాన్యత్కించిద్భవిష్యతి॥౧౧॥యదాభిషేకోరామస్యరాజ్యేనామితతేజసః। ఏతాశ్చాన్యాశ్చసు
హృదాముదాసీనఃకథాశ్శుభాః॥౧౨॥ఆత్మసంపూజనీశ్శృణ్వన్యయౌరామోమహాపథమ్।నహితస్మాన్మనఃకశ్చిచ్చక్షు
షీవానరోత్తమాత్॥౧౩॥నరశ్శక్నోత్యపాక్రష్టుమతిక్రాంతేపిరాఘవే। యశ్చరామంనపశ్యేత్తుయంచరామోనప
శ్యతి॥౧౪॥నిందితస్సవసేల్లోకేస్వాత్మాప్యేనంవిగర్హతే।సర్వేషాంహిసధర్మాత్మావర్ణానాంకురుతేదయామ్॥౧౫॥ చ
తుర్ణాంహివయస్థానాంతేనతేతమనువ్రతాః। చతుష్పథాన్దేవపథాంశ్చైత్యాన్యాయతనానిచ॥౧౬॥ప్రదక్షిణంపరి
హరన్జగామనృపతేస్సుతః। సరాజకులమాసాద్యమేఘసంఘోపమైశ్శుభైః॥౧౭॥ ప్రాసాదశృంగైర్వివిధైఃకై
లాసశిఖరోపమైః। ఆవారయద్భిర్గగనంవిమానైరివపాండరైః॥౧౮॥ వర్ధమానగృహైశ్చాపిరత్నజాలపరిష్కృతైః। త
త్పృథివ్యాంగృహవరంమహేంద్రభవనోపమమ్॥౧౯॥ రాజపుత్రఃపితుర్వేశ్మప్రవివేశశ్రియాజ్వలన్। సకక్ష్యాధన్వి
భిర్గుప్తాస్తిస్రోతిక్రమ్యవాజిభిః॥౨౦॥పదాతిరపరేకక్ష్యేద్వేజగామనరోత్తమః।ససర్వాస్సమతిక్రమ్యకక్ష్యాదశర
థాత్మజః॥౨౧॥సన్నివర్త్యజనంసర్వంశుద్ధాంతఃపురమభ్యగాత్॥౨౨॥ తతఃప్రవిష్టేపితురంతికంతదాజనస్ససర్వోము
దితోనృపాత్మజే। ప్రతీక్షతేతస్యపునశ్చనిర్గమంయథోదయంచంద్రమసస్సరిత్పతిః॥౨౩॥ఇతిశ్రీమదయోధ్యాకాండే-
సప్తదశస్సర్గః। ************ సదదర్శాసనేరామోనిషణ్ణంపితరంశుభే। కైకేయీసహితందీనంముఖేనపరిశు

ష్యతా॥౧॥సపితుశ్చరణౌపూర్వమభివాద్యవినీతవత్ । తతోవవందేచరణౌకైకేయ్యాస్ససమాహితః॥౨॥రామేత్యు
క్త్వాచవచనంబాష్పపర్యాకులేక్షణః।శశాకనృపతిర్దీనో నేక్షితుంనాభిభాషితుమ్॥౩॥తదపూర్వంనరపతేర్దృష్ట్వారూ
పంభయావహమ్।రామోపిభయమాపన్నఃపదాస్పృష్ట్వేవపన్నగమ్॥౪॥ఇంద్రియైరప్రహృష్టైస్తంశోకసంతాపకర్శి
తమ్।నిశ్వసంతంమహారాజంవ్యథితాకులచేతసమ్॥౫॥ఊర్మిమాలినమక్షోభ్యంక్షుభ్యంతమివసాగరం।ఉపప్లుతమివాది
త్యముక్తానృతమృషింయథా॥౬॥అచింత్యకల్పంహిపితుస్తంశోకముపధారయన్।బభూవసంరబ్ధతరస్సముద్రఇవపర్వణి॥
౭॥చింతయామాసచతదారామఃపితృహితేరతః।కింస్విదద్యైవనృపతిర్నమాంప్రత్యభినందతి॥౮॥అన్యదామాంపితాదృ
ష్ట్వాకుపితోపిప్రసీదతి । తస్యమామద్యసంప్రేక్ష్యకిమాయాసఃప్రవర్తతే॥౯॥సదీనఇవశోకార్తోవిషణ్ణవదనద్యుతిః।
కైకేయీమభివాద్యైవరామోవచనమబ్రవీత్॥౧౦॥కచ్చిన్మయానాపరాద్ధమజ్ఞానాద్యేనమేపితా। కుపితస్తన్మమాచ
క్ష్వత్వంచైవైనంప్రసాదయ॥౧౧॥అప్రసన్నమనాఃకిన్నుసదామాంప్రతివత్సలః।వివర్ణవదనోదీనోనహిమామభిభా
షతే॥౧౨॥శారీరోమానసోవాపికచ్చిదేనంనబాధతే।సంతాపోవాభితాపోవాదుర్లభంహిసదాసుఖం॥౧౩॥కచ్చిన్నకిం
చిద్భరతేకుమారేప్రియదర్శనే। శత్రుఘ్నేవామహాసత్త్వేమాతౄణాంవామమాశుభం॥౧౪॥అతోషయన్మహారాజ
మకుర్వన్వాపితుర్వచః।ముహూర్తమపినేచ్ఛేయంజీవితుంకుపితేనృపే॥౧౫॥యతోమూలంనరఃపశ్యేత్ప్రాదుర్భావ
మిహాత్మనః।కథంతస్మిన్నవర్తేతప్రత్యక్షేసతిదైవతే॥౧౬॥కచ్చిత్తేపరుషంకించిదభిమానాత్పితామమ। ఉక్తోభవత్యా
కోపేనయత్రాస్యలులితంమనః॥౧౭॥ఏతదాచక్ష్వమేదేవితత్త్వేనపరిపృచ్ఛతః। కిన్నిమిత్తమపూర్వోయంవికారోమను
జాధిపే॥౧౮॥ఏవముక్తాతుకైకేయీరాఘవేణమహాత్మనా। ఉవాచేదంసునిర్లజ్జాధృష్టమాత్మహితంవచః॥౧౯॥ నరా
జాకుపితోరామవ్యసనంనాస్యకించన।కించిన్మనోగతంత్వస్యత్వద్భయాన్నాభిభాషతే॥౨౦॥ప్రియంత్వామప్రియంవ
క్తుంవాణీనాస్యోపవర్తతే।తదవశ్యంత్వయాకార్యంయదనేనాశ్రుతంమమ॥౨౧॥ఏషమహ్యంవరందత్వాపురామామ
భిపూజ్యచ।సపశ్చాత్తప్యతేరాజాయథాన్యఃప్రాకృతస్తథా॥౨౨॥అతిసృజ్యదదానీతివరంమమవిశాంపతిః।సనిరర్థం
గతజలేసేతుంబంధితుమిచ్ఛతి॥౨౩॥ధర్మమూలమిదంరామవిదితంచసతామపి। తత్సత్యంనత్యజేద్రాజాకుపితస్త్వ
త్కృతేయథా॥౨౪॥యదితద్వక్ష్యతేరాజాశుభంవాయదివాశుభం। కరిష్యసితతస్సర్వమాఖ్యాస్యామిపునస్త్వహం॥
౨౫॥యదిత్వభిహితంరాజ్ఞాత్వయితన్నవిపత్స్యతే।తతోహమభిధాస్యామినహ్యేషత్వయివక్ష్యతి॥ ౨౬ ॥ఏతత్తువచనం
శ్రుత్వాకైకేయ్యాసముదాహృతం।ఉవాచవ్యథితోరామస్తాందేవీంనృపసంనిధౌ॥౨౭ ॥అహోధిఙ్నార్హసేదేవి
వక్తుంమామీదృశంవచః। అహంహివచనాద్రాజ్ఞఃపతేయమపిపావకే॥౨౮॥భక్షయేయంవిషంతీక్ష్ణంమజ్జేయమపిచా
ర్ణవే।నియుక్తోగురుణాపిత్రానృపేణచహితేనచ॥౨౯॥తద్బ్రూహివచనందేవిరాజ్ఞోయదభికాంక్షితం । కరిష్యేప్రతి
జానేచరామోద్విర్నాభిభాషతే॥౩౦॥తమార్జవసమాయుక్తమనార్యాసత్యవాదినం।ఉవాచరామంకైకేయీవచనం
భృశదారుణం॥౩౧॥పురాదైవాసురేయుద్ధేపిత్రాతేమమరాఘవ। రక్షితేనవరౌదత్తౌసశల్యేనమహారణే॥౩౨॥తత్ర
మేయాచితోరాజాభరతస్యాభిషేచనం।గమనందండకారణ్యేతవచాద్యైవరాఘవ॥౩౩॥యదిసత్యప్రతిజ్ఞంత్వంపితరం
కర్తుమిచ్ఛసి।ఆత్మానంచనరశ్రేష్ఠమమవాక్యమిదంశృణు॥౩౪॥సన్నిదేశేపితుస్తిష్ఠయథాతేనప్రతిశ్రుతం। త్వయా
రణ్యంప్రవేష్టవ్యంనవవర్షాణిపంచచ॥౩౫॥భరతశ్చాభిషిచ్యేతయదేతదభిషేచనం।త్వదర్థేవిహితంరాజ్ఞాతేనసర్వే
ణరాఘవ॥౩౬॥సప్తసప్తచవర్షాణిదండకారణ్యమాశ్రితః।అభిషేకమిమంత్యక్త్వాజటాజినధరోవస॥౩౭॥ భరతఃకో
సలపురేప్రశాస్తువసుధామిమాం। నానారత్నసమాకీర్ణాంసవాజిరథకుంజరాం॥౩౮॥ ఏతేనత్వాంనరేంద్రోయంకారు
ణ్యేనసమాప్లుతః।శోకసంక్లిష్టవదనోనశక్నోతినిరీక్షితుం॥౩౯॥ఏతత్కురునరేంద్రస్యవచనంరఘునందన।సత్యేనమ
హతారామతారయస్వనరేశ్వరం॥౪౦॥ ఇతీవతస్యాంపరుషంవదంత్యాంనచైవరామఃప్రవివేశశోకం।ప్రవివ్యథేచాపి
మహానుభావోరాజాసపుత్రవ్యసనాభితప్తః॥౪౧॥ఇతిశ్రీమదయోధ్యాకాండే-అష్టాదశస్సర్గః. ************
తదప్రియమమిత్రఘ్నోవచనంమరణోపమం। శ్రుత్వానవివ్యథేరామఃకైకేయీమిదమబ్రవీత్॥౧॥ ఏవమస్తు
గమిష్యామివనంవస్తుమహంత్వితః। జటాజినధరోరాజ్ఞఃప్రతిజ్ఞామనుపాలయన్॥౨॥ ఇదంతుజ్ఞాతుమిచ్ఛామికిమర్థం

ఖాం మహీపతిః । నాభినందతి దుర్ధర్షో యథాపూర్వమరిందమః ॥౩॥ మన్యుర్న చ త్వయా కార్యో దేవి బ్రూమి తవాగ్ర
తః । యాస్యామి భవ సుప్రీతా వనం చీరజటాధరః ॥౪॥ హితేన గురుణా పిత్రా కృతజ్ఞేన నృపేణ చ । నియుజ్యమానో విస్ర
బ్ధః కిం న కుర్యామహం ప్రియమ్ ॥౫॥ అలీకం మానసం త్వేకం హృదయం దహతీవ మే । స్వయం యన్నాహ మాం రాజా భరత
స్యాభిషేచనమ్ ॥౬॥ అహం హి సీతాం రాజ్యం చ ప్రాణానిష్టాన్ధనాని చ । హృష్టో భ్రాత్రే స్వయం దద్యాం భరతాయా
ప్రచోదితః ॥౭॥ కిం పునర్మనుజేంద్రేణ స్వయం పిత్రా ప్రచోదితః । తవ చ ప్రియకామార్థం ప్రతిజ్ఞామనుపాలయన్ ॥౮॥ త
దాశ్వాసయ హీమం త్వం కిన్న్విదం యన్మహీపతిః । వసుధాసక్తనయనో మందమశ్రూణి ముంచతి ॥౯॥ గచ్ఛంతు చైవా
నేతుం దూతాః శీఘ్రజవైర్హయైః । భరతం మాతులకులాదద్యైవ నృపశాసనాత్ ॥౧౦॥ దండకారణ్యమేషోహమితో
గచ్ఛామి సత్వరః । అవిచార్య పితుర్వాక్యం సమావస్తుం చతుర్దశ ॥౧౧॥ సా హృష్టా తస్య తద్వాక్యం శ్రుత్వా రామస్య కై
కయీ । ప్రస్థానం శ్రద్దధానా హి త్వరయామాస రాఘవమ్ ॥౧౨॥ ఏవం భవతు యాస్యంతి దూతాః శీఘ్రజవైర్హయైః । భ
రతం మాతులకులాదుపావర్తయితుం నరాః ॥౧౩॥ తవ త్వహం క్షమం మన్యే నోత్సుకస్య విలంబనమ్ । రామ తస్మాదితః శీ
ఘ్రం వనం త్వం గంతుమర్హసి ॥౧౪॥ వ్రీడాన్వితః స్వయం యచ్చ నృపస్త్వాం నాభిభాషతే । నైతత్కించిన్నరశ్రేష్ఠ మన్యు
రేషోపనీయతామ్ ॥౧౫॥ యావత్త్వం న వనం యాతః పురాదస్మాదభిత్వరన్ । పితా తావన్న తే రామ స్నాస్యతే భోక్ష్యతే
పి వా ॥౧౬॥ ధిక్కష్టమితి నిశ్వస్య రాజా శోకపరిప్లుతః । మూర్ఛితో న్యపతత్తస్మిన్పర్యంకే హేమభూషితే ॥౧౭॥ రామో
ప్యుత్థాప్య రాజానం కైకేయ్యాభిప్రచోదితః । కశయేవాహతో వాజీ వనం గంతుం కృతత్వరః ॥౧౮॥ తదప్రియమనార్యా
యా వచనం దారుణోదయమ్ । శ్రుత్వా గతవ్యథో రామః కైకేయీం వాక్యమబ్రవీత్ ॥౧౯॥ నాహమర్థపరో దేవి లోక
మావస్తుముత్సహే । విద్ధి మామృషిభిస్తుల్యం కేవలం ధర్మమాస్థితమ్ ॥౨౦॥ యదత్రభవతః కించిచ్ఛక్యం కర్తుం ప్రియం మ
యా । ప్రాణానపి పరిత్యజ్య సర్వథా కృతమేవ తత్ ॥౨౧॥ న హ్యతో ధర్మచరణం కించిదస్తి మహత్తరమ్ । యథా పితరి శు
శ్రూషా తస్య వా వచనక్రియా ॥౨౨॥ అనుక్తోప్యత్రభవతా భవత్యా వచనాదహమ్ । వనే వత్స్యామి విజనే వర్షాణీహ చతు
ర్దశ ॥౨౩॥ న నూనం మయి కైకేయి కించిదాశంససే గుణమ్ । యద్రాజానమవోచస్త్వం మమేశ్వరతరా సతీ ॥౨౪॥ యా
వన్మాతరమాపృచ్ఛే సీతాం చానునయామ్యహమ్ । తతోద్యైవ గమిష్యామి దండకానాం మహద్వనమ్ ॥౨౫॥ భరతః పాల
యేద్రాజ్యం శుశ్రూషేచ్చ పితుర్యథా । తథా భవత్యా కర్తవ్యం స హి ధర్మస్సనాతనః ॥౨౬॥ స రామస్య వచశ్శ్రుత్వా
భృశం దుఃఖహతః పితా । శోకాదశక్నువన్బాష్పం ప్రరురోద మహాస్వనం ॥౨౭॥ వందిత్వా చరణౌ రామో విసంజ్ఞస్య పి
తుస్తదా । కైకేయ్యాశ్చాప్యనార్యాయా నిష్పపాత మహాద్యుతిః ॥౨౮॥ స రామః పితరం కృత్వా కైకేయీం చ ప్రదక్షి
ణం । నిష్క్రమ్యాంతఃపురాత్తస్మాత్స్వం దదర్శ సుహృజ్జనం ॥౨౯॥ తం బాష్పపరిపూర్ణాక్షః పృష్ఠతోనుజగామ హ । ల
క్ష్మణః పరమక్రుద్ధస్సుమిత్రానందవర్ధనః ॥౩౦॥ అభిషేచనికం భాండం కృత్వా రామః ప్రదక్షిణం । శనైర్జగామ సా
పేక్షో దృష్టిం తత్రావిచాలయన్ ॥౩౧॥ న చాస్య మహతీం లక్ష్మీం రాజ్యనాశోపకర్షతి । లోకకాంతస్య కాంతత్వాచ్ఛీతరశ్మే
రివ క్షపా ॥౩౨॥ న వనం గంతుకామస్య త్యజతశ్చ వసుంధరాం । సర్వలోకాతిగస్యేవ లక్ష్యతే చిత్తవిక్రియా ॥౩౩॥ ప్రతిషిధ్య
శుభం ఛత్రం వ్యజనే చ స్వలంకృతే । విసర్జయిత్వా స్వజనం రథం పౌరాంస్తథా జనాన్ ॥౩౪॥ ధారయన్మనసా దుఃఖ
మింద్రియాణి నిగృహ్య చ । ప్రవివేశాత్మవాన్వేశ్మ మాతురప్రియశంసివాన్ ॥౩౫॥ సర్వోహ్యభిజనశ్శ్రీమాన్ శ్రీమతః
సత్యవాదినః । నాలక్షయత రామస్య కించిదాకారమాననే ॥౩౬॥ ఉచితం చ మహాబాహుర్న జహౌ హర్షమాత్మనః । శా
రదస్సముదీర్ణాంశుశ్చంద్రస్తేజ ఇవాత్మజమ్ ॥౩౭॥ వాచా మధురయా రామస్సర్వం సంమానయన్జనం । భ్రాతుస్సమీ
పం ధీరాత్మా ప్రవివేశ మహాయశాః ॥౩౮॥ తం గుణైస్సమతాం ప్రాప్తో భ్రాతా విపులవిక్రమః । సౌమిత్రిరనువవ్రాజ
ధారయన్దుఃఖమాత్మజం ॥౩౯॥ ప్రవిశ్య వేశ్మాతిభృశం ముదాన్వితం సమీక్ష్య తాం చార్థవిపత్తిమాగతాం । న చైవ రా
మోత్ర జగామ విక్రియాం సుహృజ్జనస్యాత్మవిపత్తిశంకయా ॥౪౦॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే - ఏకోనవింశస్సర్గః.

తస్మింస్తు పురుషవ్యాఘ్రే నిష్క్రామతి కృతాంజలౌ । ఆర్తశబ్దో మహాన్జజ్ఞే స్త్రీణామంతఃపురే తదా ॥౧॥ కృ
త్యేష్వచోదితః పిత్రా సర్వస్యాంతఃపురస్య చ । గతిర్యశ్శరణం చాపి స రామోద్య ప్రవత్స్యతి ॥౨॥ కౌసల్యాయాం యథా

యుక్తో జనన్యాం వర్తతే సదా। తథైవ వర్తతేఽస్మాసు జన్మప్రభృతి రాఘవః॥౩॥ న క్రుధ్యత్యభిశప్తోఽపి క్రోధనీయాని వర్జయన్। క్రుద్ధాన్ప్రసాదయన్సర్వాన్ స ఇతోఽద్య ప్రవత్స్యతి॥౪॥ అబుద్ధిర్బత నో రాజా జీవలోకం చరత్యయమ్। యో గతిం సర్వభూతానాం పరిత్యజతి రాఘవమ్॥౫॥ ఇతి సర్వా మహిష్యస్తా వివత్సా ఇవ ధేనవః। పతిమాచుక్రుశుస్సర్వాస్సస్వరం చాపి చుక్రుశుః॥౬॥ స హి చాంతఃపురే ఘోరమార్తశబ్దం మహీపతిః। పుత్రశోకాభిసంతప్తః శ్రుత్వా వ్యాలీయతాసనే॥౭॥ రామస్తు భృశమాయస్తో నిశ్వసన్నివ కుంజరః। జగామ సహితో భ్రాత్రా మాతురంతఃపురం వశీ॥౮॥ సోఽపశ్యత్పురుషం తత్ర వృద్ధం పరమపూజితమ్। ఉపవిష్టం గృహద్వారి తిష్ఠతశ్చాపరాన్బహూన్॥౯॥ దృష్ట్వైవ తు తదా రామం తే సర్వే సహసోత్థితాః। జయేతి జయతాం శ్రేష్ఠం వర్ధయంతి స్మ రాఘవమ్॥౧౦॥ ప్రవిశ్య ప్రథమాం కక్ష్యాం ద్వితీయాయాం దదర్శ సః। బ్రాహ్మణాన్వేదసంపన్నాన్వృద్ధాన్రాజ్ఞాభిసత్కృతాన్॥౧౧॥ ప్రణమ్య రామస్తాన్వృద్ధాంస్తృతీయాయాం దదర్శ సః। స్త్రియో వృద్ధాస్తథా బాలా ద్వారరక్షణతత్పరాః॥౧౨॥ వర్ధయిత్వా ప్రహృష్టాస్తాః ప్రవిశ్య చ గృహం స్త్రియః। న్యవేదయంత త్వరితా రామమాతుః ప్రియం తదా॥౧౩॥ కౌసల్యాపి తదా దేవీ రాత్రిం స్థిత్వా సమాహితా। ప్రభాతే త్వకరోత్పూజాం విష్ణోః పుత్రహితైషిణీ॥౧౪॥ సా క్షౌమవసనా హృష్టా నిత్యం వ్రతపరాయణా। అగ్నిం జుహోతి స్మ తదా మంత్రవత్కృతమంగళా॥౧౫॥ ప్రవిశ్య చ తదా రామో మాతురంతఃపురం శుభమ్। దదర్శ మాతరం తత్ర హావయంతీం హుతాశనమ్॥౧౬॥ దేవకార్యనిమిత్తం చ తత్రాపశ్యత్సముద్యతమ్। దధ్యక్షతం ఘృతం చైవ మోదకాన్హవిషస్తథా॥౧౭॥ లాజాన్మాల్యాని శుక్లాని పాయసం కృసరం తథా। సమిధః పూర్ణకుంభాంశ్చ దదర్శ రఘునందనః॥౧౮॥ తాం శుక్లక్షౌమసంవీతాం వ్రతయోగేన కర్శితామ్। తర్పయంతీం దదర్శాద్భిర్దేవతాం దేవవర్ణినీమ్॥౧౯॥ సా చిరస్యాత్మజం దృష్ట్వా మాతృనందనమాగతమ్। అభిచక్రామ సంహృష్టా కిశోరం బడబా యథా॥౨౦॥ స మాతరమభిక్రాంతాముపసంగృహ్య రాఘవః। పరిష్వక్తశ్చ బాహుభ్యాముపాఘ్రాతశ్చ మూర్ధని॥౨౧॥ తమువాచ దురాధర్షం రాఘవం సుతమాత్మనః। కౌసల్యా పుత్రవాత్సల్యాదిదం ప్రియహితం వచః॥౨౨॥ వృద్ధానాం ధర్మశీలానాం రాజర్షీణాం మహాత్మనామ్। ప్రాప్నుహ్యాయుశ్చ కీర్తిం చ ధర్మం చోపహితం కులే॥౨౩॥ సత్యప్రతిజ్ఞం పితరం రాజానం పశ్య రాఘవ। అద్యైవ హి త్వాం ధర్మాత్మా యౌవరాజ్యేఽభిషేక్ష్యతి॥౨౪॥ దత్తమాసనమాలంబ్య భోజనేన నిమంత్రితః। మాతరం రాఘవః కించిద్వ్రీళాత్ప్రాంజలిరబ్రవీత్॥౨౫॥ స స్వభావవినీతశ్చ గౌరవాచ్చ తదానతః। ప్రస్థితో దండకారణ్యమాప్రష్టుముపచక్రమే॥౨౬॥ దేవి నూనం న జానీషే మహద్భయముపస్థితమ్। ఇదం తవ చ దుఃఖాయ వైదేహ్యా లక్ష్మణస్య చ॥౨౭॥ గమిష్యే దండకారణ్యం కిమనేనాసనేన మే। విష్టరాసనయోగ్యో హి కాలోఽయం మాముపస్థితః॥౨౮॥ చతుర్దశ హి వర్షాణి వత్స్యామి విజనే వనే। మధుమూలఫలైర్జీవన్హిత్వా మునివదామిషమ్॥౨౯॥ భరతాయ మహారాజో యౌవరాజ్యం ప్రయచ్ఛతి। మాం పునర్దండకారణ్యం వివాసయతి తాపసమ్॥౩౦॥ స షట్చాష్టౌ చ వర్షాణి వత్స్యామి విజనే వనే। ఆసేవమానో వన్యాని ఫలమూలైశ్చ వర్తయన్॥౩౧॥ సా నికృత్తేవ సాలస్య యష్టిః పరశునా వనే। పపాత సహసా దేవీ దేవతేవ దివశ్చ్యుతా॥౩౨॥ తామదుఃఖోచితాం దృష్ట్వా పతితాం కదళీమివ। రామస్తూత్థాపయామాస మాతరం గతచేతసమ్॥౩౩॥ ఉపావృత్యోత్థితాం దీనాం బడబామివ వాహితామ్। పాంసుకుంఠితసర్వాంగీం విమమర్శ చ పాణినా॥౩౪॥ సా రాఘవముపాసీనమసుఖార్తా సుఖోచితా। ఉవాచ పురుషవ్యాఘ్రముపశృణ్వతి లక్ష్మణే॥౩౫॥ యది పుత్ర న జాయేథా మమ శోకాయ రాఘవ। న స్మ దుఃఖమతో భూయః పశ్యేయమహమప్రజాః॥౩౬॥ ఏక ఏవ హి వంధ్యాయాశ్శోకో భవతి మానసః। అప్రజాస్మీతి సంతాపో న హ్యన్యః పుత్ర విద్యతే॥౩౭॥ న దృష్టపూర్వం కల్యాణం సుఖం వా పతిపౌరుషే। అపి పుత్రే విపశ్యేయమితి రామాస్థితం మయా॥౩౮॥ సా బహూన్యమనోజ్ఞాని వాక్యాని హృదయచ్ఛిదామ్। అహం శ్రోష్యే సపత్నీనామవరాణాం వరా సతీ॥౩౯॥ అతో దుఃఖతరం కిం ను ప్రమదానాం భవిష్యతి। మమ శోకో విలాపశ్చ యాదృశోఽయమనంతకః॥౪౦॥ త్వయి సన్నిహితేఽప్యేవమహమాసం నిరాకృతా। కిం పునః ప్రోషితే తాత ధ్రువం మరణమేవ మే॥౪౧॥ అత్యంతనిగృహీతాస్మి భర్తుర్నిత్యమసంమతా। పరివారేణ కైకేయ్యాస్సమా వాప్యథవావరా॥౪౨॥ యో హి మాం సేవతే కశ్చిదథవాప్యనువర్తతే। కైకేయ్యాః పుత్రమన్వీక్ష్య స జనో నాభిభాషతే॥౪౩॥ నిత్యక్రోధతయా తస్యాః కథన్ను ఖరవాదినం। కైకేయ్యా వదనం ద్రష్టుం పుత్ర శక్ష్యామి దుర్గతా

త్రా॥౪౪॥ దశ సప్త చ వర్షాణి తవ జాతస్య రాఘవ। అస్థితాని ప్రకాంక్షంత్యా మయా దుఃఖపరిక్షయమ్॥౪౫॥ తదక్షయం మ
హద్దుఃఖం నోత్సహే సహితుం చిరమ్। విప్రకారం సపత్నీనామేవం జీర్ణాపి రాఘవ॥౪౬॥ అపశ్యంతీ తవ ముఖం పరిపూర్ణ
శశిప్రభమ్। కృపణా వర్తయిష్యామి కథం కృపణజీవికామ్॥౪౭॥ ఉపవాసైశ్చ యోగైశ్చ బహుభిశ్చ పరిశ్రమైః। దుఃఖసంవ
ర్ధితో మోఘం త్వం హి దుర్గతయా మయా॥౪౮॥ స్థిరం తు హృదయం మన్యే మమేదం యన్న దీర్యతే। ప్రావృషీవ మహా
నద్యాస్స్పృష్టం కూలం నవాంభసా॥౪౯॥ మమైవ నూనం మరణం న విద్యతే న చావకాశోఽస్తి యమక్షయే మమ। యదంతకోఽ
ద్యైవ న మాం జిహీర్షతి ప్రసహ్య సింహో రుదతీం మృగీమివ॥౫౦॥ స్థిరం హి నూనం హృదయం మమాయసం న భిద్యతే
యద్భువి నావదీర్యతే। అనేన దుఃఖేన చ దేహమర్పితం ధ్రువం హ్యకాలే మరణం న విద్యతే॥౫౧॥ ఇదం హి దుఃఖం యదనర్థ
కాని మే వ్రతాని దానాని చ సంయమాశ్చ హి। తపశ్చ తప్తం యదపత్యకారణాత్సునిష్ఫలం బీజమివోప్తమూషరే॥౫౨॥ య
ది హ్యకాలే మరణం స్వయేచ్ఛయా లభేత కశ్చిద్గురుదుఃఖకర్శితః। గతాఽహమద్యైవ పరేతసంసదం వినా త్వయా ధేనురివా
త్మజేన వై॥౫౩॥ అథాపి కిం జీవితమద్య మే వృథా త్వయా వినా చంద్రనిభాననప్రభ। అనువ్రజిష్యామి వనం త్వయైవ గౌస్సుదు
ర్బలా వత్సమివాభికాంక్షయా॥౫౪॥ భృశమసుఖమమర్షితా తదా బహు విలలాప సమీక్ష్య రాఘవమ్। వ్యసనముపనిశా
మ్య సా మహత్సుతమివ బద్ధమవేక్ష్య కిన్నరీ॥౫౫॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే - వింశస్సర్గః. ***************

తథా తు విలపంతీం తాం కౌసల్యాం రామమాతరమ్। ఉవాచ లక్ష్మణో దీనస్తత్కాలసదృశం వచః॥౧॥ న రోచతే మ
మాప్యేతదార్యే యద్రాఘవో వనం। త్యక్త్వా రాజ్యశ్రియం గచ్ఛేత్ స్త్రియో వాక్యవశంగతః॥౨॥ విపరీతశ్చ వృద్ధశ్చ విష
యైశ్చ ప్రధర్షితః। నృపః కిమివ న బ్రూయాచ్చోద్యమానస్సమన్మథః॥౩॥ నాస్యాపరాధం పశ్యామి నాపి దోషం తథావిధమ్।
యేన నిర్వాస్యతే రాష్ట్రాద్వనవాసాయ రాఘవః॥౪॥ అహం హనిష్యే పితరం వృద్ధం కామవశంగతమ్। స్త్రియా యుక్తం చ
నిర్లజ్జం ధర్మాయుక్తం నృపం యథా॥౫॥ న తం పశ్యామ్యహం లోకే పరోక్షమపి యో నరః। స్వమిత్రోఽపి నిరస్తోఽపి యో
ఽస్య దోషముదాహరేత్॥౬॥ దేవకల్పమృజుం దాంతం రిపూణామపి వత్సలమ్। అపేక్షమాణః కో ధర్మం త్యజేత్పుత్రమకార
ణాత్॥౭॥ తదిదం వచనం రాజ్ఞః పునర్బాల్యముపేయుషః। పుత్రః కో హృదయే కుర్యాద్రాజవృత్తమనుస్మరన్॥౮॥ యావదే
వ న జానాతి కశ్చిదర్థమిమం నరః। తావదేవ మయా సార్ధమాత్మస్థం కురు శాసనమ్॥౯॥ మయా పార్శ్వే సధనుషా తవ గు
ప్తస్య రాఘవ। కస్సమర్థోఽధికం కర్తుం కృతాంతస్యేవ తిష్ఠతః॥౧౦॥ నిర్మనుష్యామిమాం కృత్స్నామయోధ్యాం మ
నుజర్షభ। కరిష్యామి శరైస్తీక్ష్ణైర్యది స్థాస్యతి విప్రియే॥౧౧॥ భరతస్యాథ పక్ష్యో వా యో వాఽస్య హితమిచ్ఛతి। సర్వానే
తాన్వధిష్యామి మృదుర్హి పరిభూయతే॥౧౨॥ ప్రోత్సాహితోఽయం కైకేయ్యా సంతుష్టో యది నః పితా। అమిత్రభూతో ని
స్సంగం వధ్యతాం బధ్యతామపి॥౧౩॥ గురోరప్యవలిప్తస్య కార్యాకార్యమజానతః। ఉత్పథం ప్రతిపన్నస్య కార్యం భవతి శా
సనమ్॥౧౪॥ బలమేష కిమాశ్రిత్య హేతుం వా పురుషర్షభ। దాతుమిచ్ఛతి కైకేయ్యై రాజ్యం స్థితమిదం తవ॥౧౫॥ త్వయా
చైవ మయా చైవ కృత్వా వైరమనుత్తమమ్। కాస్య శక్తిః శ్రియం దాతుం భరతాయారిశాసన॥౧౬॥ అనురక్తోఽస్మి భావే
న భ్రాతరం దేవి తత్త్వతః। సత్యేన ధనుషా చైవ దత్తేనేష్టేన తే శపే॥౧౭॥ దీప్తమగ్నిమరణ్యం వా యది రామః ప్రవేక్ష్యతి। ప్ర
విష్టం తత్ర మాం దేవి త్వం పూర్వమవధారయ॥౧౮॥ హరామి వీర్యాద్దుఃఖం తే తమస్సూర్య ఇవోదితః। దేవీ పశ్యతు మే వీర్యం
రాఘవశ్చైవ పశ్యతు॥౧౯॥ ఏతత్తు వచనం శ్రుత్వా లక్ష్మణస్య మహాత్మనః। ఉవాచ రామం కౌసల్యా రుదంతీ శోకలాలసా॥
౨౦॥ భ్రాతుస్తే వదతః పుత్ర లక్ష్మణస్య శ్రుతం త్వయా। యదత్రానంతరం తత్త్వం కురుష్వ యది రోచతే॥౨౧॥ న చాధర్మ్యం
వచశ్శ్రుత్వా సపత్న్యా మమ భాషితం। విహాయ శోకసంతప్తాం గంతుమర్హసి మామితః॥౨౨॥ ధర్మజ్ఞ యది ధర్మిష్ఠో ధర్మం
చరితుమిచ్ఛసి। శుశ్రూష మామిహస్థస్త్వం చర ధర్మమనుత్తమమ్॥౨౩॥ శుశ్రూషుర్జననీం పుత్ర స్వగృహే నియతో
వసన్। పరేణ తపసా యుక్తః కాశ్యపస్త్రిదివం గతః॥౨౪॥ యథైవ రాజా పూజ్యస్తే గౌరవేణ తథా హ్యహం। త్వాం నాహమ
నుజానామి న గంతవ్యమితో వనం॥౨౫॥ త్వద్వియోగాన్న మే కార్యం జీవితేన సుఖేన వా। త్వయా సహ మమ శ్రేయస్తృణా
నామపి భక్షణం॥౨౬॥ యది త్వం యాస్యసి వనం త్యక్త్వా మాం శోకలాలసాం। అహం ప్రాయమిహాసిష్యే న హి శక్ష్యామి జీ
వితుం॥౨౭॥ తతస్త్వం ప్రాప్స్యసే పుత్ర నిరయం లోకవిశ్రుతం। బ్రహ్మహత్యామివాధర్మాత్సముద్రస్సరితాం పతిః॥౨౮॥

విలపంతీంతదాదీనాంకౌసల్యాంజననీంతతః। ఉవాచరామోధర్మాత్మావచనంధర్మసంహితమ్॥౨౯॥నాస్తిశక్తిఃపితుర్వా
క్యంసమతిక్రమితుంమమ।ప్రసాదయేత్వాంశిరసాగంతుమిచ్ఛామ్యహంవనమ్॥౩౦॥ఋషిణాచపితుర్వాక్యంకుర్వతా
వ్రతచారిణా।గౌర్హతాజానతాధర్మంకండునాపివిపశ్చితా॥౩౧॥అస్మాకంచకులేపూర్వంసగరస్యాజ్ఞయాపితుః। ఖన
ద్భిస్సాగరైర్భూమిమవాప్తస్సుమహాన్వధః॥౩౨॥జామదగ్న్యేనరామేణరేణుకాజననీస్వయమ్। కృత్తాపరశునారణ్యేపి
తుర్వచనకారిణా॥౩౩॥ఏతైరన్యైశ్చబహుభిర్దేవిదేవసమైఃకృతమ్।పితుర్వచనమక్లీబంకరిష్యామిపితుర్హితమ్॥౩౪॥నఖ
ల్వేతన్మయైకేనక్రియతేపితృశాసనమ్। ఏతైరపికృతందేవియేమయాతవకీర్తితాః॥౩౫॥నాహంధర్మమపూర్వంతేప్రతి
కూలంప్రవర్తయే।పూర్వైరయమభిప్రేతోగతోమార్గోనుగమ్యతే॥౩౬॥తదేతత్తుమయాకార్యంక్రియతేభువినాన్యథా
పితుర్హివచనంకుర్వన్నకశ్చిన్నామహీయతే॥౩౭॥తామేవముక్త్వాజననీంలక్ష్మణంపునరబ్రవీత్। వాక్యంవాక్యవిదాం
శ్రేష్ఠశ్శ్రేష్ఠస్సర్వధనుష్మతామ్॥౩౮॥తవలక్ష్మణజానామిమయిస్నేహమనుత్తమమ్। విక్రమంచైవసత్త్వంచతేజశ్చసుదు
రాసదమ్॥౩౯॥మమమాతుర్మహద్దుఃఖంత్వద్దుఃఖంశుభలక్షణ।అభిప్రాయమవిజ్ఞాయసత్యస్యచశమస్యచ॥౪౦॥ధర్మో
హిపరమోలోకేధర్మేసత్యంప్రతిష్ఠితమ్। ధర్మసంశ్రితమేతచ్చపితుర్వచనముత్తమమ్॥౪౧॥సంశ్రుత్యపితుర్వాక్యం
మాతుర్వాబ్రాహ్మణస్యవా। నకర్తవ్యంవృథావీరధర్మమాశ్రిత్యతిష్ఠతా॥౪౨॥సోహంనశక్ష్యామిపితుర్నియోగమతివ
ర్తితుమ్।పితుర్హివచనాద్వీరకైకేయ్యాహంప్రచోదితః॥౪౩॥తదేతాంవిసృజానార్యాంక్షత్రధర్మాశ్రితాంమతిమ్। ధర్మ
మాశ్రయమాతైక్ష్ణ్యంమద్బుద్ధిరనుగమ్యతామ్॥౪౪॥తమేవముక్త్వాసౌహార్దాద్భ్రాతరంలక్ష్మణాగ్రజః। ఉవాచభూ
యఃకౌసల్యాంప్రాంజలిశ్శిరసానతః॥౪౫॥అనుమన్యస్వమాందేవిగమిష్యంతమితోవనమ్। శాపితాసిమమప్రాణైఃకు
రుస్వస్త్యయనానిమే॥౪౬॥తీర్ణప్రతిజ్ఞశ్చవనాత్పునరేష్యామ్యహంపురీమ్। యయాతిరివరాజర్షిఃపురాహిత్వాపున
ర్దివమ్॥౪౭॥శోకస్సంధార్యతాంమాతర్హృదయేసాధుమాశుచః।వనవాసాదిహైష్యామిపునఃకృత్వాపితుర్వచః॥౪౮॥త్వ
యామయాచవైదేహ్యాలక్ష్మణేనసుమిత్రయా।పితుర్నియోగేస్థాతవ్యమేషధర్మస్సనాతనః॥౪౯॥అంబసంహృత్యసంభా
రాన్దుఃఖంహృదినిగృహ్యచ।వనవాసకృతాబుద్ధిర్మమధర్మ్యానువర్త్యతామ్॥౫౦॥ఏతద్వచస్తస్యనిశమ్యమాతాసుధ
ర్మ్యమవ్యగ్రమవిక్లబంచ।మృతేవసంజ్ఞాంప్రతిలభ్యదేవీసమీక్ష్యరామంపునరిత్యువాచ॥౫౧॥యథైవతేపుత్రపితాత
థాహంగురుస్స్వధర్మేణసుహృత్తయాచ।నత్వానుజానామినమాంవిహాయసుదుఃఖితామర్హసిగంతుమేవమ్॥౫౨॥కిం
జీవితేనేహవినాత్వయామేలోకేనవాకింస్వధయామృతేన।శ్రేయోముహూర్తంతవసంనిధానంమమేహకృత్స్నా
దపిజీవలోకాత్॥౫౩॥నరైరివోల్కాభిరపోహ్యమానోమహాగజోధ్వానమభిప్రవిష్టః। భూయఃప్రజజ్వాలవిలాపమే
తంనిశమ్యరామఃకరుణంజనన్యాః॥౫౪॥సమాతరంచైవవిసంజ్ఞకల్పామార్తంచసౌమిత్రిమభిప్రతప్తమ్।ధర్మేస్థితోధ
ర్మ్యమువాచవాక్యంయథాసఏవార్హతితత్రవక్తుమ్॥౫౫॥అహంహితేలక్ష్మణనిత్యమేవజానామిభక్తించపరాక్రమం
చ।మమత్వభిప్రాయమసన్నిరీక్ష్యమాత్రాసహాభ్యర్దసిమాంసుదుఃఖమ్॥౫౬॥ధర్మార్థకామాఃఖలుతాతలోకే
సమీక్షితాధర్మఫలోదయేషు।తేతత్రసర్వేస్యురసంశయంమేభార్యేవవశ్యాభిమతాసపుత్రా॥౫౭॥యస్మింస్తుస
ర్వేస్యురసన్నివిష్టాధర్మోయతస్స్యాత్తదుపక్రమేత।ద్వేష్యోభవత్యర్థపరోహిలోకేకామాత్మతాఖల్వపినప్రశస్తా॥౫౮॥
గురుశ్చరాజాచపితాచవృద్ధఃక్రోధాత్ప్రహర్షాద్యదివాపికామాత్। యద్వ్యాదిశేత్కార్యమవేక్ష్యధర్మంకస్త
న్నకుర్యాదనృశంసవృత్తిః॥౫౯॥సవైనశక్నోమిపితుఃప్రతిజ్ఞామిమామకర్తుంసకలాంయథావత్। సహ్యావయోస్తా
తగురుర్నియోగేదేవ్యాశ్చభర్తాసగతిస్సధర్మః॥౬౦॥తస్మిన్పునర్జీవతిధర్మరాజేవిశేషతస్స్వేపథివర్తమానే। దేవీ
మయాసార్ధమితోపగచ్ఛేత్కథంస్విదన్యావిధవేవనారీ॥౬౧॥సామానుమన్యస్వవనంవ్రజంతంకురుష్వమేస్వస్త్యయ
నానిదేవి।యథాసమాప్తేపునరావ్రజేయంయథాహిసత్యేనపునర్యయాతిః॥౬౨॥యశోహ్యహంకేవలరాజ్యకారణా
న్నపృష్ఠతఃకర్తుమలంమహోదయమ్।అదీర్ఘకాలేనతుదేవిజీవితేవృణేవరామద్యమహీమధర్మతః॥౬౩॥ప్రసాదయ
న్నరవృషభస్సమాతరంపరాక్రమాజ్జిగమిషురేవదండకాన్। అథానుజంభృశమనుశాస్యదర్శనంచకారతాంహృదిజ
ననీంప్రదక్షిణమ్॥౬౪॥ఇతిశ్రీమదయోధ్యాకాండే - ఏకవింశస్సర్గః. ****************************

అథతంవ్యథయాదీనంసవిశేషమమర్షితమ్। శ్వసంతమివనాగేంద్రంరోషవిస్ఫారితేక్షణం॥౧॥ఆసాద్యరామస్సౌమి
త్రింసుహృదంభ్రాతరంప్రియమ్। ఉవాచేదంసధైర్యేణధారయన్సత్వమాత్మవాన్॥౨॥నిగృహ్యరోషంశోకంచధైర్య
మాశ్రిత్యకేవలమ్। అవమానంనిరస్యేమంగృహీత్వాహర్షముత్తమమ్॥౩॥ఉపక్లృప్తంహియత్కించిదభిషేకార్థమ
ద్యమే। సర్వంవిసర్జయక్షిప్రంకురుకార్యంనిరత్యయమ్॥౪॥సౌమిత్రేయోభిషేకార్థేమమసంభారసంభ్రమః।అ
భిషేకనివృత్త్యర్థేసోస్తుసంభారసంభ్రమః॥౫॥యస్యామదభిషేకార్థేమానసంపరితప్యతే। మాతానస్సాయథాన
స్యాత్సవిశంకాతథాకురు॥౬॥తస్యాశ్శంకామయందుఃఖంముహూర్తమపినోత్సహే। మనసిప్రతిసంజాతంసౌమిత్రే
హముపేక్షితుమ్॥౭॥నబుద్ధిపూర్వంనాబుద్ధంస్మరామీహకదాచన।మాతౄణాంవాపితుర్వాహంకృతమల్పంచవిప్రియ
మ్॥౮॥సత్యస్సత్యాభిసంధశ్చనిత్యంసత్యపరాక్రమః। పరలోకభయాద్భీతోనిర్భయోస్తుపితామమ॥౯॥తస్యాపిహి
భవేదస్మిన్కర్మణ్యప్రతిసంహృతే। నిత్యంనేతిమనస్తాపస్తస్యతాపస్తపేచ్చమామ్॥౧౦॥అభిషేకవిధానంతుతస్మా
త్సంహృత్యలక్ష్మణ। అన్వగేవాహమిచ్ఛామివనంగంతుమితఃపునః॥౧౧॥మమప్రవ్రాజనాదద్యకృతకృత్యానృపాత్మజా
సుతంభరతమవ్యగ్రమభిషేచయితాతతః॥౧౨॥మయిచీరాజినధరేజటామండలధారిణి। గతేరణ్యంచకైకేయ్యాభవిష్య
తిమనస్సుఖం॥౧౩॥బుద్ధిఃప్రణీతాయేనేయంమనశ్చసుసమాహితం। తంతునార్హామిసంక్లేష్టుంప్రవ్రజిష్యామిమాచిరం॥
౧౪॥కృతాంతస్త్వేవసౌమిత్రేద్రష్టవ్యోమత్ప్రవాసనే। రాజ్యస్యచవితీర్ణస్యపునరేవనివర్తనే॥౧౫॥కైకేయ్యాః
ప్రతిపత్తిర్హికథంస్యాన్మమపీడనే। యదిభావోనదైవోయంకృతాంతవిహితోభవేత్॥౧౬॥ జానాసిహియథాసౌమ్య
నమాతృషుమమాంతరమ్। భూతపూర్వంవిశేషోవాతస్యామయిసుతేపివా॥౧౭॥సోభిషేకనివృత్త్యర్థైఃప్రవాసార్థై
శ్చదుర్వచైః। ఉగ్రైర్వాక్యైరహంతస్యానాన్యద్దైవాత్సమర్థయే॥౧౮॥కథంప్రకృతిసంపన్నారాజపుత్రీతథాగుణాః।
బ్రూయాత్సాప్రాకృతేవస్త్రీమత్పీడాంభర్తృసన్నిధౌ॥౧౯॥యదచింత్యంతుతద్దైవంభూతేష్వపినహన్యతే।వ్యక్తంమ
యిచతస్యాంచపతితోహివిపర్యయః॥౨౦॥కశ్చిద్దైవేనసౌమిత్రేయోద్ధుముత్సహతేపుమాన్। యస్యనగ్రహణంకించిత్క
ర్మణోన్యత్రదృశ్యతే॥౨౧॥సుఖదుఃఖేభయక్రోధౌలాభాలాభౌభవాభవౌ। యచ్చకించిత్తథాభూతంననుదైవస్యక
ర్మతత్॥౨౨॥ ఋషయోప్యుగ్రతపసోదైవేనాభిప్రపీడితాః। ఉత్సృజ్యనియమాంస్తీవ్రాన్భ్రశ్యంతేకామమ
న్యుభిః॥౨౩॥అసంకల్పితమేవేహయదకస్మాత్ప్రవర్తతే। నివర్త్యారంభమారబ్ధంననుదైవస్యకర్మతత్॥౨౪॥ఏత
యాతత్త్వయాబుద్ధ్యాసంస్తభ్యాత్మానమాత్మనా।వ్యాహతేప్యభిషేకేమేపరితాపోనవిద్యతే॥౨౫॥తస్మాదపరితాపస్సం
స్త్వమప్యనువిధాయమాం। ప్రతిసంహారయక్షిప్రమాభిషేచనికీంక్రియామ్॥౨౬॥ఏభిరేవఘటైస్సర్వైరభిషేచనసం
భృతైః। మమలక్ష్మణతాపస్యవ్రతస్నానంభవిష్యతి॥౨౭॥ అథవాకింమమైతేనరాజద్రవ్యమయేనతు। ఉద్ధృతంమేస్వ
యంతోయంవ్రతాదేశంకరిష్యతి॥౨౮॥మాచలక్ష్మణసంతాపంకార్షీర్లక్ష్మ్యావిపర్యయే। రాజ్యంవావనవాసోవావన
వాసోమహోదయః॥౨౯॥నలక్ష్మణాస్మిన్ఖలుకర్మవిఘ్నేమాతాయవీయస్యతిశంకనీయా।దైవాభిపన్నాహివదంత్య
నిష్టంజానాసిదైవంచతథాప్రభావం॥౩౦॥ఇతిశ్రీమదయోధ్యాకాండే- ద్వావింశస్సర్గః. ****************

ఇతిబ్రువతిరామేతులక్ష్మణోధశ్శిరాముహుః। శ్రుత్వామధ్యంజగామేవమనసాదుఃఖహర్షయోః॥౧॥ తదా
తుబధ్వాభ్రుకుటీంభ్రువోర్మధ్యేనరర్షభః।నిశశ్వాసమహాసర్పోబిలస్థఇవరోషితః॥౨॥తస్యదుష్ప్రతివీక్ష్యంతద్భ్రు
కుటీసహితంతదా। బభౌక్రుద్ధస్యసింహస్యముఖస్యసదృశంముఖం॥౩॥ అగ్రహస్తంవిధున్వంస్తుహస్తీహస్తమివాత్మ
నః। తిర్యగూర్ధ్వంశరీరేచపాతయిత్వాశిరోధరాం॥౪॥అగ్రాక్ష్ణావీక్షమాణస్తుతిర్యగ్భ్రాతరమబ్రవీత్। అస్థానేసం
భ్రమోయస్యజాతోవైసుమహానయం॥౫॥ ధర్మదోషప్రసంగేనలోకస్యానతిశంకయా। కథంహ్యేతదసంభ్రాంత
స్త్వద్విధోవక్తుమర్హతి॥౬॥యథాదైవమశౌండీరంశౌండీరఃక్షత్రియర్షభః। కిన్నామకృపణందైవమశక్తమభిశంససి॥
౭॥పాపయోస్తేకథంనామతయోశ్శంకానవిద్యతే। సంతిధర్మోపధాశ్శ్లక్ష్ణాధర్మాత్మన్కిన్నబుధ్యసే॥౮॥తయోస్సుచరి
తంస్వార్థంశాఠ్యాత్పరిజిహీర్షతోః। యదినైవంవ్యవసితంస్యాద్ధిప్రాగేవరాఘవ॥౯॥ తయోఃప్రాగేవదత్తశ్చస్యాద్వ
రఃప్రకృతశ్చసః। లోకవిద్విష్టమారబ్ధంత్వదన్యస్యాభిషేచనం॥౧౦॥నోత్సహేసహితుంవీరతత్రమేక్షంతుమర్హసి। యే

నేయమాగతా ద్వైధంతవబుద్ధిర్మహామతే॥౧౧॥సహిధర్మోమమద్వేష్యః ప్రసంగాద్యస్యమహ్యసి।కథంత్వంకర్మణా
శక్తః కైకేయ్యావశవర్తినః॥౧౨॥ కరిష్యసిపితుర్వాక్యమధర్మిష్ఠంవిగర్హితమ్। యద్యయంకిల్బిషాద్భేదః కృతోప్యే
వంనగృహ్యతే॥౧౩॥జాయతేతత్ర మేదుఃఖంధర్మసంగశ్చగర్హితః।మనసాపికథంకామంకుర్యాస్త్వంకామవృత్తయోః॥
౧౪॥తయోస్త్వహితయోర్నిత్యంశత్రోః పిత్రభిధానయోః।యద్యపిప్రతిపత్తిస్తేదైవీచాపితయోర్మతా॥౧౫॥
తథాప్యుపేక్షణీయంతేనమేతదపిరోచతే। విక్లబోవీర్యహీనోయస్సదైవమనువర్తతే॥౧౬॥వీరాస్సంభావితాత్మానో
నదైవంపర్యుపాసతే।దైవంపురుషకారేణయస్సమర్థః ప్రబాధితుమ్॥౧౭॥నదైవేనవిపన్నార్థః పురుషస్సోవసీదతి।ద్ర
క్ష్యంతిత్వద్యదైవస్యపౌరుషంపురుషస్యచ॥౧౮॥దైవమానుషయోరద్యవ్యక్తావ్యక్తిర్భవిష్యతి। అద్యమత్పౌరుషహతం
దైవంద్రక్ష్యంతివైజనాః॥౧౯॥ యద్దైవాదాహతంతేద్యదృష్టంరామాభిషేచనమ్। అత్యంకుశమివోద్దామంగజంమద
బలోద్ధతమ్॥౨౦॥ప్రధావితమహందైవంపౌరుషేణనివర్తయే। లోకపాలాస్సమస్తాస్తేనాద్యరామాభిషేచనమ్॥౨౧॥
నచకృత్స్నాస్త్రయోలోకావిహన్యుఃకింపునఃపితా।యైర్వివాసస్తవారణ్యేమిథోరాజన్సమర్థితః॥౨౨॥ అరణ్యేతే
నివత్స్యంతిచతుర్దశసమాస్తథా। అహంతదాశాంఛేత్స్యామిపితుస్తస్యాశ్చయాతవ॥౨౩॥ అభిషేకవిఘాతేనపుత్రరా
జ్యాయవర్తతే।మద్బలేనవిరుద్ధాయనస్యాద్దైవబలంతథా॥౨౪॥ ప్రభవిష్యతిదుఃఖాయయథోగ్రంపౌరుషంమమ। ఊ
ర్ధ్వంవర్షసహస్రాంతేప్రజాపాల్యమనంతరం॥౨౫॥ ఆర్యపుత్రాః కరిష్యంతివనవాసంగతేత్వయి। పూర్వరాజ
ర్షివృత్త్యాహివనవాసోవిధీయతే॥౨౬॥ ప్రజానిక్షిప్యపుత్రేషుపుత్రవత్పరిపాలనే। సచేద్రాజన్యనేకాగ్రే రాజ్యవిభ్ర
మశంకయా॥౨౭॥ నైనమిచ్ఛసిధర్మాత్మన్ రాజ్యంరామత్వమాత్మని।ప్రతిజానేచతేవీరమాభూవంవీరలోకభాక్॥౨౮॥
రాజ్యంచతవరక్షేయమహంవేలేవసాగరమ్।మంగళైరభిషించస్వతత్రత్వంవ్యాపృతోభవ॥౨౯॥ అహమేకోమహీపా
లానలంవారయితుంబలాత్।నశోభార్థావిమౌబాహూనధనుర్భూషణాయమే॥౩౦॥నాసిరాబంధనార్థాయనశరాస్తంసం
భహేతవః।అమిత్రదమనార్థంమేసర్వమేతచ్చతుష్టయమ్॥౩౧॥నచాహంకామయేత్యర్థంయస్స్యాచ్ఛత్రుర్మతో
మమ।అసినాతీక్ష్ణధారేణవిద్యుచ్చలితవర్చసా॥౩౨॥ ప్రగృహీతేనవైశత్రుంవజ్రిణంవానకల్పయే। ఖడ్గనిష్పేషనిష్పి
ష్టైర్గహనాదుశ్చరాచమే॥౩౩॥హస్త్యశ్వనరహస్తోరుశిరోభిర్భవితామహీ। ఖడ్గధారాహతామేద్యదీప్యమానాఇవా
ద్రయః॥౩౪॥పతిష్యంతిద్విపాభూమౌమేఘాఇవసవిద్యుతః।బద్ధగోధాంగులిత్రాణేప్రగృహీతశరాసనే॥౩౫॥ కథంపు
రుషమానీస్యాత్పురుషాణాంమయిస్థితే। బహుభిశ్చైకమత్యస్యన్నేకేనచబహూన్జనాన్॥౩౬॥వినియోక్ష్యామ్యహం
బాణాన్నృవాజిగజమర్మసు। అద్యమేస్త్రప్రభావస్యప్రభావః ప్రభవిష్యతి॥౩౭॥రాజ్ఞశ్చాప్రభుతాంకర్తుంప్రభు
త్వంతవచప్రభో। అద్యచందనసారస్యకేయూరామోక్షణస్యచ॥౩౮॥ వసూనాంచవిమోక్షస్యసుహృదాంపాలనస్య
చ।అనురూపావిమౌబాహూరామకర్మకరిష్యతః॥౩౯॥అభిషేచనవిఘ్నస్యకర్తౄణాంతేనివారణే॥౪౦॥ బ్రవీహికో
ద్యైవమయావియుజ్యతాంతవాసుహృత్ప్రాణయశస్సుహృజ్జనైః। యథాతవేయంవసుధావశేభవేత్తథైవమాంశాధిత
వాస్మికింకరః॥౪౧॥ విమృజ్యబాష్పంపరిసాంత్వ్యచాసకృత్సలక్ష్మణంరాఘవవంశవర్ధనః।ఉవాచపిత్రేవ్యవచనేవ్యవస్థి
తంనిబోధమామేషహిసౌమ్యసత్పథః॥౪౨॥ఇతిశ్రీమదయోధ్యాకాండే - త్రయోవింశస్సర్గః. *************

తంసమీక్ష్యత్వవహితంపితుర్నిర్దేశపాలనే। కౌసల్యాబాష్పసంరుద్ధావచోధర్మిష్ఠమబ్రవీత్॥౧॥అదృష్టదుఃఖో
ధర్మాత్మాసర్వభూతప్రియంవదః। మయిజాతోదశరథాత్కథముంఛేనవర్తయేత్॥౨॥ యస్యభృత్యాశ్చదాసాశ్చమృ
ష్టాన్యన్నానిభుంజతే। కథంసభోక్ష్యతేనాథోవనేమూలఫలాన్యయమ్॥౩॥క ఏతచ్ఛ్రద్దధేచ్ఛ్రుత్వాకస్యవానభవేద్భ
యమ్। గుణవాన్దయితోరాజ్ఞారాఘవోయద్వివాస్యతే॥౪॥ నూనంతుబలవాన్లోకేకృతాంతస్సర్వమాదిశన్। లో
కేరామాభిరామస్త్వంవనంయత్రగమిష్యసి॥౫॥ అయంతుమామాత్మభవస్తవాదర్శనమారుతః। విలాపదుఃఖసమిధో
రుదితాశ్రుహుతాహుతిః॥౬॥చింతాబాష్పమహాధూమస్తవాదర్శనచిత్తజః। కర్శయిత్వాభృశంపుత్రనిశ్వాసాయా
ససంభవః॥౭॥త్వయావిహీనామిహమాంశోకాగ్నిరతులోమహాన్।ప్రధక్ష్యతియథాకక్షంచిత్రభానుర్హిమాత్యయే॥
౮॥యథాహిధేనుస్స్వంవత్సంగచ్ఛంతమనుగచ్ఛతి। అహంత్వానుగమిష్యామియత్రపుత్రగమిష్యసి॥౯॥తథానిగదితం

మాత్రా తద్వాక్యంపురుషర్షభః।శ్రుత్వారామోఽబ్రవీద్వాక్యంమాతరంభృశదుఃఖితామ్॥౧౦॥కైకేయ్యావంచితో
రాజామయిచారణ్యమాశ్రితే।భవత్యాచపరిత్యక్తోనసూనంవర్తయిష్యతి॥౧౧॥భర్తుఃపునఃపరిత్యాగోనృశంసఃకేవలం
స్త్రియాః।సభవత్యానకర్తవ్యోమనసాపినిగర్హితః॥౧౨॥యావజ్జీవతికాకుత్స్థఃపితామేజగతీపతిః।శుశ్రూషాక్రియ
తాంతావత్సహిధర్మస్సనాతనః॥౧౩॥ఏవముక్తాతురామేణకౌసల్యాశుభదర్శనా।తథేత్యువాచసుప్రీతారామమక్లిష్ట
కారిణమ్॥౧౪॥ఏవముక్తస్తువచనంరామోధర్మభృతాంవరః।భూయస్తామబ్రవీద్వాక్యంమాతరంభృశదుఃఖితామ్॥౧౫॥
మయాచైవభవత్యాచకర్తవ్యంవచనంపితుః।రాజాభర్తాగురుశ్శ్రేష్ఠస్సర్వేషామీశ్వరఃప్రభుః॥౧౬॥ఇమానితుమహా
రణ్యేవిహృత్యనవపంచచ।వర్షాణిపరమప్రీతఃస్థాస్యామివచనేతవ॥౧౭॥ఏవముక్తాప్రియంపుత్రంబాష్పపూర్ణాననాత
దా।దుఃఖార్తాసహమానాసాకౌసల్యారామమబ్రవీత్॥౧౮॥ఆసాంరామసపత్నీనాంవస్తుంమధ్యేనమేక్షమమ్।నయ
మామపికాకుత్స్థవనంవన్యాంమృగీంయథా॥౧౯॥యదితేగమనేబుద్ధిఃకృతాపితురపేక్షయా।తాంతథారుదతీంరా
మోరుదన్వచనమబ్రవీత్॥౨౦॥జీవంత్యాహిస్త్రియాభర్తాదైవతంప్రభురేవచ।భవత్యామమచైవాద్యరాజాప్రభవ
తిప్రభుః॥౨౧॥నహ్యనాథావయంరాజ్ఞాలోకనాథేనధీమతా।భరతశ్చాపిధర్మాత్మాసర్వభూతప్రియంవదః॥౨౨॥భవతీ
మనువర్తేతసహిధర్మరతస్సదా।యథామయితునిష్క్రాంతేపుత్రశోకేనపార్థివః॥౨౩॥శ్రమంనావాప్నుయాత్కిం
చిదప్రమత్తాతథాకురు।దారుణశ్చాప్యయంశోకోయథైనంనవినాశయేత్॥౨౪॥రాజ్ఞోవృద్ధస్యసతతంహితంచరసమా
హితా।వ్రతోపవాసనిరతాయానారీపరమోత్తమా॥౨౫॥భర్తారంనానువర్తేతసాతుపాపగతిర్భవేత్।భర్తుశ్శుశ్రూ
షయానారీలభతేస్వర్గముత్తమమ్॥౨౬॥అపియానిర్నమస్కారానివృత్తాదేవపూజనాత్।శుశ్రూషామేవకుర్వీతభ
ర్తుఃప్రియహితేరతా॥౨౭॥ఏషధర్మఃపురాదృష్టోలోకేవేదేశ్రుతస్స్మృతః।అగ్నికార్యేషుచతదాసుమనోభిస్తుదేవ
తాః॥౨౮॥పూజ్యాస్తేమత్కృతేదేవిబ్రాహ్మణాశ్చైవసువ్రతాః।ఏవంకాలంప్రతీక్షస్వమమాగమనకాంక్షిణీ॥౨౯॥ని
యతానియతాహారాభర్తృశుశ్రూషణేరతా।ప్రాప్స్యసేపరమంకామంమయిప్రత్యాగతేసతి॥౩౦॥యదిధర్మభృ
తాంశ్రేష్ఠోధారయిష్యతిజీవితమ్।ఏవముక్తాతురామేణబాష్పపర్యాకులేక్షణా॥౩౧॥కౌసల్యాపుత్రశోకార్తారామంవచ
నమబ్రవీత్।గమనేసుకృతాంబుద్ధింనతేశక్నోమిపుత్రక॥౩౨॥వినివర్తయితుంవీరనూనంకాలోదురత్యయః।గచ్ఛపు
త్రత్వమేకాగ్రోభద్రంతేస్తుసదావిభో॥౩౩॥పునస్త్వయినివృత్తేతుభవిష్యామిగతక్లమా।ప్రత్యాగతేమహాభాగేకృ
తార్థేచరితవ్రతే॥౩౪॥పితురానృణ్యతాంప్రాప్తేత్వయిలప్స్యేపరంసుఖమ్।కృతాంతస్యగతిఃపుత్రదుర్విభావ్యాస
దాభువి॥౩౫॥యత్త్వాంసంచోదయతిమేవచఆచ్ఛిద్యరాఘవ।గచ్ఛేదానీంమహాబాహోక్షేమేణపునరాగతః॥౩౬॥నం
దయిష్యసిమాంపుత్రసామ్నాశ్లక్ష్ణేనచారుణా।అపీదానీంసకాలస్స్యాద్వనాత్ప్రత్యాగతంపునః॥౩౭॥యత్త్వాంపుత్ర
కపశ్యేయంజటావల్కలధారిణమ్॥౩౮॥తథాహిరామంవనవాసనిశ్చితంసమీక్ష్యదేవీపరమేణచేతసా।ఉవాచరామం
శుభలక్షణంవచోబభూవచస్వస్త్యయనాభికాంక్షిణీ॥౩౯॥ఇతిశ్రీమదయోధ్యాకాండే - చతుర్వింశస్సర్గః. *****

సాపనీయతమాయాసముపస్పృశ్యజలంశుచి।చకారమాతారామస్యమంగళానిమనస్వినీ॥౧॥నశక్యసేవార
యితుంగచ్ఛేదానీంరఘూత్తమ।శీఘ్రంచవినివర్తస్వవర్తస్వచసతాంక్రమే॥౨॥యంపాలయసిధర్మంత్వంధృత్యాచ
నియమేనచ।సవైరాఘవశార్దూలధర్మస్త్వామభిరక్షతు॥౩॥యేభ్యఃప్రణమసేపుత్రచైత్యేష్వాయతనేషుచ।తేచత్వా
మభిరక్షంతువనేసహమహర్షిభిః॥౪॥యానిదత్తానితేస్త్రాణివిశ్వామిత్రేణధీమతా।తానిత్వామభిరక్షంతుగుణైస్స
ముదితంసదా॥౫॥పితృశుశ్రూషయాపుత్రమాతృశుశ్రూషయాతథా।సత్యేనచమహాబాహోచిరంజీవాభిరక్షితః॥
౬॥సమిత్కుశపవిత్రాణివేద్యశ్చాయతనానిచ।స్థండిలానిచచిత్రాణిశైలావృక్షాఃక్షుపాహ్రదాః॥౭॥పతంగాఃప
న్నగాస్సింహాస్త్వాంరక్షంతునరోత్తమ।స్వస్తిసాధ్యాశ్చవిశ్వేచమరుతశ్చమహర్షిభిః॥౮॥స్వస్తిధాతావిధాతాచస్వ
స్తిపూషాభగోర్యమా।లోకపాలాశ్చపక్షాశ్చమాసాస్సంవత్సరాఃక్షపాః॥౯॥దినానిచముహూర్తాశ్చస్వస్తికుర్వం
తుతేసదా।స్మృతిర్ధృతిశ్చధర్మశ్చపాంతుత్వాంపుత్రసర్వతః॥౧౦॥స్కందశ్చభగవాన్దేవస్సోమశ్చసబృహస్పతిః।స
ప్తర్షయోనారదశ్చతేత్వాంరక్షంతుసర్వతః॥౧౧॥యేచాపిసర్వతస్సిద్ధాదిశశ్చసదిగీశ్వరాః।స్తుతామయావనేతస్మిన్

పాంతు త్వాం పుత్ర నిత్యశః॥౧౨॥ శైలాస్సర్వే సముద్రాశ్చ రాజా వరుణ ఏవ చ। ద్యౌరంతరిక్షం పృథివీ నద్యస్సర్వాస్తథైవ చ॥౧౩॥ నక్షత్రాణి చ సర్వాణి గ్రహాశ్చ సహదైవతైః। అహోరాత్రే తథా సంధ్యే పాంతు త్వాం వనమాశ్రితమ్॥౧౪॥ ఋతవశ్చైవ షట్పుణ్యా మాసాస్సంవత్సరాస్తథా। కళాశ్చ కాష్ఠాశ్చ తథా తవ శర్మ దిశంతు తే॥౧౫॥ మహావనాని చరతో మునివేషస్య ధీమతః। తవాదిత్యాశ్చ దైత్యాశ్చ భవంతు సుఖదాస్సదా॥౧౬॥ రాక్షసానాం పిశాచానాం రౌద్రాణాం క్రూరకర్మణాం। క్రవ్యాదానాం చ సర్వేషాం మాభూత్పుత్రక తే భయం॥౧౭॥ ప్లవగా వృశ్చికా దంశా మశకాశ్చైవ కాననే। సరీసృపాశ్చ కీటాశ్చ మాభూవన్ గహనే తవ॥౧౮॥ మహాద్విపాశ్చ సింహాశ్చ వ్యాఘ్రా ఋక్షాశ్చ దంష్ట్రిణః। మహిషాశ్శృంగిణో రౌద్రా న తే ద్రుహ్యంతు పుత్రక॥౧౯॥ నృమాంసభోజనా రౌద్రా యే చాన్యే సత్త్వజాతయః। మా చ త్వాం హింసిషుః పుత్ర మయా సంపూజితా స్త్విహ॥౨౦॥ ఆగమాస్తే శివాస్సంతు సిధ్యంతు చ పరాక్రమాః। సర్వసంపత్తయే రామ స్వస్తిమాన్గచ్ఛ పుత్రక॥౨౧॥ స్వస్తి తేస్త్వాంతరిక్షేభ్యః పార్థివేభ్యః పునః పునః। సర్వేభ్యశ్చైవ దేవేభ్యో యే చ తే పరిపంథినః॥౨౨॥ శక్రస్సోమశ్చ సూర్యశ్చ ధనదోథ యమస్తథా। పాంతు త్వామర్చితా రామ దండకారణ్యవాసినమ్॥౨౩॥ అగ్నిర్వాయుస్తథా ధూమో మంత్రాశ్చర్షిముఖచ్యుతాః। ఉపస్పర్శనకాలే తు పాంతు త్వాం రఘునందన॥౨౪॥ సర్వలోకప్రభుర్బ్రహ్మా భూతభర్తా తథర్షయః। యే చ శేషాస్సురాస్తే త్వాం రక్షంతు వనవాసినం॥౨౫॥ ఇతి మాల్యైస్సురగణాన్గంధైశ్చాపి యశస్వినీ। స్తుతిభిశ్చానురూపాభిరానర్చాయతలోచనా॥౨౬॥ జ్వలనం సముపాదాయ బ్రాహ్మణేన మహాత్మనా। హావయామాస విధినా రామమంగళకారణాత్॥౨౭॥ ఘృతం శ్వేతాని మాల్యాని సమిధశ్శ్వేతసర్షపాన్। ఉపసంపాదయామాస కౌసల్యా పరమాంగనా॥౨౮॥ ఉపాధ్యాయస్స విధినా హుత్వా శాంతిమనామయమ్। హుతహవ్యావశేషేణ బాహ్యం బలిమకల్పయత్॥౨౯॥ మధుదధ్యక్షతఘృతైస్స్వస్తివాచ్య ద్విజాంస్తతః। వాచయామాస రామస్య వనే స్వస్త్యయనక్రియామ్॥౩౦॥ తతస్తస్మై ద్విజేంద్రాయ రామమాతా యశస్వినీ। దక్షిణాం ప్రదదౌ కామ్యాం రాఘవం చేదమబ్రవీత్॥౩౧॥ యన్మంగళం సహస్రాక్షే సర్వదేవనమస్కృతే। వృత్రనాశే సమభవత్తత్తే భవతు మంగళం॥౩౨॥ యన్మంగళం సుపర్ణస్య వినతాకల్పయత్పురా। అమృతం ప్రార్థయానస్య తత్తే భవతు మంగళం॥౩౩॥ అమృతోత్పాదనే దైత్యాన్ఘ్నతో వజ్రధరస్య యత్। అదితిర్మంగళం ప్రాదాత్తత్తే భవతు మంగళం॥౩౪॥ త్రివిక్రమాన్ప్రక్రమతో విష్ణోరమితతేజసః। యదాసీన్మంగళం రామ తత్తే భవతు మంగళం॥౩౫॥ ఋతవస్సాగరా ద్వీపా వేదా లోకా దిశశ్చ తే। మంగళాని మహాబాహో దిశంతు తవ కాననే॥౩౬॥ ఇతి పుత్రస్య శేషాశ్చ కృత్వా శిరసి భామినీ। గంధైశ్చాపి సమాలభ్య రామమాయతలోచనా॥౩౭॥ ఓషధీం చాపి సిద్ధార్థాం విశల్యకరణీం శుభాం। చకార రక్షాం కౌసల్యా మంత్రైరభిజజాప చ॥౩౮॥ ఉవాచాభిప్రహృష్టేవ సా దుఃఖవశవర్తినీ। వాఙ్మాత్రేణ న భావేన వాచా సంసజ్జమానయా॥౩౯॥ ఆనమ్య మూర్ధ్ని చాఘ్రాయ పరిష్వజ్య యశస్వినీ। అవదత్పుత్ర సిద్ధార్థో గచ్ఛ రామ యథాసుఖం॥౪౦॥ అరోగం సర్వసిద్ధార్థమయోధ్యాం పునరాగతం। పశ్యామి త్వాం సుఖం వత్స సుస్థితం రాజవర్త్మని॥౪౧॥ ప్రణష్టదుఃఖసంకల్పా హర్షవిద్యోతితాననా। ద్రక్ష్యామి త్వాం వనాత్ప్రాప్తం పూర్ణచంద్రమివోదితం॥౪౨॥ భద్రాసనగతం రామ వనవాసాదిహాగతం। ద్రక్ష్యామి చ పునస్త్వాం తు తీర్ణవంతం పితుర్వచః॥౪౩॥ మంగళైరుపసంపన్నో వనవాసాదిహాగతః। వధ్వా మమ చ నిత్యం త్వం కామాన్ సంవర్ధయాహి భో॥౪౪॥ మయార్చితా దేవగణాశ్శివాదయో మహర్షయో భూతమహాసురోరగాః। అభిప్రయాతస్య వనం చిరాయ తే హితాని కాంక్షంతు దిశశ్చ రాఘవ॥౪౫॥ ఇతీవ చాశ్రుప్రతిపూర్ణలోచనా సమాప్య చ స్వస్త్యయనం యథావిధి। ప్రదక్షిణం చైవ చకార రాఘవం పునః పునశ్చాపి నిపీడ్య సస్వజే॥౪౬॥ తథా చ దేవ్యా స కృతప్రదక్షిణో నిపీడ్య మాతుశ్చరణౌ పునః పునః। జగామ సీతానిలయం మహాయశాస్స రాఘవః ప్రజ్వలితస్స్వయా శ్రియా॥౪౭॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే - పంచవింశస్సర్గః.

****

అభివాద్య చ కౌసల్యాం రామస్సంప్రస్థితో వనమ్। కృతస్వస్త్యయనో మాత్రా ధర్మిష్ఠే వర్త్మని స్థితః॥౧॥ విరాజయన్ రాజసుతో రాజమార్గం నరైర్వృతమ్। హృదయాన్యామమంథేవ జనస్య గుణవత్తయా॥౨॥ వైదేహీ చాపి తత్సర్వం న శుశ్రావ తపస్వినీ। తదేవ హృది తస్యాశ్చ యౌవరాజ్యాభిషేచనమ్॥౩॥ దేవకార్యం స్వయం కృత్వా కృతజ్ఞా హృష్టచేతనా। అభిజ్ఞా రాజధర్మాణాం రాజపుత్రం ప్రతీక్షతే॥౪॥ ప్రవివేశాథ రామస్తు స్వం వే

శ్మసువిభూషితమ్। ప్రహృష్టజనసంపూర్ణం హ్రియాకించిదవాఙ్ముఖః॥౫॥అథసీతాసముత్పత్య వేపమానాచతంపతిమ్।
అపశ్యచ్ఛోకసంతప్తంచింతావ్యాకులితేంద్రియమ్॥౬॥తాందృష్ట్వాసహిధర్మాత్మానశశాకమనోగతం।తంశోకంరాఘవ
స్సోఢుంతతోవికృతతాంగతః॥౭॥వివర్ణవదనందృష్ట్వాతంప్రస్విన్నమమర్షణమ్। ఆహదుఃఖాభిసంతప్తాకిమిదానీమి
దంప్రభో॥౮॥అద్యబార్హస్పతశ్శ్రీమాన్యుక్తఃపుష్యోనురాఘవ।ప్రోచ్యతేబ్రాహ్మణైఃప్రాజ్ఞైఃకేనత్వమసిదుర్మ
నాః॥౯॥నతేశతశలాకేనజలఫేననిభేనచ।ఆవృతంవదనంవల్గుఛత్రేణాపివిరాజతే॥౧౦॥వ్యజనాభ్యాంచముఖ్యాభ్యాంశత
పత్రనిభేక్షణమ్।చంద్రహంసప్రకాశాభ్యాంవీజ్యతేనతవాననమ్॥౧౧॥వాగ్మినోవందినశ్చాపిప్రహృష్టాస్త్వాంనరర్ష
భ। స్తువంతోనాత్రదృశ్యంతేమంగళైస్సూతమాగధాః॥౧౨॥నతేక్షౌద్రంచదధిచబ్రాహ్మణావేదపారగాః।మూర్ధ్ని
మూర్ధాభిషిక్తస్యదదతిస్మవిధానతః॥ ౧౩ ॥నత్వాంప్రకృతయస్సర్వాశ్శ్రేణీముఖ్యాశ్చభూషితాః। అనువ్రజితుమి
చ్ఛంతిపౌరజానపదాస్తథా॥ ౧౪ ॥చతుర్భిర్వేగసంపన్నైర్హయైఃకాంచనభూషితైః। ముఖ్యఃపుష్యరథోయుక్తఃకి
న్నగచ్ఛతితేగ్రతః॥౧౫॥నహస్తీచాగ్రతశ్శ్రీమాంస్తవలక్షణపూజితః। ప్రయాణేలక్ష్యతేభూయఃకృష్ణమేఘగిరిప్రభః॥
౧౬॥నచకాంచనచిత్రంతేపశ్యామిప్రియదర్శన।భద్రాసనంపురస్కృత్యయాంతంవీరపురస్సరమ్॥౧౭ ॥అభిషేకో
యథాసజ్జఃకిమిదానీమిదంతవ। అపూర్వముఖవర్ణశ్చనప్రహృష్టశ్చలక్ష్యతే॥౧౮॥ఇతీవవిలపంతీంతాంప్రోవాచరఘు
నందనః।సీతేతత్రభవాంస్తాతఃప్రవ్రాజయతిమాంవనమ్॥౧౯॥కులేమహతిసంభూతేధర్మజ్ఞేధర్మచారిణి। శృణుజాన
కియేనేదంక్రమేణాభ్యాగతంమమ॥౨౦॥రాజ్ఞాసత్యప్రతిజ్ఞేనపిత్రాదశరథేనచ।కైకేయ్యైమహ్యమాత్రేతుపురాదత్తౌమ
హావరౌ॥౨౧॥తయాద్యమమసజ్జేస్మిన్నభిషేకేనృపోద్యతే। ప్రచోదితస్ససమయోధర్మేణప్రతినిర్జితః॥౨౨॥ చతుర్ద
శహివర్షాణివస్తవ్యందండకేమయా। పిత్రామేభరతశ్చాపియౌవరాజ్యేనియోజితః॥౨౩॥సోహంత్వామాగతోద్ర
ష్టుంప్రస్థితోవిజనంవనమ్।భరతస్యసమీపేతునాహంకథ్యఃకదాచన॥౨౪॥బుద్ధియుక్తాహిపురుషానసహంతేపరస్తవమ్।
తస్మాన్నతేగుణాఃకథ్యాభరతస్యాగ్రతోమమ॥౨౫॥నాపిత్వంతేనభర్తవ్యావిశేషేణకదాచన।అనుకూలతయాశక్యంస
మీపేత్వస్యవర్తితుమ్॥౨౬॥తస్మైదత్తంనృపతినాయౌవరాజ్యంసనాతనమ్। సప్రసాద్యస్త్వయాసీతేనృపతిశ్చవిశేష
తః॥౨౭॥అహంచాపిప్రతిజ్ఞాంతాంగురోస్సమనుపాలయన్।వనమద్యైవయాస్యామిస్థిరాభవమనస్విని॥౨౮॥యాతేచ
మయికల్యాణివనంమునినిషేవితమ్। వ్రతోపవాసపరయాభవితవ్యంత్వయానఘే॥౨౯॥కాల్యముత్థాయదేవానాంకృ
త్వాపూజాంయథావిధి।వందితవ్యోదశరథఃపితామమనరేశ్వరః॥౩౦॥మాతాచమమకౌసల్యావృద్ధాసంతాపకర్శితా।
ధర్మమేవాగ్రతఃకృత్వాత్వత్తస్సమ్మానమర్హతి॥౩౧॥వందితవ్యాశ్చతేనిత్యంయాశ్శేషామమమాతరః। స్నేహప్రణ
యసంభోగైస్సమాహిమమమాతరః॥౩౨॥భ్రాతృపుత్రసమౌచాపిద్రష్టవ్యౌచవిశేషతః। త్వయాభరతశత్రుఘ్నౌ
ప్రాణైఃప్రియతరౌమమ॥౩౩॥విప్రియంచనకర్తవ్యంభరతస్యకదాచన। సహిరాజాచవైదేహిదేశస్యచకులస్యచ॥
౩౪॥ఆరాధితాశ్చశీలేనప్రయత్నైశ్చోపశోభితాః। రాజానస్సంప్రసీదంతిప్రకుప్యంతివిపర్యయే॥౩౫ ॥ఔరసానపిపు
త్రాన్హిత్యజంత్యహితకారిణః।సమర్థాన్సంప్రసీదంతిజనానపినరాధిపాః॥౩౬॥ సాత్వంవసేహకల్యాణిరాజ్ఞస్స
మనువర్తినీ। భరతస్యరతాధర్మేసత్యవ్రతపరాయణా ॥ ౩౭ ॥ అహంగమిష్యామిమహావనంప్రియేత్వయాహివస్త
వ్యమిహైవభామిని। యథావ్యలీకంకురుతేనకస్యచిత్తథాత్వయాకార్యమిదంవచోమమ ॥ ౩౮ ॥ ఇతిశ్రీమదయోధ్యా
కాండే - సప్తవింశస్సర్గః - ***

ఏవముక్తాతువైదేహీప్రియార్హాప్రియవాదినీ। ప్రణయాదేవసంక్రుద్ధాభర్తారమిదమబ్రవీత్॥౧॥కిమిదం
భాష్యతేవీరవాక్యంలఘుతయాధ్రువమ్। త్వయాయదపహాస్యంమేశ్రుత్వానరవరోత్తమ॥౨॥వీరాణాంరాజపుత్రా
ణాంశస్త్రాస్త్రవిదుషాంనృప। అనర్హమయశస్యంచనశ్రోతవ్యంత్వయేరితమ్॥౩॥ఆర్యపుత్రపితామాతాభ్రాతా
పుత్రస్తథాస్నుషా।స్వానిపుణ్యానిభుంజానాస్స్వంస్వంభాగ్యముపాసతే॥౪॥భర్తుర్భాగ్యంతునార్యేకాప్రాప్నో
తిపురుషర్షభ। అతశ్చైవాహమాదిష్టావనేవస్తవ్యమిత్యపి॥౫॥నపితానాత్మజోనాత్మానమాతానసఖీజనః। ఇహప్రే
త్యచనారీణాంపతిరేకోగతిస్సదా॥౬॥ యదిత్వంప్రస్థితోదుర్గంవనమద్యైవరాఘవ। అగ్రతస్తేగమిష్యామిమృద్నంతీ

కుశకంటకాన్ ॥ ౭ ॥ ఈష్యారోషౌపరిత్యజ్యభుక్తశేషమివోదకమ్। నయమాంవీరవిస్రబ్ధఃపాపంమయినవిద్యతే ॥ ౮ ॥ ప్రాసాదాగ్రైర్విమానైర్వావైహాయసగతేనవా। సర్వావస్థాంగతాభర్తుఃపాదచ్ఛాయావిశిష్యతే ॥ ౯ ॥ అనుశిష్టాస్మిమాత్రాచపిత్రాచవివిధాశ్రయమ్। నాస్మిసంప్రతివక్తవ్యావర్తితవ్యంయథామయా ॥ ౧౦ ॥ అహందుర్గంగమిష్యామివనంపురుషవర్జితమ్। నానామృగగణాకీర్ణంశార్దూలవృకసేవితమ్ ॥ ౧౧ ॥ సుఖంవనేనివత్స్యామియథైవభవనేపితుః। అచింతయంతీత్రీన్లోకాంశ్చింతయంతీపతివ్రతమ్ ॥ ౧౨ ॥ శుశ్రూషమాణాతేనిత్యంనియతాబ్రహ్మచారిణీ। సహరంస్యేత్వయావీరవనేషుమధుగంధిషు ॥ ౧౩ ॥ త్వంహిశక్తోవనేకర్తుంరామసంపరిపాలనమ్। అన్యస్యాపిజనస్యేహకింపునర్మమమానద ॥ ౧౪ ॥ సహత్వయాగమిష్యామివనమద్యనసంశయః। నాహంశక్యామహాభాగనివర్తయితుముద్యతా ॥ ౧౫ ॥ ఫలమూలాశనానిత్యంభవిష్యామినసంశయః। నతేదుఃఖంకరిష్యామినివసంతీత్వయాసహ ॥ ౧౬ ॥ ఇచ్ఛామిసరితఃశైలాన్పల్వలానివనానిచ। ద్రష్టుంసర్వత్రనిర్భీతాత్వయానాథేనధీమతా ॥ ౧౭ ॥ హంసకారండవాకీర్ణాఃపద్మినీస్సాధుపుష్పితాః। ఇచ్ఛేయంసుఖినీద్రష్టుంత్వయావీరేణసంగతా ॥ ౧౮ ॥ అభిషేకంకరిష్యామితాసునిత్యంయతవ్రతా। సహత్వయావిశాలాక్షరంస్యేపరమనందినీ ॥ ౧౯ ॥ ఏవంవర్షసహస్రాణాంశతంవాహంత్వయాసహ। వ్యతిక్రమంనవేత్స్యామిస్వర్గోఽపినహిమేమతః ॥ ౨౦ ॥ స్వర్గేఽపిచవినావాసోభవితాయదిరాఘవ। త్వయామమనరవ్యాఘ్రనాహంతమపిరోచయే ॥ ౨౧ ॥ అహంగమిష్యామివనంసుదుర్గమంమృగాయుతంవానరవారణైర్యుతమ్। వనేనివత్స్యామియథాపితుర్గృహేతథైవపాదావుపగృహ్యసంయతా ॥ ౨౨ ॥ అనన్యభావామనురక్తచేతసంత్వయావియుక్తాంమరణాయనిశ్చితామ్। నయస్వమాంసాధుకురుష్వయాచనాంనతేమయాతోగురుతాభవిష్యతి ॥ ౨౩ ॥ తథాబ్రువాణామపిధర్మవత్సలోనచస్మసీతాంనృవరోనినీషతి। ఉవాచచైనాంబహుసన్నివర్తనేవనేనివాసస్యచదుఃఖితాంప్రతి ॥ ౨౪ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే - సప్తవింశస్సర్గః. **

సఏవంబ్రువతీంసీతాంధర్మజ్ఞోధర్మవత్సలః। ననేతుంకురుతేబుద్ధింవనేదుఃఖానిచింతయన్ ॥ ౧ ॥ సాంత్వయిత్వాపునస్తాంతుబాష్పదూషితలోచనామ్। నివర్తనార్థేధర్మాత్మావాక్యమేతదువాచహ ॥ ౨ ॥ సీతేమహాకులీనాసిధర్మేచనిరతాసదా। ఇహాచరస్వధర్మంత్వంమాయథామనసస్సుఖమ్ ॥ ౩ ॥ సీతేయథాత్వాంవక్ష్యామితథాకార్యంత్వయాబలే। వనేదోషాహిబహవోవదతస్తాన్నిబోధమే ॥ ౪ ॥ సీతేవిముచ్యతామేషావనవాసకృతామతిః। బహుదోషంహికాంతారంవనమిత్యభిధీయతే ॥ ౫ ॥ హితబుద్ధ్యాఖలువచోమయైతదభిధీయతే। సదాసుఖంనజానామిదుఃఖమేవసదావనమ్ ॥ ౬ ॥ గిరినిర్ఝరసంభూతాగిరికందరవాసినామ్। సింహానాంనినదాదుఃఖాశ్రోతుందుఃఖమతోవనమ్ ॥ ౭ ॥ క్రీడమానాశ్చవిస్రబ్ధామత్తాశ్శూన్యేమహామృగాః। దృష్ట్వాసమభివర్తంతేసీతేదుఃఖమతోవనమ్ ॥ ౮ ॥ సగ్రాహాస్సరితశ్చైవపంకవత్యస్సుదుస్తరాః। మత్తైరపిగజైర్నిత్యమతోదుఃఖతరంవనమ్ ॥ ౯ ॥ లతాకంటకసంకీర్ణాఃకృకవాకూపనాదితాః। నిరపాశ్చసుదుర్గాశ్చమార్గాదుఃఖమతోవనమ్ ॥ ౧౦ ॥ సుప్యతేపర్ణశయ్యాసుస్వయంభగ్నాసుభూతలే। రాత్రిషుశ్రమఖిన్నేనతస్మాద్దుఃఖతరంవనమ్ ॥ ౧౧ ॥ అహోరాత్రంచసంతోషఃకర్తవ్యోనియతాత్మనా। ఫలైర్వృక్షావపతితైస్సీతేదుఃఖమతోవనమ్ ॥ ౧౨ ॥ ఉపవాసశ్చకర్తవ్యోయథాప్రాణేనమైథిలి। జటాభారశ్చకర్తవ్యోవల్కలాంబరధారిణా ॥ ౧౩ ॥ దేవతానాంపితౄణాంచకర్తవ్యంవిధిపూర్వకమ్। ప్రాప్తానామతిథీనాంచనిత్యశఃప్రతిపూజనమ్ ॥ ౧౪ ॥ కార్యస్త్రిరభిషేకశ్చకాలేకాలేచనిత్యశః। చరతానియమేనైవతస్మాద్దుఃఖతరంవనమ్ ॥ ౧౫ ॥ ఉపహారశ్చకర్తవ్యఃకుసుమైస్స్వయమాహృతైః। ఆర్షేణవిధినావేద్యాంబాలేదుఃఖమతోవనమ్ ॥ ౧౬ ॥ యథాలబ్ధేనసంతోషఃకర్తవ్యస్తేనమైథిలి। యతాహారైర్వనచరైర్నిత్యందుఃఖమతోవనమ్ ౧౭ ॥ అతీవదాతాస్తిమిరంబుభుక్షాచాత్రనిత్యశః। భయానిచమహాంత్యత్రతతోదుఃఖతరంవనమ్ ॥ ౧౮ ॥ సరీసృపాశ్చబహవోబహురూపాశ్చభామిని। చరంతిపృథివీందర్పాత్తతోదుఃఖతరంవనమ్ ॥ ౧౯ ॥ నదీనిలయనాస్సర్పానదీకుటిలగామినః। తిష్ఠంత్యావృత్యపంథానంతతోదుఃఖతరంవనమ్ ॥ ౨౦ ॥ పతంగావృశ్చికాఃకీటాదంశాశ్చమశకైస్సహ। బాధంతేనిత్యమబలేసర్వందుఃఖమతోవనమ్ ॥ ౨౧ ॥ ద్రుమాఃకంటకినశ్చైవకుశకాశాశ్చభామిని। వనేవ్యాకులశాఖాగ్రాస్తేనదుఃఖమతోవనమ్ ॥ ౨౨ ॥ కాయక్లేశాశ్చబహవోభయానివివిధానిచ। అరణ్యవాసేవసతోదుఃఖమేవసదావనమ్ ॥ ౨౩ ॥ క్రోధలో

భావివేత్తా త్వయా కర్తవ్యా తపసే మతిః । న భేత్తవ్యం చ భేత్తవ్యే నిత్యం దుఃఖమతో వనమ్ ॥ ౨౪ ॥ తదలం తే వనం గత్వా క్షమం నహి వనం తవ । విమృశన్నిహ పశ్యామి బహుదోషకరం వనమ్ ॥ ౨౫ ॥ వనం తు నేతుం న కృతా మతిస్తదా బభూవ రామేణ యదా మహాత్మనా । న తస్య సీతా వచనం చకార తం తతోऽబ్రవీద్రామమిదం సుదుఃఖితా ॥ ౨౬ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే- అష్టావింశస్సర్గః. ************ ఏతత్తు వచనం శ్రుత్వా సీతా రామస్య దుఃఖితా । ప్రసక్తాశ్రుముఖీ మందమిదం వచనమబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ యే త్వయా కీర్తితా దోషా వనే వస్తవ్యతాం ప్రతి । గుణానిత్యేవ తాన్విద్ధి తవ స్నేహపురస్కృతా ॥ ౨ ॥ మృగాస్సింహా గజాశ్చైవ శార్దూలాశ్శరభాస్తథా । పక్షిణస్సృమరాశ్చైవ యే చాన్యే వనచారిణః ॥ ౩ ॥ అదృష్టపూర్వరూపత్వాత్సర్వే తే తవ రాఘవ । రూపం దృష్ట్వాపసర్పేయుర్భయే సర్వే హి బిభ్యతి ॥ ౪ ॥ త్వయా చ సహ గంతవ్యం మయా గురుజనాజ్ఞయా । త్వద్వియోగేన మే రామ త్యక్తవ్యమిహ జీవితమ్ ॥ ౫ ॥ న చ మాం త్వత్సమీపస్థామపి శక్నోతి రాఘవ । సురాణామీశ్వరశ్శక్రః ప్రధర్షయితుమోజసా ॥ ౬ ॥ పతిహీనా చ యా నారీ న సా శక్ష్యతి జీవితుమ్ । కామమేవంవిధం రామ త్వయా మమ విదర్శితం ॥ ౭ ॥ అథ చాపి మహాప్రాజ్ఞ బ్రాహ్మణానాం మయా శ్రుతం । పురా పితృగృహే సత్యం వస్తవ్యం కిల మే వనే ॥ ౮ ॥ లక్షణిభ్యో ద్విజాతిభ్యశ్శ్రుత్వాహం వచనం గృహే । వనవాసకృతోత్సాహా నిత్యమేవ మహాబల ॥ ౯ ॥ ఆదేశో వనవాసస్య ప్రాప్తవ్యస్స మయా కిల । సా త్వయా సహ తత్రాహం యాస్యామి ప్రియ నాన్యథా ॥ ౧౦ ॥ కృతాదేశా భవిష్యామి గమిష్యామి సహ త్వయా । కాలశ్చాయం సముత్పన్నస్సత్యవాగ్భవతు ద్విజః ॥ ౧౧ ॥ వనవాసే హి జానామి దుఃఖాని బహుధా కిల । ప్రాప్యంతే నియతం వీర పురుషైరకృతాత్మభిః ॥ ౧౨ ॥ కన్యయా చ పితుర్గేహే వనవాసశ్శ్రుతో మయా । భిక్షిణ్యాస్సాధువృత్తాయా మమ మాతురిహాగ్రతః ॥ ౧౩ ॥ ప్రసాదితశ్చ వై పూర్వం త్వం మే బహువిధం ప్రభో । గమనం వనవాసస్య కాంక్షితం హి సహ త్వయా ॥ ౧౪ ॥ కృతక్షణాహం భద్రం తే గమనం ప్రతి రాఘవ । వనవాసస్య శూరస్య చర్యా హి మమ రోచతే ॥ ౧౫ ॥ శుద్ధాత్మన్ప్రేమభావాద్ధి భవిష్యామి వికల్మషా । భర్తారమనుగచ్ఛంతీ భర్తా హి మమ దైవతం ॥ ౧౬ ॥ ప్రేత్యభావే హి కల్యాణస్సంగమో మే సహ త్వయా । శ్రుతిర్హి శ్రూయతే పుణ్యా బ్రాహ్మణానాం తపస్వినాం ॥ ౧౭ ॥ ఇహ లోకే చ పితృభిర్యా స్త్రీ యస్య మహామతే । అద్భిర్దత్తా స్వధర్మేణ ప్రేత్యభావేऽపి తస్య సా ॥ ౧౮ ॥ ఏవమస్మాత్స్వకాం నారీం సువృత్తాం హి పతివ్రతాం । నాభిరోచయసే నేతుం త్వం మాం కేనేహ హేతునా ॥ ౧౯ ॥ భక్తాం పతివ్రతాం దీనాం మాం సమాం సుఖదుఃఖయోః । నేతుమర్హసి కాకుత్స్థ సమానసుఖదుఃఖినీం ॥ ౨౦ ॥ యది మాం దుఃఖితామేవం వనం నేతుం న చేచ్ఛసి । విషమగ్నిం జలం వాహమాస్థాస్యే మృత్యుకారణాత్ ॥ ౨౧ ॥ ఏవం బహువిధం తం సా యాచతే గమనం ప్రతి । నానుమేనే మహాబాహుస్తాం నేతుం విజనం వనం ॥ ౨౨ ॥ ఏవముక్తా తు సా చింతాం మైథిలీ సముపాగతా । స్నాపయంతీ కుచావుష్ణైరశ్రుభిర్నయనచ్యుతైః ॥ ౨౩ ॥ చింతయంతీం తదా తాం తు నివర్తయితుమాత్మవాన్ । క్రోధావిష్టాం తు వైదేహీం కాకుత్స్థో బహ్వసాంత్వయత్ ॥ ౨౪ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే - ఏకోనత్రింశస్సర్గః. ****************************

సాంత్వ్యమానా తు రామేణ మైథిలీ జనకాత్మజా । వనవాసనిమిత్తాయ భర్తారమిదమబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ సా తముత్తమసంవిగ్నా సీతా విపులవక్షసం । ప్రణయాచ్చాభిమానాచ్చ పరిచిక్షేప రాఘవం ॥ ౨ ॥ కిం త్వామన్యత వైదేహః పితా మే మిథిలాధిపః । రామ జామాతరం ప్రాప్య స్త్రియం పురుషవిగ్రహం ॥ ౩ ॥ అనృతం బత లోకోऽయమజ్ఞానాద్యద్ధి వక్ష్యతి । తేజో నాస్తి పరం రామే తపతీవ దివాకరే ॥ ౪ ॥ కిం హి కృత్వా విషణ్ణస్త్వం కుతో వా భయమస్తి తే । యత్పరిత్యక్తుకామస్త్వం మామనన్యపరాయణాం ॥ ౫ ॥ ద్యుమత్సేనసుతం వీర సత్యవంతమనువ్రతాం । సావిత్రీమివ మాం విద్ధి త్వమాత్మవశవర్తినీం ॥ ౬ ॥ న త్వహం మనసాప్యన్యం ద్రష్టాస్మి త్వదృతేऽనఘ । త్వయా రాఘవ గచ్ఛేయం యథాన్యా కులపాంసనీ ॥ ౭ ॥ స్వయం తు భార్యాం కౌమారీం చిరమధ్యుషితాం సతీం । శైలూష ఇవ మాం రామ పరేభ్యో దాతుమిచ్ఛసి ॥ ౮ ॥ యస్య పథ్యం చ రామాత్థ యస్య చార్థేऽవరుధ్యసే । త్వం తస్య భవ వశ్యశ్చ విధేయశ్చ సదానఘ ॥ ౯ ॥ స మామనాదాయ వనం న త్వం ప్రస్థాతుమర్హసి । తపో వా యది వారణ్యం స్వర్గో వా స్యాత్సహ త్వయా ॥ ౧౦ ॥ న చ మే భవితా తత్ర కశ్చిత్పథి పరిశ్రమః । పృష్ఠతస్తవ గచ్ఛంత్యా విహారశయనేష్వివ ॥ ౧౧ ॥ కుశకాశశరైషీకా యే చ కంటకినో ద్రుమాః । తూలాజినసమస్పర్శా మార్గే మమ సహ త్వయా ॥ ౧౨ ॥ మహావాతసముద్ధూతం యన్మామపకరిష్యతి । రజో రమణ తన్మన్యే పరార్ధ్యమివ చందనం ॥ ౧౩ ॥ శాడ్వలేషు యదాశ్శేష

నాంలేవనగోచరా। కుథాస్తరణతల్పేషుకింస్యాత్సుఖతరంతతః॥౧౪॥ పత్రంమూలంఫలంయత్త్వమల్పంవాయదివాబ
హు। దాస్యసిస్వయమాహృత్యతన్మేమృతరసోపమమ్॥౧౫॥ నమాతుర్నపితుస్తత్రస్మరిష్యామినవేశ్మనః। ఆర్తవాన్యుపభుం
జానాపుష్పాణిచఫలానిచ॥౧౬॥ నచతత్రగతఃకించిద్ద్రష్టుమర్హసివిప్రియమ్। మత్కృతేనచతేశోకోనభవిష్యామిదుర్భ
రా॥౧౭॥ యస్త్వయాసహసస్వర్గోనిరయోయస్త్వయావినా। ఇతిజానన్పరాంప్రీతింగచ్ఛరామమయాసహ॥౧౮॥
అథమామేవమవ్యగ్రాంవనంనైవనయిష్యసి। విషమద్యైవపాస్యామిమావిశంద్విషతాంవశమ్॥౧౯॥ పశ్చాదపిహిదుఃఖే
నమమనైవాస్తిజీవితమ్। ఉజ్ఝితాయాస్త్వయానాథతదైవమరణంవరమ్॥౨౦॥ ఇమంహిసహితుంశోకంముహూర్తమ
పినోత్సహే। కింపునర్దశవర్షాణిత్రీణిచైకంచదుఃఖితా॥౨౧॥ ఇతిసాశోకసంతప్తావిలప్యకరుణంబహు। చుక్రోశపతి
మాయస్తాభృశమాలింగ్యసస్వరమ్॥౨౨॥ సావిద్ధాబహుభిర్వాక్యైర్దిగ్ధైరివగజాంగనా। చిరసంనిహితంబాష్పంముమో
చాగ్నిమివారణిః॥౨౩॥ తస్యాస్స్ఫటికసంకాశంవారిసంతాపసంభవమ్। నేత్రాభ్యాంపరిసుస్రావపంకజాభ్యామివో
దకమ్॥౨౪॥ తచ్చైవామలచంద్రాభంముఖమాయతలోచనమ్। పర్యశుష్యతబాష్పేణజలోద్ధృతమివాంబుజమ్॥౨౫॥
తాంపరిష్వజ్యబాహుభ్యాంవిసంజ్ఞామివదుఃఖితామ్। ఉవాచవచనంరామఃపరివిశ్వాసయంస్తదా॥౨౬॥ నదేవితవదుఃఖే
నస్వర్గమప్యభిరోచయే। నహిమేస్తిభయంకించిత్స్వయంభోరివసర్వతః॥౨౭॥ తవసర్వమభిప్రాయమవిజ్ఞాయశుభా
ననే। వాసంనరోచయేరణ్యేశక్తిమానపిరక్షణే॥౨౮॥ యత్సృష్టాసిమయాసార్ధంవనవాసాయమైథిలి। నవిహాతుంమయాశ
క్యాకీర్తిరాత్మవతాయథా॥౨౯॥ ధర్మస్తుగజనాసోరుసద్భిరాచరితఃపురా। తంచాహమనువర్తేద్యయథాసూర్యంసువర్చలా॥
౩౦॥ నఖల్వహంనగచ్ఛేయంవనంజనకనందిని। వచనంతన్నయతిమాంపితుస్సత్యోపబృంహితమ్॥౩౧॥ ఏషధర్మస్తుసుశ్రో
ణిపితుర్మాతుశ్చవశ్యతా। అతశ్చతంవ్యతిక్రమ్యనాహంజీవితుముత్సహే॥౩౨॥ అస్వాధీనంకథందైవంప్రకారైరభిరాధ్య
తే। స్వాధీనంసమతిక్రమ్యమాతరంపితరంగురుమ్॥౩౩॥ యత్రత్రయంత్రయోలోకాఃపవిత్రంతత్సమంభువి। నాన్యదస్తి
శుభాపాంగేతేనేదమభిరాధ్యతే॥౩౪॥ నసత్యందానమానౌవాయజ్ఞావాప్యాప్తదక్షిణాః। తథాబలకరాస్సీతేయథాసే
వాపితుర్హితా॥౩౫॥ స్వర్గోధనంవాధాన్యంవావిద్యాపుత్రాస్సుఖానిచ। గురువృత్త్యనురోధేననకించిదపిదుర్లభమ్॥
౩౬॥ దేవగంధర్వగోలోకాన్బ్రహ్మలోకాంస్తథాపరాన్। ప్రాప్నువంతిమహాత్మానోమాతాపితృపరాయణాః॥
౩౭॥ సమాంపితాయథాశాస్తిసత్యధర్మపథేస్థితః। తథావర్తితుమిచ్ఛామిసహిధర్మస్సనాతనః॥౩౮॥ మమసన్నామతి
స్సీతేత్వాంనేతుందండకాననమ్। వసిష్యామీతిసాత్వంమామనుయాతుంసునిశ్చితా॥౩౯॥ సాహిదిష్టానవద్యాంగివనా
యమదిరేక్షణే। అనుగచ్ఛస్వమాంభీరుసహధర్మచరీభవ॥౪౦॥ సర్వథాసదృశంసీతేమమస్వస్యకులస్యచ। వ్యవసాయ
మనుక్రాంతాకాంతేత్వమతిశోభనమ్॥౪౧॥ ఆరభస్వశుభశ్రోణివనవాసక్షమాఃక్రియాః। నేదానీంత్వదృతేసీతే
స్వర్గోపిమమరోచతే॥౪౨॥ బ్రాహ్మణేభ్యశ్చరత్నానిభిక్షుకేభ్యశ్చభోజనమ్। దేహిచాశంసమానేభ్యస్సంత్వరస్వ
చమాచిరమ్॥౪౩॥ భూషణానిమహార్హాణివరవస్త్రాణియానిచ। రమణీయాశ్చయేకేచిత్క్రీడార్థాశ్చాప్యుపస్క
రాః॥౪౪॥ శయనీయానియానానిమమచాన్యానియానిచ। దేహిస్వభృత్యవర్గస్యబ్రాహ్మణానామనంతరమ్॥౪౫॥ అ
నుకూలంతుసాభర్తుర్జ్ఞాత్వాగమనమాత్మనః। క్షిప్రంప్రముదితాదేవీదాతుమేవోపచక్రమే॥౪౬॥ తతఃప్రహృష్టాప్ర
తిపూర్ణమానసాయశస్వినీభర్తురవేక్ష్యభాషితమ్। ధనానిరత్నానిచదాతుమంగనాప్రచక్రమేధర్మభృతాంమన
స్వినీ॥౪౭॥ ఇతిశ్రీమదయోధ్యాకాండే-త్రింశస్సర్గః. ***********************************

ఏవంశ్రుత్వాతుసంవాదంలక్ష్మణఃపూర్వమాగతః। బాష్పపర్యాకులముఖశ్శోకంసోఢుమశక్నువన్॥౧॥ సభ్రా
తుశ్చరణౌగాఢంనిపీడ్యరఘునందనః। సీతామువాచాతియశారాఘవంచమహావ్రతమ్॥౨॥ యదిగంతుంకృతాబుద్ధిర్వనం
గజమృగాయుతమ్। అహంత్వానుగమిష్యామివనమగ్రేధనుర్ధరః॥౩॥ మయాసమేతోరణ్యానిబహూనివిచరిష్యసి। పక్షి
భిర్మృగయూథైశ్చసంఘుష్టానిసమంతతః॥౪॥ నదేవలోకాక్రమణంనామరత్వమహంవృణే। ఐశ్వర్యంవాపిలోకానాం
కామయేనత్వయావినా॥౫॥ ఏవంబ్రువాణస్సౌమిత్రిర్వనవాసాయనిశ్చితః। రామేణబహుభిస్సాంత్వైర్నిషిద్ధఃపున
రబ్రవీత్॥౬॥ అనుజ్ఞాతోస్మిభవతాపూర్వమేవయదాస్మ్యహమ్। కిమిదానీంపునరిదంక్రియతేమేనివారణమ్॥౭॥ యద

ధర్మం ప్రతిషేధో మే క్రియతే గంతుమిచ్ఛతః । ఏతదిచ్ఛామి విజ్ఞాతుం సంశయో హి మమానఘ ॥౮॥ తతోఽబ్రవీన్మహాతేజా
రామో లక్ష్మణమగ్రతః । స్థితం ప్రాగ్గామినం వీరం యాచమానం కృతాంజలిమ్ ॥౯॥ స్నిగ్ధో ధర్మరతో వీరస్సతతం సత్పథే
స్థితః । ప్రియః ప్రాణసమో వశ్యో భ్రాతా చాపి సఖా చ మే ॥౧౦॥ మయాఽద్య సహ సౌమిత్రే త్వయి గచ్ఛతి తద్వనమ్ । కో
భరిష్యతి కౌసల్యాం సుమిత్రాం వా యశస్వినీమ్ ॥౧౧॥ అభివర్షతి కామైర్యః పర్జన్యః పృథివీమివ । స కామపాశపర్యస్తో
మహాతేజా మహీపతిః ॥౧౨॥ సా హి రాజ్యమిదం ప్రాప్య నృపస్యాశ్వపతేస్సుతా । దుఃఖితానాం సపత్నీనాం న కరిష్యతి శో
భనమ్ ॥౧౩॥ న స్మరిష్యతి కౌసల్యాం సుమిత్రాం చ సుదుఃఖితామ్ । భరతో రాజ్యమాసాద్య కైకేయ్యాం పర్యవస్థితః ॥౧౪॥
తామార్యాం స్వయమేవేహ రాజానుగ్రహణేన వా । సౌమిత్రే భర కౌసల్యాముక్తమర్థమిమం చర ॥౧౫॥ ఏవం మమ చ
తే భక్తిర్భవిష్యతి సుదర్శితా । ధర్మజ్ఞ గురుపూజాయాం ధర్మశ్చాప్యతులో మహాన్ ॥౧౬॥ ఏవం కురుష్వ సౌమిత్రే మత్కృ
తే రఘునందన । అస్మాభిర్విప్రహీణాయా మాతుర్నో న భవేత్సుఖమ్ ॥౧౭॥ ఏవముక్తస్తు రామేణ లక్ష్మణశ్శ్లక్ష్ణయా గిరా ।
ప్రత్యువాచ తదా రామం వాక్యజ్ఞో వాక్యకోవిదమ్ ॥౧౮॥ తవైవ తేజసా వీర భరతః పూజయిష్యతి । కౌసల్యాం చ సుమి
త్రాం చ ప్రయతో నాత్ర సంశయః ॥౧౯॥ యది తుష్టో నరశ్రేష్ఠ భరతో రాజ్యముత్తమమ్ । ప్రాప్య దుర్మనసా వీర గర్వేణ
చ విశేషతః ॥౨౦॥ తమహం దుర్మతిం క్రూరం వధిష్యామి న సంశయః । తత్పక్ష్యానపి తాన్ సర్వాన్ త్రైలోక్యమపి కిన్ను
సా ॥౨౧॥ కౌసల్యా బిభృయాదార్యా సహస్రమపి మద్విధాన్ । యస్యాస్సహస్రం గ్రామాణాం సంప్రాప్తముపజీవనమ్
॥౨౨॥ తదాత్మభరణే చైవ మమ మాతుస్తథైవ చ । పర్యాప్తా మద్విధానాం చ భరణాయ యశస్వినీ ॥౨౩॥ కురుష్వ మామనుచ
రం వైధర్మ్యం నేహ విద్యతే । కృతార్థోఽహం భవిష్యామి తవ చార్థః ప్రకల్పతే ॥౨౪॥ ధనురాదాయ సశరం ఖనిత్రపిటకా
ధరః । అగ్రతస్తే గమిష్యామి పంథానమనుదర్శయన్ ॥౨౫॥ ఆహరిష్యామి తే నిత్యం మూలాని చ ఫలాని చ । వన్యాని యాని చా
న్యాని స్వాహారాణి తపస్వినామ్ ॥౨౬॥ భవాంస్తు సహ వైదేహ్యా గిరిసానుషు రంస్యతే । అహం సర్వం కరిష్యామి జాగ్రత
స్స్వపతశ్చ తే ॥౨౭॥ రామస్త్వనేన వాక్యేన సుప్రీతః ప్రత్యువాచ తమ్ । వ్రజాపృచ్ఛస్వ సౌమిత్రే సర్వమేవ సుహృజ్జనమ్
॥౨౮॥ యే చ రాజ్ఞో దదౌ దివ్యే మహాత్మా వరుణస్స్వయమ్ । జనకస్య మహాయజ్ఞే ధనుషీ రౌద్రదర్శనే ॥౨౯॥ అభేద్యే కవచే ది
వ్యే తూణీ చాక్షయసాయకౌ । ఆదిత్యవిమలౌ చోభౌ ఖడ్గౌ హేమపరిష్కృతౌ ॥౩౦॥ సత్కృత్య నిహితం సర్వమేతదాచా
ర్యసద్మని । సర్వమాయుధమాదాయ క్షిప్రమావ్రజ లక్ష్మణ ॥౩౧॥ స సుహృజ్జనమామంత్ర్య వనవాసాయ నిశ్చితః । ఇక్ష్వా
కుగురుమామంత్ర్య జగ్రాహాయుధముత్తమమ్ ॥౩౨॥ తద్దివ్యం రాజశార్దూలస్సత్కృతం మాల్యభూషితమ్ । రామాయ
దర్శయామాస సౌమిత్రిస్సర్వమాయుధమ్ ॥౩౩॥ తమువాచాత్మవాన్ రామః ప్రీత్యా లక్ష్మణమాగతమ్ । కాలే త్వమాగత
స్సౌమ్య కాంక్షితే మమ లక్ష్మణ ॥౩౪॥ అహం ప్రదాతుమిచ్ఛామి యదిదం మామకం ధనమ్ । బ్రాహ్మణేభ్యస్తపస్విభ్యస్త్వ
యా సహ పరంతప ॥౩౫॥ వసంతీహ దృఢం భక్త్యా గురుషు ద్విజసత్తమాః । తేషామపి చ మే భూయస్సర్వేషాం చోపజీవినామ్
౩౬॥ వసిష్ఠపుత్రం తు సుయజ్ఞమార్యం త్వమానయాశు ప్రవరం ద్విజానామ్ । అభిప్రయాస్యామి వనం సమస్తానభ్యర్చ్య శిష్టా
నపరాన్ ద్విజాతీన్ ॥౩౭॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే-ఏకత్రింశస్సర్గః ******************************

తతశ్శాసనమాజ్ఞాయ భ్రాతుశ్శుభకరం ప్రియమ్ । గత్వా స ప్రవివేశాశు సుయజ్ఞస్య నివేశనమ్ ॥౧॥ తం విప్రమగ్న్యగా
రస్థం వందిత్వా లక్ష్మణోఽబ్రవీత్ । సఖేఽభ్యాగచ్ఛ పశ్య త్వం వేశ్మ దుష్కరకారిణః ॥౨॥ తతస్సంధ్యాముపాస్యాశు గత్వా
సౌమిత్రిణా సహ । జుష్టం తత్ప్రావిశల్లక్ష్మ్యా రమ్యం రామనివేశనమ్ ॥౩॥ తమాగతం వేదవిదం ప్రాంజలిస్సీతయా స
హ । సుయజ్ఞమభిచక్రామ రాఘవోఽగ్నిమివార్చితమ్ ॥౪॥ జాతరూపమయైర్ముఖ్యైరంగదైః కుండలైశ్శుభైః । సహే
మసూత్రైర్మణిభిః కేయూరైర్వలయైరపి ॥౫॥ అన్యైశ్చ రత్నైర్బహుభిః కాకుత్స్థః ప్రత్యపూజయత్ । సుయజ్ఞం స త
దోవాచ రామస్సీతాప్రచోదితః ॥౬॥ హారం చ హేమసూత్రం చ భార్యాయై సౌమ్య హారయ । రశనాం చాధునా సీతా
దాతుమిచ్ఛతి తే సఖే ॥౭॥ అంగదాని చ చిత్రాణి కేయూరాణి శుభాని చ । ప్రయచ్ఛతి సఖే తుభ్యం భార్యాయై గచ్ఛతీ వనమ్ ॥
౮॥ పర్యంకమగ్ర్యాస్తరణం నానారత్నవిభూషితమ్ । తమపీచ్ఛతి వైదేహీ ప్రతిష్ఠాపయితుం త్వయి ॥౯॥ నాగశ్శత్రుంజ
యో నామ మాతులో యం దదౌ మమ । తం తే గజసహస్రేణ దదామి ద్విజపుంగవ ॥౧౦॥ ఇత్యుక్తస్స హి రామేణ సుయజ్ఞః

ప్రతిగృహ్యాతత్ । రామలక్ష్మణసీతానాం ప్రయుయోజాశిషశ్శుభాః ॥౧౧॥ అథ భ్రాతరమవ్యగ్రం ప్రియం రామః ప్రియంవ
దః । సౌమిత్రింతమువాచేదం బ్రహ్మేవ త్రిదశేశ్వరమ్ ॥౧౨॥ అగస్త్యం కౌశికం చైవ తావుభౌ బ్రాహ్మణోత్తమౌ । అర్చయా
హూయ సౌమిత్రే రత్నైస్సస్యమివాంబుభిః ॥౧౩॥ తర్పయస్వ మహాబాహో గోసహస్రైశ్చ మానద । సువర్ణై రజ
తైశ్చైవ మణిభిశ్చ మహాధనైః ॥౧౪॥ కౌసల్యాం చ య ఆశీర్భిర్భక్తః పర్యుపతిష్ఠతి । ఆచార్యస్తైత్తిరీయాణామభిరూపశ్చ
వేదవిత్ ॥౧౫॥ తస్య యానం చ దాసీశ్చ సౌమిత్రే సంప్రదాపయ । కౌశేయాని చ వస్త్రాణి యావత్తుష్యతి స ద్విజః ॥౧౬॥
సూతశ్చిత్రరథశ్చార్యస్సచివస్సుచిరోషితః । తోషయైనం మహార్హైశ్చ రత్నైర్వస్త్రైర్ధనైస్తథా ॥౧౭॥ పశుకాభిశ్చ స
ర్వాభిర్గవాం దశశతేన చ । యే చేమే కఠకాలాపా బహవో దండమాణవాః ॥౧౮॥ నిత్యస్వాధ్యాయశీలత్వాన్నాన్యత్కు
ర్వంతి కించన । అలసాస్స్వాదుకామాశ్చ మహతాం చాపి సమ్మతాః ॥౧౯॥ తేషామశీతియానాని రత్నపూర్ణాని దాపయ ।
శాలివాహసహస్రం చ ద్వే శతే భద్రకాంస్తథా ॥౨౦॥ వ్యంజనార్థం చ సౌమిత్రే గోసహస్రముపాకురు । మేఖలీనాం
మహాసంఘః కౌసల్యాం సముపస్థితః ॥౨౧॥ తేషాం సహస్రం సౌమిత్రే ప్రత్యేకం సంప్రదాపయ । అంబా యథా చ సా నం
దేత్కౌసల్యా మమ దక్షిణామ్ ॥౨౨॥ తథా ద్విజాతీంస్తాన్ సర్వాన్ లక్ష్మణార్చయ సర్వశః । తతస్స పురుషవ్యాఘ్రస్తద్ధ
నం లక్ష్మణస్స్వయమ్ ॥౨౩॥ యథోక్తం బ్రాహ్మణేంద్రాణామదదాద్ధనదో యథా । అథాబ్రవీద్బాష్పకళాంస్తిష్ఠతశ్చో
పజీవినః ॥౨౪॥ సంప్రదాయ బహుద్రవ్యమేకైకస్యోపజీవినః । లక్ష్మణస్య చ యద్వేశ్మ గృహం చ యదిదం మమ ॥౨౫॥ అశూ
న్యం కార్యమేకైకం యావదాగమనం మమ । ఇత్యుక్త్వా దుఃఖితం సర్వం జనం తముపజీవినమ్ ॥౨౬॥ ఉవాచేదం ధనాధ్యక్షం
ధనమానీయతామితి । తతోఽస్య ధనమాజహ్రుస్సర్వమేవోపజీవినః ॥౨౭॥ స రాశిస్సుమహాంస్తత్ర దర్శనీయో హ్యదృ
శ్యత । తతస్స పురుషవ్యాఘ్రస్తద్ధనం సహలక్ష్మణః ॥౨౮॥ ద్విజేభ్యో బాలవృద్ధేభ్యః కృపణేభ్యో హ్యదాపయత్ । తత్రా
సీత్పింగళో గార్గ్యస్త్రిజటో నామ వై ద్విజః ॥౨౯॥ క్షతవృత్తిర్వనే నిత్యం ఫాలకుద్దాలలాంగలీ । తం వృద్ధం తరుణీ భార్యా బా
లానాదాయ దారకాన్ ॥౩౦॥ అబ్రవీద్బ్రాహ్మణం వాక్యం దారిద్ర్యేణాభిపీడితా । అపాస్య ఫాలం కుద్దాలం కురుష్వ వచనం
మమ ॥౩౧॥ రామం దర్శయ ధర్మజ్ఞం యది కించిదవాప్స్యసి । స భార్యావచనం శ్రుత్వా శాటీమాచ్ఛాద్య దుశ్ఛదామ్ ॥
౩౨॥ స ప్రాతిష్ఠత పంథానం యత్ర రామనివేశనమ్ । భృగ్వంగిరస్సమం దీప్త్యా త్రిజటం జనసంసది ॥౩౩॥ ఆపంచమాయాః క
క్ష్యాయా నైనం కశ్చిదవారయత్ । స రాజపుత్రమాసాద్య త్రిజటో వాక్యమబ్రవీత్ ॥౩౪॥ నిర్ధనో బహుపుత్రోఽస్మి రాజ
పుత్ర మహాయశః । ఉంఛవృత్తిర్వనే నిత్యం ప్రత్యవేక్షస్వ మామితి ॥౩౫॥ తమువాచ తతో రామః పరిహాససమన్వితమ్ । గ
వాం సహస్రమప్యేకం న తు విశ్రాణితం మయా ॥౩౬॥ పరిక్షిపసి దండేన యావత్తావదవాప్స్యసి । స శాటీం త్వరితః కట్యాం
సంభ్రాంతః పరివేష్ట్య తామ్ ॥౩౭॥ ఆవిధ్య దండం చిక్షేప సర్వప్రాణేన వేగితః । స తీర్త్వా సరయూపారం దండస్తస్య క
రాచ్చ్యుతః ॥౩౮॥ గోవ్రజే బహుసాహస్రే పపాతోక్షాణసంనిధౌ । తం పరిష్వజ్య ధర్మాత్మా ఆ తస్మాత్సరయూతటాత్ ॥
౩౯॥ ఆనయామాస తా గా వై త్రిజటస్యాశ్రమం ప్రతి । ఉవాచ చ తతో రామస్తం గార్గ్యమభిసాంత్వయన్ ॥౪౦॥ మన్యుర్న
ఖలు కర్తవ్యః పరిహాసో హ్యయం మమ । ఇదం హి తేజస్తవ యద్దురత్యయం తదేవ జిజ్ఞాసితుమిచ్ఛతా మయా ॥౪౧॥ ఇమం భ
వానర్థమభిప్రచోదితో వృణీష్వ కిం చేదపరం వ్యవస్యతి । బ్రవీమి సత్యేన న తేఽస్తి యంత్రణా ధనం హి యద్యన్మమ విప్రకార
ణాత్ ॥౪౨॥ భవత్సు సమ్యక్ప్రతిపాదనేన తన్మయార్జితం ప్రీతియశస్కరం భవేత్ । తతస్సభార్యస్త్రిజటో మహాముని
ర్గవామనీకం ప్రతిగృహ్య మోదితః ॥౪౩॥ యశోబలప్రీతిసుఖోపబృంహిణీస్తదాశిషః ప్రత్యవదన్మహాత్మనః । స చాపి రామః
ప్రతిపూర్ణమానసో మహద్ధనం ధర్మబలైరుపార్జితమ్ ॥౪౪॥ నియోజయామాస సుహృజ్జనే చిరాద్యథార్హసంమా
నవచః ప్రచోదితః । ద్విజస్సుహృద్భృత్యజనోఽథవా తదా దరిద్రభిక్షాచరణశ్చ యోఽభవత్ ॥౪౫॥ న తత్ర కశ్చిన్న బభూవ త
ర్పితో యథార్హసమ్మాననదానసంభ్రమైః ॥౪౬॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే - ద్వాత్రింశస్సర్గః . *********

దత్త్వా తు సహ వైదేహ్యా బ్రాహ్మణేభ్యో ధనం బహు । జగ్మతుః పితరం ద్రష్టుం సీతయా సహ రాఘవౌ ॥౧॥ తతో గృ
హీతే ప్రేష్యాభ్యామశోభేతాం తదాయుధే । మాలాదామభిరాసక్తే సీతయా సమలంకృతే ॥౨॥ తతః ప్రాసాదహర్మ్యాణి
విమానశిఖరాణి చ । అధిరుహ్య జనశ్శ్రీమానుదాసీనో వ్యలోకయత్ ॥౩॥ న హి రథ్యాస్స్మ శక్యంతే గంతుం బహుజనాకు

లాః। ఆసహ్యాతస్మాత్ప్రాసాదాద్దీనాఃపశ్యంతిరాఘవమ్॥౪॥పదాతింవర్జితచ్ఛత్రంరామందృష్ట్వాజనాస్తదా। ఊచు
ర్బహువిధావాచశ్శోకోపహతచేతసః॥౫॥యంయాంతమనుయాతిస్మచతురంగబలంమహత్।తమేవసీతయాసార్ధ
మనుయాతిస్మలక్ష్మణః॥౬॥ఐశ్వర్యస్యరసజ్ఞస్సన్కామినాంచైవకామదః।నేచ్ఛత్యేవానృతంకర్తుంపితరంధర్మగౌరవా
త్॥౭॥యానశక్యాపురాద్రష్టుంభూతైరాకాశగైరపి।తామద్యసీతాంపశ్యంతిరాజమార్గగతాజనాః॥౮॥అంగరాగో
చితాంసీతాంరక్తచందనసేవినీమ్।వర్షముష్ణంచశీతంచనేష్యంత్యాశువివర్ణతామ్॥౯॥అద్యనూనందశరథస్సత్వమా
విశ్యభాషతే।నహిరాజాప్రియంపుత్రంవివాసయితుమిచ్ఛతి॥౧౦॥నిర్గుణస్యాపిపుత్రస్యకథంస్యాద్విప్రవాసనమ్।
కింపునర్యస్యలోకోయంజితోవృత్తేనకేవలమ్॥౧౧॥ఆనృశంస్యమనుక్రోశశ్శ్రుతంశీలందమశ్శమః।రాఘవంశోభయం
త్యేతేషడ్గుణాఃపురుషర్షభమ్॥౧౨॥తస్మాత్తస్యోపఘాతేనప్రజాఃపరమపీడితాః।ఔదకానీవసత్వానిగ్రీష్మేసలిలసంక్ష
యాత్॥౧౩॥పీడయాపీడితంసర్వంజగదస్యజగత్పతేః।మూలస్యైవోపఘాతేనవృక్షఃపుష్పఫలోపగః॥౧౪॥మూలంహ్యే
షమనుష్యాణాంధర్మసారోమహాద్యుతిః।పుష్పంఫలంచపత్రంచశాఖాశ్చాస్యేతరేజనాః॥ ౧౫ ॥ తేలక్ష్మణఇవక్షిప్రంసప
త్న్యస్సహబాంధవాః। గచ్ఛంతమనుగచ్ఛామోయేనగచ్ఛతిరాఘవః॥ ౧౬ ॥ ఉద్యానానిపరిత్యజ్యక్షేత్రాణిచగృ
హాణిచ। ఏకదుఃఖసుఖారామమనుగచ్ఛామధార్మికమ్ ॥ ౧౭ ॥ సముద్ధృతనిధానానిపరిధ్వస్తాజిరాణిచ। ఉపాత్తధన
ధాన్యానిహృతసారాణిసర్వశః॥ ౧౮॥ రజసాభ్యవకీర్ణానిపరిత్యక్తానిదైవతైః।మూషకైఃపరిధావద్భిరుద్బిలైరావృతా
నిచ॥౧౯॥అపేతోదకధూమానిహీనసంమార్జనానిచ।ప్రణష్టబలికర్మేజ్యామంత్రహోమజపానిచ॥౨౦ ॥దుష్కాలే
నేవభగ్నానిభిన్నభాజనవంతిచ।అస్మత్త్యక్తానివేశ్మానికైకేయీప్రతిపద్యతామ్॥౨౧॥వనంనగరమేవాస్తుయేనగచ్ఛతిరా
ఘవః।అస్మాభిశ్చపరిత్యక్తంపురంసంపద్యతాంవనమ్॥౨౨॥బిలానిదంష్ట్రిణస్సర్వేసానూనిమృగపక్షిణః। త్యజంత్వస్మద్భ
యాద్భీతాగజాస్సింహావనాన్యపి॥౨౩॥అస్మత్త్యక్తంప్రపద్యంతాంసేవ్యమానంత్యజంతుచ। తృణమాంసఫలాదానాం
దేశంవ్యాళమృగద్విజమ్॥౨౪॥ప్రపద్యతాంహికైకేయీసపుత్రాసహబాంధవైః। రాఘవేణవనేసర్వేసహవత్స్యా
మనిర్వృతాః॥ ౨౫॥ ఇత్యేవంవివిధావాచోనానాజనసమీరితాః।శుశ్రావరామశ్శ్రుత్వాచనవిచక్రేస్యమానసమ్॥
౨౬॥సతువేశ్మపితుర్దూరాత్కైలాసశిఖరప్రభమ్। అభిచక్రామధర్మాత్మామత్తమాతంగవిక్రమః॥౨౭॥వినీతవీరపు
రుషంప్రవిశ్యతునృపాలయమ్।దదర్శావస్థితందీనంసుమంత్రమవిదూరతః॥౨౮॥ప్రతీక్షమాణోభిజనంతదార్తమనార్త
రూపఃప్రహసన్నివాథ।జగామరామఃపితరందిదృక్షుఃపితుర్నిదేశంవిధివచ్చికీర్షుః॥౨౯ ॥తత్పూర్వమైక్ష్వాకసుతోమ
హాత్మారామోగమిష్యన్వనమార్తరూపమ్।వ్యతిష్ఠతప్రేక్ష్యతదాసుమంత్రంపితుర్మహాత్మాప్రతిహారణార్థమ్॥౩౦॥పి
తుర్నిదేశేనతుధర్మవత్సలోవనప్రవేశేకృతబుద్ధినిశ్చయః। సరాఘవఃప్రేక్ష్యసుమంత్రమబ్రవీన్నివేదయస్వాగమనం
నృపాయమే ॥ ౩౧ ॥ ఇతిశ్రీమదయోధ్యాకాండే - త్రయస్త్రింశస్సర్గః. **************************

తతఃకమలపత్రాక్షశ్శ్యామోనిరుదరోమహాన్।ఉవాచరామస్తంసూతంపితురాఖ్యాహిమామితి॥౧॥సరామ
ప్రేషితఃక్షిప్రంసంతాపకలుషేంద్రియః।ప్రవిశ్యనృపతింసూతోనిశ్వసంతందదర్శహ ॥౨॥ఉపరక్తమివాదిత్యంభస్మ
చ్ఛన్నమివానలమ్।తటాకమివనిస్తోయమపశ్యజ్జగతీపతిమ్॥౩॥ఆలోక్యతుమహాప్రాజ్ఞఃపరమాకులచేతసమ్। రామమే
వానుశోచంతంసూతఃప్రాంజలిరాసదత్॥౪॥తంవర్ధయిత్వారాజానంసూతఃపూర్వంజయాశిషా। భయవిక్లబయా
వాచామందయాశ్లక్ష్ణమబ్రవీత్॥౫॥అయంసపురుషవ్యాఘ్రోద్వారితిష్ఠతితేసుతః।బ్రాహ్మణేభ్యోధనందత్వాసర్వే
షాంచోపజీవినామ్॥౬॥సత్వాపశ్యతుభద్రంతేరామస్సత్యపరాక్రమః।సర్వాన్సుహృదఆపృచ్ఛ్యత్వామిదానీందిదృ
క్షతే॥౭॥గమిష్యతిమహారణ్యంతంపశ్యజగతీపతే। వృతంరాజగుణైస్సర్వైరాదిత్యమివరశ్మిభిః॥౮॥ససత్యవాదీధర్మా
త్మాగాంభీర్యాత్సాగరోపమః।ఆకాశఇవనిష్పంకోనరేంద్రఃప్రత్యువాచతమ్॥౯॥సుమంత్రానయమేదారాన్యేకేచి
దిహమామకాః।దారైఃపరివృతస్సర్వైర్ద్రష్టుమిచ్ఛామిధార్మికమ్ ॥౧౦॥సోంతఃపురంప్రవిశ్యాశుస్త్రియస్తావాక్యమ
బ్రవీత్। ఆర్యోహ్వాయతివోరాజాగమ్యతాంతత్రమాచిరమ్॥ ౧౧ ॥ ఏవముక్తాఃస్త్రియస్సర్వాస్సుమంత్రేణనృపాజ్ఞ
యాప్రచక్రముస్తద్భవనంభర్తురాజ్ఞాయశాసనమ్॥౧౨॥అర్ధసప్తశతాస్తాస్తుప్రమదాస్తామ్రలోచనాః।కౌసల్యాంపరివా

ర్యాథశనైర్జగ్ముర్ధృతవ్రతాః॥౧౩॥ఆగతేషు చ దారేషు సమవేక్ష్య మహీపతిః। ఉవాచ రాజా తం సూతం సుమన్త్రా
నయ మే సుతమ్॥౧౪॥స సూతో రామమాదాయ లక్ష్మణం మైథిలీం తదా। జగామాభిముఖస్తూర్ణం సకాశం జగతీపతేః॥
౧౫॥స రాజా పుత్రమాయాన్తం దృష్ట్వా చారాత్కృతాఞ్జలిమ్, ఉత్పపాతాసనాత్తూర్ణమార్తః స్త్రీజనసంవృతః॥౧౬॥
సోఽభిదుద్రావ వేగేన రామం దృష్ట్వా విశాంపతిః। తమసంప్రాప్య దుఃఖార్తః పపాత భువి మూర్ఛితః॥౧౭॥తం రామో
ఽభ్యపతత్ క్షిప్రం లక్ష్మణశ్చ మహారథః॥విసంజ్ఞమివ దుఃఖేన సశోకం నృపతిం తదా॥౧౮॥స్త్రీసహస్రనినాదశ్చ సంజజ్ఞే రా
జవేశ్మని।హాహా రామేతి సహసా భూషణధ్వనిమూర్ఛితః॥౧౯॥తం పరిష్వజ్య బాహుభ్యాం తావుభౌ రామలక్ష్మణౌ।పర్యం
కే సీతయా సార్ధం రుదన్తస్సమవేశయన్॥౨౦॥అథ రామో ముహూర్తేన లబ్ధసంజ్ఞం మహీపతిమ్। ఉవాచ ప్రాఞ్జలి
ర్భూత్వా శోకార్ణవపరిప్లుతమ్॥౨౧॥ఆపృచ్ఛే త్వాం మహారాజ సర్వేషామీశ్వరోఽసి నః।ప్రస్థితం దణ్డకారణ్యం పశ్య త్వం
కుశలేన మామ్॥౨౨॥లక్ష్మణం చానుజానీహి సీతా చాన్వేతి మాం వనమ్। కారణైర్బహుభిస్తథ్యైర్వార్యమాణౌ న చేచ్ఛతః॥
౨౩॥అనుజానీహి సర్వాన్నః శోకముత్సృజ్య మానద।లక్ష్మణం మాం చ సీతాం చ ప్రజాపతిరివ ప్రజాః॥౨౪॥ప్రతీక్షమా
ణమవ్యగ్రమనుజ్ఞాం జగతీపతేః। ఉవాచ రాజా సంప్రేక్ష్య వనవాసాయ రాఘవమ్॥౨౫॥అహం రాఘవ కైకేయ్యా వరదా
నేన మోహితః।అయోధ్యాయాస్త్వమేవాద్య భవ రాజా నిగృహ్య మామ్॥౨౬॥ఏవముక్తో నృపతినా రామో ధర్మభృతాం వ
రః। ప్రత్యువాచాఞ్జలిం కృత్వా పితరం వాక్యకోవిదః॥౨౭॥భవాన్ వర్షసహస్రాయ పృథివ్యా నృపతే పతిః।అహం త్వర
ణ్యే వత్స్యామి న మే కార్యం త్వయానృతమ్॥౨౮॥నవ పఞ్చ చ వర్షాణి వనవాసే విహృత్య తే। పునః పాదౌ గ్రహీష్యామి ప్రతి
జ్ఞాన్తే నరాధిప॥౨౯॥రుదన్నార్తః ప్రియం పుత్రం సత్యపాశేన సంయతః। కైకేయ్యా చోద్యమానస్తు మిథో రాజా తమబ్ర
వీత్॥౩౦॥శ్రేయసే వృద్ధయే తాత పునరాగమనాయ చ।గచ్ఛస్వారిష్టమవ్యగ్రః పన్థానమకుతోభయమ్॥౩౧॥న హి సత్యా
త్మనస్తాత ధర్మాభిమనసస్తవ। వినివర్తయితుం బుద్ధిః శక్యతే రఘునన్దన॥ ౩౨॥అద్య త్విదానీం రజనీం పుత్ర మా గచ్ఛ సర్వ
థా।ఏకాహదర్శనేనాపి సాధు తావచ్చరామ్యహమ్॥౩౩॥మాతరం మాం చ సంపశ్యన్ వసేమామద్య శర్వరీమ్। తర్పిత
స్సర్వకామైస్త్వం శ్వః కాలే సాధయిష్యసి॥౩౪॥దుష్కరం క్రియతే పుత్ర సర్వథా రాఘవ త్వయా।మత్ప్రియార్థం ప్రి
యాంస్త్యక్త్వా యద్యాసి విజనం వనమ్॥౩౫॥న చైతన్మే ప్రియం పుత్ర శపే సత్యేన రాఘవ। ఛన్నయా చలితస్త్వస్మి స్త్రి
యా ఛన్నాగ్నికల్పయా॥౩౬॥వఞ్చనా యా తు లబ్ధా మే తాం త్వం నిస్తర్తుమిచ్ఛసి।అనయా వృత్తసాదిన్యా కైకేయ్యా
భిప్రచోదితః॥౩౭॥న చైతదాశ్చర్యతమం యస్త్వం జ్యేష్ఠస్సుతో మమ।అపానృతకథం పుత్ర పితరం కర్తుమిచ్ఛసి॥౩౮॥అ
థ రామస్తథా శ్రుత్వా పితురార్తస్య భాషితమ్।లక్ష్మణేన సహ భ్రాత్రా దీనో వచనమబ్రవీత్॥౩౯॥ప్రాప్స్యామి
యానద్య గుణాన్ కో మే శ్వస్తాన్ ప్రదాస్యతి।అపక్రమణమేవాతస్సర్వకామైరహం వృణే॥౪౦॥ఇయం సరాష్ట్రా సజ
నా ధనధాన్యసమాకులా।మయా విసృష్టా వసుధా భరతాయ ప్రదీయతామ్॥౪౧॥వనవాసకృతా బుద్ధిర్న చ మేఽద్య చలిష్య
తి।యస్తుష్టేన వరో దత్తః కైకేయ్యై వరద త్వయా॥౪౨॥దీయతాం నిఖిలేనైవ సత్యస్త్వం భవ పార్థివ।అహం నిదేశం భవ
తో యథోక్తమనుపాలయన్॥౪౩॥చతుర్దశ సమా వత్స్యే వనే వనచరైస్సహ।మా విమర్శో వసుమతీ భరతాయ ప్రదీయ
తామ్॥౪౪॥న హి మే కాంక్షితం రాజ్యం సుఖమాత్మని వా ప్రియమ్।యథానిదేశం కర్తుం వై తవైవ రఘునన్దన॥౪౫॥అపగచ్ఛ
తు తే దుఃఖం మా భూర్బాష్పపరిప్లుతః।న హి క్షుభ్యతి దుర్ధర్షస్సముద్రస్సరితాం పతిః॥౪౬॥నైవాహం రాజ్యమిచ్ఛామి
న సుఖం న చ మైథిలీమ్। నైవ సర్వానిమాన్ కామాన్ న స్వర్గం నైవ జీవితమ్॥౪౭॥త్వామహం సత్యమిచ్ఛామి నానృతం పు
రుషర్షభ।ప్రత్యక్షం తవ సత్యేన సుకృతేన చ తే శపే॥ ౪౮॥ న చ శక్యం మయా తాత స్థాతుం క్షణమపి ప్రభో। న శోకం
ధారయ స్వైనం న హి మేఽస్తి విపర్యయః॥౪౯॥అర్థితో హ్యస్మి కైకేయ్యా వనం గచ్ఛేతి రాఘవ।మయా చోక్తం వ్రజామీతి
తత్సత్యమనుపాలయే॥౫౦॥మా చోత్కణ్ఠాం కృథా దేవ వనే రంస్యామహే వయమ్। ప్రశాన్తహరిణాకీర్ణే నానాశకున
నాదితే॥౫౧॥పితా హి దైవతం తాత దేవతానామపి స్మృతమ్।తస్మాద్దైవతమిత్యేవ కరిష్యామి పితుర్వచః॥౫౨॥చతుర్దశసు
వర్షేషు గతేషు నరసత్తమ। పునర్ద్రక్ష్యసి మాం ప్రాప్తం సన్తాపోఽయం విముచ్యతామ్॥౫౩॥యేన సంస్తమ్భనీయో
ఽయం సర్వో బాష్పగలో జనః।స త్వం పురుషశార్దూల కిమర్థం విక్రియాం గతః॥౫౪॥పురం చ రాష్ట్రం చ మహీ తు కేవలా

మయా విసృష్టా భరతాయ దీయతామ్। అహం నిదేశం భవతోఽనుపాలయన్ వనం గమిష్యామి చిరాయ సేవితుమ్ ॥౪౫॥ మయా
విసృష్టాం భరతో మహీమిమాం సశైలషండాం సపురీం సకాననామ్। శివాం సుసీమామనుశాస్తు కేవలం త్వయా యదుక్తం
నృప తే తథాస్తు తత్ ॥౪౬॥ న మే తథా పార్థివ ధీయతే మనో మహత్సు కామేషు న చాత్మనః ప్రియే। యథా నిదేశే తవ శిష్టసం
మతే వ్యపైతు దుఃఖం తవ మత్కృతేఽనఘ ॥౪౭॥ తదద్య నైవానఘ రాజ్యమవ్యయం న సర్వకామాన్ వసుధాం న మైథిలీమ్। న జీ
వితం త్వామనృతేన యోజయన్ వృణీయ సత్యం వ్రతమస్తు తే తథా ॥౪౮॥ ఫలాని మూలాని చ భక్షయన్ వనే గిరీంశ్చ పశ్యన్
సరితస్సరాంసి చ। వనం ప్రవిశ్యైవ విచిత్రపాదపం సుఖీ భవిష్యామి తవాస్తు నిర్వృతిః ॥౪౯॥ ఏవం స రాజా వ్యసనాభిపన్న
శ్శోకేన దుఃఖేన చ తామ్యమానః। ఆలింగ్య పుత్రం సువినష్టసంజ్ఞో మోహం గతో నైవ చిచేష్ట కించిత్ ॥౫౦॥ దేవ్యస్తతస్సంరు
రుదుస్సమేతాస్తాం వర్జయిత్వా నరదేవపత్నీమ్। రుదన్ సుమంత్రోఽపి జగామ మూర్ఛాం హాహాకృతం తత్ర బభూవ స
ర్వమ్ ॥౫౧॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే - చతుస్త్రింశస్సర్గః. ********************************
తతో నిధూయ సహసా శిరో నిశ్శ్వస్య చాసకృత్। పాణౌ పాణిం వినిష్పిష్య దంతాన్ కటకటాప్య చ ॥౧॥ లోచనే
కోపసంరక్తే వర్ణం పూర్వోచితం జహత్। కోపాభిభూతస్సహసా సంతాపమశుభం గతః ॥౨॥ మనస్సమీక్షమాణ
శ్చ సూతో దశరథస్య సః। కంపయన్నివ కైకేయ్యా హృదయం వాక్శరైశ్శితైః ॥౩॥ వాక్యవజ్రైరనుపమైర్నిర్భిందన్నివ
చాశుభైః। కైకేయ్యాస్సర్వమర్మాణి సుమంత్రః ప్రత్యభాషత ॥౪॥ యస్యాస్తవ పతిస్త్యక్తో రాజా దశరథస్స్వయమ్।
భర్తా సర్వస్య జగతః స్థావరస్య చరస్య చ ॥౫॥ న హ్యకార్యతమం కించిత్తవ దేవీహ విద్యతే। పతిఘ్నీం త్వామహం మన్యే
కులఘ్నీమపి చాంతతః ॥౬॥ యన్మహేంద్రమివాజయ్యం దుష్ప్రకంప్యమివాచలమ్। మహోదధిమివాక్షోభ్యం సంతా
పయసి కర్మభిః ॥౭॥ మావమంస్థా దశరథం భర్తారం వరదం పతిమ్। భర్తురిచ్ఛా హి నారీణాం పుత్రకోట్యా విశిష్యతే ॥౮॥
యథావయో హి రాజ్యాని ప్రాప్నువంతి నృపక్షయే। ఇక్ష్వాకుకులనాథేఽస్మింస్తల్లోపయితుమిచ్ఛసి ॥౯॥ రాజా భవతు తే పు
త్రో భరతశ్శాస్తు మేదినీమ్। వయం తత్ర గమిష్యామో యత్ర రామో గమిష్యతి ॥౧౦॥ న హి తే విషయే కశ్చిద్బ్రాహ్మణో వ
స్తుమర్హతి। తాదృశం త్వమమర్యాదమద్య కర్మ చికీర్షసి ॥౧౧॥ ఆశ్చర్యమివ పశ్యామి యస్యాస్తే వృత్తమీదృశమ్। ఆచ
రంత్యా న వివృతా సద్యో భవతి మేదినీ ॥౧౨॥ మహాబ్రహ్మర్షిసృష్టా వా జ్వలంతో భీమదర్శనాః। ధిగ్వాగ్దండా న హింసం
తి రామప్రవ్రాజనే స్థితామ్ ॥౧౩॥ ఆమ్రం ఛిత్త్వా కుఠారేణ నింబం పరిచరేత్తు యః। యశ్చైనం పయసా సించేన్నైవాస్య
మధురో భవేత్ ॥౧౪॥ అభిజాత్యం హి తే మన్యే యథా మాతుస్తథైవ చ। న హి నింబాత్ స్రవేత్ క్షౌద్రం లోకే నిగదితం వచః ॥
౧౫॥ తవ మాతురసద్గ్రాహం విద్మః పూర్వం యథా శ్రుతమ్। పితుస్తే వరదః కశ్చిద్దదౌ వరమనుత్తమమ్ ॥౧౬॥ సర్వభూతరు
తం తస్మాత్ సంజజ్ఞే వసుధాధిపః। తేన తిర్యగ్గతానాం చ భూతానాం విదితం వచః ॥౧౭॥ తతో జృంభస్య శయనే విరుతాద్భూ
రివర్చసః। పితుస్తే విదితో భావస్స తత్ర బహుధాఽహసత్ ॥౧౮॥ తత్ర తే జననీ క్రుద్ధా మృత్యుపాశమభీప్సతి। హాసం తే
నృపతే సౌమ్య జిజ్ఞాసామీతి చాబ్రవీత్ ॥౧౯॥ నృపశ్చోవాచ తాం దేవీం దేవి శంసామి తే యది। తతో మే మరణం సద్యో భవిష్య
తి న సంశయః ॥౨౦॥ మాతా తే పితరం దేవీ తతః కేకయమబ్రవీత్। శంస మే జీవ వా మా వా న మామపహసిష్యసి ॥౨౧॥ ప్రి
యయా చ తథోక్తస్సన్ కేకయః పృథివీపతిః। తస్మై తం వరదాయార్థం కథయామాస తత్త్వతః ॥౨౨॥ తతస్స వరదస్సాధూ
రాజానం ప్రత్యభాషత। మ్రియతాం ధ్వంసతాం చేయం మా కృథాస్త్వం మహీపతే ॥౨౩॥ స తచ్ఛ్రుత్వా వచస్తస్య ప్ర
సన్నమనసో నృపః। మాతరం తే నిరస్యాశు విజహార కుబేరవత్ ॥౨౪॥ తథా త్వమపి రాజానం దుర్జనాచరితే పథి। అస
ద్గ్రాహమిమం మోహాత్ కురుషే పాపదర్శిని ॥౨౫॥ సత్యం చాద్య ప్రవాదోఽయం లౌకికః ప్రతిభాతి మా। పితౄన్ సమను
జాయంతే నరా మాతరమంగనాః ॥౨౬॥ నైవం భవ గృహాణేదం యదాహ వసుధాధిపః। భర్తురిచ్ఛాముపాస్యేహ జనస్యా
స్య గతిర్భవ ॥౨౭॥ మా త్వం ప్రోత్సాహితా పాపైర్దేవరాజసమప్రభమ్। భర్తారం లోకభర్తారమసద్ధర్మముపాదధాః ॥
౨౮॥ న హి మిథ్యా ప్రతిజ్ఞాతం కరిష్యతి తవానఘః। శ్రీమాన్ దశరథో రాజా దేవి రాజీవలోచనః ॥౨౯॥ జ్యేష్ఠో వదాన్యః కర్మ
ణ్యస్స్వధర్మస్యాపి రక్షితా। రక్షితా జీవలోకస్య బ్రూహి రామోఽభిషిచ్యతామ్ ॥౩౦॥ పరివాదో హి తే దేవి మహాన్ లో
కే చరిష్యతి। యది రామో వనం యాతి విహాయ పితరం నృప ॥౩౧॥ స రాజ్యం రాఘవః పాతు భవ త్వం విగతజ్వరా। న హి తే రా

ఘవాదన్యః క్షమః పురవరే వసేత్ ॥౩౨॥ రామే హి యావ ద్రాజ్యస్థే రాజా దశరథో వనమ్। ప్రవేక్ష్యతి మహేష్వాసః పూర్వ
వృత్తమనుస్మరన్ ॥౩౩॥ ఇతి సాంత్వైశ్చ తీక్ష్ణైశ్చ కైకేయీం రాజసంసది। సుమంత్రః క్షోభయామాస భూయ ఏవ కృతాం
జలిః ॥౩౪॥ నైవ సా క్షుభ్యతే దేవీ న చ స్మ పరిదూయతే। న చాస్యా ముఖవర్ణస్య విక్రియా లక్ష్యతే తదా ॥౩౫॥ ఇతి శ్రీ
మదయోధ్యాకాండే - పంచత్రింశస్సర్గః. **************************************

తతస్సుమంత్రమైక్ష్వాకః పీడితోఽత్ర ప్రతిజ్ఞయా। సబాష్పమతినిశ్వస్య జగాదేదం పునర్వచః ॥౧॥ సూత రత్నసు
సంపూర్ణా చతుర్విధబలా చమూః। రాఘవస్యానుయాత్రార్థం క్షిప్రం ప్రతివిధీయతామ్ ॥౨॥ రూపాజీవాశ్చ వాది
న్యో వణిజశ్చ మహాధనాః। శోభయంతు కుమారస్య వాహినీం సుప్రసారితాః ॥౩॥ యే చైనముపజీవంతి రమతే యైశ్చ వీర్యతః।
తేషాం బహువిధం దత్త్వా తానప్యత్ర నియోజయ ॥౪॥ ఆయుధాని చ ముఖ్యాని నాగరాశ్శకటాని చ। అనుగచ్ఛంతు కాకుత్
స్థం వ్యాధాశ్చారణ్యగోచరాః ॥౫॥ నిఘ్నన్మృగాన్కుంజరాంశ్చ పిబంశ్చారణ్యకం మధు। నదీశ్చ వివిధాః పశ్యన్న రా
జ్యం సంస్మరిష్యతి ॥౬॥ ధాన్యకోశశ్చ యః కశ్చిద్ధనకోశశ్చ మామకః। తౌ రామమనుగచ్ఛేతాం వసంతం విజనే వనే ॥ ౭॥
యజన్పుణ్యేషు దేశేషు విసృజంశ్చాప్తదక్షిణాః। ఋషిభిశ్చ సమాగమ్య ప్రవత్స్యతి సుఖం వనే ॥౮॥ భరతశ్చ మహాబా
హురయోధ్యాం పాలయిష్యతి। సర్వకామైస్సహ శ్రీమాన్ రామస్సంసాధ్యతామితి ॥౯॥ ఏవం బ్రువతి కాకుత్స్థే కైకే
య్యా భయమాగతమ్। ముఖం చాప్యగమచ్ఛోషం స్వరశ్చాపి న్యరుధ్యత ॥౧౦॥ సా విషణ్ణా చ సంత్రస్తా ముఖేన పరిశుష్య
తా। రాజానమేవాభిముఖీ కైకేయీ వాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౧౧ ॥ రాజ్యం గతజనం సాధో పీతమండాం సురామివ। నిరాస్వా
ద్యతమం శూన్యం భరతో నాభిపత్స్యతే ॥౧౨॥ కైకేయ్యాం ముక్తలజ్జాయాం వదంత్యామతిదారుణమ్। రాజా దశరథో
వాక్యమువాచాయతలోచనామ్ ॥ ౧౩ ॥ వహంతం కిం తుదసి మాం నియుజ్య ధురి మాహితే। అనార్యే కృత్యమారబ్ధం కిన్న
పూర్వముపారుధః ॥ ౧౪ ॥ తస్యైతత్క్రోధసంయుక్తముక్తం శ్రుత్వా వరాంగనా। కైకేయీ ద్విగుణం క్రుద్ధా రాజాన
మిదమబ్రవీత్ ॥౧౫॥ తవైవ వంశే సగరో జ్యేష్ఠపుత్రముపారుధత్। అసమంజ ఇతి ఖ్యాతం తథాఽయం గంతుమర్హతి ॥౧౬॥
ఏవముక్తో ధిగిత్యేవ రాజా దశరథోఽబ్రవీత్। వ్రీడితశ్చ జనస్సర్వస్సా చ తన్నావబుధ్యత ॥౧౭॥ తత్ర వృద్ధో మహామాత్రస్సి
ద్ధార్థో నామ నామతః। శుచిర్బహుమతో రాజ్ఞః కైకేయీమిదమబ్రవీత్ ॥౧౮॥ అసమంజో గృహీత్వా తు క్రీడతః పథి దా
రకాన్। సరయ్వాః ప్రక్షిపన్నప్సు రమతే తేన దుర్మతిః ॥౧౯॥ తం దృష్ట్వా నాగరాస్సర్వే క్రుద్ధా రాజానమబ్రువన్। అసమం
జం వృణీష్వైకమస్మాన్వా రాష్ట్రవర్ధన ॥౨౦॥ తానువాచ తతో రాజా కిన్నిమిత్తమిదం భయమ్। తాశ్చాపి రాజ్ఞా సంపృ
ష్టా వాక్యం ప్రకృతయోఽబ్రువన్ ॥ ౨౧ ॥ క్రీడతస్త్వేష నః పుత్రాన్బాలానుద్భ్రాంతచేతసః। సరయ్వాం ప్రక్షిపన్మౌ
ర్ఖ్యాదతులాం ప్రీతిమశ్నుతే ॥౨౨॥ స తాసాం వచనం శ్రుత్వా ప్రకృతీనాం నరాధిపః। తం తత్యాజాహితం పుత్రం తేషాం ప్రి
యచికీర్షయా ॥౨౩॥ తం యానం శీఘ్రమారోప్య సభార్యం సపరిచ్ఛదమ్। యావజ్జీవం వివాస్యోఽయమితి స్వానన్వశాత్పితా ॥
౨౪॥ స ఫాలపిటకం గృహ్య గిరిదుర్గాణ్యలోడయత్। దిశస్సర్వాస్త్వనుచరన్స యథా పాపకర్మకృత్ ॥౨౫॥ ఇత్యేవమ
త్యజద్రాజా సగరో వై సుధార్మికః। రామః కిమకరోత్పాపం యేనైవముపరుధ్యతే ॥౨౬॥ న హి కంచన పశ్యామో రాఘవస్యా
గుణం వయమ్। దుర్లభో హ్యస్య నిరయశ్శశాంకస్యేవ కల్మషమ్ ॥౨౭॥ అథవా దేవి దోషం త్వం కంచిత్పశ్యసి రాఘవే। తమ
ద్య బ్రూహి తత్త్వేన తతో రామో వివాస్యతామ్ ॥ ౨౮ ॥ అదుష్టస్య హి సంత్యాగస్సత్పథే నిరతస్య చ। నిర్దహేదపి శక్రస్య
ద్యుతిం ధర్మనిరోధనాత్ ॥౨౯॥ తదలం దేవి రామస్య శ్రియా విహతయా త్వయా। లోకతోఽపి హి తే రక్ష్యః పరివాదశ్శుభాన
నే ॥౩౦॥ శ్రుత్వా తు సిద్ధార్థవచో రాజా శ్రాంతతరస్వనః। శోకోపహతయా వాచా కైకేయీమిదమబ్రవీత్ ॥ ౩౧ ॥ ఏత
ద్వచో నేచ్ఛసి పాపవృత్తే హితం న జానాసి మమాత్మనోఽపి వా। ఆస్థాయ మార్గం కృపణం కుచేష్టా చేష్టా హి తే సాధుపథాద
పేతా ॥౩౨॥ అనువ్రజిష్యామ్యహమద్య రామం రాజ్యం పరిత్యజ్య సుఖం ధనం చ। సహైవ రాజ్ఞా భరతేన చ త్వం యథాసుఖం
భుంక్ష్వ చిరాయ రాజ్యమ్ ॥౩౩॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే షట్త్రింశస్సర్గః. *************************

మహామాత్రవచశ్శ్రుత్వా రామో దశరథం తదా। అభ్యభాషత వాక్యం తు వినయజ్ఞో వినీతవత్ ॥ ౧॥ త్యక్తభోగస్య
మే రాజన్వనే వన్యేన జీవతః। కిం కార్యమనుయాత్రేణ త్యక్తసంగస్య సర్వతః ॥౨॥ యో హి దత్త్వా ద్విపశ్రేష్ఠం కక్ష్యాయాం

కురు తే మనః । రజ్జుస్నేహేన కిం తస్య త్యజతః కుంజరోత్తమమ్ ॥౩॥ తథా మమ సతాం శ్రేష్ఠ కిం ధ్వజిన్యా జగత్పతే । సర్వా
ణ్యేవానుజానామి చీరాణ్యేవానయంతు మే ॥౪॥ ఖనిత్రపిటకే చోభే సమానయత గచ్ఛతః । చతుర్దశ వనే వాసం వర్షాణి వ
సతో మమ ॥౫॥ అథ చీరాణి కైకేయీ స్వయమాహృత్య రాఘవమ్ । ఉవాచ పరిధత్స్వేతి జనౌఘే నిరపత్రపా ॥౬॥ స చీరే పు
రుషవ్యాఘ్రః కైకేయ్యాః ప్రతిగృహ్య తే । సూక్ష్మవస్త్రమవక్షిప్య మునివస్త్రాణ్యవస్త హ ॥౭॥ లక్ష్మణశ్చాపి తత్రైవ విహా
య వసనే శుభే । తాపసాచ్ఛాదనే చైవ జగ్రాహ పితురగ్రతః ॥౮॥ అథాత్మపరిధానార్థం సీతా కౌశేయవాసినీ । సమీక్ష్య
చీరం సంత్రస్తా పృషతీ వాగురామివ ॥౯॥ సా వ్యపత్రపమాణేవ ప్రతిగృహ్య చ దుర్మనాః । కైకేయ్యాః కుశచీరే తే జానకీ శుభ
లక్షణా ॥౧౦॥ అశ్రుసంపూర్ణనేత్రా చ ధర్మజ్ఞా ధర్మదర్శినీ । గంధర్వరాజప్రతిమం భర్తారమిదమబ్రవీత్ ॥౧౧॥ కథం
ను చీరం బధ్నంతి మునయో వనవాసినః । ఇతి హ్యకుశలా సీతా సా ముమోహ ముహుర్ముహుః ॥౧౨॥ కృత్వా కంఠే చ సా చీరమే
కమాదాయ పాణినా । తస్థౌ హ్యకుశలా తత్ర వ్రీడితా జనకాత్మజా ॥౧౩॥ తస్యాస్తత్ క్షిప్రమాగమ్య రామో ధర్మభృతాం వరః ।
చీరం బబంధ సీతాయాః కౌశేయస్యోపరి స్వయమ్ ॥౧౪॥ రామం ప్రేక్ష్య తు సీతాయా బధ్నంతం చీరముత్తమమ్ । అంతఃపు
రగతా నార్యో ముముచుర్వారి నేత్రజమ్ ॥౧౫॥ ఊచుశ్చ పరమాయస్తా రామం జ్వలితతేజసమ్ । వత్స నైవం నియుక్తేయం వన
వాసే మనస్వినీ ॥౧౬॥ పితుర్వాక్యానురోధేన గతస్య విజనం వనమ్ । తావద్దర్శనమస్యాం నః సఫలం భవతు ప్రభో ॥౧౭॥ లక్ష్మ
ణేన సహాయేన వనం గచ్ఛస్వ పుత్రక । నేయమర్హతి కల్యాణీ వస్తుం తాపసవద్వనే ॥౧౮॥ కురు నో యాచనాం పుత్ర సీతా
తిష్ఠతు భామినీ । ధర్మనిత్యః స్వయం స్థాతుం న హీదానీం త్వమిచ్ఛసి ॥౧౯॥ తాసామేవంవిధా వాచః శృణ్వన్ దశరథాత్మజః ।
బబంధైవ తదా చీరం సీతయా తుల్యశీలయా ॥౨౦॥ చీరే గృహీతే తు తదా సమీక్ష్య నృపతేర్గురుః । నివార్య సీతాం కైకే
యీం వసిష్ఠో వాక్యమబ్రవీత్ ॥౨౧॥ అతిప్రవృత్తే దుర్మేధే కైకేయి కులపాంసని । వంచయిత్వా చ రాజానం న ప్రమాణేవ
తిష్ఠసి ॥౨౨॥ న గంతవ్యం వనం దేవ్యా సీతయా శీలవర్జితే । అనుష్ఠాస్యతి రామస్య సీతా ప్రకృతమాసనమ్ ॥౨౩॥ ఆత్మా హి దా
రాః సర్వేషాం దారసంగ్రహవర్తినామ్ । ఆత్మేయమితి రామస్య పాలయిష్యతి మేదినీమ్ ॥౨౪॥ అథ యాస్యతి వైదేహీ వ
నం రామేణ సంగతా । వయమప్యనుయాస్యామః పురం చేదం గమిష్యతి ॥౨౫॥ అంతపాలాశ్చ యాస్యంతి సదారో యత్ర రా
ఘవః । సహోపజీవ్యం రాష్ట్రం చ పురం చ సపరిచ్ఛదమ్ ॥౨౬॥ భరతశ్చ సశత్రుఘ్నశ్చీరవాసా వనేచరః । వనే వసంతం
కాకుత్స్థమనువత్స్యతి పూర్వజమ్ ॥౨౭॥ తతః శూన్యాం గతజనాం వసుధాం పాదపైః సహ । త్వమేకా శాధి దుర్వృత్తా ప్ర
జానామహితే స్థితా ॥౨౮॥ న హి తద్భవితా రాష్ట్రం యత్ర రామో న భూపతిః । తద్వనం భవితా రాష్ట్రం యత్ర రామో నివ
త్స్యతి ॥౨౯॥ న హ్యదత్తాం మహీం పిత్రా భరతః శాస్తుమర్హతి । త్వయి వా పుత్రవద్వస్తుం యది జాతో మహీపతేః ॥౩౦॥ య
ద్యపి త్వం క్షితితలాద్గగనం చోత్పతిష్యసి । పితృవంశచరిత్రజ్ఞః సోఽన్యథా న కరిష్యతి ॥౩౧॥ తత్త్వయా పుత్రగర్ధిన్యా పుత్ర
స్య కృతమప్రియమ్ । లోకే హి స న విద్యేత యో న రామమనువ్రతః ॥౩౨॥ ద్రక్ష్యస్యద్యైవ కైకేయి పశువ్యాళమృగద్విజాన్ ।
గచ్ఛతస్సహ రామేణ పాదపాంశ్చ తదున్ముఖాన్ ॥౩౩॥ అథోత్తమాన్యాభరణాని దేవి దేహి స్నుషాయై వ్యపనీయ చీరమ్ । న
చీరమస్యాః ప్రవిధీయతేతి న్యవారయత్తద్వసనం వసిష్ఠః ॥౩౪॥ ఏకస్య రామస్య వనే నివాసస్త్వయా వృతః కేకయరాజపు
త్రి । విభూషితేయం ప్రతికర్మనిత్యా వసత్వరణ్యే సహ రాఘవేణ ॥౩౫॥ యానైశ్చ ముఖ్యైః పరిచారకైశ్చ సుసంవృతా గ
చ్ఛతు రాజపుత్రీ । వస్త్రైశ్చ సర్వైః సహితైర్విధానైర్నేయం వృతా తే వరసంప్రదానే ॥౩౬॥ తస్మింస్తదా జల్పతి విప్ర
ముఖ్యే గురౌ నృపస్యాప్రతిమప్రభావే । నైవ స్మ సీతా వినివృత్తభావా ప్రియస్య భర్తుః ప్రతికారకామా ॥౩౭॥ ఇతి శ్రీమ
దయోధ్యాకాండే - సప్తత్రింశస్సర్గః ॥ ************** తస్యాం చీరం వసానాయాం నాథవత్యామనాథవత్ ।
ప్రచుక్రోశ జనస్సర్వో ధిక్ త్వాం దశరథం త్వితి ॥౧॥ తేన తత్ర ప్రణాదేన దుఃఖితస్స మహీపతిః । చిచ్ఛేద జీవితే శ్రద్ధాం ధర్మే
యశసి చాత్మనః ॥౨॥ స నిశ్వస్యోష్ణమైక్ష్వాకస్తాం భార్యామిదమబ్రవీత్ । కైకేయి కుశచీరేణ న సీతా గంతుమర్హతి ॥౩॥ సు
కుమారీ చ బాలా చ సతతం చ సుఖోచితా । నేయం వనస్య యోగ్యేతి సత్యమాహ గురుర్మమ ॥౪॥ ఇయం హి కస్యాపకరోతి కిం
చిత్తపస్వినీ రాజవరస్య కన్యా । యా చీరమాసాద్య జనస్య మధ్యే స్థితా విసంజ్ఞా శ్రమణీవ కాచిత్ ॥౫॥ చీరాణ్యపాస్యాజ్జనక
స్య కన్యా నేయం ప్రతిజ్ఞా మమ దత్తపూర్వా । యథాసుఖం గచ్ఛతు రాజపుత్రీ వనం సమగ్రా సహ సర్వరత్నైః ॥౬॥ అజీవ

నార్హేణమయానృశంసాకృతాప్రతిజ్ఞానియమేనతావత్ । త్వయాహిబాల్యాత్ప్రతిపన్నమేతత్తన్మాందహేద్వేణు
మివాత్మపుష్పమ్॥౭॥రామేణయదితేపాపేకించిత్కృతమశోభనమ్।అపకారఃకఇహతేవైదేహ్యాదర్శితోఽధమే ॥౮॥మృగీ
వోత్ఫుల్లనయనామృదుశీలాతపస్వినీ।అపకారంకమిహతేకరోతిజనకాత్మజా॥౯॥ననుపర్యాప్తమేతత్తేపాపేరామవివా
సనమ్।కిమేభిఃకృపణైర్భూయఃపాతకైరపితేకృతైః॥౧౦॥ప్రతిజ్ఞాతంమయాతావత్త్వయోక్తందేవిశృణ్వతా । రా
మంయదభిషేకాయత్వమిహాగతమబ్రవీః॥౧౧॥తత్త్వేతత్సమతిక్రమ్యనిరయంగంతుమిచ్ఛసి ।మైథిలీమపియాహిత్వ
మీక్షసేచీరవాసినీమ్॥౧౨॥ఇతీవరాజావిలపన్మహాత్మాశోకస్యనాంతంసదదర్శకించిత్ ।భృశాతురత్వాచ్చపపాతభూ
మౌతేనైవపుత్రవ్యసనేనిమగ్నః॥౧౩॥ఏవంబ్రువంతంపితరంరామస్సంప్రస్థితోవనమ్।అవాక్శిరసమాసీనమిదంవచ
నమబ్రవీత్॥౧౪॥ఇయంధార్మికకౌసల్యామమమాతాయశస్వినీ।వృద్ధాచాక్షుద్రశీలాచనచత్వాందేవగర్హతే॥౧౫॥
మయావిహీనాంవరదప్రపన్నాంశోకసాగరమ్।అదృష్టపూర్వవ్యసనాంభూయస్సంమంతుమర్హసి॥౧౬॥పుత్రశోకం
యథానర్ఛేత్త్వయాపూజ్యేనపూజితా । మాంహిసంచింతయంతీసాత్వయిజీవేత్తపస్వినీ॥౧౭॥ఇమాంమహేంద్రో
పమజాతగర్ధినీంతథావిధాతుంజననీంమమార్హసి ।యథావనస్థేమయిశోకకర్శితానజీవితంన్యస్యయమక్షయంవ్ర
జేత్ ॥౧౮॥ఇతిశ్రీమదయోధ్యాకాండే - అష్టత్రింశస్సర్గః - ******************************

రామస్యతువచఃశ్రుత్వామునివేషధరంచతమ్।సమీక్ష్యసహభార్యాభీరాజావిగతచేతనః॥ ౧ ॥నైవదుఃఖేన
సంతప్తఃప్రత్యవైక్షతరాఘవమ్।నచైవమభిసంప్రేక్ష్యప్రత్యభాషతదుర్మనాః॥౨॥సముహూర్తమివాసంజ్ఞోదుః
ఖితశ్చమహీపతిః । విలలాపమహాబాహూరామమేవానుచింతయన్॥౩॥మన్యేఖలుమయాపూర్వంవివత్సాబహవఃకృ
తాః।ప్రాణినోహింసితావాపితస్మాదిదముపస్థితమ్॥౪॥నత్వేవానాగతేకాలేదేహాచ్చ్యవతిజీవితమ్।కైకేయ్యాక్లిశ్య
మానస్యమృత్యుర్మమనవిద్యతే॥౫॥యోఽహంపావకసంకాశంపశ్యామిపురతఃస్థితమ్।విహాయవసనేసూక్ష్మేతాపసాచ్ఛా
దమాత్మజమ్॥౬॥ఏకస్యాఃఖలుకైకేయ్యాఃకృతేఽయంక్లిశ్యతేజనః।స్వార్థేప్రయతమానాయాస్సంశ్రిత్యనికృతింత్వి
మామ్॥౭॥ఏవముక్త్వాతువచనంబాష్పేణపిహితేంద్రియః।రామేతిసకృదేవోక్త్వావ్యాహర్తుంనశశాకహ॥౮॥సంజ్ఞాం
తుప్రతిలభ్యైవముహూర్తాత్సమహీపతిః । నేత్రాభ్యామశ్రుపూర్ణాభ్యాంసుమంత్రమిదమబ్రవీత్ ॥౯॥ఔపవా
హ్యంరథంయుక్త్వాత్వమాయాహిహయోత్తమైః।ప్రాపయైనంమహాభాగమితోజనపదాత్పరమ్॥౧౦॥ఏవంమన్యేగుణ
వతాంగుణానాంఫలముచ్యతే । పిత్రామాత్రాచయత్సాధుర్వీరోనిర్వాస్యతేవనమ్॥ ౧౧ ॥రాజ్ఞోవచనమాజ్ఞాయసు
మంత్రశ్శీఘ్రవిక్రమః।యోజయిత్వాయయౌతత్రరథమశ్వైరలంకృతమ్॥౧౨॥తంరథంరాజపుత్రాయసూతఃక
నకభూషితమ్।ఆచచక్షేంఽజలింకృత్వాయుక్తంపరమవాజిభిః॥౧౩॥రాజాసత్వరమాహూయవ్యాపృతంవిత్తసంచయే।
ఉవాచదేశకాలజ్ఞంనిశ్చితంసర్వతశ్శుచిమ్॥౧౪॥వాసాంసిచమహార్హాణిభూషణానివరాణిచ।వర్షాణ్యేతానిసంఖ్యా
యవైదేహ్యాఃక్షిప్రమానయ॥౧౫॥నరేంద్రేణైవముక్తస్తుగత్వాకోశగృహంతతః । ప్రాయచ్ఛత్సర్వమాహృత్యసీతా
యైసమమేవతత్ ॥౧౬॥సాసుజాతాసుజాతానివైదేహీప్రస్థితావనమ్।భూషయామాసగాత్రాణితైర్విచిత్రైర్విభూ
షణైః॥౧౭॥వ్యరాజయతవైదేహీవేశ్మతత్సువిభూషితా।ఉద్యతోంశుమతఃకాలేఖంప్రభేవవివస్వతః ॥౧౮॥తాంభుజా
భ్యాంపరిష్వజ్యశ్వశ్రూర్వచనమబ్రవీత్ ।అనాచరంతీంకృపణంమూర్ధ్న్యుపాఘ్రాయమైథిలీమ్॥౧౯॥అసత్యస్సర్వ
లోకేఽస్మిన్సతతంసత్కృతాఃప్రియైః।భర్తారంనానుమన్యంతేవినిపాతగతంస్త్రియః॥౨౦ ॥ఏషస్వభావోనారీణామను
భూయపురాసుఖమ్ । అల్పామప్యాపదంప్రాప్యదుష్యంతిప్రజహంత్యపి॥౨౧॥అసత్యశీలావికృతాదుర్గ్రాహ్యహృద
యాస్సదా।యువత్యఃపాపసంకల్పాఃక్షణమాత్రాద్విరాగిణః ॥౨౨॥నకులంనకృతంవిద్యాంనదత్తంనాపిసంగ్రహమ్।
స్త్రీణాంగృహ్ణాతిహృదయమనిత్యహృదయాహితాః॥౨౩॥సాధ్వీనాంహిస్థితానాంతుశీలేసత్యేశ్రుతేదమే। స్త్రీణాంపవి
త్రంపరమంపతిరేకోవిశిష్యతే॥౨౪॥సత్వయానావమంతవ్యఃపుత్రఃప్రవ్రాజితోమమ।తవదైవతమస్త్వేషనిర్ధనస్సధ
నోఽపివా॥౨౫॥విజ్ఞాయవచనంసీతాతస్యాధర్మార్థసంహితమ్ ।కృతాంజలిరువాచేదంశ్వశ్రూమభిముఖేస్థితామ్॥౨౬॥
కరిష్యేసర్వమేవాహమార్యాయదనుశాస్తిమామ్।అభిజ్ఞాస్మియథాభర్తుర్వర్తితవ్యంశ్రుతంచమే॥౨౭॥ నమామసజ్జనే

సార్యాసంమానయితుమర్హతి।ధర్మాద్విచలితుంనాహమలంచంద్రాదివప్రభా॥౨౮॥నాతంత్రీవాద్యతేవీణానాచక్రో
వర్తతేరథః।నాపతిస్సుఖమేధేతయాస్యాదపిశతాత్మజా॥౨౯॥మితందదాతిహిపితామితంమాతామితంసుతః।అమితస్యహి
దాతారంభర్తారంకానపూజయేత్ ॥౩౦॥ సాహమేవంగతాశ్రేష్ఠాశ్రుతధర్మపరావరా।ఆర్యేకిమవమన్యేయం స్త్రీణాం
భర్తాహిదైవతమ్॥౩౧॥సీతాయావచనం శ్రుత్వాకౌసల్యాహృదయంగమమ్। శుద్ధసత్త్వాముమోచాశ్రు సహసాదుఃఖ
హర్షజమ్॥ ౩౨ ॥ తాం ప్రాంజలిరభిక్రమ్యమాతృమధ్యేతిసత్కృతామ్।రామఃపరమధర్మాత్మామాతరంవాక్యమబ్రవీ
త్॥౩౩॥అంబమాదుఃఖితాభూస్త్వంపశ్యత్వంపితరంమమ।క్షయోహివనవాసస్యక్షిప్రమేవభవిష్యతి॥౩౪॥సుప్తాయా
గమిష్యంతినవవర్షాణిపంచచ।సాసమగ్రమిహప్రాప్తంమాం ద్రక్ష్యసిసుహృద్వృతమ్॥౩౫॥ఏతావదభినీతార్థముక్త్వాస
జననీంవచః త్రయశ్శతశతార్ధాహిదదర్శావేక్ష్యమాతరః॥౩౬॥తాశ్చాపిసతథైవార్తామాతౄర్దశరథాత్మజః। ధర్మయు
క్తమిదంవాక్యంనిజగాదకృతాంజలిః॥౩౭॥ సంవాసాత్పరుషంకించిదజ్ఞానాద్వాపియత్కృతమ్ । తన్మేసమనుజానీతస
ర్వాశ్చామంత్రయామివః॥౩౮॥వచనంరాఘవస్యైతద్ధర్మయుక్తంసమాహితమ్। శుశ్రువుస్తాః స్త్రియస్సర్వాశ్శోకో
పహతచేతసః॥౩౯॥జజ్ఞేథతాసాంసన్నాదః క్రౌంచీనామివనిస్వనః।మానవేంద్రస్యభార్యాణామేవంవదతిరాఘవే॥౪౦॥
మురజపణవమేఘఘోషవద్దశరథవేశ్మబభూవయత్పురా। విలపితపరిదేవనాకులంవ్యసనగతంతదభూత్సుదుఃఖితమ్॥౪౧॥
ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే- ఏకోనచత్వారింశస్సర్గః ********************************
అథరామశ్చసీతాచలక్ష్మణశ్చకృతాంజలిః। ఉపసంగృహ్యరాజానంచక్రుర్దీనాఃప్రదక్షిణమ్॥౧॥ తంచాపిసమనుజ్ఞాప్య
ధర్మజ్ఞస్సీతయాసహ । రాఘవశ్శోకసంమూఢోజననీమభ్యవాదయత్॥౨॥ అన్వక్షంలక్ష్మణో భ్రాతుఃకౌసల్యామభ్య
వాదయత్ ।అథమాతుస్సుమిత్రాయాజగ్రాహచరణౌపునః॥౩॥తంవందమానంరుదతీమాతాసౌమిత్రిమబ్రవీత్ ।హి
తకామామహాబాహుంమూర్ధ్న్యుపాఘ్రాయలక్ష్మణమ్॥ ౪॥సృష్టస్త్వంవనవాసాయస్వనురక్తస్సుహృజ్జనే । రామే
ప్రమాదంమాకార్షీఃపుత్రభ్రాతరిగచ్ఛతి॥౫॥వ్యసనీవాసమృద్ధోవాగతిరేషతవానఘ। ఏషలోకేసతాంధర్మోయజ్జ్యే
ష్ఠవశగోభవేత్॥౬॥ఇదంహివృత్తముచితంకులస్యాస్యసనాతనమ్ । దానందీక్షాచయజ్ఞేషుతనుత్యాగోమృధేషుచ॥౭॥
రామందశరథంవిద్ధిమాంవిద్ధిజనకాత్మజామ్ । అయోధ్యామటవీంవిద్ధిగచ్ఛతాతయథాసుఖమ్॥౮॥లక్ష్మణంత్వేవముక్త్వా
సాసంసిద్ధంప్రియరాఘవమ్ ।సుమిత్రాగచ్ఛగచ్ఛేతిపునఃపునరువాచతమ్॥ ౯ ॥తతస్సుమంత్రఃకాకుత్స్థంప్రాంజలి
ర్వాక్యమబ్రవీత్ । వినీతోవినయజ్ఞశ్చమాతలిర్వాసవంయథా॥౧౦॥ రథమారోహభద్రంతేరాజపుత్రమహాయశః।
క్షిప్రంత్వాంప్రాపయిష్యామియత్రమాంరామవక్ష్యసి॥౧౧॥చతుర్దశహివర్షాణివస్తవ్యానివనేత్వయా । తాన్యు
పక్రమితవ్యానియానిదేవ్యాసిచోదితః॥ ౧౨॥ తంరథంసూర్యసంకాశంసీతాహృష్టేనచేతసా । ఆరురోహవరారోహా
కృత్వాలంకారమాత్మనః॥౧౩॥అథోజ్వలనసంకాశంచామీకరవిభూషితమ్ । తమారురుహతుస్తూర్ణంభ్రాతరౌరా
మలక్ష్మణౌ॥౧౪॥వనవాసంహిసంఖ్యాయవాసాంస్యాభరణానిచ। భర్తారమనుగచ్ఛంత్యైసీతాయైశ్వశురోదదౌ॥౧౫॥
తథైవాయుధజాలానిభ్రాతృభ్యాంకవచానిచ । రథోపస్థేప్రతిన్యస్యసచర్మకఠినంచతత్ ॥౧౬॥సీతాతృతీయానారూ
ఢాన్దృష్ట్వారథమచోదయత్ । సుమంత్రస్సంమతానశ్వాన్వాయువేగసమాన్జవే॥౧౭॥ప్రతియాతేమహారణ్యం
చిరరాత్రాయరాఘవే । బభూవనగరేమూర్ఛాబలమూర్ఛాజనస్యచ॥౧౮॥తత్సమాకులసంభ్రాంతంమత్తసం
కుపితద్విపమ్।హయశింజితనిర్ఘోషంపురమాసీన్మహాస్వనమ్॥౧౯॥తతస్సబాలవృద్ధాసాపురీపరమపీడితా। రామమే
వాభిదుద్రావఘర్మార్తాసలిలంయథా॥౨౦॥పార్శ్వతఃపృష్ఠతశ్చాపిలంబమానాస్తదున్ముఖాః । బాష్పపూర్ణముఖా
స్సర్వేతమూచుర్భృశనిస్వనాః॥౨౧॥సంయచ్ఛవాజినాంరశ్మీన్సూతయాహిశనైశ్శనైః । ముఖంద్రక్ష్యామరామ
స్యదుర్దర్శంనోభవిష్యతి॥౨౨॥ఆయసంహృదయంనూనంరామమాతురసంశయమ్।యద్దేవగర్భప్రతిమేవనంయాతిన
భిద్యతే ॥ ౨౩ ॥ కృతకృత్యాహివైదేహీఛాయేవానుగతాపతిమ్ । నజహాతిరతాధర్మేమేరుమర్కప్రభాయథా ॥
౨౪ ॥ అహోలక్ష్మణసిద్ధార్థస్సతతంప్రియవాదినమ్ । భ్రాతరందేవసంకాశంయస్త్వంపరిచరిష్యసి ॥ ౨౫ ॥ మ
హత్యేషాహితేసిద్ధిరేషచాభ్యుదయోమహాన్ । ఏషస్వర్గస్యమార్గశ్చయదేనమనుగచ్ఛసి॥ ౨౬ ॥ ఏవంవదంతస్తే

సోఢుం న శేకుర్బాష్పమాగతమ్ । నరాస్తమనుగచ్ఛంతః ప్రియమిక్ష్వాకునందనమ్ ॥ ౨౭ ॥ అథ రాజా వృతః స్త్రీభిర్దీనాభి
ర్దీనచేతనః । నిర్జగామ ప్రియం పుత్రం ద్రక్ష్యామీతి బ్రువన్ గృహాత్ ॥ ౨౮ ॥ శుశ్రువే చాగ్రతః స్త్రీణాం రుదంతీనాం మ
హాస్వనః । యథా నాదః కరేణూనాం బద్ధే మహతి కుంజరే ॥ ౨౯ ॥ పితా హి రాజా కాకుత్స్థః శ్రీమాన్ సన్నస్తదాఽభవత్ ।
పరిపూర్ణః శశీ కాలే గ్రహేణోపప్లుతో యథా ॥ ౩౦ ॥ స చ శ్రీమానచింత్యాత్మా రామో దశరథాత్మజః । సూతం సంచోద
యామాస త్వరితం వాహ్యతామితి ॥ ౩౧ ॥ రామో యాహీతి సూతం తం తిష్ఠేతి స జనస్తదా । ఉభయం నాశకత్సూతః కర్తు
మధ్వని చోదితః ॥ ౩౨ ॥ నిర్గచ్ఛతి మహాబాహౌ రామే పౌరజనాశ్రుభిః । పతితైరభ్యవహితం ప్రశశామ మహీరజః ॥ ౩౩ ॥
రుదితాశ్రుపరిక్లిన్నం హాహాకృతమచేతనమ్ । ప్రయాణే రాఘవస్యాసీత్పురం పరమపీడితమ్ ॥ ౩౪ ॥ సుస్రావ నయనైః స్త్రీ
ణామాస్రమాయాససంభవమ్ । మీనసంక్షోభచలితైః సలిలం పంకజైరివ ॥ ౩౫ ॥ దృష్ట్వా తు నృపతిః శ్రీమానేకచిత్తగతం పు
రమ్ । నిపపాతైవ దుఃఖేన హతమూల ఇవ ద్రుమః ॥ ౩౬ ॥ తతో హలహలాశబ్దో జజ్ఞే రామస్య పృష్ఠతః । నరాణాం ప్రేక్ష్య రా
జానం సీదంతం భృశదుఃఖితమ్ ॥ ౩౭ ॥ హా రామేతి జనాః కేచిద్రామమాతేతి చాపరే । అంతఃపురం సమృద్ధం చ క్రోశంతం ప
ర్యదేవయన్ ॥ ౩౮ ॥ అన్వీక్షమాణో రామస్తు విషణ్ణం భ్రాంతచేతసమ్ । రాజానం మాతరం చైవ దదర్శానుగతౌ పథి ॥ ౩౯ ॥ స
బద్ధ ఇవ పాశేన కిశోరో మాతరం యథా । ధర్మపాశేన సంక్షిప్తః ప్రకాశం నాభ్యుదైక్షత ॥ ౪౦ ॥ పదాతినౌ చ యానార్హావ
దుఃఖార్హౌ సుఖోచితౌ । దృష్ట్వా సంచోదయామాస శీఘ్రం యాహీతి సారథిమ్ ॥ ౪౧ ॥ న హి తత్పురుషవ్యాఘ్రో దుఃఖ
దం దర్శనం పితుః । మాతుశ్చ సహితుం శక్తస్తోత్త్రార్దిత ఇవ ద్విపః ॥ ౪౨ ॥ ప్రత్యగారమివాయాంతీ వత్సలా వత్సకారణాత్ ।
బద్ధవత్సా యథా ధేనూ రామమాతాభ్యధావత ॥ ౪౩ ॥ తథా రుదంతీం కౌసల్యాం రథం తమనుధావతీమ్ । క్రోశంతీం రామ
రామేతి హా సీతే లక్ష్మణేతి చ ॥ ౪౪ ॥ రామలక్ష్మణసీతార్థం స్రవంతీం వారి నేత్రజమ్ । అసకృత్ప్రైక్షత తదా నృత్యంతీమివ మా
తరమ్ ॥ ౪౫ ॥ తిష్ఠేతి రాజా చుక్రోశ యాహి యాహీతి రాఘవః । సుమంత్రస్య బభూవాత్మా చక్రయోరివ చాంతరా ॥ ౪౬ ॥
నాశ్రౌషమితి రాజానముపాలబ్ధోఽపి వక్ష్యసి । చిరం దుఃఖస్య పాపిష్ఠమితి రామస్తమబ్రవీత్ ॥ ౪౭ ॥ రామస్య స వచః కుర్వన్నను
జ్ఞాప్య చ తం జనమ్ । వ్రజతోఽపి హయాన్ శీఘ్రం చోదయామాస సారథిః ॥ ౪౮ ॥ న్యవర్తత జనో రాజ్ఞో రామం కృత్వా ప్రద
క్షిణమ్ । మనసాప్యశ్రువేగైశ్చ న న్యవర్తత మానుషమ్ ॥ ౪౯ ॥ యమిచ్ఛేత్పునరాయాంతం నైనం దూరమనువ్రజేత్ । ఇత్యమా
త్యా మహారాజమూచుర్దశరథం వచః ॥ ౫౦ ॥ తేషాం వచః సర్వగుణోపపన్నం ప్రస్విన్నగాత్రః ప్రవిషణ్ణరూపః । నిశ
మ్య రాజా కృపణః సభార్యో వ్యవస్థితస్తం సుతమీక్షమాణః ॥ ౫౧ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే - చత్వారింశస్సర్గః ॥

తస్మింస్తు పురుషవ్యాఘ్రే వినిర్యాతే కృతాంజలౌ । ఆర్తశబ్దోఽపి సంజజ్ఞే స్త్రీణామంతఃపురే మహాన్ ॥ ౧ ॥ అనాథ
స్య జనస్యాస్య దుర్బలస్య తపస్వినః । యో గతిః శరణం చాసీత్స నాథః క్వ ను గచ్ఛతి ॥ ౨ ॥ న క్రుధ్యత్యభిశస్తోఽపి క్రోధనీయా
ని వర్జయన్ । క్రుద్ధాన్ ప్రసాదయన్ సర్వాన్ సమదుఃఖః క్వ గచ్ఛతి ॥ ౩ ॥ కౌసల్యాయాం మహాతేజా యథా మాతరి వర్త
తే । తథా యో వర్తతేఽస్మాసు మహాత్మా క్వ ను గచ్ఛతి ॥ ౪ ॥ కైకేయ్యా క్లిశ్యమానేన రాజ్ఞా సంచోదితో వనమ్ । పరిత్రాతా
జనస్యాస్య జగతః క్వ ను గచ్ఛతి ॥ ౫ ॥ అహో నిశ్చేతనో రాజా జీవలోకస్య సంప్రియమ్ । ధర్మ్యం సత్యవ్రతం రామం వనవా
సే ప్రవత్స్యతి ॥ ౬ ॥ ఇతి సర్వా మహిష్యస్తా వివత్సా ఇవ ధేనవః । రురుదుశ్చైవ దుఃఖార్తాః సస్వరం చ విచుక్రుశుః ॥ ౭ ॥ స
తమంతఃపురే ఘోరమార్తశబ్దం మహీపతిః । పుత్రశోకాభిసంతప్తః శ్రుత్వా చాసీత్సుదుఃఖితః ॥ ౮ ॥ నాగ్నిహోత్రా
ణ్యహూయంత నాపచన్ గృహమేధినః । అకుర్వన్న ప్రజాః కార్యం సూర్యశ్చాంతరధీయత ॥ ౯ ॥ వ్యసృజన్ కబలాన్నాగా
గావో వత్సాన్న పాయయన్ । పుత్రం ప్రథమజం లబ్ధ్వా జననీ నాభ్యనందత ॥ ౧౦ ॥ త్రిశంకుర్లోహితాంగశ్చ బృహస్పతి
బుధావపి దారుణాస్సోమమభ్యేత్య గ్రహాస్సర్వే వ్యవస్థితాః ॥ ౧౧ ॥ నక్షత్రాణి గతార్చీంషి గ్రహాశ్చ గతతేజసః । విశా
ఖాస్తు సధూమాశ్చ నభసి ప్రచకాశిరే ॥ ౧౨ ॥ కాలికానిలవేగేన మహోదధిరివోత్థితః । రామే వనం ప్రవ్రజితే నగరం ప్రచ
చాల తత్ ॥ ౧౩ ॥ దిశః పర్యాకులాస్సర్వాస్తిమిరేణేవ సంవృతాః । న గ్రహో నాపి నక్షత్రం ప్రచకాశే న కించన ॥ ౧౪ ॥ అ
కస్మాన్నాగరస్సర్వో జనో దైన్యముపాగతమ్ । ఆహారే వా విహారే వా న కశ్చిదకరోన్మనః ॥ ౧౫ ॥ శోకపర్యాయసంతప్త
స్సతతం దీర్ఘముచ్ఛ్వసన్ । అయోధ్యాయాం జనస్సర్వశ్శుశోచ జగతీపతిమ్ ॥ ౧౬ ॥ బాష్పపర్యాకులముఖో రాజమా

ర్గతో జనః। నహృష్టో లక్ష్యతే కశ్చిత్సర్వశ్శోకపరాయణః॥౧౭॥ నవాతి పవనశ్శీతో నశశీ సౌమ్యదర్శనః। నసూర్యస్తపతే లోకం సర్వం పర్యాకులం జగత్॥౧౮॥ అనర్థినస్సుతాః స్త్రీణాం భర్తారో భ్రాతరస్తథా। సర్వే సర్వం పరిత్యజ్య రామమేవాన్వచింతయన్॥౧౯॥ యే తు రామస్య సుహృదస్సర్వే తే మూఢచేతసః। శోకభారేణ చాక్రాంతాశ్శయనం నజహుస్తదా॥౨౦॥ తతస్త్వయోధ్యా రహితా మహాత్మనా పురందరేణేవ మహీ సపర్వతా। చచాల ఘోరం భయశోకపీడితా సనాథయోధాశ్వగణా ననాద చ॥౨౧॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే - ఏకచత్వారింశస్సర్గః. ***************

యావత్తు నిర్యతస్తస్య రజోరూపమదృశ్యత। నైవేక్ష్వాకువరస్తావత్ సంజహారాత్మచక్షుషీ॥౧॥ యావద్రాజా ప్రియం పుత్రం పశ్యత్యత్యంతధార్మికమ్। తావద్వ్యవర్ధతేవాస్య ధరణ్యాం పుత్రదర్శనే॥౨॥ నపశ్యతి రజోప్యస్య యదా రామస్య భూమిపః। తదార్తశ్చ విషణ్ణశ్చ పపాత ధరణీతలే॥౩॥ తస్య దక్షిణమన్వాగాత్కౌసల్యా బాహుమంగనా। వామం చాస్యాన్వగాత్పార్శ్వం కైకేయీ భరతప్రియా॥౪॥ తాం నయేన చ సంపన్నో ధర్మేణ వినయేన చ। ఉవాచ రాజా కైకేయీం సమీక్ష్య వ్యథితేంద్రియః॥౫॥ కైకేయి మా మమాంగాని స్ప్రాక్షీస్త్వం దుష్టచారిణి। నహి త్వాం ద్రష్టుమిచ్ఛామి న భార్యా న చ బాంధవీ॥౬॥ యే చ త్వామనుజీవంతి నాహం తేషాం న తే మమ। కేవలార్థపరాం హి త్వాం త్యక్తధర్మాం త్యజామ్యహమ్॥౭॥ అగృహ్ణాం యచ్చ తే పాణిమగ్నిం పర్యణయం చ యత్। అనుజానామి తత్సర్వమస్మిఁల్లోకే పరత్ర చ॥౮॥ భరతశ్చేత్ ప్రతీతస్స్యాద్రాజ్యం ప్రాప్యేదమవ్యయమ్। యన్మే సదద్యాత్ పిత్రర్థం మాం మా తద్దత్తమాగమత్॥౯॥ అథ రేణుసముధ్వస్తం తముత్థాప్య నరాధిపమ్। న్యవర్తత తదా దేవీ కౌసల్యా శోకకర్శితా॥౧౦॥ హత్వేవ బ్రాహ్మణం కామాత్స్పృష్ట్వాగ్నిమివ పాణినా। అన్వతప్యత ధర్మాత్మా పుత్రం సంచిత్య తాపసమ్॥౧౧॥ నివృత్త్యైవ నివృత్త్యైవ సీదతో రథవర్త్మసు। రాజ్ఞో నాతిబభౌ రూపం గ్రస్తస్యాంశుమతో యథా॥౧౨॥ విలలాప చ దుఃఖార్తః ప్రియం పుత్రమనుస్మరన్। నగరాంతమనుప్రాప్తం బుద్ధ్వా పుత్రమథాబ్రవీత్॥౧౩॥ వాహనానాం చ ముఖ్యానాం వహతాం తం మమాత్మజమ్। పదాని పథి దృశ్యంతే స మహాత్మా న దృశ్యతే॥౧౪॥ యస్సుఖేషూపధానేషు శేతే చందనరూషితః। వీజ్యమానో మహార్హాభిః స్త్రీభిర్మమ సుతోత్తమః॥౧౫॥ స నూనం క్వచిదేవాద్య వృక్షమూలముపాశ్రితః। కాష్ఠం వా యది వాశ్మానముపధాయ శయిష్యతే॥౧౬॥ ఉత్థాస్యతి చ మేదిన్యాః కృపణః పాంసుకుంఠితః। వినిశ్వసన్ ప్రస్రవణాత్కరేణూనామివర్షభః॥౧౭॥ ద్రక్ష్యంతి నూనం పురుషా దీర్ఘబాహుం వనేచరాః। రామముత్థాయ గచ్ఛంతం లోకనాథమనాథవత్॥౧౮॥ సా నూనం జనకస్యేష్టా సుతా సుఖసదోచితా। కంటకాక్రమణాక్రాంతా వనమద్య గమిష్యతి॥౧౯॥ అనభిజ్ఞా వనానాం సా నూనం భయముపైష్యతి। శ్వాపదానర్దితం శ్రుత్వా గంభీరం రోమహర్షణమ్॥౨౦॥ సకామా భవ కైకేయి విధవా రాజ్యమావస। నహి తం పురుషవ్యాఘ్రం వినా జీవితుముత్సహే॥౨౧॥ ఇత్యేవం విలపన్ రాజా జనౌఘేనాభిసంవృతః। అపస్నాత ఇవారిష్టం ప్రవివేశ పురోత్తమమ్॥౨౨॥ శూన్యచత్వరవేశ్మాంతాం సంవృతాపణదేవతామ్। క్లాంతదుర్బలదుఃఖార్తాం నాత్యాకీర్ణమహాపథామ్॥౨౩॥ తామవేక్ష్య పురీం సర్వాం రామమేవానుచింతయన్। విలపన్ ప్రావిశద్రాజా గృహం సూర్య ఇవాంబుదమ్॥౨౪॥ మహాహ్రదమివాక్షోభ్యం సుపర్ణేన హృతోరగమ్। రామేణ రహితం వేశ్మ వైదేహ్యా లక్ష్మణేన చ॥౨౫॥ అథ గద్గదశబ్దస్తు విలపన్మనుజాధిపః। ఉవాచ మృదు మందార్థం వచనం దీనమస్వరమ్॥౨౬॥ కౌసల్యాయా గృహం శీఘ్రం రామమాతుర్నయంతు మామ్। నహ్యన్యత్ర మమాశ్వాసో హృదయస్య భవిష్యతి॥౨౭॥ ఇతి బ్రువంతం రాజానమనయన్ ద్వారదర్శినః। కౌసల్యాయా గృహం తత్ర న్యవేశ్యంత వినీతవత్॥౨౮॥ తతస్తస్య ప్రవిష్టస్య కౌసల్యాయా నివేశనమ్। అధిరుహ్యాపి శయనం బభూవ లులితం మనః॥౨౯॥ పుత్రద్వయవిహీనం చ స్నుషయాపి వివర్జితమ్। అపశ్యద్భవనం రాజా నష్టచంద్రమివాంబరమ్॥౩౦॥ తచ్చ దృష్ట్వా మహారాజో భుజముద్యమ్య వీర్యవాన్। ఉచ్చైస్స్వరేణ చుక్రోశ హా రాఘవ జహాసి మామ్॥౩౧॥ సుఖితా బత తం కాలం జీవిష్యంతి నరోత్తమాః। పరిష్వజంతో యే రామం ద్రక్ష్యంతి పునరాగతమ్॥౩౨॥ అథ రాత్ర్యాం ప్రవృత్తాయాం కాళరాత్ర్యామివాత్మనః। అర్ధరాత్రే దశరథః కౌసల్యామిదమబ్రవీత్॥౩౩॥ న త్వాం పశ్యామి కౌసల్యే సాధు మాం పాణినా స్పృశ। రామం మేఽనుగతా దృష్టిరద్యాపి న నివర్తతే॥౩౪॥ తం రామమేవానువిచింతయంతం సమీక్ష్య దేవీ శయనే నరేంద్రమ్। ఉపోపవిశ్యాధికమార్తరూపా వినిశ్వసంతీ విలలాప కృచ్ఛ్రమ్॥౩౫॥ ఇతి శ్రీమదయో

ధ్యాకాండే - ద్విచత్వారింశస్సర్గః. ****************** తతస్సమీక్ష్యశయనేసన్నంశోకేనపార్థివమ్।కౌస
ల్యాపుత్రశోకార్తాతమువాచమహీపతిమ్॥౧॥రాఘవేనరశార్దూలేవిషంపీత్వాహిజింహతామ్। విచరిష్యతికైకే
యీనిర్ముక్తేవహివన్నగీ॥౨॥వివాస్యరామంసుభగాలబ్ధకామాసమాహితా। త్రాసయిష్యతిమాంభూయోదుష్టాహిరి
వవేశ్మని॥౩॥అథస్మనగరేరామశ్చరన్భైక్షంగృహేవసేత్। కామకారోవరందాతుమపిదాసంమమాత్మజమ్॥౪॥పాత
యిత్వాతుకైకేయ్యారామంస్థానాద్యథేష్టతః।ప్రదిష్టోరక్షసాంభాగఃపర్వణీవాహితాగ్నినా॥౫॥గజరాజగతిర్వీరోమ
హాబాహుర్ధనుర్ధరః। వనమావిశతేనూనంసభార్యస్సహలక్ష్మణః॥౬॥వనేత్వదృష్టదుఃఖానాంకైకేయ్యానుమతేత్వ
యా।త్యక్తానాంవనవాసాయకాన్వవస్థాభవిష్యతి॥౭॥తేరత్నహీనాస్తరుణాఃఫలకాలేవివాసితాః। కథంవత్స్యంతికృప
ణాఃఫలమూలైఃకృతాశనాః॥౮॥అపీదానీంసకాలస్స్యాన్మమశోకక్షయశ్శివః।సభార్యంయత్సహభ్రాత్రాపశ్యేయమి
హరాఘవమ్॥౯॥శ్రుత్వైవోపస్థితౌవీరౌకదాయోధ్యాగమిష్యతి।యశస్వినీహృష్టజనాసూచ్ఛ్రితధ్వజమాలినీ॥౧౦॥క
దాప్రేక్ష్యనరవ్యాఘ్రావరణ్యాత్పునరాగతౌ।నందిష్యతిపురీహృష్టాసముద్రఇవపర్వణి॥౧౧॥ కదాయోధ్యాంమహాబా
హుఃపురీంవీరఃప్రవేక్ష్యతి। పురస్కృత్యరథేసీతాంవృషభోగోవధూమివ॥౧౨॥కదాప్రాణిసహస్రాణిరాజమార్గే
మమాత్మజౌ।లాజైరవకరిష్యంతిప్రవిశంతావరిందమౌ॥౧౩॥ప్రవిశంతౌకదాయోధ్యాంద్రక్ష్యామిశుభకుండలౌ। ఉద
గ్రాయుధనిస్త్రింశౌసశృంగావివపర్వతౌ॥౧౪॥కదాసుమనసఃకన్యాద్విజాతీనాంఫలానిచ।ప్రదిశంత్యఃపురీంహృష్టాఃక
రిష్యంతిప్రదక్షిణమ్॥౧౫॥కదాపరిణతోబుద్ధ్యావయసాచామరప్రభః। అభ్యుపైష్యతిధర్మజ్ఞస్త్రివర్షఇవమాంలలన్॥
౧౬॥నిస్సంశయంమయామన్యేపురావీరకదర్యయా। పాతుకామేషువత్సేషుమాతౄణాంశాతితాస్స్తనాః॥౧౭॥సా
హంగౌరివసింహేనవివత్సావత్సలాకృతా।కైకేయ్యాపురుషవ్యాఘ్రబాలవత్సేవగౌర్బలాత్॥౧౮॥నహితావద్గుణైర్జు
ష్టంసర్వశాస్త్రవిశారదమ్।ఏకపుత్రావినాపుత్రమహంజీవితుముత్సహే॥౧౯॥నహిమేజీవితేకించిత్సామర్థ్యమిహక
ల్ప్యతే।అపశ్యంత్యాఃప్రియంపుత్రంమహాబాహుంమహాబలమ్॥౨౦॥అయంహిమాందీపయతేసముత్థితస్తనూజశోకప్రభ
వోహుతాశనః।మహీమిమాంరశ్మిభిరుత్తమప్రభోయథానిదాఘేభగవాన్దివాకరః॥ఇతిశ్రీమదయోధ్యాకాండే-త్రిచ
త్వారింశస్సర్గః-******************విలపంతీంతథాతాంతుకౌసల్యాంప్రమదోత్తమామ్।ఇదంధర్మేస్థితాధర్మ్యం
సుమిత్రావాక్యమబ్రవీత్॥౧॥తవార్యేసద్గుణైర్యుక్తఃపుత్రస్సపురుషోత్తమః।కింతేవిలపితేనైవంకృపణంరుదితేనవా॥
౨॥యస్తవార్యేగతఃపుత్రస్త్యక్త్వారాజ్యంమహాబలః।సాధుకుర్వన్మహాత్మానంపితరంసత్యవాదినమ్॥౩॥శిష్టైరాచరి
తేసమ్యక్ఛశ్వత్ప్రేత్యఫలోదయే।రామోధర్మేస్థితశ్శ్రేష్ఠోనసశోచ్యఃకదాచన॥౪॥వర్తతేచోత్తమాంవృత్తింలక్ష్మణో
స్మిన్సదానఘః।దయావాన్సర్వభూతేషులాభస్తస్యమహాత్మనః॥౫॥అరణ్యవాసేయద్దుఃఖంజానతీవైసుఖోచితా। అ
నుగచ్ఛతివైదేహీధర్మాత్మానంతవాత్మజమ్॥౬॥కీర్తిభూతాంపతాకాంయోలోకేభ్రమయతిప్రభుః।ధర్మసత్యవ్రతప
రఃకింనప్రాప్తస్తవాత్మజః॥౭॥వ్యక్తంరామస్యవిజ్ఞాయశౌచంమాహాత్మ్యముత్తమమ్।నగాత్రమంశుభిస్సూర్యస్సంతాప
యితుమర్హతి॥౮॥శివస్సర్వేషుకాలేషుకాననేభ్యోవినిస్సృతః।రాఘవంయుక్తశీతోష్ణస్సేవిష్యతిసుఖోనిలః॥౯॥శయా
నమనఘంరాత్రౌపితేవాభిపరిష్వజన్।రశ్మిభిస్సంస్పృశన్శీతైశ్చంద్రమాహ్లాదయిష్యతి॥౧౦॥దదౌచాస్త్రాణిదివ్యానియ
స్మైబ్రహ్మామహౌజసే।దానవేంద్రంహతందృష్ట్వాతిమిధ్వజసుతంరణే॥౧౧॥సశూరఃపురుషవ్యాఘ్రస్స్వబాహుబలమా
శ్రితః।అసంత్రస్తోప్యరణ్యస్థోవేశ్మనీవనివత్స్యతి॥౧౨॥యస్యేషుపథమాసాద్యవినాశంయాంతిశత్రవః।కథంనపృథివీతస్య
శాసనేస్థాతుమర్హతి॥౧౩॥యాశ్రీశ్శౌర్యంచరామస్యయాచకల్యాణసత్త్వతా। నివృత్తారణ్యవాసస్సఃక్షిప్రంరాజ్య
మవాప్స్యతి॥౧౪॥సూర్యస్యాపిభవేత్సూర్యోహ్యగ్నేరగ్నిఃప్రభోఃప్రభుః।శ్రియశ్శ్రీశ్చభవేదగ్ర్యాకీర్తిఃకీర్త్యాః
క్షమాక్షమా॥౧౫॥దైవతందేవతానాంచభూతానాంభూతసత్తమః।తస్యకేహ్యగుణాదేవిరాష్ట్రేవాప్యథవాపురే॥౧౬॥
పృథివ్యాసహవైదేహ్యాశ్రియాచపురుషర్షభః।క్షిప్రంతిసృభిరేతాభిస్సహరామోభిషేక్ష్యతి॥౧౭॥దుఃఖజంవిసృజం
త్యాస్రంనిష్క్రామంతముదీక్ష్యయమ్।అయోధ్యాయాంజనాస్సర్వేశోకవేగసమాహతాః॥౧౮॥కుశచీరధరందేవంగ
చ్ఛంతమపరాజితమ్।సీతేవానుగతాలక్ష్మీస్తస్యకింనామదుర్లభమ్॥౧౯॥ధనుర్గ్రహవరోయస్యబాణఖడ్గాస్త్రభృత్స్వ

యమ్। లక్ష్మణో వ్రజతి హ్యగ్రే తస్య కిం నామ దుర్లభమ్॥ ౨౦॥ నివృత్తవనవాసం తం ద్రష్టాసి పునరాగతమ్। జహి శోకం చ మోహం చ దేవి సత్యం బ్రవీమి తే॥ ౨౧॥ శిరసా చరణావేతౌ వందమానమనిందితే। పునర్ద్రక్ష్యసి కల్యాణి పుత్రం చంద్రమివోదితమ్॥ ౨౨॥ పునః ప్రవిష్టం దృష్ట్వా తమభిషిక్తం మహాశ్రియమ్। సముత్స్రక్ష్యసి నేత్రాభ్యాం క్షిప్రమానందజం పయః॥ ౨౩॥ మా శోకో దేవి దుఃఖం వా న రామే దృశ్యతే శివమ్। క్షిప్రం ద్రక్ష్యసి పుత్రం త్వం ససీతం సహలక్ష్మణమ్॥ ౨౪॥ త్వయాశేషో జనశ్చైవ సమాశ్వాస్యో యదానఘే। కిమిదానీమిదం దేవి కరోషి హృది విక్లబమ్॥ ౨౫॥ నార్హా త్వం శోచితుం దేవి యస్యాస్తే రాఘవస్సుతః। న హి రామాత్పరో లోకే విద్యతే సత్పథే స్థితః॥ ౨౬॥ అభివాదయమానం తం దృష్ట్వా ససుహృదం సుతమ్। ముదాశ్రు మోక్ష్యసే క్షిప్రం మేఘలేఖేవ వార్షికీ॥ ౨౭॥ పుత్రస్తే వరదః క్షిప్రమయోధ్యాం పునరాగతః। పాణిభ్యాం మృదుపీనాభ్యాం చరణౌ పీడయిష్యతి॥ ౨౮॥ అభివాద్య నమస్యంతం శూరం ససుహృదం సుతమ్। ముదాస్రైః ప్రోక్ష్యసి పునర్మేఘరాజిరివాచలమ్॥ ౨౯॥ ఆశ్వాసయంతీ వివిధైశ్చ వాక్యైర్వాక్యోపచారే కుశలానవద్యా। రామస్య తాం మాతరమేవముక్త్వా దేవీ సుమిత్రా విరరామ రామా॥ ౩౦॥ నిశమ్య తల్లక్ష్మణమాతృవాక్యం రామస్య మాతుర్నరదేవపత్న్యాః। సద్యశ్శరీరే విననాశ శోకశ్శరద్గతో మేఘ ఇవాల్పతోయః॥ ౩౧॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే చతుశ్చత్వారింశస్సర్గః. **

అనురక్తం మహాత్మానం రామం సత్యపరాక్రమమ్। అనుజగ్ముః ప్రయాంతం తం వనవాసాయ మానవాః॥ ౧॥ నివర్తితేపి చ బలాత్సుహృద్వర్గే చ రాజని। నైవ తే సన్న్యవర్తంత రామస్యానుగతా రథమ్॥ ౨॥ అయోధ్యానిలయానాం హి పురుషాణాం మహాయశాః। బభూవ గుణసంపన్నః పూర్ణచంద్ర ఇవ ప్రియః॥ ౩॥ స యాచ్యమానః కాకుత్స్థః స్వాభిః ప్రకృతిభిస్తదా। కుర్వాణః పితరం సత్యం వనమేవాన్వపద్యత॥ ౪॥ అవేక్షమాణస్సస్నేహం చక్షుషా ప్రపిబన్నివ। ఉవాచ రామస్స్నేహేన తాః ప్రజాస్స్వాః ప్రజా ఇవ॥ ౫॥ యా ప్రీతిర్బహుమానశ్చ మయ్యయోధ్యానివాసినామ్। మత్ప్రియార్థం విశేషేణ భరతే సా నివేశ్యతామ్॥ ౬॥ స హి కల్యాణచారిత్రః కైకేయ్యానందవర్ధనః। కరిష్యతి యథావద్వః ప్రియాణి చ హితాని చ॥ ౭॥ జ్ఞానవృద్ధో వయోబాలో మృదుర్వీర్యగుణాన్వితః। అనురూపస్స వో భర్తా భవిష్యతి భయాపహః॥ ౮॥ స హి రాజగుణైర్యుక్తో యువరాజస్సమీక్షితః। అపి చాపి మయా శిష్టైః కార్యం వో భర్తృశాసనమ్॥ ౯॥ న చ తప్యేద్యథా చాసౌ వనవాసం గతే మయి। మహారాజస్తథా కార్యో మమ ప్రియచికీర్షయా॥ ౧౦॥ యథా యథా దాశరథిర్ధర్మ ఏవాస్థితోభవత్। తథా తథా ప్రకృతయో రామం పతిమకామయన్॥ ౧౧॥ బాష్పేణ పిహితం దీనం రామస్సౌమిత్రిణా సహ। చకర్షేవ గుణైర్బద్ధ్వా జనం పురనివాసినమ్॥ ౧౨॥ తే ద్విజాస్త్రివిధం వృద్ధా జ్ఞానేన వయసౌజసా। వయఃప్రకంపశిరసో దూరాదూచురిదం వచః॥ ౧౩॥ వహంతో జవనా రామం భో భో జాత్యాస్తురంగమాః। నివర్తధ్వం న గంతవ్యం హితా భవత భర్తరి॥ ౧౪॥ కర్ణవంతి హి భూతాని విశేషేణ తురంగమాః। యూయం తస్మాన్నివర్తధ్వం యాచనాం ప్రతివేదితాః॥ ౧౫॥ ధర్మతస్స విశుద్ధాత్మా వీరశ్శుభదృఢవ్రతః। ఉపవాహ్యస్తు వో భర్తా నాపవాహ్యః పురాద్వనమ్॥ ౧౬॥ ఏవమార్తప్రలాపాంస్తాన్వృద్ధాన్ప్రలపతో ద్విజాన్। అవేక్ష్య సహసా రామో రథాదవతతార హ॥ ౧౭॥ పద్భ్యామేవ జగామాథ ససీతస్సహలక్ష్మణః। సన్నికృష్టపదన్యాసో రామో వనపరాయణః॥ ౧౮॥ ద్విజాతీంస్తు పదాతీంస్తాన్రామశ్చారిత్రవత్సలః। న శశాక ఘృణాచక్షుః పరిమోక్తుం రథేన సః॥ ౧౯॥ గచ్ఛంతమేవ తం దృష్ట్వా రామం సంభ్రాంతచేతసః। ఊచుః పరమసంతప్తా రామం వాక్యమిదం ద్విజాః॥ ౨౦॥ బ్రాహ్మణ్యం సర్వమేతత్త్వాం బ్రాహ్మణ్యమనుగచ్ఛతి। ద్విజస్కంధాధిరూఢాస్త్వామగ్నయోప్యనుయాంత్యమీ॥ ౨౧॥ వాజపేయసముత్థాని ఛత్రాణ్యేతాని పశ్య నః। పృష్ఠతోనుప్రయాతాని మేఘానివ జలాత్యయే॥ ౨౨॥ అనవాప్తాతపత్రస్య రశ్మిసంతాపితస్య మే। ఏభిశ్ఛాయాం కరిష్యామస్స్వైశ్ఛత్రైర్వాజపేయికైః॥ ౨౩॥ యా హి నస్సతతం బుద్ధిర్వేదమంత్రానుసారిణీ। త్వత్కృతే సా కృతా వత్స వనవాసానుసారిణీ॥ ౨౪॥ హృదయేష్వవతిష్ఠంతి వేదా యే నః పరం ధనమ్। వత్స్యంత్యపి గృహేష్వేవ దారాశ్చారిత్రరక్షితాః॥ ౨౫॥ న పునర్నిశ్చయః కార్యస్త్వద్గతౌ సుకృతా మతిః। త్వయి ధర్మవ్యపేక్షే తు కిం స్యాద్ధర్మమపేక్షితమ్॥ ౨౬॥ యాచితో నో నివర్తస్వ హంసశుక్లశిరోరుహైః। శిరోభిర్నిభృతాచార మహీపతనపాంసులైః॥ ౨౭॥ బహూనాం వితతా యజ్ఞా ద్విజానాం య ఇహాగతాః। తేషాం సమాప్తిరాయత్తా తవ వత్స నివర్తనే॥ ౨౮॥ భక్తిమంతి హి భూతాని జంగమాజంగమాని చ। యాచ

మానేషు రామ త్వం భక్తిం భక్తేషు దర్శయ॥౨౯॥అనుగంతుమశక్తాస్త్వాం మూలైరుద్ధతవేగినః। ఉన్నతా వాయువేగేన వి
క్రోశంతీవ పాదపాః॥౩౦॥నిశ్చేష్టాహారసంచారా వృక్షైకస్థానవిష్ఠితాః। పక్షిణోఽపి ప్రయాచంతే సర్వభూతానుకంప
నమ్॥౩౧॥ఏవం విక్రోశతాం తేషాం ద్విజాతీనాం నివర్తనే। దదృశే తమసా తత్ర వారయంతీవ రాఘవమ్॥౩౨॥ తతస్సు
మంత్రోఽపి రథాద్విముచ్య శ్రాంతాన్ హయాన్ సంపరివర్త్య శీఘ్రమ్। పీతోదకాంస్తోయపరిప్లుతాంగానచారయద్వై
తమసావిదూరే॥౩౩॥ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే- పంచచత్వారింశస్సర్గః. ************************

తతస్తు తమసాతీరం రమ్యమాశ్రిత్య రాఘవః। సీతాముద్వీక్ష్య సౌమిత్రిమిదం వచనమబ్రవీత్॥ ౧॥ఇయమద్య నిశా
పూర్వా సౌమిత్రే ప్రస్థితా వనమ్। వనవాసస్య భద్రం తే స నోత్కంఠితుమర్హసి॥౨॥ పశ్య శూన్యాన్యరణ్యాని రుదం
తీవ సమంతతః। యథానిలయమాయద్భిర్నిలీనాని మృగద్విజైః॥౩॥అయోధ్యా నగరీ రాజ్ఞో రాజధానీ పితుర్మమ। సస్త్రీపుం
సా గతానస్మాన్ శోచిష్యతి న సంశయః॥౪॥అనురక్తా హి మనుజా రాజానం బహుభిర్గుణైః। త్వాం చ మాం చ నరవ్యాఘ్ర
శత్రుఘ్నభరతౌ తథా॥౫॥పితరం చానుశోచామి మాతరం చ యశస్వినీమ్। అపి వాంధౌ భవేతాం తు రుదంతౌ తావభీక్ష్ణశః॥
౬॥భరతః ఖలు ధర్మాత్మా పితరం మాతరం చ మే। ధర్మార్థకామసహితైర్వాక్యైరాశ్వాసయిష్యతి॥౭॥భరతస్యానృ
శంసత్వం విచింత్యాహం పునః పునః। నానుశోచామి పితరం మాతరం చాపి లక్ష్మణ॥ ౮ ॥త్వయా కార్యం నరవ్యాఘ్ర మామ
నువ్రజతా కృతమ్। అన్వేష్టవ్యా హి వైదేహ్యా రక్షణార్థే సహాయతా॥ ౯ ॥అద్భిరేవ తు సౌమిత్రే వత్స్యామ్యద్య నిశా
మిమామ్। ఏతద్ధి రోచతే మహ్యం వన్యేఽపి వివిధే సతి॥౧౦॥ఏవముక్త్వా తు సౌమిత్రిం సుమంత్రమపి రాఘవః। అప్రమత్తస్త్వ
మశ్వేషు భవ సౌమ్యేత్యువాచ హ॥౧౧॥సోఽశ్వాన్ సుమంత్రస్సంయమ్య సూర్యేఽస్తం సముపాగతే। ప్రభూతయవసాన్
కృత్వా బభూవ ప్రత్యనంతరః॥౧౨॥ఉపాస్య తు శివాం సంధ్యాం దృష్ట్వా రాత్రిముపస్థితామ్। రామస్య శయనం చక్రే సూ
తస్సౌమిత్రిణా సహ॥౧౩॥శయ్యాం తాం తమసాతీరే వీక్ష్య వృక్షదలైః కృతామ్। రామస్సౌమిత్రిణా సార్ధం సభార్యస్సంవివే
శ హ॥౧౪॥సభార్యం సంప్రసుప్తం తం భ్రాతరం వీక్ష్య లక్ష్మణః। కథయామాస సూతాయ రామస్య వివిధాన్ గుణాన్॥౧౫
జాగ్రతో హ్యేవ తాం రాత్రిం సౌమిత్రేరుదితో రవిః। సూతస్య తమసాతీరే రామస్య బ్రువతో గుణాన్॥ ౧౬ ॥గోకులా
కులతీరాయాస్తమసాయా విదూరతః। అవసత్తత్ర తాం రాత్రిం రామః ప్రకృతిభిస్సహ॥ ౧౭ ॥ఉత్థాయ చ మహాతేజాః
ప్రకృతీస్తా నిశామ్య చ। అబ్రవీద్భ్రాతరం రామో లక్ష్మణం పుణ్యలక్షణమ్॥౧౮॥అస్మద్వ్యపేక్షాన్ సౌమిత్రే నిరపేక్షాన్
గృహేష్వపి। వృక్షమూలేషు సంసుప్తాన్ పశ్య లక్ష్మణ సాంప్రతమ్॥ ౧౯ ॥యథైతే నియమం పౌరాః కుర్వంత్యస్మన్నివర్త
నే। అపి ప్రాణాన్నశిష్యంతి న తు త్యక్ష్యంతి నిశ్చయమ్॥౨౦॥యావదేవ తు సంసుప్తాస్తావదేవ వయం లఘు। రథమారుహ్య
గచ్ఛామః పంథానమకుతోభయమ్॥౨౧ ॥అతో భూయోఽపి నేదానీమిక్ష్వాకుపురవాసినః। స్వపేయురనురక్తా మాం వృక్ష
మూలాని సంశ్రితాః॥౨౨॥పౌరా హ్యాత్మకృతాద్దుఃఖాద్విప్రమోచ్యా నృపాత్మజైః। న తు ఖల్వాత్మనా యోజ్యా దుఃఖేన
పురవాసినః॥౨౩॥అబ్రవీల్లక్ష్మణో రామం సాక్షాద్ధర్మమివ స్థితమ్। రోచతే మే తథా ప్రాజ్ఞ క్షిప్రమారుహ్యతామితి॥౨౪॥
అథ రామోఽబ్రవీచ్ఛ్రీమాన్ సుమంత్రం యుజ్యతాం రథః। గమిష్యామి తతోఽరణ్యం గచ్ఛ శీఘ్రమితః ప్రభో॥ ౨౫ ॥ సూత
స్తతస్సంత్వరితస్స్యందనం తైర్హయోత్తమైః। యోజయిత్వాథ రామాయ ప్రాంజలిః ప్రత్యవేదయత్॥౨౬॥అయం యు
క్తో మహాబాహో రథస్తే రథినాం వర। త్వమారోహస్వ భద్రం తే ససీతస్సహలక్ష్మణః॥౨౭ ॥తం స్యందనమధిష్ఠాయ రా
ఘవస్సపరిచ్ఛదః। శీఘ్రగామాకులావర్తాం తమసామతరన్నదీమ్॥౨౮ ॥స సంతీర్య మహాబాహుః శ్రీమాన్ శివమకంట
కమ్। ప్రాపద్యత మహామార్గమభయం భయదర్శినామ్॥౨౯ ॥మోహనార్థం తు పౌరాణాం సూతం రామోఽబ్రవీద్వచః।
ఉదఙ్ముఖః ప్రయాహి త్వం రథమాస్థాయ సారథే॥౩౦॥ముహూర్తం త్వరితం గత్వా నివర్తయ రథం పునః। యథా న విద్యుః
పౌరా మాం తథా కురు సమాహితః॥ ౩౧॥ రామస్య వచనం శ్రుత్వా తథా చక్రే స సారథిః। ప్రత్యాగమ్య చ రామస్య స్యం
దనం ప్రత్యవేదయత్॥౩౨॥తౌ సంప్రయుక్తం తు రథం సమాస్థితౌ తదా ససీతౌ రఘువంశవర్ధనౌ। ప్రచోదయామాస త
తస్తురంగాన్ స సారథిర్యేన తథా తపోవనమ్॥ ౩౩ ॥ తతస్సమాస్థాయ రథం మహారథస్ససారథిర్దాశరథిర్వనం య
యౌ। ఉదఙ్ముఖం తం తు రథం చకార సః ప్రయాణమాంగళ్యనిమిత్తదర్శనాత్॥ ౩౪ ॥ఇతి షట్చత్వారింశస్సర్గః. ****

ప్రభాతాయాంతుశర్వర్యాంపౌరాస్తేరాఘవంవినా । శోకోపహతనిశ్చేష్టాబభూవుర్హతచేతసః॥౧॥శోకజాశ్రుపరిద్యూనావీక్షమాణాస్తతస్తతః।ఆలోకమపిరామస్యనపశ్యంతిస్మదుఃఖితాః॥౨॥తేవిషాదార్తవదనారహితాస్తేనధీమతా।కృపణాఃకరుణావాచోవదంతిస్మమనస్వినః॥౩॥ధిగస్తుఖలునిద్రాంతాంయయాపహృతచేతసః ।నాద్యపశ్యామహేరామంపృథూరస్కంమహాభుజమ్॥౪॥కథంనామమహాబాహుస్సతథావితథక్రియః।భక్తంజనంపరిత్యజ్యప్రవాసంరాఘవోగతః॥౫॥యోనస్సదాపాలయతిపితాపుత్రానివౌరసాన్ ।కథంరఘూణాంసశ్రేష్ఠస్త్యక్త్వానోవిపినంగతః॥౬॥ఇహైవనిధనంయామోమహాప్రస్థానమేవవా।రామేణరహితానాంహికిమర్థంజీవితంహినః॥౭॥సంతిశుష్కాణికాష్ఠానిప్రభూతానిమహాంతిచ । తైఃప్రజ్వాల్యచితాంసర్వేప్రవిశామోథవావయమ్॥౮॥కింవక్ష్యామోమహాబాహురనసూయఃప్రియంవదః।నీతస్సరాఘవోస్మాభిరితివక్తుంకథంక్షమమ్॥౯॥సానూనంనగరీదీనాదృష్ట్వాస్మాన్రాఘవంవినా ।భవిష్యతినిరానందాసస్త్రీబాలవయోధికా॥౧౦॥నిర్యాతాస్తేనవీరేణసహనిత్యంజితాత్మనా ।విహీనాస్తేనచపునఃకథంద్రక్ష్యామతాంపురీమ్॥౧౧॥ఇతీవబహుధావాచోబాహుముద్యమ్యతేజనాః।విలపంతిస్మదుఃఖార్తావివత్సాఇవధేనవః॥౧౨॥తతోమార్గానుసారేణగత్వాకించిత్క్షణంపునః।మార్గనాశాద్విషాదేనమహతాసమభిప్లుతాః॥౧౩॥రథస్యమార్గనాశేనన్యవర్తంతమనస్వినః।కిమిదంకింకరిష్యామోదైవేనోపహతాఇతి॥౧౪॥తతోయథాగతేనైవమార్గేణక్లాంతచేతసః।అయోధ్యామగమన్సర్వేపురీంవ్యథితసజ్జనామ్॥౧౫॥ఆలోక్యనగరీంతాంచక్షయవ్యాకులమానసాః।ఆవర్తయంతతేశ్రూణినయనైశ్శోకపీడితైః॥౧౬॥ఏషారామేణనగరీరహితానాతిశోభతే। ఆపగాగరుడేనేవహ్రదాదుద్ధృతపన్నగా॥౧౭॥చంద్రహీనమివాకాశంతోయహీనమివార్ణవమ్।అపశ్యన్నిహతానందనగరంతేవిచేతసః॥౧౮॥తేతానివేశ్మానిమహాధనానిదుఃఖేనదుఃఖోపహతావిశంతః। నైవప్రజజ్ఞుస్స్వజనంజనంవానిరీక్షమాణాఃప్రవినష్టహర్షాః॥౧౯॥ఇతిశ్రీమదయోధ్యాకాండే - సప్తచత్వారింశస్సర్గః - ************************************

తేషామేవంవిషణ్ణానాంపీడితానామతీవచ । బాష్పవిప్లుతనేత్రాణాంసశోకానాంముమూర్షయా॥౧॥అనుగమ్యనివృత్తానాంరామంనగరవాసినామ్। ఉద్గతానీవసత్వానిబభూవురమనస్వినామ్॥౨॥స్వంస్వంనిలయమాగమ్యపుత్రదారైస్సమావృతాః।అశ్రూణిముముచుస్సర్వేబాష్పేణపిహితాననాః॥౩॥నచాహృష్యన్నచామోదన్వణిజోనప్రసారయన్।నచాశోభంతపణ్యానినాపచన్గృహమేధినః॥౪॥నష్టందృష్ట్వానాభ్యనందన్విపులంవాధనాగమమ్ । పుత్రంప్రథమజంలబ్ధ్వాజననీనాభ్యనందత॥౫॥గృహేగృహేరుదంత్యశ్చభర్తారంగృహమాగతమ్ । వ్యగర్హయంతదుఃఖార్తా వాగ్భిస్తోత్రైరివద్విపాన్॥౬॥కిన్నుతేషాంగృహైఃకార్యంకిందారైఃకింధనేనవా।పుత్రైర్వాకింసుఖైర్వాపియేనపశ్యంతిరాఘవమ్॥౭॥ఏకస్సత్పురుషోలోకేలక్ష్మణస్సహసీతయా ।యోనుగచ్ఛతికాకుత్స్థంరామంపరిచరన్వనే॥౮॥ఆపగాఃకృతపుణ్యాస్తాఃపద్మిన్యశ్చసరాంసిచ।యేషుస్నాస్యతికాకుత్స్థోవిగాహ్యసలిలంశుచి॥౯॥శోభయిష్యంతికాకుత్స్థమటవ్యోరమ్యకాననాః ।ఆపగాశ్చమహానూపాస్సానుమంతశ్చపర్వతాః॥౧౦॥కాననంవాపిశైలంవాయంరామోభిగమిష్యతి।ప్రియాతిథిమివప్రాప్తంనైనంశక్ష్యంత్యనర్చితుమ్॥౧౧॥విచిత్రకుసుమాపీడాబహుమంజరిధారిణః ।రాఘవందర్శయిష్యంతినగాభ్రమరశాలినః॥౧౨॥అకాలేచాపిముఖ్యానిపుష్పాణిచఫలానిచ । దర్శయిష్యంత్యనుక్రోశాద్గిరయోరామమాగతమ్॥౧౩॥ప్రస్రవిష్యంతితోయానివిమలానిమహీధరాః।విదర్శయంతోవివిధాన్భూయశ్చిత్రాంశ్చనిర్ఝరాన్॥౧౪॥పాదపాఃపర్వతాగ్రేషురమయిష్యంతిరాఘవమ్। యత్రరామోభయంనాత్రనాస్తితత్రపరాభవః॥౧౫॥సహిశూరోమహాబాహుఃపుత్రోదశరథస్యచ ।పురాభవతినోదూరాదనుగచ్ఛామరాఘవమ్॥౧౬॥పాదచ్ఛాయాసుఖాభర్తుస్తాదృశస్యమహాత్మనః। సహినాథోజనస్యాస్యసగతిస్సపరాయణమ్॥౧౭॥వయంపరిచరిష్యామస్సీతాంయూయంతురాఘవమ్। ఇతిపౌరస్త్రియోభర్తౄన్దుఃఖార్తాస్తత్తదబ్రువన్॥౧౮॥యుష్మాకంరాఘవోరణ్యేయోగక్షేమంవిధాస్యతి।సీతానారీజనస్యాస్యయోగక్షేమంకరిష్యతి॥౧౯॥కోన్వనేనాప్రతీతేనసోత్కంఠితజనేనచ। సంప్రీయేతామనోజ్ఞేనవాసేనహృతచేతసా॥౨౦॥కైకేయ్యాయదిచేద్రాజ్యంస్యాదధర్మ్యమనాథవత్ । నహినోజీవితేనార్థఃకుతఃపుత్రైఃకుతోధనైః॥౨౧॥యయాపుత్రశ్చభర్తాచత్యక్తావైశ్వర్యకారణాత్ ।కంసాపరిహరేదన్యంకైకేయీకు

ఉషాంసనీ॥౨౨॥కైకేయ్యానవయంరాజ్యేభృతకానివసేమహి।జీవంత్యాజాతుజీవంత్యఃపుత్రైరపిశపామహే॥౨౩॥
యాపుత్రంపార్థివేంద్రస్యప్రవాసయతినిర్ఘృణా।కస్తాంప్రాప్యసుఖంజీవేదధర్మ్యాందుష్టచారిణీమ్॥౨౪॥ఉపద్రు
తమిదంసర్వమనాలంబమనాయకమ్।కైకేయ్యాహికృతేసర్వంవినాశముపయాస్యతి॥౨౫॥నహిప్రవ్రజితేరామేజీవి
ష్యతిమహీపతిః।మృతేదశరథేవ్యక్తంవిలాపస్తదనంతరమ్॥౨౬॥తేవిషంపిబతాలోడ్యక్షీణపుణ్యాస్సుదుర్గతాః।రాఘవం
వానుగచ్ఛధ్వమశ్రుతింవాపిగచ్ఛత॥౨౭॥మిథ్యాప్రవ్రజితోరామస్సభార్యస్సహలక్ష్మణః।భరతేసన్నివిష్టాస్స్మసౌనికేప
శవోయథా॥౨౮॥పూర్ణచంద్రాననశ్శ్యామోగూఢజత్రురరిందమః।ఆజానుబాహుఃపద్మాక్షోరామోలక్ష్మణపూర్వ
జః॥౨౯॥పూర్వాభిభాషీమధురస్సత్యవాదీమహాబలః।సౌమ్యశ్చసర్వలోకస్యచంద్రవత్ప్రియదర్శనః॥౩౦॥నూనంపురు
షశార్దూలోమత్తమాతంగవిక్రమః।శోభయిష్యత్యరణ్యానివిచరన్సమహారథః॥ ౩౧ ॥ తాస్తథావిలపంత్యస్తునగ
రేనాగరస్త్రియః। చుక్రుశుర్దుఃఖసంత్రస్తామృత్యోరివభయాగమే ॥ ౩౨ ॥ ఇత్యేవంవిలపంతీనాంస్త్రీణాంవేశ్మసు
రాఘవమ్।జగామాస్తందినకరోరజనీచాభ్యవర్తత॥౩౩॥నష్టజ్వలనసంపాతాశాంతాధ్యయనసత్కథా। తిమిరేణాభిలి
ప్తేవతదాసానగరీబభౌ॥౩౪॥ఉపశాంతవణిక్పణ్యానష్టహర్షానిరాశ్రయా। అయోధ్యానగరీచాసీన్నష్టతారమివాంబ
రమ్॥౩౫॥తథాస్త్రియోరామనిమిత్తమాతురాయథాసుతేభ్రాతరివావివాసితే। విలప్యదీనారురుదుర్విచేతసస్సుతై
ర్హితాసామధికోహిసోభవత్॥౩౬॥ప్రశాంతగీతోత్సవనృత్తవాదనావ్యపాస్తహర్షాపిహితాపణోదయా।తదాహ్య
యోధ్యానగరీబభూవసామహార్ణవస్సంక్షపితోదకోయథా॥౩౭॥ఇతిశ్రీమదయోధ్యాకాండేఅష్టచత్వారింశస్సర్గః.

రామోపిరాత్రిశేషేణతేనైవమహదంతరమ్।జగామపురుషవ్యాఘ్రఃపితురాజ్ఞామనుస్మరన్॥౧॥ తథైవగచ్ఛత
స్తస్యవ్యపాయాద్రజనీశివా। ఉపాస్యసశివాంసంధ్యాంవిషయాంతంవ్యగాహత॥౨॥గ్రామాన్వికృష్టసీమాంతాన్
పుష్పితానివనానిచ।పశ్యన్నతియయౌశీఘ్రంశనైరివహయోత్తమైః॥౩ ॥శృణ్వన్వాచోమనుష్యాణాంగ్రామసంవా
సవాసినామ్।రాజానంధిగ్దశరథంకామస్యవశమాస్థితమ్॥౪॥హానృశంసాద్యకైకేయీపాపాపాపానుబంధినీ।తీక్ష్ణాసం
భిన్నమర్యాదాతీక్ష్ణకర్మణివర్తతే॥౫॥యాపుత్రమీదృశంరాజ్ఞఃప్రవాసయతిధార్మికమ్।వనవాసేమహాప్రాజ్ఞంసాను
క్రోశంజితేంద్రియమ్॥౬॥కథంనామమహాభాగాసీతాజనకనందినీ। సదాసుఖేష్వభిరతాదుఃఖాన్యనుభవిష్యతి॥౭॥ అ
హోదశరథోరాజానిస్నేహస్స్వసుతంప్రియమ్। ప్రజానామనఘంరామంపరిత్యక్తుమిహేచ్ఛతి॥౮॥ఏతావాచో
మనుష్యాణాంగ్రామసంవాసవాసినామ్।శృణ్వన్నతియయౌవీరఃకోసలాన్కోసలేశ్వరః॥౯॥తతోవేదశ్రుతింనామ
శివవారివహాంనదీమ్।ఉత్తీర్యాభిముఖఃప్రాయాదగస్త్యాధ్యుషితాందిశమ్॥ ౧౦ ॥గత్వాతుసుచిరంకాలంతతశ్శీతజలాం
నదీమ్।గోమతీంగోయుతానూపామతరత్సాగరంగమామ్॥౧౧॥గోమతీంచాప్యతిక్రమ్యరాఘవశ్శీఘ్రగైర్హయైః।
మయూరహంసాభిరుతాంతతారస్యందికాంనదీం॥౧౨॥సమహీంమనునారాజ్ఞాదత్తామిక్ష్వాకవేపురా।స్ఫీతాంరాష్ట్రా
వృతాంరామోవైదేహీమన్వదర్శయత్॥౧౩॥సూతఇత్యేవచాభాష్యసారథింతమభీక్ష్ణశః। హంసమత్తస్వరశ్శ్రీమాను
వాచపురుషర్షభః॥౧౪॥కదాహంపునరాగమ్యసరయ్వాఃపుష్పితేవనే।మృగయాంపర్యటిష్యామిమాత్రాపిత్రాచసం
గతః॥౧౫॥రాజర్షీణాంహిలోకేస్మిన్రత్యర్థంమృగయావనే।కాలేవృతాంతాంమనుజైర్ధన్వినామభికాంక్షితామ్॥౧౬॥
నాత్యర్థమభికాంక్షామిమృగయాంసరయూవనే। రతిర్హ్యేషాతులాలోకేరాజర్షిగణసంమతా ॥ ౧౭ ॥ సతమ
ధ్వానమైక్ష్వాకస్సూతంమధురయాగిరా। తంతమర్థమభిప్రేత్యయయౌవాక్యముదీరయన్ ॥ ౧౮ ॥ ఇతిశ్రీమదయో
ధ్యాకాండే - ఏకోనపంచాశస్సర్గః. **

విశాలాన్కోసలాన్రమ్యాన్యాత్వాలక్ష్మణపూర్వజః। అయోధ్యాభిముఖోధీమాన్ప్రాంజలిర్వాక్యమ
బ్రవీత్॥౧॥ఆపృచ్ఛేత్వాంపురిశ్రేష్ఠేకాకుత్స్థపరిపాలితే। దైవతానిచయానిత్వాంపాలయంత్యావసంతిచ॥౨॥నివృ
త్తవనవాసస్త్వామనృణోజగతీపతేః। పునర్ద్రక్ష్యామిమాత్రాచపిత్రాచసహసంగతః॥ ౩ ॥తతోరుధిరతామ్రాక్షో
భుజముద్యమ్యదక్షిణమ్। అశ్రుపూర్ణముఖోదీనోఽబ్రవీజ్జానపదంజనమ్॥౪॥అనుక్రోశోదయాచైవయథార్హంమ
యివఃకృతః। చిరందుఃఖస్యపాపీయోగమ్యతామర్థసిద్ధయే॥౫ ॥తేభివాద్యమహాత్మానంకృత్వాచాభిప్రదక్షిణమ్। వి

లపంతో నరా ఘోరం వ్యతిష్ఠంత క్వచిత్ క్వచిత్ ॥౬॥ తథా విలపతాం తేషామతృప్తానాం చ రాఘవః । అచకూర్విషయం
ప్రాయాద్యథాకర్ణః క్షణదాముఖే ॥౭॥ తతో ధాన్యధనోపేతాన్ దానశీలజనాన్ శివాన్ । అకుతశ్చిద్భయాన్ రమ్యాం
శ్చైత్యయూపసమావృతాన్ ॥౮॥ ఉద్యానామ్రవణోపేతాన్ సంపన్నసలిలాశయాన్ । తుష్టపుష్టజనాకీర్ణాన్
గోకులాకులసేవితాన్ ॥౯॥ లక్షణీయాన్నరేంద్రాణాం బ్రహ్మఘోషాభినాదితాన్ । రథేన పురుషవ్యాఘ్రః కోస
లానత్యవర్తత ॥౧౦॥ మధ్యేన ముదితం స్ఫీతం రమ్యోద్యానసమాకులమ్ । రాజ్యం భోగ్యం నరేంద్రాణాం యయౌ ధృ
తిమతాం వరః ॥౧౧॥ తతస్త్రిపథగాం దివ్యాం శీతతోయామశైవలామ్ । దదర్శ రాఘవో గంగాం పుణ్యామృషినిషేవి
తామ్ ॥౧౨॥ ఆశ్రమైరవిదూరస్థైః శ్రీమద్భిస్సమలంకృతామ్ । కాలేప్సరోభిర్హృష్టాభిస్సేవితాంభోహ్రదాం శివామ్ ॥
౧౩॥ దేవదానవగంధర్వైః కిన్నరైరుపశోభితామ్ । నాగగంధర్వపత్నీభిస్సేవితాం సతతం శివామ్ ॥౧౪॥ దేవాక్రీడశతా
కీర్ణాం దేవోద్యానశతాయుతామ్ । దేవార్థమాకాశగమాం విఖ్యాతాం దేవపద్మినీమ్ ॥౧౫॥ జలాఘాతాట్టహాసోగ్రాం
ఫేననిర్మలహాసినీమ్ । క్వచిద్వేణీకృతజలాం క్వచిదావర్తశోభితామ్ ॥౧౬॥ క్వచిత్ స్తిమితగంభీరాం క్వచిద్వేగజలాకు
లామ్ । క్వచిద్గంభీరనిర్ఘోషాం క్వచిద్భైరవనిస్వనామ్ ॥౧౭॥ దేవసంఘాప్లుతజలాం నిర్మలోత్పలసంకులామ్ । క్వచిదాభో
గపులినాం క్వచన్నిర్మలవాలుకామ్ ॥౧౮॥ హంససారససంఘుష్టాం చక్రవాకోపకూజితామ్ । సదామదైశ్చ విహగైరభి
సన్నాదితాంతరామ్ ॥౧౯॥ క్వచిత్తీరరుహైర్వృక్షైర్మాలాభిరివ శోభితామ్ । క్వచిత్ఫుల్లోత్పలచ్ఛన్నాం క్వచిత్పద్మవ
నాకులామ్ ॥౨౦॥ క్వచిత్కుముదషండైశ్చ కుట్మలైరుపశోభితామ్ । నానాపుష్పరజోధ్వస్తాం సమదామివ చ క్వచిత్ ॥౨౧॥
వ్యపేతమలసంఘాతాం మణినిర్మలదర్శనామ్ । దిశాగజైర్వనగజైర్మత్తైశ్చ వరవారణైః ॥౨౨॥ దేవోపవాహ్యైశ్చ ము
హుస్సంనాదితవనాంతరామ్ । ప్రమదామివ యత్నేన భూషితాం భూషణోత్తమైః ॥౨౩॥ ఫలపుష్పైః కిసలయైర్వృతాం గు
ల్మైర్ద్విజైస్తథా । శింశుమారైశ్చ నక్రైశ్చ భుజంగైశ్చ నిషేవితామ్ ॥౨౪॥ విష్ణుపాదచ్యుతాం దివ్యామపాపాం పాపనాశినీ
మ్ । తాం శంకరజటాజూటాద్భ్రష్టాం సాగరతేజసా ॥౨౫॥ సముద్రమహిషీం గంగాం సారసక్రౌంచనాదితామ్ । ఆససా
ద మహాబాహుశ్శృంగిబేరపురం ప్రతి ॥౨౬॥ తామూర్మికలితావర్తామన్వవేక్ష్య మహారథః । సుమంత్రమబ్రవీత్సూత
మిహైవాద్య వసామహే ॥౨౭॥ అవిదూరాదయం నద్యా బహుపుష్పప్రవాళవాన్ । సుమహానింగుదీవృక్షో వసామోత్రైవ
సారథే ॥౨౮॥ ద్రక్ష్యామస్సరితాం శ్రేష్ఠాం సమ్మాన్యసలిలాం శివామ్ । దేవదానవగంధర్వమృగమానుషపక్షిణామ్ ॥౨౯॥ ల
క్ష్మణశ్చ సుమంత్రశ్చ బాఢమిత్యేవ రాఘవమ్ । ఉక్త్వా తమింగుదీవృక్షం తదోపయయతుర్హయైః ॥౩౦॥ రామోభియాయ తం
రమ్యం వృక్షమిక్ష్వాకునందనః । రథాదవాతరత్తస్మాత్సభార్యస్సహలక్ష్మణః ॥౩౧॥ సుమంత్రోప్యవతీర్యాస్మాన్మోచయిత్వా
హయోత్తమాన్ । వృక్షమూలగతం రామముపతస్థే కృతాంజలిః ॥౩౨॥ తత్ర రాజా గుహో నామ రామస్యాత్మసమస్సఖా
నిషాదజాత్యో బలవాన్ స్థపతిశ్చేతి విశ్రుతః ॥౩౩॥ స శ్రుత్వా పురుషవ్యాఘ్రం రామం విషయమాగతమ్ । వృద్ధైః పరివృతోమా
త్యైర్జ్ఞాతిభిశ్చాప్యుపాగతః ॥౩౪॥ తతో నిషాదాధిపతిం దృష్ట్వా దూరాదవస్థితమ్ । సహ సౌమిత్రిణా రామస్సమాగచ్ఛద్గు
హేన సః ॥౩౫॥ తమార్తస్సంపరిష్వజ్య గుహో రాఘవమబ్రవీత్ । యథాయోధ్యా తథేయం తే రామ కింకరవాణి తే ॥౩౬॥
ఈదృశం హి మహాబాహో కః ప్రాప్స్యత్యతిథిం ప్రియమ్ । తతో గుణవదన్నాద్యముపాదాయ పృథగ్విధమ్ ॥ ౩౭ ॥ అ
ర్ఘ్యం చోపానయత్క్షిప్రం వాక్యం చేదమువాచ హ । స్వాగతం తే మహాబాహో తవేయమఖిలా మహీ ॥౩౮॥ వయం ప్రే
ష్యా భవాన్ భర్తా సాధు రాజ్యం ప్రశాధి నః । భక్ష్యం భోజ్యం చ పేయం చ లేహ్యం చేదముపస్థితమ్ ॥౩౯॥ శయనాని చ ముఖ్యా
ని వాజినాం ఖాదనం చ తే । గుహమేవం బ్రువాణం తు రాఘవః ప్రత్యువాచ హ ॥౪౦॥ అర్చితాశ్చైవ హృష్టాశ్చ భవతా సర్వ
థా వయమ్ । పద్భ్యామభిగమాచ్చైవ స్నేహసందర్శనేన చ ॥౪౧॥ భుజాభ్యాం సాధువృత్తాభ్యాం పీడయన్ వాక్యమబ్రవీత్ ।
దిష్ట్యా త్వాం గుహ పశ్యామి హ్యరోగం సహ బాంధవైః ॥౪౨॥ అపి తే కుశలం రాష్ట్రే మిత్రేషు చ ధనేషు చ । యత్త్విదం భవతా
కించిత్ ప్రీత్యా సమభికల్పితమ్ ॥౪౩॥ సర్వం తదనుజానామి న హి వర్తే ప్రతిగ్రహే । కుశచీరాజినధరం ఫలమూలాశనం చ
మామ్ ॥౪౪॥ విద్ధి ప్రణిహితం ధర్మే తాపసం వనగోచరమ్ । అశ్వానాం ఖాదనేనాహమర్థీ నాన్యేన కేనచిత్ ॥౪౫॥ ఏతావ
తాత్ర భవతా భవిష్యామి సుపూజితః । ఏతే హి దయితా రాజ్ఞః పితుర్దశరథస్య మే ॥౪౬॥ ఏతైస్సువిహితైరశ్వైర్భవిష్యా

వ్యూహమర్చితః । అశ్వానాంప్రతిపానంచఖాదనంచైవసోన్వశాత్ ॥౪౭॥గుహస్తత్రైవపురుషాంస్త్వరితందీయతామి
తి । తతశ్చీరోత్తరాసంగస్సంధ్యామన్వాస్యపశ్చిమామ్॥౪౮॥జలమేవాదదేభోజ్యంలక్ష్మణేనాహృతంస్వయమ్।తస్య
భూమౌశయానస్యపాదౌప్రక్షాళ్యలక్ష్మణః॥ ౪౯॥ సభార్యస్యతతోభ్యేత్యతస్థౌవృక్షముపస్థితః । గుహోపిసహసూ
తేనసౌమిత్రిమనుభాషయన్॥౫౦ ॥అన్వజాగ్రత్తతోరామమప్రమత్తోధనుర్ధరః। తథాశయానస్యతతోస్యధీమతోయ
శస్వినోదాశరథేర్మహాత్మనః । అదృష్టదుఃఖస్యసుఖోచితస్యసాతదావ్యతీయాయచిరేణశర్వరీ॥౫౧ ॥ఇతిశ్రీమదయో
ధ్యాకాండే - పంచాశస్సర్గః. **
తంజాగ్రతమదంభేనభ్రాతురర్థాయలక్ష్మణం।గుహస్సంతాపసంయుక్తోరాఘవంవాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౧॥ ఇయంతాతసు
ఖాశయ్యాత్వదర్థముపకల్పితా।ప్రత్యాశ్వసిహిసాధ్వస్యాంరాజపుత్రయథాసుఖమ్॥౨॥ఉచితోయంజనస్సర్వఃక్లేశానా
త్వంసుఖోచితః।గుప్త్యర్థంజాగరిష్యామఃకాకుత్థ్సస్యవయంనిశాం॥౩॥నహిరామాత్ ప్రియతరోమమాస్తిభువికశ్చన।బ్ర
వీమ్యేతదహంసత్యంసత్యేనైవచతేశపే॥౪॥అస్యప్రసాదాదాశంసేలోకేస్మిన్సుమహద్యశః।ధర్మావాప్తించవిపులామ
ర్థకామౌచపుష్కలౌ॥౫॥సోహంప్రియసఖంరామంశయానంసహసీతయా।రక్షిష్యామిధనుష్పాణిస్సర్వతోజ్ఞాతిభిస్సహ
॥౬॥నమేస్త్యవిదితంకించిద్వనేస్మిన్చరతస్సదా।చతురంగంహ్యపిబలంసుమహత్ ప్రసహేమహి॥౭॥లక్ష్మణస్తంతదోవాచ
రక్ష్యమాణాస్త్వయానఘ। నాత్రభీతావయంసర్వేధర్మమేవానుపశ్యతా॥౮॥కథందాశరథౌభూమౌశయానేసహసీత
యా । శక్యానిద్రామయాలబ్ధుంజీవితంవాసుఖానివా ॥౯॥యోనదేవాసురైస్సర్వైశ్శక్యఃప్రసహితుంయుధి । తంపశ్య
సుఖసంసుప్తంతృణేషుసహసీతయా॥౧౦।యోమంత్రతపసాలబ్ధోవివిధైశ్చపరిశ్రమైః। ఏకోదశరథస్యైషపుత్రస్సదృశ
లక్ష్మణః॥౧౧॥అస్మిన్ప్రవ్రాజితేరాజానచిరంవర్తయిష్యతి । విధవామేదినీనూనంక్షిప్రమేవభవిష్యతి॥౧౨॥వినద్యసుమ
హానాదంశ్రమేణోపరతాస్త్రియః। నిర్ఘోషోపరతంతాతమన్యేరామనివేశనమ్॥౧౩॥కౌసల్యాచైవరాజాచతథైవజననీ
మమ । నాశంసేయదిజీవంతిసర్వేతేశర్వరీమిమాం॥౧౪ ॥జీవేదపిహిమేమాతాశత్రుఘ్నస్యాన్వవేక్షయా । తద్దుఃఖం
యత్తుకౌసల్యావీరసూర్వినశిష్యతి॥ ౧౫ ॥ అనురక్తజనాకీర్ణాసుఖాలోకప్రియావహా । రాజవ్యసనసంసృష్టాసాపురీవి
నశిష్యతి॥౧౬॥కథంపుత్రంమహాత్మానంజ్యేష్ఠంసుతమపశ్యతః । శరీరంధారయిష్యంతిప్రాణారాజ్ఞోమహాత్మనః॥౧౭॥వి
నష్టేనృపతౌపశ్చాత్కౌసల్యావినశిష్యతి । అనంతరంచమాతాపిమమనాశముపేష్యతి ॥ ౧౮ ॥అతిక్రాంతమతిక్రాంత
మనవాప్యమనోరథమ్ । రాజ్యేరామమనిక్షిప్యపితామేవినశిష్యతి॥౧౯॥ సిద్ధార్థాఃపితరంవృత్తంతస్మిన్కాలేహ్యుపస్థితే ।
ప్రేతకార్యేషుసర్వేషుసంస్కరిష్యంతిభూమిపమ్ ॥ ౨౦ ॥ రమ్యచత్వరసంస్థానాంసువిభక్తమహాపథామ్ । హర్మ్య
ప్రాసాదసంపన్నాంగణికావరశోభితామ్ ॥ ౨౧ ॥రథాశ్వగజసంబాధాంతూర్యనాదవినాదితామ్ । సర్వకల్యాణసం
పూర్ణాంహృష్టపుష్టజనాకులామ్॥౨౨॥ఆరామోద్యానసంపన్నాంసమాజోత్సవశాలినీమ్ । సుఖితావిచరిష్యంతిరాజధా
నీంపితుర్మమ॥౨౩॥అపిజీవేద్దశరథోవనవాసాత్పునర్వయమ్ । ప్రత్యాగమ్యమహాత్మానమపిపశ్యేమసువ్రతమ్॥ ౨౪ ॥ అ
పిసత్యప్రతిజ్ఞేనసార్థంకుశలినావయం । నివృత్తేవనవాసేస్మిన్నయోధ్యాంప్రవిశేమహి॥ ౨౫ ॥పరిదేవయమానస్యదుఃఖా
ర్తస్యమహాత్మనః । తిష్ఠతోరాజపుత్రస్యశర్వరీసాత్యవర్తత॥ ౨౬ ॥తథాహిసత్యంబ్రువతిప్రజాహితేనరేంద్రపుత్రే
గురుసౌహృదాద్గుహః । ముమోచబాష్పంవ్యసనాభిపీడితోజ్వరాతురోనాగఇవవ్యథాతురః॥ ౨౭॥ఇతిశ్రీమదయోధ్యా
కాండే - ఏకపంచాశస్సర్గః. ********************* ప్రభాతాయాంతుశర్వర్యాంపృథువక్షామహాయశాః ।
ఉవాచరామస్సౌమిత్రింలక్ష్మణంశుభలక్షణమ్॥౧॥భాస్కరోదయకాలోయంగతాభగవతీనిశా। అసౌసుకృష్ణోవిహగః
కోకిలస్తాతకూజతి॥ ౨ ॥ బర్హిణానాంచనిర్ఘోషఃశ్రూయతేనదతాంవనే । తరామజాహ్నవీంసౌమ్యశీఘ్రగాం
సాగరంగమామ్॥౩॥విజ్ఞాయరామస్యవచస్సౌమిత్రిర్మిత్రనందనః । గుహమామంత్ర్యసూతంచసోతిష్ఠద్భ్రాతురగ్ర
తః॥౪॥సతురామస్యవచనంనిశమ్యప్రతిగృహ్యచ । స్థపతిస్తూర్ణమాహూయసచివానిదమబ్రవీత్ ॥౫॥అస్యవాహన
సంయుక్తాంకర్ణగ్రాహవతీంశుభామ్।సుప్రతారాందృఢాంతీర్థేశీఘ్రంనావముపాహర॥౬॥తంనిశమ్యమహాదేశంగు
హామాత్యగణోమహాన్।ఉపోహ్యరుచిరాంనావంగుహాయప్రత్యవేదయత్ ॥౭॥తతస్సప్రాంజలిర్భూత్వాగుహో

రాఘవమబ్రవీత్ । ఉపస్థితేయం నౌర్దేవ భూయః కింకరవాణి తే॥౯॥తవామరసుతప్రఖ్యతర్తుం సాగరగాం నదీమ్।నౌరి
యం పురుషవ్యాఘ్ర తాం త్వమారోహ సువ్రత॥అథోవాచ మహాతేజా రామో గుహమిదం వచః।కృతకామోఽస్మి భవతా శీ
ఘ్రమారోప్యతామితి॥౧౦॥తతః కలాపాన్ సన్నహ్య ఖడ్గౌ బధ్వా చ ధన్వినౌ। జగ్మతుర్యేన తౌ గంగాం సీతయా సహ రాఘ
వౌ॥౧౧॥రామమేవ తు ధర్మజ్ఞముపగమ్య వినీతవత్ ।కిమహం కరవాణీతి సూతః ప్రాంజలిరబ్రవీత్ ॥౧౨॥తతోఽబ్రవీద్దాశ
రథిస్సుమంత్రం స్పృశన్ కరేణోత్తమదక్షిణేన।సుమంత్ర శీఘ్రం పునరేవ యాహి రాజ్ఞస్సకాశే భవ చాప్రమత్తః॥౧౩॥నివ
ర్తస్వేత్యువాచైనమేతావద్ధి కృతం మమ ।రథం విహాయ పద్భ్యాం తు గమిష్యామి మహావనమ్॥౧౪॥ఆత్మానం త్వభ్యనుజ్ఞా
తమవేక్ష్యార్తస్స సారథిః ।సుమంత్రః పురుషవ్యాఘ్రమైక్ష్వాకమిదమబ్రవీత్ ॥౧౫॥నాతిక్రాంతమిదం లోకే పురుషే
ణేహ కేనచిత్ । తవ సభ్రాతృభార్యస్య వాసః ప్రాకృతవద్వనే॥౧౬॥ నమన్యే బ్రహ్మచర్యేఽస్తి స్వధీతే వా ఫలోదయః।
మార్దవార్జవయోర్వాపి త్వాం చేద్వ్యసనమాగతమ్॥౧౭॥సహ రాఘవ వైదేహ్యా భ్రాత్రా చైవ వనే వసన్।త్వం గ
తిం ప్రాప్స్యసే వీర త్రీంల్లోకాంస్తు జయన్నివ॥౧౮॥వయం ఖలు హతా రామ యే త్వయాప్యుపవంచితాః।కైకేయ్యా వశమే
ష్యామః పాపాయా దుఃఖభాగినః॥౧౯॥ఇతి బ్రువన్నాత్మసమం సుమంత్రస్సారథిస్తదా । దృష్ట్వా వనగతం రామం దుఃఖా
ర్తో రురుదే చిరమ్॥౨౦॥తతస్తు విగతే బాష్పే సూతం స్పృష్టోదకం శుచిమ్।రామస్తు మధురం వాక్యం పునః పునరువాచ తమ్॥
౨౧॥ఇక్ష్వాకూణాం త్వయా తుల్యం సుహృదం నోపలక్షయే । యథా దశరథో రాజా మాం న శోచేత్తథా కురు॥౨౨॥శోకోప
హతచేతాశ్చ వృద్ధశ్చ జగతీపతిః।కామభారావసన్నశ్చ తస్మాదేతద్బ్రవీమి తే॥౨౩॥యద్యదాజ్ఞాపయేత్కించిత్స మహాత్మా
మహీపతిః।కైకేయ్యాః ప్రియకామార్థం కార్యం తదవికాంక్షయా॥౨౪॥ ఏతదర్థం హి రాజ్యాని ప్రశాసతి నరేశ్వరాః।
యదేషాం సర్వకృత్యేషు మనో న ప్రతిహన్యతే॥౨౫॥యద్యథా స మహారాజో నాలీకమధిగచ్ఛతి।న చ తామ్యతి దుఃఖేన సు
మంత్ర కురు తత్తథా॥౨౬॥అదృష్టదుఃఖం రాజానం వృద్ధమార్యం జితేంద్రియమ్ । బ్రూయాస్త్వమభివాద్యైవ మమ హే
తోరిదం వచః॥౨౭॥నైవాహమనుశోచామి లక్ష్మణో న చ మైథిలీ ।అయోధ్యాయాశ్చ్యుతాశ్చేతి వనే వత్స్యామహేతి చ॥
౨౮॥చతుర్దశసు వర్షేషు నివృత్తేషు పునః పునః।లక్ష్మణం మాం చ సీతాం చ ద్రక్ష్యసి క్షిప్రమాగతాన్॥౨౯॥ఏవముక్త్వా తు
రాజానం మాతరం చ సుమంత్ర మే।అన్యాశ్చ దేవీస్సహితాః కైకేయీం చ పునః పునః॥౩౦॥ ఆరోగ్యం బ్రూహి కౌసల్యామ
థ పాదాభివందనమ్।సీతాయా మమ చార్యస్య వచనాల్లక్ష్మణస్య చ॥౩౧॥బ్రూయాశ్చ హి మహారాజం భరతం క్షిప్రమా
నయ।ఆగతశ్చాపి భరతః స్థాప్యో నృపమతే పదే॥౩౨॥భరతం చ పరిష్వజ్య యౌవరాజ్యేఽభిషిచ్య చ।అస్మత్సంతాపజం దుఃఖం
న త్వామభిభవిష్యతి॥౩౩॥భరతశ్చాపి వక్తవ్యో యథా రాజని వర్తసే।తథా మాతృషు వర్తేథాస్సర్వాస్వేవావిశేషతః
౩౪॥యథా చ తవ కైకేయీ సుమిత్రా చావిశేషతః । తథైవ దేవీ కౌసల్యా మమ మాతా విశేషతః॥౩౫॥తాతస్య ప్రియకా
మేన యౌవరాజ్యమపేక్షతా। లోకయోరుభయోశ్శక్యం త్వయా యత్సుఖమేధితుమ్ ॥ ౩౬ ॥ నివర్త్యమానో రామేణ
సుమంత్రశ్శోకకర్శితః । తత్సర్వం వచనం శ్రుత్వా స్నేహాత్కాకుత్స్థమబ్రవీత్ ॥౩౭॥యదహం నోపచారేణ బ్రూ
యాం స్నేహాదవిక్లబః । భక్తిమానపి తత్తావద్వాక్యం త్వం క్షంతుమర్హసి॥౩౮॥కథం హి త్వద్విహీనోఽహం ప్రతియా
స్యామి తాం పురీమ్.తవ తాత వియోగేన పుత్రశోకాకులామివ॥౩౯॥సరామమపి తావన్మే రథం దృష్ట్వా తదా జనః। వినా రా
మం రథం దృష్ట్వా విదీర్యేతాపి సా పురీ॥౪౦॥దైన్యం హి నగరీ గచ్ఛేద్దృష్ట్వా శూన్యమిమం రథమ్ ।సూతావశేషం స్వం సైన్యం
హతవీరమివాహవే॥౪౧॥దూరేఽపి నివసంతం త్వాం మానసేనాగ్రతః స్థితమ్ ।చింతయంత్యోఽద్య నూనం త్వాం నిరాహారాః
కృతాః ప్రజాః॥౪౨॥దృష్టం తద్ధి త్వయా రామ యాదృశం త్వత్ప్రవాసనే।ప్రజానాం సంకులం వృత్తం త్వచ్ఛోకక్లాంతచే
తసామ్॥౪౩॥ఆర్తనాదో హి యః పౌరైర్ముక్తస్తద్విప్రవాసనే। సరథం మాం నిశామ్యైవ కుర్యుశ్శతగుణం తతః ॥ ౪౪ ॥
అహం కించాపి వక్ష్యామి దేవీం తవ సుతో మయా।నీతోఽసౌ మాతులకులం సంతాపం మా కృథా ఇతి ॥ ౪౫ ॥ అసత్యమపి నైవా
హం బ్రూయాం వచనమీదృశమ్ । కథమప్రియమేవాహం బ్రూయాం సత్యమిదం వచః॥ ౪౬ ॥ మమ తావన్నియోగస్థా
స్త్వద్బంధుజనవాహినః।కథం రథం త్వయా హీనం ప్రవక్ష్యంతి హయోత్తమాః ॥౪౭॥ తన్న శక్ష్యామ్యహం గంతుమయో
ధ్యాం త్వదృతేఽనఘ।వనవాసానుయానాయ మామనుజ్ఞాతుమర్హసి॥ ౪౮॥ యది మే యాచమానస్య త్యాగమేవ కరిష్యసి।

సరథోగ్నిం ప్రవేక్ష్యామిత్యక్తమాత్ర ఇహత్వయా ||౪౯|| భవిష్యంతివనేయానితపోవిఘ్నకరాణి తే। రథేనప్రతిబాధిష్యే
తానిసత్వానిరాఘవ ||౫౦|| త్వత్కృతేనమయాప్రాప్తం రథచర్యాకృతంసుఖమ్। ఆశంసేత్వత్కృతేనాహంవనవాస
కృతంసుఖమ్ ||౫౧|| ప్రసీదేచ్ఛామి తేరణ్యేభవితుంప్రత్యనంతరః। ప్రీత్యాభిహితమిచ్ఛామిభవమేప్రత్యనంతరః ||౫౨|| ఇ
మేచాపిహయావీరయది తేవనవాసినః। పరిచర్యాంకరిష్యంతి ప్రాప్స్యంతిపరమాంగతిమ్ ||౫౩|| తవశుశ్రూషణంమూ
ర్ధ్నాకరిష్యామివనేవసన్। అయోధ్యాందేవలోకంవాసర్వథాప్రజహామ్యహమ్ ||౫౪|| నహిశక్యాప్రవేష్టుంసామయా
యోధ్యాత్వయావినా। రాజధానీమహేంద్రస్యయథాదుష్కృతకర్మణా ||౫౫|| వనవాసేక్షయంప్రాప్తేమమైషహి
మనోరథః। యదనేనరథేనైవత్వాంవహేయంపురీంపునః ||౫౬|| చతుర్దశహివర్షాణిసహితస్యత్వయావనే। క్షణభూతా
నియాస్యంతిశతసంఖ్యాన్యతోన్యథా ||౫౭|| భక్తవత్సలతిష్ఠంతంభర్తృపుత్రగతేపథి। భక్తంభృత్యంస్థితంస్థిత్యాంత్వంన
మాంహాతుమర్హసి ||౫౮|| ఏవంబహువిధందీనంయాచమానంపునఃపునః। రామోభృత్యానుకంపీతుసుమంత్రమిదమబ్ర
వీత్ ||౫౯|| జానామిపరమాంభక్తింమయి తేభర్తృవత్సల। శృణుచాపియదర్థంత్వాంప్రేషయామిపురీమితః ||౬౦|| నగరీం
త్వాంగతందృష్ట్వాజననీమేయవీయసీ। కైకేయీప్రత్యయంగచ్ఛేదితిరామోవనంగతః ||౬౧|| పరితుష్టాహిసాదేవీవనవా
సంగతేమయి। రాజానంనాతిశంకేతమిథ్యావాదీతిధార్మికమ్ ||౬౨|| ఏషమేప్రథమఃకల్పోయదంబామేయవీయ
సీ। భరతారక్షితంస్ఫీతంపుత్రరాజ్యమవాప్నుయాత్ ||౬౩|| మమప్రియార్థంరాజ్ఞశ్చసరథస్త్వంపురీంవ్రజ।
సందిష్టశ్చాపియానర్థాంస్తాంస్తాన్బ్రూయాస్తథాతథా ||౬౪|| ఇత్యుక్త్వావచనంసూతంసాంత్వయిత్వాపునః
పునః। గుహంవచనమక్లీబోరామోహేతుమదబ్రవీత్ ||౬౫|| నేదానీంగుహయోగ్యోయంవాసోమేసజనేవ
నే। అవశ్యంహ్యాశ్రమేవాసఃకర్తవ్యస్తద్గతోవిధిః ||౬౬|| సోహంగృహీత్వానియమంతపస్విజనభూషణమ్। హి
తకామఃపితుర్భూయస్సీతాయాలక్ష్మణస్యచ ||౬౭|| జటాఃకృత్వాగమిష్యామిన్యగ్రోధక్షీరమానయ। తత్క్షీరంరా
జపుత్రాయగుహఃక్షిప్రముపాహరత్ ||౬౮|| లక్ష్మణస్యాత్మనశ్చైవరామస్తేనాకరోజ్జటాః। దీర్ఘబాహుర్నరవ్యా
ఘ్రోజటిలత్వమధారయత్ ||౬౯|| తౌతదాచీరవసనౌజటామండలధారిణౌ। అశోభేతామృషిసమౌభ్రాతరౌరామలక్ష్మ
ణౌ ||౭౦|| తతోవైఖానసంమార్గమాస్థితస్సహలక్ష్మణః। వ్రతమాదిష్టవాన్రామస్సఖాయంగుహమబ్రవీత్ ||౭౧|| అప్ర
మత్తోబలేకోశేదుర్గేజనపదేతథా। భవేథాగుహరాజ్యంహిదురారక్షతమంమతమ్ ||౭౨|| తతస్తంసమనుజ్ఞాయగుహమి
క్ష్వాకునందనః। జగామతూర్ణమవ్యగ్రస్సభార్యస్సహలక్ష్మణః ||౭౩|| సతుదృష్ట్వానదీతీరేనావమిక్ష్వాకునందనః। తితీర్షు
శ్శీఘ్రగాంగంగామిదంలక్ష్మణమబ్రవీత్ ||౭౪|| ఆరోహత్వంనరవ్యాఘ్రస్థితాంనావమిమాంశనైః। సీతాంచారోపయా
న్వక్షంపరిగృహ్యమనస్వినీమ్ ||౭౫|| సభ్రాతుశ్శాసనంశ్రుత్వాసర్వమప్రతికూలయన్। ఆరోప్యమైథిలీంపూర్వమారు
రోహాత్మవాంస్తతః ||౭౬|| అథారురోహ తేజస్వీస్వయంలక్ష్మణపూర్వజః। తతోనిషాదాధిపతిర్గుహోజ్ఞాతీనచోదయ
త్ ||౭౭|| రాఘవోపిమహాతేజానావమారుహ్యతాంతతః। బ్రహ్మవత్క్షత్రవచ్చైవజజాపహితమాత్మనః ||౭౮|| ఆచమ్య
చయథాశాస్త్రంనదీంతాంసహసీతయా। ప్రాణమత్ప్రీతిసంహృష్టోలక్ష్మణశ్చామితప్రభః ||౭౯|| అనుజ్ఞాయసుమం
త్రంచసబలంచైవతంగుహమ్। ఆస్థాయనావంరామస్తుచోదయామాసనావికాన్ ||౮౦|| తతస్తైశ్చోదితాసానౌఃకర్ణధా
రసమాహితా। శుభస్ఫ్యవేగాభిహతాశీఘ్రంసలిలమభ్యగాత్ ||౮౧|| మధ్యంతుసమనుప్రాప్యభాగీరథ్యాస్త్వనింది
తా। వైదేహీప్రాంజలిర్భూత్వాతాంనదీమిదమబ్రవీత్ ||౮౨|| పుత్రోదశరథస్యాయంమహారాజస్యధీమతః। నిదేశం
పారయత్వేషగంగేత్వదభిరక్షితః ||౮౩|| చతుర్దశహివర్షాణిసమగ్రాణ్యుష్యకాననే। భ్రాత్రాసహమయాచైవపు
నఃప్రత్యాగమిష్యతి ||౮౪|| తతస్త్వాందేవిసుభగేక్షేమేణపునరాగతా। యక్ష్యేప్రముదితాగంగేసర్వకామప్రసాదిని ||
౮౫ || త్వంహిత్రిపథగాదేవిబ్రహ్మలోకంసమీక్షసే। భార్యాచోదధిరాజస్యలోకేస్మిన్సంప్రదృశ్యసే ||౮౬|| సాత్వాం
దేవినమస్యామిప్రశంసామిచశోభనే। ప్రాప్తరాజ్యేనరవ్యాఘ్రేశివేనపునరాగతే ||౮౭|| గవాంశతసహస్రాణివస్త్రా
ణ్యన్నంచపేశలమ్। బ్రాహ్మణేభ్యఃప్రదాస్యామితవప్రియచికీర్షయా ||౮౮|| సురాఘటసహస్రేణమాంసభూతోదనే
నచ। యక్ష్యేత్వాంప్రయతాదేవిపురీంపునరుపాగతా ||౮౯|| యానిత్వత్తీరవాసీనిదైవతానివసంతిచ। తానిసర్వాణియ

ఙ్యామితీర్థాన్యాయతనానిచ॥౯౦॥ పునరేవమహాబాహుర్మయా భ్రాత్రా చసంగతః । అయోధ్యాంవనవాసాత్తు
ప్రవిశత్వనఘోనఘే ॥ ౯౧ ॥ తథాసంభాషమాణాశా సీతాగంగామనిందితా । దక్షిణాదక్షిణంతీరం క్షిప్రమేవా
భ్యుపాగమత్ ॥ ౯౨ ॥ తీరంతుసమనుప్రాప్యనావంహిత్వానరర్షభః । ప్రాతిష్ఠతసహభ్రాత్రా వైదేహ్యాచప
రంతపః॥౯౩॥అథాబ్రవీన్మహాబాహుస్సుమిత్రానందవర్ధనమ్। భవసంరక్షణార్థాయసజనేవిజనేపివా ॥౯౪॥అవశ్యంర
క్షణంకార్యమదృష్టేవిజనేవనే।అగ్రేత్వంగచ్ఛసౌమిత్రేసీతాత్వామనుగచ్ఛతు॥౯౫॥పృష్ఠతోహంగమిష్యామిత్వాంచ
సీతాంచపాలయన్। అన్యోన్యస్యేహనౌరక్షాకర్తవ్యాపురుషర్షభ॥౯౬॥నహితావదతిక్రాంతాసుకరాకాచనక్రి
యా।అద్యదుఃఖంతువైదేహీవనవాసస్యవేత్స్యతి॥౯౭॥ప్రణష్టజనసంబాధంక్షేత్రారామవివర్జితమ్।విషమంచప్రపా
తంచవనమద్యప్రవేక్ష్యతి॥౯౮॥శ్రుత్వారామస్యవచనంప్రతస్థేలక్ష్మణోఽగ్రతః । అనంతరంచసీతాయారాఘవోరఘు
నందనః॥౯౯॥గతంతుగంగాపరపారమాశురామంసుమంత్రస్సతతంనిరీక్ష్య।అధ్వప్రకర్షాద్వినివృత్తదృష్టిర్ముమోచబా
ష్పంవ్యథితస్తపస్వీ॥౧౦౦॥సలోకపాలప్రతిమప్రభావస్తీర్త్వామహాత్మావరదోమహానదీమ్।తతస్సమృద్ధాఞ్శుభసస్య
మాలినఃక్రమేణవత్సాన్ముదితానుపాగమత్॥ ౧౦౧॥ తౌతత్రహత్వాచతురోమహామృగాన్వరాహమృశ్యంపృషతంమ
హారురుమ్ ।ఆదాయమేధ్యంత్వరితంబుభుక్షితౌవాసాయకాలేయయతుర్వనస్పతిమ్॥ ౧౦౨॥ ఇతిశ్రీమదయోధ్యా
కాండే-ద్విపంచాశస్సర్గః. **

సతంవృక్షంసమాసాద్యసంధ్యామన్వాస్యపశ్చిమామ్ । రామోరమయతాంశ్రేష్ఠఇతిహోవాచలక్ష్మణమ్॥
౧॥అద్యేయంప్రథమారాత్రిర్యాతాజనపదాద్బహిః । యాసుమంత్రేణరహితాతాంనోత్కంఠితుమర్హసి॥ ౨॥ జా
గర్తవ్యమతంద్రిభ్యామద్యప్రభృతిరాత్రిషు । యోగక్షేమౌహిసీతాయావర్తేతేలక్ష్మణావయోః॥ ౩ ॥రాత్రింకథం
చిదేవేమాంసౌమిత్రేవర్తయామహే । ఉపావర్తామహేభూమావాస్తీర్యస్వయమార్జితైః॥౪॥ సతుసంవిశ్యమే
దిన్యాంమహార్హశయనోచితః। ఇమాస్సౌమిత్రయేరామోవ్యాజహారకథాశ్శుభాః॥ ౫॥ధ్రువమద్యమహారాజోదుః
ఖంస్వపితిలక్ష్మణ। కృతకామాతుకైకేయీతుష్టాభవితుమర్హతి॥౬॥సాహిదేవీమహారాజంకైకేయీరాజ్యకారణాత్ ।
అపినచ్యావయేత్ప్రాణాన్దృష్ట్వాభరతమాగతమ్॥ ౭ ॥అనాథశ్చహివృద్ధశ్చమయాచైవవినాకృతః । కింకరిష్యతికామా
త్మాకైకేయీవశమాగతః॥ ౮ ॥ఇదంవ్యసనమాలోక్యరాజ్ఞశ్చమతివిభ్రమమ్ । కామఏవార్థధర్మాభ్యాంగరీయానితి
మేమతిః॥౯॥ కోహ్యవిద్వానపిపుమాన్ప్రమదాయాఃకృతేత్యజేత్ । ఛందానువర్తినంపుత్రంతాతోమామివలక్ష్మణ॥
౧౦॥సుఖీబతసభార్యశ్చభరతఃకైకయీసుతః । ముదితాన్కోసలానేకోయోభోక్ష్యత్యధిరాజవత్॥౧౧॥సహిసర్వ
స్యరాజ్యస్యముఖమేకంభవిష్యతి । తాతేచవయసాతీతేమయిచారణ్యమాస్థితే॥౧౨॥ అర్థధర్మౌపరిత్యజ్యయఃకామమ
నువర్తతే।ఏవమాపద్యతేక్షిప్రంరాజాదశరథోయథా॥౧౩॥మన్యేదశరథాంతాయమమప్రవ్రాజనాయచ।కైకేయీ
సౌమ్యసంప్రాప్తారాజ్యాయభరతస్యచ॥ ౧౪ ॥అపీదానీంనకైకేయీసౌభాగ్యమదమోహితా । కౌసల్యాంచసుమి
త్రాంచసంప్రబాధేతమత్కృతే॥ ౧౫॥ మాసమత్కారణాద్దేవీసుమిత్రాదుఃఖమావసేత్ । అయోధ్యామితఏవత్వం
కాలేప్రవిశలక్ష్మణ॥౧౬ ॥అహమేకోగమిష్యామిసీతయాసహదండకాన్। అనాథాయాహినాథస్త్వంకౌసల్యాయా
భవిష్యసి॥౧౭ ॥క్షుద్రకర్మాహికైకేయీద్వేష్యమన్యాయ్యమాచరేత్। పరిదద్యాహిధర్మజ్ఞేభరతేమమమాతరమ్॥
౧౮ ॥ నూనంజాత్యంతరేకస్మిన్స్త్రియఃపుత్రైర్వియోజితాః । జనన్యామమసౌమిత్రేతదప్యేతదుపస్థితమ్ ॥
౧౯॥మయాహిచిరపుష్టేనదుఃఖసంవర్ధితేనచ । విప్రాయుజ్యతకౌసల్యాఫలకాలేధిగస్తుమామ్॥౨౦ ॥మాస్మసీమంతినీ
కాచిజ్జనయేత్పుత్రమీదృశమ్।సౌమిత్రేయోహమంబాయాదద్మిశోకమనంతకమ్॥౨౧॥మన్యేప్రీతివిశిష్టాసామత్తోలక్ష్మ
ణశారికా । యస్యాస్తచ్ఛ్రూయతేవాక్యంశుకపాదమరేర్దశ ॥ ౨౨ ॥శోచంత్యాశ్చాల్పభాగ్యాయానకించిదుపకుర్వ
తా । పుత్రేణకిమపుత్రాయామయాకార్యమరిందమ॥౨౩ ॥అల్పభాగ్యాహిమేమాతాకౌసల్యారహితామయా । శే
తేపరమదుఃఖార్తాపతితాశోకసాగరే॥ ౨౪ ॥ఏకోహ్యహమయోధ్యాంచపృథివీంచాపిలక్ష్మణ । తరేయమిషుభిఃక్రు
ద్ధోననువీర్యమకారణమ్॥౨౫॥అధర్మభయభీతశ్చపరలోకస్యచానఘ । తేనలక్ష్మణనాద్యాహమాత్మానమభిషేచయే॥

౨౬॥ఏతదన్యచ్చ కరుణం విలప్య విజనే బహు। అశ్రుపూర్ణముఖో రామో నిశి తూష్ణీముపావిశత్ ॥౨౭॥విలప్యోపరతం రా
మం గతార్చిషమివానలమ్। సముద్రమివ నిర్వేగమాశ్వాసయత లక్ష్మణః॥౨౮॥ధ్రువమద్య పురీ రాజన్నయోధ్యాయుధి
నాం వర। నిష్ప్రభా త్వయి నిష్క్రాంతే గతచంద్రేవ శర్వరీ॥ ౨౯ ॥నైతదౌపయికం రామ యదిదం పరితప్యసే। విషాదయ
సి సీతాం చ మాం చైవ పురుషర్షభ॥౩౦॥న హి సీతా త్వయా హీనా న చాహమపి రాఘవ। ముహూర్తమపి జీవావో జలా
న్మత్స్యావివోద్ధృతౌ॥౩౧ ॥న హి తాతం న శత్రుఘ్నం న సుమిత్రాం పరంతప। ద్రష్టుమిచ్ఛేయమద్యాహం స్వర్గం వా
పి త్వయా వినా॥ ౩౨ ॥తతస్తత్ర సుఖాసీనౌ నాతిదూరే నిరీక్ష్య తామ్। న్యగ్రోధే సుకృతాం శయ్యాం భేజాతే ధర్మవత్స
లౌ॥౩౩॥స లక్ష్మణస్యోత్తమపుష్కలం వచో నిశమ్య చైవం వనవాసమాదరాత్। సమాస్సమస్తా విదధే పరంతపః ప్రపద్య ధ
ర్మం సుచిరాయ రాఘవః॥ ౩౪ ॥తతస్తు తస్మిన్విజనే వనే తదా మహాబలౌ రాఘవవంశవర్ధనౌ। న తౌ భయం సంభ్రమ
మభ్యుపేయతుర్యథైవ సింహౌ గిరిసానుగోచరౌ॥౩౫॥ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే - త్రిపంచాశస్సర్గః ********

తే తు తస్మిన్మహావృక్షే ఉష్యిత్వా రజనీం శివామ్। విమలేభ్యుదితే సూర్యే తస్మాద్దేశాత్ప్రతస్థిరే॥౧ ॥యత్ర
భాగీరథీం గంగాం యమునాభిప్రవర్తతే। జగ్ముస్తం దేశముద్దిశ్య విగాహ్య సుమహద్వనమ్॥౨॥తే భూమిభాగాన్వివిధాన్
దేశాంశ్చాపి మనోరమాన్। అదృష్టపూర్వాన్పశ్యంతస్తత్ర తత్ర యశస్వినః॥౩॥యథాక్షేమేణ గచ్ఛన్స పశ్యంశ్చ వి
విధాన్ద్రుమాన్। నివృత్తమాత్రే దివసే రామస్సౌమిత్రిమబ్రవీత్॥౪॥ప్రయాగమభితః పశ్య సౌమిత్రే ధూమమున్నతమ్
అగ్నేర్భగవతః కేతుం మన్యే సన్నిహితో మునిః॥౫॥నూనం ప్రాప్తాస్స్మ సంభేదం గంగాయమునయోర్వయమ్। తథా హి
శ్రూయతే శబ్దో వారిణో వారిఘట్టితః॥౬॥దారూణి పరిభిన్నాని వనజైరుపజీవిభిః। భరద్వాజాశ్రమే చైతే దృశ్యంతే వివి
ధా ద్రుమాః॥౭॥ధన్వినౌ తౌ సుఖం గత్వా లంబమానే దివాకరే। గంగాయమునయోస్సంధౌ ప్రాపతుర్నిలయం మునేః॥౮॥రా
మస్త్వాశ్రమమాసాద్య త్రాసయన్మృగపక్షిణః। గత్వా ముహూర్తమధ్వానం భరద్వాజముపాగతమ్॥౯॥తత
స్త్వాశ్రమమాసాద్య మునేర్దర్శనకాంక్షిణౌ। సీతయానుగతౌ వీరౌ దూరాదేవావతస్థతుః॥౧౦॥స ప్రవిశ్య మహాత్మాన
మృషిం శిష్యగణైర్వృతమ్। సంశితవ్రతమేకాగ్రం తపసా లబ్ధచక్షుషమ్॥౧౧॥హుతాగ్నిహోత్రం దృష్ట్వైవ మహా
భాగం కృతాంజలిః। రామస్సౌమిత్రిణా సార్ధం సీతయా చాభ్యవాదయత్॥౧౨॥న్యవేదయత చాత్మానం తస్మై లక్ష్మణపూ
ర్వజః। పుత్రౌ దశరథస్యావాం భగవన్రామలక్ష్మణౌ॥౧౩॥భార్యా మమేయం వైదేహీ కల్యాణీ జనకాత్మజా। మాం చా
నుయాతా విజనం తపోవనమనిందితా॥౧౪॥పిత్రా ప్రవ్రాజ్యమానం మాం సౌమిత్రిరనుజః ప్రియః। అయమన్వగమద్భ్రా
తా వనమేవ దృఢవ్రతః॥౧౫॥పిత్రా నియుక్తా భగవన్ప్రవేక్ష్యామస్తపోవనమ్। ధర్మమేవ చరిష్యామస్తత్ర మూలఫలాశ
నాః॥౧౬॥తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా రాజపుత్రస్య ధీమతః। ఉపానయత ధర్మాత్మా గామర్ఘ్యముదకం తతః॥౧౭॥నానావిధా
నన్నరసాన్వన్యమూలఫలాశ్రయాన్। తేభ్యో దదౌ తప్తతపా వాసం చైవాభ్యకల్పయత్॥౧౮॥మృగపక్షిభిరాసీనో
మునిభిశ్చ సమంతతః। రామమాగతమభ్యర్చ్య స్వాగతేనాహ తం మునిః॥౧౯॥ప్రతిగృహ్య చ తామర్చాముపవిష్టం స రా
ఘవమ్। భరద్వాజోబ్రవీద్వాక్యం ధర్మయుక్తమిదం తదా॥౨౦॥చిరస్య ఖలు కాకుత్స్థ పశ్యామి త్వామిహాగతమ్। శ్రు
తం తవ మయా చేదం వివాసనమకారణమ్॥౨౧॥అవకాశో వివిక్తోయం మహానద్యోస్సమాగమే। పుణ్యశ్చ రమణీయశ్చ వస
త్విహ భవాన్సుఖమ్॥౨౨॥ఏవముక్తస్తు వచనం భరద్వాజేన రాఘవః। ప్రత్యువాచ శుభం వాక్యం రామస్సర్వహితే రతః॥
౨౩॥భగవన్నిత ఆసన్నః పౌరజానపదో జనః। సుదర్శనం తు మాం ప్రేక్ష్య మన్యేహమిమమాశ్రమమ్॥౨౪॥ఆగమిష్యతి వై
దేహీం మాం చాపి ప్రేక్షకో జనః। అనేన కారణేనాహమిహ వాసం న రోచయే॥౨౫॥ఏకాంతే పశ్య భగవన్నాశ్రమస్థానము
త్తమమ్। రమేత యత్ర వైదేహీ సుఖార్హా జనకాత్మజా॥ ౨౬ ॥ఏతచ్ఛ్రుత్వా శుభం వాక్యం భరద్వాజో మహామునిః। రా
ఘవస్య తతో వాక్యమర్థగ్రాహకమబ్రవీత్॥౨౭॥దశక్రోశ ఇతస్తాత గిరిర్యత్ర నివత్స్యసి। మహర్షిసేవితః పుణ్యస్సర్వత
స్సుఖదర్శనః॥౨౮॥గోలాంగూలానుచరితో వానరర్క్షనిషేవితః। చిత్రకూట ఇతి ఖ్యాతో గంధమాదనసన్నిభః॥౨౯॥యావ
తా చిత్రకూటస్య నరశ్శృంగాణ్యవేక్షతే। కల్యాణాని సమాధత్తే న పాపే కురుతే మనః॥ ౩౦ ॥ ఋషయస్తత్ర బహవో వి
హృత్య శరదాం శతమ్। తపసా దివమారూఢాః కపాలశిరసా సహ॥౩౧॥ప్రవివిక్తమహం మన్యే తం వాసం భవతస్సుఖమ్।

ఇహావా వనవాసాయవస రామమయాసహ||౩౨||సరామంసర్వకామైస్తంభరద్వాజః ప్రియాతిథిమ్।సభార్యంసహచ
భ్రాత్రా ప్రతిజగ్రాహధర్మవిత్||౩౩||తస్యప్రయాగే రామస్యతంమహర్షిముపేయుషః। ప్రపన్నారజనీపుణ్యాచి
త్రాఃకథయతఃకథాః||౩౪||సీతాతృతీయఃకాకుత్స్థఃపరిశ్రాంతస్సుఖోచితః। భరద్వాజాశ్రమేరమ్యేతాంరాత్రిమవ
సత్సుఖమ్||౩౫||ప్రభాతాయాంరజన్యాంతుభరద్వాజముపాగమత్। ఉవాచనరశార్దూలోమునింజ్వలితతేజసమ్||
౩౬||శర్వరీంభగవన్నద్యసత్యశీలతవాశ్రమే।ఉషితాఃస్మసుఖంగంతుమనుజానాతునోభవాన్||౩౭|| రాత్ర్యాంతుత
స్యాంవ్యుష్టాయాంభరద్వాజోబ్రవీదిదమ్।మధుమూలఫలోపేతంచిత్రకూటంవ్రజేతిచ||౩౮|| వాసమౌపయికంమన్యే
తవరామమహాబల।నానానగగణోపేతఃకిన్నరోరగసేవితః||౩౯||మయూరనాదాభిరుతోగజరాజనిషేవితః। గమ్యతాం
భవతాశైలశ్చిత్రకూటస్సవిశ్రుతః||౪౦|| పుణ్యశ్చరమణీయశ్చబహుమూలఫలాయుతః। తత్రకుంజరయూథానిమృగ
యూథానిచాభితః||౪౧||విచరంతివనాంతేస్మింస్తానిద్రక్ష్యసిరాఘవ। సరిత్ప్రస్రవణప్రస్థాన్దరీకందరనిర్ఝరాన్||
౪౨|| చరతస్సీతయాసార్ధంనందిష్యతిమనస్తవ।ప్రహృష్టకోయష్టికకోకిలస్వనైర్వినాదితంతంవసుధాధరంశివమ్।మృ
గైశ్చమత్తైర్బహుభిశ్చకుంజరైస్సురమ్యమాసాద్యసమావసాశ్రమమ్|| ఇత్యయోధ్యాకాండే-చతుఃపంచాశస్సర్గః
ఉషిత్వారజనీంతత్రరాజపుత్రావరిందమౌ। మహర్షిమభివాద్యాథజగ్మతుస్తంగిరింప్రతి||౧|| తేషాంచైవ
స్వస్త్యయనంమహర్షిస్సచకారహ।ప్రస్థితాంశ్చైవతాన్ప్రేక్ష్యపితాపుత్రానివాన్వగాత్||౨||తతఃప్రచక్రమేవ
క్తుంవచనంసమహామునిః।భరద్వాజోమహాతేజారామంసత్యపరాక్రమమ్||౩||గంగాయమునయోస్సంధిమాసాద్యమ
నుజర్షభౌ।కాళిందీమనుగచ్ఛేతాంనదీంపశ్చాన్ముఖాశ్రితామ్||౪||అథాసాద్యతుకాళిందీంశీఘ్రస్రోతసమాపగామ్। త
స్యాస్తీర్థంప్రచలితంపురాణంప్రేక్ష్యరాఘవౌ||౫||తత్రయూయంప్లవంకృత్వాతరతాంశుమతీంనదీమ్।తతోన్యగ్రో
ధమాసాద్యమహాంతంహరితచ్ఛదమ్||౬|| వివృద్ధంబహుభిర్వృక్షైశ్శ్యామంసిద్ధోపసేవితమ్। తస్మైసీతాంజలింకృత్వా
ప్రయుంజీతాశిషశ్శివాః||౭||సమాసాద్యచతంవృక్షంవసేద్వాతిక్రమేతవా। క్రోశమాత్రంతతోగత్వానీలంద్రక్ష్యథ
కాననమ్||౮|| పలాశబదరీమిశ్రంరమ్యంవంశైశ్చయామునైః। సపంథాశ్చిత్రకూటస్యగతస్సబహుశోమయా||౯||ర
మ్యోమార్దవయుక్తశ్చదావైశ్చైవవివర్జితః।ఇతిపంథానమావేద్యమహర్షిస్సన్న్యవర్తత||౧౦||అభివాద్యతథేత్యు
క్త్వారామేణవినివర్తితః।ఉపావృత్తేమునౌతస్మిన్రామోలక్ష్మణమబ్రవీత్||౧౧|| కృతపుణ్యాస్స్మసౌమిత్రేమునిర్యన్నో
నుకంపతే।ఇతితౌపురుషవ్యాఘ్రౌమంత్రయిత్వామనస్వినౌ||౧౨|| సీతామేవాగ్రతఃకృత్వాకాళిందీంజగ్మతుర్నదీమ్।
అథాసాద్యతుకాళిందీంశీఘ్రస్రోతోవహాంనదీమ్||౧౩|| చింతామాపేదిరేసర్వేనదీజలతితీర్షవః। తేకాష్ఠసంఘాటమ
థోచక్రతుస్సుమహాప్లవమ్||౧౪||శుష్కైర్వంశైస్సమాస్తీర్ణముశీరైశ్చసమావృతమ్।తతోవేతసశాఖాశ్చజంబూశా
ఖాశ్చవీర్యవాన్||౧౫||చకారలక్ష్మణశ్ఛిత్వాసీతాయాస్సుఖమాసనమ్।తత్రశ్రియమివాచింత్యాంరామోదాశరథిఃప్రి
యామ్||౧౬||ఈషత్సంలజ్జమానాంతామధ్యారోపయతప్లవమ్।పార్శ్వేచతత్రవైదేహ్యావసనేభూషణానిచ||౧౭|| ప్ల
వేకఠినకాజంచరామశ్చక్రేసహాయుధైః।ఆరోప్యప్రథమంసీతాంసంఘాటంప్రతిగృహ్యతౌ||౧౮|| తతఃప్రతేరతుర్యత్తౌ
వీరౌదశరథాత్మజౌ।కాళిందీమధ్యమాయాతాసీతాత్వేనామవందత||౧౯||స్వస్తిదేవితరామిత్వాంపారయేన్మేపతిర్వ్ర
తమ్। యక్ష్యేత్వాంగోసహస్రేణసురాఘటశతేనచ||౨౦||స్వస్తిప్రత్యాగతేరామేపురీమిక్ష్వాకుపాలితామ్। కాళిం
దీమథసీతాతుయాచమానాకృతాంజలిః||౨౧||తీరమేవాభిసంప్రాప్తాదక్షిణంవరవర్ణినీ।తతఃప్లవేనాంశుమతీంశీఘ్ర
గామూర్మిమాలినీమ్||౨౨||తీరజైర్బహుభిర్వృక్షైస్సంతేరుర్యమునాంనదీమ్। తేతీర్ణాః ప్లవముత్సృజ్యప్రస్థాయయము
నావనాత్||౨౩||శ్యామంన్యగ్రోధమాసేదుశ్శీతలంహరితచ్ఛదమ్।న్యగ్రోధంతముపాగమ్యవైదేహీవాక్యమబ్రవీత్
౨౪|| నమస్తేస్తుమహావృక్షపారయేన్మేపతిర్వ్రతమ్। కౌసల్యాంచైవపశ్యేయంసుమిత్రాంచయశస్వినీమ్||౨౫|| ఇతి
సీతాంజలింకృత్వాపర్యగచ్ఛద్వనస్పతిమ్।అవలోక్యతతస్సీతామాయాచంతీమనిందితామ్||౨౬|| దయితాంచవిధేయాం
చరామోలక్ష్మణమబ్రవీత్। సీతామాదాయగచ్ఛత్వమగ్రతోభరతాగ్రజ||౨౭||పృష్ఠతోహంగమిష్యామిసాయుధోద్వి
పదాంవర।యద్యత్ఫలంప్రార్థయతేపుష్పంవాజనకాత్మజా||౨౮|| తత్తత్ప్రదద్యావైదేహ్యాయత్రాస్యారమతేమ

నః। గచ్ఛతోస్తు తయోర్మధ్యే బభూవ జనకాత్మజా॥౨౯॥ మాతంగయోర్మధ్యగతా శుభా నాగవధూరివ। ఏకైకం పాదపం
గుల్మం లతాం వా పుష్పశాలినీమ్॥౩౦॥ అదృష్టపూర్వాం పశ్యంతీ రామం పప్రచ్ఛ సాబలా। రమణీయాన్ బహువిధాన్ పా
దపాన్ కుసుమోత్కటాన్॥౩౧॥ సీతావచనసంరబ్ధ ఆనయామాస లక్ష్మణః। విచిత్రవాలుకజలాం హంససారసనాదితా
మ్॥౩౨॥ రేమే జనకరాజస్య తదా ప్రేక్ష్య సుతా నదీమ్। క్రోశమాత్రం తతో గత్వా భ్రాతరౌ రామలక్ష్మణౌ॥౩౩॥ బహూ
న్మేధ్యాన్మృగాన్ హత్వా చేరతుర్యమునావనే। విహృత్య తే బర్హిణపూగనాదితే శుభే వనే వానరవారణాయుతే। సమం
నదీవప్రముపేత్య సమ్మతం నివాసమాజగ్మురదీనదర్శనాః॥౩౪॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే పంచపంచాశస్సర్గః॥***

అథ రాత్ర్యాం వ్యతీతాయామవసుప్తమనంతరమ్। ప్రబోధయామాస శనైర్లక్ష్మణం రఘునందనః॥౧॥ సౌమి
త్రే శృణు వన్యానాం వల్గు వ్యాహరతాం స్వనమ్। సంప్రతిష్ఠామహే కాలః ప్రస్థానస్య పరంతప॥౨॥ స సుప్తస్సమయే భ్రా
త్రా లక్ష్మణః ప్రతిబోధితః। జహౌ నిద్రాం చ తంద్రీం చ ప్రసక్తం చ పథి శ్రమమ్॥౩॥ తత ఉత్థాయ తే సర్వే స్పృష్ట్వా నద్యా
శ్శివం జలమ్। పంథానమృషిణోద్దిష్టం చిత్రకూటస్య తం యయుః॥౪॥ తతస్సంప్రస్థితః కాలే రామస్సౌమిత్రిణా సహ। సీతాం
కమలపత్రాక్షీమిదం వచనమబ్రవీత్॥౫॥ ఆదీప్తానివ వైదేహి సర్వతః పుష్పితాన్నగాన్। స్వైః పుష్పైః కింశుకాన్ పశ్య
మాలినశ్శిశిరాత్యయే॥౬॥ పశ్య భల్లాతకాన్ ఫుల్లాన్నరైరనుపసేవితాన్। ఫలపత్రైరవనతాన్నూనం శక్ష్యామి జీవితుమ్॥
౭॥ పశ్య ద్రోణప్రమాణాని లంబమానాని లక్ష్మణ। మధూని మధుకారీభిస్సంభృతాని నగే నగే॥౮॥ ఏష క్రోశతి నత్యూహ
స్తం శిఖీ ప్రతికూజతి। రమణీయే వనోద్దేశే పుష్పసంస్తరసంకటే॥౯॥ మాతంగయూథానుసృతం పక్షిసంఘానునాదితమ్।
చిత్రకూటమిమం పశ్య ప్రవృద్ధశిఖరం గిరిమ్॥౧౦॥ సమభూమితలే రమ్యే ద్రుమైర్బహుభిరావృతే। పుణ్యే రంస్యామహే తా
త చిత్రకూటస్య కాననే॥౧౧॥ తతస్తౌ పాదచారేణ గచ్ఛంతౌ సహ సీతయా। రమ్యమాసేదతుశ్శైలం చిత్రకూటం మనోర
మమ్॥౧౨॥ తం తు పర్వతమాసాద్య నానాపక్షిగణాయుతమ్। బహుమూలఫలం రమ్యం సంపన్నం సరసోదకమ్॥౧౩॥ మనో
జ్ఞోయం గిరిస్సౌమ్య నానాద్రుమలతాయుతః। బహుమూలఫలో రమ్యస్స్వాజీవః ప్రతిభాతి మే॥౧౪॥ మునయశ్చ మహాత్మా
నో వసంత్యస్మిన్ శిలోచ్చయే। అయం వాసో భవేత్తావదత్ర సౌమ్య రమేమహి॥౧౫॥ ఇతి సీతా చ రామశ్చ లక్ష్మణశ్చ కృ
తాంజలిః। అభిగమ్యాశ్రమం సర్వే వాల్మీకిమభివాదయన్॥౧౬॥ తాన్మహర్షిః ప్రముదితః పూజయామాస ధర్మవిత్। ఆ
స్యతామితి చోవాచ స్వాగతం తం నివేద్య చ॥౧౭॥ తతోబ్రవీన్మహాబాహుర్లక్ష్మణం లక్ష్మణాగ్రజః। సన్నివేశ్య యథాన్యా
యమాత్మానమృషయే ప్రభుః॥౧౮॥ లక్ష్మణానయ దారూణి దృఢాని చ వరాణి చ। కురుష్వావసథం సౌమ్య వాసే మేభిరతం మ
నః॥౧౯॥ తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా సౌమిత్రిర్వివిధాన్ ద్రుమాన్। ఆజహార తతశ్చక్రే పర్ణశాలామరిందమః॥౨౦॥ తాం
నిష్ఠితాం బద్ధకటాం దృష్ట్వా రామస్సుదర్శనామ్। శుశ్రూషమాణమేకాగ్రమిదం వచనమబ్రవీత్॥౨౧॥ ఐణేయం మాంస
మాహృత్య శాలాం యక్ష్యామహే వయమ్। కర్తవ్యం వాస్తుశమనం సౌమిత్రే చిరజీవిభిః॥౨౨॥ మృగం హత్వానయ క్షిప్రం
లక్ష్మణేహ శుభేక్షణ। కర్తవ్యశ్శాస్త్రదృష్టో హి విధిర్ధర్మమనుస్మర॥౨౩॥ భ్రాతుర్వచనమాజ్ఞాయ లక్ష్మణః పరవీరహా।
చకార చ యథోక్తం స తం రామః పునరబ్రవీత్॥౨౪॥ ఐణేయం శ్రపయస్వైతచ్ఛాలాం యక్ష్యామహే వయమ్। త్వర సౌ
మ్యముహూర్తోయం ధ్రువశ్చ దివసోప్యయమ్॥౨౫॥ స లక్ష్మణః కృష్ణమృగం హత్వా మేధ్యం ప్రతాపవాన్। అథ చిక్షేప సౌ
మిత్రిస్సమిద్ధే జాతవేదసి॥౨౬॥ తం తు పక్వం సమాజ్ఞాయ నిష్టప్తం ఛిన్నశోణితమ్। లక్ష్మణః పురుషవ్యాఘ్రమథ రాఘవమ
బ్రవీత్॥౨౭॥ అయం కృష్ణస్సమాప్తాంగశ్శ్రితః కృష్ణమృగో యథా। దేవతా దేవసంకాశ యజస్వ కుశలో హ్యసి॥౨౮॥
రామస్స్నాత్వా తు నియతో గుణవాన్ జప్యకోవిదః। సంగ్రహేణాకరోత్సర్వాన్మంత్రాన్ సత్రావసానికాన్॥౨౯॥
ఇష్ట్వా దేవగణాన్ సర్వాన్ వివేశావసథం శుచిః। బభూవ చ మనోహ్లాదో రామస్యామితతేజసః॥౩౦॥ వైశ్వదేవబలిం కృ
త్వా రౌద్రం వైష్ణవమేవ చ। వాస్తుసంశమనీయాని మంగళాని ప్రవర్తయన్॥౩౧॥ జపం చ న్యాయతః కృత్వా స్నాత్వా
నద్యాం యథావిధి। పాపసంశమనం రామశ్చకార బలిముత్తమమ్॥౩౨॥ వేదిస్థలవిధానాని చైత్యాన్యాయతనాని చ। ఆశ్ర
మస్యానురూపాణి స్థాపయామాస రాఘవః॥౩౩॥ వన్యైర్మాల్యైః ఫలైర్మూలైః పక్వైర్మాంసైర్యథావిధి। అద్భిర్జపైశ్చ
వేదోక్తైర్దర్భైశ్చ ససమిత్కుశైః॥౩౪॥ తౌ తర్పయిత్వా భూతాని రాఘవౌ సహ సీతయా। తదా వివిశతుశ్శాలాం సుశు

...ఖాం శుభలక్షణౌ ॥౩౫॥ తాం వృక్షపర్ణచ్ఛదనాం మనోజ్ఞాం యథాప్రదేశం సుకృతాం నివాతామ్। వాసాయ సర్వే వివిశుస్సమేతాస్సభాం యథా దేవగణాస్సుధర్మామ్॥ ౩౬ ॥ అనేకనానామృగపక్షిసంకులే విచిత్రపుష్పస్తబకైర్ద్రుమైర్యుతే। వనోత్తమే వ్యాళమృగానునాదితే తదా విజహ్రుస్సుసుఖం జితేంద్రియాః॥౩౭॥ సురమ్యమాసాద్య తు చిత్రకూటం నదీం చ తాం మాల్యవతీం సుతీర్థామ్। ననంద హృష్టో మృగపక్షిజుష్టాం జహౌ చ దుఃఖం పురవిప్రవాసాత్ ॥ ౩౮॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే - షట్పంచాశస్సర్గః. **

కథయిత్వా దుఃఖార్తస్సుమంత్రేణ చిరం సహ। రామే దక్షిణకూలస్థే జగామ స్వగృహం గుహః॥౧॥ భరద్వాజాభిగమనం ప్రయాగే చ సభాజనమ్। ఆగిరేర్గమనం తేషాం తత్రస్థైరుపలక్షితమ్॥౨॥ అనుజ్ఞాతస్సుమంత్రోథ యోజయిత్వా హయోత్తమాన్। అయోధ్యామేవ నగరీం ప్రయయౌ గాఢదుర్మనాః॥౩॥ స వనాని సుగంధీని సరితశ్చ సరాంసి చ। పశ్యన్నతియయౌ శీఘ్రం గ్రామాంశ్చ నగరాణి చ॥౪॥ తతస్సాయాహ్నసమయే తృతీయేహని సారథిః। అయోధ్యాం సమనుప్రాప్య నిరానందాం దదర్శ హ॥౫॥ స శూన్యామివ నిశ్శబ్దాం దృష్ట్వా పరమదుర్మనాః। సుమంత్రశ్చింతయామాస శోకవేగసమాహతః॥౬॥ కచ్చిన్న సగజా సాశ్వా సజనా సజనాధిపా। రామసంతాపదుఃఖేన దగ్ధా శోకాగ్నినా పురీ ॥ ౭ ॥ ఇతి చింతాపరస్సూతో వాజిభిశ్శీఘ్రపాతిభిః। నగరద్వారమాసాద్య త్వరితః ప్రవివేశ హ॥౮॥ సుమంత్రమభియాంతం చ శతశోథ సహస్రశః। క్వ రామ ఇతి పృచ్ఛంతస్సూతమభ్యద్రవన్నరాః॥౯॥ తేషాం శశంస గంగాయామహమాపృచ్ఛ్య రాఘవమ్। అనుజ్ఞాతో నివృత్తోస్మి ధార్మికేణ మహాత్మనా॥౧౦॥ తే తీర్ణా ఇతి విజ్ఞాయ బాష్పపూర్ణముఖా జనాః। అహో ధిగితి నిశ్శ్వస్య హా రామేతి చ చుక్రుశుః॥౧౧॥ శుశ్రావ చ వచస్తేషాం బృందం బృందం చ తిష్ఠతామ్। హతాస్స్మ ఖలు యే నేహ పశ్యామ ఇతి రాఘవమ్ ॥౧౨॥ దానయజ్ఞవివాహేషు సమాజేషు మహత్సు చ। న ద్రక్ష్యామః పునర్జాతు ధార్మికం రామమంతరా ॥ ౧౩॥ కిం సమర్థం జనస్యాస్య కిం ప్రియం కిం సుఖావహమ్। ఇతి రామేణ నగరం పితృవత్పరిపాలితమ్॥ ౧౪ ॥ వాతాయనగతానాం చ స్త్రీణామన్వంతరాపణమ్। రామశోకాభితప్తానాం శుశ్రావ పరిదేవనమ్॥౧౫॥ స రాజమార్గమధ్యేన సుమంత్రః పిహితాననః। యత్ర రాజా దశరథస్తదేవోపయయౌ గృహమ్॥౧౬॥ సోవతీర్య రథాచ్ఛీఘ్రం రాజవేశ్మ ప్రవిశ్య చ। కక్ష్యాస్సప్తాభిచక్రామ మహాజనసమాకులాః॥ ౧౭ ॥ హర్మ్యైర్విమానైః ప్రాసాదైరవేక్ష్యాథ సమాగతమ్। హాహాకారకృతా నార్యో రామదర్శనకర్శితాః॥౧౮ ॥ ఆయతైర్విమలైర్నేత్రైరశ్రువేగపరిప్లుతైః। అన్యోన్యమభివీక్షంతే వ్యక్తమార్తతరాః స్త్రియః॥ ౧౯ ॥ తతో దశరథస్త్రీణాం ప్రాసాదేభ్యస్తతస్తతః। రామశోకాభితప్తానాం మందం శుశ్రావ జల్పితమ్॥౨౦॥ సహ రామేణ నిర్యాతో వినా రామమిహాగతః। సూతః కిం నామ కౌసల్యాం శోచంతీం ప్రతివక్ష్యతి॥౨౧ ॥ యథా చ మన్యే దుర్జీవమేవం న సుకరం ధ్రువమ్। ఆచ్ఛిద్య పుత్రే నిర్యాతే కౌసల్యా యత్ర జీవతి॥౨౨॥ సత్యరూపం తు తద్వాక్యం రాజ్ఞః స్త్రీణాం నిశామయన్। ప్రదీప్తమివ శోకేన వివేశ సహసా గృహమ్॥౨౩॥ స ప్రవిశ్యాష్టమీం కక్ష్యాం రాజానం దీనమాతురమ్। పుత్రశోకపరిద్యూనమపశ్యత్పాండరే గృహే॥౨౪ ॥ అభిగమ్య తమాసీనం నరేంద్రమభివాద్య చ। సుమంత్రో రామవచనం యథోక్తం ప్రత్యవేదయత్ ॥౨౫ ॥ స తూష్ణీమివ తచ్ఛ్రుత్వా రాజా విభ్రాంతచేతనః। మూర్ఛితో న్యపతద్భూమౌ రామశోకాభిపీడితః॥౨౬॥ తతోంతఃపురమావిద్ధం మూర్ఛితే పృథివీపతౌ। ఉద్ధృత్య బాహూ చుక్రోశ నృపతౌ పతితే క్షితౌ॥౨౭॥ సుమిత్రయా తు సహితా కౌసల్యా పతితం పతిమ్। ఉత్థాపయామాస తదా వచనం చేదమబ్రవీత్ ॥౨౮ ॥ ఇమం తస్య మహాభాగ దూతం దుష్కరకారిణః। వనవాసాదనుప్రాప్తం కస్మాన్న ప్రతిభాషసే॥౨౯॥ అద్యైవమనయం కృత్వా వ్యపత్రపసి రాఘవ। ఉత్తిష్ఠ సుకృతం తేస్తు శోకే న స్యాత్సహాయతా॥ ౩౦॥ దేవ యస్యా భయాద్రామం నానుపృచ్ఛసి సారథిమ్। నేహ తిష్ఠతి కైకేయీ విస్రబ్ధం ప్రతిభాష్యతామ్॥౩౧॥ సా తథోక్త్వా మహారాజం కౌసల్యా శోకలాలసా। ధరణ్యాం నిపపాతాశు బాష్పవిప్లుతభాషిణీ॥౩౨॥ ఏవం విలపతీం దృష్ట్వా కౌసల్యాం పతితాం భువి। పతిం చావేక్ష్య తాస్సర్వాస్సుస్వరం రురుదుః స్త్రియః॥౩౩॥ తతస్తమంతఃపురనాదముత్థితం సమీక్ష్య వృద్ధాస్తరుణాశ్చ మానవాః। స్త్రియశ్చ సర్వా రురుదుస్సమంతతః పురం తదాసీత్పునరేవ సంకులమ్॥౩౪॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే - సప్తపంచాశస్సర్గః ***

ప్రత్యాశ్వస్తో యదా రాజా మోహాత్ ప్రత్యాగతః పునః। అథాజుహావ తం సూతం రామవృత్తాంతకారణాత్ ॥౧

అథసూతో మహారాజంకృతాంజలిరుపస్థితః । రామమేవానుశోచంతం దుఃఖశోకసమన్వితమ్ ॥ ౨ ॥ వృద్ధం పరమసంతప్తం
నవగ్రహమివద్విపమ్ । వినిశ్వసంతం ధ్యాయంతం అస్వస్థమివకుంజరమ్ ॥ ౩ ॥ రాజాతురజసాసూతం ధ్వస్తాంగం సముపస్థిత
మ్ । అశ్రుపూర్ణముఖం దీనమువాచ పరమార్తవత్ ॥ ౪ ॥ క్వనువత్స్యతి ధర్మాత్మా వృక్షమూలముపాశ్రితః । సోత్యంతసు
ఖితస్సూతకిమశిష్యతి రాఘవః ॥ ౫ ॥ దుఃఖస్యానుచితో దుఃఖం సుమంత్ర శయనోచితః । భూమిపాలాత్మజో భూమౌ శేతే
కథమనాథవత్ ॥ ౬ ॥ యంయాంతమనుయాంతిస్మ పదాతిరథకుంజరాః । సవత్స్యతి కథం రామో విజనం వనమాశ్రితః ॥ ౭ ॥
వ్యాలైర్మృగైరాచరితం కృష్ణసర్పనిషేవితమ్ । కథం కుమారౌ వైదేహ్యా సార్ధం వనముపస్థితౌ ॥ ౮ ॥ సుకుమార్యా తప
స్విన్యా సుమంత్ర సహసీతయా । రాజపుత్రౌ కథం పాదైరవరుహ్య రథాద్గతౌ ॥ ౯ ॥ సిద్ధార్థః ఖలుసూత త్వం యేన దృష్టౌ
మమాత్మజౌ । వనాంతం ప్రవిశంతౌ తావశ్వినావివ మందరమ్ ॥ ౧౦ ॥ కిమువాచ వచో రామః కిమువాచ చ లక్ష్మణః । సుమం
త్ర వనమాసాద్య కిమువాచ చ మైథిలీ ॥ ౧౧ ॥ ఆసితం శయితం భుక్తం సూత రామస్య కీర్తయ । జీవిష్యామ్యహమేతేన య
యాతిరివ సాధుషు ॥ ౧౨ ॥ ఇతి సూతో నరేంద్రేణ చోదితస్సజ్జమానయా । ఉవాచ వాచా రాజానం స బాష్పపరిరబ్ధయా ॥ ౧౩ ॥
అబ్రవీన్మాం మహారాజ ధర్మమేవానుపాలయన్ । అంజలిం రాఘవః కృత్వా శిరసాభిప్రణమ్య చ ॥ ౧౪ ॥ సూత మద్వచనా
త్తస్య తాతస్య విదితాత్మనః । శిరసా వందనీయస్య వంద్యౌ పాదౌ మహాత్మనః ॥ ౧౫ ॥ సర్వమంతఃపురం వాచ్యం సూత మద్వ
చనాత్త్వయా । ఆరోగ్యమవిశేషేణ యథార్హం చాభివాదనమ్ ॥ ౧౬ ॥ మాతా చ మమ కౌసల్యా కుశలం చాభివాదనమ్ ।
అప్రమాదం చ వక్తవ్యా బ్రూయాశ్చైనామిదం వచః ॥ ౧౭ ॥ ధర్మనిత్యా యథాకాలమగ్న్యగారపరా భవ । దేవి దేవస్య
పాదౌ చ దేవవత్పరిపాలయ ॥ ౧౮ ॥ అభిమానం చ మానం చ త్యక్త్వా వర్తస్వ మాతృషు । అనురాజానమార్యాం చ కై కే
యీమంబ కారయ ॥ ౧౯ ॥ కుమారే భరతే వృత్తిర్వర్తితవ్యా చ రాజవత్ । అర్థజ్యేష్ఠా హి రాజానో రాజధర్మమనుస్మ
ర ॥ ౨౦ ॥ భరతః కుశలం వాచ్యో వాచ్యో మద్వచనేన చ । సర్వాస్వేవ యథాన్యాయం వృత్తిం వర్తస్వ మాతృషు ॥ ౨౧ ॥ వ
క్తవ్యశ్చ మహాబాహురిక్ష్వాకుకులనందనః । పితరం యౌవరాజ్యస్థో రాజ్యస్థమనుపాలయ ॥ ౨౨ ॥ అతిక్రాంతవయా రా
జా మా స్మైనం వ్యపరోరుధః । కుమారరాజ్యే జీవ త్వం తస్యైవాజ్ఞాప్రవర్తనాత్ ॥ ౨౩ ॥ అబ్రవీచ్చాపి మాం భూయో భృశ
మశ్రూణి వర్తయన్ । మాతేవ మమ మాతా తే ద్రష్టవ్యా పుత్రగర్ధినీ ॥ ౨౪ ॥ ఇత్యేవం మాం మహారాజ బ్రువన్నేవ మ
హాయశాః । రామో రాజీవతామ్రాక్షో భృశమశ్రూణ్యవర్తయత్ ॥ ౨౫ ॥ లక్ష్మణస్తు సుసంక్రుద్ధో నిశ్వసన్ వాక్యమ
బ్రవీత్ । కేనాయమపరాధేన రాజపుత్రో వివాసితః ॥ ౨౬ ॥ రాజ్ఞా తు ఖలు కైకేయ్యా లఘు త్వాశ్రిత్య శాసనమ్ । కృతం
కార్యమకార్యం వా వయం యేనాభిపీడితాః ॥ ౨౭ ॥ యది ప్రవ్రాజితో రామో లోభకారణకారితమ్ । వరదాననిమిత్తం వా
సర్వథా దుష్కృతం కృతమ్ ॥ ౨౮ ॥ ఇదం తావద్యథాకామమీశ్వరస్య కృతే కృతమ్ । రామస్య తు పరిత్యాగే న హేతుముప
లక్షయే ॥ ౨౯ ॥ అసమీక్ష్య సమారబ్ధం విరుద్ధం బుద్ధిలాఘవాత్ । జనయిష్యతి సంక్రోశం రాఘవస్య వివాసనమ్ ॥ ౩౦ ॥ అహం
తావన్మహారాజే పితృత్వం నోపలక్షయే । భ్రాతా భర్తా చ బంధుశ్చ పితా చ మమ రాఘవః ॥ ౩౧ ॥ సర్వలోకప్రియం
త్యక్త్వా సర్వలోకహితే రతమ్ । సర్వలోకోఽనురజ్యేత కథం త్వానేన కర్మణా ॥ ౩౨ ॥ సర్వప్రజాభిరామం హి రామం ప్ర
వ్రాజ్య ధార్మికమ్ । సర్వలోకం విరుధ్యేమం కథం రాజా భవిష్యసి ॥ ౩౩ ॥ జానకీ చ మహారాజ నిశ్వసంతీ తపస్వినీ । భూతో
పహతచిత్తేవ విష్ఠితా విస్మృతా స్మితా ॥ ౩౪ ॥ అదృష్టపూర్వవ్యసనా రాజపుత్రీ యశస్వినీ । తేన దుఃఖేన రుదతీ నైవ మాం కిం
చిదబ్రవీత్ ॥ ౩౫ ॥ ఉదీక్షమాణా భర్తారం ముఖేన పరిశుష్యతా । ముమోచ సహసా బాష్పం మాం ప్రయాంతముదీక్ష్య
సా ॥ ౩౬ ॥ తథైవ రామోఽశ్రుముఖః కృతాంజలిః స్థితోఽభవల్లక్ష్మణబాహుపాలితః । తథైవ సీతా రుదతీ తపస్వినీ నిరీక్షతే రా
జరథం తథైవ మామ్ ॥ ౩౭ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే - అష్టపంచాశస్సర్గః. ****************************

ఇతి బ్రువంతం తం సూతం సుమంత్రం మంత్రిసత్తమమ్ । బ్రూహి శేషం పునరితి రాజా వచనమబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ తస్య త
ద్వచనం శ్రుత్వా సుమంత్రో బాష్పవిక్లబః । కథయామాస భూయోఽపి రామసందేశవిస్తరమ్ ॥ ౨ ॥ జటాః కృత్వా మహా
రాజ చీరవల్కలధారిణౌ । గంగాముత్తీర్య తౌ వీరౌ ప్రయాగాభిముఖౌ గతౌ ॥ ౩ ॥ అగ్రతో లక్ష్మణో యాతః పాలయన్ ర
ఘునందనమ్ । తాంస్తథా గచ్ఛతో దృష్ట్వా నివృత్తోఽస్మ్యవశస్తదా ॥ ౪ ॥ మమ త్వశ్వా నివృత్తస్య న ప్రావర్తంత వర్త్మని । ఉ

ష్ణమశ్రు ప్రముంచంతో రామే సంప్రస్థితే వనమ్॥౫॥ ఉభాభ్యాం రాజపుత్రాభ్యామథకృత్వాహమంజలిమ్। ప్రస్థితో ర
థమాస్థాయ తద్దుఃఖమపి ధారయన్॥౬॥ గుహేన సార్ధం తత్రైవ స్థితోఽస్మి దివసాన్బహూన్। ఆశయా యది మాం రామః
పునశ్శబ్దాపయేదితి॥౭॥ విషయే తే మహారాజ రామవ్యసనకర్శితాః। అపి వృక్షాః పరిమ్లానాస్సపుష్పాంకురకోరకాః॥౮॥ ఉ
పతప్తోదకానద్యః పల్వలాని సరాంసి చ। పరిశుష్కపలాశాని వనాన్యుపవనాని చ॥౯॥ న చ సర్పంతి సత్త్వాని వ్యాళా న ప్రచ
రంతి చ। రామశోకాభిభూతం తన్నిష్కూజమభవద్వనమ్॥౧౦॥ లీనపుష్కరపత్రాశ్చ నరేంద్ర కలుషోదకాః। సంతప్తప
ద్మాః పద్మిన్యో లీనమీనవిహంగమాః॥౧౧॥ జలజాని చ పుష్పాణి మాల్యాని స్థలజాని చ। నాద్య భాంత్యల్పగంధీని ఫలాని చ య
థాపురమ్॥౧౨॥ అత్రోద్యానాని శూన్యాని ప్రలీనవిహగాని చ। న చాభిరామానారామాన్పశ్యామి మనుజర్షభ॥౧౩॥
ప్రవిశంతమయోధ్యాం మాం న కశ్చిదభినందతి। నరా రామమపశ్యంతో నిశ్వసంతి ముహుర్ముహుః॥౧౪॥ దేవరాజరథం దృ
ష్ట్వా వినా రామమిహాగతమ్। దుఃఖాదశ్రుముఖస్సర్వో రాజమార్గగతో జనః॥౧౫॥ హర్మ్యైర్విమానైః ప్రాసాదైరవే
క్ష్య రథమాగతమ్। హాహాకారకృతా నార్యో రామాదర్శనకర్శితాః॥౧౬॥ ఆయతైర్విమలైర్నేత్రైరశ్రువేగపరిప్లుతైః।
అన్యోన్యమభివీక్షంతే వ్యక్తమార్తతరాః స్త్రియః॥౧౭॥ నామిత్రాణాం న మిత్రాణాముదాసీనజనస్య చ। అహమా
ర్తతయా కించిద్విశేషం నోపలక్షయే॥౧౮॥ అప్రహృష్టమనుష్యా చ దీననాగతురంగమా। ఆర్తస్వరపరిమ్లానా వినిశ్వసి
తనిస్వనా॥౧౯॥ నిరానందా మహారాజ రామప్రవ్రాజనాతురా। కౌసల్యా పుత్రహీనేవ హ్యయోధ్యా ప్రతిభాతి మా॥
౨౦॥ సూతస్య వచనం శ్రుత్వా వాచా పరమదీనయా। బాష్పోపహతయా రాజా తం సూతమిదమబ్రవీత్॥౨౧॥ కైకేయ్యా
వినియుక్తేన పాపాభిజనభావయా। మయా న మంత్రకుశలైర్వృద్ధైస్సహ సమర్థితమ్॥౨౨॥ న సుహృద్భిర్న చామాత్యై
ర్మంత్రయిత్వా న నైగమైః। మయాయమర్థస్సంమోహాత్ స్త్రీహేతోస్సహసా కృతః॥౨౩॥ భవితవ్యతయా నూనమి
దం వా వ్యసనం మహత్। కులస్యాస్య వినాశాయ ప్రాప్తం సూత యదృచ్ఛయా॥౨౪॥ సూత యద్యస్తి తే కించిన్మయాపి సు
కృతం కృతమ్। త్వం ప్రాపయాశు మాం రామం ప్రాణాస్సంత్వరయంతి మామ్॥౨౫॥ యద్యద్యాపి మమైవాజ్ఞా నివర్త
యతు రాఘవమ్। న శక్ష్యామి వినా రామం ముహూర్తమపి జీవితుమ్॥౨౬॥ అథవాపి మహాబాహుర్గతో దూరం భవిష్యతి।
మామేవ రథమారోప్య శీఘ్రం రామాయ దర్శయ॥౨౭॥ వృత్తదంష్ట్రో మహేష్వాసః క్వాసౌ లక్ష్మణపూర్వజః। యది జీ
వామి సాధ్వేనం పశ్యేయం సీతయా సహ॥౨౮॥ లోహితాక్షం మహాబాహుమాముక్తమణికుండలమ్। రామం యది న పశ్యే
యం గమిష్యామి యమక్షయమ్॥౨౯॥ అతో ను కిం దుఃఖతరం సోఽహమిక్ష్వాకునందనమ్। ఇమామవస్థామాపన్నో నేహ పశ్యా
మి రాఘవమ్॥౩౦॥ హా రామ రామానుజ హా హా వైదేహి తపస్విని। న మాం జానీత దుఃఖేన మ్రియమాణమనాథవత్॥౩౧॥
స తేన రాజా దుఃఖేన భృశమర్పితచేతనః। అవగాఢస్సుదుష్పారం శోకసాగరమబ్రవీత్॥౩౨॥ రామశోకమహావేగస్సీతా
విరహపారగః। శ్వసితోర్మిమహావర్తో బాష్పఫేనజలావిలః॥౩౩॥ బాహువిక్షేపమీనౌఘో విక్రందితమహాస్వనః।
ప్రకీర్ణకేశశైవాలః కైకేయీబడబాముఖః॥౩౪॥ మమాశ్రువేగప్రభవః కుబ్జావాక్యమహాగ్రహః। వరవేలో నృశంసా
యా రామప్రవ్రాజనాయతః॥౩౫॥ యస్మిన్బత నిమగ్నోఽహం కౌసల్యే రాఘవం వినా। దుస్తరో జీవతా దేవి మయాయం
శోకసాగరః॥౩౬॥ అశోభనం యోఽహమిహాద్య రాఘవం దిదృక్షమాణో న లభే సలక్ష్మణమ్। ఇతీవ రాజా విలపన్మహాయశాః
పపాత తూర్ణం శయనే స మూర్ఛితః॥౩౭॥ ఇతి విలపతి పార్థివే ప్రణష్టే కరుణతరం ద్విగుణం చ రామహేతోః। వచన
మనునిశమ్య తస్య దేవీ భయమగమత్పునరేవ రామమాతా॥౩౮॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే - ఏకోనషష్టితమస్సర్గః॥
తతో భూతోపసృష్టేవ వేపమానా పునఃపునః। ధరణ్యాం గతసత్త్వేవ కౌసల్యా సూతమబ్రవీత్॥౧॥ నయ మాం య
త్ర కాకుత్స్థస్సీతా యత్ర చ లక్ష్మణః। తాన్వినా క్షణమప్యత్ర జీవితుం చాపి నోత్సహే॥౨॥ యోజయస్వ రథం శీఘ్రం
దండకాన్నయ మామపి। అథ తాన్నానుగచ్ఛామి గమిష్యామి యమక్షయమ్॥౩॥ బాష్పవేగోపహతయా స వాచా సజ్జమా
నయా। ఇదమాశ్వాసయన్దేవీం సూతః ప్రాంజలిరబ్రవీత్॥౪॥ త్యజ శోకం చ మోహం చ సంభ్రమం దుఃఖజం తథా। వ్య
వధూయ చ సంతాపం వనే వత్స్యతి రాఘవః॥౫॥ లక్ష్మణశ్చాపి రామస్య పాదౌ పరిచరన్వనే। ఆరాధయతి ధర్మజ్ఞః పరలోకం
జితేంద్రియః॥౬॥ విజనేపి వనే సీతా వాసం ప్రాప్య గృహేష్వివ। విస్రంభం లభతేఽభీతా రామే సన్న్యస్తమానసా॥౭॥

నాస్యా దైన్యం కృతం కించిత్సుసూక్ష్మమపి లక్షయే। ఉచితేవ ప్రవాసానాం వైదేహీ ప్రతిభాతి మా ॥౮॥ నగరోపవనం గత్వా
యథా స్మ రమతే పురా। తథైవ రమతే సీతా నిర్జనేషు వనేష్వపి ॥౯॥ బాలేవ రమతే సీతా బాలచంద్రనిభాననా। రామా
రామే హ్యదీనాత్మా విజనేపి వనే సతీ ॥౧౦॥ తద్గతం హృదయం హ్యస్యాస్తదధీనం చ జీవితమ్। అయోధ్యాపి భవేత్తస్యా రా
మహీనా తథా వనమ్ ॥౧౧॥ పథి పృచ్ఛతి వైదేహీ గ్రామాంశ్చ నగరాణి చ। గతిం దృష్ట్వా నదీనాం చ పాదపాన్ వివిధానపి ॥
౧౨॥ రామం వా లక్ష్మణం వాపి పృష్ట్వా జానాతి జానకీ। అయోధ్యా క్రోశమాత్రే తు విహారమివ సంశ్రితా ॥౧౩॥ ఇదమేవ
స్మరామ్యస్యాః సహసైవోపజల్పితమ్। కైకేయీసంశ్రితం వాక్యం నేదానీం ప్రతిభాతి మా ॥౧౪॥ ధ్వంసయిత్వా తు త
ద్వాక్యం ప్రమాదాత్పర్యుపస్థితమ్। హ్లాదనం వచనం సూతో దేవ్యా మధురమబ్రవీత్ ॥౧౫॥ అధ్వనా వాతవేగేన సంభ్రమే
ణాతపేన చ। న విగచ్ఛతి వైదేహ్యాశ్చంద్రాంశుసదృశీ ప్రభా ॥౧౬॥ సదృశం శతపత్రస్య పూర్ణచంద్రోపమప్రభమ్।
వదనం తద్వదాన్యాయా వైదేహ్యా న వికంపతే ॥౧౭॥ అలక్తరసరక్తాభావలక్తరసవర్జితౌ। అద్యాపి చరణౌ తస్యాః పద్మ
కోశసమప్రభౌ ॥౧౮॥ నూపురోత్కృష్టహేలేవ ఖేలం గచ్ఛతి భామినీ। ఇదానీమపి వైదేహీ తద్రాగాన్న్యస్తభూషణా ॥
౧౯॥ గజం వా వీక్ష్య సింహం వా వ్యాఘ్రం వా వనమాశ్రితా। నాహారయతి సంత్రాసం బాహూ రామస్య సంశ్రితా ॥౨౦॥
న శోచ్యాస్తే న చాత్మానః శోచ్యో నాపి జనాధిపః। ఇదం హి చరితం లోకే ప్రతిష్ఠాస్యతి శాశ్వతమ్ ॥౨౧॥ విధూయ శోకం పరి
హృష్టమానసా మహర్షియాతే పథి సువ్యవస్థితాః। వనే రతా వన్యఫలాశనాః పితుః శుభాం ప్రతిజ్ఞాం పరిపాలయంతి తే ॥
౨౨॥ తథాపి సూతేన సుయుక్తవాదినా నివార్యమాణా సుతశోకకర్శితా। న చైవ దేవీ విరరామ కూజితాత్ప్రియేతి పుత్రేతి
చ రాఘవేతి చ ॥౨౩॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే - షష్టితమస్సర్గః. *****************************

వనం గతే ధర్మపరే రామే రమయతాం వరే। కౌసల్యా రుదతీ స్వార్తా భర్తారమిదమబ్రవీత్ ॥౧॥ యద్యపి త్రి
షు లోకేషు ప్రథితం తే మహద్యశః। సానుక్రోశో వదాన్యశ్చ ప్రియవాదీ చ రాఘవః ॥౨॥ కథం నరవరశ్రేష్ఠ పుత్రౌ తౌ సహ
సీతయా। దుఃఖితౌ సుఖసంవృద్ధౌ వనే దుఃఖం సహిష్యతః ॥౩॥ సా నూనం తరుణీ శ్యామా సుకుమారీ సుఖోచితా। కథముష్ణం
చ శీతం చ మైథిలీ ప్రసహిష్యతే ॥౪॥ భుక్త్వాశనం విశాలాక్షీ సూపదంశాన్వితం శుభమ్। వన్యం నైవారమాహారం కథం సీతో
పభోక్ష్యతే ॥౫॥ గీతవాదిత్రనిర్ఘోషం శ్రుత్వా శుభమనిందితా। కథం క్రవ్యాదసింహానాం శబ్దం శ్రోష్యత్యశోభనమ్ ॥౬॥
మహేంద్రధ్వజసంకాశః క్వ ను శేతే మహాభుజః। భుజం పరిఘసంకాశముపధాయ మహాబలః ॥౭॥ పద్మవర్ణం సుకేశాంతం
పద్మనిశ్వాసముత్తమమ్। కదా ద్రక్ష్యామి రామస్య వదనం పుష్కరేక్షణమ్ ॥౮॥ వజ్రసారమయం నూనం హృదయం మే న
సంశయః। అపశ్యంత్యా న తం యద్వై ఫలతీదం సహస్రధా ॥౯॥ యత్త్వయా కరుణం కర్మ వ్యపోహ్య మమ బాంధవాః। నిర
స్తాః పరిధావంతి సుఖార్హాః కృపణా వనే ॥౧౦॥ యది పంచదశే వర్షే రాఘవః పునరేష్యతి। జహ్యాద్రాజ్యం చ కోశం చ భ
రతో నోపలక్ష్యతే ॥౧౧॥ భోజయంతి కిల శ్రాద్ధే కేచిత్స్వానేవ బాంధవాన్। తతః పశ్చాత్సమీక్షంతే కృతకార్యా ద్విజ
ర్షభాన్ ॥౧౨॥ తత్ర యే గుణవంతశ్చ విద్వాంసశ్చ ద్విజాతయః। న పశ్చాత్తేభిమన్యంతే సుధామపి సురోపమాః ॥౧౩॥ బ్రా
హ్మణేష్వపి తృప్తేషు పశ్చాద్భోక్తుం ద్విజర్షభాః। నాభ్యుపైతుమలం ప్రాజ్ఞాః శృంగచ్ఛేదమివర్షభాః ॥౧౪॥ ఏవం కనీ
యసా భ్రాత్రా భుక్తం రాజ్యం విశాంపతే। భ్రాతా జ్యేష్ఠో వరిష్ఠశ్చ కిమర్థం నావమన్యతే ॥౧౫॥ న పరేణాహృతం భక్ష్యం
వ్యాఘ్రః ఖాదితుమిచ్ఛతి। ఏవమేవ నరవ్యాఘ్రః పరలీఢం న మన్యతే ॥౧౬॥ హవిరాజ్యం పురోడాశాః కుశా యూపాశ్చ ఖాది
రాః। నైతాని యాతయామాని కుర్వంతి పునరధ్వరే ॥౧౭॥ తథా హ్యాత్తమిదం రాజ్యం హృతసారాం సురామివ। నాభిమం
తుమలం రామో నష్టసోమమివాధ్వరమ్ ॥౧౮॥ న చేమాం ధర్షణాం రామస్సంగచ్ఛేదిత్యమర్షణః। దారయేన్మందరమపి స
హి క్రుద్ధశ్శితైశ్శరైః ॥౧౯॥ త్వాం తు నోత్సహతే హంతుం మహాత్మా పితృగౌరవాత్। ససోమార్కగ్రహగణం నభస్తా
రావిచిత్రితమ్ ॥౨౦॥ పాతయేద్యో దివం క్రుద్ధస్స త్వాం న వ్యతివర్తతే। ప్రక్షోభయేద్వారయేద్వా మహీం శైలశతాచి
తామ్ ॥౨౧॥ నైవంవిధమసత్కారం రాఘవో మర్షయిష్యతి। బలవానివ శార్దూలో వాలధేరభిమర్శనమ్ ॥౨౨॥ నైతస్య స
హితా లోకా భయం కుర్యుర్మహామృధే। అధర్మం త్విహ ధర్మాత్మా లోకం ధర్మేణ యోజయేత్ ॥౨౩॥ నన్వసౌ కాంచనైర్బా
ణైర్మహావీర్యో మహాభుజః। యుగాంత ఇవ భూతాని సాగరానపి నిర్దహేత్ ॥౨౪॥ స తాదృశస్సింహబలో వృషభాక్షో న

ర్షభ। స్వయమేవ హతః పిత్రా జలజేనాత్మజో యథా ॥౨౫॥ ద్విజాతిచరితో ధర్మశ్శాస్త్రదృష్టస్సనాతనః । యది తే ధ
ర్మనిరతే త్వయా పుత్రే వివాసితే ॥౨౬॥ గతిరేకా పతిర్నార్యా ద్వితీయా గతిరాత్మజః । తృతీయా జ్ఞాతయో రాజంశ్చతుర్థీ
నేహ విద్యతే ॥౨౭॥ తత్ర త్వం చైవ మే నాస్తి రామశ్చ వనమాశ్రితః । న వనం గంతుమిచ్ఛామి సర్వథాభిహతా త్వయా ॥౨౮॥
హతం త్వయా రాజ్యమిదం సరాష్ట్రం హతస్తథాత్మా సహ మంత్రిభిశ్చ । హతా సపుత్రాస్మి హతాశ్చ పౌరాస్సుతశ్చ భా
ర్యా చ తవ ప్రహృష్టౌ ॥౨౯॥ ఇమాం గిరం దారుణశబ్దసంశ్రితాం నిశమ్య రాజాపి ముమోహ దుఃఖితః । తతస్స శోకం ప్రవివే
శ పార్థివస్స్వదుష్కృతం చాపి పునస్తదాస్మరత్ ॥౩౦॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే ఏకషష్టితమస్సర్గః ********
ఏవం తు క్రుద్ధయా రాజా రామమాత్రా సశోకయా । శ్రావితః పరుషం వాక్యం చింతయామాస దుఃఖితః ॥౧॥ చింత
యిత్వా స చ నృపో ముమోహ వ్యాకులేంద్రియః । అథ దీర్ఘేణ కాలేన సంజ్ఞామాప పరంతపః ॥౨॥ స సంజ్ఞాముపలభ్యైవ దీర్ఘ
ముష్ణం చ నిశ్వస్య । కౌసల్యాం పార్శ్వతో దృష్ట్వా పునశ్చింతాముపాగమత్ ॥౩॥ తస్య చింతయమానస్య ప్రత్యభాత్కర్మ
దుష్కృతమ్ । యదనేన కృతం పూర్వమజ్ఞానాచ్ఛబ్దవేధినా ॥౪॥ అమనాస్తేన శోకేన రామశోకేన చ ప్రభుః । ద్వాభ్యామపి
మహారాజశ్శోకాభ్యామన్వతప్యత ॥౫॥ దహ్యమానస్స శోకాభ్యాం కౌసల్యామాహ భూపతిః । వేపమానోంజలిం కృత్వా
ప్రసాదార్థమవాఙ్ముఖః ॥౬॥ ప్రసాదయే త్వాం కౌసల్యే రచితోయం మయాంజలిః । వత్సలా చానృశంసా చ త్వం హి నిత్యం
పరేష్వపి ॥౭॥ భర్తా తు ఖలు నారీణాం గుణవాన్నిర్గుణోపి వా । ధర్మం విమృశమానానాం ప్రత్యక్షం దేవి దైవతమ్ ॥౮॥ సా
త్వం ధర్మపరా నిత్యం దృష్టలోకపరావరా । నార్హసే విప్రియం వక్తుం దుఃఖితాపి సుదుఃఖితమ్ ॥౯॥ తద్వాక్యం కరుణం రా
జ్ఞశ్శ్రుత్వా దీనస్య భాషితమ్ । కౌసల్యా వ్యసృజద్బాష్పం ప్రణాళీవ నవోదకమ్ ॥౧౦॥ సా మూర్ధ్ని బద్ధ్వా రుదతీ రాజ్ఞః ప
ద్మమివాంజలిమ్ । సంభ్రమాదబ్రవీత్త్రస్తా త్వరమాణాక్షరం వచః ॥౧౧॥ ప్రసీద శిరసా యాచే భూమౌ నిపతితాస్మి తే ।
యాచితాస్మి హతా దేవ క్షంతవ్యాహం న హి త్వయా ॥౧౨॥ నైషా హి సా స్త్రీ భవతి శ్లాఘనీయేన ధీమతా । ఉభయోర్లో
కయోర్వీర పత్యా యా సంప్రసాద్యతే ॥౧౩॥ జానామి ధర్మం ధర్మజ్ఞ త్వాం జానే సత్యవాదినమ్ । పుత్రశోకార్తయా తత్తు
మయా కిమపి భాషితమ్ ॥౧౪॥ శోకో నాశయతే ధైర్యం శోకో నాశయతే శ్రుతమ్ । శోకో నాశయతే సర్వం నాస్తి శోకస
మో రిపుః ॥౧౫॥ శక్యమాపతితస్సోఢుం ప్రహారో రిపుహస్తతః । సోఢుమాపతితశ్శోకస్సుసూక్ష్మోపి న శక్యతే ॥౧౬॥ ధర్మజ్ఞా
శ్శ్రుతిమంతోపి ఛిన్నధర్మార్థసంశయాః । యతయో వీర ముహ్యంతి శోకసంమూఢచేతసః ॥౧౭॥ వనవాసాయ రామస్య
పంచరాత్రోద్య గణ్యతే । యశ్శోకహతహర్షాయాః పంచవర్షోపమో మమ ॥౧౮॥ తం హి చింతయమానాయాశ్శోకో
యం హృది వర్ధతే । నదీనామివ వేగేన సముద్రసలిలం మహత్ ॥౧౯॥ ఏవం హి కథయంత్యాస్తు కౌసల్యాయాశ్శుభం వచః ।
మందరశ్మిరభూత్సూర్యో రజనీ చాభ్యవర్తత ॥౨౦॥ తథా ప్రసాదితో వాక్యైర్దేవ్యా కౌసల్యయా నృపః । శోకేన చ సమా
క్రాంతో నిద్రాయా వశమేయివాన్ ॥౨౧॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే ద్విషష్టితమస్సర్గః ****************
ప్రతిబుద్ధో ముహూర్తేన శోకోపహతచేతనః । అథ రాజా దశరథస్స చింతామభ్యపద్యత ॥౧॥ రామలక్ష్మణయో
శ్చైవ వివాసాద్వాసవోపమమ్ । ఆవివేశోపసర్గస్తం తమస్సూర్యమివాసురమ్ ॥౨॥ సభార్యే నిర్గతే రామే కౌసల్యాం
కోసలేశ్వరః । వివక్షురసితాపాంగాం స్మృత్వా దుష్కృతమాత్మనః ॥౩॥ స రాజా రజనీం షష్ఠీం రామే ప్రవ్రాజితే వనమ్ ।
అర్ధరాత్రే దశరథస్సంస్మరన్ దుష్కృతం కృతమ్ ॥౪॥ స రాజా పుత్రశోకార్తః స్మృత్వా దుష్కృతమాత్మనః । కౌస
ల్యాం పుత్రశోకార్తామిదం వచనమబ్రవీత్ ॥౫॥ యదాచరతి కల్యాణి శుభం వా యది వాశుభమ్ । తదేవ లభతే భద్రే కర్తా
కర్మజమాత్మనః ॥౬॥ గురులాఘవమర్థానామారంభే కర్మణాం ఫలమ్ । దోషం వా యో న జానాతి స బాల ఇతి హోచ్య
తే ॥౭॥ కశ్చిదామ్రవణం ఛిత్వా పలాశాంశ్చ నిషించతి । పుష్పం దృష్ట్వా ఫలే గృధ్నుస్స శోచతి ఫలాగమే ॥౮॥ అవిజ్ఞాయ ఫలం
యో హి కర్మ త్వేవానుధావతి । స శోచేత్ఫలవేళాయాం యథా కింశుకసేచకః ॥౯॥ సోహమామ్రవణం ఛిత్వా పలాశాం
శ్చ న్యషేచయమ్ । రామం ఫలాగమే త్యక్త్వా పశ్చాచ్ఛోచామి దుర్మతిః ॥౧౦॥ లబ్ధశబ్దేన కౌసల్యే కుమారేణ ధనుష్మతా । కు
మారశ్శబ్దవేధీతి మయా పాపమిదం కృతమ్ ॥౧౧॥ తదిదం మేను సంప్రాప్తం దేవి దుఃఖం స్వయం కృతమ్ । సమ్మోహాదిహ బా
లేన యథా స్యాద్భక్షితం విషమ్ ॥౧౨॥ యథాన్యః పురుషః కశ్చిత్పలాశైర్మోహితో భవేత్ । ఏవం మయాప్యవిజ్ఞాతం శబ్దవే

ధ్యమయంఫలమ్॥౧౩॥ దేవ్యనూఢా త్వమభవో యువరాజో భవామ్యహమ్। తతః ప్రావృడనుప్రాప్తా మదకామవివర్ధి
నీ॥౧౪॥ ఉపాస్యహి రసాన్ భౌమాం స్తప్త్వా చ జగదంశుభిః। పరేతాచరితాం భీమాం రవిరావిశతే దిశమ్॥౧౫॥ ఉష్ణమంత
ర్దధే సద్యః స్నిగ్ధా దదృశిరే ఘనాః। తతో జహృషిరే సర్వే భేకసారంగబర్హిణః॥ ౧౬ ॥ క్లిన్నపక్షోత్తరాః స్నాతాః కృ
చ్ఛ్రాదివ పతత్రిణః। వృష్టివాతావధూతాగ్రాన్ పాదపానభిపేదిరే॥౧౭॥ పతితేనాంభసా చ్ఛన్నః పతమానేన చాసకృ
త్। ఆబభౌ మత్తసారంగ స్తోయరాశిరివాచలః॥౧౮॥ పాండరారుణవర్ణాని స్రోతాంసి విమలాన్యపి। సుస్రువుర్గిరిధాతు
భ్యస్సభస్మాని భుజంగవత్॥౧౯॥ ఆకులారుణతోయాని స్రోతాంసి విమలాన్యపి। ఉన్మార్గజలవాహీని బభూవుర్జలదాగ
మే॥౨౦॥ తస్మిన్నతిసుఖే కాలే ధనుష్మానిషుమాన్ రథీ। వ్యాయామకృతసంకల్పస్సరయూమన్వగాం నదీమ్॥౨౧॥ నిపానే
మహిషం రాత్రౌ గజం వాభ్యాగతం నదీమ్। అన్యం వా శ్వాపదం కంచిజ్జిఘాంసురజితేంద్రియః॥౨౨॥ తస్మిం స్తత్రాహమే
కాంతే రాత్రౌ వివృతకార్ముకః। తత్రాహం సంవృతం వన్యం హతవాం స్తీరమాగతమ్॥౨౩॥ అన్యం చాపి మృగం హింస్రం
శబ్దం శ్రుత్వాభ్యుపాగతమ్। అథాంధకారే త్వశ్రౌషం జలే కుంభస్య పూర్యతః॥ ౨౪ ॥ అచక్షుర్విషయే ఘోషం వారణ
స్యేవ నర్దతః। తతోహం శరముద్ధృత్య దీప్తమాశీవిషోపమమ్॥౨౫॥ శబ్దం ప్రతి గజప్రేప్సురభిలక్ష్య మపాతయమ్। అముంచం
నిశితం బాణమహమాశీవిషోపమమ్॥౨౬॥ తత్ర వాగుషసి వ్యక్తా ప్రాదురాసీద్వనౌకసః। హా హేతి పతత స్తోయే బాణాభిహ
తమర్మణః॥౨౭॥ తస్మిన్నిపతితే బాణే వాగభూత్తత్ర మానుషీ। కథమస్మద్విధే శస్త్రం నిపతేత్తు తపస్విని॥౨౮॥ ప్రవివిక్తాం
నదీం రాత్రావుదహారో హమాగతః। ఇషుణాభిహతః కేన కస్య వాపం కృతం మయా॥౨౯॥ ఋషేర్హి న్యస్తదండస్య వనే వ
న్యేన జీవతః। కథం ను శస్త్రేణ వధో మద్విధస్య విధీయతే॥౩౦॥ జటాభారధరస్యైవ వల్కలాజినవాససః। కో వధేన మమా
ర్థీ స్యాత్ కిం వాస్యాపకృతం మయా॥౩౧॥ ఏవం నిష్ఫలమారబ్ధం కేవలానర్థసంహితమ్। న కశ్చిత్సాధు మన్యేత యథైవ గు
రుతల్పగమ్॥౩౨॥ నేమం తథానుశోచామి జీవితక్షయమాత్మనః। మాతరం పితరం చోభావనుశోచామి మద్వధే॥౩౩॥ తదేత
న్మిథునం వృద్ధం చిరకాలభృతం మయా। మయి పంచత్వమాపన్నే కాం వృత్తిం వర్తయిష్యతి॥ ౩౪ ॥ వృద్ధౌ చ మాతాపితరావ
హం చైకేషుణా హతః। కేన స్మ నిహతాః సర్వే సుబాలేనాకృతాత్మనా॥౩౫॥ తాం గిరం కరుణాం శ్రుత్వా మమ ధర్మానుకాం
క్షిణః। కరాభ్యాం సశరం చాపం వ్యథితస్యాపతద్భువి॥౩౬॥ తస్యాహం కరుణం శ్రుత్వా నిశి లాలపతో బహు। సంభ్రాంత
శ్శోకవేగేన భృశమాసం విచేతనః॥౩౭॥ తం దేశమహమాగమ్య దీనసత్త్వస్సుదుర్మనాః। అపశ్యమిషుణా తీరే సరయ్వాస్తాప
సం హతమ్॥౩౮॥ అవకీర్ణజటాభారం ప్రవిద్ధకలశోదకమ్। పాంసుశోణితదిగ్ధాంగం శయానం శల్యపీడితమ్॥ ౩౯ ॥ స మాము
ద్వీక్ష్య నేత్రాభ్యాం త్రస్తమస్వస్థచేతసమ్। ఇత్యువాచ తతః క్రూరం దిధక్షన్నివ తేజసా॥౪౦॥ కిం తవాపకృతం రాజన్
వనే నివసతా మయా। జిహీర్షురంభో గుర్వర్థం యదహం తాడితస్త్వయా॥౪౧॥ ఏకేన ఖలు బాణేన మర్మణ్యభిహతే మయి।
ద్వావంధౌ నిహతౌ వృద్ధౌ మాతా జనయితా చ మే॥ ౪౨॥ తౌ నూనం దుర్బలావంధౌ మత్ప్రతీక్షౌ పిపాసితౌ। చిరమాశాకృ
తాం తృష్ణాం కథం సంధారయిష్యతః॥౪౩॥ న నూనం తపసో వాస్తి ఫలయోగః శ్రుతస్య వా। పితా యన్మాం న జానాతి శయా
నం పతితం భువి॥౪౪॥ జానన్నపి చ కిం కుర్యాదశక్తిరపరిక్రమః। భిద్యమానమివాశక్తస్త్రాతుమన్యో నగో నగమ్॥౪౫॥ పితు
స్త్వమేవ మే గత్వా శీఘ్రమాచక్ష్వ రాఘవ। న త్వామనుదహేత్క్రుద్ధో వనం వహ్నిరివైధితః॥౪౬॥ ఇయమేకపదీ రాజన్
యతో మే పితురాశ్రమః। తం ప్రసాదయ గత్వా త్వం న త్వాం సకుపితశ్శపేత్॥ ౪౭ ॥ విశల్యం కురు మాం రాజన్ మర్మ మే ని
శితశ్శరః। రుణద్ధి మృదు సోత్సేధం తీరమంబురయో యథా॥౪౮॥ సశల్యః క్లిశ్యతే ప్రాణైర్విశల్యో వినశిష్యతి। ఇతి మామవి
శచ్చింతా తస్య శల్యాపకర్షణే॥౪౯॥ దుఃఖితస్య చ దీనస్య మమ శోకాతురస్య చ। లక్షయామాస హృదయే చింతాం మునిసు
తస్తదా॥౫౦॥ తామ్యమానస్స మాం కృచ్ఛ్రాదువాచ పరమార్తవత్। సీదమానో వివృత్తాంగో వేష్టమానో గతః క్ష
యమ్॥౫౧॥ సంస్తభ్య శోకం ధైర్యేణ స్థిరచిత్తో భవానఘ। బ్రహ్మహత్యాకృతం పాపం హృదయాదపనీయతామ్॥౫౨॥ న
ద్విజాతిరహం రాజన్ మాభూత్తే మనసో వ్యథా। శూద్రాయామస్మి వైశ్యేన జాతో జనపదాధిప॥౫౩॥ ఇతీవ వదతః కృచ్ఛ్రా
ద్బాణాభిహతమర్మణః। ఘూర్ణతో విచేష్టస్య వేపమానస్య భూతలే॥౫౪॥ తస్య త్వాతామ్యమానస్య తం బాణమహ
ముద్ధరమ్। స మాముద్వీక్ష్య సంత్రస్తో జహౌ ప్రాణాం స్తపోధనః॥౫౫॥ జలార్ద్రగాత్రం తు విలప్య కృచ్ఛ్రాన్మర్మవ్ర

ణం సంతతముచ్ఛ్వసంతమ్। తతస్సరయ్వాం తమహం శయానం సమీక్ష్య భద్రే సుభృశం విషణ్ణః॥౫౯॥ ఇతి శ్రీమదయో-
ధ్యాకాండే- త్రిషష్టితమస్సర్గః **

వధమప్రతిరూపం తు మహర్షేస్తస్య రాఘవః। విలపన్నేవ ధర్మాత్మా కౌసల్యాం పునరబ్రవీత్॥౧॥ తదజ్ఞానాన్మ-
హత్పాపం కృత్వాహం వ్యాకులేంద్రియః। ఏకస్త్వచింతయం బుద్ధ్యా కథం ను సుకృతం భవేత్॥౨॥ తతస్తం ఘటమాదాయ
పూర్ణం పరమవారిణా। ఆశ్రమం తమహం ప్రాప్య యథాఖ్యాతపథం గతః॥౩॥ తత్రాహం దుర్బలావంధౌ వృద్ధావపరిణా-
యకౌ। అపశ్యం తస్య పితరౌ లూనపక్షావివ ద్విజౌ॥౪॥ తన్నిమిత్తాభిరాసీనౌ కథాభిరపరిక్రమౌ। తామాశాం మత్కృతే హీ-
నావుదాసీనావనాథవత్॥౫॥ శోకోపహతచిత్తశ్చ భయసంత్రస్తచేతనః। తచ్చాశ్రమపదం గత్వా భూయశ్శోకమహం
గతః॥౬॥ పదశబ్దం తు మే శ్రుత్వా మునిర్వాక్యమభాషత। కిం చిరాయసి మే పుత్ర పానీయం క్షిప్రమానయ॥౭॥ యన్నిమిత్త-
మిదం తాత సలిలే క్రీడితం త్వయా। ఉత్కంఠితా తే మాతేయం ప్రవిశ క్షిప్రమాశ్రమమ్॥౮॥ యద్వ్యలీకం కృతం పుత్ర
మాత్రా తే యది వా మయా। న తన్మనసి కర్తవ్యం త్వయా తాత తపస్వినా॥౯॥ త్వం గతిస్త్వగతీనాం చ చక్షుస్త్వం హీనచ-
క్షుషామ్। సమాసక్తాస్త్వయి ప్రాణాః కింత్వం నో నాభిభాషసే॥౧౦॥ మునిమవ్యక్తయా వాచా తమహం సజ్జమాన-
యా। హీనవ్యంజనయా ప్రేక్ష్య భీతో భీత ఇవాబ్రువమ్॥౧౧॥ మనసః కర్మ చేష్టాభిరభిసంస్తభ్య వాగ్బలమ్। ఆచచక్షే త్వ-
హం తస్మై పుత్రవ్యసనజం భయమ్॥౧౨॥ క్షత్రియోఽహం దశరథో నాహం పుత్రో మహాత్మనః। సజ్జనావమతం దుఃఖమిదం
ప్రాప్తం స్వకర్మజమ్॥౧౩॥ భగవంశ్చాపహస్తోఽహం సరయూతీరమాగతః। జిఘాంసుశ్శ్వాపదం కించిన్నిపానే చాగతం గ-
జమ్॥౧౪॥ తతః శ్రుతో మయా శబ్దో జలే కుంభస్య పూర్యతః। ద్విపోఽయమితి మత్వాయం బాణేనాభిహతో మయా॥౧౫॥ గ-
త్వా నద్యాస్తతస్తీరమపశ్యమిషుణా హృది। వినిర్భిన్నం గతప్రాణం శయానం భువి తాపసమ్॥౧౬॥ భగవన్ శబ్దమాలక్ష్య
మయా గజజిఘాంసునా। విసృష్టోఽంభసి నారాచస్తతస్తేన హతస్సుతః॥౧౭॥ తతస్తస్యైవ వచనాదుపేత్య పరితప్యతః। స మ-
యా సహసా బాణ ఉద్ధృతో మర్మతస్తదా॥౧౮॥ స చోద్ధృతేన బాణేన తత్రైవ స్వర్గమాస్థితః। భగవంతావుభౌ శోచన్ వృ-
ద్ధావితి విలప్య చ॥౧౯॥ అజ్ఞానాద్భవతః పుత్రస్సహసాభిహతో మయా। శేషమేవం గతే యత్స్యాత్తత్ప్రసీదతు మే మునిః॥
౨౦॥ స తచ్ఛ్రుత్వా వచః క్రూరం మయోక్తమఘశంసినా। నాశకత్తీవ్రమాయాసమకర్తుం భగవానృషిః॥౨౧॥ స బా-
ష్పపూర్ణవదనో నిశ్శ్వసన్ శోకకర్శితః। మామువాచ మహాతేజాః కృతాంజలిముపస్థితమ్॥౨౨॥ యద్యేతదశుభం కర్మ న
త్వం మే కథయేస్స్వయమ్। ఫలేన్మూర్ధా స్మ తే రాజన్ సద్యశ్శతసహస్రధా॥౨౩॥ క్షత్రియేణ వధో రాజన్ వానప్రస్థే విశే-
షతః। జ్ఞానపూర్వం కృతః స్థానాచ్చ్యావయేదపి వజ్రిణమ్॥౨౪॥ సప్తధా తు ఫలేన్మూర్ధా మునౌ తపసి తిష్ఠతి। జ్ఞానాద్విసృజత-
శ్శస్త్రం తాదృశే బ్రహ్మవాదిని॥౨౫॥ అజ్ఞానాద్ధి కృతం యస్మాదిదం తేనైవ జీవసి। అపి హ్యద్య కులం న స్యాదిక్ష్వాకూణాం కు-
తో భవాన్॥౨౬॥ నయ నౌ నృప తం దేశమితి మాం చాభ్యభాషత। అద్య తం ద్రష్టుమిచ్ఛావః పుత్రం పశ్చిమదర్శనమ్॥౨౭॥
రుధిరేణావసిక్తాంగం ప్రకీర్ణాజినవాససమ్। శయానం భువి నిస్సంజ్ఞం ధర్మరాజవశం గతమ్॥౨౮॥ అథాహమేకస్తం
దేశం నీత్వా తౌ భృశదుఃఖితౌ। అస్పర్శయమహం పుత్రం తం మునిం సహ భార్యయా॥౨౯॥ తౌ పుత్రమాత్మనః స్పృష్ట్వా
తమాసాద్య తపస్వినౌ। నిపేతతుశ్శరీరేఽస్య పితా చాస్యేదమబ్రవీత్॥౩౦॥ నాభివాదయసే మాద్య న చ మామభిభాషసే। కి-
న్ను శేషే తు భూమౌ త్వం వత్స కిం కుపితో హ్యసి॥౩౧॥ న త్వహం తే ప్రియః పుత్ర మాతరం పశ్య ధార్మిక। కిన్ను నాలింగసే
పుత్ర సుకుమార వచో వద॥౩౨॥ కస్య వాపరరాత్రేఽహం శ్రోష్యామి హృదయంగమమ్। అధీయానస్య మధురం శాస్త్రం వా-
న్యద్విశేషతః॥౩౩॥ కో మాం సంధ్యాముపాస్యైవ స్నాత్వా హుతహుతాశనః। శ్లాఘయిష్యత్యుపాసీనః పుత్రశోకభ-
యార్దితమ్॥౩౪॥ కందమూలఫలం హృత్వా కో మాం ప్రియమివాతిథిమ్। భోజయిష్యత్యకర్మణ్యమప్రగ్రహమనా-
యకమ్॥౩౫॥ ఇమామంధాం చ వృద్ధాం చ మాతరం తే తపస్వినీమ్। కథం వత్స భరిష్యామి కృపణాం పుత్రగర్ధినీమ్॥౩౬॥ తిష్ఠ
మా మా గమః పుత్ర యమస్య సదనం ప్రతి। శ్వో మయా సహ గంతాసి జనన్యా చ సమేధితః॥౩౭॥ ఉభావపి చ శోకార్తావ-
నాథౌ కృపణౌ వనే। క్షిప్రమేవ గమిష్యావస్త్వయా హీనౌ యమక్షయమ్॥౩౮॥ తతో వైవస్వతం దృష్ట్వా తం ప్రవక్ష్యామి భా-
రతీమ్। క్షమతాం ధర్మరాజో మే బిభృయాత్పితరావయమ్॥౩౯॥ దాతుమర్హతి ధర్మాత్మా లోకపాలో మహాయశాః।

ఈదృశస్యమమాక్షయ్యామేకామభయదక్షిణామ్॥౪౦॥అపాపస్త్వంయదాపుత్రనిహతఃపాపకర్మణా। తేనసత్యేన
గచ్ఛాశుయేలోకాశ్శస్త్రయోధినామ్॥౪౧॥యాంతిశూరాగతింయాంచసంగ్రామేష్వనివర్తినః। హతాస్త్వభిము
ఖాఃపుత్రగతింతాంపరమాంవ్రజ॥౪౨॥యాంగతింసగరశ్శైబ్యోదిలీపోజనమేజయః। నహుషోధుంధుమారశ్చప్రాప్తా
స్తాంగచ్ఛపుత్రక॥౪౩॥యాగతిస్సర్వసాధూనాంస్వాధ్యాయాత్తపసాచయా। భూమిదస్యాహితాగ్నేశ్చఏకపత్నీవ్రత
స్యచ॥౪౪॥గోసహస్రప్రదాతౄణాంయాయాగురుభృతామపి। దేహన్యాసకృతాంయాచతాంగతింగచ్ఛపుత్రక॥
౪౫॥నహిత్వస్మిన్కులేజాతోగచ్ఛత్యకుశలాంగతిమ్। సతుయాస్యతియేనత్వంనిహతోమమబాంధవః॥౪౬॥ఏవంసకృ
పణంతత్రపర్యదేవయతాసకృత్। తతోస్మైకర్తుముదకంప్రవృత్తస్సహభార్యయా॥౪౭॥సతుదివ్యేనరూపేణమునిపు
త్రస్స్వకర్మభిః। స్వర్గమధ్యారుహత్క్షిప్రంశక్రేణసహధర్మవిత్॥౪౮॥ఆబభాషేచతౌవృద్ధౌసహశక్రేణతాప
సః। ఆశ్వాస్యచముహూర్తంతుపితరౌవాక్యమబ్రవీత్॥౪౯॥స్థానమస్మిన్మహత్ప్రాప్తోభవతోఃపరిచారణాత్। భ
వంతావపిచక్షిప్రంమమమూలముపైష్యతః॥౫౦॥ఏవముక్త్వాతుదివ్యేనవిమానేనవపుష్మతా। ఆరురోహదివంక్షిప్రం
మునిపుత్రోజితేంద్రియః॥౫౧॥సకృత్వాతూదకంతూర్ణంతాపసస్సహభార్యయా। మామువాచమహాతేజాఃకృతాం
జలిముపస్థితమ్॥౫౨॥అద్యైవజహిమాంరాజన్మరణేనాస్తిమేవ్యథా। యచ్ఛరేణైకపుత్రంమాంత్వమకార్షీరపుత్ర
కమ్॥౫౩॥త్వయాతుయదవిజ్ఞానాన్నిహతోమేసుతశ్శుచిః। తేనత్వామపిశప్స్యామిసుదుఃఖమతిదారుణమ్॥౫౪॥పుత్ర
వ్యసనజందుఃఖంయదేతన్మమసాంప్రతమ్। ఏవంత్వంపుత్రశోకేనరాజన్కాలంకరిష్యసి॥౫౫॥అజ్ఞానాత్తుహతోయస్మా
త్క్షత్రియేణత్వయామునిః। తస్మాత్త్వాంనావిశత్యాశుబ్రహ్మహత్యానరాధిప॥౫౬॥త్వామప్యేతాదృశోభావఃక్షిప్ర
మేవగమిష్యతి। జీవితాంతకరోఘోరోదాతారమివదక్షిణా॥౫౭॥ఏవంశాపంమయిన్యస్యవిలప్యకరుణంబహు। చితామా
రోప్యదేహంతన్మిథునంస్వర్గమభ్యయాత్॥౫౮॥తదేతచ్చింతయానేనస్మృతంపాపంమయాస్వయం। తదాబాల్యా
త్కృతందేవిశబ్దవేధ్యనుకర్షిణా॥౫౯॥తస్యాయంకర్మణోదేవివిపాకస్సముపస్థితః। అపథ్యైస్సహసంభుక్తైర్వ్యాధిర
న్నరసేయథా॥౬౦॥తస్మాన్మామాగతంభద్రేతస్యోదారస్యతద్వచః। ఇత్యుక్త్వాసరుదంస్త్రస్తోభార్యామాహచభూప
తిః॥౬౧॥తదహంపుత్రశోకేనసంత్యక్ష్యామ్యద్యజీవితమ్। చక్షుర్భ్యాంత్వాంనపశ్యామికౌసల్యేసాధుమాంస్పృశ॥
౬౨॥యమక్షయమనుప్రాప్తాఃప్రేక్ష్యంతేమానవామయా। యదిమాంసంస్పృశేద్రామస్సకృదద్యాలభేతవా॥౬౩॥
ధనంవాయౌవరాజ్యంవాజీవేయమితిమేమతిః। నతన్మేసదృశందేవియన్మయారాఘవేకృతమ్॥౬౪॥సదృశంతత్తుతస్యై
వయదనేనకృతంమయి। దుర్వృత్తమపికఃపుత్రంత్యజేద్భువివిచక్షణః॥౬౫॥కశ్చప్రవ్రాజ్యమానోవానాసూయేత్పిత
రంసుతః। చక్షుషాత్వాంనపశ్యామిస్మృతిర్మమవిలుప్యతే॥౬౬॥దూతావైవస్వతస్యైతేకౌసల్యేత్వరయంతిమామ్। అ
తస్తుకిందుఃఖతరంయదహంజీవితక్షయే॥౬౭॥నహిపశ్యామిధర్మజ్ఞంరామంసత్యపరాక్రమమ్। తస్యాదర్శనజశ్శోకస్సుత
స్యాప్రతికర్మణః॥౬౮॥ఉచ్ఛోషయతిమేప్రాణాన్వారిస్తోకమివాతపః। నతేమనుష్యాదేవాస్తేయేచారుశుభకుండలమ్
॥౬౯॥ముఖంద్రక్ష్యంతిరామస్యవర్షేపంచదశేపునః। పద్మపత్రేక్షణంసుభ్రుసుదంష్ట్రంచారునాసికమ్॥౭౦॥ధన్యా
ద్రక్ష్యంతిరామస్యతారాధిపనిభంముఖమ్। సదృశంశారదస్యేందోఃఫుల్లస్యకమలస్యచ॥౭౧॥సుగంధిమమనాథస్యధ
న్యాద్రక్ష్యంతితన్ముఖమ్। నివృత్తవనవాసంతమయోధ్యాంపునరాగతమ్॥౭౨॥ద్రక్ష్యంతిసుఖినోరామంశుక్రంమార్గ
గతంయథా। కౌసల్యేచిత్తమోహేనహృదయంసీదతీవమే॥౭౩॥వేదయేనచసంయుక్తాన్శబ్దస్పర్శరసానహమ్। చిత్తనా
శాద్విపద్యంతేసర్వాణ్యేవేంద్రియాణిమే॥౭౪॥క్షీణస్నేహస్యదీపస్యసంసక్తారశ్మయోయథా। అయమాత్మభవశ్శోకో
మామనాథమచేతసమ్॥౭౫॥సంసాదయతివేగేనయథాకూలంనదీరయః। హారాఘవమహాబాహోహామమాయాస
నాశన॥౭౬॥హాపితృప్రియమేనాథహాద్యక్వాసిగతస్సుత। హాకౌసల్యేనశిష్యామిహాసుమిత్రేతపస్విని॥౭౭॥హానృశంసే
మమామిత్రేకైకేయికులపాంసని। ఇతిరామస్యమాతుశ్చసుమిత్రాయాశ్చసన్నిధౌ॥౭౮॥రాజాదశరథశ్శోచన్జీవి
తాంతముపాగమత్॥యదాతుదీనంకథయన్నరాధిపఃప్రియస్యపుత్రస్యవివాసనాతురః। గతేర్ధరాత్రేభృశదుఃఖపీ
డితస్తదాజహౌప్రాణముదారదర్శనః॥౭౯॥ఇతిశ్రీమదయోధ్యాకాండే-చతుష్షష్టితమస్సర్గః। *************

అథరాత్ర్యాం వ్యతీతాయాం ప్రాతరేవాపరేహని। వందినః పర్యుపాతిష్ఠం స్తత్పార్థివనివేశనమ్॥౧॥ సూతాః
పరమసంస్కారా మంగళాశ్చోత్తమాశిషః। గాయకాః స్తుతిశీలాశ్చ నిగదంతః పృథక్పృథక్॥౨॥ రాజానం స్తువతాం తేషా
ముదాత్తాభిహితాశిషామ్। ప్రాసాదాభోగవిస్తీర్ణః స్తుతిశబ్దో హ్యవర్తత॥౩॥ తతస్తు స్తువతాం తేషాం సూతానాం పా
ణివాదకాః। అపదానాన్యుదాహృత్య పాణివాదానవాదయన్॥౪॥ తేన శబ్దేన విహగాః ప్రతిబుద్ధా విసస్వనుః। శాఖాస్థాః
పంజరస్థాశ్చ యే రాజకులగోచరాః॥౫॥ వ్యాహృతాః పుణ్యశబ్దాశ్చ వీణానాం చాపి నిస్వనాః। ఆశీర్గేయం చ గాథానాం
పూరయామాస వేశ్మ తత్॥౬॥ తతశ్శుచిసమాచారాః పర్యుపస్థానకోవిదాః। స్త్రీవర్షధరభూయిష్ఠా ఉపతస్థుర్యథాపు
రమ్॥౭॥ హరిచందనసంపృక్తముదకం కాంచనైర్ఘటైః। ఆనిన్యుస్స్నానశిక్షాజ్ఞా యథాకాలం యథావిధి॥౮॥ మంగళాలం
భనీయాని ప్రాశనీయానుపస్కరాన్। ఉపనిన్యుస్తథాప్యన్యాః కుమారీబహులాః స్త్రియః॥౯॥ సర్వలక్షణసంపన్నం స
ర్వం విధివదర్చితమ్। సర్వం సుగుణలక్ష్మీవత్తద్బభూవాభిహారికమ్॥౧౦॥ తత్తు సూర్యోదయం యావత్సర్వం పరిసముత్సు
కమ్। తస్థావనుపసంప్రాప్తం కింస్విదిత్యుపశంకితమ్॥౧౧॥ అథ యాః కోసలేంద్రస్య శయనం ప్రత్యనంతరాః। తాః స్త్రి
యస్తు సమాగమ్య భర్తారం ప్రత్యబోధయన్॥౧౨॥ తథాప్యుచితవృత్తాస్తా వినయేన నయేన చ। న హ్యస్య శయనం స్పృష్ట్వా
కించిదప్యుపలేభిరే॥౧౩॥ తాః స్త్రియస్స్వప్నశీలజ్ఞాశ్చేష్టాసంచలనాదిషు। తా వేపథుపరీతాశ్చ రాజ్ఞః ప్రాణేషు శంకితాః
॥౧౪॥ ప్రతిస్రోతస్తృణాగ్రాణాం సదృశం సంచకాశిరే। అథ సంవేపమానానాం స్త్రీణాం దృష్ట్వా చ పార్థివమ్॥౧౫॥
యత్తదాశంకితం పాపం తస్య జజ్ఞే వినిశ్చయః। కౌసల్యా చ సుమిత్రా చ పుత్రశోకపరాజితే॥౧౬॥ ప్రసుప్తే న ప్రబుధ్యేతే
యథాకాలసమన్వితే। నిష్ప్రభా చ వివర్ణా చ సన్నా శోకేన సంనతా॥౧౭॥ న వ్యరాజత కౌసల్యా తారేవ తిమిరావృతా।
కౌసల్యానంతరం రాజ్ఞస్సుమిత్రా తదనంతరమ్॥౧౮॥ న స్మ విభ్రాజతే దేవీ శోకాశ్రులులితాననా। తే చ దృష్ట్వా తథా సు
ప్తే ఉభే దేవ్యౌ చ తం నృపమ్॥౧౯॥ సుప్తమేవోద్గతప్రాణమంతఃపురమదృశ్యత। తతః ప్రచుక్రుశుర్దీనాస్సస్వరం తా వ
రాంగనాః॥౨౦॥ కరేణవ ఇవారణ్యే స్థానప్రచ్యుతయూథపాః। తాసామాక్రందశబ్దేన సహసోద్గతచేతనే॥౨౧॥ కౌసల్యా
చ సుమిత్రా చ త్యక్తనిద్రే బభూవతుః। కౌసల్యా చ సుమిత్రా చ దృష్ట్వా స్పృష్ట్వా చ పార్థివమ్॥౨౨॥ హా నాథేతి పరిక్రు
శ్య పేతతుర్ధరణీతలే। సా కోసలేంద్రదుహితా వేష్టమానా మహీతలే॥౨౩॥ న బభ్రాజ రజోధ్వస్తా తారేవ గగనాచ్చ్యు
తా। నృపే శాంతగుణే జాతే కౌసల్యాం పతితాం భువి॥౨౪॥ అపశ్యంస్తాః స్త్రియస్సర్వా హతాం నాగవధూమివ। తతస్సర్వా
నరేంద్రస్య కైకేయీప్రముఖాః స్త్రియః॥౨౫॥ రుదంత్యశ్శోకసంతప్తా నిపేతుర్గతచేతనాః। తాభిస్స బలవాన్నాదః
క్రోశంతీభిరనుద్రుతః॥౨౬॥ యేన స్థిరీకృతం భూయస్తద్గృహం సమనాదయత్। తత్సముత్త్రస్తసంభ్రాంతం పర్యుత్సుకజ
నాకులమ్॥౨౭॥ సర్వతస్తుములాక్రందం పరితాపార్తబాంధవమ్। సద్యో నిపతితానందం దీనవిక్లబదర్శనమ్॥౨౮॥ బభూవ న
రదేవస్య సద్మ దిష్టాంతమేయుషః। అతీతమాజ్ఞాయ తు పార్థివర్షభం యశస్వినం సంపరివార్య పత్న్యః। భృశం రుదంత్యః క
రుణం సుదుఃఖితాః ప్రగృహ్య బాహూ వ్యలపన్ననాథవత్॥౨౯॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే-పంచషష్టితమస్సర్గః॥ ***

తమగ్నిమివ సంశాంతమంబుహీనమివార్ణవమ్। హతప్రభమివాదిత్యం స్వర్గస్థం ప్రేక్ష్య పార్థివమ్॥౧॥ కౌ
సల్యా బాష్పపూర్ణాక్షీ వివిధం శోకకర్శితా। ఉపగృహ్య శిరో రాజ్ఞః కైకేయీం ప్రత్యభాషత॥౨॥ సకామా భవ కైకే
యి భుంక్ష్వ రాజ్యమకంటకమ్। త్యక్త్వా రాజానమేకాగ్రా నృశంసే దుష్టచారిణి॥౩॥ విహాయ మాం గతో రామో భర్తా
చ స్వర్గతో మమ। విపథే సార్థహీనేవ నాహం జీవితుముత్సహే॥౪॥ భర్తారం తం పరిత్యజ్య కా స్త్రీ దైవతమాత్మనః। ఇ
చ్ఛేజ్జీవితుమన్యత్ర కైకేయ్యాస్త్యక్తధర్మణః॥౫॥ న లుబ్ధో బుధ్యతే దోషాన్ కింపాకమివ భక్షయన్। కుబ్జానిమిత్తం కైకే
య్యా రాఘవాణాం కులం హతమ్॥౬॥ అనియోగే నియుక్తేన రాజ్ఞా రామం వివాసితమ్। సభార్యం జనకశ్శ్రుత్వా పరితప్స్య
త్యహం యథా॥౭॥ స మామనాథాం విధవాం నాద్య జానాతి ధార్మికః। రామః కమలపత్రాక్షో జీవన్నాశమితో గతః॥౮॥
విదేహరాజస్య సుతా తథా సీతా తపస్వినీ। దుఃఖస్యానుచితా దుఃఖం వనే పర్యుద్విజిష్యతి॥౯॥ నదతాం భీమఘోషాణాం
నిశాసు మృగపక్షిణామ్। నిశమ్యమానా సంత్రస్తా రాఘవం సంశ్రయిష్యతి॥౧౦॥ వృద్ధశ్చైవాల్పపుత్రశ్చ వైదేహీమను
చింతయన్। సోఽపి శోకసమావిష్టో నను త్యక్ష్యతి జీవితమ్॥౧౧॥ సాహమద్యైవ దిష్టాంతం గమిష్యామి పతివ్రతా। ఇదం శరీర

మాలింగ్య ప్రవేక్ష్యామి హుతాశనమ్||౧౨||తాం తతస్సంపరిష్వజ్య విలపంతీం తపస్వినీమ్ | వ్యపనిన్యుస్సుదుఃఖార్తాం కౌ
సల్యాం వ్యావహారికాః||౧౩||తైలద్రోణ్యామథామాత్యాస్సంవేశ్య జగతీపతిమ్ | రాజ్ఞస్సర్వాణ్యథాదిష్టాశ్చక్రుః కర్మా
ణ్యనంతరమ్||౧౪||నతు సంకాలనం రాజ్ఞో వినా పుత్రేణ మంత్రిణః | సర్వజ్ఞాః కర్తుమీషుస్తే తతో రక్షంతి భూమిపమ్||౧౫||
తైలద్రోణ్యాం తు సచివైశ్శాయితం తం నరాధిపమ్ | హా మృతోయమితి జ్ఞాత్వా స్త్రియస్తాః పర్యవారయన్||౧౬||బాహూ
నుద్యమ్య కృపణా నేత్రప్రస్రవణైర్ముఖైః | రుదంత్యశ్శోకసంతప్తాః కృపణం పర్యదేవయన్||౧౭||హా మహారాజ రామేణ
సతతం ప్రియవాదినా | విహీనాస్సత్యసంధేన కిమర్థం విజహాసి నః||౧౮||కైకేయ్యా దుష్టభావాయా రాఘవేణ వియోజి
తాః | కథం పతిఘ్న్యా వత్స్యామస్సమీపే విధవా వయమ్||౧౯||సహి నాథస్సదాస్మాకం తవ చ ప్రభురాత్మవాన్ | వనం రా
మోగతః శ్రీమాన్ విహాయ నృపతిః శ్రియమ్||౨౦||త్వయా తేన చ వీరేణ వినా వ్యసనమోహితాః | కథం వయం నివత్స్యామః
కైకేయ్యా చ విదూషితాః||౨౧||యయా తు రాజా రామశ్చ లక్ష్మణశ్చ మహాబలః | సీతయా సహ సంత్యక్తాస్సా కమన్యం న
హాస్యతి||౨౨||తా బాష్పేణ చ సంవీతాశ్శోకేన విపులేన చ | వ్యవేష్టంత నిరానందా రాఘవస్య వరస్త్రియః||౨౩||నిశా చంద్ర
విహీనేవ స్త్రీవ భర్తృవివర్జితా | పురీ నారాజతాయోధ్యా హీనా రాజ్ఞా మహాత్మనా||౨౪||బాష్పపర్యాకులజనా హాహా
భూతకులాంగనా | శూన్యచత్వరవేశ్మాంతా నబభ్రాజ యథాపురమ్||౨౫||గతే తు శోకాత్త్రిదివం నరాధిపే మహీతలస్థా
సు నృపాంగనాసు చ | నివృత్తచారస్సహసా గతో రవిః ప్రవృత్తచారా రజనీ హ్యుపస్థితా||౨౬||ఋతే తు పుత్రాద్దహనం మ
హీపతేర్నరోచయంతే సుహృదస్సమాగతాః|ఇతీవ తస్మిన్ శయనే న్యవేశయన్ విచింత్య రాజానమచింత్యదర్శనమ్||౨౭
గతప్రభా ద్యౌరివ భాస్కరం వినా వ్యపేతనక్షత్రగణేవ శర్వరీ | పురీ బభాసే రహితా మహాత్మనా నచాస్రకంఠాకులమార్గ
చత్వరా||౨౮||నరాశ్చ నార్యశ్చ సమేత్య సంఘశో విగర్హమాణా భరతస్య మాతరమ్ | తదా నగర్యాం నరదేవసంక్షయే
బభూవురార్తా న చ శర్మ లేభిరే||౨౯||ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే - షట్షష్టితమస్సర్గః. ***************

ఆక్రందితనిరానందా సాస్రకంఠజనాకులా | అయోధ్యాయామతితతా సా వ్యతీయాయ శర్వరీ||౧||వ్యతీతాయాం
తు శర్వర్యామాదిత్యస్యోదయే తతః | సమేత్య రాజకర్తారస్సభామీయుర్ద్విజాతయః|| ౨ ||మార్కండేయోథ మౌద్గ
ల్యో వామదేవశ్చ కాశ్యపః | కాత్యాయనో గౌతమశ్చ జాబాలిశ్చ మహాయశాః||౩||ఏతే ద్విజాస్సహామాత్యైః పృథగ్వా
చముదీరయన్ | వసిష్ఠమేవాభిముఖాః శ్రేష్ఠం రాజపురోహితమ్||౪||అతీతా శర్వరీ దుఃఖం యా నో వర్షశతోపమా |అ
స్మిన్ పంచత్వమాపన్నే పుత్రశోకేన పార్థివే||౫||స్వర్గతశ్చ మహారాజో రామశ్చారణ్యమాశ్రితః లక్ష్మణశ్చాపి తేజస్వీ
రామేణైవ గతస్సహ||౬||ఉభౌ భరతశత్రుఘ్నౌ కేకయేషు పరంతపౌ | పురే రాజగృహే రమ్యే మాతామహనివేశనే||౭||
ఇక్ష్వాకూణామిహాద్యైవ కశ్చిద్రాజా విధీయతామ్ | అరాజకం హి నో రాష్ట్రం నవినాశమవాప్నుయాత్||౮||నారా
జకే జనపదే విద్యున్మాలీ మహాస్వనః | అభివర్షతి పర్జన్యో మహీం దివ్యేన వారిణా||౯|| నారాజకే జనపదే బీజముష్టిః
ప్రకీర్యతే | నారాజకే పితుః పుత్రో భార్యా వా వర్తతే వశే||౧౦ ||అరాజకే ధనం నాస్తి నాస్తి భార్యాప్యరాజకే | ఇదమ
త్యాహితం చాన్యత్కుతస్సత్యమరాజకే|| ౧౧ ||నారాజకే జనపదే కారయంతి సభాం నరాః | ఉద్యానాని చ రమ్యాణి హృ
ష్టాః పుణ్యగృహాణి చ||౧౨||నారాజకే జనపదే యజ్ఞశీలా ద్విజాతయః | సత్రాణ్యన్వాసతే దాంతా బ్రాహ్మణాస్సంశిత
వ్రతాః||౧౩|| నారాజకే జనపదే మహాయజ్ఞేషు యజ్వనః | బ్రాహ్మణా వసుసంపూర్ణా విసృజంత్యాప్తదక్షిణాః||౧౪ ||
నారాజకే జనపదే ప్రభూతనటనర్తకాః | ఉత్సవాశ్చ సమాజాశ్చ వర్ధంతే రాష్ట్రవర్ధనాః||౧౫ ||నారాజకే జనపదే సి
ద్ధార్థా వ్యవహారిణః | కథాభిరనురజ్యంతే కథాశీలాః కథాప్రియైః||౧౬ || నారాజకే జనపదే ఉద్యానాని సమాగతాః |
సాయాహ్నే క్రీడితుం యాంతి కుమార్యో హేమభూషితాః|| ౧౭ || నారాజకే జనపదే వాహనైశ్శీఘ్రగామిభిః | నరా ని
ర్యాంత్యరణ్యాని నారీభిస్సహ కామినః||౧౮||నారాజకే జనపదే ధనవంతస్సురక్షితాః | శేరతే వివృతద్వారాః కృషిగోరక్ష
జీవినః|| ౧౯|| నారాజకే జనపదే బద్ధఘంటా విషాణినః | అటంతి రాజమార్గేషు కుంజరాష్షష్టిహాయనాః||౨౦ ||నారాజకే
జనపదే శరాన్ సతతమస్యతామ్ | శ్రూయతే తలనిర్ఘోష ఇష్వస్త్రాణాముపాసనే|| ౨౧ || నారాజకే జనపదే వణిజో
దూరగామినః | గచ్ఛంతి క్షేమమధ్వానం బహుపణ్యసమాచితాః|| ౨౨ || నారాజకే జనపదే చరత్యేకచరో వశీ | భావయ

స్వాత్మనాత్మానంయత్రసాయంగృహోమునిః॥౨౩॥నారాజకేజనపదేయోగక్షేమంప్రవర్తతే। నచాప్యరాజకేసే
నాశత్రూన్విషహతేయుధి॥౨౪॥నారాజకేజనపదేహృష్టైఃపరమవాజిభిః। నరాస్సంయాంతిసహసాసారథైశ్చపరిమండి
తాః॥౨౫॥నారాజకేజనపదేనరాశ్శాస్త్రవిశారదాః।సంవదంతోవతిష్ఠంతేవనేషూపవనేషుచ॥ ౨౬ ॥ నారాజకేజనపదే
మాల్యమోదకదక్షిణాః।దేవతాభ్యర్చనార్థాయకల్ప్యంతేనియతైర్జనైః॥౨౭॥నారాజకేజనపదేచందనాగరురూషి
తాః।రాజపుత్రావిరాజంతేవసంతఇవశాఖినః॥౨౮॥యథాహ్యనూదకానద్యోయథావాప్యతృణంవనమ్।అగోపాలా
యథాగావస్తథారాష్ట్రమరాజకమ్॥౨౯॥ధ్వజోరథస్యప్రజ్ఞానంధూమోజ్ఞానంవిభావసోః। తేషాంయోనోధ్వజోరా
జాసదేవత్వమితోగతః॥౩౦॥నారాజకేజనపదేస్వకంభవతికస్యచిత్ । మత్స్యాఇవనరానిత్యంభక్షయంతిపరస్పరమ్॥
౩౧ ॥ యేహిసంభిన్నమర్యాదానాస్తికాశ్ఛిన్నసంశయాః। తేపిభావాయకల్పంతేరాజదండనిపీడితాః॥౩౨॥ యథాదృ
ష్టిశ్శరీరస్యనిత్యమేవప్రవర్తతే।తథానరేంద్రోరాష్ట్రస్యప్రభవస్సత్యధర్మయోః॥౩౩॥రాజాసత్యంచధర్మశ్చరాజా
కులవతాంకులమ్।రాజామాతాపితాచైవరాజాహితకరోనృణామ్॥౩౪॥ యమోవైశ్రవణశ్శక్రోవరుణశ్చమహాబలః।
విశిష్యంతేనరేంద్రేణవృత్తేనమహతాతతః॥౩౫॥అహోతమఇవేదంస్యాన్నప్రజ్ఞాయేతకించన।రాజాచేన్నభవేల్లో
కేవిభజన్సాధ్వసాధునీ॥౩౬॥జీవత్యపిమహారాజేతవైవవచనంవయమ్। నాతిక్రమామహేసర్వేవేలాంప్రాప్యేవసా
గరః॥౩౭॥సనస్సమీక్ష్యద్విజవర్యవృత్తంనృపంవినారాజ్యమరణ్యభూతమ్।కుమారమిక్ష్వాకుసుతంవదాన్యంత్వమేవరా
జానమిహాభిషించ॥౩౮॥ఇతిశ్రీమదయోధ్యాకాండే-సప్తషష్టితమస్సర్గః॥**************************
తేషాంహివచనంశ్రుత్వావసిష్ఠఃప్రత్యువాచహ।మిత్రామాత్యగణాన్సర్వాన్బ్రాహ్మణాంస్తానిదంవచః॥
౧॥యదసౌమాతులకులేపురేరాజగృహేసుఖీ।భరతోవసతిభ్రాత్రాశత్రుఘ్నేనసమన్వితః॥౨॥తచ్ఛీఘ్రంజవనాదూ
తాగచ్ఛంతుత్వరితైర్హయైః।ఆనేతుంభ్రాతరౌవీరౌకింసమీక్షామహేవయమ్॥౩॥గచ్ఛంత్వితితతస్సర్వేవసిష్ఠంవా
క్యమబ్రువన్।తేషాంతద్వచనంశ్రుత్వావసిష్ఠోవాక్యమబ్రవీత్॥౪॥ఏహిసిద్ధార్థవిజయజయంతాశోకనందన।శ్రూయ
తామితికర్తవ్యంసర్వానేవబ్రవీమివః॥౫॥పురంరాజగృహంగత్వాశీఘ్రంశీఘ్రజవైర్హయైః।త్యక్తశోకైరిదంవాచ్య
శ్శాసనాద్భరతోమమ॥౬॥పురోహితస్త్వాంకుశలంప్రాహసర్వేచమంత్రిణః।త్వరమాణశ్చనిర్యాహికృత్యమాత్యాయి
కంత్వయా॥౭॥మాచాస్మైప్రోషితంరామంమాచాస్మైపితరంమృతమ్। భవంతశ్శంసిషుర్గత్వారాఘవాణామిమంక్ష
యమ్॥౮॥కౌశేయానిచవస్త్రాణిభూషణానివరాణిచ।క్షిప్రమాదాయరాజ్ఞశ్చభరతస్యచగచ్ఛత॥౯॥దత్తపథ్యశనాదూ
తాజగ్ముస్స్వంస్వంనివేశనమ్। కేకయాంస్తేగమిష్యంతోహయానారుహ్యసమ్మతాన్॥౧౦॥ తతఃప్రాస్థానికంకృత్వా
కార్యశేషమనంతరమ్।వసిష్ఠేనాభ్యనుజ్ఞాతాదూతాస్సంత్వరితాయయుః॥౧౧॥ న్యంతేనాపరతాలస్యప్రలంబస్యోత్త
రంప్రతి।నిషేవమాణాస్తేజగ్ముర్నదీంమధ్యేనమాలినీమ్॥ ౧౨ ॥ తేహస్తినాపురేగంగాంతీర్త్వాప్రత్యఙ్ముఖాయయుః।
పాంచాలదేశమాసాద్యమధ్యేనకురుజాంగలమ్॥౧౩॥ సరాంసిచసుపూర్ణానినదీశ్చవిమలోదకాః। నిరీక్షమాణాస్తేజగ్ము
ర్దూతాఃకార్యవశాద్ద్రుతమ్॥౧౪॥తేప్రసన్నోదకాందివ్యాంనానావిహగసేవితామ్।అతీత్యజగ్ముర్వేగేనశరదండాంజనా
కులామ్॥౧౫॥నికూలవృక్షమాసాద్యదివ్యంసత్యోపయాచనమ్। అభివాద్యాభివాద్యంతంకులింగాంప్రావిశన్పురీమ్॥
౧౬ ॥ అభికాళంతతఃప్రాప్యతేబోధిభవనాచ్చ్యుతాః। పితృపైతామహీంపుణ్యాంతేరురిక్షుమతీంనదీమ్॥౧౭॥ అవే
క్ష్యాంజలిపానాంశ్చబ్రాహ్మణాన్వేదపారగాన్। యయుర్మధ్యేనబాహ్లీకాన్సుదామానంచపర్వతమ్॥౧౮॥విష్ణోఃప
దంప్రేక్షమాణావిపాశాంచాపిశాల్మలీమ్।నదీర్వాపీస్తటాకానిపల్వలానిసరాంసిచ॥౧౯॥ పశ్యంతోవివిధాంశ్చాపిసిం
హవ్యాఘ్రమృగద్విపాన్।యయుఃపథాతిమహతాశాసనంభర్తురీప్సవః॥౨౦॥ తేశ్రాంతవాహనాదూతావికృష్టేనపథా
తతః।గిరివ్రజంపురవరంశీఘ్రమాసేదురంజసా॥ ౨౧ ॥ భర్తుఃప్రియార్థంకులరక్షణార్థంభర్తుశ్చవంశస్యపరిగ్రహా
ర్థమ్।అహేడమానాస్త్వరయాహిదూతారాత్ర్యాంతుతేతత్పురమేవయాతాః॥౨౨॥ ఇతిశ్రీమదయోధ్యాకాండే-
అష్టషష్టితమస్సర్గః. ************** యామేవరాత్రింతేదూతాఃప్రవిశంతిస్మతాంపురీమ్। భరతేనాపితాంరా
త్రింస్వప్నోదృష్టోయమప్రియః॥౧॥వ్యుష్టామేవతుతాంరాత్రిందృష్ట్వాతంస్వప్నమప్రియమ్। పుత్రోరాజాధిరాజస్య

సుభృశంపర్యతప్యత॥౨॥తప్యమానంసమాజ్ఞాయవయస్యాఃప్రియవాదినః।ఆయాసంహివినేష్యంతస్సభాయాంచక్రిరే
కథాః॥౩॥వాదయంతితథాచాన్యేలాసయంత్యపిచాపరే।నాటకాన్యపరేప్రాహుర్హాస్యానివివిధానిచ॥౪॥సతైర్మహా
త్మాభరతస్సఖిభిఃప్రియవాదిభిః।గోష్ఠీహాస్యానికుర్వద్భిర్నప్రాహృష్యతరాఘవః॥౫॥తమబ్రవీత్ప్రియసఖోభర
తంసఖిభిర్వృతమ్।సుహృద్భిఃపర్యుపాసీనఃకింసఖేనానుమోదసే॥౬॥ఏవంబ్రువాణంసుహృదంభరతఃప్రత్యువాచహ।
శృణుత్వంయన్నిమిత్తంమేదైన్యమేతముపాగతమ్॥౭॥స్వప్నేపితరమద్రాక్షంమలినంముక్తమూర్ధజమ్।పతంతమ
ద్రిశిఖరాత్కలుషేగోమయహ్రదే॥౮॥ప్లవమానశ్చమేదృష్టస్సతస్మిన్గోమయహ్రదే।పిబన్నంజలినాతైలంహస
న్నపిముహుర్ముహుః॥౯॥తతస్తిలోదనంభుక్త్వాపునఃపునరధశ్శిరాః।తైలేనాభ్యక్తసర్వాంగస్తైలమేవావగాహత॥౧౦॥
స్వప్నేపిసాగరంశుష్కంచంద్రంచపతితంభువి।ఉపరుద్ధాంచజగతీంతమసేవసమావృతామ్॥౧౧॥ఔపవాహ్యస్యనాగ
స్యవిషాణంశకలీకృతమ్।సహసాచాపిసంశాంతంజ్వలితంజాతవేదసమ్॥౧౨॥అవదీర్ణాంచపృథివీంశుష్కాంశ్చవివిధాన్
ద్రుమాన్।అహంపశ్యామివిధ్వస్తాన్సధూమాంశ్చాపిపర్వతాన్॥౧౩॥పీఠేకార్ష్ణాయసేచైనంనిషణ్ణంకృష్ణవాససమ్।
ప్రహసంతిస్మరాజానంప్రమదాఃకృష్ణపింగళాః॥౧౪॥త్వరమాణశ్చధర్మాత్మారక్తమాల్యానులేపనః।రథేనఖరయుక్తే
నప్రయాతోదక్షిణాముఖః॥౧౫॥ప్రహసంతీవరాజానంప్రమదారక్తవాసినీ।ప్రకర్షంతీమయాదృష్టారాక్షసీవికృతా
ననా॥౧౬॥ఏవమేతన్మయాదృష్టమిమాంరాత్రింభయావహామ్।అహంరామోథవారాజాలక్ష్మణోవామరిష్యతి॥౧౭॥
నరోయానేనయస్స్వప్నేఖరయుక్తేనయాతిహి।అచిరాత్తస్యధూమాగ్రంచితాయాంసంప్రదృశ్యతే॥౧౮॥ఏతన్నిమి
త్తందీనోహంతన్నవఃప్రతిపూజయే।శుష్యతీవచమేకంఠోనస్వస్థమివమేమనః॥౧౯॥నపశ్యామిభయస్థానంభయంచైవో
పధారయే।భ్రష్టశ్చస్వరయోగోమేఛాయాచోపహతామమ॥౨౦॥జుగుప్సన్నివచాత్మానంనచపశ్యామికారణమ్।ఇ
మాంహిదుస్స్వప్నగతింనిశామ్యతామనేకరూపామవితర్కితాంపురా।భయంమహత్తద్ధృదయాన్నయాతిమేవిచింత్య
రాజానమచింత్యదర్శనమ్॥౨౧॥ఇతిశ్రీమదయోధ్యాకాండే-ఏకోనసప్తతితమస్సర్గః. ******************
భరతేబ్రువతిస్వప్నందూతాస్తేక్లాంతవాహనాః।ప్రవిశ్యాసహ్యపరిఘంరమ్యంరాజగృహంపురమ్॥౧॥సమాగమ్యతు
రాజ్ఞాచరాజపుత్రేణచార్చితాః।రాజ్ఞఃపాదౌగృహీత్వాతుతమూచుర్భరతంవచః॥౨॥పురోహితస్త్వాంకుశలంప్రా
హసర్వేచమంత్రిణః।త్వరమాణశ్చనిర్యాహికృత్యమాత్యయికంత్వయా॥౩॥ఇమానిచమహార్హాణివస్త్రాణ్యాభర
ణానిచ।ప్రతిగృహ్యవిశాలాక్షమాతులస్యచదాపయ॥౪॥అత్రవింశతికోట్యస్తునృపతేర్మాతులస్యతే।దశకోట్యస్తు
సంపూర్ణాస్తథైవచనృపాత్మజ॥౫॥ప్రతిగృహ్యతుతత్సర్వమనురక్తస్సుహృజ్జనే।దూతానువాచభరతఃకామైస్సంప్రతి
పూజ్యతాన్॥౬॥కచ్చిత్సుకుశలీరాజాపితాదశరథోమమ।కచ్చిచ్చారోగతారామేలక్ష్మణేచమహాత్మని॥౭॥ఆర్యాచధర్మ
నిరతాధర్మజ్ఞాధర్మదర్శినీ।అరోగాచాపికౌసల్యామాతారామస్యధీమతః॥౮॥కచ్చిత్సుమిత్రాధర్మజ్ఞాజననీ
లక్ష్మణస్యయా।శత్రుఘ్నస్యచవీరస్యసారోగాచాపిమధ్యమా॥౯॥ఆత్మకామాసదాచండీక్రోధనాప్రాజ్ఞమానినీ।అ
రోగాచాపిమేమాతాకైకేయీకిమువాచహ॥౧౦॥ఏవముక్తాస్తుతేదూతాభరతేనమహాత్మనా।ఊచుస్సంప్రశ్రయంవా
క్యమిదంతంభరతంతదా॥౧౧॥కుశలాస్తేనరవ్యాఘ్రయేషాంకుశలమిచ్ఛసి।శ్రీశ్చత్వాంవృణుతేపద్మాయుజ్యతాంచాపి
తేరథః॥౧౨॥భరతశ్చాపితాన్దూతానేవముక్తోభ్యభాషత।ఆపృచ్ఛేహంమహారాజందూతాస్సంత్వరయంతిమామ్॥౧౩॥
ఏవముక్త్వాతుతాన్దూతాన్భరతఃపార్థివాత్మజః।దూతైస్సంచోదితోవాక్యంమాతామహమువాచహ॥౧౪॥రాజన్
పితుర్గమిష్యామిసకాశందూతచోదితః।పునరప్యహమేష్యామియదామేత్వంస్మరిష్యసి॥౧౫॥భరతేనైవముక్తస్తునృపో
మాతామహస్తదా।తమువాచశుభంవాక్యంశిరస్యాఘ్రాయరాఘవమ్॥౧౬॥గచ్ఛతాతానుజానేత్వాంకైకేయీసు
ప్రజాస్త్వయా।మాతరంకుశలంబ్రూయాఃపితరంచపరంతప॥౧౭॥పురోహితంచకుశలంయేచాన్యేద్విజసత్తమాః।
తౌచతాతమహేష్వాసౌభ్రాతరౌరామలక్ష్మణౌ॥౧౮॥తస్మైహస్త్యుత్తమాంశ్చిత్రాన్కంబళానజినానిచ।అభిస
త్కృత్యకైకేయోభరతాయధనందదౌ॥౧౯॥రుక్మనిష్కసహస్రేద్వేషోడశాశ్వశతానిచ।సత్కృత్యకైకయీపుత్రం
కేకయోధనమాదిశత్॥౨౦॥తథామాత్యానభిప్రేతాన్విశ్వాస్యాంశ్చగుణాన్వితాన్।దదావశ్వపతిఃక్షిప్రంభరత

యానసయాయినః॥౨౧॥ ఐరావతానైంద్రశిరాన్నాగాన్వై ప్రియదర్శనాన్। ఖరాన్ శీఘ్రాన్ సుసంయుక్తాన్ మాతులో
స్మై ధనం దదౌ॥౨౨॥ అంతఃపురేతి సంవృద్ధాన్ వ్యాఘ్రవీర్యబలాన్వితాన్। దంష్ట్రాయుధాన్మహాకాయాన్ శునశ్చోపాయ
నం దదౌ॥౨౩॥ స దత్తం కేకయేంద్రేణ ధనం తన్నాభ్యనందత। భరతః కేకయీపుత్రో గమనత్వరయా తదా॥౨౪॥ బభూవ
హ్యస్య హృదయే చింతా సుమహతీ తదా। త్వరయా చాపి దూతానాం స్వప్నస్యాపి చ దర్శనాత్॥౨౫॥ స స్వవేశ్మాభ్యతి
క్రమ్య నరనాగాశ్వసంవృతమ్। ప్రపేదే సుమహచ్ఛ్రీమాన్ రాజమార్గమనుత్తమమ్॥౨౬॥ అభ్యతీత్య తతోపశ్యదంతః
పురముదారధీః। తతస్తద్భరతశ్శ్రీమానావివేశానివారితః॥౨౭॥ స మాతామహమాపృచ్ఛ్య మాతులం చ యుధాజితమ్। ర
థమారుహ్య భరతశ్శత్రుఘ్నసహితో యయౌ॥౨౮॥ రథాన్మండలచక్రాంశ్చ యోజయిత్వా పరశ్శతమ్। ఉష్ట్రగోశ్వ
రథైర్భృత్యా భరతం యాంతమన్వయుః॥౨౯॥ బలేన గుప్తో భరతో మహాత్మా సహార్యకస్యాత్మసమైరమాత్యైః। ఆదా
య శత్రుఘ్నమపేతశత్రుర్గృహాద్యయౌ సిద్ధ ఇవేంద్రలోకాత్॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే - సప్తతితమస్సర్గః

స ప్రాఙ్ముఖో రాజగృహాదభినిర్యాయ రాఘవః। తతస్సుదామాం ద్యుతిమాన్ సంతీర్యావేక్ష్య తాం నదీమ్॥౧॥ హ్లా
దినీం దూరపారాం చ ప్రత్యక్స్రోతస్తరంగిణీమ్। శతద్రూమతరచ్ఛ్రీమాన్నదీమిక్ష్వాకునందనః॥౨॥ ఏలధానే నదీం తీర్త్వా
ప్రాప్య చాపరపర్పటాన్। శిలామాకుర్వతీం తీర్త్వా హ్యాజ్ఞేయం శల్యకర్తనమ్॥౩॥ సత్యసంధశ్శుచిశ్శ్రీమాన్ ప్రేక్షమాణ
శ్శిలావహామ్। అత్యయాత్స మహాశైలాన్ వనం చైత్రరథం ప్రతి॥౪॥ సరస్వతీం చ గంగాం చ యుగ్మేన ప్రతిపద్య చ। ఉత్తరం వీ
రమత్స్యానాం భారుండం ప్రావిశద్వనమ్॥౫॥ వేగినీం చ కులింగాఖ్యాం హ్లాదినీం పర్వతావృతామ్। యమునాం ప్రాప్య సం
తీర్ణో బలమాశ్వాసయత్తదా॥౬॥ శీతీకృత్య తు గాత్రాణి క్లాంతానాశ్వాస్య వాజినః। తత్ర స్నాత్వా చ పీత్వా చ ప్రా
యాదాదాయ చోదకమ్॥౭॥ రాజపుత్రో మహారణ్యమనభీక్ష్ణోపసేవితమ్। భద్రో భద్రేణ యానేన మారుతః ఖమివాత్య
యాత్॥౮॥ భాగీరథీం దుష్ప్రతరామంశుధానే మహానదీమ్। ఉపాయాద్రాఘవస్తూర్ణం ప్రాగ్వటే విశ్రుతే పురే॥౯॥
స గంగాం ప్రాగ్వటే తీర్త్వా సమాయాత్కుటికోష్ఠికామ్। సబలస్తాం స తీర్త్వాథ సమయాద్ధర్మవర్ధనమ్॥౧౦॥ తోర
ణం దక్షిణార్ధేన జంబూప్రస్థముపాగమత్। వరూథం చ యయౌ రమ్యం గ్రామం దశరథాత్మజః॥౧౧॥ తత్ర రమ్యే వనే వా
సం కృత్వాసౌ ప్రాఙ్ముఖో యయౌ। ఉద్యానముజ్జిహానాయాః ప్రియకా యత్ర పాదపాః॥౧౨॥ సాలాంస్తు ప్రియకాన్
ప్రాప్య శీఘ్రానాస్థాయ వాజినః। అనుజ్ఞాప్యాథ భరతో వాహినీం త్వరితో యయౌ॥౧౩॥ వాసం కృత్వా సర్వతీర్థే తీర్త్వా
చోత్తానికాం నదీమ్। అన్యా నదీశ్చ వివిధాః పార్వతీయైస్తురంగమైః॥౧౪॥ హస్తిపృష్ఠకమాసాద్య కుటికామత్యవర్తత। తతా
ర చ నరవ్యాఘ్రో లోహిత్యే స కపీవతీమ్॥౧౫॥ ఏకసాలే స్థాణుమతీం వినతే గోమతీం నదీమ్। కలింగనగరే చాపి ప్రాప్య సాలవ
నం తదా॥౧౬॥ భరతః క్షిప్రమాగచ్ఛత్సుపరిశ్రాంతవాహనః। వనం చ సమతీత్యాశు శర్వర్యామరుణోదయే॥౧౭॥ అయో
ధ్యాం మనునా రాజ్ఞా నిర్మితాం స దదర్శ హ। తాం పురీం పురుషవ్యాఘ్రస్సప్తరాత్రోషితః పథి॥౧౮॥ అయోధ్యామగ్ర
తో దృష్ట్వా సారథిం వాక్యమబ్రవీత్। ఏషా నాతిప్రతీతా మే పుణ్యోద్యానా యశస్వినీ॥౧౯॥ అయోధ్యా దృశ్యతే దూరా
త్సారథే పాండుమృత్తికా। యజ్వభిర్గుణసంపన్నైర్బ్రాహ్మణైర్వేదపారగైః॥౨౦॥ భూయిష్ఠమృద్ధైరాకీర్ణా రాజర్షి
పరిపాలితా। అయోధ్యాయాం పురా శబ్దః శ్రూయతే తుములో మహాన్॥౨౧॥ సమంతాన్నరనారీణాం తమద్య న శృణో
మ్యహమ్। ఉద్యానాని చ సాయాహ్నే క్రీడిత్వోపరతైర్నరైః॥౨౨॥ సమంతాద్విప్రధావద్భిః ప్రకాశంతే మమాన్యథా।
తాన్యద్యానురుదంతీవ పరిత్యక్తాని కామిభిః॥౨౩॥ అరణ్యభూతేవ పురీ సారథే ప్రతిభాతి మే। న హ్యత్ర యానైర్దృశ్యంతే
న గజైర్న చ వాజిభిః॥౨౪॥ నిర్యాంతో నాభియాంతో వా నరముఖ్యా యథాపురమ్। ఉద్యానాని పురా భాంతి మత్తప్రముది
తాని చ॥౨౫॥ జనానాం రతిసంయోగేష్వత్యంతగుణవంతి చ। తాన్యేతాన్యద్య పశ్యామి నిరానందాని సర్వశః॥౨౬॥ స్రస్త
పర్ణైరనుపథం విక్రోశద్భిరివ ద్రుమైః। నాద్యాపి శ్రూయతే శబ్దో మత్తానాం మృగపక్షిణామ్॥౨౭॥ సంరక్తాం మధురాం
వాణీం కలం వ్యాహరతాం బహు। చందనాగరుసంపృక్తో ధూపసంమూర్ఛితో తులః॥౨౮॥ ప్రవాతి పవనశ్శ్రీమాన్ కిన్ను
నాద్య యథాపురమ్। భేరీమృదంగవీణానాం కోణసంఘట్టితః పునః॥౨౯॥ కిమద్య శబ్దో విరతస్సదాదీనగతిః పురా। అనిష్టాని చ
పాపాని పశ్యామి వివిధాని చ॥౩౦॥ నిమిత్తాన్యమనోజ్ఞాని తేన సీదతి మే మనః। సర్వథా కుశలం సూత దుర్లభం మమ బంధు

షు॥౩౧॥తథాప్యాసతిసంమోహాహృదయంసీదతీవమే । విషణ్ణశ్శ్రాంతహృదయస్త్రస్తస్సులులితేంద్రియః॥౩౨॥ భర
తఃప్రవివేశాశుపురీమిక్ష్వాకుపాలితామ్। ద్వారేణవైజయంతేనప్రావిశచ్ఛ్రాంతవాహనః॥౩౩॥ద్వాస్థైరుత్థాయ
విజయంపృష్టస్తైస్సహితోయయౌ। సత్వనేకాగ్రహృదయోద్వాస్థంప్రత్యర్చ్యతంజనమ్॥౩౪॥సూతమశ్వపతేఃక్లాం
తమబ్రవీత్తత్రరాఘవః। కిమహంత్వరయానీతఃకారణేనవినానఘ॥౩౫॥అశుభాశంకిహృదయంశీలంచపతతీవమే । శ్రు
తానోయాదృశాఃపూర్వంనృపతీనాంవినాశనే॥౩౬॥ఆకారాంస్తానహంసర్వానిహపశ్యామిసారథే । సంమార్జనవిహీ
నానిపరుషాణ్యుపలక్షయే॥౩౭॥అసంయతకవాటానిశ్రీవిహీనానిసర్వశః । బలికర్మవిహీనానిధూపసంమోదనేనచ ॥
౩౮॥అనాశితకుటుంబానిప్రభాహీనజనానిచ। అలక్ష్మీకానిపశ్యామికుటుంబభవనాన్యహమ్॥ ౩౯ ॥అపేతమాల్యసంశో
భాన్యసంమృష్టాజిరాణిచ । దేవాగారాణిశూన్యానినచాభాంతియథాపురమ్॥౪౦॥ దేవతార్చాఃప్రవిద్ధాశ్చయజ్ఞగో
ష్ఠ్యస్తథావిధాః । మాల్యాపణేషురాజంతేనాద్యపణ్యానివాతథా॥ ౪౧॥దృశ్యంతేవణిజోప్యద్యనయథాపూర్వమత్ర
వై ।ధ్యానసంవిగ్నహృదయానష్టవ్యాపారయంత్రితాః॥౪౨॥దేవాయతనచైత్యేషుదీనాఃపక్షిగణాస్తథా । మలినంచా
శ్రుపూర్ణాక్షందీనంధ్యానపరంకృశమ్॥౪౩॥సస్త్రీపుంసంచపశ్యామిజనముత్కంఠితంపురే। ఇత్యేవముక్త్వాభరతస్సూ
తంతందీనమానసః॥ ౪౪ ॥ తాన్యనిష్టాన్యయోధ్యాయాంప్రేక్ష్యరాజగృహంయయౌ। తాంశూన్యశృంగాటకవేశ్మర
థ్యాంరజోరుణద్వారకవాటయంత్రామ్ ।దృష్ట్వాపురీమింద్రపురప్రకాశాందుఃఖేనసంపూర్ణతరోబభూవ॥ ౪౫ ॥ బ
హూనిపశ్యన్మనసోప్రియాణియాన్యన్యథానాస్యపురేబభూవుః । అవాక్ఛిరాదీనమనానహృష్టఃపితుర్మహాత్మాప్రవివేశ
వేశ్మ॥౪౬॥ఇతిశ్రీమదయోధ్యాకాండే-ఏకసప్తతితమస్సర్గః. ************************************

అపశ్యంస్తుతతస్తత్రపితరంపితురాలయే । జగామభరతోద్రష్టుంమాతరంమాతురాలయే॥౧ ॥అనుప్రాప్తంతు
తందృష్ట్వాకైకేయీప్రోషితంసుతమ్ । ఉత్పపాతతదాహృష్టాత్యక్త్వాసౌవర్ణమాసనమ్॥ ౨ ॥సప్రవిశ్యైవధర్మా
త్మాస్వగృహంశ్రీవివర్జితమ్ । భరతఃప్రతిజగ్రాహజనన్యాశ్చరణౌశుభౌ॥౩ ॥సాతంమూర్ధన్యుపాఘ్రాయపరిష్వ
జ్యయశస్వినమ్ । అంకేభరతమారోప్యప్రష్టుంసముపచక్రమే॥౪॥అద్యతేకతిచిద్రాత్ర్యశ్చ్యుతస్యార్యకవేశ్మనః।అపి
నాధ్వశ్రమశ్శీఘ్రంరథేనాపతతస్తవ॥౫॥ఆర్యకస్తేసుకుశలీయుధాజిన్మాతులస్తవ। ప్రవాసాచ్చసుఖంపుత్రసర్వంమేవ
క్తుమర్హసి॥౬॥ఏవంపృష్టస్తుకైకేయ్యాప్రియంపార్థివనందనః । ఆచష్టభరతస్సర్వంమాత్రేరాజీవలోచనః॥౭ ॥అద్య
మేసప్తమీరాత్రిశ్చ్యుతస్యార్యకవేశ్మనః। అంబాయాఃకుశలీతాతోయుధాజిన్మాతులశ్చమే॥౮॥యన్మేధనంచరత్నంచ
దదౌరాజాపరంతపః । పరిశ్రాంతంపథ్యభవత్తతోహంపూర్వమాగతః॥ ౯ ॥రాజవాక్యహరైర్దూతైస్త్వర్యమాణో
హమాగతః । యదహంప్రష్టుమిచ్ఛామితదంబావక్తుమర్హతి॥౧౦॥శూన్యోయంశయనీయస్తేపర్యంకోహేమభూషి
తః । నచాయమిక్ష్వాకుజనఃప్రహృష్టఃప్రతిభాతిమా॥ ౧౧ ॥రాజాభవతిభూయిష్ఠమిహాంబాయానివేశనే । తమహంనా
ద్యపశ్యామిద్రష్టుమిచ్ఛన్నిహాగతః॥౧౨॥పితుర్గ్రహీష్యేచరణౌతంమమాఖ్యాహిపృచ్ఛతః । ఆహోస్విదంబజ్యేష్ఠా
యాఃకౌసల్యాయానివేశనే॥౧౩॥తంప్రత్యువాచకైకేయీప్రియవద్ఘోరమప్రియమ్।అజానంతంప్రజానంతీరాజ్యలో
భేనమోహితా॥౧౪॥యాగతిస్సర్వభూతానాంతాంగతింతేపితాగతః । రాజామహాత్మాతేజస్వీయాయజూకస్సతాం
గతిః॥౧౫॥తచ్ఛ్రుత్వాభరతోవాక్యంధర్మాభిజనవాన్శుచిః।పపాతసహసాభూమౌపితృశోకబలార్దితః॥౧౬॥హాహ
తోస్మీతికృపణాందీనాంవాచముదీరయన్ । నిపపాతమహాబాహుర్బాహూవిక్షిప్యవీర్యవాన్॥౧౭॥తతశ్శోకేనసంవీతః
పితుర్మరణదుఃఖితః । విలలాపమహాతేజాభ్రాంతాకులితచేతనః॥౧౮॥ఏతత్ స్మరుచిరంభాతిపితుర్మేశయనంపురా । శశి
నేవామలంరాత్రౌగగనంతోయదాత్యయే॥ ౧౯ ॥తదిదంనవిభాత్యద్యవిహీనంతేనధీమతా । వ్యోమేవశశినాహీనమప్శు
ష్కఇవసాగరః ॥ ౨౦ ॥ బాష్పముత్సృజ్యకంఠేనస్వార్తఃపరమపీడితః।ప్రచ్ఛాద్యవదనంశ్రీమద్వస్త్రేణజయతాంవరః॥
౨౧॥తమార్తందేవసంకాశంసమీక్ష్యపతితంభువి । నికృత్తమివసాలస్యస్కంధంపరశునావనే॥౨౨॥మత్తమాతంగసం
కాశంచంద్రార్కసదృశంభువః । ఉత్థాపయిత్వాశోకార్తంవచనంచేదమబ్రవీత్ ॥౨౩॥ఉత్తిష్ఠోత్తిష్ఠకింశేషేరాజపుత్ర
మహాయశః । త్వద్విధానహిశోచంతిసంతస్సదసిసంమతాః॥౨౪॥దానయజ్ఞాధికారాహిశీలశ్రుతితపోనుగా । బుద్ధిస్తేబు

ద్ధిసంపన్నప్రభేవాకన్యామందిరే॥౨౫॥సరుదిత్వాచిరంకాలంభూమౌవిపరివృత్యచ । జననీంప్రత్యువాచేదంశోకైర్బ
హుభిరావృతః ॥ ౨౬ ॥ అభిషేక్ష్యతిరామంనురాజాయజ్ఞంనుయక్ష్యతే । ఇత్యహంకృతసంకల్పోహృష్టోయాత్రామ
యాసిషమ్॥౨౭॥తదిదంహ్యన్యథాభూతమవదీర్ణంమనోమమ । పితరంయోనపశ్యామినిత్యంప్రియహితేరతమ్॥౨౮॥
అంబకేనాత్యగాద్రాజావ్యాధినామయ్యనాగతే । ధన్యారామాదయస్సర్వేయైఃపితాసంస్కృతస్స్వయమ్॥ ౨౯ ॥ న
నూనంమాంమహారాజః ప్రాప్తంజానాతికీర్తిమాన్ । ఉపజిఘ్రేద్ధిమాంమూర్ధ్నితాతస్సన్నమ్యసత్వరమ్॥౩౦॥క్వ
సపాణిస్సుఖస్పర్శస్తాతస్యాక్లిష్టకర్మణః । యేనమాంరజసాధ్వస్తమభీక్ష్ణంపరిమార్జతి॥ ౩౧॥ యోమేభ్రాతాపితా
బంధుర్యస్యదాసోఽస్మిసమ్మతః । తస్యమాంశీఘ్రమాఖ్యాహిరామస్యాక్లిష్టకర్మణః॥ ౩౨ ॥ పితాహిభవతిజ్యేష్ఠోధర్మ
మార్యస్యజానతః । తస్యపాదౌగ్రహీష్యామిసహీదానీంగతిర్మమ॥౩౩॥ధర్మవిద్ధర్మనిత్యశ్చసత్యసంధోదృఢవ్రతః।
ఆర్యఃకిమబ్రవీద్రాజాపితామేసత్యవిక్రమః॥౩౪॥పశ్చిమంసాధుసందేశమిచ్ఛామిశ్రోతుమాత్మనః । ఇతిపృష్టాయథా
తత్త్వంకైకేయీవాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౩౫॥ రామేతిరాజావిలపన్హాసీతేలక్ష్మణేతిచ । సమహాత్మాపరంలోకంగతోగతిమ
తాంవరః॥౩౬॥ఇమాంతుపశ్చిమాంవాచంవ్యాజహారపితాతవ । కాలధర్మపరిక్షిప్తఃపాశైరివమహాగజః॥ ౩౭ ॥సిద్ధా
ర్థాస్తేనరారామమాగతంసీతయాసహ । లక్ష్మణంచమహాబాహుంద్రక్ష్యంతిపునరాగతమ్॥౩౮ ॥తచ్ఛ్రుత్వావిషసా
దైవద్వితీయాప్రియశంసనాత్ । విషణ్ణవదనోభూత్వాభూయఃపప్రచ్ఛమాతరమ్॥౩౯॥క్వచేదానీంసధర్మాత్మా
కౌసల్యానందవర్ధనః । లక్ష్మణేనసహభ్రాత్రాసీతయాచసమంగతః॥౪౦ ॥తథాపృష్టాయథాతత్త్వమాఖ్యాతుముప
క్రమే । మాతాస్యసుమహద్వాక్యంవిప్రియంప్రియశంకయా॥౪౧ ॥సహిరాజసుతఃపుత్రచీరవాసామహావనమ్ । దం
డకాన్సహవైదేహ్యాలక్ష్మణానుచరోగతః॥౪౨॥తచ్ఛ్రుత్వాభరతస్త్రస్తోభ్రాతుశ్చారిత్రశంకయా । స్వస్యవంశస్య
మాహాత్మ్యాత్ప్రష్టుంసముపచక్రమే॥౪౩॥కచ్చిన్నబ్రాహ్మణధనంహృతంరామేణకస్యచిత్ । కచ్చిన్నాఢ్యోదరిద్రో
వాతేనాపాపోవిహింసితః॥ ౪౪ ॥కచ్చిన్నపరదారాన్వారాజపుత్రోఽభిమన్యతే । కస్మాత్సదండకారణ్యేభ్రూణహేవవి
వాసితః॥౪౫॥అథాస్యచపలామాతాతత్స్వకర్మయథాతథమ్। తేనైవస్త్రీస్వభావేనవ్యాహర్తుముపచక్రమే॥౪౬ ॥
ఏవముక్తాతుకైకేయీభరతేనమహాత్మనా । ఉవాచవచనంహృష్టామూఢాపండితమానినీ॥౪౭ ॥నబ్రాహ్మణధనంకించి
ద్ధృతంరామేణకస్యచిత్ । కశ్చిన్నాఢ్యోదరిద్రోవాతేనాపాపోవిహింసితః॥౪౮॥నరామఃపరదారాంశ్చచక్షుర్భ్యా
మపిపశ్యతి । మయాతుపుత్రశ్రుత్వైవరామస్యైవాభిషేచనమ్॥౪౯॥యాచితస్తేపితారాజ్యంరామస్యచవివాసనమ్
సస్వవృత్తింసమాస్థాయపితాతేతత్తథాకరోత్ ॥౫౦॥రామశ్చసహసౌమిత్రిః ప్రేషితస్సీతయాసహ । తమపశ్యన్ప్రి
యంపుత్రంమహీపాలోమహాయశాః॥౫౧ ॥పుత్రశోకపరిద్యూనఃపంచత్వముపపేదివాన్ । త్వయాత్విదానీంధర్మజ్ఞ
రాజత్వమవలంబ్యతామ్ ॥ ౫౨ ॥త్వత్కృతేహిమయాసర్వమిదమేవంవిధంకృతమ్ । మాశోకంమాచసంతాపంధైర్య
మాశ్రయపుత్రక॥౫౩॥త్వదధీనాహినగరీరాజ్యంచైతదనామయమ్ । తత్పుత్రశీఘ్రంవిధినావిధిజ్ఞైర్వసిష్ఠముఖ్యైస్స
హితోద్విజేంద్రైః । సంకాల్యరాజానమదీనసత్త్వమాత్మానముర్వ్యామభిషేచయస్వ॥౫౪ ॥ఇతిశ్రీమదయోధ్యాకాం
డే - ద్విసప్తతితమస్సర్గః. **

శ్రుత్వాతుపితరంవృత్తంభ్రాతరౌచవివాసితౌ । భరతోదుఃఖసంతప్తఇదంవచనమబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥కింనుకార్యం
హతస్యేహమమరాజ్యేనశోచతః । విహీనస్యాథపిత్రాచభ్రాత్రాపితృసమేనచ ॥ ౨ ॥దుఃఖేమేదుఃఖమకరోర్వ్రణే
క్షారమివాదధాః । రాజానంప్రేతభావస్థంకృత్వారామంచతాపసమ్॥ ౩ ॥ కులస్యత్వమభావాయకాళరాత్రిరివాగ
తా । అంగారముపగూహ్యస్మపితామేనావబుద్ధవాన్॥౪॥మృత్యుమాపాదితోరాజాత్వయామేపాపదర్శిని । సుఖంప
రిహృతంమోహాత్కులేఽస్మిన్కులపాంసని॥౫॥త్వాంప్రాప్యహిపితామేద్యసత్యసంధోమహాయశాః। తీవ్రదుఃఖాభిసం
తప్తోవృత్తోదశరథోనృపః॥౬॥వినాశితోమహారాజఃపితామేధర్మవత్సలః । కస్మాత్ప్రవ్రాజితోరామఃకస్మాదేవవనంగ
తః॥౭॥కౌసల్యాచసుమిత్రాచపుత్రశోకాభిపీడితే । దుష్కరంయదిజీవేతాంప్రాప్యత్వాంజననీంమమ ॥ ౮ ॥ ననుత్వా
ర్యోఽపిధర్మాత్మాత్వయివృత్తిమనుత్తమామ్ । వర్తతేగురువృత్తిజ్ఞోయథామాతరివర్తతే॥ ౯ ॥తథాజ్యేష్ఠాహిమేమా

తాం కౌసల్యాం దీర్ఘదర్శినీ। త్వయి ధర్మం సమాస్థాయ భగిన్యామివ వర్తతే॥౧౦॥ తస్యాః పుత్రం కృతాత్మానం చీరవల్క
లవాససమ్। ప్రస్థాప్య వనవాసాయ కథం పాపే న శోచసి॥ ౧౧ ॥అపాపదర్శనం శూరం కృతాత్మానం యశస్వినమ్। ప్ర
వ్రాజ్య చీరవసనం కిం ను పశ్యసి కారణమ్॥౧౨॥లుబ్ధాయా విదితో మన్యే న తేఽహం రాఘవం ప్రతి। తథా హ్యనర్థో రాజ్యా
ర్థం త్వయానీతో మహానయమ్॥౧౩ ॥అహం హి పురుషవ్యాఘ్రావపశ్యన్ రామలక్ష్మణౌ। కేన శక్తిప్రభావేన రాజ్యం ర
క్షితుముత్సహే॥౧౪॥తం హి నిత్యం మహారాజో బలవంతం మహాబలః। అపాశ్రితోఽభూద్ధర్మాత్మా మేరుర్మేరువనం య
థా॥౧౫॥సోఽహం కథమిమం భారం మహాధుర్యసముద్ధృతమ్। దమ్యో ధురమివాసాద్య వహేయం కేన చౌజసా॥ ౧౬ ॥అథ
వా మే భవేచ్ఛక్తిర్యోగైర్బుద్ధిబలేన వా। సకామాం న కరిష్యామి త్వామహం పుత్రగర్ధినీమ్॥౧౭॥న మే వికాంక్షా జా
యేత త్యక్తుం త్వాం పాపనిశ్చయామ్। యది రామస్య నాపేక్షా త్వయి స్యాన్మాతృవత్సదా ॥ ౧౮ ॥ ఉత్పన్నా తు కథం బుద్ధి
స్తవేయం పాపదర్శినీ। సాధుచారిత్రవిభ్రష్టే పూర్వేషాం నో విగర్హితా॥౧౯॥అస్మిన్ కులే హి పూర్వేషాం జ్యేష్ఠో రా
జ్యేఽభిషిచ్యతే। అపరే భ్రాతరస్తస్మిన్ ప్రవర్తంతే సమాహితాః॥౨౦॥న హి మన్యే నృశంసే త్వం రాజధర్మమవేక్షసే।
గతిం వా న విజానాసి రాజవృత్తస్య శాశ్వతీమ్॥ ౨౧ ॥సతతం రాజవృత్తే హి జ్యేష్ఠో రాజ్యేఽభిషిచ్యతే। రాజ్ఞామేతత్సమం త
త్స్యాదిక్ష్వాకూణాం విశేషతః॥౨౨॥ తేషాం ధర్మైకరక్షాణాం కులచారిత్రశోభినామ్। అత్ర చారిత్రశౌండీర్యం త్వాం
ప్రాప్య వినివర్తితమ్ ॥ ౨౩ ॥తవాపి సుమహాభాగా జనేంద్రాః కులపూర్వగాః। బుద్ధేర్మోహః కథమయం సంభూత
స్త్వయి గర్హితః॥౨౪ ॥న తు కామం కరిష్యామి తవాహం పాపనిశ్చయే। త్వయా వ్యసనమారబ్ధం జీవితాంతకరం మమ ॥
౨౫ ॥ఏష త్విదానీమేవాహమప్రియార్థం తవానఘ। నివర్తయిష్యామి వనాద్భ్రాతరం స్వజనప్రియమ్॥౨౬॥ నివర్త
యిత్వా రామం చ తస్యాహం దీప్తతేజసః। దాసభూతో భవిష్యామి సుస్థితేనాంతరాత్మనా॥౨౭॥ఇత్యేవముక్త్వా భరతో మ
హాత్మా ప్రియేతరైర్వాక్యగణైస్తుదంస్తామ్। శోకాతురశ్చాపి ననాద భూయః సింహో యథా మందరకందరస్థః॥ ౨౮ ॥
ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే - త్రిసప్తతితమస్సర్గః. ************************************

తాం తథా గర్హయిత్వా తు మాతరం భరతస్తదా। రోషేణ మహతావిష్టః పునరేవాబ్రవీద్వచః॥౧॥రాజ్యాద్భ్రం
శస్వ కైకేయి నృశంసే దుష్టచారిణి। పరిత్యక్తా చ ధర్మేణ మా మృతం రుదతీ భవ॥౨ ॥కిం ను తేఽదూషయద్రాజా రామో
వా భృశధార్మికః। యయోర్మృత్యుర్వివాసశ్చ త్వత్కృతే తుల్యమాగతౌ॥౩॥భ్రూణహత్యామసి ప్రాప్తా కులస్యా
స్య వినాశనాత్। కైకేయి నరకం గచ్ఛ మా చ భర్తుస్సలోకతామ్॥ ౪॥ యత్త్వయా హీదృశం పాపం కృతం ఘోరేణ కర్మ
ణా। సర్వలోకప్రియం హిత్వా మమాప్యాపాదితం భయమ్॥౫॥త్వత్కృతే మే పితా వృత్తో రామశ్చారణ్యమాశ్రితః। అ
యశో జీవలోకే చ త్వయాహం ప్రతిపాదితః॥౬॥మాతృరూపే మమామిత్రే నృశంసే రాజ్యకాముకే। న తేఽహమభిభాష్యో
ఽస్మి దుర్వృత్తే పతిఘాతిని॥౭॥కౌసల్యా చ సుమిత్రా చ యాశ్చాన్యా మమ మాతరః। దుఃఖేన మహతావిష్టాస్త్వాం ప్రాప్య
కులదూషిణీమ్॥౮॥న త్వమశ్వపతేః కన్యా ధర్మరాజస్య ధీమతః। రాక్షసీ తత్ర జాతాసి కులప్రధ్వంసినీ పితుః॥౯॥ యత్త్వ
యా ధార్మికో రామో నిత్యం సత్యపరాయణః। వనం ప్రస్థాపితో దుఃఖాత్పితా చ త్రిదివం గతః॥౧౦॥ యత్ప్రధానాసి త
త్పాపం మయి పిత్రా వినా కృతే। భ్రాతృభ్యాం చ పరిత్యక్తే సర్వలోకస్య చాప్రియే॥ ౧౧॥ కౌసల్యాం ధర్మసంయుక్తాం వి
యుక్తాం పాపనిశ్చయే। కృత్వా కం ప్రాప్స్యసే త్వద్య లోకం నిరయగామిని॥౧౨॥కిం నావబుధ్యసే క్రూరే నియతం బంధు
సంశ్రయమ్। జ్యేష్ఠం పితృసమం రామం కౌసల్యాయాత్మసంభవమ్॥౧౩॥అంగప్రత్యంగజః పుత్రో హృదయాచ్చాపి జా
యతే। తస్మాత్ప్రియతరో మాతుః ప్రియత్వాన్న తు బాంధవః॥౧౪॥అన్యదా కిల ధర్మజ్ఞా సురభిస్సురసంమతా। వహమానౌ ద
దర్శోర్వ్యాం పుత్రౌ విగతచేతసౌ॥౧౫॥ తావర్ధదివసే శ్రాంతౌ దృష్ట్వా పుత్రౌ మహీతలే। రురోద పుత్రశోకేన బాష్ప
పర్యాకులేక్షణా॥౧౬॥అధస్తాద్వ్రజతస్తస్యాః సురరాజ్ఞో మహాత్మనః। బిందవః పతితా గాత్రే సూక్ష్మాస్సురభిగంధినః॥౧౭॥
ఇంద్రోఽప్యశ్రునిపాతం తం స్వగాత్రే పుణ్యగంధినమ్। సురభిం మన్యతే దృష్ట్వా భూయసీం తాం సురేశ్వరః॥౧౮॥ నిరీక్షమా
ణశ్శక్రస్తాం దదర్శ సురభిం స్థితామ్। ఆకాశే విష్ఠితాం దీనాం రుదంతీం భృశదుఃఖితామ్॥ ౧౯॥తాం దృష్ట్వా శోకసంతప్తాం వ
జ్రపాణిర్యశస్వినీమ్। ఇంద్రః ప్రాంజలిరుద్విగ్నస్సురరాజోఽబ్రవీద్వచః॥౨౦॥భయం కచ్చిన్న చాస్మాసు కుతశ్చిద్విద్యతే

మహత్ ।కుతోనిమిత్తశ్శోకస్తే బ్రూహిసర్వహితైషిణి॥౨౧॥ఏవముక్త్వాతుసురభిస్సురరాజేనధీమతా । ప్రత్యువాచత
తోధీరావాక్యంవాక్యవిశారదా॥౨౨॥శాంతంపాపంనవఃకించిత్కుతశ్చిదమరాధిప।అహంతుమగ్నౌశోచామిస్వపుత్రౌ
విషమేస్థితౌ॥౨౩॥ ఏతౌదృష్ట్వాకృశౌదీనౌసూర్యరశ్మిప్రతాపితౌ । అర్దమానౌబలీవర్దౌకర్షకేణసురాధిప॥౨౪॥ మ
మకాయాత్ప్రసూతౌహిదుఃఖితౌభారపీడితౌ।యాందృష్ట్వాపరితప్యేహంనాస్తిపుత్రసమఃప్రియః॥౨౫॥యస్యాఃపుత్ర
సహస్రైస్తుకృత్స్నంవ్యాప్తమిదంజగత్ ।తాందృష్ట్వారుదతీంశక్రోనసుతాన్మన్యతేపరమ్॥౨౬॥సదాప్రతిమవృత్తాయా
లోకధారణకామ్యయా।శ్రీమత్యాగుణనిత్యాయాస్స్వభావపరివేషయా॥౨౭॥యస్యాఃపుత్రసహస్రాణిసాపిశోచతి
కామధుక్ । కింపునర్యావినారామంకౌసల్యావర్తయిష్యతి॥౨౮॥ఏకపుత్రాచసాధ్వీచవివత్సేయంత్వయాకృతా । త
స్మాత్త్వంసతతందుఃఖంప్రేత్యచేహచలప్స్యసే॥౨౯॥అహంహ్యపచితింభ్రాతుఃపితుశ్చసకలామిమామ్।వర్ధనంయ
శసశ్చాపికరిష్యామినసంశయః॥౩౦॥ఆనాయయిత్వాతనయంకౌసల్యాయామహాబలమ్ । స్వయమేవప్రవేక్ష్యామివ
నంమునినిషేవితమ్॥౩౧॥నహ్యహంపాపసంకల్పేపాపేపాపంత్వయాకృతమ్। శక్తోధారయితుంపౌరైరశ్రుకంఠైర్నిరీ
క్షితః॥౩౨॥సాత్వమగ్నింప్రవిశవాస్వయంవాదండకాన్విశ।రజ్జుంబధానవాకంఠేనహితేన్యత్పరాయణమ్॥ ౩౩॥ అహ
మప్యవనీంప్రాప్తేరామేసత్యపరాక్రమే।కృతకృత్యోభవిష్యామివిప్రవాసితకల్మషః ॥ ౩౪ ॥ ఇతినాగఇవారణ్యేతోమ
రాంకుశచోదితః।పపాతభువిసంక్రుద్ధోనిశ్వసన్నివపన్నగః॥౩౫॥సంరక్తనేత్రశ్శిథిలాంబరస్తథావిధూతసర్వాభరణః
పరంతపః।బభూవభూమౌపతితోనృపాత్మజశ్శచీపతేఃకేతురివోత్సవక్షయే॥ఇత్యయోధ్యాకాండే-చతుస్సప్తతితమస్సర్గః

దీర్ఘకాలాత్సముత్థాయసంజ్ఞాంలబ్ధ్వాచవీర్యవాన్। నేత్రాభ్యామశ్రుపూర్ణాభ్యాందీనాముద్వీక్ష్యమాత
రమ్॥౧॥సోమాత్యమధ్యేభరతోజననీమభ్యకుత్సయత్ ।రాజ్యంనకామయేజాతుమంత్రయేనాపిమాతరమ్॥౨॥అభిషేకం
నజానామియోభూద్రాజ్ఞాసమీక్షితః।విప్రకృష్టేహ్యహందేశేశత్రుఘ్నసహితోవసమ్॥౩॥ వనవాసంనజానామిరా
మస్యాహంమహాత్మనః। వివాసనంచసౌమిత్రేస్సీతాయాశ్చయదాభవత్ ॥ ౪॥ తథైవక్రోశతస్తస్యభరతస్యమహాత్మ
నః।కౌసల్యాశబ్దమాజ్ఞాయసుమిత్రామిదమబ్రవీత్ ॥౫॥ఆగతఃక్రూరకార్యాయాఃకైకేయ్యాభరతస్సుతః। తమహం
ద్రష్టుమిచ్ఛామిభరతందీర్ఘదర్శినమ్॥౬॥ఏవముక్త్వాసుమిత్రాంసావివర్ణామలినాకృశా । ప్రతస్థేభరతోయత్రవేప
మానావిచేతనా॥౭॥సతురామానుజశ్చాపిశత్రుఘ్నసహితస్తదా।ప్రతస్థేభరతోయత్రకౌసల్యాయానివేశనమ్॥ ౮ ॥
తతశ్శత్రుఘ్నభరతౌకౌసల్యాంప్రేక్ష్యదుఃఖితౌ।పర్యష్వజేతాందుఃఖార్తాంపతితాంనష్టచేతనామ్॥ ౯॥ రుదంతౌరు
దతీందుఃఖాత్సమేత్యార్యాంమనస్వినీమ్। భరతంప్రత్యువాచేదంకౌసల్యాభృశదుఃఖితా॥౧౦॥ ఇదంతేరాజ్యకామస్య
రాజ్యంప్రాప్తమకంటకమ్।సంప్రాప్తంబతకైకేయ్యాశీఘ్రంక్రూరేణకర్మణా॥౧౧॥ప్రస్థాప్యచీరవసనంపుత్రంమే
వనవాసినమ్।కైకేయీకంగుణంతత్రపశ్యతిక్రూరదర్శినీ॥౧౨॥క్షిప్రంమామపికైకేయీప్రస్థాపయితుమర్హతి । హిర
ణ్యనాభోయత్రాస్తేసుతోమేసుమహాయశాః॥౧౩॥అథవాస్వయమేవాహంసుమిత్రానుచరాసుఖమ్ । అగ్నిహో
త్రంపురస్కృత్యప్రస్థాస్యేయత్రరాఘవః॥౧౪॥కామంవాస్వయమేవాద్యతత్రమాంనేతుమర్హసి। యత్రాసౌపు
రుషవ్యాఘ్రఃపుత్రోమేతప్యతేతపః॥౧౫॥ఇదంహితవవిస్తీర్ణంధనధాన్యసమాచితమ్।హస్త్యశ్వరథసంపూర్ణంరా
జ్యంనిర్యాతితంతయా॥౧౬॥ఇత్యాదిబహుభిర్వాక్యైఃక్రూరైస్సంభర్త్సితోనఘః।వివ్యథేభరతస్తీవ్రంవ్రణేతుద్యేవ
సూచినా॥౧౭॥పపాతచరణేతస్యాస్తదాసంభ్రాంతచేతనః।విలప్యబహుధాసంజ్ఞోలబ్ధసంజ్ఞస్తతఃస్థితః॥౧౮॥ఏవంవిలప
మానాంతాంభరతఃప్రాంజలిస్తదా।కౌసల్యాంప్రత్యువాచేదంశోకైర్బహుభిరావృతామ్॥౧౯॥ ఆర్యేకస్మాదజానం
తంగర్హసేమామకిల్బిషమ్।విపులాంచమమప్రీతింస్థిరాంజానాసిరాఘవే॥౨౦॥ కృతాశాస్త్రానుగాబుద్ధిర్మాభూత్త
స్యకదాచన। సత్యసంధస్సతాంశ్రేష్ఠోయస్యార్యోనుమతేగతః॥౨౧॥ప్రేష్యంపాపీయసాంయాతుసూర్యంచప్రతిమే
హతు।హంతుపాదేనగాంసుప్తాంయస్యార్యోనుమతేగతః॥౨౨॥కారయిత్వామహత్కర్మభర్తాభృత్యమనర్థకమ్। అ
ధర్మోమోస్యసోస్యాస్తుయస్యార్యోనుమతేగతః॥౨౩॥పరిపాలయమానస్యరాజ్ఞోభూతానిపుత్రవత్ । తతస్తద్ద్రుహ్య
తాంపాపంయస్యార్యోనుమతేగతః॥౨౪॥బలిషడ్భాగముద్ధృత్యనృపస్యారక్షతఃప్రజాః। అధర్మోమోస్యసోస్యాస్తుయ

స్యార్యోఽనుమతే గతః ॥౨౫॥ సంశ్రుత్య చ తపస్విభ్యస్సత్రే వై యజ్ఞదక్షిణామ్ । తాం విప్రలపతాం పాపం యస్యార్యోఽను
మతే గతః ॥౨౬॥ హస్త్యశ్వరథసంబాధే యుద్ధే శస్త్రసమాకులే । మాస్మ కార్షీత్సతాం ధర్మం యస్యార్యోఽనుమతే గతః
॥౨౭॥ ఉపదిష్టం సుసూక్ష్మార్థం శాస్త్రం యత్నేన ధీమతా । స నాశయతు దుష్టాత్మా యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥౨౮॥ మా చ
తం వ్యూఢబాహ్వంసం చంద్రార్కసమతేజసమ్ । ద్రాక్షీద్రాజ్యస్థమాసీనం యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥౨౯॥ పాయసం
కృసరం ఛాగం వృథా సోఽశ్నాతు నిర్ఘృణః । గురూంశ్చాప్యవజానాతు యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥౩౦॥ గాశ్చ స్పృశతు పాదే
న గురూన్ పరివదేత్స్వయమ్ । మిత్రే ద్రుహ్యేత సోఽత్యంతం యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥౩౧॥ విశ్వాసాత్కథితం కించిత్పరివా
దం మిథః క్వచిత్ । వివృణోతు స దుష్టాత్మా యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥౩౨॥ అకర్తా హ్యకృతజ్ఞశ్చ త్యక్తాత్మా నిరపత్రపః । లో
కే భవతు విద్వేష్యో యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥౩౩॥ పుత్రదారైశ్చ భృత్యైశ్చ స్వగృహే పరివారితః । స ఏకో మృష్టమశ్నా
తు యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥౩౪॥ అప్రాప్య సదృశాన్ దారాననపత్యః ప్రమీయతామ్ । అనవాప్య క్రియాం ధర్మ్యాం య
స్యార్యోఽనుమతే గతః ॥౩౫॥ మాత్మనస్సంతతిం ద్రాక్షీత్స్వేషు దారేషు దుఃఖితః । ఆయుస్సమగ్రమప్రాప్య యస్యార్యో
ఽనుమతే గతః ॥౩౬॥ రాజస్త్రీబాలవృద్ధానాం వధే యత్పాపముచ్యతే । భృత్యత్యాగే చ యత్పాపం తత్పాపం ప్రతిపద్యతామ్ ॥
౩౭॥ లాక్షయా మధుమాంసేన లోహేన చ విషేణ చ । సదైవ బిభృయాద్భృత్యాన్ యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥౩౮॥ సం
గ్రామే సముపోఢే స్మ శత్రుపక్షభయంకరే । పలాయమానో వధ్యేత యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥౩౯॥ కపాలపాణిః పృథివీమ
టతాం చీరసంవృతః । భిక్షమాణో యథోన్మత్తో యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥౪౦॥ పానే ప్రసక్తో భవతు స్త్రీష్వక్షేషు చ నిత్య
శః । కామక్రోధాభిభూతస్తు యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥౪౧॥ మాస్మ ధర్మే మనో భూయాదధర్మం స నిషేవతామ్ । అపా
త్రవర్షీ భవతు యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥౪౨॥ సంచితాన్యస్య విత్తాని వివిధాని సహస్రశః । దస్యుభిర్విప్రలుప్యంతాం
యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥౪౩॥ ఉభే సంధ్యే శయానస్య యత్పాపం పరికల్ప్యతే । తచ్చ పాపం భవేత్తస్య యస్యార్యోఽనుమ
తే గతః ॥౪౪॥ యదగ్నిదాయకే పాపం యత్పాపం గురుతల్పగే । మిత్రద్రోహే చ యత్పాపం తత్పాపం ప్రతిపద్యతామ్ ॥
౪౫॥ దేవతానాం పితౄణాం చ మాతాపిత్రోస్తథైవ చ । మాస్మ కార్షీత్స శుశ్రూషాం యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥౪౬॥
సతాం లోకాత్సతాం కీర్త్యాస్సంజుష్టాత్కర్మణస్తథా । భ్రశ్యతు క్షిప్రమద్యైవ యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥౪౭॥ అపాస్య
మాతృశుశ్రూషామనర్థే సోఽవతిష్ఠతామ్ । దీర్ఘబాహుర్మహావక్షా యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥౪౮॥ బహుపుత్రో దరి
ద్రశ్చ జ్వరరోగసమన్వితః । స భూయాత్సతతక్లేశీ యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥౪౯॥ ఆశామాశంసమానానాం దీనానామూ
ర్ధ్వచక్షుషామ్ । అర్థినాం వితథాం కుర్యాద్యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥౫౦॥ మాయయా రమతాం నిత్యం పరుషః పిశునోఽశు
చిః । రాజ్ఞో భీతస్త్వధర్మాత్మా యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥౫౧॥ ఋతుస్నాతాం సతీం భార్యామృతుకాలానురోధినీమ్ । అ
తివర్తేత దుష్టాత్మా యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥౫౨॥ ధర్మదారాన్ పరిత్యజ్య పరదారాన్నిషేవతామ్ । త్యక్తధర్మరతి
ర్మూఢో యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥౫౩॥ పానీయదూషకే పాపం తథైవ విషదాయకే । యత్తదేకస్స లభతాం యస్యార్యో
ఽనుమతే గతః ॥౫౪॥ విప్రలుప్తప్రజాతస్య దుష్కృతం బ్రాహ్మణస్య యత్ । తదేవ ప్రతిపద్యేత యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥
౫౫॥ భక్త్యా వివదమానేషు మార్గమాశ్రిత్య పశ్యతః । తస్య పాపేన యుజ్యేత యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥౫౬॥ బ్రాహ్మణా
యోద్యతాం పూజాం విహంతు కలుషేంద్రియః । బాలవత్సాం చ గాం దోగ్ధు యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥౫౭॥ తృష్ణార్తం స
తి పానీయే విప్రలంభేన యోజయన్ । యత్పాపం లభతే తత్స్యాద్యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥౫౮॥ విహీనాం పతిపుత్రాభ్యాం
కౌసల్యాం పార్థివాత్మజః । ఏవమాశ్వాసయన్నేవ దుఃఖార్తో నిపపాత హ ॥౫౯॥ తథా తు శపథైః కష్టైశ్శపమానమచే
తనమ్ । భరతం శోకసంతప్తం కౌసల్యా వాక్యమబ్రవీత్ ॥౬౦॥ మమ దుఃఖమిదం పుత్ర భూయస్సముపజాయతే । శపథై
శ్శపమానో హి ప్రాణానుపరుణత్సి మే ॥౬౧॥ దిష్ట్యా న చలితో ధర్మాదాత్మా తే సహలక్ష్మణః । వత్స సత్యప్రతిజ్ఞో మే సతాం
లోకమవాప్స్యసి ॥౬౨॥ ఇత్యుక్త్వా చాంకమానీయ భరతం భ్రాతృవత్సలమ్ । పరిష్వజ్య మహాబాహుం రురోద భృశదుఃఖి
తా ॥౬౩॥ ఏవం విలపమానస్య దుఃఖార్తస్య మహాత్మనః । మోహాచ్చ శోకసంరోధాద్బభూవ లులితం మనః ॥౬౪॥ లాలప్యమా
నస్య విచేతనస్య ప్రణష్టబుద్ధేః పతితస్య భూమౌ । ముహుర్ముహుర్నిశ్శ్వసతశ్చ దీర్ఘం సా తస్య శోకేన జగామ రాత్రిః ॥౬౫॥

ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే - పంచసప్తతితమస్సర్గః. *********************************

తమేవం శోకసంతప్తం భరతం కైకయీసుతమ్। ఉవాచ వదతాం శ్రేష్ఠో వసిష్ఠః శ్రేష్ఠవాగృషిః॥౧॥ అలం శోకేన భద్రం
తే రాజపుత్ర మహాయశః। ప్రాప్తకాలం నరపతేః కురు సంయానముత్తమమ్॥౨॥ వసిష్ఠస్య వచః శ్రుత్వా భరతో ధారణాం
గతః। ప్రేతకార్యాణి సర్వాణి కారయామాస ధర్మవిత్॥౩॥ ఉద్ధృతం తైలసంరోధాత్స తు భూమౌ నివేశితమ్। ఆపీతవ
ర్ణవదనం ప్రసుప్తమివ భూమిపమ్॥౪॥ సంవేశ్య శయనే చాగ్ర్యే నానారత్నపరిష్కృతే। తతో దశరథం పుత్రో విలలాప
సుదుఃఖితః॥౫॥ కిం తే వ్యవసితం రాజన్ ప్రోషితే మయ్యనాగతే। వివాస్య రామం ధర్మజ్ఞం లక్ష్మణం చ మహాబలమ్॥౬॥
క్వ యాస్యసి మహారాజ హిత్వేమం దుఃఖితం జనమ్। హీనం పురుషసింహేన రామేణాక్లిష్టకర్మణా॥౭॥ యోగక్షేమం తు
తే రాజన్ కోఽస్మిన్ కల్పయితా పురే। త్వయి ప్రయాతే స్వస్తాత రామే చ వనమాశ్రితే॥౮॥ విధవా పృథివీ రాజంస్త్వయా హీ
నా న రాజతే। హీనచంద్రేవ రజనీ నగరీ ప్రతిభాతి మా॥౯॥ ఏవం విలపమానం తం భరతం దీనమానసమ్। అబ్రవీద్వచనం భూ
యో వసిష్ఠస్తు మహామునిః॥౧౦॥ ప్రేతకార్యాణి యాన్యస్య కర్తవ్యాని విశాంపతేః। తాన్యవ్యగ్రం మహాబాహో క్రి
యంతామవిచారితమ్॥౧౧॥ తథేతి భరతో వాక్యం వసిష్ఠస్యాభిపూజ్య తత్। ఋత్విక్పురోహితాచార్యాంస్త్వరయామా
స సర్వశః॥౧౨॥ యే త్వగ్నయో నరేంద్రస్య చాగ్న్యగారాద్బహిష్కృతాః। ఋత్విగ్భిర్యాజకైశ్చైవ తే హ్రియంతే
యథావిధి॥౧౩॥ శిబికాయామథారోప్య రాజానం గతచేతసమ్। బాష్పకంఠా విమనసస్తమూహుః పరిచారకాః॥౧౪॥ హిర
ణ్యం చ సువర్ణం చ వాసాంసి వివిధాని చ। ప్రకిరంతో జనా మార్గం నృపతేరగ్రతో యయుః॥౧౫॥ చందనాగరునిర్యాసాన్స
రళం పద్మకం తథా। దేవదారూణి చాహృత్య చితాం చక్రుస్తథాపరే॥౧౬॥ గంధానుచ్చావచాంశ్చాన్యాంస్తత్ర గత్వాథ
భూమిపమ్। తతస్సంవేశయామాసుశ్చితామధ్యే తమృత్విజః॥౧౭॥ తదా హుతాశనం దత్త్వా జేపుస్తస్య తమృత్విజః। జగు
శ్చ తే యథాశాస్త్రం తత్ర సామాని సామగాః॥౧౮॥ శిబికాభిశ్చ యానైశ్చ యథార్హం తస్య యోషితః। నగరాన్నిర
యుస్తత్ర వృద్ధైః పరివృతాస్తదా॥౧౯॥ ప్రసవ్యం చాపి తం చక్రుః ఋత్విజోఽగ్నిచితం నృపమ్। స్త్రియశ్చ శోకసంతప్తాః
కౌసల్యాప్రముఖాస్తదా॥౨౦॥ క్రౌంచీనామివ నారీణాం నినాదస్తత్ర శుశ్రువే। ఆర్తానాం కరుణం కాలే క్రోశంతీ
నాం సహస్రశః॥౨౧॥ తతో రుదంత్యో వివశా విలప్య చ పునః పునః। యానేభ్యస్సరయూతీరమవతేరుర్వరాంగనాః॥౨౨॥
కృత్వోదకం తే భరతేన సార్ధం నృపాంగనా మంత్రిపురోహితాశ్చ। పురం ప్రవిశ్యాశ్రుపరీతనేత్రా భూమౌ దశాహం
వ్యనయంత దుఃఖమ్॥౨౩॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే - షట్సప్తతితమస్సర్గః. ************************

తతో దశాహేఽతిగతే కృతశౌచో నృపాత్మజః। ద్వాదశేఽహని సంప్రాప్తే శ్రాద్ధకర్మాణ్యకారయత్॥౧॥ బ్రాహ్మ
ణేభ్యో దదౌ రత్నం ధనమన్నం చ పుష్కలమ్। వాసాంసి చ మహార్హాణి రత్నాని వివిధాని చ॥౨॥ బాస్తికం బహుశుక్లం చ
గాశ్చాపి శతశస్తదా। దాసీదాసం చ యానం చ వేశ్మాని సుమహాంతి చ॥౩॥ బ్రాహ్మణేభ్యో దదౌ పుత్రో రాజ్ఞస్తస్యౌర్ధ్వ
దైహికమ్। తతః ప్రభాతసమయే దివసేఽథ త్రయోదశే॥౪॥ విలలాప మహాబాహుర్భరతశ్శోకమూర్ఛితః। శబ్దాపి
హితకంఠస్తు శోధనార్థముపాగతః॥౫॥ చితామూలే పితుర్వాక్యమిదమాహ సుదుఃఖితః। తాత యస్మిన్నిసృష్టోఽహం త్వ
యా భ్రాతరి రాఘవే॥౬॥ తస్మిన్వనం ప్రవ్రజితే శూన్యే త్యక్తోఽస్మ్యహం త్వయా। యస్యా గతిరనాథాయాః పుత్రః ప్రవ్రా
జితో వనమ్॥౭॥ తామంబాం తాత కౌసల్యాం త్యక్త్వా త్వం క్వ గతో నృప। దృష్ట్వా భస్మారుణం తచ్చ దగ్ధాస్థిస్థానమండలమ్॥౮॥
పితుశ్శరీరనిర్వాణం నిష్టనన్ విషసాద సః। స తు దృష్ట్వా రుదన్ దీనః పపాత ధరణీతలే॥౯॥ ఉత్థాప్యమానశ్శక్రస్య యంత్రధ్వ
జ ఇవ చ్యుతః। అభిపేతుస్తతస్సర్వే తస్యామాత్యాశ్శుచివ్రతమ్॥౧౦॥ అంతకాలే నిపతితం యయాతిమృషయో యథా। శ
త్రుఘ్నశ్చాపి భరతం దృష్ట్వా శోకపరిప్లుతమ్॥౧౧॥ సంవిజ్ఞో న్యపతద్భూమౌ భూమిపాలమనుస్మరన్। ఉన్మత్త ఇవ నిశ్చేతా వి
లలాప సుదుఃఖితః॥౧౨॥ స్మృత్వా పితుర్గుణాంగాని తాని తాని తథా తథా। మంథరాప్రభవస్తీవ్రః కైకేయీగ్రాహసం
కులః॥౧౩॥ వరదానమయోఽక్షోభ్యోఽమజ్జయచ్ఛోకసాగరః। సుకుమారం చ బాలం చ సతతం లాలితం త్వయా॥౧౪॥ క్వ తా
త భరతం హిత్వా విలపంతం గతో భవాన్। నను భోజ్యేషు పానేషు వస్త్రేష్వాభరణేషు చ॥౧౫॥ ప్రవారయసి నస్సర్వాంస్త
న్నః కోఽన్యః కరిష్యతి। అవదారణకాలే తు పృథివీ నావదీర్యతే॥౧౬॥ యా విహీనా త్వయా రాజ్ఞా ధర్మజ్ఞేన మహాత్మనా। పి

తరిస్స్వర్గమాపన్నే రామే చారణ్యమాశ్రితే ॥౧౭॥ కిం మే జీవితసామర్థ్యం ప్రవేక్ష్యామి హుతాశనమ్ । హీనో భ్రా-
త్రా చ పిత్రా చ శూన్యామిక్ష్వాకుపాలితామ్ ॥౧౮॥ అయోధ్యాం న ప్రవేక్ష్యామి ప్రవేక్ష్యామి తపోవనమ్ । తయోర్విల-
పితం శ్రుత్వా వ్యసనం చాన్వవేక్ష్య తత్ ॥౧౯॥ భృశమార్తతరా భూయస్సర్వ ఏవానుగామినః । తతో విషణ్ణౌ శ్రాన్తౌ చ
శత్రుఘ్నభరతావుభౌ ॥౨౦॥ ధరణ్యాం సంవ్యవేష్టేతాం భగ్నశృంగావివర్షభౌ । తతః ప్రకృతిమాన్వైద్యః పితురేషాం
పురోహితః ॥౨౧॥ వసిష్ఠో భరతం వాక్యముత్థాప్య తమువాచ హ । త్రయోదశోఽయం దివసః పితుర్వృత్తస్య తే విభో ॥౨౨॥ సా-
వశేషాస్థినిచయే కిమిహ త్వం విలంబసే । త్రీణి ద్వంద్వాని భూతేషు ప్రవృత్తాన్యవిశేషతః ॥౨౩॥ తేషు చాపరిహార్యేషు నైవం
భవితుమర్హసి । సుమంత్రశ్చాపి శత్రుఘ్నముత్థాప్యాభిప్రసాద్య చ ॥౨౪॥ శ్రావయామాస తత్త్వజ్ఞస్సర్వభూతభవాభ-
వమ్ । ఉత్థితౌ చ నరవ్యాఘ్రౌ ప్రకాశేతే యశస్వినౌ ॥౨౫॥ వర్షాతపపరిక్లిన్నౌ పృథగింద్రధ్వజావివ । అశ్రూణి పరిమృ-
ద్నంతౌ రక్తాక్షౌ దీనభాషిణౌ ॥౨౬॥ అమాత్యాస్త్వరయంతి స్మ తనయౌ చాపరాః క్రియాః ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే-
సప్తసప్తతితమస్సర్గః. ************** అథ యాత్రాం సమీహంతం శత్రుఘ్నో లక్ష్మణానుజః । భరతం శోక-
సంతప్తమిదం వచనమబ్రవీత్ ॥౧॥ గతిర్యస్సర్వభూతానాం దుఃఖే కిం పునరాత్మనః । స రామస్సత్త్వసంపన్నః స్త్రియా ప్ర-
వ్రాజితో వనమ్ ॥౨॥ బలవాన్వీర్యసంపన్నో లక్ష్మణో నామ యోఽప్యసౌ । కిం న మోచయతే రామం కృత్వాఽపి పితృనిగ్ర-
హమ్ ॥౩॥ పూర్వమేవ తు నిగ్రాహ్యస్సమవేక్ష్య నయానయౌ । ఉత్పథం యస్సమారూఢో నార్యా రాజా వశం గతః ॥౪॥ ఇతి
సంభాషమాణే తు శత్రుఘ్నే లక్ష్మణానుజే । ప్రాగ్ద్వారేఽభూత్తదా కుబ్జా సర్వాభరణభూషితా ॥౫॥ లిప్తా చందనసారేణ
రాజవస్త్రాణి బిభ్రతీ । వివిధం వివిధైస్తైస్తైర్భూషణైశ్చ విభూషితా ॥౬॥ మేఖలాదామభిశ్చిత్రైరన్యైశ్చ శుభభూషణైః ।
బభాసే బహుభిర్బద్ధా రజ్జుబద్ధేవ వానరీ ॥౭॥ తాం సమీక్ష్య తదా ద్వాస్స్థాస్సుభృశం పాపకారిణీమ్ । గృహీత్వాఽకరుణాం
కుబ్జాం శత్రుఘ్నాయ న్యవేదయన్ ॥౮॥ యస్యాః కృతే వనే రామో న్యస్తదేహశ్చ వః పితా । సేయం పాపా నృశంసా చ త-
స్యాః కురు యథామతి ॥౯॥ శత్రుఘ్నశ్చ తదాజ్ఞాయ వచనం భృశదుఃఖితః । అంతఃపురచరాన్సర్వానిత్యువాచ ధృతవ్రతః ॥
౧౦॥ తీవ్రముత్పాదితం దుఃఖం భ్రాతౄణాం మే తథా పితుః । యయా సేయం నృశంసస్య కర్మణః ఫలమశ్నుతామ్ ॥౧౧॥
ఏవముక్తా తు తేనాశు సఖీజనసమావృతా । గృహీతా బలవత్కుబ్జా సా తద్గృహమనాదయత్ ॥౧౨॥ తతస్సుభృశసంతప్త-
స్తస్యాస్సర్వస్సఖీజనః । క్రుద్ధమాజ్ఞాయ శత్రుఘ్నం విపలాయత సర్వశః ॥౧౩॥ అమంత్రయత కృత్స్నశ్చ తస్యాస్సర్వసఖీజ-
నః । యథాఽయం సముపక్రాంతో నిశ్శేషం నః కరిష్యతి ॥౧౪॥ సానుక్రోశాం వదాన్యాం చ ధర్మజ్ఞాం చ యశస్వినీమ్ । కౌసల్యాం
శరణం యామ సా హి నోఽస్తు ధ్రువా గతిః ॥౧౫॥ స చ రోషేణ తామ్రాక్షశ్శత్రుఘ్నశ్శత్రుతాపనః । విచకర్ష తదా కుబ్జాం
క్రోశంతీం ధరణీతలే ॥౧౬॥ తస్యా హ్యాకృష్యమాణాయా మంథరాయాస్తతస్తతః । చిత్రం బహువిధం భాండం పృథివ్యాం త-
ద్వ్యశీర్యత ॥౧౭॥ తేన భాండేన సంస్తీర్ణం శ్రీమద్రాజనివేశనమ్ । అశోభత తదా భూయశ్శారదం గగనం యథా ॥౧౮॥ స
బలీ బలవత్క్రోధాద్గృహీత్వా పురుషర్షభః । కైకేయీమభినిర్భర్త్స్య బభాషే పరుషం వచః ॥౧౯॥ తైర్వాక్యైః పరుషై-
ర్దుఃఖైః కైకేయీ భృశదుఃఖితా । శత్రుఘ్నభయసంత్రస్తా పుత్రం శరణమాగతా ॥౨౦॥ తాం ప్రేక్ష్య భరతః క్రుద్ధం శ-
త్రుఘ్నమిదమబ్రవీత్ । అవధ్యాస్సర్వభూతానాం ప్రమదాః క్షమ్యతామితి ॥౨౧॥ హన్యామహమిమాం పాపాం కైకే-
యీం దుష్టచారిణీమ్ । యది మాం ధార్మికో రామో నాసూయేన్మాతృఘాతకమ్ ॥౨౨॥ ఇమామపి హతాం కుబ్జాం యది జానా-
తి రాఘవః । త్వాం చ మాం చ హి ధర్మాత్మా నాభిభాషిష్యతే ధ్రువమ్ ॥౨౩॥ భరతస్య వచశ్శ్రుత్వా శత్రుఘ్నో లక్ష్మణాను-
జః । న్యవర్తత తతో రోషాత్తాం ముమోచ చ మంథరామ్ ॥౨౪॥ సా పాదమూలే కైకేయ్యా మంథరా నిపపాత హ । నిశ్వసం-
తీ సుదుఃఖార్తా కృపణం విలలాప హ ॥౨౫॥ శత్రుఘ్నవిక్షేపవిమూఢసంజ్ఞాం సమీక్ష్య కుబ్జాం భరతస్య మాతా । శనైస్స-
మాశ్వాసయదార్తరూపాం క్రౌంచీం విలగ్నామివ వీక్షమాణామ్ ॥౨౬॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండేఽష్టసప్తతితమస్సర్గః
తతః ప్రభాతసమయే దివసేఽథ చతుర్దశే । సమేత్య రాజకర్తారో భరతం వాక్యమబ్రువన్ ॥౧॥ గతో దశరథస్స్వర్గం యో
నో గురుతరో గురుః । రామం ప్రవ్రాజ్య వై జ్యేష్ఠం లక్ష్మణం చ మహాబలమ్ ॥౨॥ త్వమద్య భవ నో రాజా రాజపుత్ర మహాయ-
శః । సంగత్యా నాపరాధ్నోతి రాజ్యమేతదనాయకమ్ ॥౩॥ అభిషేచనికం సర్వమిదమాదాయ రాఘవ । ప్రతీక్షతే త్వాం స్వజ-

సశ్శ్రేణియశ్చనృపాత్మజ॥౪॥రాజ్యంగృహాణభరతపితృపైతామహంధ్రువమ్।అభిషేచయచాత్మానంపాహిచాస్మాన్నర
ర్షభ॥౫॥అభిషేచనికంభాండంకృత్వాసర్వంప్రదక్షిణమ్।భరతస్తంజనంసర్వంప్రత్యువాచధృతవ్రతః॥౬॥ జ్యేష్ఠస్య
రాజతానిత్యముచితాహికులస్యనః।నైవంభవంతోమాంవక్తుమర్హంతికుశలాజనాః॥౭॥ రామఃపూర్వోహినోభ్రా
తాభవిష్యతిమహీపతిః।అహంత్వరణ్యేవత్స్యామివర్షాణినవపంచచ॥౮॥యుజ్యతాంమహతీసేనాచతురంగమహాబలా
ఆనయిష్యామ్యహంజ్యేష్ఠంభ్రాతరంరాఘవంవనాత్॥౯॥అభిషేచనికంచైవసర్వమేతదుపస్కృతమ్।పురస్కృత్యగ
మిష్యామిరామహేతోర్వనంప్రతి॥౧౦॥తత్రైవతంనరవ్యాఘ్రమభిషిచ్యపురస్కృతమ్।ఆనేష్యామితువైరామంహ
వ్యవాహమివాధ్వరాత్॥౧౧॥నసకామాంకరిష్యామిస్వామిమాంమాతృగంధినీమ్।వనేవత్స్యామ్యహందుర్గేరామో
రాజాభవిష్యతి॥౧౨॥క్రియతాంశిల్పిభిఃపంథాస్సమానివిషమాణిచ।రక్షిణశ్చానుసంయాంతుపథిదుర్గవిచారకాః॥౧౩
ఏవంసంభాషమాణంతంరామహేతోర్నృపాత్మజమ్।ప్రత్యువాచజనస్సర్వశ్శ్రీమద్వాక్యమనుత్తమమ్॥౧౪॥ ఏవంతే
భాషమాణస్యపద్మాశ్రీరుపతిష్ఠతామ్।యస్త్వంజ్యేష్ఠేనృపసుతేపృథివీందాతుమిచ్ఛసి॥౧౫॥అనుత్తమంతద్వచనంనృపా
త్మజప్రభాషితంసంశ్రవణేనిశమ్యచ।ప్రహర్షజాస్తంప్రతిబాష్పబిందవోనిపేతురార్యాననేత్రసంభవాః॥౧౬॥
ఊచుస్తేవచనమిదంనిశమ్యహృష్టాస్సామాత్యాస్సపరిషదోవియాతశోకాః।పంథానంనరవరభక్తిమాన్జనశ్చవ్యాదిష్ట
స్తవవచనాచ్చశిల్పివర్గః॥౧౭॥ఇతిశ్రీమదయోధ్యాకాండే-ఏకోనాశీతితమస్సర్గః. ********************

అథభూమిప్రదేశజ్ఞాస్సూత్రకర్మవిశారదాః।స్వకర్మాభిరతాశ్శూరాఃఖనకాయంత్రకాస్తథా॥౧॥ కర్మాం
తికాఃస్థపతయఃపురుషాయంత్రకోవిదాః।తథావర్ధకయశ్చైవమార్గిణోవృక్షతక్షకాః॥౨॥ కూపకారాస్సుధాకా
రావంశకర్మకృతస్తథా।సమర్థాయేచద్రష్టారఃపురతస్తేప్రతస్థిరే॥౩॥ సతుహర్షాత్తముద్దేశంజనౌఘోవిపులఃప్ర
యాన్।అశోభతమహావేగస్సాగరస్యేవపర్వణి॥౪॥ తేస్వవారంసమాస్థాయవర్త్మకర్మణికోవిదాః।కరణైర్వివిధోపే
తైఃపురస్తాత్సంప్రతస్థిరే॥౫॥లతావల్లీశ్చగుల్మాంశ్చస్థాణూనశ్మనఏవచ।జనయాంచక్రిరేమార్గంఛిందంతోవివిధాన్ద్రు
మాన్॥౬॥అవృక్షేషుచదేశేషుకేచిద్వృక్షానరోపయన్।కేచిత్కుఠారైష్టంకైశ్చదాత్రైశ్ఛిందన్క్వచిత్క్వచిత్॥౭॥
అపరేవీరణస్తంబాన్బలినోబలవత్తరాః।విధమంతిస్మదుర్గాణిస్థలానిచతతస్తతః॥౮॥అపరేపూరయన్కూపాన్పాం
సుభిశ్శ్వభ్రమాయతమ్।నిమ్నభాగాంస్తతఃకేచిత్సమాంశ్చక్రుస్సమంతతః॥౯॥ బబంధుర్బంధనీయాంశ్చక్షోద్యాన్సం
చుక్షుదుస్తదా।బిభిదుర్భేదనీయాంశ్చతాంస్తాన్దేశాన్నరాస్తదా॥౧౦॥అచిరేణైవకాలేనపరివాహాన్బహూదకాన్।
చక్రుర్బహువిధాకారాన్సాగరప్రతిమాన్బహూన్॥౧౧॥నిర్జలేషుచదేశేషుఖానయామాసురుత్తమాన్। ఉదపా
నాన్బహువిధాన్వేదికాపరిమండితాన్॥౧౨॥ససుధాకుట్టిమతలఃప్రపుష్పితమహీరుహః। మత్తోద్ఘుష్టద్విజగణఃపతాకా
భిరలంకృతః॥౧౩॥చందనోదకసంసిక్తోనానాకుసుమభూషితః।బహ్వశోభతసేనాయాఃపంథాస్సురపథోపమః॥౧౪॥ ఆ
జ్ఞాప్యాథయథాజ్ఞప్తియుక్తాస్తేఽధికృతానరాః।రమణీయేషుదేశేషుబహుస్వాదుఫలేషుచ॥౧౫॥ యోనివేశస్త్వభిప్రే
తోభరతస్యమహాత్మనః।భూయస్తంశోభయామాసుర్భూషాభిర్భూషణోపమమ్॥౧౬॥ నక్షత్రేషుప్రశస్తేషుముహూ
ర్తేషుచతద్విదః।నివేశాన్స్థాపయామాసుర్భరతస్యమహాత్మనః॥౧౭॥బహుపాంసుచయాశ్చాపిపరిఘాపరివారితాః।త
త్రేంద్రకీలప్రతిమాః ప్రతోలివరశోభితాః॥౧౮॥ ప్రాసాదమాలాసంసక్తాస్సౌధప్రాకారసంవృతాః।పతాకాశోభి
తాస్సర్వేసునిర్మితమహాపథాః॥౧౯॥విసర్పద్భిరివాకాశేవిటంకాగ్రవిమానకైః। సముచ్ఛ్రితైర్నివేశాస్తేబభుశ్శక్రపు
రోపమాః॥౨౦॥జాహ్నవీంతుసమాసాద్యవివిధద్రుమకాననామ్।శీతలామలపానీయాంమహామీనసమాకులామ్॥౨౧॥
సచంద్రతారాగణమండితంయథానభఃక్షపాయామమలంవిరాజతే। నరేంద్రమార్గస్సతథావ్యరాజతక్రమేణరమ్య
శ్శుభశిల్పినిర్మితః॥౨౨॥ఇతిశ్రీమదయోధ్యాకాండే-అశీతితమస్సర్గః.****************************

తతోనాందీముఖీంరాత్రింభరతంసూతమాగధాః।తుష్టువుర్వాగ్విశేషజ్ఞాస్స్తవైర్మంగళసంహితైః॥౧॥సువ
ర్ణకోణాభిహతఃప్రాణదద్యామదుందుభిః। దధ్ముశ్శంఖాంశ్చశతశోవాద్యాంశ్చోచ్చావచస్వరాన్॥౨॥సతూర్య
ఘోషస్సుమహాన్దివమాపూరయన్నివ। భరతంశోకసంతప్తంభూయశ్శోకైరరంధ్రయత్॥౩॥తతఃప్రబుద్ధోభరతస్తం

ఘోషం సన్నివర్త్య చ। నాహం రాజేతి చాప్యుక్త్వా శత్రుఘ్నమిదమబ్రవీత్ ॥౪॥ పశ్య శత్రుఘ్న కైకేయ్యా లోకస్యా
పకృతం మహత్। విసృజ్య మయి దుఃఖాని రాజా దశరథో గతః ॥౫॥ తస్యైషా ధర్మరాజస్య ధర్మమూలా మహాత్మనః। ప
రిభ్రమతి రాజశ్రీర్నౌరివాకర్ణికా జలే ॥౬॥ యో హి నస్సుమహాన్నాథస్సోఽపి ప్రవ్రాజితో వనమ్। అనయా ధర్మము
త్సృజ్య మాత్రా మే రాఘవస్స్వయమ్ ॥౭॥ ఇత్యేవం భరతం ప్రేక్ష్య విలపంతం విచేతనమ్। కృపణం రురుదుస్సర్వాస్సస్వరం
యోషితస్తదా ॥౮॥ తథా తస్మిన్ విలపతి వసిష్ఠో రాజధర్మవిత్। సభామిక్ష్వాకునాథస్య ప్రవివేశ మహాయశాః ॥౯॥ శాత
కుంభమయీం రమ్యాం మణిరత్నసమాకులామ్। సుధర్మామివ ధర్మాత్మా సగణః ప్రత్యపద్యత ॥౧౦॥ స కాంచనమయం
పీఠం సుఖాస్తరణసంవృతమ్। అధ్యాస్త సర్వవేదజ్ఞో దూతాననుశశాస చ ॥౧౧॥ బ్రాహ్మణాన్ క్షత్రియాన్ వైశ్యానమా
త్యాన్ గణవల్లభాన్। క్షిప్రమానయతావ్యగ్రాః కృత్యమాత్యయికం హి నః ॥౧౨॥ స రాజపుత్రం శత్రుఘ్నం భరతం చ య
శస్వినమ్। యుధాజితం సుమంత్రం చ యే చ తత్ర హితా జనాః ॥౧౩॥ తతో హలాహలాశబ్దస్సుమహాన్ సమపద్యత। రథైర
శ్వైర్గజైశ్చాపి జనానాముపగచ్ఛతామ్ ॥౧౪॥ తతో భరతమాయాంతం శతక్రతుమివామరాః। ప్రత్యనందన్ ప్రకృత
యో యథా దశరథం తథా ॥౧౫॥ హ్రద ఇవ తిమినాగసంవృతః స్తిమితజలో మణిశంఖశర్కరః। దశరథసుతశోభితా సభా స
దశరథేవ బభౌ యథా పురా ॥౧౬॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే ఏకాశీతితమస్సర్గః ***********************

తామార్యగణసంపూర్ణాం భరతః ప్రగ్రహాం సభామ్। దదర్శ బుద్ధిసంపన్నః పూర్ణచంద్రో నిశామివ ॥౧॥ ఆస
నాని యథాన్యాయమార్యాణాం విశతాం తదా। వస్త్రాంగరాగప్రభయా ద్యోతితా సా సభోత్తమా ॥౨॥ సా విద్వజ్జనసం
పూర్ణా సభా సురుచిరా తదా। అదృశ్యత ఘనాపాయే పూర్ణచంద్రేవ శర్వరీ ॥౩॥ రాజ్ఞస్తు ప్రకృతీస్సర్వాస్సమగ్రాః
ప్రేక్ష్య ధర్మవిత్। ఇదం పురోహితో వాక్యం భరతం మృదు చాబ్రవీత్ ॥౪॥ తాత రాజా దశరథస్స్వర్గతో ధర్మమాచ
రన్। ధనధాన్యవతీం స్ఫీతాం ప్రదాయ పృథివీం తవ ॥౫॥ రామస్తదా సత్యధృతిస్సతాం ధర్మమనుస్మరన్। నాజహాత్పితురా
దేశం శశీ జ్యోత్స్నామివోదితః ॥౬॥ పిత్రా భ్రాత్రా చ తే దత్తం రాజ్యం నిహతకంటకమ్। తద్భుంక్ష్వ ముదితామాత్యః క్షి
ప్రమేవాభిషేచయ ॥౭॥ ఉదీచ్యాశ్చ ప్రతీచ్యాశ్చ దాక్షిణాత్యాశ్చ కేవలాః। కోట్యాపరాంతాస్సాముద్రా రత్నాన్య
భిహరంతు తే ॥౮॥ తచ్ఛ్రుత్వా భరతో వాక్యం శోకేనాభిపరిప్లుతః। జగామ మనసా రామం ధర్మజ్ఞో ధర్మకాంక్షయా ॥
౯॥ స బాష్పకలయా వాచా కలహంసస్వరో యువా। విలలాప సభామధ్యే జగర్హే చ పురోహితమ్ ॥౧౦॥ చరితబ్రహ్మచ
ర్యస్య విద్యాస్నాతస్య ధీమతః। ధర్మే ప్రయతమానస్య కో రాజ్యం మద్విధో హరేత్ ॥౧౧॥ కథం దశరథాజ్జాతో భవేద్రా
జ్యాపహారకః। రాజ్యం చాహం చ రామస్య ధర్మం వక్తుమిహార్హసి ॥౧౨॥ జ్యేష్ఠశ్శ్రేష్ఠశ్చ ధర్మాత్మా దిలీపనహుషోప
మః। లబ్ధుమర్హతి కాకుత్స్థో రాజ్యం దశరథో యథా ॥౧౩॥ అనార్యజుష్టమస్వర్గ్యం కుర్యాం పాపమహం యది। ఇక్ష్వా
కూణామహం లోకే భవేయం కులపాంసనః ॥౧౪॥ యద్ధి మాత్రా కృతం పాపం నాహం తదపి రోచయే। ఇహస్థో వనదుర్గ
స్థం నమస్యామి కృతాంజలిః ॥౧౫॥ రామమేవానుగచ్ఛామి రాజా స ద్విపదాం వరః। త్రయాణామపి లోకానాం రాజ్యమ
ర్హతి రాఘవః ॥౧౬॥ తద్వాక్యం ధర్మసంయుక్తం శ్రుత్వా సర్వే సభాసదః। హర్షాన్ముముచురశ్రూణి రామే నిహిత
చేతసః ॥౧౭॥ యది త్వార్యం న శక్ష్యామి వినివర్తయితుం వనాత్। వనే తత్రైవ వత్స్యామి యథార్యో లక్ష్మణస్తథా ॥౧౮॥
సర్వోపాయం తు వర్తిష్యే వినివర్తయితుం బలాత్। సమక్షమార్యమిశ్రాణాం సాధూనాం గుణవర్తినామ్ ॥౧౯॥ విష్టి
కర్మాంతికాస్సర్వే మార్గశోధకరక్షకాః। ప్రస్థాపితా మయా పూర్వం యాత్రాపి మమ రోచతే ॥౨౦॥ ఏవముక్త్వా తు
ధర్మాత్మా భరతో భ్రాతృవత్సలః। సమీపస్థమువాచేదం సుమంత్రం మంత్రకోవిదమ్ ॥౨౧॥ తూర్ణముత్థాయ గచ్ఛ త్వం
సుమంత్ర మమ శాసనాత్। యాత్రామాజ్ఞాపయ క్షిప్రం బలం చైవ సమానయ ॥౨౨॥ ఏవముక్తస్సుమంత్రస్తు భరతేన మ
హాత్మనా। హృష్టస్తదాదిశత్సర్వం యథాసందిష్టమిష్టవత్ ॥౨౩॥ తాః ప్రహృష్టాః ప్రకృతయో బలాధ్యక్షా బలస్య చ। శ్రు
త్వా యాత్రాం సమాజ్ఞప్తాం రాఘవస్య నివర్తనే ॥౨౪॥ తతో యోధాంగనాస్సర్వా భర్తౄన్ సర్వాన్ గృహే గృహే
యాత్రాగమనమాజ్ఞాయ త్వరయంతి స్మ హర్షితాః ॥౨౫॥ తే హయైర్గోరథైశ్శీఘ్రైస్స్యందనైశ్చ మహాజనైః। సహ
యోధైర్బలాధ్యక్షా బలం సర్వమచోదయన్ ॥౨౬॥ సజ్జం తు తద్బలం దృష్ట్వా భరతో గురుసన్నిధౌ। రథం మే త్వరయస్వే

తిసుమంత్రంపార్శ్వస్థోబ్రవీత్ ॥౨౭॥ భరతస్యతుతస్యాజ్ఞాంప్రతిగృహ్యచహర్షితః। రథంగృహీత్వాప్రయయౌయుక్తం
పరమవాజిభిః ॥౨౮॥ సరాఘవస్సత్యధృతిఃప్రతాపవాన్బ్రువన్సుయుక్తందృఢసత్యవిక్రమః। గురుంమహారణ్యగతం
యశస్వినంప్రసాదయిష్యన్భరతోబ్రవీత్తదా ॥౨౯॥ తూర్ణంసముత్థాయసుమంత్రగచ్ఛబలస్యయోగాయబలప్రధా
నాన్। ఆనేతుమిచ్ఛామిహితంవనస్థంప్రసాద్యరామంజగతోహితాయ ॥౩౦॥ ససూతపుత్రోభరతేనసమ్యగాజ్ఞాపిత
స్సంపరిపూర్ణకామః। శశాససర్వాన్ప్రకృతిప్రధానాన్బలస్యముఖ్యాంశ్చసుహృజ్జనంచ ॥౩౧॥ తతస్సముత్థాయకులే
కులేతేరాజన్యవైశ్యావృషలాశ్చవిప్రాః। అయూయుజన్నుష్ట్రఖరాన్రథాంశ్చనాగాన్హయాంశ్చైవకులప్రసూ
తాన్ ॥౩౨॥ ఇతిశ్రీమదయోధ్యాకాండే - ద్వ్యశీతితమస్సర్గః. ********************************
తతస్సముత్థితఃకాల్యమాస్థాయస్యందనోత్తమమ్। ప్రయయౌభరతశ్శీఘ్రంరామదర్శనకాంక్షయా ॥౧॥ అగ్ర
తఃప్రయయుస్తస్యసర్వేమంత్రిపురోధసః। అధిరుహ్యహయైర్యుక్తాన్రథాన్సూర్యరథోపమాన్ ॥౨॥ నవనాగసహ
స్రాణికల్పితానియథావిధి। అన్వయుర్భరతంయాంతమిక్ష్వాకుకులనందనమ్ ॥౩॥ షష్టీరథసహస్రాణిధన్వినోవివిధా
యుధాః। అన్వయుర్భరతంయాంతంరాజపుత్రంయశస్వినమ్ ॥౪॥ శతంసహస్రాణ్యశ్వానాంసమారూఢానిరాఘవమ్। అ
న్వయుర్భరతంయాంతంసత్యసంధంజితేంద్రియమ్ ॥౫॥ కైకేయీచసుమిత్రాచకౌసల్యాచయశస్వినీ। రామానయనసం
హృష్టాయయుర్యానేనభాస్వతా ॥౬॥ ప్రయాతాశ్చార్యసంఘాతారామంద్రష్టుంసలక్ష్మణమ్। తస్యైవచకథాశ్చిత్రాఃకు
ర్వాణాహృష్టమానసాః ॥౭॥ మేఘశ్యామంమహాబాహుందృఢసత్త్వంస్థిరవ్రతమ్। కదాద్రక్ష్యామహేరామంజగతశ్శో
కనాశనమ్ ॥౮॥ దృష్టఏవహినశ్శోకమపనేష్యతిరాఘవః। తమస్సర్వస్యలోకస్యసముద్యన్నివభాస్కరః ॥౯॥ ఇత్యేవంక
థయంతస్తేసంప్రహృష్టాఃకథాశ్శుభాః। పరిష్వజానాశ్చాన్యోన్యంయయుర్నాగరికాజనాః ॥౧౦॥ యేచతత్రాపరేసర్వే
సంమతాయేచనైగమాః। రామంప్రతియయుర్హృష్టాస్సర్వాఃప్రకృతయస్తథా ॥౧౧॥ మణికారాశ్చయేకేచిత్కుం
భకారాశ్చశోభనాః। సూత్రకర్మకృతశ్చైవయేచశస్త్రోపజీవినః ॥౧౨॥ మాయూరకాఃక్రాకచికారోచకావేధకాస్త
థా। దంతకారాస్సుధాకారాస్తథాగంధోపజీవినః ॥౧౩॥ సువర్ణకారాఃప్రఖ్యాతాస్తథాకంబళధావకాః। స్నాపకో
చ్ఛాదకావైద్యాధూపకాశ్శౌండికాస్తథా ॥౧౪॥ రజకాస్తున్నవాయాశ్చగ్రామఘోషమహత్తరాః। శైలూషాశ్చస
హస్త్రీభిర్యయుఃకైవర్తకాస్తథా ॥౧౫॥ సమాహితావేదవిదోబ్రాహ్మణావృత్తసంమతాః। గోరథైర్భరతం
యాంతమనుజగ్ముస్సహస్రశః ॥౧౬॥ సువేషాశ్శుద్ధవసనాస్తథామృష్టానులేపనాః। సర్వేతేవివిధైర్యానైశ్శనైర్భరత
మన్వయుః ॥౧౭॥ ప్రహృష్టముదితాసేనాసాన్వయాత్కైకయీసుతమ్। భ్రాతురానయనేయాంతంభరతంభ్రాతృ
వత్సలమ్ ॥౧౮॥ తేగత్వాదూరమధ్వానంరథయానాశ్వకుంజరైః। సమాసేదుస్తతోగంగాంశృంగిబేరపురంప్రతి ॥౧౯॥
యత్రరామసఖోవీరోగుహోజ్ఞాతిగణైర్వృతః। నివసత్యప్రమాదేనదేశంతంపరిపాలయన్ ॥౨౦॥ ఉపేత్యతీరంగం
గాయాశ్చక్రవాకైరలంకృతమ్। వ్యవాతిష్ఠతసాసేనాభరతస్యానుయాయినీ ॥౨౧॥ నిరీక్ష్యానుగతాంసేనాంతాంచ
గంగాంశివోదకామ్। భరతస్సచివాన్సర్వానబ్రవీద్వాక్యకోవిదః ॥౨౨॥ నివేశయతమేసైన్యమభిప్రాయేణసర్వతః।
విశ్రాంతాఃప్రతరిష్యామశ్శ్వఇదానీమిమాంనదీమ్ ॥౨౩॥ దాతుంచతావదిచ్ఛామిస్వర్గతస్యమహీపతేః। ఔర్ధ్వదే
హనిమిత్తార్థమవతీర్యోదకంనదీమ్ ॥౨౪॥ తస్యైవంబ్రువతోమాత్యాస్తథేత్యుక్త్వాసమాహితాః। న్యవేశయంస్తాంఛం
దేనస్వేనస్వేనపృథక్పృథక్ ॥౨౫॥ నివేశ్యగంగామనుతాంమహానదీంచమూంవిధానైఃపరిబర్హశోభినీమ్। ఉవాసరా
మస్యతదామహాత్మనోవిచింతయానోభరతోనివర్తనమ్ ॥౨౬॥ ఇతిశ్రీమదయోధ్యాకాండే- త్ర్యశీతితమస్సర్గః.*
తతోనివిష్టాంధ్వజినీంగంగామన్వాశ్రితాంనదీమ్। నిషాదరాజోదృష్ట్వైవజ్ఞాతీన్సంత్వరితోబ్రవీత్ ॥౧॥ మహతీ
యమితస్సేనాసాగరాభాప్రదృశ్యతే। నాస్యాంతమధిగచ్ఛామిమనసాపివిచింతయన్ ॥౨॥ యథాతుఖలుదుర్బుద్ధిర్భరత
స్స్వయమాగతః। సఏషహిమహాకాయఃకోవిదారధ్వజోరథే ॥౩॥ బంధయిష్యతివాదాశానథవాస్మాన్వధిష్యతి। అథదా
శరథింరామంపిత్రారాజ్యాద్వివాసితమ్ ॥౪॥ సంపన్నాంశ్రియమన్విచ్ఛంతస్యరాజ్ఞస్సుదుర్లభామ్। భరతఃకైకయీ
పుత్రోహంతుంసమధిగచ్ఛతి ॥౫॥ భర్తాచైవసఖాచైవరామోదాశరథిర్మమ। తస్యార్థకామాస్సన్నద్ధాగంగా

నూపె ప్రతిష్ఠత॥౬॥ తిష్ఠంతు సర్వే దాశాశ్చ గంగామన్వాశ్రితా నదీమ్। బలయుక్తా నదీరక్షా మాంసమూలఫలాశనాః॥౭॥
నావాం శతానాం పంచానాం కైవర్తానాం శతం శతమ్। సన్నద్ధానాం తథా యూనాం తిష్ఠంత్విత్యభ్యచోదయత్॥౮॥ య
దా తుష్టస్తు భరతో రామస్యేహ భవిష్యతి। సేయం స్వస్తిమతీ సేనా గంగామద్య తరిష్యతి॥౯॥ ఇత్యుక్త్వోపాయనం గృహ్య
మత్స్యమాంసమధూని చ। అభిచక్రామ భరతం నిషాదాధిపతిర్గుహః॥౧౦॥ తమాయాంతం తు సంప్రేక్ష్య సూతపుత్రః
ప్రతాపవాన్। భరతాయాచచక్షేఽథ వినయజ్ఞో వినీతవత్॥౧౧॥ ఏష జ్ఞాతిసహస్రేణ స్థపతిః పరివారితః। కుశలో దండకా
రణ్యే వృద్ధో భ్రాతుశ్చ తే సఖా॥౧౨॥ తస్మాత్పశ్యతు కాకుత్స్థ త్వాం నిషాదాధిపో గుహః। అసంశయం విజానీతే యత్ర
తౌ రామలక్ష్మణౌ॥౧౩॥ ఏతత్తు వచనం శ్రుత్వా సుమంత్రాద్భరతః శుభమ్। ఉవాచ వచనం శీఘ్రం గుహః పశ్యతు మామితి॥
౧౪॥ లబ్ధ్వాభ్యనుజ్ఞాం సంహృష్టో జ్ఞాతిభిః పరివారితః। ఆగమ్య భరతం ప్రహ్వో గుహో వచనమబ్రవీత్॥౧౫॥ నిష్కు
టశ్చైవ దేశోఽయం వంచితాశ్చాపి తే వయమ్। నివేదయామస్తే సర్వే స్వకే దాసకులే వస॥౧౬॥ అస్తి మూలం ఫలం చైవ ని
షాదైః సముపాహృతమ్। ఆర్ద్రం చ మాంసం శుష్కం చ వన్యం చోచ్చావచం మహత్॥౧౭॥ ఆశంసే స్వాశితా సేనా వ
త్స్యతీమాం విభావరీమ్। అర్చితో వివిధైః కామైః శ్వః ససైన్యో గమిష్యసి॥౧౮॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే - చతురశీ
తితమస్సర్గః. ************************** ఏవముక్తస్తు భరతో నిషాదాధిపతిం గుహమ్। ప్రత్యువా
చ మహాప్రాజ్ఞో వాక్యం హేత్వర్థసంహితమ్॥౧॥ ఊర్జితః ఖలు తే కామః కృతో మమ గురోస్సఖే। యో మే త్వమీదృ
శీం సేనామేకోఽభ్యర్చితుమిచ్ఛసి॥౨॥ ఇత్యుక్త్వా తు మహాతేజా గుహం వచనముత్తమమ్। అబ్రవీద్భరతః శ్రీమాన్నిషాదా
ధిపతిం పునః॥౩॥ కతరేణ గమిష్యామి భరద్వాజాశ్రమం గుహ। గహనోఽయం భృశం దేశో గంగానూపో దురత్యయః॥౪॥ తస్య
తద్వచనం శ్రుత్వా రాజపుత్రస్య ధీమతః। అబ్రవీత్ప్రాంజలిర్వాక్యం గుహో గహనగోచరః॥౫॥ దాశాస్త్వానుగమి
ష్యంతి ధన్వినస్సుసమాహితాః। అహం త్వానుగమిష్యామి రాజపుత్ర మహాయశః॥౬॥ కచ్చిన్న దుష్టో వ్రజసి రామస్యాక్లి
ష్టకర్మణః। ఇయం తే మహతీ సేనా శంకాం జనయతీవ మే॥౭॥ తమేవమభిభాషంతమాకాశ ఇవ నిర్మలః। భరతః శ్లక్ష్ణయా వా
చా గుహం వచనమబ్రవీత్॥౮॥ మా భూత్స కాలో యత్కష్టం న మాం శంకితుమర్హసి। రాఘవస్స హి మే భ్రాతా జ్యేష్ఠః పి
తృసమో మతః॥౯॥ తం నివర్తయితుం యామి కాకుత్స్థం వనవాసినమ్। బుద్ధిరన్యా న తే కార్యా గుహ సత్యం బ్రవీమి తే॥౧౦॥
స తు సంతుష్టవదనశ్శ్రుత్వా భరతభాషితమ్। పునరేవాబ్రవీద్వాక్యం భరతం ప్రతిహర్షితః॥౧౧॥ ధన్యస్త్వం న త్వయా
తుల్యం పశ్యామి జగతీతలే। అయత్నాదాగతం రాజ్యం యస్త్వం త్యక్తుమిహేచ్ఛసి॥౧౨॥ శాశ్వతీ ఖలు తే కీర్తిర్లోకానను
చరిష్యతి। యస్త్వం కృచ్ఛ్రగతం రామం ప్రత్యానయితుమిచ్ఛసి॥౧౩॥ ఏవం సంభాషమాణస్య గుహస్య భరతం తదా। బ
భౌ నష్టప్రభస్సూర్యో రజనీ చాభ్యవర్తత॥౧౪॥ సన్నివేశ్య స తాం సేనాం గుహేన పరితోషితః। శత్రుఘ్నేన సహ శ్రీమా
న్శయనం సముపాగమత్॥౧౫॥ రామచింతామయశ్శోకో భరతస్య మహాత్మనః। ఉపస్థితో హ్యనర్హస్య ధర్మప్రేక్షస్య
తాదృశః॥౧౬॥ అంతర్దాహేన దహనస్సంతాపయతి రాఘవమ్। వనదాహాభిసంతప్తం గూఢోఽగ్నిరివ పాదపమ్॥౧౭॥ ప్ర
సృతస్సర్వగాత్రేభ్యస్స్వేదం శోకాగ్నిసంభవమ్। యథా సూర్యాంశుసంతప్తో హిమవాన్ప్రసృతో హిమమ్॥౧౮॥
ధ్యాననిర్దరశైలేన వినిశ్శ్వసితధాతునా। దైన్యపాదపసంఘేన శోకాయాసాధిశృంగిణా॥౧౯॥ ప్రమోహానంతసత్త్వేన
సంతాపౌషధివేణునా। ఆక్రాంతో దుఃఖశైలేన మహతా కైకయీసుతః॥౨౦॥ వినిశ్శ్వసన్వై భృశదుర్మనాస్తతః ప్రమూ
ఢసంజ్ఞః పరమాపదం గతః। శమం న లేభే హృదయజ్వరార్దితో నరర్షభో యూథహతో యథర్షభః॥౨౧॥ గుహేన సార్ధం
భరతస్సమాగతో మహానుభావస్సజనస్సమాహితః। సుదుర్మనాస్తం భరతం తదా పునర్గుహస్సమాశ్వాసయదగ్రజం
ప్రతి॥౨౨॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే - పంచాశీతితమస్సర్గః. ******************************
ఆచచక్షేఽథ సద్భావం లక్ష్మణస్య మహాత్మనః। భరతాయాప్రమేయాయ గుహో గహనగోచరః॥౧॥ తం జా
గ్రతం గుణైర్యుక్తం శరచాపాసిధారిణమ్। భ్రాతృగుప్త్యర్థమత్యంతమహం లక్ష్మణమబ్రవమ్॥౨॥ ఇయం తాత సుఖా శ
య్యా త్వదర్థముపకల్పితా। ప్రత్యాశ్వసిహి శేష్వాస్యాం సుఖం రాఘవనందన॥౩॥ ఉచితోఽయం జనస్సర్వో దుఃఖానాం త్వం
సుఖోచితః। ధర్మాత్మంస్తస్య గుప్త్యర్థం జాగరిష్యామహే వయమ్॥౪॥ న హి రామాత్ప్రియతరో మమాస్తి భువి కశ్చన। మో

త్సుకోభూర్బ్రవీమ్యేతదప్యసత్యంతవాగ్రతః॥౫॥అస్యప్రసాదాదాశంసే లోకేఽస్మిన్ సుమహద్యశః।ధర్మావాప్తించ
విపులామర్థావాప్తించ కేవలామ్॥౬॥ సోఽహంప్రియసఖంరామంశయానంసహసీతయా। రక్షిష్యామిధనుష్పాణిస్స
ర్వైస్స్వైర్జ్ఞాతిభిస్సహ॥౭॥నహి మేఽవిదితంకించిద్వనేఽస్మిన్ చరతస్సదా।చతురంగంహ్యపిబలంప్రసహేమవయంయు
ధి॥౮॥ఏవమస్మాభిరుక్తేనలక్ష్మణేనమహాత్మనా।అనునీతావయంసర్వేధర్మమేవానుపశ్యతా॥౯॥ కథందాశరథౌభూమౌ
శయానేసహసీతయా।శక్యానిద్రామయాలబ్ధుంజీవితంవాసుఖానివా॥౧౦॥ యోనదేవాసురైస్సర్వైశ్శక్యఃప్రసహి
తుంయుధి।తంపశ్యగుహసంవిష్టంతృణేషుసహసీతయా॥౧౧॥మహతాతపసాలబ్ధోవివిధైశ్చపరిశ్రమైః।ఏకోదశరథస్యై
షపుత్రస్సదృశలక్షణః॥౧౨॥ అస్మిన్ ప్రవ్రజితేరాజానచిరంవర్తయిష్యతి। విధవామేదినీనూనంక్షిప్రమేవభవిష్యతి॥
౧౩॥వినద్యసుమహానాదంశ్రమేణోపరతాఃస్త్రియః।నిర్ఘోషోపరతంతాతమన్యేరాజనివేశనమ్॥౧౪॥ కౌసల్యాచైవరా
జాచతథైవజననీమమ।నాశంసేయదిజీవేయుస్సర్వేతేరజనీమిమామ్॥౧౫॥ జీవేదపిచమేమాతాశత్రుఘ్నస్యాన్వవేక్ష
యా।దుఃఖితాబతకౌసల్యావీరసూర్వినశిష్యతి॥౧౬॥అతిక్రాంతమతిక్రాంతమనవాప్యమనోరథమ్।రాజ్యేరామమ
నిక్షిప్యపితామేవినశిష్యతి॥౧౭॥ సిద్ధార్థాఃపితరంవృత్తంతస్మిన్ కాలేహ్యుపస్థితే। ప్రేతకార్యేషుసర్వేషుసంస్కరి
ష్యంతిభూమిపమ్॥౧౮॥రమ్యచత్వరసంస్థానాంసువిభక్తమహాపథామ్। హర్మ్యప్రాసాదసంపన్నాంసర్వరత్నవిభూ
షితామ్॥౧౯॥గజాశ్వరథసంబాధాంతూర్యనాదవినాదితామ్। సర్వకల్యాణసంపూర్ణాంహృష్టపుష్టజనాకులామ్॥
౨౦॥ఆరామోద్యానసంపూర్ణాంసమాజోత్సవశాలినీమ్।సుఖితావిచరిష్యంతిరాజధానీంపితుర్మమ॥౨౧॥అపిసత్యప్ర
తిజ్ఞేనసార్ధంకుశలినావయమ్।నివృత్తేసమయేహ్యస్మిన్ సుఖితాఃప్రవిశేమహి॥ ౨౨॥ పరిదేవయమానస్యతస్యైవంసు
మహాత్మనః।తిష్ఠతోరాజపుత్రస్యశర్వరీసాత్యవర్తత॥౨౩॥ప్రభాతేవిమలేసూర్యేకారయిత్వాజటాఉభౌ।అస్మిన్ భాగీ
రథీతీరేసుఖంసంతారితౌమయా॥౨౪॥జటాధరౌతౌద్రుమచీరవాససౌమహాబలౌకుంజరయూథపోపమౌ। వరేషుచా
పాసిధరౌపరంతపౌవ్యపేక్షమాణౌసహసీతయాగతౌ॥౨౫॥ఇతిశ్రీమదయోధ్యాకాండే-షడశీతితమస్సర్గః. ** ***
గుహస్యవచనంశ్రుత్వాభరతోభృశమప్రియమ్।ధ్యానంజగామతత్రైవయత్రతచ్ఛ్రుతవానప్రియమ్॥౧॥సుకుమారోమ
హాసత్త్వస్సింహస్కంధోమహాభుజః। పుండరీకవిశాలాక్షస్తరుణఃప్రియదర్శనః॥౨॥ప్రత్యాశ్వస్యముహూర్తంతుకా
లంపరమదుర్మనాః।పపాతసహసాతోత్త్రైర్హృద్యతివిద్ధఇవద్విపః॥౩॥తదవస్థంతుభరతంశత్రుఘ్నోఽనంతరస్థితః।పరిష్వజ్య
రురోదోచ్చైర్విసంజ్ఞశ్శోకకర్శితః॥౪॥తతస్సర్వాస్సమాపేతుర్మాతరోభరతస్యతాః। ఉపవాసకృశాదీనాభర్తుర్వ్య
సనకర్శితాః॥౫॥తాశ్చతంపతితంభూమౌరుదంత్యఃపర్యవారయన్।కౌసల్యాత్వనుసృత్యైనందుర్మనాఃపరిషస్వజే॥౬॥
వత్సలాస్వంయథావత్సముపగూహ్యతపస్వినీ। పరిపప్రచ్ఛభరతంరుదంతీశోకలాలసా॥౭॥పుత్రవ్యాధిర్నతేకచ్చిచ్ఛరీ
రంపరిబాధతే।అద్యరాజకులస్యాస్యత్వదధీనంహిజీవితమ్॥౮॥త్వాందృష్ట్వాపుత్రజీవామిరామేసభ్రాతృకేగతే।వృత్తేద
శరథేరాజ్ఞినాథఏకస్త్వమద్యనః॥౯॥కచ్చిన్నులక్ష్మణేపుత్రశ్రుతంతేకించిదప్రియమ్।పుత్రేవాహ్యేకపుత్రాయాస్సహ
భార్యేవనంగతే॥౧౦॥ సముహూర్తంసమాశ్వస్యరుదన్నేవమహాయశాః।కౌసల్యాంపరిసాంత్వ్యేదంగుహంవచన
మబ్రవీత్ ॥౧౧॥ భ్రాతామేక్వావసద్రాత్రౌక్వసీతాక్వచలక్ష్మణః।అస్వపచ్ఛయనేకస్మిన్ కింభుక్త్వాగుహశంస
మే ॥౧౨॥ సోఽబ్రవీద్భరతంహృష్టోనిషాదాధిపతిర్గుహః।యద్విధం ప్రతిపేదేచరామేప్రియహితేఽతిథౌ ॥౧౩॥ అన్నము
చ్చావచంభక్ష్యాఃఫలానివివిధానిచ। రామాయాభ్యవహారార్థంబహుచోపహృతంమయా ॥ ౧౪ ॥ తత్సర్వంప్రత్యను
జ్ఞాసీద్రామస్సత్యపరాక్రమః।నతుతత్ ప్రత్యగృహ్ణాత్సఃక్షత్రధర్మమనుస్మరన్ ॥౧౫॥ నహ్యస్మాభిఃప్రతిగ్రాహ్యంస
ఖేదేయంతుసర్వదా।ఇతితేనవయంరాజన్ననునీతామహాత్మనా ॥౧౬॥లక్ష్మణేనసమానీతంపీత్వావారిమహాయశాః।ఔ
పవాస్యంతదాకార్షీద్రాఘవస్సహసీతయా ॥౧౭ ॥ తతస్తుజలశేషేణలక్ష్మణోఽప్యకరోత్తదా।వాగ్యతాస్తేత్రయ
స్సంధ్యాంసముపాసతసంహితాః॥౧౮॥సౌమిత్రిస్తుతతఃపశ్చాదకరోత్స్వాస్తరంశుభమ్।స్వయమానీయబర్హీంషిక్షి
ప్రంరాఘవకారణాత్ ॥౧౯॥తస్మిన్ సమావిశద్రామస్స్వాస్తరేసహసీతయా।ప్రక్షాల్యచతయోఃపాదావపచక్రా
మలక్ష్మణః॥౨౦॥ఏతత్తదింగుదీమూలమిదమేవచతత్తృణమ్। యస్మిన్ రామశ్చసీతాచరాత్రింతాంశయితావుభౌ॥౨౧

నియమ్యపృష్ఠేతుతలాంగులిత్రవాన్ శరైస్సుపూర్ణావిషుధీపరంతపః। మహద్ధనుస్సజ్యముపోహ్యలక్ష్మణో నిశామతిష్ఠత్పరితోఽస్య కేవలామ్॥౨౨॥ తతస్త్వహంచోత్తమబాణచాపధృత్ స్థితోఽభవంతత్ర సయత్రలక్ష్మణః। అతంద్రిభిర్జ్ఞాతిభిరాత్తకార్ముకైర్మహేంద్రకల్పంపరిపాలయంస్తదా॥౨౩॥ఇతిశ్రీమదయోధ్యాకాండే- సప్తాశీతితమస్సర్గః.***

తచ్ఛ్రుత్వానిపుణంసర్వంభరతస్సహమంత్రిభిః।ఇంగుదీమూలమాగమ్యరామశయ్యామవేక్ష్యతామ్॥౧॥ అబ్రవీజ్జననీస్సర్వా ఇహ తేనమహాత్మనా।శర్వరీంశయితుంభూమావిదమస్యవిమర్దితమ్॥౨॥ మహాభాగకులీనేనమహాభాగేనధీమతా।జాతోదశరథేనోర్వ్యాంనరామస్స్వప్తుమర్హతి॥౩॥అజినోత్తరసంస్తీర్ణేవరాస్తరణసంచయే। శయిత్వా పురుషవ్యాఘ్రఃకథంశేతేమహీతలే॥౪॥ప్రాసాదాగ్రవిమానేషువలభీషుచసర్వదా। హైమరాజతభౌమేషువరాస్తరణశాలిషు॥౫॥పుష్పసంచయచిత్రేషుచందనాగరుగంధిషు।పాండరాభ్రప్రకాశేషుశుకసంఘరుతేషుచ॥౬॥ప్రాసాదవరవర్యేషుశీతవత్సుసుగంధిషు।ఉషిత్వామేరుకల్పేషుకృతకాంచనభిత్తిషు॥౭॥ గీతవాదిత్రనిర్ఘోషైర్వరాభరణనిస్స్వనైః।మృదంగవరశబ్దైశ్చసతతంప్రతిబోధితః॥౮॥వందిభిర్వందితఃకాలేబహుభిస్సూతమాగధైః।గాథాభిరనురూపాభిఃస్తుతిభిశ్చపరంతపః॥౯॥అశ్రద్ధేయమిదంలోకేనసత్యంప్రతిభాతిమా।ముహ్యతేఖలుమేభావస్స్వప్నోఽయమితిమేమతిః॥౧౦॥ ననూనందైవతంకించిత్కాలేనబలవత్తరమ్।యత్రదాశరథీరామోభూమావేవశయీతసః॥౧౧॥ విదేహరాజస్యసుతా సీతాచప్రియదర్శనా।దయితాశయితాభూమౌస్నుషాదశరథస్యచ॥౧౨॥ఇయంశయ్యామమభ్రాతురిదంహిపరివర్తితమ్। స్థండిలేకఠినేసర్వంగాత్రైర్విమృదితంతృణమ్॥౧౩॥ మన్యేసాభరణాసుప్తాసీతాస్మిన్శయనేతదా। తత్రతత్రహిదృశ్యంతేసక్తాఃకనకబిందవః॥౧౪॥ఉత్తరీయమిహాసక్తంసువ్యక్తంసీతయాతదా।తథాహ్యేతేప్రకాశంతేసక్తాఃకౌశేయతంతవః॥౧౫॥మన్యేభర్తుస్సుఖాశయ్యాయేనబాలాతపస్వినీ।సుకుమారీసతీదుఃఖంనవిజానాతిమైథిలీ॥౧౬॥హాహంతాస్మినృశంసోఽహంయత్సభార్యఃకృతేమమ।ఈదృశీంరాఘవశ్శయ్యామధిశేతేహ్యనాథవత్॥౧౭॥ సార్వభౌమకులేజాతస్సర్వలోకస్యసంమతః।సర్వలోకప్రియస్త్యక్త్వారాజ్యంసుఖమనుత్తమమ్॥౧౮॥ కథమిందీవరశ్యామోరక్తాక్షఃప్రియదర్శనః।సుఖభాగీనదుఃఖార్హఃశయితోభువిరాఘవః॥౧౯॥ధన్యఃఖలుమహాభాగోలక్ష్మణశ్శుభలక్షణః। భ్రాతరంవిషమేకాలేయోరామమనువర్తతే॥౨౦॥ సిద్ధార్థాఃఖలువైదేహీపతింయానుగతావనమ్।వయంసంశయితాస్సర్వేహీనాస్తేనమహాత్మనా॥౨౧॥అకర్ణధారాపృథివీనావివప్రతిభాతిమా।గతేదశరథేస్వర్గంరామేచారణ్యమాశ్రితే॥౨౨॥నచప్రార్థయతేకశ్చిన్మనసాపివసుంధరామ్।వనేఽపివసతస్తస్యబాహువీర్యాభిరక్షితామ్॥౨౩॥ శూన్యసంవరణారక్షామయంత్రితహయద్విపామ్। అపావృతపురద్వారాంరాజధానీమరక్షితామ్॥౨౪॥ అప్రహృష్టబలాంన్యూనాంవిషమస్థామనావృతామ్।శత్రవోనాభిమన్యంతేభక్ష్యాన్విషకృతానివ॥౨౫॥ అద్యప్రభృతిభూమౌతుశయిష్యేఽహంతృణేషువా। ఫలమూలాశనోనిత్యంజటాచీరాణిధారయన్॥౨౬॥ తస్యార్థముత్తరంకాలంనివత్స్యామిసుఖంవనే। తంప్రతిశ్రవమాముచ్యనాస్యమిథ్యాభవిష్యతి॥౨౭॥వసంతంభ్రాతురర్థాయశత్రుఘ్నోమానువత్స్యతి। లక్ష్మణేనసహత్వార్యోహ్యయోధ్యాంపాలయిష్యతి॥౨౮॥అభిషేక్ష్యంతికాకుత్స్థమయోధ్యాయాంద్విజాతయః।అపిమేదేవతాఃకుర్యురిమంసత్యంమనోరథమ్॥౨౯॥ప్రసాద్యమానశ్శిరసామయాస్వయంబహుప్రకారంయదినప్రపత్స్యతే।తతోఽనువత్స్యామిచిరాయరాఘవంవనేవసన్నార్హతిమాముపేక్షితుమ్॥౩౦॥ఇతిశ్రీమదయోధ్యాకాండే-అష్టాశీతితమస్సర్గః.*************

ఉష్యరాత్రింతుతత్రైవగంగాకూలేసరాఘవః। భరతఃకాల్యముత్థాయశత్రుఘ్నమిదమబ్రవీత్॥౧॥ శత్రుఘ్నోత్తిష్ఠకింశేషేనిషాదాధిపతింగుహమ్।శీఘ్రమానయభద్రంతేతారయిష్యతివాహినీమ్॥౨॥ జాగర్మినాహంస్వపిమితమేవార్యంవిచింతయన్।ఇత్యేవమబ్రవీద్భ్రాత్రా శత్రుఘ్నోఽపిప్రచోదితః॥౩॥ఇతిసంవదతోరేవమన్యోన్యంనరసింహయోః।ఆగమ్యప్రాంజలిఃకాలేగుహోభరతమబ్రవీత్॥౪॥కచ్చిత్సుఖంనదీతీరేఽవాత్సీఃకాకుత్స్థశర్వరీమ్। కచ్చిత్తేసహసైన్యస్యతావత్సర్వమనామయమ్॥౫॥గుహస్యవచనంశ్రుత్వాతత్తుస్నేహాదుదీరితమ్।రామస్యానువశోవాక్యంభరతోఽపీదమబ్రవీత్॥౬॥ సుఖానశ్శర్వరీరాజన్పూజితాశ్చాపితేవయమ్। గంగాంతునౌభిర్బహ్వీభిర్దాశాస్సంతారయంతునః॥౭॥తతోగుహస్సంత్వరితంశ్రుత్వాభరతశాసనమ్। ప్రతిప్రవిశ్యనగరంతంజ్ఞాతిజనమబ్రవీత్॥౮॥ ఉత్తి

ష్ఠత ప్రబుధ్యధ్వం భద్రమస్తు చ వస్సదా। నావస్సమనుకర్షధ్వం తారయిష్యామ వాహినీమ్॥౯॥ తే తథోక్తాస్సముత్థాయ త్వ
రితా రాజశాసనాత్ । పంచ నావాంశతాన్యాశు సమానిన్యుస్సమంతతః॥ ౧౦ ॥అన్యాః స్వస్తికవిజ్ఞేయా మహాఘంటా
ధరా వరాః । శోభమానాః పతాకాభిర్యుక్తవాహాస్సుసంహతాః॥౧౧॥ తతస్స్వస్తికవిజ్ఞేయాం పాండుకంబళసంవృతా
మ్ । సనందిఘోషాం కల్యాణీం గుహో నావముపాహరత్ ॥౧౨॥ తామారురోహ భరతశ్శత్రుఘ్నశ్చ మహాబలః । కౌ
సల్యా చ సుమిత్రా చ యాశ్చాన్యా రాజయోషితః॥౧౩॥ పురోహితశ్చ తత్పూర్వం గురవో బ్రాహ్మణాశ్చ యే । అనంత
రం రాజదారాస్తథైవ శకటాపణాః॥౧౪॥ ఆవాసమాదీపయతాం తీర్థం చాప్యవగాహతామ్। భాండాని చాదదానానాం
ఘోషస్త్రిదివమస్పృశత్ ॥౧౫॥ పతాకిన్యస్తు తా నావః స్వయం దాశైరధిష్ఠితాః । వహంత్యో జనమారూఢం తదా సంపే
తురాశుగాః॥౧౬॥ నారీణామభిపూర్ణాస్తు కాశ్చిత్కాశ్చిచ్చ వాజినామ్ । కాశ్చిదత్ర వహంతి స్మ యానయుగ్యం మహా
ధనమ్॥౧౭॥ తాః స్మ గత్వా పరం తీరమవరోప్య చ తం జనమ్ । నివృత్తాః కాండచిత్రాణి క్రియంతే దాశబంధుభిః॥౧౮॥ సవై
జయంతాస్తు గజా గజారోహప్రచోదితాః। తరంతః స్మ ప్రకాశంతే సధ్వజా ఇవ పర్వతాః॥౧౯॥ నావశ్చారురుహుశ్చాన్యే
ప్లవైస్తేరుస్తథాపరే । అన్యే కుంభఘటైస్తేరురన్యే తేరుశ్చ బాహుభిః॥ ౨౦ ॥ సా పుణ్యా ధ్వజినీ గంగాం దాశైస్సంతారితా
స్వయమ్ । మైత్రే ముహూర్తే ప్రయయౌ ప్రయాగవనముత్తమమ్॥౨౧ ॥ఆశ్వాసయిత్వా చ చమూం మహాత్మా నివేశ
యిత్వా చ యథోపజోషమ్। ద్రష్టుం భరద్వాజమృషిప్రవర్యమృత్విగ్వృతస్సన్ భరతః ప్రతస్థే॥ ౨౨ ॥ స బ్రాహ్మణస్యా
శ్రమమభ్యుపేత్య మహాత్మనో దేవపురోహితస్య । దదర్శ రమ్యోటజవృక్షషండం మహద్వనం విప్రవరస్య రమ్యమ్॥౨౩॥
ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే ఏకోననవతితమస్సర్గః.******************************

భరద్వాజాశ్రమం దృష్ట్వా క్రోశాదేవ నరర్షభః। బలం సర్వమవస్థాప్య జగామ సహ మంత్రిభిః॥౧॥ పద్భ్యామే
వ హి ధర్మజ్ఞో న్యస్తశస్త్రపరిచ్ఛదః। వసానో వాససీ క్షౌమే పురోధాయ పురోధసమ్॥౨॥ తతస్సందర్శనే తస్య భరద్వాజ
స్య రాఘవః। మంత్రిణస్తానవస్థాప్య జగామానుపురోహితమ్॥ ౩ ॥వసిష్ఠమథ దృష్ట్వైవ భరద్వాజో మహాతపాః। సంచచా
లాసనాత్తూర్ణం శిష్యానర్ఘ్యమితి బ్రువన్ ॥౪ ॥సమాగమ్య వసిష్ఠేన భరతేనాభివాదితః । అబుధ్యత మహాతేజాః సుతం
దశరథస్య తమ్॥౫॥ తాభ్యామర్ఘ్యం చ పాద్యం చ దత్త్వా పశ్చాత్ఫలాని చ । ఆనుపూర్వ్యాచ్చ ధర్మజ్ఞః పప్రచ్ఛ కుశలం
కులే॥౬॥ అయోధ్యాయాం బలే కోశే మిత్రేష్వపి చ మంత్రిషు। జానన్ దశరథం వృత్తం న రాజానముదాహరత్ ॥౭॥ వసిష్ఠో
భరతశ్చైనం పప్రచ్ఛతురనామయం। శరీరేఽగ్నిషు వృక్షేషు శిష్యేషు మృగపక్షిషు॥౮॥ తథేతి తత్ ప్రతిజ్ఞాయ భరద్వాజో
మహాతపాః । భరతం ప్రత్యువాచేదం రాఘవస్నేహబంధనాత్ ॥౯॥ కిమిహాగమనే కార్యం తవ రాజ్యం ప్రశాసతః । ఏత
దాచక్ష్వ మే సర్వం న హి మే శుధ్యతే మనః॥ ౧౦ ॥ సుషువే యమమిత్రఘ్నం కౌసల్యానందవర్ధనమ్। భ్రాత్రా సహ స
భార్యో యశ్చిరం ప్రవ్రాజితో వనమ్ ॥౧౧ ॥నియుక్తః స్త్రీనియుక్తేన పిత్రా యోఽసౌ మహాయశాః । వనవాసీ భవేతీహ
సమాః కిల చతుర్దశ॥ ౧౨ ॥కచ్చిన్న తస్యాపాపస్య పాపం కర్తుమిహేచ్ఛసి । అకంటకం భోక్తుమనా రాజ్యం తస్యానుజ
స్య చ॥ ౧౩ ॥ఏవముక్తో భరద్వాజం భరతః ప్రత్యువాచ హ । పర్యశ్రునయనో దుఃఖాద్వాచా సంసజ్జమానయా॥ ౧౪ ॥హ
తోఽస్మి యది మామేవం భగవానపి మన్యతే। మత్తో న దోషమాశంకే నైవం మామనుశాస్తి హి॥౧౫ ॥న చైతదిష్టం మాతా మే
యదవోచన్మదంతరే। నాహమేతేన తుష్టశ్చ న తద్వచనమాదదే॥౧౬॥ అహం తు తం నరవ్యాఘ్రముపయాతః ప్రసాదకః ।
ప్రతినేతుమయోధ్యాం చ పాదౌ తస్యాభివందితుమ్॥ ౧౭ ॥త్వం మామేవంగతం మత్వా ప్రసాదం కర్తుమర్హసి । శంస
మే భగవన్ రామః క్వ సంప్రతి వసత్యసౌ॥ ౧౮ ॥ వసిష్ఠాదిభిరృత్విగ్భిర్యాచితో భగవాంస్తతః । ఉవాచ తం భరద్వాజః
ప్రసాదాద్భరతం వచః॥౧౯॥ త్వయ్యేతత్పురుషవ్యాఘ్ర యుక్తం రాఘవవంశజే। గురువృత్తిర్దమశ్చైవ సాధూనామను
యాయితా॥౨౦॥ జానే చైతన్మనస్స్థం తే దృఢీకరణమస్త్వితి। అపృచ్ఛం త్వాం తదాత్యర్థం కీర్తిం సమభివర్ధయన్॥ ౨౧
జానే చ రామం ధర్మజ్ఞం ససీతం సహలక్ష్మణం । అసౌ వసతి తే భ్రాతా చిత్రకూటే మహాగిరౌ॥ ౨౨ ॥శ్వస్తు గంతాసి తం
దేశం వసాద్య సహ మంత్రిభిః । ఏతం మే కురు సుప్రాజ్ఞ కామం కామార్థకోవిద॥౨౩॥ తతస్తథేత్యేవముదారదర్శనః ప్ర
తీతరూపో భరతోఽబ్రవీద్వచః। చకార బుద్ధిం చ తదా మహాశ్రమే నిశానివాసాయ నరాధిపాత్మజః॥౨౪॥ ఇతి నవతితమస్సర్గః.*

శ్రీమద్రామాయణే - అయోధ్యాకాండే - ఏకనవతితమస్సర్గః

కృతబుద్ధిం నివాసాయ తత్రైవ స మునిస్తదా । భరతం కైకయీపుత్రమాతిథ్యేన న్యమంత్రయత్ ॥ ౧ ॥ అబ్రవీద్భరతస్త్వేనం నన్విదం భవతా కృతమ్ । పాద్యమర్ఘ్యం తదాతిథ్యం వనే యదుపపద్యతే ॥ ౨ ॥ అథోవాచ భరద్వాజో భరతం ప్రహసన్నివ । జానే త్వాం ప్రీతిసంయుక్తం తుష్యేస్త్వం యేన కేనచిత్ ॥ ౩ ॥ సేనాయాస్తు తవైతస్యాః కర్తుమిచ్ఛామి భోజనమ్ । మమ ప్రీతిర్యథారూపా తథార్హో మనుజర్షభ ॥ ౪ ॥ కిమర్థం చాపి నిక్షిప్య దూరే బలమిహాగతః । కస్మాన్నేహోపయాతోఽసి సబలః పురుషర్షభ ॥ ౫ ॥ భరతః ప్రత్యువాచేదం ప్రాంజలిస్తం తపోధనమ్ । ససైన్యో నోపయాతోఽస్మి భగవన్ భగవద్భయాత్ ॥ ౬ ॥ రాజ్ఞా చ భగవన్నిత్యం రాజపుత్రేణ వా సదా । యత్నతః పరిహర్తవ్యా విషయేషు తపస్వినః ॥ ౭ ॥ వాజిముఖ్యా మనుష్యాశ్చ మత్తాశ్చ వరవారణాః । ప్రచ్ఛాద్య భగవన్ భూమిం మహతీమనుయాంతి మామ్ ॥ ౮ ॥ తే వృక్షానుదకం భూమిమాశ్రమేషూటజాంస్తథా । న హింస్యురితి తేనాహమేక ఏవ సమాగతః ॥ ౯ ॥ ఆనీయతామితస్సేనేత్యాజ్ఞప్తః పరమర్షిణా । తతస్తు చక్రే భరతస్సేనాయాస్సముపాగమమ్ ॥ ౧౦ ॥ అగ్నిశాలాం ప్రవిశ్యాథ పీత్వాపః పరిమృజ్య చ । ఆతిథ్యస్య క్రియాహేతోర్విశ్వకర్మాణమాహ్వయత్ ॥ ౧౧ ॥ ఆహ్వయే విశ్వకర్మాణమహం త్వష్టారమేవ చ । ఆతిథ్యం కర్తుమిచ్ఛామి తత్ర మే సంవిధీయతామ్ ॥ ౧౨ ॥ ఆహ్వయే లోకపాలాంస్త్రీన్ దేవాన్ శక్రముఖాంస్తథా । ఆతిథ్యం కర్తుమిచ్ఛామి తత్ర మే సంవిధీయతామ్ ॥ ౧౩ ॥ ప్రాక్ స్రోతసశ్చ యా నద్యః ప్రత్యక్ స్రోతస ఏవ చ । పృథివ్యామంతరిక్షే చ సమాయాంత్వద్య సర్వశః ॥ ౧౪ ॥ అన్యాః స్రవంతు మైరేయం సురామన్యాస్సునిష్ఠితామ్ । అపరాశ్చోదకం శీతమిక్షుకాండరసోపమమ్ ॥ ౧౫ ॥ ఆహ్వయే దేవగంధర్వాన్ విశ్వావసుహాహాహుహూన్ । తథైవాప్సరసో దేవీర్గంధర్వీశ్చాపి సర్వశః ॥ ౧౬ ॥ ఘృతాచీమథ విశ్వాచీం మిశ్రకేశీమలంబుసామ్ । నాగదంతాం చ హేమాం చ భీమామద్రికృతస్థలామ్ ॥ ౧౭ ॥ శక్రం యాశ్చోపతిష్ఠంతి బ్రహ్మాణం యాశ్చ యోషితః । సర్వాస్తుంబురుణా సార్ధమాహ్వయే సపరిచ్ఛదాః ॥ ౧౮ ॥ వనం కురుషు యద్దివ్యం వాసో భూషణపత్రవత్ । దివ్యనారీఫలం శశ్వత్తత్కౌబేరమిహైతు చ ॥ ౧౯ ॥ ఇహ మే భగవాన్ సోమో విధత్తామన్నముత్తమమ్ । భక్ష్యం భోజ్యం చ చోష్యం చ లేహ్యం చ వివిధం బహు ॥ ౨౦ ॥ విచిత్రాణి చ మాల్యాని పాదపప్రచ్యుతాని చ । సురాదీని చ పేయాని మాంసాని వివిధాని చ ॥ ౨౧ ॥ ఏవం సమాధినా యుక్తస్తేజసాప్రతిమేన చ । శిక్షాస్వరసమాయుక్తం తపసా చాబ్రవీన్మునిః ॥ ౨౨ ॥ మనసా ధ్యాయతస్తస్య ప్రాఙ్ముఖస్య కృతాంజలేః । ఆజగ్ముస్తాని సర్వాణి దైవతాని పృథక్ పృథక్ ॥ ౨౩ ॥ మలయం దర్దురం చైవ తతః స్వేదనుదోఽనిలః । ఉపస్పృశ్య వవౌ యుక్త్యా సుప్రియాత్మా సుఖశ్శివః ॥ ౨౪ ॥ తతోఽభ్యవర్తంత ఘనా దివ్యాః కుసుమవృష్టయః । దివ్యదుందుభిఘోషశ్చ దిక్షు సర్వాసు శుశ్రువే ॥ ౨౫ ॥ ప్రవవుశ్చోత్తమా వాతా ననృతుశ్చాప్సరోగణాః । జగుశ్చ దేవగంధర్వా వీణాః ప్రముముచుస్స్వరాన్ ॥ ౨౬ ॥ స శబ్దో ద్యాం చ భూమిం చ ప్రాణినాం శ్రవణాని చ । వివేశోచ్చారితః శ్లక్ష్ణస్సమో లయగుణాన్వితః ॥ ౨౭ ॥ తస్మిన్నుపరతే శబ్దే దివ్యే శ్రోత్రసుఖే నృణామ్ । దదర్శ భారతం సైన్యం విధానం విశ్వకర్మణః ॥ ౨౮ ॥ బభూవ హి సమా భూమిస్సమంతాత్పంచయోజనా । శాద్వలైర్బహుభిశ్ఛన్నా నీలవైడూర్యసన్నిభైః ॥ ౨౯ ॥ తస్మిన్ బిల్వాః కపిత్థాశ్చ పనసా బీజపూరకాః । ఆమలక్యో బభూవుశ్చ చూతాశ్చ ఫలభూషణాః ॥ ౩౦ ॥ ఉత్తరేభ్యః కురుభ్యశ్చ వనం దివ్యోపభోగవత్ । ఆజగామ నదీ దివ్యా కూలజైర్బహుభిర్వృతా ॥ ౩౧ ॥ చతుశ్శాలాని శుభ్రాణి శాలాశ్చ గజవాజినామ్ । హర్మ్యప్రాసాదసంబాధాస్తోరణాని శుభాని చ ॥ ౩౨ ॥ సితమేఘనిభం చాపి రాజవేశ్మ సుతోరణమ్ । శుక్లమాల్యకృతాకారం దివ్యగంధసముత్క్షితమ్ ॥ ౩౩ ॥ చతురశ్రమసంబాధం శయనాసనయానవత్ । దివ్యైస్సర్వరసైర్యుక్తం దివ్యభోజనవస్త్రవత్ ॥ ౩౪ ॥ ఉపకల్పితసర్వాన్నం ధౌతనిర్మలభాజనమ్ । క్లృప్తసర్వాసనం శ్రీమత్స్వాస్తీర్ణశయనోత్తమమ్ ॥ ౩౫ ॥ ప్రవివేశ మహాబాహురనుజ్ఞాతో మహర్షిణా । వేశ్మ తద్రత్నసంపూర్ణం భరతః కైకయీసుతః ॥ ౩౬ ॥ అనుజగ్ముశ్చ తం సర్వే మంత్రిణస్సపురోహితాః । బభూవుశ్చ ముదాయుక్తా దృష్ట్వా తం వేశ్మసంవిధిమ్ ॥ ౩౭ ॥ తత్ర రాజాసనం దివ్యం వ్యజనం ఛత్రమేవ చ । భరతో మంత్రిభిస్సార్ధమభ్యవర్తత రాజవత్ ॥ ౩౮ ॥ ఆసనం పూజయామాస రామాయాభిప్రణమ్య చ । వాలవ్యజనమాదాయ న్యషీదత్సచివాసనే ॥ ౩౯ ॥ ఆనుపూర్వ్యాన్నిషేదుశ్చ సర్వే మంత్రిపురోహితాః । తతస్సేనాపతిః పశ్చాత్ప్రశాస్తా చ నిషేదతుః ॥ ౪౦ ॥ తతస్తత్ర ముహూర్తేన నద్యః పాయసకర్దమాః । ఉపాతిష్ఠంత భరతం భరద్వాజస్య శాసనాత్ ॥ ౪౧ ॥ తాసాముభయతః కూలం

పాండుమృత్తికలేపనాః రమ్యాశ్చావసథా దివ్యా బ్రహ్మణస్తు ప్రసాదజాః ॥౪౨॥ తేనైవ చ ముహూర్తేన దివ్యాభరణభూ-
షితాః । ఆగుర్వింశతిసాహస్రా బ్రహ్మణా ప్రహితాః స్త్రియః ॥౪౩॥ సువర్ణమణిముక్తేన ప్రవాళేన చ శోభితాః । ఆ
గుర్వింశతిసాహస్రాః కుబేరప్రహితాః స్త్రియః ॥౪౪॥ యాభిర్గృహీతః పురుషః సోన్మాద ఇవ లక్ష్యతే । ఆగుర్వింశతిసా
హస్రా నందనాదప్సరోగణాః ॥౪౫॥ నారదస్తుంబురుర్గోపః ప్రవరాః సూర్యవర్చసః । ఏతే గంధర్వరాజానో భరత
స్యాగ్రతో జగుః ॥౪౬॥ - - - - - - - - - - - -

అలంబుసా మిశ్రకేశీ పుండరీకాథ వామనా । ఉపానృత్యంస్తు భరతం భరద్వాజస్య శాసనాత్ ॥౪౭॥ యాని మాల్యాని దే
వేషు యాని చైత్రరథే వనే । ప్రయాగే తాన్యదృశ్యంత భరద్వాజస్య శాసనాత్ ॥౪౮॥ బిల్వా మార్దంగికా ఆసన్ శమ్యా
గ్రాహా విభీతకాః । అశ్వత్థా నర్తకాశ్చాసన్ భరద్వాజస్య శాసనాత్ ॥౪౯॥ తతస్సరళతాళాశ్చ తిలకా నక్తమాలకాః ।
ప్రహృష్టాస్తత్ర సంపేతుః కుబ్జా భూత్వాథ వామనాః ॥౫౦॥ శింశుపామలకీజంబ్వో యాశ్చాన్యాః కాననేషు తాః । మాలతీ
మల్లికాజాతిర్యాశ్చాన్యాః కాననే లతాః ॥౫౧॥ ప్రమదావిగ్రహం కృత్వా భరద్వాజాశ్రమేవసన్ । సురాః సురాపాః పిబ
త పాయసం చ బుభుక్షితాః ॥౫౨॥ మాంసాని చ సుమేధ్యాని భక్ష్యంతాం యావదిచ్ఛథ । ఉచ్ఛాద్య స్నాపయంతి స్మ నదీతీరే
షు వల్గుషు ॥౫౩॥ అప్యేకమేకం పురుషం ప్రమదాస్సప్త చాష్ట చ । సంవాహంత్యస్సమాపేతుర్నార్యో రుచిరలోచనాః ॥౫౪॥
పరిమృజ్య తథాన్యోన్యం పాయయంతి వరాంగనాః । హయాన్ గజాన్ ఖరానుష్ట్రాంస్తథైవ సురభేస్సుతాన్ ॥౫౫॥ అభో
జయన్ వాహనపాస్తేషాం భోజ్యం యథావిధి । ఇక్షూన్మధుచలాజాంశ్చ భోజయంతి స్మ వాహనాన్ ॥౫౬॥ ఇక్ష్వాకువర
యోధానాం చోదయంతో మహాబలాః । నాశ్వబంధోశ్వమాజానాన్న గజం కుంజరగ్రహః ॥౫౭॥ మత్తప్రమత్తముదితా చ
మూస్సా తత్ర సంబభౌ । తర్పితాస్సర్వకామైస్తే రక్తచందనరూషితాః ॥౫౮॥ అప్సరోగణసంయుక్తాస్సైన్యా వాచముదై
రయన్ । నైవాయోధ్యాం గమిష్యామో న గమిష్యామ దండకాన్ ॥౫౯॥ కుశలం భరతస్యాస్తు రామస్యాస్తు తథా సుఖమ్ । ఇతి
పాదాతయోధాశ్చ హస్త్యశ్వారోహబంధకాః ॥౬౦॥ అనాథాస్తం విధిం లబ్ధ్వా వాచమేతాముదైరయన్ । సంప్రహృ
ష్టా వినేదుస్తే నరాస్తత్ర సహస్రశః ॥౬౧॥ భరతస్యానుయాతారః స్వర్గోయమితి చాబ్రువన్ । నృత్యంతశ్చ హసంతశ్చ
గాయంతశ్చ సైనికాః ॥౬౨॥ సమంతాత్పరిధావంతి మాల్యోపేతాస్సహస్రశః । తతో భుక్తవతాం తేషాం తదన్నమమృ
తోపమమ్ ॥౬౩॥ దివ్యానుద్వీక్ష్య భక్ష్యాంస్తానభవద్భక్షణే మతిః । ప్రేష్యాశ్చేట్యశ్చ వధ్వశ్చ బలస్థాశ్చ సహస్రశః ॥౬౪॥
బభూవుస్తే భృశం దృప్తాస్సర్వే చాహతవాససః । కుంజరాశ్చ ఖరోష్ట్రాశ్చ గోశ్వాశ్చ మృగపక్షిణః ॥౬౫॥ బభూవుస్సుభృ
తాస్తత్ర నాన్యో హ్యన్యమకల్పయత్ । నాశుక్లవాసాస్తత్రాసీత్ క్షుధితో మలినోపి వా ॥౬౬॥ రజసా ధ్వస్తకేశో వా
నరః కశ్చిదదృశ్యత । అజైశ్చాపి చ వారాహైర్నిష్ఠానవరసంచయైః ॥౬౭॥ ఫలనిర్యూహసంసిద్ధైస్సూపైర్గంధరసాన్వితైః ।
పుష్పధ్వజవతీః పూర్ణాశ్శుక్లస్యాన్నస్య చాభితః ॥౬౮॥ దదృశుర్విస్మితాస్తత్ర నరా లౌహీస్సహస్రశః । బభూవుర్వనపా
ర్శ్వేషు కూపాః పాయసకర్దమాః ॥౬౯॥ తాశ్చ కామదుఘా గావో ద్రుమాశ్చాసన్మధుశ్చ్యుతః । వాప్యో మైరేయపూర్ణా
శ్చ మృష్టమాంసచయైర్వృతాః ॥౭౦॥ ప్రతప్తపిఠరైశ్చాపి మార్గమాయూరకౌక్కుటైః । పాత్రీణాం చ సహస్రాణి స్థా
లీనాం నియుతాని చ ॥౭౧॥ న్యర్బుదాని చ పాత్రాణి శాతకుంభమయాని చ । స్థాల్యః కుంభ్యః కరంభ్యశ్చ దధిపూర్ణాస్సు
సంస్కృతాః ॥౭౨॥ యౌవనస్థస్య గౌరస్య కపిత్థస్య సుగంధినః । హ్రదాః పూర్ణా రసాలస్య దధ్నశ్శ్వేతస్య చాపరే ॥౭౩॥
బభూవుః పాయసాశ్చాన్యే శర్కరాయావసంచయాః । కల్కాంశ్చూర్ణకషాయాంశ్చ స్నానాని వివిధాని చ ॥౭౪॥ దదృ
శుర్భాజనస్థాని తీర్థేషు సరితాం నరాః । శుక్లానంశుమతశ్చాపి దంతధావనసంచయాన్ ॥౭౫॥ శుక్లాంశ్చందనకల్కాంశ్చ స
ముద్గేష్వవతిష్ఠతః । దర్పణాన్పరిమృష్టాంశ్చ వాససాం చాపి సంచయాన్ ॥౭౬॥ పాదుకోపానహాం చైవ యుగ్మాని చ సహ
స్రశః । ఆంజనీః కంకతాన్ కూర్చాన్ శస్త్రాణి చ ధనూంషి చ ॥౭౭॥ మర్మత్రాణాని చిత్రాణి శయనాన్యాసనాని చ । ప్రతి
పానహ్రదాన్ పూర్ణాన్ ఖరోష్ట్రగజవాజినామ్ ॥౭౮॥ అవగాహ్య సుతీర్థాంశ్చ హ్రదాన్ సోత్పలపుష్కరాన్ । ఆకాశ
వర్ణప్రతిమాన్ స్వచ్ఛతోయాన్ సుఖప్లవాన్ ॥౭౯॥ నీలవైడూర్యవర్ణాంశ్చ మృదూన్ యవససంచయాన్ । నిర్వాపా
ర్థం పశూనాం తే దదృశుస్తత్ర సర్వశః ॥౮౦॥ వ్యస్మయంత మనుష్యాస్తే స్వప్నకల్పం తదద్భుతమ్ । దృష్ట్వాతిథ్యం కృతం తా

దృగ్భరతస్యమహర్షిణా॥౫౧॥ఇత్యేవంరమమాణానాందేవానామివనందనే। భరద్వాజాశ్రమేరమ్యేసారాత్రిర్వ్యత్యవర్తత॥౫౨॥ప్రతిజగ్ముశ్చతానద్యోగంధర్వాశ్చయథాగతమ్। భరద్వాజమనుజ్ఞాప్యతాశ్చసర్వావరాంగనాః॥౫౩॥ తథైవమత్తామదిరోత్కటానరాస్తథైవదివ్యాగరుచందనోక్షితాః।తథైవదివ్యావివిధాఃస్రగుత్తమాఃపృథక్ప్రకీర్ణామనుజైఃప్రమర్దితాః॥౫౪॥ఇతిశ్రీమదయోధ్యాకాండే-ఏకనవతితమస్సర్గః. ************************

తతస్తాంరజనీంవ్యుష్యభరతస్సపరిచ్ఛదః।కృతాతిథ్యోభరద్వాజంకామాదభిజగామహ॥౧॥తమృషిఃపురుషవ్యాఘ్రంప్రాంజలింప్రేక్ష్యచాగతమ్।హుతాగ్నిహోత్రోభరతంభరద్వాజోభ్యభాషత॥౨॥ కచ్చిదత్రసుఖారాత్రిస్తవాస్మద్విషయేగతా।సమగ్రస్తేజనఃకచ్చిదాతిథ్యేశంసమేనఘ॥౩॥తమువాచాంజలింకృత్వాభరతోభిప్రణమ్యచ। ఆశ్రమాదభినిష్క్రాంతమృషిముత్తమతేజసమ్॥౪॥సుఖోషితోస్మిభగవన్సమగ్రబలవాహనః। తర్పితస్సర్వకామైశ్చసామాత్యోబలవత్త్వయా॥౫॥అపేతక్లమసంతాపాస్సుభక్షాస్సుప్రతిశ్రయాః। అపిప్రేష్యానుపాదాయసర్వేస్మసుసుఖోషితాః॥౬॥ ఆమంత్రయేహంభగవన్కామంత్వామృషిసత్తమ। సమీపంప్రస్థితంభ్రాతుర్మైత్రేణేక్షస్వచక్షుషా॥౭॥ఆశ్రమంతస్యధర్మజ్ఞధార్మికస్యమహాత్మనః।ఆచక్ష్వకతమోమార్గఃకియానితిచశంసమే॥౮॥ ఇతిపృష్టస్తుభరతంభ్రాతృదర్శనలాలసమ్।ప్రత్యువాచమహాతేజాభరద్వాజోమహాతపాః॥౯॥ భరతార్ధతృతీయేషుయోజనేష్వజనేవనే।చిత్రకూటోగిరిస్తత్రరమ్యనిర్దరకాననః॥౧౦॥ఉత్తరంపార్శ్వమాసాద్యతస్యమందాకినీనదీ।పుష్పితద్రుమసంఛన్నారమ్యపుష్పితకాననా॥౧౧॥అనంతరంతత్సరితశ్చిత్రకూటశ్చపర్వతః। తయోఃపర్ణకుటీతాతతత్రతౌవసతోధ్రువమ్॥౧౨॥దక్షిణేనైవమార్గేణసవ్యదక్షిణమేవవా। గజవాజిరథాకీర్ణాంవాహినీంవాహినీపతే॥౧౩॥ వాహయస్వమహాభాగతతోద్రక్ష్యసిరాఘవమ్।ప్రయాణమితిచశ్రుత్వారాజరాజస్యయోషితః॥౧౪॥ హిత్వాయానానియానార్హాబ్రాహ్మణంపర్యవారయన్। వేపమానాకృశాదీనాసహదేవ్యాసుమిత్రయా॥౧౫॥ కౌసల్యాతత్రజగ్రాహకరాభ్యాంచరణౌమునేః। అసమృద్ధేనకామేనసర్వలోకస్యగర్హితా॥౧౬॥ కైకేయీతస్యజగ్రాహచరణౌసవ్యపత్రపా।తంప్రదక్షిణమాగమ్యభగవంతంమహామునిమ్॥౧౭॥అదూరాద్భరతస్యైవతస్థౌదీనమనాస్తదా। తతఃపప్రచ్ఛభరతంభరద్వాజోదృఢవ్రతః॥౧౮॥విశేషంజ్ఞాతుమిచ్ఛామిమాతౄణాంతవరాఘవ। ఏవముక్తస్తుభరతోభరద్వాజేనధార్మికః॥౧౯॥ఉవాచప్రాంజలిర్భూత్వావాక్యంవచనకోవిదః।యామిమాంభగవన్దీనాంశోకానశనకర్శితామ్॥౨౦॥పితుర్హిమహిషీందేవీందేవతామివపశ్యసి।ఏషాతంపురుషవ్యాఘ్రంసింహవిక్రాంతగామినమ్॥౨౧॥ కౌసల్యాసుషువేరామంధాతారమదితిర్యథా।అస్యావామభుజంశ్లిష్టాయైషాతిష్ఠతిదుర్మనాః॥౨౨॥ కర్ణికారస్యశాఖేవశీర్ణపుష్పావనాంతరే।ఏతస్యాస్తుసుతౌదేవ్యాఃకుమారౌదేవవర్ణినౌ॥౨౩॥ఉభౌలక్ష్మణశత్రుఘ్నౌవీరౌసత్యపరాక్రమౌ।యస్యాఃకృతేనరవ్యాఘ్రౌజీవనాశమితోగతౌ॥౨౪॥రాజాపుత్రవిహీనశ్చస్వర్గందశరథోగతః। క్రోధనామకృతప్రజ్ఞాందృప్తాంసుభగమానినీమ్॥౨౫॥ఐశ్వర్యకామాంకైకేయీమనార్యామార్యరూపిణీమ్ । మమైతాంమాతరంవిద్ధినృశంసాంపాపనిశ్చయామ్॥౨౬॥యతోమూలంహిపశ్యామివ్యసనంమహదాత్మనః।ఇత్యుక్త్వానరశార్దూలోబాష్పగద్గదయాగిరా॥౨౭॥ నిశశ్వాససతామ్రాక్షోనాగఃక్రుద్ధఇవశ్వసన్।భరద్వాజోమహర్షిస్తంబ్రువంతంభరతంతదా॥౨౮॥ప్రత్యువాచమహాబుద్ధిరిదంవచనమర్థవత్।నదోషేణావగంతవ్యాకైకేయీభరతత్వయా॥౨౯॥ రామప్రవ్రాజనంహ్యేతత్సుఖోదర్కంభవిష్యతి।దేవానాందానవానాంచఋషీణాంభావితాత్మనామ్॥౩౦॥ హితమేవభవిష్యద్ధిరామప్రవ్రాజనాదిహ।అభివాద్యతుసంసిద్ధఃకృత్వాచైనంప్రదక్షిణమ్॥౩౧॥ఆమంత్ర్యభరతస్సైన్యంయుజ్యతామిత్యచోదయత్।తతోవాజిరథాన్యుక్త్వాదివ్యాన్హేమపరిష్కృతాన్॥౩౨॥ అధ్యారోహత్ప్రయాణార్థీబహూన్బహువిధోజనః। గజకన్యాగజాశ్చైవహేమకక్ష్యాఃపతాకినః॥౩౩॥జీమూతాఇవఘర్మాంతేసఘోషాస్సంప్రతస్థిరే।వివిధాన్యపియానానిమహాంతిచలఘూనిచ॥౩౪॥ప్రయయుస్సుమహార్హాణిపాదైరేవపదాతయః। అథయానప్రవేకైస్తుకౌసల్యాప్రముఖాఃస్త్రియః॥౩౫॥రామదర్శనకాంక్షిణ్యఃప్రయయుర్ముదితాస్తదా।చంద్రార్కతరుణాభాసాంనియుక్తాంశిబికాంశుభామ్॥౩౬॥ఆస్థాయప్రయయౌశ్రీమాన్భరతస్సపరిచ్ఛదః।సాప్రయాతామహాసేనాగజవాజిరథాకులా॥౩౭॥ దక్షి

కాందిశమావృత్యమహామేఘఇవోత్థితః। వనానితువ్యతిక్రమ్యజుష్టానిమృగపక్షిభిః॥౩౮॥గంగాయాఃపరవేలాయాంగిరి
ష్వపినదీషు చ॥ సాసంప్రహృష్టద్విపవాజియోధావిత్రాసయంతీమృగపక్షిసంఘాన్। మహద్వనంతత్ ప్రతిగాహమానా
రరాజసేనాభరతస్యతత్ర॥౩౯॥ఇతిశ్రీమదయోధ్యాకాండే - ద్వినవతితమస్సర్గః. ********************

తయామహత్యాయాయిన్యాధ్వజిన్యావనవాసినః। అర్దితాయూథపామత్తాస్సయూథాస్సంప్రదుద్రువుః॥౧॥
ఋక్షాఃపృషతసంఘాశ్చరురవశ్చసమంతతః। దృశ్యంతేవనరాజీషుగిరిష్వపినదీషుచ॥౨॥ ససంప్రతస్థేధర్మాత్మాప్రీ
తోదశరథాత్మజః।వృతోమహత్యానాదిన్యాసేనయాచతురంగయా॥౩॥సాగరౌఘనిభాసేనాభరతస్యమహాత్మనః। మ
హీంసంఛాదయామాసప్రావృషిద్యామివాంబుదః॥౪॥తురంగౌఘైరవతతావారణైశ్చమహాజవైః।అనాలక్ష్యాచిరం
కాలంతస్మిన్కాలేబభూవభూః॥౫॥సయాత్వాదూరమధ్వానంసుపరిశ్రాంతవాహనః।ఉవాచభరతఃశ్రీమాన్వసిష్ఠం
మంత్రిణాంవరమ్॥౬॥యాదృశంలక్ష్యతేరూపంయథాచైవశ్రుతంమయా। వ్యక్తంప్రాప్తాఃస్మతందేశంభరద్వాజో
యమబ్రవీత్॥౭॥అయంగిరిశ్చిత్రకూటఇయంమందాకినీనదీ।ఏతత్ ప్రకాశతేదూరాన్నీలమేఘనిభంవనమ్॥౮॥గిరేస్సా
నూనిరమ్యాణిచిత్రకూటస్యసంప్రతి।వారణైరవమృద్యంతేమామకైఃపర్వతోపమైః॥౯॥ముంచంతికుసుమాన్యేతేనగాః
పర్వతసానుషు। నీలాఇవాతపాపాయేతోయంతోయధరాఘనాః॥౧౦॥ కిన్నరాచరితందేశంపశ్యశత్రుఘ్నపర్వతమ్।
మృగైస్సమంతాదాకీర్ణంమకరైరివసాగరమ్॥౧౧॥ఏతేమృగగణాభాంతిశీఘ్రవేగాఃప్రచోదితాః। వాయుప్రవిద్ధాశ
రదిమేఘరాజిరివాంబరే॥౧౨॥కుర్వంతికుసుమాపీడాన్శిరస్సుసురభీనమీ। మేఘప్రకాశైఃఫలకైర్దాక్షిణాత్యాయథాన
రాః॥౧౩॥నిష్కూజమివభూత్వేదంవనంఘోరప్రదర్శనమ్।అయోధ్యేవజనాకీర్ణాసంప్రతిప్రతిభాతిమా॥౧౪॥ ఖురైరు
దీరితోరేణుర్దివంప్రచ్ఛాద్యతిష్ఠతి।తంవహత్యనిలశ్శీఘ్రంకుర్వన్నివమమప్రియమ్॥౧౫॥ స్యందనాంస్తురగోపేతాన్
సూతముఖ్యైరధిష్ఠితాన్। ఏతాన్సంపతతశ్శీఘ్రంపశ్యశత్రుఘ్నకాననే॥౧౬॥ ఏతాన్విత్రాసితాన్పశ్యబర్హిణః
ప్రియదర్శనాన్। ఏతమావిశతశ్శీఘ్రమధివాసంపతత్రిణః॥౧౭॥అతిమాత్రమయందేశోమనోజ్ఞఃప్రతిభాతిమా।
తాపసానాంనివాసోఽయంవ్యక్తంస్వర్గపథోయథా॥౧౮॥మృగామృగీభిస్సహితాబహవఃపృషతావనే। మనోజ్ఞరూ
పాలక్ష్యంతేకుసుమైరివచిత్రితాః॥౧౯॥సాధుసైన్యాఃప్రతిష్ఠంతాంవిచిన్వంతుచకాననే। యథాతౌపురుషవ్యాఘ్రౌదృ
శ్యేతేరామలక్ష్మణౌ॥౨౦॥భరతస్యవచశ్శ్రుత్వాపురుషాశ్శస్త్రపాణయః।వివిశుస్తద్వనంశూరాధూమంచదదృశుస్త
తః॥౨౧॥తేసమాలోక్యధూమాగ్రమూచుర్భరతమాగతాః।నామనుష్యేభవత్యగ్నిర్వ్యక్తమత్రైవరాఘవౌ॥౨౨॥అథ
నాత్రనరవ్యాఘ్రౌరాజపుత్రౌపరంతపౌ।అన్యేరామోపమాస్సంతివ్యక్తమత్రతపస్వినః॥౨౩॥తచ్ఛ్రుత్వాభరతస్తే
షాంవచనంసాధుసంమతమ్। సైన్యానువాచసర్వాంస్తానమిత్రబలమర్దనః॥౨౪॥యత్తాభవంతస్తిష్ఠంతునేతోగంతవ్య
మగ్రతః। అహమేవగమిష్యామిసుమంత్రోగురురేవచ॥౨౫॥ ఏవముక్తాస్తతస్సర్వేతత్రతస్థుస్సమంతతః। భరతోయత్ర
ధూమాగ్రంతత్రదృష్టింసమాదధాత్॥౨౬॥ వ్యవస్థితాయాభరతేనసాచమూర్నిరీక్షమాణాపిచధూమమగ్రతః। బ
భూవహృష్టానచిరేణజానతీప్రియస్యరామస్యసమాగమంతదా॥౨౭॥ఇతిశ్రీమదయోధ్యాకాండే- త్రినవతితమస్సర్గః.

దీర్ఘకాలోషితస్తస్మిన్గిరౌగిరివనప్రియః।వైదేహ్యాఃప్రియమాకాంక్షన్స్వంచచిత్తంవిలోభయన్॥౧॥అథ
దాశరథిశ్చిత్రంచిత్రకూటమదర్శయత్।భార్యామమరసంకాశశ్శచీమివపురందరః॥౨॥ నరాజ్యాద్భ్రంశనంభద్రేనసు
హృద్భిర్వినాభవః।మనోమేబాధతేదృష్ట్వారమణీయమిమంగిరిమ్॥౩॥పశ్యేమమచలంభద్రేనానాద్విజగణాయుతమ్।
శిఖరైఃఖమివోద్విద్ధైర్ధాతుమద్భిర్విభూషితమ్॥౪॥ కేచిద్రజతసంకాశాః కేచిత్ క్షతజసంనిభాః।పీతమాంజిష్ఠవర్ణా
శ్చకేచిన్మణివరప్రభాః॥౫॥పుష్పార్కకేతకాభాశ్చకేచిజ్జ్యోతీరసప్రభాః। విరాజంతేఽచలేంద్రస్యదేశాధాతువిభూషి
తాః॥౬॥నానామృగగణద్వీపితరక్ష్వృక్షగణైర్వృతాః। అదుష్టైర్భాత్యయంశైలోబహుపక్షిసమాయుతః॥౭॥ ఆమ్ర
జంబ్వసనైర్లోధ్రైఃప్రియాలైఃపనసైర్ధవైః। అంకోలైర్భవ్యతినిశైర్బిల్వతిందుకవేణుభిః॥౮॥ కాశ్మర్యరిష్టవరుణైర్మధూ
కైస్తిలకైస్తథా।బదర్యామలకైర్నీపైర్వేత్రధన్వనబీజకైః॥౯॥ పుష్పవద్భిఃఫలోపేతైశ్ఛాయావద్భిర్మనోరమైః। ఏవ
మాదిభిరాకీర్ణశ్శ్రియంపుష్యత్యయంగిరిః॥౧౦॥శైలప్రస్థేషురమ్యేషుపశ్యేమాన్కామిహర్షణాన్। కిన్నరాన్ద్వంద్వ

శో భద్రే రమమాణాన్మనస్వినః॥౧౧॥ శాఖావసక్తాన్ఖడ్గాంశ్చ ప్రవరాణ్యంబరాణిచ। పశ్య విద్యాధరస్త్రీణాం క్రీడోద్దేశాన్మనోరమాన్॥౧౨॥జలప్రపాతైరుద్భేదైర్నిష్యందైశ్చ క్వచిత్క్వచిత్। స్రవద్భిర్భాత్యయం శైలస్స్రవన్మద ఇవ ద్విపః॥౧౩॥గుహాసమీరణో గంధాన్నానాపుష్పభవాన్వహన్। ఘ్రాణతర్పణమభ్యేత్య కం నరం న ప్రహర్షయేత్॥౧౪॥యది వా శరదో౽నేకాస్త్వయా సార్ధమనిందితే।లక్ష్మణేన చ వత్స్యామి న మాం శోకః ప్రధక్ష్యతి॥౧౫॥బహుపుష్పఫలే రమ్యే నానాద్విజగణాయుతే।విచిత్రశిఖరే హ్యస్మిన్ రతవానస్మి భామిని॥౧౬॥ అనేన వనవాసేన మయా ప్రాప్తం ఫలద్వయమ్।పితుశ్చానృణతా ధర్మే భరతస్య ప్రియం తథా॥౧౭॥వైదేహి రమసే కచ్చిచ్చిత్రకూటే మయా సహ।పశ్యంతీ వివిధాన్భావాన్మనోవాక్కాయసంయతాన్॥౧౮॥ఇదమేవామృతం ప్రాహూ రాజ్ఞి రాజర్షయః పరే।వనవాసం భవార్థాయ ప్రేత్య మే ప్రపితామహాః॥౧౯॥శిలాః శైలస్య శోభంతే విశాలాశ్శతశో౽భితః। బహులా బహులైర్వర్ణైర్నీలపీతసితారుణైః॥౨౦॥నిశి భాంత్యచలేంద్రస్య హుతాశనశిఖా ఇవ।ఓషధ్యః స్వప్రభాలక్ష్మ్యా భ్రాజమానాస్సహస్రశః॥౨౧॥ కేచిత్క్షయనిభా దేశాః కేచిదుద్యానసన్నిభాః।కేచిదేకశిలా భాంతి పర్వతస్యాస్య భామిని॥౨౨॥భిత్త్వేవ వసుధాం భాతి చిత్రకూటస్సముత్థితః।చిత్రకూటస్య కూటో౽సౌ దృశ్యతే సర్వతశ్శుభః॥౨౩॥ కుష్ఠపుంనాగసరళభూర్జపత్రోత్తరచ్ఛదాన్। కామినాం స్వాస్తరాన్పశ్య కుశేశయదళాయుతాన్॥౨౪॥మృదితాశ్చాపవిద్ధాశ్చ దృశ్యంతే కమలస్రజః। కామిభిర్వనితే పశ్య ఫలాని వివిధాని చ॥౨౫॥వస్వౌకసారాం నళినీమత్యేతీవోత్తరాన్కురూన్।పర్వతశ్చిత్రకూటో౽సౌ బహుమూలఫలోదకః॥౨౬॥ ఇమం తు కాలం వనితే విజహ్రివాంస్త్వయా చ సీతే సహ లక్ష్మణేన చ।రతిం ప్రపత్స్యే కులధర్మవర్ధినీం సతాం పథి స్వైర్నియమైః పరైః స్థితః॥౨౭॥ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే-చతుర్నవతితమస్సర్గః॥*********************

అథ శైలాద్వినిష్క్రమ్య మైథిలీం కోసలేశ్వరః।అదర్శయచ్ఛుభజలాం రమ్యాం మందాకినీం నదీమ్॥౧॥ అబ్రవీచ్చ వరారోహాం చారుచంద్రనిభాననామ్।విదేహరాజస్య సుతాం రామో రాజీవలోచనః॥౨॥విచిత్రపులినాం రమ్యాం హంససారససేవితామ్।కమలైరుపసంపన్నాం పశ్య మందాకినీం నదీమ్॥౩॥ నానావిధైస్తీరరుహైర్వృతాం పుష్పఫలద్రుమైః। రాజంతీం రాజరాజస్య నళినీమివ సర్వతః॥౪॥మృగయూథనిపీతాని కలుషాంభాంసి సాంప్రతమ్। తీర్థాని రమణీయాని రతిం సంజనయంతి మే॥౫॥జటాజినధరాః కాలే వల్కలోత్తరవాససః। ఋషయస్త్వవగాహంతే నదీం మందాకినీం ప్రియే॥౬॥ ఆదిత్యముపతిష్ఠంతే నియమాదూర్ధ్వబాహవః। ఏతే పరే విశాలాక్షి మునయస్సంశితవ్రతాః॥౭॥ మారుతోద్ధూతశిఖరైః ప్రనృత్త ఇవ పర్వతః। పాదపైః పత్రపుష్పాణి సృజద్భిరభితో నదీమ్॥౮॥క్వచిన్మణినికాశోదాం క్వచిత్పులినశాలినీమ్। క్వచిత్సిద్ధజనాకీర్ణాం పశ్య మందాకినీం నదీమ్॥౯॥నిర్ధూతాన్వాయునా పశ్య వితతాన్పుష్పసంచయాన్।పోప్లూయమానానపరాన్పశ్య త్వం జలమధ్యగాన్॥౧౦॥తాంశ్చాతివల్గువచసో రథాంగాహ్వయనా ద్విజాః। అధిరోహంతి కళ్యాణి వికూజంతశ్శుభా గిరః॥౧౧॥దర్శనం చిత్రకూటస్య మందాకిన్యాశ్చ శోభనే।అధికం పురవాసాచ్చ మన్యే చ తవ దర్శనాత్॥౧౨॥ విధూతకలుషైస్సిద్ధైస్తపోదమశమాన్వితైః।నిత్యవిక్షోభితజలాం విగాహస్వ మయా సహ॥౧౩॥సఖీవచ్చ విగాహస్వ సీతే మందాకినీం నదీమ్।కమలాన్యవమజ్జంతీ పుష్కరాణి చ భామిని॥౧౪॥త్వం పౌరజనవద్వ్యాళానయోధ్యామివ పర్వతమ్। మన్యస్వ వనితే నిత్యం సరయూవదిమాం నదీమ్॥౧౫॥లక్ష్మణశ్చాపి ధర్మాత్మా మన్నిదేశే వ్యవస్థితః। త్వం చానుకూలా వైదేహి ప్రీతిం జనయథో మమ॥౧౬॥ఉపస్పృశంస్త్రిషవణం మధుమూలఫలాశనః। నాయోధ్యాయై న రాజ్యాయ స్పృహయే౽ద్య త్వయా సహ॥౧౭॥ఇమాం హి రమ్యాం గజయూథలోళితాం నిపీతతోయాం గజసింహవానరైః। సుపుష్పితైః పుష్పధరైరలంకృతాం న సో౽స్తి యస్స్యాన్న గతక్లమస్సుఖీ॥౧౮॥ ఇతీవ రామో బహుసంగతం వచః ప్రియాసహాయస్సరితం ప్రతి బ్రువన్। చచార రమ్యం నయనాంజనప్రభం స చిత్రకూటం రఘువంశవర్ధనః॥ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే-పంచనవతితమస్సర్గః॥*

తాం తథా దర్శయిత్వా తు మైథిలీం గిరినిమ్నగామ్। నిషసాద గిరిప్రస్థే సీతాం మాంసేన ఛందయన్॥౧॥ ఇదం మేధ్యమిదం స్వాదు నిష్టప్తమిదమగ్నినా।ఏవమాస్తే స ధర్మాత్మా సీతయా సహ రాఘవః॥౨॥తథా తత్రాసతస్తస్య భరతస్యోపయాయినః। సైన్యరేణుశ్చ శబ్దశ్చ ప్రాదురాస్తాం నభస్పృశౌ॥౩॥ఏతస్మిన్నంతరే త్రస్తాశ్శబ్దేన మహతా తతః। అర్దితా యూథపా మత్తాస్సయూథా దుద్రువుర్దిశః॥౪॥స తం సైన్యసముద్ధూతం శబ్దం శుశ్రావ రాఘవః। తాంశ్చ విప్రద్రుతాన్

సర్వాన్ యూథపానన్వవైక్షత ॥ ౫ ॥ తాంశ్చ విద్రవతో దృష్ట్వా తం చ శ్రుత్వా చ నిస్స్వనమ్ । ఉవాచ రామస్సౌమిత్రిం లక్ష్మణం దీప్తతేజసమ్ ॥ ౬ ॥ హంత లక్ష్మణ పశ్యేహ సుమిత్రా సుప్రజాస్త్వయా । భీమస్తనితగంభీరస్తుములః శ్రూయతే స్వనః ॥ ౭ ॥ గజయూథాని వారణ్యే మహిషా వా మహావనే । విత్రాసితా మృగాస్సింహైస్సహసా ప్రద్రుతా దిశః ॥ ౮ ॥ రాజా వా రాజమాత్రో వా మృగయామటతే వనే । అన్యద్వా శ్వాపదం కించిత్సౌమిత్రే జ్ఞాతుమర్హసి ॥ ౯ ॥ సుదుశ్చరో గిరిశ్చాయం పక్షిణామపి లక్ష్మణ । సర్వమేతద్యథాతత్త్వమచిరాత్ జ్ఞాతుమర్హసి ॥ ౧౦ ॥ స లక్ష్మణస్సంత్వరితం సాలమారుహ్య పుష్పితమ్ । ప్రేక్షమాణో దిశస్సర్వాః పూర్వాం దిశముదైక్షత ॥ ౧౧ ॥ ఉదఙ్ముఖః ప్రేక్షమాణో దదర్శ మహతీం చమూమ్ । రథాశ్వగజసంబాధాం యత్తైర్యుక్తాం పదాతిభిః ॥ ౧౨ ॥ తామశ్వగజసంపూర్ణాం రథధ్వజవిభూషితామ్ । శశంస సేనాం రామాయ వచనం చేదమబ్రవీత్ ॥ ౧౩ ॥ అగ్నిం సంశమయత్వార్యస్సీతా చ భజతాం గుహామ్ । సజ్జం కురుష్వ చాపం చ శరాంశ్చ కవచం తథా ॥ ౧౪ ॥ తం రామః పురుషవ్యాఘ్రో లక్ష్మణం ప్రత్యువాచ హ । అంగావేక్షస్వ సౌమిత్రే కస్యేమాం మన్యసే చమూమ్ ॥ ౧౫ ॥ ఏవముక్తస్తు రామేణ లక్ష్మణో వాక్యమబ్రవీత్ । దిధక్షన్నివ తాం సేనాం రుషితః పావకో యథా ॥ ౧౬ ॥ సంపన్నం రాజ్యమిచ్ఛంస్తు వ్యక్తం ప్రాప్యాభిషేచనమ్ । ఆవాం హంతుం సమభ్యేతి కైకేయ్యా భరతస్సుతః ॥ ౧౭ ॥ ఏష వై సుమహాన్ శ్రీమాన్విటపీ సంప్రకాశతే । విరాజత్యుద్గతస్కంధః కోవిదారధ్వజో రథే ॥ ౧౮ ॥ అసౌ హి సుమహాస్కంధో విటపీ చ మహాద్రుమః । విరాజతే మహాసైన్యే కోవిదారధ్వజో రథే ॥ ౧౯ ॥ భజంత్యేతే యథాకామమశ్వానారుహ్య శీఘ్రగాః । ఏతే భ్రాజంతి సంహృష్టా గజానారుహ్య సాదినః ॥ ౨౦ ॥ గృహీతధనుషౌ చావాం గిరిం వీర శ్రయావహే । అథవేహైవ తిష్ఠావస్సన్నద్ధావుద్యతాయుధౌ ॥ ౨౧ ॥ అపి నౌ వశమాగచ్ఛేత్కోవిదారధ్వజో రణే । అపి ద్రక్ష్యామి భరతం యత్కృతే వ్యసనం మహత్ ॥ ౨౨ ॥ త్వయా రాఘవ సంప్రాప్తం సీతయా చ మయా తథా । యన్నిమిత్తం భవాన్ రాజ్యాచ్చ్యుతో రాఘవ శాశ్వతాత్ ॥ ౨౩ ॥ సంప్రాప్తోఽయమరిర్వీర భరతో వధ్య ఏవ మే । భరతస్య వధే దోషం నాహం పశ్యామి రాఘవ ॥ ౨౪ ॥ పూర్వాపకారిణాం త్యాగే న హ్యధర్మో విధీయతే । పూర్వాపకారీ భరతస్త్యక్తధర్మశ్చ రాఘవ ॥ ౨౫ ॥ ఏతస్మిన్నిహతే కృత్స్నామనుశాధి వసుంధరామ్ । అద్య పుత్రం హతం సంఖ్యే కైకేయీ రాజ్యకాముకా ॥ ౨౬ ॥ మయా పశ్యేత్సుదుఃఖార్తా హస్తిభగ్నమివ ద్రుమమ్ । కైకేయీం చ వధిష్యామి సానుబంధాం సబాంధవామ్ ॥ ౨౭ ॥ కలుషేణాద్య మహతా మేదినీ పరిముచ్యతామ్ । అద్యేమం సంయతం క్రోధమసత్కారం చ మానద ॥ ౨౮ ॥ మోక్ష్యామి శత్రుసైన్యేషు కక్షేష్వివ హుతాశనమ్ । అద్యైతచ్చిత్రకూటస్య కాననం నిశితైశ్శరైః ॥ ౨౯ ॥ ఛిందన్ శత్రుశరీరాణి కరిష్యే శోణితోక్షితమ్ । శరైర్నిర్భిన్నహృదయాన్ కుంజరాంస్తురగాంస్తథా ॥ ౩౦ ॥ శ్వాపదాః పరికర్షంతు నరాంశ్చ నిహతాన్మయా । శరాణాం ధనుషశ్చాహమనృణోఽస్మిన్ మహామృధే ॥ ౩౧ ॥ ససైన్యం భరతం హత్వా భవిష్యామి న సంశయః ॥ ఇత్యయోధ్యాకాండే షణ్ణవతితమస్సర్గః ॥ *

సుసంరబ్ధం తు సౌమిత్రిం లక్ష్మణం క్రోధమూర్ఛితమ్ । రామస్తు పరిసాంత్వ్యాథ వచనం చేదమబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ కిమత్ర ధనుషా కార్యమసినా వా సచర్మణా । మహేష్వాసే మహాప్రాజ్ఞే భరతే స్వయమాగతే ॥ ౨ ॥ పితుస్సత్యం ప్రతిశ్రుత్య హత్వా భరతమాగతమ్ । కిం కరిష్యామి రాజ్యేన సాపవాదేన లక్ష్మణ ॥ ౩ ॥ యద్ద్రవ్యం బాంధవానాం వా మిత్రాణాం వా క్షయే భవేత్ । నాహం తత్ప్రతిగృహ్ణీయాం భక్షాన్విషకృతానివ ॥ ౪ ॥ ధర్మమర్థం చ కామం చ పృథివీం చాపి లక్ష్మణ । ఇచ్ఛామి భవతామర్థే హ్యేతత్ప్రతిశృణోమి తే ॥ ౫ ॥ భ్రాతౄణాం సంగ్రహార్థం చ సుఖార్థం చాపి లక్ష్మణ । రాజ్యమప్యహమిచ్ఛామి సత్యేనాయుధమాలభే ॥ ౬ ॥ నేయం మమ మహీ సౌమ్య దుర్లభా సాగరాంబరా । న హీచ్ఛేయమధర్మేణ శక్రత్వమపి లక్ష్మణ ॥ ౭ ॥ యద్వినా భరతం త్వాం చ శత్రుఘ్నం చాపి మానద । భవేన్మమ సుఖం కించిద్భస్మ తత్కురుతాం శిఖీ ॥ ౮ ॥ మన్యేఽహమాగతోఽయోధ్యాం భరతో భ్రాతృవత్సలః । మమ ప్రాణాత్ప్రియతరః కులధర్మమనుస్మరన్ ॥ ౯ ॥ శ్రుత్వా ప్రవ్రాజనం మాం హి జటావల్కలధారిణమ్ । జానక్యా సహితం వీర త్వయా చ పురుషర్షభ ॥ ౧౦ ॥ స్నేహేనాక్రాంతహృదయశ్శోకేనాకులితేంద్రియః । ద్రష్టుమభ్యాగతో హ్యేష భరతో నాన్యథాగతః ॥ ౧౧ ॥ అంబాం చ కైకయీం రుష్య పరుషం చాప్రియం వదన్ । ప్రసాద్య పితరం శ్రీమాన్ రాజ్యం మే దాతుమాగతః ॥ ౧౨ ॥ ప్రాప్తకాలం యదేషోఽస్మాన్ భరతో ద్రష్టుమిచ్ఛతి । అస్మాసు మనసాప్యేష నాప్రియం కించిదాచరేత్ ॥ ౧౩ ॥ విప్రియం కృతపూర్వం తే భరతేన కదా ను కిమ్ । ఈదృశం వా భయం తేఽద్య భరతం యోఽత్ర శంకసే ॥

౧౪॥నహి తేనిష్ఠురంవాచ్యోభరతోనాప్రియంవచః।అహంహ్యప్రియముక్తస్స్యాంభరతస్యాప్రియేకృతే॥౧౫॥కథంనుపు
త్రాఃపితరంహన్యుఃకస్యాంచిదాపది। భ్రాతావా భ్రాతరంహన్యాత్సౌమిత్రే ప్రాణమాత్మనః॥౧౬॥యదిరాజ్యస్య
హేతోస్త్వమిమాంవాచంప్రభాషసే। వక్ష్యామిభరతందృష్ట్వారాజ్యమస్మైప్రదీయతామ్॥౧౭॥ఉచ్యమానోహిభర
తోమయాలక్ష్మణతత్త్వతః। రాజ్యమస్మైప్రయచ్ఛేతిబాఢమిత్యేవవక్ష్యతి॥౧౮॥తథోక్తోధర్మశీలేనభ్రాత్రాతస్యహి
తేరతః। లక్ష్మణఃప్రవివేశేవస్వానిగాత్రాణిలజ్జయా॥౧౯॥తద్వాక్యంలక్ష్మణశ్శ్రుత్వావ్రీళితఃప్రత్యువాచహ। త్వాం
మన్యేద్రష్టుమాయాతఃపితాదశరథస్స్వయమ్॥ ౨౦ ॥వ్రీళితంలక్ష్మణందృష్ట్వారాఘవఃప్రత్యువాచహ। ఏషమన్యేమ
హాబాహురిహాస్మాన్ద్రష్టుమాగతః॥ ౨౧ ॥ అథవానౌధ్రువంమన్యేమన్యమానస్సుఖోచితౌ। వనవాసమనుధ్యాయగృ
హాయప్రతినేష్యతి॥౨౨ ॥ ఇమాంవాప్యేషవైదేహీమత్యంతసుఖసేవినీమ్ । పితామేరాఘవశ్శ్రీమాన్వనాదాదాయ
యాస్యతి॥౨౩॥ఏతౌతౌసంప్రకాశేతేగోత్రవంతౌమనోరమౌ। వాయువేగసమౌవీరజవనౌతురగోత్తమౌ॥౨౪॥సఏ
షసుమహాకాయఃకంపతేవాహినీముఖే నాగశ్శత్రుంజయోనామవృద్ధస్తాతస్యధీమతః॥౨౫॥నతుపశ్యామితచ్ఛత్రంపాం
డరంలోకసత్కృతమ్। పితుర్దివ్యంమహాబాహోసంశయోభవతీహమే॥ ౨౬॥ వృక్షాగ్రాదవరోహత్వంకురులక్ష్మ
ణముద్వచః। ఇతీవరామోధర్మాత్మాసౌమిత్రింతమువాచహ॥౨౭॥అవతీర్యతుసాలాగ్రాత్తస్మాత్ససమితింజయః। ల
క్ష్మణఃప్రాంజలిర్భూత్వాతస్థౌరామస్యపార్శ్వతః॥౨౮॥భరతేనాపిసందిష్టాసంమర్దోనభవేదితి। సమంతాత్తస్య
శైలస్యసేనావాసమకల్పయత్॥ ౨౯॥ అధ్యర్ధమిక్ష్వాకుచమూర్యోజనంపర్వతస్యసా। పార్శ్వేన్యవిశదావృత్యగజ
వాజిరథాకులా॥ ౩౦ ॥సాచిత్రకూటేభరతేనసేనాధర్మంపురస్కృత్యవిధూయదర్పమ్। ప్రసాదనార్థంరఘునందన
స్యవిరాజతేనీతిమతాప్రణీతా॥౩౧॥ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే - సప్తనవతితమస్సర్గః. ******************

నివేశ్యసేనాంతువిభుఃపద్భ్యాంపాదవతాంవరః। అభిగంతుంసకాకుత్స్థమియేషగురువర్తకమ్॥ ౧ ॥ నివిష్టమా
త్రేసైన్యేతుయథోద్దేశంవినీతవత్। భరతోభ్రాతరంవాక్యంశత్రుఘ్నమిదమబ్రవీత్॥౨॥క్షిప్రంవనమిదంసౌమ్యనరసం
ఘైస్సమంతతః। లుబ్ధైశ్చసహితైరేభిస్త్వమన్వేషితుమర్హసి॥౩॥గుహోజ్ఞాతిసహస్రేణశరచాపాసిపాణినా। సమ
న్వేషతుకాకుత్స్థావస్మిన్పరివృతస్స్వయమ్॥౪॥అమాత్యైస్సహపౌరైశ్చగురుభిశ్చద్విజాతిభిః। సహసర్వంచరిష్యామి
పద్భ్యాంపరివృతస్స్వయమ్॥ ౫ ॥ యావన్నరామంద్రక్ష్యామిలక్ష్మణంవామహాబలమ్। వైదేహీంవామహాభాగాంన
మేశాంతిర్భవిష్యతి॥ ౬॥ యావన్నచంద్రసంకాశంద్రక్ష్యామిశుభమాననమ్। భ్రాతుఃపద్మపలాశాక్షంనమేశాంతిర్భ
విష్యతి॥౭॥యావన్నచరణౌభ్రాతుఃపార్థివవ్యంజనాన్వితౌ। శిరసాధారయిష్యామినమేశాంతిర్భవిష్యతి॥౮॥ యావన్న
రాజ్యేరాజ్యార్హఃపితృపైతామహేస్థితః। అభిషేకజలక్లిన్నోనమేశాంతిర్భవిష్యతి॥ ౯ ॥ సిద్ధార్థఃఖలుసౌమిత్రి
ర్యశ్చంద్రవిమలోపమమ్। ముఖంపశ్యతిరామస్యరాజీవాక్షంమహాద్యుతి॥ ౧౦ ॥కృతకృత్యామహాభాగావైదేహీజన
కాత్మజా। భర్తారంసాగరాంతాయాఃపృథివ్యాయానుగచ్ఛతి॥౧౧॥సుభగశ్చిత్రకూటోసౌగిరిరాజోపమోగిరిః। య
స్మిన్వసతికాకుత్స్థఃకుబేరఇవనందనే॥ ౧౨ ॥కృతకార్యమిదందుర్గంవనంవ్యాళనిషేవితమ్। యదధ్యాస్తేమహాతేజా
రామశ్శస్త్రభృతాంవరః॥౧౩ ॥ఏవముక్త్వామహాతేజాభరతఃపురుషర్షభః। పద్భ్యామేవమహాబాహుఃప్రవివేశమ
హద్వనమ్॥౧౪॥సతానిద్రుమజాలానిజాతానిగిరిసానుషు। పుష్పితాగ్రాణిమధ్యేనజగామవదతాంవరః॥౧౫॥సగిరే
శ్చిత్రకూటస్యసాలమాసాద్యపుష్పితమ్। రామాశ్రమగతస్యాగ్నేర్దదర్శధ్వజముచ్ఛ్రితమ్॥౧౬॥తందృష్ట్వాభరతశ్శ్రీ
మాన్ముమోదసహబాంధవః। అత్రరామఇతిజ్ఞాత్వాగతఃపారమివాంభసః॥ ౧౭ ॥ సచిత్రకూటేతుగిరౌనిశామ్యరా
మాశ్రమంపుణ్యజనోపపన్నమ్। గుహేనసార్థంత్వరితోజగామపునర్నివేశ్యైవచమూంమహాత్మా॥ ౧౮ ॥ఇతిశ్రీ
మదయోధ్యాకాండే - అష్టనవతితమస్సర్గః. **

నివిష్టాయాంతుసేనాయాముత్సుకోభరతస్తదా। జగామభ్రాతరంద్రష్టుంశత్రుఘ్నమనుదర్శయన్॥౧॥ఋ
షింవసిష్ఠంసందిశ్యమాతౄర్మేశీఘ్రమానయ। ఇతిత్వరితమగ్రేసజగామగురువత్సలః॥ ౨ ॥ సుమంత్రస్త్వపిశత్రు
ఘ్నమదూరాదన్వపద్యత। రామదర్శనజస్తర్షోభరతస్యేవతస్యచ॥౩॥గచ్ఛన్నేవాథభరతస్తాపసాలయసంస్థితామ్।

ప్రాంశుః పర్ణకుటీం శ్రీమానుటజంచ దదర్శహ ॥౪॥ శాలాయాస్త్వగ్రతస్తస్యా దదర్శ భరతస్తదా । కాష్ఠాని చావభ
గ్నాని పుష్పాణ్యుపచితాని చ ॥౫॥ సలక్ష్మణస్య రామస్య దదర్శాశ్రమమేయుషః । కృతం వృక్షేష్వభిజ్ఞానం కుశచీరైః క్వచి
త్క్వచిత్ ॥౬॥ స దదర్శ వనే తస్మిన్ మహతస్సంచయాన్ కృతాన్ । మృగాణాం మహిషాణాం చ కరీషైశ్శీతకారణాత్ ॥౭॥
గచ్ఛన్నేవ మహాబాహుర్ద్యుతిమాన్ భరతస్తదా । శత్రుఘ్నం చాబ్రవీద్ధృష్టస్తానమాత్యాంశ్చ సర్వశః ॥౮॥ మన్యే
ప్రాప్తాస్స తం దేశం భరద్వాజో యమబ్రవీత్ । నాతిదూరే హి మన్యేఽహం నదీం మందాకినీమితః ॥౯॥ ఉచ్చైర్బద్ధాని చీరా
ణి లక్ష్మణేన భవేదయమ్ । అభిజ్ఞానకృతః పంథా వికాలే గంతుమిచ్ఛతా ॥౧౦॥ ఇదం చోదాత్తదంతానాం కుంజరాణాం తర
స్వినామ్ । శైలపార్శ్వే పరిక్రాంతమన్యోన్యమభిగర్జతామ్ ॥౧౧॥ యమేవాధాతుమిచ్ఛంతి తాపసాస్సతతం వనే ।
తస్యాసౌ దృశ్యతే ధూమస్సంకులః కృష్ణవర్త్మనః ॥౧౨॥ అత్రాహం పురుషవ్యాఘ్రం గురుసత్కారకారిణమ్ । ఆర్యం ద్ర
క్ష్యామి సంహృష్టో మహర్షిమివ రాఘవమ్ ॥౧౩॥ అథ గత్వా ముహూర్తం తు చిత్రకూటం స రాఘవః । మందాకినీమను
ప్రాప్తస్తం జనం చేదమబ్రవీత్ ॥౧౪॥ జగత్యాం పురుషవ్యాఘ్ర ఆస్తే వీరాసనే రతః । జనేంద్రో నిర్జనం ప్రాప్య ధిఙ్మే జ
న్మ సజీవితమ్ ॥౧౫॥ మత్కృతే వ్యసనం ప్రాప్తో లోకనాథో మహాద్యుతిః । సర్వాన్ కామాన్ పరిత్యజ్య వనే వసతి రాఘవః ॥
౧౬॥ ఇతి లోకసమాక్రుష్టః పాదేష్వద్య ప్రసాదయన్ । రామస్య నిపతిష్యామి సీతాయాశ్చ పునః పునః ॥౧౭॥ ఏవం స విలపం
స్తస్మిన్ వనే దశరథాత్మజః । దదర్శ మహతీం పుణ్యాం పర్ణశాలాం మనోరమామ్ ॥౧౮॥ సాలతాలాశ్వకర్ణానాం ప
ర్ణైర్బహుభిరావృతామ్ । విశాలాం మృదుభిస్తీర్ణాం కుశైర్వేదిమివాధ్వరే ॥౧౯॥ శక్రాయుధనికాశైశ్చ కార్ము
కైర్భారసాధనైః । రుక్మపృష్ఠైర్మహాసారైశ్శోభితాం శత్రుబాధకైః ॥౨౦॥ అర్కరశ్మిప్రతీకాశైర్ఘోరైస్తూణీగ
తైశ్శరైః । శోభితాం దీప్తవదనైస్సర్పైర్భోగవతీమివ ॥౨౧॥ మహారజతవాసోభ్యామసిభ్యాం చ విరాజితామ్ । రుక్మబిం
దువిచిత్రాభ్యాం చర్మభ్యాం చాపి శోభితామ్ ॥౨౨॥ గోధాంగులిత్రైరాసక్తైశ్చిత్రైః కాంచనభూషితైః । అరిసం
ఘైరనాధృష్యాం మృగైస్సింహగుహామివ ॥౨౩॥ ప్రాగుదక్ప్రవణాం వేదిం విశాలాం దీప్తపావకామ్ । దదర్శ భరతస్త
త్ర పుణ్యాం రామనివేశనే ॥౨౪॥ నిరీక్ష్య స ముహూర్తం తు దదర్శ భరతో గురుమ్ । ఉటజే రామమాసీనం జటామండలధా
రిణమ్ ॥౨౫॥ తం తు కృష్ణాజినధరం చీరవల్కలవాససమ్ । దదర్శ రామమాసీనమభితః పావకోపమమ్ ॥౨౬॥ సింహస్కం
ధం మహాబాహుం పుండరీకనిభేక్షణమ్ । పృథివ్యాస్సాగరాంతాయా భర్తారం ధర్మచారిణమ్ ॥౨౭॥ ఉపవిష్టం మహాబా
హుం బ్రహ్మాణమివ శాశ్వతమ్ । స్థండిలే దర్భసంస్తీర్ణే సీతయా లక్ష్మణేన చ ॥౨౮॥ తం దృష్ట్వా భరతః శ్రీమాన్ దుఃఖశో
కపరిప్లుతః । అభ్యధావత ధర్మాత్మా భరతః కైకయీసుతః ॥౨౯॥ దృష్ట్వైవ విలలాపార్తో బాష్పసందిగ్ధయా గిరా । అశ
క్నువన్ ధారయితుం ధైర్యాద్వచనమబ్రవీత్ ॥౩౦॥ యస్సంసది ప్రకృతిభిర్భవేద్యుక్త ఉపాసితుమ్ । వన్యైర్మృగైరు
పాసీనస్సోఽయమాస్తే మమాగ్రజః ॥౩౧॥ వాసోభిర్బహుసాహస్రైర్యో మహాత్మా పురోచితః । మృగాజినే సోఽయమిహ
ప్రవస్తే ధర్మమాచరన్ ॥౩౨॥ అధారయద్యో వివిధాశ్చిత్రాస్సుమనసస్తదా । సోఽయం జటాభారమిమం వహతే రాఘ
వః కథమ్ ॥౩౩॥ యస్య యజ్ఞైర్యథాదృష్టైర్యుక్తో ధర్మస్య సంచయః । శరీరక్లేశసంభూతం స ధర్మం పరిమార్గతే ॥౩౪॥ చం
దనేన మహార్హేణ యస్యాంగముపసేవితమ్ । మలేన తస్యాంగమిదం కథమార్యస్య సేవ్యతే ॥౩౫॥ మన్నిమిత్తమిదం దుః
ఖం ప్రాప్తో రామస్సుఖోచితః । ధిగ్జీవితం నృశంసస్య మమ లోకవిగర్హితమ్ ॥౩౬॥ ఇత్యేవం విలపన్ దీనః ప్రస్విన్నముఖపం
కజః । పాదావప్రాప్య రామస్య పపాత భరతో రుదన్ ॥౩౭॥ దుఃఖాభితప్తో భరతో రాజపుత్రో మహాబలః । ఉక్త్వార్యే
తి సకృద్దీనం పునర్నోవాచ కించన ॥౩౮॥ బాష్పాపిహితకంఠశ్చ ప్రేక్ష్య రామం యశస్వినమ్ । ఆర్యేత్యేవాథ సంక్రుశ్య వ్యా
హర్తుం నాశకత్తదా ॥౩౯॥ శత్రుఘ్నశ్చాపి రామస్య వవందే చరణౌ రుదన్ । తావుభౌ స సమాలింగ్య రామశ్చాశ్రూణ్య
వర్తయత్ ॥౪౦॥ తతస్సుమంత్రేణ గుహేన చైవ సమీయతూ రాజసుతావరణ్యే । దివాకరశ్చైవ నిశాకరశ్చ యథాంబ
రే శుక్రబృహస్పతిభ్యామ్ ॥౪౧॥ తాన్ పార్థివాన్ వారణయూథపాభాన్ సమాగతాంస్తత్ర మహత్యరణ్యే । వనౌకస
స్తేఽపి సమీక్ష్య సర్వేఽప్యశ్రూణ్యముంచన్ ప్రవిహాయ హర్షమ్ ॥౪౨॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే - ఏకోనశతతమస్సర్గః
జటిలం చీరవసనం ప్రాంజలిం పతితం భువి । దదర్శ రామో దుర్దర్శం యుగాంతే భాస్కరం యథా ॥౧॥ కథంచిదభి

విజ్ఞాయవివర్ణవదనంకృశమ్। భ్రాతరంభరతంరామఃపరిజగ్రాహబాహునా॥౨॥ఆఘ్రాయరామస్తంమూర్ధ్నిప
రిష్వజ్యచరాఘవః॥అంకేభరతమారోప్యపర్యపృచ్ఛత్సమాహితః॥౩॥క్వనుతేఽభూత్పితాతాతయదరణ్యంత్వమాగతః।న
హిత్వంజీవతస్తస్యవనమాగంతుమర్హసి॥౪॥చిరస్యబతపశ్యామిదూరాద్భరతమాగతమ్। దుష్ప్రతీకమరణ్యేఽస్మిన్కిం
తాతవనమాగతః॥౫॥కచ్చిన్నుభరతేతాతరాజాయత్త్వమిహాగతః।కచ్చిన్నదీనస్సహసారాజాలోకాంతరంగతః॥౬॥కచ్చి
త్సౌమ్యనతేరాజ్యంభ్రష్టంబాలస్యశాశ్వతమ్। కచ్చిచ్ఛుశ్రూషసేతాతపితరంసత్యవిక్రమమ్॥ ౭ ॥ కచ్చిద్దశరథోరా
జాకుశలీసత్యసంగరః। రాజసూయాశ్వమేధానామాహర్తాధర్మనిశ్చయః॥౮॥సకచ్చిద్బ్రాహ్మణోవిద్వాన్ధర్మనిత్యో
మహాద్యుతిః। ఇక్ష్వాకూణాముపాధ్యాయోయథావత్తాతపూజ్యతే॥౯॥తాతకచ్చిచ్చకౌసల్యాసుమిత్రాచప్రజావతీ
సుఖినీకచ్చిదార్యాసాదేవీనందతికైకయీ॥౧౦ ॥కచ్చిద్వినయసంపన్నఃకులపుత్రోబహుశ్రుతః। అనసూయోహ్యను
ద్రష్టాసత్కృతస్తేపురోహితః॥౧౧॥కచ్చిదగ్నిషుతేయుక్తోవిధిజ్ఞోమతిమానృజుః। హుతంచహోష్యమాణంచకాలేవే
దయతేసదా॥౧౨॥కచ్చిద్దేవాన్పితౄన్భృత్యాన్గురూన్పితృసమానపి। వృద్ధాంశ్చతాతవైద్యాంశ్చబ్రాహ్మణాం
శ్చాభిమన్యసే॥౧౩॥ఇష్వస్త్రవరసంపన్నమర్థశాస్త్రవిశారదమ్। సుధన్వానముపాధ్యాయంకచ్చిత్త్వంతాతమన్య
సే॥౧౪॥కచ్చిదాత్మసమాశ్శూరాశ్శ్రుతవంతోజితేంద్రియాః।కులీనాశ్చేంగితజ్ఞాశ్చకృతాస్తేతాతమంత్రిణః॥౧౫॥మం
త్రోవిజయమూలంహిరాజ్ఞాంభవతిరాఘవ।సుసంవృతోమంత్రధరైరమాత్యైశ్శాస్త్రకోవిదైః॥౧౬॥కచ్చిన్నిద్రా
వశంనైషీఃకచ్చిత్కాలేప్రబుధ్యసే।కచ్చిచ్చాపరరాత్రేషుచింతయస్యర్థనైపుణం॥౧౭॥కచ్చిన్మంత్రయసేనైకఃకచ్చిన్న
బహుభిస్సహ।కచ్చిత్తేమంత్రితోమంత్రోరాష్ట్రంనపరిధావతి॥౧౮॥కచ్చిదర్థంవినిశ్చిత్యలఘుమూలంమహోదయం
క్షిప్రమారభసేకర్తుంనదీర్ఘయసిరాఘవ॥౧౯ ॥కచ్చిత్తుసుకృతాన్యేవకృతరూపాణివాపునః।విదుస్తేసర్వకార్యాణినక
ర్తవ్యానిపార్థివాః॥౨౦॥కచ్చిన్నతర్కైర్యుక్త్యావాయేచాప్యపరికీర్తితాః।త్వయావాతవవామాత్యైర్బుధ్యతేతాత
మంత్రితమ్॥౨౧॥కచ్చిత్సహస్రాన్మూర్ఖాణామేకమిచ్ఛసిపండితమ్।పండితోహ్యర్థకృచ్ఛ్రేషుకుర్యాన్నిశ్శ్రేయసంమహత్
సహస్రాణ్యపిమూర్ఖాణాంయద్యుపాస్తేమహీపతిః।అథవాప్యయుతాన్యేవనాస్తితేషుసహాయతా॥౨౩॥ఏకోఽప్యమా
త్యోమేధావీశూరోదక్షోవిచక్షణః। రాజానంరాజమాత్రంవాప్రాపయేన్మహతీంశ్రియమ్॥ ౨౪ ॥ కచ్చిన్ముఖ్యామహ
త్స్వేవమధ్యమేషుచమధ్యమాః।జఘన్యాస్తుజఘన్యేషుభృత్యాఃకర్మసుయోజితాః॥ ౨౫॥ అమాత్యానుపధాతీతాన్పి
తృపైతామహాన్శుచీన్। శ్రేష్ఠాన్శ్రేష్ఠేషుకచ్చిత్త్వంనియోజయసికర్మసు॥ ౨౬ ॥ కచ్చిన్నోగ్రేణదండేనభృశము
ద్వేజితప్రజమ్।రాష్ట్రంతవానుజానంతిమంత్రిణఃకైకయీసుత॥౨౭॥ కచ్చిత్త్వాంనావజానంతియాజకాఃపతితంయథా।
ఉగ్రప్రతిగ్రహీతారంకామయానమివస్త్రియః॥౨౮॥ఉపాయకుశలంవైద్యంభృత్యసందూషణేరతమ్। శూరమైశ్వర్య
కామంచయోనహంతిసహన్యతే॥౨౯॥కచ్చిద్ధృష్టశ్చశూరశ్చమతిమాన్ధృతిమాన్శుచిః। కులీనశ్చానురక్తశ్చదక్షస్సే
నాపతిఃకృతః॥౩౦॥బలవంతశ్చకచ్చిత్తేముఖ్యాయుద్ధవిశారదాః। దృష్టాపదానావిక్రాంతాస్త్వయాసత్కృత్యమాని
తాః॥౩౧॥కచ్చిద్బలస్యభక్తంచవేతనంచయథోచితమ్।సంప్రాప్తకాలందాతవ్యందదాసినవిలంబసే॥౩౨॥ కాలాతిక్ర
మణాచ్చైవభక్తవేతనయోర్భృతాః।భర్తుఃకుప్యంతిదుష్యంతిసోఽనర్థస్సుమహాన్స్మృతః॥ ౩౩ ॥ కచ్చిత్సర్వేఽనురక్తా
స్త్వాంకులపుత్రాఃప్రధానతః।కచ్చిత్ప్రాణాంస్తవార్థేషుసంత్యజంతిసమాహితాః॥౩౪॥కచ్చిజ్జానపదోవిద్వాన్దక్షి
ణఃప్రతిభానవాన్।యథోక్తవాదీదూతస్తేకృతోభరతపండితః॥౩౫॥ కచ్చిదష్టాదశాన్యేషుస్వపక్షేదశపంచచ।త్రిభిస్త్రి
భిరవిజ్ఞాతైర్వేత్సితీర్థానిచారకైః॥౩౬॥కచ్చిద్వ్యపాస్తానహితాన్ప్రతియాతాంశ్చసర్వదా।దుర్బలాననవజ్ఞాయవ
ర్తసేరిపుసూదన॥౩౭॥కచ్చిన్నలోకాయతికాన్బ్రాహ్మణాంస్తాతసేవసే।అనర్థకుశలాహ్యేతేబాలాఃపండితమాని
నః॥౩౮॥ధర్మశాస్త్రేషుముఖ్యేషువిద్యమానేషుదుర్బుధాః।బుద్ధిమాన్వీక్షికీంప్రాప్యనిరర్థంప్రవదంతితే॥౩౯॥వీరైర
ధ్యుషితాంపూర్వమస్మాకంతాతపూర్వకైః।సత్యనామాందృఢద్వారాంహస్త్యశ్వరథసంకులామ్॥౪౦॥బ్రాహ్మణైః
క్షత్రియైర్వైశ్యైస్స్వకర్మనిరతైస్సదా।జితేంద్రియైర్మహోత్సాహైర్వృతామాత్యైస్సహస్రశః॥౪౧॥ప్రాసా
దైర్వివిధాకారైర్వృతాంవైద్యజనాకులామ్।కచ్చిత్సుముదితాంస్ఫీతామయోధ్యాంపరిరక్షసి॥౪౨॥కచ్చిచ్చైత్యశతై

ఘృష్టస్సునివిష్టజనాకులః। దేవస్థానైః ప్రపాభిశ్చ తటాకైశ్చోపశోభితః॥ ౪౩॥ ప్రహృష్టనరనారీకస్సమాజోత్సవశోభితః సుకృష్టసీమాపశుమాన్ హింసాభిపరివర్జితః॥ ౪౪॥ అదేవమాతృకో రమ్యశ్శ్వాపదైః పరివర్జితః। పరిత్యక్తో భయైస్సర్వైః ఖనిభిశ్చోపశోభితః॥ ౪౫॥ వివర్జితో నరైః పాపైర్మమ పూర్వైస్సురక్షితః। కచ్చిజ్జనపదః స్ఫీతస్సుఖం వసతి రాఘవ॥ ౪౬॥ కచ్చిత్తే దయితాస్సర్వే కృషిగోరక్షజీవినః। వార్తాయాం సంశ్రితస్తాత లోకోహి సుఖమేధతే॥ ౪౭॥ తేషాం గుప్తిపరీహారైః కచ్చిత్తే భరణం కృతమ్। రక్ష్యాహి రాజ్ఞా ధర్మేణ సర్వే విషయవాసినః॥ ౪౮॥ కచ్చిత్ స్త్రియస్సాంత్వయసి కచ్చిత్తాస్తే సురక్షితాః। కచ్చిన్న శ్రద్దధాస్యాసాం కచ్చిద్గుహ్యం న భాషసే॥ ౪౯॥ కచ్చిన్నాగవనం గుప్తం కచ్చిత్తే సంతి ధేనుకాః। కచ్చిన్న గణికాశ్వానాం కుంజరాణాం చ తృప్యసి॥ ౫౦॥ కచ్చిద్దర్శయసే నిత్యం మానుషాణాం విభూషితమ్। ఉత్థాయోత్థాయ పూర్వాహ్ణే రాజపుత్ర మహాపథే॥ ౫౧॥ కచ్చిన్న సర్వే కర్మాంతాః ప్రత్యక్షాస్తేఽవిశంకయా। సర్వే వా పునరుత్సృష్టా మధ్యమేవాత్ర కారణమ్॥ ౫౨॥ కచ్చిత్సర్వాణి దుర్గాణి ధనధాన్యాయుధోదకైః। యంత్రైశ్చ పరిపూర్ణాని తథా శిల్పిధనుర్ధరైః॥ ౫౩॥ ఆయస్తే విపులః కచ్చిత్కచ్చిదల్పతరో వ్యయః। అపాత్రేషు న తే కచ్చిత్కోశో గచ్ఛతి రాఘవ॥ ౫౪॥ దేవతార్థే చ పిత్రర్థే బ్రాహ్మణాభ్యాగతేషు చ। యోధేషు మిత్రవర్గేషు కచ్చిద్గచ్ఛతి తే వ్యయః॥ ౫౫॥ కచ్చిదార్యో విశుద్ధాత్మా క్షారితశ్చోరకర్మణా। అపృష్టశ్శాస్త్రకుశలైర్న లోభాద్వధ్యతే శుచిః॥ ౫౬॥ గృహీతశ్చైవ పృష్టశ్చ కాలే దృష్టస్సకారణః। కచ్చిన్న ముచ్యతే చోరో ధనలోభాన్నరర్షభ॥ ౫౭॥ వ్యసనే కచ్చిదాఢ్యస్య దుర్గతస్య చ రాఘవ। అర్థం విరాగాః పశ్యంతి తవామాత్యా బహుశ్రుతాః॥ ౫౮॥ యాని మిథ్యాభిశస్తానాం పతంత్యస్రాణి రాఘవ। తాని పుత్రపశూన్ ఘ్నంతి ప్రీత్యర్థమనుశాసతః॥ ౫౯॥ కచ్చిద్వృద్ధాంశ్చ బాలాంశ్చ వైద్యముఖ్యాంశ్చ రాఘవ। దానేన మనసా వాచా త్రిభిరేతైర్బుభూషసే॥ ౬౦॥ కచ్చిద్గురూంశ్చ వృద్ధాంశ్చ తాపసాన్ దేవతాతిథీన్। చైత్యాంశ్చ సర్వాన్ సిద్ధార్థాన్ బ్రాహ్మణాంశ్చ నమస్యసే॥ ౬౧॥ కచ్చిదర్థేన వా ధర్మమర్థం ధర్మేణ వా పునః। ఉభౌ వా ప్రీతిలోభేన కామేన చ న బాధసే॥ ౬౨॥ కచ్చిదర్థం చ ధర్మం చ కామం చ జయతాం వర। విభజ్య కాలే కాలజ్ఞ సర్వాన్ వరద సేవసే॥ ౬౩॥ కచ్చిత్తే బ్రాహ్మణాశ్శర్మ సర్వశాస్త్రార్థకోవిదాః। ఆశంసంతే మహాప్రాజ్ఞ పౌరజానపదైస్సహ॥ ౬౪॥ నాస్తిక్యమనృతం క్రోధం ప్రమాదం దీర్ఘసూత్రతామ్। అదర్శనం జ్ఞానవతామాలస్యం పంచవృత్తితామ్॥ ౬౫॥ ఏకచింతనమర్థానామనర్థజ్ఞైశ్చ మంత్రణమ్। నిశ్చితానామనారంభం మంత్రస్యాపరిరక్షణమ్॥ ౬౬॥ మంగళాద్యప్రయోగం చ ప్రత్యుత్థానం చ సర్వతః। కచ్చిత్త్వం వర్జయస్యేతాన్ రాజదోషాంశ్చతుర్దశ॥ ౬౭॥ దశపంచచతుర్వర్గాన్ సప్తవర్గం చ తత్త్వతః। అష్టవర్గం త్రివర్గం చ విద్యాస్తిస్రశ్చ రాఘవ॥ ౬౮॥ ఇంద్రియాణాం జయం బుద్ధ్వా షాడ్గుణ్యం దైవమానుషమ్। కృత్యం వింశతివర్గం చ తథా ప్రకృతిమండలమ్॥ ౬౯॥ యాత్రాదండవిధానం చ ద్వియోనీ సంధివిగ్రహౌ। కచ్చిదేతాన్ మహాప్రాజ్ఞ యథావదనుమన్యసే॥ ౭౦॥ మంత్రిభిస్త్వం యథోద్దిష్టైశ్చతుర్భిస్త్రిభిరేవ వా। కచ్చిత్సమస్తైర్వ్యస్తైశ్చ మంత్రం మంత్రయసే మిథః॥ ౭౧॥ కచ్చిత్తే సఫలా వేదాః కచ్చిత్తే సఫలాః క్రియాః। కచ్చిత్తే సఫలా దారాః కచ్చిత్తే సఫలం శ్రుతమ్॥ ౭౨॥ కచ్చిదేషైవ తే బుద్ధిర్యథోక్తా మమ రాఘవ। ఆయుష్యా చ యశస్యా చ ధర్మకామార్థసంహితా॥ ౭౩॥ యాం వృత్తిం వర్తతే తాతో యాం చ నః ప్రపితామహాః। తాం వృత్తిం వర్తసే కచ్చిద్యా చ సత్పథగా శుభా॥ ౭౪॥ కచ్చిత్స్వాదుకృతం భోజ్యమేకో నాశ్నాసి రాఘవ। కచ్చిదాశంసమానేభ్యో మిత్రేభ్యస్సంప్రయచ్ఛసి॥ ౭౫॥ రాజా తు ధర్మేణ హి పాలయిత్వా మహామతిర్దండధరః ప్రజానామ్। అవాప్య కృత్స్నాం వసుధాం యథావదితశ్చ్యుతస్స్వర్గముపైతి విద్వాన్॥ ౭౬॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే శతతమస్సర్గః॥

రామస్య వచనం శ్రుత్వా భరతః ప్రత్యువాచ హ। కిం మే ధర్మాద్విహీనస్య రాజధర్మః కరిష్యతి॥ ౧॥ శాశ్వతోఽయం సదా ధర్మః స్థితోఽస్మాసు నరర్షభ। జ్యేష్ఠపుత్రే స్థితే రాజన్ న కనీయాన్ నృపో భవేత్॥ ౨॥ స సమృద్ధాం మయా సార్ధమయోధ్యాం గచ్ఛ రాఘవ। అభిషేచయ చాత్మానం కులస్యాస్య భవాయ నః॥ ౩॥ రాజానం మానుషం ప్రాహుర్దేవత్వే సమ్మతో మమ। యస్య ధర్మార్థసహితం వృత్తమాహురమానుషమ్॥ ౪॥ కేకయస్థే చ మయి తు త్వయి చారణ్యమాశ్రితే। దివమార్యో గతో రాజా యాయజూకస్సతాం మతః॥ ౫॥ నిష్క్రాంతమాత్రే భవతి సహసీతే సలక్ష్మణే। దుఃఖశోకాభిభూతస్తు రాజా త్రిదివమభ్యగాత్॥ ౬॥ ఉత్తిష్ఠ పురుషవ్యాఘ్ర క్రియతాముదకం పితుః। అహం చాయం చ శత్రుఘ్నః పూర్వమేవ కృతోదకౌ॥

౮॥ ప్రియేణఖలుదత్తంహిపితృలోకేషురాఘవ।అక్షయ్యంభవతీత్యాహుర్భవాంశ్చైవపితుఃప్రియః॥౯॥ త్వామేవశోచంస్తవదర్శనేప్సుస్త్వయ్యేవసక్తామనివర్త్యబుద్ధిమ్।త్వయావిహీనస్తవశోకరుగ్ణస్త్వాంసంస్మరన్నస్తమితఃపితాతే॥౧౦॥ఇతిశ్రీమదయోధ్యాకాండేఏకోత్తరశతతమస్సర్గః. **********************************

తాంశ్రుత్వాకరుణాంవాచంపితుర్మరణసంహితామ్।రాఘవోభరతేనోక్తాంబభూవగతచేతనః॥౧॥ తంతువజ్రమివోత్సృష్టమాహవేదానవారిణా। వాగ్వజ్రంభరతేనోక్తమమనోజ్ఞంపరంతపః॥౨॥ప్రగృహ్యబాహూరామోవైపుష్పితాగ్రోయథాద్రుమః।వనేపరశునాకృత్తస్తథాభువిపపాతహ॥ ౩॥ తథానిపతితంరామంజగత్యాంజగతీపతిమ్। కూలఘాతపరిశ్రాంతంప్రసుప్తమివకుంజరమ్॥ ౪॥ భ్రాతరస్తేమహేష్వాసంసర్వతశ్శోకకర్శితమ్। రుదంతస్సహవైదేహ్యాసిషిచుస్సలిలేనవై॥౫॥సతుసంజ్ఞాంపునర్లబ్ధ్వానేత్రాభ్యామస్రముత్సృజన్। ఉపాక్రామతకాకుత్స్థఃకృపణంబహుభాషితుమ్॥౬॥ సరామస్స్వర్గతంశ్రుత్వాపితరంపృథివీపతిమ్।ఉవాచభరతంవాక్యంధర్మాత్మాధర్మసంహితమ్॥౭॥ కింకరిష్యామ్యయోధ్యాయాంతాతేదిష్టాంగతింగతే।కస్తాంరాజవరాద్ధీనామయోధ్యాంపాలయిష్యతి॥౮॥ కింనుతస్యమయాకార్యందుర్జాతేనమహాత్మనః।యోమృతోమమశోకేనమయాచాపినసంస్కృతః॥౯॥ అహోభరతసిద్ధార్థోయేనరాజాత్వయానఘ।శత్రుఘ్నేనచసర్వేషుప్రేతకృత్యేషుసత్కృతః॥౧౦॥నిష్ప్రధానామనేకాగ్రాంనరేంద్రేణవినాకృతామ్।నివృత్తవనవాసోపినాయోధ్యాంగంతుముత్సహే॥౧౧॥సమాప్తవనవాసంమామయోధ్యాయాంపరంతప।కోనుశాసిష్యతిపునస్తాతేలోకాంతరంగతే॥౧౨॥పురాప్రేక్ష్యసువృత్తంమాంపితాయాన్యాహసాంత్వయన్। వాక్యానితానిశ్రోష్యామికుతఃశ్రోత్రసుఖాన్యహమ్॥౧౩॥ఏవముక్త్వాసభరతంభార్యామభ్యేత్యరాఘవః। ఉవాచశోకసంతప్తఃపూర్ణచంద్రనిభాననామ్॥౧౪॥సీతేమృతస్తేశ్వశురఃపిత్రాహీనోసిలక్ష్మణ। భరతోదుఃఖమాచష్టేస్వర్గతంపృథివీపతిమ్॥౧౫॥తతోబహుగుణంతేషాంబాష్పంనేత్రేష్వజాయత।తథాబ్రువతికాకుత్స్థేకుమారాణాంయశస్వినామ్॥౧౬॥తతస్తేభ్రాతరస్సర్వేభృశమాశ్వాస్యరాఘవమ్।అబ్రువన్జగతీభర్తుఃక్రియతాముదకంపితుః॥౧౭॥ సాసీతాశ్వశురంశ్రుత్వాస్వర్గలోకగతంనృపమ్। నేత్రాభ్యామశ్రుపూర్ణాభ్యామశకన్నేక్షితుంపతిమ్॥౧౮॥ సాంత్వయిత్వాతుతాంరామోరుదంతీంజనకాత్మజామ్। ఉవాచలక్ష్మణంతత్రదుఃఖితోదుఃఖితంవచః॥౧౯॥ఆనయేంగుదిపిణ్యాకంచీరమాహరచోత్తరమ్ ।జలక్రియార్థంతాతస్యగమిష్యామిమహాత్మనః॥౨౦॥సీతాపురస్తాద్వ్రజతుత్వమేనామభితోవ్రజ।అహంపశ్చాద్గమిష్యామిగతిర్హ్యేషాసుదారుణా॥౨౧॥తతోనిత్యానుగస్తేషాంవిదితాత్మామహామతిః।మృదుర్దాంతశ్చశాంతశ్చరామేచదృఢభక్తిమాన్॥ ౨౨ ॥సుమంత్రస్తైర్నృపసుతైస్సార్ధమాశ్వాస్యరాఘవమ్। అవతారయదాలంబ్యనదీంమందాకినీంశివామ్॥౨౩ ॥తేసుతీర్థాంతతఃకృచ్ఛ్రాదుపాగమ్యయశస్వినః। నదీంమందాకినీంరమ్యాంసదాపుష్పితకాననామ్॥౨౪॥శీఘ్రస్రోతసమాసాద్యతీర్థంశివమకర్దమమ్।సిషిచుస్తూదకంరాజ్ఞేతతఏతద్భవత్వితి॥౨౫॥ప్రగృహ్యచమహీపాలోజలపూరితమంజలిమ్। దిశంయామ్యామభిముఖోరుదన్వచనమబ్రవీత్॥౨౬॥ఏతత్తేరాజశార్దూలవిమలంతోయమక్షయమ్। పితృలోకగతస్యాద్యమద్దత్తముపతిష్ఠతు॥౨౭॥తతోమందాకినీతీరాత్ప్రత్యుత్తీర్యసరాఘవః। పితుశ్చకారతేజస్వీనివాపంభ్రాతృభిస్సహ॥౨౮॥ ఐంగుదంబదరీమిశ్రంపిణ్యాకందర్భసంస్తరే। న్యస్యరామస్సుదుఃఖార్తోరుదన్వచనమబ్రవీత్॥౨౯॥ఇదంభుంక్ష్వమహారాజప్రీతోయదశనావయమ్ ।యదన్నఃపురుషోభవతితదన్నాస్తస్యదేవతాః॥౩౦॥తతస్తేనైవమార్గేణప్రత్యుత్తీర్యనదీతటాత్ ఆరురోహనరవ్యాఘ్రోరమ్యసానుంమహీధరమ్॥౩౧॥తతఃపర్ణకుటీద్వారమాసాద్యజగతీపతిః।పరిజగ్రాహబాహుభ్యాముభౌభరతలక్ష్మణౌ॥౩౨॥తేషాంతురుదతాంశబ్దాత్ప్రతిశ్రుత్కోభవద్గిరౌ। భ్రాతౄణాంసహవైదేహ్యాసింహానామివనర్దతామ్॥ ౩౩॥ మహాబలానాంరుదతాంకుర్వతాముదకంపితుః। విజ్ఞాయతుములంశబ్దంత్రస్తాభరతసైనికాః॥ ౩౪ ॥అబ్రువంశ్చాపిరామేణభరతస్సంగతోధ్రువమ్। తేషామేవమహాశబ్దశ్శోచతాంపితరంమృతమ్॥౩౫॥అథవాసాన్పరిత్యజ్యతంసర్వేభిముఖాస్స్వనమ్। అప్యేకమనసోజగ్ముర్యథాస్థానంప్రధావితాః॥౩౬॥హయైరన్యేగజైరన్యేరథైరన్యేస్వలంకృతైః।సుకుమారాస్తథైవాన్యేపద్భిరేవనరాయయుః॥౩౭॥అచిరప్రోషితంరామంచిరవిప్రోషితంయథా। ద్రష్టుకామోజనస్సర్వోజగామసహసాశ్రమమ్॥ ౩౮॥

భ్రాతౄణాం త్వరితా స్తత్ర ద్రష్టుకామాస్సమాగమమ్ । యయుర్బహువిధైర్యానైః ఖురనేమిస్వనాకులైః ॥ ౩౯ ॥ సా
భూమిర్బహుభిర్యానైః ఖురనేమిసమాహతా । ముమోచ తుములం శబ్దం ద్యౌరివాభ్రసమాగమే ॥ ౪౦ ॥ తేన విత్రాసితా
నాగాః కరేణుపరివారితాః । ఆవాసయంతో గంధేన జగ్ముస్స్మరన్యద్వనం తతః ॥ ౪౧ ॥ వరాహవృకసంఘాశ్చ మహిషాస్సర్వవాన
రాః । వ్యాఘ్రగోకర్ణగవయా విత్రేసుః పృషతైస్సహ ॥ ౪౨ ॥ రథాంగసాహ్వా నత్యూహా హంసాః కారండవాః ప్లవాః । త
థా పుంస్కోకిలాః క్రౌంచా విసంజ్ఞా భేజిరే దిశః ॥ ౪౩ ॥ తేన శబ్దేన విత్రస్తైరాకాశం పక్షిభిర్వృతమ్ । మనుష్యైరావృతా
భూమిరుభయం ప్రబభౌ తదా ॥ ౪౪ ॥ తత స్తం పురుషవ్యాఘ్రం యశస్వినమరిందమమ్ । ఆసీనం స్థండిలే రామం దదర్శ సహ
సా జనః ॥ ౪౫ ॥ విగర్హమాణః కైకేయీం సహితాం మంథరామపి । అభిగమ్య జనో రామం బాష్పపూర్ణముఖోఽభవత్ ॥
౪౬ ॥ తాన్నరాన్ బాష్పపూర్ణాక్షాన్ సమీక్ష్యాథ సుదుఃఖితాన్ । పర్యష్వజత ధర్మజ్ఞః పితృవన్మాతృవచ్చ సః ॥ ౪౭ ॥ స త
త్ర కాంశ్చిత్పరిషస్వజే నరాన్నరాంశ్చ కేచిత్తు తమభ్యవాదయన్ । చకార సర్వాన్ సవయస్యబాంధవాన్ యథార్హ
మాసాద్య తదా నృపాత్మజః ॥ ౪౮ ॥ స తత్ర తేషాం రుదతాం మహాత్మనాం భువం చ ఖం చానునినాదయన్ స్వనః । గుహాగిరీ
ణాం చ దిశశ్చ సంతతం మృదంగఘోషప్రతిమః ప్రశుశ్రువే ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే - ద్వ్యుత్తరశతతమస్సర్గః ॥ **
వసిష్ఠః పురతః కృత్వా దారాన్ దశరథస్య చ । అభిచక్రామ తం దేశం రామదర్శనతర్షితః ॥ ౧ ॥ రాజపత్న్యశ్చ గ
చ్ఛంత్యో మందం మందాకినీం ప్రతి । దదృశుస్తత్ర తత్తీర్థం రామలక్ష్మణసేవితమ్ ॥ ౨ ॥ కౌసల్యా బాష్పపూర్ణేన ముఖేన పరి
శుష్యతా । సుమిత్రామబ్రవీద్దీనా యాశ్చాన్యా రాజయోషితః ॥ ౩ ॥ ఇదం తేషామనాథానాం క్లిష్టమక్లిష్టకర్మణామ్ । వనే
ప్రాక్కేవలం తీర్థం యే తే నిర్విషయీకృతాః ॥ ౪ ॥ ఇతస్సుమిత్రే పుత్రస్తే సదా జలమతంద్రితః । స్వయం హరతి సౌమిత్రి
ర్మమ పుత్రస్య కారణాత్ ॥ ౫ ॥ జఘన్యమపి తే పుత్రః కృతవాన్న తు గర్హితః । భ్రాతుర్యదర్థసహితం సర్వం తద్విహితం గు
ణైః ॥ ౬ ॥ అద్యాయమపి తే పుత్రః క్లేశానామతథోచితః । నీచానర్థసమాచారం సజ్జం కర్మ ప్రముంచతు ॥ ౭ ॥ దక్షిణాగ్రేషు ద
ర్భేషు సా దదర్శ మహీతలే । పితురింగుదిపిణ్యాకం న్యస్తమాయతలోచనా ॥ ౮ ॥ తం భూమౌ పితురార్తేన న్యస్తం రామేణ వీ
క్ష్య సా । ఉవాచ దేవీ కౌసల్యా సర్వా దశరథస్త్రియః ॥ ౯ ॥ ఇదమిక్ష్వాకునాథస్య రాఘవస్య మహాత్మనః । రాఘవేణ పితుర్ద
త్తం పశ్యతైతద్యథావిధి ॥ ౧౦ ॥ తస్య దేవసమానస్య పార్థివస్య మహాత్మనః । నైతదౌపయికం మన్యే భుక్తభోగస్య భోజ
నమ్ ॥ ౧౧ ॥ చతురంతాం మహీం భుక్త్వా మహేంద్రసదృశో విభుః । కథమింగుదిపిణ్యాకం స భుంక్తే వసుధాధిపః ॥ ౧౨ ॥ అతో దుః
ఖతరం లోకే న కించిత్ప్రతిభాతి మా । యత్ర రామః పితుర్దద్యాదింగుదీక్షోదమృద్ధిమాన్ ॥ ౧౩ ॥ రామేణేంగుదిపిణ్యాకం పి
తుర్దత్తం సమీక్ష్య మే । కథం దుఃఖేన హృదయం న స్ఫోటతి సహస్రధా ॥ ౧౪ ॥ శ్రుతిస్తు ఖల్వియం సత్యా లౌకికీ ప్రతిభాతి మా ।
యదన్నః పురుషో భవతి తదన్నాస్తస్య దేవతాః ॥ ౧౫ ॥ ఏవమార్తాం సపత్న్యస్తా జగ్మురాశ్వాస్య తాం తదా । దదృశుశ్చా
శ్రమే రామం స్వర్గచ్యుతమివామరమ్ ॥ ౧౬ ॥ సర్వభోగైః పరిత్యక్తం రామం సంప్రేక్ష్య మాతరః । ఆర్తా ముముచుర
శ్రూణి సస్వరం శోకకర్శితాః ॥ ౧౭ ॥ తాసాం రామస్సముత్థాయ జగ్రాహ చరణాన్ శుభాన్ । మాతౄణాం మనుజవ్యా
ఘ్రస్సర్వాసాం సత్యసంగరః ॥ ౧౮ ॥ తాః పాణిభిస్సుఖస్పర్శైర్మృద్వంగులితలైశ్శుభైః । ప్రమమార్జూ రజః పృష్ఠాద్రా
మస్యాయతలోచనాః ॥ ౧౯ ॥ సౌమిత్రిరపి తాస్సర్వా మాతౄస్సంప్రేక్ష్య దుఃఖితః । అభ్యవాదయతాసక్తం శనై రామా
దనంతరమ్ ॥ ౨౦ ॥ యథా రామే తథా తస్మిన్ సర్వా వవృతిరే స్త్రియః । వృత్తిం దశరథాజ్జాతే లక్ష్మణే శుభలక్షణే ॥ ౨౧ ॥ సీ
తాపి చరణాంస్తాసాముపసంగృహ్య దుఃఖితా । శ్వశ్రూణామశ్రుపూర్ణాక్షీ సా బభూవాగ్రతః స్థితా ॥ ౨౨ ॥ తాం పరిష్వ
జ్య దుఃఖార్తాం మాతా దుహితరం యథా । వనవాసకృశాం దీనాం కౌసల్యా వాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౨౩ ॥ విదేహరాజస్య సుతా
స్నుషా దశరథస్య చ । రామపత్నీ కథం దుఃఖం సంప్రాప్తా నిర్జనే వనే ॥ ౨౪ ॥ పద్మమాతపసంతప్తం పరిక్లిష్టమివోత్పలమ్ । కాం
చనం రజసా ధ్వస్తం క్లిష్టం చంద్రమివాంబుదైః ॥ ౨౫ ॥ ముఖం తే ప్రేక్ష్య మాం శోకో దహత్యగ్నిరివాశ్రయమ్ । భృశం మనసి
వైదేహి వ్యసనారణిసంభవః ॥ ౨౬ ॥ బ్రువంత్యామేవమార్తాయాం జనన్యాం భరతాగ్రజః । పాదావాసాద్య జగ్రాహ
వసిష్ఠస్య చ రాఘవః ॥ ౨౭ ॥ పురోహితస్యాగ్నిసమస్య వై తదా బృహస్పతేరింద్ర ఇవామరాధిపః । ప్రగృహ్య పాదౌ సుస
మృద్ధతేజసస్సహైవ తేనోపవివేశ రాఘవః ॥ ౨౮ ॥ తతో జఘన్యం సహితైస్స్వమంత్రిభిః పురప్రధానైశ్చ సహైవ సైనికైః ।

నేనధర్మజ్ఞతమేనధర్మవానుపోపవిష్టోభరతస్తదాగ్రజమ్॥౨౯॥ఉపోపవిష్టస్తుతథాసవీర్యవాంస్తపస్వివేషేణసమీక్ష్య రాఘవమ్। శ్రియాజ్వలంతంభరతఃకృతాంజలిర్యథామహేంద్రఃప్రయతఃప్రజాపతిమ్॥౩౦॥ కిమేషవాక్యంభరతోద్య రాఘవంప్రణమ్యసత్కృత్యచసాధువక్ష్యతి।ఇతీవతస్యార్యజనస్యతత్త్వతోబభూవకౌతూహలముత్తమంతదా॥౩౧॥ స రాఘవస్సత్యధృతిశ్చలక్ష్మణోమహానుభావోభరతశ్చధార్మికః।వృతాస్సుహృద్భిశ్చవిరేజురధ్వరేయథాసదస్యైస్సహి తాస్త్రయోగ్నయః॥౩౨॥ఇతిశ్రీమదయోధ్యాకాండే-త్ర్యుత్తరశతతమస్సర్గః. ************************

తంతురామస్సమాజ్ఞాయభ్రాతరంగురువత్సలమ్।లక్ష్మణేనసహభ్రాత్రాప్రష్టుంసముపచక్రమే॥౧॥కిమేతది చ్ఛేయమహంశ్రోతుంప్రవ్యాహృతంత్వయా।యస్మాత్త్వమాగతోదేశమిమంచీరజటాజినీ॥౨॥ యన్నిమిత్తమిమందే శంకృష్ణాజినజటాధరః। హిత్వారాజ్యంప్రవిష్టస్త్వంతత్సర్వంవక్తుమర్హసి॥౩॥ఇత్యుక్తఃకైకయీపుత్రఃకాకుత్స్థేనమ హాత్మనా।ప్రగృహ్యబలవద్భూయఃప్రాంజలిర్వాక్యమబ్రవీత్॥౪॥ఆర్యంతాతఃపరిత్యజ్యకృత్వాకర్మసుదుష్కరమ్। గ తస్స్వర్గంమహాబాహుఃపుత్రశోకాభిపీడితః॥౫॥ స్త్రియానియుక్తఃకైకేయ్యామమమాత్రాపరంతప।చకారసుమహ త్పాపమిదమాత్మయశోహరమ్॥౬॥సారాజ్యఫలమప్రాప్యవిధవాశోకకర్శితా।పతిష్యతిమహాఘోరేనిరయేజననీమమ॥ ౭॥ తస్యమేదాసభూతస్యప్రసాదంకర్తుమర్హసి।అభిషించస్వచాద్యైవరాజ్యేనమఘవానివ॥౮॥ఇమాఃప్రకృతయస్స ర్వావిధవామాతరశ్చయాః।త్వత్సకాశమనుప్రాప్తాఃప్రసాదంకర్తుమర్హసి॥౯॥తథానుపూర్వ్యాయుక్తంచయుక్తం చాత్మనిమానద।రాజ్యంప్రాప్నుహిధర్మేణసకామాన్సుహృదఃకురు॥ ౧౦॥ భవత్వవిధవాభూమిస్సమగ్రాపతినాత్వ యా।శశినావిమలేనేవశారదీరజనీయథా॥౧౧॥ఏభిశ్చసచివైస్సార్ధంశిరసాయాచితోమయా।భ్రాతుశ్శిష్యస్యదాసస్య ప్రసాదంకర్తుమర్హసి॥౧౨॥ తదిదంశాశ్వతంపిత్ర్యంసర్వంప్రకృతిమండలమ్। పూజితంపురుషవ్యాఘ్ర నాతిక్రమితు మర్హసి॥౧౩॥ఏవముక్త్వామహాబాహుస్సబాష్పఃకైకయీసుతః।రామస్యశిరసాపాదౌజగ్రాహవిధివత్పునః॥౧౪॥తం మత్తమివమాతంగంనిశ్వసంతంపునఃపునః।భ్రాతరంభరతంరామఃపరిష్వజ్యేదమబ్రవీత్॥౧౫॥ కులీనస్సత్త్వసంపన్నస్తే జస్వీచరితవ్రతః।రాజ్యహేతోఃకథంపాపమాచరేత్త్వద్విధోజనః॥౧౬॥నదోషంత్వయిపశ్యామిసూక్ష్మమప్యరిసూదన। నచాపిజననీంబాల్యాత్త్వంవిగర్హితుమర్హసి॥౧౭॥కామకారోమహాప్రాజ్ఞగురూణాంసర్వదానఘ। ఉపపన్నేషుదా రేషుపుత్రేషుచవిధీయతే॥౧౮॥వయమస్యయథాలోకేసంఖ్యాతాస్సౌమ్యసాధుభిః। భార్యాఃపుత్రాశ్చశిష్యాశ్చత్వ మపిజ్ఞాతుమర్హసి॥౧౯॥వనేవాచీరవసనంసౌమ్యకృష్ణాజినాంబరమ్।రాజ్యేవాపిమహారాజోమాంవాసయితుమీశ్వరః॥ ౨౦॥ యావత్పితరిధర్మజ్ఞేగౌరవంలోకసత్కృతమ్।తావద్ధర్మభృతాంశ్రేష్ఠజనన్యామపిగౌరవమ్॥ ౨౧॥ ఏతాభ్యాంధ ర్మశీలాభ్యాంవనంగచ్ఛేతిరాఘవ। మాతాపితృభ్యాముక్తోహంకథమన్యత్సమాచరే॥ ౨౨॥ త్వయారాజ్యమయోధ్యా యాంప్రాప్తవ్యంలోకసత్కృతమ్।వస్తవ్యందండకారణ్యేమయావల్కలవాససా॥ ౨౩॥ ఏవంకృత్వామహారాజోవి భాగంలోకసన్నిధౌ।వ్యాదిశ్యచమహాతేజాదివందశరథోగతః॥౨౪॥ సచప్రమాణంధర్మాత్మారాజాలోకగురుస్తవ। పి త్రాదత్తంయథాభాగముపభోక్తుంత్వమర్హసి॥౨౫॥చతుర్దశసమాస్సౌమ్యదండకారణ్యమాశ్రితః।ఉపభోక్ష్యేత్వహం దత్తంభాగంపిత్రామహాత్మనా॥౨౬॥యదబ్రవీన్మాంనరలోకసత్కృతఃపితామహాత్మావిబుధాధిపోపమః।తదేవమన్యే పరమాత్మనోహితంనసర్వలోకేశ్వరభావమవ్యహమ్॥ఇతిశ్రీమదయోధ్యాకాండే-చత్వార్యుత్తరశతతమస్సర్గః. **

తతఃపురుషసింహానాంవృతానాంతైస్సుహృద్గణైః।శోచతామేవరజనీదుఃఖేనవ్యత్యవర్తత॥ ౧॥ రజన్యాంసుప్ర భాతాయాంభ్రాతరస్తేసుహృద్వృతాః।మందాకిన్యాంహుతంజప్యంకృత్వారామముపాగమన్॥ ౨॥ తూష్ణీంతేసము పాసీనానకశ్చిత్కించిదబ్రవీత్।భరతస్తుసుహృన్మధ్యేరామంవచనమబ్రవీత్॥౩॥సాంత్వితామామికామాతాదత్తంరా జ్యమిదంమమ।తద్దదామితవైవాహంభుంక్ష్వరాజ్యమకంటకమ్॥౪॥మహతేవాంబువేగేనభిన్నస్సేతుర్జలాగమే। దురా వారంత్వదన్యేనరాజ్యఖండమిదంమహత్॥౫॥గతింఖరఇవాశ్వస్యతార్క్ష్యస్యేవపతత్త్రిణః।అనుగంతుంనశక్తిర్మేగతిం తవమహీపతే॥౬॥సుజీవంనిత్యశస్తస్యయఃపరైరుపజీవ్యతే।రామతేనతుదుర్జీవంయఃపరానుపజీవతి॥ ౭॥ యథాతురోపి తోవృక్షఃపురుషేణవివర్ధితః।హ్రస్వకేణదురారోహోరూఢస్కంధోమహాద్రుమః॥౮॥ సయదాపుష్పితోభూత్వాన

ఫలాని న విదర్శయేత్ । స తాం నానుభవేత్ప్రీతిం యస్య హేతోః ప్రరోపితః ॥ ౯ ॥ ఏషోపమా మహాబాహో త్వమర్థం వేత్తుమ
ర్హసి । యది త్వమస్మాన్వృషభో భర్తా భృత్యాన్న శాధి హి ॥ ౧౦ ॥ శ్రేణయస్త్వాం మహారాజ పశ్యంత్వగ్ర్యాశ్చ సర్వశః । ప్రత
పంతమివాదిత్యం రాజ్యే స్థితమరిందమమ్ ॥ ౧౧ ॥ తవానుయానే కాకుత్స్థ మత్తా నర్దంతు కుంజరాః । అంతఃపురగతా నార్యో
నందంతు సుసమాహితాః ॥ ౧౨ ॥ తస్య సాధ్విత్యమన్యంత నాగరా వివిధా జనాః । భరతస్య వచశ్శ్రుత్వా రామం ప్రత్యను
యాచతః ॥ ౧౩ ॥ తమేవం దుఃఖితం ప్రేక్ష్య విలపంతం యశస్వినమ్ । రామః కృతాత్మా భరతం సమాశ్వాసయదాత్మవాన్ ॥
౧౪ ॥ నాత్మనః కామకారోఽస్తి పురుషోఽయమనీశ్వరః । ఇతశ్చేతరతశ్చైనం కృతాంతః పరికర్షతి ॥ ౧౫ ॥ సర్వే క్షయాంతా ని
చయాః పతనాంతాస్సముచ్ఛ్రయాః । సంయోగా విప్రయోగాంతా మరణాంతం హి జీవితమ్ ॥ ౧౬ ॥ యథా ఫలానాం పక్వా
నాం నాన్యత్ర పతనాద్భయమ్ । ఏవం నరస్య జాతస్య నాన్యత్ర మరణాద్భయమ్ ॥ ౧౭ ॥ యథాగారం దృఢస్థూణం జీర్ణం భూ
త్వావసీదతి । తథైవ సీదంతి నరా జరామృత్యువశంగతాః ॥ ౧౮ ॥ అత్యేతి రజనీ యా తు సా న ప్రతినివర్తతే । యాత్యేవ యము
నా పూర్ణా సముద్రం లవణార్ణవమ్ ॥ ౧౯ ॥ అహోరాత్రాణి గచ్ఛంతి సర్వేషాం ప్రాణినామిహ । ఆయూంషి క్షపయం
త్యాశు గ్రీష్మే జలమివాంశవః ॥ ౨౦ ॥ ఆత్మానమనుశోచ త్వం కిమన్యమనుశోచసి । ఆయుస్తే హీయతే యస్య స్థితస్య చ గతస్య
చ ॥ ౨౧ ॥ సహైవ మృత్యుర్వ్రజతి సహ మృత్యుర్నిషీదతి । గత్వా సుదీర్ఘమధ్వానం సహ మృత్యుర్నివర్తతే ॥ ౨౨ ॥ గా
త్రేషు వలయః ప్రాప్తాః శ్వేతాశ్చైవ శిరోరుహాః । జరయా పురుషో జీర్ణః కిం హి కృత్వా ప్రభావయేత్ ॥ ౨౩ ॥ నందంత్యుది
త ఆదిత్యే నందంత్యస్తమితే రవౌ । ఆత్మనో నావబుధ్యంతే మనుష్యా జీవితక్షయమ్ ॥ ౨౪ ॥ హృష్యంత్యృతుముఖం దృష్ట్వా న
వం నవమిహాగతమ్ । ఋతూనాం పరివర్తేన ప్రాణినాం ప్రాణసంక్షయః ॥ ౨౫ ॥ యథా కాష్ఠం చ కాష్ఠం చ సమేయా
తాం మహార్ణవే । సమేత్య చ వ్యపేయాతాం కాలమాసాద్య కంచన ॥ ౨౬ ॥ ఏవం భార్యాశ్చ పుత్రాశ్చ జ్ఞాతయశ్చ ధనాని చ ।
సమేత్య వ్యవధావంతి ధ్రువో హ్యేషాం వినాభవః ॥ ౨౭ ॥ నాత్ర కశ్చిద్యథాభావం ప్రాణీ సమభివర్తతే । తేన తస్మిన్న సామ
ర్థ్యం ప్రేతస్యాస్త్యనుశోచతః ॥ ౨౮ ॥ యథా హి సార్థం గచ్ఛంతం బ్రూయాత్కశ్చిత్పథి స్థితః । అహమప్యాగమిష్యామి
పృష్ఠతో భవతామితి ॥ ౨౯ ॥ ఏవం పూర్వైర్గతో మార్గః పితృపైతామహో ధ్రువః । తమాపన్నః కథం శోచేద్యస్య నా
స్తి వ్యతిక్రమః ॥ ౩౦ ॥ వయసః పతమానస్య స్రోతసో వానివర్తినః । ఆత్మా సుఖే నియోక్తవ్యస్సుఖభాజః ప్రజాః స్మృతాః ॥
౩౧ ॥ ధర్మాత్మా సశుభైః కృత్స్నైః క్రతుభిశ్చాప్తదక్షిణైః । ధూతపాపో గతస్స్వర్గం పితా నః పృథివీపతిః ॥ ౩౨ ॥ భృత్యా
నాం భరణాత్సమ్యక్ప్రజానాం పరిపాలనాత్ । అర్థాదానాచ్చ ధర్మేణ పితా నస్త్రిదివం గతః ॥ ౩౩ ॥ కర్మభిస్తు శుభైరిష్టైః క్ర
తుభిశ్చాప్తదక్షిణైః । స్వర్గం దశరథః ప్రాప్తః పితా నః పృథివీపతిః ॥ ౩౪ ॥ ఇష్ట్వా బహువిధైర్యజ్ఞైర్భోగాంశ్చావాప్య
పుష్కలాన్ । ఉత్తమం చాయురాసాద్య స్వర్గతః పృథివీపతిః ॥ ౩౫ ॥ ఆయురుత్తమమాసాద్య భోగానపి చ రాఘవః । స న శో
చ్యః పితా తాత స్వర్గతస్సత్కృతస్సతామ్ ॥ ౩౬ ॥ స జీర్ణం మానుషం దేహం పరిత్యజ్య పితా హి నః । దైవీమృద్ధిమను ప్రా
ప్తో బ్రహ్మలోకవిహారిణీమ్ ॥ ౩౭ ॥ తం తు నైవంవిధః కశ్చిత్ప్రాజ్ఞశ్శోచితుమర్హసి । త్వద్విధో యద్విధశ్చాపి శ్రుతిమాన్
బుద్ధిమత్తరః ॥ ౩౮ ॥ ఏతే బహువిధాశ్శోకా విలాపరుదితే తథా । వర్జనీయా హి ధీరేణ సర్వావస్థాసు ధీమతా ॥ ౩౯ ॥ స స్వ
స్థో భవ మా శోకో యాత్వా చావస తాం పురీమ్ । తథా పిత్రా నియుక్తోఽసి వశినా వదతాం వర ॥ ౪౦ ॥ యత్రాహమపి తే
నైవ నియుక్తః పుణ్యకర్మణా । తత్రైవాహం కరిష్యామి పితురార్యస్య శాసనమ్ ॥ ౪౧ ॥ న మయా శాసనం తస్య త్యక్తుం న్యా
య్యమరిందమ । తత్త్వయాపి సదా మాన్యం స వై బంధుస్స నః పితా ॥ ౪౨ ॥ తద్వచః పితురేవాహం సమ్మతం ధర్మచారిణః । క
ర్మణా పాలయిష్యామి వనవాసేన రాఘవమ్ ॥ ౪౩ ॥ ధార్మికేణానృశంసేన నరేణ గురువర్తినా । భవితవ్యం నరవ్యాఘ్ర
పరలోకం జిగీషతా ॥ ౪౪ ॥ ఆత్మానమనుతిష్ఠ త్వం స్వభావేన నరర్షభ । నిశామ్య తు శుభం వృత్తం పితుర్దశరథస్య నః ॥ ౪౫ ॥
ఇత్యేవముక్త్వా వచనం మహాత్మా పితుర్నిదేశప్రతిపాలనార్థమ్ । యవీయసం భ్రాతరమర్థవచ్చ ప్రభుర్ముహూర్తా
ద్విరరామ రామః ॥ ౪౬ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే - పంచోత్తరశతతమస్సర్గః ॥ ************************

ఏవముక్త్వా తు విరతే రామే వచనమర్థవత్ । తతో మందాకినీతీరే రామం ప్రకృతివత్సలమ్ ॥ ౧ ॥ ఉవాచ భరతశ్చి
త్రం ధార్మికో ధార్మికం వచః । కో హి స్యాదీదృశో లోకే యాదృశస్త్వమరిందమ ॥ ౨ ॥ న త్వాం ప్రవ్యథయేద్దుఃఖం ప్రీతిర్వా

నప్రహర్షయేత్ । సమ్మతశ్చాసివృద్ధానాంతాంశ్చపృచ్ఛసిసంశయాన్ ॥౩॥ యథామృతస్తథాజీవన్యథాసతితథా
సతి ।యస్యైషబుద్ధిలాభస్స్యాత్పరితప్యేతకేనసః॥ ౪ ॥పరావరజ్ఞోయశ్చస్స్యాద్యథాత్వంమనుజాధిప । సఏవంవ్యసనం
ప్రాప్యనవిషీదితుమర్హతి॥౫॥అమరోపమసత్త్వస్త్వంమహాత్మాసత్యసంగరః । సర్వజ్ఞస్సర్వదర్శీచబుద్ధిమాంశ్చాసి
రాఘవ॥౬॥నత్వామేవంగుణైర్యుక్తంప్రభవాభవకోవిదమ్ ।అవిషహ్యతమందుఃఖమాసాదయితుమర్హతి॥౭॥ప్రోషితే
మయియత్పాపంమాత్రామత్కారణాత్కృతమ్ । క్షుద్రయాతదనిష్టంమెప్రసీదతుభవాన్మమ॥౮ ॥ధర్మబంధేనబద్ధో
స్మితేనేమాంనేహమాతరమ్। హన్మితీవ్రేణదండేనదండార్హాంపాపకారిణీమ్॥౯ ॥కథందశరథాజ్జాతశ్శుద్ధాభిజనకర్మణః
జానన్ధర్మమధర్మిష్ఠంకుర్యాంకర్మజుగుప్సితమ్ ॥ ౧౦ ॥ గురుఃక్రియావాన్వృద్ధశ్చరాజా ప్రేతఃపితేతిచ । తాతంనపరిగ
ర్హేయందైవతంచేతిసంసది॥౧౧॥కోహిధర్మార్థయోర్హీనమీదృశంకర్మకిల్బిషమ్। స్త్రియాఃప్రియంచికీర్షుస్సన్కుర్యా
ద్ధర్మజ్ఞ ధర్మవిత్ ॥౧౨॥అంతకాలేహిభూతానిముహ్యంతీతిపురాశ్రుతిః । రాజ్ఞైవంకుర్వతాలోకేప్రత్యక్షంసాశ్రుతిఃకృ
తా॥౧౩॥సాధ్వర్థమభిసంధాయక్రోధాన్మోహాచ్చసాహసాత్ । తాతస్యయదతిక్రాంతంప్రత్యాహరతుతద్భవాన్
౧౪॥పితుర్హిసమతిక్రాంతంపుత్రోయస్సాధుమన్యతె। తదపత్యంమతంలోకేవిపరీతమతోన్యథా॥౧౫॥తదపత్యంభవా
నస్తుమాభవాన్దుష్కృతంపితుః।అభిపత్తాకృతంకర్మలోకేవీరవిగర్హితమ్॥౧౬॥కైకేయీంమాంచతాతంచసుహృదో
బాంధవాంశ్చనః । పౌరజానపదాన్సర్వాంస్త్రాహిసర్వమిదంభవాన్ ॥౧౭॥క్వచారణ్యంక్వచక్షాత్రంక్వజటాఃక్వచ
పాలనమ్ । ఈదృశంవ్యాహతంకర్మనభవాన్కర్తుమర్హతి॥౧౮ ॥ఏషహిప్రథమోధర్మఃక్షత్రియస్యాభిషేచనమ్ । యే
నశక్యంమహాప్రాజ్ఞప్రజానాంపరిపాలనమ్॥౧౯ ॥కశ్చప్రత్యక్షముత్సృజ్యసంశయస్థమలక్షణమ్ । ఆయతిస్థంచరేద్ధ
ర్మంక్షత్రబంధురనిశ్చితమ్॥౨౦ ॥అథక్లేశజమేవత్వంధర్మంచరితుమిచ్ఛసి । ధర్మేణచతురోవర్ణాన్పాలయన్క్లేశమాప్ను
హి॥౨౧॥చతుర్ణామాశ్రమాణాంహిగార్హస్థ్యంశ్రేష్ఠమాశ్రమమ్। ప్రాహుర్ధర్మజ్ఞధర్మజ్ఞాస్తంకథంత్యక్తుమర్హసి
॥౨౨॥శ్రుతేనబాలఃస్థానేనజన్మనాభవతోహ్యహమ్। సకథంపాలయిష్యామిభూమింభవతితిష్ఠతి॥౨౩॥హీనబుద్ధిగుణోబా
లోహీనఃస్థానేనచాప్యహమ్ ।భవతాచవినాభూతోనవర్తయితుముత్సహే॥ ౨౪ ॥ ఇదంనిఖిలమవ్యగ్రంరాజ్యంపిత్ర్య
మకంటకమ్। అనుశాధిస్వధర్మేణధర్మజ్ఞసహబాంధవైః॥౨౫ ॥ఇహైవత్వాభిషించంతుసర్వాఃప్రకృతయస్సహ । ఋ
త్విజస్సవసిష్ఠాశ్చమంత్రవన్మంత్రకోవిదాః॥౨౬॥అభిషిక్తస్త్వమస్మాభిరయోధ్యాంపాలనేవ్రజ।విజిత్యతరసాలోకాన్
మరుద్భిరివవాసవః॥౨౭॥ఋణానిత్రీణ్యపాకుర్వన్దుర్హృదస్సాధునిర్దహన్।సుహృదస్తర్పయన్కామైస్త్వమేవా
త్రానుశాధిమామ్॥౨౮॥అద్యార్యముదితాస్సంతుసుహృదస్తేభిషేచనే । అద్యభీతాఃపలాయంతాందుర్హృదస్తేదిశో
దశ॥౨౯॥ఆక్రోశంమమమాతుశ్చప్రమృజ్యపురుషర్షభ। అద్యతత్రభవంతంచపితరంరక్షకిల్బిషాత్ ॥౩౦॥ శిరసాత్వా
భియాచేహంకురుష్వకరుణాంమయి । బాంధవేషుచసర్వేషుభూతేష్వివమహేశ్వరః॥ ౩౧॥ అథైతత్పృష్ఠతఃకృత్వా
వనమేవభవానితః। గమిష్యతగమిష్యామిభవతాసార్ధమప్యహమ్॥ ౩౨ ॥తథాభిరామోభరతేనతామ్యతాప్రసాద్య
మానశ్శిరసామహీపతిః।నచైవచక్రేగమనాయసత్త్వవాన్మతింపితుస్తద్వచనేప్రతిష్ఠితః॥౩౩॥తదద్భుతంస్థైర్యమవేక్ష్య
రాఘవేసమంజనోహర్షమవాపదుఃఖితః।నయాత్యయోధ్యామితిదుఃఖితోభవత్ స్థిరప్రతిజ్ఞత్వమవేక్ష్యహర్షితః॥
౩౪॥త్వృత్విజోనైగమయూథవల్లభాస్తదావిసంజ్ఞాశ్రుకళాశ్చమాతరః । తథాబ్రువాణంభరతంప్రతుష్టువుఃప్రణ
మ్యరామంచయయాచిరేసహ॥౩౫॥ఇతిశ్రీమదయోధ్యాకాండే-షడుత్తరశతతమస్సర్గః*****************

పునరేవంబ్రువాణంతంభరతంలక్ష్మణాగ్రజః। ప్రత్యువాచతతఃశ్రీమాన్ జ్ఞాతిమధ్యేతిసత్కృతః॥౧॥ ఉపపన్న
మిదంవాక్యంయత్త్వమేవమభాషథాః।జాతఃపుత్రోదశరథాత్ కైకేయ్యాంరాజసత్తమాత్ ॥౨॥పురాభ్రాతఃపితా
నస్సమాతరంతేసముద్వహన్।మాతామహేసమాశ్రౌషీద్రాజ్యశుల్కమనుత్తమమ్॥౩॥దైవాసురేచసంగ్రామేజ
నన్యైతవపార్థివః।సంప్రహృష్టోదదౌరాజాపరమారాధితఃప్రభుః॥౪॥తతస్సాసంప్రతిశ్రావ్యతవమాతాయశస్వినీ ।
అయాచతనరశ్రేష్ఠంద్వౌవరౌవరవర్ణినీ॥౫॥తవరాజ్యంనరవ్యాఘ్రమమప్రవ్రాజనంతథా। తచ్చరాజాతదాతస్యై
నియుక్తఃప్రదదౌవరమ్॥౬॥తేనపిత్రాహమప్యత్రనియుక్తఃపురుషర్షభ చతుర్దశవనేవాసంవర్షాణివరదానికమ్॥

సోహంవనమిదంప్రాప్తోనిర్జనంలక్ష్మణాన్వితః। సీతయాచాప్రతిద్వంద్వస్సత్యవాదేస్థితఃపితుః॥౮॥ భవానపితథేత్యేవపితరంసత్యవాదినమ్। కర్తుమర్హతిరాజేంద్రంక్షిప్రమేవాభిషేచనాత్॥౯॥ ఋణాన్మోచయరాజానంమత్కృతేభరతప్రభుమ్। పితరంచాపిధర్మజ్ఞంమాతరంచాభినందయ॥౧౦॥ శ్రూయతేహిపురాతాతశ్రుతిర్గీతాయశస్వినా। గయేనయజమానేనగయేష్వేవపితౄన్ప్రతి॥౧౧॥ పుంనామ్నోనరకాద్యస్మాత్పితరంత్రాయతేసుతః। తస్మాత్పుత్రఇతిప్రోక్తఃపితౄన్యత్పాతివాసుతః॥౧౨॥ ఏష్టవ్యాబహవఃపుత్రాగుణవంతోబహుశ్రుతాః। తేషాంవైసమవేతానామపికశ్చిద్గయాంవ్రజేత్॥౧౩॥ ఏవంరాజర్షయస్సర్వేప్రతీతారాజనందన। తస్మాత్త్రాహినరశ్రేష్ఠపితరంనరకాత్ప్రభో॥౧౪॥ అయోధ్యాంగచ్ఛభరతప్రకృతీరనురంజయ। శత్రుఘ్నసహితోవీరసహసర్వైర్ద్విజాతిభిః॥౧౫॥ ప్రవేక్ష్యేదండకారణ్యమహమప్యవిలంబయన్। ఆభ్యాంతుసహితోరాజన్వైదేహ్యాలక్ష్మణేనచ॥౧౬॥ త్వంరాజాభరతభవస్వయంనరాణాంవన్యానామహమపిరాజరాణ్మృగాణామ్। గచ్ఛత్వంపురవరమద్యసంప్రహృష్టస్సంహృష్టస్త్వహమపిదండకాన్ప్రవేక్ష్యే॥౧౭॥ ఛాయాంతేదినకరభాఃప్రబాధమానంవర్షత్రంభరతకరోతుమూర్ధ్నిశీతామ్। ఏతేషామహమపికాననద్రుమాణాంఛాయాంతామతిశయినీంసుఖీశ్రయిష్యే॥౧౮॥ శత్రుఘ్నఃకుశలమతిస్తుతేసహాయఃసౌమిత్రిర్మమవిదితఃప్రధానమిత్రమ్। చత్వారస్తనయవరావయంనరేంద్రంసత్యస్థంభరతచరామమావిషాదమ్॥౧౯॥ ఇతిశ్రీమదయోధ్యాకాండే - సప్తోత్తరశతతమస్సర్గః. ************************************

ఆశ్వాసయంతంభరతంజాబాలిర్బ్రాహ్మణోత్తమః। ఉవాచరామంధర్మజ్ఞంధర్మాపేతమిదంవచః॥౧॥ సాధురాఘవమాభూత్తేబుద్ధిరేవంనిరర్థకా। ప్రాకృతస్యనరస్యేవహ్యార్యబుద్ధేర్మనస్వినః॥౨॥ కఃకస్యపురుషోబంధుఃకిమాప్యంకస్యకేనచిత్। యదేకోజాయతేజంతురేకఏవవినశ్యతి॥౩॥ తస్మాన్మాతాపితాచేతిరామసజ్జేతయోనరః। ఉన్మత్తఇవసజ్ఞేయోనాస్తికశ్చిద్ధికస్యచిత్॥౪॥ యథాగ్రామాంతరంగచ్ఛన్నరఃకశ్చిత్క్వచిద్వసేత్। ఉత్సృజ్యచతమావాసంప్రతిష్ఠేతాపరేహని॥౫॥ ఏవమేవమనుష్యాణాంపితామాతాగృహంవసు। ఆవాసమాత్రంకాకుత్స్థసజ్జంతేనాత్రసజ్జనాః॥౬॥ పిత్ర్యంరాజ్యంపరిత్యజ్యసనార్హసినరోత్తమ। ఆస్థాతుంకాపథందుఃఖంవిషమంబహుకంటకమ్॥౭॥ సమృద్ధాయామయోధ్యాయామాత్మానమభిషేచయ। ఏకవేణీధరాహిత్వానగరీసంప్రతీక్షతే॥౮॥ రాజభోగాననుభవన్మహార్హాన్పార్థివాత్మజ। విహరత్వమయోధ్యాయాంయథాశక్రస్త్రివిష్టపే॥౯॥ నతేకశ్చిద్దశరథస్త్వంచతస్యనకశ్చన। అన్యోరాజాత్వమన్యశ్చతస్మాత్కురుయదుచ్యతే॥౧౦॥ బీజమాత్రంపితాజంతోఃశుక్లంరుధిరమేవచ। సంయుక్తమృతుమన్మాత్రాపురుషస్యేహజన్మతత్॥౧౧॥ గతస్సనృపతిస్తత్రగంతవ్యంయత్రతేనవై। ప్రవృత్తిరేషామర్త్యానాంత్వంతుమిథ్యావిహన్యసే॥౧౨॥ అర్థధర్మపరాయేయేతాంస్తాన్శోచామినేతరాన్। తేహిదుఃఖమిహప్రాప్యవినాశంప్రేత్యభేజిరే॥౧౩॥ అష్టకాపితృదైవత్యమిత్యయంప్రసృతోజనః। అన్నస్యోపద్రవంపశ్యమృతోహికిమశిష్యతి॥౧౪॥ యదిభుక్తమిహాన్యేనదేహమన్యస్యగచ్ఛతి। దద్యాత్ప్రవసతఃశ్రాద్ధంనతత్పథ్యశనంభవేత్॥౧౫॥ దానసంవననాహ్యేతేగ్రంథామేధావిభిఃకృతాః। యజస్వదేహిదీక్షస్వతపస్తప్యస్వసంత్యజ॥౧౬॥ సనాస్తిపరమిత్యేవకురుబుద్ధింమహామతే। ప్రత్యక్షంయత్తదాతిష్ఠపరోక్షంపృష్ఠతఃకురు॥౧౭॥ సతాంబుద్ధింపురస్కృత్యసర్వలోకనిదర్శినీమ్। రాజ్యంత్వంప్రతిగృహ్ణీష్వభరతేనప్రసాదితః॥౧౮॥ ఇతిశ్రీమదయోధ్యాకాండే - అష్టోత్తరశతతమస్సర్గః. ************

జాబాలేస్తువచశ్శ్రుత్వారామస్సత్యవతాంవరః। ఉవాచపరయాభక్త్యాస్వబుద్ధ్యాచావిపన్నయా॥౧॥ భవాన్మేప్రియకామార్థంవచనంయదిహోక్తవాన్। అకార్యంకార్యసంకాశమపథ్యంపథ్యసమ్మితమ్॥౨॥ నిర్మర్యాదస్తుపురుషఃపాపాచారసమన్వితః। మానంనలభతేసత్సుభిన్నచారిత్రదర్శనః॥౩॥ కులీనమకులీనంవావీరంపురుషమానినమ్। చారిత్రమేవవ్యాఖ్యాతిశుచింవాయదివాశుచిమ్॥౪॥ అనార్యస్త్వార్యసంస్థానశ్శౌచాద్ధీనస్తథాశుచిః। లక్షణ్యవదలక్షణ్యోదుశ్శీలశ్శీలవానివ॥౫॥ అధర్మంధర్మవేషేణయదీమంలోకసంకరమ్। అభిపత్స్యేశుభంహిత్వాక్రియావిధివివర్జితమ్॥౬॥ కశ్చేతయానఃపురుషఃకార్యాకార్యవిచక్షణః। బహుమంస్యతిమాంలోకేదుర్వృత్తంలోకదూషణమ్॥౭॥ కస్యదాస్యామ్యహంవృత్తంకేనవాస్వర్గమాప్నుయామ్। అనయావర్తమానోహివృత్త్యాహీనప్రతిజ్ఞయా॥౮॥ కామవృత్తస్త్వ

యంలోకః కృత్స్నస్సముపవర్తతే। యద్వృత్తాస్సంతి రాజానస్తద్వృత్తాస్సంతి హి ప్రజాః॥ ౯॥ సత్యమేవానృశంసంచ
రాజవృత్తం సనాతనమ్। తస్మాత్సత్యాత్మకం రాజ్యం సత్యే లోకః ప్రతిష్ఠితః॥ ౧౦॥ ఋషయశ్చైవ దేవాశ్చ సత్యమేవ హి
మేనిరే। సత్యవాదీ హి లోకేస్మిన్ పరమం గచ్ఛతి క్షయమ్॥ ౧౧॥ ఉద్విజంతే యథా సర్పాన్నరాదనృతవాదినః। ధర్మస్సత్యం
పరో లోకే మూలం స్వర్గస్య చోచ్యతే॥ ౧౨॥ సత్యమేవేశ్వరో లోకే సత్యం పద్మా శ్రితా సదా। సత్యమూలాని సర్వాణి స
త్యాన్నాస్తి పరం పదమ్॥ ౧౩॥ దత్తమిష్టం హుతం చైవ తప్తాని చ తపాంసి చ। వేదాస్సత్యప్రతిష్ఠానాస్తస్మాత్సత్యపరో భవే
త్॥ ౧౪॥ ఏకః పాలయతే లోకమేకః పాలయతే కులమ్। మజ్జత్యేకో హి నిరయే హ్యేకః స్వర్గే మహీయతే॥ ౧౫॥ సోహం పితు
ర్నియోగం తు కిమర్థం నానుపాలయే। సత్యప్రతిశ్రవస్సత్యం సత్యేన సమయీకృతః॥ ౧౬॥ నైవ లోభాన్న మోహాద్వా
న హ్యజ్ఞానాత్తమోన్వితః। సేతుం సత్యస్య భేత్స్యామి గురోస్సత్యప్రతిశ్రవః॥ ౧౭॥ అసత్యసంధస్య సతశ్చలస్యాస్థిరచేత
సః। నైవ దేవా న పితరః ప్రతీచ్ఛంతీతి నః శ్రుతమ్॥ ౧౮॥ ప్రత్యగాత్మమిమం ధర్మం సత్యం పశ్యామ్యహం స్వయమ్। భారస్స
త్పురుషాచీర్ణస్తదర్థమభినంద్యతే॥ ౧౯॥ క్షాత్రం ధర్మమహం త్యక్ష్యే హ్యధర్మం ధర్మసంహితమ్। క్షుద్రైర్నృశంసైర్లు
బ్ధైశ్చ సేవితం పాపకర్మభిః॥ ౨౦॥ కాయేన కురుతే పాపం మనసా సంప్రధార్య చ। అనృతం జిహ్వయా చాహ త్రివిధం కర్మ పా
తకమ్॥ ౨౧॥ భూమిః కీర్తిర్యశో లక్ష్మీః పురుషం ప్రార్థయంతి హి। స్వర్గస్థం చానుపశ్యంతి సత్యమేవ భజేత తత్॥ ౨౨॥ శ్రే
ష్ఠం హ్యనార్యమేవ స్యాద్యద్భవానవధార్య మామ్। ఆహ యుక్తికరైర్వాక్యైరిదం భద్రం కురుష్వ హ॥ ౨౩॥ కథం హ్యహం
ప్రతిజ్ఞాయ వనవాసమిమం గురోః। భరతస్య కరిష్యామి వచో హిత్వా గురోర్వచః॥ ౨౪॥ స్థిరా మయా ప్రతిజ్ఞాతా ప్రతిజ్ఞా గు
రుసన్నిధౌ। ప్రహృష్యమాణా సా దేవీ కైకేయీ చాభవత్తదా॥ ౨౫॥ వనవాసం వసన్నేవం శుచిర్నియతభోజనః। మూలైః
పుష్పైః ఫలైః పుణ్యైః పితౄన్ దేవాంశ్చ తర్పయన్॥ ౨౬॥ సంతుష్టపంచవర్గోహం లోకయాత్రాం ప్రవర్తయే। అకుహ
శ్శ్రద్దధానస్సన్ కార్యాకార్యవిచక్షణః॥ ౨౭॥ కర్మభూమిమిమాం ప్రాప్య కర్తవ్యం కర్మ యచ్ఛుభమ్। అగ్నిర్వాయుశ్చ
సోమశ్చ కర్మణాం ఫలభాగినః॥ ౨౮॥ శతం క్రతూనామాహృత్య దేవరాట్ త్రిదివం గతః। తపాంస్యుగ్రాణి చాస్థాయ దివం
యాతా మహర్షయః॥ ౨౯॥ అమృష్యమాణః పునరుగ్రతేజా నిశమ్య తం నాస్తికవాక్యహేతుమ్। అథాబ్రవీత్తం నృపతేస్తనూ
జో విగర్హమాణో వచనాని తస్య॥ ౩౦॥ సత్యం చ ధర్మం చ పరాక్రమం చ భూతానుకంపాం ప్రియవాదితాం చ। ద్విజాతి
దేవాతిథిపూజనం చ పంథానమాహుస్త్రిదివస్య సంతః॥ ౩౧॥ తేనైవమాజ్ఞాయ యథావదర్థమేకోదయం సంప్రతిప
ద్య విప్రాః। ధర్మం చరంతస్సకలం యథావత్కాంక్షంతి లోకాగమమప్రమత్తాః॥ ౩౨॥ నిందామ్యహం కర్మ పితుః కృతం త
ద్యస్త్వామగృహ్ణాద్విషమస్థబుద్ధిమ్। బుద్ధ్యానయైవంవిధయా చరంతం సునాస్తికం ధర్మపథాదపేతమ్॥ ౩౩॥ యథా హి చోర
స్స తథా హి బుద్ధస్తథాగతం నాస్తికమత్ర విద్ధి। తస్మాద్ధి యశ్శక్యతమః ప్రజానాం స నాస్తికే నాభిముఖో బుధస్స్యాత్॥ ౩౪॥
త్వత్తో జనాః పూర్వతరే వరాశ్చ శుభాని కర్మాణి బహూని చక్రుః। జిత్వా సదేమం చ పరం చ లోకం తస్మాద్ద్విజాస్స్వస్తి హు
తం కృతం చ॥ ౩౫॥ ధర్మే రతాస్సత్పురుషైస్సమేతాస్తేజస్వినో దానగుణప్రధానాః। అహింసకా వీతమలాశ్చ లోకే భవం
తి పూజ్యా మునయః ప్రధానాః॥ ౩౬॥ ఇతి బ్రువంతం వచనం సరోషం రామం మహాత్మానమదీనసత్త్వమ్। ఉవాచ పథ్యం పున
రాస్తికం చ సత్యం వచస్సానునయం చ విప్రః॥ ౩౭॥ న నాస్తికానాం వచనం బ్రవీమ్యహం న నాస్తికోహం న చ నాస్తి కించన।
సమీక్ష్య కాలం పునరాస్తికోభవం భవేయ కాలే పునరేవ నాస్తికః॥ ౩౮॥ స చాపి కాలోయముపాగతశ్శనైర్యథా మయా
నాస్తికవాగుదీరితా। నివర్తనార్థం తవ రామ కారణాత్ప్రసాదనార్థం చ మయైతదీరితమ్॥ ౩౯॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యా
కాండే నవోత్తరశతతమస్సర్గః. **

క్రుద్ధమాజ్ఞాయ రామం తు వసిష్ఠః ప్రత్యువాచ హ। జాబాలిరపి జానీతే లోకస్యాస్య గతాగతమ్॥ ౧॥ నివర్తయితు
కామస్తు త్వామేతద్వాక్యముక్తవాన్। ఇమాం లోకసముత్పత్తిం లోకనాథ నిబోధ మే॥ ౨॥ సర్వం సలిలమేవాసీత్పృథివీ
యత్ర నిర్మితా। తతస్సమభవద్బ్రహ్మా స్వయంభూర్దైవతైస్సహ॥ ౩॥ స వరాహస్తతో భూత్వా ప్రోజ్జహార వసుంధరామ్
అసృజచ్చ జగత్సర్వం సహ పుత్రైః కృతాత్మభిః॥ ౪॥ ఆకాశప్రభవో బ్రహ్మా శాశ్వతో నిత్య అవ్యయః। తస్మాన్మరీచిస్సంజజ్ఞే
మరీచేః కాశ్యపస్సుతః॥ ౫॥ వివస్వాన్ కాశ్యపాజ్జజ్ఞే మనుర్వైవస్వతస్సుతః। స తు ప్రజాపతిః పూర్వమిక్ష్వాకుస్తు మనోస్సు

తః ॥ ౬ ॥ యస్యేయం ప్రథమం దత్తా సమృద్ధా మనునా మహీ । తమిక్ష్వాకుమయోధ్యాయాం రాజానం విద్ధి పూర్వకమ్ ॥ ౭ ॥ ఇ
క్ష్వాకోస్తు సుతశ్శ్రీమాన్ కుక్షిరేవేతి విశ్రుతః । కుక్షేరథాత్మజశ్శ్రీమాన్ వికుక్షిరుదపద్యత ॥ ౮ ॥ వికుక్షేస్తు మహాతేజా బా
ణః పుత్రః ప్రతాపవాన్ । బాణస్య తు మహాబాహురనరణ్యో మహాయశాః ॥ ౯ ॥ నానావృష్టిర్బభూవాస్మిన్ న దుర్భిక్షం స
తాం వరే । అనరణ్యే మహారాజే తస్కరో నాపి కశ్చన ॥ ౧౦ ॥ అనరణ్యాన్మహాబాహుః పృథూ రాజా బభూవ హ । తస్మాత్పృథో
ర్మహారాజస్త్రిశంకురుదపద్యత ॥ ౧౧ ॥ స సత్యవచనాద్వీరస్సశరీరో దివం గతః । త్రిశంకోరభవత్సూనుర్ధుంధుమారో
మహాయశాః ॥ ౧౨ ॥ ధుంధుమారో మహాతేజా యువనాశ్వో వ్యజాయత । యువనాశ్వసుతః శ్రీమాన్ మాంధాతా సమపద్య
త ॥ ౧౩ ॥ మాంధాతుస్తు మహాతేజాస్సుసంధిరుదపద్యత । సుసంధేరపి పుత్రౌ ద్వౌ ధ్రువసంధిః ప్రసేనజిత్ ॥ ౧౪ ॥ యశస్వీ
ధ్రువసంధేస్తు భరతో రిపుసూదనః । భరతస్య మహాబాహోరసితో నామ జాయత ॥ ౧౫ ॥ యస్యైతే ప్రతిరాజాన ఉదప
ద్యంత శత్రవః । హైహయాస్తాలజంఘాశ్చ శూరాశ్చ శశిబిందవః ॥ ౧౬ ॥ తాంస్తు సర్వాన్ ప్రతివ్యూహ్య యుద్ధే రాజా ప్ర
వాసితః । స చ శైలవరే రమ్యే బభూవాభిరతో మునిః ॥ ౧౭ ॥ ద్వే చాస్య భార్యే గర్భిణ్యౌ బభూవతురితి శ్రుతిః । ఏకా గర్భ
వినాశాయ సపత్న్యై సగరం దదౌ ॥ ౧౮ ॥ భార్గవశ్చ్యవనో నామ హిమవంతముపాశ్రితః । తమృషిం సముపాగమ్య కాళిం
దీత్యభ్యవాదయత్ ॥ ౧౯ ॥ స తామభ్యవదద్విప్రః పుత్రేప్సుం పుత్రజన్మని । పుత్రస్తే భవితా దేవి మహాత్మా లోకవిశ్రుతః ॥
౨౦ ॥ ధార్మికశ్చ సుధీమాంశ్చ వంశకర్తారిసూదనః । కృత్వా ప్రదక్షిణం హృష్టా మునిం తమభివాద్య చ ॥ ౨౧ ॥ పద్మపత్రవి
శాలాక్షం పద్మగర్భసమప్రభమ్ । తతస్సా గృహమాగమ్య దేవీ పుత్రం వ్యజాయత ॥ ౨౨ ॥ సపత్న్యా తు గరస్తస్యై దత్తో గ
ర్భజిఘాంసయా । గరేణ సహ తేనైవ జాతస్స సగరోఽభవత్ ॥ ౨౩ ॥ స రాజా సగరో నామ యస్సముద్రమఖానయత్ । ఇష్ట్వా
పర్వణి వేగేన త్రాసయంతమిమాః ప్రజాః ॥ ౨౪ ॥ అసమంజస్తు పుత్రోఽభూత్సగరస్యేతి నః శ్రుతమ్ । జీవన్నేవ స పిత్రా
తు నిరస్తః పాపకర్మకృత్ ॥ ౨౫ ॥ అంశుమానితి పుత్రోఽభూదసమంజస్య వీర్యవాన్ । దిలీపోఽంశుమతః పుత్రో దిలీపస్య భ
గీరథః ॥ ౨౬ ॥ భగీరథాత్కకుత్స్థస్తు కాకుత్స్థా యేన తు స్మృతాః । కకుత్స్థస్య చ పుత్రోఽభూద్రఘుర్యేన తు రాఘవాః ॥
౨౭ ॥ రఘోస్తు పుత్రస్తేజస్వీ ప్రవృద్ధః పురుషాదకః । కల్మాషపాదస్సౌదాస ఇత్యేవం ప్రథితో భువి ॥ ౨౮ ॥ కల్మాషపాదపు
త్రోఽభూచ్ఛంఖణస్త్వితి విశ్రుతః । యస్తు తద్వీర్యమాసాద్య సహసైన్యో వ్యనీనశత్ ॥ ౨౯ ॥ శంఖణస్య చ పుత్రోఽభూ
చ్ఛూరః శ్రీమాన్ సుదర్శనః । సుదర్శనస్యాగ్నివర్ణ అగ్నివర్ణస్య శీఘ్రగః ॥ ౩౦ ॥ శీఘ్రగస్య మరుః పుత్రో మరోః పు
త్రః ప్రశుశ్రుకః । ప్రశుశ్రుకస్య పుత్రోఽభూదంబరీషో మహాద్యుతిః ॥ ౩౧ ॥ అంబరీషస్య పుత్రోఽభూన్నహుషస్సత్యవిక్ర
మః । నహుషస్య చ నాభాగః పుత్రః పరమధార్మికః ॥ ౩౨ ॥ అజశ్చ సువ్రతశ్చైవ నాభాగస్య సుతావుభౌ । అజస్యైవ చ ధ
ర్మాత్మా రాజా దశరథస్స్మృతః ॥ ౩౩ ॥ తస్య జ్యేష్ఠోఽసి దాయాదో రామ ఇత్యభివిశ్రుతః । తద్గృహాణ స్వకం రాజ్యమవేక్షస్వ
జనం నృప ॥ ౩౪ ॥ ఇక్ష్వాకూణాం హి సర్వేషాం రాజా భవతి పూర్వజః । పూర్వజే నావరః పుత్రో జ్యేష్ఠో రాజ్యేఽభిషిచ్యతే ॥ ౩౫ ॥
స రాఘవాణాం కులధర్మమాత్మనస్సనాతనం నాద్య విహాతుమర్హసి । ప్రభూతరత్నామనుశాధి మేదినీం ప్రభూతరా
ష్ట్రాం పితృవన్మహాయశః ॥ ౩౬ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే దశోత్తరశతతమస్సర్గః ************************

వసిష్ఠస్తు తదా రామముక్త్వా రాజపురోహితః । అబ్రవీద్ధర్మసంయుక్తం పునరేవాపరం వచః ॥ ౧ ॥ పురుషస్యేహ జా
తస్య భవంతి గురవస్త్రయః । ఆచార్యశ్చైవ కాకుత్స్థ పితా మాతా చ రాఘవ ॥ ౨ ॥ పితా హ్యేనం జనయతి పురుషం పురుష
ర్షభ । ప్రజ్ఞాం దదాతి చాచార్యస్తస్మాత్స గురురుచ్యతే ॥ ౩ ॥ సోఽహం తే పితురాచార్యస్తవ చైవ పరంతప । మమ త్వం వచనం కు
ర్వన్నాతివర్తేస్సతాం గతిమ్ ॥ ౪ ॥ ఇమా హి తే పరిషదః శ్రేణయశ్చ ద్విజాస్తథా । ఏషాం తాత చరన్ ధర్మం నాతివర్తేస్స
తాం గతిమ్ ॥ ౫ ॥ వృద్ధాయా ధర్మశీలాయా మాతుర్నార్హస్యవర్తితుమ్ । అస్యాస్తు వచనం కుర్వన్నాతివర్తేస్సతాం గతిమ్ ॥
౬ ॥ భరతస్య వచః కుర్వన్ యాచమానస్య రాఘవ । ఆత్మానం నాతివర్తేస్త్వం సత్యధర్మపరాయణ ॥ ౭ ॥ ఏవం మధురము
క్తస్స గురుణా రాఘవః స్వయమ్ । ప్రత్యువాచ సమాసీనం వసిష్ఠం పురుషర్షభః ॥ ౮ ॥ యన్మాతాపితరౌ వృత్తం తనయే కురు
తస్సదా । న సుప్రతికరం తత్తు మాత్రా పిత్రా చ యత్కృతమ్ ॥ ౯ ॥ యథాశక్తి ప్రదానేన స్నాపనోచ్ఛాదనేన చ । నిత్యం
చ ప్రియవాదేన తథా సంవర్ధనేన చ ॥ ౧౦ ॥ స హి రాజా జనయితా పితా దశరథో మమ । ఆజ్ఞాతం యన్మయా తస్య న తన్మిథ్యా

భవిష్యతి॥౧౧॥ఏవముక్తస్తు రామేణ భరతః ప్రత్యనంతరమ్। ఉవాచ విపులోరస్కః సూతం పరమదుర్మనాః॥౧౨॥ ఇహ మే
స్థండిలే శీఘ్రం కుశానాస్తర సారథే। ఆర్యం ప్రత్యుపవేక్ష్యామి యావన్మే న ప్రసీదతి॥౧౩॥ అనాహారో నిరాలోకో ధనహీనో
యథా ద్విజః। శేష్యే పురస్తాచ్ఛాలాయా యావన్న ప్రతియాస్యతి॥౧౪॥ స తు రామమవేక్షంతం సుమంత్రం ప్రేక్ష్య దుర్మ
నాః। కుశోత్తరముపస్థాప్య భూమావేవాస్తరత్స్వయమ్॥౧౫॥ తమువాచ మహాతేజా రామో రాజర్షిసత్తమః। కిం మాం భ
రత కుర్వాణం తాత ప్రత్యుపవేక్ష్యసి॥౧౬॥ బ్రాహ్మణో హ్యేకపార్శ్వేన నరాన్ రోద్ధుమిహార్హతి। న తు మూర్ధాభిషిక్తానాం
విధిః ప్రత్యుపవేశనే॥౧౭॥ ఉత్తిష్ఠ నరశార్దూల హిత్వైతద్దారుణం వ్రతమ్। పురవర్యామితః క్షిప్రమయోధ్యాం యాహి
రాఘవ॥౧౮॥ ఆసీనస్త్వేవ భరతః పౌరజానపదం జనమ్। ఉవాచ సర్వతః ప్రేక్ష్య కిమార్యం నానుశాసథ॥౧౯॥ తే తమూచు
ర్మహాత్మానం పౌరజానపదా జనాః। కాకుత్స్థమభిజానీమః సమ్యగ్వదతి రాఘవః॥౨౦॥ ఏషోఽపి హి మహాభాగః పితుర్వచసి
తిష్ఠతి। అత ఏవ న శక్తాః స్మో వ్యావర్తయితుమంజసా॥౨౧॥ తేషామాజ్ఞాయ వచనం రామో వచనమబ్రవీత్। ఏవం నిబోధ వచ
నం సర్వేషాం ధర్మచక్షుషామ్॥౨౨॥ ఏతచ్చైవోభయం శ్రుత్వా సమ్యక్సంపశ్య రాఘవ। ఉత్తిష్ఠ త్వం మహాభాగ మాం చ
స్పృశ తథోదకమ్॥౨౩॥ అథోత్థాయ జలం స్పృష్ట్వా భరతో వాక్యమబ్రవీత్। శృణ్వంతు మే పరిషదో మంత్రిణశ్శ్రేణయస్త
థా॥౨౪॥ న యాచే పితరం రాజ్యం నానుశాసామి మాతరమ్। ఆర్యం పరమధర్మజ్ఞం నానుజానామి రాఘవమ్॥౨౫॥ యది
త్వవశ్యం వస్తవ్యం కర్తవ్యం చ పితుర్వచః। అహమేవ నివత్స్యామి చతుర్దశ సమా వనే॥౨౬॥ ధర్మాత్మా తస్య తథ్యేన
భ్రాతృవాక్యేన విస్మితః। ఉవాచ రామస్సంప్రేక్ష్య పౌరజానపదం జనమ్॥౨౭॥ విక్రీతమాహితం క్రీతం యత్పిత్రా జీవ
తా మమ। న తల్లోపయితుం శక్యం మయా వా భరతేన వా॥౨౮॥ ఉపధిర్న మయా కార్యో వనవాసే జుగుప్సితః। యుక్తముక్తం
చ కైకేయ్యా పిత్రా మే సుకృతం కృతమ్॥౨౯॥ జానామి భరతం క్షాంతం గురుసత్కారకారిణమ్। సర్వమేవాత్ర కల్యాణం
సత్యసంధే మహాత్మని॥౩౦॥ అనేన ధర్మశీలేన వనాత్ప్రత్యాగతః పునః। భ్రాత్రా సహ భవిష్యామి పృథివ్యాః పతిరుత్తమః॥
౩౧॥ వృతో రాజా హి కైకేయ్యా మయా తద్వచనం కృతమ్। అనృతాన్మోచయానేన పితరం తం మహీపతిమ్॥౩౨॥ ఇతి శ్రీ
మదయోధ్యాకాండే-ఏకాదశోత్తరశతతమస్సర్గః. ************************************
తమప్రతిమతేజోభ్యాం భ్రాతృభ్యాం రోమహర్షణమ్। విస్మితాస్సంగమం ప్రేక్ష్య సమవేతా మహర్షయః॥
౧॥ అంతర్హితాస్త్వృషిగణాస్సిద్ధాశ్చ పరమర్షయః। తౌ భ్రాతరౌ మహాత్మానౌ కాకుత్స్థౌ ప్రశశంసిరే॥౨॥ స ధన్యో
యస్య పుత్రౌ ద్వౌ ధర్మజ్ఞౌ ధర్మవిక్రమౌ। శ్రుత్వా వయం హి సంభాషాముభయోస్స్పృహయామహే॥౩॥ తతస్త్వృషి
గణాః క్షిప్రం దశగ్రీవవధైషిణః। భరతం రాజశార్దూలమిత్యూచుస్సంగతా వచః॥౪॥ కులే జాత మహాప్రాజ్ఞ మహావృత్త
మహాయశః। గ్రాహ్యం రామస్య వాక్యం తే పితరం యద్యవేక్షసే॥౫॥ సదానృణమిమం రామం వయమిచ్ఛామహే పితుః।
అనృణత్వాచ్చ కైకేయ్యాస్స్వర్గం దశరథో గతః॥౬॥ ఏతావదుక్త్వా వచనం గంధర్వాస్సమహర్షయః। రాజర్షయ
శ్చైవ తదా సర్వే స్వాం స్వాం గతిం గతాః॥౭॥ హ్లాదితస్తేన వాక్యేన శుభేన శుభదర్శనః। రామస్సంహృష్టవదనస్తానృషీనభ్య
పూజయత్॥౮॥ త్రస్తగాత్రస్తు భరతస్స వాచా సజ్జమానయా। కృతాంజలిరిదం వాక్యం రాఘవం పునరబ్రవీత్॥౯॥ రాజ
ధర్మమనుప్రేక్ష్య కులధర్మానుసంతతిమ్। కర్తుమర్హసి కాకుత్స్థ మమ మాతుశ్చ యాచనామ్॥౧౦॥ రక్షితుం సుమహ
ద్రాజ్యమహమేకస్తు నోత్సహే। పౌరజానపదాంశ్చాపి రక్తాన్ రంజయితుం తథా॥౧౧॥ జ్ఞాతయశ్చ హి యోధాశ్చ మి
త్రాణి సుహృదశ్చ నః। త్వామేవ ప్రతికాంక్షంతే పర్జన్యమివ కర్షకాః॥౧౨॥ ఇదం రాజ్యం మహాప్రాజ్ఞ స్థాపయ ప్రతి
పద్య హి। శక్తిమానసి కాకుత్స్థ లోకస్య పరిపాలనే॥౧౩॥ ఇత్యుక్త్వా న్యపతద్భ్రాతుః పాదయోర్భరతస్తదా। భృశం
సంప్రార్థయామాస రామమేవ ప్రియంవదః॥౧౪॥ తమంకే భ్రాతరం కృత్వా రామో వచనమబ్రవీత్। శ్యామం న
లినపత్రాక్షం మత్తహంసస్వరం స్వయమ్॥౧౫॥ ఆగతా త్వామియం బుద్ధిస్స్వజా వైనయికీ చ యా। భృశముత్సహసే
తాత రక్షితుం పృథివీమపి॥౧౬॥ అమాత్యైశ్చ సుహృద్భిశ్చ బుద్ధిమద్భిశ్చ మంత్రిభిః। సర్వకార్యాణి సంమంత్ర్య సుమ
హాంత్యపి కారయ॥౧౭॥ లక్ష్మీశ్చంద్రాదపేయాద్వా హిమవాన్వా హిమం త్యజేత్। అతీయాత్సాగరో వేలాం న ప్రతిజ్ఞా
మహం పితుః॥౧౮॥ కామాద్వా తాత లోభాద్వా మాత్రా తుభ్యమిదం కృతమ్। న తన్మనసి కర్తవ్యం వర్తితవ్యం చ మాతృ

షత్ ||౧౯||ఏవంబ్రువాణంభరతఃకౌసల్యాసుతమబ్రవీత్ | తేజసాదిత్యసంకాశంప్రతిపచ్చంద్రదర్శనమ్||౨౦||అధిరో
హార్యపాదాభ్యాంపాదుకేహేమభూషితే | ఏతేహిసర్వలోకస్యయోగక్షేమంవిధాస్యతః||౨౧||సోధిరుహ్యనరవ్యా
ఘ్రఃపాదుకేహ్యవరుహ్యచ| ప్రాయచ్ఛత్సుమహాతేజాభరతాయమహాత్మనే||౨౨||సపాదుకేసంప్రణమ్యరామంవ
చనమబ్రవీత్ | చతుర్దశహివర్షాణిజటాచీరధరోహ్యహమ్||౨౩||ఫలమూలాశనోవీరభవేయంరఘునందన | తవా
గమనమాకాంక్షన్వసన్వైనగరాద్బహిః||౨౪||తవపాదుకయోర్న్యస్తరాజ్యతంత్రఃపరంతప | చతుర్దశేహిసంపూ
ర్ణేవర్షేహనిరఘునందన||౨౫||నద్రక్ష్యామియదిత్వాంతుప్రవేక్ష్యామిహుతాశనమ్ | తథేతిచప్రతిజ్ఞాయసంపరిష్వ
జ్యసాదరమ్||౨౬|| శత్రుఘ్నంచపరిష్వజ్యభరతంచేదమబ్రవీత్ | మాతరంరక్షకైకేయీంమారోషంకురుతాంప్రతి ||
౨౭||మయాచసీతయాచైవశప్తోసిరఘుసత్తమ | ఇత్యుక్త్వాశ్రుపరీతాక్షోభ్రాతరంవిససర్జహ||౨౮||సపాదుకేతే
భరతఃప్రతాపవాన్స్వలంకృతేసంపరిపూజ్యధర్మవిత్ | ప్రదక్షిణంచైవచకారరాఘవంచకారచైవోత్తమనాగమూ
ర్ధని||౨౯||అథానుపూర్వ్యాత్ప్రతిపూజ్యతంజనంగురూంశ్చమంత్రిప్రకృతీస్తథానుజౌ | వ్యసర్జయద్రాఘవవం
శవర్ధనస్స్థితస్స్వధర్మేహిమవానివాచలః || ౩౦ ||తంమాతరోబాష్పగృహీతకంఠ్యోదుఃఖేననామంత్రయితుంహిశే
కుః | సత్వేవమాతౄరభివాద్యసర్వారుదన్కుటీంస్వాంప్రవివేశరామః|| ౩౧ || ఇతి - ద్వాదశోత్తరశతతమస్సర్గః. *

తతశ్శిరసికృత్వాతుపాదుకేభరతస్తదా|ఆరురోహరథంహృష్టశ్శత్రుఘ్నేనసమన్వితః || ౧ ||వసిష్ఠోవామదేవ
శ్చజాబాలిశ్చదృఢవ్రతః|అగ్రతఃప్రయయుస్సర్వేమంత్రిణోమంత్రపూజితాః||౨||మందాకినీంనదీంరమ్యాంప్రాఙ్ము
ఖాస్తేయయుస్తదా | ప్రదక్షిణంచకుర్వాణాశ్చిత్రకూటంమహాగిరిమ్||౩ ||పశ్యన్ధాతుసహస్రాణిరమ్యాణివివిధాని
చ | ప్రయయౌతస్యపార్శ్వేనససైన్యోభరతస్తదా||౪||అదూరాచ్చిత్రకూటస్యదదర్శభరతస్తదా | ఆశ్రమంయ
త్రసమునిర్భరద్వాజఃకృతాలయః||౫||సతమాశ్రమమాగమ్యభరద్వాజస్యబుద్ధిమాన్ | అవతీర్యరథాత్పాదౌవవందే
భరతస్తదా||౬||తతోహృష్టోభరద్వాజోభరతంవాక్యమబ్రవీత్ | అపికృత్యంకృతంతాతరామేణచసమాగతమ్||౭||ఏవ
ముక్తస్తుతతోభరద్వాజేనధీమతా | ప్రత్యువాచభరద్వాజంభరతోభ్రాతృవత్సలః||౮||సయాచ్యమానోగురుణా
మయాదృఢవిక్రమః | రాఘవఃపరమప్రీతోవసిష్ఠంవాక్యమబ్రవీత్ ||౯|| పితుఃప్రతిజ్ఞాంతామేవపాలయిష్యామితత్త్వ
తః|చతుర్దశహివర్షాణియాప్రతిజ్ఞాపితుర్మమ||౧౦||ఏవముక్తోమహాప్రాజ్ఞోవసిష్ఠఃప్రత్యువాచహ | వాక్యజ్ఞోవా
క్యకుశలంరాఘవంవచనంమహత్ || ౧౧ || ఏతేప్రయచ్ఛసంహృష్టఃపాదుకేహేమభూషితే | అయోధ్యాయాంమహా
ప్రాజ్ఞయోగక్షేమకరేతవ|| ౧౨ || ఏవముక్తోవసిష్ఠేనరాఘవఃప్రాఙ్ముఖఃస్థితః | పాదుకేహేమవికృతేమమరాజ్యా
యతేదదౌ||౧౩||నివృత్తోహమనుజ్ఞాతోరామేణసుమహాత్మనా| అయోధ్యామేవగచ్ఛామిగృహీత్వాపాదుకేశుభే||౧౪||
ఏతచ్ఛ్రుత్వాశుభంవాక్యంభరతస్యమహాత్మనః | భరద్వాజశ్శుభకరంమునిర్వాక్యమువాచతమ్||౧౫||నైతచ్చిత్రంన
రవ్యాఘ్రశీలవృత్తవతాంవర|యదార్యంత్వయితిష్ఠేత్తునిమ్నేవృష్టమివోదకమ్||౧౬||అమృతస్సమహాబాహుఃపితాదశర
థస్తవ | యస్యత్వమీదృశఃపుత్రోధర్మజ్ఞోధర్మవత్సలః||౧౭|| తమృషింతుమహాత్మానముక్తవాక్యంకృతాంజలిః |
ఆమంత్రయితుమారేభేచరణావుపగృహ్యచ||౧౮|| తతఃప్రదక్షిణంకృత్వాభరద్వాజంపునఃపునః | భరతస్తుయయౌశ్రీ
మానయోధ్యాంసహమంత్రిభిః|| ౧౯ || యానైశ్చశకటైశ్చైవహయైర్నాగైశ్చసాచమూః| పునర్నివృత్తావిస్తీర్ణా
భరతస్యానుయాయినీ||౨౦||తతస్తేయమునాందివ్యాంనదీంతీర్త్వోర్మిమాలినీమ్ | దదృశుస్తాంపునస్సర్వేగంగాంశుభ
జలాంనదీమ్||౨౧|| తాంరమ్యజలసంపూర్ణాంసంతీర్యసహబాంధవః | శృంగిబేరపురంరమ్యంప్రవివేశససైనికః||౨౨||
శృంగిబేరపురాద్భూయస్త్వయోధ్యాంసందదర్శహ | అయోధ్యాంచతతోదృష్ట్వాపిత్రాభ్రాత్రావివర్జితామ్ ||
౨౩ ||భరతోదుఃఖసంతప్తస్సారథించేదమబ్రవీత్ | సారథేపశ్యవిధ్వస్తాసాయోధ్యానప్రకాశతే||౨౪|| నిరాకారానిరా
నందాదీనాప్రతిహతస్వరా||౨౫||ఇతిశ్రీమదయోధ్యాకాండే- త్రయోదశోత్తరశతతమస్సర్గః.************

స్నిగ్ధగంభీరఘోషేణస్యందనేనోపయాన్ప్రభుః| అయోధ్యాంభరతఃక్షిప్రంప్రవివేశమహాయశాః||౧|| బిడా
లోలూకచరితామాలీననరవారణామ్ | తిమిరాభ్యాహతాంకాలీమప్రకాశాంనిశామివ || ౨ || రాహుశత్రోఃప్రియాంప

తీన్నాంశ్రియాప్రజ్వలితప్రభామ్ |గ్రహేణాభ్యుత్థితేనైకాంరోహిణీమివపీడితామ్॥౩॥అల్పోష్ణక్షుబ్ధసలిలాంఘర్మో
త్తప్తవిహంగమామ్ | లీనమీనఝషగ్రాహాంకృశాంగిరినదీమివ॥౪॥విధూమామివహేమాభామధ్వరాగ్నిసముత్థి
తామ్|హవిరభ్యుక్షితాంపశ్చాచ్ఛిఖాంవిప్రలయంగతామ్॥౫॥విధ్వస్తకవచాంరుగ్ణగజవాజిరథధ్వజామ్ | హతప్రవీరా
మాపన్నాంచమూమివమహాహవే॥౬॥సఫేనాంసస్వనాంభూత్వాసాగరస్యసముత్థితామ్ | ప్రశాంతమారుతోద్ధూ
తాంజలోర్మిమివనిస్స్వనామ్॥౭॥త్యక్తాంయజ్ఞాయుధైస్సర్వైరభిరూపైశ్చయాజకైః|సుత్యాకాలేవినిర్వృత్తేవేదింగ
తరవామివ॥౮॥గోష్ఠమధ్యేస్థితామార్తామచరంతీంతృణంనవమ్| గోవృషేణపరిత్యక్తాంగవాంపత్నీమివోత్సుకామ్॥
౯॥ప్రభాకరాద్యైస్సుస్నిగ్ధైఃప్రజ్వలద్భిరివోత్తమైః | వియుక్తాంమణిభిర్జాత్యైర్నవాంముక్తావలీమివ॥౧౦॥సహసా
చలితాంస్థానాన్మహీంపుణ్యక్షయాద్గతామ్| సంహృతద్యుతివిస్తీర్ణాంతారామివదివశ్చ్యుతామ్॥ ౧౧॥ పుష్పనద్ధాం
వసంతాంతేమత్తభ్రమరనాదితామ్ | ద్రుతదావాగ్నివిప్లుష్టాంక్లాంతాంవనలతామివ॥౧౨॥సంమూఢనిగమాంస్తబ్ధాం
సంక్షిప్తవిపణాపణామ్| ప్రచ్ఛన్నశశినక్షత్రాంద్యామివాంబుధరైర్వృతామ్॥౧౩॥క్షీణపానోత్తమైర్భిన్నైశ్శరా
వైరభిసంవృతామ్ | హతశౌండామివధ్వస్తాంపానభూమిమసంస్కృతామ్॥౧౪॥వృక్ణభూమితలాంనిమ్నాంవృక్ణపా
త్రైస్సమావృతామ్ | ఉపయుక్తోదకాంభగ్నాంప్రపాంనిపతితామివ॥ ౧౫ ॥విపులాంవితతాంచైవయుక్తపాశాంతర
స్వినామ్| భూమౌబాణైర్వినిష్కృత్తాంపతితాంజ్యామివాయుధాత్ ॥౧౬॥ సహసాయుద్ధశౌండేనహయారోహేణవా
హితామ్| నిక్షిప్తభాండాముత్సృష్టాంకిశోరీమివదుర్బలామ్॥౧౭॥ శుష్కతోయాంమహామత్స్యైఃకూర్మైశ్చబహు
భిర్వృతామ్| ప్రభిన్నతటవిస్తీర్ణాంవాపీమివహృతోత్పలామ్॥౧౮॥పురుషస్యాప్రకృష్టస్యప్రకృష్టస్యానులేపనామ్| సం
తప్తామివశోకేనగాత్రయష్టిమభూషణామ్॥౧౯॥ప్రావృషిప్రవిగాఢాయాంప్రవిష్టస్యాభ్రమండలమ్| ప్రచ్ఛన్నాం
నీలజీమూతైర్భాస్కరస్యప్రభామివ॥౨౦॥భరతస్తురథస్థస్సన్ శ్రీమాన్దశరథాత్మజః| వాహయంతంరథశ్రేష్ఠంసార
థింవాక్యమబ్రవీత్ ॥౨౧॥కిన్నుఖల్వద్యగంభీరోమూర్ఛితోననిశమ్యతే| యథాపురమయోధ్యాయాంగీతవాదిత్రనిస్వనః
౨౨॥వారుణీమదగంధశ్చమాల్యగంధశ్చమూర్ఛితః | ధూపితాగరుగంధశ్చనప్రవాతిసమంతతః॥ ౨౩ ॥ యానప్రవర
ఘోషశ్చస్నిగ్ధశ్చహయనిస్వనః | ప్రమత్తగజనాదశ్చమహాంశ్చరథనిస్వనః॥౨౪ ॥నేదానీంశ్రూయతేపుర్యామస్యాం
రామేవివాసితే | చందనాగరుగంధాంశ్చమహార్హాశ్చనవస్రజః॥౨౫॥గతేహిరామేతరుణాస్సంతప్తానోపభుంజతే|
బహిర్యాత్రాంనగచ్ఛంతిచిత్రమాల్యధరానరాః॥ ౨౬ ॥నోత్సవాస్సంప్రవర్తంతేరామశోకార్దితేపురే | సహ
నూనంమమభ్రాత్రా పురస్యాస్యద్యుతిర్గతా॥౨౭ ॥నహిరాజత్యయోధ్యేయంసాసారేవార్జునీక్షపా | కదానుఖ
లుమేభ్రాతామహోత్సవఇవాగతః॥ ౨౮ ॥జనయిష్యత్యయోధ్యాయాంహర్షంగ్రీష్మఇవాంబుదః| తరుణైశ్చారు
వేషైశ్చనరైరున్నతగామిభిః॥౨౯॥సంపతద్భిరయోధ్యాయాంనాభిభాంతిమహాపథాః| ఏవంబహువిధంజల్పన్వివేశవ
సతింపితుః॥౩౦॥తేనహీనాంనరేంద్రేణసింహహీనాంగుహామివ॥౩౧ ॥తదాతదంతఃపురముజ్ఝితప్రభంసురైరివోత్సృ
ష్టమభాస్కరందినమ్ | నిరీక్ష్యసర్వంతువిభక్తమాత్మవాన్ముమోచబాష్పంభరతస్సుదుఃఖితః ॥ ౩౨ ॥ ఇతిశ్రీమద
యోధ్యాకాండే - చతుర్దశోత్తరశతతమస్సర్గః. **

తతోనిక్షిప్యమాతౄస్సఅయోధ్యాయాంధృఢవ్రతః | భరతశ్శోకసంతప్తోగురూనిదమథాబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ నంది
గ్రామంగమిష్యామిసర్వానామంత్రయేఽద్యవః | తత్రదుఃఖమిదంసర్వంసహిష్యేరాఘవంవినా॥ ౨ ॥గతశ్చహిదివం
రాజావనస్థశ్చగురుర్మమ | రామంప్రతీక్షేరాజ్యాయసహిరాజామహాయశాః॥౩॥ఏతచ్ఛ్రుత్వాశుభంవాక్యంభర
తస్యమహాత్మనః | అబ్రువన్మంత్రిణస్సర్వేవసిష్ఠశ్చపురోహితః॥౪ ॥సుభృశంశ్లాఘనీయంచయదుక్తంభరతత్వయా
వచనంభ్రాతృవాత్సల్యాదనురూపంతవైవతత్ ॥౫॥నిత్యంతేబంధులుబ్ధస్యతిష్ఠతోభ్రాతృసౌహృదే| ఆర్యమార్గంప్ర
పన్నస్యనానుమన్యేతకఃపుమాన్॥౬ ॥మంత్రిణాంవచనంశ్రుత్వాయథాభిలషితంప్రియమ్ | అబ్రవీత్సారథింవాక్యంర
థోమేయుజ్యతామితి॥౭ ॥ప్రహృష్టవదనస్సర్వామాతౄస్సమభివాద్యసః | ఆరురోహరథంశ్రీమాన్శత్రుఘ్నేనసమ
న్వితః॥౮॥ఆరుహ్యచరథంశీఘ్రంశత్రుఘ్నభరతావుభౌ | యయతుఃపరమప్రీతౌవృతౌమంత్రిపురోహితైః॥ ౯ ॥అగ్ర

తో గురవస్తత్ర వసిష్ఠప్రముఖా ద్విజాః । ప్రయయుః ప్రాఙ్ముఖాస్సర్వే నందిగ్రామో యతోఽభవత్ ॥ ౧౦ ॥ బలం చ తదనాహూతం గజాశ్వరథసంకులమ్ । ప్రయయుర్భరతే యాతే సర్వే చ పురవాసినః ॥ ౧౧ ॥ రథస్థస్స హి ధర్మాత్మా భరతో భ్రాతృవత్సలః । నందిగ్రామం యయౌ తూర్ణం శిరస్యాధాయ పాదుకే ॥ ౧౨ ॥ తతస్తు భరతః క్షిప్రం నందిగ్రామం ప్రవిశ్య చ । అవతీర్య రథాత్తూర్ణం గురూనిదమువాచ హ ॥ ౧౩ ॥ ఏతద్రాజ్యం మమ భ్రాత్రా దత్తం సన్న్యాసవత్స్వయమ్ । యోగక్షేమవహే చేమే పాదుకే హేమభూషితే ॥ ౧౪ ॥ భరతశ్శిరసా కృత్వా సన్న్యాసం పాదుకే తతః । అబ్రవీద్దుఃఖసంతప్తస్సర్వం ప్రకృతిమండలమ్ ॥ ౧౫ ॥ ఛత్రం ధారయత క్షిప్రమార్యపాదావిమౌ మతౌ । ఆభ్యాం రాజ్యే స్థితో ధర్మః పాదుకాభ్యాం గురోర్మమ ॥ ౧౬ ॥ భ్రాత్రా హి మయి సన్న్యాసో నిక్షిప్తస్సౌహృదాదయమ్ । తమిమం పాలయిష్యామి రాఘవాగమనం ప్రతి ॥ ౧౭ ॥ క్షిప్రం సంయోజయిత్వా తు రాఘవస్య పునస్స్వయమ్ । చరణౌ తౌ తు రామస్య ద్రక్ష్యామి సహ పాదుకౌ ॥ ౧౮ ॥ తతో నిక్షిప్తభారోఽహం రాఘవేన సమాగతః । నివేద్య గురవే రాజ్యం భజిష్యే గురువృత్తితామ్ ॥ ౧౯ ॥ రాఘవాయ చ సన్న్యాసం దత్త్వేమే వరపాదుకే । రాజ్యం చేదమయోధ్యాం చ ధూతపాపో భవామి చ ॥ ౨౦ ॥ అభిషిక్తే తు కాకుత్స్థే ప్రహృష్టముదితే జనే । ప్రీతిర్మమ యశశ్చైవ భవేద్రాజ్యాచ్చతుర్గుణమ్ ॥ ౨౧ ॥ ఏవం తు విలపన్దీనో భరతస్స మహాయశాః । నందిగ్రామేఽకరోద్రాజ్యం దుఃఖితో మంత్రిభిస్సహ ॥ ౨౨ ॥ స వల్కలజటాధారీ మునివేషధరః ప్రభుః । నందిగ్రామేఽవసద్వీరస్ససైన్యో భరతస్తదా ॥ ౨౩ ॥ పాదుకే త్వభిషిచ్యాథ నందిగ్రామేఽవసత్తదా । సవాలవ్యజనం ఛత్రం ధారయామాస స స్వయమ్ ॥ ౨౪ ॥ భరతశ్శాసనం సర్వం పాదుకాభ్యాం న్యవేదయత్ । తతస్తు భరతశ్శ్రీమానభిషిచ్యార్యపాదుకే ॥ ౨౫ ॥ తదధీనస్తదా రాజ్యం కారయామాస సర్వదా ॥ యదా హి యత్కార్యముపైతి కించిదుపాయనం చోపహృతం మహార్హమ్ । స పాదుకాభ్యాం ప్రథమం నివేద్య చకార పశ్చాద్భరతో యథావత్ ॥ ౨౬ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే-పంచదశోత్తరశతతమస్సర్గః.

****

ప్రతియాతే తు భరతే వసన్రామస్తపోవనే । లక్షయామాస సోద్వేగమథౌత్సుక్యం తపస్వినామ్ ॥ ౧ ॥ యే తత్ర చిత్రకూటస్య పురస్తాత్తాపసాశ్రమే । రామమాశ్రిత్య నిరతాస్తానలక్షయదుత్సుకాన్ ॥ ౨ ॥ నయనైర్భృకుటీభిశ్చ రామముద్దిశ్య శంకితాః । అన్యోన్యముపజల్పంతశ్శనైశ్చక్రుర్మిథః కథాః ॥ ౩ ॥ తేషామౌత్సుక్యమాలక్ష్య రామస్త్వాత్మని శంకితః । కృతాంజలిరువాచేదమృషిం కులపతిం తతః ॥ ౪ ॥ న కచ్చిద్భగవన్కించిత్పూర్వవృత్తమిదం మయి । దృశ్యతే వికృతం యేన విక్రియంతే తపస్వినః ॥ ౫ ॥ ప్రమాదాచ్చరితం కచ్చిత్కించిన్నావరజస్య మే । లక్ష్మణస్యర్షిభిర్దృష్టం నానురూపమివాత్మనః ॥ ౬ ॥ కచ్చిచ్ఛుశ్రూషమాణా వశ్శుశ్రూషణపరా మయి । ప్రమదాభ్యుచితాం వృత్తిం సీతా యుక్తం న వర్తతే ॥ ౭ ॥ అథర్షిర్జరయా వృద్ధస్తపసా చ జరాం గతః । వేపమాన ఇవోవాచ రామం భూతదయాపరమ్ ॥ ౮ ॥ కుతః కల్యాణసత్త్వాయాః కల్యాణాభిరతేస్తథా । చలనం తాత వైదేహ్యాస్తపస్విషు విశేషతః ॥ ౯ ॥ త్వన్నిమిత్తమిదం తావత్తాపసాన్ప్రతివర్తతే । రక్షోభ్యస్తేన సంవిగ్నాః కథయంతి మిథః కథాః ॥ ౧౦ ॥ రావణావరజః కశ్చిత్ఖరో నామేహ రాక్షసః । ఉత్పాట్య తాపసాన్సర్వాన్జనస్థాననికేతనాన్ ॥ ౧౧ ॥ ధృష్టశ్చ జితకాశీ చ నృశంసః పురుషాదకః । అవలిప్తశ్చ పాపశ్చ త్వాం చ తాత న మృష్యతే ॥ ౧౨ ॥ త్వం యదా ప్రభృతి హ్యస్మిన్నాశ్రమే తాత వర్తసే । తదా ప్రభృతి రక్షాంసి విప్రకుర్వంతి తాపసాన్ ॥ ౧౩ ॥ దర్శయంతి హి బీభత్సైః క్రూరైర్భీషణకైరపి । నానారూపైర్విరూపైశ్చ రూపైర్వికృతదర్శనైః ॥ ౧౪ ॥ అప్రశస్తైరశుచిభిస్సంప్రయోజ్య చ తాపసాన్ । ప్రతిఘ్నంత్యపరాన్క్షిప్రమనార్యాః పురతః స్థితాః ॥ ౧౫ ॥ తేషు తేష్వాశ్రమస్థానేష్వబుద్ధమవలీయ చ । రమంతే తాపసాంస్తత్ర నాశయంతోఽల్పచేతసః ॥ ౧౬ ॥ అపక్షిపంతి స్రుగ్భాండానగ్నీన్సించంతి వారిణా । కలశాంశ్చ ప్రమృద్నంతి హవనే సముపస్థితే ॥ ౧౭ ॥ తైర్దురాత్మభిరామృష్టానాశ్రమాన్ప్రజిహాసవః । గమనాయాన్యదేశస్య చోదయంత్యృషయోఽద్య మామ్ ॥ ౧౮ ॥ తత్పురా రామ శారీరాముపహింసాం తపస్విషు । దర్శయంతి హి దుష్టాస్తే త్యక్ష్యామ ఇమమాశ్రమమ్ ॥ ౧౯ ॥ బహుమూలఫలం చిత్రమవిదూరాదితో వనమ్ । పురాణాశ్రమమేవాహం శ్రయిష్యే సగణః పునః ॥ ౨౦ ॥ ఖరస్త్వయ్యపి చాయుక్తం పురా తాత ప్రవర్తతే । సహాస్మాభిరితో గచ్ఛ యది బుద్ధిః ప్రవర్తతే ॥ ౨౧ ॥ సకలత్రస్య సందేహో నిత్యం యుక్తస్య రాఘవ । సమర్థస్యాపి హి సతో వాసో దుఃఖమిహాద్య తే ॥ ౨౨ ॥ ఇత్యుక్తవంతం రామస్తం రాజపుత్రస్తప

స్వినమ్ । న శశాకోత్తరైర్వాక్యైరవబద్ధుం సముత్సుకమ్ ॥ ౨౩ ॥ అభినంద్య సమాపృచ్ఛ్య సమాధాయ చ రాఘవమ్ । స
జగామాశ్రమం త్యక్త్వా కులైః కులపతిస్సహ ॥ ౨౪ ॥ రామస్సంసాధ్య త్వృషిగణమనుగమనాద్దేశాత్తస్మాత్కులపతిమ
భివాద్యర్షిమ్ । సమ్యక్ప్రీతైస్తైరనుమత ఉపదిష్టార్థః పుణ్యం వాసాయ స్వనిలయముపసంపేదే ॥ ౨౫ ॥ ఆశ్రమం త్వృషి
విరహితం ప్రభుః క్షణమపి న విజహౌ స రాఘవః । రాఘవం హి సతతమనుగతాస్తాపసాశ్చార్షచరితధృతగుణాః ॥ ౨౬ ॥ ఇ
తి శ్రీమదయోధ్యాకాండే - షోడశోత్తరశతతమస్సర్గః ********************************

రాఘవస్త్వపయాతేషు తపస్విషు విచింతయన్ । న తత్రారోచయద్వాసం కారణైర్బహుభిస్తదా ॥ ౧ ॥ ఇహ మే
భరతో దృష్టో మాతరశ్చ సనాగరాః । సా చ మే స్మృతిరన్వేతి తాన్నిత్యమనుశోచతః ॥ ౨ ॥ స్కంధావారనివేశేన తేన తస్య మ
హాత్మనః । హయహస్తికరీషైశ్చ ఉపమర్దః కృతో భృశమ్ ॥ ౩ ॥ తస్మాదన్యత్ర గచ్ఛామ ఇతి సంచింత్య రాఘవః । ప్రాతిష్ఠత
స వైదేహ్యా లక్ష్మణేన చ సంగతః ॥ ౪ ॥ సోఽత్రేరాశ్రమమాసాద్య తం వవందే మహాయశాః । తం చాపి భగవానత్రిః పుత్రవత్
ప్రతిపద్య చ ॥ ౫ ॥ స్వయమాతిథ్యమాదిశ్య సర్వమస్య సుసత్కృతమ్ । సౌమిత్రిం చ మహాభాగాం సీతాం చ సమసాం
త్వయత్ ॥ ౬ ॥ పత్నీం చ సమనుప్రాప్తాం వృద్ధామామంత్ర్య సత్కృతామ్ । సాంత్వయామాస ధర్మజ్ఞస్సర్వభూతహితే
రతః ॥ ౭ ॥ అనసూయాం మహాభాగాం తాపసీం ధర్మచారిణీమ్ । ప్రతిగృహ్ణీష్వ వైదేహీమబ్రవీదృషిసత్తమః ॥ ౮ ॥ రామా
య చాచచక్షే తాం తాపసీం ధర్మచారిణీమ్ । దశ వర్షాణ్యనావృష్ట్యా దగ్ధే లోకే నిరంతరమ్ ॥ ౯ ॥ యయా మూలఫలే సృష్టే జా
హ్నవీ చ ప్రవర్తితా । ఉగ్రేణ తపసా యుక్తా నియమైశ్చాప్యలంకృతా ॥ ౧౦ ॥ దశవర్షసహస్రాణి యయా తప్తం మహ
త్తపః । అనసూయావ్రతైస్స్నాతా ప్రత్యూహాశ్చ నిబర్హితాః ॥ ౧౧ ॥ దేవకార్యనిమిత్తం చ యయా సంత్వరమాణయా
దశరాత్రం కృతా రాత్రిస్సేయం మాతేవ తేఽనఘ ॥ ౧౨ ॥ తామిమాం సర్వభూతానాం నమస్కార్యాం యశస్వినీమ్ । అభిగ
చ్ఛతు వైదేహీం వృద్ధామక్రోధనాం సదా ॥ ౧౩ ॥ ఏవం బ్రువాణం తమృషిం తథేత్యుక్త్వా స రాఘవః । సీతామువాచ ధర్మజ్ఞా
మిదం వచనముత్తమమ్ ॥ ౧౪ ॥ రాజపుత్రి శ్రుతమిదం మునేరస్య సమీరితమ్ । శ్రేయోఽర్థమాత్మనశ్శీఘ్రమభిగచ్ఛ తపస్వి
నీమ్ ॥ ౧౫ ॥ అనసూయేతి యా లోకే కర్మభిః ఖ్యాతిమాగతా । తాం శీఘ్రమభిగచ్ఛ త్వమభిగమ్యాం తపస్వినీమ్ ॥ ౧౬ ॥ సీతా
త్వేతద్వచః శ్రుత్వా రాఘవస్య హితైషిణః । తామత్రిపత్నీం ధర్మజ్ఞామభిచక్రామ మైథిలీ ॥ ౧౭ ॥ శిథిలాం వలితాం వృ
ద్ధాం జరాపాండురమూర్ధజామ్ । సతతం వేపమానాంగీం ప్రవాతే కదలీం యథా ॥ ౧౮ ॥ తాం తు సీతా మహాభాగామన
సూయాం పతివ్రతామ్ । అభ్యవాదయదవ్యగ్రా స్వం నామ సముదాహరత్ ॥ ౧౯ ॥ అభివాద్య చ వైదేహీ తాపసీం తామ
నిందితామ్ । బద్ధాంజలిపుటా హృష్టా పర్యపృచ్ఛదనామయమ్ ॥ ౨౦ ॥ తతస్సీతాం మహాభాగాం దృష్ట్వా తాం ధర్మచారిణీం
సాంత్వయంత్యబ్రవీద్ధృష్టా దిష్ట్యా ధర్మమవేక్షసే ॥ ౨౧ ॥ త్యక్త్వా జ్ఞాతిజనం సీతే మానమృద్ధిం చ భామిని । అవరుద్ధం వనే
రామం దిష్ట్యా త్వమనుగచ్ఛసి ॥ ౨౨ ॥ నగరస్థో వనస్థో వా పాపో వా యది వాఽశుభః । యాసాం స్త్రీణాం ప్రియో భర్తా తా
సాం లోకా మహోదయాః ॥ ౨౩ ॥ దుశ్శీలః కామవృత్తో వా ధనైర్వా పరివర్జితః । స్త్రీణామార్యస్వభావానాం పరమం దైవ
తం పతిః ॥ ౨౪ ॥ నాతో విశిష్టం పశ్యామి బాంధవం విమృశంత్యహమ్ । సర్వత్ర యోగ్యం వైదేహి తపః కృతమివావ్యయమ్ ॥ ౨౫ ॥
న త్వేవమనుగచ్ఛంతి గుణదోషమసత్స్త్రియః । కామవక్తవ్యహృదయా భర్తృనాథాశ్చరంతి యాః ॥ ౨౬ ॥ ప్రాప్నువం
త్యయశశ్చైవ ధర్మభ్రంశం చ మైథిలి । అకార్యవశమాపన్నాః స్త్రియో యాః ఖలు తద్విధాః ॥ ౨౭ ॥ త్వద్విధాస్తు గుణైర్యు
క్తా దృష్టలోకపరావరాః । స్త్రియః స్వర్గే చరిష్యంతి యథా ధర్మకృతస్తథా ॥ ౨౮ ॥ తదేవమేనం త్వమనువ్రతా సతీ పతివ్ర
తానాం సమయానువర్తినీ । భవ స్వభర్తుస్సహధర్మచారిణీ యశశ్చ ధర్మం చ తతస్సమాప్స్యసి ॥ ౨౯ ॥ ఇతి శ్రీమద
యోధ్యాకాండే - సప్తదశోత్తరశతతమస్సర్గః ********************************

సా త్వేవముక్తా వైదేహీ అనసూయానసూయయా । ప్రతిపూజ్య వచో మందం ప్రవక్తుముపచక్రమే ॥ ౧ ॥ నైతదా
శ్చర్యమార్యాయా యన్మాం త్వమభిభాషసే । విదితం తు మమాప్యేతద్యథా నార్యాః పతిర్గురుః ॥ ౨ ॥ యద్యప్యేష భవేద్భ
ర్తా మమానార్యో వృత్తవర్జితః । అద్వైధముపచర్తవ్యస్తథాప్యేష మయా భవేత్ ॥ ౩ ॥ కిం పునర్యో గుణశ్లాఘ్యస్సానుక్రో
శో జితేంద్రియః । స్థిరానురాగో ధర్మాత్మా మాతృవర్తీ పితృప్రియః ॥ ౪ ॥ యాం వృత్తిం వర్తతే రామః కౌసల్యాయాం

మహాబలః। తామేవం నృప నారీణామన్యాసామపి వర్తతే॥౫॥ సకృద్దృష్టాస్వపి స్త్రీషు నృపేణ నృపవత్సలః। మాతృవద్వర్తతే వీరో మానముత్సృజ్య ధర్మవిత్॥౬॥ ఆగచ్ఛంత్యాశ్చ విజనం వనమేవం భయావహమ్। సమాహితం మే శ్వశ్ర్వా చ హృదయే తద్ధృతం మహత్॥౭॥ పాణిప్రదానకాలే చ యత్పురా త్వగ్నిసంనిధౌ। అనుశిష్టా జనన్యాస్మి వాక్యం తదపి మే ధృతమ్॥౮॥ నవీకృతం తు తత్సర్వం వాక్యైస్తే ధర్మచారిణి। పతిశుశ్రూషణాన్నార్యాస్తపో నాన్యద్విధీయతే॥౯॥ సావిత్రీ పతిశుశ్రూషాం కృత్వా స్వర్గే మహీయతే। తథావృత్తిశ్చ యాతా త్వం పతిశుశ్రూషయా దివమ్॥౧౦॥ వరిష్ఠా సర్వనారీణామేషా చ దివి దేవతా। రోహిణీ న వినా చంద్రం ముహూర్తమపి దృశ్యతే॥౧౧॥ ఏవంవిధాశ్చ ప్రవరాః స్త్రియో భర్తృదృఢవ్రతాః। దేవలోకే మహీయంతే పుణ్యేన స్వేన కర్మణా॥౧౨॥ తతోఽనసూయా సంహృష్టా శ్రుత్వోక్తం సీతయా వచః। శిరస్యాఘ్రాయ చోవాచ మైథిలీం హర్షయంత్యుత॥౧౩॥ నియమైర్వివిధైరాప్తం తపో హి మహదస్తి మే। తత్సంశ్రిత్య బలం సీతే ఛందయే త్వాం శుచిస్మితే॥౧౪॥ ఉపపన్నం మనోజ్ఞం చ వచనం తవ మైథిలి। ప్రీతా చాస్మ్యుచితం కిం తే కరవాణి బ్రవీహి మే॥౧౫॥ తస్యాస్తద్వచనం శ్రుత్వా విస్మితా మందవిస్మయా। కృతమిత్యబ్రవీత్సీతా తపోబలసమన్వితామ్॥౧౬॥ సా త్వేవముక్తా ధర్మజ్ఞా తయా ప్రీతతరాభవత్। సఫలం చ ప్రహర్షం తే హంత సీతే కరోమ్యహమ్॥౧౭॥ ఇదం దివ్యం వరం మాల్యం వస్త్రమాభరణాని చ। అంగరాగం చ వైదేహి మహార్హం చానులేపనమ్॥౧౮॥ మయా దత్తమిదం సీతే తవ గాత్రాణి శోభయేత్। అనురూపమసంక్లిష్టం నిత్యమేవ భవిష్యతి॥౧౯॥ అంగరాగేణ దివ్యేన లిప్తాంగీ జనకాత్మజే। శోభయిష్యసి భర్తారం యథా శ్రీర్విష్ణుమవ్యయమ్॥౨౦॥ సా వస్త్రమంగరాగం చ భూషణాని స్రజస్తథా। మైథిలీ ప్రతిజగ్రాహ ప్రీతిదానమనుత్తమమ్॥౨౧॥ ప్రతిగృహ్య చ తత్సీతా ప్రీతిదానం యశస్వినీ। శ్లిష్టాంజలిపుటా తత్ర సముపాస్త తపోధనామ్॥౨౨॥ తదా సీతాముపాసీనామనసూయా దృఢవ్రతా। వచనం ప్రష్టుమారేభే కథాం కాంచిదనుప్రియామ్॥౨౩॥ స్వయంవరే కిల ప్రాప్తా త్వమనేన యశస్వినా। రాఘవేణేతి మే సీతే కథా శ్రుతిముపాగతా॥౨౪॥ తాం కథాం శ్రోతుమిచ్ఛామి విస్తరేణ చ మైథిలి। యథానుభూతం కార్త్స్న్యేన తన్మే త్వం వక్తుమర్హసి॥౨౫॥ ఏవముక్తా తు సా సీతా తాం తతో ధర్మచారిణీమ్। మిథిలాధిపతిర్వీరో జనకో నామ ధర్మవిత్॥౨౬॥ క్షత్రకర్మణ్యభిరతో న్యాయతః శాస్తి మేదినీమ్। తస్య లాంగలహస్తస్య కృషతః క్షేత్రమండలమ్॥౨౭॥ అహం కిలోత్థితా భిత్త్వా జగతీం నృపతేః సుతా। స మాం దృష్ట్వా నరపతిర్ముష్టివిక్షేపతత్పరః॥౨౮॥ పాంసుకుంఠితసర్వాంగీం జనకో విస్మితోఽభవత్। అనపత్యేన చ స్నేహాదంకమారోప్య చ స్వయమ్॥౨౯॥ మమేయం తనయేత్యుక్త్వా స్నేహో మయి నిపాతితః। అంతరిక్షే చ వాగుక్తా ప్రతిమామమానుషీ కిల॥౩౦॥ ఏవమేతన్నరపతే ధర్మేణ తనయా తవ। తతః ప్రహృష్టో ధర్మాత్మా పితా మే మిథిలాధిపః॥౩౧॥ అవాప్తో విపులామృద్ధిం మామవాప్య నరాధిపః। దత్త్వా చాస్మీష్టవద్దేవ్యై జ్యేష్ఠాయై పుణ్యకర్మణా॥౩౨॥ తయా సంభావితా చాస్మి స్నిగ్ధయా మాతృసౌహృదాత్। పతిసంయోగసులభం వయో దృష్ట్వా తు మే పితా॥౩౩॥ చింతామభ్యగమద్దీనో విత్తనాశాదివాధనః। సదృశాచ్చాపకృష్టాచ్చ లోకే కన్యాపితా జనాత్॥౩౪॥ ప్రధర్షణమవాప్నోతి శక్రేణాపి సమో భువి। తాం ధర్షణామదూరస్థాం దృష్ట్వా చాత్మని పార్థివః॥౩౫॥ చింతార్ణవగతః పారం నాససాదాప్లవో యథా। అయోనిజాం హి మాం జ్ఞాత్వా నాధ్యగచ్ఛద్విచింతయన్॥౩౬॥ సదృశం చానురూపం చ మహీపాలః పతిం మమ। తస్య బుద్ధిరియం జాతా చింతయానస్య సంతతమ్॥౩౭॥ స్వయంవరం తనూజాయాః కరిష్యామీతి ధీమతః। మహాయజ్ఞే తదా తస్య వరుణేన మహాత్మనా॥౩౮॥ దత్తం ధనుర్వరం ప్రీత్యా తూణీ చాక్షయసాయకౌ। అసంచాల్యం మనుష్యైశ్చ యత్నేనాపి చ గౌరవాత్॥౩౯॥ తన్న శక్తా నమయితుం స్వప్నేష్వపి నరాధిపాః। తద్ధనుః ప్రాప్య మే పిత్రా వ్యాహృతం సత్యవాదినా॥౪౦॥ సమవాయే నరేంద్రాణాం పూర్వమామంత్ర్య పార్థివాన్। ఇదం చ ధనురుద్యమ్య సజ్యం యః కురుతే నరః॥౪౧॥ తస్య మే దుహితా భార్యా భవిష్యతి న సంశయః। తచ్చ దృష్ట్వా ధనుశ్శ్రేష్ఠం గౌరవాద్గిరిసన్నిభమ్॥౪౨॥ అభివాద్య నృపా జగ్మురశక్తాస్తస్య తోలనే। సుదీర్ఘస్య తు కాలస్య రాఘవోఽయం మహాద్యుతిః॥౪౩॥ విశ్వామిత్రేణ సహితో యజ్ఞం ద్రష్టుం సమాగతః। లక్ష్మణేన సహ భ్రాత్రా రామః సత్యపరాక్రమః॥౪౪॥ విశ్వామిత్రస్తు ధర్మాత్మా మమ పిత్రా సుపూజితః। ప్రోవాచ పితరం తత్ర భ్రాతరౌ రామలక్ష్మణౌ॥౪౫॥ సుతౌ దశరథస్యేమౌ ధనుర్దర్శనకాంక్షిణౌ। ధనుర్దర్శయ రామాయ రాజపుత్రాయ దైవికమ్॥౪౬॥ ఇత్యుక్తస్తేన విప్రేణ తద్ధను

స్సముపానయత్ । నిమేషాంతరమాత్రేణ తదానమ్య స వీర్యవాన్ ॥ ౪౭ ॥ జ్యాం తమారోప్య ఝటితి పూరయామాస వీర్య
వాన్ । తేన పూరయతా వేగాన్మధ్యే భగ్నం ద్విధా ధనుః ॥ ౪౮ ॥ తస్య శబ్దోఽభవద్భీమః పతితస్యాశనేరివ । తతోఽహం తత్ర
రామాయ పిత్రా సత్యాభిసంధినా ॥ ౪౯ ॥ నిశ్చితా దాతుముద్యమ్య జలభాజనముత్తమమ్ । దీయమానాం న తు తదా ప్రతి
జగ్రాహ రాఘవః ॥ ౫౦ ॥ అవిజ్ఞాయ పితుశ్ఛందమయోధ్యాధిపతేః ప్రభోః । తతః శ్వశురమామంత్ర్య వృద్ధం దశరథం నృ
పమ్ ॥ ౫౧ ॥ మమ పిత్రా త్వహం దత్తా రామాయ విదితాత్మనే । మమ చైవానుజా సాధ్వీ ఊర్మిళా ప్రియదర్శనా ॥ ౫౨ ॥
భార్యార్థే లక్ష్మణస్యాపి పిత్రా దత్తా మమ స్వయమ్ । ఏవం దత్తాస్మి రామాయ తదా తస్మిన్స్వయంవరే ॥ ౫౩ ॥ అనుర
క్తాస్మి ధర్మేణ పతిం వీర్యవతాం వరమ్ ॥ ౫౪ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే - అష్టాదశోత్తరశతతమస్సర్గః. **********

అనసూయా తు ధర్మజ్ఞా శ్రుత్వా తాం మహతీం కథామ్ । పర్యష్వజత బాహుభ్యాం శిరస్యాఘ్రాయ మైథిలీమ్ ॥
౧ ॥ వ్యక్తాక్షరపదం చిత్రం భాషితం మధురం త్వయా । యథా స్వయంవరం వృత్తం తత్సర్వం హి శ్రుతం మయా ॥ ౨ ॥ రమే
ఽహం కథయా తే తు దృఢం మధురభాషిణి । రవిరస్తంగతః శ్రీమానుపోహ్య రజనీం శివామ్ ॥ ౩ ॥ దివసం ప్రతికీర్ణానామా
హారార్థం పతత్రిణామ్ । సంధ్యాకాలే నిలీనానాం నిద్రార్థం శ్రూయతే ధ్వనిః ॥ ౪ ॥ ఏతే చాప్యభిషేకార్ద్రా మున
యః కలశోద్యతాః । సహితా ఉపవర్తంతే సలిలాప్లుతవల్కలాః ॥ ౫ ॥ ఋషీణామగ్నిహోత్రేషు హుతే విధిపూర్వకమ్
కపోతాంగారుణో ధూమో దృశ్యతే పవనోద్ధతః ॥ ౬ ॥ అల్పవర్ణా హి తరవో ఘనీభూతాస్సమంతతః । విప్రకృష్టేఽపి దేశే
ఽస్మిన్న ప్రకాశంతి వై దిశః ॥ ౭ ॥ రజనీచరసత్త్వాని ప్రచరంతి సమంతతః । తపోవనమృగా హ్యేతే వేదితీర్థేషు శేరతే ॥ ౮ ॥
సంప్రవృత్తా నిశా సీతే నక్షత్రసమలంకృతా । జ్యోత్స్నాప్రావరణశ్చంద్రో దృశ్యతేఽభ్యుదితోఽంబరే ॥ ౯ ॥ గమ్య
తామనుజానామి రామస్యానుచరీ భవ । కథయంత్యా హి మధురం త్వయాహం పరితోషితా ॥ ౧౦ ॥ అలంకురు చ తావత్త్వం
ప్రత్యక్షం మమ మైథిలి । ప్రీతిం జనయ మే వత్సే దివ్యాలంకారశోభితా ॥ ౧౧ ॥ సా తథా సమలంకృత్య సీతా సురసుతోప
మా । ప్రణమ్య శిరసా తస్యై రామం త్వభిముఖీ యయౌ ॥ ౧౨ ॥ తథా తు భూషితాం సీతాం దదర్శ వదతాం వరః । రాఘవః
ప్రీతిదానేన తపస్విన్యా జహర్ష చ ॥ ౧౩ ॥ న్యవేదయత్తతస్సర్వం సీతా రామాయ మైథిలీ । ప్రీతిదానం తపస్విన్యా వసనా
భరణస్రజమ్ ॥ ౧౪ ॥ ప్రహృష్టస్త్వభవద్రామో లక్ష్మణశ్చ మహారథః । మైథిల్యాస్సత్క్రియాం దృష్ట్వా మానుషేషు సు
దుర్లభామ్ ॥ ౧౫ ॥ తతస్తాం శర్వరీం ప్రీతః పుణ్యాం శశినిభాననః । అర్చితస్తాపసైస్సిద్ధైరువాస రఘునందనః ॥ ౧౬ ॥ తస్యాం
రాత్ర్యాం వ్యతీతాయామభిషిచ్య హుతాగ్నికాన్ । ఆపృచ్ఛేతాం నరవ్యాఘ్రౌ తాపసాన్వనగోచరాన్ ॥ ౧౭ ॥ తా
వూచుస్తే వనచరాస్తాపసా ధర్మచారిణః । వనస్య తస్య సంచారం రాక్షసైస్సమభిప్లుతమ్ ॥ ౧౮ ॥ రక్షాంసి పురుషాదాని నానా
రూపాణి రాఘవ । వసంత్యస్మిన్మహారణ్యే వ్యాళాశ్చ రుధిరాశనాః ॥ ౧౯ ॥ ఉచ్ఛిష్టం వా ప్రమత్తం వా తాపసం ధర్మ
చారిణమ్ । అదంత్యస్మిన్మహారణ్యే తాన్నివారయ రాఘవ ॥ ౨౦ ॥ ఏష పంథా మహర్షీణాం ఫలాన్యాహరతాం వనే । అ
నేన తు వనం దుర్గం గంతుం రాఘవ తే క్షమమ్ ॥ ౨౧ ॥ ఇతీవ తైః ప్రాంజలిభిస్తపస్విభిర్ద్విజైః కృతస్వస్త్యయనః పరంతపః ।
వనం సభార్యః ప్రవివేశ రాఘవస్సలక్ష్మణస్సూర్య ఇవాభ్రమండలమ్ ॥ ౨౨ ॥ ************************

**ఇత్యార్షే - శ్రీమద్రామాయణే - ఆదికావ్యే - శ్రీమద్వాల్మీకీయే - చతుర్వింశత్సహస్రికాయాం సంహితాయాం - **

****************** శ్రీమదయోధ్యాకాండే - ఏకోనవింశత్యుత్తరశతతమస్సర్గః. ******************

శ్రీమదయోధ్యాకాండపఠనశ్రవణయోః ఫలం.

బ్రహ్మాండపురాణే - సప్తచత్వారింశదుత్తరశతతమే-అధ్యాయే.

కాండం ద్వితీయం శృణ్వన్ యః ప్రోక్తేన నియమేన తు । సోఽగ్నిసాయుజ్యమాప్నోతి పఠనాద్వాపి శాస్త్రిణః ॥
యదక్షరపదభ్రష్టం మాత్రాహీనం తు యద్భవేత్ । తత్సర్వం క్షమ్యతాం దేవ నారాయణ నమోఽస్తు తే ॥

ఓం - తత్సత్ - శ్రీకృష్ణార్పణమస్తు.

అయోధ్యాకాండస్సమాప్తః.

శ్రీమద్రామాయణే - ఆరణ్యకాండ ప్రారంభః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత - శ్రీరామచంద్రపరబ్రహ్మణే నమః.

ప్రవిశ్య తు మహారణ్యం దండకారణ్యమాత్మవాన్ | దదర్శ రామో దుర్ధర్షస్తాపసాశ్రమమండలమ్ ||౧|| కుశ
చీరపరిక్షిప్తం బ్రాహ్మ్యా లక్ష్మ్యా సమావృతమ్ | యథా ప్రదీప్తం దుర్ధర్షం గగనే సూర్యమండలమ్ ||౨|| శరణ్యం సర్వ
భూతానాం సుసంమృష్టాజిరం తథా | మృగైర్బహుభిరాకీర్ణం పక్షిసంఘైస్సమాకులమ్ ||౩|| పూజితం చోపనృత్తం చ ని
త్యమప్సరసాం గణైః | విశాలైరగ్నిశరణైః స్రుగ్భాండైరజినైః కుశైః ||౪|| సమిద్భిస్తోయకలశైః ఫలమూలైస్సుశోభితమ్ |
ఆరణ్యైశ్చ మహావృక్షైః పుణ్యైస్స్వాదుఫలైర్వృతమ్ ||౫|| బలిహోమార్చితం పుణ్యం బ్రహ్మఘోషనినాదితమ్ | బ్ర
హ్మవిద్భిర్మహాభాగైః బ్రాహ్మణైరుపశోభితమ్ ||౬|| పుష్పైర్వన్యైః పరిక్షిప్తం పద్మిన్యా చ సపద్మయా | ఫలమూలాశ
నైర్దాంతైశ్చీరకృష్ణాజినాంబరైః ||౭|| సూర్యవైశ్వానరాభైశ్చ పురాణైర్మునిభిర్వృతమ్ | పుణ్యైశ్చ నియతాహారైః
శోభితం పరమర్షిభిః ||౮|| తద్బ్రహ్మభవనప్రఖ్యం బ్రహ్మఘోషనినాదితమ్ | తం దృష్ట్వా రాఘవశ్శ్రీమాన్ తాపసాశ్రమ
మండలమ్ ||౯|| అభ్యగచ్ఛన్మహాతేజా విజ్యం కృత్వా మహద్ధనుః | దివ్యజ్ఞానోపపన్నాస్తే రామం దృష్ట్వా మహర్షయః ||
౧౦|| అభ్యగచ్ఛంస్తదా ప్రీతా వైదేహీం చ యశస్వినీమ్ | తే తం సోమమివోద్యంతం దృష్ట్వా వై ధర్మచారిణః ||౧౧|| లక్ష్మ
ణం చైవ దృష్ట్వా తు వైదేహీం చ యశస్వినీమ్ | మంగళాని ప్రయుంజానాః ప్రత్యగృహ్ణన్ దృఢవ్రతాః ||౧౨|| రూపసంహన
నం లక్ష్మీం సౌకుమార్యం సువేషతామ్ | దదృశుర్విస్మితాకారా రామస్య వనవాసినః ||౧౩|| వైదేహీం లక్ష్మణం రామం నేత్రై
రనిమిషైరివ | ఆశ్చర్యభూతం దదృశుస్సర్వే తే వనచారిణః ||౧౪|| అత్రైనం హి మహాభాగాస్సర్వభూతహితే రతమ్ | అతి
థిం పర్ణశాలాయాం రాఘవం సన్న్యవేశయన్ ||౧౫|| తతో రామస్య సత్కృత్య విధినా పావకోపమాః | ఆజహ్రుస్తే మహా
భాగాస్సలిలం ధర్మచారిణః ||౧౬|| పుష్పం మూలం ఫలం వన్యమాశ్రమం చ మహాత్మనః | నివేదయిత్వా ధర్మజ్ఞాస్తతః ప్రాం
జలయోఽబ్రువన్ ||౧౭|| ధర్మపాలో జనస్యాస్య శరణ్యస్త్వం మహాయశాః | పూజనీయశ్చ మాన్యశ్చ రాజా దండధరో గురుః
||౧౮|| ఇంద్రస్యైవ చతుర్భాగః ప్రజా రక్షతి రాఘవ | రాజా తస్మాద్వరాన్ భోగాన్ భుంక్తే లోకనమస్కృతః ||౧౯|| తే
వయం భవతా రక్ష్యా భవద్విషయవాసినః | నగరస్థో వనస్థో వా త్వం నో రాజా జనేశ్వరః ||౨౦|| న్యస్తదండా వయం రాజన్
జితక్రోధా జితేంద్రియాః | రక్షితవ్యాస్త్వయా శశ్వద్గర్భభూతాస్తపోధనాః ||౨౧|| ఏవముక్త్వా ఫలైర్మూలైః పుష్పై
ర్వన్యైశ్చ రాఘవమ్ | వన్యైశ్చ వివిధాహారైస్సలక్ష్మణమపూజయన్ ||౨౨|| యథాన్యే తాపసాస్సిద్ధా రామం వైశ్వాన
రోపమాః | న్యాయవృత్తా యథాన్యాయం తర్పయామాసురీశ్వరమ్ ||౨౩|| ఇతి శ్రీమదారణ్యకాండే ప్రథమస్సర్గః. ***

కృతాతిథ్యోఽథ రామస్తు సూర్యస్యోదయనం ప్రతి | ఆమంత్ర్య స మునీన్ సర్వాన్ వనమేవాన్వగాహత ||౧|| నానా
మృగగణాకీర్ణం శార్దూలవృకసేవితమ్ | ధ్వస్తవృక్షలతాగుల్మం దుర్దర్శసలిలాశయమ్ ||౨|| నిష్కూజనానాశకుని ఝిల్లికాగ
ణసేవితమ్ | లక్ష్మణానుగతో రామో వనమధ్యం దదర్శ హ ||౩|| సీతయా సహ కాకుత్స్థస్తస్మిన్ ఘోరమృగాయుతే | దదర్శ
గిరిశృంగాభం పురుషాదం మహాస్వనమ్ ||౪|| గంభీరాక్షం మహావక్త్రం వికటం విషమోదరమ్ | బీభత్సం విషమం దీర్ఘం
వికృతం ఘోరదర్శనమ్ ||౫|| వసానం చర్మ వైయాఘ్రం వసార్ద్రం రుధిరోక్షితమ్ | త్రాసనం సర్వభూతానాం వ్యాదితా
స్యమివాంతకమ్ ||౬|| త్రీన్ సింహాంశ్చతురో వ్యాఘ్రాన్ ద్వౌ వృకౌ పృషతాన్ దశ | సవిషాణం వసాదిగ్ధం గజస్య చ శిరో మ
హత్ ||౭|| అవసజ్యాయసే శూలే వినదంతం మహాస్వనమ్ | స రామం లక్ష్మణం చైవ సీతాం దృష్ట్వా చ మైథిలీమ్ ||౮|| అభ్యధా
వత సంక్రుద్ధః ప్రజాః కాల ఇవాంతకః | స కృత్వా భైరవం నాదం చాలయన్నివ మేదినీమ్ ||౯|| అంకేనాదాయ వైదేహీమప
క్రమ్య తతోఽబ్రవీత్ | యువాం జటాచీరధరౌ సభార్యౌ క్షీణజీవితౌ ||౧౦|| ప్రవిష్టౌ దండకారణ్యం శరచాపాసిధారిణౌ | కథం

తాపసయోర్వాం చ వాసః ప్రమదయా సహ ॥౧౧॥ అధర్మచారిణౌ పాపౌ కౌ యువాం మునివేషగౌ । అహం వనమిదం దు
ర్గం విరాధో నామ రాక్షసః ॥౧౨॥ చరామి సాయుధో నిత్యమృషిమాంసాని భక్షయన్ । ఇయం నారీ వరారోహా మమ భా
ర్యా భవిష్యతి ॥౧౩॥ యువయోః పాపయోశ్చాహం పాస్యామి రుధిరం మృధే । తస్యైవం బ్రువతో దుష్టం విరాధస్య దురా
త్మనః ॥౧౪॥ శ్రుత్వా సగర్వితం వాక్యం సంభ్రాంతా జనకాత్మజా । సీతా ప్రావేపతోద్వేగాత్ప్రవాతే కదలీ యథా ॥
౧౫ ॥ తాం దృష్ట్వా రాఘవస్సీతాం విరాధాంకగతాం శుభామ్ । అబ్రవీల్లక్ష్మణం వాక్యం ముఖేన పరిశుష్యతా ॥౧౬॥ పశ్య సౌ
మ్య నరేంద్రస్య జనకస్యాత్మసంభవామ్ । మమ భార్యాం శుభాచారాం విరాధాంకే ప్రవేపితామ్ ॥౧౭॥ అత్యంతసుఖసంవృ
ద్ధాం రాజపుత్రీం యశస్వినీమ్ । యదభిప్రేతమస్మాసు ప్రియం వరవృతం చ యత్ ॥౧౮॥ కైకేయ్యాస్తు సుసంవృత్తం క్షిప్ర
మద్యైవ లక్ష్మణ । యా న తుష్యతి రాజ్యేన పుత్రార్థే దీర్ఘదర్శినీ ॥౧౯॥ యయాహం సర్వభూతానాం హితః ప్రస్థాపితో వ
నమ్ । అద్యేదానీం సకామా సా యా మాతా మమ మధ్యమా ॥౨౦॥ పరస్పర్శాత్తు వైదేహ్యా న దుఃఖతరమస్తి మే । పితుర్వినా
శాత్సౌమిత్రే స్వరాజ్యహరణాత్తథా ॥౨౧॥ ఇతి బ్రువతి కాకుత్స్థే బాష్పశోకపరిప్లుతే । అబ్రవీల్లక్ష్మణః క్రుద్ధో రుద్ధో నాగ ఇ
వ శ్వసన్ ॥౨౨॥ అనాథ ఇవ లోకానాం నాథస్త్వం వాసవోపమః । మయా ప్రేష్యేణ కాకుత్స్థ కిమర్థం పరితప్యసే ॥౨౩॥
శరేణ నిహతస్యాద్య మయా క్రుద్ధేన రక్షసః । విరాధస్య గతాసోర్హి మహీ పాస్యతి శోణితమ్ ॥౨౪॥ రాజ్యకామే మమ క్రో
ధో భరతే యో బభూవ హ । తం విరాధే ప్రమోక్ష్యామి వజ్రీ వజ్రమివాచలే ॥౨౫॥ మమ భుజబలవేగవేగితః పతతు శరోఽస్య
మహాన్మహోరసి । వ్యపనయతు తనోశ్చ జీవితం పతతు తతస్స మహీం విఘూర్ణితః ॥ ఇతి శ్రీమదారణ్యకాండే ద్వితీయస్సర్గః

ఇత్యుక్త్వా లక్ష్మణశ్శ్రీమాన్ రాక్షసం ప్రహసన్నివ । కో భవాన్ వనమభ్యేత్య చరిష్యసి యథాసుఖమ్ ॥౧॥ అథోవా
చ పునర్వాక్యం విరాధః పూరయన్వనమ్ । ఆత్మానం పృచ్ఛతే బ్రూత కౌ యువాం క్వ గమిష్యథః ॥౨॥ తమువాచ తతో రామో
రాక్షసం జ్వలితాననమ్ । పృచ్ఛన్తం సుమహాతేజా ఇక్ష్వాకుకులమాత్మనః ॥ ౩ ॥ క్షత్రియౌ వృత్తసంపన్నౌ విద్ధి నౌ వనగో
చరౌ । త్వాం తు వేదితుమిచ్ఛావః కస్త్వం చరసి దండకాన్ ॥౪॥ తమువాచ విరాధస్తు రామం సత్యపరాక్రమమ్ । హంత వ
క్ష్యామి తే రాజన్ నిబోధ మమ రాఘవ ॥౫॥ పుత్రః కిల జయస్యాహం మమ మాతా శతహ్రదా । విరాధ ఇతి మామాహుః పృథి
వ్యాం సర్వరాక్షసాః ॥౬॥ తపసా చాపి మే ప్రాప్తా బ్రహ్మణో హి ప్రసాదజా । శస్త్రేణావధ్యతా లోకే ఛేద్యాభేద్యత్వ
మేవ చ ॥౭॥ ఉత్సృజ్య ప్రమదామేనామనపేక్షౌ యథాగతమ్ । త్వరమాణౌ పలాయేథాం న వాం జీవితమాదదే ॥౮॥ తం రా
మః ప్రత్యువాచేదం కోపసంరక్తలోచనః । రాక్షసం వికృతాకారం విరాధం పాపచేతసమ్ ॥ ౯ ॥ క్షుద్ర ధిక్త్వాం తు హీనా
ర్థం మృత్యుమన్వేషసే ధ్రువమ్ । రణే ప్రాప్స్యసి సంతిష్ఠ న మే జీవన్ గమిష్యసి ॥ ౧౦ ॥ తతస్సజ్యం ధనుః కృత్వా రామ
స్సునిశితాన్ శరాన్ । సుశీఘ్రమభిసంధాయ రాక్షసం నిజఘాన హ ॥౧౧॥ ధనుషా జ్యాగుణవతా సప్త బాణాన్ముమోచ హ ।
రుక్మపుంఖాన్మహావేగాన్ సుపర్ణానిలతుల్యగాన్ ॥౧౨॥ తే శరీరం విరాధస్య భిత్త్వా బర్హిణవాససః । నిపేతుః శోణితా
దిగ్ధా ధరణ్యాం పావకోపమాః ॥౧౩॥ స విద్ధో న్యస్య వైదేహీం శూలముద్యమ్య రాక్షసః । అభ్యద్రవత్సుసంక్రుద్ధస్తదా రా
మం సలక్ష్మణమ్ ॥౧౪॥ స వినద్య మహానాదం శూలం శక్రధ్వజోపమమ్ । ప్రగృహ్యాశోభత తదా వ్యాత్తానన ఇవాంతకః ॥
౧౫ ॥ అథ తౌ భ్రాతరౌ దీప్తం శరవర్షం వవర్షతుః । విరాధే రాక్షసే తస్మిన్ కాలాంతకయమోపమే ॥౧౬॥ స ప్రహస్య
మహారౌద్రః స్థిత్వాజృంభత రాక్షసః । జృంభమాణస్య తే బాణాః కాయాన్నిష్పేతురాశుగాః ॥ ౧౭ ॥ స్పర్శాత్తు వరదానే
న ప్రాణాన్ సంరోధ్య రాక్షసః । విరాధశ్శూలముద్యమ్య రాఘవావభ్యధావత ॥౧౮॥ తచ్ఛూలం వజ్రసంకాశం గగనే జ్వ
లనోపమమ్ । ద్వాభ్యాం శరాభ్యాం చిచ్ఛేద రామశ్శస్త్రభృతాం వరః ॥ ౧౯ ॥ తద్రామవిశిఖైశ్ఛిన్నం శూలం తస్య కరా
ద్భువి । పపాతాశనినా భిన్నం మేరోరివ శిలాతలమ్ ॥౨౦॥ తౌ ఖడ్గౌ క్షిప్రముద్యమ్య కృష్ణసర్పోపమౌ శుభౌ । తూర్ణమాపత
తస్తస్య తదా ప్రహరతాం బలాత్ ॥౨౧॥ స వధ్యమానస్సుభృశం బాహుభ్యాం పరిరభ్య తౌ । అప్రకంప్యౌ నరవ్యాఘ్రౌ రౌ
ద్రః ప్రస్థాతుమైచ్ఛత ॥౨౨॥ తస్యాభిప్రాయమాజ్ఞాయ రామో లక్ష్మణమబ్రవీత్ । వహత్వయమలం తావత్పథానేన తు
రాక్షసః ॥౨౩॥ యథా చేచ్ఛతి సౌమిత్రే తథా వహతు రాక్షసః । అయమేవ హి నః పంథా యేన యాతి నిశాచరః ॥ ౨౪ ॥ స తు
స్వబలవీర్యేణ సముత్క్షిప్య నిశాచరః । బాలావివ స్కంధగతౌ చకారాతిబలోద్ధతః ॥౨౫॥ తావారోప్య తతః స్కంధం రాఘవౌ

రజనీచరః। విరాధో నినదం ఘోరం జగామాభిముఖో వనమ్॥ ౨౭॥ వనం మహామేఘనిభం ప్రవిష్టో ద్రుమైర్మహద్భిర్వివిధై
రుపేతమ్। నానావిధైః పక్షిశతైర్విచిత్రం శివాయుతం వ్యాళమృగైర్వికీర్ణమ్॥ ౨౮॥ ఇతి శ్రీమదారణ్యకాండే - తృతీయస్సర్గః
హ్రియమాణౌ తు తౌ దృష్ట్వా వైదేహీ రామలక్ష్మణౌ। ఉచ్చైస్స్వరేణ చుక్రోశ ప్రగృహ్య సుభుజా భుజౌ॥ ౧॥ ఏ
ష దాశరథీ రామస్సత్యవాన్ శీలవాన్ శుచిః। రక్షసా రౌద్రరూపేణ హ్రియతే సహలక్ష్మణః॥ ౨॥ మాం వృకా భక్షయిష్యం
తి శార్దూలద్వీపినస్తథా। మాం హరోత్సృజ్య కాకుత్స్థౌ నమస్తే రాక్షసోత్తమ॥ ౩॥ తస్యాస్తద్వచనం శ్రుత్వా వైదేహ్యా
రామలక్ష్మణౌ। వేగం ప్రచక్రతుర్వీరౌ వధే తస్య దురాత్మనః॥ ౪॥ తస్య రౌద్రస్య సౌమిత్రిర్బాహుం సవ్యం బభంజ హ। రా
మస్తు దక్షిణం బాహుం తరసా తస్య రక్షసః॥ ౫॥ స భగ్నబాహుస్సంవిగ్నో నిపపాతాశు రాక్షసః। ధరణ్యాం మేఘసంకా
శో వజ్రభిన్న ఇవాచలః॥ ౬॥ ముష్టిభిర్జానుభిః పద్భిః సూదయంతౌ తు రాక్షసమ్। ఉద్యమ్యోద్యమ్య చాప్యేనం స్థండిలే ని
ష్పిపేషతుః॥ ౭॥ స విద్ధో బహుభిర్బాణైః ఖడ్గాభ్యాం చ పరిక్షతః। నిష్పిష్టో బహుధా భూమౌ న మమార స రాక్షసః॥ ౮॥ తం
ప్రేక్ష్య రామస్సుభృశమవధ్యమచలోపమమ్। భయేష్వభయదః శ్రీమానిదం వచనమబ్రవీత్॥ ౯॥ తపసా పురుషవ్యాఘ్ర
రాక్షసోऽయం న శక్యతే। శస్త్రేణ యుధి నిర్జేతుం రాక్షసం నిఖనావహే॥ ౧౦॥ తచ్ఛ్రుత్వా రాఘవేణోక్తం రాక్షసః ప్ర
శ్రితం వచః। ఇదం ప్రోవాచ కాకుత్స్థం విరాధః పురుషర్షభమ్॥ ౧౧॥ హతోऽస్మి పురుషవ్యాఘ్ర శక్రతుల్యబలేన వై। మ
యా తు పూర్వం త్వం మోహాన్న జ్ఞాతః పురుషర్షభ॥ ౧౨॥ కౌసల్యా సుప్రజా రామ తాత త్వం విదితో మయా। వైదేహీ
చ మహాభాగా లక్ష్మణశ్చ మహాయశాః॥ ౧౩॥ అభిశాపాదహం ఘోరాం ప్రవిష్టో రాక్షసీం తనుమ్। తుంబురుర్నామ గంధ
ర్వశ్శప్తో వైశ్రవణేన హ॥ ౧౪॥ ప్రసాద్యమానశ్చ మయా సోऽబ్రవీన్మాం మహాయశాః। యదా దాశరథీ రామస్త్వాం వధిష్యతి
సంయుగే॥ ౧౫॥ తదా ప్రకృతిమాపన్నో భవాన్ స్వర్గం గమిష్యతి। ఇతి వైశ్రవణో రాజా రంభాసక్తం పురానఘ॥ ౧౬॥
అనుపస్థీయమానో మాం సంక్రుద్ధో వ్యాజహార హ। తవ ప్రసాదాన్ముక్తోऽహమభిశాపాత్సుదారుణాత్॥ ౧౭॥ భవనం స్వం గ
మిష్యామి స్వస్తి వోऽస్తు పరంతప। ఇతో వసతి ధర్మాత్మా శరభంగః ప్రతాపవాన్॥ ౧౮॥ అధ్యర్ధయోజనే తాత మహర్షి
స్సూర్యసన్నిభః। తం క్షిప్రమభిగచ్ఛ త్వం స తే శ్రేయో విధాస్యతి॥ ౧౯॥ అవటే చాపి మాం రామ ప్రక్షిప్య కుశలీ వ్రజ। రక్ష
సాం గతసత్త్వానామేష ధర్మస్సనాతనః॥ ౨౦॥ అవటే యే నిధీయంతే తేషాం లోకాస్సనాతనాః। ఏవముక్త్వా తు కాకుత్స్థం
విరాధశ్శరపీడితః॥ ౨౧॥ బభూవ స్వర్గసంప్రాప్తో న్యస్తదేహో మహాబలః। తచ్ఛ్రుత్వా రాఘవో వాక్యం లక్ష్మణం
వ్యాదిదేశ హ॥ ౨౨॥ కుంజరస్యేవ రౌద్రస్య రాక్షసస్యాస్య లక్ష్మణ। వనేऽస్మిన్ సుమహచ్ఛ్వభ్రం ఖన్యతాం రౌద్రకర్మ
ణః॥ ౨౩॥ ఇత్యుక్త్వా లక్ష్మణం రామః ప్రదరః ఖన్యతామితి। తస్థౌ విరాధమాక్రమ్య కంఠే పాదేన వీర్యవాన్॥ ౨౪॥ తతః ఖనిత్ర
మాదాయ లక్ష్మణశ్శ్వభ్రముత్తమమ్। అఖనత్పార్శ్వతస్తస్య విరాధస్య మహాత్మనః॥ ౨౫॥ తం ముక్తకంఠం నిష్పిష్య శం
కుకర్ణం మహాస్వనమ్। విరాధం ప్రక్షిపచ్ఛ్వభ్రే నదంతం భైరవస్వనమ్॥ ౨౬॥ తమాహవే నిర్జితమాశువిక్రమౌ స్థిరావు
భౌ సంయతి రామలక్ష్మణౌ। ముదాన్వితౌ చిక్షిపతుర్భయావహం నదంతముత్క్షిప్య బలేన రాక్షసమ్॥ ౨౭॥ అసహ్యతాం ప్రే
క్ష్య మహాసురస్య తౌ శితేన శస్త్రేణ తదా నరర్షభౌ। సమర్థ్య చాత్యర్థవిశారదావుభౌ బిలే విరాధస్య వధం ప్రచక్రతుః
॥ ౨౮॥ స్వయం విరాధేన హి మృత్యుమాత్మనః ప్రసహ్య రామేణ వధార్థమీప్సితః। నివేదితః కాననచారిణా స్వయం న మేవ
ధశ్శస్త్రకృతో భవేదితి॥ ౨౯॥ తదేవ రామేణ నిశమ్య భాషితం కృతా మతిస్తస్య బిలప్రవేశనే। బిలం చ తేనాతిబలేన రక్షసా
ప్రవేశ్యమానేన వనం వినాదితమ్॥ ౩౦॥ ప్రహృష్టరూపావివ రామలక్ష్మణౌ విరాధముర్వ్యాః ప్రదరే నిహత్య తౌ। ననందతు
ర్వీతభయౌ మహావనే శిలాభిరంతర్దధతుశ్చ రాక్షసమ్॥ ౩౧॥ తతస్తు తౌ కాంచనచిత్రకార్ముకౌ నిహత్య రక్షః పరిగృహ్య
మైథిలీమ్। విజహ్రతుస్తౌ ముదితౌ మహావనే దివి స్థితౌ చంద్రదివాకరావివ॥ ౩౨॥ ఇతి శ్రీమదారణ్యకాండే - చతుర్థస్సర్గః
హత్వా తు తం భీమబలం విరాధం రాక్షసం వనే। తతస్సీతాం పరిష్వజ్య సమాశ్వాస్య చ వీర్యవాన్॥ ౧॥ అబ్రవీల్లక్ష్మ
ణం రామో భ్రాతరం దీప్తతేజసమ్। కష్టం వనమిదం దుర్గం న చ స్మ వనగోచరాః॥ ౨॥ అభిగచ్ఛామహే శీఘ్రం శరభంగం
తపోధనమ్। ఆశ్రమం శరభంగస్య రాఘవోऽభిజగామ హ॥ ౩॥ తస్య దేవప్రభావస్య తపసా భావితాత్మనః। సమీపే శరభం
గస్య దదర్శ మహదద్భుతమ్॥ ౪॥ విభ్రాజమానం వపుషా సూర్యవైశ్వానరోపమమ్। అవరుహ్య రథోత్సంగాదాకాశే విబు

ధానుగమ్॥౫॥ అసంస్పృశన్తం వసుధాం దదర్శ విబుధేశ్వరమ్। సుప్రభాభరణం దేవం విరజోఽమ్బరధారిణమ్॥౬॥ తద్విధైరే
వ బహుభిః పూజ్యమానం మహాత్మభిః। హరిభిర్వాజిభిర్యుక్తమన్తరిక్షగతం రథమ్॥౭॥ దదర్శాదూరతస్తస్య తరుణాదిత్య
సన్నిభమ్। పాండరాభ్రఘనప్రఖ్యం చంద్రమండలసన్నిభమ్॥౮॥ అపశ్యద్విమలం ఛత్రం చిత్రమాల్యోపశోభితమ్। చా
మరవ్యజనే చాగ్ర్యే రుక్మదండే మహాధనే॥౯॥ గృహీతే వరనారీభ్యాం ధూయమానే చ మూర్ధని। గన్ధర్వామరసిద్ధాశ్చ బ
హవః పరమర్షయః॥౧౦॥ అన్తరిక్షగతం దేవం వాగ్భిరగ్ర్యాభిరీడిరే। సహ సంభాషమాణే తు శరభంగేన వాసవే॥౧౧॥
దృష్ట్వా శతక్రతుం తత్ర రామో లక్ష్మణమబ్రవీత్। అర్చిష్మన్తం శ్రియా జుష్టమద్భుతం పశ్య లక్ష్మణ॥౧౨॥ ప్రతపన్తమివా
దిత్యమన్తరిక్షగతం రథమ్। యే హయాః పురుహూతస్య పురా శక్రస్య నః శ్రుతాః॥౧౩॥ అన్తరిక్షగతా దివ్యాస్త ఇమే హ
రయో ధ్రువమ్। ఇమే చ పురుషవ్యాఘ్ర యే తిష్ఠన్త్యభితో రథమ్॥౧౪॥ శతం శతం కుండలినో యువానః ఖడ్గపాణయః। వి
స్తీర్ణవిపులోరస్కాః పరిఘాయతబాహవః॥౧౫॥ శోణాంశువసనాస్సర్వే వ్యాఘ్రా ఇవ దురాసదాః। ఉరోదేశేషు సర్వే
షాం హారా జ్వలనసన్నిభాః॥౧౬॥ రూపం బిభ్రతి సౌమిత్రే పంచవింశతివార్షికమ్। ఏతద్ధి కిల దేవానాం వయో భవతి నిత్య
దా॥౧౭॥ యథేమే పురుషవ్యాఘ్ర దృశ్యన్తే ప్రియదర్శనాః। ఇహైవ సహ వైదేహ్యా ముహూర్తం తిష్ఠ లక్ష్మణ॥౧౮॥ యా
వజ్జానామ్యహం వ్యక్తం క ఏష ద్యుతిమాన్ రథే। తమేవముక్త్వా సౌమిత్రిమిహైవ స్థీయతామితి॥౧౯॥ అభిచక్రామ కాకుత్
స్థశ్శరభంగాశ్రమం ప్రతి। తతస్సమభిగచ్ఛన్తం ప్రేక్ష్య రామం శచీపతిః॥౨౦॥ శరభంగమనుజ్ఞాప్య విబుధానిదమబ్రవీత్
ఇహోపయాత్యసౌ రామో యావన్మాం నాభిభాషతే॥౨౧॥ నిష్ఠాం నయత తావత్తు తతో మాం ద్రష్టుమర్హతి। జితవ
న్తం కృతార్థం చ ద్రష్టాహమచిరాదిమమ్॥౨౨॥ కర్మ హ్యనేన కర్తవ్యం మహదన్యైస్సుదుష్కరమ్। నిష్పాదయిత్వా తత్క
ర్మ తతో మాం ద్రష్టుమర్హతి॥౨౩॥ ఇతి వజ్రీ తమామన్త్ర్య మానయిత్వా చ తాపసమ్। రథేన హయయుక్తేన యయౌ దివ
మరిందమః॥౨౪॥ ప్రయాతే తు సహస్రాక్షే రాఘవస్సపరిచ్ఛదః। అగ్నిహోత్రముపాసీనం శరభంగముపాగమత్॥
౨౫॥ తస్య పాదౌ చ సంగృహ్య రామస్సీతా చ లక్ష్మణః। నిషేదుస్సమనుజ్ఞాతా లబ్ధవాసా నిమన్త్రితాః॥౨౬॥ తతశ్శక్రో
పయానం తు పర్యపృచ్ఛత్స రాఘవః। శరభంగశ్చ తత్సర్వం రాఘవాయ న్యవేదయత్॥౨౭॥ మామేష వరదో రామ బ్రహ్మ
లోకం నినీషతి। జితముగ్రేణ తపసా దుష్ప్రాపమకృతాత్మభిః॥౨౮॥ అహం జ్ఞాత్వా నరవ్యాఘ్ర వర్తమానమదూరతః। బ్ర
హ్మలోకం న గచ్ఛామి త్వామదృష్ట్వా ప్రియాతిథిమ్॥౨౯॥ త్వయాహం పురుషవ్యాఘ్ర ధార్మికేణ మహాత్మనా। సమా
గమ్య గమిష్యామి త్రిదివం దేవసేవితమ్॥౩౦॥ అక్షయా నరశార్దూల మయా లోకా జితాశ్శుభాః। బ్రాహ్మ్యాశ్చ నాగపృ
ష్ఠ్యాశ్చ ప్రతిగృహ్ణీష్వ మామకాన్॥౩౧॥ ఏవముక్తో నరవ్యాఘ్రస్సర్వశాస్త్రవిశారదః। ఋషిణా శరభంగేన రాఘవో
వాక్యమబ్రవీత్॥౩౨॥ అహమేవాహరిష్యామి సర్వలోకాన్మహామునే। ఆవాసం త్వహమిచ్ఛామి ప్రదిష్టమిహ కాననే॥
౩౩॥ రాఘవేణైవముక్తస్తు శక్రతుల్యబలేన వై। శరభంగో మహాప్రాజ్ఞః పునరేవాబ్రవీద్వచః॥౩౪॥ ఇహ రామ మహా
తేజాస్సుతీక్ష్ణో నామ ధార్మికః। వసత్యరణ్యే ధర్మాత్మా స తే శ్రేయో విధాస్యతి॥౩౫॥ సుతీక్ష్ణమభిగచ్ఛ త్వం శుచౌ దేశే తప
స్వినమ్। రమణీయే వనోద్దేశే స తే వాసం విధాస్యతి॥౩౬॥ ఇమాం మన్దాకినీం రామ ప్రతిస్రోతామనువ్రజ। నదీం పుష్పో
డుపవహాం తతస్తత్ర గమిష్యసి॥౩౭॥ ఏష పన్థా నరవ్యాఘ్ర ముహూర్తం పశ్య తాత మామ్। యావజ్జహామి గాత్రా
ణి జీర్ణాం త్వచమివోరగః॥౩౮॥ తతోఽగ్నిం స సమాధాయ హుత్వా చాజ్యేన మన్త్రవిత్। శరభంగో మహాతేజాః ప్రవి
వేశ హుతాశనమ్॥౩౯॥ తస్య రోమాణి కేశాంశ్చ దదాహాగ్నిర్మహాత్మనః। జీర్ణాం త్వచం తథాస్థీని యచ్చ మాంసం సశో
ణితమ్॥౪౦॥ రామస్తు విస్మితో భ్రాత్రా భార్యయా చ సహాత్మవాన్। స చ పావకసంకాశః కుమారస్సమపద్యత॥౪౧॥ ఉ
త్థాయాగ్నిచయాత్తస్మాచ్ఛరభంగో వ్యరోచత। స లోకానాహితాగ్నీనామృషీణాం చ మహాత్మనామ్॥౪౨॥ దేవానాం చ
వ్యతిక్రమ్య బ్రహ్మలోకం వ్యరోహత। స పుణ్యకర్మా భవనే ద్విజర్షభః పితామహం సానుచరం దదర్శ హ। పితామహశ్చా
పి సమీక్ష్య తం ద్విజం ననన్ద సుస్వాగతమిత్యువాచ హ॥౪౩॥ ఇతి శ్రీమదారణ్యకాండే - పంచమస్సర్గః -*********
శరభంగే దివం యాతే మునిసంఘాస్సమాగతాః। అభ్యగచ్ఛన్త కాకుత్స్థం రామం జ్వలితతేజసమ్॥౧॥ వైఖానసా
వాలఖిల్యాస్సంప్రక్షాళా మరీచిపాః। అశ్మకుట్టాశ్చ బహవః పత్రాహారాశ్చ తాపసాః॥౨॥ దన్తోలూఖలినశ్చైవ తథై

వోన్మజ్జకాః పరే। గాత్రశయ్యా అశయ్యాశ్చ తథైవాభ్రావకాశకాః॥ ౩॥ మునయస్సలిలాహారా వాయుభక్షాస్తథాప
రే। ఆకాశనిలయాశ్చైవ తథా స్థండిలశాయినః॥ ౪॥ సదోపవాసినో దాంతా స్తథార్ద్రపటవాససః। సజపాశ్చ తపోని
త్యా స్తథా పంచతపోన్వితాః॥ ౫॥ సర్వే బ్రాహ్మ్యా శ్రియా జుష్టా దృఢయోగాస్సమాహితాః। శరభంగాశ్రమే రామమ
భిజగ్ముశ్చ తాపసాః॥ ౬॥ అభిగమ్య చ ధర్మజ్ఞా రామం ధర్మభృతాం వరమ్। ఊచుః పరమధర్మజ్ఞ మృషిసంఘాస్సమాహి
తాః॥ ౭॥ త్వమిక్ష్వాకుకులస్యాస్య పృథివ్యాశ్చ మహారథ। ప్రధానశ్చాపి నాథశ్చ దేవానాం మఘవానివ॥ ౮॥ విశ్రుతస్త్రి
షు లోకేషు యశసా విక్రమేణ చ। పితృభక్తిశ్చ సత్యం చ త్వయి ధర్మశ్చ పుష్కలః॥ ౯॥ త్వామాసాద్య మహాత్మానం ధ
ర్మజ్ఞం ధర్మవత్సలమ్। అర్థిత్వాన్నాథ వక్ష్యామ స్తచ్చ నః క్షంతుమర్హసి॥ ౧౦॥ అధర్మస్తు మహాంస్తాత భవేత్తస్య మహీ
పతేః। యో హరేద్బలిషడ్భాగం న చ రక్షతి పుత్రవత్॥ ౧౧॥ యుంజానస్స్వానివ ప్రాణాన్ ప్రాణైరిష్టాన్సుతానివ। ని
త్యయుక్తస్సదా రక్షన్ సర్వాన్ విషయవాసినః॥ ౧౨॥ ప్రాప్నోతి శాశ్వతీం రామ కీర్తిం స బహువార్షికీమ్। బ్రహ్మణః
స్థానమాసాద్య తత్ర చాపి మహీయతే॥ ౧౩॥ యః కరోతి పరం ధర్మం మునిర్మూలఫలాశనః। తత్ర రాజ్ఞశ్చతుర్భాగః ప్రజా ధ
ర్మేణ రక్షతః॥ ౧౪॥ సోఽయం బ్రాహ్మణభూయిష్ఠో వానప్రస్థగణో మహాన్। త్వన్నాథోఽనాథవద్రామ రాక్షసైర్వధ్యతే భృ
శమ్॥ ౧౫॥ ఏహి పశ్య శరీరాణి మునీనాం భావితాత్మనామ్। హతానాం రాక్షసైర్ఘోరైర్బహూనాం బహుధా వనే॥ ౧౬॥ పం
పానదీనివాసానా మనుమందాకినీమపి। చిత్రకూటాలయానాం చ క్రియతే కదనం మహత్॥ ౧౭॥ ఏవం వయం న మృష్యామో
విప్రకారం తపస్వినామ్। క్రియమాణం వనే ఘోరం రక్షోభిర్భీమకర్మభిః॥ ౧౮॥ తతస్త్వాం శరణార్థం చ శరణ్యం సముపా
గతాః। పరిపాలయ నో రామ వధ్యమానాన్నిశాచరైః॥ ౧౯॥ పరా త్వత్తో గతిర్వీర పృథివ్యాం నోపపద్యతే। పరిపాలయ నస్స
ర్వాన్ రాక్షసేభ్యో నృపాత్మజ॥ ౨౦॥ ఏతచ్ఛ్రుత్వా తు కాకుత్స్థస్తాపసానాం తపస్వినామ్। ఇదం ప్రోవాచ ధర్మాత్మా స
ర్వానేవ తపస్వినః॥ ౨౧॥ నైవమర్హథ మాం వక్తుమాజ్ఞాప్యోఽహం తపస్వినామ్। కేవలేనైవ కార్యేణ ప్రవేష్టవ్యం మయా
వనమ్॥ ౨౨॥ విప్రకారమపాక్రష్టుం రాక్షసైర్భవతామిమమ్। పితుస్తు నిర్దేశకరః ప్రవిష్టోఽహమిదం వనమ్॥ ౨౩॥ భవతామ
ర్థసిద్ధ్యర్థమాగతోఽహం యదృచ్ఛయా। తస్య మేఽయం వనే వాసో భవిష్యతి మహాఫలః॥ ౨౪॥ తపస్వినాం రణే శత్రూన్
హంతుమిచ్ఛామి రాక్షసాన్। పశ్యంతు వీర్యమృషయస్సభ్రాతుర్మే తపోధనాః॥ ౨౫॥ దత్త్వా వరం చాపి తపోధనానాం ధర్మే
ధృతాత్మా సహలక్ష్మణేన। తపోధనైశ్చాపి సహార్యవృత్తస్సుతీక్ష్ణమేవాభిజగామ వీరః॥ ఇతి శ్రీమదారణ్యకాండే షష్ఠస్సర్గః

రామస్తు సహితో భ్రాత్రా సీతయా చ పరంతపః। సుతీక్ష్ణస్యాశ్రమపదం జగామ సహ తైర్ద్విజైః॥ ౧॥ తే గత్వా
దూరమధ్వానం నదీస్తీర్త్వా బహూదకాః। దదర్శ విమలం శైలం మహామేఘమివోన్నతమ్॥ ౨॥ తత స్తమిక్ష్వాకువరౌ స
తతం వివిధైర్ద్రుమైః। కాననం తౌ వివిశతుస్సీతయా సహ రాఘవౌ॥ ౩॥ ప్రవిష్టస్తు వనం ఘోరం బహుపుష్పఫలద్రుమమ్।
దదర్శాశ్రమమేకాంతే చీరమాలాపరిష్కృతమ్॥ ౪॥ తత్ర తాపసమాసీనం మలపంకజటాధరమ్। రామస్సుతీక్ష్ణం విధివ
త్తపోవృద్ధమభాషత॥ ౫॥ రామోఽహమస్మి భగవన్ భవంతం ద్రష్టుమాగతః। త్వం మాభివద ధర్మజ్ఞ మహర్షే సత్యవిక్ర
మ॥ ౬॥ స నిరీక్ష్య తతో వీరం రామం ధర్మభృతాం వరమ్। సమాశ్లిష్య చ బాహుభ్యామిదం వచనమబ్రవీత్॥ ౭॥ స్వాగతం
ఖలు తే వీర రామ ధర్మభృతాం వర। ఆశ్రమోఽయం త్వయాక్రాంతస్సనాథ ఇవ సాంప్రతమ్॥ ౮॥ ప్రతీక్షమాణస్త్వామే
వ నారోహేఽహం మహాయశః। దేవలోకమితో వీర దేహం త్యక్త్వా మహీతలే॥ ౯॥ చిత్రకూటముపాదాయ రాజ్యభ్రష్టోఽసి
మే శ్రుతః। ఇహోపయాతః కాకుత్స్థ దేవరాజశ్శతక్రతుః॥ ౧౦॥ ఉపగమ్య చ మే దేవో మహాదేవస్సురేశ్వరః। సర్వాన్
లోకాన్ జితానాహ మమ పుణ్యేన కర్మణా॥ ౧౧॥ తేషు దేవర్షిజుష్టేషు జితేషు తపసా మయా। మత్ప్రసాదాత్సభార్య
స్త్వం విహరస్వ సలక్ష్మణః॥ ౧౨॥ తముగ్రతపసా యుక్తం మహర్షిం సత్యవాదినమ్। ప్రత్యువాచాత్మవాన్ రామో బ్ర
హ్మాణమివ కాశ్యపః॥ ౧౩॥ అహమేవాహరిష్యామి స్వయం లోకాన్ మహామునే। ఆవాసం త్వహమిచ్ఛామి ప్రదిష్టమిహ కాన
నే॥ ౧౪॥ భవాన్ సర్వత్ర కుశలస్సర్వభూతహితే రతః। ఆఖ్యాతశ్శరభంగేణ గౌతమేన మహాత్మనా॥ ౧౫॥ ఏవముక్తస్తు రా
మేణ మహర్షిర్లోకవిశ్రుతః। అబ్రవీన్మధురం వాక్యం హర్షేణ మహతా వృతః॥ ౧౬॥ అయమేవాశ్రమో రామ గుణ
వాన్ రమ్యతామిహ। ఋషిసంఘానుచరితస్సదా మూలఫలాశనః॥ ౧౭॥ ఇమమాశ్రమమాగమ్య మృగసంఘా మహాయ

శః॥అతిథిత్వం ప్రతిగచ్ఛంతి లోభయిత్వాకుతోభయాః॥౧౮॥నాన్యో దోషో భవేదత్ర మృగేభ్యోఽన్యత్ర విద్ధి వై।తచ్ఛ్రుత్వా
వచనం తస్య మహర్షేర్లక్ష్మణాగ్రజః॥౧౯॥ఉవాచ వచనం ధీరో వికృష్య సశరం ధనుః। తానహం సుమహాభాగ మృగసం
ఘాన్ సమాగతాన్॥౨౦॥హన్యాం నిశితధారేణ శరేణాశనివర్చసా।భవాంస్తత్రాభిషజ్యేత కిం స్యాత్కృచ్ఛ్రతరం తతః
॥౨౧॥ఏతస్మిన్నాశ్రమే వాసం చిరం తు న సమర్థయే।తమేవముక్త్వా వరదం రామస్సంధ్యాముపాగమత్॥౨౨॥అన్వాస్య
పశ్చిమాం సంధ్యాం తత్ర వాసమకల్పయత్। సుతీక్ష్ణస్యాశ్రమే రమ్యే సీతయా లక్ష్మణేన చ॥౨౩॥తతశ్శుభం తాపసభో
జ్యమన్నం స్వయం సుతీక్ష్ణః పురుషర్షభాభ్యామ్।తాభ్యాం సుసత్కృత్య దదౌ మహాత్మా సంధ్యానివృత్తౌ రజనీం సమీక్ష్య॥
౨౪॥ఇతి శ్రీమదారణ్యకాండే - సప్తమస్సర్గః. ********************************

రామస్తు సహసౌమిత్రిస్సుతీక్ష్ణేనాభిపూజితః। పరిణామ్య నిశాం తత్ర ప్రభాతే ప్రత్యబుధ్యత॥౧॥ఉత్థాయ తు యథా
కాలం రాఘవస్సహ సీతయా।ఉపాస్పృశత్సుశీతేన జలేనోత్పలగంధినా॥౨॥అథ తేఽగ్నిం సురాంశ్చైవ వైదేహీ రామల
క్ష్మణౌ। కాల్యం విధివదభ్యర్చ్య తపస్విశరణే వనే॥౩॥ఉదయంతం దినకరం దృష్ట్వా విగతకల్మషాః। సుతీక్ష్ణమభిగమ్యేదం
శ్లక్ష్ణం వచనమబ్రువన్॥౪॥సుఖోషితాః స్మ భగవంస్త్వయా పూజ్యేన పూజితాః।ఆపృచ్ఛామః ప్రయాస్యామో మునయ
స్త్వరయంతి నః॥౫॥త్వరామహే వయం ద్రష్టుం కృత్స్నమాశ్రమమండలమ్। ఋషీణాం పుణ్యశీలానాం దండకారణ్య
వాసినామ్॥౬॥అభ్యనుజ్ఞాతుమిచ్ఛామస్సహైభిర్మునిపుంగవైః। ధర్మనిత్యైస్తపోదాంతైర్విశిఖైరివ పావకైః॥౭॥
అవిషహ్యాతపో యావత్సూర్యో నాతివిరాజతే। అమార్గేణాగతాం లక్ష్మీం ప్రాప్యేవాన్వయవర్జితః॥౮॥తావదిచ్ఛా
మహే గంతుమిత్యుక్త్వా చరణౌ మునేః।వవందే సహసౌమిత్రిస్సీతయా సహ రాఘవః॥౯॥తౌ సంస్పృశంతౌ చరణావుత్థాప్య
మునిపుంగవః। గాఢమాలింగ్య సస్నేహమిదం వచనమబ్రవీత్॥౧౦॥ అరిష్టం గచ్ఛ పంథానం రామ సౌమిత్రిణా సహ। సీ
తయా చానయా సార్ధం ఛాయయేవానువృత్తయా॥ ౧౧ ॥పశ్యాశ్రమపదం రమ్యం దండకారణ్యవాసినామ్। ఏషాం తప
స్వినాం వీర తపసా భావితాత్మనామ్॥౧౨॥సుప్రాజ్యఫలమూలాని పుష్పితాని వనాని చ। ప్రశస్తమృగయూథాని శాంతప
క్షిగణాని చ॥౧౩॥ఫుల్లపంకజషండాని ప్రసన్నసలిలాని చ। కారండవవికీర్ణాని తటాకాని సరాంసి చ॥౧౪॥ద్రక్ష్యసే దృష్టి
రమ్యాణి గిరిప్రస్రవణాని చ। రమణీయాన్యరణ్యాని మయూరాభిరుతాని చ॥ ౧౫॥ గమ్యతాం వత్స సౌమిత్రే భవానపి చ
గచ్ఛతు। ఆగంతవ్యం త్వయా తాత పునరేవాశ్రమం మమ॥ ౧౬॥ ఏవముక్తస్తథేత్యుక్త్వా కాకుత్స్థస్సహలక్ష్మణః। ప్ర
దక్షిణం మునిం కృత్వా ప్రస్థాతుముపచక్రమే॥ ౧౭ ॥తతశ్శుభతరే తూణీ ధనుషీ చాయతేక్షణా। దదౌ సీతా తయోర్భ్రా
త్రోః ఖడ్గౌ చ విమలత్సరూ॥౧౮॥ఆబధ్య చ శుభే తూణీ చాపే చాదాయ సస్వనే। నిష్క్రాంతావాశ్రమాద్గంతుముభౌ
తౌ రామలక్ష్మణౌ॥౧౯॥శ్రీమంతౌ రూపసంపన్నౌ దీప్యమానౌ స్వతేజసా। ప్రస్థితౌ దృఢచాపౌ తౌ సీతయా సహ రాఘవౌ॥
౨౦॥ఇతి శ్రీమదారణ్యకాండే - అష్టమస్సర్గః. ********************************

సుతీక్ష్ణేనాభ్యనుజ్ఞాతం ప్రస్థితం రఘునందనమ్।హృద్యయా స్నిగ్ధయా వాచా భర్తారమిదమబ్రవీత్॥౧॥అయం
ధర్మస్సుసూక్ష్మేణ విధినా ప్రాప్యతే మహాన్। నివృత్తేన తు శక్యోఽయం వ్యసనాత్కామజాదిహ॥౨॥త్రీణ్యేవ వ్యసనాన్య
త్ర కామజాని భవంత్యుత। మిథ్యావాక్యం గురుతరం తస్మాద్గురుతరే ఉభే॥౩॥పరదారాభిగమనం వినా వైరం చ రౌద్రతా।
మిథ్యావాక్యం న తే భూతం న భవిష్యతి రాఘవ॥౪॥కుతోఽభిలాషణం స్త్రీణాం పరేషాం ధర్మనాశనమ్। తవ నాస్తి మను
ష్యేంద్ర న చాభూత్తే కదాచన॥౫॥మనస్యపి తథా రామ న చైతద్విద్యతే క్వచిత్। స్వదారనిరతస్త్వం చ నిత్యమేవ నృపా
త్మజ॥౬॥ధర్మిష్ఠస్సత్యసంధశ్చ పితుర్నిర్దేశకారకః। త్వయి ధర్మశ్చ సత్యం చ త్వయి సర్వం ప్రతిష్ఠితమ్॥౭॥తచ్చ స
ర్వం మహాబాహో శక్యం వోఢుం జితేంద్రియైః। తవ వశ్యేంద్రియత్వం చ జానామి శుభదర్శన॥౮॥తృతీయం యదిదం
రౌద్రం పరప్రాణాభిహింసనమ్। నిర్వైరం క్రియతే మోహాత్తచ్చ తే సముపస్థితమ్॥౯॥ప్రతిజ్ఞాతస్త్వయా వీర దండ
కారణ్యవాసినామ్। ఋషీణాం రక్షణార్థాయ వధస్సంయతి రక్షసామ్॥ ౧౦ ॥ఏతన్నిమిత్తం వచనం దండకా ఇతి విశ్రు
తమ్।ప్రస్థితస్త్వం సహ భ్రాత్రా ధృతబాణశరాసనః॥౧౧॥తతస్త్వాం ప్రస్థితం దృష్ట్వా మమ చింతాకులం మనః।త్వద్వృ
త్తం చింతయంత్యా వై భవేన్నిశ్శ్రేయసం హితమ్॥౧౨॥నహి మే రోచతే వీర గమనం దండకాన్ ప్రతి। కారణం తత్ర వక్ష్యా

మివదంత్యాః శ్రూయతాంమమ ॥౧౩॥ త్వంహి బాణధనుష్పాణి ర్భ్రాత్రా సహవనంగతః। దృష్ట్వా వనచరాన్ సర్వాన్
కచ్చిత్కుర్యాశ్శరవ్యయమ్ ॥౧౪॥ క్షత్రియాణాంచ హి ధనుర్హుతాశస్యేంధనానిచ। సమీపతః స్థితం తేజో బలముచ్ఛ్రి
యతే భృశమ్ ॥౧౫॥ పురాకిల మహాబాహో తపస్వీ సత్యవాక్ఛుచిః। కస్మింశ్చిదభవత్పుణ్యే వనే రతమృగద్విజే ॥౧౬॥ త
స్యైవ తపసో విఘ్నం కర్తుమింద్రశ్శచీపతిః। ఖడ్గపాణిరథాగచ్ఛదాశ్రమం భటరూపధృత్ ॥౧౭॥ తస్మింస్తదాశ్రమప
దే నిశితః ఖడ్గ ఉత్తమః। సన్న్యాసవిధినా దత్తః పుణ్యే తపసి తిష్ఠతః ॥౧౮॥ సతచ్ఛస్త్రమనుప్రాప్య న్యాసరక్షణతత్పరః।
వనే తం విచరత్యేవ రక్షన్ప్రత్యయమాత్మనః ॥౧౯॥ యత్ర గచ్ఛత్యుపాదాతుం మూలాని చ ఫలాని చ। నవినా యాతి తం ఖ
డ్గం న్యాసరక్షణతత్పరః ॥౨౦॥ నిత్యం శస్త్రం పరివహన్ క్రమేణ స తపోధనః। చకార రౌద్రీం స్వాం బుద్ధిం త్యక్త్వా తపసి ని
శ్చయమ్ ॥౨౧॥ తతస్స రౌద్రాభిరతః ప్రమత్తో ధర్మకర్శితః। తస్య శస్త్రస్య సంవాసాజ్జగామ నరకం మునిః ॥౨౨॥ ఏవ
మేతత్పురావృత్తం శస్త్రసంయోగకారణమ్। అగ్నిసంయోగవద్ధేతుశ్శస్త్రసంయోగ ఉచ్యతే ॥౨౩॥ స్నేహాచ్చ బ
హుమానాచ్చ స్మారయే త్వాం న శిక్షయే। న కథంచన సా కార్యా గృహీతధనుషా త్వయా ॥౨౪॥ బుద్ధిర్వైరం వినా హంతుం
రాక్షసాన్ దండకాశ్రితాన్। అపరాధం వినా హంతుం లోకాన్ వీర న కామయే ॥౨౫॥ క్షత్రియాణాం తు వీరాణాం వనేషు
నిరతాత్మనామ్। ధనుషా కార్యమేతావదార్తానామభిరక్షణమ్ ॥౨౬॥ క్వ చ శస్త్రం క్వ చ వనం క్వ చ క్షాత్రం తపః క్వ చ।
వ్యావిద్ధమిదమస్మాభిర్దేశధర్మస్తు పూజ్యతామ్ ॥౨౭॥ తదార్యకలుషా బుద్ధిర్జాయతే శస్త్రసేవనాత్। పునర్గత్వా
త్వయోధ్యాయాం క్షత్రధర్మం చరిష్యసి ॥౨౮॥ అక్షయా తు భవేత్ప్రీతిః శ్వశ్రూశ్వశురయోర్మమ। యది రాజ్యం పరిత్య
జ్య భవేస్త్వం నిరతో మునిః ॥౨౯॥ ధర్మాదర్థః ప్రభవతి ధర్మాత్ప్రభవతే సుఖమ్। ధర్మేణ లభ్యతే సర్వం ధర్మసార
మిదం జగత్ ॥౩౦॥ ఆత్మానం నియమైస్తైస్తైః కర్శయిత్వా ప్రయత్నతః। ప్రాప్యతే నిపుణైర్ధర్మో న సుఖాల్లభ్యతే సు
ఖమ్ ॥౩౧॥ నిత్యం శుచిమతిస్సౌమ్య చర ధర్మం తపోవనే। సర్వం హి విదితం తుభ్యం త్రైలోక్యమపి తత్త్వతః ॥౩౨॥ స్త్రీచా
పలాదేతదుదాహృతం మే ధర్మం చ వక్తుం తవ కస్సమర్థః। విచార్య బుద్ధ్యా తు సహానుజేన యద్రోచతే తత్కురు మా చి
రేణ ॥౩౩॥ ఇతి శ్రీమదారణ్యకాండే- నవమస్సర్గః ************************************

వాక్యమేతత్తు వైదేహ్యా వ్యాహృతం భర్తృభక్తయా। శ్రుత్వా ధర్మే స్థితో రామః ప్రత్యువాచాథ మైథిలీమ్ ॥౧॥
హితముక్తం త్వయా దేవి స్నిగ్ధయా సదృశం వచః। కులం వ్యపదిశంత్యా చ ధర్మజ్ఞే జనకాత్మజే ॥౨॥ కిన్ను వక్ష్యామ్యహం
దేవి త్వయైవోక్తమిదం వచః। ధార్యతే క్షత్రియైశ్చాపో నార్తశబ్దో భవేదితి ॥౩॥ తే చార్తా దండకారణ్యే మునయస్సం
శితవ్రతాః। మాం సీతే స్వయమాగమ్య శరణ్యాశ్శరణం గతాః ॥౪॥ వసంతో ధర్మనిరతా వనే మూలఫలాశనాః। న లభం
తే సుఖం భీతా రాక్షసైః క్రూరకర్మభిః ॥౫॥ కాలే కాలే చ నిరతా నియమైర్వివిధైర్వనే। భక్ష్యంతే రాక్షసైర్భీమైర్నర
మాంసోపజీవిభిః ॥౬॥ తే భక్ష్యమాణా మునయో దండకారణ్యవాసినః। అస్మానభ్యవపద్యేతి మాముచుర్ద్విజస
త్తమాః ॥౭॥ మయా తు వచనం శ్రుత్వా తేషామేవం ముఖాచ్చ్యుతమ్। కృత్వా వచనశుశ్రూషాం వాక్యమేతదుదాహృత
మ్ ॥౮॥ ప్రసీదంతు భవంతో మే హ్రీరేషా హి మమాతులా। యదీదృశైరహం విప్రైరుపస్థేయైరుపస్థితః ॥౯॥ కిం కరోమీతి చ
మయా వ్యాహృతం ద్విజసన్నిధౌ। సర్వైరేతైస్సమాగమ్య వాగియం సముదాహృతా ॥౧౦॥ రాక్షసైర్దండకారణ్యే
బహుభిః కామరూపిభిః। అర్దితాస్స్మ దృఢం రామ భవాన్నస్తత్ర రక్షతు ॥౧౧॥ హోమకాలేషు సంప్రాప్తాః పర్వ
కాలేషు చానఘ। ధర్షయంతి సుదుర్ధర్షా రాక్షసాః పిశితాశనాః ॥౧౨॥ రాక్షసైర్ధర్షితానాం చ తాపసానాం తప
స్వినామ్। గతిం మృగయమాణానాం భవాన్నః పరమా గతిః ॥౧౩॥ కామం తపః ప్రభావేన శక్తా హంతుం నిశాచరాన్। చిరార్జి
తం తు నేచ్ఛామస్తపః ఖండయితుం వయమ్ ॥౧౪॥ బహువిఘ్నం తపో నిత్యం దుశ్చరం చైవ రాఘవ। తేన శాపం న ముంచామో
భక్ష్యమాణాశ్చ రాక్షసైః ॥౧౫॥ తదర్ద్యమానాన్ రక్షోభిర్దండకారణ్యవాసిభిః। రక్ష నస్త్వం సహ భ్రాత్రా త్వ
న్నాథా హి వయం వనే ॥౧౬॥ మయా చైతద్వచః శ్రుత్వా కార్త్స్న్యేన పరిపాలనమ్। ఋషీణాం దండకారణ్యే సంశ్రు
తం జనకాత్మజే ॥౧౭॥ సంశ్రుత్య చ న శక్ష్యామి జీవమానః ప్రతిశ్రవమ్। మునీనామన్యథా కర్తుం సత్యమిష్టం హి మే సదా ॥
౧౮॥ అప్యహం జీవితం జహ్యాం త్వాం వా సీతే సలక్ష్మణామ్। న తు ప్రతిజ్ఞాం సంశ్రుత్య బ్రాహ్మణేభ్యో విశేషతః ॥౧౯॥ తద

వశ్యంమయా కార్యమృషీణాం పరిపాలనమ్ । అనుక్తేనాపి వైదేహి ప్రతిజ్ఞాయ తు కిం పునః॥ ౨౦ ॥ మమ స్నేహాచ్చ సౌహా-
ర్దాదిదముక్తం త్వయానఘే। పరితుష్టోస్మ్యహం సీతే నహ్యనిష్టోనుశిష్యతే॥ ౨౧ ॥ సదృశం చానురూపం చ కులస్య తవ చా-
త్మనః। సధర్మచారిణీ మే త్వం ప్రాణేభ్యోపి గరీయసి॥ ౨౨॥ ఇత్యేవముక్త్వా వచనం మహాత్మా సీతాం ప్రియాం మైథిలరా-
జపుత్రీమ్। రామో ధనుష్మాన్ సహలక్ష్మణేన జగామ రమ్యాణి తపోవనాని॥ ౨౩॥ ఇతి శ్రీమదారణ్యకాండే-దశమస్సర్గః
అగ్రతః ప్రయయౌ రామః సీతా మధ్యే సుమధ్యమా। పృష్ఠతస్తు ధనుష్పాణిర్లక్ష్మణోనుజగామ హ॥ ౧॥ తౌ పశ్యమా-
నౌ వివిధాన్ శైలప్రస్థాన్ వనాని చ। నదీశ్చ వివిధా రమ్యా జగ్మతుస్సీతయా సహ॥ ౨॥ సారసాంశ్చక్రవాకాంశ్చ నదీపులినచా-
రిణః। సరాంసి చ సపద్మాని యుక్తాని జలజైః ఖగైః॥ ౩ ॥ యూథబద్ధాంశ్చ పృషతాన్ మదోన్మత్తాన్ విషాణినః। మహిషాం-
శ్చ వరాహాంశ్చ నాగాంశ్చ ద్రుమవైరిణః॥ ౪ ॥ తే గత్వా దూరమధ్వానం లంబమానే దివాకరే। దదృశుస్సహితా రమ్యం
తటాకం యోజనాయతమ్॥ ౫॥ పద్మపుష్కరసంబాధం గజయూథైరలంకృతమ్। సారసైర్హంసకాదంబైస్సంకులం జల-
చారిభిః॥ ౬॥ ప్రసన్నసలిలే రమ్యే తస్మిన్ సరసి శుశ్రువే। గీతవాదిత్రనిర్ఘోషో న తు కశ్చన దృశ్యతే॥ ౭॥ తతః కౌతూహలాద్రా-
మో లక్ష్మణశ్చ మహాబలః। మునిం ధర్మభృతం నామ ప్రష్టుం సముపచక్రమే॥ ౮॥ ఇదమత్యద్భుతం శ్రుత్వా సర్వేషాం నో
మహామునే। కౌతూహలం మహజ్జాతం కిమిదం సాధు కథ్యతామ్॥ ౯॥ వక్తవ్యం యది చేద్విప్ర నాతిగుహ్యమపి ప్రభో। తే-
నైవముక్తో ధర్మాత్మా రాఘవేణ మునిస్తదా॥ ౧౦॥ ప్రభావం సరసః కృత్స్నమాఖ్యాతుముపచక్రమే। ఇదం పంచాప్సరో
నామ తటాకం సార్వకాలికమ్॥ ౧౧॥ నిర్మితం తపసా రామ మునినా మాండకర్ణినా। స హి తేపే తపస్తీవ్రం మాండకర్ణిర్మహా-
మునిః॥ ౧౨॥ దశవర్షసహస్రాణి వాయుభక్షో జలాశ్రయః। తతః ప్రవ్యథితాస్సర్వే దేవాస్సాగ్నిపురోగమాః॥ ౧౩ ॥ అ-
బ్రువన్ వచనం సర్వే పరస్పరసమాగతాః। అస్మాకం కస్యచిత్ స్థానమేష ప్రార్థయతే మునిః॥ ౧౪॥ ఇతి సంవిగ్నమనసః
సర్వే తే త్రిదివౌకసః। తతః కర్తుం తపోవిఘ్నం దేవైస్సర్వైర్నియోజితాః॥ ౧౫॥ ప్రధానాప్సరసః పంచ విద్యుత్తులితవ-
ర్చసః। అప్సరోభిస్తతస్తాభిర్మునిర్దృష్టపరావరః॥ ౧౬॥ నీతో మదనవశ్యత్వం సురాణాం కార్యసిద్ధయే। తాశ్చైవాప్సరసః
పంచ మునేః పత్నీత్వమాగతాః॥ ౧౭॥ తటాకే నిర్మితం తాసామస్మిన్నంతర్హితం గృహమ్। తత్రైవాప్సరసః పంచ నివసం-
త్యో యథాసుఖమ్॥ ౧౮॥ రమయంతి తపోయోగాన్మునిం యౌవనమాస్థితమ్। తాసాం సంక్రీడమానానామేష వాదిత్రని-
స్వనః॥ ౧౯॥ శ్రూయతే భూషణోన్మిశ్రో గీతశబ్దో మనోహరః। ఆశ్చర్యమితి తస్యైతద్వచనం భావితాత్మనః॥ ౨౦॥ రాఘ-
వః ప్రతిజగ్రాహ సహ భ్రాత్రా మహాయశాః। ఏవం కథయమానస్య దదర్శాశ్రమమండలమ్॥ ౨౧॥ కుశచీరపరిక్షిప్తం
నానావృక్షసమావృతమ్। ప్రవిశ్య సహ వైదేహ్యా లక్ష్మణేన చ రాఘవః॥ ౨౨॥ ఉవాస మునిభిస్సర్వైః పూజ్యమానో మ-
హాయశాః। తదా తస్మిన్ స కాకుత్స్థః శ్రీమత్యాశ్రమమండలే॥ ౨౩॥ ఉషిత్వా తు సుఖం తత్ర పూజ్యమానో మహర్షిభిః
జగామ చాశ్రమాంస్తేషాం పర్యాయేణ తపస్వినామ్॥ ౨౪॥ యేషాముషితవాన్ పూర్వం సకాశే స మహాస్త్రవిత్। క్వచిత్ప-
రిదశాన్ మాసానేకం సంవత్సరం క్వచిత్॥ ౨౫॥ క్వచిచ్చ చతురో మాసాన్ పంచషట్చాపరాన్ క్వచిత్। అపరానధికాన్మా-
సానప్యర్ధమధికం క్వచిత్॥ ౨౬॥ త్రీన్మాసానష్టమాసాంశ్చ రాఘవో న్యవసత్సుఖమ్। తతస్సంవసతస్తస్య మునీనామా-
శ్రమేషు వై॥ ౨౭॥ రమతశ్చానుకూల్యేన యయుస్సంవత్సరా దశ। పరిసృత్య చ ధర్మజ్ఞో రాఘవస్సహ సీతయా॥ ౨౮॥ సుతీ-
క్ష్ణస్యాశ్రమం శ్రీమాన్ పునరేవాజగామ హ। స తమాశ్రమమాసాద్య మునిభిః ప్రతిపూజితః॥ ౨౯॥ తత్రాపి న్యవసద్రా-
మః కంచిత్కాలమరిందమః। తదాశ్రమస్థో వినయాత్కదాచిత్తం మహామునిమ్॥ ౩౦॥ ఉపాసీనస్స కాకుత్స్థః సుతీక్ష్ణమి-
దమబ్రవీత్। అస్మిన్నరణ్యే భగవానగస్త్యో మునిసత్తమః॥ ౩౧॥ వసతీతి మయా నిత్యం కథాః కథయతాం శ్రుతమ్। న తు జా-
నామి తం దేశం వనస్యాస్య మహత్తయా॥ ౩౨॥ కుత్రాశ్రమమిదం పుణ్యం మహర్షేస్తస్య ధీమతః। ప్రసాదాత్తత్ర భవ-
తస్సానుజస్సహ సీతయా॥ ౩౩॥ అగస్త్యమభిగచ్ఛేయమభివాదయితుం మునిమ్। మనోరథో మహానేష హృది మే పరివర్త-
తే॥ ౩౪॥ యద్యహం తం మునివరం శుశ్రూషేయమపి స్వయమ్। ఇతి రామస్య స మునిః శ్రుత్వా ధర్మాత్మనో వచః॥ ౩౫॥ సు-
తీక్ష్ణః ప్రత్యువాచేదం ప్రీతో దశరథాత్మజమ్। అహమప్యేతదేవ త్వాం వక్తుకామస్సలక్ష్మణమ్॥ ౩౬॥ అగస్త్యమభిగచ్ఛే-
తి సీతయా సహ రాఘవ। దిష్ట్యా త్విదానీమర్థేస్మిన్ స్వయమేవ బ్రవీషి మామ్॥ ౩౭॥ అహమాఖ్యామి తే వత్స యత్రాగ-

స్త్యో మహామునిః। యోజనాన్యాశ్రమాదస్మాద్వ్యాహి చత్వారి వై తతః॥౩౮॥ దక్షిణేన మహాఞ్ఛ్రీమానగస్త్యభ్రాతురా
శ్రమః। స్థలీప్రాయవనోద్దేశే పిప్పలీవనశోభితే॥౩౯॥ బహుపుష్పఫలే రమ్యే నానాశకునినాదితే। పద్మిన్యో వివిధాస్తత్ర
ప్రసన్నసలిలాశ్శివాః॥౪౦॥ హంసకారండవాకీర్ణాశ్చక్రవాకోపశోభితాః। తత్రైకాం రజనీముష్య ప్రభాతే రామగ
మ్యతామ్॥౪౧॥ దక్షిణాం దిశమాస్థాయ వనషండస్య పార్శ్వతః। తత్రాగస్త్యాశ్రమపదం గత్వా యోజనమంతరా॥౪౨॥
రమణీయే వనోద్దేశే బహుపాదపసంవృతే। రంస్యతే తత్ర వైదేహీ లక్ష్మణశ్చ సహ త్వయా॥౪౩॥ స హి రమ్యో వనోద్దే
శో బహుపాదపసంకులః। యది బుద్ధిః కృతా ద్రష్టుమగస్త్యం తం మహామునిమ్॥౪౪॥ అద్యైవ గమనే బుద్ధిం రోచయస్వ మ
హాయశః। ఇతి రామో మునేః శ్రుత్వా సహ భ్రాత్రాభివాద్య చ॥౪౫॥ ప్రతస్థేఽగస్త్యముద్దిశ్య సానుజస్సీతయా సహ।
పశ్యన్వనాని రమ్యాణి పర్వతాంశ్చాభ్రసన్నిభాన్॥౪౬॥ సరాంసి సరితశ్చైవ పథి మార్గవశానుగః। సుతీక్ష్ణేనోపదిష్టే
న గత్వా తేన పథా సుఖమ్॥౪౭॥ ఇదం పరమసంహృష్టో వాక్యం లక్ష్మణమబ్రవీత్। ఏతదేవాశ్రమపదం నూనం తస్య మహా
త్మనః॥౪౮॥ అగస్త్యస్య మునేర్భ్రాతుర్దృశ్యతే పుణ్యకర్మణః। యథా హీమే వనస్యాస్య జ్ఞాతాః పథి సహస్రశః॥౪౯॥
సన్నతాః ఫలభారేణ పుష్పభారేణ చ ద్రుమాః। పిప్పలీనాం చ పక్వానాం వనాదస్మాదుపాగతః॥౫౦॥ గంధోఽయం పవనో
త్క్షిప్తస్సహసా కటుకోదయః। తత్ర తత్ర చ దృశ్యంతే సంక్షిప్తాః కాష్ఠసంచయాః॥౫౧॥ లూనాశ్చ పథి దృశ్యంతే దర్భా
వైడూర్యవర్చసః। ఏతచ్చ వనమధ్యస్థం కృష్ణాభ్రశిఖరోపమమ్॥౫౨॥ పావకస్యాశ్రమస్థస్య ధూమాగ్రం సంప్రదృశ్యతే।
వివిక్తేషు చ తీర్థేషు కృతస్నానా ద్విజాతయః॥౫౩॥ పుష్పోపహారం కుర్వంతి కుసుమైస్స్వయమార్జితైః। తత్సుతీక్ష్ణస్య వ
చనం యథా సౌమ్య మయా శ్రుతమ్॥౫౪॥ అగస్త్యస్యాశ్రమో భ్రాతుర్నూనమేష భవిష్యతి। నిగృహ్య తరసా మృత్యుం
లోకానాం హితకామ్యయా॥౫౫॥ యస్య భ్రాత్రా కృతేయం దిక్ఛరణ్యా పుణ్యకర్మణా। ఇహైకదా కిల క్రూరో వాతా
పిరపి చేల్వలః॥౫౬॥ భ్రాతరౌ సహితావాస్తాం బ్రాహ్మణఘ్నౌ మహాసురౌ। ధారయన్ బ్రాహ్మణం రూపమిల్వలస్సంస్కృ
తం వదన్॥౫౭॥ ఆమంత్రయతి విప్రాన్స శ్రాద్ధముద్దిశ్య నిర్ఘృణః। భ్రాతరం సంస్కృతం కృత్వా తతస్తం మేషరూ
పిణమ్॥౫౮॥ తాన్ద్విజాన్భోజయామాస శ్రాద్ధదృష్టేన కర్మణా। తతో భుక్తవతాం తేషాం విప్రాణామిల్వలోఽబ్ర
వీత్॥౫౯॥ వాతాపే నిష్క్రమస్వేతి స్వరేణ మహతా వదన్। తతో భ్రాతుర్వచః శ్రుత్వా వాతాపిర్మేషవన్నదన్॥౬౦॥
భిత్త్వా భిత్త్వా శరీరాణి బ్రాహ్మణానాం వినిష్పతన్। బ్రాహ్మణానాం సహస్రాణి తైరేవం కామరూపిభిః॥౬౧॥ వినాశితా
ని సంహత్య నిత్యశః పిశితాశనైః। అగస్త్యేన తదా దేవైః ప్రార్థితేన మహర్షిభిః॥౬౨॥ అనుభూయ కిల శ్రాద్ధే భక్షిత
స్స మహాసురః। తతస్సంపన్నమిత్యుక్త్వా దత్త్వా హస్తోదకం తతః॥౬౩॥ భ్రాతరం నిష్క్రమస్వేతి చేల్వలస్సోఽభ్యభాషత।
స తం తథా భాషమాణం భ్రాతరం విప్రఘాతినమ్॥౬౪॥ అబ్రవీత్ప్రహసన్ ధీమానగస్త్యో మునిసత్తమః। కుతో నిష్క్రమి
తుం శక్తిర్మయా జీర్ణస్య రక్షసః॥౬౫॥ భ్రాతుస్తే మేషరూపస్య గతస్య యమసాదనమ్। అథ తస్య వచః శ్రుత్వా భ్రా
తుర్నిధనసంశ్రితమ్॥౬౬॥ ప్రధర్షయితుమారేభే మునిం క్రోధాన్నిశాచరః। సోఽభ్యద్రవద్ద్విజశ్రేష్ఠం మునినా దీప్తతేజ
సా॥౬౭॥ చక్షుషానలకల్పేన నిర్దగ్ధో నిధనం గతః। తస్యాయమాశ్రమో భ్రాతుస్తటాకవనశోభితః॥౬౮॥ విప్రానుకం
పయా యేన కర్మేదం దుష్కరం కృతమ్। ఏవం కథయమానస్య తస్య సౌమిత్రిణా సహ॥౬౯॥ రామస్యాస్తంగతస్సూర్య
స్సంధ్యాకాలోఽభ్యవర్తత। ఉపాస్య పశ్చిమాం సంధ్యాం సహ భ్రాత్రా యథావిధి॥౭౦॥ ప్రవివేశాశ్రమపదం తమృ
షిం సోఽభ్యవాదయత్। సమ్యక్ప్రతిగృహీతశ్చ మునినా తేన రాఘవః॥౭౧॥ న్యవసత్తాం నిశామేకాం ప్రాశ్య మూలఫలా
ని చ। తస్యాం రాత్ర్యాం వ్యతీతాయాం విమలే సూర్యమండలే॥౭౨॥ భ్రాతరం తమగస్త్యస్య హ్యామంత్రయత రాఘవః।
అభివాదయే త్వాం భగవన్ సుఖమధ్యుషితో నిశామ్॥౭౩॥ ఆమంత్రయే త్వాం గచ్ఛామి గురుం తే ద్రష్టుమగ్రజమ్। గమ్య
తామితి తేనోక్తో జగామ రఘునందనః॥౭౪॥ యథోద్దిష్టేన మార్గేణ వనం తచ్చావలోకయన్। నీవారాన్పనసాంస్తాలాం
స్తిమిశాన్వకుళాన్ధవాన్॥౭౫॥ చిరిబిల్వాన్మధూకాంశ్చ బిల్వానపి చ తిందుకాన్। పుష్పితాన్పుష్పితాగ్రాభిర్లతా
భిరనువేష్టితాన్॥౭౬॥ దదర్శ రామశ్శతశస్తత్ర కాంతారపాదపాన్। హస్తిహస్తైర్విమృదితాన్వానరైరుపశోభితాన్॥
౭౭॥ మత్తైశ్శకునిసంఘైశ్చ శతశశ్చ ప్రణాదితాన్। తతోఽబ్రవీత్సమీపస్థం రామో రాజీవలోచనః॥౭౮॥ పృష్ఠతోఽనుగతం

వీరం లక్ష్మణం లక్ష్మివర్ధనమ్ । స్నిగ్ధపత్రా యథా వృక్షా యథా క్షాంతా మృగద్విజాః ॥ ౭౯ ॥ ఆశ్రమో నాతిదూరస్థో మహర్షేర్భావితాత్మనః । అగస్త్య ఇతి విఖ్యాతో లోకే స్వేనైవ కర్మణా ॥ ౮౦ ॥ ఆశ్రమో దృశ్యతే తస్య పరిశ్రాంతశ్రమాపహః । ప్రాజ్యధూమాకులవనశ్చీరమాలాపరిష్కృతః ॥ ౮౧ ॥ ప్రశాంతమృగయూథశ్చ నానాశకునినాదితః । నిగృహ్య తరసా మృత్యుం లోకానాం హితకామ్యయా ॥ ౮౨ ॥ దక్షిణా దిక్కృతా యేన శరణ్యా పుణ్యకర్మణా । కస్యేదమాశ్రమపదం ప్రభావాద్యస్య రాక్షసైః ॥ ౮౩ ॥ దిగియం దక్షిణా త్రాసాద్దృశ్యతే నోపభుజ్యతే । యదా ప్రభృతి చాక్రాంతా దిగియం పుణ్యకర్మణా ॥ ౮౪ ॥ తదా ప్రభృతి నిర్వైరాః ప్రశాంతా రజనీచరాః । నామ్నా చేయం భగవతో దక్షిణా దిక్ ప్రదక్షిణా ॥ ౮౫ ॥ ప్రథితా త్రిషు లోకేషు దుర్ధర్షా క్రూరకర్మభిః । మార్గం నిరోద్ధుం సతతం భాస్కరస్యాచలోత్తమః ॥ ౮౬ ॥ నిదేశం పాలయన్యస్య వింధ్యశైలో న వర్ధతే । అగస్త్యస్యాశ్రమః శ్రీమాన్ వినీతజనసేవితః ॥ ౮౭ ॥ ఏష లోకార్చితస్సాధుర్హితే నిత్యరతస్సతామ్ । అస్మానధిగతానేష శ్రేయసా యోజయిష్యతి ॥ ౮౮ ॥ ఆరాధయిష్యామ్యత్రాహమగస్త్యం తం మహామునిమ్ । శేషం చ వనవాసస్య సౌమ్య వత్స్యామ్యహం ప్రభో ॥ ౮౯ ॥ అత్ర దేవాస్సగంధర్వాస్సిద్ధాశ్చ పరమర్షయః । అగస్త్యం నియతాహారం సతతం పర్యుపాసతే ॥ ౯౦ ॥ నాత్ర జీవేన్మృషావాదీ క్రూరో వా యది వా శఠః । నృశంసః కామవృత్తో వా మునిరేష తథావిధః ॥ ౯౧ ॥ అత్ర దేవాశ్చ యక్షాశ్చ నాగాశ్చ పతగైస్సహ । వసంతి నియతాహారా ధర్మమారాధయిష్ణవః ॥ ౯౨ ॥ అత్ర సిద్ధా మహాత్మానో విమానైస్సూర్యసన్నిభైః । త్యక్తదేహా నవైర్దేహైస్స్వర్యాతాః పరమర్షయః ॥ ౯౩ ॥ యక్షత్వమమరత్వం చ రాజ్యాని వివిధాని చ । అత్ర దేవాః ప్రయచ్ఛంతి భూతైరారాధితాశ్శుభైః ॥ ౯౪ ॥ ఆగతాః స్మాశ్రమపదం సౌమిత్రే ప్రవిశాగ్రతః । నివేదయేహ మాం ప్రాప్తమృషయే సీతయా సహ ॥ ౯౫ ॥ ఇతి శ్రీమదారణ్యకాండే- ఏకాదశస్సర్గః. **

స ప్రవిశ్యాశ్రమపదం లక్ష్మణో రాఘవానుజః । అగస్త్యశిష్యమాసాద్య వాక్యమేతదువాచ హ ॥ ౧ ॥ రాజా దశరథో నామ జ్యేష్ఠస్తస్య సుతో బలీ । రామః ప్రాప్తో మునిం ద్రష్టుం భార్యయా సహ సీతయా ॥ ౨ ॥ లక్ష్మణో నామ తస్యాహం భ్రాతా త్వవరజో హితః । అనుకూలశ్చ భక్తశ్చ యది తే శ్రోత్రమాగతః ॥ ౩ ॥ తే వయం వనమత్యుగ్రం ప్రవిష్టాః పితృశాసనాత్ । ద్రష్టుమిచ్ఛామహే సర్వే భగవంతం నివేద్యతామ్ ॥ ౪ ॥ తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా లక్ష్మణస్య తపోధనః । తథేత్యుక్త్వాగ్నిశరణం ప్రవివేశ నివేదితుమ్ ॥ ౫ ॥ స ప్రవిశ్య మునిశ్రేష్ఠం తపసా దుష్ప్రధర్షణమ్ । కృతాంజలిరువాచేదం రామాగమనమంజసా ॥ ౬ ॥ యథోక్తం లక్ష్మణేనైవ శిష్యోఽగస్త్యస్య సంమతః । పుత్రౌ దశరథస్యేమౌ రామో లక్ష్మణ ఏవ చ ॥ ౭ ॥ ప్రవిష్టావాశ్రమపదం సీతయా సహ భార్యయా । ద్రష్టుం భవంతమాయాతౌ శుశ్రూషార్థమరిందమౌ ॥ ౮ ॥ యదత్రానంతరం తత్త్వమాజ్ఞాపయితుమర్హసి । తతశ్శిష్యాదుపశ్రుత్య ప్రాప్తం రామం సలక్ష్మణమ్ ॥ ౯ ॥ వైదేహీం చ మహాభాగామిదం వచనమబ్రవీత్ । దిష్ట్యా రామశ్చిరస్యాద్య ద్రష్టుం మాం సముపాగతః ॥ ౧౦ ॥ మనసా కాంక్షితం హ్యస్య మయాప్యాగమనం చిరమ్ । గమ్యతాం సత్కృతో రామస్సభార్యస్సహలక్ష్మణః ॥ ౧౧ ॥ ప్రవేశ్యతాం సమీపం మే కిం చాసౌ న ప్రవేశితః । ఏవముక్తస్తు మునినా ధర్మజ్ఞేన మహాత్మనా ॥ ౧౨ ॥ అభివాద్యాబ్రవీచ్ఛిష్యస్తథేతి నియతాంజలిః । తతో నిష్క్రమ్య సంభ్రాంతశ్శిష్యో లక్ష్మణమబ్రవీత్ ॥ ౧౩ ॥ క్వాసౌ రామో మునిం ద్రష్టుమేతు ప్రవిశతు స్వయమ్ । తతో గత్వాశ్రమద్వారం శిష్యేణ సహ లక్ష్మణః ॥ ౧౪ ॥ దర్శయామాస కాకుత్స్థం సీతాం చ జనకాత్మజామ్ । తం శిష్యః ప్రశ్రితో వాక్యమగస్త్యవచనం బ్రువన్ ॥ ౧౫ ॥ ప్రావేశయద్యథాన్యాయం సత్కారార్హం సుసత్కృతమ్ । ప్రవివేశ తతో రామస్సీతయా సహలక్ష్మణః ॥ ౧౬ ॥ ప్రశాంతహరిణాకీర్ణమాశ్రమం హ్యవలోకయన్ । స తత్ర బ్రహ్మణః స్థానమగ్నేః స్థానం తథైవ చ ॥ ౧౭ ॥ విష్ణోః స్థానం మహేంద్రస్య స్థానం చైవ వివస్వతః । సోమస్థానం శివస్థానం స్థానం కౌబేరమేవ చ ॥ ౧౮ ॥ ధాతుర్విధాతుః స్థానే చ వాయోః స్థానం తథైవ చ । నాగరాజస్య చ స్థానమనంతస్య సుమహాత్మనః ॥ ౧౯ ॥ స్థానం తథైవ గాయత్ర్యా వసూనాం స్థానమేవ చ । స్థానం చ పాశహస్తస్య వరుణస్య మహాత్మనః ॥ ౨౦ ॥ కార్తికేయస్య చ స్థానం ధర్మస్థానం చ పశ్యతి । తతశ్శిష్యైః పరివృతో మునిరప్యభినిష్పతత్ ॥ ౨౧ ॥ తం దదర్శాగ్రతో రామో మునీనాం దీప్తతేజసామ్ । అబ్రవీద్వచనం వీరో లక్ష్మణం లక్ష్మివర్ధనమ్ ॥ ౨౨ ॥ ఏష లక్ష్మణ నిష్క్రామత్యగస్త్యో భగవానృషిః । ఔదార్యేణావగచ్ఛామి నిధానం తపసామిమమ్ ॥ ౨౩ ॥ ఏవముక్త్వా మహాబాహురగ

స్త్యంసూర్యవర్చసమ్। జగ్రాహపరమప్రీతస్తస్యపాదౌపరంతపః॥౨౪॥ అభివాద్యతుధర్మాత్మాతస్థౌరామఃకృతాంజలిః।సీతయాసహవైదేహ్యాతదారామంసలక్ష్మణమ్॥౨౫॥ప్రతిజగ్రాహకాకుత్స్థమర్చయిత్వాసనోదకైః। కుశలప్రశ్నముక్త్వాచహ్యాస్యతామితిచాబ్రవీత్॥౨౬॥అగ్నింహుత్వాప్రదాయార్ఘ్యమతిథింప్రతిపూజ్యచ। వానప్రస్థేనధర్మేణసతేషాంభోజనందదౌ॥౨౭॥ప్రథమంచోపవిశ్యాథధర్మజ్ఞోమునిపుంగవః। ఉవాచరామమాసీనంప్రాంజలింధర్మకోవిదమ్॥౨౮॥అగ్నింహుత్వాప్రదాయార్ఘ్యమతిథింప్రతిపూజయేత్। అన్యథాఖలుకాకుత్స్థతపస్వీసముదాచరన్॥౨౯॥దుస్సాక్షీవపరేలోకేస్వానిమాంసానిభక్షయేత్।రాజాసర్వస్యలోకస్యధర్మచారీమహారథః॥౩౦॥ పూజనీయశ్చమాన్యశ్చభవాన్ప్రాప్తఃప్రియాతిథిః। ఏవముక్త్వాఫలైర్మూలైఃపుష్పైరన్యైశ్చరాఘవమ్॥౩౧॥పూజయిత్వాయథాకామంపునరేవతతోఽబ్రవీత్।ఇదందివ్యంమహచ్చాపంహేమవజ్రవిభూషితమ్॥౩౨॥ వైష్ణవంపురుషవ్యాఘ్ర నిర్మితంవిశ్వకర్మణా।అమోఘస్సూర్యసంకాశో బ్రహ్మదత్తశ్శరోత్తమః॥౩౩॥దత్తౌమమమహేంద్రేణతూణీచాక్షయసాయకౌ।సంపూర్ణౌనిశితైర్బాణైర్జ్వలద్భిరివపావకైః॥౩౪॥మహారజతకోశోఽయమసిర్హేమవిభూషితః।అనేనధనుషారామహత్వాసంఖ్యేమహాసురాన్॥౩౫॥ ఆజహారశ్రియందీప్తాంపురావిష్ణుర్దివౌకసామ్। తద్ధనుస్తౌచతూణీచశరంఖడ్గంచమానద॥౩౬॥జయాయప్రతిగృహ్ణీష్వవజ్రంవజ్రధరోయథా।ఏవముక్త్వామహాతేజాస్సమస్తంతద్వరాయుధమ్॥౩౭॥దత్త్వారామాయభగవానగస్త్యఃపునరబ్రవీత్॥౩౮॥ఇతి శ్రీమదారణ్యకాండే-ద్వాదశస్సర్గః. *****

రామప్రీతోఽస్మిభద్రంతేపరితుష్టోఽస్మిలక్ష్మణ।అభివాదయితుంయన్మాంసంప్రాప్తౌసహసీతయా॥౧॥ అధ్వశ్రమేణవాంఖేదోబాధతేప్రచురశ్రమః।వ్యక్తముత్కంఠతేచాపిమైథిలీజనకాత్మజా॥౨॥ఏషాహిసుకుమారీచదుఃఖైశ్చనవిమానితా। ప్రాజ్యదోషంవనంప్రాప్తాభర్తృస్నేహప్రచోదితా॥౩॥ యథైషారమతేరామఇహసీతాతథాకురు। దుష్కరంకృతవత్యేషావనేత్వామనుగచ్ఛతి॥౪॥ఏషాహిప్రకృతిఃస్త్రీణామాసృష్టేరఘునందన। సమస్థమనురజ్యంతివిషమస్థంత్యజంతిచ॥౫॥శతహ్రదానాంలోలత్వంశస్త్రాణాంతీక్ష్ణతాంతథా। గరుడానిలయోశ్శైఘ్ర్యమనుగచ్ఛంతియోషితః॥౬॥ఇయంతుభవతోభార్యాదోషైరేతైర్వివర్జితా।శ్లాఘ్యాచవ్యపదేశ్యాచయథాదేవీహ్యరుంధతీ॥౭॥ అలంకృతోఽయందేశశ్చయత్రసౌమిత్రిణాసహ।వైదేహ్యాచానయారామవత్స్యసిత్వమరిందమ॥౮॥ ఏవముక్త్వామహాబాహుమగస్త్యఃపునరబ్రవీత్।సుఖంస్వపమహాబాహోసీతయాసహలక్ష్మణః॥౯॥ రవిరస్తంగతస్సౌమ్యసంధ్యాకాలోఽభ్యుపాగతః।ఏతేనిశాచరారామనిలీనామృగపక్షిణః॥౧౦॥నగాగ్రేషుభృశంలీనాదృశ్యంతేసుసమాహితాః। నైశేనతమసావ్యాప్తమప్రకాశంనభస్థలమ్॥౧౧॥ఏవముక్తోమహాబాహురగస్త్యేనమహాత్మనా। ఉపాస్యపశ్చిమాంసంధ్యాంరామస్సౌమిత్రిణాసహ॥౧౨॥అభివాద్యమహాత్మానమగస్త్యమృషిసత్తమమ్।సుష్వాపరజనీంతాంతుపూజితఃపరమర్షిణా॥౧౩॥ సుఖోషితస్తదారామస్సంధ్యామన్వాస్యసానుజః।కృత్వాపౌర్వాహ్ణికంతస్థౌస్నాతోహుతహుతాశనః॥౧౪॥ లక్ష్మణేనసహభ్రాత్రాసీతయాచపరంతపః।ఉపాగమదమేయాత్మాహ్యగస్త్యంసూర్యవర్చసమ్॥౧౫॥ సదృష్ట్వారాఘవం శ్రీమానగస్త్యస్సంయతాంజలిమ్।ప్రతిపూజ్యయథాన్యాయమిదంవచనమబ్రవీత్॥౧౬॥ కచ్చిత్సుఖంనిశారామవ్యుషితారఘునందన।తవసభ్రాతృభార్యస్యమమాశ్రమపదేవిభో॥౧౭॥ అగస్త్యేనైవముక్తస్తుకాకుత్స్థోవాక్యమబ్రవీత్। మానితాస్స్మయథాన్యాయంత్వయాపూజ్యేనపూజితాః॥౧౮॥ శయనాసనయానేనభోజనాచ్ఛాదనైశ్శుభైః। రాజ్ఞోదశరథస్యేవపురేచాంతఃపురేయథా॥౧౯॥సుఖోషితాస్స్మభగవన్సర్వకామైరుపస్థితాః। ఉపవిశ్యాథ్యగస్త్యస్తునిషీదధ్వమువాచహ॥౨౦॥ సర్వానేవాభ్యనుజ్ఞాప్యయేతత్రాసన్సహాగతాః। సుఖోపవిష్టేరామేతుసహాసీతేసలక్ష్మణే॥౨౧॥ సతేనఋషిసంఘేనఅగస్త్యోవాక్యమబ్రవీత్। కాలోఽయంబతభూయిష్ఠోయఃకాలస్తవరాఘవ॥౨౨॥ సమయోయోనరేంద్రేణకృతోదశరథేనతే।తీర్ణప్రతిజ్ఞఃకాకుత్స్థసుఖంరాజ్యేనివత్స్యసి॥౨౩॥ ధన్యస్తేజనకోరామసరాజారఘునందనః।యస్త్వయాజ్యేష్ఠపుత్రేణయయాతిరివతారితః॥౨౪॥ఏవముక్తస్తతోరామఃప్రత్యువాచకృతాంజలిః। ప్రీతఃప్రీయతరంవాక్యమిదమాహమహాయశాః॥౨౫॥ధన్యోఽస్మ్యనుగృహీతోఽస్మియస్యమేమునిపుంగవః। ప్రీయమాణస్సుప్రీతోనాస్తిధన్యతరోమమ॥౨౬॥నమయాతారితోరాజాస్వగుణైరేవతారితః। స్వర్గందశరథఃప్రాప్తఃస్వకృతైఃపూర్వ

కర్మభిః॥౨౭॥అయం దేశో హి నిఖిలస్సర్వ ఏవ మహాతపః। అశరణ్యశ్శరణ్యో భూద్యస్మై పవినివేశితః॥౨౮॥ తదాఖ్యాహ్య
ర్థతత్త్వేన పరం కౌతూహలం మమ। శ్రుత్వా తు వచనం తస్య రామస్య మధురాక్షరమ్॥౨౯॥ ప్రత్యువాచ తతో రామం మహ
త్స్వభగవానృషిః। శృణు రాఘవ తత్త్వేన దేశస్యాస్య యథాతథమ్॥౩౦॥ దండకేన పరిత్యక్తో హ్యయం దేశో మహాత్మనా।
భార్గవస్య చ శాపేన నిర్మనుష్యమృగోభవత్॥౩౧॥వృక్షగుల్మలతాహీనం తాపసైరపి వర్జితమ్। కాంతారమభవత్తా
త ఘోరం పరమదారుణమ్॥౩౨॥యోజనానాం సహస్రం తు వింధ్యపాదస్య దక్షిణే। నాత్ర వర్షతి పర్జన్యో నాపి యా
తి సుఖోనిలః॥౩౩॥దుష్ప్రేక్షం ప్రతిభయం ఘోరమాసీద్ధ్వాన్తాకులం వనమ్। బహూన్యబ్దసహస్రాణి ఇదమాసీదనాకులమ్॥
౩౪॥ గంధర్వైరృషిసంఘైశ్చ దేవైశ్చ పరివర్జితమ్। కస్యచిత్త్వథ కాలస్య దైవయోగాదహం నృప॥౩౫॥హిమవచ్ఛిఖ
రాచ్ఛ్వేతాదిహ ప్రాప్తోస్మి మానద। తతో మయా సమానీతః పర్జన్యో జలదైస్సహ॥౩౬॥స్వచ్ఛందవర్షస్సకృతః కం
చిత్కాలమరిందమ। యమస్య చైవ చారాస్తు బహూన్యబ్దశతాని వై॥౩౭॥ తేజసా మృత్యుదూతాశ్చ వ్యాధయశ్చ నిరాకృ
తాః। హిమవత్పాదజా వృక్షాశ్చింతితా వనసాగతాః॥౩౮॥ ప్రవృత్తాశ్చ పునర్నద్యః ఫుల్లపంకజమండితాః। తటాకాని సు
రమ్యాణి సరితశ్చ సరాంసి చ॥౩౯॥నీరజస్కం సుగంధం చ సుఖశీతజలానిలమ్। ప్రవృత్తవనషండాఢ్యం స్ఫీతసస్యసమాకు
లమ్॥౪౦॥అచిరేణాభవద్రమ్యమృషిసంఘానుసేవితమ్। కేవలం త్వభిశాపేన తస్యైవ రఘునందన॥౪౧॥ సోపద్రవమిదా
ప్యేతద్రాక్షసైః క్రూరకర్మభిః। యదా ప్రభృతి శాసిత్వం చిత్రకూటముపాగతః॥౪౨॥ తదా ప్రభృతి రక్షాంసి విప్రకు
ర్వంతి తాపసాన్। ఋషీణామభయం వీర దాతుమర్హసి మానద॥౪౩॥అస్మాద్ధి కారణాద్రామ దండకారణ్యవాసినామ్।
త్రాణార్థమిహ సంప్రాప్తస్త్రాతుమర్హసి నోఽభవాన్॥౪౪॥సమర్థో హ్యసి కాకుత్స్థ త్రైలోక్యస్యాపి రక్షణే। కిం
పునర్వీర రక్షాంసి ద్విజమన్యహతాని వై॥౪౫॥ఇదమిక్ష్వాకుపుత్రేణ దండకేన మహాబల। దేశో నిరాకృతో రామ శాపదో
షేణ రాఘవ॥౪౬॥ దండకారణ్యమఖిలం దర్శనాదేవ పాలితమ్। శాపస్యాంతాయ కాకుత్స్థ ప్రాప్తస్త్వమరిసూదన॥
౪౭॥సత్వమద్య పురావృత్తైః పితృభిశ్చ నిరాకృతమ్। తారయస్వ మహాభాగ దండకారణ్యమద్య వై॥౪౮॥యస్యదోషాదిదం
రామ దండకారణ్యముచ్యతే। ఏవముక్తస్తదా రామః ప్రత్యువాచ మహామునిమ్॥౪౯॥ఆశ్చర్యమిదమాఖ్యాతం దేవ స్యాస్య
యథాతథమ్। కింతు వ్యాదిశ మే దేశం సోదకం బహుకాననమ్॥౫౦॥యత్రాశ్రమపదం కృత్వా వసేయం నిరతస్సుఖమ్। త
తోఽబ్రవీన్మునిశ్రేష్ఠః శ్రుత్వా రామస్య తద్వచః॥౫౧॥ధ్యాత్వా ముహూర్తం ధర్మాత్మా ధీరో ధీరతరం వచః। ఇతో ద్వియో
జనే తాత బహుమూలఫలోదకః॥౫౨॥ దేశో బహుమృగశ్శ్రీమాన్ పంచవట్యభివిశ్రుతః। తత్ర గత్వాశ్రమపదం కృత్వా
సౌమిత్రిణా సహ॥౫౩॥రంస్యసే త్వం పితుర్వాక్యం యథోక్తమనుపాలయన్। విదితో హ్యేష వృత్తాంతో మమ సర్వస్తదా
నఘ॥౫౪॥తపసశ్చ ప్రభావేన స్నేహాద్దశరథస్య చ। హృదయస్థశ్చ తే ఛందో విజ్ఞాతస్తపసా మయా॥౫౫॥ ఇహవాసం ప్ర
తిజ్ఞాయ మయా సహ తపోవనే। వసంతం త్వాం జనాస్సర్వే జ్ఞాస్యంతి రఘునందన॥౫౬॥ అతశ్చ త్వామహం బ్రూమి గచ్ఛ
పంచవటీమితః। స హి రమ్యో వనోద్దేశో మైథిలీ తత్ర రంస్యతే॥౫౭॥ స దేశశ్శ్లాఘనీయశ్చ నాతిదూరే చ రాఘవ। గోదావ
ర్యాస్సమీపే చ మైథిలీ తత్ర రంస్యతే॥౫౮॥ ప్రాజ్యమూలఫలైశ్చైవ నానాద్విజగణైర్యుతః। వివిక్తశ్చ మహాబాహో
పుణ్యో రమ్యస్తథైవ చ॥౫౯॥భవానపి సదారశ్చ శక్తశ్చ పరిరక్షణే। అపి చాత్ర వసన్ రామ తాపసాన్ పాలయిష్యసి॥౬౦॥
ఏతదాలక్ష్యతే వీర మధూకానాం మహద్వనమ్। ఉత్తరేణాస్య గంతవ్యం న్యగ్రోధమపి గచ్ఛతా॥౬౧॥ తతః స్థలముపారు
హ్య పర్వతస్యావిదూరతః। ఖ్యాతః పంచవటీత్యేవ నిత్యపుష్పితకాననః॥౬౨॥ అగస్త్యేనైవముక్తస్తు రామస్సౌమిత్రిణా స
హ। సత్కృత్యామంత్రయామాస తమృషిం సత్యవాదినమ్॥౬౩॥ తౌ తు తేనాభ్యనుజ్ఞాతౌ కృతపాదాభివందనౌ। తదా
శ్రమాత్పంచవటీం జగ్మతుస్సహ సీతయా॥౬౪॥గృహీతచాపౌ తు నరాధిపాత్మజౌ విషక్తతూణౌ సమరేష్వకాతరౌ। య
థోపదిష్టేన పథా మహర్షిణా ప్రజగ్మతుః పంచవటీం సమాహితౌ॥౬౫॥ఇతి శ్రీమదారణ్యకాండే త్రయోదశస్సర్గః ॥
అథ పంచవటీం గచ్ఛన్నంతరా రఘునందనః। ఆససాద మహాకాయం గృధ్రం భీమపరాక్రమమ్॥౧॥తం దృష్ట్వా తౌ మ
హాభాగౌ వటస్థం రామలక్ష్మణౌ। మేనాతే రాక్షసం పక్షిం బ్రువాణౌ కో భవానితి॥ ౨ ॥ స తౌ మధురయా వాచా సౌమ్య
యా ప్రీణయన్నివ। ఉవాచ వత్స మాం విద్ధి వయస్యం పితురాత్మనః॥౩॥ స తం పితృసఖం బుద్ధ్వా పూజయామాస రాఘవః।

సతస్యకులమవ్యగ్రమథపప్రచ్ఛనామచ ॥౪॥ రామస్యవచనంశ్రుత్వాసర్వభూతసముద్భవమ్। ఆచచక్షేద్విజస్తస్మైకు
లమాత్మానమేవచ ॥౫॥ పూర్వకాలేమహాబాహోయేప్రజాపతయోభవన్। తాన్మేనిగదతస్సర్వానాదితశ్శృణురాఘ
వ ॥౬॥ కర్దమః ప్రథమస్తేషాంవిశ్రుతస్తదనంతరః। శేషశ్చసంశ్రయశ్చైవబహుపుత్రశ్చవీర్యవాన్ ॥౭॥ స్థాణుర్మరీచి
రత్రిశ్చక్రతుశ్చైవమహాబలః। పులస్త్యశ్చాంగిరాశ్చైవప్రచేతాఃపులహస్తథా ॥౮॥ దక్షోవివస్వానపరోరిష్టనేమిశ్చ
రాఘవ। కాశ్యపశ్చమహాతేజాస్తేషామాసీచ్చపశ్చిమః ॥౯॥ ప్రజాపతేస్తుదక్షస్యబభూవురితివిశ్రుతమ్। షష్టిర్దుహితరో
రామయశస్విన్యోమహాయశః ॥౧౦॥ కాశ్యపఃప్రతిజగ్రాహతాసామష్టౌసుమధ్యమాః। అంగిరాస్త్వపరారామకన్యాః
ప్రత్యగ్రహీత్తదా ॥ అదితించదితించైవదనుమప్యథకాళికామ్ ॥౧౧॥ తామ్రాంక్రోధవశాంచైవమనుంచాప్యనలామపి। తా
స్తుకన్యాస్తతఃప్రీతఃకాశ్యపఃపునరబ్రవీత్ ॥౧౨॥ పుత్రాంస్త్రైలోక్యభర్తౄన్వైజనయిష్యథమత్సమాన్। అదితిస్తన్మ
నారామదితిశ్చదనురేవచ ॥౧౩॥ కాళికాచమహాబాహోశేషాస్త్వమనసోభవన్। అదిత్యాంజజ్ఞిరేదేవాస్త్రయస్త్రిం
శదరిందమ ॥౧౪॥ ఆదిత్యావసవోరుద్రాహ్యశ్వినౌచపరంతప। దితిస్త్వజనయత్పుత్రాన్దైత్యాంస్తాతయశస్వినః ॥౧౫॥
తేషామియంవసుమతీపురాసీత్సవనార్ణవా। దనుస్త్వజనయత్పుత్రమశ్వగ్రీవమరిందమ ॥౧౬॥ నరకంకాలకంచైవకాళికా
పివ్యజాయత। క్రౌంచీంభాసీంతథాశ్యేనీంధృతరాష్ట్రీంతథాశుకీమ్ ॥౧౭॥ తామ్రాపిసుషువేకన్యాఃపంచైతాలోకవిశ్రు
తాః। ఉలూకాన్జనయత్క్రౌంచీభాసీభాసాన్వ్యజాయత ॥౧౮॥ శ్యేనీశ్యేనాంశ్చగృధ్రాంశ్చవ్యజాయతసుతేజసః।
ధృతరాష్ట్రీతుహంసాంశ్చకలహంసాంశ్చసర్వశః ॥౧౯॥ చక్రవాకాంశ్చభద్రంతేవిజజ్ఞేసాపిభామినీ। శుకీనతాంవిజజ్ఞే
తునతాయావినతాసుతా ॥౨౦॥ దశక్రోధవశారామవిజజ్ఞేహ్యాత్మసంభవాః। మృగీంచమృగమందాంచహరీంభద్రమదా
మపి ॥౨౧॥ మాతంగీమపిశార్దూలీంశ్వేతాంచసురభింతథా। సర్వలక్షణసంపన్నాంసురసాంకద్రుకామపి ॥౨౨॥ అప
త్యంతుమృగాస్సర్వేమృగ్యానరవరోత్తమ। ఋక్షాశ్చమృగమందాయాస్సృమరాశ్చమరాస్తథా ॥౨౩॥ తతస్త్విరా
వతీంనామజజ్ఞేభద్రమదాసుతామ్। తస్యాస్త్వైరావతఃపుత్రోలోకనాథోమహాగజః ॥౨౪॥ హర్యాశ్చహరయోపత్యం
వానరాశ్చతరస్వినః। గోలాంగూలాంశ్చశార్దూలీవ్యాఘ్రాంశ్చాజనయత్సుతాన్ ॥౨౫॥ మాతంగ్యాస్త్వథమాతం
గ్యాఅపత్యంమనుజర్షభ। దిశాగజాంశ్చకాకుత్స్థశ్వేతాప్యజనయత్సుతాన్ ॥౨౬॥ తతోదుహితరౌరామసురభిర్ద్వే
వ్యజాయత। రోహిణీంనామభద్రంతేగంధర్వీంచయశస్వినీమ్ ॥౨౭॥ రోహిణ్యజనయద్గావైగంధర్వీవాజినస్సుతాన్। సు
రసాజనయన్నాగాన్రామకద్రూస్తుపన్నగాన్ ॥౨౮॥ మనుర్మనుష్యాన్జనయద్రామపుత్రాన్యశస్వినః। బ్రా
హ్మణాన్క్షత్రియాన్వైశ్యాన్శూద్రాంశ్చమనుజర్షభ ॥౨౯॥ సర్వాన్పిండఫలాన్వృక్షాననలాపివ్యజాయత। విన
తాచశుకీపౌత్రీకద్రూశ్చసురసాస్వసా ॥౩౦॥ కద్రూర్నాగంసహస్రాస్యంవిజజ్ఞేధరణీధరమ్। ద్వౌపుత్రౌవినతా
యాస్తుగరుడోరుణఏవచ ॥౩౧॥ తస్మాజ్జాతోహమరుణాత్సంపాతిస్తుమమాగ్రజః। జటాయురితిమాంవిద్ధిశ్యేనీపుత్రమ
రిందమ ॥౩౨॥ సోహంవాససహాయస్తేభవిష్యామియదీచ్ఛసి। ఇదందుర్గంహికాంతారంమృగరాక్షససేవితమ్ ॥౩౩॥
సీతాంచతాతరక్షిష్యేత్వయియాతేసలక్ష్మణే। జటాయుషంతంప్రతిపూజ్యరాఘవోముదాపరిష్వజ్యచసన్నతోభవత్।
పితుర్హిశుశ్రావసఖిత్వమాత్మవాన్జటాయుషాసంకథితంపునఃపునః ॥౩౪॥ సతత్రసీతాంపరిధాయమైథిలీంసహైవ
తేనాతిబలేనపక్షిణా। జగామతాంపంచవటీంసలక్ష్మణోరిపూన్దిధక్షన్శలభానివానలః ॥౩౫॥ ఇతిశ్రీమదారణ్యకాండే-
చతుర్దశస్సర్గః. ****** తతఃపంచవటీంగత్వానానావ్యాళమృగాయుతామ్। ఉవాచభ్రాతరంరామోసౌమి
త్రిందీప్తతేజసమ్ ॥౧॥ ఆగతాఃస్మయథోద్దిష్టమముందేశంమహర్షిణా। అయంపంచవటీదేశస్సౌమ్యపుష్పితపాదపః ॥౨॥
సర్వతశ్చార్యతాందృష్టిఃకాననేనిపుణోహ్యసి। ఆశ్రమఃకతరస్మిన్నోదేశేభవతిసంమతః ॥౩॥ రమతేయత్రవైదేహీ
త్వమహంచైవలక్ష్మణ। తాదృశోదృశ్యతాందేశస్సన్నికృష్టజలాశయః ॥౪॥ వనరామణ్యకంయత్రజలరామణ్యకంతథా।
సన్నికృష్టంచయత్రస్యాత్సమిత్పుష్పకుశోదకమ్ ॥౫॥ ఏవముక్తస్తురామేణలక్ష్మణస్సంయతాంజలిః। సీతాసమక్షంకా
కుత్స్థమిదంవచనమబ్రవీత్ ॥౬॥ పరవానస్మికాకుత్స్థత్వయివర్షశతంస్థితే। స్వయంతురుచిరేదేశేక్రియతామితి
మాంవద ॥౭॥ సుప్రీతస్తేనవాక్యేనలక్ష్మణస్యమహాత్మనః। విమృశన్రోచయామాసదేశంసర్వగుణాన్వితమ్ ॥౮॥ సతంరు

చిరమాక్రమ్య దేశమాశ్రమకర్మణి। హస్తే గృహీత్వా హస్తేన రామస్సౌమిత్రిమబ్రవీత్ ॥౯॥ అయం దేశస్సమః శ్రీమాన్
పుష్పితైస్తరుభిర్వృతః। ఇహాశ్రమపదం సౌమ్య యథావత్కర్తుమర్హసి ॥౧౦॥ ఇయమాదిత్యసంకాశైః పద్మైస్సురభి
గంధిభిః। అదూరే దృశ్యతే రమ్యా పద్మినీ పద్మసేవితా ॥౧౧॥ యథాఖ్యాతమగస్త్యేన మునినా భావితాత్మనా। ఇయం గో
దావరీ రమ్యా పుష్పితైస్తరుభిర్వృతా ॥౧౨॥ హంసకారండవాకీర్ణా చక్రవాకోపశోభితా। నాతిదూరే న చాసన్నే
మృగయూథనిపీడితాః ॥౧౩॥ మయూరనాదితా రమ్యాః ప్రాంశవో బహుకందరాః। దృశ్యంతే గిరయస్సౌమ్య ఫుల్లైస్తరు
భిరావృతాః ॥౧౪॥ సౌవర్ణై రాజతైస్తామ్రైర్దేశే దేశే చ ధాతుభిః। గవాక్షితా ఇవాభాంతి గజాః పరమభక్తిభిః ॥౧౫॥ సా
లైస్తాలైస్తమాలైశ్చ ఖర్జూరైః పనసామ్రకైః। నీవారైస్తిమిశైశ్చైవ పున్నాగైశ్చోపశోభితాః ॥౧౬॥ చూతైరశో
కైస్తిలకైశ్చంపకైః కేతకైరపి। పుష్పగుల్మలతోపేతైస్తైస్తైస్తరుభిరావృతాః ॥౧౭॥ చందనైస్స్యందనైర్నీపైః పనసై
ర్లికుచైరపి। ధవాశ్వకర్ణఖదిరైశ్శమీకింశుకపాటలైః ॥౧౮॥ ఇదం పుణ్యమిదం మేధ్యమిదం బహుమృగద్విజమ్। ఇహ
వత్స్యామ సౌమిత్రే సార్ధమేతేన పక్షిణా ॥౧౯॥ ఏవముక్తస్తు రామేణ లక్ష్మణః పరవీరహా। అచిరేణాశ్రమం భ్రాతుశ్చ
కార సుమహాబలః ॥౨౦॥ పర్ణశాలాం సువిపులాం తత్ర సంఘాతమృత్తికామ్। సుస్తంభాం మస్కరైర్దీర్ఘైః కృతవం
శాం సుశోభనామ్ ॥౨౧॥ నివాసం రాఘవస్యార్థే ప్రేక్షణీయమనుత్తమమ్। స గత్వా లక్ష్మణః శ్రీమాన్నదీం గోదావరీం
తదా ॥౨౨॥ స్నాత్వా పద్మాని చాదాయ సఫలః పునరాగతః। తతః పుష్పబలిం కృత్వా శాంతిం చ స యథావిధి ॥౨౩॥ దర్శ
యామాస రామాయ తదాశ్రమపదం కృతమ్। స తం దృష్ట్వా కృతం సౌమ్యమాశ్రమం సీతయా సహ ॥౨౪॥ రాఘవః పర్ణ
శాలాయాం హర్షమాహారయత్పరమ్। సుసంహృష్టః పరిష్వజ్య బాహుభ్యాం లక్ష్మణం తదా ॥౨౫॥ అతిస్నిగ్ధం చ గాఢం
చ వచనం చేదమబ్రవీత్। ప్రీతోఽస్మి తే మహత్కర్మ త్వయా కృతమిదం ప్రభో ॥౨౬॥ ప్రదేయో యన్నిమిత్తం తే పరిష్వం
గో మయా కృతః। భావజ్ఞేన కృతజ్ఞేన ధర్మజ్ఞేన చ లక్ష్మణ ॥౨౭॥ త్వయా పుత్రేణ ధర్మాత్మా న సంవృత్తః పితా మమ। ఏ
వం లక్ష్మణముక్త్వా తు రాఘవో లక్ష్మివర్ధనః ॥౨౮॥ తస్మిన్దేశే బహుఫలే న్యవసత్సుసుఖం వశీ। కంచిత్కాలం స ధర్మాత్మా
సీతయా లక్ష్మణేన చ ॥౨౯॥ అన్వాస్యమానో న్యవసత్స్వర్గలోకే యథామరః ॥ ఇతి శ్రీమదారణ్యకాండే పంచదశస్సర్గః
వసతస్తస్య తు సుఖం రాఘవస్య మహాత్మనః। శరద్వ్యపాయే హేమంత ఋతురిష్టః ప్రవర్తతే ॥౧॥ స కదాచిత్ప్ర
భాతాయాం శర్వర్యాం రఘునందనః। ప్రయయావభిషేకార్థం రమ్యాం గోదావరీం నదీమ్ ॥౨॥ ప్రహ్వః కలశహస్తస్తం
సీతయా సహ వీర్యవాన్। పృష్ఠతోఽనువ్రజన్భ్రాతా సౌమిత్రిరిదమబ్రవీత్ ॥౩॥ అయం స కాలస్సంప్రాప్తః ప్రియో య
స్తే ప్రియంవద। అలంకృత ఇవాభాతి యేన సంవత్సరశ్శుభః ॥౪॥ నీహారపరుషో లోకః పృథివీ సస్యశాలినీ। జలాన్యనుపభో
గ్యాని సుభగో హవ్యవాహనః ॥౫॥ నవాగ్రయణపూజాభిరభ్యర్చ్య పితృదేవతాః। కృతాగ్రయణకాః కాలే సంతో విగ
తకల్మషాః ॥౬॥ ప్రాజ్యకామా జనపదాస్సంపన్నతరగోరసాః। విచరంతి మహీపాలా యాత్రాస్థా విజిగీషవః ॥౭॥ సేవ
మానే దృఢం సూర్యే దిశమంతకసేవితామ్। విహీనతిలకేవ స్త్రీ నోత్తరా దిక్ప్రకాశతే ॥౮॥ ప్రకృత్యా హిమకోశాఢ్యో
దూరసూర్యశ్చ సాంప్రతమ్। యథార్థనామా సువ్యక్తం హిమవాన్హిమవాన్గిరిః ॥౯॥ అత్యంతసుఖసంచారా మధ్యా
హ్నే స్పర్శతస్సుఖాః। దివసాస్సుభగాదిత్యాశ్ఛాయాసలిలదుర్భగాః ॥౧౦॥ మృదుసూర్యాస్సనీహారాః పటుశీతా
స్సమాయుతాః। శూన్యారణ్యా హిమధ్వస్తా దివసా భాంతి సాంప్రతమ్ ॥౧౧॥ నివృత్తాకాశశయనాః పుష్యనీతా హిమారుణాః
శీతా వృద్ధతరాయామాస్త్రియామా యాంతి సాంప్రతమ్ ॥౧౨॥ రవిసంక్రాంతసౌభాగ్యస్తుషారారుణమండలః। నిశ్వా
సాంధ ఇవాదర్శశ్చంద్రమా న ప్రకాశతే ॥౧౩॥ జ్యోత్స్నా తుషారమలినా పౌర్ణమాస్యాం న రాజతే। సీతేవ చాతపశ్యా
మా లక్ష్యతే న తు శోభతే ॥౧౪॥ ప్రకృత్యా శీతలస్పర్శో హిమవిద్ధశ్చ సాంప్రతమ్। ప్రవాతి పశ్చిమో వాయుః కాలే ద్విగు
ణశీతలః ॥౧౫॥ బాష్పచ్ఛన్నాన్యరణ్యాని యవగోధూమవంతి చ। శోభంతేఽభ్యుదితే సూర్యే నదద్భిః క్రౌంచసారసైః
॥౧౬॥ ఖర్జూరపుష్పాకృతిభిశ్శిరోభిః పూర్ణతండులైః। శోభంతే కించిదానమ్రాః శాలయః కనకప్రభాః ॥౧౭॥ మయూ
ఖైరుపసర్పద్భిర్హిమనీహారసంవృతైః। దూరమభ్యుదితస్సూర్యశ్శశాంక ఇవ లక్ష్యతే ॥౧౮॥ అగ్రాహ్యవీర్యః పూ
ర్వాహ్ణే మధ్యాహ్నే స్పర్శతస్సుఖః। సంరక్తః కించిదాపాండురాతపశ్శోభతే క్షితౌ ॥౧౯॥ అవశ్యాయనిపాతేన కించిత్ప్ర

క్లిన్నశాడ్వలా। వనానాం శోభతే భూమిర్నివిష్టతరుణాతపా॥ ౨౦॥ స్పృశంస్తు విమలం శీతముదకం ద్విరదస్సుఖం। అత్యంత
తృషితో వన్యః ప్రతిసంహరతే కరమ్॥ ౨౧॥ ఏతే హి సముపాసీనా విహగా జలచారిణః। నావగాహంతి సలిలమప్రగల్భా ఇ
వాహవమ్॥ ౨౨॥ అవశ్యాయతమోనద్ధా నీహారతమసావృతాః। ప్రసుప్తా ఇవ లక్ష్యంతే విపుష్పా వనరాజయః॥ ౨౩॥ బాష్ప
సంఛన్నసలిలా రుతవిజ్ఞేయసారసాః। హిమార్ద్రవాలుకైస్తీరైస్సరితో భాంతి సాంప్రతమ్॥ ౨౪॥ తుషారపతనాచ్చైవ
మృదుత్వాద్భాస్కరస్య చ। శైత్యాదగాగ్రస్థమపి ప్రాయేణ రసవజ్జలమ్॥ ౨౫॥ జరాజర్ఝరితైః పద్మైశ్శీర్ణకేసరక
ర్ణికైః। నాళశేషైర్హిమధ్వస్తైర్న భాంతి కమలాకరాః॥ ౨౬॥ అస్మింస్తు పురుషవ్యాఘ్రః కాలే దుఃఖసమన్వితః। తపశ్చ
రతి ధర్మాత్మా త్వద్భక్త్యా భరతః పురే॥ ౨౭॥ త్యక్త్వా రాజ్యం చ మానం చ భోగాంశ్చ వివిధాన్బహూన్। తపస్వీ నియతా
హారః శేతే శీతే మహీతలే॥ ౨౮॥ సోపి వేలామిమాం నూనమభిషేకార్థముద్యతః। వృతః ప్రకృతిభిర్నిత్యం ప్రయాతి సర
యూం నదీమ్॥ ౨౯॥ అత్యంతసుఖసంవృద్ధః సుకుమారో హిమార్దితః। కథం త్వపరరాత్రేషు సరయూమవగాహతే॥ ౩౦॥ ప
ద్మపత్రేక్షణో వీరో శ్యామో నిరుదరో మహాన్। ధర్మజ్ఞస్సత్యవాదీ చ హ్రీనిషేధో జితేంద్రియః॥ ౩౧॥ ప్రియాభిభాషీ మ
ధురో దీర్ఘబాహురరిందమః। సంత్యజ్య వివిధాన్భోగానార్యం సర్వాత్మనాశ్రితః॥ ౩౨॥ జితస్స్వర్గస్తవ భ్రాత్రా భ
రతేన మహాత్మనా। వనస్థమపి తాపస్యే యస్త్వామనువిధీయతే॥ ౩౩॥ న పిత్ర్యమనువర్తంతే మాతృకం ద్విపదా ఇతి। ఖ్యాతో
లోకప్రవాదోయం భరతేనాన్యథా కృతః॥ ౩౪॥ భర్తా దశరథో యస్యాస్సాధుశ్చ భరతస్సుతః। కథం ను సాంబా కైకేయీ
తాదృశీ క్రూరశీలినీ॥ ౩౫॥ ఇత్యేవం లక్ష్మణే వాక్యం స్నేహాద్బ్రువతి ధార్మికే। పరివాదం జనన్యాస్తమసహన్రాఘవో
బ్రవీత్॥ ౩౬॥ న తేంబా మధ్యమా తాత గర్హితవ్యా కథంచన। తామేవేక్ష్వాకునాథస్య భరతస్య కథాం కురు॥ ౩౭॥ నిశ్చి
తాపి హి మే బుద్ధిర్వనవాసే దృఢవ్రతా। భరతస్నేహసంతప్తా బాలిశీక్రియతే పునః॥ ౩౮॥ సంస్మరామ్యస్య వాక్యాని ప్రి
యాణి మధురాణి చ। హృద్యాన్యమృతకల్పాని మనః ప్రహ్లాదనాని చ॥ ౩౯॥ కదా న్వహం సమేష్యామి భరతేన మహాత్మనా। శ
త్రుఘ్నేన చ వీరేణ త్వయా చ రఘునందన॥ ౪౦॥ ఇత్యేవం విలపంస్తత్ర ప్రాప్య గోదావరీం నదీమ్। చక్రేభిషేకం కాకుత్
స్థస్సానుజస్సహ సీతయా॥ ౪౧॥ తర్పయిత్వాథ సలిలైస్తే పితౄన్దైవతాని చ। స్తువంతి స్మోదితం సూర్యం దేవతాశ్చ సమా
హితాః॥ ౪౨॥ కృతాభిషేకస్స రరాజ రామస్సీతాద్వితీయస్సహ లక్ష్మణేన। కృతాభిషేకో గిరిరాజపుత్ర్యా రుద్రస్సనం
దీ భగవానివేశః॥ ౪౩॥ ఇతి శ్రీమదారణ్యకాండే-షోడశస్సర్గః ******************************

కృతాభిషేకో రామస్తు సీతా సౌమిత్రిరేవ చ। తస్మాద్గోదావరీతీరాత్తతో జగ్ముస్స్వమాశ్రమమ్॥ ౧॥ ఆశ్రమం త
ముపాగమ్య రాఘవస్సహలక్ష్మణః। కృత్వా పౌర్వాహ్ణికం కర్మ పర్ణశాలాముపాగమత్॥ ౨॥ ఉవాస సుఖితస్తత్ర పూ
జ్యమానో మహర్షిభిః। లక్ష్మణేన సహ భ్రాత్రా చకార వివిధాః కథాః॥ ౩॥ స రామః పర్ణశాలాయామాసీనస్సహ సీ
తయా। విరరాజ మహాబాహుశ్చిత్రయా చంద్రమా ఇవ॥ ౪॥ తదాసీనస్య రామస్య కథాసంసక్తచేతసః। తం దేశం రాక్షసీ
కాచిదాజగామ యదృచ్ఛయా॥ ౫॥ సా తు శూర్పణఖా నామ దశగ్రీవస్య రక్షసః। భగినీ రామమాసాద్య దదర్శ త్రిదశోప
మమ్॥ ౬॥ సింహోరస్కం మహాబాహుం పద్మపత్రనిభేక్షణమ్। ఆజానుబాహుం దీప్తాస్యమతీవ ప్రియదర్శనమ్॥ ౭॥
గజవిక్రాంతగమనం జటామండలధారిణమ్। సుకుమారం మహాసత్త్వం పార్థివవ్యంజనాన్వితమ్॥ ౮॥ రామమిందీవరశ్యా
మం కందర్పసదృశప్రభమ్। బభూవేంద్రోపమం దృష్ట్వా రాక్షసీ కామమోహితా॥ ౯॥ సుముఖం దుర్ముఖీ రామం వృత్తమ
ధ్యం మహోదరీ। విశాలాక్షం విరూపాక్షీ సుకేశం తామ్రమూర్ధజా॥ ౧౦॥ ప్రియరూపం విరూపా సా సుస్వరం భైరవస్వ
రా। తరుణం దారుణా వృద్ధా దక్షిణం వామభాషిణీ॥ ౧౧॥ న్యాయవృత్తం సుదుర్వృత్తా ప్రియమప్రియదర్శనా। శరీరజస
మావిష్టా రాక్షసీ రామమబ్రవీత్॥ ౧౨॥ జటీ తాపసరూపేణ సభార్యశ్శరచాపధృత్। ఆగతస్త్వమిమం దేశం కథం రాక్షస
సేవితమ్॥ ౧౩॥ కిమాగమనకృత్యం తే తత్త్వమాఖ్యాతుమర్హసి। ఏవముక్తస్తు రాక్షస్యా శూర్పణఖ్యా పరంతపః॥ ౧౪॥ ఋజు
బుద్ధితయా సర్వమాఖ్యాతుముపచక్రమే। అనృతం న హి రామస్య కదాచిదపి సమ్మతమ్॥ ౧౫॥ విశేషేణాశ్రమస్థస్య స
మీపే స్త్రీజనస్య చ। ఆసీద్దశరథో నామ రాజా త్రిదశవిక్రమః॥ ౧౬॥ తస్యాహమగ్రజః పుత్రో రామో నామ జనైశ్శ్రు
తః। భ్రాతాయం లక్ష్మణో నామ యవీయాన్మామనువ్రతః॥ ౧౭॥ ఇయం భార్యా చ వైదేహీ మమ సీతేతి విశ్రుతా। నిదేశా

గాత్తునరేంద్రస్యపితుర్మాతుశ్చయంత్రితః॥౧౮॥ధర్మార్థంధర్మకాంక్షీచవనంవస్తుమిహాగతః। త్వాంతువేదితుమి
చ్ఛామికథ్యతాంకాసికస్యవా॥౧౯॥నహితావన్మనోజ్ఞాంగీరాక్షసీప్రతిభాసిమే।ఇహవాకింనిమిత్తంత్వమాగతాబ్రూ
హితత్త్వతః॥౨౦॥సాబ్రవీద్వచనంశ్రుత్వారాక్షసీమదనార్దితా।శ్రూయతాంరామవక్ష్యామితత్త్వార్థంవచనంమ
మ॥౨౧॥అహంశూర్పణఖానామరాక్షసీకామరూపిణీ।అరణ్యంవిచరామీదమేకాసర్వభయంకరా॥౨౨॥రావణోనామ
మేభ్రాతాబలీయాన్రాక్షసేశ్వరః।వీరోవిశ్రవసఃపుత్రోయదితేశ్రోత్రమాగతః॥౨౩॥ ప్రవృద్ధనిద్రశ్చసదాకుంభ
కర్ణోమహాబలః।విభీషణస్తుధర్మాత్మానతురాక్షసచేష్టితః॥౨౪॥ ప్రఖ్యాతవీర్యౌచరణేభ్రాతరౌఖరదూషణౌ। తాన
హంసమతిక్రాంతారామత్వాపూర్వదర్శనాత్॥౨౫॥సముపేతాస్మిభావేనభర్తారంపురుషోత్తమమ్।అహంప్రభా
వసంపన్నాస్వచ్ఛందబలగామినీ॥౨౬॥చిరాయభవమేభర్తాసీతయాకింకరిష్యసి।వికృతాచవిరూపాచనచేయంసదృశీ
తవ॥౨౭॥ అహమేవానురూపాతేభార్యారూపేణపశ్యమామ్। ఇమాంవిరూపామసతీంకరాలాంనిర్ణతోదరీమ్॥౨౮॥
అనేనతేసహభ్రాత్రాభక్షయిష్యామిమానుషీమ్। తతఃపర్వతశృంగాణివనానివివిధానిచ॥౨౯॥ పశ్యన్సహమయా
కాంతదండకాన్విచరిష్యసి।ఇత్యేవముక్తఃకాకుత్స్థఃప్రహస్యమదిరేక్షణామ్॥౩౦॥ ఇదంవచనమారేభేవక్తుంవాక్యవి
శారదః॥౩౧॥ఇతి శ్రీమదారణ్యకాండే-సప్తదశస్సర్గః. **

తతశ్శూర్పణఖాంరామఃకామపాశావపాశితామ్।స్వేచ్ఛయాశ్లక్ష్ణయావాచాస్మితపూర్వమథాబ్రవీత్॥౧॥
కృతదారోఽస్మిభవతిభార్యేయందయితామమ।త్వద్విధానాంతునారీణాంసుదుఃఖాససపత్నతా॥౨॥ అనుజస్త్వేషమే
భ్రాతాశీలవాన్ప్రియదర్శనః।శ్రీమానకృతదారశ్చలక్ష్మణోనామవీర్యవాన్॥౩॥ అపూర్వభార్యయాచార్థీతరుణః
ప్రియదర్శనః। అనురూపశ్చతేభర్తారూపస్యాస్యభవిష్యతి॥౪॥ఏనంభజవిశాలాక్షిభర్తారంభ్రాతరంమమ। అసప
త్నావరారోహేమేరుమర్కప్రభాయథా॥౫॥ఇతిరామేణసాప్రోక్తారాక్షసీకామమోహితా। విసృజ్యరామంసహసా
తతోలక్ష్మణమబ్రవీత్॥౬॥ అస్యరూపస్యతేయుక్తాభార్యాహంవరవర్ణినీ। మయాసహసుఖంసర్వాన్దండకాన్విచ
రిష్యసి॥౭॥ఏవముక్తస్తుసౌమిత్రీరాక్షస్యావాక్యకోవిదః।తతశ్శూర్పణఖాంస్మిత్వాలక్ష్మణోయుక్తమబ్రవీత్॥౮॥ కథం
దాసస్యమేదాసీభార్యాభవితుమిచ్ఛసి।సోఽహమార్యేణపరవాన్భ్రాత్రాకమలవర్ణిని॥౯॥ సమృద్ధార్థస్యసిద్ధార్థా
ముదితావరవర్ణిని।ఆర్యస్యత్వంవిశాలాక్షిభార్యాభవయవీయసీ॥౧౦॥ ఏనాంవిరూపామసతీంకరాలాంనిర్ణతోద
రీమ్।భార్యాంవృద్ధాంపరిత్యజ్యత్వామేవైషభజిష్యతి॥౧౧॥కోహిరూపమిదంశ్రేష్ఠంసంత్యజ్యవరవర్ణిని। మానుషీషు
వరారోహేకుర్యాద్భావంవిచక్షణః॥౧౨॥ఇతిసాలక్ష్మణేనోక్తాకరాలానిర్ణతోదరీ। మన్యతేతద్వచస్తథ్యంపరిహాసా
విచక్షణా॥౧౩॥సారామంపర్ణశాలాయాముపవిష్టంపరంతపమ్।సీతయాసహదుర్ధర్షమబ్రవీత్కామమోహితా॥
౧౪॥ ఏనాంవిరూపామసతీంకరాలాంనిర్ణతోదరీమ్।వృద్ధాంభార్యామవష్టభ్యమాంనత్వంబహుమన్యసే॥౧౫॥ అద్యే
మాంభక్షయిష్యామిపశ్యతస్తవమానుషీమ్।త్వయాసహచరిష్యామినిస్సపత్నాయథాసుఖమ్॥౧౬॥ఇత్యుక్త్వామృగశా
బాక్షీమలాతసదృశేక్షణా।అభ్యధావత్సుసంక్రుద్ధామహోల్కారోహిణీమివ॥౧౭॥ తాంమృత్యుపాశప్రతిమామా
పతంతీంమహాబలః।నిగృహ్యరామఃకుపితస్తతోలక్ష్మణమబ్రవీత్॥౧౮॥క్రూరైరనార్యైస్సౌమిత్రేపరిహాసఃకథంచన।
నకార్యఃపశ్యవైదేహీంకథంచిత్సౌమ్యజీవతీమ్॥౧౯॥ఇమాంవిరూపామసతీమతిమత్తాంమహోదరీమ్। రాక్షసీంపురు
షవ్యాఘ్రవిరూపయితుమర్హసి॥౨౦॥ ఇత్యుక్తోలక్ష్మణస్తస్యాఃక్రుద్ధోరామస్యపశ్యతః। ఉద్ధృత్యఖడ్గంచిచ్ఛేదకర్ణ
నాసంమహాబలః॥౨౧॥ నికృత్తకర్ణనాసాతువిస్వరంసావినద్యచ। యథాగతప్రదుద్రావఘోరాశూర్పణఖావనమ్॥
౨౨॥సావిరూపామహాఘోరారాక్షసీశోణితోక్షితా।ననాదవివిధాన్నాదాన్యథాప్రావృషితోయదః॥౨౩॥ సావిక్ష
రంతీరుధిరంబహుధాఘోరదర్శనా।ప్రగృహ్యబాహూగర్జంతీప్రవివేశమహావనమ్॥౨౪॥తతస్తుసారాక్షససంఘసం
వృతంఖరంజనస్థానగతంవిరూపితా।ఉపేత్యతంభ్రాతరముగ్రదర్శనంపపాతభూమౌగగనాద్యథాశనిః॥ ౨౫ ॥ తతస్స
భార్యంభయమోహమూర్ఛితాసలక్ష్మణంరాఘవమాగతంవనమ్। విరూపణంచాత్మనిశోణితోక్షితాశశంససర్వంభగి
నీఖరస్యసా॥౨౬॥ఇతి శ్రీమదారణ్యకాండే-అష్టాదశస్సర్గః. **

తాంతథాపతితాందృష్ట్వా విరూపాంశోణితోక్షితామ్। భగినీంక్రోధసంతప్తః ఖరఃపప్రచ్ఛరాక్షసః॥౧॥ ఉత్తిష్ఠతావ
దాఖ్యాహి ప్రమోహంజహిసంభ్రమం। వ్యక్తమాఖ్యాహి కేనత్వమేవంరూపావిరూపితా॥౨॥ కఃకృష్ణసర్పమాసీనమాశీ
విషమనాగసం। తుదత్యభిసమాపన్నమంగుళ్యగ్రేణలీలయా॥౩॥ కఃకాలపాశమాసజ్య కంఠేమోహాన్నబుధ్యతే। యస్త్వా
మద్యసమాసాద్య పీతవాన్విషముత్తమం॥౪॥ బలవిక్రమసంపన్నా కామగాకామరూపిణీ। ఇమామవస్థాంనీతాత్వం కేనాం
తకసమాగతా॥౫॥ దేవగంధర్వభూతానామృషీణాంచమహాత్మనామ్। కోయమేవంవిరూపాంత్వాంమహావీర్యశ్చకార
హ॥౬॥ నహిపశ్యామ్యహంలోకే యఃకుర్యాన్మమవిప్రియమ్। అంతరేణసహస్రాక్షంమహేంద్రంపాకశాసనమ్॥౭॥ అ
ద్యాహంమార్గణైః ప్రాణానాదాస్యేజీవితాంతకైః। సలిలేక్షీరమాసక్తంనిష్పిబన్నివసారసః॥ ౮ ॥ నిహతస్యమయా
సంఖ్యేశరసంకృత్తమర్మణః। సఫేనంరుధిరంరక్తం మేదినీకస్యపాస్యతి॥౯॥ కస్యపత్రరథాఃకాయాన్మాంసముద్ధృత్య
సంగతాః। ప్రహృష్టాభక్షయిష్యంతినిహతస్యమయారణే॥౧౦॥ తంనదేవానగంధర్వానపిశాచానరాక్షసాః। మయాపకృ
ష్టంకృపణంశక్తాస్త్రాతుమిహాహవే॥ ౧౧ ॥ ఉపలభ్యశనైస్సంజ్ఞాంతంమేశంసితుమర్హసి। యేనత్వందుర్వినీతేనవనేవి
క్రమ్యనిర్జితా॥౧౨॥ ఇతిభ్రాతుర్వచశ్శ్రుత్వాక్రుద్ధస్యచవిశేషతః। తతశ్శూర్పణఖావాక్యంసబాష్పమిదమబ్ర
వీత్॥౧౩॥ తరుణౌరూపసంపన్నౌసుకుమారౌమహాబలౌ। పుండరీకవిశాలాక్షౌ చీరకృష్ణాజినాంబరౌ॥౧౪॥ ఫలమూలాశ
నౌదాంతౌ తాపసౌధర్మచారిణౌ। పుత్రౌదశరథస్యాస్తాం భ్రాతరౌరామలక్ష్మణౌ॥౧౫॥ గంధర్వరాజప్రతిమౌపార్థి
వవ్యంజనాన్వితౌ। దేవౌవామానుషౌవాతౌనతర్కయితుముత్సహే॥౧౬॥ తరుణీరూపసంపన్నాసర్వాభరణభూషితా।
దృష్టాతత్రమయానారీతయోర్మధ్యేసుమధ్యమా॥౧౭॥ తాభ్యాముభాభ్యాంసంభూయప్రమదామధికృత్యతామ్। ఇ
మామవస్థాంనీతాహంయథానాథాసతీతథా॥౧౮॥ తస్యాశ్చానృజువృత్తాయాస్తయోశ్చహతయోరహమ్। సఫేనంపా
తుమిచ్ఛామిరుధిరంరణమూర్ధని॥౧౯॥ ఏషమేప్రథమఃకామఃకృతస్తాతత్వయాభవేత్। తస్యాస్తయోశ్చరుధిరంపిబే
యమహమాహవే॥౨౦॥ ఇతితస్యాంబ్రువాణాయాంచతుర్దశమహాబలాన్। వ్యాదిదేశఖరఃక్రుద్ధోరాక్షసానంతకో
పమాన్॥౨౧॥ మానుషౌశస్త్రసంపన్నౌచీరకృష్ణాజినాంబరౌ। ప్రవిష్టౌదండకారణ్యంఘోరంప్రమదయాసహ॥ ౨౨ ॥
తౌహత్వాతాంచదుర్వృత్తాముపావర్తితుమర్హథ। ఇయంచరుధిరంతేషాంభగినీమమపాస్యతి॥౨౩॥ మనోరథోయమి
ష్టోస్యాభగిన్యామమరాక్షసాః। శీఘ్రంసంపాద్యతాంతౌచప్రమథ్యస్వేనతేజసా॥౨౪॥ ఇతిప్రతిసమాదిష్టారాక్షసా
స్తేచతుర్దశ। తత్రజగ్ముస్తయాసార్ధంఘనావాతేరితాయథా॥ ౨౫ ॥ తతస్తుతేతంసముదగ్రతేజసంయథాసుతీక్ష్ణ
ప్రవరానిశాచరాః। దురాసదంధర్షయితుంనచాశకన్వనద్విపాదీప్తమివాగ్నిముత్థితమ్॥౨౬॥ ఇతిశ్రీమదారణ్యకాం
డే - ఏకోనవింశస్సర్గః. **

తతశ్శూర్పణఖాఘోరారాఘవాశ్రమమాగతా। రక్షసామాచచక్షేతౌభ్రాతరౌసహసీతయా॥౧॥ తేరా
మంపర్ణశాలాయాముపవిష్టంమహాబలమ్। దదృశుస్సీతయాసార్ధంవైదేహ్యాలక్ష్మణేనచ॥౨॥ తాన్దృష్ట్వారాఘవః
శ్రీమానాగతాంస్తాంశ్చరాక్షసాన్। అబ్రవీద్భ్రాతరంరామోలక్ష్మణందీప్తతేజసమ్॥౩॥ ముహూర్తంభవసౌమిత్రే
సీతాయాఃప్రత్యనంతరః। ఇమానస్యవధిష్యామిపదవీమాగతానిహ॥౪॥ వాక్యమేతత్తతఃశ్రుత్వారామస్యవిదితాత్మ
నః। తథేతిలక్ష్మణోవాక్యంరామస్యప్రత్యపూజయత్॥౫॥ రాఘవోపిమహచ్చాపంచామీకరవిభూషితమ్। చకారస
జ్యంధర్మాత్మాతానిరక్షాంసిచాబ్రవీత్॥౬॥ పుత్రౌదశరథస్యావాంభ్రాతరౌరామలక్ష్మణౌ। ప్రవిష్టౌసీతయాసా
ర్ధందుశ్చరందండకావనమ్॥౭॥ ఫలమూలాశనౌదాంతౌతాపసౌధర్మచారిణౌ। వసంతౌదండకారణ్యేకిమర్థముప
హింసథ॥౮॥ యుష్మాన్పాపాత్మకాన్హంతుంవిప్రకారాన్మహాహవే। ఋషీణాంతునియోగేనప్రాప్తోహంసశరా
యుధః॥౯॥ తిష్ఠతైవాత్రసంతుష్టానోపసర్పితుమర్హథ। యదిప్రాణైరిహార్థోవానివర్తధ్వంనిశాచరాః॥౧౦॥
తస్యతద్వచనంశ్రుత్వారాక్షసాస్తేచతుర్దశ। ఊచుర్వాచంసుసంక్రుద్ధాబ్రహ్మఘ్నాశ్శూలపాణయః॥౧౧॥ సంరక్తన
యనాఘోరారామంసంరక్తలోచనమ్। పరుషంమధురాభాషంహృష్టాదృష్టపరాక్రమమ్॥౧౨॥ క్రోధముత్పాద్యనో
భర్తుఃఖరస్యసుమహాత్మనః। త్వమేవహాస్యసేప్రాణానద్యాస్మాభిర్హతోయుధి॥౧౩॥ కాహితేశక్తిరేకస్యబహూ

నాంరణమూర్ధని । అస్మాకమగ్రతఃస్థాతుంకింపునర్యోద్ధుమాహవే॥౧౪॥ఏహిబాహుప్రయుక్తైర్నఃపరిఘైశ్శూలపట్టిశైః । ప్రాణాంస్త్యక్ష్యసివీర్యంచధనుశ్చకరపీడితమ్॥౧౫॥ఇత్యేవముక్త్వాసంక్రుద్ధారాక్షసాస్తేచతుర్దశ ।*ఉద్యతాయుధనిస్త్రింశాస్తావుభావభిదుద్రువుః । అభిపత్యతతోవేగాత్ప్రవృత్తాస్తేనిశాచరాః॥పరిఘాన్పట్టసాన్ శూలాన్నిస్త్రింశాన్హేమభూషితాన్ ।*చిక్షిపుస్తానిశూలానిరాఘవంప్రతిదుర్జయమ్॥౧౬॥తానిశూలానికాకుత్స్థఃసమస్తానిచతుర్దశ । తావద్భిరేవచిచ్ఛేదశరైఃకాంచనభూషణైః॥౧౭॥తతఃపశ్చాన్మహాతేజానారాచాన్సూర్యసన్నిభాన్ । జగ్రాహపరమక్రుద్ధశ్చతుర్దశశిలాశితాన్॥ ౧౮ ॥గృహీత్వాధనురాయమ్యలక్ష్యానుద్దిశ్యరాక్షసాన్ । ముమోచరాఘవోబాణాన్వజ్రానివశతక్రతుః॥ ౧౯॥రుక్మపుంఖాశ్చవిశిఖాదీప్తాహేమవిభూషితాః । తేభిత్వారాక్షసాన్వేగాద్వక్షాంసిరుధిరాప్లుతాః॥ ౨౦ ॥వినిష్పేతుస్తదాభూమౌన్యమజ్జంతాశనిస్వనాః । తేభిన్నహృదయాభూమౌఛిన్నమూలాఇవద్రుమాః॥౨౧॥నిపేతుశ్శోణితార్ద్రాంగావికృతావిగతాసవః । తాన్దృష్ట్వాపతితాన్భూమౌక్షణేనైవమహాబలాన్॥౨౨॥పరిత్రస్తాపునస్తత్రవ్యసృజద్భైరవస్వనాన్ । సానదంతీపునర్నాదంజవాచ్ఛూర్పణఖాపునః॥౨౩॥ఉపగమ్యఖరంసాతుకించిత్సంశుష్కశోణితా । పపాతపునరేవార్తాసనిర్యాసేవవల్లరీ॥౨౪॥ భ్రాతుస్సమీపేశోకార్తాససర్జనినదంముహుః । సస్వరంముముచేబాష్పంవిషణ్ణవదనాతదా॥ ౨౫ ॥నిపాతితాన్ప్రేక్ష్యరణేతురాక్షసాన్ప్రధావితాశూర్పణఖాపునస్తతః।వధంచతేషాంనిఖిలేనరక్షసాంశశంససర్వంభగినీఖరస్యసా॥౨౬॥ ఇతి శ్రీమదారణ్యకాండే - వింశస్సర్గః. **********

సపునఃపతితాందృష్ట్వాక్రోధాచ్ఛూర్పణఖాంఖరః । ఉవాచావ్యక్తయావాచాతామనర్థార్థమాగతామ్॥౧॥మయాత్విదానీంశూరాస్తేరాక్షసారుధిరాశనాః।త్వత్ప్రియార్థంవినిర్దిష్టాఃకిమర్థంరుద్యతేపునః॥౨॥భక్తాశ్చైవానురక్తాశ్చహితాశ్చమమనిత్యశః।ఘ్నంతోఽపిననిహంతవ్యాననకుర్యుర్వచోమమ॥౩॥ కిమేతచ్ఛ్రోతుమిచ్ఛామికారణంయత్కృతేపునః।హానాథేతివినర్దంతీసర్పవద్వేష్టసేక్షితౌ॥౪॥అనాథవద్విలపసికింనునాథేమయిస్థితే । ఉత్తిష్ఠోత్తిష్ఠమాభైషీర్వైక్లబ్యంత్యజ్యతామిహ॥౫॥ ఇత్యేవముక్తాదుర్ధర్షాఖరేణపరిసాంత్వితా విమృజ్యనయనేసాస్రేఖరంభ్రాతరమబ్రవీత్ ॥ ౬ ॥ అస్మీదానీమహంప్రాప్తాహృతశ్రవణనాసికా । శోణితౌఘపరిక్లిన్నాత్వయాచపరిసాంత్వితా॥౭॥ప్రేషితాశ్చత్వయావీరరాక్షసాస్తేచతుర్దశ । నిహంతుంరాఘవంక్రోధాన్మత్ప్రియార్థంసలక్ష్మణమ్॥౮॥తేతురామేణసామర్షాశ్శూలపట్టసపాణయః। సమరేనిహతాస్సర్వేసాయకైర్మర్మభేదిభిః॥౯॥తాన్దృష్ట్వాపతితాన్భూమౌక్షణేనైవమహాబలాన్ । రామస్యచమహత్కర్మమహాంస్త్రాసోఽభవన్మమ ॥౧౦॥అహమస్మిసముద్విగ్నావిషణ్ణాచనిశాచర। శరణంత్వాంపునఃప్రాప్తాసర్వతోభయదర్శినీ॥ ౧౧ ॥విషాదనక్రాధ్యుషితేపరిత్రాసోర్మిమాలిని ।కింమాంనత్రాయసేమగ్నాంవిపులేశోకసాగరే॥౧౨॥ ఏతేచనిహతాభూమౌరామేణనిశితైశ్శరైః।యేఽపిమేపదవీంప్రాప్తారాక్షసాఃపిశితాశనాః ॥ ౧౩ ॥ మయితేయద్యనుక్రోశోయదిరక్షస్సుతేషుచ । రామేణయదితేశక్తిస్తేజోవాస్తినిశాచర॥౧౪॥దండకారణ్యనిలయంజహిరాక్షసకంటకమ్। యదిరామంమమామిత్రంనత్వమద్యవధిష్యసి॥౧౫॥తవైవచాగ్రతఃప్రాణాంస్త్యక్ష్యామినిరపత్రపా । బుద్ధ్యాహమనుపశ్యామినత్వంరామస్యసంయుగే॥౧౬॥స్థాతుంప్రతిముఖేశక్తస్సబలశ్చమహాత్మనః।శూరమానీనశూరస్త్వంమిథ్యారోపితవిక్రమః॥ ౧౭॥ మానుషౌయౌనశక్నోషిహంతుంతౌరామలక్ష్మణౌ।రామేణయదితేశక్తిస్తేజోవాస్తినిశాచర॥౧౮॥దండకారణ్యనిలయంజహిత్వంకులపాంసన।నిస్సత్త్వస్యాల్పవీర్యస్యవాసస్తేకీదృశస్త్విహ॥ ౧౯ ॥అపయాహిజనస్థానాత్త్వరితస్సహబాంధవః।రామతేజోభిభూతోహిత్వంక్షిప్రంవినశిష్యసి॥౨౦॥సహితేజస్సమాయుక్తోరామోదశరథాత్మజః। భ్రాతాచాస్యమహావీర్యోయేనచాస్మివిరూపితా॥౨౧॥ఏవంవిలప్యబహుశోరాక్షసీవితతోదరీ। భ్రాతుస్సమీపేదుఃఖార్తానష్టసంజ్ఞాబభూవహ॥౨౨॥కరాభ్యాముదరంహత్వారురోదభృశదుఃఖితా ॥ ఇతి శ్రీమదారణ్యకాండే - ఏకవింశస్సర్గః. ****

ఏవమాధర్షితశ్శూరశ్శూర్పణఖ్యాఖరస్తదా।ఉవాచరక్షసాంమధ్యేఖరఃఖరతరంవచః॥౧॥తవావమానఃప్రభవఃక్రోధోఽయమతులోమమ। నశక్యతేధారయితుంలవణాంభఇవోత్థితమ్॥ ౨॥నరామంగణయేవీర్యాన్మానుషంక్షీణజీవితమ్ ! ఆత్మదుశ్చరితైఃప్రాణాన్హతోయోఽద్యవిమోక్ష్యతి ॥౩॥ బాష్పసంహ్రియతామేషసంభ్రమశ్చవిముచ్య

తాన్। అహం రామం సహ భ్రాత్రా నయామి యమసాదనమ్ ॥౪॥ పరశ్వధహతస్యాద్య మందప్రాణస్య సంయుగే। రా
మస్య రుధిరం వ్యక్తముష్ణం పాస్యసి రాక్షసి ॥౫॥ సా ప్రహృష్టా వచశ్శ్రుత్వా ఖరస్య వదనాచ్చ్యుతమ్। ప్రశశంస పునర్మౌ
ర్ఖ్యాద్భ్రాతరం రక్షసాం వరమ్ ॥౬॥ తయా పరుషితః పూర్వం పునరేవ ప్రశంసితః। అబ్రవీద్దూషణం నామ ఖరస్సేనాపతిం
తదా ॥౭॥ చతుర్దశ సహస్రాణి మమ చిత్తానువర్తినామ్। రక్షసాం భీమవేగానాం సమరేష్వనివర్తినామ్ ॥౮॥ నీలజీ
మూతవర్ణానాం ఘోరాణాం క్రూరకర్మణామ్। లోకహింసావిహారాణాం బలినాముగ్రతేజసామ్ ॥౯॥ తేషాం శార్దూ
లదర్పాణాం మహాస్యానాం మహౌజసామ్। సర్వోద్యోగముదీర్ణానాం రక్షసాం సౌమ్య కారయ ॥౧౦॥ ఉపస్థాపయ మే
క్షిప్రం రథం సౌమ్య ధనూంషి చ। శరాంశ్చిత్రాంశ్చ ఖడ్గాంశ్చ శక్తీశ్చ వివిధాశ్శితాః ॥౧౧॥ అగ్రే నిర్యాతుమిచ్ఛామి పౌల
స్త్యానాం మహాత్మనామ్। వధార్థం దుర్వినీతస్య రామస్య రణకోవిదః ॥౧౨॥ ఇతి తస్య బ్రువాణస్య సూర్యవర్ణం మహా
రథమ్। సదశ్వైశ్శబలైర్యుక్తమాచచక్షేఽథ దూషణః ॥౧౩॥ తం మేరుశిఖరాకారం తప్తకాంచనభూషణమ్। హేమచక్ర
మసంబాధం వైడూర్యమయకూబరమ్ ॥౧౪॥ మత్స్యైః పుష్పైర్ద్రుమైశ్శైలైశ్చంద్రసూర్యైశ్చ కాంచనైః। మంగ
ళైః పక్షిసంఘైశ్చ తారాభిరభిసంవృతమ్ ॥౧౫॥ ధ్వజనిస్త్రింశసంపన్నం కింకిణీకవిరాజితమ్। సదశ్వయుక్తం సోఽమర్షా
దారురోహ ఖరో రథమ్ ॥౧౬॥ నిశామ్య తు రథస్థం తం రాక్షసా భీమవిక్రమాః। తస్థుస్సంపరివార్యైనం దూషణం చ మహాబ
లమ్ ॥౧౭॥ ఖరస్తు తాన్ మహేష్వాసాన్ ఘోరవర్మాయుధధ్వజాన్। నిర్యాతేత్యబ్రవీద్దృష్ట్వా రథస్థస్సర్వరాక్ష
సాన్ ॥౧౮॥ తతస్తద్రాక్షసం సైన్యం ఘోరవర్మాయుధధ్వజమ్। నిర్జగామ జనస్థానాన్మహానాదం మహాజవమ్ ॥౧౯॥
ముద్గరైః పట్టిసైశ్శూలైస్సుతీక్ష్ణైశ్చ పరశ్వధైః। ఖడ్గైశ్చక్రైశ్చ హస్తస్థైర్భ్రాజమానైస్సతోమరైః ॥౨౦॥ శక్తిభిః పరిఘై
ర్ఘోరైరతిమాత్రైశ్చ కార్ముకైః। గదాసిముసలైర్వజ్రైర్గృహీతైర్భీమదర్శనైః ॥౨౧॥ రాక్షసానాం సుఘోరాణాం స
హస్రాణి చతుర్దశ। నిర్యాతాని జనస్థానాత్ ఖరచిత్తానువర్తినామ్ ॥౨౨॥ తాంస్త్వభిద్రవతో దృష్ట్వా రాక్షసాన్ భీమవి
క్రమాన్। ఖరస్యాపి రథః కించిజ్జగామ తదనంతరమ్ ॥౨౩॥ తతస్తాన్ శబలానశ్వాంస్తప్తకాంచనభూషితాన్। ఖరస్య మత
మాజ్ఞాయ సారథిస్సమచోదయత్ ॥౨౪॥ స చోదితో రథశ్శీఘ్రం ఖరస్య రిపుఘాతినః। శబ్దేనాపూరయామాస దిశస్సప్రది
శస్తదా ॥౨౫॥ ప్రవృద్ధమన్యుస్తు ఖరః ఖరస్వనో రిపోర్వధార్థం త్వరితో యథాంతకః। అచూచుదత్సారథిమున్నదన్ భృశం
మహాబలో మేఘ ఇవాశ్మవర్షవాన్ ॥౨౬॥ ఇతి శ్రీమదారణ్యకాండే-ద్వావింశస్సర్గః. ********************

తం ప్రయాంతం జనస్థానాదశివం శోణితోదకమ్। అభ్యవర్షన్మహామేఘస్తుములో గర్దభారుణః ॥౧॥ నిపేతుస్తు
రగాస్తస్య రథయుక్తా మహాజవాః। సమే పుష్పచితే దేశే రాజమార్గే యదృచ్ఛయా ॥౨॥ శ్యామం రుధిరపర్యంతం బభూవ
పరివేషణమ్। అలాతచక్రప్రతిమం ప్రతిగృహ్య దివాకరమ్ ॥౩॥ తతో ధ్వజముపాగమ్య హేమదండం సముచ్ఛ్రితమ్। సమా
క్రమ్య మహాకాయస్తస్థౌ గృధ్రస్సుదారుణః ॥౪॥ జనస్థానసమీపే తు సమాగమ్య ఖరస్వరాః। విస్వరాన్ వివిధాంశ్చక్రు
ర్మాంసాదా మృగపక్షిణః ॥౫॥ వ్యాజహ్రుశ్చ ప్రదీప్తాయాం దిశి వై భైరవస్వనమ్। అశివా యాతుధానానాం శివా ఘోరా
మహాస్వనాః ॥౬॥ ప్రభిన్నగిరిసంకాశాస్తోయశోణితధారిణః। ఆకాశం తదనాకాశం చక్రుర్భీమా బలాహకాః ॥౭॥ బభూవ
తిమిరం ఘోరముద్ధతం రోమహర్షణమ్। దిశో వా విదిశో వాపి న చ వ్యక్తం చకాశిరే ॥౮॥ క్షతజార్ద్రసవర్ణాభా సం
ధ్యాకాలం వినా బభౌ। ఖరస్యాభిముఖా నేదుస్తదా ఘోరా మృగాః ఖగాః ॥౯॥ కంకగోమాయుగృధ్రాశ్చ చుక్రుశుర్భ
యశంసినః। నిత్యాశివకరా యుద్ధే శివా ఘోరనిదర్శనాః ॥౧౦॥ నేదుర్బలస్యాభిముఖం జ్వాలోద్గారిభిరాననైః। కబంధః
పరిఘాభాసో దృశ్యత భాస్కరాంతికే ॥౧౧॥ జగ్రాహ సూర్యం స్వర్భానురపర్వణి మహాగ్రహః। ప్రవాతి మారుతశ్శీ
ఘ్రం నిష్ప్రభోఽభూద్దివాకరః ॥౧౨॥ ఉత్పేతుశ్చ వినా రాత్రిం తారాః ఖద్యోతసప్రభాః। సంలీనమీనవిహగా నలిన్యశ్శు
ష్కపంకజాః ॥౧౩॥ తస్మిన్ క్షణే బభూవుశ్చ వినా పుష్పఫలైర్ద్రుమాః। ఉత్పపాత వినా వాతం రేణుర్జలధరారుణః ॥
౧౪॥ వీచీకూచీతి వాశ్యంతో బభూవుస్తత్ర శారికాః। ఉల్కాశ్చాపి సనిర్ఘాతా నిపేతుర్ఘోరదర్శనాః ॥౧౫॥ ప్రచచాల మ
హీ సర్వా సశైలవనకాననా। ఖరస్య చ రథస్థస్య నర్దమానస్య ధీమతః ॥౧౬॥ ప్రాకంపత భుజస్సవ్యః స్వరశ్చాస్యావస
జ్జత। సాస్రా సంపద్యతే దృష్టిః పశ్యమానస్య సర్వతః ॥౧౭॥ లలాటే చ రుజా జాతా న చ మోహాన్న్యవర్తత। తాన్ సమీక్ష్య

మహోత్పాతాన్సముత్థితాన్ రోమహర్షణాన్ ॥౧౮॥ అబ్రవీద్రాక్షసాన్ సర్వాన్ ప్రహసన్ స ఖరస్తదా । మహోత్పాతానిమాన్ సర్వానుత్థితాన్ ఘోరదర్శనాన్ ॥౧౯॥ నచింతయామ్యహం వీర్యాద్బలవాన్ దుర్బలానివ । తారా అపి శరైస్తీక్ష్ణైః పాతయామి నభస్స్థలాత్ ॥౨౦॥ మృత్యుం మరణధర్మేణ సంక్రుద్ధో యోజయామ్యహమ్ । రాఘవం తం బలోత్సిక్తం భ్రాతరం చాస్య లక్ష్మణమ్ ॥౨౧॥ అహత్వా సాయకైస్తీక్ష్ణైర్నోపావర్తితుముత్సహే । సకామా భగినీ మేఽస్తు పీత్వా తు రుధిరం తయోః ॥౨౨॥ యన్నిమిత్తం తు రామస్య లక్ష్మణస్య విపర్యయః । నక్వచిత్ప్రాప్తపూర్వో మే సంయుగేషు పరాజయః ॥౨౩॥ యుష్మాకమేతత్ప్రత్యక్షం నానృతం కథయామ్యహమ్ । దేవరాజమపి క్రుద్ధో మత్తైరావతయాయినమ్ ॥౨౪॥ వజ్రహస్తం రణే హన్యాం కింపునస్తౌ కుమానుషౌ । సా తస్య గర్జితం శ్రుత్వా రాక్షసస్య మహాచమూః ॥౨౫॥ ప్రహర్షమతులం లేభే మృత్యుపాశావపాశితా । సమేయుశ్చ మహాత్మానో యుద్ధదర్శనకాంక్షిణః ॥౨౬॥ ఋషయో దేవగంధర్వాస్సిద్ధాశ్చ సహచారణైః । సమేత్య చోచుస్సహితాస్తేఽన్యోన్యం పుణ్యకర్మణః ॥౨౭॥ స్వస్తి గోబ్రాహ్మణేభ్యోఽస్తు లోకానాం యేఽభిసంగతాః । జయతాం రాఘవస్సంఖ్యే పౌలస్త్యాన్ రజనీచరాన్ ॥౨౮॥ చక్రహస్తో యథా యుద్ధే సర్వానసురపుంగవాన్ । ఏతచ్చాన్యచ్చ బహుశో బ్రువాణాః పరమర్షయః ॥౨౯॥ జాతకౌతూహలాస్తత్ర విమానస్థాశ్చ దేవతాః । దదృశుర్వాహినీం తేషాం రాక్షసానాం గతాయుషామ్ ॥౩౦॥ రథేన తు ఖరో వేగాదుగ్రసైన్యో వినిస్సృతః । తం దృష్ట్వా రాక్షసం భూయో రాక్షసాశ్చ వినిస్సృతాః ॥౩౧॥ శ్యేనగామీ పృథుగ్రీవో యజ్ఞశత్రుర్విహంగమః । దుర్జయః కరవీరాక్షః పరుషః కాలకార్ముకః ॥౩౨॥ మేఘమాలీ మహామాలీ సర్పాస్యో రుధిరాశనః । ద్వాదశైతే మహావీర్యాః ప్రతస్థురభితః ఖరమ్ ॥౩౩॥ మహాకపాలః స్థూలాక్షః ప్రమాథీ త్రిశిరాస్తథా । చత్వార ఏతే సేనాన్యో దూషణం పృష్ఠతో యయుః ॥౩౪॥ సా భీమవేగాసమరాభికామా మహాబలా రాక్షసవీరసేనా । తౌ రాజపుత్రౌ సహసాభ్యుపేతా మాలా గ్రహాణామివ చంద్రసూర్యౌ ॥౩౫॥ ఇతి శ్రీమదారణ్యకాండే-త్రయోవింశస్సర్గః.************************************

ఆశ్రమం ప్రతియాతే తు ఖరే ఖరపరాక్రమే । తానేవౌత్పాతికాన్ రామస్సహ భ్రాత్రా దదర్శ హ ॥౧॥ తానుత్పాతాన్ మహాఘోరానుత్థితాన్ రోమహర్షణాన్ । ప్రజానామహితాన్ దృష్ట్వా వాక్యం లక్ష్మణమబ్రవీత్ ॥౨॥ ఇమాన్పశ్య మహాబాహో సర్వభూతాపహారిణః । సముత్థితాన్ మహోత్పాతాన్ సంహర్తుం సర్వరాక్షసాన్ ॥౩॥ అమీ రుధిరధారాస్తు విసృజంతః ఖరస్వనాః । వ్యోమ్ని మేఘా వివర్తంతే పరుషా గర్దభారుణాః ॥౪॥ సధూమాశ్చ శరాస్సర్వే మమ యుద్ధాభినందినః । రుక్మపృష్ఠాని చాపాని వివేష్టంతే చ లక్ష్మణ ॥౫॥ యాదృశా ఇహ కూజంతి పక్షిణో వనచారిణః । అగ్రతో నోఽభయం ప్రాప్తం సంశయో జీవితస్య చ ॥౬॥ సుసంప్రహారస్తు మహాన్ భవిష్యతి న సంశయః । అయమాఖ్యాతి మే బాహుస్స్ఫురమాణో ముహుర్ముహుః ॥౭॥ సన్నికృష్టే తు నశ్శూర జయం శత్రోః పరాజయమ్ । సుప్రభం చ ప్రసన్నం చ తవ వక్త్రం హి లక్ష్యతే ॥౮॥ ఉద్యతానాం హి యుద్ధార్థం యేషాం భవతి లక్ష్మణ । నిష్ప్రభం వదనం తేషాం భవత్యాయుః పరిక్షయః ॥౯॥ రక్షసాం నర్దతాం ఘోరః శ్రూయతే చ మహాధ్వనిః । ఆహతానాం చ భేరీణాం రాక్షసైః క్రూరకర్మభిః ॥౧౦॥ అనాగతవిధానం తు కర్తవ్యం జయమిచ్ఛతా । ఆపదం శంకమానేన పురుషేణ విపశ్చితా ॥౧౧॥ తస్మాద్గృహీత్వా వైదేహీం శరపాణిర్ధనుర్ధరః । గుహామాశ్రయ శైలస్య దుర్గాం పాదపసంకులామ్ ॥౧౨॥ ప్రతికూలితుమిచ్ఛామి నహి వాక్యమిదం త్వయా । శాపితో మమ పాదాభ్యాం గమ్యతాం వత్స మాచిరమ్ ॥౧౩॥ త్వం హి శూరశ్చ బలవాన్ హన్యా హ్యేతాన్న సంశయః । స్వయం తు హంతుమిచ్ఛామి సర్వానేవ నిశాచరాన్ ॥౧౪॥ ఏవముక్తస్తు రామేణ లక్ష్మణస్సహ సీతయా । శరానాదాయ చాపం చ గుహాం దుర్గాం సమాశ్రయత్ ॥౧౫॥ తస్మిన్ ప్రవిష్టే తు గుహాం లక్ష్మణే సహ సీతయా । హంత నిర్యుక్తమిత్యుక్త్వా రామః కవచమావిశత్ ॥౧౬॥ స తేనాగ్నినికాశేన కవచేన విభూషితః । బభూవ రామస్తిమిరే విధూమోఽగ్నిరివోత్థితః ॥౧౭॥ స చాపముద్యమ్య శరాన్ మహానాదాయ వీర్యవాన్ । బభూవావస్థితస్తత్ర జ్యాస్వనైః పూరయన్ దిశః ॥౧౮॥ తతో దేవాస్సగంధర్వాస్సిద్ధాశ్చ సహచారణైః । సమేయుశ్చ మహాత్మానో యుద్ధదర్శనకాంక్షిణః ॥౧౯॥ ఋషయశ్చ మహాత్మానో లోకే బ్రహ్మర్షిసత్తమాః । సమేత్య చోచుస్సహితా అన్యోన్యం పుణ్యకర్మణః ॥౨౦॥ స్వస్తి గోబ్రాహ్మణానాం చ లోకానాం యేఽభిసంగతాః । జయతాం రాఘవో యుద్ధే పౌలస్త్యాన్ రజనీచరాన్ ॥౨౧॥ చక్రహస్తో యథా యుద్ధే సర్వానసురపుంగవాన్ । ఏవ

ముక్త్వా పునః ప్రోచురాలోక్య చ పరస్పరమ్ ॥ ౨౨ ॥ చతుర్దశ సహస్రాణి రక్షసాం భీమకర్మణామ్ । ఏకశ్చ రామో ధర్మాత్మా
కథం యుద్ధం భవిష్యతి ॥ ౨౩ ॥ ఇతి రాజర్షయస్సిద్ధాస్సగణాశ్చ ద్విజర్షభాః । జాతకౌతూహలాస్తస్థుర్విమానస్థాశ్చ దేవతాః ॥
౨౪ ॥ ఆవిష్టం తేజసా రామం సంగ్రామశిరసి స్థితమ్ । దృష్ట్వా సర్వాణి భూతాని భయాత్ప్రవ్యథితాని తదా ॥ ౨౫ ॥ రూపమప్ర
తిమం తస్య రామస్యాక్లిష్టకర్మణః । బభూవ రూపం క్రుద్ధస్య రుద్రస్యేవ పినాకినః ॥ ౨౬ ॥ ఇతి సంభాషమాణేషు దేవగంధర్వ
చారణైః । తతో గంభీరనిర్హ్రాదం ఘోరవర్మాయుధధ్వజమ్ ॥ ౨౭ ॥ అనీకం యాతుధానానాం సమంతాత్ప్రత్యదృశ్యత ।
సింహనాదం విసృజతామన్యోన్యమభిగర్జతామ్ ॥ ౨౮ ॥ చాపాని విస్ఫారయతాం జృంభతాం చాప్యభీక్ష్ణశః । విప్రఘుష్టస్వ
నానాం చ దుందుభీంశ్చాపి నిఘ్నతామ్ ॥ ౨౯ ॥ తేషాం సుతుములశ్శబ్దః పూరయామాస తద్వనమ్ । తేన శబ్దేన విత్రస్తాశ్శ్వాపదా
వనచారిణః ॥ ౩౦ ॥ దుద్రువుర్యత్ర నిశ్శబ్దం పృష్ఠతో నావలోకయన్ । తత్త్వనీకం మహావేగం రామం సముపసర్పత ॥ ౩౧ ॥ ధృత
నానాప్రహరణం గంభీరం సాగరోపమమ్ । రామోఽపి చారయంశ్చక్షుస్సర్వతో రణపండితః ॥ ౩౨ ॥ దదర్శ ఖరసైన్యం తద్యు
ద్ధాభిముఖముద్యతమ్ । వితత్య చ ధనుర్భీమం తూణ్యాశ్చోద్ధృత్య సాయకాన్ ॥ ౩౩ ॥ క్రోధమాహారయత్తీవ్రం వధార్థం సర్వ
రక్షసామ్ । దుష్ప్రేక్ష్యస్సోఽభవత్క్రుద్ధో యుగాంతాగ్నిరివ జ్వలన్ ॥ ౩౪ ॥ తం దృష్ట్వా తేజసావిష్టం ప్రాద్రవన్ వనదేవ
తాః । తస్య క్రుద్ధస్య రూపం తు రామస్య దదృశే తదా ॥ ౩౫ ॥ దక్షస్యేవ క్రతుం హంతుముద్యతస్య పినాకినః । ప్రవిష్టం తేజసా
రామం సంగ్రామశిరసి స్థితమ్ ॥ ౩౬ ॥ దృష్ట్వా సర్వాణి భూతాని భయార్తాని ప్రదుద్రువుః ॥ తత్కార్ముకైరాభరణైర్ధ్వ
జైశ్చ తైర్వర్మభిశ్చాగ్నిసమానవర్ణైః । బభూవ సైన్యం పిశితాశనానాం సూర్యోదయే నీలమివాభ్రబృందమ్ ॥ ౩౭ ॥ ఇతి
శ్రీమదారణ్యకాండే - చతుర్వింశస్సర్గః. **********************************

అవష్టబ్ధధనుం రామం క్రుద్ధం చ రిపుఘాతినమ్ । దదర్శాశ్రమమాగమ్య ఖరస్సహ పురస్సరైః ॥ ౧ ॥ తం దృష్ట్వా సశ
రం చాపముద్యమ్య చ ఖరస్స్వనమ్ । రామస్యాభిముఖం సూతం చోద్యతామిత్యచోదయత్ ॥ ౨ ॥ స ఖరస్యాజ్ఞయా సూతస్తు
రగాన్ సమచోదయత్ । యత్ర రామో మహాబాహురేకో ధూన్వన్ స్థితో ధనుః ॥ ౩ ॥ తం తు నిష్పతితం దృష్ట్వా సర్వే తే రజ
నీచరాః । నర్దమానా మహానాదం సచివాః పర్యవారయన్ ॥ ౪ ॥ స తేషాం యాతుధానానాం మధ్యే రథగతః ఖరః । బభూవ
మధ్యే తారాణాం లోహితాంగ ఇవోదితః ॥ ౫ ॥ తతశ్శరసహస్రేణ రామమప్రతిమౌజసమ్ । అర్దయిత్వా మహానాదం న
నాద సమరే ఖరః ॥ ౬ ॥ తతస్తం భీమధన్వానం క్రుద్ధాస్సర్వే నిశాచరాః । రామం నానావిధైశ్శస్త్రైరభ్యవర్షంత దుర్జ
యమ్ ॥ ౭ ॥ ముద్గరైః పట్టిశైశ్శూలైః ప్రాసైః ఖడ్గైః పరశ్వధైః । రాక్షసాస్సమరే రామం నిజఘ్నూ రోషతత్పరాః ॥ ౮ ॥ తే బ
లాహకసంకాశా మహానాదా మహౌజసః । అభ్యధావంత కాకుత్స్థం రథైర్వాజిభిరేవ చ ॥ ౯ ॥ గజైః పర్వతకూటాభై
రామం యుద్ధే జిఘాంసవః । తే రామే శరవర్షాణి వ్యసృజన్ రక్షసాం గణాః ॥ ౧౦ ॥ శైలేంద్రమివ ధారాభిర్వర్షమాణా బ
లాహకాః । స తైః పరివృతో ఘోరై రాఘవో రక్షసాం గణైః ॥ ౧౧ ॥ తాని ముక్తాని శస్త్రాణి యాతుధానైస్స రాఘవః । ప్ర
తిజగ్రాహ విశిఖైర్నద్యోఘానివ సాగరః ॥ ౧౨ ॥ స తైః ప్రహరణైర్ఘోరైర్భిన్నగాత్రో న వివ్యథే । రామః ప్రదీప్తైర్బహు
భిర్వజ్రైరివ మహాచలః ॥ ౧౩ ॥ స విద్ధః క్షతజాదిగ్ధస్సర్వగాత్రేషు రాఘవః । బభూవ రామస్సంధ్యాభ్రైర్దివాకర ఇ
వావృతః ॥ ౧౪ ॥ విషేదుర్దేవగంధర్వాస్సిద్ధాశ్చ పరమర్షయః । ఏకం సహస్రైర్బహుభిస్తదా దృష్ట్వా సమావృతమ్ ॥ ౧౫
తతో రామస్సుసంక్రుద్ధో మండలీకృతకార్ముకః । ససర్జ నిశితాన్ బాణాన్ శతశోఽథ సహస్రశః ॥ ౧౬ ॥ దురావారాన్ దు
ర్విషహాన్ కాలదండోపమాన్ రణే । ముమోచ లీలయా రామః కంకపత్రానజిహ్మగాన్ ॥ ౧౭ ॥ తే శరాశ్శత్రుసైన్యేషు
ముక్తా రామేణ లీలయా । ఆదదూ రక్షసాం ప్రాణాన్ పాశాః కాలకృతా ఇవ ॥ ౧౮ ॥ భిత్త్వా రాక్షసదేహాంస్తాంస్తే శరా రు
ధిరాప్లుతాః । అంతరిక్షగతా రేజుర్దీప్తాగ్నిసమతేజసః ॥ ౧౯ ॥ అసంఖ్యేయాశ్చ రామస్య సాయకాశ్చాపమండలాత్ ।
వినిష్పేతురతీవోగ్రా రక్షఃప్రాణాపహారిణః ॥ ౨౦ ॥ తే రణే సాంగదాన్ బాహూన్ సహస్తాభరణాన్ భుజాన్ । ధనూం
షి చ ధ్వజాగ్రాణి వర్మాణి చ శిరాంసి చ ॥ ౨౧ ॥ చిచ్ఛిదుర్బిభిదుశ్చాపి రామచాపగుణాచ్చ్యుతాః । బాహూన్ సహ
స్తాభరణానూరూన్ కరికరోపమాన్ ॥ ౨౨ ॥ చిచ్ఛేద రామస్సమరే శతశోఽథ సహస్రశః । హయాన్ కాంచనసన్నాహాన్ ర
థయుక్తాన్ ససారథీన్ ॥ ౨౩ ॥ గజాంశ్చ సగజారోహాన్ సహయాన్ సాదినస్తథా । పదాతీన్ సమరే హత్వా హ్యనయద్య

మసాదనమ్॥౨౪॥ తతో నాళీకనారాచైస్తీక్ష్ణాగ్రైశ్చ వికర్ణిభిః। భీమమార్తస్వరం చక్రుర్భిద్యమానా నిశాచరాః॥
౨౫॥ తత్సైన్యం నిశితైర్బాణైరర్దితం మర్మభేదిభిః। రామేణ న సుఖం లేభే శుష్కం వనమివాగ్నినా॥౨౬॥ కేచిద్భీమబ
లాశ్శూరాశ్శూలాన్ ఖడ్గాన్ పరశ్వధాన్। రామస్యాభిముఖం గత్వా చిక్షిపుః పరమాయుధాన్॥ ౨౭ ॥ తాని బాణైర్మ
హాబాహుశ్శస్త్రాణ్యావార్య రాఘవః। జహార సమరే ప్రాణాంశ్చిచ్ఛేద చ శిరోధరాన్॥౨౮ ॥ తే ఛిన్నశిరసః పేతుశ్ఛి
న్నవర్మశరాసనాః। సుపర్ణవాతవిక్షిప్తా జగత్యాం పాదపా యథా॥౨౯॥ అవశిష్టాశ్చ యే తత్ర విషణ్ణాశ్చ నిశాచరాః।
ఖరమేవాభ్యధావంత శరణార్థం శరార్దితాః॥౩౦॥ తాన్ సర్వాన్ రథమాస్థాయ సమాశ్వాస్య చ దూషణః। అభ్యధా
వత కాకుత్స్థం క్రుద్ధో రుద్రమివాంతకః॥౩౧॥ నివృత్తాస్తు పునస్సర్వే దూషణాశ్రయనిర్భయాః। రామమేవాభ్యధా
వంత స్సాలతాళశిలాయుధాః॥౩౨॥ శూలముద్గరహస్తాశ్చ చాపహస్తా మహాబలాః। సృజంతశ్శరవర్షాణి శస్త్రవర్షాణి
సంయుగే॥౩౩॥ ద్రుమవర్షాణి ముంచంతశ్శిలావర్షాణి రాక్షసాః। తద్బభూవాద్భుతం యుద్ధం తుములం రోమహర్షణమ్
౩౪॥ రామస్య చ మహాఘోరం పునస్తేషాం చ రక్షసామ్। తే సమంతాదభిక్రుద్ధా రాఘవం పునరభ్యయుః॥ ౩౫ ॥ తైశ్చ స
ర్వా దిశో దృష్ట్వా ప్రదిశశ్చ సమావృతాః। రాక్షసైరుద్యతప్రాసైశ్శరవర్షాభివర్షిభిః॥౩౬ ॥ స కృత్వా భైరవం నాద
మస్త్రం పరమభాస్వరమ్। సంయోజయత గాంధర్వం రాక్షసేషు మహాబలః॥౩౭॥ తతశ్శరసహస్రాణి నిర్యయుశ్చాప
మండలాత్। సర్వా దశ దిశో బాణైరావార్యంత సమాగతైః॥౩౮॥ నాదదానం శరాన్ ఘోరాన్ న ముంచంతం శిలీముఖాన్
వికర్షమాణం పశ్యంతి రాక్షసాస్తే శరార్దితాః॥౩౯॥ శరాంధకారమాకాశమావృణోత్సదివాకరమ్। బభూవావస్థితో
రామః ప్రవమన్నివ తాన్ శరాన్॥౪౦॥ యుగపత్పతమానైశ్చ యుగపచ్చ హతైశ్శరైః। యుగపత్పతితైశ్చైవ విస్తీర్ణా
వసుధాభవత్॥౪౧॥ నిహతాః పతితాః క్షీణాశ్ఛిన్నా భిన్నా విదారితాః। తత్ర తత్ర స్మ దృశ్యంతే రాక్షసాస్తే సహస్రశః॥
౪౨॥ సోష్ణీషైరుత్తమాంగైశ్చ సాంగదైర్బాహుభిస్తథా। ఊరుభిర్జానుభిశ్ఛిన్నైర్నానారూపైర్విభూషితైః॥౪౩॥
హయైశ్చ ద్విపముఖ్యైశ్చ రథైర్భిన్నైరనేకశః। చామరవ్యజనైశ్ఛత్రైర్ధ్వజైర్నానావిధైరపి॥౪౪॥ రామస్య బా
ణాభిహతైర్విచిత్రైశ్శూలపట్టిసైః। ఖడ్గైః ఖండీకృతైః ప్రాసైర్వికీర్ణైశ్చ పరశ్వధైః॥౪౫॥ చూర్ణితాభిశ్శిలాభిశ్చ శరైశ్చి
త్రైరనేకశః। విచ్ఛిన్నైస్సమరే భూమిర్విస్తీర్ణాభూద్భయంకరా॥౪౬॥ ఇతి శ్రీమదారణ్యకాండే-పంచవింశస్సర్గః. ❋❋
దూషణస్తు స్వకం సైన్యం హన్యమానం నిరీక్ష్య సః। సందిదేశ మహాబాహుర్భీమవేగాన్ నిశాచరాన్॥౧॥ రాక్ష
సాన్ పంచ సాహస్రాన్ సమరేష్వనివర్తినః। తే శూలైః పట్టిసైః ఖడ్గైశ్శిలావర్షైర్ద్రుమైరపి॥౨॥ శరవర్షైరవిచ్ఛిన్నం వవృ
షుస్తం సమంతతః। స ద్రుమాణాం శిలానాం చ వర్షం ప్రాణహరం మహత్॥౩॥ ప్రతిజగ్రాహ ధర్మాత్మా రాఘవస్తీక్ష్ణ
సాయకైః। ప్రతిగృహ్య చ తద్వర్షం నిమీలిత ఇవర్షభః॥౪॥ రామః క్రోధం పరం లేభే వధార్థం సర్వరక్షసాం। తతః క్రో
ధసమావిష్టః ప్రదీప్త ఇవ తేజసా॥౫॥ శరైరవాకిరత్సైన్యం సర్వతస్సహదూషణమ్। తతస్సేనాపతిః క్రుద్ధో దూషణశ్శత్రు
దూషణః॥౬॥ శరైరశనికల్పైస్తం రాఘవం సమవాకిరత్। తతో రామస్సుసంక్రుద్ధః క్షురేణాస్య మహద్ధనుః॥౭॥ చిచ్ఛేద
సమరే వీరశ్చతుర్భిశ్చతురో హయాన్। హత్వా చాశ్వాన్ శరైస్తీక్ష్ణైరర్ధచంద్రేణ సారథేః॥౮॥ శిరో జహార తద్రక్షస్త్రిభి
ర్వివ్యాధ వక్షసి। సంఛిన్నధన్వా విరథో హతాశ్వో హతసారథిః॥౯॥ జగ్రాహ గిరిశృంగాభం పరిఘం రోమహర్షణమ్। వే
ష్టితం కాంచనైః పట్టైర్దేవసైన్యప్రమర్దనమ్॥౧౦॥ ఆయసైశ్శంకుభిస్తీక్ష్ణైః కీర్ణం పరవసోక్షితమ్। వజ్రాశనిసమస్పర్శం ప
రగోపురదారణమ్॥ ౧౧ ॥ తం మహోరగసంకాశం ప్రగృహ్య పరిఘం రణే। దూషణోఽభ్యద్రవద్రామం క్రూరక
ర్మా నిశాచరః॥౧౨॥ తస్యాభిపతమానస్య దూషణస్య స రాఘవః। ద్వాభ్యాం శరాభ్యాం చిచ్ఛేద సహస్తాభరణౌ భుజౌ॥౧౩॥
భ్రష్టస్తస్య మహాకాయః పపాత రణమూర్ధని। పరిఘశ్ఛిన్నహస్తస్య శక్రధ్వజ ఇవోచ్ఛ్రితః॥౧౪॥ స కరాభ్యాం వికీర్ణాభ్యాం
పపాత భువి దూషణః। విషాణాభ్యాం విశీర్ణాభ్యాం మనస్వీవ మహాగజః॥ ౧౫ ॥ దృష్ట్వా తం పతితం భూమౌ దూషణం నిహ
తం రణే। సాధు సాధ్వితి కాకుత్స్థం సర్వభూతాన్యపూజయన్॥౧౬॥ ఏతస్మిన్నంతరే క్రుద్ధాస్త్రయస్సేనాగ్రయాయినః।
సంహత్యాభ్యద్రవన్ రామం మృత్యుపాశావపాశితాః॥౧౭॥ మహాకపాలః స్థూలాక్షః ప్రమాథీ చ మహాబలః। మహాకపా
లో విపులం శూలముద్యమ్య రాక్షసః॥౧౮॥ స్థూలాక్షః పట్టసం గృహ్య ప్రమాథీ చ పరశ్వధమ్। దృష్ట్వైవాపతతస్తూర్ణం రా

ఘువస్సాయకైశ్శితైః ॥౧౯॥ తీక్ష్ణాగ్రైః ప్రతిజగ్రాహ సంప్రాప్తానతిథీనివ। మహాకపాలస్య శిరశ్చిచ్ఛేద పరమేషుభిః ॥
౨౦॥ అసంఖ్యేయైస్తు బాణౌఘైః ప్రమమాథ ప్రమాథినమ్। స్థూలాక్షస్యాక్షిణీ తీక్ష్ణైః పూరయామాస సాయకైః ॥౨౧॥
సపపాత హతో భూమౌ విటపీవ మహాద్రుమః। దూషణస్యానుగాన్ పంచసాహస్రాన్ కుపితః క్షణాత్ ॥౨౨॥ బాణౌఘైః
పంచసాహస్రైరనయద్యమసాదనమ్। దూషణం నిహతం దృష్ట్వా తస్యైవ పదానుగాన్ ॥౨౩॥ వ్యాదిదేశ ఖరః క్రుద్ధస్సేనా
ధ్యక్షాన్మహాబలాన్। అయం వినిహతస్సంఖ్యే దూషణస్సపదానుగః ॥౨౪॥ మహత్యా సేనయా సార్ధం యుద్ధ్వా రామం
కుమానుషమ్। శస్త్రైర్నానావిధాకారైర్హనధ్వం సర్వరాక్షసాః ॥౨౫॥ ఏవముక్త్వా ఖరః క్రుద్ధో రామమేవాభిదుద్రువే
శ్యేనగామీ పృథుగ్రీవో యజ్ఞశత్రుర్విహంగమః ॥౨౬॥ దుర్జయః కరవీరాక్షః పరుషః కాలకార్ముకః। మేఘమాలీ మహామా
లీ సర్పాస్యో రుధిరాశనః ॥౨౭॥ ద్వాదశైతే మహావీర్యా బలాధ్యక్షాస్ససైనికాః। రామమేవాభ్యవర్తంత విసృజంతశ్శరో
త్తమాన్ ॥౨౮॥ తతః పావకసంకాశైర్హేమవజ్రవిభూషితైః। జఘాన శేషం తేజస్వీ తస్య సైన్యస్య సాయకైః ॥౨౯॥ తే
రుక్మపుంఖా విశిఖాస్సధూమా ఇవ పావకాః। నిజఘ్నుస్తాని రక్షాంసి వజ్రా ఇవ మహాద్రుమాన్ ॥౩౦॥ రక్షసాం తు శతం రా
మశ్శతేనైకేన కర్ణినా। సహస్రం చ సహస్రేణ జఘాన రణమూర్ధని ॥౩౧॥ తైర్భిన్నవర్మాభరణాశ్ఛిన్నభిన్నశరాస
నాః। నిపేతుశ్శోణితాదిగ్ధా ధరణ్యాం రజనీచరాః ॥౩౨॥ తైర్ముక్తకేశైస్సమరే పతితైశ్శోణితోక్షితైః। ఆస్తీర్ణా వసుధా
కృత్స్నా మహావేదిః కుశైరివ ॥౩౩॥ క్షణేన తు మహాఘోరం వనం నిహతరాక్షసమ్। బభూవ నిరయప్రఖ్యం మాంసశోణితక
ర్దమమ్ ॥౩౪॥ చతుర్దశ సహస్రాణి రక్షసాం భీమకర్మణామ్। హతాన్యేకేన రామేణ మానుషేణ పదాతినా ॥౩౫॥ తస్య
సైన్యస్య సర్వస్య ఖరశ్శేషో మహారథః। రాక్షసస్త్రిశిరాశ్చైవ రామశ్చ రిపుసూదనః ॥౩౬॥ శేషా హతా మహాసత్త్వా రా
క్షసా రణమూర్ధని। ఘోరా దుర్విషహాస్సర్వే లక్ష్మణస్యాగ్రజేన తే ॥౩౭॥ తతస్తు తద్భీమబలం మహాహవే సమీక్ష్య రా
మేణ హతం బలీయసా। రథేన రామం మహతా ఖరస్తదా సమాససాదేంద్ర ఇవోద్యతాశనిః ॥౩౮॥ ఇతి షడ్వింశస్సర్గః ॥
ఖరం తు రామాభిముఖం ప్రయాంతం వాహినీపతిః। రాక్షసస్త్రిశిరా నామ సన్నిపత్యేదమబ్రవీత్ ॥౧॥ మాం నియో
జయ విక్రాంత సంనివర్తస్వ సాహసాత్। పశ్య రామం మహాబాహుం సంయుగే వినిపాతితమ్ ॥౨॥ ప్రతిజానామి తే సత్య
మాయుధం చాహమాలభే। యథా రామం వధిష్యామి వధార్హం సర్వరక్షసామ్ ॥౩॥ అహం వాస్య రణే మృత్యురేష వా సమ
రే మమ। వినివృత్య రణోత్సాహం ముహూర్తం ప్రాశ్నికో భవ ॥౪॥ ప్రహృష్టో నిహతే రామే జనస్థానం ప్రయాస్యసి। మయి
వా నిహతే రామం సంయుగాయోపయాస్యసి ॥౫॥ ఖరస్త్రిశిరసా తేన మృత్యులోభాత్ప్రసాదితః। గచ్ఛ యుధ్యేత్యనుజ్ఞా
తో రాఘవాభిముఖో యయౌ ॥౬॥ త్రిశిరాస్తు రథేనైవ వాజియుక్తేన భాస్వతా। అభ్యద్రవద్రణే రామం త్రిశృంగ ఇవ ప
ర్వతః ॥౭॥ శరధారాసమూహాన్స మహామేఘ ఇవోత్సృజన్। వ్యసృజత్సదృశం నాదం జలార్ద్రస్యేవ దుందుభేః ॥౮॥ ఆగ
చ్ఛంతం త్రిశిరసం రాక్షసం ప్రేక్ష్య రాఘవః। ధనుషా ప్రతిజగ్రాహ విధున్వన్సాయకాన్ శితాన్ ॥౯॥ స సంప్రహారస్తు
ములో రామత్రిశిరసోర్మహాన్। బభూవాతీవ బలినోస్సింహకుంజరయోరివ ॥౧౦॥ తతస్త్రిశిరసా బాణైర్లలాటే తాడిత
స్త్రిభిః। అమర్షీ కుపితో రామస్సంరబ్ధమిదమబ్రవీత్ ॥౧౧॥ అహో విక్రమశూరస్య రాక్షసస్యేదృశం బలమ్। పుష్పై
రివ శరైర్యస్య లలాటేఽస్మి పరిక్షతః ॥౧౨॥ మమాపి ప్రతిగృహ్ణీష్వ శరాంశ్చాపగుణాచ్చ్యుతాన్। ఏవముక్త్వా తు సంరబ్ధశ్శ
రానాశీవిషోపమాన్ ॥౧౩॥ త్రిశిరోవక్షసి క్రుద్ధో నిజఘాన చతుర్దశ। చతుర్భిస్తురగానస్య శరైస్సంనతపర్వభిః ॥౧౪॥ న్య
పాతయత తేజస్వీ చతురస్తస్య వాజినః। అష్టాభిస్సాయకైస్సూతం రథోపస్థాన్న్యపాతయత్ ॥౧౫॥ రామశ్చిచ్ఛేద బాణే
న ధ్వజం చాస్య సముచ్ఛ్రితమ్। తతో హతరథాత్తస్మాదుత్పతంతం నిశాచరమ్ ॥౧౬॥ బిభేద రామస్తం బాణైర్హృదయే సో
ఽభవజ్జడః। సాయకైశ్చాప్రమేయాత్మా సామర్షస్తస్య రక్షసః ॥౧౭॥ శిరాంస్యపాతయద్రామో వేగవద్భిస్త్రిభిశ్శితైః।
సభూమౌ రుధిరోద్గారీ రామబాణాభిపీడితః ॥౧౮॥ న్యపతత్పతితైః పూర్వం స్వశిరోభిర్నిశాచరః। హతశేషాస్తతో భగ్నా
రాక్షసాః ఖరసంశ్రయాః ॥౧౯॥ ద్రవంతి స్మ న తిష్ఠంతి వ్యాఘ్రత్రస్తా మృగా ఇవ। తాన్ ఖరో ద్రవతో దృష్ట్వా నివర్త్య రుషి
తస్స్వయమ్ ॥౨౦॥ రామమేవాభిదుద్రావ రాహుశ్చంద్రమసం యథా ॥ ఇతి శ్రీమదారణ్యకాండే సప్తవింశస్సర్గః ॥
నిహతం దూషణం దృష్ట్వా రణే త్రిశిరసా సహ। ఖరస్యాప్యభవత్త్రాసో దృష్ట్వా రామస్య విక్రమమ్ ॥౧॥ స దృష్ట్వా రక్ష

సౌం సైన్యమవిషహ్యం మహాబలః। హతమేకేన రామేణ త్రిశిరోదూషణావపి॥౨॥ తద్బలం హతభూయిష్ఠం విమనాః ప్రేక్ష్య
రాక్షసః। ఆససాద ఖరో రామం నముచిర్వాసవం యథా॥౩॥ వికృష్య బలవచ్చాపం నారాచాన్ రక్తభోజనాన్। ఖరశ్చిక్షేప
రామాయ క్రుద్ధానాశీవిషానివ॥౪॥ జ్యాం విధూన్వన్ సుబహుశః శిక్షయాస్త్రాణి దర్శయన్। చచార సమరే మార్గాన్ శరై
రథగతః ఖరః॥౫॥ స సర్వాశ్చ దిశో బాణైః ప్రదిశశ్చ మహారథః। పూరయామాస తం దృష్ట్వా రామోఽపి సుమహద్ధనుః॥౬॥ స
సాయకైర్దుర్విషహైస్సస్ఫులింగైరివాగ్నిభిః। నభశ్చకారావివరం పర్జన్య ఇవ వృష్టిభిః॥౭॥ తద్బభూవ శితైర్బాణైః ఖర
రామవిసర్జితైః। పర్యాకాశమనాకాశం సర్వతశ్శరసంకులమ్॥౮॥ శరజాలావృతస్సూర్యో న తదా స్మ ప్రకాశతే। అన్యో
న్యవధసంరంభాదుభయోస్సంప్రయుధ్యతోః॥౯॥ తతో నాలీకనారాచైస్తీక్ష్ణాగ్రైశ్చ వికర్ణిభిః। ఆజఘాన ఖరో రామం
తోత్రైరివ మహాద్విపమ్॥౧౦॥ తం రథస్థం ధనుష్పాణిం రాక్షసం పర్యవస్థితమ్। దదృశుస్సర్వభూతాని పాశహస్తమివాం
తకమ్॥౧౧॥ హంతారం సర్వసైన్యస్య పౌరుషే పర్యవస్థితమ్। పరిశ్రాంతం మహాసత్త్వం మేనే రామం ఖరస్తదా॥౧౨॥ తం
సింహమివ విక్రాంతం సింహవిక్రాంతగామినమ్। దృష్ట్వా నోద్విజతే రామః సింహః క్షుద్రమృగం యథా॥౧౩॥ తత
స్సూర్యనికాశేన రథేన మహతా ఖరః। ఆససాద రణే రామం పతంగ ఇవ పావకమ్॥౧౪॥ తతోఽస్య సశరం చాపం ముష్టిదేశే మ
హాత్మనః। ఖరశ్చిచ్ఛేద రామస్య దర్శయన్ పాణిలాఘవమ్॥౧౫॥ స పునస్త్వపరాన్ సప్త శరానాదాయ మర్మణి। నిజఘాన
ఖరః క్రుద్ధశ్శక్రాశనిసమప్రభాన్॥౧౬॥ తతస్తత్ప్రహతం బాణైః ఖరముక్తైస్సుపర్వభిః। పపాత కవచం భూమౌ రామస్యా
దిత్యవర్చసః॥౧౭॥ తతశ్శరసహస్రేణ రామమప్రతిమౌజసమ్। అర్దయిత్వా మహానాదం ననాద సమరే ఖరః॥౧౮॥ స శ
రైరర్దితః క్రుద్ధస్సర్వగాత్రేషు రాఘవః। రరాజ సమరే రామో విధూమోఽగ్నిరివ జ్వలన్॥౧౯॥ తతో గంభీరనిర్హ్రాదం
రామశ్శత్రునిబర్హణః। చకారాంతాయ స రిపోస్సజ్యమన్యన్మహద్ధనుః॥౨౦॥ సుమహద్వైష్ణవం యత్తదతిసృష్టం మహ
ర్షిణా। వరం తద్ధనురుద్యమ్య ఖరం సమభిధావత॥౨౧॥ తతః కనకపుంఖైస్తు శరైస్సన్నతపర్వభిః। బిభేద రామస్సంక్రుద్ధః ఖ
రస్య సమరే ధ్వజమ్॥౨౨॥ స దర్శనీయో బహుధా విచ్ఛిన్నః కాంచనధ్వజః। జగామ ధరణీం సూర్యో దేవతానామివాజ్ఞయా
॥౨౩॥ తం చతుర్భిః ఖరః క్రుద్ధో రామం గాత్రేషు మార్గణైః। వివ్యాధ యుధి మర్మజ్ఞో మాతంగమివ తోమరైః॥౨౪॥ స రా
మో బహుభిర్బాణైః ఖరకార్ముకనిస్సృతైః। విద్ధో రుధిరసిక్తాంగో బభూవ రుషితో భృశమ్॥౨౫॥ స ధనుర్ధన్వినాం శ్రేష్ఠః
ప్రగృహ్య పరమాహవే। ముమోచ పరమేష్వాసష్షట్ఛరానభిలక్షితాన్॥౨౬॥ శిరస్యేకేన బాణేన ద్వాభ్యాం బాహ్వో
రథార్పయత్। త్రిభిశ్చంద్రార్ధవక్త్రైశ్చ వక్షస్యభిజఘాన హ॥౨౭॥ తతః పశ్చాన్మహాతేజా నారాచాన్ సూర్యసన్ని
భాన్। జఘాన రాక్షసం క్రుద్ధస్త్రయోదశ శిలాశితాన్॥౨౮॥ తతోఽస్య యుగమేకేన చతుర్భిశ్శబలాన్ హయాన్। ష
ష్ఠేన తు శిరస్సంఖ్యే ఖరస్య రథసారథేః॥౨౯॥ త్రిభిస్త్రివేణుం బలవాన్ ద్వాభ్యామక్షం మహాబలః। ద్వాదశేన తు బాణేన ఖ
రస్య సశరం ధనుః॥౩౦॥ ఛిత్త్వా వజ్రనికాశేన రాఘవః ప్రహసన్నివ। త్రయోదశేనేంద్రసమో బిభేద సమరే ఖరమ్॥౩౧॥
ప్రభగ్నధన్వా విరథో రథాశ్వో హతసారథిః। గదాపాణిరవప్లుత్య తస్థౌ భూమౌ ఖరస్తదా॥౩౨॥ తత్కర్మ రామస్య మహార
థస్య సమేత్య దేవాశ్చ మహర్షయశ్చ। అపూజయన్ ప్రాంజలయః ప్రహృష్టాస్తదా విమానాగ్రగతాస్సమేతాః॥౩౩॥
ఇతి శ్రీమదారణ్యకాండే-అష్టావింశస్సర్గః॥ **

ఖరం తు విరథం రామో గదాపాణిమవస్థితమ్। మృదుపూర్వం మహాతేజాః పరుషం వాక్యమబ్రవీత్॥౧॥ గజాశ్వర
థసంబాధే బలే మహతి తిష్ఠతా। కృతం సుదారుణం కర్మ సర్వలోకజుగుప్సితమ్॥౨॥ ఉద్వేజనీయో భూతానాం నృశంసః
పాపకర్మకృత్। త్రయాణామపి లోకానామీశ్వరోఽపి న తిష్ఠతి॥౩॥ కర్మ లోకవిరుద్ధం తు కుర్వాణం క్షణదాచర। తీక్ష్ణం సర్వజ
నో హంతి సర్పం దుష్టమివాగతమ్॥౪॥ లోభాత్పాపాని కుర్వాణః కామాద్వా యో న బుధ్యతే। భ్రష్టః పశ్యతి తస్యాంతం
బ్రాహ్మణీ కరకాదివ॥౫॥ వసతో దండకారణ్యే తాపసాన్ ధర్మచారిణః। కిం ను హత్వా మహాభాగాన్ ఫలం ప్రాప్స్యసి రా
క్షస॥౬॥ న చిరం పాపకర్మాణః క్రూరా లోకజుగుప్సితాః। ఐశ్వర్యం ప్రాప్య తిష్ఠంతి శీర్ణమూలా ఇవ ద్రుమాః॥౭॥ అ
వశ్యం లభతే జంతుః ఫలం పాపస్య కర్మణః। ఘోరం పర్యాగతే కాలే ద్రుమః పుష్పమివార్తవమ్॥౮॥ న చిరాత్ప్రాప్యతే లో
కే పాపానాం కర్మణాం ఫలమ్। సవిషాణామివాన్నానాం భుక్తానాం క్షణదాచర॥౯॥ పాపమాచరతాం ఘోరం లోకస్యా

ప్రియమిచ్ఛతామ్। అహమాసాదితో రాజా ప్రాణాన్ హంతుం నిశాచర ॥౧౦॥ అద్య హి త్వాం మయా ముక్తాః శరాః కాం
చనభూషణాః। విదార్య నిపతిష్యంతి వల్మీకమివ పన్నగాః ॥౧౧॥ యే త్వయా దండకారణ్యే భక్షితా ధర్మచారిణః। తానద్య నిహ
తస్సంఖ్యే ససైన్యోఽనుగమిష్యసి ॥౧౨॥ అద్య త్వాం నిహతం బాణైః పశ్యంతు పరమర్షయః। నిరయస్థం విమానస్థా యే త్వ
యా హింసితాః పురా ॥౧౩॥ ప్రహర త్వం యథాకామం కురు యత్నం కులాధమ। అద్య తే పాతయిష్యామి శిరస్తాళఫలం య
థా ॥౧౪॥ ఏవముక్తస్తు రామేణ క్రుద్ధస్సంరక్తలోచనః। ప్రత్యువాచ తతో రామం ప్రహసన్ క్రోధమూర్ఛితః ॥౧౫॥ ప్రా
కృతాన్ రాక్షసాన్ హత్వా యుద్ధే దశరథాత్మజ। ఆత్మనా కథమాత్మానమప్రశస్యం ప్రశంససి ॥౧౬॥ విక్రాంతా బలవ
తో వా యే భవంతి నరర్షభాః। కథయంతి న తే కించిత్తేజసా స్వేన గర్వితాః ॥౧౭॥ ప్రాకృతాస్త్వకృతాత్మానో లోకే క్ష
త్రియపాంసనాః। నిరర్థకం వికత్థంతే యథా రామ వికత్థసే ॥౧౮॥ కులం వ్యపదిశన్ వీరః సమరే కోఽభిధాస్యతి। మృత్యుకాలే
భిసంప్రాప్తే స్వయమప్రస్తుతస్తవమ్ ॥౧౯॥ సర్వథైవ లఘుత్వం తే కత్థనేన విదర్శితమ్। సువర్ణప్రతిరూపేణ తప్యతే నా
శ్మనాగ్నినా ॥౨౦॥ న తు మామిహ తిష్ఠంతం పశ్యసి త్వం గదాధరమ్। ధరాధరమివాకంప్యం పర్వతం ధాతుభిశ్చితమ్ ॥౨౧॥ ప
ర్యాప్తోఽహం గదాపాణిర్హంతుం ప్రాణాన్ రణే తవ। త్రయాణామపి లోకానాం పాశహస్త ఇవాంతకః ॥౨౨॥ కామం బ
హ్వపి వక్తవ్యం త్వయి వక్ష్యామి న త్వహమ్। అస్తం గచ్ఛేద్ధి సవితా యుద్ధవిఘ్నస్తతో భవేత్ ॥౨౩॥ చతుర్దశ సహస్రాణి
రాక్షసానాం హతాని తే। త్వద్వినాశాత్కరిష్యామి తేషామస్రప్రమార్జనమ్ ॥౨౪॥ ఇత్యుక్త్వా పరమక్రుద్ధస్తాం గదాం
పరమాంగదః। ఖరశ్చిక్షేప రామాయ ప్రదీప్తామశనిం యథా ॥౨౫॥ ఖరబాహుప్రముక్తా సా ప్రదీప్తా మహతీ గదా। భస్మవృ
క్షాంశ్చ గుల్మాంశ్చ కృత్వాగాత్తత్సమీపతః ॥౨౬॥ తామాపతంతీం జ్వలితాం మృత్యుపాశోపమాం గదామ్। అంతరిక్షగ
తాం రామశ్చిచ్ఛేద బహుధా శరైః ॥౨౭॥ సా వికీర్ణా శరైర్భగ్నా పపాత ధరణీతలే। గదా మంత్రౌషధబలైర్వ్యాలీవ విని
పాతితా ॥౨౮॥ ఇతి శ్రీమదారణ్యకాండే ఏకోనత్రింశస్సర్గః ******************************
భిత్త్వా తు తాం గదాం బాణై రాఘవో ధర్మవత్సలః। స్మయమానః ఖరం వాక్యం సంరబ్ధమిదమబ్రవీత్ ॥౧॥ ఏతత్తే బలసర్వ
స్వం దర్శితం రాక్షసాధమ। శక్తిహీనతరో మత్తో వృథా త్వమవగర్జసి ॥౨॥ ఏషా బాణవినిర్భిన్నా గదా భూమితలం గతా।
అభిధానప్రగల్భస్య తవ ప్రత్యరిఘాతినీ ॥౩॥ యత్త్వయోక్తం వినష్టానామహమస్రప్రమార్జనమ్। రాక్షసానాం కరో
మీతి మిథ్యా తదపి తే వచః ॥౪॥ నీచస్య క్షుద్రశీలస్య మిథ్యావృత్తస్య రక్షసః। ప్రాణానపహరిష్యామి గరుత్మానమృతం
యథా ॥౫॥ అద్య తే భిన్నకంఠస్య ఫేనబుద్బుదశోభితమ్। విదారితస్య మద్బాణైర్మహీ పాస్యతి శోణితమ్ ॥౬॥ పాంసురూ
షితసర్వాంగః స్రస్తన్యస్తభుజద్వయః। స్వప్స్యసే గాం సమాలింగ్య దుర్లభాం ప్రమదామివ ॥౭॥ ప్రవృద్ధనిద్రే శయితే
త్వయి రాక్షసపాంసనే। భవిష్యంత్యశరణ్యానాం శరణ్యా దండకా ఇమే ॥౮॥ జనస్థానే హతస్థానే తవ రాక్షస మచ్ఛరైః।
నిర్భయా విచరిష్యంతి సర్వతో మునయో వనే ॥౯॥ అద్య విప్రసరిష్యంతి రాక్షస్యో హతబాంధవాః। బాష్పార్ద్రవదనా దీ
నా భయాదన్యభయావహాః ॥౧౦॥ అద్య శోకరసజ్ఞాస్తా భవిష్యంతి నిరర్థకాః। అనురూపకులాః పత్న్యో యాసాం త్వం ప
తిరీదృశః ॥౧౧॥ నృశంస నీచ క్షుద్రాత్మన్ నిత్యం బ్రాహ్మణకంటక। త్వత్కృతే శంకితైరగ్నౌ మునిభిః పాత్యతే హవిః ॥
౧౨॥ తమేవమభిసంరబ్ధం బ్రువాణం రాఘవం రణే। ఖరో నిర్భర్త్సయామాస రోషాత్ ఖరతరస్వరః ॥౧౩॥ దృఢం ఖల్వ
వలిప్తోఽసి భయేష్వపి చ నిర్భయః। వాచ్యావాచ్యం తతో హి త్వం మృత్యువశ్యో న బుధ్యసే ॥౧౪॥ కాలపాశపరిక్షిప్తా భవంతి
పురుషా హి యే। కార్యాకార్యం న జానంతి తే నిరస్తషడింద్రియాః ॥౧౫॥ ఏవముక్త్వా తతో రామం సంరుధ్య భ్రుకుటిం తతః।
స దదర్శ మహాసాలమవిదూరే నిశాచరః ॥౧౬॥ రణే ప్రహరణస్యార్థే సర్వతో హ్యవలోకయన్। స తముత్పాటయామాస
సందశ్య దశనచ్ఛదమ్ ॥౧౭॥ తం సముత్క్షిప్య బాహుభ్యాం వినర్దిత్వా మహాబలః। రామముద్దిశ్య చిక్షేప హతస్త్వమితి చా
బ్రవీత్ ॥౧౮॥ తమాపతంతం బాణౌఘైశ్ఛిత్త్వా రామః ప్రతాపవాన్। రోషమాహారయత్తీవ్రం నిహంతుం సమరే ఖరమ్ ॥
౧౯॥ జాతస్వేదస్తతో రామో రోషాద్రక్తాంతలోచనః। నిర్బిభేద సహస్రేణ బాణానాం సమరే ఖరమ్ ॥౨౦॥ తస్య బాణాం
తరాద్రక్తం బహు సుస్రావ ఫేనిలమ్। గిరేః ప్రస్రవణస్యేవ తోయధారాపరిస్రవః ॥౨౧॥ విహ్వలస్స కృతో బాణైః ఖరో
రామేణ సంయుగే। మత్తో రుధిరగంధేన తమేవాభ్యద్రవద్ద్రుతమ్ ॥౨౨॥ తమాపతంతం సంరబ్ధం కృతాస్త్రో రుధిరాప్లుతమ్।

అపాసర్పత్ప్రతిపదం కించిత్త్వరితవిక్రమః॥౨౩॥ తతః పావకసంకాశం వధాయ సమరే శరమ్। ఖరస్య రామో జగ్రాహ
బ్రహ్మదండమివాపరమ్॥౨౪॥ స తం దత్తం మఘవతా సురరాజేన ధీమతా। సందధే చాపి ధర్మాత్మా ముమోచ చ ఖరం ప్రతి॥
౨౫॥ స విముక్తో మహాబాణో నిర్ఘాతసమనిస్వనః। రామేణ ధనురాయమ్య ఖరస్యోరసి చాపతత్॥౨౬॥ స పపాత ఖరో
భూమౌ దహ్యమానశ్శరాగ్నినా। రుద్రేణేవ వినిర్దగ్ధశ్శ్వేతారణ్యే యథాంధకః॥౨౭॥ స వృత్ర ఇవ వజ్రేణ ఫేనేన నముచి
ర్యథా। బలో వేంద్రాశనిహతో నిపపాత హతః ఖరః॥౨౮॥ తతో రాజర్షయస్సర్వే సంగతాః పరమర్షయః। సమేత్య ము
దితా రామమిదం వచనమబ్రువన్॥౨౯॥ ఏతదర్థం మహాతేజా మహేంద్రః పాకశాసనః। శరభంగాశ్రమం పుణ్యమాజ
గామ పురందరః॥౩౦॥ ఆనీతస్త్వమిమం దేశముపాయేన మహర్షిభిః। ఏషాం వధార్థం క్రూరాణాం రక్షసాం పాపకర్మ
ణామ్॥౩౧॥ తదిదం నః కృతం కార్యం త్వయా దశరథాత్మజ। సుఖం ధర్మం చరిష్యంతి దండకేషు మహర్షయః॥౩౨॥ ఏతస్మి
న్నంతరే దేవాశ్చారణైస్సహ సంగతాః। దుందుభీంశ్చాభినిఘ్నంతః పుష్పవర్షం సమంతతః॥౩౩॥ రామస్యోపరి సంహృ
ష్టా వవృషుర్విస్మితాస్తదా। అర్ధాధికముహూర్తేన రామేణ నిశితైశ్శరైః॥౩౪॥ చతుర్దశసహస్రాణి రక్షసాం భీమ
కర్మణామ్। ఖరదూషణముఖ్యానాం నిహతాని మహాహవే॥౩౫॥ అహో బత మహత్కర్మ రామస్య విదితాత్మనః। అ
హో వీర్యమహో దాక్ష్యం విష్ణోరివ హి దృశ్యతే॥౩౬॥ ఇత్యేవముక్త్వా తే సర్వే యయుర్దేవా యథాగతమ్। ఏతస్మి
న్నంతరే వీరో లక్ష్మణస్సహ సీతయా॥౩౭॥ గిరిదుర్గాద్వినిష్క్రమ్య సంవివేశాశ్రమం సుఖీ। తతో రామస్తు విజయీ పూ
జ్యమానో మహర్షిభిః॥౩౮॥ ప్రవివేశాశ్రమం వీరో లక్ష్మణేనాభిపూజితః। తం దృష్ట్వా శత్రుహంతారం మహర్షీణాం
సుఖావహమ్॥౩౯॥ బభూవ హృష్టా వైదేహీ భర్తారం పరిషస్వజే। ముదా పరమయా యుక్తం దృష్ట్వా రక్షోగణాన్ హతాన్
౪౦॥ రామం చైవావ్యథం దృష్ట్వా తుతోష జనకాత్మజా। తతస్తు తం రాక్షససంఘమర్దనం సభాజ్యమానం ముదితైర్మహ
ర్షిభిః। పునః పరిష్వజ్య శశిప్రభాననా బభూవ హృష్టా జనకాత్మజా తదా॥౪౧॥ ఇతి శ్రీమదారణ్యకాండే త్రింశస్సర్గః॥***

త్వరమాణస్తతో గత్వా జనస్థానాదకంపనః। ప్రవిశ్య లంకాం వేగేన రావణం వాక్యమబ్రవీత్॥౧॥ జనస్థానస్థితా
రాజన్ రాక్షసా బహవో హతాః। ఖరశ్చ నిహతస్సంఖ్యే కథంచిదహమాగతః॥౨॥ ఏవముక్తో దశగ్రీవః క్రుద్ధస్సంరక్తలోచ
నః। అకంపనమువాచేదం నిర్దహన్నివ చక్షుషా॥౩॥ కేన రమ్యం జనస్థానం హతం మమ పరాసునా। కో హి సర్వేషు లో
కేషు గతిం నాధిగమిష్యతి॥౪॥ న హి మే విప్రియం కృత్వా శక్యం మఘవతా సుఖమ్। ప్రాప్తుం వైశ్రవణేనాపి న యమేన చ వి
ష్ణునా॥౫॥ కాలస్య చాప్యహం కాలో దహేయమపి పావకమ్। మృత్యుం మరణధర్మేణ సంయోజయితుముత్సహే॥౬॥ ద
హేయమపి సంక్రుద్ధస్తేజసాదిత్యపావకౌ। వాతస్య తరసా వేగం నిహంతుమహముత్సహే॥౭॥ తథా క్రుద్ధం దశగ్రీవం కృ
తాంజలిరకంపనః। భయాత్సందిగ్ధయా వాచా రావణం యాచతేఽభయమ్॥౮॥ దశగ్రీవోఽభయం తస్మై ప్రదదౌ రక్షసాం వ
రః। స విస్రబ్ధోఽబ్రవీద్వాక్యమసందిగ్ధమకంపనః॥౯॥ పుత్రో దశరథస్యాస్తి సింహసంహననో యువా। రామో నామ
వృషస్కంధో వృత్తాయతమహాభుజః॥౧౦॥ వీరః పృథుయశాః శ్రీమానతుల్యబలవిక్రమః। హతం తేన జనస్థానం ఖరశ్చ స
హదూషణః॥౧౧॥ అకంపనవచః శ్రుత్వా రావణో రాక్షసాధిపః। నాగేంద్ర ఇవ నిశ్వస్య ఇదం వచనమబ్రవీత్॥౧౨॥ స సురేం
ద్రేణ సంయుక్తో రామస్సర్వామరైస్సహ। ఉపయాతో జనస్థానం బ్రూహి కచ్చిదకంపన॥౧౩॥ రావణస్య పునర్వాక్యం
నిశమ్య తదకంపనః। ఆచచక్షే బలం తస్య విక్రమం చ మహాత్మనః॥౧౪॥ రామో నామ మహాతేజాః శ్రేష్ఠస్సర్వధనుష్మతాం
దివ్యాస్త్రగుణసంపన్నః పురందరసమో యుధి॥౧౫॥ తస్యానురూపో బలవాన్ రక్తాక్షో దుందుభిస్వనః। కనీయాన్ లక్ష్మ
ణో నామ భ్రాతా శశినిభాననః॥౧౬॥ స తేన సహ సంయుక్తః పావకేనానిలో యథా। శ్రీమాన్ రాజవరస్తేన జనస్థానం ని
పాతితమ్॥౧౭॥ నైవ దేవా మహాత్మానో నాత్ర కార్యా విచారణా। శరా రామేణ తూత్సృష్టా రుక్మపుంఖాః పతత్రిణః॥
౧౮॥ సర్పాః పంచాననా భూత్వా భక్షయంతి స్మ రాక్షసాన్। యేన యేన చ గచ్ఛంతి రాక్షసా భయకర్శితాః॥౧౯॥ తేన
తేన స్మ పశ్యంతి రామమేవాగ్రతః స్థితమ్। ఇత్థం వినాశితం తేన జనస్థానం తవానఘ॥౨౦॥ అకంపనవచః శ్రుత్వా రావణో
వాక్యమబ్రవీత్। జనస్థానం గమిష్యామి హంతుం రామం సలక్ష్మణమ్॥౨౧॥ అథైవముక్తే వచనే ప్రోవాచేదమకంపనః। శృ
ణు రాజన్ యథావృత్తం రామస్య బలపౌరుషమ్॥౨౨॥ అసాధ్యః కుపితో రామో విక్రమేణ మహాయశాః। ఆపగాయాస్సు

పూర్ణాం యో వేగం పరిహరేచ్ఛరైః॥౨౩॥ స తారాగ్రహనక్షత్రం నభశ్చాప్యవసాదయేత్ । అసౌ రామస్తు మజ్జంతీం శ్రీ
మానభ్యుద్ధరేన్మహీమ్॥౨౪॥ భిత్త్వా వేలాం సముద్రస్య లోకానాప్లావయేద్విభుః । వేగం వాఽపి సముద్రస్య వాయుం వా వి
ధమేచ్ఛరైః॥౨౫॥ సంహృత్య వా పునర్లోకాన్ విక్రమేణ మహాయశాః । శక్తస్స పురుషవ్యాఘ్రః స్రష్టుం పునరపి ప్ర
జాః॥౨౬॥ న హి రామో దశగ్రీవ శక్యో జేతుం త్వయా యుధి । రక్షసాం వాపి లోకేన స్వర్గః పాపజనైరివ॥౨౭॥ స తం వ
ధ్యమహం మన్యే సర్వైర్దేవాసురైరపి । అయం తస్య వధోపాయస్తన్మమైకమనాశ్శృణు॥౨౮॥ భార్యా తస్యోత్తమా లో
కే సీతా నామ సుమధ్యమా । శ్యామా సమవిభక్తాంగీ స్త్రీరత్నం రత్నభూషితా॥౨౯॥ నైవ దేవీ న గంధర్వీ నాప్సరా నాపి
దానవీ । తుల్యా సీమంతినీ తస్యా మానుషీ తు కుతో భవేత్॥౩౦॥ తస్యాపహర భార్యాం త్వం ప్రమథ్య తు మహావనే । స తయా
రహితః కామీ రామో హాస్యతి జీవితమ్॥౩౧॥ అరోచయత తద్వాక్యం రావణో రాక్షసాధిపః । చింతయిత్వా మహాబాహు
రకంపనమువాచ హ॥౩౨॥ బాఢం కాల్యం గమిష్యామి హ్యేకస్సారథినా సహ । ఆనయిష్యామి వైదేహీమిమాం హృష్టో మహా
పురీమ్॥౩౩॥ అథైవముక్త్వా ప్రయయౌ ఖరయుక్తేన రావణః । రథేనాదిత్యవర్ణేన దిశస్సర్వాః ప్రకాశయన్॥౩౪॥ స రథో
రాక్షసేంద్రస్య నక్షత్రపథగో మహాన్ । సంచార్యమాణశ్శుశుభే జలదే చంద్రమా ఇవ॥౩౫॥ స మారీచాశ్రమం ప్రా
ప్య తాటకేయముపాగమత్ । మారీచేనార్చితో రాజా భక్ష్యభోజ్యైరమానుషైః॥౩౬॥ తం స్వయం పూజయిత్వా తు ఆస
నేనోదకేన చ । అర్థోపహితయా వాచా మారీచో వాక్యమబ్రవీత్॥౩౭॥ కచ్చిత్సుకుశలం రాజన్ లోకానాం రాక్షసేశ్వ
ర । ఆశంకే నాథ జానే త్వం యతస్తూర్ణమిహాగతః॥౩౮॥ ఇత్యుక్తస్స మహాతేజా మారీచేన స రావణః । తతః పశ్చాదిదం వా
క్యమబ్రవీద్వాక్యకోవిదః॥౩౯॥ ఆరక్షో మే హతస్తాత రామేణాక్లిష్టకర్మణా । జనస్థానమవధ్యం తత్సర్వం యుధి నిపాతి
తమ్॥౪౦॥ తస్య మే కురు సాచివ్యం తస్య భార్యాపహారణే । రాక్షసేంద్రవచశ్శ్రుత్వా మారీచో వాక్యమబ్రవీత్॥౪౧॥ ఆ
ఖ్యాతా కేన సీతా సా మిత్రరూపేణ శత్రుణా । త్వయా రాక్షసశార్దూల కో న నందతి నిందితః॥౪౨॥ సీతామిహానయస్వే
తి కో బ్రవీతి బ్రవీహి మే । రక్షోలోకస్య సర్వస్య కశ్శృంగం ఛేత్తుమిచ్ఛతి॥౪౩॥ ప్రోత్సాహయతి కశ్చ త్వాం స హి శత్రుర
సంశయః । ఆశీవిషముఖాద్దంష్ట్రాముద్ధర్తుం చేచ్ఛతి త్వయా॥౪౪॥ కర్మణానేన కేనాసి కాపథం ప్రతిపాదితః । సుఖసుప్తస్య
తే రాజన్ ప్రహృతం కేన మూర్ధని॥౪౫॥ విశుద్ధవంశాభిజనాగ్రహస్తస్తేజోమదస్సంస్థితదోర్విషాణః । ఉదీక్షితుం రావ
ణ నేహ యుక్తస్స సంయుగే రాఘవగంధహస్తీ॥౪౬॥ అసౌ రణాంతస్స్థితిసంధివాలో విదగ్ధరక్షోమృగహా నృసింహః । సుప్త
స్త్వయా బోధయితుం న యుక్తశ్శరాంగపూర్ణో నిశితాసిదంష్ట్రః॥౪౭॥ చాపాపహారే భుజవేగపంకే శరోర్మిమాలే సు
మహాహవౌఘే । న రామపాతాలముఖేఽతిఘోరే ప్రస్కందితుం రాక్షసరాజ యుక్తమ్॥౪౮॥ ప్రసీద లంకేశ్వర రాక్షసేం
ద్ర లంకాం ప్రసన్నో భవ సాధు గచ్ఛ । త్వం స్వేషు దారేషు రమస్వ నిత్యం రామస్సభార్యో రమతాం వనేషు॥౪౯॥ ఏవము
క్తో దశగ్రీవో మారీచేన స రావణః । న్యవర్తత పురీం లంకాం వివేశ చ గృహోత్తమమ్॥౫౦॥ ఇతి ఏకత్రింశస్సర్గః ****

తతశ్శూర్పణఖా దృష్ట్వా సహస్రాణి చతుర్దశ । హతాన్యేకేన రామేణ రక్షసాం భీమకర్మణామ్॥౧॥ దూషణం చ
ఖరం చైవ హతం త్రిశిరసా సహ । దృష్ట్వా పునర్మహానాదం ననాద జలదో యథా॥౨॥ సా దృష్ట్వా కర్మ రామస్య కృతమన్యై
స్సుదుష్కరమ్ । జగామ పరమోద్విగ్నా లంకాం రావణపాలితామ్॥౩॥ సా దదర్శ విమానాగ్రే రావణం దీప్తతేజసమ్ । ఉపో
పవిష్టం సచివైర్మరుద్భిరివ వాసవమ్॥౪॥ ఆసీనం సూర్యసంకాశే కాంచనే పరమాసనే । రుక్మవేదిగతం ప్రాజ్యం జ్వలంత
మివ పావకమ్॥౫॥ దేవగంధర్వభూతానామృషీణాం చ మహాత్మనామ్ । అజేయం సమరే శూరం వ్యాత్తాననమివాంతకమ్॥
౬॥ దేవాసురవిమర్దేషు వజ్రాశనికృతవ్రణమ్ । ఐరావతవిషాణాగ్రైరుత్కృష్టకిణవక్షసమ్॥౭॥ వింశద్భుజం దశగ్రీవం దర్శనీ
యపరిచ్ఛదమ్ । విశాలవక్షసం వీరం రాజలక్షణశోభితమ్॥౮॥ స్నిగ్ధవైడూర్యసంకాశం తప్తకాంచనకుండలమ్ । సుభుజం శు
క్లదశనం మహాస్యం పర్వతోపమమ్॥౯॥ విష్ణుచక్రనిపాతైశ్చ శతశో దేవసంయుగే । అన్యైశ్శస్త్రప్రహారైశ్చ మహాయు
ద్ధేషు తాడితమ్॥౧౦॥ ఆహతాంగం సమస్తైశ్చ దేవప్రహరణైస్తథా । అక్షోభ్యాణాం సముద్రాణాం క్షోభకం క్షిప్రకారి
ణమ్॥౧౧॥ క్షేప్తారం పర్వతేంద్రాణాం సురాణాం చ ప్రమర్దనమ్ । ఉచ్ఛేత్తారం చ ధర్మాణాం పరదారాభిమర్శకమ్॥
౧౨॥ సర్వదివ్యాస్త్రయోక్తారం యజ్ఞవిఘ్నకరం సదా । పురీం భోగవతీం ప్రాప్య పరాజిత్య చ వాసుకిమ్॥౧౩॥ తక్షకస్య ప్రి

యాం భార్యాం పరాజిత్య జహార యః। కైలాసపర్వతం గత్వా విజిత్య నరవాహనమ్॥౧౪॥ విమానం పుష్పకం తస్య కామగం వై జహార యః। వనం చైత్రరథం రమ్యం నళినీం నందనం వనమ్॥౧౫॥ వినాశయతి యః క్రోధాద్దేవోద్యానాని వీర్యవాన్। చంద్రసూర్యౌ మహాభాగావుత్తిష్ఠంతౌ పరంతపౌ॥౧౬॥ నివారయతి బాహుభ్యాం యశ్శైలశిఖరోపమః। దశవర్షసహస్రాణి తపస్తప్త్వా మహావనే॥౧౭॥ పురా స్వయంభువే ధీరశ్శిరాంస్యుపజహార యః। దేవదానవగంధర్వపిశాచపతగోరగైః॥౧౮॥ అభయం యస్య సంగ్రామే మృత్యుతో మానుషాదృతే। మంత్రైరభిష్టుతం పుణ్యమధ్వరేషు ద్విజాతిభిః॥౧౯॥ హవిర్ధానేషు యస్సోమముపహంతి మహాబలః। ఆప్తయజ్ఞహరం క్రూరం బ్రహ్మఘ్నం దుష్టచారిణమ్॥౨౦॥ కర్కశం నిరనుక్రోశం ప్రజానామహితే రతమ్। రావణం సర్వభూతానాం సర్వలోకభయావహమ్॥౨౧॥ రాక్షసీ భ్రాతరం క్రూరం సా దదర్శ మహాబలమ్। తం దివ్యవస్త్రాభరణం దివ్యమాల్యోపశోభితమ్॥౨౨॥ ఆసనే సూపవిష్టం తం కాలకాలమివోద్యతమ్। రాక్షసేంద్రం మహాభాగం పౌలస్త్యకులనందనమ్॥౨౩॥ రావణం శత్రుహంతారం మంత్రిభిః పరివారితమ్। అభిగమ్యాబ్రవీద్వాక్యం రాక్షసీ భయవిహ్వలా॥౨౪॥ తమబ్రవీద్దీప్తవిశాలలోచనం ప్రదర్శయిత్వా భయమోహమూర్ఛితా। సుదారుణం వాక్యమభీతచారిణీ మహాత్మనా శూర్పణఖా విరూపితా॥౨౫॥ ఇతి శ్రీమదారణ్యకాండే-ద్వాత్రింశస్సర్గః *****

తతశ్శూర్పణఖా దీనా రావణం లోకరావణమ్। అమాత్యమధ్యే సంక్రుద్ధా పరుషం వాక్యమబ్రవీత్॥౧॥ ప్రమత్తః కామభోగేషు స్వైరవృత్తో నిరంకుశః। సముత్పన్నం భయం ఘోరం బోద్ధవ్యం నావబుధ్యసే॥౨॥ సక్తం గ్రామ్యేషు భోగేషు కామవృత్తం మహీపతిమ్। లుబ్ధం న బహుమన్యంతే శ్మశానాగ్నిమివ ప్రజాః॥౩॥ స్వయం కార్యాణి యః కాలే నానుతిష్ఠతి పార్థివః। స తు వై సహ రాజ్యేన తైశ్చ కార్యైర్వినశ్యతి॥౪॥ అయుక్తచారం దుర్దర్శమస్వాధీనం నరాధిపమ్। వర్జయంతి నరా దూరాన్నదీపంకమివ ద్విపాః॥౫॥ యే న రక్షంతి విషయమస్వాధీనా నరాధిపాః। తే న వృద్ధ్యా ప్రకాశంతే గిరయస్సాగరే యథా॥౬॥ ఆత్మవద్భిర్విగృహ్య త్వం దేవగంధర్వదానవైః। అయుక్తచారశ్చపలః కథం రాజా భవిష్యసి॥౭॥ త్వం తు బాలస్వభావశ్చ బుద్ధిహీనశ్చ రాక్షస। జ్ఞాతవ్యం తు న జానీషే కథం రాజా భవిష్యసి॥౮॥ యేషాం చారశ్చ కోశశ్చ నయశ్చ జయతాం వర। అస్వాధీనా నరేంద్రాణాం ప్రాకృతైస్తే జనైస్సమాః॥౯॥ యస్మాత్పశ్యంతి దూరస్థాన్సర్వానర్థాన్నరాధిపాః। చారేణ తస్మాదుచ్యంతే రాజానో దీర్ఘచక్షుషః॥౧౦॥ అయుక్తచారం మన్యే త్వాం ప్రాకృతైస్సచివైర్వృతమ్। స్వజనం తు జనస్థానే హతం యో నావబుధ్యసే॥౧౧॥ చతుర్దశ సహస్రాణి రక్షసాం క్రూరకర్మణామ్। హతాన్యేకేన రామేణ ఖరశ్చ సహదూషణః॥౧౨॥ ఋషీణామభయం దత్తం కృతక్షేమాశ్చ దండకాః। ధర్షితం చ జనస్థానం రామేణాక్లిష్టకర్మణా॥౧౩॥ త్వం తు లుబ్ధః ప్రమత్తశ్చ పరాధీనశ్చ రావణ। విషయే స్వే సముత్పన్నం భయం యో నావబుధ్యసే॥౧౪॥ తీక్ష్ణమల్పప్రదాతారం ప్రమత్తం గర్వితం శఠమ్। వ్యసనే సర్వభూతాని నాభిధావంతి పార్థివమ్॥౧౫॥ అతిమానినమగ్రాహ్యమాత్మసంభావితం నరమ్। క్రోధనం వ్యసనే హంతి స్వజనోఽపి మహీపతిమ్॥౧౬॥ నానుతిష్ఠతి కార్యాణి భయేషు న బిభేతి చ। క్షిప్రం రాజ్యాచ్చ్యుతో దీనస్తృణైస్తుల్యో భవిష్యతి॥౧౭॥ శుష్కకాష్ఠైర్భవేత్కార్యం లోష్టైరపి చ పాంసుభిః। న తు స్థానాత్పరిభ్రష్టైః కార్యం స్యాద్వసుధాధిపైః॥౧౮॥ ఉపభుక్తం యథా వాసః స్రజో వా మృదితా యథా। ఏవం రాజ్యాత్పరిభ్రష్టస్సమర్థోఽపి నిరర్థకః॥౧౯॥ అప్రమత్తశ్చ యో రాజా సర్వతో విజితేంద్రియః। కృతజ్ఞో ధర్మశీలశ్చ స రాజా తిష్ఠతే చిరమ్॥౨౦॥ నయనాభ్యాం ప్రసుప్తోఽపి జాగర్తి నయచక్షుషా। వ్యక్తక్రోధప్రసాదశ్చ స రాజా పూజ్యతే జనైః॥౨౧॥ త్వం తు రావణ దుర్బుద్ధిర్గుణైరేతైర్వివర్జితః। యస్య తేఽవిదితశ్చారై రక్షసాం సుమహాన్వధః॥౨౨॥ పరావమంతా విషయేషు సంగతో న దేశకాలప్రవిభాగతత్త్వవిత్। అయుక్తబుద్ధిర్గుణదోషనిశ్చయే విపన్నరాజ్యో న చిరాద్విపత్స్యసే॥౨౩॥ ఇతి స్వదోషాన్పరికీర్తితాంస్తయా సమీక్ష్య బుద్ధ్యా క్షణదాచరేశ్వరః। ధనేన దర్పేణ బలేన చాన్వితో విచింతయామాస చిరం స రావణః॥౨౪॥ ఇతి శ్రీమదారణ్యకాండే-త్రయస్త్రింశస్సర్గః.**************************

తతశ్శూర్పణఖాం క్రుద్ధాం బ్రువతీం పరుషం వచః। అమాత్యమధ్యే సంక్రుద్ధః పరిపప్రచ్ఛ రావణః॥౧॥ కశ్చ రామః కథంవీర్యః కింరూపః కింపరాక్రమః। కిమర్థం దండకారణ్యం ప్రవిష్టస్సుదురాసదమ్॥౨॥ ఆయుధం కిం చ రామస్య నిహతా యేన రాక్షసాః। ఖరశ్చ నిహతస్సంఖ్యే దూషణస్త్రిశిరాస్తథా॥౩॥ ఇత్యుక్తా రాక్షసేంద్రేణ రాక్షసీ క్రోధమూర్ఛితా। త

తతో రామం యథాతత్త్వమాఖ్యాతుముపచక్రమే॥౪॥ దీర్ఘబాహుర్విశాలాక్షశ్చీరకృష్ణాజినాంబరః। కందర్పసమరూప
శ్చ రామో దశరథాత్మజః॥౫॥శక్రచాపనిభంచాపంవికృష్యకనకాంగదమ్। దీప్తాన్ క్షిపతి నారాచాన్ సర్పానివమహావి
షాన్॥౬॥నాదదానంశరాన్ఘోరాన్నముంచంతంశిలీముఖాన్। నకార్ముకంవికర్షంతంరామంపశ్యామిసంయుగే॥౭॥
హన్యమానంతుతత్సైన్యంపశ్యామిశరవృష్టిభిః।ఇంద్రేణేవోత్తమంసస్యమాహతంత్వశ్మవృష్టిభిః॥౮॥రక్షసాంభీమవీర్యా
ణాంసహస్రాణిచతుర్దశ।నిహతానిశరైస్తీక్ష్ణైస్తేనైకేనపదాతినా॥౯॥అర్ధాధికముహూర్తేనఖరశ్చసహదూ
షణః।ఋషీణామభయందత్తంకృతక్షేమాశ్చదండకాః॥౧౦॥ ఏకాకథంచిన్ముక్తాహంపరిభూయమహాత్మనా। స్త్రీవధం
శంకమానేనరామేణవిదితాత్మనా॥౧౧॥ భ్రాతాచాస్యమహాతేజాగుణతస్తుల్యవిక్రమః। అనురక్తశ్చభక్తశ్చలక్ష్మణో
నామవీర్యవాన్॥౧౨॥అమర్షీదుర్జయోజేతావిక్రాంతోబుద్ధిమాన్బలీ రామస్యదక్షిణోబాహుర్నిత్యంప్రాణో
బహిశ్చరః॥౧౩॥రామస్యతువిశాలాక్షీపూర్ణేందుసదృశాననా। ధర్మపత్నీప్రియాభర్తుర్నిత్యంప్రియహితేరతా॥
౧౪॥సాసుకేశీసునాసోరుస్సురూపాచయశస్వినీ। దేవతేవవనస్యాస్యరాజతేశ్రీరివాపరా॥౧౫॥ తప్తకాంచనవర్ణాభా
రక్తతుంగనఖీశుభా। సీతానామవరారోహావైదేహీతనుమధ్యమా॥౧౬॥నైవదేవీనగంధర్వీనయక్షీనచకిన్నరీ। నైవంరూ
పామయానారీదృష్టపూర్వామహీతలే॥౧౭॥యస్యసీతాభవేద్భార్యాయంచహృష్టాపరిష్వజేత్। అతిజీవేత్ససర్వేషు
లోకేష్వపిపురందరాత్॥ ౧౮ ॥ సాసుశీలావపుశ్శ్లాఘ్యారూపేణాప్రతిమాభువి। తవానురూపాభార్యాస్యాత్త్వంచత
స్యాస్తథాపతిః॥౧౯॥తాంతువిస్తీర్ణజఘనాంపీనశ్రోణిపయోధరామ్। భార్యార్థేచతవానేతుముద్యతాహంవరాన
నామ్॥౨౦॥విరూపితాస్మిక్రూరేణలక్ష్మణేనమహాభుజ।తాంతుదృష్ట్వాద్యవైదేహీంపూర్ణచంద్రనిభాననామ్॥౨౧॥మ
న్మథస్యశరాణాంవైత్వంవిధేయోభవిష్యసి।యదితస్యామభిప్రాయోభార్యార్థేతవజాయతే॥౨౨॥శీఘ్రముద్ధ్రియ
తాంపాదోజయార్థమిహదక్షిణః।కురుప్రియంతథాతేషాంరక్షసాంరాక్షసేశ్వర॥౨౩॥ వధాత్తస్యనృశంసస్యరామ
స్యాశ్రమవాసినః।తంశరైర్నిశితైర్హత్వాలక్ష్మణంచమహారథమ్॥౨౪॥హతనాథాంసుఖంసీతాంయథావదుపభోక్ష్య
సి।రోచతేయదితేవాక్యంమమైతద్రాక్షసేశ్వర॥౨౫॥క్రియతాంనిర్విశంకేనవచనంమమరావణ। విజ్ఞాయేహాత్మశక్
తింహ్రియతామబలాబలాత్॥౨౬॥ సీతాసర్వానవద్యాంగీభార్యార్థేరాక్షసేశ్వర॥నిశమ్యరామేణశరైరజిహ్మ
గైర్హతాన్జనస్థానగతాన్నిశాచరాన్।ఖరంచబుద్ధ్వానిహతంచదూషణంత్వమత్రకృత్యంప్రతిపత్తుమర్హసి॥౨౭॥
ఇతిశ్రీమదారణ్యకాండే-చతుస్త్రింశస్సర్గః.**

తతశ్శూర్పణఖావాక్యంతచ్ఛ్రుత్వారోమహర్షణమ్। సచివానభ్యనుజ్ఞాయకార్యంబుద్ధ్వాజగామసః॥౧॥తత్కా
ర్యమనుగమ్యాథయథావదుపలభ్యచ। దోషాణాంచగుణానాంచసంప్రధార్యబలాబలమ్॥ ౨॥ ఇతికర్తవ్యమిత్యేవకృ
త్వానిశ్చయమాత్మనః। స్థిరబుద్ధిస్తతోరమ్యాంయానశాలాంజగామహ॥ ౩॥ యానశాలాంతతోగత్వాప్రచ్ఛన్నోరా
క్షసాధిపః। సూతంసంచోదయామాసరథస్సంయోజ్యతామితి॥౪॥ ఏవముక్తఃక్షణేనైవసారథిర్లఘువిక్రమః। రథం
సంయోజయామాసతస్యాభిమతముత్తమమ్ ॥ ౫ ॥ కాంచనంరథమాస్థాయకామగంరత్నభూషితమ్। పిశాచవదనై
ర్యుక్తంఖరైఃకాంచనభూషణైః ॥ ౬ ॥ మేఘప్రతిమనాదేనసతేనధనదానుజః। రాక్షసాధిపతిఃశ్రీమాన్యయౌనదన
దీపతిమ్॥౭॥సశ్వేతవాలవ్యజనఃశ్వేతచ్ఛత్రోదశాననః। స్నిగ్ధవైడూర్యసంకాశస్తప్తకాంచనకుండలః॥౮ ॥ వింశద్భు
జోదశగ్రీవోదర్శనీయపరిచ్ఛదః। త్రిదశారిర్మునీంద్రఘ్నోదశశీర్షఇవాద్రిరాట్॥౯॥కామగంరథమాస్థాయశుశు
భేరాక్షసేశ్వరః। విద్యున్మండలవాన్మేఘస్సబలాకఇవాంబరే॥ ౧౦ ॥ సశైలంసాగరానూపంవీర్యవానవలోకయన్।
నానాపుష్పఫలైర్వృక్షైరనుకీర్ణంసహస్రశః॥౧౧ ॥శీతమంగళతోయాభిఃపద్మినీభిస్సమంతతః।విశాలైరాశ్రమపదై
ర్వేదిమద్భిస్సమావృతమ్॥౧౨॥కదళ్యాఢకిసంబాధంనారికేళోపశోభితమ్। సాలైస్తాలైస్తమాలైశ్చతరుభిశ్చసుపుష్పి
తైః॥౧౩॥అత్యంతనియతాహారైశ్శోభితంపరమర్షిభిః। నాగైస్సుపర్ణైర్గంధర్వైఃకిన్నరైశ్చసహస్రశః॥౧౪ ॥ ఆ
జైర్వైఖానసైర్మాషైర్వాలఖిల్యైర్మరీచిపైః।జితకామైశ్చసిద్ధైశ్చచారణైరుపశోభితమ్॥౧౫॥దివ్యాభరణమాల్యా
భిర్దివ్యరూపాభిరావృతమ్। క్రీడారతివిధిజ్ఞాభిరప్సరోభిస్సహస్రశః॥౧౬॥సేవితందేవపత్నీభిఃశ్రీమతీభిఃశ్రియావృ

తమ్। దేవదానవసంఘైశ్చ చరితంత్వమృతాశిభిః॥౧౭॥హంసక్రౌంచప్లవాకీర్ణంసారసైస్సంప్రణాదితమ్ । వైడూర్య
ప్రస్తరంరమ్యంస్నిగ్ధంసాగరతేజసా॥౧౮॥ పాండరాణివిశాలానిదివ్యమాల్యయుతానిచ । తూర్యగీతాభిజుష్టానివిమా
నానిసమంతతః॥౧౯॥తపసాజితలోకానాంకామగాన్యభిసంపతన్ । గంధర్వాప్సరసశ్చైవదదర్శధనదానుజః॥౨౦॥ ని
ర్యాసరసమూలానాంచందనానాంసహస్రశః । వనానిపశ్యన్సౌమ్యాని ఘ్రాణతృప్తికరాణిచ॥౨౧॥అగరూణాంచము
ఖ్యానాంవనాన్యుపవనానిచ । తక్కోలానాంచజాత్యానాంఫలానాంచసుగంధినామ్॥ ౨౨ ॥ పుష్పాణిచతమాలస్యగు
ల్మానిమరిచస్యచ । ముక్తానాంచసమూహానిశుష్యమాణానితీరతః॥౨౩॥శంఖానాంప్రస్తరంచైవప్రవాళనిచయంతథా।
కాంచనానిచశైలానిరాజతానిచసర్వశః॥౨౪॥ప్రస్రవాణిమనోజ్ఞానిప్రసన్నానిహ్రదానిచ। ధనధాన్యోపపన్నాని
స్త్రీరత్నైశ్శోభితానిచ॥౨౫॥హస్త్యశ్వరథగాఢానినగరాణ్యవలోకయన్ । తంసమంసర్వతఃస్నిగ్ధంమృదుసంస్పర్శ
మారుతమ్॥౨౬॥ అనూపంసింధురాజస్యదదర్శత్రిదివోపమమ్ । తత్రాపశ్యత్సమేఘాభంన్యగ్రోధమృషిభిర్వృతమ్॥
౨౭॥సమంతాద్యస్యతాశ్శాఖాశ్శతయోజనమాయతాః । యస్యహస్తినమాదాయమహాకాయంచకచ్ఛపమ్॥౨౮॥ భ
క్షార్థంగరుడశ్శాఖామాజగామమహాబలః ।తస్యతాంసహసాశాఖాంభారేణపతగోత్తమః॥ ౨౯ ॥ సుపర్ణఃపర్ణబ
హుళాంబభంజచమహాబలః। తత్రవైఖానసామాషావాలఖిల్యామరీచిపాః॥౩౦॥అజాబభూవుర్ధూమ్రాశ్చసంగతాః
పరమర్షయః। తేషాందయార్థంగరుడస్తాంశాఖాంశతయోజనామ్॥౩౧॥ జగామాదాయవేగేనతౌచోభౌగజకచ్ఛపౌ
ఏకపాదేనధర్మాత్మాభక్షయిత్వాతదామిషమ్॥౩౨॥నిషాదవిషయంహత్వాశాఖయాపతగోత్తమః। ప్రహర్షమతులంలే
భేమోక్షయిత్వామహామునీన్॥౩౩॥సతేనైవప్రహర్షేణద్విగుణీకృతవిక్రమః। అమృతానయనార్థంవైచకారమతిమా
న్మతిమ్॥౩౪॥ అయోజాలానినిర్మథ్యభిత్త్వారత్నమయంగృహమ్।మహేంద్రభవనాద్గుప్తమాజహారామృతంతతః॥౩౫॥
తంమహర్షిగణైర్జుష్టంసుపర్ణకృతలక్షణమ్ ।నామ్నాసుభద్రంన్యగ్రోధందదర్శధనదానుజః॥౩౬॥తంతుగత్వా
పరంపారంసముద్రస్యనదీపతేః । దదర్శాశ్రమమేకాంతేరమ్యేపుణ్యేవనాంతరే॥౩౭॥తత్రకృష్ణాజినధరంజటావల్కల
ధారిణమ్।దదర్శనియతాహారంమారీచంనామరాక్షసమ్॥౩౮॥రావణస్తంసమాగమ్యవిధివత్తేనరక్షసా । మారీచేనార్చి
తోరాజాసర్వకామైరమానుషైః॥౩౯॥తంస్వయంపూజయిత్వాతుభోజనేనోదకేనచ । అర్థోపహితయావాచామా
రీచోవాక్యమబ్రవీత్॥౪౦॥కచ్చిత్తేకుశలంరాజన్లంకాయాంరాక్షసేశ్వర। కేనార్థేనపునస్త్వంవైతూర్ణమేవమిహా
గతః॥౪౧॥ఏవముక్తోమహాతేజామారీచేనసరావణః।తతఃపశ్చాదిదంవాక్యమబ్రవీద్వాక్యకోవిదః॥౪౨॥ఇతిశ్రీమదర
ణ్యకాండే - పంచత్రింశస్సర్గః. ❖✹❖❖ మారీచశ్రూయతాంతాతవచనంమమభాషతః । ఆర్తోఽస్మిమమచార్త
స్యభవాన్హిపరమాగతిః॥౧॥జానీషేత్వంజనస్థానంభ్రాతాయత్రఖరోమమ। దూషణశ్చమహాబాహుఃస్వసాశూర్ప
ణఖాచమే॥౨॥త్రిశిరాశ్చమహాతేజారాక్షసఃపిశితాశనః। అన్యేచబహవశ్శూరాలబ్ధలక్షానిశాచరాః॥ ౩ ॥ వసంతిమన్ని
యోగేనరాత్రించాహశ్చరాక్షసాః। బాధమానామహారణ్యేమునీన్వైధర్మచారిణః॥౪॥చతుర్దశసహస్రాణిరక్షసాం
భీమకర్మణామ్ । శూరాణాంలబ్ధలక్షాణాంఖరచిత్తానువర్తినామ్॥ ౫॥ తేత్విదానీంజనస్థానేవసమానామహాబలాః।సం
గతాఃపరమాయత్తారామేణసహసంయుగే ॥ ౬ ॥ నానాప్రహరణోపేతాఃఖరప్రముఖరాక్షసాః।తేనసంజాతరోషేణ
రామేణరణమూర్ధని॥ ౭॥ అనుక్త్వాపరుషంకించిచ్ఛరైర్వ్యాపాదితంధనుః। చతుర్దశసహస్రాణిరక్షసాముగ్రతేజ
సామ్॥౮॥ నిహతానిశరైస్తీక్ష్ణైర్మానుషేణపదాతినా।ఖరశ్చనిహతస్సంఖ్యేదూషణశ్చనిపాతితః॥౯॥ హతశ్చత్రిశిరాశ్చా
పినిర్భయాదండకాఃకృతాః। పిత్రానిరస్తఃక్రుద్ధేనసభార్యఃక్షీణజీవితః॥ ౧౦॥ సహంతాతస్యసైన్యస్యరామఃక్షత్రియ
పాంసనః।దుశ్శీలఃకర్కశస్తీక్ష్ణోమూర్ఖోలుబ్ధోఽజితేంద్రియః॥౧౧॥త్యక్త్వాధర్మమధర్మాత్మాభూతానామహితేరతః।
యేనవైరంవినారణ్యేసత్వమాశ్రిత్యకేవలమ్॥౧౨॥కర్ణనాసాపహరణాద్భగినీమేవిరూపితా। తస్యభార్యాంజనస్థానా
త్సీతాంసురసుతోపమామ్॥౧౩॥ఆనయిష్యామివిక్రమ్యసహాయస్తత్రమేభవ । త్వయాహ్యహంసహాయేనపార్శ్వస్థేన
మహాబల॥ ౧౪॥భ్రాతృభిశ్చసురాన్యుద్ధేసమగ్రాన్నాభిచింతయే । తత్సహాయోభవత్వంమేసమర్థోహ్యసిరాక్ష
స॥౧౫॥ వీర్యేయుద్ధేచదర్పేచనహ్యస్తిసదృశస్తవ।ఉపాయజ్ఞోమహాన్శూరఃసర్వమాయావిశారదః॥౧౬॥ ఏతదర్థ

మహాం ప్రాప్తస్త్వత్సమీపం నిశాచర । శృణు తత్కర్మ సాహాయ్యే యత్కార్యం వచనాన్మమ ॥౧౬॥ సౌవర్ణస్త్వం మృగో భూత్వా చిత్రో రజతబిందుభిః । ఆశ్రమే తస్య రామస్య సీతాయాః ప్రముఖే చర ॥౧౭॥ త్వాం తు నిస్సంశయం సీతా దృష్ట్వా తు మృగరూపిణమ్ । గృహ్యతామితి భర్తారం లక్ష్మణం చాభిధాస్యతి ॥౧౮॥ తతస్తయోరపాయే తు శూన్యే సీతాం యథాసుఖమ్ । నిరాబాధో హరిష్యామి రాహుశ్చంద్రప్రభామివ ॥౧౯॥ తతః పశ్చాత్సుఖం రామే భార్యాహరణకర్శితే । విస్రబ్ధః ప్రహరిష్యామి కృతార్థేనాంతరాత్మనా ॥౨౦॥ తస్య రామకథాం శ్రుత్వా మారీచస్య మహాత్మనః । శుష్కం సమభవద్వక్త్రం పరిత్రస్తో బభూవ హ ॥౨౧॥ ఓష్ఠౌ పరిలిహన్ శుష్కౌ నేత్రైరనిమిషైరివ । మృతభూత ఇవార్తస్తు రావణం సముదైక్షత ॥౨౨॥ స రావణం త్రస్తవిషణ్ణచేతా మహావనే రామపరాక్రమజ్ఞః । కృతాంజలిస్తత్త్వమువాచ వాక్యం హితం చ తస్మై హితమాత్మనశ్చ ॥౨౩॥ ఇతి శ్రీమదారణ్యకాండే షట్త్రింశస్సర్గః ॥ ****************************

తచ్ఛ్రుత్వా రాక్షసేంద్రస్య వాక్యం వాక్యవిశారదః । ప్రత్యువాచ మహాప్రాజ్ఞో మారీచో రాక్షసేశ్వరమ్ ॥౧॥ సులభాః పురుషా రాజన్ సతతం ప్రియవాదినః । అప్రియస్య చ పథ్యస్య వక్తా శ్రోతా చ దుర్లభః ॥౨॥ న నూనం బుధ్యసే రామం మహావీర్యం గుణోన్నతమ్ । అయుక్తచారశ్చపలో మహేంద్రవరుణోపమమ్ ॥౩॥ అపి స్వస్తి భవేత్తాత సర్వేషాం భువి రక్షసామ్ । అపి రామో న సంక్రుద్ధః కుర్యాల్లోకమరాక్షసమ్ ॥౪॥ అపి తే జీవితాంతాయ నోత్పన్నా జనకాత్మజా । అపి సీతానిమిత్తం చ న భవేద్వ్యసనం మమ ॥౫॥ అపి త్వామీదృశం ప్రాప్య కామవృత్తం నిరంకుశమ్ । న వినశ్యేత్పురీ లంకా త్వయా సహ సరాక్షసా ॥౬॥ త్వద్విధః కామవృత్తో హి దుశ్శీలః పాపమంత్రితః । ఆత్మానం స్వజనం రాష్ట్రం స రాజా హంతి దుర్మతిః ॥౭॥ న చ పిత్రా పరిత్యక్తః నామర్యాదః కథంచన । న లుబ్ధో న చ దుశ్శీలో న చ క్షత్రియపాంసనః ॥౮॥ న చ ధర్మగుణైర్హీనః కౌసల్యానందవర్ధనః । న తీక్ష్ణో న చ భూతానాం సర్వేషామహితే రతః ॥౯॥ వంచితం పితరం దృష్ట్వా కైకేయ్యా సత్యవాదినమ్ । కరిష్యామీతి ధర్మాత్మా తతః ప్రవ్రాజితో వనమ్ ॥౧౦॥ కైకేయ్యాః ప్రియకామార్థం పితుర్దశరథస్య చ । హిత్వా రాజ్యం చ భోగంశ్చ ప్రవిష్టో దండకావనమ్ ॥౧౧॥ న రామః కర్కశస్తాత నావిద్వాన్నాజితేంద్రియః । అనృతం దుశ్శ్రుతం చైవ నైవ త్వం వక్తుమర్హసి ॥౧౨॥ రామో విగ్రహవాన్ ధర్మస్సాధుస్సత్యపరాక్రమః । రాజా సర్వస్య లోకస్య దేవానాం మఘవానివ ॥౧౩॥ కథం త్వం తస్య వైదేహీం రక్షితాం స్వేన తేజసా । ఇచ్ఛసి ప్రసభం హర్తుం ప్రభామివ వివస్వతః ॥౧౪॥ శరార్చిషమనాధృష్యం చాపఖడ్గేంధనం రణే । రామాగ్నిం సహసా దీప్తం న ప్రవేష్టుం త్వమర్హసి ॥౧౫॥ ధనుర్వ్యాదితదీప్తాస్యం శరార్చిషమమర్షణమ్ । చాపబాణధరం వీరం శత్రుసైన్యప్రహారిణమ్ ॥౧౬॥ రాజ్యం సుఖం చ సంత్యజ్య జీవితం చేష్టమాత్మనః । నాత్యాసాదయితుం తాత రామాంతకమిహార్హసి ॥౧౭॥ అప్రమేయం హి తత్తేజో యస్య సా జనకాత్మజా । న త్వం సమర్థస్తాం హర్తుం రామచాపాశ్రయాం వనే ॥౧౮॥ తస్య సా నరసింహస్య సింహోరస్కస్య భామినీ । ప్రాణేభ్యోఽపి ప్రియతరా భార్యా నిత్యమనువ్రతా ॥౧౯॥ న సా ధర్షయితుం శక్యా మైథిల్యోజస్వినః ప్రియా । దీప్తస్యేవ హుతాశస్య శిఖా సీతా సుమధ్యమా ॥౨౦॥ కిముద్యమమిమం వ్యర్థం కృత్వా తే రాక్షసాధిప । దృష్టశ్చేత్త్వం రణే తేన తదంతం తవ జీవితమ్ ॥౨౧॥ జీవితం చ సుఖం చైవ రాజ్యం చైవ సుదుర్లభమ్ । యదీచ్ఛసి చిరం భోక్తుం మా కృథా రామవిప్రియమ్ ॥౨౨॥ స సర్వైస్సచివైస్సార్ధం విభీషణపురోగమైః । మంత్రయిత్వా తు ధర్మిష్ఠైః కృత్వా నిశ్చయమాత్మనః ॥౨౩॥ దోషాణాం చ గుణానాం చ సంప్రధార్య బలాబలమ్ । ఆత్మనశ్చ బలం జ్ఞాత్వా రాఘవస్య చ తత్త్వతః ॥౨౪॥ హితాహితం వినిశ్చిత్య క్షమం త్వం వక్తుమర్హసి । అహం తు మన్యే తవ న క్షమం రణే సమాగమం కోసలరాజసూనునా । ఇదం హి భూయః శృణు వాక్యముత్తమం క్షమం చ యుక్తం చ నిశాచరేశ్వర ॥౨౫॥ ఇతి శ్రీమదారణ్యకాండే సప్తత్రింశస్సర్గః ॥ ****************

కదాచిదప్యహం వీర్యాత్పర్యటన్ పృథివీమిమామ్ । బలం నాగసహస్రస్య ధారయన్ పర్వతోపమః ॥౧॥ నీలజీమూతసంకాశస్తప్తకాంచనకుండలః । భయం లోకస్య జనయన్ కిరీటీ పరిఘాయుధః ॥౨॥ వ్యచరన్ దండకారణ్యే ఋషిమాంసాని భక్షయన్ । విశ్వామిత్రోఽథ ధర్మాత్మా మద్విత్రస్తో మహామునిః ॥౩॥ స్వయం గత్వా దశరథం నరేంద్రమిదమబ్రవీత్ । అయం రక్షతు మాం రామః పర్వకాలే సమాహితః ॥౪॥ మారీచాన్మే భయం ఘోరం సముత్పన్నం నరేశ్వర । ఇత్యేవముక్తో ధర్మాత్మా రాజా దశరథస్తదా ॥౫॥ ప్రత్యువాచ మహాభాగం విశ్వామిత్రం మహామునిమ్ । బాలో ద్వాదశవర్షోఽయమకృతాస్త్రః

శ్చ రాఘవః॥౬॥ కామంతుమమయత్ సైన్యంమయాసహగమిష్యతి । బలేనచతురంగేణస్వయమేత్యనిశాచరౌ॥౭॥
వధిష్యామిమునిశ్రేష్ఠశత్రూంస్తేమనసేప్సితాన్ ।ఇత్యేవముక్తస్సమునీరాజానమిదమబ్రవీత్॥౮॥రామాన్నాన్యద్బలం
లోకేపర్యాప్తంతస్యరక్షసః। దేవతానామపిభవాన్సమరేష్వభిపాలకః॥౯॥ఆసీత్తవకృతంకర్మత్రిలోకవిదితంనృప।కా
మమస్తుమహత్సైన్యంతిష్ఠత్విహపరంతప॥౧౦॥బాలోప్యేషమహాతేజాస్సమర్థస్తస్యనిగ్రహే। గమిష్యేరామమాదా
యస్వస్తితేస్తుపరంతప॥౧౧॥ఏవముక్త్వాతుసమునిస్తమాదాయనృపాత్మజమ్ । జగామపరమప్రీతోవిశ్వామిత్రస్స్వ
మాశ్రమమ్॥౧౨॥తంతదాదండకారణ్యేయజ్ఞముద్దిశ్యదీక్షితమ్। బభూవావస్థితోరామశ్చిత్రంవిష్ఫారయన్ధనుః॥౧౩॥
అజాతవ్యంజనశ్శ్రీమాన్పద్మపత్రనిభేక్షణః। ఏకవస్త్రధరోధన్వీశిఖీకనకమాలయా॥౧౪॥ శోభయన్దండకారణ్యందీ
ప్తేనస్వేనతేజసా।అదృశ్యతతతోరామోబాలచంద్రఇవోదితః॥౧౫॥తతోహంమేఘసంకాశస్తప్తకాంచనకుండలః। బ
లీదత్తవరోదర్పాదాగతోస్మితదాశ్రమమ్॥౧౬॥తేనదృష్టఃప్రవిష్టోహంసహసైవోద్యతాయుధః।మాంతుదృష్ట్వాధనుస్స
జ్యమసంభ్రాంతశ్చకారసః॥౧౭॥అవజానన్నహంమోహాద్బాలోయమితిరాఘవమ్। విశ్వామిత్రస్యతాంవేదిమభ్య
ధావన్కృతత్వరః॥౧౮॥తేనముక్తస్తతోబాణశ్శితశ్శత్రునిబర్హణః। తేనాహంత్వాహతఃక్షిప్తస్సముద్రేశతయోజనే॥
౧౯॥ నేచ్ఛతాతాతమాంహంతుంతదావీరేణరక్షితః। రామస్యశరవేగేననిరస్తోహమచేతనః॥౨౦॥ పాతితోహంతదా
తేనగంభీరేసాగరాంభసి । ప్రాప్యసంజ్ఞాంచిరాత్తాతలంకాంప్రతిగతఃపురీమ్॥౨౧॥ఏవమస్మితదాముక్తఃసహాయా
స్తునిపాతితాః।అకృతాస్త్రేణబాలేనరామేణాక్లిష్టకర్మణా॥౨౨॥తన్మయావార్యమాణస్త్వంయదిరామేణవిగ్రహమ్।
కరిష్యస్యాపదంఘోరాంక్షిప్రంప్రాప్స్యసిరావణ॥౨౩॥క్రీడారతివిధిజ్ఞానాంసమాజోత్సవశాలినామ్ । రక్షసాంచై
వసంతాపమనర్థంచాహరిష్యసి॥౨౪॥ హర్మ్యప్రాసాదసంబాధాంనానారత్నవిభూషితామ్। ద్రక్ష్యసిత్వంపురీంలం
కాంవినష్టాంమైథిలీకృతే॥౨౫॥ అకుర్వంతోపిపాపానిశుచయఃపాపసంశ్రయాత్ । పరపాపైర్వినశ్యంతిమత్స్యానాగ
హ్రదేయథా॥౨౬॥దివ్యచందనదిగ్ధాంగాన్దివ్యాభరణభూషితాన్ । ద్రక్ష్యస్యభిహతాన్భూమౌతవదోషాత్తురాక్ష
సాన్॥౨౭॥హృతదారాన్సదారాంశ్చదశవిద్రవతోదిశః। హతశేషానశరణాన్ద్రక్ష్యసిత్వంనిశాచరాన్॥౨౮॥శరజా
లపరిక్షిప్తామగ్నిజ్వాలసమావృతామ్।ప్రదగ్ధభవనాంలంకాంద్రక్ష్యసిత్వమసంశయః॥౨౯॥పరదారాభిమర్శాత్తునా
న్యత్పాపతరంమహత్ ।ప్రమదానాంసహస్రాణితవరాజన్పరిగ్రహః॥ ౩౦॥ భవస్వదారనిరతస్స్వకులంరక్షరాక్షస।
మానమృద్ధించరాజ్యంచజీవితంచేష్టమాత్మనః॥౩౧॥కళత్రాణిచసౌమ్యానిమిత్రవర్గంతథైవచ। యదీచ్ఛసిచిరంభో
క్తుంమాకృథారామవిప్రియమ్॥౩౨॥నివార్యమాణస్సుహృదామయాభృశంప్రసహ్యసీతాంయదిధర్షయిష్యసి। గమి
ష్యసిక్షీణబలస్సబాంధవోయమక్షయంరామశరాత్తజీవితః॥౩౩॥ఇతిశ్రీమదారణ్యకాండే-అష్టత్రింశస్సర్గః.*****

ఏవమస్మితదాముక్తఃకథంచిత్తేనసంయుగే। ఇదానీమపియద్వృత్తంతచ్ఛృణుష్వనిశాచర॥౧॥ రాక్షసాభ్యా
మహంద్వాభ్యామనిర్విణ్ణస్తథాకృతః । సహితోమృగరూపాభ్యాంప్రవిష్టోదండకావనమ్॥౨॥ దీప్తజిహ్వోమహాకా
యస్తీక్ష్ణదంష్ట్రోమహాబలః।వ్యచరన్దండకారణ్యంమాంసభక్షోమహామృగః॥౩॥ అగ్నిహోత్రేషుతీర్థేషుచైత్యవృ
క్షేషురావణ।అత్యంతఘోరోవ్యచరంతాపసాన్సంప్రధర్షయన్॥౪॥నిహత్యదండకారణ్యేతాపసాన్ధర్మచారిణః।రు
ధిరాణిపిబంస్తేషాంతదామాంసానిభక్షయన్॥౫॥ ఋషిమాంసాశనఃక్రూరస్త్రాసయన్వనగోచరాన్। తథారుధిరమ
త్తోహంవ్యచరన్ధర్మదూషకః॥౬॥ఆసాదయంతదారామంతాపసంధర్మచారిణమ్ । వైదేహీంచమహాభాగాంలక్ష్మణం
చమహారథమ్॥ ౭॥ తాపసంనియతాహారంసర్వభూతహితేరతమ్। సోహంవనగతంరామంపరిభూయమహాబలమ్॥౮॥
తాపసోయమితిజ్ఞాత్వాపూర్వవైరమనుస్మరన్।అభ్యధావంహిసంక్రుద్ధస్తీక్ష్ణశృంగోమృగాకృతిః॥౯॥ జిఘాంసురకృ
తప్రజ్ఞస్తంప్రహారమనుస్మరన్ । తేనముక్తాస్త్రయోబాణాశ్శితాశ్శత్రునిబర్హణాః॥ ౧౦ ॥ వికృష్యబలవచ్చాపంసుప
ర్ణానిలనిస్వనాః। తేబాణావజ్రసంకాశాస్సుముక్తారక్తభోజనాః॥౧౧॥ఆజగ్ముస్సహితాస్సర్వేత్రయస్సంనతపర్వణః।
పరాక్రమజ్ఞోరామస్యశరోదృష్టభయఃపురా॥౧౨॥ సముద్భ్రాంతస్తతోముక్తస్తావుభౌరాక్షసౌహతౌ। శరేణముక్తో
రామస్యకథంచిత్ప్రాప్యజీవితమ్॥౧౩॥ఇహప్రవ్రజితోయుక్తస్తాపసోహంసమాహితః। వృక్షేవృక్షేచపశ్యామిచీర

కృష్ణాజినాంబరమ్॥౧౪॥గృహీతధనుషం రామం పాశహస్తమివాంతకమ్। అపిరామసహస్రాణి భీతః పశ్యామి రావణ
౧౫॥ రామభూతమిదం సర్వమరణ్యం ప్రతిభాతి మే। రామమేవహి పశ్యామి రహితే రాక్షసాధిప॥ ౧౬॥ దృష్ట్వాస్వప్నగ
తం రామముద్భ్రమామి విచేతనః। రకారాదీని నామాని రామత్రస్తస్య రావణ॥౧౭॥ రత్నాని చ రథాశ్చైవ త్రాసం సం
జనయంతి మే। అహం తస్య ప్రభావజ్ఞో న యుద్ధం తేన తే క్షమమ్॥౧౮॥బలిం వా నముచిం వాపి హన్యాద్ధి రఘునందనః। రణే రా
మేణ యుధ్యస్వ క్షమాం వా కురు రాక్షస॥ ౧౯ ॥ న తే రామకథా కార్యా యది మాం ద్రష్టుమిచ్ఛసి। బహవస్సాధవో లోకే
యుక్తా ధర్మమనుష్ఠితాః॥౨౦॥పరేషామపరాధేన వినష్టాస్సపరిచ్ఛదాః। సోఽహం తవాపరాధేన వినశ్యేయం నిశాచర॥ ౨౧ ॥
కురు యత్తే క్షమం తత్త్వమహం త్వా నానుయామి హ। రామశ్చ హి మహాతేజా మహాసత్త్వో మహాబలః॥౨౨॥అపి రాక్షసలో
కస్య న భవేదంతకో హి సః। యది శూర్పణఖాహేతోర్జనస్థానగతః ఖరః॥౨౩॥అతివృత్తో హతః పూర్వం రామేణాక్లిష్టక
ర్మణా। అత్ర బ్రూహి యథాతత్త్వం కో రామస్య వ్యతిక్రమః॥ ౨౪ ॥ ఇదం వచో బంధుహితార్థినా మయా యథోచ్య
మానం యది నాభిపత్స్యసే। సబాంధవస్త్యక్ష్యసి జీవితం రణే హతోఽద్య రామేణ శరైరజిహ్మగైః॥ ౨౫ ॥ ఇతి శ్రీమదారణ్య
కాండే - ఏకోనచత్వారింశస్సర్గః **

మారీచేన తు తద్వాక్యం క్షమం యుక్తం నిశాచరః। ఉక్తో న ప్రతిజగ్రాహ మర్తుకామ ఇవౌషధమ్॥౧॥ తం పథ్య
హితవక్తారం మారీచం రాక్షసాధిపః। అబ్రవీత్పరుషం వాక్యమయుక్తం కాలచోదితః॥ ౨॥ యత్కిలైతదయుక్తార్థం మా
రీచ మయి కథ్యతే। వాక్యం నిష్ఫలమత్యర్థముప్తం బీజమివోషరే॥౩॥ త్వద్వాక్యైర్న తు మాం శక్యం భేత్తుం రామస్య సంయు
గే। పాపశీలస్య మూర్ఖస్య మానుషస్య విశేషతః॥౪॥యస్త్యక్త్వా సుహృదో రాజ్యం మాతరం పితరం తథా। స్త్రీవాక్యం
ప్రాకృతం శ్రుత్వా వనమేకపదే గతః॥౫॥అవశ్యం తు మయా తస్య సంయుగే ఖరఘాతినః। ప్రాణైః ప్రియతరా సీతా హ
ర్తవ్యా తవ సన్నిధౌ॥౬॥ఏవం మే నిశ్చితా బుద్ధిర్హృది మారీచ వర్తతే। న వ్యావర్తయితుం శక్యా సేంద్రైరపి సురాసురైః
॥౭॥దోషం గుణం వా సంపృష్టస్త్వమేవం వక్తుమర్హసి। అపాయం వాప్యుపాయం వా కార్యస్యాస్య వినిశ్చయే॥౮॥సంపృష్టే
న తు వక్తవ్యం సచివేన విపశ్చితా। ఉద్యతాంజలినా రాజ్ఞే య ఇచ్ఛేద్భూతిమాత్మనః॥౯॥ వాక్యమప్రతికూలం తు మృదుపూ
ర్వం హితం శుభమ్। ఉపచారేణ యుక్తం చ వక్తవ్యో వసుధాధిపః॥౧౦॥సావమర్దం తు యద్వాక్యం మారీచ హితముచ్యతే।
నాభినందతి తద్రాజా మానార్హో మానవర్జితమ్॥౧౧॥పంచ రూపాణి రాజానో ధారయంత్యమితౌజసః। అగ్నేరిం
ద్రస్య సోమస్య వరుణస్య యమస్య చ ॥ ౧౨ ॥ ఔష్ణ్యం తథా విక్రమం చ సౌమ్యం దండం ప్రసన్నతామ్। ధారయంతి మహా
త్మానో రాజానః క్షణదాచర॥౧౩॥తస్మాత్సర్వాస్వవస్థాసు మాన్యాః పూజ్యాశ్చ పార్థివాః। త్వం తు ధర్మమవిజ్ఞాయ
కేవలం మోహమాస్థితః॥౧౪॥అభ్యాగతం మాం దౌరాత్మ్యాత్పరుషం వక్తుమిచ్ఛసి। గుణదోషౌ న పృచ్ఛామి క్షమం చాత్మ
ని రాక్షస॥౧౫॥మయోక్తం తవ చైతావత్సంప్రత్యమితవిక్రమ। అస్మింస్తు త్వం మహాకృత్యే సాహాయ్యం కర్తుమర్హ
సి॥౧౬॥ శృణు తత్కర్మ సాహాయ్యే యత్కార్యం వచనాన్మమ। సౌవర్ణస్త్వం మృగో భూత్వా చిత్రో రజతబిందుభిః॥
౧౭॥ఆశ్రమే తస్య రామస్య సీతాయాః ప్రముఖే చర। ప్రలోభయిత్వా వైదేహీం యథేష్టం గంతుమర్హసి॥౧౮॥ త్వాం
తు మాయామృగం దృష్ట్వా కాంచనం జాతవిస్మయా। ఆనయైనమితి క్షిప్రం రామం వక్ష్యతి మైథిలీ॥౧౯॥ అపక్రాంతే చ కా
కుత్స్థే దూరం యాత్వాప్యుదాహర। హా సీతే లక్ష్మణేత్యేవం రామవాక్యానురూపకమ్ ॥ ౨౦ ॥ తచ్ఛ్రుత్వా రామపదవీం సీత
యా చ ప్రచోదితః। అనుగచ్ఛతి సంభ్రాంతస్సౌమిత్రిరపి సౌహృదాత్॥౨౧॥ అపక్రాంతే చ కాకుత్స్థే లక్ష్మణే చ యథాసు
ఖమ్। ఆనయిష్యామి వైదేహీం సహస్రాక్షశ్శచీమివ॥ ౨౨ ॥ ఏవం కృత్వా త్విదం కార్యం యథేష్టం గచ్ఛ రాక్షస। రాజ్య
స్యార్ధం ప్రయచ్ఛామి మారీచ తవ సువ్రత॥౨౩॥గచ్ఛ సౌమ్య శివం మార్గం కార్యస్యాస్య వివృద్ధయే।అహం త్వానుగమిష్యా
మి సరథో దండకావనమ్॥౨౪॥ ప్రాప్య సీతామయుద్ధేన వంచయిత్వా తు రాఘవమ్। లంకాం ప్రతి గమిష్యామి కృతకార్యస్స
హ త్వయా॥ ౨౫ ॥ న చేత్కరోషి మారీచ హన్మి త్వామహమద్య వై। ఏతత్కార్యమవశ్యం మే బలాదపి కరిష్యసి॥౨౬॥రా
జ్ఞో హి ప్రతికూలస్థో న జాతు సుఖమేధతే। ఆసాద్య తం జీవితసంశయస్తే మృత్యుర్ధ్రువో హ్యద్య మయా విరుధ్య। ఏతద్యథా
వత్ప్రతిగృహ్య బుద్ధ్యా యదత్ర పథ్యం కురు తత్తథా త్వమ్॥౨౭॥ఇతి శ్రీమదారణ్యకాండే - చత్వారింశస్సర్గః. *****

ఆజ్ఞప్తోరాజవద్వాక్యంప్రతికూలంనిశాచరః। అబ్రవీత్పరుషంవాక్యంమారీచోరాక్షసాధిపమ్॥౧॥ కేనాయము
పదిష్టస్తేవినాశఃపాపకర్మణా।సపుత్రస్యసరాష్ట్రస్యసామాత్యస్యనిశాచర॥౨॥కస్త్వయాసుఖినారాజన్నాభినందతి
పాపకృత్। కేనేదముపదిష్టంతేమృత్యుద్వారముపాయతః॥౩॥ శత్రవస్తవసువ్యక్తంహీనవీర్యానిశాచరాః।ఇచ్ఛంతి
త్వాంవినశ్యంతముపరుద్ధంబలీయసా॥౪॥ కేనేదముపదిష్టంతేక్షుద్రేణాహితవాదినా।యస్త్వామిచ్ఛతినశ్యంతంస్వకృ
తేననిశాచర॥౫॥వధ్యాఃఖలునహన్యంతేసచివాస్తవరావణ। యేత్వాముత్పథమారూఢంననిగృహ్ణంతిసర్వశః॥౬॥అమా
త్యైఃకామవృత్తోహిరాజాకాపథమాశ్రితః। నిగ్రాహ్యస్సర్వథాసద్భిర్ననిగ్రాహ్యోనిగృహ్యసే॥౭॥ ధర్మమ
ర్థంచకామంచయశశ్చజయతాంవర।స్వామిప్రసాదాత్సచివాఃప్రాప్నువంతినిశాచర॥౮॥విపర్యయేతుతత్సర్వంవ్య
ర్థంభవతిరావణ। వ్యసనంస్వామివైగుణ్యాత్ప్రాప్నువంతీతరేజనాః॥౯॥ రాజమూలోహిధర్మశ్చజయశ్చజయ
తాంవర। తస్మాత్సర్వాస్వవస్థాసురక్షితవ్యానరాధిపాః॥౧౦॥రాజ్యంపాలయితుంశక్యంనతీక్ష్ణేననిశాచర।నచాపిప్రతి
కూలేననావినీతేనరాక్షస॥౧౧॥ యేతీక్ష్ణమంత్రాస్సచివాభజ్యంతేసహతేనవై। విషమేతురగాశ్శీఘ్రామందసారథ
యోయథా॥౧౨॥బహవస్సాధవోలోకేయుక్తాధర్మమనుష్ఠితాః। పరేషామపరాధేనవినష్టాస్సపరిచ్ఛదాః॥౧౩॥స్వామి
నాప్రతికూలేనప్రజాస్తీక్ష్ణేనరావణ।రక్ష్యమాణానవర్ధంతేమేషాగోమాయునాయథా॥౧౪॥ అవశ్యంవినశిష్యంతి
సర్వేరావణరాక్షసాః। యేషాంత్వంకర్కశోరాజాదుర్బుద్ధిరజితేంద్రియః॥౧౫॥తదిదంకాకతాలీయంఘోరమాసాది
తంమయా। అత్రకింశోచనీయస్త్వంససైన్యోవినశిష్యసి॥౧౬॥ మాంనిహత్యతురామోసౌనచిరాత్త్వాంవధిష్యతి।అ
నేనకృతకృత్యోస్మిమ్రియేయంయదరిణాహతః॥౧౭॥ దర్శనాదేవరామస్యహతంమామవధారయ। ఆత్మానంచహతంవిద్ధి
హృత్వాసీతాంసబాంధవమ్॥౧౮॥ఆనయిష్యసిచేత్సీతామాశ్రమాత్సహితోమయా। నైవత్వమపినాహంవైనైవలంకా
నరాక్షసాః॥౧౯॥ నివార్యమాణస్తుమయాహితైషిణానమృష్యసేవాక్యమిదంనిశాచర। పరేతకల్పాహిగతాయుషోన
రాహితంనగృహ్ణంతిసుహృద్భిరీరితమ్॥౨౦॥ఇతిశ్రీమదారణ్యకాండే-ఏకచత్వారింశస్సర్గః. ****************

ఏవముక్త్వాతువచనంమారీచోరావణంతతః।గచ్ఛావేత్యబ్రవీద్దీనోభయాద్రాత్రించరప్రభోః॥౧॥ దృష్టశ్చా
హంపునస్తేనశరచాపాసిధారిణా।మద్వధోద్యతశస్త్రేణవినష్టంజీవితంచమే॥౨॥ నహిరామంపరాక్రమ్యజీవన్ప్రతినివ
ర్తతే।వర్తతేప్రతిరూపోసౌయమదండహతస్యతే॥౩॥కింనుశక్యంమయాకర్తుమేవంత్వయిదురాత్మని।ఏషగచ్ఛామ్య
హంతాతస్వస్తితేస్తునిశాచర॥౪॥ప్రహృష్టస్త్వభవత్తేనవచనేనసరావణః।పరిష్వజ్యసుసంశ్లిష్టమిదంవచనమబ్రవీత్॥
౫॥ఏతచ్ఛౌండీర్యయుక్తంతేమచ్ఛందాదివభాషితమ్।ఇదానీమసిమారీచఃపూర్వమన్యోనిశాచరః॥౬॥ ఆరుహ్యతా
మయంశీఘ్రంఖగోరత్నవిభూషితః।మయాసహరథోయుక్తఃపిశాచవదనైఃఖరైః॥౭॥ప్రలోభయిత్వావైదేహీంయథే
ష్టంగంతుమర్హసి।తాంశూన్యేప్రసభంసీతామానయిష్యామిజానకీమ్॥౮॥ తతోరావణమారీచౌవిమానమివతంరథమ్।
ఆరుహ్యయయతుశ్శీఘ్రంతస్మాదాశ్రమమండలాత్॥౯॥ తత్రతత్రతుపశ్యంతౌపట్టనానివనానిచ। గిరీంశ్చసరితస్సర్వా
రాష్ట్రాణినగరాణిచ॥౧౦॥సమేత్యదండకారణ్యంరాఘవస్యాశ్రమంతతః।దదర్శసహమారీచోరావణోరాక్షసాధిపః॥
౧౧॥ అవతీర్యరథాత్తస్మాత్తతఃకాంచనభూషణాత్। హస్తేగృహీత్వామారీచంరావణోవాక్యమబ్రవీత్॥౧౨॥ ఏత
ద్రామాశ్రమపదందృశ్యతేకదలీవృతమ్।క్రియతాంతత్సఖేశీఘ్రంయదర్థంవయమాగతాః॥౧౩॥ సరావణవచశ్శ్రు
త్వామారీచోరాక్షసస్తదా।మృగోభూత్వాశ్రమద్వారేరామస్యవిచచారహ॥౧౪॥ సతురూపంసమాస్థాయమహదద్భు
తదర్శనమ్।మణిప్రవరశృంగాగ్రస్సితాసితముఖాకృతిః॥౧౫॥ రక్తపద్మోత్పలముఖఇంద్రనీలోత్పలశ్రవాః। కించిద
భ్యున్నతగ్రీవఇంద్రనీలదళాధరః॥౧౬॥ కుందేందువజ్రసంకాశముదరంచాస్యభాస్వరమ్। మధూకనిభపార్శ్వశ్చ
పద్మకింజల్కసన్నిభః॥౧౭॥ వైడూర్యసంకాశఖురస్తనుజంఘస్సుసంహతః। ఇంద్రాయుధసవర్ణేనపుచ్ఛేనోర్ధ్వంవి
రాజతా॥౧౮॥మనోహరస్స్నిగ్ధవర్ణోరత్నైర్నానావిధైర్వృతః।క్షణేనరాక్షసోజాతోమృగఃపరమశోభనః॥౧౯॥
వనంప్రజ్వలయన్రమ్యంరామాశ్రమపదంచతత్। మనోహరందర్శనీయంరూపంకృత్వాసరాక్షసః॥౨౦॥ ప్రలోభ
నార్థంవైదేహ్యానానాధాతువిచిత్రితమ్।విచరన్గచ్ఛతేతస్మాచ్ఛాద్వలానిసమంతతః॥౨౧॥రూప్యైర్బిందుశతైశ్చి

త్రోభూత్వా స ప్రియదర్శనః । విటపీనాం కిసలయాన్ భంక్త్వాదన్ విచచార హ ॥ ౨౨ ॥ కదళీగృహకం గత్వా కర్ణికారానితస్తతః । సమాశ్రయన్ మందగతిః సీతాసందర్శనం తదా ॥ ౨౩ ॥ రాజీవచిత్రపృష్ఠస్స విరరాజ మహామృగః । రామాశ్రమపదాభ్యాశే విచచార యథాసుఖమ్ ॥ ౨౪ ॥ పునర్గత్వా నివృత్తశ్చ విచచార మృగోత్తమః । గత్వా ముహూర్తం త్వరయా పునః ప్రతినివర్తతే ॥ ౨౫ ॥ విక్రీడంశ్చ పునర్భూమౌ పునరేవ నిషీదతి । ఆశ్రమద్వారమాగమ్య మృగయూథాని గచ్ఛతి ॥ ౨౬ ॥ మృగయూథైరనుగతః పునరేవ నివర్తతే । సీతాదర్శనమాకాంక్షన్ రాక్షసో మృగతాం గతః ॥ ౨౭ ॥ పరిభ్రమతి చిత్రాణి మండలాని వినిష్పతన్ । సముద్వీక్ష్య చ తం సర్వే మృగా హ్యన్యే వనేచరాః ॥ ౨౮ ॥ ఉపాగమ్య సమాఘ్రాయ విద్రవంతి దిశో దశ । రాక్షసస్సోఽపి తాన్ వన్యాన్ మృగాన్ మృగవధే రతః ॥ ౨౯ ॥ ప్రచ్ఛాదనార్థం భావస్య న భక్షయతి సంస్పృశన్ । తస్మిన్నేవ తతః కాలే వైదేహీ శుభలోచనా ॥ ౩౦ ॥ కుసుమాపచయవ్యగ్రా పాదపానభ్యవర్తత । కర్ణికారానశోకాంశ్చ చూతాంశ్చ మదిరేక్షణా ॥ ౩౧ ॥ కుసుమాన్యపచిన్వంతీ చచార రుచిరాననా । అనర్హారణ్యవాసస్య సా తం రత్నమయం మృగమ్ ॥ ౩౨ ॥ ముక్తామణివిచిత్రాంగం దదర్శ పరమాంగనా । సా తం రుచిరదంతోష్ఠం రూప్యధాతుతనూరుహమ్ ॥ ౩౩ ॥ విస్మయోత్ఫుల్లనయనా సస్నేహం సముదైక్షత । స చ తాం రామదయితాం పశ్యన్ మాయామయో మృగః ॥ ౩౪ ॥ విచచార పునశ్చిత్రం దీపయన్నివ తద్వనమ్ । అదృష్టపూర్వం తం దృష్ట్వా నానారత్నమయం మృగమ్ ॥ ౩౫ ॥ విస్మయం పరమం సీతా జగామ జనకాత్మజా ॥ ఇతి శ్రీమదారణ్యకాండే ద్విచత్వారింశస్సర్గః ॥ ****************************

సా తం సంప్రేక్ష్య సుశ్రోణీ కుసుమాని విచిన్వతీ । హైమరాజతవర్ణాభ్యాం పార్శ్వాభ్యాముపశోభితమ్ ॥ ౧ ॥ ప్రహృష్టా చానవద్యాంగీ మృష్టహాటకవర్ణినీ । భర్తారమపి చాక్రందల్లక్ష్మణం చాపి సాయుధమ్ ॥ ౨ ॥ తదాహూతౌ నరవ్యాఘ్రౌ వైదేహ్యా రామలక్ష్మణౌ । వీక్షమాణౌ తు తం దేశం తదా దదృశతుర్మృగమ్ ॥ ౩ ॥ శంకమానస్తు తం దృష్ట్వా లక్ష్మణో రామమబ్రవీత్ । తమేవైనమహం మన్యే మారీచం రాక్షసం మృగమ్ ॥ ౪ ॥ చరంతో మృగయాం హృష్టాః పాపేనోపాధినా వనే । అనేన నిహతా రాజన్ రాజానః కామరూపిణా ॥ ౫ ॥ అస్య మాయావిదో మాయామృగరూపమిదం కృతమ్ । భానుమత్పురుషవ్యాఘ్ర గంధర్వపురసన్నిభమ్ ॥ ౬ ॥ మృగో హ్యేవంవిధో రత్నవిచిత్రో నాస్తి రాఘవ । జగత్యాం జగతీనాథ మాయైషా హి న సంశయః ॥ ౭ ॥ ఏవం బ్రువాణం కాకుత్స్థం ప్రతివార్య శుచిస్మితా । ఉవాచ సీతా సంహృష్టా ఛద్మనా హృతచేతనా ॥ ౮ ॥ ఆర్యపుత్రాభిరామోఽసౌ మృగో హరతి మే మనః । ఆనయైనం మహాబాహో క్రీడార్థం నో భవిష్యతి ॥ ౯ ॥ ఇహాశ్రమపదేఽస్మాకం బహవః పుణ్యదర్శనాః । మృగాశ్చరంతి సహితాశ్చమరాస్సృమరాస్తథా ॥ ౧౦ ॥ ఋక్షాః పృషతసంఘాశ్చ వానరాః కిన్నరాస్తథా । విచరంతి మహాబాహో రూపశ్రేష్ఠా మనోహరాః ॥ ౧౧ ॥ న చాస్య సదృశో రాజన్ దృష్టపూర్వో మృగః పురా । తేజసా క్షమయా దీప్త్యా యథాయం మృగసత్తమః ॥ ౧౨ ॥ నానావర్ణవిచిత్రాంగో రత్నబిందుసమాచితః । ద్యోతయన్ వనమవ్యగ్రం శోభతే శశిసన్నిభః ॥ ౧౩ ॥ అహో రూపమహో లక్ష్మీః స్వరసంపచ్చ శోభనా । మృగోఽద్భుతో విచిత్రాంగో హృదయం హరతీవ మే ॥ ౧౪ ॥ యది గ్రహణమభ్యేతి జీవన్నేవ మృగస్తవ । ఆశ్చర్యభూతం భవతి విస్మయం జనయిష్యతి ॥ ౧౫ ॥ సమాప్తవనవాసానాం రాజ్యస్థానాం చ నః పునః । అంతఃపురవిభూషార్థో మృగ ఏష భవిష్యతి ॥ ౧౬ ॥ భరతస్యార్యపుత్రస్య శ్వశ్రూణాం మమ చ ప్రభో । మృగరూపమిదం వ్యక్తం విస్మయం జనయిష్యతి ॥ ౧౭ ॥ జీవన్న యది తేఽభ్యేతి గ్రహణం మృగసత్తమః । అజినం నరశార్దూల రుచిరం మే భవిష్యతి ॥ ౧౮ ॥ నిహతస్యాస్య సత్త్వస్య జాంబూనదమయత్వచి । శష్పబృస్యాం వినీతాయామిచ్ఛామ్యహముపాసితుమ్ ॥ ౧౯ ॥ కామవృత్తమిదం రౌద్రం స్త్రీణామసదృశం మతమ్ । వపుషా త్వస్య సత్త్వస్య విస్మయో జనితో మమ ॥ ౨౦ ॥ తేన కాంచనరోమ్ణా తు మణిప్రవరశృంగిణా । తరుణాదిత్యవర్ణేన నక్షత్రపథవర్చసా ॥ ౨౧ ॥ బభూవ రాఘవస్యాపి మనో విస్మయమాగతః । ఏవం సీతావచః శ్రుత్వా తం దృష్ట్వా మృగమద్భుతమ్ ॥ ౨౨ ॥ లోభితస్తేన రూపేణ సీతయా చ ప్రచోదితః । ఉవాచ రాఘవో హృష్టో భ్రాతరం లక్ష్మణం వచః ॥ ౨౩ ॥ పశ్య లక్ష్మణ వైదేహ్యాః స్పృహాం మృగగతామిమామ్ । రూపశ్రేష్ఠతయా హ్యేష మృగోఽద్య న భవిష్యతి ॥ ౨౪ ॥ న వనే నందనోద్దేశే న చైత్రరథసంశ్రయే । కుతః పృథివ్యాం సౌమిత్రే యోఽస్య కశ్చిత్సమో మృగః ॥ ౨౫ ॥ ప్రతిలోమానులోమాశ్చ రుచిరా రోమరాజయః । శోభంతే మృగమాశ్రిత్య చిత్రాః కనకబిందుభిః ॥ ౨౬ ॥ పశ్యాస్య జృంభమాణస్య దీప్తామగ్నిశిఖోప

మామ్ । జిహ్వాం ముఖాన్నిస్సరంతీం మేఘాదివ శతహ్రదామ్॥౨౭॥ మసారగల్లర్కముఖశ్శంఖముక్తానిభోదరః। కస్య నా
మాభిరూపోఽసౌ న మనో లోభయేన్మృగః॥౨౮॥ కస్య రూపమిదం దృష్ట్వా జాంబూనదమయం ప్రభో । నానారత్నమయం ది
వ్యం న మనో విస్మయం వ్రజేత్॥౨౯॥ కింపునర్మైథిలీ సీతా బాలా నారీ న విస్మయేత్ । మాంసహేతోరపి మృగాన్విహా
రార్థం చ ధన్వినః॥౩౦॥ ఘ్నంతి లక్ష్మణ రాజానో మృగయాయాం మహావనే । ధనాని వ్యవసాయేన విచీయంతే మహావనే॥
౩౧॥ ధాతవో వివిధాశ్చాపి మణిరత్నసువర్ణినః । తత్సారమఖిలం నౄణాం ధనం నిచయవర్ధనమ్॥౩౨॥ మనసా చింతితం
సర్వం యథా శుక్రస్య లక్ష్మణ । అర్థీ యేనార్థకృత్యేన సంవ్రజత్యవిచారయన్॥౩౩॥ తమర్థమర్థశాస్త్రజ్ఞాః ప్రా
హురర్థ్యాశ్చ లక్ష్మణ । ఏతస్య మృగరత్నస్య పరార్ధ్యే కాంచనత్వచి॥౩౪॥ ఉపవేక్ష్యతి వైదేహీ మయా సహ సుమధ్య
మా । న కాదలీ న ప్రియకీ న ప్రవేణీ న చావికీ॥౩౫॥ భవేదేతస్య సదృశీ స్పర్శనేనేతి మే మతిః । ఏష చైవ మృగః శ్రీమాన్య
శ్చ దివ్యో నభశ్చరః॥౩౬॥ ఉభావేతౌ మృగౌ దివ్యౌ తారామృగమహీమృగౌ । యది వాయం తథా యన్మాం భవేద్వదసి ల
క్ష్మణ॥౩౭॥ మాయైషా రాక్షసస్యేతి కర్తవ్యోఽస్య వధో మయా । అనేన హి నృశంసేన మారీచేనాకృతాత్మనా॥౩౮॥ వనే
విచరతా పూర్వం హింసితా మునిపుంగవాః । ఉత్థాయ బహవో యేన మృగయాయాం జనాధిపాః॥౩౯॥ నిహతాః పరమే
ష్వాసాస్తస్మాద్వధ్యస్త్వయం మృగః । పురస్తాదిహ వాతాపిః పరిభూయ తపస్వినః॥౪౦॥ ఉదరస్థో ద్విజాన్హంతి స్వగ
ర్భోఽశ్వతరీమివ । స కదాచిచ్చిరాల్లోకే ఆససాద మహామునిమ్॥౪౧॥ అగస్త్యం తేజసా యుక్తం భక్ష్యస్తస్య బభూవ
హ। అభ్యుత్థానే చ యద్రూపం కర్తుకామం సమీక్ష్య తమ్॥౪౨॥ ఉత్స్మయిత్వా తు భగవాన్వాతాపిమిదమబ్రవీత్।
త్వయావిగణ్య వాతాపే పరిభూతాః స్వతేజసా॥౪౩॥ జీవలోకే ద్విజశ్రేష్ఠాస్తస్మాదసి జరాం గతః। ఏవం తన్న భవేద్రక్షో
వాతాపిరివ లక్ష్మణ॥౪౪॥ మద్విధం యోఽవమన్యేత ధర్మనిత్యం జితేంద్రియమ్ । భవేద్ధతోఽయం వాతాపిరగస్త్యేనేవ చాగ
తః॥౪౫॥ ఇహ త్వం భవ సన్నద్ధో యంత్రితో రక్ష మైథిలీమ్ । అస్యామాయత్తమస్మాకం యత్కృత్యం రఘునందన॥౪౬॥ అ
హమేనం వధిష్యామి గ్రహీష్యామ్యపి వా మృగమ్ । యావద్గచ్ఛామి సౌమిత్రే మృగమానయితుం ద్రుతమ్॥౪౭॥ పశ్య లక్ష్మ
ణ వైదేహీం మృగత్వచి గతస్పృహామ్। త్వచా ప్రధానయా హ్యేష మృగోఽద్య న భవిష్యతి॥౪౮॥ అప్రమత్తేన తే భావ్యమా
శ్రమస్థేన సీతయా। యావత్పృషతమేకేన సాయకేన నిహన్మ్యహమ్॥౪౯॥ హత్వైతచ్చర్మ చాదాయ శీఘ్రమేష్యామి ల
క్ష్మణ॥ ప్రదక్షిణేనాతిబలేన పక్షిణా జటాయుషా బుద్ధిమతా చ లక్ష్మణ । భవాప్రమత్తః పరిగృహ్య మైథిలీం ప్రతిక్షణం సర్వ
త ఏవ శంకితః॥౫౦॥ ఇతి శ్రీమదారణ్యకాండే - త్రిచత్వారింశస్సర్గః. ******************************

తథా తు తం సమాదిశ్య భ్రాతరం రఘునందనః। బబంధాసిం మహాతేజా జాంబూనదమయత్సరుమ్॥౧॥ తతస్త్రివిన
తం చాపమాదాయాత్మవిభూషణమ్ । ఆబధ్య చ కలాపౌ ద్వౌ జగామోదగ్రవిక్రమః॥౨॥ తం వంచమానో రాజేంద్రమాప
తంతం నిరీక్ష్య వై। బభూవాంతర్హితస్త్రాసాత్పునస్సందర్శనేఽభవత్॥౩॥ బద్ధాసిర్ధనురాదాయ ప్రదుద్రావ యతో
మృగః। తం స్మ పశ్యతి రూపేణ ద్యోతమానమివాగ్రతః॥౪॥ అవేక్ష్యావేక్ష్య ధావంతం ధనుష్పాణిం మహావనే। అతివృత్తమి
షోః పాతాల్లోభయానం కదాచన॥౫॥ శంకితం తు సముద్భ్రాంతముత్పతంతమివాంబరే । దృశ్యమానమదృశ్యం చ వనో
ద్దేశేషు కేషుచిత్॥౬॥ ఛిన్నాభ్రైరివ సంవీతం శారదం చంద్రమండలమ్ । ముహూర్తాదేవ దదృశే ముహుర్దూరాత్
ప్రకాశతే॥౭॥ దర్శనాదర్శనాదేవ సోఽపాకర్షత రాఘవమ్ । సుదూరమాశ్రమస్యాస్య మారీచో మృగతాం గతః॥౮॥ ఆ
సీత్క్రుద్ధస్తు కాకుత్స్థో వివశస్తేన మోహితః । అథావతస్థే సంభ్రాంతశ్ఛాయామాశ్రిత్య శాద్వలే॥౯॥ స తమున్మాద
యామాస మృగరూపో నిశాచరః । మృగైః పరివృతో వన్యైరదూరాత్ప్రత్యదృశ్యత॥౧౦॥ గృహీతుకామం దృష్ట్వైనం పు
నరేవాభ్యధావత। తత్క్షణాదేవ సంత్రాసాత్పునరంతర్హితోఽభవత్॥౧౧॥ పునరేవ తతో దూరాద్వృక్షషండాద్విని
స్సృతమ్ । దృష్ట్వా రామో మహాతేజాస్తం హంతుం కృతనిశ్చయః॥౧౨॥ భూయస్తు శరముద్ధృత్య కుపితస్తత్ర రాఘవః
సూర్యరశ్మిప్రతీకాశం జ్వలంతమరిమర్దనః॥౧౩॥ సంధాయ సుదృఢే చాపే వికృష్య బలవద్బలీ। తమేవ మృగముద్దిశ్య శ్వసం
తమివ పన్నగమ్॥౧౪॥ ముమోచ జ్వలితం దీప్తమస్త్రం బ్రహ్మవినిర్మితమ్ । శరీరం మృగరూపస్య వినిర్భిద్య శరోత్తమః॥
౧౫॥ మారీచస్యైవ హృదయం బిభేదాశనిసన్నిభః । తాలమాత్రమథోత్ప్లుత్య న్యపతత్స శరాహతః॥౧౬॥ వినదన్భైరవం

నాదంధరణ్యామల్పజీవితః। మ్రియమాణస్తుమారీచోజహౌతాంకృత్రిమాంతనుమ్॥౧౭॥ స్మృత్వాతద్వచనంరక్షోదధ్యౌ
కేనతులక్ష్మణమ్। ఇహప్రస్థాపయేత్సీతాశూన్యేతాంరావణోహరేత్ ॥౧౮॥ సప్రాప్తకాలమాజ్ఞాయచకారచతత
స్స్వరమ్। సదృశంరాఘవస్యైవహాసీతేలక్ష్మణేతిచ॥౧౯॥ తేనమర్మణినిర్విద్ధశ్శరేణానుపమేనచ। మృగరూపంతుతం
త్యక్త్వారాక్షసంరూపమాత్మనః॥౨౦॥ చక్రేససుమహాకాయోమారీచోజీవితంత్యజన్। తతోవిచిత్రకేయూరస్సర్వా
భరణభూషితః॥౨౧॥ హేమమాలీమహాదంష్ట్రోరాక్షసోభూచ్ఛరాహతః। తందృష్ట్వాపతితంభూమౌరాక్షసంఘోరదర్శ
నమ్॥౨౨॥ రామోరుధిరసిక్తాంగంవేష్టమానంమహీతలే। జగామమనసాసీతాంలక్ష్మణస్యవచఃస్మరన్॥౨౩॥ మారీచ
స్యైవమాయైషాపూర్వోక్తంలక్ష్మణేనతు। తత్తథాహ్యభవచ్చాద్యమారీచోయంమయాహతః॥౨౪॥ హాసీతేలక్ష్మణేత్యేవ
మాక్రోశ్యతుమహాస్వరమ్। మమారరాక్షసస్సోయంశ్రుత్వాసీతాకథంభవేత్॥౨౫॥ లక్ష్మణశ్చమహాబాహుః కామవ
స్థాంగమిష్యతి। ఇతిసంచింత్యధర్మాత్మారామోహృష్టతనూరుహః॥౨౬॥ తత్రరామోభయంతీవ్రమావివేశవిషాదజం।
రాక్షసంమృగరూపంతంహత్వాశ్రుత్వాచతత్స్వరమ్॥౨౭॥ నిహత్యపృషతంచాన్యంమాంసమాదాయరాఘవః। త్వర
మాణోజనస్థానంససారాభిముఖస్తదా॥౨౮॥ ఇతిశ్రీమదారణ్యకాండే - చతుశ్చత్వారింశస్సర్గః. ***********

ఆర్తస్వరంతుతంభర్తుర్విజ్ఞాయసదృశంవనే। ఉవాచలక్ష్మణంసీతాగచ్ఛజానీహిరాఘవమ్॥౧॥ నహిమేహృ
దయంస్థానేజీవితంవావతిష్ఠతి। క్రోశతఃపరమార్తస్యశ్రుతశ్శబ్దోమయాభృశమ్॥౨॥ ఆక్రందమానంతువనేభ్రాతరం
త్రాతుమర్హసి। తంక్షిప్రమభిధావత్వంభ్రాతరంశరణైషిణమ్॥౩॥ రక్షసాంవశమాపన్నంసింహానామివగోవృషం
నజగామతథోక్తస్తుభ్రాతురాజ్ఞాయశాసనమ్॥౪॥ తమువాచతతస్తత్రకుపితాజనకాత్మజా। సౌమిత్రేమిత్రరూపేణ
భ్రాతుస్త్వమసిశత్రువత్॥౫॥ యస్త్వమస్యామవస్థాయాంభ్రాతరంనాభిపత్స్యసే। ఇచ్ఛసిత్వంవినశ్యంతంరామం
లక్ష్మణమత్కృతే॥౬॥ లోభాత్త్వంమత్కృతేనూనంనానుగచ్ఛసిరాఘవమ్। వ్యసనంతేప్రియంమన్యేస్నేహోభ్రా
తరినాస్తితే॥౭॥ తేనతిష్ఠసివిస్రబ్ధస్తమపశ్యన్మహాద్యుతిమ్। కింహిసంశయమాపన్నేతస్మిన్నిహమయాభవేత్॥౮॥ క
ర్తవ్యమిహతిష్ఠంత్యాయత్ప్రధానస్త్వమాగతః। ఇతిబ్రువాణాంవైదేహీంబాష్పశోకపరిప్లుతామ్॥౯॥ అబ్రవీల్లక్ష్మ
ణస్త్రస్తాంసీతాంమృగవధూమివ। పన్నగాసురగంధర్వదేవమానుషరాక్షసైః॥౧౦॥ అశక్యస్తవవైదేహిభర్తాజేతుం
నసంశయః। దేవిదేవమనుష్యేషుగంధర్వేషుపతత్రిషు॥౧౧॥ రాక్షసేషుపిశాచేషుకిన్నరేషుమృగేషుచ। దానవేషుచ
ఘోరేషునసవిద్యేతశోభనే॥౧౨॥ యోరామంప్రతియుధ్యేతసమరేవాసవోపమమ్। అవధ్యస్సమరేరామోనైవంత్వం
వక్తుమర్హసి॥౧౩॥ నత్వామస్మిన్వనేహాతుముత్సహేరాఘవంవినా। అనివార్యంబలంతస్యబలైర్బలవతామపి॥౧౪॥
త్రిభిర్లోకైస్సముద్యుక్తైస్సేశ్వరైరపిసామరైః। హృదయంనిర్వృతంతేస్తుసంతాపస్త్యజ్యతామయమ్॥౧౫॥ ఆగ
మిష్యతితేభర్తాశీఘ్రంహత్వామృగోత్తమమ్। నచతస్యస్వరోవ్యక్తంమాయయాకేనచిత్కృతః॥౧౬॥ గంధర్వన
గరప్రఖ్యామాయాసాతస్యరక్షసః। న్యాసభూతాసివైదేహిన్యస్తామయిమహాత్మనా॥౧౭॥ రామేణత్వంవరారోహే
నత్వాంత్యక్తుమిహోత్సహే। కృతవైరాశ్చవైదేహివయమేతైర్నిశాచరైః॥౧౮॥ ఖరస్యనిధనాదేవజనస్థానవధంప్ర
తి। రాక్షసావివిధావాచోవిసృజంతిమహావనే॥౧౯॥ హింసావిహారావైదేహినచింతయితుమర్హసి। లక్ష్మణేనైవము
క్తాసాక్రుద్ధాసంరక్తలోచనా॥౨౦॥ అబ్రవీత్పరుషంవాక్యంలక్ష్మణంసత్యవాదినమ్। అనార్యకరుణారంభనృశంసకుల
పాంసన॥౨౧॥ అహంతవప్రియంమన్యేరామస్యవ్యసనంమహత్। రామస్యవ్యసనందృష్ట్వాతేనైతానిప్రభాషసే॥౨౨॥
నైతచ్చిత్రంసపత్నేషుపాపంలక్ష్మణయద్భవేత్। త్వద్విధేషునృశంసేషునిత్యంప్రచ్ఛన్నచారిషు॥౨౩॥ సుదుష్టస్త్వంవనే
రామమేకమేకోనుగచ్ఛసి। మమహేతోఃప్రతిచ్ఛన్నఃప్రయుక్తోభరతేనవా॥౨౪॥ తన్నసిధ్యతిసౌమిత్రేతవవాభరతస్యవా।
కథమిందీవరశ్యామంపద్మపత్రనిభేక్షణమ్॥౨౫॥ ఉపసంశ్రిత్యభర్తారంకామయేయంపృథగ్జనమ్। సమక్షంతవసౌమిత్రే
ప్రాణాంస్త్యక్ష్యేనసంశయః॥౨౬॥ రామంవినాక్షణమపినహిజీవామిభూతలే। ఇత్యుక్తఃపరుషంవాక్యంసీతయారో
మహర్షణమ్॥౨౭॥ అబ్రవీల్లక్ష్మణస్సీతాంప్రాంజలిర్విజితేంద్రియః। ఉత్తరంనోత్సహేవక్తుందైవతంభవతీమమ॥
౨౮॥ వాక్యమప్రతిరూపంతునచిత్రంస్త్రీషుమైథిలి। స్వభావస్త్వేషనారీణామేవంలోకేషుదృశ్యతే॥౨౯॥ విముక్తధర్మా

శ్చపలా స్తీక్ష్ణా భేదకరాః స్త్రియః । న సహే హీదృశం వాక్యం వైదేహి జనకాత్మజే ॥౩౦॥ శ్రోత్రయో రుభయో ర్మధ్యే
తప్తనారాచసన్నిభమ్ । ఉపశృణ్వంతు మే సర్వే సాక్షిభూతా వనేచరాః ॥౩౧॥ న్యాయవాదీ యథా న్యాయ ముక్తోహం ప
రుషం త్వయా । ధిక్త్వామద్య ప్రణశ్య త్వం యన్మామేవం విశంకసే ॥౩౨॥ స్త్రీత్వం దుష్టం స్వభావేన గురువాక్యే వ్యవస్థితమ్ ।
గమిష్యే యత్ర కాకుత్స్థః స్వస్తి తేస్తు వరాననే ॥ ౩౩ ॥ రక్షంతు త్వాం విశాలాక్షి సమగ్రా వనదేవతాః । నిమిత్తాని హి
ఘోరాణి యాని ప్రాదుర్భవంతి మే ॥ ౩౪ ॥ అపి త్వాం సహ రామేణ పశ్యేయం పునరాగతః । న చేన్నైవ జానామి వైదే
హి జనకాత్మజే ॥ ౩౫ ॥ లక్ష్మణేనైవ ముక్తా సా రుదంతీ జనకాత్మజా । ప్రత్యువాచ తతో వాక్యం తీవ్రం బాష్పపరిప్లుతా ॥౩౬॥
గోదావరీం ప్రవేక్ష్యామి వినా రామేణ లక్ష్మణ । ఆబంధిష్యేథవా త్యక్ష్యే విషమే దేహమాత్మనః ॥౩౭॥ పిబామ్యహం విషం తీ
క్ష్ణం ప్రవేక్ష్యామి హుతాశనమ్ । న త్వహం రాఘవాదన్యం కదాపి పురుషం స్పృశే ॥౩౮॥ ఇతి లక్ష్మణమాక్రుశ్య సీతా దుఃఖ
సమన్వితా । రురోద దుఃఖశోకాభ్యాముదరం ప్రజఘాన చ ॥ ౩౯ ॥ తామార్తరూపాం విమనా రుదంతీం సౌమిత్రిరా
లోక్య విశాలనేత్రామ్ । ఆశ్వాసయామాస న చైవ భర్తుస్తం భ్రాతరం కించిదువాచ సీతా ॥ ౪౦ ॥ తతస్తు సీతామభివా
ద్య లక్ష్మణః కృతాంజలిః కించిదభిప్రణమ్య చ । అన్వీక్షమాణో బహుశశ్చ మైథిలీం జగామ రామస్య సమీపమాత్మవాన్ ॥
౪౧॥ ఇతి శ్రీమదారణ్యకాండే - పంచచత్వారింశస్సర్గః. ******************************

తయా పరుషముక్తస్తు కుపితో రాఘవానుజః । స వికాంక్షన్ భృశం రామం ప్రతస్థే న చిరాదివ ॥౧॥ తదాసాద్య ద
శగ్రీవః క్షిప్రమంతరమాస్థితః । అభిచక్రామ వైదేహీం పరివ్రాజకరూపధృత్ ॥౨॥ శ్లక్ష్ణకాషాయసంవీతః శిఖీ ఛత్రీ ఉ
పానహీ । వామే చాంసేవసజ్యాథ శుభే యష్టికమండలూ ॥౩॥ పరివ్రాజకరూపేణ వైదేహీమన్వపద్యత । తామాససా
దాతిబలో భ్రాతృభ్యాం రహితాం వనే ॥ ౪॥ రహితాం చంద్రసూర్యాభ్యాం సంధ్యామివ మహత్తమః । తామపశ్యత్తతో
బాలాం రామపత్నీం యశస్వినీమ్ ॥౫॥ రోహిణీం శశినా హీనాం గ్రహవద్భృశదారుణః । తముగ్రతేజఃకర్మాణం జనస్థాన
రుహా ద్రుమాః ॥౬॥ సమీక్ష్య న ప్రకంపంతే న ప్రవాతి చ మారుతః । శీఘ్రస్రోతాశ్చ తం దృష్ట్వా వీక్షంతం రక్తలోచనమ్ ॥
౭॥ స్తిమితం గంతుమారేభే భయాద్గోదావరీ నదీ । రామస్య త్వంతరప్రేప్సుర్దశగ్రీవస్తదంతరే ॥౮॥ ఉపతస్థే చ వైదేహీం
భిక్షురూపేణ రావణః । అభవ్యో భవ్యరూపేణ భర్తారమనుశోచతీమ్ ॥౯॥ అభ్యవర్తత వైదేహీం చిత్రామివ శనైశ్చరః । స
హసా భవ్యరూపేణ తృణైః కూప ఇవావృతః ॥ ౧౦ ॥ అతిష్ఠత్ప్రేక్ష్య వైదేహీం రామపత్నీం యశస్వినీమ్ । శుభాం రుచిరదం
తోష్ఠీం పూర్ణచంద్రనిభాననామ్ ॥౧౧॥ ఆసీనాం పర్ణశాలాయాం బాష్పశోకాభిపీడితామ్ । స తాం పద్మపలాశాక్షీం పీ
తకౌశేయవాసినీమ్ ॥౧౨॥ అభ్యగచ్ఛత వైదేహీం దుష్టచేతా నిశాచరః । స మన్మథశరావిష్టో బ్రహ్మఘోషముదీరయన్ ॥౧౩॥
అబ్రవీత్ ప్రశ్రితం వాక్యం రహితే రాక్షసాధిపః । తాముత్తమాం త్రిలోకానాం పద్మహీనామివ శ్రియమ్ ॥౧౪॥ విభ్రాజ
మానాం వపుషా రావణః ప్రశశంస హ । కా త్వం కాంచనవర్ణాభే పీతకౌశేయవాసిని ॥౧౫॥ కమలానాం శుభాం మాలాం ప
ద్మినీవ హి బిభ్రతీ । హ్రీః కీర్తిః శ్రీః శుభా లక్ష్మీరప్సరా వా శుభాననే ॥౧౬॥ భూతిర్వా త్వం వరారోహే రతిర్వా స్వైరచారి
ణీ । సమాః శిఖరిణః స్నిగ్ధాః పాండురా దశనాస్తవ ॥౧౭॥ విశాలే విమలే నేత్రే రక్తాంతే కృష్ణతారకే । విశాలం జఘనం పీనమూ
రూ కరికరోపమౌ ॥ ౧౮॥ ఏతావుపచితౌ వృత్తౌ సహితౌ సంప్రగల్భితౌ । పీనోన్నతముఖౌ కాంతౌ స్నిగ్ధతాళఫలోపమౌ ॥
౧౯॥ మణిప్రవేకాభరణౌ రుచిరౌ తే పయోధరౌ । చారుస్మితే చారుదతి చారునేత్రే విలాసిని ॥౨౦॥ మనో హరసి మే కాం
తే నదీకూలమివాంభసా । కరాంతమితమధ్యాసి సుకేశీ సంహతస్తనీ ॥౨౧॥ నైవ దేవీ న గంధర్వీ న యక్షీ న చ కిన్నరీ । నైవం
రూపా మయా నారీ దృష్టపూర్వా మహీతలే ॥౨౨॥ రూపమగ్ర్యం చ లోకేషు సౌకుమార్యం వయశ్చ తే । ఇహ వాసశ్చ కాం
తారే చిత్తమున్మాదయంతి మే ॥౨౩॥ సా ప్రతిక్రామ భద్రం తే న త్వం వస్తుమిహార్హసి । రాక్షసానామయం వాసో ఘో
రాణాం కామరూపిణామ్ ॥ ౨౪॥ ప్రాసాదాగ్రాణి రమ్యాణి నగరోపవనాని చ । సంపన్నాని సుగంధీని యుక్తాన్యాచరితుం
త్వయా ॥౨౫॥ వరం మాల్యం వరం భోజ్యం వరం వస్త్రం చ శోభనే । భర్తారం చ వరం మన్యే త్వద్యుక్తమసితేక్షణే ॥౨౬॥ కా
త్వం భవసి రుద్రాణాం మరుతాం వా వరాననే । వసూనాం వా వరారోహే దేవతా ప్రతిభాసి మే ॥౨౭॥ నేహ గచ్ఛంతి గంధ
ర్వా న దేవా న చ కిన్నరాః । రాక్షసానామయం వాసః కథం ను త్వమిహాగతా ॥ ౨౮॥ ఇహ శాఖామృగాః సింహా ద్వీపివ్యాఘ్రమృ

మృగాస్తథా । ఋక్షాస్తరక్షవః కంకాః కథం తేభ్యో న బిభ్యసి ॥ ౨౯ ॥ మదాన్వితానాం ఘోరాణాం కుంజరాణాం తరస్వి
నామ్ । కథమేకా మహారణ్యే న బిభేషి వరాననే ॥ ౩౦ ॥ కాసి కస్య కుతశ్చ త్వం కిన్నిమిత్తం చ దండకాన్ । ఏకా చరసి కల్య
ణి ఘోరాన్ రాక్షససేవితాన్ ॥ ౩౧ ॥ ఇతి ప్రశస్తా వైదేహీ రావణేన మహాత్మనా । ద్విజాతివేషేణ హి తం దృష్ట్వా రావణ
మాగతమ్ ॥ ౩౨ ॥ సర్వైరతిథిసత్కారైః పూజయామాస మైథిలీ । ఉపానీయాసనం పూర్వం పాద్యేనాభినిమంత్ర్య చ ॥
౩౩ ॥ అబ్రవీత్సిద్ధమిత్యేవం తదా తం సౌమ్యదర్శనమ్ । ద్విజాతివేషేణ సమీక్ష్య మైథిలీ సమాగతం పాత్రకుసుంభధారిణమ్ ।
అశక్యముద్వేష్టుముపాయదర్శనాన్న్యమంత్రయద్బ్రాహ్మణవత్తదాంగనా ॥ ౩౪ ॥ ఇయం బృసీ బ్రాహ్మణ కామమాస్య
తామిదం చ పాద్యం ప్రతిగృహ్యతామితి । ఇదం చ సిద్ధం వనజాతముత్తమం త్వదర్థమవ్యగ్రమిహోపభుజ్యతామ్ ॥ ౩౫ ॥
నిమంత్ర్యమాణః ప్రతిపూర్ణభాషిణీం నరేంద్రపత్నీం ప్రసమీక్ష్య మైథిలీమ్ । ప్రసహ్య తస్యా హరణే ధృతం మనస్సమ
ర్పయత్స్వాత్మవధాయ రావణః ॥ ౩౬ ॥ తతస్సువేషం మృగయాగతం పతిం ప్రతీక్షమాణా సహలక్ష్మణం తదా । దిదృక్షమా
ణా హరితం దదర్శ తన్మహద్వనం నైవ తు రామలక్ష్మణౌ ॥ ఇతి శ్రీమదారణ్యకాండే షట్చత్వారింశస్సర్గః. *******

రావణేన తు వైదేహీ తథా పృష్టా జిహీర్షతా । పరివ్రాజకలింగేన శశంసాత్మానమాత్మనా ॥ ౧ ॥ బ్రాహ్మణశ్చా
తిథిశ్చైష అనుక్తో హి శపేత మామ్ । ఇతి ధ్యాత్వా ముహూర్తం తు సీతా వచనమబ్రవీత్ ॥ ౨ ॥ దుహితా జనకస్యాహం మైథి
లస్య మహాత్మనః । సీతా నామ్నాస్మి భద్రం తే రామస్య మహిషీ ద్విజ ॥ ౩ ॥ ఉషిత్వా ద్వాదశ సమా ఇక్ష్వాకూణాం నివేశ
నే । భుంజానా మానుషాన్ భోగాన్ సర్వకామసమృద్ధినీ ॥ ౪ ॥ తతస్త్రయోదశే వర్షే రాజామంత్రయత ప్రభుః । అభి
షేచయితుం రామం సమేతో రాజమంత్రిభిః ॥ ౫ ॥ తస్మిన్ సంభ్రియమాణే తు రాఘవస్యాభిషేచనే । కైకేయీ నామ భర్తార
మార్యా సా యాచతే వరమ్ ॥ ౬ ॥ ప్రతిగృహ్య తు కైకేయీ శ్వశురం సుకృతేన మే । మమ ప్రవ్రాజనం భర్తుర్భరతస్యాభి
షేచనమ్ ॥ ౭ ॥ ద్వావయాచత భర్తారం సత్యసంధం నృపోత్తమమ్ । నాద్య భోక్ష్యే న చ స్వప్స్యే న పాస్యే చ కథంచన ॥
౮ ॥ ఏష మే జీవితస్యాంతో రామో యద్యభిషిచ్యతే । ఇతి బ్రువాణాం కైకేయీం శ్వశురో మే స మానదః ॥ ౯ ॥ అయాచతార్థై
రన్వర్థైర్న చ యాచ్ఞాం చకార సా । మమ భర్తా మహాతేజా వయసా పంచవింశకః ॥ ౧౦ ॥ అష్టాదశ హి వర్షాణి మమ జన్మ
ని గణ్యతే । రామేతి ప్రథితో లోకే గుణవాన్ సత్యవాక్ శుచిః ॥ ౧౧ ॥ విశాలాక్షో మహాబాహుస్సర్వభూతహితే రతః । కా
మార్తస్తు మహాతేజాః పితా దశరథస్స్వయమ్ ॥ ౧౨ ॥ కైకేయ్యాః ప్రియకామార్థం తం రామం నాభ్యషేచయత్ । అ
భిషేకాయ తు పితుస్సమీపం రామమాగతమ్ ॥ ౧౩ ॥ కైకేయీ మమ భర్తారమిత్యువాచ ధృతం వచః । తవ పిత్రా సమా
జ్ఞప్తం మమేదం శృణు రాఘవ ॥ ౧౪ ॥ భరతాయ ప్రదాతవ్యమిదం రాజ్యమకంటకమ్ । త్వయా హి ఖలు వస్తవ్యం నవ వర్షాణి
పంచ చ ॥ ౧౫ ॥ వనే ప్రవ్రజ కాకుత్స్థ పితరం మోచయానృతాత్ । తథేత్యుక్త్వా చ తాం రామః కైకేయీమకుతోభయః ॥
౧౬ ॥ చకార తద్వచస్తస్యా మమ భర్తా దృఢవ్రతః । దద్యాన్న ప్రతిగృహ్ణీయాత్సత్యం బ్రూయాన్న చానృతమ్ ॥ ౧౭ ॥
ఏతద్బ్రాహ్మణ రామస్య ధ్రువం వ్రతమనుత్తమమ్ । తస్య భ్రాతా తు వైమాత్రో లక్ష్మణో నామ వీర్యవాన్ ॥ ౧౮ ॥
రామస్య పురుషవ్యాఘ్రస్సహాయస్సమరేఽరిహా । స భ్రాతా లక్ష్మణో నామ ధర్మచారీ దృఢవ్రతః ॥ ౧౯ ॥ అన్వగచ్ఛద్ధను
ష్పాణిః ప్రవ్రజంతం మయా సహ । జటీ తాపసరూపేణ మయా సహ సహానుజః ॥ ౨౦ ॥ ప్రవిష్టో దండకారణ్యం ధర్మనిత్యో
జితేంద్రియః । తే వయం ప్రచ్యుతా రాజ్యాత్కైకేయ్యాస్తు కృతే త్రయః ॥ ౨౧ ॥ విచరామ ద్విజశ్రేష్ఠ వనం గంభీరమోజ
సా । సమాశ్వస ముహూర్తం తు శక్యం వస్తుమిహ త్వయా ॥ ౨౨ ॥ ఆగమిష్యతి మే భర్తా వన్యమాదాయ పుష్కలమ్ । రు
రూన్ గోధాన్ వరాహాంశ్చ హత్వాదాయామిషాన్ బహూన్ ॥ ౨౩ ॥ స త్వం నామ చ గోత్రం చ కులం చాచక్ష్వ తత్త్వ
తః । ఏకశ్చ దండకారణ్యే కిమర్థం చరసి ద్విజ ॥ ౨౪ ॥ ఏవం బ్రువత్యాం సీతాయాం రామపత్న్యాం మహాబలః । ప్రత్యు
వాచోత్తరం తీవ్రం రావణో రాక్షసాధిపః ॥ ౨౫ ॥ యేన విత్రాసితా లోకాస్సదేవాసురపన్నగాః । అహం తు రావణో నా
మ సీతే రక్షోగణేశ్వరః ॥ ౨౬ ॥ త్వాం తు కాంచనవర్ణాభాం దృష్ట్వా కౌశేయవాసినీమ్ । రతిం స్వకేషు దారేషు నాధిగచ్ఛా
మ్యనిందితే ॥ ౨౭ ॥ బహ్వీనాముత్తమస్త్రీణామాహృతానామితస్తతః । సర్వాసామేవ భద్రం తే మమాగ్రమహిషీ భవ
॥ ౨౮ ॥ లంకా నామ సముద్రస్య మమ మధ్యే మహాపురీ । సాగరేణ పరిక్షిప్తా నివిష్టా నగమూర్ధని ॥ ౨౯ ॥ తత్ర సీతే మయా సా

ర్ణవనేషు విహరిష్యసి। నచాస్యారణ్యవాసస్య స్పృహయిష్యసి భామిని॥30॥ పంచదాస్యస్సహస్రాణి సర్వాభరణభూ
షితాః। సీతే పరిచరిష్యంతి భార్యా భవసి మే యది॥31॥ రావణేనైవముక్తా తు కుపితా జనకాత్మజా। ప్రత్యువాచానవ
ద్యాంగీ తమనాదృత్య రాక్షసమ్॥32॥ మహాగిరిమివాకంప్యం మహేంద్రసదృశం పతిమ్। మహోదధిమివాక్షోభ్య
మహం రామమనువ్రతా॥33॥ సర్వలక్షణసంపన్నం న్యగ్రోధపరిమండలమ్। సత్యసంధం మహాభాగమహం రామమ
నువ్రతా॥34॥ మహాబాహుం మహోరస్కం సింహవిక్రాంతగామినమ్। నృసింహం సింహసంకాశమహం రామమను
వ్రతా॥35॥ పూర్ణచంద్రాననం రామం రాజవత్సం జితేంద్రియమ్। పృథుకీర్తిం మహాత్మానమహం రామమ
నువ్రతా॥36॥ త్వం పునర్జంబుకస్సింహీం మామిహేచ్ఛసి దుర్లభామ్। నాహం శక్యా త్వయా స్ప్రష్టుమాదిత్యస్య ప్ర
భా యథా॥37॥ పాదపాన్ కాంచనాన్నూనం బహూన్ పశ్యసి మందభాక్। రాఘవస్య ప్రియాం భార్యాం యస్త్వమిచ్ఛ
సి రావణ॥38॥ క్షుధితస్య హి సింహస్య మృగశత్రోస్తరస్వినః। ఆశీవిషస్య చ ముఖాద్దంష్ట్రామాదాతుమిచ్ఛసి॥39॥
మందరం పర్వతశ్రేష్ఠం పాణినా హర్తుమిచ్ఛసి। కాలకూటం విషం పీత్వా స్వస్తిమాన్ గంతుమిచ్ఛసి॥40॥ అక్షి సూచ్యా
ప్రమృజసి జిహ్వయా లేఢి చ క్షురమ్। రాఘవస్య ప్రియాం భార్యామధిగంతుం త్వమిచ్ఛసి॥41॥ అవసజ్య శిలాం కంఠే
సముద్రం తర్తుమిచ్ఛసి। సూర్యాచంద్రమసౌ చోభౌ పాణిభ్యాం హర్తుమిచ్ఛసి॥42॥ యో రామస్య ప్రియాం భా
ర్యాం ప్రధర్షయితుమిచ్ఛసి। అగ్నిం ప్రజ్వలితం దృష్ట్వా వస్త్రేణాహర్తుమిచ్ఛసి॥43॥ కల్యాణవృత్తాం రామస్య యో భా
ర్యాం హర్తుమిచ్ఛసి। అయోముఖానాం శూలానామగ్రే చరితుమిచ్ఛసి॥44॥ రామస్య సదృశీం భార్యాం యోఽధిగంతుం
త్వమిచ్ఛసి॥ యదంతరం సింహసృగాలయోర్వనే యదంతరం స్యందనికాసముద్రయోః। సురాగ్ర్యసౌవీరకయోర్య
దంతరం తదంతరం వై తవ రాఘవస్య చ॥45॥ యదంతరం కాంచనసీసలోహయోర్యదంతరం చందనవారిపంకయోః। యదం
తరం హస్తిబిడాలయోర్వనే తదంతరం దాశరథేస్తవైవ చ॥46॥ యదంతరం వాయసవైనతేయయోర్యదంతరం మద్గు
మయూరయోరపి। యదంతరం సారసగృధ్రయోర్వనే తదంతరం దాశరథేస్తవైవ చ॥47॥ తస్మిన్ సహస్రాక్షసమప్ర
భావే రామే స్థితే కార్ముకబాణపాణౌ। హృతాపి తేఽహం న జరాం గమిష్యే వజ్రం యథా మక్షికయావగీర్ణమ్॥48॥ ఇతీవ త
ద్వాక్యమదుష్టభావా సుదుష్టముక్త్వా రజనీచరం తమ్। గాత్రప్రకంపాద్వ్యథితా బభూవ వాతోద్ధతా సా కదలీవ తన్వీ॥49॥
తాం వేపమానాముపలభ్య సీతాం స రావణో మృత్యుసమప్రభావః। కులం బలం నామ చ కర్మ చాత్మనః సమాచచక్షే భ
యకారణార్థమ్॥50॥ ఇతి శ్రీమదారణ్యకాండే సప్తచత్వారింశస్సర్గః. ****************************

ఏవం బ్రువంత్యాం సీతాయాం సంరబ్ధః పరుషం వచః। లలాటే భృకుటీం కృత్వా రావణః ప్రత్యువాచ హ॥1॥ భ్రా
తా వైశ్రవణస్యాహం సాపత్న్యో వరవర్ణిని। రావణో నామ భద్రం తే దశగ్రీవః ప్రతాపవాన్॥2॥ యస్య దేవాస్సగంధ
ర్వాః పిశాచపతగోరగాః। విద్రవంతి భయాద్భీతా మృత్యోరివ సదా ప్రజాః॥3॥ యేన వైశ్రవణో రాజా ద్వైమాత్రః
కారణాంతరే। ద్వంద్వమాసాదితః క్రోధాద్రణే విక్రమ్య నిర్జితః॥4॥ మద్భయార్తః పరిత్యజ్య స్వమధిష్ఠానమృద్ధిమత్।
కైలాసం పర్వతశ్రేష్ఠమధ్యాస్తే నరవాహనః॥5॥ యస్య తత్పుష్పకం నామ విమానం కామగం శుభమ్। వీర్యాదావర్జితం
భద్రే యేన యామి విహాయసమ్॥6॥ మమ సంజాతరోషస్య ముఖం దృష్ట్వైవ మైథిలి। విద్రవంతి పరిత్రస్తాస్సురాశ్శక్రపురో
గమాః॥7॥ యత్ర తిష్ఠామ్యహం తత్ర మారుతో వాతి శంకితః। తీవ్రాంశుః శిశిరాంశుశ్చ భయాత్సంపద్యతే రవిః॥8॥ ని
ష్కంపపత్రాస్తరవో నద్యశ్చ స్తిమితోదకాః। భవంతి యత్ర యత్రాహం తిష్ఠామి చ చరామి చ॥9॥ మమ పారే సముద్ర
స్య లంకా నామ పురీ శుభా। సంపూర్ణా రాక్షసైర్ఘోరైర్యథేంద్రస్యామరావతీ॥10॥ ప్రాకారేణ పరిక్షిప్తా పాండురేణ
విరాజితా। హేమకక్ష్యా పురీ రమ్యా వైడూర్యమయతోరణా॥11॥ హస్త్యశ్వరథసంబాధా తూర్యనాదవినాదితా। సర్వ
కాలఫలైర్వృక్షైస్సంకులోద్యానశోభితా॥12॥ తత్ర త్వం వసతీ సీతే రాజపుత్రి మయా సహ। న స్మరిష్యసి నారీణాం మా
నుషీణాం మనస్విని॥13॥ భుంజానా మానుషాన్ భోగాన్ దివ్యాంశ్చ వరవర్ణిని। న స్మరిష్యసి రామస్య మానుషస్య గతా
యుషః॥14॥ స్థాపయిత్వా ప్రియం పుత్రం రాజ్ఞా దశరథేన యః। మందవీర్యస్సుతో జ్యేష్ఠస్తతః ప్రస్థాపితో హ్యయమ్॥15॥
తేన కిం భ్రష్టరాజ్యేన రామేణ గతచేతసా। కరిష్యసి విశాలాక్షి తాపసేన తపస్వినా॥16॥ యథా రాక్షసభర్తారం కామా
త్స్వయమిహాగతమ్। న మన్మథశరావిష్టం ప్రత్యాఖ్యాతుం త్వమర్హసి॥17॥ ప్రత్యాఖ్యాయ హి మాం భీరు పరితాపం గమి

ష్యసి । చరణేనాభిహత్యేవ పురూరవసమూర్వశీ ॥౧౮॥ అంసత్యానసమోరామో మమయుద్ధే సమానుషః । తవభాగ్యేన
సంప్రాప్తం భవస్త్వ వరవర్ణిని ॥౧౯॥ ఏవముక్తా తు వైదేహీ క్రుద్ధా సంరక్తలోచనా । అబ్రవీత్పరుషం వాక్యం రహితే
రాక్షసాధిపమ్ ॥౨౦॥ కథం వైశ్రవణం దేవం సర్వభూతనమస్కృతమ్ । భ్రాతరం వ్యపదిశ్య త్వమశుభం కర్తుమిచ్ఛసి ॥
౨౧ ॥ అవశ్యం వినశిష్యంతి సర్వే రావణ రాక్షసాః । యేషాం త్వం కర్కశో రాజా దుర్బుద్ధిరజితేంద్రియః ॥౨౨॥ అపహృత్య
శచీం భార్యాం శక్యమింద్రస్య జీవితుమ్ । న చ రామస్య భార్యాం మామపనీయాస్తి జీవితుమ్ ॥౨౩॥ జీవేచ్చిరం వజ్రధరస్య హ
స్తాచ్ఛచీం ప్రధృష్యాప్రతిరూపరూపామ్ । న మాదృశీం రాక్షస దూషయిత్వా పీతామృతస్యాపి తవాపి మోక్షః ॥ ౨౪ ॥ ఇతి
శ్రీమదారణ్యకాండే - అష్టచత్వారింశస్సర్గః ************************************

సీతాయా వచనం శ్రుత్వా దశగ్రీవః ప్రతాపవాన్ । హస్తే హస్తం సమాహత్య చకార సుమహద్వపుః ॥౧॥ స మైథి
లీం పునర్వాక్యం బభాషే చ తతో భృశమ్ । నోన్మత్తయా శ్రుతౌ మన్యే మమ వీర్యపరాక్రమౌ ॥ ౨ ॥ ఉద్వహేయం భుజా
భ్యాం తు మేదినీమంబరే స్థితః । ఆపిబేయం సముద్రం చ హన్యాం మృత్యుం రణే స్థితః ॥౩॥ అర్కం రుంధ్యాం శరైస్తీక్ష్ణైర్నిర్భిం
ద్యాం హి మహీతలమ్ । కామరూపిణమున్మత్తే పశ్య మాం కామదం పతిమ్ ॥౪॥ ఏవముక్తవతస్తస్య సూర్యకల్పశిఖప్రభే । క్రుద్ధ
స్య హరిపర్యంతే రక్తే నేత్రే బభూవతుః ॥౫॥ సద్యస్సౌమ్యం పరిత్యజ్య భిక్షురూపం చ సమ్మతమ్ । స్వం రూపం కాలరూపాభం
భేజే వైశ్రవణానుజః ॥౬॥ సంరక్తనయనః శ్రీమాం స్తప్తకాంచనకుండలః । క్రోధేన మహతావిష్టో నీలజీమూతసన్నిభః ॥౭॥
దశాస్యః కార్ముకీ బాణీ బభూవ క్షణదాచరః । స పరివ్రాజకచ్ఛద్మ మహాకాయో విహాయ తత్ ॥౮॥ ప్రతిపద్య స్వకం రూ
పం రావణో రాక్షసాధిపః । సంరక్తనయనః క్రోధాజ్జీమూతనిచయప్రభః ॥౯॥ రక్తాంబరధరస్తస్థౌ స్త్రీరత్నం ప్రేక్ష్య మై
థిలీమ్ । స సీతామసితకేశాంతాం భాస్కరస్య ప్రభామివ ॥౧౦॥ వసనాభరణోపేతాం మైథిలీం రావణోఽబ్రవీత్ । త్రిషు లో
కేషు విఖ్యాతం యది భర్తారమిచ్ఛసి ॥౧౧॥ మామాశ్రయ వరారోహే తవాహం సదృశః పతిః । మాం భజస్వ చిరాయ త్వ
మహం శ్లాఘ్యః ప్రియస్తవ ॥౧౨॥ నైవ చాహం క్వచిద్భద్రే కరిష్యే తవ విప్రియమ్ । త్యజ్యతాం మానుషో భావో మయి భా
వః ప్రణీయతామ్ ॥౧౩॥ రాజ్యాచ్చ్యుతమసిద్ధార్థం రామం పరిమితాయుషమ్ । కైర్గుణైరనురక్తాసి మూఢే పండితమా
నిని ॥౧౪॥ యః స్త్రియా వచనాద్రాజ్యం విహాయ ససుహృజ్జనమ్ । అస్మిన్వ్యాలానుచరితే వనే వసతి దుర్మతిః ॥౧౫॥ ఇ
త్యుక్త్వా మైథిలీం వాక్యం ప్రియార్హాం ప్రియవాదినీమ్ । అభ్యగచ్ఛత్సుదుష్టాత్మా రాక్షసః కామమోహితః ॥౧౬॥ జగ్రా
హ రావణస్సీతాం బుధః ఖే రోహిణీమివ । వామేన సీతాం పద్మాక్షీం మూర్ధజేషు కరేణ సః ॥౧౭॥ ఊర్వోస్తు దక్షిణేనైవ ప
రిజగ్రాహ పాణినా । తం దృష్ట్వా మృత్యుసంకాశం తీక్ష్ణదంష్ట్రం మహాభుజమ్ । ౧౮॥ ప్రాద్రవన్గిరిసంకాశం భయార్తా
వనదేవతాః । స చ మాయామయో దివ్యః ఖరయుక్తః ఖరస్వనః ॥౧౯॥ ప్రత్యదృశ్యత హేమాంగో రావణస్య మహారథః । త
తస్తాం పరుషైర్వాక్యైరభితర్జ్య మహాస్వనః ॥౨౦॥ అంకేనాదాయ వైదేహీం రథమారోహయత్తదా । సా గృహీతా విచు
క్రోశ రావణేన యశస్వినీ ॥౨౧॥ రామేతి సీతా దుఃఖార్తా రామం దూరగతం వనే । తామకామాం స కామార్తః పన్నగేం
ద్రవధూమివ ॥౨౨॥ వివేష్టమానామాదాయ ఉత్పపాతాథ రావణః । తతస్సా రాక్షసేంద్రేణ హ్రియమాణా విహాయసా ॥
౨౩ ॥ భృశం చుక్రోశ మత్తేవ భ్రాంతచిత్తా యథాతురా । హా లక్ష్మణ మహాబాహో గురుచిత్తప్రసాదక ॥౨౪॥ హ్రియ
మాణాం న జానీషే రక్షసా మామమర్షిణా । జీవితం సుఖమర్థాంశ్చ ధర్మహేతోః పరిత్యజన్ ॥౨౫॥ హ్రియమాణా
మధర్మేణ మాం రాఘవ న పశ్యసి । నను నామావినీతానాం వినేతాసి పరంతప ॥౨౬॥ కథమేవంవిధం పాపం న త్వం శాధి హి రా
వణమ్ । నను సద్యోఽవినీతస్య దృశ్యతే కర్మణః ఫలమ్ ॥౨౭॥ కాలోఽప్యంగీ భవత్యత్ర సస్యానామివ పక్తయే । స కర్మ కృతవానే
తత్కాలోపహతచేతనః ॥౨౮॥ జీవితాంతకరం ఘోరం రామాద్వ్యసనమాప్నుహి । హంత తేదానీం సకామా స్తు కైకేయీ
సహ బాంధవైః ॥౨౯॥ హ్రియేయం ధర్మకామస్య ధర్మపత్నీ యశస్వినః । ఆమంత్రయే జనస్థానే కర్ణికారాన్సుపుష్పి
తాన్ ॥౩౦॥ క్షిప్రం రామాయ శంసధ్వం సీతాం హరతి రావణః । మాల్యవంతం శిఖరిణం వందే ప్రస్రవణం గిరిమ్ ॥౩౧॥ క్షిప్రం
రామాయ శంస త్వం సీతాం హరతి రావణః । హంససారససంఘుష్టాం వందే గోదావరీం నదీమ్ ॥౩౨॥ క్షిప్రం రామాయ
శంస త్వం సీతాం హరతి రావణః । దైవతాని చ యాన్యస్మిన్వనే వివిధపాదపే ॥ ౩౩ ॥ నమస్కరోమ్యహం తేభ్యో భర్తుః

శ్మంసంతుమాంహృతామ్।యానికానిచిదప్యత్రసత్వానినివసంత్యుత॥౩౪॥ సర్వాణిశరణంయామిమృగపక్షిగణానపి।
హ్రియమాణాంప్రియాంభర్తుః ప్రాణేభ్యోపిగరీయసీమ్॥౩౫॥ వివశాపహృతాసీతారావణేనేతిశంసత। విదిత్వా
మాంమహాబాహురముత్రాపిమహాబలః॥౩౬॥ఆనేష్యతిపరాక్రమ్యవైవస్వతహృతామపి। సాతదాకరుణావాచోవిల
పంతీసుదుఃఖితా॥౩౭॥వనస్పతిగతంగృధ్రందదర్శాయతలోచనా। సాతముద్వీక్ష్యసుశ్రోణీరావణస్యవశంగతా॥౩౮॥
సమాక్రందద్భయపరాదుఃఖోపహతయాగిరా।జటాయోపశ్యమామార్య హ్రియమాణామనాథవత్॥౩౯॥ అనేనరా
క్షసేంద్రేణకరుణంపాపకర్మణా।నైషవారయితుంశక్యస్తవక్రూరోనిశాచరః॥౪౦॥ సత్త్వవాన్జితకాశీచసాయుధ
శ్చైవదుర్మతిః। రామాయతుయథాతత్త్వంజటాయోహరణంమమ॥౪౧॥ లక్ష్మణాయచతత్సర్వమాఖ్యాతవ్యమశేష
తః॥ ఇతిశ్రీమదారణ్యకాండే - ఏకోనపంచాశస్సర్గః. ******************************

తంశబ్దమవసుప్తస్తుజటాయురథశుశ్రువే।నిరీక్ష్యరావణంక్షిప్రంవైదేహీంచదదర్శసః॥౧॥ తతఃపర్వతకూటా
భస్తీక్ష్ణతుండఃఖగోత్తమః।వనస్పతిగతఃశ్రీమాన్వ్యాజహారశుభాంగిరమ్॥౨॥ దశగ్రీవస్థితోధర్మేపురాణేసత్యసంశ్ర
యః।జటాయుర్నామనామ్నాహంగృధ్రరాజోమహాబలః॥౩॥రాజాసర్వస్యలోకస్యమహేంద్రవరుణోపమః।లోకా
నాంచహితేయుక్తోరామోదశరథాత్మజః॥౪॥తస్యైషాలోకనాథస్యధర్మపత్నీయశస్వినీ। సీతానామవరారోహాయాం
త్వంహర్తుమిహేచ్ఛసి॥౫॥కథంరాజాస్థితోధర్మేపరదారాన్పరామృశేత్। రక్షణీయావిశేషేణరాజదారామహా
బల॥౬॥నివర్తయమతింనీచాంపరదారాభిమర్శనాత్। నతత్సమాచరేద్ధీరోయత్పరోఽస్యవిగర్హయేత్॥౭॥యథాత్మన
స్తథాన్యేషాందారారక్ష్యావిమర్శనాత్।ధర్మమర్థంచకామంచశిష్టాశ్శాస్త్రేష్వనాగతమ్॥౮॥వ్యవస్యంతినరాజానో
ధర్మఃపౌలస్త్యనందన।రాజాధర్మశ్చకామశ్చద్రవ్యాణాంచోత్తమోనిధిః॥౯॥ ధర్మశ్శుభంవాపాపంవారాజమూలం
ప్రవర్తతే।పాపస్వభావశ్చపలఃకథంత్వంరక్షసాంవర॥౧౦॥ఐశ్వర్యమిహసంప్రాప్తోవిమానమివదుష్కృతీ। కామ
స్వభావోయోయస్యనశక్యఃపరివర్జితుమ్॥౧౧॥నహిదుష్టాత్మనామార్యామావసంత్యాలయేచిరమ్।విషయేవాపురేవా
తేయదారామోమహాబలః॥౧౨॥నాపరాధ్యతిధర్మాత్మాకథంతస్యాపరాధ్యసి। యదిశూర్పణఖాహేతోర్జనస్థానగ
తఃఖరః॥౧౩॥అతివృత్తోహతఃపూర్వంరామేణాక్లిష్టకర్మణా।అత్రబ్రూహియథాతత్త్వంకోరామస్యవ్యతిక్రమః॥౧౪॥
యస్యత్వంలోకనాథస్యభార్యాంహృత్వాగమిష్యసి। క్షిప్రంవిసృజవైదేహీంమాత్వాఘోరేణచక్షుషా॥౧౫॥దహే
ద్దహనభూతేనవృత్రమింద్రాశనిర్యథా।సర్పమాశీవిషంబద్ధ్వావస్త్రాంతేనావబుధ్యసే॥౧౬॥గ్రీవాయాంప్రతిసక్తం
చకాలపాశంనపశ్యసి।సభారస్సౌమ్యభర్తవ్యోయోనరంనావసాదయేత్॥౧౭॥ తదన్నమపిభోక్తవ్యంజీర్యతేయదనా
మయమ్। యత్కృత్వానభవేద్ధర్మోనకీర్తిర్నయశోభువి॥౧౮॥శరీరస్యభవేత్ఖేదఃకస్తత్కర్మసమాచరేత్। షష్టిర్వర్ష
సహస్రాణిమమజాతస్యరావణ॥౧౯॥పితృపైతామహంరాజ్యంయథావదనుతిష్ఠతః। వృద్ధోహంత్వంయువాధన్వీసశ
రఃకవచీరథీ॥౨౦॥తథాప్యాదాయవైదేహీంకుశలీనగమిష్యసి।నశక్తస్త్వంబలాద్ధర్తుంవైదేహీంమమపశ్యతః॥౨౧॥
హేతుభిర్న్యాయసంయుక్తైర్ధ్రువాంవేదశ్రుతీమివ।యుధ్యస్వయదిశూరోఽసిముహూర్తంతిష్ఠరావణ॥౨౨॥శయిష్య
సేహతోభూమౌయథాపూర్వంఖరస్తథా।అసకృత్సంయుగేయేననిహతాదైత్యదానవాః॥౨౩॥నచిరాచ్చీరవాసాస్త్వాం
రామోయుధివధిష్యతి।కింనుశక్యంమయాకర్తుంగతౌదూరంనృపాత్మజౌ॥౨౪॥ క్షిప్రంత్వంనశ్యసేనీచతయోర్భీతోన
సంశయః।నహిమేజీవమానస్యనయిష్యసిశుభామిమామ్॥౨౫॥ సీతాంకమలపత్రాక్షీంరామస్యమహిషీంప్రియామ్।
అవశ్యంతుమయాకార్యంప్రియంతస్యమహాత్మనః॥౨౬॥ జీవితేనాపిరామస్యతథాదశరథస్యచ। తిష్ఠతిష్ఠదశగ్రీవము
హూర్తంపశ్యరావణ॥౨౭॥ యుద్ధాతిథ్యంప్రదాస్యామియావత్ప్రాణాన్నిశాచర। వృంతాదివఫలంత్వాంతుపాతయే
యంరథోత్తమాత్॥౨౮॥ఇతిశ్రీమదారణ్యకాండే-పంచాశస్సర్గః. ******************************

ఇత్యుక్తస్యయథాన్యాయంరావణస్యజటాయుషా।క్రుద్ధస్యాగ్నినిభాస్సర్వారేజుర్వింశతిదృష్టయః॥౧॥సంరక్త
నయనఃకోపాత్తప్తకాంచనకుండలః।రాక్షసేంద్రోఽభిదుద్రావపతగేంద్రమమర్షణః॥౨॥ ససంప్రహారస్తుములస్త
యోస్తస్మిన్మహావనే।బభూవవాతోద్ధతయోర్మేఘయోర్గగనేయథా॥౩॥తద్బభూవాద్భుతంయుద్ధంగృధ్రరాక్షసయో

స్తదా। స పక్షయోర్మాల్యవతోర్మహాపర్వతయోరివ॥౪॥ తతో నాళీకనారాచైస్తీక్ష్ణాగ్రైశ్చ వికర్ణిభిః। అభ్యవర్షన్
మ్మహాఘోరైర్గృధ్రరాజం మహాబలః॥౫॥ స తాని శరజాలాని గృధ్రః పత్రరథేశ్వరః। జటాయుః ప్రతిజగ్రాహ రావణా
స్త్రాణి సంయుగే॥౬॥ తస్య తీక్ష్ణనఖాభ్యాం తు చరణాభ్యాం మహాబలః। చకార బహుధా గాత్రే వ్రణాన్ పతగసత్తమః॥౭॥
అథ క్రోధాద్దశగ్రీవో జగ్రాహ దశ మార్గణాన్। మృత్యుదండనిభాన్ ఘోరాన్ శత్రుమర్దనకాంక్షయా॥౮॥ స తై
ర్బాణైర్మహావీర్యః పూర్ణముక్తైరజిహ్మగైః। బిభేద నిశితైస్తీక్ష్ణైర్గృధ్రం ఘోరైః శిలీముఖైః॥౯॥ స రాక్షసరథే ప
శ్యన్ జానకీం బాష్పలోచనామ్। అచింతయిత్వా తాన్ బాణాన్ రాక్షసం సమభిద్రవత్॥౧౦॥ తతోఽస్య సశరం చాపం ము
క్తామణివిభూషితమ్। చరణాభ్యాం మహాతేజా బభంజ పతగేశ్వరః॥౧౧॥ తతోఽన్యద్ధనురాదాయ రావణః క్రోధమూర్ఛి
తః। వవర్ష శరవర్షాణి శతశోఽథ సహస్రశః॥౧౨॥ శరైరావారితస్తస్య సంయుగే పతగేశ్వరః। కులాయముపసంప్రా
ప్తః పక్షీవ ప్రబభౌ తదా॥౧౩॥ స తాని శరవర్షాణి పక్షాభ్యాం చ విధూయ చ। చరణాభ్యాం మహాతేజా బభంజాస్య మహ
ద్ధనుః॥౧౪॥ తచ్చాగ్నిసదృశం దీప్తం రావణస్య శరాసనమ్। పక్షాభ్యాం చ మహావీర్యో వ్యాధునోత్పతగేశ్వరః॥౧౫॥ కాంచ
నోరశ్ఛదాన్ దివ్యాన్ పిశాచవదనాన్ ఖరాన్। తాంశ్చాస్య జవసంపన్నాన్ జఘాన సమరే బలీ॥౧౬॥ వరం త్రివేణుసం
పన్నం కామగం పావకార్చిషమ్। మణిహేమవిచిత్రాంగం బభంజ చ మహారథమ్॥౧౭॥ పూర్ణచంద్రప్రతీకాశం ఛత్రం
చ వ్యజనైస్సహ। పాతయామాస వేగేన గ్రాహిభీ రాక్షసైస్సహ॥౧౮॥ సారథేశ్చాస్య వేగేన తుండేనైవ మహచ్ఛిరః। పు
నర్వ్యపాహరచ్ఛ్రీమాన్ పక్షిరాజో మహాబలః॥౧౯॥ స భగ్నధన్వా విరథో హతాశ్వో హతసారథిః। అంకేనాదాయ వై
దేహీం పపాత భువి రావణః॥౨౦॥ దృష్ట్వా నిపతితం భూమౌ రావణం భగ్నవాహనమ్। సాధు సాధ్వితి భూతాని గృధ్రరాజమ
పూజయన్॥౨౧॥ పరిశ్రాంతం తు తం దృష్ట్వా జరయా పక్షియూథపమ్। ఉత్పపాత పునర్హృష్టో మైథిలీం గృహ్య రావణః॥
౨౨॥ తం ప్రహృష్టం నిధాయాంకే గచ్ఛంతం జనకాత్మజామ్। గృధ్రరాజః సముత్పత్య సమభిప్రత్య రావణమ్॥౨౩॥ సమా
వార్య మహాతేజా జటాయురిదమబ్రవీత్। వజ్రసంస్పర్శబాణస్య భార్యాం రామస్య రావణ॥౨౪॥ అల్పబుద్ధే హరస్యే
నాం వధాయ ఖలు రక్షసామ్। సమిత్రబంధుస్సామాత్యస్సబలస్సపరిచ్ఛదః॥౨౫॥ విషపానం పిబస్యేతత్పిపాసిత ఇవోదకమ్
అనుబంధమజానంతః కర్మణామవిచక్షణాః॥౨౬॥ శీఘ్రమేవ వినశ్యంతి యథా త్వం వినశిష్యసి। బద్ధస్త్వం కాలపాశేన క్వ
గతస్తస్య మోక్ష్యసే॥౨౭॥ వధాయ బడిశం గృహ్య సామిషం జలజో యథా। న హి జాతు దురాధర్షౌ కాకుత్స్థౌ తవ రావణ॥
౨౮॥ ధర్షణం చాశ్రమస్యాస్య క్షమిష్యేతే తు రాఘవౌ। యథా త్వయా కృతం కర్మ భీరుణా లోకగర్హితమ్॥౨౯॥
తస్కరాచరితో మార్గో నైష వీరనిషేవితః। యుధ్యస్వ యది శూరోఽసి ముహూర్తం తిష్ఠ రావణ॥౩౦॥ శయిష్యసే హ
తో భూమౌ యథా భ్రాతా ఖరస్తథా। పరేతకాలే పురుషో యత్కర్మ ప్రతిపద్యతే॥౩౧॥ వినాశాయాత్మనోఽధర్మ్యం
ప్రతిపన్నోఽసి కర్మ తత్। పాపానుబంధో వై యస్య కర్మణః కర్మ కో ను తత్॥౩౨॥ కుర్వీత లోకాధిపతిస్స్వయంభూ
ర్భగవానపి। ఏవముక్త్వా శుభం వాక్యం జటాయుస్తస్య రక్షసః॥౩౩॥ నిపపాత భృశం పృష్ఠే దశగ్రీవస్య వీర్యవాన్। తం గృ
హీత్వా నఖైస్తీక్ష్ణైర్విదదార సమంతతః॥౩౪॥ అధిరూఢో గజారోహో యథా స్యాద్దుష్టవారణమ్। విదదార నఖైరస్య
తుండం పృష్ఠే సమర్పయన్॥౩౫॥ కేశాంశ్చోత్పాటయామాస నఖపక్షముఖాయుధః। స తథా గృధ్రరాజేన క్లిశ్యమానో
ముహుర్ముహుః॥౩౬॥ అమర్షస్ఫురితోష్ఠస్సన్ ప్రాకంపత స రావణః। సంపరిష్వజ్య వైదేహీం వామేనాంకేన రావణః॥
౩౭॥ తలేనాభిజఘానాశు జటాయుం క్రోధమూర్ఛితః। జటాయుస్తమభిక్రమ్య తుండేనాస్య ఖగాధిపః॥౩౮॥ వామబా
హూన్ దశ తదా వ్యపాహరదరిందమః। సంఛిన్నబాహోస్సద్యో వై బాహవస్సహసాఽభవన్॥౩౯॥ విషజ్వాలావలీయు
క్తా వల్మీకాదివ పన్నగాః। తతః క్రోధాద్దశగ్రీవస్సీతాముత్సృజ్య రావణః॥౪౦॥ ముష్టిభ్యాం చరణాభ్యాం చ గృధ్రరాజమ
పోథయత్। తతో ముహూర్తం సంగ్రామో బభూవాతులవీర్యయోః॥౪౧॥ రాక్షసానాం చ ముఖ్యస్య పక్షిణాం ప్రవరస్య
చ। తస్య వ్యాయచ్ఛమానస్య రామస్యార్థే స రావణః॥౪౨॥ పక్షౌ పార్శ్వౌ చ పాదౌ చ ఖడ్గముద్ధృత్య సోఽచ్ఛినత్। సం
ఛిన్నపక్షస్సహసా రక్షసా రౌద్రకర్మణా॥౪౩॥ నిపపాత హతో గృధ్రో ధరణ్యామల్పజీవితః। తం దృష్ట్వా పతితం భూమౌ
క్షతజార్ద్రం జటాయుషమ్॥౪౪॥ అభ్యధావత వైదేహీ స్వబంధుమివ దుఃఖితా। తం నీలజీమూతనికాశకల్పం సుపాండురో

రస్కముదారవీర్యమ్ । దదర్శ లంకాధిపతిః పృథివ్యాం జటాయుషం శాంతమివాగ్నిదావమ్ ॥ ౪౫ ॥ తతస్తు తం పత్రరథం మ
హీతలే నిపాతితం రావణవేగమర్దితమ్ । పునః పరిష్వజ్య శశిప్రభాననా రురోద సీతా జనకాత్మజా తదా ॥ ౪౬ ॥ ఇతి శ్రీమ
ద్రామాయణే ఆరణ్యకాండే ఏకపంచాశస్సర్గః.***

సా తు తారాధిపముఖీ రావణేన సమీక్ష్య తమ్ । గృధ్రరాజం వినిహతం విలలాప సుదుఃఖితా ॥ ౧ ॥ ఆలింగ్య గృధ్రం ని
హతం రావణేన బలీయసా । విలలాప సుదుఃఖార్తా సీతా శశినిభాననా ॥ ౨ ॥ నిమిత్తం లక్షణజ్ఞానం శకునిస్వరదర్శనమ్ । అ
వశ్యం సుఖదుఃఖేషు నరాణాం ప్రతిదృశ్యతే ॥ ౩ ॥ నూనం రామ న జానాసి మహద్వ్యసనమాత్మనః । ధావంతి నూనం కాకుత్
స్థం మదర్థం మృగపక్షిణః ॥ ౪ ॥ అయం హి పాపచారేణ మాం త్రాతుమభిసంగతః । శేతే వినిహతో భూమౌ మమాభాగ్యా
ద్విహంగమః ॥ ౫ ॥ త్రాహి మామద్య కాకుత్స్థ లక్ష్మణేతి వరాంగనా । సుసంత్రస్తా సమాక్రందచ్ఛృణ్వతాం తు యథాంతి
కే ॥ ౬ ॥ సక్రోధం పునశ్శ్వశ్రూస్తథా లక్ష్మణమంగనా । అసకృత్తత్ర వైదేహీ విలలాప ద్విజాంతికే ॥ ౭ ॥ తాం క్లిష్టమా
ల్యాభరణాం విలపంతీమనాథవత్ । అభ్యధావత వైదేహీం రావణో రాక్షసాధిపః ॥ ౮ ॥ తాం లతామివ వేష్టంతీమాలింగం
తీం మహాద్రుమాన్ । ముంచ ముంచేతి బహుశః ప్రవదన్ రాక్షసాధిపః ॥ ౯ ॥ క్రోశంతీం రామ రామేతి రామేణ రహితాం వనే ।
జీవితాంతాయ కేశేషు జగ్రాహాంతకసన్నిభః ॥ ౧౦ ॥ ప్రధర్షితాయాం సీతాయాం బభూవ సచరాచరమ్ । జగత్సర్వమ
మర్యాదం తమసాంధేన సంవృతమ్ ॥ ౧౧ ॥ న వాతి మారుతస్తత్ర నిష్ప్రభో ఽభూద్దివాకరః । దృష్ట్వా సీతాం పరామృష్టాం దీ
నాం దివ్యేన చక్షుషా ॥ ౧౨ ॥ కృతం కార్యమితి శ్రీమాన్ వ్యాజహార పితామహః । ప్రహృష్టా వ్యథితాశ్చాసన్ సర్వే తే పరమ
ర్షయః ॥ ౧౩ ॥ దృష్ట్వా సీతాం పరామృష్టాం దండకారణ్యవాసినః । రావణస్య వినాశం చ ప్రాప్తం బుద్ధ్వా యదృచ్ఛయా ॥
౧౪ ॥ స తు తాం రామ రామేతి రుదంతీం లక్ష్మణేతి చ । జగామాదాయ చాకాశం రావణో రాక్షసేశ్వరః ॥ ౧౫ ॥ తప్తాభరణస
ర్వాంగీ పీతకౌశేయవాసినీ । రరాజ రాజపుత్రీ తు విద్యుత్సౌదామినీ యథా ॥ ౧౬ ॥ ఉద్ధూతేన చ వస్త్రేణ తస్యాః పీతేన రావ
ణః । అధికం ప్రతిబభ్రాజ గిరిర్దీప్త ఇవాగ్నినా ॥ ౧౭ ॥ తస్యాః పరమకల్యాణ్యాస్తామ్రాణి సురభీణి చ । పద్మపత్రాణి వైదే
హ్యా అభ్యకీర్యంత రావణమ్ ॥ ౧౮ ॥ తస్యాః కౌశేయముద్ధూతమాకాశే కనకప్రభమ్ । బభౌ చాదిత్యరాగేణ తామ్రమభ్రమి
వాతపే ॥ ౧౯ ॥ తస్యాస్తత్సునసం వక్త్రమాకాశే రావణాంకగమ్ । న రరాజ వినా రామం వినాళమివ పంకజమ్ ॥ ౨౦ ॥ బభూవ
జలదం నీలం భిత్త్వా చంద్ర ఇవోదితః । సులలాటం సుకేశాంతం పద్మగర్భాభమవ్రణమ్ ॥ ౨౧ ॥ శుక్లైస్సువిమలైర్దంతైః ప్ర
భావద్భిరలంకృతమ్ । తస్యాస్తద్విమలం వక్త్రమాకాశే రావణాంకగమ్ ॥ ౨౨ ॥ రుదితం వ్యపమృష్టాస్రం చంద్రవత్ప్రియ
దర్శనమ్ । సునాసం చారుతామ్రోష్ఠమాకాశే హాటకప్రభమ్ ॥ ౨౩ ॥ రాక్షసేంద్రసమాధూతం తస్యాస్తద్వదనం శుభమ్ ।
శుశుభే న వినా రామం దివా చంద్ర ఇవోదితః ॥ ౨౪ ॥ సా హేమవర్ణా నీలాంగం మైథిలీ రాక్షసాధిపమ్ । శుశుభే కాంచనీ కాం
చీ నీలం మణిమివాశ్రితా ॥ ౨౫ ॥ సా పద్మగౌరీ హేమాభా రావణం జనకాత్మజా । విద్యుద్ఘనమివావిశ్య శుశుభే తప్తభూషణా ॥
తస్యా భూషణఘోషేణ వైదేహ్యా రాక్షసాధిపః । బభౌ సచపలో నీలస్సఘోష ఇవ తోయదః ॥ ౨౬ ॥ ఉత్తమాంగాచ్చ్యుతా
తస్యాః పుష్పవృష్టిస్సమంతతః । సీతాయా హ్రియమాణాయాః పపాత ధరణీతలే ॥ ౨౭ ॥ సా తు రావణవేగేన పుష్పవృష్టిస్స
మంతతః । సమాధూతా దశగ్రీవం పునరేవాభ్యవర్తత ॥ ౨౮ ॥ అభ్యవర్తత పుష్పాణాం ధారా వైశ్రవణానుజమ్ । నక్షత్ర
మాలా విమలా మేరుం నగమివోన్నతమ్ ॥ ౩౦ ॥ చరణాన్నూపురం భ్రష్టం వైదేహ్యా రత్నభూషితమ్ । విద్యున్మండలసంకా
శం పపాత మధురస్వనమ్ ॥ ౩౧ ॥ తరుప్రవాళరక్తా సా నీలాంగం రాక్షసేశ్వరమ్ । ప్రాశోభయత వైదేహీ గజం కక్ష్యేవ
కాంచనీ ॥ ౩౨ ॥ తాం మహోల్కామివాకాశే దీప్యమానాం స్వతేజసా । జహారాకాశమావిశ్య సీతాం వైశ్రవణానుజః ॥
౩౩ ॥ తస్యాస్తాన్యగ్నివర్ణాని భూషణాని మహీతలే । సఘోషాణ్యవకీర్యంత క్షీణాస్తారా ఇవాంబరాత్ ॥ ౩౪ ॥ తస్యాస్త
నాంతరాద్భ్రష్టో హారస్తారాధిపద్యుతిః । వైదేహ్యా నిపతన్ భాతి గంగేవ గగనాచ్చ్యుతా ॥ ౩౫ ॥ ఉత్పాతవాతాభిహతా నా
నాద్విజగణాయుతాః । మా భైరితి విధూతాగ్రా వ్యాజహ్రురివ పాదపాః ॥ ౩౬ ॥ నళిన్యో ధ్వస్తకమలా ధ్వస్తమీనజలేచ
రాః । సఖీమివ గతోచ్ఛ్వాసామన్వశోచంత మైథిలీమ్ ॥ ౩౭ ॥ సమంతాదభిసంపత్య సింహవ్యాఘ్రమృగద్విజాః । అన్వధా
వంస్తదా రోషాత్సీతాం ఛాయానుగామినః ॥ ౩౮ ॥ జలప్రపాతాస్రముఖాః శృంగైరుచ్ఛ్రితబాహుభిః । సీతాయాం హ్రి

యమాణాయాం విక్రోశంతీవ పర్వతాః ॥౩౯॥ హ్రియమాణాం తు వైదేహీం దృష్ట్వా దీనో దివాకరః । ప్రతిధ్వస్తప్రభః శ్రీమానాసీత్పాండరమండలః ॥౪౦॥ నాస్తి ధర్మః కుతస్సత్యం నార్జవం నానృశంసతా । యత్ర రామస్య వైదేహీం భార్యాం హరతి రావణః ॥౪౧॥ ఇతి సర్వాణి భూతాని గణశః పర్యదేవయన్ । విత్రస్తకా దీనముఖా రురుదుర్మృగపోతకాః ॥౪౨॥ ఉద్వీక్ష్యోద్వీక్ష్య నయనైరాస్రపాతావిలేక్షణాః । సుప్రవేపితగాత్రాశ్చ బభూవుర్వనదేవతాః ॥౪౩॥ విక్రోశంతీం దృఢం సీతాం దృష్ట్వా దుఃఖం తథాగతామ్ । తాం తు లక్ష్మణ రామేతి క్రోశంతీం మధురస్వరమ్ ॥౪౪॥ అవేక్షమాణాం బహుశో వైదేహీం ధరణీతలమ్ । స తాం మాకులకేశాంతాం విప్రమృష్టవిశేషకామ్ ॥౪౫॥ జహారాత్మవినాశాయ దశగ్రీవో మనస్వినీమ్ ॥ తతస్తు సా చారుదతీ శుచిస్మితా వినాకృతా బంధుజనేన మైథిలీ । అపశ్యతీ రాఘవలక్ష్మణావుభౌ వివర్ణవక్త్రా భయభారపీడితా ॥౪౬॥ ఇతి శ్రీమదారణ్యకాండే - ద్విపంచాశస్సర్గః ******************************

ఖముత్పతంతం తం దృష్ట్వా మైథిలీ జనకాత్మజా । దుఃఖితా పరమోద్విగ్నా భయే మహతి వర్తినీ ॥౧॥ రోషరోదనతామ్రాక్షీ భీమాక్షం రాక్షసాధిపమ్ । రుదంతీ కరుణం సీతా హ్రియమాణేదమబ్రవీత్ ॥౨॥ న వ్యపత్రపసే నీచ కర్మణానేన రావణ । జ్ఞాత్వా విరహితాం యన్మాం చోరయిత్వా పలాయసే ॥౩॥ త్వయైవ నూనం దుష్టాత్మన్ భీరుణా హర్తుమిచ్ఛతా । మమాపవాహితో భర్తా మృగరూపేణ మాయయా ॥౪॥ యో హి మాముద్యతస్త్రాతుం సోప్యయం వినిపాతితః । గృధ్రరాజః పురాణోసౌ శ్వశురస్య సఖా మమ ॥౫॥ పరమం ఖలు తే వీర్యం దృశ్యతే రాక్షసాధమ । విశ్రావ్య నామధేయం హి యుద్ధే నాపజితస్త్వయా ॥౬॥ ఈదృశం గర్హితం కర్మ కథం కృత్వా న లజ్జసే । స్త్రియాశ్చ హరణం నీచ రహితే చ పరస్య చ ॥౭॥ కథయిష్యంతి లోకేషు పురుషాః కర్మ కుత్సితమ్ । సునృశంసమధర్మిష్ఠం తవ శౌండీర్యమానినః ॥౮॥ ధిక్తే శౌర్యం చ సత్త్వం చ యత్త్వం కథితవాంస్తథా । కులాక్రోశకరం లోకే ధిక్తే చారిత్రమీదృశమ్ ॥౯॥ కిం కర్తుం శక్యమేవం హి యజ్జవేనైవ ధావసి । ముహూర్తమపి తిష్ఠస్వ న జీవన్ ప్రతియాస్యసి ॥౧౦॥ న హి చక్షుష్పథం ప్రాప్య తయోః పార్థివపుత్రయోః । ససైన్యోపి సమర్థస్త్వం ముహూర్తమపి జీవితుమ్ ॥౧౧॥ న త్వం తయోః శరస్పర్శం సోఢుం శక్యః కథంచన । వనే ప్రజ్వలితస్యేవ స్పర్శమగ్నేర్విహంగమః ॥౧౨॥ సాధు కుర్వాత్మనః పథ్యం సాధు మాం ముంచ రావణ । మత్ప్రధర్షణరుష్టో హి భ్రాత్రా సహ పతిర్మమ ॥౧౩॥ విధాస్యతి వినాశాయ త్వం మాం యది న ముంచసి । యేన త్వం వ్యవసాయేన బలాన్మాం హర్తుమిచ్ఛసి ॥౧౪॥ వ్యవసాయస్స తే నీచ భవిష్యతి నిరర్థకః । న హ్యహం తమపశ్యంతీ భర్తారం విబుధోపమమ్ ॥౧౫॥ ఉత్సహే శత్రువశగా ప్రాణాన్ ధారయితుం చిరమ్ । న నూనం చాత్మనః శ్రేయః పథ్యం వా సమవేక్షసే ॥౧౬॥ మృత్యుకాలే యథా మర్త్యో విపరీతాని సేవతే । ముమూర్షూణాం హి సర్వేషాం యత్పథ్యం తన్న రోచతే ॥౧౭॥ పశ్యామ్యద్య హి కంఠే త్వాం కాలపాశావపాశితమ్ । యథా చాస్మిన్ భయస్థానే న బిభేషి దశానన ॥౧౮॥ వ్యక్తం హిరణ్మయాన్ హి త్వం సంపశ్యసి మహీరుహాన్ । నదీం వైతరణీం ఘోరాం రుధిరౌఘప్రవాహినీమ్ ॥౧౯॥ అసిపత్రవనం చైవ భీమం పశ్యసి రావణ । తప్తకాంచనపుష్పాం చ వైడూర్యప్రవరచ్ఛదామ్ ॥౨౦॥ ద్రక్ష్యసే శాల్మలీం తీక్ష్ణామాయసైః కంటకైశ్చితామ్ । న హి త్వమీదృశం కృత్వా తస్యాలీకం మహాత్మనః ॥౨౧॥ చరితుం శక్ష్యసి చిరం విషం పీత్వేవ నిర్ఘృణః । బద్ధస్త్వం కాలపాశేన దుర్నివారేణ రావణ ॥౨౨॥ క్వ గతో లప్స్యసే కర్మ భర్తుర్మమ మహాత్మనః । నిమేషాంతరమాత్రేణ వినా భ్రాత్రా మహావనే ॥౨౩॥ రాక్షసా నిహతా యేన సహస్రాణి చతుర్దశ । స కథం రాఘవో వీరస్సర్వాస్త్రకుశలో బలీ ॥౨౪॥ న త్వాం హన్యాచ్ఛరైస్తీక్ష్ణైరిష్టభార్యాపహారిణమ్ । ఏతచ్చాన్యచ్చ పరుషం వైదేహీ రావణాంకగా ॥౨౫॥ భయశోకసమావిష్టా కరుణం విలలాప హ ॥ తథా భృశార్తాం బహు చైవ భాషిణీం విలాపపూర్వం కరుణం చ భామినీమ్ । జహార పాపః కరుణం వివేష్టతీం నృపాత్మజామాగతగాత్రవేపథుమ్ ॥౨౬॥ ఇతి శ్రీమదారణ్యకాండే - త్రిపంచాశస్సర్గః ********************

హ్రియమాణా తు వైదేహీ కంచిన్నాథమపశ్యతీ । దదర్శ గిరిశృంగస్థాన్ పంచ వానరపుంగవాన్ ॥౧॥ తేషాం మధ్యే విశాలాక్షీ కౌశేయం కనకప్రభమ్ । ఉత్తరీయం వరారోహా శుభాన్యాభరణాని చ ॥౨॥ ముమోచ యది రామాయ శంసేయురితి మైథిలీ । వస్త్రముత్సృజ్య తన్మధ్యే నిక్షిప్తం సహభూషణమ్ ॥౩॥ సంభ్రమాత్తు దశగ్రీవస్తత్కర్మ న విబుద్ధవాన్ । పింగాక్షాస్తాం విశాలాక్షీం నేత్రైరనిమిషైరివ ॥౪॥ విక్రోశంతీం తదా సీతాం దదృశుర్వానరర్షభాః । స చ పంపామతిక్రమ్య

లంకామభిముఖఃపురీమ్॥౫॥ జగామరుదతీంగృహ్యవైదేహీంరాక్షసేశ్వరః। తాంజహారసుసంహృష్టోరావణోమృత్యు
మాత్మనః॥౬॥ ఉత్సంగేనైవభుజగీంతీక్ష్ణదంష్ట్రాంమహావిషామ్। వనానిసరితశ్శైలాన్సరాంసిచవిహాయసా॥౭॥ సక్షి
ప్రంసమతీయాయశరశ్చాపాదివచ్యుతః। తిమినక్రనికేతంతువరుణాలయమక్షయమ్॥౮॥ సరితాంశరణంగత్వాసమతీ
యాయసాగరమ్। సంభ్రమాత్పరివృత్తోర్మీరుద్ధమీనమహోరగః॥౯॥ వైదేహ్యాంహ్రియమాణాయాంబభూవవ
రుణాలయః।అంతరిక్షగతావాచస్ససృజుశ్చారణాస్తదా॥౧౦॥ఏతదంతోదశగ్రీవఇతిసిద్ధాస్తదాబ్రువన్।సతుసీతాంవివే
ష్టంతీమంకేనాదాయరావణః॥౧౧॥ప్రవివేశపురీంలంకాంరూపిణీంమృత్యుమాత్మనః।సోఽభిగమ్యపురీంలంకాంసువిభక్తమ
హాపథామ్॥౧౨॥సంరూఢకక్ష్యాబహులంస్వమంతఃపురమావిశత్।తత్రతామసితాపాంగాంశోకమోహపరాయణామ్॥
౧౩॥నిదధేరావణస్సీతాంమయోమాయామివాసురీమ్। అబ్రవీచ్చదశగ్రీవఃపిశాచీఘోరదర్శనాః॥౧౪॥ యథానై
నాంపుమాన్స్త్రీవాసీతాంపశ్యత్యసంమతామ్। ముక్తామణిసువర్ణానివస్త్రాణ్యాభరణానిచ॥౧౫॥ యద్యదిచ్ఛేత్తదే
వాస్యాదేయంమచ్ఛందతోయథా। యాచవక్ష్యతివైదేహీంవచనంకించిదప్రియమ్॥౧౬॥ అజ్ఞానాద్యదివాజ్ఞానాన్నత
స్యాజీవితంప్రియమ్। తథోక్త్వారాక్షసీస్తాస్తురాక్షసేంద్రఃప్రతాపవాన్॥౧౭॥ నిష్క్రమ్యాంతఃపురాత్తస్మాత్కింకృ
త్యమితిచింతయన్। దదర్శాష్టౌమహావీర్యాన్రాక్షసాన్పిశితాశనాన్॥౧౮॥ సతాన్దృష్ట్వామహావీర్యోవరదానేన
మోహితః। ఉవాచైతానిదంవాక్యంప్రశస్యబలవీర్యతః॥౧౯॥ నానాప్రహరణాఃక్షిప్రమితోగచ్ఛతసత్వరాః। జనస్థా
నంహతస్థానంభూతపూర్వంఖరాలయమ్॥౨౦॥ తత్రోష్యతాంజనస్థానేశూన్యేనిహతరాక్షసే। పౌరుషంబలమాశ్రిత్య
త్రాసముత్సృజ్యదూరతః॥౨౧॥బలంహిసుమహద్యన్మేజనస్థానేనివేశితమ్। సదూషణఖరంయుద్ధేహతంరామేణసాయ
కైః॥౨౨॥ తత్రక్రోధోమమాపూర్వోధైర్యస్యోపరివర్తతే। వైరంచసుమహజ్జాతంరామంప్రతిసుదారుణమ్॥౨౩॥ని
ర్యాతయితుమిచ్ఛామితచ్చవైరమహంరిపోః।నహిలప్స్యామ్యహంనిద్రామహత్వాసంయుగేరిపుమ్॥౨౪॥తంత్విదానీమ
హంహత్వాఖరదూషణఘాతినమ్।రామంశర్మోపలప్స్యామిధనంలబ్ధ్వేవనిర్ధనః॥౨౫॥ జనస్థానేవసద్భిస్తుభవద్భిరా
మమాశ్రితాః। ప్రవృత్తిరుపనేతవ్యాకింకరోతీతితత్త్వతః॥౨౬॥ అప్రమాదాచ్చగంతవ్యంసర్వైరపినిశాచరైః।కర్తవ్య
శ్చసదాయత్నోరాఘవస్యవధంప్రతి॥౨౭॥ యుష్మాకంచబలజ్ఞోఽహంబహుశోరణమూర్ధని। అతశ్చాస్మిన్జనస్థానేమ
యాయూయంనియోజితాః॥౨౮॥తతఃప్రియంవాక్యముపేత్యరాక్షసామహార్థమష్టావభివాద్యరావణమ్। విహాయలంకాం
సహితాఃప్రతస్థిరేయతోజనస్థానమలక్ష్యదర్శనాః॥౨౯॥తతస్తుసీతాముపలభ్యరావణఃసుసంప్రహృష్టఃప్రతిగృహ్యమై
థిలీమ్। ప్రసజ్యరామేణచవైరముత్తమంబభూవమోహాన్ముదితస్సరాక్షసః॥౩౦॥ ఇతిచతుఃపంచాశస్సర్గః. *****

సందిశ్యరాక్షసాన్ఘోరాన్రావణోఽష్టౌమహాబలాన్।ఆత్మానంబుద్ధివైక్లబ్యాత్కృతకృత్యమమన్యత॥౧॥ స
తయానోవైదేహీంకామబాణసమర్పితః। ప్రవివేశగృహంరమ్యంసీతాంద్రష్టుమభిత్వరన్॥౨॥సప్రవిశ్యతుతద్వేశ్మ
రావణోరాక్షసాధిపః।అపశ్యద్రాక్షసీమధ్యేసీతాంశోకపరాయణామ్॥౩॥ అశ్రుపూర్ణముఖీందీనాంశోకభారాభిపీ
డితామ్।వాయువేగైరివాక్రాంతాంమజ్జంతీంనావమర్ణవే॥౪॥మృగయూథపరిభ్రష్టాంమృగీంశ్వభిరివావృతామ్। అ
ధోముఖముఖీంసీతామభ్యేత్యచనిశాచరః॥౫॥ తాంతుశోకవశాందీనామవశాంరాక్షసాధిపః।సబలాద్దర్శయామాసగృ
హందేవగృహోపమమ్॥౬॥హర్మ్యప్రాసాదసంబాధంస్త్రీసహస్రనిషేవితమ్। నానాపక్షిగణైర్జుష్టంనానార
త్నసమన్వితమ్॥౭॥ దాంతైశ్చతాపనీయైశ్చస్ఫాటికైరాజతైరపి। వజ్రవైడూర్యచిత్రైశ్చస్తంభైర్దృష్టిమనోహ
రైః॥౮॥దివ్యదుందుభినిర్హ్రాదంతప్తకాంచనతోరణమ్। సోపానంకాంచనంచిత్రమారురోహతయాసహ॥౯॥ దాంతి
కారాజతాశ్చైవగవాక్షాఃప్రియదర్శనాః।హేమజాలావృతాశ్చాసన్తత్రప్రాసాదపంక్తయః॥౧౦॥ సుధామణివి
చిత్రాణిభూమిభాగానిసర్వశః। దశగ్రీవస్స్వభవనేప్రాదర్శయతమైథిలీమ్॥౧౧॥దీర్ఘికాఃపుష్కరిణ్యశ్చనానా
వృక్షసమన్వితాః।రావణోదర్శయామాససీతాంశోకపరాయణామ్॥౧౨॥ దర్శయిత్వాతువైదేహ్యాఃకృత్స్నంతద్భ
వనోత్తమమ్। ఉవాచవాక్యంపాపాత్మాసీతాంలోభితుమిచ్ఛయా॥౧౩॥దశరాక్షసకోట్యశ్చద్వావింశతిరథాపరాః।
తేషాంప్రభురహంసీతేసర్వేషాంభీమకర్మణామ్॥౧౪॥వర్జయిత్వాజరావృద్ధాన్బాలాంశ్చరజనీచరాన్। సహస్ర

మేకమేకస్యమమకార్యపురస్సరమ్॥౧౫॥ యదిదం రాజతంత్రం మే త్వయి సర్వం ప్రతిష్ఠితమ్ । జీవితంచ విశాలాక్షి త్వం
మే ప్రాణైర్గరీయసీ॥౧౬॥ బహూనాం స్త్రీసహస్రాణాం మమ యో౽సౌ పరిగ్రహః। తాసాం త్వమీశ్వరీ సీతే మమ భా
ర్యా భవ ప్రియే॥౧౭॥ సాధు కిం తే౽న్యయా బుద్ధ్యా రోచయస్వ వచో మమ। భజస్వ మా౽భితప్తస్య ప్రసాదం కర్తుమర్హ
సి॥౧౮॥ పరిక్షిప్తా సముద్రేణ లంకేయం శతయోజనా। నేయం ధర్షయితుం శక్యా సేంద్రైరపి సురాసురైః॥౧౯॥ న దేవే
షు న యక్షేషు న గంధర్వేషు నర్షిషు। అహం పశ్యామి లోకేషు యో మే వీర్యసమో భవేత్॥౨౦॥ రాజ్యభ్రష్టేన దీనేన
తాపసేన గతాయుషా। కిం కరిష్యసి రామేణ మానుషేణాల్పతేజసా॥౨౧॥ భజస్వ సీతే మామేవ భర్తాహం సదృశస్తవ।
యౌవనం హ్యధ్రువం భీరు రమస్వేహ మయా సహ॥౨౨॥ దర్శనే మా కృథా బుద్ధిం రాఘవస్య వరాననే। కా౽స్య శక్తిరిహా
గంతుమపి సీతే మనోరథైః॥౨౩॥ న శక్యో వాయురాకాశే పాశైర్బద్ధుం మహాజవః। దీప్యమానస్య వా౽ప్యగ్నేర్గ్రహీ
తుం విమలాం శిఖామ్॥౨౪॥ త్రయాణామపి లోకానాం న తం పశ్యామి శోభనే। విక్రమేణ నయేద్యస్త్వాం మద్బాహుపరిపాలి
తామ్॥౨౫॥ లంకాయాం సుమహద్రాజ్యమిదం త్వమనుపాలయ। త్వత్ప్రేష్యా మద్విధాశ్చైవ దేవాశ్చాపి చరాచరాః॥
౨౬॥ అభిషేకోదకక్లిన్నా తుష్టా చ రమయస్వ మామ్। దుష్కృతం యత్పురా కర్మ వనవాసేన తద్గతమ్॥౨౭॥ యశ్చ తే
సుకృతో ధర్మస్తస్యేహ ఫలమాప్నుహి। ఇహ మాల్యాని సర్వాణి దివ్యగంధాని మైథిలి॥౨౮॥ భూషణాని చ ముఖ్యాని సేవ
స్వ చ మయా సహ। పుష్పకం నామ సుశ్రోణి భ్రాతుర్వైశ్రవణస్య మే॥౨౯॥ విమానం సూర్యసంకాశం తరసా నిర్జితం
మయా। విశాలం రమణీయం చ తద్విమానమనుత్తమమ్॥౩౦॥ తత్ర సీతే మయా సార్ధం విహరస్వ యథాసుఖమ్। అమలం
పద్మసంకాశం వదనం చారుదర్శనమ్॥౩౧॥ శోకార్తం తు వరారోహే న భ్రాజతి వరాననే। ఏవం వదతి తస్మిన్ సా వస్త్రాం
తేన వరాంగనా॥౩౨॥ పిధాయేందునిభం సీతా ముఖమశ్రూణ్యవర్తయత్। ధ్యాయంతీం తామివాస్వస్థాం దీనాం చిం
తాహతప్రభామ్॥౩౩॥ ఉవాచ వచనం పాపో రావణో రాక్షసేశ్వరః। అలం వ్రీడేన వైదేహి ధర్మలోపకృతేన చ॥౩౪॥
ఆర్షో౽యం దైవనిష్యందో యస్త్వామభిగమిష్యతి। ఏతౌ పాదౌ మయా స్నిగ్ధౌ శిరోభిః పరిపీడితౌ॥౩౫॥ ప్రసాదం కురు మే
క్షిప్రం వశ్యో దాసో౽హమస్మి తే। ఇమాః శూన్యా మయా వాచః శుష్యమాణేన భాషితాః॥౩౬॥ న చాపి రావణః కాంచిన్మూ
ర్ధ్నా స్త్రీం ప్రణమేత హ। ఏవముక్త్వా దశగ్రీవో మైథిలీం జనకాత్మజామ్॥౩౭॥ కృతాంతవశమాపన్నో మమేయమితి మ
న్యతే॥ ఇతి శ్రీమదారణ్యకాండే-పంచపంచాశస్సర్గః. ******************************

సా తథోక్తా తు వైదేహీ నిర్భయా శోకకర్శితా। తృణమంతరతః కృత్వా రావణం ప్రత్యభాషత॥౧॥ రాజా దశర
థో నామ ధర్మసేతురివాచలః। సత్యసంధః పరిజ్ఞాతో యస్య పుత్రః స రాఘవః॥౨॥ రామో నామ స ధర్మాత్మా త్రిషు లోకే
షు విశ్రుతః। దీర్ఘబాహుర్విశాలాక్షో దైవతం హి పతిర్మమ॥౩॥ ఇక్ష్వాకూణాం కులే జాతః సింహస్కంధో మహాద్యు
తిః। లక్ష్మణేన సహ భ్రాత్రా యస్తే ప్రాణాన్ హరిష్యతి॥౪॥ ప్రత్యక్షం యద్యహం తస్య త్వయా స్యాం ధర్షితా బలాత్।
శయితా త్వం హతస్సంఖ్యే జనస్థానే యథా ఖరః॥౫॥ య ఏతే రాక్షసాః ప్రోక్తా ఘోరరూపా మహాబలాః। రాఘవే నిర్విషా
స్సర్వే సుపర్ణే పన్నగా యథా॥౬॥ తస్య జ్యావిప్రముక్తాస్తే శరాః కాంచనభూషణాః। శరీరం విధమిష్యంతి గంగాకూలమి
వోర్మయః॥౭॥ అసురైర్వా సురైర్వా త్వం యద్యవధ్యో౽సి రావణ। ఉత్పాద్య సుమహద్వైరం జీవంస్తస్య న మోక్ష్యసే॥౮॥
స తే జీవితశేషస్య రాఘవో౽ంతకరో బలీ। పశోర్యూపగతస్యేవ జీవితం తవ దుర్లభమ్॥౯॥ యది పశ్యేత్స రామస్త్వాం రోషదీ
ప్తేన చక్షుషా। రక్షస్త్వమద్య నిర్దగ్ధో గచ్ఛేస్సద్యః పరాభవమ్॥౧౦॥ యశ్చంద్రం నభసో భూమౌ పాతయేన్నాశయేత
వా। సాగరం శోషయేద్వాపి స సీతాం మోచయేదిహ॥౧౧॥ గతాయుస్త్వం గతశ్రీకో గతసత్త్వో గతేంద్రియః। లంకా వై
ధవ్యసంయుక్తా త్వత్కృతేన భవిష్యతి॥౧౨॥ న తే పాపమిదం కర్మ సుఖోదర్కం భవిష్యతి। యా౽హం నీతా వినా భావం పతి
పార్శ్వాత్త్వయా వనే॥౧౩॥ స హి దైవతసంయుక్తో మమ భర్తా మహాద్యుతిః। నిర్భయో వీర్యమాశ్రిత్య శూన్యే వసతి
దండకే॥౧౪॥ స తే దర్పం బలం వీర్యముత్సేకం చ తథావిధమ్। అపనేష్యతి గాత్రేభ్యశ్శరవర్షేణ సంయుగే॥౧౫॥ యదా వి
నాశో భూతానాం దృశ్యతే కాలనిర్మితః। తదా కార్యే ప్రమాద్యంతి నరాః కాలవశం గతాః॥౧౬॥ మాం ప్రధృష్య స తే కా
లః ప్రాప్తో౽యం రాక్షసాధమ। ఆత్మనో రాక్షసానాం చ వధాయాంతఃపురస్య చ॥౧౭॥ న శక్యా యజ్ఞమధ్యస్థా వేదిస్స్రు

గ్భాండమండితా। ద్విజాతిమంత్రపూతాం చ చండాలే నాభిమర్శితుమ్॥౧౮॥ తథాహం ధర్మనిత్యస్య ధర్మపత్నీ పతివ్రతా।
త్వయా స్ప్రష్టుం న శక్యాస్మి రాక్షసాధమ పాపినా॥౧౯॥ క్రీడంతీ రాజహంసేన పద్మషండేషు నిత్యదా। హంసీ సా తృణషం
డస్థం కథం పశ్యేత మద్గుకమ్॥౨౦॥ ఇదం శరీరం నిస్సంజ్ఞం బంధ వా ఖాదయస్వ వా। నేదం శరీరం రక్ష్యం మే జీవితం వాపి రాక్ష
స॥౨౧॥ న హి శక్ష్యామ్యుపక్రోశం పృథివ్యాం దాతుమాత్మనః। ఏవముక్త్వా తు వైదేహీ క్రోధాత్సుపరుషం వచః॥౨౨॥ రావ
ణం మైథిలీ తత్ర పునర్నోవాచ కించన। సీతాయా వచనం శ్రుత్వా పరుషం రోమహర్షణమ్॥౨౩॥ ప్రత్యువాచ తతస్సీతాం
భయసందర్శనం వచః। శృణు మైథిలి తద్వాక్యం మాసాద్ద్వాదశ భామిని॥౨౪॥ కాలేనానేన నాభ్యేషి యది మాం చారు
హాసిని। తతస్త్వాం ప్రాతరాశార్థం సూదాశ్ఛేత్స్యంతి లేశశః॥౨౫॥ ఇత్యుక్త్వా పరుషం వాక్యం రావణశ్శత్రురావణః।
రాక్షసీశ్చ తతః క్రుద్ధ ఇదం వచనమబ్రవీత్॥౨౬॥ శీఘ్రమేవ హి రాక్షస్యో వికృతా ఘోరదర్శనాః। దర్పమస్యా వినేష్యం
తు మాంసశోణితభోజనాః॥౨౭॥ వచనాదేవ తాస్తస్య సుఘోరా రాక్షసీగణాః। కృతప్రాంజలయో భూత్వా మైథిలీం ప
ర్యవారయన్॥౨౮॥ స తాః ప్రోవాచ రాజా తు రావణో ఘోరదర్శనః। ప్రచాల్య చరణోత్కర్షైర్దారయన్నివ మేది
నీమ్॥౨౯॥ అశోకవనికామధ్యే మైథిలీ నీయతామియమ్। తత్రేయం రక్ష్యతాం గూఢం యుష్మాభిః పరిపాలితా॥౩౦॥ తత్రై
నాం తర్జనైర్ఘోరైః పునస్సాంత్వైశ్చ మైథిలీమ్। ఆనయధ్వం వశం సర్వా వన్యాం గజవధూమివ॥౩౧॥ ఇతి ప్రతిసమాదిష్టా
రాక్షస్యో రావణేన తాః। అశోకవనికాం జగ్ముర్మైథిలీం ప్రతిగృహ్య తు॥౩౨॥ సర్వకామఫలైర్వృక్షైర్నానాపుష్పఫలై
ర్వృతామ్। సర్వకాలమదైశ్చాపి ద్విజైస్సముపసేవితామ్॥౩౩॥ సా తు శోకపరీతాంగీ మైథిలీ జనకాత్మజా। రాక్షసీవశ
మాపన్నా వ్యాఘ్రీణాం హరిణీ యథా॥౩౪॥ శోకేన మహతా గ్రస్తా మైథిలీ జనకాత్మజా। న శర్మ లభతే భీరుః పాశబద్ధా మృ
గీ యథా॥౩౫॥ న విందతే తత్ర తు శర్మ మైథిలీ విరూపనేత్రాభిరతీవ తర్జితా। పతిం స్మరంతీ దయితం చ దైవతం విచేతనా
భూద్భయశోకపీడితా॥౩౬॥ ఇతి శ్రీమదారణ్యకాండే షట్పంచాశస్సర్గః ****************************

రాక్షసం మృగరూపేణ చరంతం కామరూపిణమ్। నిహత్య రామో మారీచం తూర్ణం పథి నివర్తతే॥౧॥ తస్య సం
త్వరమాణస్య ద్రష్టుకామస్య మైథిలీమ్। క్రూరస్వనోఽథ గోమాయుర్వినానాదాస్య పృష్ఠతః॥౨॥ స తస్య స్వరమాజ్ఞాయ
దారుణం రోమహర్షణమ్। చింతయామాస గోమాయోః స్వరేణ పరిశంకితః॥౩॥ అశుభం బత మన్యేఽహం గోమాయు
ర్వాశ్యతే యథా। స్వస్తి స్యాదపి వైదేహ్యా రాక్షసైర్భక్షణం వినా॥౪॥ మారీచేన తు విజ్ఞాయ స్వరమాలక్ష్య మామకమ్।
విక్రుష్టం మృగరూపేణ లక్ష్మణశ్శృణుయాద్యది॥౫॥ స సౌమిత్రిస్స్వరం శ్రుత్వా తాం చ హిత్వా చ మైథిలీమ్। తయైవ ప్ర
హితః క్షిప్రం మత్సకాశమిహైష్యతి॥౬॥ రాక్షసైస్సహితైర్నూనం సీతాయా ఈప్సితో వధః। కాంచనశ్చ మృగో భూత్వా
వ్యపనీయాశ్రమాత్తు మామ్॥౭॥ దూరం నీత్వా తు మారీచో రాక్షసోఽభూచ్ఛరాహతః। హా లక్ష్మణ హతోఽస్మీతి యద్వా
క్యం వ్యాజహార హ॥౮॥ అపి స్వస్తి భవేత్తాభ్యాం రహితాభ్యాం మహావనే। జనస్థాననిమిత్తం హి కృతవైరోఽస్మి రాక్షసైః॥
౯॥ నిమిత్తాని చ ఘోరాణి దృశ్యంతేఽద్య బహూని చ। ఇత్యేవం చింతయన్రామః శ్రుత్వా గోమాయునిస్వనమ్॥౧౦॥ ఆత్మ
నశ్చాపనయనాన్మృగరూపేణ రక్షసా। నివర్తమానస్త్వరయా జవేనాశ్రమమాత్మనః॥౧౧॥ ఆజగామ జనస్థానం రాఘవః
పరిశంకితః। తం దీనమనసో దీనమాసేదుర్మృగపక్షిణః॥౧౨॥ సవ్యం కృత్వా మహాత్మానం ఘోరాంశ్చ ససృజుస్స్వరాన్।
తాని దృష్ట్వా నిమిత్తాని మహాఘోరాణి రాఘవః॥౧౩॥ ఆజగామ జనస్థానం చింతయన్నేవ సత్వరః। సీతాం స తు వరారోహాం
లక్ష్మణం చ మహాబలమ్॥౧౪॥ న్యవర్తతాథ త్వరితో జవేనాశ్రమమాత్మనః। తతో లక్ష్మణమాయాంతం దదర్శ విగతప్ర
భమ్॥౧౫॥ తతోఽవిదూరే రామేణ సమీయాయ స లక్ష్మణః। విషణ్ణస్సువిషణ్ణేన దుఃఖితో దుఃఖభాగినా॥౧౬॥ సంజగర్హేఽథ
తం భ్రాతా జ్యేష్ఠో లక్ష్మణమాగతమ్। విహాయ సీతాం విజనే వనే రాక్షససేవితే॥౧౭॥ గృహీత్వా చ కరం సవ్యం లక్ష్మణం ర
ఘునందనః। ఉవాచ మధురోదర్కమిదం వచనమార్తవత్॥౧౮॥ అహో లక్ష్మణ గర్హ్యం తే కృతం యస్త్వం విహాయ
తామ్। సీతామిహాగతస్సౌమ్య కచ్చిత్స్వస్తి భవేదిహ॥౧౯॥ న మేఽస్తి సంశయో వీర సర్వథా జనకాత్మజా। వినష్టా భక్షితా
వాపి రాక్షసైర్వనచారిభిః॥౨౦॥ అశుభాన్యేవ భూయిష్ఠం యథా ప్రాదుర్భవంతి మే। అపి లక్ష్మణ సీతాయాస్సామగ్ర్యం
ప్రాప్నుయావహే॥౨౧॥ జీవంత్యాః పురుషవ్యాఘ్ర సుతాయా జనకస్య వై। యథా వై మృగసంఘాశ్చ గోమాయుశ్చ

పభైరవమ్॥౨౨॥వాశ్యంతే శకునాశ్చాపి ప్రదీప్తామభితో దిశమ్।అపిస్వస్తి భవేత్తస్యా రాజపుత్ర్యా మహాబల॥౨౩॥ ఇదం హి రక్షో మృగసన్నికాశం ప్రలోభ్య మాం దూరమనుప్రయాంతమ్ । హతం కథంచిన్మహతా శ్రమేణ స రాక్షసోభూ న్మ్రియమాణ ఏవ చ॥౨౪॥మనశ్చ మే దీనమిహాప్రహృష్టం చక్షుశ్చ సవ్యం కురుతే వికారమ్।అసంశయం లక్ష్మణ నాస్తి సీతా హృతా మృతా వా పథి వర్తతే వా॥౨౫॥ఇతి శ్రీమదారణ్యకాండే-సప్తపంచాశస్సర్గః.*******************

స దృష్ట్వా లక్ష్మణం దీనం శూన్యే దశరథాత్మజః ।పర్యపృచ్ఛత ధర్మాత్మా వైదేహీమాగతం వినా॥౧॥ ప్రస్థితం దండకారణ్యం యా మామనుజగామ హ । క్వ సా లక్ష్మణ వైదేహీ యాం హిత్వా త్వమిహాగతః॥౨॥ రాజ్యభ్రష్టస్య దీనస్య దండకాన్ పరిధావతః । క్వ సా దుఃఖసహాయా మే వైదేహీ తనుమధ్యమా॥౩॥ యాం వినా నోత్సహే వీర ముహూర్తమపి జీవితుమ్ । క్వ సా ప్రాణసహాయా మే సీతా సురసుతోపమా॥ ౪ ॥ పతిత్వమమరాణాం వా పృథివ్యాశ్చాపి లక్ష్మణ । తాం వినా తపనీయాభాం నేచ్ఛేయం జనకాత్మజామ్॥౫॥కచ్చిజ్జీవతి వైదేహీ ప్రాణైః ప్రియతరా మమ । కచ్చిత్ప్రవ్రాజనం సౌమ్య న మే మిథ్యా భవిష్యతి॥౬ ॥ సీతానిమిత్తం సౌమిత్రే మృతే మయి గతే త్వయి । కచ్చిత్సకామా సుఖితా కైకేయీ సా భవిష్యతి॥ ౭॥ సపుత్రరాజ్యాం సిద్ధార్థాం మృతపుత్రా తపస్వినీ । ఉపస్థాస్యతి కౌసల్యా కచ్చిత్సౌమ్య న కైకయీమ్ ॥౮॥ యది జీవతి వైదేహీ గమిష్యామ్యాశ్రమం పునః । సువృత్తా యది వృత్తా సా ప్రాణాంస్త్యక్ష్యామి లక్ష్మణ ॥ ౯ ॥ యది మామాశ్రమగతం వైదేహీ నాభిభాషతే । పునః ప్రహసితా సీతా వినశిష్యామి లక్ష్మణ॥ ౧౦॥ బ్రూహి లక్ష్మణ వైదేహీ యది జీవతి వా న వా । త్వయి ప్రమత్తే రక్షోభిర్భక్షితా వా తపస్వినీ॥ ౧౧॥ సుకుమారీ చ బాలా చ నిత్యం చాదుఃఖదర్శినీ । మద్వియోగేన వైదేహీ వ్యక్తం శోచతి మన్మనాః॥౧౨॥సర్వథా రక్షసా తేన జిహ్మేన సుదురాత్మనా। వదతా లక్ష్మణేత్యుచ్చైస్తవాపి జనితం భయమ్॥౧౩॥శ్రుతస్తు శంకే వైదేహ్యా స స్వరస్సదృశో మమ । త్రస్తయా ప్రేషితస్త్వం చ ద్రష్టుం మాం శీఘ్రమాగతః॥ ౧౪ ॥ సర్వథా తు కృతం కష్టం సీతాముత్సృజతా వనే। ప్రతికర్తుం నృశంసానాం రక్షసాం దత్తమంతరమ్॥ ౧౫॥దుఃఖితాః ఖరఘాతేన రాక్షసాః పిశితాశనాః । తైస్సీతా నిహతా ఘోరైర్భవిష్యతి న సంశయః॥ ౧౬ ॥ అహోస్మి వ్యసనే మగ్నస్సర్వథా శత్రుసూదన । కింత్విదానీం కరిష్యామి శంకే ప్రాప్తవ్యమీదృశమ్॥౧౭॥ఇతి సీతాం వరారోహాం చింతయన్నేవ రాఘవః। ఆజగామ జనస్థానం త్వరయా సహలక్ష్మణః॥౧౮॥ విగర్హమాణోనుజమార్తరూపం క్షుధా శ్రమాచ్చైవ పిపాసయా చ।వినిశ్వసన్ శుష్కముఖో వివర్ణః ప్రతిశ్రయం ప్రాప్య సమీక్ష్య శూన్యమ్ ॥ ౧౯ ॥ స్వమాశ్రమం సంప్రవిగాహ్య వీరో విహారదేశాననుసృజ్య కాంశ్చిత్ । ఏతత్తదిత్యేవ నివాసభూమౌ ప్రహృష్టరోమా వ్యథితో బభూవ॥౨౦॥ఇతి శ్రీమదారణ్యకాండే - అష్టపంచాశస్సర్గః*******************************

అథాశ్రమాదుపావృత్తమంతరా రఘునందనః । పరిపప్రచ్ఛ సౌమిత్రిం రామో దుఃఖాదిదం పునః॥ ౧ ॥ తమువాచ కిమర్థం త్వమాగతోపాస్య మైథిలీమ్ । యదా సా తవ విశ్వాసాద్వనే విరహితా మయా॥ ౨॥ దృష్ట్వైవాభ్యాగతం త్వాం మే మైథిలీం త్యజ్య లక్ష్మణ । శంకమానం మహత్పాపం యత్సత్యం వ్యథితం మనః॥౩ ॥ స్ఫురతే నయనం సవ్యం బాహుశ్చ హృదయం చ మే । దృష్ట్వా లక్ష్మణ దూరే త్వాం సీతావిరహితం పథి॥౪॥ ఏవముక్తస్తు సౌమిత్రిర్లక్ష్మణశ్శుభలక్షణః। భూయో దుఃఖసమావిష్టో దుఃఖితం రామమబ్రవీత్ ॥౫॥ న స్వయం కామకారేణ తాం త్యక్త్వాహమిహాగతః । ప్రచోదితస్తయైవోగ్రైస్త్వత్సకాశమిహాగతః॥౬॥ఆర్యేణైవ పరాక్రుష్టం హా సీతే లక్ష్మణేతి చ । పరిత్రాహీతి యద్వాక్యం మైథిల్యాస్తచ్ఛ్రుతిం గతమ్॥౭॥సా తమార్తస్వరం శ్రుత్వా తవ స్నేహేన మైథిలీ। గచ్ఛ గచ్ఛేతి మామాహ రుదతీ భయవిహ్వలా॥ ౮॥ప్రచోద్యమానేన మయా గచ్ఛేతి బహుశస్తయా । ప్రత్యుక్తా మైథిలీ వాక్యమిదం త్వత్ప్రత్యయాన్వితమ్॥౯॥న తత్పశ్యామ్యహం రక్షో యదస్య భయమావహేత్। నివృత్తా భవ నాస్త్యేతత్కేనాప్యేవముదాహృతమ్॥ ౧౦ ॥ విగర్హితం చ నీచం చ కథమార్యోభిధాస్యతి। త్రాహీతి వచనం సీతే యస్త్రాయేత్త్రిదశానపి॥౧౧॥కిన్నిమిత్తం తు కేనాపి భ్రాతురాలంబ్య మే స్వరమ్ రాక్షసేనేరితం వాక్యం త్రాహి త్రాహీతి శోభనే॥౧౨ ॥ న భవత్యా వ్యథా కార్యా కునారీజనసేవితా। అలం వైక్లబ్యమాలంబ్య స్వస్థా భవ నిరుత్సుకా॥ ౧౩॥న సోస్తి త్రిషు లోకేషు పుమాన్వై రాఘవం రణే । జాతో వా జాయమానో వా సంయుగే యః పరాజయేత్ ॥౧౪॥అజయ్యో రాఘవో యుద్ధే దేవైశ్శక్రపురోగమైః । ఏవముక్తా తు వైదేహీ పరిమోహితచేతనా॥

వాచాశ్రూణిముంచంతీదారుణంమామిదంవచః। భావోమయితవాత్యర్థంపాపఏవనివేశితః॥౧౬॥ వినష్టే భ్రాతరి
ప్రాప్తుంనచత్వంమామవాప్స్యసి। సంకేతాద్భరతేనత్వంరామంసమనుగచ్ఛసి॥౧౭॥ క్రోశంతంహియథాత్యర్థం
నైనమభ్యవపద్యసే। రిపుఃప్రచ్ఛన్నచారీత్వంమదర్థమనుగచ్ఛసి॥౧౮॥ రాఘవస్యాంతరంప్రేప్సుస్తథైనంనాభిపద్య
సే। ఏవముక్తోహివైదేహ్యాసంరబ్ధోరక్తలోచనః॥౧౯॥ క్రోధాత్ప్రస్ఫురమాణోష్ఠఆశ్రమాదస్మినిర్గతః। ఏవంబ్రు
వాణంసౌమిత్రింరామస్సంతాపమోహితః॥౨౦॥ అబ్రవీద్దుష్కృతంసౌమ్యతాంవినాయత్త్వమాగతః। జానన్నపిసమ
ర్థంమాంరక్షసాంవినివారణే॥౨౧॥ అనేనక్రోధవాక్యేనమైథిల్యానిస్సృతోభవాన్। నహితేపరితుష్యామిత్యక్త్వాయ
ద్యాసిమైథిలీమ్॥౨౨॥ క్రుద్ధాయాఃపరుషంశ్రుత్వాతాంవిహాయత్వమాగతః। సర్వథాత్వపనీతంతేసీతయాయత్ప్ర
చోదితః॥౨౩॥ క్రోధస్యవశమాపన్నోనాకరోశ్శాసనంమమ। అసౌహిరాక్షసశ్శేతేశరేణాభిహతోమయా॥౨౪॥ మృగ
రూపేణయేనాహమాశ్రమాదపవాహితః। వికృష్యచాపంపరిధాయసాయకంసలీలబాణేనచతాడితోమయా।మార్గీం
తనుంత్యజ్యసవిక్లబస్వరోబభూవకేయూరధరస్సరాక్షసః॥౨౫॥ శరాహతేనైవతదార్తయాగిరాస్వరంమమాలంబ్యసు
దూరసంశ్రవమ్। ఉదాహృతంతద్వచనంసుదారుణంత్వమాగతోయేనవిహాయమైథిలీమ్॥౨౬॥ ఇతి శ్రీమదారణ్యకాం
డే - ఏకోనషష్టితమస్సర్గః॥ **

భృశమావ్రజమానస్యతస్యాథోవామలోచనమ్। ప్రాస్ఫురచ్చాస్ఖలద్రామోవేపథుశ్చాప్యజాయత॥౧॥ ఉపా
లక్ష్యనిమిత్తానిసోశుభానిముహుర్ముహుః। అపిక్షేమంసుసీతాయాఇతివైవ్యాజహారచ॥౨॥ త్వరమాణోజగామాథసీ
తాదర్శనలాలసః। శూన్యమావసథందృష్ట్వాబభూవోద్విగ్నమానసః॥౩॥ ఉద్భ్రమన్నివవేగేనవిక్షిపన్రఘునందనః।
తత్రతత్రోటజస్థానమభివీక్ష్యసమంతతః॥౪॥ దదర్శపర్ణశాలాంచరహితాంసీతయాతదా। శ్రియావిరహితాంధ్వ
స్తాంహేమంతేపద్మినీమివ॥౫॥ రుదంతమివవృక్షైశ్చగ్లానపుష్పమృగద్విజమ్। శ్రియావిహీనంవిధ్వస్తంసంత్యక్తవనదైవ
తమ్॥౬॥ విప్రకీర్ణాజినకుశంవిప్రవిద్ధబృసీకటమ్। దృష్ట్వాశూన్యంనిజస్థానంవిలలాపపునఃపునః॥౭॥ హృతామృతావాన
ష్టావాభక్షితావాభవిష్యతి। విలీనాప్యథవాభీరురథవావనమాశ్రితా॥౮॥ గతావిచేతుంపుష్పాణిఫలాన్యపిచవాపునః।
అథవాపద్మినీంయాతాజలార్థంవానదీంగతా॥౯॥ యత్నాన్మృగయమాణస్తునాససాదవనేప్రియామ్। శోకరక్తేక్షణ
శ్శోకాదున్మత్తఇవలక్ష్యతే॥౧౦॥ వృక్షాద్వృక్షంప్రధావన్సగిరేశ్చాద్రింనదాన్నదీమ్। బభూవవిలపన్రామశ్శోకపం
కార్ణవప్లుతః॥౧౧॥ అపికాచిత్త్వయాదృష్టాసాకదంబప్రియాప్రియా। కదంబయదిజానీషేశంససీతాంశుభాననామ్॥
౧౨॥ స్నిగ్ధపల్లవసంకాశాంపీతకౌశేయవాసినీమ్। శంసస్వయదివాదృష్టాబిల్వబిల్వోపమస్తనీ॥౧౩॥ అథవార్జునశం
సత్వంప్రియాంతామర్జునప్రియామ్। జనకస్యసుతాభీరుర్యదిజీవతివానవా॥౧౪॥ కకుభఃకకుభోరూంతాంవ్యక్తంజానా
తిమైథిలీమ్। లతాపల్లవపుష్పాఢ్యోభాతిహ్యేషవనస్పతిః॥౧౫॥ భ్రమరైరుపగీతశ్చయథాద్రుమవరోహ్యయమ్। ఏషవ్య
క్తంవిజానాతితిలకస్తిలకప్రియామ్॥౧౬॥ అశోకశోకాపనుదశోకోపహతచేతసమ్। త్వన్నామానంకురుక్షిప్రంప్రియా
సందర్శనేనమామ్॥౧౭॥ యదితాళత్వయాదృష్టాపక్వతాళఫలస్తనీ। కథయస్వవరారోహాంకారుణ్యంయదితేమయి॥
౧౮॥ యదిదృష్టాత్వయాసీతాజంబూజాంబూనదప్రభా। ప్రియాంయదివిజానాసినిశ్శంకంకథయస్వమే॥౧౯॥ అహోవా
త్వంకర్ణికారాద్యసుపుష్పైశ్శోభసేభృశమ్। కర్ణికారప్రియాంసాధ్వీంశంసదృష్టాప్రియాయది॥౨౦॥ చూతనీపమహా
సాలాన్పనసాన్కురవాన్ధవాన్। దాడిమానసనాన్గత్వాదృష్ట్వారామోమహాయశాః॥౨౧॥ మల్లికామాధవీశ్చైచ
వచంపకాన్కేతకీస్తథా। పృచ్ఛన్రామోవనేభ్రాంతఉన్మత్తఇవలక్ష్యతే॥౨౨॥ అథవామృగశావాక్షీంమృగజానాసి
మైథిలీమ్। మృగవిప్రేక్షణీకాంతామృగీభిస్సహితాభవేత్॥౨౩॥ గజసాగజనాసోరుర్యదిదృష్టాత్వయాభవేత్। తాం
మన్యేవిదితాంతుభ్యమాఖ్యాహివరవారణ॥౨౪॥ శార్దూలయదిసాదృష్టాప్రియాచంద్రనిభాననా। మైథిలీంమమవి
స్రబ్ధంకథయస్వనతేభయమ్॥౨౫॥ కింధావసిప్రియేదూరందృష్టాసికమలేక్షణే। వృక్షైరాచ్ఛాద్యచాత్మానంకింమాం
నప్రతిభాషసే॥౨౬॥ తిష్ఠతిష్ఠవరారోహేనతేస్తికరుణామయి। నాత్యర్థంహాస్యశీలాసికిమర్థంమాముపేక్షసే॥౨౭॥
పీతకౌశేయకేనాసిసూచితావరవర్ణిని। ధావంత్యపిమయాదృష్టాతిష్ఠయద్యస్తిసౌహృదమ్॥౨౮॥ నైవసానూనమథవా

హింసితాచారుహాసినీ । కృచ్ఛ్రంప్రాప్తంహిమాంనూనంయథోపేక్షితుమర్హసి॥ ౨౯ ॥ వ్యక్తంసాభక్షితాబాలారా
క్షసైఃపిశితాశనైః।విభజ్యాంగానిసర్వాణిమయావిరహితాప్రియా॥౩౦॥నూనంతచ్ఛుభదంతోష్ఠంసునాసంచారుకుం
డలమ్।పూర్ణచంద్రనిభంగ్రస్తంముఖంనిష్ప్రభతాంగతమ్॥ ౩౧॥ సాహిచంపకవర్ణాభాగ్రీవాగ్రైవేయశోభితా।
కోమలావిలపంత్యాస్తుకాంతాయాభక్షితాశుభా॥౩౨॥నూనంవిక్షిప్యమాణౌతుబాహూపల్లవకోమలౌ।భక్షితౌవేప
మానాగ్రౌసహస్తాభరణాంగదౌ॥౩౩॥మయావిరహితాబాలారక్షసాంభక్షణాయవై। సార్థేనేవపరిత్యక్తాభక్షితా
బహుబాంధవా॥౩౪॥హాలక్ష్మణమహాబాహోపశ్యసిత్వంప్రియాంక్వచిత్ । హాప్రియేక్వగతాభద్రేహాసీతేతిపునః
పునః॥౩౫॥ఇత్యేవంవిలపన్రామఃపరిధావన్వనాద్వనమ్।క్వచిదుద్భ్రమతేవేగాత్క్వచిద్విభ్రమతేబలాత్॥౩౬॥క్వచి
న్మత్తఇవాభాతికాంతాన్వేషణతత్పరః। సవనానినదీశ్శైలాన్గిరిప్రస్రవణానిచ॥౩౭॥ కాననానిచవేగేనభ్రమత్యపరి
సంస్థితః।తథాసగత్వావిపులంమహద్వనంపరీత్యసర్వంత్వథమైథిలీంప్రతి।అనిష్ఠితాశస్సచకారమార్గణేపునఃప్రియా
యాఃపరమంపరిశ్రమమ్॥౩౮॥ఇతిశ్రీమదారణ్యకాండే-షష్టితమస్సర్గః ***************************

దృష్ట్వాశ్రమపదంశూన్యంరామోదశరథాత్మజః।రహితాంపర్ణశాలాంచవిధ్వస్తాన్యాసనానిచ॥౧॥ అదృష్ట్వా
తత్రవైదేహీంసంనిరీక్ష్యచసర్వశః । ఉవాచరామఃప్రాక్రుశ్యప్రగృహ్యరుచిరౌభుజౌ॥౨॥ క్వనులక్ష్మణవైదేహీకం
వాదేశమితోగతా। కేనాహృతావాసౌమిత్రేభక్షితాకేనవాప్రియా ॥ ౩ ॥ వృక్షేణాచ్ఛాద్యయదిమాంసీతేహసితుమి
చ్ఛసి।అలంతేహసితేనాద్యమాంభజస్వసుదుఃఖితమ్॥౪॥యైస్సహక్రీడసేసీతేవిశ్వస్తైర్మృగపోతకైః।ఏతేహీనాస్త్వ
యాసౌమ్యేధ్యాయంత్యాస్రావిలేక్షణాః॥౫॥సీతయారహితోఽహంవైనహిజీవామిలక్ష్మణ । మృతంశోకేనమహతాసీ
తాహరణజేనమామ్॥౬॥పరలోకేమహారాజోనూనంద్రక్ష్యతిమేపితా। కథంప్రతిజ్ఞాంసంశ్రుత్యమయాత్వమభియో
జితః॥౭॥అపూరయిత్వాతంకాలంమత్సకాశమిహాగతః। కామవృత్తమనార్యంమాంమృషావాదినమేవచ॥౮॥ధిక్త్వామితి
పరేలోకేవ్యక్తంవక్ష్యతిమేపితా।వివశంశోకసంతప్తందీనంభగ్నమనోరథమ్॥౯॥ మామిహోత్సృజ్యకరుణంకీర్తిర్న
రమివానృజుమ్।క్వగచ్ఛసివరారోహేమాముత్సృజ్యసుమధ్యమే॥౧౦॥ త్వయావిరహితశ్చాహంమోక్ష్యేజీవితమాత్మ
నః । ఇతీవవిలపన్రామఃసీతాదర్శనలాలసః॥౧౧॥నదదర్శసుదుఃఖార్తోరాఘవోజనకాత్మజామ్ । అనాసాదయమా
నంతంసీతాందశరథాత్మజమ్॥౧౨॥పంకమాసాద్యవిపులంసీదంతమివకుంజరమ్ । లక్ష్మణోరామమత్యర్థమువాచహిత
కామ్యయా॥౧౩॥మావిషాదంమహాబాహోకురుయత్నంమయాసహ। ఇదంచహివనంశూరబహుకందరశోభితమ్॥
౧౪॥ ప్రియకాననసంచారావనోన్మత్తేవమైథిలీ।సావనంవాప్రవిష్టాస్యాన్నళినీంవాసుపుష్పితామ్॥౧౫॥ సరితంస్నా
తుకామావామీనవంజుళసేవితామ్।విత్రాసయితుకామావాలీనాస్యాత్కాననేక్వచిత్॥౧౬॥జిజ్ఞాసమానావైదేహీ
త్వాంమాంచపురుషర్షభ।తస్యాహ్యన్వేషణేశ్రీమన్క్షిప్రమేవయతావహే॥ ౧౭॥ వనంసర్వంవిచినువోయత్రసాజ
నకాత్మజా।మన్యసేయదికాకుత్స్థమాస్మశోకేమనఃకృథాః॥౧౮॥ఏవముక్తస్తుసౌహార్దాల్లక్ష్మణేనసమాహితః। సహ
సౌమిత్రిణారామోవిచేతుముపచక్రమే॥౧౯॥తౌవనానిగిరీంశ్చైవసరితశ్చసరాంసిచ।నిఖిలేనవిచిన్వానౌసీతాందశర
థాత్మజౌ॥౨౦॥తస్యశైలస్యసానూనిగుహాశ్చశిఖరాణిచ।నిఖిలేనవిచిన్వానౌనైవతామభిజగ్మతుః॥౨౧॥ విచిత్యసర్వత
శ్శైలంరామోలక్ష్మణమబ్రవీత్ । నేహపశ్యామిసౌమిత్రేవైదేహీంపర్వతేశుభామ్॥౨౨॥తతోదుఃఖాభిసంతప్తోలక్ష్మ
ణోవాక్యమబ్రవీత్।విచరన్దండకారణ్యంభ్రాతరందీప్తతేజసమ్॥౨౩॥ప్రాప్స్యసిత్వంమహాప్రాజ్ఞమైథిలీంజనకా
త్మజామ్।యథావిష్ణుర్మహాబాహుర్బలింబధ్వామహీమిమామ్॥౨౪॥ఏవముక్తస్తుసౌహార్ద్రాల్లక్ష్మణేనసరాఘవః।ఉవా
చదీనయావాచాదుఃఖాభిహతచేతనః॥౨౫॥వనంసర్వంసువిచితంపద్మిన్యఃఫుల్లపంకజాః।గిరిశ్చాయంమహాప్రాజ్ఞబహు
కందరనిర్ఝరః॥౨౬॥నహిపశ్యామివైదేహీంప్రాణేభ్యోఽపిగరీయసీమ్।ఏవంసవిలపన్రామస్సీతాహరణకర్శితః॥౨౭॥
దీనశ్శోకసమావిష్టోముహూర్తంవిహ్వలోఽభవత్ ।సంతప్తోహ్యవసన్నాంగోగతబుద్ధిర్విచేతనః॥౨౮॥ నిషసాదాసనేదీ
నోనిశ్వస్యతుమహామతిః।బహుశస్సతునిశ్వస్యరామోరాజీవలోచనః॥ ౨౯॥ హాప్రియేతివిచుక్రోశబహుశోబాష్పగ
ద్గదః।తంతతస్సాంత్వయామాసలక్ష్మణఃప్రియబాంధవః॥౩౦॥ బహుప్రకారంశోకార్తంప్రశ్రితంప్రశ్రితాంజలిః। అ

నాన్వకృత్యతుతద్వాక్యంలక్ష్మణోష్ఠపుటాచ్చ్యుతమ్॥ ౩౧॥ అపశ్యంస్తాంప్రియాంసీతాంప్రాక్రోశత్సపునఃపునః॥ ఇతి
శ్రీమదారణ్యకాండే - ఏకషష్టితమస్సర్గః.*************************************
సీతామపశ్యన్ధర్మాత్మారామోరాజీవలోచనః।విలలాపమహాబాహుఃకామోపహతచేతనః॥౧॥ పశ్యన్నివచ
తాంసీతామపశ్యన్మదనార్దితః। ఉవాచరాఘవోవాక్యంవిలాపాశ్రయదుర్వచః॥౨॥ త్వమశోకస్యశాఖాభిఃపుష్ప
ప్రియతయాప్రియే।ఆవృణోషిశరీరంతేమమశోకవివర్ధనీ॥ ౩ ॥ కదలీకాండసదృశౌకదల్యాసంవృతావుభౌ। ఊరూప
శ్యామితేదేవినాసిశక్తానిగూహితుమ్॥౪॥ కర్ణికారవనంభద్రేహసంతీదేవిసేవసే। అలంతేపరిహాసేనమమబాధావ
హేనవై॥౫॥పరిహాసేనకింసీతేపరిశ్రాంతస్యమెప్రియె। అయంసపరిహాసోపిసాధుదేవినరోచతే॥౬॥ విశేషేణాశ్రమ
స్థానేహాసోయంనప్రశస్యతే।అవగచ్ఛామితేశీలంపరిహాసప్రియంప్రియె॥౭॥ ఆగచ్ఛత్వంవిశాలాక్షిశూన్యోయము
టజస్తవ।సువ్యక్తంరాక్షసైస్సీతాభక్షితావాహృతాపివా॥౮॥నహిసావిలపంతంమాముపసంప్రైతిలక్ష్మణ।ఏతానిమృగ
యూథానిసాశ్రునేత్రాణిలక్ష్మణ॥౯॥శంసంతీవహివైదేహీంభక్షితాంరజనీచరైః। హామమార్యేక్వయాతాసిహాసా
ధ్వివరవర్ణిని॥ ౧౦ ॥ హాసకామాత్వయాదేవికైకయీసాభవిష్యతి। సీతయాసహనిర్యాతోవినాసీతాముపాగతః॥
౧౧॥కథంనామప్రవేక్ష్యామిశూన్యమంతఃపురంపునః।నిర్వీర్యఇతిలోకోమాంనిర్దయశ్చేతివక్ష్యతి॥౧౨॥ కాతరత్వంప్ర
కాశంహిసీతాపనయనేనమే।నివృత్తవనవాసశ్చజనకంమిథిలాధిపమ్॥౧౩॥కుశలంపరిపృచ్ఛంతంకథంశక్ష్యేనిరీక్షితుమ్।
విదేహరాజానూనంమాందృష్ట్వావిరహితంత్వయా॥౧౪॥సుతాస్నేహేనసంతప్తోమోహస్యవశమేష్యతి। అథవానగమి
ష్యామిపురీంభరతపాలితామ్॥౧౫॥స్వర్గోపిసీతయాహీనఃశూన్యఏవమతోమమ। తన్మామిహోత్సృజ్యవనేగచ్ఛా
యోధ్యాంపురీంశుభామ్॥౧౬॥నత్వహంతాంవినాసీతాంజీవేయంహికథంచన। గాఢమాశ్లిష్యభరతోవాచ్యోమద్వచ
నాత్త్వయా॥౧౭॥అనుజ్ఞాతోసిరామేణపాలయేతివసుంధరామ్। అంబాచమమకైకేయీసుమిత్రాచత్వయావిభో॥
౧౮॥ కౌసల్యాచయథాన్యాయమభివాద్యామమాజ్ఞయా। రక్షణీయాప్రయత్నేనభవతాసూక్తకారిణా॥౧౯॥సీతా
యాశ్చవినాశోయంమమచామిత్రకర్శన। విస్తరేణజనన్యామేవినివేద్యస్త్వయాభవేత్॥౨౦॥ ఇతివిలపతిరాఘవేసు
దీనేవనముపగమ్యతయావినాసుకేశ్యా। భయవికలముఖస్తులక్ష్మణోపివ్యథితమనాభృశమాతురోబభూవ॥౨౧॥ఇతిశ్రీ
మదారణ్యకాండే-ద్విషష్టితమస్సర్గః.*************************************
సరాజపుత్రఃప్రియయావిహీనశ్శోకేనమోహేనచపీడ్యమానః।విషాదయన్భ్రాతరమార్తరూపోభూయోవి
షాదంప్రవివేశతీవ్రమ్॥౧॥సలక్ష్మణంశోకవశాభిపన్నంశోకేనిమగ్నోవిపులేతురామః। ఉవాచవాక్యంవ్యసనానురూప
ముష్ణంవినిశ్శ్వస్యరుదన్సశోకమ్॥౨॥నమద్విధోదుష్కృతకర్మకారీమన్యేద్వితీయోస్తివసుంధరాయామ్। శోకేనశో
కోహిపరంపరాయామామేతిభిందన్హృదయంమనశ్చ॥ ౩॥ పూర్వంమయానూనమభీప్సితానిపాపానికర్మాణ్యసకృ
త్కృతాని।తత్రాయమద్యాపతితోవిపాకోదుఃఖేనదుఃఖంయదహంవిశామి॥౪॥రాజ్యప్రణాశఃస్వజనైర్వియోగఃపి
తుర్వినాశోజననీవియోగః।సర్వాణిమెలక్ష్మణశోకవేగమాపూరయంతిప్రవిచింతితాని॥ ౫॥ సర్వంతుదుఃఖంమమలక్ష్మ
ణేదంశాంతంశరీరేవనమేత్యశూన్యమ్।సీతావియోగాత్పునరభ్యుదీర్ణంకాష్ఠైరివాగ్నిస్సహసాప్రదీప్తః॥౬॥ సానూన
మార్యామమరాక్షసేనహ్యభ్యాహృతాఖంసముపేత్యభీరుః। అపస్వరంసుస్వరవిప్రలాపాభయేనవిక్రందితవత్యభీ
క్ష్ణమ్॥ ౭॥ తౌలోహితస్యప్రియదర్శనస్యసదోచితావుత్తమచందనస్య। వృత్తౌస్తనౌశోణితపంకదిగ్ధౌనూనంప్రియా
యామమనాభిభాతః॥౮॥తచ్ఛ్లక్ష్ణసువ్యక్తమృదుప్రలాపంతస్యాముఖంకుంచితకేశభారమ్।రక్షోవశంనూనముపాగతా
యానభ్రాజతేరాహుముఖేయథేందుః॥ ౯ ॥ తాంహారపాశస్యసదోచితాయాగ్రీవాంప్రియాయామమసువ్రతా
యాః।రక్షాంసినూనంపరిపీతవంతివిభిద్యశూన్యేరుధిరాశనాని॥౧౦॥మయావిహీనావిజనేవనేయారక్షోభిరాహృత్యవి
కృష్యమాణా।నూనంవినాదంకురరీవదీనాసాముక్తవత్యాయతకాంతనేత్రా॥ ౧౧॥ అస్మిన్మయాసార్ధముదారశీలాశి
లాతలేపూర్వముపోపవిష్టా।కాంతస్మితాలక్ష్మణజాతహాసాత్వామాహసీతాబహువాక్యజాతమ్॥ ౧౨॥ గోదావరీయం
సరితాంవరిష్ఠాప్రియాప్రియాయామమనిత్యకాలమ్। అప్యత్రగచ్ఛేదితిచింతయామినైకాకినీయాతిహిసాకదాచిత్॥

౧౩ ॥ పద్మాననాపద్మవిశాలనేత్రా పద్మానివానేతుమభిప్రయాతా । తదప్యయుక్తంనహిసాకదాచిన్మయావినాగచ్ఛతి
పంకజాని॥౧౪॥ కామంత్విదంపుష్పితవృక్షషండం నానావిధైఃపక్షిగణైరుపేతమ్ । వనంప్రయాతానతదప్యయుక్తమే
కాకినీసాతుబిభేతిభీరుః॥౧౫॥ఆదిత్యభోలోకకృతాకృతజ్ఞలోకస్యసత్యానృతకర్మసాక్షిన్ । మమప్రియాసాక్వగతా
హృతావాశంసస్వమేశోకవశస్యనిత్యమ్॥౧౬॥లోకేషుసర్వేషుచనాస్తికించిద్యత్తేనసిత్యంవిదితంభవేత్తత్ । శంస
స్వవాయోకులశాలినీంతాంహృతామృతావాపథివర్తతేవా॥౧౭॥ ఇతీవతంశోకవిధేయదేహంరామంవిసంజ్ఞంవిలపం
తమేవమ్।ఉవాచసౌమిత్రిరదీనసత్వోన్యాయేస్థితఃకాలయుతంచవాక్యమ్॥౧౮॥శోకంవిముంచార్యధృతింభజస్వసోత్సా
హతాచాస్తువిమార్గణేస్యాః । ఉత్సాహవంతోహినరానలోకేసీదంతికర్మస్వతిదుష్కరేషు॥౧౯॥ ఇతీవసౌమిత్రిము
దగ్రపౌరుషంబ్రువంతమార్తోరఘువంశవర్ధనః । నచింతయామాసధృతింవిముక్తవాన్పునశ్చదుఃఖంపునరభ్యుపా
గమత్॥౨౦॥ఇతిశ్రీమదారణ్యకాండే - త్రిషష్టితమస్సర్గః ************************************
సదీనోదీనయావాచాలక్ష్మణంవాక్యమబ్రవీత్ । శీఘ్రంలక్ష్మణజానీహిగత్వాగోదావరీంనదీమ్॥౧॥ అపిగో
దావరీంసీతాపద్మాన్యానయితుంగతా । ఏవముక్తస్తురామేణలక్ష్మణఃపరవీరహా॥౨॥ నదీంగోదావరీంరమ్యాంజగామల
ఘువిక్రమః । తాంలక్ష్మణస్తీర్థవతీంవిచిత్వారామమబ్రవీత్॥౩॥నైనాంపశ్యామితీర్థేషుక్రోశతోనశృణోతిమే । కి
న్నుసాదేశమాపన్నావైదేహీక్లేశనాశినీ॥౪॥నహ్యహంవేదతందేశంయత్రసాజనకాత్మజా । లక్ష్మణస్యవచఃశ్రుత్వాదీ
నస్సంతాపమోహితః॥౫॥ రామస్సమభిచక్రామస్వయంగోదావరీంనదీమ్ । సతాముపస్థితోరామఃక్వసీతేత్యేవమ
బ్రవీత్॥౬॥భూతానిరాక్షసేంద్రేణవధార్హేణహృతామితి।నతాంశశంసూరామాయతథాగోదావరీనదీ॥౭॥తతఃప్ర
చోదితాభూతైశ్శంసాస్మైతాంప్రియామితి। నతుసాభ్యవదత్సీతాంపృష్టారామేణశోచతా॥౮॥రావణస్యచతద్రూపంక
ర్మాణిచదురాత్మనః । ధ్యాత్వాభయాత్తువైదేహీంసానదీనశశంసతామ్॥౯॥నిరాశస్తుతయానద్యాసీతాయాదర్శ
నేకృతః । ఉవాచరామస్సౌమిత్రింసీతాదర్శనకర్శితః॥౧౦॥ ఏషాగోదావరీసౌమ్యకించిన్నప్రతిభాషతే। కిన్నులక్ష్మ
ణవక్ష్యామిసమేత్యజనకంవచః॥౧౧॥ మాతరంచైవవైదేహ్యావినాతామహమప్రియమ్ । యామేరాజ్యవిహీనస్యవనేవ
న్యేనజీవతః॥౧౨॥సర్వంవ్యసనమేచోచ్ఛకంవైదేహీక్వనుసాగతా । జ్ఞాతిపక్షవిహీనస్యరాజపుత్రీమపశ్యతః॥౧౩॥మన్యే
దీర్ఘాభవిష్యంతిరాత్రయోమమజాగ్రతః।మందాకినీంజనస్థానమిమంప్రస్రవణంగిరిమ్॥౧౪॥ సర్వాణ్యనుచరిష్యామి
యదిసీతాహిదృశ్యతే। ఏతేమృగామహావీర్యామామీక్షంతేముహుర్ముహుః॥౧౫॥వక్తుకామాఇవహిమేఇంగితాన్యు
పలక్షయే । తాంస్తుదృష్ట్వానరవ్యాఘ్రోరాఘవఃప్రత్యువాచహ॥౧౬॥క్వసీతేతినిరీక్షన్వైబాష్పసంరుద్ధయాగిరా। ఏ
వముక్తానరేంద్రేణతేమృగాస్సహసోత్థితాః॥౧౭॥దక్షిణాభిముఖాస్సర్వేదర్శయంతోనభస్థలమ్ । మైథిలీహ్రియమా
ణాసాదిశంయామన్వపద్యత॥౧౮॥ తేనమార్గేణధావంతోనిరీక్షంతేనరాధిపమ్ । యేనమార్గంచభూమించనిరీక్షంతే
స్మతేమృగాః॥౧౯॥ పునశ్చమార్గమిచ్ఛంతోలక్ష్మణేనోపలక్షితాః । తేషాంవచనసర్వస్వంలక్షయామాసచేంగితమ్॥
౨౦॥ఉవాచలక్ష్మణోజ్యేష్ఠంధీమాన్భ్రాతరమార్తవత్ । క్వసీతేతిత్వయాపృష్టాయథేమేసహసోత్థితాః॥౨౧॥ దర్శ
యంతిక్షితించైవదక్షిణాంచదిశంమృగాః । సాధుగచ్ఛావహేదేవదిశమేతాంహినైరృతిమ్॥౨౨॥యదిస్యాదాగమఃకశ్చి
ద్వార్యావాసాథలక్ష్యతే । బాఢమిత్యేవకాకుత్స్థఃప్రస్థితోదక్షిణాందిశమ్॥౨౩॥ లక్ష్మణానుగతఃశ్రీమాన్వీక్షమాణో
వసుంధరామ్ । ఏవంసంభాషమాణౌతావన్యోన్యంభ్రాతరావుభౌ॥౨౪॥వసుంధరాయాంపతితంపుష్పమార్గమపశ్య
తామ్ । తాంపుష్పవృష్టింపతితాందృష్ట్వారామోమహీతలే॥౨౫॥ఉవాచలక్ష్మణంవీరోదుఃఖితోదుఃఖితంవచః । అభిజా
నామిపుష్పాణితానీమానీహలక్ష్మణ॥౨౬॥పినద్ధానీహవైదేహ్యామయాదత్తానికాననే । మన్యేసూర్యశ్చవాయుశ్చమేది
నీచయశస్వినీ॥౨౭॥అభిరక్షంతిపుష్పాణిప్రకుర్వంతోమమప్రియమ్।ఏవముక్త్వామహాబాహుర్లక్ష్మణంపురుషర్షభః॥
౨౮॥ఉవాచరామోధర్మాత్మాగిరింప్రస్రవణాకులమ్ । కచ్చిత్క్షితిభృతాంనాథదృష్టాసర్వాంగసుందరీ॥౨౯॥రామార
మ్యేవనోద్దేశేమయావిరహితాత్వయా।క్రుద్ధోబ్రవీద్గిరింతత్రసింహఃక్షుద్రమృగంయథా॥౩౦॥ తాంహేమవర్ణాం
హేమాభాంసీతాందర్శయపర్వత । యావత్సానూనిసర్వాణినతేవిధ్వంసయామ్యహమ్॥౩౧॥ఏవముక్తస్తురామేణప

ర్వతో మైథిలీం ప్రతి। శంసన్నివ తతస్సీతాం నాదర్శయత రాఘవే॥౩౧॥ తతో దాశరథీ రామ ఉవాచ చ శిలోచ్చయమ్। మ
మబాణాగ్నినిర్దగ్ధో భస్మీభూతో భవిష్యసి॥౩౩॥ అసేవ్యస్సంతతం చైవ నిస్తృణద్రుమపల్లవః। ఇమాం వా సరితం చాద్య
శోషయిష్యామి లక్ష్మణ॥౩౪॥ యది నాఖ్యాతి మే సీతామార్యాం చంద్రనిభాననామ్। ఏవం స రుషితో రామో దిధక్షన్నివ చ
క్షుషా॥౩౫॥ దదర్శ భూమౌ నిష్క్రాంతం రాక్షసస్య పదం మహత్। త్రస్తాయా రామకాంక్షిణ్యాః ప్రధావంత్యా ఇతస్త
తః॥౩౬॥ రాక్షసేనానువృత్తాయా మైథిల్యాశ్చ పదాన్యథ। స సమీక్ష్య పరిక్రాంతం సీతయా రాక్షసస్య చ॥౩౭॥ భగ్నం
ధనుశ్చ తూణీ చ వికీర్ణం బహుధా రథమ్। సంభ్రాంతహృదయో రామశ్శశంస భ్రాతరం ప్రియమ్॥౩౮॥ పశ్య లక్ష్మణ వై
దేహ్యాః శీర్ణాః కనకబిందవః। భూషణానాం హి సౌమిత్రే మాల్యాని వివిధాని చ॥౩౯॥ తప్తబిందునికాశైశ్చ చిత్రైః క్షతజ
బిందుభిః। ఆవృతం పశ్య సౌమిత్రే సర్వతో ధరణీతలమ్॥౪౦॥ మన్యే లక్ష్మణ వైదేహీ రాక్షసైః కామరూపిభిః। భిత్త్వా భి
త్త్వా విభక్తా వా భక్షితా వా భవిష్యతి॥౪౧॥ తస్యా నిమిత్తం వైదేహ్యా ద్వయోర్వివదమానయోః। బభూవ యుద్ధం సౌమి
త్రే ఘోరం రాక్షసయోరిహ॥౪౨॥ ముక్తామణిచితం చేదం తపనీయవిభూషితమ్। ధరణ్యాం పతితం సౌమ్య కస్య భగ్నం
మహద్ధనుః॥౪౩॥ రాక్షసానామిదం వత్స సురాణామథవాపి వా। తరుణాదిత్యసంకాశం వైడూర్యగులికాచితమ్॥౪౪॥ విశీ
ర్ణం పతితం భూమౌ కవచం కస్య కాంచనమ్। ఛత్రం శతశలాకం చ దివ్యమాల్యోపశోభితమ్॥౪౫॥ భగ్నదండమిదం కస్య
భూమౌ సౌమ్య నిపాతితమ్। కాంచనోరశ్ఛదాశ్చేమే పిశాచవదనాః ఖరాః॥౪౬॥ భీమరూపా మహాకాయాః కస్య వా ని
హతా రణే। దీప్తపావకసంకాశో ద్యుతిమాన్ సమరధ్వజః॥౪౭॥ అపవిద్ధశ్చ భగ్నశ్చ కస్య సాంగ్రామికో రథః। రథా
క్షమాత్రా విశిఖాస్తపనీయవిభూషణాః॥౪౮॥ కస్యేమేఽభిహతా బాణాః ప్రకీర్ణా ఘోరకర్మణః। రాక్షసానామిమే వ
త్స సురాణామథ వాచ్ఛతాః॥౪౯॥ శరావరౌ శరైః పూర్ణౌ విధ్వస్తౌ పశ్య లక్ష్మణ। ప్రతోదాభీశుహస్తో వై కస్యాయం సా
రథిర్హతః॥౫౦॥ సారథిం హతవాన్ కో వా మహాబలపరాక్రమః। కస్యేమౌ పురుషవ్యాఘ్ర శయానౌ నిహతౌ యుధి॥
౫౧॥ చామరగ్రాహిణౌ సౌమ్య సోష్ణీషమణికుండలౌ। పదవీ పురుషస్యైషా వ్యక్తం కస్యాపి రక్షసః॥౫౨॥ వైరం శతగుణం
పశ్య మమేదం జీవితాంతకమ్। సుఘోరహృదయైస్సౌమ్య రాక్షసైః కామరూపిభిః॥౫౩॥ హృతా మృతా వా సీతా హి భక్షి
తా వా తపస్వినీ। న ధర్మస్త్రాయతే సీతాం హ్రియమాణాం మహావనే॥౫౪॥ భక్షితాయాం తు వైదేహ్యాం హృతాయా
మపి లక్ష్మణ। కే హి లోకే ప్రియం కర్తుం శక్తాస్సౌమ్య మమేశ్వరాః॥౫౫॥ కర్తారమపి లోకానాం శూరం కరుణవేదినమ్।
అజ్ఞానాదవమన్యేరన్ సర్వభూతాని లక్ష్మణ॥౫౬॥ మృదుం లోకహితే యుక్తం దాంతం కరుణవేదినమ్। నిర్వీర్య ఇతి మన్యం
తే నూనం మాం త్రిదశేశ్వరాః॥౫౭॥ మాం ప్రాప్య హి గుణో దోషః సంవృత్తః పశ్య లక్ష్మణ। అద్యైవ సర్వభూతానాం ర
క్షసామభవాయ చ॥౫౮॥ సంహృత్యైవ శశిజ్యోత్స్నాం మహాన్ సూర్య ఇవోదితః। సంవృత్త్యైవ గుణాన్ సర్వాన్ మమ
తేజః ప్రకాశతే॥౫౯॥ నైవ యక్షా న గంధర్వా న పిశాచా న రాక్షసాః। కిన్నరా వా మనుష్యా వా సుఖం ప్రాప్స్యంతి లక్ష్మణ॥
౬౦॥ మమాస్త్రబాణసంపూర్ణమాకాశం పశ్య లక్ష్మణ। నిస్సంపాతం కరిష్యామి హ్యద్య త్రైలోక్యచారిణామ్॥౬౧॥
సంనిరుద్ధగ్రహగణమావారితనిశాకరమ్। విప్రమృష్టానలమరుద్భాస్కరద్యుతిసంవృతమ్॥౬౨॥ వినిర్మథితశైలా
గ్రం శుష్యమాణజలాశయమ్। ధ్వస్తద్రుమలతాగుల్మం విప్రణాశితసాగరమ్॥౬౩॥ త్రైలోక్యం తు కరిష్యామి సంయు
క్తం కాలకర్మణా। న తాం కుశలినీం సీతాం ప్రదాస్యంతి మమేశ్వరాః॥౬౪॥ అస్మిన్ముహూర్తే సౌమిత్రే మమ ద్రక్ష్యంతి
విక్రమమ్। నాకాశముత్పతిష్యంతి సర్వభూతాని లక్ష్మణ॥౬౫॥ మమ చాపగుణోన్ముక్తైర్బాణజాలైర్నిరంతరమ్। మర్ది
తం మమ నారాచైర్ధ్వస్తం భ్రాంతమృగద్విజమ్॥౬౬॥ సమాకులమమర్యాదం జగత్పశ్యాద్య లక్ష్మణ। ఆకర్ణపూర్ణైరి
షుభిర్జీవలోకం దురావరైః॥౬౭॥ కరిష్యే మైథిలీహేతోరపిశాచమరాక్షసమ్। మమ రోషప్రయుక్తానాం సాయకానాం
బలం సురాః॥౬౮॥ ద్రక్ష్యంత్యద్య విముక్తానామపి దూరాతిగామినామ్। నైవ దేవా న దైతేయా న పిశాచా న రాక్షసాః॥
౬౯॥ భవిష్యంతి మమ క్రోధాత్ త్రైలోక్యే విప్రణాశితే। దేవదానవయక్షాణాం లోకా యే రక్షసామపి॥౭౦॥ బహుధా
న భవిష్యంతి బాణౌఘైశ్శకలీకృతాః। నిర్మర్యాదానిమాన్ లోకాన్ కరిష్యామ్యద్య సాయకైః॥౭౧॥ హృతాం మృతాం వా
సౌమిత్రే న దాస్యంతి యదీశ్వరాః। యథారూపాం హి వైదేహీం న దాస్యంతి యది ప్రియామ్॥౭౨॥ నాశయామి జగత్సర్వం

త్రైలోక్యం సచరాచరమ్ । యావద్దర్శనమస్యా వై తావత్క్షపయామి సాయకైః ॥౨౩॥ ఇత్యుక్త్వా రోషతామ్రాక్షః స్ఫుర
మాణోష్ఠసంపుటః । వల్కలాజినమాబధ్య జటాభారమబంధయత్ ॥౨౪॥ త్రిపురం జఘ్నుషః పూర్వం రుద్రస్యేవ బభౌ త
నుః । లక్ష్మణాదథ చాదాయ రామో నిష్పీడ్య కార్ముకమ్ ॥౨౫॥ శరమాదాయ సందీప్తం ఘోరమాశీవిషోపమమ్ । సంద
ధే ధనుషి శ్రీమాన్ రామః పరపురంజయః ॥౨౬॥ యుగాంతాగ్నిరివ క్రుద్ధ ఇదం వచనమబ్రవీత్ । యథా జరా యథా మృత్యు
ర్యథా కాలో యథా విధిః ॥౨౭॥ నిత్యం న ప్రతిహన్యంతే సర్వభూతేషు లక్ష్మణ । తథాహం క్రోధసంయుక్తో న నివార్యోఽస్మి
సర్వథా ॥౨౮॥ పురేవ మే చారుదతీమనిందితాం దిశంతి సీతాం యది నాద్య మైథిలీమ్ । సదేవగంధర్వమనుష్యపన్నగం జగత్స
శైలం పరివర్తయామ్యహమ్ ॥౨౯॥ ఇతి శ్రీమదారణ్యకాండే - చతుష్షష్టితమస్సర్గః. ********************

తప్యమానం తథా రామం సీతాహరణకర్శితమ్ । లోకానామహితే యుక్తం సంవర్తకమివానలమ్ ॥౧॥ వీక్షమా
ణం ధనుస్సజ్యం నిశ్వసంతం పునః పునః । దగ్ధుకామం జగత్సర్వం యుగాంతే తు యథా హరమ్ ॥౨॥ అదృష్టపూర్వం సంక్రుద్ధం దృ
ష్ట్వా రామం తు లక్ష్మణః । అబ్రవీత్ప్రాంజలిర్వాక్యం ముఖేన పరిశుష్యతా ॥౩॥ పురా భూత్వా మృదుర్దాంతః సర్వభూతహి
తే రతః । న క్రోధవశమాపన్నః ప్రకృతిం హాతుమర్హసి ॥౪॥ చంద్రే లక్ష్మీః ప్రభా సూర్యే గతిర్వాయౌ భువి క్షమా । ఏత
చ్చ నియతం సర్వం త్వయి చానుత్తమం యశః ॥౫॥ ఏకస్య నాపరాధేన లోకాన్ హంతుం త్వమర్హసి । న తు జానామి కస్యా
యం భగ్నస్సాంగ్రామికో రథః ॥౬॥ కేన వా కస్య వా హేతోః సాయుధస్సపరిచ్ఛదః । ఖురనేమిక్షతశ్చాయం సిక్తో రుధిర
బిందుభిః ॥౭॥ దేశో నివృత్తసంగ్రామః సుఘోరః పార్థివాత్మజ । ఏకస్య తు విమర్దోఽయం న ద్వయోర్వదతాం వర ॥
౮॥ న హి వృత్తం హి పశ్యామి బలస్య మహతః పదమ్ । నైకస్య తు కృతే లోకాన్ వినాశయితుమర్హసి ॥౯॥ యుక్తదండా హి మృ
దవః ప్రశాంతా వసుధాధిపాః । సదా త్వం సర్వభూతానాం శరణ్యః పరమా గతిః ॥౧౦॥ కో ను దారప్రణాశం తే సాధు మన్యే
త రాఘవ । సరితస్సాగరాశ్శైలా దేవగంధర్వదానవాః ॥౧౧॥ నాలం తే విప్రియం కర్తుం దీక్షితస్యేవ సాధవః । యేన రా
జన్ హృతా సీతా తమన్వేషితుమర్హసి ॥౧౨॥ మద్ద్వితీయో ధనుష్పాణిస్సహాయైః పరమర్షిభిః । సముద్రం చ విచేష్యామః
పర్వతాంశ్చ వనాని చ ॥౧౩॥ గుహాశ్చ వివిధా ఘోరా నదీః పద్మవనాని చ । దేవగంధర్వలోకాంశ్చ విచేష్యామస్సమాహితాః ॥
౧౪॥ యావన్నాధిగమిష్యామస్తవ భార్యాపహారిణమ్ । న చేత్సామ్నా ప్రదాస్యంతి పత్నీం తే త్రిదశేశ్వరాః ॥౧౫॥ కోసల
ేంద్ర తతః పశ్చాత్ప్రాప్తకాలం కరిష్యసి ॥ శీలేన సామ్నా వినయేన సీతాం నయేన న ప్రాప్స్యసి చేన్నరేంద్ర । తతస్సము
త్సాదయ హేమపుంఖైర్మహేంద్రవజ్రప్రతిమైశ్శరౌఘైః ॥౧౬॥ ఇతి శ్రీమదారణ్యకాండే - పంచషష్టితమస్సర్గః. **

తం తథా శోకసంతప్తం విలపంతమనాథవత్ । మోహేన మహతా విష్టం పరిద్యూనమచేతనమ్ ॥౧॥ తతస్సౌమిత్రి
రాశ్వాస్య ముహూర్తాదివ లక్ష్మణః । రామం సంబోధయామాస చరణౌ చాపిపీడయన్ ॥ ౨ ॥ మహతా తపసా రామ
మహతా చాపి కర్మణా । రాజ్ఞా దశరథేనాసి లబ్ధోఽమృతమివామరైః ॥౩॥ తవ చైవ గుణైర్బద్ధస్త్వద్వియోగాన్మహీపతిః ।
రాజా దేవత్వమాపన్నో భరతస్య యథా శ్రుతమ్ ॥౪॥ యది దుఃఖమిదం ప్రాప్తం కాకుత్స్థ న సహిష్యసి । ప్రాకృతశ్చా
ల్పసత్త్వశ్చ ఇతరః కస్సహిష్యతి ॥౫॥ దుఃఖితో హి భవాన్ లోకాంస్తేజసా యది ధక్ష్యతి । ఆర్తాః ప్రజా నరవ్యాఘ్ర క్వ ను యా
స్యంతి నిర్వృతిమ్ ॥ ౬ ॥ లోకస్వభావ ఏవైష యయాతిర్నహుషాత్మజః । గతశ్శక్రేణ సాలోక్యమనయస్తం సమస్పృశ
త్ ॥౭॥ మహర్షిర్యో వసిష్ఠస్తు యః పితుర్నః పురోహితః । అహ్నా పుత్రశతం జజ్ఞే తథైవాస్య పునర్హతమ్ ॥౮॥ యా చేయం
జగతాం మాతా దేవీ లోకనమస్కృతా । అస్యాశ్చ చలనం భూమేర్దృశ్యతే సత్యసంశ్రవ ॥౯॥ యౌ చేమౌ జగతాం నేత్రే
యత్ర సర్వం ప్రతిష్ఠితమ్ । ఆదిత్యచంద్రౌ గ్రహణమభ్యుపేతౌ మహాబలౌ ॥౧౦॥ సుమహాంత్యపి భూతాని దేవాశ్చ పురు
షర్షభ । న దైవస్య ప్రముంచంతి సర్వభూతాని దేహినః ॥౧౧॥ శక్రాదిష్వపి దేవేషు వర్తమానౌ నయానయౌ । శ్రూ
యేతే నరశార్దూల న త్వం వ్యథితుమర్హసి ॥౧౨॥ నష్టాయామపి వైదేహ్యాం హృతాయామపి చానఘ । శోచితుం నార్హ
సే వీర యథాన్యః ప్రాకృతస్తథా ॥౧౩॥ త్వద్విధా న హి శోచంతి సతతం సమదర్శనాః । సుమహత్స్వపి కృచ్ఛ్రేషు రామాని
ర్విణ్ణదర్శనాః ॥౧౪॥ తత్త్వతో హి నరశ్రేష్ఠ బుద్ధ్యా సమనుచింతయ । బుద్ధ్యా యుక్తా మహాప్రాజ్ఞా విజానంతి శుభాశుభే ॥
౧౫॥ అదృష్టగుణదోషాణామధృతానాం తు కర్మణామ్ । నాంతరేణ క్రియాం తేషాం ఫలమిష్టం ప్రవర్తతే ॥౧౬॥ మామే

వహిపురా రామత్వమేవబహుశోన్వశాః। అనుశిష్యాద్ధి కోను త్వామపి సాక్షాద్బృహస్పతిః॥౧౭॥ బుద్ధిశ్చ తే మహాప్రా
జ్ఞ దేవైరపిదురన్వయా। శోకేనాభిప్రసుప్తం తే జ్ఞానం సంబోధయామ్యహమ్॥౧౮॥ దివ్యంచ మానుషంచ త్వమాత్మనశ్చ
పరాక్రమమ్। ఇక్ష్వాకువృషభావేక్ష్య యతస్వ ద్విషతాం వధే॥౧౯॥ కింతే సర్వవినాశేన కృతేన పురుషర్షభ। తమేవ
త్వం రిపుం పాపం విజ్ఞాయోద్ధర్తుమర్హసి॥౨౦॥ ఇతి శ్రీమదారణ్యకాండే - షట్షష్టితమస్సర్గః.*************
పూర్వజేనాప్యుక్తమాత్రస్తు లక్ష్మణేన సుభాషితమ్। సారగ్రాహీ మహాసారం ప్రతిజగ్రాహ రాఘవః॥౧॥ సంని
గృహ్య మహాబాహుః ప్రవృద్ధం కోపమాత్మనః। అవష్టభ్య ధనుశ్చిత్రం రామో లక్ష్మణమబ్రవీత్॥౨॥ కింకరిష్యావహే వ
త్స క్వ వా గచ్ఛావ లక్ష్మణ। కేనోపాయేన పశ్యావ సీతామితి విచింతయ॥౩॥ తం తథా పరితాపార్తం లక్ష్మణో రామమబ్ర
వీత్। ఇదమేవ జనస్థానం త్వమన్వేషితుమర్హసి॥౪॥ రాక్షసైర్బహుభిః కీర్ణం నానాద్రుమలతాయుతమ్। సంతీహ గిరిదు
ర్గాణి నిర్ఝరాః కందరాణి చ॥౫॥ గుహాశ్చ వివిధా ఘోరా నానామృగగణాకులాః। ఆవాసాః కిన్నరాణాంచ గంధర్వభ
వనాని చ॥౬॥ తాని యుక్తో మయా సార్ధం త్వమన్వేషితుమర్హసి। త్వద్విధా బుద్ధిసంపన్నా మహాత్మానో నరర్షభ॥౭॥
ఆపత్సు న ప్రకంపంతే వాయువేగైరివాచలాః। ఇత్యుక్తస్తద్వనం సర్వం విచచార సలక్ష్మణః॥౮॥ క్రుద్ధో రామశ్శరం ఘోరం
సంధాయ ధనుషి క్షురమ్। తతః పర్వతకూటాభం మహాభాగం ద్విజోత్తమమ్॥౯॥ దదర్శ పతితం భూమౌ క్షతజార్ద్రం
జటాయుషమ్। తం దృష్ట్వా గిరిశృంగాభం రామో లక్ష్మణమబ్రవీత్॥౧౦॥ అనేన సీతా వైదేహీ భక్షితా నాత్ర సంశయః।
గృధ్రరూపమిదం రక్షో వ్యక్తం భవతి కాననే॥౧౧॥ భక్షయిత్వా విశాలాక్షీమాస్తే సీతాం యథాసుఖమ్। ఏనం వధిష్యే దీ
ప్తాస్యైర్ఘోరైర్బాణైరజిహ్మగైః॥౧౨॥ ఇత్యుక్త్వాభ్యపతద్గృధ్రం సంధాయ ధనుషి క్షురమ్। క్రుద్ధో రామస్సముద్రాం
తాం కంపయన్నివ మేదినీమ్॥౧౩॥ తం దీనం దీనయా వాచా సఫేనం రుధిరం వమన్। అభ్యభాషత పక్షీ తు రామం దశరథాత్మ
జమ్॥౧౪॥ మాం న మారయ భద్రం తే మ్రియమాణం స్వకర్మణా। యామోషధిమివాయుష్మన్నన్వేషసి మహావనే॥
౧౫॥ సా దేవీ మమ చ ప్రాణో రావణేనోభయం హృతమ్। త్వయా విరహితా దేవీ లక్ష్మణేన చ రాఘవ॥౧౬॥ హ్రియమా
ణా మయా దృష్టా రావణేన బలీయసా। సీతామభ్యవపన్నోహం రావణశ్చ రణే మయా॥౧౭॥ విధ్వంసితరథశ్ఛత్రః పాతితో ధ
రణీతలే। ఏతత్తస్య ధనుర్భగ్నమేతత్తస్య శరావరమ్॥౧౮॥ అయమస్య రథో రామ భగ్నస్సాంగ్రామికో మయా। అయం
తు సారథిస్తస్య మత్పక్షనిహతో యుధి॥౧౯॥ పరిశ్రాంతస్య మే పక్షౌ ఛిత్త్వా ఖస్థస్య రావణః। సీతామాదాయ వైదేహీము
త్పపాత విహాయసమ్॥౨౦॥ రక్షసా నిహతం పూర్వం న మాం హంతుం త్వమర్హసి। రామస్తస్య తు విజ్ఞాయ బాష్పపూర్ణ
ముఖస్తదా॥౨౧॥ ద్విగుణీకృతతాపార్తః సీతాసక్తాం ప్రియాం కథామ్। శ్రుత్వా జటాయుషో వాక్యం రామస్సౌమిత్రి
ణా సహ॥౨౨॥ గృధ్రరాజం పరిష్వజ్య పరిత్యజ్య మహద్ధనుః। నిపపాతావశో భూమౌ రురోద సహలక్ష్మణః॥౨౩॥ ఏకమేకా
యనే దుర్గే నిశ్వసంతం కథంచన। సమీక్ష్య దుఃఖితతరో రామస్సౌమిత్రిమబ్రవీత్॥౨౪॥ రాజ్యాద్భ్రంశో వనే వాసః సీతా
నష్టా ద్విజో హతః। ఈదృశీయం మమాలక్ష్మీర్నిర్దహేదపి పావకమ్॥౨౫॥ సంపూర్ణమపి చేదద్య ప్రవిశేయం మహోద
ధిమ్। సోఽపి నూనం మమాలక్ష్మ్యా విశుష్యేత్సరితాం పతిః॥౨౬॥ నాస్త్యభాగ్యతరో లోకే మత్తోస్మిన్ సచరాచరే। యేనే
యం మహతీ ప్రాప్తా మయా వ్యసనవాగురా॥౨౭॥ అయం పితృవయస్యో మే గృధ్రరాజో జరాన్వితః। శేతే వినిహతో భూ
మౌ మమ భాగ్యవిపర్యయాత్॥౨౮॥ ఇత్యేవముక్త్వా బహుశో రాఘవస్సహలక్ష్మణః। జటాయుషం చ పస్పర్శ పితృస్నే
హం విదర్శయన్॥౨౯॥ నికృత్తపక్షం రుధిరావసిక్తం స గృధ్రరాజం పరిరభ్య రామః। క్వ మైథిలీ ప్రాణసమా మమేతి వి
ముచ్య వాచం నిపపాత భూమౌ॥౩౦॥ ఇతి శ్రీమదారణ్యకాండే - సప్తషష్టితమస్సర్గః. ********************
రామస్సంప్రేక్ష్య తం గృధ్రం భువి రౌద్రేణ పాతితమ్। సౌమిత్రిం మిత్రసంపన్నమిదం వచనమబ్రవీత్॥౧॥ మమా
యం నూనమర్థేషు యతమానో విహంగమః। రాక్షసేన హతస్సంఖ్యే ప్రాణాంస్త్యక్ష్యతి దుస్త్యజాన్॥౨॥ అయమస్య
శరీరేస్మిన్ ప్రాణో లక్ష్మణ విద్యతే। తథాపి స్వరహీనోయం విక్లబస్సముదీక్షతే॥౩॥ జటాయో యది శక్నోషి వాక్యం
వ్యాహరితుం పునః। సీతామాఖ్యాహి భద్రం తే వధమాఖ్యాహి చాత్మనః॥౪॥ కిం నిమిత్తోహరత్సీతాం రావణస్తస్య కిం మ
యా। అపరాధం తు యం దృష్ట్వా రావణేన హృతా ప్రియా॥౫॥ కథం తచ్చంద్రసంకాశం ముఖమాసీన్మనోహరమ్। సీతయా

కానిచోక్తానితస్మిన్కాలేద్విజోత్తమ॥౬॥ కథంవీర్యః కథంరూపః కింకర్మాసచరాక్షసః । క్వచాస్యభవనంతాత బ్రూహి
మేపరిపృచ్ఛతః॥౭॥ తముద్వీక్ష్యాథదీనాత్మావిలపంతమనంతరమ్। వాచాతిసన్నయారామంజటాయురిదమబ్రవీత్ ॥౮॥
హృతా సా రాక్షసేంద్రేణ రావణేనవిహాయసా । మాయామాస్థాయవిపులాంవాతదుర్దినసంకులామ్॥౯॥ పరిశ్రాంత
స్య మే తాతపక్షౌ ఛిత్త్వా స రాక్షసః। సీతామాదాయ వైదేహీంప్రయాతోదక్షిణాందిశమ్॥౧౦॥ఉపరుంధంతి మే ప్రాణా
దృష్టిర్భ్రమతిరాఘవ।పశ్యామివృక్షాన్సౌవర్ణానుశీరకృతమూర్ధజాన్॥ ౧౧ ॥ యేనయాతిముహూర్తేనసీతామా
దాయరావణః।విప్రణష్టంధనంక్షిప్రంతత్స్వామీ ప్రతిపద్యతే॥౧౨॥విందోనామముహూర్తోఽయంసచకాకుత్స్థనాబు
ధత్ ।త్వత్ప్రియాంజానకీంహృత్వారావణోరాక్షసేశ్వరః॥౧౩॥ఝషవద్బడిశంగృహ్యక్షిప్రమేవవినశ్యతి। నచత్వయా
వ్యథాకార్యాజనకస్యసుతాంప్రతి॥౧౪॥ వైదేహ్యారంస్యసేక్షిప్రంహత్వాతంరాక్షసంరణే । అసమ్మూఢస్యగృధ్ర
స్యరామంప్రత్యనుభాషతః॥౧౫॥ఆస్యాత్సుస్రావరుధిరంమ్రియమాణస్యసామిషమ్।పుత్రోవిశ్రవసస్సాక్షాద్భ్రా
తావైశ్రవణస్యచ॥౧౬॥ఇత్యుక్త్వాదుర్లభాన్ప్రాణాన్ముమోచపతగేశ్వరః। బ్రూహిబ్రూహీతిరామస్యబ్రువాణ
స్యకృతాంజలేః॥౧౭॥త్యక్త్వాశరీరంగృధ్రస్యజగ్ముఃప్రాణావిహాయసమ్।సనిరీక్ష్యశిరోభూమౌప్రసార్యచరణౌతదా॥
౧౮ ॥ విక్షిప్యచశరీరంస్వంపపాతధరణీతలే।తంగృధ్రంప్రేక్ష్యతామ్రాక్షంగతాసుమచలోపమమ్॥౧౯॥ రామస్సుబ
హుభిర్దుఃఖైర్దీనస్సౌమిత్రిమబ్రవీత్ ।బహూనిరక్షసాంవాసేవర్షాణివసతాసుఖమ్॥౨౦॥పక్షిరాజేనవృద్ధేనతాత
మిత్రేణనస్సుఖమ్ । అనేనదండకారణ్యేవిచీర్ణమిహపక్షిణా॥౨౧॥అనేకవార్షికోయస్తుచిరకాలసముత్థితః । సోఽయ
మద్యహతశ్శేతేకాలోహిదురతిక్రమః॥౨౨॥పశ్యలక్ష్మణగృధ్రోఽయముపకారీహతశ్చమే। సీతామభ్యవపన్నోవైరా
వణేనబలీయసా॥౨౩॥గృధ్రరాజ్యంపరిత్యజ్యపితృపైతామహంమహత్ । మమహేతోరయంప్రాణాన్ముమోచపతగే
శ్వరః॥౨౪॥సీతాహరణజందుఃఖంనమేసౌమ్యతథాగతమ్ । యథావినాశోగృధ్రస్యమత్కృతేచపరంతప॥ ౨౫॥ సర్వ
త్రఖలుదృశ్యంతేసాధవోధర్మచారిణః।శూరాశ్శరణ్యాస్సౌమిత్రేతిర్యగ్యోనిగతేష్వపి॥౨౬॥ రాజాదశరథఃశ్రీమాన్
యథామమమహాయశాః। పూజనీయశ్చమాన్యశ్చతథాయంపతగేశ్వరః॥౨౭॥సౌమిత్రేహరకాష్ఠానినిర్మథిష్యామిపా
వకమ్। గృధ్రరాజందిధక్ష్యామిమత్కృతేనిధనంగతమ్॥ ౨౮॥ నాథంపతగరాజస్యచితామారోప్యరాఘవః । ఇమంధ
క్ష్యామిసౌమిత్రేహతంరౌద్రేణరక్షసా॥౨౯॥యాగతిర్యజ్ఞశీలానామాహితాగ్నేశ్చయాగతిః। అపరావర్తినాంయా
చయాచభూమిప్రదాయినామ్॥౩౦॥ మయాత్వంసమనుజ్ఞాతోగచ్ఛలోకాననుత్తమాన్ । గృధ్రరాజమహాసత్త్వసం
స్కృతశ్చమయావ్రజ॥౩౧॥ ఏవముక్త్వాచితాందీప్తామారోప్యపతగేశ్వరమ్ । దదాహరామోధర్మాత్మాస్వబంధుమివ
దుఃఖితః॥౩౨॥ రామోఽథసహసౌమిత్రిర్వనంగత్వాసవీర్యవాన్।స్థూలాన్హత్వామహారోహీననుతస్తారతంద్విజమ్ ॥
౩౩॥రోహిమాంసానిచోత్కృత్యపేశీకృత్యమహాయశాః।శకునాయదదౌరామోరమ్యేహరితశాద్వలే॥౩౪॥యత్తత్ప్రే
తస్యమర్త్యస్యకథయంతిద్విజాతయః।తత్స్వర్గగమనంతస్యక్షిప్రంరామోజజాపహ॥౩౫॥ తతోగోదావరీంగత్వా
నదీంనరవరాత్మజౌ।ఉదకంచక్రతుస్తస్మైగృధ్రరాజాయతావుభౌ॥ ౩౬ ॥ శాస్త్రదృష్టేనవిధినాజలేగృధ్రాయరాఘ
వౌ । స్నాత్వాతౌగృధ్రరాజాయఉదకంచక్రతుస్తదా॥౩౭॥సగృధ్రరాజఃకృతవాన్యశస్కరంసుదుష్కరంకర్మరణే
నిపాతితః। మహర్షికల్పేనచసంస్కృతస్తదాజగామపుణ్యాంగతిమాత్మనశ్శుభామ్॥౩౮॥కృతోదకౌతావపిపక్షిసత్త
మేస్థిరాంచబుద్ధింప్రణిధాయజగ్మతుః। ప్రవేశ్యసీతాధిగమేతతోమనోవనంసురేంద్రావివవిష్ణువాసవౌ॥౩౯॥ ఇతిశ్రీ
మదారణ్యకాండే - అష్టషష్టితమస్సర్గః. ***************************************

కృత్వైవముదకంతస్మైప్రస్థితౌరామలక్ష్మణౌ।అవేక్షంతౌవనేసీతాంపశ్చిమాంజగ్మతుర్దిశమ్॥౧॥తౌదిశందక్షి
ణాంగత్వాశరచాపాసిధారిణౌ।అవిప్రహతమైక్ష్వాకౌపంథానంప్రతిపేదతుః॥౨॥గుల్మైర్వృక్షైశ్చబహుభిర్లతాభిశ్చ
ప్రవేష్టితమ్ । ఆవృతంసర్వతోదుర్గంగహనంఘోరదర్శనమ్॥౩॥ వ్యతిక్రమ్యతువేగేనవ్యాళసింహనిషేవితమ్ । సుభీ
మంతన్మహారణ్యంవ్యతీతౌతౌమహాబలౌ॥౪॥తతఃపరంజనస్థానాత్త్రిక్రోశంగమ్యరాఘవౌ। క్రౌంచారణ్యంవివిశతు
ర్గహనంతౌమహౌజసౌ॥౫॥ నానామేఘఘనప్రఖ్యంప్రహృష్టమివసర్వతః । నానాపక్షిగణైర్జుష్టంనానావ్యాళమృ

గైర్యుతమ్॥౬॥ దిదృక్షమాణౌ వైదేహీం తద్వనం తౌ విచిన్వతుః। తత్ర తత్రావతిష్ఠంతౌ సీతాహరణకర్శితౌ॥౭॥ తతః పూర్వేణ తౌ గత్వా త్రిక్రోశం భ్రాతరౌ తదా। క్రౌఞ్చారణ్యమతిక్రమ్య మతంగాశ్రమమంతరా॥౮॥ దృష్ట్వా తు తద్వనం ఘోరం బహుభీమమృగద్విజమ్। నానాసత్త్వసమాకీర్ణం సర్వం గహనపాదపమ్॥౯॥ దదృశాతే తు తౌ తత్ర దరీం దశరథాత్మజౌ। పాతాళసమగంభీరాం తమసా నిత్యసంవృతామ్॥౧౦॥ ఆసాద్య తౌ నరవ్యాఘ్రౌ దర్యాస్తస్యా విదూరతః। దదర్శతుర్మహారూపాం రాక్షసీం వికృతాననామ్॥౧౧॥ భయదామల్పసత్త్వానాం బీభత్సాం రౌద్రదర్శనామ్। లంబోదరీం తీక్ష్ణదంష్ట్రాం కరాళీం పరుషత్వచమ్॥౧౨॥ భక్షయంతీం మృగాన్ భీమాన్ వికటాం ముక్తమూర్ధజామ్। ప్రేక్షేతాం తౌ తతస్తత్ర భ్రాతరౌ రామలక్ష్మణౌ॥౧౩॥ సా సమాసాద్య తౌ వీరౌ వ్రజంతం భ్రాతురగ్రతః। ఏహి రంస్యావహేత్యుక్త్వా సమాలంబత లక్ష్మణమ్॥౧౪॥ ఉవాచ చైనం వచనం సౌమిత్రిముపగృహ్య సా। అహం త్వయోముఖీ నామ లబ్ధా తే త్వమసి ప్రియః॥౧౫॥ నాథ పర్వతకూటేషు నదీనాం పులినేషు చ। ఆయుశ్శేషమిమం వీర త్వం మయా సహ రంస్యసే॥౧౬॥ ఏవముక్తస్తు కుపితః ఖడ్గముద్ధృత్య లక్ష్మణః। కర్ణనాసస్తనం తస్యా నిచకర్తారిసూదనః॥౧౭॥ కర్ణనాసే నికృత్తే తు విస్వరం సా వినద్య చ। యథాగతం ప్రదుద్రావ రాక్షసీ భీమదర్శనా॥౧౮॥ తస్యాం గతాయాం గహనం విశంతౌ వనమోజసా। ఆసేదతురమిత్రఘ్నౌ భ్రాతరౌ రామలక్ష్మణౌ॥౧౯॥ లక్ష్మణస్తు మహాతేజాః సత్త్వవాన్ శీలవాన్ శుచిః। అబ్రవీత్ ప్రాంజలిర్వాక్యం భ్రాతరం దీప్తతేజసమ్॥౨౦॥ స్పందతే మే దృఢం బాహురుద్విగ్నమివ మే మనః। ప్రాయశశ్చాప్యనిష్టాని నిమిత్తాన్యుపలక్షయే॥౨౧॥ తస్మాత్సజ్జీభవార్య త్వం కురుష్వ వచనం హితమ్। మమైవ హి నిమిత్తాని సద్యశ్శంసంతి సంభ్రమమ్॥౨౨॥ ఏష వంజుళకో నామ పక్షీ పరమదారుణః। ఆవయోర్విజయం యుద్ధే శంసన్నివ వినర్దతి॥౨౩॥ తయోరన్వేషతోరేవం సర్వం తద్వనమోజసా। సంజజ్ఞే విపులశ్శబ్దః ప్రభంజన్నివ తద్వనమ్॥౨౪॥ సంవేష్టితమివాత్యర్థం గహనం మాతరిశ్వనా। వనస్య తస్య శబ్దోఽభూద్దివమాపూరయన్నివ॥౨౫॥ తం శబ్దం కాంక్షమాణస్తు రామః కక్షే సహానుజః। దదర్శ సుమహాకాయం రాక్షసం విపులోరసమ్॥౨౬॥ ఆసేదతుస్తతస్తత్ర తావుభౌ ప్రముఖే స్థితమ్। వివృద్ధమశిరోగ్రీవం కబంధముదరేముఖమ్॥౨౭॥ రోమభిర్నిశితైస్తీక్ష్ణైర్మహాగిరిమివోచ్ఛ్రితమ్। నీలమేఘనిభం రౌద్రం మేఘస్తనితనిస్స్వనమ్॥౨౮॥ అగ్నిజ్వాలానికాశేన లలాటస్థేన దీప్యతా। మహాపక్ష్మేణ పింగేన విపులేనాయతేన చ॥౨౯॥ ఏకేనోరసి ఘోరేణ నయనేనాశుదర్శినా। మహాదంష్ట్రోపపన్నం తం లేలిహానం మహాముఖమ్॥౩౦॥ భక్షయంతం మహాఘోరానృక్షసింహమృగద్విపాన్। ఘోరౌ భుజౌ వికుర్వాణముభౌ యోజనమాయతౌ॥౩౧॥ కరాభ్యాం వివిధాన్ గృహ్య ఋక్షాన్ పక్షిగణాన్ మృగాన్। ఆకర్షంతం వికర్షంతమనేకాన్ మృగయూథపాన్॥౩౨॥ స్థితమావృత్య పంథానం తయోర్భ్రాత్రోః ప్రసన్నయోః। అథ తౌ సమభిక్రమ్య క్రోశమాత్రే దదర్శతుః॥౩౩॥ మహాంతం దారుణం భీమం కబంధం భుజసంవృతమ్। కబంధమివ సంస్థానాదతిఘోరప్రదర్శనమ్॥౩౪॥ స మహాబాహురత్యర్థం ప్రసార్య విపులౌ భుజౌ। జగ్రాహ సహితావేవ రాఘవౌ పీడయన్ బలాత్॥౩౫॥ ఖడ్గినౌ దృఢధన్వానౌ తిగ్మతేజౌ మహాభుజౌ। భ్రాతరౌ వివశం ప్రాప్తౌ కృష్యమాణౌ మహాబలౌ॥౩౬॥ తత్ర ధైర్యేణ శూరస్తు రాఘవో నైవ వివ్యథే। బాల్యాదనాశ్రయత్వాచ్చ లక్ష్మణస్త్వభివివ్యథే॥౩౭॥ ఉవాచ చ విషణ్ణస్సన్ రాఘవం రాఘవానుజః। పశ్య మాం వీర వివశం రాక్షసస్య వశం గతమ్॥౩౮॥ మయైకేన తు నిర్యుక్తః పరిముచ్యస్వ రాఘవ। మాం హి భూతబలిం దత్త్వా పలాయస్వ యథాసుఖమ్॥౩౯॥ అధిగంతాసి వైదేహీమచిరేణేతి మే మతిః। ప్రతిలభ్య చ కాకుత్స్థ పితృపైతామహీం మహీమ్॥౪౦॥ తత్ర మాం రామ రాజ్యస్థః స్మర్తుమర్హసి సర్వదా। లక్ష్మణేనైవముక్తస్తు రామస్సౌమిత్రిమబ్రవీత్॥౪౧॥ మా స్మ త్రాసం కృథా వీర న హి త్వాదృగ్విషీదతి। ఏతస్మిన్నంతరే క్రూరో భ్రాతరౌ రామలక్ష్మణౌ॥౪౨॥ పప్రచ్ఛ ఘననిర్ఘోషః కబంధో దానవోత్తమః। కౌ యువాం వృషభస్కంధౌ మహాఖడ్గధనుర్ధరౌ॥౪౩॥ ఘోరం దేశమిమం ప్రాప్తౌ దైవేన మమ చాక్షుషౌ। వదతం కార్యమిహ వాం కిమర్థం చాగతౌ యువామ్॥౪౪॥ ఇమం దేశమనుప్రాప్తౌ క్షుధార్తస్యేవ తిష్ఠతః। సచాపబాణఖడ్గౌ చ తీక్ష్ణశృంగావివర్షభౌ॥౪౫॥ మమాస్యమనుసంప్రాప్తౌ దుర్లభం జీవితం పునః। తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా కబంధస్య దురాత్మనః॥౪౬॥ ఉవాచ లక్ష్మణం రామో ముఖేన పరిశుష్యతా। కృచ్ఛ్రాత్ కృచ్ఛ్రతరం ప్రాప్య దారుణం సత్యవిక్రమ॥౪౭॥ వ్యసనం జీవితాంతాయ ప్రాప్తమప్రాప్య తాం ప్రియామ్। కాలస్య సుమహద్వీర్యం

సర్వభూతేషులక్ష్మణ॥౮౪॥ త్వాంచమాంచనరవ్యాఘ్రవ్యసనైఃపశ్యమోహితౌ। నాతిభారోస్తిదైవస్యసర్వభూతేషు లక్ష్మణ॥౮౫॥ శూరాశ్చబలవంతశ్చకృతాస్త్రాశ్చరణాజిరే। కాలాభిపన్నాస్సీదంతియథావాలుకసేతవః॥౨౦॥ ఇతిబ్రువాణోదృఢసత్యవిక్రమోమహాయశాదాశరథిఃప్రతాపవాన్। అవేక్ష్యసౌమిత్రిముదగ్రపౌరుషంస్థిరాంతదాస్వాంమతిమాత్మనాకరోత్॥౨౧॥ ఇతిశ్రీమదారణ్యకాండే- ఏకోనసప్తతితమస్సర్గః. **************************

తౌతుతత్రస్థితౌదృష్ట్వాభ్రాతరౌరామలక్ష్మణౌ। బాహుపాశపరిక్షిప్తౌకబంధోవాక్యమబ్రవీత్॥౧॥ తిష్ఠతఃకింనుమాందృష్ట్వాక్షుధార్తంక్షత్రియర్షభౌ। ఆహారార్థంతుసందిష్టౌదైవేనగతచేతసౌ॥౨॥ తచ్ఛ్రుత్వాలక్ష్మణోవాక్యంప్రాప్తకాలంహితంతదా। ఉవాచార్తింసమాపన్నోవిక్రమేకృతనిశ్చయః॥౩॥ త్వాంచమాంచపురాతూర్ణమాదత్తేరాక్షసాధమః। తస్మాదసిభ్యామస్యాశుబాహూఛిందామహేగురూ॥౪॥ భీషణోయంమహాకాయోరాక్షసోభుజవిక్రమః। లోకంహ్యతిజితంకృత్వాహ్యావాంహంతుమిహేచ్ఛతి॥౫॥ నిశ్చేష్టానాంవధోరాజన్కుత్సితోజగతీపతే। క్రతుమధ్యోపనీతానాంపశూనామివరాఘవ॥౬॥ ఏతత్సంజల్పితంశ్రుత్వాతయోఃక్రుద్ధస్తురాక్షసః। విదార్యాస్యంతదారౌద్రస్తౌభక్షయితుమారభత్॥౭॥ తతస్తౌదేశకాలజ్ఞౌఖడ్గాభ్యామేవరాఘవౌ। అఛిందతాంసుసంహృష్టౌబాహూతస్యాంసదేశతః॥౮॥ దక్షిణోదక్షిణంబాహుమసక్తమసినాతతః। చిచ్ఛేదరామోవేగేనసవ్యంవీరస్తులక్ష్మణః॥౯॥ సపపాతమహాబాహుశ్ఛిన్నబాహుర్మహాస్వనః। ఖంచగాంచదిశశ్చైవనాదయన్జలదోయథా॥౧౦॥ సనికృత్తౌభుజౌదృష్ట్వాశోణితౌఘపరిప్లుతః। దీనఃపప్రచ్ఛతౌవీరౌకాయువామితిదానవః॥౧౧॥ ఇతితస్యబ్రువాణస్యలక్ష్మణశ్శుభలక్షణః। శశంసరాఘవంతస్యకబంధస్యమహాత్మనః॥౧౨॥ అయమిక్ష్వాకుదాయాదోరామోనామజనైఃశ్రుతః। అస్యైవావరజంవిద్ధిభ్రాతరంమాంచలక్ష్మణమ్॥౧౩॥ మాత్రాప్రతిహతేరాజ్యేరామఃప్రవ్రాజితోవనమ్। మయాసహచరత్యేషభార్యయాచమహద్వనమ్॥౧౪॥ అస్యదేవప్రభావస్యవసతోవిజనేవనే। రక్షసాపహృతాపత్నీయామిచ్ఛంతావిహాగతౌ॥౧౫॥ త్వంతుకోవాకిమర్థంవాకబంధసదృశోవనే। ఆస్యేనోరసిదీప్తేనభగ్నజంఘోవిచేష్టసే॥౧౬॥ ఏవముక్తఃకబంధస్తులక్ష్మణేనోత్తరంవచః। ఉవాచపరమప్రీతస్తదింద్రవచనంస్మరన్॥౧౭॥ స్వాగతంవాంనరవ్యాఘ్రౌదిష్ట్యాపశ్యామిచాప్యహమ్। దిష్ట్యాచేమౌనికృత్తౌమేయువాభ్యాంబాహుబంధనౌ॥౧౮॥ విరూపంయచ్చమేరూపంప్రాప్తంహ్యవినయాద్యథా। తన్మేశృణునరవ్యాఘ్రతత్వతశ్శంసతస్తవ॥౧౯॥ ఇతిశ్రీమదారణ్యకాండే-సప్తతితమస్సర్గః. **********************

పురారామమహాబాహోమహాబలపరాక్రమ। రూపమాసీన్మమాచింత్యంత్రిషులోకేషువిశ్రుతమ్॥౧॥ యథాసోమస్యశక్రస్యసూర్యస్యచయథావపుః। సోహంరూపమిదంకృత్వాలోకవిత్రాసనంమహత్॥౨॥ ఋషీన్వనగతాన్రామత్రాసయామితతస్తతః। తతఃస్థూలశిరానామమహర్షిఃకోపితోమయా॥౩॥ సంచిన్వన్వివిధంవన్యంరూపేణానేనధర్షితః। తేనాహముక్తఃప్రేక్ష్యైవంఘోరశాపాభిధాయినా॥౪॥ ఏతదేవనృశంసంతేరూపమస్తువిగర్హితమ్। సమయాయాచితఃక్రుద్ధఃశాపస్యాంతోభవేదితి॥౫॥ అభిశాపకృతస్యేతితేనేదంభాషితంవచః। యదాఛిత్వాభుజౌరామస్త్వాందహేద్విజనేవనే॥౬॥ తదాత్వంప్రాప్స్యసేరూపంస్వమేవవిపులంశుభమ్। శ్రియావిరాజితంపుత్రందనోస్త్వంవిద్ధిలక్ష్మణ॥౭॥ ఇంద్రకోపాదిదంరూపంప్రాప్తమేవంరణాజిరే। అహంహితపసోగ్రేణపితామహమతోషయమ్॥౮॥ దీర్ఘమాయుస్సమేప్రాదాత్తతోమాంవిభ్రమోస్పృశత్। దీర్ఘమాయుర్మయాప్రాప్తంకింమేశక్రఃకరిష్యతి॥౯॥ ఇత్యేవంబుద్ధిమాస్థాయరణేశక్రమధర్షయమ్। తస్యబాహుప్రముక్తేనవజ్రేణశతపర్వణా॥౧౦॥ సక్థినీచశిరశ్చైవశరీరేసంప్రవేశితమ్। సమయాయాచ్యమానస్సన్నానయద్యమసాదనమ్॥౧౧॥ పితామహవచస్సత్యంతదస్త్వితిమమాబ్రవీత్। అనాహారఃకథంశక్తోభగ్నసక్థిశిరోముఖః॥౧౨॥ వజ్రేణాభిహతఃకాలంసుదీర్ఘమపిజీవితుమ్। ఏవముక్తస్తుమేశక్రోబాహూయోజనమాయతౌ॥౧౩॥ ప్రాదాదాస్యంచమేకుక్షౌతీక్ష్ణదంష్ట్రమకల్పయత్। సోహంభుజాభ్యాందీర్ఘాభ్యాంసమాకృష్యవనేచరాన్॥౧౪॥ సింహద్విపమృగవ్యాఘ్రాన్భక్షయామిసమంతతః। సతుమామబ్రవీదింద్రోయదారామస్సలక్ష్మణః॥౧౫॥ ఛేత్స్యతేసమరేబాహూతదాస్వర్గంగమిష్యసి। అనేనవపుషాతాతవనేస్మిన్రాజసత్తమ॥౧౬॥ యద్యత్పశ్యామిసర్వస్యగ్రహణంసాధురోచయే। అవశ్యంగ్రహణంరామమన్యేహంసముపైష్యతి॥౧౭॥ ఇమాంబుద్ధింపుర

స్మృత్య దేహాన్యాసకృతశ్రమః । స త్వం రామోఽసి భద్రం తే నాహమన్యేన రాఘవ ॥౧౮॥ శక్యో హంతుం యథాతత్త్వమేవ
ముక్తం మహర్షిణా । అహం హి మతిసాచివ్యం కరిష్యామి నరర్షభ ॥౧౯ ॥ మిత్రం చైవోపదేక్ష్యామి యువాభ్యాం సంస్కృ
తోఽగ్నినా । ఏవముక్తస్తు ధర్మాత్మా దనునా తేన రాఘవః ॥౨౦॥ ఇదం జగాద వచనం లక్ష్మణస్యోపశృణ్వతః । రావణేన హృతా భా
ర్యా మమ సీతా యశస్వినీ ॥౨౧॥ నిష్క్రాన్తస్య జనస్థానాత్సహ భ్రాత్రా యథాసుఖమ్ । నామమాత్రం తు జానామి న రూ
పం తస్య రక్షసః ॥౨౨॥ నివాసం వా ప్రభావం వా వయం తస్య న విద్మహే । శోకార్తానామనాథానామేవం విపరిధావతామ్ ॥
౨౩॥ కారుణ్యం సదృశం కర్తుముపకారే చ వర్తతామ్ । కాష్ఠాన్యాదాయ శుష్కాణి కాలే భగ్నాని కుంజరైః ॥౨౪॥ ధక్ష్యా
మస్త్వాం వయం వీర శ్వభ్రే మహతి కల్పితే । స త్వం సీతాం సమాచక్ష్వ యేన వా యత్ర వా హృతా ॥౨౫॥ కురు కల్యాణమత్య
ర్థం యది జానాసి తత్త్వతః । ఏవముక్తస్తు రామేణ వాక్యం దనురనుత్తమమ్ ॥౨౬॥ ప్రోవాచ కుశలో వక్తుం వక్తారమపి రా
ఘవమ్ । దివ్యమస్తి న మే జ్ఞానం నాభిజానామి మైథిలీమ్ ॥౨౭॥ యస్తాం జ్ఞాస్యతి తం వక్ష్యే దగ్ధః స్వం రూపమాస్థితః । అదగ్ధస్య
తు విజ్ఞాతుం శక్తిరస్తి న మే ప్రభో ॥౨౮॥ రాక్షసం తం మహావీర్యం సీతా యేన హృతా తవ । విజ్ఞానం హి మహద్భ్రష్టం శాపదో
షేణ రాఘవ ॥౨౯॥ స్వకృతేన మయా ప్రాప్తం రూపం లోకవిగర్హితమ్ । కిం తు యావన్న యాత్యస్తం సవితా శ్రాన్తవాహనః ॥౩౦॥ తావన్మామవటే క్షిప్త్వా దహ రామ యథావిధి । దగ్ధస్త్వయాహమవటే న్యాయేన రఘునన్దన ॥౩౧॥ వక్ష్యామి
తమహం వీర యస్తం జ్ఞాస్యతి రాక్షసమ్ । తేన సఖ్యం చ కర్తవ్యం న్యాయవృత్తేన రాఘవ ॥౩౨॥ కల్పయిష్యతి తే ప్రీతస్సాహా
య్యం లఘువిక్రమః । న హి తస్యాస్త్యవిజ్ఞాతం త్రిషు లోకేషు రాఘవ ॥౩౩॥ సర్వాన్పరిసృతో లోకాన్పురా సౌ కారణాం
తరే ॥౩౪॥ ఇతి శ్రీమదారణ్యకాండే ఏకసప్తతితమస్సర్గః. ************* ఏవముక్తౌ తు తౌ వీరౌ కబన్ధేన నరేశ్వరౌ ।
గిరిప్రదరమాసాద్య పావకం విససర్జతుః ॥౧॥ లక్ష్మణస్తు మహోల్కాభిర్జ్వలితాభిస్సమన్తతః । చితామాదీపయామా
స సా ప్రజజ్వాల సర్వతః ॥౨॥ తచ్ఛరీరం కబన్ధస్య ఘృతపిండోపమం మహత్ । మేదసా పచ్యమానస్య మందం దహతి పావ
కః ॥౩॥ స విధూయ చితామాశు విధూమోఽగ్నిరివోత్థితః । అరజే వాససీ బిభ్రన్మాలాం దివ్యాం మహాబలః ॥౪॥ తతశ్చితాయా
వేగేన భాస్వరో విరజోఽమ్బరః । ఉత్పపాతాశు సంహృష్టః సర్వప్రత్యంగభూషణః ॥౫॥ విమానే భాస్వరే తిష్ఠన్ హంసయుక్తే
యశస్కరే । ప్రభయా చ మహాతేజా దిశో దశ విరాజయన్ ॥౬॥ సోఽన్తరిక్షగతో రామం కబన్ధో వాక్యమబ్రవీత్ । శృణు రా
ఘవ తత్త్వేన యథా సీతామవాప్స్యసి ॥౭॥ రామ షడ్యుక్తయో లోకే యాభిస్సర్వం విమృశ్యతే । పరిమృష్టో దశాన్తేన దశా
భాగేన సేవ్యతే ॥౮॥ దశాభాగగతో హీనస్త్వం హి రామ సలక్ష్మణః । యత్కృతే వ్యసనం ప్రాప్తం త్వయా దారప్రధర్ష
ణమ్ ॥౯॥ తదవశ్యం త్వయా కార్యం ససుహృత్సుహృదాం వర । అకృత్వా హి న తే సిద్ధిమహం పశ్యామి చిన్తయన్ ॥౧౦॥ శ్రూ
యతాం రామ వక్ష్యామి సుగ్రీవో నామ వానరః । భ్రాత్రా నిరస్తః క్రుద్ధేన వాలినా శక్రసూనునా ॥౧౧॥ ఋశ్యమూకే గిరి
వరే పంపాపర్యన్తశోభితే । నివసత్యాత్మవాన్వీరశ్చతుర్భిస్సహ వానరైః ॥౧౨॥ వానరేన్ద్రో మహావీర్యస్తేజసా చామిత
ప్రభః । సత్యసన్ధో వినీతశ్చ ధృతిమాన్మతిమాన్మహాన్ ॥౧౩॥ దక్షః ప్రగల్భో ద్యుతిమాన్మహాబలపరాక్రమః । భ్రాత్రా వి
వాసితో రామ రాజ్యహేతోర్మహాబలః ॥౧౪॥ స తే సహాయో మిత్రం చ సీతాయాః పరిమార్గణే । భవిష్యతి హి తే రామ
మా చ శోకే మనః కృథాః ॥౧౫॥ భవితవ్యం హి యచ్చాపి న తచ్ఛక్యమిహాన్యథా । కర్తుమిక్ష్వాకుశార్దూల కాలో హి దురతి
క్రమః ॥౧౬॥ గచ్ఛ శీఘ్రమితో రామ సుగ్రీవం తం మహాబలమ్ । వయస్యం తం కురు క్షిప్రమితో గత్వాద్య రాఘవ ॥౧౭॥ అ
ద్రోహాయ సమాగమ్య దీప్యమానే విభావసౌ । న చ తే సోఽవమన్తవ్యస్సుగ్రీవో వానరాధిపః ॥౧౮॥ కృతజ్ఞః కామరూపీ చ స
హాయార్థీ చ వీర్యవాన్ । శక్తౌ హ్యద్య యువాం కర్తుం కార్యం తస్య చికీర్షితమ్ ॥ ౧౯ ॥ కృతార్థో వాకృతార్థో వా కృ
త్యం తవ కరిష్యతి । స ఋక్షరజసః పుత్రః పంపామటతి శంకితః ॥౨౦॥ భాస్కరస్యౌరసః పుత్రో వాలినా కృతకిల్బిషః । సంని
ధాయాయుధం క్షిప్రమృశ్యమూకాలయం కపిమ్ ॥౨౧॥ కురు రాఘవ సత్యేన వయస్యం వనచారిణమ్ । స హి స్థానాని సర్వా
ణి కార్త్స్న్యేన కపికుంజరః ॥౨౨॥ నరమాంసాశినాం లోకే నైపుణ్యాదధిగచ్ఛతి । న తస్యావిదితం లోకే కించిదస్తి హి రాఘ
వ ॥౨౩॥ యావత్సూర్యః ప్రతపతి సహస్రాంశురరిందమ । స నదీర్విపులాన్ శైలాన్ గిరిదుర్గాణి కన్దరాన్ ॥౨౪ ॥ అన్వి
ష్య వానరైస్సార్ధం పత్నీం తేఽధిగమిష్యతి । వానరాంశ్చ మహాకాయాన్ ప్రేషయిష్యతి రాఘవ ॥౨౫॥ దిశో విచేతుం తాం

సీతాంత్వద్వియోగేన శోచతీమ్ ।సజ్ఞాస్యతివరారోహాంనిర్మలాంరావణాలయే॥౨౬॥సమేరుశృంగాగ్రగతామనింది
తాంప్రవిశ్యపాతాళతలేపివాశ్రితామ్।ప్లవంగమానాంప్రవరస్తవప్రియాంనిహత్యరక్షాంసిపునఃప్రదాస్యతి॥౨౭॥ఇ
తిశ్రీమదారణ్యకాండే-ద్విసప్తతితమస్సర్గః - ************ విదర్శయిత్వా రామాయసీతాయాఃప్రతిమా
ర్గణే।వాక్యమన్వర్థమర్థజ్ఞః కబంధఃపునరబ్రవీత్ ॥౧॥ఏషరామశ్శివఃపంథాయత్రైతేపుష్పితాద్రుమాః।ప్రతీచీందిశమ్మాశ్రిత్యప్రకాశంతేమనోరమాః॥౨॥జంబూప్రియాళుపనసప్లక్షన్యగ్రోధతిందుకాః।అశ్వత్థాః కర్ణికారాశ్చచూతా
శ్చాన్యేచపాదపాః॥౩॥ధన్వనానాగవృక్షాశ్చతిలకానక్తమాలకాః।నీలాశోకాఃకదంబాశ్చకరవీరాశ్చపుష్పితాః॥౪॥అ
గ్నిముఖ్యాఅశోకాశ్చసురక్తాఃపారిభద్రకాః।తానారుహ్యాథవాభూమౌపాతయిత్వాచతాన్బలాత్ ॥౫॥ఫలాన్యమృత
కల్పానిభక్షయంతౌగమిష్యథః।తదతిక్రమ్యకాకుత్స్థవనంపుష్పితపాదపమ్॥౬॥నందనప్రతిమంచాన్యత్కురవోహ్యు
త్తరాఇవ।సర్వకామఫలావృక్షాఃపాదపాస్తుమధుస్రవాః॥౭॥సర్వేచఋతవస్తత్రవనేచైత్రరథేయథా। ఫలభారాన
తాశ్చైవమహావిటపధారిణః॥౮॥శోభంతేసర్వతస్తత్రమేఘపర్వతసన్నిభాః।తానారుహ్యాథవాభూమౌపాతయిత్వా
యథాసుఖమ్॥౯॥ఫలాన్యమృతకల్పానిలక్ష్మణస్తేప్రదాస్యతి । చంక్రమంతౌవరాన్దేశాన్శైలాచ్ఛైలంవనాద్వనమ్॥
౧౦॥తతఃపుష్కరిణీంవీరౌపంపాంనామగమిష్యథః।అశర్కరామవిభ్రంశాంసమతీర్థామశైవలామ్॥ ౧౧ ॥రామసం
జాతవాలూకాంకమలోత్పలశాలినీమ్।తత్రహంసాఃప్లవాఃక్రౌంచాఃకురరాశ్చైవరాఘవ॥౧౨॥వల్గుస్వనానికూజం
తిపంపాసలిలగోచరాః । నోద్విజంతేనరాన్దృష్ట్వావధస్యాకోవిదాశ్శుభాః॥ ౧౩ ॥ఘృతపిండోపమాన్స్థూలాం
స్తాన్ద్విజాన్భక్షయిష్యథః।రోహితాన్వక్రతుండాంశ్చనలమీనాంశ్చరాఘవ॥౧౪॥పంపాయామిషుభిర్మత్స్యాన్
హత్వాచాదస్వరాఘవ।నిస్త్వక్పక్షానయస్తప్తానకృశానేకకంటకాన్॥౧౫॥తవభక్త్యాసమాయుక్తోలక్ష్మణస్సంప్రదా
స్యతిభృశంతేఖాదతోమత్స్యాన్పంపాయాఃపుష్పసంచయే ॥౧౬॥పద్మగంధిశివంవారిసుఖశీతమనామయమ్।ఉద్ధృత్య
సతదాక్లిష్టంరౌప్యస్ఫాటికసన్నిభమ్॥౧౭॥అథపుష్కరపర్ణేననలక్ష్మణఃపాయయిష్యతి ।స్థూలాన్గిరిగుహాశయ్యాన్
వరాహాన్వనచారిణః॥౧౮॥అపాంలోభాదుపావృత్తాన్వృషభానివనర్దతః। రూపాన్వితాంశ్చపంపాయాంద్రక్ష్యసి
త్వంనరోత్తమ॥౧౯॥సాయాహ్నేవిచరన్రామవిటపీన్మాల్యధారిణః। శీతోదకంచపంపాయాందృష్ట్వాశోకంవిహా
స్యసి॥౨౦॥సుమనోభిశ్చితాస్తత్రతిలకానక్తమాలకాః। ఉత్పలానిచఫుల్లానిపంకజానిచరాఘవ॥ ౨౧ ॥నతానికశ్చిన్మా
ల్యానితత్రారోపయితానరః । నచవైమ్లానతాంయాంతినచశీర్యంతిరాఘవ॥౨౨॥మతంగశిష్యాస్తత్రాసన్ఋషయ
స్సుసమాహితాః। తేషాంభారాభితప్తానాంవన్యమాహరతాంగురోః॥౨౩॥యేప్రపేతుర్మహీంతూర్ణంశరీరాత్స్వే
దబిందవః।తానిజాతానిమాల్యానిమునీనాంతపసాతదా॥౨౪॥స్వేదబిందుసముత్థానినవినశ్యంతిరాఘవ ।తేషామద్యాపి
తత్రైవదృశ్యతేపరిచారిణీ॥౨౫॥శ్రమణీశబరీనామకాకుత్స్థచిరజీవినీ। త్వాంతుధర్మేస్థితంనిత్యంసర్వభూతనమస్కృ
తమ్॥౨౬॥దృష్ట్వాదేవోపమంరామస్వర్గలోకంగమిష్యతి।తతస్తద్రామపంపాయాస్తీరమాశ్రిత్యపశ్చిమమ్॥౨౭॥ఆ
శ్రమస్థానమతులంగుహ్యంకాకుత్స్థపశ్యసి। నతత్రాక్రమితుంనాగాశ్శక్నువంతితదాశ్రమమ్॥౨౮॥వివిధాస్తత్రవై
నాగావనేతస్మింశ్చపర్వతే।ఋషేస్తత్రమతంగస్యవిధానాత్తచ్చకాననమ్ ॥౨౯॥ మతంగవనమిత్యేవవిశ్రుతంరఘునం
దన। తస్మిన్నందనసంకాశేదేవారణ్యోపమేవనే॥౩౦॥నానావిహగసంకీర్ణేరంస్యసేరామనిర్వృతః।ఋశ్యమూకశ్చ
పంపాయాఃపురస్తాత్పుష్పితద్రుమః॥౩౧॥సుదుఃఖారోహణోనామశిశునాగాభిరక్షితః।ఉదారోబ్రహ్మణాచైవపూర్వ
కాలేవినిర్మితః॥ ౩౨॥ శయానఃపురుషోరామతస్యశైలస్యమూర్ధని । యత్స్వప్నేలభతేవిత్తంతత్ప్రబుద్ధోధిగచ్ఛతి॥
౩౩॥నత్వేవవిషమాచారఃపాపకర్మాధిరోహతి।యస్తుతంవిషమాచారఃపాపకర్మాధిరోహతి॥౩౪॥ తత్రైవప్రహరంత్యే
నంసుప్తమాదాయరాక్షసాః।తతోపిశిశునాగానామాక్రందఃశ్రూయతేమహాన్॥౩౫॥క్రీడతాంరామపంపాయాంమ
తంగారణ్యవాసినాం।సిక్తారుధిరధారాభిస్సంహత్యపరమద్విపాః॥౩౬॥ప్రచరంతిపృథక్కీర్ణామేఘవర్ణాస్తరస్వినః। తేత
త్రపీత్వాపానీయంవిమలంశీతమవ్యయమ్॥౩౭॥నివృత్తాస్సంవిగాహంతేవనానివనగోచరాః।ఋక్షాంశ్చద్వీపినశ్చైవ
వనీలకోమలకప్రభాన్॥౩౮॥రురూన్గతభయాంశ్చైవదృష్ట్వాశోకంత్యజిష్యసి।రామతస్యతుశైలస్యమహతీశోభతే

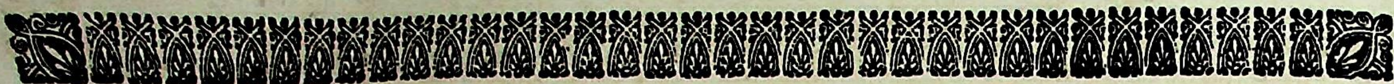
గుహా॥౩౯॥శిలాభిధానా కాకుత్స్థ దుఃఖంచాస్యాః ప్రవేశనమ్।తస్యా గుహాయాః ప్రాగ్ద్వారే మహాన్ శీతోదకో హ్ర
దః॥౪౦॥బహుమూలఫలో రమ్యో నానామృగసమావృతః। తస్యాం వసతి సుగ్రీవశ్చతుర్భిస్సహ వానరైః॥౪౧॥కదా
చిచ్ఛిఖరే తస్య పర్వతస్యాపి తిష్ఠతి। కబంధస్త్వనుశాస్యైవం తావుభౌ రామలక్ష్మణౌ॥౪౨॥స్రగ్వీ భాస్కరవర్ణాభః ఖే
వ్యరోచత వీర్యవాన్।తం తు ఖస్థం మహాభాగం కబంధం రామలక్ష్మణౌ॥౪౩॥ప్రస్థితౌ త్వం వ్రజస్వేతి వాక్యమూచతురంతి
కే। గమ్యతాం కార్యసిద్ధ్యర్థమితి తావబ్రవీత్స చ॥౪౪॥సుప్రీతౌ తావనుజ్ఞాప్య కబంధః ప్రస్థితస్తదా। స తత్కబంధః ప్ర
తిపద్య రూపం వృతః శ్రియా భాస్కరతుల్యదేహః। నిదర్శయన్ రామమవేక్ష్య ఖస్థః సఖ్యం కురుష్వేతి తదాభ్యువాచ॥
౪౫॥ఇతి శ్రీమదారణ్యకాండే త్రిసప్తతితమస్సర్గః॥ ***********************************

తౌ కబంధేన తం మార్గం పంపాయా దర్శితం వనే। ప్రతస్థతుర్దిశం గృహ్య ప్రతీచీం నృవరాత్మజౌ॥౧॥తౌ శైలే
ష్వాచితానేకాన్ క్షౌద్రకల్పఫలాన్ ద్రుమాన్।వీక్షంతౌ జగ్మతుర్ద్రష్టుం సుగ్రీవం రామలక్ష్మణౌ॥౨॥కృత్వా చ శైలపృ
ష్ఠే తు తౌ వాసం రామలక్ష్మణౌ। పంపాయాః పశ్చిమం తీరం రాఘవావుపజగ్మతుః॥౩॥తౌ పుష్కరిణ్యాః పంపాయాస్తీర
మాసాద్య పశ్చిమమ్। అపశ్యతాం తతస్తత్ర శబర్యా రమ్యమాశ్రమమ్॥౪॥ తౌ తదాశ్రమమాసాద్య ద్రుమైర్బహుభి
రావృతమ్। సురమ్యమభివీక్షంతౌ శబరీమభ్యుపేయతుః॥౫॥తౌ తు దృష్ట్వా తదా సిద్ధా సముత్థాయ కృతాంజలిః। రామస్య
పాదౌ జగ్రాహ లక్ష్మణస్య చ ధీమతః॥౬॥ పాద్యమాచమనీయం చ సర్వం ప్రాదాద్యథావిధి। తామువాచ తతో రామః
శ్రమణీం సంశితవ్రతామ్॥౭॥కచ్చిత్తే నిర్జితా విఘ్నాః కచ్చిత్తే వర్ధతే తపః। కచ్చిత్తే నియతః క్రోధ ఆహారశ్చ తపోధనే॥
౮॥కచ్చిత్తే నియమాః ప్రాప్తాః కచ్చిత్తే మనసస్సుఖమ్। కచ్చిత్తే గురుశుశ్రూషా సఫలా చారుభాషిణి॥౯॥రామేణ తాప
సీ పృష్టా సా సిద్ధా సిద్ధసమ్మతా। శశంస శబరీ వృద్ధా రామాయ ప్రత్యుపస్థితా॥౧౦॥అద్య ప్రాప్తా తపస్సిద్ధిస్తవ సందర్శనా
న్మయా। అద్య మే సఫలం తప్తం గురవశ్చ సుపూజితాః॥౧౧॥అద్య మే సఫలం జన్మ స్వర్గశ్చైవ భవిష్యతి।త్వయి దేవవరే రా
మ పూజితే పురుషర్షభ॥౧౨॥తవాహం చక్షుషా సౌమ్య పూతా సౌమ్యేన మానద। గమిష్యామ్యక్షయాన్ లోకాంస్త్వ
త్ప్రసాదాదరిందమ॥౧౩॥చిత్రకూటం త్వయి ప్రాప్తే విమానైరతులప్రభైః।ఇతస్తే దివమారూఢా యానహం పర్యచారి
షమ్॥౧౪॥ తైశ్చాహముక్తా ధర్మజ్ఞైర్మహాభాగైర్మహర్షిభిః।ఆగమిష్యతి తే రామస్సుపుణ్యమిమమాశ్రమమ్॥౧౫॥
స తే ప్రతిగృహీతవ్యస్సౌమిత్రిసహితోఽతిథిః।తం చ దృష్ట్వా వరాన్ లోకానక్షయ్యాంస్త్వం గమిష్యసి॥౧౬॥మయా తు వివిధం
వన్యం సంచితం పురుషర్షభ। తవార్థే పురుషవ్యాఘ్ర పంపాయాస్తీరసంభవమ్॥౧౭॥ఏవముక్తస్స ధర్మాత్మా శబ
ర్యా శబరీమిదమ్। రాఘవః ప్రాహ విజ్ఞానే తాం నిత్యమబహిష్కృతామ్॥౧౮॥దనోస్సకాశాత్తత్త్వేన ప్రభావం తే మ
హాత్మనః।శ్రుతం ప్రత్యక్షమిచ్ఛామి సంద్రష్టుం యది మన్యసే॥౧౯॥ఏతత్తు వచనం శ్రుత్వా రామవక్త్రాద్వినిస్సృతమ్। శబ
రీ దర్శయామాస తావుభౌ తద్వనం మహత్॥౨౦॥ పశ్య మేఘఘనప్రఖ్యం మృగపక్షిసమాకులమ్। మతంగవనమిత్యేవ వి
శ్రుతం రఘునందన॥౨౧॥ఇహ తే భావితాత్మానో గురవో మే మహావనే।జుహవాంచక్రిరే తీర్థం మంత్రవన్మంత్రపూజి
తమ్॥౨౨॥ఇయం ప్రత్యక్స్థలీ వేదిర్యత్ర తే మే సుసత్కృతాః। పుష్పోపహారం కుర్వంతి శ్రమాదుద్వేజిభిః కరైః॥౨౩॥తే
షాం తపః ప్రభావేన పశ్యాద్యాపి రఘూద్వహ।ద్యోతయంత్యో దిశస్సర్వాః శ్రియా వేద్యోఽతులప్రభాః॥౨౪॥అశక్నువద్భి
స్తైర్గంతుముపవాసశ్రమాలసైః।చింతితేఽభ్యాగతాన్ పశ్య సహితాన్ సప్తసాగరాన్॥౨౫॥కృతాభిషేకైస్తైర్న్యస్తా వ
ల్కలాః పాదపేష్విహ।అద్యాపి న విశుష్యంతి ప్రదేశే రఘునందన॥౨౬॥ దేవకార్యాణి కుర్వద్భిర్యానీమాని కృతాని వై। పు
ష్పైః కిసలయైస్సార్ధం మ్లానత్వం నోపయాంతి వై॥౨౭॥కృత్స్నం వనమిదం దృష్టం శ్రోతవ్యం చ శ్రుతం త్వయా।తదిచ్ఛా
మ్యభ్యనుజ్ఞాతా త్యక్తుమేతత్కళేబరమ్॥౨౮॥తేషామిచ్ఛామ్యహం గంతుం సమీపం భావితాత్మనామ్। మునీనామాశ్ర
మే యేషామహం తు పరిచారిణీ॥౨౯॥ధర్మిష్ఠం తు వచః శ్రుత్వా రాఘవస్సహలక్ష్మణః। ప్రహర్షమతులం లేభే హ్యాశ్చర్య
మితి తత్త్వతః॥౩౦॥తామువాచ తతో రామః శ్రమణీం సంశితవ్రతామ్। అర్చితోఽహం త్వయా భద్రే గచ్ఛ కామం యథా
సుఖమ్॥౩౧॥ఇత్యుక్తా జటిలా వృద్ధా చీరకృష్ణాజినాంబరా। తస్మిన్ముహూర్తే శబరీ దేహం జీర్ణం జిహాసతీ॥౩౨॥అనుజ్ఞా
తా తు రామేణ హుత్వాత్మానం హుతాశనే।జ్వలత్పావకసంకాశా స్వర్గమేవ జగామ సా॥౩౩॥దివ్యాభరణసంయుక్తా ది

వ్యమాల్యానులేపనా।దివ్యాంబరధరా తత్ర బభూవ ప్రియదర్శనా॥౩౪॥ విరాజయంతీ తం దేశం విద్యుత్సౌదామినీ యథా।
ప్రణమ్య శిరసా రామం స్వర్గతా సుప్రభాననా॥౩౫॥ యత్ర తే సుకృతాత్మానో విహరంతి మహర్షయః। తత్పుణ్యం శ
బరీస్థానం జగామాత్మసమాధినా॥౩౬॥ ఇతి శ్రీమదారణ్యకాండే-చతుస్సప్తతితమస్సర్గః- *******************

దివం తు తస్యాం యాతాయాం శబర్యాం స్వేన కర్మణా। లక్ష్మణేన సహ భ్రాత్రా చింతయామాస రాఘవః॥౧॥
స చింతయిత్వా ధర్మాత్మా ప్రభావం తం మహాత్మనామ్। హితకారిణమేకాగ్రం లక్ష్మణం రాఘవోఽబ్రవీత్॥౨॥ దృష్టోఽయమా
శ్రమస్సౌమ్య బహ్వాశ్చర్యో మహాత్మనామ్। విశ్వస్తమృగశార్దూలో నానావిహగసేవితః॥౩॥ సప్తానాం చ సముద్రా
ణామేషు తీర్థేషు లక్ష్మణ। ఉపస్పృష్టం చ విధివత్పితరశ్చాపి తర్పితాః॥౪॥ ప్రణష్టమశుభం యత్తత్కల్యాణం సముపస్థితం
తేన త్వేతత్ప్రహృష్టం మే మనో లక్ష్మణ సంప్రతి॥౫॥ హృదయే హి నరవ్యాఘ్ర శుభమావిర్భవిష్యతి। తదాగచ్ఛ గమిష్యావః పం
పాం తాం ప్రియదర్శనామ్॥౬॥ ఋశ్యమూకో గిరిర్యత్ర నాతిదూరే ప్రకాశతే। యస్మిన్వసతి ధర్మాత్మా సుగ్రీవోంఽశు
మతస్సుతః॥౭॥ నిత్యం వాలిభయాత్త్రస్తశ్చతుర్భిస్సహ వానరైః। అభిత్వరే చ తం ద్రష్టుం సుగ్రీవం వానరర్షభమ్॥౮॥ త
దధీనం హి మే సౌమ్య సీతాయాః పరిమార్గణమ్। ఇతి బ్రువాణం తం రామం సౌమిత్రిరిదమబ్రవీత్॥౯॥ గచ్ఛావ త్వరితం
తత్ర మమాపి త్వరతే మనః। ఆశ్రమాత్తు తతస్తస్మాన్నిష్క్రమ్య స విశాంపతిః॥౧౦॥ ఆజగామ తతః పంపాం లక్ష్మణేన సహ ప్ర
భుః। సమీక్షమాణః పుష్పాఢ్యం సర్వతో విపులద్రుమమ్॥౧౧॥ కోయష్టిభిశ్చార్జునకైః శతపత్రైశ్చ కీచకైః। ఏతైశ్చా
న్యైశ్చ వివిధైర్నాదితం తద్వనం మహత్॥౧౨॥ స రామో వివిధాన్వృక్షాన్సరాంసి వివిధాని చ। పశ్యన్కామాభిసంత
ప్తో జగామ పరమం హ్రదమ్॥౧౩॥ స తమాసాద్య వై రామో దూరాదుదకవాహినమ్। మతంగసరసం నామ హ్రదం సమవ
గాహత॥౧౪॥ తతో జగ్మతురవ్యగ్రౌ రాఘవౌ హి సమాగతౌ। స తు శోకసమావిష్టో రామో దశరథాత్మజః॥౧౫॥ వివేశ నలినీం
పంపాం పంకజైశ్చ సమావృతామ్। తిలకాశోకపున్నాగవకుళోద్దాలకాశినీమ్॥౧౬॥ రమ్యోపవనసంబాధాం పద్మసంపీడి
తోదకామ్। స్ఫటికోపమతోయాఢ్యాం శ్లక్ష్ణవాలుకసేవితామ్॥౧౭॥ మత్స్యకచ్ఛపసంబాధాం తీరస్థద్రుమశోభితామ్।
సఖీభిరివ యుక్తాభిర్లతాభిరనువేష్టితామ్॥౧౮॥ కిన్నరోరగగంధర్వయక్షరాక్షససేవితామ్। నానాద్రుమలతాకీర్ణాం
శీతవారినిధిం శుభామ్॥౧౯॥ పద్మైస్సౌగంధికైస్తామ్రాం శుక్లాం కుముదమండలైః। నీలాం కువలయోద్ఘాటైర్బహువర్ణాం
కుథామివ॥౨౦॥ అరవిందోత్పలవతీం పద్మసౌగంధికాయుతామ్। పుష్పితామ్రవణోపేతాం బర్హిణోద్ఘుష్టనాదితామ్॥
౨౧॥ స తాం దృష్ట్వా తతః పంపాం రామస్సౌమిత్రిణా సహ। విలలాప చ తేజస్వీ కామాద్దశరథాత్మజః॥౨౨॥ తిలకైర్బీజపూ
రైశ్చ వటైశ్శుక్లద్రుమైస్తథా। పుష్పితైః కరవీరైశ్చ పున్నాగైశ్చ సుపుష్పితైః॥౨౩॥ మాలతీకుందగుల్మైశ్చ భాండీరైర్ని
చులైస్తథా। అశోకైస్సప్తపర్ణైశ్చ కేతకైరతిముక్తకైః॥౨౪॥ అన్యైశ్చ వివిధైర్వృక్షైః ప్రమదేవోపగూహితామ్। అ
స్యాస్తీరే తు పూర్వోక్తః పర్వతో ధాతుమండితః॥౨౫॥ ఋశ్యమూక ఇతి ఖ్యాతశ్చిత్రపుష్పితకాననః। హరేరృక్షరజో నా
మ్నః పుత్రస్తస్య మహాత్మనః॥౨౬॥ అధ్యాస్తే తం మహావీర్యస్సుగ్రీవ ఇతి విశ్రుతః। సుగ్రీవమభిగచ్ఛ త్వం వానరేంద్రం నర
ర్షభ॥౨౭॥ ఇత్యువాచ పునర్వాక్యం లక్ష్మణం సత్యవిక్రమమ్। రాజ్యభ్రష్టేన దీనేన తస్యామాసక్తచేతసా॥౨౮॥ కథం మ
యా వినా సీతాం శక్యం లక్ష్మణ జీవితుమ్। ఇత్యేవముక్త్వా మదనాభిపీడితస్స లక్ష్మణం వాక్యమనన్యచేతసమ్। వివేశ పంపాం
నలినీం మనోరమాం రఘూత్తమశ్శోకవిషాదయంత్రితః॥౨౯॥ తతో మహద్వర్త్మ చ దూరసంక్రమం క్రమేణ గత్వా ప్రతి
లోకయన్వనమ్। దదర్శ పంపాం శుభదర్శకాననామనేకనానావిధపక్షిసంకులామ్॥౩౦॥ ఇత్యార్షే - శ్రీమద్రామా
యణే - ఆదికావ్యే - శ్రీమద్వాల్మీకీయే - చతుర్వింశత్సహస్రికాయాం - సంహితాయాం - శ్రీమదారణ్యకాండే- పం
చసప్తతితమస్సర్గః - **

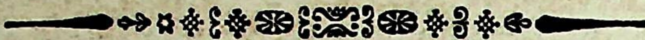
శ్రీమదారణ్యకాండపఠనశ్రవణయోః ఫలం-
బ్రహ్మాండపురాణే-సప్తచత్వారింశదుత్తరశతతమే అధ్యాయే.
ఆరణ్యకం తు యః కాండమతిభక్తిసమన్వితః। పఠేద్వా శృణుయాద్వాపి సోమసాయుజ్యమాప్నుయాత్.
యదక్షరపదభ్రష్టం మాత్రాహీనం చ యద్భవేత్। తత్సర్వం క్షమ్యతాం దేవ నారాయణ నమోఽస్తు తే॥
ఆరణ్యకాండస్సమాప్తః.

శ్రీమద్రామాయణే ॥ కిష్కింధాకాండప్రారంభః.

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్రపరబ్రహ్మణేనమః.

స తాం పుష్కరిణీం గత్వా పద్మోత్పలఝషాకులామ్ । రామస్సౌమిత్రిసహితో విలలాపాకులేంద్రియః ॥౧॥ తస్య దృష్ట్వైవ తాం హర్షాదింద్రియాణి చకంపిరే । స కామవశమాపన్నస్సౌమిత్రిమిదమబ్రవీత్ ॥౨॥ సౌమిత్రే శోభతే పంపా వైడూర్యవిమలోదకా । ఫుల్లపద్మోత్పలవతీ శోభితా వివిధైర్ద్రుమైః ॥౩॥ సౌమిత్రే పశ్య పంపాయాః కాననం శుభదర్శనమ్ । యత్ర రాజంతి శైలాభా ద్రుమాస్సశిఖరా ఇవ ॥౪॥ మాం తు శోకాభిసంతప్తమాధయః పీడయంతి వై । భరతస్య చ దుఃఖేన వైదేహ్యా హరణేన చ ॥౫॥ శోకార్తస్యాపి మే పంపా శోభతే చిత్రకాననా । వ్యవకీర్ణా బహువిధైః పుష్పైశ్శీతజలా శుభా ॥౬॥ నలినైరపి సంఛన్నా హ్యత్యర్థం శుభదర్శనా । సర్పవ్యాళానుచరితా మృగద్విజసమాకులా ॥౭॥ అధికం ప్రతిభాత్యేషా నీలపీతం తు శాద్వలమ్ । ద్రుమాణాం వివిధైః పుష్పైః పరిస్తోమైరివార్పితమ్ ॥౮॥ నానాప్రఖ్యాతకుసుమైశ్ఛన్నా హ్యాభాతి లక్ష్మణ । పుష్పభారసమృద్ధాని శిఖరాణి సమంతతః ॥౯॥ లతాభిః పుష్పితాగ్రాభిరుపగూఢాని సర్వతః । సుఖానిలోఽయం సౌమిత్రే కాలః ప్రచురమన్మథః ॥౧౦॥ గంధవాన్ సురభిర్మాసో జాతపుష్పఫలద్రుమః । పశ్య రూపాణి సౌమిత్రే వనానాం పుష్పశాలినామ్ ॥౧౧॥ సృజతాం పుష్పవర్షాణి తోయం తోయముచామివ । ప్రస్తరేషు చ రమ్యేషు వివిధాః కాననద్రుమాః ॥౧౨॥ వాయువేగప్రచలితాః పుష్పైరవకిరంతి గామ్ । పతితైః పతమానైశ్చ పాదపస్థైశ్చ మారుతః ॥౧౩॥ కుసుమైః పశ్య సౌమిత్రే క్రీడన్నివ సమంతతః । విక్షిపన్వివిధాశ్శాఖా నగానాం కుసుమోత్కరాః ॥౧౪॥ మారుతశ్చలితస్థానైష్షట్పదైరనుగీయతే । మత్తకోకిలసన్నాదైర్నర్తయన్నివ పాదపాన్ ॥౧౫॥ శైలకందరనిష్క్రాంతః ప్రగీత ఇవ చానిలః । తేన విక్షిపతాత్యర్థం పవనేన సమంతతః ॥౧౬॥ అమీ సంసక్తశాఖాగ్రా గ్రథితా ఇవ పాదపాః । స ఏష సుఖసంస్పర్శో వాతి చందనశీతలః ॥౧౭॥ గంధమభ్యావహన్ పుణ్యం శ్రమాపనయనోఽనిలః । అమీ పవనవిక్షిప్తా వినదంతీవ పాదపాః ॥౧౮॥ షట్పదైరనుకూజంతో వనేషు మధుగంధిషు । గిరిప్రస్థేషు రమ్యేషు పుష్పవద్భిర్మనోహరైః ॥౧౯॥ సంసక్తశిఖరా శైలా విరాజంతే మహాద్రుమైః । పుష్పసంఛన్నశిఖరా మారుతోత్క్షేపచంచలాః ॥౨౦॥ అమీ మధుకరోత్తంసాః ప్రగీతా ఇవ పాదపాః । సుపుష్పితాంస్తు పశ్యైతాన్ కర్ణికారాన్ సమంతతః ॥౨౧॥ హాటకప్రతిసంఛన్నాన్నరాన్పీతాంబరానివ । అయం వసంతస్సౌమిత్రే నానావిహగనాదితః ॥౨౨॥ సీతయా విప్రహీణస్య శోకసందీపనో మమ । మాం హి శోకసమాక్రాంతం సంతాపయతి మన్మథః ॥౨౩॥ హృష్టః ప్రవదమానశ్చ మామాహ్వయతి కోకిలః । ఏష దాత్యూహకో హృష్టో రమ్యే మాం వననిర్ఝరే ॥౨౪॥ ప్రణదన్మన్మథావిష్టం శోచయిష్యతి లక్ష్మణ । శ్రుత్వైతస్య పురా శబ్దమాశ్రమస్థా మమ ప్రియా ॥౨౫॥ మామాహూయ ప్రముదితా పరమం ప్రత్యనందత । ఏవం విచిత్రాః పతగా నానారావవిరావిణః ॥౨౬॥ వృక్షగుల్మలతాః పశ్య సంపతంతి తతస్తతః । విమిశ్రా విహగాః పుంభిరాత్మవ్యూహాభినందితాః ॥౨౭॥ భృంగరాజప్రముదితాస్సౌమిత్రే మధురస్వరాః । అస్యాః కూలే ప్రముదితాశ్శకునాస్సంఘశస్త్విహ ॥౨౮॥ దాత్యూహరుతవిక్రందైః పుంస్కోకిలరుతైరపి । స్వనంతి పాదపాశ్చేమే మమానంగప్రదీపనాః ॥౨౯॥ అశోకస్తబకాంగారః షట్పదస్వననిస్వనః । మాం హి పల్లవతామ్రార్చిర్వసంతాగ్నిః ప్రధక్ష్యతి ॥౩౦॥ న హి తాం సూక్ష్మపక్ష్మాక్షీం సుకేశీం మృదుభాషిణీమ్ । అపశ్యతో మే సౌమిత్రే జీవితేఽస్తి ప్రయోజనమ్ ॥౩౧॥ అయం హి దయితస్తస్యాః కాలో రుచిరకాననః । కోకిలాకులసీమాంతో దయితాం మామనానఘ ॥౩౨॥ మన్మథాయాససంభూతో వసంతగుణవర్ధితః । అయం మాం ధక్ష్యతి క్షిప్రం శోకాగ్నిర్నచిరాదివ ॥౩౩॥ అపశ్యతస్తాం దయితాం పశ్యతో రుచిరద్రుమాన్ । మమాయమాత్మప్రభవో భూయస్త్వముపయాస్యతి ॥౩౪॥ అదృశ్యమానా వైదేహీ శోకం వర్ధయతే మమ । దృశ్యమానో వసంతశ్చ స్వేదసంసర్గదూషకః ॥౩౫॥ మాం హ్యద్య మృగశా

వాక్షీచింతాశోకబలాత్కృతమ్। సంతాపయతి సౌమిత్రే క్రూరశ్చైత్రవనానిలః ॥౩౬॥ అమీ మయూరాశ్శోభంతే ప్ర
నృత్యంతస్సమంతతః। స్వైః పక్షైః పవనోద్ధూతైర్గవాక్షైః స్ఫాటికైరివ ॥ ౩౭॥ శిఖినీభిః పరివృతా స్త ఏతే మదమూర్ఛి
తాః। మన్మథాగ్నిపరీతస్య మమ మన్మథవర్ధనాః ॥౩౮॥ పశ్య లక్ష్మణ నృత్యంతం మయూరముపనృత్యతి। శిఖినీ మన్మథార్తైషా
భర్తారం గిరిసానుషు ॥౩౯॥ తామేవ మనసా రామాం మయూరోఽప్యభిధావతి। వితత్య రుచిరౌ పక్షౌ రుతైరుపహసన్నివ ॥
౪౦ ॥ మయూరస్య వనే నూనం రక్షసా న హృతా ప్రియా। తస్మాన్నృత్యతి రమ్యేషు వనేషు సహ కాంతయా ॥౪౧॥ మమ త్వ
యం వినా వాసః పుష్పమాసే సుదుస్సహః । పశ్య లక్ష్మణ సంరాగం తిర్యగ్యోనిగతేష్వపి ॥ ౪౨ ॥ యదేషా శిఖినీ కామాద్భ
ర్తారం రమతేంతికే । మామప్యేవం విశాలాక్షీ జానకీ జాతసంభ్రమా ॥౪౩॥ మదనేనాభివర్తేత యది నాపహృతా భ
వేత్ । పశ్య లక్ష్మణ పుష్పాణి నిష్ఫలాని భవంతి మే ॥౪౪॥ పుష్పభారసమృద్ధానాం వనానాం శిశిరాత్యయే। రుచిరాణ్యపి పుష్పా
ణి పాదపానామతిశ్రియా ॥౪౫॥ నిష్ఫలాని మహీం యాంతి సమం మధుకరోత్కరైః । నదంతి రావం ముదితాశ్శకునాస్సం
ఘశః కలమ్ ॥౪౬॥ ఆహ్వయంత ఇవాన్యోన్యం కామోన్మాదకరా మమ। వసంతో యది తత్రాపి యత్ర మే వసతి ప్రియా ॥
౪౭ ॥ నూనం పరవశా సీతా సాపి శోచత్యహం యథా। నూనం న తు వసంతోఽయం దేశం స్పృశతి యత్ర సా ॥ ౪౮ ॥ కథం హ్య
సితపద్మాక్షీ వర్తయేత్సా మయా వినా। అథవా వర్తతే తత్ర వసంతో యత్ర మే ప్రియా ॥౪౯॥ కిం కరిష్యతి సుశ్రోణీ సా తు
నిర్భర్త్సితా పరైః। శ్యామా పద్మపలాశాక్షీ మృదుపూర్వాభిభాషిణీ ॥౫౦॥ నూనం వసంతమాసాద్య పరిత్యక్ష్యతి జీవితమ్
దృఢం హి హృదయే బుద్ధిర్మమ సంప్రతివర్తతే ॥ ౫౧ ॥ నాలం వర్తయితుం సీతా సాధ్వీ మద్విరహం గతా । మయి భావ
స్తు వైదేహ్యాస్తత్త్వతో వినివేశితః ॥ ౫౨ ॥ మమాపి భావస్సీతాయాం సర్వథా వినివేశితః । ఏష పుష్పవహో వాయుః సు
ఖస్పర్శో హిమావహః ॥౫౩॥ తాం విచింతయతః కాంతాం పావకప్రతిమో మమ । సదా సుఖమహం మన్యే యం పురా స
హ సీతయా ॥౫౪॥ మారుతస్స వినా సీతాం శోకం వర్ధయతే మమ । తాం వినాథ విహంగోసౌ పక్షీ ప్రణదితస్తదా ॥ ౫౫ ॥
వాయసః పాదపగతః ప్రహృష్టమభినర్దతి। ఏష వై తత్ర వైదేహ్యా విహగః ప్రతిహారకః ॥౫౬॥ పక్షీ మాం తు విశాలాక్ష్యాస్స
మీపముపనేష్యతి। శృణు లక్ష్మణ సన్నాదం వనే మదవివర్ధనమ్ ॥౫౭॥ పుష్పితాగ్రేషు వృక్షేషు ద్విజానాముపకూజతామ్।
విక్షిప్తాం పవనేనైతామసౌ తిలకమంజరీమ్ ॥౫౮॥ షట్పదస్సహసాభ్యేతి మదోద్ధూతామివ ప్రియామ్। కామినామయమ
త్యంతమశోకశ్శోకవర్ధనః ॥౫౯॥ స్తబకైః పవనోత్క్షిప్తైస్తర్జయన్నివ మాం స్థితః । అమీ లక్ష్మణ దృశ్యంతే చూతాః కుసుమ
శాలినః ॥౬౦॥ విభ్రమోత్సిక్తమనసస్సాంగరాగా నరా ఇవ । సౌమిత్రే పశ్య పంపాయాశ్చిత్రాసు వనరాజిషు ॥౬౧॥ కిన్న
రా నరశార్దూల విచరంతి తతస్తతః । ఇమాని శుభగంధీని పశ్య లక్ష్మణ సర్వశః ॥౬౨॥ నలినాని ప్రకాశంతే జలే తరుణసూర్య
వత్ । ఏషా ప్రసన్నసలిలా పద్మనీలోత్పలాయుతా ॥౬౩॥ హంసకారండవాకీర్ణా పంపా సౌగంధికాయుతా । జలే తరుణ
సూర్యాభైష్షట్పదాహతకేసరైః ॥౬౪॥ పంకజైశ్శోభతే పంపా సమంతాదభిసంవృతా। చక్రవాకయుతా నిత్యం చిత్రప్ర
స్థవనాంతరా ॥౬౫॥ మాతంగమృగయూథైశ్చ శోభతే సలిలార్థిభిః । పవనాహతవేగాభిరూర్మిభిర్విమలేంభసి ॥౬౬॥
పంకజాని విరాజంతే తాడ్యమానాని లక్ష్మణ । పద్మపత్రవిశాలాక్షీం సతతం పంకజప్రియామ్ ॥౬౭॥ అపశ్యతో మే వైదేహీం
జీవితం నాభిరోచతే । అహో కామస్య వామత్వం యో గతామపి దుర్లభామ్ ॥౬౮॥ స్మారయిష్యతి కల్యాణీం కల్యాణత
రవాదినీమ్। శక్యో ధారయితుం కామో భవేదభ్యాగతో మయా ॥౬౯॥ యది భూయో వసంతో మాం న హన్యాత్పుష్పితద్రు
మః। యాని స్మ రమణీయాని తయా సహ భవంతి మే ॥ ౭౦ ॥ తాన్యేవారమణీయాని జాయంతే మే తయా వినా। పద్మకోశపలా
శాని ద్రష్టుం దృష్టిర్హి మన్యతే ॥ ౭౧ ॥ సీతాయా నేత్రకోశాభ్యాం సదృశానీతి లక్ష్మణ। పద్మకేసరసంసృష్టో వృక్షాంత
రవినిస్సృతః ॥ ౭౨ ॥ నిశ్వాస ఇవ సీతాయా వాతి వాయుర్మనోహరః। సౌమిత్రే పశ్య పంపాయా దక్షిణే గిరిసానుని ॥ ౭౩
పుష్పితాం కర్ణికారస్య యష్టిం పరమశోభనామ్ । అధికం శైలరాజోఽయం ధాతుభిస్సువిభూషితః ॥ ౭౪ ॥ విచిత్రం సృజతే
రేణుం వాయువేగవిఘట్టితమ్। గిరిప్రస్థాస్తు సౌమిత్రే సర్వతస్సంప్రపుష్పితైః ॥ ౭౫ ॥ నిష్పత్రైస్సర్వతో రమ్యైః ప్రదీప్తా ఇవ
కింశుకైః। పంపాతీరరుహాశ్చేమే సంసక్తా మధుగంధినః ॥ ౭౬ ॥ మాలతీమల్లికాషండాః కరవీరాశ్చ పుష్పితాః। కేతక్యస్సింధు
వారాశ్చ వాసంత్యశ్చ సుపుష్పితాః ॥ ౭౭ ॥ మాధవ్యో గంధపూర్ణాశ్చ కుందగుల్మాశ్చ సర్వశః। చిరిబిల్వా మధూకాశ్చ వం

జుళావకుళాస్తథా||౭౮||చంపకాస్తిలకాశ్చైవ నాగవృక్షాస్సుపుష్పితాః। నీపాశ్చ వరుణాశ్చైవ ఖర్జూరాశ్చ సుపుష్పి-
తాః||౭౯||పద్మకాశ్చైవ శోభంతే నీలాశోకాశ్చ పుష్పితాః। లోధ్రాశ్చ గిరిపృష్ఠేషు సింహకేసరపింజరాః||౮౦||అంకో-
లాశ్చ కురంటాశ్చ చూర్ణకాః పారిభద్రకాః। చూతాః పాటలయశ్చైవ కోవిదారాశ్చ పుష్పితాః||౮౧||ముచులిందార్జు-
నాశ్చైవ దృశ్యంతే గిరిసానుషు। కేతకోద్దాలకాశ్చైవ శిరీషాశ్శింశుపా ధవాః||౮౨||శాల్మల్యః కింశుకాశ్చైవ రక్తాః కుర-
వకాస్తథా। తినిశా నక్తమాలాశ్చ చందనాస్స్యందనాస్తథా||౮౩||పుష్పితాన్ పుష్పితాగ్రాభిర్లతాభిః పరివేష్టితాన్।
ద్రుమాన్ పశ్యేహ సౌమిత్రే పంపాయా రుచిరాన్ బహూన్||౮౪||వాతవిక్షిప్తవిటపాన్ యథాసన్నాన్ ద్రుమానిమాన్।
లతాస్సమనువర్తంతే మత్తా ఇవ వరస్త్రియః||౮౫||పాదపాత్పాదపం గచ్ఛన్ శైలాచ్ఛైలం వనాద్వనమ్। వాతి నైకరసా-
స్వాదసమ్మోదిత ఇవానిలః||౮౬|| కేచిత్పర్యాప్తకుసుమాః పాదపా మధుగంధినః। కేచిన్ముకుళసంవీతాః శ్యామవర్ణా ఇ-
వాబభుః||౮౭||ఇదం మృష్టమిదం స్వాదు ప్రఫుల్లమిదమిత్యపి। రాగమత్తో మధుకరః కుసుమేష్వవలీయతే||౮౮||నిలీయ పునరు-
త్పత్య సహసాన్యత్ర గచ్ఛతి। మధులుబ్ధో మధుకరః పంపాతీరద్రుమేష్వసౌ||౮౯|| ఇయం కుసుమసంఘాతైరుపస్తీర్ణా సు-
ఖాకృతా। స్వయం నిపతితైర్భూమిశ్శయనప్రస్తరైరివ||౯౦||వివిధా వివిధైః పుష్పైస్తైరేవ నగసానుషు। వికీర్ణైః పీతరక్తా-
హి సౌమిత్రే ప్రస్తరాః కృతాః||౯౧||హిమాంతే పశ్య సౌమిత్రే వృక్షాణాం పుష్పసంభవమ్। పుష్పమాసే హి తరవస్సంఘ-
ర్షాదివ పుష్పితాః||౯౨||ఆహ్వయంత ఇవాన్యోన్యం నగాః షట్పదనాదితాః। కుసుమోత్తంసవిటపాః శోభంతే బహుల-
క్ష్మణ||౯౩||ఏష కారండవః పక్షీ విగాహ్య సలిలం శుభమ్। రమతే కాంతయా సార్ధం కామముద్దీపయన్మమ||౯౪||మందాకి-
న్యాస్తు యదిదం రూపమేతన్మనోహరమ్। స్థానే జగతి విఖ్యాతా గుణాస్తస్యా మనోరమాః||౯౫|| యదిదృశ్యేత సా సాధ్వీ
యది చేహ వసేమహి। స్పృహయేయం న శక్రాయ నాయోధ్యాయై రఘూత్తమ||౯౬||న హ్యేవం రమణీయేషు శాద్వలేషు
తయా సహ। రమతో మే భవేచ్చింతా న స్పృహాన్యేషు వా భవేత్||౯౭||అమీ హి వివిధైః పుష్పైస్తరవో రుచిరచ్ఛదాః। కా-
ననేఽస్మిన్ వినా కాంతాం చిత్తమున్మాదయంతి మే||౯౮||పశ్య శీతజలాం చేమాం సౌమిత్రే పుష్కరాయుతామ్। చక్రవాకా-
నుచరితాం కారండవనిషేవితామ్||౯౯||ప్లవైః క్రౌంచైశ్చ సంపూర్ణాం వరాహమృగసేవితామ్। అధికం శోభతే పంపా
వికూజద్భిర్విహంగమైః||౧౦౦||దీపయంతీవ మే కామం వివిధా ముదితా ద్విజాః। శ్యామాం చంద్రముఖీం స్మృత్వావస్య-
థో వర్తతే హి మే||౧౦౧||పశ్య సానుషు చిత్రేషు మృగీభిస్సహితాన్మృగాన్। మాం పునర్మృగశాబాక్ష్యా వైదేహ్యా వి-
రహీకృతమ్||౧౦౨||వ్యథయంతీవ మే చిత్తం సంచరంతస్తతస్తతః। అస్మిన్ సానుని రమ్యే హి మత్తద్విజగణాయుతే||౧౦౩||
పశ్యేయం యది తాం కాంతాం తతస్స్వస్తి భవేన్మమ। జీవేయం ఖలు సౌమిత్రే మయా సహ సుమధ్యమా||౧౦౪|| సే-
వతే యది వైదేహీ పంపాయాః పవనం సుఖమ్। పద్మసౌగంధికవహం శివం శోకవినాశనమ్||౧౦౫|| ధన్యా లక్ష్మణ సేవంతే పం-
పోపవనమారుతమ్। శ్యామా పద్మపలాశాక్షీ ప్రియా విరహితా మయా||౧౦౬|| కథం ధారయతి ప్రాణాన్ వివశా జనకా-
త్మజా। కిన్ను వక్ష్యామి రాజానం ధర్మజ్ఞం సత్యవాదినమ్||౧౦౭|| సీతాయా జనకం పృష్టః కుశలం జనసంసది। యా మామ-
నుగతా మందం పిత్రా ప్రవ్రాజితం వనమ్||౧౦౮||సీతా సత్పథమాస్థాయ క్వను సా వర్తతే ప్రియా। తయా విహీనః కృప-
ణః కథం లక్ష్మణ ధారయే||౧౦౯||యా మామనుగతా రాజ్యాద్భ్రష్టం విగతచేతసమ్। తచ్చార్వంచితపద్మాక్షం సుగంధి శుభ-
మవ్రణమ్||౧౧౦||అపశ్యతో ముఖం తస్యాః సీదతీవ మనో మమ। స్మితహాస్యాంతరయుతం గుణవన్మధురం హితమ్||౧౧౧||వై-
దేహ్యా వాక్యమతులం కదా శ్రోష్యామి లక్ష్మణ। ప్రాప్య దుఃఖం వనే శ్యామా సా మాం మన్మథకర్శితమ్||౧౧౨|| నష్టదుఃఖే-
వ హృష్టేవ సాధ్వీ సాధ్వభ్యభాషత। కిన్ను వక్ష్యామి కౌసల్యామయోధ్యాయాం నృపాత్మజ||౧౧౩|| క్వ సా స్నుషేతి పృ-
చ్ఛంతీం కథం చాతిమనస్వినీమ్। గచ్ఛ లక్ష్మణ పశ్య త్వం భరతం భ్రాతృవత్సలమ్||౧౧౪|| న హ్యహం జీవితుం శక్తస్తామృతే జ-
నకాత్మజామ్। ఇతి రామం మహాత్మానం విలపంతమనాథవత్||౧౧౫||ఉవాచ లక్ష్మణో భ్రాతా వచనం యుక్తమవ్యయమ్।
సంస్తంభ రామ భద్రం తే మా శుచః పురుషోత్తమ||౧౧౬|| నేదృశానాం మతిర్మందా భవత్యకలుషాత్మనామ్। స్మృత్వా
వియోగజం దుఃఖం త్యజ స్నేహం ప్రియే జనే||౧౧౭|| అతిస్నేహపరిష్వంగాద్వర్తిరార్ద్రాపి దహ్యతే। యది గచ్ఛతి పా-
తాళం తతో హ్యధికమేవ వా||౧౧౮||సర్వథా రావణస్తావన్న భవిష్యతి రాఘవ। ప్రవృత్తిర్లభ్యతాం తావత్తస్య పాపస్య

శత్రుఘ్నః ॥౧౧౯॥ తతో హాస్యతి వా సీతాం నిధనం వా గమిష్యతి । యది యాతి దితేర్గర్భం రావణస్సహ సీతయా ॥౧౨౦॥ త
త్రాప్యేనం హనిష్యామి న చేద్దాస్యతి మైథిలీమ్ । స్వాస్థ్యం భద్ర భజస్వార్య త్యజ్యతాం కృపణా మతిః ॥౧౨౧॥ అర్థో హి నష్ట
కార్యార్థైర్నాయత్నేనాధిగమ్యతే । ఉత్సాహో బలవానార్య నాస్త్యుత్సాహాత్పరం బలమ్ ॥౧౨౨॥ సోత్సాహస్యా
స్తి లోకేస్మిన్న కించిదపి దుర్లభమ్ । ఉత్సాహవంతః పురుషా నావసీదంతి కర్మసు ॥౧౨౩॥ ఉత్సాహమాత్రమాశ్రిత్య సీతాం
ప్రతిలభేమహి । త్యజ్యతాం కామవృత్తత్వం శోకం సంన్యస్య పృష్ఠతః ॥౧౨౪॥ మహాత్మానం కృతాత్మానమాత్మానం కిం న బు
ధ్యసే । ఏవం సంబోధితస్తత్ర శోకోపహతచేతనః ॥౧౨౫॥ న్యస్య శోకం చ మోహం చ తతో ధైర్యముపాగమత్ । సోభ్యతి
క్రమతావ్యగ్రస్తామచింత్యపరాక్రమః ॥౧౨౬॥ రామః పంపాం సురుచిరాం రమ్యాం పారిప్లవద్రుమామ్ । అతీత్య రామస్స
హసా మహాత్మా సర్వం వనం నిర్ఝరకందరం చ । ఉద్విగ్నచేతాస్సహ లక్ష్మణేన విచార్య దుఃఖోపహతః ప్రతస్థే ॥౧౨౭॥ తం
మత్తమాతంగవిలాసగామీ గచ్ఛంతమవ్యగ్రమనా మహాత్మా । స లక్ష్మణో రాఘవమప్రమత్తో రరక్ష ధర్మేణ బలేన చై
వ ॥౧౨౮॥ తావృశ్యమూకస్య సమీపచారీ చరన్ దదర్శాద్భుతదర్శనీయౌ । శాఖామృగాణామధిపస్తరస్వీ వితత్రసే నైవ
చచేష్ట కించిత్ ॥౧౨౯॥ తతో మహాత్మా గజమందగామీ శాఖామృగస్తత్ర వనే చరంతౌ । దృష్ట్వా విషాదం పరమం జగామ
చింతాపరీతో భయభారమగ్నః ॥౧౩౦॥ తమాశ్రమం పుణ్యసుఖం శరణ్యం సదైవ శాఖామృగసేవితాంతమ్ । త్రస్తాశ్చ దృ
ష్ట్వా హరయోభిజగ్ముర్మహౌజసౌ రాఘవలక్ష్మణౌ తౌ ॥౧౩౧॥ ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - ప్రథమస్సర్గః . *****

తౌ తు దృష్ట్వా మహాత్మానౌ భ్రాతరౌ రామలక్ష్మణౌ । వరాయుధధరౌ వీరౌ సుగ్రీవశ్శంకితోభవత్ ॥౧॥ ఉద్విగ్న
హృదయస్సర్వా దిశస్సమవలోకయన్ । న వ్యతిష్ఠత కస్మింశ్చిద్దేశే వానరపుంగవః ॥౨॥ నైవ చక్రే మనః స్థానే వీక్షమాణో మ
హాబలౌ । కపేః పరమభీతస్య చిత్తం వ్యవససాద హ ॥౩॥ చింతయిత్వా స ధర్మాత్మా విమృశ్య గురులాఘవమ్ । సుగ్రీవః పర
మోద్విగ్నస్సర్వైరనుచరైస్సహ ॥౪॥ తతస్స సచివేభ్యస్తు సుగ్రీవః ప్లవగాధిపః । శశంస పరమోద్విగ్నః పశ్యంస్తౌ రామల
క్ష్మణౌ ॥౫॥ ఏతౌ వనమిదం దుర్గం వాలిప్రణిహితౌ ధ్రువమ్ । ఛద్మనా చీరవసనౌ ప్రచరంతావిహాగతౌ ॥౬॥ తతస్సుగ్రీవస
చివా దృష్ట్వా పరమధన్వినౌ । జగ్ముర్గిరితటాత్తస్మాదన్యచ్ఛిఖరముత్తమమ్ ॥౭॥ తే క్షిప్రమభిగమ్యాథ యూథపా యూథప
ర్షభమ్ । హరయో వానరశ్రేష్ఠం పరివార్యోపతస్థిరే ॥౮॥ ఏకమేకాయనగతాః ప్లవమానా గిరేర్గిరిమ్ । ప్రకంపయంతో
వేగేన గిరీణాం శిఖరాణ్యపి ॥౯॥ తతశ్శాఖామృగాస్సర్వే ప్లవమానా మహాబలాః । బభంజుశ్చ నగాంస్తత్ర పుష్పితాన్ దు
ర్గసంశ్రితాన్ ॥౧౦॥ ఆప్లవంతో హరివరాస్సర్వతస్తం మహాగిరిమ్ । మృగమార్జారశార్దూలాంస్త్రాసయంతో య
యుస్తదా ॥౧౧॥ తతస్సుగ్రీవసచివాః పర్వతేంద్రం సమాశ్రితాః । సంగమ్య కపిముఖ్యేన సర్వే ప్రాంజలయః స్థితాః ॥౧౨॥
తతస్తం భయసంవిగ్నం వాలికిల్బిషశంకితమ్ । ఉవాచ హనుమాన్ వాక్యం సుగ్రీవం వాక్యకోవిదః ॥౧౩॥ సంభ్రమస్త్య
జ్యతామేష సర్వైర్వాలికృతో మహాన్ । మలయోయం గిరివరో భయం నేహాస్తి వాలినః ॥౧౪॥ యస్మాదుద్విగ్నచేతా
స్త్వం ప్రద్రుతో హరిపుంగవ । తం క్రూరదర్శనం క్రూరం నేహ పశ్యామి వాలినమ్ ॥౧౫॥ యస్మాత్తవ భయం సౌమ్య పూ
ర్వజాత్పాపకర్మణః । స నేహ వాలీ దుష్టాత్మా న తే పశ్యామ్యహం భయమ్ ॥౧౬॥ అహో శాఖామృగత్వం తే వ్యక్తమేవ ప్ల
వంగమ । లఘుచిత్తతయాత్మానం న స్థాపయసి యో మతౌ ॥౧౭॥ బుద్ధివిజ్ఞానసంపన్న ఇంగితైస్సర్వమాచర । న హ్యబుద్ధిం గ
తో రాజా సర్వభూతాని శాస్తి హి ॥౧౮॥ సుగ్రీవస్తు శుభం వాక్యం శ్రుత్వా సర్వం హనూమతః । తతశ్శుభతరం వాక్యం హ
నూమంతమువాచ హ ॥౧౯॥ దీర్ఘబాహూ విశాలాక్షౌ శరచాపాసిధారిణౌ । కస్య న స్యాద్భయం దృష్ట్వా హ్యేతౌ సురసు
తోపమౌ ॥౨౦॥ వాలిప్రణిహితావేతౌ శంకేహం పురుషోత్తమౌ । రాజానో బహుమిత్రాశ్చ విశ్వాసో నాత్ర హి క్షమః ॥
౨౧॥ అరయశ్చ మనుష్యేణ విజ్ఞేయాశ్ఛన్నచారిణః । విశ్వస్తానామవిశ్వస్తాశ్ఛిద్రేషు ప్రహరంతి హి ॥౨౨॥ కృత్యేషు వాలీ
మేధావీ రాజానో బహుదర్శనాః । భవంతి పరహంతారస్తే జ్ఞేయాః ప్రాకృతైర్నరైః ॥౨౩॥ తౌ త్వయా ప్రాకృతేనైవ
గత్వా జ్ఞేయౌ ప్లవంగమ । ఇంగితానాం ప్రకారేణ రూపవ్యాభాషణేన చ ॥౨౪॥ లక్షయస్వ తయోర్భావం ప్రదుష్టమనసౌ
యది । విశ్వాసయన్ ప్రశంసాభిరింగితైశ్చ పునః పునః ॥౨౫॥ మమైవాభిముఖం స్థిత్వా పృచ్ఛ త్వం హరిపుంగవ । ప్రయోజ
నం ప్రవేశస్య వనస్యాస్య ధనుర్ధరౌ ॥౨౬॥ శుద్ధాత్మానౌ యది త్వేతౌ జానీహి త్వం ప్లవంగమ । వ్యాభాషితైర్వా విజ్ఞేయా

స్యాద్దుష్టాదుష్టతాతయోః॥౨౭॥ఇత్యేవంకపిరాజేనసందిష్టోమారుతాత్మజః। చకారగమనేబుద్ధింయత్రతౌరామలక్ష్మణౌ।
తథేతిసంపూజ్యవచస్తుతస్యతత్కపేస్సుభీతస్యదురాసదస్యచ । మహానుభావోహనుమాన్యయౌతదాసయత్రరా
మోతిబలస్సలక్ష్మణః॥౨౯॥ఇతిశ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - ద్వితీయస్సర్గః - ***************************
వచోవిజ్ఞాయహనుమాన్సుగ్రీవస్యమహాత్మనః। పర్వతాదృశ్యమూకాత్తుపుప్లువేయత్రరాఘవౌ॥౧॥కపిరూపంప
రిత్యజ్యహనూమాన్మారుతాత్మజః। భిక్షురూపంతతోభేజేశఠబుద్ధితయాకపిః॥౨॥తతస్సహనుమాన్వాచాశ్లక్ష్ణయాసుమ
నోజ్ఞయా। వినీతవదుపాగమ్యరాఘవౌప్రణిపత్యచ॥౩॥ఆబభాషేతదావీరౌయథావత్ప్రశశంసచ । సంపూజ్యవిధివ
ద్వీరోహనూమాన్మారుతాత్మజః॥౪॥ఉవాచకామతోవాక్యంమృదుసత్యపరాక్రమౌ। రాజర్షిదేవప్రతిమౌతాపసౌసం
శితవ్రతౌ॥౫॥దేశంకథమిమంప్రాప్తౌభవంతౌవనచారిణౌ । త్రాసయంతౌమృగగణానన్యాంశ్చవనచారిణః॥౬॥ పం
పాతీరరుహాన్వృక్షాన్వీక్షమాణౌసమంతతః। ఇమాంనదీంశుభజలాంశోభయంతౌతపస్వినౌ॥౭॥ధైర్యవంతౌసువర్ణా
భౌకౌయువాంచీరవాససౌ। నిశ్వసంతౌవరభుజౌపీడయంతావిమాః ప్రజాః॥౮॥సింహవిప్రేక్షితౌవీరౌసింహాతిబలవిక్ర
మౌ। శక్రచాపనిభేచాపేగృహీత్వాశత్రుసూదనౌ॥౯॥శ్రీమంతౌరూపసంపన్నౌవృషభశ్రేష్ఠవిక్రమౌ । హస్తిహస్తోప
మభుజౌద్యుతిమంతౌనరర్షభౌ॥౧౦॥ప్రభయాపర్వతేంద్రోఽయంయువయోరవభాసితః। రాజ్యార్హావమరప్రఖ్యౌక
థందేశమిహాగతౌ॥౧౧॥పద్మపత్రేక్షణౌవీరౌజటామండలధారిణౌ । అన్యోన్యసదృశౌవీరౌదేవలోకాదివాగతౌ॥౧౨॥
యదృచ్ఛయేవసంప్రాప్తౌచంద్రసూర్యౌవసుంధరామ్। విశాలవక్షసౌవీరౌమానుషౌదేవరూపిణౌ॥౧౩॥సింహస్కంధౌ
మహాసత్త్వౌసమదావివగోవృషౌ । ఆయతాశ్చసువృత్తాశ్చబాహవఃపరిఘోపమాః॥౧౪॥సర్వభూషణభూషార్హాఃకిమ
ర్థంనవిభూషితాః। ఉభౌయోగ్యావహంమన్యేరక్షితుంపృథివీమిమామ్॥౧౫॥ససాగరవనాంకృత్స్నాంవింధ్యమేరువి
భూషితామ్। ఇమేచధనుషీచిత్రేశ్లక్ష్ణేచిత్రానులేపనే॥౧౬॥ప్రకాశేతేయథేంద్రస్యవజ్రేహేమవిభూషితే । సంపూ
ర్ణానిశితైర్బాణైస్తూణాశ్చశుభదర్శనాః॥౧౭॥జీవితాంతకరైర్ఘోరైశ్శ్వసద్భిరివపన్నగైః। మహాప్రమాణౌవిపులౌతప్తహా
టకభూషితౌ॥౧౮॥ఖడ్గావేతౌవిరాజేతేనిర్ముక్తావివపన్నగౌ। ఏవంమాంపరిభాషంతంకస్మాద్వైనాభిభాషథః॥౧౯॥సుగ్రీ
వోనామధర్మాత్మాకశ్చిద్వానరయూథపః। వీరోవినికృతోభ్రాత్రాజగద్భ్రమతిదుఃఖితః॥౨౦॥ప్రాప్తోఽహంప్రేషితస్తేనసు
గ్రీవేణమహాత్మనా। రాజ్ఞావానరముఖ్యానాంహనూమాన్నామవానరః॥౨౧॥యువాభ్యాంసహధర్మాత్మాసుగ్రీవస్సఖ్య
మిచ్ఛతి। తస్యమాంసచివంవిత్తంవానరంపవనాత్మజం॥౨౨॥భిక్షురూపప్రతిచ్ఛన్నంసుగ్రీవప్రియకామ్యయా । ఋశ్య
మూకాదిహప్రాప్తంకామగంకామరూపిణమ్॥౨౩॥ఏవముక్త్వాతుహనుమాంస్తౌవీరౌరామలక్ష్మణౌ। వాక్యజ్ఞౌవాక్యకుశ
లఃపునర్నోవాచకించన॥౨౪॥ ఏతచ్ఛ్రుత్వావచస్తస్యరామోలక్ష్మణమబ్రవీత్ । ప్రహృష్టవదనశ్శ్రీమాన్భ్రాతరంపా
ర్శ్వతఃస్థితమ్॥౨౫॥సచివోఽయంకపీంద్రస్యసుగ్రీవస్యమహాత్మనః। తమేవకాంక్షమాణస్యమమాంతికముపాగతః॥౨౬॥
అభిభాషస్వసౌమిత్రేసుగ్రీవసచివంకపిమ్। వాక్యజ్ఞంమధురైర్వాక్యైస్స్నేహయుక్తమరిందమ ॥ ౨౭ ॥ నానృగ్వేదవి
నీతస్యనాయజుర్వేదధారిణః । నాసామవేదవిదుషశ్శక్యమేవంప్రభాషితుమ్॥౨౮ ॥నూనంవ్యాకరణంకృత్స్నమనేనబ
హుధాశ్రుతమ్। బహువ్యాహరతానేననకించిదపశబ్దితమ్॥౨౯॥నముఖేనేత్రయోర్వాపిలలాటేచభ్రువోస్తథా। అన్యే
ష్వపిచసర్వేషుదోషస్సంవిదితఃక్వచిత్॥౩౦॥అపస్వరమసందిగ్ధమవిళంబితమద్రుతమ్। ఉరస్థంకంఠగంవాక్యంవర్త
తేమధ్యమేస్వరే॥౩౧॥సంస్కారక్రమసంపన్నామద్రుతామవిళంబితామ్ । ఉచ్చారయతికల్యాణీంవాచంహృదయ
హర్షిణీమ్॥౩౨॥అనయాచిత్రయావాచాత్రిస్థానవ్యంజనస్థయా । కస్యనారాధ్యతేచిత్తముద్యతాసేరరేరపి॥౩౩॥ఏ
వంవిధోయస్యదూతోనభవేత్పార్థివస్యతు। సిధ్యంతిహికథంతస్యకార్యాణాంగతయోఽనఘ॥౩౪॥ఏవంగుణగణైర్యుక్తా
యస్యస్యుఃకార్యసాధకాః । తస్యసిధ్యంతిసర్వార్థాదూతవాక్యప్రచోదితాః॥౩౫॥ఏవముక్తస్తుసౌమిత్రిస్సుగ్రీవసచి
వంకపిమ్। అభ్యభాషతవాక్యజ్ఞోవాక్యజ్ఞంపవనాత్మజమ్॥ ౩౬॥ విదితానౌగుణావిద్వన్సుగ్రీవస్యమహాత్మనః । తమేవచా
వాంమార్గావస్సుగ్రీవంప్లవగేశ్వరమ్॥౩౭॥యథాబ్రవీషిహనుమన్సుగ్రీవవచనాదిహ। తత్తథాహికరిష్యావోవచనా
త్తవసత్తమ॥౩౮॥తత్తస్యవాక్యంనిపుణంనిశమ్యప్రహృష్టరూపఃపవనాత్మజఃకపిః। మనస్సమాధాయజయోపపత్తౌసఖ్యం

తదాకర్తుమియేషతాభ్యామ్॥౩౯॥ఇతిశ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - తృతీయస్సర్గః • *********************

తతఃప్రహృష్టోహనుమాన్కృత్యవానితితద్వచః। శ్రుత్వామధురసంభాషంసుగ్రీవంమనసాగతః॥౧॥భవ్యోరా
జ్యాగమస్తస్యసుగ్రీవస్యమహాత్మనః।యదహంకృత్యవాన్ప్రాప్తఃకృత్యంచైతదుపాగతమ్॥౨॥తతఃపరమసంహృష్టో
హనుమాన్ప్లవగర్షభః।ప్రత్యువాచతతోవాక్యంరామంవాక్యవిశారదః॥౩॥కిమర్థంత్వంవనంఘోరంపంపాకానన
మండితమ్।ఆగతస్సానుజోదుర్గంనానావ్యాళమృగాయుతమ్॥౪॥తస్యతద్వచనంశ్రుత్వాలక్ష్మణోరామచోదితః।ఆచ
చక్షేమహాత్మానంరామందశరథాత్మజమ్॥౫॥రాజాదశరథోనామద్యుతిమాన్ధర్మవత్సలః।చాతుర్వర్ణ్యంస్వధర్మే
ణనిత్యమేవాభ్యపాలయత్॥౬॥నద్వేష్టావిద్యతేతస్యసచనద్వేష్టికంచన।సచసర్వేషుభూతేషుపితామహఇవాపరః॥౭॥
అగ్నిష్టోమాదిభిర్యజ్ఞైరిష్టవానాప్తదక్షిణైః।తస్యాయంపూర్వజఃపుత్రోరామోనామజనైఃశ్రుతః॥౮॥శరణ్యస్సర్వభూ
తానాంపితుర్నిర్దేశపారగః।వీరోదశరథస్యాయంపుత్రాణాంగుణవత్తరః॥౯॥ రాజలక్షణసంపన్నస్సంయుక్తోరాజ
సంపదా।రాజ్యాద్భ్రష్టోవనేవస్తుంమయాసార్థమిహాగతః॥౧౦॥భార్యయాచమహాతేజాస్సీతయానుగతోవశీ। దినక్ష
యేమహాతేజాఃప్రభయేవదివాకరః॥౧౧॥అహమస్యావరోభ్రాతాగుణైర్దాస్యముపాగతః। కృతజ్ఞస్యబహుజ్ఞస్యల
క్ష్మణోనామనామతః॥౧౨॥సుఖార్హస్యమహార్హస్యసర్వభూతహితాత్మనః।ఐశ్వర్యేణచహీనస్యవనవాసాశ్రితస్య
చ॥౧౩॥రక్షసాపహృతాభార్యారహితేకామరూపిణా। తచ్చనజ్ఞాయతేరక్షఃపత్నీయేనాస్యసాహృతా॥౧౪॥దనుర్నా
మశ్రియఃపుత్రశ్శాపాద్రాక్షసతాంగతః।ఆఖ్యాతస్తేనసుగ్రీవస్సమర్థోవానరర్షభః॥౧౫॥సజ్ఞాస్యతిమహావీర్యస్త
వభార్యాపహారిణమ్।ఏవముక్త్వాదనుస్స్వర్గంభ్రాజమానోగతస్సుఖమ్॥౧౬॥ఏతత్తేసర్వమాఖ్యాతంయాథాతథ్యేనపృ
చ్ఛతః।అహంచైవసరామశ్చసుగ్రీవంశరణంగతౌ॥౧౭॥ఏషదత్వాచవిత్తానిప్రాప్యచానుత్తమంయశః। లోకనాథఃపు
రాభూత్వాసుగ్రీవంనాథమిచ్ఛతి॥౧౮॥పితాయస్యపురాహ్యాసీచ్ఛరణ్యోధర్మవత్సలః।తస్యపుత్రశ్శరణ్యశ్చసుగ్రీవం
శరణంగతః॥౧౯॥సర్వలోకస్యధర్మాత్మాశరణ్యశ్శరణంపురా।గురుర్మేరాఘవస్సోయంసుగ్రీవంశరణంగతః॥౨౦॥య
స్యప్రసాదేసతతంప్రసీదేయురిమాఃప్రజాః।సరామోవానరేంద్రస్యప్రసాదమభికాంక్షతే॥౨౧॥యేనసర్వగుణోపే
తాఃపృథివ్యాంసర్వపార్థివాః।మానితాస్సతతంరాజ్ఞాసదాదశరథేనవై॥ ౨౨॥ తస్యాయంపూర్వజఃపుత్రస్త్రిషులో
కేషువిశ్రుతః। సుగ్రీవంవానరేంద్రంతురామశ్శరణమాగతః॥౨౩॥శోకాభిభూతేరామేతుశోకార్తేశరణంగతే। క
ర్తుమర్హతిసుగ్రీవఃప్రసాదంహరియూథపః॥ ౨౪॥ ఏవంబ్రువాణంసౌమిత్రింకరుణంసాశ్రులోచనమ్। హను
మాన్ప్రత్యువాచేదంవాక్యంవాక్యవిశారదః॥౨౫॥ఈదృశాబుద్ధిసంపన్నాజితక్రోధాజితేంద్రియాః। ద్రష్టవ్యావాన
రేంద్రేణదిష్ట్యాదర్శనమాగతాః॥౨౬॥సహిరాజ్యాత్పరిభ్రష్టఃకృతవైరశ్చవాలినా।హృతదారోవనేత్యక్తోభ్రాత్రా
వినికృతోభృశమ్॥౨౭॥కరిష్యతిససాహాయ్యంయువయోర్భాస్కరాత్మజః।సుగ్రీవస్సహచాస్మాభిఃసీతాయాఃపరిమా
ర్గణే॥౨౮॥ఇత్యేవముక్త్వాహనుమాన్శ్లక్ష్ణంమధురయాగిరా।బభాషేసోభిగచ్ఛామసుగ్రీవమితిరాఘవమ్॥౨౯॥ఏవం
బ్రువాణంధర్మాత్మాహనుమంతంసలక్ష్మణః। ప్రతిపూజ్యయథాన్యాయమిదంప్రోవాచరాఘవమ్॥ ౩౦॥ కపిఃకథయ
తేహృష్టోయథాయంమారుతాత్మజః।కృత్యవాన్సోపిసంప్రాప్తఃకృతకృత్యోసిరాఘవ॥౩౧॥ప్రసన్నముఖవర్ణశ్చవ్య
క్తంహృష్టశ్చభాషతే। నానృతంవక్ష్యతేవీరోహనుమాన్మారుతాత్మజః॥ ౩౨॥ తతస్తుసమహాప్రాజ్ఞోహనుమాన్మారు
తాత్మజః।జగామాదాయతౌవీరౌహరిరాజాయరాఘవౌ॥౩౩॥భిక్షురూపంపరిత్యజ్యవానరంరూపమాస్థితః।పృష్ఠమారో
ప్యతౌవీరౌజగామకపికుంజరః॥ ౩౪॥సతువిపులయశాఃకపిప్రవీరఃపవనసుతఃకృతకృత్యవత్ప్రహృష్టః। గిరివరమురువిక్ర
మఃప్రయాతస్సశుభమతిస్సహరామలక్ష్మణాభ్యామ్॥ ౩౫॥ ఇతిశ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - చతుర్థస్సర్గః- ****

ఋశ్యమూకాత్తుహనుమాన్గత్వాతుమలయంగిరిమ్। ఆచచక్షేతదావీరౌకపిరాజాయరాఘవౌ॥౧॥ అయం
రామోమహాప్రాజ్ఞస్సంప్రాప్తోదృఢవిక్రమః।లక్ష్మణేనసహభ్రాత్రారామోయంసత్యవిక్రమః॥౨॥ ఇక్ష్వాకూణాం
కులేజాతోరామోదశరథాత్మజః।ధర్మేనిగదితశ్చైవపితుర్నిర్దేశపారగః॥౩॥ తస్యాస్యవసతోరణ్యేనియతస్యమహా
త్మనః।రావణేనహృతాభార్యాసత్వాంశరణమాగతః॥౪॥రాజసూయాశ్వమేధైశ్చవహ్నిర్యేనాభితర్పితః।దక్షిణాశ్చ

తథోత్సృష్టా గావశ్శతసహస్రశః ॥౫॥ తపసా సత్యవాక్యేన వసుధా యేన పాలితా । స్త్రీహేతోస్తస్య పుత్రోఽయం రామ
స్త్వాం శరణం గతః ॥౬॥ భవతా సఖ్యకామౌ తౌ భ్రాతరౌ రామలక్ష్మణౌ । ప్రతిగృహ్యార్చయస్వైతౌ పూజనీయతమావుభౌ ॥
౭॥ శ్రుత్వా హనుమతో వాక్యం సుగ్రీవో హృష్టమానసః । భయం స రాఘవాద్ఘోరం ప్రజహౌ విగతజ్వరః ॥౮॥ స కృత్వా
మానుషం రూపం సుగ్రీవః ప్లవగర్షభః । దర్శనీయతమో భూత్వా ప్రీత్యా ప్రోవాచ రాఘవమ్ ॥౯॥ భవాన్ ధర్మవినీతశ్చ
విక్రాంతస్సర్వవత్సలః । ఆఖ్యాతా వాయుపుత్రేణ తత్త్వతో మే భవద్గుణాః ॥ ౧౦ ॥ తన్మయైవైష సత్కారో లాభశ్చైవోత్త
మః ప్రభో । యత్త్వమిచ్ఛసి సౌహార్దం వానరేణ మయా సహ ॥౧౧॥ రోచతే యది వా సఖ్యం బాహురేష ప్రసారితః । గృ
హ్యతాం పాణినా పాణిర్మర్యాదా బధ్యతాం ధ్రువా ॥౧౨॥ ఏతత్తు వచనం శ్రుత్వా సుగ్రీవేణ సుభాషితమ్ । స ప్రహృ
ష్టమనా హస్తం పీడయామాస పాణినా ॥౧౩॥ హృద్యం సౌహృదమాలంబ్య పర్యష్వజత పీడితమ్ । తతో హనూమాన్ సంత్య
జ్య భిక్షురూపమరిందమః ॥౧౪॥ కాష్ఠయోస్స్వేన రూపేణ జనయామాస పావకమ్ । దీప్యమానం తతో వహ్నిం పుష్పైరభ్య
ర్చ్య సత్కృతమ్ ॥౧౫॥ తయోర్మధ్యే తు సుప్రీతో నిదధే సుసమాహితః । తతోఽగ్నిం దీప్యమానం తౌ చక్రతుశ్చ ప్రదక్షిణమ్ ॥
౧౬॥ సుగ్రీవో రాఘవశ్చైవ వయస్యత్వముపాగతౌ । తతస్సుప్రీతమనసౌ తావుభౌ హరిరాఘవౌ ॥ ౧౭ ॥ అన్యోన్యమభి
వీక్షంతౌ న తృప్తిముపజగ్మతుః । త్వం వయస్యోఽసి మే హృద్యో హ్యేకం దుఃఖం సుఖం చ నౌ ॥౧౮॥ సుగ్రీవం రాఘవో వాక్యమి
త్యువాచ ప్రహృష్టవత్ । తతస్సుపర్ణబహులాం భంక్త్వా శాఖాం సుపుష్పితామ్ ॥౧౯॥ సాలస్యాస్తీర్య సుగ్రీవో నిషసాద స
రాఘవః । లక్ష్మణాయాథ సంహృష్టో హనూమాన్ ప్లవగర్షభః ॥౨౦॥ శాఖాం చందనవృక్షస్య దదౌ పరమపుష్పితామ్ । తతః
ప్రహృష్టస్సుగ్రీవః శ్లక్ష్ణం మధురయా గిరా ॥౨౧॥ ప్రత్యువాచ తదా రామం హర్షవ్యాకులలోచనః । అహం వినికృతో రామ
చరామీహ భయార్దితః ॥ ౨౨ ॥ హృతభార్యో వనే త్రస్తో దుర్గమేతదుపాశ్రితః । సోఽహం త్రస్తో వనే భీతో వసామ్యు
ద్భ్రాంతచేతనః ॥౨౩॥ వాలినా నికృతో భ్రాత్రా కృతవైరశ్చ రాఘవ । వాలినో మే మహాభాగ భయార్తస్యాభయంకరః ॥
౨౪॥ కర్తుమర్హసి కాకుత్స్థ భయం మే న భవేద్యథా । ఏవముక్తస్తు తేజస్వీ ధర్మజ్ఞో ధర్మవత్సలః ॥౨౫॥ ప్రత్యభాషత కా
కుత్స్థస్సుగ్రీవం ప్రహసన్నివ । ఉపకారఫలం మిత్రం విదితం మే మహాకపే ॥౨౬॥ వాలినం తం వధిష్యామి తవ భార్యాపహారి
ణమ్ । అమోఘాస్సూర్యసంకాశా మమైతే నిశితాశ్శరాః ॥౨౭॥ తస్మిన్ వాలిని దుర్వృత్తే నిపతిష్యంతి వేగితాః । కంకపత్రప్రతి
చ్ఛన్నా మహేంద్రాశనిసన్నిభాః ॥౨౮॥ తీక్ష్ణాగ్రా ఋజుపర్వాణస్సరోషా భుజగా ఇవ । తమద్య వాలినం పశ్య క్రూరై
రాశీవిషోపమైః ॥౨౯॥ శరైర్వినిహతం భూమౌ వికీర్ణమివ పర్వతమ్ । స తు తద్వచనం శ్రుత్వా రాఘవస్యాత్మనో హితమ్ ॥
౩౦ ॥ సుగ్రీవః పరమప్రీతస్సుమహద్వాక్యమబ్రవీత్ ॥ తవ ప్రసాదేన నృసింహ రాఘవ ప్రియాం చ రాజ్యం చ సమాప్ను
యామ్యహమ్ । తథా కురు త్వం నరదేవ వైరిణం యథా న హింస్యాత్స పునర్మమాగ్రజః ॥౩౧॥ సీతాకపీంద్రక్షణదాచరా
ణాం రాజీవహేమజ్వలనోపమాని । సుగ్రీవరామప్రణయప్రసంగే వామాని నేత్రాణి సమం స్ఫురంతి ॥౩౨॥ ఇతి శ్రీమత్కి
ష్కింధాకాండే - పంచమస్సర్గః - ************ పునరేవాబ్రవీత్ప్రీతో రాఘవం రఘునందనమ్ । అయమాఖ్యాతి మే
రామ సచివో మంత్రిసత్తమః ॥ ౧ ॥ హనుమాన్ యన్నిమిత్తం త్వం నిర్జనం వనమాగతః । లక్ష్మణేన సహ భ్రాత్రా వసతశ్చ
వనే తవ ॥౨॥ రక్షసాపహృతా భార్యా మైథిలీ జనకాత్మజా । త్వయా వియుక్తా రుదతీ లక్ష్మణేన చ ధీమతా ॥౩॥ అంతరం ప్రేప్సునా
తేన హత్వా గృధ్రం జటాయుషమ్ । భార్యావియోగజం దుఃఖమచిరాత్త్వం విమోక్ష్యసే ॥ ౪ ॥ అహం తామానయిష్యామి
నష్టాం వేదశ్రుతీమివ । రసాతలే వా వర్తంతీం వర్తంతీం వా నభస్తలే ॥౫॥ అహమానీయ దాస్యామి తవ భార్యామరిందమ । ఇ
దం తథ్యం మమ వచస్త్వమవేహి చ రాఘవ ॥ ౬ ॥ న శక్యా సా జరయితుమపి సేంద్రైస్సురాసురైః । తవ భార్యా మహాబా
హో భక్ష్యం విషకృతం యథా ॥౭॥ త్యజ శోకం మహాబాహో తాం కాంతామానయామి తే । అనుమానాత్తు జానామి
మైథిలీ సా న సంశయః ॥౮॥ హ్రియమాణా మయా దృష్టా రక్షసా క్రూరకర్మణా । క్రోశంతీ రామ రామేతి లక్ష్మణేతి చ వి
స్వరమ్ ॥౯॥ స్ఫురంతీ రావణస్యాంకే పన్నగేంద్రవధూర్యథా । ఆత్మనా పంచమం మాం హి దృష్ట్వా శైలతటే స్థితమ్ ॥౧౦॥ ఉ
త్తరీయం తయా త్యక్తం శుభాన్యాభరణాని చ । తాన్యస్మాభిర్గృహీతాని నిహితాని చ రాఘవ ॥౧౧॥ ఆనయిష్యామ్యహం
తాని ప్రత్యభిజ్ఞాతుమర్హసి । తమబ్రవీత్తతో రామస్సుగ్రీవం ప్రియవాదినమ్ ॥౧౨॥ ఆనయస్వ సఖే శీఘ్రం కిమర్థం ప్రవి

శంబసే । ఏవముక్తస్తు సుగ్రీవః శైలస్య గహనాం గుహామ్ ॥౧౩॥ ప్రవివేశ తతః శీఘ్రం రాఘవప్రియకామ్యయా । ఉత్తరీయం గృహీత్వా తు శుభాన్యాభరణాని చ ॥౧౪॥ ఇదం పశ్యేతి రామాయ దర్శయామాస వానరః । తతో గృహీత్వా తద్వాసః శుభాన్యాభరణాని చ ॥౧౫॥ అభవద్బాష్పసంరుద్ధో నీహారేణేవ చంద్రమాః । సీతాస్నేహప్రవృత్తేన స తు బాష్పేణ దూషితః ॥౧౬॥ హా ప్రియేతి రుదన్ ధైర్యముత్సృజ్య న్యపతత్ క్షితౌ । హృది కృత్వా తు బహుశస్తమలంకారముత్తమమ్ ॥౧౭॥ నిశశ్వాస భృశం సర్పో బిలస్థ ఇవ రోషితః । అవిచ్ఛిన్నాశ్రువేగస్తు సౌమిత్రిం వీక్ష్య పార్శ్వతః ॥౧౮॥ పరిదేవయితుం దీనం రామః సముపచక్రమే । పశ్య లక్ష్మణ వైదేహ్యా సంత్యక్తం హ్రియమాణయా ॥౧౯॥ ఉత్తరీయమిదం భూమౌ శరీరాద్భూషణాని చ । శాద్వలిన్యాం ధ్రువం భూమ్యాం సీతయా హ్రియమాణయా ॥౨౦॥ ఉత్సృష్టం భూషణమిదం తథారూపం హి దృశ్యతే । ఏవముక్తస్తు రామేణ లక్ష్మణో వాక్యమబ్రవీత్ ॥౨౧॥ నాహం జానామి కేయూరే నాహం జానామి కుండలే । నూపురే త్వభిజానామి నిత్యం పాదాభివందనాత్ ॥౨౨॥ తతస్స రాఘవో దీనస్సుగ్రీవమిదమబ్రవీత్ । బ్రూహి సుగ్రీవ కం దేశం హ్రియంతీ లక్షితా త్వయా ॥౨౩॥ రక్షసా రౌద్రరూపేణ మమ ప్రాణైః ప్రియా ప్రియా । క్వ వా వసతి తద్రక్షో మహద్వ్యసనదం మమ ॥౨౪॥ యన్నిమిత్తమహం సర్వాన్నాశయిష్యామి రాక్షసాన్ । హరతా మైథిలీం యేన మాం చ రోషయతా భృశమ్ ॥౨౫॥ ఆత్మనో జీవితాంతాయ మృత్యుద్వారమపావృతమ్ । మమ దయితతరా హృతా వనాంతాద్రజనిచరేణ విమథ్య యేన సా । కథయ మమ రిపుం త్వమద్య వై ప్లవగపతే యమసాదనం నయామి ॥౨౬॥ ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే షష్ఠస్సర్గః. **************

ఏవముక్తస్తు సుగ్రీవో రామేణార్తేన వానరః । అబ్రవీత్ప్రాంజలిర్వాక్యం సబాష్పం బాష్పగద్గదః ॥౧॥ న జానే నిలయం తస్య సర్వథా పాపరక్షసః । సామర్థ్యం విక్రమం వాపి దౌష్కులేయస్య వా కులమ్ ॥౨॥ సత్యం తే ప్రతిజానామి త్యజ శోకమరిందమ । కరిష్యామి తథా యత్నం యథా ప్రాప్స్యసి మైథిలీమ్ ॥౩॥ రావణం సగణం హత్వా పరితోష్యాత్మపౌరుషమ్ । తథాస్మి కర్తా నచిరాద్యథా ప్రీతో భవిష్యసి ॥౪॥ అలం వైక్లబ్యమాలంబ్య ధైర్యమాత్మగతం స్మర । త్వద్విధానామ సదృశమీదృశం విద్ధి లాఘవమ్ ॥౫॥ మయాపి వ్యసనం ప్రాప్తం భార్యాహరణజం మహత్ । న చాహమేవం శోచామి న చ ధైర్యం పరిత్యజే ॥౬॥ నాహం తామనుశోచామి ప్రాకృతో వానరోఽపి సన్ । మహాత్మా చ వినీతశ్చ కిం పునర్ధృతిమాన్ భవాన్ ॥౭॥ బాష్పమాపతితం ధైర్యాన్నిగ్రహీతుం త్వమర్హసి । మర్యాదాం సత్త్వయుక్తానాం ధృతిం నోత్స్రష్టుమర్హసి ॥౮॥ వ్యసనే వార్థకృచ్ఛ్రే వా భయే వా జీవితాంతగే । విమృశన్ వై స్వయా బుద్ధ్యా ధృతిమాన్నావసీదతి ॥౯॥ బాలిశస్తు నరో నిత్యం వైక్లబ్యం యోఽనువర్తతే । స మజ్జత్యవశశ్శోకే భారాక్రాంతేవ నౌర్జలే ॥౧౦॥ ఏషోఽంజలిర్మయా బద్ధః ప్రణయాత్త్వాం ప్రసాదయే । పౌరుషం శ్రయ శోకస్య నాంతరం దాతుమర్హసి ॥౧౧॥ యే శోకమనువర్తంతే న తేషాం విద్యతే సుఖమ్ । తేజశ్చ క్షీయతే తేషాం న త్వం శోచితుమర్హసి ॥౧౨॥ శోకేనాభిప్రపన్నస్య జీవితే చాపి సంశయః । స శోకం త్యజ రాజేంద్ర ధైర్యమాశ్రయ కేవలమ్ ॥౧౩॥ హితం వయస్యభావేన బ్రూమి నోపదిశామి తే । వయస్యతాం పూజయన్మే న త్వం శోచితుమర్హసి ॥౧౪॥ మధురం సాంత్వితస్తేన సుగ్రీవేణ స రాఘవః । ముఖమశ్రుపరిక్లిన్నం వస్త్రాంతేన ప్రమార్జయత్ ॥౧౫॥ ప్రకృతిస్థస్తు కాకుత్స్థస్సుగ్రీవవచనాత్ప్రభుః । సంపరిష్వజ్య సుగ్రీవమిదం వచనమబ్రవీత్ ॥౧౬॥ కర్తవ్యం యద్వయస్యేన స్నిగ్ధేన చ హితేన చ । అనురూపం చ యుక్తం చ కృతం సుగ్రీవ తత్త్వయా ॥౧౭॥ ఏష చ ప్రకృతిస్థోఽహమనునీతస్త్వయా సఖే । దుర్లభో హీదృశో బంధురస్మిన్ కాలే విశేషతః ॥౧౮॥ కింతు యత్నస్త్వయా కార్యో మైథిల్యాః పరిమార్గణే । రాక్షసస్య చ రౌద్రస్య రావణస్య దురాత్మనః ॥౧౯॥ మయా చ యదనుష్ఠేయం విస్రబ్ధేన తదుచ్యతామ్ । వర్షాస్వివ చ సుక్షేత్రే సర్వం సంపద్యతే మయి ॥౨౦॥ మయా చ యదిదం వాక్యమభిమానాత్సమీరితమ్ । తత్త్వయా హరిశార్దూల తత్త్వమిత్యుపధార్యతామ్ ॥౨౧॥ అనృతం నోక్తపూర్వం మే న చ వక్ష్యే కదాచన । ఏతత్తే ప్రతిజానామి సత్యేనైవ శపామి తే ॥౨౨॥ తతః ప్రహృష్టస్సుగ్రీవో వానరైస్సచివైస్సహ । రాఘవస్య వచశ్శ్రుత్వా ప్రతిజ్ఞాతం విశేషతః ॥౨౩॥ ఏవమేకాంతసంపృక్తౌ తతస్తౌ నరవానరౌ । ఉభావన్యోన్యసదృశం సుఖం దుఃఖం ప్రభాషతామ్ ॥౨౪॥ మహానుభావస్య వచో నిశమ్య హరిర్నరాణామృషభస్య తస్య । కృతం స మేనే హరివీరముఖ్యస్తదా స్వకార్యం హృదయేన విద్వాన్ ॥౨౫॥ ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే సప్తమస్సర్గః. **

పరితుష్టస్తుసుగ్రీవస్తేనవాక్యేనవానరః। లక్ష్మణస్యాగ్రతోరామమిదంవచనమబ్రవీత్ ॥౧॥ సర్వథాహమను
గ్రాహ్యోదేవతానామసంశయః।ఉపపన్నగుణోపేతస్సఖాయస్యభవాన్మమ॥౨॥శక్యంఖలుభవేద్రామసహాయేన
త్వయానఘ।సురరాజ్యమపిప్రాప్తుంస్వరాజ్యంకింపునఃప్రభో॥౩॥సోఽహంసభాజ్యోబన్ధూనాంసుహృదాంచైవరా
ఘవ। యస్యాగ్నిసాక్షికంమిత్రంలబ్ధంరాఘవవంశజమ్॥౪॥అహమప్యనురూపస్తేవయస్యోజ్ఞాస్యసేశనైః। నతువక్తుంస
మర్థోఽహంస్వయమాత్మగతాన్గుణాన్॥౫॥మహాత్మనాంతుభూయిష్ఠంత్వద్విధానాంకృతాత్మనామ్। నిశ్చలాభవతి
ప్రీతిర్ధైర్యమాత్మవతామివ॥౬॥రజతంవాసువర్ణంవావస్త్రాణ్యాభరణానిచ। అవిభక్తానిసాధూనామవగచ్ఛన్తిసాధ
వః॥౭॥ఆఢ్యోవాపిదరిద్రోవాదుఃఖితస్సుఖితోఽపివా।నిర్దోషోవాసదోషోవావయస్యఃపరమాగతిః॥౮॥ ధనత్యాగస్సుఖ
త్యాగోదేశత్యాగోఽపివాపునః।వయస్యార్థేప్రవర్తన్తేస్నేహందృష్ట్వాతథావిధమ్॥౯॥ తత్తథేత్యబ్రవీద్రామస్సు
గ్రీవంప్రియవాదినమ్। లక్ష్మణస్యాగ్రతోలక్ష్మ్యావాసవస్యేవధీమతః॥౧౦॥తతోరామంస్థితందృష్ట్వాలక్ష్మణంచమహాబ
లమ్।సుగ్రీవస్సర్వతశ్చక్షుర్వనేలోలమపాతయత్॥౧౧॥ సదదర్శతతస్సాలమవిదూరేహరీశ్వరః। సుపుష్పమీషత్ప
త్రాఢ్యంభ్రమరైరుపశోభితమ్॥౧౨॥తస్యైకాంపర్ణబహులాంభఙ్క్త్వాశాఖాంసుపుష్పితామ్। సాలస్యాస్తీర్యసుగ్రీ
వోనిషసాదసరాఘవః॥౧౩॥ తావాసీనౌతతోదృష్ట్వాహనూమానపిలక్ష్మణమ్। సాలశాఖాంసముత్పాట్యవినీతముపవేశ
యత్॥౧౪॥సుఖోపవిష్టంరామంతుప్రసన్నముదధింయథా।ఫలపుష్పసమాకీర్ణేతస్మిన్గిరివరోత్తమే॥౧౫॥తతఃప్రహృ
ష్టస్సుగ్రీవఃశ్లక్ష్ణంమధురయాగిరా।ఉవాచప్రణయాద్రామంహర్షవ్యాకులితాక్షరమ్॥౧౬॥ అహంవినికృతోభ్రా
త్రాచరామ్యేషభయార్దితః। ఋశ్యమూకంగిరివరంహృతభార్యస్సుదుఃఖితః॥౧౭॥సోఽహంత్రస్తోభయేమగ్నోవసా
మ్యుద్భ్రాన్తచేతనః।వాలినానికృతోభ్రాత్రాకృతవైరశ్చరాఘవ॥౧౮॥ వాలినోమేభయార్తస్యసర్వలోకాభ
యఙ్కర।మమాపిత్వమనాథస్యప్రసాదంకర్తుమర్హసి॥౧౯॥ఏవముక్తస్తుతేజస్వీధర్మజ్ఞోధర్మవత్సలః। ప్రత్యువా
చసకాకుత్స్థస్సుగ్రీవంప్రహసన్నివ॥౨౦॥ఉపకారఫలంమిత్రమపకారోఽరిలక్షణమ్। అద్యైవతంహనిష్యామితవభార్యా
పహారిణమ్॥౨౧॥ఇమేహిమేమహావేగాఃపత్రిణస్తిగ్మతేజసః। కార్తికేయవనోద్భూతాఃశరాహేమవిభూషితాః॥
౨౨॥కఙ్కపత్రప్రతిచ్ఛన్నామహేన్ద్రాశనిసన్నిభాః।సుపర్వాణస్సుతీక్ష్ణాగ్రాస్సరోషాభుజగాఇవ॥౨౩॥భ్రాతృసం
జ్ఞమమిత్రంతేవాలినంకృతకిల్బిషమ్।శరైర్వినిహతంపశ్యవికీర్ణమివపర్వతమ్॥౨౪॥రాఘవస్యవచశ్శ్రుత్వాసుగ్రీవో
వాహినీపతిః। ప్రహర్షమతులంలేభేసాధుసాధ్వితిచాబ్రవీత్॥౨౫॥ రామశోకాభిభూతోఽహంశోకార్తానాంభవాన్
గతిః। వయస్యఇతికృత్వాహిత్వయ్యహంపరిదేవయే॥౨౬॥ త్వంహిపాణిప్రదానేనవయస్యోఽగ్నిసాక్షికమ్। కృతః
ప్రాణైర్బహుమతస్సత్యేనాపిశపామితే॥౨౭॥ వయస్యఇతికృత్వాచవిస్రబ్ధంప్రవదామ్యహమ్। దుఃఖమన్తర్గతం
యన్మేమనోహరతినిత్యశః॥౨౮॥ఏతావదుక్త్వావచనంబాష్పదూషితలోచనః।బాష్పోపహతయావాచానోచ్చైశ్శక్నో
తిభాషితుమ్॥౨౯॥బాష్పవేగంతుసహసానదీవేగమివాగతమ్।ధారయామాసధైర్యేణసుగ్రీవోరామసన్నిధౌ॥౩౦॥స
న్నిగృహ్యతుతంబాష్పంప్రమృజ్యనయనేశుభే।వినిశ్శ్వస్యచతేజస్వీరాఘవంవాక్యమబ్రవీత్॥౩౧॥పురాహంవాలినారా
మరాజ్యాత్స్వాదవరోపితః। పరుషాణిచసంశ్రావ్యనిర్ధూతోఽస్మిబలీయసా॥౩౨॥ హృతాభార్యాచమేతేనప్రాణేభ్యో
ఽపిగరీయసీ। సుహృదశ్చమదీయాయేసంయతాబన్ధనేషుతే॥౩౩॥యత్నవాంశ్చసుదుష్టాత్మామద్వినాశాయరాఘవ। బ
హుశస్తత్ప్రయుక్తాశ్చవానరానిహతామయా॥౩౪॥శఙ్కయాత్వేతయాచాహందృష్ట్వాత్వామపిరాఘవ। నోపసర్పా
మ్యహంభీతోభయేసర్వేహిబిభ్యతి॥౩౫॥ కేవలంహిసహాయామేహనూమత్ప్రముఖాస్త్విమే।అతోఽహంధారయామ్య
ద్యప్రాణాన్కృచ్ఛ్రగతోఽపిసన్॥౩౬॥ఏతేహికపయస్స్నిగ్ధామాంరక్షన్తిసమన్తతః।సహగచ్ఛన్తిగన్తవ్యేనిత్యంతిష్ఠం
తిచస్థితే॥౩౭॥సంక్షేపస్త్వేషతేరామకిముక్త్వావిస్తరంహితే। సమేజ్యేష్ఠోరిపుర్భ్రాతావాలీవిశ్రుతపౌరుషః॥౩౮॥
తద్వినాశాద్ధిమేదుఃఖంప్రణష్టంస్యాదనన్తరమ్।సుఖంమేజీవితంచైవతద్వినాశనిబన్ధనమ్॥౩౯॥ఏషమేరామశోకాంతః
శోకార్తేననివేదితః। దుఃఖితస్సుఖితోవాపిసఖ్యుర్నిత్యంసఖాగతిః॥౪౦॥శ్రుత్వైతద్వచనంరామస్సుగ్రీవమిదమబ్ర
వీత్। కింనిమిత్తమభూద్వైరంశ్రోతుమిచ్ఛామితత్త్వతః॥౪౧॥సుఖంహికారణంశ్రుత్వావైరస్యతవవానర।ఆనన్తర్యంవి

ధాస్యామి సంప్రధార్య బలాబలమ్॥౪౨॥బహువార్తా హి మమామర్షః శ్రుత్వా త్వామవమానితమ్। వర్తతే హృదయో
త్కంపీ ప్రావృడ్వేగ ఇవాంభసః॥౪౩॥హృష్టః కథయ విస్రబ్ధో యావదారోప్యతే ధనుః। సృష్టశ్చ హి మయా బాణో నిరస్త
శ్చ రిపుస్తవ॥౪౪॥ఏవముక్తస్తు సుగ్రీవః కాకుత్స్థేన మహాత్మనా। ప్రహర్షమతులం లేభే చతుర్భిస్సహ వానరైః॥౪౫॥త
తః ప్రహృష్టవదనస్సుగ్రీవో లక్ష్మణాగ్రజే। వైరస్య కారణం తత్త్వమాఖ్యాతుముపచక్రమే॥కిష్కింధాకాండే అష్టమస్సర్గః
వాలీ నామ మమ భ్రాతా జ్యేష్ఠశ్శత్రునిషూదనః। పితుర్బహుమతో నిత్యం మమాపి చ తథా పురా॥౧॥ పితర్యుపర
తేఽస్మాకం జ్యేష్ఠోఽయమితి మంత్రిభిః। కపీనామీశ్వరో రాజ్యే కృతః పరమసమ్మతః॥౨॥రాజ్యం ప్రశాసతస్తస్య పితృపైతామ
హం మహత్। అహం సర్వేషు కాలేషు ప్రణతః ప్రేష్యవత్ స్థితః॥౩॥మాయావీ నామ తేజస్వీ పూర్వజో దుందుభేస్సుతః॥
తేన తస్య మహద్వైరం స్త్రీకృతం విశ్రుతం పురా॥౪॥స తు సుప్తజనే రాత్రౌ కిష్కింధాద్వారమాగతః। నర్దతి స్మ సుసంరబ్ధో
వాలినం చాహ్వయద్రణే॥౫॥ప్రసుప్తస్తు మమ భ్రాతా నర్దితం భైరవస్వనమ్। శ్రుత్వా న మమృషే వాలీ నిష్పపాత జవాత్త
దా॥౬॥స తు వై నిస్సృతః క్రోధాత్తం హంతుమసురోత్తమమ్। వార్యమాణస్తతః స్త్రీభిర్మయా చ ప్రణతాత్మనా॥౭॥స తు ని
ర్ధూయ సర్వాన్నో నిర్జగామ మహాబలః। తతోఽహమపి సౌహార్దాన్నిస్సృతో వాలినా సహ॥౮॥ స తు మే భ్రాతరం దృష్ట్వా
మాం చ దూరాదవస్థితమ్। అసురో జాతసంత్రాసః ప్రదుద్రావ తతో భృశమ్॥౯॥తస్మిన్ ద్రవతి సంత్రస్తే హ్యావాం ద్రుత
తరం గతౌ। ప్రకాశశ్చ కృతో మార్గశ్చంద్రేణోద్గచ్ఛతా తదా॥౧౦॥ స తృణైరావృతం దుర్గం ధరణ్యా వివరం మహత్।
ప్రవివేశాసురో వేగాదావామాసాద్య విష్ఠితౌ॥౧౧॥తం ప్రవిష్టం రిపుం దృష్ట్వా బిలం రోషవశం గతః। మామువాచ తదా వా
లీ వచనం క్షుభితేంద్రియః॥౧౨॥ఇహ త్వం తిష్ఠ సుగ్రీవ బిలద్వారి సమాహితః। యావత్తత్ర ప్రవిశ్యాహం నిహన్మి సహసా రి
పుమ్॥౧౩॥మయా త్వేతద్వచః శ్రుత్వా యాచితస్స పరంతపః। శాపయిత్వా తు మాం పద్భ్యాం ప్రవివేశ బిలం మహత్॥
౧౪॥తస్య ప్రవిష్టస్య బిలం సాగ్రస్సంవత్సరో గతః। స్థితస్య చ మమ ద్వారి స కాలో వ్యత్యవర్తత॥౧౫॥అహం తు నష్టం జ్ఞా
త్వా తం స్నేహాదాగతసంభ్రమః। భ్రాతరం న చ పశ్యామి పాపశంకి చ మే మనః॥ ౧౬॥ అథ దీర్ఘస్య కాలస్య బిలాత్త
స్మాద్వినిస్సృతమ్। సఫేనం రుధిరం రక్తమహం దృష్ట్వా సుదుఃఖితః॥ ౧౭॥ నర్దతామసురాణాం చ ధ్వనిర్మే శ్రోత్రమా
గతః। నిరస్తస్య చ సంగ్రామే క్రోశతో నిస్స్వనో గురోః॥౧౮॥అహం త్వవగతో బుద్ధ్యా చిహ్నైస్తైర్భ్రాతరం హతమ్। పి
ధాయ చ బిలద్వారం శిలయా గిరిమాత్రయా॥౧౯॥శోకార్తశ్చోదకం కృత్వా కిష్కింధామాగతస్సఖే। గూహమానస్య
మే తత్త్వం యత్నతో మంత్రిభిః శ్రుతమ్॥౨౦॥తతోఽహం తైస్సమాగమ్య సమ్మతైరభిషేచితః। రాజ్యం ప్రశాసతస్తస్య
న్యాయతో మమ రాఘవ॥౨౧॥ఆజగామ రిపుం హత్వా వాలీ తమసురోత్తమమ్। అభిషిక్తం తు మాం దృష్ట్వా వాలీ సంరక్తలో
చనః॥౨౨॥మదీయాన్మంత్రిణో బద్ధ్వా పరుషం వాక్యమబ్రవీత్। నిగ్రహేఽపి సమర్థస్య తం పాపం ప్రతి రాఘవ॥ ౨౩॥న
ప్రావర్తత మే బుద్ధిర్భ్రాతృగౌరవయంత్రితా। హత్వా శత్రుం స మే భ్రాతా ప్రవివేశ పురం తదా॥౨౪॥మానయం
స్తం మహాత్మానం యథావచ్చాభ్యవాదయమ్। ఉక్తాశ్చ నాశిషస్తేన సంతుష్టేనాంతరాత్మనా॥౨౫॥నత్వా పాదావహం త
స్య ముకుటేనాస్పృశం ప్రభో। అపి వాలీ మమ క్రోధాన్న ప్రసాదం చకార సః॥ ౨౬॥ ఇతి కిష్కింధాకాండే- నవమస్సర్గః
తతః క్రోధసమావిష్టం సంరబ్ధం తముపాగతమ్। అహం ప్రసాదయాంచక్రే భ్రాతరం ప్రియకామ్యయా॥౧॥
దిష్ట్యాసి కుశలీ ప్రాప్తో నిహతశ్చ త్వయా రిపుః। అనాథస్య హి మే నాథస్త్వమేకోఽనాథనందనః॥౨॥ఇదం బహుశలాకం తే
పూర్ణచంద్రమివోదితమ్। ఛత్రం సవాలవ్యజనం ప్రతీచ్ఛస్వ మయోద్యతమ్॥౩॥ఆర్తశ్చాథ బిలద్వారి స్థితస్సంవత్సరం
నృప। దృష్ట్వా చ శోణితం ద్వారి బిలాచ్చాపి సముత్థితమ్॥ ౪ ॥ శోకసంవిగ్నహృదయో భృశం వ్యాకులితేంద్రియః। అపిధా
య బిలద్వారం శైలశృంగేణ తత్తదా॥౫॥తస్మాద్దేశాదపాక్రమ్య కిష్కింధాం ప్రావిశం పునః। విషాదాత్త్విహ మాం దృ
ష్ట్వా పౌరైర్మంత్రిభిరేవ చ॥౬॥అభిషిక్తో న కామేన తన్మే త్వం క్షంతుమర్హసి। త్వమేవ రాజా మాన్యార్హస్సదా చాహం
యథా పురా॥౭॥ రాజభావనియోగోఽయం మయా త్వద్విరహాత్కృతః। సామాత్యపౌరనగరం స్థితం నిహతకంటకమ్॥౮॥
న్యాసభూతమిదం రాజ్యం తవ నిర్యాతయామ్యహమ్। మా చ రోషం కృథాస్సౌమ్య మయి శత్రునిబర్హణ॥౯॥యాచే త్వాం
శిరసా రాజన్ మయా బద్ధోఽయమంజలిః। బలాదస్మి సమాగమ్య మంత్రిభిః పురవాసిభిః॥౧౦॥రాజభావే నియుక్తోఽహం శూన్య

దేశజిగీషయా।స్నిగ్ధమేవంబ్రువాణంమాంసతునిర్భర్త్స్యవానరః॥౧౧॥ ధిక్త్వామితిచమాముక్త్వాబహుతత్తదువా
చహ। ప్రకృతీశ్చసమానీయమంత్రిణశ్చైవసంమతాన్॥౧౨॥మామాహసుహృదాంమధ్యేవాక్యంపరమగర్హితమ్।వి
దితంవోయథారాత్రౌమాయావీసమహాసురః॥౧౩॥ మాంసమాహ్వయతక్రూరోయుద్ధకాంక్షీసుదుర్మతిః। తస్యత
ద్వచనంశ్రుత్వానిస్సృతోహంనృపాలయాత్॥౧౪॥అనుయాతశ్చమాంతూర్ణమయంభ్రాతాసుదారుణః। సతుదృ
ష్ట్వైవమాంరాత్రౌసద్వితీయంమహాబలః॥౧౫॥ప్రాద్రవద్భయసంత్రస్తోవీక్ష్యావాంసమనుద్రుతౌ।అనుద్రుతశ్చవే
గేనప్రవివేశమహాబిలం॥౧౬॥తంప్రవిష్టంవిదిత్వాతుసుఘోరంసుమహద్బిలం।అయముక్తోథమేభ్రాతామయాతుక్రూ
రదర్శనః॥౧౭॥అహత్వానాస్తిమేశక్తిఃప్రతిగంతుమితఃపురీమ్।బిలద్వారిప్రతీక్షత్వంయావదేనంనిహన్మ్యహమ్॥౧౮॥
స్థితోయమితిమత్వాతుప్రవిష్టోహందురాసదమ్।తంచమేమార్గమాణస్యగతస్సంవత్సరస్తదా॥౧౯॥సతుదృష్టోమయా
శత్రురనిర్వేదాద్భయావహః।నిహతశ్చమయాతత్రసోసురోబంధుభిస్సహ॥౨౦॥తస్యాస్యాత్తుప్రవృత్తేనరుధిరౌఘేణ
తద్బిలమ్। పూర్ణమాసీద్దురాక్రామంస్తనతస్తస్యభూతలే॥ ౨౧॥ సూదయిత్వాతుతంశత్రుంవిక్రాంతంతమహంసుఖే
స్సతమ్।నిష్క్రామన్నేవపశ్యామిబిలస్యపిహితంముఖమ్॥౨౨॥విక్రోశమానస్యతుమేసుగ్రీవేతిపునఃపునః।యదాప్ర
తివచోనాస్తితతోహంభృశదుఃఖితః॥౨౩॥పాదప్రహారైస్తుమయాబహుభిస్తద్విదారితమ్। తతోహంతేననిష్క్రమ్యయ
థాపురముపాగతః॥౨౪॥తత్రానేనాస్మిసంరుద్ధోరాజ్యంప్రార్థయతాత్మనః।సుగ్రీవేణనృశంసేనవిస్మృత్యభ్రాతృసౌ
హృదమ్॥౨౫॥ఏవముక్త్వాతుమాంతత్రవస్త్రేణైకేనవానరః। నిర్వాసయామాసతదావాలీవిగతసాధ్వసః॥౨౬॥ తేనా
హమపవిద్ధశ్చహృతదారశ్చరాఘవ।తద్భయాచ్చమహీకృత్స్నాక్రాంతేయంసవనార్ణవా॥౨౭॥ఋశ్యమూకంగిరి
వరంభార్యాహరణదుఃఖితః।ప్రవిష్టోస్మిదురాధర్షంవాలినఃకారణాంతరే॥౨౮॥ ఏతత్తేసర్వమాఖ్యాతంవైరానుకథనం
మహత్।అనాగసామయాప్రాప్తంవ్యసనంపశ్యరాఘవ॥౨౯॥వాలినస్తుభయార్తస్యసర్వలోకాభయంకర। కర్తుమ
ర్హసిమేవీరప్రసాదంతస్యనిగ్రహాత్॥౩౦॥ఏవముక్తస్తుతేజస్వీధర్మజ్ఞోధర్మసంహితమ్। వచనంవక్తుమారేభేసుగ్రీ
వంప్రహసన్నివ॥౩౧॥అమోఘాస్సూర్యసంకాశామమైతేనిశితాశ్శరాః। తస్మిన్వాలినిదుర్వృత్తేనిపతిష్యంతివేగితాః॥
౩౨॥యావత్తంనాభిపశ్యామితవభార్యాపహారిణమ్।తావత్సజీవేత్పాపాత్మావాలీచారిత్రదూషకః॥౩౩॥ఆత్మానుమా
నాత్పశ్యామిమగ్నంత్వాంశోకసాగరే।త్వామహంతారయిష్యామికామంప్రాప్స్యసిపుష్కలమ్॥౩౪॥తస్యతద్వచనం
శ్రుత్వారాఘవస్యాత్మనోహితమ్। సుగ్రీవఃపరమప్రీతఃసుమహద్వాక్యమబ్రవీత్॥ ౩౫॥ ఇతిశ్రీమత్కిష్కింధాకాం
డే - దశమస్సర్గః. ************************ రామస్యవచనంశ్రుత్వాహర్షపౌరుషవర్ధనమ్। సుగ్రీవః
పూజయాంచక్రేరాఘవంప్రశశంసచ॥౧॥ అసంశయంప్రజ్వలితైస్తీక్ష్ణైర్మర్మాతిగైశ్శరైః। త్వందహేఃకుపితో
లోకాన్యుగాంతఇవభాస్కరః॥ ౨ ॥ వాలినఃపౌరుషంయత్తద్యచ్చవీర్యంధృతిశ్చయా। తన్మమైకమనాఃశ్రుత్వావిధ
త్స్వయదనంతరమ్॥౩॥సముద్రాత్పశ్చిమాత్పూర్వందక్షిణాదపిచోత్తరమ్। క్రామత్యనుదితేసూర్యేవాలీవ్యపగతక్ల
మః॥౪॥అగ్రాణ్యారుహ్యశైలానాంశిఖరాణిమహాంత్యపి। ఊర్ధ్వముత్క్షిప్యతరసాప్రతిగృహ్ణాతివీర్యవాన్॥౫॥బహవ
స్సారవంతశ్చవనేషువివిధాద్రుమాః।వాలినాతరసాభగ్నాబలంప్రథయతాత్మనః॥౬॥మహిషోదుందుభిర్నామకైలాస
శిఖరప్రభః।బలంనాగసహస్రస్యధారయామాసవీర్యవాన్॥౭॥వీర్యోత్సేకేనదుష్టాత్మావరదానాచ్చమోహితః।జగామ
సుమహాకాయస్సముద్రంసరితాంపతిమ్॥౮॥ఊర్మిమంతమతిక్రమ్యసాగరంరత్నసంచయమ్। మహ్యంయుద్ధంప్రయ
చ్ఛేతితమువాచమహార్ణవమ్॥౯॥తతస్సముద్రోధర్మాత్మాసముత్థాయమహాబలః।అబ్రవీద్వచనంరాజన్నసురంకాల
చోదితమ్॥౧౦॥సమర్థోనాస్మితేదాతుంయుద్ధంయుద్ధవిశారద।శ్రూయతాంచాభిధాస్యామియస్తేయుద్ధంప్రదాస్యతి॥
౧౧॥శైలరాజోమహారణ్యేతపస్విశరణంపరమ్।శంకరశ్వశురోనామ్నాహిమవానితివిశ్రుతః॥౧౨॥గుహాప్రస్రవణో
పేతోబహుకందరనిర్ఝరః।ససమర్థస్తవప్రీతిమతులాంకర్తుమాహవే॥౧౩॥తంభీతఇతి విజ్ఞాయసముద్రమసురోత్త
మః। హిమవద్వనమాగచ్ఛచ్ఛరశ్చాపాదివచ్యుతః॥౧౪॥తతస్తస్యగిరేశ్శ్వేతాగజేంద్రవిపులాశ్శిలాః।చిక్షేపబహుధా
భూమౌదుందుభిర్వినినాదచ॥౧౫॥తతశ్శ్వేతాంబుదాకారస్సౌమ్యఃప్రీతికరాకృతిః। హిమవానబ్రవీద్వాక్యంస్వఏవశిఖ

శక్తస్థితః॥౧౬॥ క్లేష్టుమర్హసి మాం న త్వం దుందుభే ధర్మవత్సల। రణకర్మస్వకుశల స్తపస్విశరణం హ్యహమ్॥౧౭॥ తస్య
తద్వచనం శ్రుత్వా గిరిరాజస్య ధీమతః। ఉవాచ దుందుభిర్వాక్యం రోషాత్సంరక్తలోచనః॥౧౮॥ యది యుద్ధే సమర్థ స్త్వం
మద్భయాద్వా నిరుద్యమః। తమాచక్ష్వ ప్రదద్యాన్మే యోద్య యుద్ధం యుయుత్సతః॥౧౯॥ హిమవానబ్రవీద్వాక్యం శ్రు
త్వా వాక్యవిశారదః। అనుక్తపూర్వం ధర్మాత్మా క్రోధాత్తమసురోత్తమమ్॥౨౦॥ వాలీ నామ మహాప్రాజ్ఞః శక్రతు
ల్యపరాక్రమః। అధ్యాస్తే వానరః శ్రీమాన్ కిష్కింధామతులప్రభామ్॥౨౧॥ స సమర్థో మహాప్రాజ్ఞ స్తవ యుద్ధవిశార
దః। ద్వంద్వయుద్ధం మహద్దాతుం నముచేరివ వాసవః॥౨౨॥ తం శీఘ్రమభిగచ్ఛ త్వం యది యుద్ధమిహేచ్ఛసి। స హి దుర్ధ
ర్షణో నిత్యం శూరస్సమరకర్మణి॥౨౩॥ శ్రుత్వా హిమవతో వాక్యం క్రోధావిష్టస్స దుందుభిః। జగామ తాం పురీం తస్య
కిష్కింధాం వాలినస్తదా॥౨౪॥ ధారయన్ మాహిషం రూపం తీక్ష్ణశృంగో భయావహః। ప్రావృషీవ మహామేఘస్తోయ
పూర్ణో నభస్తలే॥౨౫॥ తతస్తద్ద్వారమాగత్య కిష్కింధాయా మహాబలః। ననర్ద కంపయన్ భూమిం దుందుభిర్దుందుభి
ర్యథా॥౨౬॥ సమీపస్థాన్ ద్రుమాన్ భంజన్ వసుధాం దారయన్ ఖురైః। విషాణేనోల్లిఖన్ దర్పాత్ తద్ద్వారం ద్విరదో య
థా॥౨౭॥ అంతఃపురగతో వాలీ శ్రుత్వా శబ్దమమర్షణః। నిష్పపాత సహ స్త్రీభిస్తారాభిరివ చంద్రమాః॥౨౮॥ మితం వ్య
క్తాక్షరపదం తమువాచాథ దుందుభిమ్। హరీణామీశ్వరో వాలీ సర్వేషాం వనచారిణామ్॥౨౯॥ కిమర్థం నగరద్వారమిదం రు
ద్ధ్వా వినర్దసి। దుందుభే విదితో మేసి రక్ష ప్రాణాన్ మహాబల॥౩౦॥ తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా వానరేంద్రస్య ధీమతః। ఉవా
చ దుందుభిర్వాక్యం రోషాత్సంరక్తలోచనః॥౩౧॥ న త్వం స్త్రీసన్నిధౌ వీర వచనం వక్తుమర్హసి। మమ యుద్ధం ప్రయచ్ఛా
ద్య తతో జ్ఞాస్యామి తే బలమ్॥౩౨॥ అథవా ధారయిష్యామి క్రోధమద్య నిశామిమామ్। గృహ్యతాముదయః స్వైరం కామభో
గేషు వానర॥౩౩॥ దీయతాం సంప్రదానం చ పరిష్వజ్య చ వానరాన్। సర్వశాఖామృగేంద్రస్త్వం సంసాధయ సుహృజ్జనం॥
౩౪॥ సుదృష్టాం కురు కిష్కింధాం కురుష్వాత్మసమం పురే। క్రీడస్వ చ సహ స్త్రీభిరహం తే దర్పనాశనః॥౩౫॥ యో హి మ
త్తం ప్రమత్తం వా సుప్తం వా రహితం భృశమ్। హన్యాత్స భ్రూణహా లోకే త్వద్విధం మదమోహితమ్॥౩౬॥ స ప్రహస్యా
బ్రవీన్మందం క్రోధాత్తమసురోత్తమమ్। విసృజ్య తాః స్త్రియస్సర్వాస్తారాప్రభృతికాస్తదా॥౩౭॥ మత్తోయమితి మా
మంస్థా యద్యభీతోసి సంయుగే। మదోయం సంప్రహారేస్మిన్ వీరపానం సమర్థ్యతామ్॥౩౮॥ తమేవముక్త్వా సంక్రుద్ధో
మాలాముత్క్షిప్య కాంచనీమ్। పిత్రా దత్తాం మహేంద్రేణ యుద్ధాయ వ్యవతిష్ఠత॥౩౯॥ విషాణయోర్గృహీత్వా తం దుందు
భిం గిరిసన్నిభమ్। ఆవిధ్యత తదా వాలీ వినదన్ కపికుంజరః॥౪౦॥ వాలీ వ్యాపాతయాంచక్రే ననర్ద చ మహాస్వనమ్। శ్రో
త్రాభ్యామథ రక్తం తు తస్య సుస్రావ పాత్యతః॥౪౧॥ తయోస్తు క్రోధసంరంభాత్పరస్పరజయైషిణోః। యుద్ధం సమభ
వద్ఘోరం దుందుభేర్వానరస్య చ॥౪౨॥ అయుధ్యత తదా వాలీ శక్రతుల్యపరాక్రమః। ముష్టిభిర్జానుభిశ్చైవ శిలాభిః పాదపై
స్తథా॥౪౩॥ పరస్పరం ఘ్నతోస్తత్ర వానరాసురయోస్తదా। అసీదదసురో యుద్ధే శక్రసూనుర్వ్యవర్ధత॥౪౪॥ వ్యాపా
రవీర్యధైర్యైశ్చ పరిక్షీణం పరాక్రమైః। తం తు దుందుభిముత్పాట్య ధరణ్యామభ్యపాతయత్॥౪౫॥ యుద్ధే ప్రాణహరే త
స్మిన్ నిష్పిష్టో దుందుభిస్తదా। పపాత చ మహాకాయః క్షితౌ పంచత్వమాగతః॥౪౬॥ తం తోలయిత్వా బాహుభ్యాం గతస
త్త్వమచేతనమ్। చిక్షేప బలవాన్ వాలీ వేగేనైకేన యోజనమ్॥౪౭॥ తస్య వేగప్రవిద్ధస్య వక్త్రాత్క్షతజబిందవః। ప్రపేతు
ర్మారుతోత్క్షిప్తా మతంగస్యాశ్రమం ప్రతి॥౪౮॥ తాన్ దృష్ట్వా పతితాంస్తత్ర మునిశ్శోణితవిప్రుషః। క్రుద్ధస్తస్య మహాభా
గశ్చింతయామాస కోన్వయమ్॥౪౯॥ యేనాహం సహసా స్పృష్టః శోణితేన దురాత్మనా। కోయం దురాత్మా దుర్బుద్ధిరకృ
తాత్మా చ బాలిశః॥౫౦॥ ఇత్యుక్త్వాథ వినిష్క్రమ్య దదర్శ మునిపుంగవః। మహిషం పర్వతాకారం గతాసుం పతితం భువి॥౫౧॥
స తు విజ్ఞాయ తపసా వానరేణ కృతం హి తత్। ఉత్ససర్జ మహాశాపం క్షేప్తారం వాలినం ప్రతి॥౫౨॥ ఇహ తేనాప్రవేష్టవ్యం
ప్రవిష్టస్య వధో భవేత్। వనం మత్సంశ్రయం యేన దూషితం రుధిరస్రవైః॥౫౩॥ సంభగ్నాః పాదపాశ్చేమే క్షిపతేహాసు
రీం తనుమ్। సమంతాద్యోజనం పూర్ణమాశ్రమం మామకం యది॥౫౪॥ ఆగమిష్యతి దుర్బుద్ధిర్వ్యక్తం స న భవిష్యతి॥౫౫॥
యే చాపి సచివాస్తస్య సంశ్రితా మామకం వనమ్। న చ తైరిహ వస్తవ్యం శ్రుత్వా యాంతు యథాసుఖమ్॥౫౬॥ యది తేపీ
హ తిష్ఠంతి శపిష్యే తానపి ధ్రువమ్। వనేస్మిన్మామకే నిత్యం పుత్రవత్పరిరక్షితే॥౫౭॥ పత్రాంకురవినాశాయ ఫలమూలాభ

వాయ చ । దివసశ్చాద్య మర్యాదా యం ద్రష్టాస్మి వానరమ్ ॥౫౮॥ బహువర్షసహస్రాణి సవై శైలో భవిష్యతి । తత
స్తే వానరాః శ్రుత్వా గిరం మునిసమీరితామ్ ॥౫౯॥ నిశ్చక్రముర్వనాత్తస్మాత్తాన్ దృష్ట్వా వాల్యథాబ్రవీత్ । కింభవంతస్స
మస్తాశ్చ మతంగవనవాసినః ॥౬౦॥ మత్సమీపమనుప్రాప్తా అపి స్వస్తి వనౌకసామ్ । తతస్తే కారణం సర్వం తదా శాపం చ
వాలినః ॥౬౧॥ శశంసుర్వానరాస్సర్వే వాలినే హేమమాలినే । ఏతచ్ఛ్రుత్వా తదా వాలీ వచనం వానరేరితమ్ ॥౬౨॥ స మహ
ర్షిం తదాసాద్య యాచతే స్మ కృతాంజలిః । మహర్షిస్తమనాదృత్య ప్రవివేశాశ్రమం తదా ॥౬౩॥ శాపధారణభీతస్తు వా
లీ విహ్వలతాంగతః । తతశ్శాపభయాద్భీత ఋశ్యమూకం మహాగిరిమ్ ॥౬౪॥ ప్రవేష్టుం నేచ్ఛతి హరిర్ద్రష్టుం వాపి నరేశ్వ
ర । తస్యాప్రవేశం జ్ఞాత్వాహమిదం రామ మహావనమ్ ॥౬౫॥ విచరామి సహామాత్యో విషాదేన వివర్జితః । ఏషోఽస్థినిచయస్త
స్య దుందుభేస్సంప్రకాశతే ॥౬౬॥ వీర్యోత్సేకాన్నిరస్తస్య గిరికూటోపమో మహాన్ । ఇమే చ విపులాస్సాలాస్సప్త శాఖావ
లంబినః ॥౬౭॥ యత్రైకం ఘటతే వాలీ నిష్పత్రయితుమోజసా । ఏతదస్యాసమం వీర్యం మయా రామ ప్రకీర్తితమ్ ॥౬౮॥ క
థం తం వాలినం హంతుం సమరే శక్ష్యసే నృప । తథా బ్రువాణం సుగ్రీవం ప్రహసన్ లక్ష్మణోఽబ్రవీత్ ॥౬౯॥ కస్మిన్ కర్మణి ని
ర్వృత్తే శ్రద్దధ్యా వాలినో వధమ్ । తమువాచాథ సుగ్రీవస్సప్త సాలానిమాన్ పురా ॥౭౦॥ ఏవమేకైకశో వాలీ వివ్యాధాథ
స చాసకృత్ । రామోపి దారయేదేషాం బాణేనైకేన చేద్ద్రుమమ్ ॥౭౧॥ వాలినం నిహతం మన్యే దృష్ట్వా రామస్య విక్రమమ్ ।
హతస్య మహిషస్యాస్థి పాదేనైకేన లక్ష్మణ ॥౭౨॥ ఉద్యమ్యాథ ప్రక్షిపేచ్చేత్తరసా ద్వే ధనుశ్శతే । ఏవముక్త్వా తు సుగ్రీవో
రామం రక్తాంతలోచనమ్ ॥౭౩॥ ధ్యాత్వా ముహూర్తం కాకుత్స్థం పునరేవ వచోఽబ్రవీత్ । శూరశ్చ శూరఘాతీ చ ప్రఖ్యా
తబలపౌరుషః ॥౭౪॥ బలవాన్వానరో వాలీ సంయుగేష్వపరాజితః । దృశ్యంతే చాస్య కర్మాణి దుష్కరాణి సురైరపి ॥౭౫॥
యాని సంచింత్య భీతోఽహమృశ్యమూకం సమాశ్రితః । తమజయ్యమధృష్యం చ వానరేంద్రమమర్షణమ్ ॥౭౬॥ విచింతయ
న్న ముంచామి ఋశ్యమూకమహం త్విమమ్ । ఉద్విగ్నశ్శంకితశ్చాపి విచరామి మహావనే ॥౭౭॥ అనురక్తైస్సహామాత్యై
ర్హనుమత్ప్రముఖైర్వరైః । ఉపలబ్ధం చ మే శ్లాఘ్యం సన్మిత్రం మిత్రవత్సల ॥౭౮॥ త్వామహం పురుషవ్యాఘ్ర హిమవంత
మివాశ్రితః । కింతు తస్య బలజ్ఞోఽహం దుర్భ్రాతుర్బలశాలినః ॥౭౯॥ అప్రత్యక్షం తు మే వీర్యం సమరే తవ రాఘవ । న ఖల్వహం
త్వాం తులయే నావమన్యే న భీషయే ॥౮౦॥ కర్మభిస్తస్య భీమైస్తు కాతర్యం జనితం మమ । కామం రాఘవ తే వాణీ ప్రమాణం
ధైర్యమాకృతిః ॥౮౧॥ సూచయంతి పరం తేజో భస్మచ్ఛన్నమివానలమ్ । తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా సుగ్రీవస్య మహాత్మనః ॥
॥౮౨॥ స్మితపూర్వమథో రామః ప్రత్యువాచ హరిం ప్రభుః । యది న ప్రత్యయోఽస్మాసు విక్రమే తవ వానర ॥౮౩॥ ప్రత్యయం స
మరే శ్లాఘ్యమహముత్పాదయామి తే । ఏవముక్త్వా తు సుగ్రీవం సాంత్వం లక్ష్మణపూర్వజః ॥౮౪॥ రాఘవో దుందుభేః కా
యం పాదాంగుష్ఠేన లీలయా । తోలయిత్వా మహాబాహుశ్చిక్షేప దశయోజనమ్ ॥౮౫॥ అసురస్య తనుం శుష్కం పాదాంగు
ష్ఠేన వీర్యవాన్ । క్షిప్తం దృష్ట్వా తతః కాయం సుగ్రీవః పునరబ్రవీత్ ॥౮౬॥ లక్ష్మణస్యాగ్రతో రామమిదం వచనమబ్రవీత్ । ఆ
ర్ద్రస్సమాంసః ప్రత్యగ్రః క్షిప్తః కాయః పురా సఖే । లఘుస్సంప్రతి నిర్మాంసస్తృణభూతశ్చ రాఘవ ॥౮౭॥ పరి
శ్రాంతేన మత్తేన భ్రాత్రా మే వాలినా తదా । క్షిప్తమేవం ప్రహర్షేణ భవతా రఘునందన ॥౮౮॥ నాత్ర శక్యం బలం
జ్ఞాతుం తవ వా తస్య వాఽధికమ్ । ఆర్ద్రం శుష్కమితి హ్యేతత్సుమహద్రాఘవాంతరమ్ ॥౮౯॥ స ఏవ సంశయస్తాత తవ త
స్య చ యద్బలే । సాలమేకం తు నిర్భిద్య భవేద్వ్యక్తిర్బలాబలే ॥౯౦॥ కృత్వేదం కార్ముకం సజ్యం హస్తిహస్తమివాత
తమ్ । ఆకర్ణపూర్ణమాయమ్య విసృజస్వ మహాశరమ్ ॥౯౧॥ ఇమం హి సాలం ప్రహితస్త్వయా శరో న సంశయోఽత్రా
స్తి విదారయిష్యతి । అలం విమర్శేన మమ ప్రియం ధ్రువం కురుష్వ రాజాత్మజ శాపితో మయా ॥౯౨॥ యథా హి తేజస్సు వర
స్సదా రవిర్యథా హి శైలో హిమవాన్మహాద్రిషు । యథా చతుష్పాత్సు చ కేసరీ వరస్తథా నరాణామసి విక్రమే వరః ॥౯౩॥
ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - ఏకాదశస్సర్గః - **
ఏతచ్చ వచనం శ్రుత్వా సుగ్రీవేణ సుభాషితమ్ । ప్రత్యయార్థం మహాతేజా రామో జగ్రాహ కార్ముకమ్ ॥౧॥
స గృహీత్వా ధనుర్ఘోరం శరమేకం చ మానదః । సాలానుద్దిశ్య చిక్షేప జ్యాస్వనైః పూరయన్ దిశః ॥౨॥ స విసృష్టో బలవ
తా బాణస్స్వర్ణపరిష్కృతః । భిత్త్వా సాలాన్ గిరిప్రస్థే సప్త భూమిం వివేశ హ ॥౩॥ ప్రవిష్టశ్చ ముహూర్తేన ధరాం భి

త్వా స మహాజవః। నిష్పత్య చ పునస్తూర్ణం స్వస్థానే పునరావిశత్ ॥ ౪॥ తాన్ దృష్ట్వా సప్త నిర్భిన్నాన్ సాలాన్వానరపుంగ
వః। రామస్య శరవేగేన విస్మయం పరమం గతః ॥౫॥ స మూర్ధ్నా న్యపతద్భూమౌ ప్రలంబగతభూషణః। సుగ్రీవః పరమప్రీ
తో రాఘవాయ కృతాంజలిః ॥౬॥ ఇదం చోవాచ ధర్మజ్ఞం కర్మణా తేన హర్షితః। రామం సర్వాస్త్రవిదుషాం శ్రేష్ఠం
శూరమవస్థితమ్ ॥౭॥ సేంద్రానపి సురాన్సర్వాంస్త్వం బాణైః పురుషర్షభ। సమర్థస్సమరే హంతుం కిం పునర్వాలి
నం ప్రభో ॥౮॥ యేన సప్త మహాసాలా గిరిర్భూమిశ్చ దారితాః। బాణేనైకేన కాకుత్స్థ స్థాతా తే కో రణాగ్రతః ॥౯॥ అద్య
మే విగతశ్శోకః ప్రీతిరద్య పరా మమ। సుహృదం త్వాం సమాసాద్య మహేంద్రవరుణోపమమ్ ॥౧౦॥ తమద్యైవ ప్రియా
ర్థం మే వైరిణం భ్రాతృరూపిణమ్। వాలినం జహి కాకుత్స్థ మయా బద్ధోఽయమంజలిః ॥౧౧॥ తతో రామః పరిష్వజ్య సుగ్రీ
వం ప్రియదర్శనమ్। ప్రత్యువాచ మహాప్రాజ్ఞో లక్ష్మణానుమతం వచః ॥౧౨॥ అస్మాద్గచ్ఛామ కిష్కింధాం క్షిప్రం గచ్ఛ త్వ
మగ్రతః। గత్వా చాహ్వయ సుగ్రీవ వాలినం భ్రాతృగంధినమ్ ॥౧౩॥ సర్వే తే త్వరితం గత్వా కిష్కింధాం వాలినః పురీమ్।
వృక్షైరాత్మానమావృత్య వ్యతిష్ఠన్గహనే వనే ॥౧౪॥ సుగ్రీవో వ్యనదద్ఘోరం వాలినో హ్వానకారణాత్। గాఢం పరిహితో వే
గాన్నాదైర్భిందన్నివాంబరమ్ ॥౧౫॥ తం శ్రుత్వా నినదం భ్రాతుః క్రుద్ధో వాలీ మహాబలః। నిష్పపాత సుసంరబ్ధో భా
స్కరోఽస్తతటాదివ ॥౧౬॥ తతస్సుతుములం యుద్ధం వాలిసుగ్రీవయోరభూత్। గగనే గ్రహయోర్ఘోరం బుధాంగారక
యోరివ ॥౧౭॥ తలైరశనికల్పైశ్చ వజ్రకల్పైశ్చ ముష్టిభిః। జఘ్నతుస్సమరేఽన్యోన్యం భ్రాతరౌ క్రోధమూర్ఛితౌ ॥౧౮॥
తతో రామో ధనుష్పాణిస్తావుభౌ సముదీక్ష్య తు। అన్యోన్యసదృశౌ వీరావుభౌ దేవావివాశ్వినౌ ॥౧౯॥ యన్నావగచ్ఛత్సు
గ్రీవం వాలినం వాపి రాఘవః। తతో న కృతవాన్బుద్ధిం మోక్తుమంతకరం శరమ్ ॥౨౦॥ ఏతస్మిన్నంతరే భగ్నస్సుగ్రీవస్తేన వా
లినా। అపశ్యన్రాఘవం నాథమృశ్యమూకం ప్రదుద్రువే ॥౨౧॥ క్లాంతో రుధిరసిక్తాంగః ప్రహారైర్జర్జరీకృతః। వాలినా
భిద్రుతః క్రోధాత్ప్రవివేశ మహావనమ్ ॥౨౨॥ తం ప్రవిష్టం వనం దృష్ట్వా వాలీ శాపభయార్దితః। ముక్తో హ్యసి త్వమిత్యుక్త్వా
స నివృత్తో మహాద్యుతిః ॥౨౩॥ రాఘవోఽపి సహ భ్రాత్రా సహ చైవ హనూమతా। తదేవ వనమాగచ్ఛత్సుగ్రీవో యత్ర
వానరః ॥ ౨౪ ॥ తం సమీక్ష్యాగతం రామం సుగ్రీవస్సహలక్ష్మణమ్। హ్రీమాన్దీనమువాచేదం వసుధామవలోకయన్ ॥
౨౫॥ ఆహ్వయస్వేతి మాముక్త్వా దర్శయిత్వా చ విక్రమమ్। వైరిణా ఘాతయిత్వా చ కిమిదానీం త్వయా కృతమ్ ॥౨౬॥ తా
మేవ వేలాం వక్తవ్యం త్వయా రాఘవ తత్త్వతః। వాలినం న నిహన్మీతి తతో నాహమితో వ్రజే ॥౨౭॥ తస్య చైవం బ్రువాణస్య
సుగ్రీవస్య మహాత్మనః। కరుణం దీనయా వాచా రాఘవః పునరబ్రవీత్ ॥౨౮॥ సుగ్రీవ శ్రూయతాం తాత క్రోధశ్చ వ్యపనీయ
తామ్। కారణం యేన బాణోఽయం న మయా స విసర్జితః ॥౨౯॥ అలంకారేణ వేషేణ ప్రమాణేన గతేన చ। త్వం చ సుగ్రీవ వాలీ
చ సదృశౌ స్థః పరస్పరమ్ ॥౩౦॥ స్వరేణ వర్చసా చైవ ప్రేక్షితేన చ వానర। విక్రమేణ చ వాక్యైశ్చ వ్యక్తిం వాం నోపలక్ష
యే ॥౩౧॥ తతోఽహం రూపసాదృశ్యాన్మోహితో వానరోత్తమ। నోత్సృజామి మహావేగం శరం శత్రునిబర్హణమ్ ॥౩౨॥
జీవితాంతకరం ఘోరం సాదృశ్యాత్తు విశంకితః। మూలఘాతో న నౌ స్యాద్ధి ద్వయోరపి కృతో మయా ॥౩౩॥ త్వయి వీరే విపన్నే
హి అజ్ఞానాల్లాఘవాన్మయా। మౌఢ్యం చ మమ బాల్యం చ ఖ్యాపితం స్యాద్ధరీశ్వర ॥౩౪॥ దత్తాభయవధో నామ పాతకం మహ
దుచ్యతే। అహం చ లక్ష్మణశ్చైవ సీతా చ వరవర్ణినీ ॥౩౫॥ త్వదధీనా వయం సర్వే వనేఽస్మిన్ శరణం భవాన్। తస్మాద్యుధ్య
స్వ భూయస్త్వం మా మాశంకీశ్చ వానర ॥౩౬॥ ఏతస్మిన్ముహూర్తే తు సుగ్రీవ పశ్య వాలినమాహవే। నిరస్తమిషుణైకేన వేష్టమా
నం మహీతలే ॥౩౭॥ అభిజ్ఞానం కురుష్వ త్వమాత్మనో వానరేశ్వర। యేన త్వామభిజానీయాం ద్వంద్వయుద్ధముపాగతమ్ ॥
౩౮ ॥ గజపుష్పీమిమాం ఫుల్లాముత్పాట్య శుభలక్షణామ్। కురు లక్ష్మణ కంఠేఽస్య సుగ్రీవస్య మహాత్మనః ॥౩౯॥ తతో గిరితటే
జాతాముత్పాట్య కుసుమాకులామ్। లక్ష్మణో గజపుష్పీం తాం తస్య కంఠే వ్యసర్జయత్ ॥౪౦॥ స తయా శుశుభే శ్రీమాన్ల
తయా కంఠసక్తయా। విపరీత ఇవాకాశే సూర్యో నక్షత్రమాలయా ॥౪౧॥ మాలయేవ బలాకానాం ససంధ్య ఇవ తోయదః।
విభ్రాజమానో వపుషా రామవాక్యసమాహితః ॥౪౨॥ జగామ సహ రామేణ కిష్కింధాం వాలిపాలితామ్ ॥ ఇతి శ్రీమ
త్కిష్కింధాకాండే ద్వాదశస్సర్గః. ****************** ఋశ్యమూకాత్స ధర్మాత్మా కిష్కింధాం లక్ష్మణా
గ్రజః। జగామ సహ సుగ్రీవో వాలివిక్రమపాలితామ్ ॥౧॥ సముద్యమ్య మహచ్చాపం రామః కాంచనభూషితమ్। శరాం

శ్చాదిత్యసంకాశాన్ గృహీత్వా రణసాధకాన్ ॥౨॥ అగ్రతస్తు యయౌ తస్య రాఘవస్య మహాత్మనః। సుగ్రీవస్సంహతగ్రీ
వో లక్ష్మణశ్చ మహాబలః ॥౩॥ పృష్ఠతో హనుమాన్వీరో నలో నీలశ్చ వానరః। తారశ్చైవ మహాతేజా హరియూథపయూథపాః॥
౪॥ తే వీక్షమాణా వృక్షాంశ్చ పుష్పభారావలంబినః। ప్రసన్నాంబువహాశ్చైవ సరితస్సాగరంగమాః॥౫॥ కందరాణి చ శై
లాంశ్చ నిర్ఝరాణి గుహాస్తథా। శిఖరాణి చ ముఖ్యాని దరీశ్చ ప్రియదర్శనాః ॥౬॥ వైదూర్యవిమలైః పర్ణైః పద్మైశ్చాకాశ
కుట్మలైః। శోభితాన్ సజలాన్ మార్గే తటాకానవలోకయన్ ॥౭॥ కారండైస్సారసైర్హంసైర్వంజూలైర్జలకుక్కు
టైః। చక్రవాకైస్తథా చాన్యైశ్శకునైరుపనాదితాన్ ॥౮॥ మృదుశష్పాంకురాహారాన్నిర్భయాన్వనగోచరాన్। చరత
స్సర్వతోఽపశ్యన్ స్థలీషు హరిణాన్ స్థితాన్ ॥౯॥ తటాకవైరిణశ్చాపి శుక్లదంతవిభూషితాన్। ఘోరానేకచరాన్వన్యాన్
ద్విరదాన్ కూలఘాతినః॥౧౦॥ మత్తాన్ గిరితటోత్కృష్టాన్ పర్వతానివ జంగమాన్। వారణాన్వారిదప్రఖ్యాన్మహీరేణుస
ముక్షితాన్ ॥౧౧॥ వనే వనచరాంశ్చాన్యాన్ ఖేచరాంశ్చ విహంగమాన్। పశ్యంతస్త్వరితా జగ్ముస్సుగ్రీవవశవర్తినః॥
౧౨॥ తేషాం తు గచ్ఛతాం తత్ర త్వరితం రఘునందనః। ద్రుమషండం వనం దృష్ట్వా రామస్సుగ్రీవమబ్రవీత్ ॥౧౩॥ ఏష మేఘ
ఇవాకాశే వృక్షషండః ప్రకాశతే। మేఘసంఘాతవిపులః పర్యంతకదలీవృతః॥౧౪॥ కిమేతత్ జ్ఞాతుమిచ్ఛామి సఖే కౌతూహ
లం హి మే। కౌతూహలాపనయనం కర్తుమిచ్ఛామ్యహం త్వయా॥౧౫॥ తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా రాఘవస్య మహాత్మనః।
గచ్ఛన్నేవాచచక్షేఽథ సుగ్రీవస్తన్మహద్వనమ్॥౧౬॥ ఏతద్రాఘవ విస్తీర్ణమాశ్రమం శ్రమనాశనమ్। ఉద్యానవనసం
పన్నం స్వాదుమూలఫలోదకమ్॥౧౭॥ అత్ర సప్తజనా నామ మునయస్సంశితవ్రతాః। సప్తైవాసన్నధశ్శీర్షా నియతం జల
శాయినః॥౧౮॥ సప్తరాత్రకృతాహారా వాయునా వనవాసినః। దివం వర్షశతైర్యాతాస్సప్తభిస్సకళేబరాః ॥౧౯॥ తేషా
మేవం ప్రభావానాం ద్రుమప్రాకారసంవృతమ్। ఆశ్రమం సుదురాధర్షమపి సేంద్రైస్సురాసురైః॥ ౨౦ ॥ పక్షిణో వ
ర్జయంత్యేతత్తథాన్యే వనచారిణః। విశంతి మోహాద్యేఽత్ర నివర్తంతే న తే పునః॥౨౧॥ విభూషణరవాస్తత్ర శ్రూయం
తే సకలాక్షరాః। తూర్యగీతస్వనాశ్చాత్ర గంధో దివ్యశ్చ రాఘవ॥౨౨॥ త్రేతాగ్నయోఽపి దీప్యంతే ధూమో హ్యత్ర ప్రకా
శతే। వేష్టయన్నివ వృక్షాగ్రాన్ కపోతాంగారుణో ఘనః॥౨౩॥ ఏతే వృక్షాః ప్రకాశంతే ధూమసంసక్తమస్తకాః। మేఘ
జాలప్రతిచ్ఛన్నా వైదూర్యగిరయో యథా ॥ ౨౪ ॥ కురు ప్రణామం ధర్మాత్మన్ తాన్ సముద్దిశ్య రాఘవ । లక్ష్మణేన స
హ భ్రాత్రా ప్రయతస్సంయతాంజలిః॥ ౨౫॥ ప్రణమంతి హి యే తేషాం మునీనాం భావితాత్మనామ్ । న తేషామశుభం
కించిచ్ఛరీరే రామ దృశ్యతే॥౨౬॥ తతో రామస్సహ భ్రాత్రా లక్ష్మణేన కృతాంజలిః। సముద్దిశ్య మహాత్మానస్తానృషీనభ్య
వాదయత్ ॥ ౨౭ ॥ అభివాద్య తు ధర్మాత్మా రామో భ్రాతా చ లక్ష్మణః । సుగ్రీవో వానరాశ్చైవ జగ్ముస్సంహృష్టమాన
సాః॥౨౮॥ తే గత్వా దూరమధ్వానం తస్మాత్సప్తజనాశ్రమాత్। దదృశుస్తాం దురాధర్షాం కిష్కింధాం వాలిపాలితామ్ ॥
౨౯॥ తతస్తు రామానుజరామవానరాః ప్రగృహ్య శస్త్రాణ్యుదితాగ్ర్యతేజసః। పురీం సురేశాత్మజవీర్యపాలితాం వధాయ
శత్రోః పునరాగతాస్సహ ॥౩౦॥ ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే త్రయోదశస్సర్గః ********************

సర్వే తే త్వరితం గత్వా కిష్కింధాం వాలిపాలితామ్। వృక్షైరాత్మానమావృత్య వ్యతిష్ఠన్ గహనే వనే॥౧॥ విసా
ర్య సర్వతో దృష్టిం కాననే కాననప్రియః। సుగ్రీవో విపులగ్రీవః క్రోధమాహారయద్భృశమ్॥౨॥ తతస్స నినదం ఘోరం కృ
త్వా యుద్ధాయ చాహ్వయత్। పరివారైః పరివృతో నాదైర్భిందన్నివాంబరమ్॥౩॥ గర్జన్నివ మహామేఘో వాయువేగపు
రస్సరః। అథ బాలార్కసదృశో దృప్తసింహగతిస్తదా॥౪॥ దృష్ట్వా రామం క్రియాదక్షం సుగ్రీవో వాక్యమబ్రవీత్ । హరివా
గురయా వ్యాప్తాం తప్తకాంచనతోరణామ్॥౫॥ ప్రాప్తాస్స్మ ధ్వజయంత్రాఢ్యాం కిష్కింధాం వాలినః పురీమ్। ప్రతిజ్ఞా యా
త్వయా వీర కృతా వాలివధే పురా॥౬॥ సఫలాం తాం కురు క్షిప్రం లతాం కాల ఇవాగతః । ఏవముక్తస్తు ధర్మాత్మా సుగ్రీవేణ స
రాఘవః॥౭॥ తమథోవాచ సుగ్రీవం వచనం శత్రుసూదనః। కృతాభిజ్ఞానచిహ్నస్త్వమనయా గజసాహ్వయా॥౮॥ లక్ష్మ
ణేన సముత్పాట్య యైషా కంఠే కృతా తవ। శోభసే హ్యధికం వీర లతయా కంఠసక్తయా॥౯॥ విపరీత ఇవాకాశే సూర్యో నక్ష
త్రమాలయా। అద్య వాలిసముత్థం తే భయం వైరం చ వానర॥౧౦॥ ఏకేనాహం ప్రమోక్ష్యామి బాణమోక్షేణ సంయుగే॥ మ
మ దర్శయ సుగ్రీవ వైరిణం భ్రాతృరూపిణమ్॥౧౧॥ వాలీ వినిహతో యావద్వనే పాంసుషు వేష్టతే। యది దృష్టిపథం ప్రాప్తో

జీవర్తసనని వర్తతే ||౧౨|| తతో దోషేణ మాగచ్ఛేత్సద్యో గర్హేచ్చ మా భవాన్ | ప్రత్యక్షం సప్త తే సాలా మయా బాణేన దారితాః ||౧౩|| తేనావేహి బలేనాద్య వాలినం నిహతం మయా | అనృతం నోక్తపూర్వం మే వీర కృచ్ఛ్రేఽపి తిష్ఠతా ||౧౪|| ధర్మలోభపరీతేన న చ వక్ష్యే కథంచన | సఫలాం చ కరిష్యామి ప్రతిజ్ఞాం జహి సంభ్రమమ్ ||౧౫|| ప్రసూతం కలమం క్షేత్రే వర్షేణేవ శతక్రతుః | తదాహ్వాననిమిత్తం త్వం వాలినో హేమమాలినః ||౧౬|| సుగ్రీవ కురు తం శబ్దం నిష్పతేద్యేన వానరః | జితకాశీ బలశ్లాఘీ త్వయా చాధర్షితః పురా ||౧౭|| నిష్పతిష్యత్యసంగేన వాలీ స ప్రియసంయుగః | రిపూణాం ధర్షణం శూరా మర్షయంతి న సంయుగే ||౧౮|| జానంతస్తు స్వకం వీర్యం స్త్రీసమక్షం విశేషతః | స తు రామవచః శ్రుత్వా సుగ్రీవో హేమపింగళః ||౧౯|| ననర్ద క్రూరనాదేన వినిర్భిందన్నివాంబరమ్ | తస్య శబ్దేన విత్రస్తా గావో యాంతి హతప్రభాః ||౨౦|| రాజదోషపరామృష్టాః కులస్త్రియ ఇవాకులాః | ద్రవంతి చ మృగాః శీఘ్రం భగ్నా ఇవ రణే హయాః ||౨౧|| పతంతి చ ఖగా భూమౌ క్షీణపుణ్యా ఇవ గ్రహాః || తతః స జీమూతగణప్రణాదో నాదం వ్యముంచత్త్వరయా ప్రతీతః | సూర్యాత్మజః శౌర్యవివృద్ధతేజాః సరిత్పతిర్వానిలచంచలోర్మిః ||౨౨|| ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - చతుర్దశస్సర్గః. ********

అథ తస్య నినాదం తు సుగ్రీవస్య మహాత్మనః | శుశ్రావాంతఃపురగతో వాలీ భ్రాతురమర్షణః ||౧|| శ్రుత్వా తు తస్య నినదం సర్వభూతప్రకంపనం | మదశ్చైకపదే నష్టః క్రోధశ్చాపతితో మహాన్ ||౨|| స తు రోషపరీతాంగో వాలీ సంధ్యాతపప్రభః | ఉపరక్త ఇవాదిత్యః సద్యో నిష్ప్రభతాం గతః ||౩|| వాలీ దంష్ట్రాకరాళస్తు క్రోధాద్దీప్తాగ్నిసన్నిభః | భాత్యుత్పతితపద్మాభః సమృణాళ ఇవ హ్రదః ||౪|| శబ్దం దుర్మర్షణం శ్రుత్వా నిష్పపాత తతో హరిః | వేగేన చరణన్యాసైర్దారయన్నివ మేదినీమ్ ||౫|| తం తు తారా పరిష్వజ్య స్నేహాద్దర్శితసౌహృదా | ఉవాచ త్రస్తసంభ్రాంతా హితోదర్కమిదం వచః ||౬|| సాధు క్రోధమిమం వీర నదీవేగమివాగతమ్ | శయనాదుత్థితః కాల్యం త్యజ భుక్తామివ స్రజమ్ ||౭|| కాల్యమేతేన సంగ్రామం కరిష్యసి చ వానర | వీర తే శత్రుబాహుళ్యం ఫల్గుతా వా న విద్యతే ||౮|| సహసా తవ నిష్క్రామో మమ తావన్న రోచతే | శ్రూయతాం చాభిధాస్యామి యన్నిమిత్తం నివార్యసే ||౯|| పూర్వమాపతితః క్రోధాత్స త్వామాహ్వయతే యుధి | నిష్పత్య చ నిరస్తస్తే హన్యమానో దిశో గతః ||౧౦|| త్వయా తస్య నిరస్తస్య పీడితస్య విశేషతః | ఇహైత్య పునరాహ్వానం శంకాం జనయతీవ మే ||౧౧|| దర్పశ్చ వ్యవసాయశ్చ యాదృశస్తస్య నర్దతః | నినాదస్యాపి సంరంభో నైతదల్పం హి కారణమ్ ||౧౨|| నాసహాయమహం మన్యే సుగ్రీవం తమిహాగతమ్ | అవష్టబ్ధసహాయశ్చ యమాశ్రిత్యైష గర్జతి ||౧౩|| ప్రకృత్యా నిపుణశ్చైవ బుద్ధిమాంశ్చైవ వానరః | అపరీక్షితవీర్యేణ సుగ్రీవః సహ నైష్యతి ||౧౪|| పూర్వమేవ మయా వీర శ్రుతం కథయతో వచః | అంగదస్య కుమారస్య వక్ష్యామి త్వా హితం వచః ||౧౫|| అంగదస్తు కుమారోఽయం వనాంతముపనిర్గతః | ప్రవృత్తిస్తేన కథితా చారైరాప్తైర్నివేదితా ||౧౬|| అయోధ్యాధిపతేః పుత్రౌ శూరౌ సమరదుర్జయౌ | ఇక్ష్వాకూణాం కులే జాతౌ ప్రథితౌ రామలక్ష్మణౌ ||౧౭|| సుగ్రీవప్రియకామార్థం ప్రాప్తౌ తత్ర దురాసదౌ | తవ భ్రాతుర్హి విఖ్యాతః సహాయో రణకర్కశః ||౧౮|| రామః పరబలామర్దీ యుగాంతాగ్నిరివోత్థితః | నివాసవృక్షః సాధూనామాపన్నానాం పరా గతిః ||౧౯|| ఆర్తానాం సంశ్రయశ్చైవ యశసశ్చైకభాజనమ్ | జ్ఞానవిజ్ఞానసంపన్నో నిదేశే నిరతః పితుః ||౨౦|| ధాతూనామివ శైలేంద్రో గుణానామాకరో మహాన్ | తత్క్షమం న విరోధస్తే సహ తేన మహాత్మనా ||౨౧|| దుర్జయేనాప్రమేయేన రామేణ రణకర్మసు | శూర వక్ష్యామి తే కించిన్న చేచ్ఛామ్యభ్యసూయితుమ్ ||౨౨|| శ్రూయతాం క్రియతాం చైవ తవ వక్ష్యామి యద్ధితమ్ | యౌవరాజ్యేన సుగ్రీవం తూర్ణం సాధ్వభిషేచయ ||౨౩|| విగ్రహం మా కృథా వీర భ్రాత్రా రాజన్బలీయసా | అహం హి తే క్షమం మన్యే తవ రామేణ సౌహృదమ్ ||౨౪|| సుగ్రీవేణ చ సంప్రీతిం వైరముత్సృజ్య దూరతః | లాలనీయో హి తే భ్రాతా యవీయానేష వానరః ||౨౫|| తత్ర వా సన్నిహస్థో వా సర్వథా బంధురేవ తే | న హి తేన సమం బంధుం భువి పశ్యామి కంచన ||౨౬|| దానమానాదిసత్కారైః కురుష్వ ప్రత్యనంతరమ్ | వైరమేతత్సముత్సృజ్య తవ పార్శ్వే స తిష్ఠతు ||౨౭|| సుగ్రీవో విపులగ్రీవస్తవ బంధుః సదా మతః | భ్రాతుః సౌహృదమాలంబ నాన్యా గతిరిహాస్తి తే ||౨౮|| యది తే మత్ప్రియం కార్యం యది చావైషి మాం హితామ్ | యాచ్యమానః ప్రయత్నేన సాధు వాక్యం కురుష్వ మే ||౨౯|| ప్రసీద పథ్యం శృణు జల్పితం హి మే న రోషమేవానువిధాతుమర్హసి | క్షమో హి తే కోసలరాజసూనునా న విగ్రహః శక్రసమానతేజసా ||౩౦|| తదా

హి తారాహితమేవవాక్యంతంవాలినంపథ్యమిదంబభాషే। నరోచతేతద్వచనంహితస్యకాలాభిపన్నస్యవినాశకాలే॥
౩౧॥ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే- పంచదశస్సర్గః ************************************
తామేవంబ్రువతీంతారాంతారాధిపనిభాననామ్। వాలీనిర్భర్త్సయామాసవచనంచేదమబ్రవీత్॥౧॥గర్జతోఽస్యచసం
రంభంభ్రాతుశ్శత్రోర్విశేషతః। మర్షయిష్యామ్యహంకేనకారణేనవరాననే॥౨॥అధర్షితానాంశూరాణాంసమరే
ష్వనివర్తినామ్।ధర్షణామర్షణంభీరుమరణాదతిరిచ్యతే॥౩॥సోఢుంనచసమర్థోఽహంయుద్ధకామస్యసంయుగే।సుగ్రీవస్య
చసంరంభంహీనగ్రీవస్యగర్జతః॥౪॥నచకార్యోవిషాదస్తేరాఘవంప్రతిమత్కృతే।ధర్మజ్ఞశ్చకృతజ్ఞశ్చకథంపాపంకరిష్య
తి॥౫॥నివర్తస్వసహస్త్రీభిఃకథంభూయోఽనుగచ్ఛసి।సౌహృదందర్శితంతారేమయిభక్తిఃకృతాత్వయా॥౬॥ప్రతియో
త్స్యామ్యహంగత్వాసుగ్రీవస్యహిసంభ్రమమ్। దర్పంచాస్యాపనేష్యామినచప్రాణైర్విమోక్ష్యతే॥౭॥అహంహ్యా
జౌస్థితస్యాస్యకరిష్యామియథేప్సితమ్।వృక్షైర్ముష్టిప్రహారైశ్చపీడితఃప్రతియాస్యతి॥౮॥నమేగర్వితమాయస్తంసహి
ష్యతిదురాత్మవాన్। కృతంతారేసహాయత్వంసౌహృదందర్శితంమయి॥౯॥శాపితాసిమమప్రాణైర్నివర్తస్వజయేన
చ। అహంజిత్వానివర్తిష్యేతమహంభ్రాతరంరణే॥౧౦॥తంతుతారాపరిష్వజ్యవాలినంప్రియవాదినీ। చకారరుదతీ
మందందక్షిణాసాప్రదక్షిణమ్॥౧౧॥తతఃస్వస్త్యయనంకృత్వామంత్రవద్విజయైషిణీ। అంతఃపురంసహస్త్రీభిఃప్రవిష్టా
శోకమోహితా॥౧౨॥ప్రవిష్టాయాంతుతారాయాంసహస్త్రీభిస్స్వమాలయమ్। నగరాన్నిర్యయౌక్రుద్ధోమహాసర్ప
ఇవశ్వసన్॥౧౩॥ సనిశ్వస్యమహాతేజావాలీపరమరోషణః। సర్వతశ్చారయన్దృష్టింశత్రుదర్శనకాంక్షయా॥౧౪॥
సదదర్శతతశ్శ్రీమాన్సుగ్రీవంహేమపింగళమ్।సుసంవీతమవష్టబ్ధందీప్యమానమివానలమ్॥౧౫॥ సతందృష్ట్వామహావీ
ర్యంసుగ్రీవంపర్యవస్థితమ్।గాఢంపరిదధేవాసోవాలీపరమరోషణః॥౧౬॥సవాలీగాఢసంవీతోముష్టిముద్యమ్యవీర్యవాన్
సుగ్రీవమేవాభిముఖోయయౌయోద్ధుంకృతక్షణః॥౧౭॥ శ్లిష్టముష్టింసముద్యమ్యసంరబ్ధతరమాగతః। సుగ్రీవోఽపిసము
ద్దిశ్యవాలినంహేమమాలినమ్॥౧౮॥తంవాలీక్రోధతామ్రాక్షస్సుగ్రీవంరణపండితమ్।ఆపతంతంమహావేగమిదంవచనమ
బ్రవీత్॥౧౯॥ ఏషముష్టిర్మయాబద్ధోగాఢస్సన్నిహితాంగుళిః। మయావేగవిముక్తస్తేప్రాణానాదాయయాస్యతి॥
౨౦॥ఏవముక్తస్తుసుగ్రీవఃక్రుద్ధోవాలినమబ్రవీత్।తవైవచాహరన్ప్రాణాన్ముష్టిఃపతతుమూర్ధని॥ ౨౧॥ తాడితస్తే
నసంక్రుద్ధస్సమభిక్రమ్యవేగతః।అభవచ్ఛోణితోద్గారీసోత్పీడఇవపర్వతః॥౨౨॥ సుగ్రీవేణతునిస్సంగంసాలముత్పాట్యతే
జసా।గాత్రేష్వభిహతోవాలీవజ్రేణేవమహాగిరిః॥౨౩॥సతువాలీప్రచలితస్సాలతాడనవిహ్వలః।గురుభారసమాక్రాం
తాసార్థనౌరివసాగరే॥౨౪॥తౌభీమబలవిక్రాంతౌసుపర్ణసమవేగినౌ।ప్రవృద్ధౌఘోరవపుషౌచంద్రసూర్యావివాంబరే॥
౨౫॥ పరస్పరమమిత్రఘ్నౌఛిద్రాన్వేషణతత్పరౌ।తతోఽవర్ధతవాలీతుబలవీర్యసమన్వితః॥౨౬॥ సూర్యపుత్రోమహా
వీర్యఃసుగ్రీవఃపరిహీయతే।వాలినాభగ్నదర్పస్తుసుగ్రీవోమందవిక్రమః॥ ౨౭॥ వాలినంప్రతిసామర్షోదర్శయామాస
లాఘవమ్।వృక్షైస్సశాఖైశ్శిఖరైర్వజ్రకోటినిభైర్నఖైః॥౨౮॥ముష్టిభిర్జానుభిఃపద్భిర్బాహుభిశ్చపునఃపునః। తయో
ర్యుద్ధమభూద్ఘోరంవృత్రవాసవయోరివ॥౨౯॥తౌశోణితాక్తౌయుధ్యేతాంవానరౌవనచారిణౌ। మేఘావివమహాశబ్దైస్తర్జ
యానౌపరస్పరమ్॥౩౦॥హీయమానమథాపశ్యత్సుగ్రీవంవానరేశ్వరమ్। వీక్షమాణందిశశ్చైవరాఘవస్సముహుర్ము
హుః॥౩౧॥తతోరామోమహాతేజాఆర్తందృష్ట్వాహరీశ్వరమ్।శరంచవీక్షతేవీరోవాలినోవధకారణాత్॥౩౨॥ తతోధను
షిసంధాయశరమాశీవిషోపమమ్।పూరయామాసతచ్చాపంకాలచక్రమివాంతకః॥౩౩॥తస్యజ్యాతలఘోషేణత్రస్తాః
పత్రరథేశ్వరాః। ప్రదుద్రువుర్మృగాశ్చైవయుగాంతఇవమోహితాః॥ ౩౪॥ ముక్తస్తువజ్రనిర్ఘోషఃప్రదీప్తాశనిసన్ని
భః। రాఘవేణమహాబాణోవాలివక్షసిపాతితః॥౩౫॥తతస్తేనమహాతేజావీర్యోత్సిక్తఃకపీశ్వరః। వేగేనాభిహతోవాలీని
పపాతమహీతలే॥౩౬॥ఇంద్రధ్వజఇవోద్ధూతఃపౌర్ణమాస్యాంమహీతలే। ఆశ్వయుక్సమయేమాసిగతశ్రీకోవిచేతనః।
౩౭॥ నరోత్తమఃకాలయుగాంతకోపమంశరోత్తమంకాంచనరౌప్యభూషితమ్। ససర్జదీప్తంతమమిత్రమర్దనంసధూ
మమగ్నింముఖతోయథాహరః॥౩౮॥అథోక్షితశ్శోణితతోయవిస్రవైస్సుపుష్పితాశోకఇవానలోద్ధతః। విచేతనోవాస
వసూనురాహవేవిభ్రంశితేంద్రధ్వజవత్క్షితింగతః॥౩౯॥ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే-షోడశస్సర్గః ***********

తతశ్శరేణాభిహతో రామేణ రణకర్కశః। పపాత సహసా వాలీ నికృత్త ఇవ పాదపః॥౧॥ స భూమౌ న్యస్తసర్వాంగ
స్తప్తకాంచనభూషణః। అపతద్దేవరాజస్య ముక్తరశ్మిరివ ధ్వజః॥౨॥ తస్మిన్నిపతితే భూమౌ వానరాణాం గణేశ్వరే। నష్టచం
ద్రమివ వ్యోమ న వ్యరాజత భూతలమ్॥౩॥ భూమౌ నిపతితస్యాపి తస్య దేహం మహాత్మనః। న శ్రీర్జహాతి న ప్రాణా న తేజో
న పరాక్రమః॥౪॥ శక్రదత్తా వరా మాలా కాంచనీ వజ్రభూషితా। దధార హరిముఖ్యస్య ప్రాణాంస్తేజః శ్రియం చ సా॥౫॥
స తయా మాలయా వీరో హైమయా హరియూథపః। సంధ్యానుగతపర్యంతః పయోధర ఇవాభవత్॥౬॥ తస్య మాలా చ దే
హశ్చ మర్మఘాతీ చ యశ్శరః। త్రిధేవ రచితా లక్ష్మీః పతితస్యాపి శోభతే॥౭॥ తదస్త్రం తస్య వీర్యస్య స్వర్గమార్గప్రభా
వనమ్। రామబాణాసనక్షిప్తమావహత్పరమాం గతిమ్॥౮॥ తం తదా పతితం సంఖ్యే గతార్చిషమివానలమ్। బహుమాన్య
చ తం వీరం వీక్షమాణం శనైరివ॥౯॥ యయాతిమివ పుణ్యాంతే దేవలోకాత్పరిచ్యుతమ్। ఆదిత్యమివ కాలేన యుగాంతే భువి
పాతితమ్॥౧౦॥ మహేంద్రమివ దుర్ధర్షం మహేంద్రమివ దుస్సహమ్। మహేంద్రపుత్రం పతితం వాలినం హేమమాలి
నమ్॥౧౧॥ సింహోరస్కం మహాబాహుం దీప్తాస్యం హరిలోచనమ్। లక్ష్మణానుగతో రామో దదర్శోపససర్ప చ॥౧౨॥
తం దృష్ట్వా రాఘవం వాలీ లక్ష్మణం చ మహాబలమ్। అబ్రవీత్ప్రశ్రితం వాక్యం పరుషం ధర్మసంయుతమ్॥౧౩॥ త్వం నరాధి
పతేః పుత్రః ప్రథితః ప్రియదర్శనః। కులీనస్సత్త్వసంపన్నస్తేజస్వీ చరితవ్రతః॥౧౪॥ పరాఙ్ముఖవధం కృత్వా కో ను ప్రా
ప్తస్త్వయా గుణః। యదహం యుద్ధసంరబ్ధశ్శరేణోరసి తాడితః॥౧౫॥ రామః కరుణవేదీ చ ప్రజానాం చ హితే రతః। సాను
క్రోశో జితోత్సాహస్సమయజ్ఞో దృఢవ్రతః॥౧౬॥ ఇతి తే సర్వభూతాని కథయంతి యశో భువి। దమశ్శమః క్షమా ధర్మో
ధృతిస్సత్యం పరాక్రమః॥౧౭॥ పార్థివానాం గుణా రాజన్దండశ్చాప్యపరాధిషు। తాన్గుణాన్సంప్రధార్యాహమ
గ్ర్యం చాభిజనం తవ॥౧౮॥ తారయా ప్రతిషిద్ధోపి సుగ్రీవేణ సమాగతః। న మామన్యేన సంరబ్ధం ప్రమత్తం యోద్ధుమ
ర్హతి॥౧౯॥ ఇతి మే బుద్ధిరుత్పన్నా బభూవాదర్శనే తవ। న త్వాం వినిహతాత్మానం ధర్మధ్వజమధార్మికమ్॥౨౦॥ జానే
పాపసమాచారం తృణైః కూపమివావృతమ్। సతాం వేషధరం పాపం ప్రచ్ఛన్నమివ పావకమ్॥౨౧॥ నాహం త్వామభిజా
నామి ధర్మచ్ఛద్మాభిసంవృతమ్। విషయే వా పురే వా తే యదా నాపకరోమ్యహమ్॥౨౨॥ న చ త్వామవజానే చ కస్మాత్త్వం
హంస్యకిల్బిషమ్। ఫలమూలాశినం నిత్యం వానరం వనగోచరమ్॥౨౩॥ మామిహాప్రతియుధ్యంతమన్యేన చ సమాగతమ్।
త్వం నరాధిపతేః పుత్రః ప్రతీతః ప్రియదర్శనః॥౨౪॥ లింగమప్యస్తి తే రాజన్దృశ్యతే ధర్మసంహితమ్। కః క్షత్రియకులే
జాతః శ్రుతవాన్నష్టసంశయః॥౨౫॥ ధర్మలింగప్రతిచ్ఛన్నః క్రూరం కర్మ సమాచరేత్। రామ రాజకులే జాతో ధర్మ
వానితి విశ్రుతః॥౨౬॥ అభవ్యో భవ్యరూపేణ కిమర్థం పరిధావసి। సామ దానం క్షమా ధర్మః సత్యం ధృతిపరాక్రమౌ॥౨౭॥
పార్థివానాం గుణా రాజన్దండశ్చాప్యపరాధిషు। వయం వనచరా రామ మృగా మూలఫలాశనాః॥౨౮॥ ఏషా ప్రకృతిరస్మా
కం పురుషస్త్వం నరేశ్వరః। భూమిర్హిరణ్యం రౌప్యం చ విగ్రహే కారణాని చ॥౨౯॥ అత్ర కస్తే వనే లోభో మదీయేషు ఫలే
షు వా। నయశ్చ వినయశ్చోభౌ నిగ్రహానుగ్రహావపి॥౩౦॥ రాజవృత్తిరసంకీర్ణా న నృపాః కామవృత్తయః। త్వం తు కామప్రధా
నశ్చ కోపనశ్చానవస్థితః॥౩౧॥ రాజవృత్తైశ్చ సంకీర్ణః శరాసనపరాయణః। న తే స్త్వపచితిర్ధర్మే నార్థే బుద్ధిరవస్థితా॥
౩౨॥ ఇంద్రియైః కామవృత్తస్సన్కృష్యసే మనుజేశ్వర। హత్వా బాణేన కాకుత్స్థ మామిహానపరాధినమ్॥౩౩॥ కిం వక్ష్యసి
సతాం మధ్యే కర్మ కృత్వా జుగుప్సితమ్। రాజహా బ్రహ్మహా గోఘ్నశ్చోరః ప్రాణివధే రతః॥౩౪॥ నాస్తికః పరివేత్తా చ
సర్వే నిరయగామినః। సూచకశ్చ కదర్యశ్చ మిత్రఘ్నో గురుతల్పగః॥౩౫॥ లోకం పాపాత్మనామేతే గచ్ఛంతే నాత్ర సం
శయః। అధార్యం చర్మ మే సద్భీ రోమాణ్యస్థి చ వర్జితమ్॥౩౬॥ అభక్ష్యాణి చ మాంసాని త్వద్విధైర్ధర్మచారిభిః। పం
చ పంచనఖా భక్ష్యా బ్రహ్మక్షత్రేణ రాఘవ॥౩౭॥ శల్యకశ్శ్వావిధో గోధా శశః కూర్మశ్చ పంచమః। చర్మ చాస్థి చ మే రాజ
న్న స్పృశంతి మనీషిణః॥౩౮॥ అభక్ష్యాణి చ మాంసాని సోహం పంచనఖో హతః। తారయా వాక్యముక్తోహం సత్యం సర్వజ్ఞ
యా హితమ్॥౩౯॥ తదతిక్రమ్య మోహేన కాలస్య వశమాగతః। త్వయా నాథేన కాకుత్స్థ న సనాథా వసుంధరా॥౪౦॥ ప్ర
మదా శీలసంపన్నా ధూర్తేన పతినా యథా। శఠో నైకృతికః క్షుద్రో మిథ్యాప్రశ్రితమానసః॥౪౧॥ కథం దశరథేన త్వం జా
తః పాపో మహాత్మనా। భిన్నచారిత్రకక్ష్యేణ సతాం ధర్మాతివర్తినా॥౪౨॥ త్యక్తధర్మాంకుశేనాహం నిహతో రామహ

స్తినా। అశుభం చాప్యయుక్తం చ సతాం చైవ విగర్హితమ్॥౪౩॥ వక్ష్యసే చేదృశం కృత్వా సద్భిస్సహ సమాగతః। ఉదాసీనే
ష్వయోాస్మాసు విక్రమస్తే ప్రకాశితః॥౪౪॥ అపకారిషు తం రాజన్ నహి పశ్యామి విక్రమమ్। దృశ్యమానస్తు యుధ్యేథా మయా
యది నృపాత్మజ॥౪౫॥ అద్య వైవస్వతం దేవం పశ్యేస్త్వం నిహతో మయా। త్వయాదృశ్యేన తు రణే నిహతోఽహం దురాసదః॥
ప్రసుప్తః పన్నగేనేవ నరః పానవశం గతః। మామేవ యది పూర్వం త్వమేతదర్థమచోదయః॥౪౭॥ మైథిలీమహమేకాహ్నా తవ
చానీతవాన్ భవేత్। రాక్షసం చ దురాత్మానం తవ భార్యాపహారిణమ్॥౪౮॥ సుగ్రీవప్రియకామేన యత్కృతేస్మి హతస్త్వ
యా। కంఠే బద్ధ్వా ప్రదద్యాం తే నిహతం రావణం రణే॥౪౯॥ న్యస్తాం సాగరతోయే వా పాతాలే వాపి మైథిలీమ్। ఆనయేయం త
వాదేశాచ్ఛ్వేతామశ్వతరీమివ॥౫౦॥ యుక్తం యత్ప్రాప్నుయాద్రాజ్యం సుగ్రీవస్స్వర్గతే మయి। అయుక్తం యదధ
ర్మేణ త్వయాహం నిహతో రణే॥౫౧॥ కామమేవంవిధో లోకః కాలేన వినియుజ్యతే। క్షమం చేద్భవతా ప్రాప్తముత్తరం సాధు
చింత్యతామ్॥౫౨॥ ఇత్యేవముక్త్వా పరిశుష్కవక్త్రః శరాభిఘాతాద్వ్యథితో మహాత్మా। సమీక్ష్య రామం రవిసన్నికా
శం తూష్ణీం బభూవామరరాజసూనుః॥౫౩॥ ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - సప్తదశస్సర్గః - ************
ఇత్యుక్తః ప్రశ్రితం వాక్యం ధర్మార్థసహితం హితమ్। పరుషం వాలినా రామో నిహతేన విచేతసా॥౧॥ తం నిష్ప్రభమి
వాదిత్యం ముక్తతోయమివాంబుదమ్। ఉక్తవాక్యం హరిశ్రేష్ఠముపశాంతమివానలమ్॥౨॥ ధర్మార్థగుణసంపన్నం హ
రీశ్వరమనుత్తమమ్। అధిక్షిప్తస్తదా రామః పశ్చాద్వాలినమబ్రవీత్॥౩॥ ధర్మమర్థం చ కామం చ సమయం చాపి లౌకి
కమ్। అవిజ్ఞాయ కథం బాల్యాన్మామిహాద్య విగర్హసే॥౪॥ అపృష్ట్వా బుద్ధిసంపన్నాన్ వృద్ధానాచార్యసమ్మతాన్। సౌమ్య
వానరచాపల్యాత్కిం మాం వక్తుమిహేచ్ఛసి॥౫॥ ఇక్ష్వాకూణామియం భూమిః సశైలవనకాననా। మృగపక్షిమనుష్యాణాం
నిగ్రహప్రగ్రహావపి॥౬॥ తాం పాలయతి ధర్మాత్మా భరతస్సత్యవాగృజుః। ధర్మకామార్థతత్త్వజ్ఞో నిగ్రహానుగ్రహే రతః॥
౭॥ నయశ్చ వినయశ్చోభౌ యస్మిన్ సత్యం చ సుస్థితమ్। విక్రమశ్చ యథా దృష్టస్స రాజా దేశకాలవిత్॥౮॥ తస్య ధర్మకృతా
దేశా వయమన్యే చ పార్థివాః। చరామో వసుధాం కృత్స్నాం ధర్మసంతానమిచ్ఛవః॥౯॥ తస్మిన్ నృపతిశార్దూలే భరతే ధర్మ
వత్సలే। పాలయత్యఖిలాం భూమిం కశ్చరేద్ధర్మనిగ్రహమ్॥౧౦॥ తే వయం ధర్మవిభ్రష్టం స్వధర్మే పరమే స్థితాః। భరతాజ్ఞాం
పురస్కృత్య నిగృహ్ణీమో యథావిధి॥౧౧॥ త్వం తు సంక్లిష్టధర్మా చ కర్మణా చ విగర్హితః। కామతంత్రప్రధానశ్చ న స్థితో రా
జవర్త్మని॥౧౨॥ జ్యేష్ఠో భ్రాతా పితా చైవ యశ్చ విద్యాం ప్రయచ్ఛతి। త్రయశ్చ పితరో జ్ఞేయా ధర్మే పథి హి వర్తినః॥౧౩॥
యవీయానాత్మనః పుత్రశ్శిష్యశ్చాపి గుణోదితః। పుత్రవత్తే త్రయశ్చింత్యా ధర్మశ్చేదత్ర కారణమ్॥౧౪॥ సూక్ష్మః పరమ
దుర్జ్ఞేయస్సతాం ధర్మః ప్లవంగమ। హృదిస్థస్సర్వభూతానామాత్మా వేద శుభాశుభే॥౧౫॥ చపలశ్చపలైస్సార్ధం వానరైరకృ
తాత్మభిః। జాత్యంధ ఇవ జాత్యంధైర్మంత్రయన్ ద్రక్ష్యసే ను కిమ్॥౧౬॥ అహం తు వ్యక్తతామస్య వచనస్య బ్రవీమి తే। నహి
మాం కేవలం రోషాత్త్వం విగర్హితుమర్హసి॥౧౭॥ తదేతత్కారణం పశ్య యదర్థం త్వం మయా హతః। భ్రాతుర్వర్తసి భార్యా
యాం త్యక్త్వా ధర్మం సనాతనమ్॥౧౮॥ అస్య త్వం ధరమాణస్య సుగ్రీవస్య మహాత్మనః। రుమాయాం వర్తసే కామాత్ స్ను
షాయాం పాపకర్మకృత్॥౧౯॥ తద్వ్యతీతస్య తే ధర్మాత్కామవృత్తస్య వానర। భ్రాతృభార్యావమర్శేస్మిన్ దండో
యం ప్రతిపాదితః॥౨౦॥ నహి ధర్మవిరుద్ధస్య లోకవృత్తాదపేయుషః। దండాదన్యత్ర పశ్యామి నిగ్రహం హరియూథప॥౨౧॥
నహి తే మర్షయే పాపం క్షత్రియోహం కులోద్భవః। ఔరసీం భగినీం వాపి భార్యాం చాప్యనుజస్య యః॥౨౨॥ ప్రచరేత నరః
కామాత్తస్య దండో వధః స్మృతః। భరతస్తు మహీపాలో వయం త్వాదేశవర్తినః॥౨౩॥ త్వం తు ధర్మాదతిక్రాంతః కథం శ
క్యముపేక్షితుమ్। గురుధర్మవ్యతిక్రాంతం ప్రాజ్ఞో ధర్మేణ పాలయన్॥౨౪॥ భరతః కామవృత్తానాం నిగ్రహే పర్యవస్థి
తః। వయం తు భరతాదేశవిధిం కృత్వా హరీశ్వర॥౨౫॥ త్వద్విధాన్ భిన్నమర్యాదాన్ నియంతుం పర్యవస్థితాః। సుగ్రీవేణ
చ మే సఖ్యం భరతేన యథా తథా॥౨౬॥ దారరాజ్యనిమిత్తం చ నిశ్రేయసి రతస్స మే। ప్రతిజ్ఞా చ మయా దత్తా తదా వాన
రసన్నిధౌ॥౨౭॥ ప్రతిజ్ఞా చ కథం శక్యా మద్విధేనానవేక్షితుమ్। తదేభిః కారణైస్సర్వైర్మహద్భిర్ధర్మసంహితైః॥౨౮॥
శాసనం తవ యద్యుక్తం తద్భవాననుమన్యతామ్। సర్వథా ధర్మ ఇత్యేవ ద్రష్టవ్యస్తవ నిగ్రహః॥౨౯॥ వయస్యస్యాపి కర్త
వ్యం ధర్మమేవానుపశ్యతః। శక్యం త్వయాపి తత్కార్యం ధర్మమేవానుపశ్యతా॥౩౦॥ శ్రూయతే మనునా గీతౌ శ్లోకౌ చారి

త్రవత్సలౌ।గృహీతౌధర్మకుశలైస్తత్తథాచరితంహరేః॥౩౦॥రాజభిర్ధృతదండాస్తుకృత్వాపాపానిమానవాః। నిర్మ
లాస్స్వర్గమాయాంతిసంతస్సుకృతినోయథా॥౩౧॥శాసనాద్వావిమోక్షాద్వాస్తేనస్స్తేయాద్విముచ్యతే। రాజాత్వ
శాసన్పాపస్యతదవాప్నోతికిల్బిషమ్॥౩౨॥ఆర్యేణమమమాంధాత్రావ్యసనంఘోరమీప్సితమ్।శ్రమణేనకృతేపాపే
యథాపాపంకృతంత్వయా॥౩౩॥అన్యైరపికృతంపాపంప్రమత్తైర్వసుధాధిపైః।ప్రాయశ్చిత్తంచకుర్వంతితేనతచ్ఛా
మ్యతేరజః॥౩౪॥ తదలంపరితాపేనధర్మతఃపరికల్పితః। వధోవానరశార్దూలనవయంస్వవశేస్థితాః॥౩౫॥శృణుచాప్య
పరంభూయఃకారణంహరిపుంగవ। యచ్ఛ్రుత్వాహేతుమద్వీరనమన్యుంకర్తుమర్హసి॥౩౬॥నమేతత్రమనస్తాపోనమ
న్యుర్హరియూథప।వాగురాభిశ్చపాశైశ్చకూటైశ్చవివిధైర్నరాః॥౩౭॥ప్రతిచ్ఛన్నాశ్చదృశ్యాశ్చగృహ్ణంతిసుబహూ
న్మృగాన్। ప్రధావితాన్వావిత్రస్తాన్విస్రబ్ధాంశ్చాపినిష్ఠితాన్॥౩౮॥ ప్రమత్తానప్రమత్తాన్వానరామాంసార్థినోభృ
శమ్।విధ్యంతివిముఖాంశ్చాపినచదోషోఽత్రవిద్యతే॥౩౯॥యాంతిరాజర్షయశ్చాత్రమృగయాంధర్మకోవిదాః।తస్మా
త్త్వంనిహతోయుద్ధేమయాబాణేనవానర॥౪౦॥అయుధ్యన్ప్రతియుధ్యన్వాయస్మాచ్ఛాఖామృగోహ్యసి।దుర్లభస్యచ
ధర్మస్యజీవితస్యశుభస్యచ॥౪౧॥రాజానోవానరశ్రేష్ఠప్రదాతారోనసంశయః।తాన్నహింస్యాన్నచాక్రోశేన్నా
క్షిపేన్నాప్రియంవదేత్॥౪౨॥దేవామానుషరూపేణచరంత్యేతేమహీతలే।త్వంతుధర్మమవిజ్ఞాయకేవలంరోషమాస్థి
తః॥౪౩॥ప్రదూషయసిమాంధర్మేపితృపైతామహేస్థితమ్।ఏవముక్తస్తురామేణవాలీప్రవ్యథితోభృశమ్॥౪౪॥నదోషం
రాఘవేదధ్యౌధర్మేఽధిగతనిశ్చయః।ప్రత్యువాచతతోరామంప్రాంజలిర్వానరేశ్వరః॥౪౫॥యత్త్వమాత్థనరశ్రేష్ఠత
దేవంనాత్రసంశయః। ప్రతివక్తుంప్రకృష్టేహినాపకృష్టస్తుశక్నుయాత్॥౪౬॥యదయుక్తంమయాపూర్వంప్రమాదా
దుక్తమప్రియమ్।తత్రాపిఖలుమేదోషంకర్తుంనార్హసిరాఘవ॥౪౭॥త్వంహిదృష్టార్థతత్త్వజ్ఞఃప్రజానాంచహి
తేరతః।కార్యకారణసిద్ధౌతేప్రసన్నాబుద్ధిరవ్యయా॥౪౮॥మామప్యవగతంధర్మాద్వ్యతిక్రాంతపురస్కృతమ్। ధర్మ
సంహితయావాచాధర్మజ్ఞపరిపాలయ॥౪౯॥బాష్పసంరుద్ధకంఠస్తువాలీసార్తరవశ్శనైః। ఉవాచరామంసంప్రే
క్ష్యపంకలగ్నఇవద్విపః॥౫౧॥నత్వాత్మానమహంశోచేనతారాంనచబాంధవాన్। యథాపుత్రంగుణశ్రేష్ఠమంగదంకన
కాంగదమ్॥౫౨॥సమమాదర్శనాద్దీనోబాల్యాత్ ప్రభృతిలాలితః।తటాకఇవపీతాంబురుపశోషంగమిష్యతి॥౫౩॥ బాల
శ్చాకృతబుద్ధిశ్చఏకపుత్రశ్చమేప్రియః।తారేయోరామభవతారక్షణీయోమహాబలః॥ ౫౪॥సుగ్రీవేచాంగదేచైవవిధ
త్స్వమతిముత్తమామ్। త్వంహిశాస్తాచగోప్తాచకార్యాకార్యవిధౌస్థితః॥౫౫॥యాతేనరపతేవృత్తిర్భరతేలక్ష్మణేచ
యా। సుగ్రీవేచాంగదేరాజంస్తాంత్వమాధాతుమర్హసి॥౫౬॥మద్దోషకృతదోషాంతాంయథాతారాంతపస్వినీమ్।సు
గ్రీవోనావమన్యేతతథావస్థాతుమర్హసి॥౫౭॥త్వయాహ్యనుగృహీతేనరాజ్యంశక్యముపాసితుమ్।త్వద్వశేవర్తమా
నేనతవచిత్తానువర్తినా॥౫౮॥శక్యందివంచార్జయితుంవసుధాంచాపిశాసితుమ్।త్వత్తోఽహంవధమాకాంక్షన్వార్యమా
ణోఽపితారయా॥౫౯॥సుగ్రీవేణసహభ్రాత్రాద్వంద్వయుద్ధముపాగతః। ఇత్యుక్త్వాసన్నతోరామంవిరరామహరీశ్వ
రః॥౬౦॥సతమాశ్వాసయద్రామోవాలినంవ్యక్తదర్శనమ్।సాధుసంపన్నయావాచాధర్మతత్త్వార్థయుక్తయా॥
౬౧॥నసంతాపస్త్వయాకార్యఏతదర్థంప్లవంగమ। నవయంభవతాచింత్యానాప్యాత్మాహరిసత్తమ॥౬౨॥వయంభవ
ద్విశేషేణధర్మతఃకృతనిశ్చయాః।దండ్యేయఃపాతయేద్దండందండ్యోయశ్చాపిదండ్యతే॥౬౩॥కార్యకారణసిద్ధార్థా
వుభౌతౌనావసీదతః।తద్భవాన్దండసంయోగాదస్మాద్విగతకల్మషః॥౬౪॥గతస్స్వాంప్రకృతింధర్మ్యాంధర్మదృష్టే
నవర్త్మనా।త్యజశోకంచమోహంచభయంచహృదయేస్థితమ్॥౬౫॥త్వయావిధానంహర్యగ్ర్యనశక్యమతివర్తితుమ్।య
థాత్వయ్యంగదోనిత్యంవర్తతేవానరేశ్వర॥౬౬॥తథావర్తేతసుగ్రీవేమయిచాపినసంశయః।సతస్యవాక్యంమధురం
మహాత్మనఃసమాహితంధర్మపథానువర్తినః॥౬౭॥ నిశమ్యరామస్యరణావమర్దినోవచస్సుయుక్తంనిజగాదవానరః।
శరాభితప్తేనవిచేతసామయాప్రదూషితస్త్వంయదజానతాప్రభో॥౬౮॥ఇదంమహేంద్రోపమవిక్రమశ్చప్రసాదిత
స్త్వంక్షమమేనరేశ్వర॥ ఇతిశ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - అష్టాదశస్సర్గః - ***************************

సవానరమహారాజశ్శయానశ్శరవిక్షతః। ప్రత్యుక్తోహేతుమద్వాక్యైర్నోత్తరంప్రత్యపద్యత॥౧॥అశ్మభిఃప్ర

విభిన్నాంగః పాదపైరాహతో భృశమ్। రామబాణేన చాక్రాంతో జీవితాంతే ముమోహ సః॥౨॥ తం భార్యా బాణమోక్షేణ
రామదత్తేన సంయుగే। హతం ప్లవగశార్దూలం తారా శుశ్రావ వాలినమ్॥౩॥ సా సపుత్రా ప్రియం శ్రుత్వా వధం భర్తు
స్సుదారుణమ్। నిష్పపాత భృశం త్రస్తా వివిధాద్గిరిగహ్వరాత్॥౪॥ యే త్వంగదపరీవారా వానరా భీమవిక్రమాః। తే సకా
ర్ముకమాలోక్య రామం త్రస్తాః ప్రదుద్రువుః॥౫॥ సా దదర్శ తతస్త్రస్తాన్ హరీనాపతతో భృశమ్। యూథాధిపపరిభ్రష్టా
న్మృగాన్నిహతయూథపాన్॥౬॥ తానువాచ సమాసాద్య దుఃఖితాన్ దుఃఖితా సతీ। రామవిత్రాసితాన్ సర్వాననుబ
ద్ధానిషుభిః॥౭॥ వానరా రాజసింహస్య యస్య యూయం పురస్సరాః। తం విహాయ సుసంత్రస్తాః కస్మాద్ద్రవత దుర్గతాః॥౮
రాజ్యహేతోః స చేద్భ్రాతా భ్రాత్రా రౌద్రేణ పాతితః। రామేణ ప్రహితై రౌద్రైర్మార్గణైర్దూరపాతిభిః॥౯॥ క
పిపత్న్యా వచః శ్రుత్వా కపయః కామరూపిణః। ప్రాప్తకాలమవిక్లిష్టమూచుర్వచనమంగనామ్॥౧౦॥ జీవపుత్రే నివర్త
స్వ పుత్రం రక్షస్వ చాంగదమ్। అంతకో రామరూపేణ హత్వా నయతి వాలినమ్॥౧౧॥ క్షిప్తాన్ వృక్షాన్ సమావిధ్య విపు
లాశ్చ శిలాస్తథా। వాలీ వజ్రసమైర్బాణై రామేణ వినిపాతితః॥౧౨॥ అభిద్రుతమిదం సర్వం విద్రుతం ప్రసృతం బలమ్। అ
స్మిన్ ప్లవగశార్దూలే హతే శక్రసమప్రభే॥౧౩॥ రక్ష్యతాం నగరద్వారమంగదశ్చాభిషిచ్యతామ్। పదస్థం వాలినః పుత్రం
భజిష్యంతి ప్లవంగమాః॥౧౪॥ అథవా రుచిరం స్థానమిహ తే రుచిరాననే। ఆవిశంతీహ దుర్గాణి క్షిప్రమన్యాని వానరాః॥౧౫॥
అభార్యాః సహభార్యాశ్చ సంత్యత్ర వనచారిణః। లుబ్ధేభ్యో విప్రయుక్తేభ్యస్తేభ్యో నస్తుములం భయమ్॥౧౬॥ అల్పాంతరగ
తానాం తు శ్రుత్వా వచనమంగనా। ఆత్మనః ప్రతిరూపం సా బభాషే చారుహాసినీ॥౧౭॥ పుత్రేణ మమ కిం కార్యం కిం రాజ్యేన
కిమాత్మనా। కపిసింహే మహాభాగే తస్మిన్ భర్తరి నశ్యతి॥౧౮॥ పాదమూలం గమిష్యామి తస్యైవాహం మహాత్మనః।
యోఽసౌ రామప్రయుక్తేన శరేణ వినిపాతితః॥౧౯॥ ఏవముక్త్వా ప్రదుద్రావ రుదంతీ శోకకర్శితా। శిరశ్చోరశ్చ బాహు
భ్యాం దుఃఖేన సమభిఘ్నతీ॥౨౦॥ ఆవ్రజంతీ దదర్శాథ పతిం నిపతితం భువి। హంతారం దానవేంద్రాణాం సమరేష్వనివర్తి
నామ్॥౨౧॥ క్షేప్తారం పర్వతేంద్రాణాం వజ్రాణామివ వాసవమ్। మహావాతసమావిష్టం మహామేఘౌఘనిస్స్వనమ్॥౨౨॥
శక్రతుల్యపరాక్రాంతం వృష్ట్వేవోపరతం ఘనమ్। నర్దంతం నర్దతాం భీమం శూరం శూరేణ పాతితమ్॥౨౩॥ శార్దూ
లేనామిషస్యార్థే మృగరాజం యథా హతమ్। అర్చితం సర్వలోకస్య సపతాకం సవేదికమ్॥౨౪॥ నాగహేతోస్సుపర్ణే
న చైత్యమున్మథితం యథా। అవష్టభ్యావతిష్ఠంతం దదర్శ ధనురుత్తమమ్॥౨౫॥ రామం రామానుజం చైవ భర్తుశ్చైవాను
జం శుభా। తానతీత్య సమాసాద్య భర్తారం నిహతం రణే॥౨౬॥ సమీక్ష్య వ్యథితా భూమౌ సంభ్రాంతా నిపపాత హ। సు
ప్త్వేవ పునరుత్థాయ ఆర్యపుత్రేతి క్రోశతీ॥౨౭॥ రురోద సా పతిం దృష్ట్వా సందితం మృత్యుదామభిః। తామవేక్ష్య తు సుగ్రీ
వః క్రోశంతీం కురరీమివ॥౨౮॥ విషాదమగమత్కష్టం దృష్ట్వా చాంగదమాగతమ్॥ ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - ఏ
కోనవింశస్సర్గః **

రామచాపవిసృష్టేన శరేణాంతకరేణ తమ్। దృష్ట్వా వినిహతం భూమౌ తారా తారాధిపాననా॥౧॥ సమాసాద్య చ
భర్తారం పర్యష్వజత భామినీ। ఇషుణాభిహతం దృష్ట్వా వాలినం కుంజరోపమమ్॥౨॥ వానరేంద్రం మహేంద్రాభం శో
కసంతాపమానసా। తారా తరుమివోన్మూలం పర్యదేవయదాతురా॥౩॥ రణే దారుణవిక్రాంత ప్రవీర ప్లవతాం వర। కిం దీనా
మపురోభాగామద్య త్వం నాభిభాషసే॥౪॥ ఉత్తిష్ఠ హరిశార్దూల భజస్వ శయనోత్తమమ్। నైవంవిధాశ్శేరతే హి భూ
మౌ నృపతిసత్తమాః॥౫॥ అతీవ ఖలు తే కాంతా వసుధా వసుధాధిప। గతాసురపి యాం గాత్రైర్మాం విహాయ నిషేవసే॥౬॥
వ్యక్తమన్యా త్వయా వీర ధర్మతస్సంప్రవర్తితా। కిష్కింధేవ పురీ రమ్యా స్వర్గమార్గే వినిర్మితా॥౭॥ యాన్యస్మాభి
స్త్వయా సార్ధం వనేషు మధుగంధిషు। విహృతాని త్వయా కాలే తేషాముపరమః కృతః॥౮॥ నిరానందా నిరాశాహం నిమ
గ్నా శోకసాగరే। త్వయి పంచత్వమాపన్నే మహాయూథపయూథపే॥౯॥ హృదయం సుస్థిరం మహ్యం దృష్ట్వా వినిహతం భువి।
యన్న శోకాభిసంతప్తం స్ఫుటతేఽద్య సహస్రధా॥౧౦॥ సుగ్రీవస్య త్వయా భార్యా హృతా స చ వివాసితః। యత్తు తస్య త్వ
యా వ్యుష్టిః ప్రాప్తేయం ప్లవగాధిప॥౧౧॥ నిశ్శ్రేయసపరా మోహాత్త్వయా చాహం విగర్హితా। యైషాఽబ్రువం హితం
వాక్యం వానరేంద్రహితైషిణీ॥౧౨॥ రూపయౌవనదృప్తానాం దక్షిణానాం చ మానద। నూనమప్సరసామార్య చిత్తాని ప్ర

షథిష్యసి||౧౩|| కాలోనిస్సంశయంనూనంజీవితాంతకరస్తవ|బలాద్యేనావపన్నోసిసుగ్రీవస్యావశోవశమ్|| ౧౪|| వైధ
వ్యంశోకసంతాపంకృపణంకృపణాసతీ| అదుఃఖోపచితాపూర్వంవర్తయిష్యామ్యనాథవత్ ||౧౫|| లాలితశ్చాంగదోవీర
స్సుకుమారస్సుఖోచితః| వత్స్యతేకామవస్థాంమేపితృవ్యేక్రోధమూర్ఛితే|| ౧౬|| కురుష్వపితరంపుత్రసుదృష్టంధర్మవ
త్సలమ్| దుర్లభందర్శనంవత్సతవతస్యభవిష్యతి||౧౭||సాసమాసాద్యభర్తారంపర్యష్వజతభామినీ| ఇషుణాభిహతం
దృష్ట్వావాలినంపర్వతోపమమ్||౧౮|| సమాశ్వాసయపుత్రంత్వంసందేశంసందిశస్వచ| మూర్ధ్నిచైనంసమాఘ్రాయ
ప్రవాసంప్రస్థితోహ్యసి||౧౯||రామేణహిమహత్కర్మకృతంత్వామభినిఘ్నతా|ఆనృణ్యంతుగతంతస్యసుగ్రీవస్యప్ర
తిశ్రవే||౨౦|| సకామోభవసుగ్రీవరుమాంత్వంప్రతిపత్స్యసే|భుంక్ష్వరాజ్యమనుద్విగ్నఃశస్తోభ్రాతారిపుస్తవ||౨౧||
కింమామేవంవిలపతీంప్రేమ్ణాత్వంనాభిభాషసే| ఇమాఃపశ్యవరాబహ్వీర్భార్యాస్తేవానరేశ్వర|| ౨౨|| తస్యావిలపితం
శ్రుత్వావానర్యస్సర్వతశ్చతాః| పరిగృహ్యాంగదందీనందుఃఖార్తాఃపర్యదేవయన్ || ౨౩ || కిమంగదంసాంగదవీరబా
హోవిహాయయాస్యద్యచిరప్రవాసమ్ | నయుక్తమేవంగుణసన్నికృష్టంవిహాయపుత్రంప్రియపుత్రగంతుమ్ ||౨౪||
కిముప్రియంతేప్రియచారువేషమయాకృతంనాథసుతేనవాతే| సహాంగదాంమాంసవిహాయవీరయత్ప్రస్థితోదీర్ఘమి
తఃప్రవాసమ్||౨౫||యద్యప్రియంకించిదసంప్రధార్యకృతంమయాస్యాత్తవదీర్ఘబాహో| క్షమస్వమేతద్ధరివంశ
నాథవ్రజామిమూర్ధ్నాతవవీరపాదౌ||౨౬||తథాతుతారాకరుణంరుదంతీభర్తుస్సమీపేసహవానరీభిః| వ్యవస్యత
ప్రాయముపోపవేష్టుమనింద్యవర్ణాభువియత్రవాలీ||౨౭||ఇతిశ్రీమత్కిష్కింధాకాండే-వింశస్సర్గః *********
తతోనిపతితాంతారాంచ్యుతాంతారామివాంబరాత్| శనైరాశ్వాసయామాసహనూమాన్హరియూథపః||
౧|| గుణదోషకృతంజంతుస్స్వకర్మఫలహేతుకమ్| అవ్యగ్రస్తదవాప్నోతిసర్వంప్రేత్యశుభాశుభమ్|| ౨|| శోచ్యాశో
చసికంశోచ్యందీనందీనానుకంపసే| కస్యకోవానుశోచ్యోస్తిదేహేస్మిన్బుద్బుదోపమే||౩||అంగదస్తుకుమారోయంద్ర
ష్టవ్యోజీవపుత్రయా|ఆయత్యాంచవిధేయానిసమర్థాన్యస్యచింతయ||౪|| జానాస్యనియతామేవంభూతానామాగతిం
గతిమ్| తస్మాచ్ఛుభంహికర్తవ్యంపండితేనేహలౌకికమ్||౫||యస్మిన్హరిసహస్రాణిప్రయుతాన్యర్బుదానిచ|వర్త
యంతికృతాంశానిసోయందిష్టాంతమాగతః||౬|| యదయంన్యాయదృష్టార్థస్సామదానక్షమాపరః| గతోధర్మజితాం
భూమింనైనంశోచితుమర్హసి||౭||సర్వేహిహరిశార్దూలాఃపుత్రశ్చాయంతవాంగదః| హర్యృక్షపతిరాజ్యంచత్వ
త్సనాథమనిందితే||౮||తావిమౌశోకసంతాపౌశనైఃప్రేరయభామిని| త్వయాపరిగృహీతోయమంగదశ్శాస్తుమేదినీమ్||
౯|| సంతతిశ్చయథాదృష్టాకృత్యంయచ్చాపిసాంప్రతమ్| రాజ్ఞస్తత్క్రియతాంతావదేషకాలస్యనిశ్చయః||౧౦||సంస్కా
ర్యోహరిరాజశ్చఅంగదశ్చాభిషిచ్యతామ్|సింహాసనగతంపుత్రంపశ్యంతీశాంతిమేష్యసి||౧౧||సాతస్యవచనంశ్రుత్వా
భర్తృవ్యసనపీడితా|అబ్రవీదుత్తరంతారాహనూమంతమవస్థితమ్||౧౨||అంగదప్రతిరూపాణాంపుత్రాణామేకతశ్శ
తమ్| హతస్యాప్యస్యవీరస్యగాత్రసంశ్లేషణంవరమ్||౧౩|| నచాహంహరిరాజస్యప్రభవామ్యంగదస్యవా | పితృవ్యస్త
స్యసుగ్రీవస్సర్వకార్యేష్వనంతరః||౧౪||నహ్యేషాబుద్ధిరాస్థేయాహనూమన్నంగదంప్రతి | పితాహిబంధుఃపుత్రస్యన
మాతాహరిసత్తమ||౧౫||నహిమమహరిరాజసంశ్రయాత్క్షమతరమస్తిపరత్రచేహవాపి|అభిముఖహతవీరసేవితంశ
యనమిదంమమసేవితుంక్షమమ్||౧౬||ఇతిశ్రీమత్కిష్కింధాకాండే-ఏకవింశస్సర్గః******************జ
వీక్షమాణస్తుమందాసుస్సర్వతోమందముచ్ఛ్వసన్|ఆదావేవతుసుగ్రీవందదర్శత్వాత్మజాగ్రతః||౧||తంప్రా
ప్తవిజయంవాలీసుగ్రీవంప్లవగేశ్వరః ఆభాష్యవ్యక్తయావాచాసస్నేహమిదమబ్రవీత్ ||౨||సుగ్రీవదోషేణనమాంగం
తుమర్హసికిల్బిషాత్ |కృష్యమాణంభవిష్యేణబుద్ధిమోహేనమాంబలాత్ ||౩|| యుగపద్విహితంతాతనమన్యేసుఖమా
వయోః|సౌహార్దంభ్రాతృయుక్తంహితదిదంతాతనాన్యథా||౪||ప్రతిపద్యత్వమద్యైవరాజ్యమేషాంవనౌకసామ్|మా
మప్యద్యైవగచ్ఛంతంవిద్ధివైవస్వతక్షయమ్||౫||జీవితంచహిరాజ్యంచశ్రియంచవిపులామిమామ్ | ప్రజహామ్యేషవై
తూర్ణంమహచ్చాగర్హితంయశః||౬||అస్యాంత్వహమవస్థాయాంవీరవక్ష్యామియద్వచః| యద్యప్యసుకరంరాజన్కర్తు
మేవతదర్హసి||౭||సుఖార్హంసుఖసంవృద్ధంబాలమేనమబాలిశమ్|బాష్పపూర్ణముఖంపశ్యభూమౌపతితమంగదమ్||

౮ ॥ మమ ప్రాణైః ప్రియతరం పుత్రం పుత్రమివౌరసమ్ । మయా హీనమహీనార్థం సర్వతః పరిపాలయ ॥౯॥ త్వమేవా
స్య హి దాతా చ పరిత్రాతా చ సర్వశః । భయేష్వభయదశ్చైవ యథాహం ప్లవగేశ్వర ॥ ౧౦ ॥ ఏష తారాత్మజశ్శ్రీమాం
స్త్వయా తుల్యపరాక్రమః । రక్షసాం తు వధే తేషామగ్రతస్తే భవిష్యతి ॥౧౧॥ అనురూపాణి కర్మాణి విక్రమ్య బలవాన్ రణే ।
కరిష్యత్యేష తారేయస్తరస్వీ తరుణోఽంగదః ॥ ౧౨ ॥ సుషేణదుహితా చేయమర్థసూక్ష్మవినిశ్చయే । ఔత్పాతికే చ వివిధే
సర్వతః పరినిష్ఠితా ॥౧౩॥ యదేషా సాధ్వితి బ్రూయాత్ కార్యం తన్ముక్తసంశయమ్ । న హి తారామతం కించిదన్యథా పరివ
ర్తతే ॥౧౪॥ రాఘవస్య చ తే కార్యం కర్తవ్యమవిశంకయా । స్యాదధర్మో హ్యకరణే త్వాం చ హింస్యాద్విమానితః ॥౧౫॥ ఇ
మాం చ మాలామాధత్స్వ దివ్యాం సుగ్రీవ కాంచనీమ్ । ఉదారా శ్రీః స్థితా హ్యస్యాం సంప్రజహ్యాన్మృతే మయి ॥౧౬॥ ఇత్యే
వముక్తస్సుగ్రీవో వాలినా భ్రాతృసౌహృదాత్ । హర్షం త్యక్త్వా పునర్దీనో గ్రహగ్రస్త ఇవోడురాట్ ॥ ౧౭ ॥ తద్వా
లివచనాచ్ఛాంతః కుర్వన్ యుక్తమతంద్రితః । జగ్రాహ సోఽభ్యనుజ్ఞాతో మాలాం తాం చైవ కాంచనీమ్ ॥౧౮॥ తాం మాలాం
కాంచనీం దత్త్వా వాలీ దృష్ట్వాత్మజం స్థితమ్ । సంసిద్ధః ప్రేత్యభావాయ స్నేహాదంగదమబ్రవీత్ ॥౧౯॥ దేశకాలౌ భజస్వా
ద్య క్షమమాణః ప్రియాప్రియే । సుఖదుఃఖసహః కాలే సుగ్రీవవశగో భవ ॥ ౨౦ ॥ యథా హి త్వం మహాబాహో లాలిత
స్సతతం మయా । న తథా వర్తమానం త్వాం సుగ్రీవో బహుమన్యతే ॥౨౧॥ మాస్యామిత్రైర్గతం గచ్ఛేర్మా శత్రుభిరరిందమ
।భర్తురర్థపరో దాంతస్సుగ్రీవవశగో భవ ॥౨౨॥ న చాతిప్రణయః కార్యః కర్తవ్యోఽప్రణయశ్చ తే । ఉభయం హి మ
హాదోషస్తస్మాదంతరదృగ్భవ ॥౨౩॥ ఇత్యుక్త్వాథ వివృత్తాక్షశ్శరసంపీడితో భృశమ్ । వివృతైర్దశనైర్భీమైర్బభూవో
త్క్రాంతజీవితః ॥౨౪॥ తతో విచుక్రుశుస్తత్ర వానరా హతయూథపాః । పరిదేవయమానాస్తే సర్వే ప్లవగపుంగవాః ॥౨౫॥
కిష్కింధా హ్యద్య శూన్యాసీత్ స్వర్గతే వానరాధిపే । ఉద్యానాని చ శూన్యాని పర్వతాః కాననాని చ ॥౨౬॥ హతే ప్లవగశా
ర్దూలే నిష్ప్రభా వానరాః కృతాః । యస్య వేగేన మహతా కాననాని వనాని చ ॥ ౨౭ ॥ పుష్పౌఘేనానుబధ్యంతే కరిష్యతి త
దద్య కః । యేన దత్తం మహద్యుద్ధం గంధర్వస్య మహాత్మనః ॥ ౨౮ ॥ గోలభస్య మహాబాహోర్దశవర్షాణి పంచ చ । నైవ
రాత్రౌ న దివసే తద్యుద్ధముపశామ్యతి ॥౨౯॥ తతస్తు షోడశే వర్షే గోలభో వినిపాతితః । హత్వా తం దుర్వినీతం తు వాలీ దం
ష్ట్రాకరాళవాన్ ॥౩౦॥ సర్వాభయకరోఽస్మాకం కథమేష నిపాతితః । హతే తు వీరే ప్లవగాధిపే తదా ప్లవంగమాస్తత్ర న శ
ర్మ లేభిరే । వనేచరాస్సింహయుతే మహావనే యథా హి గావో నిహతే గవాం పతౌ ॥ ౩౧ ॥ తతస్తు తారా వ్యసనార్ణవాప్లు
తా మృతస్య భర్తుర్వదనం సమీక్ష్య సా । జగామ భూమిం పరిరభ్య వాలినం మహాద్రుమం ఛిన్నమివాశ్రితా లతా ॥ ౩౨ ॥

ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - ద్వావింశస్సర్గః ******************************

తతస్సముపజిఘ్రంతీ కపిరాజస్య తన్ముఖమ్ । పతిం లోకాచ్చ్యుతం తారా మృతం వచనమబ్రవీత్ ॥౧॥ శేషే త్వం వి
షమే దుఃఖమకృత్వా వచనం మమ । ఉపలోపచితే వీర సుదుఃఖే వసుధాతలే ॥౨॥ మత్తః ప్రియతరా నూనం వానరేంద్ర మహీ
తవ । శేషే హి తాం పరిష్వజ్య మాం చ న ప్రతిభాషసే ॥౩॥ సుగ్రీవస్య వశం ప్రాప్తో విధిరేష భవత్యహో । సుగ్రీవ ఏవ వి
క్రాంతో వీర సాహసికప్రియ ॥౪॥ ఋక్షవానరముఖ్యాస్త్వాం బలినం పర్యుపాసతే । ఏషాం విలపితం కృచ్ఛ్రమంగదస్య చ శోచ
తః ॥౫॥ మమ చేమాం గిరం శ్రుత్వా కిం త్వం న ప్రతిబుధ్యసే । ఇదం తచ్ఛూరశయనం యత్ర శేషే హతో యుధి ॥౬॥ శాయితా
నిహతా యత్ర త్వయైవ రిపవః పురా । విశుద్ధసత్త్వాభిజన ప్రియయుద్ధ మమ ప్రియ ॥౭॥ మామనాథాం విహాయైకాం గతస్త్వ
మసి మానద । శూరాయ న ప్రదాతవ్యా కన్యా ఖలు విపశ్చితా ॥౮॥ శూరభార్యాం హతాం పశ్య సద్యో మాం విధవాం కృతామ్ ।
అవభగ్నశ్చ మే మానో భగ్నా మే శాశ్వతీ గతిః ॥౯॥ అగాధే చ నిమగ్నాస్మి విపులే శోకసాగరే । అశ్మసారమయం నూనమిదం
మే హృదయం దృఢమ్ ॥౧౦॥ భర్తారం నిహతం దృష్ట్వా యన్నాద్య శతధా గతమ్ । సుహృచ్చైవ హి భర్తా చ ప్రకృత్యా చ మమ
చ ప్రియః ॥౧౧॥ ఆహవే చ పరాక్రాంతశ్శూరః పంచత్వమాగతః । పతిహీనా తు యా నారీ కామం భవతు పుత్రిణీ ॥ ౧౨ ॥ ధన
ధాన్యైస్సుపూర్ణాపి విధవేత్యుచ్యతే జనైః । స్వగాత్రప్రభవే వీర శేషే రుధిరమండలే ॥౧౩॥ క్రిమిరాగపరిస్తోమే త్వమేవం
శయనే యథా । రేణుశోణితసంవీతం గాత్రం తవ సమంతతః ॥౧౪॥ పరిరబ్ధుం న శక్నోమి భుజాభ్యాం ప్లవగర్షభ । కృతకృ
త్యోఽద్య సుగ్రీవో వైరేఽస్మిన్నతిదారుణే ॥౧౫॥ యస్య రామవిముక్తేన హృతమేకేషుణా భయమ్ । శరేణ హృది లగ్నేన గాత్ర

సంస్పర్శనేతవ॥౧౬॥వార్యామిత్వాంనిరీక్షంతీత్వయిపంచత్వమాగతే। ఉద్వవర్హశరంనీలస్తస్యగాత్రగతంతదా॥
౧౭॥గిరిగహ్వరసంలీనందీప్తమాశీవిషంయథా। తస్యనిష్కృష్యమాణస్యబాణస్యప్రబభౌద్యుతిః॥౧౮॥ అస్తమస్తకసం
రుద్ధోరశ్మిర్దినకరాదివ। పేతుఃక్షతజధారాస్తువ్రణేభ్యస్తస్యసర్వశః॥౧౯॥తామ్రగైరికసంపృక్తాధారాఇవధరాధరా
త్।అవకీర్ణంవిమార్జంతీభర్తారంరణరేణునా॥౨౦॥అస్రైర్నయనజైశ్శూరంసిషేచాస్త్రసమాహతమ్। రుధిరోక్షి
తసర్వాంగందృష్ట్వావినిహతంపతిమ్॥౨౧॥ఉవాచతారాపింగాక్షంపుత్రమంగదమంగనా।అవస్థాంపశ్చిమాంపశ్యపితుః
పుత్రసుదారుణామ్॥౨౨॥సంప్రసక్తస్యవైరస్యగతోంతఃపాపకర్మణా। బాలసూర్యోదయతనుంప్రయాంతంయమ
సాదనమ్॥౨౩॥అభివాదయరాజానంపితరంపుత్రమానదమ్। ఏవముక్తస్సముత్థాయజగ్రాహచరణౌపితుః॥౨౪॥భుజా
భ్యాంపీనవృత్తాభ్యామంగదోహమితిబ్రువన్।అభివాదయమానంత్వామంగదంత్వంయథాపురా॥౨౫॥ దీర్ఘాయుర్భ
వపుత్రేతికిమర్థంనాభిభాషసే।అహంపుత్రసహాయాత్వాముపాసేగతచేతసమ్॥౨౬॥ సింహేననిహతంసద్యోగౌస్స
వత్సేవగోవృషమ్।ఇష్ట్వాసంగ్రామయజ్ఞేనరామబాణమహాంభసి॥౨౭॥అస్మిన్నవభృథేస్నాతఃకథంపత్న్యామయావి
నా।యాదత్తాదేవరాజేనతవతుష్టేనసంయుగే॥౨౮॥శాతకుంభమయీంమాలాంతాంతేపశ్యామినేహకిమ్। రాజశ్రీ
ర్నజహాతిత్వాంగతాసుమపిమానద॥౨౯॥సూర్యస్యావర్తమానస్యశైలరాజమివప్రభా। నమేవచఃపథ్యమిదంత్వయా
కృతంనచాస్మిశక్తాహినివారణేతవ॥౩౦॥హతాసపుత్రాస్మిహతేనసంయుగేసహత్వయాశ్రీర్విజహాతిమామిహ॥ ఇతి
శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - త్రయోవింశస్సర్గః- *********************************

తాంచాశ్రువేగేనదురాసదేనత్వభిప్లుతాంశోకమహార్ణవేన।పశ్యంస్తదావాల్యనుజస్తరస్వీభ్రాతుర్వధేనా
ప్రతిమేనతేపే॥౧॥సబాష్పపూర్ణేనముఖేనవీక్ష్యక్షణేననిర్విణ్ణమనామనస్వీ।జగామరామస్యశనైస్సమీపంభృత్యై
ర్వృతస్సంపరిదూయమానః॥౨॥సతంసమాసాద్యగృహీతచాపముదాత్తమాశీవిషతుల్యబాణమ్।యశస్వినంలక్ష్మణలక్షి
తాంగమవస్థితంరాఘవమిత్యువాచ॥౩॥యథాప్రతిజ్ఞాతమిదంనరేంద్రకృతంత్వయాదృష్టఫలంచకర్మ। మమాద్యభో
గేషునరేంద్రపుత్రమనోనివృత్తంసహజీవితేన॥౪॥అస్యాంమహిష్యాంతుభృశంరుదంత్యాంపురేచవిక్రోశతిదుఃఖ
తప్తే।హతేనృపేసంశయితేంగదేచనరామరాజ్యేరమతేమనోమే॥౫॥క్రోధాదమర్షాదతివిప్రధర్షాద్భ్రాతుర్వధో
మేనుమతఃపురస్తాత్।హతేత్విదానీంహరియూథపేస్మిన్సుతీవ్రమిక్ష్వాకుకుమారతప్స్యే॥౬॥శ్రేయోద్యమన్యేమమశై
లముఖ్యేతస్మిన్హివాసశ్చిరమృశ్యమూకే।యథాతథావర్తయతఃస్వవృత్త్యానేమంనిహత్యత్రిదివస్యలాభః॥౭॥నత్వాంజి
ఘాంసామిచరేతియన్మామయంమహాత్మామతిమానువాచ।తస్యైవతద్రామవచోనురూపమిదంపునఃకర్మచమేనురూ
పమ్॥౮॥భ్రాతాకథంనామమహాగుణస్యభ్రాతుర్వధంరాఘవరోచయేత।రాజ్యస్యదుఃఖస్యచవీరసారంనచింతయన్కా
మపురస్కృతస్సన్॥౯॥వధోహిమేమతోనాసీత్స్వమాహాత్మ్యవ్యతిక్రమాత్। మమాసీద్బుద్ధిదౌరాత్మ్యాత్ప్రాణ
హారీవ్యతిక్రమః॥౧౦॥ద్రుమశాఖావభగ్నోహంముహూర్తంపరినిష్టనన్।సాంత్వయిత్వాత్వనేనోక్తోనపునఃకర్తుమ
ర్హసి॥౧౧॥భ్రాతృత్వమార్యభావశ్చధర్మశ్చానేనరక్షితః। మయాక్రోధశ్చకామశ్చకపిత్వంచప్రదర్శితమ్॥౧౨॥
అచింతనీయంపరివర్జనీయమనీప్సనీయంస్వనవేక్షణీయమ్। ప్రాప్తోస్మిపాప్మానమిమంనరేంద్రభ్రాతుర్వధాత్త్వా
ష్ట్రవధాదివేంద్రః॥౧౩॥పాప్మానమింద్రస్యమహీజలంచవృక్షాశ్చకామంజగృహుఃస్త్రియశ్చ। కోనామపాప్మానమి
మంక్షమేతశాఖామృగస్యప్రతిపత్తుమిచ్ఛన్॥౧౪॥ నార్హామిసంమానమిమంప్రజానాంనయౌవరాజ్యంకుతఏవరా
జ్యమ్।అధర్మయుక్తంకులనాశయుక్తమేవంవిధంరాఘవకర్మకృత్వా॥౧౫॥పాపస్యకర్తాస్మివిగర్హితస్యక్షుద్ర
స్యలోకాపకృతస్యచైవ।శోకోమహాన్మామభివర్తతేయంవృష్టేర్యథానిమ్నమివాంబువేగః॥౧౬॥సోదర్యఘాతాపరగా
త్రవాలస్సంతాపహస్తాక్షిశిరోవిషాణః।ఏనోమయోమామభిహంతిహస్తీదృప్తోనదీకూలమివప్రవృద్ధః॥౧౭॥అంహో
బతేదంనృవరావిషహ్యంనివర్తతేమేహృదిసాధువృత్తమ్।వివర్ణమగ్నౌపరితప్యమానంకిట్టంయథారాఘవజాతరూపం॥
౧౮॥మహాబలానాంహరియూథపానామిదంకులంరాఘవమన్నిమిత్తం।అస్యాంగదస్యాపిచశోకతాపాదర్ధస్థితప్రా
ణమితీవమన్యే॥౧౯॥సుతస్సులభ్యస్సుజనస్సువశ్యఃకుతస్తుపుత్రస్సదృశోంగదేన। నచాపివిద్యేతసవీరదేశోయస్మిన్భవే

త్సోదరసన్నికర్షః॥౨౦॥యద్యంగదోవీరవరార్హజీవేజ్జీవేచ్చమాతాపరిపాలనార్థం । వినాపిపుత్రంపరితాపదీనా
తారానజీవేదితినిశ్చితంమే॥౨౧॥సోహంప్రవేక్ష్యామ్యతిదీప్తమగ్నింభ్రాత్రాచపుత్రేణచసఖ్యమిచ్ఛన్।ఇమేవిచేష్యం
తిహరిప్రవీరాస్సీతాంనిదేశేతవవర్తమానాః॥౨౨॥కృత్స్నంతుతేసేత్స్యతికార్యమేతన్మయ్యప్యతీతేమనుజేంద్రపుత్ర।
కులస్యహంతారమజీవనార్హంరామానుజానీహికృతాగసంమామ్॥౨౩॥ఇత్యేవమార్తస్యరఘుప్రవీరఃశ్రుత్వావ
చోవాలిజఘన్యజస్య।సంజాతబాష్పఃపరవీరహంతారామోముహూర్తంవిమనాబభూవ॥౨౪॥తస్మిన్క్షణేభీక్ష్ణమవే
క్షమాణఃక్షితిక్షమావాన్భువనస్యగోప్తా।రామోరుదంతీంవ్యసనేనిమగ్నాంసముత్సుకస్సోథదదర్శతారామ్॥౨౫॥
తాంచారునేత్రాంకపిసింహనాథాంపతింసమాశ్లిష్యతదాశయానామ్।ఉత్థాపయామాసురదీనసత్త్వామంత్రిప్రధా
నాఃకపివీరపత్నీమ్॥౨౬॥సావిస్ఫురంతీపరిరభ్యమాణాభర్తుస్సకాశాదపనీయమానా।దదర్శరామంశరచాపపాణిం
స్వతేజసాసూర్యమివజ్వలంతమ్॥౨౭॥సుసంవృతంపార్థివలక్షణైశ్చతంచారునేత్రంమృగశాబనేత్రా।అదృష్టపూ
ర్వంపురుషప్రధానమయంసకాకుత్స్థఇతిప్రజజ్ఞే॥౨౮॥తస్యేంద్రకల్పస్యదురాసదస్యమహానుభావస్యసమీపమార్యా
ఆర్తాతితూర్ణంవ్యసనాభిపన్నాజగామతారాపరివిహ్వలంతీ॥౨౯॥సాతంసమాసాద్యవిశుద్ధసత్త్వంశోకేనసంభ్రాం
తశరీరభావా।మనస్వినీవాక్యమువాచతారారామంరణోత్కర్షణలబ్ధలక్ష్యమ్॥౩౦॥త్వమప్రమేయశ్చదురాసదశ్చజి
తేంద్రియశ్చోత్తమధార్మికశ్చ।అక్షయ్యకీర్తిశ్చవిచక్షణశ్చక్షితిక్షమావాన్క్షతజోపమాక్షః॥౩౧॥త్వమాత్తబా
ణాసనబాణపాణిర్మహాబలస్సంహననోపపన్నః।మనుష్యదేహాభ్యుదయంవిహాయదివ్యేనదేహాభ్యుదయేనయుక్తః॥౩౨॥
యేనైకబాణేనహతఃప్రియోమేతేనైవమాంత్వంజహిసాయకేన।గతాగమిష్యామిసమీపమస్యసమామృతేరామరమే
తవాలీ॥౩౩॥స్వర్గేపిపద్మామలపత్రనేత్రసమేత్యసంప్రేక్ష్యచమామపశ్యన్।నహ్యేషఉచ్చావచతామ్రచూడావిచి
త్రవేషాప్సరసోభజిష్యతి॥౩౪॥స్వర్గేపిశోకంచవివర్ణతాంచమయావినాప్రాప్స్యతివీరవాలీ।రమ్యేనగేంద్రస్యతటా
వకాశేవిదేహకన్యారహితోయథాత్వమ్॥౩౫॥త్వంవేత్థయావద్వనితావిహీనఃప్రాప్నోతిదుఃఖంపురుషఃకుమారః।త
త్త్వంప్రజానన్జహిమాంనవాలీదుఃఖంమమాదర్శనజంభజేత॥౩౬॥యచ్చాపిమన్యేతభవాన్మహాత్మాస్త్రీఘాతదో
షోనభవేత్తుమహ్యమ్।ఆత్మేయమస్యేతిచమాంజహిత్వంనస్త్రీవధస్స్యాన్మనుజేంద్రపుత్ర॥౩౭॥శాస్త్రప్రయోగాద్వి
విధాశ్చవేదాదాత్మాహ్యనన్యఃపురుషస్యదారాః।దారప్రదానాన్నహిదానమన్యత్ప్రదృశ్యతేజ్ఞానవతాంహిలోకే॥
౩౮॥త్వంచాపిమాంతస్యమమప్రియస్యప్రదాస్యసేధర్మమవేక్ష్యవీర।అనేనదానేననలప్స్యసేత్వమధర్మయోగంమ
మవీరఘాతాత్॥౩౯॥ఆర్తామనాథామపనీయమానామేవంవిధామర్హసిమాంనిహంతుమ్।అహంహిమాతంగవిలా
సగామినాప్లవంగమానామృషభేణధీమతా॥౪౦॥వినావరార్హోత్తమహేమమాలినాచిరంనశక్ష్యామినరేంద్రజీవితుం
ఇత్యేవముక్తస్తువిభుర్మహాత్మాతారాంసమాశ్వాస్యహితంబభాషే॥౪౧॥మావీరభార్యేవిమతింకురుష్వలోకోహి
సర్వోవిహితోవిధాత్రా।తంచైవసర్వంసుఖదుఃఖయోగంలోకోబ్రవీత్తేనకృతంవిధాత్రా॥౪౨॥త్రయోహిలోకా
విహితంవిధానంనాతిక్రమంతేవశగాహితస్య।ప్రీతింపరాంప్రాప్స్యసితాంతథైవపుత్రస్తుతేప్రాప్స్యతియౌవరా
జ్యమ్॥౪౩॥ధాత్రావిధానంవిహితంతథైవనశూరపత్న్యఃపరిదేవయంతి।ఆశ్వాసితాతేనతురాఘవేణప్రభావయుక్తే
నపరంతపేన॥౪౪॥సావీరపత్నీధ్వనతాముఖేనసువేషరూపావిరరామతారా॥ ఇతికిష్కింధాకాండే-చతుర్వింశస్సర్గః-

సుగ్రీవంచైవతారాంచసాంగదాంసహలక్ష్మణః।సమానశోకఃకాకుత్స్థస్సాంత్వయన్నిదమబ్రవీత్॥౧॥నశోక
పరితాపేనశ్రేయసాయుజ్యతేమృతః।యదత్రానంతరంకార్యంతత్సమాధాతుమర్హథ॥౨॥లోకవృత్తమనుష్ఠేయంకృ
తంవోబాష్పమోక్షణమ్।నకాలాదుత్తరంకించిత్కర్మశక్యముపాసితుమ్॥౩॥నియతిఃకారణంలోకేనియతిఃకర్మసా
ధనమ్।నియతిస్సర్వభూతానాంనియోగేష్విహకారణమ్॥౪॥నకర్తాకస్యచిత్కశ్చిన్నియోగేచాపినేశ్వరః।స్వభావే
వర్తతేలోకస్తస్యకాలఃపరాయణమ్॥౫॥నకాలఃకాలమత్యేతినకాలఃపరిహీయతే।స్వభావంచసమాసాద్యనకశ్చిదతివ
ర్తతే॥౬॥నకాలస్యాస్తిబంధుత్వంనహేతుర్నపరాక్రమః।నమిత్రజ్ఞాతిసంబంధఃకారణంనాత్మనోవశః॥౭॥ కింతుకా
లపరిణామోద్రష్టవ్యస్సాధుపశ్యతా।ధర్మశ్చార్థశ్చకామశ్చకాలక్రమసమాహితః॥౮॥ ఇతస్స్వాంప్రకృతింవాలీగతః

ప్రాప్తః క్రియాఫలమ్। ధర్మకామార్థసంయోగైః పవిత్రం ప్లవగేశ్వరః ॥౯॥ స్వధర్మస్య చ సంయోగాజ్జితస్తేన మహా
త్మనా। స్వర్గః పరిగృహీతశ్చ ప్రాణానపరిరక్షతా ॥౧౦॥ ఏషా వై నియతిః శ్రేష్ఠా యాం గతో హరియూథపః। తదలం పరితా
పేన ప్రాప్తకాలముపాస్యతామ్ ॥౧౧॥ వచనాంతే తు రామస్య లక్ష్మణః పరవీరహా। అవదత్ ప్రశ్రితం వాక్యం సుగ్రీవం గత
చేతసమ్ ॥౧౨॥ కురు త్వమస్య సుగ్రీవ ప్రేతకార్యమనంతరమ్। తారాంగదాభ్యాం సహితో వాలినో దహనం ప్రతి ॥౧౩॥
సమాజ్ఞాపయ కాష్ఠాని శుష్కాణి చ బహూని చ। చందనాదీని దివ్యాని వాలిసంస్కారకారణాత్ ॥౧౪॥ సమాశ్వాసయ చై
నం త్వమంగదం దీనచేతసమ్। మా భూర్బాలిశబుద్ధిస్త్వం త్వదధీనమిదం పురమ్ ॥౧౫॥ అంగదస్త్వానయేన్మాల్యం వస్త్రాణి
వివిధాని చ। ఘృతం తైలమథో గంధాన్యచ్చాత్ర సమనంతరమ్ ॥౧౬॥ త్వం తార శిబికాం శీఘ్రమాదాయాగచ్ఛ సంభ్రమా
త్। త్వరా గుణవతీ యుక్తా హ్యస్మిన్ కాలే విశేషతః ॥౧౭॥ సజ్జీభవంతు ప్లవగాః శిబికావహనోచితాః। సమర్థా బలినశ్చైవ
నిర్హరిష్యంతి వాలినమ్ ॥౧౮॥ ఏవముక్త్వా తు సుగ్రీవం సుమిత్రానందవర్ధనః। తస్థౌ భ్రాతృసమీపస్థో లక్ష్మణః పరవీరహా
॥౧౯॥ లక్ష్మణస్య వచః శ్రుత్వా తారః సంభ్రాంతమానసః। ప్రవివేశ గుహాం శీఘ్రం శిబికాసక్తమానసః ॥౨౦॥ ఆదాయ శి
బికాం తారస్స తు పర్యాపతత్పునః। వానరైరూహ్యమానాం తాం శూరైరుద్వహనోచితైః ॥౨౧॥ దివ్యాం భద్రాసన
యుతాం శిబికాం స్యందనోపమామ్। పక్షికర్మభిరాచిత్రాం ద్రుమకర్మవిభూషితామ్ ॥౨౨॥ ఆచితాం చిత్రపత్తీభిస్సుని
విష్టాం సమంతతః। విమానమివ సిద్ధానాం జాలవాతాయనాయుతామ్ ॥౨౩॥ సునియుక్తాం విశాలాం చ సుకృతాం విశ్వకర్మ
ణా। దారుపర్వతకోపేతాం చారుకర్మపరిష్కృతామ్ ॥౨౪॥ వరాభరణహారైశ్చ చిత్రమాల్యోపశోభితామ్। గుహాగ
హనసంఛన్నాం రక్తచందనరూషితామ్ ॥౨౫॥ పుష్పౌఘైస్సమభిచ్ఛన్నాం పద్మమాలాభిరేవ చ। తరుణాదిత్యవర్ణాభి
ర్భ్రాజమానాభిరావృతామ్ ॥౨౬॥ ఈదృశీం శిబికాం దృష్ట్వా రామో లక్ష్మణమబ్రవీత్। క్షిప్రం వినీయతాం వాలీ ప్రేతకా
ర్యం విధీయతామ్ ॥౨౭॥ తతో వాలినముద్యమ్య సుగ్రీవశ్శిబికాం తదా। ఆరోపయత విక్రోశన్నంగదేన సహైవ తు ॥౨౮॥ ఆరో
ప్య శిబికాం చైవ వాలినం గతజీవితమ్। అలంకారైశ్చ వివిధైర్మాల్యైర్వస్త్రైశ్చ భూషితమ్ ॥౨౯॥ ఆజ్ఞాపయత్తదా రాజా
సుగ్రీవః ప్లవగేశ్వరః। ఔర్ధ్వదైహికమార్యస్య క్రియతామనుకూలతః ॥౩౦॥ విశ్రాణయంతో రత్నాని వివిధాని బహూ
న్యపి। అగ్రతః ప్లవగా యాంతు శిబికా సమనంతరమ్ ॥౩౧॥ రాజ్ఞామృద్ధివిశేషా హి దృశ్యంతే భువి యాదృశాః। తాదృశం వా
లినః క్షిప్రం ప్రాకుర్వన్నౌర్ధ్వదైహికమ్ ॥౩౨॥ అంగదం పరిగృహ్యాశు తారాప్రభృతయస్తదా। క్రోశంతః ప్రయయు
స్సర్వే వానరా హతబాంధవాః ॥౩౩॥ తతః ప్రణిహితాస్సర్వా వానర్యోఽస్య వశానుగాః। చుక్రుశుర్వీర వీరేతి భూయః క్రో
శంతి తాః స్త్రియః ॥౩౪॥ తారాప్రభృతయస్సర్వా వానర్యో హరియూథపాః। అనుజగ్ముర్హి భర్తారం క్రోశంత్యః కరు
ణస్వనాః ॥౩౫॥ తాసాం రుదితశబ్దేన వానరీణాం వనాంతరే। వనాని గిరయస్సర్వే విక్రోశంతీవ సర్వశః ॥౩౬॥ పులినే గిరిన
ద్యాస్తు వివిక్తే జలసంవృతే। చితాం చక్రుస్సుబహవో వానరాశ్శోకకర్శితాః ॥౩౭॥ అవరోప్య తతః స్కంధాచ్ఛిబికాం వ
హనోచితాః। తస్థురేకాంతమాశ్రిత్య సర్వే శోకసమన్వితాః ॥౩౮॥ తతస్తారా పతిం దృష్ట్వా శిబికాతలశాయినమ్। ఆరోప్యాం
కే శిరస్తస్య విలలాప సుదుఃఖితా ॥౩౯॥ హా వానరమహారాజ హా నాథ మమ వత్సల। హా మహార్హ మహాబాహో హా మ
మ ప్రియ పశ్య మామ్ ॥౪౦॥ జనం న పశ్యసీమం త్వం కస్మాచ్ఛోకాభిపీడితమ్। ప్రహృష్టమివ తే వక్త్రం గతాసోరపి మానద ॥౪౧॥
అస్తార్కసమవర్ణం చ లక్ష్యతే జీవతో యథా। ఏష త్వాం రామరూపేణ కాలః కర్షతి వానర ॥౪౨॥ యేన స్మ విధవాస్సర్వాః
కృతా ఏకేషుణా వనే। ఇమాస్తాస్తవ రాజేంద్ర వానర్యో వల్లభాస్సదా ॥౪౩॥ పాదైర్వికృష్టమధ్వానమాగతాః కిం న బుధ్య
సే। తవేష్టా నను నామైతా భార్యాశ్చంద్రనిభాననాః ॥౪౪॥ ఇదానీం నేక్షసే కస్మాత్సుగ్రీవం ప్లవగేశ్వరమ్। ఏతే హి సచివా
రాజన్ తారాప్రభృతయస్తవ ॥౪౫॥ పురవాసిజనశ్చాయం పరివార్యాసతేఽనఘ। విసర్జయైతాన్ప్లవగాన్యథోచితమ
రిందమ ॥౪౬॥ తతః క్రీడామహే సర్వా వనేషు మదనోత్కటాః। ఏవం విలపతీం తారాం పతిశోకపరిప్లుతామ్ ॥౪౭॥ ఉత్థాప
యంతి స్మ తదా వానర్యశ్శోకకర్శితాః। సుగ్రీవేణ తతస్సార్ధమంగదః పితరం రుదన్ ॥౪౮॥ చితామారోపయామాస శో
కేనాభిహతేంద్రియః। తతోఽగ్నిం విధివద్దత్త్వా సోఽపసవ్యం చకార హ ॥౪౯॥ పితరం దీర్ఘమధ్వానం ప్రస్థితం వ్యాకులేంద్రి
యః। సంస్కృత్య వాలినం తే తు విధిపూర్వం ప్లవంగమాః ॥౫౦॥ ఆజగ్మురుదకం కర్తుం నదీం శీతజలాం శివామ్। తతస్తే స

సహితాస్తత్రహ్యంగదంస్థాప్యచాగ్రతః ॥ ౫౧ ॥ సుగ్రీవతారాసహితాఃసిషిచుర్వాలినేజలమ్ । సుగ్రీవేణైవదీనే
నదీనోభూత్వామహాబలః ॥౫౨॥ సమానశోకఃకాకుత్స్థఃప్రేతకార్యాణ్యకారయత్ ॥ తతస్తుతంవాలినమగ్ర్యపౌరు
షంప్రకాశమిక్ష్వాకువరేషుణాహతమ్ । ప్రదీప్యదీప్తాగ్నిసమౌజసంతదాసలక్ష్మణంరామముపేయివాన్హరిః॥౫౩ ॥
ఇతిశ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - పంచవింశస్సర్గః. **

తతశ్శోకాభిసంతప్తంసుగ్రీవంక్లిన్నవాససమ్। శాఖామృగమహామాత్రాఃపరివార్యోపతస్థిరే॥౧ ॥అభిగమ్యమ
హాబాహుంరామమక్లిష్టకారిణం।స్థితాఃప్రాంజలయస్సర్వేపితామహమివర్షయః॥౨ ॥తతఃకాంచనశైలాభస్తరుణా
ర్కనిభాననః।అబ్రవీత్ ప్రాంజలిర్వాక్యంహనూమాన్మారుతాత్మజః॥౩ ॥భవత్ ప్రసాదాత్సుగ్రీవఃపితృపైతామహం
మహత్ । వానరాణాంసుదుష్ప్రాపంప్రాప్తోరాజ్యమిదంప్రభో ॥ ౪ ॥ భవతాసమనుజ్ఞాతః ప్రవిశ్యనగరంశుభం । సం
విధాస్యతికార్యాణిసర్వాణిససుహృజ్జనః ॥ ౫ ॥ స్నాతోయంవివిధైర్గంధైరౌషధైశ్చ యథావిధి । అర్చయి
ష్యతిరత్నైశ్చమాల్యైశ్చత్వాంవిశేషతః ॥ ౬ ॥ ఇమాంగిరిగుహాంరమ్యామభిగంతుమితోర్హసి । కురుష్వస్వామిసం
బంధంవానరాన్సంప్రహర్షయన్ ॥ ౭ ॥ ఏవముక్తోహనుమతారాఘవఃపరవీరహా । ప్రత్యువాచహనూమంతంబుద్ధి
మాన్వాక్యకోవిదః ॥ ౮ ॥ చతుర్దశసమాస్సౌమ్య గ్రామం వాయదివాపురమ్ । నప్రవేక్ష్యామి హనుమన్పి
తుర్నిర్దేశపాలకః॥ ౯ ॥ సుసమృద్ధాంగుహాంరమ్యాంసుగ్రీవోవానరర్షభః । ప్రవిష్టోవిధివద్వీరఃక్షిప్రంరాజ్యేభి
షిచ్యతామ్॥౧౦ ॥ఏవముక్త్వాహనూమంతంరామస్సుగ్రీవమబ్రవీత్ । వృత్తజ్ఞోవృత్తసంపన్నముదారబలవిక్రమమ్ ॥
౧౧॥ఇమమప్యంగదంవీరయౌవరాజ్యేభిషేచయ। జ్యేష్ఠస్యససుతోజ్యేష్ఠస్సదృశోవిక్రమేణతే॥౧౨॥అంగదోయమదీనా
త్మాయౌవరాజ్యస్యభాజనమ్ ।పూర్వోయంవార్షికోమాసః శ్రావణస్సలిలాగమః॥౧౩॥ప్రవృత్తాస్సౌమ్యచత్వారో
మాసావార్షికసంజ్ఞికాః । నాయముద్యోగసమయఃప్రవిశత్వంపురీంశుభామ్॥౧౪॥అస్మిన్వత్స్యామ్యహం సౌమ్యపర్వ
తేసహలక్ష్మణః । ఇయంగిరిగుహారమ్యావిశాలాయుక్తమారుతా॥౧౫॥ప్రభూతసలిలాసౌమ్యప్రభూతకమలోత్పలా ।
కార్తికేసమనుప్రాప్తేత్వంరావణవధేయత॥౧౬॥ఏషనస్సమయస్సౌమ్యప్రవిశత్వంస్వమాలయం।అభిషించస్వరాజ్యే
చసుహృదస్సంప్రహర్షయ॥౧౭॥ఇతిరామాభ్యనుజ్ఞాతస్సుగ్రీవోవానరాధిపః । ప్రవివేశపురీంరమ్యాంకిష్కింధాంవా
లిపాలితాం॥౧౮॥తంవానరసహస్రాణిప్రవిష్టంవానరేశ్వరం । అభివాద్యప్రవిష్టానిసర్వతఃపర్యవారయన్॥౧౯॥ తతః
ప్రకృతయస్సర్వాదృష్ట్వాహరిగణేశ్వరం ।ప్రణమ్యమూర్ధ్నాపతితావసుధాయాంసమాహితాః॥౨౦॥ సుగ్రీవఃప్రకృ
తీస్సర్వాఃసంభాష్యోత్థాప్యవీర్యవాన్ ।భ్రాతురంతఃపురంసౌమ్యంప్రవివేశమహాబలః॥౨౧ ॥ప్రవిశ్యత్వభినిష్క్రాంతం
సుగ్రీవంప్లవగేశ్వరం। అభ్యషించంతసుహృదఃసహస్రాక్షమివామరాః॥౨౨॥తస్యపాండరమాజహ్రుశ్ఛత్రంహేమ
పరిష్కృతం । శుక్లేచవాలవ్యజనేహేమదండేయశస్కరే॥౨౩॥తథాసర్వాణిరత్నానిసర్వబీజౌషధీరపి । సక్షీరాణాం
చవృక్షాణాంప్రరోహాన్కుసుమానిచ॥౨౪ ॥శుక్లానిచైవవస్త్రాణిశ్వేతంచైవానులేపనం । సుగంధీనిచమాల్యానిస్థలజా
న్యంబుజానిచ॥౨౫॥చందనానిచదివ్యానిగంధాంశ్చవివిధాన్బహూన్ ।అక్షతంజాతరూపంచప్రియంగుమధుసర్పిషీ॥
౨౬॥ దధిచర్మచవైయాఘ్రంవరాహేచాప్యుపానహౌ । సమాలంభనమాదాయరోచనాంసమనశ్శిలాం॥౨౭॥ఆ
జగ్ముస్తత్రముదితావరాఃకన్యాస్తుషోడశ ।తతస్తేవానరశ్రేష్ఠంయథాకాలంయథావిధి॥౨౮॥రత్నైర్వస్త్రైశ్చభక్ష్యైశ్చ
తోషయిత్వాద్విజర్షభాన్ । తతఃకుశపరిస్తీర్ణంసమిద్ధంజాతవేదసం॥౨౯॥మంత్రపూతేనహవిషాహుత్వామంత్రవి
దోజనాః । తతోహేమప్రతిష్ఠానేవరాస్తరణసంవృతే ॥౩౦ ॥ప్రాసాదశిఖరేరమ్యేచిత్రమాల్యోపశోభితే । ప్రాఙ్ము
ఖైర్వివిధైర్మంత్రైస్స్థాపయిత్వావరాసనే॥౩౧॥నదీనదేభ్యస్సంహృత్యతీర్థేభ్యశ్చసమంతతః । ఆహృత్యచసముద్రే
భ్యస్సర్వేభ్యోవానరర్షభాః॥౩౨॥ అపఃకనకకుంభేషునిధాయవిమలాశ్శుభాః । శుభైర్వృషభశృంగైశ్చకలశైశ్చా
పికాంచనైః॥౩౩॥ శాస్త్రదృష్టేనవిధినామహర్షివిహితేనచ । గజోగవాక్షోగవయఃశరభోగంధమాదనః॥౩౪॥మైంద
శ్చద్వివిదశ్చైవహనూమాన్జాంబవాన్నలః।అభ్యషించంతసుగ్రీవంప్రసన్నేనసుగంధినా॥౩౫॥సలిలేనసహస్రాక్షం
వసవోవాసవంయథా । అభిషిక్తేతుసుగ్రీవేసర్వేవానరపుంగవాః॥ ౩౬ ॥ప్రచుక్రుశుర్మహాత్మానోహృష్టాస్తత్రస

హృష్టః । రామస్య తు వచః కుర్వన్ సుగ్రీవో హరిపుంగవః ॥౩౭॥ అంగదం సంపరిష్వజ్య యౌవరాజ్యేఽభ్యషేచయత్ । అంగ
దే చాభిషిక్తే తు సానుక్రోశాః ప్లవంగమాః ॥౩౮॥ సాధు సాధ్వితి సుగ్రీవం మహాత్మానోఽభ్యపూజయన్ । రామం చైవ మహా
త్మానం లక్ష్మణం చ పునః పునః ॥౩౯॥ ప్రీతాశ్చ తుష్టువుస్సర్వే తాదృశే తత్ర వర్తమాని । హృష్టపుష్టజనాకీర్ణా పతాకాధ్వజ
శోభితా ॥౪౦॥ బభూవ నగరీ రమ్యా కిష్కింధా గిరిగహ్వరే । నివేద్య రామాయ తదా మహాత్మనే మహాభిషేకం కపివాహినీప
తిః । రుమాం చ భార్యాం ప్రతిలభ్య వీర్యవానవాప రాజ్యం త్రిదశాధిపో యథా ॥ ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే-షడ్వింశస్సర్గః

అభిషిక్తే తు సుగ్రీవే ప్రవిష్టే వానరే గుహామ్ । ఆజగామ సహ భ్రాత్రా రామః ప్రస్రవణం గిరిమ్ ॥౧॥ శార్దూల
మృగసంఘుష్టం సింహైర్భీమరవైర్వృతమ్ । నానాగుల్మలతాగూఢం బహుపాదపసంకులమ్ ॥౨॥ ఋక్షవానరగోపు
చ్ఛైర్మార్జారైశ్చ నిషేవితమ్ । మేఘరాశినిభం శైలం నిత్యం శుచిజలాశ్రయమ్ ॥౩॥ తస్య శైలస్య శిఖరే మహతీమాయ
తాం గుహామ్ । ప్రత్యగృహ్ణత వాసార్థం రామస్సౌమిత్రిణా సహ ॥౪॥ కృత్వా చ సమయం సౌమ్యస్సుగ్రీవేణ సహానఘః ।
కాలయుక్తం మహద్వాక్యమువాచ రఘునందనః ॥౫॥ వినీతం భ్రాతరం భ్రాతా లక్ష్మణం లక్ష్మివర్ధనమ్ । ఇయం గిరిగుహా ర
మ్యా విశాలా యుక్తమారుతా ॥౬॥ అస్యాం వత్స్యామి సౌమిత్రే వర్షరాత్రమరిందమ । గిరిశృంగమిదం రమ్యమున్నతం
పార్థివాత్మజ ॥౭॥ శ్వేతాభిః కృష్ణతామ్రాభిశ్శిలాభిరుపశోభితమ్ । నానాధాతుసమాకీర్ణం దరీనిర్ఝరశోభితమ్ ॥౮॥
వివిధైర్వృక్షషండైశ్చ చారుచిత్రలతావృతమ్ । నానావిహగసంఘుష్టం మయూరరవనాదితమ్ ॥౯॥ మాలతీకుందగుల్మైశ్చ
సింధువారకురంటకైః । కదంబార్జునసర్జైశ్చ పుష్పితైరుపశోభితమ్ ॥౧౦॥ ఇయం చ నళినీ రమ్యా ఫుల్లపంకజమండితా ।
నాతిదూరే గుహాయా నౌ భవిష్యతి నృపాత్మజ ॥౧౧॥ ప్రాగుదక్ప్రవణే దేశే గుహా సాధు భవిష్యతి । పశ్చాచ్చైవోన్నతా
సౌమ్య నివాతేయం భవిష్యతి ॥౧౨॥ గుహాద్వారే చ సౌమిత్రే శిలా సమతలా శుభా । శ్లక్ష్ణా చైవాయతా చైవ భిన్నాంజనచ
యోపమా ॥౧౩॥ గిరిశృంగమిదం తాత పశ్య చోత్తరతశ్శుభమ్ । భిన్నాంజనచయాకారమంభోధరమివోత్థితమ్ ॥౧౪॥ దక్షిణ
స్యామపి దిశి స్థితం శ్వేతమివాపరమ్ । కైలాసశిఖరప్రఖ్యం నానాధాతువిభూషితమ్ ॥౧౫॥ ప్రాచీనవాహినీం చైవ నదీం
భృశమకర్దమామ్ । గుహాయాః పూర్వతః పశ్య త్రికూటే జాహ్నవీమివ ॥౧౬॥ చంపకైస్తిలకైస్తాలైస్తమాలైరతిముక్త
కైః । పద్మకైస్సరళైశ్చైవ అశోకైశ్చైవ శోభితామ్ ॥౧౭॥ వానీరైస్తినిశైశ్చైవ వకుళైః కేతకైర్ధవైః । హింతాలైస్తిరి
టైర్నీపైర్వేత్రకైః కృతమాలకైః ॥౧౮॥ తీరజైశ్శోభితా భాతి నానారూపైస్తతస్తతః । వసనాభరణోపేతా ప్రమదేవా
భ్యలంకృతా ॥౧౯॥ శతశః పక్షిసంఘైశ్చ నానానినదనాదితా । ఏకైకమనురక్తైశ్చ చక్రవాకైరలంకృతా ॥౨౦॥ పులినైరతి
రమ్యైశ్చ హంససారససేవితైః । ప్రహసంతీవ భాత్యేషా నారీ సర్వవిభూషితా ॥౨౧॥ క్వచిన్నీలోత్పలచ్ఛన్నా భాతి ర
క్తోత్పలైః క్వచిత్ । క్వచిదాభాతి శుక్లైశ్చ దివ్యైః కుముదకుట్మలైః ॥౨౨॥ పారిప్లవశతైర్జుష్టా బర్హిక్రౌంచనాదితా ।
రమణీయా నదీ సౌమ్య మునిసంఘైర్నిషేవితా ॥౨౩॥ పశ్య చందనవృక్షాణాం పంక్తీస్సురచితా ఇవ । కకుభానాం చ దృశ్యంతే
మనసేవోదితాస్సమమ్ ॥౨౪॥ అహో సురమణీయోఽయం దేశశ్శత్రునిషూదన । దృఢం రంస్యావ సౌమిత్రే సాధ్వత్ర నివ
త్స్యావహే ॥౨౫॥ ఇతశ్చ నాతిదూరే సా కిష్కింధా చిత్రకాననా । సుగ్రీవస్య పురీ రమ్యా భవిష్యతి నృపాత్మజ ॥౨౬॥ గీతవాది
త్రనిర్ఘోషః శ్రూయతే జయతాం వర । నర్దతాం వానరాణాం చ మృదంగాడంబరైస్సహ ॥౨౭॥ లబ్ధ్వా భార్యాం కపివ
రః ప్రాప్య రాజ్యం సుహృద్వృతః । ధ్రువం నందతి సుగ్రీవస్సంప్రాప్య మహతీం శ్రియమ్ ॥౨౮॥ ఇత్యుక్త్వా న్యవసత్తత్ర రా
ఘవస్సహ లక్ష్మణః । బహుదృశ్యదరీకుంజే తస్మిన్ ప్రస్రవణే గిరౌ ॥౨౯॥ సుసుఖేఽపి బహుద్రవ్యే తస్మిన్హి ధరణీధరే । వసత
స్తస్య రామస్య రతిరల్పాపి నాభవత్ ॥౩౦॥ హృతాం హి భార్యాం స్మరతః ప్రాణేభ్యోఽపి గరీయసీమ్ । ఉదయాభ్యుదితం
దృష్ట్వా శశాంకం చ విశేషతః ॥౩౧॥ ఆవివేశ న తం నిద్రా నిశాసు శయనం గతమ్ । తత్సముత్థేన శోకేన బాష్పోపహతచేతసమ్ ॥
౩౨ ॥ తం శోచమానం కాకుత్స్థం నిత్యం శోకపరాయణమ్ । తుల్యదుఃఖోఽబ్రవీద్భ్రాతా లక్ష్మణోఽనునయన్వచః ॥౩౩॥ అలం
వీర వ్యథాం గత్వా న త్వం శోచితుమర్హసి । శోచతో వ్యవసీదంతి సర్వార్థా విదితం హి తే ॥ ౩౪॥ భవాన్ క్రియాపరో లో
కే భవాన్దైవపరాయణః । ఆస్తికో ధర్మశీలశ్చ వ్యవసాయీ చ రాఘవ ॥౩౫॥ నహ్యవ్యవసితశ్శత్రుం రాక్షసం తం విశేష
తః । సమర్థస్త్వం రణే హంతుం విక్రమైర్జిహ్మకారిణమ్ ॥౩౬॥ సమున్మూలయ శోకం త్వం వ్యవసాయం స్థిరం కురు । తతస్సప

రివారం తం నిర్మ్మూలం కురు రాక్షసమ్॥37॥ పృథివీమపి కాకుత్స్థ ససాగరవనాచలామ్। పరివర్తయితుం శక్తః కిం పునా రా
వణం రణే॥38॥ శరత్కాలం ప్రతీక్షస్వ ప్రావృట్కాలోఽయమాగతః। తతస్స రాష్ట్రం సగణం రావణం త్వం వధిష్యసి॥39॥ అ
హం తు ఖలు తే వీర్యం ప్రసుప్తం ప్రతిబోధయే। దీప్తైరాహుతిభిః కాలే భస్మచ్ఛన్నమివానలమ్॥40॥ లక్ష్మణస్య తు తద్వా
క్యం ప్రతిపూజ్య హితం శుభమ్। రాఘవస్సుహృదం స్నిగ్ధమిదం వచనమబ్రవీత్॥41॥ వాచ్యం యదనురక్తేన స్నిగ్ధేన చ హి
తేన వా। సత్యవిక్రమయుక్తేన తదుక్తం లక్ష్మణ త్వయా॥42॥ ఏష శోకః పరిత్యక్తః సర్వకార్యావసాదకః। విక్రమేష్వప్రతి
హతం తేజః ప్రోత్సాహయామ్యహమ్॥43॥ శరత్కాలం ప్రతీక్షిష్యే స్థితోఽస్మి వచనే తవ। సుగ్రీవస్య నదీనాం చ ప్రసాదమ
నుపాలయన్॥44॥ ఉపకారేణ వీరస్తు ప్రతికారేణ యుజ్యతే। అకృతజ్ఞోఽప్రతికృతో హంతి సత్త్వవతాం మనః॥45॥ అథైవ
ముక్తః ప్రణిధాయ లక్ష్మణః కృతాంజలిస్తత్ప్రతిపూజ్య భాషితమ్। ఉవాచ రామం స్వభిరామదర్శనం ప్రదర్శయన్ ద
ర్శనమాత్మనశ్శుభమ్॥46॥ యథోక్తమేతత్తవ సర్వమీప్సితం నరేంద్ర కర్తా న చిరాద్ధరీశ్వరః। శరత్ప్రతీక్షః క్షమతామి
మం భవాన్ జలప్రపాతం రిపునిగ్రహే ధృతః॥47॥ నియమ్య కోపం ప్రతిపాల్యతాం శరత్ క్షమస్వ మాసాంశ్చతురో మ
యా సహ। వసాచలేఽస్మిన్ మృగరాజసేవితే సంవర్ధయన్ శత్రువధే సముద్యతః॥48॥ ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - స
ప్తవింశస్సర్గః ******28********* స తదా వాలినం హత్వా సుగ్రీవమభిషిచ్య చ। వసన్మాల్యవతః పృష్ఠే రామో ల
క్ష్మణమబ్రవీత్॥1॥ అయం స కాలస్సంప్రాప్తస్సమయోఽద్య జలాగమః। సంపశ్య త్వం నభో మేఘైస్సంవృతం గిరిసన్నిభైః
॥2॥ నవమాసధృతం గర్భం భాస్కరస్య గభస్తిభిః। పీత్వా రసం సముద్రాణాం ద్యౌః ప్రసూతే రసాయనమ్॥3॥ శక్యమంబ
రమారుహ్య మేఘసోపానపంక్తిభిః। కుటజార్జునమాలాభిరలంకర్తుం దివాకరమ్॥4॥ సంధ్యారాగోత్థితైస్తామ్రైరంతే
ష్వధికపాండరైః। స్నిగ్ధైరభ్రపటచ్ఛేదైర్బద్ధవ్రణమివాంబరమ్॥5॥ మందమారుతనిశ్వాసం సంధ్యాచందనరంజితమ్।
ఆపాండుజలదం భాతి కామాతురమివాంబరమ్॥6॥ ఏషా ధర్మపరిక్లిష్టా నవవారిపరిప్లుతా। సీతేవ శోకసంతప్తా మహీ బా
ష్పం విముంచతి॥7॥ మేఘోదరవినిర్ముక్తాః కల్హారసుఖశీతలాః। శక్యమంజలిభిః పాతుం వాతాః కేతకిగంధినః॥8॥ ఏష ఫు
ల్లార్జునశ్శైలః కేతకైరధివాసితః। సుగ్రీవ ఇవ శాంతారిర్ధారాభిరభిషిచ్యతే॥9॥ మేఘకృష్ణాజినధరా ధారాయజ్ఞోపవీ
తినః। మారుతాపూరితగుహాః ప్రాధీతా ఇవ పర్వతాః॥10॥ కశాభిరివ హైమాభిర్విద్యుద్భిరివ తాడితమ్। అంతస్స్తనితని
ర్ఘోషం సవేదనమివాంబరమ్॥11॥ చంచచ్చంద్రకరస్పర్శహర్షోన్మీలితతారకా। అహో రాగవతీ సంధ్యా జహాతి
స్వయమంబరమ్॥12॥ నీలమేఘాశ్రితా విద్యుత్ స్ఫురంతీ ప్రతిభాతి మా। స్ఫురంతీ రావణస్యాంకే వైదేహీవ తపస్వినీ॥13॥
ఇమాస్తా మన్మథవతాం హితాః ప్రతిహతా దిశః। అనులిప్తా ఇవ ఘనైర్నష్టగ్రహనిశాకరాః॥14॥ క్వచిద్బాష్పాభిసంరు
ద్ధాన్ వర్షాగమసముత్సుకాన్। కుటజాన్ పశ్య సౌమిత్రే పుష్పితాన్ గిరిసానుషు॥15॥ మమ శోకాభిభూతస్య కామసందీ
పనాన్ స్థితాన్॥ రజః ప్రశాంతం సహిమోఽద్య వాయుర్నిదాఘదోషప్రసరాః ప్రశాంతాః। స్థితా హి యాత్రా వసుధా
ధిపానాం ప్రవాసినో యాంతి నరాస్స్వదేశాన్॥16॥ సంప్రస్థితా మానసవాసలుబ్ధాః ప్రియాన్వితాస్సంప్రతి చక్రవా
కాః। అభీక్ష్ణవర్షోదకవిక్షతేషు యానాని మార్గేషు న సంపతంతి॥17॥ క్వచిత్ప్రకాశం క్వచిదప్రకాశం నభః ప్రకీర్ణాం
బుధరం విభాతి। క్వచిత్క్వచిత్పర్వతసంనిరుద్ధం రూపం యథా శాంతమహార్ణవస్య॥18॥ వ్యామిశ్రితం సర్జకదంబపు
ష్పైర్నవం జలం పర్వతధాతుతామ్రమ్। మయూరకేకాభిరనుప్రయాంతం శైలాపగాశ్శీఘ్రతరం వహంతి॥19॥ ర
సాకులం షట్పదసన్నికాశం ప్రభుజ్యతే జంబుఫలం ప్రకామమ్। అనేకవర్ణం పవనావధూతం భూమౌ పతత్యామ్రఫలం
విపక్వమ్॥20॥ విద్యుత్పతాకాస్సబలాకమాలాః శైలేంద్రకూటాకృతిసన్నికాశాః। గర్జంతి మేఘాస్సముదీర్ణనాదా
మత్తా గజేంద్రా ఇవ సంయుగస్థాః॥21॥ వర్షోదకాప్యాయితశాద్వలాని ప్రవృత్తనృత్తోత్సవబర్హిణాని। వనాని ని
ర్వృష్టబలాహకాని పశ్యాపరాహ్ణేష్వధికం విభాంతి॥22॥ సముద్వహంతః సలిలాతిభారం బలాకినో వారిధరా నదంతః।
మహత్సు శృంగేషు మహీధరాణాం విశ్రమ్య విశ్రమ్య పునః ప్రయాంతి॥23॥ మేఘాభికామా పరిసంపతంతీ సంమోది
తా భాతి బలాకపంక్తిః। వాతావధూతా వరపౌండరీకీ లంబేవ మాలా రచితాంబరస్య॥24॥ బాలేంద్రగోపాంతరచిత్రి
తేన విభాతి భూమిర్నవశాద్వలేన। గాత్రానువృత్తేన శుకప్రభేణ నారీవ లాక్షోక్షితకంబలేన॥25॥ నిద్రా శ

నైః కేశవమభ్యుపైతి ద్రుతం నదీ సాగరమభ్యుపైతి । హృష్టా బలాకా ఘనమభ్యుపైతి కాంతా సకామా ప్రియమభ్యుపైతి ॥
౨౬ ॥ జాతా వనాంతాశ్శిఖిసంప్రనృత్తా జాతాః కదంబాస్సకదంబశాఖాః । జాతా వృషా గోషు సమానకామా జాతా
మహీ సస్యవనాభిరామా ॥ ౨౭ ॥ వహంతి వర్షంతి నదంతి భాంతి ధ్యాయంతి నృత్యంతి సమాశ్వసంతి । నద్యో ఘనా మత్త
గజా వనాంతాః ప్రియావిహీనాః శిఖినః ప్లవంగాః ॥ ౨౮ ॥ ప్రహర్షితాః కేతకపుష్పగంధమాఘ్రాయ హృష్టా
వననిర్ఝరేషు । ప్రపాతశబ్దాకులితా గజేంద్రాస్సార్ధం మయూరైస్సమదా నదంతి ॥ ౨౯ ॥ ధారానిపాతై
రభిహన్యమానాః కదంబశాఖాసు విలంబమానాః । క్షణార్జితం పుష్పరసావగాఢం శనైర్మదం షట్చరణాస్త్యజంతి ॥ ౩౦ ॥
అంగారచూర్ణోత్కరసన్నికాశైః ఫలైస్సుపర్యాప్తరసైస్సమృద్ధైః । జంబూద్రుమాణాం ప్రవిభాంతి శాఖా నిలీయమా
నా ఇవ షట్పదౌఘైః ॥ ౩౧ ॥ తటిత్పతాకాభిరలంకృతానాముదీర్ణగంభీరమహారవాణామ్ । విభాంతి రూపాణి బలాహకానాం
రణోద్యతానామివ వారణానామ్ ॥ ౩౨ ॥ మార్గానుగశ్శైలవనానుసారీ సంప్రస్థితో మేఘరవం నిశమ్య । యుద్ధాభికామః
ప్రతినాగశంకీ మత్తో గజేంద్రః ప్రతిసన్నివృత్తః ॥ ౩౩ ॥ క్వచిత్ప్రగీతా ఇవ షట్పదౌఘైః క్వచిత్ప్రనృత్తా ఇవ నీలకంఠైః ।
క్వచిత్ప్రమత్తా ఇవ వారణేంద్రైర్విభాంత్యనేకాశ్రయిణో వనాంతాః ॥ ౩౪ ॥ కదంబసర్జార్జునకంబళాఢ్యా వనాం
తభూమిర్నవవారిపూర్ణా । మయూరమత్తాభిరుతప్రనృత్తైరాపానభూమిప్రతిమా విభాతి ॥ ౩౫ ॥ ముక్తాసకాశం సలిలం ప
తద్వై సునిర్మలం పత్రపుటేషు లగ్నమ్ । హృష్టా వివర్ణచ్ఛదనా విహంగాస్సురేంద్రదత్తం తృషితాః పిబంతి ॥ ౩౬ ॥ ష
ట్పాదతంత్రీమధురాభిధానం ప్లవంగమోదీరితకంఠతాళమ్ । ఆవిష్కృతం మేఘమృదంగనాదైర్వనేషు సంగీతమివ ప్రవృ
త్తమ్ ॥ ౩౭ ॥ క్వచిత్ప్రనృత్తైః క్వచిదున్నదద్భిః క్వచిచ్చ వృక్షాగ్రనిషణ్ణకాయైః । వ్యాలంబబర్హాభరణైర్మయూరైర్వనే
షు సంగీతమివ ప్రవృత్తమ్ ॥ ౩౮ ॥ స్వనైర్ఘనానాం ప్లవగాః ప్రబుద్ధా విహాయ నిద్రాం చిరసన్నిరుద్ధామ్ । అనేకరూపా
కృతివర్ణనాదా నవాంబుధారాభిహతా నదంతి ॥ ౩౯ ॥ నద్యస్సముద్వాహితచక్రవాకాస్తటాని శీర్ణాన్యపవాహయి
త్వా । దృప్తా నవప్రాభృతపూర్ణభోగా ద్రుతం స్వభర్తారముపోపయాంతి ॥ ౪౦ ॥ నీలేషు నీలాః ప్రవిభాంతి సక్తా మే
ఘేషు మేఘా నవవారిపూర్ణాః । దవాగ్నిదగ్ధేషు దవాగ్నిదగ్ధాః శైలేషు శైలా ఇవ బద్ధమూలాః ॥ ౪౧ ॥ ప్రహృష్టసన్నాదితబ
ర్హిణాని సశక్రగోపాకులశాద్వలాని । చరంతి నీపార్జునవాసితాని గజాస్సురమ్యాణి వనాంతరాణి ॥ ౪౨ ॥ నవాంబుధారాహ
తకేసరాణి ద్రుతం పరిత్యజ్య సరోరుహాణి । కదంబపుష్పాణి సకేసరాణి నవాని హృష్టా భ్రమరాః పతంతి ॥ ౪౩ ॥ మత్తా గజేం
ద్రా ముదితా గవేంద్రా వనేషు విశ్రాంతతరా మృగేంద్రాః । రమ్యా నగేంద్రా నిభృతా నరేంద్రాః ప్రక్రీడితో వారిధరై
స్సురేంద్రః ॥ ౪౪ ॥ మేఘాస్సముద్భూతసముద్రనాదా మహాజలౌఘైర్గగనావలంబాః । నదీస్తటాకాని సరాంసి వాపీర్మహీం
చ కృత్స్నామపవాహయంతి ॥ ౪౫ ॥ వర్షప్రవేగా విపులాః పతంతి ప్రవాంతి వాతాస్సముదీర్ణఘోషాః । ప్రణష్టకూలాః
ప్రవహంతి శీఘ్రం నద్యో జలైర్విప్రతిపన్నమార్గాః ॥ ౪౬ ॥ నరైర్నరేంద్రా ఇవ పర్వతేంద్రాస్సురేంద్రదత్తైః పవనో
పనీతైః । ఘనాంబుకుంభైరభిషిచ్యమానా రూపం శ్రియం స్వామివ దర్శయంతి ॥ ౪౭ ॥ ఘనోపగూఢం గగనం సతారం న
భాస్కరో దర్శనమభ్యుపైతి । నవైర్జలౌఘైర్ధరణీ వితృప్తా తమోవిలిప్తా న దిశః ప్రకాశాః ॥ ౪౮ ॥ మహాంతి కూటాని మహీ
ధరాణాం ధారాభిధౌతాన్యధికం విభాంతి । మహాప్రమాణైర్విపులైః ప్రపాతైర్ముక్తాకలాపైరివ లంబమానైః ॥ ౪౯ ॥ శై
లోపలప్రస్ఖలమానవేగాః శైలోత్తమానాం విపులాః ప్రపాతాః । గుహాసు సన్నాదితబర్హిణాసు హారా వికీర్యంత ఇవా
వభాంతి ॥ ౫౦ ॥ శీఘ్రప్రవేగా విపులాః ప్రపాతా నిర్ధౌతశృంగోపతలా గిరీణామ్ । ముక్తాకలాపప్రతిమాః పతంతో మహా
గుహోత్సంగతలైర్ధ్రియంతే ॥ ౫౧ ॥ సురతామర్దవిచ్ఛిన్నాః స్వర్గస్త్రీహారమౌక్తికాః । పతంతీవాకులా దిక్షు తో
యధారాస్సమంతతః ॥ ౫౨ ॥ నిలీయమానైర్విహగైర్నిమీలద్భిశ్చ పంకజైః । వికసంత్యా చ మాలత్యా గతోఽస్తం జ్ఞాయతే
రవిః ॥ ౫౩ ॥ వృత్తా యాత్రా నరేంద్రాణాం సేనా ప్రతినివర్తతే । వైరాణి చైవ మార్గాశ్చ సలిలేన సమీకృతాః ॥ ౫౪ ॥
మాసి ప్రౌష్ఠపదే బ్రహ్మ బ్రాహ్మణానాం వివక్షతామ్ । అయమధ్యాయసమయస్సామగానాముపస్థితః ॥ ౫౫ ॥ నివృత్తకర్మా
యతనో నూనం సంచితసంచయః । ఆషాఢీమభ్యుపగతో భరతః కోసలాధిపః ॥ ౫౬ ॥ నూనమాపూర్యమాణాయాస్సరయ్వా
వర్ధతే రయః । మాం సమీక్ష్య సమాయాంతమయోధ్యాయా ఇవ స్వనః ॥ ౫౭ ॥ ఇమాః స్ఫీతగుణా వర్షాస్సుగ్రీవస్సుఖమ

శ్నుతే। విజితారిస్సదారశ్చ రాజ్యే మహతి చ స్థితః॥౫౮॥ అహం తు హృతదారశ్చ రాజ్యాచ్చ మహతశ్చ్యుతః। నదీకూలమివ
క్లిన్నామవసీదామి లక్ష్మణ॥౫౯॥ శోకశ్చ మమ విస్తీర్ణో వర్షాశ్చ భృశదుర్గమాః। రావణశ్చ మహాన్ శత్రురపారం ప్ర
తిభాతి మే॥౬౦॥ అయాత్రాం చైవ దృష్ట్వేమాం మార్గాంశ్చ భృశదుర్గమాన్। ప్రణతే చైవ సుగ్రీవే న మయా కించిదీరి
తమ్॥౬౧॥ అపి చాతిపరిక్లిష్టం చిరాద్దారైస్సమాగతమ్। ఆత్మకార్యగరీయస్త్వాద్వక్తుం నేచ్ఛామి వానరమ్॥౬౨॥ స్వయమేవ
హి విశ్రమ్య జ్ఞాత్వా కాలముపాగతమ్। ఉపకారం చ సుగ్రీవో వేత్స్యతే నాత్ర సంశయః॥౬౩॥ తస్మాత్కాలప్రతీక్షోఽహం స్థి
తోఽస్మి శుభలక్షణ। సుగ్రీవస్య నదీనాం చ ప్రసాదమనుపాలయన్॥౬౪॥ ఉపకారేణ వీరో హి ప్రతికారేణ యుజ్యతే। అకృత
జ్ఞోఽప్రతికృతో హంతి సత్త్వవతాం మనః॥౬౫॥ తమేవముక్తః ప్రణిధాయ లక్ష్మణః కృతాంజలిస్తత్ప్రతిపూజ్య భాషితమ్। ఉ
వాచ రామం స్వభిరామదర్శనం ప్రదర్శయన్ దర్శనమాత్మనశ్శుభమ్॥౬౬॥ యథోక్తమేతత్తవ సర్వమీప్సితం నరేంద్ర
కర్తా న చిరాద్ధరీశ్వరః। శరత్ప్రతీక్షః క్షమతామిమం భవాన్ జలప్రపాతం రిపునిగ్రహే ధృతః॥౬౭॥ ఇతి శ్రీమత్కి
ష్కింధాకాండే - అష్టావింశస్సర్గః - **

సమీక్ష్య విమలం వ్యోమ గతవిద్యుద్బలాహకమ్। సారసారవసంఘుష్టం రమ్యజ్యోత్స్నానులేపనమ్॥౧॥ సమృద్ధా
ర్థం చ సుగ్రీవం మందధర్మార్థసంగ్రహమ్। అత్యర్థమసతాం మార్గమేకాంతగతమానసమ్॥౨॥ నివృత్తకార్యం సి
ద్ధార్థం ప్రమదాభిరతం సదా। ప్రాప్తవంతమభిప్రేతాన్ సర్వానేవ మనోరథాన్॥౩॥ స్వాం చ పత్నీమభిప్రేతాం
తారాం చాపి సమీప్సితామ్। విహరంతమహోరాత్రం కృతార్థం విగతజ్వరమ్॥౪॥ క్రీడంతమివ దేవేశం నందనేఽప్సర
సాంగణైః। మంత్రిషు న్యస్తకార్యం చ మంత్రిణామనవేక్షకమ్॥౫॥ ఉత్సన్నరాజ్యసందేశం కామవృత్తమవస్థితమ్। నిశ్చి
తార్థోఽర్థతత్త్వజ్ఞః కాలధర్మవిశేషవిత్॥౬॥ ప్రసాద్య వాక్యైర్మధురైర్హేతుమద్భిర్మనోరమైః। వాక్యవిద్వా
క్యతత్త్వజ్ఞం హరీశం మారుతాత్మజః॥౭॥ హితం తత్త్వం చ పథ్యం చ సామధర్మార్థనీతిమత్। ప్రణయప్రీతిసంయుక్తం విశ్వా
సకృతనిశ్చయమ్॥౮॥ హరీశ్వరముపాగమ్య హనూమాన్ వాక్యమబ్రవీత్। ప్రాప్తం రాజ్యం యశశ్చైవ కౌలీ శ్రీరభివర్ధి
తా॥౯॥ మిత్రాణాం సంగ్రహశ్శేషస్తం భవాన్ కర్తుమర్హతి। యో హి మిత్రేషు కాలజ్ఞస్సతతం సాధు వర్తతే॥౧౦॥
తస్య రాజ్యం చ కీర్తిశ్చ ప్రతాపశ్చాభివర్ధతే। యస్య కోశశ్చ దండశ్చ మిత్రాణ్యాత్మా చ భూమిప॥౧౧॥ సమవేతాని స
ర్వాణి స రాజ్యం మహదశ్నుతే। తద్భవాన్ వృత్తసంపన్నః స్థితః పథి నిరత్యయే॥౧౨॥ మిత్రార్థమభినీతార్థం యథావ
త్కర్తుమర్హతి। సంత్యజ్య సర్వకార్యాణి మిత్రార్థే యోఽనువర్తతే॥౧౩॥ సంభ్రమాద్ధి కృతోత్సాహస్సోఽనర్థైర్నా
వరుధ్యతే। యస్తు కాలవ్యతీతేషు మిత్రకార్యేషు వర్తతే॥౧౪॥ స కృత్వా మహతోఽప్యర్థాన్న మిత్రార్థేన యుజ్యతే। య
దిదం వీర కార్యం నో మిత్రకార్యమరిందమ॥౧౫॥ క్రియతాం రాఘవస్యైతద్వైదేహ్యాః పరిమార్గణమ్। తదిదం వీర కార్యం
తే కాలాతీతమరిందమ॥౧౬॥ న చ కాలమతీతం తే నివేదయతి కాలవిత్। త్వరమాణోఽపి సన్ ప్రాజ్ఞస్తవ రాజన్ వశానుగః॥
౧౭॥ కులస్య హేతుః స్ఫీతస్య దీర్ఘబంధుశ్చ రాఘవః। అప్రమేయప్రభావశ్చ స్వయం చాప్రతిమో గుణైః॥౧౮॥ తస్య త్వం
కురు వై కార్యం పూర్వం తేన కృతం తవ। హరీశ్వర హరిశ్రేష్ఠానాజ్ఞాపయితుమర్హసి॥౧౯॥ న హి తావద్భవేత్కాలో వ్యతీత
శ్చోదనాదృతే। చోదితస్య హి కార్యస్య భవేత్కాలవ్యతిక్రమః॥౨౦॥ అకర్తురపి కార్యస్య భవాన్ కర్తా హరీశ్వర। కింపు
నః ప్రతికర్తుస్తే రాజ్యేన చ ధనేన చ॥౨౧॥ శక్తిమానసి విక్రాంతో వానరర్క్షగణేశ్వర। కర్తుం దాశరథేః ప్రీతిమాజ్ఞాయాం
కిం న సజ్జసే॥౨౨॥ కామం ఖలు శరైశ్శక్తస్సురాసురమహోరగాన్। వశే దాశరథిః కర్తుం త్వత్ప్రతిజ్ఞాం హి కాంక్షతే॥
౨౩॥ ప్రాణత్యాగావిశంకేన కృతం తేన తవ ప్రియమ్। తస్య మార్గామ వైదేహీం పృథివ్యామపి చాంబరే॥౨౪॥ న దేవా న
చ గంధర్వా నాసురా న మరుద్గణాః। న చ యక్షా భయం తస్య కుర్యుః కిముత రాక్షసాః॥౨౫॥ తదేవం శక్తియుక్తస్య పూర్వం
ప్రియకృతస్తవ। రామస్యార్హసి పింగేశ కర్తుం సర్వాత్మనా ప్రియమ్॥౨౬॥ నాధస్తాదవనౌ నాప్సు గతిర్నోపరి చాంబ
రే। కస్యచిత్సజ్జతేఽస్మాకం కపీశ్వర తవాజ్ఞయా॥౨౭॥ తదాజ్ఞాపయ కః కిం తే కృతే వసతు కుత్రచిత్। హరయో హ్యప్రధృష్యా
స్తే సంతి కోట్యగ్రతోఽనఘ॥౨౮॥ తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా కాలే సాధు నివేదితమ్। సుగ్రీవస్సత్త్వసంపన్నశ్చకార మతిము
త్తమామ్॥౨౯॥ స సందిదేశాభిమతం నీలం నిత్యకృతోద్యమమ్। దిక్షు సర్వాసు సర్వేషాం సైన్యానాముపసంగ్రహే॥౩౦॥

యథా సేనా సమగ్రం మే యూథపాలాశ్చ సర్వశః । సమాగచ్ఛన్త్యసంగేన సేనాగ్రాణి తథా కురు ॥౩౧॥ యే త్వన్తపా
లాః ప్లవగాః శీఘ్రగా వ్యవసాయినః । సమానయన్తు తే సైన్యం త్వరితం శాసనాన్మమ ॥౩౨॥ స్వయం చానన్తరం సైన్యం భ
వానేవానుపశ్యతు । త్రిపంచరాత్రాదూర్ధ్వం యః ప్రాప్నుయాన్నేహ వానరః ॥ ౩౩ ॥ తస్య ప్రాణాన్తికో దణ్డో
నాత్ర కార్యా విచారణా ॥ హరీంశ్చ వృద్ధానుపయాతు సాంగదో భవాన్మమాజ్ఞామధికృత్య నిశ్చితామ్ । ఇతి వ్యవస్థాం హరిపుం
గవేశ్వరో విధాయ వేశ్మ ప్రవివేశ వీర్యవాన్ ॥౩౪॥ ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - ఏకోనత్రింశస్సర్గః. *******
గుహాం ప్రవిష్టే సుగ్రీవే విముక్తే గగనే ఘనైః । వర్షరాత్రోషితో రామః కామశోకాభిపీడితః ॥౧ ॥ పాండరం గ
గనం దృష్ట్వా విమలం చన్ద్రమణ్డలమ్ । శారదీం రజనీం చైవ దృష్ట్వా జ్యోత్స్నానులేపనామ్ ॥౨॥ కామవృత్తం చ సుగ్రీవం
నష్టాం చ జనకాత్మజామ్ । బుద్ధ్వా కాలమతీతం చ ముమోహ పరమాతురః ॥౩॥ స తు సంజ్ఞాముపాగమ్య ముహూర్తాన్మతి
మాన్పునః । మనస్స్థామపి వైదేహీం చిన్తయామాస రాఘవః ॥౪॥ ఆసీనః పర్వతస్యాగ్రే హేమధాతువిభూషితే । శారదం
గగనం దృష్ట్వా జగామ మనసా ప్రియామ్ ॥౫ ॥ దృష్ట్వా చ విమలం వ్యోమ గతవిద్యుద్బలాహకమ్ । సారసారవసంఘుష్టం విల
లాపార్తయా గిరా ॥౬॥ సారసారవసన్నాదైస్సారసారావనాదినీ । యాశ్రమే రమతే బాలా సాద్య మే రమతే కథమ్ ॥౭॥
పుష్పితాంశ్చాసనాన్దృష్ట్వా కాంచనానివ నిర్మలాన్ । కథం సా రమతే బాలా పశ్యన్తీ మామపశ్యతీ ॥౮॥ యా పురా కల
హంసానాం స్వరేణ కలభాషిణీ । బుధ్యతే చారుసర్వాంగీ సాద్య మే బుధ్యతే కథమ్ ॥౯॥ నిస్స్వనం చక్రవాకానాం నిశమ్య స
హచారిణామ్ । పుణ్డరీకవిశాలాక్షీ కథమేషా భవిష్యతి ॥౧౦॥ సరాంసి సరితో వాపీః కాననాని వనాని చ । తాం వినా మృగశా
వాక్షీం చరన్నాద్య సుఖం లభే ॥౧౧॥ అపి తాం మద్వియోగాచ్చ సౌకుమార్యాచ్చ భామినీమ్ । సుదూరం పీడయేత్కామశ్శరద్గు
ణనిరన్తరః ॥౧౨॥ ఏవమాది నరశ్రేష్ఠో విలలాప నృపాత్మజః । విహంగ ఇవ సారంగస్సలిలం త్రిదశేశ్వరాత్ ॥౧౩॥ తతశ్చంచూ
ర్య రమ్యేషు ఫలార్థీ గిరిసానుషు । దదర్శ పర్యుపావృత్తో లక్ష్మీవాల్లక్ష్మణోఽగ్రజమ్ ॥౧౪॥ తం చిన్తయా దుస్సహయా ప
రీతం విసంజ్ఞమేకం విజనే మనస్వీ । భ్రాతుర్విషాదాత్పరితాపదీనస్సమీక్ష్య సౌమిత్రిరువాచ రామమ్ ॥౧౫॥ కిమార్య కా
మస్య వశంగతేన కిమాత్మపౌరుష్యపరాభవేన । అయం యదా సంహ్రియతే సమాధిః కిమత్ర యోగేన నివర్తితేన ॥౧౬॥
క్రియాభియోగం మనసః ప్రసాదం సమాధియోగానుగతం చ కాలమ్ । సహాయసామర్థ్యమదీనసత్త్వస్స్వకర్మహేతుం
చ కురుష్వ హేతుమ్ ॥౧౭॥ న జానకీ మానవవంశనాథ త్వయా సనాథా సులభా పరేణ । న చాగ్నిచూడాం జ్వలితాముపేత్య న
దహ్యతే వీరవరార్హ కశ్చిత్ ॥౧౮॥ స లక్ష్మణం లక్ష్మణమప్రధృష్యం స్వభావజం వాక్యమువాచ రామః । హితం చ పథ్యం చ న
యప్రసక్తం ససామ ధర్మార్థసమాహితం చ ॥౧౯॥ నిస్సంశయం కార్యమవేక్షితవ్యం క్రియావిశేషోఽప్యనువర్తితవ్యః ।
న తు ప్రవృత్తస్య దురాసదస్య కుమార కార్యస్య ఫలం న చిన్త్యమ్ ॥౨౦॥ అథ పద్మపలాశాక్షీం మైథిలీమనుచిన్తయన్ । ఉవా
చ లక్ష్మణం రామో ముఖేన పరిశుష్యతా ॥౨౧॥ తర్పయిత్వా సహస్రాక్షస్సలిలేన వసుంధరామ్ । నిర్వర్తయిత్వా సస్యాని
కృతకర్మా వ్యవస్థితః ॥౨౨॥ స్నిగ్ధగమ్భీరనిర్ఘోషాః శైలద్రుమపురోగమాః । విసృజ్య సలిలం మేఘాః పరిశ్రాన్తా నృ
పాత్మజ ॥౨౩॥ నీలోత్పలదళశ్యామాః శ్యామీకృత్వా దిశో దశ । విమదా ఇవ మాతంగాశ్శాన్తవేగాః పయోధరాః ॥౨౪॥ జ
లగర్భా మహావేగాః కుటజార్జునగన్ధినః । చరిత్వా విరతాస్సౌమ్య వృష్టివాతాస్సముద్యతాః ॥౨౫॥ ఘనానాం వారణా
నాం చ మయూరాణాం చ లక్ష్మణ । నాదః ప్రస్రవణానాం చ ప్రశాన్తస్సహసానఘ ॥౨౬॥ అభివృష్టా మహామేఘైర్నిర్మ
లాశ్చిత్రసానవః । అనులిప్తా ఇవాభాన్తి గిరయశ్చన్ద్రరశ్మిభిః ॥౨౭॥ దర్శయన్తి శరన్నద్యః పులినాని శనైశ్శనైః । నవసంగ
మసంవ్రీడా జఘనానీవ యోషితః ॥౨౮॥ శాఖాసు సప్తచ్ఛదపాదపానాం ప్రభాసు తారార్కనిశాకరాణామ్ । లీలాసు చై
వోత్తమవారణానాం శ్రియం విభజ్యాద్య శరత్ప్రవృత్తా ॥ ౨౯ ॥ సంప్రత్యనేకాశ్రయచిత్రశోభా లక్ష్మీశ్శరత్కాలగు
ణోపనీతా । సూర్యాగ్రహస్తప్రతిబోధితేషు పద్మాకరేష్వభ్యధికం విభాతి ॥౩౦॥ సప్తచ్ఛదానాం కుసుమోపగన్ధీ షట్పా
దబృన్దైరనుగీయమానః । మత్తద్విపానాం పవనోఽనుసారీ దర్పం వనేష్వభ్యధికం కరోతి ॥౩౧॥ అభ్యాగతైశ్చారువిశాలపక్షైః
స్మరప్రియైః పద్మరజోవకీర్ణైః । మహానదీనాం పులినోపయాతైః క్రీడన్తి హంసాస్సహ చక్రవాకైః ॥౩౨॥ మదప్రగ
ల్భేషు చ వారణేషు గవాం సమూహేషు చ దర్పితేషు । ప్రసన్నతోయాసు చ నిమ్నగాసు విభాతి లక్ష్మీర్బహుధా విభక్తా

౩౩॥నభస్సమీక్ష్యాంబుధరైర్విముక్తం విముక్తబర్హాభరణా వనేషు।ప్రియాస్వసక్తా వినివృత్తశోభా గతోత్సవా ధ్యా
నపరా మయూరాః॥౩౪॥మనోజ్ఞగంధైః ప్రియకైరనల్పైః పుష్పాతిభారావనతాగ్రశాఖైః।సువర్ణగౌరైర్నయనాభి
రామైరుద్యోతితానీవ వనాంతరాణి॥౩౫॥ప్రియాన్వితానాం నళినీప్రియాణాం వనే రతానాం కుసుమోద్ధతానాం।మదో
త్కటానాం మదలాలసానాం గజోత్తమానాం గతయోఽద్య మందాః॥౩౬॥వ్యభ్రం నభశ్శస్త్రవిధౌతవర్ణం కృశప్రవా
హాణి నదీజలాని। కల్హారశీతాః పవనాః ప్రవాంతి తమోవిముక్తాశ్చ దిశః ప్రకాశాః॥౩౭॥ సూర్యాతపక్రామణనష్టపంకా
భూమిస్సముత్పాదితసాంద్రరేణుః। అన్యోన్యవైరాభిరుషాయుతానాముద్యోగకాలోఽద్య నరాధిపానామ్॥౩౮॥శరద్గు
ణాప్యాయితరూపశోభాః ప్రహర్షితాః పాంసుసముక్షితాంగాః। మదోత్కటాస్సంప్రతి యుద్ధలుబ్ధా వృషా గవాం మ
ధ్యగతా నదంతి॥ ౩౯॥ సమన్మథాః తీవ్రగతానురాగాః కులాన్వితం మందగతిం కరిణ్యః। మదాన్వితం సంపరివార్య యాం
తం వనేషు భర్తారమనుప్రయాంతి॥౪౦॥త్యక్త్వా వరాణ్యాత్మవిభూషణాని బర్హాణి తీరోపగతా నదీనామ్।నిర్భర్త్స్యమా
నా ఇవ సారసౌఘైః ప్రయాంతి దీనా విమదా మయూరాః॥౪౧॥విత్రాస్య కారండవచక్రవాకాన్ మహారవైర్భిన్న
కటా గజేంద్రాః।సరస్సు బద్ధాంబుజభూషణేషు విక్షోభ్య విక్షోభ్య జలం పిబంతి॥౪౨॥వ్యపేతపంకాసు సవాలుకాసు ప్రస
న్నతోయాసు సగోకులాసు। ససారసారావవినాదితాసు నదీషు హృష్టా నిపతంతి హంసాః॥౪౩॥నదీఘనప్రస్రవణోద
కానామతిప్రవృద్ధానిలబర్హిణానామ్।ప్లవంగమానాం చ గతోత్సవానాం ధ్రువం రవాస్సంప్రతి సంప్రణష్టాః॥౪౪॥ అనే
కవర్ణాస్సువినష్టకాయా నవోదితేష్వంబుధరేషు నష్టాః। క్షుధార్దితా ఘోరవిషా బిలేభ్యశ్చిరోషితా విప్రసరంతి స
ర్పాః॥౪౫॥రాత్రిశ్శశాంకోదితసౌమ్యవక్త్రా తారాగణోన్మీలితచారునేత్రా।జ్యోత్స్నాంశుకప్రావరణా విభాతి నా
రీవ శుక్లాంశుకసంవృతాంగీ॥౪౬॥విపక్వశాలీప్రసవాని భుక్త్వా ప్రహర్షితా సారసచారుపంక్తిః।నభస్సమాక్రామతి
శీఘ్రవేగా వాతావధూతా గ్రథితేవ మాలా॥౪౭॥సుప్తైకహంసం కుముదైరుపేతం మహాహ్రదస్థం సలిలం విభాతి।ఘనై
ర్విముక్తం నిశి పూర్ణచంద్రం తారాగణాకీర్ణమివాంతరిక్షమ్॥ ౪౮ ॥ ప్రకీర్ణహంసాకులమేఖలానాం ప్రబుద్ధపద్మో
త్పలమాలినీనామ్। వాప్యుత్తమానామధికాద్య లక్ష్మీర్వరాంగనానామివ భూషితానామ్॥౪౯॥వేణుస్వనవ్యంజితతూ
ర్యమిశ్రః ప్రత్యూషకాలేఽనిలసంప్రవృత్తః।సమ్మూర్ఛితో గర్గరగోవృషాణామన్యోన్యమాపూరయతీవ శబ్దః॥౫౦॥న
వైర్నదీనాం కుసుమప్రభాసైర్వ్యాధూయమానైర్మృదుమారుతేన।ధౌతామలక్షౌమపటప్రకాశైః కూలాని కాశైరుప
శోభితాని॥౫౧॥ వనప్రచండా మధుపానశౌండాః ప్రియాన్వితాష్షట్చరణాః ప్రహృష్టాః। వనేషు మత్తాః పవనానుయా
త్రాం కుర్వంతి పద్మాసనరేణుగౌరాః॥ ౫౨॥ జలం ప్రసన్నం కుముదః ప్రహాసః క్రౌంచస్వనం శాలివనం విపక్వమ్।మృదు
శ్చ వాయుర్విమలశ్చ చంద్రశ్శంసంతి వర్షవ్యపనీతకాలమ్॥౫౩॥మీనోపసందర్శితమేఖలానాం నదీవధూనాం గతయో
ఽద్య మందాః। కాంతోపభుక్తాలసగామినీనాం ప్రభాతకాలేష్వివ కామినీనామ్॥౫౪॥ సచక్రవాకాని సశైవలాని కాశై
ర్దుకూలైరివ సంవృతాని।సపత్రలేఖాని సరోచనాని వధూముఖానీవ నదీముఖాని॥ ౫౫ ॥ ప్రఫుల్లబాణాసనచిత్రితేషు ప్ర
హృష్టషట్పాదనికూజితేషు।గృహీతచాపోద్యతచండకాండః ప్రచండచారోఽద్య వనేషు కామః॥౫౬॥ లోకం సువృష్ట్యా పరితో
షయిత్వా నదీస్తటాకాని చ పూరయిత్వా। నిష్పన్నసస్యాం వసుధాం చ కృత్వా త్యక్త్వా నభస్తోయధరాః ప్రణష్టాః॥ ౫౭॥
ప్రసన్నసలిలాస్సౌమ్య కురరీభిర్వినాదితాః।చక్రవాకగణాకీర్ణా విభాంతి సలిలాశయాః॥౫౮॥ అన్యోన్యబద్ధవైరాణాం
జిగీషూణాం నృపాత్మజ।ఉద్యోగసమయస్సౌమ్య పార్థివానాముపస్థితః॥౫౯॥ఇయం సా ప్రథమా యాత్రా పార్థివా
నాం నృపాత్మజ।న చ పశ్యామి సుగ్రీవముద్యోగం వా తథావిధమ్॥౬౦॥చత్వారో వార్షికా మాసా గతా వర్షశతోపమాః
మమ శోకాభిభూతస్య సౌమ్య సీతామపశ్యతః॥౬౧॥చక్రవాకీవ భర్తారం పృష్ఠతోఽనుగతా వనమ్। విషమం దండకారణ్య
ముద్యానమివ చాగతా॥౬౨॥ప్రియావిహీనే దుఃఖార్తే వనే సౌమ్య వివాసితే।కృపాం న కురుతే రాజా సుగ్రీవో మయి లక్ష్మ
ణ॥౬౩॥అనాథో హృతదారోఽయం వాలినా చ విధర్షితః। దీనో దూరగృహః కామీ మాం చైవ శరణం గతః॥౬౪॥ ఇత్యేతైః
కారణైః సౌమ్య సుగ్రీవస్య దురాత్మనః।అహం వానరరాజస్య పరిభూతః పరంతప॥ ౬౫॥స కాలం పరిసంఖ్యాయ సీతాయాః
పరిమార్గణే।కృతార్థస్సమయం కృత్వా దుర్మతిర్నావబుధ్యతే॥౬౬॥ త్వం ప్రవిశ్య చ కిష్కింధాం బ్రూహి వానరపుంగ

వమ్। మూర్ఖం గ్రామ్యసుఖే సక్తం సుగ్రీవం వచనాన్మమ॥ ౬౭॥ అర్థినాముపపన్నానాం పూర్వం చాప్యుపకారిణామ్ ఆశాం సంశ్రుత్య యో హన్తి స లోకే పురుషాధమః॥౬౮॥ శుభం వా యది వా పాపం యో హి వాక్యముదీరితమ్। సత్యేన ప్రతిగృహ్ణాతి స వీరః పురుషోత్తమః॥౬౯॥ కృతార్థా హ్యకృతార్థానాం మిత్రాణాం న భవన్తి యే। తాన్మృతానపి క్రవ్యాదాః కృతఘ్నాన్నోపభుఞ్జతే॥ ౭౦॥ నూనం కాఞ్చనపృష్ఠస్య వికృష్టస్య మయా రణే। ద్రష్టుమిచ్ఛతి చాపస్య రూపం విద్యుద్గణోపమమ్॥ ౭౧॥ ఘోరం జ్యాతలనిర్ఘోషం క్రుద్ధస్య మమ సంయుగే। నిర్ఘోషమివ వజ్రస్య పునస్సంశ్రోతుమిచ్ఛతి॥ ౭౨॥ కామమేవంగతే తస్య పరిజ్ఞాతే పరాక్రమే। త్వత్సహాయస్య మే వీర న చిన్తా స్యాన్నృపాత్మజ॥ ౭౩॥ యదర్థమయమారమ్భః కృతః పరపురఞ్జయ। సమయం నాభిజానాతి కృతార్థః ప్లవగేశ్వరః॥ ౭౪॥ వర్షాసమయకాలం తు ప్రతిజ్ఞాయ హరీశ్వరః। వ్యతీతాంశ్చతురో మాసాన్విహరన్నావబుధ్యతే॥ ౭౫॥ సామాత్యపరిషత్క్రీడన్పానమేవోపసేవతే। శోకదీనేషు నాస్మాసు సుగ్రీవః కురుతే దయామ్॥ ౭౬॥ ఉచ్యతాం గచ్ఛ సుగ్రీవస్త్వయా వత్స మహాబల। మమ రోషస్య యద్రూపం బ్రూయాశ్చైనమిదం వచః॥ ౭౭॥ న చ సంకుచితః పన్థా యేన వాలీ హతో గతః। సమయే తిష్ఠ సుగ్రీవ మా వాలిపథమన్వగాః॥ ౭౮॥ ఏక ఏవ రణే వాలీ శరేణ నిహతో మయా। త్వాం తు సత్యాదతిక్రాన్తం హనిష్యామి సబాన్ధవమ్॥ ౭౯॥ తదేవం విహితే కార్యే యద్ధితం పురుషర్షభ। తత్తద్బ్రూహి నరశ్రేష్ఠ త్వర కాలవ్యతిక్రమః॥ ౮౦॥ కురుష్వ సత్యం మయి వానరేశ్వర ప్రతిశ్రుతం ధర్మమవేక్ష్య శాశ్వతమ్। మా వాలినం ప్రేత్య గతో యమక్షయం త్వమద్య పశ్యేర్మమ చోదితైశ్శరైః॥ ౮౧॥ స పూర్వజం తీవ్రవివృద్ధకోపం లాలప్యమానం ప్రసమీక్ష్య దీనమ్। చకార తీవ్రాం మతిముగ్రతేజా హరీశ్వరే మానవవంశనాథః॥ ౮౨॥ ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - త్రింశస్సర్గః. ***********************************

స కామినం దీనమదీనసత్త్వం శోకాభిపన్నం సముదీర్ణకోపమ్। నరేన్ద్రసూనుర్నరదేవపుత్రం రామానుజః పూర్వజమిత్యువాచ॥ ౧॥ న వానరః స్థాస్యతి సాధువృత్తే న మంస్యతే కర్మఫలానుషంగాన్। న భోక్ష్యతే వానరరాజ్యలక్ష్మీం తథా హి నాభిక్రమతేఽస్య బుద్ధిః॥ ౨॥ మతిక్షయాద్గ్రామ్యసుఖేషు సక్తస్తవ ప్రసాదాప్రతికారబుద్ధిః। హతోఽగ్రజం పశ్యతు వీర వాలినం న రాజ్యమేవం విగుణస్య దేయమ్॥ ౩॥ న ధారయే కోపముదీర్ణవేగం నిహన్మి సుగ్రీవమసత్యమద్య। హరిప్రవీరైస్సహ వాలిపుత్రో నరేన్ద్రపుత్ర్యా విచయం కరోతు॥ ౪॥ తమాత్తబాణాసనముత్పతన్తం నివేదితార్థం రణచణ్డకోపమ్। ఉవాచ రామః పరవీరహన్తా స్వవేక్షితం సానునయం చ వాక్యమ్॥ ౫॥ న హి వై త్వద్విధో లోకే పాపమేవం సమాచరేత్। పాపమార్యేణ యో హన్తి స వీరః పురుషోత్తమః॥ ౬॥ నేదమద్య త్వయా గ్రాహ్యం సాధువృత్తేన లక్ష్మణ। తాం ప్రీతిమనువర్తస్వ పూర్వవృత్తం చ సంగతమ్॥ ౭॥ సామోపహితయా వాచా రూక్షాణి పరివర్జయన్। వక్తుమర్హసి సుగ్రీవం వ్యతీతం కాలపర్యయే॥ ౮॥ సోఽగ్రజేనానుశిష్టార్థో యథావత్పురుషర్షభః। ప్రవివేశ పురీం వీరో లక్ష్మణః పరవీరహా॥ ౯॥ తతశ్శుభమతిః ప్రాజ్ఞో భ్రాతుః ప్రియహితే రతః। లక్ష్మణః ప్రతిసంరబ్ధో జగామ భవనం కపేః॥ ౧౦॥ శక్రబాణాసనప్రఖ్యం ధనుః కాలాన్తకోపమః। ప్రగృహ్య గిరిశృఙ్గాభం మన్దరస్సానుమానివ॥ ౧౧॥ యథోక్తకారీ వచనముత్తరం చైవ సోత్తరమ్। బృహస్పతిసమో బుద్ధ్యా మత్వా రామానుజస్తథా॥ ౧౨॥ కామక్రోధసముత్థేన భ్రాతుః కోపాగ్నినా వృతః। ప్రభఞ్జన ఇవాప్రీతః ప్రయయౌ లక్ష్మణస్తదా॥ ౧౩॥ సాలతాలాశ్వకర్ణాంశ్చ తరసా పాతయన్ బహూన్। పర్యస్యన్ గిరికూటాని ద్రుమానన్యాంశ్చ వేగతః॥ ౧౪॥ శిలాశ్చ శకలీకుర్వన్ పద్భ్యాం గజ ఇవాశుగః। దూరమేకపదం త్యక్త్వా యయౌ కార్యవశాద్ద్రుతమ్॥ ౧౫॥ తామపశ్యద్బలాకీర్ణాం హరిరాజమహాపురీమ్। దుర్గామిక్ష్వాకుశార్దూలః కిష్కిన్ధాం గిరిసంకటే॥ ౧౬॥ రోషాత్ప్రస్ఫురమాణోష్ఠస్సుగ్రీవం ప్రతి లక్ష్మణః। దదర్శ వానరాన్ భీమాన్ కిష్కిన్ధాయా బహిశ్చరాన్॥ ౧౭॥ తం దృష్ట్వా వానరాస్సర్వే లక్ష్మణం పురుషర్షభమ్। శైలశృఙ్గాణి శతశః ప్రవృద్ధాంశ్చ మహీరుహాన్॥ ౧౮॥ జగృహుః కుఞ్జరప్రఖ్యా వానరాః పర్వతాన్తరే। తాన్ గృహీతప్రహరణాన్ హరీన్ దృష్ట్వా తు లక్ష్మణః॥ ౧౯॥ బభూవ ద్విగుణం క్రుద్ధో బహ్విన్ధన ఇవానలః। తం తే భయపరీతాఙ్గాః క్రుద్ధం దృష్ట్వా ప్లవంగమాః॥ ౨౦॥ కాలమృత్యుయుగాన్తాభం శతశో విద్రుతా దిశః। తతస్సుగ్రీవభవనం ప్రవిశ్య హరిపుంగవాః॥ ౨౧॥ క్రోధమాగమనం చైవ లక్ష్మణస్య న్యవేదయన్। తారయా సహితః కామీ సక్తః కపివృషో రహః॥ ౨౨॥ న తేషాం కపివీరాణాం శుశ్రావ వచనం తదా। తతస్సచివసన్దిష్టా హరయో రోమ

హర్షణాః॥౨౩॥గిరికుంజరమేఘాభానగర్యానిర్యయుస్తదా। నఖదంష్ట్రాయుధాఘోరాఃసర్వేవికృతదర్శనాః॥౨౪॥ స
ర్వేశార్దూలదర్పాశ్చసర్వేచవికృతాననాః।దశనాగబలాఃకేచిత్కేచిద్దశగుణోత్తరాః॥ ౨౫॥ కేచిన్నాగసహస్రస్యబ
భూవుస్తుల్యవిక్రమాః।సంతిచౌఘబలాఃకేచిత్కేచిద్వాయుబలోత్తరాః॥౨౬॥ అప్రమేయబలాఃకేచిత్తత్రాసన్హ
రిపుంగవాః।తేనవానరసైన్యేనసుగ్రీవస్యమహాత్మనః॥౨౭॥ తతోద్వారాణిసర్వాణియువరాజోమహాబలః। అభ్యధా
వతమధ్యోనక్షత్రాణీవచంద్రమాః॥౨౮॥కృత్వాన్సింహీకపిభిర్వ్యాప్తాంప్రమహాసైన్యమహాబలైః। అపశ్యల్లక్ష్మణఃక్రు
ద్ధఃకిష్కింధాంతాందురాసదామ్॥౨౯॥తతస్తేహరయస్సర్వేప్రాకారపరిఘాంతరాత్। నిష్క్రమ్యోదగ్రసత్వాస్తు
తస్థురావిష్కృతంతదా॥౩౦॥సుగ్రీవస్యప్రమాదంచపూర్వజంచార్తమాత్మవాన్। బుద్ధ్వాకోపవశంవీరఃపునరేవజ
గామసః॥౩౧॥సదీర్ఘోష్ణమహోచ్ఛ్వాసఃకోపసంరక్తలోచనః।బభూవనరశార్దూలస్సధూమఇవపావకః॥౩౨॥బాణశ
ల్యస్ఫురజ్జిహ్వస్సాయకాసనభోగవాన్।స్వతేజోవిషసంఘాతఃపంచాస్యఇవపన్నగః॥ ౩౩॥ తందీప్తమివకాలాగ్నిం
నాగేంద్రమివకోపితమ్। సమాసాద్యాంగదస్త్రాసాద్విషాదమగమద్భృశమ్॥౩౪॥ సోంగదంరోషతామ్రాక్షస్సందిదే
శమహాయశాః। సుగ్రీవఃకథ్యతాంవత్సమమాగమనమిత్యుత॥ ౩౫॥ ఏషరామానుజఃప్రాప్తస్త్వత్సకాశమరిందమః।
భ్రాతుర్వ్యసనసంతప్తోద్వారితిష్ఠతిలక్ష్మణః॥౩౬॥ తస్యవాక్యంయదిరుచిఃక్రియతాంసాధువానర।ఇత్యుక్త్వాశీఘ్రమాగ
చ్ఛవత్సవాక్యమరిందమ॥౩౭॥ లక్ష్మణస్యవచఃశ్రుత్వాశోకావిష్టోంగదోబ్రవీత్। పితుస్సమీపమాగమ్యసౌమిత్రిరయ
మాగతః॥౩౮॥అథాంగదస్తస్యవచోనిశమ్యసంభ్రాంతభావఃపరిదీనవక్త్రః। నిపత్యతూర్ణంనృపతేస్తరస్వీతతఃకుమార
శ్చరణౌవవందే॥౩౯॥సంగృహ్యపాదౌపితురగ్ర్యతేజాజగ్రాహమాతుఃపునరేవపాదౌ। పాదౌరుమాయాశ్చనిపీడయి
త్వానివేదయామాసతతస్తదర్థమ్॥౪౦॥సనిద్రాగ్లానిసంవీతోవానరోనవిబుద్ధవాన్।బభూవమదమత్తశ్చమదనేనచ
మోహితః॥౪౧॥తతఃకిలకిలాంచక్రుర్లక్ష్మణంప్రేక్ష్యవానరాః।ప్రసాదయంతస్తంక్రుద్ధంభయమోహితచేతసః॥౪౨
తేమహేంద్రనిభందృష్ట్వావజ్రాశనిసమస్వనమ్।సింహనాదంసమంచక్రుర్లక్ష్మణస్యసమీపతః॥౪౩॥ తేనశబ్దేనమహ
తాప్రత్యబుధ్యతవానరః। మదవిహ్వలతామ్రాక్షోవ్యాకులస్రగ్విభూషణః॥౪౪॥అథాంగదవచశ్శ్రుత్వాతేనైవచస
మాగతౌ।మంత్రిణౌవానరేంద్రస్యసమ్మతౌదూరదర్శినౌ॥౪౫॥ ప్లక్షశ్చైవప్రభాసశ్చమంత్రిణావర్థధర్మయోః। వ
క్తుముచ్చావచంప్రాప్తంలక్ష్మణంతౌశశంసతుః॥౪౬॥ప్రసాదయిత్వాసుగ్రీవంవచనైస్సామనిశ్చితైః। ఆసీనంపర్యుపా
సీనౌయథాశక్రంమరుత్పతిమ్॥౪౭॥ సత్యసంధౌమహాభాగౌభ్రాతరౌరామలక్ష్మణౌ। వయస్యభావంసంప్రాప్తౌరా
జ్యార్హౌరాజ్యదాయినౌ॥౪౮॥తయోరేకోధనుష్పాణిర్ద్వారితిష్ఠతిలక్ష్మణః। యస్యభీతాఃప్రవేపంతోనాదాన్ముం
చంతివానరాః॥ ౪౯॥ సఏషరాఘవభ్రాతాలక్ష్మణోవాక్యసారథిః। వ్యవసాయరథఃప్రాప్తస్తస్యరామస్యశాసనా
త్॥౫౦॥అయంచదయితోరాజన్తారాయాస్తనయోంగదః।లక్ష్మణేనసకాశంతేప్రేషితస్త్వరయానఘ॥౫౧॥సోయం
రోషపరీతాక్షోద్వారితిష్ఠతివీర్యవాన్। వానరాన్వానరపతేచక్షుషానిర్దహన్నివ॥౫౨॥తస్యమూర్ధ్నాప్రణమ్యత్వం
సపుత్రస్సహబంధుభిః। గచ్ఛశీఘ్రంమహారాజరోషోహ్యస్యనివర్త్యతామ్॥౫౩॥ యదాహరామోధర్మాత్మాతత్కు
రుష్వసమాహితః।రాజంస్తిష్ఠస్వసమయేభవసత్యప్రతిశ్రవః॥౫౪॥ఇతిశ్రీమత్కిష్కింధాకాండే-ఏకత్రింశస్సర్గః॥

అంగదస్యవచఃశ్రుత్వాసుగ్రీవస్సచివైస్సహ। లక్ష్మణంకుపితంశ్రుత్వాముమోచాసనమాత్మవాన్॥ ౧॥సచ
తానబ్రవీద్వాక్యంనిశ్చిత్యగురులాఘవమ్।మంత్రజ్ఞాన్మంత్రకుశలోమంత్రేషుపరినిష్ఠితాన్॥౨॥నమేదుర్వ్యాహృ
తంకించిన్నాపిమేదురనుష్ఠితమ్।లక్ష్మణోరాఘవభ్రాతాక్రుద్ధఃకిమితిచింతయే॥౩॥ అసుహృద్భిర్మమామిత్రైర్నిత్య
మంతరదర్శిభిః।మమదోషానసంభూతాన్శ్రావితోరాఘవానుజః॥౪॥అత్రతావద్యథాబుద్ధిసర్వైరేవయథావిధి। భ
వద్భిర్నిశ్చయస్తావద్విజ్ఞేయోనిపుణంశనైః॥౫॥నఖల్వస్తిమమత్రాసోలక్ష్మణాన్నాపిరాఘవాత్। మిత్రంత్వస్థానకుపి
తంజనయత్యేవసంభ్రమమ్॥౬॥సర్వథాసుకరంమిత్రందుష్కరంపరిపాలనమ్। అనిత్యత్వాచ్చచిత్తానాంప్రీతిరల్పేపిభి
ద్యతే॥౭॥అతోనిమిత్తంత్రస్తోహంరామేణతుమహాత్మనా।యన్మమోపకృతంశక్యంప్రతికర్తుంనతన్మయా॥౮॥ సుగ్రీవే
ణైవముక్తస్తుహనూమాన్హరిపుంగవః।ఉవాచస్వేనతర్కేణమధ్యేవానరమంత్రిణామ్॥౯॥సర్వథానైతదాశ్చర్యంయ

స్త్వం హరిగణేశ్వర। న పి స్మరసి సుస్నిగ్ధ ముపకారం కృతం శుభమ్॥౧౦॥ రాఘవేణ తు వీరేణ భయ ముత్సృజ్య దూరతః। త్వ
త్ప్రియార్థం హతో వాలీ శక్రతుల్యపరాక్రమః॥౧౧॥ సర్వథా ప్రణయాత్ క్రుద్ధో రాఘవో నాత్ర సంశయః। భ్రాత
రం సంప్రహితవా౯ లక్ష్మణం లక్ష్మివర్ధనమ్॥౧౨॥ త్వం ప్రమత్తో న జానీషే కాలం కాలవిదాం వర। ఫుల్లసప్తచ్ఛదశ్యామా
ప్రవృత్తా తు శరచ్ఛివా॥౧౩॥ నిర్మలగ్రహనక్షత్రా ద్యౌః ప్రణష్టబలాహకా। ప్రసన్నాశ్చ దిశస్సర్వా స్సరితశ్చ సరాంసి
చ॥౧౪॥ ప్రాప్తముద్యోగకాలం తు నావైషి హరిపుంగవ। త్వం ప్రమత్త ఇతి వ్యక్తం లక్ష్మణో యమిహాగతః॥౧౫॥ ఆర్తస్య
హృతదారస్య పరుషం పురుషాంతరాత్। వచనం మర్షణీయం తే రాఘవస్య మహాత్మనః॥౧౬॥ కృతాపరాధస్య హి తే నాన్య
త్పశ్యామ్యహం క్షమమ్। అంతరేణాంజలిం బద్ధ్వా లక్ష్మణస్య ప్రసాదనాత్॥౧౭॥ నియుక్తైర్మంత్రిభిర్వాచ్యో హ్యవశ్యం
పార్థివో హితమ్। అత ఏవ భయం త్యక్త్వా బ్రవీమ్యవధృతం వచః॥౧౮॥ అభిక్రుద్ధస్సమర్థో హి చాప ముద్యమ్య రాఘవః। స
దేవాసురగంధర్వం వశే స్థాపయితుం జగత్॥౧౯॥ న స క్షమః కోపయితుం యః ప్రసాద్య పునర్భవేత్। పూర్వోపకారం స్మ
రతా కృతజ్ఞేన విశేషతః॥౨౦॥ తస్య మూర్ధ్నా ప్రణమ్య త్వం సపుత్రస్ససుహృజ్జనః। రాజ౯ స్తిష్ఠ స్వసమయే భర్తుర్భార్యేవ
తద్వశః॥౨౧॥ న రామరామానుజశాసనం త్వయా కపీంద్రయుక్తం మనసాప్యపోహితుమ్। మనో హి తే జ్ఞాస్యతి మానుషం
బలం స రాఘవస్యాస్య సురేంద్రవర్చసః॥౨౨॥ ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - ద్వాత్రింశస్సర్గః. ***********

అథ ప్రతిసమాదిష్టో లక్ష్మణః పరవీరహా। ప్రవివేశ గుహాం ఘోరాం కిష్కింధాం రామశాసనాత్॥౧॥ ద్వారస్థా హ
రయ స్తత్ర మహాకాయా మహాబలాః। బభూవుర్లక్ష్మణం దృష్ట్వా సర్వే ప్రాంజలయః స్థితాః॥౨॥ నిశ్వసంతం తు తం దృ
ష్ట్వా క్రుద్ధం దశరథాత్మజమ్। బభూవుర్హరయస్త్రస్తా న చైనం పర్యవారయ౯॥౩॥ స తాం రత్నమయీం శ్రీమా౯ దివ్యాం
పుష్పితకాననామ్। రమ్యాం రత్నసమాకీర్ణాం దదర్శ మహతీం గుహామ్॥౪॥ హర్మ్యప్రాసాదసంబాధాం నానాపణ్యో
పశోభితామ్। సర్వకామఫలైర్వృక్షైః పుష్పితై రుపశోభితామ్॥౫॥ దేవగంధర్వపుత్రైశ్చ వానరైః కామరూపిభిః। దివ్య
మాల్యాంబరధరై శ్శోభితాం ప్రియదర్శనైః॥౬॥ చందనాగరుపద్మానాం గంధై స్సురభిగంధినామ్। మైరేయాణాం మధూ
నాం చ సంమోదితమహాపథామ్॥౭॥ వింధ్యమేరుగిరిప్రఖ్యైః ప్రాసాదైః పరిభూషితామ్। దదర్శ గిరినద్యశ్చ విమలా స్త
త్ర రాఘవః॥౮॥ అంగదస్య గృహం రమ్యం మైందస్య ద్వివిదస్య చ। గవయస్య గవాక్షస్య గజస్య శరభస్య చ॥౯॥ విద్యున్మాలే
శ్చ సంపాతే స్సూర్యాక్షస్య హనూమతః। వీరబాహోస్సుబాహోశ్చ నలస్య చ మహాత్మనః॥౧౦॥ కుముదస్య సుషేణ
స్య తారజాంబవతో స్తథా। దధివక్త్రస్య నీలస్య సుపాటలసునేత్రయోః॥౧౧॥ ఏతేషాం కపిముఖ్యానాం రాజమార్గే మహా
త్మనామ్। దదర్శ గృహముఖ్యాని మహాసారాణి లక్ష్మణః॥౧౨॥ పాండరాభ్రప్రకాశాని దివ్యమాల్యయుతాని చ। ప్రభూతధ
నధాన్యాని స్త్రీరత్నైశ్శోభితాని చ॥౧౩॥ పాండరేణ తు శైలేన పరిక్షిప్తం దురాసదం। వానరేంద్రగృహం రమ్యం మహేం
ద్రసదనోపమమ్॥౧౪॥ శుక్లైః ప్రాసాదశిఖరైః కైలాసశిఖరోపమైః। సర్వకామఫలైర్వృక్షైః పుష్పితై రుపశోభితమ్॥
౧౫॥ మహేంద్రదత్తైశ్శ్రీమద్భిర్నీలజీమూతసన్నిభైః। దివ్యపుష్పఫలైర్వృక్షైశ్శీతచ్ఛాయైర్మనోరమైః॥౧౬॥ హరిభి
స్సంవృతద్వారం బలిభిశ్శస్త్రపాణిభిః। దివ్యమాల్యావృతం శుభ్రం తప్తకాంచనతోరణమ్॥౧౭॥ సుగ్రీవస్య గృహం రమ్యం
ప్రవివేశ మహాబలః। అవార్యమాణస్సౌమిత్రిర్మహాభ్రమివ భాస్కరః॥౧౮॥ స సప్తకక్ష్యా ధర్మాత్మా నానాజనసమాకు
లాః। ప్రవిశ్య సుమహద్గుప్తం దదర్శాంతఃపురం మహత్॥౧౯॥ హైమరాజతపర్యంకైర్బహుభిశ్చ వరాసనైః। మహార్హా
స్తరణోపేతై స్తత్ర తత్రోపశోభితమ్॥౨౦॥ ప్రవిశన్నేవ సతతం శుశ్రావ మధురస్వనమ్। తంత్రీగీతసమాకీర్ణం సమగీ
తపదాక్షరమ్॥౨౧॥ బహ్వీశ్చ వివిధాకారా రూపయౌవనగర్వితాః। స్త్రియస్సుగ్రీవభవనే దదర్శ స మహాబలః॥౨౨॥ దృష్ట్వా
భిజనసంపన్నాశ్చిత్రమాల్యకృతస్రజః। ఫలమాల్యకృతవ్యగ్రా భూషణోత్తమభూషితాః॥౨౩॥ నాతృప్తా న్నాపి చా
వ్యగ్రా న్నానుదాత్తపరిచ్ఛదా౯। సుగ్రీవానుచరాంశ్చాపి లక్షయామాస లక్ష్మణః॥౨౪॥ కూజితం నూపురాణాం చ కాం
చీనాం నినదం తథా। సన్నిశమ్య తత శ్శ్రీమా౯ సౌమిత్రిర్లజ్జితో భవత్॥౨౫॥ రోషవేగప్రకుపితః శ్రుత్వా చాభరణస్వనమ్।
చకార జ్యాస్వనం వీరో దిశశ్శబ్దేన పూరయ౯॥౨౬॥ చారిత్రేణ మహాబాహు రపకృష్టస్స లక్ష్మణః। తస్థావేకాంత మాశ్రిత్య
రామకోపసమన్వితః॥౨౭॥ తేన చాపస్వనేనాథ సుగ్రీవః ప్లవగాధిపః। విజ్ఞాయాగమనం త్రస్త స్సంచచాల వరాసనాత్॥

౨౮॥ అంగదేనయథామహ్యంపురస్తాత్ప్రతివేదితమ్। సువ్యక్తమేషసంప్రాప్తస్సౌమిత్రిర్భ్రాతృవత్సలః॥౨౯॥ అంగదేనసమాఖ్యాతంజ్యాస్వనేనచవానరః। బుబుధేలక్ష్మణంప్రాప్తంముఖంచాస్యవ్యశుష్యత॥౩౦॥ తతస్తారాంహరిశ్రేష్ఠస్సుగ్రీవః ప్రియదర్శనామ్। ఉవాచహితమవ్యగ్రస్త్రాససంభ్రాంతమానసః॥౩౧॥ కిన్నుతత్కారణంసుభ్రుప్రకృత్యామృదుమానసః। సరోషఇవసంప్రాప్తోయేనాయంరాఘవానుజః॥౩౨॥ కింపశ్యసికుమారస్యరోషస్థానమనిందితే। నఖల్వకారణేకోపమాహరేన్నరసత్తమః॥౩౩॥ యదస్యకృతమస్మాభిర్బుధ్యసేకించిదప్రియమ్। తద్బుద్ధ్యాసంప్రధార్యాశుక్షిప్రమర్హసిభాషితుమ్॥ ౩౪ ॥ అథవాస్వయమేవైనంద్రష్టుమర్హసిభామిని। వచనైస్సాంత్వయుక్తైశ్చప్రసాదయితుమర్హసి॥౩౫॥ త్వద్దర్శనవిశుద్ధాత్మానసకోపంకరిష్యతి। నహిస్త్రీషుమహాత్మానఃక్వచిత్కుర్వంతిదారుణమ్॥౩౬॥ త్వయాసాంత్వైరుపక్రాంతంప్రసన్నేంద్రియమానసమ్। తతఃకమలపత్రాక్షంద్రక్ష్యామ్యహమరిందమమ్॥౩౭॥ సాప్రస్ఖలంతీమదవిహ్వలాక్షీప్రలంబకాంచీగుణహేమసూత్రా। సలక్షణాలక్ష్మణసన్నిధానంజగామతారానమితాంగయష్టిః॥౩౮॥ సతాంసమీక్ష్యైవహరీశపత్నీంతస్థావుదాసీనతయామహాత్మా। అవాఙ్ముఖోఽభూన్మనుజేంద్రపుత్రః స్త్రీసన్నికర్షాద్వినివృత్తకోపః॥౩౯॥ సాపానయోగాద్వినివృత్తలజ్జాదృష్టిప్రసాదాచ్చనరేంద్రసూనోః। ఉవాచతారాప్రణయప్రగల్భంవాక్యంమహార్థంపరిసాంత్వపూర్వమ్॥౪౦॥ కింకోపమూలంమనుజేంద్రపుత్రకస్తేనసంతిష్ఠతివాఙ్నిదేశే। కశ్శుష్కవృక్షంవనమాపతంతందవాగ్నిమాసీదతినిర్విశంకః॥ ౪౧॥ సతస్యావచనంశ్రుత్వాసాంత్వపూర్వమశంకితః। భూయఃప్రణయదృష్టార్థంలక్ష్మణోవాక్యమబ్రవీత్॥౪౨॥ కిమయంకామవృత్తస్తేలుప్తధర్మార్థసంగ్రహః। భర్తాభర్తృహితేయుక్తేనచైనమవబుధ్యసే॥౪౩॥ నచింతయతిరాజ్యార్థంనాస్మాన్శోకపరాయణాన్। సామాత్యపరిషత్తారేపానమేవోపసేవతే॥౪౪॥ సమాసాంశ్చతురఃకృత్వాప్రమాణంప్లవగేశ్వరః। వ్యతీతాంస్తాన్మదవ్యగ్రోవిహరన్నావబుధ్యతే॥౪౫॥ నహిధర్మార్థసిద్ధ్యర్థంపానమేవంప్రశస్యతే। పానాదర్థశ్చధర్మశ్చకామశ్చపరిహీయతే॥౪౬॥ ధర్మలోపోమహాంస్తావత్కృతేహ్యప్రతికుర్వతః। అర్థలోపశ్చమిత్రస్యనాశేగుణవతోమహాన్॥౪౭॥ మిత్రంహ్యర్థగుణశ్రేష్ఠంసత్యధర్మపరాయణమ్। తద్ద్వయంతుపరిత్యక్తంనతుధర్మేవ్యవస్థితమ్॥౪౮॥ తదేవంప్రస్తుతేకార్యేకార్యమస్మాభిరుత్తమమ్। యత్కార్యంకార్యతత్త్వజ్ఞేతదుదాహర్తుమర్హసి॥౪౯॥ సాతస్యధర్మార్థసమాధియుక్తంనిశమ్యవాక్యంమధురస్వభావమ్। తారాగతార్థేమనుజేంద్రకార్యేవిశ్వాసయుక్తంతమువాచభూయః॥౫౦॥ నకోపకాలఃక్షితిపాలపుత్రనచాపికోపఃస్వజనేవిధేయః। త్వదర్థకామస్యజనస్యతస్యప్రమాదమప్యర్హసివీరసోఢుమ్॥౫౧॥ కోపంకథంనామగుణప్రకృష్టఃకుమారకుర్యాదపకృష్టసత్త్వే। కస్త్వద్విధఃకోపవశంహిగచ్ఛేత్సత్త్వావరుద్ధస్తపసఃప్రసూతిః॥౫౨॥ జానామిరోషంహరివీరబంధోర్జానామికార్యస్యచకాలసంగమ్। జానామికార్యంత్వయియత్కృతంనస్తచ్చాపిజానామియదత్రకార్యమ్॥౫౩॥ తచ్చాపిజానామియథావిషహ్యంబలంనరశ్రేష్ఠశరీరజస్య। జానామియస్మింశ్చజనేవబద్ధంకామేనసుగ్రీవమసక్తమద్య॥౫౪॥ నకామతంత్రేతవబుద్ధిరస్తిత్వంవైయథామన్యువశంప్రపన్నః। నదేశకాలౌహినచార్థధర్మావపేక్షతేకామరతిర్మనుష్యః॥౫౫॥ తంకామవృత్తంమమసన్నికృష్టంకామాభియోగాచ్చవిముక్తలజ్జమ్। క్షమస్వతావత్పరవీరహంతస్త్వద్భ్రాతరంవానరవంశనాథమ్॥౫౬॥ మహర్షయోధర్మతపోభికామాఃకామానురాగాఃప్రతిబద్ధమోహాః। అయంప్రకృత్యాచపలఃకపిస్తుకథంనసజ్జేతసుఖేషురాజా॥౫౭॥ ఇత్యేవముక్త్వావచనంమహార్థంసావానరీలక్ష్మణమప్రమేయమ్। పునస్సఖేదంమదవిహ్వలంచభర్తుర్హితంవాక్యమిదంబభాషే॥౫౮॥ ఉద్యోగస్తుచిరాజ్ఞప్తస్సుగ్రీవేణనరోత్తమ। కామస్యాపివిధేయేనతవార్థప్రతిసాధనే॥౫౯॥ ఆగతాహిమహావీర్యాహరయఃకామరూపిణః। కోటీశతసహస్రాణినానానగనివాసినః॥౬౦॥ తదాగచ్ఛమహాబాహోచారిత్రంరక్షితంత్వయా। అచ్ఛలంమిత్రభావేనసతాందారావలోకనమ్॥౬౧॥ తారయాచాభ్యనుజ్ఞాతస్త్వరయాచాపిచోదితః। ప్రవివేశమహాబాహురభ్యంతరమరిందమః॥౬౨॥ తతస్సుగ్రీవమాసీనంకాంచనేపరమాసనే। మహార్హాస్తరణోపేతేదదర్శాదిత్యసన్నిభమ్॥౬౩॥ దివ్యాభరణచిత్రాంగందివ్యరూపంయశస్వినమ్। దివ్యమాల్యాంబరధరంమహేంద్రమివదుర్జయమ్॥ ౬౪॥ దివ్యాభరణమాల్యాభిఃప్రమదాభిస్సమావృతమ్। లక్ష్మణఃపరవీరఘ్నోరామకోపాభిపీడితః॥౬౫॥ సంరబ్ధతరరక్తాక్షోబభూవాంతకసన్ని

భః॥ రుమాం తు వీరః పరిరభ్య గాఢం వరాసనస్థో వరహేమవర్ణః। దదర్శ సౌమిత్రిమదీనసత్త్వం విశాలనేత్రస్సువిశాలనేత్రః॥ ౬౬॥ ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే త్రయస్త్రింశస్సర్గః. ********************************

తమప్రతిహతం క్రుద్ధం ప్రవిష్టం పురుషర్షభమ్ । సుగ్రీవో లక్ష్మణం దృష్ట్వా బభూవ వ్యథితేంద్రియః॥౧॥ క్రుద్ధం నిశ్శ్వసమానం తం ప్రదీప్తమివ తేజసా । భ్రాతుర్వ్యసనసంతప్తం దృష్ట్వా దశరథాత్మజమ్ ॥ ౨ ॥ ఉత్పపాత హరిశ్రేష్ఠో హిత్వా సౌవర్ణమాసనమ్ । మహాన్మహేంద్రస్య యథా స్వలంకృత ఇవ ధ్వజః॥ ౩॥ ఉత్పతంతమనూత్పేతూ రుమాప్రభృతయః స్త్రియః। సుగ్రీవం గగనే పూర్ణచంద్రం తారాగణా ఇవ॥౪॥ సంరక్తనయనశ్శ్రీమాన్ విచచాల కృతాంజలిః । బభూవావస్థితస్తత్ర కల్పవృక్షో మహానివ॥౫॥ రుమాద్వితీయం సుగ్రీవం నారీమధ్యగతం స్థితమ్ । అబ్రవీల్లక్ష్మణః క్రుద్ధస్సతారం శశినం యథా॥౬॥ సత్త్వాభిజనసంపన్నస్సానుక్రోశో జితేంద్రియః। కృతజ్ఞస్సత్యవాదీ చ రాజా లోకే మహీయతే॥ ౭॥ యస్తు రాజా స్థితోఽధర్మే మిత్రాణాముపకారిణామ్। మిథ్యాప్రతిజ్ఞాం కురుతే కో నృశంసతరస్తతః॥౮॥ శతమశ్వానృతే హంతి సహస్రం తు గవానృతే । ఆత్మానం స్వజనం హంతి పురుషః పురుషానృతే॥౯॥ పూర్వం కృతార్థో మిత్రాణాం న తత్ప్రతికరోతి యః। కృతఘ్నస్సర్వభూతానాం స వధ్యః ప్లవగేశ్వర॥౧౦॥ గీతోఽయం బ్రహ్మణా శ్లోకస్సర్వలోకనమస్కృతః । దృష్ట్వా కృతఘ్నం క్రుద్ధేన తం నిబోధ ప్లవంగమ॥౧౧ ॥ గోఘ్నే చైవ సురాపే చ చోరే భగ్నవ్రతే తథా। నిష్కృతిర్విహితా సద్భిః కృతఘ్నే నాస్తి నిష్కృతిః॥ ౧౨॥ అనార్యస్త్వం కృతఘ్నశ్చ మిథ్యావాదీ చ వానర । పూర్వం కృతార్థో రామస్య న తత్ప్రతికరోషి యత్ ॥౧౩॥ నను నామ కృతార్థేన త్వయా రామస్య వానర । సీతాయా మార్గణే యత్నః కర్తవ్యః కృతమిచ్ఛతా॥౧౪॥ స త్వం గ్రామ్యేషు భోగేషు సక్తో మిథ్యాప్రతిశ్రవః। న త్వాం రామో విజానీతే సర్పం మండూకరావిణమ్ ౧౫॥ మహాభాగేన రామేణ పాపః కరుణవేదినా । హరీణాం ప్రాపితో రాజ్యం త్వం దురాత్మా మహాత్మనా॥౧౬॥ కృతం చేన్నాభిజానీషే రామస్యాక్లిష్టకర్మణః। సద్యస్త్వం నిశితైర్బాణైర్హతో ద్రక్ష్యసి వాలినమ్॥౧౭॥ న చ సంకుచితః పంథా యేన వాలీ హతో గతః। సమయే తిష్ఠ సుగ్రీవ మా వాలిపథమన్వగాః॥౧౮॥ న నూనమిక్ష్వాకువరస్య కార్ముకాచ్చ్యుతాన్ శరాన్ పశ్యసి వజ్రసన్నిభాన్ । తతస్సుఖం నామ నిషేవసే సుఖీ న రామకార్యం మనసాప్యవేక్షసే॥౧౯॥ ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - చతుస్త్రింశస్సర్గః. - *****************

తథా బ్రువాణం సౌమిత్రిం ప్రదీప్తమివ తేజసా। అబ్రవీల్లక్ష్మణం తారా తారాధిపనిభాననా॥౧॥ నైవం లక్ష్మణ వక్తవ్యో నాయం పరుషమర్హతి । హరీణామీశ్వరశ్శ్రోతుం తవ వక్త్రాద్విశేషతః॥౨॥ నైవాకృతజ్ఞస్సుగ్రీవో న శఠో నాపి దారుణః। నైవానృతకథో వీర న జిహ్మశ్చ కపీశ్వరః॥౩॥ ఉపకారం కృతం వీరో నాప్యయం విస్మృతః కపిః। రామేణ వీర సుగ్రీవో యదన్యైర్దుష్కరం రణే॥౪॥ రామప్రసాదాత్కీర్తిం చ కపిరాజ్యం చ శాశ్వతమ్। ప్రాప్తవానిహ సుగ్రీవో రుమాం మాం చ పరంతప॥౫॥ సుదుఃఖశయితః పూర్వం ప్రాప్యేదం సుఖముత్తమమ్। ప్రాప్తకాలం న జానీతే విశ్వామిత్రో యథా మునిః॥౬॥ ఘృతాచ్యాం కిల సంసక్తో దశ వర్షాణి లక్ష్మణ। అహోఽమన్యత ధర్మాత్మా విశ్వామిత్రో మహామునిః॥ ౭॥ స హి ప్రాప్తం న జానీతే కాలం కాలవిదాం వరః। విశ్వామిత్రో మహాతేజాః కిం పునర్యః పృథగ్జనః ॥౮॥ దేహధర్మం గతస్యాస్య పరిశ్రాంతస్య లక్ష్మణ । అవితృప్తస్య కామేషు రామః క్షంతుమిహార్హతి॥౯॥ న చ రోషవశం తాత గంతుమర్హసి లక్ష్మణ । నిశ్చయార్థమవిజ్ఞాయ సహసా ప్రాకృతో యథా ॥౧౦॥ సత్త్వయుక్తా హి పురుషాస్త్వద్విధాః పురుషర్షభ । అవిమృశ్య న రోషస్య సహసా యాంతి వశ్యతామ్॥౧౧॥ ప్రసాదయే త్వాం ధర్మజ్ఞ సుగ్రీవార్థే సమాహితా । మహాన్రోషసముత్పన్నస్సంరంభస్త్యజ్యతామయమ్॥ ౧౨॥ రుమాం మాం కపిరాజ్యం చ ధనధాన్యవసూని చ । రామప్రియార్థం సుగ్రీవస్త్యజేదితి మతిర్మమ॥౧౩॥ సమానేష్యతి సుగ్రీవస్సీతయా సహ రాఘవమ్। శశాంకమివ రోహిణ్యా నిహత్వా రావణం రణే॥౧౪॥ శతకోటిసహస్రాణి లంకాయాం కిల రక్షసామ్। అయుతాని చ షట్త్రింశత్సహస్రాణి శతాని చ॥౧౫॥ అహత్వా తాంశ్చ దుర్ధర్షాన్రాక్షసాన్కామరూపిణః। న శక్యో రావణో హంతుం యేన సా మైథిలీ హృతా॥౧౬॥ తే న శక్యా రణే హంతుమసహాయేన లక్ష్మణ । రావణః క్రూరకర్మా చ సుగ్రీవేణ విశేషతః॥౧౭॥ ఏవమాఖ్యాతవాన్వాలీ స హ్యభిజ్ఞో హరీశ్వరః। ఆగమస్తు న మే వ్యక్తః శ్రవాత్తస్య బ్రవీమ్యహమ్॥౧౮॥ త్వత్సహాయనిమిత్తం వై ప్రేషితా హరిపుంగవాః। ఆనేతుం వానరాన్యుద్ధే సుబహూన్హరియూథపాన్ ॥౧౯॥ తాం

శ్చ ప్రతీక్షమాణోఽయం విక్రాంతాన్ సుమహాబలాన్ । రాఘవస్యార్థసిద్ధ్యర్థం ననిర్యాతి హరీశ్వరః ॥౨౦॥ కృతా తు సంస్థా సౌమిత్రే సుగ్రీవేణ యథా పురా । అద్య తైర్వానరైస్సర్వై రాగంతవ్యం మహాబలైః ॥౨౧॥ ఋక్షకోటిసహస్రాణి గోలాంగూలశతాని చ । అద్య త్వాముపయాస్యంతి జహి కోపమరిందమ ॥౨౨॥ కోట్యోఽనేకాస్తు కాకుత్స్థ కపీనాం దీప్తతేజసామ్ ॥ తవ హి ముఖమిదం నిరీక్ష్య కోపాత్ క్షతజనిభే నయనే నిరీక్షమాణాః । హరివరవనితా న యాంతి శాంతిం ప్రథమభయస్య హి శంకితాః స్మ సర్వాః ॥౨౩॥ ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - పంచత్రింశస్సర్గః - *************

ఇత్యుక్తస్తారయా వాక్యం ప్రశ్రితం ధర్మసంహితమ్ । మృదుస్వభావస్సౌమిత్రిః ప్రతిజగ్రాహ తద్వచః ॥౧॥ తస్మిన్ ప్రతిగృహీతే తు వాక్యే హరిగణేశ్వరః । లక్ష్మణాత్సుమహత్త్రాసం వస్త్రం క్లిన్నమివాత్యజత్ ॥౨॥ తతః కంఠగతం మాల్యం చిత్రం బహుగుణం మహత్ । చిచ్ఛేద విమదశ్చాపి సుగ్రీవో వానరేశ్వరః ॥౩॥ స లక్ష్మణం భీమబలం సర్వవానరసత్తమః । అబ్రవీత్ ప్రశ్రితం వాక్యం సుగ్రీవస్సంప్రహర్షయన్ ॥౪॥ ప్రణష్టా శ్రీశ్చ కీర్తిశ్చ కపిరాజ్యం చ శాశ్వతమ్ । రామప్రసాదాత్సౌమిత్రే పునః ప్రాప్తమిదం మయా ॥౫॥ కశ్శక్తస్తస్య దేవస్య ఖ్యాతస్య స్వేన కర్మణా । తాదృశం విక్రమం వీర ప్రతికర్తుమరిందమ ॥౬॥ సీతాం ప్రాప్స్యతి ధర్మాత్మా వధిష్యతి చ రావణమ్ । సహాయమాత్రేణ మయా రాఘవస్స్వేన తేజసా ॥౭॥ సాహాయ్యకృత్యం కిం తస్య యేన సప్త మహాద్రుమాః । శైలశ్చ వసుధా చైవ బాణేనైకేన దారితాః ॥౮॥ ధనుర్విష్ఫారమాణస్య యస్య శబ్దేన లక్ష్మణ । సశైలా కంపితా భూమిస్సహాయైస్తస్య కిన్ను వై ॥౯॥ అనుయాత్రాం నరేంద్రస్య కరిష్యేఽహం నరర్షభ । గచ్ఛతో రావణం హంతుం వైరిణం సపురస్సరమ్ ॥౧౦॥ యది కించిదతిక్రాంతం విశ్వాసాత్ ప్రణయేన వా । ప్రేష్యస్య క్షమితవ్యం మే న కశ్చిన్నాపరాధ్యతి ॥౧౧॥ ఇతి తస్య బ్రువాణస్య సుగ్రీవస్య మహాత్మనః । అభవల్లక్ష్మణః ప్రీతః ప్రేమ్ణా చైవమువాచ హ ॥౧౨॥ సర్వథా హి మమ భ్రాతా సనాథో వానరేశ్వర । త్వయా నాథేన సుగ్రీవ ప్రశ్రితేన విశేషతః ॥౧౩॥ యస్తే ప్రభావస్సుగ్రీవ యచ్చ తే శౌచముత్తమమ్ । అర్హస్త్వం కపిరాజ్యస్య శ్రియం భోక్తుమనుత్తమామ్ ॥౧౪॥ సహాయేన చ సుగ్రీవ త్వయా రామః ప్రతాపవాన్ । వధిష్యతి రణే శత్రూనచిరాన్నాత్ర సంశయః ॥౧౫॥ ధర్మజ్ఞస్య కృతజ్ఞస్య సంగ్రామేష్వనివర్తినః । ఉపపన్నం చ యుక్తం చ సుగ్రీవ తవ భాషితమ్ ॥౧౬॥ దోషజ్ఞస్సతి సామర్థ్యే కోఽన్యో భాషితుమర్హతి । వర్జయిత్వా మమ జ్యేష్ఠం త్వాం చ వానరసత్తమ ॥౧౭॥ సదృశశ్చాసి రామస్య విక్రమేణ బలేన చ । సహాయో దైవతైర్దత్తశ్చిరాయ హరిపుంగవ ॥౧౮॥ కింతు శీఘ్రమితో వీర నిష్క్రమ త్వం మయా సహ । సాంత్వయస్వ వయస్యం త్వం భార్యాహరణకర్శితమ్ ॥౧౯॥ యచ్చ శోకాభిభూతస్య శ్రుత్వా రామస్య భాషితమ్ । మయా త్వం పరుషాణ్యుక్తస్తచ్చ త్వం క్షంతుమర్హసి ॥౨౦॥ ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - షట్త్రింశస్సర్గః - *****

ఏవముక్తస్తు సుగ్రీవో లక్ష్మణేన మహాత్మనా । హనూమంతం స్థితం పార్శ్వే సచివం త్విదమబ్రవీత్ ॥౧॥ మహేంద్రహిమవద్వింధ్యకైలాసశిఖరేషు చ । మందరే పాండుశిఖరే పంచశైలేషు యే స్థితాః ॥౨॥ తరుణాదిత్యవర్ణేషు భ్రాజమానేషు సర్వతః । పర్వతేషు సముద్రాంతే పశ్చిమాయాం తు యే దిశి ॥౩॥ ఆదిత్యభవనే చైవ గిరౌ సంధ్యాభ్రసన్నిభే । పద్మతాళవనం భీమం సంశ్రితా హరిపుంగవాః ॥౪॥ అంజనాంబుదసంకాశాః కుంజరప్రతిమౌజసః । అంజనే పర్వతే చైవ యే వసంతి ప్లవంగమాః ॥౫॥ మనశ్శిలాగుహావాసా వానరాః కనకప్రభాః । మేరుపార్శ్వగతాశ్చైవ యే ధూమ్రగిరిసంశ్రితాః ॥౬॥ తరుణాదిత్యవర్ణాశ్చ పర్వతే చ మహారుణే । పిబంతో మధుమైరేయం భీమవేగాః ప్లవంగమాః ॥౭॥ వనేషు చ సురమ్యేషు సుగంధిషు మహత్సు చ । తాపసానాం చ రమ్యేషు వనాంతేషు సమంతతః ॥౮॥ తాంస్తాంస్త్వమానయ క్షిప్రం పృథివ్యాం సర్వవానరాన్ । సామదానాదిభిస్సర్వై రాశు ప్రేషయ వానరాన్ ॥౯॥ ప్రేషితాః ప్రథమం యే చ మయా దూతా మహాజవాః । త్వరణార్థం తు భూయస్త్వం హరీన్ సంప్రేషయాపరాన్ ॥౧౦॥ యే ప్రసక్తాశ్చ కామేషు దీర్ఘసూత్రాశ్చ వానరాః । ఇహానయస్వ తాన్ సర్వాన్ శీఘ్రం తు మమ శాసనాత్ ॥౧౧॥ అహోభిర్దశభిర్యే హి నాగచ్ఛంతి మమాజ్ఞయా । హంతవ్యాస్తే దురాత్మానో రాజశాసనదూషకాః ॥౧౨॥ శతాన్యథ సహస్రాణాం కోట్యశ్చ మమ శాసనాత్ । ప్రయాంతు కపిసింహానాం దిశో మమ మతే స్థితాః ॥౧౩॥ మేఘపర్వతసంకాశాశ్ఛాదయంత ఇవాంబరమ్ । ఘోరరూపాః కపిశ్రేష్ఠా యాంతు మచ్ఛాసనాదితః ॥౧౪॥ తే గతిజ్ఞా గతిం గత్వా పృథివ్యాం సర్వవానరాః । ఆనయంతు హరీన్ సర్వాంస్త్వ

రితాశ్శాసనాన్మమ ॥౧౫॥ తస్య వానరరాజస్య శ్రుత్వా వాయుసుతో వచః । దిశస్సర్వాస్సువిక్రాంతాన్ ప్రేషయామాస
స వానరాన్ ॥౧౬॥ తే పదం విష్ణువిక్రాంతం పతత్రిజ్యోతిరధ్వగాః । ప్రయాతాః ప్రహితా రాజ్ఞా హరయస్తత్క్షణేన వై ॥
౧౭॥ తే సముద్రేషు గిరిషు వనేషు చ సరస్సు చ । వానరా వానరాన్ సర్వాన్ రామహేతోరచోదయన్ ॥ ౧౮ ॥ మృత్యుకా
లోపమస్యాజ్ఞాం రాజరాజస్య వానరాః । సుగ్రీవస్యాయయుః శ్రుత్వా సుగ్రీవభయదర్శినః ॥౧౯॥ తతస్తేఽంజనసం
కాశా గిరేస్తస్మాన్మహాజవాః । తిస్రః కోట్యః ప్లవంగానాం నిర్యయుర్యత్ర రాఘవః ॥ ౨౦ ॥ అస్తం గచ్ఛతి యత్రార్కస్త
స్మిన్ గిరివరే స్థితాః । తప్తహేమమహాభాసస్తస్మాత్కోట్యో దశ చ్యుతాః ॥౨౧॥ కైలాసశిఖరేభ్యశ్చ సింహకేసరవర్చసాం
తతః కోటిసహస్రాణి వానరాణాముపాగమన్ ॥౨౨॥ ఫలమూలేన జీవంతో హిమవంతముపాశ్రితాః । తేషాం కోటిస
హస్రాణాం సహస్రం సమవర్తత ॥౨౩॥ అంగారకసమానానాం భీమానాం భీమకర్మణామ్ । వింధ్యాద్వానరకోటీ
నాం సహస్రాణ్యపతన్ ద్రుతమ్ ॥౨౪॥ క్షీరోదవేలానిలయాస్తమాలవనవాసినః । నారికేళాశనాశ్చైవ తేషాం సంఖ్యా న
విద్యతే ॥౨౫॥ వనేభ్యో గహ్వరేభ్యశ్చ సరిద్భ్యశ్చ మహాజవాః । ఆగచ్ఛద్వానరీ సేనా పిబంతీవ దివాకరమ్ ॥౨౬॥ యే తు త్వ
రయితుం యాతా వానరాస్సర్వవానరాన్ । తే వీరా హిమవచ్ఛైలే దదృశుస్తం మహాద్రుమమ్ ॥౨౭॥ తస్మిన్ గిరివరే ర
మ్యే యజ్ఞో మాహేశ్వరః పురా । సర్వదేవమనస్తోషో బభౌ దివ్యో మనోహరః ॥ ౨౮ ॥ అన్ననిష్యందజాతాని మూలాని చ ఫ
లాని చ । అమృతస్వాదుకల్పాని దదృశుస్తత్ర వానరాః ॥౨౯॥ తదన్నసంభవం దివ్యం ఫలమూలం మనోహరమ్ । యః కశ్చిత్స
కృదశ్నాతి మాసం భవతి తర్పితః ॥౩౦॥ తాని మూలాని దివ్యాని ఫలాని చ ఫలాశనాః । ఔషధాని చ దివ్యాని జగృహుర్హరి
యూథపాః ॥౩౧॥ తస్మాచ్చ యజ్ఞాయతనాత్పుష్పాణి సురభీణి చ । ఆనిన్యుర్వానరా గత్వా సుగ్రీవప్రియకారణాత్ ॥౩౨॥
తే తు సర్వే హరివరాః పృథివ్యాం సర్వవానరాన్ । సంచోదయిత్వా త్వరితం యూథపాన్ జగ్మురగ్రతః ॥౩౩॥ తే తు తేన ము
హూర్తేన యూథపాశ్శీఘ్రగామినః । కిష్కింధాం త్వరయా ప్రాప్తాస్సుగ్రీవో యత్ర వానరః ॥౩౪॥ తే గృహీత్వౌషధీ
స్సర్వాః ఫలమూలం చ వానరాః । తం ప్రతిగ్రాహయామాసుర్వచనం చేదమబ్రువన్ ॥౩౫॥ సర్వే పరిగతాశ్శైలాస్సము
ద్రాశ్చ వనాని చ । పృథివ్యాం వానరాస్సర్వే శాసనాదుపయాంతి తే ॥౩౬॥ ఏవం శ్రుత్వా తతో హృష్టస్సుగ్రీవః ప్లవగాధిపః
ప్రతిజగ్రాహ తత్ప్రీతస్తేషాం సర్వముపాయనమ్ ॥౩౭॥ ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే సప్తత్రింశస్సర్గః ********

ప్రతిగృహ్య చ తత్సర్వముపాయనముపాహృతమ్ । వానరాన్ సాంత్వయిత్వా చ సర్వానేవ వ్యసర్జయత్ ॥౧॥ వి
సర్జయిత్వా స హరీన్ శూరాంస్తాన్ కృతకర్మణః । మేనే కృతార్థమాత్మానం రాఘవం చ మహాబలమ్ ॥౨॥ స లక్ష్మణో
భీమబలం సర్వవానరసత్తమమ్ । అబ్రవీత్ప్రశ్రితం వాక్యం సుగ్రీవం సంప్రహర్షయన్ ॥౩॥ కిష్కింధాయా వినిష్క్రామ
యది తే సౌమ్య రోచతే । తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా లక్ష్మణస్య సుభాషితమ్ ॥౪॥ సుగ్రీవః పరమప్రీతో వాక్యమేతదువాచ హ ।
ఏవం భవతు గచ్ఛావః స్థేయం త్వచ్ఛాసనే మయా ॥౫॥ తమేవముక్త్వా సుగ్రీవో లక్ష్మణం శుభలక్షణమ్ । విసర్జయామాస త
దా తారామన్యాశ్చ యోషితః ॥౬॥ యాతేత్యుచ్చైర్హరివరాన్ సుగ్రీవస్సముదాహరత్ । తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా హ
రయశ్శీఘ్రమాయయుః ॥౭॥ బద్ధాంజలిపుటాస్సర్వే యే స్యుః స్త్రీదర్శనక్షమాః । తానువాచ తతః ప్రాప్తాన్ రాజార్క
సదృశప్రభః ॥౮॥ ఉపస్థాపయత క్షిప్రం శిబికాం మమ వానరాః । శ్రుత్వా తు వచనం తస్య హరయశ్శీఘ్రవిక్రమాః ॥౯॥ సము
పస్థాపయామాసుశ్శిబికాం ప్రియదర్శనామ్ । తాముపస్థాపితాం దృష్ట్వా శిబికాం వానరాధిపః ॥౧౦॥ లక్ష్మణారుహ్యతాం శీ
ఘ్రమితి సౌమిత్రిమబ్రవీత్ । ఇత్యుక్త్వా కాంచనం యానం సుగ్రీవస్సూర్యసన్నిభమ్ ॥౧౧॥ బృహద్భిర్హరిభిర్యుక్తమారు
రోహ సలక్ష్మణః । పాండురేణాతపత్రేణ ధ్రియమాణేన మూర్ధని ॥౧౨॥ శుక్లైశ్చ వాలవ్యజనైర్ధూయమానైస్సమంత
తః । శంఖభేరీనినాదైశ్చ హరిభిశ్చాభినందితః ॥౧౩॥ నిర్యయౌ ప్రాప్య సుగ్రీవో రాజ్యశ్రియమనుత్తమామ్ । స వానరశతై
స్తీక్ష్ణైర్బహుభిశ్శస్త్రపాణిభిః ॥౧౪॥ పరికీర్ణో యయౌ తత్ర యత్ర రామో వ్యవస్థితః । స తం దేశమనుప్రాప్య శ్రేష్ఠం
రామనిషేవితమ్ ॥ ౧౫॥ అవాతరన్మహాతేజాశ్శిబికాయాస్సలక్ష్మణః । ఆసాద్య చ తతో రామం కృతాంజలిపుటోఽభవత్ ॥
౧౬॥ కృతాంజలౌ స్థితే తస్మిన్ వానరాశ్చాభవంస్తదా । ఉద్ధృతాంజలిపద్మాస్తే సుగ్రీవస్య సమంతతః ॥౧౭॥ తటాకమివ తం దృ

ష్ట్వా రామః పుష్కలసంకాశమ్। వానరాణాం మహత్సైన్యం సుగ్రీవే ప్రీతిమానభూత్ ॥౧౮॥ పాదయోః పతితం మూర్ధ్నా తముత్థాప్య హరీశ్వరమ్। ప్రేమ్ణా చ బహుమానాచ్చ రాఘవః పరిషస్వజే ॥౧౯॥ పరిష్వజ్య చ ధర్మాత్మా నిషీదేతి తతోऽబ్రవీత్। తం నిషణ్ణం తతో దృష్ట్వా క్షితౌ రామో బ్రవీద్వచః ॥౨౦॥ ధర్మమర్థం చ కామం చ యస్తు కాలే నిషేవతే। విభజ్య సతతం వీర స రాజా హరిసత్తమ ॥౨౧॥ హిత్వా ధర్మం తథార్థం చ కామం యస్తు నిషేవతే। స వృక్షాగ్రే యథా సుప్తః పతితః ప్రతిబుధ్యతే ॥౨౨॥ అమిత్రాణాం వధే యుక్తో మిత్రాణాం సంగ్రహే రతః। త్రివర్గఫలభోక్తా తు రాజా ధర్మేణ యుజ్యతే ॥౨౩॥ ఉద్యోగసమయస్త్వేష ప్రాప్తః శత్రువినాశన। సంచింత్యతాం హి పింగేశ హరిభిః సహ మంత్రిభిః ॥౨౪॥ ఏవముక్తస్తు సుగ్రీవో రామం వచనమబ్రవీత్। ప్రణష్టా శ్రీశ్చ కీర్తిశ్చ కపిరాజ్యం చ శాశ్వతమ్ ॥౨౫॥ త్వత్ప్రసాదాన్మహాబాహో పునః ప్రాప్తమిదం మయా। తవ దేవ ప్రసాదాచ్చ భ్రాతుశ్చ జయతాం వర ॥౨౬॥ కృతం న ప్రతికుర్యాద్యః పురుషాణాం స దూషకః। ఏతే వానరముఖ్యాశ్చ శతశః శత్రుసూదన ॥౨౭॥ ప్రాప్తాశ్చాదాయ బలినః పృథివ్యాం సర్వవానరాన్। ఋక్షాశ్చావహితాః శూరా గోలాంగూలాశ్చ రాఘవ ॥౨౮॥ కాంతారవనదుర్గాణామభిజ్ఞా ఘోరదర్శనాః। దేవగంధర్వపుత్రాశ్చ వానరాః కామరూపిణః ॥౨౯॥ స్వైః స్వైః పరివృతాః సైన్యైర్వర్తంతే పథి రాఘవ। శతైః శతసహస్రైశ్చ కోటిభిశ్చ ప్లవంగమాః ॥౩౦॥ అయుతైశ్చావృతా వీరాః శంకుభిశ్చ పరంతప। అర్బుదైరర్బుదశతైర్మధ్యైశ్చాంతైశ్చ వానరాః ॥౩౧॥ సముద్రైశ్చ పరార్ధైశ్చ హరయో హరియూథపాః। ఆగమిష్యంతి తే రాజన్ మహేంద్రసమవిక్రమాః ॥౩౨॥ మేరుమందరసంకాశా వింధ్యమేరుకృతాలయాః। తే త్వామభిగమిష్యంతి రాక్షసం యే సబాంధవమ్ ॥౩౩॥ నిహత్య రావణం సంఖ్యే హ్యానయిష్యంతి మైథిలీమ్। తతస్తముద్యోగమవేక్ష్య బుద్ధిమాన్ హరిప్రవీరస్య నిదేశవర్తినః। బభూవ హర్షాద్వసుధాధిపాత్మజః ప్రబుద్ధనీలోత్పలతుల్యదర్శనః ॥౩౪॥ ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - అష్టత్రింశస్సర్గః. **

ఇతి బ్రువాణం సుగ్రీవం రామో ధర్మభృతాం వరః। బాహుభ్యాం సంపరిష్వజ్య ప్రత్యువాచ కృతాంజలిమ్ ॥౧॥ యదింద్రో వర్షతే వర్షం న తచ్చిత్రం భవేత్క్వచిత్। ఆదిత్యో వా సహస్రాంశుః కుర్యాద్వితిమిరం నభః ॥౨॥ చంద్రమా రశ్మిభిః కుర్యాత్పృథివీం సౌమ్య నిర్మలామ్। త్వద్విధో వాపి మిత్రాణాం ప్రతికుర్యాత్పరంతప ॥౩॥ ఏవం త్వయి న తచ్చిత్రం భవేద్యత్సౌమ్య శోభనమ్। జానామ్యహం త్వాం సుగ్రీవ సతతం ప్రియవాదినమ్ ॥౪॥ త్వత్సనాథః సఖే సంఖ్యే జేతాస్మి సకలానరీన్। త్వమేవ మే సుహృన్మిత్రం సాహాయ్యం కర్తుమర్హసి ॥౫॥ జహారాత్మవినాశాయ వైదేహీం రాక్షసాధమః। వంచయిత్వా తు పౌలోమీమనుహ్లాదో యథా శచీమ్ ॥౬॥ నచిరాత్తం హనిష్యామి రావణం నిశితైః శరైః। పౌలోమ్యాః పితరం దృప్తం శతక్రతురివాహవే ॥౭॥ ఏతస్మిన్నంతరే చైవ రజః సమభివర్తత। ఉష్ణాం తీవ్రాం సహస్రాంశోశ్ఛాదయద్గగనే ప్రభామ్ ॥౮॥ దిశః పర్యాకులాశ్చాసన్ రజసా తేన మూర్ఛితాః। చచాల చ మహీ సర్వా సశైలవనకాననా ॥౯॥ తతో నగేంద్రసంకాశైస్తీక్ష్ణదంష్ట్రైర్మహాబలైః। కృత్స్నా సంఛాదితా భూమిరసంఖ్యేయైః ప్లవంగమైః ॥౧౦॥ నిమేషాంతరమాత్రేణ తతస్తైర్హరియూథపైః। కోటీశతపరీవారైః కామరూపిభిరావృతా ॥౧౧॥ నాదేయైః పార్వతీయైశ్చ సాముద్రైశ్చ మహాబలైః। హరిభిర్మేఘనిర్హ్రాదైరన్యైశ్చ వనచారిభిః ॥౧౨॥ తరుణాదిత్యవర్ణైశ్చ శశిగౌరైశ్చ వానరైః। పద్మకేసరవర్ణైశ్చ శ్వేతైర్మేరుకృతాలయైః ॥౧౩॥ కోటీసహస్రైర్దశభిః శ్రీమాన్ పరివృతస్తదా। వీరః శతవలిర్నామ వానరః ప్రత్యదృశ్యత ॥౧౪॥ తతః కాంచనశైలాభస్తారాయా వీర్యవాన్ పితా। అనేకైర్దశసాహస్రైః కోటిభిః ప్రత్యదృశ్యత ॥౧౫॥ తథాపరేణ కోటీనాం సహస్రేణ సమన్వితః। పితా రుమాయాః సంప్రాప్తః సుగ్రీవశ్వశురో విభుః ॥౧౬॥ పద్మకేసరసంకాశస్తరుణార్కనిభాననః। బుద్ధిమాన్ వానరశ్రేష్ఠః సర్వవానరసత్తమః ॥౧౭॥ అనీకైర్బహుసాహస్రైర్వానరాణాం సమన్వితః। పితా హనుమతః శ్రీమాన్ కేసరీ ప్రత్యదృశ్యత ॥౧౮॥ గోలాంగూలమహారాజో గవాక్షో భీమవిక్రమః। వృతః కోటిసహస్రేణ వానరాణామదృశ్యత ॥౧౯॥ ఋక్షాణాం భీమవేగానాం ధూమ్రః శత్రునిబర్హణః। వృతః కోటిసహస్రాభ్యాం ద్వాభ్యాం సమభివర్తత ॥౨౦॥ మహాచలనిభైర్ఘోరైః పనసో నామ యూథపః। ఆజగామ మహావీర్యస్తిసృభిః కోటిభిర్వృతః ॥౨౧॥ నీలాంజనచయాకారో నీలో నామాథ యూథపః। అదృశ్యత మహాకాయః కోటిభిర్దశభిర్వృతః ॥౨౨॥ తతః కాంచనశైలాభో గవయో నామ యూథపః। ఆ

జగామమహావీర్యః కోటిభిఃపంచభిర్వృతః॥౨౩॥దరీముఖశ్చబలవాన్యూథపోభ్యాయయౌతదా।వృతఃకోటిసహస్రేణసుగ్రీవంసముపస్థితః॥౨౪॥మైందశ్చద్వివిదశ్చోభావశ్వపుత్రౌమహాబలౌ। కోటికోటిసహస్రేణవానరాణామదృశ్యతామ్॥౨౫॥గజశ్చబలవాన్వీరః కోటిభిస్తిసృభిర్వృతః। ఋక్షరాజోమహాతేజాజాంబవాన్నామనామతః॥౨౬॥కోటిభిర్దశభిఃప్రాప్తస్సుగ్రీవస్యవశేస్థితః।రుమణ్వాన్నామవిక్రాంతోవానరోవానరేశ్వరమ్॥౨౭॥ఆయయౌబలవాంస్తూర్ణంకోటీశతసమావృతః।తతఃకోటిసహస్రాణాంసహస్రేణశతేనచ॥౨౮॥పృష్ఠతోనుగతఃప్రాప్తోహరిభిర్గంధమాదనః।తతఃపద్మసహస్రేణవృతశ్శంఖశతేనచ॥౨౯॥యువరాజోంగదఃప్రాప్తఃపితృతుల్యపరాక్రమః। తతస్తారాద్యుతిస్తారోహరిభిర్భీమవిక్రమః॥౩౦॥పంచభిర్హరికోటీభిర్దూరతఃప్రత్యదృశ్యత। ఇంద్రజానుఃకపిర్వీరోయూథపఃప్రత్యదృశ్యత॥౩౧॥ఏకాదశానాంకోటీనామీశ్వరస్తైశ్చసంవృతః।తతోరంభస్త్వనుప్రాప్తస్తరుణాదిత్యసన్నిభః॥౩౨॥అయుతేనవృతశ్చైవసహస్రేణాయుతేనచ।తతోయూథపతిర్వీరోదుర్ముఖోనామవానరః॥౩౩॥ప్రత్యదృశ్యతకోటిభ్యాంద్వాభ్యాంపరివృతోబలీ।కైలాసశిఖరాకారైర్వానరైర్భీమవిక్రమైః॥౩౪॥వృతఃకోటిసహస్రేణహనూమాన్ప్రత్యదృశ్యత।నలశ్చాపిమహావీర్యస్సంవృతోద్రుమవాసిభిః॥౩౫॥కోటీశతేనసంప్రాప్తస్సహస్రేణశతేనచ।తతోదధిముఖఃశ్రీమాన్కోటిభిర్దశభిర్వృతః॥౩౬॥సంప్రాప్తోభిమతస్తస్యసుగ్రీవస్యమహాత్మనః।శరభఃకుముదోవహ్నిర్వానరోరంహఏవచ॥౩౭॥ఏతేచాన్యేచబహవోవానరాఃకామరూపిణః।ఆవృత్యపృథివీంసర్వాంపర్వతాంశ్చవనానిచ॥౩౮॥యూథపాస్సమనుప్రాప్తాయేషాంసంఖ్యానవిద్యతే।ఆగతాశ్చవిశిష్టాశ్చపృథివ్యాంసర్వవానరాః॥౩౯॥ఆప్లవంతఃప్లవంతశ్చగర్జంతశ్చప్లవంగమాః।అభ్యవర్తంతసుగ్రీవంసూర్యమభ్రగణాఇవ॥౪౦॥కుర్వాణాబహుశబ్దాంశ్చప్రహృష్టాబాహుశాలినః। శిరోభిర్వానరేంద్రాయసుగ్రీవాయన్యవేదయన్॥౪౧॥అపరేవానరశ్రేష్ఠాస్సంయమ్యచయథోచితమ్।సుగ్రీవేణసమాగమ్యస్థితాఃప్రాంజలయస్తదా॥౪౨॥సుగ్రీవస్త్వరితోరామేసర్వాంస్తాన్వానరర్షభాన్। నివేదయిత్వాధర్మజ్ఞఃస్థితఃప్రాంజలిరబ్రవీత్॥౪౩॥యథాసుఖంపర్వతనిర్ఝరేషువనేషుసర్వేషుచవానరేంద్రాః।నివేశయిత్వావిధివద్బలానిబలంబలజ్ఞఃప్రతిపత్తుమీష్టే॥౪౪॥ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే-ఏకోనచత్వారింశస్సర్గః

అథరాజాసమృద్ధార్థస్సుగ్రీవఃప్లవగేశ్వరః। ఉవాచనరశార్దూలంరామంపరబలార్దనమ్॥౧॥ఆగతావినివిష్టాశ్చబలినఃకామరూపిణః।వానరావారణేంద్రాభాయేమద్విషయవాసినః॥౨॥తఇమేబహుసాహస్రైర్హరిభిర్భీమవిక్రమైః।ఆగతావానరాఘోరాదైత్యదానవసన్నిభాః॥౩॥ఖ్యాతకర్మాపదానాశ్చబలవంతోజితక్లమాః।పరాక్రమేషువిఖ్యాతావ్యవసాయేషుచోత్తమాః॥౪॥పృథివ్యంబుచరారామనానానగనివాసినః।కోట్యగ్రశఇమేప్రాప్తావానరాస్తవకింకరాః॥౫॥నిదేశవర్తినస్సర్వేసర్వేగురుహితేరతాః। అభిప్రేతమనుష్ఠాతుంతవశక్ష్యంత్యరిందమ॥౬॥తఇమేబహుసాహస్రైరనీకైర్భీమవిక్రమైః। యన్మన్యసేనరవ్యాఘ్రప్రాప్తకాలంతదుచ్యతామ్॥౭॥తత్సైన్యంత్వద్వశేయుక్తమాజ్ఞాపయితుమర్హసి।కామమేషామిదంకార్యంవిదితంమమతత్త్వతః॥౮॥తథాపితుయథాతత్త్వమాజ్ఞాపయితుమర్హసి। ఇతిబ్రువాణంసుగ్రీవంరామోదశరథాత్మజః॥౯॥బాహుభ్యాంసంపరిష్వజ్యఇదంవచనమబ్రవీత్।జ్ఞాయతాంసౌమ్యవైదేహీయదిజీవతివానవా॥౧౦॥ సచదేశోమహాప్రాజ్ఞయస్మిన్వసతిరావణః।అధిగమ్యతువైదేహీంనిలయంరావణస్యచ॥౧౧॥ప్రాప్తకాలంవిధాస్యామితస్మిన్కాలేసహత్వయా।నాహమస్మిన్ప్రభుఃకార్యేవానరేశనలక్ష్మణః॥౧౨॥త్వమస్యహేతుఃకార్యస్యప్రభుశ్చప్లవగేశ్వర। త్వమేవాజ్ఞాపయవిభోమమకార్యవినిశ్చయమ్॥౧౩॥త్వంహిజానాసియత్కార్యంమమవీరనసంశయః। సుహృద్ద్వితీయోవిక్రాంతఃప్రాజ్ఞఃకాలవిశేషవిత్॥౧౪॥భవానస్మద్ధితేయుక్తస్సుకృతార్థోర్థవిత్తమః।ఏవముక్తస్తుసుగ్రీవోవినతంనామయూథపమ్॥౧౫॥అబ్రవీద్రామసాన్నిధ్యేలక్ష్మణస్యచధీమతః। శైలాభంమేఘనిర్ఘోషమూర్జితంప్లవగేశ్వరమ్॥౧౬॥సోమసూర్యాత్మజైస్సార్ధంవానరైర్వానరోత్తమ। దేశకాలనయైర్యుక్తఃకార్యాకార్యవినిశ్చయే॥౧౭॥వృతశ్శతసహస్రేణవానరాణాంతరస్వినామ్।అధిగచ్ఛదిశంపూర్వాంసశైలవనకాననామ్॥౧౮॥తత్రసీతాంచవైదేహీంనిలయంరావణస్యచ।మార్గధ్వంగిరిశృంగేషువనేషుచనదీషుచ॥౧౯॥నదీంభాగీరథీంరమ్యాంసరయూంకౌశికీంతథా।కాళిందీంయమునాంరమ్యాంయామునంచమహాగిరిమ్॥౨౦॥సరస్వతీం

సింధుం చ శోణం మణినిభోదకమ్ । మహీం కాలమహీం చైవ శైలకాననశోభితామ్ ॥ ౨౧ ॥ బ్రహ్మమాలాన్విదేహాంశ్చ మాళ-
వాన్ కాశికోసలాన్ । మాగధాంశ్చ మహాగ్రామాన్ పుండ్రాన్వంగాంస్తథైవ చ ॥ ౨౨ ॥ పత్తనం కోశకారాణాం భూమిం చ
రజతాకరామ్ । సర్వమేతద్విచేతవ్యం మార్గయద్భిస్తతస్తతః ॥ ౨౩ ॥ రామస్య దయితాం భార్యాం సీతాం దశరథస్ను-
షామ్ । సముద్రమవగాఢాంశ్చ పర్వతాన్పత్తనాని చ ॥ ౨౪ ॥ మందరస్య చ యే కోటిం సంశ్రితాః కేచిదాయతామ్ ।
కర్ణప్రావరణాశ్చైవ తథా చాప్యోష్ఠకర్ణకాః ॥ ౨౫ ॥ ఘోరలోహముఖాశ్చైవ జవనాశ్చైవ ధావకాః । అక్షయా బ-
లవంతశ్చ పురుషాః పురుషాదకాః ॥ ౨౬ ॥ కిరాతాః కర్ణచూడాశ్చ హేమాంగాః ప్రియదర్శనాః । ఆమమీనాశనాస్తత్ర కి-
రాతా ద్వీపవాసినః ॥ ౨౭ ॥ అంతర్జలచరా ఘోరా నరవ్యాఘ్రా ఇతి శ్రుతాః । ఏతేషామాలయాస్సర్వే విచేయాః కామ-
రూపిణః ॥ ౨౮ ॥ గిరిభిర్యే చ గమ్యంతే ప్లవనేన ప్లవేన చ । రత్నవంతం యవద్వీపం సప్తరాజ్యోపశోభితమ్ ॥ ౨౯ ॥ సువర్ణరూప్య-
కం చైవ సువర్ణాకరమండితమ్ । యవద్వీపమతిక్రమ్య శిశిరో నామ పర్వతః ॥ ౩౦ ॥ దివం స్పృశతి శృంగేణ దేవదానవసేవితః ।
ఏతేషాం గిరిదుర్గేషు ప్రపాతేషు వనేషు చ ॥ ౩౧ ॥ మార్గధ్వం సహితాస్సర్వే రామపత్నీం యశస్వినీమ్ । తతో నిత్యాజలం
భీమమగాధం శీఘ్రగామినమ్ ॥ ౩౨ ॥ గత్వా పారం సముద్రస్య సిద్ధచారణసేవితమ్ । తస్య తీర్థేషు రమ్యేషు విచిత్రేషు వ-
నేషు చ ॥ ౩౩ ॥ రావణస్సహ వైదేహ్యా మార్గితవ్యస్తతస్తతః । పర్వతప్రభవా నద్యస్సురమ్యా బహునిష్కుటాః ॥ ౩౪ ॥ మా-
ర్గితవ్యా దరీమంతః పర్వతాశ్చ వనాని చ । తతస్సముద్రద్వీపాంశ్చ సుభీమాన్ద్రష్టుమర్హథ ॥ ౩౫ ॥ ఊర్మిమంతం మ-
హారౌద్రం క్రోశంతమనిలోద్ధతమ్ । తత్రాసురా మహాకాయాశ్ఛాయాం గృహ్ణంతి నిత్యశః ॥ ౩౬ ॥ బ్రహ్మణా సమనుజ్ఞా-
తా దీర్ఘకాలం బుభుక్షితాః । తం కాలమేఘప్రతిమం మహోరగనిషేవితమ్ ॥ ౩౭ ॥ అభిగమ్య మహానాదం తీర్థేనైవ మ-
హోదధిమ్ । తతో రక్తజలం భీమం లోహితం నామ సాగరమ్ ॥ ౩౮ ॥ గతా ద్రక్ష్యథ తాం చైవ బృహతీం కూటశాల్మలిమ్ । గృ-
హం చ వైనతేయస్య నానారత్నవిభూషితమ్ ॥ ౩౯ ॥ తత్ర కైలాససంకాశం విహితం విశ్వకర్మణా । తత్ర శైలనిభా భీమా
మందేహా నామ రాక్షసాః ॥ ౪౦ ॥ శైలశృంగేషు లంబంతే నానారూపా భయావహాః । తే పతంతి జలే నిత్యం సూర్యస్యోదయ-
నం ప్రతి ॥ ౪౧ ॥ నిహతా బ్రహ్మతేజోభిరహన్యహని రాక్షసాః । అభితప్తాశ్చ సూర్యేణ లంబంతే స్మ పునః పునః ॥ ౪౨ ॥ తతః పాం-
డరమేఘాభం క్షీరోదం నామ సాగరమ్ । గతా ద్రక్ష్యథ దుర్ధర్షా ముక్తాహారమివోర్మిభిః ॥ ౪౩ ॥ తస్య మధ్యే మహాన్ శ్వే-
తఋషభో నామ పర్వతః । దివ్యగంధైః కుసుమితై రాజతైశ్చ నగైర్వృతః ॥ ౪౪ ॥ సరశ్చ రాజతైః పద్మైర్జ్వలితైర్హేమకే-
సరైః । నామ్నా సుదర్శనం నామ రాజహంసైస్సమాకులమ్ ॥ ౪౫ ॥ విబుధాశ్చారణా యక్షాః కిన్నరాస్సాప్సరోగణాః । హృ-
ష్టాస్సమభిగచ్ఛంతి నళినీం తాం రిరంసవః ॥ ౪౬ ॥ క్షీరోదం సమతిక్రమ్య తతో ద్రక్ష్యథ వానరాః । జలోదం సాగరశ్రేష్ఠం సర్వ-
భూతభయావహమ్ ॥ ౪౭ ॥ తత్ర తత్కోపజం తేజః కృతం హయముఖం మహత్ । అస్యాద్భుతం మహావేగమోదనం సచరా-
చరమ్ ॥ ౪౮ ॥ తత్ర విక్రోశతాం నాదో భూతానాం సాగరౌకసామ్ । శ్రూయతే చ సమర్థానాం దృష్ట్వా తద్బడబాముఖం
॥ ౪౯ ॥ స్వాదూదస్యోత్తరే తీరే యోజనాని త్రయోదశ । జాతరూపశిలో నామ మహాన్ కనకపర్వతః ॥ ౫౦ ॥ తత్ర చంద్రప్రతీ-
కాశం పన్నగం ధరణీధరమ్ । పద్మపత్రవిశాలాక్షం తతో ద్రక్ష్యథ వానరాః ॥ ౫౧ ॥ ఆసీనం పర్వతస్యాగ్రే సర్వభూతనమస్కృ-
తమ్ । సహస్రశిరసం దేవమనంతం నీలవాససమ్ ॥ ౫౨ ॥ త్రిశిరాః కాంచనః కేతుస్తాలస్తస్య మహాత్మనః । స్థాపితః పర్వత-
స్యాగ్రే విరాజతి సవేదికః ॥ ౫౩ ॥ పూర్వస్యాం దిశి నిర్మాణం కృతం తత్త్రిదశేశ్వరైః । తతః పరం హేమమయః శ్రీమానుద-
యపర్వతః ॥ ౫౪ ॥ తస్య కోటిర్దివం స్పృష్ట్వా శతయోజనమాయతా । జాతరూపమయీ దివ్యా విరాజతి సవేదికా ॥ ౫౫ ॥ సా-
లైస్తాలైస్తమాలైశ్చ కర్ణికారైశ్చ పుష్పితైః । జాతరూపమయైర్దివ్యైశ్శోభతే సూర్యసన్నిభైః ॥ ౫౬ ॥ తత్ర యోజన-
విస్తారముచ్ఛ్రితం దశయోజనమ్ । శృంగం సౌమనసం నామ జాతరూపమయం ధ్రువమ్ ॥ ౫౭ ॥ తత్ర పూర్వం పదం కృత్వా పు-
రా విష్ణుస్త్రివిక్రమే । ద్వితీయం శిఖరే మేరోశ్చకార పురుషోత్తమః ॥ ౫౮ ॥ ఉత్తరేణ పరిక్రమ్య జంబూద్వీపం దివాకరః । దృ-
శ్యో భవతి భూయిష్ఠం శిఖరం తన్మహోచ్ఛ్రితమ్ ॥ ౫౯ ॥ తత్ర వైఖానసా నామ వాలఖిల్యా మహర్షయః । ప్రకాశమా-
నా దృశ్యంతే సూర్యవర్ణాస్తపస్వినః ॥ ౬౦ ॥ అయం సుదర్శనో ద్వీపః పురో యస్య ప్రకాశతే । యస్మిన్ తేజశ్చ చక్షుశ్చ స-
ర్వప్రాణభృతామపి ॥ ౬౧ ॥ శైలస్య తస్య శృంగేషు కందరేషు వనేషు చ । రావణస్సహ వైదేహ్యా మార్గితవ్యస్తతస్తతః

౬౨॥ కాంచనస్య చ శైలస్య సూర్యస్య చ మహాత్మనః । ఆవిష్టా తేజసా సంధ్యా పూర్వా రక్తా ప్రకాశతే ॥౬౩॥ పూర్వమేత
త్కృతం ద్వారం పృథివ్యా భువనస్య చ । సూర్యస్యోదయనం చైవ పూర్వా హ్యేషా దిగుచ్యతే ॥౬౪॥ తత్ర పర్వతపృష్ఠేషు ని
ర్ఝరేషు గుహాసు చ । రావణస్సహ వైదేహ్యా మార్గితవ్యో విశేషతః ॥౬౫॥ తతః పరమగమ్యా స్యాద్దిక్పూర్వా త్రిదశావృ
తా । రహితా సూర్యచంద్రాభ్యామదృశ్యా తిమిరావృతా ॥౬౬॥ శైలేషు తేషు సర్వేషు కందరేషు వనేషు చ । యే చ నోక్తా
మయా దేశా విచేయా తేషు జానకీ ॥౬౭॥ ఏతావద్వానరైశ్శక్యం గంతుం వానరపుంగవాః । అభాస్కరమమర్యాదం న జానీ
మస్తతః పరమ్ ॥౬౮॥ అభిగమ్య తు వైదేహీం నిలయం రావణస్య చ । మాసే పూర్ణే నివర్తధ్వముదయం ప్రాప్య పర్వతమ్ ॥
౬౯॥ ఊర్ధ్వం మాసాన్న వస్తవ్యం వసన్వధ్యో భవేన్మమ । సిద్ధార్థాస్సంనివర్తధ్వమధిగమ్య చ మైథిలీమ్ ॥౭౦॥ మహేం
ద్రకాంతాం వనషండమండితాం దిశం చరిత్వా నిపుణేన వానరాః । అవాప్య సీతాం రఘువంశజప్రియాం తతో నివృత్తాస్సు
ఖినో భవిష్యథ ॥౭౧॥ ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - చత్వారింశస్సర్గః. ***************************

తతః ప్రస్థాప్య సుగ్రీవస్తన్మహద్వానరం బలమ్ । దక్షిణాం ప్రేషయామాస వానరానభిలక్షితాన్ ॥౧॥ నీలమగ్నిసు
తం చైవ హనూమంతం చ వానరమ్ । పితామహసుతం చైవ జాంబవంతం మహాకపిమ్ ॥౨॥ సుహోత్రం చ శరారిం చ శరగు
ల్మం తథైవ చ । గజం గవాక్షం గవయం సుషేణం వృషభం తథా ॥౩॥ మైందం చ ద్వివిదం చైవ విజయం గంధమాదనమ్ । ఉల్కా
ముఖమసంగం చ హుతాశనసుతావుభౌ ॥౪॥ అంగదప్రముఖాన్వీరాన్వీరః కపిగణేశ్వరః । వేగవిక్రమసంపన్నాన్సందిదేశ
విశేషవిత్ ॥౫॥ తేషామగ్రేసరం చైవ మహద్బలమసంగతమ్ । విధాయ హరివీరాణామాదిశద్దక్షిణాం దిశమ్ ॥౬॥ యే కేచన
సముద్దేశాస్తస్యాం దిశి సుదుర్గమాః । కపీశః కపిముఖ్యానాం స తేషాం తానుదాహరత్ ॥౭॥ సహస్రశిరసం వింధ్యం నానా
ద్రుమలతాయుతమ్ । నర్మదాం చ నదీం దుర్గాం మహోరగనిషేవితామ్ ॥౮॥ తతో గోదావరీం రమ్యాం కృష్ణవేణీం మహానదీమ్ ।
వరదాం చ మహాభాగాం మహోరగనిషేవితామ్ ॥౯॥ మేఖలాముత్కలాంశ్చైవ దశార్ణనగరాణ్యపి । అబ్రువంతీం బ్రవం
తీం చ సర్వమేవానుపశ్యత ॥౧౦॥ విదర్భానృషికాంశ్చైవ రమ్యాన్మాహిషకానపి । తథా వత్సాన్కళింగాంశ్చ కాశికాం
శ్చ సమంతతః ॥౧౧॥ అన్వీక్ష్య దండకారణ్యం సపర్వతనదీగుహమ్ । నదీం గోదావరీం చైవ సర్వమేవానుపశ్యత ॥౧౨॥ తథైవాం
ధ్రాంశ్చ పుండ్రాంశ్చ చోళాన్పాండ్యాన్సకేరళాన్ । అయోముఖశ్చ గంతవ్యః పర్వతో ధాతుమండితః ॥౧౩॥ విచిత్రశి
ఖరః శ్రీమాంశ్చిత్రపుష్పితకాననః । సచందనవనోద్దేశో మార్గితవ్యో మహాగిరిః ॥౧౪॥ తతస్తామాపగాం దివ్యాం ప్రస
న్నసలిలాం శివామ్ । తత్ర ద్రక్ష్యథ కావేరీం విహృతామప్సరోగణైః ॥౧౫॥ తస్యాసీనం నగస్యాగ్రే మలయస్య మహౌజసః ।
ద్రక్ష్యథాదిత్యసంకాశమగస్త్యమృషిసత్తమమ్ ॥౧౬॥ తతస్తేనాభ్యనుజ్ఞాతాః ప్రసన్నేన మహాత్మనా । తామ్రపర్ణీం
గ్రాహజుష్టాం తరిష్యథ మహానదీమ్ ॥౧౭॥ సా చందనవనైర్దివ్యైః ప్రచ్ఛన్నా ద్వీపశాలినీ । కాంతేవ యువతిః కాంతం స
ముద్రమవగాహతే ॥౧౮॥ తతో హేమమయం దివ్యం ముక్తామణివిభూషితమ్ । యుక్తం కవాటం పాండ్యానాం గతా ద్రక్ష్య
థ వానరాః ॥౧౯॥ తతస్సముద్రమాసాద్య సంప్రధార్యార్థనిశ్చయః । అగస్త్యేనాంతరే తత్ర సాగరే వినివేశితః ॥౨౦॥ చి
త్రనానానగః శ్రీమాన్మహేంద్రః పర్వతోత్తమః । జాతరూపమయః శ్రీమానవగాఢో మహార్ణవమ్ ॥౨౧॥ నానావిధై
ర్నగైస్సర్వైర్లతాభిశ్చోపశోభితమ్ । దేవర్షియక్షప్రవరైరప్సరోభిశ్చ సేవితమ్ ॥౨౨॥ సిద్ధచారణసంఘైశ్చ ప్రకీర్ణం
సుమనోహరమ్ । తముపైతి సహస్రాక్షస్సదా పర్వసు పర్వసు ॥౨౩॥ ద్వీపస్తస్యాపరే పారే శతయోజనమాయతః । అగ
మ్యో మానుషైర్దీప్తస్తం మార్గధ్వం సమంతతః ॥౨౪॥ తత్ర సర్వాత్మనా సీతా మార్గితవ్యా విశేషతః । స హి దేశస్తు వ
ధ్యస్య రావణస్య దురాత్మనః ॥౨౫॥ రాక్షసాధిపతేర్వాసస్సహస్రాక్షసమద్యుతేః । దక్షిణస్య సముద్రస్య మధ్యే తస్య తు
రాక్షసీ ॥౨౬॥ అంగారకేతి విఖ్యాతా ఛాయామాకృష్య భోజినీ । ఏవం నిస్సంశయాన్కృత్వా సంశయాన్నష్టసంశయాః ॥
౨౭॥ మృగయధ్వం నరేంద్రస్య పత్నీమమితతేజసః । తమతిక్రమ్య లక్ష్మీవాన్సముద్రే శతయోజనే ॥౨౮॥ గిరిః పుష్పితకో
నామ సిద్ధచారణసేవితః । చంద్రసూర్యాంశుసంకాశస్సాగరాంబుసమావృతః ॥౨౯॥ భ్రాజతే విపులైశ్శృంగైరంబరం వి
లిఖన్నివ । తస్యైకం కాంచనం శృంగం సేవతే యం దివాకరః ॥౩౦॥ శ్వేతం రాజతమేకం చ సేవతే యం నిశాకరః । న తం కృత
ఘ్నాః పశ్యంతి న నృశంసా న నాస్తికాః ॥౩౧॥ ప్రణమ్య శిరసా శైలం తం విమార్గత వానరాః । తమతిక్రమ్య దుర్ధర్షాస్సూ

ర్యవాన్నామ మహాపర్వతః ॥౩౨॥ అధ్వనాదుర్విగాహేన యోజనానిచతుర్దశ । తతస్తమప్యతిక్రమ్య వైద్యుతో నామ పర్వతః ॥౩౩॥ సర్వకామఫలైర్వృక్షైస్సర్వకాలమనోహరైః । తత్ర భుక్త్వా మహార్హాణి మూలానిచఫలానిచ ॥౩౪॥ మధూని పీత్వా ముఖ్యాని పరంగచ్ఛత వానరాః । తత్ర నేత్రమనఃకాంతః కుంజరో నామ పర్వతః ॥౩౫॥ అగస్త్యభవనం యత్ర నిర్మితం విశ్వకర్మణా । తత్ర యోజనవిస్తారముచ్ఛ్రితం దశయోజనమ్ ॥౩౬॥ శరణం కాంచనం దివ్యం నానారత్నవిభూషితమ్ । తత్ర భోగవతీ నామ సర్పాణామాలయః పురీ ॥౩౭॥ విశాలకక్ష్యా దుర్ధర్షా సర్వతః పరిరక్షితా । రక్షితా పన్నగైర్ఘోరైస్తీక్ష్ణదంష్ట్రైర్మహావిషైః ॥౩౮॥ సర్పరాజో మహాప్రాజ్ఞో యస్యాం వసతి వాసుకిః । నిర్యాయ మార్గితవ్యా చ సా చ భోగవతీ పురీ ॥౩౯॥ తత్ర చానంతరా దేశా యే కేచన సుసంవృతాః । తం దేశం సమతిక్రమ్య మహానృషభసంస్థితః ॥౪౦॥ సర్వరత్నమయః శ్రీమానృషభో నామ పర్వతః । గోశీర్షకం చ పద్మం చ హరిశ్యామం చ చందనమ్ ॥౪౧॥ దివ్యముత్పద్యతే యత్ర తచ్చైవాగ్నిసమప్రభమ్ । న తు తచ్చందనం దృష్ట్వా స్పృష్టవ్యం చ కదాచన ॥౪౨॥ రోహితా నామ గంధర్వా ఘోరా రక్షంతి తద్వనమ్ । తత్ర గంధర్వపతయః పంచ సూర్యసమప్రభాః ॥౪౩॥ శైలూషో గ్రామణీః శిక్షశ్శుభ్రో బభ్రుస్తథైవ చ । రవిసోమాగ్నివపుషాం నివాసః పుణ్యకర్మణామ్ ॥౪౪॥ అంతే పృథివ్యా దుర్ధర్షాస్తత్ర స్వర్గజితః స్థితాః । తతః పరమగంతవ్యః పితృలోకస్సుదారుణః ॥౪౫॥ రాజధానీ యమస్యైషా కష్టేన తమసావృతా । ఏతావదేవ యుష్మాభిర్వీరా వానరపుంగవాః ॥౪౬॥ శక్యం విచేతుం గంతుం వా నాతో గతిమతాం గతిః । సర్వమేతత్సమాలోక్య యచ్చాన్యదపి దృశ్యతే ॥౪౭॥ గతిం విదిత్వా వైదేహ్యాస్సంనివర్తితుమర్హథ । యస్తు మాసాన్నివృత్తోఽగ్రే దృష్టా సీతేతి వక్ష్యతి ॥౪౮॥ మత్తుల్యవిభవో భోగైస్సుఖం స విహరిష్యతి । తతః ప్రియతరో నాస్తి మమ ప్రాణాద్విశేషతః ॥౪౯॥ కృతాపరాధో బహుశో మమ బంధుర్భవిష్యతి ॥ అమితబలపరాక్రమా భవంతో విపులగుణేషు కులేషు చ ప్రసూతాః । మనుజపతిసుతాం యథా లభధ్వం తదధిగుణం పురుషార్థమారభధ్వమ్ ॥౫౦॥ ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - ఏకచత్వారింశస్సర్గః-********************

అథ ప్రస్థాప్య సుగ్రీవస్తాన్హరీన్దక్షిణాం దిశమ్ । అబ్రవీన్మేఘసంకాశం సుషేణం నామ యూథపమ్ ॥౧॥ తారాయాః పితరం రాజా శ్వశురం భీమవిక్రమమ్ । అబ్రవీత్ప్రాంజలిర్వాక్యమభిగమ్య ప్రణమ్య చ ॥౨॥ మహర్షిపుత్రం మారీచమర్చిష్మంతం మహాకపిమ్ । వృతం కపివరైశ్శూరైర్మహేంద్రసదృశద్యుతిమ్ ॥౩॥ బుద్ధివిక్రమసంపన్నం వైనతేయసమద్యుతిమ్ । మరీచిపుత్రాన్మారీచానర్చిర్మాలాన్మహాబలాన్ ॥౪॥ ఋషిపుత్రాంశ్చ తాన్సర్వాన్ప్రతీచీమాదిశద్దిశమ్ । ద్వాభ్యాం శతసహస్రాభ్యాం కపీనాం కపిసత్తమాః ॥౫॥ సుషేణప్రముఖా యూయం వైదేహీం పరిమార్గథ । సురాష్ట్రాన్సహబాహ్లీకాన్శూరాన్భీమాంస్తథైవ చ ॥౬॥ స్ఫీతాన్జనపదాన్రమ్యాన్విపులాని పురాణి చ । పున్నాగగహనం కుక్షిం వకుళోద్దాలకాకులమ్ ॥౭॥ తథా కేతకషండాంశ్చ మార్గధ్వం హరియూథపాః । ప్రత్యక్స్రోతోగమాశ్చైవ నద్యశ్శీతజలాశ్శివాః ॥౮॥ తాపసానామరణ్యాని కాంతారగిరయశ్చ యే । తతః స్థలీం మరుప్రాయామత్యుచ్చశిరసశ్శిలాః ॥౯॥ గిరిజాలావృతాం దుర్గాం మార్గిత్వా పశ్చిమాం దిశమ్ । తతః పశ్చిమమాసాద్య సముద్రం ద్రష్టుమర్హథ ॥ ౧౦ ॥ తిమినక్రాయుతజలమక్షోభ్యమథ వానరాః । తతః కేతకషండేషు తమాలగహనేషు చ ॥౧౧॥ కపయో విహరిష్యంతి నారికేళవనేషు చ । తత్ర సీతాం చ మార్గధ్వం నిలయం రావణస్య చ ॥౧౨॥ వేలాతటనివిష్టేషు పర్వతేషు వనేషు చ । మురచీపత్తనం చైవ రమ్యం చైవ జటీపురమ్ ॥౧౩॥ అవంతీమంగలోపాం చ తథా చాలక్షితం వనం । రాష్ట్రాణి చ విశాలాని పత్తనాని తతస్తతః ॥౧౪॥ సింధుసాగరయోశ్చైవ సంగమే తత్ర పర్వతః । మహాన్హేమగిరిర్నామ శతశృంగో మహాద్రుమః ॥౧౫॥ తత్ర ప్రస్థేషు రమ్యేషు సింహాః పక్షగమాః స్థితాః । తిమిమత్స్యగజాంశ్చైవ నీడాన్యారోపయంతి తే ॥౧౬॥ తాని నీడాని సింహానాం గిరిశృంగగతాశ్చ యే । దృప్తాస్తృప్తాశ్చ మాతంగాస్తోయదస్వననిస్వనాః ॥౧౭॥ విచరంతి విశాలేఽస్మింస్తోయపూర్ణే సమంతతః । తస్య శృంగం దివస్పర్శం కాంచనం చిత్రపాదపం ॥౧౮॥ సర్వమాశు విచేతవ్యం కపిభిః కామరూపిభిః । కోటిం తత్ర సముద్రే తు కాంచనీం శతయోజనాం ॥ ౧౯ ॥ దుర్దర్శాం పారియాత్రస్య గతా ద్రక్ష్యథ వానరాః । కోట్యస్తత్ర చతుర్వింశద్గంధర్వాణాం తరస్వినాం ॥౨౦॥ వసంత్యగ్నినికాశానాం ఘోరాణాం కామరూపిణాం । పావకార్చిః ప్రతీకాశాస్సమవేతాస్సహస్రశః ॥౨౧॥ నాత్యాసాదయితవ్యాస్తే వానరైర్భీమవిక్రమైః । నాదేయం చ ఫలం తస్మాద్దేశాత్కించిత్ప్లవంగమైః ॥౨౨॥

దురాసదాహి తేవీరాస్సత్త్వవంతో మహాబలాః। ఫలమూలాని తే తత్ర రక్షంతే భీమవిక్రమాః ॥ ౨౩ ॥ తత్ర యత్నశ్చ కర్త
వ్యో మార్గితవ్యా చ జానకీ। నహి తేభ్యో భయం కించిత్కపిత్వ మనువర్త్యతామ్ ॥ ౨౪ ॥ తత్ర వైడూర్యవర్ణాభో వజ్రసంస్థా
నసంస్థితః। నానాద్రుమలతాకీర్ణో వజ్రో నామ మహాగిరిః ॥ ౨౫ ॥ శ్రీమాన్ సముదిత స్తత్ర యోజనానాం శతం సమమ్। గుహా
స్తత్ర విచేతవ్యాః ప్రయత్నేన ప్లవంగమాః ॥ ౨౬ ॥ చతుర్భాగే సముద్రస్య చక్రవాన్నామ పర్వతః। తత్ర చక్రం సహస్రా
రం నిర్మితం విశ్వకర్మణా ॥ ౨౭ ॥ తత్ర పంచజనం హత్వా హయగ్రీవం చ దానవమ్। ఆజహార తతశ్చక్రం శంఖం చ పురుషోత్త
మః ॥ ౨౮ ॥ తత్ర సానుషు చిత్రేషు విశాలాసు గుహాసు చ। రావణస్సహ వైదేహ్యా మార్గితవ్య స్తత స్తతః ॥ ౨౯ ॥
తమతిక్రమ్య శైలేంద్రం కాంచనాంతరనిర్దరః। యోజనానాం చతుష్షష్టిర్వరాహో నామ పర్వతః ॥ ౩౦ ॥ సువర్ణశృం
గస్సుశ్రీమానగాధే వరుణాలయే। తత్ర ప్రాగ్జ్యోతిషం నామ జాతరూపమయం పురమ్ ॥ ౩౧ ॥ తస్మిన్వసతి దుష్టాత్మా నరకో
నామ దానవః। తత్ర సానుషు చిత్రేషు విశాలాసు గుహాసు చ ॥ ౩౨ ॥ రావణస్సహ వైదేహ్యా మార్గితవ్య స్తత స్తతః। తమతి
క్రమ్య శైలేంద్రం కాంచనాంతరనిర్దరమ్ ॥ ౩౩ ॥ పర్వతస్సర్వసౌవర్ణో ధారాప్రస్రవణాయుతః। తం గజాశ్చ వరాహాశ్చ
సింహా వ్యాఘ్రాశ్చ సర్వతః ॥ ౩౪ ॥ అభిగర్జంతి సతతం తేన శబ్దేన దర్పితాః। యస్మిన్ హరిహయః శ్రీమాన్ మహేంద్రః పా
కశాసనః ॥ ౩౫ ॥ అభిషిక్తస్సురై రాజా మేఘవాన్నామ పర్వతః। తమతిక్రమ్య శైలేంద్రం మహేంద్రపరిపాలితమ్ ॥ ౩౬ ॥
షష్టిం గిరిసహస్రాణి కాంచనాని గమిష్యథ। తరుణాదిత్యవర్ణాని భ్రాజమానాని సర్వతః ॥ ౩౭ ॥ జాతరూపమయైర్వృక్షై
శ్శోభితాని సుపుష్పితైః। తేషాం మధ్యే స్థితో రాజా మేరురుత్తమపర్వతః ॥ ౩౮ ॥ ఆదిత్యేన ప్రసన్నేన శైలో దత్తవరః పు
రా। తేనైవముక్తః శైలేంద్రస్సర్వ ఏవ త్వదాశ్రయాః ॥ ౩౯ ॥ మత్ప్రసాదాద్భవిష్యంతి దివారాత్రం చ కాంచనాః। త్వయి
యే చాపి వత్స్యంతి దేవగంధర్వదానవాః ॥ ౪౦ ॥ తే భవిష్యంతి రక్తాశ్చ ప్రభయా కాంచనప్రభాః। విశ్వే దేవాశ్చ మరుతో వస
వశ్చ దివౌకసః ॥ ౪౧ ॥ ఆగమ్య పశ్చిమాం సంధ్యాం మేరుముత్తమపర్వతమ్। ఆదిత్యముపతిష్ఠంతి తైశ్చ సూర్యోఽభిపూజితః ॥
౪౨ ॥ అదృశ్యస్సర్వభూతానామస్తం గచ్ఛతి పర్వతమ్। యోజనానాం సహస్రాణి దశ తాని దివాకరః ॥ ౪౩ ॥ ముహూర్తా
ర్ధేన తం శీఘ్రమభియాతి శిలోచ్చయమ్। శృంగే తస్య మహద్దివ్యం భవనం సూర్యసన్నిభమ్ ॥ ౪౪ ॥ ప్రాసాదగణసంబా
ధం విహితం విశ్వకర్మణా। శోభితం తరుభిశ్చిత్రైర్నానాపక్షిసమాకులైః ॥ ౪౫ ॥ నికేతం పాశహస్తస్య వరుణస్య మహాత్మ
నః। అంతరా మేరుమస్తం చ తాలో దశశిరో మహాన్ ॥ ౪౬ ॥ జాతరూపమయశ్శ్రీమాన్ భ్రాజతే చిత్రవేదికః। తేషు సర్వేషు
దుర్గేషు సరస్సు చ సరిత్సు చ ॥ ౪౭ ॥ రావణస్సహ వైదేహ్యా మార్గితవ్య స్తత స్తతః। యత్ర తిష్ఠతి ధర్మజ్ఞ స్తపసా స్వేన భా
వితః ॥ ౪౮ ॥ మేరుసావర్ణిరిత్యేవ ఖ్యాతో వై బ్రహ్మణా సమః। ప్రష్టవ్యో మేరుసావర్ణిర్మహర్షిస్సూర్యసన్నిభః ॥ ౪౯ ॥
ప్రణమ్య శిరసా భూమౌ ప్రవృత్తిం మైథిలీం ప్రతి। ఏతావజ్జీవలోకస్య భాస్కరో రజనీక్షయే ॥ ౫౦ ॥ కృత్వా వితిమిరం సర్వమ
స్తం గచ్ఛతి పర్వతమ్। ఏతావద్వానరైశ్శక్యం గంతుం వానరపుంగవాః ॥ ౫౧ ॥ అభాస్కరమమర్యాదం న జానీమ స్తతః పరమ్
అధిగమ్య తు వైదేహీం నిలయం రావణస్య చ ॥ ౫౨ ॥ అస్తపర్వతమాసాద్య పూర్ణే మాసే నివర్తత। ఊర్ధ్వం మాసాన్న వ
స్తవ్యం వసన్వధ్యో భవేన్మమ ॥ ౫౩ ॥ సహైవ శూరో యుష్మాభిః శ్వశురో మే గమిష్యతి। శ్రోతవ్యం సర్వమేతస్య భవద్భిర్దిష్ట
కారిభిః ॥ ౫౪ ॥ గురురేష మహాబాహుః శ్వశురో మే మహాబలః। భవంతశ్చాపి విక్రాంతాః ప్రమాణం సర్వకర్మసు ॥ ౫౫ ॥
ప్రమాణమేనం సంస్థాప్య పశ్యధ్వం పశ్చిమాం దిశమ్। భవంతః పరిపశ్యంతు యథా దృశ్యేత జానకీ ॥ ౫౬ ॥ దృష్టాయాం తు నరేం
ద్రస్య పత్న్యామమితతేజసః। కృతకృత్యా భవిష్యామః కృతస్య ప్రతికర్మణా ॥ ౫౭ ॥ అతోఽన్యదపి యత్కించిత్కార్యస్యా
స్య హితం భవేత్। సంప్రధార్య భవద్భిశ్చ దేశకాలార్థసంహితమ్ ॥ ౫౮ ॥ తతస్సుషేణప్రముఖాః ప్లవంగమాః సుగ్రీవవా
క్యం నిపుణం నిశమ్య। ఆమంత్ర్య సర్వే ప్లవగాధిపం తే జగ్ముర్దిశం తే వరుణాభిగుప్తామ్ ॥ ౫౯ ॥ ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాం
డే ద్విచత్వారింశస్సర్గః - *************** తతస్సందిశ్య సుగ్రీవః శ్వశురం పశ్చిమాం దిశమ్। వీరం శతవలిం నామ
వానరం వానరర్షభః ॥ ౧ ॥ ఉవాచ రాజా ధర్మజ్ఞస్సర్వవానరసత్తమమ్। వాక్యమాత్మహితం చైవ రామస్య చ హితం తథా ॥
౨ ॥ వృతశ్శతసహస్రేణ త్వద్విధానాం వనౌకసామ్। వైవస్వతసుతైస్సార్ధం ప్రతిష్ఠస్వ స్వమంత్రిభిః ॥ ౩ ॥ దిశం హ్యు
దీచీం విక్రాంతాం హిమశైలావతంసకామ్। సర్వతః పరిమార్గధ్వం రామపత్నీమనిందితామ్ ॥ ౪ ॥ అస్మిన్కార్యే వినిర్వృత్తే

త్తే కృతే దాశరథేః ప్రియే। ఋణాన్ముక్తా భవిష్యామః కృతార్థార్థవిదాం వరాః ||౫|| కృతం హి ప్రియమస్మాకం రాఘవేణ మహాత్మనా। తస్య చేత్ప్రతికారోఽస్తి సఫలం జీవితం భవేత్ ||౬|| అర్థినః కార్యనిర్వృత్తిమకర్తురపి యశ్చరేత్। తస్య స్యాత్సఫలం జన్మ కిం పునః పూర్వకారిణః ||౭|| ఏతాం బుద్ధిమవస్థాయ దృశ్యతే జానకీ యథా। తథా భవద్భిః కర్తవ్యమస్మత్ప్రియహితైషిణః ||౮|| అయం హి సర్వభూతానాం మాన్యస్తు నరసత్తమః। అస్మాసు చాగతప్రీతీ రామః పరపురంజయః ||౯|| ఇమాని వనదుర్గాణి నద్యః శైలాంతరాణి చ। భవంతః పరిమార్గంతు బుద్ధివిక్రమసంపదా ||౧౦|| తథా మ్లేచ్ఛాన్పులిందాంశ్చ శూరసేనాంస్తథైవ చ। ప్రస్థలాన్భరతాంశ్చైవ కురూంశ్చ సహ మద్రకైః ||౧౧|| కాంభోజాన్యవనాంశ్చైవ శకానారట్టకానపి। బాహ్లీకానృషికాంశ్చైవ పౌరవానథ టంకణాన్ ||౧౨|| చీనాన్పరమచీనాంశ్చ న్యహూరాంశ్చ పునః పునః। అన్విష్య దరదాంశ్చైవ హిమవంతం తథైవ చ ||౧౩|| లోధ్రపద్మకషండేషు దేవదారువనేషు చ। రావణస్సహ వైదేహ్యా మార్గితవ్యస్తతస్తతః ||౧౪|| తతస్సోమాశ్రమం గత్వా దేవగంధర్వసేవితమ్। కాళం నామ మహాసానుం పర్వతం తం గమిష్యథ ||౧౫|| మహత్సు తస్య శైలస్య నిర్దరేషు గుహాసు చ। విచిన్వత మహాభాగాం రామపత్నీం తతస్తతః ||౧౬|| తమతిక్రమ్య శైలేంద్రం హేమగర్భం మహాగిరిమ్। తతస్సుదర్శనం నామ గంతుమర్హథ పర్వతమ్ ||౧౭|| తతో దేవసఖో నామ పర్వతః పతగాలయః। నానాపక్షిగణాకీర్ణో వివిధద్రుమభూషితః ||౧౮|| తస్య కాననషండేషు నిర్ఝరేషు గుహాసు చ। విచిన్వత మహాభాగాం రామపత్నీం యశస్వినీమ్ ||౧౯|| తమతిక్రమ్య చాకాశం సర్వతశ్శతయోజనమ్। అపర్వతనదీవృక్షం సర్వసత్త్వవివర్జితమ్ ||౨౦|| తం తు శీఘ్రమతిక్రమ్య కాంతారం రోమహర్షణమ్। కైలాసం పాండరం శైలం ప్రాప్య హృష్టా భవిష్యథ ||౨౧|| తత్ర పాండరమేఘాభం జాంబూనదపరిష్కృతమ్। కుబేరభవనం దివ్యం నిర్మితం విశ్వకర్మణా ||౨౨|| విశాలా నళినీ యత్ర ప్రభూతకమలోత్పలా। హంసకారండవాకీర్ణా హ్యప్సరోగణసేవితా ||౨౩|| తత్ర వైశ్రవణో రాజా సర్వభూతనమస్కృతః। ధనదో రమతే శ్రీమాన్గుహ్యకైస్సహ యక్షరాట్ ||౨౪|| తస్య చంద్రనికాశేషు పర్వతేషు గుహాసు చ। రావణస్సహ వైదేహ్యా మార్గితవ్యస్తతస్తతః ||౨౫|| క్రౌంచం తు గిరిమాసాద్య బిలం తస్య సుదుర్గమమ్। అప్రమత్తైః ప్రవేష్టవ్యం దుష్ప్రవేశం హి తత్స్మృతమ్ ||౨౬|| వసంతి హి మహాత్మానస్తత్ర సూర్యసమప్రభాః। దేవైరప్యర్చితాస్సమ్యగ్దేవరూపా మహర్షయః ||౨౭|| క్రౌంచస్య తు గుహాశ్చాన్యాస్సానూని శిఖరాణి చ। నిర్దరాశ్చ నితంబాశ్చ విచేతవ్యాస్తతస్తతః ||౨౮|| క్రౌంచస్య శిఖరం చాపి నిరీక్ష్య చ తతస్తతః। అవృక్షం కామశైలం చ మానసం విహగాలయమ్ ||౨౯|| న గతిస్తత్ర భూతానాం దేవదానవరక్షసామ్। స చ సర్వైర్విచేతవ్యస్ససానుప్రస్థభూధరః ||౩౦|| క్రౌంచం గిరిమతిక్రమ్య మైనాకో నామ పర్వతః। మయస్య భవనం తత్ర దానవస్య స్వయం కృతమ్ ||౩౧|| మైనాకస్తు విచేతవ్యస్ససానుప్రస్థకందరః। స్త్రీణామశ్వముఖీనాం తు నికేతాస్తత్ర తత్ర తు ||౩౨|| తం దేశం సమతిక్రమ్య ఆశ్రమం సిద్ధసేవితమ్। సిద్ధా వైఖానసాస్తత్ర వాలఖిల్యాశ్చ తాపసాః ||౩౩|| వంద్యాస్తే తు తపస్సిద్ధాస్తపసా వీతకల్మషాః। ప్రష్టవ్యాశ్చాపి సీతాయాః ప్రవృత్తిం వినయాన్వితైః ||౩౪|| హేమపుష్కరసంఛన్నం తస్మిన్వైఖానసం సరః। తరుణాదిత్యసంకాశైర్హంసైర్విచరితం శుభైః ||౩౫|| ఔపవాహ్యః కుబేరస్య సార్వభౌమ ఇతి స్మృతః। గజః పర్యేతి తం దేశం సదా సహ కరేణుభిః ||౩౬|| తత్సరస్సమతిక్రమ్య నష్టచంద్రదివాకరమ్। అనక్షత్రగణం వ్యోమ నిష్పయోదమనాదివత్ ||౩౭|| గభస్తిభిరివార్కస్య స తు దేశః ప్రకాశతే। విశ్రామ్యద్భిస్తపస్సిద్ధైర్దేవకల్పైస్స్వయంప్రభైః ||౩౮|| తం తు దేశమతిక్రమ్య శైలోదా నామ నిమ్నగా। ఉభయోస్తీరయోస్తస్యాః కీచకా నామ వేణవః ||౩౯|| తే నయంతి పరం తీరం సిద్ధాన్ప్రత్యానయంతి చ। ఉత్తరాః కురవస్తత్ర కృతపుణ్యప్రతిశ్రయాః ||౪౦|| తే చ కాంచనపద్మాభాః పద్మినీభిః కృతోదకాః। నీలవైడూర్యపత్రాఢ్యా నద్యస్తత్ర సహస్రశః ||౪౧|| రక్తోత్పలవనైశ్చారు మండితాశ్చ హిరణ్మయైః। తరుణాదిత్యసదృశైర్భాంతి తత్ర జలాశయాః ||౪౨|| మహార్హమణిపత్రైశ్చ కాంచనప్రభకేసరైః। నీలోత్పలవనైశ్చిత్రైస్స దేశస్సర్వతో వృతః ||౪౩|| నిస్తులాభిశ్చ ముక్తాభిర్మణిభిశ్చ మహాధనైః। ఉద్భూతపులినాస్తత్ర జాతరూపైశ్చ నిమ్నగాః ||౪౪|| సర్వరత్నమయైశ్చిత్రైరవగాఢా నగోత్తమైః। జాతరూపమయైశ్చాపి హుతాశనసమప్రభైః ||౪౫|| నిత్యపుష్పఫలాస్తత్ర నగాః పత్రరథాకులాః। దివ్యగంధరసస్పర్శాస్సర్వాన్కామాన్స్రవంతి తే ||౪౬|| నానాకారాణి వాసాంసి ఫలంత్యన్యే నగోత్తమాః। ముక్తావైడూర్యచిత్రాణి భూష

ణాని తథైవ చ ||౪౮|| స్త్రీణాం చాప్యనురూపాణి పురుషాణాం తథైవ చ | సర్వర్తుసుఖసేవ్యాని ఫలంత్యన్యే నగోత్తమాః ||౪౯|| మహార్హాణి విచిత్రాణి హైమాన్యన్యే నగోత్తమాః | ఫలంతి శయనీయాని చిత్రాస్తరణవంతి చ ||౫౦|| మనఃకాంతాని మాల్యాని ఫలంత్యత్రాపరే ద్రుమాః | పానాని చ మహార్హాణి భక్ష్యాణి వివిధాని చ ||౫౧|| స్త్రియశ్చ గుణసంపన్నా రూపయౌవనలక్షితాః | గంధర్వాః కిన్నరాస్సిద్ధా నాగా విద్యాధరాస్తథా ||౫౨|| రమంతే సహితాస్తత్ర నారీభిర్భాస్కరప్రభాః | సర్వే సుకృతకర్మాణస్సర్వే రతిపరాయణాః ||౫౩|| సర్వే కామార్థసహితా వసంతి సహయోషితః | గీతవాదిత్రనిర్ఘోషస్సోత్కృష్టహసితస్వనః ||౫౪|| శ్రూయతే సతతం తత్ర సర్వభూతమనోహరః | తత్ర నాముదితః కశ్చిన్నాస్తి కశ్చిదసత్ప్రియః ||౫౫|| అహన్యహని వర్ధంతే గుణాస్తత్ర మనోరమాః | సమతిక్రమ్య తం దేశముత్తరః పయసాం నిధిః ||౫౬|| తత్ర సోమగిరిర్నామ మధ్యే హేమమయో మహాన్ | ఇంద్రలోకగతా యే చ బ్రహ్మలోకగతాశ్చ యే ||౫౭|| దేవాస్తం సమవేక్షంతే గిరిరాజం దివంగతమ్ | స తు దేశో విసూర్యోపి తస్య భాసా ప్రకాశతే ||౫౮|| సూర్యలక్ష్మ్యాభివిజ్ఞేయస్తపతేవ వివస్వతా | భగవానపి విశ్వాత్మా శంభురేకాదశాత్మకః ||౫౯|| బ్రహ్మా వసతి దేవేశో బ్రహ్మర్షిపరివారితః | కథంచన న గంతవ్యం కురూణాముత్తరేణ వః ||౬౦|| అన్యేషామపి భూతానాం నాతిక్రామతి వై గతిః | స హి సోమగిరిర్నామ దేవానామపి దుర్గమః ||౬౧|| తమాలోక్య తతః క్షిప్రముపావర్తితుమర్హథ | ఏతావద్వానరైశ్శక్యం గంతుం వానరపుంగవాః ||౬౨|| అభాస్కరమమర్యాదం న జానీమస్తతః పరమ్ | సర్వమేతద్విచేతవ్యం యన్మయా పరికీర్తితమ్ ||౬౩|| యదన్యదపి నోక్తం చ తత్రాపి క్రియతాం మతిః || తతః కృతం దాశరథేర్మహత్ప్రియం మహత్తరం చాపి తతో మమ ప్రియమ్ | కృతం భవిష్యత్యనిలానలోపమా విదేహజాదర్శనజేన కర్మణా ||౬౪|| తతః కృతార్థాస్సహితాస్సబాంధవా మయార్చితాస్సర్వగుణైర్మనోరమైః | చరిష్యథోర్వీం ప్రతిశాంతశత్రవస్సహప్రియా భూతధరాః ప్లవంగమాః ||౬౫|| ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - త్రిచత్వారింశస్సర్గః - **************

విశేషేణ తు సుగ్రీవో హనూమత్యర్థముక్తవాన్ | స హి తస్మిన్హరిశ్రేష్ఠే నిశ్చితార్థోఽర్థసాధనే ||౧|| అబ్రవీచ్చ హనూమంతం విక్రాంతమనిలాత్మజమ్ | సుగ్రీవః పరమప్రీతః ప్రభుస్సర్వవనౌకసామ్ ||౨|| న భూమౌ నాంతరిక్షే వా నాంబరే నామరాలయే | నాప్సు వా గతిసంగం తే పశ్యామి హరిపుంగవ ||౩|| సాసురాస్సహగంధర్వాస్సనాగనరదేవతాః | విదితాస్సర్వలోకాస్తే ససాగరధరాధరాః ||౪|| గతిర్వేగశ్చ తేజశ్చ లాఘవం చ మహాకపే | పితుస్తే సదృశం వీర మారుతస్య మహౌజసః ||౫|| తేజసా వాపి తే భూతం సమం భువి న విద్యతే | తద్యథా లభ్యతే సీతా తత్త్వమేవానుచింతయ ||౬|| త్వయ్యేవ హనుమన్నస్తి బలం బుద్ధిః పరాక్రమః | దేశకాలానువృత్తిశ్చ నయశ్చ నయపండిత ||౭|| తతః కార్యసమాసంగమవగమ్య హనూమతి | విదిత్వా హనుమంతం చ చింతయామాస రాఘవః ||౮|| సర్వథా నిశ్చితార్థోఽయం హనూమతి హరీశ్వరః | నిశ్చితార్థకరశ్చాపి హనూమాన్కార్యసాధనే ||౯|| తదేవం ప్రస్థితస్యాస్య పరిజ్ఞాతస్య కర్మభిః | భర్త్రా పరిగృహీతస్య ధ్రువః కార్యఫలోదయః ||౧౦|| తం సమీక్ష్య మహాతేజా వ్యవసాయోత్తరం హరిమ్ | కృతార్థ ఇవ సంవృత్తః ప్రహృష్టేంద్రియమానసః ||౧౧|| దదౌ తస్య తతః ప్రీతః స్వనామాంకోపశోభితమ్ | అంగులీయమభిజ్ఞానం రాజపుత్ర్యాః పరంతపః ||౧౨|| అనేన త్వాం హరిశ్రేష్ఠ చిహ్నేన జనకాత్మజా | మత్సకాశాదనుప్రాప్తమనుద్విగ్నానుపశ్యతి ||౧౩|| వ్యవసాయశ్చ తే వీర సత్త్వయుక్తశ్చ విక్రమః | సుగ్రీవస్య చ సందేశస్సిద్ధిం కథయతీవ మే ||౧౪|| స తత్ప్రగృహ్య హరిశ్రేష్ఠః స్థాప్య మూర్ధ్ని కృతాంజలిః | వందిత్వా చరణౌ చైవ ప్రస్థితః ప్లవగోత్తమః ||౧౫|| స తత్ప్రకర్షన్ హరీణాం బలం మహద్బభూవ వీరః పవనాత్మజః కపిః | గతాంబుదే వ్యోమ్ని విశుద్ధమండలశ్శశీవ నక్షత్రగణోపశోభితః ||౧౬|| అతిబలబలమాశ్రితస్తవాహం హరివరవిక్రమ విక్రమైరనల్పైః | పవనసుత యథాధిగమ్యతే సా జనకసుతా హనుమంస్తథా కురుష్వ ||౧౭|| ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - చతుశ్చత్వారింశస్సర్గః ****************************

సర్వాంశ్చాహూయ సుగ్రీవః ప్లవగాన్ప్లవగర్షభః | సమస్తానబ్రవీద్భూయో రామకార్యార్థసిద్ధయే ||౧|| ఏవమేతద్విచేతవ్యం యన్మయా పరికీర్తితమ్ | తదుగ్రశాసనం భర్తుర్విజ్ఞాయ హరిపుంగవాః ||౨|| శలభా ఇవ సంఛాద్య మేదినీం సంప్రతస్థిరే | రామః ప్రస్రవణే తస్మిన్న్యవసత్సహలక్ష్మణః ||౩|| ప్రతీక్షమాణస్తం మాసం యస్సీతాధిగమే కృతః | ఉత్తరాం తు దిశం రమ్యాం గిరిరాజసమావృతామ్ ||౪|| ప్రతస్థే సహసా వీరో హరిశ్శతవలిస్తదా | పూర్వాం దిశం ప్రతి యయౌ విన

తో హరియూథపః ॥౫॥ తారాంగదాదిసహితః ప్లవగో మారుతాత్మజః। అగస్త్యచరితామాశాం దక్షిణాం హరియూథపః ॥౬॥
పశ్చిమాంతు దిశం ఘోరాం సుషేణః ప్లవగేశ్వరః। ప్రతస్థే హరిశార్దూలో దిశం వరుణపాలితామ్ ॥౭॥ తతస్సర్వా దిశో రా
జా చోదయిత్వా యథాతథమ్। కపిసేనాపతీన్ముఖ్యాన్ముమోద సుఖితస్సుఖమ్ ॥౮॥ ఏవం సంచోదితాస్సర్వే రాజ్ఞా వానరయూథ
పాః। స్వాం స్వాం దిశమభిప్రేత్య త్వరితాస్సంప్రతస్థిరే ॥౯॥ ఆనయిష్యామహే సీతాం హనిష్యామశ్చ రావణమ్। నదంత
శ్చోన్నదంతశ్చ గర్జంతశ్చ ప్లవంగమాః ॥౧౦॥ క్ష్వేళంతో ధావమానాశ్చ వినదంతో మహాబలాః। అహమేకో హనిష్యామి
ప్రాప్తం రావణమాహవే ॥౧౧॥ తతశ్చోన్మథ్య సహసా హరిష్యే జనకాత్మజామ్। వేపమానాం శ్రమేణాద్య భవద్భిః స్థీయ
తామితి ॥౧౨॥ ఏక ఏవాహరిష్యామి పాతాళాదపి జానకీమ్। విమథిష్యామ్యహం వృక్షాన్పాతయిష్యామ్యహం గిరీన్ ॥౧౩॥ ధ
రణీం ధారయిష్యామి క్షోభయిష్యామి సాగరాన్। అహం యోజనసంఖ్యాయాః ప్లవితా నాత్ర సంశయః ॥౧౪॥ శతం యోజ
నసంఖ్యాయాశ్శతం సమధికం హ్యహమ్। భూతలే సాగరే వాపి శైలేషు చ వనేషు చ ॥౧౫॥ పాతాళస్యాపి వా మధ్యే న మమా
చ్ఛిద్యతే గతిః। ఇత్యేకైకం తదా తత్ర వానరా బలదర్పితాః ॥౧౬॥ ఊచుశ్చ వచనం తత్ర హరిరాజస్య సన్నిధౌ ॥ ఇతి శ్రీమ
త్కిష్కింధాకాండే - పంచచత్వారింశస్సర్గః - ************* గతేషు వానరేంద్రేషు రామస్సుగ్రీవమబ్ర
వీత్। కథం భవాన్విజానీతే సర్వం వై మండలం భువః ॥౧॥ సుగ్రీవస్తు తతో రామమువాచ ప్రణతాత్మవాన్। శ్రూయతాం
సర్వమాఖ్యాస్యే విస్తరేణ నరర్షభ ॥౨॥ యదా తు దుందుభిం నామ దానవం మహిషాకృతిమ్। పరికాలయతే వాలీ మలయం
ప్రతిపర్వతమ్ ॥౩॥ తదా వివేశ మహిషో మలయస్య గుహాం ప్రతి। వివేశ వాలీ తత్రాపి మలయం తజ్జిఘాంసయా ॥౪॥ తతోఽహం
తత్ర నిక్షిప్తో గుహాద్వారి వినీతవత్। న చ నిష్క్రమతే వాలీ తదా సంవత్సరే గతే ॥౫॥ తతః క్షతజవేగేన ఆపుపూరే తదా బిలమ్।
తతోఽహం విస్మితో దృష్ట్వా భ్రాతృశోకవిషార్దితః ॥౬॥ తదాహం కృతబుద్ధిస్తు సువ్యక్తం నిహతో గురుః। ఇతి విభ్రాంతచిత్తేన
కార్యాకార్యమజానతా ॥౭॥ శిలా పర్వతసంకాశా బిలద్వారి మయా వృతా। అశక్నువన్నిష్క్రమితుం మహిషో వినశేదితి ॥
౮॥ తతోఽహమాగాం కిష్కింధాం నిరాశస్తస్య జీవితే। రాజ్యం చ సుమహత్ప్రాప్తం తారయా రుమయా సహ ॥౯॥ మిత్రై
శ్చ సహితస్తత్ర వసామి విగతజ్వరః। ఆజగామ తతో వాలీ హత్వా తం దానవర్షభమ్ ॥౧౦॥ తతోఽహమదదాం రాజ్యం గౌరవా
ద్భయయంత్రితః। స మాం జిఘాంసుర్దుష్టాత్మా వాలీ ప్రవ్యథితేంద్రియః ॥౧౧॥ పరికాలయతే క్రోధాద్ధావంతం సచివై
స్సహ। తతోఽహం వాలినా తేన సానుబంధః ప్రధావితః ॥౧౨॥ నదీశ్చ వివిధాః పశ్యన్వనాని నగరాణి చ। ఆదర్శతలసంకాశా
తతో వై పృథివీ మయా ॥౧౩॥ అలాతచక్రప్రతిమా దృష్టా గోష్పదవత్తదా। పూర్వాం దిశం తతో గత్వా పశ్యామి వివిధాన్
ద్రుమాన్ ॥౧౪॥ పర్వతాంశ్చ నదీ రమ్యాస్సరాంసి వివిధాని చ। ఉదయం తత్ర పశ్యామి పర్వతం ధాతుమండితమ్ ॥౧౫॥ క్షీరో
దం సాగరం చైవ నిత్యమప్సరసాలయమ్। పరికాలయమానస్తు వాలినాభిద్రుతస్తదా ॥౧౬॥ పునరావృత్య సహసా ప్రస్థితోఽహం
తదా విభో। పునరావర్తమానస్తు వాలినాభిద్రుతో ద్రుతమ్ ॥౧౭॥ దిశస్తస్యాస్తతో భూయః ప్రస్థితో దక్షిణాం దిశమ్। విం
ధ్యపాదపసంకీర్ణాం చందనద్రుమభూషితామ్ ॥౧౮॥ ద్రుమశైలాంస్తతః పశ్యన్భూయో దక్షిణతోఽపరాన్। పశ్చిమాం తు ది
శం ప్రాప్తో వాలినా సమభిద్రుతః ॥౧౯॥ సంపశ్యన్వివిధాన్దేశానస్తం చ గిరిసత్తమమ్। ప్రాప్య చాస్తం గిరిశ్రేష్ఠముత్త
రాం సంప్రధావితః ॥ ౨౦ ॥ హిమవంతం చ మేరుం చ సముద్రం చ తథోత్తమమ్। యదా న విందే శరణం వాలినా సమభి
ద్రుతః ॥ ౨౧ ॥ తదా మాం బుద్ధిసంపన్నో హనూమాన్వాక్యమబ్రవీత్। ఇదానీం మే స్మృతం రాజన్యథా వాలీ హరీశ్వ
రః ॥౨౨॥ మతంగేన తదా శప్తో హ్యస్మిన్నాశ్రమమండలే। ప్రవిశేద్యది వై వాలీ మూర్ధాస్య శతధా భవేత్ ॥ ౨౩ ॥ తత్ర
వాసస్సుఖోఽస్మాకం నిరుద్విగ్నో భవిష్యతి। తతః పర్వతమాసాద్య ఋశ్యమూకం నృపాత్మజ ॥ ౨౪ ॥ న వివేశ తదా వాలీ
మతంగస్య భయాత్తదా। ఏవం మయా తదా రాజన్ప్రత్యక్షముపలక్షితమ్ ॥ ౨౫ ॥ పృథివీమండలం కృత్స్నం గుహామ
స్యాగతస్తతః ॥ ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - షట్చత్వారింశస్సర్గః - ************************
దర్శనార్థం తు వైదేహ్యాః సర్వతః కపియూథపాః। వ్యాదిష్టాః కపిరాజేన యథోక్తం జగ్మురంజసా ॥౧॥ తే సరాంసి
సరిత్కక్షాన్ గ్రామాంశ్చ నగరాణి చ। నదీదుర్గాంస్తథా శైలాన్విచిన్వంతి సమంతతః ॥ ౨ ॥ సుగ్రీవేణ సమాఖ్యాతా
స్సర్వే వానరయూథపాః। ప్రదేశాన్ప్రవిచిన్వంతి సశైలవనకాననాన్ ॥౩॥ విచిత్య దివసం సర్వే సీతాధిగమనే ధృతాః। స

మాయాంతి స్మ మేదిన్యాం నిశాకాలేషు వానరాః ||౪|| సర్వర్తుకాంశ్చ దేశేషు వానరాస్సఫలద్రుమాన్ । ఆసాద్య రజనీం శయ్యాం చ క్రుస్సర్వేష్వహస్సు తే ||౫|| తదహః ప్రథమం కృత్వా మాసే ప్రస్రవణం గతాః । కపిరాజేన సంగమ్య నిరాశాః కపియూథపాః ||౬|| విచిత్య తు దిశం పూర్వాం యథోక్తాం సచివైస్సహ । అదృష్ట్వా వినతస్సీతామాజగామ మహాబలః ||౭|| ఉత్తరాం చ దిశం సర్వాం విచిత్య స మహాకపిః । ఆగతస్సహ సైన్యేన వీరశ్శతవలిస్తదా ||౮|| సుషేణః పశ్చిమామాశాం విచిత్య సహ వానరైః । సమేత్య మాసే సంపూర్ణే సుగ్రీవముపచక్రమే ||౯|| తం ప్రస్రవణపృష్ఠస్థం సమాసాద్యాభివాద్య చ । ఆసీనం సహ రామేణ సుగ్రీవమిదమబ్రువన్ ||౧౦|| విచితాః పర్వతాస్సర్వే వనాని గహనాని చ । నిమ్నగాస్సాగరాంతాశ్చ సర్వే జనపదాశ్చ యే ||౧౧|| గుహాశ్చ విచితాస్సర్వాస్త్వయా యాః పరికీర్తితాః । విచితాశ్చ మహాగుల్మా లతావితతసంతతాః ||౧౨|| గహనేషు చ దేశేషు దుర్గేషు విషమేషు చ । సత్త్వాన్యతిప్రమాణాని విచితాని హతాని చ ||౧౩|| యే చైవ గహనా దేశా విచితాస్తే పునః పునః । ఉదారసత్త్వాభిజనో మహాత్మా స మైథిలీం ద్రక్ష్యతి వానరేంద్రః । దిశం తు యామేవ గతా తు సీతా తామాస్థితో వాయుసుతో హనూమాన్ ||౧౪|| ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే సప్తచత్వారింశస్సర్గః ********

సహ తారాంగదాభ్యాం తు గత్వా స హనుమాన్కపిః । సుగ్రీవేణ యథోద్దిష్టం తం దేశముపచక్రమే ||౧|| స తు దూరముపాగమ్య సర్వైస్తైః కపిసత్తమైః । విచినోతి స్మ వింధ్యస్య గుహాశ్చ గహనాని చ ||౨|| పర్వతాగ్రాన్నదీదుర్గాన్సరాంసి విపులాన్ద్రుమాన్ । వృక్షషండాంశ్చ వివిధాన్పర్వతాన్ఘనపాదపాన్ ||౩|| అన్వేషమాణాస్తే సర్వే వానరాస్సర్వతో దిశమ్ । న సీతాం దదృశుర్వీరా మైథిలీం జనకాత్మజామ్ ||౪|| తే భక్షయంతో మూలాని ఫలాని వివిధాని చ । అన్వేషమాణా దుర్ధర్షా న్యవసంస్తత్ర తత్ర హ ||౫|| న చ దేశో దురన్వేష్యో గుహాగహనవాన్మహాన్ । నిర్జనం నిర్జలం శూన్యం గహనం రోమహర్షణమ్ ||౬|| త్యక్త్వా తు తం తదా దేశం సర్వే వై హరియూథపాః । తాదృశాన్యప్యరణ్యాని విచిత్య భృశపీడితాః ||౭|| దేశమన్యం దురాధర్షం వివిశుశ్చాకుతోభయాః । యత్ర వంధ్యఫలా వృక్షా విపుష్పాః పర్ణవర్జితాః ||౮|| నిస్తోయాస్సరితో యత్ర మూలం యత్ర సుదుర్లభమ్ । న సంతి మహిషా యత్ర న మృగా న చ హస్తినః ||౯|| శార్దూలాః పక్షిణో వాపి యే చాన్యే వనగోచరాః । న చాత్ర వృక్షా నౌషధ్యో న లతా నాపి వీరుధః ||౧౦|| స్నిగ్ధపత్రాః స్థలే యత్ర పద్మిన్యః ఫుల్లపంకజాః । ప్రేక్షణీయాస్సుగంధాశ్చ భ్రమరైశ్చ వివర్జితాః ||౧౧|| కండుర్నామ మహాభాగస్సత్యవాదీ తపోధనః । మహర్షిః పరమామర్షీ నియమైర్దుష్ప్రధర్షణః ||౧౨|| తస్య తస్మిన్వనే పుత్రో బాలష్షోడశవార్షికః । ప్రణష్టో జీవితాంతాయ క్రుద్ధస్తత్ర మహామునిః ||౧౩|| తేన ధర్మాత్మనా శప్తం కృత్స్నం తత్ర మహద్వనమ్ । అశరణ్యం దురాధర్షం మృగపక్షివివర్జితమ్ ||౧౪|| తస్య తే కాననాంతాంశ్చ గిరీణాం కందరాణి చ । ప్రభవాని నదీనాం చ విచిన్వంతి సమాహితాః ||౧౫|| తత్ర చాపి మహాత్మానో నాపశ్యన్జనకాత్మజామ్ । హర్తారం రావణం వాపి సుగ్రీవప్రియకారిణః ||౧౬|| తే ప్రవిశ్యాశు తం భీమం లతాగుల్మసమావృతమ్ । దదృశుః క్రూరకర్మాణమసురం నిర్భయం వనే ||౧౭|| తం దృష్ట్వా వానరా ఘోరం స్థితం శైలమివాపరమ్ । గాఢం పరిహితాస్సర్వే దృష్ట్వా తం పర్వతోపమమ్ ||౧౮|| సోఽపి తాన్వానరాన్సర్వాన్నష్టాస్స్థేత్యబ్రవీద్బలీ । అభ్యధావత సంక్రుద్ధో ముష్టిముద్యమ్య సంహితమ్ ||౧౯|| తమాపతంతం సహసా వాలిపుత్రోఽంగదస్తదా । రావణోఽయమితి జ్ఞాత్వా తలేనాభిజఘాన హ ||౨౦|| స వాలిపుత్రాభిహతో వక్త్రాచ్ఛోణితముద్వమన్ । అసురోఽభ్యపతద్భూమౌ పర్యస్త ఇవ పర్వతః ||౨౧|| తేఽపి తస్మిన్నిరుచ్ఛ్వాసే వానరా జితకాశినః । వ్యచిన్వన్ప్రాయశస్తత్ర సర్వం తద్గిరిగహ్వరమ్ ||౨౨|| విచితం తు తతః కృత్వా సర్వే తే కాననం పునః । అన్యదేవాపరం ఘోరం వివిశుర్గిరిగహ్వరమ్ ||౨౩|| తే విచిత్య పునః ఖిన్నా వినిష్పత్య సమాగతాః । ఏకాంతే వృక్షమూలే తు నిషేదుర్దీనమానసాః ||౨౪|| ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే అష్టచత్వారింశస్సర్గః ||

అథాంగదస్తదా సర్వాన్వానరానిదమబ్రవీత్ । పరిశ్రాంతో మహాప్రాజ్ఞస్సమాశ్వాస్య శనైర్వచః ||౧|| వనాని గిరయో నద్యో దుర్గాణి గహనాని చ । దర్యో గిరిగుహాశ్చైవ విచితా నస్సమంతతః ||౨|| తత్ర తత్ర సహాస్మాభిర్జానకీ న చ దృశ్యతే । తద్వా రక్షో హృతా యేన సీతా సురసుతోపమా ||౩|| కాలశ్చ నో మహాన్యాతస్సుగ్రీవశ్చోగ్రశాసనః । తస్మాద్భవంతస్సహితా విచిన్వంతు సమంతతః ||౪|| విహాయ తంద్రీం శోకం చ నిద్రాం చైవ సముత్థితామ్ । విచిన్వధ్వం యథా సీతాం పశ్యేమో జనకాత్మజామ్ ||౫|| అనిర్వేదం చ దాక్ష్యం చ మనసశ్చాపరాజయః । కార్యసిద్ధికరాణ్యాహుస్తస్మాదేతద్బ్రవీమ్య

హమ్॥౬॥అద్యాపి తద్వనందుర్గంవిచిన్వంతువనౌకసః। ఖేదంత్యక్త్వాపునస్సర్వైర్వనమేతద్విచీయతామ్॥౭॥ అవశ్యం
క్రియమాణస్యదృశ్యతేకర్మణఃఫలమ్।అలంనిర్వేదమాగమ్యనహినోమీలనంక్షమమ్॥౮॥సుగ్రీవఃకోపనోరాజాతీక్ష్ణ
దండశ్చవానరః।భేత్తవ్యంతస్యసతతంరామస్యచమహాత్మనః॥౯॥హితార్థమేతదుక్తంవఃక్రియతాంయదిరోచతే।ఉ
చ్యతాంవాక్షమంయన్నస్సర్వేషామేవవానరాః॥౧౦॥అంగదస్యవచఃశ్రుత్వావచనంగంధమాదనః।ఉవాచావ్యక్తయా
వాచాపిపాసాశ్రమఖిన్నయా॥౧౧॥సదృశంఖలువోవాక్యమంగదోయదువాచహ। హితంచైవానుకూలంచ క్రియతా
మస్యభాషితమ్॥౧౨॥పునర్మార్గామహేశైలాన్కందరాంశ్చనదీస్తథా।కాననానిచశూన్యానిగిరిప్రస్రవణానిచ॥౧౩
యథోద్దిష్టానిసర్వాణిసుగ్రీవేణమహాత్మనా।విచిన్వంతువనంసర్వేగిరిదుర్గాణిసర్వశః॥౧౪॥తతస్సముత్థాయపునర్వా
నరాస్తేమహాబలాః। వింధ్యకాననసంకీర్ణాంవిచేరుర్దక్షిణాందిశమ్ ॥౧౫॥ తేశారదాభ్రప్రతిమంశ్రీమద్రజతపర్వ
తమ్।శృంగవంతందరీమంతమధిరుహ్యచవానరాః॥౧౬॥తత్రలోధ్రవనంరమ్యంసప్తపర్ణవనానిచ। వ్యచిన్వంస్తేహరివ
రాస్సీతాదర్శనకాంక్షిణః॥౧౭॥తస్యాగ్రమధిరూఢాస్తేశ్రాంతావిపులవిక్రమాః। నపశ్యంతిస్మవైదేహీంరామస్యమ
హిషీంప్రియామ్॥౧౮॥తేతుదృష్టిగతంకృత్వాతంశైలంబహుకందరమ్।అవారోహంతహరయోవీక్షమాణాస్సమంతతః॥
౧౯॥అవరుహ్యతతోభూమింశ్రాంతావిగతచేతసః। స్థిత్వాముహూర్తంతత్రాథవృక్షమూలముపాశ్రితాః॥౨౦॥ తే
ముహూర్తంసమాశ్వస్తాఃకించిద్భగ్నపరిశ్రమాః।పునరేవోద్యతాఃకృత్స్నాంమార్గితుందక్షిణాందిశమ్॥౨౧॥ హనూ
మత్ప్రముఖాస్తేతుప్రస్థితాఃప్లవగర్షభాః।వింధ్యమేవాదితస్తావద్విచేరుస్తేతతస్తతః॥౨౨॥ ఇతిశ్రీమత్కిష్కింధాకాం
డే-ఏకోనపంచాశస్సర్గః- ************** సహతారాంగదాభ్యాంతుసంగమ్యహనుమాన్కపిః। విచినోతిస్మ
వింధ్యస్యగుహాశ్చగహనానిచ॥౧॥సింహశార్దూలజుష్టేషుశిలాశ్చసరితస్తథా।విషమేషునగేంద్రస్యమహాప్రస్రవణే
షుచ॥౨॥ఆసేదుస్తస్యశైలస్యకోటిందక్షిణపశ్చిమామ్ । తేషాంతత్రైవవసతాంసకాలోవ్యత్యవర్తత॥౩॥ సహిదేశో
దురన్వేష్యోగుహాగహనవాన్మహాన్।తత్రవాయుసుతస్సర్వంవిచినోతిస్మపర్వతమ్॥౪॥పరస్పరేణహనుమానన్యోన్యస్యా
విదూరతః।గజోగవాక్షోగవయశ్శరభోగంధమాదనః॥౫॥మైందశ్చద్వివిదశ్చైవసుషేణోజాంబవాన్నళః।అంగదోయు
వరాజశ్చతారశ్చవనగోచరః॥౬॥గిరిజాలావృతాన్దేశాన్మార్గిత్వాదక్షిణాందిశమ్। విచిన్వంతస్తతస్తత్రదదృశు
ర్వివృతంబిలమ్॥౭॥దుర్గమృక్షబిలంనామదానవేనాభిరక్షితమ్। క్షుత్పిపాసాపరీతాశ్చశ్రాంతాశ్చసలిలార్థినః॥౮॥
అవకీర్ణంలతావృక్షైర్దదృశుస్తేమహాబిలమ్।తతఃక్రౌంచాశ్చహంసాశ్చసారసాశ్చాభినిష్క్రమన్॥౯॥ జలార్ద్రా
శ్చక్రవాకాశ్చరక్తాంగాఃపద్మరేణుభిః।తతస్తద్బిలమాసాద్యసుగంధిదురతిక్రమమ్॥౧౦॥ విస్మయవ్యగ్రమనసోబభూవు
ర్వానరర్షభాః।సంజాతపరిశంకాస్తేతద్బిలంప్లవగోత్తమాః॥౧౧॥అభ్యపద్యంతసంహృష్టాస్తేజోవంతోమహాబలాః।
నానాసత్త్వసమాకీర్ణందైత్యేంద్రనిలయోపమమ్॥౧౨॥దుర్దర్శమతిఘోరంచదుర్విగాహంచసర్వశః । తతఃపర్వత
కూటాభోహనూమాన్పవనాత్మజః॥౧౩॥ అబ్రవీద్వానరాన్సర్వాన్కాంతారవనకోవిదః। గిరిజాలావృతాన్దేశాన్
మార్గిత్వాదక్షిణాందిశమ్॥౧౪॥వయంసర్వేపరిశ్రాంతానచపశ్యామమైథిలీమ్। అస్మాచ్చాపిబిలాద్ధంసాః క్రౌంచాశ్చ
సహసారసైః॥౧౫॥జలార్ద్రాశ్చక్రవాకాశ్చనిష్పతంతిస్మసర్వతః।నూనంసలిలవానత్రకూపోవాయదివాహ్రదః॥
౧౬॥తథాచేమేబిలద్వారేస్నిగ్ధాస్తిష్ఠంతిపాదపాః।ఇత్యుక్తాస్తద్బిలంసర్వేవివిశుస్తిమిరావృతమ్॥ ౧౭॥ అచంద్రసూ
ర్యంహరయోదదృశూరోమహర్షణమ్।నిశామ్యతస్మాత్సింహాంశ్చతాంస్తాంశ్చమృగపక్షిణః॥౧౮॥ప్రవిష్టాహరిశార్దూ
లాబిలంతిమిరసంవృతమ్।నతేషాంసజ్జతేచక్షుర్నతేజోనపరాక్రమః ॥౧౯॥ వాయోరివగతిస్తేషాందృష్టిస్తమసివర్త
తే।తేప్రవిష్టాస్తువేగేనతద్బిలంకపికుంజరాః॥౨౦॥ప్రకాశమభిరామంచదదృశుర్దేశముత్తమమ్। తతస్తస్మిన్బిలేదుర్గే
నానాపాదపసంకులే॥౨౧॥అన్యోన్యంసంపరిష్వజ్యజగ్ముర్యోజనమంతరమ్। తేనష్టసంజ్ఞాస్తృషితాస్సంభ్రాంతాస్స
లిలార్థినః॥౨౨॥పరిపేతుర్బిలేతస్మిన్కంచిత్కాలమతంద్రితాః।తేకృశాదీనవదనాఃపరిశ్రాంతాఃప్లవంగమాః ॥౨౩॥
ఆలోకందదృశుర్వీరానిరాశాజీవితేతదా । తతస్తందేశమాగమ్యసౌమ్యంవితిమిరంవనమ్॥౨౪॥దదృశుఃకాంచనాన్వృ
క్షాన్దీప్తవైశ్వానరప్రభాన్ । సాలాంస్తాలాంశ్చపున్నాగాన్కకుభాన్వంజులాంధవాన్ ॥ ౨౫ ॥చంపకాన్నాగవృ

తాంశ్చ కర్ణికారాంశ్చ పుష్పితాన్ । స్తబకైః కాంచనైశ్చిత్రైః రక్తైః కిసలయైస్తథా ॥౨౬॥ ఆపీడైశ్చ లతాభిశ్చ హేమా
భరణభూషితాన్ । తరుణాదిత్యసంకాశాన్ వైడూర్యకృతవేదికాన్ ॥౨౭॥ విభ్రాజమానాన్ వపుషా పాదపాంశ్చ హిరణ్మ
యాన్ । నీలవైడూర్యవర్ణాశ్చ పద్మినీః పతగావృతాః ॥౨౮॥ మహద్భిః కాంచనైః పద్మైర్వృతా బాలార్కసన్నిభైః ॥ జాత
రూపమయైర్మత్స్యైర్మహద్భిశ్చ సకచ్ఛపైః ॥౨౯॥ నళినీస్తత్ర దదృశుః ప్రసన్నసలిలావృతాః । కాంచనాని విమానాని
రాజతాని తథైవ చ ॥౩౦॥ తపనీయగవాక్షాణి ముక్తాజాలావృతాని చ । హైమరాజతభౌమాని వైడూర్యమణిమంతి చ ॥౩౧॥
దదృశుస్తత్ర హరయో గృహముఖ్యాని సర్వశః । పుష్పితాన్ ఫలినో వృక్షాన్ ప్రవాళమణిసన్నిభాన్ ॥౩౨॥ కాంచనభ్రమ
రాంశ్చైవ మధూని చ సమంతతః । మణికాంచనచిత్రాణి శయనాన్యాసనాని చ ॥౩౩॥ మహార్హాణి చ యానాని దదృశు
స్తే సమంతతః । హైమరాజతకాంస్యానాం భాజనానాం చ సంచయాన్ ॥౩౪॥ అగరూణాం చ దివ్యానాం చందనానాం చ సం
చయాన్ । శుచీన్యభ్యవహార్యాణి మూలాని చ ఫలాని చ ॥౩౫॥ మహార్హాణి చ పానాని మధూని రసవంతి చ । దివ్యానామంబరా
ణాం చ మహార్హాణాం చ సంచయాన్ ॥౩౬॥ కంబళానాం చ చిత్రాణామజినానాం చ సంచయాన్ । తత్ర తత్ర చ విన్య
స్తాన్ దీప్తాన్ వైశ్వానరప్రభాన్ ॥౩౭॥ దదృశుర్వానరాశ్శుభ్రా రాజాతరూపస్య సంచయాన్ । తత్ర తత్ర విచిన్వంతో బిలే త
స్మిన్ మహాబలాః ॥౩౮॥ దదృశుర్వానరాశ్శూరాః స్త్రియం కాంచిదదూరతః । తాం దృష్ట్వా భృశసంత్రస్తాశ్చీరకృష్ణాజినాంబ
రామ్ ॥౩౯॥ తాపసీం నియతాహారాం జ్వలంతీమివ తేజసా । విస్మితా హరయస్తత్ర వ్యవతిష్ఠంత సర్వశః ॥౪౦॥ తతో హనూ
మాన్ గిరిసన్నికాశః కృతాంజలిస్తామభివాద్య వృద్ధామ్ । పప్రచ్ఛ కా త్వం భవనం బిలం చ రత్నాని చేమాని వదస్వ కస్య ॥
౪౧ ॥ ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - పంచాశస్సర్గః. ******************************

ఇత్యుక్త్వా హనుమాంస్తత్ర పునః కృష్ణాజినాంబరామ్ । అబ్రవీత్తాం మహాభాగాం తాపసీం ధర్మచారిణీమ్ ॥౧॥ ఇ
దం ప్రవిష్టాస్సహసా బిలం తిమిరసంవృతమ్ । క్షుత్పిపాసాపరిశ్రాంతాః పరిఖిన్నాశ్చ సర్వశః ॥౨॥ మహద్ధరణ్యా వివరం
ప్రవిష్టాః స్మ పిపాసితాః । ఇమాంస్త్వేవంవిధాన్ భావాన్ వివిధానద్భుతోపమాన్ ॥ ౩ ॥ దృష్ట్వా వయం ప్రవ్యథితాస్సం
భ్రాంతా నష్టచేతసః । కస్యైతే కాంచనా వృక్షాస్తరుణాదిత్యసన్నిభాః ॥౪॥ శుచీన్యభ్యవహార్యాణి మూలాని చ ఫలాని చ
కాంచనాని విమానాని రాజతాని గృహాణి చ ॥౫॥ తపనీయగవాక్షాణి మణిజాలావృతాని చ । పుష్పితాః ఫలవంతశ్చ పుణ్యా
స్సురభిగంధినః ॥౬॥ ఇమే జాంబూనదమయాః పాదపాః కస్య తేజసా । కాంచనాని చ పద్మాని జాతాని విమలే జలే ॥౭॥ కథం మ
త్స్యాశ్చ సౌవర్ణాశ్చరంతి సహ కచ్ఛపైః । ఆత్మనస్త్వనుభావాద్వా కస్య చైతత్తపోబలమ్ ॥౮॥ అజానతాం నస్సర్వేషాం
సర్వమాఖ్యాతుమర్హసి । ఏవముక్తా హనుమతా తాపసీ ధర్మచారిణీ ॥౯॥ ప్రత్యువాచ హనూమంతం సర్వభూతహితే రత
తా । మయో నామ మహాతేజా మాయావీ దానవర్షభః ॥౧౦॥ తేనేదం నిర్మితం సర్వం మాయయా కాంచనం వనమ్ । పు
రా దానవముఖ్యానాం విశ్వకర్మా బభూవ హ ॥ ౧౧॥ యేనేదం కాంచనం దివ్యం నిర్మితం భవనోత్తమమ్ । స తు వర్ష
సహస్రాణి తపస్తప్త్వా మహావనే ॥౧౨॥ పితామహాద్వరం లేభే సర్వమౌశనసం ధనమ్ । వనం విధాయ బలవాన్ సర్వకామే
శ్వరస్తదా ॥౧౩॥ ఉవాస సుఖితః కాలం కంచిదస్మిన్మహావనే । తమప్సరసి హేమాయాం సక్తం దానవపుంగవమ్ ॥౧౪॥ విక్ర
మ్యైవాశనిం గృహ్య జఘానేశః పురందరః । ఇదం చ బ్రహ్మణా దత్తం హేమాయై వనముత్తమమ్ ॥౧౫॥ శాశ్వతాః కామభోగా
శ్చ గృహం చేదం హిరణ్మయమ్ । దుహితా మేరుసావర్ణేరహం తస్యాస్స్వయంప్రభా ॥౧౬॥ ఇదం రక్షామి భవనం హేమా
యా వానరోత్తమ । మమ ప్రియసఖీ హేమా నృత్తగీతవిశారదా ॥౧౭॥ తయా దత్తవరా చాస్మి రక్షామి భవనోత్తమమ్ ।
కిం కార్యం కస్య వా హేతోః కాంతారాణి ప్రపశ్యథ ॥౧౮॥ కథం చేదం వనం దుర్గం యుష్మాభిరుపలక్షితమ్ । ఇమాన్యభ్యవహా
ర్యాణి మూలాని చ ఫలాని చ ॥౧౯॥ భుక్త్వా పీత్వా చ పానీయం సర్వం మే వక్తుమర్హథ । ఏవముక్తాశ్శుభే వాక్యే తాపస్యా ధ
ర్మసంహితే ॥౨౦॥ హనూమాన్ హరిశార్దూలః ప్రత్యువాచ స్వయంప్రభామ్ । అధీనాః స్మ స్త్వదర్థే చ స్మర ధర్మమ
నుత్తమమ్ ॥౨౧॥ మ్రియమాణాన్ నిరాహారాన్ సంజీవయ తపోధనే । తచ్ఛ్రుత్వా వచనం తస్య తాపసీ ధర్మచారిణీ ॥౨౨॥
ఆదాయ ఫలమూలాని వివిధాన్యోజహార సా । ప్రతిగృహ్య తు తే తస్యాస్తథా వింధ్యవనేచరాః ॥౨౩॥ క్షుధార్తా భక్ష్యయామా
సుః ప్రశశంసుస్తపోధనామ్ ॥౨౪॥ ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - ఏకపంచాశస్సర్గః - ********************

అథతానబ్రవీత్సర్వాన్విశ్రాంతాన్హరిపుంగవాన్ । ఇదంవచనమేకాగ్రా తాపసీధర్మచారిణీ॥౧॥ వానరా యదివఃఖేదః ప్రణష్టః ఫలభక్షణాత్ । యదిచైతన్మయాశ్రావ్యం శ్రోతుమిచ్ఛామితాంకథామ్॥౨॥ తస్యాస్తద్వచనంశ్రుత్వాహనూమాన్మారుతాత్మజః। ఆర్జవేనయథాతత్త్వమాఖ్యాతుముపచక్రమే॥౩॥ రాజాసర్వస్యలోకస్యమహేంద్రవరుణోపమః। రామోదాశరథిశ్శ్రీమాన్ప్రవిష్టోదండకావనమ్॥౪॥ లక్ష్మణేనసహభ్రాత్రావైదేహ్యాచాపిభార్యయా। తస్యభార్యాజనస్థానాద్రావణేనహృతాబలాత్॥౫॥ వీరస్తస్యసఖారాజ్ఞస్సుగ్రీవోనామవానరః। రాజావానరముఖ్యానాంయేనప్రస్థాపితావయమ్॥౬॥ అగస్త్యచరితామాశాందక్షిణాంయమరక్షితామ్। సహైభిర్వానరైర్ఘోరైరంగదప్రముఖైర్వయమ్॥౭॥ రావణంసహితాస్సర్వేరాక్షసంకామరూపిణమ్। సీతయాసహవైదేహ్యామార్గధ్వమితిచోదితాః॥౮॥ విచేతుంచవయంసర్వేసమగ్రాందక్షిణాందిశమ్। వయంబుభుక్షితాస్సర్వేవృక్షమూలముపాశ్రితాః॥౯॥ వివర్ణవదనాస్సర్వేసర్వేధ్యానపరాయణాః। నాధిగచ్ఛామహేపారంమగ్నాశ్చింతామహార్ణవే॥౧౦॥ చారయంతస్తతశ్చక్షుర్దృష్టవంతోవయంబిలమ్। లతాపాదపసంఛన్నంతిమిరేణసమావృతమ్॥౧౧॥ అస్మాద్ధంసాజలక్లిన్నాః పక్షైస్సలిలరేణుభిః। కురరాస్సారసాశ్చైవనిష్పతంతిపతత్రిణః॥౧౨॥ సాధ్వత్రప్రవిశామేతిమయాతూక్తాఃప్లవంగమాః। తేషామపిహిసర్వేషామనుమానముపాగతమ్॥౧౩॥ గచ్ఛామప్రవిశామేతిభర్తృకార్యత్వరాన్వితాః। తతోగాఢంనిపతితాగృహ్యహస్తౌపరస్పరమ్॥౧౪॥ ఇదంప్రవిష్టాస్సహసాబిలంతిమిరసంవృతమ్। ఏతన్నఃకార్యమేతేనకృత్యేనవయమాగతాః॥౧౫॥ త్వాంచైవోపగతాస్సర్వేపరిద్యూనాబుభుక్షితాః। ఆతిథ్యధర్మదత్తానిమూలానిచఫలానిచ॥౧౬॥ అస్మాభిరుపభుక్తానిబుభుక్షాపరిపీడితైః। యత్త్వయారక్షితాస్సర్వేమ్రియమాణాబుభుక్షయా॥౧౭॥ బ్రూహిప్రత్యుపకారార్థంకింతేకుర్వంతువానరాః। ఏవముక్తాతుసర్వజ్ఞావానరైస్తైస్స్వయంప్రభా॥౧౮॥ ప్రత్యువాచతతస్సర్వానిదంవానరయూథపాన్। సర్వేషాంపరితుష్టాస్మివానరాణాంతరస్వినామ్॥౧౯॥ చరంత్యామమధర్మేణనకార్యమిహకేనచిత్॥౨౦॥ ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - ద్విపంచాశస్సర్గః - ************************************

ఏవముక్తశ్శుభంవాక్యంతాపస్యాధర్మసంహితమ్। ఉవాచహనుమాన్వాక్యంతామనిందితలోచనామ్॥౧॥ శరణంత్వాంప్రపన్నాస్మస్సర్వేవైధర్మచారిణీమ్। యఃకృతస్సమయోస్మాకంసుగ్రీవేణమహాత్మనా॥౨॥ సతుకాలోవ్యతిక్రాంతోవనేమహతివర్తతామ్। సాత్వమస్మాద్బిలాద్ఘోరాదుత్తారయితుమర్హసి॥౩॥ తస్మాత్సుగ్రీవవచనాదతిక్రాంతాన్గతాయుషః। త్రాతుమర్హసినస్సర్వాన్సుగ్రీవభయకర్శితాన్॥౪॥ మహచ్చకార్యమస్మాభిఃకర్తవ్యంధర్మచారిణి। తచ్చాపినకృతంకార్యమస్మాభిరిహవాసిభిః॥౫॥ ఏవముక్తాహనుమతాతాపసీవాక్యమబ్రవీత్। జీవతాదుష్కరంమన్యేప్రవిష్టేననివర్తితుమ్॥౬॥ తపసస్తుప్రభావేననియమోపార్జితేనచ। సర్వానేవబిలాదస్మాత్తారయిష్యామివానరాన్॥౭॥ నిమీలయతచక్షూంషిసర్వేవానరపుంగవాః। నహినిష్క్రమితుంశక్యమనిమీలితలోచనైః॥౮॥ తతోనిమీలితాస్సర్వేసుకుమారాంగులైఃకరైః। సహసాపిదధుర్దృష్టింహృష్టాగమనకాంక్షయా॥౯॥ వానరాస్తుమహాత్మానోహస్తరుద్ధముఖాస్తదా। నిమేషాంతరమాత్రేణబిలాదుత్తారితాస్తయా॥౧౦॥ తతస్తాన్వానరాన్సర్వాంస్తాపసీధర్మచారిణీ। నిస్సృతాన్విషమాత్తస్మాత్సమాశ్వాస్యేదమబ్రవీత్॥౧౧॥ ఏషవింధ్యోగిరిఃశ్రీమాన్నానాద్రుమలతాకులః। ఏషప్రస్రవణశ్శైలస్సాగరోయంమహోదధిః॥౧౨॥ స్వస్తివోస్తుగమిష్యామిభవనంవానరర్షభాః। ఇత్యుక్త్వాతద్బిలంశ్రీమత్ప్రవివేశస్వయంప్రభా॥౧౩॥ తతస్తేదదృశుర్ఘోరంసాగరంవరుణాలయమ్। అపారమభిగర్జంతంఘోరైరూర్మిభిరాకులమ్॥౧౪॥ మయస్యమాయావిహితంగిరిదుర్గంవిచిన్వతామ్। తేషాంమాసోవ్యతిక్రాంతోయోరాజ్ఞాసమయఃకృతః॥౧౫॥ వింధ్యస్యతుగిరేఃపాదేసంప్రపుష్పితపాదపే। ఉపవిశ్యమహాత్మానశ్చింతామాపేదిరేతదా॥౧౬॥ తతఃపుష్పాతిభారాగ్రాన్లతాశతసమాకులాన్। ద్రుమాన్వాసంతికాన్దృష్ట్వాబభూవుర్భయశంకితాః॥౧౭॥ తేవసంతమనుప్రాప్తంప్రతిబుద్ధ్వాపరస్పరమ్। నష్టసందేశకాలార్థానిపేతుర్ధరణీతలే॥౧౮॥ తతస్తాన్కపివృద్ధాంస్తుశిష్టాంశ్చైవవనౌకసామ్। వాచామధురయాభాష్యయథావదనుమాన్యచ॥౧౯॥ సతుసింహవృషస్కంధఃపీనాయతభుజఃకపిః। యువరాజోమహాప్రాజ్ఞఅంగదోవాక్యమబ్రవీత్॥౨౦॥ శాసనాత్కపిరాజస్యయే

చ సర్వే వినిర్గతాః । మాసే పూర్ణే బిలస్థానాం హరయః కిన్న బుధ్యత ॥౨౧॥ వయమాశ్వయుజే మాసే కాలసంఖ్యావ్యవస్థితాః । ప్రస్థితాస్సోఽపి చాతీతః కిమతః కార్యముచ్యతామ్ ॥ ౨౨ ॥ భవంతః ప్రత్యయం ప్రాప్తా నీతిమార్గవిశారదాః । హితేష్వభిరతా భర్తుర్నిసృష్టాస్సర్వకర్మసు ॥౨౩॥ కర్మస్వప్రతిమాస్సర్వే దిక్షు విశ్రుతపౌరుషాః । మాం పురస్కృత్య నిర్యాతాః పింగాక్షప్రతిచోదితాః ॥౨౪॥ ఇదానీమకృతార్థానాం మర్తవ్యం నాత్ర సంశయః । హరిరాజస్య సందేశమకృత్వా కస్సుఖీ భవేత్ ॥౨౫॥ తస్మిన్నతీతే కాలే తు సుగ్రీవేణ కృతే స్వయమ్ । ప్రాయోపవేశనం యుక్తం సర్వేషాం చ వనౌకసామ్ ॥ ౨౬ ॥ తీక్ష్ణః ప్రకృత్యా సుగ్రీవః స్వామిభావే వ్యవస్థితః । న క్షమిష్యతి నస్సర్వానపరాధకృతో గతాన్ ॥౨౭॥ అప్రవృత్తౌ చ సీతాయాః పాపమేవ కరిష్యతి । తస్మాత్ క్షమమిహాద్యైవ గంతుం ప్రాయోపవేశనమ్ ॥ ౨౮ ॥ త్యక్త్వా దారాంశ్చ పుత్రాంశ్చ ధనాని చ గృహాణి చ । ధ్రువం నో హింసతే రాజా సర్వాన్ ప్రతిగతానితః ॥౨౯॥ వధేనాప్రతిరూపేణ శ్రేయాన్ మృత్యురిహైవ నః । న చాహం యౌవరాజ్యేన సుగ్రీవేణాభిషేచితః ॥౩౦॥ నరేంద్రేణాభిషిక్తోఽస్మి రామేణాక్లిష్టకర్మణా । స పూర్వం బద్ధవైరో మాం రాజా దృష్ట్వా వ్యతిక్రమమ్ ॥౩౧॥ ఘాతయిష్యతి దండేన తీక్ష్ణేన కృతనిశ్చయః । కిం మే సుహృద్భిర్వ్యసనం పశ్యద్భిర్జీవితాంతరే ॥౩౨॥ ఇహైవ ప్రాయమాసిష్యే పుణ్యే సాగరరోధసి । ఏతచ్ఛ్రుత్వా కుమారేణ యువరాజేన భాషితమ్ ॥౩౩॥ సర్వే తే వానరశ్రేష్ఠాః కరుణం వాక్యమబ్రువన్ । తీక్ష్ణః ప్రకృత్యా సుగ్రీవః ప్రియారక్తశ్చ రాఘవః ॥౩౪॥ సమీక్ష్యాకృతకార్యాంస్తు తస్మింస్తు సమయే గతే । అదృష్టాయాం తు వైదేహ్యాం దృష్ట్వైవ సమాగతాన్ ॥౩౫॥ రాఘవప్రియకామాయ ఘాతయిష్యత్యసంశయః । న క్షమం చాపరాద్ధానాం గమనం స్వామిపార్శ్వతః ॥ ౩౬ ॥ ఇహైవ సీతామన్వీక్ష్య ప్రవృత్తిముపలభ్య వా । నో చేద్గచ్ఛామ తం వీరం గమిష్యామో యమక్షయమ్ ॥౩౭॥ ప్లవంగమానాం తు భయార్దితానాం శ్రుత్వా వచస్తార ఇదం బభాషే । అలం విషాదేన బిలం ప్రవిశ్య వసామ సర్వే యది రోచతే వః ॥ ౩౮ ॥ ఇదం హి మాయావిహితం సుదుర్గమం ప్రభూతవృక్షోదకభోజ్యపేయమ్ । ఇహాస్తి నో నైవ భయం పురందరాన్న రాఘవాద్వానరరాజతోఽపి వా ॥౩౯॥ శ్రుత్వాంగదస్యాపి వచోఽనుకూలమూచుశ్చ సర్వే హరయః ప్రతీతాః । యథా న హింస్యేమ తథా విధానమసక్తమద్యైవ విధీయతాం నః ॥౪౦॥ ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - త్రిపంచాశస్సర్గః.**************************

తథా బ్రువతి తారే తు తారాధిపతివర్చసి । అథ మేనే హృతం రాజ్యం హనుమానంగదేన తత్ ॥౧॥ బుద్ధ్యా హ్యష్టాంగయా యుక్తం చతుర్బలసమన్వితమ్ । చతుర్దశగుణం మేనే హనుమాన్వాలినస్సుతమ్ ॥౨॥ ఆపూర్యమాణం శశ్వచ్చ తేజోబలపరాక్రమైః । శశినం శుక్లపక్షాదౌ వర్ధమానమివ శ్రియా ॥౩॥ బృహస్పతిసమం బుద్ధ్యా విక్రమే సదృశం పితుః । శుశ్రూషమాణం తారస్య గురోరివ పురందరమ్ ॥౪॥ భర్తురర్థే పరిశ్రాంతం సర్వశాస్త్రవిదాం వరమ్ । అభిసంధాతుమారేభే హనూమానంగదం తతః ॥౫॥ స చతుర్ణాముపాయానాం తృతీయముపవర్ణయన్ । భేదయామాస తాన్ సర్వాన్ వానరాన్ వాక్యసంపదా ॥౬॥ తేషు సర్వేషు భిన్నేషు తతోఽభీషయదంగదమ్ । భీషణైర్బహుభిర్వాక్యైః కోపోపాయసమన్వితైః ॥౭॥ త్వం సమర్థతరః పిత్రా యుద్ధే తారేయ వై ధురమ్ । దృఢం ధారయితుం శక్తః కపిరాజ్యం యథా పితా ॥౮॥ నిత్యమస్థిరచిత్తా హి కపయో హరిపుంగవ । నాజ్ఞాప్యం విషహిష్యంతి పుత్రదారాన్ వినా త్వయా ॥౯॥ త్వాం నైతే హ్యనుయుంజేయుః ప్రత్యక్షం ప్రవదామి తే । యథాయం జాంబవాన్నీలః సుహోత్రశ్చ మహాకపిః ॥౧౦॥ న హ్యహం త ఇమే సర్వే సామదానాదిభిర్గుణైః । దండేన వా త్వయా శక్యాస్సుగ్రీవాదపకర్షితుమ్ ॥౧౧॥ విగృహ్యాసనమప్యాహుర్దుర్బలేన బలీయసః । ఆత్మరక్షాకరస్తస్మాన్న విగృహ్ణీత దుర్బలః ॥ ౧౨ ॥ యాం చేమాం మన్యసే ధాత్రీమేతద్బిలమితి శ్రుతమ్ । ఏతల్లక్ష్మణబాణానామీషత్కార్యం విదారణే ॥౧౩॥ స్వల్పం హి కృతమింద్రేణ క్షిపతా హ్యశనిం పురా । లక్ష్మణో నిశితైర్బాణైర్భింద్యాత్పత్రపుటం యథా ॥౧౪॥ లక్ష్మణస్య తు నారాచా బహవస్సంతి తద్విధాః । వజ్రాశనిసమస్పర్శా గిరీణామపి దారణాః ॥౧౫॥ అవస్థానే యదైవ త్వమాసిష్యసి పరంతప । తదైవ హరయస్సర్వే త్యక్ష్యంతి కృతనిశ్చయాః ॥౧౬॥ స్మరంతః పుత్రదారాణాం నిత్యోద్విగ్నా బుభుక్షితాః । ఖేదితా దుఃఖశయ్యాభిస్త్వాం కరిష్యంతి పృష్ఠతః ॥౧౭॥ స త్వం హీనస్సుహృద్భిశ్చ హితకామైశ్చ బంధుభిః । తృణాదపి భృశోద్విగ్నః స్పందమానాద్భవిష్యసి ॥౧౮॥ న చ జాతు న హింస్యుస్త్వాం ఘోరా లక్ష్మణసాయకాః । అపవృత్తం జిఘాంసంతో మహావేగా దురాసదాః ॥౧౯॥ అస్మాభిస్తు గతం సార్ధం వినీతవదుపస్థితమ్ । ఆనుపూర్వ్యాత్తు సుగ్రీ

వో రాజ్యే త్వాం స్థాపయిష్యతి ॥౨౦॥ ధర్మకామః పితృవ్యస్తే ప్రీతికామో దృఢవ్రతః । శుచిస్సత్యప్రతిజ్ఞశ్చ న త్వాం జాతు జి
ఘాంసతి ॥౨౧॥ ప్రియకామశ్చ తే మాతుస్తదర్థం చాస్య జీవితమ్ । తస్యాపత్యం చ నాస్త్యన్యత్తస్మాదంగద గమ్యతామ్ ॥౨౨॥
ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే చతుఃపంచాశస్సర్గః ************ శ్రుత్వా హనుమతో వాక్యం ప్రశ్రితం ధర్మ
సంహితమ్ । స్వామిసత్కారసంయుక్తమంగదో వాక్యమబ్రవీత్ ॥౧॥ స్థైర్యమాత్మమనశ్శౌచమానృశంస్యమథార్జవమ్ ।
విక్రమశ్చైవ ధైర్యం చ సుగ్రీవే నోపపద్యతే ॥౨॥ భ్రాతుర్జ్యేష్ఠస్య యో భార్యాం జీవతో మహిషీం ప్రియామ్ । ధర్మేణ మా
తరం యస్తు స్వీకరోతి జుగుప్సితః ॥౩॥ కథం స ధర్మం జానీతే యేన భ్రాత్రా మహాత్మనా । యుద్ధాయాభినియుక్తేన బిలస్య పి
హితం ముఖమ్ ॥౪॥ సత్యాత్పాణిగృహీతశ్చ కృతకర్మా మహాయశాః । విస్మృతో రాఘవో యేన స కస్య తు కృతం స్మరేత్ ॥౫॥ ల
క్ష్మణస్య భయాద్యేన నాధర్మభయభీరుణా । ఆదిష్టా మార్గితుం సీతా ధర్మమస్మిన్కథం భవేత్ ॥౬॥ అస్మిన్పాపే కృత
ఘ్నే తు స్మృతిహీనే చలాత్మని । ఆర్యః కో విశ్వసేజ్జాతు తత్కులీనో జిజీవిషుః ॥౭॥ రాజ్యే పుత్రః ప్రతిష్ఠాప్యస్సగుణో నిర్గు
ణోఽపి వా । కథం శత్రుకులీనం మాం సుగ్రీవో జీవయిష్యతి ॥౮॥ భిన్నమంత్రోఽపరాద్ధశ్చ హీనశక్తిః కథం హ్యహమ్ । కిష్కిం
ధాం ప్రాప్య జీవేయమనాథ ఇవ దుర్బలః ॥౯॥ ఉపాంశుదండేన హి మాం బంధనేనోపపాదయేత్ । శఠః క్రూరో నృశం
సశ్చ సుగ్రీవో రాజ్యకారణాత్ ॥౧౦॥ బంధనాచ్చావసాదాన్మే శ్రేయః ప్రాయోపవేశనమ్ । అనుజానీత మాం సర్వే గృ
హం గచ్ఛంతు వానరాః ॥౧౧॥ అహం వః ప్రతిజానామి నాగమిష్యామ్యహం పురీమ్ । ఇహైవ ప్రాయమాసిష్యే శ్రేయో
మరణమేవ మే ॥౧౨॥ అభివాదనపూర్వం తు రాఘవౌ బలశాలినౌ । వాచ్యౌ మద్వచనాద్వీరౌ కుశలం రఘుపుంగవౌ ॥౧౩॥
అభివాదనపూర్వం తు రాజా కుశలమేవ చ । వాచ్యః పితా యవీయాన్మే సుగ్రీవో వానరేశ్వరః ॥౧౪॥ ఆరోగ్యపూర్వం కుశలం
వాచ్యా మాతా రుమా చ మే । మాతరం చైవ మే తారామాశ్వాసయితుమర్హథ ॥౧౫॥ ప్రకృత్యా ప్రియపుత్రా సా సాను
క్రోశా తపస్వినీ । వినష్టమిహ మాం శ్రుత్వా వ్యక్తం హాస్యతి జీవితమ్ ॥౧౬॥ ఏతావదుక్త్వా వచనం వృద్ధాంస్తానభివాద్య చ ।
వివేశ చాంగదో భూమౌ రుదన్దర్భేషు దుర్మనాః ॥౧౭॥ తస్య సంవిశతస్తత్ర రుదంతో వానరర్షభాః । నయనేభ్యః ప్ర
ముముచురుష్ణం వై వారి దుఃఖితాః ॥౧౮॥ సుగ్రీవం చైవ నిందంతః ప్రశంసంతశ్చ వాలినమ్ । పరివార్యాంగదం సర్వే వ్యవసన్
ప్రాయమాసితుమ్ ॥౧౯॥ మతం తద్వాలిపుత్రస్య విజ్ఞాయ ప్లవగర్షభాః । ఉపస్పృశ్యోదకం సర్వే ప్రాఙ్ముఖాస్సము
పావిశన్ ॥౨౦॥ దక్షిణాగ్రేషు దర్భేషూదక్తీరం సమాశ్రితాః । ముమూర్షవో హరిశ్రేష్ఠా ఏతత్ క్షమమితి స్మ హ ॥౨౧॥
రామస్య వనవాసం చ క్షయం దశరథస్య చ । జనస్థానవధం చైవ వధం చైవ జటాయుషః ॥౨౨॥ హరణం చైవ వైదేహ్యా వాలిన
శ్చ వధం రణే । రామకోపం చ వదతాం హరీణాం భయమాగతమ్ ॥౨౩॥ స సంవిశద్భిర్బహుభిర్మహీధరో మహాద్రికూట
ప్రతిమైః ప్లవంగమైః । బభూవ సన్నాదితనిర్ఝరాంతరో భృశం నదద్భిర్జలదైరివోల్బణైః ॥౨౪॥ ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధా
కాండే పంచపంచాశస్సర్గః **

ఉపవిష్టాస్తు తే సర్వే యస్మిన్ప్రాయం గిరిస్థలే । హరయో గృధ్రరాజశ్చ తం దేశముపచక్రమే ॥౧॥ సంపాతిర్నా
మ నామ్నా తు చిరంజీవీ విహంగమః । భ్రాతా జటాయుషః శ్రీమాన్ప్రఖ్యాతబలపౌరుషః ॥౨॥ కందరాదభినిష్క్రమ్య స
వింధ్యస్య మహాగిరేః । ఉపవిష్టాన్హరీన్దృష్ట్వా హృష్టాత్మా గిరమబ్రవీత్ ॥౩॥ విధిః కిల నరం లోకే విధానేనానువర్తతే ।
యథాయం విహితో భక్ష్యశ్చిరాన్మహ్యముపాగతః ॥౪॥ పరంపరాణాం భక్షిష్యే వానరాణాం మృతం మృతమ్ । ఉవాచేదం
వచః పక్షీ తాన్నిరీక్ష్య ప్లవంగమాన్ ॥౫॥ తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా భక్ష్యలుబ్ధస్య పక్షిణః । అంగదః పరమాయస్తో హనూమంత
మథాబ్రవీత్ ॥౬॥ పశ్య సీతాపదేశేన సాక్షాద్వైవస్వతో యమః । ఇమం దేశమనుప్రాప్తో వానరాణాం విపత్తయే ॥౭॥ రా
మస్య న కృతం కార్యం రాజ్ఞో న చ వచః కృతమ్ । హరీణామియమజ్ఞాతా విపత్తిస్సహసాగతా ॥౮॥ వైదేహ్యాః ప్రియకామేన కృ
తం కర్మ జటాయుషా । గృధ్రరాజేన యత్తత్ర శ్రుతం వస్తదశేషతః ॥౯॥ తథా సర్వాణి భూతాని తిర్యగ్యోనిగతాన్యపి ।
ప్రియం కుర్వంతి రామస్య త్యక్త్వా ప్రాణాన్యథా వయమ్ ॥౧౦॥ అన్యోన్యముపకుర్వంతి స్నేహకారుణ్యయంత్రి
తాః । తతస్తేనోపకారార్థం త్యజతాత్మానమాత్మనా ॥౧౧॥ ప్రియం కృతం హి రామస్య ధర్మజ్ఞేన జటాయుషా । రాఘ
వార్థే పరిశ్రాంతా వయం సంత్యక్తజీవితాః ॥౧౨॥ కాంతారాణి ప్రపన్నాః స్మ న చ పశ్యామ మైథిలీమ్ । స సుఖీ గృధ్రరా

జస్తు రావణేన హతో రణే ॥౧౩॥ ముక్తశ్చ సుగ్రీవభయాద్గతశ్చ పరమాం గతిమ్ । జటాయుషో వినాశేన రాజ్ఞో దశరథస్య చ ॥
౧౪॥ హరణేన చ వైదేహ్యాః సంశయం హరయో గతాః । రామలక్ష్మణయోర్వాసమరణ్యే సహ సీతయా ॥౧౫॥ రాఘవస్య చ
బాణేన వాలినశ్చ తథా వధః । రామకోపాదశేషాణాం రాక్షసానాం తథా వధః ॥౧౬॥ కైకేయ్యా వరదానేన ఇదం హి వికృ
తం కృతమ్ ॥ తదసుఖమనుకీర్తితం వచో భువి పతితాంశ్చ సమీక్ష్య వానరాన్ । భృశచలితమతిర్మహామతిః కృపణముదా
హృతవాన్స గృధ్రరాట్ ॥౧౭॥ ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - షట్పంచాశస్సర్గః - ********************
తతః శ్రుత్వా తదా వాక్యమంగదస్య ముఖోద్గతమ్ । అబ్రవీద్వచనం గృధ్రస్తీక్ష్ణతుండో మహాస్వనః ॥౧॥ కోఽయం గి
రా ఘోషయతి ప్రాణైః ప్రియతమస్య మే । జటాయుషో వధం భ్రాతుః కంపయన్నివ మే మనః ॥౨॥ కథమాసీజ్జనస్థానే యుద్ధం
రాక్షసగృధ్రయోః । నామధేయమిదం భ్రాతుశ్చిరస్యాద్య మయా శ్రుతమ్ ॥౩॥ ఇచ్ఛేయం గిరిదుర్గాచ్చ భవద్భిరవతారి
తుమ్ । యవీయసో గుణజ్ఞస్య శ్లాఘనీయస్య విక్రమైః ॥౪॥ అతిదీర్ఘస్య కాలస్య తుష్టోఽస్మి పరికీర్తనాత్ । తదిచ్ఛేయమహం
శ్రోతుం వినాశం వానరర్షభాః ॥౫॥ భ్రాతుర్జటాయుషస్తస్య జనస్థాననివాసినః । తస్యైవ చ మమ భ్రాతుస్సఖా దశర
థః కథమ్ ॥౬॥ యస్య రామః ప్రియః పుత్రో జ్యేష్ఠో గురుజనప్రియః । సూర్యాంశుదగ్ధపక్షత్వాన్న శక్నోమ్యుపసర్పితుమ్ ॥
౭॥ ఇచ్ఛేయం పర్వతాదస్మాదవతర్తుమరిందమాః । శోకాద్భ్రష్టస్వరమపి శ్రుత్వా తే హరియూథపాః ॥౮॥ శ్రద్దధుర్నైవ
తద్వాక్యం కర్మణా తస్య శంకితాః । తే ప్రాయముపవిష్టాస్తు దృష్ట్వా గృధ్రం ప్లవంగమాః ॥౯॥ చక్రుర్బుద్ధిం తదా రౌద్రాం
సర్వాన్నో భక్షయిష్యతి । సర్వథా ప్రాయమాసీనాన్యది నో భక్షయిష్యతి ॥ ౧౦ ॥ కృతకృత్యా భవిష్యామః క్షిప్రం
సిద్ధిమితో గతాః । ఏతాం బుద్ధిం తతశ్చక్రుస్సర్వే తే వానరర్షభాః ॥ ౧౧ ॥ అవతార్య గిరేశ్శృంగాత్ గృధ్రమాహాంగద
స్తదా । బభూవర్క్షరజా నామ వానరేంద్రః ప్రతాపవాన్ ॥౧౨॥ మమార్యః పార్థివః పక్షిన్ ధార్మికస్తస్య చాత్మజౌ । సు
గ్రీవశ్చైవ వాలీ చ పుత్రౌ ఘనబలావుభౌ ॥౧౩॥ లోకే విశ్రుతకర్మాభూద్రాజా వాలీ పితా మమ । రాజా కృత్స్నస్య జ
గత ఇక్ష్వాకూణాం మహారథః ॥౧౪॥ రామో దాశరథిః శ్రీమాన్ప్రవిష్టో దండకావనమ్ । లక్ష్మణేన సహ భ్రాత్రా వైదేహ్యా
చాపి భార్యయా ॥౧౫॥ పితుర్నిర్దేశనిరతో ధర్మ్యం పంథానమాశ్రితః । తస్య భార్యా జనస్థానాద్రావణేన హృతా బలాత్
॥౧౬॥ రామస్య చ పితుర్మిత్రం జటాయుర్నామ గృధ్రరాట్ । దదర్శ సీతాం వైదేహీం హ్రియమాణాం విహాయసా ॥
౧౭॥ రావణం విరథం కృత్వా స్థాపయిత్వా చ మైథిలీమ్ । పరిశ్రాంతశ్చ వృద్ధశ్చ రావణేన హతో రణే ॥౧౮॥ ఏవం గృధ్రో హత
స్తేన రావణేన బలీయసా । సంస్కృతశ్చాపి రామేణ గతశ్చ గతిముత్తమామ్ ॥౧౯॥ తతో మమ పితృవ్యేణ సుగ్రీవేణ మహాత్మ
నా । చకార రాఘవస్సఖ్యం సోఽవధీత్పితరం మమ ॥౨౦॥ మమ పిత్రా విరుద్ధో హి సుగ్రీవస్సచివైస్సహ । నిహత్య వాలినం రా
మస్తతస్తమభిషేచయత్ ॥౨౧॥ స రాజ్యే స్థాపితస్తేన సుగ్రీవో వానరాధిపః । రాజా వానరముఖ్యానాం యేన ప్రస్థాపితా వ
యమ్ ॥౨౨॥ ఏవం రామప్రయుక్తాస్తు మార్గమాణాస్తతస్తతః । వైదేహీం నాధిగచ్ఛామో రాత్రౌ సూర్యప్రభామివ ॥౨౩
తే వయం దండకారణ్యం విచిత్య సుసమాహితాః । అజ్ఞానాత్తు ప్రవిష్టాః స్మ ధరణ్యా వివృతం బిలమ్ ॥౨౪॥ మయస్య మాయావి
హితం తద్బిలం చ విచిన్వతామ్ । వ్యతీతస్తత్ర నో మాసో యో రాజ్ఞా సమయః కృతః ॥౨౫॥ తే వయం కపిరాజస్య సర్వే వచన
కారిణః । కృతాం సంస్థామతిక్రాంతా భయాత్ప్రాయముపాస్మహే ॥౨౬॥ క్రుద్ధే తస్మింస్తు కాకుత్స్థే సుగ్రీవే చ సలక్ష్మ
ణే । గతానామపి సర్వేషాం తత్ర నో నాస్తి జీవితమ్ ॥౨౭॥ ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - సప్తపంచాశస్సర్గః - *******
ఇత్యుక్తః కరుణం వాక్యం వానరైస్త్యక్తజీవితైః । సబాష్పో వానరాన్గృధ్రః ప్రత్యువాచ మహాస్వనః ॥౧॥ య
వీయాన్మమ స భ్రాతా జటాయుర్నామ వానరాః । యమాఖ్యాత హతం యుద్ధే రావణేన బలీయసా ॥౨॥ వృద్ధభావాదపక్ష
త్వాచ్ఛృణ్వంస్తదపి మర్షయే । న హి మే శక్తిరస్త్యద్య భ్రాతుర్వైరవిమోక్షణే ॥౩॥ పురా వృత్రవధే వృత్తే పరస్పరజయై
షిణౌ । ఆదిత్యముపయాతౌ స్వో జ్వలంతం రశ్మిమాలినమ్ ॥౪॥ ఆవృత్యాకాశమార్గే తు జవేన స్మ గతౌ భృశమ్ । మధ్యం ప్రా
ప్తే తు సూర్యే తు జటాయురవసీదతి ॥౫॥ తమహం భ్రాతరం దృష్ట్వా సూర్యరశ్మిభిరర్దితమ్ । పక్షాభ్యాం ఛాదయామాస
స్నేహాత్పరమవిహ్వలః ॥౬॥ నిర్దగ్ధపక్షః పతితో వింధ్యేఽహం వానరర్షభాః । అహమస్మిన్న తు భ్రాతుః ప్రవృత్తిముపలక్ష
యే ॥౭॥ జటాయుషస్త్వేవముక్తో భ్రాత్రా సంపాతినా తదా । యువరాజో మహాప్రాజ్ఞః ప్రత్యువాచాంగదస్తదా ॥౮॥

జటాయుషోయదిభ్రాతాశ్రుతంతెగదితంమయా।అఖ్యాహియదిజానాసినిలయంతస్యరక్షసః॥౯॥అదీర్ఘదర్శినంతం
వైరావణంరాక్షసాధిపమ్।అంతికేయదివాదూరేయదిజానాసిశంసనః॥౧౦॥తతో౽బ్రవీన్మహాతేజాజ్యేష్ఠోభ్రాతాజటా
యుషః।ఆత్మానురూపంవచనంవానరాన్సంప్రహర్షయన్॥౧౧॥నిర్దగ్ధపక్షోగృధ్రో౽హంహీనవీర్యఃప్లవంగమాః।వా
ఙ్మాత్రేణతురామస్యకరిష్యేసాహ్యముత్తమమ్॥౧౨॥జానామివారుణాన్లోకాన్విష్ణోస్త్రైవిక్రమానపి।మహాసురవిమ
ర్దాన్స్వాహ్యామృతస్యచమంథనమ్॥౧౩॥రామస్యయదిదంకార్యంకర్తవ్యంప్రథమంమయా। జరయాచహృతంతేజః
ప్రాణాశ్చశిథిలామమ॥౧౪॥తరుణీరూపసంపన్నాసర్వాభరణభూషితా। హ్రియమాణామయాదృష్టారావణేనదు
రాత్మనా॥౧౫॥క్రోశంతీరామరామేతిలక్ష్మణేతిచభామినీ। భూషణాన్యపవిధ్యంతీగాత్రాణిచవిధూన్వతీ॥౧౬॥సూర్య
ప్రభేవశైలాగ్రేతస్యాఃకౌశేయముత్తమమ్।అసితేరాక్షసేభాతియథావాతటిదంబుదే॥౧౭॥తాంతుసీతామహంమన్యే
రామస్యపరికీర్తనాత్। శ్రూయతాంమేకథయతోనిలయంతస్యరక్షసః॥౧౮॥ పుత్రోవిశ్వవసస్సాక్షాద్భ్రాతావై
శ్రవణస్యచ। అధ్యాస్తేనగరీంలంకాంరావణోనామరాక్షసః॥౧౯॥ఇతోద్వీపేసముద్రస్యసంపూర్ణేశతయోజనే। త
స్మిన్లంకాపురీరమ్యానిర్మితావిశ్వకర్మణా॥౨౦॥జాంబూనదమయైర్ద్వారైశ్చిత్రైఃకాంచనవేదికైః। ప్రాకారేణా
ర్కవర్ణేనమహతాసుసమావృతా॥౨౧॥తస్యాంవసతివైదేహీదీనాకౌశేయవాసినీ। రావణాంతఃపురేరుద్ధారాక్షసీభి
స్సురక్షితా॥౨౨॥ జనకస్యాత్మజాంరాజ్ఞస్తత్రద్రక్ష్యథమైథిలీమ్। లంకాయామథగుప్తాయాంసాగరేణసమంతతః॥౨౩॥
సంప్రాప్యసాగరస్యాంతంసంపూర్ణంశతయోజనమ్। ఆసాద్యదక్షిణంతీరంతతోద్రక్ష్యథరావణమ్॥౨౪॥తత్రైవత్వ
రితాఃక్షిప్రంవిక్రమధ్వంప్లవంగమాః। జ్ఞానేనఖలుపశ్యామిదృష్ట్వాప్రత్యాగమిష్యథ॥౨౫॥ఆద్యఃపంథాఃకులింగానాం
యేచాన్యేధాన్యజీవినః। ద్వితీయోబలిభోజానాంయేచవృక్షఫలాశినః॥౨౬॥భాసాస్తృతీయంగచ్ఛంతిక్రౌంచాశ్చకుర
రైస్సహ। శ్యేనాశ్చతుర్థంగచ్ఛంతి గృధ్రాగచ్ఛంతిపంచమమ్ ॥ ౨౭ ॥ బలవీర్యోపపన్నానాంరూపయౌవనశాలి
నామ్। షష్ఠస్తుపంథాహంసానాంవైనతేయగతిఃపరా॥౨౮॥వైనతేయాచ్చనోజన్మసర్వేషాంవానరర్షభాః। గర్హి
తంతుకృతంకర్మయేనస్మపిశితాశినా॥౨౯॥ప్రతికార్యంచమేతస్యవైరంభ్రాతుఃకృతంభవేత్। ఇహస్థో౽హంప్రపశ్యా
మిరావణంజానకీంతథా ॥ ౩౦॥అస్మాకమపిసౌపర్ణందివ్యంచక్షుర్బలంతథా। తస్మాదాహారవీర్యేణనిసర్గేణచవాన
రాః॥౩౧॥ఆయోజనశతాత్సాగ్రాద్వయంపశ్యామనిత్యశః।అస్మాకంవిహితావృత్తిర్నిసర్గేణచదూరతః॥౩౨॥విహి
తాపాదమూలేతువృత్తిశ్చరణయోధినామ్।ఉపాయోదృశ్యతాంకశ్చిల్లంఘనేలవణాంభసః॥౩౩॥అభిగమ్యతువైదేహీం
సమృద్ధార్థాభవిష్యథ।సముద్రంనేతుమిచ్ఛామిభవద్భిర్వరుణాలయమ్॥౩౪॥ప్రదాస్యామ్యుదకంభ్రాతుఃస్వర్గత
స్యమహాత్మనః। తతోనీత్వాతుతందేశంతీరేనదనదీపతేః॥ ౩౫ ॥ నిర్దగ్ధపక్షంసంపాతింవానరాస్సుమహౌజసః। పునః
ప్రత్యానయిత్వాచతందేశంపతగేశ్వరమ్ ॥ ౩౬ ॥ బభూవుర్వానరాహృష్టాఃప్రవృత్తిముపలభ్యతే ॥ ఇతిశ్రీమత్కి
ష్కింధాకాండే - అష్టపంచాశస్సర్గః - **

తతస్తదమృతాస్వాదంగృధ్రరాజేనభాషితమ్। నిశమ్యచాభవన్హృష్టాస్తేచవైప్లవగర్షభాః॥౧॥ జాంబవా
న్వానరశ్రేష్ఠస్సహసర్వైఃప్లవంగమైః। భూతలాత్సహసోత్థాయగృధ్రరాజానమబ్రవీత్ ॥ ౨॥క్వసీతాకేనవాదృష్టా
కోవాహరతిమైథిలీమ్।తదాఖ్యాతుభవాన్సర్వంగతిర్భవవనౌకసామ్ ॥ ౩ ॥ కోదాశరథిబాణానాంవజ్రవేగనిపాతి
నామ్।స్వయంలక్ష్మణముక్తానాంనచింతయతివిక్రమమ్॥౪॥సహరీన్ప్రీతిసంయుక్తాన్సీతాశ్రుతిసమాహితాన్।పునరా
శ్వాసయన్ప్రీతఇదంవచనమబ్రవీత్॥౫॥శ్రూయతామిహవైదేహ్యాయథామేహరణంశ్రుతమ్।యేనచాపిమమాఖ్యా
తంయత్రవాయతలోచనా॥౬॥అహమస్మిన్గిరౌదుర్గేబహుయోజనమాయతే।చిరాన్నిపతితోవృద్ధఃక్షీణప్రాయపరా
క్రమః॥౭॥తంమామేవంగతంపుత్రఃసుపార్శ్వోనామనామతః। ఆహారేణయథాకాలంబిభర్తిపతతాంవరః॥౮॥తీక్ష్ణకా
మాస్తుగంధర్వాస్తీక్ష్ణకోపాభుజంగమాః। మృగాణాంతుభయంతీక్ష్ణంతతస్తీక్ష్ణక్షుధావయమ్॥౯॥సకదాచిత్క్షుధార్తస్య
మమాహారాభికాంక్షిణః।గతసూర్యే౽హనిప్రాప్తోమమపుత్రోహ్యనామిషః॥౧౦॥సమయావృద్ధభావాచ్చకోపాచ్చప
రిభర్త్సితః।క్షుత్పిపాసాపరీతేనకుమారఃపతతాంవరః॥౧౧॥సమమాహారసంరోధాత్పీడితఃప్రీతివర్ధనః।అనుమాన్యయ

తాతత్వమిదంవచనమబ్రవీత్॥౧౨॥అహంతాతయథాకాలమామిషార్థీఖమాప్లుతః।మహేంద్రస్యగిరేర్ద్వారమావృత్య
చసమాశ్రితః॥౧౩॥తతస్సత్వసహస్రాణాంసాగరాంతరచారిణామ్। పంథానమేకోధ్యవసంసన్నిరోద్ధుమవాఙ్ముఖః॥
౧౪ ॥ తత్రకశ్చిన్మయాదృష్టస్సూర్యోదయసమప్రభామ్।స్త్రియమాదాయగచ్ఛన్వైభిన్నాంజనచయప్రభః॥౧౫॥సో
హమభ్యవహారార్థీతౌదృష్ట్వాకృతనిశ్చయః। తేనసామ్నావినీతేనపంథానమనుయాచితః ॥౧౬ ॥ నహిసామోపపన్నా
నాంప్రహర్తావిద్యతేక్వచిత్ ।నీచేష్వపిజనఃకశ్చిత్కిమంగబతమద్విధః॥౧౭॥ సయాతస్తేజసావ్యోమసంక్షిపన్నివవే
గతః।అథాహంఖచరైర్భూతైరభిగమ్యసభాజితః॥౧౮॥దిష్ట్యాజీవసితాతేతిహ్యబ్రువన్మాంమహర్షయః। కథంచిత్స
కళత్రోసౌగతస్తేస్వస్త్యసంశయమ్॥౧౯॥ఏవముక్తస్తతోహంతైస్సిద్ధైఃపరమశోభనైః। సచమేరావణోరాజారక్ష
సాంప్రతివేదితః॥౨౦॥హరన్దాశరథేర్భార్యాంరామస్యజనకాత్మజామ్।భ్రష్టాభరణకౌశేయాంశోకవేగపరాజితాం।
౨౧ ॥ రామలక్ష్మణయోర్నామక్రోశంతీంముక్తమూర్ధజామ్ । ఏషకాలాత్యయస్తావదితికాలవిదాంవరః॥ ౨౨॥ ఏతమ
ర్థంసమగ్రంమేసుపార్శ్వఃప్రత్యవేదయత్ । తచ్ఛ్రుత్వాపిహిమేబుద్ధిర్నాసీత్కాచిత్పరాక్రమే॥౨౩॥అపక్షోహికథం
పక్షీకర్మకించిదుపక్రమే।యత్తుశక్యంమయాకర్తుంవాగ్బుద్ధిగుణవర్తినా॥౨౪॥శ్రూయతాంతత్ప్రవక్ష్యామిభవతాం
పౌరుషాశ్రయమ్।వాఙ్మతిభ్యాంతుసర్వేషాంకరిష్యామిప్రియంహివః॥౨౫॥యద్ధిదాశరథేఃకార్యంమమతన్నాత్రసంశ
యః। తేభవంతోమతిశ్రేష్ఠాబలవంతోమనస్వినః॥౨౬॥ప్రేషితాఃకపిరాజేనదేవైరపిదురాసదాః । రామలక్ష్మణబాణా
శ్చనిశితాఃకంకపత్రిణః॥౨౭॥త్రయాణామపిలోకానాంపర్యాప్తాస్త్రాణనిగ్రహే । కామంఖలుదశగ్రీవస్తేజోబలసమ
న్వితః॥౨౮॥భవతాంతుసమర్థానాంనకించిదపిదుష్కరమ్।తదలంకాలసంగేనక్రియతాంబుద్ధినిశ్చయః॥౨౯॥నహికర్మ
సుసజ్జంతేబుద్ధిమంతోభవద్విధాః॥ఇతిశ్రీమత్కిష్కింధాకాండే-ఏకోనషష్టితమస్సర్గః*****************
తతఃకృతోదకంస్నాతంతంగృధ్రంహరియూథపాః।ఉపవిష్టాగిరౌదుర్గేపరివార్యసమంతతః॥ ౧॥ తమంగదము
పాసీనంతైస్సర్వైర్హరిభిర్వృతమ్।జనితప్రత్యయోహర్షాత్సంపాతిఃపునరబ్రవీత్ ॥ ౨॥ కృత్వానిశ్శబ్దమేకాగ్రాః
శృణ్వంతుహరయోమమ।తత్వంసంకీర్తయిష్యామియథాజానామిమైథిలీమ్॥౩॥ అస్యవింధ్యస్యశిఖరేపతితోస్మిపురావ
నే।సూర్యాతపపరీతాంగోనిర్దగ్ధస్సూర్యరశ్మిభిః॥౪॥లబ్ధసంజ్ఞస్తుషడ్రాత్రాద్వివశోవిహ్వలన్నివ। వీక్షమాణోదిశ
స్సర్వానాభిజానామికించన॥౫॥తతస్తుసాగరంశైలాన్నదీస్సర్వాస్సరాంసిచ।వనాన్యుదధివేలాంచసమీక్ష్యమతిరాగ
మత్ ॥౬॥హృష్టపక్షిగణాకీర్ణఃకందరాంతరకూటవాన్। దక్షిణస్యోదధేస్తీరేవింధ్యోయమితినిశ్చితః॥౭॥ ఆసీచ్చాత్రా
శ్రమంపుణ్యఃసురైరపిసుపూజితమ్।ఋషిర్నిశాకరోనామయస్మిన్నుగ్రతపాహ్యభూత్ ॥౮॥అష్టౌవర్షసహస్రాణి
తేనాస్మిన్నృషిణావినా । వసతోమమధర్మజ్ఞస్స్వర్గతేతునిశాకరే॥౯॥ అవతీర్యచవింధ్యాగ్రాత్కృచ్ఛ్రేణవిషమా
చ్ఛనైః।తీక్ష్ణదర్భాంవసుమతీందుఃఖేనపునరాగతః॥౧౦॥తమృషింద్రష్టుకామోస్మిదుఃఖేనాభ్యాగతోభృశమ్। జటాయు
షామయాచైవబహుశోభిగతోహిసః॥౧౧॥తస్యాశ్రమపదాభ్యాశేవవుర్వాతాస్సుగంధినః। వృక్షోనాపుష్పితఃకశ్చిదఫ
లోవానవిద్యతే॥౧౨॥ఉపేత్యచాశ్రమంపుణ్యంవృక్షమూలముపాశ్రితః। ద్రష్టుకామఃప్రతీక్షేహంభగవంతంనిశాకరమ్
౧౩ ॥ అథాపశ్యమదూరస్థమృషింజ్వలితతేజసమ్।కృతాభిషేకందుర్ధర్షముపావృత్తముదఙ్ముఖమ్॥౧౪॥ తమృక్షా
స్సృమరావ్యాఘ్రాస్సింహానాగాస్సరీసృపాః।పరివార్యోపగచ్ఛంతిదాతారంప్రాణినోయథా ॥ ౧౫ ॥ తతఃప్రాప్త
మృషింజ్ఞాత్వాతానిసత్వానివైయయుః।ప్రవిష్టేరాజనియథాసర్వంసామాత్యకంబలమ్॥ ౧౬॥ ఋషిస్తుదృష్ట్వామాం
ప్రీతఃప్రవిష్టశ్చాశ్రమంపునః। ముహూర్తమాత్రాన్నిష్క్రమ్యతతఃకార్యమపృచ్ఛత॥ ౧౭ ॥ సౌమ్యవైకల్యతాందృ
ష్ట్వారోమ్ణాంతేనావగమ్యతే। అగ్నిదగ్ధావిమౌపక్షౌత్వక్చైవవ్రణితాతవ॥౧౮॥గృధ్రౌద్వౌదృష్టపూర్వౌమేమాతరిశ్వ
సమౌజవే।గృధ్రాణాంచైవరాజానౌభ్రాతరౌకామరూపిణౌ॥౧౯॥జ్యేష్ఠోహిత్వంతుసంపాతేజటాయురనుజస్తవ।మా
నుషంరూపమాస్థాయగృహ్ణీతాంచరణౌమమ॥౨౦॥కింతేవ్యాధిసముత్థానంపక్షయోఃపతనంకథం।దండోవాయంకృతఃకే
నసర్వమాఖ్యాహిపృచ్ఛతః॥౨౧॥ఇతిశ్రీమత్కిష్కింధాకాండే-షష్టితమస్సర్గః*************************
తతస్తద్దారుణంకర్మదుష్కరంసాహసాత్కృతమ్।ఆచచక్షేమునేస్సర్వంసూర్యానుగమనంతదా ॥౧॥ భగ

ద్గ్వ్రణయుక్తత్వాల్లజ్జయావ్యాకులేంద్రియః। పరిశ్రాంతోనశక్నోమివచనంప్రతిభాషితుమ్॥ ౨॥ అహంచైవజటా
యుశ్చసంఘర్షాద్దర్పమోహితౌ। ఆకాశంపతితౌవీరౌజిజ్ఞాసంతౌపరాక్రమమ్॥ ౩॥ కైలాసశిఖరేబద్ధ్వామునీనామగ్ర
తఃపణమ్। రవిస్స్యాదనుయాతవ్యోయావదస్తంమహాగిరిమ్॥ ౪॥ అథావాంయుగపత్ప్రాప్తావపశ్యావమహీతలే। రథచ
క్రప్రమాణానినగరాణిపృథక్పృథక్॥ ౫॥ క్వచిద్వాదిత్రఘోషాంశ్చబ్రహ్మఘోషాంశ్చశుశ్రువః। గాయంతీశ్చాంగనా
బహ్వీఃపశ్యావోరక్తవాససః॥ ౬॥ తూర్ణముత్పత్యచాకాశమాదిత్యపథమాశ్రితౌ। ఆవామాలోకయావస్తువనంశాద్వ
లసన్నిభమ్॥ ౭॥ ఉపలైరివసంఛన్నాదృశ్యతేభూశ్శిలోచ్చయైః। ఆపగాభిశ్చసంవీతాసూత్రైరివవసుంధరా॥ ౮॥ హిమ
వాంశ్చైవవింధ్యశ్చమేరుశ్చసుమహాగిరిః। భూతలేసంప్రకాశంతేనాగాఇవజలాశయే॥ ౯॥ తీవ్రస్స్వేదశ్చఖేదశ్చభ
యంచాసీత్తదావయోః। సమావిశతిమోహశ్చమోహాన్మూర్ఛాతిదారుణా॥ ౧౦॥ నదిగ్విజ్ఞాయతేయామ్యానాగ్నేయీ
నచవారుణీ। యుగాంతేనియతోలోకోహతోదగ్ధఇవాగ్నినా॥ ౧౧॥ మనశ్చమేహతంభూయస్సన్నివర్త్యతుసంశ్రయమ్।
యత్నేనమహతాహ్యస్మిన్పునస్సంధాయచక్షుషీ॥ ౧౨॥ యత్నేనమహతాభూయోరవిస్సమవలోకితః। తుల్యఃపృథ్వీ
ప్రమాణేనభాస్కరఃప్రతిభాతినౌ॥ ౧౩॥ జటాయుర్మామనాపృచ్ఛ్యనిపపాతమహీంతతః। తందృష్ట్వాతూర్ణమాకా
శాదాత్మానంముక్తవానహమ్॥ ౧౪॥ పక్షాభ్యాంచమయాగుప్తోజటాయుర్నప్రదహ్యత। ప్రమాదాత్తత్రనిర్దగ్ధఃపతన్వా
యుపథాదహమ్॥ ౧౫॥ ఆశంకేతంనిపతితంజనస్థానేజటాయుషమ్। అహంతుపతితోవింధ్యేదగ్ధపక్షోజడీకృతః॥ ౧౬॥ రాజ్యే
నహీనోభ్రాత్రాచపక్షాభ్యాంవిక్రమేణచ। సర్వథామర్తుమేవేచ్ఛన్పతిష్యేశిఖరాద్గిరేః॥ ౧౭॥ ఇతి శ్రీమత్కి
ష్కింధాకాండే-ఏకషష్టితమస్సర్గః- **

ఏవముక్త్వామునిశ్రేష్ఠమరుదందుఃఖితోభృశమ్। అథధ్యాత్వాముహూర్తంతుభగవానిదమబ్రవీత్॥ ౧॥ పక్షౌచ
తేప్రపక్షౌచపునరన్యౌభవిష్యతః। చక్షుషీచైవప్రాణాశ్చవిక్రమశ్చబలంచతే॥ ౨॥ పురాణేనమహత్కార్యంభవిష్యతి
మయాశ్రుతమ్। దృష్టంమేతపసాచైవశ్రుత్వాచవిదితంమమ॥ ౩॥ రాజాదశరథోనామకశ్చిదిక్ష్వాకువర్ధనః। తస్యపు
త్రోమహాతేజారామోనామభవిష్యతి॥ ౪॥ అరణ్యంచసహభ్రాత్రాలక్ష్మణేనగమిష్యతి। తస్మిన్నర్థేనియుక్తస్సన్పి
త్రాసత్యపరాక్రమః॥ ౫॥ నైరృతోరావణోనామతస్యభార్యాంహరిష్యతి। రాక్షసేంద్రోజనస్థానాదవధ్యస్సురదాన
వైః॥ ౬॥ సాచకామైఃప్రలోభ్యంతీభక్ష్యైర్భోజ్యైశ్చమైథిలీ। నభోక్ష్యతిమహాభాగాదుఃఖమగ్నాయశస్వినీ॥ ౭॥ పర
మాన్నంతువైదేహ్యాజ్ఞాత్వాదాస్యతివాసవః। యదన్నమమృతప్రఖ్యంసురాణామపిదుర్లభమ్॥ ౮॥ తదన్నంమైథిలీ
ప్రాప్యవిజ్ఞాయేంద్రాదిదంత్వితి। అగ్రముద్ధృత్యరామాయభూతలేనిర్వపిష్యతి॥ ౯॥ యదిజీవతిమేభర్తాలక్ష్మణేనస
హప్రభుః। దేవత్వంగచ్ఛతోర్వాపితయోరన్నమిదంత్వితి॥ ౧౦॥ ఏష్యంత్యన్వేషకాస్తస్యరామదూతాఃప్లవంగమాః। ఆ
ఖ్యేయారామమహిషీత్వయాతేభ్యోవిహంగమ॥ ౧౧॥ సర్వథాహినగంతవ్యమీదృశఃక్వగమిష్యసి। దేశకాలౌప్రతీక్షస్వ
పక్షౌత్వంప్రతిపత్స్యసే॥ ౧౨॥ నోత్సహేయమహంకర్తుమద్యైవత్వాంసపక్షకమ్। ఇహస్థస్త్వంతులోకానాంహి
తంకార్యంకరిష్యసి॥ ౧౩॥ త్వయాపిఖలుతత్కార్యంతయోశ్చనృపపుత్రయోః। బ్రాహ్మణానాంసురాణాంచమునీనాం
వాసవస్యచ॥ ౧౪॥ ఇచ్ఛామ్యహమపిద్రష్టుంభ్రాతరౌరామలక్ష్మణౌ। నేచ్ఛేచిరంధారయితుంప్రాణాంస్త్యక్ష్యేకళేబ
రమ్॥ ౧౫॥ మహర్షిస్త్వబ్రవీదేవందిష్టతత్త్వార్థదర్శనః॥ ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే-ద్విషష్టితమస్సర్గః ******

ఏతైరన్యైశ్చబహుభిర్వాక్యైర్వాక్యవిదాంవరః। మాంప్రశస్యాభ్యనుజ్ఞాప్యప్రవిష్టస్సస్వమాశ్రమమ్॥ ౧॥ కం
దరాత్తువిసర్పిత్వాపర్వతస్యశనైశ్శనైః। అహంవింధ్యంసమారుహ్యభవతఃప్రతిపాలయే॥ ౨॥ అద్యత్వేతస్యకాలస్య
సాగ్రంవర్షశతంగతమ్। దేశకాలప్రతీక్షోఽస్మిహృదికృత్వామునేర్వచః॥ ౩॥ మహాప్రస్థానమాసాద్యస్వర్గతేతునిశాక
రే। మాంనిర్దహతిసంతాపోవితర్కైర్బహుభిర్వృతమ్॥ ౪॥ ఉత్థితాంమరణేబుద్ధింమునివాక్యైర్నివర్తయే। బుద్ధిర్యాతేన
మేదత్తాప్రాణానాంరక్షణాయతు॥ ౫॥ సామేఽపనయతేదుఃఖందీప్తేవాగ్నిశిఖాతమః। బుధ్యతాచమయావీర్యంరావణస్య
దురాత్మనః॥ ౬॥ పుత్రస్సంతర్జితోవాగ్భిర్నత్రాతామైథిలీకథమ్। తస్యావిలపితంశ్రుత్వాతౌచసీతావినాకృతౌ॥ ౭॥
నమేదశరథస్నేహాత్పుత్రేణోత్పాదితంప్రియమ్। తస్యత్వేవంబ్రువాణస్యసంపాతేర్వానరైస్సహ॥ ౮॥ ఉత్పేతతుస్త

చాపతౌ సమక్షం వనచారిణాం। స దృష్ట్వా స్వాం తనుం పక్షైరుద్గతైరరుణచ్ఛదైః॥౯॥ ప్రహర్షమతులం లేభే వానరాంశ్చే
దమబ్రవీత్। ఋషేర్నిశాకరస్యైవ ప్రభావాదమితాత్మనః॥౧౦॥ ఆదిత్యరశ్మినిర్దగ్ధౌ పక్షౌ మే పునరుత్థితౌ। యౌవనే వ
ర్తమానస్య మమాసీద్యః పరాక్రమః॥౧౧॥ తమేవాద్యానుగచ్ఛామి బలం పౌరుషమేవ చ। సర్వథా క్రియతాం యత్నః సీ
తామధిగమిష్యథ॥౧౨॥ పక్షలాభో మమాయం వః సిద్ధిప్రత్యయకారకః। ఇత్యుక్త్వా స హరీన్సర్వాన్ సంపాతిః పతగోత్త
మః॥౧౩॥ ఉత్పపాత గిరేశ్శృంగాజ్జిజ్ఞాసుః ఖగమో గతిమ్। తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా ప్రీతిసంహృష్టమానసాః॥౧౪॥ బభూ
వుర్హరిశార్దూలా విక్రమాభ్యుదయోన్ముఖాః॥ అథ పవనసమానవిక్రమాః ప్లవగవరాః ప్రతిలబ్ధపౌరుషాః। అభిజిదభిము
ఖాం దిశం యయుర్జనకసుతాపరిమార్గణోన్ముఖాః॥౧౫॥ ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - త్రిషష్టితమస్సర్గః - *****

ఆఖ్యాతా గృధ్రరాజేన సముత్పత్య ప్లవంగమాః। సంగతాః ప్రీతిసంయుక్తా వినేదుస్సింహవిక్రమాః॥౧॥ సంపాతే
ర్వచనం శ్రుత్వా హరయో రావణక్షయమ్। హృష్టాస్సాగరమాజగ్ముస్సీతాదర్శనకాంక్షిణః॥౨॥ అభిగమ్య తు తం దేశం ద
దృశుర్భీమవిక్రమాః। కృత్స్నం లోకస్య మహతః ప్రతిబింబమివ స్థితమ్॥౩॥ దక్షిణస్య సముద్రస్య సమాసాద్యోత్తరాం ది
శమ్। సన్నివేశం తతశ్చక్రుర్హరివీరా మహాబలాః॥౪॥ సత్త్వైర్మహద్భిర్వికృతైః క్రీడద్భిర్విమలే జలే। వృతాస్యైస్సు
మహాకాయైరూర్మిభిశ్చ సమాకులమ్॥౫॥ ప్రసుప్తమివ చాన్యత్ర క్రీడంతమివ చాన్యతః। క్వచిత్పర్వతమాత్రైశ్చ జలరా
శిభిరావృతమ్॥౬॥ సంకులం దానవేంద్రైశ్చ పాతాళతలవాసిభిః। రోమహర్షకరం దృష్ట్వా విషేదుః కపికుంజరాః॥౭॥ ఆ
కాశమివ దుష్పారం సాగరం ప్రేక్ష్య వానరాః। విషేదుస్సహసా సర్వే కథం కార్యమితి బ్రువన్॥౮॥ విషణ్ణాం వాహినీం దృ
ష్ట్వా సాగరస్య నిరీక్షణాత్। ఆశ్వాసయామాస హరీన్ భయార్తాన్ హరిసత్తమః॥౯॥ తాన్విషాదేన మహతా విషణ్ణాన్
వానరర్షభాన్। ఉవాచ మతిమాన్కాలే వాలిసూనుర్మహాబలః॥ ౧౦ ॥ న విషాదే మనః కార్యం విషాదో దోష
సత్తమః। విషాదో హంతి పురుషం బాలం క్రుద్ధ ఇవోరగః॥ ౧౧ ॥ యో విషాదం ప్రసహతే విక్రమే పర్యుపస్థితే। తేజసా త
స్య హీనస్య పురుషార్థో న సిధ్యతి॥౧౨॥ తస్యాం రాత్ర్యాం వ్యతీతాయామంగదో వానరైస్సహ। హరివృద్ధైస్సమాగమ్య
పునర్మంత్రమమంత్రయత్॥౧౩॥ సా వానరాణాం ధ్వజినీ పరివార్యాంగదం బభౌ। వాసవం పరివార్యేవ మరుతాం వాహి
నీ స్థితా॥౧౪॥ కోఽన్యస్తాం వారితుం సేనాం శక్తస్స్తంభయితుం భవేత్। అన్యత్ర వాలితనయాదన్యత్ర చ హనూమతః॥౧౫॥ త
తస్తాన్హరివృద్ధాంశ్చ తచ్చ సైన్యమరిందమః। అనుమాన్యాంగదః శ్రీమాన్వాక్యమర్థవదబ్రవీత్॥౧౬॥ క ఇదానీం మహా
తేజా లంఘయిష్యతి సాగరమ్। కః కరిష్యతి సుగ్రీవం సత్యసంధమరిందమమ్॥౧౭॥ కో వీరో యోజనశతం లంఘయేత ప్లవం
గమాః। ఇమాంశ్చ యూథపాన్సర్వాన్మోక్షయేత్కో మహాభయాత్॥౧౮॥ కస్య ప్రభావాద్దారాంశ్చ పుత్రాంశ్చై
వ గృహాణి చ। ఇతో నివృత్తాః పశ్యేమ సిద్ధార్థాస్సుఖినో వయమ్॥౧౯॥ కస్య ప్రసాదాద్రామం చ లక్ష్మణం చ మహాబలమ్। అ
భిగచ్ఛేమ సంహృష్టాస్సుగ్రీవం చ మహాబలమ్॥౨౦॥ యది కశ్చిత్సమర్థో వస్సాగరప్లవనే హరిః। స దదాత్విహ నశ్శీఘ్రం పు
ణ్యామభయదక్షిణామ్॥౨౧॥ అంగదస్య వచః శ్రుత్వా న కశ్చిత్కించిదబ్రవీత్। స్తిమితేవాభవత్సర్వా తత్ర సా హరివా
హినీ॥౨౨॥ పునరేవాంగదః ప్రాహ తాన్హరీన్హరిసత్తమః। సర్వే బలవతాం శ్రేష్ఠా భవంతో దృఢవిక్రమాః॥౨౩॥ వ్య
పదేశ్యకులే జాతాః పూజితాశ్చాప్యభీక్ష్ణశః। న హి వో గమనే సంగః కదాచిత్కస్యచిత్క్వచిత్॥ ౨౪ ॥ బ్రువధ్వం యస్య
యా శక్తిః ప్లవనే ప్లవగర్షభాః॥ ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - చతుష్షష్టితమస్సర్గః - ****************

తతోఽంగదవచః శ్రుత్వా సర్వే తే వానరోత్తమాః। స్వం స్వం గతౌ సముత్సాహమాహుస్తత్ర యథాక్రమమ్॥౧॥
గజో గవాక్షో గవయశ్శరభో గంధమాదనః। మైందశ్చ ద్వివిదశ్చైవ సుషేణో జాంబవాంస్తథా॥౨॥ ఆబభాషే గజస్తత్ర
ప్లవేయం దశయోజనమ్। గవాక్షో యోజనాన్యాహ గమిష్యామీతి వింశతిమ్॥౩॥ గవయో వానరస్తత్ర వానరాంస్తానువా
చ హ। త్రింశతిం తు గమిష్యామి యోజనానాం ప్లవంగమాః॥౪॥ శరభో వానరస్తత్ర వానరాంస్తానువాచ హ। చత్వారింశ
ద్గమిష్యామి యోజనానాం ప్లవంగమాః॥౫॥ వానరస్తు మహాతేజా అబ్రవీద్గంధమాదనః। యోజనానాం గమిష్యామి పంచాశ
త్తు న సంశయః॥౬॥ మైందస్తు వానరస్తత్ర వానరాంస్తానువాచ హ। యోజనానాం పరం షష్టిమహం ప్లవితుముత్సహే॥౭॥ త
తస్తత్ర మహాతేజా ద్వివిదః ప్రత్యభాషత। గమిష్యామి న సందేహస్సప్తతిం యోజనాన్యహమ్॥౮॥ సుషేణస్తు మహాతేజాః

ప్రోక్తవాన్ కపిసత్తమాన్। అశీతిం ప్రతిజానేఽహం యోజనానాం పరాక్రమే॥౯॥ తేషాం కథయతాం తత్ర సర్వాంస్తానను
మాన్య చ। తతో వృద్ధతరస్తేషాం జాంబవాన్ ప్రత్యభాషత॥౧౦॥ పూర్వమస్మాకమప్యాసీత్ కశ్చిద్గతిపరాక్రమః। తే వయం వ
యసః పారమనుప్రాప్తాస్స్మ సాంప్రతం॥౧౧॥ కింతు నైవం గతే శక్యమిదం కార్యముపేక్షితుమ్। యదర్థం కపిరాజశ్చ రా
మశ్చ కృతనిశ్చయౌ॥౧౨॥ సాంప్రతం కాలభేదేన యా గతిస్తాం నిబోధత। నవతిం యోజనానాం తు గమిష్యామి న సంశయః॥
౧౩॥ తాంస్తు సర్వాన్ హరిశ్రేష్ఠాన్ జాంబవాన్ పునరబ్రవీత్। న ఖల్వేతావదేవాసీద్గమనే మే పరాక్రమః॥౧౪॥ మయా
మహాబలైశ్చైవ యజ్ఞే విష్ణుస్సనాతనః। ప్రదక్షిణీకృతః పూర్వం క్రమమాణస్త్రివిక్రమమ్॥౧౫॥ స ఇదానీమహం వృద్ధః ప్ల
వనే మందవిక్రమః। యౌవనే చ తదాసీన్మే బలమప్రతిమం పరైః॥౧౬॥ సంప్రత్యేతావతీం శక్తిం గమనే తర్కయామ్యహమ్।
నైతావతా చ సంసిద్ధిః కార్యస్యాస్య భవిష్యతి॥౧౭॥ అథోత్తరముదారార్థమబ్రవీదంగదస్తదా। అనుమాన్య మహాప్రా
జ్ఞం జాంబవంతం మహాకపిః॥౧౮॥ అహమేతద్గమిష్యామి యోజనానాం శతం మహత్। నివర్తనే తు మే శక్తిస్స్యాన్న వేతి న ని
శ్చితా॥౧౯॥ తమువాచ హరిశ్రేష్ఠం జాంబవాన్ వాక్యకోవిదః। జ్ఞాయతే గమనే శక్తిస్తవ హర్యృక్షసత్తమ॥౨౦॥ కామం
శతసహస్రం వా న హ్యేష విధిరుచ్యతే। యోజనానాం భవాన్ శక్తో గంతుం ప్రతినివర్తితుమ్॥౨౧॥ న హి ప్రేషయితా తా
త స్వామీ ప్రేష్యః కథంచన। భవతాయం జనస్సర్వః ప్రేష్యః ప్లవగసత్తమ॥౨౨॥ భవాన్ కళత్రమస్మాకం స్వామిభావే
వ్యవస్థితః। స్వామీ కళత్రం సైన్యస్య గతిరేషా పరంతప॥౨౩॥ తస్మాత్ కళత్రవత్తత్ర ప్రతిపాల్యస్సదా భవాన్। అపి చైత
స్య కార్యస్య భవాన్మూలమరిందమ॥౨౪॥ మూలమర్థస్య సంరక్ష్యమేష కార్యవిదాం నయః। మూలే హి సతి సిధ్యంతి గుణాః
పుష్పఫలాదయః॥౨౫॥ తద్భవానస్య కార్యస్య సాధకస్సత్యవిక్రమః। బుద్ధివిక్రమసంపన్నో హేతురత్ర పరంతప॥౨౬॥ గు
రుశ్చ గురుపుత్రశ్చ త్వం హి నః కపిసత్తమ। భవంతమాశ్రిత్య వయం సమర్థా హ్యర్థసాధనే॥౨౭॥ ఉక్తవాక్యం మహా
ప్రాజ్ఞం జాంబవంతం మహాకపిః। ప్రత్యువాచోత్తరం వాక్యం వాలిసూనురథాంగదః॥౨౮॥ యది నాహం గమిష్యామి కా
ర్యే వానరపుంగవాః। పునః ఖల్విదమస్మాభిః కార్యం ప్రాయోపవేశనమ్॥౨౯॥ న హ్యకృత్వా హరిపతేస్సందేశం తస్య ధీమ
తః। తత్రాపి గత్వా ప్రాణానాం పశ్యామి పరిరక్షణమ్॥౩౦॥ స హి ప్రసాదే చాత్యర్థం కోపే చ హరిరీశ్వరః। అతీత్య త
స్య సందేశం వినాశో గమనే భవేత్॥౩౧॥ తద్యథా హ్యస్య కార్యస్య న భవత్యన్యథా గతిః। తద్భవానేవ దృష్టార్థస్సంచింత
యితుమర్హతి॥౩౨॥ సోఽంగదేన తదా వీరః ప్రత్యుక్తః ప్లవగర్షభః। జాంబవానుత్తరం వాక్యం ప్రోవాచేదం తతోఽంగ
దమ్॥౩౩॥ అస్య తే వీర కార్యస్య న కించిత్పరిహీయతే। ఏష సంచోదయామ్యేనం యః కార్యం సాధయిష్యతి॥౩౪॥ తతః ప్రతీ
తం ప్లవతాం వరిష్ఠమేకాంతమాశ్రిత్య సుఖోపవిష్టమ్। సంచోదయామాస హరిప్రవీరో హరిప్రవీరం హనుమంతమేవ॥౩౫॥
ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - పంచషష్టితమస్సర్గః ***********************************

అనేకశతసాహస్రీం విషణ్ణాం హరివాహినీమ్। జాంబవాన్ సముదీక్ష్యైవ హనూమంతమథాబ్రవీత్॥౧॥ వీర వాన
రలోకస్య సర్వశాస్త్రవిశారద। తూష్ణీమేకాంతమాశ్రిత్య హనూమన్ కిం న జల్పసి॥౨॥ హనూమన్ హరిరాజస్య సుగ్రీవ
స్య సమో హ్యసి। రామలక్ష్మణయోశ్చాపి తేజసా చ బలేన చ॥౩॥ అరిష్టనేమినః పుత్రో వైనతేయో మహాబలః। గరుత్మానితి వి
ఖ్యాత ఉత్తమస్సర్వపక్షిణామ్॥౪॥ బహుశో హి మయా దృష్టస్సాగరే స మహాబలః। భుజగానుద్ధరన్ పక్షీ మహావేగో మహా
యశాః॥౫॥ పక్షయోర్యద్బలం తస్య తావద్భుజబలం తవ। విక్రమశ్చాపి వేగశ్చ న తే తేనావహీయతే॥౬॥ బలం బుద్ధిశ్చ తేజ
శ్చ సత్త్వం చ హరిపుంగవ। విశిష్టం సర్వభూతేషు కిమాత్మానం న బుధ్యసే॥౭॥ ఆసీదప్సరసాం శ్రేష్ఠా విఖ్యాతా పుంజికస్థలా।
అంజనేతి పరిఖ్యాతా పత్నీ కేసరిణో హరేః॥౮॥ విఖ్యాతా త్రిషు లోకేషు రూపేణాప్రతిమా భువి। అభిశాపాదభూత్తాత వా
నరీ కామరూపిణీ॥౯॥ దుహితా వానరేంద్రస్య కుంజరస్య మహాత్మనః। కపిత్వే చారుసర్వాంగీ కదాచిత్కామరూపిణీ॥౧౦॥
మానుషం విగ్రహం కృత్వా రూపయౌవనశాలినీ। విచిత్రమాల్యాభరణా కదాచిత్క్షౌమవాసినీ॥౧౧॥ అచరత్పర్వతస్యాగ్రే
ప్రావృడంబుదసన్నిభే। తస్యా వస్త్రం విశాలాక్ష్యాః పీతం రక్తదశం శుభమ్॥౧౨॥ స్థితాయాః పర్వతస్యాగ్రే మారుతోఽపహ
రచ్ఛనైః। స దదర్శ తతస్తస్యా వృత్తావూరూ సుసంహతౌ॥౧౩॥ స్తనౌ చ పీనౌ సహితౌ సుజాతం చారు చాననమ్। తాం
విశాలాయతశ్రోణీం తనుమధ్యాం యశస్వినీమ్॥౧౪॥ దృష్ట్వైవ శుభసర్వాంగీం పవనః కామమోహితః। స తాం భుజాభ్యాం

దీర్ఘాభ్యాం పర్యష్వజత మారుతః॥౧౫॥ మన్మథావిష్టసర్వాంగో గతాత్మా తామనిందితామ్। సా తు తత్రైవ సంభ్రాం
తా సువృత్తా వాక్యమబ్రవీత్॥౧౬॥ ఏకపత్నీవ్రతమిదం కో నాశయితుమిచ్ఛతి। అంజనాయా వచశ్శ్రుత్వా మారు
తః ప్రత్యభాషత॥౧౭॥ న త్వాం హింసామి సుశ్రోణి మా భూత్తే సుభగే భయమ్। మనసాఽస్మి గతో యత్త్వాం పరిష్వజ్య యశ
స్వినీమ్॥౧౮॥ వీర్యవాన్ బుద్ధిసంపన్నస్తవ పుత్రో భవిష్యతి। మహాసత్త్వో మహాతేజా మహాబలపరాక్రమః॥౧౯॥
లంఘనే ప్లవనే చైవ భవిష్యతి హి మత్సమః। ఏవముక్తా తతస్తుష్టా జననీ తే మహాకపే॥౨౦॥ గుహాయాం త్వాం మహాబాహో
ప్రజజ్ఞే ప్లవగర్షభ। అభ్యుత్థితం తతస్సూర్యం బాలో దృష్ట్వా మహావనే॥౨౧॥ ఫలం చేతి జిఘృక్షుస్త్వముత్ప్లుత్యాభ్యప
తో దివమ్। శతాని త్రీణి గత్వాఽథ యోజనానాం మహాకపే॥౨౨॥ తేజసా తస్య నిర్ధూతో న విషాదం గతస్తతః। తావదాపతత
స్తూర్ణమంతరిక్షం మహాకపే॥౨౩॥ క్షిప్తమింద్రేణ తే వజ్రం క్రోధావిష్టేన ధీమతా। తతశ్శైలాగ్రశిఖరే వామో హ
నురభజ్యత॥౨౪॥ తతో హి నామధేయం తే హనుమానితి కీర్త్యతే। తతస్త్వాం నిహతం దృష్ట్వా వాయుర్గంధవహస్స్వ
యమ్॥౨౫॥ త్రైలోక్యే భృశసంక్రుద్ధో న వవౌ వై ప్రభంజనః। సంభ్రాంతాశ్చ సురాస్సర్వే త్రైలోక్యే క్షోభితే సతి॥౨౬॥
ప్రసాదయంతి సంక్రుద్ధం మారుతం భువనేశ్వరాః। ప్రసాదితే చ పవనే బ్రహ్మా తుభ్యం వరం దదౌ॥౨౭॥ అశస్త్రవధ్య
తాం తాత సమరే సత్యవిక్రమ। వజ్రస్య చ నిపాతేన విరుజం త్వాం సమీక్ష్య చ॥౨౮॥ సహస్రనేత్రః ప్రీతాత్మా దదౌ
తే వరముత్తమమ్। స్వచ్ఛందతశ్చ మరణం తే భూయాదితి వై ప్రభో॥౨౯॥ స త్వం కేసరిణః పుత్రః క్షేత్రజో భీమవిక్రమః।
మారుతస్యౌరసః పుత్రస్తేజసా చాపి తత్సమః॥౩౦॥ త్వం హి వాయుసుతో వత్స ప్లవనే చాపి తత్సమః। వయమద్య గతప్రా
ణా భవాన్నస్త్రాతు సాంప్రతమ్॥౩౧॥ దాక్ష్యవిక్రమసంపన్నః పక్షిరాజ ఇవాపరః। త్రివిక్రమే మయా తాత సశైల
వనకాననా॥౩౨॥ త్రిస్సప్తకృత్వః పృథివీ పరిక్రాంతా ప్రదక్షిణమ్। తథా చౌషధయోఽస్మాభిస్సంచితా దేవశాసనాత్॥౩౩॥
నిష్పన్నమమృతం యాభిస్తదాసీన్నో మహద్బలమ్। స ఇదానీమహం వృద్ధః పరిహీనపరాక్రమః॥౩౪॥ సాంప్రతం కాలమ
స్మాకం భవాన్ సర్వగుణాన్వితః। తద్విజృంభస్వ విక్రాంతః ప్లవతాముత్తమో హ్యసి॥౩౫॥ త్వద్వీర్యం ద్రష్టుకామేయం
సర్వా వానరవాహినీ। ఉత్తిష్ఠ హరిశార్దూల లంఘయస్వ మహార్ణవమ్॥౩౬॥ పరా హి సర్వభూతానాం హనుమన్
యా గతిస్తవ। విషణ్ణా హరయస్సర్వే హనుమన్ కిముపేక్షసే॥౩౭॥ విక్రమస్వ మహావేగో విష్ణుస్త్రీన్ విక్రమానివ॥ త
తస్తు వై జాంబవతా ప్రచోదితః ప్రతీతవేగః పవనాత్మజః కపిః। ప్రహర్షయంస్తాం హరివీరవాహినీం చకార రూపం పవనాత్మ
జస్తదా॥౩౮॥ ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - షట్షష్టితమస్సర్గః. ******************************

తం దృష్ట్వా జృంభమాణం తే క్రమితుం శతయోజనమ్। వీర్యేణాపూర్యమాణం చ సహసా వానరోత్తమమ్॥౧॥ స
హసా శోకముత్సృజ్య ప్రహర్షేణ సమన్వితాః। వినేదుస్తుష్టువుశ్చాపి హనూమంతం మహాబలమ్॥౨॥ త్రివిక్రమకృతో
త్సాహం నారాయణమివ ప్రజాః। సంస్తూయమానో హనుమాన్ వ్యవర్ధత మహాబలః॥౩॥ స మావిధ్య చ లాంగూలం హ
ర్షాచ్చ బలమేయివాన్। తస్య సంస్తూయమానస్య వృద్ధైర్వానరపుంగవైః॥౪॥ తేజసాపూర్యమాణస్య రూపమాసీదను త్త
మమ్। యథా విజృంభతే సింహో వివృద్ధో గిరిగహ్వరే॥౫॥ మారుతస్యౌరసః పుత్రస్తథా సంప్రతి జృంభతే। అశోభత ము
ఖం తస్య జృంభమాణస్య ధీమతః॥౬॥ అంబరీషోపమం దీప్తం విధూమ ఇవ పావకః। హరీణాముత్థితో మధ్యాత్సంప్రహృష్టత
నూరుహః॥౭॥ అభివాద్య హరీన్ వృద్ధాన్ హనుమానిదమబ్రవీత్। ఆరుజన్ పర్వతాగ్రాణి హుతాశనసఖోఽనిలః॥౮॥ బల
వానప్రమేయశ్చ వాయురాకాశగోచరః। తస్యాహం శీఘ్రవేగస్య శీఘ్రగస్య మహాత్మనః॥౯॥ మారుతస్యౌరసః పుత్రః
ప్లవనే నాస్తి మత్సమః। ఉత్సహేయం హి విస్తీర్ణమాలిఖంతమివాంబరమ్॥౧౦॥ మేరుం గిరిమసంగేన పరిగంతుం సహస్ర
శః। బాహువేగప్రణున్నేన సాగరేణాహముత్సహే॥౧౧॥ సమాప్లావయితుం లోకం సపర్వతనదీహ్రదమ్। మమోరుజంఘ
వేగేన భవిష్యతి సముత్థితః॥౧౨॥ సముచ్ఛ్రితమహాగ్రాహః సముద్రో వరుణాలయః। పన్నగాశనమాకాశే పతంతం పక్షి
సేవితే॥౧౩॥ వైనతేయమహం శక్తః పరిగంతుం సహస్రశః। ఉదయాత్ప్రస్థితం వాపి జ్వలంతం రశ్మిమాలినమ్॥౧౪॥ అనస్త
మితమాదిత్యమభిగంతుం సముత్సహే। పృథివ్యాదక్షిణం తావదుత్తరం గంతుముత్సహే॥౧౫॥ తతో భూమిమసంస్పృష్ట్వా
పునరాగంతుముత్సహే। ప్రవేగేనైవ మహతా భీమేన ప్లవగర్షభాః॥౧౬॥ ఉత్సహేయమతిక్రాంతుం సర్వానాకాశగో

చరాన్। సాగరాన్ శోషయిష్యామి దారయిష్యామి మేదినీమ్॥౧౭॥ పర్వతాంశ్చూర్ణయిష్యామి ప్లవమానః ప్లవంగమాః।
హరిష్యామ్యూరువేగేన ప్లవమానః ప్లవంగమాః॥౧౮॥ లతానాం వివిధం పుష్పం పాదపానాం చ సర్వశః। అనుయాస్యంతి
మామద్య ప్లవమానం విహాయసా॥౧౯॥ భవిష్యతి హి మే పంథాః స్వాతేః పంథా ఇవాంబరే। చరంతం ఘోరమాకాశముత్ప
తిష్యంతమేవ వా॥౨౦॥ ద్రక్ష్యంతి నిపతిష్యంతం సర్వభూతాని వానరాః। మహామేఘప్రతీకాశం మాం చ ద్రక్ష్యథ ప్లవంగ
మాః॥౨౧॥ దివమావృత్య గచ్ఛంతం గ్రసమానమివాంబరమ్। విధమిష్యామి జీమూతాన్ కంపయిష్యామి పర్వతాన్॥౨౨॥ సా
గరం క్షోభయిష్యామి ప్లవమానస్సమాహితః। వైనతేయస్య వా శక్తిర్మమ వా మారుతస్య వా॥౨౩॥ ఋతే సుపర్ణరా
జానం మారుతం వా మహాబలమ్। న తద్భూతం ప్రపశ్యామి యన్మాం ప్లుతమనువ్రజేత్॥౨౪॥ నిమేషాంతరమాత్రేణ నిరాలం
బనమంబరమ్। సహసా నిపతిష్యామి ఘనాద్విద్యుదివోత్థితా॥౨౫॥ భవిష్యతి హి మే రూపం ప్లవమానస్య సాగరే। విష్ణోః ప్రక్ర
మమాణస్య తదా త్రీన్ విక్రమానివ॥౨౬॥ బుద్ధ్యా చాహం ప్రపశ్యామి మనశ్చేష్టా చ మే తథా। అహం ద్రక్ష్యామి వైదేహీం
ప్రమోదధ్వం ప్లవంగమాః॥౨౭॥ మారుతస్య సమో వేగే గరుడస్య సమో జవే। అయుతం యోజనానాం తు గమిష్యామీతి
మే మతిః॥౨౮॥ వాసవస్య సవజ్రస్య బ్రహ్మణో వా స్వయంభువః। విక్రమ్య సహసా హస్తాదమృతం తదిహానయే॥౨౯॥ లం
కాం వాపి సముత్క్షిప్య గచ్ఛేయమితి మే మతిః। తదా తం వానరశ్రేష్ఠం గర్జంతమమితౌజసమ్॥౩౦॥ ప్రహృష్టా హరయస్త
త్ర సముదైక్షంత విస్మితాః। తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా జ్ఞాతీనాం శోకనాశనమ్॥౩౧॥ ఉవాచ పరిసంహృష్టో జాంబవాన్ హ
రిసత్తమః। వీర కేసరిణః పుత్ర హనూమన్మారుతాత్మజ॥౩౨॥ జ్ఞాతీనాం విపులశ్శోకస్త్వయా తాత వినాశితః। తవ కల్యాణ
రుచయః కపిముఖ్యాస్సమాగతాః॥౩౩॥ మంగళం కార్యసిద్ధ్యర్థం కరిష్యంతి సమాహితాః। ఋషీణాం చ ప్రసాదేన కపి
వృద్ధమతేన చ॥౩౪॥ గురూణాం చ ప్రసాదేన సంప్లవస్వ మహార్ణవమ్। స్థాస్యామశ్చైకపాదేన యావదాగమనం తవ॥
౩౫॥ త్వద్గతాని చ సర్వేషాం జీవితాని వనౌకసామ్। తతస్తు హరిశార్దూలస్తానువాచ వనౌకసః॥౩౬॥ నేయం మమ మహీ వే
గం లంఘనే ధారయిష్యతి। ఏతాని హి నగస్యాస్య శిలాసంకటశాలినః॥౩౭॥ శిఖరాణి మహేంద్రస్య స్థిరాణి చ మహాంతి చ।
ఏష వేగం కరిష్యామి మహేంద్రశిఖరేష్వహమ్॥౩౮॥ నానాద్రుమవికీర్ణేషు ధాతునిష్యందశోభిషు। ఏతాని మమ వేగం హి
శిఖరాణి మహాంతి చ॥౩౯॥ ప్లవతో ధారయిష్యంతి యోజనానామితశ్శతమ్। తతస్తం మారుతప్రఖ్యస్స హరిర్మారుతాత్మ
జః॥౪౦॥ ఆరురోహ నగశ్రేష్ఠం మహేంద్రమరిమర్దనః। వృతం నానావిధైర్వృక్షైర్మృగసేవితశాద్వలమ్॥౪౧॥ లతాకుసు
మసంబాధం నిత్యపుష్పఫలద్రుమమ్। సింహశార్దూలచరితం మత్తమాతంగసేవితమ్॥౪౨॥ మత్తద్విజగణోద్ఘుష్టం సలి
లోత్పీడసంకులమ్। మహద్భిరుచ్ఛ్రితం శృంగైర్మహేంద్రం స మహాబలః॥౪౩॥ విచచార హరిశ్రేష్ఠో మహేంద్రసమవి
క్రమః। పాదాభ్యాం పీడితస్తేన మహాశైలో మహాత్మనా॥౪౪॥ రరాజ సింహాభిహతో మహాన్మత్త ఇవ ద్విపః। ముమోచ సలి
లోత్పీడాన్ విప్రకీర్ణశిలోచ్చయః॥౪౫॥ విత్రస్తమృగమాతంగః ప్రకంపితమహాద్రుమః। నానాగంధర్వమిథునైః పానసంసం
సర్గకర్కశైః॥౪౬॥ ఉత్పతద్భిర్విహంగైశ్చ విద్యాధరగణైరపి। త్యజ్యమానమహాసానుస్సంనిలీనమహోరగః॥౪౭॥ చ
లశృంగశిలోద్ఘాతస్తదాభూత్స మహాగిరిః। నిఃశ్వసద్భిస్తథా తైస్తు భుజంగైరర్ధనిస్సృతైః॥౪౮॥ సపతాక ఇవాభాతి స త
దా ధరణీధరః। ఋషిభిస్త్రాససంభ్రాంతైస్త్యజ్యమానశ్శిలోచ్చయః॥౪౯॥ సీదన్మహతి కాంతారే సార్థహీన ఇవాధ్వ
గః॥ స వేగవాన్ వేగసమాహితాత్మా హరిప్రవీరః పరవీరహంతా। మనస్సమాధాయ మహానుభావో జగామ లంకాం మన
సా మనస్వీ॥౫౦॥ ఇత్యార్షే - శ్రీమద్రామాయణే - ఆదికావ్యే - శ్రీమద్వాల్మీకీయే - చతుర్వింశత్సహస్రికాయాం - సం
హితాయాం - శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - సప్తషష్టితమస్సర్గః. ******************************

కిష్కింధాకాండపఠనశ్రవణయోః ఫలమ్.

బ్రహ్మాండపురాణే - సప్తచత్వారింశదుత్తరశతతమే - అధ్యాయే -

కిష్కింధాఖ్యమిమం శృణ్వన్ పఠన్ వాపి విధానతః। ఇహ సంపూజితస్సర్వైరంతే బ్రహ్మణి లీయతే॥

కిష్కింధాకాండస్సమాప్తః.

శ్రీమద్రామాయణే - సున్దరకాణ్డప్రారమ్భః.

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచన్ద్రపరబ్రహ్మణే నమః.

తతో రావణనీతాయాస్సీతాయాశ్శత్రుకర్శనః। ఇయేష పదమన్వేష్టుం చారణాచరితే పథి॥౧॥ దుష్కరం నిష్ప్రతి
ద్వన్ద్వం చికీర్షన్కర్మ వానరః। సముదగ్రశిరోగ్రీవో గవాంపతిరివాబభౌ॥౨॥ అథ వైడూర్యవర్ణేషు శాద్వలేషు మహాబ
లః। ధీరస్సలిలకల్పేషు విచచార యథాసుఖమ్॥౩॥ ద్విజాన్విత్రాసయన్ధీమానురసా పాదపాన్హరన్। మృగాంశ్చ సు
బహూన్నిఘ్నన్ప్రవృద్ధ ఇవ కేసరీ॥౪॥ నీలలోహితమాంజిష్ఠపత్రవర్ణైస్సితాసితైః। స్వభావవిహితైశ్చిత్రైర్ధాతుభి
స్సమలంకృతమ్॥౫॥ కామరూపిభిరావిష్టమభీక్ష్ణం సపరిచ్ఛదైః। యక్షకిన్నరగన్ధర్వైర్దేవకల్పైశ్చ పన్నగైః॥౬॥ స త
స్య గిరివర్యస్య తలే నాగవరాయుతే। తిష్ఠన్కపివరస్తత్ర హ్రదే నాగ ఇవాబభౌ॥౭॥ స సూర్యాయ మహేన్ద్రాయ పవ
నాయ స్వయమ్భువే। భూతేభ్యశ్చాఞ్జలిం కృత్వా చకార గమనే మతిమ్॥౮॥ అఞ్జలిం ప్రాఙ్ముఖః కృత్వా పవనాయాత్మ
యోనయే। తతో హి వవృధే గన్తుం దక్షిణో దక్షిణాం దిశమ్॥౯॥ ప్లవఙ్గప్రవరైర్దృష్టః ప్లవనే కృతనిశ్చయః। వవృధే రామవృ
ద్ధ్యర్థం సముద్ర ఇవ పర్వసు॥౧౦॥ నిష్ప్రమాణశరీరస్సన్ లిలఙ్ఘయిషురర్ణవమ్। బాహుభ్యాం పీడయామాస చరణా
భ్యాం చ పర్వతమ్॥౧౧॥ స చచాలాచలశ్చాపి ముహూర్తం కపిపీడితః। తరూణాం పుష్పితాగ్రాణాం సర్వం పుష్పమ
శాతయత్॥౧౨॥ తేన పాదపముక్తేన పుష్పౌఘేణ సుగన్ధినా। సర్వతస్సంవృతశ్శైలో బభౌ పుష్పమయో యథా॥౧౩॥ తేన
చోత్తమవీర్యేణ పీడ్యమానస్స పర్వతః। సలిలం సమ్ప్రసుస్రావ మదం మత్త ఇవ ద్విపః॥౧౪॥ పీడ్యమానస్తు బలినా మహేన్ద్ర
స్తేన పర్వతః। రీతీర్నిర్వర్తయామాస కాఞ్చనాఞ్జనరాజతీః॥౧౫॥ ముమోచ చ శిలాశ్శైలో విశాలాస్సమనశ్శిలాః। మ
ధ్యమేనార్చిషా జుష్టో ధూమరాజీరివానలః॥౧౬॥ గిరిణా పీడ్యమానేన పీడ్యమానాని సర్వతః। గుహాగతాని భూతాని వినే
దుర్వికృతైస్స్వరైః॥౧౭॥ స మహాసత్త్వసన్నాదశ్శైలపీడానిమిత్తజః। పృథివీం పూరయామాస దిశశ్చోపవనాని చ॥౧౮॥
శిరోభిః పృథుభిస్సర్పా వ్యక్తస్వస్తికలక్షణైః। వమన్తః పావకం ఘోరం దదంశుర్దశనైశ్శిలాః॥౧౯॥ తాస్తదా సవిషై
ర్దష్టాః కుపితైస్తైర్మహాశిలాః। జజ్వలుః పావకోద్దీప్తా బిభిదుశ్చ సహస్రధా॥౨౦॥ యాని చౌషధజాలాని తస్మిఞ్జాతా
ని పర్వతే। విషఘ్నాన్యపి నాగానాం న శేకుశ్శమితుం విషమ్॥౨౧॥ భిద్యతేఽయం గిరిర్భూతైరితి మత్వా తపస్వినః। త్రస్తా వి
ద్యాధరాస్తస్మాదుత్పేతుః స్త్రీగణైస్సహ॥౨౨॥ పానభూమిగతం హిత్వా హైమమాసవభాజనమ్। పాత్రాణి చ మహా
ర్హాణి కరకాంశ్చ హిరణ్మయాన్॥౨౩॥ లేహ్యానుచ్చావచాన్భక్ష్యాన్మాంసాని వివిధాని చ। ఆర్షభాణి చ చర్మాణి ఖ
డ్గాంశ్చ కనకత్సరూన్॥౨౪॥ కృతకణ్ఠగుణాః క్షీబా రక్తమాల్యానులేపనాః। రక్తాక్షాః పుష్కరాక్షాశ్చ గగనం ప్రతిపేదిరే॥
౨౫॥ హారనూపురకేయూరపారిహార్యధరాః స్త్రియః। విస్మితాస్సస్మితాస్తస్థురాకాశే రమణైస్సహ॥౨౬॥ దర్శయన్తో
మహావిద్యాం విద్యాధరమహర్షయః। విస్మితాస్తస్థురాకాశే వీక్షాఞ్చక్రుశ్చ పర్వతమ్॥౨౭॥ శుశ్రువుశ్చ తదా శబ్దమృషీ
ణాం భావితాత్మనామ్। చారణానాం చ సిద్ధానాం స్థితానాం విమలేఽమ్బరే॥౨౮॥ ఏష పర్వతసంకాశో హనూమాన్మారుతాత్మ
జః। తితీర్షతి మహావేగస్సముద్రం మకరాలయమ్॥౨౯॥ రామార్థం వానరార్థం చ చికీర్షన్కర్మ దుష్కరమ్। సముద్రస్య పరం
పారం దుష్ప్రాపం ప్రాప్తుమిచ్ఛతి॥౩౦॥ ఇతి విద్యాధరాః శ్రుత్వా వచస్తేషాం తపస్వినామ్। తమప్రమేయం దదృశుః పర్వ
తే వానరర్షభమ్॥౩౧॥ దుధువే చ స రోమాణి చకమ్పే చాచలోపమః। ననాద సుమహానాదం సుమహానివ తోయదః॥౩౨॥ ఆను
పూర్వ్యేణ వృత్తం చ లాఙ్గూలం రోమభిశ్చితమ్। ఉత్పతిష్యన్విచిక్షేప పక్షిరాజ ఇవోరగమ్॥౩౩॥ తస్య లాఙ్గూలమావిద్ధమ
తివేగస్య పృష్ఠతః। దదృశే గరుడేనేవ హ్రియమాణో మహోరగః॥౩౪॥ బాహూ సంస్తమ్భయామాస మహాపరిఘసన్ని
భౌ। ససాద చ కపిః కట్యాం చరణౌ సఞ్చుకోచ చ॥౩౫॥ సంహృత్య చ భుజౌ శ్రీమాంస్తథైవ చ శిరోధరామ్। తేజస్సత్త్వం తథా
వీర్యమావివేశ స వీర్యవాన్॥౩౬॥ మార్గమాలోకయన్దూరాదూర్ధ్వం ప్రణిహితేక్షణః। రురోధ హృదయే ప్రాణా

కాశమవలోకయన్ ॥౩౭॥ పద్భ్యాం దృఢమవస్థానం కృత్వా స కపికుంజరః। నికుంచ్య కర్ణౌ హనుమానుత్పతిష్యన్ మహాబలః॥
౩౮॥ వానరాన్వానరశ్రేష్ఠ ఇదం వచనమబ్రవీత్ । యథా రాఘవనిర్ముక్తశ్శరశ్శ్వసనవిక్రమః॥ ౩౯ ॥ గచ్ఛేత్తద్వద్గమి
ష్యామి లంకాం రావణపాలితాం। నహి ద్రక్ష్యామి యది తాం లంకాయాం జనకాత్మజాం॥౪౦॥ అనేనైవ హి వేగేన గమిష్యామి
సురాలయమ్। యది వా త్రిదివే సీతాం న ద్రక్ష్యామ్యకృతశ్రమః॥౪౧॥ బద్ధ్వా రాక్షసరాజానమానయిష్యామి రావణమ్। స
ర్వథా కృతకార్యోఽహమేష్యామి సహ సీతయా॥౪౨॥ ఆనయిష్యామి వా లంకాం సముత్పాట్య సరావణామ్। ఏవముక్త్వా తు హ
నుమాన్వానరాన్వానరర్షభః॥౪౩॥ ఉత్పపాతాథ వేగేన వేగవానవిచారయన్। సుపర్ణమివ చాత్మానం మేనే స కపికుంజ
రః॥౪౪॥ సముత్పతతి తస్మింస్తు వేగాత్తే నగరోహిణః। సంహృత్య విటపాన్సర్వాన్ సముత్పేతుస్సమంతతః॥౪౫॥ స మత్త
కోయష్టిభకాన్ పాదపాన్ పుష్పశాలినః। ఉద్వహన్నూరువేగేన జగామ విమలేఽంబరే॥౪౬॥ ఊరువేగోద్ధతా వృక్షా ము
హూర్తం కపిమన్వయుః। ప్రస్థితం దీర్ఘమధ్వానం స్వబంధుమివ బాంధవాః॥౪౭॥ తమూరువేగోన్మథితాస్సాలాశ్చాన్యే
నగోత్తమాః। అనుజగ్ముర్హనూమంతం సైన్యా ఇవ మహీపతిమ్॥౪౮॥ సుపుష్పితాగ్రైర్బహుభిః పాదపైరన్వితః కపిః।
హనూమాన్పర్వతాకారో బభూవాద్భుతదర్శనః॥ ౪౯ ॥ సారవంతోఽథ యే వృక్షా న్యమజ్జన్ లవణాంభసి । భయాదివ మ
హేంద్రస్య పర్వతా వరుణాలయే॥౫౦॥ స నానాకుసుమైః కీర్ణః కపిస్సాంకురకోరకైః। శుశుభే మేఘసంకాశః ఖద్యోతై
రివ పర్వతః॥౫౧॥ విముక్తాస్తస్య వేగేన ముక్త్వా పుష్పాణి తే ద్రుమాః। అవశీర్యంత సలిలే నివృత్తాస్సుహృదో యథా॥౫౨॥ ల
ఘుత్వేనోపపన్నం తద్విచిత్రం సాగరేఽపతత్। ద్రుమాణాం వివిధం పుష్పం కపివాయుసమీరితమ్॥౫౩॥ తారాశతమివా
కాశం ప్రబభౌ చ మహార్ణవః। పుష్పౌఘేణానుబద్ధేన నానావర్ణేన వానరః॥౫౪॥ బభౌ మేఘ ఇవాకాశే విద్యుద్గణవిభూషి
తః। తస్య వేగసముద్ధూతైః పుష్పైస్తోయమదృశ్యత॥౫౫॥ తారాభిరభిరామాభిరుదితాభిరివాంబరమ్। తస్యాంబరగతౌ
బాహూ దదృశాతే ప్రసారితౌ॥ ౫౬ ॥ పర్వతాగ్రాద్వినిష్క్రాంతౌ పంచాస్యావివ పన్నగౌ। పిబన్నివ బభౌ శ్రీమాన్ సో
ర్మిమాలం మహార్ణవం॥౫౭॥ పిపాసురివ చాకాశం దదృశే స మహాకపిః। తస్య విద్యుత్ప్రభాకారే వాయుమార్గానుసారిణః॥
౫౮॥ నయనే విప్రకాశేతే పర్వతస్థావివానలౌ। పింగే పింగాక్షముఖ్యస్య బృహతీ పరిమండలే ॥౫౯॥ చక్షుషీ సంప్రకాశేతే
చంద్రసూర్యావివోదితౌ । ముఖం నాసికయా తస్య తామ్రయా తామ్రమాబభౌ॥౬౦॥ సంధ్యయా సమభిస్పృష్టం
యథా సూర్యస్య మండలమ్ । లాంగూలం చ సమావిద్ధం ప్లవమానస్య శోభతే ॥ ౬౧॥ అంబరే వాయుపుత్రస్య శక్రధ్వ
జ ఇవోచ్ఛ్రితః। లాంగూలచక్రేణ మహాన్ శుక్లదంష్ట్రోఽనిలాత్మజః॥౬౨॥ వ్యరాజత మహాప్రాజ్ఞః పరివేషీవ భాస్కరః।
స్ఫిగ్దేశేనాభితామ్రేణ రరాజ స మహాకపిః॥౬౩॥ మహతా దారితేనేవ గిరిర్గైరికధాతునా। తస్య వానరసింహస్య ప్లవమా
నస్య సాగరమ్॥ ౬౪ ॥ కక్షాంతరగతో వాయుర్జీమూత ఇవ గర్జతి। ఖే యథా నిపతత్యుల్కా హ్యుత్తరాంతాద్వినిస్సృతా ॥
దృశ్యతే సానుబంధా చ తథా స కపికుంజరః। పతత్పతంగసంకాశో వ్యాయతశ్శుశుభే కపిః ॥ ౬౬ ॥ ప్రవృద్ధ ఇవ మాతంగః క
క్ష్యయా బధ్యమానయా। ఉపరిష్టాచ్ఛరీరేణ ఛాయయా చావగాఢయా॥౬౭॥ సాగరే మారుతావిష్టా నౌరివాసీత్తదా కపిః।
యంయం దేశం సముద్రస్య జగామ స మహాకపిః॥౬౮॥ స స తస్యోరువేగేన సోన్మాద ఇవ లక్ష్యతే। సాగరస్యోర్మిజాలాని
ఉరసా శైలవర్ష్మణా॥౬౯॥ అభిఘ్నంస్తు మహావేగః పుప్లువే స మహాకపిః। కపివాతశ్చ బలవాన్మేఘవాతశ్చ నిస్సృతః॥
౭౦॥ సాగరం భీమనిర్ఘోషం కంపయామాసతుర్భృశమ్। వికర్షన్నూర్మిజాలాని బృహంతి లవణాంభసి॥౭౧॥ పుప్లువే
కపిశార్దూలో వికిరన్నివ రోదసీ। మేరుమందరసంకాశానుద్ధతాన్ స మహార్ణవే ॥ ౭౨॥ అత్యక్రామన్మహావేగస్తరం
గాన్ గణయన్నివ। తస్య వేగసముద్ఘుష్టం జలం సజలదం తదా॥౭౩॥ అంబరస్థం విబభ్రాజ శారదాభ్రమివాతతమ్। తిమిన
క్రఝషాః కూర్మా దృశ్యంతే వివృతాస్తదా॥౭౪॥ వస్త్రాపకర్షణేనేవ శరీరాణి శరీరిణామ్। ప్లవమానం సమీక్ష్యాథ భుజం
గాస్సాగరాలయాః॥౭౫॥ వ్యోమ్ని తం కపిశార్దూలం సుపర్ణ ఇతి మేనిరే। దశయోజనవిస్తీర్ణా త్రింశద్యోజనమాయ
తా॥౭౬॥ ఛాయా వానరసింహస్య జలే చారుతరాభవత్। శ్వేతాభ్రఘనరాజీవ వాయుపుత్రానుగామినీ॥౭౭॥ తస్య సా
శుశుభే ఛాయా వితతా లవణాంభసి। శుశుభే స మహాతేజా మహాకాయో మహాకపిః॥౭౮॥ వాయుమార్గే నిరాలంబే పక్షవా
నివ పర్వతః। యేనాసౌ యాతి బలవాన్ వేగేన కపికుంజరః॥౭౯॥ తేన మార్గేణ సహసా ద్రోణీకృత ఇవార్ణవః। ఆపా

వేపక్షిసంఘానాం పక్షిరాజ ఇవ వ్రజన్ ||౮౦|| హనూమాన్ మేఘజాలాని ప్రకర్షన్ మారుతో యథా | ప్రవిశన్నభ్రజాలాని
నిష్పతంశ్చ పునః పునః ||౮౧|| ప్రచ్ఛన్నశ్చ ప్రకాశశ్చ చంద్రమా ఇవ లక్ష్యతే | పాండరారుణవర్ణాని నీలమాంజిష్ఠకాని చ
||౮౨|| కపినాకృష్యమాణాని మహాభ్రాణి చకాశిరే | ప్లవమానం తు తం దృష్ట్వా ప్లవగం త్వరితం తదా ||౮౩|| వవర్షుః పుష్ప
వర్షాణి దేవగంధర్వచారణాః | తతాప న హి తం సూర్యః ప్లవంతం వానరేశ్వరమ్ ||౮౪|| సిషేవే చ తదా వాయూ రామకా
ర్యార్థసిద్ధయే | ఋషయస్తుష్టువుశ్చైనం ప్లవమానం విహాయసా ||౮౫|| జగుశ్చ దేవగంధర్వాః ప్రశంసంతో మహౌజ
సమ్ | నాగాశ్చ తుష్టువుర్యక్షా రక్షాంసి విబుధాః ఖగాః ||౮౬|| ప్రేక్ష్యాకాశే కపివరం సహసా విగతక్లమమ్ | తస్మిన్ ప్లవగ
శార్దూలే ప్లవమానే హనూమతి ||౮౭|| ఇక్ష్వాకుకులమానార్థీ చింతయామాస సాగరః | సాహాయ్యం వానరేంద్రస్య
యది నాహం హనూమతః ||౮౮|| కరిష్యామి భవిష్యామి సర్వవాచ్యో వివక్షతామ్ | అహమిక్ష్వాకునాథేన సగరేణ వివర్ధితః ||
౮౯|| ఇక్ష్వాకుసచివశ్చాయం నావసీదితుమర్హతి | తథా మయా విధాతవ్యం విశ్రమేత యథా కపిః ||౯౦|| శేషం చ మయి వి
శ్రాంతస్సుఖీ నాతిపతిష్యతి | ఇతి కృత్వా మతిం సాధ్వీం సముద్రశ్ఛన్నమంభసి ||౯౧|| హిరణ్యనాభం మైనాకమువాచ గిరి
సత్తమమ్ | త్వమిహాసురసంఘానాం పాతాళతలవాసినామ్ ||౯౨|| దేవరాజ్ఞా గిరిశ్రేష్ఠ పరిఘస్సన్నివేశితః | త్వమేషాం జా
తవీర్యాణాం పునరేవోత్పతిష్యతామ్ ||౯౩|| పాతాళస్యాప్రమేయస్య ద్వారమావృత్య తిష్ఠసి | తిర్యగూర్ధ్వమధశ్చైవ
శక్తిస్తే శైల వర్ధితుమ్ ||౯౪|| తస్మాత్సంచోదయామి త్వాముత్తిష్ఠ త్వం నగోత్తమ | స ఏష కపిశార్దూలస్త్వాముపర్యేతి
వీర్యవాన్ ||౯౫|| హనూమాన్ రామకార్యార్థం భీమకర్మా ఖమాప్లుతః | అస్య సాహ్యం మయా కార్యమిక్ష్వాకుకులవర్తి
నః ||౯౬|| మమ హీక్ష్వాకవః పూజ్యాః పరం పూజ్యతమాస్తవ | కురు సాచివ్యమస్మాకం న నః కార్యమతిక్రమేత్ ||౯౭|| కర్త
వ్యమకృతం కార్యం సతాం మన్యుముదీరయేత్ | సలిలాదూర్ధ్వముత్తిష్ఠ తిష్ఠత్వేష కపిస్త్వయి ||౯౮|| అస్మాకమతిథిశ్చైవ
పూజ్యశ్చ ప్లవతాం వరః | చామీకరమహానాభ దేవగంధర్వసేవిత ||౯౯|| హనూమాంస్త్వయి విశ్రాంతస్తతశ్శేషం గమి
ష్యతి | స ఏష కపిశార్దూలస్త్వాముపైష్యతి వీర్యవాన్ ||౧౦౦|| కాకుత్స్థస్యానృశంస్యం చ మైథిల్యాశ్చ వివాసనమ్ | శ్రమం
చ ప్లవగేంద్రస్య సమీక్ష్యోత్థాతుమర్హసి ||౧౦౧|| హిరణ్యనాభో మైనాకో నిశమ్య లవణాంభసః | ఉత్పపాత జలాత్తూ
ర్ణం మహాద్రుమలతాయుతః ||౧౦౨|| స సాగరజలం భిత్త్వా బభూవాభ్యుత్థితస్తదా | యథా జలధరం భిత్త్వా దీప్తరశ్మిర్ది
వాకరః ||౧౦౩|| స మహాత్మా ముహూర్తేన పర్వతస్సలిలావృతః | దర్శయామాస శృంగాణి సాగరేణ నియోజితః ||౧౦౪||
శాతకుంభమయైశ్శృంగైస్సకిన్నరమహోరగైః | ఆదిత్యోదయసంకాశైరాలిఖద్భిరివాంబరమ్ ||౧౦౫|| తస్య జాంబూ
నదమయైః శృంగైస్సద్యస్సముత్థితైః | ఆకాశం శస్త్రసంకాశమభవత్కాంచనప్రభమ్ ||౧౦౬|| జాతరూపమయైశ్శృం
గైర్భ్రాజమానైస్స్వయంప్రభైః | ఆదిత్యోదయసంకాశస్సోఽభవద్గిరిసత్తమః ||౧౦౭|| తముత్థితమసంగేన హనూమాన
గ్రతః స్థితమ్ | మధ్యే లవణతోయస్య విఘ్నోఽయమితి నిశ్చితః ||౧౦౮|| స తముచ్ఛ్రితమత్యర్థం మహావేగో మహాకపిః | ఉ
రసా పాతయామాస జీమూతమివ మారుతః ||౧౦౯|| స తదా పాతితస్తేన కపినా పర్వతోత్తమః | బుద్ధ్వా తస్య కపేర్వేగం జ
హర్ష చ ననంద చ ||౧౧౦|| తమాకాశగతం వీరమాకాశే సముపస్థితః | ప్రీతో హృష్టమనా వాక్యమబ్రవీత్పర్వతః కపిమ్ ||
౧౧౧|| మానుషం ధారయన్ రూపమాత్మనశ్శిఖరే స్థితః | దుష్కరం కృతవాన్ కర్మ త్వమిదం వానరోత్తమ ||౧౧౨|| నిపత్య
మమ శృంగేషు విశ్రమస్వ యథాసుఖమ్ | రాఘవస్య కులే జాతైరుదధిః పరివర్ధితః ||౧౧౩|| స త్వాం రామహితే యుక్తం
ప్రత్యర్చయతి సాగరః | కృతే చ ప్రతికర్తవ్యమేష ధర్మస్సనాతనః ||౧౧౪|| సోఽయం తత్ప్రతికారార్థీ త్వత్తస్సమ్మానమ
ర్హతి | తిష్ఠ త్వం హరిశార్దూల విశ్రమ్య మయి గమ్యతామ్ ||౧౧౫|| త్వన్నిమిత్తమనేనాహం బహుమానాత్ప్రచోదితః |
యోజనానాం శతం చాపి కపిరేష సమాప్లుతః ||౧౧౬|| తవ సానుషు విశ్రాంతశ్శేషం ప్రక్రమతామితి | తదిదం గంధవత్స్వా
దు కందమూలఫలం బహు ||౧౧౭|| తదాస్వాద్య హరిశ్రేష్ఠ విశ్రాంతోఽనుగమిష్యసి | అస్మాకమపి సంబంధః కపిముఖ్య త్వయా
ఽస్తి వై ||౧౧౮|| ప్రఖ్యాతస్త్రిషు లోకేషు మహాగుణపరిగ్రహః | వేగవంతః ప్లవంతో యే ప్లవగా మారుతాత్మజ ||౧౧౯|| తే
షాం ముఖ్యతమం మన్యే త్వామహం కపికుంజర | అతిథిః కిల పూజార్హః ప్రాకృతోఽపి విజానతా ||౧౨౦|| ధర్మం జిజ్ఞాస
మానేన కిం పునస్త్వాదృశో మహాన్ | త్వం హి దేవవరిష్ఠస్య మారుతస్య మహాత్మనః ||౧౨౧|| పుత్రస్తస్యైవ వేగేన సదృశః కపి

కుంజర। పూజితే త్వయి ధర్మజ్ఞే పూజాం ప్రాప్నోతి మారుతః ॥ ౧౨౨ ॥ తస్మాత్త్వం పూజనీయో మే శృణు చాప్యత్ర కార
ణమ్। పూర్వం కృతయుగే తాత పర్వతాః పక్షిణోఽభవన్ ॥౧౨౩॥ తేఽభిజగ్ముర్దిశస్సర్వా గరుడానిలవేగినః। తతస్తేషు ప్రయా
తేషు దేవసంఘాస్సహర్షిభిః॥౧౨౪॥ భూతాని చ భయం జగ్ముస్తేషాం పతనశంకయా। తతః క్రుద్ధస్సహస్రాక్షః పర్వతా
నాం శతక్రతుః॥౧౨౫॥ పక్షాంశ్చిచ్ఛేద వజ్రేణ తత్ర తత్ర సహస్రశః। స మాముపాగతః క్రుద్ధో వజ్రముద్యమ్య దేవరాట్
౧౨౬ ॥ తతోఽహం సహసా క్షిప్తః శ్వసనేన మహాత్మనా। అస్మిన్ లవణతోయే చ ప్రక్షిప్తః ప్లవగోత్తమ॥౧౨౭॥ గుప్తపక్షస
మగ్రశ్చ తవ పిత్రాభిరక్షితః। తతోఽహం మానయామి త్వాం మాన్యో హి మమ మారుతః॥౧౨౮॥ త్వయా మే హ్యేష సంబం
ధః కపిముఖ్య మహాగుణః। అస్మిన్నేవంగతే కార్యే సాగరస్య మమైవ చ॥౧౨౯॥ ప్రీతిం ప్రీతమనాః కర్తుం త్వమర్హసి
మహాకపే। శ్రమం మోక్షయ పూజాం చ గృహాణ కపిసత్తమ॥౧౩౦॥ ప్రీతిం చ బహుమన్యస్వ ప్రీతోఽస్మి తవ దర్శనాత్। ఏ
వముక్తః కపిశ్రేష్ఠస్తం నగోత్తమమబ్రవీత్॥౧౩౧॥ ప్రీతోఽస్మి కృతమాతిథ్యం మన్యురేషోఽపనీయతామ్। త్వరతే కార్యకా
లో మే అహశ్చాప్యతివర్తతే॥౧౩౨॥ ప్రతిజ్ఞా చ మయా దత్తా న స్థాతవ్యమిహాంతరే। ఇత్యుక్త్వా పాణినా శైలమాలంబ్య
హరిపుంగవః॥౧౩౩॥ జగామాకాశమావిశ్య వీర్యవాన్ ప్రహసన్నివ। స పర్వతసముద్రాభ్యాం బహుమానాదవేక్షితః॥
౧౩౪॥ పూజితశ్చోపపన్నాభిరాశీర్భిరనిలాత్మజః। అథోర్ధ్వం దూరముత్పత్య హిత్వా శైలమహార్ణవౌ॥ ౧౩౫॥ పితుః
పంథానమాసాద్య జగామ విమలేంబరే। తతశ్చోర్ధ్వగతిం ప్రాప్య గిరిం తమవలోకయన్॥౧౩౬॥ వాయుసూనుర్నిరా
లంబే జగామ విమలేంబరే। తద్ద్వితీయం హనుమతో దృష్ట్వా కర్మ సుదుష్కరమ్॥ ౧౩౭॥ ప్రశశంసుస్సురాస్సర్వే సిద్ధాశ్చ
పరమర్షయః। దేవతాశ్చాభవన్ హృష్టాస్తత్రస్థాస్తస్య కర్మణా॥౧౩౮॥ కాంచనస్య సునాభస్య సహస్రాక్షశ్చ వాస
వః। ఉవాచ వచనం ధీమాన్ పరితోషాత్సగద్గదమ్॥ ౧౩౯॥ సునాభం పర్వతశ్రేష్ఠం స్వయమేవ శచీపతిః। హిరణ్యనాభ శై
లేంద్ర పరితుష్టోఽస్మి తే భృశమ్॥౧౪౦॥ అభయం తే ప్రయచ్ఛామి తిష్ఠ సౌమ్య యథాసుఖమ్। సాహ్యం కృతం తే సుమహద్వి
క్రాంతస్య హనూమతః॥౧౪౧॥ క్రమతో యోజనశతం నిర్భయస్య భయే సతి। రామస్యైష హి దౌత్యేన యాతి దాశరథే
ర్హరిః॥౧౪౨॥ సత్క్రియాం కుర్వతా తస్య తోషితోఽస్మి దృఢం త్వయా। తతః ప్రహర్షమగమద్విపులం పర్వతోత్తమః॥
౧౪౩॥ దేవతానాం పతిం దృష్ట్వా పరితుష్టం శతక్రతుమ్। స వై దత్తవరశ్శైలో బభూవావస్థితస్తదా॥౧౪౪॥ హనూమాంశ్చ
ముహూర్తేన వ్యతిచక్రామ సాగరమ్। తతో దేవాస్సగంధర్వాస్సిద్ధాశ్చ పరమర్షయః॥౧౪౫॥ అబ్రువన్ సూర్యసంకా
శాం సురసాం నాగమాతరమ్। అయం వాతాత్మజః శ్రీమాన్ ప్లవతే సాగరోపరి॥ ౧౪౬ ॥ హనూమాన్నామ తస్య త్వం ము
హూర్తం విఘ్నమాచర। రాక్షసం రూపమాస్థాయ సుఘోరం పర్వతోపమమ్॥౧౪౭॥ దంష్ట్రాకరాళం పింగాక్షం వక్త్రం
కృత్వా నభస్సమమ్। బలమిచ్ఛామహే జ్ఞాతుం భూయశ్చాస్య పరాక్రమమ్॥౧౪౮॥ త్వాం విజేష్యత్యుపాయేన విషాదం వా
గమిష్యతి। ఏవముక్తా తు సా దేవీ దైవతైరభిసత్కృతా॥౧౪౯॥ సముద్రమధ్యే సురసా బిభ్రతీ రాక్షసం వపుః। వికృతం చ
విరూపం చ సర్వస్య చ భయావహమ్॥౧౫౦॥ ప్లవమానం హనూమంతమావృత్యేదమువాచ హ। మమ భక్షః ప్రదిష్టస్త్వ
మీశ్వరైర్వానరర్షభ ॥౧౫౧॥ అహం త్వాం భక్షయిష్యామి ప్రవిశేదం మమాననమ్। ఏవముక్తస్సురసయా ప్రాంజలి
ర్వానరర్షభః॥ ౧౫౨ ॥ ప్రహృష్టవదనః శ్రీమానిదం వచనమబ్రవీత్। రామో దాశరథిర్నామ ప్రవిష్టో దండకావనమ్॥
౧౫౩॥ లక్ష్మణేన సహ భ్రాత్రా వైదేహ్యా చాపి భార్యయా। అన్యకార్యవిషక్తస్య బద్ధవైరస్య రాక్షసైః॥౧౫౪॥ తస్య సీ
తా హృతా భార్యా రావణేన యశస్వినీ। తస్యాస్సకాశం దూతోఽహం గమిష్యే రామశాసనాత్॥౧౫౫॥ కర్తుమర్హసి రా
మస్య సాహ్యం విషయవాసిని। అథవా మైథిలీం దృష్ట్వా రామం చాక్లిష్టకారిణమ్॥౧౫౬॥ ఆగమిష్యామి తే వక్త్రం సత్యం ప్రతి
శృణోమి తే। ఏవముక్తా హనుమతా సురసా కామరూపిణీ॥౧౫౭॥ అబ్రవీన్నాతివర్తేత కశ్చిదేష వరో మమ। తం ప్రయాం
తం సముద్వీక్ష్య సురసా వాక్యమబ్రవీత్॥౧౫౮॥ బలం జిజ్ఞాసమానా వై నాగమాతా హనూమతః। ప్రవిశ్య వదనం మేఽద్య గం
తవ్యం వానరోత్తమ॥౧౫౯॥ వర ఏష పురా దత్తో మమ ధాత్రేతి సత్వరా। వ్యాదాయ వక్త్రం విపులం స్థితా సా మారుతేః పు
రః॥౧౬౦॥ ఏవముక్తస్సురసయా క్రుద్ధో వానరపుంగవః। అబ్రవీత్కురు వై వక్త్రం యేన మాం విషహిష్యసే॥౧౬౧॥ ఇత్యు
క్త్వా సురసాం క్రుద్ధో దశయోజనమాయతః। దశయోజనవిస్తారో బభూవ హనుమాంస్తదా॥౧౬౨॥ తం దృష్ట్వా మేఘసం

కాశం దశయోజనమాయతమ్। చకార సురసా ప్యాస్యం వింశద్యోజనమాయతమ్॥౧౬౩॥ తాం దృష్ట్వా విస్తృతాస్యాం తు
వాయుపుత్త్రస్సుబుద్ధిమాన్। హనూమాంస్తు తతః క్రుద్ధస్త్రింశద్యోజనమాయతః॥౧౬౪॥ చకార సురసా వక్త్రం చత్వారిం
శత్తథోత్తరమ్। బభూవ హనుమాన్వీరః పంచాశద్యోజనోచ్ఛ్రితః॥౧౬౫॥ చకార సురసా వక్త్రం షష్టియోజనమాయ
తమ్। తథైవ హనుమాన్వీరస్సప్తతీయోజనోచ్ఛ్రితః॥౧౬౬॥ చకార సురసా వక్త్రమశీతీయోజనాయతమ్। హనూమా
నచలప్రఖ్యో నవతీయోజనోచ్ఛ్రితః॥౧౬౭॥ చకార సురసా వక్త్రం శతయోజనమాయతమ్। తద్దృష్ట్వా వ్యాదితం వక్త్రం
వాయుపుత్త్రస్సుబుద్ధిమాన్॥౧౬౮॥ దీర్ఘజిహ్వం సురసయా సుఘోరం నరకోపమమ్। సంక్షిప్యాత్మనః కాయం జీమూ
తఇవ మారుతిః॥౧౬౯॥ తస్మిన్ముహూర్తే హనుమాన్బభూవాంగుష్ఠమాత్రకః। సోభిపత్యాశు తద్వక్త్రం నిష్పత్య చ
మహాబలః॥౧౭౦॥ అంతరిక్షస్థితశ్శ్రీమాన్ప్రహసన్నిదమబ్రవీత్। ప్రవిష్టోస్మి హి తే వక్త్రం దాక్షాయణి నమోస్తు తే॥
౧౭౧॥ గమిష్యే యత్ర వైదేహీ సత్యశ్చాసీద్వరస్తవ। తం దృష్ట్వా వదనాన్ముక్తం చంద్రం రాహుముఖాదివ॥౧౭౨॥ అబ్రవీ
త్సురసా దేవీ స్వేన రూపేణ వానరమ్। అర్థసిద్ధ్యై హరిశ్రేష్ఠ గచ్ఛ సౌమ్య యథాసుఖమ్॥౧౭౩॥ సమానయస్వ వైదేహీం
రాఘవేణ మహాత్మనా। తత్తృతీయం హనుమతో దృష్ట్వా కర్మ సుదుష్కరమ్॥౧౭౪॥ సాధు సాధ్వితి భూతాని ప్రశశంసుస్త
దా హరిమ్। స సాగరమనాధృష్యమభ్యేత్య వరుణాలయమ్॥౧౭౫॥ జగామాకాశమావిశ్య వేగేన గరుడోపమః। సేవితే వారిధా
రాభిః పతగైశ్చ నిషేవితే॥౧౭౬॥ చరితే కైశికాచార్యైరైరావతనిషేవితే। సింహకుంజరశార్దూలపతగోరగవాహ
నైః॥౧౭౭॥ విమానైస్సంపతద్భిశ్చ విమలైస్సమలంకృతే। వజ్రాశనిసమాఘాతైః పావకైరుపశోభితే॥౧౭౮॥ కృతపు
ణ్యైర్మహాభాగైస్స్వర్గజిద్భిరలంకృతే। వహతా హవ్యమత్యంతం సేవితే చిత్రభానునా॥౧౭౯॥ గ్రహనక్షత్రచం
ద్రార్కతారాగణవిభూషితే। మహర్షిగణగంధర్వనాగయక్షసమాకులే॥౧౮౦॥ వివిక్తే విమలే విశ్వే విశ్వావసునిషేవి
తే। దేవరాజగజాక్రాంతే చంద్రసూర్యపథే శివే॥౧౮౧॥ వితానే జీవలోకస్య వితతే బ్రహ్మనిర్మితే। బహుశస్సేవితే వీ
రైర్విద్యాధరగణైర్వరైః॥౧౮౨॥ జగామ వాయుమార్గే చ గరుత్మానివ మారుతిః। హనూమాన్మేఘజాలాని ప్రకర్ష
న్మారుతో యథా॥౧౮౩॥ కాలాగరుసవర్ణాని నీలరక్తసితాని చ। కపినాకృష్యమాణాని మహాభ్రాణి చకాశిరే॥౧౮౪॥ ప్ర
విశన్నభ్రజాలాని నిష్పతంశ్చ పునః పునః। ప్రావృషీందురివాభాతి నిష్పతన్ప్రవిశంస్తదా॥౧౮౫॥ స దృశ్యమానస్సర్వ
త్ర హనూమాన్మారుతాత్మజః। భేజేఽంబరం నిరాలంబం లంబపక్ష ఇవాద్రిరాట్॥౧౮౬॥ ప్లవమానం తు తం దృష్ట్వా సింహి
కా నామ రాక్షసీ। మనసా చింతయామాస ప్రవృద్ధా కామరూపిణీ॥౧౮౭॥ అద్య దీర్ఘస్య కాలస్య భవిష్యామ్యహమాశి
తా। ఇదం హి మే మహత్సత్త్వం చిరస్య వశమాగతమ్॥౧౮౮॥ ఇతి సంచింత్య మనసా ఛాయామస్య సమాక్షిపత్। ఛాయా
యాం సంగృహీతాయాం చింతయామాస వానరః॥౧౮౯॥ సమాక్షిప్తోస్మి సహసా పంగూకృతపరాక్రమః। ప్రతిలోమేన
వాతేన మహానౌరివ సాగరే॥౧౯౦॥ తిర్యగూర్ధ్వమధశ్చైవ వీక్షమాణస్తతః కపిః। దదర్శ చ మహత్సత్త్వముత్థితం లవణాం
భసి॥౧౯౧॥ తద్దృష్ట్వా చింతయామాస మారుతిర్వికృతాననమ్। కపిరాజేన కథితం సత్త్వమద్భుతదర్శనమ్॥౧౯౨॥
ఛాయాగ్రాహి మహావీర్యం తదిదం నాత్ర సంశయః। స తాం బుద్ధ్వార్థతత్త్వేన సింహికాం మతిమాన్కపిః॥౧౯౩॥ వ్యవ
ర్ధత మహాకాయః ప్రావృషీవ వలాహకః। సా తస్య కాయముద్వీక్ష్య వర్ధమానం మహాకపేః॥౧౯౪॥ వక్త్రం ప్రసార
యామాస పాతాళాంతరసన్నిభమ్। ఘనరాజీవ గర్జంతీ వానరం సమభిద్రవత్॥౧౯౫॥ స దదర్శ తతస్తస్యా వివృతం
సుమహన్ముఖమ్। కాయమాత్రం చ మేధావీ మర్మాణి చ మహాకపిః॥౧౯౬॥ స తస్యా వివృతే వక్త్రే వజ్రసంహననః కపిః। సం
క్షిప్య ముహురాత్మానం నిష్పపాత మహాబలః॥౧౯౭॥ ఆస్యే తస్యా నిమజ్జంతం దదృశుస్సిద్ధచారణాః। గ్రస్యమానం యథా
చంద్రం పూర్ణం పర్వణి రాహుణా॥౧౯౮॥ తతస్తస్యా నఖైస్తీక్ష్ణైర్మర్మాణ్యుత్కృత్య వానరః। ఉత్పపాతాథ వేగేన మ
నస్సంపాతవిక్రమః॥౧౯౯॥ తాం తు దృష్ట్వా చ ధృత్యా చ దాక్షిణ్యేన నిపాత్య చ। స కపిప్రవరో వేగాద్వవృధే పునరాత్మ
వాన్॥౨౦౦॥ హృతహృత్సా హనుమతా పపాత లవణాంభసి। తాం హతాం వానరేణాశు పతితాం వీక్ష్య సింహికామ్॥౨౦౧
భూతాన్యాకాశచారీణి తమూచుః ప్లవగర్షభమ్। భీమమద్య కృతం కర్మ మహత్సత్త్వం త్వయా హతమ్॥౨౦౨॥ సాధయా
ర్థమభిప్రేతమరిష్టం గచ్ఛ మారుతే। యస్య త్వేతాని చత్వారి వానరేంద్ర యథా తవ॥౨౦౩॥ ధృతిర్దృష్టిర్మతిర్దాక్ష్యం

స్వకర్మణి న సీదతి । స తైస్సంభావితః పూజ్యః ప్రతిపన్నప్రయోజనః ॥౨౦౪॥ జగామాకాశమావిశ్య పన్నగాశనవత్క-
పిః । ప్రాప్తభూయిష్ఠపారస్తు సర్వతః ప్రతిలోకయన్ ॥౨౦౫॥ యోజనానాం శతస్యాంతే వనరాజిం దదర్శ సః । దదర్శ చ
పతన్నేవ వివిధద్రుమభూషితమ్ ॥౨౦౬॥ ద్వీపం శాఖామృగశ్రేష్ఠో మలయోపవనాని చ । సాగరం సాగరానూపం సాగరా-
నూపజాన్ద్రుమాన్ ॥౨౦౭॥ సాగరస్య చ పత్నీనాం ముఖాన్యపి విలోకయన్ । స మహామేఘసంకాశం సమీక్ష్యాత్మాన-
మాత్మవాన్ ॥౨౦౮॥ నిరుంధంతమివాకాశం చకార మతిమాన్మతిమ్ । కాయవృద్ధిం ప్రవేగం చ మమ దృష్ట్వైవ రాక్షసాః ॥
౨౦౯॥ మయి కౌతూహలం కుర్యురితి మేనే మహాకపిః । తతశ్శరీరం సంక్షిప్య తన్మహీధరసన్నిభమ్ ॥౨౧౦॥ పునః ప్రకృతిమాపె-
దే వీతమోహ ఇవాత్మవాన్ । తద్రూపమతిసంక్షిప్య హనూమాన్ప్రకృతౌ స్థితః ॥౨౧౧॥ త్రీన్క్రమానివ విక్రమ్య బలివీ-
ర్యహరో హరిః ॥ స చారునానావిధరూపధారీ పరం సమాసాద్య సముద్రతీరమ్ । పరైరశక్యః ప్రతిపన్నరూపస్సమీక్షితా-
త్మా సమవేక్షితార్థః ॥౨౧౨॥ తతస్స లంబస్య గిరేస్సమృద్ధే విచిత్రకూటే నిపపాత కూటే । స కేతకోద్దాలకనారికేలే మహా-
ద్రికూటప్రతిమో మహాత్మా ॥౨౧౩॥ తతస్తు సంప్రాప్య సముద్రతీరం సమీక్ష్య లంకాం గిరివర్యమూర్ధ్ని । కపిస్తు తస్మిన్నిప-
పాత పర్వతే విధూయ రూపం వ్యథయన్మృగద్విజాన్ ॥౨౧౪॥ స సాగరం దానవపన్నగాయుతం బలేన విక్రమ్య మహోర్మి-
మాలినమ్ । నిపత్య తీరే చ మహోదధేస్తదా దదర్శ లంకామమరావతీమివ ॥ ఇతి శ్రీమత్సుందరకాండే-ప్రథమస్సర్గః **

స సాగరమనాధృష్యమతిక్రమ్య మహాబలః । త్రికూటశిఖరే లంకాం స్థితాం స్వస్థో దదర్శ హ ॥౧॥ తతః పాదపము-
క్తేన పుష్పవర్షేణ వీర్యవాన్ । అభివృష్టః స్థితస్తత్ర బభౌ పుష్పమయో యథా ॥౨॥ యోజనానాం శతం శ్రీమాంస్తీర్త్వా-
ప్యుత్తమవిక్రమః । అనిశ్శ్వసన్కపిస్తత్ర న గ్లానిమధిగచ్ఛతి ॥౩॥ శతాన్యహం యోజనానాం క్రమేయం సుబహూన్యపి । కిం
పునస్సాగరస్యాంతం సంఖ్యాతం శతయోజనమ్ ॥౪॥ స తు వీర్యవతాం శ్రేష్ఠః ప్లవతామపి చోత్తమః । జగామ వేగవాన్లం-
కాం లంఘయిత్వా మహోదధిమ్ ॥౫॥ శాద్వలాని చ నీలాని గంధవంతి వనాని చ । పుష్పవంతి చ మధ్యేన జగామ నగవంతి చ ॥
౬॥ శైలాంశ్చ తరుసంఛన్నాన్వనరాజీశ్చ పుష్పితాః । అభిచక్రామ తేజస్వీ హనూమాన్మారుతాత్మజః ॥౭॥ స తస్మిన్నచలే
తిష్ఠన్వనాన్యుపవనాని చ । స నగాగ్రే చ తాం లంకాం దదర్శ పవనాత్మజః ॥౮॥ సరలాన్కర్ణికారాంశ్చ ఖర్జూరాంశ్చ సు-
పుష్పితాన్ । ప్రియాలాన్ముచులిందాంశ్చ కుటజాన్కేతకానపి ॥౯॥ ప్రియంగూన్గంధపూర్ణాంశ్చ నీపాన్సప్తచ్ఛదా-
నపి । అసనాన్కోవిదారాంశ్చ కరవీరాంశ్చ పుష్పితాన్ ॥౧౦॥ పుష్పభారావనద్ధాంశ్చ తథా ముకులితానపి । పాదపాన్విహ-
గాకీర్ణాన్పవనోద్ధూతమస్తకాన్ ॥౧౧॥ హంసకారండవాకీర్ణా వాపీః పద్మోత్పలాయుతాః । ఆక్రీడాన్వివిధాన్రమ్యా-
న్వివిధాంశ్చ జలాశయాన్ ॥౧౨॥ సంతతాన్వివిధైర్వృక్షైస్సర్వర్తుఫలపుష్పితైః । ఉద్యానాని చ రమ్యాణి దదర్శ కపి-
కుంజరః ॥౧౩॥ సమాసాద్య చ లక్ష్మీవాన్లంకాం రావణపాలితామ్ । పరిఘాభిస్సపద్మాభిస్సోత్పలాభిరలంకృతామ్ ॥౧౪॥ సీ-
తాపహరణార్థేన రావణేన సురక్షితామ్ । సమంతాద్విచరద్భిశ్చ రాక్షసైరుగ్రధన్విభిః ॥౧౫॥ కాంచనేనావృతాం రమ్యాం
ప్రాకారేణ మహాపురీమ్ । గృహైశ్చ గిరిసంకాశైశ్శారదాంబుదసన్నిభైః ॥౧౬॥ పాండరాభిః ప్రతోలీభిరుచ్చాభిరభిసం-
వృతామ్ । అట్టాలకశతాకీర్ణాం పతాకాధ్వజమాలినీమ్ ॥౧౭॥ తోరణైః కాంచనైర్దివ్యైర్లతాపఙ్క్తివిచిత్రితైః । దదర్శ
హనుమాన్లంకాం దివి దేవపురీమివ ॥౧౮॥ గిరిమూర్ధ్ని స్థితాం లంకాం పాండరైర్భవనైశ్శుభైః । దదర్శ స కపిశ్రేష్ఠః
పురమాకాశగం యథా ॥౧౯॥ పాలితాం రాక్షసేంద్రేణ నిర్మితాం విశ్వకర్మణా । ప్లవమానామివాకాశే దదర్శ హను-
మాన్పురీమ్ ॥౨౦॥ వప్రప్రాకారజఘనాం విపులాంబునవాంబరామ్ । శతఘ్నీశూలకేశాంతామట్టాలకవతంసకామ్ ॥౨౧॥
మనసేవ కృతాం లంకాం నిర్మితాం విశ్వకర్మణా । ద్వారముత్తరమాసాద్య చింతయామాస వానరః ॥౨౨॥ కైలాసశిఖర-
ప్రఖ్యామాలిఖంతీమివాంబరమ్ । డీయమానామివాకాశముచ్ఛ్రితైర్భవనోత్తమైః ॥౨౩॥ సంపూర్ణాం రాక్షసైర్ఘోరై-
ర్నాగైర్భోగవతీమివ । అచింత్యాం సుకృతప్రఖ్యాం కుబేరాధ్యుషితాం పురా ॥౨౪॥ దంష్ట్రిభిర్బహుభిశ్శూరైశ్శూలపట్టి-
సపాణిభిః । రక్షితాం రాక్షసైర్ఘోరైర్గుహామాశీవిషైరివ ॥౨౫॥ తస్యాశ్చ మహతీం గుప్తిం సాగరం చ నిరీక్ష్య సః । రావ-
ణం చ రిపుం ఘోరం చింతయామాస వానరః ॥౨౬॥ ఆగత్యాపీహ హరయో భవిష్యంతి నిరర్థకాః । న హి యుద్ధేన వై లంకా శ-
క్యా జేతుం సురైరపి ॥౨౭॥ ఇమాం తు విషమాం దుర్గాం లంకాం రావణపాలితామ్ । ప్రాప్యాపి స మహాబాహుః కిం కరి-

వ్యతి రాఘవః ॥౨౮॥ అవకాశో న సాంత్వస్య రాక్షసేష్వభిగమ్యతే । న దానస్య న భేదస్య నైవ యుద్ధస్య దృశ్యతే ॥౨౯॥ చతుర్ణామేవ హి గతిర్వానరాణాం మహాత్మనామ్ । వాలిపుత్రస్య నీలస్య మమ రాజ్ఞశ్చ ధీమతః ॥౩౦॥ యావజ్జానామి వైదేహీం యది జీవతి వా న వా । తత్రైవ చింతయిష్యామి దృష్ట్వా తాం జనకాత్మజామ్ ॥౩౧॥ తతస్స చింతయామాస ముహూర్తం కపికుంజరః । గిరిశృంగే స్థితస్తస్మిన్ రామస్యాభ్యుదయే రతః ॥౩౨॥ అనేన రూపేణ మయా న శక్యా రక్షసాం పురీ । ప్రవేష్టుం రాక్షసైర్గుప్తా క్రూరైర్బలసమన్వితైః ॥౩౩॥ ఉగ్రౌజసో మహావీర్యా బలవంతశ్చ రాక్షసాః । వంచనీయా మయా సర్వే జానకీం పరిమార్గతా ॥౩౪॥ లక్ష్యాలక్ష్యేణ రూపేణ రాత్రౌ లంకాపురీ మయా । ప్రవేష్టుం ప్రాప్తకాలం మే కృత్యం సాధయితుం మహత్ ॥౩౫॥ తాం పురీం తాదృశీం దృష్ట్వా దురాధర్షాం సురైరపి । హనూమాంశ్చింతయామాస నిశ్వస్య ముహుర్ముహుః ॥౩౬॥ కేనోపాయేన పశ్యేయం మైథిలీం జనకాత్మజామ్ । అదృష్టో రాక్షసేంద్రేణ రావణేన దురాత్మనా ॥౩౭॥ న వినశ్యేత్కథం కార్యం రామస్య విదితాత్మనః । ఏకామేకశ్చ పశ్యేయం రహితే జనకాత్మజామ్ ॥౩౮॥ భూతాశ్చార్థా విపద్యంతే దేశకాలవిరోధితాః । విక్లబం దూతమాసాద్య తమస్సూర్యోదయే యథా ॥౩౯॥ అర్థానర్థాంతరే బుద్ధిర్నిశ్చితాపి న శోభతే । ఘాతయంతి హి కార్యాణి దూతాః పండితమానినః ॥౪౦॥ న వినశ్యేత్కథం కార్యం వైక్లబ్యం న కథం భవేత్ । లంఘనం చ సముద్రస్య కథన్ను న వృథా భవేత్ ॥౪౧॥ మయి దృష్టే తు రక్షోభీ రామస్య విదితాత్మనః । భవేద్వ్యర్థమిదం కార్యం రావణానర్థమిచ్ఛతః ॥౪౨॥ న హి శక్యం క్వచిత్ స్థాతుమవిజ్ఞాతేన రాక్షసైః । అపి రాక్షసరూపేణ కిముతాన్యేన కేనచిత్ ॥౪౩॥ వాయురప్యత్ర నాజ్ఞాతశ్చరేదితి మతిర్మమ । న హ్యస్త్యవిదితం కించిద్రాక్షసానాం బలీయసామ్ ॥౪౪॥ ఇహాహం యది తిష్ఠామి స్వేన రూపేణ సంవృతః । వినాశముపయాస్యామి భర్తురర్థశ్చ హీయతే ॥౪౫॥ తదహం స్వేన రూపేణ రజన్యాం హ్రస్వతాం గతః । లంకామభిపతిష్యామి రాఘవస్యార్థసిద్ధయే ॥౪౬॥ రావణస్య పురీం రాత్రౌ ప్రవిశ్య సుదురాసదామ్ । విచిన్వన్ భవనం సర్వం ద్రక్ష్యామి జనకాత్మజామ్ ॥౪౭॥ ఇతి సంచింత్య హనుమాన్ సూర్యస్యాస్తమయం కపిః । ఆచకాంక్షే తదా వీరో వైదేహ్యా దర్శనోత్సుకః ॥౪౮॥ సూర్యే చాస్తంగతే రాత్రౌ దేహం సంక్షిప్య మారుతిః । పృషదంశకమాత్రస్సన్ బభూవాద్భుతదర్శనః ॥౪౯॥ ప్రదోషకాలే హనుమాంస్తూర్ణముత్ప్లుత్య వీర్యవాన్ । ప్రవివేశ పురీం రమ్యాం సువిభక్తమహాపథామ్ ॥౫౦॥ ప్రాసాదమాలాలలితాం స్తంభైః కాంచనరాజతైః । శాతకుంభమయైర్జాలైర్గంధర్వనగరోపమామ్ ॥౫౧॥ సప్తభౌమాష్టభౌమైశ్చ స దదర్శ మహాపురీమ్ । తలైః స్ఫాటికసంకీర్ణైః కార్తస్వరవిభూషితైః ॥౫౨॥ వైడూర్యమణిచిత్రైశ్చ ముక్తాజాలవిరాజితైః । తలైశ్శుశుభిరే తాని భవనాన్యత్ర రక్షసామ్ ॥౫౩॥ కాంచనాని విచిత్రాణి తోరణాని చ రక్షసామ్ । లంకాముద్యోతయామాసుస్సర్వతస్సమలంకృతామ్ ॥౫౪॥ అచింత్యామద్భుతాకారాం దృష్ట్వా లంకాం మహాకపిః । ఆసీద్విషణ్ణో హృష్టశ్చ వైదేహ్యా దర్శనోత్సుకః ॥౫౫॥ స పాండురోద్విద్ధవిమానమాలినీం మహార్హజాంబూనదజాలతోరణామ్ । యశస్వినీం రావణబాహుపాలితాం క్షపాచరైర్భీమబలైస్సమావృతామ్ ॥౫౬॥ చంద్రోఽపి సాచివ్యమివాస్య కుర్వంస్తారాగణైర్మధ్యగతో విరాజన్ । జ్యోత్స్నావితానేన వితత్య లోకముత్తిష్ఠతే నైకసహస్రరశ్మిః ॥౫౭॥ శంఖప్రభం క్షీరమృణాళవర్ణముద్గచ్ఛమానం వ్యవభాసమానమ్ । దదర్శ చంద్రం స హరిప్రవీరః పోప్లూయమానం సరసీవ హంసమ్ ॥౫౮॥ ఇతి శ్రీమత్సుందరకాండే ద్వితీయస్సర్గః. ********************************

స లంబశిఖరే లంబే లంబతోయదసన్నిభే । సత్త్వమాస్థాయ మేధావీ హనుమాన్మారుతాత్మజః ॥౧॥ నిశి లంకాం మహాసత్త్వో వివేశ కపికుంజరః । రమ్యకాననతోయాఢ్యాం పురీం రావణపాలితామ్ ॥౨॥ శారదాంబుధరప్రఖ్యైర్భవనైరుపశోభితామ్ । సాగరోపమనిర్ఘోషాం సాగరానిలసేవితామ్ ॥౩॥ సుపుష్టబలసంఘుష్టాం యథైవ విటపావతీమ్ । చారుతోరణనిర్వ్యూహాం పాండరద్వారతోరణామ్ ॥౪॥ భుజగాచరితాం గుప్తాం శుభాం భోగవతీమివ । తాం సవిద్యుద్ఘనాకీర్ణాం జ్యోతిర్మార్గనిషేవితామ్ ॥౫॥ చండమారుతనిర్హ్రాదాం యథేంద్రస్యామరావతీమ్ । శాతకుంభేన మహతా ప్రాకారేణాభిసంవృతామ్ ॥౬॥ కింకిణీజాలఘోషాభిః పతాకాభిరలంకృతామ్ । ఆసాద్య సహసా హృష్టః ప్రాకారమభిపేదివాన్ ॥౭॥ విస్మయావిష్టహృదయః పురీమాలోక్య సర్వతః । జాంబూనదమయైర్ద్వారైర్వైడూర్యకృతవేదికైః ॥౮॥ వజ్రస్ఫటికముక్తాభిర్మణికుట్టిమభూషితైః । తప్తహాటకనిర్వ్యూహై రాజతామలపాండరైః ॥౯॥ వైడూర్యకృతసోపానైః స్ఫాటికాంతర

పాంసుభిః। చారుసంజననోపేతైః ఖమివోత్పతితైశ్శుభ్రైః ॥౧౦॥ క్రౌంచబర్హిణసంఘుష్టై రాజహంసనిషేవితైః
తూర్యాభరణనిర్ఘోషైస్సర్వతః ప్రతినాదితామ్ ॥౧౧॥ వస్వోకసారాప్రతిమాం సమీక్ష్య నగరీం తతః। ఖమివోత్పతి
తాం లంకాం జహర్ష హనుమాన్ కపిః ॥౧౨॥ తాం సమీక్ష్య పురీం రమ్యాం రాక్షసాధిపతేశ్శుభామ్। అనుత్తమామృద్ధిమ
తీం చింతయామాస వీర్యవాన్ ॥౧౩॥ నేయమన్యేన నగరీ శక్యా ధర్షయితుం బలాత్। రక్షితా రావణబలైరుద్యతాయుధ
ధారిభిః ॥౧౪॥ కుముదాంగదయోర్వాపి సుషేణస్య మహాకపేః। ప్రసిద్ధేయం భవేద్భూమిర్మైందద్వివిదయోరపి ॥౧౫॥ వి
వస్వతస్తనూజస్య హరేశ్చ కుశపర్వణః। ఋక్షస్య కేతుమాలస్య మమ చైవ గతిర్భవేత్ ॥౧౬॥ సమీక్ష్య తు మహాబా
హూ రాఘవస్య పరాక్రమమ్। లక్ష్మణస్య చ విక్రాంతమభవత్ ప్రీతిమాన్ కపిః ॥౧౭॥ తాం రత్నవసనోపేతాం కోష్ఠా
గారావతంసకామ్। యంత్రాగారస్తనీమృద్ధాం ప్రమదామివ భూషితామ్ ॥౧౮॥ తాం నష్టతిమిరాం దీప్తైర్భాస్వరైశ్చ
మహాగృహైః। నగరీం రాక్షసేంద్రస్య దదర్శ స మహాకపిః ॥౧౯॥ అథ సా హరిశార్దూలం ప్రవిశంతం మహాబలమ్। నగరీ
స్వేన రూపేణ దదర్శ పవనాత్మజమ్ ॥౨౦॥ సా తం హరివరం దృష్ట్వా లంకా రావణపాలితా। స్వయమేవోత్థితా తత్ర వికృతా
ననదర్శనా ॥౨౧॥ పురస్తాత్కపివర్యస్య వాయుసూనోరతిష్ఠత। ముంచమానా మహానాదమబ్రవీత్పవనాత్మజమ్ ॥౨౨॥ క
స్త్వం కేన చ కార్యేణ ఇహ ప్రాప్తో వనాలయ। కథయస్వేహ యత్తత్త్వం యావత్ ప్రాణా ధరిష్యసి ॥౨౩॥ న శక్యా ఖల్వి
యం లంకా ప్రవేష్టుం వానర త్వయా। రక్షితా రావణబలైరభిగుప్తా సమంతతః ॥౨౪॥ అథ తామబ్రవీద్వీరో హనుమానగ్ర
తః స్థితామ్। కథయిష్యామి తే తత్త్వం యన్మాం త్వం పరిపృచ్ఛసి ॥౨౫॥ కా త్వం విరూపనయనా పురద్వారేఽవతిష్ఠసి। కిమర్థం చా
పి మాం రుద్ధ్వా నిర్భర్త్సయసి దారుణా ॥౨౬॥ హనుమద్వచనం శ్రుత్వా లంకా సా కామరూపిణీ। ఉవాచ వచనం క్రుద్ధా
పరుషం పవనాత్మజమ్ ॥౨౭॥ అహం రాక్షసరాజస్య రావణస్య మహాత్మనః। ఆజ్ఞాప్రతీక్షా దుర్ధర్షా రక్షామి నగరీమిమామ్॥
౨౮ ॥ న శక్యా మామవజ్ఞాయ ప్రవేష్టుం నగరీ త్వయా। అద్య ప్రాణైః పరిత్యక్తః స్వప్స్యసే నిహతో మయా ॥౨౯॥ అహం
హి నగరీ లంకా స్వయమేవ ప్లవంగమ। సర్వతః పరిరక్షామి హ్యేతత్తే కథితం మయా ॥ ౩౦ ॥ లంకాయా వచనం శ్రుత్వా
హనుమాన్మారుతాత్మజః। యత్నవాన్ స హరిశ్రేష్ఠః స్థితశ్శైల ఇవాపరః ॥౩౧॥ స తాం స్త్రీరూపవికృతాం దృష్ట్వా వానర
పుంగవః। ఆబభాషేఽథ మేధావీ సత్త్వవాన్ ప్లవగర్షభః ॥ ౩౨॥ ద్రక్ష్యామి నగరీం లంకాం సాట్టప్రాకారతోరణామ్। తదర్థ
మిహ సంప్రాప్తః పరం కౌతూహలం హి మే ॥౩౩॥ వనాన్యుపవనానీహ లంకాయాః కాననాని చ। సర్వతో గృహముఖ్యాని
ద్రష్టుమాగమనం హి మే ॥౩౪॥ తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా లంకా సా కామరూపిణీ। భూయ ఏవ పునర్వాక్యం బభాషే పరుషా
క్షరమ్ ॥౩౫॥ మామనిర్జిత్య దుర్బుద్ధే రాక్షసేశ్వరపాలితా। న శక్యా హ్యద్య తే ద్రష్టుం పురీయం వానరాధమ ॥౩౬॥ తత
స్స కపిశార్దూలస్తామువాచ నిశాచరీమ్। దృష్ట్వా పురీమిమాం భద్రే పునర్యాస్యే యథాగతమ్ ॥౩౭॥ తతః కృత్వా మహానా
దం సా వై లంకా భయావహమ్। తలేన వానరశ్రేష్ఠం తాడయామాస వేగితా ॥ ౩౮ ॥ తతస్స కపిశార్దూలో లంకయా
తాడితో భృశమ్। ననాద సుమహానాదం వీర్యవాన్ పవనాత్మజః ॥౩౯॥ తతస్సంవర్తయామాస వామహస్తస్య సోఽంగులీః।
ముష్టినాభిజఘానైనాం హనుమాన్ క్రోధమూర్ఛితః ॥౪౦॥ స్త్రీ చేతి మన్యమానేన నాతిక్రోధస్స్వయంకృతః। సా తు తే
న ప్రహారేణ విహ్వలాంగీ నిశాచరీ ॥౪౧॥ పపాత సహసా భూమౌ వికృతాననదర్శనా। తతస్తు హనుమాన్ ప్రాజ్ఞస్తాం దృ
ష్ట్వా వినిపాతితామ్ ॥౪౨॥ కృపాం చకార తేజస్వీ మన్యమానః స్త్రియం తు తామ్। తతో వై భృశసంవిగ్నా లంకా సా గద్గదా
క్షరమ్ ॥౪౩॥ ఉవాచ గర్వితం వాక్యం హనుమంతం ప్లవంగమమ్। ప్రసీద సుమహాబాహో త్రాయస్వ హరిసత్తమ ॥౪౪॥
సమయే సౌమ్య తిష్ఠంతి సత్త్వవంతో మహాబలాః। అహం తు నగరీ లంకా స్వయమేవ ప్లవంగమ ॥౪౫॥ నిర్జితాహం త్వయా
వీర విక్రమేణ మహాబల। ఇదం తు తథ్యం శృణు వై బ్రువంత్యా మే హరీశ్వర ॥౪౬॥ స్వయంభువా పురా దత్తం వరదానం యథా
మమ। యదా త్వాం వానరః కశ్చిద్విక్రమాద్వశమానయేత్ ॥౪౭॥ తదా త్వయా హి విజ్ఞేయం రక్షసాం భయమాగతమ్। స
హి మే సౌమ్య సమయః ప్రాప్తోఽద్య తవ దర్శనాత్ ॥౪౮॥ స్వయంభూవిహితస్సత్యో న తస్యాస్తి వ్యతిక్రమః। సీతానిమిత్తం
రాజ్ఞస్తు రావణస్య దురాత్మనః ॥౪౯॥ రక్షసాం చైవ సర్వేషాం వినాశస్సముపాగతః। తత్ ప్రవిశ్య హరిశ్రేష్ఠ పురీం రావణ
పాలితామ్ ॥౫౦॥ విధత్స్వ సర్వకార్యాణి యాని యానీహ వాంఛసి ॥ ప్రవిశ్య శాపోపహతాం హరీశ్వరశ్శుభాం పురీం రా

తః సముక్ష్య పాలితామ్। యదృచ్ఛయా త్వం జనకాత్మజాం సతీం విమార్గ సర్వత్ర గతో యథాసుఖమ్ ॥ ౫౧ ॥ ఇతి శ్రీమ
త్సుందరకాండే - తృతీయస్సర్గః. ***
స నిర్జిత్య పురీం శ్రేష్ఠాం లంకాం తాం కామరూపిణీమ్। విక్రమేణ మహాతేజా హనూమాన్ కపిసత్తమః ॥ ౧ ॥ అద్వా
రేణ మహాబాహుః ప్రాకారమభిపుప్లువే। ప్రవిశ్య నగరీం లంకాం కపిరాజహితంకరః ॥ ౨ ॥ చక్రేఽథ పాదం సవ్యం చ శత్రూ
ణాం స తు మూర్ధని। ప్రవిష్టస్సత్త్వసంపన్నో నిశాయాం మారుతాత్మజః ॥ ౩ ॥ స మహాపథమాస్థాయ ముక్తాపుష్పవిరాజి
తమ్। తతస్తు తాం పురీం లంకాం రమ్యామభియయౌ కపిః ॥ ౪ ॥ హసితోత్కృష్టనినదైస్తూర్యఘోషపురస్సరైః। వజ్రాంకు
శనికాశైశ్చ వజ్రజాలవిభూషితైః ॥ ౫ ॥ గృహమేఘైః పురీ రమ్యా బభాసే ద్యౌరివాంబుదైః। ప్రజజ్వాల తదా లంకా రక్షో
గణగృహైశ్శుభైః ॥ ౬ ॥ సితాభ్రసదృశైశ్చిత్రైః పద్మస్వస్తికసంస్థితైః। వర్ధమానగృహైశ్చాపి సర్వతస్సువిభూషితా ॥
౭ ॥ (గృహముఖ్యైః పురీ రమ్యా బభాసే ద్యౌరివాంబుదైః)। తాం చిత్రమాల్యాభరణాం కపిరాజహితంకరః ॥ ౮ ॥ రాఘవార్థం
చరన్ శ్రీమాన్ దదర్శ చ ననంద చ। భవనాద్భవనం గచ్ఛన్ దదర్శ పవనాత్మజః ॥ ౯ ॥ వివిధాకృతిరూపాణి భవనాని తతస్త
తః। శుశ్రావ మధురం గీతం త్రిస్థానస్వరభూషితమ్ ॥ ౧౦ ॥ స్త్రీణాం మదసమృద్ధానాం దివి చాప్సరసామివ। శుశ్రావ కాం
చీనినదం నూపురాణాం చ నిస్స్వనమ్ ॥ ౧౧ ॥ సోపాననినదాంశ్చైవ భవనేషు మహాత్మనామ్। ఆస్ఫోటితనినాదాంశ్చ క్ష్వే
ళితాంశ్చ తతస్తతః ॥ ౧౨ ॥ శుశ్రావ జపతాం తత్ర మంత్రాన్ రక్షోగృహేషు వై। స్వాధ్యాయనిరతాంశ్చైవ యాతుధా
నాన్ దదర్శ సః ॥ ౧౩ ॥ రావణస్తవసంయుక్తాన్ గర్జతో రాక్షసానపి। రాజమార్గం సమావృత్య స్థితం రక్షోబలం మహత్ ॥
౧౪ ॥ దదర్శ మధ్యమే గుల్మే రావణస్య చరాన్ బహూన్। దీక్షితాన్ జటిలాన్ ముండాన్ గోజినాంబరవాససః ॥ ౧౫ ॥ ద
ర్భముష్టిప్రహరణానగ్నికుండాయుధాంస్తథా। కూటముద్గరపాణీంశ్చ దండాయుధధరానపి ॥ ౧౬ ॥ ఏకాక్షానేకకర్ణాం
శ్చ చలలంబపయోధరాన్। కరాళాన్ భుగ్నవక్త్రాంశ్చ వికటాన్ వామనాంస్తథా ॥ ౧౭ ॥ ధన్వినః ఖడ్గినశ్చైవ శతఘ్నీముస
లాయుధాన్। శక్తివృక్షాయుధాంశ్చైవ పట్టసాశనిధారిణః ॥ ౧౮ ॥ క్షేపణీపాశహస్తాంశ్చ దదర్శ స మహాకపిః। పరిఘోత్త
మహస్తాంశ్చ విచిత్రకవచోజ్జ్వలాన్ ॥ ౧౯ ॥ నాతిస్థూలాన్నాతికృశాన్నాతిదీర్ఘాతిహ్రస్వకాన్। నాతిగౌరాన్నాతికృ
ష్ణాన్నాతికుబ్జాన్న వామనాన్ ॥ ౨౦ ॥ విరూపాన్ బహురూపాంశ్చ సురూపాంశ్చ సువర్చసః। ధ్వజినః పతాకినశ్చైవ దద
ర్శ వివిధాయుధాన్ ॥ ౨౧ ॥ స్రగ్విణస్త్వనులిప్తాంశ్చ వరాభరణభూషితాన్। నానావేషసమాయుక్తాన్ యథాస్వైరగ
తాన్ బహూన్ ॥ ౨౨ ॥ తీక్ష్ణశూలధరాంశ్చైవ వజ్రిణశ్చ మహాబలాన్। శతసాహస్రమవ్యగ్రమారక్షం మధ్యమం కపిః ॥
౨౩ ॥ రక్షోధిపతినిర్దిష్టం దదర్శాంతఃపురాగ్రతః। స తదా తద్గృహం దృష్ట్వా మహాహాటకతోరణమ్ ॥ ౨౪ ॥ రాక్షసేంద్ర
స్య విఖ్యాతమద్రిమూర్ధ్ని ప్రతిష్ఠితమ్। పుండరీకావతంసాభిః పరిఖాభిస్సమావృతమ్ ॥ ౨౫ ॥ ప్రాకారావృతమత్యర్థం
దదర్శ స మహాకపిః। త్రివిష్టపనిభం దివ్యం దివ్యనాదవినాదితమ్ ॥ ౨౬ ॥ వాజిహేషితసంఘుష్టం నాదితం భూషణైస్తథా। ర
థైర్యానైర్విమానైశ్చ తథాభూతైర్హయైశ్శుభైః ॥ ౨౭ ॥ వారణైశ్చ చతుర్దంతైశ్శ్వేతాభ్రనిచయోపమైః। భూ
షితం రుచిరద్వారం మత్తైశ్చ మృగపక్షిభిః ॥ ౨౮ ॥ రక్షితం సుమహావీర్యైర్యాతుధానైస్సహస్రశః। రాక్షసాధిపతేర్గుప్త
మావివేశ గృహం కపిః ॥ ౨౯ ॥ సహేమజాంబూనదచక్రవాళం మహార్హముక్తామణిభూషితాంతమ్। పరార్ధ్యకాలాగ
రుచందనాక్తం స రావణాంతఃపురమావివేశ ॥ ౩౦ ॥ ఇతి శ్రీమత్సుందరకాండే - చతుర్థస్సర్గః. ****************
తతస్స మధ్యంగతమంశుమంతం జ్యోత్స్నావితానం మహదుద్వమంతమ్। దదర్శ ధీమాన్ దివి భానుమంతం గో
ష్ఠే వృషం మత్తమివ భ్రమంతమ్ ॥ ౧ ॥ లోకస్య పాపాని వినాశయంతం మహోదధిం చాపి సమేధయంతమ్। భూతాని స
ర్వాణి విరాజయంతం దదర్శ శీతాంశుమథాభియాంతమ్ ॥ ౨ ॥ యా భాతి లక్ష్మీర్భువి మందరస్థా తథా ప్రదోషేషు చ సాగ
రస్థా। తథైవ తోయేషు చ పుష్కరస్థా రరాజ సా చారునిశాకరస్థా ॥ ౩ ॥ హంసో యథా రాజతపంజరస్థః సింహో యథా
మందరకందరస్థః। వీరో యథా గర్వితకుంజరస్థశ్చంద్రోఽపి బభ్రాజ తథాంబరస్థః ॥ ౪ ॥ స్థితః కకుద్మానివ తీక్ష్ణశృంగో మహా
చలశ్శ్వేత ఇవోచ్చశృంగః। హస్తీవ జాంబూనదబద్ధశృంగో రరాజ చంద్రః పరిపూర్ణశృంగః ॥ ౫ ॥ వినష్టశీతాంబుతుషార
పంకో మహాగ్రహగ్రాహవినష్టపంకః। ప్రకాశలక్ష్మ్యాశ్రయనిర్మలాంకో రరాజ చంద్రో భగవాన్ శశాంకః ॥ ౬ ॥

శిలాతలం ప్రాప్య యథా మృగేంద్రో మహారణం ప్రాప్య యథా గజేంద్రః । రాజ్యం సమాసాద్య యథా నరేంద్రస్తథా
ప్రకాశో విరరాజ చంద్రః ॥ ౪ ॥ ప్రకాశచంద్రోదయనష్టదోషః ప్రవృత్తరక్షఃపిశితాశదోషః । రామాభిరామేరితచిత్తదో
షః స్వర్గప్రకాశో భగవాన్ ప్రదోషః ॥ ౫ ॥ తంత్రీస్వనాః కర్ణసుఖాః ప్రవృత్తాః స్వపంతి నార్యః పతిభిస్సువృత్తాః । నక్తం
చరాశ్చాపి తథా ప్రవృత్తా విహర్తుమత్యద్భుతరౌద్రవృత్తాః ॥ ౯ ॥ మత్తప్రమత్తాని సమాకులాని రథాశ్వభద్రాసనసం
కులాని । వీరశ్రియా చాపి సమాకులాని దదర్శ ధీమాన్ స కపిః కులాని ॥ ౧౦ ॥ పరస్పరం చాధికమాక్షిపంతి భుజాంశ్చ పీనాన
ధినిక్షిపంతి । మత్తప్రలాపానధికం క్షిపంతి మత్తాని చాన్యోన్యమధిక్షిపంతి ॥ ౧౧ ॥ రక్షాంసి వక్షాంసి చ విక్షిపంతి గాత్రాణి
కాంతాసు చ విక్షిపంతి । రూపాణి చిత్రాణి చ విక్షిపంతి దృఢాని చాపాని చ విక్షిపంతి ॥ ౧౨ ॥ దదర్శ కాంతాశ్చ సమాలపంత్య
స్తథాపరాస్తత్ర పునః స్వపంత్యః । సురూపవక్త్రాశ్చ తథా హసంత్యః క్రుద్ధాః పరాశ్చాపి వినిశ్వసంత్యః ॥ ౧౩ ॥ మ
హాగజైశ్చాపి తథా నదద్భిస్సుపూజితైశ్చాపి తథా సుసద్భిః । రరాజ వీరైశ్చ వినిశ్వసద్భిః హ్రదో భుజంగైరివ నిశ్వసద్భిః ॥
౧౪ ॥ బుద్ధిప్రధానాన్ రుచిరాభిధానాన్ సంశ్రద్దధానాన్ జగతః ప్రధానాన్ । నానావిధానాన్ రుచిరాభిధానాన్ దదర్శ
తస్యాం పురి యాతుధానాన్ ॥ ౧౫ ॥ ననంద దృష్ట్వా స చ తాన్ సురూపాన్ నానావిధానాత్మగుణానురూపాన్ । విద్యోతమా
నాన్ స తదానురూపాన్ దదర్శ కాంశ్చిచ్చ పునర్విరూపాన్ ॥ ౧౬ ॥ తతో వరార్హాస్సువిశుద్ధభావాస్తేషాం స్త్రియస్తత్ర మ
హానుభావాః । ప్రియేషు పానేషు చ సక్తభావా దదర్శ తారా ఇవ సుప్రభావాః ॥ ౧౭ ॥ శ్రియా జ్వలంతీస్త్రపయోప
గూఢా నిశీథకాలే రమణోపగూఢాః । దదర్శ కాశ్చిత్ ప్రమదోపగూఢా యథా విహంగాః కుసుమోపగూఢాః ॥ ౧౮ ॥ అన్యాః
పునర్హర్మ్యతలోపవిష్టాస్తత్ర ప్రియాంకేషు సుఖోపవిష్టాః । భర్తుః ప్రియా ధర్మపరా నివిష్టా దదర్శ ధీమాన్ మదనా
భివిష్టాః ॥ ౧౯ ॥ అప్రావృతాః కాంచనరాజివర్ణాః కాశ్చిత్పరార్ధ్యాస్తపనీయవర్ణాః । పునశ్చ కాశ్చిచ్ఛశలక్ష్మవర్ణాః
కాంతప్రహీణా రుచిరాంగవర్ణాః ॥ ౨౦ ॥ తతః ప్రియాన్ ప్రాప్య మనోభిరామాన్ సుప్రీతియుక్తాః ప్రసమీక్ష్య రామాః ।
గృహేషు హృష్టాః పరమాభిరామా హరిప్రవీరస్స దదర్శ రామాః ॥ ౨౧ ॥ చంద్రప్రకాశాశ్చ హి వక్త్రమాలా వక్రాక్షిప
క్ష్మాశ్చ సునేత్రమాలాః । విభూషణానాం చ దదర్శ మాలాశ్శతహ్రదానామివ చారుమాలాః ॥ ౨౨ ॥ న త్వేవ సీతాం పరమా
భిజాతాం పథి స్థితే రాజకులే ప్రజాతామ్ । లతాం ప్రఫుల్లామివ సాధుజాతాం దదర్శ తన్వీం మనసాభిజాతామ్ ॥
౨౩ ॥ సనాతనే వర్త్మని సన్నివిష్టాం రామేక్షణాం తాం మదనాభివిష్టామ్ । భర్తుర్మనః శ్రీమదనుప్రవిష్టాం స్త్రీభ్యో వరా
భ్యశ్చ సదా విశిష్టామ్ ॥ ౨౪ ॥ ఉష్ణార్దితాం సానుసృతాస్రకంఠీం పురా వరార్హోత్తమనిష్కకంఠీమ్ । సుజాతపక్ష్మా
మభిరక్తకంఠీం వనే ప్రనృత్తామివ నీలకంఠీమ్ ॥ ౨౫ ॥ అవ్యక్తరేఖామివ చంద్రరేఖాం పాంసుప్రదిగ్ధామివ హేమరేఖామ్ । క్ష
తప్రరూఢామివ బాణరేఖాం వాయుప్రభిన్నామివ మేఘరేఖామ్ ॥ ౨౬ ॥ సీతామపశ్యన్మనుజేశ్వరస్య రామస్య పత్నీం వద
తాం వరస్య । బభూవ దుఃఖాభిహతశ్చిరస్య ప్లవంగమో మంద ఇవాచిరస్య ॥ ౨౭ ॥ ఇతి శ్రీమత్సుందరకాండే పంచమస్సర్గః.

స నికామం విమానేషు విషణ్ణః కామరూపధృత్ । విచచార పునర్లంకాం లాఘవేన సమన్వితః ॥ ౧ ॥ ఆససాదాథ ల
క్ష్మీవాన్ రాక్షసేంద్రనివేశనమ్ । ప్రాకారేణార్కవర్ణేన భాస్వరేణాభిసంవృతమ్ ॥ ౨ ॥ రక్షితం రాక్షసైర్ఘోరైః సిం
హైరివ మహద్వనమ్ । సమీక్షమాణో భవనం చకాశే కపికుంజరః ॥ ౩ ॥ రూప్యకోపహితైశ్చిత్రైస్తోరణైర్హేమభూషి
తైః । విచిత్రాభిశ్చ కక్ష్యాభిర్ద్వారైశ్చ రుచిరైర్వృతమ్ ॥ ౪ ॥ గజాస్థితైర్మహామాత్రైః శూరైశ్చ విగతశ్రమైః । ఉ
తమసంహార్యైర్హయైస్స్యందనయాయిభిః ॥ ౫ ॥ సింహవ్యాఘ్రతనుత్రాణైర్దాంతకాంచనరాజతైః । ఘోషవద్భిర్వి
చిత్రైశ్చ సదా విచరితం రథైః ॥ ౬ ॥ బహురత్నసమాకీర్ణం పరార్ధ్యాసనభాజనమ్ । మహారథసమావాసం మహారథమహా
స్వనమ్ ॥ ౭ ॥ దృశ్యైశ్చ పరమోదారైస్తైస్తైశ్చ మృగపక్షిభిః । వివిధైర్బహుసాహస్రైః పరిపూర్ణం సమంతతః ॥ ౮ ॥ వినీతై
రంతపాలైశ్చ రక్షోభిశ్చ సురక్షితమ్ । ముఖ్యాభిశ్చ వరస్త్రీభిః పరిపూర్ణం సమంతతః ॥ ౯ ॥ ముదితప్రమదారత్నం రాక్ష
సేంద్రనివేశనమ్ । వరాభరణసంహ్రాదైః సముద్రస్వననిస్వనమ్ ॥ ౧౦ ॥ తద్రాజగుణసంపన్నం ముఖ్యైశ్చాగరుచంద
నైః । మహాజనైః సమాకీర్ణం సింహైరివ మహద్వనమ్ ॥ ౧౧ ॥ భేరీమృదంగాభిరుతం శంఖఘోషవినాదితమ్ । నిత్యార్చితం
పర్వహుతం పూజితం రాక్షసైస్సదా ॥ ౧౨ ॥ సముద్రమివ గంభీరం సముద్రమివ నిస్వనమ్ । మహాత్మనో మహద్వేశ్మ మహా

రత్నపరిచ్ఛదమ్॥౧౩॥ మహారత్నసమాకీర్ణం దదర్శ స మహాకపిః। విరాజమానం వపుషా గజాశ్వరథసంకులమ్॥౧౪॥ లంకాభరణమిత్యేవ సోఽమన్యత మహాకపిః। చచార హనుమాంస్తత్ర రావణస్య సమీపతః॥౧౫॥ గృహాద్గృహం రాక్షసానాముద్యానాని చ వానరః। వీక్షమాణో హ్యసంత్రస్తః ప్రాసాదాంశ్చ చచార సః॥౧౬॥ అవప్లుత్య మహావేగః ప్రహస్తస్య నివేశనమ్। తతోఽన్యత్పుప్లువే వేశ్మ మహాపార్శ్వస్య వీర్యవాన్॥౧౭॥ అథ మేఘప్రతీకాశం కుంభకర్ణనివేశనమ్। విభీషణస్య చ తదా పుప్లువే స మహాకపిః॥౧౮॥ మహోదరస్య చ గృహం విరూపాక్షస్య చైవ హి। విద్యుజ్జిహ్వస్య భవనం విద్యున్మాలేస్తథైవ చ॥౧౯॥ వజ్రదంష్ట్రస్య చ తథా పుప్లువే స మహాకపిః। శుకస్య చ మహాతేజాః సారణస్య చ ధీమతః॥౨౦॥ తథా చేంద్రజితో వేశ్మ జగామ హరియూథపః। జంబుమాలేః సుమాలేశ్చ జగామ హరిసత్తమః॥౨౧॥ రశ్మికేతోశ్చ భవనం సూర్యశత్రోస్తథైవ చ। వజ్రకాయస్య చ తథా పుప్లువే స మహాకపిః॥౨౨॥ ధూమ్రాక్షస్య చ సంపాతేర్భవనం మారుతాత్మజః। విద్యుద్రూపస్య భీమస్య ఘనస్య విఘనస్య చ॥౨౩॥ శుకనాభస్య వక్రస్య శఠస్య వికటస్య చ। బ్రహ్మకర్ణస్య దంష్ట్రస్య రోమశస్య చ రక్షసః॥౨౪॥ యుద్ధోన్మత్తస్య మత్తస్య ధ్వజగ్రీవస్య నాదినః। విద్యుజ్జిహ్వేంద్రజిహ్వానాం తథా హస్తిముఖస్య చ॥౨౫॥ కరాళస్య పిశాచస్య శోణితాక్షస్య చైవ హి। క్రమమాణః క్రమేణైవ హనుమాన్మారుతాత్మజః॥౨౬॥ తేషు తేషు మహార్హేషు భవనేషు మహాయశాః। తేషామృద్ధిమతామృద్ధిం దదర్శ స మహాకపిః॥౨౭॥ సర్వేషాం సమతిక్రమ్య భవనాని సమంతతః। ఆససాదాథ లక్ష్మీవాన్రాక్షసేంద్రనివేశనమ్॥౨౮॥ రావణస్యోపశాయిన్యో దదర్శ హరిసత్తమః। విచరన్హరిశార్దూలో రాక్షసీర్వికృతేక్షణాః॥౨౯॥ శూలముద్గరహస్తాశ్చ శక్తితోమరధారిణీః। దదర్శ వివిధాన్గుల్మాంస్తస్య రక్షఃపతేర్గృహే॥౩౦॥ రాక్షసాంశ్చ మహాకాయాన్నానాప్రహరణోద్యతాన్। రక్తాన్ శ్వేతాన్ సితాంశ్చైవ హరీంశ్చాపి మహాజవాన్॥౩౧॥ కులీనాన్రూపసంపన్నాన్గజాన్పరగజారుజాన్। నిష్ఠితాన్గజశిక్షాయామైరావతసమాన్యుధి॥౩౨॥ నిహంతౄన్పరసైన్యానాం గృహే తస్మిన్దదర్శ సః। క్షరతశ్చ యథా మేఘాన్స్రవతశ్చ యథా గిరీన్॥౩౩॥ మేఘస్తనితనిర్ఘోషాన్దుర్ధర్షాన్సమరే పరైః। సహస్రం వాహినీస్తత్ర జాంబూనదపరిష్కృతాః॥౩౪॥ హేమజాలపరిచ్ఛన్నాస్తరుణాదిత్యసన్నిభాః। దదర్శ రాక్షసేంద్రస్య రావణస్య నివేశనే॥౩౫॥ శిబికా వివిధాకారాః స కపిర్మారుతాత్మజః। లతాగృహాణి చిత్రాణి చిత్రశాలాగృహాణి చ॥౩౬॥ క్రీడాగృహాణి చాన్యాని దారుపర్వతకానపి। కామస్య గృహకం రమ్యం దివాగృహకమేవ చ॥౩౭॥ దదర్శ రాక్షసేంద్రస్య రావణస్య నివేశనే। స మందరగిరిప్రఖ్యం మయూరస్థానసంకులమ్॥౩౮॥ ధ్వజయష్టిభిరాకీర్ణం దదర్శ భవనోత్తమమ్। అనేకరత్నసంకీర్ణం నిధిజాలం సమంతతః॥౩౯॥ ధీరనిష్ఠితకర్మాంతం గృహం భూతపతేరివ। అర్చిర్భిశ్చాపి రత్నానాం తేజసా రావణస్య చ॥౪౦॥ విరరాజాథ తద్వేశ్మ రశ్మిమానివ రశ్మిభిః। జాంబూనదమయాన్యేవ శయనాన్యాసనాని వా॥౪౧॥ భాజనాని చ ముఖ్యాని దదర్శ హరియూథపః। మధ్వాసవకృతక్లేదం మణిభాజనసంకులమ్॥౪౨॥ మనోరమమసంబాధం కుబేరభవనం యథా। నూపురాణాం చ ఘోషేణ కాంచీనాం నినదేన చ॥౪౩॥ మృదంగతలఘోషైశ్చ ఘోషవద్భిర్వినాదితమ్। ప్రాసాదసంఘాతయుతం స్త్రీరత్నశతసంకులమ్॥౪౪॥ సువ్యూఢకక్ష్యం హనుమాన్ప్రవివేశ మహాగృహమ్॥ ఇతి శ్రీమత్సుందరకాండే షష్ఠస్సర్గః। *********

స వేశ్మజాలం బలవాన్దదర్శ వ్యాసక్తవైడూర్యసువర్ణజాలమ్। యథా మహత్ప్రావృషి మేఘజాలం విద్యుత్పినద్ధం సవిహంగజాలమ్॥౧॥ నివేశనానాం వివిధాశ్చ శాలాః ప్రధానశంఖాయుధచాపశాలాః। మనోహరాశ్చాపి పునర్విశాలా దదర్శ వేశ్మాద్రిషు చంద్రశాలాః॥౨॥ గృహాణి నానావసురాజితాని దేవాసురైశ్చాపి సుపూజితాని। సర్వైశ్చ దోషైః పరివర్జితాని కపిర్దదర్శ స్వబలార్జితాని॥౩॥ తాని ప్రయత్నాభిసమాహితాని మయేన సాక్షాదివ నిర్మితాని। మహీతలే సర్వగుణోత్తరాణి దదర్శ లంకాధిపతేర్గృహాణి॥౪॥ తతో దదర్శోచ్ఛ్రితమేఘరూపం మనోహరం కాంచనచారురూపమ్। రక్షోధిపస్యాత్మబలానురూపం గృహోత్తమం హ్యప్రతిరూపరూపమ్॥౫॥ మహీతలే స్వర్గమివ ప్రకీర్ణం శ్రియా జ్వలంతం బహురత్నకీర్ణమ్। నానాతరూణాం కుసుమావకీర్ణం గిరేరివాగ్రం రజసావకీర్ణమ్॥౬॥ నారీప్రవేకైరివ వాహ్యమానం తటిద్భిరంభోదవదర్చ్యమానమ్। హంసప్రవేకైరివ వాహ్యమానం శ్రియా యుతం ఖే సుకృతాం విమానమ్॥౭॥ యథా నగాగ్రం బహుధాతుచిత్రం యథా నభశ్చ గ్రహచంద్రచిత్రమ్। దదర్శ యుక్తీకృతమేఘచిత్రం విమా

నరత్నం బహురత్నచిత్రమ్॥౮॥ మహీకృతా పర్వతరాజిపూర్ణా శైలాః కృతా వృక్షవితానపూర్ణాః। వృక్షాః కృతాః పుష్పవితానపూర్ణాః పుష్పం కృతం కేసరపత్రపూర్ణమ్॥౯॥ కృతాని వేశ్మాని చ పాండురాణి తథా సుపుష్పాణ్యపి పుష్కరాణి। పునశ్చ పద్మాని సకేసరాణి ధన్యాని చిత్రాణి తథా వనాని॥౧౦॥ పుష్పాహ్వయం నామ విరాజమానం రత్నప్రభాభిశ్చ వివర్ధమానమ్। వేశ్మోత్తమానామపి చోచ్చమానం మహాకపిస్తత్ర మహావిమానమ్॥౧౧॥ కృతాశ్చ వైడూర్యమయా విహంగా రూప్యప్రవాలైశ్చ తథా విహంగాః। చిత్రాశ్చ నానావసుభిర్భుజంగా జాత్యానురూపాస్తురగాశ్శుభాంగాః॥౧౨॥ ప్రవాళజాంబూనదపుష్పపక్షాః సలీలమావర్జితజిహ్మపక్షాః। కామస్య సాక్షాదివ భాంతి పక్షాః కృతా విహంగాస్సుముఖాస్సుపక్షాః॥౧౩॥ నియుజ్యమానాస్తు గజాస్సుహస్తాస్సకేసరాశ్చోత్పలపత్రహస్తాః। బభూవ దేవీ చ కృతా సుహస్తా లక్ష్మీస్తథా పద్మిని పద్మహస్తా॥౧౪॥ ఇతీవ తద్గృహమభిగమ్య శోభనం సవిస్మయో నగమివ చారుశోభనమ్। పునశ్చ తత్పరమసుగంధి సుందరం హిమాత్యయే నగమివ చారుకందరమ్॥౧౫॥ తతస్స తాం కపిరభిపత్య పూజితాం చరన్ పురీం దశముఖబాహుపాలితామ్। అదృశ్య తాం జనకసుతాం సుపూజితాం సుదుఃఖితః పతిగుణవేగనిర్జితామ్॥౧౬॥ తతస్తదా బహువిధభావితాత్మనః కృతాత్మనో జనకసుతాం సువర్త్మనః। అపశ్యతోఽభవదతిదుఃఖితం మనస్సుచక్షుషః ప్రవిచరతో మహాత్మనః॥౧౭॥ ఇతి శ్రీమత్సుందరకాండే - సప్తమస్సర్గః ************************************

స తస్య మధ్యే భవనస్య సంస్థితం మహద్విమానం మణివజ్రచిత్రితమ్। ప్రతప్తజాంబూనదజాలకృత్రిమం దదర్శ వీరః పవనాత్మజః కపిః॥౧॥ తదప్రమేయాప్రతికారకృత్రిమం కృతం స్వయం సాధ్వితి విశ్వకర్మణా। దివంగతం వాయుపథప్రతిష్ఠితం వ్యరాజతాదిత్యపథస్య లక్ష్మవత్॥౨॥ న తత్ర కించిన్న కృతం ప్రయత్నతో న తత్ర కించిన్న మహార్హరత్నవత్। న తేవిశేషా నియతాస్సురేష్వపి న తత్ర కించిన్న మహావిశేషవత్॥౩॥ తపస్సమాధానపరాక్రమార్జితం మనస్సమాధానవిచారచారిణమ్। అనేకసంస్థానవిశేషనిర్మితం తతస్తతస్తుల్యవిశేషదర్శనమ్॥౪॥ మనస్సమాధాయ తు శీఘ్రగామినం దురావరం మారుతతుల్యగామినమ్। మహాత్మనాం పుణ్యకృతాం మహర్ధినాం యశస్వినామగ్ర్యముదామివాలయమ్॥౫॥ విశేషమాలంబ్య విశేషసంస్థితం విచిత్రకూటం బహుకూటమండితమ్। మనోభిరామం శరదిందునిర్మలం విచిత్రకూటం శిఖరం గిరేర్యథా॥౬॥ వహంతి యం కుండలశోభితాననా మహాశనా వ్యోమచరా నిశాచరాః। వివృత్తవిధ్వస్తవిశాలలోచనా మహాజవా భూతగణాస్సహస్రశః॥౭॥ వసంతపుష్పోత్కరచారుదర్శనం వసంతమాసాదపి కాంతదర్శనమ్। స పుష్పకం తత్ర విమానముత్తమం దదర్శ తద్వానరవీరసత్తమః॥౮॥ ఇతి శ్రీమత్సుందరకాండే - అష్టమస్సర్గః *************

తస్యాలయవరిష్ఠస్య మధ్యే విపులమాయతమ్। దదర్శ భవనశ్రేష్ఠం హనూమాన్మారుతాత్మజః॥౧॥ అర్ధయోజనవిస్తీర్ణమాయతం యోజనం హి తత్। భవనం రాక్షసేంద్రస్య బహుప్రాసాదసంకులమ్॥౨॥ మార్గమాణస్తు వైదేహీం సీతామాయతలోచనామ్। సర్వతః పరిచక్రామ హనూమానరిసూదనః॥౩॥ ఉత్తమం రాక్షసావాసం హనూమానవలోకయన్। ఆససాదాథ లక్ష్మీవాన్ రాక్షసేంద్రనివేశనమ్॥౪॥ చతుర్విషాణైర్ద్విరదైస్త్రివిషాణైస్తథైవ చ। పరిక్షిప్తమసంబాధం రక్ష్యమాణముదాయుధైః॥౫॥ రాక్షసీభిశ్చ పత్నీభీ రావణస్య నివేశనమ్। ఆహృతాభిశ్చ విక్రమ్య రాజకన్యాభిరావృతమ్॥౬॥ తన్నక్రమకరాకీర్ణం తిమింగిలఝషాకులమ్। వాయువేగసమాధూతం పన్నగైరివ సాగరమ్॥౭॥ యా హి వైశ్రవణే లక్ష్మీర్యా చంద్రే హరివాహనే। సా రావణగృహే సర్వా నిత్యమేవానపాయినీ॥౮॥ యా చ రాజ్ఞః కుబేరస్య యమస్య వరుణస్య చ। తాదృశీ తద్విశిష్టా వా ఋద్ధీ రక్షోగృహేష్విహ॥౯॥ తస్య హర్మ్యస్య మధ్యస్థం వేశ్మ చాన్యత్సునిర్మితమ్। బహునిర్యూహసంకీర్ణం దదర్శ పవనాత్మజః॥౧౦॥ బ్రహ్మణోఽర్థే కృతం దివ్యం దివి యద్విశ్వకర్మణా। విమానం పుష్పకం నామ సర్వరత్నవిభూషితమ్॥౧౧॥ పరేణ తపసా లేభే యత్కుబేరః పితామహాత్। కుబేరమోజసా జిత్వా లేభే తద్రాక్షసేశ్వరః॥౧౨॥ ఈహామృగసమాయుక్తైః కార్తస్వరవిభూషితైః। సుకృతైరాజతస్తంభైః ప్రదీప్తమివ చ శ్రియా॥౧౩॥ మేరుమందరసంకాశైరుల్లిఖద్భిరివాంబరమ్। కూటాగారైశ్శుభాకారైస్సర్వతస్సమలంకృతమ్॥౧౪॥ జ్వలనార్కప్రతీకాశం సుకృతం విశ్వకర్మణా। హేమసోపానసంయుక్తం చారుప్రవరవేదికమ్॥౧౫॥ జాలవాతాయనైర్యుక్తం కాంచనైః స్ఫాటికైరపి। ఇంద్రనీలమహానీలమణిప్రవరవేదికమ్॥౧౬॥ విద్రుమేణ విచిత్రేణ మణిభిశ్చ మహాధనైః।

నిస్తులాభిశ్చ ముక్తాభిస్తలేనాభివిరాజితమ్ ॥౧౭॥ చందనేన చ రక్తేన తపనీయనిభేన చ । సుపుణ్యగంధినా యుక్తమాదిత్యతరుణోపమమ్ ॥౧౮॥ కూటాగారైర్వరాకారైర్వివిధైస్సమలంకృతమ్ । విమానం పుష్పకం దివ్యమారురోహ మహాకపిః ॥౧౯॥ తత్రస్థస్స తదా గంధం పానభక్ష్యాన్నసంభవమ్ । దివ్యం సమ్మూర్ఛితం జిఘ్రద్రూపవంతమివానిలమ్ ॥౨౦॥ స గంధస్తం మహాసత్త్వం బంధుర్బంధుమివోత్తమమ్ । ఇత ఏహీత్యువాచేవ తత్ర యత్ర స రావణః ॥౨౧॥ తతస్తాం ప్రస్థితశ్శాలాం దదర్శ మహతీం శుభామ్ । రావణస్య మనఃకాంతాం కాంతామివ వరస్త్రియమ్ ॥౨౨॥ మణిసోపానవికృతాం హేమజాలవిభూషితామ్ । స్ఫాటికైరావృతతలాం దంతాంతరితరూపికామ్ ॥౨౩॥ ముక్తాభిశ్చ ప్రవాళైశ్చ రూప్యచామీకరైరపి । విభూషితాం మణిస్తంభైస్సుబహుస్తంభభూషితామ్ ॥౨౪॥ సమైరృజుభిరత్యుచ్చైస్సమంతాత్సువిభూషితైః । స్తంభైః పక్షైరివాత్యుచ్చైర్దివం సంప్రస్థితామివ ॥౨౫॥ మహత్యా కుథయాఽఽస్తీర్ణాం పృథివీలక్షణాంకయా । పృథివీమివ విస్తీర్ణాం సరాష్ట్రగృహమాలినీమ్ ॥౨౬॥ నాదితాం మత్తవిహగైర్దివ్యగంధాధివాసితామ్ । పరార్ధ్యాస్తరణోపేతాం రక్షోధిపనిషేవితామ్ ॥౨౭॥ ధూమ్రామగరుధూపేన విమలాం హంసపాండురామ్ । చిత్రాం పుష్పోపహారేణ కల్మాషీమివ సుప్రభామ్ ॥౨౮॥ మనస్సంహ్లాదజననీం వర్ణస్యాపి ప్రసాదినీమ్ । తాం శోకనాశనీం దివ్యాం శ్రియస్సంజననీమివ ॥౨౯॥ ఇంద్రియాణీంద్రియార్థైస్తు పంచ పంచభిరుత్తమైః । తర్పయామాస మాతేవ తదా రావణపాలితా ॥౩౦॥ స్వర్గోఽయం దేవలోకోఽయమింద్రస్యేయం పురీ భవేత్ । సిద్ధిర్వేయం పరా హి స్యాదిత్యమన్యత మారుతిః ॥౩౧॥ ప్రధ్యాయత ఇవాపశ్యత్ప్రదీపాంస్తత్ర కాంచనాన్ । ధూర్తానివ మహాధూర్తైర్దేవనేన పరాజితాన్ ॥౩౨॥ దీపానాం చ ప్రకాశేన తేజసా రావణస్య చ । అర్చిర్భిర్భూషణానాం చ ప్రదీప్తేత్యభ్యమన్యత ॥౩౩॥ తతోఽపశ్యత్కుథాసీనం నానావర్ణాంబరస్రజమ్ । సహస్రం వరనారీణాం నానావేషవిభూషితమ్ ॥౩౪॥ పరివృత్తేఽర్ధరాత్రే తు పాననిద్రావశంగతమ్ । క్రీడిత్వోపరతం రాత్రౌ సుష్వాప బలవత్తదా ॥౩౫॥ తత్ప్రసుప్తం విరురుచే నిశ్శబ్దాంతరభూషణమ్ । నిశ్శబ్దహంసభ్రమరం యథా పద్మవనం మహత్ ॥౩౬॥ తాసాం సంవృతదంతాని మీలితాక్షాణి మారుతిః । అపశ్యత్పద్మగంధీని వదనాని సుయోషితామ్ ॥౩౭॥ ప్రబుద్ధానీవ పద్మాని తాసాం భూత్వా క్షపాక్షయే । పునస్సంవృతపత్రాణి రాత్రావివ బభుస్తదా ॥౩౮॥ ఇమాని ముఖపద్మాని నియతం మత్తషట్పదాః । అంబుజానీవ ఫుల్లాని ప్రార్థయంతి పునః పునః ॥౩౯॥ ఇతి చామన్యత శ్రీమానుపపత్త్యా మహాకపిః । మేనే హి గుణతస్తాని సమాని సలిలోద్భవైః ॥౪౦॥ సా తస్య శుశుభే శాలా తాభిః స్త్రీభిర్విరాజితా । శారదీవ ప్రసన్నా ద్యౌస్తారాభిరభిశోభితా ॥౪౧॥ స చ తాభిః పరివృతశ్శుశుభే రాక్షసాధిపః । యథా హ్యుడుపతిశ్శ్రీమాంస్తారాభిరభిసంవృతః ॥౪౨॥ యాశ్చ్యవంతేఽంబరాత్తారాః పుణ్యశేషసమావృతాః । ఇమాస్తాస్సంగతాః కృత్స్నా ఇతి మేనే హరిస్తదా ॥౪౩॥ తారాణామివ సువ్యక్తం మహతీనాం శుభార్చిషామ్ । ప్రభావర్ణప్రసాదాశ్చ విరేజుస్తత్ర యోషితామ్ ॥౪౪॥ వ్యావృత్తగురుపీనస్రక్ప్రకీర్ణవరభూషణాః । పానవ్యాయామకాలేషు నిద్రాపహృతచేతసః ॥౪౫॥ వ్యావృత్తతిలకాః కాశ్చిత్కాశ్చిదుద్భ్రాంతనూపురాః । పార్శ్వే గళితహారాశ్చ కాశ్చిత్పరమయోషితః ॥౪౬॥ ముక్తాహారావృతాశ్చాన్యాః కాశ్చిద్విస్రస్తవాససః । వ్యావిద్ధరశనాదామాః కిశోర్య ఇవ వాహితాః ॥౪౭॥ సుకుండలధరాశ్చాన్యా విచ్ఛిన్నమృదితస్రజః । గజేంద్రమృదితాః ఫుల్లా లతా ఇవ మహావనే ॥౪౮॥ చంద్రాంశుకిరణాభాశ్చ హారాః కాసాంచిదుత్కటాః । హంసా ఇవ బభుస్సుప్తాస్స్తనమధ్యేషు యోషితామ్ ॥౪౯॥ అపరాసాం చ వైడూర్యాః కాదంబా ఇవ పక్షిణః । హేమసూత్రాణి చాన్యాసాం చక్రవాకా ఇవాభవన్ ॥౫౦॥ హంసకారండవాకీర్ణాశ్చక్రవాకోపశోభితాః । ఆపగా ఇవ తా రేజుర్జఘనైః పులినైరివ ॥౫౧॥ కింకిణీజాలసంకోశాస్తా హైమవిపులాంబుజాః । భావగ్రాహా యశస్తీరాస్సుప్తా నద్య ఇవాబభుః ॥౫౨॥ మృదుష్వంగేషు కాసాంచిత్కుచాగ్రేషు చ సంస్థితాః । బభూవుర్భూషణానీవ శుభా భూషణరాజయః ॥౫౩॥ అంశుకాంతాశ్చ కాసాంచిన్ముఖమారుతకంపితాః । ఉపర్యుపరి వక్త్రాణాం వ్యాధూయంతే పునః పునః ॥౫౪॥ తాః పతాకా ఇవోద్ధూతాః పత్నీనాం రుచిరప్రభాః । నానావర్ణసువర్ణానాం వక్త్రమూలేషు రేజిరే ॥౫౫॥ వవల్గుశ్చాత్ర కాసాంచిత్కుండలాని శుభార్చిషామ్ । ముఖమారుతసంసర్గాన్మందం మందం సుయోషితామ్ ॥౫౬॥ శర్కరాసవగంధైశ్చ ప్రకృత్యా సురభిస్సుఖః । తాసాం వదననిశ్శ్వాసస్సిషేవే రావణం తదా ॥౫౭॥ రావణాననశంకాశ్చ కాశ్చిద్రావణయోషితః । ముఖాని స్మ సపత్నీనాముపాజి

ఘూర్ణ పునఃపునః॥౫౮॥అత్యర్థంసక్తమనసో రావణస్యావరస్త్రియః। అస్వతంత్రాస్సపత్నీనాంప్రియమేవాచరంస్త
దా॥౫౯॥బాహూనుపనిధాయాన్యాఃపారిహార్యవిభూషితాన్। అంశుకానిచరమ్యాణిప్రమదాస్తత్రశిశ్యిరే॥౬౦॥అ
న్యావక్షసిచాన్యస్యాస్తస్యాఃకాశ్చిత్పునర్భుజమ్।అపరాత్వంకమన్యస్యాస్తస్యాశ్చాప్యపరాభుజౌ॥౬౧॥ఊరుపార్శ్వ
కటీపృష్ఠమన్యోన్యస్యసమాశ్రితాః।పరస్పరనివిష్టాంగ్యోమదస్నేహవశానుగాః॥౬౨॥అన్యోన్యభుజసూత్రేణస్త్రీ
మాలాగ్రథితాహిసా।మాలేవగ్రథితాసూత్రేశుశుభేమత్తషట్పదా॥౬౩॥ లతానాంమాధవేమాసిఫుల్లానాంవాయు
సేవనాత్।అన్యోన్యమాలాగ్రథితంసంసక్తకుసుమోచ్చయమ్॥౬౪॥వ్యతివేష్టితసుస్కంధమన్యోన్యభ్రమరాకులమ్।
ఆసీద్వనమివోద్ధూతంస్త్రీవనంరావణస్యతత్॥౬౫॥ఉచితేష్వపిసువ్యక్తంనతాసాంయోషితాంతదా। వివేకశ్శక్యఆధా
తుంభూషణాంగాంబరస్రజామ్॥౬౬॥రావణేసుఖసంవిష్టేతాఃస్త్రియోవివిధప్రభాః। జ్వలంతఃకాంచనాదీపాఃప్రై
క్షంతానిమిషాఇవ॥౬౭॥రాజర్షిపితృదైత్యానాంగంధర్వాణాంచయోషితః।రాక్షసానాంచయాఃకన్యాస్తస్యకామవ
శంగతాః॥౬౮॥యుద్ధకామేనతాస్సర్వారావణేనహృతాఃస్త్రియః।సముదామదనేనైవమోహితాఃకాశ్చిదాగతాః॥౬౯॥
నతత్రకాచిత్ప్రమదాప్రసహ్యవీర్యోపపన్నేనగుణేనలబ్ధా। నచాన్యకామాపినచాన్యపూర్వావినావరార్హాంజనకా
త్మజాంతామ్॥౭౦॥నచాకులీనానచహీనరూపానాదక్షిణానానుపచారయుక్తా। భార్యాభవత్తస్యనహీనసత్త్వానచాపి
కాంతస్యనకామనీయా॥ ౭౧ ॥బభూవబుద్ధిస్తుహరీశ్వరస్యయదీదృశీరాఘవధర్మపత్నీ। ఇమాయథారాక్షసరాజభా
ర్యాస్సుజాతమస్యేతిహిసాధుబుద్ధేః ॥౭౨॥పునశ్చసోచింతయదార్తరూపోధ్రువంవిశిష్టాగుణతోహిసీతా। అథాయమ
స్యాంకృతవాన్మహాత్మాలంకేశ్వరఃకష్టమనార్యకర్మ॥౭౩॥ఇతిశ్రీమత్సుందరకాండే - నవమస్సర్గః - *********

తత్రదివ్యోపమంముఖ్యంస్ఫాటికంరత్నభూషితమ్। అవేక్షమాణోహనుమాన్దదర్శశయనాసనమ్॥౧॥ దాం
తకాంచనచిత్రాంగైర్వైడూర్యైశ్చవరాసనైః।మహార్హాస్తరణోపేతైరుపపన్నంమహాధనైః॥౨॥తస్యచైకతమే
దేశేసోగ్ర్యమాలావిభూషితమ్।దదర్శపాండురంఛత్రంతారాధిపతిసన్నిభమ్॥౩॥ జాతరూపపరిక్షిప్తంచిత్రభానుస
మప్రభమ్।అశోకమాలావితతందదర్శపరమాసనమ్॥౪॥ వాలవ్యజనహస్తాభిర్వీజ్యమానంసమంతతః। గంధైశ్చవివిధై
ర్జుష్టంవరధూపేనధూపితమ్॥౫॥పరమాస్తరణాస్తీర్ణమావికాజినసంవృతమ్। దామభిర్వరమాల్యానాంసమంతాదు
పశోభితమ్॥౬॥తస్మిన్జీమూతసంకాశంప్రదీప్తోత్తమకుండలమ్।లోహితాక్షంమహాబాహుంమహారజతవాససమ్॥౭॥
లోహితేనానులిప్తాంగంచందనేనసుగంధినా।సంధ్యారక్తమివాకాశేతోయదంసతటిద్గణమ్ ॥ ౮ ॥ వృతమాభరణైర్ది
వ్యైస్సురూపంకామరూపిణమ్।సవృక్షవనగుల్మాఢ్యంప్రసుప్తమివమందరమ్ ॥ ౯ ॥ క్రీడిత్వోపరతంరాత్రౌవరాభరణ
భూషితమ్।ప్రియంరాక్షసకన్యానాంరాక్షసానాంసుఖావహమ్॥౧౦॥పీత్వాప్యుపరతంచాపిదదర్శసమహాకపిః। భా
స్వరేశయనేవీరంప్రసుప్తంరాక్షసాధిపమ్॥౧౧॥నిశ్శ్వసంతంయథానాగంరావణంవానరర్షభః।ఆసాద్యపరమోద్వి
గ్నస్సోపాసర్పత్సుభీతవత్ ॥౧౨॥అథారోహణమాసాద్యవేదికాంతరమాశ్రితః। సుప్తంరాక్షసశార్దూలంప్రేక్షతే
స్మమహాకపిః॥౧౩॥శుశుభేరాక్షసేంద్రస్యస్వపతశ్శయనోత్తమమ్। గంధహస్తినిసంవిష్టేయథాప్రస్రవణంమహత్ ॥
౧౪॥కాంచనాంగదనద్ధౌచదదర్శసమహాత్మనః।విక్షిప్తౌరాక్షసేంద్రస్యభుజావింద్రధ్వజోపమౌ॥౧౫॥ ఐరావతవిషా
ణాగ్రైరాపీడనకృతవ్రణౌ।వజ్రోల్లిఖితపీనాంసౌవిష్ణుచక్రపరిక్షతౌ॥౧౬॥ పీనౌసమసుజాతాంసౌసంగతౌబలసంయు
తౌ।సులక్షణనఖాంగుష్ఠౌస్వంగులీతలలక్షితౌ॥౧౭॥సంగతౌపరిఘాకారౌవృత్తౌకరికరోపమౌ। విక్షిప్తౌశయనేశుభ్రేపంచ
శీర్షావివోరగౌ॥౧౮॥శశక్షతజకల్పేనసుశీతేనసుగంధినా।చందనేనపరార్ధ్యేనస్వనులిప్తౌస్వలంకృతౌ॥౧౯॥ ఉత్తమ
స్త్రీవిమృదితౌగంధోత్తమనిషేవితౌ।యక్షపన్నగగంధర్వదేవదానవరావిణౌ॥౨౦॥ దదర్శసకపిస్తస్యబాహూశయన
సంస్థితౌ। మందరస్యాంతరేసుప్తౌమహాహీరుషితావివ॥౨౧॥తాభ్యాంసపరిపూర్ణాభ్యాంభుజాభ్యాంరాక్షసేశ్వరః
శుశుభేచలసంకాశశ్శృంగాభ్యామివమందరః॥౨౨॥చూతపున్నాగసురభిర్వకుళోత్తమసంయుతః। మృష్టాన్నరససం
యుక్తైఃపానగంధపురస్సరః॥ ౨౩॥ తస్యరాక్షససింహస్యనిశ్చక్రామమహాముఖాత్ । శయానస్యవినిశ్శ్వాసఃపూర
యన్నివతద్గృహమ్॥౨౪॥ముక్తామణివిచిత్రేణకాంచనేనవిరాజితమ్।మకుటేనాపవృత్తేనకుండలోజ్జ్వలితాననమ్॥౨౫॥

రక్తచందనదిగ్ధేన తథా హారేణ శోభినా। పీనాయతవిశాలేన వక్షసాభివిరాజితమ్॥ ౨౬॥ పాండరేణాపవిద్ధేన క్షౌమేణ క్షత
జేక్షణమ్। మహార్హేణ సుసంవీతం పీతేనోత్తమవాససా॥ ౨౭॥ మాషరాశిప్రతీకాశం నిశ్శ్వసంతం భుజంగవత్। గాం
గే మహతి తోయాంతే ప్రసుప్తమివ కుంజరమ్॥ ౨౮॥ చతుర్భిః కాంచనైర్దీపైర్దీప్యమానచతుర్దిశమ్। ప్రకాశీకృతస
ర్వాంగం మేఘం విద్యుద్గణైరివ॥ ౨౯॥ పాదమూలగతాశ్చాపి దదర్శ సుమహాత్మనః। పత్నీస్స ప్రియభార్యస్య తస్య రక్షః
పతేర్గృహే॥ ౩౦॥ శశిప్రకాశవదనాశ్చారుకుండలభూషితాః। అమ్లానమాల్యాభరణా దదర్శ హరియూథపః॥ ౩౧॥ నృ
త్తవాదిత్రకుశలా రాక్షసేంద్రభుజాంకగాః। వరాభరణధారిణ్యో నిషణ్ణా దదృశే హరిః॥ ౩౨॥ వజ్రవైడూర్యగర్భాణి
శ్రవణాంతేషు యోషితామ్। దదర్శ తాపనీయాని కుండలాన్యంగదాని చ॥ ౩౩॥ తాసాం చంద్రోపమైర్వక్త్రైశ్శుభైర్ల
లితకుండలైః। విరరాజ విమానం తన్నభస్తారాగణైరివ॥ ౩౪॥ మదవ్యాయామఖిన్నాస్తా రాక్షసేంద్రస్య యోషితః।
తేషు తేష్వవకాశేషు ప్రసుప్తాస్తనుమధ్యమాః॥ ౩౫॥ అంగహారైస్తథైవాన్యా కోమలైర్నృత్తశాలినీ। విన్యస్తశుభస
ర్వాంగీ ప్రసుప్తా వరవర్ణినీ॥ ౩౬॥ కాచిద్వీణాం పరిష్వజ్య ప్రసుప్తా సంప్రకాశతే। మహానదీప్రకీర్ణేవ నళినీ పోతమాశ్రి
తా॥ ౩౭॥ అన్యా కక్షగతేనైవ మడ్డుకేనాసితేక్షణా। ప్రసుప్తా భామినీ భాతి బాలపుత్రేవ వత్సలా॥ ౩౮॥ పటహం చారుస
ర్వాంగీ పీడ్య శేతే శుభస్తనీ। చిరస్య రమణం లబ్ధ్వా పరిష్వజ్యేవ భామినీ॥ ౩౯॥ కాచిద్వంశం పరిష్వజ్య సుప్తా కమలలోచనా।
రహః ప్రియతమం గృహ్య సకామేవ చ కామినీ॥ ౪౦॥ విపంచీం పరిగృహ్యాన్యా నియతా నృత్తశాలినీ। నిద్రావశమనుప్రా
ప్తా సహకాంతేవ భామినీ॥ ౪౧॥ అన్యా కనకసంకాశైర్మృదుపీనైర్మనోరమైః। మృదంగం పరిపీడ్యాంగైః ప్రసుప్తా మ
త్తలోచనా॥ ౪౨॥ భుజపార్శ్వాంతరస్థేన కక్షగేన కృశోదరీ। పణవేన సహానింద్యా సుప్తా మదకృతశ్రమా॥ ౪౩॥ డిండిమం
పరిగృహ్యాన్యా తథైవాసక్తడిండిమా। ప్రసుప్తా తరుణం వత్సముపగూహ్యేవ భామినీ॥ ౪౪॥ కాచిదాడంబరం నారీ భుజ
సంయోగపీడితమ్। కృత్వా కమలపత్రాక్షీ ప్రసుప్తా మదమోహితా॥ ౪౫॥ కలశీమపవిధ్యాన్యా ప్రసుప్తా భాతి భామినీ।
వసంతే పుష్పశబలా మాలేవ పరిమార్జితా॥ ౪౬॥ పాణిభ్యాం చ కుచౌ కాచిత్సువర్ణకలశోపమౌ। ఉపగూహ్యాబలా సు
ప్తా నిద్రాబలపరాజితా॥ ౪౭॥ అన్యా కమలపత్రాక్షీ పూర్ణేందుసదృశాననా। అన్యామాలింగ్య సుశ్రోణీం ప్రసుప్తా మ
దవిహ్వలా॥ ౪౮॥ ఆతోద్యాని విచిత్రాణి పరిష్వజ్య వరస్త్రియః। నిపీడ్య చ కుచైస్సుప్తాః కామిన్యః కాముకానివ॥ ౪౯॥ తా
సామేకాంతవిన్యస్తే శయానాం శయనే శుభే। దదర్శ రూపసంపన్నామపరాం స కపిః స్త్రియమ్॥ ౫౦॥ ముక్తామణిసమా
యుక్తైర్భూషణైస్సువిభూషితామ్। విభూషయంతీమివ తత్స్వశ్రియా భవనోత్తమమ్॥ ౫౧॥ గౌరీం కనకవర్ణాంగీమి
ష్టామంతఃపురేశ్వరీమ్। కపిర్మందోదరీం తత్ర శయానాం చారురూపిణీమ్॥ ౫౨॥ స తాం దృష్ట్వా మహాబాహుర్భూషితాం
మారుతాత్మజః। తర్కయామాస సీతేతి రూపయౌవనసంపదా॥ ౫౩॥ హర్షేణ మహతా యుక్తో ననంద హరియూథపః। ఆ
స్ఫోటయామాస చుచుంబ పుచ్ఛం ననంద చిక్రీడ జగౌ జగామ। స్తంభానరోహన్నిపపాత భూమౌ నిదర్శయన్ స్వాం ప్రకృ
తిం కపీనామ్॥ ౫౪॥ ఇతి శ్రీమత్సుందరకాండే దశమస్సర్గః ******************************

అవధూయ చ తాం బుద్ధిం బభూవావస్థితస్తదా। జగామ చాపరాం చింతాం సీతాం ప్రతి మహాకపిః॥ ౧॥ న రామేణ వి
యుక్తా సా స్వప్తుమర్హతి భామినీ। న భోక్తుం నాప్యలంకర్తుం న పానముపసేవితుమ్॥ ౨॥ నాన్యం నరముపస్థాతుం సురాణా
మపి చేశ్వరమ్। న హి రామసమః కశ్చిద్విద్యతే త్రిదశేష్వపి॥ ౩॥ అన్యేయమితి నిశ్చిత్య పానభూమౌ చచార సః। క్రీడితేనాప
రాః క్లాంతా గీతేన చ తథాపరాః॥ ౪॥ నృత్తేన చాపరాః క్లాంతాః పానవిప్రహతాస్తథా। మురజేషు మృదంగేషు పీఠికాసు చ
సంస్థితాః॥ ౫॥ తథాస్తరణముఖ్యేషు సంవిష్టాశ్చాపరాః స్త్రియః। అంగనానాం సహస్రేణ భూషితేన విభూషణైః॥ ౬॥
రూపసంల్లాపశీలేన యుక్తగీతార్థభాషిణా। దేశకాలాభియుక్తేన యుక్తవాక్యాభిధాయినా॥ ౭॥ రతాభిరతసంసుప్తం దద
ర్శ హరియూథపః। తాసాం మధ్యే మహాబాహుశ్శుశుభే రాక్షసేశ్వరః॥ ౮॥ గోష్ఠే మహతి ముఖ్యానాం గవాం మధ్యే య
థా వృషః। స రాక్షసేంద్రశ్శుశుభే తాభిః పరివృతస్స్వయమ్॥ ౯॥ కరేణుభిర్యథారణ్యే పరికీర్ణో మహాద్విపః। సర్వకామై
రుపేతాం చ పానభూమిం మహాత్మనః॥ ౧౦॥ దదర్శ హరిశార్దూలస్తస్య రక్షఃపతేర్గృహే। మృగాణాం మహిషాణాం
చ వరాహాణాం చ భాగశః॥ ౧౧॥ తత్ర న్యస్తాని మాంసాని పానభూమౌ దదర్శ సః। రౌక్మేషు చ విశాలేషు భాజనేష్వర్ధభక్షి

తాః॥౧౨॥దదర్శ హరిశార్దూలో మయూరాన్ కుక్కుటాంస్తథా। వరాహవార్ధ్రాణసకాన్ దధిసౌవర్చలాయు
తాన్॥౧౩॥శల్యాన్ మృగమయూరాంశ్చ హనుమానన్వవైక్షత। క్రకరాన్ వివిధాన్ సిద్ధాంశ్చకోరానర్ధభక్షితాన్॥
౧౪॥మహిషానేకశల్యాంశ్చ ఛాగాంశ్చ కృతనిష్ఠితాన్। లేహ్యానుచ్చావచాన్ పేయాన్ భోజ్యాని వివిధాని చ॥ ౧౫॥తథా
మ్లలవణోత్తంసైర్వివిధై రాగషాడబైః।హారనూపురకేయూరైరపవిద్ధైర్మహాధనైః॥౧౬॥పానభాజనవిక్షిప్తైః ఫలైశ్చ వి
విధైరపి।కృతపుష్పోపహారా భూరధికం పుష్యతి శ్రియమ్॥౧౭॥తత్ర తత్ర చ విన్యస్తైః సుశ్లిష్టైః శయనాసనైః। పానభూమి
ర్వినా వహ్నిం ప్రదీప్తేవోపలక్ష్యతే॥౧౮॥బహుప్రకారైర్వివిధైర్వరసంస్కారసంస్కృతైః।మాంసైః కుశలసంయుక్తైః
పానభూమిగతైః పృథక్॥౧౯॥దివ్యాః ప్రసన్నా వివిధాః సురాః కృతసురా అపి। శర్కరాసవమాధ్వీకపుష్పాసవఫలాస
వాః॥౨౦॥వాసచూర్ణైశ్చ వివిధైర్దృష్టాస్తైస్తైః పృథక్పృథక్। సంతతా శుశుభే భూమిర్మాల్యైశ్చ బహుసంస్థితైః॥
౨౧॥హిరణ్మయైశ్చ వివిధైర్భాజనైస్స్ఫాటికైరపి।జాంబూనదమయైశ్చాన్యైః కరకైరభిసంవృతా॥౨౨॥రాజతేషు చ
కుంభేషు జాంబూనదమయేషు చ।పానశ్రేష్ఠం తదా భూరి కపిస్తత్ర దదర్శ సః॥౨౩॥సోఽపశ్యచ్ఛాతకుంభాని శీధోర్మణిమ
యాని చ। రాజతాని చ పూర్ణాని భాజనాని మహాకపిః॥౨౪॥క్వచిదర్ధావశేషాణి క్వచిత్పీతాని సర్వశః।క్వచిన్నైవ ప్ర
పీతాని పానాని స దదర్శ హ॥౨౫॥క్వచిద్భక్ష్యాంశ్చ వివిధాన్ క్వచిత్పానాని భాగశః।క్వచిదన్నావశేషాణి పశ్యన్ వై విచ
చార హ॥౨౬॥క్వచిత్ప్రభిన్నైః కరకైః క్వచిదాలోలితైర్ఘటైః।క్వచిత్సంపృక్తమాల్యాని జలాని చ ఫలాని చ॥౨౭॥శయనా
న్యత్ర నారీణాం శుభ్రాణి బహుధా పునః। పరస్పరం సమాశ్లిష్య కాశ్చిత్సుప్తా వరాంగనాః॥౨౮॥కాశ్చిచ్చ వస్త్రమన్యస్యా
స్స్వపంత్యాః పరిధాయ చ।ఆహృత్య చాబలాస్సుప్తా నిద్రాబలపరాజితాః॥ ౨౯ ॥తాసాముచ్ఛ్వాసవాతేన వస్త్రం మా
ల్యం చ గాత్రజం। నాత్యర్థం స్పందతే చిత్రం ప్రాప్య మందమివానిలం॥౩౦॥చందనస్య చ శీతస్య శీధోర్మధురసస్య చ। వివిధస్య
మాల్యస్య ధూపస్య వివిధస్య చ॥౩౧॥బహుధా మారుతస్తత్ర గంధం వివిధముద్వహన్। రసానాం చందనానాం చ ధూపా
నాం చైవ మూర్ఛితః॥౩౨॥ ప్రవవౌ సురభిర్గంధో విమానే పుష్పకే తదా।శ్యామావదాతాస్తత్రాన్యాః కాశ్చిత్కృష్ణా వరాం
గనాః॥౩౩॥కాశ్చిత్కాంచనవర్ణాంగ్యః ప్రమదా రాక్షసాలయే।తాసాం నిద్రావశత్వాచ్చ మదనేన విమూర్ఛితం॥౩౪॥పద్మి
నీనాం ప్రసుప్తానాం రూపమాసీద్యథైవ హి।ఏవం సర్వమశేషేణ రావణాంతఃపురం కపిః॥౩౫॥దదర్శ స మహాతేజా న దదర్శ
చ జానకీం।నిరీక్షమాణశ్చ తదా తాః స్త్రియస్స మహాకపిః॥౩౬॥జగామ మహతీం చింతాం ధర్మసాధ్వసశంకితః।పరదారావ
రోధస్య ప్రసుప్తస్య నిరీక్షణం॥౩౭॥ఇదం ఖలు మమాత్యర్థం ధర్మలోపం కరిష్యతి।న హి మే పరదారాణాం దృష్టిర్విషయవర్తినీ॥
అయం చాత్ర మయా దృష్టః పరదారపరిగ్రహః। తస్య ప్రాదురభూచ్చింతా పునరన్యా మనస్వినః॥౩౯॥నిశ్చితైకాంతచిత్త
స్య కార్యనిశ్చయదర్శినీ। కామం దృష్టా మయా సర్వా విశ్వస్తా రావణస్త్రియః॥౪౦॥న హి మే మనసః కించిద్వైకృత్యముప
పద్యతే। మనో హి హేతుస్సర్వేషామింద్రియాణాం ప్రవర్తనే॥ ౪౧॥ శుభాశుభాస్వవస్థాసు తచ్చ మే సువ్యవస్థితమ్॥
నాన్యత్ర హి మయా శక్యా వైదేహీ పరిమార్గితుమ్॥౪౨॥స్త్రియో హి స్త్రీషు దృశ్యంతే సదా సంపరిమార్గణే। యస్య
సత్త్వస్య యా యోనిస్తస్యాం తత్పరిమార్గ్యతే॥౪౩॥న శక్యా ప్రమదా నష్టా మృగీషు పరిమార్గితుమ్। తదిదం మార్గితం
తావచ్ఛుద్ధేన మనసా మయా॥౪౪॥రావణాంతఃపురం సర్వం దృశ్యతే న చ జానకీ। దేవగంధర్వకన్యాశ్చ నాగకన్యాశ్చ వీర్య
వాన్॥౪౫॥అవేక్షమాణో హనుమాన్నైవాపశ్యత జానకీమ్। తామపశ్యన్ కపిస్తత్ర పశ్యంశ్చాన్యా వరస్త్రియః॥౪౬॥ అ
పక్రమ్య తదా వీరః ప్రధ్యాతుముపచక్రమే।స భూయస్తు పరం శ్రీమాన్ మారుతిర్యత్నమాస్థితః॥౪౭॥ఆపానభూమిముత్సృ
జ్య తద్విచేతుం ప్రచక్రమే॥ఇతి శ్రీమత్సుందరకాండే-ఏకాదశస్సర్గః. ****************************

స తస్య మధ్యే భవనస్య మారుతిర్లతాగృహాంశ్చిత్రగృహాన్నిశాగృహాన్। జగామ సీతాం ప్రతిదర్శనోత్సుకో
న చైవ తాం పశ్యతి చారుదర్శనామ్॥౧॥స చింతయామాస తతో మహాకపిః ప్రియామపశ్యన్ రఘునందనస్య తామ్। ధ్రువం
హి సీతా మ్రియతే యథా న మే విచిన్వతో దర్శనమేతి మైథిలీ॥౨॥సా రాక్షసానాం ప్రవరేణ జానకీ స్వశీలసంరక్షణతత్పరా
సతీ। అనేన నూనం ప్రతిదుష్టకర్మణా హతా భవేదార్యపథే పరే స్థితా॥౩॥ విరూపరూపా వికృతా వివర్చసో మహాననా దీర్ఘ

విరూపదర్శనాః। సమీక్ష్య సా రాక్షసరాజయోషితో భయాద్వినష్టా జనకేశ్వరాత్మజా॥౪॥ సీతామదృష్ట్వా హ్యనవాప్య పౌరుషం విహృత్య కాలం సహ వానరైశ్చిరమ్ । న మేఽస్తి సుగ్రీవసమీపగా గతిస్సుతీక్ష్ణదండో బలవాంశ్చ వానరః॥౫॥ దృష్టమంతఃపురం సర్వం దృష్టా రావణయోషితః । న సీతా దృశ్యతే సాధ్వీ వృథా జాతో మమ శ్రమః॥౬॥ కిన్ను మాం వానరాస్సర్వే గతం వక్ష్యంతి సంగతాః । గత్వా తత్ర త్వయా వీర కిం కృతం తద్వదస్వ నః॥౭॥ అదృష్ట్వా కిం ప్రవక్ష్యామి తామహం జనకాత్మజామ్। ధ్రువం ప్రాయముపైష్యంతి కాలస్య వ్యతివర్తనే॥౮॥ కిం వా వక్ష్యతి వృద్ధశ్చ జాంబవానంగదశ్చ సః। గతం పారం సముద్రస్య వానరాశ్చ సమాగతాః॥౯॥ అనిర్వేదశ్శ్రియో మూలమనిర్వేదః పరం సుఖమ్ । అనిర్వేదో హి సతతం సర్వార్థేషు ప్రవర్తకః॥౧౦॥ కరోతి సఫలం జంతోః కర్మ యత్తత్కరోతి సః। తస్మాదనిర్వేదకృతం యత్నం చేష్టేఽహముత్తమమ్॥ ౧౧॥ భూయస్తావద్విచేష్యామి దేశాన్రావణపాలితాన్। ఆపానశాలా విచితాస్తథా పుష్పగృహాణి చ॥౧౨॥ చిత్రశాలాశ్చ విచితా భూయః క్రీడాగృహాణి చ । నిష్కుటాంతరరథ్యాశ్చ విమానాని చ సర్వశః॥౧౩॥ ఇతి సంచింత్య భూయోఽపి విచేతుముపచక్రమే। భూమీగృహాంశ్చైత్యగృహాన్గృహానతిగృహానపి ॥౧౪॥ ఉత్పతన్నిపతంశ్చాపి తిష్ఠన్గచ్ఛన్పునః పునః। అపావృణ్వంశ్చ ద్వారాణి కవాటాన్యవఘాటయన్॥౧౫॥ ప్రవిశన్నిష్పతంశ్చాపి ప్రపతన్నుత్పతన్నపి । సర్వమప్యవకాశం స విచచార మహాకపిః॥౧౬॥ చతురంగులమాత్రోఽపి నావకాశస్స విద్యతే । రావణాంతఃపురే తస్మిన్యం కపిర్న జగామ సః॥౧౭॥ ప్రాకారాంతరరథ్యాశ్చ వేదికాశ్చైత్యసంశ్రయాః। దీర్ఘికాః పుష్కరిణ్యశ్చ సర్వం తేనావలోకితమ్॥౧౮॥ రాక్షస్యో వివిధాకారా విరూపా వికృతాస్తథా। దృష్టా హనుమతా తత్ర న తు సా జనకాత్మజా॥౧౯॥ రూపేణాప్రతిమా లోకే వరా విద్యాధరస్త్రియః। దృష్టా హనుమతా తత్ర న తు రాఘవనందినీ॥౨౦॥ నాగకన్యా వరారోహాః పూర్ణచంద్రనిభాననాః। దృష్టా హనుమతా తత్ర న తు సీతా సుమధ్యమా॥౨౧॥ ప్రమథ్య రాక్షసేంద్రేణ నాగకన్యా బలాద్ధృతాః। దృష్టా హనుమతా తత్ర న సా జనకనందినీ॥౨౨॥ సోఽపశ్యంస్తాం మహాబాహుః పశ్యంశ్చాన్యా వరస్త్రియః। విషసాద ముహుర్ధీమాన్ హనూమాన్మారుతాత్మజః॥౨౩॥ ఉద్యోగం వానరేంద్రాణాం ప్లవనం సాగరస్య చ। వ్యర్థం వీక్ష్యానిలసుతశ్చింతాం పునరుపాగమత్॥౨౪॥ అవతీర్య విమానాచ్చ హనుమాన్మారుతాత్మజః। చింతాముపజగామాథ శోకోపహతచేతనః॥౨౫॥ ఇతి శ్రీమత్సుందరకాండే - ద్వాదశస్సర్గః **

విమానాత్తు సుసంక్రమ్య ప్రాకారం హరియూథపః। హనూమాన్వేగవానాసీద్యథా విద్యుద్ఘనాంతరే॥౧॥ సంపరిక్రమ్య హనుమాన్ రావణస్య నివేశనాత్। అదృష్ట్వా జానకీం సీతామబ్రవీద్వచనం కపిః॥౨॥ భూయిష్ఠం లోలితా లంకా రామస్య చరతా ప్రియమ్। న హి పశ్యామి వైదేహీం సీతాం సర్వాంగశోభనామ్॥౩॥ పల్వలాని తటాకాని సరాంసి సరితస్తథా। నద్యోఽనూపవనాంతాశ్చ దుర్గాశ్చ ధరణీధరాః॥౪॥ లోలితా వసుధా సర్వా న తు పశ్యామి జానకీమ్ । ఇహ సంపాతినా సీతా రావణస్య నివేశనే॥౫॥ ఆఖ్యాతా గృధ్రరాజేన న చ పశ్యామి తామహమ్। కిన్ను సీతాథ వైదేహీ మైథిలీ జనకాత్మజా॥౬॥ ఉపతిష్ఠేత వివశా రావణం దుష్టచారిణమ్। క్షిప్రముత్పతతో మన్యే సీతామాదాయ రక్షసః॥౭॥ బిభ్యతో రామబాణానామంతరా పతితా భవేత్। అథవా హ్రియమాణాయాః పథి సిద్ధనిషేవితే॥౮॥ మన్యే పతితమార్యాయా హృదయం ప్రేక్ష్య సాగరమ్। రావణస్యోరువేగేన భుజాభ్యాం పీడితేన చ॥౯॥ తయా మన్యే విశాలాక్ష్యా త్యక్తం జీవితమార్యయా। ఉపర్యుపరి వా నూనం సాగరం క్రమతస్తదా॥౧౦॥ వివేష్టమానా పతితా సముద్రే జనకాత్మజా। అహో క్షుద్రేణ వానేన రక్షంతీ శీలమాత్మనః॥౧౧॥ అబంధుర్భక్షితా సీతా రావణేన తపస్వినీ। అథవా రాక్షసేంద్రస్య పత్నీభిరసితేక్షణా॥౧౨॥ అదుష్టా దుష్టభావాభిర్భక్షితా సా భవిష్యతి। సంపూర్ణచంద్రప్రతిమం పద్మపత్రనిభేక్షణమ్॥౧౩॥ రామస్య ధ్యాయతీ వక్త్రం పంచత్వం కృపణా గతా। హా రామ లక్ష్మణేత్యేవం హాయోధ్యే చేతి మైథిలీ॥౧౪॥ విలప్య బహు వైదేహీ న్యస్తదేహా భవిష్యతి। అథవా నిహితా మన్యే రావణస్య నివేశనే॥౧౫॥ నూనం లాలప్యతే సీతా పంజరస్థేవ శారికా। జనకస్య సుతా సీతా రామపత్నీ సుమధ్యమా॥౧౬॥ కథముత్పలపత్రాక్షీ రావణస్య వశం వ్రజేత్। వినష్టా వా ప్రణష్టా వా మృతా వా జనకాత్మజా॥౧౭॥ రామస్య ప్రియభార్యస్య న నివేదయితుం క్షమమ్। నివేద్యమానే దోషస్స్యాద్దోషస్స్యాదనివేదనే॥౧౮॥ కథన్ను ఖలు కర్తవ్యం విషమం ప్రతిభాతి మే। అస్మిన్నేవంగతే కార్యే ప్రాప్తకాలం క్షమం చ కిమ్॥౧౯॥ భవేదితి మతం భూయో హనుమాన్ప్రవిచారయత్। యది

సీతామదృష్ట్వాహంవానరేంద్రపురీమితః॥౨౦॥గమిష్యామితతఃకోమేపురుషార్థోభవిష్యతి।మమేదంలంఘనంవ్యర్థం
సాగరస్యభవిష్యతి॥౨౧॥ప్రవేశశ్చైవలంకాయారాక్షసానాంచదర్శనమ్।కింమాంవక్ష్యతిసుగ్రీవోహరయోవాస
మాగతాః॥౨౨॥కిష్కింధాంసమనుప్రాప్తంతౌవాదశరథాత్మజౌ।గత్వాతుయదికాకుత్స్థంవక్ష్యామిపరమప్రియ
మ్॥౨౩॥నదృష్టేతిమయాసీతాతతస్త్యక్ష్యతిజీవితమ్।పరుషందారుణంక్రూరంతీక్ష్ణమింద్రియతాపనమ్॥౨౪॥సీతాని
మిత్తందుర్వాక్యంశ్రుత్వాసనభవిష్యతి।తంతుకృచ్ఛ్రగతందృష్ట్వాపంచత్వగతమానసమ్॥౨౫॥భృశానురక్తోమేధావీనభ
విష్యతిలక్ష్మణః।వినష్టౌభ్రాతరౌశ్రుత్వాభరతోపిమరిష్యతి॥౨౬॥భరతంచమృతందృష్ట్వాశత్రుఘ్నోనభవిష్యతి।పుత్రా
న్మృతాన్సమీక్ష్యాథనభవిష్యంతిమాతరః॥౨౭॥కౌసల్యాచసుమిత్రాచకైకేయీచనసంశయః।కృతజ్ఞస్సత్యసంధ
శ్చసుగ్రీవఃప్లవగాధిపః॥౨౮॥రామంతథాగతందృష్ట్వాతతస్త్యక్ష్యతిజీవితమ్।దుర్మనావ్యథితాదీనానిరానందాతపస్వి
నీ॥౨౯॥పీడితాభర్తృశోకేనరుమాత్యక్ష్యతిజీవితమ్।వాలిజేనతుదుఃఖేనపీడితాశోకకర్శితా॥౩౦॥పంచత్వంచగతే
రాజ్ఞితారాపినభవిష్యతి।మాతాపిత్రోర్వినాశేనసుగ్రీవవ్యసనేనచ॥౩౧॥కుమారోప్యంగదఃకస్మాద్ధారయిష్యతిజీవితం।
భర్తృజేనతుదుఃఖేనహ్యభిభూతావనౌకసః॥౩౨॥శిరాంస్యభిహనిష్యంతితలైర్ముష్టిభిరేవచ।సాంత్వేనానుప్రదానేన
మానేనచయశస్వినా॥౩౩॥లాలితాఃకపిరాజేనప్రాణాంస్త్యక్ష్యంతివానరాః।నవనేషునశైలేషునినిరోధేషువాపునః॥
౩౪॥క్రీడామనుభవిష్యంతిసమేత్యకపికుంజరాః।సపుత్రదారాస్సామాత్యాభర్తృవ్యసనపీడితాః॥౩౫॥శైలాగ్రే
భ్యఃపతిష్యంతిసమేత్యవిషమేషుచ।విషముద్బంధనంవాపిప్రవేశంజ్వలనస్యవా॥౩౬॥ఉపవాసమథోశస్త్రంప్రచరి
ష్యంతివానరాః।ఘోరమారోదనంమన్యేగతేమయిభవిష్యతి॥౩౭॥ఇక్ష్వాకుకులనాశశ్చనాశశ్చైవవనౌకసామ్।సో
హంనైవగమిష్యామికిష్కింధాంనగరీమితః॥౩౮॥నచశక్ష్యామ్యహంద్రష్టుంసుగ్రీవంమైథిలీంవినా।మయ్యగచ్ఛతిచేహ
స్థేధర్మాత్మానౌమహారథౌ॥౩౯॥ఆశయాతౌధరిష్యేతేవానరాశ్చమనస్వినః।హస్తాదానోముఖాదానోనియతోవృ
క్షమూలికః॥౪౦॥వానప్రస్థోభవిష్యామిహ్యదృష్ట్వాజనకాత్మజామ్।సాగరానూపజేదేశేబహుమూలఫలోదకే॥౪౧॥చి
తాంకృత్వాప్రవేక్ష్యామిసమిద్ధమరణీసుతమ్।ఉపవిష్టస్యవాసమ్యగ్లింగినంసాధయిష్యతః॥౪౨॥శరీరంభక్షయిష్యంతి
వాయసాశ్శ్వాపదానిచ।ఇదంమహర్షిభిర్దృష్టంనిర్యాణమితిమేమతిః॥౪౩॥సమ్యగాపఃప్రవేక్ష్యామినచేత్పశ్యామి
జానకీమ్।సుజాతమూలాసుభగాకీర్తిమాలాయశస్వినీ॥౪౪॥ప్రభగ్నాచిరరాత్రీయంమమసీతామపశ్యతః।తాపసో
వాభవిష్యామినియతోవృక్షమూలికః॥౪౫॥నేతఃప్రతిగమిష్యామితామదృష్ట్వాసితేక్షణామ్।యదీతఃప్రతిగచ్ఛామిసీ
తామనధిగమ్యతామ్॥౪౬॥అంగదస్సహతైస్సర్వైర్వానరైర్నభవిష్యతి।వినాశేబహవోదోషాజీవన్భద్రాణిపశ్య
తి॥౪౭॥తస్మాత్ప్రాణాంధరిష్యామిధ్రువోజీవితసంగమః।ఏవంబహువిధందుఃఖంమనసాధారయన్ముహుః॥౪౮॥నాధ్య
గచ్ఛత్తదాపారంశోకస్యకపికుంజరః।రావణంవావధిష్యామిదశగ్రీవంమహాబలమ్॥౪౯॥కామమస్తుహృతాసీతాప్ర
త్యాచీర్ణంభవిష్యతి।అథవైనంసముత్క్షిప్యఉపర్యుపరిసాగరమ్॥౫౦॥రామాయోపహరిష్యామిపశుంపశుపతేరివ।ఇతి
చింతాంసమాపన్నస్సీతామనధిగమ్యతామ్॥౫౧॥ధ్యానశోకపరీతాత్మాచింతయామాసవానరః।యావత్సీతాంహిప
శ్యామిరామపత్నీంయశస్వినీమ్॥౫౨॥తావదేతాంపురీంలంకాంవిచినోమిపునఃపునః।సంపాతివచనాచ్చాపిరామంయ
ద్యానయామ్యహమ్॥౫౩॥అపశ్యన్రాఘవోభార్యాంనిర్దహేత్సర్వవానరాన్।ఇహైవనియతాహారోవత్స్యామినియ
తేంద్రియః॥౫౪॥నమత్కృతేవినశ్యేయుస్సర్వేతేనరవానరాః।అశోకవనికాచేయందృశ్యతేయామహాద్రుమా॥
౫౫॥ఇమామధిగమిష్యామినహీయంవిచితామయా।వసూన్రుద్రాంస్తథాదిత్యానశ్వినౌమరుతోపిచ॥౫౬॥నమస్కృ
త్వాగమిష్యామిరక్షసాంశోకవర్ధనః।జిత్వాతురాక్షసాన్సర్వానిక్ష్వాకుకులనందినీమ్॥౫౭॥సంప్రదాస్యామిరామా
యయథాసిద్ధింతపస్వినే।సముహూర్తమివధ్యాత్వాచింతావగ్రథితేంద్రియః॥౫౮॥ఉదతిష్ఠన్మహాతేజాహనుమాన్మా
రుతాత్మజః॥నమోస్తురామాయసలక్ష్మణాయదేవ్యైచతస్యైజనకాత్మజాయై।నమోస్తురుద్రేంద్రయమానిలేభ్యోన
మోస్తుచంద్రార్కమరుద్గణేభ్యః।సతేభ్యస్తునమస్కృత్వాసుగ్రీవాయచమారుతిః॥౬౦॥దిశస్సర్వాస్సమాలోక్య
హ్యశోకవనికాంప్రతి।సగత్వామనసాపూర్వమశోకవనికాంశుభామ్॥౬౧॥ఉత్తరంచింతయామాసవానరోమారుతా

త్మజః। ధ్రువంతు రక్షోబహుళా భవిష్యతి వనాకులా ॥ ౬౨॥ అశోకవనికా చింత్యా సర్వసంస్కారసంస్కృతా। రక్షిణశ్చా
త్రవిహితా నూనం రక్షంతి పాదపాన్ ॥ ౬౩॥ భగవానపి సర్వాత్మా నాతిక్షోభం ప్రవాతి వై । సంక్షిప్తోఽయం మయాఽఽత్మా
చ రామార్థే రావణస్య చ ॥ ౬౪॥ సిద్ధిం మే సంవిధాస్యంతి దేవాస్సర్షిగణాస్త్విహ। బ్రహ్మా స్వయంభూర్భగవాన్ దే
వాశ్చైవ దిశంతు మే ॥ ౬౫॥ సిద్ధిమగ్నిశ్చ వాయుశ్చ పురుహూతశ్చ వజ్రభృత్ । వరుణః పాశహస్తశ్చ సోమాదిత్యౌ తథై
వ చ ॥ ౬౬॥ అశ్వినౌ చ మహాత్మానౌ మరుతశ్శర్వ ఏవ చ। సిద్ధిం సర్వాణి భూతాని భూతానాం చైవ యః ప్రభుః ॥ ౬౭॥ దాస్యం
తి మమ యే చాన్యే హ్యదృష్టాః పథిగోచరాః। తదున్నసం పాండురదంతమవ్రణం శుచిస్మితం పద్మపలాశలోచనమ్। ద్రక్ష్యే
తదార్యావదనం కదా న్వహం ప్రసన్నతారాధిపతుల్యదర్శనమ్ ॥ ౬౮ ॥ క్షుద్రేణ పాపేన నృశంసకర్మణా సుదా
రుణాలంకృతవేషధారిణా । బలాభిభూతా హ్యబలా తపస్వినీ కథన్ను మే దృష్టిపథేఽద్య సా భవేత్ ॥ ౬౯ ॥ ఇతి శ్రీమత్సుం
దరకాండే - త్రయోదశస్సర్గః - **

స ముహూర్తమివ ధ్యాత్వా మనసా చాధిగమ్య తామ్ । అవప్లుతో మహాతేజాః ప్రాకారం తస్య వేశ్మనః ॥ ౧॥ స
తు సంహృష్టసర్వాంగః ప్రాకారస్థో మహాకపిః । పుష్పితాగ్రాన్వసంతాదౌ దదర్శ వివిధాన్ ద్రుమాన్ ॥ ౨॥ సాలానశో
కాన్ భవ్యాంశ్చ చంపకాంశ్చ సుపుష్పితాన్ । ఉద్దాలకాన్నాగవృక్షాంశ్చూతాన్ కపిముఖానపి ॥ ౩॥ అథామ్రవణసంఛ
న్నాం లతాశతసమావృతామ్। జ్యాముక్త ఇవ నారాచః పుప్లువే వృక్షవాటికామ్ ॥ ౪॥ స ప్రవిశ్య విచిత్రాం తాం విహగైరభి
నాదితామ్ । రాజతైః కాంచనైశ్చైవ పాదపైస్సర్వతో వృతామ్ ॥ ౫॥ విహగైర్మృగసంఘైశ్చ విచిత్రాం చిత్రకాననా
మ్ । ఉదితాదిత్యసంకాశాం దదర్శ హనుమాన్ కపిః ॥ ౬॥ వృతాం నానావిధైర్వృక్షైః పుష్పోపగఫలోపగైః । కోకిలైర్భృం
గరాజైశ్చ మత్తైర్నిత్యనిషేవితామ్ ॥ ౭॥ ప్రహృష్టమనుజే కాలే మృగపక్షిసమాకులే। మత్తబర్హిణసంఘుష్టాం నానాద్వి
జగణాయుతామ్ ॥ ౮॥ మార్గమాణో వరారోహాం రాజపుత్రీమనిందితామ్ । సుఖప్రసుప్తాన్విహగాన్ బోధయామాస
వానరః ॥ ౯ ॥ ఉత్పతద్భిర్ద్విజగణైః పక్షైస్సాలాస్సమాహతాః । అనేకవర్ణా వివిధా ముముచుః పుష్పవృష్టయః ॥ ౧౦॥
పుష్పావకీర్ణశ్శుశుభే హనుమాన్మారుతాత్మజః । అశోకవనికామధ్యే యథా పుష్పమయో గిరిః ॥ ౧౧ ॥ దిశస్సర్వాః ప్రధా
వంతం వృక్షషండగతం కపిమ్। దృష్ట్వా సర్వాణి భూతాని వసంత ఇతి మేనిరే ॥ ౧౨॥ వృక్షేభ్యః పతితైః పుష్పైరవకీర్ణా పృథ
గ్విధైః । రరాజ వసుధా తత్ర ప్రమదేవ విభూషితా ॥ ౧౩॥ తరస్వినా తే తరవస్తరసాభిప్రకంపితాః। కుసుమాని విచిత్రాణి స
సృజుః కపినా తదా ॥ ౧౪॥ నిర్ధూతపత్రశిఖరాశ్శీర్ణపుష్పఫలా ద్రుమాః । నిక్షిప్తవస్త్రాభరణా ధూర్తా ఇవ పరాజితాః ॥
౧౫॥ హనూమతా వేగవతా కంపితాస్తే నగోత్తమాః । పుష్పపర్ణఫలాన్యాశు ముముచుః పుష్పశాలినః ॥ ౧౬॥ విహంగసం
ఘైర్హీనాస్తే స్కంధమాత్రాశ్రయా ద్రుమాః। బభూవురగమాస్సర్వే మారుతేనేవ నిర్ధుతాః ॥ ౧౭ ॥ నిర్ధూతకేశీ
యువతిర్యథా మృదితవర్ణకా। నిష్పీతశుభదంతోష్ఠీ నఖైర్దంతైశ్చ విక్షతా ॥ ౧౮॥ తథా లాంగూలహస్తైశ్చ చరణాభ్యాం
చ మర్దితా । బభూవాశోకవనికా ప్రభగ్నవరపాదపా ॥ ౧౯॥ మహాలతానాం దామాని వ్యధమత్తరసా కపిః। యథా ప్రా
వృషి వింధ్యస్య మేఘజాలాని మారుతః ॥ ౨౦॥ స తత్ర మణిభూమీశ్చ రాజతీశ్చ మనోరమాః । తథా కాంచనభూమీశ్చ దద
ర్శ విచరన్ కపిః ॥ ౨౧॥ వాపీశ్చ వివిధాకారాః పూర్ణాః పరమవారిణా। మహార్హైర్మణిసోపానైరుపపన్నాస్తతస్త
తః ॥ ౨౨॥ ముక్తాప్రవాళసికతాః స్ఫాటికాంతరకుట్టిమాః। కాంచనైస్తరుభిశ్చిత్రైస్తీరజైరుపశోభితాః ॥ ౨౩॥ ఫుల్లపద్మో
త్పలవనాశ్చక్రవాకోపకూజితాః। నత్యూహరుతసంఘుష్టా హంససారసనాదితాః ॥ ౨౪॥ దీర్ఘాభిర్ద్రుమయుక్తాభిస్స
రిద్భిశ్చ సమంతతః । అమృతోపమతోయాభిశ్శివాభిరుపసంస్కృతాః ॥ ౨౫॥ లతాశతైరవతతాస్సంతానకసుమావృ
తాః। నానాగుల్మావృతఘనాః కరవీరకృతాంతరాః ॥ ౨౬॥ తతోఽమ్బుధరసంకాశం ప్రవృద్ధశిఖరం గిరిమ్। విచిత్రకూటం కూటై
శ్చ సర్వతః పరివారితమ్ ॥ ౨౭॥ శిలాగృహైరవతతం నానావృక్షైస్సమావృతమ్। దదర్శ హరిశార్దూలో రమ్యం జగతి పర్వ
తమ్ ॥ ౨౮॥ దదర్శ చ నగాత్తస్మాన్నదీం నిపతితాం కపిః । అంకాదివ సముత్పత్య ప్రియస్య పతితాం ప్రియామ్ ॥ ౨౯॥ జలే ని
పతితాగ్రైశ్చ పాదపైరుపశోభితామ్। వార్యమాణామివ క్రుద్ధాం ప్రమదాం ప్రియబంధుభిః ॥ ౩౦॥ పునరావృత్తతోయాం
చ దదర్శ స మహాకపిః । ప్రసన్నామివ కాంతస్య కాంతాం పునరుపస్థితామ్ ॥ ౩౧॥ తస్యాదూరాత్స పద్మిన్యో నానాద్విజ

గణాయుతాః। దదర్శ హరిశార్దూలో హనూమాన్మారుతాత్మజః॥ ౩౨॥ కృత్రిమాం దీర్ఘికాం చాపి పూర్ణాం శీతేన వారి
ణా। మణిప్రవరసోపానాం ముక్తాసికతశోభితామ్॥ ౩౩॥ వివిధైర్మృగసంఘైశ్చ విచిత్రాం చిత్రకాననామ్। ప్రాసాదై
స్సుమహద్భిశ్చ నిర్మితైర్విశ్వకర్మణా॥ ౩౪॥ కాననైః కృత్రిమైశ్చాపి సర్వతస్సమలంకృతామ్। యే కేచిత్పాదపాస్తత్ర
పుష్పోపగఫలోపగాః॥ ౩౫॥ సచ్ఛత్రాస్సవితర్దీకాస్సర్వే సౌవర్ణవేదికాః। లతాప్రతానైర్బహుభిః పర్ణైశ్చ బహు
భిర్వృతామ్॥ ౩౬॥ కాంచనీం శింశుపామేకాం దదర్శ హనుమాన్ కపిః। వృతాం హేమమయీభిస్తు వేదికాభిస్సమంతతః॥
౩౭॥ సోఽపశ్యద్భూమిభాగాంశ్చ గర్తప్రస్రవణాని చ। సువర్ణవృక్షానపరాన్ దదర్శ శిఖిసన్నిభాన్॥ ౩౮॥ తేషాం ద్రు
మాణాం ప్రభయా మేరోరివ దివాకరః। అమన్యత తదా వీరః కాంచనోఽస్మీతి వానరః॥ ౩౯॥ తాం కాంచనైస్తరుగణైర్మా
రుతేన చ వీజితామ్। కింకిణీశతనిర్ఘోషాం దృష్ట్వా విస్మయమాగమత్॥ ౪౦॥ సపుష్పితాగ్రాం రుచిరాం తరుణాంకురప
ల్లవామ్। తామారుహ్య మహాబాహుశ్శింశుపాం పర్ణసంవృతామ్॥ ౪౧॥ ఇతో ద్రక్ష్యామి వైదేహీం రామదర్శనలాల
సామ్। ఇతశ్చేతశ్చ దుఃఖార్తాం సంపతంతీం యదృచ్ఛయా॥ ౪౨॥ అశోకవనికా చేయం దృఢం రమ్యా దురాత్మనః। చంపకై
శ్చందనైశ్చాపి వకుళైశ్చ విభూషితా॥ ౪౩॥ ఇయం చ నళినీ రమ్యా ద్విజసంఘనిషేవితా। ఇమాం సా రామమహిషీ నూన
మేష్యతి జానకీ॥ ౪౪॥ సా రామా రామమహిషీ రాఘవస్య ప్రియా సతీ। వనసంచారకుశలా నూనమేష్యతి జానకీ॥ ౪౫॥ అథ
వా మృగశాబాక్షీ వనస్యాస్య విచక్షణా। వనమేష్యతి సాఽర్యేహ రామచింతానుకర్శితా॥ ౪౬॥ రామశోకాభిసంతప్తా సా
దేవీ వామలోచనా। వనవాసరతా నిత్యమేష్యతే వనచారిణీ॥ ౪౭॥ వనేచరాణాం సతతం నూనం స్పృహయతే పురా। రా
మస్య దయితా భార్యా జనకస్య సుతా సతీ॥ ౪౮॥ సంధ్యాకాలమనాః శ్యామా ధ్రువమేష్యతి జానకీ। నదీం చేమాం శివజలాం
సంధ్యార్థే వరవర్ణినీ॥ ౪౯॥ తస్యాశ్చాప్యనురూపేయమశోకవనికా శుభా। శుభా యా పార్థివేంద్రస్య పత్నీ రామస్య
సమ్మతా॥ ౫౦॥ యది జీవతి సా దేవీ తారాధిపనిభాననా। ఆగమిష్యతి సాఽవశ్యమిమాం శివజలాం నదీమ్॥ ౫౧॥ ఏవం తు మత్వా
హనుమాన్మహాత్మా ప్రతీక్షమాణో మనుజేంద్రపత్నీమ్। అవేక్షమాణశ్చ దదర్శ సర్వం సుపుష్పితే పర్ణఘనే నిలీనః॥ ౫౨॥
ఇతి శ్రీమత్సుందరకాండే - చతుర్దశస్సర్గః. **

స వీక్షమాణస్తత్రస్థో మార్గమాణశ్చ మైథిలీమ్। అవేక్షమాణశ్చ మహీం సర్వాం తామన్వవైక్షత॥ ౧॥ సంతాన
కలతాభిశ్చ పాదపైరుపశోభితామ్। దివ్యగంధరసోపేతాం సర్వతస్సమలంకృతామ్॥ ౨॥ తాం స నందనసంకాశాం మృగప
క్షిభిరావృతామ్। హర్మ్యప్రాసాదసంబాధాం కోకిలాకులనిస్స్వనామ్॥ ౩॥ కాంచనోత్పలపద్మాభిర్వాపీభిరుపశోభి
తామ్। బహ్వాసనకుథోపేతాం బహుభూమిగృహాయుతామ్॥ ౪॥ సర్వర్తుకుసుమైరమ్యాం ఫలవద్భిశ్చ పాదపైః। పుష్పి
తానామశోకానాం శ్రియా సూర్యోదయప్రభామ్॥ ౫॥ ప్రదీప్తామివ తత్రస్థో మారుతిస్సముదైక్షత। నిష్పత్రశాఖాం విహ
గైః క్రియమాణామివాసకృత్॥ ౬॥ వినిష్పతద్భిశ్శతశశ్చిత్రైః పుష్పావతంసకైః। ఆమూలపుష్పనిచితైరశోకైశ్శోకనాశ
నైః॥ ౭॥ పుష్పభారాతిభారైశ్చ స్పృశద్భిరివ మేదినీమ్। కర్ణికారైః కుసుమితైః కింశుకైశ్చ సుపుష్పితైః॥ ౮॥ స దేశః ప్ర
భయా తేషాం ప్రదీప్త ఇవ సర్వతః। పున్నాగాస్సప్తపర్ణాశ్చ చంపకోద్దాలకాస్తథా॥ ౯॥ వివృద్ధమూలా బహవశ్శోభంతే
స్మ సుపుష్పితాః। శాతకుంభనిభాః కేచిత్కేచిదగ్నిశిఖోపమాః॥ ౧౦॥ నీలాంజననిభాః కేచిత్తత్రాశోకాస్సహస్రశః। నంద
నం వివిధోద్యానం చిత్రం చైత్రరథం యథా॥ ౧౧॥ అతివృత్తమివాచింత్యం దివ్యం రమ్యం శ్రియావృతమ్। ద్వితీయమివ చాకా
శం పుష్పజ్యోతిర్గణాయుతమ్॥ ౧౨॥ పుష్పరత్నశతైశ్చిత్రం పంచమం సాగరం యథా। సర్వర్తుపుష్పైర్నిచితం పాదపై
ర్మధుగంధిభిః॥ ౧౩॥ నానానినాదైరుద్యానం రమ్యం మృగగణైర్ద్విజైః। అనేకగంధప్రవహం పుణ్యగంధం మనోరమమ్॥
౧౪॥ శైలేంద్రమివ గంధాఢ్యం ద్వితీయం గంధమాదనమ్। అశోకవనికాయాం తు తస్యాం వానరపుంగవః॥ ౧౫॥ స దదర్శా
విదూరస్థం చైత్యప్రాసాదముచ్ఛ్రితమ్। మధ్యేస్తంభసహస్రేణ స్థితం కైలాసపాండురమ్॥ ౧౬॥ ప్రవాళకృతసోపా
నం తప్తకాంచనవేదికమ్। ముష్ణంతమివ చక్షూంషి ద్యోతమానమివ శ్రియా॥ ౧౭॥ విమలం ప్రాంశుభావత్వాదుల్లిఖంతమి
వాంబరమ్। తతో మలినసంవీతాం రాక్షసీభిస్సమావృతామ్॥ ౧౮॥ ఉపవాసకృశాం దీనాం నిశ్శ్వసంతీం పునః పునః। దదర్శ
శుక్లపక్షాదౌ చంద్రరేఖామివామలామ్॥ ౧౯॥ మందప్రఖ్యాయమానేన రూపేణ రుచిరప్రభామ్। పినద్ధాం ధూమజాలేన శి

ఖామివ విభావసోః॥ ౨౦ ॥ పీతేనైకేన సంవీతాం క్లిష్టేనోత్తమవాససా। సపంకామనలంకారాం విపద్మామివ పద్మినీం॥ ౨౧॥
వ్రీళితాం దుఃఖసంతప్తాం పరిమ్లానాం తపస్వినీం। గ్రహేణాంగారకేణేవ పీడితామివ రోహిణీం॥ ౨౨॥ అశ్రుపూర్ణము
ఖీం దీనాం కృశామనశనేన చ। శోకధ్యానపరాం దీనాం నిత్యం దుఃఖపరాయణాం॥ ౨౩॥ ప్రియం జనమపశ్యంతీం పశ్యంతీం రాక్ష
సీగణమ్। స్వగణేన మృగీం హీనాం శ్వగణాభివృతామివ॥ ౨౪॥ నీలనాగాభయా వేణ్యా జఘనం గతయైకయా। నీలయా నీర
దాపాయే వనరాజ్యా మహీమివ॥ ౨౫॥ సుఖార్హాం దుఃఖసంతప్తాం వ్యసనానామకోవిదామ్। తాం సమీక్ష్య విశాలాక్షీమధి
కం మలినాం కృశామ్॥ ౨౬॥ తర్కయామాస సీతేతి కారణైరుపపాదిభిః। హ్రియమాణా తదా తేన రక్షసా కామరూపిణా॥
౨౭॥ యథారూపా హి దృష్టా వై తథారూపేయమంగనా। పూర్ణచంద్రాననాం సుభ్రూం చారువృత్తపయోధరామ్॥
౨౮॥ కుర్వంతీం ప్రభయా దేవీం సర్వా వితిమిరా దిశః। తాం నీలకేశీం బింబోష్ఠీం సుమధ్యాం సుప్రతిష్ఠితామ్॥ ౨౯॥ సీతాం
పద్మపలాశాక్షీం మన్మథస్య రతిం యథా। ఇష్టాం సర్వస్య జగతః పూర్ణచంద్రప్రభామివ॥ ౩౦॥ భూమౌ సుతనుమాసీనాం ని
యతామివ తాపసీమ్। నిశ్శ్వాసబహులాం భీరుం భుజగేంద్రవధూమివ॥ ౩౧॥ శోకజాలేన మహతా వితతేన న రాజతీం।
సంసక్తాం ధూమజాలేన శిఖామివ విభావసోః॥ ౩౨॥ తాం స్మృతీమివ సందిగ్ధామృద్ధిం నిపతితామివ। విహతామివ చ శ్రద్ధా
మాశాం ప్రతిహతామివ॥ ౩౩॥ సోపసర్గాం యథా సిద్ధిం బుద్ధిం సకలుషామివ। అభూతేనాపవాదేన కీర్తిం నిపతి
తామివ॥ ౩౪॥ రామోపరోధవ్యథితాం రక్షోహరణకర్శితామ్। అబలాం మృగశాబాక్షీం వీక్షమాణాం తతస్తతః॥
౩౫॥ బాష్పాంబుపరిపూర్ణేన కృష్ణవక్రాక్షిపక్ష్మణా। వదనేనాప్రసన్నేన నిశ్శ్వసంతీం పునః పునః॥ ౩౬॥ మలపంకధ
రాం దీనాం మండనార్హామమండితామ్। ప్రభాం నక్షత్రరాజస్య కాలమేఘైరివావృతామ్॥ ౩౭॥ తస్య సందిదిహే బుద్ధి
ర్ముహుస్సీతాం నిరీక్ష్య తు। ఆమ్నాయానామయోగేన విద్యాం ప్రశిథిలామివ॥ ౩౮॥ దుఃఖేన బుబుధే సీతాం హనూమాన
నలంకృతామ్। సంస్కారేణ యథా హీనాం వాచమర్థాంతరం గతామ్॥ ౩౯॥ తాం సమీక్ష్య విశాలాక్షీం రాజపుత్రీమనింది
తాం। తర్కయామాస సీతేతి కారణైరుపపాదిభిః॥ ౪౦॥ వైదేహ్యా యాని చాంగేషు తదా రామోఽన్వకీర్తయత్। తాన్యా
భరణజాలాని శాఖాశోభీన్యలక్షయత్॥ ౪౧॥ సుకృతౌ కర్ణవేష్టౌ చ శ్వదంష్ట్రౌ చ సుసంస్థితౌ। మణివిద్రుమచిత్రాణి హ
స్తేష్వాభరణాని చ॥ ౪౨॥ శ్యామాని చిరయుక్తత్వాత్తథా సంస్థానవంతి చ। తాన్యేవైతాని మన్యేఽహం యాని రామోఽన్వకీ
ర్తయత్॥ ౪౩॥ తత్ర యాన్యవహీనాని తాన్యహం నోపలక్షయే। యాన్యస్యా నావహీనాని తానీమాని న సంశయః॥ ౪౪॥
పీతం కనకపట్టాభం స్రస్తం తద్వసనం శుభం। ఉత్తరీయం నగాసక్తం తదా దృష్టం ప్లవంగమైః॥ ౪౫॥ భూషణాని చ ముఖ్యా
ని దృష్టాని ధరణీతలే। అనయైవాపవిద్ధాని స్వనవంతి మహాంతి చ॥ ౪౬॥ ఇదం చిరగృహీతత్వాద్వసనం క్లిష్టవత్తరం। తథాపి నూ
నం తద్వర్ణం తథా శ్రీమద్యథేతరత్॥ ౪౭॥ ఇయం కనకవర్ణాంగీ రామస్య మహిషీ ప్రియా। ప్రణష్టాపి సతీ యాస్య మనసో
న ప్రణశ్యతి॥ ౪౮॥ ఇయం సా యత్కృతే రామశ్చతుర్భిః పరితప్యతే। కారుణ్యేనానృశంస్యేన శోకేన మదనేన చ॥ ౪౯॥ స్త్రీ
ప్రణష్టేతి కారుణ్యాదాశ్రితేత్యానృశంస్యతః। పత్నీ నష్టేతి శోకేన ప్రియేతి మదనేన చ॥ ౫౦॥ అస్యా దేవ్యా యథారూప
మంగప్రత్యంగసౌష్ఠవం। రామస్య చ యథారూపం తస్యేయమసితేక్షణా॥ ౫౧॥ అస్యా దేవ్యా మనస్తస్మింస్తస్య చాస్యాం
ప్రతిష్ఠితం। తేనేయం స చ ధర్మాత్మా ముహూర్తమపి జీవతి॥ ౫౨॥ దుష్కరం కృతవాన్రామో హీనో యదనయా ప్రభుః।
ధారయత్యాత్మనో దేహం న శోకేనావసీదతి॥ ౫౩॥ దుష్కరం కురుతే రామో య ఇమాం మత్తకాశినీం। సీతాం వినా మహా
బాహుర్ముహూర్తమపి జీవతి॥ ౫౪॥ ఏవం సీతాం తదా దృష్ట్వా హృష్టః పవనసంభవః। జగామ మనసా రామం ప్రశశంస
చ తం ప్రభుం॥ ౫౫॥ ఇతి శ్రీమత్సుందరకాండే-పంచదశస్సర్గః. ******************************

ప్రశస్య తు ప్రశస్తవ్యాం సీతాం తాం హరిపుంగవః। గుణాభిరామం రామం చ పునశ్చింతాపరోఽభవత్॥ ౧॥ సము
హూర్తమివ ధ్యాత్వా బాష్పపర్యాకులేక్షణః। సీతామాశ్రిత్య తేజస్వీ హనుమాన్విలలాప హ॥ ౨॥ మాన్యా గురువినీత
స్య లక్ష్మణస్య గురుప్రియా। యది సీతాపి దుఃఖార్తా కాలో హి దురతిక్రమః॥ ౩॥ రామస్య వ్యవసాయజ్ఞా లక్ష్మణస్య చ ధీ
మతః। నాత్యర్థం క్షుభ్యతే దేవీ గంగేవ జలదాగమే॥ ౪॥ తుల్యశీలవయోవృత్తాం తుల్యాభిజనలక్షణాం। రాఘవోఽర్హతి వైదే
హీం తం చేయమసితేక్షణా॥ ౫॥ తాం దృష్ట్వా నవహేమాభాం లోకకాంతామివ శ్రియం। జగామ మనసా రామం వచనం

నేకముపప్రపీత్ ॥ ౬ ॥ అస్యా హేతోర్విశాలాక్ష్యా హతో వాలీ మహాబలః । రావణప్రతిమో వీర్యే కబంధశ్చ నిపాతితః ॥ ౭ ॥
విరాధశ్చ హతస్సంఖ్యే రాక్షసో భీమవిక్రమః । వనే రామేణ విక్రమ్య మహేంద్రేణేవ శంబరః ॥ ౮ ॥ చతుర్దశ సహస్రాణి
రక్షసాం భీమకర్మణాం । నిహతాని జనస్థానే శరైరగ్నిశిఖోపమైః ॥ ౯ ॥ ఖరశ్చ నిహతస్సంఖ్యే త్రిశిరాశ్చ నిపాతితః । దూ
షణశ్చ మహాతేజా రామేణ విదితాత్మనా ॥ ౧౦ ॥ ఐశ్వర్యం వానరాణాం చ దుర్లభం వాలిపాలితం । అస్యా నిమిత్తే సుగ్రీవః
ప్రాప్తవాన్లోకసత్కృతం ॥ ౧౧ ॥ సాగరశ్చ మయా క్రాంతశ్శ్రీమాన్నదనదీపతిః । అస్యా హేతోర్విశాలాక్ష్యాః పురీ
చేయం నిరీక్షితా ॥ ౧౨ ॥ యది రామస్సముద్రాంతాం మేదినీం పరివర్తయేత్ । అస్యాః కృతే జగచ్చాపి యుక్తమిత్యేవ మే
మతిః ॥ ౧౩ ॥ రాజ్యం వా త్రిషు లోకేషు సీతా వా జనకాత్మజా । త్రైలోక్యరాజ్యం సకలం సీతాయా నాప్నుయాత్కలాం ॥ ౧౪
ఇయం సా ధర్మశీలస్య మైథిలస్య మహాత్మనః । సుతా జనకరాజస్య సీతా భర్తృదృఢవ్రతా ॥ ౧౫ ॥ ఉత్థితా మేదినీం భిత్త్వా
క్షేత్రే హలముఖక్షతే । పద్మరేణునిభైః కీర్ణా శుభైః కేదారపాంసుభిః ॥ ౧౬ ॥ విక్రాంతస్యార్యశీలస్య సంయుగేష్వనివర్తి
నః । స్నుషా దశరథస్యైషా జ్యేష్ఠా రాజ్ఞో యశస్వినీ ॥ ౧౭ ॥ ధర్మజ్ఞస్య కృతజ్ఞస్య రామస్య విదితాత్మనః । ఇయం సా దయి
తా భార్యా రాక్షసీవశమాగతా ॥ ౧౮ ॥ సర్వాన్భోగాన్పరిత్యజ్య భర్తృస్నేహబలాత్కృతా । అచింతయిత్వా దుఃఖాని
ప్రవిష్టా నిర్జనం వనమ్ ॥ ౧౯ ॥ సంతుష్టా ఫలమూలేన భర్తృశుశ్రూషణే రతా । యా పరాం భజతే ప్రీతిం వనేఽపి భవనే య
థా ॥ ౨౦ ॥ సేయం కనకవర్ణాంగీ నిత్యం సుస్మితభాషిణీ । సహతే యాతనామేతామనర్థానామభాగినీ ॥ ౨౧ ॥ ఇమాం తు శీ
లసంపన్నాం ద్రష్టుమర్హతి రాఘవః । రావణేన ప్రమథితాం ప్రపామివ పిపాసితః ॥ ౨౨ ॥ అస్యా నూనం పునర్లాభాద్రాఘ
వః ప్రీతిమేష్యతి । రాజా రాజ్యపరిభ్రష్టః పునః ప్రాప్యేవ మేదినీమ్ ॥ ౨౩ ॥ కామభోగైః పరిత్యక్తా హీనా బంధుజనేన చ ।
ధారయత్యాత్మనో దేహం తత్సమాగమకాంక్షిణీ ॥ ౨౪ ॥ నైషా పశ్యతి రాక్షస్యో నేమాన్పుష్పఫలద్రుమాన్ । ఏకస్థహృ
దయా నూనం రామమేవానుపశ్యతి ॥ ౨౫ ॥ భర్తా నామ పరం నార్యా భూషణం భూషణాదపి । ఏషా తు రహితా తేన భూష
ణార్హా న శోభతే ॥ ౨౬ ॥ దుష్కరం కురుతే రామో హీనో యదనయా ప్రభుః । ధారయత్యాత్మనో దేహం న దుఃఖేనావసీ
దతి ॥ ౨౭ ॥ ఇమామసితకేశాంతాం శతపత్రనిభేక్షణాం । సుఖార్హాం దుఃఖితాం దృష్ట్వా మమాపి వ్యథితం మనః ॥ ౨౮ ॥ క్షి
తిక్షమా పుష్కరసన్నిభాక్షీ యా రక్షితా రాఘవలక్ష్మణాభ్యాం । సా రాక్షసీభిర్వికృతేక్షణాభిస్సంరక్ష్యతే సంప్రతి వృక్ష
మూలే ॥ ౨౯ ॥ హిమహతనలినీవ నష్టశోభా వ్యసనపరంపరయా నిపీడ్యమానా । సహచరరహితేవ చక్రవాకీ జనకసుతా కృ
పణాం దశాం ప్రపన్నా ॥ ౩౦ ॥ అస్యా హి పుష్పావనతాగ్రశాఖాః శోకం దృఢం వై జనయంత్యశోకాః । హిమవ్యపాయేన చ
మందరశ్మిరభ్యుత్థితో నైకసహస్రరశ్మిః ॥ ౩౧ ॥ ఇత్యేవమర్థం కపిరన్వవేక్ష్య సీతేయమిత్యేవ నివిష్టబుద్ధిః । సంశ్రిత్య తస్మి
న్నిషసాద వృక్షే బలీ హరీణామృషభస్తరస్వీ ॥ ౩౨ ॥ ఇతి శ్రీమత్సుందరకాండే-షోడశస్సర్గః ******************
తతః కుముదషండాభో నిర్మలో నిర్మలం స్వయమ్ । ప్రజగామ నభశ్చంద్రో హంసో నీలమివోదకం ॥ ౧ ॥ సాచివ్యమివ కుర్వన్
స ప్రభయా నిర్మలప్రభః । చంద్రమా రశ్మిభిశ్శీతైస్సిషేవే పవనాత్మజమ్ ॥ ౨ ॥ స దదర్శ తతస్సీతాం పూర్ణచంద్రనిభాన
నామ్ । శోకభారైరివ న్యస్తాం భారైర్నావమివాంభసి ॥ ౩ ॥ దిదృక్షమాణో వైదేహీం హనూమాన్మారుతాత్మజః । స దదర్శా
విదూరస్థా రాక్షసీర్ఘోరదర్శనాః ॥ ౪ ॥ ఏకాక్షీమేకకర్ణాం చ కర్ణప్రావరణాం తథా । అకర్ణాం శంకుకర్ణాం చ మస్తకోచ్ఛ్వా
సనాసికాం ॥ ౫ ॥ అతికాయోత్తమాంగీం చ తనుదీర్ఘశిరోధరాం । ధ్వస్తకేశీం తథా కేశీం కేశకంబళధారిణీం ॥ ౬ ॥ లంబకర్ణల
లాటాం చ లంబోదరపయోధరాం । లంబోష్ఠీం చుబుకోష్ఠీం చ లంబాస్యాం లంబజానుకాం ॥ ౭ ॥ హ్రస్వాం దీర్ఘాం తథా కుబ్జాం
వికటాం వామనాం తథా । కరాళాం భుగ్నవక్త్రాం చ పింగాక్షీం వికృతాననాం ॥ ౮ ॥ వికృతాః పింగళాః కాళీః క్రోధనాః కల
హప్రియాః । కాలాయసమహాశూలకూటముద్గరధారిణీః ॥ ౯ ॥ వరాహమృగశార్దూలమహిషాజశివాముఖీః । గజోష్ట్రహయ
పాదీశ్చ నిఖాతశిరసోఽపరాః ॥ ౧౦ ॥ ఏకహస్తైకపాదాశ్చ ఖరకర్ణ్యశ్వకర్ణికాః । గోకర్ణీర్హస్తికర్ణీశ్చ హరికర్ణీస్తథాపరాః ॥
అనాసా అతినాసాశ్చ తిర్యఙ్నాసా వినాసికాః । గజసన్నిభనాసాశ్చ లలాటోచ్ఛ్వాసనాసికాః ॥ ౧౨ ॥ హస్తిపాదా మ
హాపాదా గోపాదాః పాదచూళికాః । అతిమాత్రశిరోగ్రీవా అతిమాత్రకుచోదరీః ॥ ౧౩ ॥ అతిమాత్రాస్యనేత్రాశ్చ దీ
ర్ఘజిహ్వానఖాస్తథా । అజాముఖీర్హస్తిముఖీర్గోముఖీస్సూకరీముఖీః ॥ ౧౪ ॥ హయోష్ట్రఖరవక్త్రాశ్చ రాక్షసీర్ఘోర

రదర్శనాః । శూలముద్గరహస్తాశ్చ క్రోధనాః కలహప్రియాః ॥౧౫॥ కరాళా ధూమ్రకేశీశ్చ రాక్షసీర్వికృతాననాః । పిబంతీస్సతతం పానం సదా మాంససురాప్రియాః ॥౧౬॥ మాంసశోణితదిగ్ధాంగీర్మాంసశోణితభోజనాః । తా దదర్శ కపిశ్రేష్ఠో రోమహర్షణదర్శనాః ॥౧౭॥ స్కంధవంతముపాసీనాః పరివార్య వనస్పతిమ్ । తస్యాధస్తాచ్చ తాం దేవీం రాజపుత్రీమనిందితామ్ ॥౧౮॥ లక్షయామాస లక్ష్మీవాన్ హనుమాన్ జనకాత్మజామ్ । నిష్ప్రభాం శోకసంతప్తాం మలసంకులమూర్ధజామ్ ॥౧౯॥ క్షీణపుణ్యాం చ్యుతాం భూమౌ తారాం నిపతితామివ । చారిత్రవ్యపదేశాఢ్యాం భర్తృదర్శనదుర్గతామ్ ॥౨౦॥ భూషణైరుత్తమైర్హీనాం భర్తృవాత్సల్యభూషణామ్ । రాక్షసాధిపసంరుద్ధాం బంధుభిశ్చ వినాకృతామ్ ॥౨౧॥ వియూథాం సింహసంరుద్ధాం బద్ధాం గజవధూమివ । చంద్రరేఖాం పయోదాంతే శారదాభ్రైరివావృతామ్ ॥౨౨॥ క్లిష్టరూపామసంస్పర్శాదయుక్తామివ వల్లకీమ్ । సీతాం భర్తృవశే యుక్తామయుక్తాం రాక్షసీవశే ॥౨౩॥ అశోకవనికామధ్యే శోకసాగరమాప్లుతామ్ । తాభిః పరివృతాం తత్ర సగ్రహామివ రోహిణీమ్ ॥౨౪॥ దదర్శ హనుమాన్ దేవీం లతామకుసుమామివ । సా మలేన చ దిగ్ధాంగీ వపుషా చాప్యలంకృతా ॥౨౫॥ మృణాలీ పంకదిగ్ధేవ విభాతి న విభాతి చ । మలినేన తు వస్త్రేణ పరిక్లిష్టేన భామినీమ్ ॥౨౬॥ సంవృతాం మృగశాబాక్షీం దదర్శ హనుమాన్ కపిః । తాం దేవీం దీనవదనామదీనాం భర్తృతేజసా ॥౨౭॥ రక్షితాం స్వేన శీలేన సీతామసితలోచనామ్ । తాం దృష్ట్వా హనుమాన్ సీతాం మృగశాబనిభేక్షణామ్ ॥౨౮॥ మృగకన్యామివ త్రస్తాం వీక్షమాణాం సమంతతః । దహంతీమివ నిశ్శ్వాసైర్వృక్షాన్ పల్లవధారిణః ॥౨౯॥ సంఘాతమివ శోకానాం దుఃఖస్యోర్మిమివోత్థితామ్ । తాం క్షమాం సువిభక్తాంగీం వినాభరణశోభినీమ్ ॥౩౦॥ ప్రహర్షమతులం లేభే మారుతిః ప్రేక్ష్య మైథిలీమ్ । హర్షజాని చ సోఽశ్రూణి తాం దృష్ట్వా మదిరేక్షణామ్ ॥ ముమోచ హనుమాంస్తత్ర నమశ్చక్రే చ రాఘవమ్ ॥౩౧॥ నమస్కృత్వా స రామాయ లక్ష్మణాయ చ వీర్యవాన్ । సీతాదర్శనసంహృష్టో హనుమాన్ సంవృతోఽభవత్ ॥౩౨॥ సుందరకాండే సప్తదశస్సర్గః

తథా విప్రేక్షమాణస్య వనం పుష్పితపాదపమ్ । విచిన్వతశ్చ వైదేహీం కించిచ్ఛేషా నిశాఽభవత్ ॥౧॥ షడంగవేదవిదుషాం క్రతుప్రవరయాజినామ్ । శుశ్రావ బ్రహ్మఘోషాంశ్చ విరాత్రే బ్రహ్మరక్షసామ్ ॥౨॥ అథ మంగళవాదిత్రైః శబ్దైః శ్రోత్రమనోహరైః । ప్రాబుధ్యత మహాబాహుర్దశగ్రీవో మహాబలః ॥౩॥ విబుధ్య తు యథాకాలం రాక్షసేంద్రః ప్రతాపవాన్ । స్రస్తమాల్యాంబరధరో వైదేహీమన్వచింతయత్ ॥౪॥ భృశం నియుక్తస్తస్యాం చ మదనేన మదోత్కటః । న స తం రాక్షసః కామం శశాకాత్మని గూహితుమ్ ॥౫॥ స సర్వాభరణైర్యుక్తో బిభ్రచ్ఛ్రియమనుత్తమామ్ । తాం నగైర్బహుభిర్జుష్టాం సర్వపుష్పఫలోపగైః ॥౬॥ వృతాం పుష్కరిణీభిశ్చ నానాపుష్పోపశోభితామ్ । సదామదైశ్చ విహగైర్విచిత్రాం పరమాద్భుతామ్ ॥౭॥ ఈహామృగైశ్చ వివిధైర్జుష్టాం దృష్టిమనోహరైః । వీథీస్సంప్రేక్షమాణశ్చ మణికాంచనతోరణాః ॥౮॥ నానామృగగణాకీర్ణాం ఫలైః ప్రపతితైర్వృతామ్ । అశోకవనికామేవ ప్రావిశత్సంతతద్రుమామ్ ॥౯॥ అంగనాశ్శతమాత్రం తు తం వ్రజంతమనువ్రజత్ । మహేంద్రమివ పౌలస్త్యం దేవగంధర్వయోషితః ॥ ౧౦ ॥ దీపికాః కాంచనీః కాశ్చిజ్జగృహుస్తత్ర యోషితః । వాలవ్యజనహస్తాశ్చ తాలవృంతాని చాపరాః ॥ ౧౧ ॥ కాంచనైరపి భృంగారైర్జహ్రుస్సలిలమగ్రతః । మండలాగ్రాన్ బృసీం చైవ గృహ్యాన్యాః పృష్ఠతో యయుః ॥ ౧౨ ॥ కాచిద్రత్నమయీం స్థాలీం పూర్ణాం పానస్య భామినీ । దక్షిణా దక్షిణేనైవ తదా జగ్రాహ పాణినా ॥ ౧౩ ॥ రాజహంసప్రతీకాశం ఛత్రం పూర్ణశశిప్రభమ్ । సౌవర్ణదండమపరా గృహీత్వా పృష్ఠతో యయౌ ॥౧౪॥ నిద్రామదపరీతాక్ష్యో రావణస్యోత్తమాః స్త్రియః । అనుజగ్ముః పతిం వీరం ఘనం విద్యుల్లతా ఇవ ॥౧౫॥ వ్యావిద్ధహారకేయూరాస్సమామృదితవర్ణకాః । సమాగలితకేశాంతాస్సస్వేదవదనాస్తథా ॥ ౧౬ ॥ ఘూర్ణంత్యో మదశేషేణ నిద్రయా చ శుభాననాః । స్వేదక్లిష్టాంగకుసుమాస్సుమాల్యాకులమూర్ధజాః ॥౧౭॥ ప్రయాంతం నైరృతపతిం నార్యో మదిరలోచనాః । బహుమానాచ్చ కామాచ్చ ప్రియభార్యాస్తమన్వయుః ॥౧౮॥ స చ కామపరాధీనః పతిస్తాసాం మహాబలః । సీతాసక్తమనా మందో మదాంచితగతిర్బభౌ ॥౧౯॥ తతః కాంచీనినాదం చ నూపురాణాం చ నిస్స్వనమ్ । శుశ్రావ పరమస్త్రీణాం స కపిర్మారుతాత్మజః ॥౨౦॥ తం చాప్రతిమకర్మాణమచింత్యబలపౌరుషమ్ । ద్వారదేశమనుప్రాప్తం దదర్శ హనుమాన్ కపిః ॥౨౧॥ దీపికాభిరనేకాభిస్సమంతాదవభాసితమ్ । గంధతైలావసిక్తాభిర్ధ్రియమాణాభిరగ్రతః ॥౨౨॥ కామదర్పమదైర్యుక్తం జిహ్మతామ్రాయతేక్షణమ్ । సమక్షమివ కం

దర్పమపవిద్ధశరాసనమ్॥౨౩॥మథితామృతఫేనాభమరజోవస్త్రముత్తమమ్। సలీలమనుకర్షంతంవిముక్తంసక్తమంగ
దే॥౨౪॥తంపత్రవిటపేలీనఃపత్రపుష్పఘనావృతః। సమీపమివసంక్రాంతంనిధ్యాతుముపచక్రమే॥౨౫॥అవేక్షమాణస్తు
తతోదదర్శకపికుంజరః। రూపయౌవనసంపన్నారావణస్యవరస్త్రియః॥౨౬॥తాభిఃపరివృతోరాజాసురూపాభిర్మహా
యశాః। తన్మృగద్విజసంఘుష్టంప్రవిష్టఃప్రమదావనమ్॥౨౭॥క్షీబోవిచిత్రాభరణశ్శంకుకర్ణోమహాబలః। తేనవిశ్రవ
సఃపుత్రస్సదృష్టోరాక్షసాధిపః॥౨౮॥వృతఃపరమనారీభిస్తారాభిరివచంద్రమాః। తందదర్శమహాతేజాస్తేజోవంతంమహా
కపిః॥౨౯॥రావణోయంమహాబాహురితిసంచింత్యవానరః। అవప్లుతోమహాతేజాహనూమాన్మారుతాత్మజః॥౩౦॥సతథా
ప్యుగ్రతేజాస్సన్నిర్ధూతస్తస్యతేజసా। పత్రగుహ్యాంతరేసక్తోహనుమాన్సంవృతోభవత్॥౩౧॥సతామసితకేశాం
తాంసుశ్రోణీంసంహతస్తనీమ్। దిదృక్షురసితాపాంగాముపావర్తతరావణః॥ఇతిశ్రీమత్సుందరకాండే-అష్టాదశస్సర్గః

తస్మిన్నేవతతఃకాలేరాజపుత్రీత్వనిందితా। రూపయౌవనసంపన్నంభూషణోత్తమభూషితమ్॥౧॥తతోదృష్ట్వై
వవైదేహీరావణంరాక్షసాధిపమ్। ప్రావేపతవరారోహాప్రవాతేకదలీయథా॥౨॥ఆచ్ఛాద్యోదరమూరుభ్యాంబాహు
భ్యాంచపయోధరౌ। ఉపవిష్టావిశాలాక్షీరుదంతీవరవర్ణినీ॥౩॥దశగ్రీవస్తువైదేహీంరక్షితాంరాక్షసీగణైః। దదర్శ
సీతాందుఃఖార్తాంనావంసన్నామివార్ణవే॥౪॥అసంవృతాయామాసీనాంధరణ్యాంసంశితవ్రతామ్। ఛిన్నాంప్రపతి
తాంభూమౌశాఖామివవనస్పతేః॥౫॥మలమండనచిత్రాంగీంమండనార్హామమండితామ్। మృణాలీపంకదిగ్ధేవవిభాతి
నవిభాతిచ॥౬॥సమీపంరాజసింహస్యరామస్యవిదితాత్మనః। సంకల్పహయసంయుక్తైర్యాంతీమివమనోరథైః॥౭॥శు
ష్యంతీంరుదతీమేకాంధ్యానశోకపరాయణామ్। దుఃఖస్యాంతమపశ్యంతీంరామాంరామమనువ్రతామ్॥౮॥వేష్టమా
నాంతథావిష్టాంపన్నగేంద్రవధూమివ। ధూప్యమానాంగ్రహేణేవరోహిణీంధూమకేతునా॥౯॥వృత్తశీలకులేజాతా
మాచారవతిధార్మికే। పునస్సంస్కారమాపన్నాంజాతామివచదుష్కులే॥౧౦॥అభూతేనాపవాదేనకీర్తింనిపతితామి
వ। ఆమ్నాయానామయోగేనవిద్యాంప్రశిథిలామివ॥౧౧॥సన్నామివమహాకీర్తింశ్రద్ధామివవిమానితామ్। పూజామి
వపరిక్షీణామాశాంప్రతిహతామివ॥౧౨॥ఆయతీమివవిధ్వస్తామాజ్ఞాంప్రతిహతామివ। దీప్తామివదిశంకాలేపూజామప
హృతామివ॥౧౩॥పద్మినీమివవిధ్వస్తాంహతశూరాంచమూమివ। ప్రభామివతమోధ్వస్తాముపక్షీణామివాపగామ్॥౧౪॥వే
దీమివపరామృష్టాంశాంతామగ్నిశిఖామివ। పౌర్ణమాసీమివనిశాంరాహుగ్రస్తేందుమండలామ్॥౧౫॥ఉత్కృష్టపర్ణక
మలాంవిత్రాసితవిహంగమామ్। హస్తిహస్తపరామృష్టామాకులాంపద్మినీమివ॥౧౬॥పతిశోకాతురాంశుష్కాంనదీంవి
స్రావితామివ। పరయామృజయాహీనాంకృష్ణపక్షనిశామివ॥౧౭॥సుకుమారీంసుజాతాంగీంరత్నగర్భగృహోచితా
మ్। తప్యమానామివోష్ణేనమృణాలీమచిరోద్ధృతామ్॥౧౮॥గృహీతామాలితాంస్తంభేయూథపేనవినాకృతామ్। నిశ్శ్వసంతీం
సుదుఃఖార్తాంగజరాజవధూమివ॥౧౯॥ఏకయాదీర్ఘయావేణ్యాశోభమానామయత్నతః। నీలయానీరదాపాయేవన
రాజ్యామహీమివ॥౨౦॥ఉపవాసేనశోకేనధ్యానేనచభయేనచ। పరిక్షీణాంకృశాందీనామల్పాహారాంతపోధనామ్॥౨౧॥
ఆయాచమానాందుఃఖార్తాంప్రాంజలిందేవతామివ। భావేనరఘుముఖ్యస్యదశగ్రీవపరాభవమ్॥౨౨॥సమీక్షమా
ణాంరుదతీమనిందితాంసుపక్ష్మతామ్రాయతశుక్లలోచనామ్। అనువ్రతాంరామమతీవమైథిలీంప్రలోభయామాసవధా
యరావణః॥౨౩॥ఇతిశ్రీమత్సుందరకాండే-ఏకోనవింశస్సర్గః॥*********************************

సతాంపతివ్రతాందీనాంనిరానందాంతపస్వినీమ్। సాకారైర్మధురైర్వాక్యైర్న్యదర్శయతరావణః॥౧॥
మాందృష్ట్వానాగనాసోరుగూహమానాస్తనోదరమ్। అదర్శనమివాత్మానంభయాన్నేతుంత్వమిచ్ఛసి॥౨॥కామయే
త్వాంవిశాలాక్షిబహుమన్యస్వమాంప్రియే। సర్వాంగగుణసంపన్నేసర్వలోకమనోహరే॥౩॥నేహకేచిన్మనుష్యావా
రాక్షసాఃకామరూపిణః। వ్యపసర్పతుతేసీతేభయంమత్తస్సముత్థితమ్॥౪॥స్వధర్మోరక్షసాంభీరుసర్వథైవనసంశ
యః। గమనంవాపరస్త్రీణాంహరణంసంప్రమథ్యవా॥౫॥ఏవంచైతదకామాంతునత్వాంస్ప్రక్ష్యామిమైథిలి। కామంకా
మశ్శరీరేమేయథాకామంప్రవర్తతామ్॥౬॥దేవినేహభయంకార్యంమయివిశ్వసిహిప్రియే। ప్రణయస్వచతత్త్వేనమై
వంభూశ్శోకలాలసా॥౭॥ఏకవేణీధరాశయ్యాధ్యానంమలినమంబరమ్। అస్థానేప్యుపవాసశ్చనైతాన్యౌపయికానితే॥౮॥

విచిత్రాణిచమాల్యానిచందనాన్యగరూణిచ।వివిధానిచవాసాంసిదివ్యాన్యాభరణానిచ॥౯॥మహార్హాణిచపానానిశ
యనాన్యాసనానిచ। గీతంనృత్తంచవాద్యంచలభమాంప్రాప్యమైథిలి॥౧౦॥స్త్రీరత్నమసిమైవంభూఃకురుగాత్రేషు
భూషణమ్। మాంప్రాప్యహికథంనుస్యాస్త్వమనర్హాసువిగ్రహే॥౧౧॥ఇదంతేచారుసంజాతంయౌవనంవ్యతివర్త
తే। యదతీతంపునర్నైతిస్రోతశ్శీఘ్రమపామివ॥౧౨॥ త్వాంకృత్వోపరతోమన్యేరూపకర్తాసవిశ్వసృక్। నహి
రూపోపమాత్వన్యాతవాస్తిశుభదర్శనే॥౧౩॥ త్వాంసమాసాద్యవైదేహిరూపయౌవనశాలినీమ్।కఃపుమానతివర్తే
తసాక్షాదపిపితామహః॥౧౪॥యద్యత్పశ్యామితేగాత్రంశీతాంశుసదృశాననే।తస్మింస్తస్మిన్పృథుశ్రోణిచక్షుర్మమ
నిబధ్యతే॥౧౫॥భవమైథిలిభార్యామేమోహమేనంవిసర్జయ।బహ్వీనాముత్తమస్త్రీణామాహృతానామితస్తతః॥౧౬॥
సర్వాసామేవభద్రంతేమమాగ్రమహిషీభవ।లోకేభ్యోయానిరత్నానిసంప్రమథ్యాహృతానివై॥౧౭॥తానిమేభీరు
సర్వాణిరాజ్యంచైతదహంచతే।విజిత్యపృథివీంసర్వాంనానానగరమాలినీమ్॥౧౮॥జనకాయప్రదాస్యామితవహేతో
ర్విలాసిని।నేహపశ్యామిలోకేన్యంయోమేప్రతిబలోభవేత్॥౧౯॥పశ్యమేసుమహద్వీర్యమప్రతిద్వంద్వమాహవే।అస
కృత్సంయుగేభగ్నామయావిమృదితధ్వజాః॥౨౦॥అశక్తాఃప్రత్యనీకేషుస్థాతుంమమసురాసురాః।ఇచ్ఛమాంక్రియతామ
ద్యప్రతికర్మతవోత్తమమ్॥౨౧॥సప్రభాణ్యవసజ్జంతాంతవాంగేభూషణానిచ।సాధుపశ్యామితేరూపంసంయుక్తంప్ర
తికర్మణా॥౨౨॥ప్రతికర్మాభిసంయుక్తాదాక్షిణ్యేనవరాననే।భుంక్ష్వభోగాన్యథాకామంపిబభీరురమస్వచ॥౨౩॥య
థేష్టంచప్రయచ్ఛత్వంపృథివీంవాధనానిచ। లలస్వమయివిస్రబ్ధాధృష్టమాజ్ఞాపయస్వచ॥౨౪॥మత్ప్రసాదాల్లలంత్యా
శ్చలలంతాంబాంధవాస్తవ।ఋద్ధింమమానుపశ్యత్వంశ్రియంభద్రేయశశ్చమే॥౨౫॥కింకరిష్యసిరామేణసుభగేచీర
వాససా।నిక్షిప్తవిజయోరామోగతశ్రీర్వనగోచరః॥౨౬॥ వ్రతీస్థండిలశాయీచశంకేజీవతివానవా। నహివైదేహి
రామస్త్వాంద్రష్టుంవాప్యుపలప్స్యతే॥౨౭॥పురోబలాకైరసితైర్మేఘైర్జ్యోత్స్నామివావృతామ్।నచాపిమమహస్తా
త్త్వాంప్రాప్తుమర్హతిరాఘవః॥౨౮॥హిరణ్యకశిపుఃకీర్తిమింద్రహస్తగతామివ।చారుస్మితేచారుదతిచారునేత్రేవిలా
సిని॥౨౯॥మనోహరసిమేభీరుసుపర్ణఃపన్నగంయథా। క్లిష్టకౌశేయవసనాంతన్వీమప్యనలంకృతామ్॥౩౦॥త్వాందృ
ష్ట్వాస్వేషుదారేషురతింనోపలభామ్యహమ్।అంతఃపురనివాసిన్యఃస్త్రియస్సర్వగుణాన్వితాః॥౩౧॥యావంత్యోమమ
సర్వాసామైశ్వర్యంకురుజానకి।మమహ్యసితకేశాంతేత్రైలోక్యప్రవరాస్స్త్రియః॥౩౨॥తాస్త్వాంపరిచరిష్యంతిశ్రి
యమప్సరసోయథా।యానివైశ్రవణేసుభ్రురత్నానిచధనానిచ॥౩౩॥తానిలోకాంశ్చసుశ్రోణిమాంచభుంక్ష్వయథా
సుఖమ్।నరామస్తపసాదేవినబలేననవిక్రమైః॥౩౪॥నధనేనమయాతుల్యస్తేజసాయశసాపివా। పిబవిహరరమస్వభుం
క్ష్వభోగాన్ధననిచయంప్రదిశామిమేదినీంచ। మయిలలలలనేయథాసుఖంత్వంత్వయిచసమేత్యలలంతుబాంధవాస్తే॥
౩౫॥కుసుమితతరుజాలసంతతానిభ్రమరయుతానిసముద్రతీరజాని। కనకవిమలహారభూషితాంగీవిహరమయాసహ
భీరుకాననాని॥౩౬॥ఇతిశ్రీమత్సుందరకాండే వింశస్సర్గః.**********************************

తస్యతద్వచనంశ్రుత్వాసీతారౌద్రస్యరక్షసః।ఆర్తాదీనస్వరాదీనంప్రత్యువాచశనైర్వచః॥౧॥దుఃఖార్తా
రుదతీసీతావేపమానాతపస్వినీ। చింతయంతీవరారోహాపతిమేవపతివ్రతా॥౨॥తృణమంతరతఃకృత్వాప్రత్యువాచశుచి
స్మితా। నివర్తయమనోమత్తస్స్వజనేక్రియతాంమనః॥౩॥ నమాంప్రార్థయితుంయుక్తంసుసిద్ధిమివపాపకృత్।
అకార్యంనమయాకార్యమేకపత్న్యావిగర్హితమ్॥౪॥ కులంసంప్రాప్తయాపుణ్యంకులేమహతిజాతయా। ఏవము
క్త్వాతువైదేహీరావణంతంయశస్వినీ॥౫॥రాక్షసంపృష్ఠతఃకృత్వాభూయోవచనమబ్రవీత్। నాహమౌపయికీభార్యాప
రభార్యాసతీతవ॥౬॥సాధుధర్మమవేక్షస్వసాధుసాధువ్రతంచర।యథాతవతథాన్యేషాందారారక్ష్యానిశాచర॥౭॥ఆ
త్మానముపమాంకృత్వాస్వేషుదారేషురమ్యతామ్।అతుష్టంస్వేషుదారేషుచపలంచలితేంద్రియమ్॥౮॥నయంతినికృతి
ప్రజ్ఞంపరదారాఃపరాభవమ్।ఇహసంతోనవాసంతిసతోవానానువర్తసే॥౯॥తథాహివిపరీతాతేబుద్ధిరాచారవర్జితా।
వచోమిథ్యాప్రణీతాత్మాపథ్యముక్తంవిచక్షణైః॥౧౦॥రాక్షసానామభావాయత్వంవానప్రతిపద్యసే। అకృతాత్మాన
మాసాద్యరాజానమనయేరతమ్॥౧౧॥సమృద్ధానివినశ్యంతిరాష్ట్రాణినగరాణిచ।తథేయంత్వాంసమాసాద్యలంకారత్నౌ

ఘుసంకులా॥౧౨॥అపరాధాత్తవైకస్య నచిరాద్వినశిష్యతి। స్వకృతైర్హన్యమానస్య రావణాదీర్ఘదర్శనః॥౧౩॥అభి
నందంతి భూతాని వినాశే పాపకర్మణః। ఏవం త్వాం పాపకర్మాణం వక్ష్యంతి నికృతా జనాః॥ ౧౪ ॥దిష్ట్యైతద్వ్యసనం
ప్రాప్తో రౌద్ర ఇత్యేవ హర్షితాః। శక్యా లోభయితుం నాహమైశ్వర్యేణ ధనేన వా॥౧౫ ॥అనన్యా రాఘవేణాహం భా
స్కరేణ ప్రభా యథా। ఉపధాయ భుజం తస్య లోకనాథస్య సత్కృతమ్॥ ౧౬ ॥కథం నామోపధాస్యామి భుజమన్యస్య కస్య
చిత్। అహమౌపయికీ భార్యా తస్యైవ వసుధాపతేః॥౧౭॥వ్రతస్నాతస్య విప్రస్య విద్యేవ విదితాత్మనః। సాధు రావణ రా
మేణ మాం సమానయ దుఃఖితామ్॥౧౮॥వనే వాశితయా సార్ధం కరేణ్వేవ గజాధిపమ్। మిత్రమౌపయికం కర్తుం రామః స్థా
నం పరీప్సతా॥౧౯॥వధం చానిచ్ఛతా ఘోరం త్వయాసౌ పురుషర్షభః। విదితస్స హి ధర్మజ్ఞః శరణాగతవత్సలః॥౨౦॥తేన
మైత్రీ భవతు తే యది జీవితుమిచ్ఛసి। ప్రసాదయస్వ త్వం చైనం శరణాగతవత్సలమ్॥౨౧॥మాం చాస్మై ప్రయతో భూత్వా ని
ర్యాతయితుమర్హసి। ఏవం హి తే భవేత్స్వస్తి సంప్రదాయ రఘూత్తమే॥ ౨౨ ॥అన్యథా త్వం హి కుర్వాణో వధం ప్రా
ప్స్యసి రావణ। వర్జయేద్వజ్రముత్సృష్టం వర్జయేదంతకశ్చిరమ్॥౨౩॥ త్వద్విధం తు న సంక్రుద్ధో లోకనాథస్స రాఘవః॥
రామస్య ధనుషః శబ్దం శ్రోష్యసి త్వం మహాస్వనమ్॥౨౪॥శతక్రతువిసృష్టస్య నిర్ఘోషమశనేరివ। ఇహ శీఘ్రం సుపర్వా
ణో జ్వలితాస్యా ఇవోరగాః॥౨౫॥ఇషవో నిపతిష్యంతి రామలక్ష్మణలక్షణాః। రక్షాంసి పరినిఘ్నంతః పుర్యామస్యాం సమం
తతః॥౨౬॥అసంపాతం కరిష్యంతి పతంతః కంకవాససః। రాక్షసేంద్ర మహాసర్పాన్స రామగరుడో మహాన్॥౨౭॥ఉద్ధరి
ష్యతి వేగేన వైనతేయ ఇవోరగాన్। అపనేష్యతి మాం భర్తా త్వత్తః శీఘ్రమరిందమః॥౨౮॥అసురేభ్యః శ్రియం దీప్తాం వి
ష్ణుస్త్రిభిరివ క్రమైః। జనస్థానే హతస్థానే నిహతే రక్షసాం బలే॥౨౯॥అశక్తేన త్వయా రక్షః కృతమేతదసాధు వై। ఆశ్ర
మం తు తయోః శూన్యం ప్రవిశ్య నరసింహయోః॥౩౦॥గోచరం గతయోర్భ్రాత్రోరపనీతా త్వయాధమ। నహి గంధము
పాఘ్రాయ రామలక్ష్మణయోస్త్వయా॥౩౧॥శక్యం సందర్శనే స్థాతుం శునా శార్దూలయోరివ। తస్య తే విగ్రహే తా
భ్యాం యుగగ్రహణమస్థిరమ్॥౩౨॥వృత్రస్యేవేంద్రబాహుభ్యాం బాహోరేకస్య నిగ్రహః। క్షిప్రం తవ స నాథో మే
రామస్సౌమిత్రిణా సహ॥ ౩౩ ॥తోయమల్పమివాదిత్యః ప్రాణానాదాస్యతే శరైః॥ గిరిం కుబేరస్య గతోపధాయ వా స
భాం గతో వా వరుణస్య రాజ్ఞః। అసంశయం దాశరథేర్న మోక్ష్యసే మహాద్రుమః కాలహతోఽశనేరివ॥ ౩౪ ॥ ఇతి శ్రీమ
త్సుందరకాండే - ఏకవింశస్సర్గః • ***************************************

సీతాయా వచనం శ్రుత్వా పరుషం రాక్షసాధిపః। ప్రత్యువాచ తతస్సీతాం విప్రియం ప్రియదర్శనామ్॥౧॥య
థా యథా సాంత్వయితా వశ్యః స్త్రీణాం తథా తథా। యథా యథా ప్రియం వక్తా పరిభూతస్తథా తథా॥౨॥సన్నియచ్ఛతి
మే క్రోధం త్వయి కామస్సముత్థితః। ద్రవతో మార్గమాసాద్య హయానివ సుసారథిః॥౩॥ వామః కామో మనుష్యాణాం
యస్మిన్కిల నిబధ్యతే। జనే తస్మింస్త్వనుక్రోశః స్నేహశ్చ కిల జాయతే॥౪॥ఏతస్మాత్కారణాన్న త్వాం ఘాతయామి వరాన
నే। వధార్హామవమానార్హాం మిథ్యాప్రవ్రజితే రతామ్॥౫॥పరుషాణీహ వాక్యాని యాని యాని బ్రవీషి మామ్। తే
షు తేషు వధో యుక్తస్తవ మైథిలి దారుణః॥౬॥ఏవముక్త్వా తు వైదేహీం రావణో రాక్షసాధిపః। క్రోధసంరంభసంయుక్త
స్సీతాముత్తరమబ్రవీత్॥౭॥ద్వౌ మాసౌ రక్షితవ్యౌ మే యోఽవధిస్తే మయా కృతః। తతశ్శయనమారోహ మమ త్వం వరవర్ణి
ని॥౮॥ఊర్ధ్వం ద్వాభ్యాం తు మాసాభ్యాం భర్తారం మామనిచ్ఛతీమ్। మమ త్వాం ప్రాతరాశార్థమారభంతే మహా
నసే॥౯॥తాం తర్జ్యమానాం సంప్రేక్ష్య రాక్షసేంద్రేణ జానకీమ్। దేవగంధర్వకన్యాస్తా విషేదుర్వికృతేక్షణాః॥ ౧౦ ॥
ఓష్ఠప్రకారైరపరా వక్త్రైర్నేత్రైస్తథాపరాః। సీతామాశ్వాసయామాసుస్తర్జితాం తేన రక్షసా॥౧౧॥ తాభిరాశ్వాసి
తా సీతా రావణం రాక్షసాధిపమ్। ఉవాచాత్మహితం వాక్యం వృత్తశౌండీర్యగర్వితమ్॥౧౨॥నూనం న తే జనః కశ్చిదస్తి నిశ్రే
యసే స్థితః। నివారయతి యో న త్వాం కర్మణోఽస్మాద్విగర్హితాత్॥ ౧౩॥ మాం హి ధర్మాత్మనః పత్నీం శచీమివ శచీప
తేః। త్వదన్యస్త్రిషు లోకేషు ప్రార్థయేన్మనసాపి కః॥౧౪॥రాక్షసాధమ రామస్య భార్యామమితతేజసః। ఉక్తవానసి
యత్పాపం క్వ గతస్తస్య మోక్ష్యసే॥౧౫॥యథా దృప్తశ్చ మాతంగః శశశ్చ సహితో వనే। తథా ద్విరదవద్రామస్త్వం నీచ
శశవత్స్మృతః॥౧౬॥స త్వమిక్ష్వాకునాథం వై క్షిపన్నిహ న లజ్జసే। చక్షుషోర్విషయం తస్య న తావదుపగచ్ఛసి॥ ౧౭॥ ఇమే

తేనయనే క్రూరే విరూపే కృష్ణపింగళే క్షితౌ న పతితే కస్మాన్మామనార్యనిరీక్షతః॥౧౮॥ తస్య ధర్మాత్మనః పత్నీం స్నుషాం దశరథస్య చ। కథం వ్యాహరతో మాం తే న జిహ్వా వ్యవశీర్యతే॥౧౯॥ అసందేశాత్తు రామస్య తపసశ్చానుపాలనాత్। న త్వాం కుర్మి దశగ్రీవ భస్మ భస్మార్హ తేజసా॥౨౦॥ నాపహర్తుమహం శక్యా త్వయా రామస్య ధీమతః। విధిస్తవ వధార్థాయ విహితో నాత్ర సంశయః॥౨౧॥ శూరేణ ధనదభ్రాత్రా బలైస్సముదితేన చ। అపోహ్య రామం కస్మాద్ధి దారచౌర్యం త్వయా కృతమ్॥౨౨॥ సీతాయా వచనం శ్రుత్వా రావణో రాక్షసాధిపః। వివృత్య నయనే క్రూరే జానకీమన్వవైక్షత॥౨౩॥ నీలజీమూతసంకాశో మహాభుజశిరోధరః। సింహసత్త్వగతిశ్శ్రీమాన్ దీప్తజిహ్వోగ్రలోచనః॥ ౨౪ ॥ చలాగ్రమకుటప్రాంశుశ్చిత్రమాల్యానులేపనః। రక్తమాల్యాంబరధరస్తప్తాంగదవిభూషణః॥ ౨౫॥ శ్రోణీసూత్రేణ మహతా మేచకేన సుసంవృతః। అమృతోత్పాదనద్ధేన భుజగేనేవ మందరః॥౨౬॥ తాభ్యాం స పరిపూర్ణాభ్యాం భుజాభ్యాం రాక్షసేశ్వరః। శుశుభేచలసంకాశశ్శృంగాభ్యామివ మందరః॥౨౭॥ తరుణాదిత్యవర్ణాభ్యాం కుండలాభ్యాం విభూషితః। రక్తపల్లవపుష్పాభ్యామశోకాభ్యామివాచలః॥౨౮॥ స కల్పవృక్షప్రతిమో వసంత ఇవ మూర్తిమాన్। శ్మశానచైత్యప్రతిమో భూషితోపి భయంకరః॥౨౯॥ అవేక్షమాణో వైదేహీం కోపసంరక్తలోచనః। ఉవాచ రావణస్సీతాం భుజంగ ఇవ నిశ్శ్వసన్॥౩౦॥ అనయేనాభిసంపన్నమర్థహీనమనువ్రతే। నాశయామ్యహమద్య త్వాం సూర్యస్సంధ్యామివౌజసా॥౩౧॥ ఇత్యుక్త్వా మైథిలీం రాజా రావణశ్శత్రురావణః। సందిదేశ తతస్సర్వా రాక్షసీర్ఘోరదర్శనాః॥౩౨॥ ఏకాక్షీమేకకర్ణాం చ కర్ణప్రావరణాం తథా। గోకర్ణీం హస్తికర్ణీం చ లంబకర్ణీమకర్ణికామ్॥౩౩॥ హస్తిపాద్యశ్వపాద్యౌ చ గోపాదీం పాదచూలికామ్। ఏకాక్షీమేకపాదీం చ పృథుపాదీమపాదికామ్॥౩౪॥ అతిమాత్రశిరోగ్రీవామతిమాత్రకుచోదరీమ్। అతిమాత్రాస్యనేత్రాం చ దీర్ఘజిహ్వామజిహ్వికామ్॥౩౫॥ అనాసికాం సింహముఖీం గోముఖీం సూకరీముఖీమ్। యథా మద్వశగా సీతా క్షిప్రం భవతి జానకీ॥౩౬॥ తథా కురుత రాక్షస్యస్సర్వాః క్షిప్రం సమేత్య చ। ప్రతిలోమానులోమైశ్చ సామదానాదిభేదనైః॥ ౩౭॥ ఆవర్జయత వైదేహీం దండస్యోద్యమనేన చ। ఇతి ప్రతిసమాదిశ్య రాక్షసేంద్రః పునః పునః॥౩౮॥ కామమన్యుపరీతాత్మా జానకీం పర్యతర్జయత్। ఉపగమ్య తతః క్షిప్రం రాక్షసీ ధాన్యమాలినీ॥౩౯॥ పరిష్వజ్య దశగ్రీవమిదం వచనమబ్రవీత్। మయా క్రీడ మహారాజ సీతయా కిం తవానయా॥౪౦॥ వివర్ణయా కృపణయా మానుష్యా రాక్షసేశ్వర। నూనమస్యా మహారాజ న దివ్యా భోగసత్తమాః॥౪౧॥ విదధాత్యమరశ్రేష్ఠస్తవ బాహుబలార్జితాః। అకామాం కామయానస్య శరీరముపతప్యతే॥౪౨॥ ఇచ్ఛంతీం కామయానస్య ప్రీతిర్భవతి శోభనా। ఏవముక్తస్తు రాక్షస్యా సముత్క్షిప్తస్తతో బలీ॥౪౩॥ ప్రహసన్మేఘసంకాశో రాక్షసస్సన్న్యవర్తత। ప్రస్థితస్స దశగ్రీవః కంపయన్నివ మేదినీమ్॥౪౪॥ జ్వలద్భాస్కరవర్ణాభం ప్రవివేశ నివేశనమ్। దేవగంధర్వకన్యాశ్చ నాగకన్యాశ్చ సర్వతః॥౪౫॥ పరివార్య దశగ్రీవం వివిశుస్తద్గృహోత్తమమ్। స మైథిలీం ధర్మపరామవస్థితాం ప్రవేపమానాం పరిభర్త్స్య రావణః। విహాయ సీతాం మదనేన మోహితస్స్వమేవ వేశ్మ ప్రవివేశ భాస్వరమ్॥౪౬॥ ఇతి శ్రీమత్సుందరకాండే-ద్వావింశస్సర్గః ****************************

ఇత్యుక్త్వా మైథిలీం రాజా రావణశ్శత్రురావణః। సందిశ్య చ తతస్సర్వా రాక్షసీర్నిర్జగామ హ॥౧॥ నిష్క్రాంతే రాక్షసేంద్రే తు పునరంతఃపురం గతే। రాక్షస్యో భీమరూపాస్తాస్సీతాం సమభిదుద్రువుః॥౨॥ తతస్సీతాముపాగమ్య రాక్షస్యః క్రోధమూర్ఛితాః। పరం పరుషయా వాచా వైదేహీమిదమబ్రువన్॥ ౩॥ పౌలస్త్యస్య వరిష్ఠస్య రావణస్య మహాత్మనః। దశగ్రీవస్య భార్యాత్వం సీతే న బహుమన్యసే॥౪॥ తతస్త్వేకజటా నామ రాక్షసీ వాక్యమబ్రవీత్। ఆమంత్ర్య క్రోధతామ్రాక్షీ సీతాం కరతలోదరీమ్॥౫॥ ప్రజాపతీనాం షణ్ణాం తు చతుర్థో యః ప్రజాపతిః। మానసో బ్రహ్మణః పుత్రః పులస్త్య ఇతి విశ్రుతః॥౬॥ పులస్త్యస్య తు తేజస్వీ మహర్షిర్మానసస్సుతః। నామ్నా స విశ్రవా నామ ప్రజాపతిసమప్రభః॥౭॥ తస్య పుత్రో విశాలాక్షి రావణశ్శత్రురావణః। తస్య త్వం రాక్షసేంద్రస్య భార్యా భవితుమర్హసి॥౮॥ మయోక్తం చారుసర్వాంగి వాక్యం కిం నానుమన్యసే। తతో హరిజటా నామ రాక్షసీ వాక్యమబ్రవీత్॥౯॥ వివర్త్య నయనే కోపాన్మార్జారసదృశేక్షణా। యేన దేవాస్త్రయస్త్రింశద్దేవరాజశ్చ నిర్జితాః॥౧౦॥ తస్య త్వం రాక్షసేంద్రస్య భార్యా భవితుమర్హసి। తతస్తు ప్రఘసా నామ రాక్షసీ క్రోధమూర్ఛితా॥౧౧॥ భర్త్సయంతీ తదా ఘోరమిదం వచనమబ్రవీత్। వీర్యోత్సిక్తస్య

శూరస్యసంగ్రామేష్వనివర్తినః॥ ౧౨॥ బలినోవీర్యయుక్తస్యభార్యాత్వంకింనలప్స్యసే। ప్రియాంబహుమతాంభా
ర్యాంత్యక్త్వారాజామహాబలః॥౧౩॥ సర్వాసాంచమహాభాగాంత్వాముపైష్యతిరావణః। సమృద్ధంస్త్రీసహస్రేణనా
నారత్నోపశోభితమ్॥౧౪॥అంతఃపురంసముత్సృజ్యత్వాముపైష్యతిరావణః। అన్యాతువికటానామరాక్షసీవాక్యమబ్ర
వీత్॥౧౫॥అసకృద్దేవతాయుద్ధేనాగగంధర్వదానవాః।నిర్జితాస్సమరేయేనసతేపార్శ్వముపాగతః॥౧౬॥తస్యసర్వస
మృద్ధస్యరావణస్యమహాత్మనః। కిమద్యరాక్షసేంద్రస్యభార్యాత్వంనేచ్ఛసేధమే॥౧౭॥ తతస్తుదుర్ముఖీనామరాక్ష
సీవాక్యమబ్రవీత్।యస్యసూర్యోనతపతిభీతోయస్యచమారుతః॥౧౮॥నవాతిస్మాయతాపాంగేకింత్వంతస్యనతిష్ఠసి। పు
ష్పవృష్టించతరవోముముచుర్యస్యవైభయాత్॥౧౯॥ శైలాశ్చసుభ్రూపానీయంజలదాశ్చయదేచ్ఛతి। తస్యనైఋ
తరాజస్యరాజరాజస్యభామిని॥౨౦॥కింత్వంనకురుషేబుద్ధింభార్యార్థేరావణస్యహి। సాధుతేతత్త్వతోదేవికథితంసా
ధుభామిని॥౨౧॥గృహాణసుస్మితేవాక్యమన్యథానభవిష్యసి॥ఇతిశ్రీమత్సుందరకాండే-త్రయోవింశస్సర్గః. ******

తతస్సీతాముపాగమ్యరాక్షస్యోవికృతాననాః।పరుషంపరుషానార్యఊచుస్తాంవాక్యమప్రియమ్॥౧॥ కింత్వమం
తఃపురేసీతేసర్వభూతమనోహరే।మహార్హశయనోపేతేనవాసమనుమన్యసే॥౨॥మానుషీమానుషస్యైవభార్యా
త్వంబహుమన్యసే।ప్రత్యాహరమనోరామాన్నత్వంజాతుభవిష్యసి॥ ౩॥ త్రైలోక్యవసుభోక్తారంరావణంరాక్షసే
శ్వరమ్।భర్తారముపసంగమ్యవిహరస్వయథాసుఖమ్॥౪॥మానుషీమానుషంతంతురామమిచ్ఛసిశోభనే।రాజ్యాద్భ్ర
ష్టమసిద్ధార్థంవిక్లబంత్వమనిందితే॥౫॥రాక్షసీనాంవచశ్శ్రుత్వాసీతాపద్మనిభేక్షణా।నేత్రాభ్యామశ్రుపూర్ణాభ్యా
మిదంవచనమబ్రవీత్॥౬॥యదిదంలోకవిద్విష్టముదాహరథసంగతాః।నైతన్మనసివాక్యంమేకిల్బిషంప్రతిభాతివః॥ ౭॥ న
మానుషీరాక్షసస్యభార్యాభవితుమర్హతి।కామంఖాదతమాంసర్వానకరిష్యామివోవచః॥ ౮॥ దీనోవారాజ్యహీనోవా
యోమేభర్తాసమేగురుః।తంనిత్యమనురక్తాస్మియథాసూర్యంసువర్చలా॥౯॥ యథాశచీమహాభాగాశక్రంసముపతి
ష్ఠతి। అరుంధతీవసిష్ఠంచరోహిణీశశినంయథా॥౧౦॥లోపాముద్రాయథాగస్త్యంసుకన్యాచ్యవనంయథా। సావిత్రీస
త్యవంతంచకపిలంశ్రీమతీయథా॥౧౧॥సౌదాసంమదయంతీవకేశినీసగరంయథా। నైషధందమయంతీవభైమీపతిమనువ్ర
తా॥౧౨॥తథాహమిక్ష్వాకువరంరామంపతిమనువ్రతా। సీతాయావచనంశ్రుత్వారాక్షస్యఃక్రోధమూర్ఛితాః॥౧౩॥
భర్త్సయంతిస్మపరుషైర్వాక్యైరావణచోదితాః। అవలీనస్సనిర్వాక్యోహనుమాన్శింశుపాద్రుమే॥౧౪॥ సీతాంసంత
ర్జయంతీస్తారాక్షసీరశృణోత్కపిః।తామభిక్రమ్యసంక్రుద్ధావేపమానాంసమంతతః॥౧౫॥భృశంసంలిలిహుర్దీప్తాన్
ప్రలంబాన్దశనచ్ఛదాన్।ఊచుశ్చపరమక్రుద్ధాఃప్రగృహ్యాశుపరశ్వధాన్॥౧౬॥నేయమర్హతిభర్తారంరావణంరాక్ష
సాధిపమ్। తంభర్త్స్యమానాభీమాభీరాక్షసీభిర్వరాననా॥౧౭॥సాబాష్పమపమార్జంతీశింశుపాంతాముపాగమత్।
తతస్తాంశింశుపాంసీతారాక్షసీభిస్సమావృతా॥ ౧౮॥ అభిగమ్యవిశాలాక్షీతస్థౌశోకపరిప్లుతా।తాంకృశాందీనవదనాం
మలినాంబరధారిణీమ్॥౧౯॥భర్త్సయాంచక్రిరేసీతాంరాక్షస్యస్తాంసమంతతః। తతస్తాంవినతానామరాక్షసీభీమద
ర్శనా॥౨౦॥అబ్రవీత్కుపితాకారాకరాళానిర్ణతోదరీ।సీతేపర్యాప్తమేతావద్భర్తుస్స్నేహోనిదర్శితః॥౨౧॥స
ర్వత్రాతికృతంభద్రేవ్యసనాయోపకల్పతే। పరితుష్టాస్మిభద్రంతేమానుషస్తేకృతోవిధిః॥౨౨॥మమాపితువచఃపథ్యం
బ్రువంత్యాఃకురుమైథిలి।రావణంభజభర్తారంభర్తారంసర్వరక్షసామ్॥౨౩॥విక్రాంతంరూపవంతంచసురేశమివ
వాసవమ్। దక్షిణంత్యాగశీలంచసర్వస్యప్రియదర్శనమ్॥ ౨౪॥మానుషంకృపణంరామంత్యక్త్వారావణమాశ్రయ। ది
వ్యాంగరాగావైదేహిదివ్యాభరణభూషితా॥౨౫॥అద్యప్రభృతిసర్వేషాంలోకానామీశ్వరీభవ। అగ్నేస్స్వాహాయ
థాదేవీశచీవేంద్రస్యశోభనే॥౨౬॥కింతేరామేణవైదేహికృపణేనగతాయుషా।ఏతదుక్తంచమేవాక్యంయదిత్వంనకరి
ష్యసి॥౨౭॥అస్మిన్ముహూర్తేసర్వాస్త్వాంభక్షయిష్యామహేవయమ్।అన్యాతువికటానామలంబమానపయోధరా॥౨౮
అబ్రవీత్కుపితాసీతాంముష్టిముద్యమ్యగర్జతీ।బహూన్యప్రియరూపాణివచనానిసుదుర్మతే॥౨౯॥అనుక్రోశాన్మృ
దుత్వాచ్చసోఢానితవమైథిలి।నచనఃకురుషేవాక్యంహితంకాలపురస్కృతమ్॥౩౦॥ఆనీతాసిసముద్రస్యపారమన్యైర్దు
రాసదమ్। రావణాంతఃపురంఘోరంప్రవిష్టాచాసిమైథిలి॥౩౧॥రావణస్యగృహేరుద్ధామస్మాభిస్తుసురక్షితామ్।నత్వాం

శక్తః పరిత్రాతుమపి సాక్షాత్పురందరః ॥౩౨॥ కురుష్వ హితవాదిన్యా వచనం మమ మైథిలి । అలమశ్రుప్రపాతేన త్యజ శోకమనర్థకమ్ ॥౩౩॥ భజ ప్రీతిం ప్రహర్షం చ త్యజైతాం నిత్యదైన్యతామ్ । సీతే రాక్షసరాజేన సహ క్రీడ యథాసుఖమ్ ॥౩౪॥ జానాసి హి యథా భీరు స్త్రీణాం యౌవనమధ్రువమ్ । యావన్న తే వ్యతిక్రామేత్తావత్సుఖమవాప్నుహి ॥౩౫॥ ఉద్యానాని చ రమ్యాణి పర్వతోపవనాని చ । సహ రాక్షసరాజేన చర త్వం మదిరేక్షణే ॥౩౬॥ స్త్రీసహస్రాణి తే సప్త వశే స్థాస్యంతి సుందరి । రావణం భజ భర్తారం భర్తారం సర్వరక్షసామ్ ॥౩౭॥ ఉత్పాట్య వా తే హృదయం భక్షయిష్యామి మైథిలి । యది మే వ్యాహృతం వాక్యం న యథావత్కరిష్యసి ॥౩౮॥ తతశ్చండోదరీ నామ రాక్షసీ క్రోధమూర్ఛితా । భ్రామయంతీ మహచ్ఛూలమిదం వచనమబ్రవీత్ ॥౩౯॥ ఇమాం హరిణలోలాక్షీం త్రాసోత్కంపిపయోధరామ్ । రావణేన హృతాం దృష్ట్వా దౌహృదో మే మహానభూత్ ॥౪౦॥ యకృత్ప్లీహమథోత్పీడం హృదయం చ సబంధనమ్ । అంత్రాణ్యపి తథా శీర్షం ఖాదేయమితి మే మతిః ॥౪౧॥ తతస్తు ప్రఘసా నామ రాక్షసీ వాక్యమబ్రవీత్ । కంఠమస్యా నృశంసాయాః పీడయామః కిమాస్యతే ॥౪౨॥ నివేద్యతాం తతో రాజ్ఞే మానుషీ సా మృతేతి హ । నాత్ర కశ్చన సందేహః ఖాదతేతి స వక్ష్యతి ॥౪౩॥ తతస్త్వజాముఖీ నామ రాక్షసీ వాక్యమబ్రవీత్ । విశస్యేమాం తతః సర్వాః సమాన్కురుత పీలుకాన్ ॥౪౪॥ విభజామ తతః సర్వా వివాదో మే న రోచతే । పేయమానీయతాం క్షిప్రం లేహ్యముచ్చావచం బహు ॥౪౫॥ తతశ్శూర్పణఖా నామ రాక్షసీ వాక్యమబ్రవీత్ । అజాముఖ్యా యదుక్తం హి తదేవ మమ రోచతే ॥౪౬॥ సురా చానీయతాం క్షిప్రం సర్వశోకవినాశినీ । మానుషం మాంసమాస్వాద్య నృత్యామోఽథ నికుంభిలామ్ ॥౪౭॥ ఏవం సంభర్త్స్యమానా సా సీతా సురసుతోపమా । రాక్షసీభిస్సుఘోరాభిర్ధైర్యముత్సృజ్య రోదితి ॥౪౮॥ ఇతి శ్రీమత్సుందరకాండే - చతుర్వింశస్సర్గః. ****************

తథా తాసాం వదంతీనాం పరుషం దారుణం బహు । రాక్షసీనామసౌమ్యానాం రురోద జనకాత్మజా ॥౧॥ ఏవముక్తా తు వైదేహీ రాక్షసీభిర్మనస్వినీ । ఉవాచ పరమత్రస్తా బాష్పగద్గదయా గిరా ॥౨॥ న మానుషీ రాక్షసస్య భార్యా భవితుమర్హతి । కామం ఖాదత మాం సర్వా న కరిష్యామి వో వచః ॥౩॥ సా రాక్షసీమధ్యగతా సీతా సురసుతోపమా । న శర్మ లేభే దుఃఖార్తా రావణేన చ తర్జితా ॥౪॥ వేపతే స్మాధికం సీతా విశంతీవాంగమాత్మనః । వనే యూథపరిభ్రష్టా మృగీ కోకైరివార్దితా ॥౫॥ సా త్వశోకస్య విపులాం శాఖామాలంబ్య పుష్పితామ్ । చింతయామాస శోకేన భర్తారం భగ్నమానసా ॥౬॥ సా స్నాపయంతీ విపులౌ స్తనౌ నేత్రజలస్రవైః । చింతయంతీ న శోకస్య తదాంతమధిగచ్ఛతి ॥౭॥ సా వేపమానా పతితా ప్రవాతే కదలీ యథా । రాక్షసీనాం భయత్రస్తా వివర్ణవదనాభవత్ ॥౮॥ తస్యాస్సా దీర్ఘవిపులా వేపంత్యాః సీతయా తదా । దదృశే కంపినీ వేణీ వ్యాలీవ పరిసర్పతీ ॥౯॥ సా నిశ్శ్వసంతీ దుఃఖార్తా శోకోపహతచేతనా । ఆర్తా వ్యసృజదశ్రూణి మైథిలీ విలలాప హ ॥౧౦॥ హా రామేతి చ దుఃఖార్తా హా పునర్లక్ష్మణేతి చ । హా శ్వశ్రు మమ కౌసల్యే హా సుమిత్రేతి భామినీ ॥౧౧॥ లోకప్రవాదస్సత్యోఽయం పండితైస్సముదాహృతః । అకాలే దుర్లభో మృత్యుః స్త్రియో వా పురుషస్య వా ॥౧౨॥ యత్రాహమేవం క్రూరాభీ రాక్షసీభిరిహార్దితా । జీవామి హీనా రామేణ ముహూర్తమపి దుఃఖితా ॥౧౩॥ ఏషాల్పపుణ్యా కృపణా వినశిష్యామ్యనాథవత్ । సముద్రమధ్యే నౌః పూర్ణా వాయువేగైరివాహతా ॥౧౪॥ భర్తారం తమపశ్యంతీ రాక్షసీవశమాగతా । సీదామి ఖలు శోకేన కూలం తోయహతం యథా ॥౧౫॥ తం పద్మదళపత్రాక్షం సింహవిక్రాంతగామినమ్ । ధన్యాః పశ్యంతి మే నాథం కృతజ్ఞం ప్రియవాదినమ్ ॥౧౬॥ సర్వథా తేన హీనాయా రామేణ విదితాత్మనా । తీక్ష్ణం విషమివాస్వాద్య దుర్లభం మమ జీవితమ్ ॥౧౭॥ కీదృశం తు మయా పాపం పురా జన్మాంతరే కృతమ్ । యేనేదం ప్రాప్యతే దుఃఖం మయా ఘోరం సుదారుణమ్ ॥౧౮॥ జీవితం త్యక్తుమిచ్ఛామి శోకేన మహతా వృతా । రాక్షసీభిశ్చ రక్ష్యంత్యా రామో నాసాద్యతే మయా ॥౧౯॥ ధిగస్తు ఖలు మానుష్యం ధిగస్తు పరవశ్యతామ్ । న శక్యం యత్పరిత్యక్తుమాత్మచ్ఛందేన జీవితమ్ ॥౨౦॥ ఇతి శ్రీమత్సుందరకాండే - పంచవింశస్సర్గః. **

ప్రసక్తాశ్రుముఖీ త్యేవం బ్రువంతీ జనకాత్మజా । అధోముఖముఖీ బాలా విలప్తుముపచక్రమే ॥౧॥ ఉన్మత్తేవ ప్రమత్తేవ భ్రాంతచిత్తేవ శోచతీ । ఉపావృత్తా కిశోరీవ వివేష్టంతీ మహీతలే ॥౨॥ రాఘవస్య ప్రమత్తస్య రక్షసా కామరూపిణా । రావణేన ప్రమథ్యాహమానీతా క్రోశతీ బలాత్ ॥౩॥ రాక్షసీవశమాపన్నా భర్త్స్యమానా సుదారుణమ్ । చింతయంతీ సుదుః

భర్త్రా నాహంజీవితుముత్సహే॥ ౪॥ నహిమేజీవితేనార్థో నైవార్థైర్నచభూషణైః । వసంత్యారాక్షసీమధ్యేవినా
రామంమహారథమ్॥ ౫॥ అశ్మసారమిదంనూనమథవాప్యజరామరమ్। హృదయంమమయేనేదంనదుఃఖేనావశీర్యతే॥ ౬॥ ధి
గ్మామనార్యామసతీంయాహంతేనవినాకృతా। ముహూర్తమపిరక్షామిజీవితంపాపజీవితా॥ ౭॥ కాచమేజీవితేశ్రద్ధా
సుఖేవాతంప్రియంవినా। భర్తారంసాగరాంతాయావసుధాయాఃప్రియంవదమ్॥ ౮॥ భిద్యతాంభక్ష్యతాంవాపిశరీరం
విసృజామ్యహమ్ । నచాప్యహంచిరందుఃఖంసహేయంప్రియవర్జితా॥ ౯॥ చరణేనాపిసవ్యేననస్పృశేయంనిశాచరమ్
రావణంకింపునరహంకామయేయంవిగర్హితమ్॥ ౧౦॥ ప్రత్యాఖ్యాతంనజానాతినాత్మానంనాత్మనఃకులమ్ । యోనృశం
సస్వభావేనమాంప్రార్థయితుమిచ్ఛతి॥ ౧౧॥ ఛిన్నాభిన్నావిభక్తావాదీప్తేవాగ్నౌప్రదీపితా । రావణంనోపతిష్ఠే
యంకింప్రలాపేనవశ్చిరమ్॥ ౧౨॥ ఖ్యాతఃప్రాజ్ఞఃకృతజ్ఞశ్చసానుక్రోశశ్చరాఘవః। సద్వృత్తోనిరనుక్రోశశ్శంకేమద్భా
గ్యసంక్షయాత్॥ ౧౩॥ రాక్షసానాంసహస్రాణిజనస్థానేచతుర్దశ । యేనైకేననిరస్తానిసమాంకిన్నాభిపద్యతే॥ ౧౪॥
నిరుద్ధారావణేనాహమల్పవీర్యేణరక్షసా। సమర్థఃఖలుమేభర్తారావణంహంతుమాహవే॥ ౧౫॥ విరాధోదండకారణ్యే
యేనరాక్షసపుంగవః । రణేరామేణనిహతస్సమాంకిన్నాభిపద్యతే॥ ౧౬॥ కామంమధ్యేసముద్రస్యలంకేయందుష్ప్రధ
ర్షణా। నతురాఘవబాణానాంగతిరోధీహవిద్యతే॥ ౧౭॥ కిన్నుతత్కారణంయేనరామోదృఢపరాక్రమః । రక్షసాపహృ
తాంభార్యామిష్టాంనాభ్యవపద్యతే॥ ౧౮॥ ఇహస్థాంమాంనజానీతేశంకేలక్ష్మణపూర్వజః। జానన్నపిహితేజస్వీధర్షణం
మర్షయిష్యతి॥ ౧౯॥ హృతేతియోఽధిగత్వామాంరాఘవాయనివేదయేత్ । గృధ్రరాజోపిసరణేరావణేననిపాతితః॥ ౨౦
కృతంకర్మమహత్తేనమాంతథాభ్యవపద్యతా। తిష్ఠతారావణద్వంద్వేవృద్ధేనాపిజటాయుషా॥ ౨౧ ॥ యదిమామిహజా
నీయాద్వర్తమానాంసరాఘవః। అద్యబాణైరభిక్రుద్ధఃకుర్యాల్లోకమరాక్షసమ్॥ ౨౨॥ విధమేచ్చపురీంలంకాంశోషయే
చ్చమహోదధిమ్ । రావణస్యచనీచస్యకీర్తింనామచనాశయేత్॥ ౨౩॥ తతోనిహతనాథానాంరాక్షసీనాంగృహేగృ
హే । యథాహమేవంరుదతీతథాభూయోనసంశయః॥ ౨౪॥ అన్విష్యరాక్షసాంలంకాంకుర్యాద్రామస్సలక్ష్మణః। న
హితాభ్యాంరిపుర్దృష్టోముహూర్తమపిజీవతి॥ ౨౫॥ చితాధూమాకులపథాగృధ్రమండలసంకులా । అచిరేణతులంకే
యంశ్మశానసదృశీభవేత్ ॥ ౨౬॥ అచిరేణైవకాలేనప్రాప్స్యామ్యేవమనోరథమ్। దుష్ప్రస్థానోయమాఖ్యాతిసర్వేషాం
వోవిపర్యయమ్॥ ౨౭॥ యాదృశానీహదృశ్యంతేలంకాయామశుభానివై । అచిరేణతుకాలేనభవిష్యతిహతప్రభా॥ ౨౮॥
నూనంలంకాహతేపాపేరావణేరాక్షసాధమే। శోషంయాస్యతిదుర్ధర్షాప్రమదావిధవాయథా॥ ౨౯॥ పుణ్యోత్సవ
సముత్థాచనష్టభర్త్రీసరాక్షసీ । భవిష్యతిపురీలంకానష్టభర్త్రీయథాంగనా॥ ౩౦ ॥ నూనంరాక్షసకన్యానాంరుదంతీ
నాంగృహేగృహే। శ్రోష్యామినచిరాదేవదుఃఖార్తానామిహధ్వనిమ్॥ ౩౧॥ సాంధకారాహతద్యోతాహతరాక్షసపుం
గవా । భవిష్యతిపురీలంకానిర్దగ్ధారామసాయకైః॥ ౩౨॥ యదినామసశూరోమాంరామోరక్తాంతలోచనః। జానీయా
ద్వర్తమానాంహిరావణస్యనివేశనే॥ ౩౩॥ అనేనతునృశంసేనరావణేనాధమేనమే । సమయోయస్తునిర్దిష్టస్తస్యకా
లోయమాగతః॥ ౩౪॥ అకార్యంయేనజానంతినైరృతాఃపాపకారిణః । అధర్మాత్తుమహోత్పాతోభవిష్యతిహి
సాంప్రతమ్॥ ౩౫॥ నైతేధర్మంవిజానంతిరాక్షసాఃపిశితాశనాః। ధ్రువంమాంప్రాతరాశార్థేరాక్షసఃకల్పయిష్యతి॥
౩౬ ॥ సాహంకథంకరిష్యామితంవినాప్రియదర్శనమ్। రామంరక్తాంతనయనమపశ్యంతీసుదుఃఖితా॥ ౩౭॥ యదికశ్చిత్ప్ర
దాతామేవిషస్యాద్యభవేదిహ। క్షిప్రంవైవస్వతందేవంపశ్యేయంపతినావినా ॥ ౩౮ ॥ నాజానాజ్జీవతీంరామస్సమాంల
క్ష్మణపూర్వజః। జానంతౌతౌనకుర్యాతాంనోర్వ్యాంహిమమమార్గణమ్॥ ౩౯॥ నూనంమమైవశోకేనసవీరోలక్ష్మణా
గ్రజః। దేవలోకమితోయాతస్త్యక్త్వాదేహంమహీతలే॥ ౪౦॥ ధన్యాదేవాస్సగంధర్వాస్సిద్ధాశ్చపరమర్షయః । మమప
శ్యంతియేనాథంరామంరాజీవలోచనమ్॥ ౪౧॥ అథవానహితస్యార్థోధర్మకామస్యధీమతః। మయారామస్యరాజర్షే
ర్భార్యయాపరమాత్మనః॥ ౪౨॥ దృశ్యమానేభవేత్ప్రీతిస్సౌహృదంనాస్త్యపశ్యతః। నాశయంతికృతఘ్నాస్తునరామో
నాశయిష్యతి॥ ౪౩॥ కిన్నుమేనగుణాఃకేచిత్కింవాభాగ్యక్షయోమమ। యాహంసీదామిరామేణహీనాముఖ్యేనభామినీ॥
౪౪ ॥ శ్రేయోమేజీవితాన్మర్తుంవిహీనాయామహాత్మనః। రామాదక్లిష్టచారిత్రాచ్ఛూరాచ్ఛత్రునిబర్హణాత్ ॥ ౪౫॥

అథవాన్యస్తశస్త్రౌతౌ వనేమూలఫలాశినౌ। భ్రాతరౌహినరశ్రేష్ఠౌ సంవృత్తౌవనగోచరౌ॥౪౬॥ అథవారాక్షసేంద్రే
ణరావణేనదురాత్మనా। ఛద్మనాఘాతితౌశూరౌ భ్రాతరౌరామలక్ష్మణౌ॥౪౭॥ సాహమేవంగతేకాలేమర్తుమిచ్ఛామిస
ర్వథా।నచమేవిహితోమృత్యురస్మిన్దుఃఖేఽపివర్తతి॥౪౮॥ధన్యాఃఖలుమహాత్మానోమునయస్త్యక్తకిల్బిషాః।జితాత్మా
నోమహాభాగాయేషాంనస్తఃప్రియాప్రియే॥౪౯॥ప్రియాన్నసంభవేద్దుఃఖమప్రియాదధికంభయమ్। తాభ్యాంహి
యేవియుజ్యంతేనమస్తేషాంమహాత్మనామ్ ॥౫౦॥ సాహంత్యక్తాప్రియార్హేణరామేణవిదితాత్మనా। ప్రాణాంస్త్య
క్ష్యామిపాపస్యరావణస్యగతావశమ్॥౫౧॥ఇతిశ్రీమత్సుందరకాండే - షడ్వింశస్సర్గః. ******************

ఇత్యుక్తాస్సీతయాఘోరారాక్షస్యఃక్రోధమూర్ఛితాః।కాశ్చిజ్జగ్ముస్తదాఖ్యాతుంరావణస్యతరస్వినః ॥౧॥తత
స్సీతాముపాగమ్యరాక్షస్యోఘోరదర్శనాః। పునఃపరుషమేకార్థమనర్థార్థమథాబ్రువన్॥౨॥అద్యేదానీంతవానా
ర్యేసీతేపాపవినిశ్చయే।రాక్షస్యోభక్షయిష్యంతిమాంసమేతద్యథాసుఖమ్॥౩ ॥సీతాంతాభిరనార్యాభిర్దృష్ట్వాసంత
ర్జితాంతదా।రాక్షసీత్రిజటావృద్ధాశయానావాక్యమబ్రవీత్ ॥౪॥ఆత్మానంఖాదతానార్యానసీతాంభక్షయిష్యథ।జన
కస్యసుతామిష్టాంస్నుషాందశరథస్యచ॥౫ ॥స్వప్నోహ్యద్యమయాదృష్టోదారుణోరోమహర్షణః। రాక్షసానామభా
వాయభర్తురస్యాభవాయచ॥౬॥ఏవముక్తాస్త్రిజటయారాక్షస్యఃక్రోధమూర్ఛితాః।సర్వాఏవాబ్రువన్భీతాస్త్రి
జటాంతామిదంవచః॥౭॥కథయస్వత్వయాదృష్టఃస్వప్నోఽయంకీదృశోనిశి । తాసాంశ్రుత్వాతువచనంరాక్షసీనాంము
ఖాచ్చ్యుతమ్॥౮॥ఉవాచవచనంకాలేత్రిజటాస్వప్నసంశ్రితమ్ । గజదంతమయీందివ్యాంశిబికామంతరిక్షగామ్॥౯॥
యుక్తాంహంససహస్రేణస్వయమాస్థాయరాఘవః।శుక్లమాల్యాంబరధరోలక్ష్మణేనసమాగతః॥౧౦॥స్వప్నేచాద్యమ
యాదృష్టాసీతాశుక్లాంబరావృతా।సాగరేణపరిక్షిప్తంశ్వేతంపర్వతమాస్థితా॥౧౧॥రామేణసంగతాసీతాభాస్కరేణ
ప్రభాయథా।రాఘవశ్చమయాదృష్టశ్చతుర్దంతంమహాగజమ్॥౧౨॥ఆరూఢశ్శైలసంకాశంచచారసహలక్ష్మణః । తత
స్తౌనరశార్దూలౌదీప్యమానౌస్వతేజసా॥౧౩॥శుక్లమాల్యాంబరధరౌజానకీంపర్యుపస్థితౌ । తతస్తస్యనగస్యాగ్రేహ్యా
కాశస్థస్యదంతినః॥౧౪ ॥భర్త్రాపరిగృహీతస్యజానకీస్కంధమాశ్రితా । భర్తురంకాత్సముత్పత్యతతఃకమలలోచ
నా॥౧౫॥చంద్రసూర్యౌమయాదృష్టాపాణినాపరిమార్జతీ।తతస్తాభ్యాంకుమారాభ్యామాస్థితస్సగజోత్తమః॥౧౬॥సీత
యాచవిశాలాక్ష్యాలంకాయాఉపరిస్థితః।పాండురర్షభయుక్తేనరథేనాష్టయుజాస్వయమ్॥ఇహోపయాతఃకాకుత్
స్థస్సీతయాసహభార్యయా।లక్ష్మణేనసహభ్రాత్రాసీతయాసహవీర్యవాన్॥౧౮॥ఆరుహ్యపుష్పకందివ్యంవిమానంసూ
ర్యసన్నిభమ్।ఉత్తరాందిశమాలోక్యజగామపురుషోత్తమః॥౧౯ ॥ఏవంస్వప్నేమయాదృష్టోరామోవిష్ణుపరాక్రమః। ల
క్ష్మణేనసహభ్రాత్రాసీతయాసహరాఘవః॥౨౦ ॥నహిరామోమహాతేజాశ్శక్యోజేతుంసురాసురైః।రాక్షసైర్వాపి
చాన్యైర్వాస్వర్గఃపాపజనైరివ॥౨౧॥రావణశ్చమయాదృష్టఃక్షితౌతైలసముక్షితః।రక్తవాసాఃపిబన్మత్తఃకరవీరకృత
స్రజః॥౨౨॥విమానాత్పుష్పకాదద్యరావణఃపతితోభువి । కృష్యమాణఃస్త్రియాదృష్టోముండఃకృష్ణాంబరఃపునః॥౨౩॥రథే
నఖరయుక్తేనరక్తమాల్యానులేపనః । పిబంస్తైలంహసన్నృత్యన్భ్రాంతచిత్తాకులేంద్రియః॥౨౪ ॥గర్దభేనయయౌశీ
ఘ్రందక్షిణాందిశమాస్థితః ।పునరేవమయాదృష్టోరావణోరాక్షసేశ్వరః॥౨౫॥పతితోఽవాక్శిరాభూమౌగర్దభాద్భయ
మోహితః । సహసోత్థాయసంభ్రాంతోభయార్తోమదవిహ్వలః॥౨౬ ॥ఉన్మత్తఇవదిగ్వాసాదుర్వాక్యంప్రలపన్బ
హు।దుర్గంధందుస్సహంఘోరంతిమిరంనరకోపమమ్॥౨౭॥మలపంకంప్రవిశ్యాశుమగ్నస్తత్రసరావణః।కంఠేబద్ధ్వా
దశగ్రీవంప్రమదారక్తవాసినీ॥౨౮॥కాలీకర్దమలిప్తాంగీదిశంయామ్యాంప్రకర్షతి । ఏవంతత్రమయాదృష్టఃకుంభక
ర్ణోనిశాచరః॥౨౯ ॥రావణస్యసుతాస్సర్వేదృష్టాస్తైలసముక్షితాః । వరాహేణదశగ్రీవశ్శింశుమారేణచేంద్రజిత్॥
౩౦॥ఉష్ట్రేణకుంభకర్ణశ్చప్రయాతోదక్షిణాందిశమ్।ఏకస్తత్రమయాదృష్టశ్శ్వేతచ్ఛత్రోవిభీషణః॥౩౧ ॥శుక్లమా
ల్యాంబరధరశ్శుక్లగంధానులేపనః।శంఖదుందుభినిర్ఘోషైర్నృత్తగీతైరలంకృతః॥౩౨॥ఆరుహ్యశైలసంకాశంమేఘ
స్తనితనిస్స్వనమ్ । చతుర్దంతంగజందివ్యమాస్తేతత్రవిభీషణః॥౩౩ ॥చతుర్భిస్సచివైస్సార్ధంవైహాయసముపస్థితః।
సమాజశ్చమయాదృష్టోగీతవాదిత్రనిస్స్వనః॥౩౪॥పిబతాంరక్తమాల్యానాంరక్షసాంరక్తవాససామ్ । లంకాచేయం

పురీరమ్యాసవాజిరథకుంజరా॥౩౫॥సాగరేపతితాదృష్టాభగ్నగోపురతోరణా। లంకాదృష్టామయాస్వప్నేరావణేనా
భిరక్షితా॥౩౬॥దగ్ధారామస్యదూతేనవానరేణతరస్వినా। పీత్వాతైలంప్రనృత్తాశ్చప్రహసంత్యోమహాస్వనాః॥౩౭॥
లంకాయాంభస్మరూక్షాయాంప్రవిష్టారాక్షసస్త్రియః।కుంభకర్ణాదయశ్చేమేసర్వేరాక్షసపుంగవాః॥౩౮॥రక్తంని
వసనంగృహ్యప్రవిష్టాగోమయహ్రదే। అపగచ్ఛతనశ్యధ్వంసీతామాపసరాఘవః॥ ౩౯ ॥ఘాతయేత్పరమామర్షీస
ర్వైస్సార్థంహిరాక్షసైః।ప్రియాంబహుమతాంభార్యాంవనవాసమనువ్రతామ్ ॥౪౦॥భర్త్సితాంతర్జితాంవాపి
నానుమంస్యతిరాఘవః।తదలంక్రూరవాక్యైర్వస్సాంత్వమేవాభిధీయతామ్॥ ౪౧॥ అభియాచామవైదేహీమేతద్ధిమ
మరోచతే। యస్యామేవంవిధస్స్వప్నోదుఃఖితాయాంప్రదృశ్యతే॥౪౨॥సాదుఃఖైర్వివిధైర్ముక్తాప్రియంప్రాప్నోత్యను
నుత్తమమ్।భర్త్సితామపియాచధ్వంరాక్షస్యఃకింవివక్షయా॥౪౩ ॥రాఘవాద్ధిభయంఘోరంరాక్షసానాముపస్థితమ్।
ప్రణిపాతప్రసన్నాహిమైథిలీజనకాత్మజా॥౪౪॥అలమేషాపరిత్రాతుంరాక్షస్యోమహతోభయాత్ ।అపిచాస్యావిశాలా
క్ష్యానకించిదుపలక్షయే॥౪౫॥విరూపమపిచాంగేషుసుసూక్ష్మమపిలక్షణమ్।ఛాయావైగుణ్యమాత్రంతుశంకేదుఃఖముపస్థి
తమ్॥ ౪౬॥ అదుఃఖార్హామిమాందేవీంవైహాయసముపస్థితామ్ । అర్థసిద్ధింతువైదేహ్యాఃపశ్యామ్యహముపస్థితామ్॥
౪౭॥రాక్షసేంద్రవినాశంచవిజయంరాఘవస్యచ । నిమిత్తభూతమేతత్తుశ్రోతుమస్యామహత్ప్రియమ్॥౪౮ ॥ దృశ్యతే
చస్ఫురచ్చక్షుఃపద్మపత్రమివాయతమ్। ఈషచ్చహృషితోవాస్యాదక్షిణాయాహ్యదక్షిణః॥౪౯॥అకస్మాదేవవైదేహ్యా
బాహురేకఃప్రకంపతే।కరేణుహస్తప్రతిమస్సవ్యశ్చోరురనుత్తమః॥ ౫౦ ॥వేపమానస్సూచయతిరాఘవంపురతఃస్థితమ్।
పక్షీచశాఖానిలయంప్రవిష్టఃపునఃపునశ్చోత్తమసాంత్వవాదీ॥౫౧॥ సుస్వాగతాంవాచముదీరయానఃపునఃపునశ్చోదయ
తీవహృష్టః॥ఇతిశ్రీమత్సుందరకాండే-సప్తవింశస్సర్గః- ****************************** **********

సారాక్షసేంద్రస్యవచోనిశమ్యతద్రావణస్యాప్రియమప్రియార్తా । సీతావితత్రాసయథావనాంతేసిం
హాభిపన్నాగజరాజకన్యా॥౧॥సారాక్షసీమధ్యగతాచభీరుర్వాగ్భిర్భృశంరావణతర్జితాచ। కాంతారమధ్యేవిజనేవి
సృష్టాబాలేవకన్యావిలలాపసీతా॥౨॥సత్యంబతేదంప్రవదంతిలోకేనాకాలమృత్యుర్భవతీతిసంతః। యత్రాహమేవం
పరిభర్త్స్యమానాజీవామికించిత్ క్షణమప్యపుణ్యా॥౩॥సుఖాద్విహీనంబహుదుఃఖపూర్ణమిదంతునూనంహృదయంస్థి
రంమే। విశీర్యతేయన్నసహస్రధాద్యవజ్రాహతంశృంగమివాచలస్య॥౪॥నైవాస్తిదోషంమమనూనమత్రవధ్యాహ
మస్యాప్రియదర్శనస్య। భావంనచాస్యాహమనుప్రదాతుమలంద్విజోమంత్రమివాద్విజాయ॥౫॥నూనంమమాంగా
న్యచిరాదనార్యశ్శస్త్రైశ్శితైశ్ఛేత్స్యతిరాక్షసేంద్రః। తస్మిన్ననాగచ్ఛతిలోకనాథేగర్భస్థజంతోరివశల్యకృంతః॥ ౬ ॥
దుఃఖంబతేదంమమదుఃఖితాయామాసౌచిరాయాధిగమిష్యతోద్వౌ। బద్ధస్యవధ్యస్యతథానిశాంతేరాజాపరాధాది
వతస్కరస్య॥౭॥హారామహాలక్ష్మణహాసుమిత్రేహారామమాతస్సహమేజనన్యా। ఏషావిపద్యామ్యహమల్పభాగ్యా
మహార్ణవేనౌరివమూఢవాతా॥౮॥తరస్వినౌధారయతామృగస్యసత్త్వేనరూపంమనుజేంద్రపుత్రౌ।నూనంవిశస్తౌమ
మకారణాత్తౌసింహర్షభౌద్వావివవైద్యుతేన॥౯॥నూనంసకాలోమృగరూపధారీమామల్పభాగ్యాంలులుభేతదానీమ్
యత్రార్యపుత్రంవిససర్జమూఢారామానుజంలక్ష్మణపూర్వజంచ ॥ ౧౦ ॥ హారామసత్యవ్రతదీర్ఘబాహోహా
పూర్ణచంద్రప్రతిమానవక్త్ర। హాజీవలోకస్యహితఃప్రియశ్చవధ్యాంనమాంవేత్సిహిరాక్షసానామ్॥౧౧॥అనన్యదైవ
త్వమియంక్షమాచభూమౌచశయ్యానియమశ్చధర్మే। పతివ్రతాత్వంవిఫలంమమేదంకృతంకృతఘ్నేష్వివమానుషా
ణామ్॥౧౨॥మోఘోహిధర్మశ్చరితోమయాయంతథైకపత్నీత్వమిదంనిరర్థమ్ ।యాత్వాంనపశ్యామికృశావివర్ణా
హీనాత్వయాసంగమనేనిరాశా॥౧౩॥పితుర్నిదేశంనియమేనకృత్వావనాన్నివృత్తశ్చరితవ్రతశ్చ । స్త్రీభిస్తుమన్యేవి
పులేక్షణాభిస్త్వంరంస్యసేవీతభయఃకృతార్థః॥౧౪॥అహంతురామత్వయిజాతకామాచిరంవినాశాయనిబద్ధభావా।మో
ఘంచరిత్వాథతపోవ్రతంచత్యక్ష్యామిధిగ్జీవితమల్పభాగ్యా॥౧౫॥సాజీవితంక్షిప్రమహంత్యజేయంవిషేణశస్త్రేణశితేన
వాపి। విషస్యదాతానహిమేఽస్తికశ్చిచ్ఛస్త్రస్యవావేశ్మనిరాక్షసస్య॥ ౧౬ ॥ఇతీవదేవీబహుధావిలప్యసర్వాత్మనారా
మమనుస్మరంతీ। ప్రవేపమానాపరిశుష్కవక్త్రానగోత్తమంపుష్పితమాససాద॥౧౭॥ శోకాభితప్తాబహుధావిచింత్య

సీతాథ వేణ్యుద్గ్రథనం గృహీత్వా। ఉద్బధ్య వేణ్యుద్గ్రథనేన శీఘ్రమహం గమిష్యామి యమస్య మూలం॥౧౮॥ ఉపస్థితా సా మృదుసర్వగాత్రీ శాఖాం గృహీత్వాథ నగస్య తస్య। తస్యాస్తు రామం ప్రవిచింతయంత్యా రామానుజం స్వం చ కులం శుభాంగ్యాః॥౧౯॥ శోకానిమిత్తాని తథా బహూని ధైర్యార్జితాని ప్రవరాణి లోకే। ప్రాదుర్నిమిత్తాని తదా బభూవుః పురాపి సిద్ధాన్యుపలక్షితాని॥ ౨౦॥ ఇతి శ్రీమత్సుందరకాండే-అష్టావింశస్సర్గః- ****************************

తథాగతాం తాం వ్యథితామనిందితాం వ్యపేతహర్షాం పరిదీనమానసామ్। శుభాం నిమిత్తాని శుభాని భేజిరే నరం శ్రియా జుష్టమివోపజీవినః॥౧॥ తస్యాశ్శుభం వామమరాళపక్ష్మరాజీవృతం శుక్లవిశాలకృష్ణమ్। ప్రాస్పందతైకం నయనం సుకేశ్యా మీనాహతం పద్మమివాభితామ్రమ్॥౨॥ భుజశ్చ చార్వంచితపీనవృత్తః పరార్ధ్యకాలాగరుచందనార్హః। అనుత్తమేనాధ్యుషితః ప్రియేణ చిరేణ వామస్సమవేపతాశు॥౩॥ గజేంద్రహస్తప్రతిమశ్చ పీనస్తయోర్ద్వయోస్సంహతయోస్సుజాతః। ప్రస్పందమానః పునరూరురస్యా రామం పురస్తాత్ స్థితమాచచక్షే॥౪॥ శుభం పునర్హేమసమానవర్ణమీషద్రజోధ్వస్తమివామలాక్ష్యాః। వాసస్స్థితాయాశ్శిఖరాగ్రదంత్యాః కించిత్పరిస్రంసత చారుగాత్ర్యాః॥౫॥ ఏతైర్నిమిత్తైరపరైశ్చ సుభ్రూస్సంభోదితా ప్రాగపి సాధుసిద్ధైః। వాతాతపక్లాంతమివ ప్రణష్టం వర్షేణ బీజం ప్రతిసంజహర్ష॥౬॥ తస్యాః పునర్బింబఫలాధరోష్ఠం స్వక్షిభ్రుకేశాంతమరాళపక్ష్మ। వక్త్రం బభాసే సితశుక్లదంష్ట్రం రాహోర్ముఖాచ్చంద్ర ఇవ ప్రముక్తః॥౭॥ సా వీతశోకా వ్యపనీతతంద్రీ శాంతజ్వరా హర్షవివృద్ధసత్త్వా। అశోభతార్యా వదనేన శుక్లే శీతాంశునా రాత్రిరివోదితేన॥౮॥ ఇతి శ్రీమత్సుంపరకాండే-ఏకోనత్రింశస్సర్గః- *************************

హనుమానపి విశ్రాంతస్సర్వం శుశ్రావ తత్త్వతః। సీతాయాస్త్రిజటాయాశ్చ రాక్షసీనాం చ తర్జనమ్॥౧॥ అవేక్షమాణస్తాం దేవీం దేవతామివ నందనే। తతో బహువిధాం చింతాం చింతయామాస వానరః॥౨॥ యాం కపీనాం సహస్రాణి సుబహూన్యయుతాని చ। దిక్షు సర్వాసు మార్గంతే సేయమాసాదితా మయా॥౩॥ చారేణ తు సుయుక్తేన శత్రోశ్శక్తిమవేక్షతా। గూఢేన చరతా తావదవేక్షితమిదం మయా॥౪॥ రాక్షసానాం విశేషశ్చ పురీ చేయమవేక్షితా। రాక్షసాధిపతేరస్య ప్రభావో రావణస్య చ॥౫॥ యుక్తం తస్యాప్రమేయస్య సర్వసత్త్వదయావతః। సమాశ్వాసయితుం భార్యాం పతిదర్శనకాంక్షిణీమ్॥౬॥ అహమాశ్వాసయామ్యేనాం పూర్ణచంద్రనిభాననామ్। అదృష్టదుఃఖాం దుఃఖార్తాం దుఃఖస్యాంతమగచ్ఛతీమ్॥ ౭ ॥ యద్యప్యహమిమాం దేవీం శోకోపహతచేతనామ్। అనాశ్వాస్య గమిష్యామి దోషవద్గమనం భవేత్ ॥ ౮ ॥ గతే హి మయి తత్రేయం రాజపుత్రీ యశస్వినీ। పరిత్రాణమవిందంతీ జానకీ జీవితం త్యజేత్॥౯॥ మయా చ స మహాబాహుః పూర్ణచంద్రనిభాననః। సమాశ్వాసయితుం న్యాయ్యస్సీతాదర్శనలాలసః ॥ ౧౦ ॥ నిశాచరీణాం ప్రత్యక్షమనర్హం చాపి భాషణం। కథం ను ఖలు కర్తవ్యమిదం కృచ్ఛ్రగతో హ్యహమ్॥౧౧॥ అనేన రాత్రిశేషేణ యది నాశ్వాస్యతే మయా। సర్వథా నాస్తి సందేహః పరిత్యక్ష్యతి జీవితమ్॥౧౨॥ రామశ్చ యది పృచ్ఛేన్మాం కిం మాం సీతాబ్రవీద్వచః। కిమహం తం ప్రతిబ్రూయామసంభాష్య సుమధ్యమామ్॥౧౩॥ సీతాంసందేశరహితం మామితస్త్వరయాగతమ్। నిర్దహేదపి కాకుత్స్థః క్రుద్ధస్తీవ్రేణ చక్షుషా॥౧౪॥ యది చోద్యోజయిష్యామి భర్తారం రామకారణాత్। వ్యర్థమాగమనం తస్య ససైన్యస్య భవిష్యతి॥౧౫॥ అంతరం త్వహమాసాద్య రాక్షసీనామిహ స్థితః। శనైరాశ్వాసయిష్యామి సంతాపబహుళామిమామ్॥౧౬॥ అహం త్వతితనుశ్చైవ వానరశ్చ విశేషతః। వాచం చోదాహరిష్యామి మానుషీమిహ సంస్కృతామ్॥౧౭॥ యది వాచం ప్రదాస్యామి ద్విజాతిరివ సంస్కృతామ్। రావణం మన్యమానా మాం సీతా భీతా భవిష్యతి॥ ౧౮ ॥ వానరస్య విశేషేణ కథం స్యాదభిభాషణమ్। అవశ్యమేవ వక్తవ్యం మానుషం వాక్యమర్థవత్॥౧౯॥ మయా సాంత్వయితుం శక్యా నాన్యథేయమనిందితా। సేయమాలోక్య మే రూపం జానకీ భాషితం తథా॥౨౦ ॥ రక్షోభిస్త్రాసితా పూర్వం భూయస్త్రాసం గమిష్యతి। తతో జాతపరిత్రాసా శబ్దం కుర్యాన్మనస్వినీ॥౨౧॥ జానమానా విశాలాక్షీ రావణం కామరూపిణమ్। సీతయా చ కృతే శబ్దే సహసా రాక్షసీగణః॥౨౨॥ నానాప్రహరణో ఘోరస్సమేయాదంతకోపమః। తతో మాం సంపరిక్షిప్య సర్వతో వికృతాననాః॥ ౨౩॥ వధే చ గ్రహణే చైవ కుర్యుర్యత్నం యథాబలమ్। గృహ్య శాఖాః ప్రశాఖాశ్చ స్కంధాంశ్చోత్తమశాఖినామ్॥౨౪॥ దృష్ట్వా విపరిధావంతం భవేయుర్భయశంకితాః। మమ రూపం చ సంప్రేక్ష్య వనే విచరతో మహత్॥౨౫॥ రాక్షస్యో భయవిత్రస్తా భవేయుః

వికృతాననాః । తతః కుర్యుస్సమాహ్వానం రాక్షస్యో రక్షసామపి ॥౨౬॥ రాక్షసేంద్రనియుక్తానాం రాక్షసేంద్రనివేశనే ।
తే శూలశక్తినిస్త్రింశవివిధాయుధపాణయః ॥౨౭॥ ఆపతేయుర్విమర్దేఽస్మిన్ వేగేనోద్విగ్నకారిణః । సంరుద్ధస్తైస్తు పరి
తో విధమన్ రక్షసాం బలమ్ ॥౨౮॥ శక్నుయాన్న తు సంప్రాప్తుం పరం పారం మహోదధేః । మాం వా గృహ్ణీయురాప్లుత్య
బహవశ్శీఘ్రకారిణః ॥౨౯॥ స్యాదియం చాగృహీతార్థా మమ చ గ్రహణం భవేత్ । హింసాభిరుచయో హింస్యురిమాం
వా జనకాత్మజామ్ ॥౩౦॥ విపన్నం స్యాత్తతః కార్యం రామసుగ్రీవయోరిదమ్ । ఉద్దేశే నష్టమార్గేఽస్మిన్ రాక్షసైః పరివారితే
౩౧॥ సాగరేణ పరిక్షిప్తే గుప్తే వసతి జానకీ । విశస్తే వా గృహీతే వా రక్షోభిర్మయి సంయుగే ॥౩౨॥ నాన్యం పశ్యామి రామస్య
సహాయం కార్యసాధనే । విమృశంశ్చ న పశ్యామి యో హతే మయి వానరః ॥౩౩॥ శతయోజనవిస్తీర్ణం లంఘయేత మహో
దధిమ్ । కామం హంతుం సమర్థోఽస్మి సహస్రాణ్యపి రక్షసామ్ ॥౩౪॥ నతు శక్ష్యామి సంప్రాప్తుం పరం పారం మహోదధేః ।
అసత్యాని చ యుద్ధాని సంశయో మే న రోచతే ॥౩౫॥ కశ్చ నిస్సంశయం కార్యం కుర్యాత్ప్రాజ్ఞస్ససంశయమ్ । ప్రాణత్యాగ
శ్చ వైదేహ్యా భవేదనభిభాషణే ॥౩౬॥ ఏష దోషో మహాన్ హి స్యాన్మమ సీతాభిభాషణే । భూతాశ్చార్థా వినశ్యంతి దేశకా
లవిరోధితాః ॥౩౭॥ విక్లబం దూతమాసాద్య తమస్సూర్యోదయే యథా । అర్థానర్థాంతరే బుద్ధిర్నిశ్చితాపి న శోభతే ॥౩౮॥
ఘాతయంతి హి కార్యాణి దూతాః పండితమానినః । న వినశ్యేత్కథం కార్యం వైక్లబ్యం న కథం భవేత్ ॥౩౯॥ లంఘనం చ సము
ద్రస్య కథన్ను న వృథా భవేత్ । కథన్ను ఖలు వాక్యం మే శృణుయాన్నోద్విజేత వా ॥౪౦॥ ఇతి సంచింత్య హనుమాంశ్చకార
మతిమాన్మతిమ్ । రామమక్లిష్టకర్మాణం స్వబంధుమనుకీర్తయన్ ॥౪౧॥ నైనాముద్వేజయిష్యామి తద్బంధుగతమానసామ్ ।
ఇక్ష్వాకూణాం వరిష్ఠస్య రామస్య విదితాత్మనః ॥౪౨॥ శుభాని ధర్మయుక్తాని వచనాని సమర్పయన్ । శ్రావయిష్యామి స
ర్వాణి మధురాం ప్రబ్రువన్ గిరమ్ ॥౪౩॥ శ్రద్ధాస్యతి యథా హీయం తథా సర్వం సమాదధే ॥ ఇతి స బహువిధం మహానుభా
వో జగతిపతేః ప్రమదామవేక్షమాణః । మధురమవితథం జగాద వాక్యం ద్రుమవిటపాంతరమాస్థితో హనూమాన్ ॥౪౫॥

ఇతి శ్రీమత్సుందరకాండే - త్రింశస్సర్గః. **

ఏవం బహువిధాం చింతాం చింతయిత్వా మహాకపిః । సంశ్రవే మధురం వాక్యం వైదేహ్యా వ్యాజహార హ ॥౧॥ రాజా దశరథో
నామ రథకుంజరవాజిమాన్ । పుణ్యశీలో మహాకీర్తిరృజురాసీన్మహాయశాః ॥౨॥ రాజర్షీణాం గుణశ్రేష్ఠస్తపసా చ
ర్షిభిస్సమః । చక్రవర్తికులే జాతః పురందరసమో బలే ॥౩॥ అహింసారతిరక్షుద్రో ఘృణీ సత్యపరాక్రమః । ముఖ్యశ్చే
క్ష్వాకువంశస్య లక్ష్మీవాన్ లక్ష్మివర్ధనః ॥౪॥ పార్థివవ్యంజనైర్యుక్తః పృథుశ్రీః పార్థివర్షభః । పృథివ్యాం చతురంతా
యాం విశ్రుతస్సుఖదస్సుఖీ ॥౫॥ తస్య పుత్రః ప్రియో జ్యేష్ఠస్తారాధిపనిభాననః । రామో నామ విశేషజ్ఞః శ్రేష్ఠస్సర్వధనుష్మ
తామ్ ॥౬॥ రక్షితా స్వస్య ధర్మస్య స్వజనస్య చ రక్షితా । రక్షితా జీవలోకస్య ధర్మస్య చ పరంతపః ॥౭॥ తస్య సత్యాభిసం
ధస్య వృద్ధస్య వచనాత్పితుః । సభార్యస్సహ చ భ్రాత్రా వీరః ప్రవ్రాజితో వనమ్ ॥౮॥ తేన తత్ర మహారణ్యే మృగయాం పరి
ధావతా । రాక్షసా నిహతాశ్శూరా బహవః కామరూపిణః ॥౯॥ జనస్థానవధం శ్రుత్వా హతౌ చ ఖరదూషణౌ । తతస్త్వమ
ర్షాపహృతా జానకీ రావణేన తు ॥౧౦॥ వంచయిత్వా వనే రామం మృగరూపేణ మాయయా । సమార్గమాణస్తాం దేవీం రా
మస్సీతామనిందితామ్ ॥౧౧॥ ఆససాద వనే మిత్రం సుగ్రీవం నామ వానరమ్ । తతస్స వాలినం హత్వా రామః పరపురంజయః ॥
౧౨॥ ప్రాయచ్ఛత్కపిరాజ్యం తత్సుగ్రీవాయ మహాబలః । సుగ్రీవేణాపి సందిష్టా హరయః కామరూపిణః ॥౧౩॥ దిక్షు స
ర్వాసు తాం దేవీం విచిన్వంతి సహస్రశః । అహం సంపాతివచనాచ్ఛతయోజనమాయతమ్ ॥౧౪॥ అస్యా హేతోర్విశాలా
క్ష్యాస్సాగరం వేగవాన్ ప్లుతః । యథారూపాం యథావర్ణాం యథాలక్ష్మీం చ నిశ్చితామ్ ॥౧౫॥ అశ్రౌషం రాఘవస్యాహం
సేయమాసాదితా మయా । విరరామైవముక్త్వాసౌ వాచం వానరపుంగవః ॥౧౬॥ జానకీ చాపి తచ్ఛ్రుత్వా విస్మయం పరమం
గతా । తతస్సా వక్రకేశాంతా సుకేశీ కేశసంవృతమ్ ॥౧౭॥ ఉన్నమ్య వదనం భీరుశ్శింశుపావృక్షమైక్షత । నిశమ్య సీతా వచ
నం కపేశ్చ దిశశ్చ సర్వాః ప్రదిశశ్చ వీక్ష్య ॥౧౮॥ స్వయం ప్రహర్షం పరమం జగామ సర్వాత్మనా రామమనుస్మరంతీ । సా
తిర్యగూర్ధ్వం చ తథాప్యధస్తాన్నిరీక్షమాణా తమచింత్యబుద్ధిమ్ ॥౧౯॥ దదర్శ పింగాధిపతేరమాత్యం వాతాత్మజం సూర్య
మివోదయస్థమ్ ॥౨౦॥ ఇతి శ్రీమత్సుందరకాండే - ఏకత్రింశస్సర్గః. ****************************

తతశ్శాఖాంతరే లీనం దృష్ట్వా చలితమానసా । వేష్టితార్జునవస్త్రం తం విద్యుత్సంఘాతపింగళమ్ ॥౧॥ సా దదర్శ క
పిం తత్ర ప్రశ్రితం ప్రియవాదినమ్ । ఫుల్లాశోకోత్కరాభాసం తప్తచామీకరేక్షణమ్ ॥౨॥ మైథిలీ చింతయామాస విస్మయం ప
రమం గతా । అహో భీమమిదం రూపం వానరస్య దురాసదమ్ ॥౩॥ దుర్నిరీక్ష్యమితి జ్ఞాత్వా పునరేవ ముమోహ సా । విలలాప
భృశం సీతా కరుణం భయమోహితా ॥౪॥ రామ రామేతి దుఃఖార్తా లక్ష్మణేతి చ భామినీ । రురోద బహుధా సీతా మందం
మందస్వరా సతీ ॥౫॥ సా తం దృష్ట్వా హరిశ్రేష్ఠం వినీతవదుపస్థితమ్ । మైథిలీ చింతయామాస స్వప్నోఽయమితి భామినీ ॥౬॥ సా
వీక్షమాణా పృథుభుగ్నవక్త్రం శాఖామృగేంద్రస్య యథోక్తకారమ్ । దదర్శ పింగాధిపతేరమాత్యం వాతాత్మజం బుద్ధిమ
తాం వరిష్ఠమ్ ॥౭॥ సా తం సమీక్ష్యైవ భృశం విసంజ్ఞా గతాసుకల్పేవ బభూవ సీతా । చిరేణ సంజ్ఞాం ప్రతిలభ్య భూయో విచింత
యామాస విశాలనేత్రా ॥౮॥ స్వప్నే మయాఽయం వికృతోఽద్య దృష్టశ్శాఖామృగశ్శాస్త్రగణైర్నిషిద్ధః । స్వస్త్యస్తు రామా
య సలక్ష్మణాయ తథా పితుర్మే జనకస్య రాజ్ఞః ॥౯॥ స్వప్నోఽపి నాయం న హి మేఽస్తి నిద్రా శోకేన దుఃఖేన చ పీడితాయాః । సు
ఖం హి మే నాస్తి యతోఽస్మి హీనా తేనేందుపూర్ణప్రతిమాననేన ॥౧౦॥ రామేతి రామేతి సదైవ బుద్ధ్యా విచింత్య వాచా బ్రు
వతీ తమేవ । తస్యానురూపాం చ కథాం తమర్థమేవం ప్రపశ్యామి తథా శృణోమి ॥౧౧॥ అహం హి తస్యాద్య మనోభవేన సం
పీడితా తద్గతసర్వభావా । విచింతయంతీ సతతం తమేవ తథైవ పశ్యామి తథా శృణోమి ॥౧౨॥ మనోరథస్స్యాదితి చింతయా
మి తథాపి బుద్ధ్యా చ వితర్కయామి । కిం కారణం తస్య హి నాస్తి రూపం సువ్యక్తరూపశ్చ వదత్యయం మామ్ ॥౧౩॥ నమోఽస్తు
వాచస్పతయే సవజ్రిణే స్వయంభువే చైవ హుతాశనాయ చ । అనేన చోక్తం యదిదం మమాగ్రతో వనౌకసా తచ్చ తథా
స్తు నాన్యథా ॥౧౪॥ ఇతి శ్రీమత్సుందరకాండే - ద్వాత్రింశస్సర్గః ******************************

సోఽవతీర్య ద్రుమాత్తస్మాద్విద్రుమప్రతిమాననః । వినీతవేషః కృపణః ప్రణిపత్యోపసృత్య చ ॥౧॥ తామబ్రవీన్మహా
తేజా హనూమాన్మారుతాత్మజః । శిరస్యంజలిమాధాయ సీతాం మధురయా గిరా ॥౨॥ కా ను పద్మపలాశాక్షి క్లిష్టకౌశేయవా
సిని । ద్రుమస్య శాఖామాలంబ్య తిష్ఠసి త్వమనిందితే ॥౩॥ కిమర్థం తవ నేత్రాభ్యాం వారి స్రవతి శోకజమ్ । పుండరీకపలా
శాభ్యాం విప్రకీర్ణమివోదకమ్ ॥౪॥ సురాణామసురాణాం వా నాగగంధర్వరక్షసామ్ । యక్షాణాం కిన్నరాణాం వా కా త్వం
భవసి శోభనే ॥౫॥ కా త్వం భవసి రుద్రాణాం మరుతాం వా వరాననే । వసూనాం వా వరారోహే దేవతా ప్రతిభాసి మే ॥౬॥
కిం ను చంద్రమసా హీనా పతితా విబుధాలయాత్ । రోహిణీ జ్యోతిషాం శ్రేష్ఠా శ్రేష్ఠా సర్వగుణాన్వితా ॥౭॥ కా త్వం భవసి క
ల్యాణి త్వమనిందితలోచనే । కోపాద్వా యది వా మోహాద్భర్తారమసితేక్షణే ॥౮॥ వసిష్ఠం కోపయిత్వా త్వం నాసి క
ల్యాణ్యరుంధతీ । కో ను పుత్రః పితా భ్రాతా భర్తా వా తే సుమధ్యమే ॥౯॥ అస్మాల్లోకాదముం లోకం గతం త్వమనుశోచసి ।
రోదనాదతినిశ్శ్వాసాద్భూమిసంస్పర్శనాదపి ॥౧౦॥ న త్వాం దేవీమహం మన్యే రాజ్ఞస్సంజ్ఞావధారణాత్ । వ్యంజనాని చ
తే యాని లక్షణాని చ లక్షయే ॥౧౧॥ మహిషీ భూమిపాలస్య రాజకన్యాసి మే మతా । రావణేన జనస్థానాద్బలాదపహృతా
యది ॥౧౨॥ సీతా త్వమసి భద్రం తే తన్మమాచక్ష్వ పృచ్ఛతః । యథా హి తవ వై దైన్యం రూపం చాప్యతిమానుషమ్ ॥౧౩॥ తప
సా చాన్వితో వేషస్త్వం రామమహిషీ ధ్రువమ్ । సా తస్య వచనం శ్రుత్వా రామకీర్తనహర్షితా ॥౧౪॥ ఉవాచ వాక్యం
వైదేహీ హనుమంతం ద్రుమాశ్రితమ్ । పృథివ్యాం రాజసింహానాం ముఖ్యస్య విదితాత్మనః ॥౧౫॥ స్నుషా దశరథస్యాహం శ
త్రుసైన్యప్రతాపినః । దుహితా జనకస్యాహం వైదేహస్య మహాత్మనః ॥౧౬॥ సీతేతి నామ నామ్నాహం భార్యా రామస్య
ధీమతః । సమా ద్వాదశ తత్రాహం రాఘవస్య నివేశనే ॥౧౭॥ భుంజానా మానుషాన్భోగాన్సర్వకామసమృద్ధినీ । తత్ర
త్రయోదశే వర్షే రాజ్యే చేక్ష్వాకునందనమ్ ॥౧౮॥ అభిషేచయితుం రాజా సోపాధ్యాయః ప్రచక్రమే । తస్మిన్ సంభ్రి
యమాణే తు రాఘవస్యాభిషేచనే ॥౧౯॥ కైకేయీ నామ భర్తారం దేవీ వచనమబ్రవీత్ । న పిబేయం న ఖాదేయం ప్రత్య
హం మమ భోజనమ్ ॥౨౦॥ ఏష మే జీవితస్యాంతో రామో యద్యభిషిచ్యతే । యత్తదుక్తం త్వయా వాక్యం ప్రీత్యా నృపతిస
త్తమ ॥౨౧॥ తచ్చేన్న వితథం కార్యం వనం గచ్ఛతు రాఘవః । స రాజా సత్యవాగ్దేవ్యా వరదానమనుస్మరన్ ॥౨౨॥ ముమో
హ వచనం శ్రుత్వా కైకేయ్యాః క్రూరమప్రియమ్ । తతస్తు స్థవిరో రాజా సత్యధర్మే వ్యవస్థితః ॥౨౩॥ జ్యేష్ఠం యశస్వినం పు
త్రం రుదన్రాజ్యమయాచత । స పితుర్వచనం శ్రీమానభిషేకాత్పరం ప్రియమ్ ॥౨౪॥ మనసా పూర్వమాసాద్య వాచా ప్ర

తిగృహీతవాన్ । దద్యాన్న ప్రతిగృహ్ణీయాన్న బ్రూయాత్కించిదప్రియమ్॥ ౨౫॥ అపి జీవితహేతోర్వా రామస్సత్యప
రాక్రమః। స విహాయోత్తరీయాణి మహార్హాణి మహాయశాః॥ ౨౬॥ విసృజ్య మనసా రాజ్యం జనన్యై మాం సమాదిశత్, సా
హం తస్యాగ్రతస్తూర్ణం ప్రస్థితా వనచారిణీ॥ ౨౭॥ న హి మే తేన హీనాయా వాసస్స్వర్గేఽపి రోచతే। ప్రాగేవ తు మహాభా
గస్సౌమిత్రిర్మిత్రనందనః॥ ౨౮॥ పూర్వజస్యానుయాత్రార్థే ద్రుమచీరైరలంకృతః। తే వయం భర్తురాదేశం బహుమా
న్య దృఢవ్రతాః॥ ౨౯॥ ప్రవిష్టాస్స్మ పురాదృష్టం వనం గంభీరదర్శనమ్। వసతో దండకారణ్యే తస్యాహమమితౌజసః॥ ౩౦॥ ర
క్షసాఽపహృతా భార్యా రావణేన దురాత్మనా। ద్వౌ మాసౌ తేన మే కాలో జీవితానుగ్రహః కృతః॥ ౩౧॥ ఊర్ధ్వం ద్వాభ్యాం
తు మాసాభ్యాం తతస్త్యక్ష్యామి జీవితమ్॥ ఇతి శ్రీమత్సుందరకాండే త్రయస్త్రింశస్సర్గః. ****************
తస్యాస్తద్వచనం శ్రుత్వా హనుమాన్ హరియూథపః। దుఃఖాద్దుఃఖాభిభూతాయాస్సాంత్వముత్తరమబ్రవీత్॥ ౧॥ అ
హం రామస్య సందేశాద్దేవి దూతస్తవాగతః। వైదేహి కుశలీ రామస్త్వాం చ కౌశలమబ్రవీత్॥ ౨॥ యో బ్రాహ్మమస్త్రం
వేదాంశ్చ వేద వేదవిదాం వరః। స త్వాం దాశరథీ రామో దేవి కౌశలమబ్రవీత్॥ ౩॥ లక్ష్మణశ్చ మహాతేజా భర్తుస్తేఽనుచ
రః ప్రియః। కృతవాన్ శోకసంతప్తశ్శిరసా తేఽభివాదనమ్॥ ౪॥ సా తయోః కుశలం దేవీ నిశమ్య నరసింహయోః। ప్రీతిసంహృ
ష్టసర్వాంగీ హనుమంతమథాబ్రవీత్॥ ౫॥ కల్యాణీ బత గాథేయం లౌకికీ ప్రతిభాతి మా। ఏతి జీవంతమానందో నరం వర్ష
శతాదపి॥ ౬॥ తయా సమాగతే తస్మిన్ ప్రీతిరుత్పాదితాద్భుతా। పరస్పరేణ చాలాపం విశ్వస్తౌ తౌ ప్రచక్రతుః॥ ౭॥ తస్యా
స్తద్వచనం శ్రుత్వా హనుమాన్ హరియూథపః। సీతాయాశ్శోకదీనాయాస్సమీపముపచక్రమే॥ ౮॥ యథా యథా సమీ
పం స హనుమానుపసర్పతి। తథా తథా రావణం సా తం సీతా పరిశంకతే॥ ౯॥ అహో ధిగ్దుష్కృతమిదం కథితం హి యదస్య మే
రూపాంతరముపాగమ్య స ఏవాయం హి రావణః॥ ౧౦॥ తామశోకస్య శాఖాం సా విముక్త్వా శోకకర్శితా। తస్యామేవానవ
ద్యాంగీ ధరణ్యాం సముపావిశత్॥ ౧౧॥ హనుమానపి దుఃఖార్తాం తాం దృష్ట్వా భయమోహితామ్। అవందత మహాబా
హుస్తతస్తాం జనకాత్మజామ్॥ ౧౨॥ సా చైనం భయవిత్రస్తా భూయో నైవాభ్యుదైక్షత। తం దృష్ట్వా వందమానం తు సీతా
శశినిభాననా॥ ౧౩॥ అబ్రవీద్దీర్ఘముచ్ఛ్వస్య వానరం మధురస్వరా। మాయాం ప్రవిష్టో మాయావీ యది త్వం రావణ
స్స్వయమ్॥ ౧౪॥ ఉత్పాదయసి మే భూయస్సంతాపం తన్న శోభనమ్। స్వం పరిత్యజ్య రూపం యః పరివ్రాజకరూపధృత్॥
౧౫॥ జనస్థానే మయా దృష్టస్త్వం స ఏవాసి రావణః। ఉపవాసకృశాం దీనాం కామరూప నిశాచర॥ ౧౬॥ సంతాపయసి మాం
భూయస్సంతప్తాం తన్న శోభనమ్। అథవా నైతదేవం హి యన్మయా పరిశంకితమ్॥ ౧౭॥ మనసో హి మమ ప్రీతిరుత్పన్నా తవ
దర్శనాత్। యది రామస్య దూతస్త్వమాగతో భద్రమస్తు తే॥ ౧౮॥ పృచ్ఛామి త్వాం హరిశ్రేష్ఠ ప్రియా రామకథా హి మే
గుణాన్ రామస్య కథయ ప్రియస్య మమ వానర॥ ౧౯॥ చిత్తం హరసి మే సౌమ్య నదీకూలం యథా రయః। అహో స్వప్నస్య
సుఖతా యాఽహమేవం చిరాహృతా॥ ౨౦॥ ప్రేషితం నామ పశ్యామి రాఘవేణ వనౌకసమ్। స్వప్నేఽపి యద్యహం వీరం రా
ఘవం సహలక్ష్మణమ్॥ ౨౧॥ పశ్యేయం నావసీదేయం స్వప్నోఽపి మమ మత్సరీ। నాహం స్వప్నమిమం మన్యే స్వప్నే దృష్ట్వా
హి వానరమ్॥ ౨౨॥ న శక్యోఽభ్యుదయః ప్రాప్తుం ప్రాప్తశ్చాభ్యుదయో మమ। కిం ను స్యాచ్చిత్తమోహోఽయం భవేద్వా
తగతిస్త్వియమ్॥ ౨౩॥ ఉన్మాదజో వికారో వా స్యాదియం మృగతృష్ణికా। అథవా నాయమున్మాదో మోహోఽప్యున్మాదల
క్షణః॥ ౨౪॥ సంబుధ్యే చాహమాత్మానమిమం చాపి వనౌకసమ్। ఇత్యేవం బహుధా సీతా సంప్రధార్య బలాబలమ్॥ ౨౫॥ రక్ష
సాం కామరూపత్వాన్మేనే తం రాక్షసాధిపమ్। ఏతాం బుద్ధిం తదా కృత్వా సీతా సా తనుమధ్యమా॥ ౨౬॥ న ప్రతివ్యాజహారా
థ వానరం జనకాత్మజా। సీతాయాశ్చింతితం బుద్ధ్వా హనుమాన్ మారుతాత్మజః॥ ౨౭॥ శ్రోత్రానుకూలైర్వచనైస్తదా
తాం సంప్రహర్షయత్। ఆదిత్య ఇవ తేజస్వీ లోకకాంతశ్శశీ యథా॥ ౨౮॥ రాజా సర్వస్య లోకస్య దేవో వైశ్రవణో య
థా। విక్రమేణోపపన్నశ్చ యథా విష్ణుర్మహాయశాః॥ ౨౯॥ సత్యవాదీ మధురవాగ్దేవో వాచస్పతిర్యథా। రూపవాన్ సుభ
గశ్శ్రీమాన్ కందర్ప ఇవ మూర్తిమాన్॥ ౩౦॥ స్థానక్రోధః ప్రహర్తా చ శ్రేష్ఠో లోకే మహారథః। బాహుచ్ఛాయామవ
ష్టబ్ధో యస్య లోకో మహాత్మనః॥ ౩౧॥ అపకృష్యాశ్రమపదాన్మృగరూపేణ రాఘవమ్। శూన్యే యేనాపనీతాసి తస్య ద్రక్ష్య
సి యత్ఫలమ్॥ ౩౨॥ నచిరాద్రావణం సంఖ్యే యో వధిష్యతి వీర్యవాన్। రోషప్రముక్తైరిషుభిర్జ్వలద్భిరివ పావకైః॥ ౩౩॥ తే

నాహం ప్రేషితో దూత స్త్వత్సకాశమిహాగతః। త్వద్వియోగేన దుఃఖార్త స్స త్వాం కౌశలమబ్రవీత్ ॥౩౪॥ లక్ష్మణశ్చ మ
హాతేజాస్సుమిత్రానందవర్ధనః। అభివాద్య మహాబాహుస్సోఽపి కౌశలమబ్రవీత్ ॥౩౫॥ రామస్య చ సఖా దేవి సుగ్రీవో
నామ వానరః। రాజా వానరముఖ్యానాం స త్వాం కౌశలమబ్రవీత్ ॥౩౬॥ నిత్యం స్మరతి రామస్త్వాం ససుగ్రీవస్సలక్ష్మణః। ది
ష్ట్యా జీవతి వైదేహి రాక్షసీవశమాగతా ॥౩౭॥ నచిరాద్ద్రక్ష్యసే రామం లక్ష్మణం చ మహాబలం। మధ్యే వానరకోటీనాం సుగ్రీ
వం చామితౌజసమ్ ॥౩౮॥ అహం సుగ్రీవసచివో హనుమాన్నామ వానరః। ప్రవిష్టో నగరీం లంకాం లంఘయిత్వా మహో
దధిమ్ ॥౩౯॥ కృత్వా మూర్ధ్ని పదన్యాసం రావణస్య దురాత్మనః। త్వాం ద్రష్టుముపయాతోఽహం సమాశ్రిత్య పరాక్రమమ్
॥౪౦॥ నాహమస్మి తథా దేవి యథా మామవగచ్ఛసి। విశంకా త్యజ్యతా మేషా శ్రద్ధత్స్వ వదతో మమ ॥౪౧॥ ఇతి శ్రీమత్సుందర
కాండే - చతుస్త్రింశస్సర్గః - **

తాం తు రామకథాం శ్రుత్వా వైదేహీ వానరర్షభాత్। ఉవాచ వచనం సాంత్వమిదం మధురయా గిరా ॥౧॥ క్వ తే
రామేణ సంసర్గః కథం జానాసి లక్ష్మణమ్। వానరాణాం నరాణాం చ కథమాసీత్సమాగమః ॥౨॥ యాని రామస్య లింగాని ల
క్ష్మణస్య చ వానర। తాని భూయస్సమాచక్ష్వ న మాం శోకస్సమావిశేత్ ॥౩॥ కీదృశం తస్య సంస్థానం రూపం రామస్య కీదృశమ్
కథమూరూ కథం బాహూ లక్ష్మణస్య చ శంస మే ॥౪॥ ఏవముక్తస్తు వైదేహ్యా హనుమాన్మారుతాత్మజః। తతో రామం యథా
తత్త్వమాఖ్యాతుముపచక్రమే ॥౫॥ జానంతీ బత దిష్ట్యా మాం వైదేహి పరిపృచ్ఛసి। భర్తుః కమలపత్రాక్షి సంస్థానం లక్ష్మణ
స్య చ ॥౬॥ యాని రామస్య చిహ్నాని లక్ష్మణస్య చ యాని వై। లక్షితాని విశాలాక్షి వదతశ్శృణు తాని మే ॥౭॥ రామః కమలప
త్రాక్షస్సర్వసత్త్వమనోహరః। రూపదాక్షిణ్యసంపన్నః ప్రసూతో జనకాత్మజే ॥౮॥ తేజసాదిత్యసంకాశః క్షమయా పృ
థివీసమః। బృహస్పతిసమో బుద్ధ్యా యశసా వాసవోపమః ॥౯॥ రక్షితా జీవలోకస్య స్వజనస్యాభిరక్షితా। రక్షితా స్వస్య
వృత్తస్య ధర్మస్య చ పరంతపః ॥౧౦॥ రామో భామిని లోకస్య చాతుర్వర్ణ్యస్య రక్షితా। మర్యాదానాం చ లోకస్య కర్తా
కారయితా చ సః ॥౧౧॥ అర్చిష్మానర్చితోఽత్యర్థం బ్రహ్మచర్యవ్రతే స్థితః। సాధూనాముపకారజ్ఞః ప్రచారజ్ఞశ్చ కర్మణామ్ ॥
౧౨॥ రాజవిద్యావినీతశ్చ బ్రాహ్మణానాముపాసితా। శ్రుతవాన్ శీలసంపన్నో వినీతశ్చ పరంతపః ॥౧౩॥ యజుర్వేదవినీత
శ్చ వేదవిద్భిస్సుపూజితః। ధనుర్వేదే చ వేదేషు వేదాంగేషు చ నిష్ఠితః ॥౧౪॥ విపులాంసో మహాబాహుః కంబుగ్రీవశ్శుభాననః
గూఢజత్రుస్సుతామ్రాక్షో రామో దేవి జనైశ్శ్రుతః ॥౧౫॥ దుందుభిస్వననిర్ఘోషస్స్నిగ్ధవర్ణః ప్రతాపవాన్। సమ
స్సమవిభక్తాంగో వర్ణం శ్యామం సమాశ్రితః ॥౧౬॥ త్రిస్థిరస్త్రిప్రలంబశ్చ త్రిసమస్త్రిషు చోన్నతః। త్రితామ్రస్త్రిషు చ
స్నిగ్ధో గంభీరస్త్రిషు నిత్యశః ॥౧౭॥ త్రివలీవాంస్త్ర్యవనతశ్చతుర్వ్యంగస్త్రిశీర్షవాన్। చతుష్కలశ్చతుర్లేఖశ్చతు
ష్కిష్కుశ్చతుస్సమః ॥౧౮॥ చతుర్దశసమద్వంద్వశ్చతుర్దంష్ట్రశ్చతుర్గతిః। మహోష్ఠహనునాసశ్చ పంచస్నిగ్ధో
ఽష్టవంశవాన్ ॥౧౯॥ దశపద్మో దశబృహత్త్రిభిర్వ్యాప్తో ద్విశుక్లవాన్। షడున్నతో నవతనుస్త్రిభిర్వ్యాప్నోతి రాఘవః ॥౨౦॥
సత్యధర్మపరశ్శ్రీమాన్సంగ్రహానుగ్రహే రతః। దేశకాలవిభాగజ్ఞస్సర్వలోకప్రియంవదః ॥౨౧॥ భ్రాతా చ తస్య
ద్వైమాత్రస్సౌమిత్రిరపరాజితః। అనురాగేణ రూపేణ గుణైశ్చైవ తథావిధః ॥౨౨॥ తావుభౌ నరశార్దూలౌ త్వద్దర్శనస
ముత్సుకౌ। విచిన్వంతౌ మహీం కృత్స్నామస్మాభిరభిసంగతౌ ॥౨౩॥ త్వామేవ మార్గమాణౌ తౌ విచరంతౌ వసుంధరాం। ద
దర్శతుర్మృగపతిం పూర్వజేనావరోపితం ॥౨౪॥ ఋశ్యమూకస్య పృష్ఠే తు బహుపాదపసంకులే। భ్రాతుర్భయార్త
మాసీనం సుగ్రీవం ప్రియదర్శనమ్ ॥౨౫॥ వయం తు హరిరాజం తం సుగ్రీవం సత్యసంగరం। పరిచర్యామహే రాజ్యాత్పూ
ర్వజేనావరోపితం ॥౨౬॥ తతస్తౌ చీరవసనౌ ధనుఃప్రవరధారిణౌ। ఋశ్యమూకస్య శైలస్య రమ్యం దేశముపాగతౌ ॥౨౭॥
స తౌ దృష్ట్వా నరవ్యాఘ్రౌ ధన్వినౌ వానరర్షభః। అవప్లుతో గిరేస్తస్య శిఖరం భయమోహితః ॥౨౮॥ తతస్స శిఖరే తస్మిన్ వా
నరేంద్రో వ్యవస్థితః। తయోస్సమీపం మామేవ ప్రేషయామాస సత్వరమ్ ॥౨౯॥ తావహం పురుషవ్యాఘ్రౌ సుగ్రీవవ
చనాత్ప్రభూ। రూపలక్షణసంపన్నౌ కృతాంజలిరుపస్థితః ॥౩౦॥ తౌ పరిజ్ఞాతతత్త్వార్థౌ మయా ప్రీతిసమన్వితౌ। పృష్ఠమా
రోప్య తం దేశం ప్రాపితౌ పురుషర్షభౌ ॥౩౧॥ నివేదితౌ చ తత్త్వేన సుగ్రీవాయ మహాత్మనే। తయోరన్యోన్యసల్లాపా
ద్భృశం ప్రీతిరజాయత ॥ ౩౨ ॥ తతస్తౌ ప్రీతిసంపన్నౌ హరీశ్వరనరేశ్వరౌ। పరస్పరకృతాశ్వాసౌ కథయా పూర్వవృత్త

యా॥౩౩॥తతస్స సాంత్వయామాస సుగ్రీవం లక్ష్మణాగ్రజః। స్త్రీహేతోర్వాలినా భ్రాత్రా నిరస్తమురుతేజసా॥౩౪॥
తతస్త్వన్నాశజం శోకం రామస్యాక్లిష్టకర్మణః। లక్ష్మణో వానరేంద్రాయ సుగ్రీవాయ న్యవేదయత్ ॥౩౫॥ సశ్రు
త్వా వానరేంద్రస్తు లక్ష్మణేనేరితం వచః। తదాసీన్నిష్ప్రభోఽత్యర్థం గ్రహగ్రస్త ఇవాంశుమాన్॥౩౬॥ తతస్త్వద్గాత్ర
శోభీని రక్షసా హ్రియమాణయా। యాన్యాభరణజాలాని పాతితాని మహీతలే॥౩౭॥ తాని సర్వాణి రామాయ ఆనీయ
హరియూథపాః। సంహృష్టా దర్శయామాసుర్గతిం తు న విదుస్తవ॥౩౮॥ తాని రామాయ దత్తాని మయైవోపహృతాని చ।
స్వనవంత్యవకీర్ణాని తస్మిన్విగతచేతసి॥౩౯॥ తాన్యంకే దర్శనీయాని కృత్వా బహువిధం తవ। తేన దేవప్రకాశేన దేవేన ప
రిదేవితమ్॥౪౦॥ పశ్యతస్తాని రుదతస్తామ్యతశ్చ పునః పునః। ప్రాదీపయన్ దాశరథేస్తాని శోకహుతాశనమ్॥౪౧॥ శయితం చ
చిరం తేన దుఃఖార్తేన మహాత్మనా। మయాపి వివిధైర్వాక్యైః కృచ్ఛ్రాదుత్థాపితః పునః॥౪౨॥ తాని దృష్ట్వా మహాబాహు
ర్దర్శయిత్వా ముహుర్ముహుః। రాఘవస్సహసౌమిత్రిస్సుగ్రీవే సన్న్యవేదయత్ ॥౪౩॥ స తవాదర్శనాదార్యే రాఘ
వః పరితప్యతే। మహతా జ్వలతా నిత్యమగ్నినేవాగ్నిపర్వతః॥౪౪॥ త్వత్కృతే తమనిద్రా చ శోకశ్చింతా చ రాఘవమ్। తా
పయంతి మహాత్మానమగ్న్యగారమివాగ్నయః॥౪౫॥ తవాదర్శనశోకేన రాఘవః ప్రవిచాల్యతే। మహతా భూమికంపేన
మహానివ శిలోచ్చయః॥౪౬॥ కాననాని సురమ్యాణి నదీః ప్రస్రవణాని చ। చరన్న రతిమాప్నోతి త్వామపశ్యన్నృపాత్మజే॥
౪౭॥ స త్వాం మనుజశార్దూలః క్షిప్రం ప్రాప్స్యతి రాఘవః। సమిత్రబాంధవం హత్వా రావణం జనకాత్మజే॥౪౮॥ సహి
తౌ రామసుగ్రీవావుభావకురుతాం తదా। సమయం వాలినం హంతుం తవ చాన్వేషణం తదా॥౪౯॥ తతస్తాభ్యాం కుమారా
భ్యాం వీరాభ్యాం స హరీశ్వరః। కిష్కింధాం సముపాగమ్య వాలీ యుద్ధే నిపాతితః॥౫౦॥ తతో నిహత్య తరసా రామో వాలిన
మాహవే। సర్వేషాం హరిసంఘానాం సుగ్రీవమకరోత్పతిమ్॥౫౧॥ రామసుగ్రీవయోరైక్యం దేవ్యేవం సమజాయత। హను
మంతం చ మాం విద్ధి తయోర్దూతమిహాగతమ్॥౫౨॥ స్వరాజ్యం ప్రాప్య సుగ్రీవస్సమానీయ హరీశ్వరాన్। త్వదర్థం ప్రే
షయామాస దిశో దశ మహాబలాన్॥౫౩॥ ఆదిష్టా వానరేంద్రేణ సుగ్రీవేణ మహౌజసా। అద్రిరాజప్రతీకాశాస్సర్వతః ప్ర
స్థితా మహీమ్॥౫౪॥ తతస్తే మార్గమాణా వై సుగ్రీవవచనాతురాః। చరంతి వసుధాం కృత్స్నాం వయమన్యే చ వానరాః॥
౫౫॥ అంగదో నామ లక్ష్మీవాన్ వాలిసూనుర్మహాబలః। ప్రస్థితః కపిశార్దూలస్త్రిభాగబలసంవృతః॥౫౬॥ తేషాం నో విప్రణ
ష్టానాం వింధ్యే పర్వతసత్తమే। భృశం శోకపరీతానామహోరాత్రగణా గతాః॥౫౭॥ తే వయం కార్యనైరాశ్యాత్కాలస్యా
తిక్రమేణ చ। భయాచ్చ కపిరాజస్య ప్రాణాంస్త్యక్తుం వ్యవస్థితాః॥౫౮॥ విచిత్య వనదుర్గాణి గిరిప్రస్రవణాని చ। అనాసా
ద్య పదం దేవ్యాః ప్రాణాంస్త్యక్తుం సముద్యతాః॥౫౯॥ దృష్ట్వా ప్రాయోపవిష్టాంశ్చ సర్వాన్వానరపుంగవాన్। భృశం
శోకార్ణవే మగ్నః పర్యదేవయదంగదః॥౬౦॥ తవ నాశం చ వైదేహి వాలినశ్చ వధం తథా। ప్రాయోపవేశమస్మాకం మరణం
చ జటాయుషః॥౬౧॥ తేషాం నస్స్వామిసందేశాన్నిరాశానాం ముమూర్షతామ్। కార్యహేతోరివాయాతశ్శకునిర్వీర్యవా
న్మహాన్॥౬౨॥ గృధ్రరాజస్య సోదర్యస్సంపాతిర్నామ గృధ్రరాట్। శ్రుత్వా భ్రాతృవధం కోపాదిదం వచనమబ్రవీత్॥
యవీయాన్ కేన మే భ్రాతా హతః క్వ చ నిపాతితః। ఏతదాఖ్యాతుమిచ్ఛామి భవద్భిర్వానరోత్తమాః॥౬౪॥ అంగదోఽకథ
యత్తస్య జనస్థానే మహద్వధమ్। రక్షసా భీమరూపేణ త్వాముద్దిశ్య యథాతథమ్॥౬౫॥ జటాయుషో వధం శ్రుత్వా దుఃఖిత
స్సోఽరుణాత్మజః। త్వాం శశంస వరారోహే వసంతీం రావణాలయే॥౬౬॥ తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా సంపాతేః ప్రీతివర్ధ
నమ్। అంగదప్రముఖాస్తూర్ణం తతస్సంప్రస్థితా వయమ్॥౬౭॥ వింధ్యాదుత్థాయ సంప్రాప్తాస్సాగరస్యాంతముత్తరమ్।
త్వద్దర్శనకృతోత్సాహా హృష్టాస్తుష్టాః ప్లవంగమాః॥౬౮॥ అంగదప్రముఖాస్సర్వే వేలోపాంతముపస్థితాః। చింతాం జగ్ముః
పునర్భీతాస్త్వద్దర్శనసముత్సుకాః॥౬౯॥ అథాహం హరిసైన్యస్య సాగరం ప్రేక్ష్య సీదతః। వ్యవధూయ భయం తీవ్రం యో
జనానాం శతం ప్లుతః॥౭౦॥ లంకా చాపి మయా రాత్రౌ ప్రవిష్టా రాక్షసాకులా। రావణశ్చ మయా దృష్టస్త్వం చ శోకపరిప్లు
తా॥౭౧॥ ఏతత్తే సర్వమాఖ్యాతం యథావృత్తమనిందితే। అభిభాషస్వ మాం దేవి దూతో దాశరథేరహమ్॥౭౨॥ త్వం మాం
రామకృతోద్యోగం త్వన్నిమిత్తమిహాగతమ్। సుగ్రీవసచివం దేవి బుధ్యస్వ పవనాత్మజమ్॥౭౩॥ కుశలీ తవ కాకుత్స్థస్సర్వ
శస్త్రభృతాం వరః। గురోరారాధనే యుక్తో లక్ష్మణశ్చ సులక్షణః॥౭౪॥ తస్య వీర్యవతో దేవి భర్తుస్తవ హితే రతః। అహమే

కస్తుసంప్రాప్తస్సుగ్రీవవచనాదిహ॥౭౫॥మయేయమసహాయేన ధరతా కామరూపిణా।దక్షిణాదిగనుక్రాంతా త్వన్మా
ర్గవిచయైషిణా॥౭౬॥దిష్ట్యాహం హరిసైన్యానాం త్వం నాశమనుశోచతామ్। అపనేష్యామి సంతాపం తవాభిగమశంస
నాత్॥౭౭॥దిష్ట్యాహి మమ న వ్యర్థం దేవి సాగరలంఘనమ్।ప్రాప్స్యామ్యహమిదం దిష్ట్యా త్వద్దర్శనకృతం యశః॥౭౮॥రా
ఘవశ్చ మహావీర్యః క్షిప్రం త్వామభిపత్స్యతే।సమిత్రబాంధవం హత్వా రావణం రాక్షసాధిపమ్॥౭౯॥మాల్యవాన్నామ
వైదేహి గిరీణాముత్తమో గిరిః। తతో గచ్ఛతి గోకర్ణం పర్వతం కేసరీ హరిః॥౮౦॥స చ దేవర్షిభిర్దిష్టః పితా మమ మహా
కపిః। తీర్థే నదీపతేః పుణ్యే శంబసాదనముద్ధరత్॥౮౧॥తస్యాహం హరిణః క్షేత్రే జాతో వాతేన మైథిలి। హనుమానితి వి
ఖ్యాతో లోకే స్వేనైవ కర్మణా॥౮౨॥విశ్వాసార్థం తు వైదేహి భర్తురుక్తా మయా గుణాః। అచిరాద్రాఘవో దేవి త్వా
మితో నయితానఘే॥౮౩॥ ఏవం విశ్వాసితా సీతా హేతుభిశ్శోకకర్శితా। ఉపపన్నైరభిజ్ఞానైర్దూతం తమవగచ్ఛతి॥
౮౪॥అతులం చ గతా హర్షం ప్రహర్షేణ చ జానకీ। నేత్రాభ్యాం వక్రపక్ష్మాభ్యాం ముమోచానందజం జలమ్॥౮౫॥చా
రు తద్వదనం తస్యాస్తామ్రశుక్లాయతేక్షణమ్।అశోభత విశాలాక్ష్యా రాహుముక్త ఇవోడురాట్॥౮౬॥హనుమంతం కపిం
వ్యక్తం మన్యతే నాన్యథేతి సా। అథోవాచ హనూమాంస్తాముత్తరం ప్రియదర్శనామ్॥౮౭॥ఏతత్తే సర్వమాఖ్యాతం సమా
శ్వసిహి మైథిలి। కింకరోమి కథం వా తే రోచతే ప్రతియామ్యహమ్॥౮౮॥హతేసురే సంయతి శంబసాదనే కపిప్రవీరేణ మహ
ర్షిచోదనాత్। తతోస్మి వాయుప్రభవో హి మైథిలి ప్రభావతస్తత్ప్రతిమశ్చ వానరః॥౮౯॥ఇతి పంచత్రింశస్సర్గః.***

భూయ ఏవ మహాతేజా హనుమాన్మారుతాత్మజః। అబ్రవీత్ప్రశ్రితం వాక్యం సీతాప్రత్యయకారణాత్॥౧॥వాన
రోహం మహాభాగే దూతో రామస్య ధీమతః। రామనామాంకితం చేదం పశ్య దేవ్యంగులీయకమ్॥౨॥ప్రత్యయార్థం తవా
నీతం తేన దత్తం మహాత్మనా।సమాశ్వసిహి భద్రం తే క్షీణదుఃఖఫలా హ్యసి॥౩॥గృహీత్వా ప్రేక్షమాణా సా భర్తుః కరవి
భూషణమ్।భర్తారమివ సంప్రాప్తా జానకీ ముదితాభవత్॥౪॥చారు తద్వదనం తస్యాస్తామ్రశుక్లాయతేక్షణమ్।అశోభ
త విశాలాక్ష్యా రాహుముక్త ఇవోడురాట్॥౫॥ తతస్సా హ్రీమతీ బాలా భర్తృసందేశహర్షితా।పరితుష్టా ప్రియం కృ
త్వా ప్రశశంస మహాకపిమ్॥౬॥విక్రాంతస్త్వం సమర్థస్త్వం ప్రాజ్ఞస్త్వం వానరోత్తమ। యేనేదం రాక్షసపదం త్వ
యైకేన ప్రధర్షితమ్॥౭॥శతయోజనవిస్తీర్ణస్సాగరో మకరాలయః। విక్రమశ్లాఘనీయేన క్రమతా గోష్పదీకృతః॥౮॥
న హి త్వాం ప్రాకృతం మన్యే వానరం వానరర్షభ।యస్య తే నాస్తి సంత్రాసో రావణాన్నాపి సంభ్రమః॥౯॥అర్హసే
చ కపిశ్రేష్ఠ మయా సమభిభాషితుమ్। యద్యపి ప్రేషితస్తేన రామేణ విదితాత్మనా॥౧౦॥ ప్రేషయిష్యతి దుర్ధర్షో రా
మో న హ్యపరీక్షితమ్।పరాక్రమమవిజ్ఞాయ మత్సకాశం విశేషతః॥౧౧॥దిష్ట్యా చ కుశలీ రామో ధర్మాత్మా సత్యసంగరః।ల
క్ష్మణశ్చ మహాతేజాస్సుమిత్రానందవర్ధనః॥౧౨॥కుశలీ యది కాకుత్స్థః కిం ను సాగరమేఖలామ్। మహీం దహతి కోపేన
యుగాంతాగ్నిరివోత్థితః॥౧౩॥అథవా శక్తిమంతౌ తౌ సురాణామపి నిగ్రహే।మమైవ తు న దుఃఖానామస్తి మన్యే విపర్యయః
౧౪॥కచ్చిన్న వ్యథతే రామః కచ్చిన్న పరితప్యతే।ఉత్తరాణి చ కార్యాణి కురుతే పురుషోత్తమః॥౧౫॥కచ్చిన్న దీనస్సంభ్రాం
తః కార్యేషు చ న ముహ్యతి।కచ్చిత్పురుషకార్యాణి కురుతే నృపతేస్సుతః॥౧౬॥ద్వివిధం త్రివిధోపాయముపాయమపి సేవతే
విజిగీషుస్సుహృత్కచ్చిన్మిత్రేషు చ పరంతపః॥౧౭॥కచ్చిన్మిత్రాణి లభతే మిత్రైశ్చాప్యభిగమ్యతే।కచ్చిత్కల్యాణమిత్రశ్చ
మిత్రైశ్చాపి పురస్కృతః॥౧౮॥కచ్చిదాశాస్తి దేవానాం ప్రసాదం పార్థివాత్మజః।కచ్చిత్పురుషకారం చ దైవం చ ప్రతిప
ద్యతే॥౧౯॥ కచ్చిన్న విగతస్నేహః ప్రవాసాన్మయి రాఘవః। కచ్చిన్మాం వ్యసనాదస్మాన్మోక్షయిష్యతి వానర॥
౨౦॥ సుఖానాముచితో నిత్యమసుఖానామనౌచితః। దుఃఖముత్తరమాసాద్య కచ్చిద్రామో న సీదతి॥౨౧॥
కౌసల్యాయాస్తథా కచ్చిత్సుమిత్రాయాస్తథైవ చ। అభీక్ష్ణం శ్రూయతే కచ్చిత్కుశలం భరతస్య చ॥౨౨॥
మన్నిమిత్తేన మానార్హః కచ్చిచ్ఛోకేన రాఘవః। కచ్చిన్నాన్యమనా రామః కచ్చిన్మాం తారయిష్యతి॥౨౩॥
కచ్చిదక్షౌహిణీం భీమాం భరతో భ్రాతృవత్సలః। ధ్వజినీం మంత్రిభిర్గుప్తాం ప్రేషయిష్యతి మత్కృతే॥
౨౪॥ వానరాధిపతిః శ్రీమాన్సుగ్రీవః కచ్చిదేష్యతి। మత్కృతే హరిభిర్వీరైర్వృతో దంతనఖాయుధైః॥౨౫॥
కచ్చిచ్చ లక్ష్మణశ్శూరస్సుమిత్రానందవర్ధనః। అస్త్రవిచ్ఛరజాలేన రాక్షసాన్విధమిష్యతి॥౨౬॥

రౌద్రేణ కచ్చిదస్త్రేణ జ్వలతా నిహతం రణే । ద్రక్ష్యామ్యల్పేన కాలేన రావణం ససుహృజ్జనమ్॥౨౭॥ కచ్చిన్న తద్ధేమసమా
నవర్ణం తస్యాననం పద్మసమానగంధి । మయా వినా శుష్యతి శోకదీనం జలక్షయే పద్మమివాతపేన॥౨౮॥ ధర్మాపదేశాత్త్య
జతశ్చ రాజ్యం మాం చాప్యరణ్యం నయతః పదాతిమ్। నాసీద్వ్యథా యస్య న భీర్న శోకః కచ్చిత్స ధైర్యం హృదయే కరోతి॥౨౯॥
న చాస్య మాతా న పితా చ నాన్యః స్నేహాద్విశిష్టోఽస్తి మయా సమో వా। తావద్ధ్యహం దూత జిజీవిషేయం యావత్ప్రవృత్తిం
శృణుయాం ప్రియస్య॥౩౦॥ ఇతీవ దేవీ వచనం మహార్థం తం వానరేంద్రం మధురార్థముక్త్వా। శ్రోతుం పునస్తస్య వచోఽభి
రామం రామార్థయుక్తం విరరామ రామా॥౩౧॥ సీతాయా వచనం శ్రుత్వా మారుతిర్భీమవిక్రమః। శిరస్యంజలిమాధాయ
వాక్యముత్తరమబ్రవీత్॥౩౨॥ న త్వామిహస్థాం జానీతే రామః కమలలోచనే। తేన త్వాం నానయత్యాశు శచీమివ పురందరః
॥౩౩॥ శ్రుత్వైవ తు వచో మహ్యం క్షిప్రమేష్యతి రాఘవః। చమూం ప్రకర్షన్మహతీం హర్యృక్షగణసంకులామ్॥౩౪॥ విష్టం
భయిత్వా బాణౌఘైరక్షోభ్యం వరుణాలయమ్। కరిష్యతి పురీం లంకాం కాకుత్స్థః శాంతరాక్షసామ్॥౩౫॥ తత్ర యద్యంత
రా మృత్యుర్యది దేవాస్సహాసురాః। స్థాస్యంతి పథి రామస్య స తానపి వధిష్యతి॥౩౬॥ తవాదర్శనజేనార్యే శోకేన స పరిప్లుతః
న శర్మ లభతే రామస్సింహార్దిత ఇవ ద్విపః॥౩౭॥ మలయేన చ వింధ్యేన మేరుణా మందరేణ చ। దర్దురేణ చ తే దేవి శపే మూ
లఫలేన చ॥౩౮॥ యథా సునయనం వల్గు బింబోష్ఠం చారుకుండలమ్। ముఖం ద్రక్ష్యసి రామస్య పూర్ణచంద్రమివోదితమ్॥
౩౯॥ క్షిప్రం ద్రక్ష్యసి వైదేహి రామం ప్రస్రవణే గిరౌ। శతక్రతుమివాసీనం నాకపృష్ఠస్య మూర్ధని॥౪౦॥ న మాంసం రా
ఘవో భుంక్తే న చాపి మధు సేవతే। వన్యం సువిహితం నిత్యం భక్తమశ్నాతి పంచమమ్॥౪౧॥ నైవ దంశాన్న మశకాన్న కీటా
న్న సరీసృపాన్। రాఘవోఽపనయేద్గాత్రాత్త్వద్గతేనాంతరాత్మనా॥౪౨॥ నిత్యం ధ్యానపరో రామో నిత్యం శోకపరాయ
ణః। నాన్యచ్చింతయతే కించిత్స తు కామవశం గతః॥౪౩॥ అనిద్రస్సతతం రామస్సుప్తోఽపి చ నరోత్తమః। సీతేతి మధురాం వాణీం
వ్యాహరన్ప్రతిబుధ్యతే॥౪౪॥ దృష్ట్వా ఫలం వా పుష్పం వా యద్వాన్యత్సుమనోహరమ్। బహుశో హా ప్రియేత్యేవం శ్వసం
స్త్వామభిభాషతే॥౪౫॥ స దేవి నిత్యం పరితప్యమానస్త్వామేవ సీతేత్యభిభాషమాణః। ధృతవ్రతో రాజసుతో మహాత్మా తవై
వ లాభాయ కృతప్రయత్నః॥౪౬॥ సా రామసంకీర్తనవీతశోకా రామస్య శోకేన సమానశోకా। శరన్ముఖే సాంబుదశేషచం
ద్రా నిశేవ వైదేహసుతా బభూవ॥౪౭॥ ఇతి శ్రీమత్సుందరకాండే - షట్త్రింశస్సర్గః ***********0***********

సీతా తద్వచనం శ్రుత్వా పూర్ణచంద్రనిభాననా। హనూమంతమువాచేదం ధర్మార్థసహితం వచః॥౧॥ అ
మృతం విషసంసృష్టం త్వయా వానరభాషితమ్। యచ్చ నాన్యమనా రామో యచ్చ శోకపరాయణః॥౨॥ ఐశ్వర్యే వా సువి
స్తీర్ణే వ్యసనే వా సుదారుణే। రజ్జ్వేవ పురుషం బద్ధ్వా కృతాంతః పరికర్షతి॥౩॥ విధిర్నూనమసంహార్యః ప్రాణినాం ప్లవ
గోత్తమ। సౌమిత్రిం మాం చ రామం చ వ్యసనైః పశ్య మోహితాన్॥౪॥ శోకస్యాస్య కదా పారం రాఘవోఽధిగమిష్యతి। ప్లవ
మానః పరిశ్రాంతో హతనౌస్సాగరే యథా॥౫॥ రాక్షసానాం వధం కృత్వా సూదయిత్వా చ రావణమ్। లంకామున్మూలితాం
కృత్వా కదా ద్రక్ష్యతి మాం పతిః ॥ ౬ ॥ స వాచ్యస్సంత్వరస్వేతి యావదేవ న పూర్యతే । అయం సంవత్సరః కాలస్తావ
ద్ధి మమ జీవితమ్ ॥ ౭ ॥ వర్తతే దశమో మాసో ద్వౌ తు శేషౌ ప్లవంగమ । రావణేన నృశంసేన సమయో యః కృతో మ
మ ॥ ౮ ॥ విభీషణేన చ భ్రాత్రా మమ నిర్యాతనం ప్రతి। అనునీతః ప్రయత్నేన న చ తత్కురుతే మతిమ్ ॥ ౯ ॥ మమ ప్రతిప్ర
దానం హి రావణస్య న రోచతే । రావణం మార్గతే సంఖ్యే మృత్యుః కాలవశం గతమ్॥౧౦॥ జ్యేష్ఠా కన్యానలా నామ విభీషణ
సుతా కపే। తయా మమేదమాఖ్యాతం మాత్రా ప్రహితయా స్వయమ్॥ ౧౧॥ అసంశయం హరిశ్రేష్ఠ క్షిప్రం మాం ప్రా
ప్స్యతే పతిః। అంతరాత్మా హి మే శుద్ధస్తస్మింశ్చ బహవో గుణాః॥౧౨॥ ఉత్సాహః పౌరుషం సత్త్వమానృశంస్యం కృతజ్ఞతా। వి
క్రమశ్చ ప్రభావశ్చ సంతి వానర రాఘవే॥౧౩॥ చతుర్దశ సహస్రాణి రాక్షసానాం జఘాన యః। జనస్థానే వినా భ్రాత్రా
శత్రుః కస్తస్య నోద్విజేత్॥౧౪॥ న స శక్యస్తులయితుం వ్యసనైః పురుషర్షభః। అహం తస్య ప్రభావజ్ఞా శక్రస్యేవ పులో
మజా॥౧౫॥ శరజాలాంశుమాన్ శూరః కపే రామదివాకరః। శత్రురక్షోమయం తోయముపశోషం నయిష్యతి॥౧౬॥ ఇతి సం
జల్పమానాం తాం రామార్థే శోకకర్శితామ్। అశ్రుసంపూర్ణనయనామువాచ వచనం కపిః॥౧౭॥ శ్రుత్వైవ తు వచో మ
హ్యం క్షిప్రమేష్యతి రాఘవః। చమూం ప్రకర్షన్మహతీం హర్యృక్షగణసంకులామ్॥౧౮॥ అథవా మోచయిష్యామి త్వామ

దైన్యవదనా నేఽస్మాద్దుఃఖాదుపారోహ మమ పృష్ఠమనిందితే॥౧౯॥ త్వాం తు పృష్ఠగతాం కృత్వా సంతరిష్యామి సాగరమ్।
శక్తిరస్తి హి మే వోఢుం లంకామపి సరావణామ్॥౨౦॥ అహం ప్రస్రవణస్థాయ రాఘవాయాద్య మైథిలి। ప్రాపయిష్యామి
శక్రాయ హవ్యం హుతమివానలః॥౨౧॥ ద్రక్ష్యస్యద్యైవ వైదేహి రాఘవం సహలక్ష్మణమ్। వ్యవసాయసమాయుక్తం వి
ష్ణుం దైత్యవధే యథా॥౨౨॥ త్వద్దర్శనకృతోత్సాహమాశ్రమస్థం మహాబలమ్। పురందరమివాసీనం నాగరాజస్య మూర్ధ
ని॥౨౩॥ పృష్ఠమారోహ మే దేవి మా వికాంక్షస్వ శోభనే। యోగమన్విచ్ఛ రామేణ శశాంకేనేవ రోహిణీ॥౨౪॥ కథయంతీ
వ చంద్రేణ సూర్యేణ చ మహార్చిషా। మత్పృష్ఠమధిరుహ్య త్వం తరాకాశమహార్ణవౌ॥౨౫॥ నహి మే సంప్రయాతస్య
త్వామితో నయతోఽఙ్గనే। అనుగంతుం గతిం శక్తాస్సర్వే లంకానివాసినః॥౨౬॥ యథైవాహమిహ ప్రాప్తస్తథైవాహమ
సంశయః। యాస్యామి పశ్య వైదేహి త్వాముద్యమ్య విహాయసమ్॥౨౭॥ మైథిలీ తు హరిశ్రేష్ఠాచ్ఛ్రుత్వా వచనమద్భుతమ్।
హర్షవిస్మితసర్వాంగీ హనుమంతమథాబ్రవీత్॥౨౮॥ హనుమన్ దూరమధ్వానం కథం మాం వోఢుమిచ్ఛసి। తదేవ ఖలు
తే మన్యే కపిత్వం హరియూథప॥౨౯॥ కథం వాల్పశరీరస్త్వం మామితో నేతుమిచ్ఛసి। సకాశం మానవేంద్రస్య భర్తుర్మే
ప్లవగర్షభ॥౩౦॥ సీతాయా వచనం శ్రుత్వా హనుమాన్ మారుతాత్మజః। చింతయామాస లక్ష్మీవాన్నవం పరిభవం కృతమ్॥
౩౧॥ న మే జానాతి సత్త్వం వా ప్రభావం వాసితేక్షణా। తస్మాత్పశ్యతు వైదేహీ యద్రూపం మమ కామతః॥౩౨॥ ఇతి సంచిం
త్య హనుమాంస్తదా ప్లవగసత్తమః। దర్శయామాస వైదేహ్యాస్స్వరూపమరిమర్దనః॥౩౩॥ స తస్మాత్పాదపాద్ధీమానా
ప్లుత్య ప్లవగర్షభః। తతో వర్ధితుమారేభే సీతాప్రత్యయకారణాత్॥౩౪॥ మేరుమందరసంకాశో బభౌ దీప్తానలప్రభః॥ అ
గ్రతో వ్యవతస్థే చ సీతాయా వానరోత్తమః॥౩౫॥ హరిః పర్వతసంకాశస్తామ్రవక్త్రో మహాబలః। వజ్రదంష్ట్రనఖో భీమో
వైదేహీమిదమబ్రవీత్॥౩౬॥ సపర్వతవనోద్దేశాం సాట్టప్రాకారతోరణామ్। లంకామిమాం సనాథాం వా నయితుం శక్తి
రస్తి మే॥౩౭॥ తదవస్థాప్యతాం బుద్ధిరలం దేవి వికాంక్షయా। విశోకం కురు వైదేహి రాఘవం సహలక్ష్మణమ్॥౩౮॥ తం దృ
ష్ట్వా భీమసంకాశమువాచ జనకాత్మజా। పద్మపత్రవిశాలాక్షీ మారుతస్యౌరసం సుతమ్॥౩౯॥ తవ సత్త్వం బలం చైవ విజానా
మి మహాకపే। వాయోరివ గతిం చాపి తేజశ్చాగ్నేరివాద్భుతమ్॥౪౦॥ ప్రాకృతోఽన్యః కథం చేమాం భూమిమాగంతుమర్హ
తి। ఉదధేరప్రమేయస్య పారం వానరపుంగవ॥౪౧॥ జానామి గమనే శక్తిం నయనే చాపి తే మమ। అవశ్యం సంప్రధార్యాశు
కార్యసిద్ధిర్మహాత్మనః॥౪౨॥ అయుక్తం తు కపిశ్రేష్ఠ మమ గంతుం త్వయానఘ। వాయువేగసవేగస్య వేగో మాం మోహ
యేత్తవ॥౪౩॥ అహమాకాశమాపన్నా హ్యుపర్యుపరి సాగరమ్। ప్రపతేయం హి తే పృష్ఠాద్భయాద్వేగేన గచ్ఛతః॥౪౪॥ పతి
తా సాగరే చాహం తిమినక్రఝషాకులే। భవేయమాశు వివశా యాదసామన్నముత్తమమ్॥౪౫॥ న చ శక్ష్యే త్వయా సార్ధం
గంతుం శత్రువినాశన। కలత్రవతి సందేహస్త్వయ్యపి స్యాదసంశయమ్॥౪౬॥ హ్రియమాణాం తు మాం దృష్ట్వా రాక్షసా
భీమవిక్రమాః। అనుగచ్ఛేయురాదిష్టా రావణేన దురాత్మనా॥౪౭॥ తైస్త్వం పరివృతశ్శూరైశ్శూలముద్గరపాణిభిః। భవే
స్త్వం సంశయం ప్రాప్తో మయా వీర కలత్రవాన్॥౪౮॥ సాయుధా బహవో వ్యోమ్ని రాక్షసాస్త్వం నిరాయుధః। కథం శ
క్ష్యసి సంయాతుం మాం చైవ పరిరక్షితుమ్॥౪౯॥ యుధ్యమానస్య రక్షోభిస్తవ తైః క్రూరకర్మభిః। ప్రపతేయం హి తే పృ
ష్ఠాద్భయార్తా కపిసత్తమ॥౫౦॥ అథ రక్షాంసి భీమాని మహాంతి బలవంతి చ। కథంచిత్సాంపరాయే త్వాం జయేయుః కపిసత్త
మ॥౫౧॥ అథవా యుధ్యమానస్య పతేయం విముఖస్య తే। పతితాం చ గృహీత్వా మాం నయేయుః పాపరాక్షసాః॥౫౨॥ మాం
వా హరేయుస్త్వద్ధస్తాద్విశసేయురథాపి వా। అవ్యవస్థౌ హి దృశ్యేతే యుద్ధే జయపరాజయౌ॥౫౩॥ అహం వాపి విపద్యే
యం రక్షోభిరభితర్జితా। త్వత్ప్రయత్నో హరిశ్రేష్ఠ భవేన్నిష్ఫల ఏవ తు॥౫౪॥ కామం త్వమసి పర్యాప్తో నిహంతుం సర్వరా
క్షసాన్। రాఘవస్య యశో హీయేత్త్వయా శస్తైస్తు రాక్షసైః॥౫౫॥ అథవాదాయ రక్షాంసి న్యసేయుస్సంవృతే హి మామ్
యత్ర తే నాభిజానీయుర్హరయో నాపి రాఘవౌ॥౫౬॥ ఆరంభస్తు మదర్థోయం తతస్తవ నిరర్థకః। త్వయా హి సహ రా
మస్య మహానాగమనే గుణః॥౫౭॥ మయి జీవితమాయత్తం రాఘవస్య మహాత్మనః। భ్రాతౄణాం చ మహాబాహో తవ
రాజకులస్య చ॥౫౮॥ తౌ నిరాశౌ మదర్థం తు శోకసంతాపకర్శితౌ। సహ సర్వర్క్షహరిభిస్త్యక్ష్యతః ప్రాణసంగ్ర
హమ్॥౫౯॥ భర్తృభక్తిం పురస్కృత్య రామాదన్యస్య వానర। న స్పృశామి శరీరం తు పుంసో వానరపుంగవ॥౬౦॥ యదహం

గాత్రసంస్పర్శం రావణస్య బలాద్గతా । అనీశా కిం కరిష్యామి వినాథా వివశా సతీ ॥ ౬౧ ॥ యది రామో దశగ్రీవమిహ హ
త్వా సబాంధవమ్ । మామితో గృహ్య గచ్ఛేత తత్తస్య సదృశం భవేత్ ॥ ౬౨ ॥ శ్రుతా హి దృష్టాశ్చ మయా పరాక్రమా మహా
త్మనస్తస్య రణావమర్దినః । న దేవగంధర్వభుజంగరాక్షసా భవంతి రామేణ సమా హి సంయుగే ॥ ౬౩ ॥ సమీక్ష్య తం సంయ
తి చిత్రకార్ముకం మహాబలం వాసవతుల్యవిక్రమమ్ । సలక్ష్మణం కో విషహేత రాఘవం హుతాశనం దీప్తమివానిలేరి
తమ్ ॥ ౬౪ ॥ సలక్ష్మణం రాఘవమాజిమర్దనం దిశాగజం మత్తమివ వ్యవస్థితమ్ । సహేత కో వానరముఖ్య సంయుగే యుగాం
తసూర్యప్రతిమం శరార్చిషమ్ ॥ ౬౫ ॥ స మే హరిశ్రేష్ఠ సలక్ష్మణం పతిం సయూథపం క్షిప్రమిహోపపాదయ । చిరాయ రా
మం ప్రతి శోకకర్శితాం కురుష్వ మాం వానరముఖ్య హర్షితామ్ ॥ ౬౬ ॥ ఇతి శ్రీమత్సుందరకాండే - సప్తత్రింశస్సర్గః -**
తతస్స కపిశార్దూలస్తేన వాక్యేన హర్షితః । సీతామువాచ తచ్ఛ్రుత్వా వాక్యం వాక్యవిశారదః ॥ ౧ ॥ యుక్తరూ
పం త్వయా దేవి భాషితం శుభదర్శనే । సదృశం స్త్రీస్వభావస్య సాధ్వీనాం వినయస్య చ ॥ ౨ ॥ స్త్రీత్వం న తు సమర్థం హి
సాగరం వ్యతివర్తితుమ్ । మామధిష్ఠాయ విస్తీర్ణం శతయోజనమాయతమ్ ॥ ౩ ॥ ద్వితీయం కారణం యచ్చ బ్రవీషి వినయా
న్వితే । రామాదన్యస్య నార్హామి సంస్పర్శమితి జానకి ॥ ౪ ॥ ఏతత్తే దేవి సదృశం పత్న్యాస్తస్య మహాత్మనః । కా హ్యన్యా త్వా
మృతే దేవి బ్రూయాద్వచనమీదృశమ్ ॥ ౫ ॥ శ్రోష్యతే చైవ కాకుత్స్థస్సర్వం నిరవశేషతః । చేష్టితం యత్త్వయా దేవి భాషి
తం మమ చాగ్రతః ॥ ౬ ॥ కారణైర్బహుభిర్దేవి రామప్రియచికీర్షయా । స్నేహప్రస్కన్నమనసా మయైతత్సముదీరి
తమ్ ॥ ౭ ॥ లంకాయా దుష్ప్రవేశత్వాద్దుస్తరత్వాన్మహోదధేః । సామర్థ్యాదాత్మనశ్చైవ మయైతత్సముదీరితమ్ ॥ ౮ ॥
ఇచ్ఛామి త్వాం సమానేతుమద్యైవ రఘుబంధునా । గురుస్నేహేన భక్త్యా చ నాన్యథైతదుదాహృతమ్ ॥ ౯ ॥ యది నోత్స
హసే యాతుం మయా సార్ధమనిందితే । అభిజ్ఞానం ప్రయచ్ఛ త్వం జానీయాద్రాఘవో హి యత్ ॥ ౧౦ ॥ ఏవముక్తా హను
మతా సీతా సురసుతోపమా । ఉవాచ వచనం మందం బాష్పప్రగ్రథితాక్షరమ్ ॥ ౧౧ ॥ ఇదం శ్రేష్ఠమభిజ్ఞానం బ్రూయా
స్త్వం తు మమ ప్రియమ్ । శైలస్య చిత్రకూటస్య పాదే పూర్వోత్తరే పురా ॥ ౧౨ ॥ తాపసాశ్రమవాసిన్యాః ప్రాజ్యమూల
ఫలోదకే । తస్మిన్ సిద్ధాశ్రమే దేశే మందాకిన్యా హ్యదూరతః ॥ ౧౩ ॥ తస్యోపవనషండేషు నానాపుష్పసుగంధిషు । విహృత్య
సలిలక్లిన్నా తవాంకే సముపావిశమ్ ॥ ౧౪ ॥ తతో మాంససమాయుక్తో వాయసః పర్యతుండయత్ । తమహం లోష్టముద్యమ్య
వారయామి స్మ వాయసమ్ ॥ ౧౫ ॥ దారయన్ స చ మాం కాకస్తత్రైవ పరిలీయతే । న చాప్యుపారమన్మాంసాద్భక్షార్థీ బలి
భోజనః ॥ ౧౬ ॥ ఉత్కర్షంత్యాం చ రశనాం క్రుద్ధాయాం మయి పక్షిణి । స్రస్యమానే చ వసనే తతో దృష్టా త్వయా హ్యహమ్
౧౭ ॥ త్వయాపహసితా చాహం క్రుద్ధా సంలజ్జితా తదా । భక్షగృధ్నేన కాకేన దారితా త్వాముపాగతా ॥ ౧౮ ॥ ఆసీనస్య చ
తే శ్రాంతా పునరుత్సంగమావిశమ్ । క్రుధ్యంతీ చ ప్రహృష్టేన త్వయాహం పరిసాంత్వితా ॥ ౧౯ ॥ బాష్పపూర్ణముఖీ మం
దం చక్షుషీ పరిమార్జతీ । లక్షితాహం త్వయా నాథ వాయసేన ప్రకోపితా ॥ ౨౦ ॥ పరిశ్రమాత్ప్రసుప్తా చ రాఘవాంకే
ప్యహం చిరమ్ । పర్యాయేణ ప్రసుప్తశ్చ మమాంకే భరతాగ్రజః ॥ ౨౧ ॥ స తత్ర పునరేవాథ వాయసస్సముపాగమత్ । తత
స్సుప్తప్రబుద్ధాం మాం రామస్యాంకాత్సముత్థితామ్ ॥ ౨౨ ॥ వాయసస్సహసాగమ్య విదదార స్తనాంతరే । పునః పునరథోత్ప
త్య విదదార స మాం భృశమ్ ॥ ౨౩ ॥ తతస్సముక్షితో రామో ముక్తైశ్శోణితబిందుభిః । వాయసేన తతస్తేన బలవత్క్లిశ్యమాన
యా ॥ ౨౪ ॥ స మయా బోధితశ్శ్రీమాన్ సుఖసుప్తః పరంతపః । స మాం దృష్ట్వా మహాబాహుర్వితున్నాం స్తనయోస్త
దా ॥ ౨౫ ॥ ఆశీవిష ఇవ క్రుద్ధశ్శ్వసన్ వాక్యమభాషత । కేన తే నాగనాసోరు విక్షతం వై స్తనాంతరమ్ ॥ ౨౬ ॥ కః
క్రీడతి సరోషేణ పంచవక్త్రేణ భోగినా । వీక్షమాణస్తతస్తం వై వాయసం సముదైక్షత ॥ ౨౭ ॥ నఖైస్సరుధిరైస్తీ
క్ష్ణైర్మామేవాభిముఖం స్థితమ్ । పుత్రః కిల స శక్రస్య వాయసః పతతాం వరః ॥ ౨౮ ॥ ధరాంతరగతశ్శీఘ్రం పవన
స్య గతౌ సమః । తతస్తస్మిన్మహాబాహుః కోపసంవర్తితేక్షణః ॥ ౨౯ ॥ వాయసే కృతవాన్ క్రూరాం మతిం మతి
మతాం వరః । స దర్భం సంస్తరాద్గృహ్య బ్రాహ్మేణాస్త్రేణ యోజయత్ ॥ ౩౦ ॥ స దీప్త ఇవ కాలాగ్నిర్జజ్వాలా
భిముఖో ద్విజమ్ । స తం ప్రదీప్తం చిక్షేప దర్భం తం వాయసం ప్రతి ॥ ౩౧ ॥ తతస్తం వాయసం దర్భస్సోంబరేను
జగామ హ । అనుసృష్టస్తదా కాకో జగామ వివిధాం గతిమ్ ॥ ౩౨ ॥ లోకకామ ఇమం లోకం సర్వం వై విచచార హ ।

సపిత్రా చపరిత్యక్తస్సురైశ్చ సమహర్షిభిః ॥ ౩౩ ॥ త్రీన్లోకాన్ సంపరిక్రమ్య తమేవశరణంగతః । సతంని
పతితంభూమౌశరణ్యశ్శరణాగతమ్ ॥ ౩౪ ॥ వధార్హమపి కాకుత్స్థః కృపయాపర్యపాలయత్ । నశర్మలబ్ధ్వాలోకే
షుతమేవశరణంగతః॥ ౩౫ ॥పరిద్యూనంవిషణ్ణంచ సతమాయాంతమబ్రవీత్ । మోఘంకర్తుంనశక్యంతు బ్రాహ్మమ
స్త్రంతదుచ్యతామ్॥౩౬॥హినస్తుదక్షిణాక్షిత్వచ్ఛర ఇత్యథసోఽబ్రవీత్ ।తత స్తస్యాక్షి కాకస్య హినస్తిస్మ సదక్షిణమ్॥౩౭॥
దత్త్వాసదక్షిణం నేత్రం ప్రాణేభ్యః పరిరక్షితః। సరామాయనమస్కృత్వా రాజ్ఞేదశరథాయచ॥౩౮ ॥విసృష్టస్తేనవీరేణ
ప్రతిపేదేస్వమాలయమ్।మత్కృతేకాకమాత్రేతు బ్రహ్మాస్త్రంసముదీరితమ్॥౩౯॥ కస్మాద్యోమాంహరేత్త్వత్తః క్షమ
సేతంమహీపతే। సకురుష్వమహోత్సాహః కృపాంమయినరర్షభ॥ ౪౦ ॥త్వయానాథవతీనాథ హ్యనాథేవహిదృశ్య
తే ।ఆనృశంస్యంపరోధర్మస్త్వత్తఏవమయాశ్రుతః॥౪౧॥ జానామిత్వాంమహావీర్యంమహోత్సాహంమహాబలం।
అపారపారమక్షోభ్యంగాంభీర్యాత్సాగరోపమమ్ ॥ ౪౨ ॥ భర్తారంససముద్రాయాధరణ్యావాసవోపమమ్ ।ఏవ
మస్త్రవిదాం శ్రేష్ఠస్సత్యవాన్బలవానపి॥౪౩॥ కిమర్థమస్త్రంరక్షస్సునయోజయతిరాఘవః । ననాగానాపిగంధర్వా
నాసురానమరుద్గణాః॥౪౪॥రామస్యసమరేవేగంశక్తాఃప్రతిసమాధితుమ్। తస్యవీర్యవతఃకశ్చిద్యద్యస్తిమయిసంభ్రమః॥
౪౫॥కిమర్థంనశరైస్తీక్ష్ణైఃక్షయంనయతిరాక్షసాన్।భ్రాతురాదేశమాదాయలక్ష్మణోవాపరంతపః॥౪౬॥కస్యహేతో
ర్నమాంవీరఃపరిత్రాతిమహాబలః।యదితౌపురుషవ్యాఘ్రౌవాయ్వగ్నిసమతేజసౌ॥౪౭॥సురాణామపిదుర్ధర్షౌకిమ
ర్థంమాముపేక్షతః।మమైవదుష్కృతంకించిన్మహదస్తినసంశయః॥౪౮॥సమర్థావపితౌయన్మాంనావేక్షేతేపరంతపౌ
వైదేహ్యావచనంశ్రుత్వాకరుణంసాశ్రుభాషితమ్॥౪౯॥అథాబ్రవీన్మహాతేజాహనూమాన్మారుతాత్మజః ।త్వచ్ఛోకవి
ముఖోరామోదేవిసత్యేనమేశపే ॥౫౦॥రామేదుఃఖాభిపన్నేచలక్ష్మణఃపరితప్యతే । కథంచిద్భవతీదృష్టానకాలఃపరిశోచి
తుం॥౫౧॥ఇమంముహూర్తందుఃఖానాంద్రక్ష్యస్యంతమనిందితే।తావుభౌపురుషవ్యాఘ్రౌరాజపుత్రౌమహాబలౌ॥
౫౨॥త్వద్దర్శనకృతోత్సాహౌలంకాంభస్మీకరిష్యతః ।హత్వాచసమరేక్రూరంరావణంసహబాంధవమ్॥౫౩॥ రాఘవ
స్త్వాంవిశాలాక్షి నేష్యతిస్వాంపురీంప్రతి। బ్రూహియద్రాఘవోవాచ్యోలక్ష్మణశ్చమహాబలః॥౫౪॥ సుగ్రీవోవాపితేజ
స్వీహరయోఽపిసమాగతాః।ఇత్యుక్తవతితస్మింశ్చసీతాసురసుతోపమా ॥౫౫॥ ఉవాచశోకసంతప్తాహనుమంతంప్లవంగ
మమ్।కౌసల్యాలోకభర్తారంసుషువేయంమనస్వినీ॥ ౫౬॥తంమమార్థేసుఖంపృచ్ఛశిరసాచాభివాదయ।స్రజశ్చసర్వర
త్నానిప్రియాయాశ్చవరాంగనాః॥౫౭॥ఐశ్వర్యంచవిశాలాయాంపృథివ్యామపిదుర్లభమ్।పితరంమాతరంచైవసంమా
న్యాభిప్రసాద్యచ॥అనుప్రవ్రజితోరామంసుమిత్రాయేనసుప్రజాః।ఆనుకూల్యేనధర్మాత్మాత్యక్త్వాసుఖమనుత్తమమ్
౫౯॥అనుగచ్ఛతికాకుత్స్థంభ్రాతరంపాలయన్వనే।సింహస్కంధోమహాబాహుర్మనస్వీప్రియదర్శనః॥౬౦॥పితృవద్వ
ర్తతేరామేమాతృవన్మాంసమాచరన్।హ్రియమాణాంతదావీరోనతుమాంవేదలక్ష్మణః ॥౬౧॥ వృద్ధోపసేవీలక్ష్మీవాన్
శక్తోనబహుభాషితా।రాజపుత్రఃప్రియఃశ్రేష్ఠస్సదృశఃశ్వశురస్యమే॥౬౨॥ మమప్రియతరోనిత్యంభ్రాతారామస్యల
క్ష్మణః।నియుక్తోధురియస్యాంతుతాముద్వహతివీర్యవాన్॥౬౩॥ యందృష్ట్వారాఘవోనైవవృత్తమార్యమనుస్మరేత్ । స
మమార్థాయకుశలంవక్తవ్యోవచనాన్మమ॥౬౪॥మృదుర్నిత్యంశుచిర్దక్షఃప్రియోరామస్యలక్ష్మణః ।యథాహివాన
రశ్రేష్ఠదుఃఖక్షయకరోభవేత్ ॥౬౫॥త్వమస్మిన్కార్యనిర్యోగేప్రమాణంహరిసత్తమ । రాఘవస్త్వత్సమారంభాన్మయి
యత్నపరోభవేత్ ॥౬౬॥ఇదంబ్రూయాశ్చమేనాథంశూరంరామంపునఃపునః।జీవితంధారయిష్యామిమాసందశరథాత్మ
జ॥౬౭॥ఊర్ధ్వంమాసాన్నజీవేయంసత్యేనాహంబ్రవీమితే। రావణేనోపరుద్ధాంమాంనికృత్యాపాపకర్మణా ॥౬౮॥
త్రాతుమర్హసివీరత్వంపాతాలాదివకౌశికీమ్ ।తతోవస్త్రగతంముక్త్వాదివ్యంచూడామణింశుభమ్॥౬౯॥ప్రదేయో
రాఘవాయేతిసీతాహనుమతేదదౌ । ప్రతిగృహ్యతతోవీరోమణిరత్నమనుత్తమమ్॥౭౦॥అంగుల్యాయోజయామాసన
హ్యస్యప్రాభవద్భుజః।మణిరత్నంకపివరఃప్రతిగృహ్యాభివాద్యచ॥౭౧॥సీతాంప్రదక్షిణంకృత్వాప్రణతఃపార్శ్వతఃస్థి
తః। హర్షేణమహతాయుక్తస్సీతాదర్శనజేనసః॥౭౨॥హృదయేనగతోరామంశరీరేణతువిష్ఠితః॥మణివరముపగృహ్య
తంమహార్హంజనకనృపాత్మజయాధృతంప్రభావాత్ ।గిరిరివపవనావధూతముక్తఃసుఖితమనాఃప్రతిసంక్రమంప్రపేదే

దే ॥ ౭౪॥ ఇతిశ్రీమత్సుందరకాండే - అష్టత్రింశస్సర్గః. ******************************

మణిందత్వాతతస్సీతాహనుమంతమథాబ్రవీత్ ।అభిజ్ఞానమభిజ్ఞాతమేతద్రామస్యతత్వతః॥౧॥మణింతుదృష్ట్వా
రామోవైత్రయాణాంసంస్మరిష్యతి।వీరోజనన్యామమచరాజ్ఞోదశరథస్యచ॥౨॥సభూయస్త్వంసముత్సాహేచోదితో
హరిసత్తమ।అస్మిన్కార్యసమారంభేప్రచింతయయదుత్తరం॥౩॥త్వమస్మిన్కార్యనిర్యోగేప్రమాణంహరిసత్తమ।హను
మన్యత్నమాస్థాయదుఃఖక్షయకరోభవ॥౪॥తస్యచింతయతోయత్నోదుఃఖక్షయకరోభవేత్ ।సతథేతిప్రతిజ్ఞాయమారుతి
ర్భీమవిక్రమః॥౫॥శిరసావంద్యవైదేహీంగమనాయోపచక్రమే।జ్ఞాత్వాసంప్రస్థితందేవీవానరంమారుతాత్మజమ్॥౬॥
బాష్పగద్గదయావాచామైథిలీవాక్యమబ్రవీత్ ।కుశలంహనుమన్బ్రూయాస్సహితౌరామలక్ష్మణౌ॥౭॥సుగ్రీవంచసహా
మాత్యంవృద్ధాన్సర్వాంశ్చవానరాన్।బ్రూయాస్త్వంవానరశ్రేష్ఠకుశలంధర్మసంహితమ్॥౮॥ యథాసచమహాబా
హుర్మాంతారయతిరాఘవః।అస్మాద్దుఃఖాంబుసంరోధాత్త్వంసమాధాతుమర్హసి॥౯॥జీవంతీంమాంయథారామస్సం
భావయతికీర్తిమాన్ । తత్తథాహనుమన్వాచ్యంవాచాధర్మమవాప్నుహి॥౧౦॥నిత్యముత్సాహయుక్తాశ్చవాచశ్శ్రు
త్వాత్వయేరితాః। వర్ధిష్యతేదాశరథేఃపౌరుషంమదవాప్తయే॥ ౧౧ ॥ మత్సందేశయుతావాచస్త్వత్తశ్శ్రుత్వైవ
రాఘవః।పరాక్రమవిధింవీరోవిధివత్సంవిధాస్యతి॥౧౨॥సీతాయావచనంశ్రుత్వాహనుమాన్మారుతాత్మజః।శిరస్యంజలి
మాధాయవాక్యముత్తరమబ్రవీత్ ॥౧౩॥ క్షిప్రమేష్యతికాకుత్థ్సోహర్యృక్షప్రవరైర్వృతః।యస్తేయుధివిజిత్యారీన్శో
కంవ్యపనయిష్యతి॥౧౪॥నహిపశ్యామిమర్త్యేషునాసురేషుసురేషువా। యస్తస్యక్షిపతోబాణాన్స్థాతుముత్సహతేగ్ర
తః॥౧౫॥ అప్యర్కమపిపర్జన్యమపివైవస్వతంయమమ్।సహిసోఢుంరణేశక్తస్తవహేతోర్విశేషతః॥౧౬॥సహిసాగరప
ర్యంతాంమహీంశాసితుమీహతే। త్వన్నిమిత్తోహిరామస్యజయోజనకనందిని॥౧౭॥తస్యతద్వచనంశ్రుత్వాసమ్యక్స
త్యంసుభాషితమ్ । జానకీబహుమేనేథవచనంచేదమబ్రవీత్ ॥౧౮॥ తతస్తంప్రస్థితంసీతావీక్షమాణాపునఃపునః ।భర్తృ
స్నేహాన్వితంవాక్యంసౌహార్దాదనుమానయత్ ॥౧౯॥యదివామన్యసేవీరవసైకాహమరిందమ।కస్మింశ్చిత్సంవృతేదేశే
విశ్రాంతశ్శ్వోగమిష్యసి॥౨౦॥మమచేదల్పభాగ్యాయాస్సాన్నిధ్యాత్తవవానర। అస్యశోకస్యమహతోముహూర్తం
మోక్షణంభవేత్ ॥౨౧॥గతేహిహరిశార్దూలపునరాగమనాయతు । ప్రాణానామపిసందేహోమమస్యాన్నాత్ర
సంశయః॥౨౨॥తవాదర్శనజశ్శోకోభూయోమాంపరితాపయేత్ ।దుఃఖాద్దుఃఖపరామృష్టాందీపయన్నివవానర॥౨౩॥అ
యంచవీరసందేహస్తిష్ఠతీవమమాగ్రతః। సుమహాంస్త్వత్సహాయేషుహర్యృక్షేషుహరీశ్వర॥౨౪॥ కథంనుఖలుదుష్పా
రంతరిష్యంతిమహోదధిమ్ । తానిహర్యృక్షసైన్యానితౌవానరవరాత్మజౌ॥ ౨౫॥త్రయాణామేవభూతానాంసాగర
స్యాస్యలంఘనే।శక్తిస్స్యాద్వైనతేయస్యతవవామారుతస్యవా॥౨౬॥తదస్మిన్కార్యనిర్యోగేవీరైవందురతిక్రమే।కిం
పశ్యసిసమాధానంత్వంహికార్యవిదాంవరః॥౨౭॥కామమస్యత్వమేవైకఃకార్యస్యపరిసాధనే। పర్యాప్తఃపరవీరఘ్నయ
శస్యస్తేఫలోదయః॥౨౮॥బలైస్సమగ్రైర్యదిమాంరావణంజిత్యసంయుగే। విజయీస్వపురీంయాయాత్తత్తుమేస్యాద్య
శస్కరమ్॥ ౨౯॥ శరైస్తుసంకులాంకృత్వాలంకాంపరబలార్దనః।మాంనయేద్యదికాకుత్థ్సస్తత్తస్యసదృశంభవేత్ ॥౩౦
తద్యథాతస్యవిక్రాంతమనురూపంమహాత్మనః।భవేదాహవశూరస్యతథాత్వముపపాదయ॥౩౧॥ తదర్థోపహితంవా
క్యంసహితంహేతుసంహితమ్।నిశమ్యహనుమాన్శేషంవాక్యముత్తరమబ్రవీత్ ॥౩౨॥దేవిహర్యృక్షసైన్యానామీశ్వ
రఃప్లవతాంవరః।సుగ్రీవస్సత్వసంపన్నస్తవార్థేకృతనిశ్చయః॥౩౩॥సవానరసహస్రాణాంకోటీభిరభిసంవృతః।క్షిప్ర
మేష్యతివైదేహిరాక్షసానాంనిబర్హణః॥౩౪॥తస్యవిక్రమసంపన్నాస్సత్వవంతోమహాబలాః।మనస్సంకల్పసంపాతా
నిదేశేహరయస్స్థితాః॥౩౫॥యేషాంనోపరినాధస్తాన్నతిర్యక్సజ్జతేగతిః।నచకర్మసుసీదంతిమహత్స్వమితతేజసః॥౩౬॥
అసకృత్తైర్మహోత్సాహైస్ససాగరధరాధరా। ప్రదక్షిణీకృతాభూమిర్వాయుమార్గానుసారిభిః ॥౩౭॥ మద్విశి
ష్టాశ్చతుల్యాశ్చసంతితత్రవనౌకసః। మత్తఃప్రత్యవరఃకశ్చిన్నాస్తిసుగ్రీవసన్నిధౌ ॥౩౮॥అహంతావదిహప్రాప్తఃకిం
పునస్తేమహాబలాః।నహిప్రకృష్టాఃప్రేష్యంతేప్రేష్యంతేహీతరేజనాః॥౩౯॥తదలంపరితాపేనదేవిశోకోవ్యపైతుతే।ఏ
కోత్పాతేనతేలంకామేష్యంతిహరియూథపాః॥౪౦॥మమపృష్ఠగతౌతౌచచంద్రసూర్యావివోదితౌ।త్వత్సకాశంమహాస

సత్వాంనృసింహావాగమిష్యతః॥౪౧॥తతోవీరౌనరవరౌసహితౌరామలక్ష్మణౌ । ఆగమ్యనగరీంలంకాంసాయకైర్విధమి
ష్యతః॥౪౨॥సగణంరావణంహత్వారాఘవోరఘునందనః । త్వామాదాయవరారోహేస్వపురంప్రతియాస్యతి॥౪౩॥త
దాశ్వసిహిభద్రంతేభవత్వంకాలకాంక్షిణీ ।నచిరాద్ద్రక్ష్యసేరామంప్రజ్వలంతమివానలమ్॥ ౪౪ ॥ నిహతేరాక్షసేం
ద్రేస్మిన్సపుత్రామాత్యబాంధవే। త్వంసమేష్యసిరామేణశశాంకేనేవరోహిణీ॥౪౫॥క్షిప్రంత్వందేవిశోకస్యపారం
యాస్యసిమైథిలి। రావణంచైవరామేణనిహతంద్రక్ష్యసేచిరాత్ ॥౪౬॥ఏవమాశ్వాస్యవైదేహీంహనుమాన్మారుతాత్మజః
గమనాయమతింకృత్వావైదేహీంపునరబ్రవీత్ ॥౪౭॥తమరిఘ్నంకృతాత్మానంక్షిప్రంద్రక్ష్యసిరాఘవమ్ । లక్ష్మణంచ
ధనుష్పాణింలంకాద్వారముపస్థితమ్ ॥౪౮॥నఖదంష్ట్రాయుధాన్వీరాన్సింహశార్దూలవిక్రమాన్ ।వానరాన్వారణేం
ద్రాభాన్క్షిప్రంద్రక్ష్యసిసంగతాన్॥౪౯॥శైలాంబుదనికాశానాంలంకామలయసానుషు । నర్దతాంకపిముఖ్యానా
మార్యేయూథాన్యనేకశః॥ ౫౦ ॥సతుమర్మణిఘోరేణతాడితోమన్మథేషుణా । నశర్మలభతేరామస్సింహార్దితఇవ
ద్విపః॥౫౧॥మారుదోర్దేవిశోకేనమాభూత్తేమనసోప్రియమ్।శచీవపత్యాశక్రేణభర్త్రానాథవతీహ్యసి॥౫౨॥రామా
ద్విశిష్టఃకోన్యోస్తికశ్చిత్సౌమిత్రిణాసమః।అగ్నిమారుతకల్పౌతౌభ్రాతరౌతవసంశ్రయౌ॥౫౩ ॥నాస్మింశ్చిరంవత్స్య
సిదేవిదేశేరక్షోగణైరధ్యుషితేతిరౌద్రే । నతేచిరాదాగమనంప్రియస్యక్షమస్వమత్సంగమకాలమాత్రమ్ ॥ ౫౪ ॥ఇతి
శ్రీమత్సుందరకాండే - ఏకోనచత్వారింశస్సర్గః - ******************************

శ్రుత్వాతువచనంతస్యవాయుసూనోర్మహాత్మనః । ఉవాచాత్మహితంవాక్యంసీతాసురసుతోపమా॥౧॥త్వాం
దృష్ట్వాప్రియవక్తారంసంప్రహృష్యామివానర।అర్ధసంజాతసస్యేవవృష్టింప్రాప్యవసుంధరా ॥౨॥ యథాతంపురుష
వ్యాఘ్రంగాత్రైశ్శోకాభికర్శితైః । సంస్పృశేయంసకామాహంతథాకురుదయాంమయి॥౩॥అభిజ్ఞానంచరామస్యద
ద్యాంహరిగణోత్తమ ।క్షిప్తామిషీకాంకాకస్యకోపాదేకాక్షిశాతనీమ్॥౪ ॥మనశ్శిలాయాస్తిలకోగండపార్శ్వేనివేశి
తః । త్వయాప్రణష్టేతిలకేతంకిలస్మర్తుమర్హసి॥౫॥సవీర్యవాన్కథంసీతాంహృతాంసమనుమన్యసే । వసంతీంరక్ష
సాంమధ్యేమహేంద్రవరుణోపమః॥౬॥ఏషచూడామణిర్దివ్యోమయాసుపరిరక్షితః।ఏతందృష్ట్వాప్రహృష్యామివ్యసనే
త్వామివానఘ॥౭॥ఏషనిర్యాతితశ్శ్రీమాన్మయాతేవారిసంభవః । అతఃపరంనశక్ష్యామిజీవితుంశోకలాలసా॥౮॥అస
హ్యానిచదుఃఖానివాచశ్చహృదయచ్ఛిదః ।రాక్షసీనాంసుఘోరాణాంత్వత్కృతేమర్షయామ్యహమ్॥౯॥ధారయిష్యా
మిమాసంతుజీవితంశత్రుసూదన । మాసాదూర్ధ్వంనజీవిష్యేత్వయాహీనానృపాత్మజ॥ ౧౦ ॥ఘోరోరాక్షసరాజో
యందృష్టిశ్చనసుఖామయి।త్వాంచశ్రుత్వావిపద్యంతంనజీవేయమహంక్షణమ్॥౧౧॥ వైదేహ్యావచనంశ్రుత్వాకరుణం
సాశ్రుభాషితమ్ । అథాబ్రవీన్మహాతేజాహనూమాన్మారుతాత్మజః॥౧౨ ॥త్వచ్ఛోకవిముఖోరామోదేవిసత్యేనతేశపే
రామేదుఃఖాభిభూతేతులక్ష్మణఃపరితప్యతే ॥౧౩ ॥కథంచిద్భవతీదృష్టానకాలఃపరిశోచితుమ్ । ఇమంముహూర్తందుఃఖా
నామంతంద్రక్ష్యసిభామిని॥౧౪ ॥తావుభౌపురుషవ్యాఘ్రౌరాజపుత్రావరిందమౌ । త్వద్దర్శనకృతోత్సాహౌలంకాం
భస్మీకరిష్యతః॥౧౫॥హత్వాతుసమరేక్రూరంరావణంసహబాంధవమ్ । రాఘవస్త్వాంవిశాలాక్షిస్వాంపురీంప్రాప
యిష్యతి॥౧౬॥యత్తుశ్చామోహిజానీయాదభిజ్ఞానమనిందితే । ప్రీతిసంజననంతస్యభూయస్త్వందాతుమర్హసి ॥౧౭॥
సాబ్రవీద్దత్తమేవేతిమయాభిజ్ఞానముత్తమమ్।ఏతదేవహిరామస్యదృష్ట్వామత్కేశభూషణమ్॥౧౮॥ శ్రద్ధేయంహనుమ
న్వాక్యంతవవీరభవిష్యతి । సతంమణివరంగృహ్యశ్రీమాన్ప్లవగసత్తమః॥౧౯॥ప్రణమ్యశిరసాదేవీంగమనాయోపచక్ర
మే । తముత్పాతకృతోత్సాహమవేక్ష్యహరిపుంగవమ్॥౨౦ ॥వర్ధమానంమహావేగమువాచజనకాత్మజా।అశ్రుపూర్ణ
ముఖీదీనాబాష్పగద్గదయాగిరా॥౨౧॥హనుమన్సింహసంకాశౌభ్రాతరౌరామలక్ష్మణౌ । సుగ్రీవంచసహామాత్యంస
ర్వాన్బ్రూయాహ్యనామయం॥౨౨॥యథాచసమహాబాహుర్మాంతారయతిరాఘవః।అస్మాద్దుఃఖాంబుసంరోధాత్త్వం
సమాధాతుమర్హసి॥౨౩॥ ఇమంచతీవ్రంమమశోకవేగంరక్షోభిరేభిఃపరిభర్త్సనంచ।బ్రూయాస్తురామస్యగతస్సమీ
పంశివశ్చతేధ్వాస్తుహరిప్రవీర॥౨౪॥సరాజపుత్ర్యాప్రతివేదితార్థఃకపిఃకృతార్థఃపరిహృష్టచేతాః।అల్పావశేషంప్ర
సమీక్ష్యకార్యందిశంహ్యుదీచీంమనసాజగామ॥౨౫॥ఇతిశ్రీమత్సుందరకాండే - చత్వారింశస్సర్గః. ***********

సచవాగ్భిః ప్రశస్తాభిర్గమిష్యన్పూజితస్తయా। తస్మాద్దేశాదపక్రమ్య చింతయామాస వానరః॥౧॥ అల్పశేషమిదం
కార్యం దృష్టేయమసితేక్షణా। త్రీనుపాయానతిక్రమ్య చతుర్థ ఇహ లక్ష్యతే॥౨॥ న సామ రక్షస్సు గుణాయ కల్పతే నదా
నమర్థోపచితేషు యుజ్యతే। న భేదసాధ్యా బలదర్పితా జనాః పరాక్రమస్త్వేవ మమేహ రోచతే॥౩॥ న చాస్య కార్యస్య ప
రాక్రమాదృతే వినిశ్చయః కశ్చిదిహోపపద్యతే। హతప్రవీరా హి రణే హి రాక్షసాః కథంచిదీయుర్యదిహాద్య మార్ద
వమ్॥౪॥ కార్యే కర్మణి నిర్దిష్టే యో బహూన్యపి సాధయేత్। పూర్వకార్యావిరోధేన స కార్యం కర్తుమర్హతి॥౫॥ న
హ్యేకస్సాధకో హేతుః స్వల్పస్యాపీహ కర్మణః। యో హ్యర్థం బహుధా వేద స సమర్థోఽర్థసాధనే॥౬॥ ఇహైవ తావ
త్కృతనిశ్చయో హ్యహం యది వ్రజేయం ప్లవగేశ్వరాలయమ్। పరాత్మసంమర్దవిశేషతత్త్వవిత్తతః కృతం స్యాన్మమభ
ర్తృశాసనమ్॥౭॥ కథన్ను ఖల్వద్య భవేత్సుఖాగతం ప్రసహ్య యుద్ధం మమ రాక్షసైస్సహ। తథైవ ఖల్వాత్మబలంచ సారవ
త్సంమానయేన్మాంచ రణే దశాననః॥౮॥ తతస్సమాసాద్య రణే దశాననం సమంత్రివర్గం సబలప్రయాయినమ్। హృది స్థితం త
స్య మతం బలం చ వై సుఖేన మత్త్వాహమితః పునర్వ్రజే॥౯॥ ఇదమస్య నృశంసస్య నందనోపమముత్తమమ్। వనం నేత్రమ
నఃకాంతం నానాద్రుమలతాయుతమ్॥౧౦॥ ఇదం విధ్వంసయిష్యామి శుష్కం వనమివానలః। అస్మిన్భగ్నే తతః కోపం కరి
ష్యతి దశాననః॥౧౧॥ తతో మహత్సాశ్వమహారథద్విపం బలం సమాదేక్ష్యతి రాక్షసాధిపః। త్రిశూలకాలాయసపట్టసాయు
ధం తతో మహద్యుద్ధమిదం భవిష్యతి॥౧౨॥ అహం తు తైస్సంయతి చండవిక్రమైస్సమేత్య రక్షోభిరసహ్యవిక్రమః। నిహత్య
తద్రావణచోదితం బలం సుఖం గమిష్యామి కపీశ్వరాలయమ్॥౧౩॥ తతో మారుతవత్క్రుద్ధో మారుతిర్భీమవిక్రమః। ఊరు
వేగేన మహతా ద్రుమాన్క్షేప్తుమథారభత్॥౧౪॥ తతస్తు హనుమాన్వీరో బభంజ ప్రమదావనమ్। మత్తద్విజసమాఘు
ష్టం నానాద్రుమలతాయుతమ్॥౧౫॥ తద్వనం మథితైర్వృక్షైర్భిన్నైశ్చ సలిలాశయైః। చూర్ణితైః పర్వతాగ్రైశ్చ బ
భూవాప్రియదర్శనమ్॥౧౬॥ నానాశకుంతవిరుతైః ప్రభిన్నైస్సలిలాశయైః। తామ్రైః కిసలయైః క్లాంతైః క్లాంతద్రుమల
తాయుతమ్॥౧౭॥ న బభౌ తద్వనం తత్ర దావానలహతం యథా। వ్యాకులావరణా రేజుర్విహ్వలా ఇవ తా లతాః॥౧౮॥ లతా
గృహైశ్చిత్రగృహైశ్చ నాశితైర్మహోరగైర్వ్యాళమృగైశ్చ నిర్ధుతైః। శిలాగృహైరున్మథితైస్తథా గృహైః ప్రణష్ట
రూపం తదభూన్మహద్వనమ్॥౧౯॥ సా విహ్వలాశోకలతాప్రతానా వనస్థలీ శోకలతాప్రతానా। జాతా దశాస్యప్రమదా
వనస్య కపేర్బలాద్ధి ప్రమదావనస్య॥౨౦॥ స తస్య కృత్వార్థపతేర్మహాకపిర్మహద్వ్యలీకం మనసో మహాత్మనః। యు
యుత్సురేకో బహుభిర్మహాబలైః శ్రియా జ్వలంస్తోరణమాస్థితః కపిః॥౨౧॥ ఇతి శ్రీమత్సుందరకాండే-ఏకచత్వారింశస్సర్గః॥

తతః పక్షినినాదేన వృక్షభంగస్వనేన చ। బభూవుస్త్రాససంభ్రాంతాస్సర్వే లంకానివాసినః॥౧॥ విద్రుతాశ్చ భ
యత్రస్తా వినేదుర్మృగపక్షిణః। రక్షసాం చ నిమిత్తాని క్రూరాణి ప్రతిపేదిరే॥౨॥ తతో గతాయాం నిద్రాయాం రాక్షస్యో
వికృతాననాః। తద్వనం దదృశుర్భగ్నం తం చ వీరం మహాకపిమ్॥౩॥ స తా దృష్ట్వా మహాబాహుర్మహాసత్త్వో మహాబలః।
చకార సుమహద్రూపం రాక్షసీనాం భయావహమ్॥౪॥ తతస్తం గిరిసంకాశమతికాయం మహాబలమ్। రాక్షస్యో వానరం
దృష్ట్వా పప్రచ్ఛుర్జనకాత్మజామ్॥౫॥ కోఽయం కస్య కుతో వాయం కిన్నిమిత్తమిహాగతః। కథం త్వయా సహానేన సంవా
దః కృత ఇత్యుత॥౬॥ ఆచక్ష్వ నో విశాలాక్షి మా భూత్తే సుభగే భయమ్। సంవాదమసితాపాంగే త్వయా కిం కృతవాన
యమ్॥౭॥ అథాబ్రవీత్తదా సాధ్వీ సీతా సర్వాంగసుందరీ। రక్షసాం భీమరూపాణాం విజ్ఞానే మమ కా గతిః॥౮॥ యూయమే
వాభిజానీత యోఽయం యద్వా కరిష్యతి। అహిరేవ హ్యహేః పాదాన్విజానాతి న సంశయః॥౯॥ అహమప్యస్య భీతాస్మి నై
నం జానామి కోఽన్వయమ్। వేద్మి రాక్షసమేవైనం కామరూపిణమాగతమ్॥౧౦॥ వైదేహ్యా వచనం శ్రుత్వా రాక్షస్యో విద్రు
తా దిశః। స్థితాః కాశ్చిద్గతాః కాశ్చిద్రావణాయ నివేదితుమ్॥౧౧॥ రావణస్య సమీపే తు రాక్షస్యో వికృతాననాః। విరూపం
వానరం భీమమాఖ్యాతుముపచక్రముః॥౧౨॥ అశోకవనికామధ్యే రాజన్భీమవపుః కపిః। సీతయా కృతసంవాదస్తిష్ఠత్యమి
తవిక్రమః॥౧౩॥ న చ తం జానకీ సీతా హరిం హరిణలోచనా। అస్మాభిర్బహుధా పృష్టా నివేదయితుమిచ్ఛతి॥౧౪॥ వాసవస్య
భవేద్దూతో దూతో వైశ్రవణస్య వా। ప్రేషితో వాపి రామేణ సీతాన్వేషణకాంక్షయా॥౧౫॥ తేనత్వద్భుతరూపేణ యత్త
త్తవ మనోహరమ్। నానామృగగణాకీర్ణం ప్రమృష్టం ప్రమదావనమ్॥౧౬॥ న తత్ర కశ్చిదుద్దేశో యస్తేన న వినాశితః। యత్ర

స్సా జానకీ సీతా స తేన న వినాశితః ॥౧౭॥ జానకీరక్షణార్థం వా శ్రమాద్వా నోపలభ్యతే । అథవా కశ్శ్రమస్తస్య సైవ తేనాభి
రక్షితా ॥౧౮॥ చారుపల్లవపుష్పాఢ్యం యం సీతా స్వయమాస్థితా । ప్రవృద్ధశ్శింశుపావృక్షస్స చ తేనాభిరక్షితః ॥౧౯॥ తస్యో
గ్రరూపస్యోగ్రత్వం దండమాఖ్యాతుమర్హసి । సీతా సంభాషితా యేన తద్వనం చ వినాశితమ్ ॥౨౦॥ మనః పరిగృహీతాం
తాం తవ రక్షోగణేశ్వర । కస్సీతామభిభాషేత యో న స్యాత్త్యక్తజీవితః ॥౨౧॥ రాక్షసీనాం వచశ్శ్రుత్వా రావణో రాక్ష
సేశ్వరః । హుతాగ్నిరివ జజ్వాల కోపసంవర్తితేక్షణః ॥౨౨॥ తస్య క్రుద్ధస్య నేత్రాభ్యాం ప్రాపతన్నాస్రబిందవః । దీ
ప్తాభ్యామివ దీపాభ్యాం సార్చిషస్స్నేహబిందవః ॥౨౩॥ ఆత్మనస్సదృశాంఛూరాన్ కింకరాన్నామ రాక్షసాన్ । వ్యాది
దేశ మహాతేజా నిగ్రహార్థం హనూమతః ॥౨౪॥ తేషామశీతిసాహస్రం కింకరాణాం తరస్వినామ్ । నిర్యయుర్భవనాత్త
స్మాత్కూటముద్గరపాణయః ॥౨౫॥ మహోదరా మహాదంష్ట్రా ఘోరరూపా మహాబలాః । యుద్ధాభిమనసస్సర్వే హనుమ
ద్గ్రహణోన్ముఖాః ॥౨౬॥ తే కపీంద్రం సమాసాద్య తోరణస్థమవస్థితమ్ । అభిపేతుర్మహావేగాః పతంగా ఇవ పావకమ్ ॥౨౭॥
తే గదాభిర్విచిత్రాభిః పరిఘైః కాంచనాంగదైః । ఆజఘ్నుర్వానరశ్రేష్ఠం శరైశ్చాదిత్యసన్నిభైః ॥౨౮॥ ముద్గరైః పట్టిసై
శ్శూలైః ప్రాసతోమరశక్తిభిః । పరివార్య హనూమంతం సహసా తస్థురగ్రతః ॥౨౯॥ హనుమానపి తేజస్వీ శ్రీమాన్ పర్వ
తసన్నిభః । క్షితావావిధ్య లాంగూలం ననాద చ మహాస్వనమ్ ॥౩౦॥ స భూత్వా సుమహాకాయో హనుమాన్మారుతాత్మజః
ధృష్టమాస్ఫోటయామాస లంకాం శబ్దేన పూరయన్ ॥౩౧॥ తస్యాస్ఫోటితశబ్దేన మహతా సానునాదినా । పేతుర్విహంగా గ
గనాదుచ్చైశ్చేదమఘోషయత్ ॥౩౨॥ జయత్యతిబలో రామో లక్ష్మణశ్చ మహాబలః । రాజా జయతి సుగ్రీవో రాఘవేణాభి
పాలితః ॥౩౩॥ దాసోఽహం కోసలేంద్రస్య రామస్యాక్లిష్టకర్మణః । హనుమాన్ శత్రుసైన్యానాం నిహంతా మారుతాత్మ
జః ॥౩౪॥ న రావణసహస్రం మే యుద్ధే ప్రతిబలం భవేత్ । శిలాభిస్తు ప్రహరతః పాదపైశ్చ సహస్రశః ॥౩౫॥ అర్దయిత్వా
పురీం లంకామభివాద్య చ మైథిలీమ్ । సమృద్ధార్థో గమిష్యామి మిషతాం సర్వరక్షసామ్ ॥౩౬॥ తస్య సన్నాదశబ్దేన తేఽభవన్
భయశంకితాః । దదృశుశ్చ హనూమంతం సంధ్యామేఘమివోన్నతమ్ ॥౩౭॥ స్వామిసందేశనిశ్శంకాస్తతస్తే రాక్షసాః క
పిమ్ । చిత్రైః ప్రహరణైర్భీమైరభిపేతుస్తతస్తతః ॥౩౮॥ స తైః పరివృతశ్శూరైస్సర్వతస్స మహాబలః । ఆససాదాయసం భీ
మం పరిఘం తోరణాశ్రితమ్ ॥౩౯॥ స తం పరిఘమాదాయ జఘాన రజనీచరాన్ । స పన్నగమివాదాయ స్ఫురంతం వినతాసు
తః ॥౪౦॥ విచచారాంబరే వీరః పరిఘం గృహ్య మారుతిః । స హత్వా రాక్షసాన్వీరః కింకరాన్మారుతాత్మజః ॥౪౧॥ యుద్ధ
కాంక్షీ పునర్వీరస్తోరణం సముపాశ్రితః । తతస్తస్మాద్భయాన్ముక్తాః కతిచిత్తత్ర రాక్షసాః ॥౪౨॥ నిహతాన్ కింకరాన్ స
ర్వాన్ రావణాయ న్యవేదయన్ ॥ స రాక్షసానాం నిహతం మహద్బలం నిశమ్య రాజా పరివృత్తలోచనః । సమాదిదేశాప్రతి
మం పరాక్రమే ప్రహస్తపుత్రం సమరే సుదుర్జయమ్ ॥౪౩॥ ఇతి శ్రీమత్సుందరకాండే ద్విచత్వారింశస్సర్గః ******

తతస్స కింకరాన్ హత్వా హనుమాన్ ధ్యానమాస్థితః । వనం భగ్నం మయా చైత్యప్రాసాదో న వినాశితః ॥౧॥ త
స్మాత్ప్రాసాదమప్యేవం భీమం విధ్వంసయామ్యహమ్ । ఇతి సంచింత్య మనసా హనుమాన్ దర్శయన్ బలమ్ ॥౨॥ చైత్యప్రా
సాదమాప్లుత్య మేరుశృంగమివోన్నతమ్ । ఆరురోహ కపిశ్రేష్ఠో హనుమాన్మారుతాత్మజః ॥౩॥ ఆరుహ్య గిరిసంకాశం ప్రా
సాదం హరియూథపః । బభౌ స సుమహాతేజాః ప్రతిసూర్య ఇవోదితః ॥౪॥ సంప్రధృష్య చ దుర్ధర్షం చైత్యప్రాసాదము
త్తమమ్ । హనుమాన్ ప్రజ్వలన్ లక్ష్మ్యా పారియాత్రోపమోఽభవత్ ॥౫॥ స భూత్వా సుమహాకాయః ప్రభావాన్మారుతా
త్మజః । ధృష్టమాస్ఫోటయామాస లంకాం శబ్దేన పూరయన్ ॥౬॥ తస్యాస్ఫోటితశబ్దేన మహతా శ్రోత్రఘాతినా । పేతుర్వి
హంగమాస్తత్ర చైత్యపాలాశ్చ మోహితాః ॥౭॥ అస్త్రవిజ్జయతాం రామో లక్ష్మణశ్చ మహాబలః । రాజా జయతి సుగ్రీవో
రాఘవేణాభిపాలితః ॥౮॥ దాసోఽహం కోసలేంద్రస్య రామస్యాక్లిష్టకర్మణః । హనుమాన్ శత్రుసైన్యానాం నిహంతా
మారుతాత్మజః ॥౯॥ న రావణసహస్రం మే యుద్ధే ప్రతిబలం భవేత్ । శిలాభిస్తు ప్రహరతః పాదపైశ్చ సహస్రశః ॥౧౦॥ అ
ర్దయిత్వా పురీం లంకామభివాద్య చ మైథిలీమ్ । సమృద్ధార్థో గమిష్యామి మిషతాం సర్వరక్షసామ్ ॥౧౧॥ ఏవముక్త్వా విమా
నస్థశ్చైత్యస్థాన్ హరియూథపః । ననాద భీమనిర్హ్రాదో రక్షసాం జనయన్ భయమ్ ॥౧౨॥ తేన శబ్దేన మహతా చైత్యపా
లాశ్శతం యయుః । గృహీత్వా వివిధానస్త్రాన్ ప్రాసాన్ ఖడ్గాన్ పరశ్వధాన్ ॥౧౩॥ విసృజంతో మహాకాయా మారుతిం ప

ర్యవారయన్। తే గదాభిర్విచిత్రాభిః పరిఘైః కాంచనాంగదైః ॥౧౪॥ ఆజఘ్నుర్వానరశ్రేష్ఠం బాణైశ్చాదిత్యసన్నిభైః।
ఆవర్త ఇవ గంగాయాస్తోయస్య విపులో మహాన్ ॥౧౫॥ పరిక్షిప్య హరిశ్రేష్ఠం స బభౌ రక్షసాం గణః। తతో వాతాత్మజః క్రు
ద్ధో భీమరూపం సమాస్థితః ॥౧౬॥ ప్రాసాదస్య మహాంతస్య స్తంభం హేమపరిష్కృతమ్। ఉత్పాటయిత్వా వేగేన హను
మాన్పవనాత్మజః ॥౧౭॥ తతస్తం భ్రామయామాస శతధారం మహాబలః। తత్ర చాగ్నిస్సముభవత్ప్రాసాదశ్చాప్యదహ్య
త ॥౧౮॥ దహ్యమానం తతో దృష్ట్వా ప్రాసాదం హరియూథపః। స రాక్షసశతం హత్వా వజ్రేణేంద్ర ఇవాసురాన్ ॥౧౯॥ అం
తరిక్షే స్థితశ్శ్రీమానిదం వచనమబ్రవీత్। మాదృశానాం సహస్రాణి విసృష్టాని మహాత్మనామ్ ॥౨౦॥ బలినాం వానరేంద్రా
ణాం సుగ్రీవవశవర్తినామ్। అటంతి వసుధాం కృత్స్నాం వయమన్యే చ వానరాః ॥౨౧॥ దశనాగబలాః కేచిత్కేచిద్దశగుణో
త్తరాః। కేచిన్నాగసహస్రస్య బభూవుస్తుల్యవిక్రమాః ॥౨౨॥ సంతి చౌఘబలాః కేచిత్కేచిద్వాయుబలోపమాః। అప్రమే
యబలాశ్చాన్యే తత్రాసన్హరియూథపాః ॥౨౩॥ ఈదృగ్విధైస్తు హరిభిర్వృతో దంతనఖాయుధైః। శతైశ్శతసహస్రై
శ్చ కోటీభిరయుతైరపి ॥౨౪॥ ఆగమిష్యతి సుగ్రీవస్సర్వేషాం వో నిషూదనః। నేయమస్తి పురీ లంకా న యూయం న చ రావణః
౨౫॥ యస్మాదిక్ష్వాకునాథేన బద్ధం వైరం మహాత్మనా॥ ఇతి శ్రీమత్సుందరకాండే-త్రిచత్వారింశస్సర్గః. ********

సందిష్టో రాక్షసేంద్రేణ ప్రహస్తస్య సుతో బలీ। జంబుమాలీ మహాదంష్ట్రో నిర్జగామ ధనుర్ధరః ॥౧॥ రక్తమాల్యాం
బరధరః స్రగ్వీ రుచిరకుండలః। మహాన్వివృత్తనయనశ్చండస్సమరదుర్జయః ॥౨॥ ధనుశ్శక్రధనుఃప్రఖ్యం మహద్రుచిరసా
యకమ్ ॥౩॥ తస్య విష్ఫారఘోషేణ ధనుషో మహతా దిశః। ప్రదిశశ్చ నభశ్చైవ సహసా సమపూర్యత ॥౪॥ రథేన ఖరయుక్తే
న తమాగతముదీక్ష్య సః। హనుమాన్వేగసంపన్నో జహర్ష చ ననాద చ ॥౫॥ తం తోరణవిటంకస్థం హనుమంతం మహాకపిమ్।
జంబుమాలీ మహాబాహుర్వివ్యాధ నిశితైశ్శరైః ॥౬॥ అర్ధచంద్రేణ వదనే శిరస్యేకేన కర్ణినా। బాహ్వోర్వివ్యాధ నా
రాచైర్దశభిస్తం కపీశ్వరమ్ ॥౭॥ తస్య తచ్ఛుశుభే తామ్రం శరేణాభిహతం ముఖమ్। శరదీవాంబుజం ఫుల్లం విద్ధం భాస్క
రరశ్మినా ॥౮॥ తత్తస్య రక్తం రక్తేన రంజితం శుశుభే ముఖమ్। యథాకాశే మహాపద్మం సిక్తం చందనబిందుభిః ॥౯॥ చుకోప బా
ణాభిహతో రాక్షసస్య మహాకపిః। తతః పార్శ్వేఽతివిపులాం దదర్శ మహతీం శిలామ్ ॥౧౦॥ తరసా తాం సముత్పాట్య చిక్షే
ప బలవద్బలీ। తాం శరైర్దశభిః క్రుద్ధస్తాడయామాస రాక్షసః ॥౧౧॥ విపన్నం కర్మ తద్దృష్ట్వా హనుమాంశ్చండవిక్రమః।
సాలం విపులముత్పాట్య భ్రామయామాస వీర్యవాన్ ॥౧౨॥ భ్రామయంతం కపిం దృష్ట్వా సాలవృక్షం మహాబలమ్। చిక్షే
ప సుబహూన్బాణాన్ జంబుమాలీ మహాబలః ॥౧౩॥ సాలం చతుర్భిశ్చిచ్ఛేద వానరం పంచభిర్భుజే। ఉరస్యేకేన బాణేన దశ
భిస్తు స్తనాంతరే ॥౧౪॥ స శరైః పూరితతనుః క్రోధేన మహతావృతః। తమేవ పరిఘం గృహ్య భ్రామయామాస వేగితః ॥
౧౫॥ అతివేగోఽతివేగేన భ్రామయిత్వా బలోత్కటః। పరిఘం పాతయామాస జంబుమాలేర్మహోరసి ॥౧౬॥ తస్య చై
వ శిరో నాస్తి న బాహూ న చ జానునీ। న ధనుర్న రథో నాశ్వాస్తత్రాదృశ్యంత నేషవః ॥౧౭॥ స హతస్తరసా తేన జంబుమాలీ
మహాబలః। పపాత నిహతో భూమౌ చూర్ణితాంగవిభూషణః ॥౧౮॥ జంబుమాలిం చ నిహతం కింకరాంశ్చ మహాబలాన్। చు
క్రోధ రావణశ్శ్రుత్వా కోపసంరక్తలోచనః ॥౧౯॥ స రోషసంవర్తితతామ్రలోచనః ప్రహస్తపుత్రే నిహతే మహాబలే। అ
మాత్యపుత్రానతివీర్యవిక్రమాన్ సమాదిదేశాశు నిశాచరేశ్వరః ॥౨౦॥ ఇతి శ్రీమత్సుందరకాండే-చతుశ్చత్వారింశస్సర్గః

తతస్తే రాక్షసేంద్రేణ చోదితా మంత్రిణస్సుతాః। నిర్యయుర్భవనాత్తస్మాత్సప్తసప్తార్చివర్చసః ॥౧॥ మహాబలప
రీవారా ధనుష్మంతో మహాబలాః। కృతాస్త్రాస్త్రవిదాం శ్రేష్ఠాః పరస్పరజయైషిణః ॥౨॥ హేమజాలపరిక్షిప్తైర్ధ్వజవద్భిః
పతాకిభిః। తోయదస్వననిర్ఘోషైర్వాజియుక్తైర్మహారథైః ॥౩॥ తప్తకాంచనచిత్రాణి చాపాన్యమితవిక్రమాః। వి
ష్ఫారయంతస్సంహృష్టాస్తటిత్వంత ఇవాంబుదాః ॥౪॥ జనన్యస్తు తతస్తేషాం విదిత్వా కింకరాన్హతాన్। బభూవుశ్శోకసం
భ్రాంతాస్సబాంధవసుహృజ్జనాః ॥౫॥ తే పరస్పరసంఘర్షాత్తప్తకాంచనభూషణాః। అభిపేతుర్హనూమంతం తోరణ
స్థమవస్థితమ్ ॥౬॥ సృజంతో బాణవృష్టిం తే రథగర్జితనిస్స్వనాః। వృష్టిమంత ఇవాంభోదా విచేరుర్నైరృతాంబు
దాః ॥౭॥ అవకీర్ణస్తతస్తాభిర్హనుమాన్ శరవృష్టిభిః। అభవత్సంవృతాకారశ్శైలరాడివ వృష్టిభిః ॥౮॥ స శరాన్మోఘయా
మాస తేషామాశుచరః కపిః। రథవేగం చ వీరాణాం విచరన్విమలేఽంబరే ॥౯॥ స తైః క్రీడన్ధనుష్మద్భిర్వ్యోమ్ని వీరః ప్రకా

శతైః ధనుష్మద్భిర్యథా మేఘైర్మారుతః ప్రభురంబరే ||౧౦|| సకృత్వా నినదం ఘోరం త్రాసయంస్తాం మహాచమూమ్ | చకార హనుమాన్వేగం తేషు రక్షస్సు వీర్యవాన్ ||౧౧|| తలేనాభ్యహనత్కాంశ్చిత్పాదైః కాంశ్చిత్పరంతపః | ముష్టినాభ్యహనత్కాంశ్చిన్నఖైః కాంశ్చిద్వ్యదారయత్ ||౧౨|| ప్రమమాథోరసా కాంశ్చిదూరుభ్యామపరాన్కపిః | కేచిత్తస్య నినాదేన తత్రైవ పతితా భువి ||౧౩|| తతస్తేష్వవసన్నేషు భూమౌ నిపతితేషు చ | తత్సైన్యమగమత్సర్వం దిశో దశ భయార్దితమ్ ||౧౪|| వినేదుర్విస్వరం నాగా నిపేతుర్భువి వాజినః | భగ్ననీడధ్వజచ్ఛత్రైర్భూశ్చ కీర్ణాభవద్రథైః ||౧౫|| స్రవతా రుధిరేణాథ స్రవంత్యో దర్శితాః పథి | వివిధైశ్చ స్వరైర్లంకా ననాద వికృతం తదా ||౧౬|| స తాన్ప్రవృద్ధాన్వినిహత్య రాక్షసాన్ మహాబలశ్చండపరాక్రమః కపిః | యుయుత్సురన్యైః పునరేవ రాక్షసైస్తమేవ వీరోఽభిజగామ తోరణమ్ ||౧౭|| ఇతి శ్రీమత్సుందరకాండే - పంచచత్వారింశస్సర్గః - ************************************

హతాన్మంత్రిసుతాన్బుద్ధ్వా వానరేణ మహాత్మనా | రావణస్సంవృతాకారశ్చకార మతిముత్తమామ్ ||౧|| స విరూపాక్షయూపాక్షౌ దుర్ధరం చైవ రాక్షసమ్ | ప్రఘసం భాసకర్ణం చ పంచ సేనాగ్రనాయకాన్ ||౨|| సందిదేశ దశగ్రీవో వీరాన్నయవిశారదాన్ | హనుమద్గ్రహణవ్యగ్రాన్వాయువేగసమాన్యుధి ||౩|| యాత సేనాగ్రగాస్సర్వే మహాబలపరిగ్రహాః | సవాజిరథమాతంగాస్స కపిశ్శాస్యతామితి ||౪|| యత్తైశ్చ ఖలు భావ్యం స్యాత్తమాసాద్య వనాలయమ్ | కర్మ చాపి సమాధేయం దేశకాలవిరోధినమ్ ||౫|| న హ్యహం తం కపిం మన్యే కర్మణా ప్రతితర్కయన్ | సర్వథా తన్మహద్భూతం మహాబలపరిగ్రహమ్ ||౬|| భవేదింద్రేణ వా సృష్టమస్మదర్థం తపోబలాత్ | సనాగయక్షగంధర్వా దేవాసురమహర్షయః ||౭|| యుష్మాభిస్సహితైస్సర్వైర్మయా సహ వినిర్జితాః | తైరవశ్యం విధాతవ్యం వ్యలీకం కించిదేవ నః ||౮|| తదేవ నాత్ర సందేహః ప్రసహ్య పరిగృహ్యతామ్ | నావమాన్యో భవద్భిశ్చ హరిర్ధీరపరాక్రమః ||౯|| దృష్టా హి హరయః పూర్వం మయా విపులవిక్రమాః | వాలీ చ సహ సుగ్రీవో జాంబవాంశ్చ మహాబలః ||౧౦|| నీలస్సేనాపతిశ్చైవ యే చాన్యే ద్వివిదాదయః | నైవం తేషాం గతిర్భీమా న తేజో న పరాక్రమః ||౧౧|| న మతిర్న బలోత్సాహౌ న రూపపరికల్పనమ్ | మహత్సత్త్వమిదం జ్ఞేయం కపిరూపం వ్యవస్థితమ్ ||౧౨|| ప్రయత్నం మహదాస్థాయ క్రియతామస్య నిగ్రహః | కామం లోకాస్త్రయస్సేంద్రాస్ససురాసురమానవాః ||౧౩|| భవతామగ్రతః స్థాతుం న పర్యాప్తా రణాజిరే | తథాపి తు నయజ్ఞేన జయమాకాంక్షతా రణే ||౧౪|| ఆత్మా రక్ష్యః ప్రయత్నేన యుద్ధసిద్ధిర్హి చంచలా | తే స్వామివచనం సర్వే ప్రతిగృహ్య మహౌజసః ||౧౫|| సముత్పేతుర్మహావేగా హుతాశసమతేజసః | రథైర్మత్తైశ్చ మాతంగైర్వాజిభిశ్చ మహాజవైః ||౧౬|| శస్త్రైశ్చ వివిధైస్తీక్ష్ణైస్సర్వైశ్చోపచితా బలైః | తతస్తం దదృశుర్వీరా దీప్యమానం మహాకపిమ్ ||౧౭|| రశ్మిమంతమివోద్యంతం స్వతేజోరశ్మిమాలినమ్ | తోరణస్థం మహోత్సాహం మహాసత్త్వం మహాబలమ్ ||౧౮|| మహామతిం మహావేగం మహాకాయం మహాబలమ్ | తం సమీక్ష్యైవ తే సర్వే దిక్షు సర్వాస్వవస్థితాః ||౧౯|| తైస్తైః ప్రహరణైర్భీమైరభిపేతుస్తతస్తతః | తస్య పంచాయసాస్తీక్ష్ణాశ్శితాః పీతముఖాశ్శరాః ||౨౦|| శిరస్యుత్పలపత్రాభా దుర్ధరేణ నిపాతితాః | స తైః పంచభిరావిద్ధశ్శరైశ్శిరసి వానరః ||౨౧|| ఉత్పపాత నదన్వ్యోమ్ని దిశో దశ వినాదయన్ | తతస్తు దుర్ధరో వీరస్సరథస్సజ్యకార్ముకః ||౨౨|| కిరన్ శరశతైస్తీక్ష్ణైరభిపేదే మహాబలః | స కపిర్వారయామాస తం వ్యోమ్ని శరవర్షిణమ్ ||౨౩|| వృష్టిమంతం పయోదాంతే పయోదమివ మారుతః | అర్ద్యమానస్తతస్తేన దుర్ధరేణానిలాత్మజః ||౨౪|| చకార కదనం భూయో వ్యవర్ధత చ వేగవాన్ | స దూరం సహసోత్పత్య దుర్ధరస్య రథే హరిః ||౨౫|| నిపపాత మహావేగో విద్యుద్రాశిర్గిరావివ | తతస్స మథితాష్టాశ్వం రథం భగ్నాక్షకూబరమ్ ||౨౬|| విహాయ న్యపతద్భూమౌ దుర్ధరస్త్యక్తజీవితః | తం విరూపాక్షయూపాక్షౌ దృష్ట్వా నిపతితం భువి ||౨౭|| సంజాతరోషౌ దుర్ధర్షావుత్పేతతురరిందమౌ | స తాభ్యాం సహసోత్పత్య విష్ఠితో విమలేఽంబరే ||౨౮|| ముద్గరాభ్యాం మహాబాహుర్వక్షస్యభిహతః కపిః | తయోర్వేగవతోర్వేగం వినిహత్య మహాబలః ||౨౯|| నిపపాత పునర్భూమౌ సుపర్ణసమవిక్రమః | స సాలవృక్షమాసాద్య తముత్పాట్య చ వానరః ||౩౦|| తావుభౌ రాక్షసౌ వీరౌ జఘాన పవనాత్మజః | తతస్తాంస్త్రీన్హతాన్జ్ఞాత్వా వానరేణ తరస్వినా ||౩౧|| అభిపేదే మహావేగః ప్రసహ్య ప్రఘసో హరిమ్ | భాసకర్ణశ్చ సంక్రుద్ధశ్శూలమాదాయ వీర్యవాన్ ||౩౨|| ఏకతః కపిశార్దూలం యశస్వినమవస్థితమ్ | పట్టసేన శితాగ్రేణ ప్రఘసః ప్రత్యయోధయత్ ||౩౩|| భాసక

ణాశ్చ శూలేన రాక్షసః కపిసత్తమమ్। స తాభ్యాం విక్షతైర్గాత్రైరసృగ్దిగ్ధతనూరుహః॥౩౪॥ అభవద్వానరః క్రుద్ధో బా
లసూర్యసమప్రభః। సముత్పాట్య గిరేశ్శృంగం సమృగవ్యాళపాదపమ్॥౩౫॥ జఘాన హనుమాన్వీరో రాక్షసౌ కపికుంజరః
తతస్తేష్వవసన్నేషు సేనాపతిషు పంచసు ॥౩౬॥ బలం తదవశేషంచ నాశయామాస వానరః। అశ్వైరశ్వాన్గజైర్నా
గాన్యోధైర్యోధాన్రథై రథాన్॥౩౭॥ స కపిర్నాశయామాస సహస్రాక్ష ఇవాసురాన్। హతైర్నాగైశ్చ తురగైర్భ
గ్నాక్షైశ్చ మహారథైః॥౩౮॥ హతైశ్చ రాక్షసైర్భూమీ రుద్ధమార్గా సమంతతః। తతః కపిస్తాన్ ధ్వజినీపతీన్ రణే నిహత్య
వీరాన్ సబలాన్ సవాహనాన్॥౩౯॥ సమీక్ష్య వీరః ప్రతిగృహ్య తోరణం కృతక్షణః కాల ఇవ ప్రజాక్షయే ॥ ఇతి శ్రీమత్సుం
దరకాండే - షట్చత్వారింశస్సర్గః. **

సేనాపతీన్ పంచ స తు ప్రమాపితాన్ హనూమతా సానుచరాన్ సవాహనాన్। సమీక్ష్య రాజా సమరోద్ధతోన్ము
ఖం కుమారమక్షం ప్రసమైక్షతాగ్రతః॥౧॥ స తస్య దృష్ట్యర్పణసంప్రచోదితః ప్రతాపవాన్ కాంచనచిత్రకార్ముకః। స
ముత్పపాతాథ సదస్యుదీరితో ద్విజాతిముఖ్యైర్హవిషేవ పావకః॥౨॥ తతో మహద్బాలదివాకరప్రభం ప్రతప్తజాంబూ
నదజాలసంతతమ్। రథం సమాస్థాయ యయౌ స వీర్యవాన్ మహాహరిం తం ప్రతి నైరృతర్షభః॥౩॥ తతస్తపస్సంగ్ర
హసంచయార్జితం ప్రతప్తజాంబూనదజాలశోభితమ్। పతాకినం రత్నవిభూషితధ్వజం మనోజవాష్టాశ్వవరైస్సుయో
జితమ్॥౪॥ సురాసురాధృష్యమసంగచారిణం రవిప్రభం వ్యోమచరం సమాహితమ్। సతూణమష్టాసినిబద్ధబంధురం యథా
క్రమావేశితశక్తితోమరమ్॥౫॥ విరాజమానం ప్రతిపూర్ణవస్తునా సహేమదామ్నా శశిసూర్యవర్చసా। దివాకరా
భం రథమాస్థితస్తతస్స నిర్జగామామరతుల్యవిక్రమః॥౬॥ స పూరయన్ ఖం చ మహీం చ సాచలాం తురంగమాతంగమ
హారథస్వనైః। బలైస్సమేతైస్స హి తోరణస్థితం సమర్థమాసీనముపాగమత్కపిమ్॥౭॥ స తం సమాసాద్య హరిం హరీక్ష
ణో యుగాంతకాలాగ్నిమివ ప్రజాక్షయే। అవస్థితం విస్మితజాతసంభ్రమస్సమైక్షతాక్షో బహుమానచక్షుషా॥౮॥ స త
స్య వేగం చ కపేర్మహాత్మనః పరాక్రమం చారిషు పార్థివాత్మజః। విధారయన్ స్వం చ బలం మహాబలో హిమక్షయే సూ
ర్య ఇవాభివర్ధతే॥౯॥ స జాతమన్యుః ప్రసమీక్ష్య విక్రమం స్థిరం స్థిరస్సంయతి దుర్నివారణమ్। సమాహితాత్మా హను
మంతమాహవే ప్రచోదయామాస శరైస్త్రిభిశ్శితైః॥౧౦॥ తతః కపిం తం ప్రసమీక్ష్య గర్వితం జితశ్రమం శత్రుపరాజయో
ర్జితమ్। అవైక్షతాక్షస్సముదీర్ణమానసః స బాణపాణిః ప్రగృహీతకార్ముకః॥౧౧॥ స హేమనిష్కాంగదచారుకుండ
లస్సమాససాదాశుపరాక్రమః కపిమ్। తయోర్బభూవాప్రతిమస్సమాగమస్సురాసురాణామపి సంభ్రమప్రదః॥౧౨॥
రరాస భూమిర్న తతాప భానుమాన్ వవౌ న వాయుః ప్రచచాల చాచలః। కపేః కుమారస్య చ వీక్ష్య సంయుగం ననాద చ ద్యౌ
రుదధిశ్చ చుక్షుభే॥౧౩॥ తతస్స వీరస్సుముఖాన్ పతత్రిణస్సువర్ణపుంఖాన్ సవిషానివోరగాన్। సమాధిసంయోగవిమోక్ష
తత్త్వవిచ్ఛరానథ త్రీన్ కపిమూర్ధ్న్యపాతయత్॥౧౪॥ స తైశ్శరైర్మూర్ధ్ని సమం నిపాతితైః క్షరన్నసృగ్దిగ్ధవివృత్త
లోచనః। నవోదితాదిత్యనిభశ్శరాంశుమాన్ వ్యరాజతాదిత్య ఇవాంశుమాలికః॥౧౫॥ తతస్స పింగాధిపమంత్రిసత్తమస్స
మీక్ష్య తం రాజవరాత్మజం రణే। ఉదగ్రచిత్రాయుధచిత్రకార్ముకం జహర్ష చాపూర్యత చాహవోన్ముఖః॥౧౬॥ స మం
దరాగ్రస్థ ఇవాంశుమాలీ కోపవివృద్ధకోపో బలవీర్యసంయుతః। కుమారమక్షం సబలం సవాహనం దదాహ నేత్రాగ్నిమ
రీచిభిస్తదా॥౧౭॥ తతస్స బాణాసనచిత్రకార్ముకశ్శరప్రవర్షో యుధి రాక్షసాంబుదః। శరాన్ ముమోచాశు హరీశ్వరాచ
లే వలాహకో వృష్టిమివాచలోత్తమే॥౧౮॥ తతః కపిస్తం రణచండవిక్రమం వివృద్ధతేజోబలవీర్యసంయుతమ్। కుమార
మక్షం ప్రసమీక్ష్య సంయుగే ననాద హర్షాద్ఘనతుల్యవిక్రమమ్॥౧౯॥ స బాలభావాద్యుధి వీర్యదర్పితః ప్రవృద్ధమన్యుః
క్షతజోపమేక్షణః। సమాససాదాప్రతిమం కపిం రణే గజో మహాకూపమివావృతం తృణైః॥౨౦॥ స తేన బాణైః ప్రసభం ని
పాతితైశ్చకార నాదం ఘననాదనిస్స్వనః। సముత్పపాతాశు నభస్స మారుతిర్భుజోరువిక్షేపణఘోరదర్శనః॥౨౧॥ సము
త్పతంతం సమభిద్రవద్బలీ స రాక్షసానాం ప్రవరః ప్రతాపవాన్। రథీ రథిశ్రేష్ఠతమః కిరన్ శరైః పయోధరశ్శైలమివాశ్మ
వృష్టిభిః॥౨౨॥ స తాన్ శరాంస్తస్య హరిర్విమోక్షయంశ్చచార వీరః పథి వాయుసేవితే। శరాంతరే మారుతవద్వినిష్పతన్
మనోజవస్సంయతి చండవిక్రమః॥౨౩॥ తమాత్తబాణాసనమాహవోన్ముఖం ఖమాస్తృణంతం విశిఖైశ్శరోత్తమైః। అవై

క్షతాక్షుం బహుమానచక్షుషా జగామ చింతాంచ సమారుతాత్మజః॥౨౪॥ తతశ్శరైర్భిన్నభుజాంతరః కపిః కుమారవీరేణ
మహాత్మనానదన్। మహాభుజః కర్మవిశేషతత్త్వవిద్విచింతయామాస రణే పరాక్రమమ్॥౨౫॥ అబాలవద్బాలదివాకర
ప్రభః కరోత్యయం కర్మ మహన్మహాబలః। నచాస్య సర్వాహవకర్మశోభినః ప్రమాపణే మే మతిరత్ర జాయతే॥౨౬॥ అ
యం మహాత్మా చ మహాంశ్చ వీర్యతస్సమాహితశ్చాతిసహశ్చ సంయుగే। అసంశయం కర్మగుణోదయాదయం సనాగ
యక్షైర్మునిభిశ్చ పూజితః॥౨౭॥ పరాక్రమోత్సాహవివృద్ధమానసస్సమీక్షతే మాం ప్రముఖాగతః స్థితః। పరాక్రమో
హ్యస్య మనాంసి కంపయేత్సురాసురాణామపి శీఘ్రగామినః॥౨౮॥ నఖల్వయం నాభిభవేదుపేక్షితః పరాక్రమో హ్యస్య
రణే వివర్ధతే। ప్రమాపణం త్వేవ మమాస్య రోచతే న వర్ధమానోఽగ్నిరుపేక్షితుం క్షమః॥౨౯॥ ఇతి ప్రవేగంతు పరస్య త
ర్కయన్స్వకర్మయోగం చ విధాయ వీర్యవాన్। చకార వేగంతు మహాబలస్తదా మతించ చక్రేఽస్య వధే మహాకపిః॥౩౦॥
స తస్య తానష్టహయాన్మహాజవాన్సమాహితాన్భారసహాన్వివర్తనే। జఘాన వీరః పథి వాయుసేవితే తలప్రహారైః ప
వనాత్మజః కపిః॥౩౧॥ తతస్తలేనాభిహతో మహారథస్స తస్య పింగాధిపమంత్రినిర్జితః। ప్రభగ్ననీడః పరిముక్తకూబరః ప
పాత భూమౌ హతవాజిరంబరాత్॥౩౨॥ స తం పరిత్యజ్య మహారథో రథం సకార్ముకః ఖడ్గధరః ఖముత్పతన్। తపోభియో
గాదృషిరుగ్రవీర్యవాన్విహాయ దేహం మరుతామివాలయమ్॥౩౩॥ తతః కపిస్తం విచరంతమంబరే పతత్రిరాజానిలసిద్ధ
సేవితే। సమేత్య తం మారుతతుల్యవిక్రమః క్రమేణ జగ్రాహ స పాదయోర్దృఢమ్॥౩౪॥ స తం సమావిధ్య సహస్రశః క
పిర్మహోరగం గృహ్య ఇవాండజేశ్వరః। ముమోచ వేగాత్పితృతుల్యవిక్రమో మహీతలే సంయతి వానరోత్తమః॥౩౫
స భగ్నబాహూరుకటీశిరోధరః క్షరన్నసృఙ్నిర్మథితాస్థిలోచనః। సభగ్నసంధిః ప్రవికీర్ణబంధనో హతః క్షితౌ వాయు
సుతేన రాక్షసః॥౩౬॥ మహాకపిర్భూమితలే నిపీడ్య తం చకార రక్షోఽధిపతేర్మహద్భయమ్। మహర్షిభిశ్చక్రచరైర్మ
హావ్రతైస్సమేత్య భూతైశ్చ సయక్షపన్నగైః॥౩౭॥ సురైశ్చ సేంద్రైర్భృశజాతవిస్మయైర్హతే కుమారే స కపిర్నిరీ
క్షితః। నిహత్య తం వజ్రిసుతోపమప్రభం కుమారమక్షం క్షతజోపమేక్షణమ్॥౩౮॥ తమేవ వీరోఽభిజగామ తోరణం కృతక్షణః
కాల ఇవ ప్రజాక్షయే॥ ఇతి శ్రీమత్సుందరకాండే - సప్తచత్వారింశస్సర్గః - ****************************

తతస్స రక్షోఽధిపతిర్మహాత్మా హనూమతాఽక్షే నిహతే కుమారే। మనస్సమాధాయ తదేంద్రకల్పం సమాదిదేశేంద్ర
జితం సరోషమ్॥౧॥ త్వమస్త్రవిచ్ఛస్త్రవిదాం వరిష్ఠస్సురాసురాణామపి శోకదాతా। సురేషు సేంద్రేషు చ దృష్టకర్మా పి
తామహారాధనసంచితాస్త్రః॥౨॥ తవాస్త్రబలమాసాద్య నాసురా న మరుద్గణాః। న శేకుస్సమరే స్థాతుం సురేశ్వరసమా
శ్రితాః॥౩॥ న కశ్చిత్త్రిషు లోకేషు సంయుగే న గతశ్రమః। భుజవీర్యాభిగుప్తశ్చ తపసా చాభిరక్షితః॥౪॥ దేశకాలవిభాగజ్ఞస్త్వ
మేవ మతిసత్తమః। న తేఽస్త్యశక్యం సమరేషు కర్మణా న తేఽస్త్యకార్యం మతిపూర్వమంత్రణే॥౫॥ న సోఽస్తి కశ్చిత్త్రిషు సంగ్రహే
షు వై న వేద యస్తేఽస్త్రబలం బలం చ తే। మమానురూపం తపసో బలం చ తే పరాక్రమశ్చాస్త్రబలం చ సంయుగే॥౬॥ న త్వాం
సమాసాద్య రణావమర్దే మనః శ్రమం గచ్ఛతి నిశ్చితార్థమ్॥౭॥ నిహతాః కింకరాస్సర్వే జంబుమాలీ చ రాక్షసః॥౮॥ అమాత్య
పుత్రా వీరాశ్చ పంచ సేనాగ్రయాయినః। బలాని సుసమృద్ధాని సాశ్వనాగరథాని చ॥౯॥ సహోదరస్తే దయితః కుమారో
ఽక్షశ్చ సూదితః। న హి తేష్వేవ మే సారో యస్త్వయ్యరినిషూదన॥ ౧౦॥ ఇదం హి దృష్ట్వా మతిమన్మహద్బలం కపేః ప్రభావం చ
పరాక్రమం చ। త్వమాత్మనశ్చాపి సమీక్ష్య సారం కురుష్వ వేగం స్వబలానురూపమ్॥౧౧॥ బలావమర్దస్త్వయి సన్నికృష్టే
యథా గతే శామ్యతి శాంతశత్రౌ। తథా సమీక్ష్యాత్మబలం పరం చ సమారభస్వాస్త్రవిదాం వరిష్ఠ॥౧౨॥ న వీర సేనాగణశో చ్య
వంతి న వజ్రమాదాయ విశాలసారమ్। న మారుతస్యాస్య గతేః ప్రమాణం న చాగ్నికల్పః కరణేన హంతుమ్॥౧౩॥ తమేవమర్థం
ప్రసమీక్ష్య సమ్యక్స్వకర్మసామ్యాద్ధి సమాహితాత్మా। స్మరంశ్చ దివ్యం ధనుషోఽస్త్రవీర్యం వ్రజాక్షతం కర్మ సమారభ
స్వ॥౧౪॥ న ఖల్వియం మతిశ్శ్రేష్ఠా యత్త్వాం సంప్రేషయామ్యహమ్। ఇయం చ రాజధర్మాణాం క్షత్రస్య చ మతిర్మతా
॥౧౫॥ నానాశస్త్రైశ్చ సంగ్రామే వైశారద్యమరిందమ। అవశ్యమేవ యోద్ధవ్యం కామ్యశ్చ విజయో రణే॥౧౬॥ తతః పితుస్త
ద్వచనం నిశమ్య ప్రదక్షిణం దక్షసుతప్రభావః। చకార భర్తారమదీనసత్త్వో రణాయ వీరః ప్రతిపన్నబుద్ధిః॥౧౭॥ తతస్తైస్స్వ
గణైరిష్టైరింద్రజిత్ప్రతిపూజితః। యుద్ధోద్ధతః కృతోత్సాహస్సంగ్రామం ప్రత్యపద్యత॥౧౮॥ శ్రీమాన్పద్మపలాశాక్షో రా

తుసాధిపతేస్సుతః | నిజగామ మహాతేజాస్సముద్ర ఇవ పర్వసు ||౧౮|| సపక్షిరాజోపమతుల్యవేగైర్వ్యాలైశ్చతుర్భిస్సి
తతీక్ష్ణదంష్ట్రైః | రథం సమాయుక్తమసంగవేగం సమారురోహేంద్రజిదింద్రకల్పః ||౧౯|| సరథీ ధన్వినాం శ్రేష్ఠశ్శస్త్రజ్ఞో
ऽస్త్రవిదాం వరః | రథేనాభియయౌ క్షిప్రం హనుమాన్యత్ర సోభవత్ ||౨౦|| స తస్య రథనిర్ఘోషం జ్యాస్వనం కార్ముకస్య
చ | నిశమ్య హరివీరోసౌ సంప్రహృష్టతరోభవత్ ||౨౧|| సుమహచ్చాపమాదాయ శితశల్యాంశ్చ సాయకాన్ | హనుమంత
మభిప్రేత్య జగామ రణపండితః ||౨౨|| తస్మింస్తతస్సంయతి జాతహర్షే రణాయ నిర్గచ్ఛతి బాణపాణౌ | దిశశ్చ సర్వాః కలు
షా బభూవుర్మృగాశ్చ రౌద్రా బహుధా వినేదుః || ౨౩ || సమాగతాస్తత్ర తు నాగయక్షా మహర్షయశ్చక్రచరాశ్చ సి
ద్ధాః | నభస్సమావృత్య చ పక్షిసంఘా వినేదురుచ్చైః పరమప్రహృష్టాః ||౨౪|| ఆయాంతం సరథం దృష్ట్వా తూర్ణమింద్రజి
తం కపిః | విననాద మహానాదం వ్యవర్ధత చ వేగవాన్ ||౨౫|| ఇంద్రజిత్తు రథం దివ్యమాస్థితశ్చిత్రకార్ముకః | ధనుర్విస్ఫార
యామాస తటిదూర్జితనిస్స్వనమ్ ||౨౬|| తతస్సమేతావతితీక్ష్ణవేగౌ మహాబలౌ తౌ రణనిర్విశంకౌ | కపిశ్చ రక్షోధిపతేశ్చ
పుత్రస్సురాసురేంద్రావివ బద్ధవైరౌ ||౨౭|| స తస్య వీరస్య మహారథస్య ధనుష్మతస్సంయతి సమ్మతస్య | శరప్రవేగం వ్యహన
త్ప్రవృద్ధశ్చచార మార్గే పితురప్రమేయే || ౨౮ || తతశ్శరానాయతతీక్ష్ణశల్యాన్సుపత్రిణః కాంచనచిత్రపుంఖాన్ | ము
మోచ వీరః పరవీరహంతా సుసన్నతాన్వజ్రనిపాతవేగాన్ || ౨౯ || తతస్తు తత్స్యందననిస్స్వనం చ మృదంగభేరీపటహస్వ
నం చ | వికృష్యమాణస్య చ కార్ముకస్య నిశమ్య ఘోషం పునరుత్పపాత || ౩౦ || శరాణామంతరేష్వాశు వ్యవర్తత మహాక
పిః | హరిస్తస్యాభిలక్ష్యస్య మోఘయఁల్లక్ష్యసంగ్రహమ్ ||౩౧|| శరాణామగ్రతస్తస్య పునస్సమభివర్తత | ప్రసార్య
హస్తౌ హనుమానుత్పపాతానిలాత్మజః || ౩౨ || తావుభౌ వేగసంపన్నౌ రణకర్మవిశారదౌ | సర్వభూతమనోగ్రాహి
చక్రతుర్యుద్ధముత్తమమ్ ||౩౩|| హనూమతో వేద న రాక్షసోంతరం న మారుతిస్తస్య మహాత్మనోంతరమ్ | పరస్పరం నిర్విష
హౌ బభూవతుస్సమేత్య తౌ దేవసమానవిక్రమౌ ||౩౪|| తతస్తు లక్ష్యే స విహన్యమానే శరేష్వమోఘేషు చ సంపతత్సు | జ
గామ చింతాం మహతీం మహాత్మా సమాధిసంయోగసమాహితాత్మా || ౩౫ || తతో మతిం రాక్షసరాజసూనుశ్చకార త
స్మిన్హరివీరముఖ్యే | అవధ్యతాం తస్య కపేస్సమీక్ష్య కథం నిగచ్ఛేదితి నిగ్రహార్థమ్ ||౩౬|| తతః పైతామహం వీరస్సోస్త్ర
మస్త్రవిదాం వరః | సందధే సుమహాతేజాస్తం హరిప్రవరం ప్రతి ||౩౭|| అవధ్యోయమితి జ్ఞాత్వా తమస్త్రేణాస్త్రతత్త్వవిత్
నిజగ్రాహ మహాబాహుర్మారుతాత్మజమింద్రజిత్ ||౩౮|| తేన బద్ధస్తతోస్త్రేణ రాక్షసేన స వానరః | అభవన్నిర్విచేష్ట
శ్చ పపాత చ మహీతలే ||౩౯|| తతోథ బుద్ధ్వా స తదాస్త్రబంధం ప్రభోః ప్రభావాద్విగతాత్మవేగః | పితామహానుగ్రహ
మాత్మనశ్చ విచింతయామాస హరిప్రవీరః ||౪౦|| తతస్స్వాయంభువైర్మంత్రైర్బ్రహ్మాస్త్రమభిమంత్రితమ్ | హనూ
మాంశ్చింతయామాస వరదానం పితామహాత్ || ౪౧ || న మేస్త్రబంధస్య చ శక్తిరస్తి విమోక్షణే లోకగురోః ప్రభావాత్ |
ఇత్యేవమత్వా విహితోస్త్రబంధో మయాత్మయోనేరనువర్తితవ్యః ||౪౨ || స వీర్యమస్త్రస్య కపిర్విచార్య పితామహానుగ్ర
హమాత్మనశ్చ | విమోక్షశక్తిం పరిచింతయిత్వా పితామహాజ్ఞామనువర్తతే స్మ || ౪౩ || అస్త్రేణాపి హి బద్ధస్య భయం మమ న
జాయతే | పితామహమహేంద్రాభ్యాం రక్షితస్యానిలేన చ ||౪౪|| గ్రహణే చాపి రక్షోభిర్మహాన్మే గుణదర్శనః | రాక్ష
సేంద్రేణ సంవాదస్తస్మాద్గృహ్ణంతు మాం పరే ||౪౫ || స నిశ్చితార్థః పరవీరహంతా సమీక్ష్యకారీ వినివృత్తచేష్టః | పరైః
ప్రసహ్యాభిగతైర్నిగృహ్య ననాద తైస్తైః పరిభర్త్స్యమానః ||౪౬|| తతస్తం రాక్షసా దృష్ట్వా నిర్విచేష్టమరిందమమ్ | బబం
ధుశ్శణవల్కైశ్చ ద్రుమచీరైశ్చ సంహతైః ||౪౭ || స రోచయామాస పరైశ్చ బంధనం ప్రసహ్య వీరైరభినిగ్రహం చ | కౌ
తూహలాన్మాం యది రాక్షసేంద్రో ద్రష్టుం వ్యవస్యేదితి నిశ్చితార్థః ||౪౮|| స బద్ధస్తేన వల్కేన విముక్తోస్త్రేణ వీర్యవాన్
అస్త్రబంధస్స చాన్యం హి న బంధమనువర్తతే || ౪౯ || అథేంద్రజిత్తు ద్రుమచీరబద్ధం విచార్య వీరః కపిసత్తమం తమ్ | విము
క్తమస్త్రేణ జగామ చింతాం నాన్యేన బద్ధో హ్యనువర్తతేస్త్రమ్ || ౫౦ || అహో మహత్కర్మ కృతం నిరర్థకం న రాక్ష
సైర్మంత్రగతిర్విమృష్టా | పునశ్చ నాస్త్రే విహతేస్త్రమన్యత్ప్రవర్తతే సంశయితాస్స్మ సర్వే || ౫౧ || అస్త్రేణ హను
మాన్ముక్తో నాత్మానమవబుధ్యత | కృష్యమాణస్తు రక్షోభిస్తైశ్చ బంధైర్నిపీడితః || ౫౨ || హన్యమానస్తతః క్రూరై రాక్ష
సైః కాష్ఠముష్టిభిః | సమీపం రాక్షసేంద్రస్య ప్రాకృష్యత స వానరః ||౫౩ || అథేంద్రజిత్తం ప్రసమీక్ష్య ముక్తమస్త్రే

ణబద్ధం ద్రుమచీరసూత్రైః। వ్యదర్శయత్తత్ర మహాబలం తం హరిప్రవీరం సగణాయ రాజ్ఞే॥ ౫౪॥ తం మత్తమివ మాతంగం బద్ధం కపివరోత్తమమ్। రాక్షసా రాక్షసేంద్రాయ రావణాయ న్యవేదయన్॥ ౫౫॥ కోయం కస్య కుతో వాత్ర కిం కార్యం కో వ్యపాశ్రయః। ఇతి రాక్షసవీరాణాం తత్ర సంజజ్ఞిరే కథాః॥ ౫౬॥ హన్యతాం దహ్యతాం వాపి భక్ష్యతామితి చాపరే। రాక్షసాస్తత్ర సంక్రుద్ధాః పరస్పరమథాబ్రువన్॥ ౫౭॥ అతీత్య మార్గం సహసా మహాత్మా స తత్ర రక్షోధిపపాదమూలే। దదర్శ రాజ్ఞః పరిచారవృద్ధాన్ గృహం మహారత్నవిభూషితం చ॥ ౫౮॥ స దదర్శ మహాతేజా రావణః కపిసత్తమమ్। రక్షోభిర్వికృతాకారైః కృష్యమాణమితస్తతః॥ ౫౯॥ రాక్షసాధిపతిం చాపి దదర్శ కపిసత్తమః। తేజోబలసమాయుక్తం తపంతమివ భాస్కరమ్॥ ౬౦॥ స రోషసంవర్తితతామ్రదృష్టిర్దశాననస్తం కపిమన్వవేక్ష్య। అథోపవిష్టాన్ కులశీలవృద్ధాన్ సమాదిశత్తం ప్రతి మంత్రిముఖ్యాన్॥ ౬౧॥ యథాక్రమం తైస్స కపిర్విపృష్టః కార్యార్థమర్థస్య చ మూలమాదౌ। నివేదయామాస హరీశ్వరస్య దూతస్సకాశాదహమాగతోస్మి॥ ౬౨॥ ఇతి శ్రీమత్సుందరకాండే - అష్టచత్వారింశస్సర్గః ****

తతస్స కర్మణా తస్య విస్మితో భీమవిక్రమః। హనుమాన్ రోషతామ్రాక్షో రక్షోధిపమవైక్షత॥ ౧॥ భ్రాజమానం మహార్హేణ కాంచనేన విరాజతా। ముక్తాజాలావృతేనాథ ముకుటేన మహాద్యుతిమ్॥ ౨॥ వజ్రసంయోగసంయుక్తైర్మహార్హమణివిగ్రహైః। హైమైరాభరణైశ్చిత్రైర్మనసేవ ప్రకల్పితైః॥ ౩॥ మహార్హక్షౌమసంవీతం రక్తచందనరూషితమ్। స్వనులిప్తం విచిత్రాభిర్వివిధాభిశ్చ భక్తిభిః॥ ౪॥ వివృతైర్దర్శనీయైశ్చ రక్తాక్షైర్భీమదర్శనైః। దీప్తతీక్ష్ణమహాదంష్ట్రైః ప్రలంబదశనచ్ఛదైః॥ ౫॥ శిరోభిర్దశభిర్వీరం భ్రాజమానం మహౌజసమ్। నానావ్యాళసమాకీర్ణైశ్శిఖరైరివ మందరమ్॥ ౬॥ నీలాంజనచయప్రఖ్యం హారేణోరసి రాజతా। పూర్ణచంద్రాభవక్త్రేణ సబలాకమివాంబుదమ్॥ ౭॥ బాహుభిర్బద్ధకేయూరైశ్చందనోత్తమరూషితైః। భ్రాజమానాంగదైః పీనైః పంచశీర్షైరివోరగైః॥ ౮॥ మహతి స్ఫాటికే చిత్రే రత్నసంయోగసంస్కృతే। ఉత్తమాస్తరణాస్తీర్ణే సూపవిష్టం వరాసనే॥ ౯॥ అలంకృతాభిరత్యర్థం ప్రమదాభిస్సమంతతః। వాలవ్యజనహస్తాభిరారాత్సముపసేవితమ్॥ ౧౦॥ దుర్ధరేణ ప్రహస్తేన మహాపార్శ్వేన రక్షసా। మంత్రిభిర్మంత్రతత్త్వజ్ఞైర్నికుంభేన చ మంత్రిణా॥ ౧౧॥ సుఖోపవిష్టం రక్షోభిశ్చతుర్భిర్బలదర్పితైః। కృత్స్నః పరివృతో లోకశ్చతుర్భిరివ సాగరైః॥ ౧౨॥ మంత్రిభిర్మంత్రతత్త్వజ్ఞైరన్యైశ్చ శుభబుద్ధిభిః। అన్వాస్యమానం రక్షోభిస్సురైరివ సురేశ్వరం॥ ౧౩॥ అపశ్యద్రాక్షసపతిం హనుమానతితేజసం। విష్ఠితం మేరుశిఖరే సతోయమివ తోయదం॥ ౧౪॥ స తైస్సంపీడ్యమానోపి రక్షోభిర్భీమవిక్రమైః। విస్మయం పరమం గత్వా రక్షోధిపమవైక్షత॥ ౧౫॥ భ్రాజమానం తతో దృష్ట్వా హనుమాన్ రాక్షసేశ్వరం। మనసా చింతయామాస తేజసా తస్య మోహితః॥ ౧౬॥ అహో రూపమహో ధైర్యమహో సత్త్వమహో ద్యుతిః। అహో రాక్షసరాజస్య సర్వలక్షణయుక్తతా॥ ౧౭॥ యద్యధర్మో న బలవాన్ స్యాదయం రాక్షసేశ్వరః। స్యాదయం సురలోకస్య సశక్రస్యాపి రక్షితా॥ ౧౮॥ అస్య క్రూరైర్నృశంసైశ్చ కర్మభిర్లోకకుత్సితైః। తేన బిభ్యతి ఖల్వస్మాల్లోకాస్సామరదానవాః॥ ౧౯॥ అయం హ్యుత్సహతే క్రుద్ధః కర్తుమేకార్ణవం జగత్। ఇతి చింతాం బహువిధామకరోన్మతిమాన్ హరిః॥ ౨౦॥ దృష్ట్వా రాక్షసరాజస్య ప్రభావమమితౌజసః॥ ఇతి శ్రీమత్సుందరకాండే - ఏకోనపంచాశస్సర్గః. *

తముద్వీక్ష్య మహాబాహుః పింగాక్షం పురతస్స్థితమ్। కోపేన మహతావిష్టో రావణో లోకరావణః॥ ౧॥ శంకాహతాత్మా దధ్యౌ స కపీంద్రం తేజసావృతమ్। కిమేష భగవాన్నందీ భవేత్సాక్షాదిహాగతః॥ ౨॥ యేన శప్తోస్మి కైలాసే మయా సంచాలితే పురా। సోయం వానరమూర్తిస్స్యాత్కింస్విద్బాణోపి వాసురః॥ ౩॥ స రాజా రోషతామ్రాక్షః ప్రహస్తం మంత్రిసత్తమమ్। కాలయుక్తమువాచేదం వచో విపులమర్థవత్॥ ౪॥ దురాత్మా పృచ్ఛ్యతామేష కుతః కిం వాస్య కారణం। వనభంగే చ కోస్యార్థో రాక్షసీనాం చ తర్జనే॥ ౫॥ మత్పురీమప్రధృష్యాం వాగమనే కిం ప్రయోజనమ్। ఆయోధనే వా కిం కార్యం పృచ్ఛ్యతామేష దుర్మతిః॥ ౬॥ రావణస్య వచశ్శ్రుత్వా ప్రహస్తో వాక్యమబ్రవీత్। సమాశ్వసిహి భద్రం తే న భీః కార్యా త్వయా కపే॥ ౭॥ యది తావత్త్వమింద్రేణ ప్రేషితో రావణాలయమ్। తత్త్వమాఖ్యాహి మా భూత్తే భయం వానర మోక్ష్యసే॥ ౮॥ యది వైశ్రవణస్య త్వం యమస్య వరుణస్య చ। చారరూపమిదం కృత్వా ప్రవిష్టో నః పురీమిమామ్॥ ౯॥ విష్ణు

సా ప్రేషితోఽపి మాతో విజయకాంక్షిణా । నహి తే వానరం తేజో రూపమాత్రం తు వానరమ్॥౧౦॥తత్త్వతః కథయస్వా
ద్య తతో వానర మోక్ష్యసే । అనృతం వదతశ్చాపి దుర్లభం తవ జీవితమ్॥ ౧౧ ।అథవా యన్నిమిత్తం తే ప్రవేశో రావణాల
యే । ఏవముక్తో హరిశ్రేష్ఠస్తదా రక్షోగణేశ్వరమ్॥౧౨ ॥అబ్రవీన్నాస్మి శక్రస్య యమస్య వరుణస్య వా । ధనదేన న మే స
ఖ్యం విష్ణునా నాస్మి చోదితః॥౧౩॥ జాతిరేవ మమ త్వేషా వానరోఽహమిహాగతః । దర్శనే రాక్షసేంద్రస్య దుర్లభే తదిదం
మయా॥౧౪॥వనం రాక్షసరాజస్య దర్శనార్థే వినాశితమ్ । తతస్తే రాక్షసాః ప్రాప్తా బలినో యుద్ధకాంక్షిణః॥౧౫॥ర
క్షణార్థం తు దేహస్య ప్రతియుద్ధా మయా రణే। అస్త్రపాశైర్న శక్యోఽహం బద్ధుం దేవాసురైరపి॥౧౬॥పితామహాదేవ
వరో మమాప్యేషోఽభ్యుపాగతః । రాజానం ద్రష్టుకామేన మయాస్త్రమనువర్తితమ్॥౧౭॥విముక్తో హ్యహమస్త్రేణ రాక్ష
సైస్త్వభిపీడితః । కేనచిద్రాజకార్యేణ సంప్రాప్తోఽస్మి తవాంతికమ్॥౧౮ ॥దూతోఽహమితి విజ్ఞేయో రాఘవస్యామితౌజ
సః । శ్రూయతాం చాపి వచనం మమ పథ్యమిదం ప్రభో॥౧౯॥ఇతి శ్రీమత్సుందరకాండే - పంచాశస్సర్గః . *******

తం సమీక్ష్య మహాసత్త్వం సత్త్వవాన్ హరిసత్తమః।వాక్యమర్థవదవ్యగ్రస్తమువాచ దశాననమ్॥౧ ॥అహం సు
గ్రీవసందేశాదిహ ప్రాప్తస్తవాలయం।రాక్షసేంద్ర హరీశస్త్వాం భ్రాతా కుశలమబ్రవీత్ ॥౨॥భ్రాతుశ్శృణు సమా
దేశం సుగ్రీవస్య మహాత్మనః । ధర్మార్థోపహితం వాక్యమిహ చాముత్ర చ క్షమం॥౩॥ రాజా దశరథో నామ రథకుంజర
వాజిమాన్ ।పితేవ బంధుర్లోకస్య సురేశ్వరసమద్యుతిః॥౪॥జ్యేష్ఠస్తస్య మహాబాహుః పుత్రః ప్రియకరః ప్రభుః।పితుర్ని
దేశాన్నిష్క్రాంతః ప్రవిష్టో దండకావనం॥౫॥లక్ష్మణేన సహ భ్రాత్రా సీతయా చాపి భార్యయా । రామో నామ మహాతే
జా ధర్మ్యం పంథానమాశ్రితః॥౬॥తస్య భార్యా వనే నష్టా సీతా పతిమనువ్రతా।వైదేహస్య సుతా రాజ్ఞో జనకస్య మహాత్మ
నః॥౭॥స మార్గమాణస్తాం దేవీం రాజపుత్రస్సహానుజః। ఋశ్యమూకమనుప్రాప్తస్సుగ్రీవేణ సమాగతః ॥ ౮ ॥తస్య తేన
ప్రతిజ్ఞాతం సీతాయాః పరిమార్గణం।సుగ్రీవస్యాపి రామేణ హరిరాజ్యం నివేదితం॥౯ ॥తతస్తేన మృధే హత్వా రాజపుత్రే
ణ వాలినం।సుగ్రీవస్స్థాపితో రాజ్యే హర్యృక్షాణాం గణేశ్వరః॥౧౦॥త్వయా విజ్ఞాతపూర్వశ్చ వాలీ వానరపుంగవః। రామే
ణ నిహతస్సంఖ్యే శరేణైకేన వానరః॥౧౧॥స సీతామార్గణే వ్యగ్రస్సుగ్రీవస్సత్యసంగరః।హరీన్ సంప్రేషయామాస దిశ
స్సర్వా హరీశ్వరః॥౧౨॥తాం హరీణాం సహస్రాణి శతాని నియుతాని చ।దిక్షు సర్వాసు మార్గంతే హ్యధశ్చోపరి చాంబరే ॥
వైనతేయసమాః కేచిత్కేచిత్తత్రానిలోపమాః । అసంగగతయశ్శీఘ్రా హరివీరా మహాబలాః ॥ ౧౪ ॥అహం తు హను
మాన్నామ మారుతస్యౌరసస్సుతః । సీతాయాస్తు కృతే తూర్ణం శతయోజనమాయతమ్॥౧౫॥సముద్రం లంఘయిత్వైవ
తాం దిదృక్షురిహాగతః ।భ్రమతా చ మయా దృష్టా గృహే తే జనకాత్మజా॥౧౬॥ తద్భవాన్దృష్టధర్మార్థస్తపఃకృతపరి
గ్రహః ।పరదారాన్మహాప్రాజ్ఞ నోపరోద్ధుం త్వమర్హసి॥౧౭॥నహి ధర్మవిరుద్ధేషు బహ్వపాయేషు కర్మసు । మూ
లఘాతిషు సజ్జంతే బుద్ధిమంతో భవద్విధాః॥౧౮॥కశ్చ లక్ష్మణముక్తానాం రామకోపానువర్తినామ్ । శరాణామగ్రతస్స్థా
తుం శక్తో దేవాసురేష్వపి॥౧౯॥నచాపి త్రిషు లోకేషు రాజన్విద్యేత కశ్చన । రాఘవస్య వ్యలీకం యః కృత్వా సుఖమవాప్ను
యాత్ ॥౨౦॥తత్త్రికాలహితం వాక్యం ధర్మ్యమర్థానుబంధి చ।మన్యస్వ నరదేవాయ జానకీ ప్రతిదీయతామ్॥౨౧॥దృష్టా
హీయం మయా దేవీ లబ్ధం యదిహ దుర్లభమ్ ।ఉత్తరం కర్మ యచ్ఛేషం నిమిత్తం తత్ర రాఘవః॥౨౨॥లక్షితేయం మయా
సీతా తథా శోకపరాయణా ।గృహ్య యాం నాభిజానాసి పంచాస్యామివ పన్నగీమ్॥౨౩ ॥నేయం జరయితుం శక్యా సాసురై
రమరైరపి । విషసంసృష్టమత్యర్థం భుక్తమన్నమివౌజసా॥ ౨౪ ॥ తపస్సంతాపలబ్ధస్తే యోఽయం ధర్మపరిగ్రహః । న స
నాశయితుం న్యాయ్య ఆత్మప్రాణపరిగ్రహః॥౨౫॥ అవధ్యతాం తపోభిర్యాం భవాన్ సమనుపశ్యతి।ఆత్మనస్సాసురైర్దే
వైర్హేతుస్తత్రాప్యయం మహాన్ ॥౨౬॥ సుగ్రీవో నహి దేవోఽయం నాసురో న చ దానవః । న రాక్షసో న గంధర్వో న య
క్షో న చ పన్నగః ॥౨౭ ॥ తస్మాత్ప్రాణపరిత్రాణం కథం రాజన్ కరిష్యసి।నతు ధర్మోపసంహారమధర్మఫలసంహితమ్॥
౨౮॥తదేవ ఫలమన్వేతి ధర్మశ్చాధర్మనాశనః । ప్రాప్తం ధర్మఫలం తావద్భవతా నాత్ర సంశయః॥ ౨౯ ॥ఫలమస్యా
ప్యధర్మస్య క్షిప్రమేవ ప్రపత్స్యసే । జనస్థానవధం బుద్ధ్వా బుద్ధ్వా వాలివధం తథా ॥౩౦॥రామసుగ్రీవసఖ్యం చ బుధ్యస్వ
హితమాత్మనః । కామం ఖల్వహమప్యేకస్సవాజిరథకుంజరామ్ ॥౩౧ ॥ లంకాం నాశయితుం శక్తస్తస్యైష తు వినిశ్చయః

రామేణహిప్రతిజ్ఞాతంహర్యృక్షగణసన్నిధౌ॥౩౨॥ ఉత్సాదనమమిత్రాణాంసీతాయైస్తుప్రధర్షితా । అపకుర్వన్హి
రామస్యసాక్షాదపిపురందరః॥౩౩॥నసుఖంప్రాప్నుయాదన్యఃకింపునస్త్వద్విధోజనః।యాంసీతేత్యభిజానాసియేయం
తిష్ఠతితేవశే ॥౩౪॥ కాళరాత్రీతితాంవిద్ధిసర్వలంకావినాశినీం । తదలంకాలపాశేనసీతావిగ్రహరూపిణా॥౩౫॥స్వయం
స్కంధావసక్తేనక్షమమాత్మనిచింత్యతాం।సీతాయాస్తేజసాదగ్ధాంరామకోపప్రపీడితాం॥౩౬॥ దహ్యమానామిమాం
పశ్యపురీంసాట్టప్రతోళికాం।స్వానిమిత్రాణిమంత్రీంశ్చజ్ఞాతీన్భ్రాతౄన్సుతాన్హితాన్॥౩౭॥ భోగాన్దారాం
శ్చలంకాంచమావినాశముపానయ । సత్యంరాక్షసరాజేంద్రశృణుష్వవచనంమమ॥౩౮॥రామదాసస్యదూతస్యవాన
రస్యవిశేషతః। సర్వాన్లోకాన్సుసంహృత్యసభూతాన్సచరాచరాన్ ॥౩౯॥ పునరేవతథాస్రష్టుంశక్తోరామోమహా
యశాః। దేవాసురనరేంద్రేషుయక్షరక్షోగణేషుచ॥౪౦॥విద్యాధరేషుసర్వేషుగంధర్వేషూరగేషుచ। సిద్ధేషుకిన్న
రేంద్రేషుపతత్రిషుచసర్వతః॥ ౪౧ ॥సర్వభూతేషుసర్వత్రసర్వకాలేషునాస్తిసః। యోరామంప్రతియుధ్యేతవిష్ణుతు
ల్యపరాక్రమం॥౪౨॥సర్వలోకేశ్వరస్యైవంకృత్వావిప్రియముత్తమం । రామస్యరాజసింహస్యదుర్లభంతవజీవితం॥
౪౩॥దేవాశ్చదైత్యాశ్చనిశాచరేంద్రగంధర్వవిద్యాధరనాగయక్షాః।రామస్యలోకత్రయనాయకస్యస్థాతుంనశక్తాస్స
మరేషుసర్వే॥౪౪॥ బ్రహ్మాస్వయంభూశ్చతురాననోవారుద్రస్త్రిణేత్రస్త్రిపురాంతకోవా। ఇంద్రోమహేంద్రస్సుర
నాయకోవాత్రాతుంనశక్తాయుధిరామవధ్యం॥౪౫॥ససౌష్ఠవోపేతమదీనవాదినఃకపేర్నిశమ్యాప్రతిమోప్రియంవచః
దశాననఃకోపవివృత్తలోచనస్సమాదిశత్తస్యవధంమహాకపేః॥౪౬॥ఇతిశ్రీమత్సుందరకాండే - ఏకపంచాశస్సర్గః ***

తస్యతద్వచనంశ్రుత్వావానరస్యమహాత్మనః।ఆజ్ఞాపయద్వధంతస్యరావణఃక్రోధమూర్ఛితః॥౧॥వధేతస్యస
మాజ్ఞప్తేరావణేనదురాత్మనా।నివేదితవతోదౌత్యంనానుమేనేవిభీషణః॥౨॥ తంరక్షోధిపతింక్రుద్ధంతచ్చకార్యముపస్థితం
విదిత్వాచింతయామాసకార్యంకార్యవిధౌస్థితః॥౩ ॥నిశ్చితార్థస్తతస్సామ్నాపూజ్యంశత్రుజిదగ్రజమ్ । ఉవాచహిత
మత్యర్థంవాక్యంవాక్యవిశారదః॥౪॥క్షమస్వరోషంత్యజరాక్షసేంద్రప్రసీదమేవాక్యమిదంశృణుష్వ।వధంనకుర్వంతిప
రావరజ్ఞాదూతస్యసంతోవసుధాధిపేంద్రాః॥౫॥ రాజధర్మవిరుద్ధంచలోకవృత్తేశ్చగర్హితం । తవచాసదృశంవీరక
పేరస్యప్రమాపణం॥౬॥ధర్మజ్ఞశ్చకృతజ్ఞశ్చరాజధర్మవిశారదః। పరావరజ్ఞోభూతానాంత్వమేవపరమార్థవిత్ ॥
౭॥గృహ్యంతేయదిరోషేణత్వాదృశోపివిపశ్చితః। తతశ్శాస్త్రవిపశ్చిత్త్వంశ్రమఏవహికేవలమ్॥౮॥తస్మాత్ప్రసీదశత్రు
ఘ్నరాక్షసేంద్రదురాసద। యుక్తాయుక్తంవినిశ్చిత్యదూతదండోవిధీయతాం॥౯ ॥ విభీషణవచశ్శ్రుత్వారావణోరాక్ష
సేశ్వరః। రోషేణమహతావిష్టోవాక్యముత్తరమబ్రవీత్ ॥౧౦ ॥నపాపానాంవధేపాపంవిద్యతేశత్రుసూదన । తస్మాదే
నంవధిష్యామివానరంపాపచారిణం॥౧౧ ॥అధర్మమూలంబహుదోషయుక్తమనార్యజుష్టంవచనంనిశమ్య । ఉవాచవా
క్యంపరమార్థతత్త్వంవిభీషణోబుద్ధిమతాంవరిష్ఠః॥౧౨ ॥ ప్రసీదలంకేశ్వరరాక్షసేంద్రధర్మార్థయుక్తంవచనంశృణు
ష్వ । దూతానవధ్యాస్సమయేషురాజన్సర్వేషుసర్వత్రవదంతిసంతః॥ ౧౩॥ అసంశయంశత్రురయంప్రవృద్ధఃకృతంహ్య
నేనాప్రియమప్రమేయం। నదూతవధ్యాంప్రవదంతిసంతోదూతస్యదృష్టాబహవోహిదండాః॥౧౪॥వైరూప్యమంగేషుక
శాభిఘాతోమౌండ్యంతథాలక్షణసన్నిపాతః। ఏతాన్హిదూతేప్రవదంతిదండాన్వధస్తుదూతస్యనశ్రుతోపి॥౧౫ ॥
కథంచధర్మార్థవినీతబుద్ధిఃపరావరప్రత్యయనిశ్చితార్థః। భవద్విధఃకోపవశేహితిష్ఠేత్కోపంనగచ్ఛంతిహిసత్త్వవం
తః॥౧౬ ॥నధర్మవాదేనచలోకవృత్తేనశాస్త్రబుద్ధిగ్రహణేషుచాపి।విద్యేతకశ్చిత్తవవీరతుల్యస్త్వంహ్యుత్తమస్సర్వ
సురాసురాణాం॥౧౭॥నచాప్యస్యకపేర్ఘాతేకంచిత్పశ్యామ్యహంగుణం। తేష్వయంపాత్యతాందండోయైరయంప్రేషి
తఃకపిః॥౧౮॥సాధుర్వాయదివాసాధుఃపరైరేషసమర్పితః। బ్రువన్పరార్థంపరవాన్నదూతోవధమర్హతి॥ ౧౯ ॥అ
పిచాస్మిన్హతేరాజన్నాన్యంపశ్యామిఖేచరం । ఇహయఃపునరాగచ్ఛేత్పరంపారంమహోదధేః॥౨౦॥ తస్మాన్నాస్య
వధేయత్నఃకార్యఃపరపురంజయ । భవాన్సేంద్రేషుదేవేషుయత్నమాస్థాతుమర్హతి॥౨౧॥అస్మిన్వినష్టేనహిదూతమ
న్యంపశ్యామియస్తౌనరరాజపుత్రౌ । యుద్ధాయయుద్ధప్రియదుర్వినీతావుద్యోజయేద్దీర్ఘపథావరుద్ధౌ॥ ౨౨ ॥పరాక్ర
మోత్సాహమనస్వినాంచసురాసురాణామపిదుర్జయేన । త్వయామనోనందననైరృతానాంయుద్ధాయతిర్నాశ

యితుంనయయుక్తా॥౨౩॥హితాశ్చశూరాశ్చసమాహితాశ్చకులేషుజాతాశ్చమహాగుణేషు। మనస్వినశ్శస్త్రభృతాంవరి
ష్ఠాః కోట్యగ్రతస్తేసుభృతాశ్చయోధాః॥౨౪॥తదేకదేశేనబలస్యతావత్కేచిత్తవాదేశకృతోభియాంతు।తౌరాజపు
త్రౌ వినిగృహ్యమూఢౌపరేషుతేభావయితుంప్రభావం॥౨౫॥నిశాచరాణామధిపోనుజస్యవిభీషణస్యోత్తమవాక్యమిష్టం
జగ్రాహబుద్ధ్యాసురలోకశత్రుర్మహాబలోరాక్షసరాజముఖ్యః॥౨౬॥ఇతిశ్రీమత్సుందరకాండే-ద్విపంచాశస్సర్గః
తస్యతద్వచనంశ్రుత్వాదశగ్రీవోమహాబలః।దేశకాలహితంవాక్యంభ్రాతురుత్తరమబ్రవీత్॥౧॥సమ్యగుక్తం
హిభవతాదూతవధ్యావిగర్హితా।అవశ్యంతువధాదన్యఃక్రియతామస్యనిగ్రహః॥౨॥కపీనాంకిలలాంగూలమిష్టంభవతి
భూషణం।తదస్యదీప్యతాంశీఘ్రంతేనదగ్ధేనగచ్ఛతు॥౩॥తతఃపశ్యంత్విమందీనమంగవైరూప్యకర్శితం। సమిత్రజ్ఞాతయ
స్సర్వేబాంధవాస్ససుహృజ్జనాః॥౪॥ఆజ్ఞాపయద్రాక్షసేంద్రఃపురంసర్వంసచత్వరం।లాంగూలేనప్రదీప్తేనరక్షోభిఃప
రిణీయతాం॥౫॥ తస్యతద్వచనంశ్రుత్వారాక్షసాఃకోపకర్శితాః। వేష్టయంతిస్మలాంగూలంజీర్ణైఃకార్పాసకైఃప
టైః॥౬॥సంవేష్ట్యమానేలాంగూలేవ్యవర్ధతమహాకపిః। శుష్కమింధనమాసాద్యవనేష్వివహుతాశనః॥౭॥ తైలేనపరి
షిచ్యాథతేగ్నింతత్రాభ్యపాతయన్।లాంగూలేనప్రదీప్తేనరాక్షసాంస్తానపాతయత్॥౮॥రోషామర్షపరీతాత్మాబా
లసూర్యసమాననః।లాంగూలంసంప్రదీప్తంతుద్రష్టుంతస్యహనూమతః॥౯॥సహస్త్రీబాలవృద్ధాశ్చజగ్ముఃప్రీతానిశాచ
రాః। సభూయస్సంగతైఃక్రూరైరాక్షసైర్హరిసత్తమః॥౧౦॥నిబద్ధఃకృతవాన్వీరస్తత్కాలసదృశీంమతిం।కామంఖ
లునమేశక్తానిబద్ధస్యాపిరాక్షసాః॥౧౧॥ఛిత్వాపాశాన్సముత్పత్యహన్యామహమిమాన్పునః।యదిభర్తృహితార్థా
యచరంతంభర్తృశాసనాత్॥౧౨॥బధ్నంత్యేతేదురాత్మానోనతుమేనిష్కృతిఃకృతా। సర్వేషామేవపర్యాప్తోరాక్ష
సానామహంయుధి॥౧౩॥కింతురామస్యప్రీత్యర్థంవిషహిష్యేహమీదృశం।లంకాచారయితవ్యావైపునరేవభవేదితి॥౧౪॥
రాత్రౌనహిసుదృష్టామేదుర్గకర్మవిధానతః।అవశ్యమేవద్రష్టవ్యామయాలంకానిశాక్షయే॥౧౫॥కామంబద్ధస్యమే
భూయఃపుచ్ఛస్యోద్దీపనేనచ। పీడాంకుర్వంతురక్షాంసినమేస్తిమనసశ్శ్రమః॥౧౬॥తతస్తేసంవృతాకారంసత్వవంతంమ
హాకపిం।పరిగృహ్యయయుర్హృష్టారాక్షసాఃకపికుంజరం॥౧౭॥శంఖభేరీనినాదైస్తంఘోషయంతస్స్వకర్మభిః। రా
క్షసాఃక్రూరకర్మాణశ్చారయంతిస్మతాంపురీం॥౧౮॥అన్వీయమానోరక్షోభిర్యయౌసుఖమరిందమః। హనుమాం
శ్చారయామాసరాక్షసానాంమహాపురీం॥౧౯॥అథాపశ్యద్విమానానివిచిత్రాణిమహాకపిః। సంవృతాన్భూమిభా
గాంశ్చసువిభక్తాంశ్చచత్వరాన్॥౨౦॥వీథీశ్చగృహసంబాధాఃకపిశ్శృంగాటకానిచ। తథారథ్యోపరథ్యాశ్చతథైవగృ
హకాంతరాన్॥౨౧॥గృహాంశ్చమేఘసంకాశాన్దదర్శపవనాత్మజః। చత్వరేషుచతుష్కేషురాజమార్గేతథైవచ॥
౨౨॥ఘోషయంతికపింసర్వేచారికఇతిరాక్షసాః। స్త్రీబాలవృద్ధానిర్జగ్ముస్తత్రతత్రకుతూహలాత్॥౨౩॥తంప్రదీపిత
లాంగూలంహనుమంతందిదృక్షవః। దీప్యమానేతతస్తస్యలాంగూలాగ్రేహనూమతః॥౨౪॥ రాక్షస్యస్తావిరూపాక్ష్య
శ్శంసుర్దేవ్యాస్తదప్రియమ్।యస్త్వయాకృతసంవాదస్సీతేతామ్రముఖఃకపిః॥౨౫॥లాంగూలేనప్రదీప్తేనసఏషపరి
ణీయతే।శ్రుత్వాతద్వచనంక్రూరమాత్మాపహరణోపమమ్॥౨౬॥వైదేహీశోకసంతప్తాహుతాశనముపాగమత్।మంగ
ళాభిముఖీతస్యసాతదాసీన్మహాకపేః॥౨౭॥ఉపతస్థేవిశాలాక్షీప్రయతాహవ్యవాహనం।యద్యస్తిపతిశుశ్రూషాయద్య
స్తిచరితంతపః॥౨౮॥యదివాస్త్యేకపత్నీత్వంశీతోభవహనూమతః।యదికశ్చిదనుక్రోశస్తస్యమయ్యస్తిధీమతః।యదివా
భాగ్యశేషోమేశీతోభవహనూమతః॥౨౯॥యదిమాంవృత్తసంపన్నాంతత్సమాగమలాలసాం।సవిజానాతిధర్మాత్మాశీతో
భవహనూమతః॥౩౦॥యదిమాంతారయేదార్యస్సుగ్రీవస్సత్యసంగరః।అస్మాద్దుఃఖాంబుసంరోధాచ్ఛీతోభవహనూమతః
॥౩౧॥తతస్తీక్ష్ణార్చిరవ్యగ్రఃప్రదక్షిణశిఖోనలః।జజ్వాలమృగశాబాక్ష్యాశ్శంసన్నివశివంకపేః॥౩౨॥హనుమజ్జనకశ్చా
పిపుచ్ఛానలయుతోనిలః।వవౌస్వాస్థ్యకరోదేవ్యాఃప్రాలేయానిలశీతలః॥౩౩॥దహ్యమానేచలాంగూలేచింతయామాస
వానరః।ప్రదీప్తోగ్నిరయంకస్మాన్నమాందహతిసర్వతః॥౩౪॥దృశ్యతేచమహాజ్వాలఃకరోతినచమేరుజం।శిశిరస్యేవసం
పాతోలాంగూలాగ్రేప్రతిష్ఠితః।అథవాతదిదంవ్యక్తంయద్దృష్టంప్లవతామయా॥౩౫॥ రామప్రభావాదాశ్చర్యంపర్వత
స్సరితాంపతౌ।యదితావత్సముద్రస్యమైనాకస్యచధీమతః॥౩౬॥ రామార్థంసంభ్రమస్తాదృక్కిమగ్నిర్నకరిష్యతి।
సీతాయాశ్చానృశంస్యేనతేజసారాఘవస్యచ॥౩౭॥పితుశ్చమమసఖ్యేననమాందహతిపావకః।భూయస్సచింతయామా

సముపాయాత్తలంకపిసుంజరః ॥ ౩౮ ॥ ఉత్పపాతాథ వేగేన ననాద చ మహాకపిః । పురద్వారం తతశ్శ్రీమాన్ శైలశృంగమి
వోన్నతమ్ ॥౩౯॥ విభక్తరక్షస్సంబాధమాససాదానిలాత్మజః । స భూత్వా శైలసంకాశః క్షణేన పునరాత్మవాన్ ॥ ౪౦ ॥ హ్ర
స్వతాం పరమాం ప్రాప్య బంధనాన్యవశాతయత్ । విముక్తశ్చాభవచ్ఛ్రీమాన్ పునః పర్వతసన్నిభః ॥౪౧॥ వీక్షమాణశ్చ
దదృశే పరిఘం తోరణాశ్రితమ్ । స తం గృహ్య మహాబాహుః కాలాయసపరిష్కృతమ్ ॥౪౨॥ రక్షిణస్తాన్ పునస్సర్వాన్ సూద
యామాస మారుతిః । స తాన్నిహత్వా రణచండవిక్రమస్సమీక్షమాణః పునరేవ లంకామ్ । ప్రదీప్తలాంగూలకృతార్చిమా
లీ ప్రకాశతాదిత్య ఇవార్చిమాలీ ॥౪౩॥ ఇతి శ్రీమత్సుందరకాండే త్రిపంచాశస్సర్గః ॥ ******************
వీక్షమాణస్తతో లంకాం కపిః కృతమనోరథః । వర్ధమానసముత్సాహః కార్యశేషమచింతయత్ ॥౧॥ కిన్ను ఖల్వవ
శిష్టం మే కర్తవ్యమిహ సాంప్రతమ్ । యదేషాం రక్షసాం భూయస్సంతాపజననం భవేత్ ॥౨॥ వనం తావత్ప్రమథితం ప్రకృ
ష్టా రాక్షసా హతాః । బలైకదేశః క్షపితశ్శేషం దుర్గవినాశనమ్ ॥౩॥ దుర్గే వినాశితే కర్మ భవేత్సుఖపరిశ్రమమ్ । అల్ప
యత్నేన కార్యేఽస్మిన్ మమ స్యాత్సఫలశ్శ్రమః ॥౪॥ యో హ్యయం మమ లాంగూలే దీప్యతే హవ్యవాహనః । అస్య సంతర్పణం
న్యాయ్యం కర్తుమేభిర్గృహోత్తమైః ॥౫॥ తతః ప్రదీప్తలాంగూలస్సవిద్యుదివ తోయదః । భవనాగ్రేషు లంకాయా విచ
చార మహాకపిః ॥౬॥ గృహాద్గృహం రాక్షసానాముద్యానాని చ వానరః । వీక్షమాణో హ్యసంత్రస్తః ప్రాసాదాంశ్చ
చార సః ॥౭॥ అవప్లుత్య మహావేగః ప్రహస్తస్య నివేశనమ్ । అగ్నిం తత్ర స నిక్షిప్య శ్వసనేన సమో బలీ ॥౮॥ తతోఽన్యత్పుప్లువే వే
శ్మ మహాపార్శ్వస్య వీర్యవాన్ । ముమోచ హనుమానగ్నిం కాలానలశిఖోపమమ్ ॥౯॥ వజ్రదంష్ట్రస్య చ తదా పుప్లువే స
మహాకపిః । శుకస్య చ మహాతేజాస్సారణస్య చ ధీమతః ॥౧౦॥ తథా చేంద్రజితో వేశ్మ దదాహ హరియూథపః । జంబుమాలే
స్సుమాలేశ్చ దదాహ భవనం తతః ॥౧౧॥ రశ్మికేతోశ్చ భవనం సూర్యశత్రోస్తథైవ చ । హ్రస్వకర్ణస్య దంష్ట్రస్య రోమ
శస్య చ రక్షసః ॥౧౨॥ యుద్ధోన్మత్తస్య మత్తస్య ధ్వజగ్రీవస్య రక్షసః । విద్యుజ్జిహ్వస్య ఘోరస్య తథా హస్తిముఖస్య చ ॥
౧౩॥ కరాళస్య పిశాచస్య శోణితాక్షస్య చైవ హి । కుంభకర్ణస్య భవనం మకరాక్షస్య చైవ హి ॥౧౪॥ యజ్ఞశత్రోశ్చ భవ
నం బ్రహ్మశత్రోస్తథైవ చ । నరాంతకస్య కుంభస్య నికుంభస్య దురాత్మనః ॥౧౫॥ వర్జయిత్వా మహాతేజా విభీషణగృహం
ప్రతి । క్రమమాణః క్రమేణైవ దదాహ హరిపుంగవః ॥౧౬॥ తేషు తేషు మహార్హేషు భవనేషు మహాయశాః । గృహేష్వృ
ద్ధిమతామృద్ధిం దదాహ స మహాకపిః ॥౧౭॥ సర్వేషాం సమతిక్రమ్య రాక్షసేంద్రస్య వీర్యవాన్ । ఆససాదాథ లక్ష్మీవాన్
రావణస్య నివేశనమ్ ॥౧౮॥ తతస్తస్మిన్ గృహే ముఖ్యే నానారత్నవిభూషితే । మేరుమందరసంకాశే సర్వమంగళశోభితే ॥
౧౯ ॥ ప్రదీప్తమగ్నిముత్సృజ్య లాంగూలాగ్రే ప్రతిష్ఠితమ్ । ననాద హనుమాన్వీరో యుగాంతజలదో యథా ॥ ౨౦ ॥ శ్వసనే
న చ సంయోగాదతివేగో మహాబలః । కాలాగ్నిరివ జజ్వాల ప్రావర్ధత హుతాశనః ॥ ౨౧॥ ప్రదీప్తమగ్నిం పవనస్తేషు వే
శ్మస్వచారయత్ । అభూచ్ఛ్వసనసంయోగాదతివేగో హుతాశనః ॥ ౨౨॥ తాని కాంచనజాలాని ముక్తామణిమయాని చ ।
భవనాన్యవశీర్యంత రత్నవంతి మహాంతి చ ॥౨౩॥ తాని భగ్నవిమానాని నిపేతుర్వసుధాతలే । భవనానీవ సిద్ధానామంబరా
త్పుణ్యసంక్షయే ॥౨౪॥ సంజజ్ఞే తుములశ్శబ్దో రాక్షసానాం ప్రధావతామ్ । స్వగృహస్య పరిత్రాణే భగ్నోత్సాహా
జితశ్రియామ్ ॥౨౫॥ నూనమేషోఽగ్నిరాయాతః కపిరూపేణ హా ఇతి । క్రందంత్యస్సహసా పేతుస్స్తనంధయధరాః స్త్రి
యః ॥౨౬॥ కాశ్చిదగ్నిపరీతేభ్యో హర్మ్యేభ్యో ముక్తమూర్ధజాః । పతంత్యో రేజిరేఽభ్రేభ్యస్సౌదామిన్య ఇవాంబరాత్ ॥
౨౭ ॥ వజ్రవిద్రుమవైడూర్యముక్తారజతసంహితాన్ । విచిత్రాన్భవనాద్ధాతూన్స్యందమానాన్దదర్శ సః ॥౨౮॥
నాగ్నిస్తృప్యతి కాష్ఠానాం తృణానాం హరియూథపః । నాగ్నేర్నాపి వినష్టానాం రాక్షసానాం వసుంధరా ॥౨౯॥ క్వచిత్కింశు
కసంకాశాః క్వచిచ్ఛాల్మలిసన్నిభాః । క్వచిత్కుంకుమసంకాశాశ్శిఖా వహ్నేశ్చకాశిరే ॥౩౦॥ హనూమతా వేగవతా
వానరేణ మహాత్మనా । లంకాపురం ప్రదగ్ధం తద్రుద్రేణ త్రిపురం యథా ॥౩౧॥ తతస్తు లంకాపురపర్వతాగ్రే సముత్థితో భీమ
పరాక్రమోఽగ్నిః । ప్రసార్య చూడావలయం ప్రదీప్తో హనూమతా వేగవతా విసృష్టః ॥౩౨॥ యుగాంతకాలానలతుల్యవేగ
స్సమారుతోఽగ్నిర్వవృధే దివిస్పృక్ । విధూమరశ్మిర్భవనేషు సక్తో రక్షశ్శరీరాజ్యసమర్పితార్చిః ॥ ౩౩॥ ఆదిత్యకోటీస
దృశస్సుతేజా లంకాం సమస్తాం పరివార్య తిష్ఠన్ । శబ్దైరనేకైరశనిప్రరూఢైర్భిందన్నివాండం ప్రబభౌ మహాగ్నిః ॥౩౪॥ తత

త్రాంబరాదగ్నిరతిప్రవృద్ధో రూక్షప్రభః కింశుకపుష్పచూడః। నిర్వాణధూమాకులరాజయశ్చ నీలోత్పలాభాః ప్రచకా
శిరే౽భ్రాః॥౩౫॥ వజ్రీ మహేంద్రస్త్రిదశేశ్వరో వా సాక్షాద్యమో వా వరుణో౽నిలో వా। రుద్రో౽గ్నిరర్కో ధనదశ్చ సో
మో న వానరో౽యం స్వయమేవ కాలః॥౩౬॥ కిం బ్రహ్మణస్సర్వపితామహస్య సర్వస్య ధాతుశ్చతురాననస్య। ఇహాగతో వా
నరరూపధారీ రక్షోపసంహారకరః ప్రకోపః॥౩౭॥ కిం వైష్ణవం వా కపిరూపమేత్య రక్షోవినాశాయ పరం సుతేజః। అనంత
మవ్యక్తమచింత్యమేకం స్వమాయయా సాంప్రతమాగతం వా॥౩౮॥ ఇత్యేవమూచుర్బహవో విశిష్టా రక్షోగణాస్తత్ర
సమేత్య సర్వే। సప్రాణిసంఘాం సగృహాం సవృక్షాం దగ్ధాం పురీం తాం సహసా సమీక్ష్య॥౩౯॥ తతస్తు లంకా సహసా ప్ర
దగ్ధా సరాక్షసా సాశ్వరథా సనాగా। సపక్షిసంఘా సమృగా సవృక్షా రురోద దీనా తుములం సశబ్దమ్॥౪౦॥ హా తాత హా పు
త్రక కాంత మిత్ర హా జీవితం భోగయుతం సుపుణ్యమ్। రక్షోభిరేవం బహుధా బ్రువద్భిశ్శబ్దః కృతో ఘోరతరస్సుభీమః॥౪౧॥
హుతాశనజ్వాలసమావృతా సా హతప్రవీరా పరివృత్తయోధా। హనూమతః క్రోధబలాభిభూతా బభూవ శాపోపహతేవ
లంకా॥౪౨॥ ససంభ్రమత్రస్తవిషణ్ణరాక్షసాం సముజ్జ్వలజ్జ్వాలహుతాశనాంకితామ్। దదర్శ లంకాం హనుమాన్మ
హామనాః స్వయంభుకోపోపహతామివావనిమ్॥౪౩॥ భంక్త్వా వనం పాదపరత్నసంకులం హత్వా తు రక్షాంసి మహాంతి
సంయుగే। దగ్ధ్వా పురీం తాం గృహరత్నమాలినీం తస్థౌ హనూమాన్పవనాత్మజః కపిః॥౪౪॥ త్రికూటశృంగాగ్రతలే విచిత్రే
ప్రతిష్ఠితో వానరరాజసింహః। ప్రదీప్తలాంగూలకృతార్చిమాలీ వ్యరాజతాదిత్య ఇవాంశుమాలీ॥౪౫॥ స రాక్షసాంస్తాన్
సుబహూంశ్చ హత్వా వనం చ భంక్త్వా బహుపాదపం తత్। విసృజ్య రక్షోభవనేషు చాగ్నిం జగామ రామం మనసా మహా
త్మా॥౪౬॥ తతస్తు తం వానరవీరముఖ్యం మహాబలం మారుతతుల్యవేగమ్। మహామతిం వాయుసుతం వరిష్ఠం ప్రతుష్టువుర్దేవ
గణాశ్చ సర్వే॥౪౭॥ భంక్త్వా వనం మహాతేజా హత్వా రక్షాంసి సంయుగే। దగ్ధ్వా లంకాపురీం రమ్యాం రరాజ స మహాక
పిః॥౪౮॥ తత్ర దేవాస్సగంధర్వాస్సిద్ధాశ్చ పరమర్షయః। దృష్ట్వా లంకాం ప్రదగ్ధాం తాం విస్మయం పరమం గతాః॥౪౯॥
తం దృష్ట్వా వానరశ్రేష్ఠం హనుమంతం మహాకపిమ్। కాలాగ్నిరితి సంచింత్య సర్వభూతాని తత్రసుః॥౫౦॥ దేవాశ్చ సర్వే
మునిపుంగవాశ్చ గంధర్వవిద్యాధరనాగయక్షాః। భూతాని సర్వాణి మహాంతి తత్ర జగ్ముః పరాం ప్రీతిమతుల్యరూపామ్॥
౫౧॥ ఇతి శ్రీమత్సుందరకాండే-చతుఃపంచాశస్సర్గః-***

లంకాం సమస్తాం సందీప్య లాంగూలాగ్నిం మహాబలః। నిర్వాపయామాస తదా సముద్రే హరిసత్తమః॥౧॥ సందీ
ప్యమానాం విధ్వస్తాం త్రస్తరక్షోగణాం పురీమ్। అవేక్ష్య హనుమాన్ లంకాం చింతయామాస వానరః॥౨॥ తస్యాభూత్సుమ
హాంస్త్రాసః కుత్సా చాత్మన్యజాయత। లంకాం ప్రదహతా కర్మ కింస్విత్కృతమిదం మయా॥౩॥ ధన్యాస్తే పురుషశ్రేష్ఠా యే
బుద్ధ్యా కోపముత్థితమ్। నిరుంధంతి మహాత్మానో దీప్తమగ్నిమివాంభసా॥౪॥ క్రుద్ధః పాపం న కుర్యాత్కః క్రుద్ధో హన్యాద్గు
రూనపి। క్రుద్ధః పరుషయా వాచా నరస్సాధూనధిక్షిపేత్॥౫॥ వాచ్యావాచ్యం ప్రకుపితో న విజానాతి కర్హిచిత్। నాకార్య
మస్తి క్రుద్ధస్య నావాచ్యం విద్యతే క్వచిత్॥౬॥ యస్సముత్పతితం క్రోధం క్షమయైవ నిరస్యతి। యథోరగస్త్వచం జీర్ణాం
స వై పురుష ఉచ్యతే॥౭॥ ధిగస్తు మాం సుదుర్బుద్ధిం నిర్లజ్జం పాపకృత్తమమ్। అచింతయిత్వా తాం సీతామగ్నిదం స్వామి
ఘాతకమ్॥౮॥ యది దగ్ధా త్వియం లంకా నూనమార్యాపి జానకీ। దగ్ధా తేన మయా భర్తుర్హతం కార్యమజానతా॥౯॥ య
దర్థమయమారంభస్తత్కార్యమవసాదితమ్। మయా హి దహతా లంకాం న సీతా పరిరక్షితా॥౧౦॥ ఈషత్కార్యమిదం
కార్యం కృతమాసీన్న సంశయః। తస్య క్రోధాభిభూతేన మయా మూలక్షయః కృతః॥౧౧॥ వినష్టా జానకీ నూనం న హ్యదగ్ధః ప్ర
దృశ్యతే। లంకాయాః కశ్చిదుద్దేశస్సర్వా భస్మీకృతా పురీ॥౧౨॥ యది తద్విహతం కార్యం మమ ప్రజ్ఞావిపర్యయాత్। ఇహై
వ ప్రాణసన్న్యాసో మమాపి హ్యద్య రోచతే॥౧౩॥ కిమగ్నౌ నిపతామ్యద్య ఆహోస్విద్బడబాముఖే। శరీరమాహో స
త్త్వానాం దద్మి సాగరవాసినామ్॥౧౪॥ కథం హి జీవతా శక్యో మయా ద్రష్టుం హరీశ్వరః। తౌ వా పురుషశార్దూలౌ కార్యస
ర్వస్వఘాతినా॥౧౫॥ మయా ఖలు తదేవేదం రోషదోషాత్ప్రదర్శితమ్। ప్రథితం త్రిషు లోకేషు కపిత్వమనవస్థితమ్॥౧౬॥ ధి
గస్తు రాజసం భావమనీశమనవస్థితమ్। ఈశ్వరేణాపి యద్రాగాన్మయా సీతా న రక్షితా॥౧౭॥ వినష్టాయాం తు సీతాయాం
తావుభౌ వినశిష్యతః। తయోర్వినాశే సుగ్రీవస్సబంధుర్వినశిష్యతి॥౧౮॥ ఏతదేవ వచశ్శ్రుత్వా భరతో భ్రాతృవత్సలః। ధ

మహాత్మా సహ శత్రుఘ్నః కథం శక్ష్యతి జీవితుమ్ ॥౧౯॥ ఇక్ష్వాకువంశే ధర్మిష్ఠే గతే నాశమసంశయమ్ । భవిష్యంతి ప్రజా
స్సర్వాశ్శోకసంతాపపీడితాః ॥౨౦॥ తదహం భాగ్యరహితో లుప్తధర్మార్థసంగ్రహః । రోషదోషపరీతాత్మా వ్యక్తం లో
కవినాశనః ॥౨౧॥ ఇతి చింతయతస్తస్య నిమిత్తాన్యుపపేదిరే । పూర్వమప్యుపలబ్ధాని సాక్షాత్పునరచింతయత్ ॥ ౨౨ ॥ అథవా
చారుసర్వాంగీ రక్షితా స్వేన తేజసా । న నశిష్యతి కల్యాణీ నాగ్నిరగ్నౌ ప్రవర్తతే ॥౨౩॥ న హి ధర్మాత్మనస్తస్య భార్యామ
మితతేజసః । స్వచారిత్రాభిగుప్తాం తాం స్ప్రష్టుమర్హతి పావకః ॥ ౨౪ ॥ నూనం రామప్రభావేన వైదేహ్యాస్సుకృతేన చ ।
యన్మాం దహనకర్మాయం నాదహద్ధవ్యవాహనః ॥౨౫॥ త్రయాణాం భరతాదీనాం భ్రాతౄణాం దేవతా చ యా । రామ
స్య చ మనఃకాంతా సా కథం వినశిష్యతి ॥౨౬॥ యద్వా దహనకర్మాయం సర్వత్ర ప్రభురవ్యయః । న మే దహతి లాంగూలం కథ
మార్యాం ప్రధక్ష్యతి ॥ ౨౭ ॥ పునశ్చాచింతయత్తత్ర హనుమాన్విస్మితస్తదా । హిరణ్యనాభస్య గిరేర్జలమధ్యే ప్రదర్శ
నమ్ ॥౨౮॥ తపసా సత్యవాక్యేన అనన్యత్వాచ్చ భర్తరి । అపి సా నిర్దహేదగ్నిం న తామగ్నిః ప్రధక్ష్యతి ॥౨౯॥ స తథా చింత
యంస్తత్ర దేవ్యా ధర్మపరిగ్రహమ్ । శుశ్రావ హనుమాన్వాక్యం చారణానాం మహాత్మనామ్ ॥ ౩౦ ॥ అహో ఖలు కృతం
కర్మ దుష్కరం హి హనూమతా । అగ్నిం విసృజతా తీక్ష్ణం భీమం రాక్షసవేశ్మని ॥ ౩౧ ॥ ప్రపలాయితరక్షస్స్త్రీబాలవృద్ధస
మాకులా । జనకోలాహలాధ్మాతా క్రందంతీవాద్రికందరే ॥౩౨॥ దగ్ధేయం నగరీ సర్వా సాట్టప్రాకారతోరణా । జానకీ న చ
దగ్ధేతి విస్మయోఽద్భుత ఏవ నః ॥౩౩ ॥ స నిమిత్తైశ్చ దృష్టార్థైః కారణైశ్చ మహాగుణైః । ఋషివాక్యైశ్చ హనుమానభవ
త్ప్రీతమానసః ॥౩౪॥ తతః కపిః ప్రాప్తమనోరథార్థస్తామక్షతాం రాజసుతాం విదిత్వా । పత్యక్షతస్తాం పునరేవ దృష్ట్వా
ప్రతిప్రయాణాయ మతిం చకార ॥౩౫॥ ఇతి శ్రీమత్సుందరకాండే - పంచపంచాశస్సర్గః - ******************

తతస్తు శింశుపామూలే జానకీం పర్యుపస్థితామ్ । అభివాద్యాబ్రవీద్దిష్ట్యా పశ్యామి త్వామిహాక్షతామ్ ॥౧॥ తతస్తం
ప్రస్థితం సీతా వీక్షమాణా పునః పునః । భర్తృస్నేహాన్వితం వాక్యం హనూమంతమభాషత ॥౨॥ కామమస్య త్వమేవైకః
కార్యస్య పరిసాధనే । పర్యాప్తః పరవీరఘ్న యశస్యస్తే బలోదయః ॥ ౩ ॥ శరైస్తు సంకులాం కృత్వా లంకాం పరబలార్దనః ।
మాం నయేద్యది కాకుత్స్థస్తత్తస్య సదృశం భవేత్ ॥౪॥ తద్యథా తస్య విక్రాంతమనురూపం మహాత్మనః । భవత్యాహవశూ
రస్య తథా త్వముపపాదయ ॥౫॥ తదర్థోపహితం వాక్యం ప్రశ్రితం హేతుసంహితమ్ । నిశమ్య హనుమాంస్తస్యా వాక్య
ముత్తరమబ్రవీత్ ॥౬॥ క్షిప్రమేష్యతి కాకుత్స్థో హర్యృక్షప్రవరైర్వృతః । యస్తే యుధి విజిత్యారీన్ శోకం వ్యపనయిష్యతి
॥౭॥ ఏవమాశ్వాస్య వైదేహీం హనుమాన్మారుతాత్మజః । గమనాయ మతిం కృత్వా వైదేహీమభ్యవాదయత్ ॥౮॥ తతస్స క
పిశార్దూలస్స్వామిసందర్శనోత్సుకః । ఆరురోహ గిరిశ్రేష్ఠమరిష్టమరిమర్దనః ॥౯॥ తుంగపద్మకజుష్టాభిర్నీలాభిర్వనరా
జిభిః । సోత్తరీయమివాంభోదైశ్శృంగాంతరవిలంబిభిః ॥౧౦॥ బోధ్యమానమివ ప్రీత్యా దివాకరకరైశ్శుభైః । ఉన్మిషంత
మివోద్ధూతైర్లోచనైరివ ధాతుభిః ॥ ౧౧ ॥ తోయౌఘనిస్స్వనైర్మంద్రైః ప్రాధీతమివ పర్వతమ్ । ప్రగీతమివ విస్పష్టై
ర్నానాప్రస్రవణస్వనైః ॥౧౨॥ దేవదారుభిరత్యుచ్చైరూర్ధ్వబాహుమివ స్థితమ్ । ప్రపాతజలనిర్ఘోషైః ప్రాక్రుష్టమి
వ సర్వతః ॥౧౩॥ వేపమానమివ శ్యామైః కంపమానైశ్శరద్వనైః । వేణుభిర్మారుతోద్ధూతైః కూజంతమివ కీచకైః ॥౧౪॥ నిశ్శ్వ
సంతమివామర్షాద్ఘోరైరాశీవిషోత్తమైః । నీహారకృతగంభీరైర్ధ్యాయంతమివ గహ్వరైః ॥ ౧౫ ॥ మేఘపాదనిభైః పా
దైః ప్రక్రాంతమివ సర్వతః । జృంభమాణమివాకాశే శిఖరైరభ్రమాలిభిః । కూటైశ్చ బహుధాకీర్ణైశ్శోభితం బహుకం
దరైః । సాలతాలాశ్వకర్ణైశ్చ వంశైశ్చ బహుభిర్వృతమ్ ॥౧౬॥ లతావితానైర్వితతైః పుష్పవద్భిరలంకృతమ్ । నానా
మృగగణాకీర్ణం ధాతునిష్యందభూషితమ్ ॥౧౭॥ బహుప్రస్రవణోపేతం శిలాసంచయసంకటమ్ । మహర్షియక్షగంధ
ర్వకిన్నరోరగసేవితమ్ ॥ ౧౮ ॥ లతాపాదపసంఘాతం సింహాధ్యుషితకందరమ్ । వ్యాఘ్రసంఘసమాకీర్ణం స్వాదుమూ
లఫలద్రుమమ్ ॥౧౯ ॥ తమారురోహ హనుమాన్పర్వతం పవనాత్మజః । రామదర్శనశీఘ్రేణ ప్రహర్షేణాభిచోదితః ॥
౨౦ ॥ తేన పాదతలాక్రాంతా రమ్యేషు గిరిసానుషు । సఘోషాస్సమశీర్యంత శిలాశ్చూర్ణీకృతాస్తతః ॥౨౧ ॥ స తమారు
హ్య శైలేంద్రం వ్యవర్ధత మహాకపిః । దక్షిణాదుత్తరం పారం ప్రార్థయంల్లవణాంభసః ॥౨౨॥ అధిరుహ్య తతో వీరః పర్వ
తం పవనాత్మజః । దదర్శ సాగరం భీమం మీనోరగనిషేవితమ్ ॥౨౩॥ స మారుత ఇవాకాశం మారుతస్యాత్మసంభవః । ప్రపేదే

హరిశార్దూలో దక్షిణాదుత్తరాం దిశమ్॥౨౪॥ స తదా పీడితస్తేన కపినా పర్వతోత్తమః। రరాస సహ తైర్భూతైః ప్రవిశ
న్వసుధాతలమ్॥౨౫॥ కంపమానైశ్చ శిఖరైః పతద్భిరపి చ ద్రుమైః। తస్యోరువేగాన్మథితాః పాదపాః పుష్పశాలినః॥౨౬॥ ని
పేతుర్భూతలే రుగ్ణాశ్శక్రాయుధహతా ఇవ। కందరాంతరసంస్థానాం పీడితానాం మహౌజసామ్॥౨౭॥ సింహానాం నిన
దో భీమో నభో భిందన్స శుశ్రువే। త్రస్తవ్యావృత్తవసనా వ్యాకులీకృతభూషణాః॥౨౮॥ విద్యాధర్యస్సముత్పేతుస్సహ
సా ధరణీధరాత్। అతిప్రమాణా బలినో దీప్తజిహ్వా మహావిషాః॥౨౯॥ నిపీడితశిరోగ్రీవా వ్యవేష్టంత మహాహయః। కిన్న
రోరగగంధర్వయక్షవిద్యాధరాస్తదా॥౩౦॥ పీడితం తం నగవరం త్యక్త్వా గగనమాస్థితాః। స చ భూమిధరశ్శ్రీమాన్ బలినా
తేన పీడితః॥౩౧॥ సవృక్షశిఖరోదగ్రః ప్రవివేశ రసాతలమ్। దశయోజనవిస్తారస్త్రింశద్యోజనముచ్ఛ్రితః॥౩౨॥ ధరణ్యాం స
మతాం యాతస్స బభూవ ధరాధరః। స లిలంఘయిషుర్భీమం సలీలం లవణార్ణవమ్॥౩౩॥ కల్లోలాస్ఫాలవేలాంతముత్ప
పాత నభో హరిః॥ ఇతి శ్రీమత్సుందరకాండే - షట్పంచాశస్సర్గః - ******************************

సచంద్రకుముదం రమ్యం సార్కకారండవం శుభమ్। తిష్యశ్రవణకాదంబమభ్రశైవలశాద్వలమ్॥౧॥ పు
నర్వసుమహామీనం లోహితాంగమహాగ్రహమ్। ఐరావతమహాద్వీపం స్వాతీహంసవిలోళితమ్॥౨॥ వాతసంఘాతజా
తోర్మిచంద్రాంశుశిశిరాంబుమత్। భుజంగయక్షగంధర్వప్రబుద్ధకమలోత్పలమ్॥౩॥ హనూమాన్మారుతగతిర్మ
హానౌరివ సాగరమ్। అపారమపరిశ్రాంతః పుప్లువే గగనార్ణవమ్॥౪॥ గ్రసమాన ఇవాకాశం తారాధిపమివోల్లిఖన్।
హరన్నివ సనక్షత్రం గగనం సార్కమండలమ్॥౫॥ మారుతస్యాత్మజశ్శ్రీమాన్ కపిర్వ్యోమచరో మహాన్। హనూమాన్మే
ఘజాలాని వికర్షన్నివ గచ్ఛతి॥౬॥ పాండరారుణవర్ణాని నీలమాంజిష్ఠకాని చ। హరితారుణవర్ణాని మహాభ్రాణి చకా
శిరే॥౭॥ ప్రవిశన్నభ్రజాలాని నిష్పతంశ్చ పునః పునః। ప్రచ్ఛన్నశ్చ ప్రకాశశ్చ చంద్రమా ఇవ లక్ష్యతే॥౮॥ వివిధాభ్రఘ
నాపన్నగోచరో ధవళాంబరః। దృశ్యాదృశ్యతనుర్వీరస్తదా చంద్రాయతేఽంబరే॥౯॥ తార్క్ష్యాయమాణో గగనే బ
భాసే వాయునందనః। దారయన్మేఘబృందాని నిష్పతంశ్చ పునః పునః॥౧౦॥ నదన్నాదేన మహతా మేఘస్వనమహాస్వనః
ప్రవరాన్రాక్షసాన్హత్వా నామ విశ్రావ్య చాత్మనః॥౧౧॥ ఆకులాం నగరీం కృత్వా వ్యథయిత్వా చ రావణమ్। అర్దయి
త్వా బలం ఘోరం వైదేహీమభివాద్య చ॥౧౨॥ ఆజగామ మహాతేజాః పునర్మధ్యేన సాగరమ్। పర్వతేంద్రం సునాభం చ స
ముపస్పృశ్య వీర్యవాన్॥౧౩॥ జ్యాముక్త ఇవ నారాచో మహావేగోఽభ్యుపాగతః। స కించిదనుసంప్రాప్తస్సమాలోక్య
మహాగిరిమ్॥౧౪॥ మహేంద్రం మేఘసంకాశం ననాద హరిపుంగవః। స పూరయామాస కపిర్దిశో దశ సమంతతః॥౧౫॥ న
దన్నాదేన మహతా మేఘస్వనమహాస్వనః। స తం దేశమనుప్రాప్తస్సుహృద్దర్శనలాలసః॥౧౬॥ ననాద హరిశార్దూలో
లాంగూలం చాప్యకంపయత్। తస్య నానద్యమానస్య సువర్ణచరితే పథి॥౧౭॥ ఫలతీవాస్య ఘోషేణ గగనం సార్కమండ
లమ్। యే తు తత్రోత్తరే తీరే సముద్రస్య మహాబలాః॥౧౮॥ పూర్వం సంవిష్ఠితాశ్శూరా వాయుపుత్రదిదృక్షవః। మహతో వా
యునున్నస్య తోయదస్యేవ గర్జితమ్॥౧౯॥ శుశ్రువుస్తే తదా ఘోషమూరువేగం హనూమతః। తే దీనమనసస్సర్వే శు
శ్రువుః కాననౌకసః॥ వానరేంద్రస్య నిర్ఘోషం పర్జన్యనినదోపమమ్। నిశమ్య నదతో నాదం వానరాస్తే సమంతతః॥౨౧॥
బభూవురుత్సుకాస్సర్వే సుహృద్దర్శనకాంక్షిణః। జాంబవాన్స హరిశ్రేష్ఠః ప్రీతిసంహృష్టమానసః॥౨౨॥ ఉపామంత్ర్య
హరీన్సర్వానిదం వచనమబ్రవీత్। సర్వథా కృతకార్యోఽసౌ హనూమాన్నాత్ర సంశయః॥౨౩॥ న హ్యస్యాకృతకార్యస్య
నాద ఏవంవిధో భవేత్। తస్య బాహూరువేగం చ నినాదం చ మహాత్మనః॥౨౪॥ నిశమ్య హరయో హృష్టాస్సముత్పేతుస్తత
స్తతః। తే నగాగ్రాన్నగాగ్రాణి శిఖరాచ్ఛిఖరాణి చ॥౨౫॥ ప్రహృష్టాస్సమపద్యంత హనూమంతం దిదృక్షవః। తే ప్రీ
తాః పాదపాగ్రేషు గృహ్య శాఖాస్సుపుష్పితాః॥౨౬॥ వాసాంసీవ ప్రశాఖాశ్చ సమావిధ్యంత వానరాః। గిరిగహ్వరసంలీనో
యథా గర్జతి మారుతః॥౨౭॥ ఏవం జగర్జ బలవాన్ హనూమాన్మారుతాత్మజః। తమభ్రఘనసంకాశమాపతంతం మహాక
పిమ్॥౨౮॥ దృష్ట్వా తే వానరాస్సర్వే తస్థుః ప్రాంజలయస్తదా। తతస్తు వేగవాంస్తస్య గిరేర్గిరినిభః కపిః॥౨౯॥ నిపపా
త మహేంద్రస్య శిఖరే పాదపాకులే। హర్షేణాపూర్యమాణోఽసౌ రమ్యే పర్వతనిర్ఝరే॥౩౦॥ ఛిన్నపక్ష ఇవాకాశాత్ప
పాత ధరణీధరః। తతస్తే ప్రీతమనసస్సర్వే వానరపుంగవాః॥౩౧॥ హనూమంతం మహాత్మానం పరివార్యోపతస్థిరే। పరివా

ర్యచ తే సర్వే పరాం ప్రీతిముపాగతాః॥౩౨॥ ప్రహృష్టవదనాస్సర్వే తమరోగముపాగతమ్। ఉపాయనాని చాదాయ మూ
లాని చ ఫలాని చ॥౩౩॥ ప్రత్యర్చయన్ హరిశ్రేష్ఠం హరయో మారుతాత్మజం। హనుమాంస్తు గురూన్ వృద్ధాన్ జాంబవత్
ప్రముఖాంస్తదా॥౩౪॥ కుమారమంగదం చైవ సోఽవందత మహాకపిః। స తాభ్యాం పూజితః పూజ్యః కపిభిశ్చ ప్రసాదితః॥౩౫॥
దృష్టా సీతేతి విక్రాంతస్సంక్షేపేణ న్యవేదయత్। నిషసాద చ హస్తేన గృహీత్వా వాలినస్సుతమ్॥౩౬॥ రమణీయే వనోద్దేశే
మహేంద్రస్య గిరేస్తదా। హనుమానబ్రవీద్ధృష్టస్తదా తాన్ వానరర్షభాన్॥౩౭॥ అశోకవనికాసంస్థా దృష్టా సా జనకా
త్మజా। రక్ష్యమాణా సుఘోరాభీ రాక్షసీభిరనిందితా॥౩౮॥ ఏకవేణీధరా బాలా రామదర్శనలాలసా। ఉపవాసపరిశ్రాం
తా జటిలా మలినా కృశా॥౩౯॥ తతో దృష్టేతి వచనం మహార్థమమృతోపమమ్। నిశమ్య మారుతేస్సర్వే ముదితా వానరా
స్తదా॥౪౦॥ క్ష్వేళంత్యన్యే నదంత్యన్యే గర్జంత్యన్యే మహాబలాః। చక్రుః కిలకిలామన్యే ప్రతిగర్జంతి చాపరే॥౪౧॥ కేచిదు
చ్ఛ్రితలాంగూలాః ప్రహృష్టాః కపికుంజరాః। అంచితాయతదీర్ఘాణి లాంగూలాని ప్రవివ్యధుః॥౪౨॥ అపరే చ హనూమం
తం వానరా వారణోపమమ్। ఆప్లుత్య గిరిశృంగేభ్యస్సంస్పృశంతి స్మ హర్షితాః॥౪౩॥ ఉక్తవాక్యం హనూమంతమంగ
దస్తమథాబ్రవీత్। సర్వేషాం హరివీరాణాం మధ్యే వచనముత్తమమ్॥౪౪॥ సత్త్వే వీర్యే న తే కశ్చిత్సమో వానర విద్యతే। య
దవప్లుత్య విస్తీర్ణం సాగరం పునరాగతః॥౪౫॥ అహో స్వామిని తే భక్తిరహో వీర్యమహో ధృతిః। దిష్ట్యా దృష్టా త్వ
యా దేవీ రామపత్నీ యశస్వినీ॥౪౬॥ దిష్ట్యా త్యక్ష్యతి కాకుత్స్థశ్శోకం సీతావియోగజమ్। తతోఽంగదం హనూమంతం జాం
బవంతం చ వానరాః॥౪౭॥ పరివార్య ప్రముదితా భేజిరే విపులాశ్శిలాః। శ్రోతుకామాస్సముద్రస్య లంఘనం వానరోత్త
మాః॥౪౮॥ దర్శనం చాపి లంకాయాస్సీతాయా రావణస్య చ। తస్థుః ప్రాంజలయస్సర్వే హనుమద్వదనోన్ముఖాః॥౪౯॥
తస్థౌ తత్రాంగదశ్శ్రీమాన్ వానరైర్బహుభిర్వృతః। ఉపాస్యమానో విబుధైర్దివి దేవపతిర్యథా॥౫౦॥ హనూమతా కీ
ర్తిమతా యశస్వినా తథాంగదేనాంగదబద్ధబాహునా। ముదా తదాధ్యాసితమున్నతం మహన్మహీధరాగ్రం జ్వలితం శ్రి
యాభవత్॥౫౧॥ ఇతి శ్రీమత్సుందరకాండే-సప్తపంచాశస్సర్గః ******************************

తతస్తస్య గిరేశ్శృంగే మహేంద్రస్య మహాబలాః। హనుమత్ప్రముఖాః ప్రీతిం హరయో జగ్మురుత్తమామ్॥౧॥ తం
తతః ప్రీతిసంహృష్టః ప్రీతిమంతం మహాకపిమ్। జాంబవాన్ కార్యవృత్తాంతమపృచ్ఛదనిలాత్మజమ్॥౨॥ కథం దృష్టా త్వ
యా దేవీ కథం వా తత్ర వర్తతే। తస్యాం వా స కథం వృత్తః క్రూరకర్మా దశాననః॥౩॥ తత్త్వతస్సర్వమేతన్నః ప్రబ్రూహి
త్వం మహాకపే। శ్రుతార్థాశ్చింతయిష్యామో భూయః కార్యవినిశ్చయమ్॥౪॥ యశ్చార్థస్తత్ర వక్తవ్యో గతైరస్మాభి
రాత్మవాన్। రక్షితవ్యం చ యత్తత్ర తద్భవాన్ వ్యాకరోతు నః॥౫॥ స నియుక్తస్తతస్తేన సంప్రహృష్టతనూరుహః। ప్రణమ్య
శిరసా దేవ్యై సీతాయై ప్రత్యభాషత॥౬॥ ప్రత్యక్షమేవ భవతాం మహేంద్రాగ్రాత్ఖమాప్లుతః। ఉదధేర్దక్షిణం పారం
కాంక్షమాణస్సమాహితః॥౭॥ గచ్ఛతశ్చ హి మే ఘోరం విఘ్నరూపమివాభవత్। కాంచనం శిఖరం దివ్యం పశ్యామి సుమ
నోహరమ్॥౮॥ స్థితం పంథానమావృత్య మేనే విఘ్నం చ తం నగమ్। ఉపసంగమ్య తం దివ్యం కాంచనం నగసత్తమమ్॥౯॥ కృ
తా మే మనసా బుద్ధిర్భేత్తవ్యోఽయం మయేతి చ। ప్రహతం చ మయా తస్య లాంగూలేన మహాగిరేః॥౧౦॥ శిఖరం సూర్యసం
కాశం వ్యశీర్యత సహస్రధా। వ్యవసాయం చ తం బుద్ధ్వా స హోవాచ మహాగిరిః॥౧౧॥ పుత్రేతి మధురాం వాణీం మనః ప్ర
హ్లాదయన్నివ। పితృవ్యం చాపి మాం విద్ధి సఖాయం మాతరిశ్వనః॥౧౨॥ మైనాకమితి విఖ్యాతం నివసంతం మహోదధౌ। పక్షు
వంతః పురా పుత్ర బభూవుః పర్వతోత్తమాః॥౧౩॥ ఛందతః పృథివీం చేరుర్బాధమానాస్సమంతతః। శ్రుత్వా నగానాం చ
రితం మహేంద్రః పాకశాసనః॥౧౪॥ చిచ్ఛేద భగవాన్ పక్షాన్ వజ్రేణైషాం సహస్రశః। అహం తు మోక్షితస్తస్మాత్తవ పి
త్రా మహాత్మనా॥౧౫॥ మారుతేన తదా వత్స ప్రక్షిప్తోఽస్మి మహార్ణవే। రామస్య చ మయా సాహ్యే వర్తితవ్యమరిందమ॥
౧౬॥ రామో ధర్మభృతాం శ్రేష్ఠో మహేంద్రసమవిక్రమః। ఏతచ్ఛ్రుత్వా వచస్తస్య మైనాకస్య మహాత్మనః॥౧౭॥ కా
ర్యమావేద్య తు గిరేరుద్యతం చ మనో మమ। తేన చాహమనుజ్ఞాతో మైనాకేన మహాత్మనా॥౧౮॥ స చాప్యంతర్హితశ్శై
లో మానుషేణ వపుష్మతా। శరీరేణ మహాశైలశ్శైలేన చ మహోదధౌ॥౧౯॥ ఉత్తమం జవమాస్థాయ శేషం పంథానమా
స్థితః। తతోఽహం సుచిరం కాలం వేగేనాభ్యగమం పథి॥౨౦॥ తతః పశ్యామ్యహం దేవీం సురసాం నాగమాతరమ్। సముద్రమ

ధ్యైసా దేవీవచనంమామభాషత॥౨౦॥ మమభక్షః ప్రదిష్టస్త్వమమరైర్హరిసత్తమ। అతస్త్వాంభక్షయిష్యామివిహిత
స్త్వంచిరస్యమే॥౨౧॥ఏవముక్తస్సురసయా ప్రాంజలిః ప్రణతస్స్థితః।వివర్ణవదనోభూత్వా వాక్యంచేదముదీరయమ్
౨౩ ॥ రామోదాశరథిశ్శ్రీమాన్ప్రవిష్టోదండకావనమ్।లక్ష్మణేనసహభ్రాత్రా సీతయాచపరంతపః॥౨౪॥ తస్యసీతా
హృతాభార్యారావణేనదురాత్మనా।తస్యాస్సకాశందూతోహంగమిష్యేరామశాసనాత్ ॥౨౫॥కర్తుమర్హసిరామ
స్యసాహాయ్యంవిషయేసతీ। అథవామైథిలీందృష్ట్వా రామంచాక్లిష్టకారిణమ్॥౨౬॥ఆగమిష్యామితేవక్త్రంసత్యంప్రతిశృ
ణోమితే।ఏవముక్తామయాసాతుసురసాకామరూపిణీ॥౨౭॥ అబ్రవీన్నాతివర్తేతకశ్చిదేషవరోమమ।ఏవముక్తస్సురస
యాదశయోజనమాయతః॥౨౮॥ తతోర్ధగుణవిస్తారోబభూవాహంక్షణేనతు। మత్ప్రమాణానురూపంచవ్యాదితంతు
ముఖంతయా॥౨౯॥తద్దృష్ట్వావ్యాదితంచాస్యంహ్రస్వంహ్యకరవంవపుః। తస్మిన్ముహూర్తేచపునర్బభూవాంగుష్ఠమా
త్రకః॥౩౦॥అభిపత్యాశుతద్వక్త్రాన్నిర్గతోహంతతఃక్షణాత్ ।అబ్రవీత్సురసాదేవీస్వేనరూపేణమాంపునః॥౩౧॥ అర్థ
సిద్ధ్యైహరిశ్రేష్ఠగచ్ఛసౌమ్యయథాసుఖమ్। సమానయచవైదేహీంరాఘవేణమహాత్మనా॥ ౩౨॥ సుఖీభవమహాబా
హోప్రీతాస్మితవవానర।తతోహంసాధుసాధ్వీతిసర్వభూతైఃప్రశంసితః॥౩౩॥ తతోంతరిక్షంవిపులంప్లుతోహంగరు
డోయథా। ఛాయామేనిగృహీతాచనచపశ్యామికించన॥౩౪॥ సోహంవిగతవేగస్తుదిశోదశవిలోకయన్। నకించిత్తత్రప
శ్యామియేనమేపహృతాగతిః॥౩౫॥తతోమేబుద్ధిరుత్పన్నాకిన్నామగగనేమమ।ఈదృశోవిఘ్నఉత్పన్నోరూపంయత్రప్ర
దృశ్యతే॥౩౬॥ అధోభాగేనమేదృష్టిశ్శోచతాపాతితామయా। తతోద్రాక్షమహంభీమాంరాక్షసీంసలిలేశయామ్॥
౩౭॥ప్రహస్యచమహానాదముక్తోహంభీమయాతయా।అవస్థితమసంభ్రాంతమిదంవాక్యమశోభనమ్॥౩౮॥ క్వాసిగం
తామహాకాయక్షుధితాయామమేప్సితః।భక్షఃప్రీణయమేదేహంచిరమాహారవర్జితమ్॥ ౩౯॥ బాఢమిత్యేవతాంవా
ణీంప్రత్యగృహ్ణామహంతతః।ఆస్యప్రమాణాదధికంతస్యాఃకాయమపూరయమ్॥ ౪౦॥ తస్యాశ్చాస్యంమహద్భీమంవర్ధ
తేమమభక్షణే।నచమాంసాతుబుబుధేమమవావికృతంకృతమ్॥౪౧॥ తతోహంవిపులంరూపంసంక్షిప్యనిమిషాంతరాత్।
తస్యాహృదయమాదాయప్రపతామినభస్స్థలమ్॥౪౨॥సావిసృష్టభుజాభీమాపపాతలవణాంభసి। మయాపర్వతసంకా
శానికృత్తహృదయాసతీ॥౪౩॥శృణోమిఖగతానాంచసిద్ధానాంచారణైస్సహ। రాక్షసీసింహికాభీమాక్షిప్రంహనుమ
తాహతా॥౪౪॥తాంహత్వాపునరేవాహంకృత్యమాత్యయికంస్మరన్। గత్వాచాహంమహాధ్వానంపశ్యామినగమండి
తమ్॥౪౫॥దక్షిణంతీరముదధేర్లంకాయత్రచసాపురీ।అస్తందినకరేయాతేరక్షసాంనిలయంపురమ్॥ ౪౬॥ ప్రవిష్టోహమ
విజ్ఞాతోరక్షోభిర్భీమవిక్రమైః।తత్రప్రవిశతశ్చాపికల్పాంతఘనసన్నిభా॥ ౪౭॥ అట్టహాసంవిముంచంతీనారీకాప్యుత్థితా
పురః। జిఘాంసంతీంతతస్తాంతుజ్వలదగ్నిశిరోరుహామ్॥ ౪౮॥ సవ్యముష్టిప్రహారేణపరాజిత్యసుభైరవామ్।ప్రదోషకా
లేప్రవిశంభీతయాహంతయోదితః॥౪౯॥ అహంలంకాపురీవీరనిర్జితావిక్రమేణతే। యస్మాత్తస్మాద్విజేతాసిసర్వర
క్షాంస్యశేషతః॥౫౦॥ తత్రాహంసర్వరాత్రంతువిచిన్వన్జనకాత్మజామ్। రావణాంతఃపురగతోనచాపశ్యంసుమధ్య
మామ్॥౫౧॥తతస్సీతామపశ్యంస్తురావణస్యనివేశనే।శోకసాగరమాసాద్యనపారముపలక్షయే॥౫౨॥ శోచతాచమయా
దృష్టంప్రాకారేణసమావృతమ్।కాంచనేనవికృష్టేనగృహోపవనముత్తమమ్॥ ౫౩॥ సప్రాకారమవప్లుత్యపశ్యామి
బహుపాదపమ్।అశోకవనికామధ్యేశింశుపాపాదపోమహాన్॥౫౪॥తమారుహ్యచపశ్యామికాంచనంకదలీవనమ్। అదూ
రేశింశుపావృక్షాత్పశ్యామివరవర్ణినీమ్॥ ౫౫॥ శ్యామాంకమలపత్రాక్షీముపవాసకృశాననామ్। తదేకవాససంవీ
తాంరజోధ్వస్తశిరోరుహామ్॥౫౬॥శోకసంతాపదీనాంగీంసీతాంభర్తృహితేస్థితామ్।రాక్షసీభిర్విరూపాభిఃక్రూరా
భిరభిసంవృతామ్॥౫౭॥ మాంసశోణితభక్షాభిర్వ్యాఘ్రీభిర్హరిణీమివ।సామయారాక్షసీమధ్యేతర్జ్యమానాము
హుర్ముహుః॥౫౮॥ఏకవేణీధరాదీనాభర్తృచింతాపరాయణా।భూమిశయ్యావివర్ణాంగీపద్మినీవహిమాగమే॥౫౯॥రా
వణాద్వినివృత్తార్థామర్తవ్యకృతనిశ్చయా।కథంచిన్మృగశాబాక్షీతూర్ణమాసాదితామయా॥౬౦॥తాందృష్ట్వాతాదృ
శీంనారీంరామపత్నీంయశస్వినీమ్।తత్రైవశింశుపావృక్షేపశ్యన్నహమవస్థితః॥౬౧॥తతోహలహలాశబ్దంకాంచీనూపు
రమిశ్రితమ్।శృణోమ్యధికగంభీరంరావణస్యనివేశనే॥౬౨॥ తతోహంపరమోద్విగ్నస్స్వంరూపంప్రతిసంహరన్। త

త్రైవశింశుపావృక్షే పక్షీవగహనే స్థితః॥౬౩॥తతో రావణదారాశ్చ రావణశ్చ మహాబలః। తం దేశం సమనుప్రాప్తా య
త్రసీతాభవత్ స్థితా॥౬౪॥తం దృష్ట్వాథ వరారోహా సీతా రక్షోగణేశ్వరమ్। సంకుచ్యోరూ స్తనౌ పీనౌ బాహుభ్యాం పరిరభ్య
చ॥౬౫॥విత్రస్తాం పరమోద్విగ్నాం వీక్షమాణాం తతస్తతః। త్రాణం కించిదపశ్యంతీం వేపమానాం తపస్వినీమ్॥ ౬౬॥ తా
మువాచ దశగ్రీవస్సీతాం పరమదుఃఖితామ్।అవాక్ఛిరాః ప్రపతితో బహుమన్యస్వ మామితి॥౬౭॥ యది చేత్త్వం తు దర్పా
న్మాం నాభినందసి గర్వితే।ద్వౌమాసావంతరం సీతే పాస్యామి రుధిరం తవ॥౬౮॥ ఏతచ్ఛ్రుత్వా వచస్తస్య రావణస్య దురా
త్మనః। ఉవాచ పరమక్రుద్ధా సీతా వచనముత్తమమ్॥౬౯॥రాక్షసాధమ రామస్య భార్యామమిత తేజసః। ఇక్ష్వాకుకుల
నాథస్య స్నుషాం దశరథస్య చ ॥ ౭౦ ॥ అవాచ్యం వదతో జిహ్వా కథం న పతితా తవ। కించిద్వీర్యం తవానార్య యో మాం భ
ర్తురసన్నిధౌ॥౭౧॥అపహృత్యాగతః పాప తేనాదృష్టో మహాత్మనా। న త్వం రామస్య సదృశో దాస్యేప్యస్య న యుజ్యసే॥
యజ్ఞీయస్సత్యవాదీ చ రణశ్లాఘీ చ రాఘవః।జానక్యా పరుషం వాక్యమేవముక్త్వా దశాననః॥౭౩॥జజ్వాల సహసా కోపాచ్చి
తాస్థ ఇవ పావకః।వివృత్య నయనే క్రూరే ముష్టిముద్యమ్య దక్షిణమ్॥ ౭౪ ॥ మైథిలీం హంతుమారబ్ధః స్త్రీభిర్హాహాకృతం త
దా। స్త్రీణాం మధ్యాత్సముత్పత్య తస్య భార్యా దురాత్మనః॥ ౭౫॥వరా మండోదరీ నామ తయా స ప్రతిషేధితః।ఉక్తశ్చ మ
ధురాం వాణీం తయా స మదనార్దితః॥౭౬॥సీతయా తవ కిం కార్యం మహేంద్రసమవిక్రమ। దేవగంధర్వకన్యాభిర్యక్షక
న్యాభిరేవ చ॥౭౭॥సార్ధం ప్రభో రమస్వేహ సీతయా కిం కరిష్యసి। తతస్తాభిస్సమేతాభిర్నారీభిస్స మహాబలః॥౭౮॥ప్ర
సాద్య సహసా నీతో భవనం స్వం నిశాచరః। యాతే తస్మిన్ దశగ్రీవే రాక్షస్యో వికృతాననాః॥౭౯॥సీతాం నిర్భర్త్సయా
మాసుర్వాక్యైః క్రూరైస్సుదారుణైః।తృణవద్భాషితం తాసాం గణయామాస జానకీ॥౮౦॥గర్జితం చ తదా తాసాం సీ
తాం ప్రాప్య నిరర్థకమ్।వృథాగర్జితనిశ్చేష్టా రాక్షస్యః పిశితాశనాః॥౮౧॥ రావణాయ శశంసుస్తాస్సీతాధ్యవసితం మ
హత్।తతస్తాస్సహితాస్సర్వా విహతాశా నిరుద్యమాః॥౮౨॥ పరిక్షిప్య సమంతాత్తాం నిద్రావశముపాగతాః। తాసు చైవ
ప్రసుప్తాసు సీతా భర్తృహితే రతా॥౮౩॥ విలప్య కరుణం దీనా ప్రశుశోచ సుదుఃఖితా। తాసాం మధ్యాత్సముత్థాయ త్రిజ
టా వాక్యమబ్రవీత్॥౮౪॥ఆత్మానం ఖాదత క్షిప్రం న సీతా వినశిష్యతి। జనకస్యాత్మజా సాధ్వీ స్నుషా దశరథస్య చ॥౮౫॥ స్వ
ప్నో హ్యద్య మయా దృష్టో దారుణో రోమహర్షణః।రక్షసాం చ వినాశాయ భర్తురస్యా జయాయ చ॥౮౬॥అలమస్మాద్ప
రిత్రాతుం రాఘవాద్రాక్షసీగణమ్। అభియాచామ వైదేహీమేతద్ధి మమ రోచతే॥౮౭॥యస్యా హ్యేవంవిధస్స్వప్నో
దుఃఖితాయాః ప్రదృశ్యతే।సా దుఃఖైర్వివిధైర్ముక్తా సుఖమాప్నోత్యనుత్తమమ్॥ ౮౮ ॥ ప్రణిపాతప్రసన్నా హి మైథిలీ
జనకాత్మజా।తతస్సా హ్రీమతీ బాలా భర్తుర్విజయహర్షితా॥౮౯॥అవోచద్యది తత్తథ్యం భవేయం శరణం హి వః। తాం
చాహం తాదృశీం దృష్ట్వా సీతాయా దారుణాం దశామ్॥౯౦॥చింతయామాస విక్రాంతో న చ మే నిర్వృతం మనః।సంభాష
ణార్థం చ మయా జానక్యాశ్చింతితో విధిః॥౯౧॥ఇక్ష్వాకూణాం హి వంశస్తు తతో మమ పురస్కృతః। శ్రుత్వా తు గదితాం
వాచం రాజర్షిగణపూజితామ్॥౯౨॥కస్త్వం కేన కథం చేహ ప్రాప్తో వానరపుంగవ।కా చ రామేణ తే ప్రీతిస్తన్మే శంసితు
మర్హసి॥౯౩॥తస్యాస్తద్వచనం శ్రుత్వా హ్యహమప్యబ్రువం వచః। దేవి రామస్య భర్తుస్తే సహాయో భీమవిక్రమః॥
౯౪॥సుగ్రీవో నామ విక్రాంతో వానరేంద్రో మహాబలః। తస్య మాం విద్ధి భృత్యం త్వం హనుమంతమిహాగతమ్॥౯౫॥భ
ర్త్రాహం ప్రేషితస్తుభ్యం రామేణాక్లిష్టకర్మణా।ఇదం చ పురుషవ్యాఘ్రశ్శ్రీమాన్దాశరథిస్స్వయమ్॥౯౬॥అంగులీ
యమభిజ్ఞానమదాత్తుభ్యం యశస్విని।తదిచ్ఛామి త్వయాజ్ఞప్తం దేవి కింకరవాణ్యహమ్ ॥ ౯౭ ॥ రామలక్ష్మణయోః పా
ర్శ్వం నయామి త్వాం కిముత్తరమ్।ఏతచ్ఛ్రుత్వా విదిత్వా చ సీతా జనకనందినీ॥౯౮॥ఆహ రావణముత్సాద్య రాఘవో మాం
నయత్వితి।ప్రణమ్య శిరసా దేవీమహమార్యామనిందితామ్॥౯౯॥రాఘవస్య మనోహ్లాదమభిజ్ఞానమయాచిషమ్। అథ మా
మబ్రవీత్సీతా గృహ్యతామయముత్తమః॥౧౦౦॥మణిర్యేన మహాబాహూ రామస్త్వాం బహుమన్యతే।ఇత్యుక్త్వా తు వరా
రోహా మణిప్రవరమద్భుతమ్॥౧౦౧॥ప్రాయచ్ఛత్పరమోద్విగ్నా వాచా మాం సందిదేశ హ।తతస్తస్యై ప్రణమ్యాహం
రాజపుత్ర్యై సమాహితః॥౧౦౨॥ప్రదక్షిణం పరిక్రామమిహాభ్యుద్గతమానసః। ఉక్తోహం పునరేవేదం నిశ్చిత్య మనసా త
యా॥౧౦౩॥హనుమన్మమ వృత్తాంతం వక్తుమర్హసి రాఘవే। యథా శ్రుత్వైవ నచిరాత్తావుభౌ రామలక్ష్మణౌ॥౧౦౪॥

సుగ్రీవసహితౌవీరావుపేయాతాంతథాకురు। యద్యన్యథాభవేదేతద్ద్వౌమాసౌజీవితంమమ॥౧౦౫॥నమాంద్రక్ష్యసికా
కుత్స్థోస్మిప్రియేసాహమనాథవత్। తచ్ఛ్రుత్వాకరుణంవాక్యంక్రోధోమామభ్యవర్తత॥౧౦౬॥ఉత్తరంచమయాదృ
ష్టంకార్యశేషమనంతరమ్। తతోవర్ధతమేకాయస్తదాపర్వతసన్నిభః॥౧౦౭॥ యుద్ధకాంక్షీవనంతచ్చవినాశయితు
మారభే। తద్భగ్నంవనషండంతుభ్రాంతత్రస్తమృగద్విజమ్॥ప్రతిబుద్ధానిరీక్షంతేరాక్షస్యోవికృతాననాః। మాంచదృ
ష్ట్వావనేతస్మిన్సమాగమ్యతతస్తతః॥౧౦౯॥తాస్సమభ్యాగతాఃక్షిప్రంరావణాయాచచక్షిరే। రాజన్వనమిదందుర్గం
తవభగ్నందురాత్మనా॥౧౧౦॥వానరేణహ్యవిజ్ఞాయతవవీర్యంమహాబల। దుర్బుద్ధేస్తస్యరాజేంద్రతవవిప్రియకారిణః
॥౧౧౧॥వధమాజ్ఞాపయక్షిప్రంయథాసౌవిలయంవ్రజేత్। తచ్ఛ్రుత్వారాక్షసేంద్రేణవిసృష్టాభృశదుర్జయాః॥౧౧౨॥రా
క్షసాఃకింకరానామరావణస్యమనోనుగాః। తేషామశీతిసాహస్రంశూలముద్గరపాణినామ్॥మయాతస్మిన్వనోద్దేశేప
రిఘేణనిషూదితమ్। తేషాంతుహతశేషాయేతేగత్వాలఘువిక్రమాః॥౧౧౪॥నిహతంచమహత్సైన్యంరావణాయాచచ
క్షిరే। తతోమేబుద్ధిరుత్పన్నాచైత్యప్రాసాదమాక్రమమ్॥౧౧౫॥ తత్రస్థాన్రాక్షసాన్హత్వాశతంస్తంభేనవైపునః।
లలామభూతోలంకాయాస్సవైవిధ్వంసితోమయా॥౧౧౬॥తతఃప్రహస్తస్యసుతంజంబుమాలినమాదిశత్। రాక్షసైర్బ
హుభిస్సార్ధంఘోరరూపైర్భయానకైః॥౧౧౭॥తమహంబలసంపన్నంరాక్షసంరణకోవిదమ్। పరిఘేణాతిఘోరేణ
సూదయామిసహానుగమ్॥౧౧౮॥తచ్ఛ్రుత్వారాక్షసేంద్రస్తుమంత్రిపుత్రాన్మహాబలాన్। పదాతిబలసంపన్నాన్ప్రే
షయామాసరావణః॥౧౧౯॥పరిఘేణైవతాన్సర్వాన్నయామియమసాదనం। మంత్రిపుత్రాన్హతాంచ్ఛ్రుత్వాసమ
రేలఘువిక్రమాన్॥౧౨౦॥పంచసేనాగ్రగాన్శూరాన్ప్రేషయామాసరావణః। తానహంసహసైన్యాన్వైసర్వానే
వాభ్యసూదయమ్॥౧౨౧॥తతఃపునర్దశగ్రీవఃపుత్రమక్షంమహాబలం। బహుభీరాక్షసైస్సార్ధంప్రేషయామాసరావ
ణః॥౧౨౨॥ తంతుమండోదరీపుత్రంకుమారంరణపండితం। సహసాఖంసముత్క్రాంతంపాదయోశ్చగృహీతవాన్
॥౧౨౩॥ చర్మాసీనంశతగుణంభ్రామయిత్వావ్యపేషయమ్। తమక్షమాగతంభగ్నంనిశమ్యసదశాననః॥౧౨౪॥ తత
ఇంద్రజితంనామద్వితీయంరావణస్సుతమ్। వ్యాదిదేశసుసంక్రుద్ధోబలినంయుద్ధదుర్మదం॥౧౨౫॥తస్యాప్యహంబలంస
ర్వంతంచరాక్షసపుంగవం। నష్టౌజసంరణేకృత్వాపరంహర్షముపాగమం॥౧౨౬॥మహతాపిమహాబాహుఃప్రత్యయేన
మహాబలః। ప్రేషితోరావణేనైవసహావీరైర్మదోత్కటైః॥౧౨౭॥సోవిషహ్యంహిమాంబుద్ధ్వాస్వబలంచావమర్ది
తం। బ్రాహ్మేణాస్త్రేణసతుమాంప్రాబధ్నాచ్చాతివేగితః॥౧౨౮॥రజ్జుభిశ్చాభిబధ్నంతితతోమాంతత్రరాక్షసాః॥రా
వణస్యసమీపంచగృహీత్వామాముపానయన్॥౧౨౯॥దృష్ట్వాసంభాషితశ్చాహంరావణేనదురాత్మనా। పృష్టశ్చలంకాగ
మనంరాక్షసానాంచతంవధం॥౧౩౦॥తత్సర్వంచమయాతత్రసీతార్థమితిజల్పితం। అస్యాహందర్శనాకాంక్షీప్రాప్త
స్త్వద్భవనంవిభో॥౧౩౧॥మారుతస్యౌరసఃపుత్రోవానరోహనుమానహం। రామదూతంచమాంవిద్ధిసుగ్రీవసచివంక
పిం॥౧౩౨॥సోహందూత్యేనరామస్యత్వత్సకాశమిహాగతః। సుగ్రీవశ్చమహాతేజాస్సత్వాంకుశలమబ్రవీత్॥౧౩౩॥ధర్మా
ర్థకామసహితంహితంపథ్యమువాచచ। వసతోఋశ్యమూకేమేపర్వతేవిపులద్రుమే॥౧౩౪॥రాఘవోరణవిక్రాంతో
మిత్రత్వంసముపాగతః। తేనమేకథితంరాజ్ఞాభార్యామేరక్షసాహృతా॥౧౩౫॥తత్రసాహాయ్యమస్మాకంకార్యంసర్వా
త్మనాత్వయా। మయాచకథితంతస్మైవాలినశ్చవధంప్రతి॥౧౩౬॥తత్రసాహాయ్యహేతోర్మేసమయంకర్తుమర్హసి।
వాలినాహృతరాజ్యేనసుగ్రీవేణమహాప్రభుః॥౧౩౭॥చక్రేగ్నిసాక్షికంసఖ్యంరాఘవస్సహలక్ష్మణః। తేనవాలినముత్పా
ట్యశరేణైకేనసంయుగే॥౧౩౮॥వానరాణాంమహారాజఃకృతస్సప్లవతాంప్రభుః। తస్యసాహాయ్యమస్మాభిఃకార్యంస
ర్వాత్మనాత్విహ॥౧౩౯॥తేనప్రస్థాపితస్తుభ్యంసమీపమిహధర్మతః। క్షిప్రమానీయతాంసీతాదీయతాంరాఘవాయ
చ॥౧౪౦॥యావన్నహరయోవీరావిధమంతిబలంతవ। వానరాణాంప్రభావోహినకేనవిదితఃపురా॥౧౪౧॥దేవతానాం
సకాశంచయేగచ్ఛంతినిమంత్రితాః। ఇతివానరరాజస్త్వామాహేత్యభిహితోమయా॥౧౪౨॥మామైక్షతతతఃక్రుద్ధశ్చ
క్షుషాప్రదహన్నివ। తేనవధ్యోహమాజ్ఞప్తోరక్షసారౌద్రకర్మణా॥౧౪౩॥మత్ప్రభావమవిజ్ఞాయరావణేనదురాత్మనా। త
తోవిభీషణోనామతస్యభ్రాతామహామతిః॥౧౪౪॥తేనరాక్షసరాజోసౌయాచితోమమకారణాత్। నైవంరాక్షసశా

ధర్మాలత్యజ్య తా మేష నిశ్చయః॥౧౪౫॥ రాజశాస్త్రవ్యపేతో హి మార్గస్సంసేవ్యతే త్వయా। దూతవధ్యా న దృష్టా హి
రాజశాస్త్రేషు రాక్షస॥౧౪౬॥ దూతేన వేదితవ్యం చ యథార్థం హితవాదినా। సుమహత్యపరాధేఽపి దూతస్యాతులవిక్ర
మ॥౧౪౭॥ విరూపకరణం దృష్టం న వధోఽస్తీతి శాస్త్రతః। విభీషణేనైవముక్తో రావణస్సందిదేశ తాన్॥౧౪౮॥ రాక్షసానేతదే
వాస్య లాంగూలం దహ్యతామితి। తతస్తస్య వచశ్శ్రుత్వా మమ పుచ్ఛం సమంతతః॥౧౪౯॥ వేష్టితం శణవల్కైశ్చ జీర్ణైః
కార్పాసజైః పటైః। రాక్షసాస్సిద్ధసన్నాహాస్తతస్తే చండవిక్రమాః॥౧౫౦॥ తదాదహ్యంత మే పుచ్ఛం నిఘ్నంతః కాష్ఠ
ముష్టిభిః। బద్ధస్య బహుభిః పాశైర్యంత్రితస్య చ రాక్షసైః॥౧౫౧॥ తతస్తే రాక్షసాశ్శూరా బద్ధం మామగ్నిసంవృతమ్। అ
ఘోషయన్రాజమార్గే నగరద్వారమాగతాః॥౧౫౨॥ తతోఽహం సుమహద్రూపం సంక్షిప్య పునరాత్మనః। విమోచయి
త్వా తం బంధం ప్రకృతిస్థస్స్థితః పునః॥౧౫౩॥ ఆయసం పరిఘం గృహ్య తాని రక్షాంస్యసూదయమ్। తతస్తన్నగరద్వారం వే
గేనాప్లుతవానహమ్॥౧౫౪॥ పుచ్ఛేన చ ప్రదీప్తేన తాం పురీం సాట్టగోపురామ్। దహామ్యహమసంభ్రాంతో యుగాంతా
గ్నిరివ ప్రజాః॥౧౫౫॥ వినష్టా జానకీ వ్యక్తం న హ్యదగ్ధః ప్రదృశ్యతే। లంకాయాం కశ్చిదుద్దేశస్సర్వా భస్మీకృతా పురీ॥ దహ
తా చ మయా లంకాం దగ్ధా సీతా న సంశయః। రామస్య హి మహత్కార్యం మయేదం వితథీకృతమ్॥౧౫౭॥ ఇతి శోకసమా
విష్టశ్చింతామహముపాగతః। అథాహం వాచమశ్రౌషం చారణానాం శుభాక్షరామ్॥౧౫౮॥ జానకీ న చ దగ్ధేతి విస్మయోదం
తభాషితామ్। తతో మే బుద్ధిరుత్పన్నా శ్రుత్వా తామద్భుతాం గిరమ్॥౧౫౯॥ అదగ్ధా జానకీత్యేవం నిమిత్తైశ్చోపలక్షితా।
దీప్యమానే తు లాంగూలే న మాం దహతి పావకః॥౧౬౦॥ హృదయం చ ప్రహృష్టం మే వాతాస్సురభిగంధినః। తైర్నిమిత్తైశ్చ
దృష్టార్థైః కారణైశ్చ మహాగుణైః॥౧౬౧॥ ఋషివాక్యైశ్చ సిద్ధార్థైరభవం హృష్టమానసః। పునర్దృష్ట్వా చ వైదేహీం
విసృష్టశ్చ తయా పునః॥౧౬౨॥ తతః పర్వతమాసాద్య తత్రారిష్టమహం పునః। ప్రతిప్లవనమారేభే యుష్మద్దర్శనకాంక్ష
యా॥౧౬౩॥ తతః పవనచంద్రార్కసిద్ధగంధర్వసేవితమ్। అహం పంథానమాక్రమ్య భవతో దృష్టవానిహ॥౧౬౪॥ రాఘవ
స్య ప్రభావేన భవతాం చైవ తేజసా। సుగ్రీవస్య చ కార్యార్థం మయా సర్వమనుష్ఠితమ్॥౧౬౫॥ ఏతత్సర్వం మయా తత్ర
యథావదుపపాదితమ్। అత్ర యన్న కృతం శేషం తత్సర్వం క్రియతామితి॥౧౬౬॥ ఇతి సుందరకాండే - అష్టపంచాశస్సర్గః

ఏతదాఖ్యాయ తత్సర్వం హనుమాన్మారుతాత్మజః। భూయస్సముపచక్రామ వచనం వక్తుముత్తరమ్॥౧॥ సఫలో
రాఘవోద్యోగస్సుగ్రీవస్య చ సంభ్రమః। శీలమాసాద్య సీతాయా మమ చ ప్రవణం మనః॥౨॥ తపసా ధారయేల్లోకాన్క్రు
ద్ధో వా నిర్దహేదపి। సర్వథాతిప్రవృద్ధోఽసౌ రావణో రాక్షసాధిపః॥౩॥ తస్య తాం స్పృశతో గాత్రం తపసా న వినాశితమ్।
న తదగ్నిశిఖా కుర్యాత్సంస్పృష్టా పాణినా సతీ॥౪॥ జనకస్యాత్మజా కుర్యాద్యత్క్రోధకలుషీకృతా। జాంబవత్ప్రముఖాన్
సర్వాననుజ్ఞాప్య మహాహరీన్॥౫॥ అస్మిన్నేవంగతే కార్యే భవతాం చ నివేదితే। న్యాయ్యం స్మ సహ వైదేహ్యా ద్రష్టుం తౌ
పార్థివాత్మజౌ॥౬॥ అహమేకోఽపి పర్యాప్తస్సరాక్షసగణాం పురీమ్। తాం లంకాం తరసా హంతుం రావణం చ మహాబలమ్
౭ ॥ కిం పునస్సహితో వీరైర్బలవద్భిః కృతాత్మభిః। కృతాస్త్రైః ప్లవగైశ్శూరైర్భవద్భిర్విజయైషిభిః॥౮॥ అహం తు రావ
ణం యుద్ధే ససైన్యం సపురస్సరమ్। సహపుత్రం వధిష్యామి సహోదరయుతం యుధి॥౯॥ బ్రాహ్మమైంద్రం చ రౌద్రం చ
వాయవ్యం వారుణం తథా। యది శక్రజితోఽస్త్రాణి దుర్నిరీక్షాణి సంయుగే॥౧౦॥ తాన్యహం విధమిష్యామి నిహనిష్యామి రా
క్షసాన్। భవతామభ్యనుజ్ఞాతో విక్రమో మే రుణద్ధి తమ్॥౧౧॥ మయాతులా విసృష్టా హి శైలవృష్టిర్నిరంతరా। దేవానపి ర
ణే హన్యాత్కిం పునస్తాన్నిశాచరాన్॥౧౨॥ సాగరోఽప్యతియాద్వేలాం మందరః ప్రచలేదపి। న జాంబవంతం సమరే కంపయే
దరివాహినీ॥౧౩॥ సర్వరాక్షససంఘానాం రాక్షసా యే చ పూర్వకాః। అలమేకో వినాశాయ వీరో వాలిసుతః కపిః॥౧౪॥
పనసస్యోరువేగేన నీలస్య చ మహాత్మనః। మందరోఽప్యవశీర్యేత కిం పునర్యుధి రాక్షసాః॥౧౫॥ సదేవాసురయక్షేషు గంధర్వో
రగపక్షిషు। మైందస్య ప్రతియోద్ధారం శంసత ద్వివిదస్య వా॥౧౬॥ అశ్విపుత్రౌ మహాభాగావేతౌ ప్లవగసత్తమౌ। ఏత
యోః ప్రతియోద్ధారం న పశ్యామి రణాజిరే॥౧౭॥ పితామహవరోత్సేకాత్పరమం దర్పమాస్థితౌ। అమృతప్రాశినావేతౌ
సర్వవానరసత్తమౌ॥౧౮॥ అశ్వినోర్మాననార్థం హి సర్వలోకపితామహః। సర్వావధ్యత్వమతులమనయోర్దత్త
వాన్పురా॥౧౯॥ వరోత్సేకేన మత్తౌ చ ప్రమథ్య మహతీం చమూమ్। సురాణామమృతం వీరౌ పీతవంతౌ ప్లవంగమౌ॥ ౨౦ ॥ ఏ

తావేవహిసంక్రుద్ధౌసవాజిరథకుంజరామ్। లంకాంనాశయితుంశక్తౌసర్వేతిష్ఠంతువానరాః॥౨౧॥ మయైవనిహతాలంకాదగ్ధాభస్మీకృతాపునః। రాజమార్గేషుసర్వత్రనామవిశ్రావితంమయా॥౨౨॥ జయత్యతిబలోరామోలక్ష్మణశ్చమహాబలః। రాజాజయతిసుగ్రీవోరాఘవేణాభిపాలితః॥౨౩॥ అహంకోసలరాజస్యదాసఃపవనసంభవః। హనుమానితిసర్వత్రనామవిశ్రావితంమయా॥౨౪॥ అశోకవనికామధ్యేరావణస్యదురాత్మనః। అధస్తాచ్ఛింశుపావృక్షేసాధ్వీకరుణమాస్థితా॥౨౫॥ రాక్షసీభిఃపరివృతాశోకసంతాపకర్శితా। మేఘలేఖాపరివృతాచంద్రలేఖేవనిష్ప్రభా॥౨౬॥ అచింతయంతీవైదేహీరావణంబలదర్పితమ్। పతివ్రతాచసుశ్రోణీఅవష్టబ్ధాచజానకీ॥౨౭॥ అనురక్తాహివైదేహీరామంసర్వాత్మనాశుభా। అనన్యచిత్తారామేచపౌలోమీవపురందరే॥౨౮॥ తదేకవాసస్సంవీతారజోధ్వస్తాతథైవచ। శోకసంతాపదీనాంగీసీతాభర్తృహితేరతా॥౨౯॥ సామయారాక్షసీమధ్యేతర్జ్యమానాముహుర్ముహుః। రాక్షసీభిర్విరూపాభిర్దృష్టాహిప్రమదావనే॥౩౦॥ ఏకవేణీధరాదీనాభర్తృచింతాపరాయణా। అధశ్శయ్యావివర్ణాంగీపద్మినీవహిమాగమే॥౩౧॥ రావణాద్వినివృత్తార్థామర్తవ్యకృతనిశ్చయా। కథంచిన్మృగశాబాక్షీవిశ్వాసముపపాదితా॥౩౨॥ తతస్సంభాషితాచైవసర్వమర్థంచదర్శితా। రామసుగ్రీవసఖ్యంచశ్రుత్వాప్రీతిముపాగతా॥౩౩॥ నియతస్సముదాచారోభక్తిర్భర్తరిచోత్తమా। యన్నహంతిదశగ్రీవంసమహాత్మాకృతాగసమ్॥౩౪॥ నిమిత్తమాత్రంరామస్తువధేతస్యభవిష్యతి। సాప్రకృత్యైవతన్వంగీతద్వియోగాచ్చకర్శితా॥౩౫॥ ప్రతిపత్పాఠశీలస్యవిద్యేవతనుతాంగతా। ఏవమాస్తేమహాభాగాసీతాశోకపరాయణా॥౩౬॥ యదత్రప్రతికర్తవ్యంతత్సర్వముపపద్యతామ్। ఇతి శ్రీమత్సుందరకాండే-ఏకోనషష్టితమస్సర్గః- *****

తస్యతద్వచనంశ్రుత్వావాలిసూనురభాషత। అయుక్తంతువినాదేవీందృష్టవద్భిశ్చవానరాః॥౧॥ సమీపంగంతుమస్మాభీరాఘవస్యమహాత్మనః। దృష్టాదేవీనచానీతాఇతితత్రనివేదనమ్॥౨॥ అయుక్తమివపశ్యామిభవద్భిఃఖ్యాతవిక్రమైః। నహినఃప్లవనేకశ్చిన్నాపికశ్చిత్పరాక్రమే॥౩॥ తుల్యస్సామరదైత్యేషులోకేషుహరిసత్తమాః। తేష్వేవంహతవీరేషురాక్షసేషుహనూమతా॥౪॥ కిమన్యదత్రకర్తవ్యంగృహీత్వాయామజానకీమ్। తమేవంకృతసంకల్పంజాంబవాన్హరిసత్తమః॥౫॥ ఉవాచపరమప్రీతోవాక్యమర్థవదర్థవిత్ ॥ నతావదేషామతిరక్షమానోయథాభవాన్పశ్యతిరాజపుత్ర ॥౬॥ యథాతురామస్యమతిర్నివిష్టాతథాభవాన్పశ్యతుకార్యసిద్ధిమ్ ॥ ఇతి శ్రీమత్సుందరకాండే - షష్టితమస్సర్గః - ****

తతోజాంబవతోవాక్యమగృహ్ణంతవనౌకసః। అంగదప్రముఖావీరాహనుమాంశ్చమహాకపిః॥౧॥ ప్రీతిమంతస్తతస్సర్వేవాయుపుత్రపురస్సరాః। మహేంద్రాద్రింపరిత్యజ్యపుప్లువుఃప్లవగర్షభాః॥౨॥ మేరుమందరసంకాశామత్తాఇవమహాగజాః। ఛాదయంతఇవాకాశంమహాకాయామహాబలాః॥౩॥ సభాజ్యమానంభూతైస్తమాత్మవంతంమహాబలమ్। హనుమంతంమహావేగంవహంతఇవదృష్టిభిః॥౪॥ రాఘవేచార్థనిర్వృత్తింకర్తుంచపరమంయశః। సమాధాయసమృద్ధార్థాఃకర్మసిద్ధిభిరున్నతాః॥౫॥ ప్రియాఖ్యానోన్ముఖాస్సర్వేసర్వేయుద్ధాభినందినః। సర్వేరామప్రతీకారేనిశ్చితార్థామనస్వినః॥౬॥ ప్లవమానాఃఖమాప్లుత్యతతస్తేకాననౌకసః। నందనోపమమాసేదుర్వనంద్రుమలతాయుతమ్॥౭॥ యత్తన్మధువనంనామసుగ్రీవస్యాభిరక్షితమ్। అధృష్యంసర్వభూతానాంసర్వభూతమనోహరమ్॥౮॥ యద్రక్షతిమహావీర్యస్సదాదధిముఖఃకపిః। మాతులఃకపిముఖ్యస్యసుగ్రీవస్యమహాత్మనః॥౯॥ తేతద్వనముపాగమ్యబభూవుఃపరమోత్కటాః। వానరావానరేంద్రస్యమనఃకాంతతమంమహత్॥౧౦॥ తతస్తేవానరాహృష్టాదృష్ట్వామధువనంమహత్। కుమారమభ్యయాచంతమధూనిమధుపింగళాః॥౧౧॥ తతఃకుమారస్తాన్వృద్ధాన్జాంబవత్ప్రముఖాన్కపీన్। అనుమాన్యదదౌతేషాంనిసర్గంమధుభక్షణే॥౧౨॥ తతశ్చానుమతాస్సర్వేసంప్రహృష్టావనౌకసః। ముదితాఃప్రేరితాశ్చాపిప్రనృత్యంతోభవంస్తతః॥౧౩॥ గాయంతికేచిత్ప్రణమంతికేచిన్నృత్యంతికేచిత్ప్రహసంతికేచిత్। పతంతికేచిద్విచరంతికేచిత్ప్లవంతికేచిత్ప్రలపంతికేచిత్॥౧౪॥ పరస్పరంకేచిదుపాశ్రయంతేపరస్పరంకేచిదుపాక్రమంతే। పరస్పరంకేచిదుపబ్రువంతేపరస్పరంకేచిదుపారమంతే॥౧౫॥ ద్రుమాద్ద్రుమంకేచిదభిద్రవంతేక్షితౌనగాగ్రాన్నిపతంతికేచిత్। మహీతలాత్కేచిదుదీర్ణవేగామహాద్రుమాగ్రాణ్యభిసంపతంతి॥౧౬॥ గాయంతమన్యఃప్రహసన్నుపైతిహసంతమన్యఃప్రహసన్నుపైతి। రుదంతమన్యఃప్రణుదన్నుపైతినుదంతమన్యఃప్రణదన్నుపైతి॥౧౭॥ సమాకులంతత్కపిసైన్యమాసీన్మధుప్రపానోత్కటసత్త్వచేష్టం

నచాత్రకశ్చిన్నబభూవమత్తో నచాత్రకశ్చిన్నబభూవతృప్తః॥౧౮॥ తతోవనంతత్పరిభక్ష్యమాణం ద్రుమాంశ్చవిధ్వంసిత
పత్రపుష్పాన్। సమీక్ష్యకోపాద్దధివక్త్రనామా నివారయామాసకపిఃకపీంస్తాన్॥౧౯॥ సతైఃప్రవృద్ధైఃపరిభర్త్స్యమా
నోవనస్యగోప్తాహరివీరవృద్ధః। చకారభూయోమతిముగ్రతేజావనస్యరక్షాంప్రతివానరేభ్యః॥౨౦॥ ఉవాచకాంశ్చిత్ప
రుషాణిధృష్టమసక్తమన్యాంశ్చతలైర్జఘాన। సమేత్యకైశ్చిత్కలహంచకారతథైవసామ్నోపజగామకాంశ్చిత్॥౨౧॥
సతైర్మదాత్సంపరివార్యవాక్యైర్బలాచ్చతేనప్రతివార్యమాణైః। ప్రధర్షితస్త్యక్తభయైస్సమేత్యప్రకృష్యతే
చాప్యనవేక్ష్యదోషమ్॥౨౨॥ నఖైస్తుదంతోదశనైర్దశంతస్తలైశ్చపాదైశ్చసమాపయంతః। మదాత్కపింతంకపయస్స
మగ్రామహావనంనిర్విషయంచచక్రుః॥౨౩॥ ఇతిశ్రీమత్సుందరకాండే - ఏకషష్టితమస్సర్గః - *************
తానువాచహరిశ్రేష్ఠోహనుమాన్వానరర్షభః। అవ్యగ్రమనసోయూయంమధుసేవతవానరాః॥౧॥ అహమావారయిష్యా
మియుష్మాకంపరిపంథినః। శ్రుత్వాహనుమతోవాక్యంహరీణాంప్రవరోంగదః॥౨॥ ప్రత్యువాచప్రసన్నాత్మాపిబంతుహర
యోమధు। అవశ్యంకృతకార్యస్యవాక్యంహనుమతోమయా॥౩॥ అకార్యమపికర్తవ్యంకిమంగపునరీదృశమ్। అంగదస్యము
ఖాచ్ఛ్రుత్వావచనంవానరర్షభాః॥౪॥ సాధుసాధ్వితిసంహృష్టావానరాఃప్రత్యపూజయన్। పూజయిత్వాంగదంసర్వే
వానరావానరర్షభమ్॥౫॥ జగ్ముర్మధువనంయత్రనదీవేగఇవద్రుమమ్। తేప్రవిష్టామధువనంపాలానాక్రమ్యవీర్యతః
॥౬॥ అతిసర్గాచ్చపటవోదృష్ట్వాశ్రుత్వాచమైథిలీమ్। పపుస్సర్వేమధుతదారసవత్ఫలమాదదుః॥౭॥ ఉత్పత్యచతతస్సర్వే
వనపాలాన్సమాగతాన్। తాడయంతిస్మశతశస్సక్తాన్మధువనేతదా॥౮॥ మధూనిద్రోణమాత్రాణిబాహుభిఃపరిగృ
హ్యతే। పిబంతిసహితాస్సర్వేనిఘ్నంతిస్మతథాపరే॥౯॥ కేచిత్పీత్వాపవిధ్యంతిమధూనిమధుపింగళాః। మధూచ్ఛిష్టేనకేచి
చ్చజఘ్నురన్యోన్యముత్కటాః॥౧౦॥ అపరేవృక్షమూలేతుశాఖాంగృహ్యవ్యవస్థితాః। అత్యర్థంచమదగ్లానాఃపర్ణాన్యా
స్తీర్యశేరతే॥౧౧॥ ఉన్మత్తభూతాఃప్లవగామధుమత్తాశ్చహృష్టవత్। క్షిపంతిచతదాన్యోన్యంస్ఖలంతిచతథాపరే॥౧౨॥ కే
చిత్క్ష్వేళాంప్రకుర్వంతికేచిత్కూజంతిహృష్టవత్। హరయోమధునామత్తాఃకేచిత్సుప్తామహీతలే॥౧౩॥ కృత్వాకేచిద్ధ
సంత్యన్యేకేచిత్కుర్వంతిచేతరత్। కృత్వాకేచిద్వదంత్యన్యేకేచిద్బుధ్యంతిచేతరత్॥౧౪॥ యేప్యత్రమధుపాలాస్స్యుః
ప్రేష్యాదధిముఖస్యతు। తేపితైర్వానరైర్భీమైఃప్రతిషిద్ధాదిశోగతాః॥౧౫॥ జానుభిస్తుప్రకృష్టాశ్చదేవమార్గంప్రద
ర్శితాః। అబ్రువన్పరమోద్విగ్నాగత్వాదధిముఖంవచః॥౧౬॥ హనూమతాదత్తవరైర్హతంమధువనంబలాత్। వయం
చజానుభిఃకృష్టాదేవమార్గంచదర్శితాః॥౧౭॥ తతోదధిముఖఃక్రుద్ధోవనపస్తత్రవానరః। హతంమధువనంశ్రుత్వాసాం
త్వయామాసతాన్హరీన్॥౧౮॥ ఇహాగచ్ఛతగచ్ఛామోవానరాన్బలదర్పితాన్। బలేనవారయిష్యామోమధుభక్షయ
తోవయమ్॥౧౯॥ శ్రుత్వాదధిముఖస్యేదంవచనంవానరర్షభాః। పునర్వీరామధువనంతేనైవసహసాయయుః॥౨౦॥ మ
ధ్యేచైషాందధిముఖఃప్రగృహ్యతరసాతరుమ్। సమభ్యధావద్వేగేనతేచసర్వేప్లవంగమాః॥౨౧॥ తేశిలాఃపాదపాంశ్చా
పిపర్వతాంశ్చాపివానరాః। గృహీత్వాభ్యగమన్క్రుద్ధాయత్రతేకపికుంజరాః॥౨౨॥ తేస్వామివచనంవీరాహృదయేష్వవ
సజ్యతత్। త్వరయాహ్యభ్యధావంతసాలతాలశిలాయుధాః॥౨౩॥ వృక్షస్థాంశ్చతలస్థాంశ్చవానరాన్బలదర్పితాన్।
అభ్యక్రామంస్తతోవీరాఃపాలాస్తత్రసహస్రశః॥౨౪॥ అథదృష్ట్వాదధిముఖంక్రుద్ధంవానరపుంగవాః। అభ్యధావంతవే
గేనహనుమత్ప్రముఖాస్తదా॥౨౫॥ తంసవృక్షంమహాబాహుమాపతంతంమహాబలమ్। ఆర్యకంప్రాహరత్తత్రబాహు
భ్యాంకుపితోంగదః॥౨౬॥ మదాంధశ్చనవేదైనమార్యకోయంమమేతిసః। అథైనంనిష్పిపేషాశువేగవద్వసుధాతలే॥౨౭॥
సభగ్నబాహూరుభుజోవిహ్వలశ్శోణితోక్షితః। ముమోహసహసావీరోముహూర్తంకపికుంజరః॥౨౮॥ ససమాశ్వ
స్యసహసాసంక్రుద్ధోరాజమాతులః। వానరాన్వారయామాసదండేనమధుమోహితాన్॥౨౯॥ సకథంచిద్విముక్తస్తై
ర్వానరైర్వానరర్షభః। ఉవాచైకాంతమాశ్రిత్యభృత్యాన్స్వాన్సముపాగతాన్॥౩౦॥ ఏతేతిష్ఠంతుగచ్ఛామోభ
ర్తానోయత్రవానరః। సుగ్రీవోవిపులగ్రీవస్సహరామేణతిష్ఠతి॥౩౧॥ సర్వంచైవాంగదేదోషంశ్రావయిష్యామిపా
ర్థివే। అమర్షీవచనంశ్రుత్వాఘాతయిష్యతివానరాన్॥౩౨॥ ఇష్టంమధువనంహ్యేతత్సుగ్రీవస్యమహాత్మనః। పితృపై
తామహందివ్యందేవైరపిదురాసదమ్॥౩౩॥ సవానరానిమాన్సర్వాన్మధులుబ్ధాన్గతాయుషః। ఘాతయిష్యతిదండేన

సుగ్రీవస్యసుహృజ్జనాః ॥౩౪॥ వధ్యా హ్యేతే దురాత్మానో నృపాజ్ఞాపరిభావినః। అమర్షప్రభవో రోషస్సఫలో నో భవి
ష్యతి ॥౩౫॥ ఏవముక్త్వా దధిముఖో వనపాలాన్మహాబలః। జగామ సహసోత్పత్య వనపాలైస్సమన్వితః ॥౩౬॥ నిమేషాంతర
మాత్రేణ సహి ప్రాప్తో వనాలయః। సహస్రాంశుసుతో ధీమాన్ సుగ్రీవో యత్ర వానరః ॥౩౭॥ రామం చ లక్ష్మణం చైవ
దృష్ట్వా సుగ్రీవమేవ చ। సమప్రతిష్ఠాం జగతీమాకాశాన్నిపపాత హ ॥౩౮॥ సనిపత్య మహావీర్యస్సర్వైస్తైః పరివారితః। హరి
ర్దధిముఖః పాలైః పాలానాం పరమేశ్వరః ॥౩౯॥ సదీనవదనో భూత్వా కృత్వా శిరసి చాంజలిమ్। సుగ్రీవస్యాశుభౌ మూ
ర్ధ్నా చరణౌ ప్రత్యపీడయత్ ॥౪౦॥ ఇతి శ్రీమత్సుందరకాండే - ద్విషష్టితమస్సర్గః - *********************
తతో మూర్ధ్నా నిపతితం వానరం వానరర్షభః। దృష్ట్వైవోద్విగ్నహృదయో వాక్యమేతదువాచ హ ॥౧॥ ఉత్తిష్ఠోత్తిష్ఠ కస్మా
త్త్వం పాదయోః పతితో మమ। అభయం తే భవేద్వీర సర్వమేవాభిధీయతామ్ ॥౨॥ స తు విశ్వాసితస్తేన సుగ్రీవేణ మహాత్మ
నా। ఉత్థాయ సుమహాప్రాజ్ఞో వాక్యం దధిముఖోఽబ్రవీత్ ॥౩॥ నైవర్క్షరజసా రాజన్న త్వయా నాపి వాలినా। వనం నిసృష్ట
పూర్వం హి భక్షితం తచ్చ వానరైః ॥౪॥ ఏభిః ప్రధర్షితాశ్చైవ వానరా వనరక్షిభిః। మధూన్యచింతయిత్వేమాన్ భక్షయం
తి పిబంతి చ ॥౫॥ శిష్టమత్రాపవిధ్యంతి భక్షయంతి తథాపరే। నివార్యమాణాస్తే సర్వే భ్రువౌ వై దర్శయంతి హి ॥౬॥ ఇమే
హి సంరబ్ధతరాస్తథా తైస్సంప్రధర్షితాః। వారయంతో వనాత్తస్మాత్క్రుద్ధైర్వానరపుంగవైః ॥౭॥ తతస్తైర్బహుభిర్వీ
రైర్వానరైర్వానరర్షభ। సంరక్తనయనైః క్రోధాద్ధరయః ప్రవిచాలితాః ॥౮॥ పాణిభిర్నిహతాః కేచిత్కేచిజ్జానుభిరా
హతాః। ప్రకృష్టాశ్చ యథాకామం దేవమార్గం చ దర్శితాః ॥౯॥ ఏవమేతే హతాశ్శూరాస్త్వయి తిష్ఠతి భర్తరి। కృత్స్నం
మధువనం చైవ ప్రకామం తైః ప్రభక్ష్యతే ॥౧౦॥ ఏవం విజ్ఞాప్యమానం తం సుగ్రీవం వానరర్షభమ్। అపృచ్ఛత్తం మహాప్రా
జ్ఞో లక్ష్మణః పరవీరహా ॥౧౧॥ కిమయం వానరో రాజన్ వనపః ప్రత్యుపస్థితః। కం చార్థమభినిర్దిశ్య దుఃఖితో వాక్యమబ్రవీత్ ॥
౧౨॥ ఏవముక్తస్తు సుగ్రీవో లక్ష్మణేన మహాత్మనా। లక్ష్మణం ప్రత్యువాచేదం వాక్యం వాక్యవిశారదః ॥౧౩॥ ఆర్య లక్ష్మణ సం
ప్రాహ వీరో దధిముఖః కపిః। అంగదప్రముఖైర్వీరైర్భక్షితం మధు వానరైః ॥౧౪॥ విచిత్య దక్షిణామాశామాగతైర్హరి
పుంగవైః। నైషామకృతకృత్యానామీదృశస్స్యాదుపక్రమః ॥౧౫॥ ఆగతైశ్చ ప్రమథితం యథా మధువనం హి తైః। ధర్షి
తం చ వనం కృత్స్నముపయుక్తం చ వానరైః ॥౧౬॥ వనం యదాఽభిపన్నం తైస్సాధితం కర్మ వానరైః। దృష్టా దేవీ న సందేహో
న చాన్యేన హనూమతా ॥౧౭॥ న హ్యన్యస్సాధనే హేతుః కర్మణోఽస్య హనూమతః। కార్యసిద్ధిర్మతిశ్చైవ తస్మిన్వానర
పుంగవే ॥౧౮॥ వ్యవసాయశ్చ వీర్యం చ శ్రుతం చాపి ప్రతిష్ఠితమ్। జాంబవాన్యత్ర నేతా స్యాదంగదశ్చ మహాబలః ॥౧౯॥ హ
నూమాంశ్చాప్యధిష్ఠాతా న తత్ర గతిరన్యథా। అంగదప్రముఖైర్వీరైర్హతం మధువనం కిల ॥౨౦॥ వారయంతశ్చ సహితా
స్తథా జానుభిరాహతాః। ఏతమర్థమయం ప్రాప్తో వక్తుం మధురవాగిహ ॥౨౧॥ నామ్నా దధిముఖో నామ హరిః ప్రఖ్యా
తవిక్రమః। దృష్టా సీతా మహాబాహో సౌమిత్రే పశ్య తత్త్వతః ॥౨౨॥ అభిగమ్య తథా సర్వే పిబంతి మధు వానరాః। న చాప్య
దృష్ట్వా వైదేహీం విశ్రుతాః పురుషర్షభ ॥౨౩॥ వనం దత్తవరం దివ్యం ధర్షయేయుర్వనౌకసః। తతః ప్రహృష్టో ధర్మా
త్మా లక్ష్మణస్సహ రాఘవః ॥౨౪॥ శ్రుత్వా కర్ణసుఖాం వాణీం సుగ్రీవవదనాచ్చ్యుతామ్। ప్రాహృష్యత భృశం రామో ల
క్ష్మణశ్చ మహాబలః ॥౨౫॥ శ్రుత్వా దధిముఖస్యేదం సుగ్రీవస్తు ప్రహృష్య చ। వనపాలం పునర్వాక్యం సుగ్రీవః ప్రత్యభా
షత ॥౨౬॥ ప్రీతోఽస్మి సోఽహం యద్భుక్తం వనం తైః కృతకర్మభిః। మర్షితం మర్షణీయం చ చేష్టితం కృతకర్మణామ్ ॥౨౭॥ ఇ
చ్ఛామి శీఘ్రం హనుమత్ప్రధానాన్ శాఖామృగాంస్తాన్ మృగరాజదర్పాన్। ద్రష్టుం కృతార్థాన్ సహ రాఘవాభ్యాం
శ్రోతుం చ సీతాధిగమే ప్రయత్నమ్ ॥౨౮॥ ప్రీతిస్ఫీతాక్షౌ సంప్రహృష్టౌ కుమారౌ దృష్ట్వా సిద్ధార్థౌ వానరాణాం చ రా
జా। అంగైస్సంహృష్టైః కర్మసిద్ధిం విదిత్వా బాహ్వోరాసన్నాం సోఽతిమాత్రం ననంద ॥౨౯॥ ఇతి శ్రీమత్సుందరకాండే
త్రిషష్టితమస్సర్గః *************** సుగ్రీవేణైవముక్తస్తు హృష్టో దధిముఖః కపిః। రాఘవం లక్ష్మణం చైవ సుగ్రీ
వం చాభ్యవాదయత్ ॥౧॥ స ప్రణమ్య చ సుగ్రీవం రాఘవౌ చ మహాబలౌ। వానరైస్సహితైశ్శూరైర్దివమేవోత్పపాత
హ ॥౨॥ స యథైవాగతః పూర్వం తథైవ త్వరితం గతః। నిపత్య గగనాద్భూమౌ తద్వనం ప్రవివేశ హ ॥౩॥ స ప్రవిష్టో మధువనం

దదర్శ హరియూథపాన్ । విమదానుత్థితాన్ సర్వాన్ మేహమానాన్ మధూదకమ్ ॥ ౪ ॥ స తానుపాగమద్వీరో బద్ధ్వా కర
పుటాంజలిమ్ । ఉవాచ వచనం శ్లక్ష్ణమిదం హృష్టవదంగదమ్ ॥ ౫ ॥ సౌమ్య రోషో న కర్తవ్యో యదేభిరభివారితమ్ । అజ్ఞానాద్ర
క్షిభిః క్రోధాద్భవంతః ప్రతిషేధితాః ॥ ౬ ॥ యువరాజస్త్వమీశశ్చ వనస్యాస్య మహాబల । మౌర్ఖ్యాత్పూర్వం కృతో దోష
స్తం భవాన్ క్షంతుమర్హతి ॥ ౭ ॥ ఆఖ్యాతం హి మయా గత్వా పితృవ్యస్య తవానఘ । ఇహోపయాతం సర్వేషామేతే
షాం వనచారిణామ్ ॥ ౮ ॥ స త్వదాగమనం శ్రుత్వా సహైభిర్హరియూథపైః । ప్రహృష్టో న తు రుష్టోఽసౌ వనం శ్రుత్వా ప్రధ
ర్షితమ్ ॥ ౯ ॥ ప్రహృష్టో మాం పితృవ్యస్తే సుగ్రీవో వానరేశ్వరః । శీఘ్రం ప్రేషయ సర్వాంస్తానితి హోవాచ పార్థివః ॥
౧౦ ॥ శ్రుత్వా దధిముఖస్యేదం వచనం శ్లక్ష్ణమంగదః । అబ్రవీత్తాన్ హరిశ్రేష్ఠో వాక్యం వాక్యవిశారదః ॥ ౧౧ ॥ శంకే శ్రుతో
ఽయం వృత్తాంతో రామేణ హరియూథపాః । తత్ క్షమం నేహ నః స్థాతుం కృతే కార్యే పరంతపాః ॥ ౧౨ ॥ పీత్వా మధు యథా
కామం విశ్రాంతా వనచారిణః । కిం శేషం గమనం తత్ర సుగ్రీవో యత్ర మే గురుః ॥ ౧౩ ॥ సర్వే యథా మాం వక్ష్యంతి సమేత్య
హరియూథపాః । తథాస్మి కర్తా కర్తవ్యే భవద్భిః పరవానహమ్ ॥ ౧౪ ॥ నాజ్ఞాపయితుమీశోఽహం యువరాజోఽస్మి య
ద్యపి । అయుక్తం కృతకర్మాణో యూయం ధర్షయితుం మయా ॥ ౧౫ ॥ బ్రువతశ్చాంగదస్యైవం శ్రుత్వా వచనమవ్యయమ్ ।
ప్రహృష్టమనసో వాక్యమిదమూచుర్వనౌకసః ॥ ౧౬ ॥ ఏవం వక్ష్యతి కో రాజన్ ప్రభుః సన్ వానరర్షభ । ఐశ్వర్యమదమత్తో
హి సర్వోఽహమితి మన్యతే ॥ ౧౭ ॥ తవ చేదం సుసదృశం వాక్యం నాన్యస్య కస్యచిత్ । సన్నతిర్హి తవాఖ్యాతి భవిష్యచ్ఛుభ
భాగ్యతామ్ ॥ ౧౮ ॥ సర్వే వయమపి ప్రాప్తాస్తత్ర గంతుం కృతక్షణాః । స యత్ర హరివీరాణాం సుగ్రీవః పతిరవ్యయః ॥ ౧౯ ॥
త్వయా హ్యనుక్తైర్హరిభిర్నైవ శక్యం పదాత్పదమ్ । క్వచిద్గంతుం హరిశ్రేష్ఠ బ్రూమః సత్యమిదం తు తే ॥ ౨౦ ॥ ఏవం తు వద
తాం తేషామంగదః ప్రత్యభాషత । బాఢం గచ్ఛామ ఇత్యుక్త్వా హ్యుత్పపాత మహీతలాత్ ॥ ౨౧ ॥ ఉత్పతంతమనూత్పేతుః స
ర్వే తే హరియూథపాః । కృత్వాఽఽకాశం నిరాకాశం యంత్రోత్క్షిప్తా ఇవాచలాః ॥ ౨౨ ॥ తేఽంబరం సహసోత్పత్య వేగవంతః ప్ల
వంగమాః । వినదంతో మహానాదం ఘనా వాతేరితా యథా ॥ ౨౩ ॥ అంగదే హ్యననుప్రాప్తే సుగ్రీవో వానరాధిపః । ఉవాచ
శోకోపహతం రామం కమలలోచనమ్ ॥ ౨౪ ॥ సమాశ్వసిహి భద్రం తే దృష్టా దేవీ న సంశయః । నాగంతుమిహ శక్యం తైర
తీతే సమయే హి నః ॥ ౨౫ ॥ న మత్సకాశమాగచ్ఛేత్కృత్యే హి వినిపాతితే । యువరాజో మహాబాహుః ప్లవతాం ప్రవరోఽంగ
దః ॥ ౨౬ ॥ యద్యప్యకృతకృత్యానామీదృశః స్యాదుపక్రమః । భవేత్స దీనవదనో భ్రాంతవిప్లుతమానసః ॥ ౨౭ ॥ పితృపైతా
మహం చైతత్పూర్వకైరభిరక్షితమ్ । న మే మధువనం హన్యాదహృష్టః ప్లవగేశ్వరః ॥ ౨౮ ॥ కౌసల్యా సుప్రజా రామ సమా
శ్వసిహి సువ్రత । దృష్టా దేవీ న సందేహో న చాన్యేన హనూమతా ॥ ౨౯ ॥ న హ్యన్యః కర్మణో హేతుః సాధనేఽస్య హనూమ
తః । హనూమతి హి సిద్ధిశ్చ మతిశ్చ మతిసత్తమ ॥ ౩౦ ॥ వ్యవసాయశ్చ వీర్యం చ సూర్యే తేజ ఇవ ధ్రువమ్ । జాంబవాన్ యత్ర నే
తా స్యాదంగదశ్చ బలేశ్వరః ॥ ౩౧ ॥ హనూమాంశ్చాప్యధిష్ఠాతా న తత్ర గతిరన్యథా । మా భూశ్చింతాసమాయుక్తః సంప్ర
త్యమితవిక్రమ ॥ ౩౨ ॥ తతః కిలకిలాశబ్దం శుశ్రావాసన్నమంబరే । హనుమత్కర్మదృప్తానాం నర్దతాం కాననౌకసామ్ ॥
౩౩ ॥ కిష్కింధాముపయాతానాం సిద్ధిం కథయతామివ । తతః శ్రుత్వా నినాదం తం కపీనాం కపిసత్తమః ॥ ౩౪ ॥ ఆయతాంచిత
లాంగూలః సోఽభవద్ధృష్టమానసః । ఆజగ్ముస్తేఽపి హరయో రామదర్శనకాంక్షిణః ॥ ౩౫ ॥ అంగదం పురతః కృత్వా హనూమం
తం చ వానరమ్ । తేఽంగదప్రముఖా వీరాః ప్రహృష్టాశ్చ ముదాన్వితాః ॥ ౩౬ ॥ నిపేతుర్హరిరాజస్య సమీపే రాఘవస్య చ ।
హనూమాంశ్చ మహాబాహుః ప్రణమ్య శిరసా తతః ॥ ౩౭ ॥ నియతామక్షతాం దేవీం రాఘవాయ న్యవేదయత్ । నిశ్చితార్థ
స్తతస్తస్మిన్ సుగ్రీవః పవనాత్మజే ॥ ౩౮ ॥ లక్ష్మణః ప్రీతిమాన్ ప్రీతం బహుమానాదవైక్షత । ప్రీత్యా చ రమమాణోఽథ రా
ఘవః పరవీరహా ॥ ౩౯ ॥ బహుమానేన మహతా హనూమంతమవైక్షత ॥ ఇతి శ్రీమత్సుందరకాండే-చతుష్షష్టితమస్సర్గః ॥*

తతః ప్రస్రవణం శైలం తే గత్వా చిత్రకాననమ్ । ప్రణమ్య శిరసా రామం లక్ష్మణం చ మహాబలమ్ ॥ ౧ ॥ యువరాజం పు
రస్కృత్య సుగ్రీవమభివాద్య చ । ప్రవృత్తిమథ సీతాయాః ప్రవక్తుముపచక్రముః ॥ ౨ ॥ రావణాంతఃపురే రోధం రాక్షసీభి
శ్చ తర్జనమ్ । రామే సమనురాగం చ యశ్చాయం సమయః కృతః ॥ ౩ ॥ ఏతదాఖ్యాంతి తే సర్వే హరయో రామసన్నిధౌ ।
వైదేహీమక్షతాం శ్రుత్వా రామస్తూత్తరమబ్రవీత్ ॥ ౪ ॥ క్వ సీతా వర్తతే దేవీ కథం చ మయి వర్తతే । ఏతన్మే సర్వమాఖ్యా

తస్మై దేహిం ప్రతివానరాః॥ ౫ ॥ రామస్యగదితం శ్రుత్వా హరయో రామసన్నిధౌ । చోదయంతిహనూమంతం సీతావృ
త్తాంతకోవిదమ్॥ ౬ ॥ శ్రుత్వాతువచనం తేషాం హనూమాన్మారుతాత్మజః । ప్రణమ్య శిరసా దేవ్యై సీతాయైతాం దిశం
ప్రతి॥ ౭ ॥ ఉవాచ వాక్యం వాక్యజ్ఞః సీతాయా దర్శనం యథా । సముద్రం లంఘయిత్వాహం శతయోజనమాయతమ్॥ ౮ ॥ అ
గచ్ఛం జానకీం సీతాం మార్గమాణో దిదృక్షయా । తత్ర లంకేతి నగరీ రావణస్య దురాత్మనః॥ ౯ ॥ దక్షిణస్య సముద్రస్య తీరే
వసతి దక్షిణే । తత్ర దృష్టా మయా సీతా రావణాంతఃపురే సతీ॥ ౧౦ ॥ సన్న్యస్య త్వయి జీవంతీ రామా రామ మనోరథమ్ । దృ
ష్టా మే రాక్షసీమధ్యే తర్జ్యమానా ముహుర్ముహుః॥ ౧౧ ॥ రాక్షసీభిర్విరూపాభీ రక్షితా ప్రమదావనే । దుఃఖమాసాద్య
తే దేవీ తథా దుఃఖోచితా సతీ॥ ౧౨ ॥ రావణాంతఃపురే రుద్ధా రాక్షసీభిస్సురక్షితా । ఏకవేణీధరా దీనా త్వయి చింతాపరాయ
ణా॥ ౧౩ ॥ అధశ్శయ్యా వివర్ణాంగీ పద్మినీవ హిమాగమే । రావణాద్వినివృత్తార్థా మర్తవ్యకృతనిశ్చయా॥ ౧౪ ॥ దేవీ కథం
చిత్కాకుత్స్థ త్వన్మనా మార్గితా మయా । ఇక్ష్వాకువంశవిఖ్యాతిం శనైః కీర్తయతానఘ॥ ౧౫ ॥ సా మయా నరశార్దూ
ల విశ్వాసముపపాదితా । తతస్సంభాషితా దేవీ సర్వమర్థం చ దర్శితా॥ ౧౬ ॥ రామసుగ్రీవసఖ్యం చ శ్రుత్వా ప్రీతిము
పాగతా । నియతస్సముదాచారో భక్తిశ్చాస్యాస్తథా త్వయి॥ ౧౭ ॥ ఏవం మయా మహాభాగా దృష్టా జనకనందినీ । ఉగ్రేణ త
పసా యుక్తా త్వద్భక్త్యా పురుషర్షభ॥ ౧౮ ॥ అభిజ్ఞానం చ మే దత్తం యథావృత్తం తవాంతికే । చిత్రకూటే మహాప్రాజ్ఞ వా
యసం ప్రతి రాఘవ॥ ౧౯ ॥ విజ్ఞాప్యశ్చ నరవ్యాఘ్రో రామో వాయుసుత త్వయా । అఖిలేనేహ యద్దృష్టమితి మామాహ జా
నకీ॥ ౨౦ ॥ అయం చాస్మై ప్రదాతవ్యో యత్నాత్సుపరిరక్షితః । బ్రువతా వచనాన్యేవం సుగ్రీవస్యోపశృణ్వతః॥ ౨౧ ॥ ఏష చూ
డామణిశ్శ్రీమాన్మయా సుపరిరక్షితః । మనశ్శిలాయాస్తిలకో గండపార్శ్వే నివేశితః॥ ౨౨ ॥ త్వయా ప్రణష్టే తిలకే తం కి
ల స్మర్తుమర్హసి । ఏష నిర్యాతితశ్శ్రీమాన్మయా తే వారిసంభవః॥ ౨౩ ॥ ఏతం దృష్ట్వా ప్రమోదిష్యే వ్యసనే త్వామివాన
ఘ । జీవితం ధారయిష్యామి మాసం దశరథాత్మజ॥ ౨౪ ॥ ఊర్ధ్వం మాసాన్న జీవేయం రక్షసాం వశమాగతా । ఇతి మామబ్ర
వీత్సీతా కృశాంగీ ధర్మచారిణీ॥ ౨౫ ॥ రావణాంతఃపురే రుద్ధా మృగీవోత్ఫుల్లలోచనా । ఏతదేవ మయాఖ్యాతం సర్వం రాఘ
వ యద్యథా॥ ౨౬ ॥ సర్వథా సాగరజలే సంతారః ప్రవిధీయతామ్ ॥ తౌ జాతాశ్వాసౌ రాజపుత్రౌ విదిత్వా తచ్చాభిజ్ఞానం
రాఘవాయ ప్రదాయ । దేవ్యా చాఖ్యాతం సర్వమేవానుపూర్వ్యాద్వాచా సంపూర్ణం వాయుపుత్రశ్శశంస ॥ ౨౭ ॥
ఇతి శ్రీమత్సుందరకాండే-పంచషష్టితమస్సర్గః **

ఏవముక్తో హనుమతా రామో దశరథాత్మజః । తం మణిం హృదయే కృత్వా ప్రరురోద సలక్ష్మణః॥ ౧ ॥ తం తు దృష్ట్వా మణి
శ్రేష్ఠం రాఘవశ్శోకకర్శితః । నేత్రాభ్యామశ్రుపూర్ణాభ్యాం సుగ్రీవమిదమబ్రవీత్ ॥ ౨ ॥ యథైవ ధేనుస్స్రవతి స్నేహా
ద్వత్సస్య వత్సలా । తథా మమాపి హృదయం మణిరత్నస్య దర్శనాత్ ॥ ౩ ॥ మణిరత్నమిదం దత్తం వైదేహ్యాశ్శ్వశురేణ మే । వ
ధూకాలే యథా బద్ధమధికం మూర్ధ్ని శోభతే॥ ౪ ॥ అయం హి జలసంభూతో మణిస్సజ్జనపూజితః । యజ్ఞే పరమతుష్టేన దత్తశ్శ
క్రేణ ధీమతా॥ ౫ ॥ ఇమం దృష్ట్వా మణిశ్రేష్ఠం యథా తాతస్య దర్శనమ్ । అద్యాస్మ్యవగతస్సౌమ్య వైదేహస్య తథా విభోః॥
౬ ॥ అయం హి శోభతే తస్యాః ప్రియాయా మూర్ధ్ని మే మణిః । అస్యాద్య దర్శనేనాహం ప్రాప్తాం తామివ చింతయే॥ ౭ ॥
కిమాహ సీతా వైదేహీ బ్రూహి సౌమ్య పునః పునః । పిపాసుమివ తోయేన సించంతీ వాక్యవారిణా॥ ౮ ॥ ఇతస్తు కిం దుఃఖతరం
యదిమం వారిసంభవమ్ । మణిం పశ్యామి సౌమిత్రే వైదేహీమాగతం వినా॥ ౯ ॥ చిరం జీవతి వైదేహీ యది మాసం ధరిష్యతి
క్షణం సౌమ్య న జీవేయం వినా తామసితేక్షణామ్॥ ౧౦ ॥ నయ మామపి తం దేశం యత్ర దృష్టా మమ ప్రియా । న తిష్ఠేయం క్షణ
మపి ప్రవృత్తిముపలభ్య చ॥ ౧౧ ॥ కథం సా మమ సుశ్రోణీ భీరుభీరుస్సతీ సదా । భయావహానాం ఘోరాణాం మధ్యే తిష్ఠతి ర
క్షసామ్॥ ౧౨ ॥ శారదస్తిమిరోన్ముక్తో నూనం చంద్ర ఇవాంబుదైః । ఆవృతం వదనం తస్యా న విరాజతి రాక్షసైః॥ ౧౩ ॥ కిమా
హ సీతా హనుమంస్తత్త్వతః కథయాద్య మే । ఏతేన ఖలు జీవిష్యే భేషజేనాతురో యథా ॥ ౧౪ ॥ మధురా మధురాలాపా కి
మాహ మమ భామినీ । మద్విహీనా వరారోహా హనుమన్కథయస్వ మే॥ ౧౫ ॥ ఇతి శ్రీమత్సుందరకాండే - షట్షష్టితమ
స్సర్గః ************************ ఏవముక్తస్తు హనుమాన్ రాఘవేణ మహాత్మనా । సీతయా భాషితం సర్వం న్య
వేదయత రాఘవే॥ ౧ ॥ ఇదముక్తవతీ దేవీ జానకీ పురుషర్షభ । పూర్వవృత్తమభిజ్ఞానం చిత్రకూటే యథాతథమ్ ॥ ౨ ॥ సుఖ

సుప్తా త్వయా సార్ధం జానకీ పూర్వముత్థితా। వాయసస్సహసోత్పత్య విరరాద స్తనాంతరే॥౩॥ పర్యాయేణ చ సుప్తస్త్వం
దేవ్యంకే భరతాగ్రజ। పునశ్చ కిల పక్షీ స దేవ్యా జనయతి వ్యథామ్॥౪॥ పునః పునరుపాగమ్య విరరాద భృశం కిల। తతస్త్వం బో
ధితస్తస్యాశ్శోణితేన సముత్క్షితః॥౫॥ వాయసేన చ తేనైవ సతతం బాధ్యమానయా। బోధితః కిల దేవ్యా త్వం సుఖసుప్తః ప
రంతప॥౬॥ తాం తు దృష్ట్వా మహాబాహో దారితాం చ స్తనాంతరే। ఆశీవిష ఇవ క్రుద్ధో నిశ్శ్వసన్నభ్యభాషథాః॥౭॥ న
ఖాగ్రైః కేన తే భీరు దారితం తు స్తనాంతరమ్। కః క్రీడతి సరోషేణ పంచవక్త్రేణ భోగినా॥౮॥ నిరీక్షమాణస్సహసా వా
యసం సమవైక్షథాః। నఖైస్సరుధిరైస్తీక్ష్ణైస్తామేవాభిముఖం స్థితమ్॥౯॥ సుతః కిల స శక్రస్య వాయసః పతతాం వరః
ధరాంతరచరశ్శీఘ్రం పవనస్య గతౌ సమః॥౧౦॥ తతస్తస్మిన్మహాబాహో కోపసంవర్తితేక్షణః। వాయసే త్వం కృ
థాః క్రూరాం మతిం మతిమతాం వర॥౧౧॥ స దర్భం సంస్తరాద్గృహ్య బ్రహ్మాస్త్రేణ హ్యయోజయః। స దీప్త ఇవ కాలాగ్ని
ర్జజ్వాలాభిముఖః ఖగం॥౧౨॥ క్షిప్తవాంస్త్వం ప్రదీప్తం హి దర్భం తం వాయసం ప్రతి। తతస్తు వాయసం దీప్తః స దర్భోఽను
జగామ హ॥౧౩॥ స పిత్రా చ పరిత్యక్తః సురైశ్చ సమహర్షిభిః। త్రీఁల్లోకాన్సంపరిక్రమ్య త్రాతారం నాధిగచ్ఛతి॥
౧౪॥ పునరేవాగతస్త్రస్తస్త్వత్సకాశమరిందమ। స తం నిపతితం భూమౌ శరణ్యశ్శరణాగతమ్॥౧౫॥ వధార్హమపి కాకు
త్స్థ కృపయా పర్యపాలయః। మోఘమస్త్రం న శక్యం తు కర్తుమిత్యేవ రాఘవ॥౧౬॥ భవాంస్తస్యాక్షి కాకస్య హినస్తి
స్మ స దక్షిణమ్। రామ త్వాం స నమస్కృత్య రాజ్ఞే దశరథాయ చ॥౧౭॥ విసృష్టస్తు తదా కాకః ప్రతిపేదే స్వమాలయమ్।
ఏవమస్త్రవిదాం శ్రేష్ఠః సత్త్వవాన్ శీలవానపి॥౧౮॥ కిమర్థమస్త్రం రక్షస్సు న యోజయతి రాఘవః। న నాగా నా
పి గంధర్వా నాసురా న మరుద్గణాః॥౧౯॥ న చ సర్వే రణే శక్తా రామం ప్రతి సమాసితుమ్। తస్య వీర్యవతః కశ్చి
ద్యద్యస్తి మయి సంభ్రమః॥౨౦॥ క్షిప్రం సునిశితైర్బాణైర్హన్యతాం యుధి రావణః। భ్రాతురాదేశమాజ్ఞా
య లక్ష్మణో వా పరంతపః॥౨౧॥ స కిమర్థం నరవరో న మాం రక్షతి రాఘవః। శక్తౌ తౌ పురుషవ్యాఘ్రౌ వాయ్వ
గ్నిసమతేజసౌ॥౨౨॥ సురాణామపి దుర్ధర్షౌ కిమర్థం మాముపేక్షతః। మమైవ దుష్కృతం కించిన్మహదస్తి న సం
శయః॥౨౩॥ సమర్థౌ సహితౌ యన్మాం నావేక్షేతే పరంతపౌ। వైదేహ్యా వచనం శ్రుత్వా కరుణం సాశ్రు భాషితం॥౨౪॥
పునరప్యహమార్యాం తామిదం వచనమబ్రువమ్। త్వచ్ఛోకవిముఖో రామో దేవి సత్యేన తే శపే॥౨౫॥ రామే దుఃఖాభిభూ
తే లక్ష్మణః పరితప్యతే। కథంచిద్భవతీ దృష్టా న కాలః పరిశోచితుమ్॥౨౬॥ అస్మిన్ముహూర్తే దుఃఖానామంతం ద్రక్ష్యసి
భామిని। తావుభౌ నరశార్దూలౌ రాజపుత్రావనిందితౌ॥౨౭॥ త్వద్దర్శనకృతోత్సాహౌ లంకాం భస్మీకరిష్యతః। హ
త్వా చ సమరే క్రూరం రావణం సహబాంధవమ్॥౨౮॥ రాఘవస్త్వాం వరారోహే స్వాం పురీం నయితా ధ్రువమ్। యత్తు రా
మో విజానీయాదభిజ్ఞానమనిందితే॥౨౯॥ ప్రీతిసంజననం తస్య ప్రదాతుం త్వమిహార్హసి। సాభివీక్ష్య దిశస్సర్వా వేణ్యుద్గ్ర
థనముత్తమమ్॥౩౦॥ ముక్త్వా వస్త్రాద్దదౌ మహ్యం మణిమేతం మహాబల। ప్రతిగృహ్య మణిం దివ్యం తవ హేతో రఘూద్వహ
౩౧॥ శిరసా తాం ప్రణమ్యార్యామహమాగమనే త్వరే। గమనే చ కృతోత్సాహమవేక్ష్య వరవర్ణినీ॥౩౨॥ వివర్ధమానం
చ హి మామువాచ జనకాత్మజా। అశ్రుపూర్ణముఖీ దీనా బాష్పసందిగ్ధభాషిణీ॥౩౩॥ మమోత్పతనసంభ్రాంతా శోక
వేగసమాహతా। హనుమన్ సింహసంకాశావుభౌ తౌ రామలక్ష్మణౌ॥౩౪॥ సుగ్రీవం చ సహామాత్యం సర్వాన్ బ్రూ
యా హ్యనామయమ్। యథా చ స మహాబాహుర్మాం తారయతి రాఘవః॥౩౫॥ అస్మాద్దుఃఖాంబుసంరోధాత్త్వం సమా
ధాతుమర్హసి। ఇమం చ తీవ్రం మమ శోకవేగం రక్షోభిరేభిః పరిభర్త్సనం చ॥౩౬॥ బ్రూయాస్తు రామస్య గతస్సమీపం
శివశ్చ తేఽధ్వాస్తు హరిప్రవీర। ఏతత్తవార్యా నృపరాజసింహ సీతా వచః ప్రాహ విషాదపూర్వమ్। ఏతచ్చ బుద్ధ్వా గదితం మ
యా త్వం శ్రద్ధత్స్వ సీతాం కుశలాం సమగ్రామ్॥౩౭॥ ఇతి శ్రీమత్సుందరకాండే - సప్తషష్టితమస్సర్గః ****** *

అథాహముత్తరం దేవ్యా పునరుక్తస్ససంభ్రమః। తవ స్నేహాన్నరవ్యాఘ్ర సౌహార్దాదనుమాన్య వై॥౧॥ ఏవం బ
హువిధం వాచ్యో రామో దాశరథిస్త్వయా। యథా మామాప్నుయాచ్ఛీఘ్రం హత్వా రావణమాహవే॥౨॥ యది వా మ
న్యసే వీర వసైకాహమరిందమ। కస్మింశ్చిత్సంవృతే దేశే విశ్రాంతశ్శ్వో గమిష్యసి॥౩॥ మమ చాప్యల్పభాగ్యాయాస్సాన్ని
ధ్యాత్తవ వీర్యవన్। అస్య శోకవిపాకస్య ముహూర్తం స్యాద్విమోక్షణమ్॥౪॥ గతే హి త్వయి విక్రాంతే పునరాగమనా

యవై। ప్రాణానామపిసందేహోమమస్యాన్నాత్రసంశయః॥౫॥తవాదర్శనజశ్శోకోభూయోమాంపరితాప
యేత్। దుఃఖాద్దుఃఖపరాభూతాందుర్గతాందుఃఖభాగినీమ్॥౬॥అయంచవీరసందేహస్తిష్ఠతీవమమాగ్రతః।సుమహాం
స్త్వత్సహాయేషుహర్యృక్షేషుహరీశ్వర॥౭॥కథంనుఖలుదుష్పారంతరిష్యంతిమహోదధిమ్।తానిహర్యృక్షసైన్యాని
తౌవానరవరాత్మజౌ॥౮॥త్రయాణామేవభూతానాంసాగరస్యాస్యలంఘనే।శక్తిస్స్యాద్వైనతేయస్యతవవామారుతస్య
వా॥౯॥తదస్మిన్కార్యనిర్యోగేవీరైవందురతిక్రమే।కింపశ్యసిసమాధానంబ్రూహికార్యవిదాంవర॥౧౦॥కామమస్యత్వ
మేవైకఃకార్యస్యపరిసాధనే।పర్యాప్తఃపరవీరఘ్నయశస్యస్తేఫలోదయః॥౧౧॥బలైస్సమగ్రైర్యదిమాంహత్వారావ
ణమాహవే। విజయీస్వాంపురీంరామోనయేత్తత్స్యాద్యశస్కరమ్॥౧౨॥యథాహంతస్యవీరస్యవనాదుపధినాహృతా।
రక్షసాతద్భయాదేవతథానార్హతిరాఘవః॥౧౩॥బలైస్తుసంకులాంకృత్వాలంకాంపరబలార్దనః।మాంనయేద్యదికాకు
త్స్థస్తత్తస్యసదృశంభవేత్॥౧౪॥తద్యథాతస్యవిక్రాంతమనురూపంమహాత్మనః।భవత్యాహవశూరస్యతథాత్వముప
పాదయ॥౧౫॥తదర్థోపహితంవాక్యంప్రశ్రితంహేతుసంహితమ్। నిశమ్యాహంతతశ్శేషంవాక్యముత్తరమబ్రువమ్॥
౧౬॥దేవిహర్యృక్షసైన్యానామీశ్వరఃప్లవతాంవరః।సుగ్రీవస్సత్త్వసంపన్నస్తవార్థేకృతనిశ్చయః॥౧౭॥తస్యవిక్రమ
సంపన్నాస్సత్త్వవంతోమహాబలాః।మనస్సంకల్పసంపాతానిదేశేహరయఃస్థితాః॥౧౮॥యేషాంనోపరినాధస్తాన్నతిర్యక్స
జ్జతేగతిః। నచకర్మసుసీదంతిమహత్స్వమితతేజసః॥౧౯॥అసకృత్తైర్మహాభాగైర్వానరైర్బలదర్పితైః।ప్రదక్షిణీ
కృతాభూమిర్వాయుమార్గానుసారిభిః॥౨౦॥మద్విశిష్టాశ్చతుల్యాశ్చసంతితత్రవనౌకసః।మత్తఃప్రత్యవరఃకశ్చిన్నా
స్తిసుగ్రీవసన్నిధౌ॥౨౧॥అహంతావదిహప్రాప్తఃకింపునస్తేమహాబలాః।నహిప్రకృష్టాఃప్రేష్యంతేప్రేష్యంతేహీతరే
జనాః॥౨౨॥తదలంపరితాపేనదేవిమన్యుర్వ్యపైతుతే।ఏకోత్పాతేనవైలంకామేష్యంతిహరియూథపాః॥౨౩॥మమపృష్ఠ
గతౌతౌచచంద్రసూర్యావివోదితౌ। త్వత్సకాశంమహాభాగౌనృసింహావాగమిష్యతః॥౨౪॥అరిఘ్నంసింహసంకాశంక్షి
ప్రంద్రక్ష్యసిరాఘవమ్।లక్ష్మణంచధనుష్పాణింలంకాద్వారముపస్థితమ్॥౨౫॥నఖదంష్ట్రాయుధాన్వీరాన్సింహశార్దూ
లవిక్రమాన్। వానరాన్వారణేంద్రాభాన్క్షిప్రంద్రక్ష్యసిసంగతాన్॥౨౬॥శైలాంబుదనికాశానాంలంకామలయ
సానుషు। నర్దతాంకపిముఖ్యానామచిరాచ్ఛ్రోష్యసిస్వనమ్॥౨౭॥నివృత్తవనవాసంచత్వయాసార్ధమరిందమమ్।అ
భిషిక్తమయోధ్యాయాంక్షిప్రంద్రక్ష్యసిరాఘవమ్॥౨౮॥తతోమయావాగ్భిరదీనభాషిణాశివాభిరిష్టాభిరభిప్రసాది
తా। జగామశాంతింమమమైథిలాత్మజాతవాపిశోకేనతథాభిపీడితా॥౨౯॥ ***************************

ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే-ఆదికావ్యే-శ్రీమద్వాల్మీకీయే-చతుర్వింశత్సహస్రికాయాంసంహితాయామ్

శ్రీమత్సుందరకాండే - అష్టషష్టితమస్సర్గః -

శ్రీమత్సుందరకాండపఠనశ్రవణయోఃఫలమ్

బ్రహ్మాండపురాణే-సప్తచత్వారింశదుత్తరశతతమేఽధ్యాయే

కాండస్యసుందరాఖ్యస్యశ్రవణాత్పఠనాదపి। మాంప్రాప్నుయాజ్జగద్ధేతుంనాత్రసందేహఇష్యతే॥

సుందరకాండస్సమాప్తః-

శ్రీమద్రామాయణే - యుద్ధకాండప్రారంభః-

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత - శ్రీరామచంద్రపరబ్రహ్మణేనమః-

శ్రుత్వాహనుమతోవాక్యంయథావదనుభాషితమ్ । రామఃప్రీతిసమాయుక్తోవాక్యముత్తరమబ్రవీత్ ॥౧॥ కృ
తంహనుమతాకార్యంసుమహద్భువిదుష్కరమ్ । మనసాపియదన్యేననశక్యంధరణీతలే ॥౨॥ నహితంపరిపశ్యామియస్తరేత
మహార్ణవమ్ । అన్యత్రగరుడాద్వాయోరన్యత్రచహనూమతః ॥౩॥ దేవదానవయక్షాణాంగంధర్వోరగరక్షసామ్ ।
అప్రధృష్యాంపురీంలంకాంరావణేనసురక్షితామ్ ॥౪॥ యోవీర్యబలసంపన్నోద్విషద్భిరనివారితః । ప్రవిష్టస్సత్వమాశ్రిత్యజీ
వన్కోనామనిష్క్రమేత్ ॥౫॥ కోవిశేత్సుదురాధర్షాంరాక్షసైశ్చసురక్షితామ్ । యోవీర్యబలసంపన్నోనసమ
స్స్యాద్ధనూమతః ॥౬॥ భృత్యకార్యంహనుమతాసుగ్రీవస్యకృతంమహత్ । ఏవంవిధాయస్వబలంసదృశంవిక్రమస్యచ
॥౭॥ యోహిభృత్యోనియుక్తస్సన్భర్త్రాకర్మణిదుష్కరే । కుర్యాత్తదనురాగేణతమాహుఃపురుషోత్తమమ్ ॥౮॥ నియు
క్తోయఃపరంకార్యంనకుర్యాన్నృపతేఃప్రియమ్ । భృత్యోయుక్తస్సమర్థశ్చతమాహుర్మధ్యమంనరమ్ ॥౯॥ నియుక్తోనృ
పతేఃకార్యంనకుర్యాద్యస్సమాహితః । భృత్యోయుక్తస్సమర్థశ్చతమాహుఃపురుషాధమమ్ ॥౧౦॥ తన్నియోగేనియుక్తేన
కృతంకృత్యంహనూమతా । నచాత్మాలఘుతాంనీతస్సుగ్రీవశ్చాపితోషితః ॥౧౧॥ అహంచరఘువంశశ్చలక్ష్మణశ్చమహాబ
లః । వైదేహ్యాదర్శనేనాద్యధర్మతఃపరిరక్షితాః ॥౧౨॥ ఇదంతుమమదీనస్యమనోభూయఃప్రకర్షతి । యదిహాస్యప్రియా
ఖ్యాతుర్నకుర్మిసదృశంప్రియమ్ ॥౧౩॥ ఏషసర్వస్వభూతస్తుపరిష్వంగోహనూమతః । మయాకాలమిమంప్రాప్యద
త్తస్తుసుమహాత్మనః ॥౧౪॥ ఇత్యుక్త్వాప్రీతిహృష్టాంగోరామస్తంపరిషస్వజే । హనుమంతంమహాత్మానంకృతకార్యముపాగ
తమ్ ॥౧౫॥ ధ్యాత్వాపునరువాచేదంవచనంరఘునందనః । హరీణామీశ్వరస్యైవసుగ్రీవస్యోపశృణ్వతః ॥౧౬॥ సర్వథాసుకృ
తంతావత్సీతాయాఃపరిమార్గణమ్ । సాగరంతుసమాసాద్యపునర్నష్టంమనోమమ ॥౧౭॥ కథంనామసముద్రస్యదుష్పార
స్యమహాంభసః । హరయోదక్షిణంపారంగమిష్యంతిసమాహితాః ॥౧౮॥ యద్యప్యేషతువృత్తాంతోవైదేహ్యాగదితోమమ
సముద్రపారగమనేహరీణాంకిమివోత్తరమ్ ॥౧౯॥ ఇత్యుక్త్వాశోకసంభ్రాంతోరామశ్శత్రునిబర్హణః । హనుమంతంమ
హాబాహుస్తతోధ్యానముపాగమత్ ॥౨౦॥ ఇతిశ్రీమద్యుద్ధకాండే-ప్రథమస్సర్గః-**********************
తంతుశోకపరిద్యూనంరామందశరథాత్మజమ్ । ఉవాచవచనంశ్రీమాన్సుగ్రీవశ్శోకనాశనమ్ ॥౧॥ కింత్వంసంత
ప్యసేవీరయథాన్యఃప్రాకృతస్తథా । మైవంభూస్త్యజసంతాపంకృతఘ్నఇవసౌహృదమ్ ॥౨॥ సంతాపస్యచతేస్థానంన
హిపశ్యామిరాఘవ । ప్రవృత్తావుపలబ్ధాయాంజ్ఞాతేచనిలయేరిపోః ॥౩॥ మతిమాంశ్శాస్త్రవిత్ప్రాజ్ఞఃపండితశ్చాసిరా
ఘవ । త్యజేమాంపాపికాంబుద్ధింకృతాత్మేవార్థదూషిణీమ్ ॥౪॥ సముద్రంలంఘయిత్వాతుమహానక్రసమాకులమ్ । లం
కామారోహయిష్యామోహనిష్యామశ్చతేరిపుమ్ ॥౫॥ నిరుత్సాహస్యదీనస్యశోకపర్యాకులాత్మనః । సర్వార్థావ్యవసీదం
తివ్యసనంచాధిగచ్ఛతి ॥౬॥ ఇమేశూరాస్సమర్థాశ్చసర్వేనోహరియూథపాః । త్వత్ప్రియార్థంకృతోత్సాహాఃప్రవేష్టు
మపిపావకమ్ ॥౭॥ ఏషాంహర్షేణజానామితర్కశ్చాస్మిన్దృఢోమమ । విక్రమేణసమానేష్యేసీతాంహత్వాయథారి
పుమ్ ॥౮॥ రావణంపాపకర్మాణంతథాత్వంకర్తుమర్హసి । సేతురత్రయథాబధ్యేద్యథాపశ్యేమతాంపురీమ్ ॥౯॥ తస్య
రాక్షసరాజస్యతథాత్వంకురురాఘవ । దృష్ట్వాతాంతుపురీంలంకాంత్రికూటశిఖరేస్థితామ్ ॥౧౦॥ హతంచరావణంయు
ద్ధేదర్శనాదవధారయ । అబద్ధ్వాసాగరేసేతుంఘోరేతువరుణాలయే ॥౧౧॥ లంకానమర్దితుంశక్యాసేంద్రైరపిసురాసు
రైః । సేతుర్బద్ధస్సముద్రేచయావల్లంకాసమీపతః ॥౧౨॥ సర్వంతీర్ణంచవైసైన్యంజితమిత్యవధార్యతామ్ । ఇమేహిస
మరేశూరాహరయఃకామరూపిణః ॥౧౩॥ శక్తాలంకాంసమానేతుంసముత్పాట్యసరాక్షసామ్ । తదలంవిక్లబాబుద్ధీరాజ

సర్వార్థనాశినీ॥ ౧౪॥ పురుషస్య హి లోకేఽస్మిన్ శోకశ్శౌర్యాపకర్షణః। యత్తు కార్యం మనుష్యేణ శౌండీర్యమవలంబ
తా॥ ౧౫॥ అస్మిన్ కాలే మహాప్రాజ్ఞ సత్త్వమాతిష్ఠ తేజసా। శూరాణాం హి మనుష్యాణాం త్వద్విధానాం మహాత్మనామ్॥
౧౬॥ వినష్టే వా ప్రణష్టే వా శోకస్సర్వార్థనాశనః। త్వం తు బుద్ధిమతాం శ్రేష్ఠస్సర్వశాస్త్రార్థకోవిదః॥ ౧౭॥ మద్విధైః
సచివైస్సార్థమరిం జేతుమిహార్హసి। న హి పశ్యామ్యహం కంచిత్ త్రిషు లోకేషు రాఘవ॥ ౧౮॥ గృహీతధనుషో యస్తే తిష్ఠే
దభిముఖో రణే। వానరేషు సమాసక్తం న తే కార్యం విపత్స్యతే॥ ౧౯॥ అచిరాద్ద్రక్ష్యసే సీతాం తీర్త్వా సాగరమక్షయమ్। త
దలం శోకమాలంబ్య క్రోధమాలంబ భూపతే॥ ౨౦॥ నిశ్చేష్టాః క్షత్రియా మందాస్సర్వే చండస్య బిభ్యతి। లంఘనార్థం చ
ఘోరస్య సముద్రస్య నదీపతేః॥ ౨౧॥ సహాస్మాభిరిహోపేతస్సూక్ష్మబుద్ధిర్విచారయ। లంఘితే తస్య తై స్సైన్యం జితమి
త్యుపధారయ॥ ౨౨॥ సర్వం తీర్ణం చ మే సైన్యం జితమిత్యుపధారయ। ఇమే హి హరయశ్శూరాః సమరే కామరూపిణః॥
౨౩॥ తానరీన్విధమిష్యంతి శిలాపాదపవృష్టిభిః। కథంచిత్సంతరిష్యామస్తే వయం వరుణాలయమ్॥ ౨౪॥ హతమిత్యేవ తం మ
న్యే యుద్ధే సమితినందన। కిముక్త్వా బహుధా చాపి సర్వథా విజయీ భవాన్॥ ౨౫॥ నిమిత్తాని చ పశ్యామి మనో మే సంప్రహృ
ష్యతి॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే-ద్వితీయస్సర్గః **

సుగ్రీవస్య వచశ్శ్రుత్వా హేతుమత్పరమార్థవిత్। ప్రతిజగ్రాహ కాకుత్స్థో హనూమంతమథాబ్రవీత్ ॥౧॥ త
పసా సేతుబంధేన సాగరోచ్ఛోషణేన వా। సర్వథాపి సమర్థోఽస్మి సాగరస్యాస్య లంఘనే॥ ౨॥ కతి దుర్గాణి దుర్గాయాం
లంకాయాం బ్రూహి తాని మే। జ్ఞాతుమిచ్ఛామి తత్సర్వం దర్శనాదివ వానర॥ ౩॥ బలస్య పరిమాణం చ ద్వారదుర్గక్రియా
మపి। గుప్తికర్మ చ లంకాయా రక్షసాం సదనాని చ॥ ౪॥ యథాసుఖం యథావచ్చ లంకాయామసి దృష్టవాన్। సర్వమా
చక్ష్వ తత్త్వేన సర్వథా కుశలో హ్యసి॥ ౫॥ శ్రుత్వా రామస్య వచనం హనూమాన్మారుతాత్మజః। వాక్యం వాక్యవిదాం శ్రే
ష్ఠో రామం పునరథాబ్రవీత్ ॥ ౬॥ శ్రూయతాం సర్వమాఖ్యాస్యే దుర్గకర్మవిధానతః। గుప్తా పురీ యథా లంకా రక్షితా చ
యథా బలైః॥ ౭॥ రాక్షసాశ్చ యథా స్నిగ్ధా రావణస్య చ తేజసా। పరాం సమృద్ధిం లంకాయాః సాగరస్య చ భీమతామ్॥ ౮॥
విభాగం చ బలౌఘస్య నిర్దేశం వాహనస్య చ। ఏవముక్త్వా కపిశ్రేష్ఠః కథయామాస తత్త్వతః॥ ౯॥ హృష్టప్రముదితా లంకా
మత్తద్విపసమాకులా। మహతీ రథసంపూర్ణా రక్షోగణసమాకులా॥ ౧౦॥ వాజిభిశ్చ సుసంపూర్ణా సా పురీ దుర్గమా ప
రైః। దృఢబద్ధకవాటాని మహాపరిఘవంతి చ॥ ౧౧॥ ద్వారాణి విపులాన్యస్యాశ్చత్వారి సుమహాంతి చ। తత్రేషూపలయం
త్రాణి బలవంతి మహాంతి చ॥ ౧౨॥ ఆగతం ప్రతిసైన్యం తైస్తత్ర ప్రతినివార్యతే। ద్వారేషు సంస్కృతా భీమాః కాలాయస
మయాశ్శితాః॥ ౧౩॥ శతశో రచితా వీరైశ్శతఘ్న్యో రక్షసాం గణైః। సౌవర్ణశ్చ మహాంస్తస్యాః ప్రాకారో దుష్ప్రధర్ష
ణః॥ ౧౪॥ మణివిద్రుమవైడూర్యముక్తావిరచితాంతరః। సర్వతశ్చ మహాభీమాశ్శీతతోయవహాశ్శుభాః॥ ౧౫॥ అగాధా
గ్రాహవత్యశ్చ పరిఖా మీనసేవితాః। ద్వారేషు తాసాం చత్వారః సంక్రమాః పరమాయతాః॥ ౧౬॥ యంత్రైరుపేతా
బహుభిర్మహద్భిర్గృహపంక్తిభిః। త్రాయంతే సంక్రమాస్తత్ర పరసైన్యాగమే సతి॥ ౧౭॥ యంత్రైస్తైరవకీర్యంతే పరి
ఖాసు సమంతతః। ఏకస్త్వకంప్యో బలవాన్సంక్రమస్సుమహాదృఢః॥ ౧౮॥ కాంచనైర్బహుభిస్స్తంభైర్వేదికాభిశ్చ శో
భితః। స్వయం ప్రకృతిమాపన్నో యుయుత్సూ రామ రావణః॥ ౧౯॥ ఉత్థితశ్చాప్రమత్తశ్చ బలానామనుదర్శనే। లంకా పు
నర్నిరాలంబా దేవదుర్గా భయావహా॥ ౨౦॥ నాదేయం పార్వతం వాన్యం కృత్రిమం చ చతుర్విధమ్। స్థితా పారే సముద్ర
స్య దూరపారస్య రాఘవ॥ ౨౧॥ నౌపథోఽపి చ నాస్త్యత్ర నిరాదేశశ్చ సర్వతః। శైలాగ్రే రచితా దుర్గా సా పూర్దేవపు
రోపమా॥ ౨౨॥ వాజివారణసంపూర్ణా లంకా పరమదుర్జయా। పరిఖాశ్చ శతఘ్న్యశ్చ యంత్రాణి వివిధాని చ॥ ౨౩॥ శో
భయంతి పురీం లంకాం రావణస్య దురాత్మనః। అయుతం రక్షసామత్ర పూర్వద్వారం సమాశ్రితమ్॥ ౨౪॥ చర్మఖడ్గధరాస్స
ర్వే తథా సర్వాస్త్రకోవిదాః। నియుతం రక్షసామత్ర దక్షిణద్వారమాశ్రితమ్॥ ౨౫॥ చతురంగేణ సైన్యేన యోధాస్త
త్రాప్యనుత్తమాః। ప్రయుతం రక్షసామత్ర పశ్చిమద్వారమాశ్రితమ్॥ ౨౬॥ శూలహస్తా దురాధర్షాః సర్వే ఖడ్గాగ్రయో
ధినః। నియుతం రక్షసామత్ర ఉత్తరద్వారమాశ్రితమ్॥ ౨౭॥ రథినశ్చాశ్వవాహాశ్చ కులపుత్రాస్సుపూజితాః। శతశోఽథస
హస్రాణి మధ్యమం స్కంధమాశ్రితాః॥ ౨౮॥ యాతుధానా దురాధర్షాస్సాగ్రకోటీ చ రక్షసామ్। బలైకదేశః క్షపితః

శాతః సానాం మహాత్మనామ్॥౨౯॥తే మయా సంక్రమా భగ్నాః పరిఘాశ్చావపూరితాః ।దగ్ధా చ నగరీ లంకా ప్రాకారా
శ్చావసాదితాః॥౩౦॥యేన కేన చ మార్గేణ తరామ వరుణాలయమ్।హతేతి నగరీం లంకాం వానరైరవధార్యతామ్॥౩౧॥అంగ
దో ద్వివిదో మైందో జాంబవాన్ పనసో నలః।నీలస్సేనాపతిశ్చైవ బలశేషేణ కిం తవ॥౩౨॥ప్లవమానా హి గత్వా తాం రావణ
స్య మహాపురీమ్। సపర్వతవనాం భిత్త్వా సఖాతాం సప్రతోరణామ్॥౩౩॥ సప్రాకారాం సభవనామానయిష్యంతి రాఘ
వ । ఏవమాజ్ఞాపయ క్షిప్రం బలానాం సర్వసంగ్రహమ్॥౩౪॥ముహూర్తేన తు యుక్తేన ప్రస్థానమభిరోచయ ॥ ఇతి శ్రీమ
ద్యుద్ధకాండే - తృతీయస్సర్గః - **

శ్రుత్వా హనుమతో వాక్యం యథావదనుపూర్వశః । తతో బ్రవీన్మహాతేజా రామస్సత్యపరాక్రమః॥౧॥యాం ని
వేదయసే లంకాం పురీం భీమస్య రక్షసః।క్షిప్రమేనాం మథిష్యామి సత్యమేతద్బ్రవీమి తే॥౨॥అస్మిన్ముహూర్తే సుగ్రీవ ప్ర
యాణమభి రోచయే । యుక్తో ముహూర్తో విజయః ప్రాప్తో మధ్యం దివాకరః॥ ౩ ॥ సీతాం హృత్వా తు మే జాతు
క్వాసౌ యాస్యతి యాస్యతః । సీతా శ్రుత్వాభియానం మే ఆశామేష్యతి జీవితే ॥ ౪ ॥ జీవితాంతేఽమృతం స్పృష్ట్వా
పీత్వా విషమివాతురః । ఉత్తరాఫల్గునీ హ్యద్య శ్వస్తు హస్తేన యోక్ష్యతే ॥ ౫ ॥ అభిప్రయామ సుగ్రీవ సర్వానీకస
మావృతాః । నిమిత్తాని చ ధన్యాని యాని ప్రాదుర్భవంతి చ ॥ ౬ ॥ నిహత్య రావణం సీతామానయిష్యామి జాన
కీమ్ । ఉపరిష్టాద్ధి నయనం స్ఫురమాణమిదం మమ॥ ౭॥ విజయం సమనుప్రాప్తం శంసతీవ మనోరథమ్।తతో వానరరాజే
న లక్ష్మణేన చ పూజితః॥౮॥ఉవాచ రామో ధర్మాత్మా పునరప్యర్థకోవిదః ।అగ్రే యాతు బలస్యాస్య నీలో మార్గమవే
క్షితుమ్॥౯॥వృతః శతసహస్రేణ వానరాణాం తరస్వినామ్ । ఫలమూలవతా నీల శీతకాననవారిణా॥౧౦॥పథా మధుమతా
చాశు సేనాం సేనాపతే నయ।దూషయేయుర్దురాత్మానః పథి మూలఫలోదకమ్॥౧౧॥రాక్షసాః పరిరక్షేథాస్తేభ్యస్త్వం ని
త్యముద్యతః।నిమ్నేషు వనదుర్గేషు వనేషు చ వనౌకసః॥౧౨॥అభిప్లుత్యాభిపశ్యేయుః పరేషాం నిహితం బలమ్ ।యచ్చ ఫల్గు
బలం కించిత్తదత్రైవోపయుజ్యతామ్॥౧౩॥ఏతద్ధి కృత్యం ఘోరం నో విక్రమేణ ప్రయుజ్యతామ్।సాగరౌఘనిభం భీమము
గ్రానీకం మహాబలాః॥౧౪॥కపిసింహాః ప్రకర్షంతు శతశోఽథ సహస్రశః।గజశ్చ గిరిసంకాశో గవయశ్చ మహాబలః॥౧౫॥
గవాక్షశ్చాగ్రతో యాంతు గవాం దృప్తా ఇవర్షభాః।యాతు వానరవాహిన్యా వానరః ప్లవతాం వరః॥౧౬॥పాలయన్ద
క్షిణం పార్శ్వమృషభో వానరర్షభః ।గంధహస్తీవ దుర్ధర్షస్తరస్వీ గంధమాదనః॥౧౭॥యాతు వానరవాహిన్యాస్స
వ్యం పార్శ్వమధిష్ఠితః । యాస్యామి బలమధ్యేఽహం బలౌఘమభిహర్షయన్॥౧౮॥అధిరుహ్య హనూమంతమైరావతమి
వేశ్వరః॥అంగదేనైష సంయాతు లక్ష్మణశ్చాంతకోపమః॥౧౯॥సార్వభౌమేన నాగేన ద్రవిణాధిపతిర్యథా।జాంబవాంశ్చ
సుషేణశ్చ వేగదర్శీ చ వానరః॥౨౦॥ఋక్షరాజో మహాసత్త్వః కుక్షిం రక్షంతు తే త్రయః। రాఘవస్య వచః శ్రుత్వా సుగ్రీ
వో వాహినీపతిః॥౨౧॥వ్యాదిదేశ మహావీర్యాన్ వానరాన్వానరర్షభః । తే వానరగణాస్సర్వే సముత్పత్య యుయుత్సవః॥
౨౨॥గుహాభ్యశ్శిఖరేభ్యశ్చ ఆశు పుప్లువిరే తదా।తతో వానరరాజేన లక్ష్మణేన చ పూజితః॥౨౩॥జగామ రామో ధర్మాత్మా
ససైన్యో దక్షిణాం దిశమ్।శతైశ్శతసహస్రైశ్చ కోటీభిరయుతైరపి॥౨౪॥వారణాభైశ్చ హరిభిర్యయౌ పరివృతస్తదా ।తం
యాంతమనుయాతి స్మ మహతీ హరివాహినీ॥౨౫॥హృష్టాః ప్రముదితాస్సర్వే సుగ్రీవేణాభిపాలితాః । ఆప్లవంతః ప్లవంత
శ్చ గర్జంతశ్చ ప్లవంగమాః॥౨౬॥క్ష్వేళంతో ధావమానాస్తే జగ్ముర్వై దక్షిణాం దిశమ్ । భక్షయంతస్సుగంధీని మధూని చ
ఫలాని చ॥౨౭॥ఉద్వహంతో మహావృక్షాన్మంజరీపుంజధారిణః।అన్యోన్యం సహసా దృప్తా నిర్వహంతి క్షిపంతి చ ॥౨౮॥పతత
శ్చోత్పతంత్యన్యే పాతయంత్యపరే పరాన్। రావణో నో నిహంతవ్యస్సర్వే చ రజనీచరాః॥౨౯॥ ఇతి గర్జంతి హరయో రా
ఘవస్య సమీపతః॥పురస్తాదృషభో వీరో నీలః కుముద ఏవ చ॥౩౦॥పంథానం శోధయంతి స్మ వానరైర్బహుభిస్సహ ।మధ్యే
తు రాజా సుగ్రీవో రామో లక్ష్మణ ఏవ చ॥౩౧॥బహుభిర్బలిభిర్భీమైర్వృతాశ్శత్రునిబర్హణాః । కపిశ్శతవలిర్వీరః కో
టీభిర్దశభిర్వృతః॥౩౨॥సర్వామేకో హ్యవష్టభ్య రరక్ష హరివాహినీమ్। కోటీశతపరీవారః కేసరీ పనసో గజః॥౩౩॥అర్క
శ్చాతిబలః పార్శ్వమేకం తస్యాభిరక్షతి । సుషేణో జాంబవాంశ్చైవ ఋక్షైర్బహుభిర్వృతౌ॥౩౪॥సుగ్రీవం పురతః
కృత్వా జఘనం సంరరక్షతుః । తేషాం సేనాపతిర్వీరో నీలో వానరపుంగవః॥౩౫॥సంపతన్పతతాం శ్రేష్ఠస్తద్బలం పర్యపా

లయత్ । దరీముఖఃప్రజంఘశ్చరంభోఽథరభసఃకపిః॥౩౬॥సర్వతశ్చయయుర్వీరా స్త్వరయంతఃప్లవంగమాః।ఏవంతే
హరిశార్దూలాగచ్ఛంతోబలదర్పితాః॥౩౭॥అపశ్యంస్తేగిరిశ్రేష్ఠంసహ్యంద్రుమలతాయుతమ్।సరాంసిచసుఫుల్లాని
తటాకానివనానిచ॥౩౮॥రామస్యశాసనంజ్ఞాత్వాభీమకోపస్యభీతవత్।వర్జయన్నగరాభ్యాశాం స్తథాజనపదానపి॥
౩౯॥సాగరౌఘనిభంభీమంతద్వానరబలంమహత్ । ఉత్ససర్పమహాఘోషంభీమఘోషఇవార్ణవః॥౪౦॥తస్యదాశర
థేఃపార్శ్వేశూరాస్తేకపికుంజరాః।తూర్ణమాపుప్లువుస్సర్వేసదశ్వాఇవచోదితాః॥౪౧॥కపిభ్యాముహ్యమానౌతౌ
శుశుభాతేనరోత్తమౌ।మహద్భ్యామివసంస్పృష్టౌగ్రహాభ్యాంచంద్రభాస్కరౌ॥౪౨॥తతోవానరరాజేనలక్ష్మణేనాభి
పూజితః।జగామరామోధర్మాత్మాససైన్యోదక్షిణాందిశమ్॥౪౩॥తమంగదగతోరామంలక్ష్మణశ్శుభయాగిరా। ఉ
వాచపరిపూర్ణార్థఃస్మృతిమాన్ప్రతిభానవాన్॥౪౪॥హృతామవాప్యవైదేహీంక్షిప్రంహత్వాచరావణమ్।సమృ
ద్ధార్థస్సమృద్ధార్థామయోధ్యాంప్రతియాస్యసి॥౪౫॥మహాంతిచనిమిత్తానిదివిభూమౌచరాఘవ।శుభానితవపశ్యామిస
ర్వాణ్యేవార్థసిద్ధయే॥౪౬॥అనువాతిశుభోవాయుస్సేనాంమృదుహితస్సుఖః।పూర్ణవల్గుస్వరాశ్చేమేప్రవదంతిమృ
గద్విజాః॥౪౭॥ప్రసన్నాశ్చదిశస్సర్వావిమలశ్చదివాకరః। ఉశనాచప్రసన్నార్చిరనుత్వాంభార్గవోగతః॥౪౮॥బ్ర
హ్మరాశిర్విశుద్ధశ్చశుద్ధాశ్చపరమర్షయః।అర్చిష్మంతఃప్రకాశంతేధ్రువంసర్వేప్రదక్షిణమ్॥౪౯॥త్రిశంకుర్విమలో
భాతిరాజర్షిస్సపురోహితః।పితామహవరోఽస్మాకమిక్ష్వాకూణాంమహాత్మనామ్॥౫౦॥విమలేచప్రకాశేతేవిశాఖేనిరు
పద్రవే।నక్షత్రంపరమస్మాకమిక్ష్వాకూణాంమహాత్మనామ్॥౫౧॥నైరృతంనైరృతానాంచనక్షత్రమభిపీడ్యతే।మూ
లోమూలవతాస్పృష్టోధూప్యతేధూమకేతునా॥౫౨॥సర్వంచైతద్వినాశాయరాక్షసానాముపస్థితమ్।కాలేకాలగృహీ
తానాంనక్షత్రంగ్రహపీడితమ్॥౫౩॥ ప్రసన్నాస్సురసాశ్చాపోవనానిఫలవంతిచ। ప్రవాంత్యభ్యధికంగంధాయథర్తు
కుసుమద్రుమాః॥ ౫౪ ॥వ్యూఢానికపిసైన్యానిప్రకాశంతేఽధికంప్రభో। దేవానామివసైన్యానిసంగ్రామేతారకామ
యే॥౫౫॥ఏవమార్యసమీక్ష్యైతాన్ప్రీతోభవితుమర్హసి।ఇతిభ్రాతరమాశ్వాస్యహృష్టస్సౌమిత్రిరబ్రవీత్॥౫౬॥అథా
వృత్యమహీంకృత్స్నాంజగామమహతీచమూః। ఋక్షవానరశార్దూలైర్నఖదంష్ట్రాయుధైర్వృతా॥౫౭॥కరాగ్రై
శ్చరణాగ్రైశ్చవానరైరుత్థితంరజః।భీమమంతర్దధేలోకంనివార్యసవితుఃప్రభామ్॥౫౮॥సపర్వతవనాకాశాందక్షిణాం
హరివాహినీ। ఛాదయంతీయయౌభీమాద్యామివాంబుదసంతతిః॥౫౯॥ఉత్తరంత్యాంచసేనాయాంసతతంబహుయో
జనమ్।నదీస్రోతాంసిసర్వాణిసస్యందుర్విపరీతవత్॥౬౦॥సరాంసివిమలాంభాంసిద్రుమాకీర్ణాంశ్చపర్వతాన్।స
మాన్భూమిప్రదేశాంశ్చవనానిఫలవంతిచ॥౬౧॥మధ్యేనచసమంతాచ్చతిర్యక్చాధశ్చసావిశత్।సమావృత్యమహీంకృ
త్స్నాంజగామమహతీచమూః॥౬౨॥తేహృష్టమనసస్సర్వేజగ్ముర్మారుతరంహసః।హరయోరాఘవస్యార్థేసమారో
పితవిక్రమాః॥౬౩॥హర్షవీర్యబలోద్రేకాన్దర్శయంతఃపరస్పరమ్।యౌవనోత్సేకజాన్దర్పాన్వివిధాంశ్చక్రు
రధ్వని॥౬౪॥తత్రకేచిద్ద్రుతంజగ్మురుత్పేతుశ్చతథాపరే।కేచిత్కిలకిలాంచక్రుర్వానరావనగోచరాః॥౬౫॥ప్రాస్ఫో
టయంశ్చపుచ్ఛానిసన్నిజఘ్నుఃపదాన్యపి।భుజాన్విక్షిప్యశైలాంశ్చద్రుమానన్యేబభంజిరే॥౬౬॥ఆరోహంతశ్చశృంగా
ణిగిరీణాంగిరిగోచరాః। మహానాదాన్విముంచంతిక్ష్వేళామన్యేప్రచక్రిరే॥౬౭ ॥ఊరువేగైశ్చమమృదుర్లతాజాలా
న్యనేకశః।జృంభమాణాశ్చవిక్రాంతావిచిక్రీడుశ్శిలాద్రుమైః॥౬౮॥శతైశ్శతసహస్రైశ్చకోటిభిశ్చసహస్రశః।వా
నరాణాంతుఘోరాణాంయూథైఃపరివృతామహీ॥౬౯॥సాస్మయాతిదివారాత్రంమహతీహరివాహినీ।హృష్టాఃప్రముది
తాస్సర్వేసుగ్రీవేణాభిరక్షితాః॥౭౦ ॥వానరాస్త్వరితంయాంతిసర్వేయుద్ధాభినందినః। ముమోక్షయిషవస్సీతాంము
హూర్తంక్వాపినాసత॥౭౧॥తతఃపాదపసంబాధంనానామృగసమాయుతం। సహ్యపర్వతమాసేదుర్మలయంచమ
హీధరమ్॥౭౨॥కాననానివిచిత్రాణినదీప్రస్రవణానిచ। పశ్యన్నతియయౌరామఃసహ్యస్యమలయస్యచ॥ ౭౩ ॥చంప
కాంస్తిలకాంశ్చూతానశోకాన్సింధువారకాన్। కరవీరాంశ్చతినిశాన్భంజంతిస్మప్లవంగమాః॥౭౪॥అంకోలాంశ్చక
రంజాంశ్చప్లక్షన్యగ్రోధతిందుకాన్।జంబూకామలకాన్నీపాన్భంజంతిస్మప్లవంగమాః॥౭౫॥ ప్రస్తరేషుచరమ్యేషువి
విధాఃకాననద్రుమాః। వాయువేగప్రచలితాఃపుష్పైరవకిరంతితాన్॥౭౬॥మారుతస్సుఖసంస్పర్శోవాతిచందనశీతలః।

షట్పదైరనుకూజద్భిర్వనేషు మధుగంధిషు॥ ౭౭॥ అధికం శైలరాజస్తు ధాతుభిస్సువిభూషితః ధాతుభ్యః పుష్పితో రేణుర్వా
యువేగవిఘట్టితః॥ ౭౮॥ సుమహద్వానరానీకం ఛాదయామాస సర్వతః। గిరిప్రస్థేషు రమ్యేషు సర్వతస్సంప్రపుష్పితాః॥
౭౯॥ కేతక్యస్సిందువారాశ్చ వాసంత్యశ్చ మనోరమాః। మాధవ్యో గంధపూర్ణాశ్చ కుందకుంజాశ్చ పుష్పితాః॥ ౮౦॥ చి
రిబిల్వా మధూకాశ్చ వకుళాః ప్రియకాస్తథా। స్ఫూర్జకాస్తిలకాశ్చైవ నాగవృక్షాశ్చ పుష్పితాః॥ ౮౧॥ చూతాః పాటల
యశ్చైవ కోవిదారాశ్చ పుష్పితాః। ముచిలిందార్జునాశ్చైవ శింశుపాః కుటజాస్తథా॥ ౮౨॥ ధవాశ్శాల్మలయశ్చైవ రక
క్తాః కురవకాస్తథా। హింతాలాస్తినిశాశ్చైవ చూర్ణకా దీపకాస్తథా॥ ౮౩॥ నీలాశోకాశ్చ వరుణా అంకోలాః పద్మకా
స్తథా। ప్లవమానైః ప్లవంగైస్తు సర్వే పర్యాకులీకృతాః॥ ౮౪॥ వాప్యస్తస్మిన్గిరౌ శీతాః పల్వలాని తథైవ చ। చక్రవాకాను
చరితాః కారండవనిషేవితాః॥ ౮౫॥ ప్లవైః క్రౌంచైశ్చ సంకీర్ణా వరాహమృగసేవితాః। ఋక్షైస్తరక్షుభిస్సింహైశ్శా
ర్దూలైశ్చ భయావహైః॥ ౮౬॥ వ్యాళైశ్చ బహుభిర్భీమైస్సేవ్యమానాస్సమంతతః। పద్మైస్సౌగంధికైః ఫుల్లైః కుముదై
శ్చోత్పలైస్తథా॥ ౮౭॥ వారిజైర్వివిధైః పుష్పై రమ్యాస్తత్ర జలాశయాః। తస్య సానుషు కూజంతి నానాద్విజగణాస్తథా॥
౮౮॥ స్నాత్వా పీత్వోదకాన్యత్ర జలే క్రీడంతి వానరాః। అన్యోన్యం ప్లావయంతి స్మ శైలమారుహ్య వానరాః॥ ౮౯॥ ఫలాన్య
మృతగంధీని మూలాని కుసుమాని చ। బుభుజుర్వానరాస్తత్ర పాదపానాం బలోత్కటాః॥ ౯౦॥ ద్రోణమాత్రప్రమాణాని
లంబమానాని వానరాః। యయుః పిబంతో హృష్టాస్తే మధూని మధుపింగళాః॥ ౯౧॥ పాదపానవభంజంతో వికర్షంతస్తథా
లతాః। విధమంతో గిరివరాన్ప్రయయుః ప్లవగర్షభాః॥ ౯౨॥ వృక్షేభ్యోన్యే తు కపయో నర్దంతో మధుదర్పితాః। అన్యే
వృక్షాన్ప్రపద్యంతే ప్రపతంత్యపి చాపరే॥ ౯౩॥ బభూవ వసుధా తైస్తు సంపూర్ణా హరియూథపైః। యథా కలమకేదారైః
పక్వైరివ వసుంధరా॥ ౯౪॥ మహేంద్రమథ సంప్రాప్య రామో రాజీవలోచనః। అధ్యారోహన్మహాబాహుశ్శిఖరం ద్రు
మభూషితమ్॥ ౯౫॥ తతశ్శిఖరమారుహ్య రామో దశరథాత్మజః। కూర్మమీనసమాకీర్ణమపశ్యత్సలిలాకరమ్॥ ౯౬॥ తే
సహ్యం సమతిక్రమ్య మలయం చ మహాగిరిమ్। ఆసేదురానుపూర్వ్యేణ సముద్రం భీమనిస్స్వనమ్॥ ౯౭॥ అవరుహ్య జగామా
శు వేలావనమనుత్తమమ్। రామో రమయతాం శ్రేష్ఠస్ససుగ్రీవస్సలక్ష్మణః॥ ౯౮॥ అథ ధౌతోపలతలాం తోయౌఘైస్సహ
సోత్థితైః। వేలామాసాద్య విపులాం రామో వచనమబ్రవీత్॥ ౯౯॥ ఏతే వయమనుప్రాప్తాస్సుగ్రీవ వరుణాలయమ్। ఇహే
దానీం విచింతా సా యా నః పూర్వం సముత్థితా॥ ౧౦౦॥ అతః పరమగమ్యోయం సాగరస్సరితాం పతిః। న చాయమనుపాయేన
శక్యస్తరితుమర్ణవః॥ ౧౦౧॥ తదిహైవ నివేశోస్తు మంత్రః ప్రస్తూయతామితి। యథేదం వానరబలం పరం పారమవాప్ను
యాత్॥ ౧౦౨॥ ఇతీవ స మహాబాహుస్సీతాహరణకర్శితః। రామస్సాగరమాసాద్య వాసమాజ్ఞాపయత్తదా॥ ౧౦౩॥ స
ర్వాస్సేనా నివేశ్యంతాం వేలాయాం హరిపుంగవ। సంప్రాప్తో మంత్రకాలో నస్సాగరస్యాస్య లంఘనే॥ ౧౦౪॥ స్వాం
స్వాం సేనాం సముత్సృజ్య మా చ కశ్చిత్కుతో వ్రజేత్। గచ్ఛంతు వానరాశ్శూరా జ్ఞేయం ఛన్నం బలం చ నః॥ ౧౦౫॥ రామ
స్య వచనం శ్రుత్వా సుగ్రీవస్సహలక్ష్మణః। సేనాం న్యవేశయత్తీరే సాగరస్య ద్రుమాయుతే॥ ౧౦౬॥ విరరాజ సమీపస్థం సా
గరస్య చ తద్బలమ్। మధుపాండుజలః శ్రీమాన్ద్వితీయ ఇవ సాగరః॥ ౧౦౭॥ వేలావనముపాగమ్య తతస్తే హరిపుంగవాః। వి
నివిష్టాః పరం పారం కాంక్షమాణా మహోదధేః॥ ౧౦౮॥ తేషాం నివిశమానానాం సైన్యసన్నాహనిస్స్వనః। అంతర్ధాయ
మహానాదమర్ణవస్య ప్రశుశ్రువే॥ ౧౦౯॥ సా వానరాణాం ధ్వజినీ సుగ్రీవేణాభిపాలితా। త్రిధా నివిష్టా మహతీ రామస్యా
ర్థపరాభవత్॥ ౧౧౦॥ సా మహార్ణవమాసాద్య హృష్టా వానరవాహినీ। వాయువేగసమాధూతం పశ్యమానా మహార్ణ
వమ్॥ ౧౧౧॥ దూరపారమసంబాధం రక్షోగణనిషేవితమ్। పశ్యంతో వరుణావాసం నిషేదుర్హరియూథపాః॥ ౧౧౨॥ చం
డనక్రగ్రహం ఘోరం క్షపాదౌ దివసక్షయే। హసంతమివ ఫేనౌఘైర్నృత్యంతమివ చోర్మిభిః॥ ౧౧౩॥ చంద్రోదయస
మాధూతం ప్రతిచంద్రసమాకులమ్। పినష్టీవ తరంగాగ్రైరర్ణవః ఫేనచందనమ్॥ ౧౧౪॥ తదాదాయ కరైరిందుర్లింపతీ
వ దిగంగనాః। చండానిలమహాగ్రాహైః కీర్ణం తిమితిమింగిలైః॥ ౧౧౫॥ దీప్తభోగైరివాకీర్ణం భుజంగైర్భుజగాలయం
అవగాఢం మహాసత్త్వైర్నానాశైలసమాకులమ్॥ ౧౧౬॥ సముద్రం దుర్గమార్గం తమగాధమసురాలయమ్। మకరై
ర్నాగభోగైశ్చ విగాఢా వాతలోలితాః॥ ౧౧౭॥ ఉత్పేతుశ్చ నిపేతుశ్చ ప్రవృద్ధా జలరాశయః। అగ్నిచూర్ణమివావిద్ధం భా

స్వరాంబుమహోరగమ్॥౧౧౮॥ సురారివిషయం ఘోరం పాతాళవిషమం సదా। సాగరం చాంబరప్రఖ్యమంబరం సాగ
రోపమమ్॥౧౧౯॥ సాగరం చాంబరం చేతి నిర్విశేషమదృశ్యత। సంపృక్తం నభసాప్యంభస్సంపృక్తం చ నభోంభసా॥౧౨౦॥
తాదృగ్రూపే స్మ దృశ్యేతే తారారత్నసమాకులే। సముత్పతితమేఘస్య వీచిమాలాకులస్య చ॥౧౨౧॥ విశేషో న ద్వయోరా
సీత్సాగరస్యాంబరస్య చ। అన్యోన్యమాహతాస్సక్తాస్సస్వనుర్భీమనిస్వనాః॥౧౨౨॥ ఊర్మయస్సింధురాజస్య మహాభే
ర్య ఇవాహవే। రత్నౌఘజలసన్నాదం విషక్తమివ వాయునా॥౧౨౩॥ ఉత్పతంతమివ క్రుద్ధం యాదోగణసమాకులమ్। ద
దృశుస్తే మహోత్సాహా వాతాహతమపాంపతిమ్॥౧౨౪॥ అనిలోద్ధూతమాకాశే ప్రవల్గంతమివోర్మిభిః। తతో విస్మయ
మాపన్నా దదృశుర్హరయస్తదా॥౧౨౫॥ భ్రాంతోర్మిజలసన్నాదం ప్రలోలమివ సాగరమ్॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే-చతు
ర్థస్సర్గః. ***************** సా తు నీలేన విధివత్స్వారక్షా సుసమాహితా। సాగరస్యోత్తరే తీరే సాధు సేనా నివే
శితా॥౧॥ మైందశ్చ ద్వివిదశ్చోభౌ తత్ర వానరపుంగవౌ। విచేరతుశ్చ తాం సేనాం రక్షార్థం సర్వతో దిశః॥౨॥ నివిష్టాయాం
తు సేనాయాం తీరే నదనదీపతేః। పార్శ్వస్థం లక్ష్మణం దృష్ట్వా రామో వచనమబ్రవీత్॥౩॥ శోకశ్చ కిల కాలేన గచ్ఛతా హ్య
పగచ్ఛతి। మమ చాపశ్యతః కాంతామహన్యహని వర్ధతే॥౪॥ న మే దుఃఖం ప్రియా దూరే న మే దుఃఖం హృతేతి వా। ఏతదేవా
నుశోచామి వయోఽస్యా హ్యతివర్తతే॥౫॥ వాహి వాత యతః కాంతా తాం స్పృష్ట్వా మామపి స్పృశ। త్వయి మే గాత్రసం
స్పర్శశ్చంద్రే దృష్టిసమాగమః॥౬॥ తన్మే దహతి గాత్రాణి విషం పీతమివాశయే। హా నాథేతి ప్రియా సా మాం హ్రియ
మాణా యదబ్రవీత్॥౭॥ తద్వియోగేంధనవతా తచ్చింతావిపులార్చిషా। రాత్రిందివం శరీరం మే దహ్యతే మదనాగ్నినా॥
౮॥ అవగాహ్యార్ణవం స్వప్స్యే సౌమిత్రే భవతా వినా। కథంచిత్ప్రజ్వలన్కామస్సమాసుప్తం జలే దహేత్॥౯॥
బహ్వేతత్కామయానస్య శక్యమేతేన జీవితుమ్। యదహం సా చ వామోరూరేకాం ధరణిమాశ్రితా॥౧౦॥ కేదార
స్యేవ కేదారస్సోదకస్య నిరూదకః। ఉపస్నేహేన జీవామి జీవంతీం యచ్ఛృణోమి తామ్॥౧౧॥ కదా ను ఖలు సుశ్రోణీం శత
పత్రాయతేక్షణామ్। విజిత్య శత్రూన్ద్రక్ష్యామి సీతాం స్ఫీతామివ శ్రియమ్॥౧౨॥ కదా ను చారుబింబోష్ఠం తస్యాః పద్మ
మివాననమ్। ఈషదున్నమ్య పాస్యామి రసాయనమివాతురః॥౧౩॥ తస్యాస్తు సంహతౌ పీనౌ స్తనౌ తాళఫలోపమౌ। కదా ను
ఖలు సోత్కంపౌ శ్లిష్యంత్యా మాం భజిష్యతః॥౧౪॥ సా నూనమసితాపాంగీ రక్షోమధ్యగతా సతీ। మన్నాథా నాథహీనేవ
త్రాతారం నాధిగచ్ఛతి॥౧౫॥ కథం జనకరాజస్య దుహితా సా మమ ప్రియా। రాక్షసీమధ్యగా శేతే స్నుషా దశరథస్య చ॥
౧౬॥ కదాఽవిక్షోభ్య రక్షాంసి సా విధూయోత్పతిష్యతి। విధూయ జలదాన్నీలాన్ శశిరేఖా శరత్స్వివ॥౧౭॥ స్వభావతనుకా
నూనం శోకేనానశనేన చ। భూయస్తనుతరా సీతా దేశకాలవిపర్యయాత్॥౧౮॥ కదా ను రాక్షసేంద్రస్య నిధాయోరసి సా
యకాన్। సీతాం ప్రత్యాహరిష్యామి శోకముత్సృజ్య మానసమ్॥౧౯॥ కదా ను ఖలు మాం సాధ్వీ సీతాఽమరసుతోపమా। సో
త్కంఠా కంఠమాలంబ్య మోక్ష్యత్యానందజం పయః॥౨౦॥ కదా శోకమిమం ఘోరం మైథిలీవిప్రయోగజమ్। సహసా విప్ర
మోక్ష్యామి వాసశ్శుక్లేతరం యథా॥౨౧॥ ఏవం విలపతస్తస్య తత్ర రామస్య ధీమతః। దినక్షయాన్మందరుచిర్భాస్కరోఽస్త
ముపాగమత్॥౨౨॥ ఆశ్వాసితో లక్ష్మణేన రామస్సంధ్యాముపాసత। స్మరన్కమలపత్రాక్షీం సీతాం శోకాకులీకృతః॥
౨౩॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - పంచమస్సర్గః - **
లంకాయాం తు కృతం కర్మ ఘోరం దృష్ట్వా భయావహమ్। రాక్షసేంద్రో హనుమతా శక్రేణేవ మహాత్మనా॥౧॥ అబ్రవీ
ద్రాక్షసాన్సర్వాన్ హ్రియా కించిదవాఙ్ముఖః। ధర్షితా చ ప్రవిష్టా చ లంకా దుష్ప్రసహా పురీ॥౨॥ తేన వానరమాత్రేణ దృ
ష్టా సీతా చ జానకీ। ప్రాసాదో ధర్షితశ్చైత్యః ప్రవరా రాక్షసా హతాః॥౩॥ ఆవిలా చ పురీ లంకా సర్వా హనుమతా కృతా।
కిం కరిష్యామి భద్రం వః కిం వా యుక్తమనంతరమ్॥౪॥ ఉచ్యతాం నస్సమర్థం యత్కృతం చ సుకృతం భవేత్। మంత్రమూ
లం హి విజయం ప్రాహురార్యా మనస్వినః॥౫॥ తస్మాద్వై రోచయే మంత్రం రామం ప్రతి మహాబలాః। త్రివిధాః పురుషా
లోకే ఉత్తమాధమమధ్యమాః॥౬॥ తేషాం తు సమవేతానాం గుణదోషౌ వదామ్యహమ్। మంత్రిభిర్హితసంయుక్తైస్సమ
ర్థైర్మంత్రనిర్ణయే॥౭॥ మిత్రైర్వాపి సమానార్థైర్బాంధవైరపి వా హితైః। సహితో మంత్రయిత్వా యః కర్మా
రంభాన్ప్రవర్తయేత్॥౮॥ దైవే చ కురుతే యత్నం తమాహుః పురుషోత్తమమ్। ఏకోఽర్థం విమృశేదేకో ధర్మే ప్రకు

రుతేమనః ||౯|| ఏకః కార్యాణి కురుతే తమాహుర్మధ్యమం నరమ్ | గుణదోషావనిశ్చిత్య త్యక్త్వా దైవవ్యపాశ్రయమ్ ||౧౦||
కరిష్యామీతి యః కార్యముపేక్షేత్స నరాధమః | యథేమే పురుషా నిత్యముత్తమాధమమధ్యమాః ||౧౧|| ఏవం మంత్రా
హి విజ్ఞేయా ఉత్తమాధమమధ్యమాః | ఐకమత్యముపాగమ్య శాస్త్రదృష్టేన చక్షుషా ||౧౨|| మంత్రిణో యత్ర నిరతా
స్తమాహుర్మంత్రముత్తమమ్ | బహ్వీరపి మతీర్గత్వా మంత్రిణో హ్యర్థనిర్ణయే ||౧౩|| పునర్యత్రైకతాం
ప్రాప్తాస్స మంత్రో మధ్యమః స్మృతః | అన్యోన్యం మతిమాస్థాయ యత్ర సంప్రతిభాష్యతే ||౧౪|| న చైకమత్యే శ్రేయో
స్తి మంత్రస్సోఽధమ ఉచ్యతే | తస్మాత్సుమంత్రితం సాధు భవంతో మతిసత్తమాః ||౧౫|| కార్యం సంప్రతిపద్యంతామేత
త్కృత్యతమం మమ | వానరాణాం హి వీరాణాం సహస్రైః పరివారితః ||౧౬|| రామోఽభ్యేతి పురీం లంకామస్మాకముపరోధ
కః | తరిష్యతి చ సువ్యక్తం రాఘవస్సాగరం సుఖమ్ ||౧౭|| తరసా యుక్తరూపేణ సానుజస్సబలానుగః | సముద్రముచ్ఛోషయ
తి వీర్యేణాన్యత్కరోతి వా ||౧౮|| అస్మిన్నేవంగతే కార్యే విరోధే వానరైస్సహ | హితం పురే చ సైన్యే చ సర్వం సంమంత్ర్య
తాం మమ ||౧౯|| ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే-షష్ఠస్సర్గః *****************************

ఇత్యుక్తా రాక్షసేంద్రేణ రాక్షసాస్తే మహాబలాః | ఊచుః ప్రాంజలయస్సర్వే రావణం రాక్షసేశ్వరమ్ ||౧|| ద్వి
షత్పక్షమవిజ్ఞాయ నీతిబాహ్యాస్త్వబుద్ధయః | అవిజ్ఞాయాత్మపక్షం చ రాజానం భీషయంతి హి ||౨|| రాజన్ పరిఘశక్త్యృష్టి
శూలపట్టససంకులమ్ | సుమహన్నో బలం కస్మాద్విషాదం భజతే భవాన్ ||౩|| త్వయా భోగవతీం గత్వా నిర్జితాః పన్నగా
యుధి | కైలాసశిఖరావాసీ యక్షైర్బహుభిరావృతః ||౪|| సుమహత్కదనం కృత్వా వశ్యస్తే ధనదః కృతః | స మహేశ్వరస
ఖ్యేన శ్లాఘమానస్త్వయా విభో ||౫|| నిర్జితస్సమరే రోషాల్లోకపాలో మహాబలః | వినిహత్య చ యక్షౌఘాన్విక్షోభ్య చ వి
గృహ్య చ ||౬|| త్వయా కైలాసశిఖరాద్విమానమిదమాహృతమ్ | మయేన దానవేంద్రేణ త్వద్భయాత్సఖ్యమిచ్ఛతా ||౭||
దుహితా తవ భార్యార్థే దత్తా రాక్షసపుంగవ | దానవేంద్రో మధుర్నామ వీర్యోత్సిక్తో దురాసదః ||౮|| విగృహ్య వశమానీ
తః కుంభీనస్యాస్సుఖావహః | నిర్జితాస్తే మహాబాహో నాగా గత్వా రసాతలమ్ ||౯|| వాసుకిస్తక్షకః శంఖో జటీ చ వశ
మాహృతాః | అక్షయా బలవంతశ్చ శూరా లబ్ధవరాః పునః ||౧౦|| త్వయా సంవత్సరం యుద్ధ్వా సమరే దానవా విభో | స్వబ
లం సముపాశ్రిత్య నీతా వశమరిందమ ||౧౧|| మాయాశ్చాధిగతాస్తత్ర బహ్వ్యో వై రాక్షసాధిప | నిర్జితాస్సమరే
రోషాల్లోకపాలా మహాబలాః ||౧౨|| దేవలోకమితో గత్వా శక్రశ్చాపి వినిర్జితః | శూరాశ్చ బలవంతశ్చ వరుణస్య సుతా
రణే ||౧౩|| నిర్జితాస్తే మహాబాహో చతుర్విధబలానుగాః | మృత్యుదండమహాగ్రాహం శాల్మలిద్రుమమండితమ్ ||౧౪||
కాలపాశమహావీచిం యమకింకరపన్నగమ్ | అవగాహ్య త్వయా రాజన్ యమస్య బలసాగరమ్ ||౧౫|| జయశ్చ విపులః ప్రా
ప్తో మృత్యుశ్చ ప్రతిషేధితః | సుయుద్ధేన చ తే సర్వే లోకాస్తత్ర సుతోషితాః ||౧౬|| క్షత్రియైర్బహుభిర్వీరైశ్శక్రతుల్యప
రాక్రమైః | ఆసీద్వసుమతీ పూర్ణా మహద్భిరివ పాదపైః ||౧౭|| తేషాం వీర్యగుణోత్సాహైర్న సమో రాఘవో రణే | ప్రస
హ్య తే త్వయా రాజన్ హతాః పరమదుర్జయాః ||౧౮|| తిష్ఠ వా కిం మహారాజ శ్రమేణ తవ వానరాన్ | అయమేకో మహా
బాహురింద్రజిత్ క్షపయిష్యతి ||౧౯|| అనేన హి మహారాజ మాహేశ్వరమనుత్తమమ్ | ఇష్ట్వా యజ్ఞం వరో లబ్ధో లోకే పర
మదుర్లభః ||౨౦|| శక్తితోమరమీనం చ వినికీర్ణాంత్రశైవలమ్ | గజకచ్ఛపసంబాధమశ్వమండూకసంకులమ్ ||౨౧|| రు
ద్రాదిత్యమహాగ్రాహం మరుద్వసుమహోరగమ్ | రథాశ్వగజతోయౌఘం పదాతిపులినం మహత్ ||౨౨|| అనేన హి స
మాసాద్య దేవానాం బలసాగరమ్ | గృహీతో దేవరాజశ్చ లంకాం చాపి ప్రవేశితః ||౨౩|| పితామహనియోగాచ్చ ముక్తశ్శం
బరవృత్రహా | గతస్త్రివిష్టపం రాజన్ సర్వదేవనమస్కృతః ||౨౪|| తమేవ త్వం మహారాజ విసృజేంద్రజితం సుతమ్ | యా
వద్వానరసేనాం తాం సరామాం నయతి క్షయమ్ ||౨౫|| రాజన్నాపదయుక్తేయమాగతా ప్రాకృతాజ్జనాత్ | హృది నైవ
త్వయా కార్యా త్వం వధిష్యసి రాఘవమ్ ||౨౬|| ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే-సప్తమస్సర్గః **********************

తతో నీలాంబుదనిభః ప్రహస్తో నామ రాక్షసః | అబ్రవీత్ప్రాంజలిర్వాక్యం శూరస్సేనాపతిస్తదా ||౧|| దేవదాన
వగంధర్వాః పిశాచపతగోరగాః | న త్వాం ధర్షయితుం శక్తాః కిం పునర్వానరా రణే ||౨|| సర్వే ప్రమత్తా విశ్వస్తా వంచితా
స్స హనూమతా | న హి మే జీవతో గచ్ఛేజ్జీవన్ స వనగోచరః ||౩|| సర్వాం సాగరపర్యంతాం సశైలవనకాననామ్ | కరోమ్యవా

వానరాంభూమిమాజ్ఞాపయతుమాంభవాన్॥౪॥రాక్షసాంచైవవిధాస్యామివానరాన్రజనీచర।నాగమిష్యతితేదుఃఖంకించి
దాత్మాపరాధజమ్॥౫॥అబ్రవీత్తుసుసంక్రుద్ధోదుర్ముఖోనామరాక్షసః।ఇదంనక్షమణీయంహిసర్వేషాంనఃప్రధర్షణమ్
౬॥అయంపరిభవోభూయఃపురస్యాంతఃపురస్యచ।శ్రీమతోరాక్షసేంద్రస్యవానరేణప్రధర్షణమ్॥౭॥అస్మిన్ము
హూర్తేహత్వైకోనివర్తిష్యామివానరాన్।ప్రవిష్టాన్సాగరంభీమమంబరంవారసాతలమ్॥౮॥తతో౽బ్రవీత్సుసంక్రు
ద్ధోవజ్రదంష్ట్రోమహాబలః।ప్రగృహ్యపరిఘంఘోరంమాంసశోణితరూషితమ్॥౯॥కింవోహనుమతాకార్యంకృపణేనతప
స్వినా।రామేతిష్ఠతిదుర్ధర్షేససుగ్రీవేసలక్ష్మణే॥౧౦॥అద్యరామంససుగ్రీవంపరిఘేణసలక్ష్మణమ్।ఆగమిష్యామి
హత్వైకోవిక్షోభ్యహరివాహినీమ్॥౧౧॥ఇదంమమాపరంవాక్యంశృణురాజన్యదీచ్ఛసి।ఉపాయకుశలోహ్యేవ
జయేచ్ఛత్రూనతంద్రితః॥౧౨॥కామరూపధరాశ్శూరాస్సుభీమాభీమదర్శనాః।రాక్షసావైసహస్రాణిరాక్షసాధిప
నిశ్చితాః॥౧౩॥కాకుత్స్థముపసంగమ్యబిభ్రతోమానుషంవపుః।సర్వేహ్యసంభ్రమాభూత్వాబ్రువంతురఘుసత్త
మమ్॥౧౪॥ప్రేషితాభరతేనస్మభ్రాత్రాతవయవీయసా।తవాగమనముద్దిశ్యకృత్యమాత్యయికంత్వితి॥౧౫॥సహిసే
నాంసముత్థాప్యక్షిప్రమేవోపయాస్యతి।తతోవయమితస్తూర్ణంశూలశక్తిగదాధరాః॥౧౬॥చాపబాణాసిహస్తాశ్చ
త్వరితాస్తత్రయామహ।ఆకాశేగణశస్స్థిత్వాహత్వాతాంహరివాహినీమ్॥౧౭॥అశ్మశస్త్రమహావృష్ట్యాప్రాపయా
మయమక్షయమ్।ఏవంచేదుపసర్పేతామనయంరామలక్ష్మణౌ॥౧౮॥అవశ్యమపనీతేనజహతామేవజీవితమ్।కౌంభకర్ణి
స్తతోవీరోనికుంభోనామవీర్యవాన్॥౧౯॥అబ్రవీత్పరమక్రుద్ధోరావణంలోకరావణమ్।సర్వేభవంతస్తిష్ఠంతుమహారా
జేనసంగతాః॥౨౦॥అహమేకోహనిష్యామిరాఘవంసహలక్ష్మణమ్।సుగ్రీవంసహనూమంతంసర్వానేవచవానరాన్
౨౧॥తతోవజ్రహనుర్నామరాక్షసఃపర్వతోపమః।క్రుద్ధఃపరిలిహన్వక్త్రంజిహ్వయావాక్యమబ్రవీత్॥౨౨॥స్వైరం
కుర్వంతుకార్యాణిభవంతోవిగతజ్వరాః।ఏకోహంభక్షయిష్యామితాన్సర్వాన్హరియూథపాన్॥౨౩॥స్వస్థాఃక్రీ
డంతునిశ్చింతాఃపిబంతోమధువారుణీమ్।అహమేకోవధిష్యామిసుగ్రీవంసహలక్ష్మణమ్॥౨౪॥అంగదంచహనూమంతం
రామంచరణకుంజరమ్॥ఇతిశ్రీమద్యుద్ధకాండే-అష్టమస్సర్గః ***********************************

తతోనికుంభోరభసస్సూర్యశత్రుర్మహాబలః।సుప్తఘ్నోయజ్ఞహారక్షోమహాపార్శ్వోమహోదరః॥౧॥అ
గ్నికేతుశ్చదుర్ధర్షోరశ్మికేతుశ్చరాక్షసః।ఇంద్రజిచ్చమహాతేజాబలవాన్రావణాత్మజః॥౨॥ప్రహస్తో౽థవిరూపా
క్షోవజ్రదంష్ట్రోమహాబలః।ధూమ్రాక్షశ్చాతికాయశ్చదుర్ముఖశ్చైవరాక్షసః॥౩॥పరిఘాన్పట్టసాన్ప్రాసాన్శక్తి
శూలపరశ్వధాన్।చాపానిచసబాణానిఖడ్గాంశ్చవిపులాన్శితాన్॥౪॥ప్రగృహ్యపరమక్రుద్ధాస్సముత్పత్యచరాక్షసాః
అబ్రువన్రావణంసర్వేప్రదీప్తాఇవపావకాః॥౫॥అద్యరామంవధిష్యామోసుగ్రీవంచసలక్ష్మణమ్।కృపణంచహనూమం
తంలంకాయేనప్రధర్షితా॥౬॥తాన్గృహీతాయుధాన్సర్వాన్వారయిత్వావిభీషణః।అబ్రవీత్ప్రాంజలిర్వాక్యం
పునఃప్రత్యుపవేశ్యతాన్॥౭॥అప్యుపాయైస్త్రిభిస్తాతయో౽ర్థఃప్రాప్తుంనశక్యతే।తస్యవిక్రమకాలాంస్తానుక్తానాహు
ర్మనీషిణః॥౮॥ప్రమత్తేష్వభియుక్తేషుదైవేనప్రహతేషుచ।విక్రమాస్తాతసిద్ధ్యంతిపరీక్ష్యవిధినాకృతాః॥౯॥అప్రమ
త్తంకథంతంతువిజిగీషుంబలేస్థితమ్।జితరోషందురాధర్షంప్రధర్షయితుమిచ్ఛథ॥౧౦॥సముద్రంలంఘయిత్వాతు
ఘోరంనదనదీపతిమ్।కృతంహనుమతాకర్మదుష్కరంతర్కయేతకః॥౧౧॥బలాన్యపరిమేయానివీర్యాణిచనిశాచరాః।
పరేషాంసహసావజ్ఞానకర్తవ్యాకథంచన॥౧౨॥కిన్నురాక్షసరాజస్యరామేణాపకృతంపురా।ఆజహారజనస్థానాద్యస్య
భార్యాంయశస్వినః॥౧౩॥ఖరోయద్యతివృత్తస్తురామేణనిహతోరణే।అవశ్యంప్రాణినాంప్రాణారక్షితవ్యాయథాబ
లం॥౧౪॥అయశస్యమనాయుష్యంపరదారాభిమర్శనం।అర్థక్షయకరంఘోరంపాపస్యచపునర్భవం॥౧౫॥ఏతన్నిమి
త్తంవైదేహీభయంనస్సుమహద్భవేత్।ఆహృతాసాపరిత్యాజ్యాకలహార్థేకృతేనకిమ్॥౧౬॥ననఃక్షమంవీర్యవతాతేనధ
ర్మానువర్తినా।వైరంనిరర్థకంకర్తుందీయతామస్యమైథిలీ॥౧౭॥యావన్నసగజాంసాశ్వాంబహురత్నసమాకు
లామ్।పురీందారయతేబాణైర్దీయతామస్యమైథిలీ॥౧౮॥యావత్సుఘోరామహతీదుర్ధర్షాహరివాహినీ।నావ
స్కందతినోలంకాంతావత్సీతాప్రదీయతామ్॥౧౯॥వినశ్యేద్ధిపురీలంకాశూరాస్సర్వేచరాక్షసాః।రామస్యదయితా

పక్షిణస్స్వయం యది దీయతే॥౨౦॥ ప్రసాదయే త్వాం బంధుత్వాత్కురుష్వ వచనం మమ। హితం తథ్యమహం బ్రూమి దీయ
తామస్య మైథిలీ॥౨౧॥ పురా శరత్సూర్యమరీచిసన్నిభాన్నవాగ్రపుంఖాన్సుదృఢాన్నృపాత్మజః। సృజత్యమోఘాన్విశి
ఖాన్వధాయ తే ప్రదీయతాం దాశరథాయ మైథిలీ॥౨౨॥ త్యజస్వ కోపం సుఖధర్మనాశనం భజస్వ ధర్మం రతికీర్తివర్ధ
నమ్। ప్రసీద జీవేమ సపుత్రబాంధవాః ప్రదీయతాం దాశరథాయ మైథిలీ॥ ౨౩॥ విభీషణవచః శ్రుత్వా రావణో రాక్షసే
శ్వరః। విసర్జయిత్వా తాన్సర్వాన్ప్రవివేశ స్వకం గృహమ్॥౨౪॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే-నవమస్సర్గః. *******

తతః ప్రత్యుషసి ప్రాప్తే ప్రాప్తధర్మార్థనిశ్చయః। రాక్షసాధిపతేర్వేశ్మ భీమకర్మా విభీషణః॥౧॥ శైలాగ్ర
చయసంకాశం శైలశృంగమివోన్నతమ్। సువిభక్తమహాకక్ష్యం మహాజనపరిగ్రహమ్॥౨॥ మతిమద్భిర్మహామాత్రైరనుర
క్తైరధిష్ఠితమ్। రాక్షసైశ్చాప్తపర్యాప్తైస్సర్వతః పరిరక్షితమ్॥౩॥ మత్తమాతంగనిశ్వాసైర్వ్యాకులీకృతమారుతమ్। శంఖ
ఘోషమహాఘోషం తూర్యసన్నాదనాదితమ్॥౪॥ ప్రమదాజనసంబాధం ప్రజల్పితమహాపథమ్। తప్తకాంచననిర్యూహం
భూషణోత్తమభూషితమ్॥౫॥ గంధర్వాణామివావాసమాలయం మరుతామివ। రత్నసంచయసంబాధం భవనం భోగి
నామివ॥౬॥ తం మహాభ్రమివాదిత్యస్తేజోవిస్తృతరశ్మివాన్। అగ్రజస్యాలయం వీరః ప్రవివేశ మహాద్యుతిః॥ ౭॥ పుణ్యాన్
పుణ్యాహఘోషాంశ్చ వేదవిద్భిరుదాహృతాన్। శుశ్రావ సుమహాతేజా భ్రాతుర్విజయసంశ్రితాన్॥౮॥ పూజితాంస్తి
లపాత్రైశ్చ సర్పిర్భిస్సుమనోక్షతైః। మంత్రవేదవిదో విప్రాన్దదర్శ సుమహాబలః॥౯॥ స పూజ్యమానో రక్షోభిర్దీ
ప్యమానస్స్వతేజసా। ఆసనస్థం మహాబాహుర్వవందే ధనదానుజమ్॥౧౦॥ స రాజదృష్టిసంపన్నమాసనం హేమభూషి
తమ్। జగామ సముదాచారం ప్రయుజ్యాచారకోవిదః॥౧౧॥ స రావణం మహాత్మానం విజనే మంత్రిసన్నిధౌ। ఉవాచ హిత
మత్యర్థం వచనం హేతునిశ్చితమ్॥౧౨॥ ప్రసాద్య భ్రాతరం జ్యేష్ఠం సాంత్వేనోపస్థితక్రమః। దేశకాలార్థసంవాదీ
దృష్టలోకపరావరః॥౧౩॥ యదా ప్రభృతి వైదేహీ సంప్రాప్తేమాం పురీం తవ। తదా ప్రభృతి దృశ్యంతే నిమిత్తాన్యశుభాని
నః॥౧౪॥ సస్ఫులింగస్సధూమార్చిస్సధూమకలుషోదయః। మంత్రసంధుక్షితోప్యగ్నిర్న సమ్యగభివర్ధతే॥౧౫॥ అగ్నిష్ఠే
ష్వగ్నిశాలాసు తథా బ్రహ్మస్థలీషు చ। సరీసృపాశ్చ దృశ్యంతే హవ్యేషు చ పిపీలికాః॥౧౬॥ గవాం పయాంసి స్కన్నాని వి
మదా వీరకుంజరాః। దీనమశ్వాః ప్రహేషంతే న చ గ్రాసాభినందినః॥౧౭॥ ఖరోష్ట్రాశ్వతరా రాజన్భిన్నరోమాః స్రవం
తి నః। న స్వభావే వతిష్ఠంతే విధానైరపి చింతితాః॥౧౮॥ వాయసాస్సంఘశః క్రూరా వ్యాహరంతి సమంతతః। సమవేతా
శ్చ దృశ్యంతే విమానాగ్రేషు సంఘశః॥౧౯॥ గృధ్రాశ్చ పరిలీయంతే పురీముపరిపిండితాః। ఉపపన్నాశ్చ సంధ్యే ద్వే వ్యా
హరంత్యశివం శివాః॥౨౦॥ క్రవ్యాదానాం మృగాణాం చ పురద్వారేషు సంఘశః। శ్రూయంతే విపులా ఘోషాస్సవిస్ఫూ
ర్జథునిస్వనాః॥౨౧॥ తదేవం ప్రస్తుతే కార్యే ప్రాయశ్చిత్తమిదం క్షమమ్। రోచతే యది వైదేహీ రాఘవాయ ప్రదీయ
తామ్॥ ౨౨॥ ఇదం చ యది వా మోహాల్లోభాద్వా వ్యాహృతం మయా। తత్రాపి చ మహారాజ న దోషం కర్తుమర్హసి॥
౨౩॥ అయం చ దోషస్సర్వస్య జనస్యాస్యోపలక్ష్యతే। రక్షసాం రాక్షసీనాం చ పురస్యాంతఃపురస్య చ॥౨౪॥ శ్రవణే చాస్య
మంత్రస్య నివృత్తాస్సర్వమంత్రిణః। అవశ్యం చ మయా వాచ్యం యద్దృష్టమపి వా శ్రుతమ్॥౨౫॥ సంప్రధార్య యథాన్యా
యం తద్భవాన్కర్తుమర్హతి। ఇతి స్మ మంత్రిణాం మధ్యే భ్రాతా భ్రాతరమూచివాన్॥౨౬॥ రావణం రాక్షసశ్రేష్ఠం
పథ్యమేతద్విభీషణః॥ హితం మహార్థం మృదు హేతుసంహితం వ్యతీతకాలాయతిసంప్రతిక్షమమ్। నిశమ్య తద్వాక్యము
పస్థితజ్వరః ప్రసంగవానుత్తరమేతదబ్రవీత్॥ ౨౭॥ భయం న పశ్యామి కుతశ్చిదప్యహం న రాఘవః ప్రాప్స్యతి జాతు మైథి
లీమ్। సురైస్సహేంద్రైరపి సంగతః కథం మమాగ్రతః స్థాస్యతి లక్ష్మణాగ్రజః॥౨౮॥ ఇతీదముక్త్వా సురసైన్యనాశనో మహా
బలస్సంయతి చండవిక్రమః। దశాననో భ్రాతరమాప్తవాదినం విసర్జయామాస తదా విభీషణమ్॥౨౯॥ ఇతి శ్రీమద్యు
ద్ధకాండే-దశమస్సర్గః ************* స బభూవ కృశో రాజా మైథిలీకామమోహితః। అసంమానాచ్చ సుహృదాం
పాపః పాపేన కర్మణా॥౧॥ అతీతసమయే కాలే తస్మిన్వై యుధి రావణః। అమాత్యైశ్చ సుహృద్భిశ్చ ప్రాప్తకాలమమన్య
త॥౨॥ స హేమజాలవితతం మణివిద్రుమభూషితమ్। ఉపగమ్య వినీతాశ్వమారురోహ మహారథమ్॥౩॥ తమాస్థాయ రథశ్రే
ష్ఠం మహామేఘసమస్వనమ్। ప్రయయౌ రాక్షసశ్రేష్ఠో దశగ్రీవస్సభాం ప్రతి॥౪॥ అసిచర్మధరా యోధాస్సర్వాయు

ధరాస్తథా। రాక్షసా రాక్షసేంద్రస్య పురస్తాత్సంప్రతస్థిరే॥౫॥ నానావికృతవేషాశ్చ నానాభూషణభూషితాః। పార్శ్వ
తః పృష్ఠతశ్చైనం పరివార్య యయుస్తదా॥౬॥ రథైశ్చాతిరథాశ్శీఘ్రం మత్తైశ్చ వరవారణైః। అనూత్పేతుర్దశగ్రీవమా
క్రీడద్భిశ్చ వాజిభిః॥౭॥ గదాపరిఘహస్తాశ్చ శక్తితోమరపాణయః। పరశ్వథధరాశ్చాన్యే తథాన్యే శూలపాణయః॥౮॥ త
తస్తూర్యసహస్రాణాం సంజజ్ఞే నిస్వనో మహాన్। తుములశ్శంఖశబ్దశ్చ సభాం గచ్ఛతి రావణే॥౯॥ స నేమిఘోషేణ మ
హాన్ సహసాభినినాదయన్। రాజమార్గం శ్రియా జుష్టం ప్రతిపేదే మహారథః॥౧౦॥ విమలం చాతపత్రాణాం ప్రగృహీత
మశోభత। పాండరం రాక్షసేంద్రస్య పూర్ణస్తారాధిపో యథా॥౧౧॥ హేమమంజరిగర్భే చ శుద్ధస్ఫటికవిగ్రహే। చామ
రవ్యజనే చాస్య రేజతుస్సవ్యదక్షిణే॥౧౨॥ తే కృతాంజలయస్సర్వే రథస్థం పృథివీస్థితాః। రాక్షసా రాక్షసశ్రేష్ఠం శిరోభి
స్తం వవందిరే॥౧౩॥ రాక్షసైః స్తూయమానస్సన్ జయాశీర్భిరరిందమః। ఆససాద మహాతేజాః సభాం విరచితాం శుభామ్॥
౧౪॥ సువర్ణరజతస్థూణాం విశుద్ధస్ఫటికాంతరామ్। విరాజమానో వపుషా రుక్మపట్టోత్తరచ్ఛదామ్॥౧౫॥ తాం పిశాచశ
తైష్షడ్భిరభిగుప్తాం సదా శుభామ్। ప్రవివేశ మహాతేజాస్సుకృతాం విశ్వకర్మణా॥౧౬॥ తస్యాం తు వైడూర్యమయం ప్రి
యకాజినసంవృతమ్। మహత్సోపాశ్రయం భేజే రావణః పరమాసనమ్॥౧౭॥ తతశ్శశాసేశ్వరవద్దూతాన్ లఘుపరాక్ర
మాన్। సమానయత మే క్షిప్రమిహైతాన్ రాక్షసానితి॥౧౮॥ కృత్యమస్తి మహజ్జాతం సమర్థ్యమిహ నో భవేత్। రాక్ష
సాస్తస్య చ శ్రుత్వా లంకాయాం పరిచక్రముః॥౧౯॥ అనుగేహమవస్థాయ విహారశయనేషు చ। ఉద్యానేషు చ గత్వా రక్షాంసి చో
దయంతో హ్యభీతవత్॥౨౦॥ తే రథాన్ రుచిరానేకే దృప్తానేకే పృథగ్ఘయాన్। గజానేకేఽధిరురుహుర్జగ్ముశ్చైకే పదా
తయః॥౨౧॥ సా పురీ పరమాకీర్ణా రథకుంజరవాజిభిః। సంపతద్భిర్విరురుచే గరుత్మద్భిరివాంబరమ్॥౨౨॥ తే వాహనాన్యవ
స్థాప్య యానాని వివిధాని చ। సభాం పద్భిః ప్రవివిశుస్సింహా గిరిగుహామివ॥౨౩॥ రాజ్ఞః పాదౌ గృహీత్వా తు రాజ్ఞా తే ప్రతి
పూజితాః। పీఠేష్వన్యే బృసీష్వన్యే భూమౌ కేచిదుపావిశన్॥౨౪॥ తే సమేత్య సభాయాం వై రాక్షసా రాజశాసనాత్।
యథార్హముపతస్థుస్తం రావణం రాక్షసాధిపమ్॥౨౫॥ మంత్రిణశ్చ యథాముఖ్యా నిశ్చయార్థేషు పండితాః। అ
మాత్యాశ్చ గుణోపేతాస్సర్వజ్ఞా బుద్ధిదర్శనాః॥౨౬॥ సమేయుస్తత్ర శతశశ్శూరాశ్చ బహవస్తదా। సభాయాం హే
మవర్ణాయాం సర్వార్థస్య సుఖాయ వై॥౨౭॥ రమ్యాయాం రాక్షసేంద్రస్య సమేయుస్తత్ర సంఘశః। రాక్షసా రాక్ష
సశ్రేష్ఠం పరివార్యోపతస్థిరే॥౨౮॥ తతో మహాత్మా విపులం సుయుగ్యం వరం రథం హేమవిచిత్రితాంగమ్। శుభం సమాస్థా
య యయౌ యశస్వీ విభీషణస్సంసదమగ్రజస్య॥౨౯॥ స పూర్వజాయావరజశ్శశంస నామాథ పశ్చాచ్చరణౌ వవందే। శు
కః ప్రహస్తశ్చ తథైవ తేభ్యో దదౌ యథార్హం పృథగాసనాని॥౩౦॥ సువర్ణనానామణిభూషణానాం సువాససాం సం
సది రాక్షసానామ్। తేషాం పరార్ధ్యాగరుచందనానాం స్రజాం చ గంధాశ్చ వవుస్సమంతాత్॥౩౧॥ న చుక్రుశుర్నానృత
మాహ కశ్చిత్సభాసదో నైవ జజల్పురుచ్చైః। సంసిద్ధార్థాస్సర్వ ఏవోగ్రవీర్యా భర్తుస్సర్వే తేభ్యపశ్యన్ముఖాని॥౩౨॥
స రావణశ్శస్త్రభృతాం మనస్వినాం మహాబలానాం సమితౌ మనస్వీ। తస్యాం సభాయాం ప్రభయా చకాశే మధ్యే వ
సూనామివ వజ్రహస్తః॥౩౩॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - ఏకాదశస్సర్గః - ***************************

స తాం పరిషదం కృత్స్నాం సమీక్ష్య సమితింజయః। ప్రచోదయామాస తదా ప్రహస్తం వాహినీపతిమ్॥౧॥ సేనా
పతే యథా తే స్యుః కృతవిద్యాశ్చతుర్విధాః। యోధా నగరరక్షాయాం తథా వ్యాదేష్టుమర్హసి॥౨॥ స ప్రహస్తః ప్రణీ
తాత్మా చికీర్షన్ రాజశాసనమ్। వినిక్షిప్య బలం సర్వం బహిరంతశ్చ మందిరే॥౩॥ తతో వినిక్షిప్య బలం పృథఙ్నగరగుప్తయే।
ప్రహస్తః ప్రముఖే రాజ్ఞో నిషసాద జగాద చ॥౪॥ నిహితం బహిరంతశ్చ బలం బలవతస్తవ। కురుష్వావిమనాః క్షిప్రం యదభిప్రే
తమస్తి తే॥౫॥ ప్రహస్తవచనం శ్రుత్వా రాజా రాజ్యహితే రతః। సుఖేప్సుస్సుహృదాం మధ్యే వ్యాజహార స రావణః॥౬॥ ప్రి
యాప్రియే సుఖం దుఃఖం లాభాలాభౌ హితాహితే। ధర్మకామార్థకృచ్ఛ్రేషు యూయమర్హథ వేదితుమ్॥౭॥ సర్వకృత్యా
ని యుష్మాభిస్సమారబ్ధాని సర్వదా। మంత్రకర్మనియుక్తాని న జాతు విఫలాని మే॥౮॥ ససోమగ్రహనక్షత్రైర్మరుద్భిరివ
వాసవః। భవద్భిరహమత్యర్థం వృతశ్శ్రియమవాప్నుయామ్॥౯॥ అహం తు ఖలు సర్వాన్వస్సమర్థయితుముద్యతః। కుం
భకర్ణస్య తు స్వప్నాన్నేమమర్థమచోదయమ్॥౧౦॥ అయం హి సుప్తష్షణ్మాసాన్ కుంభకర్ణో మహాబలః। సర్వశస్త్ర

భృతాం ముఖ్యస్స ఇదానీముపస్థితః॥౧౧॥ఇయం చ దండకారణ్యాద్రామస్య మహిషీ ప్రియా । రక్షోభిశ్చరితాద్దేశాదానీ
తా జనకాత్మజా॥౧౨॥సా మే న శయ్యామారోఢుమిచ్ఛత్యలసగామినీ । త్రిషు లోకేషు చాన్యా మే న సీతా సదృశీ మతా॥౧౩
తనుమధ్యా పృథుశ్రోణీ శారదేందునిభాననా । హేమబింబనిభా సౌమ్యా మాయేవ మయనిర్మితా॥౧౪॥సులోహితతలౌ
శ్లక్ష్ణౌ చరణౌ సుప్రతిష్ఠితౌ । దృష్ట్వా తామ్రనఖౌ తస్యా దీప్యతే మే శరీరజః॥౧౫॥హుతాగ్నేరర్చిస్సంకాశామేనాం సౌ
రీమివ ప్రభామ్ । దృష్ట్వా సీతాం విశాలాక్షీం కామస్య వశమేయివాన్॥౧౬॥ఉన్నసం వదనం వల్గు విపులం చారులోచనమ్ । ప
శ్యం స్తదావశ స్తస్యాః కామస్య వశమేయివాన్॥౧౭॥ క్రోధహర్షసమానేన దుర్వర్ణకరణేన చ । శోకసంతాపనిత్యే
న కామేన కలుషీకృతః॥౧౮॥సా తు సంవత్సరం కాలం మామయాచత భామినీ । ప్రతీక్షమాణా భర్తారం రామమాయత
లోచనా॥౧౯॥తన్మయా చారునేత్రాయాః ప్రతిజ్ఞాతం వచశ్శుభమ్ । శ్రాంతో౽హం సతతం కామాద్యాతో హయ ఇవా
ధ్వని॥౨౦॥కథం సాగరమక్షోభ్యముత్తరంతి వనౌకసః । బహుసత్త్వసమాకీర్ణం తౌ వా దశరథాత్మజౌ॥౨౧॥అథవా కపినై
కేన కృతం నః కదనం మహత్ । దుర్జ్ఞేయాః కార్యగతయో బ్రూత యస్య యథామతి॥౨౨॥మానుషాన్మే భయం నాస్తి తథా
పి తు విమృశ్యతామ్ । తదా దేవాసురే యుద్ధే యుష్మాభిస్సహితో౽జయమ్॥౨౩॥ తే మే భవంతశ్చ తథా సుగ్రీవప్రముఖాన్హ
రీన్ । పరే పారే సముద్రస్య పురస్కృత్య నృపాత్మజౌ॥౨౪॥సీతాయాః పదవీం జ్ఞాత్వా సంప్రాప్తౌ వరుణాలయమ్ । అదే
యా చ యథా సీతా వధ్యౌ దశరథాత్మజౌ॥౨౫॥భవద్భిర్మంత్ర్యతాం మంత్రస్సునీతం చాభిధీయతామ్ । న హి శక్తిం ప్రప
శ్యామి జగత్యన్యస్య కస్యచిత్॥౨౬॥సాగరం వానరైస్తీర్త్వా నిశ్చయేన జయో మమ । తస్య కామపరీతస్య నిశమ్య పరిదేవి
తమ్॥౨౭॥కుంభకర్ణః ప్రచుక్రోధ వచనం చేదమబ్రవీత్ । సంప్రధార్యైవ తత్కార్యం కరణీయం త్వయా విభో॥౨౮॥
ప్రపశ్యామి సహామాత్యైస్సర్వమేవ యథాతథమ్ । యదా తు రామస్య సలక్ష్మణస్య ప్రసహ్య సీతా ఖలు సా ఇహాహృతా ।
సకృత్సమీక్ష్యైవ సునిశ్చితం తదా భజేత చిత్తం యమునేవ యామునమ్॥౨౯॥సర్వమేతన్మహారాజ కృతమప్రతిమం తవ ।
విధీయేత సహాస్మాభిరాదావేవాస్య కర్మణః॥౩౦॥న్యాయేన రాజకార్యాణి యః కరోతి దశానన । న స సంతప్యతే పశ్చాన్ని
శ్చితార్థమతిర్నృపః॥౩౧॥అనుపాయేన కర్మాణి విపరీతాని యాని చ । క్రియమాణాని దుష్యంతి హవీంష్యప్రయతేష్వి
వ॥౩౨॥ యః పశ్చాత్పూర్వకార్యాణి కర్మాణ్యభిచికీర్షతి । పూర్వం చాపరకార్యాణి న స వేద నయానయౌ॥౩౩॥చపల
స్య తు కృత్యేషు ప్రసమీక్ష్యాధికం బలమ్ । క్షిప్రమన్యే ప్రపద్యంతే క్రౌంచస్య ఖమివ ద్విజాః॥౩౪॥త్వయేదం మహదార
బ్ధం కార్యమప్రతిచింతితమ్ । దిష్ట్యా త్వాం నావధీద్రామో విషమిశ్రమివామిషమ్॥౩౫॥తస్మాత్త్వయా సమారబ్ధం కర్మ
హ్యప్రతిమం పరైః । అహం సమీకరిష్యామి హత్వా శత్రూంస్తవానఘ॥౩౬॥అహముత్సాదయిష్యామి శత్రూంస్తవ వి
శాంపతే । యది శక్రవివస్వంతౌ యది పావకమారుతౌ॥౩౭॥తావహం యోధయిష్యామి కుబేరవరుణావపి । గిరిమాత్రశరీర
స్య మహాపరిఘయోధినః॥౩౮॥నర్దతస్తీక్ష్ణదంష్ట్రస్య బిభియాద్వై పురందరః । పునర్మాం స ద్వితీయేన శరేణ నిహనిష్య
తి॥౩౯॥తతో౽హం తస్య పాస్యామి రుధిరం కామమాశ్వస । వధేన వై దాశరథేస్సుఖావహం జయం తవాహర్తుమహం యతి
ష్యే । హత్వా చ రామం సహ లక్ష్మణేన ఖాదామి సర్వాన్హరియూథముఖ్యాన్॥౪౦॥రమస్వ కామం పిబ చాగ్ర్యవారు
ణీం కురుష్వ కార్యాణి హితాని విజ్వరః । మయా తు రామే గమితే యమక్షయం చిరాయ సీతా వశగా భవిష్యతి॥౪౧॥ఇతి శ్రీ
మద్యుద్ధకాండే - ద్వాదశస్సర్గః - ******************** రావణం క్రుద్ధమాజ్ఞాయ మహాపార్శ్వో మహాబలః
ముహూర్తమనుసంచింత్య ప్రాంజలిర్వాక్యమబ్రవీత్॥౧॥యః ఖల్వపి వనం ప్రాప్య మృగవ్యాలసమాకులమ్ । న పిబే
న్మధు సంప్రాప్య స నరో బాలిశో భవేత్॥౨॥ఈశ్వరస్యేశ్వరః కో౽స్తి తవ శత్రునిబర్హణ । రమస్వ సహ వైదేహ్యా శత్రూ
న్నాక్రమ్య మూర్ధని॥౩॥బలాత్కుక్కుటవృత్తేన వర్తస్వ సుమహాబల । ఆక్రమ్యాక్రమ్య సీతాం వై తాం భుంక్ష్వ చ ర
మస్వ చ ॥ ౪ ॥ లబ్ధకామస్య తే పశ్చాదాగమిష్యతి చేద్భయమ్ । ప్రాప్తమప్రాప్తకాలం వా సర్వం ప్రతిసహిష్య
సి॥౫॥కుంభకర్ణస్సహాస్మాభిరింద్రజిచ్చ మహాబలః । ప్రతిషేధయితుం శక్తౌ సవజ్రమపి వజ్రిణమ్॥౬॥ఉపప్రదానం సాం
త్వం వా భేదం వా కుశలైః కృతమ్ । సమతిక్రమ్య దండేన సిద్ధిమర్థేషు రోచయ॥౭॥ఇహ ప్రాప్తాన్వయం సర్వాన్ శత్రూం
స్తవ సుమహాబల । వశే శస్త్రప్రతాపేన కరిష్యామో న సంశయః॥౮॥ఏవముక్తస్తదా రాజా మహాపార్శ్వేన రావణః । తస్య

సంపూజయిత్వా వాక్యమిదం వచనమబ్రవీత్ ||౯||మహాపార్శ్వ నిబోధ త్వం రహస్యం కించిదాత్మనః । చిరవృత్తం తదాఖ్యా
స్యే యదవాప్తం మయా పురా||౧౦||పితామహస్య భవనం గచ్ఛంతీం పుంజికస్థలామ్। చంచూర్యమాణామద్రాక్షమాకా
శేగ్నిశిఖామివ||౧౧||సా ప్రసహ్య మయా భుక్తా కృతా వివసనా తతః। స్వయంభూభవనం ప్రాప్తా లోలితా నలినీ యథా||
౧౨||తచ్చ తస్య తదా మన్యే జ్ఞాతమాసీన్మహాత్మనః। అథ సంకుపితో దేవో మామిదం వాక్యమబ్రవీత్||౧౩||అద్య ప్రభృతి
యామన్యాం బలాన్నారీం గమిష్యసి। తదా తే శతధా మూర్ధా ఫలిష్యతి న సంశయః||౧౪||ఇత్యహం తస్య శాపస్య భీతః ప్ర
సభమేవ తామ్। నారోపయే బలాత్సీతాం వైదేహీం శయనే శుభే||౧౫||సాగరస్యేవ మే వేగో మారుతస్యేవ మే గతిః। నైత
ద్దాశరథిర్వేద హ్యాసాదయతి తేన మామ్||౧౬||కో హి సింహమివాసీనం సుప్తం గిరిగుహాశయే। క్రుద్ధం మృత్యుమివాసీనం
సంప్రబోధితుమిచ్ఛతి||౧౭||న మత్తో నిశితాన్బాణాన్ద్విజిహ్వానివ పన్నగాన్ ।రామః పశ్యతి సంగ్రామే తేన మామభిగ
చ్ఛతి||౧౮||క్షిప్రం వజ్రోపమైర్బాణైః శతధా కార్ముకచ్యుతైః। రామమాదీపయిష్యామి ఉల్కాభిరివ కుంజరమ్||౧౯||త
చ్చాస్య బలమాదాస్యే బలేన మహతా వృతః। ఉదయన్సవితా కాలే నక్షత్రాణామివ ప్రభామ్||౨౦||న వాసవేనాపి సహ
స్రచక్షుషా యథాస్మి శక్యో వరుణేన వా పునః ।యథా త్వియం బాహుబలేన నిర్జితా పురీ పురా వైశ్రవణేన పాలితా||౨౧||
ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - త్రయోదశస్సర్గః . **

నిశాచరేంద్రస్య నిశమ్య వాక్యం స కుంభకర్ణస్య చ గర్జితాని। విభీషణో రాక్షసరాజముఖ్యమువాచ వాక్యం
హితమర్థయుక్తమ్|| ౧ || వృతో హి బాహ్వంతరభోగరాశిశ్చింతావిషస్సుస్మితతీక్ష్ణదంష్ట్రః । పంచాంగులీపంచశిరోతికా
యస్సీతామహాహిస్తవ కేన రాజన్||౨||పురా శరస్స్వార్యమరీచిసన్నిభాన్ సువర్ణపుంఖాన్సుదృఢాన్నృపాత్మజః। సృ
జత్యమోఘాన్విశిఖాన్వధాయ తే ప్రదీయతాం దాశరథాయ మైథిలీ||౩||యావన్న లంకాం సమభిద్రవంతి వలీముఖాః పర్వ
తకూటమాత్రాః। దంష్ట్రాయుధాశ్చైవ నఖాయుధాశ్చ ప్రదీయతాం దాశరథాయ మైథిలీ|| ౪ || యావన్న గృహ్ణంతి శి
రాంసి బాణా రామేరితా రాక్షసపుంగవానామ్। వజ్రోపమా వాయుసమానవేగాః ప్రదీయతాం దాశరథాయ మైథిలీ||
౫||న కుంభకర్ణేంద్రజితౌ న రాజంస్తథా మహాపార్శ్వమహోదరౌ వా । నికుంభకుంభౌ చ తథాతికాయః స్థాతుం న శ
క్తా యుధి రాఘవస్య||౬||జీవంస్తు రామస్య న మోక్ష్యసే త్వం గుప్తస్సవిత్రాప్యథవా మరుద్భిః। న వాసవస్యాంకగతో న మృ
త్యోర్నభో న పాతాళమనుప్రవిష్టః||౭||నిశమ్య వాక్యం తు విభీషణస్య తతః ప్రహస్తో వచనం బభాషే। న నో భయం విద్మ న దై
వతేభ్యో న దానవేభ్యో హ్యథవా కదాచిత్ ||౮|| న యక్షగంధర్వమహోరగేభ్యో భయం న సంఖ్యే పతగోత్తమేభ్యః।
కథం ను రామాద్భవితా భయం నో నరేంద్రపుత్రాత్సమరే కదాచిత్ ||౯||ప్రహస్తవాక్యం త్వహితం నిశమ్య విభీషణో రా
జహితానుకాంక్షీ । తతో మహార్థం వచనం బభాషే ధర్మార్థకామేషు నివిష్టబుద్ధిః||౧౦||ప్రహస్త రాజా చ మహోద
రశ్చ త్వం కుంభకర్ణశ్చ యథార్థజాతమ్। బ్రవీథ రామం ప్రతి తన్న శక్యం యథా గతిః స్వర్గమధర్మబుద్ధేః|| ౧౧|| వధ
స్తు రామస్య మయా త్వయా వా ప్రహస్త సర్వైరపి రాక్షసైర్వా। కథం భవేదర్థవిశారదస్య మహార్ణవం తర్తుమివా
ప్లవస్య||౧౨|| ధర్మప్రధానస్య మహారథస్య ఇక్ష్వాకువంశప్రభవస్య రాజ్ఞః। ప్రహస్త దేవాశ్చ తథావిధస్య కృత్యేషు
శక్తస్య భవంతి మూఢాః||౧౩||తీక్ష్ణా న యావత్తవ కంకపత్రా దురాసదా రాఘవవిప్రముక్తాః। భిత్త్వా శరీరం ప్రవిశంతి
బాణాః ప్రహస్త తేనైవ వికత్థసే త్వమ్||౧౪||భిత్త్వా న యావత్ప్రవిశంతి కాయం ప్రాణాంతకాస్తేశనితుల్యవేగాః। శితా
శ్శరా రాఘవవిప్రముక్తాః ప్రహస్త తేనైవ వికత్థసే త్వమ్|| ౧౫|| న రావణో నాతిబలస్త్రిశీర్షో న కుంభకర్ణస్య సుతో
నికుంభః। న చేంద్రజిద్దాశరథిం ప్రసోఢుం త్వం వా రణే శక్రసమం సమర్థాః||౧౬|| దేవాంతకో వాపి నరాంతకో వా త
థాతికాయోతిరథో మహాత్మా। అకంపనశ్చాద్రిసమానసారః స్థాతుం న శక్తా యుధి రాఘవస్య||౧౭||అయం హి రాజా వ్యస
నాభిభూతో మిత్రైరమిత్రప్రతిమైర్భవద్భిః। అన్వాస్యతే రాక్షసనాశనార్థే తీక్ష్ణః ప్రకృత్యా హ్యసమీక్ష్యకారీ||౧౮||అ
నంతభోగేన సహస్రమూర్ధ్నా నాగేన భీమేన మహాబలేన। బలాత్పరిక్షిప్తమిమం భవంతో రాజానముత్క్షిప్య విమోచ
యంతు||౧౯||యావద్ధి కేశగ్రహణం సుహృద్భిస్సమేత్య సర్వైః పరిపూర్ణకామైః ।నిగృహ్య రాజా పరిరక్షితవ్యో భూతై
ర్యథా భీమబలైర్గృహీతః ||౨౦||సువారిణా రాఘవసాగరేణ ప్రచ్ఛాద్యమానస్తరసా భవద్భిః। యుక్తస్త్వయం తార

యుకుంభమేత్య కాకుత్స్థపాతాళముఖే పతన్ సః ॥ ౨౧ ॥ ఇదం పురస్యాస్య స రాక్షసస్య రాజ్ఞశ్చ పథ్యం ససుహృజ్జనస్య । స
మ్యగ్ఘి వాక్యం స్వమతం బ్రవీమి నరేంద్రపుత్రాయ దదాతు పత్నీమ్ ॥ ౨౨ ॥ పరస్య వీర్యం స్వబలం చ బుద్ధ్వా స్థానం క్షయం
చైవ తథైవ వృద్ధిమ్ । తథా స్వపక్షేప్యనుదృశ్య బుద్ధ్యా వదేత్ క్షమం స్వామిహితం చ మంత్రీ ॥ ౨౩ ॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే-
చతుర్దశస్సర్గః ************** బృహస్పతేస్తుల్యమతేర్వచస్తన్నిశమ్య యత్నేన విభీషణస్య । తతో మహాత్మా వ
చనం బభాషే తత్రేంద్రజిన్నైరృతయోధముఖ్యః ॥ ౧ ॥ కిం నామ తే తాత కనిష్ఠ వాక్యమనర్థకం చైవ సుభీతవచ్చ । అస్మిన్కు-
లే యోఽపి భవేన్న జాతస్సోఽపీదృశం నైవ వదేన్న కుర్యాత్ ॥ ౨ ॥ సత్త్వేన వీర్యేణ పరాక్రమేణ శౌర్యేణ ధైర్యేణ చ తేజసా చ ।
ఏకః కులేఽస్మిన్ పురుషో విముక్తో విభీషణస్తాతకనిష్ఠ ఏషః ॥ ౩ ॥ కిం నామ తౌ రాక్షస రాజపుత్రావస్మాకమేకేన హి రాక్షసేన ।
సుప్రాకృతేనాపి రణే నిహంతుం శక్యౌ కుతో భీషయసే స్మ భీరో ॥ ౪ ॥ త్రిలోకనాథో నను దేవరాజశ్శక్రో మయా భూమిత
లే నివిష్టః । భయార్దితాశ్చాపి దిశః ప్రపన్నాస్సర్వే తథా దేవగణాస్సమగ్రాః ॥ ౫ ॥ ఐరావతో విస్వరమున్నదన్స నిపాతి
తో భూమితలే మయా తు । వికృష్య దంతౌ తు మయా ప్రసహ్య విత్రాసితా దేవగణాస్సమగ్రాః ॥ ౬ ॥ సోఽహం సురాణామపి
దర్పహంతా దైత్యోత్తమానామపి శోకదాతా । కథం నరేంద్రాత్మజయోర్న శక్తో మనుష్యయోః ప్రాకృతయోస్సువీ
ర్యః ॥ ౭ ॥ అథేంద్రకల్పస్య దురాసదస్య మహౌజసస్తద్వచనం నిశమ్య । తతో మహార్థం వచనం బభాషే విభీషణశ్శస్త్రభృ
తాం వరిష్ఠః ॥ ౮ ॥ న తాత మంత్రే తవ నిశ్చయోఽస్తి బాలస్త్వమద్యాప్యవిపక్వబుద్ధిః । తస్మాత్త్వయాప్యాత్మవినాశనాయ వ
చోఽర్థహీనం బహు విప్రలప్తమ్ ॥ ౯ ॥ పుత్రప్రవాదేన తు రావణస్య త్వమింద్రజిన్మిత్రముఖోఽసి శత్రుః । యస్యేదృశం రా
ఘవతో వినాశం నిశమ్య మోహాదనుమన్యసే త్వమ్ ॥ ౧౦ ॥ త్వమేవ వధ్యశ్చ సుదుర్మతిశ్చ స చాపి వధ్యో య ఇహానయత్త్వామ్ ।
బాలం దృఢం సాహసికం చ యోఽద్య ప్రావేశయన్మంత్రకృతాం సమీపమ్ ॥ ౧౧ ॥ మూఢోఽప్రగల్భోఽవినయోపపన్నస్తీక్ష్ణ
స్వభావోఽల్పమతిర్దురాత్మా । మూర్ఖస్త్వమత్యంతసుదుర్మతిశ్చ త్వమింద్రజిద్బాలతయా బ్రవీషి ॥ ౧౨ ॥ కో బ్రహ్మ
దండప్రతిమప్రకాశానర్చిష్మతః కాలనికాశరూపాన్ । సహేత బాణాన్యమదండకల్పాన్ సమక్షముక్తాన్ యుధి రాఘ
వేణ ॥ ౧౩ ॥ ధనాని రత్నాని విభూషణాని వాసాంసి దివ్యాని మణీంశ్చ చిత్రాన్ । సీతాం చ రామాయ నివేద్య దేవీం వసేమ
రాజన్నిహ వీతశోకాః ॥ ౧౪ ॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - పంచదశస్సర్గః - ******************************

సునివిష్టం హితం వాక్యముక్తవంతం విభీషణమ్ । అబ్రవీత్పరుషం వాక్యం రావణః కాలచోదితః ॥ ౧ ॥ వసేత్సహ సపత్నే
న క్రుద్ధేనాశీవిషేణ వా । న తు మిత్రప్రవాదేన సంవసేచ్ఛత్రుసేవినా ॥ ౨ ॥ జానామి శీలం జ్ఞాతీనాం సర్వలోకేషు రాక్షస ।
హృష్యంతి వ్యసనేష్వేతే జ్ఞాతీనాం జ్ఞాతయస్సదా ॥ ౩ ॥ ప్రధానం సాధకం వైద్యం ధర్మశీలం చ రాక్షస । జ్ఞాతయో హ్యవమ
న్యంతే శూరం పరిభవంతి చ ॥ ౪ ॥ నిత్యమన్యోన్యసంహృష్టా వ్యసనేష్వాతతాయినః । ప్రచ్ఛన్నహృదయా ఘోరా జ్ఞాతయస్తు
భయావహాః ॥ ౫ ॥ శ్రూయంతే హస్తిభిర్గీతాః శ్లోకాః పద్మవనే క్వచిత్ । పాశహస్తాన్నరాన్ దృష్ట్వా శృణు తాన్ గదతో మ
మ ॥ ౬ ॥ నాగ్నిర్నాన్యాని శస్త్రాణి న నః పాశా భయావహాః । ఘోరాః స్వార్థప్రయుక్తాస్తు జ్ఞాతయో నో భయావహాః ॥
౭ ॥ ఉపాయమేతే వక్ష్యంతి గ్రహణే నాత్ర సంశయః । కృత్స్నాద్భయాత్ జ్ఞాతిభయం సుకష్టం విదితం చ నః ॥ ౮ ॥ విద్యతే గో
షు సంపన్నం విద్యతే బ్రాహ్మణే దమః । విద్యతే స్త్రీషు చాపల్యం విద్యతే జ్ఞాతితో భయమ్ ॥ ౯ ॥ తతో నేష్టమిదం సౌమ్య యద
హం లోకసత్కృతః । ఐశ్వర్యేణాభిజాతశ్చ రిపూణాం మూర్ధ్న్యవస్థితః ॥ ౧౦ ॥ యథా పుష్కరపర్ణేషు పతితాస్తోయబిం
దవః । న శ్లేషముపగచ్ఛంతి తథానార్యేషు సౌహృదమ్ ॥ ౧౧ ॥ యథా పూర్వం గజః స్నాత్వా గృహ్య హస్తేన వై రజః । దూష
యత్యాత్మనో దేహం తథానార్యేషు సౌహృదమ్ ॥ ౧౨ ॥ యథా మధుకరస్తర్షాద్రసం విందన్న సజ్జతే । కుసుమేషు ప్రఫు,
ల్లేషు తథానార్యేషు సౌహృదమ్ ॥ ౧౩ ॥ యథా శరది మేఘానాం సించతామపి గర్జతామ్ । న భవత్యంబుసంక్లేదస్తథానా
ర్యేషు సౌహృదమ్ ॥ ౧౪ ॥ అన్యస్త్వేవంవిధం బ్రూయాద్వాక్యమేతన్నిశాచర । అస్మిన్ముహూర్తే న భవేత్త్వాం తు ధిక్కుల
పాంసనమ్ ॥ ౧౫ ॥ ఇత్యుక్తః పరుషం వాక్యం న్యాయవాదీ విభీషణః । ఉత్పపాత గదాపాణిశ్చతుర్భిస్సహ రాక్షసైః ॥ ౧౬ ॥
అబ్రవీచ్చ తదా వాక్యం జాతక్రోధో విభీషణః । అంతరిక్షగతః శ్రీమాన్ భ్రాతరం రాక్షసాధిపమ్ ॥ ౧౭ ॥ స త్వం భ్రాతా
సి మే రాజన్ బ్రూహి మాం యద్యదిచ్ఛసి । జ్యేష్ఠో మాన్యః పితృసమో న చ ధర్మపథే స్థితః ॥ ౧౮ ॥ ఇదం తు పరుషం వాక్యం న క్షమా

మామ్యసృతంతవ। సునీతంహితకామేనవాక్యముక్తందశానన॥౧౯॥నగృహ్ణంత్యకృతాత్మానఃకాలస్యవశమాగతాః। సులభాఃపురుషారాజన్సతతంప్రియవాదినః॥౨౦॥అప్రియస్యతుపథ్యస్యవక్తాశ్రోతాచదుర్లభః। బద్ధంకాలస్యపాశేనసర్వభూతాపహారిణా॥౨౧॥ననశ్యంతముపేక్షేయంప్రదీప్తంశరణంయథా। దీప్తపావకసంకాశైశ్శితైఃకాంచనభూషణైః॥౨౨॥నత్వామిచ్ఛామ్యహంద్రష్టుంరామేణనిహతంశరైః। శూరాశ్చబలవంతశ్చకృతాస్త్రాశ్చరణాజిరే॥౨౩॥కాలాభిపన్నాస్సీదంతియథావాలుకసేతవః। తన్మర్షయతుయచ్చోక్తంగురుత్వాద్ధితమిచ్ఛతా॥౨౪॥ ఆత్మానంసర్వథారక్షపురీంచేమాంసరాక్షసామ్। స్వస్తితేస్తుగమిష్యామిసుఖీభవమయావినా॥౨౫॥నూనంనతేరావణకశ్చిదస్తిరక్షోనికాశేషుసుహృత్సఖావా। హితోపదేశస్యసమంత్రవక్తాయోవారయేత్త్వాంస్వయమేవపాపాత్॥౨౬॥నివార్యమాణస్యమయాహితైషిణానరోచతేతేవచనంనిశాచర। పరేతకల్పాహిగతాయుషోనరాహితంనగృహ్ణంతిసుహృద్భిరీరితమ్॥ ౨౭ ॥ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - షోడశస్సర్గః - ***************************************

ఇత్యుక్త్వాపరుషంవాక్యంరావణంరావణానుజః। ఆజగామముహూర్తేనయత్రరామస్సలక్ష్మణః॥౧॥తంమేరుశిఖరాకారందీప్తామివశతహ్రదామ్। గగనస్థంమహీస్థాస్తేదదృశుస్సర్వవానరాః॥౨॥సహిమేఘాచలప్రఖ్యోమహేంద్రసమవిక్రమః। సర్వాయుధధరోవీరోదివ్యాభరణభూషితః॥౩॥యేచాప్యనుచరాస్తస్యచత్వారోభీమవిక్రమాః। తేపిసర్వాయుధోపేతాభూషణైశ్చాపిభూషితాః॥౪॥తమాత్మపంచమందృష్ట్వాసుగ్రీవోవానరాధిపః। వానరైస్సహదుర్ధర్షశ్చింతయామాసబుద్ధిమాన్॥౫॥చింతయిత్వాముహూర్తంతువానరాంస్తానువాచహ। హనూమత్ప్రముఖాన్సర్వానిదంవచనముత్తమమ్॥౬॥ఏషసర్వాయుధోపేతశ్చతుర్భిస్సహరాక్షసైః। రాక్షసోభ్యేతిపశ్యధ్వమస్మాన్హంతుంనసంశయః॥౭॥సుగ్రీవస్యవచఃశ్రుత్వాసర్వేతేవానరోత్తమాః। సాలానుద్యమ్యశైలాంశ్చఇదంవచనమబ్రువన్॥౮॥శీఘ్రంవ్యాదిశనోరాజన్వధాయైషాందురాత్మనామ్। నిపతంతుహతాశ్చైతేధరణ్యామల్పతేజసః॥ ౯॥ తేషాంసంభాషమాణానామన్యోన్యంసవిభీషణః। ఉత్తరంతీరమాసాద్యఖస్థఏవవ్యతిష్ఠత॥౧౦॥ ఉవాచచమహాప్రాజ్ఞస్స్వరేణమహతామహాన్। సుగ్రీవంతాంశ్చసంప్రేక్ష్యసర్వాన్వానరయూథపాన్॥౧౧॥ రావణోనామదుర్వృత్తోరాక్షసోరాక్షసేశ్వరః। తస్యాహమనుజోభ్రాతావిభీషణఇతిశ్రుతః॥౧౨॥తేనసీతాజనస్థానాద్ధృతాహత్వాజటాయుషమ్। రుద్ధాచవివశాదీనారాక్షసీభిస్సురక్షితా॥౧౩॥తమహంహేతుభిర్వాక్యైర్వివిధైశ్చన్యదర్శయమ్। సాధునిర్యాత్యతాంసీతారామాయేతిపునఃపునః॥౧౪॥సచనప్రతిజగ్రాహరావణఃకాలచోదితః। ఉచ్యమానంహితంవాక్యంవిపరీతఇవౌషధమ్॥౧౫॥సోహంపరుషితస్తేనదాసవచ్చావమానితః। త్యక్త్వాపుత్రాంశ్చదారాంశ్చరాఘవంశరణంగతః॥౧౬॥సర్వలోకశరణ్యాయరాఘవాయమహాత్మనే। నివేదయతమాంక్షిప్రంవిభీషణముపస్థితమ్॥౧౭॥ఏతత్తువచనంశ్రుత్వాసుగ్రీవోలఘువిక్రమః। లక్ష్మణస్యాగ్రతోరామంసంరబ్ధఇదమబ్రవీత్॥౧౮॥రావణస్యానుజోభ్రాతావిభీషణఇతిశ్రుతః। చతుర్భిస్సహరక్షోభిర్భవంతంశరణంగతః॥౧౯॥మంత్రేవ్యూహేనయేచారేయుక్తోభవితుమర్హసి। వానరాణాంచభద్రంతేపరేషాంచపరంతప॥౨౦॥అంతర్ధానగతాహ్యేతేరాక్షసాఃకామరూపిణః। శూరాశ్చనికృతిజ్ఞాశ్చతేషుజాతునవిశ్వసేత్ ॥౨౧॥ప్రణిధీరాక్షసేంద్రస్యరావణస్యభవేదయమ్। అనుప్రవిశ్యసోస్మాసుభేదంకుర్యాన్నసంశయః॥ ౨౨॥ అథవాస్వయమేవైషఛిద్రమాసాద్యబుద్ధిమాన్। అనుప్రవిశ్యవిశ్వస్తేకదాచిత్ప్రహరేదపి॥౨౩॥మిత్రాటవీబలంచైవమౌలంభృత్యబలంతథా। సర్వమేతద్బలంగ్రాహ్యంవర్జయిత్వాద్విషద్బలమ్॥౨౪॥ప్రకృత్యారాక్షసేంద్రస్యభ్రాతామిత్రస్యతేప్రభో। ఆగతశ్చరిపోఃపక్షాత్కథమస్మిన్హివిశ్వసేత్॥౨౫॥రావణేనప్రణిహితంతమవేహివిభీషణమ్। తస్యాహంనిగ్రహంమన్యేక్షమంక్షమవతాంవర॥౨౬॥ రాక్షసోజిహ్మయాబుద్ధ్యాసందిష్టోయముపాగతః। ప్రహర్తుంమాయయాఛన్నోవిశ్వస్తేత్వయిరాఘవ॥౨౭ ॥ ప్రవిష్టశ్శత్రుసైన్యంహిప్రాజ్ఞశ్శత్రురతర్కితః। నిహన్యాదంతరంలబ్ధ్వాఉలూకఇవవాయసాన్॥౨౮॥వధ్యతామేషదండేనతీవ్రేణసచివైస్సహ। రావణస్యనృశంసస్యభ్రాతాహ్యేషవిభీషణః॥౨౯॥ఏవముక్త్వాతుతంరామంసంరబ్ధోవాహినీపతిః। వాక్యజ్ఞోవాక్యకుశలంతతోమౌనముపాగమత్॥౩౦॥సుగ్రీవస్యతుతద్వాక్యంశ్రుత్వారామోమహాయశాః। సమీపస్థానువాచేదంహనూమత్ప్రముఖాన్హరీన్॥౩౧॥యముక్తంకపిరాజేనరావణావ

రాజం ప్రతి। వాక్యం హేతుమదత్యర్థం భవద్భిరపి తచ్ఛ్రుతమ్॥౩౨॥ సుహృదా హ్యర్థకృచ్ఛ్రేషు యుక్తం బుద్ధిమతా సతా। సమర్థేనాపి సందేష్టుం శాశ్వతీం భూతిమిచ్ఛతా॥౩౩॥ ఇత్యేవం పరిపృష్టాస్తే స్వం స్వం మతమతంద్రితాః। సోపచారం తదా రామమూచుర్హితచికీర్షవః॥౩౪॥ అజ్ఞాతం నాస్తి తే కించిత్ త్రిషు లోకేషు రాఘవ। ఆత్మానం పూజయన్ రామ పృచ్ఛస్యస్మాన్ సుహృత్తయా॥౩౫॥ త్వం హి సత్యవ్రతః శూరో ధార్మికో దృఢవిక్రమః। పరీక్ష్యకారీ స్మృతిమాన్ నిసృష్టాత్మా సుహృత్సు చ॥౩౬॥ తస్మాదేకైకశస్తావత్ బ్రువంతు సచివాస్తవ। హేతుతో మతిసంపన్నాః సమర్థాశ్చ పునః పునః॥౩౭॥ ఇత్యుక్తే రాఘవాయాథ మతిమానంగదోఽగ్రతః। విభీషణపరీక్షార్థమువాచ వచనం హరిః॥౩౮॥ శత్రోః సకాశాత్సంప్రాప్తః సర్వథా శంక్య ఏవ హి। విశ్వాసయోగ్యః సహసా న కర్తవ్యో విభీషణః॥౩౯॥ ఛాదయిత్వాత్మభావం హి చరంతి శఠబుద్ధయః। ప్రహరంతి చ రంధ్రేషు సోఽనర్థః సుమహాన్ భవేత్॥౪౦॥ అర్థానర్థౌ వినిశ్చిత్య వ్యవసాయం భజేత హ। గుణతః సంగ్రహం కుర్యాద్దోషతస్తు విసర్జయేత్॥౪౧॥ యది దోషో మహాంస్తస్మింస్త్యజ్యతామవిశంకితమ్। గుణాన్వాపి బహూన్ జ్ఞాత్వా సంగ్రహః క్రియతాం నృప॥౪౨॥ శరభస్త్వథ నిశ్చిత్య సార్థం వచనమబ్రవీత్। క్షిప్రమస్మిన్నరవ్యాఘ్ర చారః ప్రతివిధీయతామ్॥౪౩॥ ప్రణిధాయ హి చారేణ యథావత్సూక్ష్మబుద్ధినా। పరీక్ష్య చ తతః కార్యో యథాన్యాయం పరిగ్రహః॥౪౪॥ జాంబవాంస్త్వథ సంప్రేక్ష్య శాస్త్రబుద్ధ్యా విచక్షణః। వాక్యం విజ్ఞాపయామాస గుణవద్దోషవర్జితమ్॥౪౫॥ బద్ధవైరాచ్చ పాపాచ్చ రాక్షసేంద్రాద్విభీషణః। అదేశకాలే సంప్రాప్తః సర్వథా శంక్యతామయమ్॥౪౬॥ తతో మైందస్తు సంప్రేక్ష్య నయాపనయకోవిదః। వాక్యం వచనసంపన్నో బభాషే హేతుమత్తరమ్॥౪౭॥ వచనం నామ తస్యైష రావణస్య విభీషణః। పృచ్ఛ్యతాం మధురేణాయం శనైర్నరవరేశ్వర॥౪౮॥ భావమస్య తు విజ్ఞాయ తతస్తత్త్వం కరిష్యసి। యది దుష్టో న దుష్టో వా బుద్ధిపూర్వం నరర్షభ॥౪౯॥ అథ సంస్కారసంపన్నో హనూమాన్ సచివోత్తమః। ఉవాచ వచనం శ్లక్ష్ణమర్థవన్మధురం లఘు॥౫౦॥ న భవంతం మతిశ్రేష్ఠం సమర్థం వదతాం వరమ్। అతిశాయయితుం శక్తో బృహస్పతిరపి బ్రువన్॥౫౧॥ న వాదాన్నాపి సంఘర్షాన్నాధిక్యాన్న చ కామతః। వక్ష్యామి వచనం రాజన్ యథార్థం రామగౌరవాత్॥౫౨॥ అర్థానర్థనిమిత్తం హి యదుక్తం సచివైస్తవ। తత్ర దోషం ప్రపశ్యామి క్రియా న హ్యుపపద్యతే॥౫౩॥ ఋతే నియోగాత్సామర్థ్యమవబోద్ధుం న శక్యతే। సహసా వినియోగో హి దోషవత్ ప్రతిభాతి మే॥౫౪॥ చారప్రణిహితం యుక్తం యదుక్తం సచివైస్తవ। అర్థస్యాసంభవాత్తత్ర కారణం నోపపద్యతే॥౫౫॥ అదేశకాలే సంప్రాప్త ఇత్యయం యద్విభీషణః। వివక్షా తత్ర మేఽస్తీయం తాం నిబోధ యథామతి॥౫౬॥ స ఏష దేశః కాలశ్చ భవతీహ యథా తథా। పురుషాత్పురుషం ప్రాప్య తథా దోషగుణావపి॥౫౭॥ దౌరాత్మ్యం రావణే దృష్ట్వా విక్రమం చ తథా త్వయి। యుక్తమాగమనం తస్య సదృశం తస్య బుద్ధితః॥౫౮॥ అజ్ఞాతరూపైః పురుషైః స రాజన్ పృచ్ఛ్యతామితి। యదుక్తమత్ర మే ప్రేక్షా కాచిదస్తి సమీక్షితా॥౫౯॥ పృచ్ఛ్యమానో విశంకేత సహసా బుద్ధిమాన్ వచః। తత్ర మిత్రం ప్రదూష్యేత మిథ్యాపృష్టం సుఖాగతమ్॥౬౦॥ అశక్యః సహసా రాజన్ భావో వేత్తుం పరస్య వై। అంతస్స్వభావైర్గీతైస్తైర్నైపుణ్యం పశ్యతా భృశమ్॥౬౧॥ న త్వస్య బ్రువతో జాతు లక్ష్యతే దుష్టభావతా। ప్రసన్నం వదనం చాపి తస్మాన్మే నాస్తి సంశయః॥౬౨॥ అశంకితమతిస్స్వస్థో న శఠః పరిసర్పతి। న చాస్య దుష్టా వాక్చాపి తస్మాన్నాస్తీహ సంశయః॥౬౩॥ ఆకారశ్ఛాద్యమానోఽపి న శక్యో వినిగూహితుమ్। బలాద్ధి వివృణోత్యేవ భావమంతర్గతం నృణామ్॥౬౪॥ దేశకాలోపపన్నం చ కార్యం కార్యవిదాం వర। సఫలం కురుతే క్షిప్రం ప్రయోగేణాపి సంహితమ్॥౬౫॥ ఉద్యోగం తవ సంప్రేక్ష్య మిథ్యావృత్తం చ రావణమ్। వాలినశ్చ వధం శ్రుత్వా సుగ్రీవం చాభిషేచితమ్॥౬౬॥ రాజ్యం ప్రార్థయమానశ్చ బుద్ధిపూర్వమిహాగతః। ఏతావత్తు పురస్కృత్య యుజ్యతే తత్ర సంగ్రహః॥౬౭॥ యథాశక్తి మయోక్తం తు రాక్షసస్యార్జవం ప్రతి। త్వం ప్రమాణం తు శేషస్య శ్రుత్వా బుద్ధిమతాం వర॥౬౮॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - సప్తదశస్సర్గః.

****

అథ రామః ప్రసన్నాత్మా శ్రుత్వా వాయుసుతస్య హ। ప్రత్యభాషత దుర్ధర్షః శ్రుతవానాత్మని స్థితమ్॥౧॥ మమాపి తు వివక్షాస్తి కాచిత్ప్రతి విభీషణమ్। శ్రోతుమిచ్ఛామి తత్సర్వం భవద్భిః శ్రేయసి స్థితైః॥౨॥ మిత్రభావేన సంప్రాప్తం న త్యజేయం కథంచన। దోషో యద్యపి తస్య స్యాత్సతామేతదగర్హితమ్॥౩॥ సుగ్రీవస్త్వథ తద్వాక్యమాభాష్య చ

విమృశ్యచ। తతశ్శుభతరంవాక్యమువాచహరిపుంగవః॥౪॥ సుదుష్టోవాప్యదుష్టోవాకిమేషరజనీచరః। ఈదృశంవ్యసనం
ప్రాప్తంభ్రాతరంయఃపరిత్యజేత్॥౫॥కోనామసభవేత్తస్యయమేషనపరిత్యజేత్। వానరాధిపతేర్వాక్యంశ్రుత్వాస
ర్వానుదీక్ష్యచ॥౬॥ ఈషదుత్స్మయమానస్తులక్ష్మణంపుణ్యలక్షణమ్। ఇతిహోవాచకాకుత్స్థోవాక్యంసత్యపరాక్ర
మః॥౭॥అనధీత్యచశాస్త్రాణివృద్ధాననుపసేవ్యచ।నశక్యమీదృశంవక్తుంయదువాచహరీశ్వరః॥౮॥ అస్తిసూక్ష్మతరంకించి
ద్యదత్రప్రతిభాతిమే।ప్రత్యక్షంలౌకికంచాపివిద్యతేసర్వరాజసు॥౯॥ అమిత్రాస్తత్కులీనాశ్చప్రాతిదేశ్యాశ్చకీర్తి
తాః।వ్యసనేషుప్రహర్తారస్తస్మాదయమిహాగతః॥౧౦॥అపాపాస్తత్కులీనాశ్చమానయంతిస్వకాన్హితాన్।ఏషప్రా
యోనరేంద్రాణాంశంకనీయస్తుశోభనః॥౧౧॥యస్తుదోషస్త్వయాప్రోక్తోహ్యాదానేఽరిబలస్యచ।తత్రతేకీర్తయిష్యా
మియథాశాస్త్రమిదంశృణు॥౧౨॥ నవయంతత్కులీనాశ్చరాజ్యకాంక్షీచరాక్షసః। పండితాహిభవిష్యంతితస్మాద్గ్రా
హ్యోవిభీషణః॥౧౩॥అవ్యగ్రాశ్చప్రహృష్టాశ్చనభవిష్యంతిసంగతాః।ప్రవాదశ్చమహానేషతతోఽస్యభయమాగతమ్॥
౧౪॥ఇతిభేదంగమిష్యంతితస్మాద్గ్రాహ్యోవిభీషణః।నసర్వేభ్రాతరస్తాతభవంతిభరతోపమాః॥౧౫॥మద్విధావాపితుః
పుత్రాస్సుహృదోవాభవద్విధాః।ఏవముక్తస్తురామేణసుగ్రీవస్సహలక్ష్మణః॥ ౧౬॥ ఉత్థాయేదంమహాప్రాజ్ఞఃప్రణతో
వాక్యమబ్రవీత్।రావణేనప్రణిహితంతమవేహివిభీషణం॥౧౭॥తస్యాహంనిగ్రహంమన్యేక్షమంక్షమవతాంవర। రాక్ష
సోజిహ్మయాబుద్ధ్యాసందిష్టోఽయమిహాగతః॥౧౮॥ప్రహర్తుంత్వయివిశ్వస్తేప్రచ్ఛన్నోమయివానఘ। లక్ష్మణేవామహా
బాహోసవధ్యస్సచివైస్సహ॥ ౧౯॥ రావణస్యనృశంసస్యభ్రాతాహ్యేషవిభీషణః। ఏవముక్త్వారఘుశ్రేష్ఠంసుగ్రీ
వోవాహినీపతిః॥ ౨౦ ॥ వాక్యజ్ఞోవాక్యకుశలంతతోమౌనముపాగమత్ । సుగ్రీవస్యతుతద్వాక్యంరామశ్శ్రుత్వావి
మృశ్యచ ॥ ౨౧ ॥ తతశ్శుభతరంవాక్యమువాచహరిపుంగవం। సుదుష్టోవాప్యదుష్టోవాకిమేషరజనీచరః॥ ౨౨॥ సూ
క్ష్మమప్యహితంకర్తుంమమాశక్తఃకథంచన।పిశాచాన్దానవాన్యక్షాన్పృథివ్యాంచైవరాక్షసాన్ ॥ ౨౩ ॥ అంగు
ళ్యగ్రేణతాన్హన్యామిచ్ఛన్హరిగణేశ్వర। శ్రూయతేహికపోతేనశత్రుశ్శరణమాగతః॥౨౪ ॥ అర్చితశ్చయథాన్యా
యంస్వైశ్చమాంసైర్నిమంత్రితః। సహితంప్రతిజగ్రాహభార్యాహర్తారమాగతమ్ ॥ ౨౫ ॥ కపోతోవానరశ్రే
ష్ఠకింపునర్మద్విధోజనః। ఋషేఃకణ్వస్యపుత్రేణ కండునాపరమర్షిణా ॥ ౨౬ ॥ శృణుగాథాంపురాగీ
తాంధర్మిష్ఠాంసత్యవాదినా। బద్ధాంజలిపుటందీనంయాచంతంశరణాగతమ్ ॥౨౭ ॥ నహన్యాదానృశంస్యార్థమపిశ
త్రుంపరంతప। ఆర్తోవాయదివాదృప్తఃపరేషాంశరణాగతః॥౨౮॥అరిఃప్రాణాన్పరిత్యజ్యరక్షితవ్యఃకృతాత్మనా। స
చేద్భయాద్వామోహాద్వాకామాద్వాపినరక్షతి॥౨౯ ॥స్వయాశక్త్యాయథాసత్వంతత్పాపంలోకగర్హితం। వినష్టః
పశ్యతస్తస్యారక్షిణశ్శరణాగతః॥ ౩౦ ॥ఆదాయసుకృతంతస్యసర్వంగచ్ఛేదరక్షితః। ఏవందోషోమహానత్రప్రపన్నా
నామరక్షణే॥౩౧ ॥అస్వర్గ్యంచాయశస్యంచబలవీర్యవినాశనమ్। కరిష్యామియథార్థంతుకండోర్వచనముత్తమమ్॥
౩౨॥ధర్మిష్ఠంచయశస్యంచస్వర్గ్యంస్యాత్తుఫలోదయమ్। సకృదేవప్రపన్నాయతవాస్మీతిచయాచతే॥ ౩౩ ॥ అభ
యంసర్వభూతేభ్యోదదామ్యేతద్వ్రతంమమ। ఆనయైనంహరిశ్రేష్ఠదత్తమస్యాభయంమయా॥ ౩౪ ॥ విభీషణోవాసు
గ్రీవయదివారావణఃస్వయం।రామస్యతువచశ్శ్రుత్వాసుగ్రీవఃప్లవగేశ్వరః॥౩౫॥ప్రత్యభాషతకాకుత్స్థంసౌహార్దే
నాభిచోదితః।కిమత్రచిత్రంధర్మజ్ఞలోకనాథసుఖావహ॥ ౩౬ ॥ యత్త్వమార్యంప్రభాషేథాస్సత్త్వవాన్సత్పథేస్థి
తః। మమచాప్యంతరాత్మాయంశుద్ధంవేత్తివిభీషణమ్ ॥ ౩౭ ॥ అనుమానాచ్చభావాచ్చసర్వతస్సుపరీక్షితః। తస్మాత్క్షి
ప్రంసహాస్మాభిస్తుల్యోభవతురాఘవ॥౩౮ ॥విభీషణోమహాప్రాజ్ఞస్సఖిత్వంచాభ్యుపైతునః। తతస్తుసుగ్రీవవచోని
శమ్యతద్ధరీశ్వరేణాభిహితంనరేశ్వరః। విభీషణేనాశుజగామసంగమంపతత్రిరాజేనయథాపురందరః॥ ౩౯॥ ఇతిశ్రీమ
ద్యుద్ధకాండే- అష్టాదశస్సర్గః. **
రాఘవేణాభయేదత్తేసన్నతోరావణానుజః। విభీషణోమహాప్రాజ్ఞోభూమింసమవలోకయన్॥౧॥ఖాత్పపాతావనిం
హృష్టోభక్తైరనుచరైస్సహ।సతురామస్యధర్మాత్మానిపపాతవిభీషణః॥౨॥ పాదయోశ్శరణాన్వేషీచతుర్భిస్సహరాక్ష
సైః।అబ్రవీచ్చతదారామంవాక్యంతత్రవిభీషణః॥౩॥ధర్మయుక్తంచయుక్తంచసాంప్రతంసంప్రహర్షణమ్।అనుజోరా

వణస్యాహం తేనచాస్మ్యవమానితః॥౪॥ భవంతంసర్వభూతానాంశరణ్యంశరణాగతః। పరిత్యక్తామయాలంకామిత్రాణి
చధనానిచ॥౫॥ భవద్గతంమేరాజ్యంచజీవితంచసుఖానిచ। తస్యతద్వచనంశ్రుత్వారామోవచనమబ్రవీత్ ॥౬॥ వచసా
సాంత్వయిత్వైనంలోచనాభ్యాంపిబన్నివ। ఆఖ్యాహిమమతత్త్వేనరాక్షసానాంబలాబలమ్॥ ౭॥ ఏవముక్తస్తదారక్షోరా
మేణాక్లిష్టకర్మణా। రావణస్యబలంసర్వమాఖ్యాతుముపచక్రమే॥౮॥ అవధ్యస్సర్వదేవానాంగంధర్వాసురరక్షసామ్।
రాజపుత్రదశగ్రీవోవరదానాత్స్వయంభువః॥౯॥ రావణానంతరోభ్రాతామమజ్యేష్ఠశ్చవీర్యవాన్। కుంభకర్ణోమ
హాతేజాశ్శక్రప్రతిబలోయుధి॥౧౦॥ రామసేనాపతిస్తస్యప్రహస్తోయదివాశ్రుతః। కైలాసేయేనసంగ్రామేమణి
భద్రఃపరాజితః॥౧౧॥ బద్ధగోధాంగులిత్రాణఅవధ్యకవచోయుధి। ధనురాదాయతిష్ఠన్సఅదృశ్యోభవతీంద్రజిత్॥౧౨॥
సంగ్రామసమయవ్యూహేతర్పయిత్వాహుతాశనమ్। అంతర్ధానగతశ్శత్రూనింద్రజిద్ధంతిరాఘవ॥౧౩॥ మహో
దరమహాపార్శ్వౌరాక్షసశ్చాప్యకంపనః। అనీకస్థాస్తుతస్యైతేలోకపాలసమాయుధి॥౧౪॥ దశకోటీసహస్రాణిరక్ష
సాంకామరూపిణామ్। మాంసశోణితభక్షాణాంలంకాపురనివాసినామ్ ॥౧౫॥ సతైస్తుసహితోరాజాలోకపాలాన
యోధయత్। సహదేవైస్తుతేభగ్నారావణేనదురాత్మనా॥౧౬॥ విభీషణవచఃశ్రుత్వారామోదృఢపరాక్రమః। అన్వీ
క్ష్యమనసాసర్వమిదంవచనమబ్రవీత్ ॥౧౭॥ యానికర్మాపదానానిరావణస్యవిభీషణ। ఆఖ్యాతానిచతత్త్వేనహ్యవగ
చ్ఛామితాన్యహమ్ ॥౧౮॥ అహంహత్వాదశగ్రీవంసప్రహస్తంసబాంధవమ్। రాజానంత్వాంకరిష్యామిసత్యమేతద్
బ్రవీమితే॥౧౯॥ రసాతలంవాప్రవిశేత్పాతాళంవాపిరావణః। పితామహసకాశంవానమేజీవన్విమోక్ష్యతే॥౨౦॥ అ
హత్వారావణంసంఖ్యేసపుత్రబలబాంధవమ్ ।అయోధ్యాంనప్రవేక్ష్యామిత్రిభిస్తైర్భ్రాతృభిశ్శపే॥౨౧॥ శ్రుత్వాతు
వచనంతస్యరామస్యాక్లిష్టకర్మణః। శిరసావంద్యధర్మాత్మావక్తుమేవోపచక్రమే॥౨౨॥ రాక్షసానాంవధేసాహ్యంలం
కాయాశ్చప్రధర్షణే। కరిష్యామియథాప్రాణంప్రవేక్ష్యామిచవాహినీమ్॥౨౩ ॥ఇతిబ్రువాణంరామస్తుపరిష్వజ్యవి
భీషణమ్। అబ్రవీల్లక్ష్మణంప్రీతస్సముద్రాజ్జలమానయ॥౨౪॥ తేనచేమంమహాప్రాజ్ఞమభిషించవిభీషణమ్। రాజానం
రక్షసాంక్షిప్రంప్రసన్నేమయిమానద॥౨౫॥ ఏవముక్తస్తుసౌమిత్రిరభ్యషించద్విభీషణమ్ ।మధ్యేవానరముఖ్యానాంరా
జానంరాజశాసనాత్॥౨౬ ॥ తంప్రసాదంతురామస్యదృష్ట్వాసద్యఃప్లవంగమాః। ప్రచుక్రుశుర్మహాత్మానంసాధుసా
ధ్వితిచాబ్రువన్ ॥౨౭ ॥ అథాబ్రవీద్ధనూమాంశ్చసుగ్రీవశ్చవిభీషణమ్। కథంసాగరమక్షోభ్యంతరామవరుణాలయమ్॥
౨౮॥ సైన్యైఃపరివృతాస్సర్వేవానరాణాంమహౌజసామ్। ఉపాయైరధిగచ్ఛామోయథానదనదీపతిమ్॥౨౯ ॥తరామత
రసాసర్వేససైన్యావరుణాలయమ్। ఏవముక్తస్తుధర్మాత్మాప్రత్యువాచవిభీషణః॥౩౦ ॥సముద్రంరాఘవోరాజాశర
ణంగంతుమర్హతి। ఖనితస్సగరేణాయమప్రమేయోమహోదధిః॥౩౧ ॥కర్తుమర్హతిరామస్యజ్ఞాతేఃకార్యంమ
హోదధిః। ఏవంవిభీషణేనోక్తేరాక్షసేనవిపశ్చితా ॥౩౨ ॥ ఆజగామాథసుగ్రీవోయత్రరామస్సలక్ష్మణః। తతశ్చా
ఖ్యాతుమారేభేవిభీషణవచశ్శుభమ్ ॥౩౩ ॥ సుగ్రీవోవిపులగ్రీవస్సాగరస్యోపవేశనమ్। ప్రకృత్యాధర్మశీలస్యరాఘవ
స్యాప్యరోచత॥౩౪॥ సలక్ష్మణంమహాతేజాస్సుగ్రీవంచహరీశ్వరమ్। సత్క్రియార్థంక్రియాదక్షఃస్మితపూర్వమువా
చహ॥౩౫॥ విభీషణస్యమంత్రోయంమమలక్ష్మణరోచతే। బ్రూహిత్వంసహసుగ్రీవస్తవాపియదిరోచతే॥౩౬॥ సుగ్రీవః
పండితోనిత్యంభవాన్మంత్రవిచక్షణః। ఉభాభ్యాంసంప్రధార్యార్థంరోచతేయత్తదుచ్యతామ్॥౩౭ ॥ ఏవముక్తౌతు
తౌవీరావుభౌసుగ్రీవలక్ష్మణౌ। సముదాచారసంయుక్తమిదంవచనమూచతుః॥౩౮ ॥కిమర్థంనౌనరవ్యాఘ్రనరోచిష్య
తిరాఘవ। విభీషణేనయచ్చోక్తమస్మిన్కాలేసుఖావహమ్॥౩౯ ॥అబద్ధ్వాసాగరేసేతుంఘోరేస్మిన్వరుణాలయే। లం
కానాసాదితుంశక్యాసేంద్రైరపిసురాసురైః॥౪౦॥ విభీషణస్యశూరస్యయథార్థంక్రియతాంవచః। అలంకాలాత్యయం
కృత్వాసముద్రోయంనియుజ్యతామ్॥౪౧ ॥యథాసైన్యేనగచ్ఛామపురీంరావణపాలితామ్। ఏవముక్తఃకుశాస్తీర్ణేతీ
రేనదనదీపతేః॥౪౨॥ సంవివేశతదారామోవేద్యామివహుతాశనః॥ ఇతిశ్రీమద్యుద్ధకాండే - ఏకోనవింశస్సర్గః.****

తతోనివిష్టాంధ్వజినీంసుగ్రీవేణాభిపాలితామ్। దదర్శరాక్షసోభ్యేత్యశార్దూలోనామవీర్యవాన్॥౧॥ చారో
రాక్షసరాజస్యరావణస్యదురాత్మనః। తాందృష్ట్వాసర్వతోవ్యగ్రంప్రతిగమ్యసరాక్షసః॥౨॥ ప్రవిశ్యలంకాంవేగేనరా

వణం వాక్యమబ్రవీత్ ।ఏష వానరఋక్షౌఘో లంకాం సమభివర్తతే॥౩॥ అగాధశ్చాప్రమేయశ్చ ద్వితీయ ఇవ సాగరః।
పుత్రౌ దశరథస్యేమౌ భ్రాతరౌ రామలక్ష్మణౌ॥౪॥ ఉత్తమాయుధసంపన్నౌ సీతాయాః పదమాగతౌ। ఏతౌ సాగరమాసా
ద్య సన్నివిష్టౌ మహాద్యుతీ॥౫॥ బలమాకాశమావృత్య సర్వతో దశయోజనమ్। తత్త్వమేతన్మహారాజ క్షిప్రం వేదితుమర్హసి
॥౬॥ తవ దూతా మహారాజ క్షిప్రమర్హంత్యవేక్షితుమ్। ఉపప్రదానం సాంత్వం వా భేదో వాత్ర ప్రయుజ్యతామ్॥౭॥
శార్దూలస్య వచః శ్రుత్వా రావణో రాక్షసేశ్వరః। ఉవాచ సహసా వ్యగ్రస్సంప్రధార్యార్థమాత్మనః॥౮॥ శుకం నా
మ తదా రక్షో వాక్యమర్థవిదాం వరమ్। సుగ్రీవం బ్రూహి గత్వా త్వం రాజానం వచనాన్మమ॥౯॥ యథా సందేశమక్లీబం
శ్లక్ష్ణయా పరయా గిరా। త్వం వై మహారాజకులే ప్రసూతో మహాబలశ్చర్క్షరజస్సుతశ్చ। న కశ్చిదర్థస్తవ నాస్త్యనర్థ
స్తథాపి మే భ్రాతృసమో హరీశ॥౧౦॥ అహం యద్యహరం భార్యాం రాజపుత్రస్య ధీమతః। కిం తత్ర తవ సుగ్రీవ కిష్కిం
ధాం ప్రతిగమ్యతామ్॥౧౧॥ నహీయం హరిభిర్లంకా శక్యా ప్రాప్తుం కథంచన। దేవైరపి సగంధర్వైః కిం పునర్నరవానరైః
॥౧౨॥ స తదా రాక్షసేంద్రేణ సందిష్టో రజనీచరః। శుకో విహంగమో భూత్వా తూర్ణమాప్లుత్య చాంబరమ్॥౧౩॥ స గత్వా
దూరమధ్వానముపర్యుపరి సాగరమ్। సంస్థితో హ్యంబరే వాక్యం సుగ్రీవమిదమబ్రవీత్॥౧౪॥ సర్వముక్తం యథాదిష్టం రా
వణేన దురాత్మనా। తం ప్రాపయంతం వచనం తూర్ణమాప్లుత్య వానరాః॥౧౫॥ ప్రాపద్యంత దివం క్షిప్రం లోప్తుం హంతుం
చ ముష్టిభిః। స తైః ప్లవంగైః ప్రసభం నిగృహీతో నిశాచరః॥౧౬॥ గగనాద్భూతలే చాశు పరిగృహ్య నిపాతితః। వానరైః పీడ్య
మానస్తు శుకో వచనమబ్రవీత్॥౧౭॥ న దూతాన్ ఘ్నంతి కాకుత్స్థ వార్యంతాం సాధు వానరాః। యస్తు హిత్వా మతం భ
ర్తుః స్వమతం సంప్రభాషతే॥౧౮॥ అనుక్తవాదీ దూతస్స న దూతో వధమర్హతి। శుకస్య వచనం శ్రుత్వా రామస్తు ప
రిదేవితమ్॥౧౯॥ ఉవాచ మా వధిష్టేతి ఘ్నతః శాఖామృగర్షభాన్। స చ పత్రలఘుర్భూత్వా హరిభిర్దర్శితే భయే॥౨౦॥
అంతరిక్షస్థితో భూత్వా పునర్వచనమబ్రవీత్। సుగ్రీవ సత్త్వసంపన్న మహాబలపరాక్రమ॥౨౧॥ కిం మయా ఖలు వక్తవ్యో
రావణో లోకరావణః। స త్వం కథయ భద్రం తే గమిష్యామి స్వమాలయమ్॥౨౨॥ స ఏవముక్తః ప్లవగాధిపస్తదా ప్లవంగ
మానామృషభో మహాబలః। ఉవాచ వాక్యం రజనీచరస్య చారం శుకం తూర్ణమదీనసత్త్వః॥౨౩॥ న మేఽసి మిత్రం న తథాను
కంప్యో న చోపకర్తాసి న మే ప్రియోఽసి। అరిశ్చ రామస్య సహానుబంధస్స మేఽసి వాలీవ వధార్హ వధ్యః॥౨౪॥ నిహన్మ్యహం
త్వాం ససుతం సబాంధవం సజ్ఞాతివర్గం రజనీచరేశ। లంకాం చ సర్వాం మహతా బలేన క్షిప్రం కరిష్యామి సమేత్య భస్మ॥
౨౫॥ న మోక్ష్యసే రావణ రాఘవేణ సురైస్సహేంద్రైరపి మూఢ గుప్తః। అంతర్హితస్సూర్యపథం గతో వా తథైవ పాతా
లమనుప్రవిష్టః॥౨౬॥ (గిరీశపాదాంబుజసంగతో వాపి తావహస్యాపి గృహం గతో వా)॥ తస్య తే త్రిషు లోకేషు న పిశాచం
న రాక్షసమ్। త్రాతారమనుపశ్యామి న గంధర్వం న చాసురమ్॥౨౭॥ అవధీస్త్వం జరావృద్ధం గృధ్రరాజం జటాయుషమ్। కి
న్ను తే రామసాన్నిధ్యే సకాశే లక్ష్మణస్య వా॥౨౮॥ హృతా సీతా విశాలాక్షీ యాం త్వం గృహ్య న బుధ్యసే। మహాబలం మ
హాత్మానం దుర్ధర్షమమరైరపి॥౨౯॥ న బుధ్యసే రఘుశ్రేష్ఠం యస్తే ప్రాణాన్ హరిష్యతి। తతోఽబ్రవీద్వాలిసుతస్త్వం
గదో హరిసత్తమః॥౩౦॥ నాయం దూతో మహారాజ చారికః ప్రతిభాతి మే। తులితం హి బలం సర్వమనేనాత్రైవ తిష్ఠతా॥
౩౧॥ గృహ్యతాం మాగమల్లంకామేతద్ధి మమ రోచతే। తతో రాజ్ఞా సమాదిష్టాః సముత్ప్లుత్య వలీముఖాః॥౩౨॥ జగృహుశ్చ బ
బంధుశ్చ విలపంతమనాథవత్। శుకస్సు వానరైస్తత్ర తత్ర తైస్సంప్రపీడితః॥౩౩॥ వ్యాక్రోశత మహాత్మానం రామం ద
శరథాత్మజమ్। లుప్యేతే మే బలాత్పక్షౌ భిద్యేతే చ తథాక్షిణీ॥౩౪॥ యాం చ రాత్రిం మరిష్యామి జీవే రాత్రిం చ యామహం
ఏతస్మిన్నంతరే కాలే యన్మయా హ్యశుభం కృతం॥౩౫॥ సర్వం తదుపపద్యేథా జహ్యాం చేద్యది జీవితం। నాఘాతయత్త
దా రామః శ్రుత్వా తత్పరిదేవనం॥౩౬॥ వానరానబ్రవీద్రామో ముచ్యతాం దూత ఆగతః॥ ఇతి యుద్ధకాండే-వింశస్సర్గః

తతస్సాగరవేలాయాం దర్భానాస్తీర్య రాఘవః। అంజలిం ప్రాఙ్ముఖః కృత్వా ప్రతిశిశ్యే మహోదధేః॥౧॥ బా
హుం భుజగభోగాభముపధాయారిసూదనః। జాతరూపమయైశ్చైవ భూషణైర్భూషితం పురా॥౨॥ వరకాంచనకేయూ
రముక్తాప్రవరభూషణైః। భుజైః పరమనారీణామభిమృష్టమనేకధా॥౩॥ చందనాగరుభిశ్చైవ పురస్తాదధివాసితమ్। బాల
సూర్యప్రతీకాశైశ్చందనైరుపశోభితమ్॥౪॥ శయనే చోత్తమాంగేన సీతాయాశ్శోభితం పురా। తక్షకస్యేవ సంభోగంగం

గాజలనిషేవితమ్॥౫॥ సంయుగేయుగసంకాశంశత్రూణాంశోకవర్ధనమ్। సుహృదానందనందీర్ఘంసాగరాంతవ్యపా
శ్రయమ్॥౬॥ అస్యతాచపునస్సవ్యంజ్యాఘాతవిహతత్వచమ్। దక్షిణోదక్షిణంబాహుంమహాపరిఘసన్నిభమ్॥౭॥ గో
సహస్రప్రదాతారముపధాయభుజోత్తమమ్। అద్యమేమరణంవాథతరణంసాగరస్యవా॥౮॥ ఇతిరామోమతింకృత్వా
మహాబాహుర్మహోదధిమ్। అధిశిశ్యేసవిధివత్ప్రయతోనియతోమునిః॥౯॥ తస్యరామస్యసుప్తస్యకుశాస్తీర్ణేమహీ
తలే। నియమాదప్రమత్తస్యనిశాస్తిస్రోతిచక్రముః॥౧౦॥ సత్రిరాత్రోషితస్తత్రనయజ్ఞోధర్మవత్సలః। ఉపాస్తసతదా
రామస్సాగరంసరితాంపతిమ్॥౧౧॥ నచదర్శయతేమందస్తదారామస్యసాగరః। ప్రయతేనాపిరామేణయథార్హమ
భిపూజితః॥౧౨॥ సముద్రస్యతతఃక్రుద్ధోరామోరక్తాంతలోచనః। సమీపస్థమువాచేదంలక్ష్మణంశుభలక్షణమ్॥౧౩॥ అవ
లేపస్సముద్రస్యనదర్శయతియత్స్వయమ్। ప్రశమశ్చక్షమాచైవఆర్జవంప్రియవాదితా॥౧౪॥ అసామర్థ్యఫలంత్యే
తేనిర్గుణేషుసతాంగుణాః। ఆత్మప్రశంసినందుష్టంధృష్టంవిపరిధావకమ్॥౧౫॥ సర్వత్రోత్సృష్టదండంచలోకస్సత్కురు
తేనరమ్। నసామ్నాశక్యతేకీర్తిర్నసామ్నాశక్యతేయశః॥౧౬॥ ప్రాప్తుంలక్ష్మణలోకేస్మిన్జయోవారణమూర్ధని। అ
ద్యమద్బాణనిర్భిన్నైర్మకరైర్మకరాలయమ్॥౧౭॥ నిరుద్ధతోయంసౌమిత్రేప్లవద్భిఃపశ్యసర్వతః। మహాభోగాంశ్చమ
త్స్యాన్నాంకరిణాంచకరానిహ॥౧౮॥ భోగాంశ్చపశ్యనాగానాంమయాభిన్నానిలక్ష్మణ। సశంఖశుక్తికాజాలంస
మీనమకరంశరైః॥౧౯॥ అద్యయుద్ధేనమహతాసముద్రంపరిశోషయే। క్షమయాహిసమాయుక్తంమామయంమకరాల
యః॥౨౦॥ అసమర్థంవిజానాతిధిక్క్షమామీదృశేజనే। నదర్శయతిసామ్నామేసాగరోరూపమాత్మనః॥౨౧॥ చాపమాన
యసౌమిత్రేశరాంశ్చాశీవిషోపమాన్। సాగరంశోషయిష్యామిపద్భ్యాంయాంతుప్లవంగమాః॥౨౨॥ అద్యాక్షోభ్యమపి
క్రుద్ధఃక్షోభయిష్యామిసాగరమ్। వేలాసుకృతమర్యాదంసహసోర్మిసమాకులమ్॥౨౩॥ నిర్మర్యాదంకరిష్యామిసాయ
కైర్వరుణాలయమ్। మహార్ణవంక్షోభయిష్యేమహానక్రసమాకులమ్॥౨౪॥ ఏవముక్త్వాధనుష్పాణిఃక్రోధవిస్ఫారితేక్ష
ణః। బభూవరామోదుర్ధర్షోయుగాంతాగ్నిరివజ్వలన్॥౨౫॥ సంపీడ్యచధనుర్ఘోరంకంపయిత్వాశరైర్జగత్। ము
మోచవిశిఖానుగ్రాన్వజ్రానివశతక్రతుః॥౨౬॥ తేజ్వలంతోమహావేగాస్తేజసాసాయకోత్తమాః। ప్రవిశంతిసము
ద్రస్యసలిలంద్రస్తపన్నగమ్॥౨౭॥ తతోవేగస్సముద్రస్యసనక్రమకరోమహాన్। సంబభూవమహాఘోరస్సమారుతరవ
స్తదా॥౨౮॥ మహోర్మిమాలావితతశ్శంఖశుక్తిసమాకులః। సధూమపరివృత్తోర్మిస్సహసాసీన్మహోదధిః॥౨౯॥ వ్య
థితాఃపన్నగాశ్చాసన్దీప్తాస్యాదీప్తలోచనాః। దానవాశ్చమహావీర్యాఃపాతాళతలవాసినః॥౩౦॥ ఊర్మయస్సింధు
రాజస్యసనక్రమకరాస్తదా। వింధ్యమందరసంకాశాస్సముత్పేతుస్సహస్రశః॥౩౧॥ ఆఘూర్ణితతరంగౌఘస్సంభ్రాం
తోరగరాక్షసః। ఉద్వర్తితమహాగ్రాహస్సంవృత్తస్సలిలాశయః॥౩౨॥ తతస్తుతంరాఘవముగ్రవేగంప్రకర్షమాణం
ధనురప్రమేయమ్। సౌమిత్రిరుత్పత్యవినిశ్శ్వసంతంమామేతిచోక్త్వాధనురాలలంబే॥౩౩॥ ఇతియుద్ధకాండె-ఏకవింశస్సర్గః.

అథోవాచరఘుశ్రేష్ఠస్సాగరందారుణంవచః। అద్యత్వాంశోషయిష్యామిసపాతాళంమహార్ణవ॥౧॥ శరనిర్ద
గ్ధతోయస్యపరిశుష్కస్యసాగర। మయాశోషితసత్వస్యపాంసురుత్పద్యతాంమహాన్॥౨॥ మత్కార్ముకవిసృష్టేనశరవర్షే
ణసాగర। పారంతేద్యగమిష్యంతిపద్భిరేవప్లవంగమాః॥౩॥ విచిన్వన్నాభిజానాసిపౌరుషంనాపివిక్రమమ్। దానవాలయ
సంతాపంమత్తోనావగమిష్యసి॥౪॥ బ్రాహ్మేణాస్త్రేణసంయోజ్యబ్రహ్మదండనిభంశరమ్। సంయోజ్యధనుషిశ్రేష్ఠే
విచకర్షమహాబలః॥౫॥ తస్మిన్వికృష్టేసహసారాఘవేణశరాసనే। రోదసీసంపఫాలేవపర్వతాశ్చచకంపిరే॥౬॥ తమ
శ్చలోకమావవ్రేదిశశ్చనచకాశిరే। పరిచుక్షుభిరేచాశుసరాంసిసరితస్తదా॥౭॥ తిర్యక్చసహనక్షత్రైస్సంగతౌచంద్ర
భాస్కరౌ। భాస్కరాంశుభిరాదీప్తంతమసాచసమావృతమ్॥౮॥ ప్రచకాశేతదాకాశముల్కాశతవిదీపితమ్। అంతరిక్షా
చ్చనిర్ఘాతానిర్జగ్మురతులస్వనాః॥౯॥ ప్రాస్ఫోటాశ్చఘనాదివ్యాదివిమారుతపఙ్క్తయః। బభంజచతదావృక్షాన్జల
దానుద్వహన్ మహ॥౧౦॥ ఆరుజంశ్చైవశైలాగ్రాన్శిఖరాణిప్రభంజనః। దివిస్పృశోమహామేఘాస్సంగతాస్సమహా
స్వనాః॥౧౧॥ ముముచుర్వైద్యుతానగ్నీంస్తేమహాశనయస్తదా। యానిభూతానిదృశ్యానిచుక్రుశుశ్చాశనేస్స్వనమ్॥
౧౨॥ అదృశ్యానిచభూతానిచుక్రుశుర్భైరవస్వనమ్। శిశ్యిరేచాపిభూతానిసంత్రస్తాన్యుద్విజంతిచ॥౧౩॥ సంప్రవివ్యధిరే

చాపినచపస్పందిరేభయాత్ ।సహభూతైస్సతోయోర్మిస్సనాదస్సహరాక్షసః॥౧౪॥సహసాసీత్తదా ఘోరో భీమవేగో
మహోదధిః।యోజనంవ్యతిచక్రామ వేలామన్యత్రసంప్లవాత్ ॥౧౫॥తంతదాసమతిక్రాంతం నాతిచక్రామ రాఘవః
సముద్ధతమమిత్రఘ్నో రామో నదనదీపతిమ్॥౧౬॥ తతో మధ్యాత్సముద్రస్య సాగరస్స్వయముత్థితః । ఉదయన్హి మహా
శైలాన్మేరోరివదివాకరః॥౧౭॥పన్నగైస్సహదీప్తాస్యైస్సముద్రః ప్రత్యదృశ్యత। స్నిగ్ధవైడూర్యసంకాశో జాంబూన
దవిభూషితః॥౧౮॥రక్తమాల్యాంబరధరః పద్మపత్రనిభేక్షణః।సర్వపుష్పమయీందివ్యాంశిరసాధారయన్స్రజమ్॥౧౯॥
జాతరూపమయైశ్చైవ తపనీయవిభూషణైః।ఆత్మజానాంచరత్నానాం భూషితో భూషణోత్తమైః॥౨౦॥ధాతుభిర్మండిత
శ్శైలో వివిధైర్హిమవానివ।ఏకావలీమధ్యగతం తరళంపాటలప్రభమ్॥౨౧॥ విపులేనోరసా బిభ్రత్కౌస్తుభస్య సహో
దరమ్।ఆఘూర్ణితతరంగౌఘః కాళికానిలసంకులః॥౨౨॥ఉద్వర్తితమహాగ్రాహస్సంభ్రాంతోరగరాక్షసః । దేవతా
నాంసురూపాణాంనానారూపాభిరీశ్వరః॥౨౩॥ గంగాసింధుప్రధానాభిరాపగాభిస్సమావృతః। సాగరస్సమభిక్రమ్య
పూర్వమామంత్ర్య వీర్యవాన్॥౨౪॥అబ్రవీత్ప్రాంజలిర్వాక్యం రాఘవంశరపాణినమ్।పృథివీవాయురాకాశమాపో జ్యో
తిశ్చ రాఘవ॥౨౫॥స్వభావే సౌమ్య తిష్ఠంతి శాశ్వతం మార్గమాశ్రితాః।తత్స్వభావో మమాప్యేష యదగాధోఽహమప్లవః
॥౨౬॥ వికారస్తుభవేద్గాధఏతత్తేప్రవదామ్యహం।న కామాన్నచలోభాద్వా న భయాత్పార్థివాత్మజ॥౨౭॥ గ్రాహనక్రా
కులజలం స్తంభయేయంకథంచన।విధాస్యే రామ యేనాపి విషహిష్యే హ్యహం తథా॥౨౮॥ గ్రాహానప్రహరిష్యంతి యా
వత్సేనాతరిష్యతి । హరీణాంతరణే రామ కరిష్యామి యథాస్థలమ్॥౨౯॥ప్రసన్నస్తుతదారామ అబ్రవీత్తంనదీపతిం।అమో
ఘోఽయం మహాబాణః కస్మిన్దేశే నిపాత్యతామ్॥౩౦॥రామస్యవచనంశ్రుత్వా తంచదృష్ట్వా మహాశరం। మహోదధిర్మ
హాతేజా రాఘవంవాక్యమబ్రవీత్॥౩౧॥ ఉత్తరేణావకాశోఽస్తి కశ్చిత్పుణ్యతమో మమ । ద్రుమకుల్య ఇతి ఖ్యాతో లోకే
ఖ్యాతో యథా భవాన్॥౩౨॥ ఉగ్రదర్శనకర్మాణో బహవస్తత్ర దస్యవః । ఆభీరప్రముఖాః పాపాః పిబంతి సలిలం మమ॥
౩౩॥తైస్తుసంస్పర్శనంపాపైర్మమక్లేశకరంమహత్ ।అమోఘః క్రియతాం రామ శితస్తత్ర శరోత్తమః॥౩౪॥ తస్యతద్వ
చనంశ్రుత్వా సాగరస్య స రాఘవః।ముమోచ తం శరం దీప్తం వీర సాగరదర్శనాత్॥౩౫॥ తేన తన్మరుకాంతారం పృథివ్యాం
ఖలు విశ్రుతం । నిపాతితశ్శరో యత్ర దీప్తాశనిసమస్వనః॥౩౬॥ ననాద చ తదా తత్ర వసుధా శల్యపీడితా । తస్మాద్వ్రణము
ఖాత్తోయముత్పపాత రసాతలాత్॥౩౭॥స బభూవ తదా కూపో వ్రణ ఇత్యభివిశ్రుతః।సతతం చోత్థితం తోయం సముద్రస్యే
వదృశ్యతే॥౩౮॥అవదారణశబ్దస్సదారుణస్సమపద్యత।తస్మాద్బాణనిపాతేనత్వపః కుక్షిష్వశోషయత్ ॥౩౯॥ విఖ్యాతం
త్రిషులోకేషు మరుకాంతారమేవ తత్ । శోషయిత్వా తతః కుక్షిం రామో దశరథాత్మజః॥౪౦॥వరం తస్మై దదౌ విద్వాన్మ
రవేఽమరవిక్రమః।పశవ్యశ్చాల్పరోగశ్చ ఫలమూలరసాయుతః॥౪౧॥బహుస్నేహో బహుక్షీరస్సుగంధిర్వివిధౌషధిః। ఏ
వమేతైర్గుణైర్యుక్తో బహుభిస్సతతం మరుః॥౪౨॥ రామస్య వరదానాచ్చ శివః పంథా బభూవ హ । తస్మిన్దగ్ధే తదా కుక్షౌ స
ముద్రస్సరితాంపతిః॥౪౩॥రాఘవంసర్వశాస్త్రజ్ఞమిదంవచనమబ్రవీత్ । (మధ్యేవానరసంఘానాంమనః ప్రహ్లాదనం శు
భం॥౪౪॥ఉపాయంశృణువైసౌమ్య యేనమాంసంతరిష్యసి) । అయం సౌమ్య నలో నామ తనుజో విశ్వకర్మణః॥౪౫॥ పి
త్రా దత్తవరశ్శ్రీమాన్ప్రతిమో విశ్వకర్మణా।ఏష సేతుం మహోత్సాహః కరోతు మయి వానరః॥౪౬॥ తమహం ధార
యిష్యామి తథా హ్యేష యథా పితా।ఏవముక్త్వోదధిర్యాతస్సముత్థాయ నలస్తదా॥౪౭॥ అబ్రవీద్వానరశ్రేష్ఠో వాక్యం రామం
మహాబలః।అహం సేతుం కరిష్యామి విస్తీర్ణే వరుణాలయే॥౪౮॥పితుస్సామర్థ్యమాస్థాయ తత్త్వమాహ మహోదధిః।దం
డ ఏవ పరో లోకే పురుషస్యేతి మే మతిః॥౪౯॥ధిక్ క్షమామకృతజ్ఞేషు సాంత్వం దానమథాపి వా । అయం హి సాగరో భీమః సే
తుకర్మదిదృక్షయా॥౫౦॥దదౌ దండభయాద్గాధం రాఘవాయ మహోదధిః । మమ మాతుర్వరో దత్తో మందరే విశ్వక
ర్మణా॥౫౧॥ఔరసస్తస్య పుత్రోఽహం సదృశో విశ్వకర్మణా।న చాప్యహమనుక్తో వై ప్రబ్రూయామాత్మనో గుణాన్॥౫
౨॥సమర్థశ్చాప్యహం సేతుం కర్తుం వై వరుణాలయే । స్మారితోఽస్మ్యహమేతేన తత్త్వమాహ మహోదధిః॥౫౩॥ కా
మమద్యైవ బధ్నంతు సేతుం వానరపుంగవాః।తతో విసృష్టా రామేణ సర్వతో హరియూథపాః॥ ౫౪ ॥ అభిపేతుర్మహార
ణ్యం హృష్టాశ్శతసహస్రశః। తే నగాన్నగసంకాశాశ్శాఖామృగగణాస్తదా॥౫౫॥బభంజుర్వానరాస్తత్ర ప్రచకర్షుశ్చ

సాగరమ్। తే సాలైశ్చాశ్వకర్ణైశ్చ ధవైర్వంశైశ్చ వానరాః ॥౫౬॥ కుటజైరర్జునైస్తాలైస్తిలకైస్తినిశైరపి। బిల్వైశ్చ
సప్తపర్ణైశ్చ కర్ణికారైశ్చ పుష్పితైః ॥౫౭॥ చూతైశ్చాశోకవృక్షైశ్చ సాగరం సమపూరయన్। సమూలాంశ్చ విమూ
లాంశ్చ పాదపాన్ హరిసత్తమాః ॥౫౮॥ ఇంద్రకేతూనివోద్యమ్య ప్రజహ్రుర్హరయస్తరూన్। తాలాన్ దాడిమగు
ల్మాంశ్చ నారికేళాన్విభీతకాన్ ॥౫౯॥ వకుళాన్ ఖదిరాన్నింబాన్ సమాజహ్రుస్సమంతతః। హస్తిమాత్రాన్మహాకా
యాః పాషాణాంశ్చ మహాబలాః ॥౬౦॥ పర్వతాంశ్చ సముత్పాట్య యంత్రైః పరివహంతి చ। ప్రక్షిప్యమాణైరచలైస్సహ
సా జలముద్ధతమ్ ॥౬౧॥ సముత్పతితమాకాశముపాసర్పత్తతస్తతః। సముద్రం క్షోభయామాసుర్వానరాశ్చ సమంతతః ॥
౬౨॥ సూత్రాణ్యన్యే ప్రగృహ్ణంతి వ్యాయతం శతయోజనమ్। దండానన్యే ప్రగృహ్ణంతి విచిన్వంతి తథాపరే ॥౬౩॥ దశయో
జనవిస్తారం శతయోజనమాయతమ్। నలశ్చక్రే మహాసేతుం మధ్యే నదనదీపతేః ॥౬౪॥ వానరైశ్శతశస్తత్ర రామస్యాజ్ఞా
పురస్సరైః। మేఘాభైః పర్వతాగ్రైశ్చ తృణైః కాష్ఠైర్బబంధిరే ॥౬౫॥ పుష్పితాగ్రైశ్చ తరుభిస్సేతుం బధ్నంతి వానరాః।
పాషాణాంశ్చ గిరిప్రఖ్యాన్ గిరీణాం శిఖరాణి చ ॥౬౬॥ దృశ్యంతే పరిధావంతో గృహ్య వారణసన్నిభాః। శిలానాం పాత్య
మానానాం శైలానాం తత్ర పాత్యతామ్ ॥౬౭॥ బభూవ తుములశ్శబ్దస్తదా తస్మిన్మహోదధౌ। కృతాని ప్రథమేనాహ్నా
యోజనాని చతుర్దశ ॥౬౮॥ ప్రహృష్టైర్గజసంకాశైస్త్వరమాణైః ప్లవంగమైః। ద్వితీయేన తథా చాహ్నా యోజనాని తు
వింశతిః ॥౬౯॥ కృతాని ప్లవగైస్తూర్ణం భీమకాయైర్మహాబలైః। అహ్నా తృతీయేన తథా యోజనాని కృతాని తు ॥౭౦॥ త్వరమా
ణైర్మహాకాయైరేకవింశతిరేవ చ। చతుర్థేన తథా చాహ్నా ద్వావింశతిరథాపి చ ॥౭౧॥ యోజనాని మహావేగైః కృతాని త్వ
రితైస్తు తైః। పంచమేన తథా చాహ్నా ప్లవంగైః క్షిప్రకారిభిః ॥౭౨॥ యోజనాని త్రయోవింశత్సువేలమధికృత్య వై। స వానర
వరః శ్రీమాన్విశ్వకర్మాత్మజో బలీ ॥౭౩॥ బబంధ సాగరే సేతుం యథా చాస్య పితా తథా। స నలేన కృతస్సేతుస్సాగరే మక
రాలయే ॥౭౪॥ శుశుభే సుభగః శ్రీమాన్ స్వాతీపథ ఇవాంబరే। తతో దేవాస్సగంధర్వాస్సిద్ధాశ్చ పరమర్షయః ॥౭౫॥ ఆగ
మ్య గగనే తస్థుర్ద్రష్టుకామాస్తదద్భుతమ్। దశయోజనవిస్తీర్ణం శతయోజనమాయతమ్ ॥౭౬॥ దదృశుర్దేవగంధర్వా
నలసేతుం సుదుష్కరమ్। ఆప్లవంతః ప్లవంతశ్చ గర్జంతశ్చ ప్లవంగమాః ॥౭౭॥ తమచింత్యమసహ్యం చ అద్భుతం రోమహ
ర్షణమ్। దదృశుస్సర్వభూతాని సాగరే సేతుబంధనమ్ ॥౭౮॥ తాని కోటిసహస్రాణి వానరాణాం మహౌజసామ్। బధ్నం
తి సాగరే సేతుం జగ్ముః పారం మహోదధేః ॥౭౯॥ విశాలస్సుకృతః శ్రీమాన్ సుభూమిస్సుసమాహితః। అశోభత మహాసే
తుస్సీమంత ఇవ సాగరే ॥౮౦॥ తతః పారే సముద్రస్య గదాపాణిర్విభీషణః। పరేషామభిఘాతార్థమతిష్ఠత్సచివైస్సహ ॥౮౧॥
సుగ్రీవస్తు తతః ప్రాహ రామం సత్యపరాక్రమమ్। హనూమంతం త్వమారోహ అంగదం చాపి లక్ష్మణః ॥౮౨॥ అయం హి వి
పులో వీర సాగరో మకరాలయః। వైహాయసౌ యువామేతౌ వానరౌ తారయిష్యతః ॥౮౩॥ అగ్రతస్తస్య సైన్యస్య శ్రీమాన్
రామస్సలక్ష్మణః। జగామ ధన్వీ ధర్మాత్మా సుగ్రీవేణ సమన్వితః ॥౮౪॥ అన్యే మధ్యేన గచ్ఛంతి పార్శ్వతోన్యే ప్లవంగమాః।
సలిలే ప్రపతంత్యన్యే మార్గమన్యే న లేభిరే ॥౮౫॥ కేచిద్వైహాయసగతాస్సుపర్ణా ఇవ పుప్లువుః। ఘోషేణ మహతా తస్య
సింధోర్ఘోషం సముచ్ఛ్రితమ్ ॥౮౬॥ భీమమంతర్దధే భీమా తరంతీ హరివాహినీ। వానరాణాం హి సా తీర్ణా వాహినీ నల
సేతునా ॥౮౭॥ తీరే నివివిశే రాజ్ఞా బహుమూలఫలోదకే। తదద్భుతం రాఘవకర్మ దుష్కరం సమీక్ష్య దేవాస్సహ సిద్ధచా
రణైః। ఉపేత్య రామం సహసా మహర్షిభిస్సమభ్యషించన్ సుశుభైర్జలైః పృథక్ ॥౮౮॥ జయస్వ శత్రూన్నరదేవ మే
దినీం ససాగరాం పాలయ శాశ్వతీస్సమాః। ఇతీవ రామం నరదేవసత్కృతం శుభైర్వచోభిర్వివిధైరపూజయన్ ॥౮౯॥ ఇతి
శ్రీమద్యుద్ధకాండే - ద్వావింశస్సర్గః - **************** నిమిత్తాని నిమిత్తజ్ఞో దృష్ట్వా లక్ష్మణపూర్వజః। సౌమి
త్రిం సంపరిష్వజ్య ఇదం వచనమబ్రవీత్ ॥౧॥ పరిగృహ్యోదకం శీతం వనాని ఫలవంతి చ। బలౌఘం సంవిభజ్యేమం వ్యూహ్య
తిష్ఠేమ లక్ష్మణ ॥౨॥ లోకక్షయకరం భీమం భయం పశ్యామ్యుపస్థితమ్। నిబర్హణం ప్రవీరాణామృక్షవానరరక్షసామ్ ॥౩॥
వాతాశ్చ కలుషా వాంతి కంపతే చ వసుంధరా। పర్వతాగ్రాణి వేపంతే పతంతి చ మహీరుహాః ॥౪॥ మేఘాః క్రవ్యాదసంకా
శాః పరుషాః పరుషస్వనాః। క్రూరాః క్రూరం ప్రవర్షంతి మిశ్రం శోణితబిందుభిః ॥౫॥ రక్తచందనసంకాశా సంధ్యా పర
మదారుణా। జ్వలతః ప్రపతత్యేతదాదిత్యాదగ్నిమండలమ్ ॥౬॥ దీనా దీనస్వరాః క్రూరాస్సర్వతో మృగపక్షిణః। ప్రత్యాది

త్యం వినర్దంతి జనయంతో మహద్భయమ్ ॥ ౭ ॥ రజన్యామప్రకాశస్తు సంతాపయతి చంద్రమాః । కృష్ణరక్తాంశుపర్యంతో లోకక్షయ ఇవోదితః ॥ ౮ ॥ హ్రస్వో రూక్షో ప్రశస్తశ్చ పరివేషస్సులోహితః । ఆదిత్యే విమలే నీలం లక్ష్మ లక్ష్మణ దృశ్యతే ॥ ౯ ॥ రజసా మహతా చాపి నక్షత్రాణి హతాని చ । యుగాంతమివ లోకానాం పశ్య శంసంతి లక్ష్మణ ॥ ౧౦ ॥ కాకాశ్శ్యేనాస్తథా గృధ్రా నీచైః పరిపతంతి చ । శివాశ్చాప్యశివాన్నాదాన్నదంతి సుమహాభయాన్ ॥ ౧౧ ॥ శైలైశ్శూలైశ్చ ఖడ్గైశ్చ విసృష్టైః కపిరాక్షసైః । భవిష్యత్యావృతా భూమిర్మాంసశోణితకర్దమా ॥ ౧౨ ॥ క్షిప్రమద్యైవ దుర్ధర్షాం పురీం రావణపాలితాం । అభియామ జవేనైవ సర్వతో హరిభిర్వృతాః ॥ ౧౩ ॥ ఇత్యేవముక్త్వా ధర్మాత్మా ధన్వీ సంగ్రామహర్షణః । ప్రతస్థే పురతో రామో లంకామభిముఖో విభుః ॥ ౧౪ ॥ సవిభీషణసుగ్రీవాస్తతస్తే వానరర్షభాః । ప్రతస్థిరే వినర్దంతో నిశ్చితా ద్విషతాం వధే ॥ ౧౫ ॥ రాఘవస్య ప్రియార్థం తు ధృతానాం వీర్యశాలినామ్ । హరీణాం కర్మచేష్టాభిస్తుతోష హరిపుంగవః ॥ ౧౬ ॥

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే త్రయోవింశస్సర్గః ************************************

సా వీరసమితీ రాజ్ఞా విరరాజ వ్యవస్థితా । శశినా శుభనక్షత్రా పౌర్ణమాసీవ శారదీ ॥ ౧ ॥ ప్రచచాల చ వేగేన త్రస్తా చైవ వసుంధరా । పీడ్యమానా బలౌఘేన తేన సాగరవర్చసా ॥ ౨ ॥ తతశ్శుశ్రువురాక్రోశం లంకాయాం కాననౌకసః । భేరీమృదంగసంఘుష్టం తుములం రోమహర్షణమ్ ॥ ౩ ॥ బభూవుస్తేన ఘోషేణ సంహృష్టా హరియూథపాః । అమృష్యమాణాస్తం ఘోషం వినేదుర్ఘోషవత్తరమ్ ॥ ౪ ॥ రాక్షసాస్తు ప్లవంగానాం శుశ్రువుశ్చాపి గర్జితమ్ । నర్దతామివ దృప్తానాం మేఘానామంబరే స్వనమ్ ॥ ౫ ॥ దృష్ట్వా దాశరథిర్లంకాం చిత్రధ్వజపతాకినీమ్ । జగామ మనసా సీతాం దూయమానేన చేతసా ॥ ౬ ॥ అత్ర సా మృగశాబాక్షీ రావణేనోపరుధ్యతే । అభిభూతా గ్రహేణేవ లోహితాంగేన రోహిణీ ॥ ౭ ॥ దీర్ఘముష్ణం చ నిశ్శ్వస్య సముద్వీక్ష్య చ లక్ష్మణమ్ । ఉవాచ వచనం వీరస్తత్కాలహితమాత్మనః ॥ ౮ ॥ ఆలిఖంతీమివాకాశముత్థితాం పశ్య లక్ష్మణ । మనసేవ కృతాం లంకాం నగాగ్రే విశ్వకర్మణా ॥ ౯ ॥ విమానైర్బహుభిర్లంకా సంకీర్ణా భివిరాజతే । విష్ణోః పదమివాకాశం ఛాదితం పాండరైర్ఘనైః ॥ ౧౦ ॥ పుష్పితైశ్శోభితా లంకా వనైశ్చైత్రరథోపమైః । నానాపతంగసంఘుష్టైః ఫలపుష్పోపగైశ్శుభైః ॥ ౧౧ ॥ పశ్య మత్తవిహంగాని ప్రలీనభ్రమరాణి చ । కోకిలాకులషండాని వనాన్యుపవనాని చ ॥ ౧౨ ॥ ఇతి దాశరథీ రామో లక్ష్మణం సమభాషత । బలం చ తద్వై విభజన్ శాస్త్రదృష్టేన కర్మణా ॥ ౧౩ ॥ శశాస కపిసేనాయా బలమాదాయ వీర్యవాన్ । అంగదస్సహ నీలేన తిష్ఠేదురసి దుర్జయః ॥ ౧౪ ॥ తిష్ఠేద్వానరవాహిన్యా వానరౌఘసమావృతః । ఆశ్రిత్య దక్షిణం పార్శ్వమృషభో వానరర్షభః ॥ ౧౫ ॥ గంధహస్తీవ దుర్ధర్షస్తరస్వీ గంధమాదనః । తిష్ఠేద్వానరవాహిన్యాస్సవ్యం పార్శ్వం సమాశ్రితః ॥ ౧౬ ॥ మూర్ధ్ని స్థాస్యామ్యహం యత్తో లక్ష్మణేన సమన్వితః । జాంబవాంశ్చ సుషేణశ్చ వేగదర్శీ చ వానరః ॥ ౧౭ ॥ ఋక్షముఖ్యా మహాత్మానః కుక్షిం రక్షంతు తే త్రయః । జఘనం కపిసేనాయాః కపిరాజోభిరక్షతు ॥ ౧౮ ॥ పశ్చార్ధమివ లోకస్య ప్రచేతాస్తేజసా వృతః । సువిభక్తమహావ్యూహా మహావానరరక్షితా ॥ ౧౯ ॥ అనీకినీ సా విబభౌ యథా ద్యౌస్సాభ్రసంప్లవా । ప్రగృహ్య గిరిశృంగాణి మహతశ్చ మహీరుహాన్ ॥ ౨౦ ॥ ఆసేదుర్వానరా లంకాం విమర్దయిషవో రణే । శిఖరైర్వికిరామైనాం లంకాం ముష్టిభిరేవ వా ॥ ౨౧ ॥ ఇతి స్మ దధిరే సర్వే మనాంసి హరిసత్తమాః । తతో రామో మహాతేజాస్సుగ్రీవమిదమబ్రవీత్ ॥ ౨౨ ॥ సువిభక్తాని సైన్యాని శుక ఏష విముచ్యతామ్ । రామస్య వచనం శ్రుత్వా వానరేంద్రో మహాబలః ॥ ౨౩ ॥ మోచయామాస తం దూతం శుకం రామస్య శాసనాత్ । మోచితో రామవాక్యేన వానరైశ్చాభిపీడితః ॥ ౨౪ ॥ శుకః పరమసంత్రస్తో రక్షోధిపముపాగమత్ । రావణః ప్రహసన్నేవ శుకం వాక్యమభాషత ॥ ౨౫ ॥ కిమిమౌ తే సితౌ పక్షౌ లూనపక్షశ్చ దృశ్యసే । కచ్చిన్నానేకచిత్తానాం తేషాం త్వం వశమాగతః ॥ ౨౬ ॥ తతస్స భయసంవిగ్నస్తదా రాజ్ఞాభిచోదితః । వచనం ప్రత్యువాచేదం రాక్షసాధిపముత్తమమ్ ॥ ౨౭ ॥ సాగరస్యోత్తరే తీరే బ్రువం తే వచనం తదా । యథాసందేశమక్లిష్టం సాంత్వయన్ శ్లక్ష్ణయా గిరా ॥ ౨౮ ॥ క్రుద్ధైస్తైరహముత్ప్లుత్య దృష్టమాత్రైః ప్లవంగమైః । గృహీతోస్మ్యపి చారబ్ధో హంతుం లోప్తుం చ ముష్టిభిః ॥ ౨౯ ॥ నైవ సంభాషితుం శక్యాస్సంప్రశ్నోత్ర న లభ్యతే । ప్రకృత్యా కోపనాస్తీక్ష్ణా వానరా రాక్షసాధిప ॥ ౩౦ ॥ స చ హంతా విరాధస్య కబంధస్య ఖరస్య చ । సుగ్రీవసహితో రామస్సీతాయాః పదమాగతః ॥ ౩౧ ॥ స కృత్వా

సాగరే సేతుం తీర్త్వా చ లవణోదధిమ్। ఏష రక్షాంసి నిర్ధూయ ధన్వీ తిష్ఠతి రాఘవః॥ ౩౧॥ ఋక్షవానరముఖ్యానాం నీ
కాని సహస్రశః। గిరి మేఘనికాశానాం ఛాదయంతి వసుంధరామ్॥ ౩౩॥ రాక్షసానాం బలౌఘస్య వానరేంద్రబలస్య చ। నై
తయోర్విద్యతే సంధిర్దేవదానవయోరివ॥ ౩౪॥ పురా ప్రాకారమాయాంతి క్షిప్రమేకతరం కురు। సీతాం వాఽస్మై ప్రయ
చ్ఛాశు సుయుద్ధం వా ప్రదీయతామ్॥ ౩౫॥ శుకస్య వచనం శ్రుత్వా రావణో వాక్యమబ్రవీత్। రోషసంరక్తనయనో నిర్ద
హన్నివ చక్షుషా॥ ౩౬॥ యది మాం ప్రతియుధ్యేరన్ దేవగంధర్వదానవాః। నైవ సీతాం ప్రయచ్ఛామి సర్వలోకభయాద
పి॥ ౩౭॥ కదా నామాభిధావంతి రాఘవం మామకాః శరాః। వసంతే పుష్పితం మత్తా భ్రమరా ఇవ పాదపమ్॥ ౩౮॥ కదా తూ
ణీశయైర్దీప్తైర్గణశః కార్ముకచ్యుతైః। శరైరాదీపయామ్యేనముల్కాభిరివ కుంజరమ్॥ ౩౯॥ తచ్చాస్య బలమాదాస్యే బ
లేన మహతా వృతః। జ్యోతిషామివ సర్వేషాం ప్రభాముద్యన్ దివాకరః॥ ౪౦॥ సాగరస్యేవ మే వేగో మారుతస్యేవ మే గ
తిః। న హి దాశరథిర్వేద తేన మాం యోద్ధుమిచ్ఛతి॥ ౪౧॥ న మే తూణీశయాన్ బాణాన్ సవిషానివ పన్నగాన్। రామః పశ్య
తి సంగ్రామే తేన మాం యోద్ధుమిచ్ఛతి॥ ౪౨॥ న జానాతి పురా వీర్యం మమ యుద్ధే స రాఘవః। మమ చాపమయీం వీణాం శర
కోణైః ప్రవాదితామ్॥ ౪౩॥ జ్యాశబ్దతుములాం ఘోరామార్తగీతమహాస్వనామ్। నారాచతలసన్నాదాం తాం మ
మాహితవాహినీమ్॥ ౪౪॥ అవగాహ్య మహారంగం వాదయిష్యామ్యహం రణే। న వాసవేనాపి సహస్రచక్షుషా య
థాస్మి శక్యో వరుణేన వా పునః। యమేన వా ధర్షయితుం శరాగ్నినా మహాహవే వైశ్రవణేన వా స్వయమ్॥ ౪౫॥ ఇతి శ్రీమ
ద్యుద్ధకాండే - చతుర్వింశస్సర్గః. **

సబలే సాగరం తీర్ణే రామే దశరథాత్మజే। అమాత్యౌ రావణః శ్రీమానబ్రవీచ్ఛుకసారణౌ॥ ౧॥ సమగ్రం సాగరం
తీర్ణం దుస్తరం వానరం బలమ్। అభూతపూర్వం రామేణ సాగరే సేతుబంధనమ్॥ ౨॥ సాగరే సేతుబంధం తు న శ్రద్దధ్యాం
కథంచన। అవశ్యం చాపి సంఖ్యేయం తన్మయా వానరం బలమ్॥ ౩॥ భవంతౌ వానరం సైన్యం ప్రవిశ్యానుపలక్షితౌ। పరిమాణం
చ వీర్యం చ యే చ ముఖ్యాః ప్లవంగమాః॥ ౪॥ మంత్రిణో యే చ రామస్య సుగ్రీవస్య చ సమ్మతాః। యే పూర్వమభివర్తంతే యే చ
శూరాః ప్లవంగమాః॥ ౫॥ స చ సేతుర్యథా బద్ధః సాగరే సలిలార్ణవే। నివేశం చ యథా తేషాం వానరాణాం మహాత్మనామ్॥
౬॥ రామస్య వ్యవసాయం చ వీర్యం ప్రహరణాని చ। లక్ష్మణస్య చ వీర్యం చ తత్త్వతో జ్ఞాతుమర్హథః॥ ౭॥ కశ్చ సేనాపతిస్తే
షాం వానరాణాం మహౌజసామ్। ఏతద్ జ్ఞాత్వా యథాతత్త్వం శీఘ్రమాగంతుమర్హథః॥ ౮॥ ఇతి ప్రతిసమాదిష్టౌ రాక్షసౌ
శుకసారణౌ। హరిరూపధరౌ వీరౌ ప్రవిష్టౌ వానరం బలమ్॥ ౯॥ తతస్తద్వానరం సైన్యమచింత్యం రోమహర్షణమ్। సంఖ్యాతుం
నాధ్యగచ్ఛేతాం తదా తౌ శుకసారణౌ॥ ౧౦॥ సంస్థితం పర్వతాగ్రేషు నిర్ఝరేషు గుహాసు చ। సముద్రస్య చ తీరేషు వనే
షూపవనేషు చ॥ ౧౧॥ తరమాణం చ తీర్ణం చ తర్తుకామం చ సర్వశః। నివిష్టం నివిశచ్చైవ భీమనాదం మహాబలమ్॥ ౧౨॥ త
ద్బలార్ణవమక్షోభ్యం దదృశాతే నిశాచరౌ। తౌ దదర్శ మహాతేజాః ప్రచ్ఛన్నౌ చ విభీషణః॥ ౧౩॥ ఆచచక్షేఽథ రామాయ
గృహీత్వా శుకసారణౌ। తస్యేమౌ రాక్షసేంద్రస్య మంత్రిణౌ శుకసారణౌ॥ ౧౪॥ లంకాయాః సమనుప్రాప్తౌ చారౌ పర
పురంజయ। తౌ దృష్ట్వా వ్యథితౌ రామం నిరాశౌ జీవితే తదా॥ ౧౫॥ కృతాంజలిపుటౌ భీతౌ వచనం చేదమూచతుః। ఆవామిహాగ
తౌ సౌమ్య రావణప్రహితావుభౌ॥ ౧౬॥ పరిజ్ఞాతుం బలం కృత్స్నం తవేదం రఘునందన। తయోస్తద్వచనం శ్రుత్వా రా
మో దశరథాత్మజః॥ ౧౭॥ అబ్రవీత్ప్రహసన్ వాక్యం సర్వభూతహితే రతః। యది దృష్టం బలం కృత్స్నం వయం వా సుపరీక్షి
తాః॥ ౧౮॥ యథోక్తం వా కృతం కార్యం ఛందతః ప్రతిగమ్యతామ్। అథ కించిదదృష్టం వా భూయస్తద్ద్రష్టుమర్హథః॥ ౧౯॥ వి
భీషణో వా కార్త్స్న్యేన భూయః సందర్శయిష్యతి। న చేదం గ్రహణం ప్రాప్య భేతవ్యం జీవితం ప్రతి॥ ౨౦॥ న్యస్తశస్త్రౌ
గృహీతౌ వా న దూతౌ వధమర్హథః। ప్రచ్ఛన్నౌ చ విముంచైతౌ చారౌ రాత్రించరావుభౌ॥ ౨౧॥ శత్రుపక్షస్య సతతం వి
భీషణవికర్షణౌ। ప్రవిశ్య నగరీం లంకాం భవద్భ్యాం ధనదానుజః॥ ౨౨॥ వక్తవ్యో రక్షసాం రాజా యథోక్తం వచనం మమ।
యద్బలం చ సమాశ్రిత్య సీతాం మే హృతవానసి॥ ౨౩॥ తద్దర్శయ యథాకామం ససైన్యః సహబాంధవః। శ్వః కాలే నగరీం లం
కాం సప్రాకారాం సతోరణామ్॥ ౨౪॥ రాక్షసం చ బలం పశ్య శరైర్విధ్వంసితం మయా। ఘోరం రోషమహం మోక్ష్యే బ
లం ధారయ రావణ॥ ౨౫॥ శ్వః కాలే వజ్రవాన్ వజ్రం దానవేష్వివ వాసవః। ఇతి ప్రతిసమాదిష్టౌ రాక్షసౌ శుకసారణౌ॥ ౨౬॥

జయేతిప్రతినంద్యైతౌరాఘవంధర్మవత్సలమ్।ఆగమ్యనగరీంలంకామబ్రూతాంరాక్షసాధిపమ్॥౨౭॥ విభీషణగృహీతౌ
తువధార్హౌరాక్షసేశ్వర।దృష్ట్వాధర్మాత్మనాముక్తౌరామేణామితతేజసా॥౨౮॥ ఏకస్థానగతాయత్రచత్వారఃపురుష
ర్షభాః।లోకపాలోపమాశ్శూరాఃకృతాస్త్రాదృఢవిక్రమాః॥౨౯॥ రామోదాశరథిశ్శ్రీమాన్లక్ష్మణశ్చవిభీషణః। సు
గ్రీవశ్చమహాతేజామహేంద్రసమవిక్రమః॥౩౦॥ ఏతేశక్తాఃపురీంలంకాంసప్రాకారాంసతోరణామ్। ఉత్పాట్యసం
క్రామయితుంసర్వేతిష్ఠంతువానరాః॥౩౧॥యాదృశంతస్యరామస్యరూపంప్రహరణానిచ। వధిష్యతిపురీంలంకామేక
స్తిష్ఠంతుతేత్రయః॥౩౨॥రామలక్ష్మణగుప్తాసాసుగ్రీవేణచవాహినీ। బభూవదుర్ధర్షతరాసర్వైరపిసురాసురైః॥
౩౩॥వ్యక్తస్సేతుస్తథాబద్ధోదశయోజనవిస్తృతః।శతయోజనమాయామస్తీర్ణాసేనాచసాగరమ్॥౩౪॥ నివిష్టోదక్షిణే
తీరేరామస్సచనదీపతేః।తీర్ణస్యతరమాణస్యబలస్యాంతోనవిద్యతే॥౩౫॥ ప్రహృష్టరూపాధ్వజినీవనౌకసాంమహాత్మ
నాంసంప్రతియోద్ధుమిచ్ఛతామ్।అలంవిరోధేనశమోవిధీయతాంప్రదీయతాందాశరథాయమైథిలీ॥ ౩౬॥ ఇతిశ్రీమ
ద్యుద్ధకాండే-పంచవింశస్సర్గః- ***

తద్వచఃపథ్యమక్లీబంసారణేనాభిభాషితమ్।నిశమ్యరావణోరాజాప్రత్యభాషతసారణమ్॥౧॥యదిమామభియు
ధ్యేరన్దేవగంధర్వదానవాః।నైవసీతాంప్రదాస్యామిసర్వలోకభయాదపి॥౨॥ త్వంతుసౌమ్యపరిత్రస్తోహరిభిర్నిర్జి
తోభృశమ్।ప్రతిప్రదానమద్యైవసీతాయాస్సాధుమన్యసే॥౩॥కోహినామసపత్నోమాంసమరేజేతుమర్హతి। ఇత్యు
క్త్వాపరుషంవాక్యంరావణోరాక్షసాధిపః॥౪॥ఆరురోహతతఃశ్రీమాన్ప్రాసాదంహిమపాండరమ్। బహుతాళసము
త్సేధంరావణోథదిదృక్షయా॥౫॥తాభ్యాంచరాభ్యాంసహితోరావణఃక్రోధమూర్ఛితః।పశ్యమానస్సముద్రంచపర్వ
తాంశ్చవనానిచ॥౬॥దదర్శపృథివీదేశంసుసంపూర్ణంప్లవంగమైః।తదపారమసంఖ్యేయంవానరాణాంమహద్బలమ్॥౭
ఆలోక్యరావణోరాజాపరిపప్రచ్ఛసారణమ్।ఏషాంవానరముఖ్యానాంకేశూరాఃకేమహాబలాః॥౮॥కేపూర్వమభివర్తం
తేమహోత్సాహాస్సమంతతః।కేషాంశృణోతిసుగ్రీవఃకేవాయూథపయూథపాః॥౯॥సారణాచక్ష్వతత్త్వేనకేప్రధా
నాఃప్లవంగమాః।సారణోరాక్షసేంద్రస్యవచనంపరిపృచ్ఛతః॥౧౦॥ ఆచచక్షేథముఖ్యజ్ఞోముఖ్యాంస్తాంస్తువనౌకసః।ఏ
షయోభిముఖోలంకాంనర్దంస్తిష్ఠతివానరః॥౧౧॥యూథపానాంసహస్రాణాంశతేనపరివారితః।యస్యఘోషేణమహా
తాసప్రాకారాసతోరణా॥౧౨॥లంకాప్రవేపతేసర్వాసశైలవనకాననా। సర్వశాఖామృగేంద్రస్యసుగ్రీవస్యమహా
త్మనః॥౧౩॥బలాగ్రేతిష్ఠతేవీరోనీలోనామైషయూథపః।బాహూప్రగృహ్యయఃపద్భ్యాంమహీంగచ్ఛతివీర్యవాన్॥౧౪॥
లంకామభిముఖఃక్రోధాదభీక్ష్ణంచవిజృంభతే। గిరిశృంగప్రతీకాశఃపద్మకింజల్కసన్నిభః॥౧౫॥స్ఫోటయత్యభిసంరబ్ధో
లాంగూలంచపునఃపునః।యస్యలాంగూలశబ్దేనస్వనంతీవదిశోదశ॥౧౬॥ఏషవానరరాజేనసుగ్రీవేణాభిషేచితః। యౌవ
రాజ్యేంగదోనామత్వామాహ్వయతిసంయుగే॥౧౭॥వాలినస్సదృశఃపుత్రస్సుగ్రీవస్యసదాప్రియః।రాఘవార్థేపరా
క్రాంతశ్శక్రార్థేవరుణోయథా॥౧౮॥ఏతస్యసామతిస్సర్వాయద్దృష్టాజనకాత్మజా। హనూమతావేగవతారాఘవ
స్యహితైషిణా॥౧౯॥బహూనివానరేంద్రాణామేషయూథానివీర్యవాన్।పరిగృహ్యాభియాతిత్వాంసేనానీకేనదుర్జ
యః॥౨౦॥అనువాలిసుతస్యాపిబలేనమహతావృతః। వీరస్తిష్ఠతిసంగ్రామేసేతుహేతురయంనలః॥౨౧॥యేతువిష్టభ్య
గాత్రాణిక్ష్వేళయంతినదంతిచ। ఉత్థాయచవిజృంభంతేక్రోధేనహరిపుంగవాః॥౨౨॥ఏతేదుష్ప్రసహాఘోరాశ్చం
డాశ్చండపరాక్రమాః।అష్టౌశతసహస్రాణిదశకోటిశతానిచ॥౨౩॥యఏనమనుగచ్ఛంతివీరాశ్చందనవాసినః। ఏషై
వాశంసతేలంకాంస్వేనానీకేనమర్దితుమ్॥౨౪॥శ్వేతోరజతసంకాశశ్చపలోభీమవిక్రమః। బుద్ధిమాన్వానరోవీరస్త్రి
షులోకేషువిశ్రుతః॥౨౫॥తూర్ణంసుగ్రీవమాగమ్యపునర్గచ్ఛతిసత్వరః।విభజన్వానరీంసేనామనీకానిప్రహర్షయన్
॥౨౬॥యఃపురాగోమతీతీరేరమ్యంపర్యేతిపర్వతమ్। నామ్నాసంకోచనోనామనానానగయుతోగిరిః॥ ౨౭ ॥తత్రరా
జ్యంప్రశాస్త్యేషకుముదోనామయూథపః। యోసౌశతసహస్రాణాంసహస్రంపరికర్షతి ॥౨౮॥యస్యవాలాబహు
వ్యామాదీర్ఘలాంగూలమాశ్రితాః।తామ్రాఃపీతాస్సితాఃశ్వేతాఃప్రకీర్ణాఘోరకర్మణః॥ ౨౯॥ అదీనోరోషణ
శ్చండస్సంగ్రామమభికాంక్షతి।ఏషాప్యాశంసతేలంకాంస్వేనానీకేనమర్దితుమ్॥౩౦॥యస్త్వేషసింహసంకాశఃకపి

లోదీర్ఘలోచనః। నిభృతః ప్రేక్షతే లంకాం దిధక్షన్నివ చక్షుషా ॥౩౧॥ విన్ధ్యం కృష్ణగిరిం సహ్యం పర్వతం చ సుదర్శనమ్।
రాజన్ సతతమధ్యాస్తే రంభో నామైష యూథపః ॥ ౩౨ ॥ శతం శతసహస్రాణాం త్రింశచ్చ హరియూథపమ్ । యమేతే
వానరాశ్శూరాశ్చండాశ్చండపరాక్రమాః ॥౩౩॥ పరివార్యానుగచ్ఛన్తి లంకాం మర్దితుమోజసా । యస్తు కర్ణౌ వివృణుతే
జృంభతే చ పునః పునః ॥ ౩౪ ॥ స చ నోద్విజతే మృత్యోర్న చ యుద్ధాద్విధావతి । ప్రకంపతే చ రోషేణ తిర్యక్చ పునరీక్షతే ॥
౩౫॥ పశ్య లాంగూలమపి చ క్ష్వేళతే స మహాబలః । మహాబలో వీతభయో రమ్యం సాల్వేయపర్వతమ్ ॥౩౬॥ రాజన్ సతత
మధ్యాస్తే శరభో నామ యూథపః। ఏతస్య బలినస్సర్వే విహారా నామ యూథపాః ॥౩౭॥ రాజన్ శతసహస్రాణి చత్వారింశ
త్తథైవ చ । యస్తు మేఘ ఇవాకాశం మహానావృత్య తిష్ఠతి ॥౩౮॥ మధ్యే వానరవీరాణాం సురాణామివ వాసవః। భేరీణామివ
సన్నాదో యస్యైష శ్రూయతే మహాన్ ॥౩౯॥ ఘోరశ్శాఖామృగేన్ద్రాణాం సంగ్రామమభికాంక్షతామ్ । ఏష పర్వత
మధ్యాస్తే పారియాత్రమనుత్తమమ్ ॥౪౦॥ యుద్ధే దుష్ప్రసహో నిత్యం పనసో నామ యూథపః। ఏవం శతసహస్రాణాం
శతార్ధం పర్యుపాసతే ॥౪౧॥ యూథపా యూథపశ్రేష్ఠం యేషాం యూథాని భాగశః। యస్తు భీమాం ప్రవల్గన్తీం చమూం తి
ష్ఠతి శోభయన్ ॥౪౨॥ స్థితాం తీరే సముద్రస్య ద్వితీయ ఇవ సాగరః। ఏష దర్దరసంకాశో వినతో నామ యూథపః ॥౪౩॥ పిబం
శ్చరతి పర్ణాశాం నదీనాముత్తమాం నదీమ్। షష్టిశ్శతసహస్రాణి బలమస్య ప్లవంగమాః ॥౪౪॥ త్వామాహ్వయతి యుద్ధా
య క్రోధనో నామ యూథపః। విక్రాంతా బలవంతశ్చ యథా యూథాని భాగశః ॥౪౫॥ యస్తు గైరికవర్ణాభం వపుః పుష్య
తి వానరః। అవమత్య సదా సర్వాన్ వానరాన్ బలదర్పితాన్ ॥౪౬॥ గవయో నామ తేజస్వీ త్వాం క్రోధాదభివర్తతే । ఏ
నం శతసహస్రాణి సప్తతిః పర్యుపాసతే ॥౪౭॥ ఏషైవాశంసతే లంకాం స్వేనానీకేన మర్దితుమ్। ఏతే దుష్ప్రసహా ఘోరా
బలినః కామరూపిణః ॥౪౮॥ యూథపా యూథపశ్రేష్ఠా ఏషాం యూథాని భాగశః ॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే-షడ్వింశస్సర్గః.*

తాంస్తు తేహం ప్రవక్ష్యామి ప్రేక్షమాణస్య యూథపాన్ । రాఘవార్థే పరాక్రాంతా యే న రక్షన్తి జీవితమ్ ॥౧॥
స్నిగ్ధా యస్య బహువ్యామా వాలా లాంగూలమాశ్రితాః । తామ్రాః పీతాస్సితాః శ్వేతాః ప్రకీర్ణా ఘోరకర్మణః ॥౨॥
ప్రగృహీతాః ప్రకాశంతే సూర్యస్యేవ మరీచయః । పృథివ్యాం చానుకృష్యంతే హరో నామైష యూథపః ॥ ౩॥ యం పృష్ఠతో
ఽనుగచ్ఛన్తి శతశోఽథ సహస్రశః। ద్రుమానుద్యమ్య సహసా లంకారోహణతత్పరాః ॥ ౪॥ ఏష కోటిసహస్రేణ వానరాణాం
మహౌజసామ్। ఆకాంక్షతే త్వాం సంగ్రామే జేతుం పరపురంజయ ॥౫॥ యూథపా హరిరాజస్య కింకరాస్సముపస్థితాః । నీ
లానివ మహామేఘాన్ తిష్ఠతో యాంస్తు పశ్యసి ॥౬॥ అసితాంజనసంకాశాన్ యుద్ధే సత్యపరాక్రమాన్ । అసంఖ్యేయానని
ర్దేశ్యాన్ పరం పారమివోదధేః ॥౭॥ పర్వతేషు చ యే కేచిద్విషమేషు నదీషు చ । ఏతే త్వామభివర్తన్తే రాజన్నృ
క్షాస్సుదారుణాః ॥౮॥ ఏషాం మధ్యే స్థితో రాజన్ భీమాక్షో భీమదర్శనః । పర్జన్య ఇవ జీమూతైస్సమంతాత్పరివారితః ॥౯॥
ఋక్షవన్తం గిరిశ్రేష్ఠమధ్యాస్తే నర్మదాం పిబన్ । సర్వర్క్షాణామధిపతిర్ధూమ్రో నామైష యూథపః ॥౧౦॥ యవీయా
నస్య తు భ్రాతా పశ్యైనం పర్వతోపమమ్ । భ్రాత్రా సమానో రూపేణ విశిష్టస్తు పరాక్రమైః ॥౧౧॥ స ఏష జాంబవా
న్నామ మహాయూథపయూథపః। ప్రక్రాంతో గురువర్తీ చ సంప్రహారేష్వమర్షణః ॥౧౨॥ ఏతేన సాహ్యం సుమహత్కృ
తం శక్రస్య ధీమతా । దేవాసురే జాంబవతా లబ్ధాశ్చ బహవో వరాః ॥౧౩॥ ఆరుహ్య పర్వతాగ్రేభ్యో మహాభ్రవిపులాశ్శి
లాః । ముంచన్తి విపులాకారా న మృత్యోరుద్విజన్తి చ ॥౧౪॥ రాక్షసానాం చ సదృశాః పిశాచానాం చ లోమశాః। ఏతస్య సై
న్యా బహవో విచరన్త్యగ్నితేజసః ॥౧౫॥ యం త్వేనమతిసంరబ్ధం ప్లవమానమివ స్థితమ్। ప్రేక్షన్తే వానరాస్సర్వే స్థితా యూ
థప యూథపమ్ ॥౧౬॥ ఏష రాజన్ సహస్రాక్షం పర్యుపాస్తే హరీశ్వరః। బలేన బలసంపన్నో రంభో నామైష యూథపః ॥౧౭॥
యః స్థితం యోజనే శైలం గచ్ఛన్ పార్శ్వేన సేవతే । ఊర్ధ్వం తథైవ కాయేన గతః ప్రాప్నోతి యోజనమ్ ॥౧౮॥ యస్మా
న్న పరమం రూపం చతుష్పాదేషు విద్యతే। శ్రుతస్సన్నాదనో నామ వానరాణాం పితామహః ॥ ౧౯ ॥ యేన యుద్ధం పురా
దత్తం రణే శక్రస్య ధీమతా । పరాజయశ్చ న ప్రాప్తస్సోఽయం యూథపయూథపః ॥౨౦॥ యస్య విక్రమమాణస్య శక్రస్యేవ ప
రాక్రమః । ఏష గన్ధర్వకన్యాయాముత్పన్నః కృష్ణవర్త్మనః ॥౨౧॥ తథా దేవాసురే యుద్ధే సాహ్యార్థం త్రిదివౌకసామ్।
యస్య వైశ్రవణో రాజా జంబూముపనిషేవతే ॥౨౨॥ యో రాజా పర్వతేన్ద్రాణాం బహుకిన్నరసేవినామ్ । విహారసుఖ

దో నిత్యం భ్రాతుస్తే రాక్షసాధిప ॥౨౩॥ తథైవ వసతి శ్రీమాన్ బలవాన్వానరర్షభః । యుద్ధేష్వకత్థనో నిత్యం క్రోధ
నో నామ యూథపః ॥౨౪॥ వృతః కోటిసహస్రేణ హరీణాం సముపస్థితః । ఏష ఏవాశంసతే లంకాం స్వేనానీకేన మర్దితుమ్ ॥
౨౫॥ యో గంగామనుపర్యేతి త్రాసయన్ హస్తియూథపాన్ । హస్తినాం వానరాణాం చ పూర్వవైరమనుస్మరన్ ॥౨౬॥
ఏష యూథపతిర్నేతా గజో గిరిగుహాశయః । గజాన్ యోధయతే వన్యాన్ గిరీంశ్చైవ మహీరుహాన్ ॥౨౭॥ య ఏష వాహినీ
ముఖ్యో నదీం హైమవతీమను । ఉశీరబీజమాశ్రిత్య పర్వతం మందరోపమమ్ ॥౨౮॥ రమతే వానరశ్రేష్ఠో దివి శక్ర ఇవ స్వయమ్ ।
ఏనం శతసహస్రాణాం సహస్రమనువర్తతే ॥౨౯॥ వీర్యవిక్రమదృప్తానాం నర్దతాం బలశాలినామ్ । స ఏష నేతా చై
తేషాం వానరాణాం మహాత్మనామ్ ॥౩౦॥ ఏష దుర్ధర్షణో రాజన్ ప్రమాథీ నామ యూథపః । వాతేనేవోద్ధితం మేఘం య
మేనమనుపశ్యసి ॥౩౧॥ అనీకమభిసంరబ్ధం వానరాణాం తరస్వినామ్ । ఉద్ధూతమరుణాభాసం పవనేన సమంతతః ॥౩౨॥ వివ
ర్తమానం బహుధా యత్రైతద్బహుళం రజః । ఏతే సితముఖా ఘోరా గోలాంగూలా మహాబలాః ॥౩౩॥ శతం శతసహ
స్రాణి దృష్ట్వా వై సేతుబంధనమ్ । గోలాంగూలం మహావేగం గవాక్షం నామ యూథపమ్ ॥౩౪॥ పరివార్యాభివర్తంతే లంకాం
మర్దితుమోజసా । భ్రమరాచరితా యత్ర సర్వకామఫలద్రుమాః ॥౩౫॥ యం సూర్యస్తుల్యవర్ణాభమనుపర్యేతి ప
ర్వతమ్ । యస్య భాసా సదా భాంతి తద్వర్ణా మృగపక్షిణః ॥౩౬॥ యస్య ప్రస్థం మహాత్మానో న త్యజంతి మహర్షయః । స
ర్వకామఫలా వృక్షాస్సదా ఫలసమన్వితాః ॥౩౭॥ మధూని చ మహార్హాణి యస్మిన్ పర్వతసత్తమే । తత్రైష రమతే రాజన్
రమ్యే కాంచనపర్వతే ॥౩౮॥ ముఖ్యో వానరముఖ్యానాం కేసరీ నామ యూథపః । షష్టిర్గిరిసహస్రాణాం రమ్యాః కాంచన
పర్వతాః ॥౩౯॥ తేషాం మధ్యే గిరివరస్త్వమివానఘ రక్షసామ్ । తత్రైతే కపిలాః శ్వేతాస్తామ్రాస్యా మధుపింగళాః ॥౪౦॥
నివసంత్యుత్తమగిరౌ తీక్ష్ణదంష్ట్రానఖాయుధాః । సింహా ఇవ చతుర్దంష్ట్రా వ్యాఘ్రా ఇవ దురాసదాః ॥౪౧॥ సర్వే వైశ్వా
నరసమా జ్వలితాశీవిషోపమాః । సుదీర్ఘాంచితలాంగూలా మత్తమాతంగసన్నిభాః ॥౪౨॥ మహాపర్వతసంకాశా మహాజీ
మూతనిస్వనాః । వృత్తపింగళరక్తాక్షా భీమా భీమగతిస్వనాః ॥౪౩॥ విమర్దయిషవో లంకాం సర్వే తిష్ఠంత్యుదీక్ష్య వై । ఏ
ష చైషామధిపతిర్మధ్యే తిష్ఠతి వీర్యవాన్ ॥౪౪॥ జయార్థీ నిత్యమాదిత్యముపతిష్ఠతి బుద్ధిమాన్ । నామ్నా పృథివ్యాం విఖ్యాతో
రాజన్ శతవలీతి యః ॥౪౫॥ ఏష ఏవాశంసతే లంకాం స్వేనానీకేన మర్దితుమ్ । విక్రాంతో బలవాన్ శూరః పౌరుషే స్వే
వ్యవస్థితః ॥౪౬॥ రామప్రియార్థం ప్రాణానాం దయాం న కురుతే హరిః । గజో గవాక్షో గవయో నలో నీలశ్చ వానరః ॥౪౭॥
ఏకైక ఏవ యూథానాం కోటీభిర్దశభిర్వృతః । తథాన్యే వానరశ్రేష్ఠా వింధ్యపర్వతవాసినః ॥౪౮॥ న శక్యంతే బహుత్వాత్తు
సంఖ్యాతుం లఘువిక్రమాః ॥ సర్వే మహారాజ మహాప్రభావాస్సర్వే మహాశైలనికాశకాయాః । సర్వే సమర్థాః పృథి
వీం క్షణేన కర్తుం ప్రవిధ్వస్తవికీర్ణశైలామ్ ॥౪౯॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - సప్తవింశస్సర్గః . ***************

సారణస్య వచః శ్రుత్వా రావణం రాక్షసాధిపమ్ । బలమాదిశ్య తత్సర్వం శుకో వాక్యమథాబ్రవీత్ ॥౧॥ స్థితాన్
పశ్యసి యానేతాన్ మత్తానివ మహాద్విపాన్ । న్యగ్రోధానివ గాంగేయాన్ సాలాన్ హైమవతానివ ॥౨॥ ఏతే దుష్ప్రస
హా రాజన్ బలినః కామరూపిణః । దైత్యదానవసంకాశా యుద్ధే దేవపరాక్రమాః ॥౩॥ ఏషాం కోటిసహస్రాణి నవ పంచ చ స
ప్త చ । తథా శంఖసహస్రాణి తథా బృందశతాని చ ॥౪॥ ఏతే సుగ్రీవసచివాః కిష్కింధానిలయాస్సదా । హరయో దేవగంధ
ర్వైరుత్పన్నాః కామరూపిణః ॥౫॥ యౌ తౌ పశ్యసి తిష్ఠంతౌ కుమారౌ దేవరూపిణౌ । మైందశ్చ ద్వివిదశ్చోభౌ తాభ్యాం నా
స్తి సమో యుధి ॥౬॥ బ్రహ్మణా సమనుజ్ఞాతావమృతప్రాశనావుభౌ । ఆశంసేతే యథాకాలమేతౌ మర్దితుమోజసా ॥౭॥
యావేతావేతయోః పార్శ్వే స్థితౌ పర్వతసన్నిభౌ । సుముఖో విముఖశ్చైవ మృత్యుపుత్రౌ పితుస్సమౌ ॥౮॥ ప్రేక్షం
తౌ నగరీం లంకాం కోటీభిర్దశభిర్వృతౌ । యం తు పశ్యసి తిష్ఠంతం ప్రభిన్నమివ కుంజరమ్ ॥౯॥ యో బలాత్ క్షోభయేత్ క్రుద్ధ
స్సముద్రమపి వానరః । ఏషోఽభిగంతా లంకాయా వైదేహ్యాస్తవ చ ప్రభో ॥౧౦॥ ఏనం పశ్య పురా దృష్టం వానరం పునరాగతమ్ । జ్యే
ష్ఠః కేసరిణః పుత్రో వాతాత్మజ ఇతి శ్రుతః ॥౧౧॥ హనూమానితి విఖ్యాతో లంఘితో యేన సాగరః । కామరూపీ హరిశ్రేష్ఠో బల
రూపసమన్వితః ॥౧౨॥ అనివార్యగతిశ్చైవ యథా సతతగః ప్రభుః । ఉద్యంతం భాస్కరం దృష్ట్వా బాలః కిల పిపాసితః ॥౧౩॥
త్రియోజనసహస్రం తు అధ్వానమవతీర్య హి । ఆదిత్యమాహరిష్యామి న మే క్షుత్ప్రతియాస్యతి ॥౧౪॥ ఇతి నిశ్చిత్య మనసా

పూరైరేష బలస్సర్పితః। అనాధృష్యతమం దేవైరపి దేవర్షిదానవైః ॥౧౫॥ అనాసాద్యైవ పతితో భాస్కరోదయనే గిరౌ। పతితస్య కపేరస్య హనూరేకశ్శిలాతలే ॥౧౬॥ కించిద్భిన్నా త్వభవద్ధనుమానేష తేన వై। సత్యమాగమయోగేన మమైష విదితో హరిః ॥౧౭॥ నాస్య శక్యం బలం రూపం ప్రభావో వాపి భాషితుమ్। ఏష ఆశంసతే లంకామేకో మర్దితుమోజసా ॥౧౮॥ యశ్చైషోఽనంతరశ్శూరః శ్యామః పద్మనిభేక్షణః। ఇక్ష్వాకూణామతిరథో లోకే విఖ్యాతపౌరుషః ॥౧౯॥ యస్మిన్న చలతే ధర్మో యో ధర్మం నాతివర్తతే। యో బ్రాహ్మమస్త్రం వేదాంశ్చ వేత్తి వేదవిదాం వరః ॥౨౦॥ యో భింద్యాన్మేదినీం బాణైః పర్వతానపి దారయేత్। యస్య మృత్యోరివ క్రోధశ్శక్రస్యేవ పరాక్రమః ॥౨౧॥ యస్య భార్యా జనస్థానాత్సీతా చాపహృతా త్వయా। స ఏష రామస్త్వాం యోద్ధుం రాజన్సమభివర్తతే ॥౨౨॥ యశ్చైష దక్షిణే పార్శ్వే శుద్ధజాంబూనదప్రభః। విశాలవక్షాస్తామ్రాక్షో నీలకుంచితమూర్ధజః ॥౨౩॥ ఏషోఽస్య లక్ష్మణో నామ భ్రాతా ప్రాణసమః ప్రియః। నయే యుద్ధే చ కుశలస్సర్వశస్త్రవిశారదః ॥౨౪॥ అమర్షీ దుర్జయో జేతా విక్రాంతో బుద్ధిమాన్బలీ। రామస్య దక్షిణో బాహుర్నిత్యం ప్రాణో బహిశ్చరః ॥౨౫॥ న హ్యేష రాఘవస్యార్థే జీవితం పరిరక్షతి। ఏషైవాశంసతే యుద్ధే నిహంతుం సర్వరాక్షసాన్ ॥౨౬॥ యస్తు సవ్యమసౌ పక్షం రామస్యాశ్రిత్య తిష్ఠతి। రక్షోగణపరిక్షిప్తో రాజా హ్యేష విభీషణః ॥౨౭॥ శ్రీమతా రాజరాజేన లంకాయామభిషేచితః। త్వామేవ ప్రతిసంరబ్ధో యుద్ధాయైషోఽభివర్తతే ॥౨౮॥ యం తు పశ్యసి తిష్ఠంతం మధ్యే గిరిమివాచలమ్। సర్వశాఖామృగేంద్రాణాం భర్తారమపరాజితమ్ ॥౨౯॥ తేజసా యశసా బుద్ధ్యా జ్ఞానేనాభిజనేన చ। యః కపీనతిబభ్రాజ హిమవానివ పర్వతాన్ ॥౩౦॥ కిష్కింధాం యస్సమధ్యాస్తే గుహాం సగహనద్రుమామ్। దుర్గాం పర్వతదుర్గస్థాం ప్రధానైస్సహ యూథపైః ॥౩౧॥ యస్యైషా కాంచనీ మాలా శోభతే శతపుష్కరా। కాంతా దేవమనుష్యాణాం యస్యాం లక్ష్మీః ప్రతిష్ఠితా ॥౩౨॥ ఏతాం చ మాలాం తారాం చ కపిరాజ్యం చ శాశ్వతమ్। సుగ్రీవో వాలినం హత్వా రామేణ ప్రతిపాదితః ॥౩౩॥ శతం శతసహస్రాణాం కోటిమాహుర్మనీషిణః। శతం కోటిసహస్రాణాం శంఖ ఇత్యభిధీయతే ॥౩౪॥ శతం శంఖసహస్రాణాం మహాశంఖ ఇతి స్మృతః। మహాశంఖసహస్రాణాం శతం బృందమితి స్మృతమ్ ॥౩౫॥ శతం బృందసహస్రాణాం మహాబృందమితి స్మృతమ్। మహాబృందసహస్రాణాం శతం పద్మమితి స్మృతమ్ ॥౩౬॥ శతం పద్మసహస్రాణాం మహాపద్మమితి స్మృతమ్। మహాపద్మసహస్రాణాం శతం ఖర్వమిహోచ్యతే ॥౩౭॥ శతం ఖర్వసహస్రాణాం మహాఖర్వమితి స్మృతమ్। మహాఖర్వసహస్రాణాం సముద్రమభిధీయతే ॥౩౮॥ శతం సముద్రసాహస్రమోఘ ఇత్యభిధీయతే। శతమోఘసహస్రాణాం మహౌఘ ఇతి విశ్రుతః ॥౩౯॥ ఏవం కోటిసహస్రేణ శంఖానాం చ తథైవ చ। మహాశంఖసహస్రేణ తథా బృందశతేన చ ॥౪౦॥ మహాబృందసహస్రేణ తథా పద్మశతేన చ। మహాపద్మసహస్రేణ తథా ఖర్వశతేన చ ॥౪౧॥ సముద్రేణ సహస్రేణ మహౌఘేన శతేన చ। ఏవం కోటిమహౌఘేన సముద్రేణ తథైవ చ ॥౪౨॥ ఏవం కోటిసహస్రేణ శంఖానాం చ తథైవ హి। విభీషణేన సచివై రాక్షసైః పరివారితః ॥౪౩॥ సుగ్రీవో వానరేంద్రస్త్వాం యుద్ధార్థమభివర్తతే। మహాబలవృతో నిత్యం మహాబలపరాక్రమః ॥౪౪॥ ఇమాం మహారాజ సమీక్ష్య వాహినీముపస్థితాం ప్రజ్వలితగ్రహోపమామ్। తతః ప్రయత్నః పరమో విధీయతాం యథా జయస్స్యాన్న పరైః పరాజయః ॥౪౫॥ ఇతి యుద్ధకాండే-అష్టావింశస్సర్గః.

శుకేన తు సమాఖ్యాతాంస్తాన్దృష్ట్వా హరియూథపాన్। సమీపస్థం చ రామస్య భ్రాతరం స్వం విభీషణమ్ ॥౧॥ లక్ష్మణం చ మహావీర్యం భుజం రామస్య దక్షిణమ్। సర్వవానరరాజం చ సుగ్రీవం భీమవిక్రమమ్ ॥౨॥ గజం గవాక్షం గవయం మైందం ద్వివిదమేవ చ। అంగదం చైవ బలినం వజ్రహస్తాత్మజాత్మజమ్ ॥౩॥ హనూమంతం చ విక్రాంతం జాంబవంతం చ దుర్జయమ్। సుషేణం కుముదం నీలం నలం చ ప్లవగర్షభమ్ ॥౪॥ కించిదుద్విగ్నహృదయో జాతక్రోధశ్చ రావణః। భర్త్సయామాస తౌ వీరౌ కథాంతే శుకసారణౌ ॥౫॥ అధోముఖౌ తౌ ప్రణతావబ్రవీచ్ఛుకసారణౌ। రోషగద్గదయా వాచా సంరబ్ధః పరుషం తతః ॥౬॥ న తావత్సదృశం నామ సచివైరుపజీవిభిః। విప్రియం నృపతేః కర్తుం నిగ్రహే ప్రగ్రహే ప్రభోః ॥౭॥ రిపూణాం ప్రతికూలానాం యుద్ధార్థమభిధావతామ్। ఉభాభ్యాం సదృశం నామ వక్తుమప్రస్తవే స్తవమ్ ॥౮॥ ఆచార్యా గురవో వృద్ధా వృథా వాం పర్యుపాసితాః। సారం యద్రాజశాస్త్రాణామనుజీవ్యం న గృహ్యతే ॥౯॥ గృహీతో వా న విజ్ఞాతో భారోఽజ్ఞానస్య వోహ్యతే। ఈదృశైస్సచివైర్యుక్తో మూర్ఖైర్దిష్ట్యా ధరామ్యహమ్ ॥౧౦॥ కిన్ను మృత్యోర్భయం నాస్తి వక్తుం మాం పరుషం వ

చః। యస్య మే శాసతో జిహ్వా ప్రయచ్ఛతి శుభాశుభమ్॥౧౧॥ అప్యేవ దహనం స్పృష్ట్వా వనే తిష్ఠంతి పాదపాః। రాజదోష
పరామృష్టాస్తిష్ఠంతే నాపరాధినః॥ ౧౨॥ హన్యామహం త్విమౌ పాపౌ శత్రుపక్షప్రశంసకౌ। యది పూర్వోపకారైస్తు న
క్రోధో మృదుతాం వ్రజేత్॥౧౩॥ అపసర్పత గచ్ఛధ్వం సన్నికర్షాదితో మమ। న హి వాం హంతుమిచ్ఛామి స్మరామ్యుపకృ
తాని వామ్॥౧౪॥ హతావేవ కృతఘ్నౌ తౌ మయి స్నేహపరాఙ్ముఖౌ। ఏవముక్తౌ తు సవ్రీడౌ తావుభౌ శుకసారణౌ॥ ౧౫॥
రావణం జయశబ్దేన ప్రతినంద్యాభినిస్సృతౌ। అబ్రవీత్తు దశగ్రీవస్సమీపస్థం మహోదరమ్॥౧౬॥ ఉపస్థాపయ మే శీఘ్రం
చారాన్నీతివిశారదాన్। మహోదరస్తథోక్తస్తు శీఘ్రమాజ్ఞాపయచ్చరాన్॥౧౭॥ తతశ్చారాస్సంత్వరితాః ప్రాప్తాః
పార్థివశాసనాత్। ఉపస్థితాః ప్రాంజలయో వర్ధయిత్వా జయాశిషా॥౧౮॥ తానబ్రవీత్తతో వాక్యం రావణో రాక్ష
సాధిపః। చారాన్ ప్రత్యాయితాన్ శూరాన్ భక్తాన్ విగతసాధ్వసాన్॥ ౧౯॥ ఇతో గచ్ఛత రామస్య వ్యవసాయం పరీక్షథ।
మంత్రేష్వాభ్యంతరా యేఽస్య ప్రీత్యా తేన సమాగతాః॥౨౦॥ కథం స్వపితి జాగర్తి కిమద్య చ కరిష్యతి। విజ్ఞాయ నిపుణం సర్వ
మాగంతవ్యమశేషతః॥౨౧॥ చారేణ విదితశ్శత్రుః పండితైర్వసుధాధిపైః। యుద్ధే స్వల్పేన యత్నేన సమాసాద్య నిరస్యతే
౨౨॥ చారాస్తు తే తథేత్యుక్త్వా ప్రహృష్టా రాక్షసేశ్వరమ్। శార్దూలమగ్రతః కృత్వా తతశ్చక్రుః ప్రదక్షిణమ్॥౨౩॥ తత
స్తే తం మహాత్మానం చారా రాక్షససత్తమమ్। కృత్వా ప్రదక్షిణం జగ్ముర్యత్ర రామస్సలక్ష్మణః॥ ౨౪॥ తే సువేలస్య శైలస్య
సమీపే రామలక్ష్మణౌ। ప్రచ్ఛన్నా దదృశుర్గత్వా ససుగ్రీవవిభీషణౌ॥ ౨౫॥ ప్రేక్షమాణాశ్చమూం తాం చ బభూవుర్భ
యవిక్లబాః। తే తు ధర్మాత్మనా దృష్టా రాక్షసేంద్రేణ రాక్షసాః॥౨౬॥ విభీషణేన తత్రస్థా నిగృహీతా యదృచ్ఛయా। శార్దూ
లో గ్రాహితస్త్వేకః పాపోఽయమితి రాక్షసః॥౨౭॥ మోచితస్సోఽపి రామేణ వధ్యమానః ప్లవంగమైః। ఆనృశంస్యేన రామేణ
మోచితా రాక్షసాః పరే॥ ౨౮॥ వానరైరర్దితాస్తే తు విక్రాంతైర్లఘువిక్రమైః। పునర్లంకామనుప్రాప్తాః శ్వసం
తో నష్టచేతసః॥౨౯॥ తతో దశగ్రీవముపస్థితాస్తే చారా బహిర్నిత్యచరా నిశాచరాః। గిరేస్సువేలస్య సమీపవాసినం న్యవేద
యన్ భీమబలం మహాబలాః॥౩౦॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే ఏకోనత్రింశస్సర్గః ***************************
తతస్తమక్షోభ్యబలం లంకాధిపతయే చరాః। సువేలే రాఘవం శైలే నివిష్టం ప్రత్యవేదయన్॥౧॥ చారాణాం రావణః
శ్రుత్వా ప్రాప్తం రామం మహాబలమ్। జాతోద్వేగోఽభవత్కించిచ్ఛార్దూలం వాక్యమబ్రవీత్॥ ౨॥ అయథావచ్చ తే
వర్ణో దీనశ్చాసి నిశాచర। నాసి కచ్చిదమిత్రాణాం క్రుద్ధానాం వశమాగతః॥౩॥ ఇతి తేనానుశిష్టస్తు వాచం మందముదీరయత్
తదా రాక్షసశార్దూలం శార్దూలో భయవిహ్వలః॥౪॥ న తే చారయితుం శక్యా రాజన్ వానరపుంగవాః। విక్రాంతా బ
లవంతశ్చ రాఘవేణ సురక్షితాః॥౫॥ నాపి సంభాషితుం శక్యస్సంప్రశ్నోఽత్ర న లభ్యతే। సర్వతో రక్ష్యతే పంథా వానరైః
పర్వతోపమైః॥౬॥ ప్రవిష్టమాత్రే జ్ఞాతోఽహం బలే తస్మిన్నచారితే। బలాద్గృహీతో రక్షోభిర్బహుధాఽస్మి విబాధితః॥౭॥ జా
నుభిర్ముష్టిభిర్దంతైస్తలైశ్చాభిహతో భృశమ్। పరిణీతోఽస్మి హరిభిర్బలవద్భిరమర్షణైః॥౮॥ పరిణీయ చ సర్వత్ర నీతో
హం రామసంసదమ్। రుధిరాదిగ్ధసర్వాంగో విహ్వలశ్చలితేంద్రియః॥౯॥ హరిభిర్వధ్యమానశ్చ యాచమానః కృతాంజలిః।
రాఘవేణ పరిత్రాతో జీవామీతి యదృచ్ఛయా॥౧౦॥ ఏష శైలైశ్శిలాభిశ్చ పూరయిత్వా మహార్ణవమ్। ద్వారమాశ్రిత్య
లంకాయా రామస్తిష్ఠతి సాయుధః॥౧౧॥ గరుడవ్యూహమాస్థాయ సర్వతో హరిభిర్వృతః। మాం విసృజ్య మహాతేజా లంకా
మేవాభివర్తతే॥౧౨॥ పురా ప్రాకారమాయాతి క్షిప్రమేకతరం కురు। సీతాం చాస్మై ప్రయచ్ఛాశు సుయుద్ధం వా ప్రదీయ
తామ్॥౧౩॥ మనసా సంతతాపాథ తచ్ఛ్రుత్వా రాక్షసాధిపః। శార్దూలస్య చ తద్వాక్యమథోవాచ స రావణః॥౧౪॥ య
ది మాం ప్రతియుధ్యేరన్ దేవగంధర్వదానవాః। నైవ సీతాం ప్రదాస్యామి సర్వలోకభయాదపి॥ ౧౫॥ ఏవముక్త్వా మహాతే
జా రావణః పునరబ్రవీత్। చారితా భవతా సేనా కేఽత్ర శూరాః ప్లవంగమాః॥ ౧౬॥ కీదృశాః కింప్రభావాస్స్యు వానరా యే
దురాసదాః। కస్య పుత్రాశ్చ పౌత్రాశ్చ తత్త్వమాఖ్యాహి రాక్షస॥౧౭॥ తథాత్ర ప్రతిపత్స్యేఽహం జ్ఞాత్వా తేషాం బలా
బలమ్। అవశ్యం బలసంఖ్యానం కర్తవ్యం యుద్ధమిచ్ఛతామ్॥౧౮॥ అథైవముక్తశ్శార్దూలో రావణేనోత్తమశ్చరః। ఇ
దం వచనమారేభే వక్తుం రావణసన్నిధౌ॥౧౯॥ అథర్క్షరజసః పుత్రో యుధి రాజా సుదుర్జయః। బ్రహ్మణస్త్వథ పుత్రో
సౌ జాంబవానితి విశ్రుతః॥౨౦॥ గద్గదస్య చ పుత్రోఽన్యో గురుపుత్రశ్శతక్రతోః। కదనం యస్య పుత్రైః కృతమేకేన రక్ష

సామ్॥౨౧॥సుషేణశ్చాత్ర ధర్మాత్మా పుత్రో ధర్మస్య వీర్యవాన్ । సౌమ్యస్సోమాత్మజశ్చాత్ర రాజన్ దధిముఖః కపిః ॥
౨౨॥ సుముఖో దుర్ముఖశ్చాత్ర వేగదర్శీ చ వానరః। మృత్యుర్వానరరూపేణ నూనం సృష్టః స్వయంభువా॥౨౩॥ పుత్రో హు
తవహస్యాథ నీలస్సేనాపతిః స్వయమ్। అనిలస్య చ పుత్రోऽత్ర హనూమానితి విశ్రుతః॥౨౪॥ నప్తా శక్రస్య దుర్ధర్షో బలవానం
గదో యువా। మైందశ్చ ద్వివిదశ్చోభౌ బలినావశ్విసంభవౌ॥౨౫॥ పుత్రా వైవస్వతస్యాత్ర పంచ కాలాంతకోపమాః। గజో
గవాక్షో గవయశ్శరభో గంధమాదనః॥౨౬॥ దశ వానరకోట్యశ్చ శూరాణాం యుద్ధకాంక్షిణాం। శ్రీమతాం దేవపుత్రాణాం
శేషాన్నాఖ్యాతుముత్సహే॥౨౭॥ పుత్రో దశరథస్యైష సింహసంహననో యువా। దూషణో నిహతో యేన ఖరశ్చ త్రిశిరా
స్తథా॥౨౮॥ నాస్తి రామస్య సదృశో విక్రమే భువి కశ్చన। విరాధో నిహతో యేన కబంధశ్చాంతకోపమః॥౨౯॥ వక్తుం న శక్తో రా
మస్య నరః కశ్చిద్గుణాన్ క్షితౌ। జనస్థానగతా యేన యావంతో రాక్షసా హతాః॥౩౦॥ లక్ష్మణశ్చాత్ర ధర్మాత్మా మాతంగానా
మివర్షభః। యస్య బాణపథం ప్రాప్య న జీవేదపి వాసవః॥౩౧॥ శ్వేతో జ్యోతిర్ముఖశ్చాత్ర భాస్కరస్యాత్మసంభవౌ। వరుణస్య
చ పుత్రోऽన్యో హేమకూటః ప్లవంగమః॥౩౨॥ విశ్వకర్మసుతో వీరో నలః ప్లవగసత్తమః। విక్రాంతో బలవానత్ర వసుపుత్ర
శ్చ దుర్ధరః॥౩౩॥ రాక్షసానాం వరిష్ఠశ్చ తవ భ్రాతా విభీషణః। పరిగృహ్య పురీం లంకాం రాఘవస్య హితే రతః॥౩౪॥ ఇతి స
ర్వం సమాఖ్యాతం తవేదం వానరం బలమ్। సువేలేऽధిష్ఠితం శైలే శేషకార్యే భవాన్ గతిః॥౩౫॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే-త్రిం
శస్సర్గః ************** తతస్తమక్షోభ్యబలం లంకాధిపతయే చరాః। సువేలే రాఘవం శైలే నివిష్టం ప్రత్యవేద
యన్॥౧॥ చారాణాం రావణశ్శ్రుత్వా ప్రాప్తం రామం మహాబలమ్। జాతోద్వేగోऽభవత్కించిత్సచివానిదమబ్రవీత్॥
౨॥ మంత్రిణశ్శీఘ్రమాయాంతు సర్వే వై సుసమాహితాః। అయం నో మంత్రకాలో హి సంప్రాప్త ఇతి రాక్షసాః॥౩॥ త
స్య తచ్ఛాసనం శ్రుత్వా మంత్రిణోऽభ్యాగమన్ ద్రుతమ్। తతస్సమంత్రయామాస సచివై రాక్షసైస్సహ॥౪॥ మంత్రయి
త్వా స దుర్ధర్షః క్షమం యత్సమనంతరమ్। విసర్జయిత్వా సచివాన్ప్రవివేశ స్వమాలయమ్॥౫॥ తతో రాక్షసమాహూ
య విద్యుజ్జిహ్వం మహాబలమ్। మాయావిదం మహామాయః ప్రావిశద్యత్ర మైథిలీ॥౬॥ విద్యుజ్జిహ్వం చ మాయాజ్ఞమబ్రవీ
ద్రాక్షసాధిపః। మోహయిష్యావహే సీతాం మాయయా జనకాత్మజామ్॥౭॥ శిరో మాయామయం గృహ్య రాఘవస్య ని
శాచర। త్వం మాం సముపతిష్ఠస్వ మహచ్చ సశరం ధనుః॥౮॥ ఏవముక్తస్తథేత్యాహ విద్యుజ్జిహ్వో నిశాచరః। తస్య తుష్టో
భవద్రాజా ప్రదదౌ చ విభూషణమ్॥౯॥ అశోకవనికాయాం తు సీతాదర్శనలాలసః। నైరృతానామధిపతిస్సంవివేశ మహా
బలః॥౧౦॥ తతో దీనామదైన్యార్హాం దదర్శ ధనదానుజః। అధోముఖీం శోకపరాముపవిష్టాం మహీతలే॥౧౧॥ భర్తారమే
వధ్యాయంతీమశోకవనికాం గతామ్। ఉపాస్యమానాం ఘోరాభీ రాక్షసీభిరితస్తతః॥౧౨॥ రాక్షసీభిర్వృతాం సీతాంస్త్రా
ర్ణచంద్రనిభాననామ్। ఉత్పాతమేఘజాలాభిశ్చంద్రరేఖామివావృతామ్॥౧౩॥ భూషణైరుత్తమైః కైశ్చిన్మంగళార్థ
మలంకృతామ్। చరంతీం మారుతోద్ధూతాం క్షిప్తాం పుష్పలతామివ॥౧౪॥ హర్షశోకాంతరే మగ్నాం విషాదస్య విలక్షు
ణామ్। స్తిమితామివ గాంభీర్యాన్నదీం భాగీరథీమివ॥౧౫॥ ఉపసృత్య తతస్సీతాం ప్రహర్షన్నామ కీర్తయన్। ఇదం చ వచ
నం ధృష్టమువాచ జనకాత్మజామ్॥౧౬॥ సాంత్వ్యమానా మయా భద్రే యముపాశ్రిత్య వల్గసే। ఖరహంతా స తే భర్తా రా
ఘవస్సమరే హతః॥౧౭॥ ఛిన్నం తే సర్వతో మూలం దర్పస్తే నిహతో మయా। వ్యసనేనాత్మనస్సీతే మమ భార్యా భవిష్యసి॥
౧౮॥ విసృజేమాం మతిం మూఢే కిం మృతేన కరిష్యసి। భవస్వ భద్రే భార్యాణాం సర్వాసామీశ్వరీ మమ॥౧౯॥ అల్పపుణ్యే
నివృత్తార్థే మూఢే పండితమానిని। శృణు భర్తృవధం సీతే ఘోరం వృత్రవధం యథా॥౨౦॥ సమాయాతస్సముద్రాంతం
మాం హంతుం కిల రాఘవః। వానరేంద్రప్రణీతేన బలేన మహతా వృతః॥౨౧॥ సంనివిష్టస్సముద్రస్య తీరమాసాద్య దక్షిణమ్ ।
బలేన మహతా రామో వ్రజత్యస్తం దివాకరే॥౨౨॥ అథాధ్వని పరిశ్రాంతమర్ధరాత్రే స్థితం బలమ్। సుఖసంసుప్తమాసా
ద్య చారితం ప్రథమం చరైః॥౨౩॥ తత్ప్రహస్తప్రణీతేన బలేన మహతా మమ। బలమస్య హతం రాత్రౌ యత్ర రామస్సల
క్ష్మణః॥౨౪॥ పట్టసాన్ పరిఘాన్ గృహ్య దండాన్ ఖడ్గాన్మహాయసాన్। బాణజాలాని శూలాని భాస్వరాన్ కూటముద్గరాన్॥
౨౫॥ యష్టీశ్చ తోమరాన్ శక్తీశ్చక్రాణి ముసలాని చ। ఉద్యమ్యోద్యమ్య రక్షోభిర్వానరా వినిపాతితాః॥౨౬॥ అథ సు
ప్తస్య రామస్య ప్రహస్తేన ప్రమాథినా। అసక్తం కృతహస్తేన శిరశ్ఛిన్నం మహాసినా॥౨౭॥ విభీషణస్సముత్పత్య నిగృహీతో

యదృచ్ఛయా। దిశః ప్రవ్రాజితస్సర్వైర్లక్ష్మణః ప్లవగైస్సహ ॥ ౨౮ ॥ సుగ్రీవో గ్రీవయా శేతే భగ్నయా ప్లవగాధిపః। నిరస్తహనుకశ్శేతే హనూమాన్రాక్షసైర్హతః ॥ ౨౯ ॥ జాంబవానథ జానుభ్యాముత్పతన్నిహతో యుధి। పట్టిసైర్బహుభిశ్ఛిన్నో నికృత్తః పాదపో యథా ॥ ౩౦ ॥ మైందశ్చ ద్వివిదశ్చోభౌ నిహతౌ వానరర్షభౌ। నిశ్వసంతౌ రుదంతౌ చ రుధిరేణ సముక్షితౌ ॥ ౩౧ ॥ అసినా వానరశ్ఛిన్నో మధ్యే హ్యరినిషూదనః। అభితిష్ఠతి మేదిన్యాం పనసః పనసో యథా ॥ ౩౨ ॥ నారాచైర్బహుభిశ్ఛిన్నశ్శేతే దర్యాం దరీముఖః। కుముదస్తు మహాతేజా నికృత్తస్సాయకైః కృతః ॥ ౩౩ ॥ అంగదో బహుభిశ్ఛిన్నశ్శరైరాసాద్య రాక్షసైః। పాతితో రుధిరోద్గారీ క్షితౌ నిపతితాంగదః ॥ ౩౪ ॥ హరయో మథితా నాగై రథజాలైస్తథాపరే। శాయితా మృదితాశ్చాశ్వైర్వాయువేగైరివాంబుదైః ॥ ౩౫ ॥ ప్రద్రుతాశ్చాపరే త్రస్తా హన్యమానా జఘన్యతః। అభిద్రుతాస్తు రక్షోభిస్సింహైరివ మహాద్విపాః ॥ ౩౬ ॥ సాగరే పతితాః కేచిత్కేచిద్గగనమాశ్రితాః। ఋక్షా వృక్షాస్సమారూఢా వానరైస్తు విమిశ్రితాః ॥ ౩౭ ॥ సాగరస్య చ తీరేషు శైలేషు చ వనేషు చ। పింగళాస్తే విరూపాక్షైర్బహుభిర్బహవో హతాః ॥ ౩౮ ॥ ఏవం తవ హతో భగ్నస్ససైన్యో మమ సేనయా। క్షతజార్ద్రం రజోధ్వస్తమిదం చాస్యాహృతం శిరః ॥ ౩౯ ॥ తతః పరమదుర్ధర్షో రావణో రాక్షసాధిపః। సీతాయాముపశృణ్వంత్యాం రాక్షసీమిదమబ్రవీత్ ॥ ౪౦ ॥ రాక్షసం క్రూరకర్మాణం విద్యుజ్జిహ్వం త్వమానయ। యేన తద్రాఘవశిరస్సంగ్రామాత్స్వయమాహృతమ్ ॥ ౪౧ ॥ విద్యుజ్జిహ్వస్తదా గృహ్య శిరస్తత్సశరాసనమ్। ప్రణామం శిరసా కృత్వా రావణస్యాగ్రతః స్థితః ॥ ౪౨ ॥ తమబ్రవీత్తతో రాజా రావణో రాక్షసంస్థితమ్। విద్యుజ్జిహ్వం మహాజిహ్వం సమీపపరివర్తినమ్ ॥ ౪౩ ॥ అగ్రతః కురు సీతాయాశ్శీఘ్రం దాశరథేశ్శిరః। అవస్థాం పశ్చిమాం భర్తుః కృపణాం సాధు పశ్యతు ॥ ౪౪ ॥ ఏవముక్తస్తు తద్రక్షశ్శిరస్తత్ప్రియదర్శనమ్। ఉపనిక్షిప్య సీతాయాః క్షిప్రమంతరధీయత ॥ ౪౫ ॥ రావణశ్చాపి చిక్షేప భాస్వరం కార్ముకం మహత్। త్రిషు లోకేషు విఖ్యాతం సీతామిదమువాచ హ ॥ ౪౬ ॥ ఇదం తు తవ రామస్య కార్ముకం జ్యాసమన్వితమ్। ఇహ ప్రహస్తేనానీతం హత్వా తం నిశి మానుషమ్ ॥ ౪౭ ॥ స విద్యుజ్జిహ్వేన సహైవ తచ్ఛిరో ధనుశ్చ భూమౌ వినికీర్య రావణః। విదేహరాజస్య సుతాం యశస్వినీం తతోऽబ్రవీత్తాం భవ మే వశానుగా ॥ ౪౮ ॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే ఏకత్రింశస్సర్గః. **

సా సీతా తచ్ఛిరో దృష్ట్వా తచ్చ కార్ముకముత్తమమ్। సుగ్రీవప్రీతిసంసర్గమాఖ్యాతం చ హనూమతా ॥ ౧ ॥ నయనే ముఖవర్ణం చ భర్తుస్తత్సదృశం ముఖమ్। కేశాన్కేశాంతదేశం చ తం చ చూడామణిం శుభమ్ ॥ ౨ ॥ ఏతైస్సర్వైరభిజ్ఞానైరభిజ్ఞాయ సుదుఃఖితా। విజగర్హాథ కైకేయీం క్రోశంతీ కురరీ యథా ॥ ౩ ॥ సకామా భవ కైకేయి హతోऽయం కులనందనః। కులముత్సాదితం సర్వం త్వయా కలహశీలయా ॥ ౪ ॥ ఆర్యేణ కిం తే కైకేయి కృతం రామేణ విప్రియమ్। యన్మయా చీరవసనస్త్వయా ప్రస్థాపితో వనమ్ ॥ ౫ ॥ ఏవముక్త్వా తు వైదేహీ వేపమానా తపస్వినీ। జగామ జగతీం బాలా ఛిన్నా తు కదళీ యథా ॥ ౬ ॥ సా ముహూర్తాత్సమాశ్వాస్య ప్రతిలభ్య చ చేతనామ్। తచ్ఛిరస్సముపాఘ్రాయ విలలాపాయతేక్షణా ॥ ౭ ॥ హా హతాస్మి మహాబాహో వీరవ్రతమనువ్రత। ఇమాం తే పశ్చిమావస్థాం గతాస్మి విధవా కృతా ॥ ౮ ॥ ప్రథమం మరణం నార్యా భర్తుర్వైగుణ్యముచ్యతే। సువృత్తస్సాధువృత్తాయాస్సంవృత్తస్త్వం మమాగ్రతః ॥ ౯ ॥ దుఃఖాద్దుఃఖం ప్రపన్నాయా మగ్నాయా శోకసాగరే। యో హి మాముద్యతస్త్రాతుం సోऽపి త్వం వినిపాతితః ॥ ౧౦ ॥ సా శ్వశ్రూర్మమ కౌసల్యా త్వయా పుత్రేణ రాఘవ। వత్సేనేవ యథా ధేనుర్వివత్సా వత్సలా కృతా ॥ ౧౧ ॥ ఆదిష్టం దీర్ఘమాయుస్తే యైరచింత్యపరాక్రమ। అనృతం వచనం తేషామల్పాయురసి రాఘవ ॥ ౧౨ ॥ అథవా నశ్యతి ప్రజ్ఞా ప్రాజ్ఞస్యాపి సతస్తవ। పచత్యేనం యథా కాలో భూతానాం ప్రభవో హ్యయమ్ ॥ ౧౩ ॥ అదృష్టం మృత్యుమాపన్నః కస్మాత్త్వం నయశాస్త్రవిత్। వ్యసనానాముపాయజ్ఞః కుశలో హ్యసి వర్జనే ॥ తథా త్వం సంపరిష్వజ్య రౌద్రయాతినృశంసయా। కాళరాత్ర్యా మయాచ్ఛిద్య హృతః కమలలోచన ॥ ౧౫ ॥ కిన్ను శేషే మహాబాహో మాం విహాయ తపస్వినీమ్। ప్రియామివ సమాశ్లిష్య పృథివీం పురుషర్షభ ॥ ౧౬ ॥ అర్చితం సతతం యత్నాద్గంధమాల్యైర్మయా తవ। ఇదం తే మత్ప్రియం వీర ధనుః కాంచనభూషణమ్ ॥ ౧౭ ॥ పిత్రా దశరథేన త్వం శ్వశురేణ మమానఘ। సర్వైశ్చ పితృభిస్సార్ధం నూనం స్వర్గే సమాగతః ॥ ౧౮ ॥ దివి నక్షత్రభూతస్త్వం మహత్కర్మకృతాం ప్రియమ్। పుణ్యం రాజర్షివంశం త్వమాత్మనస్సముపేక్షసే ॥ ౧౯ ॥ కిం మాం న ప్రేక్షసే రాజన్కిం మాం న ప్రతిభాషసే। బా,

లేనబాలాంసంప్రాప్తాంభార్యాంమాంసహచారిణీమ్॥౨౦॥సంశ్రుతంగృహ్ణతాపాణించరిష్యామీతియత్త్వయా।స్మ
రతన్మమకాకుత్ స్థనయమామపిదుఃఖితామ్॥ ౨౧॥ కస్మాన్మాముపహాయత్వంగతోగతిమతాంవర । అస్మాల్లోకాదముం
లోకంత్యక్త్వామామపిదుఃఖితాం॥౨౨॥కల్యాణైరుచితంయత్తత్పరిష్వక్తంమయైవతత్।క్రవ్యాదైస్తచ్ఛరీరంతేనూనం
విపరికృష్యతే॥౨౩ ॥అగ్నిష్టోమాదిభిర్యజ్ఞైరిష్టవానాప్తదక్షిణైః । అగ్నిహోత్రేణసంస్కారంకేనత్వంతునలప్స్యసే॥
౨౪॥ప్రవ్రజ్యాముపపన్నానాంత్రయాణామేకమాగతమ్।పరిప్రక్ష్యతికౌసల్యాలక్ష్మణంశోకలాలసా॥౨౫॥సతస్యాంప
రిపృచ్ఛంత్యాంవధంమిత్రబలస్యతే।తవచాఖ్యాస్యతేనూనంనిశాయాంరాక్షసైర్వధమ్॥౨౬ ॥సాత్వాంపుత్రంహతం
శ్రుత్వామాంచరక్షోగృహంగతామ్।హృదయేనవిదీర్ణేననభవిష్యతిరాఘవ॥౨౭॥మమహేతోరనార్యాయాహ్యనఘః
పార్థివాత్మజః।రామస్సాగరముత్తీర్యసత్త్వవాన్గోష్పదేహతః॥౨౮॥అహందాశరథేనోఢామోహాత్స్వకులపాం
సనీ। ఆర్యపుత్రస్యరామస్యభార్యామృత్యురజాయత॥౨౯॥నూనమన్యన్మయాజాతంవారితందానముత్తమమ్।యాహ
మద్యైవశోచామిభార్యాసర్వాతిథేరపి॥ ౩౦॥ సాధుపాతయమాంక్షిప్రంరామస్యోపరిరావణ।సమానయపతింపత్న్యా
కురుకల్యాణముత్తమమ్॥౩౧॥శిరసామేశిరశ్చాస్యకాయంకాయేనయోజయ।రావణానుగమిష్యామిగతింభర్తుర్మహా
త్మనః॥౩౨॥ముహూర్తమపినేచ్ఛామిజీవితుంపాపజీవికా।శ్రుతంమయావేదవిదాంబ్రాహ్మణానాంపితుర్గృహే॥౩౩
యాసాంస్త్రీణాంప్రియోభర్తాతాసాంలోకామహోదయాః । క్షమాయస్మిన్దమస్త్యాగస్సత్యంధర్మఃకృతజ్ఞ
తా॥౩౪॥అహింసాచైవభూతానాంతన్మృతేకాగతిర్మమ ।ఇతిసాదుఃఖసంతప్తావిలలాపాయతేక్షణా ॥౩౫॥భర్తుశ్శి
రోధనుస్తత్రసమీక్ష్యచపునఃపునః । ఏవంలాలప్యమానాయాంసీతాయాంతత్రరాక్షసః॥౩౬॥అభిచక్రామభర్తార
మనీకస్థఃకృతాంజలిః।విజయస్వార్యపుత్రేతిసోఽభివాద్యప్రసాద్యచ ॥౩౭॥న్యవేదయదనుప్రాప్తంప్రహస్తంవాహినీప
తిమ్ । అమాత్యైస్సహితస్సర్వైఃప్రహస్తస్సముపస్థితః॥౩౮॥తేనదర్శనకామేనవయంప్రస్థాపితాఃప్రభో।నూనమస్తి
మహారాజరాజభావాత్ క్షమాన్వితం॥౩౯॥కించిదాత్యయికంకార్యంతేషాంత్వందర్శనంకురు।ఏతచ్ఛ్రుత్వాదశగ్రీవో
రాక్షసప్రతివేదితం॥౪౦॥అశోకవనికాంత్యక్త్వామంత్రిణాందర్శనంయయౌ।సతుసర్వంసమర్థ్యైవమంత్రిభిఃకృత్య
మాత్మనః॥౪౧॥సభాంప్రవిశ్యవిదధేవిదిత్వారామవిక్రమం ।అంతర్ధానంతుతచ్ఛీర్షంతచ్చకార్ముకముత్తమం ॥౪౨॥
జగామరావణస్యైవనిర్యాణసమనంతరం।రాక్షసేంద్రస్తుతైస్సార్ధంమంత్రిభిర్భీమవిక్రమైః॥౪౩॥ సమర్థయా
మాసతదారామకార్యవినిశ్చయం ।అవిదూరస్థితాన్సర్వాన్బలాధ్యక్షాన్హితైషిణః॥౪౪॥అబ్రవీత్కాలసదృశోరా
వణోరాక్షసాధిపః । శీఘ్రంభేరీనినాదేనస్ఫుటకోణాహతేనమే ॥ ౪౫ ॥ సమానయధ్వంసైన్యానివక్తవ్యంచనకార
ణం ॥ తతస్తథేతిప్రతిగృహ్యతద్వచోబలాధిపాస్తేమహదాత్మనోబలం । సమానయంశ్చైవసమాగమంచతేన్యవేద
యన్భర్తరియుద్ధకాంక్షిణి ॥ ౪౬ ॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - ద్వాత్రింశస్సర్గః - **********************

సీతాంతుమోహితాందృష్ట్వాసరమానామరాక్షసీ । ఆససాదాథవైదేహీంప్రియాంప్రణయినీంసఖీమ్ ॥ ౧ ॥
మోహితాంరాక్షసేంద్రేణసీతాంపరమదుఃఖితామ్ ।ఆశ్వాసయామాసతదాసరమామృదుభాషిణీ॥౨॥సాహితత్రకృ
తామిత్రంసీతయారక్ష్యమాణయా।రక్షంతీరావణాదిష్టాసానుక్రోశాదృఢవ్రతా ॥౩॥సాదదర్శతతస్సీతాంసరమానష్ట
చేతనామ్ । ఉపావృత్యోత్థితాంధ్వస్తాంబడబామివపాంసుషు॥౪॥తాంసమాశ్వాసయామాససఖీస్నేహేనసువ్రతా।
సమాశ్వసిహివైదేహిమాభూత్తేమనసోవ్యథా॥౫॥ఉక్తాయద్రావణేనత్వంప్రత్యుక్తంచస్వయంత్వయా।సఖీస్నేహే
నతద్భీరుమయాసర్వమపిశ్రుతమ్॥౬॥లీనయాగహనేశూన్యేభయముత్సృజ్యరావణాత్ ।తవహేతోర్విశాలాక్షినహి
మేజీవితంప్రియమ్॥౭॥ససంభ్రాంతశ్చనిష్క్రాంతోయత్కృతేరాక్షసాధిపః।తచ్చమేవిదితంసర్వమభినిష్క్రమ్యమై
థిలి॥౮॥నశక్యంసౌప్తికంకర్తుంరామస్యవిదితాత్మనః।వధశ్చపురుషవ్యాఘ్రేతస్మిన్నైవోపపద్యతే॥౯॥నత్వేవవానరా
హంతుంశక్యాపాదపయోధినః।సురాదేవర్షభేణేవరామేణహిసురక్షితాః॥౧౦॥దీర్ఘవృత్తభుజఃశ్రీమాన్మహోర
స్కఃప్రతాపవాన్ । ధన్వీసంహననోపేతోధర్మాత్మాభువివిశ్రుతః॥౧౧॥విక్రాంతోరక్షితానిత్యమాత్మనశ్చపరస్య
చ।లక్ష్మణేనసహభ్రాత్రాకుశలీనయశాస్త్రవిత్ ॥౧౨॥హంతాపరబలౌఘానామచింత్యబలపౌరుషః। నహతోరాఘవః

శ్రీమాన్ సీతే శత్రునిబర్హణః ॥ ౧౩ ॥ అయుక్తబుద్ధికృత్యేన సర్వభూతవిరోధినా । ఇయం ప్రయుక్తా రౌద్రేణ మా
యా మాయావిదా త్వయి ॥ ౧౪ ॥ శోకస్తే విగతస్సర్వః కల్యాణం త్వాముపస్థితమ్ । ధ్రువం త్వాం భజతే లక్ష్మీః ప్రియం
ప్రీతికరం శృణు ॥ ౧౫ ॥ ఉత్తీర్య సాగరం రామస్సహ వానరసేనయా । సన్నివిష్టస్సముద్రస్య తీరమాసాద్య దక్షిణమ్ ॥ ౧౬ ॥ దృ
ష్టో మే పరిపూర్ణార్థః కాకుత్స్థస్సహలక్ష్మణః । సహితైస్సాగరాంతస్థైర్బలైస్తిష్ఠతి రక్షితః ॥ ౧౭ ॥ అనేన ప్రేషితా యే
చ రాక్షసా లఘువిక్రమాః । రాఘవస్తీర్ణ ఇత్యేవ ప్రవృత్తిస్తైరిహాహృతా ॥ ౧౮ ॥ స తాం శ్రుత్వా విశాలాక్షి ప్రవృత్తిం రా
క్షసాధిపః । ఏష మంత్రయతే సర్వైస్సచివైస్సహ రావణః ॥ ౧౯ ॥ ఇతి బ్రువాణా సరమా రాక్షసీ సీతయా సహ । సర్వోద్యో
గేన సైన్యానాం శబ్దం శుశ్రావ భైరవమ్ ॥ ౨౦ ॥ దండనిర్ఘాతవాదిన్యాః శ్రుత్వా భేర్యా మహాస్వనమ్ । ఉవాచ సరమా సీ
తామిదం మధురభాషిణీ ॥ ౨౧ ॥ సన్నాహజననీ హ్యేషా భైరవా భీరు భేరికా । భేరీనాదం చ గంభీరం శృణు తోయదనిస్వనమ్ ॥
౨౨ ॥ కల్ప్యంతే మత్తమాతంగా యుజ్యంతే రథవాజినః । హృష్యంతే తురగారూఢాః ప్రాసహస్తాస్సహస్రశః ॥ ౨౩ ॥ తత్ర
తత్ర చ సన్నద్ధాస్సంపతంతి పదాతయః । ఆపూర్యంతే రాజమార్గాస్సైన్యైరద్భుతదర్శనైః ॥ ౨౪ ॥ వేగవద్భిర్నదద్భిశ్చ తో
యౌఘైరివ సాగరః । శస్త్రాణాం చ ప్రసన్నానాం చర్మణాం వర్మణాం తథా ॥ ౨౫ ॥ రథవాజిగజానాం చ భూషితానాం
చ రక్షసామ్ । ప్రభాం విసృజతాం పశ్య నానావర్ణాం సముత్థితామ్ ॥ ౨౬ ॥ వనం నిర్దహతో ఘర్మే యథా రూపం విభావ
సోః । గజానాం శృణు నిర్ఘోషం రథానాం శృణు నిస్వనమ్ ॥ ౨౭ ॥ హయానాం హేషమాణానాం శృణు తూర్యధ్వనిం య
థా । ఉద్యతాయుధహస్తానాం రాక్షసేంద్రానుయాయినామ్ ॥ ౨౮ ॥ సంభ్రమో రక్షసామేష తుములో రోమహర్షణః ।
శ్రీస్త్వాం భజతి శోకఘ్నీ రక్షసాం భయమాగతమ్ ॥ ౨౯ ॥ రామః కమలపత్రాక్షో దైత్యానామివ వాసవః । వినిర్జిత్య జితక్రో
ధస్త్వమచింత్యపరాక్రమః ॥ ౩౦ ॥ రావణం సమరే హత్వా భర్తా త్వాధిగమిష్యతి । విక్రమిష్యతి రక్షస్సు భర్తా తే సహలక్ష్మణః ॥
౩౧ ॥ యథా శత్రుషు శత్రుఘ్నో విష్ణునా సహ వాసవః । ఆగతస్య హి రామస్య క్షిప్రమంకగతాం సతీమ్ ॥ ౩౨ ॥ అహం ద్ర
క్ష్యామి సిద్ధార్థాం త్వాం శత్రౌ వినిపాతితే । అశ్రూణ్యానందజాని త్వం వర్తయిష్యసి శోభనే ॥ ౩౩ ॥ సమాగమ్య పరిష్వ
జ్య తస్యోరసి మహోరసః । అచిరాన్మోక్ష్యతే సీతే దేవి తే జఘనం గతామ్ ॥ ౩౪ ॥ ధృతామేతాం బహూన్మాసాన్ వేణీం రా
మో మహాబలః । తస్య దృష్ట్వా ముఖం దేవి పూర్ణచంద్రమివోదితమ్ ॥ ౩౫ ॥ మోక్ష్యసే శోకజం వారి నిర్మోకమివ పన్నగీ । రా
వణం సమరే హత్వా నచిరాదేవ మైథిలి ॥ ౩౬ ॥ త్వయా సమగ్రః ప్రియయా సుఖార్హో లప్స్యతే సుఖమ్ । సమాగతా త్వం
రామేణ మోదిష్యసి మహాత్మనా ॥ ౩౭ ॥ సువర్షేణ సమాయుక్తా యథా సస్యేన మేదినీ ॥ గిరివరమభితోఽనువర్తమానో హ
య ఇవ మండలమాశు యః కరోతి । తమిహ శరణమభ్యుపైహి దేవి దివసకరం ప్రభవో హ్యయం ప్రజానామ్ ॥ ౩౮ ॥ ఇతి శ్రీమ
ద్యుద్ధకాండే - త్రయస్త్రింశస్సర్గః - ******************** అథ తాం జాతసంతాపాం తేన వాక్యేన మోహి
తామ్ । సరమా హ్లాదయామాస పృథివీం ద్యౌరివాంభసా ॥ ౧ ॥ తతస్తస్యా హితం సఖ్యాశ్చికీర్షంతీ సఖీవచః । ఉవాచ కాలే కా
లజ్ఞా స్మితపూర్వాభిభాషిణీ ॥ ౨ ॥ ఉత్సహేయమహం గత్వా త్వద్వాక్యమసితేక్షణే । నివేద్య కుశలం రామే ప్రతిచ్ఛన్నా నివ
ర్తితుమ్ ॥ ౩ ॥ న హి మే క్రమమాణాయా నిరాలంబే విహాయసి । సమర్థో గతిమన్వేతుం పవనో గరుడోఽపి వా ॥ ౪ ॥ ఏవం బ్రు
వాణాం తాం సీతా సరమాం పునరబ్రవీత్ । మధురం శ్లక్ష్ణయా వాచా పూర్వం శోకాభిపన్నయా ॥ ౫ ॥ సమర్థా గగనం గంతు
మపి వా త్వం రసాతలమ్ । అవగచ్ఛామ్యకర్తవ్యం కర్తవ్యం తే మదంతరే ॥ ౬ ॥ మత్ప్రియం యది కర్తవ్యం యది బుద్ధిః స్థిరా త
వ । జ్ఞాతుమిచ్ఛామి తం గత్వా కిం కరోతీతి రావణః ॥ ౭ ॥ స హి మాయాబలః క్రూరో రావణశ్శత్రురావణః । మాం మోహయ
తి దుష్టాత్మా పీతమాత్రేవ వారుణీ ॥ ౮ ॥ తర్జాపయతి మాం నిత్యం భర్త్సాపయతి చాసకృత్ । రాక్షసీభిస్సుఘోరాభిర్యా
మాం రక్షంతి నిత్యశః ॥ ౯ ॥ ఉద్విగ్నా శంకితా చాస్మి న స్వస్థం చ మనో మమ । తద్భయాచ్చాహముద్విగ్నా అశోకవనికాం గ
తా ॥ ౧౦ ॥ యది నామ కథా తస్య నిశ్చితం వాపి యద్భవేత్ । నివేదయేథాస్సర్వం తత్పరో మే స్యాదనుగ్రహః ॥ ౧౧ ॥ సా త్వే
వం బ్రువతీం సీతాం సరమా వల్గుభాషిణీ । ఉవాచ వదనం తస్యాః స్పృశంతీ బాష్పవిక్లబమ్ ॥ ౧౨ ॥ ఏష తే యద్యభిప్రాయస్త
స్మాద్గచ్ఛామి జానకి । గృహ్య శత్రోరభిప్రాయముపావృత్తాం చ పశ్య మామ్ ॥ ౧౩ ॥ ఏవముక్త్వా తతో గత్వా సమీపం తస్య ర
క్షసః । శుశ్రావ కథితం తస్య రావణస్య సమంత్రిణః ॥ ౧౪ ॥ సా శ్రుత్వా నిశ్చయం తస్య నిశ్చయజ్ఞా దురాత్మనః । పునరేవా

గమత్ క్షిప్రమశోకవనికాం తదా ||౧౫|| సా ప్రవిష్టా పునస్తత్ర దదర్శ జనకాత్మజాం | ప్రతీక్షమాణాం స్వామేవ భ్రష్టపద్మామివ శ్రియమ్ ||౧౬|| తాం తు సీతా పునః ప్రాప్తాం సరమాం వల్గుభాషిణీమ్ | పరిష్వజ్య చ సుస్నిగ్ధం దదౌ చ స్వయమాసనమ్ ||౧౭|| ఇహాసీనా సుఖం సర్వమాఖ్యాహి మమ తత్త్వతః | క్రూరస్య నిశ్చయం తస్య రావణస్య దురాత్మనః ||౧౮|| ఏవముక్తా తు సరమా సీతయా వేపమానయా | కథితం సర్వమాచష్ట రావణస్య సమంత్రిణః ||౧౯|| జనన్యా రాక్షసేంద్రో వై త్వన్మోక్షార్థం బృహద్వచః | అవిద్ధేన చ వైదేహి మంత్రివృద్ధేన బోధితః ||౨౦|| దీయతామభిసత్కృత్య మనుజేంద్రాయ మైథిలీ | నిదర్శనం తే పర్యాప్తం జనస్థానే యదద్భుతమ్ ||౨౧|| లంఘనం చ సముద్రస్య దర్శనం చ హనూమతః | వధం చ రక్షసాం యుద్ధే కః కుర్యాన్మానుషో భువి ||౨౨|| ఏవం స మంత్రివృద్ధేన మాత్రా చ బహు భాషితః | న త్వాముత్సహతే మోక్తుమర్థమర్థపరో యథా ||౨౩|| నోత్సహత్యమృతో మోక్తుం యుద్ధే త్వామితి మైథిలి | సామాత్యస్య నృశంసస్య నిశ్చయో హ్యేష వర్తతే ||౨౪|| తదేషా నిశ్చితా బుద్ధిర్మృత్యులోభాదుపస్థితా | భయాన్న శక్తస్త్వాం మోక్తుమనిరస్తస్తు సంయుగే ||౨౫|| రాక్షసానాం చ సర్వేషామాత్మనశ్చ వధేన హి | నిహత్య రావణం సంఖ్యే సర్వథా నిశితైః శరైః ||౨౬|| ప్రతినేష్యతి రామస్త్వామయోధ్యామసితేక్షణే | ఏతస్మిన్నంతరే శబ్దో భేరీశంఖసమాకులః ||౨౭|| శ్రుతో వానరసైన్యానాం కంపయన్ ధరణీతలమ్ | శ్రుత్వా తు తం వానరసైన్యశబ్దం లంకాగతా రాక్షసరాజభృత్యాః | నష్టౌజసో దైన్యపరీతచేష్టాః శ్రేయో న పశ్యంతి నృపస్య దోషైః ||౨౮|| ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - చతుస్త్రింశస్సర్గః - ********************************

తేన శంఖవిమిశ్రేణ భేరీశబ్దేన రాఘవః | ఉపయాతి మహాబాహూ రామః పరపురంజయః ||౧|| తం నినాదం నిశమ్యాథ రావణో రాక్షసేశ్వరః | ముహూర్తం ధ్యానమాస్థాయ సచివానభ్యుదైక్షత ||౨|| అథ తాన్ సచివాంస్తత్ర సర్వానాభాష్య రావణః | సభాం సన్నాదయన్ సర్వామిత్యువాచ మహాబలః ||౩|| జగత్సంతాపనః క్రూరో గర్హయన్ రాక్షసేశ్వరః | తరణం సాగరస్యాపి విక్రమం బలసంచయమ్ ||౪|| యదుక్తవంతో రామస్య భవంతస్తన్మయా శ్రుతమ్ | భవతశ్చాప్యహం వేద్మి యుద్ధే సత్యపరాక్రమాన్ ||౫|| తూష్ణీకానీక్షతోఽన్యోన్యం విదిత్వా రామవిక్రమమ్ | తతస్తు సుమహాప్రాజ్ఞో మాల్యవాన్నామ రాక్షసః ||౬|| రావణస్య వచః శ్రుత్వా మాతుః పైతామహో బ్రవీత్ | విద్యాస్వభివినీతో యో రాజా రాజన్నయానుగః ||౭|| స శాస్తి చిరమైశ్వర్యమరీంశ్చ కురుతే వశే | సంధధానో హి కాలేన విగృహ్ణంశ్చారిభిస్సహ ||౮|| స్వపక్షవర్ధనం కుర్వన్మహదైశ్వర్యమశ్నుతే | హీయమానేన కర్తవ్యో రాజ్ఞా సంధిస్సమేన చ ||౯|| న శత్రుమవమన్యేత జ్యాయాన్ కుర్వీత విగ్రహమ్ | తన్మహ్యం రోచతే సంధిస్సహ రామేణ రావణ ||౧౦|| యదర్థమభియుక్తాః స్మ సీతా తస్మై ప్రదీయతామ్ | యస్య దేవర్షయస్సర్వే గంధర్వాశ్చ జయైషిణః ||౧౧|| విరోధం మా గమస్తేన సంధిస్తే తేన రోచతామ్ | అసృజద్భగవాన్ పక్షౌ ద్వావేవ హి పితామహః ||౧౨|| సురాణామసురాణాం చ ధర్మాధర్మౌ తదాశ్రయౌ | ధర్మో హి శ్రూయతే పక్షో హ్యమరాణాం మహాత్మనామ్ ||౧౩|| అధర్మో రక్షసాం పక్షో హ్యసురాణాం చ రావణ | ధర్మో వై గ్రసతేఽధర్మం తతః కృతమభూద్యుగమ్ ||౧౪|| అధర్మో గ్రసతే ధర్మం తతస్తిష్యః ప్రవర్తతే | తత్త్వయా చరతా లోకాన్ ధర్మో వినిహతో మహాన్ ||౧౫|| అధర్మః ప్రగృహీతశ్చ తేనాస్మద్బలినః పరే | స ప్రమాదాద్వివృద్ధస్తేఽధర్మోఽహిర్గ్రసతే హి నః ||౧౬|| వివర్ధయతి పక్షం చ సురాణాం సురభావనః | విషయేషు ప్రసక్తేన యత్కించిత్కారిణా త్వయా ||౧౭|| ఋషీణామగ్నికల్పానాముద్వేగో జనితో మహాన్ | తేషాం ప్రభావో దుర్ధర్షః ప్రదీప్త ఇవ పావకః ||౧౮|| తపసా భావితాత్మానో ధర్మస్యానుగ్రహే రతాః | ముఖ్యైర్యజ్ఞైర్యజంత్యేతే నిత్యం తైస్తైర్ద్విజాతయః ||౧౯|| జుహ్వత్యగ్నీంశ్చ విధివద్వేదాంశ్చోచ్చైరధీయతే | అభిభూయ చ రక్షాంసి బ్రహ్మఘోషానుదీరయన్ ||౨౦|| దిశో విప్రద్రుతాస్సర్వే స్తనయిత్నురివోష్ణగే | ఋషీణామగ్నికల్పానామగ్నిహోత్రసముత్థితః ||౨౧|| ఆదత్తే రక్షసాం తేజో ధూమో వ్యాప్య దిశో దశ | తేషు తేషు చ దేశేషు పుణ్యేష్వేవ దృఢవ్రతైః ||౨౨|| చర్యమాణం తపస్తీవ్రం సంతాపయతి రాక్షసాన్ | దేవదానవయక్షేభ్యో గృహీతశ్చ వరస్త్వయా ||౨౩|| మానుషా వానరా ఋక్షా గోలాంగూలా మహాబలాః | బలవంత ఇహాగమ్య గర్జంతి దృఢవిక్రమాః ||౨౪|| ఉత్పాతాన్ వివిధాన్ దృష్ట్వా ఘోరాన్ బహువిధాంస్తథా | వినాశమనుపశ్యామి సర్వేషాం రక్షసామహమ్ ||౨౫|| ఖరాభిస్తనితా ఘోరా

మేఘాః ప్రతిభయంకరాః। శోణితేనాభివర్షంతి లంకాముష్ణేన సర్వతః॥౨౬॥ రుదతాం వాహనానాం చ ప్రపతంత్యస్ర
బిందవః। ధ్వజా ధ్వస్తా వివర్ణాశ్చ న ప్రభాంతి యథాపురా॥౨౭॥ వ్యాలా గోమాయవో గృధ్రా వాశ్యంతి చ సుభైరవమ్।
ప్రవిశ్య లంకామనిశం సమవాయాంశ్చ కుర్వతే॥౨౮॥ కాళికాః పాండరైర్దంతైః ప్రహసంత్యగ్రతః స్థితాః। స్త్రియః స్వ
ప్నేషు ముష్ణంత్యో గృహాణి ప్రతిభాష్య చ॥౨౯॥ గృహాణాం బలికర్మాణి శ్వానః పర్యుపభుంజతే। ఖరా గోషు ప్రజాయం
తే మూషికా నకులైస్సహ॥౩౦॥ మార్జారా ద్వీపిభిస్సార్ధం సూకరాః శునకైస్సహ। కిన్నరా రాక్షసైశ్చాపి సమేయుర్మా
నుషైస్సహ॥౩౧॥ పాండరా రక్తపాదాశ్చ విహంగాః కాలచోదితాః। రాక్షసానాం వినాశాయ కపోతా విచరంతి చ॥౩౨॥ వీ
చీకూచీతి వాశ్యంత్యశ్శారికా వేశ్మసు స్థితాః। పతంతి గ్రథితాశ్చాపి నిర్జితాః కలహైషిణః॥౩౩॥ పక్షిణశ్చ మృగాస్సర్వే ప్ర
త్యాదిత్యం రుదంతి తే। కరాళో వికటో ముండః పురుషః కృష్ణపింగళః॥౩౪॥ కాలో గృహాణి సర్వేషాం కాలే కాలేన్వవేక్షతే।
ఏతాన్యన్యాని దుష్టాని నిమిత్తాన్యుత్పతంతి చ॥౩౫॥ విష్ణుం మన్యామహే దేవం మానుషం రూపమాస్థితమ్। న హి మానుషమా
త్రోసౌ రాఘవో దృఢవిక్రమః॥౩౬॥ యేన బద్ధస్సముద్రస్య స సేతుః పరమాద్భుతః। కురుష్వ నరరాజేన సంధిం రామేణ రా
వణ॥౩౭॥ జ్ఞాత్వా ప్రధార్య కర్మాణి క్రియతామాయతిక్షమమ్॥ ఇదం వచస్తత్ర నిగద్య మాల్యవాన్పరీక్ష్య రక్షోధిపతే
ర్మనః పునః। అనుత్తమేషూత్తమపౌరుషో బలీ బభూవ తూష్ణీం సమవేక్ష్య రావణమ్॥౩౮॥ ఇతి యుద్ధకాండే పంచత్రింశస్సర్గః

తత్తు మాల్యవతో వాక్యం హితముక్తం దశాననః। న మర్షయతి దుష్టాత్మా కాలస్య వశమాగతః॥౧॥ స బద్ధ్వా భ్రుకు
టిం వక్త్రే క్రోధస్య వశమాగతః। అమర్షాత్పరివృత్తాక్షో మాల్యవంతమథాబ్రవీత్॥౨॥ హితబుద్ధ్యా యదహితం వ
చః పరుషముచ్యతే। పరపక్షం ప్రవిశ్యైవ నైతచ్ఛ్రోత్రగతం మమ॥౩॥ మానుషం కృపణం రామమేకం శాఖామృగాశ్ర
యమ్। సమర్థం మన్యసే కేన త్యక్తం పిత్రా వనాలయమ్॥౪॥ రక్షసామీశ్వరం మాం చ దేవతానాం భయంకరమ్। హీ
నం మాం మన్యసే కేన హ్యహీనం సర్వవిక్రమైః॥౫॥ వీరద్వేషేణ వా శంకే పక్షపాతేన వా రిపోః। త్వయాహం పరుషాణ్యు
క్తః పరప్రోత్సాహనేన వా॥౬॥ ప్రభవంతం పదస్థం హి పరుషం కోభిధాస్యతి। పండితశ్శాస్త్రతత్త్వజ్ఞో వినా ప్రోత్సాహ
నాద్రిపోః॥౭॥ ఆనీయ చ వనాత్సీతాం పద్మహీనామివ శ్రియమ్। కిమర్థం ప్రతిదాస్యామి రాఘవస్య భయాదహమ్॥౮॥ వృ
తం వానరకోటీభిస్ససుగ్రీవం సలక్ష్మణమ్। పశ్య కైశ్చిదహోభిస్త్వం రాఘవం నిహతం మయా॥౯॥ ద్వంద్వే యస్య న తి
ష్ఠంతి దైవతాన్యపి సంయుగే। స కస్మాద్రావణో యుద్ధే భయమాహారయిష్యతి॥౧౦॥ ద్విధా భజ్యేయమప్యేవం న నమేయం తు
కస్యచిత్। ఏష మే సహజో దోషః స్వభావో దురతిక్రమః॥౧౧॥ యది తావత్సముద్రే తు సేతుర్బద్ధో యదృచ్ఛయా। రామేణ
విస్మయః కోత్ర యేన తే భయమాగతమ్॥౧౨॥ స తు తీర్త్వార్ణవం రామః సహ వానరసేనయా। ప్రతిజానామి తే సత్యం న జీ
వన్ప్రతియాస్యతి॥౧౩॥ ఏవం బ్రువాణం సంరబ్ధం దుష్టం విజ్ఞాయ రావణమ్। వ్రీడితో మాల్యవాన్వాక్యం నోత్తరం ప్రత్య
పద్యత॥౧౪॥ జయాశిషా చ రాజానం వర్ధయిత్వా యథోచితమ్। మాల్యవానభ్యనుజ్ఞాతో జగామ స్వం నివేశనమ్॥౧౫॥ రా
వణస్తు సహామాత్యో మంత్రయిత్వా విమృశ్య చ। లంకాయామతులాం గుప్తిం కారయామాస రాక్షసః॥౧౬॥ వ్యాదిదేశ చ
పూర్వస్యాం ప్రహస్తం ద్వారి రాక్షసమ్। దక్షిణస్యాం మహావీర్యౌ మహాపార్శ్వమహోదరౌ॥౧౭॥ వ్యాదిదేశ మహా
కాయౌ రాక్షసైర్బహుభిర్వృతౌ। పశ్చిమాయామథో ద్వారి పుత్రమింద్రజితం తథా॥౧౮॥ వ్యాదిదేశ మహామాయం బ
హుభీ రాక్షసైర్వృతమ్। ఉత్తరస్యాం పురద్వారి తావుభౌ శుకసారణౌ॥౧౯॥ స్వయం చాత్ర భవిష్యామి మంత్రిణస్తానువా
చ హ। రాక్షసం తు విరూపాక్షం మహావీర్యపరాక్రమమ్॥౨౦॥ మధ్యమే స్థాపయద్గుల్మే బహుభిస్సహ రాక్షసైః। ఏవంవిధా
నం లంకాయాః కృత్వా రాక్షసపుంగవః॥౨౧॥ కృతకృత్యమివాత్మానం మన్యతే కాలచోదితః। విసర్జయామాస తతస్స మం
త్రిణో విధానమాజ్ఞాప్య పురస్య పుష్కలమ్। జయాశిషా మంత్రిగణేన పూజితో వివేశ చాంతఃపురమృద్ధిమన్మహత్॥౨౨॥
ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - షట్త్రింశస్సర్గః ************************************

నరవానరరాజౌ తౌ స చ వాయుసుతః కపిః। జాంబవానృక్షరాజశ్చ రాక్షసశ్చ విభీషణః॥౧॥ అంగదో వాలిపుత్రశ్చ
సౌమిత్రిశ్శరభః కపిః। సుషేణస్సహదాయాదో మైందో ద్వివిద ఏవ చ॥౨॥ గజో గవాక్షః కుముదో నలోథ పనసస్తథా। అమి
త్రవిషయం ప్రాప్తాస్సమవేతాస్సమర్థయన్॥౩॥ ఇయం సా లక్ష్యతే లంకా పురీ రావణపాలితా। సాసురోరగగంధర్వై

శమప్యైరపి మజ్జయా ॥౪॥ కార్యసిద్ధిం పురస్కృత్య మంత్రయధ్వం వినిర్ణయే। నిత్యం సన్నిహితో హ్యత్ర రావణో రాక్షసాధిపః ॥౫॥ తథా తేషు బ్రువాణేషు రావణావరజోఽబ్రవీత్ । వాక్యమగ్ర్యపదవత్పుష్కలార్థం విభీషణః ॥౬॥ అనలశ్చానిలశ్చైవ హరిస్సంపాతిరేవచ । గత్వా లంకాం మమామాత్యాః పురీం పునరిహాగతాః ॥౭॥ భూత్వా శకునయస్సర్వే ప్రవిష్టాశ్చ రిపోర్బలమ్ । విధానం విహితం యచ్చ తద్దృష్ట్వా సముపస్థితాః ॥౮॥ సంవిధానం యథాహుస్తే రావణస్య దురాత్మనః । రామ తద్బ్రువతస్సర్వం యథాతత్త్వేన మే శృణు ॥౯॥ పూర్వం ప్రహస్తస్సబలో ద్వారమాసాద్య తిష్ఠతి । దక్షిణం చ మహావీర్యౌ మహాపార్శ్వమహోదరౌ ॥౧౦॥ ఇంద్రజిత్పశ్చిమద్వారం రాక్షసైర్బహుభిర్వృతః । పట్టసాసిధనుష్మద్భిశ్శూలముద్గరపాణిభిః ॥౧౧॥ నానాప్రహరణైశ్శూరైరావృతో రావణాత్మజః । రాక్షసానాం సహస్రైస్తు బహుభిశ్శస్త్రపాణిభిః ॥౧౨॥ యుక్తః పరమసంవిగ్నో రాక్షసైర్బహుభిర్వృతః । ఉత్తరం నగరద్వారం రావణస్స్వయమాస్థితః ॥౧౩॥ విరూపాక్షస్తు మహతా శూలఖడ్గధనుష్మతా । బలేన రాక్షసైస్సార్ధం మధ్యమం గుల్మమాస్థితః ॥౧౪॥ ఏతానేవంవిధాన్గుల్మాన్ లంకాయాం సముదీక్ష్య తే । మామకాస్సచివాస్సర్వే పునశ్శీఘ్రమిహాగతాః ॥౧౫॥ గజానాం చ సహస్రం చ రథానామయుతం పురే । హయానామయుతే ద్వే చ సాగ్రకోటీ చ రక్షసామ్ ॥౧౬॥ విక్రాంతా బలవంతశ్చ సంయుగేష్వాతతాయినః । ఇష్టా రాక్షసరాజస్య నిత్యమేతే నిశాచరాః ॥౧౭॥ ఏకైకస్యాత్ర యుద్ధార్థే రాక్షసస్య విశాంపతే । పరివారస్సహస్రాణాం సహస్రముపతిష్ఠతే ॥౧౮॥ ఏతాం ప్రవృత్తిం లంకాయాం మంత్రిప్రోక్తాం విభీషణః । ఏవముక్త్వా మహాబాహూ రాక్షసాంస్తానదర్శయత్ ॥౧౯॥ లంకాయాం సచివైస్సర్వం రామాయ ప్రత్యవేదయత్ । రామం కమలపత్రాక్షమిదముత్తరమబ్రవీత్ ॥౨౦॥ రావణావరజశ్శ్రీమాన్ రామప్రియచికీర్షయా । కుబేరం తు యదా రామ రావణః ప్రత్యయుధ్యత ॥౨౧॥ షష్టిశ్శతసహస్రాణి తదా నిర్యాంతి రాక్షసాః । పరాక్రమేణ వీర్యేణ తేజసా సత్త్వగౌరవాత్ ॥౨౨॥ సదృశా యేఽత్ర దర్పేణ రావణస్య దురాత్మనః । అత్ర మన్యుర్న కర్తవ్యో రోషయే త్వాం న భీషయే ॥౨౩॥ సమర్థో హ్యసి వీర్యేణ సురాణామపి నిగ్రహే । తద్భవాంశ్చతురంగేణ బలేన మహతా వృతః ॥౨౪॥ వ్యూహ్యేదం వానరానీకం నిర్మథిష్యసి రావణమ్ । రావణావరజే వాక్యమేవం బ్రువతి రాఘవః ॥౨౫॥ శత్రూణాం ప్రతిఘాతార్థమిదం వచనమబ్రవీత్ । పూర్వద్వారే తు లంకాయా నీలో వానరపుంగవః ॥౨౬॥ ప్రహస్తప్రతియోద్ధా స్యాద్వానరైర్బహుభిర్వృతః । అంగదో వాలిపుత్రస్తు బలేన మహతా వృతః ॥౨౭॥ దక్షిణే బాధతాం ద్వారే మహాపార్శ్వమహోదరౌ । హనూమాన్ పశ్చిమద్వారం నిపీడ్య పవనాత్మజః ॥౨౮॥ ప్రవిశత్వప్రమేయాత్మా బహుభిః కపిభిర్వృతః । దైత్యదానవసంఘానామృషీణాం చ మహాత్మనామ్ ॥౨౯॥ విప్రకారప్రియః క్షుద్రో వరదానబలాన్వితః । పరిక్రామతి యస్సర్వాన్ లోకాన్ సంతాపయన్ ప్రజాః ॥౩౦॥ తస్యాహం రాక్షసేంద్రస్య స్వయమేవ వధే ధృతః । ఉత్తరం నగరద్వారమహం సౌమిత్రిణా సహ ॥ ౩౧ ॥ నిపీడ్యాభిప్రవేక్ష్యామి సబలో యత్ర రావణః । వానరేంద్రశ్చ బలవానృక్షరాజశ్చ వీర్యవాన్ ॥౩౨॥ రాక్షసేంద్రానుజశ్చైవ గుల్మే భవతు మధ్యమే । న చైవ మానుషం రూపం కార్యం హరిభిరాహవే ॥౩౩॥ ఏషా భవతు సంజ్ఞా నో యుద్ధేఽస్మిన్వానరే బలే । వానరా ఏవ నశ్చిహ్నం స్వజనేఽస్మిన్భవిష్యతి ॥౩౪॥ వయం తు మానుషేణైవ సప్త యోత్స్యామహే పరాన్ । అహమేష సహ భ్రాత్రా లక్ష్మణేన మహౌజసా ॥౩౫॥ ఆత్మనా పంచమశ్చాయం సఖా మమ విభీషణః । స రామః కృత్యసిద్ధ్యర్థమేవముక్త్వా విభీషణమ్ ॥౩౬॥ సువేలారోహణే బుద్ధిం చకార మతిమాన్విభుః । రమణీయతరం దృష్ట్వా సువేలస్య గిరేస్తటమ్ ॥ ౩౭ ॥ తతస్తు రామో మహతా బలేన ప్రచ్ఛాద్య సర్వాం పృథివీం మహాత్మా । ప్రహృష్టరూపోఽభిజగామ లంకాం కృత్వా మతిం సోఽరివధే ధృతాత్మా ॥౩౮॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే సప్తత్రింశస్సర్గః **************

స తు కృత్వా సువేలస్య మతిమారోహణం ప్రతి । లక్ష్మణానుగతో రామస్సుగ్రీవమిదమబ్రవీత్ ॥౧॥ విభీషణం చ ధర్మజ్ఞమనురక్తం నిశాచరమ్ । మంత్రజ్ఞం చ విధిజ్ఞం చ శ్లక్ష్ణయా పరయా గిరా ॥౨॥ సువేలం సాధు శైలేంద్రమిమం ధాతుశతైశ్చితమ్ । అధ్యారోహామహే సర్వే వత్స్యామోఽత్ర నిశామిమామ్ ॥౩॥ లంకాం చాలోకయిష్యామో నిలయం తస్య రక్షసః । యేన మే మరణాంతాయ హృతా భార్యా దురాత్మనా ॥౪॥ యేన ధర్మో న విజ్ఞాతో న వృత్తం న కులం తథా । రాక్షస్యా నీచయా బుద్ధ్యా యేన తద్గర్హితం కృతమ్ ॥౫॥ యస్మిన్మే వర్ధతే రోషః కీర్తితే రాక్షసాధమే । యస్యాపరాధాన్నీచస్య వధం ద్రక్ష్యామి రక్షసామ్ ॥౬॥ ఏకో హి కురుతే పాపం కాలపాశవశంగతః । నీచేనాత్మాపచా

రేణకులం తేనవినశ్యతి॥౭॥ఏవంసమ్మంత్రయన్నేవసక్రోధోరావణంప్రతి। రామస్సువేలంవాసాయచిత్రసానుమపారు
హత్॥౮॥పృష్ఠతోలక్ష్మణశ్చైవమన్వగచ్ఛత్సమాహితః।సశరంచాపముద్యమ్యసుమహద్విక్రమేరతః॥౯॥ తమన్వరోహ
త్సుగ్రీవస్సామాత్యశ్చవిభీషణః।హనూమానంగదోనీలోమైందోద్వివిదఏవచ॥౧౦॥ గజోగవాక్షోగవయశ్శరభోగంధ
మాదనః।పనసఃకుముదశ్చైవహరోరంభశ్చయూథపః॥౧౧॥జాంబవాంశ్చసుషేణశ్చఋషభశ్చమహామతిః। దుర్ము
ఖశ్చమహాతేజాస్తథాశతవలిఃకపిః॥౧౨॥ఏతేచాన్యేచబహవోవానరాశ్శీఘ్రగామినః। తేవాయువేగప్రవణాస్తంగిరింగి
రిచారిణః॥౧౩॥అధ్యారోహంతశతశస్సువేలంయత్రరాఘవః। తేత్వదీర్ఘేణకాలేనగిరిమారుహ్యసర్వతః॥౧౪॥దదృశు
శ్శిఖరేతస్యవిషక్తామివఖేపురీమ్। తాంశుభాంప్రవరద్వారాంప్రాకారపరిశోభితామ్॥౧౫॥లంకాంరాక్షససంపూర్ణాం
దదృశుర్హరియూథపాః। ప్రాకారచయసంస్థైశ్చతదానీలైర్నిశాచరైః॥౧౬॥దదృశుస్తేహరిశ్రేష్ఠాః ప్రాకారమప
రంకృమ్। తేదృష్ట్వావానరాస్సర్వేరాక్షసాన్యుద్ధకాంక్షిణః॥౧౭॥ ముముచుర్వివిధాన్నాదాంస్తత్రరామస్యపశ్యతః।
తతోస్తమగమత్సూర్యస్సంధ్యయాప్రతిరంజితః॥౧౮॥పూర్ణచంద్రప్రదీప్తాచక్షపాసమభివర్తతే॥ తతస్సరామోహ
రివాహినీపతిర్విభీషణేనప్రతినంద్యసత్కృతః। సలక్ష్మణోయూథపయూథసంవృతస్సువేలపృష్ఠేన్యవసద్యథాసుఖమ్॥
౧౯॥ఇతిశ్రీమద్యుద్ధకాండే-అష్టత్రింశస్సర్గః ************************************

తాంరాత్రిముషితాస్తత్రసువేలేహరిపుంగవాః।లంకాయాందదృశుర్వీరావనాన్యుపవనానిచ॥౧॥సమసౌమ్యా
నిరమ్యాణివిశాలాన్యాయతానిచ।దృష్టిరమ్యాణితేదృష్ట్వాబభూవుర్జాతవిస్మయాః॥౨॥చంపకాశోకపున్నాగసాలతా
లసమాకులాః।తమాలవనసచ్ఛన్నానాగమాలాసమావృతాః॥౩॥హింతాలైరర్జునైర్నీపైస్సప్తపర్ణైశ్చపుష్పితైః।
తిలకైఃకర్ణికారైశ్చపాటలైశ్చసమంతతః॥౪॥శుశుభేపుష్పితాగ్రైశ్చలతాపరిగతైర్ద్రుమైః। లంకాబహువిధైర్ది
వ్యైర్యథేంద్రస్యామరావతీ॥౫॥విచిత్రకుసుమోపేతైరక్తకోమలపల్లవైః। శాద్వలైశ్చతథానీలైశ్చిత్రాభిర్వనరా
జిభిః॥౬॥గంధాఢ్యాన్యభిరమ్యాణిపుష్పాణిచఫలానిచ।ధారయంత్యగమాస్తత్రభూషణానీవమానవాః॥౭॥తచ్చైత్రరథ
సంకాశంమనోజ్ఞంనందనోపమమ్।వనంసర్వర్తుకంరమ్యంశుశుభేషట్పదైర్యుతమ్॥౮॥నత్యూహకోయష్టిమకైర్నృ
త్యమానైశ్చబర్హిభిః।రుతంపరభృతానాంచశుశ్రువుర్వననిర్ఝరే॥౯॥ నిత్యమత్తవిహంగానిభ్రమరాచరితానిచ।
కోకిలాకులషండానివిహగాభిరుతానిచ॥౧౦॥భృంగరాజాభిగీతానిభ్రమరైస్సేవితానిచ। కలహంసాభిజుష్టానిసారసా
భిరుతానిచ॥౧౧॥వివిశుస్తేతతస్తానివనాన్యుపవనానిచ।హృష్టాఃప్రముదితావీరాహరయఃకామరూపిణః॥౧౨॥ తేషాంప్ర
విశతాంతత్రవానరాణాంమహౌజసామ్। పుష్పసంసర్గసురభిర్వవౌఘ్రాణసుఖోనిలః॥౧౩॥ అన్యేతుహరివీరాణాం
యూథాన్నిష్క్రమ్యయూథపాః।సుగ్రీవేణాభ్యనుజ్ఞాతాలంకాంజగ్ముఃపతాకినీమ్॥౧౪॥విత్రాసయంతోవిహగాంస్త్రా
సయంతోమృగద్విపాన్। కంపయంతశ్చతాంలంకాంనాదైస్తేనదతాంవరాః॥౧౫॥కుర్వంతస్తేమహావేగామహీంచరణపీ
డితామ్। రజశ్చసహసైవోర్ధ్వంజగామచరణోద్ధతమ్॥౧౬॥ఋక్షాస్సింహావరాహాశ్చమహిషావారణామృగాః। తేనశ
బ్దేనవిత్రస్తాజగ్ముర్భీతాదిశోదశ॥౧౭॥శిఖరంతుత్రికూటస్యప్రాంశుచైకందివస్పృశమ్।సమంతాత్పుష్పసంఛన్నంమ
హారజతసన్నిభమ్॥౧౮॥శతయోజనవిస్తీర్ణంవిమలంచారుదర్శనమ్।శ్లక్ష్ణంశ్రీమన్మహచ్చైవదుష్ప్రాపంశకునైరపి॥౧౯॥
మనసాపిదురారోహంకింపునఃకర్మణాజనైః।నివిష్టాతత్రశిఖరేలంకారావణపాలితా॥౨౦॥శతయోజనవిస్తీర్ణాత్రింశ
ద్యోజనమాయతా।సాపురీగోపురైరుచ్చైఃపాండరాంబుదసన్నిభైః॥౨౧॥కాంచనేనచసాలేనరాజతేనచశోభితా। ప్రా
సాదైశ్చవిమానైశ్చలంకాపరమభూషితా॥౨౨॥ఘనైరివాతపాపాయేమధ్యమంవైష్ణవంపదమ్।యస్యాంస్తంభసహ
స్రేణప్రాసాదస్సమలంకృతః॥౨౩॥కైలాసశిఖరాకారోదృశ్యతేఖమివోల్లిఖన్। చైత్యస్సరాక్షసేంద్రస్యబభూవపుర
భూషణమ్॥౨౪॥శతేనరక్షసాంనిత్యంయస్సమగ్రేణరక్ష్యతే।మనోజ్ఞాంకాననవతీంపర్వతైరుపశోభితామ్॥౨౫॥నానా
ధాతువిచిత్రైశ్చఉద్యానైరుపశోభితామ్। నానావిహగసంఘుష్టాంనానామృగనిషేవితామ్॥౨౬॥ నానామృగసమాకీ
ర్ణాంనానారాక్షససేవితాం।తాంసమృద్ధాంసమృద్ధార్థోలక్ష్మీవాన్లక్ష్మణాగ్రజః॥౨౭॥రావణస్యపురీంరామోదద
ర్శసహవానరైః। తాంమహాగృహసంబాధాందృష్ట్వాలక్ష్మణపూర్వజః॥౨౮॥నగరీమమరప్రఖ్యోవిస్మయంప్రాపవీ

ర్యవాః॥ తాంరత్నపూర్ణాంబహుసంవిధానాంప్రాసాదమాలాభిరలంకృతాంచ।పురీంమహాయంత్రకవాటముఖ్యాం
దదర్శరామోమహతాబలేన॥౨౯॥ఇతిశ్రీమద్యుద్ధకాండే - ఏకోనచత్వారింశస్సర్గః.******************
తతోరామస్సువేలాగ్రంయోజనద్వయమండలమ్। ఆరురోహససుగ్రీవోహరియూథపసంవృతః॥౧॥స్థిత్వాము
హూర్తంతత్రైవదిశోదశవిలోకయన్। త్రికూటశిఖరేరమ్యేనిర్మితాంవిశ్వకర్మణా॥౨॥దదర్శలంకాంసున్యస్తాంర
మ్యకాననశోభితామ్।తస్యాంగోపురశృంగస్థంరాక్షసేంద్రందురాసదమ్॥౩॥శ్వేతచామరపర్యంతంవిజయచ్ఛత్రశోభి
తమ్। రక్తచందనసంలిప్తంరత్నాభరణభూషితమ్॥౪॥నీలజీమూతసంకాశంహేమసంఛాదితాంబరమ్। ఐరావతవిషా
ణాగ్రైరుత్కృష్టకిణవక్షసమ్॥౫॥శశలోహితరాగేణసంవీతంరక్తవాససా। సంధ్యాతపేనసంవీతంమేఘరాశిమివాం
బరే॥౬॥పశ్యతాంవానరేంద్రాణాంరాఘవస్యాపిపశ్యతః।దర్శనాద్రాక్షసేంద్రస్యసుగ్రీవస్సహసోత్థితః॥౭॥క్రో
ధవేగేనసంయుక్తస్సత్త్వేనచబలేనచ। అచలాగ్రాదథోత్థాయపుప్లువేగోపురస్థలే॥౮॥ స్థిత్వాముహూర్తంసంప్రే
క్ష్యనిర్భయేనాంతరాత్మనా। తృణీకృత్యచతద్రక్షస్సోబ్రవీత్పరుషంవచః॥౯॥ లోకనాథస్యరామస్యసఖాదాసోస్మిరా
క్షస। నమయామోక్ష్యసేద్యత్వంపార్థివేంద్రస్యతేజసా॥౧౦॥ఇత్యుక్త్వాసహసోత్పత్యపుప్లువేతస్యచోపరి।ఆకృష్య
మకుటంచిత్రంపాతయిత్వాపతద్భువి॥౧౧॥ సమీక్ష్యతూర్ణమాయాంతమాబభాషేనిశాచరః। సుగ్రీవస్త్వంపరో
క్షంమేహీనగ్రీవోభవిష్యసి॥౧౨॥ఇత్యుక్త్వోత్థాయతంక్షిప్రంబాహుభ్యామాక్షిపత్తలే।కందువత్తంసముత్థాయబాహు
భ్యామాక్షిపద్ధరిః॥౧౩॥పరస్పరంస్వేదవిదగ్ధగాత్రౌపరస్పరంశోణితదిగ్ధదేహౌ। పరస్పరంశ్లిష్టనిరుద్ధచేష్టౌపరస్పరంశా
ల్మలికింశుకౌయథా॥౧౪॥ ముష్టిప్రహారైశ్చతలప్రహారైరరత్నిఘాతైశ్చకరాగ్రఘాతైః। తౌచక్రతుర్యుద్ధమసహ్య
రూపంమహాబలౌవానరరాక్షసేంద్రౌ॥౧౫॥కృత్వానియుద్ధంభృశముగ్రవేగౌకాలంచిరంగోపురవేదిమధ్యే।ఉత్క్షిప్య
చోత్క్షిప్యవినమ్యదేహౌపాదక్రమాద్గోపురవేదిలగ్నౌ॥౧౬॥ అన్యోన్యమాపీడ్యవిలగ్నదేహౌతౌపేతతుస్సాలనిఖాతమ
ధ్యే। ఉత్పేతతుర్భూతలమస్పృశంతౌస్థిత్వాముహూర్తంత్వభినిశ్వసంతౌ॥౧౭॥ ఆలింగ్యచాపీడ్యచబాహుయో
క్త్రైస్సంయోజయామాసతురాహవేతౌ।సంరంభశిక్షాబలసంప్రయుక్తౌసంచేరతుస్సంప్రతియుద్ధమార్గైః॥౧౮॥శా
ర్దూలసింహావివజాతదర్పౌగజేంద్రపోతావివసంప్రయుక్తౌ। సంహత్యచాపీడ్యచతౌపురోభ్యాంనిపేతతుర్వైయుగప
ద్ధరణ్యామ్॥౧౯॥ఉద్యమ్యచాన్యోన్యమధిక్షిపంతౌసంచక్రమాతేబహుయుద్ధమార్గైః। వ్యాయామశిక్షాబలసంప్ర
యుక్తౌక్లమన్నతౌజగ్మతురాశువీరౌ॥౨౦॥బాహూత్తమైర్వారణవారణాభైర్నివారయంతౌవరవారణాభౌ। చిరేణకా
లేనభృశంప్రయుక్తౌసంచేరతుర్మండలమార్గమాశు॥౨౧॥తౌపరస్పరమాసాద్యయత్తావన్యోన్యసూదనే।మార్జాలా
వివభక్ష్యార్థేవితస్థాతేముహుర్ముహుః॥౨౨॥మండలానివిచిత్రాణిస్థానానివివిధానిచ। గోమూత్రికాణిచిత్రాణిగ
తప్రత్యాగతానిచ॥౨౩॥తిరశ్చీనగతాన్యేవతథావక్రగతానిచ। పరిమోక్షంప్రహారాణాంవర్జనంపరిధావనమ్॥౨౪॥అ
భిద్రవణమాప్లావమాస్థానంచసవిగ్రహమ్। పరావృత్తమపావృత్తమవద్రుతమవప్లుతమ్॥౨౫॥ ఉపన్యస్తమపన్యస్తం
యుద్ధమార్గవిశారదౌ। తౌసంచేరతురన్యోన్యంవానరేంద్రశ్చరావణః॥౨౬॥ఏతస్మిన్నంతరేరక్షోమాయాబలమథా
త్మనః। ఆరబ్ధుముపసంపేదేజ్ఞాత్వాతంవానరాధిపః॥౨౭॥ ఉత్పపాతతదాకాశంజితకాశీజితక్లమః। రావణఃస్థితఏవా
త్రహరిరాజేనవంచితః॥౨౮॥అథహరివరనాథఃప్రాప్యసంగ్రామకీర్తింనిశిచరపతిమాజౌయోజయిత్వాశ్రమేణ।గగన
మతివిశాలంలంఘయిత్వార్కసూనుర్హరిబలగణమధ్యేరామపార్శ్వంజగామ॥౨౯॥ ఇతిససవితృసూనుస్తత్రతత్క
ర్మకృత్వాపవనగతిరనీకంప్రావిశత్సంప్రహృష్టః। రఘువరనృపసూనోర్వర్ధయన్యుద్ధహర్షంతరుమృగగణము
ఖ్యైఃపూజ్యమానోహరీంద్రః॥౩౦॥ఇతిశ్రీమద్యుద్ధకాండే - చత్వారింశస్సర్గః.************************
అథతస్మిన్నిమిత్తానిదృష్ట్వాలక్ష్మణపూర్వజః। సుగ్రీవంసంపరిష్వజ్యతదావచనమబ్రవీత్॥౧॥అసమ్మంత్ర్యమ
యాసార్ధంతదిదంసాహసంకృతమ్।ఏవంసాహసకర్మాణినకుర్వంతిజనేశ్వరాః॥౨॥సంశయేస్థాప్యమాంచేదంబలంచస
విభీషణమ్। కష్టంకృతమిదంవీరసాహసంసాహసప్రియ॥౩॥ఇదానీంమాకృథావీరఏవంవిధమచింతితమ్। త్వయికించిత్స
మాపన్నేకింకార్యంసీతయామమ॥౪॥ భరతేనమహాబాహోలక్ష్మణేనయవీయసా। శత్రుఘ్నేనచశత్రుఘ్నస్వశరీ

రేణ వా పునః ॥౫॥ త్వయి చానాగతే పూర్వమితి మే నిశ్చితా మతిః । జానతశ్చాపి తే వీర్యం మహేంద్రవరుణోపమ ॥౬॥ హత్వా
హం రావణం యుద్ధే సపుత్రబలవాహనమ్ । అభిషిచ్య చ లంకాయాం విభీషణమథాపి చ ॥౭॥ భరతే రాజ్యమావేశ్య త్యక్ష్యే
దేహం మహాబల । తమేవం వాదినం రామం సుగ్రీవః ప్రత్యభాషత ॥౮॥ తవ భార్యాపహర్తారం దృష్ట్వా రాఘవ రావణమ్ ।
మర్షయామి కథం వీర జానన్ పౌరుషమాత్మనః ॥౯॥ ఇత్యేవం వాదినం వీరమభినంద్య స రాఘవః । లక్ష్మణం లక్ష్మిసంపన్నమి
దం వచనమబ్రవీత్ ॥౧౦॥ పరిగృహ్యోదకం శీతం వనాని ఫలవంతి చ । బలౌఘం సంవిభజ్యేమం వ్యూహ్య తిష్ఠేమ లక్ష్మణ ।
౧౧॥ లోకక్షయకరం భీమం భయం పశ్యామ్యుపస్థితమ్ । నిబర్హణం ప్రవీరాణామృక్షవానరరక్షసామ్ ॥౧౨॥ వాతాశ్చ ప
రుషా వాంతి కంపతే చ వసుంధరా । పర్వతాగ్రాణి వేపంతే పతంతి ధరణీరుహాః ॥౧౩॥ మేఘాః క్రవ్యాదసంకాశాః పరుషాః
పరుషస్వనాః । క్రూరాః క్రూరం ప్రవర్షంతి మిశ్రం శోణితబిందుభిః ॥౧౪॥ రక్తచందనసంకాశా సంధ్యా పరమదారుణా ।
జ్వలచ్చ నిపతత్యేతదాదిత్యాదగ్నిమండలమ్ ॥౧౫॥ ఆదిత్యమభివాశ్యంతి జనయంతో మహద్భయమ్ । దీనా దీనస్వరా ఘో
రానప్రశస్తా మృగద్విజాః ॥౧౬॥ రజన్యామప్రకాశశ్చ సంతాపయతి చంద్రమాః । కృష్ణరక్తాంశుపర్యంతో యథా లోకస్య
సంక్షయే ॥౧౭॥ హ్రస్వో రూక్షోఽప్రశస్తశ్చ పరివేషస్సులోహితః । ఆదిత్యమండలే నీలం లక్ష్మ లక్ష్మణ దృశ్యతే ॥౧౮॥ దృశ్యం
తే న యథావచ్చ నక్షత్రాణ్యభివర్తనే । యుగాంతమివ లోకస్య పశ్య లక్ష్మణ శంసతి ॥౧౯॥ కాకాః శ్యేనాస్తథా గృధ్రా
నీచైః పరిపతంతి చ । శివాశ్చాప్యశివా వాచః ప్రవదంతి మహాస్వనాః ॥౨౦॥ క్షిప్రమద్య దురాధర్షాం లంకాం రావణపాలి
తామ్ । అభియామ జవేనైవ సర్వతో హరిభిర్వృతాః ॥౨౧॥ ఇత్యేవం సంవదన్వీరో లక్ష్మణం లక్ష్మణాగ్రజః । తస్మాదవాతర
చ్ఛీఘ్రం పర్వతాగ్రాన్మహాబలః ॥౨౨॥ అవతీర్య చ ధర్మాత్మా తస్మాచ్ఛైలాత్స రాఘవః । పరైః పరమదుర్ధర్షం దదర్శ
బలమాత్మనః ॥౨౩॥ సన్నహ్య తు ససుగ్రీవః కపిరాజబలం మహత్ । కాలజ్ఞో రాఘవః కాలే సంయుగాయాభ్యచోదయత్ ॥
౨౪॥ తతః కాలే మహాబాహుర్బలేన మహతా వృతః । ప్రస్థితః పురతో ధన్వీ లంకామభిముఖః పురీమ్ ॥౨౫॥ తం విభీషణసు
గ్రీవౌ హనూమాన్ జాంబవాన్నలః । ఋక్షరాజస్తథా నీలో లక్ష్మణశ్చాన్వయుస్తదా ॥౨౬॥ తతః పశ్చాత్సుమహతీ పృతన
ర్క్షవనౌకసామ్ । ప్రచ్ఛాద్య మహతీం భూమిమనుయాతి స్మ రాఘవమ్ ॥౨౭॥ శైలశృంగాణి శతశః ప్రవృద్ధాంశ్చ మహీరు
హాన్ । జగృహుః కుంజరప్రఖ్యా వానరాః పరవారణాః ॥౨౮॥ తౌ త్వదీర్ఘేణ కాలేన భ్రాతరౌ రామలక్ష్మణౌ । రావణ
స్య పురీం లంకామాసేదతురరిందమౌ ॥౨౯॥ పతాకామాలినీం రమ్యాముద్యానవరశోభితామ్ । చిత్రవప్రాం సుదుష్ప్రా
పాముచ్చైః ప్రాకారతోరణామ్ ॥౩౦॥ తాం సురైరపి దుర్ధర్షాం రామవాక్యప్రచోదితాః । యథానిదేశం సంపీడ్య న్యవి
శంత వనౌకసః ॥౩౧॥ లంకాయాస్తూత్తరద్వారం శైలశృంగమివోన్నతమ్ । రామస్సహానుజో ధన్వీ జుగోప చ రురోధ చ ॥
౩౨॥ లంకాముపనివిష్టశ్చ రామో దశరథాత్మజః । లక్ష్మణానుచరో వీరః పురీం రావణపాలితామ్ ॥౩౩॥ ఉత్తరద్వారమాసా
ద్య యత్ర తిష్ఠతి రావణః । నాన్యో రామాద్ధి తద్ద్వారం సమర్థః పరిరక్షితుమ్ ॥ ౩౪ ॥ రావణాధిష్ఠితం భీమం వరుణేనేవ సాగ
రమ్ । సాయుధై రాక్షసైర్భీమైరభిగుప్తం సమంతతః ॥౩౫॥ లఘూనాం త్రాసజననం పాతాళమివ దానవైః । విన్యస్తాని చ
యోధానాం బహూని వివిధాని చ ॥౩౬॥ దదర్శాయుధజాలాని తథైవ కవచాని చ । పూర్వం తు ద్వారమాసాద్య నీలో హరి
చమూపతిః ॥౩౭॥ అతిష్ఠత్సహ మైందేన ద్వివిదేన చ వీర్యవాన్ । అంగదో దక్షిణద్వారం జగ్రాహ సుమహాబలః ॥౩౮॥ ఋషభే
ణ గవాక్షేణ గజేన గవయేన చ । హనూమాన్ పశ్చిమద్వారం రరక్ష బలవాన్ కపిః ॥౩౯॥ ప్రమాథిప్రఘసాభ్యాం చ వీరైరన్యై
శ్చ సంగతః । మధ్యమే చ స్వయం గుల్మే సుగ్రీవస్సమతిష్ఠత ॥౪౦॥ సహ సర్వైర్హరిశ్రేష్ఠైస్సుపర్ణశ్వసనోపమైః । వానరా
ణాం తు షట్త్రింశత్కోట్యః ప్రఖ్యాతయూథపాః ॥ ౪౧ ॥ నిపీడ్యోపనివిష్టాశ్చ సుగ్రీవో యత్ర వానరః । శాసనేన తు రామస్య
లక్ష్మణస్సవిభీషణః ॥౪౨ ॥ ద్వారే ద్వారే హరీణాం తు కోటిం కోటిం న్యవేశయత్ । పశ్చిమేన తు రామస్య సుషేణస్సహ
జాంబవాన్ ॥౪౩ ॥ అదూరాన్మధ్యమే గుల్మే తస్థౌ బహుబలానుగః । తే తు వానరశార్దూలాః శార్దూలా ఇవ దంష్ట్రిణః ॥
౪౪॥ గృహీత్వా ద్రుమశైలాగ్రాన్ హృష్టా యుద్ధాయ తస్థిరే । సర్వే వికృతలాంగూలాస్సర్వే దంష్ట్రానఖాయుధాః ॥౪౫॥
సర్వే వికృతచిత్రాంగాస్సర్వే చ వికృతాననాః । దశనాగబలాః కేచిత్కేచిద్దశగుణోత్తరాః ॥౪౬॥ కేచిన్నాగసహ
స్రస్య బభూవుస్తుల్యవిక్రమాః । సంతి చౌఘబలాః కేచిత్కేచిచ్ఛతగుణోత్తరాః ॥౪౭ ॥ అప్రమేయబలాశ్చాన్యే తత్రా

సర్వే హరియూథపాః। అద్భుతశ్చ విచిత్రశ్చ తేషామాసీత్సమాగమః॥౪౮॥ తత్ర వానరసైన్యానాం శలభానామివోద్యమః।
పరిపూర్ణమివాకాశం సంఛన్నేవ చ మేదినీ॥౪౯॥ లంకాముపనివిష్టైశ్చ సంపతద్భిశ్చ వానరైః। శతంశతసహస్రాణాం
పృథగృక్షవనౌకసామ్॥౫౦॥ లంకాద్వారాణ్యుపాజగ్మురన్యే యోద్ధుం సమంతతః। అన్యేత్వన్యేషు దేశేషు సమంతాత్తు
మహాబలాః॥౫౧॥ ఆవృతస్స గిరిస్సర్వైస్తైస్సమంతాత్ప్లవంగమైః। అయుతానాం సహస్రంచ పురీం తామభ్యవర్తత॥
౫౨॥ వానరైర్బలవద్భిశ్చ బభూవ ద్రుమపాణిభిః। సంవృతా సర్వతో లంకా దుష్ప్రవేశాపి వాయునా॥౫౩॥ రాక్షసా వి
స్మయం జగ్ముస్సహసాభినిపీడితాః। వానరైర్మేఘసంకాశైశ్శక్రతుల్యపరాక్రమైః॥౫౪॥ మహాన్శబ్దోభవత్తత్ర బలౌ
ఘస్యాభివర్తతః। సాగరస్యేవ భిన్నస్య యథాస్యాత్సలిలస్వనః॥౫౫॥ తేన శబ్దేన మహతా సప్రాకారా సతోరణా। లంకా
ప్రచలితా సర్వా సశైలవనకాననా॥౫౬॥ రామలక్ష్మణగుప్తా సా సుగ్రీవేణ చ వాహినీ। బభూవ దుర్ధర్షతరా సర్వైర
పి సురాసురైః॥౫౭॥ రాఘవస్సన్నివేశ్యైవ సైన్యం స్వం రక్షసాం వధే। సమ్మంత్ర్య మంత్రిభిస్సార్ధం నిశ్చిత్య చ పునః పు
నః॥౫౮॥ ఆనంతర్యమభిప్రేప్సుః క్రమయోగార్థతత్వవిత్। విభీషణస్యానుమతే రాజధర్మమనుస్మరన్॥౫౯॥ అంగదం వా
లితనయం సమాహూయేదమబ్రవీత్। గత్వా సౌమ్య దశగ్రీవం బ్రూహి మద్వచనాత్కపే॥౬౦॥ లంఘయిత్వా పురీం లం
కాం భయం త్యక్త్వా గతవ్యథః। భ్రష్టశ్రీక గతైశ్వర్య ముమూర్షో నష్టచేతన॥౬౧॥ ఋషీణాం దేవతానాం చ గంధర్వాప్సర
సాం తథా। నాగానామథ యక్షాణాం రాజ్ఞాం చ రజనీచర॥౬౨॥ యచ్చ పాపం కృతం మోహాదవలిప్తేన రాక్షస। నూనమ
ద్య గతో దర్పః స్వయంభువరదానజః॥౬౩॥ యస్య దండధరస్తేహం దారాహరణకర్శితః। దండం ధారయమాణస్తు లంకా
ద్వారే వ్యవస్థితః॥౬౪॥ పదవీం దేవతానాం చ మహర్షీణాం చ రాక్షస। రాజర్షీణాం చ సర్వేషాం గమిష్యసి మయా హ
తః॥౬౫॥ బలేన యేన వై సీతాం మాయయా రాక్షసాధమ। మామతిక్రామయిత్వా త్వం హృతవాంస్తద్విదర్శయ॥౬౬॥
అరాక్షసమిమం లోకం కర్తాస్మి నిశితైశ్శరైః। న చేచ్ఛరణమభ్యేహి మాముపాదాయ మైథిలీమ్॥౬౭॥ ధర్మాత్మా రాక్షస
శ్రేష్ఠస్సంప్రాప్తోయం విభీషణః। లంకైశ్వర్యం ధ్రువం శ్రీమానయం ప్రాప్నోత్యకంటకమ్॥౬౮॥ నహి రాజ్యమధర్మేణ
భోక్తుం క్షణమపి త్వయా। శక్యం మూర్ఖసహాయేన పాపేనావిదితాత్మనా॥౬౯॥ యుధ్యస్వ వా ధృతిం కృత్వా శౌర్యమా
లంబ్య రాక్షస। మచ్ఛరైస్త్వం రణే శాంతస్తతః పూతో భవిష్యసి॥౭౦॥ యద్యావిశసి లోకాంస్త్రీన్పక్షిభూతో మనోజ
వః। మమ చక్షుష్పథం ప్రాప్య న జీవన్ప్రతియాస్యసి॥౭౧॥ బ్రవీమి త్వాం హితం వాక్యం క్రియతామౌర్ధ్వదైహికమ్।
సుదృష్టా క్రియతాం లంకా జీవితం తే మయి స్థితమ్॥౭౨॥ ఇత్యుక్తస్స తు తారేయో రామేణాక్లిష్టకర్మణా। జగామాకాశమా
విశ్య మూర్తిమానివ హవ్యవాట్॥౭౩॥ సోతిపత్య ముహూర్తేన శ్రీమాన్రావణమందిరమ్। దదర్శాసీనమవ్యగ్రం రావ
ణం సచివైస్సహ॥౭౪॥ తతస్తస్యావిదూరే స నిపత్య హరిపుంగవః। దీప్తాగ్నిసదృశస్తస్థావంగదః కనకాంగదః॥౭౫॥ తద్రా
మవచనం సర్వమన్యూనాధికముత్తమమ్। సామాత్యం శ్రావయామాస నివేద్యాత్మానమాత్మనా॥౭౬॥ దూతోహం కోస
లేంద్రస్య రామస్యాక్లిష్టకర్మణః। వాలిపుత్రోంగదో నామ యది తే శ్రోత్రమాగతః॥౭౭॥ ఆహ త్వాం రాఘవో రామః
కౌసల్యానందవర్ధనః। నిష్పత్య ప్రతియుధ్యస్వ నృశంస పురుషాధమ॥౭౮॥ హంతాస్మి త్వాం సహామాత్యం సపుత్రజ్ఞాతి
బాంధవమ్। నిరుద్విగ్నాస్త్రయో లోకా భవిష్యంతి హతే త్వయి॥౭౯॥ దేవదానవయక్షాణాం గంధర్వోరగరక్షసామ్। శ
త్రుమద్యోద్ధరిష్యామి త్వామృషీణాం చ కంటకమ్॥౮౦॥ విభీషణస్య చైశ్వర్యం భవిష్యతి హతే త్వయి। న చేత్సత్కృత్య వై
దేహీం ప్రణిపత్య ప్రదాస్యసి॥౮౧॥ ఇత్యేవం పరుషం వాక్యం బ్రువాణే హరిపుంగవే। అమర్షవశమాపన్నో నిశాచరగ
ణేశ్వరః॥౮౨॥ తతస్స రోషతామ్రాక్షశ్శశాస సచివాంస్తదా। గృహ్యతామేష దుర్మేధా వధ్యతామితి చాసకృత్॥౮౩॥
రావణస్య వచశ్శ్రుత్వా దీప్తాగ్నిసమతేజసః। జగృహుస్తం తతో ఘోరాశ్చత్వారో రజనీచరాః॥౮౪॥ గ్రాహయామా
స తారేయస్స్వయమాత్మానమాత్మవాన్। బలం దర్శయితుం వీరో యాతుధానగణే తదా॥౮౫॥ స తాన్బాహుద్వయే స
క్తానాదాయ పతగానివ। ప్రాసాదం శైలసంకాశముత్పపాతాంగదస్తదా॥౮౬॥ తేంతరిక్షాద్వినిర్ధూతాస్తస్య వేగేన
రాక్షసాః। భూమౌ నిపతితాస్సర్వే రాక్షసేంద్రస్య పశ్యతః॥౮౭॥ తతః ప్రాసాదశిఖరం శైలశృంగమివోన్నతమ్। దదర్శ
రాక్షసేంద్రస్య వాలిపుత్రః ప్రతాపవాన్॥౮౮॥ తత్పఫాల పదాక్రాంతం దశగ్రీవస్య పశ్యతః। పురా హిమవతశ్శృంగం వ

ద్రిణేవవిదారితమ్॥౮౯॥భఙ్క్త్వా ప్రాసాదశిఖరంనామవిశ్రావ్యచాత్మనః। వినద్యసుమహానాదముత్పపాతమహాయశాః॥
౯౦॥వ్యథయన్రాక్షసాన్సర్వాన్హర్షయంశ్చాపివానరాన్। సవానరాణాంమధ్యేతురామపార్శ్వముపాగతః॥
౯౧॥రావణస్తుపరంచక్రే క్రోధం ప్రాసాదధర్షణాత్।వినాశంచాత్మనఃపశ్యన్నిశ్శ్వాసపరోఽభవత్॥౯౨॥రామస్తుబ
హుభిర్హృష్టైర్నినదద్భిఃప్లవంగమైః। వృతోరిపువధాకాఙ్క్షీయుద్ధాయైవాభ్యవర్తత॥౯౩॥సుషేణస్తుమహావీర్యోగిరి
కూటోపమోహరిః।బహుభిస్సంవృతస్తత్రవానరైఃకామరూపిభిః॥౯౪॥చతుర్ద్వారాణిసర్వాణిసుగ్రీవవచనాత్కపిః।
పర్యాక్రామతదుర్ధర్షోనక్షత్రాణీవచంద్రమాః॥౯౫॥తేషామక్షౌహిణిశతంసమవేక్ష్యవనౌకసామ్।లంకాముపనివి
ష్టానాంసాగరంచాతివర్తతామ్॥౯౬॥రాక్షసావిస్మయంజగ్ముస్త్రాసంజగ్ముస్తథాపరే।అపరేసమరోద్ధర్షాద్ధర్షమేవో
పపేదిరే॥౯౭॥కృత్స్నంహికపిభిర్వ్యాప్తం ప్రాకారపరిఘాంతరమ్।దదృశూరాక్షసాదీనాః ప్రాకారంవానరీకృతమ్॥
౯౮॥హాహాకారంప్రకుర్వంతిరాక్షసాభయమోహితాః॥తస్మిన్మహాభీషణకేప్రవృత్తేకోలాహలేరాక్షసరాజధాన్యాం
ప్రగృహ్యరక్షాంసిమహాయుధానియుగాంతవాతాఇవసంవిచేరుః॥౯౯॥ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే-ఏకచత్వారింశస్సర్గః॥

తతస్తేరాక్షసాస్తత్రగత్వారావణమందిరమ్।న్యవేదయన్పురీంరుద్ధాంరామేణసహవానరైః॥౧॥రుద్ధాంతునగ
రీంశ్రుత్వాజాతక్రోధోనిశాకరః।విధానంద్విగుణంకృత్వా ప్రాసాదంసోఽధ్యరోహత॥౨॥ సదదర్శావృతాంలంకాంస
శైలవనకాననామ్।అసంఖ్యేయైర్హరిగణైస్సర్వతోయుద్ధకాంక్షిభిః ॥౩॥ సదృష్ట్వావానరైస్సర్వాంవసుధాంకబలీకృ
తామ్।కథంక్షపయితవ్యాస్స్యురితిచింతాపరోఽభవత్॥౪॥సచింతయిత్వాసుచిరంధైర్యమాలంబ్యరావణః। రాఘవంహరి
యూథాంశ్చదదర్శాయతలోచనః॥౫॥రాఘవస్సహసైన్యేనముదితోనామపుప్లువే। లంకాందదర్శగుప్తాంవైసర్వతో
రాక్షసైర్వృతామ్॥౬॥దృష్ట్వాదాశరథిర్లంకాంచిత్రధ్వజపతాకినీమ్। జగామసహసాసీతాందూయమానేనచేతసా॥
౭॥అత్రసామృగశాబాక్షీమత్కృతేజనకాత్మజా। పీడ్యతేశోకసంతప్తాకృశాస్థండిలశాయినీ॥౮॥ పీడ్యమానాంసధర్మా
త్మావైదేహీమనుచింతయన్।క్షిప్రమాజ్ఞాపయామాసవానరాన్ద్విషతాంవధే॥౯॥ ఏవముక్తేతువచనేరామేణాక్లిష్టక
ర్మణా।సంహర్షమాణాఃప్లవగాఃసింహనాదైరనాదయన్॥౧౦॥శిఖరైర్వికిరామైనాంలంకాంముష్టిభిరేవవా। ఇతిస్మ
దధిరేసర్వేమనాంసిహరియూథపాః॥౧౧॥ఉద్యమ్యగిరిశృంగాణిశిఖరాణిమహాంతిచ।తరూంశ్చోత్పాట్యవివిధాంస్తిష్ఠం
తిహరియూథపాః॥౧౨॥ప్రేక్షతోరాక్షసేంద్రస్యతాన్యనీకానిభాగశః। రాఘవప్రియకామార్థంలంకామారురుహు
స్తదా॥౧౩॥ తేతామ్రవక్త్రాహేమాభారామార్థేత్యక్తజీవితాః। లంకామేవాభ్యవర్తంతసాలతాలశిలాయుధాః॥
౧౪॥తేద్రుమైఃపర్వతాగ్రైశ్చముష్టిభిశ్చప్లవంగమాః। ప్రాకారాగ్రాణ్యసంఖ్యానిమమంథుస్తోరణానిచ॥ ౧౫॥ పరి
ఘాఃపూరయంతిస్మప్రసన్నసలిలాయుతాః। పాంసుభిఃపర్వతాగ్రైశ్చతృణైఃకాష్ఠైశ్చవానరాః॥౧౬॥ తతస్సహస్ర
యూథాశ్చకోటియూథాశ్చవానరాః।కోటీశతయుతాశ్చాన్యేలంకామారురుహుస్తదా॥౧౭॥కాంచనానిప్రమృద్నం
తస్తోరణానిప్లవంగమాః।కైలాసశిఖరాభాణిగోపురాణిప్రమథ్యచ॥౧౮॥ఆప్లవంతఃప్లవంతశ్చగర్జంతశ్చప్లవంగమాః।
లంకాంతామభిధావంతిమహావారణసన్నిభాః॥౧౯॥జయత్యతిబలోరామోలక్ష్మణశ్చమహాబలః।రాజాజయతిసుగ్రీవో
రాఘవేణాభిపాలితః॥౨౦॥ఇత్యేవం ఘోషయంతశ్చగర్జంతశ్చప్లవంగమాః।అభ్యధావంతలంకాయాః ప్రాకారంకా
మరూపిణః॥౨౧॥వీరబాహుస్సుబాహుశ్చనలశ్చవనగోచరః।నిపీడ్యోపనివిష్టాస్తే ప్రాకారంహరియూథపాః॥౨౨॥ ఏత
స్మిన్నంతరేచక్రుఃస్కంధావారనివేశనమ్।పూర్వద్వారంతుకుముదఃకోటీభిర్దశభిర్వృతః॥౨౩॥ ఆవృత్యబలవాంస్త
స్థౌహరిభిర్జితకాశిభిః।సాహాయ్యార్థేతుతస్యైవనివిష్టఃప్రఘసోహరిః॥౨౪॥ పనసశ్చమహాబాహుర్వానరైర్బహు
భిర్వృతః।దక్షిణద్వారమాగమ్యవీరశ్శతవలిఃకపిః॥౨౫॥ఆవృత్యబలవాంస్తస్థౌవింశత్యాకోటిభిర్వృతః। సుషేణఃపశ్చిమ
ద్వారంగతస్తారాపితాహరిః॥౨౬॥ఆవృత్యబలవాంస్తస్థౌషష్టికోటిభిరావృతః।ఉత్తరద్వారమాసాద్యరామస్సౌమిత్రి
ణాసహ॥౨౭॥ఆవృత్యబలవాంస్తస్థౌసుగ్రీవశ్చహరీశ్వరః।గోలాంగూలోమహాకాయోగవాక్షోభీమదర్శనః॥౨౮॥వృ
తఃకోట్యామహావీర్యస్తస్థౌరామస్యపార్శ్వతః। ఋక్షాణాంభీమవేగానాంధూమ్రశ్శత్రునిబర్హణః॥౨౯॥ వృతః
కోట్యామహావీర్యస్తస్థౌరామస్యపార్శ్వతః।సన్నద్ధస్తుమహావీర్యోగదాపాణిర్విభీషణః ॥ ౩౦ ॥ వృతోయత్తైస్తుసచి

వైస్తస్థౌ తత్ర సుమహాబలః । గజో గవాక్షో గవయశ్శరభో గంధమాదనః ॥౩౧॥ సమంతాత్పరిధావంతో రరక్షుర్హరివాహి-
నీమ్ । తతః కోపపరీతాత్మా రావణో రాక్షసేశ్వరః ॥౩౨॥ నిర్యాణం సర్వసైన్యానాం ద్రుతమాజ్ఞాపయత్తదా । ఏతచ్ఛ్రు-
త్వా తతో వాక్యం రావణస్య ముఖోద్గతమ్ ॥౩౩॥ సహసా భీమనిర్ఘోషముద్ఘుష్టం రజనీచరైః । తతః ప్రచోదితా భేర్యశ్చం-
ద్రపాండరపుష్కరాః ॥౩౪॥ హేమకోణాహతా భీమా రాక్షసానాం సమంతతః । వినేదుశ్చ మహాఘోషాశ్శంఖాశ్శతస-
హస్రశః ॥౩౫॥ రాక్షసానాం సుఘోరాణాం ముఖమారుతపూరితాః । తే బభుస్స్వకనీలాంగాస్సశంఖా రజనీచరాః ॥౩౬॥ వి-
ద్యున్మండలసన్నద్ధాస్సబలాకా ఇవాంబుదాః । నిష్పతంతి తతస్సైన్యా హృష్టా రావణచోదితాః ॥౩౭॥ సముద్రే పూర్యమాణ-
స్య వేగా ఇవ మహోదధేః । తతో వానరసైన్యేన ముక్తో నాదస్సమంతతః ॥౩౮॥ మలయః పూరితో యేన ససానుప్రస్థకంద-
రః । శంఖదుందుభిసంఘుష్టస్సింహనాదస్తరస్వినామ్ ॥౩౯॥ పృథివీం చాంతరిక్షం చ సాగరం చాన్వనాదయత్ । గజానాం
బృంహితైస్సార్ధం హయానాం హేషితైరపి ॥౪౦॥ రథానాం నేమిఘోషైశ్చ రక్షసాం వదనస్వనైః । ఏతస్మిన్నంతరే ఘో-
రస్సంగ్రామస్సమవర్తత ॥౪౧॥ రక్షసాం వానరాణాం చ యథా దేవాసురే పురా । తే గదాభిః ప్రదీప్తాభిః శక్తిశూలపరశ్వ-
ధైః ॥౪౨॥ నిజఘ్నుర్వానరాన్ఘోరాః కథయంతః స్వవిక్రమాన్ । వానరాశ్చ మహావీర్యా రాక్షసాన్జఘ్నురాహవే ॥
౪౩॥ జయత్యతిబలో రామో లక్ష్మణశ్చ మహాబలః । రాజా జయతి సుగ్రీవ ఇతి శబ్దో మహానభూత్ ॥౪౪॥ రాజంజయ జయేత్యు-
క్త్వా స్వస్వనామకథనం తతః । తదా వృక్షైర్మహాకాయాః పర్వతాగ్రైశ్చ వానరాః ॥౪౫॥ నిజఘ్నుస్తాని రక్షాంసి నఖైర్దం-
తైశ్చ వేగితాః । రాక్షసాస్త్వపరే భీమాః ప్రాకారస్థా మహీం గతాన్ ॥౪౬॥ భిండివాలైశ్చ ఖడ్గైశ్చ శూలైశ్చైవ వ్యదార-
యన్ । వానరాశ్చాపి సంక్రుద్ధాః ప్రాకారస్థాన్మహీం గతాః ॥౪౭॥ రాక్షసాన్పాతయామాసుస్సమాప్లుత్య స్వబాహుభిః
స సంప్రహారస్తుములో మాంసశోణితకర్దమః ॥ ౪౮ ॥ రక్షసాం వానరాణాం చ సంబభూవాద్భుతోపమః ॥ ఇతి శ్రీమద్యు-
ద్ధకాండే - ద్విచత్వారింశస్సర్గః . **

యుధ్యతాం తు తతస్తేషాం వానరాణాం మహాత్మనామ్ । రక్షసాం సంబభూవాథ బలకోపస్సుదారుణః ॥౧॥ తే హ-
యైః కాంచనాపీడైర్ధ్వజైశ్చాగ్నిశిఖోపమైః । రథైశ్చాదిత్యసంకాశైః కవచైశ్చ మనోరమైః ॥౨॥ నిర్యయూ రాక్షసవ్యా-
ఘ్రా నాదయంతో దిశో దశ । రాక్షసా భీమకర్మాణో రావణస్య జయైషిణః ॥౩॥ వానరాణామపి చమూర్బృహతీ జయమిచ్ఛ-
తామ్ । అభ్యధావత తాం సేనాం రక్షసాం కామరూపిణామ్ ॥౪॥ ఏతస్మిన్నంతరే తేషామన్యోన్యమభిధావతామ్ । రక్షసాం వా-
నరాణాం చ ద్వంద్వయుద్ధమవర్తత ॥౫॥ అంగదేనేంద్రజిత్సార్ధం వాలిపుత్రేణ రాక్షసః । అయుధ్యత మహాతేజాస్త్ర్యం-
బకేణ యథాంతకః ॥౬॥ ప్రజంఘేన చ సంపాతిర్నిత్యం దుర్ధర్షణో రణే । జంబుమాలినమారబ్ధో హనూమానపి వానరః ॥
౭॥ సంగతస్సుమహాక్రోధో రాక్షసో రావణానుజః । సమరే తీక్ష్ణవేగేన మిత్రఘ్నేన విభీషణః ॥౮॥ తపనేన గజస్సార్ధం రా-
క్షసేన మహాబలః । నికుంభేన మహాతేజా నీలోఽపి సమయుధ్యత ॥౯॥ వానరేంద్రస్తు సుగ్రీవః ప్రఘసేన సమాగతః । సంగతస్స-
మరే శ్రీమాన్విరూపాక్షేణ లక్ష్మణః ॥౧౦॥ అగ్నికేతుశ్చ దుర్ధర్షో రశ్మికేతుశ్చ రాక్షసః । సుప్తఘ్నో యజ్ఞకోపశ్చ రా-
మేణ సహ సంగతాః ॥౧౧॥ వజ్రముష్టిస్తు మైందేన ద్వివిదేనాశనిప్రభః । రాక్షసాభ్యాం సుఘోరాభ్యాం కపిముఖ్యౌ సమాగ-
తౌ ॥౧౨॥ వీరః ప్రతపనో ఘోరో రాక్షసో రణదుర్ధరః । సమరే తీక్ష్ణవేగేన నలేన సమయుధ్యత ॥౧౩॥ ధర్మస్య పుత్రో బల-
వాన్సుషేణ ఇతి విశ్రుతః । స విద్యున్మాలినా సార్ధమయుధ్యత మహాకపిః ॥౧౪॥ వానరాశ్చాపరే భీమా రాక్షసైరపరైస్స-
హ । ద్వంద్వం సమీయుర్బహుధా యుద్ధాయ బహుభిస్సహ ॥౧౫॥ తత్రాసీత్సుమహద్యుద్ధం తుములం రోమహర్షణం ।
రక్షసాం వానరాణాం చ వీరాణాం జయమిచ్ఛతామ్ ॥౧౬॥ హరిరాక్షసదేహేభ్యః ప్రభూతాః కేశశాద్వలాః । శరీరసం-
ఘాటవహాః ప్రసుస్రుశ్శోణితాపగాః ॥౧౭॥ ఆజఘానేంద్రజిత్ క్రుద్ధో వజ్రేణేవ శతక్రతుః । అంగదం గదయా వీరః శత్రుసై-
న్యవిదారణమ్ ॥౧౮॥ తస్య కాంచనచిత్రాంగం రథం సాశ్వం ససారథిమ్ । జఘాన సమరే శ్రీమానంగదో వేగవాన్కపిః ॥౧౯॥
సంపాతిస్తు త్రిభిర్బాణైః ప్రజంఘేన సమాహతః । నిజఘానాశ్వకర్ణేన ప్రజంఘం రణమూర్ధని ॥౨౦॥ జంబుమాలీ రథస్థ-
స్తు రథశక్త్యా మహాబలః । బిభేద సమరే క్రుద్ధో హనూమంతం స్తనాంతరే ॥౨౧॥ తస్య తం రథమాస్థాయ హనూమాన్మారుతా-
త్మజః । ప్రమమాథ తలేనాశు సహ తేనైవ రక్షసా ॥౨౨॥ మిత్రఘ్నమభిగర్జంతం విభీషణః । ఆసాద్య గదయా

గుర్వ్యా జఘాన రణమూర్ధని ॥౨౩॥ భిన్నగాత్రశ్శరైస్తీక్ష్ణైః క్షిప్రహస్తేన రక్షసా । తపనేన గజః క్రుద్ధస్తం జఘానాశుముష్టి
నా ॥౨౪॥ నికుంభస్తు రణే నీలం నీలాంజనచయప్రభమ్ । నిర్బిభేద శరైస్తీక్ష్ణైః కరైర్మేఘమివాంశుమాన్ ॥౨౫॥ పునశ్శరశ
తేనాశు క్షిప్రహస్తో నిశాచరః । బిభేద సమరే నీలం నికుంభః ప్రజహాస చ ॥౨౬॥ తస్యైవ రథచక్రేణ నీలో విష్ణురివాహవే । శిర
శ్చిచ్ఛేద సమరే నికుంభస్య చ సారథేః ॥౨౭॥ గ్రసంతమివ సైన్యాని ప్రఘసం వానరాధిపః । సుగ్రీవస్స ప్లవశ్రేష్ఠో నిర్బిభేద
జఘాన చ ॥౨౮॥ ప్రసీక్ష్య శరవర్షేణ రాక్షసం భీమదర్శనమ్ । నిజఘాన విరూపాక్షం శరేణైకేన లక్ష్మణః ॥౨౯॥ అగ్నికేతుశ్చ
దుర్ధర్షో రశ్మికేతుశ్చ రాక్షసః । సుప్తఘ్నో యజ్ఞకోపశ్చ రామం నిర్బిభిదుశ్శరైః ॥౩౦॥ తేషాం చతుర్ణాం రామస్తు
శిరాంసి సమరే శరైః । క్రుద్ధశ్చతుర్భిశ్చిచ్ఛేద ఘోరైరగ్నిశిఖోపమైః ॥౩౧॥ వజ్రముష్టిస్తు మైందేన ముష్టినా నిహతో రణే । ప
పాత సరథస్సాశ్వః పురాట్ట ఇవ భూతలే ॥౩౨॥ వజ్రాశనిసమస్పర్శో ద్వివిదోఽప్యశనిప్రభమ్ । జఘాన గిరిశృంగేణ మిషతాం
సర్వరక్షసామ్ ॥౩౩॥ ద్వివిదం వానరేంద్రం తు నగయోధినమాహవే । శరైరశనిసంకాశైస్స వివ్యాధాశనిప్రభః ॥౩౪॥ స శ
రైరతివిద్ధాంగో ద్వివిదః క్రోధమూర్ఛితః । సాలేన సరథం సాశ్వం నిజఘానాశనిప్రభమ్ ॥౩౫॥ నర్దన్ ప్రతపనో ఘోరం న
లం సోఽభ్యధావత । నలః ప్రతపనస్యాశు పాతయామాస చక్షుషీ ॥౩౬॥ విద్యున్మాలీ రథస్థస్తు శరైః కాంచనభూషితైః । సు
షేణం తాడయామాస ననాద చ ముహుర్ముహుః ॥౩౭॥ తం రథస్థమథో దృష్ట్వా సుషేణో వానరోత్తమః । గిరిశృంగేణ మ
హతా రథాదాశు న్యపాతయత్ ॥౩౮॥ లాఘవేన తు సంయుక్తో విద్యున్మాలీ నిశాచరః । అపక్రమ్య రథాత్తూర్ణం గదాపా
ణిః క్షితౌ స్థితః ॥౩౯॥ తతః క్రోధసమావిష్టస్సుషేణో హరిపుంగవః । శిలాం సుమహతీం గృహ్య నిశాచరమభిద్రవత్ ॥౪౦॥
తమాపతంతం గదయా విద్యున్మాలీ నిశాచరః । వక్షస్యభిజఘానాశు సుషేణం హరిసత్తమమ్ ॥౪౧॥ గదాప్రహారం తం ఘోర
మచింత్య ప్లవగోత్తమః । తాం శిలాం పాతయామాస తస్యోరసి మహామృధే ॥౪౨॥ శిలాప్రహారాభిహతో విద్యున్మాలీ నిశా
చరః । నిష్పిష్టహృదయో భూమౌ గతాసుర్నిపపాత హ ॥౪౩॥ ఏవం తైర్వానరైశ్శూరైశ్శూరాస్తే రజనీచరాః । ద్వంద్వే వి
మృదితాస్తత్ర దైత్యా ఇవ దివౌకసైః ॥౪౪॥ శరైః ఖడ్గైర్గదాభిశ్చ శక్తితోమరపట్టసైః । అపవిద్ధైశ్చ భిన్నైశ్చ రథైస్సాం
గ్రామికైర్హయైః ॥౪౫॥ నిహతైః కుంజరైర్మత్తైస్తథా వానరరాక్షసైః । చక్రాక్షయుగదండైశ్చ భగ్నైర్ధరణిసం
శ్రితైః ॥౪౬॥ బభూవాయోధనం ఘోరం గోమాయుగణసంకులమ్ । కబంధాని సముత్పేతుర్దిక్షు వానరరక్షసామ్ ॥౪౭॥
విమర్దే తుములే తస్మిన్ దేవాసురరణోపమే ॥ విదార్యమాణా హరిపుంగవైస్తదా నిశాచరాశ్శోణితదిగ్ధగాత్రాః । పునస్సు
యుద్ధం తరసా సమాస్థితా దివాకరస్యాస్తమయాభికాంక్షిణః ॥౪౮॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే- త్రిచత్వారింశస్సర్గః - ❋❋

యుధ్యతామేవ తేషాం తు తదా వానరరక్షసామ్ । రవిరస్తం గతో రాత్రిః ప్రవృత్తా ప్రాణహారిణీ ॥౧॥ అన్యోన్యం
బద్ధవైరాణాం ఘోరాణాం జయమిచ్ఛతామ్ । సంప్రవృత్తం నిశాయుద్ధం తదా వానరరక్షసామ్ ॥౨॥ రాక్షసోఽసీతి హరయో
హరిశ్చాసీతి రాక్షసాః । అన్యోన్యం సమరే జఘ్నుస్తస్మింస్తమసి దారుణే ॥౩॥ హన దారయ చైహీతి కథం విద్రవసీతి చ । ఏవం
సుతుములశ్శబ్దస్తస్మింస్తమసి శుశ్రువే ॥౪॥ కాలాః కాంచనసన్నాహాస్తస్మింస్తమసి రాక్షసాః । సంప్రాదృశ్యంత శైలేం
ద్రా దీప్తౌషధివనా ఇవ ॥౫॥ తస్మింస్తమసి దుష్పారే రాక్షసాః క్రోధమూర్ఛితాః । పరిపేతుర్మహావేగా భక్షయంతః ప్లవం
గమాన్ ॥౬॥ తే హయాన్ కాంచనాపీడాన్ ధ్వజాంశ్చాగ్నిశిఖోపమాన్ । ఆప్లుత్య దశనైస్తీక్ష్ణైర్భీమకోపా వ్యదారయన్ ॥
౭॥ వానరా బలినో యుద్ధేఽక్షోభయన్ రాక్షసీం చమూమ్ । కుంజరాన్ కుంజరారోహాన్ పతాకాధ్వజినో రథాన్ ॥౮॥ చక
ర్షుశ్చ దదంశుశ్చ దశనైః క్రోధమూర్ఛితాః । లక్ష్మణశ్చాపి రామశ్చ శరైరాశీవిషోపమైః ॥౯॥ దృశ్యాదృశ్యాని రక్షాంసి
ప్రవరాణి నిజఘ్నతుః । తురంగఖురవిధ్వస్తం రథనేమిసముత్థితమ్ ॥౧౦॥ రురోధ కర్ణనేత్రాణి యుధ్యతాం ధరణీరజః । వ
ర్తమానే మహాఘోరే సంగ్రామే రోమహర్షణే ॥౧౧॥ రుధిరౌఘా మహాఘోరా నద్యస్తత్ర ప్రసుస్రువుః । తతో భేరీమృ
దంగానాం పణవానాం చ నిస్వనః ॥౧౨॥ శంఖవేణుస్వనోన్మిశ్రస్సంబభూవాద్భుతోపమః । హతానాం హన్యమానానాం
రాక్షసానాం చ నిస్వనః ॥౧౩॥ శస్త్రాణాం వానరాణాం చ సంబభూవాతిదారుణః । హతైర్వానరవీరైశ్చ శక్తిశూలపరశ్వ
ధైః ॥౧౪॥ నిహతైః పర్వతాగ్రైశ్చ రాక్షసైః కామరూపిభిః । శస్త్రపుష్పోపహారా చ తత్రాసీద్యుద్ధమేదినీ ॥౧౫॥ దుర్జ్ఞే

యాంమూర్నివేశాచశోణితాస్రావకర్దమా।సాబభూవనిశాఘోరాహరిరాక్షసహారిణీ॥౧౬॥ కాళరాత్రీవభూతానాం
సర్వేషాందురతిక్రమా।తతస్తేరాక్షసాస్తత్రతస్మింస్తమసిదారుణే॥౧౭॥రామమేవాభ్యవర్తంతసంహృష్టాశ్శరవృష్టి
భిః।తేషామాపతతాంశబ్దఃక్రుద్ధానామపిగర్జతామ్॥౧౮॥ఉద్వర్తఇవసప్తానాంసముద్రాణాంప్రశుశ్రువే। తేషాం
రామశ్శరైష్షడ్భిష్షడ్జఘాననిశాచరాన్॥౧౯॥ నిమేషాంతరమాత్రేణశితైరగ్నిశిఖోపమైః। యజ్ఞశత్రుశ్చదుర్ధర్షోమ
హాపార్శ్వమహోదరౌ॥౨౦॥వజ్రదంష్ట్రోమహాకాయస్తౌచోభౌశుకసారణౌ। తేతురామేణబాణౌఘైస్సర్వేమర్మ
సుతాడితాః॥౨౧॥యుద్ధాదపసృతాస్తత్రసావశేషాయుషోభవన్।తత్రకాంచనచిత్రాంగైశ్శరైరగ్నిశిఖోపమైః॥౨౨॥
దిశశ్చకారవిమలాఃప్రదిశశ్చమహాబలః।[రామనామాంకితైర్బాణైర్వ్యాప్తంతద్రణమండలమ్॥౨౩॥]యేత్వన్యేరా
క్షసాభీమారామస్యాభిముఖస్థితాః। తేపినష్టాస్సమాసాద్యపతంగాఇవపావకమ్॥౨౪॥సువర్ణపుంఖైర్విశిఖైస్సంపతద్భి
స్సహస్రశః।బభూవరజనీచిత్రాఖద్యోతైరివశారదీ॥౨౫॥రాక్షసానాంచనినదైర్హరీణాంచాపినిస్వనైః। సాబభూవ
నిశాఘోరాభూయోఘోరతరాతదా॥౨౬॥ తేనశబ్దేనమహతాప్రవృద్ధేనసమంతతః।త్రికూటఃకందరాకీర్ణఃప్రవ్యాహ
రదివాచలః॥౨౭॥ గోలాంగూలామహాకాయాస్తమసాతుల్యవర్చసః।సంపరిష్వజ్యబాహుభ్యాంభక్షయన్రజనీచరాన్
౨౮ ॥ అంగదస్తురణేశత్రుంనిహంతుంసముపస్థితః।రావణింనిజఘానాశుసారథించహయానపి॥ ౨౯ ॥ వర్తమానేతదా
ఘోరేసంగ్రామేభృశదారుణే।ఇంద్రజిత్తురథంత్యక్త్వాహతాశ్వోహతసారథిః॥౩౦॥అంగదేనమహాకాయస్తత్రైవాం
తరధీయత।తత్కర్మవాలిపుత్రస్యసర్వేదేవాస్సహర్షిభిః॥౩౧॥తుష్టువుఃపూజనార్హస్యతౌచోభౌరామలక్ష్మణౌ।
ప్రభావంసర్వభూతానివిదురింద్రజితోయుధి॥౩౨॥అదృశ్యస్సర్వభూతానాంయోభవద్యుధిదుర్జయః। తేనతేతంమహా
త్మానంతుష్టాదృష్ట్వాప్రధర్షితమ్॥ ౩౩॥ తతఃప్రహృష్టాఃకపయఃససుగ్రీవవిభీషణాః। సాధుసాధ్వితినేదుశ్చదృష్ట్వాశ
త్రుంప్రధర్షితమ్॥౩౪॥ఇంద్రజిత్తుతదాతేననిర్జితోభీమకర్మణా।సంయుగేవాలిపుత్రేణక్రోధంచక్రేసదారుణమ్॥
౩౫॥ఏతస్మిన్నంతరేరామోవానరాన్వాక్యమబ్రవీత్। సర్వేభవంతస్తిష్ఠంతుకపిరాజేనసంగతాః॥౩౬॥సబ్రహ్మణా
దత్తవరస్త్రైలోక్యంబాధతేభృశమ్।భవతామర్థసిద్ధ్యర్థంకాలేనససమాగతః॥౩౭॥అద్యైవక్షమితవ్యంమేభవంతో
విగతజ్వరాః।సోంతర్ధానగతఃపాపోరావణీరణకర్కశః॥౩౮॥ అదృశ్యోనిశితాన్బాణాన్ముమోచాశనివర్చసః। సరా
మంలక్ష్మణంచైవఘోరైర్నాగమయైశ్శరైః॥౩౯॥బిభేదసమరేక్రుద్ధస్సర్వగాత్రేషురాక్షసః। మాయయాసంవృతస్త
త్రమోహయన్రాఘవౌయుధి॥౪౦॥అదృశ్యస్సర్వభూతానాంకూటయోధీనిశాచరః। బబంధశరబంధేనభ్రాతరౌరా
మలక్ష్మణౌ॥౪౧॥తౌతేనపురుషవ్యాఘ్రౌక్రుద్ధేనాశీవిషైశ్శరైః। సహసానిహతౌవీరౌతదాప్రైక్షంతవానరాః॥౪౨॥ప్ర
కాశరూపస్తుయదానశక్తస్తౌబాధితుంరాక్షసరాజపుత్రః। మాయాంప్రయోక్తుంసముపాజగామబబంధతౌరాజసుతౌ
దురాత్మా॥౪౩॥ఇతిశ్రీమద్యుద్ధకాండే-చతుశ్చత్వారింశస్సర్గః.*****************************

సతస్యగతిమన్విచ్ఛన్రాజపుత్రఃప్రతాపవాన్।దిదేశాతిబలోరామోదశవానరయూథపాన్॥౧॥ ద్వౌసుషేణ
స్యదాయాదౌనీలంచప్లవగర్షభమ్।అంగదంవాలిపుత్రంచశరభంచతరస్వినమ్॥ ౨॥ వినతంజాంబవంతంచసానుప్రస్థం
మహాబలమ్।ఋషభంచర్షభస్కంధమాదిదేశపరంతపః॥౩॥తేసంప్రహృష్టాహరయోభీమానుద్యమ్యపాదపాన్। ఆ
కాశంవివిశుస్సర్వేమార్గమాణాదిశోదశ॥౪॥ తేషాంవేగవతాంవేగమిషుభిర్వేగవత్తరైః। అస్త్రవిత్పరమాస్త్రైస్తువార
యామాసరావణిః॥౫॥తంభీమవేగాహరయోనారాచైఃక్షతవిగ్రహాః।అంధకారేనదదృశుర్మేఘైస్సూర్యమివావృతం
౬॥ రామలక్ష్మణయోరేవసర్వమర్మభిదశ్శరాన్।భృశమావేశయామాసరావణిస్సమితింజయః॥ ౭ ॥ నిరంతరశరీరౌతౌ
భ్రాతరౌరామలక్ష్మణౌ।క్రుద్ధేనేంద్రజితావీరౌపన్నగైశ్శరతాంగతైః॥౮॥ తయోఃక్షతజమార్గేణసుస్రావరుధిరం
బహు।తావుభౌచప్రకాశేతేపుష్పితావివకింశుకౌ॥౯॥తతఃపర్యంతరక్తాక్షోభిన్నాంజనచయోపమః। రావణిర్భ్రాత
రౌవాక్యమంతర్ధానగతోబ్రవీత్॥౧౦॥యుధ్యమానమనాలక్ష్యంశక్రోపిత్రిదశేశ్వరః।ద్రష్టుమాసాదితుంవాపినశక్తః
కింపునర్యువామ్॥౧౧॥ప్రావృతావిషుజాలేనరాఘవౌకంకపత్రిణా।ఏషరోషపరీతాత్మానయామియమసాదనమ్॥౧౨॥
ఏవముక్త్వాతుధర్మజ్ఞౌభ్రాతరౌరామలక్ష్మణౌ। నిర్బిభేదశితైర్బాణైఃప్రజహర్షననాదచ॥౧౩॥భిన్నాంజనచయశ్శ్యా

మోవిస్ఫార్య విపులం ధనుః । భూయోభూయశ్శరాన్ ఘోరాన్విససర్జ మహామృధే ॥౧౪॥ తతోమర్మసు మర్మజ్ఞో మజ్జయ
న్నిశితాన్ శరాన్ । రామలక్ష్మణయోర్వీరో ననాద చ ముహుర్ముహుః ॥౧౫॥ బద్ధౌ తు శరబంధేన తావుభౌ రణమూర్ధని । నిమే
షాంతరమాత్రేణ న శేకతురుదీక్షితుమ్ ॥౧౬॥ తతో విభిన్నసర్వాంగౌ శరశల్యాచితావుభౌ । ధ్వజావివ మహేంద్రస్య ర
జ్జుముక్తౌ ప్రకంపితౌ ॥౧౭॥ తౌ సంప్రచలితౌ వీరౌ మర్మభేదేన కర్శితౌ । నిపేతతుర్మహేష్వాసౌ జగత్యాం జగతీపతీ ॥౧౮॥ తౌ
వీరశయనే వీరౌ శయానౌ రుధిరోక్షితౌ । శరవేష్టితసర్వాంగావార్తౌ పరమపీడితౌ ॥౧౯॥ న హ్యవిద్ధం తయోర్గాత్రే
బభూవాంగుళమంతరమ్ । నానిర్భిన్నం న చాస్తబ్ధమాకరాగ్రాదజిహ్మగైః ॥౨౦॥ తౌ తు క్రూరేణ నిహతౌ రక్షసా కామరూ
పిణా । అసృక్సుస్రువతుస్తీవ్రం జలం ప్రస్రవణావివ ॥౨౧॥ పపాత ప్రథమం రామో విద్ధో మర్మసు మార్గణైః । క్రోధాదిం
ద్రజితా యేన పురా శక్రో వినిర్జితః ॥౨౨॥ రుక్మపుంఖైః ప్రసన్నాగ్రైరధోగతిభిరాశుగైః । నారాచైరర్ధనారాచైర్భ
ల్లైరంజలికైరపి ॥౨౩॥ వివ్యాధ వత్సదంతైశ్చ సింహదంష్ట్రైః క్షురైస్తథా । స వీరశయనే శిశ్యే విజ్యమాదాయ కార్ముకమ్ ॥
౨౪॥ భిన్నముష్టిపరీణాహం త్రిణతం రత్నభూషితమ్ । బాణపాతాంతరే రామం పతితం పురుషర్షభమ్ ॥౨౫॥ స తత్ర లక్ష్మ
ణో దృష్ట్వా నిరాశో జీవితేభవత్ । రామం కమలపత్రాక్షం శరబంధపరిక్షతమ్ ॥౨౬॥ శుశోచ భ్రాతరం దృష్ట్వా పతితం ధర
ణీతలే । హరయశ్చాపి తం దృష్ట్వా సంతాపం పరమం గతాః ॥౨౭॥ శోకార్తాశ్చుక్రుశుర్ఘోరమశ్రుపూరితలోచనాః ॥ బ
ద్ధౌ తు వీరౌ పతితౌ శయానౌ తౌ వానరాస్సంపరివార్య తస్థుః । సమాగతా వాయుసుతప్రముఖ్యా విషాదమార్తాః పరమం చ
జగ్ముః ॥౨౮॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే పంచచత్వారింశస్సర్గః ॥ ******************************

తతో ద్యాం పృథివీం చైవ వీక్షమాణా వనౌకసః । దదృశుస్సంతతౌ బాణైర్భ్రాతరౌ రామలక్ష్మణౌ ॥౧॥ వృష్ట్వేవోపర
తే దేవే కృతకర్మణి రాక్షసే । ఆజగామాథ తం దేశం ససుగ్రీవో విభీషణః ॥౨॥ నీలద్వివిదమైందాశ్చ సుషేణకుముదాంగదాః ।
తూర్ణం హనుమతా సార్ధమన్వశోచంత రాఘవౌ ॥౩॥ నిశ్చేష్టౌ మందనిశ్వాసౌ శోణితౌఘపరిప్లుతౌ । శరజాలాచితౌ స్తబ్ధౌ
శయానౌ శరతల్పయోః ॥౪॥ నిశ్వసంతౌ యథా సర్పౌ నిశ్చేష్టౌ మందవిక్రమౌ । రుధిరస్రావదిగ్ధాంగౌ తాపనీయావివ
ధ్వజౌ ॥౫॥ తౌ వీరశయనే వీరౌ శయానౌ మందచేష్టితౌ । యూథపైస్తైః పరివృతౌ బాష్పవ్యాకులలోచనైః ॥౬॥ రాఘవౌ పతి
తౌ దృష్ట్వా శరజాలసమావృతౌ । బభూవుర్వ్యథితాస్సర్వే వానరాస్సవిభీషణాః ॥౭॥ అంతరిక్షం నిరీక్షంతో దిశస్సర్వా
శ్చ వానరాః । న చైనం మాయయాచ్ఛన్నం దదృశూ రావణిం రణే ॥౮॥ తం తు మాయాప్రతిచ్ఛన్నం మాయయైవ వి
భీషణః । వీక్షమాణో దదర్శాథ భ్రాతుః పుత్రమవస్థితమ్ ॥౯॥ తమప్రతిమకర్మాణమప్రతిద్వంద్వమాహవే । దద
ర్శాంతర్హితం వీరం వరదానాద్విభీషణః ॥౧౦॥ తేజసా యశసా చైవ విక్రమేణ చ సంయుతమ్ । ఇంద్రజిత్త్వాత్మనః కర్మ తౌ
శయానౌ సమీక్ష్య చ ॥౧౧॥ ఉవాచ పరమప్రీతో హర్షయన్ సర్వనైరృతాన్ । దూషణస్య చ హంతారౌ ఖరస్య చ మహాబ
లౌ ॥౧౨॥ సాదితౌ మామకైర్బాణైర్భ్రాతరౌ రామలక్ష్మణౌ । నేమౌ మోక్షయితుం శక్యావేతస్మాదిషుబంధనాత్ ॥౧౩॥
సర్వైరపి సమాగమ్య సర్షిసంఘైస్సురాసురైః । యత్కృతే చింతయానస్య శోకార్తస్య పితుర్మమ ॥౧౪॥ అస్పృష్ట్వా
శయనం గాత్రైస్త్రియామా యాతి శర్వరీ । కృత్స్నేయం యత్కృతే లంకా నదీ వర్షాస్వివాకులా ॥౧౫॥ సోయం మూల
హరోనర్థస్సర్వేషాం నిహతో మయా । రామస్య లక్ష్మణస్యాపి సర్వేషాం చ వనౌకసామ్ ॥౧౬॥ విక్రమా నిష్ఫలాస్సర్వే
యథా శరది తోయదాః । ఏవముక్త్వా తు తాన్ సర్వాన్ రాక్షసాన్ పరిపార్శ్వతః ॥౧౭॥ యూథపానపి తాన్ సర్వాంస్తాడ
యామాస రావణిః । నీలం నవభిరాహత్య మైందం చ ద్వివిదం తథా ॥౧౮॥ త్రిభిస్త్రిభిరమిత్రఘ్నస్తతాప ప్రవరేషుభిః । జాం
బవంతం మహేష్వాసో విద్ధ్వా బాణేన వక్షసి ॥౧౯॥ హనూమతో వేగవతో విససర్జ శరాన్ దశ । గవాక్షం శరభం చైవ ద్వా
వప్యమితతేజసౌ ॥౨౦॥ ద్వాభ్యాం ద్వాభ్యాం మహావేగో వివ్యాధ యుధి రావణిః । గోలాంగూలేశ్వరం చైవ వాలిపుత్ర
మథాంగదమ్ ॥౨౧॥ వివ్యాధ బహుభిర్బాణైస్త్వరమాణోథ రావణిః । తాన్వానరవరాన్భిత్త్వా శరైరగ్నిశిఖోపమైః ॥
౨౨॥ ననాద బలవాంస్తత్ర మహాసత్త్వస్స రావణిః । తానర్దయిత్వా బాణౌఘైస్త్రాసయిత్వా స వానరాన్ ॥౨౩॥ ప్రజహా
స మహాబాహుర్వచనం చేదమబ్రవీత్ । శరబంధేన ఘోరేణ మయా బద్ధౌ చమూముఖే ॥౨౪॥ సహితౌ భ్రాతరావేతౌ ని
శామయత రాక్షసాః । ఏవముక్తాస్తు తే సర్వే రాక్షసాః కూటయోధినః ॥౨౫॥ పరం విస్మయమాజగ్ముః కర్మణా తేన హర్షితాః

తాః। వినేదుశ్చ మహానాదాన్ సర్వతో జలదోపమాః ॥౨౬॥ హతో రామ ఇతి జ్ఞాత్వా రావణిం సమపూజయన్ । నిష్పందౌ
తు తదా దృష్ట్వా తావుభౌ రామలక్ష్మణౌ ॥౨౭॥ వసుధాయాం నిరుచ్ఛ్వాసౌ హతావిత్యన్వమన్యత । హర్షేణ తు సమావిష్ట
ఇంద్రజిత్సమితింజయః ॥౨౮॥ ప్రవివేశ పురీం లంకాం హర్షయన్ సర్వరాక్షసాన్ । రామలక్ష్మణయోర్దృష్ట్వా శరీరే సా
యకైశ్చితే ॥౨౯॥ సర్వాణి చాంగోపాంగాని సుగ్రీవం భయమావిశత్ । తమువాచ పరిత్రస్తం వానరేంద్రం విభీషణః ॥౩౦॥
సబాష్పవదనం దీనం శోకవ్యాకులలోచనమ్ । అలం త్రాసేన సుగ్రీవ బాష్పవేగో నిగృహ్యతామ్ ॥౩౧॥ ఏవం ప్రాయాణి
యుద్ధాని విజయో నాస్తి నైష్ఠికః । సశేషభాగ్యతాస్మాకం యది వీర భవిష్యతి ॥౩౨॥ మోహమేతౌ ప్రహాస్యేతే మహాత్మా
నౌ మహాబలౌ । పర్యవస్థాపయాత్మానమనాథం మాం చ వానర ॥౩౩॥ సత్యధర్మాభిరక్తానాం నాస్తి మృత్యుకృతం భయమ్ ।
ఏవముక్త్వా తతస్తస్య జలక్లిన్నేన పాణినా ॥౩౪॥ సుగ్రీవస్య శుభే నేత్రే ప్రమమార్జ విభీషణః । తతః సలిలమాదాయ విద్య
యా పరిజప్య చ ॥౩౫॥ సుగ్రీవనేత్రే ధర్మాత్మా స మమార్జ విభీషణః । ప్రమృజ్య వదనం తస్య కపిరాజస్య ధీమతః ॥౩౬॥ అబ్రవీ
త్కాలసంప్రాప్తమసంభ్రమమిదం వచః । న కాలః కపిరాజేంద్ర వైక్లబ్యమనువర్తితుమ్ ॥౩౭॥ అతిస్నేహోఽప్యకాలేఽస్మిన్మ
రణాయోపకల్ప్యతే । తస్మాదుత్సృజ్య వైక్లబ్యం సర్వకార్యవినాశనమ్ ॥౩౮॥ హితం రామపురోగాణాం సైన్యానామనుచిం
త్యతామ్ । అథవా రక్ష్యతాం రామో యావత్సంజ్ఞావిపర్యయః ॥౩౯॥ లబ్ధసంజ్ఞౌ హి కాకుత్స్థౌ భయం నో వ్యపనేష్యతః । నై
తత్కించన రామస్య న చ రామో ముమూర్షతి ॥౪౦॥ న హ్యేనం హాస్యతే లక్ష్మీర్దుర్లభా యా గతాయుషామ్ । తస్మాదా
శ్వాసయాత్మానం బలం చాశ్వాసయ స్వకమ్ ॥౪౧॥ యావత్కార్యాణి సర్వాణి పునస్సంస్థాపయామ్యహమ్ । ఏతే హి ఫుల్లన
యనాస్త్రాసాదాగతవిభ్రమాః ॥౪౨॥ కర్ణే కర్ణే ప్రకథితా హరయో హరిసత్తమ । మాం తు దృష్ట్వా ప్రధావంతమనీకం సంప్ర
హర్షితుమ్ ॥౪౩॥ త్యజంతు హరయస్త్రాసం భుక్తపూర్వామివ స్రజమ్ । సమాశ్వాస్య తు సుగ్రీవం రాక్షసేంద్రో విభీష
ణః ॥౪౪॥ విద్రుతం వానరానీకం తత్సమాశ్వాసయత్పునః । ఇంద్రజిత్తు మహామాయస్సర్వసైన్యసమావృతః ॥౪౫॥ వివేశ నగ
రీం లంకాం పితరం చాభ్యుపాగమత్ । తత్ర రావణమాసీనమభివాద్య కృతాంజలిః ॥౪౬॥ అచచక్షే ప్రియం పిత్రే నిహతౌ రా
మలక్ష్మణౌ । ఉత్పపాత తతో హృష్టః పుత్రం చ పరిషస్వజే ॥౪౭॥ రావణో రక్షసాం మధ్యే శ్రుత్వా శత్రూ నిపాతితౌ । ఉపా
ఘ్రాయ స మూర్ధ్న్యేనం పప్రచ్ఛ ప్రీతమానసః ॥౪౮॥ పృచ్ఛతే చ యథావృత్తం పిత్రే సర్వం న్యవేదయత్ । యథా తౌ శ
రబంధేన నిశ్చేష్టౌ నిష్ప్రభీకృతౌ ॥౪౯॥ స హర్షవేగానుగతాంతరాత్మా శ్రుత్వా వచస్తస్య మహారథస్య । జహౌ జ్వ
రం దాశరథేస్సముత్థితం ప్రహృష్య వాచాభినినంద పుత్రమ్ ॥౫౦॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - షట్చత్వారింశస్సర్గః - ***
ప్రతిప్రవిష్టే లంకాం తు కృతార్థే రావణాత్మజే । రాఘవం పరివార్యార్తా రరక్షుర్వానరర్షభాః ॥౧॥ హనుమా
నంగదో నీలః సుషేణః కుముదో నలః । గజో గవాక్షో గవయశ్శరభో గంధమాదనః ॥౨॥ జాంబవానృషభస్స్కంధో రంభశ్శత
బలిః పృథుః । వ్యూఢానీకాశ్చ యత్తాశ్చ ద్రుమానాదాయ సర్వతః ॥౩॥ వీక్షమాణా దిశస్సర్వాస్తిర్యగూర్ధ్వం చ వానరాః ।
తృణేష్వపి చ చేష్టత్సు రాక్షసా ఇతి మేనిరే ॥౪॥ రావణశ్చాపి సంహృష్టో విసృజ్యేంద్రజితం సుతమ్ । ఆజుహావ తతస్సీతారక్షిణీ
రాక్షసీస్తదా ॥౫॥ రాక్షస్యస్త్రిజటా చాపి శాసనాత్సముపస్థితాః । తా ఉవాచ తతో హృష్టో రాక్షసీ రాక్షసాధిపః ॥౬॥ హ
తావింద్రజితాఖ్యాత వైదేహ్యా రామలక్ష్మణౌ । పుష్పకం చ సమారోప్య దర్శయధ్వం హతౌ రణే ॥౭॥ యదాశ్రయాదవష్ట
బ్ధా నేయం మాముపతిష్ఠతి । సోఽస్యా భర్తా సహ భ్రాత్రా నిరస్తో రణమూర్ధని ॥౮॥ నిర్విశంకా నిరుద్విగ్నా నిరపేక్షా చ
మైథిలీ । మాముపస్థాస్యతే సీతా సర్వాభరణభూషితా ॥౯॥ అద్య కాలవశం ప్రాప్తం రణే రామం సలక్ష్మణమ్ । అవేక్ష్య వినివృ
త్తాశా నాన్యాం గతిమపశ్యతీ ॥౧౦॥ అనపేక్షా విశాలాక్షీ మాముపస్థాస్యతే స్వయమ్ । తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా రావణస్య
దురాత్మనః ॥౧౧॥ రాక్షస్యస్తాస్తథేత్యుక్త్వా జగ్ముర్వై యత్ర పుష్పకమ్ । తతః పుష్పకమాదాయ రాక్షస్యో రావణాజ్ఞయా ॥
౧౨॥ అశోకవనికాస్థాం తాం మైథిలీం సముపానయన్ । తామాదాయ తు రాక్షస్యో భర్తృశోకపరాజితామ్ ॥౧౩॥ సీతామా
రోపయామాసుర్విమానం పుష్పకం తదా । తతః పుష్పకమారోప్య సీతాం త్రిజటయా సహ ॥౧౪॥ జగ్ముర్దర్శయితుం తస్యై
రాక్షస్యో రామలక్ష్మణౌ । రావణోఽకారయల్లంకాం పతాకాధ్వజమాలినీమ్ ॥౧౫॥ ప్రాఘోషయత హృష్టశ్చ లంకాయాం
రాక్షసేశ్వరః । రాఘవో లక్ష్మణశ్చైవ హతావింద్రజితా రణే ॥౧౬॥ విమానేనాపి సీతా తు గత్వా త్రిజటయా సహ । దదర్శ

వానరాణాంతుసర్వం సైన్యంనిపాతితమ్॥౧౭॥ప్రహృష్టమనసశ్చాపిదదర్శ పిశితాశనాః। వానరాంశ్చాపిదుఃఖార్తా
న్రామలక్ష్మణపార్శ్వతః॥౧౮॥తతస్సీతాదదర్శోభౌశయానౌశరతల్పయోః।లక్ష్మణంచాపిరామంచవిసంజ్ఞౌశరపీడితౌ॥
౧౯॥విధ్వస్తకవచౌవీరౌవిప్రవిద్ధశరాసనౌ।సాయకైశ్ఛిన్నసర్వాంగౌశరస్తంభమయౌక్షితౌ॥౨౦॥తౌదృష్ట్వాభ్రాత
రౌతత్రవీరౌసాపురుషర్షభౌ। శయానౌపుండరీకాక్షౌకుమారావివపావకీ॥౨౧॥శరతల్పగతౌవీరౌతథాభూతౌనరర్షభౌ।
దుఃఖార్తాసుభృశంసీతాసుచిరంవిలలాపహ॥౨౨॥ భర్తారమనవద్యాంగీలక్ష్మణంచాసితేక్షణా। ప్రేక్ష్యపాంసుషువే
ష్టంతౌరురోదజనకాత్మజా॥౨౩॥సబాష్పశోకాభిహతాసమీక్ష్యతౌభ్రాతరౌదేవసమప్రభావౌ।వితర్కయంతీనిధనంత
యోస్సాదుఃఖాన్వితావాక్యమిదంజగాద॥౨౪॥ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే-సప్తచత్వారింశస్సర్గః-**************

భర్తారంనిహతందృష్ట్వాలక్ష్మణంచమహాబలం।విలలాపభృశంసీతాకరుణంశోకకర్శితా॥౧॥ఊచుర్లక్షణినో
యేమాంపుత్రిణ్యవిధవేతిచ।తేద్యసర్వేహతేరామేజ్ఞానినోఽనృతవాదినః॥౨॥యజ్వనోమహిషీంయేమామూచుఃపత్నీం
చసత్రిణః।తేద్యసర్వేహతేరామేజ్ఞానినోఽనృతవాదినః॥౩॥ఊచుస్సంశ్రవణేయేమాంద్విజాఃకార్తాంతికాశ్శుభామ్।తే
ద్యసర్వేహతేరామేజ్ఞానినోఽనృతవాదినః॥౪॥వీరపార్థివపత్నీత్వంయేధన్యేతిచమాంవిదుః। తేద్యసర్వేహతేరామే
జ్ఞానినోఽనృతవాదినః॥౫॥ఇమానిఖలుపద్మానిపాదయోర్వైకిలస్త్రియః।ఆధిరాజ్యేభిషిచ్యంతేనరేంద్రైఃపతిభిస్సహ॥
౬॥వైధవ్యంయాంతియైర్నార్యోలక్షణైర్భాగ్యదుర్లభాః।నాత్మనస్తానిపశ్యామిపశ్యంతీహతలక్షణా॥౭॥సత్యనామానిప
ద్మానిస్త్రీణాముక్తానిలక్షణైః।తాన్యద్యనిహతేరామేవితథానిభవంతిమే॥౮॥కేశాస్సూక్ష్మాస్సమానీలాభ్రువౌచాసంగ
తేమమ।వృత్తేచారోమశేజంఘేదంతాశ్చావిరళామమ॥౯॥శంఖనేత్రేకరౌపాదౌగుల్ఫావూరూచమేచితౌ। అనువృ
త్తనఖాస్స్నిగ్ధాస్సమాశ్చాంగుళయోమమ॥[స్తనౌచావిరళౌపీనౌమమేమౌమగ్నచూచుకౌ]॥౧౦॥ మగ్నాచోత్సంగినీ
నాభిఃపార్శ్వోరస్కాశ్చమేచితాః।మమవర్ణోమణినిభోమృదూన్యంగరుహాణిచ॥౧౧॥ప్రతిష్ఠితాంద్వాదశభిర్మా
మూచుశ్శుభలక్షణామ్।సమగ్రయవమచ్ఛిద్రంపాణిపాదంచవర్ణవత్॥౧౨॥మందస్మితేత్యేవచమాంకన్యాలక్షణినో
విదుః। ఆధిరాజ్యేభిషేకోమేబ్రాహ్మణైఃపతినాసహ॥౧౩॥ కృతాంతకుశలైరుక్తస్తత్సర్వంవితథీకృతమ్।శోధయిత్వా
జనస్థానంప్రవృత్తిముపలభ్యచ॥౧౪॥తీర్త్వాసాగరమక్షోభ్యంభ్రాతరౌగోష్పదేహతౌ।నను వారుణమాగ్నేయమైం
ద్రంవాయవ్యమేవచ॥౧౫॥అస్త్రంబ్రహ్మశిరశ్చైవరాఘవౌప్రత్యపద్యతాం।అదృశ్యమానేనరణేమాయయావాసవో
పమౌ॥౧౬॥మమనాథావనాథాయానిహతౌరామలక్ష్మణౌ।నహిదృష్టిపథంప్రాప్యరాఘవస్యరణేరిపుః॥౧౭॥జీవన్ప్ర
తినివర్తేతయద్యపిస్యాన్మనోజవః।నకాలస్యాతిభారోస్తికృతాంతశ్చసుదుర్జయః॥౧౮॥యత్రరామస్సహభ్రాత్రా
శేతేయుధినిపాతితః।నశోచామితథారామంలక్ష్మణంచమహాబలమ్॥౧౯॥నాత్మానంజననీంవాపియథాశ్వశ్రూంతపస్వి
నీమ్।సాతుచింతయతేనిత్యంసమాప్తవ్రతమాగతమ్॥౨౦॥కదాద్రక్ష్యామిసీతాంచరామంచసహలక్ష్మణమ్।పరిదేవయ
మానాంతాంరాక్షసీత్రిజటాబ్రవీత్॥౨౧॥మావిషాదంకృథాదేవిభర్తాయంతవజీవతి।కారణానిచవక్ష్యామిమహాంతి
సదృశానిచ॥ ౨౨॥ యథేమౌజీవతోదేవిభ్రాతరౌరామలక్ష్మణౌ। నహికోపపరీతానిహర్షపర్యుత్సుకానిచ॥
౨౩॥ భవంతియుధియోధానాంముఖానినిహతేపతౌ। ఇదంవిమానంవైదేహిపుష్పకంనామనామతః॥౨౪॥ దివ్యం
త్వాంధారయేన్నైవంయద్యేతౌగతజీవితౌ। హతవీరప్రధానాహిహతోత్సాహానిరుద్యమా॥
౨౫॥ సేనాభ్రమతిసంఖ్యేషుహతకర్ణేవనౌర్జలే। ఇయంపునరసంభ్రాంతానిరుద్విగ్నాతరస్వినీ॥౨౬॥
సేనారక్షతికాకుత్స్థౌమయాప్రీత్యానివేదితౌ। సాత్వంభవసువిస్రబ్ధాఅనుమానైస్సుఖోదయైః॥౨౭॥ అహ
తౌపశ్యకాకుత్స్థౌస్నేహాదేతద్బ్రవీమితే। అనృతంనోక్తపూర్వంమేనచవక్ష్యేకదాచన॥౨౮॥ చారిత్రసుఖశీల
త్వాత్ప్రవిష్టాసిమనోమమ।నేమౌశక్యౌరణేజేతుంసేంద్రైరపిసురాసురైః॥౨౯॥ ఏతయోరాననందృష్ట్వామయా
చావేదితంతవ। ఇదంచసుమహచ్చిహ్నంశనైఃపశ్యస్వమైథిలి॥౩౦॥నిస్సంజ్ఞావప్యుభావేతౌనైవలక్ష్మీర్వియుజ్యతే।
ప్రాయేణగతసత్త్వానాంపురుషాణాంగతాయుషామ్॥౩౧॥దృశ్యమానేషువక్త్రేషుపరంభవతివైకృతమ్। త్యజశోకంచ
మోహంచదుఃఖంచజనకాత్మజే॥౩౨॥రామలక్ష్మణయోరర్థేనాద్యశక్యమజీవితుమ్।శ్రుత్వాతువచనంతస్యాస్సీతాసు

రసుతోపమా॥౩౩॥కృతాంజలిరువాచేదమేవమస్త్వితి మైథిలీ।విమానంపుష్పకంతత్తుసన్నివర్త్యమనోజవమ్॥౩౪॥దీనా
త్రిజటయాసీతాలంకామేవప్రచోదితా।తతస్త్రిజటయాసార్ధంపుష్పకాదవరుహ్యసా॥౩౫॥అశోకవనికామేవరాక్ష
సీభిఃప్రవేశితా॥ ప్రవిశ్యసీతాబహువృక్షషండాంతాంరాక్షసేంద్రస్యవిహారభూమిమ్। సంప్రేక్ష్యసంచింత్యచరాజ
పుత్రౌపరంవిషాదంసముపాజగామ॥౩౬॥ఇతిశ్రీమద్యుద్ధకాండే - అష్టచత్వారింశస్సర్గః.****************
ఘోరేణశరబంధేనబద్ధౌదశరథాత్మజౌ। నిశ్వసంతౌయథానాగౌశయానౌరుధిరోక్షితౌ॥ ౧ ॥ సర్వేతేవానర
శ్రేష్ఠాస్ససుగ్రీవామహాబలాః।పరివార్యమహాత్మానౌతస్థుశ్శోకపరిప్లుతాః॥౨॥ఏతస్మిన్నంతరేరామఃప్రత్యబుధ్యతవీర్య
వాన్। స్థిరత్వాత్సత్వయోగాచ్చశరైస్సందానితోపిసన్॥౩॥తతోదృష్ట్వాసరుధిరంవిషణ్ణంగాఢమాహతమ్। భ్రాత
రందీనవదనంపర్యదేవయదాతురః॥౪॥కిన్నుమేసీతయాకార్యంకింకార్యంజీవితేనవా। శయానంయోద్యపశ్యామిభ్రాత
రంయుధినిర్జితమ్॥౫॥ శక్యాసీతాసమానారీమర్త్యలోకేవిచిన్వతా।నలక్ష్మణసమోభ్రాతాసచివస్సాంపరాయికః॥
౬॥పరిత్యక్ష్యామ్యహంప్రాణంవానరాణాంతుపశ్యతామ్। యదిపంచత్వమాపన్నస్సుమిత్రానందవర్ధనః॥౭॥ కిన్నువ
క్ష్యామికౌసల్యాంమాతరంకిన్నుకైకయీమ్।కథమంబాంసుమిత్రాంచపుత్రదర్శనలాలసామ్॥౮॥వివత్సాంవేపమానాం
చక్రోశంతీంకురరీమివ। కథమాశ్వాసయిష్యామియదియాస్యామితంవినా॥౯॥ కథంవక్ష్యామిశత్రుఘ్నంభరతంచయశ
స్వినమ్। మయాసహవనంయాతోవినాతేనాగతఃపునః॥౧౦॥ఉపాలంభంనశక్ష్యామిసోఢుంబతసుమిత్రయా। ఇహైవ
దేహంత్యక్ష్యామినహిజీవితుముత్సహే॥౧౧॥ధిఙ్మాందుష్కృతకర్మాణమనార్యంయత్కృతేహ్యసౌ। లక్ష్మణఃపతితశ్శే
తేశరతల్పేగతాసువత్॥౧౨॥త్వంనిత్యంసువిషణ్ణంమామాశ్వాసయసిలక్ష్మణ। గతాసుర్నాద్యశక్నోషిమామార్తమ
భిభాషితుమ్॥౧౩॥ యేనాద్యనిహతాయుద్ధేరాక్షసావినిపాతితాః।తస్యామేవక్షితౌవీరత్వంశేషేనిహతఃపరైః॥౧౪॥శ
యానశ్శరతల్పేస్మిన్స్వశోణితపరిప్లుతః। శరజాలైశ్చితోభాతిభాస్కరోస్తమివవ్రజన్॥౧౫॥బాణాభిహతమర్మత్వా
న్నశక్నోష్యభిభాషితుమ్।రుజాచాబ్రువతోహ్యస్యదృష్టిరాగేణసూచ్యతే॥౧౬॥యథైవమాంవనంయాంతమనుయా
తోమహాద్యుతిః। అహమప్యనుయాస్యామితథైవైనంయమక్షయమ్॥౧౭॥ఇష్టబంధుజనోనిత్యంమాంచనిత్యమనువ్రతః
ఇమామద్యగతోవస్థాంమమానార్యస్యదుర్ణయైః॥౧౮॥సురుష్టేనాపివీరేణలక్ష్మణేననసంస్మరే। పరుషంవిప్రియంవాపి
శ్రావితంనకదాచన॥౧౯॥ విససర్జైకవేగేనపంచబాణశతానియః। ఇష్వస్త్రేష్వధికస్తస్మాత్కార్తవీర్యాచ్చలక్ష్మ
ణః॥౨౦॥ అస్త్రైరస్త్రాణియోహన్యాచ్ఛక్రస్యాపిమహాత్మనః। సోయముర్వ్యాంహతశ్శేతేమహార్హశయనోచితః॥
౨౧॥తచ్చమిథ్యాప్రలప్తంమాంప్రధక్ష్యతినసంశయః। యన్మయానకృతోరాజారాక్షసానాంవిభీషణః॥ ౨౨ ॥ అస్మిన్
ముహూర్తేసుగ్రీవప్రతియాతుమితోర్హసి। మత్వాహీనంమయారాజన్రావణోభిద్రవేద్బలీ॥౨౩॥అంగదంతుపు
రస్కృత్యససైన్యస్ససుహృజ్జనః। సాగరంతరసుగ్రీవనీలేనచనలేనచ॥౨౪॥కృతంహనుమతాకార్యంయదన్యైర్దుష్క
రంరణే। ఋక్షరాజేనతుష్యామిగోలాంగూలాధిపేనచ॥ ౨౫ ॥అంగదేనకృతంకర్మమైందేనద్వివిదేనచ। యుద్ధంకే
సరిణాసంఖ్యేఘోరంసంపాతినాకృతమ్॥౨౬॥గవయేనగవాక్షేణశరభేణగజేనచ। అన్యైశ్చహరిభిర్యుద్ధంమదర్థే
త్యక్తజీవితైః॥౨౭॥నచాతిక్రమితుంశక్యందైవంసుగ్రీవమానుషైః। యత్తుశక్యంవయస్యేనసుహృదాచపరంతప॥౨౮॥
కృతంసుగ్రీవతత్సర్వంభవతాధర్మభీరుణా। మిత్రకార్యంకృతమిదంభవద్భిర్వానరర్షభాః॥౨౯॥అనుజ్ఞాతామయా
సర్వేయథేష్టంగంతుమర్హథ।శుశ్రువుస్తస్యతేసర్వేవానరాఃపరిదేవనమ్॥౩౦॥ వర్తయాంచక్రురశ్రూణినేత్రైః
కృష్ణేతరేక్షణాః। తతస్సర్వాణ్యనీకానిస్థాపయిత్వావిభీషణః॥౩౧॥ఆజగామగదాపాణిస్త్వరితోయత్రరాఘవః। తం
దృష్ట్వాత్వరితంయాంతంనీలాంజనచయోపమమ్॥౩౨॥వానరాద్రుద్రువుస్సర్వేమన్యమానాస్తురావణిమ్।నిశ్చేష్టౌవిగత
జ్ఞానౌరణరేణుసముక్షితౌ॥౩౩॥ శయానౌశరతల్పస్థౌద్రష్టుమాయాద్విభీషణః॥ తంరాక్షసేంద్రాత్మజశంకయాతేని
పాతితౌరాజసుతౌచదృష్ట్వా। విభీషణంవివ్యధిరేచదృష్ట్వామేఘాయథావాయుహతాఃప్లవంగాః॥ ౩౪ ॥ఇతిశ్రీమద్యుద్ధ
కాండే -ఏకోనపంచాశస్సర్గః.**************************అథోవాచమహాతేజాహరిరాజోమహాబలః।
కిమియంవ్యథితాసేనామూఢవాతేవనౌర్జలే॥౧॥సుగ్రీవస్యవచశ్శ్రుత్వావాలిపుత్రోంగదోబ్రవీత్। నత్వంపశ్యసిరా

మంచ లక్ష్మణంచ మహాబలమ్ ॥౨॥ శరజాలాచితౌ వీరావుభౌ దశరథాత్మజౌ । శరతల్పే మహాత్మానౌ శయానౌ రుధిరోక్షి
తౌ ॥౩॥ అథాబ్రవీద్వానరేంద్రస్సుగ్రీవః పుత్రమంగదమ్ । నానిమిత్తమిదం మన్యే భవితవ్యం భయేన తు ॥ ౪ ॥ విషణ్ణవదనా
హ్యేతే త్యక్తప్రహరణా దిశః । ప్రపలాయంతి హరయస్త్రాసాదుత్ఫుల్లలోచనాః ॥౫॥ అన్యోన్యస్య న లజ్జంతే న నిరీక్షంతి
పృష్ఠతః । విప్రకర్షంతి చాన్యోన్యం పతితం లంఘయంతి చ ॥౬॥ ఏతస్మిన్నంతరే వీరో గదాపాణిర్విభీషణః । సుగ్రీవం వర్ధ
యామాస రాఘవం చ నిరైక్షత ॥౭॥ విభీషణం తం సుగ్రీవో దృష్ట్వా వానరభీషణమ్ । ఋక్షరాజం సమీపస్థం జాంబవంత
మువాచ హ ॥౮॥ విభీషణోఽయం సంప్రాప్తో యం దృష్ట్వా వానరర్షభాః । విద్రవంతి పరిత్రస్తా రావణాత్మజశంకయా ॥౯॥
శీఘ్రమేతాన్ సుసంత్రస్తాన్ బహుధా విప్రధావతః । పర్యవస్థాపయాఖ్యాహి విభీషణముపస్థితమ్ ॥౧౦॥ సుగ్రీవేణైవము
క్తస్తు జాంబవానృక్షపార్థివః । వానరాన్ సాంత్వయామాస సన్నిరుధ్య ప్రధావతః ॥ ౧౧॥ తే నివృత్తాః పునస్సర్వే వానరా
స్త్యక్తసంభ్రమాః । ఋక్షరాజవచః శ్రుత్వా తం చ దృష్ట్వా విభీషణమ్ ॥౧౨॥ విభీషణస్తు రామస్య దృష్ట్వా గాత్రం శరైశ్చి
తమ్ । లక్ష్మణస్య చ ధర్మాత్మా బభూవ వ్యథితేంద్రియః ॥౧౩॥ జలక్లిన్నేన హస్తేన తయోర్నేత్రే ప్రమృజ్య చ । శోకసంపీడి
తమనా రురోద విలలాప చ ॥ ౧౪ ॥ ఇమౌ తౌ సత్త్వసంపన్నౌ విక్రాంతౌ ప్రియసంయుగౌ । ఇమామవస్థాం గమితౌ రా
క్షసైః కూటయోధిభిః ॥౧౫॥ భ్రాతుః పుత్రేణ మే తేన దుష్పుత్రేణ దురాత్మనా । రాక్షస్యా జిహ్మయా బుద్ధ్యా వంచితావృ
జువిక్రమౌ ॥౧౬॥ శరైరిమావలం విద్ధౌ రుధిరేణ సముక్షితౌ । వసుధాయామిమౌ సుప్తౌ దృశ్యేతే శల్యకావివ ॥౧౭॥ యయో
ర్వీర్యముపాశ్రిత్య ప్రతిష్ఠా కాంక్షితా మయా । తావుభౌ దేహనాశాయ ప్రసుప్తౌ పురుషర్షభౌ ॥౧౮॥ జీవన్నద్య విపన్నోఽస్మి
నష్టరాజ్యమనోరథః । ప్రాప్తప్రతిజ్ఞశ్చ రిపుస్సకామో రావణః కృతః ॥౧౯॥ ఏవం విలపమానం తం పరిష్వజ్య విభీషణమ్ । సు
గ్రీవస్సత్త్వసంపన్నో హరిరాజోఽబ్రవీదిదమ్ ॥౨౦॥ రాజ్యం ప్రాప్స్యసి ధర్మజ్ఞ లంకాయాం నాత్ర సంశయః । రావణ
స్సహపుత్రేణ స కామం నేహ లప్స్యతే ॥౨౧॥ నరుజా పీడితావేతావుభౌ రాఘవలక్ష్మణౌ । త్యక్త్వా మోహం వధిష్యేతే సగ
ణం రావణం రణే ॥౨౨॥ తమేవం సాంత్వయిత్వా తు సమాశ్వాస్య చ రావణమ్ । సుషేణం శ్వశురం పార్శ్వే సుగ్రీవస్తమువా
చ హ ॥ ౨౩ ॥ సహ శూరైర్హరిగణైర్లబ్ధసంజ్ఞావరిందమౌ । గచ్ఛ త్వం భ్రాతరౌ గృహ్య కిష్కింధాం రామలక్ష్మ
ణౌ ॥ ౨౪ ॥ అహం తు రావణం హత్వా సపుత్రం సహబాంధవమ్ । మైథిలీమానయిష్యామి శక్రో నష్టామివ శ్రియమ్ ॥
౨౫ ॥ శ్రుత్వైతద్వానరేంద్రస్య సుషేణో వాక్యమబ్రవీత్ । దైవాసురం మహద్యుద్ధమనుభూతం సుదారుణమ్ ॥౨౬॥
తదా స్మ దానవా దేవాన్ శరసంస్పర్శకోవిదాః । నిజఘ్నుశ్శస్త్రవిదుషశ్ఛాదయంతో ముహుర్ముహుః ॥ ౨౭ ॥ తానా
ర్తాన్నష్టసంజ్ఞాంశ్చ పరాసూంశ్చ బృహస్పతిః । విద్యాభిర్మంత్రయుక్తాభిరోషధీభిశ్చికిత్సతి ॥౨౮॥ తాన్యౌషధాన్యానయి
తుం క్షీరోదం యాంతు సాగరమ్ । జవేన వానరాశ్శీఘ్రం సంపాతిపనసాదయః ॥ ౨౯ ॥ హరయస్తు విజానంతి పార్వతీస్తా మ
హౌషధీః । సంజీవకరణీం దివ్యాం విశల్యాం దేవనిర్మితామ్ ॥౩౦॥ చంద్రశ్చ నామ ద్రోణశ్చ క్షీరోదే సాగరోత్తమే । అమృ
తం యత్ర మథితం తత్ర తే పరమౌషధీ ॥౩౧॥ తే తత్ర నిహితే దేవైః పర్వతే పరమౌషధీ । అయం వాయుసుతో రాజన్ హనూ
మాంస్తత్ర గచ్ఛతు ॥౩౨॥ ఏతస్మిన్నంతరే వాయుర్మేఘాంశ్చాపి సవిద్యుతః । పర్యస్యన్ సాగరే తోయం కంపయన్నివ మేది
నీమ్ ॥౩౩॥ మహతా పక్షవాతేన సర్వే ద్వీపమహాద్రుమాః । నిపేతుర్భగ్నవిటపాస్సమూలా లవణాంభసి ॥౩౪॥ అభవన్
పన్నగాస్త్రస్తా భోగినస్తత్రవాసినః । శీఘ్రం సర్వాణి యాదాంసి జగ్ముశ్చ లవణార్ణవమ్ ॥౩౫॥ తతో ముహూర్తాద్గ
రుడం వైనతేయం మహాబలమ్ । వానరా దదృశుస్సర్వే జ్వలంతమివ పావకమ్ ॥౩౬॥ తమాగతమభిప్రేక్ష్య నాగాస్తే ప్ర
దుద్రువుః । యైస్తౌ సత్పురుషౌ బద్ధౌ శరభూతైర్మహాబలౌ ॥౩౭॥ తతస్సుపర్ణః కాకుత్స్థౌ దృష్ట్వా ప్రత్యభినందితః । వి
మమర్శ చ పాణిభ్యాం ముఖే చంద్రసమప్రభే ॥౩౮॥ వైనతేయేన సంస్పృష్టాస్తయోస్సంరురుహుర్వ్రణాః । సువర్ణే చ
తనూ స్నిగ్ధే తయోరాశు బభూవతుః ॥౩౯॥ తేజో వీర్యం బలం చౌజ ఉత్సాహశ్చ మహాగుణః । ప్రదర్శనం చ బుద్ధిశ్చ స్మృతి
శ్చ ద్విగుణం తయోః ॥౪౦॥ తావుత్థాప్య మహావీర్యౌ గరుడో వాసవోపమౌ । ఉభౌ తౌ సస్వజే హృష్టో రామశ్చైనమువాచ హ
౪౧॥ భవత్ప్రసాదాద్వ్యసనం రావణిప్రభవం మహత్ । ఆవామిహ వ్యతిక్రాంతౌ పూర్వవద్బలినౌ కృతౌ ॥౪౨॥ యథా తా
తం దశరథం యథాజం చ పితామహమ్ । తథా భవంతమాసాద్య హృదయం మే ప్రసీదతి ॥౪౩॥ కో భవాన్ రూపసంపన్నో ది

వ్యస్రగనులేపనః । వసానో విరజే వస్త్రే దివ్యాభరణభూషితః ॥౪౪॥ తమువాచ మహాతేజా వైనతేయో మహాబలః । పతత్రిరాజః ప్రీతాత్మా హర్షపర్యాకులేక్షణః ॥౪౫॥ అహం సఖా తే కాకుత్స్థ ప్రియః ప్రాణో బహిశ్చరః । గరుత్మానిహ సంప్రాప్తో యువాభ్యాం సాహ్యకారణాత్ ॥౪౬॥ అసురా వా మహావీర్యా దానవా వా మహాబలాః । సురాశ్చాపి సగంధర్వాః పురస్కృత్య శతక్రతుమ్ ॥౪౭॥ నేమం మోక్షయితుం శక్తాః శరబంధం సుదారుణమ్ । మాయాబలాదింద్రజితా నిర్మితం క్రూరకర్మణా ॥౪౮॥ ఏతే నాగాః కాద్రవేయాస్తీక్ష్ణదంష్ట్రా విషోల్బణాః । రక్షోమాయాప్రభావేన శరా భూత్వా త్వదాశ్రితాః ॥౪౯॥ సభాగ్యశ్చాసి ధర్మజ్ఞ రామ సత్యపరాక్రమ । లక్ష్మణేన సహ భ్రాత్రా సమరే రిపుఘాతినా ॥౫౦॥ ఇమం శ్రుత్వా తు వృత్తాంతం త్వరమాణోహమాగతః । సహసా యువయోః స్నేహాత్సఖిత్వమనుపాలయన్ ॥౫౧॥ మోక్షితౌ చ మహాఘోరాదస్మాత్సాయకబంధనాత్ । అప్రమాదశ్చ కర్తవ్యో యువాభ్యాం నిత్యమేవ హి ॥౫౨॥ ప్రకృత్యా రాక్షసాస్సర్వే సంగ్రామే కూటయోధినః । శూరాణాం శుద్ధభావానాం భవతామార్జవం బలం ॥౫౩॥ తన్న విశ్వసితవ్యం వో రాక్షసానాం రణాజిరే । ఏతేనైవోపమానేన నిత్యం జిహ్మా హి రాక్షసాః ॥౫౪॥ ఏవముక్త్వా తతో రామం సుపర్ణస్సుమహాబలః । పరిష్వజ్య సుహృత్స్నిగ్ధమాప్రష్టుముపచక్రమే ॥౫౫॥ సఖే రాఘవ ధర్మజ్ఞ రిపూణామపి వత్సల । అభ్యనుజ్ఞాతుమిచ్ఛామి గమిష్యామి యథాగతమ్ ॥౫౬॥ న చ కౌతూహలం కార్యం సఖిత్వం ప్రతి రాఘవ । కృతకర్మా రణే వీర సఖిత్వమనువేత్స్యసి ॥౫౭॥ బాలవృద్ధావశేషాం తు లంకాం కృత్వా శరోర్మిభిః । రావణం చ రిపుం హత్వా సీతాం సముపలప్స్యసే ॥౫౮॥ ఇత్యేవముక్త్వా వచనం సుపర్ణశ్శీఘ్రవిక్రమః । రామం చ విరుజం కృత్వా మధ్యే తేషాం వనౌకసామ్ ॥౫౯॥ ప్రదక్షిణం తతః కృత్వా పరిష్వజ్య చ వీర్యవాన్ । జగామాకాశమావిశ్య సుపర్ణః పవనో యథా ॥౬౦॥ విరుజౌ రాఘవౌ దృష్ట్వా తతో వానరయూథపాః । సింహనాదాంస్తదా నేదుర్లాంగూలాన్ దుధువుస్తదా ॥౬౧॥ తతో భేరీస్సమాజఘ్నుర్మృదంగాంశ్చాప్యనాదయన్ । దధ్ముశ్శంఖాన్ సంప్రహృష్టాః క్ష్వేళంత్యపి తథాపరే ॥౬౨॥ ఆస్ఫోట్యాస్ఫోట్య విక్రాంతా వానరా నగయోధినః । ద్రుమానుత్పాట్య వివిధాంస్తస్థుశ్శతసహస్రశః ॥౬౩॥ విసృజంతో మహానాదాంస్త్రాసయంతో నిశాచరాన్ । లంకాద్వారాణ్యుపాజగ్ముర్యోద్ధుకామాః ప్లవంగమాః ॥౬౪॥ తతస్తు భీమస్తుములో నినాదో బభూవ శాఖామృగయూథపానామ్ । క్షయే నిదాఘస్య యథా ఘనానాం నాదస్సుభీమో నదతాం నిశీథే ॥౬౫॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - పంచాశస్సర్గః - *****

తేషాం సుతుములం శబ్దం వానరాణాం తరస్వినామ్ । నదతాం రాక్షసైస్సార్ధం తదా శుశ్రావ రావణః ॥౧॥ స్నిగ్ధగంభీరనిర్ఘోషం శ్రుత్వా చ నినదం భృశమ్ । సచివానాం తతస్తేషాం మధ్యే వచనమబ్రవీత్ ॥౨॥ యథాసౌ సంప్రహృష్టానాం వానరాణాం సముత్థితః । బహూనాం సుమహాన్నాదో మేఘానామివ గర్జతాం ॥౩॥ వ్యక్తం సుమహతీ ప్రీతిరేతేషాం నాత్ర సంశయః । తథా హి విపులైర్నాదైశ్చుక్షుభే వరుణాలయః ॥౪॥ తౌ తు బద్ధౌ శరైస్తీక్ష్ణైర్భ్రాతరౌ రామలక్ష్మణౌ । అయం చ సుమహాన్నాదశ్శంకాం జనయతీవ మే ॥౫॥ ఏతత్తు వచనం చోక్త్వా మంత్రిణో రాక్షసేశ్వరః । ఉవాచ నైరృతాంస్తత్ర సమీపపరివర్తినః ॥౬॥ జ్ఞాయతాం తూర్ణమేతేషాం సర్వేషాం వనచారిణామ్ । శోకకాలే సముత్పన్నే హర్షకారణముత్థితమ్ ॥౭॥ తథోక్తాస్తేన సంభ్రాంతాః ప్రాకారమధిరుహ్య తే । దదృశుః పాలితాం సేనాం సుగ్రీవేణ మహాత్మనా ॥౮॥ తౌ చ ముక్తౌ సుఘోరేణ శరబంధేన రాఘవౌ । సముత్థితౌ మహాభాగౌ విషేదుః ప్రేక్ష్య రాక్షసాః ॥౯॥ సంత్రస్తహృదయాస్సర్వే ప్రాకారాదవరుహ్య తే । విషణ్ణవదనా ఘోరా రాక్షసేంద్రముపస్థితాః ॥౧౦॥ తదప్రియం దీనముఖా రావణస్య నిశాచరాః । కృత్స్నం నివేదయామాసుర్యథావద్వాక్యకోవిదాః ॥౧౧॥ యౌ తావింద్రజితా యుద్ధే భ్రాతరౌ రామలక్ష్మణౌ । నిబద్ధౌ శరబంధేన నిష్ప్రకంపభుజౌ కృతౌ ॥౧౨॥ విముక్తౌ శరబంధేన తౌ దృశ్యేతే రణాజిరే । పాశానివ గజౌ ఛిత్త్వా గజేంద్రసమవిక్రమౌ ॥౧౩॥ తచ్ఛ్రుత్వా వచనం తేషాం రాక్షసేంద్రో మహాబలః । చింతాశోకసమాక్రాంతో విషణ్ణవదనోబ్రవీత్ ॥౧౪॥ ఘోరైర్దత్తవరైర్బద్ధౌ శరైరాశీవిషోపమైః । అమోఘైస్సూర్యసంకాశైః ప్రమథ్యేంద్రజితా యుధి ॥౧౫॥ తదస్త్రబంధమాసాద్య యది ముక్తౌ రిపూ మమ । సంశయస్థమిదం సర్వమనుపశ్యామ్యహం బలమ్ ॥౧౬॥ నిష్ఫలాః ఖలు సంవృత్తాశ్శరా వాసుకితేజసః । ఆదత్తం యైస్తు సంగ్రామే రిపూణాం మమ జీవితమ్ ॥౧౭॥ ఏవముక్త్వా తు సంక్రుద్ధో నిశ్వసన్నురగో యథా । అబ్రవీద్రక్షసాం మధ్యే ధూమ్రాక్షం నామ రాక్షసమ్ ॥౧౮॥ బలేన మహతా యుక్తో రక్షసాం భీమవిక్రమ । త్వం

వధాయాభినిర్యాహి రామస్య సహ వానరైః ॥౧౯॥ ఏవముక్తస్తు ధూమ్రాక్షో రాక్షసేంద్రేణ ధీమతా। కృత్వా ప్రణామం సంహృష్టో నిర్జగామ నృపాలయాత్ ॥౨౦॥ అభినిష్క్రమ్య తద్ద్వారం బలాధ్యక్షమువాచ హ। త్వరయస్వ బలం తూర్ణం కిం చిరేణ యుయుత్సతః ॥౨౧॥ ధూమ్రాక్షవచనం శ్రుత్వా బలాధ్యక్షో బలానుగః। బలముద్యోజయామాస రావణస్యాజ్ఞయా ద్రుతమ్ ॥౨౨॥ తే బద్ధఘంటా బలినో ఘోరరూపా నిశాచరాః। వినర్దమానాః సంహృష్టా ధూమ్రాక్షం పర్యవారయన్ ॥౨౩॥ వివిధాయుధహస్తాశ్చ శూలముద్గరపాణయః। గదాభిః పట్టసైర్దండైరాయసైర్ముసలైర్భృశమ్ ॥౨౪॥ పరిఘైర్భిండిపాలైశ్చ భల్లైః ప్రాసైః పరశ్వధైః। నిర్యయూ రాక్షసా దిగ్భ్యో నర్దంతో జలదా యథా ॥౨౫॥ రథైః కవచినస్త్వన్యే ధ్వజైశ్చ సమలంకృతైః। సువర్ణజాలవిహితైః ఖరైశ్చ వివిధాననైః ॥౨౬॥ హయైః పరమశీఘ్రైశ్చ గజేంద్రైశ్చ మదోత్కటైః। నిర్యయూ రాక్షసవ్యాఘ్రా వ్యాఘ్రా ఇవ దురాసదాః ॥౨౭॥ వృకసింహముఖైర్యుక్తం ఖరైః కనకభూషణైః। ఆరురోహ రథం దివ్యం ధూమ్రాక్షః ఖరనిస్వనః ॥౨౮॥ స నిర్యాతో మహావీర్యో ధూమ్రాక్షో రాక్షసైర్వృతః। ప్రహసన్ పశ్చిమద్వారం హనుమాన్ యత్ర యూథపః ॥౨౯॥ రథప్రవరమాస్థాయ ఖరయుక్తం ఖరస్వనమ్। ప్రయాంతం తు మహాఘోరం రాక్షసం భీమవిక్రమమ్ ॥౩౦॥ అంతరిక్షగతా ఘోరాః శకునాః ప్రత్యవారయన్। రథశీర్షే మహాన్ భీమో గృధ్రశ్చ నిపపాత హ ॥౩౧॥ ధ్వజాగ్రే గ్రథితాశ్చైవ నిపేతుః కుణపాశనాః। రుధిరార్ద్రో మహాన్ శ్వేతః కబంధః పతితో భువి ॥౩౨॥ విస్వరం చోత్సృజన్నాదం ధూమ్రాక్షస్య సమీపతః। వవర్ష రుధిరం దేవస్సంచచాల చ మేదినీ ॥౩౩॥ ప్రతిలోమం వవౌ వాయుర్నిర్ఘాతసమనిస్వనః। తిమిరౌఘావృతాస్తత్ర దిశశ్చ న చకాశిరే ॥౩౪॥ స తూత్పాతాంస్తదా దృష్ట్వా రాక్షసానాం భయావహాన్। ప్రాదుర్భూతాన్ సుఘోరాంశ్చ ధూమ్రాక్షో వ్యథితోఽభవత్ ॥౩౫॥ ముముహూ రాక్షసాస్సర్వే ధూమ్రాక్షస్య పురస్సరాః ॥ తతస్సుభీమో బహుభిర్నిశాచరైర్వృతోఽభినిష్క్రమ్య రణోత్సుకో బలీ। దదర్శ తాం రాఘవబాహుపాలితాం మహౌఘకల్పాం బహువానరీం చమూమ్ ॥౩౬॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - ఏకపంచాశస్సర్గః - ****

ధూమ్రాక్షం ప్రేక్ష్య నిర్యాంతం రాక్షసం భీమవిక్రమమ్। వినేదుర్వానరాస్సర్వే ప్రహృష్టా యుద్ధకాంక్షిణః ॥౧॥ తేషాం సుతుములం యుద్ధం సంజజ్ఞే హరిరక్షసామ్। అన్యోన్యం పాదపైర్ఘోరం నిఘ్నతాం శూలముద్గరైః ॥౨॥ ఘోరైశ్చ పరిఘైశ్చిత్రైస్త్రిశూలైశ్చాపి సంహతైః। రాక్షసైర్వానరా ఘోరైర్వినికృత్తాస్సమంతతః ॥౩॥ వానరై రాక్షసాశ్చాపి ద్రుమైర్భూమౌ సమీకృతాః। రాక్షసాశ్చాపి సంక్రుద్ధా వానరాన్నిశితైశ్శరైః ॥౪॥ వివ్యధుర్ఘోరసంకాశైః కంకపత్రైరజిహ్మగైః। తే గదాభిశ్చ భీమాభిః పట్టసైః కూటముద్గరైః ॥౫॥ విదార్యమాణా రక్షోభిర్వానరాస్తే మహాబలాః। అమర్షాజ్జనితోద్ధర్షాశ్చక్రుః కర్మాణ్యభీతవత్ ॥౬॥ శరనిర్భిన్నగాత్రాస్తే శూలనిర్భిన్నమస్తకాః। జగృహుస్తే ద్రుమాంస్తత్ర శిలాశ్చ హరియూథపాః ॥౭॥ తే భీమవేగా హరయో నర్దమానాస్తతస్తతః। మమంథూ రాక్షసాన్ భీమాన్నామాని చ బభాషిరే ॥౮॥ తద్బభూవాద్భుతం ఘోరం యుద్ధం వానరరక్షసామ్। శిలాభిర్వివిధాభిశ్చ బహుభిశ్చైవ పాదపైః ॥౯॥ రాక్షసా మథితాః కేచిద్వానరైర్జితకాశిభిః। వవమూ రుధిరం కేచిన్ముఖై రుధిరభోజనాః ॥ పార్శ్వేషు దారితాః కేచిత్కేచిద్రాశీకృతా ద్రుమైః ॥౧౦॥ శిలాభిశ్చూర్ణితాః కేచిత్కేచిద్దంతైర్విదారితాః। ధ్వజైర్విమథితైర్భగ్నైః ఖరైశ్చ వినిపాతితైః ॥౧౧॥ రథైర్విధ్వంసితైశ్చాపి పతితై రజనీచరైః। గజేంద్రైః పర్వతాకారైః పర్వతాగ్రైర్వనౌకసామ్ ॥౧౨॥ మథితైర్వాజిభిః కీర్ణం సారోహైర్వసుధాతలమ్। వానరైర్భీమవిక్రాంతైరాప్లుత్యాప్లుత్య వేగితైః ॥౧౩॥ రాక్షసాః కరజైస్తీక్ష్ణైర్ముఖేషు ప్రవిదారితాః। వివర్ణవదనా భూయో విప్రకీర్ణశిరోరుహాః ॥౧౪॥ మూఢాః శోణితగంధేన నిపేతుర్ధరణీతలే। అన్యే పరమసంక్రుద్ధా రాక్షసా భీమనిస్వనాః ॥౧౫॥ తలైరేవాభిధావంతి వజ్రస్పర్శసమైర్హరీన్। వానరైరాపతంతస్తే వేగితా వేగవత్తరైః ॥౧౬॥ ముష్టిభిశ్చరణైర్దంతైః పాదపైశ్చావబాధితాః। వానరైర్హన్యమానాస్తే రాక్షసా విప్రదుద్రువుః ॥౧౭॥ సైన్యం తు విద్రుతం దృష్ట్వా ధూమ్రాక్షో రాక్షసర్షభః। క్రోధేన కదనం చక్రే వానరాణాం యుయుత్సతామ్ ॥౧౮॥ ప్రాసైః ప్రమథితాః కేచిద్వానరాశ్శోణితస్రవాః। ముద్గరైరాహతాః కేచిత్పతితా ధరణీతలే ॥౧౯॥ పరిఘైర్మథితాః కేచిద్భిండిపాలైర్విదారితాః। పట్టసైరాహతాః కేచిద్విహ్వలంతో గతాసవః ॥౨౦॥ కేచిద్వినిహతాః శూలై రుధిరార్ద్రా వనౌకసః। కేచిద్విద్రావితా నష్టాః సబలై రాక్షసైర్యుధి ॥౨౧॥ విభిన్నహృదయాః కేచిదేకపార్శ్వేన సే

దారితాః। విదారితాస్త్రిశూలైశ్చ కేచిదాంత్రైర్వినిస్సృతాః॥౨౨॥ తత్సుభీమం మహాయుద్ధం హరిరాక్షససంకులమ్। ప్రబభౌ శబ్దబహుళం శిలాపాదపసంకులమ్॥౨౩॥ ధనుర్జ్యాతంత్రిమధురం హిక్కాతాళసమన్వితమ్। మంద్రస్తనితసంగీతం యుద్ధగాంధర్వమాబభౌ॥౨౪॥ ధూమ్రాక్షస్తు ధనుష్పాణిర్వానరాన్ రణమూర్ధని। హసన్విద్రావయామాస దిశస్తాన్ శరవృష్టిభిః॥౨౫॥ ధూమ్రాక్షేణార్దితం సైన్యం వ్యథితం దృశ్య మారుతిః। అభ్యవర్తత సంక్రుద్ధః ప్రగృహ్య విపులాం శిలామ్॥౨౬॥ క్రోధాద్ద్విగుణతామ్రాక్షః పితృతుల్యపరాక్రమః। శిలాం తాం పాతయామాస ధూమ్రాక్షస్య రథం ప్రతి॥౨౭॥ ఆపతంతీం శిలాం దృష్ట్వా గదాముద్యమ్య సంభ్రమాత్। రథాదాప్లుత్య వేగేన వసుధాయాం వ్యతిష్ఠత॥౨౮॥ సా ప్రమథ్య రథం తస్య నిపపాత శిలా భువి। సచక్రకూబరం సాశ్వం సధ్వజం సశరాసనమ్॥౨౯॥ స భంక్త్వా తు రథం తస్య హనూమాన్మారుతాత్మజః। రక్షసాం కదనం చక్రే సస్కంధవిటపైర్ద్రుమైః॥౩౦॥ విభిన్నశిరసో భూత్వా రాక్షసాః శోణితోక్షితాః। ద్రుమైః ప్రమథితాశ్చాన్యే నిపేతుర్ధరణీతలే॥౩౧॥ విద్రావ్య రాక్షసం సైన్యం హనూమాన్మారుతాత్మజః। గిరేశ్శిఖరమాదాయ ధూమ్రాక్షమభిదుద్రువే॥౩౨॥ తమాపతంతం ధూమ్రాక్షో గదాముద్యమ్య వీర్యవాన్। వినర్దమానస్సహసా హనూమంతమభిద్రవత్॥౩౩॥ తతః క్రుద్ధస్తు వేగేన గదాం తాం బహుకంటకామ్। పాతయామాస ధూమ్రాక్షో మస్తకే తు హనూమతః॥౩౪॥ తాడితస్స తయా తత్ర గదయా భీమరూపయా। స కపిర్మారుతబలస్తం ప్రహారమచింతయన్॥౩౫॥ ధూమ్రాక్షస్య శిరోమధ్యే గిరిశృంగమపాతయత్। స విహ్వలితసర్వాంగో గిరిశృంగేణ తాడితః॥౩౬॥ పపాత సహసా భూమౌ వికీర్ణ ఇవ పర్వతః। ధూమ్రాక్షం నిహతం దృష్ట్వా హతశేషా నిశాచరాః॥౩౭॥ త్రస్తాః ప్రవివిశుర్లంకాం వధ్యమానాః ప్లవంగమైః॥౩౮॥ స తు పవనసుతో నిహత్య శత్రుం క్షతజవహాస్సరితశ్చ సన్నికీర్య। రిపువధజనితశ్రమో మహాత్మా ముదమగమత్కపిభిశ్చ పూజ్యమానః॥౩౯॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే-ద్విపంచాశస్సర్గః. ***************************

ధూమ్రాక్షం నిహతం శ్రుత్వా రావణో రాక్షసేశ్వరః। క్రోధేన మహతావిష్టో నిశ్వసన్నురగో యథా॥౧॥ దీర్ఘముష్ణం వినిశ్వస్య క్రోధేన కలుషీకృతః। అబ్రవీద్రాక్షసం శూరం వజ్రదంష్ట్రం మహాబలమ్॥౨॥ గచ్ఛ త్వం వీర నిర్యాహి రాక్షసైః పరివారితః। జహి దాశరథిం రామం సుగ్రీవం వానరైస్సహ॥౩॥ తథేత్యుక్త్వా ద్రుతతరం మాయావీ రాక్షసేశ్వరః। నిర్జగామ బలైస్సార్ధం బహుభిః పరివారితః॥౪॥ నాగైరశ్వైః ఖరైరుష్ట్రైస్సంయుక్తస్సుసమాహితః। పతాకాధ్వజచిత్రైశ్చ రథైశ్చ పరివారితః॥౫॥ తతో విచిత్రకేయూరముకుటైశ్చ విభూషితః। తనుత్రాణి చ సంవృత్య సధనుర్నిర్యయౌ ద్రుతమ్॥౬॥ పతాకాలంకృతం దీప్తం తప్తకాంచనభూషణమ్। రథం ప్రదక్షిణం కృత్వా సమారోహచ్చమూపతిః॥౭॥ యష్టిభిస్తోమరైశ్చిత్రైశ్శూలైశ్చ ముసలైరపి। భిండిపాలైశ్చ పాశైశ్చ శక్తిభిః పట్టిసైరపి॥౮॥ ఖడ్గైశ్చక్రైర్గదాభిశ్చ నిశితైశ్చ పరశ్వధైః। పదాతయశ్చ నిర్యాతా వివిధాశ్శస్త్రపాణయః॥౯॥ విచిత్రవాససస్సర్వే దీప్తా రాక్షసపుంగవాః। గజా మదోత్కటాశ్శూరాశ్చలంత ఇవ పర్వతాః॥౧౦॥ ఆరూఢా యుద్ధకుశలైస్తోమరాంకుశపాణిభిః। అన్యే లక్షణసంయుక్తాశ్శూరారూఢా మహాహయాః॥౧౧॥ తద్రాక్షసబలం ఘోరం విప్రస్థితమశోభత। ప్రావృట్కాలే యథా మేఘా నర్దమానాస్సవిద్యుతః॥౧౨॥ నిస్సృతా దక్షిణద్వారాదంగదో యత్ర యూథపః। తేషాం నిష్క్రమమాణానామశుభం సమజాయత॥౧౩॥ ఆకాశాద్విఘనాత్తీవ్రా ఉల్కాశ్చాభ్యపతంస్తదా। వమంత్యః పావకజ్వాలాశ్శివా ఘోరం వవాశిరే॥౧౪॥ వ్యాహరంతో మృగా ఘోరా రక్షసాం నిధనం తదా। సమాపతంతో యోధాస్తు ప్రాస్ఖలన్ భయమోహితాః॥౧౫॥ ఏతానౌత్పాతికాన్ దృష్ట్వా వజ్రదంష్ట్రో మహాబలః। ధైర్యమాలంబ్య తేజస్వీ నిర్జగామ రణోత్సుకః॥౧౬॥ తాంస్తు నిష్క్రమతో దృష్ట్వా వానరా జితకాశినః। ప్రణేదుస్సహసా నాదాన్ పూరయంతో దిశో దశ॥౧౭॥ తతః ప్రవృత్తం తుములం హరీణాం రాక్షసైస్సహ। ఘోరాణాం భీమరూపాణామన్యోన్యవధకాంక్షిణామ్॥౧౮॥ నిష్పతంతో మహోత్సాహా భిన్నదేహశిరోధరాః। రుధిరోక్షితసర్వాంగా న్యపతన్ జగతీతలే॥౧౯॥ కేచిదన్యోన్యమాసాద్య శూరాః పరిఘపాణయః। చిక్షిపుర్వివిధం శస్త్రం సమరేష్వనివర్తినః॥౨౦॥ ద్రుమాణాం చ శిలానాం చ శస్త్రాణాం చాపి నిస్వనః। శ్రూయతే సుమహాంస్తత్ర ఘోరో హృదయభేదనః॥౨౧॥ రథనేమిస్వనస్తత్ర ధనుషశ్చాపి నిస్వనః। శంఖభేరీమృదంగానాం బభూవ తుములస్వనః॥౨౨॥ కేచి

దస్త్రాణి సంత్యజ్య బాహుయుద్ధమకుర్వత । తలైశ్చ చరణైశ్చాపి ముష్టిభిశ్చ ద్రుమైరపి ॥ ౨౩ ॥ జానుభిశ్చ హతాః కేచిద్భి
న్నదేహాశ్చ రాక్షసాః । శిలాభిశ్చూర్ణితాః కేచిద్వానరైర్యుద్ధదుర్మదైః ॥ ౨౪ ॥ వజ్రదంష్ట్రో భృశం బాణై రణే విత్రాస
యన్ హరీన్ । చచార లోకసంహారే పాశహస్త ఇవాంతకః ॥ ౨౫ ॥ బలవంతోఽస్త్రవిదుషో నానాప్రహరణా రణే । జఘ్నుర్వా
నరసైన్యాని రాక్షసాః క్రోధమూర్ఛితాః ॥ ౨౬ ॥ నిఘ్నతో రాక్షసాన్ దృష్ట్వా సర్వాన్ వాలిసుతో రణే । క్రోధేన ద్విగుణా
విష్టః సంవర్తక ఇవానలః ॥ ౨౭ ॥ తాన్ రాక్షసగణాన్ సర్వాన్ వృక్షముద్యమ్య వీర్యవాన్ । అంగదః క్రోధతామ్రాక్ష
స్సింహః క్షుద్రమృగానివ ॥ ౨౮ ॥ చకార కదనం ఘోరం శక్రతుల్యపరాక్రమః । అంగదాభిముఖాస్తత్ర రాక్షసా భీమవి
క్రమాః ॥ ౨౯ ॥ విభిన్నశిరసః పేతుర్వికృత్తా ఇవ పాదపాః । రథైరశ్వైర్ధ్వజైశ్చిత్రైశ్శరీరైర్హరిరక్షసామ్ ॥ ౩౦ ॥ రుధిరే
ణైవ సంఛన్నా భూమిర్భయకరీ తదా । హారకేయూరవస్త్రైశ్చ శస్త్రైశ్చ సమలంకృతా ॥ ౩౧ ॥ భూమిర్భాతి రణే తత్ర శా
రదీవ యథా నిశా । అంగదస్య చ వేగేన తద్రాక్షసబలం మహత్ ॥ ౩౨ ॥ ప్రాకంపత తదా తత్ర పవనేనాంబుదో యథా ॥ ఇతి
శ్రీమద్యుద్ధకాండే - త్రిపంచాశస్సర్గః.**

స్వబలస్య నిఘాతేన అంగదస్య జయేన చ । రాక్షసః క్రోధమావిష్టో వజ్రదంష్ట్రో మహాబలః ॥ ౧ ॥ స విస్ఫార్య ధనుర్ఘో
రం శక్రాశనిసమస్వనమ్ । వానరాణామనీకాని ప్రాకిరచ్ఛరవృష్టిభిః ॥ ౨ ॥ రాక్షసాశ్చాపి ముఖ్యాస్తే రథేషు సమవస్థితాః ।
నానాప్రహరణాశ్శూరాః ప్రాయుధ్యంత తదా రణే ॥ ౩ ॥ వానరాణాం తు శూరాస్తే సర్వే చ ప్లవగర్షభాః । అయుధ్యంత శి
లాహస్తాస్సమవేతాస్సమంతతః ॥ ౪ ॥ తత్రాయుధసహస్రాణి తస్మిన్నాయోధనే భృశమ్ । రాక్షసాః కపిముఖ్యేషు పాత
యాంచక్రిరే తదా ॥ ౫ ॥ వానరాశ్చాపి రక్షస్సు గిరీన్ వృక్షాన్ మహాశిలాః । ప్రవీరాః పాతయామాసుర్మత్తవారణసన్ని
భాః ॥ ౬ ॥ శూరాణాం యుధ్యమానానాం సమరేష్వనివర్తినామ్ । రక్షసాం వానరాణాం చ సుయుద్ధం సమవర్తత ॥ ౭ ॥ ప్రభి
న్నశిరసః కేచిచ్ఛిన్నైః పాదైశ్చ బాహుభిః । శస్త్రైరర్పితదేహాస్తు రుధిరేణ సముక్షితాః ॥ ౮ ॥ హరయో రాక్షసాశ్చైవ
శేరతే గాం సమాశ్రితాః । కంకగృధ్రబలాకీర్ణా గోమాయుగణసంకులాః ॥ ౯ ॥ కబంధాని సముత్పేతుర్భీరూణాం భీష
ణాని వై । భిన్నబాహుశిరఃపాదా భిన్నకాయాశ్చ భూతలే ॥ ౧౦ ॥ వానరా రాక్షసాశ్చాపి నిపేతుస్తత్ర వై రణే । తతో వానర
సైన్యేన హన్యమానం తు రక్షసామ్ ॥ ౧౧ ॥ ప్రాభజ్యత బలం సర్వం వజ్రదంష్ట్రస్య పశ్యతః । రాక్షసాన్ భయవిత్ర
స్తాన్ హన్యమానాన్ ప్లవంగమైః ॥ ౧౨ ॥ దృష్ట్వా భూద్రోషతామ్రాక్షో వజ్రదంష్ట్రః ప్రతాపవాన్ । ప్రవివేశ ధనుష్పాణి
స్త్రాసయన్ హరివాహినీమ్ ॥ ౧౩ ॥ శరైర్విదారయామాస కంకపత్రైరజిహ్మగైః । జఘాన వానరాంస్తత్ర సప్తాష్టౌ నవ పం
చ చ ॥ ౧౪ ॥ వివ్యాధ పరమక్రుద్ధో వజ్రదంష్ట్రః ప్రతాపవాన్ । త్రస్తాస్సర్వే హరిగణాశ్శరైస్సంకృత్తకంధరాః ॥ ౧౫ ॥ అంగ
దం సంప్రధావంతి ప్రజాపతిమివ ప్రజాః । తతో హరిగణాన్ భగ్నాన్ దృష్ట్వా వాలిసుతస్తదా ॥ ౧౬ ॥ క్రోధేన వజ్రదంష్ట్రం
తముదీక్షంతముదైక్షత । వజ్రదంష్ట్రోఽంగదశ్చోభౌ సంగతౌ హరిరాక్షసౌ ॥ ౧౭ ॥ చేరతుః పరమక్రుద్ధౌ హరిమత్తగజావివ । తత
శ్శరసహస్రేణ వాలిపుత్రం మహాబలః ॥ ౧౮ ॥ జఘాన మర్మదేశేషు మాతంగమివ తోమరైః । రుధిరోక్షితసర్వాంగో వా
లిసూనుర్మహాబలః ॥ ౧౯ ॥ చిక్షేప వజ్రదంష్ట్రాయ వృక్షం భీమపరాక్రమః । దృష్ట్వా పతంతం తం వృక్షమసంభ్రాంతశ్చ రా
క్షసః ॥ ౨౦ ॥ చిచ్ఛేద బహుధా సోఽపి నికృత్తః పతితో భువి । తం దృష్ట్వా వజ్రదంష్ట్రస్య విక్రమం ప్లవగర్షభః ॥ ౨౧ ॥ ప్రగృహ్య విపు
లం శైలం చిక్షేప చ ననాద చ । సమాపతంతం తం దృష్ట్వా రథాదాప్లుత్య వీర్యవాన్ ॥ ౨౨ ॥ గదాపాణిరసంభ్రాంతః పృథివ్యాం
సమతిష్ఠత । సాంగదేన బలాత్ క్షిప్తో గత్వా తు రణమూర్ధని ॥ ౨౩ ॥ సచక్రకూబరం సాశ్వం ప్రమమాథ రథం తదా । తతో
ఽన్యం గిరిమాక్షిప్య విపులం ద్రుమభూషితమ్ ॥ ౨౪ ॥ వజ్రదంష్ట్రస్య శిరసి పాతయామాస సోఽంగదః । అభవచ్ఛోణితోద్గారీ
వజ్రదంష్ట్రః సుమూర్ఛితః ॥ ౨౫ ॥ ముహూర్తమభవన్మూఢో గదామాలింగ్య నిశ్వసన్ । స లబ్ధసంజ్ఞో గదయా వాలిపుత్ర
మవస్థితమ్ ॥ ౨౬ ॥ జఘాన పరమక్రుద్ధో వక్షోదేశే నిశాచరః । గదాం త్యక్త్వా తతస్తత్ర ముష్టియుద్ధమవర్తత ॥ ౨౭ ॥ అన్యో
న్యం జఘ్నతుస్తత్ర తావుభౌ హరిరాక్షసౌ । రుధిరోద్గారిణౌ తౌ తు ప్రహారైర్జర్జరీకృతౌ ॥ ౨౮ ॥ బభూవతుస్సుసంభ్రాం
తావంగారకబుధావివ । తతః పరమతేజస్వీ అంగదః కపికుంజరః ॥ ౨౯ ॥ ఉత్పాట్య వృక్షం స్థితవాన్ బహుపుష్పఫలాచితమ్ ।
జగ్రాహార్షభం చర్మ ఖడ్గం చ విపులం శుభమ్ ॥ ౩౦ ॥ కింకిణీజాలసంఛన్నం చర్మణా చ పరిష్కృతమ్ । విచిత్రాంశ్చ

రతుహార్గర్జరుషితౌకపిరాక్షసౌ॥౩౧॥జఘ్నతుశ్చతదాన్యోన్యంనిర్దయంజయకాంక్షిణౌ। వ్రణైస్సాస్రైరశో
భేతాంపుష్పితావివకింశుకౌ॥౩౨॥యుధ్యమానౌపరిశ్రాంతౌజానుభ్యామవనింగతౌ।నిమేషాంతరమాత్రేణఅంగదఃకపి
కుంజరః॥౩౩॥ఉదతిష్ఠతదీప్తాక్షోదండాహతఇవోరగః।నిర్మలేనసుధౌతేనఖడ్గేనాస్యమహచ్ఛిరః॥౩౪॥జఘానవజ్రదం
ష్ట్రస్యవాలిసూనుర్మహాబలః।రుధిరోక్షితగాత్రస్యబభూవపతితంద్విధా॥౩౫॥సరోషపరివృత్తాక్షంశుభంఖడ్గహతం
శిరః।వజ్రదంష్ట్రంహతందృష్ట్వారాక్షసాభయమోహితాః॥౩౬॥త్రస్తాఃప్రత్యపతన్లంకాంవధ్యమానాఃప్లవంగమైః
విషణ్ణవదనాదీనాహ్రియాకించిదవాఙ్ముఖాః॥౩౭॥నిహత్యతంవజ్రధరప్రభావస్సవాలిసూనుఃకపిసైన్యమధ్యే।జగా
మహర్షంమహితోమహాబలస్సహస్రనేత్రస్త్రిదశైరివావృతః॥౩౮॥ఇతిశ్రీమద్యుద్ధకాండే-చతుఃపంచాశస్సర్గః-*-

వజ్రదంష్ట్రంహతంశ్రుత్వావాలిపుత్రేణరావణః।బలాధ్యక్షమువాచేదంకృతాంజలిమవస్థితమ్॥౧॥శీఘ్రంని
ర్యాంతుదుర్ధర్షారాక్షసాభీమవిక్రమాః।అకంపనంపురస్కృత్యసర్వశస్త్రప్రకోవిదమ్॥౨॥ఏషశాస్తాచగోప్తాచనే
తాచయుధిసమ్మతః।భూతికామశ్చమేనిత్యంనిత్యంచసమరప్రియః॥౩॥ఏషజేష్యతికాకుత్స్థౌసుగ్రీవంచమహాబలమ్।వా
నరాంశ్చాపరాన్ఘోరాన్హనిష్యతిపరంతపః॥౪॥పరిగృహ్యసతామాజ్ఞాంరావణస్యమహాబలః।బలంసంత్వరయామా
సతదాలఘుపరాక్రమః॥౫॥తతోనానాప్రహరణాభీమాక్షాభీమదర్శనాః।నిష్పేతూరక్షసాంముఖ్యాబలాధ్యక్షప్రచో
దితాః॥౬॥రథమాస్థాయవిపులంతప్తకాంచనకుండలః। మేఘాభోమేఘవర్ణశ్చమేఘస్వనమహాస్వనః॥౭॥రాక్షసైస్సం
వృతోభీమైస్తదానిర్యాత్యకంపనః। నహికంపయితుంశక్యస్సురైరపిమహామృధే॥౮॥అకంపనస్తతస్తేషామాదిత్యఇవతేజ
సా। తస్యనిర్ధావమానస్యసంరబ్ధస్యయుయుత్సయా॥౯॥అకస్మాద్దైన్యమాగచ్ఛద్ధయానాంరథవాహినామ్ ।వ్యస్ఫుర
న్నయనంచాస్యసవ్యంయుద్ధాభినందినః॥౧౦॥వివర్ణోముఖవర్ణశ్చగద్గదశ్చాభవత్స్వనః।అభవత్సుదినేచాపిదుర్దినం
రూక్షమారుతమ్॥౧౧॥ఊచుఃఖగామృగాస్సర్వేవాచఃక్రూరాభయావహాః।ససింహోపచితస్కంధశ్శార్దూలస
మవిక్రమః॥౧౨॥తానుత్పాతానచింత్యైవనిర్జగామరణాజిరమ్ ।తదానిర్గచ్ఛతస్తస్యరక్షసస్సహరాక్షసైః॥౧౩॥బ
భూవసుమహాన్నాదఃక్షోభయన్నివసాగరమ్।తేనశబ్దేనవిత్రస్తావానరాణాంమహాచమూః॥౧౪॥ద్రుమశైలప్రహరణా
యోద్ధుంసమవతిష్ఠత ।తేషాంయుద్ధంమహారౌద్రంసంజజ్ఞేహరిరక్షసామ్॥౧౫॥రామరావణయోరర్థేసమభిత్యక్తదే
హినామ్।సర్వేహ్యతిబలాశ్శూరాస్సర్వేపర్వతసన్నిభాః॥౧౬॥హరయోరాక్షసాశ్చైవపరస్పరజిఘాంసవః। తేషాంవి
నర్దతాంశబ్దఃసంయుగేతితరస్వినామ్॥౧౭॥శుశ్రువేసుమహాన్క్రోధాదన్యోన్యమభిగర్జతామ్।రజశ్చారుణవర్ణా
భంసుభీమమభవద్భృశమ్॥౧౮॥ఉద్ధూతంహరిరక్షోభిస్సంరురోధదిశోదశ।అన్యోన్యంరజసాతేనకౌశేయోద్ధూతపాం
డునా॥౧౯॥సంవృతానిచభూతానిదదృశుర్నరణాజిరే।నధ్వజానపతాకావావర్మవాతురగోపివా॥౨౦॥ఆయుధంస్యం
దనంవాపిదదృశేతేనరేణునా।శబ్దశ్చసుమహాంస్తేషాంనర్దతామభిధావతామ్॥౨౧॥శ్రూయతేతుములోయుద్ధేనరూపా
ణిచకాశిరే।హరీనేవసుసంక్రుద్ధాహరయోజఘ్నురాహవే॥౨౨॥రాక్షసాశ్చాపిరక్షాంసినిజఘ్నుస్తిమిరేతదా ।పరాం
శ్చైవవినిఘ్నంతఃస్వాంశ్చవానరరాక్షసాః॥౨౩॥రుధిరార్ద్రంతదాచక్రుర్మహీంపంకానులేపనామ్।తతస్తురుధిరౌ
ఘేణసిక్తంవ్యపగతంరజః॥౨౪॥శరీరశవసంకీర్ణాబభూవచవసుంధరా। ద్రుమశక్తిశిలాప్రాసైర్గదాపరిఘతోమరైః॥
౨౫॥హరయోరాక్షసాశ్చైవజఘ్నురన్యోన్యమోజసా। బాహుభిఃపరిఘాకారైర్యుధ్యంతఃపర్వతోపమాః॥౨౬॥హర
యోభీమకర్మాణోరాక్షసాన్జఘ్నురాహవే। రాక్షసాస్త్వపిసంక్రుద్ధాఃప్రాసతోమరపాణయః॥౨౭॥కపీన్నిజ
ఘ్నిరేతత్రశస్త్రైఃపరమదారుణైః ।అకంపనస్సుసంక్రుద్ధోరాక్షసానాంచమూపతిః॥౨౮॥సంహర్షయతితాన్సర్వా
న్రాక్షసాన్భీమవిక్రమాన్। హరయస్త్వపిరక్షాంసిమహాద్రుమమహాశ్మభిః॥౨౯॥విదారయంత్యభిక్రమ్యశస్త్రాణ్యా
చ్ఛిద్యవీర్యతః।ఏతస్మిన్నంతరేవీరాహరయఃకుముదోనలః॥౩౦॥మైందశ్చద్వివిదఃక్రుద్ధాశ్చక్రుర్వేగమనుత్తమమ్ ।తేతు
వృక్షైర్మహావేగారాక్షసానాంచమూముఖే॥౩౧॥కదనంసుమహచ్చక్రుర్లీలయాహరియూథపాః ।మమంథూరాక్ష
సాన్సర్వేవానరాగణశోభృశమ్॥౩౨॥ఇతిశ్రీమద్యుద్ధకాండే - పంచపంచాశస్సర్గః - *****************

తద్దృష్ట్వాసుమహత్కర్మకృతంవానరసత్తమైః। క్రోధమాహారయామాసయుధితీవ్రమకంపనః॥ ౧॥ క్రోధ

మూర్ఛితరూపస్తుధున్వన్పరమకార్ముకం|దృష్ట్వాతుకర్మశత్రూణాంసారథింవాక్యమబ్రవీత్ ||తత్రైవతావత్త్వ
రితంరథం ప్రాపయసారథే । ఏతేత్రబహవోఘ్నంతిసుబహూన్రాక్షసాన్రణే||౩||ఏతేత్రబలవంతోహిభీమకాయా
శ్చవానరాః|ద్రుమశైలప్రహరణాస్తిష్ఠంతిప్రముఖేమమ||౪||ఏతాన్నిహంతుమిచ్ఛామిసమరశ్లాఘినోహ్యహమ్|ఏతైః
ప్రమథితంసర్వందృశ్యతేరాక్షసంబలమ్||౫||తతఃప్రజవనాశ్వేనరథేనరథినాంవరః|హరీనభ్యహనత్ క్రోధాచ్ఛరజా
లైరకంపనః||౬||నస్థాతుంవానరాశ్శేకుఃకింపునర్యోద్ధుమాహవే । అకంపనశరైర్భగ్నాస్సర్వఏవవిదుద్రువుః||౭||తాన్
మృత్యువశమాపన్నానకంపనవశంగతాన్|సమీక్ష్యహనుమాన్జ్ఞాతీనుపతస్థేమహాబలః||౮||తంమహాప్లవగందృష్ట్వాస
ర్వేప్లవగయూథపాః|సమేత్యసమరేవీరాస్సంహృష్టాఃపర్యవారయన్||౯||వ్యవస్థితంహనూమంతం తేదృష్ట్వాహరియూ
థపాః|బభూవుర్బలవంతోహిబలవంతంసమాశ్రితాః||౧౦||అకంపనస్తుశైలాభంహనూమంతమవస్థితమ్ |మహేంద్రఇ
వధారాభిశ్శరైరభివవర్షహ||౧౧||అచింతయిత్వాబాణౌఘాన్శరీరేపతితాన్శితాన్ |అకంపనవధార్థాయమనోద
ధ్రేమహాబలః||౧౨||సప్రహస్యమహాతేజాహనూమాన్మారుతాత్మజః । అభిదుద్రావతద్రక్షఃకంపయన్నివమేదినీమ్||
౧౩||తస్యాథనర్దమానస్యదీప్యమానస్యతేజసా|బభూవరూపందుర్ధర్షందీప్తస్యేవవిభావసోః||౧౪||ఆత్మానమప్రహ
రణంజ్ఞాత్వాక్రోధసమన్వితః|శైలముత్పాటయామాసవేగేనహరిపుంగవః||౧౫ ||తంగృహీత్వామహాశైలంపాణినై
కేనమారుతిః |సవినద్యమహానాదంభ్రామయామాసవీర్యవాన్||౧౬||తతస్తమభిదుద్రావరాక్షసేంద్రమకంపనమ్|
పురాహినముచింసంఖ్యేవజ్రేణేవపురందరః||౧౭||అకంపనస్తుతద్దృష్ట్వాగిరిశృంగంసముద్యతమ్|దూరాదేవమహాబాణైర
ర్ధచంద్రైర్వ్యదారయత్||౧౮||తత్పర్వతాగ్రమాకాశేరక్షోబాణవిదారితమ్ । విశీర్ణంపతితందృష్ట్వాహనూమాన్
క్రోధమూర్ఛితః||౧౯||సోశ్వకర్ణంసమాసాద్యరోషదర్పాన్వితోహరిః |తూర్ణముత్పాటయామాసమహాగిరిమి
వోచ్ఛ్రితమ్||౨౦||తంగృహీత్వామహాస్కంధంసోశ్వకర్ణంమహాద్యుతిః|ప్రహస్యపరయాప్రీత్యాభ్రామయామా
ససంయుగే||౨౧||ప్రధావన్నూరువేగేనప్రభంజంస్తరసాద్రుమాన్|హనూమాన్పరమక్రుద్ధశ్చరణైర్దారయత్క్షితిమ్||
౨౨||గజాంశ్చసగజారోహాన్సరథాన్రథినస్తథా|జఘానహనుమాన్ధీమాన్రాక్షసాంశ్చపదాతిగాన్ || ౨౩ ||తమంత
కమివక్రుద్ధంసమరేప్రాణహారిణం|హనూమంతమభిప్రేక్ష్యరాక్షసావిప్రదుద్రువుః||౨౪ || తమాపతంతంసంక్రుద్ధం
రాక్షసానాంభయావహం|దదర్శాకంపనోవీరశ్చుక్రోధచననాదచ||౨౫||సచతుర్దశభిర్బాణైర్నిశితైర్దేహదారణైః|నిర్బి
భేదహనూమంతం మహావీర్యమకంపనః || ౨౬ || సతదాప్రతివిద్ధస్తుబహ్వీభిఃశరవృష్టిభిః । హనూమాన్దదృశే
వీరః ప్రరూఢ ఇవ సానుమాన్ || ౨౭ || విరరాజ మహాకాయో మహావీర్యో మహామనాః । పుష్పితా
శోకసంకాశోవిధూమఇవపావకః || ౨౮ || తతోన్యంవృక్షముత్పాట్యకృత్వా వేగమనుత్తమమ్ । శిరస్యభిజఘానాశురా
క్షసేంద్రమకంపనమ్||౨౯||సవృక్షేణహతస్తేనసక్రోధేనమహాత్మనా। రాక్షసోవానరేంద్రేణపపాతచమమారచ||౩౦||
తందృష్ట్వానిహతంభూమౌరాక్షసేంద్రమకంపనం|వ్యథితారాక్షసాస్సర్వేక్షితికంపఇవద్రుమాః||౩౧||త్యక్తప్రహరణా
స్సర్వేరాక్షసాస్తేపరాజితాః । లంకామభియయుస్త్రస్తావానరైస్తైరభిద్రుతాః||౩౨||తేముక్తకేశాస్సంభ్రాంతాభ
గ్నమానాఃపరాజితాః|స్రవచ్ఛ్రమజలైరంగైశ్శ్వసంతోవిప్రదుద్రువుః|| ౩౩|| అన్యోన్యంప్రమమంథుస్తేవివిశుర్నగ
రంభయాత్ |పృష్ఠతస్తేసుసంమూఢాః ప్రేక్షమాణాముహుర్ముహుః||౩౪|| తేషులంకాంప్రవిష్టేషురాక్షసేషుమహాబ
లాః|సమేత్యహరయస్సర్వేహనూమంతమపూజయన్||౩౫|| సోపిప్రహృష్టస్తాన్సర్వాన్హరీన్ప్రత్యభిపూజయత్ ।
హనూమాన్సత్త్వసంపన్నోయథార్హమనుకూలతః|| ౩౬||వినేదుశ్చయథాప్రాణంహరయోజితకాశినః। చకృషుశ్చ
పునస్తత్రసప్రాణానపిరాక్షసాన్||౩౭||సవీరశోభామభజన్మహాకపిస్సమేత్యరక్షాంసినిహత్యమారుతిః|మహాసురంభీ
మమమిత్రనాశనంయథైవవిష్ణుర్బలినంచమూముఖే||౩౮||అపూజయన్దేవగణాస్తదాకపింస్వయంచరామోతిబలశ్చ
లక్ష్మణః|తథైవసుగ్రీవముఖాఃప్లవంగమావిభీషణశ్చైవమహాబలస్తథా||౩౯||ఇతియుద్ధకాండే-షట్పంచాశస్సర్గః.❋❋

అకంపనవధంశ్రుత్వాక్రుద్ధోవైరాక్షసేశ్వరః । కించిద్దీనముఖశ్చాపిసచివాంస్తానుదైక్షత||౧||సతుధ్యాత్వాము
హూర్తంతుమంత్రిభిస్సంవిచార్యచ|తతస్తురావణఃపూర్వదివసేరాక్షసాధిపః|| ౨ || పురీంపరియయౌలంకాంసర్వాన్

గుల్మాన వేక్షితుమ్। తాం రాక్షసగణైర్గుప్తాం గుల్మైర్బహుభిరావృతామ్॥౩॥ దదర్శ నగరీం లంకాం పతాకాధ్వజమాలి
నీమ్। రుద్ధాం తు నగరీం దృష్ట్వా రావణో రాక్షసేశ్వరః॥౪॥ ఉవాచామర్షితః కాలే ప్రహస్తం యుద్ధకోవిదమ్। పురస్యోపనివి
ష్టస్య సహసా పీడితస్య చ॥౫॥ నాన్యం యుద్ధాత్ప్రపశ్యామి మోక్షం యుద్ధవిశారద। అహం వా కుంభకర్ణో వా త్వం వా సే
నాపతిర్మమ॥౬॥ ఇంద్రజిద్వా నికుంభో వా వహేయుర్భారమీదృశమ్। స త్వం బలమతశ్శీఘ్రమాదాయ పరిగృహ్య చ॥౭॥
విజయాయాభినిర్యాహి యత్ర సర్వే వనౌకసః। నిర్యాణాదేవ తే నూనం చపలా హరివాహినీ॥౮॥ నర్దతాం రాక్షసేం
ద్రాణాం శ్రుత్వా నాదం ద్రవిష్యతి। చపలా హ్యవినీతాశ్చ చలచిత్తాశ్చ వానరాః॥౯॥ న సహిష్యంతి తే నాదం సింహనాదమి
వ ద్విపాః। విద్రుతే చ బలే తస్మిన్ రామస్సౌమిత్రిణా సహ॥౧౦॥ అవశస్తే నిరాలంబః ప్రహస్త వశమేష్యతి। ఆపత్సంశయితా
శ్రేయో నాత్ర నిస్సంశయీకృతా॥౧౧॥ ప్రతిలోమానులోమం వా యద్వా నో మన్యసే హితమ్। రావణేనైవముక్తస్తు
ప్రహస్తో వాహినీపతిః॥౧౨॥ రాక్షసేంద్రమువాచేదమసురేంద్రమివోశనా। రాజన్మంత్రితపూర్వం నః కుశలైస్సహ మం
త్రిభిః॥౧౩॥ వివాదశ్చాపి నో వృత్తః సమవేక్ష్య పరస్పరమ్। ప్రదానేన తు సీతాయాః శ్రేయో వ్యవసితం మయా॥౧౪॥ అ
ప్రదానే పునర్యుద్ధం దృష్టమేతత్తథైవ నః। సోఽహం దానైశ్చ మానైశ్చ సతతం పూజితస్త్వయా॥౧౫॥ సాంత్వైశ్చ వివిధైః
కాలే కిం న కుర్యాం ప్రియం తవ। న హి మే జీవితం రక్ష్యం పుత్రదారధనాని వా॥౧౬॥ త్వం పశ్య మాం జుహూషంతం త్వదర్థం
జీవితం యుధి। ఏవముక్త్వా తు భర్తారం రావణం వాహినీపతిః॥౧౭॥ ఉవాచేదం బలాధ్యక్షాన్ ప్రహస్తః పురతః స్థితాన్। స
మానయత మే శీఘ్రం రాక్షసానాం మహద్బలమ్॥౧౮॥ మద్బాణాశనివేగేన హతానాం చ రణాజిరే। అద్య తృప్యంతు మాంసే
న పక్షిణః కాననౌకసామ్॥౧౯॥ ఇత్యుక్తాస్తే ప్రహస్తేన బలాధ్యక్షాః కృతత్వరాః। బలముద్యోజయామాసుస్తస్మిన్ రాక్షస
మందిరే॥౨౦॥ సా బభూవ ముహూర్తేన తిగ్మనానావిధాయుధైః। లంకా రాక్షసవీరైస్తైర్గజైరివ సమాకులా॥౨౧॥ హు
తాశనం తర్పయతాం బ్రాహ్మణాంశ్చ నమస్యతామ్। ఆజ్యగంధప్రతివహస్సురభిర్మారుతో వవౌ॥౨౨॥ స్రజశ్చ వివిధాకా
రా జగృహుస్త్వభిమంత్రితాః। సంగ్రామసజ్జాస్సంహృష్టా ధారయన్ రాక్షసాస్తదా॥౨౩॥ సధనుష్కాః కవచినో వేగా
దాప్లుత్య రాక్షసాః। రావణం ప్రేక్ష్య రాజానం ప్రహస్తం పర్యవారయన్॥౨౪॥ అథామంత్ర్య చ రాజానం భేరీమాహత్య
భైరవామ్। ఆరురోహ రథం దివ్యం ప్రహస్తస్సజ్జకల్పితమ్॥౨౫॥ హయైర్మహాజవైర్యుక్తం సమ్యక్సూతసుసంయుతమ్। మ
హాజలదనిర్ఘోషం సాక్షాచ్చంద్రార్కభాస్కరమ్॥౨౬॥ ఉరగధ్వజదుర్ధర్షం సువరూథం స్వపస్కరమ్। సువర్ణ
జాలసంయుక్తం ప్రహసంతమివ శ్రియా॥౨౭॥ తతస్తం రథమాస్థాయ రావణార్పితశాసనః। లంకాయా నిర్యయౌ తూర్ణం
బలేన మహతా వృతః॥౨౮॥ తతో దుందుభినిర్ఘోషః పర్జన్యనినదోపమః। వాదిత్రాణాం చ నినదః పూరయన్నివ సాగ
రమ్॥౨౯॥ శుశ్రువే శంఖశబ్దశ్చ ప్రయాతే వాహినీపతౌ। నినదంతస్స్వరాన్ ఘోరాన్ రాక్షసా జగ్మురగ్రతః॥౩౦॥ భీమ
రూపా మహాకాయాః ప్రహస్తస్య పురస్సరాః। నరాంతకః కుంభహనుర్మహానాదస్సమున్నతః॥౩౧॥ ప్రహస్తసచివా
హ్యేతే నిర్యయుః పరివార్య తమ్। వ్యూఢేనైవ సుఘోరేణ పూర్వద్వారాత్స నిర్యయౌ॥౩౨॥ గజయూథనికాశేన బలేన ము
హతా వృతః। సాగరప్రతిఘోషేణ వృత్తస్తేన బలేన సః॥౩౩॥ ప్రహస్తో నిర్యయౌ తూర్ణం క్రుద్ధః కాలాంతకోపమః। తస్య
నిర్యాణఘోషేణ రాక్షసానాం చ నర్దతామ్॥౩౪॥ లంకాయాం సర్వభూతాని వినేదుర్వికృతైః స్వరైః। వ్యభ్రమాకాశ
మావిశ్య మాంసశోణితభోజనాః॥౩౫॥ మండలాన్యపసవ్యాని ఖగాశ్చక్రూ రథం ప్రతి। వమంత్యః పావకజ్వాలాశ్శివా
ఘోరా వవాశిరే॥౩౬॥ అంతరిక్షాత్పపాతోల్కా వాయుశ్చ పరుషో వవౌ। అన్యోన్యమభిసంరబ్ధా గ్రహాశ్చ న చకాశిరే॥౩౭
మేఘాశ్చ ఖరనిర్ఘోషా రథస్యోపరి రక్షసః। వవృషూ రుధిరం చాస్య సిషిచుశ్చ పురస్సరాన్॥౩౮॥ కేతుమూర్ధని గృధ్రో
ఽస్య నిలీనో దక్షిణాముఖః। తుదన్నుభయతః పార్శ్వం సమగ్రామహరత్ప్రభామ్॥౩౯॥ సారథేర్బహుశశ్చాస్య సంగ్రా
మమవగాహతః। ప్రతోదో న్యపతద్ధస్తాత్సూతస్య హయసాదినః॥౪౦॥ నిర్యాణశ్రీశ్చ యాస్యాసీద్భాస్వరా చ సుదుర్లభా
సా ననాశ ముహూర్తేన సమే చ స్ఖలితా హయాః॥౪౧॥ ప్రహస్తం త్వభినిర్యాంతం ప్రఖ్యాతబలపౌరుషమ్। యుధి నానా
ప్రహరణా కపిసేనాభ్యవర్తత॥౪౨॥ అథ ఘోషస్సుతుములో హరీణాం సమజాయత। వృక్షానారుజతాం చైవ గుర్వీర్వై
గృహ్ణతాం శిలాః॥౪౩॥ నదతాం రాక్షసానాం చ వానరాణాం చ గర్జతామ్। ఉభే ప్రముదితే సైన్యే రక్షోగణవనౌకసామ్॥

౪౪॥ వేగితానాం సమర్థానామన్యోన్యవధకాంక్షిణామ్। పరస్పరం చాహ్వయతాం నినాదః శ్రూయతే మహాన్॥౪౫॥
తతః ప్రహస్తః కపిరాజవాహినీమభిప్రతస్థే విజయాయ దుర్మతిః। వివృద్ధవేగాం చ వివేశ తాం చమూం యథా ముమూర్షు-
శ్శలభో విభావసుమ్॥౪౬॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే సప్తపంచాశస్సర్గః. ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

తతః ప్రహస్తం నిర్యాంతం దృష్ట్వా భీమపరాక్రమమ్। ఉవాచ సస్మితం రామో విభీషణమరిందమః॥౧॥ క ఏష సుమ-
హాకాయో బలేన మహతా వృతః। ఆచక్ష్వ మే మహాబాహో వీర్యవంతం నిశాచరమ్॥౨॥ రాఘవస్య వచః శ్రుత్వా ప్రత్యు-
వాచ విభీషణః। ఏష సేనాపతిస్తస్య ప్రహస్తో నామ రాక్షసః॥౩॥ లంకాయాం రాక్షసేంద్రస్య త్రిభాగబలసంవృతః। వీర్య-
వానస్త్రవిచ్ఛూరః ప్రఖ్యాతశ్చ పరాక్రమే॥౪॥ తతః ప్రహస్తం నిర్యాంతం భీమం భీమపరాక్రమమ్। గర్జంతం సుమహా-
కాయం రాక్షసైరభిసంవృతమ్॥౫॥ దదర్శ మహతీ సేనా వానరాణాం బలీయసామ్। అతిసంజాతరోషాణాం ప్రహస్తమభిగ-
ర్జతామ్॥౬॥ ఖడ్గశక్త్యృష్టిబాణాశ్చ శూలాని ముసలాని చ। గదాశ్చ పరిఘాః ప్రాసా వివిధాశ్చ పరశ్వధాః॥౭॥ ధనూంషి
చ విచిత్రాణి రాక్షసానాం జయైషిణామ్। ప్రగృహీతాన్యశోభంత వానరానభిధావతామ్॥౮॥ జగృహుః పాదపాంశ్చాపి
పుష్పితాన్వానరర్షభాః। శిలాశ్చ విపులా దీర్ఘా యోద్ధుకామాః ప్లవంగమాః॥౯॥ తేషామన్యోన్యమాసాద్య సంగ్రామ-
స్సుమహానభూత్। బహూనామశ్మవృష్టిం చ శరవృష్టిం చ వర్షతామ్॥౧౦॥ బహవో రాక్షసా యుద్ధే బహూన్వానరయూథ-
పాన్। వానరా రాక్షసాంశ్చాపి నిజఘ్నుర్బహవో బహూన్॥౧౧॥ శూలైః ప్రమథితాః కేచిత్కేచిచ్చ పరమాయుధైః। ప-
రిఘైరాహతాః కేచిత్కేచిచ్ఛిన్నాః పరశ్వధైః॥౧౨॥ నిరుచ్ఛ్వాసాః పునః కేచిత్పతితా ధరణీతలే। విభిన్నహృదయాః కేచి-
దిషుసంధానసంధితాః॥౧౩॥ కేచిద్ద్విధాకృతాః ఖడ్గైః స్ఫురంతః పతితా భువి। వానరా రాక్షసైశ్శూలైః పార్శ్వతశ్చాపి దారి-
తాః॥౧౪॥ వానరైశ్చాపి సంక్రుద్ధైః రాక్షసౌఘాస్సమంతతః। పాదపైర్గిరిశృంగైశ్చ సంపిష్టా వసుధాతలే॥౧౫॥ వజ్రస్పర్శ-
తలైర్హస్తైర్ముష్టిభిశ్చ హతా భృశమ్। వేముశ్శోణితమాస్యేభ్యో విశీర్ణదశనేక్షణాః॥౧౬॥ ఆర్తస్వనం చ స్వనతాం
సింహనాదం చ నర్దతామ్। బభూవ తుములశ్శబ్దో హరీణాం రక్షసాం యుధి॥౧౭॥ వానరా రాక్షసాః క్రుద్ధా వీరమార్గమ-
నువ్రతాః। వివృత్తనయనాః క్రూరాశ్చక్రుః కర్మాణ్యభీతవత్॥౧౮॥ నరాంతకః కుంభహనుర్మహానాదస్సమున్నతః। ఏతే
ప్రహస్తసచివాస్సర్వే జఘ్నుర్వనౌకసః॥౧౯॥ తేషామాపతతాం శీఘ్రం నిఘ్నతాం చాపి వానరాన్। ద్వివిదో గిరిశృంగేణ
జఘానైకం నరాంతకమ్॥౨౦॥ దుర్ముఖః పునరుత్పాట్య కపిస్సవిపులద్రుమమ్। రాక్షసం క్షిప్రహస్తస్తు సమున్నతమపోథ-
యత్॥౨౧॥ జాంబవాంస్తు సుసంక్రుద్ధః ప్రగృహ్య మహతీం శిలామ్। పాతయామాస తేజస్వీ మహానాదస్య వక్షసి॥౨౨॥ అ-
థ కుంభహనుస్తత్ర తారేణాసాద్య వీర్యవాన్। వృక్షేణాభిహతో మూర్ధ్ని ప్రాణాంస్తత్యాజ రాక్షసః॥౨౩॥ అమృష్య-
మాణస్తత్కర్మ ప్రహస్తో రథమాస్థితః। చకార కదనం ఘోరం ధనుష్పాణిర్వనౌకసామ్॥౨౪॥ ఆవర్త ఇవ సంజజ్ఞే ఉభయో-
స్సేనయోస్తదా। క్షుభితస్యాప్రమేయస్య సాగరస్యేవ నిస్స్వనః॥౨౫॥ మహతా హి శరౌఘేణ ప్రహస్తో యుద్ధకోవిదః। అ-
ర్దయామాస సంక్రుద్ధో వానరాన్పరమాహవే॥౨౬॥ వానరాణాం శరీరైశ్చ రాక్షసానాం చ మేదినీ। బభూవ నిచితా
ఘోరా పతితైరివ పర్వతైః॥౨౭॥ సా మహీ రుధిరౌఘేణ ప్రచ్ఛన్నా సంప్రకాశతే। సంఛన్నా మాధవే మాసి పలాశైరివ పు-
ష్పితైః॥౨౮॥ హతవీరౌఘవప్రాం తు భగ్నాయుధమహాద్రుమామ్। శోణితౌఘమహాతోయాం యమసాగరగామినీమ్॥
౨౯॥ యకృత్ప్లీహమహాపంకాం వినికీర్ణాంత్రశైవలామ్। భిన్నకాయమహామీనామంగావయవశాద్వలామ్॥౩౦॥ గృ-
ధ్రహంసగణాకీర్ణాం కంకసారససేవితామ్। మేదఃఫేనసమాకీర్ణామార్తస్తనితనిస్స్వనామ్॥౩౧॥ తాం కాపురుషదు-
స్తారాం యుద్ధభూమిమయీం నదీమ్। నదీమివ ఘనాపాయే హంససారససేవితామ్॥౩౨॥ రాక్షసాః కపిముఖ్యాశ్చ తేరు-
స్తాం దుస్తరాం నదీమ్। యథా పద్మరజోధ్వస్తాం నలినీం గజయూథపాః॥౩౩॥ తతస్సృజంతం బాణౌఘాన్ప్రహస్తం స్యందనే స్థి-
తమ్। దదర్శ తరసా నీలో వినిఘ్నంతం ప్లవంగమాన్॥౩౪॥ ఉద్ధూత ఇవ వాయుః ఖే మహదభ్రబలం బలాత్। సమీక్ష్యాభి-
ద్రుతం యుద్ధే ప్రహస్తో వాహినీపతిః॥౩౫॥ రథేనాదిత్యవర్ణేన నీలమేవాభిదుద్రువే। స ధనుర్ధన్వినాం శ్రేష్ఠో వికృష్య పర-
మాహవే॥౩౬॥ నీలాయ వ్యసృజద్బాణాన్ప్రహస్తో వాహినీపతిః। తే ప్రాప్య విశిఖా నీలం వినిర్భిద్య సమాహితాః॥౩౭॥ మ-
హీం జగ్ముర్మహావేగా రుషితా ఇవ పన్నగాః। నీలశ్శరైరభిహతో నిశితైర్జ్వలనోపమైః॥౩౮॥ స తం పరమదుర్ధర్షమా-

పతంతంమహాకపిః।ప్రహస్తంతాడయామాసవృక్షముత్పాట్యవీర్యవాన్॥౩౯॥సతేనాభిహతఃక్రుద్ధోనర్దన్రాక్షసపుం
గవః।వవర్షశరవర్షాణిప్లవంగానాంచమూపతౌ॥౪౦॥తస్యబాణగణాన్ఘోరాన్రాక్షసస్యమహాబలః।అపారయన్
వారయితుంప్రత్యగృహ్ణాన్నిమీలితః॥౪౧॥యథైవగోవృషోవర్షంశారదంశీఘ్రమాగతమ్।ఏవమేవప్రహస్తస్యశరవ
ర్షందురాసదమ్॥౪౨॥నిమీలితాక్షస్సహసానీలస్సేహేసుదారుణమ్।రోషితశ్శరవర్షేణసాలేనమహతామహాన్॥
౪౩॥ప్రజఘానహయాన్నీలఃప్రహస్తస్యమనోజవాన్।తతస్సచ్చాపముద్గృహ్యప్రహస్తస్యమహాబలః॥౪౪॥బభంజ
తరసానీలోననాదచపునఃపునః।విధనుస్తుకృతస్తేనప్రహస్తోవాహినీపతిః॥౪౫॥ప్రగృహ్యముసలంఘోరంస్యందనాదవపు
ప్లువే।తావుభౌవాహినీముఖ్యౌజాతవైరౌతరస్వినౌ॥౪౬॥స్థితౌక్షతజదిగ్ధాంగౌప్రభిన్నావివకుంజరౌ।ఉల్లిఖంతౌసుతీ
క్ష్ణాభిర్దంష్ట్రాభిరితరేతరమ్॥౪౭॥సింహశార్దూలసదృశౌసింహశార్దూలచేష్టితౌ।విక్రాంతవిజయౌవీరౌసమరే
ష్వనివర్తినౌ॥౪౮॥కాంక్షమాణౌయశఃప్రాప్తుంవృత్రవాసవయోస్సమౌ।ఆజఘానతదానీలంలలాటేముసలేనసః॥
౪౯॥ప్రహస్తఃపరమాయత్తస్తస్యసుస్రావశోణితమ్।తతశ్శోణితదిగ్ధాంగఃప్రగృహ్యసుమహాతరుమ్॥౫౦॥ప్రహస్త
స్యోరసిక్రుద్ధోవిససర్జమహాకపిః।తమచింత్యప్రహారంసప్రగృహ్యముసలంమహత్॥౫౧॥అభిదుద్రావబలినంబలాన్నీ
లంప్లవంగమమ్।తముగ్రవేగంసంరబ్ధమాపతంతంమహాకపిః॥౫౨॥తతస్సంప్రేక్ష్యజగ్రాహమహావేగోమహాశిలామ్
తస్యయుద్ధాభికామస్యమృధేముసలయోధినః॥౫౩॥ప్రహస్తస్యశిలాంనీలోమూర్ధ్నితూర్ణమపాతయత్।సాతేనక
పిముఖ్యేనవిముక్తామహతీశిలా॥౫౪॥బిభేదబహుధాఘోరాప్రహస్తస్యశిరస్తదా।సగతాసుర్గతశ్రీకోగతసత్త్వోగ
తేంద్రియః॥౫౫॥పపాతసహసాభూమౌఛిన్నమూలఇవద్రుమః।విభిన్నశిరసస్తస్యబహుసుస్రావశోణితమ్॥౫౬॥శరీరా
దభిసుస్రావగిరేఃప్రస్రవణంయథా।హతేప్రహస్తేనీలేనతదకంప్యంమహద్బలమ్॥౫౭॥రక్షసామప్రహృష్టానాంలంకా
మభిజగామహ।నశేకుస్సమరేస్థాతుంనిహతేవాహినీపతౌ॥౫౮॥సేతుబంధంసమాసాద్యవిశీర్ణంసలిలంయథా।హతేత
స్మింశ్చమూముఖ్యేరాక్షసాస్తేనిరుద్యమాః॥౫౯॥రక్షఃపతిగృహంగత్వాధ్యానమూకత్వమాస్థితాః।ప్రాప్తాశ్శోకార్ణ
వంతీవ్రంనిస్సంజ్ఞాఇవతేభవన్॥౬౦॥తతస్తునీలోవిజయీమహాబలఃప్రశస్యమానఃస్వకృతేనకర్మణా।సమేత్యరామే
ణసలక్ష్మణేనచప్రహృష్టరూపస్తుబభూవయూథపః॥౬౧॥ఇతిశ్రీమద్యుద్ధకాండే - అష్టపంచాశస్సర్గః - **********

తస్మిన్హతేరాక్షససైన్యపాలేప్లవంగమానామృషభేణయుద్ధే।భీమాయుధంసాగరతుల్యవేగంవిదుద్రువేరా
క్షసరాజసైన్యం॥౧॥గత్వాథరక్షోధిపతేశ్శశంసుస్సేనాపతింపావకసూనుశస్తమ్।తచ్చాపితేషాంవచనంనిశమ్యరక్షోధి
పఃక్రోధవశంజగామ॥౨॥సంఖ్యేప్రహస్తంనిహతంనిశమ్యశోకార్దితఃక్రోధపరీతచేతాః।ఉవాచతాన్నైరృతయో
ధముఖ్యానింద్రోయథాచామరయోధముఖ్యాన్॥౩॥నావజ్ఞారిపవేకార్యాయైరింద్రబలసూదనః।సూదితస్సైన్యపాలో
మేసానుయాత్రస్సకుంజరః॥౪॥సోహంరిపువినాశాయవిజయాయవిచారయన్।స్వయమేవగమిష్యామిరణశీర్షంతద
ద్భుతమ్॥౫॥అద్యతద్వానరానీకంరామంచసహలక్ష్మణమ్।నిర్దహిష్యామిబాణౌఘైర్వనందీప్తైరివాగ్నిభిః॥౬॥అద్యసం
తర్పయిష్యామిపృథివీంకపిశోణితైః।రామంచలక్ష్మణంచైవనయిష్యామియమక్షయమ్॥౭॥సఏవముక్త్వాజ్వలనప్రకాశం
రథంతురంగోత్తమరాజయుక్తమ్।ప్రకాశమానంవపుషాజ్వలంతంసమారురోహామరరాజశత్రుః॥౮॥సశంఖభేరీపణ
వప్రణాదైరాస్ఫోటితక్ష్వేలితసింహనాదైః।పుణ్యైఃస్తవైశ్చాప్యభిపూజ్యమానస్తదాయయౌరాక్షసరాజముఖ్యః॥
౯॥సశైలజీమూతనికాశరూపైర్మాంసాదనైఃపావకదీప్తనేత్రైః।బభౌవృతోరాక్షసరాజముఖ్యోభూతైర్వృతోరు
ద్రఇవామరేశః॥౧౦॥తతోనగర్యాస్సహసామహౌజానిష్క్రమ్యతద్వానరసైన్యముగ్రమ్।మహార్ణవాభ్రస్తనితందద
ర్శసముద్యతంపాదపశైలహస్తమ్॥౧౧॥తద్రాక్షసానీకమతిప్రచండమాలోక్యరామోభుజగేంద్రబాహుః।విభీష
ణంశస్త్రభృతాంవరిష్ఠమువాచసేనానుగతఃపృథుశ్రీః॥౧౨॥నానాపతాకాధ్వజశస్త్రజుష్టంప్రాసాసిశూలాయుధవ
జ్రజుష్టమ్।సైన్యంనగేంద్రోపమనాగజుష్టంకస్యేదమక్షోభ్యమభీరుజుష్టమ్॥౧౩॥తతస్తురామస్యనిశమ్యవాక్యంవిభీష
ణశ్శక్రసమానవీర్యః।శశంసరామస్యబలప్రవేకంమహాత్మనాంరాక్షసపుంగవానామ్॥౧౪॥యోసౌగజస్కంధగతోమ
హాత్మానవోదితార్కోపమతామ్రవక్త్రః।ప్రకంపయన్నాగశిరోభ్యుపైతిహ్యకంపనంత్వేనమవేహిరాజన్॥౧౫॥యో

సౌ రథస్థో మృగరాజకేతుర్ధూన్వన్ ధనుశ్శక్రధనుఃప్రకాశమ్। కరీవ భాత్యుగ్రవివృత్తదంష్ట్రస్స ఇంద్రజిన్నామ వరప్రధానః॥౧౬॥ యశ్చైష వింధ్యాస్తమహేంద్రకల్పో ధన్వీ రథస్థోఽతిరథోఽతివీరః। విస్ఫారయంశ్చాపమతుల్యమానం నామ్నాఽతికాయోఽతివివృద్ధకాయః॥౧౭॥ యోఽసౌ నవార్కోదితతామ్రచక్షురారుహ్య ఘంటానినదప్రణాదమ్। గజం ఖరం గర్జతి వై మహాత్మా మహోదరో నామ స ఏష వీరః॥౧౮॥ యోఽసౌ హయం కాంచనచిత్రభాండమారుహ్య సంధ్యాభ్రగిరిప్రకాశమ్। ప్రాసం సముద్యమ్య మరీచినద్ధం పిశాచ ఏషోఽశనితుల్యవేగః॥౧౯॥ యశ్చైష శూలం నిశితం ప్రగృహ్య విద్యుత్ప్రభం కింకరవజ్రవేగమ్। వృషేంద్రమాస్థాయ గిరిప్రకాశమాయాతి సోఽసౌ త్రిశిరా యశస్వీ॥౨౦॥ అసౌ చ జీమూతనికాశరూపః కుంభః పృథువ్యూఢసుజాతవక్షాః। సమాహితః పన్నగరాజకేతుర్విస్ఫారయన్భాతి ధనుర్విధూన్వన్॥౨౧॥ యశ్చైష జాంబూనదవజ్రజుష్టం దీప్తం సధూమం పరిఘం ప్రగృహ్య। ఆయాతి రక్షోబలకేతుభూతస్సోఽసౌ నికుంభోఽద్భుతఘోరకర్మా॥౨౨॥ యశ్చైష చాపాసిశరౌఘజుష్టం పతాకినం పావకదీప్తరూపమ్। రథం సమాస్థాయ విభాత్యుదగ్రో నరాంతకోఽసౌ నగశృంగయోధీ॥౨౩॥ యశ్చైష నానావిధఘోరరూపైర్వ్యాఘ్రోష్ట్రనాగేంద్రమృగాశ్వవక్త్రైః। భూతైర్వృతో భాతి వివృత్తనేత్రైస్సోఽసౌ సురాణామపి దర్పహంతా॥౨౪॥ యత్రైతదిందుప్రతిమం విభాతి ఛత్రం సితం సూక్ష్మశలాకమగ్ర్యమ్। అత్రైష రక్షోధిపతిర్మహాత్మా భూతైర్వృతో రుద్ర ఇవావభాతి॥౨౫॥ అసౌ కిరీటీ చలకుండలాస్యో నగేంద్రవింధ్యోపమభీమకాయః। మహేంద్రవైవస్వతదర్పహంతా రక్షోధిపస్సూర్య ఇవావభాతి॥౨౬॥ ప్రత్యువాచ తతో రామో విభీషణమరిందమమ్। అహో దీప్తో మహాతేజా రావణో రాక్షసేశ్వరః॥౨౭॥ ఆదిత్య ఇవ దుష్ప్రేక్ష్యో రశ్మిభిర్భాతి రావణః। సువ్యక్తం లక్షయే హ్యస్య రూపం తేజస్సమావృతమ్॥౨౮॥ దేవదానవవీరాణాం వపుర్నైవంవిధం భవేత్। యాదృశం రాక్షసేంద్రస్య వపురేతత్ ప్రకాశతే॥౨౯॥ సర్వే పర్వతసంకాశాస్సర్వే పర్వతయోధినః। సర్వే దీప్తాయుధధరా యోధాశ్చాస్య మహౌజసః॥౩౦॥ భాతి రాక్షసరాజోఽసౌ ప్రదీప్తైర్భీమవిక్రమైః। భూతైః పరివృతస్తీక్ష్ణైర్దేహవద్భిరివాంతకః॥౩౧॥ దిష్ట్యాయమద్య పాపాత్మా మమ దృష్టిపథం గతః। అద్య క్రోధం విమోక్ష్యామి సీతాహరణసంభవమ్॥౩౨॥ ఏవముక్త్వా తతో రామో ధనురాదాయ వీర్యవాన్। లక్ష్మణానుచరస్తస్థౌ సముద్ధృత్య శరోత్తమమ్॥౩౩॥ తతస్స రక్షోధిపతిర్మహాత్మా రక్షాంసి తాన్యాహ మహాబలాని। ద్వారేషు చర్యాగృహగోపురేషు సునిర్వృతాస్తిష్ఠత నిర్విశంకాః॥౩౪॥ ఇహాగతం మాం సహితం భవద్భిర్వనౌకసశ్ఛిద్రమిదం విదిత్వా। శూన్యాం పురీం దుష్ప్రసహాం ప్రమథ్య ప్రధర్షయేయుస్సహసా సమేతాః॥౩౫॥ విసర్జయిత్వా సహసా తతస్తాన్గతేషు రక్షస్సు యథానియోగమ్। వ్యదారయద్వానరసాగరౌఘం మహాఝషః పూర్ణమివార్ణవౌఘమ్॥౩౬॥ తమాపతంతం సహసా సమీక్ష్య దీప్తేషుచాపం యుధి రాక్షసేంద్రమ్। మహత్సముత్పాట్య మహీధరాగ్రం దుద్రావ రక్షోధిపతిం హరీశః॥౩౭॥ తచ్ఛైలశృంగం బహువృక్షసానుం ప్రగృహ్య చిక్షేప నిశాచరాయ। తమాపతంతం సహసా సమీక్ష్య బిభేద బాణైస్తపనీయపుంఖైః॥౩౮॥ తస్మిన్ప్రవృద్ధోత్తమసానువృక్షే శృంగే వికీర్ణే పతితే పృథివ్యామ్। మహాహికల్పం శరమంతకాభం సమాదదే రాక్షసలోకనాథః॥౩౯॥ స తం గృహీత్వాఽనిలతుల్యవేగం సవిస్ఫులింగజ్వలనప్రకాశమ్। బాణం మహేంద్రాశనితుల్యవేగం చిక్షేప సుగ్రీవవధాయ రుష్టః॥౪౦॥ స సాయకో రావణబాహుముక్తశ్శక్రాశనిప్రఖ్యవపుశ్శితాగ్రః। సుగ్రీవమాసాద్య బిభేద వేగాద్గుహేరితా క్రౌంచమివోగ్రశక్తిః॥౪౧॥ స సాయకార్తో విపరీతచేతాః కూజన్పృథివ్యాం నిపపాత వీరః। తం ప్రేక్ష్య భూమౌ పతితం విసంజ్ఞం నేదుః ప్రహృష్టా యుధి యాతుధానాః॥౪౨॥ తతో గవాక్షో గవయస్సుదంష్ట్రస్తథర్షభో జ్యోతిముఖో నలశ్చ। శైలాన్సముద్యమ్య వివృద్ధకాయాః ప్రదుద్రువుస్తం ప్రతి రాక్షసేంద్రమ్॥౪౩॥ తేషాం ప్రహారాన్స చకార మోఘాన్రక్షోధిపో బాణగణైశ్శితాగ్రైః। తాన్వానరేంద్రానపి బాణజాలైర్బిభేద జాంబూనదచిత్రపుంఖైః॥౪౪॥ తే వానరేంద్రాస్త్రిదశారిబాణైర్భిన్నా నిపేతుర్భువి భీమకాయాః। తతస్తు తద్వానరసైన్యముగ్రం ప్రచ్ఛాదయామాస స బాణజాలైః॥౪౫॥ తే వధ్యమానాః పతితాః ప్రవీరా నానద్యమానా భయశల్యవిద్ధాః। శాఖామృగా రావణసాయకార్తా జగ్ముశ్శరణ్యం శరణం స్మ రామమ్॥౪౬॥ తతో మహాత్మా స ధనుర్ధనుష్మానాదాయ రామస్సహసా జగామ। తం లక్ష్మణః ప్రాంజలిరభ్యుపేత్య ఉవాచ వాక్యం పరమార్థయుక్తమ్॥౪౭॥ కామమార్య సుపర్యాప్తో వధాయాస్య దురాత్మనః। విధమిష్యామ్యహం నీచమనుజా

నీహిమాంవిభో ॥ ౪౮ ॥ తమబ్రవీన్మహాతేజా రామస్సత్యపరాక్రమః । గచ్ఛ యత్నపరశ్చాపి భవ లక్ష్మణసంయుగే
౪౯ ॥ రావణోహి మహావీర్యో రణేఽద్భుతపరాక్రమః । త్రైలోక్యేనాపి సంక్రుద్ధో దుష్ప్రసహ్యో న సంశయః ॥ ౫౦ ॥
తస్యచ్ఛిద్రాణి మార్గస్వ స్వచ్ఛిద్రాణి చ గోపయ । చక్షుషా ధనుషా యత్నాద్రక్షాత్మానం సమాహితః ॥ ౫౧ ॥ రాఘ
వస్య వచః శ్రుత్వా సంపరిష్వజ్య పూజ్య చ । అభివాద్య తతో రామం యయౌ సౌమిత్రిరాహవమ్ ॥ ౫౨ ॥ స వారణ వారణ
హస్తబాహుర్దదర్శ దీప్తోద్యతభీమచాపమ్ । ప్రచ్ఛాదయంతం శరవృష్టిజాలైస్తాన్వానరాన్భిన్నవికీర్ణదేహాన్ ॥ ౫౩ ॥
తమాలోక్య మహాతేజా హనూమాన్మారుతాత్మజః । నివార్య శరజాలాని ప్రదుద్రావ స రావణమ్ ॥ ౫౪ ॥ రథం తస్య సమా
సాద్య భుజముద్యమ్య దక్షిణమ్ । త్రాసయన్రావణం ధీమాన్హనూమాన్వాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౫౫ ॥ దేవదానవగంధర్వా యక్షా
శ్చ సహ రాక్షసైః । అవశ్యం తు త్వయా భగ్నా వానరేభ్యస్తు తే భయమ్ ॥ ౫౬ ॥ ఏష మే దక్షిణో బాహుః పంచశాఖస్స
ముద్యతః । విధమిష్యతి తే దేహాద్భూతాత్మానం చిరోషితమ్ ॥ ౫౭ ॥ శ్రుత్వా హనుమతో వాక్యం రావణో భీమవిక్రమః । సంర
క్తనయనః క్రోధాదిదం వచనమబ్రవీత్ ॥ ౫౮ ॥ క్షిప్రం ప్రహర నిశ్శంకం స్థిరాం కీర్తిమవాప్నుహి । తతస్త్వాం జ్ఞాతవిక్రాం
తం నాశయిష్యామి వానర ॥ ౫౯ ॥ రావణస్య వచశ్శ్రుత్వా వాయుసూనుర్వచోఽబ్రవీత్ । ప్రహృతం హి మయా పూర్వమక్షం
స్మర సుతం తవ ॥ ౬౦ ॥ ఏవముక్తో మహాతేజా రావణో రాక్షసేశ్వరః । ఆజఘానానిలసుతం తలే నోరసి వీర్యవాన్ ॥ ౬౧ ॥ స తత
లాభిహతస్తేన చచాల చ ముహుర్ముహుః । స్థిత్వా ముహూర్తం తేజస్వీ స్థైర్యం కృత్వా మహామతిః ॥ ౬౨ ॥ ఆజఘానాభిసం
క్రుద్ధస్తలేనైవామరద్విషమ్ । తతస్తలేనాభిహతో వానరేణ మహాత్మనా ॥ ౬౩ ॥ దశగ్రీవస్సముద్ధూతో యథా భూమిచలే
చలః । సంగ్రామే తం తథా దృష్ట్వా రావణం తలతాడితమ్ ॥ ౬౪ ॥ ఋషయో వానరాస్సిద్ధా నేదుర్దేవాస్సహాసురైః ॥ అథా
శ్వాస్య మహాతేజా రావణో వాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౬౫ ॥ సాధు వానర వీర్యేణ శ్లాఘనీయోఽసి మే రిపుః । రావణేనైవముక్తస్తు
మారుతిర్వాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౬౬ ॥ ధిగస్తు మమ వీర్యం తు యత్త్వం జీవసి రావణ । సకృత్తు ప్రహరేదానీం దుర్బుద్ధే కిం వికత్థసే
౬౭ ॥ తతస్త్వాం మామికా ముష్టిర్నయిష్యతి యమక్షయమ్ । తతో మారుతివాక్యేన క్రోధస్తస్య తదాజ్వలత్ ॥ ౬౮ ॥ సంరక్త
నయనో యత్నాన్ముష్టిముద్యమ్య దక్షిణమ్ । పాతయామాస వేగేన వానరోరసి వీర్యవాన్ ॥ ౬౯ ॥ హనూమాన్వక్షసి వ్యూఢే
సంచచాల హతః పునః । విహ్వలం తు తదా దృష్ట్వా హనూమంతం మహాబలః ॥ ౭౦ ॥ రథేనాతిరథశ్శీఘ్రం నీలం ప్రతి సమభ్య
గాత్ । రాక్షసానామధిపతిర్దశగ్రీవః ప్రతాపవాన్ ॥ ౭౧ ॥ పన్నగప్రతిమైర్భీమైః పరమర్మాతిభేదిభిః । శరైరాదీపయామాస
స నీలం హరిచమూపతిమ్ ॥ ౭౨ ॥ స శరౌఘసమావిద్ధో నీలః కపిచమూపతిః । కరేణైకేన శైలాగ్రం రక్షోధిపతయేఽసృజత్ ॥ ౭౩ ॥
హనూమానపి తేజస్వీ సమాశ్వస్తో మహామనాః । విప్రేక్షమాణో యుద్ధేప్సుస్సరోషమిదమబ్రవీత్ ॥ ౭౪ ॥ నీలేన సహ సం
యుక్తం రావణం రాక్షసేశ్వరమ్ । అన్యేన యుధ్యమానస్య న యుక్తమభిధావనమ్ ॥ ౭౫ ॥ రావణోఽపి మహాతేజాస్తచ్ఛృంగం
సప్తభిశ్శరైః । ఆజఘాన సుతీక్ష్ణాగ్రైస్తద్వికీర్ణం పపాత హ ॥ ౭౬ ॥ తద్వికీర్ణం గిరేశ్శృంగం దృష్ట్వా హరిచమూపతిః । కాలా
గ్నిరివ జజ్వాల క్రోధేన పరవీరహా ॥ ౭౭ ॥ సోఽశ్వకర్ణాన్ధవాన్సాలాంశ్చూతాంశ్చాపి సుపుష్పితాన్ । అన్యాంశ్చ వివిధా
న్వృక్షాన్నీలశ్చిక్షేప సంయుగే ॥ ౭౮ ॥ స తాన్వృక్షాన్సమాసాద్య ప్రతిచిచ్ఛేద రావణః । అభ్యవర్షత్సుఘోరేణ శరవర్షే
ణ పావకిమ్ ॥ ౭౯ ॥ అభివృష్టశ్శరౌఘేణ మేఘేనేవ మహాచలః । హ్రస్వం కృత్వా తదా రూపం ధ్వజాగ్రే నిపపాత హ ॥ ౮౦ ॥
పావకాత్మజమాలోక్య ధ్వజాగ్రే సముపస్థితమ్ । జజ్వాల రావణః క్రోధాత్తతో నీలో ననాద చ ॥ ౮౧ ॥ ధ్వజాగ్రే ధనుషశ్చా
గ్రే కిరీటాగ్రే చ తం హరిమ్ । లక్ష్మణోఽథ హనూమాంశ్చ దృష్ట్వా రామశ్చ విస్మితాః ॥ ౮౨ ॥ రావణోఽపి మహాతేజాః కపిలాఘ
వవిస్మితః । అస్త్రమాహారయామాస దీప్తమాగ్నేయమద్భుతమ్ ॥ ౮౩ ॥ తతస్తే చుక్రుశుర్హృష్టా లబ్ధలక్షాః ప్లవంగమాః ।
నీలలాఘవసంభ్రాంతం దృష్ట్వా రావణమాహవే ॥ ౮౪ ॥ వానరాణాం చ నాదేన సంరబ్ధో రావణస్తదా । సంభ్రమావిష్టహృ
దయో న కించిత్ప్రత్యపద్యత ॥ ౮౫ ॥ ఆగ్నేయేనాథ సంయుక్తం గృహీత్వా రావణశ్శరమ్ । ధ్వజశీర్షస్థితం నీలముదైక్షత ని
శాచరః ॥ ౮౬ ॥ తతోఽబ్రవీన్మహాతేజా రావణో రాక్షసేశ్వరః । కపే లాఘవయుక్తోఽసి మాయయా పరయాఽనయా ॥ ౮౭ ॥ జీవి
తం ఖలు రక్షస్వ యది శక్నోషి వానర । తాని తాన్యాత్మరూపాణి సృజసి త్వమనేకశః ॥ ౮౮ ॥ తథాపి త్వాం మయా ముక్త
స్సాయకోఽస్త్రప్రయోజితః । జీవితం పరిరక్షంతం జీవితాద్భ్రంశయిష్యతి ॥ ౮౯ ॥ ఏవముక్త్వా మహాబాహూ రావణో రాక్ష

సేశ్వరః।సంధాయబాణమస్త్రేణచమూపతిమతాడయత్॥౯౦॥సోఽస్త్రయుక్తేనబాణేననీలోవక్షసితాడితః। నిర్దహ్య
మానస్సహసానిపపాతమహీతలే॥౯౧॥పితృమాహాత్మ్యసంయోగాదాత్మనశ్చాపి తేజసా।జానుభ్యామపతద్భూమౌనచ
ప్రాణైర్వియుజ్యతే॥౯౨॥విసంజ్ఞంవానరందృష్ట్వాదశగ్రీవోరణోత్సుకః।రథేనాంబుదనాదేనసౌమిత్రిమభిదుద్రువే॥
౯౩॥ఆసాద్యరణమధ్యేతువారయిత్వాస్థితోజ్వలన్।ధనుర్విస్ఫారయామాసకంపయన్నివమేదినీమ్॥౯౪॥తమాహసౌ
మిత్రిరదీనసత్త్వోవిస్ఫారయంతంధనురప్రమేయమ్।అన్వేహిమామేవనిశాచరేంద్రనవానరాంస్త్వంప్రతియోద్ధుమ
ర్హసి॥౯౫॥సతస్యవాక్యంప్రతిపూర్ణఘోషంజ్యాశబ్దముగ్రంచనిశమ్యరాజా।ఆసాద్యసౌమిత్రిమవస్థితంతంకోపా
న్వితోవాక్యమువాచరక్షః॥౯౬॥దిష్ట్యాసిమేరాఘవదృష్టిమార్గంప్రాప్తోంతగామీవిపరీతబుద్ధిః।అస్మిన్క్షణేయాస్య
సిమృత్యుదేశంసంసాద్యమానోమమబాణజాలైః॥౯౭॥తమాహసౌమిత్రిరవిస్మయానోగర్జంతముద్వృత్తసితా
గ్రదంష్ట్రమ్।రాజన్నగర్జంతిమహాప్రభావావికత్థసేపాపకృతాంవరిష్ఠ॥౯౮॥జానామివీర్యంతవరాక్షసేంద్రబలంప్ర
తాపంచపరాక్రమంచ।అవస్థితోహంశరచాపపాణిరాగచ్ఛకింమోఘవికత్థనేన॥౯౯॥సఏవముక్తఃకుపితస్ససర్జరక్షోధి
పస్సప్తశరాన్సుపుంఖాన్।తాంల్లక్ష్మణఃకాంచనచిత్రపుంఖైశ్చిచ్ఛేదబాణైర్నిశితాగ్రధారైః॥౧౦౦॥తాన్ప్రేక్ష
మాణస్సహసానికృత్తాన్నికృత్తభోగానివపన్నగేంద్రాన్।లంకేశ్వరఃక్రోధవశంజగామససర్జచాన్యాన్నిశితాన్పృ
షత్కాన్॥౧౦౧॥సబాణవర్షంతువవర్షతీవ్రంరామానుజఃకార్ముకసంప్రయుక్తమ్।క్షురార్ధచంద్రోత్తమకర్ణి
భల్లైశ్శరాంశ్చచిచ్ఛేదనచుక్షుభేచ॥౧౦౨॥సబాణజాలాన్యథతానితానిమోఘానిపశ్యంస్త్రిదశారిరాజః।విసిస్మియేల
క్ష్మణలాఘవేనపునశ్చబాణాన్నిశితాన్ముమోచ॥౧౦౩॥సలక్ష్మణశ్చాశుశరాన్శితాగ్రాన్మహేంద్రవజ్రాశనితుల్యవే
గాన్।సంధాయచాపేజ్వలనప్రకాశాన్ససర్జరక్షోధిపతేర్వధాయ॥౧౦౪॥సతాన్ప్రచిచ్ఛేదహిరాక్షసేంద్రశ్ఛి
త్త్వాచతాంల్లక్ష్మణమాజఘాన।శరేణకాలాగ్నిసమప్రభేణస్వయంభుదత్తేనలలాటదేశే॥౧౦౫॥సలక్ష్మణోరావణసా
యకార్తశ్చచాలచాపంశిథిలంప్రగృహ్య।పునశ్చసంజ్ఞాంప్రతిలభ్యకృచ్ఛ్రాచ్చిచ్ఛేదచాపంత్రిదశేంద్రశత్రోః॥౧౦౬॥
నికృత్తచాపంత్రిభిరాజఘానబాణైస్తదాదాశరథిశ్శితాగ్రైః।ససాయకార్తోవిచచాలరాజాకృచ్ఛ్రాచ్చసంజ్ఞాంపున
రాససాద॥౧౦౭॥సకృత్తచాపశ్శరతాడితశ్చమేదార్ద్రగాత్రోరుధిరావసిక్తః।జగ్రాహశక్తింసముదగ్రశక్తిస్స్వ
యంభుదత్తాంయుధిదేవశత్రుః॥౧౦౮॥సతాంవిధూమానలసన్నికాశాంవిత్రాసినీంవానరవాహినీనాం।చిక్షేపశ
క్తింతరసాజ్వలంతీంసౌమిత్రయేరాక్షసరాష్ట్రనాథః॥౧౦౯॥తామాపతంతీంభరతానుజోస్త్రైర్జఘానబాణైశ్చ
హుతాగ్నికల్పైః।తథాపిసాతస్యవివేశశక్తిర్భుజాంతరందాశరథేర్విశాలం॥౧౧౦॥సశక్తిమాన్శక్తిసమాహతస్సన్
ముహుఃప్రజజ్వాలరఘుప్రవీరః।తంవిహ్వలంతంసహసాభ్యుపేత్యజగ్రాహరాజాతరసాభుజాభ్యాం॥౧౧౧॥హిమవా
న్మందరోమేరుస్త్రైలోక్యంవాసహామరైః।శక్యంభుజాభ్యాముద్ధర్తుంనసంఖ్యేభరతానుజః॥౧౧౨॥శక్త్యాబ్రాహ్మ్యా
హిసౌమిత్రిస్తాడితస్తుస్తనాంతరే।విష్ణోరచింత్యంస్వంభాగమాత్మానంప్రత్యనుస్మరత్॥౧౧౩॥తతోదానవదర్పఘ్నం
సౌమిత్రిందేవకంటకః।తంపీడయిత్వాబాహుభ్యాంనప్రభుర్లంఘనేభవత్॥౧౧౪॥అథైనంవైష్ణవంభాగంమానుషం
దేహమాస్థితం।అథవాయుసుతఃక్రుద్ధోరావణంసమభిద్రవత్॥౧౧౫॥ఆజఘానోరసిక్రుద్ధోవజ్రకల్పేనముష్టినా।తే
నముష్టిప్రహారేణరావణోరాక్షసేశ్వరః॥౧౧౬॥జానుభ్యామపతద్భూమౌచచాలచపునఃపునః।ఆస్యైఃసనేత్రైశ్శ్ర
వణైర్వవామరుధిరంబహు॥౧౧౭॥విఘూర్ణమానోనిశ్చేష్టోరథోపస్థఇవావిశత్।విసంజ్ఞోమూర్ఛితశ్చాసీన్నచస్థా
నంసమాలభత్॥౧౧౮॥విసంజ్ఞంరావణందృష్ట్వాసమరేభీమవిక్రమం।ఋషయోవానరాస్సర్వేనేదుర్దేవాస్సవా
సవాః॥౧౧౯॥హనూమానపితేజస్వీలక్ష్మణంరావణార్దితం।ఆనయద్రాఘవాభ్యాశంబాహుభ్యాంపరిగృహ్యతం॥
౧౨౦॥వాయుసూనోస్సుహృత్త్వేనభక్త్యాపరమయాచసః।శత్రూణామప్రకంప్యోపిలఘుత్వమగమత్కపేః॥౧౨౧॥తం
సముత్సృజ్యసాశక్తిస్సౌమిత్రింయుధిదుర్జయం।రావణస్యరథేతస్మిన్స్థానంపునరుపాగతా॥౧౨౨॥రావణోపిమహా
తేజాఃప్రాప్యసంజ్ఞాంమహాహవే।ఆదదేనిశితాన్బాణాన్జగ్రాహచమహద్ధనుః॥౧౨౩॥ఆశ్వస్తశ్చవిశల్యశ్చలక్ష్మణ
శ్శత్రుసూదనః।విష్ణోర్భాగమమీమాంస్యమాత్మానంప్రత్యనుస్మరత్॥౧౨౪॥నిపాతితమహావీరాంవానరాణాంమహా

చమూమ్ । రాఘవస్తు రణే దృష్ట్వా రావణం సమభిద్రవత్ ॥౧౨౫॥ అథైనముపసంగమ్య హనూమాన్వాక్యమబ్రవీత్ । మమ పృష్ఠం సమారుహ్య రాక్షసం శాస్తుమర్హసి ॥౧౨౬॥ తచ్ఛ్రుత్వా రాఘవో వాక్యం వాయుపుత్రేణ భాషితమ్ । ఆరురోహ సహసా శూరో బలవన్తం మహాకపిమ్ ॥౧౨౭॥ విష్ణుర్యథా గరుత్మన్తం బలవన్తం సమాస్థితః । రథస్థం రావణం సంఖ్యే దదర్శ మనుజాధిపః ॥౧౨౮॥ తమాలోక్య మహాతేజాః ప్రదుద్రావ స రాఘవః । వైరోచనిమివ క్రుద్ధో విష్ణురభ్యుద్యతాయుధః ॥౧౨౯॥ జ్యాశబ్దమకరోత్తీవ్రం వజ్రనిష్పేషనిస్స్వనమ్ । గిరా గంభీరయా రామో రాక్షసేన్ద్రమువాచ హ ॥౧౩౦॥ తిష్ఠ తిష్ఠ మమ త్వం హి కృత్వా విప్రియమీదృశమ్ । క్వ ను రాక్షసశార్దూల గతో మోక్షమవాప్స్యసి ॥౧౩౧॥ యదీన్ద్ర వైవస్వత భాస్కరాన్వా స్వయంభువైశ్వానరశంకరాన్వా । గమిష్యసి త్వం దశ వా దిశో వా తథాపి మే నాద్య గతో విమోక్ష్యసే ॥౧౩౨॥ యశ్చైవ శక్త్యాభిహతస్త్వయాద్య ఇత్థం విషాదం సహసాభ్యుపేతః । స ఏష రక్షోగణరాజ మృత్యుః సపుత్రదారస్య తవాద్య యుద్ధే ॥౧౩౩॥ ఏతేన చాత్యద్భుతదర్శనాని శరైర్జనస్థానకృతాలయాని । చతుర్దశాన్యాత్తవరాయుధాని రక్షస్సహస్రాణి నిషూదితాని ॥౧౩౪॥ రాఘవస్య వచః శ్రుత్వా రాక్షసేన్ద్రో మహాకపిమ్ । వాయుపుత్రం మహావీర్యం వహన్తం రాఘవం రణే ॥౧౩౫॥ ఆజఘాన శరైస్తీక్ష్ణైః కాలానలశిఖోపమైః । రాక్షసేనాహవే తస్య తాడితస్యాపి సాయకైః ॥౧౩౬॥ స్వభావతేజోయుక్తస్య భూయస్తేజోఽభ్యవర్ధత । తతో రామో మహాతేజా రావణేన కృతవ్రణమ్ ॥౧౩౭॥ దృష్ట్వా ప్లవగశార్దూలం కోపస్య వశమేయివాన్ ॥ తస్యాభిసంక్రమ్య రథం సచక్రం సాశ్వధ్వజచ్ఛత్రమహాపతాకమ్ । ససారథిం సాశనిశూలఖడ్గం రామః ప్రచిచ్ఛేద శరైస్సుపుంఖైః ॥౧౩౮॥ అథేన్ద్రశత్రుం తరసా జఘాన బాణేన వజ్రాశనిసన్నిభేన । భుజాన్తరే వ్యూఢసుజాతరూపే వజ్రేణ మేరుం భగవానివేన్ద్రః ॥౧౩౯॥ యో వజ్రపాతాశనిసన్నిపాతాన్న చుక్షుభే నాపి చచాల రాజా । స రామబాణాభిహతో భృశార్తశ్చచాల చాపం చ ముమోచ వీరః ॥౧౪౦॥ తం విహ్వలన్తం ప్రసమీక్ష్య రామస్సమాదదే దీప్తమథార్ధచన్ద్రమ్ । తేనార్కవర్ణం సహసా కిరీటం చిచ్ఛేద రక్షోధిపతేర్మహాత్మా ॥౧౪౧॥ తం నిర్విషాశీవిషసన్నికాశం శాన్తార్చిషం సూర్యమివాప్రకాశమ్ । గతశ్రియం కృత్తకిరీటకూటమువాచ రామో యుధి రాక్షసేన్ద్రమ్ ॥౧౪౨॥ కృతం త్వయా కర్మ మహత్సుభీమం హతప్రవీరశ్చ కృతస్త్వయాహమ్ । తస్మాత్పరిశ్రాన్త ఇవ వ్యవస్యన్ త్వాం శరైర్మృత్యువశం నయామి ॥౧౪౩॥ గచ్ఛానుజానామి రణార్దితస్త్వం ప్రవిశ్య రాత్రించరరాజ లంకామ్ । ఆశ్వాస్య నిర్యాహి రథీ చ ధన్వీ తదా బలం ద్రక్ష్యసి మే రథస్థః ॥౧౪౪॥ స ఏవముక్తో హతదర్పహర్షో నివృత్తచాపో నిహతాశ్వసూతః । శరార్దితః కృత్తమహాకిరీటో వివేశ లంకాం సహసా స్మ రాజా ॥౧౪౫॥ తస్మిన్ప్రవిష్టే రజనీచరేన్ద్రే మహాబలే దానవదేవశత్రౌ । హరీన్విశల్యాన్సహలక్ష్మణేన చకార రామః పరమాహవాగ్రే ॥౧౪౬॥ తస్మిన్ప్రభిన్నే త్రిదశేన్ద్రశత్రౌ సురాసురా భూతగణా దిశశ్చ । ససాగరాస్సర్షిమహోరగాశ్చ తథైవ భూమ్యంబుచరాశ్చ హృష్టాః ॥౧౪౭॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే ఏకోనషష్టితమస్సర్గః -

****

స ప్రవిశ్య పురీం లంకాం రామబాణభయార్దితః । భగ్నదర్పస్తదా రాజా బభూవ వ్యథితేన్ద్రియః ॥౧॥ మాతంగ ఇవ సింహేన గరుడేనేవ పన్నగః । అభిభూతోఽభవద్రాజా రాఘవేణ మహాత్మనా ॥౨॥ బ్రహ్మదండప్రకాశానాం విద్యుత్సదృశవర్చసామ్ । స్మరన్ రాఘవబాణానాం వివ్యథే రాక్షసేశ్వరః ॥౩॥ స కాంచనమయం దివ్యమాశ్రిత్య పరమాసనమ్ । విప్రేక్షమాణో రక్షాంసి రావణో వాక్యమబ్రవీత్ ॥౪॥ సర్వం తత్ఖలు మే మోఘం యత్తప్తం పరమం తపః । యత్సమానో మహేన్ద్రేణ మానుషేణాస్మి నిర్జితః ॥౫॥ ఇదం తత్ బ్రహ్మణో ఘోరం వాక్యం మామభ్యుపస్థితమ్ । మానుషేభ్యో విజానీహి భయం త్వమితి తత్తథా ॥౬॥ దేవదానవగన్ధర్వైర్యక్షరాక్షసపన్నగైః । అవధ్యత్వం మయా ప్రాప్తం మానుషేభ్యో న యాచితమ్ ॥౭॥ విదితం మానుషం మన్యే రామం దశరథాత్మజమ్ । ఇక్ష్వాకుకులనాథేన అనరణ్యేన యత్పురా ॥౮॥ ఉత్పత్స్యతి హి మద్వంశే పురుషో రాక్షసాధమ । యస్త్వాం సపుత్రం సామాత్యం సబలం సాశ్వసారథిమ్ ॥౯॥ నిహనిష్యతి సంగ్రామే త్వాం కులాధమ దుర్మతే । శప్తోఽహం వేదవత్యా చ యా మయా ధర్షితా పురా ॥౧౦॥ సేయం సీతా మహాభాగా జాతా జనకనన్దినీ । ఉమా నన్దీశ్వరశ్చాపి రంభా వరుణకన్యకా ॥౧౧॥ యదూచుస్తన్మయా ప్రాప్తం న మిథ్యా ఋషిభాషితమ్ । ఏతదేవాభ్యుపాగమ్య యత్నం కర్తుమిహార్హథ ॥౧౨॥ రాక్షసాశ్చాపి తిష్ఠన్తు చర్యాగోపురమూర్ధసు । స చాప్రతిమగంభీరో దేవదా

నవదర్పహా ॥౧౩॥ బ్రహ్మశాపాభిభూతస్తు కుంభకర్ణో విబోధ్యతామ్ । స పరాజితమాత్మానం ప్రహస్తం చ నిషూదితమ్ ॥
౧౪ ॥ జ్ఞాత్వా రక్షోబలం భీమమాదిదేశ మహాబలః । ద్వారేషు యత్నః క్రియతాం ప్రాకారశ్చాధిరుహ్యతామ్ ॥౧౫॥ ని
ద్రావశసమావిష్టః కుంభకర్ణో విబోధ్యతాం । సుఖం స్వపితి నిశ్చింతః కాలోపహతచేతనః ॥౧౬॥ నవ షట్సప్త చాష్టౌ చ మా
సాన్స్వపితి రాక్షసః । మంత్రం కృత్వా ప్రసుప్తోఽయమితస్తు నవమేఽహని ॥౧౭॥ కిన్ను బోధయత క్షిప్రం కుంభకర్ణం మహాబలమ్ ।
స హి సంఖ్యే మహాబాహుః కకుదః సర్వరక్షసామ్ ॥౧౮॥ వానరాన్రాజపుత్రౌ చ క్షిప్రమేవ వధిష్యతి । ఏష కేతుః పరః సం
ఖ్యే ముఖ్యో వై సర్వరక్షసామ్ ॥౧౯॥ కుంభకర్ణః సదా శేతే మూఢో గ్రామ్యసుఖే రతః । రామేణ హి నిరస్తస్య సంగ్రా
మేఽస్మిన్సుదారుణే ॥౨౦॥ భవిష్యతి న మే శోకః కుంభకర్ణే విబోధితే । కిం కరిష్యామ్యహం తేన శక్రతుల్యబలేన హి ॥౨౧॥ ఈ
దృశే వ్యసనే ప్రాప్తే యో న సాహ్యాయ కల్పతే । తే తు తద్వచనం శ్రుత్వా రాక్షసేంద్రస్య రాక్షసాః ॥౨౨॥ జగ్ముః పరమసం
భ్రాంతాః కుంభకర్ణనివేశనమ్ । తే రావణసమాదిష్టా మాంసశోణితభోజనాః ॥౨౩॥ గంధమాల్యాంస్తథా భక్ష్యానా
దాయ సహసా యయుః । తాం ప్రవిశ్య మహాద్వారాం సర్వతో యోజనాయతామ్ ॥౨౪॥ కుంభకర్ణగుహాం రమ్యాం సర్వ
గంధప్రవాహినీమ్ । కుంభకర్ణస్య నిశ్వాసాదవధూతా మహాబలాః ॥౨౫॥ ప్రతిష్ఠమానాః కృచ్ఛ్రేణ యత్నాత్ప్రవివిశు
ర్గుహామ్ । తాం ప్రవిశ్య గుహాం రమ్యాం శుభాం కాంచనకుట్టిమామ్ ॥౨౬॥ దదృశుర్నైరృతవ్యాఘ్రం శయానం భీమదర్శ
నమ్ । తే తు తం వికృతం సుప్తం వికీర్ణమివ పర్వతమ్ ॥౨౭॥ కుంభకర్ణం మహానిద్రం సహితాః ప్రత్యబోధయన్ । ఊర్ధ్వరో
మాంచితతనుం శ్వసంతమివ పన్నగమ్ ॥౨౮॥ త్రాసయంతం మహాశ్వాసైః శయానం భీమదర్శనమ్ । భీమనాసాపుటం తం
తు పాతాళవిపులాననమ్ ॥౨౯॥ శయ్యాయాం న్యస్తసర్వాంగం మేదోరుధిరగంధినమ్ । కాంచనాంగదనద్ధాంగం కిరీటినమ
రిందమమ్ ॥౩౦॥ దదృశుర్నైరృతవ్యాఘ్రం కుంభకర్ణం మహాబలమ్ । తతశ్చక్రుర్మహాత్మానః కుంభకర్ణాగ్రతస్తదా ॥
౩౧ ॥ మాంసానాం మేరుసంకాశం రాశిం పరమతర్పణమ్ । మృగాణాం మహిషాణాం చ వరాహాణాం చ సంచయాన్ ॥
౩౨ ॥ చక్రుర్నైరృతశార్దూలా రాశిమన్నస్య చాద్భుతమ్ । తతః శోణితకుంభాంశ్చ మద్యాని వివిధాని చ ॥ ౩౩ ॥ పు
రస్తాత్కుంభకర్ణస్య చక్రుస్త్రిదశశత్రవః । లిలిపుశ్చ పరార్ధ్యేన చందనేన పరంతపమ్ ॥౩౪॥ దివ్యైరాచ్ఛాదయామా
సుర్మాల్యైర్గంధైః సుగంధిభిః । ధూపం సుగంధం ససృజుస్తుష్టువుశ్చ పరంతపమ్ ॥౩౫॥ జలదా ఇవ చోన్నేదుర్యాతుధానాస్త
తస్తతః । శంఖానాపూరయామాసుః శశాంకసదృశప్రభాన్ ॥౩౬॥ తుములం యుగపచ్చాపి వినేదుశ్చాప్యమర్షితాః । నే
దురాస్ఫోటయామాసుశ్చిక్షిపుస్తే నిశాచరాః ॥౩౭॥ కుంభకర్ణవిబోధార్థం చక్రుస్తే విపులం స్వనమ్ ॥ సశంఖభేరీపణవ
ప్రణాదమాస్ఫోటితక్ష్వేళితసింహనాదమ్ । దిశో ద్రవంతస్త్రిదివం కిరంతః శ్రుత్వా విహంగాస్సహసా నిపేతుః ॥౩౮॥ య
దా భృశం తైర్నినదైర్మహాత్మా న కుంభకర్ణో బుబుధే ప్రసుప్తః । తతో ముసుంఢీర్ముసలాని సర్వే రక్షోగణాస్తే జగృ
హుర్గదాశ్చ ॥౩౯॥ తం శైలశృంగైర్ముసలైర్గదాభిర్వృక్షైస్తలైర్ముద్గరముష్టిభిశ్చ । సుఖప్రసుప్తం భువి కుంభక
ర్ణం రక్షాంస్యుదగ్రాణి తదా నిజఘ్నుః ॥౪౦॥ తస్య నిశ్వాసవాతేన కుంభకర్ణస్య రక్షసః । రాక్షసా బలవంతోఽపి స్థాతుం
నాశక్నువన్పురః ॥౪౧॥ తతోఽస్య పురతో గాఢం రాక్షసా భీమవిక్రమాః । మృదంగపణవాన్భేరీః శంఖకుంభగణాంస్తదా ॥
౪౨॥ దశ రాక్షససాహస్రా యుగపత్పర్యవాదయన్ । నీలాంజనచయాకారం తే తు తం ప్రత్యబోధయన్ ॥౪౩॥ అభిఘ్నం
తో నదంతశ్చ నైవ సంవివిదే తు సః । యదా చైనం న శేకుస్తే ప్రతిబోధయితుం తదా ॥౪౪॥ తతో గురుతరం యత్నం దారుణం స
ముపాక్రమన్ । అశ్వానుష్ట్రాన్ఖరాన్నాగాన్జఘ్నుర్దండకశాంకుశైః ॥౪౫॥ భేరీశంఖమృదంగాంశ్చ సర్వప్రాణైర
వాదయన్ । నిజఘ్నుశ్చాస్య గాత్రాణి మహాకాష్ఠకటంకరైః ॥౪౬॥ ముద్గరైర్ముసలైశ్చైవ సర్వప్రాణసముద్యతైః ।
తేన శబ్దేన మహతా లంకా సమభిపూరితా ॥౪౭॥ సపర్వతవనా సర్వా సోఽపి నైవ ప్రబుధ్యతే । తతస్సహస్రం భేరీణాం యుగప
త్సమహన్యత ॥౪౮॥ మృష్టకాంచనకోణానామాసక్తానాం సమంతతః । ఏవమప్యతినిద్రస్తు యదా నైవ ప్రబుధ్యతే ॥౪౯॥ శా
పస్య వశమాపన్నస్తతః క్రుద్ధా నిశాచరాః । మహాక్రోధసమావిష్టాస్సర్వే భీమపరాక్రమాః ॥౫౦॥ తద్రక్షో బోధయి
ష్యంతశ్చక్రురన్యే పరాక్రమమ్ । అన్యే భేరీస్సమాజఘ్నురన్యే చక్రుర్మహాస్వనమ్ ॥౫౧॥ కేశానన్యే ప్రలులుపుః కర్ణా
నన్యే దదంశిరే । ఉదకుంభశతాన్యన్యే సమసించంత కర్ణయోః ॥౫౨॥ న కుంభకర్ణః పస్పందే మహానిద్రావశం గతః । అ

న్యైచబలినస్తస్యకూటముద్గరపాణయః॥౫౩॥ మూర్ధ్ని వక్షసి గాత్రేషు పాతయన్ కూటముద్గరాన్। రజ్జుబంధనబద్ధాభి
శ్శతఘ్నీభిశ్చ సర్వతః॥౫౪॥ వధ్యమానో మహాకాయో న ప్రాబుధ్యత రాక్షసః। వారణానాం సహస్రం చ శరీరేస్య ప్రధా
వితమ్॥౫౫॥ కుంభకర్ణస్తతో బుద్ధః స్పర్శం పరమబుధ్యత॥ స పాత్యమానైర్గిరిశృంగవృక్షైరచింతయంస్తాన్ విపులాన్
ప్రహారాన్। నిద్రాక్షయాత్ క్షుద్భయపీడితశ్చ విజృంభమాణస్సహసోత్పపాత॥౫౬॥ స నాగభోగాచలశృంగకల్పౌ వి
క్షిప్య బాహూ గిరిశృంగసారౌ। వివృత్య వక్త్రం బడబాముఖాభం నిశాచరోసౌ వికృతం జిజృంభే॥౫౭॥ తస్య జాజృంభమా
ణస్య వక్త్రం పాతాళసన్నిభమ్। దదృశే మేరుశృంగాగ్రే దివాకర ఇవోదితః॥౫౮॥ స జృంభమాణోతిబలః ప్రతిబుద్ధో నిశా
చరః। నిశ్వాసశ్చాస్య సంజజ్ఞే పర్వతాదివ మారుతః॥౫౯॥ రూపముత్తిష్ఠతస్తస్య కుంభకర్ణస్య తద్బభౌ। తపాంతే సబలా
కస్య మేఘస్యేవ వివర్షతః॥౬౦॥ యుగాంతే సర్వభూతాని కాలస్యేవ దిధక్షతః। తస్య దీప్తాగ్నిసదృశే విద్యుత్సదృశవర్చ
సీ॥౬౧॥ దదృశాతే మహానేత్రే దీప్తావివ మహాగ్రహౌ। కుంభకర్ణస్తతో దృష్ట్వా భక్ష్యాంశ్చ వివిధాన్ బహూన్॥౬౨॥ వ
రాహాన్మహిషాంశ్చైవ స బభక్ష మహాబలః। అదన్ బుభుక్షితో మాంసం శోణితం తృషితః పిబన్॥౬౩॥ మేదః కుంభాంశ్చ మ
ద్యస్య పపౌ శక్రరిపుస్తదా। తతస్తృప్త ఇతి జ్ఞాత్వా సముత్పేతుర్నిశాచరాః॥౬౪॥ శిరోభిశ్చ ప్రణమ్యైనం సర్వతః పర్యవా
రయన్। నిద్రావిశదగాత్రస్తు కలుషీకృతలోచనః॥౬౫॥ చారయన్ సర్వతో దృష్టిం తాన్ దదర్శ నిశాచరాన్। స సర్వాన్
సాంత్వయామాస నైరృతాన్నైరృతర్షభః॥౬౬॥ బోధనాద్విస్మితశ్చాపి రాక్షసానిదమబ్రవీత్। కిమర్థమహమాదృ
త్య భవద్భిః ప్రతిబోధితః॥౬౭॥ కచ్చిత్సుకుశలం రాజ్ఞో భయం వా నేహ విద్యతే। అథవా ధ్రువమన్యేభ్యో భయం పరముపస్థి
తమ్॥౬౮॥ యదర్థమేవ త్వరితైర్భవద్భిః ప్రతిబోధితః। అద్య రాక్షసరాజస్య భయముత్పాటయామ్యహమ్॥౬౯॥ పాత
యిష్యే మహేంద్రం వా శాతయిష్యే తథానలమ్। న హ్యల్పకారణే సుప్తం బోధయిష్యతి మాం గురుః॥౭౦॥ తదాఖ్యాతార్థ
తత్త్వేన మత్ప్రబోధనకారణమ్। ఏవం బ్రువాణం సంరబ్ధం కుంభకర్ణం మహాబలమ్॥౭౧॥ యూపాక్షస్సచివో రాజ్ఞః కృ
తాంజలిరువాచ హ। న నో దైవకృతం కించిద్భయమస్తి కదాచన॥౭౨॥ మానుషాన్నో భయం రాజంస్తుములం సంప్రబా
ధతే। న దైత్యదానవేభ్యో వా భయమస్తి హి తాదృశమ్॥౭౩॥ యాదృశం మానుషం రాజన్ భయమస్మానుపస్థితమ్। వానరైః
పర్వతాకారైర్లంకేయం పరివారితా॥౭౪॥ సీతాహరణసంతప్తాద్రామాన్నస్తుములం భయమ్। ఏకేన వానరేణేయం
పూర్వం దగ్ధా మహాపురీ॥౭౫॥ కుమారో నిహతశ్చాక్షస్సానుయాత్రస్సకుంజరః। స్వయం రక్షోధిపశ్చాపి పౌలస్త్యో దేవకం
టకః॥౭౬॥ మృతకల్పో రణే ముక్తో రామేణాదిత్యతేజసా। యో న దేవైః కృతో రాజా నాపి దైత్యైర్న దానవైః॥౭౭॥ కృతస్స
ఇహ రామేణ విముక్తః ప్రాణసంశయాత్। స యూపాక్షవచశ్శ్రుత్వా భ్రాతుర్యుధి పరాజయమ్॥౭౮॥ కుంభక
ర్ణోభివృత్తాక్షో యూపాక్షమిదమబ్రవీత్। సర్వమద్యైవ యూపాక్ష హరిసైన్యం సలక్ష్మణమ్॥౭౯॥ రాఘవం చ ర
ణే హత్వా పశ్చాద్ద్రక్ష్యామి రావణమ్। రాక్షసాంస్తర్పయిష్యామి హరీణాం మాంసశోణితైః॥౮౦॥ రామలక్ష్మణయో
శ్చాపి స్వయం పాస్యామి శోణితమ్॥ తత్తస్య వాక్యం బ్రువతో నిశమ్య సగర్వితం రోషవివృద్ధదోషమ్। మహోదరో నై
రృతయోధముఖ్యః కృతాంజలిర్వాక్యమిదం బభాషే॥౮౧॥ రావణస్య వచః శ్రుత్వా గుణదోషౌ విమృశ్య చ। పశ్చాదపి
మహాబాహో శత్రూన్ యుధి విజేష్యసి॥౮౨॥ మహోదరవచశ్శ్రుత్వా రాక్షసైః పరివారితః। కుంభకర్ణో మహా
తేజాస్సంప్రతస్థే మహాబలః॥౮౩॥ తం సముత్థాప్య భీమాక్షం భీమరూపపరాక్రమమ్। రాక్షసాస్త్వరితా జగ్ముర్దశ
గ్రీవనివేశనమ్॥౮౪॥ తతో గత్వా దశగ్రీవమాసీనం పరమాసనే। ఊచుర్బద్ధాంజలిపుటాస్సర్వ ఏవ నిశాచరాః॥౮౫॥
ప్రబుద్ధః కుంభకర్ణోయం భ్రాతా తే రాక్షసర్షభ। కథం తత్రైవ నిర్యాతు ద్రక్ష్యస్యేనమిహాగతమ్॥౮౬॥ రావణస్త్వ
బ్రవీద్ధృష్టో రాక్షసాంస్తానుపస్థితాన్। ద్రష్టుమేనమిహేచ్ఛామి యథాన్యాయం చ పూజ్యతామ్॥౮౭॥ తథేత్యుక్త్వా తు తే
సర్వే పునరాగమ్య రాక్షసాః। కుంభకర్ణమిదం వాక్యమూచూ రావణచోదితాః॥౮౮॥ ద్రష్టుం త్వాం కాంక్షతే రాజా స
ర్వరాక్షసపుంగవః। గమనే క్రియతాం బుద్ధిర్భ్రాతరం సంప్రహర్షయ॥౮౯॥ కుంభకర్ణస్తు దుర్ధర్షో భ్రాతురాజ్ఞా
య శాసనమ్। తథేత్యుక్త్వా మహాబాహుశ్శయనాదుత్పపాత హ॥౯౦॥ ప్రక్షాళ్య వదనం హృష్టః స్నాతః పరమభూషితః। పి
పాసుస్త్వరయామాస పానం బలసమీరణమ్॥౯౧॥ తతస్తే త్వరితాస్తస్య రాక్షసా రావణాజ్ఞయా। మద్యకుంభాంశ్చ వివి

ధాతా క్షిప్రమేవోపహారయన్ ॥౧౨॥ పీత్వా ఘటసహస్రే ద్వే గమనాయోపచక్రమే। ఈషత్సముత్కటో మత్తస్తేజోబల
సమన్వితః ॥౧౩॥ కుంభకర్ణో బభౌ హృష్టః కాలాంతకయమోపమః। భ్రాతుస్స భవనం గచ్ఛన్ రక్షోగణసమన్వితః ॥౧౪॥
కుంభకర్ణః పదన్యాసైరకంపయత మేదినీమ్ ॥ సరాజమార్గం వపుషా ప్రకాశయన్ సహస్రరశ్మిర్ధరణీమివాంశుభిః।
జగామ తత్రాంజలిమాలయా వృతశ్శతక్రతుర్గేహమివ స్వయంభువః ॥౧౫॥ తం రాజమార్గస్థమమిత్రఘాతినం వనౌక
సస్తే సహసా బహిఃస్థితాః। దృష్ట్వా ప్రమేయం గిరిశృంగకల్పం వితత్రసుస్తే హరియూథపాలాః ॥౧౬॥ కేచిచ్ఛరణ్యం శరణం
స్మ రామం వ్రజంతి కేచిద్వ్యథితాః పతంతి। కేచిద్దిశస్స్మ వ్యథితాః ప్రయాంతి కేచిద్భయార్తా భువి శేరతే స్మ ॥౧౭॥ తమ
ద్రిశృంగప్రతిమం కిరీటినం స్పృశంతమాదిత్యమివాత్మతేజసా। వనౌకసః ప్రేక్ష్య వివృద్ధమద్భుతం భయార్దితా దుద్రువి
రే తతస్తతః ॥౧౮॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - షష్టితమస్సర్గః. ***********************************

తతో రామో మహాతేజా ధనురాదాయ వీర్యవాన్। కిరీటినం మహాకాయం కుంభకర్ణం దదర్శ హ ॥౧॥ తం దృష్ట్వా
రాక్షసశ్రేష్ఠం పర్వతాకారదర్శనమ్। క్రమమాణమివాకాశం పురా నారాయణం ప్రభుమ్ ॥౨॥ సతోయాంబుదసంకా
శం కాంచనాంగదభూషణమ్। దృష్ట్వా పునః ప్రదుద్రావ వానరాణాం మహాచమూః ॥౩॥ విద్రుతాం వాహినీం దృష్ట్వా వర్ధ
మానం చ రాక్షసమ్। సవిస్మయమిదం రామో విభీషణమువాచ హ ॥౪॥ కోసౌ పర్వతసంకాశః కిరీటీ హరిలోచనః। లంకా
యాం దృశ్యతే వీరః సవిద్యుదివ తోయదః ॥౫॥ పృథివ్యాః కేతుభూతోసౌ మహానేకోత్ర దృశ్యతే। యం దృష్ట్వా వానరాస్సర్వే
విద్రవంతి తతస్తతః ॥౬॥ ఆచక్ష్వ మే మహాన్ కోసౌ రక్షో వా యది వాసురః। న మయైవంవిధం భూతం దృష్టపూర్వం కదాచ
న ॥౭॥ స పృష్టో రాజపుత్రేణ రామేణాక్లిష్టకర్మణా। విభీషణో మహాప్రాజ్ఞః కాకుత్స్థమిదమబ్రవీత్ ॥౮॥ యేన వైవస్వ
తో యుద్ధే వాసవశ్చ పరాజితః। సైష విశ్రవసః పుత్రః కుంభకర్ణః ప్రతాపవాన్ ॥౯॥ అస్య ప్రమాణాత్సదృశో రాక్షసోన్యో
న విద్యతే ॥ ఏతేన దేవా యుధి దానవాశ్చ యక్షా భుజంగాః పిశితాశనాశ్చ। గంధర్వవిద్యాధరకిన్నరాశ్చ సహస్రశో రా
ఘవ సంప్రభగ్నాః ॥౧౦॥ శూలపాణిం విరూపాక్షం కుంభకర్ణం మహాబలమ్। హంతుం న శేకుస్త్రిదశాః కాలోయమితి
మోహితాః ॥౧౧॥ ప్రకృత్యా హ్యేష తేజస్వీ కుంభకర్ణో మహాబలః। అన్యేషాం రాక్షసేంద్రాణాం వరదానకృతం బలమ్ ॥
౧౨॥ ఏతేన జాతమాత్రేణ క్షుధార్తేన మహాత్మనా। భక్షితాని సహస్రాణి సత్త్వానాం సుబహూన్యపి ॥౧౩॥ తేషు సంభ
క్ష్యమాణేషు ప్రజా భయనిపీడితాః। యాంతి స్మ శరణం శక్రం తమప్యర్థం న్యవేదయన్ ॥౧౪॥ స కుంభకర్ణం కుపితో మ
హేంద్రో జఘాన వజ్రేణ శితేన వజ్రీ। స శక్రవజ్రాభిహతో మహాత్మా చచాల కోపాచ్చ భృశం ననాద ॥౧౫॥ తస్య నానద్య
మానస్య కుంభకర్ణస్య ధీమతః। శ్రుత్వా నినాదం విత్రస్తా భూయో భూమిర్వితత్రసే ॥౧౬॥ తతః కోపాన్మహేంద్రస్య
కుంభకర్ణో మహాబలః। వికృష్యైరావతాద్దంతం జఘానోరసి వాసవమ్ ॥౧౭॥ కుంభకర్ణప్రహారార్తో విజజ్వాల స వా
సవః। తతో విషేదుస్సహసా దేవబ్రహ్మర్షిదానవాః ॥౧౮॥ ప్రజాభిస్సహ శక్రశ్చ యయౌ స్థానం స్వయంభువః। కుంభక
ర్ణస్య దౌరాత్మ్యం శశంసుస్తే ప్రజాపతేః ॥౧౯॥ ప్రజానాం భక్షణం చాపి దేవానాం చాపి ధర్షణమ్। ఆశ్రమధ్వంసనం
చాపి పరస్త్రీహరణం భృశమ్ ॥౨౦॥ ఏవం ప్రజా యది త్వేష భక్షయిష్యతి నిత్యశః। అచిరేణైవ కాలేన శూన్యో లోకో భవి
ష్యతి ॥౨౧॥ వాసవస్య వచః శ్రుత్వా సర్వలోకపితామహః। రక్షాంస్యావాహయామాస కుంభకర్ణం దదర్శ హ ॥౨౨॥
కుంభకర్ణం సమీక్ష్యైవ వితత్రాస ప్రజాపతిః। దృష్ట్వా ప్యాశ్వస్య చైవైనం స్వయంభూరిదమబ్రవీత్ ॥౨౩॥ ధ్రువం లోక
వినాశాయ పౌలస్త్యేనాసి నిర్మితః। తస్మాత్త్వమద్య ప్రభృతి మృతకల్పశ్శయిష్యసే ॥౨౪॥ బ్రహ్మశాపాభిభూతోథ నిప
పాతాగ్రతః ప్రభోః। తతః పరమసంభ్రాంతో రావణో వాక్యమబ్రవీత్ ॥౨౫॥ వివృద్ధః కాంచనో వృక్షః ఫలకాలే నికృత్య
తే। న నప్తారం స్వకం న్యాయ్యం శప్తుమేవం ప్రజాపతే ॥౨౬॥ న మిథ్యావచనశ్చ త్వం స్వప్స్యత్యేష న సంశయః। కాలస్తు క్రి
యతామస్య శయనే జాగరే తథా ॥౨౭॥ రావణస్య వచః శ్రుత్వా స్వయంభూరిదమబ్రవీత్। శయితా హ్యేష షణ్మాసానే
కాహం జాగరిష్యతి ॥౨౮॥ ఏకేనాహ్నా త్వసౌ వీరశ్చరన్ భూమిం బుభుక్షితః। వ్యాత్తాస్యో భక్షయేల్లోకాన్ సంక్రుద్ధ ఇవ పా
వకః ॥౨౯॥ సోసౌ వ్యసనమాపన్నః కుంభకర్ణమబోధయత్। త్వత్పరాక్రమభీతశ్చ రాజా సంప్రతి రావణః ॥౩౦॥ స ఏష
నిర్గతో వీరశ్శిబిరాద్భీమవిక్రమః। వానరాన్ భృశసంక్రుద్ధో భక్షయన్ పరిధావతి ॥౩౧॥ కుంభకర్ణం సమీక్ష్యైవ హర్

కోద్య ప్రవిద్రుతాః । కథమేనం రణే క్రుద్ధం వారయంతీహ వానరాః ॥౩౨॥ ఉచ్యంతాం వానరాస్సర్వే యంత్రమేతత్స
ముచ్ఛ్రితమ్ । ఇతి విజ్ఞాయ హరయో భవిష్యంతీహ నిర్భయాః ॥౩౩॥ విభీషణవచశ్శ్రుత్వా హేతుమత్సుముఖోద్గతమ్ । ఉవా
చ రాఘవో వాక్యం నీలం సేనాపతిం తదా ॥౩౪॥ గచ్ఛ సైన్యాని సర్వాణి వ్యూహ్య తిష్ఠస్వ పావకే । ద్వారాణ్యాదాయ లం
కాయాశ్చర్యాశ్చాప్యథ సంక్రమాన్ ॥౩౫॥ శైలశృంగాణి వృక్షాంశ్చ శిలాశ్చాప్యుపసంహర । తిష్ఠంతు వానరాస్సర్వే సా
యుధాశ్శైలపాణయః ॥౩౬॥ రాఘవేణ సమాదిష్టో నీలో హరిచమూపతిః । శశాస వానరానీకం యథావత్కపికుంజరః ॥౩౭॥
తతో గవాక్షశ్శరభో హనూమానంగదస్తథా । శైలశృంగాణి శైలాభా గృహీత్వా ద్వారమభ్యయుః ॥౩౮॥ రామవాక్యము
పశ్రుత్య హరయో జితకాశినః । పాదపైరర్దయన్వీరా వానరాః పరవాహినీమ్ ॥౩౯॥ తతో హరీణాం తదనీకముగ్రం రరాజ
దీప్తోద్యతవృక్షశైలమ్ । గిరేస్సమీపానుగతం యథైవ మహన్మహాంభోధరజాలముగ్రమ్ ॥౪౦॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - ఏ
కషష్టితమస్సర్గః - ******************* స తు రాక్షసశార్దూలో నిద్రామదసమాకులః । రాజమార్గం శ్రి
యా జుష్టం యయౌ విపులవిక్రమః ॥౧॥ రాక్షసానాం సహస్రైశ్చ వృతః పరమదుర్జయః । గృహేభ్యః పుష్పవర్షేణ కీర్య
మాణస్తదా యయౌ ॥౨॥ స హేమజాలవితతం భానుభాస్వరదర్శనమ్ । దదర్శ విపులం రమ్యం రాక్షసేంద్రనివేశనమ్ ॥౩॥
స తత్తదా సూర్య ఇవాభ్రజాలం ప్రవిశ్య రక్షోధిపతేర్నివేశమ్ । దదర్శ దూరేఽగ్రజమాసనస్థం స్వయంభువం శక్ర ఇవా
సనస్థమ్ ॥౪॥ భ్రాతుస్స భవనం గచ్ఛన్ రక్షోగణసమన్వితః । కుంభకర్ణః పదన్యాసైరకంపయత మేదినీమ్ ॥౫॥ సోఽభిగమ్య
గృహం భ్రాతుః కక్ష్యామభివిగాహ్య చ । దదర్శోద్విగ్నమాసీనం విమానే పుష్పకే గురుమ్ ॥౬॥ అథ దృష్ట్వా దశగ్రీవః కుంభక
ర్ణముపస్థితమ్ । తూర్ణముత్థాయ సంహృష్టస్సన్నికర్షముపానయత్ ॥౭॥ అథాసీనస్య పర్యంకే కుంభకర్ణో మహాబ
లః । భ్రాతుర్వవందే చరణౌ కిం కృత్యమితి చాబ్రవీత్ ॥౮॥ ఉత్పత్య చైనం ముదితో రావణః పరిషస్వజే । స భ్రాత్రా సంప
రిష్వక్తో యథావచ్చాభినందితః ॥౯॥ కుంభకర్ణశ్శుభం దివ్యం ప్రతిపేదే వరాసనమ్ । స తదాసనమాశ్రిత్య కుంభకర్ణో మ
హాబలః ॥౧౦॥ సంరక్తనయనః కోపాద్రావణం వాక్యమబ్రవీత్ । కిమర్థమహమాదృత్య త్వయా రాజన్ ప్రబోధితః ॥౧౧॥
శంస కస్మాద్భయం తేఽస్తి కోఽద్య ప్రేతో భవిష్యతి । భ్రాతరం రావణః క్రుద్ధం కుంభకర్ణమవస్థితమ్ ॥౧౨॥ ఈషత్తు పరివృ
త్తాభ్యాం నేత్రాభ్యాం వాక్యమబ్రవీత్ । అద్య తే సుమహాన్కాలశ్శయానస్య మహాబల ॥౧౩॥ సుఖితస్త్వం న జానీషే మ
మ రామకృతం భయమ్ । ఏష దాశరథీ రామస్సుగ్రీవసహితో బలీ ॥౧౪॥ సముద్రం సబలస్తీర్త్వా మూలం నః పరికృంతతి ।
హంత పశ్య స్వ లంకాయా వనాన్యుపవనాని చ ॥౧౫॥ సేతునా సుఖమాగమ్య వానరైకార్ణవం కృతమ్ । యే రక్షసాం ముఖ్య
తమా హతాస్తే వానరైర్యుధి ॥౧౬॥ వానరాణాం క్షయం యుద్ధే న పశ్యామి కదాచన । న చాపి వానరా యుద్ధే జితపూర్వాః క
దాచన ॥౧౭॥ తదేతద్భయముత్పన్నం త్రాయస్వైనం మహాబల । నాశయ త్వమిమానద్య తదర్థం బోధితో భవాన్ ॥౧౮॥
సర్వక్షపితకోశం చ స త్వమభ్యవపద్య మామ్ । త్రాయస్వేమాం పురీం లంకాం బాలవృద్ధావశేషితామ్ ॥౧౯॥ భ్రాతుర
ర్థే మహాబాహో కురు కర్మ సుదుష్కరమ్ । మయైవం నోక్తపూర్వో హి కశ్చిద్భ్రాతః పరంతప ॥౨౦॥ త్వయ్యస్తి
తు మమ స్నేహః పరా సంభావనా చ మే । దైవాసురేషు యుద్ధేషు బహుశో రాక్షసర్షభ ॥౨౧॥ త్వయా దేవాః ప్రతివ్యూ
హ్య నిర్జితాశ్చాసురా యుధి । తదేతత్సర్వమాతిష్ఠ వీర్యం భీమపరాక్రమ ॥౨౨॥ నహి తే సర్వభూతేషు దృశ్యతే సదృశో బలీ ।
కురుష్వ మే ప్రియహితమేతదుత్తమం యథాప్రియం ప్రియరణ బాంధవప్రియ । స్వతేజసా విధమ సపత్నవాహినీం శరద్ఘ
నం పవన ఇవోద్యతో మహాన్ ॥౨౩॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - ద్విషష్టితమస్సర్గః - ************************
తస్య రాక్షసరాజస్య నిశమ్య పరిదేవితమ్ । కుంభకర్ణో బభాషేఽథ వచనం ప్రజహాస చ ॥౧॥ దృష్టో దోషో హి
యోఽస్మాభిః పురా మంత్రవినిర్ణయే । హితేష్వనభియుక్తేన సోఽయమాసాదితస్త్వయా ॥౨॥ శీఘ్రం ఖల్వభ్యుపేతి త్వాం ఫ
లం పాపస్య కర్మణః । నిరయేష్వేవ పతనం యథా దుష్కృతకర్మణః ॥౩॥ ప్రథమం వై మహారాజ కృత్యమేతదచింతితమ్ ।
కేవలం వీర్యదర్పేణ నానుబంధో విచారితః ॥౪॥ యః పశ్చాత్పూర్వకార్యాణి కుర్యాదైశ్వర్యమాస్థితః । పూర్వం చోత్తర
కార్యాణి న స వేద నయానయౌ ॥౫॥ దేశకాలవిహీనాని కర్మాణి విపరీతవత్ । క్రియమాణాని దుష్యంతి హవీంష్యప్రయతే
ష్వివ ॥౬॥ త్రయాణాం పంచధా యోగం కర్మణాం యః ప్రపశ్యతి । సచివైస్సమయం కృత్వా స సభ్యే వర్తతే పథి ॥౭॥ యథా

గమం చ యో రాజా సమయం విచికీర్షతి । బుధ్యతే సచివాన్ బుద్ధ్యా సుహృదశ్చానుపశ్యతి ॥౮॥ ధర్మమర్థం చ కామం
వా సర్వాన్వా రక్షసాం పతే । భజతే పురుషః కాలే త్రీణి ద్వంద్వాని వా పునః ॥౯॥ త్రిషు చైతేషు యచ్ఛ్రేష్ఠం శ్రుత్వా తత్
న్నావబుధ్యతే । రాజా వా రాజమాత్రో వా వ్యర్థం తస్య బహుశ్రుతమ్ ॥౧౦॥ ఉపప్రదానం సాంత్వం వా భేదం కాలే చ వి
క్రమమ్ । యోగం చ రక్షసాం శ్రేష్ఠ తావుభౌ చ నయానయౌ ॥౧౧॥ కాలే ధర్మార్థకామాన్యః సమ్మంత్ర్య సచివైస్స
హ । నిషేవేతాత్మవాన్ లోకే న స వ్యసనమాప్నుయాత్ ॥౧౨॥ హితానుబంధమాలోచ్య కార్యాకార్యమిహాత్మనః । రాజా స
మర్థతత్త్వజ్ఞైస్సచివైస్సహ జీవతి ॥౧౩॥ అనభిజ్ఞాయ శాస్త్రార్థాన్ పురుషాః పశుబుద్ధయః । ప్రాగల్భ్యాద్వక్తుమిచ్ఛం
తి మంత్రిష్వభ్యంతరీకృతాః ॥౧౪॥ అశాస్త్రవిదుషాం తేషాం న కార్యమహితం వచః । అర్థశాస్త్రానభిజ్ఞానాం విపులాం
శ్రియమిచ్ఛతామ్ ॥౧౫॥ అహితం చ హితాకారం ధార్ష్ట్యాజ్జల్పంతి యే నరాః । అవేక్ష్య మంత్రబాహ్యాస్తే కర్తవ్యాః కృత
దూషణాః ॥౧౬॥ వినాశయంతో భర్తారం సహితాః శత్రుభిర్బుధైః । విపరీతాని కృత్యాని కారయంతీహ మంత్రిణః ॥౧౭॥
తాన్ భర్తా మిత్రసంకాశానమిత్రాన్ మంత్రనిర్ణయే । వ్యవహారేణ జానీయాత్సచివానుపసంహితాన్ ॥౧౮॥ చప
లస్యేహ కృత్యాని సహసానుప్రధావతః । ఛిద్రమన్యే ప్రపద్యంతే క్రౌంచస్య ఖమివ ద్విజాః ॥౧౯॥ యో హి శత్రుమవిజ్ఞా
య నాత్మానమభిరక్షతి । అవాప్నోతి హి సోనర్థాన్ స్థానాచ్చ వ్యవరోప్యతే ॥౨౦॥ యదుక్తమిహ తే పూర్వం క్రియతామను
జేన చ । తదేవ నో హితం కార్యం యదిచ్ఛసి చ తత్కురు ॥౨౧॥ తత్తు శ్రుత్వా దశగ్రీవః కుంభకర్ణస్య భాషితమ్ । భ్రుకుటిం
చైవ సంచక్రే క్రుద్ధశ్చైనమువాచ హ ॥౨౨॥ మాన్యో గురురివాచార్యః కిం మాం త్వమనుశాససి । కిమేవం వాక్ఛ్రమం కృత్వా
కాలే యుక్తం విధీయతామ్ ॥౨౩॥ విభ్రమాచ్చిత్తమోహాద్వా బలవీర్యాశ్రయేణ వా । నాభిపన్నమిదానీం యద్వ్యర్థా
స్తస్య పునః కథాః ॥౨౪॥ అస్మిన్ కాలే తు యద్యుక్తం తదిదానీం విధీయతామ్ । గతం తు నానుశోచంతి గతం తు గతమేవ హి ॥౨౫॥
మమాపనయజం దోషం విక్రమేణ సమీకురు । యది ఖల్వస్తి మే స్నేహో విక్రమం వావగచ్ఛసి ॥౨౬॥ యది వా కార్యమే
తత్తే హృది కార్యతమం మతమ్ । స సుహృద్యో విపన్నార్థం దీనమభ్యవపద్యతే ॥౨౭॥ స బంధుర్యోపనీతేషు సాహాయ్యా
యోపకల్పతే । తమథైవం బ్రువాణం తు వచనం ధీరదారుణమ్ ॥౨౮॥ రుష్టోయమితి విజ్ఞాయ శనైః శ్లక్ష్ణమువాచ హ । అతీవ హి
సమాలక్ష్య భ్రాతరం క్షుభితేంద్రియమ్ ॥౨౯॥ కుంభకర్ణశ్శనైర్వాక్యం బభాషే పరిసాంత్వయన్ । అలం రాక్షసరాజేం
ద్ర సంతాపముపపద్య తే ॥౩౦॥ రోషం చ సంపరిత్యజ్య స్వస్థో భవితుమర్హసి । నైతన్మనసి కర్తవ్యం మయి జీవతి పార్థివ ॥
౩౧॥ తమహం నాశయిష్యామి యత్కృతే పరితప్యసే । అవశ్యం తు హితం వాచ్యం సర్వావస్థం మయా తవ ॥౩౨॥ బంధుభావా
దభిహితం భ్రాతృస్నేహాచ్చ పార్థివ । సదృశం యత్తు కాలేస్మిన్ కర్తుం స్నిగ్ధేన బంధునా ॥౩౩॥ శత్రూణాం కదనం పశ్య
క్రియమాణం మయా రణే । అద్య పశ్య మహాబాహో మయా సమరమూర్ధని ॥౩౪॥ హతే రామే సహ భ్రాత్రా ద్రవం
తీం హరివాహినీమ్ । అద్య రామస్య తద్దృష్ట్వా మయానీతం రణాచ్ఛిరః ॥౩౫॥ సుఖీ భవ మహాబాహో సీతా భవతు దుఃఖితా ।
అద్య రామస్య పశ్యంతు నిధనం సుమహత్ప్రియమ్ ॥౩౬॥ లంకాయాం రాక్షసాస్సర్వే యే తే నిహతబాంధవాః । అద్య శోక
పరీతానాం స్వబంధువధకారణాత్ ॥౩౭॥ శత్రోర్యుధి వినాశేన కరోమ్యస్రప్రమార్జనమ్ । అద్య పర్వతసంకాశం ససూర్య
మివ తోయదమ్ ॥౩౮॥ వికీర్ణం పశ్య సమరే సుగ్రీవం ప్లవగోత్తమమ్ । కథం త్వం రాక్షసైరేభిర్మయా చ పరి
రక్షితః ॥౩౯॥ జిఘాంసుభిర్దాశరథిం వ్యథసే కిం వదానఘ । అద్య పూర్వం హతే తేన మయి త్వాం హంతి రాఘవః ॥౪౦॥
నాహమాత్మని సంతాపం గచ్ఛేయం రాక్షసాధిప । కామం త్విదానీమపి మాం వ్యాదిశ త్వం పరంతప ॥౪౧॥ న పరః ప్రేక్షణీయ
స్తే యుద్ధాయాతులవిక్రమ । అహముత్సాదయిష్యామి శత్రూంస్తవ మహాబల ॥౪౨॥ యది శక్రో యది యమో యది పావ
కమారుతౌ । తానహం యోధయిష్యామి కుబేరవరుణావపి ॥౪౩॥ గిరిమాత్రశరీరస్య శితశూలధరస్య మే । నర్దతస్తీక్ష్ణదం
ష్ట్రస్య బిభీయాచ్చ పురందరః ॥౪౪॥ అథవా త్యక్తశస్త్రస్య మృద్నతస్తరసా రిపూన్ । న మే ప్రతిముఖం కశ్చిచ్ఛక్తః స్థా
తుం జిజీవిషుః ॥౪౫॥ నైవ శక్త్యా న గదయా నాసినా నిశితైశ్శరైః । హస్తాభ్యామేవ సంరబ్ధో హనిష్యామి తు వజ్రిణమ్ ॥౪౬॥
యది మే ముష్టివేగం స రాఘవోద్య సహిష్యతి । తతః పాస్యంతి బాణౌఘా రుధిరం రాఘవస్య తు ॥౪౭॥ చింతయా బాధ్యసే
రాజన్ కిమర్థం మయి తిష్ఠతి । సోహం శత్రువినాశాయ తవ నిర్యాతుముద్యతః ॥౪౮॥ ముంచ రామాద్భయం రాజన్ హని

ష్యామీహ సంయుగే । రాఘవం లక్ష్మణం చైవ సుగ్రీవం చ మహాబలమ్ ॥౪౯॥ హనూమంతం చ రక్షోఘ్నం లంకా యేన ప్రదీపి
తా । హరీంశ్చాపి హనిష్యామి సంయుగే సముపస్థితాన్ ॥౫౦॥ అసాధారణమిచ్ఛామి తవ దాతుం మహద్యశః । యది చేంద్రా
ద్భయం రాజన్ యది వాపి స్వయంభువః ॥౫౧॥ అపి దేవాశ్శయిష్యంతి క్రుద్ధే మయి మహీతలే । యమం చ భక్షయిష్యామి శ
మయిష్యామి పావకమ్ ॥౫౨॥ ఆదిత్యం పాతయిష్యామి సనక్షత్రం మహీతలే । శతక్రతుం వధిష్యామి పాస్యామి వరుణాలయం ॥
౫౩॥ పర్వతాంశ్చూర్ణయిష్యామి దారయిష్యామి మేదినీమ్ । దీర్ఘకాలం ప్రసుప్తస్య కుంభకర్ణస్య విక్రమమ్ ॥౫౪॥ అ
ద్య పశ్యంతు భూతాని భక్ష్యమాణాని సర్వశః । నన్విదం త్రిదివం సర్వమాహారో మమ పూర్యతే ॥౫౫॥ వధేన తే దాశరథేస్సు
ఖావహం సుఖం సమాహర్తుమహం వ్రజామి । నిహత్య రామం సహ లక్ష్మణేన ఖాదామి సర్వాన్ హరియూథముఖ్యాన్ ॥
౫౬॥ రమస్వ కామం పిబ చాగ్ర్యవారుణీం కురుష్వ కృత్యాని వినీయతాం జ్వరః । మయాద్య రామే గమితే యమక్షయం చి
రాయ సీతా వశగా భవిష్యతి ॥౫౭॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - త్రిషష్టితమస్సర్గః ************************
తముక్తమతికాయస్య బలినో బాహుశాలినః । కుంభకర్ణస్య వచనం శ్రుత్వోవాచ మహోదరః ॥౧॥ కుంభకర్ణ
కులే జాతో ధృష్టః ప్రాకృతదర్శనః । అవలిప్తో న శక్నోషి కృత్యం సర్వత్ర వేదితుమ్ ॥౨॥ న హి రాజా న జానీతే కుంభకర్ణ న
యానయౌ । త్వం తు కైశోరకాద్ధృష్టః కేవలం వక్తుమిచ్ఛసి ॥౩॥ స్థానం వృద్ధిం చ హానిం చ దేశకాలవిభాగవిత్ । ఆత్మనశ్చ ప
రేషాం చ బుధ్యతే రాక్షసర్షభ ॥౪॥ యత్తు శక్యం బలవతా కర్తుం ప్రాకృతబుద్ధినా । అనుపాసితవృద్ధేన కః కుర్యాత్తాదృ
శం బుధః ॥౫॥ యాంస్తు ధర్మార్థకామాంస్త్వం బ్రవీషి పృథగాశ్రయాన్ । అనుబోద్ధుం స్వభావేన న హి లక్షణమస్తి
తే ॥౬॥ కర్మ చైవ హి సర్వేషాం కారణానాం ప్రయోజకమ్ । శ్రేయః పాపీయసాం చాత్ర ఫలం భవతి కర్మణామ్ ॥ ౭॥ ని
శ్శ్రేయసఫలావేవ ధర్మార్థావితరావపి । అధర్మానర్థయోః ప్రాప్తిః ఫలం చ ప్రత్యవాయికమ్ ॥౮॥ ఐహలౌకికపార
త్రం కర్మ పుంభిర్నిషేవ్యతే । కర్మాణ్యపి తు కల్యాని లభతే కామమాస్థితః ॥౯॥ తత్ర క్లుప్తమిదం రాజ్ఞా హృది కార్యం మ
తం చ నః । శత్రౌ హి సాహసం యత్స్యాత్కిమివాత్రాపనీయతామ్ ॥౧౦॥ ఏకస్యైవాభియానే తు హేతుర్యః కథితస్త్వ
యా । తత్రాప్యనుపపన్నం తే వక్ష్యామి యదసాధు చ ॥౧౧॥ యేన పూర్వం జనస్థానే బహవోఽతిబలా హతాః । రాక్షసా రాఘ
వం తం త్వం కథమేకో జయిష్యసి ॥౧౨॥ యే పురా నిర్జితాస్తేన జనస్థానే మహౌజసః । రాక్షసాంస్తాన్ పురే సర్వాన్ భీతా
నద్యాపి పశ్యసి ॥౧౩॥ తం సింహమివ సంక్రుద్ధం రామం దశరథాత్మజమ్ । సర్పం సుప్తమివాబుధ్వా ప్రబోధయితుమిచ్ఛసి
॥౧౪॥ జ్వలంతం తేజసా నిత్యం క్రోధేన చ దురాసదమ్ । కస్తం మృత్యుమివాసహ్యమాసాదయితుమర్హతి ॥౧౫॥ సంశయ
స్థమిదం సర్వం శత్రోః ప్రతిసమాసనే । ఏకస్య గమనం తత్ర న హి మే రోచతే భృశమ్ ॥౧౬॥ హీనార్థస్తు సమృద్ధార్థం
కో రిపుం ప్రాకృతం యథా । నిశ్చితం జీవితత్యాగే వశమానేతుమిచ్ఛతి ॥౧౭॥ యస్య నాస్తి మనుష్యేషు సదృశో రాక్షసో
త్తమ । కథమాశంససే యోద్ధుం తుల్యేనేంద్రవివస్వతోః ॥౧౮॥ ఏవముక్త్వా తు సంరబ్ధః కుంభకర్ణం మహోదరః । ఉవా
చ రక్షసాం మధ్యే రావణం లోకరావణమ్ ॥౧౯॥ లబ్ధ్వా పునస్త్వం వైదేహీం కిమర్థం సంప్రజల్పసి । యదీచ్ఛసి తదా సీ
తా వశగా తే భవిష్యతి ॥౨౦॥ దృష్టః కశ్చిదుపాయో మే సీతోపస్థానకారకః । రుచితశ్చేత్స్వయా బుద్ధ్యా రాక్షసేశ్వర తం శృ
ణు ॥౨౧॥ అహం ద్విజిహ్వః సంహ్రాదీ కుంభకర్ణో వితర్దనః । పంచ రామవధాయైతే నిర్యాంత్విత్యవఘోషయ ॥౨౨॥ త
తో గత్వా వయం యుద్ధం దాస్యామస్తస్య యత్నతః । జేష్యామో యది తే శత్రూన్నోపాయైః కృత్యమస్తి నః ॥౨౩॥ అథ జీవ
తి నః శత్రుర్వయం చ కృతసంయుగాః । తతస్తదభిపత్స్యామో మనసా యత్సమీక్షితమ్ ॥౨౪॥ వయం యుద్ధాదిహైష్యామో
రుధిరేణ సముక్షితాః । విదార్య స్వతనుం బాణై రామనామాంకితైశ్శితైః ॥౨౫॥ భక్షితో రాఘవోఽస్మాభిర్లక్ష్మణశ్చేతి వా
దినః । తవ పాదౌ గ్రహీష్యామస్త్వం నః కామం ప్రపూరయ ॥౨౬॥ తతోఽవఘోషయ పురే గజస్కంధేన పార్థివ । హతో రా
మస్సహ భ్రాత్రా ససైన్య ఇతి సర్వతః ॥౨౭॥ ప్రీతో నామ తతో భూత్వా భృత్యానాం త్వమరిందమ । భోగాంశ్చ పరివా
రాంశ్చ కామాంశ్చ వసు దాపయ ॥౨౮॥ తతో మాల్యాని వాసాంసి వీరాణామనులేపనమ్ । పేయం చ బహు యోధేభ్యః స్వ
యం చ ముదితః పిబ ॥౨౯॥ తతోఽస్మిన్ బహులీభూతే కౌలీనే సర్వతో గతే । భక్షితః ససుహృద్రామో రాక్షసైరితి విశ్రుతే ॥
౩౦॥ ప్రవిశ్యాశ్వాస్య చాపి త్వం సీతాం రహసి సాంత్వయ । ధనధాన్యైశ్చ కామైశ్చ రత్నైశ్చైనాం ప్రలోభయ ॥౩౧॥ ఆ

నయోపహతయా రాజ్ఞా భయశోకానుబద్ధయా। అకామా త్వద్వశం సీతా నష్టనాథా భవిష్యతి॥౩౨॥ రంజనీయం హి భర్తా
రం వినష్టమవగమ్య సా। నైరాశ్యాత్ స్త్రీలఘుత్వాచ్చ త్వద్వశం ప్రతిపత్స్యతే॥౩౩॥ సా పురా సుఖసంవృద్ధా సుఖార్హా
దుఃఖకర్శితా। త్వయ్యధీనం సుఖం జ్ఞాత్వా సర్వథోపగమిష్యతి॥౩౪॥ ఏతత్సునీతం మమ దర్శనేన రామం హి దృష్ట్వైవ భవే
దనర్థః। ఇహైవ తే సేత్స్యతి మోత్సుకో భూర్మహానయుద్ధేన సుఖస్య లాభః॥౩౫॥ అనష్టసైన్యో హ్యనవాప్తసంశ
యో రిపూనయుద్ధేన జయన్నరాధిపః। యశశ్చ పుణ్యం చ మహన్మహీపతే శ్రియం చ కీర్తిం చ చిరం సమశ్నుతే॥౩౬॥ ఇతి శ్రీ
మద్యుద్ధకాండే చతుష్షష్టితమస్సర్గః॥**

స తథోక్తస్తు నిర్భర్త్స్య కుంభకర్ణో మహోదరమ్। అబ్రవీద్రాక్షసశ్రేష్ఠం భ్రాతరం రావణం తతః॥౧॥
సోఽహం తవ భయం ఘోరం వధాత్తస్య దురాత్మనః। రామస్యాద్య ప్రమార్జామి నిర్వైరో హి సుఖీ భవ॥౨॥ గర్జంతి న వృ
థా శూరా నిర్జలా ఇవ తోయదాః। పశ్య సంపాద్యమానం తు గర్జితం యుధి కర్మణా॥౩॥ న మర్షయతి చాత్మానం సంభా
వయతి నాత్మనా। అదర్శయిత్వా శూరాస్తు కర్మ కుర్వంతి దుష్కరమ్॥౪॥ విక్లబానామబుద్ధీనాం రాజ్ఞాం పండితమానినామ్
శృణ్వతాం సాదితమిదం త్వద్విధానాం మహోదర॥౫॥ యుద్ధే కాపురుషైర్నిత్యం భవద్భిః ప్రియవాదిభిః। రాజానమ
నుగచ్ఛద్భిః కృత్యమేతద్ధి సాదితమ్॥౬॥ రాజశేషా కృతా లంకా క్షీణః కోశో బలం హతమ్। రాజానమిమమాసాద్య సుహృ
చ్చిహ్నమమిత్రకమ్॥౭॥ ఏష నిర్యామ్యహం యుద్ధముద్యతః శత్రునిర్జయే। దుర్నయం భవతామద్య సమీకర్తుం మహాహ
వే॥౮॥ ఏవముక్తవతో వాక్యం కుంభకర్ణస్య ధీమతః। ప్రత్యువాచ తతో వాక్యం ప్రహసన్ రాక్షసాధిపః॥౯॥ మహో
దరోఽయం రామాత్తు పరిత్రస్తో న సంశయః। న హి రోచయతే తాత యుద్ధం యుద్ధవిశారద॥౧౦॥ కశ్చిన్మే త్వత్సమో నాస్తి సౌ
హృదేన బలేన చ। గచ్ఛ శత్రువధాయ త్వం కుంభకర్ణ జయాయ చ॥౧౧॥ తస్మాత్తు భయనాశార్థం భవాన్ సంబోధితో మ
యా। అయం హి కాలస్సుహృదాం రాక్షసానామరిందమ॥౧౨॥ తద్గచ్ఛ శూలమాదాయ పాశహస్త ఇవాంతకః। వానరాన్
రాజపుత్రౌ చ భక్షయాదిత్యతేజసౌ॥౧౩॥ సమాలోక్య తు తే రూపం విద్రవిష్యంతి వానరాః। రామలక్ష్మణయోశ్చాపి హృ
దయే ప్రస్ఫుటిష్యతః॥౧౪॥ ఏవముక్త్వా మహారాజః కుంభకర్ణం మహాబలమ్। పునర్జాతమివాత్మానం మేనే రాక్షసపుం
గవః॥౧౫॥ కుంభకర్ణబలాభిజ్ఞో జానంస్తస్య పరాక్రమమ్। బభూవ ముదితో రాజా శశాంక ఇవ నిర్మలః॥౧౬॥ ఇత్యేవ
ముక్తస్సంహృష్టో నిర్జగామ మహాబలః। రాజ్ఞస్తు వచనం శ్రుత్వా కుంభకర్ణస్సముద్యతః॥౧౭॥ ఆదదే నిశితం శూలం వే
గాచ్ఛత్రునిబర్హణమ్। సర్వకాలాయసం దీప్తం తప్తకాంచనభూషణమ్॥౧౮॥ ఇంద్రాశనిసమం భీమం వజ్రప్రతిమ
గౌరవమ్। దేవదానవగంధర్వయక్షకిన్నరసూదనమ్॥౧౯॥ రక్తమాల్యమహాదామం స్వతశ్చోద్గతపావకమ్। ఆదాయ ని
శితం శూలం శత్రుశోణితరంజితమ్॥౨౦॥ కుంభకర్ణో మహాతేజా రావణం వాక్యమబ్రవీత్। గమిష్యామ్యహమేకాకీ తి
ష్ఠత్విహ బలం మమ॥౨౧॥ అద్య తాన్ క్షుభితాన్ క్రుద్ధో భక్షయిష్యామి వానరాన్। కుంభకర్ణవచః శ్రుత్వా రావణో వా
క్యమబ్రవీత్॥౨౨॥ సైన్యైః పరివృతో గచ్ఛ శూలముద్గరపాణిభిః। వానరా హి మహాత్మానశ్శీఘ్రాస్సువ్యవసాయినః॥౨౩
ఏకాకినం ప్రమత్తం వా నయేయుర్దశనైః క్షయమ్। తస్మాత్పరమదుర్ధర్షైః సైన్యైః పరివృతో వ్రజ॥౨౪॥ రక్షసామహితం
సర్వం శత్రుపక్షం నిషూదయ। అథాసనాత్సముత్పత్య స్రజం మణికృతాంతరామ్॥౨౫॥ ఆబబంధ మహాతేజాః కుంభకర్ణ
స్య రావణః। అంగదాన్యంగులీవేష్టాన్ వరాణ్యాభరణాని చ॥౨౬॥ హారం చ శశిసంకాశమాబబంధ మహాత్మనః। దివ్యాని చ
సుగంధీని మాల్యదామాని రావణః॥౨౭॥ శ్రోత్రే చాసంజయామాస శ్రీమతీ చాస్య కుండలే। కాంచనాంగదకేయూరో ని
ష్కాభరణభూషితః॥౨౮॥ కుంభకర్ణో బృహత్కర్ణస్సుహుతాగ్నిరివాబభౌ। శ్రోణీసూత్రేణ మహతా మేచకేన విరా
జితః॥౨౯॥ అమృతోత్పాదనద్ధేన భుజగేనేవ మందరః। స కాంచనం భారసహం నివాతం విద్యుత్ప్రభం దీప్తమివాత్మభా
సా। ఆబధ్యమానః కవచం రరాజ సంధ్యాభ్రసంవీత ఇవాద్రిరాజః॥౩౦॥ సర్వాభరణనద్ధాంగశ్శూలపాణిస్స రాక్షసః।
త్రివిక్రమకృతోత్సాహో నారాయణ ఇవాబభౌ॥౩౧॥ భ్రాతరం సంపరిష్వజ్య కృత్వా చాభిప్రదక్షిణమ్। ప్రణమ్య శి
రసా తస్మై సంప్రతస్థే మహాబలః॥౩౨॥ నిష్పతంతం మహాకాయం మహానాదం మహాబలమ్। తమాశీర్భిః ప్రశస్తాభిః ప్రే

వయామాస రావణః॥౩౩॥ శంఖదుందుభినిర్ఘోషైః సైన్యైశ్చాపి వరాయుధైః। తం గజైశ్చ తురంగైశ్చ స్యందనైశ్చాం
బుదస్వనైః॥౩౪॥ అనుజగ్ముర్మహాత్మానం రథినో రథినాం వరమ్। సర్పైర్వరుష్ట్రైః ఖరైశ్చాన్యైర్నానావిధమృగైస్తథా॥
౩౫॥ అనుజగ్ముశ్చ తం ఘోరం కుంభకర్ణం మహాబలమ్। స పుష్పవర్షైరవకీర్యమాణో ధృతాతపత్రశ్శితశూలపాణిః। మదో
త్కటశ్శోణితగంధమత్తో వినిర్యయౌ దానవదేవశత్రుః॥౩౬॥ పదాతయశ్చ బహవో మహానాదా మహాబలాః। అన్వయూ
రాక్షసా భీమా భీమాక్షాశ్శస్త్రపాణయః॥౩౭॥ రక్తాక్షాస్సుమహాకాయా నీలాంజనచయోపమాః। శూలానుద్యమ్య ఖ
డ్గాంశ్చ నిశితాంశ్చ పరశ్వధాన్॥౩౮॥ బహువ్యాయామపరిఘాన్ గదాశ్చ ముసలాని చ। తాలస్కంధాంశ్చ విపులాన్ క్షే
పణీయాన్ దురాసదాన్॥౩౯॥ అథాన్యద్వపురాదాయ దారుణం రోమహర్షణమ్। నిష్పపాత మహాతేజాః కుంభకర్ణో మ
హాబలః॥౪౦॥ ధనుశ్శతపరీణాహస్స షట్ఛతసముచ్ఛ్రితః। రౌద్రశ్శకటచక్రాక్షో మహాపర్వతసన్నిభః॥౪౧॥ సన్నిపత్య
చ రక్షాంసి దగ్ధశైలోపమో మహాన్। కుంభకర్ణో మహావక్త్రః ప్రహసన్నిదమబ్రవీత్॥౪౨॥ అద్య వానరముఖ్యానాం
తాని యూథాని భాగశః। నిర్దహిష్యామి సంక్రుద్ధశ్శలభానివ పావకః॥౪౩॥ నాపరాధ్యంతి మే కామం వానరా వనచారిణః।
జాతిరస్మద్విధానాం సా పురోద్యానవిభూషణమ్॥౪౪॥ పురరోధస్య మూలం తు రాఘవస్సహలక్ష్మణః। హతే తస్మిన్ హతం స
ర్వం తం వధిష్యామి సంయుగే॥౪౫॥ ఏవం తస్య బ్రువాణస్య కుంభకర్ణస్య రాక్షసాః। నాదం చక్రుర్మహాఘోరం కంప
యంత ఇవార్ణవమ్॥౪౬॥ తస్య నిష్పతతస్తూర్ణం కుంభకర్ణస్య ధీమతః। బభూవుర్ఘోరరూపాణి నిమిత్తాని సమంతతః॥
౪౭॥ ఉల్కాశనియుతా మేఘా బభూవుర్భృశదారుణాః। ససాగరవనా చైవ వసుధా సమకంపత॥౪౮॥ ఘోరరూపాశ్శివా
నేదుస్సజ్వాలకబలైర్ముఖైః। మండలాన్యపసవ్యాని బబంధుశ్చ విహంగమాః॥౪౯॥ నిపపాత చ శూలేఽస్య గృధ్రో వై పథి గ
చ్ఛతః। ప్రాస్ఫురన్నయనం చాస్య సవ్యో బాహురకంపత॥౫౦॥ నిపపాత తదా చోల్కా జ్వలంతీ భీమనిస్వనా। ఆదిత్యో ని
ష్ప్రభశ్చాసీన్న ప్రవాతి సుఖోఽనిలః॥౫౧॥ అచింతయన్మహోత్పాతానుత్థితాన్ రోమహర్షణాన్। నిర్యయౌ కుంభక
ర్ణస్తు కృతాంతబలచోదితః॥౫౨॥ స లంఘయిత్వా ప్రాకారం పద్భ్యాం పర్వతసన్నిభః। దదర్శాభ్రఘనప్రఖ్యం వాన
రానీకమద్భుతమ్॥౫౩॥ తే దృష్ట్వా రాక్షసశ్రేష్ఠం వానరాః పర్వతోపమమ్। వాయునున్నా ఇవ ఘనా యయుస్సర్వా దిశస్త
దా॥౫౪॥ తద్వానరానీకమతిప్రచండం దిశో ద్రవద్భిన్నమివాభ్రజాలమ్। స కుంభకర్ణస్సమవేక్ష్య హర్షాన్ననాద భూ
యో ఘనవద్ఘనాభః॥౫౫॥ తే తస్య ఘోరం నినదం నిశమ్య యథా నినాదం దివి వారిదస్య। పేతుర్ధరణ్యాం బహవః ప్లవం
గా నికృత్తమూలా ఇవ సాలవృక్షాః॥౫౬॥ విపులపరిఘవాన్ స కుంభకర్ణో రిపునిధనాయ వినిస్సృతో మహాత్మా। కపిగణ
భయమాదదత్సుభీమం ప్రభురివ కింకరదండవాన్ యుగాంతే॥౫౭॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే పంచషష్టితమస్సర్గః ***
స లంఘయిత్వా ప్రాకారం గిరికూటోపమో మహాన్। నిర్యయౌ నగరాత్తూర్ణం కుంభకర్ణో మహాబలః॥౧॥ స ననాద మ
హానాదం సముద్రమభినాదయన్। జనయన్నివ నిర్ఘాతాన్ విధమన్నివ పర్వతాన్॥౨॥ తమవధ్యం మఘవతా యమేన వరుణే
న వా। భీమాక్షం ప్రేక్ష్య నిర్యాంతం వానరా విప్రదుద్రువుః॥౩॥ తాంస్తు విద్రవతో దృష్ట్వా వాలిపుత్రోఽంగదోఽబ్రవీత్। న
లం నీలం గవాక్షం చ కుముదం చ మహాబలమ్॥౪॥ ఆత్మానమత్ర విస్మృత్య వీర్యాణ్యభిజనాని చ। క్వ గచ్ఛత భయత్రస్తాః ప్రాకృ
తా హరయో యథా॥౫॥ సాధు సౌమ్యా నివర్తధ్వం కిం ప్రాణాన్ పరిరక్షథ। నాలం యుద్ధాయ వై రక్షో మహతీయం విభీషి
కా॥౬॥ మహతీముత్థితామేతాం రాక్షసానాం విభీషికామ్। విక్రమాద్విధమిష్యామో నివర్తధ్వం ప్లవంగమాః॥౭॥ కృచ్ఛ్రేణ
తు సమాశ్వాస్య సంగమ్య చ తతస్తతః। వృక్షాద్రిహస్తా హరయస్సంప్రతస్థూ రణాజిరమ్॥౮॥ తే నివృత్య తు సంక్రుద్ధాః కుంభ
కర్ణం వనౌకసః। నిజఘ్నుః పరమక్రుద్ధాస్సమదా ఇవ కుంజరాః। ప్రాంశుభిర్గిరిశృంగైశ్చ శిలాభిశ్చ మహాబలః॥౯॥ పా
దపైః పుష్పితాగ్రైశ్చ హన్యమానో న కంపతే। తస్య గాత్రేషు పతితా భిద్యంతే శతశశ్శిలాః॥౧౦॥ పాదపాః పుష్పితాగ్రాశ్చ
భగ్నాః పేతుర్మహీతలే। సోఽపి సైన్యాని సంక్రుద్ధో వానరాణాం మహౌజసామ్॥౧౧॥ మమంథ పరమాయత్తో వనాన్యగ్నిరివోత్థి
తః। లోహితార్ద్రాస్తు బహవశ్శేరతే వానరర్షభాః॥౧౨॥ నిరస్తాః పతితా భూమౌ తామ్రపుష్పా ఇవ ద్రుమాః। లంఘయం
తః ప్రధావంతో వానరా నావలోకయన్॥౧౩॥ కేచిత్సముద్రే పతితాః కేచిద్గగనమాశ్రితాః। వధ్యమానాస్తు తే వీరా రాక్ష
సేన బలీయసా॥౧౪॥ సాగరం యేన తే తీర్ణాః పథా తేన ప్రదుద్రువుః। తే స్థలాని తథా నిమ్నం విషణ్ణవదనా భయాత్॥౧౫॥

ఋక్షా వృక్షాన్ సమారూఢాః కేచిత్పర్వతమాశ్రితాః । మమజ్జురర్ణవే కేచిద్గుహాః కేచిత్సమాశ్రితాః॥౧౬॥ నిషేదుః ప్ల
వగాః కేచిత్కేచిన్నైవావతస్థిరే । కేచిద్భూమౌ నిపతితాః కేచిత్సుప్తా మృతా ఇవ ॥౧౭॥ తాన్ సమీక్ష్యాంగదో భగ్నా
న్వానరానిదమబ్రవీత్ । అవతిష్ఠత యుధ్యామో నివర్తధ్వం ప్లవంగమాః॥ ౧౮॥ భగ్నానాం వో న పశ్యామి పరిగమ్య మహీ
మిమామ్ । స్థానం సర్వే నివర్తధ్వం కిం ప్రాణాన్ పరిరక్షథ॥౧౯॥ నిరాయుధానాం ద్రవతామసంగగతిపౌరుషాః । దారా
హ్యపహసిష్యంతి స వై ఘాతస్తు జీవతామ్॥౨౦॥ కులేషు జాతాః సర్వే స్మ విస్తీర్ణేషు మహత్సు చ । క్వ గచ్ఛథ భయత్రస్తా
హరయః ప్రాకృతా యథా॥౨౧॥ అనార్యాః ఖలు యద్భీతాస్త్యక్త్వా వీర్యం ప్రధావత । వికత్థనాని వో యాని తదా వై జనసం
సది॥౨౨॥ తాని వః క్వ ను యాతాని సోదగ్రాణి మహాంతి చ । భీరుప్రవాదాః శ్రూయంతే యస్తు జీవతి ధిక్కృతః॥౨౩॥ మా
ర్గః సత్పురుషైర్జుష్టః సేవ్యతాం త్యజ్యతాం భయమ్ । శయామహేఽథ నిహతాః పృథివ్యామల్పజీవితాః॥౨౪॥ దుష్ప్రాపం
బ్రహ్మలోకం వా ప్రాప్నుమో యుధి సూదితాః । సంప్రాప్నుయామః కీర్తిం వా నిహత్వా శత్రుమాహవే॥౨౫॥ జీవితం
వీరలోకస్య భోక్ష్యామో వసు వానరాః । న కుంభకర్ణః కాకుత్స్థం దృష్ట్వా జీవన్ గమిష్యతి॥౨౬॥ దీప్యమానమివాసాద్య ప
తంగో జ్వలనం యథా । పలాయనేన చోద్దిష్టాః ప్రాణాన్ రక్షామహే వయమ్॥౨౭॥ ఏకేన బహవో భగ్నా యశో నాశం
గమిష్యతి । ఏవం బ్రువాణం తం వీరమంగదం కనకాంగదమ్॥౨౮॥ ద్రవమాణాస్తతో వాక్యమూచుః శూరవిగర్హితమ్
కృతం నః కదనం ఘోరం కుంభకర్ణేన రక్షసా॥౨౯॥ న స్థానకాలో గచ్ఛామో దయితం జీవితం హి నః । ఏతావదుక్త్వా వచనం
సర్వే తే భేజిరే దిశః ॥ ౩౦ ॥ భీమం భీమాక్షమాయాంతం దృష్ట్వా వానరయూథపాః । ద్రవమాణాస్తు తే వీరా అంగదేన
వలీముఖాః॥౩౧॥ సాంత్వైశ్చ బహుమానైశ్చ తతః సర్వే నివర్తితాః । ప్రహర్షముపనీతాశ్చ వాలిపుత్రేణ ధీమతా॥౩౨॥
ఆజ్ఞాప్రతీక్షాస్తస్థుశ్చ సర్వే వానరయూథపాః॥ ఋషభశరభమైంధధూమ్రనీలాః కుముదసుషేణగవాక్షరంభతారాః।
ద్వివిదపనసవాయుపుత్రముఖ్యాస్త్వరితతరాభిముఖం రణం ప్రయాతాః॥౩౩॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే షట్షష్టితమః సర్గః
తే నివృత్తా మహాకాయాః శ్రుత్వాంగదవచస్తదా । నైష్ఠికీం బుద్ధిమాసాద్య సర్వే సంగ్రామకాంక్షిణః॥౧॥ స
ముదీరితవీర్యాస్తే సమారోపితవిక్రమాః । పర్యవస్థాపితా వాక్యైరంగదేన వలీముఖాః॥౨॥ ప్రయాతాశ్చ గతా హర్షం మర
ణే కృతనిశ్చయాః । చక్రుః సుతుములం యుద్ధం వానరాస్త్యక్తజీవితాః॥ ౩ ॥ అథ వృక్షాన్ మహాకాయాః సానూని సుమ
హాంతి చ । వానరాస్తూర్ణముద్యమ్య కుంభకర్ణమభిద్రుతాః॥౪॥ స కుంభకర్ణః సంక్రుద్ధో గదాముద్యమ్య వీర్యవాన్ । అ
ర్దయన్ సుమహాకాయః సమంతాద్వ్యాక్షిపద్రిపూన్॥౫॥ శతాని సప్త చాష్టౌ చ సహస్రాణి చ వానరాః । ప్రకీర్ణాః
శేరతే భూమౌ కుంభకర్ణేన పోథితాః॥౬॥ షోడశాష్టౌ చ దశ చ వింశత్త్రింశత్తథైవ చ । పరిక్షిప్య చ బాహుభ్యాం ఖాదన్స
పరిధావతి॥౭॥ భక్షయన్ భృశసంక్రుద్ధో గరుడః పన్నగానివ । కృచ్ఛ్రేణ చ సమాశ్వస్తాః సంగమ్య చ తతస్తతః॥౮॥ వృక్షా
ద్రిహస్తా హరయస్తస్థుః సంగ్రామమూర్ధని ॥ తతః పర్వతముత్పాట్య ద్వివిదః ప్లవగర్షభః॥౯॥ దుద్రావ గిరిశృంగా
భం ప్రలంబమివ తోయదః । తం సముత్పత్య చిక్షేప కుంభకర్ణస్య వానరః॥౧౦॥ తమప్రాప్తో మహాకాయం తస్య సైన్యేఽపతత్త
దా । మమర్దాశ్వాన్ గజాంశ్చాపి రథాంశ్చైవ నగోత్తమః॥౧౧॥ తాని చాన్యాని రక్షాంసి పునశ్చాన్యద్గిరేశ్శిరః । శైలవే
గాభిహతం హతాశ్వం హతసారథి॥౧౨॥ రక్షసాం రుధిరక్లిన్నం బభూవాయోధనం మహత్ । రథినో వానరేంద్రాణాం శ
రైః కాలాంతకోపమైః॥౧౩॥ శిరాంసి నదతాం జహ్రుః సహసా భీమనిస్వనాః॥ వానరాశ్చ మహాత్మానః సముత్పాట్య మహా
ద్రుమాన్॥౧౪॥ రథానశ్వాన్ గజానుష్ట్రాన్ రక్షసామభ్యసూదయన్ । హనూమాన్ శైలశృంగాణి వృక్షాంశ్చ వివిధాన్ బ
హూన్॥౧౫॥ వవర్ష కుంభకర్ణస్య శిరస్యంబరమాస్థితః ॥ తాని పర్వతశృంగాణి శూలేన తు బిభేద హ॥౧౬॥ బభంజ వృక్ష
వర్షం చ కుంభకర్ణో మహాబలః ॥ తతో హరీణాం తదనీకముగ్రం దుద్రావ శూలం నిశితం ప్రగృహ్య । తస్థౌ తతో
ఽస్యాపతతః పురస్తాన్మహీధరాగ్రం హనుమాన్ ప్రగృహ్య॥౧౭॥ స కుంభకర్ణం కుపితో జఘాన వేగేన శైలోత్తమభీమకాయం
స చుక్షుభే తేన తదాభిభూతో మేదార్ద్రగాత్రో రుధిరావసిక్తః॥ ౧౮॥ స శూలమావిధ్య తటిత్ప్రకాశం గిరిం యథా ప్ర
జ్వలితాగ్రశృంగమ్ । బాహ్వంతరే మారుతిమాజఘాన గుహోఽచలం క్రౌంచమివోగ్రశక్త్యా॥౧౯॥ స శూలనిర్భిన్నమ
హాభుజాంతరః ప్రవిహ్వలః శోణితముద్వమన్ముఖాత్ । ననాద భీమం హనుమాన్ మహాహవే యుగాంతమేఘస్తనితస్వనో

షమమ్॥౨౦॥తతోవినేదుస్సహసా ప్రహృష్టా రక్షోగణా స్తం వ్యథితం సమీక్ష్య।ప్లవంగమాస్తు వ్యథితా భయార్తాః ప్రదు
ద్రువుస్సంయతి కుంభకర్ణమ్॥౨౧॥తతస్తు నీలో బలవాన్పర్యవస్థాపయద్బలమ్।ప్రవిచిక్షేప శైలాగ్రం కుంభకర్ణాయ
ధీమతే॥౨౨॥తమాపతంతం సంప్రేక్ష్య ముష్టినాభిజఘాన హ।ముష్టిప్రహారాభిహతం తచ్ఛైలాగ్రం వ్యదీర్యత॥౨౩॥ సవి
స్ఫులింగం సజ్వాలం నిపపాత మహీతలే।ఋషభశ్శరభో నీలో గవాక్షో గంధమాదనః॥౨౪॥ పంచవానరశార్దూలాః కుం
భకర్ణముపాద్రవన్।శైలైర్వృక్షైస్తలైః పాదైర్ముష్టిభిశ్చ మహాబలాః॥౨౫॥ కుంభకర్ణం మహాకాయం సర్వతోభినిజ
ఘ్నిరే।స్పర్శానివ ప్రహారాంస్తాన్వేదయానో న వివ్యథే॥౨౬॥ఋషభం తు మహావేగం బాహుభ్యాం పరిషస్వజే। కుం
భకర్ణభుజాభ్యాం తు పీడితో వానరర్షభః॥౨౭॥నిపపాతర్షభో భీమః ప్రముఖాగతశోణితః। ముష్టినా శరభం హత్వా
జానునా నీలమాహవే॥౨౮॥ఆజఘాన గవాక్షం తు తలేనేంద్రరిపుస్తదా।తస్య ప్రహారవ్యథితా ముముహుశ్శోణితోక్షితాః
॥౨౯॥ నిపేతుస్తే తు మేదిన్యాం నికృత్తా ఇవ కింశుకాః।తేషు వానరముఖ్యేషు పతితేషు మహాత్మసు॥౩౦॥ వానరాణాం సహ
స్రాణి కుంభకర్ణం ప్రదుద్రువుః।తం శైలమివ శైలాభాస్సర్వే తు ప్లవగర్షభాః॥౩౧॥ సమారుహ్య సముత్పత్య దదంశు
శ్చ మహాబలాః।తం నఖైర్దశనైశ్చాపి ముష్టిభిర్జానుభిస్తథా॥౩౨॥కుంభకర్ణం మహాకాయం తే జఘ్నుః ప్లవగర్షభాః।
స వానరసహస్రైస్తైరాచితః పర్వతోపమః॥౩౩॥రరాజ రాక్షసవ్యాఘ్రో గిరిరాత్మరుహైరివ।బాహుభ్యాం వానరాన్స
ర్వాన్ప్రగృహ్య సుమహాబలః॥౩౪॥భక్షయామాస సంక్రుద్ధో గరుడః పన్నగానివ।ప్రక్షిప్తాః కుంభకర్ణేన వక్త్రే పాతాళ
సన్నిభే॥౩౫॥నాసాపుటాభ్యాం నిర్జగ్ముః కర్ణాభ్యాం చైవ వానరాః। భక్షయన్భృశసంక్రుద్ధో హరీన్పర్వతసన్ని
భః॥౩౬॥బభంజ వానరాన్సర్వాన్సంక్రుద్ధో రాక్షసోత్తమః। మాంసశోణితసంక్లేదాం భూమిం కుర్వన్స రాక్షసః॥
౩౭॥చచార హరిసైన్యేషు కాలాగ్నిరివ మూర్ఛితః।వజ్రహస్తో యథా శక్రః పాశహస్త ఇవాంతకః॥౩౮॥శూలహస్తో బభౌ
సంఖ్యే కుంభకర్ణో మహాబలః।యథా శుష్కాన్యరణ్యాని గ్రీష్మే దహతి పావకః॥౩౯॥ తథా వానరసైన్యాని కుంభకర్ణో
వినిర్దహత్।తతస్తే వధ్యమానాస్తు హతయూథా వినాయకాః॥౪౦॥వానరా భయసంవిగ్నా వినేదుర్విస్వరం భృశమ్। అ
నేకశో వధ్యమానాః కుంభకర్ణేన వానరాః॥౪౧॥రాఘవం శరణం జగ్ముర్వ్యథితాః ఖిన్నచేతసః।ప్రభగ్నాన్వానరాన్దృ
ష్ట్వా వజ్రహస్తాత్మజాత్మజః॥౪౨॥అభ్యధావత వేగేన కుంభకర్ణం మహాహవే।శైలశృంగం మహద్గృహ్య వినదంశ్చ ముహు
ర్ముహుః॥౪౩॥త్రాసయన్రాక్షసాన్సర్వాన్కుంభకర్ణపదానుగాన్। చిక్షేప శైలశిఖరం కుంభకర్ణస్య మూర్ధ
ని॥౪౪॥స తేనాభిహతోత్యర్థం గిరిశృంగేణ మూర్ధని।కుంభకర్ణః ప్రజజ్వాల కోపేన మహతా తదా॥౪౫॥ సోభ్యధావ
త వేగేన వాలిపుత్రమమర్షణమ్ ॥కుంభకర్ణో మహానాదస్త్రాసయామాస వానరాన్॥౪౬॥శూలం ససర్జ వై రోషా
దంగదే స మహాబలః।తమాపతంతం బుధ్వా తు యుద్ధమార్గవిశారదః॥౪౭॥లాఘవాన్మోచయామాస బలవాన్వానరర్ష
భః।ఉత్పత్య చైనం సహసా తలేనోరస్యతాడయత్॥౪౮॥స తేనాభిహతః కోపాత్ప్రముమోహాచలోపమః। సలబ్ధసం
జ్ఞో బలవాన్ముష్టిమావృత్య రాక్షసః॥౪౯॥ అపహాస్తేన చిక్షేప సవిసంజ్ఞః పపాత హ।తస్మిన్ప్లవంగశార్దూలే విసంజ్ఞే పతి
తే భువి॥౫౦॥తచ్ఛూలం సముపాదాయ సుగ్రీవమభిదుద్రువే।తమాపతంతం సంప్రేక్ష్య కుంభకర్ణం మహాబలమ్॥౫౧॥ఉ
త్పపాత తదా వీరస్సుగ్రీవో వానరాధిపః। సపర్వతాగ్రముత్క్షిప్య సమావిధ్య మహాకపిః॥౫౨॥ అభిదుద్రావ వేగేన కుం
భకర్ణం మహాబలమ్।తమాపతంతం సంప్రేక్ష్య కుంభకర్ణః ప్లవంగమమ్॥౫౩॥ తస్థౌ వికృతసర్వాంగో వానరేంద్రస్య సమ్ము
ఖః।కపిశోణితదిగ్ధాంగం భక్షయంతం ప్లవంగమాన్॥౫౪॥కుంభకర్ణం స్థితం దృష్ట్వా సుగ్రీవో వాక్యమబ్రవీత్।పాతితా
శ్చ త్వయా వీరాః కృతం కర్మ సుదుష్కరమ్॥౫౫॥భక్షితాని చ సైన్యాని ప్రాప్తం తే పరమం యశః।త్యజ తద్వానరానీకం
ప్రాకృతైః కిం కరిష్యసి॥౫౬॥సహస్వైకనిపాతం మే పర్వతస్యాస్య రాక్షస।తద్వాక్యం హరిరాజస్య సత్త్వధైర్యసమన్వి
తమ్॥౫౭॥శ్రుత్వా రాక్షసశార్దూలః కుంభకర్ణోబ్రవీద్వచః।ప్రజాపతేస్తు పౌత్రస్త్వం తథైవర్క్షరజస్సుతః॥౫౮॥
శ్రుతపౌరుషసంపన్నః కస్మాద్గర్జసి వానర।కర్మణా దర్శయాత్మానం యావత్త్వాం ప్రమథామ్యహమ్॥౫౯॥సకుంభక
ర్ణస్య వచో నిశమ్య వ్యావిధ్య శైలం సహసా ముమోచ।తేనాజఘానోరసి కుంభకర్ణం శైలేన వజ్రాశనిసన్నిభేన॥౬౦॥
తచ్ఛైలశృంగం సహసా వికీర్ణం భుజాంతరే తస్య తదా విశాలే।తతో విషేదుస్సహసా ప్లవంగా రక్షోగణాశ్చాపి ముదా వి

నేదుః ||౬౧|| స శైలశృంగాభిహతశ్చుకోప ననాద కోపాచ్చ వివృత్య వక్త్రమ్ । వ్యావిధ్య శూలం చ తటిత్ప్రకాశం చిక్షే-
పహర్యృక్షపతేర్వధాయ ||౬౨|| తత్కుంభకర్ణస్య భుజప్రవిష్టం శూలం శితం కాంచనదామజుష్టమ్ । క్షిప్రం సముత్పత్య ని-
గృహ్య దోర్భ్యాం బభంజ వేగేన సుతోఽనిలస్య ||౬౩|| కృతం భారసహస్రేణ శూలం కాలాయసం మహత్ । బభంజ జాను-
మారోప్య ప్రహృష్టః ప్లవగర్షభః ||౬౪|| శూలం భగ్నం హనుమతా దృష్ట్వా వానరవాహినీ । హృష్టా ననాద బహుశస్సర్వత-
శ్చ మహాస్వనమ్ ||౬౫|| సింహనాదం చ తే చక్రుః ప్రహృష్టా వనగోచరాః । మారుతిం పూజయాంచక్రుర్దృష్ట్వా శూలం త-
థాగతమ్ ||౬౬|| స తత్తదా భగ్నమవేక్ష్య శూలం చుకోప రక్షోఽధిపతిర్మహాత్మా । ఉత్పాట్య లంకామలయాత్స శృంగం జ-
ఘాన సుగ్రీవముపేత్య తేన ||౬౭|| స శైలశృంగాభిహతో విసంజ్ఞః పపాత భూమౌ యుధి వానరేంద్రః । తం ప్రేక్ష్య భూమౌ ప-
తితం విసంజ్ఞం నేదుః ప్రహృష్టాస్స్వథ యాతుధానాః ||౬౮|| సమభ్యుపేత్యాద్భుతఘోరవీర్యం స కుంభకర్ణో యుధి వా-
నరేంద్రమ్ । జహార సుగ్రీవమభిప్రగృహ్య యథానిలో మేఘమతిప్రచండః ||౬౯|| స తం మహామేఘనికాశరూపముత్పాట్య
గచ్ఛన్ యుధి కుంభకర్ణః । రరాజ మేరుప్రతిమానరూపో మేరుర్యథాత్యుచ్ఛ్రితఘోరశృంగః ||౭౦|| తతస్సముత్పాట్య జ-
గామ వీరస్సంస్తూయమానో యుధి రాక్షసేంద్రైః । శృణ్వన్నినాదం త్రిదివాలయానాం ప్లవంగరాజగ్రహవిస్మితానామ్ ||
౭౧|| తతస్తమాదాయ తదా స మేనే హరీంద్రమింద్రోపమమింద్రవీర్యః । అస్మిన్ హృతే సర్వమిదం హృతం స్యాత్సరాఘ-
వం సైన్యమితీంద్రశత్రుః ||౭౨|| విద్రుతాం వాహినీం దృష్ట్వా వానరాణాం తతస్తతః । కుంభకర్ణేన సుగ్రీవం గృహీతం చా-
పి వానరమ్ ||౭౩|| హనూమాంశ్చింతయామాస మతిమాన్మారుతాత్మజః । ఏవం గృహీతే సుగ్రీవే కిం కర్తవ్యం మయా భ-
వేత్ ||౭౪|| యద్వై న్యాయ్యం మయా కర్తుం తత్కరిష్యామి సర్వథా । భూత్వా పర్వతసంకాశో నాశయిష్యామి రాక్షసమ్ ||
౭౫|| మయా హతే సంయతి కుంభకర్ణే మహాబలే ముష్టివికీర్ణదేహే । విమోచితే వానరపార్థివే చ భవంతు హృష్టాః ప్లవ-
గాస్సమస్తాః ||౭౬|| అథవా స్వయమప్యేష మోక్షం ప్రాప్స్యతి పార్థివః । గృహీతోఽయం యది భవేత్త్రిదశైస్సాసురోర-
గైః ||౭౭|| మన్యే న తావదాత్మానం బుధ్యతే వానరాధిపః । శైలప్రహారాభిహతః కుంభకర్ణేన సంయుగే ||౭౮|| అయం ముహూ-
ర్తాత్సుగ్రీవో లబ్ధసంజ్ఞో మహాహవే । ఆత్మనో వానరాణాం చ యత్పథ్యం తత్కరిష్యతి ||౭౯|| మయా తు మోక్షితస్యాస్య సు-
గ్రీవస్య మహాత్మనః । అప్రీతిశ్చ భవేత్కష్టా కీర్తినాశశ్చ శాశ్వతః ||౮౦|| తస్మాన్ముహూర్తం కాంక్షిష్యే విక్రమం పార్థి-
వస్య తు । భిన్నం చ వానరానీకం తావదాశ్వాసయామ్యహమ్ ||౮౧|| ఇత్యేవం చింతయిత్వా తు హనూమాన్మారుతాత్మజః ||
భూయస్సంస్తంభయామాస వానరాణాం మహాచమూమ్ ||౮౨|| స కుంభకర్ణోఽథ వివేశ లంకాం స్ఫురంతమాదాయ మ-
హాకపిం తమ్ । విమానచర్యాగృహగోపురస్థైః పుష్పాగ్ర్యవర్షైరవకీర్యమాణః ||౮౩|| లాజగంధోదవర్షైస్తు సిచ్యమాన-
శ్శనైశ్శనైః । రాజమార్గస్య శీతత్వాత్సంజ్ఞామాప మహాబలః ||౮౪|| తతస్స సంజ్ఞాముపలభ్య కృచ్ఛ్రాద్బలీయసస్తస్య భు-
జాంతరస్థః । అవేక్షమాణః పురరాజమార్గం విచింతయామాస ముహుర్మహాత్మా ||౮౫|| ఏవం గృహీతేన కథన్ను నామ శ-
క్యం మయా సంప్రతికర్తుమద్య । తథా కరిష్యామి యథా హరీణాం భవిష్యతీష్టం చ హితం చ కార్యమ్ ||౮౬|| తతః కరాగ్రై-
స్సహసా సమేత్య రాజా హరీణామమరేంద్రశత్రుమ్ । ఖరైశ్చ కర్ణౌ దశనైశ్చ నాసాం దదంశ పార్శ్వేషు చ కుంభక-
ర్ణమ్ ||౮౭|| స కుంభకర్ణో హృతకర్ణనాసో విదారితస్తేన విమర్దితశ్చ । రోషాభిభూతః క్షతజార్ద్రనేత్రస్సుగ్రీవమా-
విధ్య పిపేష భూమౌ ||౮౮|| స భూతలే భీమబలాభిపిష్టస్సురారిభిస్తైరభిహన్యమానః । జగామ ఖం వేగవదభ్యుపేత్య పునశ్చ
రామేణ సమాజగామ ||౮౯|| కర్ణనాసావిహీనస్తు కుంభకర్ణో మహాబలః । రరాజ శోణితైస్సిక్తో గిరిః ప్రస్రవణైరివ ||౯౦||
శోణితార్ద్రో మహాకాయో రాక్షసో భీమవిక్రమః । యుద్ధాయాభిముఖో భూయో మనశ్చక్రే మహాబలః ||౯౧|| అమ-
ర్షాచ్ఛోణితోద్గారీ శుశుభే రావణానుజః । నీలాంజనచయప్రఖ్యస్ససంధ్య ఇవ తోయదః ||౯౨|| గతే తు తస్మిన్ సురరాజశ-
త్రుః క్రోధాత్ప్రదుద్రావ రణాయ భూయః । అనాయుధోఽస్మీతి విచింత్య రౌద్రో ఘోరం తదా ముద్గరమాససాద ||౯౩|| తత-
స్స పుర్యాస్సహసా మహౌజా నిష్క్రమ్య తద్వానరసైన్యముగ్రమ్ । బభక్ష రక్షో యుధి కుంభకర్ణః ప్రజా యుగాంతా-
గ్నిరివ ప్రదీప్తః ||౯౪|| బుభుక్షితశ్శోణితమాంసగృధ్నుః ప్రవిశ్య తద్వానరసైన్యముగ్రమ్ । చఖాద రక్షాంసి హరీన్ పిశాచా-
నృక్షాంశ్చ మోహాద్యుధి కుంభకర్ణః ||౯౫|| యథైవ మృత్యుర్హరతే యుగాంతే స భక్షయామాస హరీంశ్చ ముఖ్యాన్ || ఏకం

దృష్ట్వా త్రీన్బహూన్క్రుద్ధో వానరాన్సహ రాక్షసైః। సమాదాయైకహస్తేన ప్రచిక్షేప త్వరన్ముఖే ॥౯౬॥ సంప్రస్రవం
స్తదా మేదశ్శోణితం చ మహాబలః। వధ్యమానో నగేంద్రాగ్రైర్భక్షయామాస వానరాన్ ॥౯౭॥ తే భక్ష్యమాణా హరయో
రామం జగ్ముస్తదా గతిమ్। కుంభకర్ణో భృశం క్రుద్ధః కపీన్ఖాదన్ప్రధావతి ॥౯౮॥ శతాని సప్త చాష్టౌ చ వింశత్త్రింశత్త
థైవ చ। సంపరిష్వజ్య బాహుభ్యాం ఖాదన్విపరిధావతి ॥౯౯॥ తస్మిన్కాలే సుమిత్రాయాః పుత్రః పరబలార్దనః। చకార ల
క్ష్మణః క్రుద్ధో యుద్ధం పరపురంజయః ॥౧౦౦॥ స కుంభకర్ణస్య శరాన్శరీరే సప్త వీర్యవాన్। నిజఘానాదదే బాణాన్విసస
ర్జ చ లక్ష్మణః ॥౧౦౧॥ అతిక్రమ్య చ సౌమిత్రిం కుంభకర్ణో మహాబలః। రామమేవాభిదుద్రావ దారయన్నివ మేదినీమ్ ॥
౧౦౨॥ అథ దాశరథీ రామో రౌద్రమస్త్రం ప్రదర్శయన్। కుంభకర్ణస్య హృదయే ససర్జ నిశితాన్శరాన్ ॥౧౦౩॥ త
స్య రామేణ విద్ధస్య సహసావిప్రధావతః। అంగారమిత్రాః క్రుద్ధస్య ముఖాన్నిశ్చేరురర్చిషః ॥౧౦౪॥ రామాస్త్రవిద్ధో
ఘోరం వై నదన్రాక్షసపుంగవః। అభ్యధావత సంక్రుద్ధో హరీన్విద్రావయన్రణే ॥౧౦౫॥ తస్యోరసి నిమగ్నాశ్చ శరా బ
ర్హిణవాససః। హస్తాచ్చాపి పరిభ్రష్టా పపాతోర్వ్యాం మహాగదా ॥౧౦౬॥ ఆయుధాని చ సర్వాణి విప్రాకీర్యంత భూత
లే। స నిరాయుధమాత్మానం యదా మేనే మహాబలః ॥౧౦౭॥ ముష్టిభ్యాం చరణాభ్యాం చ చకార కదనం మహత్। స బాణైర
తివిద్ధాంగః క్షతజేన సముక్షితః ॥౧౦౮॥ రుధిరం ప్రతిసుస్రావ గిరిః ప్రస్రవణం యథా। స తీవ్రేణ చ కోపేన రుధిరేణ చ మూ
ర్ఛితః ॥౧౦౯॥ వానరాన్రాక్షసానృక్షాన్ఖాదన్విపరిధావతి। అథ శృంగం సమావిధ్య భీమం భీమపరాక్రమః ॥౧౧౦॥ చిక్షే
ప రామముద్దిశ్య బలవానంతకోపమః। అప్రాప్తమంతరా రామస్సప్తభిస్తైరజిహ్మగైః ॥౧౧౧॥ శరైః కాంచనచిత్రాంగై
శ్చిచ్ఛేద పురుషర్షభః। తన్మేరుశిఖరాకారం ద్యోతమానమివ శ్రియా ॥౧౧౨॥ ద్వే శతే వానరేంద్రాణాం పతమానమపా
తయత్। తస్మిన్కాలే స ధర్మాత్మా లక్ష్మణో వాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౧౧౩ ॥ కుంభకర్ణవధే యుక్తో యోగాన్పరిమృశన్బ
హూన్। నైవాయం వానరాన్రాజన్నాపి జానాతి రాక్షసాన్ ॥౧౧౪॥ మత్తః శోణితగంధేన స్వాన్పరాంశ్చైవ ఖాదతి।
సాధ్వేనమధిరోహంతు సర్వే తే వానరర్షభాః ॥౧౧౫॥ యూథపాశ్చ యథాముఖ్యాస్తిష్ఠంత్వస్య సమంతతః। అప్యయం దు
ర్మతిః కాలే గురుభారప్రపీడితః ॥ ౧౧౬ ॥ ప్రపతన్రాక్షసో భూమౌ నాన్యాన్హన్యాత్ ప్లవంగమాన్। తస్య తద్వ
చనం శ్రుత్వా రాజపుత్రస్య ధీమతః ॥ ౧౧౭॥ తే సమారురుహుర్హృష్టాః కుంభకర్ణం ప్లవంగమాః। కుంభకర్ణస్తు సం
క్రుద్ధస్సమారూఢః ప్లవంగమైః ॥౧౧౮॥ వ్యధూనయత్తాన్వేగేన దుష్టహస్తీవ హస్తిపాన్। తాన్దృష్ట్వా నిర్ధుతాన్రా
మో దుష్టోఽయమితి రాక్షసః ॥౧౧౯॥ సముత్పపాత వేగేన ధనురుత్తమమాదదే। క్రోధతామ్రేక్షణో వీరో నిర్దహన్నివ చ
క్షుషా ॥౧౨౦॥ రాఘవో రాక్షసం రోషాదభిదుద్రావ వేగితః। యూథపాన్హర్షయన్సర్వాన్కుంభకర్ణభయార్దితా
న్ ॥౧౨౧॥ స చాపమాదాయ భుజంగకల్పం దృఢజ్యముగ్రం తపనీయచిత్రమ్। హరీన్సమాశ్వాస్య సముత్పపాత రా
మో నిబద్ధోత్తమతూణబాణః ॥౧౨౨॥ స వానరగణైస్తైస్తు వృతః పరమదుర్జయః। లక్ష్మణానుచరో రామస్సంప్రతస్థే మహా
బలః ॥౧౨౩॥ స దదర్శ మహాత్మానం కిరీటినమరిందమమ్। శోణితాప్లుతసర్వాంగం కుంభకర్ణం మహాబలమ్ ॥ ౧౨౪ ॥ స
ర్వాన్సమభిధావంతం యథా రుష్టం దిశాగజమ్। మార్గమాణం హరీన్క్రుద్ధం రాక్షసైః పరివారితమ్ ॥౧౨౫॥ వింధ్యమం
దరసంకాశం కాంచనాంగదభూషణమ్। స్రవంతం రుధిరం వక్త్రాద్వర్షమేఘమివోత్థితమ్ ॥౧౨౬॥ జిహ్వయా పరిలిహ్యం
తం శోణితం శోణితేక్షణమ్। మృద్నంతం వానరానీకం కాలాంతకయమోపమమ్ ॥౧౨౭॥ తం దృష్ట్వా రాక్షసశ్రేష్ఠం ప్రదీ
ప్తానలవర్చసమ్। విస్ఫారయామాస తదా కార్ముకం పురుషర్షభః ॥౧౨౮॥ స తస్య చాపనిర్ఘోషాత్కుపితో రాక్షసర్
షభః। అమృష్యమాణస్తం ఘోషమభిదుద్రావ రాఘవమ్ ॥౧౨౯॥ తతస్తు వాతోద్ధతమేఘకల్పం భుజంగరాజోత్తమభో
గబాహుమ్। తమాపతంతం ధరణీధరాభమువాచ రామో యుధి కుంభకర్ణమ్ ॥౧౩౦॥ ఆగచ్ఛ రక్షోధిప మా విషాదమవస్థితో
హం ప్రగృహీతచాపః। అవేహి మాం శక్రసపత్న రామమయం ముహూర్తాద్భవితా విచేతాః ॥౧౩౧॥ రామోఽయమితి విజ్ఞా
య జహాస వికృతస్వనమ్। అభ్యధావత సంక్రుద్ధో హరీన్విద్రావయన్రణే ॥౧౩౨॥ పాతయన్నివ సర్వేషాం హృదయా
ని వనౌకసామ్। విహస్య వికృతం భీమం స మేఘస్తనితోపమమ్ ॥౧౩౩॥ కుంభకర్ణో మహాతేజా రాఘవం వాక్యమబ్రవీత్।
నాహం విరాధో విజ్ఞేయో న కబంధః ఖరో న చ ॥౧౩౪॥ న వాలీ న చ మారీచః కుంభకర్ణోఽహమాగతః। పశ్య మే ముద్గరం ఘో

రం సర్వకాలాయసం మహత్ ॥౧౩౫॥ అనేన నిర్జితా దేవా దానవాశ్చ పురా మయా। వికర్ణనాస ఇతి మాం నావజ్ఞాతుం త్వ
మర్హసి ॥౧౩౬॥ స్వల్పాపి హి న మే పీడా కర్ణనాసావినాశనాత్। దర్శయైక్ష్వాకుశార్దూల వీర్యం గాత్రేషు మే లఘు ॥౧౩౭॥
తతస్త్వాం భక్షయిష్యామి దృష్టపౌరుషవిక్రమమ్ ॥ స కుమ్భకర్ణస్య వచో నిశమ్య రామస్సుపుంఖాన్ విససర్జ బాణాన్। తై
రాహతో వజ్రసమప్రవేగైర్న చుక్షుభే న వ్యథతే సురారిః ॥౧౩౮॥ యైస్సాయకైస్సాలవరా నికృత్తా వాలీ హతో వానరపుం
గవశ్చ। తే కుమ్భకర్ణస్య తదా శరీరే వజ్రోపమా న వ్యథయాం ప్రచక్రుః ॥౧౩౯॥ స వారిధారా ఇవ సాయకాంస్తాన్ పిబన్న
రీరేణ మహేన్ద్రశత్రుః। జఘాన రామస్య శరప్రవేగం వ్యావిధ్య తం ముద్గరముగ్రవేగమ్ ॥౧౪౦॥ తతస్తు రక్షః క్షతజానువి
ద్ధం విత్రాసనం దేవమహాచమూనామ్। వ్యావిధ్య తం ముద్గరముగ్రవేగం విద్రావయామాస చమూం హరీణామ్ ॥౧౪౧॥
వాయవ్యమాదాయ తతో వరాస్త్రం రామః ప్రచిక్షేప నిశాచరాయ। సముద్గరం తేన జఘాన బాహుం స కృత్తబాహుస్తుము
లం ననాద ॥౧౪౨॥ స తస్య బాహుర్గిరిశృంగకల్పస్సముద్గరో రాఘవబాణకృత్తః। పపాత తస్మిన్ హరిరాజసైన్యే జఘాన
తాం వానరవాహినీం చ ॥౧౪౩॥ తే వానరా భగ్నహతావశేషాః పర్యన్తమాశ్రిత్య తదా విషణ్ణాః। ప్రవేపితాంగం దదృశు
స్సుఘోరం నరేన్ద్రరక్షోధిపసన్నిపాతమ్ ॥౧౪౪॥ స కుమ్భకర్ణోఽస్త్రనికృత్తబాహుర్మహాన్నికృత్తాగ్ర ఇవాచలేం
ద్రః। ఉత్పాటయామాస కరేణ వృక్షం తతోఽభిదుద్రావ రణే నరేన్ద్రమ్ ॥౧౪౫॥ స తస్య బాహుం సహసాలవృక్షం సముద్య
తం పన్నగభోగకల్పమ్। ఐన్ద్రాస్త్రయుక్తేన జఘాన రామో బాణేన జామ్బూనదచిత్రితేన ॥౧౪౬॥ స కుమ్భకర్ణస్య భుజో
నికృత్తః పపాత భూమౌ గిరిసన్నికాశః। వివేష్టమానో నిజఘాన వృక్షాన్ శైలాన్ శిలా వానరరాక్షసాంశ్చ ॥౧౪౭॥ తం ఛిన్న
బాహుం సమవేక్ష్య రామస్సమాపతన్తం సహసా నదన్తమ్। ద్వావర్ధచన్ద్రౌ నిశితౌ ప్రగృహ్య చిచ్ఛేద పాదౌ యుధి రాక్ష
సస్య ॥౧౪౮॥ తౌ తస్య పాదౌ ప్రదిశో దిశశ్చ గిరీన్ గుహాశ్చైవ మహార్ణవం చ। లంకాం చ సేనాం కపిరాక్షసానాం వినాదయం
తౌ వినిపేతతుశ్చ ॥౧౪౯॥ నికృత్తబాహుర్వినికృత్తపాదో విదార్య వక్త్రం బడబాముఖాభమ్। దుద్రావ రామం సహసాభి
గర్జన్ రాహుర్యథా చన్ద్రమివాన్తరిక్షే ॥౧౫౦॥ అపూరయత్తస్య ముఖం శితాగ్రై రామశ్శరైర్హేమపినద్ధపుంఖైః। స
పూర్ణవక్త్రో న శశాక వక్తుం చుకూజ కృచ్ఛ్రేణ ముమోహ చాపి ॥౧౫౧॥ అథాదదే సూర్యమరీచికల్పం స బ్రహ్మదణ్డాన్తక
కాలకల్పమ్। అరిష్టమైన్ద్రం నిశితం సుపుంఖం రామశ్శరం మారుతతుల్యవేగమ్ ॥౧౫౨॥ తం వజ్రజామ్బూనదచారుపుంఖం ప్ర
దీప్తసూర్యజ్వలనప్రకాశమ్। మహేన్ద్రవజ్రాశనితుల్యవేగం రామః ప్రచిక్షేప నిశాచరాయ ॥౧౫౩॥ స సాయకో రా
ఘవబాహుచోదితో దిశస్స్వభాసా దశ సంప్రకాశయన్। విధూమవైశ్వానరదీప్తదర్శనో జగామ శక్రాశనివీర్యవిక్ర
మః ॥౧౫౪॥ స తన్మహాపర్వతకూటసన్నిభం వివృత్తదంష్ట్రం చలచారుకుణ్డలమ్। చకర్త రక్షోధిపతేశ్శిరస్తథా యథైవ వృ
త్రస్య పురా పురన్దరః ॥౧౫౫॥ తద్రామబాణాభిహతం పపాత రక్షశ్శిరః పర్వతసన్నికాశమ్। బభఞ్జ చర్యాగృహగోపు
రాణి ప్రాకారముచ్చం తమపాతయచ్చ ॥౧౫౬॥ కుమ్భకర్ణశిరో భాతి కుణ్డలాలంకృతం మహత్। ఆదిత్యేభ్యుదితే రాత్రౌ
మధ్యస్థ ఇవ చన్ద్రమాః ॥౧౫౭॥ న్యపతత్కుమ్భకర్ణోఽథ స్వకాయేన నిపాతయన్। ప్లవంగమానాం కోటీశ్చ పరితస్సంప్ర
ధావతామ్ ॥౧౫౮॥ తచ్చాతికాయం హిమవత్ప్రకాశం రక్షస్తతస్తోయనిధౌ పపాత। గ్రాహాన్ వరాన్ మీనవరాన్ భుజంగాన్ మ
మర్ద భూమిం చ తదా వివేశ ॥౧౫౯॥ తస్మిన్ హతే బ్రాహ్మణదేవశత్రౌ మహాబలే సంయతి కుమ్భకర్ణే। చచాల భూర్భూమిధ
రాశ్చ సర్వే హర్షాచ్చ దేవాస్తుములం ప్రణేదుః ॥౧౬౦॥ తతస్తు దేవర్షిమహర్షిపన్నగాస్సురాశ్చ భూతాని సుపర్ణగు
హ్యకాః। సయక్షగన్ధర్వగణా నభోగతాః ప్రహర్షితా రామపరాక్రమేణ ॥౧౬౧॥ తతస్తు తే తస్య వధేన భూరిణా మనస్వి
నో నైరృతరాజబాన్ధవాః। వినేదురుచ్చైర్వ్యథితా రఘూత్తమం హరిం సమీక్ష్యైవ యథా పురాసురాః ॥౧౬౨॥ స దేవ
లోకస్య తమో నిహత్య సూర్యో యథా రాహుముఖాద్విముక్తః। తథా వ్యభాసీద్ధరిసైన్యమధ్యే నిహత్య రామో యుధి కుమ
భకర్ణమ్ ॥౧౬౩॥ ప్రహర్షమీయుర్బహవస్తు వానరాః ప్రబుద్ధపద్మప్రతిమైరివాననైః। అపూజయన్ రాఘవమిష్టభాజనం
హతే రిపౌ భీమబలే దురాసదే ॥౧౬౪॥ స కుమ్భకర్ణం సురసంఘమర్దనం మహత్సు యుద్ధేష్వపరాజితశ్రమమ్। ననన్ద హ
త్వా భరతాగ్రజో రణే మహాసురం వృత్రమివామరాధిపః ॥౧౬౫॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే సప్తషష్టితమస్సర్గః. ******

కుమ్భకర్ణం హతం దృష్ట్వా రాఘవేణ మహాత్మనా। రాక్షసా రాక్షసేన్ద్రాయ రావణాయ న్యవేదయన్ ॥౧॥ రా

ర్జన్సకాలసంకాశస్సంయుక్తః కాలధర్మణా। విద్రావ్య వానరీం సేనాం భక్షయిత్వా చ వానరాన్॥౨॥ ప్రతపిత్వా ము
హూర్తం చ ప్రశాంతో రామతేజసా। కాయేనార్ధప్రవిష్టేన సముద్రం భీమదర్శనమ్॥౩॥ నికృత్తకంఠోరుభుజో విక్షు
రన్రుధిరం బహు। రుద్ధ్వా ద్వారం శరీరేణ లంకాయాః పర్వతోపమః॥౪॥ కుంభకర్ణస్తవ భ్రాతా కాకుత్స్థశరపీడితః।
లగండభూతో వికృతో దావదగ్ధ ఇవ ద్రుమః॥౫॥ తం శ్రుత్వా నిహతం సంఖ్యే కుంభకర్ణం మహాబలమ్। రావణశ్శోకసంత
ప్తో ముమోహ చ పపాత చ॥౬॥ పితృవ్యం నిహతం దృష్ట్వా దేవాంతకనరాంతకౌ। త్రిశిరాశ్చాతికాయశ్చ రురుదుశ్శోకపీడి
తాః॥౭॥ భ్రాతరం నిహతం దృష్ట్వా రామేణాక్లిష్టకర్మణా। మహోదరమహాపార్శ్వౌ శోకాక్రాంతౌ బభూవతుః॥౮॥
తతః కృచ్ఛ్రాత్సమాసాద్య సంజ్ఞాం రాక్షసపుంగవః। కుంభకర్ణవధాద్దీనో విలలాప స రావణః॥౯॥ హా వీర రిపుదర్పఘ్న
కుంభకర్ణ మహాబల। త్వం మాం విహాయ వై దైవాద్యాతోఽసి యమసాదనమ్॥౧౦॥ మమ శల్యమనుద్ధృత్య బాంధవానాం మ
హాబల। శత్రుసైన్యం ప్రతాప్యైకస్త్వం మాం సంత్యజ్య గచ్ఛసి॥౧౧॥ ఇదానీం ఖల్వహం నాస్మి యస్య మే దక్షిణో భుజః।
పతితో యం సమాశ్రిత్య న బిభేమి సురాసురాన్॥౧౨॥ కథమేవంవిధో వీరో దేవదానవదర్పహా। కాలాగ్నిప్రతిమో హ్యద్య
రణే రామేణ వై హతః॥౧౩॥ యస్య తే వజ్రనిష్పేషో న కుర్యాద్వ్యసనం సదా। స కథం రామబాణార్తః ప్రసుప్తోఽసి మహీ
తలే॥౧౪॥ ఏతే దేవగణాస్సార్ధమృషిభిర్గగనే స్థితాః। నిహతం త్వాం రణే దృష్ట్వా నినదంతి ప్రహర్షితాః॥౧౫॥ ధ్రువమ
ద్యైవ సంహృష్టా లబ్ధలక్షాః ప్లవంగమాః। ఆరుక్షంతి హి దుర్గాణి లంకాద్వారాణి సర్వశః॥౧౬॥ రాజ్యేన నాస్తి మే కార్యం
కిం కరిష్యామి సీతయా। కుంభకర్ణవిహీనస్య జీవితే నాస్తి మే రతిః॥౧౭॥ యద్యహం భ్రాతృహంతారం న హన్మి యుధి రా
ఘవమ్। నను మే మరణం శ్రేయో న చేదం వ్యర్థజీవితమ్॥౧౮॥ అద్యైవ తం నయిష్యామి దేశం యత్రానుజో మమ। న భ్రా
తరం సముత్సృజ్య క్షణం జీవితుముత్సహే॥౧౯॥ దేవా హి మాం హసిష్యంతి దృష్ట్వా పూర్వాపకారిణమ్। కథమింద్రం జయి
ష్యామి కుంభకర్ణ హతే త్వయి॥౨౦॥ తదిదం మామనుప్రాప్తం విభీషణవచశ్శుభమ్। యదజ్ఞానాన్మయా తస్య న గృహీతం మ
హాత్మనః॥౨౧॥ విభీషణవచో యావత్కుంభకర్ణప్రహస్తయోః। వినాశోఽయం సముత్పన్నో మాం వ్రీడయతి దారుణః॥
౨౨॥ తస్యాయం కర్మణః ప్రాప్తో విపాకో మమ శోకదః। యన్మయా ధార్మికః శ్రీమాన్స నిరస్తో విభీషణః॥౨౩॥ ఇతి బహువి
ధమాకులాంతరాత్మా కృపణమతీవ విలప్య కుంభకర్ణమ్। న్యపతదతిదశాననో భృశార్తస్తమనుజమింద్రరిపుం హతం వి
దిత్వా॥౨౪॥ ఇ॰ శ్రీమద్యుద్ధకాండే- అష్టషష్టితమస్సర్గః-***********************************
ఏవం విలపమానస్య రావణస్య దురాత్మనః। శ్రుత్వా శోకాభితప్తస్య త్రిశిరా వాక్యమబ్రవీత్॥౧॥ ఏవమేవ మహావీర్యో హ
తో నస్తాత మధ్యమః। న తు సత్పురుషా రాజన్విలపంతి యథా భవాన్॥౨॥ నూనం త్రిభువనస్యాపి పర్యాప్తస్త్వమసి ప్రభో।
స కస్మాత్ప్రాకృత ఇవ శోచస్యాత్మానమీదృశమ్॥౩॥ బ్రహ్మదత్తాస్తి తే శక్తిః కవచస్సాయకో ధనుః। సహస్రఖరసంయు
క్తో రథో మేఘస్వనో మహాన్॥౪॥ త్వయాసకృద్ధి శస్త్రేణ విశస్తా దేవదానవాః। స సర్వాయుధసంపన్నో రాఘవం శాస్తుమ
ర్హసి॥౫॥ కామం తిష్ఠ మహారాజ నిర్గమిష్యామ్యహం రణమ్। ఉద్ధరిష్యామి తే శత్రూన్గరుడః పన్నగానివ॥౬॥ శంబరో దే
వరాజేన నరకో విష్ణునా యథా। తథాద్య శయితా రామో మయా యుధి నిపాతితః॥౭॥ శ్రుత్వా త్రిశిరసో వాక్యం రావణో
రాక్షసాధిపః। పునర్జాతమివాత్మానం మన్యతే కాలచోదితః॥౮॥ శ్రుత్వా త్రిశిరసో వాక్యం దేవాంతకనరాంతకౌ। అతికా
యశ్చ తేజస్వీ బభూవుర్యుద్ధహర్షితాః॥౯॥ తతోఽహమహమిత్యేవ గర్జంతో నైరృతర్షభాః। రావణస్య సుతా వీరాశ్శ
క్రతుల్యపరాక్రమాః॥౧౦॥ అంతరిక్షగతాస్సర్వే సర్వే మాయావిశారదాః। సర్వే త్రిదశదర్పఘ్నాస్సర్వే చ రణదుర్జ
యాః॥౧౧॥ సర్వే సుబలసంపన్నాస్సర్వే విస్తీర్ణకీర్తయః। సర్వే సమరమాసాద్య న శ్రూయంతే పరాజితాః॥౧౨॥ దేవై
రపి సగంధర్వైస్సకిన్నరమహోరగైః। సర్వేఽస్త్రవిదుషో వీరాస్సర్వే యుద్ధవిశారదాః॥౧౩॥ సర్వే ప్రవరవిజ్ఞానా
స్సర్వే లబ్ధవరాస్తథా॥ స తైస్తదా భాస్కరతుల్యవర్చసైస్సుతైర్వృతశ్శత్రుబలప్రమర్దనః। స రాజరాజో మఘ
వాన్యథామరైర్వృతో మహాదానవదర్పనాశనైః॥౧౪॥ స పుత్రాన్సంపరిష్వజ్య భూషయిత్వా చ భూషణైః। ఆశీ
ర్భిశ్చ ప్రశస్తాభిః ప్రేషయామాస సంయుగే॥౧౫॥ యుద్ధోన్మత్తం చ మత్తం చ భ్రాతరౌ చాపి రావణః। రక్షణార్థం కు
మారాణాం ప్రేషయామాస సంయుగే॥౧౬॥ తేఽభివాద్య మహాత్మానం రావణం శత్రురావణమ్। కృత్వా ప్రదక్షిణం చైవ

మహాకాయాః ప్రతస్థిరే ॥౧౭॥ సర్వౌషధీభిర్గంధైశ్చ సమాలిప్య మహాబలాః । నిర్జగ్ముర్నైరృతశ్రేష్ఠాః షడేతే యుద్ధకాం
క్షిణః ॥౧౮॥ త్రిశిరాశ్చాతికాయశ్చ దేవాంతకనరాంతకౌ । మహోదరమహాపార్శ్వౌ నిర్జగ్ముః కాలచోదితాః ॥౧౯॥
తతస్సుదర్శనం నామ నీలజీమూతసన్నిభమ్ । ఐరావతకులే జాతమారురోహ మహోదరః ॥ ౨౦ ॥ సర్వాయుధస
మాయుక్తం తూణీభిశ్చ స్వలంకృతమ్ । రరాజ గజమాస్థాయ సవితేవాస్తమూర్ధని ॥ ౨౧ ॥ హయోత్తమసమాయుక్తం
సర్వాయుధసమాకులమ్ । ఆరురోహ రథశ్రేష్ఠం త్రిశిరా రావణాత్మజః ॥౨౨॥ త్రిశిరా రథమాస్థాయ విరరాజ ధనుర్ధరః ।
సవిద్యుదుల్కశ్శైలాగ్రే సేంద్రచాప ఇవాంబుదః ॥౨౩॥ త్రిభిః కిరీటైస్త్రిశిరాః శుశుభే స రథోత్తమే । హిమవానివ శైలేం
ద్రస్త్రిభిః కాంచనపర్వతైః ॥౨౪॥ అతికాయోఽతితేజస్వీ రాక్షసేంద్రసుతస్తదా । ఆరురోహ రథశ్రేష్ఠం శ్రేష్ఠస్సర్వధనుష్మ
తామ్ ॥౨౫॥ సుచక్రాక్షం సుసంయుక్తం సానుకర్షం సకూబరమ్ । తూణీబాణాసనైర్దీప్తం ప్రాసాసిపరిఘాకులమ్ ॥౨౬॥
స కాంచనవిచిత్రేణ మకుటేన విరాజతా । భూషణైశ్చ బభౌ మేరుః కిరణైరివ భాస్వతః ॥ ౨౭ ॥ స రరాజ రథే తస్మిన్ రాజసూ
నుర్మహాబలః । వృతో నైరృతశార్దూలైర్వజ్రపాణిరివామరైః ॥ ౨౮ ॥ హయముచ్చైశ్శ్రవఃప్రఖ్యం శ్వేతం కనక
భూషణమ్ । మనోజవం మహాకాయమారురోహ నరాంతకః ॥ ౨౯ ॥ గృహీత్వా ప్రాసముల్కాభం విరరాజ నరాం
తకః । శక్తిమాదాయ తేజస్వీ గుహశ్శిఖిగతో యథా ॥ ౩౦ ॥ దేవాంతకస్సమాదాయ పరిఘం వజ్రభూషణమ్ । పరిగృ
హ్య గిరిం దోర్భ్యాం వపుర్విష్ణోర్విడంబయన్ ॥౩౧॥ మహాపార్శ్వో మహాకాయో గదామాదాయ వీర్యవాన్ । విరరాజ గ
దాపాణిః కుబేర ఇవ సంయుగే ॥౩౨॥ ప్రతస్థిరే మహాత్మానో బలైరప్రతిమైర్వృతాః । సురా ఇవామరావత్యా బలైరప్ర
తిమైర్వృతాః ॥ ౩౩ ॥ తాన్ గజైశ్చ తురంగైశ్చ రథైశ్చాంబుదనిస్వనైః । అనుజగ్ముర్మహాత్మానో రాక్షసాః
ప్రవరాయుధాః ॥౩౪॥ తే విరేజుర్మహాత్మానః కుమారాస్సూర్యవర్చసః । కిరీటినః శ్రియా జుష్టా గ్రహా దీప్తా ఇవాంబరే ॥
౩౫ ॥ ప్రగృహీతా బభౌ తేషాం శస్త్రాణామావళిస్సితా । శారదాభ్రప్రతీకాశా హంసావళిరివాంబరే ॥ ౩౬ ॥
మరణం చాపి నిశ్చిత్య శత్రూణాం వా పరాజయమ్ । ఇతి కృత్వా మతిం వీరా నిర్జగ్ముస్సంయుగార్థినః ॥ ౩౭ ॥ జగర్జు
శ్చ ప్రణేదుశ్చ చిక్షిపుశ్చాపి సాయకాన్ । జగృహుశ్చాపి తే వీరా నిర్యాంతో యుద్ధదుర్మదాః ॥ ౩౮ ॥ క్ష్వేళితా
స్ఫోటితరవైశ్చచాల చ వసుంధరా । రక్షసాం సింహనాదైశ్చ పుస్ఫోటేవ తదాంబరమ్ ॥
౩౯ ॥ తేఽభినిష్క్రమ్య ముదితా రాక్షసేంద్రా మహాబలాః । దదృశుర్వానరానీకం సముద్యతశిలానగమ్ ॥౪౦॥ హరయోఽపి
మహాత్మానో దదృశుర్నైరృతం బలమ్ । హస్త్యశ్వరథసంబాధం కింకిణీశతనాదితమ్ ॥౪౧॥ నీలజీమూతసంకాశం సముద్యత
మహాయుధమ్ । దీప్తానలరవిప్రఖ్యైస్సర్వతో నైరృతైర్వృతమ్ ॥౪౨॥ తం దృష్ట్వా బలమాయాంతం లబ్ధలక్షాః ప్లవంగమాః । స
ముద్యతమహాశైలాస్సంప్రణేదుర్మహాబలాః ॥౪౩॥ అమృష్యమాణా రక్షాంసి ప్రతినర్దంతి వానరాః ॥ తతస్సముత్కుష్టరవం
నిశమ్య రక్షోగణా వానరయూథపానామ్ । అమృష్యమాణాః పరహర్షముగ్రం మహాబలా భీమతరం వినేదుః ॥౪౪ ॥ తే రా
క్షసబలం ఘోరం ప్రవిశ్య హరియూథపాః । విచేరురుద్యతైశ్శైలైర్నగాశ్శిఖరిణో యథా ॥౪౫॥ కేచిదాకాశమావిశ్య కే
చిదుర్వ్యాం ప్లవంగమాః । రక్షస్సైన్యేషు సంక్రుద్ధాశ్చేరుర్ద్రుమశిలాయుధాః ॥౪౬॥ ద్రుమాంశ్చ విపులస్కంధాన్ గృ
హ్య వానరపుంగవాః । తద్యుద్ధమభవద్ఘోరం రక్షోవానరసంకులమ్ ॥౪౭॥ తే పాదపశిలాశైలైశ్చక్రుర్వృష్టిమనుత్తమామ్ ।
బాణౌఘైర్వార్యమాణాశ్చ హరయో భీమవిక్రమాః ॥౪౮ ॥ సింహనాదాన్వినేదుశ్చ రణే రాక్షసవానరాః । శిలాభిశ్చూ
ర్ణయామాసుర్యాతుధానాన్ ప్లవంగమాః ॥౪౯॥ నిజఘ్నుస్సంయుగే క్రుద్ధాః కవచాభరణావృతాన్ । కేచిద్రథగతాన్వీరా
న్ గజవాజిగతానపి ॥ ౫౦ ॥ నిజఘ్నుస్సహసాప్లుత్య యాతుధానాన్ ప్లవంగమాః । శైలశృంగహతాః కేచిన్ముష్టిభిర్వాంత
లోచనాః ॥౫౧॥ చేరుః పేతుశ్చ నేదుశ్చ తత్ర రాక్షసపుంగవాః । రాక్షసాశ్చ శరైస్తీక్ష్ణైర్బిభిదుః కపికుంజరాన్ ॥౫౨॥ శూల
ముద్గరఖడ్గైశ్చ జఘ్నుః ప్రాసైశ్చ శక్తిభిః । అన్యోన్యం పాతయామాసుః పరస్పరజయైషిణః ॥ ౫౩ ॥ రిపుశోణితదిగ్ధాం
గాస్తత్ర వానరరాక్షసాః । తతశ్శైలైశ్చ ఖడ్గైశ్చ విసృష్టైర్హరిరాక్షసైః ॥౫౪॥ ముహూర్తేనావృతా భూమిరభవచ్ఛో
ణితాప్లుతా । పతితైః పర్వతాకారై రక్షోభిరరిమర్దనైః ॥ ౫౫ ॥ ఆసీద్వసుమతీ పూర్ణా తదా యుద్ధమదాన్వితైః । ఆక్షిప్తాః

క్షిప్యమాణాశ్చభగ్నశూలాశ్చవానరైః||౫౬||వానరాన్వానరైరేవజఘ్నుస్తేరజనీచరాః।రాక్షసాన్రాక్షసైరేవజ
ఘ్నుస్తేహరియూథపాః||౫౭||ఆక్షిప్యచశిలాస్తేషాంనిజఘ్నూరాక్షసాహరీన్। తేషాంచాచ్ఛిద్యశస్త్రాణిజఘ్నూరక్షాం
సివానరాః||౫౮||నిజఘ్నుశ్శైలశూలాస్త్రైర్బిభిదుశ్చపరస్పరం।సింహనాదాన్వినేదుశ్చరణేవానరరాక్షసాః||౫౯||ఛి
న్నవర్మతనుత్రాణారాక్షసావానరైర్హతాః।రుధిరంప్రస్రవంస్తత్రరససారమివద్రుమాః||౬౦||రథేనచరథం
చాపివారణేనైవవారణమ్।హయేనచహయంకేచిన్నిజఘ్నుర్వానరారణే||౬౧||ప్రహృష్టమనసస్సర్వేప్రగృహీతమహా
శిలాః।హరయోరాక్షసాఞ్జఘ్నుర్ద్రుమైశ్చబహుశాఖిభిః||౬౨||తద్యుద్ధమభవద్ఘోరంరక్షోవానరసంకులమ్।క్షుర
ప్రైరర్ధచంద్రైశ్చభల్లైశ్చనిశితైశ్శరైః||౬౩||రాక్షసావానరేంద్రాణాంచిచ్ఛిదుఃపాదపాఞ్ఛిలాః।వికీర్ణైఃపర్వతా
గ్రైశ్చద్రుమైశ్ఛిన్నైశ్చసంయుగే||౬౪||హతైశ్చకపిరక్షోభిర్దుర్గమావసుధాభవత్||తేవానరాగర్వితహృష్టచేష్టాస్సం
గ్రామమాసాద్యభయంవిముచ్య।యుద్ధంతుసర్వేసహరాక్షసైస్తైర్నానాయుధాశ్చక్రురదీనసత్త్వాః||౬౫||తస్మిన్ప్ర
వృత్తేతుములేవిమర్దేప్రగృహ్యమాణేషువలీముఖేషు।నిపాత్యమానేషుచరాక్షసేషుమహర్షయోదేవగణాశ్చనేదుః
౬౬||తతోహయంమారుతతుల్యవేగమారుహ్యశక్తింనిశితాంప్రగృహ్య।నరాంతకోవానరరాజసైన్యంమహార్ణవంమీన
ఇవావివేశ||౬౭||సవానరాన్సప్తశతానివీరఃప్రాసేనదీప్తేనవినిర్బిభేద।ఏకక్షణేనేంద్రరిపుర్మహాత్మాజఘానసైన్యం
హరిపుంగవానామ్||౬౮||దదృశుశ్చమహాత్మానంహయపృష్ఠేప్రతిష్ఠితం।చరంతంహరిసైన్యేషువిద్యాధరమహర్షయః
౬౯||సతస్యదదృశేమార్గోమాంసశోణితకర్దమః।పతితైఃపర్వతాకారైర్వానరైరభిసంవృతః||౭౦||యావద్విక్రమి
తుంబుద్ధించక్రుఃప్లవగపుంగవాః। తావదేవానతిక్రమ్యనిర్బిభేదనరాంతకః||౭౧||దారయంశ్చకపీన్సర్వాన్నివృత్తో
ప్యనుధావతః।సర్వాన్సుదితుబలవాన్విచచారనరాంతకః||౭౨||దదాహహరిసైన్యానివనానీవవిభావసుః।యావదుత్పాట
యామాసువృక్షాన్శైలాన్వనౌకసః||౭౩||తావత్ప్రాసహతాఃపేతుర్వజ్రకృత్తాఇవాచలాః।జ్వలంతంప్రాసము
ద్యమ్యసంగ్రామాగ్రేనరాంతకః||౭౪||దిక్షుసర్వాసుబలవాన్విచచారనరాంతకః। ప్రమృద్నన్సర్వతోయుద్ధేప్రా
వృట్కాలేయథానిలః||౭౫||నశేకుర్ధావితుంధీరానస్థాతుంస్పందితుంకుతః।ఉత్పతంతంస్థితంయాంతంసర్వాన్వివ్యాధ
వీర్యవాన్||౭౬||ఏకేనాంతకకల్పేనప్రాసేనాదిత్యతేజసా।భిన్నానిహరిసైన్యానినిపేతుర్ధరణీతలే||౭౭||వజ్రనిష్పే
షసదృశంప్రాసస్యాభినిపాతనమ్।నశేకుర్వానరాస్సోఢుంతేవినేదుర్మహాస్వనమ్||౭౮||పతతాంహరివీరాణాంరూ
పాణిప్రచకాశిరే।వజ్రభిన్నాగ్రకూటానాంశైలానాంపతతామివ||౭౯||యేతుపూర్వంమహాత్మానఃకుంభకర్ణేనపా
తితాః।తేస్వస్థావానరశ్రేష్ఠాస్సుగ్రీవమవతస్థిరే||౮౦||విప్రేక్షమాణస్సుగ్రీవోదదర్శహరివాహినీమ్।నరాంతకభయ
త్రస్తాంవిద్రవంతీమితస్తతః||౮౧||విద్రుతాంవాహినీందృష్ట్వాసదదర్శనరాంతకమ్।గృహీతప్రాసమాయాంతంహయ
పృష్ఠేప్రతిష్ఠితం||౮౨||అథోవాచమహాతేజాస్సుగ్రీవోవానరాధిపః।కుమారమంగదంవీరంశక్రతుల్యపరాక్రమం||౮౩||గ
చ్ఛత్వంరాక్షసంవీరోయోసౌతురగమాస్థితః।క్షోభయంతంహరిబలంక్షిప్రంప్రాణైర్వియోజయ||౮౪|| సభర్తుర్వచ
నంశ్రుత్వానిష్పపాతాంగదస్తతః।అనీకాన్మేఘసంకాశాన్మేఘానీకాదివాంశుమాన్||౮౫|| శైలసంఘాతసంకాశోహరీ
ణాముత్తమోంగదః।రరాజాంగదసన్నద్ధస్సధాతురివపర్వతః||౮౬||నిరాయుధోమహాతేజాఃకేవలంనఖదంష్ట్రవాన్।న
రాంతకమభిక్రమ్యవాలిపుత్రోబ్రవీద్వచః||౮౭||తిష్ఠకింప్రాకృతైరేభిర్హరిభిస్త్వంకరిష్యసి। అస్మిన్వజ్రసమస్ప
ర్శంప్రాసంక్షిపమమోరసి||౮౮||అంగదస్యవచఃశ్రుత్వాప్రచుక్రోధనరాంతకః। సందశ్యదశనైరోష్ఠంవినిశ్వస్యభు
జంగవత్||౮౯||అభిగమ్యాంగదంక్రుద్ధోవాలిపుత్రంనరాంతకః|| ప్రాసంసమావిధ్యతదాంగదాయసముజ్జ్వలంతంస
హసోత్ససర్జ। సవాలిపుత్రోరసివజ్రకల్పేబభూవభగ్నోన్యపతచ్చభూమౌ|| ౯౦ ||తంప్రాసమాలోక్యతదావిభ
గ్నంసుపర్ణకృత్తోరగభోగకల్పమ్।తలంసముద్యమ్యసవాలిపుత్రస్తురంగమంతస్యజఘానమూర్ధ్ని||౯౧|| నిమగ్నపాదః
స్ఫుటితాక్షితారోనిష్క్రాంతజిహ్వోచలసన్నికాశః। సతస్యవాజీనిపపాతభూమౌతలప్రహారేణవిశీర్ణమూర్ధా||
౯౨||నరాంతకఃక్రోధవశంజగామహతంతురంగంపతితంనిరీక్ష్య। సముష్టిముద్యమ్యమహాప్రభావోజఘానశీర్షేయు
ధివాలిపుత్రమ్||౯౩||అథాంగదోముష్టివిభిన్నమూర్ధాసుస్రావతీవ్రంరుధిరంస్వశీర్షాత్।ముహుర్విజజ్వాలమమోహ

చాపిసంజ్ఞాంసమాసాద్యవిసిస్మియేచ॥ ౯౪ ॥అథాంగదోవజ్రసమానవేగంసంవర్త్యముష్టింగిరిశృంగకల్పమ్ । నిపాత
యామాసతదామహాత్మానరాంతకస్యోరసివాలిపుత్రః ॥౯౫॥సముష్టినిష్పిష్టవిభిన్నవక్షాజ్వాలావమఞ్ఛోణితదిగ్ధగా
త్రః । నరాంతకోభూమితలేపపాతయథాచలోవజ్రనిపాతభగ్నః ॥౯౬॥అథాంతరిక్షేత్రిదశోత్తమానాంవనౌకసాం
చైవమహాప్రణాదః । బభూవతస్మిన్నిహతేఽగ్ర్యవీరేనరాంతకేవాలిసుతేనసంఖ్యే ॥౯౭॥అథాంగదోరామమనఃప్రహ
ర్షణంసుదుష్కరంతత్కృతవాన్హివిక్రమమ్ ।విసిస్మియేసోఽప్యతివీర్యవిక్రమఃపునశ్చయుద్ధేసబభూవహర్షితః॥౯౮॥
ఇతిశ్రీమద్యుద్ధకాండే - ఏకోనసప్తతితమస్సర్గః. **

నరాంతకంహతందృష్ట్వాచుక్రుశుర్నైరృతర్షభాః । దేవాంతకస్త్రిమూర్ధాచపౌలస్త్యశ్చమహోదరః॥
౧॥ఆరూఢోమేఘసంకాశంవారణేంద్రంమహోదరః । వాలిపుత్రంమహావీర్యమభిదుద్రావవీర్యవాన్ ॥౨॥ భ్రాతృ
వ్యసనసంతప్తస్తథాదేవాంతకోబలీ।ఆదాయపరిఘందీప్తమంగదంసమభిద్రవత్ ॥౩॥రథమాదిత్యసంకాశంయుక్తంప
రమవాజిభిః । ఆస్థాయత్రిశిరావీరోవాలిపుత్రమథాభ్యయాత్ ॥౪॥సత్రిభిర్దేవదర్పఘ్నైర్నైరృతేంద్రైరభిద్రు
తః । వృక్షముత్పాటయామాసమహావిటపమంగదః॥౫॥దేవాంతకాయతంవీరశ్చిక్షేపసహసాంగదః।మహావృక్షంమహా
శాఖంశక్రోదీప్తమివాశనిమ్॥౬॥ త్రిశిరాస్తంప్రచిచ్ఛేదశరైరాశీవిషోపమైః । సవృక్షంకృత్తమాలోక్యఉత్పపాతత
దాంగదః॥౭॥సవవర్షతతోవృక్షాఞ్ఛిలాశ్చకపికుంజరః।తాన్ప్రచిచ్ఛేదసంక్రుద్ధస్త్రిశిరానిశితైశ్శరైః॥౮॥పరిఘాగ్రే
ణతాన్వృక్షాన్బభంజససురాంతకః । త్రిశిరాశ్చాంగదంవీరమభిదుద్రావసాయకైః॥౯॥గజేనసమభిద్రుత్యవాలిపు
త్రంమహోదరః ।జఘానోరసిసంక్రుద్ధస్తోమరైర్వజ్రసన్నిభైః॥౧౦॥దేవాంతకశ్చసంక్రుద్ధఃపరిఘేణతదాంగదమ్।
ఉపగమ్యాభిహత్యాశువ్యపచక్రామవేగవాన్॥౧౧॥సత్రిభిర్నైరృతశ్రేష్ఠైర్యుగపత్సమభిద్రుతః । నవివ్యథేమహాతే
జావాలిపుత్రఃప్రతాపవాన్ ॥౧౨॥సవేగవాన్మహావేగంకృత్వాపరమదుర్జయః । తలేనభృశముత్పత్యజఘానాస్యమ
హాగజమ్॥౧౩॥తస్యతేనప్రహారేణనాగరాజస్యసంయుగే । పేతతుర్లోచనేతస్యవినాదసవారణః॥౧౪॥విషాణంచా
స్యనిష్కృష్యవాలిపుత్రోమహాబలః ।దేవాంతకమభిప్లుత్యతాడయామాససంయుగే॥౧౫॥సవిహ్వలితసర్వాంగోవా
తోద్ధూతఇవద్రుమః।లాక్షారససవర్ణంచసుస్రావరుధిరంముఖాత్ ॥౧౬॥అథాశ్వాస్యమహాతేజాఃకృచ్ఛ్రాద్దేవాంత
కోబలీ । ఆవిధ్యపరిఘంఘోరమాజఘానతదాంగదమ్॥౧౭॥పరిఘాభిహతశ్చాపివానరేంద్రాత్మజస్తదా ।జానుభ్యాంప
తితోభూమౌపునరేవోత్పపాతహ॥౧౮ ॥తముత్పతంతంత్రిశిరాస్త్రిభిర్బాణైరజిహ్మగైః । ఘోరైర్హరిపతేఃపుత్రంల
లాటేభిజఘానహ॥౧౯ ॥తతోఽంగదంపరిక్షిప్తంత్రిభిర్నైరృతపుంగవైః।హనుమానపివిజ్ఞాయనీలశ్చాపిప్రతస్థతుః॥౨౦॥త
తశ్చిక్షేపశైలాగ్రంనీలస్త్రిశిరసేతదా ।తద్రావణసుతోధీమాన్బిభేదనిశితైశ్శరైః॥౨౧॥తద్బాణశతనిర్భిన్నంవిదారిత
శిలాతలమ్।సవిస్ఫులింగంసజ్వాలంనిపపాతగిరేశ్శిరః॥౨౨॥తతశ్చూర్ణితమాలోక్యహర్షాద్దేవాంతకస్తదా । పరిఘే
ణాభిదుద్రావమారుతాత్మజమాహవే॥౨౩॥తమాపతంతముత్ప్లుత్యహనూమాన్మారుతాత్మజః।ఆజఘానతదామూర్ధ్ని
వజ్రకల్పేనముష్టినా॥౨౪॥శిరసిప్రహరన్వీరస్తదావాయుసుతోబలీ। నాదేనాకంపయచ్చైవరాక్షసాన్సమహాకపిః॥౨౫॥
సముష్టినిష్పిష్టవికీర్ణమూర్ధానిర్వాంతదంతాక్షివిలంబిజిహ్వః। దేవాంతకోరాక్షసరాజసూనుర్గతాసురుర్వ్యాంస
హసాపపాత ॥ ౨౬ ॥ తస్మిన్హతేరాక్షసరాజసూనౌమహాబలేసంయతిదేవశత్రౌ । నీలంత్రిమూర్ధాకుపితశ్శరౌ
ఘైర్వవర్షజాంబూనదచిత్రపుంఖైః ॥ ౨౭ ॥ మహోదరస్తుసంక్రుద్ధఃకుంజరంపర్వతోపమమ్ । భూయస్సమధి
రుహ్యాశు మందరంరశ్మిమానివ ॥ ౨౮ ॥ తతోబాణమయంవర్షంనీలస్యోరస్యపాతయత్ । గిరౌవర్షం
తటిచ్చక్రచాపవానివతోయదః॥ ౨౯ ॥తతశ్శరౌఘైరభివర్షమాణోవిభిన్నగాత్రఃకపిసైన్యపాలః। నీలోబభూవాథ
విసృష్టగాత్రోవిష్టంభితస్తేనమహాబలేన ॥ ౩౦ ॥ తతస్తునీలఃప్రతిలభ్యసంజ్ఞాంశైలంసముత్పాట్యసవృక్షషండమ్ ।
తతస్సముత్పత్యభృశోగ్రవేగోమహోదరంతేనజఘానమూర్ధ్ని॥ ౩౧॥ తతస్సశైలేంద్రనిపాతభగ్నోమహో
దరస్తేనమహాద్విపేన।వ్యపోథితోభూమితలేగతాసుఃపపాతవజ్రాభిహతోయథాద్రిః॥౩౨॥పితృవ్యంనిహతందృష్ట్వాత్రి
శిరాశ్చాపమాదదే।హనూమంతంచసంక్రుద్ధోవివ్యాధనిశితైశ్శరైః॥ ౩౩॥ సవాయుసూనుఃకుపితశ్చిక్షేపశిఖరంగిరేః।

త్రిశిరాస్తచ్ఛరైస్తీక్ష్ణైర్బిభేద బహుధా బలీ ॥౩౪॥ తద్వ్యర్థం శిఖరం దృష్ట్వా ద్రుమవర్షం మహాకపిః । విససర్జ రణే తస్మిన్
రావణస్య సుతం ప్రతి ॥౩౫॥ తమాపతన్తమాకాశే ద్రుమవర్షం ప్రతాపవాన్ । త్రిశిరా నిశితైర్బాణైశ్చిచ్ఛేద చ ననాద చ
॥౩౬॥ తతో హనూమానుత్ప్లుత్య హయాంస్త్రిశిరసస్తదా । విదదార నఖైః క్రుద్ధో గజేన్ద్రం మృగరాడివ ॥౩౭॥ అథ శక్తిం
సమాదాయ కాలరాత్రిమివాన్తకః । చిక్షేపానిలపుత్రాయ త్రిశిరా రావణాత్మజః ॥౩౮॥ దివఃక్షిప్తాం మహోల్కాభాం
శక్తిం తాం తు మహాప్రభామ్ । గృహీత్వా హరిశార్దూలో బభఞ్జ చ ననాద చ ॥౩౯॥ తాం దృష్ట్వా ఘోరసఙ్కాశాం శక్తిం
భగ్నాం హనూమతా । ప్రహృష్టా వానరగణా వినేదుర్జలదా ఇవ ॥౪౦॥ తతః ఖడ్గం సముద్యమ్య త్రిశిరా రావణాత్మజః । నిజ
ఘాన తదా తేన వానరేన్ద్రస్య వక్షసి ॥౪౧॥ ఖడ్గప్రహారాభిహతో హనూమాన్మారుతాత్మజః । ఆజఘాన త్రిశిరసం తలేనో
రసి వీర్యవాన్ ॥౪౨॥ స తలాభిహతస్తేన ఖడ్గహస్తోమ్బరాద్భువి । నిపపాత మహాతేజా విసంజ్ఞస్త్రిశిరాస్తదా ॥౪౩॥ పతతస్త
స్య ఖడ్గం తు సమాచ్ఛిద్య మహాకపిః । ననాద గిరిసఙ్కాశస్త్రాసయన్సర్వనైరృతాన్ ॥౪౪॥ అమృష్యమాణస్తం ఘోషముత్ప
పాత నిశాచరః । ఉత్పత్య చ హనూమన్తం తాడయామాస ముష్టినా ॥౪౫॥ తేన ముష్టిప్రహారేణ సఞ్చుకోప మహాకపిః । కు
పితశ్చ నిజగ్రాహ కిరీటే రాక్షసర్షభమ్ ॥౪౬॥ హనూమాన్ రోషతామ్రాక్షో రాక్షసం పరవీరహా ॥ స తస్య శీర్షా
ణ్యసినా శితేన కిరీటజుష్టాని సకుణ్డలాని । క్రుద్ధః ప్రచిచ్ఛేద సుతోనిలస్య త్వష్టుస్సుతస్యేవ శిరాంసి శక్రః ॥౪౭॥ తాన్యాయ
తాక్షాణ్యగసన్నిభాని ప్రదీప్తవైశ్వానరలోచనాని । పేతుశ్శిరాంసీన్ద్రరిపోర్ధరణ్యాం జ్యోతీంషి ముక్తాని యథార్క
మార్గాత్ ॥౪౮॥ తస్మిన్హతే దేవరిపౌ త్రిశీర్షే హనూమతా శక్రపరాక్రమేణ । నేదుః ప్లవఙ్గాః ప్రచచాల భూమీ ర
క్షాంస్యథో దుద్రువిరే సమన్తాత్ ॥౪౯॥ హతం త్రిశిరసం దృష్ట్వా తథైవ చ మహోదరమ్ । హతౌ ప్రేక్ష్య దురాధర్షౌ
దేవాన్తకనరాన్తకౌ ॥౫౦॥ చుకోప పరమామర్షీ మత్తో రాక్షసపుఙ్గవః । జగ్రాహార్చిష్మతీం ఘోరాం గదాం సర్వాయ
సీం తదా ॥౫౧॥ హేమపట్టపరిక్షిప్తాం మాంసశోణితలేపనామ్ । విరాజమానాం విపులాం శత్రుశోణితతర్పితామ్ ॥౫౨॥ తే
జసా సమ్ప్రదీప్తాగ్రాం రక్తమాల్యవిభూషితామ్ । ఐరావతమహాపద్మసార్వభౌమభయావహామ్ ॥౫౩॥ గదామాదాయ
సంక్రుద్ధో మత్తో రాక్షసపుఙ్గవః । హరీన్ సమభిదుద్రావ యుగాన్తాగ్నిరివ జ్వలన్ ॥౫౪॥ అథర్షభస్సముత్పత్య వాన
రో రావణానుజమ్ । మత్తానీకముపాగమ్య తస్థౌ తస్యాగ్రతో బలీ ॥౫౫॥ తం పురస్తాత్ స్థితం దృష్ట్వా వానరం పర్వతోపమమ్ । ఆ
జఘానోరసి క్రుద్ధో గదయా వజ్రకల్పయా ॥౫౬॥ స తయాభిహతస్తేన గదయా వానరర్షభః । భిన్నవక్షాస్సమాధూతస్సు
స్రావ రుధిరం బహు ॥౫౭॥ స సమ్ప్రాప్య చిరాత్సంజ్ఞామృషభో వానరర్షభః । అభిజగ్రాహ వేగేన గదాం తస్య మహాత్మ
నః ॥౫౮॥ గృహీత్వా తాం గదాం భీమామావిశ్య చ పునః పునః । మత్తానీకం మహాత్మానం జఘాన రణమూర్ధని ॥౫౯॥ స స్వయా
గదయా భగ్నో వికీర్ణదశనేక్షణః । నిపపాత తతో మత్తో వజ్రాహత ఇవాచలః ॥౬౦॥ వికీర్ణనయనే భూమౌ గతసత్త్వే గ
తాయుషి । పతితే రాక్షసే తస్మిన్ విద్రుతం రాక్షసం బలమ్ ॥౬౧॥ ఉన్మత్తస్తు తదా దృష్ట్వా గతాసుం భ్రాతరం రణే । చుకోప ప
రమక్రుద్ధః ప్రళయాగ్నిసమద్యుతిః ॥౬౨॥ తతస్సమాదాయ గదాం స వీరో విత్రాసయన్ వానరసైన్యముగ్రమ్ । దుద్రావ
వేగేన తు సైన్యమధ్యే దహన్యథా వహ్నిరతిప్రచణ్డః ॥౬౩॥ ఆపతన్తం తదా దృష్ట్వా రాక్షసం భీమవిక్రమమ్ । శైలమా
దాయ దుద్రావ గవాక్షః పర్వతోపమః ॥౬౪॥ జిఘాంసూ రాక్షసం భీమం తం శైలేన మహాబలః । ఆపతన్తం తదా దృష్ట్వా ఉ
న్మత్తోపి మహాగిరిమ్ ॥౬౫॥ చిచ్ఛేద గదయా వీరః శతధా తత్ర సంయుగే । చూర్ణీకృతం గిరిం దృష్ట్వా రక్షసా కపికుఞ్జరః ॥౬౬॥
విస్మితోభూన్మహాబాహుర్జగర్జ చ ముహుర్ముహుః । ఉన్మత్తస్తు సుసంక్రుద్ధో జ్వలన్తీం రాక్షసోత్తమః ॥౬౭॥ గదామా
దాయ వేగేన కపేర్వక్షస్యతాడయత్ । స తయా గదయా వీరస్తాడితః కపికుఞ్జరః ॥౬౮॥ పపాత భూమౌ నిస్సంజ్ఞః సుస్రావ
రుధిరం బహు । పునస్సంజ్ఞామథాస్థాయ వానరస్స సముత్థితః ॥౬౯॥ తలేన తాడయామాస స తతస్తస్య శిరః కపిః । తేన ప్రతాడి
తో వీరో రాక్షసః పర్వతోపమః ॥౭౦॥ విస్రస్తదన్తనయనో నిపపాత మహీతలే । సుస్రావ రుధిరం సోష్ణం గతాసుశ్చ తతోభ
వత్ ॥౭౧॥ తస్మిన్హతే భ్రాతరి రావణస్య తన్నైరృతానాం బలమర్ణవాభమ్ । త్యక్త్వాయుధం కేవలజీవితార్థం దుద్రా
వ భిన్నార్ణవసన్నికాశమ్ ॥౭౨॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే సప్తతితమస్సర్గః ****************************
స్వబలం వ్యథితం దృష్ట్వా తుములం రోమహర్షణమ్ । భ్రాతౄంశ్చ నిహతాన్ దృష్ట్వా శక్రతుల్యపరాక్రమాన్ ॥

౧ ॥ పితృవ్యౌ చాపి సందృశ్య సమరే సన్నిషూదితౌ । యుద్ధోన్మత్తం చ మత్తం చ భ్రాతరౌ రాక్షసర్షభౌ ॥ ౨ ॥ స కోపాచ్చ మ-
హాతేజా బ్రహ్మదత్తవరో యుధి । అతికాయోఽద్రిసంకాశో దేవదానవదర్పహా ॥ ౩ ॥ స భాస్కరసహస్రస్య సంఘాతమివ
భాస్వరమ్ । రథమాస్థాయ శక్రారిరభిదుద్రావ వానరాన్ ॥ ౪ ॥ స విస్ఫార్య మహచ్చాపం కిరీటీ మృష్టకుండలః । నామ సంశ్రా-
వయామాస ననాద చ మహాస్వనమ్ ॥ ౫ ॥ తేన సింహప్రణాదేన నామసంశ్రావణేన చ । జ్యాశబ్దేన చ భీమేన త్రాసయామా-
స వానరాన్ ॥ ౬ ॥ తే దృష్ట్వా దేహమాహాత్మ్యం కుంభకర్ణోఽయముత్థితః । భయార్తా వానరాస్సర్వే సంశ్రయంతే పర-
స్పరమ్ ॥ ౭ ॥ తే తస్య రూపమాలోక్య యథా విష్ణోస్త్రివిక్రమే । భయాద్వానరయూథాస్తే విద్రవంతి తతస్తతః ॥ ౮ ॥ తేఽతికా-
యం తతో దృష్ట్వా వానరా మూఢచేతసః । శరణ్యం శరణం జగ్ముర్లక్ష్మణాగ్రజమాహవే ॥ ౯ ॥ తతోఽతికాయం కాకుత్స్థో రథ-
స్థం పర్వతోపమమ్ । దదర్శ ధన్వినం దూరాద్గర్జంతం కాలమేఘవత్ ॥ ౧౦ ॥ స తం దృష్ట్వా మహాకాయం రాఘవస్తు సువిస్మి-
తః । వానరాన్ సాంత్వయిత్వా తు విభీషణమువాచ హ ॥ ౧౧ ॥ కోఽసౌ పర్వతసంకాశో ధనుష్మాన్ హరిలోచనః । యుక్తే హయస-
హస్రేణ విశాలే స్యందనే స్థితః ॥ ౧౨ ॥ య ఏష నిశితైశ్శూలైస్సుతీక్ష్ణైః ప్రాసతోమరైః । అర్చిష్మద్భిర్వృతో భాతి భూతైరివ
మహేశ్వరః ॥ ౧౩ ॥ కాలజిహ్వాప్రకాశాభిర్య ఏషోఽతివిరాజతే । ఆవృతో రథశక్తీభిర్విద్యుద్భిరివ తోయదః ॥ ౧౪ ॥ ధనూంషి చా-
స్య సజ్జాని హేమపృష్ఠాని సర్వశః । శోభయంతి రథశ్రేష్ఠం శక్రచాప ఇవాంబరమ్ ॥ ౧౫ ॥ క ఏష రక్షశ్శార్దూలో రణభూమిం
విరాజయన్ । అభ్యేతి రథినాం శ్రేష్ఠో రథేనాదిత్యతేజసా ॥ ౧౬ ॥ ధ్వజశృంగప్రతిష్ఠేన రాహుణాభివిరాజతే । సూర్యరశ్మిని-
భైర్బాణైర్దిశో దశ విరాజయన్ ॥ ౧౭ ॥ త్రిణతం మేఘనిర్హ్రాదం హేమపృష్ఠమలంకృతమ్ । శతక్రతుధనుఃప్రఖ్యం ధను-
శ్చాస్య విరాజతే ॥ ౧౮ ॥ సధ్వజస్సపతాకశ్చ సానుకర్షో మహారథః । చతుస్సాదిసమాయుక్తో మేఘస్తనితనిస్వనః ॥ ౧౯ ॥ విం-
శతిర్దశ చాష్టౌ చ తూణ్యోఽస్య రథమాస్థితాః । కార్ముకాణి చ భీమాని జ్యాశ్చ కాంచనపింగళాః ॥ ౨౦ ॥ ద్వౌ చ ఖడ్గౌ రథగ-
తౌ పార్శ్వస్థౌ పార్శ్వశోభితౌ । చతుర్హస్తత్సరుయుతౌ వ్యక్తహస్తదశాయతౌ ॥ ౨౧ ॥ రక్తకంఠగుణో ధీరో మహాపర్వత-
సన్నిభః । కాలః కాలమహావక్త్రో మేఘస్థ ఇవ భాస్కరః ॥ ౨౨ ॥ కాంచనాంగదనద్ధాభ్యాం భుజాభ్యామేష శోభతే । శృంగా-
భ్యామివ తుంగాభ్యాం హిమవాన్ పర్వతోత్తమః ॥ ౨౩ ॥ కుండలాభ్యాం తు యస్యైతద్భాతి వక్త్రం శుభేక్షణమ్ । పునర్వ-
స్వంతర ఇవ పరిపూర్ణో నిశాకరః ॥ ౨౪ ॥ ఆచక్ష్వ మే మహాబాహో త్వమేనం రాక్షసోత్తమమ్ । యం దృష్ట్వా వానరాస్స-
ర్వే భయార్తా విద్రుతా దిశః ॥ ౨౫ ॥ స పృష్టో రాజపుత్రేణ రామేణామితతేజసా । ఆచచక్షే మహాతేజా రాఘవాయ విభీష-
ణః ॥ ౨౬ ॥ దశగ్రీవో మహాతేజా రాజా వైశ్రవణానుజః । భీమకర్మా మహోత్సాహో రావణో రాక్షసాధిపః ॥ ౨౭ ॥
తస్యాసీద్వీర్యవాన్ పుత్రో రావణప్రతిమో రణే । వృద్ధసేవీ శ్రుతిధరః సర్వాస్త్రవిదుషాం వరః ॥ ౨౮ ॥ అశ్వపృష్ఠే రథే నా-
గే ఖడ్గే ధనుషి చర్మణి । భేదే సాంత్వే చ దానే చ నయే మంత్రే చ సమ్మతః ॥ ౨౯ ॥ యస్య బాహూ సమాశ్రిత్య లంకా వసతి ని-
ర్భయా । తనయం ధాన్యమాలిన్యా అతికాయమిమం విదుః ॥ ౩౦ ॥ ఏతేనారాధితో బ్రహ్మా తపసా భావితాత్మనా । అస్త్రాణి చా-
ప్యవాప్తాని రిపవశ్చ పరాజితాః ॥ ౩౧ ॥ సురాసురైరవధ్యత్వం దత్తమస్మై స్వయంభువా । ఏతచ్చ కవచం దివ్యం రథశ్చైష సు-
భాస్వరః ॥ ౩౨ ॥ ఏతేన శతశో దేవా దానవాశ్చ పరాజితాః । రక్షితాని చ రక్షాంసి యక్షాశ్చాపి నిషూదితాః ॥ ౩౩ ॥ వజ్రం వి-
ష్టంభితం యేన బాణైరింద్రస్య ధీమతః । పాశస్సలిలరాజస్య రణే ప్రతిహతస్తథా ॥ ౩౪ ॥ ఏషోఽతికాయో బలవాన్ రాక్షసా-
నాం రథీవరః । రావణస్య సుతో ధీమాన్ దేవదానవదర్పహా ॥ ౩౫ ॥ తదస్మిన్ క్రియతాం యత్నః క్షిప్రం పురుషపుంగవ । పురా
వానరసైన్యాని క్షయం నయతి సాయకైః ॥ ౩౬ ॥ తతోఽతికాయో బలవాన్ ప్రవిశ్య హరివాహినీమ్ । విస్ఫారయామాస ధను-
ర్ననాద చ పునః పునః ॥ ౩౭ ॥ తం భీమవపుషం దృష్ట్వా రథస్థం రథినాం వరమ్ । అభిపేతుర్మహాత్మానో యే ప్రధానా వనౌక-
సః ॥ ౩౮ ॥ కుముదో ద్వివిదో మైందో నీలశ్శరభ ఏవ చ । పాదపైర్గిరిశృంగైశ్చ యుగపత్సమభిద్రవన్ ॥ ౩౯ ॥ తేషాం వృక్షాంశ్చ
శైలాంశ్చ శరైః కాంచనభూషణైః । అతికాయో మహాతేజాశ్చిచ్ఛేదాస్త్రవిదాం వరః ॥ ౪౦ ॥ తాంశ్చైవ సర్వాన్ స హ-
రీన్ శరైస్సర్వాయసైర్బలీ । వివ్యాధాభిముఖాన్ సంఖ్యే భీమకాయో నిశాచరః ॥ ౪౧ ॥ తేఽర్దితా బాణవర్షేణ భగ్నగా-
త్రాః ప్లవంగమాః । న శేకురతికాయస్య ప్రతికర్తుం మహారణే ॥ ౪౨ ॥ తత్సైన్యం హరివీరాణాం త్రాసయామాస రాక్ష-
సః । మృగయూథమివ క్రుద్ధో హరిర్యౌవనదర్పితః ॥ ౪౩ ॥ స రాక్షసేంద్రో హరిసైన్యమధ్యే నాయుధ్యమానం నిజఘాన కం-

చిత్ । ఉపేత్య రామం సధనుః కలాపీ సగర్వితం వాక్యమిదం బభాషే ॥౪౪॥ రథే స్థితో౽హం శరచాపపాణిర్న ప్రాకృతం కంచ
న యోధయామి । యస్యాస్తి శక్తిర్వ్యవసాయయుక్తో దదాతు మే క్షిప్రమిహాద్య యుద్ధమ్ ॥౪౫॥ తత్తస్య వాక్యం బ్రువతో
నిశమ్య చుకోప సౌమిత్రిరమిత్రహంతా । అమృష్యమాణస్తు సముత్పపాత జగ్రాహ చాపం చ తతస్స్మయిత్వా ॥౪౬॥ క్రు
ద్ధస్సౌమిత్రిరుత్పత్య తూణాదాక్షిప్య సాయకమ్ । పురస్తాదతికాయస్య విచకర్ష మహద్ధనుః ॥౪౭॥ పూరయన్ స మహీం శై
లానాకాశం సాగరం దిశః । జ్యాశబ్దో లక్ష్మణస్యోగ్రస్త్రాసయన్ రజనీచరాన్ ॥౪౮॥ సౌమిత్రేశ్చాపనిర్ఘోషం శ్రుత్వా
ప్రతిభయం తదా । విసిస్మయే మహాతేజా రాక్షసేంద్రాత్మజో బలీ ॥౪౯॥ అథాతికాయః కుపితో దృష్ట్వా లక్ష్మణముత్థితమ్ । ఆ
దాయ నిశితం బాణమిదం వచనమబ్రవీత్ ॥౫౦॥ బాలస్త్వమసి సౌమిత్రే విక్రమేష్వవిచక్షణః । గచ్ఛ కిం కాలసదృశం మాం
యోధయితుమిచ్ఛసి ॥౫౧॥ న హి మద్బాహుసృష్టానామస్త్రాణాం హిమవానపి । సోఢుముత్సహతే వేగమంతరిక్షమథో మ
హీ ॥౫౨॥ సుఖప్రసుప్తం కాలాగ్నిం విబోధయితుమిచ్ఛసి । న్యస్య చాపం నివర్తస్వ మా ప్రాణాన్ జహి మద్గతః ॥౫౩॥ అథ
వా త్వం ప్రతిష్టబ్ధో న నివర్తితుమిచ్ఛసి । తిష్ఠ ప్రాణాన్ పరిత్యజ్య గమిష్యసి యమక్షయమ్ ॥౫౪॥ పశ్య మే నిశితాన్ బాణానరి
దర్పనిషూదనాన్ । ఈశ్వరాయుధసంకాశాంస్తప్తకాంచనభూషణాన్ ॥౫౫॥ ఏష తే దర్పసంహారీ బాణః పాస్యతి శోణి
తమ్ । మృగరాజ ఇవ క్రుద్ధో నాగరాజస్య శోణితమ్ ॥౫౬॥ ఇత్యేవముక్త్వా సంక్రుద్ధశ్శరాన్ ధనుషి సందధే ॥ శ్రుత్వాతికా
యస్య వచస్సరోషం సగర్వితం సంయతి రాజపుత్రః । స సంచుకోపాతిబలో మహాశ్రీరువాచ వాక్యం చ తతో మహార్థమ్ ॥
౫౭ ॥ న వాక్యమాత్రేణ భవాన్ ప్రధానో న కత్థనాత్సత్పురుషా భవంతి । మయి స్థితే ధన్విని బాణపాణౌ నిదర్శయ స్వాత్మబ
లం దురాత్మన్ ॥౫౮॥ కర్మణా సూచయాత్మానం న వికత్థితుమర్హసి । పౌరుషేణ తు యో యుక్తః స తు శూర ఇతి స్మృతః ॥
౫౯॥ సర్వాయుధసమాయుక్తో ధన్వీ త్వం రథమాస్థితః । శరైర్వా యది వాప్యస్త్రైర్దర్శయస్వ పరాక్రమమ్ ॥౬౦॥ తతశ్శిర
స్తే నిశితైః పాతయిష్యామ్యహం శరైః । మారుతః కాలసంపక్వం వృంతాత్తాలఫలం యథా ॥౬౧॥ అద్య తే మామకా బాణాస్త
ప్తకాంచనభూషణాః । పాస్యంతి రుధిరం గాత్రాత్పురా దేవా యథామృతమ్ ॥౬౨॥ బాలో౽యమితి విజ్ఞాయ న మావజ్ఞాతు
మర్హసి । బాలో వా యది వా వృద్ధో మృత్యుం జానీహి మాం తవ ॥౬౩॥ బాలేన విష్ణునా క్రాంతాస్త్రయో లోకాస్త్రిభిః క్ర
మైః । లక్ష్మణస్య వచః శ్రుత్వా హేతుమత్పరమార్థవత్ ॥౬౪॥ అతికాయః ప్రచుక్రోధ బాణం చోత్తమమాదదే । తతో వి
ద్యాధరాస్సిద్ధా దేవాశ్చ పరమర్షయః ॥౬౫॥ గుహ్యకాశ్చ మహాత్మానస్తద్యుద్ధం దదృశుస్తదా । తతో౽తికాయః కుపితశ్చాప
మారోప్య సాయకమ్ ॥౬౬॥ లక్ష్మణాయ ప్రచిక్షేప సంక్షిపన్నివ చాంబరమ్ । తమాపతంతం నిశితం శరమాశీవిషోపమమ్ ॥౬౭॥
అర్ధచంద్రేణ చిచ్ఛేద లక్ష్మణః పరవీరహా । తం నికృత్తం శరం దృష్ట్వా కృత్తభోగమివోరగమ్ ॥౬౮॥ అతికాయో భృశం క్రుద్ధః
పంచ బాణాన్ సమాదదే । తాన్ శరాన్ సంప్రచిక్షేప లక్ష్మణాయ నిశాచరః ॥౬౯॥ తానప్రాప్తాన్ శరైస్తీక్ష్ణైశ్చిచ్ఛేద భర
తానుజః । స తాంశ్ఛిత్త్వా శరైస్తీక్ష్ణైర్లక్ష్మణః పరవీరహా ॥౭౦॥ ఆదదే నిశితం బాణం జ్వలంతమివ తేజసా । తమాదాయ ధను
శ్శ్రేష్ఠే యోజయామాస లక్ష్మణః ॥౭౧॥ విచకర్ష చ వేగేన విససర్జ చ సాయకమ్ । పూర్ణాయతవిసృష్టేన శరేణానతపర్వ
ణా ॥౭౨॥ లలాటే రాక్షసశ్రేష్ఠమాజఘాన స వీర్యవాన్ । స లలాటే శరో మగ్నస్తస్య భీమస్య రక్షసః ॥౭౩॥ దదృశే శోణితే
నాక్తః పన్నగేంద్ర ఇవాచలే । రాక్షసః ప్రచకంపే చ లక్ష్మణేషుప్రపీడితః ॥౭౪॥ రుద్రబాణహతం ఘోరం యథా త్రిపురగో
పురమ్ । చింతయామాస చాశ్వస్య విక్రమ్య చ మహాబలః ॥౭౫॥ సాధు బాణనిపాతేన శ్లాఘనీయో౽సి మే రిపుః । విచార్యైవం వి
నమ్రాస్యో విక్రమ్య చ భుజావుభౌ ॥౭౬॥ స రథోపస్థమాస్థాయ రథేన ప్రచచార హ । ననాద సుమహానాదం యథా ప్రావృ
షి తోయదః ॥౭౭॥ ఏకం త్రీన్ పంచ సప్తేతి సాయకాన్ రాక్షసర్షభః । ఆదదే సందధే చాపి విచకర్షోత్ససర్జ చ ॥౭౮॥ తే బా
ణాః కాలసంకాశా రాక్షసేంద్రధనుశ్చ్యుతాః । హేమపుంఖా రవిప్రఖ్యాశ్చక్రుర్దీప్తమివాంబరమ్ ॥౭౯॥ తతస్తాన్ రా
క్షసోత్సృష్టాన్ శరౌఘాన్ రాఘవానుజః । అసంభ్రాంతః ప్రచిచ్ఛేద నిశితైర్బహుభిశ్శరైః ॥౮౦॥ తాన్ శరాన్ యుధి సం
ప్రేక్ష్య నికృత్తాన్ రావణాత్మజః । చుకోప త్రిదశేంద్రారిర్జగ్రాహ నిశితం శరమ్ ॥౮౧॥ స సంధాయ మహాతేజాస్తం బా
ణం సహసోత్సృజత్ । తతస్సౌమిత్రిమాయాంతమాజఘాన స్తనాంతరే ॥౮౨॥ అతికాయేన సౌమిత్రిస్తాడితో యుధి వక్షసి

సుస్రావ రుధిరం తీవ్రం మదం మత్త ఇవ ద్విపః॥౮౩॥ స చకార తదాత్మానం విశల్యం సహసా విభుః। జగ్రాహ చ శరం తీక్ష్ణం లక్ష్మణోఽపి సమాదధే॥౮౪॥ ఆగ్నేయేన తదాస్త్రేణ యోజయామాస సాయకమ్। స జజ్వాల తదా బాణో ధనుష్యస్య మహాత్మనః॥౮౫॥ అతికాయోఽతి తేజస్వీ సౌర్యమస్త్రం సమాదదే। తేన బాణం భుజంగాభం హేమపుంఖమయోజయత్॥౮౬॥ తదస్త్రం జ్వలితం ఘోరం లక్ష్మణశ్శరమాహితమ్। అతికాయాయ చిక్షేప కాలదండమివాంతకః॥౮౭॥ ఆగ్నేయాస్త్రాభిసంయుక్తం దృష్ట్వా బాణం నిశాచరః। ఉత్ససర్జ తదా బాణం దీప్యం సౌరాస్త్రయోజితమ్॥౮౮॥ తావుభావంబరే బాణావన్యోన్యమభిజఘ్నతుః। తేజసా సంప్రదీప్తాగ్రౌ క్రుద్ధావివ భుజంగమౌ॥౮౯॥ తావన్యోన్యం వినిర్దహ్య పేతతుః పృథివీతలే। నిరర్చిషౌ భస్మకృతౌ న భ్రాజేతే శరోత్తమౌ॥౯౦॥ తావుభౌ చ శరౌ దీప్తౌ న భ్రాజేతే మహామృధే। తతోఽతికాయస్సంక్రుద్ధస్త్వాస్త్రమైషీకముత్సృజత్॥౯౧॥ తత్ప్రచిచ్ఛేద సౌమిత్రిరస్త్రేణైంద్రేణ వీర్యవాన్। ఐషీకం నిహతం దృష్ట్వా కుమారో రావణాత్మజః॥౯౨॥ యామ్యేనాస్త్రేణ సంక్రుద్ధో యోజయామాస సాయకమ్। తతస్తదస్త్రం చిక్షేప లక్ష్మణాయ నిశాచరః॥౯౩॥ వాయవ్యేన తదస్త్రం తు నిజఘాన స లక్ష్మణః। అథైనం శరధారాభిర్ధారాభిరివ తోయదః॥౯౪॥ అభ్యవర్షత సంక్రుద్ధో లక్ష్మణో రావణాత్మజమ్। తేఽతికాయం సమాసాద్య కవచే వజ్రభూషితే॥౯౫॥ భగ్నాగ్రశల్యాస్సహసా పేతుర్బాణా మహీతలే। తాన్మోఘానభిసంప్రేక్ష్య లక్ష్మణః పరవీరహా॥౯౬॥ అభ్యవర్షత బాణానాం సహస్రేణ మహాయశాః। స వృష్యమాణో బాణౌఘైరతికాయో మహాబలః॥౯౭॥ అవధ్యకవచస్సంఖ్యే రాక్షసో నైవ వివ్యథే। శరం చాశీవిషాకారం లక్ష్మణాయ వ్యపాసృజత్॥౯౮॥ స తేన విద్ధస్సౌమిత్రిర్మర్మదేశే శరేణ హ। ముహూర్తమాత్రం నిస్సంజ్ఞో హ్యభవచ్ఛత్రుతాపనః॥౯౯॥ తతస్సంజ్ఞాముపాలభ్య చతుర్భిస్సాయకోత్తమైః। నిజఘాన హయాన్సంఖ్యే సారథిం చ మహాబలః॥ ౧౦౦ ॥ ధ్వజస్యోన్మథనం కృత్వా శరవర్షైరరిందమః। అసంభ్రాంతస్స సౌమిత్రిస్తాన్శరానభిలక్షితాన్॥౧౦౧॥ ముమోచ లక్ష్మణో బాణాన్వధార్థం తస్య రక్షసః। న శశాక రుజం కర్తుం యుధి తస్య నరోత్తమః॥౧౦౨॥ అథైనమభ్యుపాగమ్య వాయుర్వాక్యమువాచ హ। బ్రహ్మదత్తవరో హ్యేష అవధ్యకవచావృతః॥౧౦౩॥ బ్రాహ్మేణాస్త్రేణ జహ్యేనమేష వధ్యో హి నాన్యథా। అవధ్య ఏష హ్యన్యేషామస్త్రాణాం కవచీ బలీ॥౧౦౪॥ తతస్తు వాయోర్వచనం నిశమ్య సౌమిత్రిరింద్రప్రతిమానవీర్యః। సమాదదే బాణమమోఘవేగం తద్బ్రాహ్మమస్త్రం సహసా నియోజ్య॥౧౦౫॥ తస్మిన్మహాస్త్రే తు నియుజ్యమానే సౌమిత్రిణా బాణవరే శితాగ్రే। దిశశ్చ చంద్రార్కమహాగ్రహాశ్చ నభశ్చ తత్రాస చచాల చోర్వీ॥౧౦౬॥ తద్బ్రహ్మణోఽస్త్రేణ నియుజ్య చాపే శరం సుపుంఖం యమదూతకల్పమ్। సౌమిత్రిరింద్రారిసుతస్య తస్య ససర్జ బాణం యుధి వజ్రకల్పమ్॥౧౦౭॥ తం లక్ష్మణోత్సృష్టమమోఘవేగం సమాపతంతం శ్వసనప్రవేగమ్। సువర్ణవజ్రోత్తమచిత్రపుంఖం తదాతికాయస్సమరే దదర్శ॥౧౦౮॥ తం ప్రేక్షమాణస్సహసాతికాయో జఘాన బాణైర్నిశితైరనేకైః। స సాయకస్తస్య సుపర్ణవేగస్తదాతికాయస్య జగామ పార్శ్వమ్॥౧౦౯॥ తమాగతం ప్రేక్ష్య తదాతికాయో బాణం ప్రదీప్తాంతకకాలకల్పమ్। జఘాన శక్త్యృష్టిగదాకుఠారైః శూలైర్హలైశ్చాప్యవిపన్నచేష్టః॥ ౧౧౦ ॥ తాన్యాయుధాన్యద్భుతవిగ్రహాణి మోఘాని కృత్వా స శరోఽగ్నిదీప్తః। ప్రగృహ్య తస్యైవ కిరీటజుష్టం తతోఽతికాయస్య శిరో జహార॥౧౧౧॥ తచ్ఛిరస్సశిరస్త్రాణం లక్ష్మణేషుప్రపీడితమ్। పపాత సహసా భూమౌ శృంగం హిమవతో యథా॥౧౧౨॥ తం తు భూమౌ నిపతితం దృష్ట్వా విక్షిప్తభూషణమ్। బభూవుర్వ్యథితాస్సర్వే హతశేషా నిశాచరాః॥౧౧౩॥ తే విషణ్ణముఖా దీనాః ప్రహారజనితశ్రమాః। వినేదురుచ్చైర్బహవస్సహసా విస్వరైః స్వరైః॥౧౧౪॥ తతస్తత్త్వరితం యాతా నిరపేక్షా నిశాచరాః। పురీమభిముఖా భీతా ద్రవంతో నాయకే హతే॥౧౧౫॥ ప్రహర్షయుక్తా బహవస్తు వానరాః ప్రబుద్ధపద్మప్రతిమాననాస్తదా। అపూజయన్లక్ష్మణమిష్టభాగినం హతే రిపౌ భీమబలే దురాసదే॥౧౧౬॥ అతిబలమతికాయమభ్రకల్పం యుధి వినిపాత్య స లక్ష్మణః ప్రహృష్టః। త్వరితమథ తదా స రామపార్శ్వం కపినివహైశ్చ సుపూజితో జగామ॥౧౧౭॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే ఏకసప్తతితమస్సర్గః॥ *********************

అతికాయం హతం శ్రుత్వా లక్ష్మణేన మహౌజసా। ఉద్వేగమగమద్రాజా వచనం చేదమబ్రవీత్॥౧॥ ధూమ్రాక్షః పరమామర్షీ ధన్వీ శస్త్రభృతాం వరః। అకంపనః ప్రహస్తశ్చ కుంభకర్ణస్తథైవ చ॥౨॥ ఏతే మహాబలా వీరా రాక్షసా యుద్ధకాంక్షిణః। జేతారః పరసైన్యానాం పరైర్నిత్యాపరాజితాః॥౩॥ ససైన్యాస్తే మహావీర్యా రామేణాక్లిష్టకర్మణా। రాక్ష

సర్వే సుమహాకాయా నానాశస్త్రవిశారదాః॥౪॥ అన్యే చ బహవశ్శూరా మహాత్మానో నిపాతితాః। ప్రఖ్యాతబలవీర్యేణ పుత్రేణేంద్రజితా మమ॥౫॥ యౌ హి తౌ భ్రాతరౌ వీరౌ బద్ధౌ దత్తవరైశ్శరైః। యన్న శక్యం సురైస్సర్వైరసురైర్వా మహాబలైః॥౬॥ మోక్తుం తద్బంధనం ఘోరం యక్షగంధర్వకిన్నరైః। తన్న జానే ప్రభావైర్వా మాయయా మోహనేన వా॥౭॥ శరబంధాద్విముక్తౌ తౌ భ్రాతరౌ రామలక్ష్మణౌ। యే యోధా నిర్గతాశ్శూరా రాక్షసా మమ శాసనాత్॥౮॥ తే సర్వే నిహతా యుద్ధే వానరైస్సుమహాబలైః। తం న పశ్యామ్యహం యుద్ధే యోఽద్య రామం సలక్ష్మణమ్॥౯॥ శాసయేత్సబలం వీరం ససుగ్రీవవిభీషణమ్। అహో ను బలవాన్ రామో మహదస్త్రబలం చ వై॥౧౦॥ యస్య విక్రమమాసాద్య రాక్షసా నిధనం గతాః। తం మన్యే రాఘవం వీరం నారాయణమనామయమ్॥౧౧॥ తద్భయాద్ధి పురీ లంకా పిహితద్వారతోరణా। అప్రమత్తైశ్చ సర్వత్ర గుప్తై రక్ష్యా పురీ త్వియమ్॥౧౨॥ అశోకవనికాయాం చ యత్ర సీతాభిరక్ష్యతే। నిష్క్రామో వా ప్రవేశో వా జ్ఞాతవ్యస్సర్వథైవ నః॥౧౩॥ యత్ర యత్ర భవేద్గుల్మస్తత్ర తత్ర పునః పునః। సర్వతశ్చాపి తిష్ఠధ్వం స్వైస్స్వైః పరివృతా బలైః॥౧౪॥ ద్రష్టవ్యం చ పదం తేషాం వానరాణాం నిశాచరాః। ప్రదోషే వార్ధరాత్రే వా ప్రత్యూషే వాపి సర్వశః॥౧౫॥ నావజ్ఞా తత్ర కర్తవ్యా వానరేషు కదాచన। ద్విషతాం బలముద్యుక్తమాపతత్కిం స్థితం యథా॥౧౬॥ తతస్తే రాక్షసాస్సర్వే శ్రుత్వా లంకాధిపస్య తత్। వచనం సర్వమాతిష్ఠన్ యథావత్తు మహాబలాః॥౧౭॥ స తాన్ సర్వాన్ సమాదిశ్య రావణో రాక్షసాధిపః। మన్యుశల్యం వహన్ దీనః ప్రవివేశ స్వమాలయమ్॥౧౮॥ తతస్స సందీపితకోపవహ్నిర్నిశాచరాణామధిపో మహాబలః। తదేవ పుత్రవ్యసనం విచింతయన్ ముహుర్ముహుశ్చైవ తదా వినిశ్వసన్॥౧౯॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే ద్విసప్తతితమస్సర్గః ‌- *

తతో హతాన్ రాక్షసపుంగవాంస్తాన్ దేవాంతకాదిత్రిశిరోతికాయాన్। రక్షోగణాస్తత్ర హతావశిష్టాస్తే రావణాయ త్వరితం శశంసుః॥౧॥ తతో హతాంస్తాన్ సహసా నిశమ్య రాజా ముమోహాశ్రుపరిప్లుతాక్షః। పుత్రక్షయం భ్రాతృవధం చ ఘోరం విచింత్య రాజా విపులం విదధ్యౌ॥౨॥ తతస్తు రాజానముదీక్ష్య దీనం శోకార్ణవే సంపరిపుప్లువానమ్। అథర్షభో రాక్షసరాజసూనుస్తమింద్రజిద్వాక్యమిదం బభాషే॥౩॥ న తాత మోహం ప్రతిగంతుమర్హసి యత్రేంద్రజిజ్జీవతి రాక్షసేంద్ర। మద్బాణజాలైస్తు విభిన్నదేహాః ప్రాణైర్విముక్తాస్సమరే పతంతి॥౪॥ నేంద్రారిబాణాభిహతో హి కశ్చిత్ ప్రాణాన్ సమర్థస్సమరేఽభిపాతుమ్। పశ్యాద్య రామం సహ లక్ష్మణేన మద్బాణనిర్భిన్నవికీర్ణదేహమ్॥౫॥ గతాయుషం భూమితలే శయానం శితైశ్శరైరాచితసర్వగాత్రమ్। ఇమాం ప్రతిజ్ఞాం శృణు శక్రశత్రోః సునిశ్చితాం పౌరుషదైవయుక్తామ్॥౬॥ అద్యైవ రామం సహ లక్ష్మణేన సంతాపయిష్యామి శరైరమోఘైః। అద్యేంద్రవైవస్వతవిష్ణురుద్రసాధ్యాశ్చ వైశ్వానరచంద్రసూర్యాః॥౭॥ ద్రక్ష్యంతి మే విక్రమమప్రమేయం విష్ణోరివోగ్రం బలియజ్ఞవాటే। స ఏవముక్త్వా త్రిదశేంద్రశత్రురాపృచ్ఛ్య రాజానమదీనసత్త్వః॥౮॥ సమారురోహానిలతుల్యవేగం రథం ఖరశ్రేష్ఠసమాధియుక్తమ్। సమాస్థాయ మహాతేజా రథం హరిరథోపమమ్। జగామ సహసా తత్ర యత్ర యుద్ధమరిందమః॥౯॥ తం ప్రస్థితం మహాత్మానమనుజగ్ముర్మహాబలాః। సంహర్షమాణా బహవో ధనుష్ప్రవరపాణయః॥౧౦॥ గజస్కంధగతాః కేచిత్కేచిత్ప్రవరవాజిభిః। వ్యాఘ్రవృశ్చికమార్జాలైః ఖరోష్ట్రైశ్చ భుజంగమైః॥౧౧॥ వరాహశ్వాపదైస్సింహైర్జంబుకైః పర్వతోపమైః। శశహంసమయూరైశ్చ రాక్షసా భీమవిక్రమాః॥౧౨॥ ప్రాసముద్గరనిస్త్రింశపరశ్వధగదాధరాః। సశంఖనినదైః పూర్ణైర్భేరీణాం చాపి నిస్వనైః॥౧౩॥ జగామ త్రిదశేంద్రారిస్స్తూయమానో వేగేన వీర్యవాన్। సశంఖశశివర్ణేన ఛత్రేణ రిపుసూదనః॥౧౪॥ రరాజ ప్రతిపూర్ణేన నభశ్చంద్రమసా యథా। అవీజ్యత తతో వీరో హైమైర్హేమవిభూషణైః॥౧౫॥ చారుచామరముఖ్యైశ్చ ముఖ్యస్సర్వధనుష్మతామ్। స తు దృష్ట్వా వినిర్యాంతం బలేన మహతా వృతమ్॥౧౬॥ రాక్షసాధిపతిః శ్రీమాన్ రావణః పుత్రమబ్రవీత్। త్వమప్రతిరథః పుత్ర త్వయా వై వాసవో జితః॥౧౭॥ కిం పునర్మానుషం ధృష్యం న హనిష్యసి రాఘవమ్। తథోక్తో రాక్షసేంద్రేణ ప్రతిగృహ్య మహాశిషః॥౧౮॥ తతస్త్వింద్రజితా లంకా సూర్యప్రతిమతేజసా। రరాజాప్రతివీర్యేణ ద్యౌరివార్కేణ భాస్వతా॥౧౯॥ స సంప్రాప్య మహాతేజా యుద్ధభూమిమరిందమః। స్థాపయామాస రక్షాంసి రథం ప్రతి సమంతతః॥౨౦॥ తతస్తు హుతభోక్తారం హుతభుక్సదృశప్రభః। జుహువే రాక్షసశ్రేష్ఠో మంత్రవద్విధివత్తదా॥౨౧॥ స హవిర్లాజసత్కారైర్మాల్యగంధపురస్కృతైః। జుహువే పావకం తత్ర రాక్షసేంద్రః ప్రతాపవాన్॥౨౨॥ శస్త్రాణి శర

పత్రాణిసమిధోథవిభీతకాః।లోహితానిచవాసాంసిస్రువంకార్ష్ణాయసంతథా॥౨౩॥సతత్రాగ్నింసమాస్తీర్యశరప
త్రైస్సతోమరైః।ఛాగస్యకృష్ణవర్ణస్యగళంజగ్రాహజీవతః॥౨౪॥సకృదేవసమిద్ధస్యవిధూమస్యమహార్చిషః।బభూ
వుస్తానిలింగానివిజయంయాన్యదర్శయన్॥౨౫॥ప్రదక్షిణావర్తశిఖస్తప్తకాంచనభూషణః।హవిస్తత్ప్రతిజగ్రా
హపావకఃస్వయముత్థితః॥౨౬॥సోఽస్త్రమాహారయామాసబ్రాహ్మమింద్రరిపుస్తదా।ధనుశ్చాత్మరథంచైవసర్వంత
త్రాభ్యమంత్రయత్॥౨౭॥తస్మిన్నాహూయమానేఽస్త్రేహూయమానేచపావకే।సార్కగ్రహేందునక్షత్రంవిత
త్రాసనభఃస్థలమ్॥౨౮॥సపావకంపావకదీప్తతేజాహుత్వామహేంద్రప్రతిమప్రభావః।సచాపబాణాసిరథాశ్వ
సూతఃఖేంతర్దధేత్మానమచింత్యరూపః॥౨౯॥తతోహయరథాకీర్ణంపతాకాధ్వజశోభితమ్।నిర్యయౌరాక్షసబలంన
ర్దమానంయుయుత్సయా॥౩౦॥తేశరైర్బహుభిశ్చిత్రైస్తీక్ష్ణవేగైరలంకృతైః।తోమరైరంకుశైశ్చాపివానరాన్జఘ్ను
రాహవే॥౩౧॥రావణిస్తుతతఃక్రుద్ధస్తాన్నిరీక్ష్యనిశాచరాన్।హృష్టాభవంతోయుధ్యంతువానరాణాంజిఘాంసయా॥౩౨
తతస్తేరాక్షసాస్సర్వేనర్దంతోజయకాంక్షిణః।అభ్యవర్షంస్తతోఘోరాన్వానరాన్శరవృష్టిభిః॥౩౩॥సతునాళీకనా
రాచైర్గదాభిర్ముసలైరపి।రక్షోభిస్సంవృతస్సంఖ్యేవానరాన్విచకర్తహ॥౩౪॥తేవధ్యమానాస్సమరేవానరాఃపా
దపాయుధాః।అభ్యద్రవంతసహసారావణింభీమవిక్రమమ్॥౩౫॥ఇంద్రజిత్తుతతఃక్రుద్ధోమహాతేజామహాబలః।వానరా
ణాంశరీరాణివ్యధమద్రావణాత్మజః॥౩౬॥శరేణైకేనచహరీన్నవపంచచసప్తచ।చిచ్ఛేదసమరేక్రుద్ధోరాక్షసాన్సం
ప్రహర్షయన్॥౩౭॥సశరైస్సూర్యసంకాశైఃశాతకుంభవిభూషితైః।వానరాన్సమరేవీరఃప్రమమాథసుదుర్జయః॥
౩౮॥తేభిన్నగాత్రాస్సమరేవానరాశ్శరపీడితాః।పేతుర్మథితసంకల్పాఃసురైరివమహాసురాః॥౩౯॥తంతపంతమివా
దిత్యంఘోరైర్బాణగభస్తిభిః।అభ్యధావంతసంక్రుద్ధాస్సంయుగేవానరర్షభాః॥౪౦॥తతస్తువానరాస్సర్వేభిన్నదే
హావిచేతసః।వ్యథితావిద్రవంతిస్మరుధిరేణసముక్షితాః॥౪౧॥రామస్యార్థేపరాక్రమ్యవానరాస్త్యక్తజీవితాః।నర్దం
తస్తేభిప్రవృత్తాఃసమరేపాదపాయుధాః॥౪౨॥తేద్రుమైఃపర్వతాగ్రైశ్చశిలాభిశ్చప్లవంగమాః।అభ్యవర్షంతసమరేరా
వణింపర్యవస్థితాః॥౪౩॥తద్ద్రుమాణాంశిలానాంచవర్షంసంవర్షతాంమహత్।వ్యపోహతమహాతేజారావణిస్సమితిం
జయః॥౪౪॥తతఃపావకసంకాశైశ్శరైరాశీవిషోపమైః।వానరాణామనీకానిబిభేదసమరేప్రభుః॥౪౫॥అష్టాదశశరైస్తీ
క్ష్ణైస్సవిధ్యాగంధమాదనమ్।వివ్యాధనవభిశ్చైవనలందూరాదవస్థితమ్॥౪౬॥సప్తభిస్తుమహావీర్యోమైందంమర్మవిదార
ణైః।పంచభిర్విశిఖైశ్చైవగజంవివ్యాధసంయుగే॥౪౭॥జాంబవంతంతుదశభిర్నీలంత్రింశద్భిరేవచ।సుగ్రీవమృషభం
చైవసోంగదంద్వివిదంతథా॥౪౮॥ఘోరైర్దత్తవరైస్తీక్ష్ణైర్నిష్ప్రాణానకరోత్తదా।అన్యానపితదాముఖ్యాన్వాన
రాన్బహుభిశ్శరైః॥౪౯॥అర్దయామాససంక్రుద్ధఃకాలాగ్నిరివమూర్ఛితః।సశరైస్సూర్యసంకాశైఃసుముక్తైశ్శీఘ్ర
గామిభిః॥౫౦॥వానరాణామనీకానినిర్మమంథమహారణే।ఆకులాంవానరీంసేనాంశరజాలేనమోహితామ్॥౫౧॥హృష్ట
స్సపరయాప్రీత్యాదదర్శక్షతజోక్షితామ్।పునరేవమహాతేజారాక్షసేంద్రాత్మజోబలీ॥౫౨॥సంసృజ్యబాణవర్షం
చశస్త్రవర్షంచదారుణమ్।మమర్దవానరానీకమింద్రజిత్త్వరితోబలీ॥౫౩॥స్వసైన్యముత్సృజ్యసమేత్యతూర్ణంమ
హారణేవానరవాహినీషు।అదృశ్యమానశ్శరజాలముగ్రంవవర్షనీలాంబుధరోయథాంబు॥౫౪॥తేశక్రజిద్బాణవిశీర్ణ
దేహామాయాహతావిస్వరమున్నదంతః।రణేనిపేతుర్హరయోద్రికల్పాయథేంద్రవజ్రాభిహతానగేంద్రాః॥౫౫॥
తేకేవలంసందదృశుశ్శితాగ్రాన్బాణాన్రణేవానరవాహినీషు।మాయానిగూఢంతుసురేంద్రశత్రుంనచావృతంరా
క్షసమభ్యపశ్యన్॥౫౬॥తతస్సరక్షోధిపతిర్మహాత్మాసర్వాదిశోబాణగణైశ్శితాగ్రైః।ప్రచ్ఛాదయామాసరవిప్రకా
శైర్విదారయామాసచవానరేంద్రాన్॥౫౭॥సశూలనిస్త్రింశపరశ్వధానివ్యావిద్ధదీప్తానలసన్నిభాని।సవిష్ఫులింగో
జ్జ్వలపావకానివవర్షతీవ్రంప్లవగేంద్రసైన్యే॥౫౮॥తతోజ్వలనసంకాశైశ్శితైర్వానరయూథపాః।తాడితాశ్శక్రజిద్బా
ణైఃప్రఫుల్లాఇవకింశుకాః॥౫౯॥తేన్యోన్యమభిసర్పంతోనినదంతశ్చవిస్వరమ్।రాక్షసేంద్రాస్త్రనిర్భిన్నానిపేతు
ర్వానరర్షభాః॥౬౦॥ఉదీక్షమాణాగగనంకేచిన్నేత్రేషుతాడితాః।శరైర్వివిశురన్యోన్యంసేతుశ్చజగతీతలే॥౬౧॥

హనూమంతంచసుగ్రీవమంగదంగంధమాదనమ్ । జాంబవంతంసుషేణంచ వేగదర్శినమేవచ॥౬౨॥మైందంచద్వివిదంనీ
లంగవాక్షంగజగోముఖౌ । కేసరింహరిరోమాణంవిద్యుద్దంష్ట్రంచవానరమ్॥౬౩॥సూర్యాననంజ్యోతిముఖంతథాదధి
ముఖంహరిమ్ । పావకాక్షంనలంచైవకుముదంచైవవానరమ్॥౬౪॥ ప్రాసైశ్శూలైశ్శితైర్బాణైరింద్రజిన్మంత్రసంహి
తైః । వివ్యాధహరిశార్దూలాన్సర్వాంస్తాన్రాక్షసోత్తమః॥౬౫॥సతైర్గదాభిర్హరియూథముఖ్యాన్నిర్భిద్యబా
ణైస్తపనీయపుంఖైః।వవర్షరామంశరవృష్టిజాలైఃసలక్ష్మణంభాస్కరరశ్మికల్పైః॥౬౬॥సబాణవర్షైరభివర్ష్యమా
ణోధారానిపాతానివతానచింత్య । సమీక్షమాణఃపరమాద్భుతశ్రీరామస్తదాలక్ష్మణమిత్యువాచ॥ ౬౭ ॥అసౌపునర్ల
క్ష్మణరాక్షసేంద్రోబ్రహ్మాస్త్రమాశ్రిత్యసురేంద్రశత్రుః।నిపాతయిత్వాహరిసైన్యముగ్రమస్మాన్శరైరర్దయితుం
ప్రసక్తః॥౬౮॥స్వయంభువాదత్తవరోమహాత్మాఖమాస్థితోంతర్హితభీమకాయః।కథన్నుశక్యోయుధినష్టదేహోని
హంతుమద్యేంద్రజిదుద్యతాస్త్రః॥౬౯॥మన్యేస్వయంభూర్భగవానచింత్యోయస్యైతదస్త్రంప్రభవశ్చయోద్య। బా
ణావపాతాంస్త్వమిహాద్యధీమన్మయాసహావ్యగ్రమనాస్సహస్వ॥౭౦॥ ప్రచ్ఛాదయత్యేషహిరాక్షసేంద్రస్సర్వా
దిశస్సాయకవృష్టిజాలైః।ఏతచ్చసర్వంపతితాగ్ర్యశూరంనభ్రాజతేవానరరాజసైన్యమ్॥౭౧॥ఆవాంతుదృష్ట్వాపతితౌ
విసంజ్ఞౌనివృత్తయుద్ధౌహతరోషహర్షౌ। ధ్రువంప్రవేక్ష్యత్యమరారివాసమసౌసమాదాయరణాగ్రలక్ష్మీమ్॥౭౨॥తత
స్తుతావింద్రజిదస్త్రజాలైర్బభూవతుస్తత్రతదావిశస్తౌ। సచాపితౌతత్రనిపీడయిత్వాననాదహర్షాద్యుధిరాక్షసేం
ద్రః॥౭౩॥సతత్తదావానరసైన్యమేవంరామంచసంఖ్యేసహలక్ష్మణేన। విషాదయిత్వాసహసావివేశపురీందశగ్రీవభు
జాభిగుప్తామ్॥౭౪॥ఇతిశ్రీమద్యుద్ధకాండే - త్రిసప్తతితమస్సర్గః - ******************************
తయోస్తదాసాదితయోరణాగ్రేముమోహసైన్యంహరిపుంగవానామ్।సుగ్రీవనీలాంగదజాంబవంతోనచాపికించిత్ప్ర
తిపేదిరే॥ ౧॥తతోవిషణ్ణంసమవేక్ష్యసైన్యంవిభీషణోబుద్ధిమతాంవరిష్ఠః।ఉవాచశాఖామృగరాజవీరానాశ్వాసయన్న
ప్రతిమైర్వచోభిః॥౨॥మాభైష్టనాస్త్యత్రవిషాదకాలోయదార్యపుత్రావవశౌవిషణ్ణౌ।స్వయంభువోవాక్యమథోద్వహం
తౌయత్సాదితావింద్రజిదస్త్రజాలైః॥౩॥తస్మైతుదత్తంపరమాస్త్రమేతత్స్వయంభువాబ్రాహ్మమమోఘవేగమ్। త
న్మానయంతౌయదిరాజపుత్రౌనిపాతితౌకోఽత్రవిషాదకాలః॥ ౪ ॥ బ్రాహ్మమస్త్రంతతోధీమాన్మానయిత్వాతుమారు
తిః। విభీషణవచఃశ్రుత్వాహనూమానిదమబ్రవీత్॥౫॥అస్మిన్నస్త్రహతేసైన్యేవానరాణాంతరస్వినామ్।యోయోధా
రయతేప్రాణాంస్తంతమాశ్వాసయావహై॥౬॥తావుభౌయుగపద్వీరౌహనుమద్రాక్షసోత్తమౌ।ఉల్కాహస్తౌతదా
రాత్రౌరణశీర్షేవిచేరతుః॥౭॥భిన్నలాంగూలహస్తోరుపాదాంగులిశిరోధరైః। స్రవద్భిఃక్షతజంగాత్రైఃప్రస్రవద్భి
స్తతస్తతః॥౮॥పతితైఃపర్వతాకారైర్వానరైరభిసంకులామ్। శస్త్రైశ్చపతితైర్దీప్తైర్దదృశాతేవసుంధరామ్॥౯॥సుగ్రీ
వమంగదంనీలంశరభంగంధమాదనమ్। జాంబవంతంసుషేణంచ వేగదర్శినమేవచ॥౧౦॥మైందంనీలంజ్యోతిముఖంద్వివి
దంచాపివానరమ్।విభీషణోహనూమాంశ్చదదృశాతేహతాన్రణే॥౧౧॥సప్తషష్టిర్హతాఃకోట్యోవానరాణాంతరస్వి
నామ్। అహ్నఃపంచమశేషేణవల్లభేనస్వయంభువః॥౧౨॥సాగరౌఘనిభంఘోరందృష్ట్వాబాణార్దితంబలమ్। మార్గతే
జాంబవంతంస్మహనూమాంశ్చవిభీషణః॥౧౩॥స్వభావజరయాయుక్తంవృద్ధంశరశతైశ్చితమ్।ప్రజాపతిసుతంవీరంశా
మ్యంతమివపావకమ్॥౧౪॥దృష్ట్వాసముపసంగమ్యపౌలస్త్యోవాక్యమబ్రవీత్। కచ్చిదార్యశరైస్తీక్ష్ణైఃప్రాణానధ్వంసి
తాస్తవ॥౧౫॥విభీషణవచఃశ్రుత్వాజాంబవానృక్షపుంగవః।కృచ్ఛ్రాదభ్యుద్గిరన్వాక్యమిదంవచనమబ్రవీత్॥౧౬॥నైరృ
తేంద్రమహావీర్యస్వరేణత్వాభిలక్షయే। పీడ్యమానశ్శితైర్బాణైర్నత్వాంపశ్యామిచక్షుషా॥౧౭॥అంజనాసుప్రజాయే
నమాతరిశ్వాచనైరృత। హనుమాన్వానరశ్రేష్ఠఃప్రాణాన్ధారయతేక్వచిత్ ॥ ౧౮ ॥ శ్రుత్వాజాంబవ
తోవాక్యమువాచేదం విభీషణః । ఆర్యపుత్రావతిక్రమ్య కస్మాత్ పృచ్ఛసి మారుతిమ్ ॥ ౧౯ ॥ నైవరాజనిసుగ్రీవే
నాంగదేనాపిరాఘవే। ఆర్యసందర్శితఃస్నేహోయథావాయుసుతేపరః॥ ౨౦ ॥ విభీషణవచఃశ్రుత్వాజాంబవాన్
వాక్యమబ్రవీత్।శృణునైరృతశార్దూలయస్మాత్పృచ్ఛామిమారుతిమ్॥౨౧॥యస్మిన్జీవతివీరేతుహతమప్యహతం
బలమ్। హనూమత్యుజ్ఝితప్రాణేజీవంతోపివయంహతాః॥౨౨॥ధరతేమారుతిస్తాతమారుతప్రతిమోయదివైశ్వానర

సమో వీర్యే జీవితాశా తతో భవేత్ ||౨౩|| తతో వృద్ధముపాగమ్య నియమేనాభ్యవాదయత్ | గృహ్య జాంబవతః పాదౌ హ
నూమాన్వాక్యమబ్రవీత్ ||౨౪|| అహం స్థితోస్మి నిర్విణ్ణః కిం మయా క్రియతాం ప్రభో | శ్రుత్వా హనుమతో వాక్యం తథాపి
వ్యథితేంద్రియః ||౨౫|| పునర్జాతమివాత్మానం మన్యతే ఋక్షసత్తమః | తతోబ్రవీన్మహాతేజా హనూమంతం స జాంబ
వాన్ ||౨౬|| ఆగచ్ఛ హరిశార్దూల వానరాంస్త్రాతుమర్హసి | నాన్యో విక్రమపర్యాప్తస్త్వమేషాం పరమస్సఖా ||౨౭||
త్వత్పరాక్రమకాలోయం నాన్యం పశ్యామి కంచన | ఋక్షవానరవీరాణామనీకాని ప్రహర్షయ ||౨౮|| విశల్యౌ కురు చా
ప్యేతౌ సాదితౌ రామలక్ష్మణౌ | గత్వా పరమమధ్వానముపర్యుపరి సాగరమ్ ||౨౯|| హిమవంతం నగశ్రేష్ఠం హనూమన్ గంతు
మర్హసి | తతః కాంచనమత్యుచ్చమృషభం పర్వతోత్తమమ్ ||౩౦|| కైలాసశిఖరం తత్ర ద్రక్ష్యస్యరినిషూదన | తయోశ్శిఖ
రయోర్మధ్యే ప్రదీప్తమతులప్రభమ్ ||౩౧|| సర్వౌషధియుతం వీర ద్రక్ష్యస్యోషధిపర్వతమ్ | తస్య వానరశార్దూల చత
స్రో మూర్ధ్ని సంభవాః ||౩౨|| ద్రక్ష్యస్యోషధయో దీప్తా దీపయంత్యో దిశో దశ | మృతసంజీవినీం చైవ విశల్యకరణీమపి ||
౩౩|| సావర్ణ్యకరణీం చైవ సంధానకరణీం తథా | తాస్సర్వా హనుమన్ గృహ్య క్షిప్రమాగంతుమర్హసి ||౩౪|| ఆశ్వాసయ
హరీన్ సర్వాన్ ప్రాణైర్గంధవహాత్మజ | శ్రుత్వా జాంబవతో వాక్యం హనూమాన్ హరిపుంగవః ||౩౫|| ఆపూర్యత బలోద్ధ
షైస్తోయవేగైరివార్ణవః | స పర్వతతటాగ్రస్థః పీడయన్ పర్వతోత్తమమ్ ||౩౬|| హనూమాన్ దృశ్యతే వీరో ద్వితీయ ఇవ
పర్వతః | హరిపాదవినిర్భగ్నో నిషసాద స పర్వతః ||౩౭|| న శశాక తదాత్మానం సోఢుం భృశనిపీడితః | తస్య పేతుర్నగా భూ
మౌ హరివేగాచ్చ జజ్వలుః ||౩౮|| శృంగాణి చ వ్యశీర్యంత పీడితస్య హనూమతా | తస్మిన్ సంపీడ్యమానే తు భగ్నద్రుమశి
లాతలే ||౩౯|| న శేకుర్వానరాః స్థాతుం ఘూర్ణమానే నగోత్తమే | సా ఘూర్ణితమహాద్వారా ప్రభగ్నగృహగోపురా ||
౪౦|| లంకా త్రాసాకులా రాత్రౌ ప్రనృత్తేవాభవత్తదా | పృథివీధరసంకాశో నిపీడ్య ధరణీధరమ్ ||౪౧|| పృథివీం క్షోభయా
మాస సార్ణవాం మారుతాత్మజః | పద్భ్యాం తు శైలమాపీడ్య బడబాముఖవన్ముఖమ్ ||౪౨|| వివృత్యోగ్రం ననాదోచ్చైస్త్రా
సయన్ రజనీచరాన్ | తస్య నానద్యమానస్య శ్రుత్వా నినదమద్భుతమ్ ||౪౩|| లంకాస్థా రాక్షసాస్సర్వే న శేకుస్స్పందితుం భ
యాత్ | నమస్కృత్వా సముద్రాయ మారుతిర్భీమవిక్రమః ||౪౪|| రాఘవార్థే పరం కర్మ సమీహత పరంతపః || స పు
చ్ఛముద్యమ్య భుజంగకల్పం వినమ్య పృష్ఠం శ్రవణే నికుంచ్య | వివృత్య వక్త్రం బడబాముఖాభమాపుప్లువే వ్యోమ్ని స చండవే
గః ||౪౫|| స వృక్షషండాంస్తరసా జహార శైలాన్ శిలాః ప్రాకృతవానరాంశ్చ | బాహూరువేగోద్ధతసంప్రణున్నాస్తే
క్షీణవేగాస్సలిలే నిపేతుః ||౪౬|| స తౌ ప్రసార్యోరగభోగకల్పౌ భుజౌ భుజంగారినికాశవీర్యః | జగామ మేరుం నగరాజమ
గ్ర్యం దిశః ప్రకర్షన్నివ వాయుసూనుః ||౪౭|| స సాగరం ఘూర్ణితవీచిమాలం తదా భృశం భ్రామితసర్వసత్త్వమ్ | సమీ
క్షమాణస్సహసా జగామ చక్రం యథా విష్ణుకరాగ్రముక్తమ్ ||౪౮|| స పర్వతాన్ వృక్షగణాన్ సరాంసి నదీస్తటాకాని పు
రోత్తమాని | స్ఫీతాన్ జనాంస్తానపి సంప్రవీక్ష్య జగామ వేగాత్పితృతుల్యవేగః ||౪౯|| ఆదిత్యపథమాశ్రిత్య జగామ స గతక్ల
మః | హనూమాంస్త్వరితో వీరః పితృతుల్యపరాక్రమః ||౫౦|| జవేన మహతా యుక్తో మారుతిర్మారుతో యథా | జగామ హ
రిశార్దూలో దిశశ్శబ్దేన పూరయన్ ||౫౧|| స్మరన్ జాంబవతో వాక్యం మారుతిర్వాతరంహసా | దదర్శ సహసా చాపి హిమ
వంతం మహాకపిః ||౫౨|| నానాప్రస్రవణోపేతం బహుకందరనిర్ఝరమ్ | శ్వేతాభ్రచయసంకాశైః శిఖరైశ్చారుదర్శ
నైః ||౫౩|| శోభితం వివిధైర్వృక్షైరగమత్పర్వతోత్తమమ్ || స తం సమాసాద్య మహానగేంద్రమతిప్రవృద్ధోత్తమఘోరశృం
గమ్ | దదర్శ పుణ్యాని మహాశ్రమాణి సురర్షిసంఘోత్తమసేవితాని ||౫౪|| స బ్రహ్మకోశం రజతాలయం చ శక్రాలయం
రుద్రశరప్రమోక్షమ్ | హయాననం బ్రహ్మశిరశ్చ దీప్తం దదర్శ వైవస్వతకింకరాంశ్చ ||౫౫|| వజ్రాలయం వైశ్రవణాల
యం చ సూర్యప్రభం సూర్యనిబంధనం చ | బ్రహ్మాసనం శక్రశరాసనం చ దదర్శ నాభిం చ వసుంధరాయాః ||౫౬|| కైలాసమ
గ్ర్యం హిమవచ్ఛిలాం చ తథర్షభం కాంచనశైలమగ్ర్యమ్ | సదీప్తసర్వౌషధిసంప్రదీప్తం దదర్శ సర్వౌషధిపర్వతేం
ద్రమ్ ||౫౭|| స తం సమీక్ష్యానలరశ్మిదీప్తం విసిస్మియే వాసవదూతసూనుః | ఆప్లుత్య తం చౌషధిపర్వతేంద్రం తత్రౌషధీనాం
విచయం చకార ||౫౮|| స యోజనసహస్రాణి సమతీత్య మహాకపిః | దివ్యౌషధిధరం శైలం వ్యచరన్మారుతాత్మజః ||౫౯|| మ
హౌషధ్యస్తతస్సర్వాస్తస్మిన్ పర్వతసత్తమే | విజ్ఞాయార్థినమాయాంతం తతో జగ్మురదర్శనమ్ ||౬౦|| స తా మహాత్మా

హనుమానపశ్యంశ్చ కోపాత్ కోపాచ్చ భృశంననాద | అమృష్యమాణో౽గ్నినికాశచక్షుర్మహీధరేంద్రం తమువాచ వాక్యమ్॥౬౧॥ కిమేతదేవం సువినిశ్చితం తే యద్రాఘవేనాసి కృతానుకంపః|పశ్యాద్య మద్బాహుబలాభిభూతో వికీర్ణమాత్మానమథో నగేంద్ర॥౬౨॥ స తస్య శృంగం సనగం సనాగం సకాంచనం ధాతుసహస్రజుష్టమ్ | వికీర్ణకూటం జ్వలితాగ్రసానుం ప్రగృహ్య వేగాత్సహసోన్మమాథ ॥ ౬౩ ॥ స తం సముత్పాట్య ఖముత్పపాత విత్రాస్య లోకాన్ ససురాసురేంద్రాన్ | సంస్తూయమానః ఖచరైరనేకైర్జగామ వేగాద్గరుడోగ్రవేగః॥౬౪॥ స భాస్కరాధ్వానమనుప్రపన్నస్తం భాస్కరాభం శిఖరం ప్రగృహ్య | బభౌ తదా భాస్కరసన్నికాశో రవేస్సమీపే ప్రతిభాస్కరాభః॥౬౫॥ స తేన శైలేన భృశం రరాజ శైలోపమో గంధవహాత్మజస్తు | సహస్రధారేణ సపావకేన చక్రేణ ఖే విష్ణురివార్పితేన॥౬౬॥ తం వానరాః ప్రేక్ష్య వినేదురుచ్చైస్స తానపి ప్రేక్ష్య తదా ననాద| తేషాం సముత్కృష్టరవం నిశమ్య లంకాలయా భీమతరం వినేదుః॥౬౭॥ తతో మహాత్మా నిపపాత తస్మిన్ శైలోత్తమే వానరసైన్యమధ్యే| హర్యుత్తమేభ్యశ్శిరసాభివాద్య విభీషణం తత్ర స సస్వజే చ॥ తావప్యుభౌ మానుషరాజపుత్రౌ తం గంధమాఘ్రాయ మహౌషధీనామ్ | బభూవతుస్తత్ర తదా విశల్యావుత్తస్థురన్యే చ హరిప్రవీరాః॥౬౯॥ సర్వే విశల్యా విరుజః క్షణేన హరిప్రవీరా నిహతాశ్చ యే స్యుః| గంధేన తాసాం ప్రవరౌషధీనాం సుప్తా నిశాంతేష్వివ సంప్రబుద్ధాః॥౭౦॥ యదాప్రభృతి లంకాయాం యుధ్యంతే కపిరాక్షసాః|తదాప్రభృతి మానార్థమాజ్ఞయా రావణస్య చ॥౭౧॥ యే హన్యంతే రణే తత్ర రాక్షసాః కపికుంజరైః॥ హతాహతాస్తు క్షిప్యంతే సర్వ ఏవ తు సాగరే॥౭౨॥ తతో హరిర్గంధవహాత్మజస్తు తమోషధీశైలముదగ్రవీర్యః | నినాయ వేగాద్ధిమవంతమేవ పునశ్చ రామేణ సమాజగామ ॥ ౭౩ ॥

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే-చతుస్సప్తతితమస్సర్గః-**

తతో౽బ్రవీన్మహాతేజాస్సుగ్రీవో వానరాధిపః| అర్థ్యం విజ్ఞాపయంశ్చాపి హనూమంతమిదం వచః॥౧॥ యతో హతః కుంభకర్ణః కుమారాశ్చ నిషూదితాః| నేదానీముపనిర్హారం రావణో దాతుమర్హతి॥౨॥ యే యే మహాబలాస్సంతి లఘవశ్చ ప్లవంగమాః| లంకామభ్యుత్పతంత్వాశు గృహ్యోల్కాః ప్లవగర్షభాః॥౩॥ హరయో హరిసంకాశాః ప్రదగ్ధుం రావణాలయమ్|తతో౽స్తంగత ఆదిత్యే రౌద్రే తస్మిన్నిశాముఖే॥౪॥ లంకామభిముఖాస్సోల్కా జగ్ముస్తే ప్లవగర్షభాః॥ ఉల్కాహస్తైర్హరిగణైస్సర్వతస్సమభిద్రుతాః॥ ౫॥ ఆరక్షస్థా విశిచరాస్సహసా విప్రదుద్రువుః| గోపురాట్టప్రతోలీషు చర్యాసు వివిధాసు చ॥౬॥ ప్రాసాదేషు చ సంహృష్టాస్ససృజుస్తే హుతాశనమ్| తేషాం గృహసహస్రాణి దదాహ హుతభుక్తదా ॥ ౭ ॥ ప్రాసాదాః పర్వతాకారాః పతంతి ధరణీతలే | అగరుర్దహ్యతే తత్ర వరం చైవ సుచందనమ్॥౮॥ ముక్తామణయస్స్నిగ్ధా వజ్రం చాపి ప్రవాళకమ్ | క్షౌమం చ దహ్యతే తత్ర కౌశేయం చాపి శోభనమ్॥౯॥ ఆవికం వివిధం చౌర్ణం కాంచనం భాండమాయుధమ్| నానావికృతసంస్థానం వాజిభాండపరిచ్ఛదమ్ ॥ ౧౦ ॥ గజగ్రైవేయకక్ష్యాశ్చ రథభాండాశ్చ సంస్కృతాః | తనుత్రాణి చ యోధానాం హస్త్యశ్వానాం చ వర్మ చ ॥ ౧౧ ॥ ఖడ్గా ధనూంషి జ్యాబాణాస్తోమరాంకుశశక్తయః | రోమజం వాలజం చర్మ వ్యాఘ్రజం చాండజం బహు ॥ ౧౨ ॥ ముక్తామణివిచిత్రాంశ్చ ప్రాసాదాంశ్చ సమంతతః | వివిధానస్త్రసంఘాతానగ్నిర్దహతి తత్ర వై ॥ ౧౩ ॥ నానావిధాన్ గృహచ్ఛందాన్ దదాహ హుతభుక్తదా | ఆవాసాన్ రాక్షసేంద్రాణాం సర్వేషాం గృహగృధ్నునామ్ ॥ ౧౪ ॥ హేమచిత్రతనుత్రాణాం స్రగ్దామాంబరధారిణామ్ | శీధుపానేషు సక్తానాం మదవిహ్వలగామినామ్ ॥ ౧౫ ॥ కాంతాలంబితవస్త్రాణాం శత్రుసంజాతమన్యునామ్|గదాశూలాసిహస్తానాం ఖాదతాం పిబతామపి॥ ౧౬ ॥ శయనేషు మహార్హేషు ప్రసుప్తానాం ప్రియైస్సహ|త్రస్తానాం గచ్ఛతాం తూర్ణం పుత్రానాదాయ శాయితాః॥ ౧౭ ॥ తేషాం గృహసహస్రాణి తదా లంకానివాసినామ్| అదహత్పావకస్తత్ర జజ్వాల చ పునః పునః॥౧౮॥ సారవంతి మహార్హాణి గంభీరగుణవంతి చ | హేమచంద్రార్ధచంద్రాణి చంద్రశాలోన్నతాని చ॥౧౯॥ రత్నచిత్రగవాక్షాణి సాధిష్ఠానాని సర్వశః | మణివిద్రుమచిత్రాణి స్పృశంతీవ చ భాస్కరమ్॥౨౦॥ క్రౌంచబర్హిణవీణానాం భూషణానాం చ నిస్వనైః | నాదితాన్యచలాభాని వేశ్మాన్యగ్నిర్దదాహ సః॥౨౧॥ జ్వలనేన పరీతాని తోరణాని చకాశిరే| విద్యుద్భిరివ నద్ధాని మేఘబృందాని చాంబరే॥౨౨॥ జ్వలనేన పరీతాని నిపేతుర్భవనాన్యపి| దావాగ్నిదీప్తాని యథా శిఖరాణి మహాగిరేః॥౨౩॥ తాని నిర్దహ్యమానాని దూరతః ప్రచకాశిరే|హిమ

వచ్ఛిఖరాణీవ దహ్యమానాని సర్వశః॥ ౨౪॥ విమానేషు ప్రసుప్తాశ్చ దహ్యమానా వరాంగనాః। త్యక్తాభరణసర్వాంగా
హాహేత్యుచ్చైర్విచుక్రుశుః॥ ౨౫॥ తత్ర చాగ్నిపరీతాని నిపేతుర్భవనాన్యపి। వజ్రివజ్రహతానీవ శిఖరాణి మహాగిరేః॥
౨౬॥ హర్మ్యాగ్రైర్దహ్యమానైశ్చ జ్వాలాప్రజ్వలితైరపి। రాత్రౌ సా దృశ్యతే లంకా పుష్పితైరివ కింశుకైః॥ ౨౭॥ హ
స్త్యధ్యక్షైర్గజైర్ముక్తైర్ముక్తైశ్చ తురంగమైః। బభూవ లంకా లోకాంతే భ్రాంతగ్రాహ ఇవార్ణవః॥ ౨౮॥ అశ్వం
ముక్తం గజో దృష్ట్వా క్వచిద్భీతోఽపసర్పతి। భీతో భీతం గజం దృష్ట్వా క్వచిదశ్వో నివర్తతే॥ ౨౯॥ లంకాయాం దహ్యమానా
యాం శుశుభే స మహార్ణవః। ఛాయాసంసక్తసలిలో లోహితోద ఇవార్ణవః॥ ౩౦॥ సా బభూవ ముహూర్తేన హరిభిర్దీ
పితా పురీ। లోకస్యాస్య క్షయే ఘోరే ప్రదీప్తేవ వసుంధరా॥ ౩౧॥ నారీజనస్య ధూమేన వ్యాప్తస్యోచ్చైర్వినేదుషః। స్వనో
జ్వలనతప్తస్య శుశ్రువే దశయోజనమ్॥ ౩౨॥ ప్రదగ్ధకాయానపరాన్ రాక్షసాన్నిర్గతాన్ బహిః। సహసాభ్యుత్పతంతి
స్మ హరయోఽథ యుయుత్సవః॥ ౩౩॥ ఉత్క్రుష్టం వానరాణాం చ రాక్షసానాం చ నిస్వనః। దిశో దశ సముద్రం చ పృథివీం చాన్వ
నాదయత్॥ ౩౪॥ విశల్యౌ తు మహాత్మానౌ తావుభౌ రామలక్ష్మణౌ। అసంభ్రాంతౌ జగృహతుస్తే చోభే ధనుషీ వరే॥ ౩౫॥ త
తో విస్ఫారయానస్య రామస్య ధనురుత్తమమ్। బభూవ తుములః శబ్దో రాక్షసానాం భయావహః॥ ౩౬॥ అశోభత తదా రా
మో ధనుర్విస్ఫారయన్ మహత్। భగవానివ సంక్రుద్ధో భవో వేదమయం ధనుః॥ ౩౭॥ ఉద్ఘుష్టం వానరాణాం చ రాక్షసానాం
చ నిస్వనః। జ్యాశబ్దస్తావుభౌ శబ్దావతి రామస్య శుశ్రువే॥ ౩౮॥ వానరోత్క్రుష్టఘోషశ్చ రాక్షసానాం చ నిస్వనః। జ్యాశబ్ద
శ్చాపి రామస్య త్రయం వ్యాప్తం దిశో దశ॥ ౩౯॥ తస్య కార్ముకముక్తైశ్చ శరైస్తత్పురగోపురమ్। కైలాసశృంగప్రతిమం వి
కీర్ణమపతద్భువి॥ ౪౦॥ తతో రామశరాన్ దృష్ట్వా విమానేషు గృహేషు చ। సన్నాహో రాక్షసేంద్రాణాం తుములస్స
ముపద్యత॥ ౪౧॥ తేషాం సన్నహ్యమానానాం సింహనాదం చ కుర్వతామ్। శర్వరీ రాక్షసేంద్రాణాం రౌద్రీవ సముపద్యత॥
౪౨॥ ఆదిష్టా వానరేంద్రాస్తు సుగ్రీవేణ మహాత్మనా। ఆసన్నా ద్వారమాసాద్య యుధ్యధ్వం ప్లవగర్షభాః॥ ౪౩॥ యశ్చ వో
వితథం కుర్యాత్తత్ర తత్ర వ్యవస్థితః। స హంతవ్యోఽభిసంప్లుత్య రాజశాసనదూషకః॥ ౪౪॥ తేషు వానరముఖ్యేషు దీప్తోల్కో
జ్జ్వలపాణిషు। స్థితేషు ద్వారమాసాద్య రావణం మన్యురావిశత్॥ ౪౫॥ తస్య జృంభితవిక్షేపాద్వ్యామిశ్రా వై దిశో దశ।
రూపవానివ రుద్రస్య మన్యుర్గాత్రేష్వదృశ్యత॥ ౪౬॥ స నికుంభం చ కుంభం చ కుంభకర్ణాత్మజావుభౌ। ప్రేషయామా
స సంక్రుద్ధో రాక్షసైర్బహుభిస్సహ॥ ౪౭॥ యూపాక్షశ్శోణితాక్షశ్చ ప్రజంఘః కంపనస్తదా। నిర్యయుః కౌంభకర్ణిభ్యాం
సహ రావణశాసనాత్॥ ౪౮॥ శశాస చైవ తాన్ సర్వాన్ రాక్షసాన్ సుమహాబలాన్। రాక్షసా గచ్ఛతాత్రైవ జయధ్వం
శీఘ్రమేవ చ॥ ౪౯॥ తతస్తు చోదితాస్తేన రాక్షసా జ్వలితాయుధాః। లంకాయా నిర్యయుర్వీరాః ప్రణదంతః పునః పునః॥ ౫౦॥
రక్షసాం భూషణస్థాభిర్భాభిః స్వాభిశ్చ సర్వశః। చక్రుస్తే సప్రభం వ్యోమ హరయశ్చాగ్నిభిస్సహ॥ ౫౧॥ తత్ర తారాధి
పస్యాభా తారాణాం చ తథైవ చ। తయోరాభరణస్థా చ జ్వలితా ద్యామభాసయత్॥ ౫౨॥ చంద్రాభా భూషణాభా చ
గృహాణాం జ్వలతాం చ భా। హరిరాక్షససైన్యాని భ్రాజయామాస సర్వతః॥ ౫౩॥ తత్ర చోర్ధ్వం ప్రదీప్తానాం గృహాణాం
సాగరః పునః। భాభిస్సంసక్తపాతాలశ్చలోర్మిశ్శుశుభేఽధికమ్॥ ౫౪॥ పతాకాధ్వజసంసక్తముత్తమాసిపరశ్వధమ్। భీమా
శ్వరథమాతంగం నానాపత్తిసమాకులమ్॥ ౫౫॥ దీప్తశూలగదాఖడ్గప్రాసతోమరకార్ముకమ్। తద్రాక్షసబలం ఘోరం భీ
మవిక్రమపౌరుషమ్॥ ౫౬॥ దదృశే జ్వలితప్రాసం కింకిణీశతనాదితమ్। హేమజాలాచితభుజం వ్యావేష్టితపరశ్వధమ్॥ ౫౭॥
వ్యాఘూర్ణితమహాశస్త్రం బాణసంసక్తకార్ముకమ్। గంధమాల్యమధూత్సేకసంమోదితమహాబలమ్॥ ౫౮॥ ఘోరం శూ
రజనాకీర్ణం మహాంబుధరనిస్వనమ్॥ ౫౯॥ తం దృష్ట్వా బలమాయాంతం రాక్షసానాం సుదారుణమ్। సంచచాల ప్లవంగా
నాం బలముచ్చైర్ననాద చ॥ ౬౦॥ జవేనాప్లుత్య చ పునస్తద్బలం రక్షసాం మహత్। అభ్యయాత్ప్రత్యరిబలం పతంగా ఇవ పా
వకమ్॥ ౬౧॥ తేషాం భుజపరామర్శవ్యామృష్టపరిఘాశని। రాక్షసానాం బలం శ్రేష్ఠం భూయస్తరమశోభత॥ ౬౨॥ తత్రో
న్మత్తా ఇవోత్పేతుర్హరయోఽథ యుయుత్సవః। తరుశైలైరభిఘ్నంతో ముష్టిభిశ్చ నిశాచరాన్॥ ౬౩॥ తథైవాపతతాం తే
షాం కపీనామసిభిశ్శితైః। శిరాంసి సహసా జహ్రూ రాక్షసా భీమదర్శనాః॥ ౬౪॥ దశనైర్హృతకర్ణాశ్చ ముష్టినిష్పిష్టమ
స్తకాః। శిలాప్రహారభగ్నాంగా విచేరుస్తత్ర రాక్షసాః॥ ౬౫॥ తథైవాప్యపరే తేషాం కపీనామభిలక్షితాః। ప్రవీరానభితో

జఘ్నూ రాక్షసానాంతరస్వినామ్॥౧౬॥అభిపేతుర్మహాకాయాః ప్రతియత్తా మహాబలాః। రాక్షసా వానరాన్రోషాద
సిబాణగదాధరాః॥౧౭॥ తథైవాప్యపరే తేషాం కపీనాం ముష్టిభిర్ద్రుమైః । హరివీరా నిజఘ్నుశ్చ ఘోరరూపాన్నిశాచ
రాన్॥౧౮॥ఘ్నంతమన్యం జఘానాన్యః పాతయంతమపాతయత్ । గర్హమాణం జగర్హాన్యో దశంతమపరోఽదశత్॥
౧౯॥దేహీత్యన్యో దదాత్యన్యో దదామీత్యపరః పునః ।కింక్లేశయసి తిష్ఠేతి తత్రాన్యోన్యం బభాషిరే॥౨౦॥విప్రలంబితవ
స్త్రం చ విముక్తకవచాయుధమ్ ।సముద్యతమహాప్రాసం యష్టిశూలాసిసంకులమ్॥౨౧॥ప్రావర్తత మహారౌద్రం యు
ద్ధం వానరరక్షసామ్ । వానరాన్ దశ సప్తేతి రాక్షసా జఘ్నురాహవే॥౨౨॥వానరా దశ సప్తేతి రాక్షసానభ్యపాతయన్। వి
ప్రలంబితవస్త్రం చ విముక్తకవచాయుధమ్॥౨౩॥బలం రాక్షసమాలంబ్య వానరాః పర్యవారయన్। వానరా రాక్షసాశ్చైవ
వ్యతిషక్తాః పరస్పరమ్॥౨౪॥ఆవిష్టా ఇవ యుధ్యంతశ్చక్రుః కర్మాణ్యభీతవత్। ఏవం హి వవృధే యుద్ధం రక్షసాం వానరైస్స
హ॥౨౫॥ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - పంచసప్తతితమస్సర్గః.*********************************

ప్రవృత్తే సంకులే తస్మిన్ ఘోరే వీరజనక్షయే ।అంగదః కంపనం వీరమాససాద రణోత్సుకః॥౧॥ ఆహూయ సోఽంగదం
కోపాత్తాడయామాస వేగితః ।గదయా కంపనః పూర్వం స చచాల భృశాహతః॥౨॥స సంజ్ఞాం ప్రాప్య తేజస్వీ చిక్షేప శిఖ
రం గిరేః ।అర్దితశ్చ ప్రహారేణ కంపనః పతితో భువి॥౩॥తతస్తు కంపనం దృష్ట్వా శోణితాక్షో హతం రణే। రథేనాభ్యపతత్ క్షి
ప్రం తత్రాంగదమభీతవత్॥౪॥సోఽంగదం నిశితైర్బాణైస్తదా వివ్యాధ వేగితః । శరీరదారణైస్తీక్ష్ణైః కాలాగ్నిసమవిగ్ర
హైః॥౫॥క్షురప్రైరర్ధచంద్రైశ్చ వత్సదంతైః శిలీముఖైః । కర్ణిశల్యవిపాటైశ్చ బహుభిర్నిశితైశ్శరైః॥౬॥అంగదః ప్ర
తివిద్ధాంగో వాలిపుత్రః ప్రతాపవాన్ ।ధనురుగ్రం రథం బాణాన్ మమర్ద తరసా బలీ॥ ౭ ॥ శోణితాక్షస్తతః క్షిప్రమసిచ
ర్మ సమాదదే।ఉత్పపాత దివం క్షిప్రం వేగవానవిచారయన్॥౮॥తం క్షిప్రతరమాప్లుత్య పరామృశ్యాంగదో బలీ। కరేణ తస్య
ఖడ్గం చ సమాచ్ఛిద్య ననాద చ॥౯॥తస్యాంసఫలకే ఖడ్గం నిజఘాన తతోఽంగదః।యజ్ఞోపవీతవచ్చైనం చిచ్ఛేద కపికుంజరః॥౧౦
తం ప్రగృహ్య మహాఖడ్గం వినద్య చ పునః పునః। వాలిపుత్రోఽభిదుద్రావ రణశీర్షే పరానరీన్॥౧౧॥ప్రజంఘసహితో వీరో
యూపాక్షస్తు తతో బలీ । రథేనాభియయౌ క్రుద్ధో వాలిపుత్రం మహాబలమ్ ॥౧౨॥ ఆయసీం తు గదాం వీరః ప్రగృహ్య కన
కాంగదః।శోణితాక్షస్సమాశ్వస్య తమేవానుపపాత హ॥౧౩॥తయోర్మధ్యే కపిశ్రేష్ఠః శోణితాక్షప్రజంఘయోః। విశాఖ
యోర్మధ్యగతః పూర్ణచంద్ర ఇవాభవత్॥౧౪॥అంగదం పరిరక్షంతౌ మైందో ద్వివిద ఏవ చ। తస్య తస్థతురభ్యాశే పరస్ప
రజిగీషయా॥౧౫॥అభిపేతుర్మహాకాయాః ప్రతియత్తా మహాబలాః। రాక్షసా వానరేంద్రాంస్తానసిబాణగదాధరాః॥
౧౬॥ త్రయాణాం వానరేంద్రాణాం త్రిభీ రాక్షసపుంగవైః । సంసక్తానాం మహద్యుద్ధమభవద్రోమహర్షణమ్॥
౧౭॥ తే తు వృక్షాన్ సమాదాయ సంప్రచిక్షిపురాహవే।ఖడ్గేన ప్రతిచిచ్ఛేద తాన్ ప్రజంఘో మహాబలః॥౧౮॥ రథానశ్వాన్
ద్రుమాన్ శైలాన్ సంప్రచిక్షిపురాహవే।శరౌఘైః ప్రతిచిచ్ఛేద తాన్ యూపాక్షో నిశాచరః॥ ౧౯ ॥ సృష్టాన్ ద్వివిదమైందా
భ్యాం ద్రుమానుత్పాట్య వీర్యవాన్ ।బభంజ గదయా మధ్యే శోణితాక్షః ప్రతాపవాన్॥ ౨౦॥ ఉద్యమ్య విపులం ఖడ్గం పరమ
ర్మవిదారణమ్। ప్రజంఘో వాలిపుత్రాయ అభిదుద్రావ వేగితః॥౨౧॥ తమభ్యాశగతం దృష్ట్వా వాలిపుత్రో మహాబలః।
ఆజఘానాశ్వకర్ణేన ద్రుమేణాతిబలస్తదా॥౨౨॥బాహుం చాస్య సనిస్త్రింశమాజఘాన స ముష్టినా।వాలిపుత్రస్య ఘాతే
న స పపాత క్షితావసిః॥౨౩॥ తం దృష్ట్వా పతితం భూమౌ ఖడ్గముత్పలసన్నిభమ్ ।ముష్టిం సంవర్తయామాస వజ్రకల్పం మహా
బలః॥౨౪॥లలాటే స మహావీర్యమంగదం వానరర్షభమ్ । ఆజఘాన మహాతేజాస్స ముహూర్తం చచాల హ॥ ౨౫॥ స సం
జ్ఞాం ప్రాప్య తేజస్వీ వాలిపుత్రః ప్రతాపవాన్। ప్రజంఘస్య శిరః కాయాత్పాతయామాస వీర్యవాన్॥ ౨౬॥ స యూపా
క్షోఽశ్రుపూర్ణాక్షః పితృవ్యే నిహతే రణే।అవరుహ్య రథాత్ క్షిప్రం క్షీణేషుః ఖడ్గమాదదే।౨౭॥తమాపతంతం సంప్రేక్ష్య
యూపాక్షం ద్వివిదస్త్వరన్ ।ఆజఘానోరసి క్రుద్ధో జగ్రాహ చ బలాద్బలీ॥౨౮॥ గృహీతం భ్రాతరం దృష్ట్వా శోణితాక్షో
మహాబలః। ఆజఘాన మహాతేజా వక్షసి ద్వివిదం తతః॥౨౯॥స తదాభిహతస్తేన చచాల చ మహాబలః। ఉద్యతాం చ పునస్తస్య
జహార ద్వివిదో గదామ్॥౩౦॥ఏతస్మిన్నంతరే వీరో మైందో వానరయూథపః। యూపాక్షం తాడయామాస తలేనోరసి వీ
ర్యవాన్॥౩౧॥తౌ శోణితాక్షయూపాక్షౌ ప్లవగాభ్యాం తరస్వినౌ।చక్రతుస్సమరే తీవ్రమాకర్షోత్పాటనం భృశమ్॥౩౨॥

ద్వివిదశ్శోణితాక్షంతువిదదారనఖైర్ముఖే।నిష్పిపేషచవీర్యేణక్షితావివ్యాధవీర్యవాన్॥౩౩॥యూపాక్షమభిసంక్రుద్ధో
మైందో వానరయూథపః। పీడయామాస బాహుభ్యాంపపాత సహతఃక్షితౌ॥౩౪॥ హతప్రవీరావ్యథితారాక్షసేంద్రచ
మూస్తదా।జగామాభిముఖీసాతుకుంభకర్ణసుతోయతః॥౩౫॥ఆపతంతీంచ వేగేనకుంభస్తాంసాంత్వయచ్చమూమ్। అ
థోత్కృష్టంమహావీరైర్లబ్ధలక్షైఃప్లవంగమైః॥౩౬॥నిపాతితమహావీరాందృష్ట్వారక్షశ్చమూంతతః। కుంభఃప్రచక్రే
తేజస్వీరణేకర్మసుదుష్కరమ్॥౩౭॥సధనుర్ధన్వినాంశ్రేష్ఠఃప్రగృహ్యసుమహాబలః। ముమోచాశీవిషప్రఖ్యాన్ శరాన్
దేహవిదారణాన్ ॥ ౩౮ ॥ తస్యతచ్ఛుశుభేభూయఃసశరంధనురుత్తమమ్ । విద్యుదైరావతార్చిష్మద్ద్వితీయేంద్రధనుర్య
థా॥౩౯॥ఆకర్ణాకృష్టముక్తేనజఘానద్వివిదంతదా। తేనహాటకపుంఖేనపత్రిణాపత్రవాససా॥౪౦॥ సహసాభిహతస్తేనవి
ప్రముక్తపదస్స్ఫురన్।నిపపాతాద్రికూటాభోవిహ్వలఃప్లవగోత్తమః॥ ౪౧॥మైందస్తుభ్రాతరందృష్ట్వాభగ్నంతత్రమ
హాహవే।అభిదుద్రావవేగేనప్రగృహ్యమహతీంశిలామ్॥ ౪౨॥ తాంశిలాంతుప్రచిక్షేపరాక్షసాయమహాబలః। బిభేద
తాంశిలాంకుంభఃప్రసన్నైఃపంచభిశ్శరైః॥౪౩॥సంధాయచాన్యంసుముఖంశరమాశీవిషోపమమ్।ఆజఘానమహాతేజావ
క్షసిద్వివిదాగ్రజమ్॥ ౪౪॥సతు తేనప్రహారేణమైందోవానరయూథపః। మర్మణ్యభిహతస్తేనపపాతభువిమూర్ఛితః॥
౪౫॥అంగదోమాతులౌదృష్ట్వామథితౌతుమహాబలౌ।అభిదుద్రావవేగేనకుంభముద్యతకార్ముకమ్॥౪౬॥ తమాపతంతంవి
వ్యాధకుంభఃపంచభిరాయసైః।త్రిభిశ్చాన్యైశ్శితైర్బాణైర్మాతంగమివతోమరైః॥౪౭॥సోఽంగదంవివిధైర్బాణైఃకుం
భోవివ్యాధవీర్యవాన్।అకుంఠధారైర్నిశితైస్తీక్ష్ణైఃకనకభూషణైః॥౪౮॥అంగదఃప్రతివిద్ధాంగోవాలిపుత్రోనకంపతే।
శిలాపాదపవర్షాణితస్యమూర్ధ్నివవర్షహ॥౪౯॥సప్రచిచ్ఛేదతాన్సర్వాన్బిభేదచపునశ్శిలాః। కుంభకర్ణాత్మజః
శ్రీమాన్వాలిపుత్రసమీరితాన్॥౫౦॥ఆపతంతంచసంప్రేక్ష్యకుంభోవానరయూథపమ్। భ్రువోర్వివ్యాధబాణాభ్యా
ముల్కాభ్యామివకుంజరమ్॥౫౧॥తస్యసుస్రావరుధిరంపిహితేచాస్యలోచనే। అంగదఃపాణినానేత్రేపిధాయరుధిరో
క్షితే॥౫౨॥సాలమాసన్నమేకేనపరిజగ్రాహపాణినా।సంపీడ్యచోరసాస్కంధంకరేణాభినివేశ్యచ॥౫౩॥ కించిదభ్యవన
మ్యైనమున్మమాథయథాగజః। తమింద్రకేతుప్రతిమంవృక్షంమందరసన్నిభమ్॥౫౪॥ సముత్సృజంతంవేగేనపశ్యతాంస
ర్వరక్షసామ్।సబిభేదశితైర్బాణైఃసప్తభిఃకాయభేదనైః॥౫౫॥అంగదోవివ్యథేఽభీక్ష్ణంననాదచముమోహచ। అంగదంవ్య
థితందృష్ట్వాసీదంతమివసాగరే॥౫౬॥దురాసదంహరిశ్రేష్ఠంరామాయాన్యేన్యవేదయన్।రామస్తువ్యథితంశ్రుత్వావా
లిపుత్రంరణాజిరే॥౫౭॥వ్యాదిదేశహరిశ్రేష్ఠాన్జాంబవత్ప్రముఖాంస్తతః। తేతువానరశార్దూలాఃశ్రుత్వారామస్య
శాసనమ్॥౫౮॥అభిపేతుస్సుసంక్రుద్ధాఃకుంభముద్యతకార్ముకమ్।తతోద్రుమశిలాహస్తాఃకోపసంరక్తలోచనాః॥౫౯॥
రిరక్షిషంతోఽభ్యపతన్నంగదంవానరర్షభాః। జాంబవాంశ్చసుషేణశ్చ వేగదర్శీచవానరః॥౬౦॥ కుంభకర్ణాత్మజంవీ
రంక్రుద్ధాస్సమభిదుద్రువుః।సమీక్ష్యాపతతస్తాంస్తువానరేంద్రాన్మహాబలాన్॥౬౧॥ ఆవవారశరౌఘేణనగేనేవజ
లాశయమ్।తస్యబాణరయంప్రాప్యనశేకురతివర్తితుమ్॥౬౨॥వానరేంద్రామహాత్మానోవేలామివమహోదధిః।
తాంస్తుదృష్ట్వాహరిగణాన్శరవృష్టిభిరర్దితాన్॥౬౩॥అంగదంపృష్ఠతఃకృత్వాభ్రాతృజంప్లవగేశ్వరః। అభిదుద్రావవే
గేనసుగ్రీవఃకుంభమాహవే॥౬౪॥శైలసానుచరంనాగంవేగవానివకేసరీ। ఉత్పాట్యచమహాశైలానశ్వకర్ణాన్ధవాన్బ
హూన్॥౬౫॥అన్యాంశ్చవివిధాన్వృక్షాంశ్చిక్షేపచమహాబలః। తాంఛాదయంతీమాకాశంవృక్షవృష్టిందురాసదామ్॥
కుంభకర్ణాత్మజశ్శ్రీమాంశ్చిచ్ఛేదనిశితైశ్శరైః।అభిలక్షేణతీవ్రేణకుంభేననిశితైశ్శరైః॥౬౭॥ ఆచితాస్తేద్రుమారేజుర్య
థాఘోరాశ్శతఘ్నయః।ద్రుమవర్షంతతశ్ఛిన్నందృష్ట్వాకుంభేనవీర్యవాన్॥౬౮॥ వానరాధిపతిశ్శ్రీమాన్మహాసత్త్వో
నవివ్యథే।నిర్భిద్యమానస్సహసాసహమానశ్చతాన్శరాన్॥౬౯॥కుంభస్యధనురాక్షిప్యబభంజేంద్రధనుష్ప్రభమ్। అవ
ప్లుత్యతతశ్శీఘ్రంకృత్వాకర్మసుదుష్కరమ్॥౭౦॥అబ్రవీత్కుపితఃకుంభంభగ్నశృంగమివద్విపమ్।నికుంభాగ్రజవీర్యం
తేబాణవేగంతదద్భుతమ్॥ ౭౧॥ సన్నతిశ్చప్రభావశ్చతవవారావణస్యవా । ప్రహ్లాదబలివృత్రఘ్నకుబేరవరుణోపమ॥
౭౨॥ఏకస్త్వమనుజాతోఽసిపితరంబలవత్తరః।త్వామవేక్ష్యమహాబాహుంశూలహస్తమరిందమమ్॥౭౩॥ త్రిదశానాతి
వర్తంతేజితేంద్రియమివాధయః । విక్రమస్వమహాబుద్ధేకర్మాణిమమపశ్యతః॥౭౪॥వరదానాత్పితృవ్యస్తేసహతేదే

వదాన్వరాన్। కుంభకర్ణస్తు వీర్యేణ సహ తే చ సురాసురాన్ ॥౭౫॥ ధనుషీంద్రజితస్తుల్యః ప్రతాపే రావణస్య చ। త్వమద్య రక్షసాం లోకే శ్రేష్ఠో౽సి బలవీర్యతః ॥౭౬॥ మహావిమర్దం సమరే మయా సహ తవాద్భుతమ్। అద్య భూతాని పశ్యంతు శక్రశంబరయోరివ ॥౭౭॥ కృతమప్రతిమం కర్మ దర్శితం చాస్త్రకౌశలమ్। పాతితా హరివీరాశ్చ త్వయా తే భీమవిక్రమాః ॥౭౮॥ ఉపాలంభభయాచ్చాపి నాసి వీర మయా హతః। కృతకర్మా పరిశ్రాంతో విశ్రాంతః పశ్య మే బలమ్ ॥౭౯॥ తేన సుగ్రీవవాక్యేన సావమానేన మానితః। అగ్నేరాజ్యాహుతస్యేవ తేజస్తస్యాభ్యవర్ధత ॥౮౦॥ తతః కుంభస్తు సుగ్రీవం బాహుభ్యాం జగృహే తదా। గజావివాహితమదౌ నిశ్వసంతౌ ముహుర్ముహుః ॥౮౧॥ అన్యోన్యగాత్రగ్రథితౌ కర్షంతావితరేతరమ్। సధూమాం ముఖతో జ్వాలాం విసృజంతౌ పరిశ్రమాత్ ॥౮౨॥ తయోః పాదాభిఘాతాచ్చ నిమగ్నా చాభవన్మహీ। వ్యాఘూర్ణితతరంగశ్చ చుక్షుభే వరుణాలయః ॥౮౩॥ తతః కుంభం సముత్క్షిప్య సుగ్రీవో లవణాంభసి। పాతయామాస వేగేన దర్శయన్నుదధేస్తలమ్ ॥౮౪॥ తతః కుంభనిపాతేన జలరాశిస్సముత్థితః। వింధ్యమందరసంకాశో విససర్ప సమంతతః ॥౮౫॥ తతః కుంభస్సముత్పత్య సుగ్రీవమభిపత్య చ। ఆజఘానోరసి క్రుద్ధో వజ్రవేగేన ముష్టినా ॥౮౬॥ తస్య చర్మ చ పుస్ఫోట బహు సుస్రావ శోణితమ్। స తు ముష్టిం సముద్యమ్య ప్రతిజఘ్నే౽స్థిమండలే ॥౮౭॥ తదా వేగేన తత్రాసీత్తేజః ప్రజ్వలితం ముహుః। వజ్రనిష్పేషసంజాతా జ్వాలా మేరోర్యథా గిరేః ॥౮౮॥ స తత్రాభిహతస్తేన సుగ్రీవో వానరాధిపః। ముష్టిం సంవర్తయామాస వజ్రకల్పం మహాబలః ॥౮౯॥ అర్చిస్సహస్రవికచం రవిమండలసప్రభమ్। స ముష్టిం పాతయామాస కుంభస్యోరసి వీర్యవాన్ ॥౯౦॥ స తు తేన ప్రహారేణ విహ్వలో భృశతాడితః। నిపపాత తదా కుంభో గతార్చిరివ పావకః ॥౯౧॥ ముష్టినాభిహతస్తేన నిపపాతాశు రాక్షసః। లోహితాంగ ఇవాకాశాద్దీప్తరశ్మిర్యదృచ్ఛయా ॥౯౨॥ కుంభస్య పతతో రూపం భగ్నస్యోరసి ముష్టినా। బభౌ రుద్రాభిపన్నస్య యథా రూపం గవాంపతేః ॥౯౩॥ తస్మిన్ హతే భీమపరాక్రమేణ ప్లవంగమానామృషభేణ యుద్ధే। మహీ సశైలా సవనా చచాల భయం చ రక్షాంస్యధికం వివేశ ॥౯౪॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - షట్సప్తతితమస్సర్గః. **

నికుంభో భ్రాతరం దృష్ట్వా సుగ్రీవేణ నిపాతితమ్। ప్రదహన్నివ కోపేన వానరేంద్రమవైక్షత ॥౧॥ తతః స్రగ్దామసన్నద్ధం దత్తపంచాంగుళం శుభమ్। ఆదదే పరిఘం వీరో నగేంద్రశిఖరోపమమ్ ॥౨॥ హేమపట్టపరిక్షిప్తం వజ్రవిద్రుమభూషితమ్। యమదండోపమం భీమం రక్షసాం భయనాశనమ్ ॥౩॥ తమావిధ్య మహాతేజాః శక్రధ్వజసమం తదా। విననాద వివృత్తాస్యో నికుంభో భీమవిక్రమః ॥౪॥ ఉరోగతేన నిష్కేణ భుజస్థైరంగదైరపి। కుండలాభ్యాం చ చిత్రాభ్యాం మాలయా చ విచిత్రయా ॥౫॥ నికుంభో భూషణైర్భాతి తేన స్మ పరిఘేణ చ। యథేంద్రధనుషా మేఘః సవిద్యుత్స్తనయిత్నుమాన్ ॥౬॥ పరిఘాగ్రేణ పుస్ఫోట వాతగ్రంథిర్మహాత్మనః। ప్రజజ్వాల సఘోషశ్చ విధూమ ఇవ పావకః ॥౭॥ నగర్యా విటపావత్యా గంధర్వభవనోత్తమైః। సహ చైవామరావత్యా సర్వైశ్చ భవనైస్సహ ॥౮॥ సతారగ్రహనక్షత్రం సచంద్రం సమహాగ్రహమ్। నికుంభపరిఘాఘూర్ణం భ్రమతీవ నభస్తలమ్ ॥౯॥ దురాసదశ్చ సంజజ్ఞే పరిఘాభరణప్రభః। క్రోధేంధనో నికుంభాగ్నిర్యుగాంతాగ్నిరివోత్థితః ॥౧౦॥ రాక్షసా వానరాశ్చాపి న శేకుః స్పందితుం భయాత్। హనుమాంస్తు వివృత్యోరస్తస్థౌ తస్యాగ్రతో బలీ ॥౧౧॥ పరిఘోపమబాహుస్తు పరిఘం భాస్కరప్రభమ్। బలీ బలవతస్తస్య పాతయామాస వక్షసి ॥౧౨॥ స్థిరే తస్యోరసి వ్యూఢే పరిఘశ్శతధా కృతః। విశీర్యమాణస్సహసా ఉల్కాశతమివాంబరాత్ ॥౧౩॥ స తు తేన ప్రహారేణ చచాల చ మహాకపిః। పరిఘేణ సమాధూతో యథా భూమిచలే౽చలః ॥౧౪॥ స తదాభిహతస్తేన హనూమాన్ ప్లవగోత్తమః। ముష్టిం సంవర్తయామాస బలేనాతిమహాబలః ॥౧౫॥ తముద్యమ్య మహాతేజా నికుంభోరసి వీర్యవాన్। అభిచిక్షేప వేగేన వేగవాన్ వాయువిక్రమః ॥౧౬॥ తతః పుస్ఫోట చర్మాస్య ప్రసుస్రావ చ శోణితమ్। ముష్టినా తేన సంజజ్ఞే జ్వాలా విద్యుదివోత్థితా ॥౧౭॥ స తు తేన ప్రహారేణ నికుంభో౽పి చచాల హ। స్వస్థశ్చాపి నిజగ్రాహ హనూమంతం మహాబలమ్ ॥౧౮॥ విచుక్రుశుస్తదా సంఖ్యే భీమం లంకానివాసినః। నికుంభేన హృతం దృష్ట్వా హనూమంతం మహాబలమ్ ॥౧౯॥ స తదా హ్రియమాణో౽పి కుంభకర్ణాత్మజేన హ। ఆజఘానానిలసుతో వజ్రకల్పేన ముష్టినా ॥౨౦॥ ఆత్మానం మోచయిత్వా౽థ క్షితావభ్యవపద్యత। హనూమానున్మమాథాశు నికుంభం మారుతాత్మజః ॥౨౧॥ ఉత్క్షిప్య పరమాయత్తో నికుంభం నిష్పిపేష హ। ఉత్పత్య చాస్య వేగేన

పపాత రసి వీర్యవాన్ ॥ ౨౨ ॥ పరిగృహ్య చ బాహుభ్యాం పరివృత్య శిరోధరామ్ । ఉత్పాటయామాస శిరో భైరవం నదతో మ
హాత్ ॥ ౨౩ ॥ అథ దేవాస్సగంధర్వా విద్యాధరమహోరగాః । ఆకాశచారిణస్సర్వే అప్సరోభిస్సహాసురాః ॥ ౨౪ ॥ హనూ
మంతం మహాబాహుం వాయుపుత్రమరిందమమ్ । ప్రశంసంతః పరైర్వాక్యైః ప్రసూనైరభ్యవర్షయన్ ॥ ౨౫ ॥ అథ పిన
ద్ధితసాది తేన నికుంభే పవనసుతేన రణే బభూవ యుద్ధమ్ । దశరథసుతరాక్షసేంద్రసూన్వోర్భృశతరమాగతరోషయోస్సుభీ
షణమ్ ॥ ౨౬ ॥ వ్యపేతే తు జీవే నికుంభస్య హృష్టా వినేదుః ప్లవంగా దిశస్సస్వనుశ్చ । చచాలేవ చోర్వీ పఫాలేవ చ ద్యౌర్భయం
రాక్షసానాం బలం చావివేశ ॥ ౨౭ ॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే సప్తసప్తతితమస్సర్గః. ***********************

నికుంభం నిహతం శ్రుత్వా కుంభం చాపి నిపాతితమ్ । రావణః పరమామర్షీ ప్రజజ్వాలానలో యథా ॥ ౧ ॥ నైర్ఋ
తః క్రోధశోకాభ్యాం ద్వాభ్యాం తు పరిమూర్ఛితః । ఖరపుత్రం విశాలాక్షం మకరాక్షమచోదయత్ ॥ ౨ ॥ గచ్ఛ పుత్ర మ
యాజ్ఞప్తో బలేనాపి సమన్వితః । రాఘవం లక్ష్మణం చైవ జహి తాంశ్చ వనౌకసః ॥ ౩ ॥ రావణస్య వచః శ్రుత్వా శూరమానీ ఖ
రాత్మజః । బాఢమిత్యబ్రవీద్ధృష్టో మకరాక్షో నిశాచరః ॥ ౪ ॥ సోఽభివాద్య దశగ్రీవం కృత్వా చాపి ప్రదక్షిణమ్ । నిర్జగామ గృ
హాచ్ఛుభ్రాద్రావణస్యాజ్ఞయా బలీ ॥ ౫ ॥ సమీపస్థం బలాధ్యక్షం ఖరపుత్రోఽబ్రవీదిదమ్ । రథశ్చానీయతాం శీఘ్రం సై
న్యం చాహూయతాం త్వరమ్ ॥ ౬ ॥ తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా బలాధ్యక్షో నిశాచరః । స్యందనం చ బలం చైవ సమీపే ప్ర
త్యపాదయత్ ॥ ౭ ॥ ప్రదక్షిణం రథం కృత్వా ఆరురోహ నిశాచరః । సూతం సంచోదయామాస శీఘ్రం వై సూత వాహయ ॥ ౮ ॥
అథ తాన్రాక్షసాన్సర్వాన్మకరాక్షోఽబ్రవీదిదమ్ । యూయం సర్వే ప్రయుధ్యధ్వం పురస్తాన్మమ రాక్షసాః ॥ ౯ ॥ అహం రాక్షసరా
జేన రావణేన మహాత్మనా । ఆజ్ఞప్తస్సమరే హంతుం తావుభౌ రామలక్ష్మణౌ ॥ ౧౦ ॥ అద్య రామం వధిష్యామి లక్ష్మణం చ నిశా
చరాః । శాఖామృగం చ సుగ్రీవం వానరాంశ్చ శరోత్తమైః ॥ ౧౧ ॥ అద్య శూలనిపాతైశ్చ వానరాణాం మహాచమూమ్ । ప్ర
దహిష్యామి సంప్రాప్తాం శుష్కేంధనమివానలః ॥ ౧౨ ॥ మకరాక్షస్య తచ్ఛ్రుత్వా వచనం తే నిశాచరాః । సర్వే నానా
యుధోపేతా బలవంతస్సమాహితాః ॥ ౧౩ ॥ తే కామరూపిణస్సర్వే దంష్ట్రిణః పింగలేక్షణాః । మాతంగా ఇవ నర్దంతో ధ్వ
స్తకేశా భయానకాః ॥ ౧౪ ॥ పరివార్య మహాకాయా మహాకాయం ఖరాత్మజమ్ । అభిజగ్ముస్తతో హృష్టాశ్చాలయంతో వసుం
ధరామ్ ॥ ౧౫ ॥ శంఖభేరీసహస్రాణామాహతానాం సమంతతః । క్ష్వేళితాస్ఫోటితానాం చ తతశ్శబ్దో మహానభూత్ ॥ ౧౬ ॥
ప్రభ్రష్టోఽథ కరాత్తస్య ప్రతోదస్సారథేస్తదా । పపాత సహసా చైవ ధ్వజస్తస్య చ రక్షసః ॥ ౧౭ ॥ తస్య తే రథయుక్తాశ్చ హ
యా విక్రమవర్జితాః । చరణైరాకులైర్గత్వా దీనాస్సాస్రముఖా యయుః ॥ ౧౮ ॥ ప్రవాతి పవనస్తస్మిన్సపాంసుః ఖర
దారుణః । నిర్యాతే తస్య రౌద్రస్య మకరాక్షస్య దుర్మతేః ॥ ౧౯ ॥ తాని దృష్ట్వా నిమిత్తాని రాక్షసా వీర్యవత్తమాః । అచింత్య
నిర్గతాస్సర్వే యత్ర తౌ రామలక్ష్మణౌ ॥ ౨౦ ॥ ఘనగజమహిషాంగతుల్యవర్ణాస్సమరముఖేష్వసకృద్గదాసిభిన్నాః । అ
హమహమితి యుద్ధకౌశలాస్తే రజనిచరాః పరిబభ్రముర్నదంతః ॥ ౨౧ ॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే అష్టసప్తతితమస్సర్గః. ***

నిర్గతం మకరాక్షం తే దృష్ట్వా వానరయూథపాః । ఆప్లుత్య సహసా సర్వే యోద్ధుకామా వ్యవస్థితాః ॥ ౧ ॥ తతః ప్రవృ
త్తం సుమహత్తద్యుద్ధం రోమహర్షణమ్ । నిశాచరైః ప్లవంగానాం దేవానాం దానవైరివ ॥ ౨ ॥ వృక్షశూలనిపాతైశ్చ శిలా
పరిఘపాతనైః । అన్యోన్యం మర్దయంతి స్మ తదా కపినిశాచరాః ॥ ౩ ॥ శక్తిఖడ్గగదాకుంతైస్తోమరైశ్చ నిశాచరాః । పట్ట
సైర్భిండిపాలైశ్చ బాణపాతైస్సమంతతః ॥ ౪ ॥ పాశముద్గరదండైశ్చ నిర్ఘాతైశ్చాపరైస్తదా । కదనం కపివీరాణాం చ
క్రుస్తే రజనీచరాః ॥ ౫ ॥ బాణౌఘైరర్దితాశ్చాపి ఖరపుత్రేణ వానరాః । సంభ్రాంతమనసస్సర్వే దుద్రువుర్భయపీడితాః ॥
౬ ॥ తాన్దృష్ట్వా రాక్షసాస్సర్వే ద్రవమాణాన్వలీముఖాన్ । నేదుస్తే సింహవద్ధృష్టా రాక్షసా జితకాశినః ॥ ౭ ॥ విద్రవత్సు త
దా తేషు వానరేషు సమంతతః । రామస్తాన్వారయామాస శరవర్షేణ రాక్షసాన్ ॥ ౮ ॥ వారితాన్రాక్షసాన్దృష్ట్వా మక
రాక్షో నిశాచరః । క్రోధానలసమావిష్టో వచనం చేదమబ్రవీత్ ॥ ౯ ॥ తిష్ఠ రామ మయా సార్ధం ద్వంద్వయుద్ధం దదామి తే ।
త్యాజయిష్యామి తే ప్రాణాన్ధనుర్ముక్తైశ్శితైశ్శరైః ॥ ౧౦ ॥ యత్తదా దండకారణ్యే పితరం హతవాన్మమ । మదగ్రతః స్వ
కర్మస్థం దృష్ట్వా రోషోఽభివర్ధతే ॥ ౧౧ ॥ దహ్యంతే భృశమంగాని దురాత్మన్మమ రాఘవ । యన్మయాఽసి న దృష్టస్త్వం తస్మిన్
కాలే మహావనే ॥ ౧౨ ॥ దిష్ట్యాఽసి దర్శనం రామ మమ త్వం ప్రాప్తవానిహ । కాంక్షితోఽసి క్షుధార్తస్య సింహస్యేవేతరో మృ

గః ॥౧౩॥ అద్య మద్బాణవేగేన ప్రేతరాడ్విషయం గతః । యే త్వయా నిహతా వీరాస్సహ తైశ్చ సమేష్యసి ॥౧౪॥ బహునా
త్ర కిముక్తేన శృణు రామ వచో మమ। పశ్యంతు సకలా లోకాస్త్వాం మాం చైవ రణాజిరే ॥౧౫॥ అస్త్రైర్వా గదయా వాపి బా
హుభ్యాం వా మహాహవే। అభ్యస్తం యేన వా రామ తేన వా వర్తతాం యుధి ॥౧౬॥ మకరాక్షవచః శ్రుత్వా రామో దశర
థాత్మజః। అబ్రవీత్ప్రహసన్వాక్యముత్తరోత్తరవాదినమ్ ॥౧౭॥ కత్థసే కిం వృథా రక్షో బహూన్యసదృశాని తు। న రణే శక్య
సే జేతుం వినా యుద్ధేన వాగ్బలాత్ ॥౧౮॥ చతుర్దశ సహస్రాణి రక్షసాం త్వత్పితా చ యః। త్రిశిరా దూషణశ్చైవ దండ
కే నిహతా మయా ॥౧౯॥ స్వాశితాస్తవ మాంసేన గృధ్రగోమాయువాయసాః। భవిష్యంత్యద్య వై పాప తీక్ష్ణతుండనఖాం
కురాః ॥౨౦॥ రుధిరార్ద్రముఖా హృష్టా రక్తపక్షాండజాశ్చ యే। ఖేగతా వసుధాయాం చ భ్రమిష్యంతి సమంతతః ॥౨౧॥ రా
ఘవేణైవముక్తస్తు ఖరపుత్రో నిశాచరః। బాణౌఘానముచత్తస్మై రాఘవాయ రణాజిరే ॥౨౨॥ తాన్ శరాన్ శరవర్షేణ రా
మశ్చిచ్ఛేద నైకధా। నిపేతుర్భువి విచ్ఛిన్నా రుక్మపుంఖాస్సహస్రశః ॥౨౩॥ తద్యుద్ధమభవత్తత్ర సమేత్యాన్యోన్యమో
జసా। రాక్షసస్య చ పుత్రస్య సూనోర్దశరథస్య చ ॥౨౪॥ జీమూతయోరివాకాశే శబ్దో జ్యాతలయోస్తదా। ధనుర్ము
క్తస్స్వనోత్కృష్టః శ్రూయతే చ రణాజిరే ॥౨౫॥ దేవదానవగంధర్వాః కిన్నరాశ్చ మహోరగాః। అంతరిక్షగతాస్సర్వే
ద్రష్టుకామాస్తదద్భుతమ్ ॥౨౬॥ విద్ధమన్యోన్యగాత్రేషు ద్విగుణం వర్ధతే పరమ్। కృతప్రతికృతాన్యోన్యం కురుతాం
తౌ రణాజిరే ॥౨౭॥ రామముక్తాంస్తు బాణౌఘాన్ రక్షస్తానచ్ఛినద్రణే। రక్షోముక్తాంస్తు బాణౌఘాన్ రామశ్చిచ్ఛేద నైకధా ॥
౨౮॥ బాణౌఘైర్వితతాస్సర్వా దిశశ్చ ప్రదిశస్తదా। సంఛన్నా వసుధా చైవ సమంతాన్న ప్రకాశతే ॥౨౯॥ తతః క్రుద్ధో మ
హాబాహుర్ధనుశ్చిచ్ఛేద సంయుగే। అష్టాభిరథ నారాచైః సూతం వివ్యాధ రాఘవః ॥౩౦॥ భిత్త్వా శరై రథం రామో రథా
శ్వాన్ సమపాతయత్। విరథో వసుధాం తిష్ఠన్ మకరాక్షో నిశాచరః ॥౩౧॥ తత్తిష్ఠద్వసుధాం రక్షః శూలం జగ్రాహ పాణినా
త్రాసనం సర్వభూతానాం యుగాంతాగ్నిసమప్రభమ్ ॥౩౨॥ విభ్రామ్య చ మహచ్ఛూలం ప్రజ్వలత్తన్నిశాచరః। స క్రో
ధాత్ ప్రాహిణోత్తస్మై రాఘవాయ మహాత్మనే ॥౩౩॥ తమాపతంతం జ్వలితం ఖరపుత్రకరాచ్చ్యుతమ్। బాణైస్తు త్రిభిరా
కాశే శూలం చిచ్ఛేద రాఘవః ॥౩౪॥ సంఛిన్నో నైకధా శూలో దివ్యహాటకమండితః। వ్యశీర్యత మహోల్కేవ రామబా
ణార్దితో భువి ॥౩౫॥ తచ్ఛూలం నిహతం దృష్ట్వా రామేణాక్లిష్టకర్మణా। సాధు సాధ్వితి భూతాని వ్యాహరంతి నభోగతాః ॥
౩౬॥ తం దృష్ట్వా నిహతం శూలం మకరాక్షో నిశాచరః। ముష్టిముద్యమ్య కాకుత్స్థం తిష్ఠ తిష్ఠేతి చాబ్రవీత్ ॥౩౭॥ స తం దృ
ష్ట్వా పతంతం వై ప్రహస్య రఘునందనః। పావకాస్త్రం తతో రామః సందధే తు శరాసనే ॥౩౮॥ తేనాస్త్రేణ హతం రక్షః కాకు
త్స్థేన మహారణే। సంఛిన్నహృదయస్తత్ర స పపాత మమార చ ॥౩౯॥ దృష్ట్వా తే రాక్షసాస్సర్వే మకరాక్షస్య పాతనమ్।
లంకామేవాభ్యధావంత రామబాణార్దితాస్తదా ॥౪౦॥ దశరథనృపపుత్రబాణవేగై రజనిచరం నిహతం ఖరాత్మజం తమ్।
దదృశురథ సురా భృశం ప్రహృష్టా గిరిమివ వజ్రహతం యథా వికీర్ణమ్ ॥౪౧॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే ఏకోనాశీతితమస్సర్గః-

మకరాక్షం హతం శ్రుత్వా రావణస్సమితింజయః। క్రోధేన మహతావిష్టో దంతాన్ కటకటాపయన్ ॥౧॥ కుపితశ్చ
తదా తత్ర కిం కార్యమితి చింతయన్। ఆదిదేశాథ సంక్రుద్ధో రణాయేంద్రజితం సుతమ్ ॥౨॥ జహి వీర మహాబాహో భ్రాత
రౌ రామలక్ష్మణౌ। అదృశ్యో దృశ్యమానో వా సర్వథా త్వం బలాధికః ॥౩॥ త్వమప్రతిమకర్మాణమింద్రం జయసి సంయుగే।
కిం పునర్మానుషౌ దృష్ట్వా న వధిష్యసి సంయుగే ॥౪॥ తథోక్తో రాక్షసేంద్రేణ ప్రతిగృహ్య పితుర్వచః। యజ్ఞభూమౌ సవిధివ
త్పావకం జుహువేంద్రజిత్ ॥౫॥ జుహ్వతశ్చాపి తత్రాగ్నిం రక్తోష్ణీషధరాః స్త్రియః। ఆజగ్ముస్తత్ర సంభ్రాంతా రాక్ష
స్యో యత్ర రావణిః ॥౬॥ శస్త్రాణి శరపత్రాణి సమిధోఽథ విభీతకాః। లోహితాని చ వాసాంసి స్రువం కార్ష్ణాయసం తథా ॥౭॥
సర్వతోఽగ్నిం సమాస్తీర్య శరపత్రైస్సమంతతః। ఛాగస్య కృష్ణవర్ణస్య గళం జగ్రాహ జీవతః ॥౮॥ శోణితం తేన విధివజ్జు
హువే సమరోన్ముఖః। సకృద్దేవ సమిద్ధస్య విధూమస్య మహార్చిషః ॥౯॥ బభూవుస్తాని లింగాని విజయం దర్శయంతి చ। ప్రద
క్షిణావర్తశిఖస్తప్తహాటకసన్నిభః ॥౧౦॥ హవిస్తత్ప్రతిజగ్రాహ పావకస్స్వయముత్థితః। హుత్వాగ్నిం తర్పయిత్వా చ
దేవదానవరాక్షసాన్ ॥౧౧॥ ఆరురోహ రథశ్రేష్ఠమంతర్ధానగతం శుభమ్। స వాజిభిశ్చతుర్భిశ్చ బాణైశ్చ నిశితైర్యుతః ॥
౧౨॥ ఆరోపితమహాచాపః శుశుభే స్యందనోత్తమః। జాజ్వల్యమానో వపుషా తపనీయపరిచ్ఛదః ॥౧౩॥ శరైశ్చంద్రార్ధ

చంపైశ్చ సరథస్సమలంకృతః । జాంబూనదమయస్తంభో దీప్తపావకసన్నిభః ॥ ౧౪ ॥ బభూవేంద్రజితః కేతుర్వైడూ
ర్య సమలంకృతః । తేన చాదిత్యకల్పేన బ్రహ్మాస్త్రేణ చ పాలితః ॥ ౧౫ ॥ స బభూవ దురాధర్షో రావణిస్సుమహాబలః । సో౽భిని
ర్యాయ నగరాదింద్రజిత్సమితింజయః ॥ ౧౬ ॥ హుత్వాగ్నిం రాక్షసైర్మంత్రైరంతర్ధానగతో౽బ్రవీత్ । అద్య హత్వా రణే
యౌ తౌ మిథ్యా ప్రవ్రజితావహమ్ ॥ ౧౭ ॥ జయం పిత్రే ప్రదాస్యామి రావణాయాహవే విక్రమైః । కృత్వా నిర్వానరాముర్వీం
హత్వా రామం సలక్ష్మణమ్ ॥ ౧౮ ॥ కరిష్యే పరమప్రీతిమిత్యుక్త్వాంతరధీయత । ఆపపాతాథ సంక్రుద్ధో దశగ్రీవేణ చోదితః ॥
౧౯ ॥ తీక్ష్ణకార్ముకనారాచైస్తీక్ష్ణస్త్వింద్రరిపూ రణే । స దదర్శ మహావీర్యౌ నాగౌ త్రిశిరసావివ ॥ ౨౦ ॥ సృజంతావిషుజా
లాని వీరౌ వానరమధ్యగౌ । ఇమౌ తావితి సంచింత్య సజ్యం కృత్వా చ కార్ముకమ్ ॥ ౨౧ ॥ సంతతానేషుధారాభిః పర్జన్య ఇవ వృ
ష్టిమాన్ । స తు వైహాయసం ప్రాప్య సరథో రామలక్ష్మణౌ ॥ ౨౨ ॥ అచక్షుర్విషయే తిష్ఠన్వివ్యాధ నిశితైశ్శరైః । తౌ తస్య శరవే
గేన పరీతౌ రామలక్ష్మణౌ ॥ ౨౩ ॥ ధనుషీ సశరే కృత్వా దివ్యమస్త్రం ప్రచక్రతుః । ప్రచ్ఛాదయంతౌ గగనం శరజాలైర్మహాబ
లౌ ॥ ౨౪ ॥ తమస్త్రైస్సూర్యసంకాశైర్నైవ పస్పర్శతుశ్శరైః । స హి ధూమాంధకారం చ చక్రే ప్రచ్ఛాదయన్నభః ॥ ౨౫ ॥ ది
శశ్చాంతర్దధే శ్రీమాన్నీహారతమసావృతాః । నైవ జ్యాతలనిర్ఘోషో న చ నేమిఖురస్వనః ॥ ౨౬ ॥ శుశ్రువే చరతస్తస్య న
చ రూపం ప్రకాశతే । ఘనాంధకారే తిమిరే శరవర్షమివాద్భుతమ్ ॥ ౨౭ ॥ స వవర్ష మహాబాహుర్నారాచశరవృష్టిభిః । స
రామం సూర్యసంకాశైః శరైర్దత్తవరో భృశమ్ ॥ ౨౮ ॥ వివ్యాధ సమరే క్రుద్ధః సర్వగాత్రేషు రావణిః । తౌ హన్యమానౌ
నారాచైర్ధారాభిరివ పర్వతౌ ॥ ౨౯ ॥ హేమపుంఖాన్నరవ్యాఘ్రౌ తిగ్మాన్ముముచతుశ్శరాన్ । అంతరిక్షే సమాసాద్య రా
వణిం కంకపత్రిణః ॥ ౩౦ ॥ నికృత్తపతగా భూమౌ పేతుస్తే శోణితాప్లుతాః । అతిమాత్రం శరౌఘేణ పీడ్యమానౌ నరోత్తమౌ ॥
౩౧ ॥ తానిషూన్పతతో భల్లైరనేకైర్నిచకృంతతుః । యతో హి దదృశాతే తౌ శరాన్నిపతితాన్ శితాన్ ॥ ౩౨ ॥ తతస్తు తౌ దాశ
రథీ ససృజాతే ఽస్త్రముత్తమమ్ । రావణిస్తు దిశస్సర్వా రథేనాతిరథః పతన్ ॥ ౩౩ ॥ వివ్యాధ తౌ దాశరథీ లఘ్వస్త్రో నిశితైశ్శ
రైః । తేనాతివిద్ధౌ తౌ వీరౌ రుక్మపుంఖైస్సుసంహితైః ॥ ౩౪ ॥ బభూవతుర్దాశరథీ పుష్పితావివ కింశుకౌ । నాస్య వేద గతిం కిం
చిన్న చ రూపం ధనుశ్శరాన్ ॥ ౩౫ ॥ న చాన్యద్విదితం కించిత్సూర్యస్యేవాభ్రసంప్లవే । తేన విద్ధాశ్చ హరయో నిహతాశ్చ గ
తాసవః ॥ ౩౬ ॥ బభూవుశ్శతశస్తత్ర పతితా ధరణీతలే । లక్ష్మణస్తు సుసంక్రుద్ధో భ్రాతరం వాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౩౭ ॥ బ్రాహ్మ
మస్త్రం ప్రయోక్ష్యామి వధార్థం సర్వరక్షసామ్ । తమువాచ తతో రామో లక్ష్మణం శుభలక్షణమ్ ॥ ౩౮ ॥ నైకస్య హేతో రక్షాం
సి పృథివ్యాం హంతుమర్హసి । అయుధ్యమానం ప్రచ్ఛన్నం ప్రాంజలిం శరణాగతమ్ ॥ ౩౯ ॥ పలాయంతం ప్రమత్తం వా
న త్వం హంతుమిహార్హసి । అస్యైవ తు వధే యత్నం కరిష్యావో మహాబల ॥ ౪౦ ॥ ఆదేక్ష్యావో మహావేగానస్త్రానాశీవిషో
పమాన్ । తమేనం మాయయా క్షుద్రమంతర్హితరథం బలాత్ ॥ ౪౧ ॥ రాక్షసం నిహనిష్యంతి దృష్ట్వా వానరయూథపాః ।
యద్యేష భూమిం విశతే దివం వా రసాతలం వాపి నభస్స్థలం వా । ఏవం నిగూఢో౽పి మమాస్త్రదగ్ధః పతిష్యతే భూమితలే గతాసుః ॥
౪౨ ॥ ఇత్యేవముక్త్వా వచనం మహాత్మా రఘుప్రవీరః ప్లవగర్షభైర్వృతః । వధాయ రౌద్రస్య నృశంసకర్మణస్తదా మ
హాత్మా త్వరితం నిరీక్షతే ॥ ౪౩ ॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - అశీతితమస్సర్గః - ****************************

విజ్ఞాయ తు మనస్తస్య రాఘవస్య మహాత్మనః । సన్నివృత్యాహవాత్తస్మాత్ప్రవివేశ పురీం తతః ॥ ౧ ॥ సో౽నుస్మృత్య వ
ధం తేషాం రాక్షసానాం తరస్వినామ్ । క్రోధతామ్రేక్షణశ్శూరో నిర్జగామాథ రావణిః ॥ ౨ ॥ స పశ్చిమేన ద్వారేణ నిర్య
యౌ రాక్షసైర్వృతః । ఇంద్రజిత్తు మహావీర్యః పౌలస్త్యో దేవకంటకః ॥ ౩ ॥ ఇంద్రజిత్తు తతో దృష్ట్వా భ్రాతరౌ రామలక్ష్మణౌ ।
రణాయాభ్యుద్యతౌ వీరౌ మాయాం ప్రాదుష్కరోత్తదా ॥ ౪ ॥ ఇంద్రజిత్తు రథే స్థాప్య సీతాం మాయామయీం తతః । బలేన
మహతావృత్య తస్యా వధమరోచయత్ ॥ ౫ ॥ మోహనార్థం తు సర్వేషాం బుద్ధిం కృత్వా సుదుర్మతిః । హంతుం సీతాం వ్య
వసితో వానరాభిముఖో యయౌ ॥ ౬ ॥ తం దృష్ట్వా త్వభినిర్యాంతం నగర్యాః కాననౌకసః । ఉత్పేతురభిసంక్రుద్ధాశ్శిలాహస్తా
యుయుత్సవః ॥ ౭ ॥ హనూమాన్పురతస్తేషాం జగామ కపికుంజరః । ప్రగృహ్య సుమహచ్ఛృంగం పర్వతస్య దురాసదమ్ ॥ ౮ ॥
స దదర్శ హతానందాం సీతామింద్రజితో రథే । ఏకవేణీధరాం దీనాముపవాసకృశాననామ్ ॥ ౯ ॥ పరిక్లిష్టైకవసనామమృజాం
రాఘవప్రియామ్ । రజోమలాభ్యామాలిప్తైస్సర్వగాత్రైర్వరస్త్రియమ్ ॥ ౧౦ ॥ తాం నిరీక్ష్య ముహూర్తం తు మైథిలీత్య

ధ్యవస్యచ। బభూవావిరదృష్టాహి తేనసాజనకాత్మజా॥౧౧॥ తాందృష్ట్వామలదిగ్ధాంగీంరథస్థాంతత్ర మైథిలీమ్। బాష్పప
ర్యాకులముఖోహనూమాన్వ్యథితోభవత్ ॥౧౨॥అబ్రవీత్తాంతుశోకార్తాంనిరానందాంతపస్వినీమ్। సీతాంరథస్థితాం
దృష్ట్వా రాక్షసేంద్రసుతాశ్రితామ్॥౧౩॥కింసమర్థితమస్యేతిచింతయన్సమహాకపిః। సహతైర్వానరశ్రేష్ఠైరభ్యధా
వతరావణిమ్॥౧౪॥తద్వానరబలందృష్ట్వారావణిఃక్రోధమూర్ఛితః। కృత్వావికోశంనిస్త్రింశంమూర్ధ్నిసీతాంపరామృ
శత్ ॥౧౫॥ తాంస్త్రియంపశ్యతాం తేషాంతాడయామాసరావణిః। క్రోశంతీంరామరామేతిమాయయాయోజితాంర
థే॥౧౬॥ గృహీతమూర్ధజాందృష్ట్వాహనూమాన్దైన్యమాగతః। శోకజంవారినేత్రాభ్యాముత్సృజన్మారుతాత్మజః॥
౧౭ ॥ తాందృష్ట్వాచారుసర్వాంగీంరామస్యమహిషీంప్రియామ్। అబ్రవీత్పరుషంవాక్యంక్రోధాద్రక్షోధిపాత్మజమ్॥
౧౮॥దురాత్మన్నాత్మనాశాయ కేశపక్షేపరామృశః। బ్రహ్మర్షీణాంకులేజాతోరాక్షసీంయోనిమాశ్రితః॥ ౧౯॥ ధిక్త్వాం
పాపసమాచారంయస్యతేమతిరీదృశీ। నృశంసానార్యదుర్వృత్తక్షుద్రపాపపరాక్రమ॥ ౨౦॥ అనార్యస్యేదృశంకర్మ
ఘృణాతేనాస్తినిర్ఘృణ। చ్యుతాగృహాచ్చరాజ్యాచ్చరామహస్తాచ్చమైథిలీ॥౨౧॥ కింతవైషాపరాద్ధాహియదేనాంహం
తుమిచ్ఛసి। సీతాంచహత్వానచిరంజీవిష్యసికథంచన॥౨౨॥వధార్హకర్మణానేనమమహస్తగతోహ్యసి। యేచస్త్రీఘా
తినాంలోకాలోకవధ్యైశ్చకుత్సితాః॥౨౩॥ఇహజీవితముత్సృజ్య ప్రేత్యతాన్ప్రతిపత్స్యసే। ఇతిబ్రువాణోహనుమాన్
సాయుధైర్హరిభిర్వృతః॥౨౪॥అభ్యధావతసంక్రుద్ధోరాక్షసేంద్రసుతంప్రతి। ఆపతంతంమహావీర్యంతదనీకంవనౌక
సామ్॥౨౫॥రక్షసాంభీమకాయానామనీకంతున్యవారయత్। సతాంబాణసహస్రేణవిక్షోభ్యహరివాహినీమ్॥౨౬॥హ
రిశ్రేష్ఠంహనూమంతమింద్రజిత్ప్రత్యువాచహ। సుగ్రీవస్త్వంచరామశ్చయన్నిమిత్తమిహాగతాః॥౨౭॥ తాంహనిష్యా
మివైదేహీమద్యైవతవపశ్యతః। ఇమాంహత్వాతతోరామంలక్ష్మణంత్వాంచవానర॥ ౨౮॥ సుగ్రీవంచవధిష్యామితంచా
నార్యంవిభీషణమ్। నహంతవ్యాఃస్త్రియశ్చేతియద్బ్రవీషిప్లవంగమ॥౨౯॥పీడాకరమమిత్రాణాంయత్స్యాత్కర్తవ్య
మేవతత్। తమేవముక్త్వారుదతీంసీతాంమాయామయీంతదా॥౩౦॥శితధారేణఖడ్గేననిజఘానేంద్రజిత్స్వయమ్। య
జ్ఞోపవీతమార్గేణభిన్నాతేనతపస్వినీ॥౩౧॥సాపృథివ్యాంపృథుశ్రోణీపపాతప్రియదర్శనా। తామింద్రజిత్స్వయంహ
త్వాహనూమంతమువాచహ॥౩౨॥మయారామస్యపశ్యేమాంకోపేనచనిషూదితామ్। ఏషావిశస్తావైదేహీవిఫలోవః
పరిశ్రమః॥౩౩॥తతఃఖడ్గేనమహతాహత్వాతామింద్రజిత్స్వయమ్। హృష్టస్సరథమాస్థాయవినానాదమహాస్వనమ్॥౩౪॥
వానరాశ్శుశ్రువుశ్శబ్దమదూరేప్రత్యవస్థితాః। వ్యాదితాస్యస్యనదతస్తద్దుర్గంసంశ్రితస్యచ॥౩౫॥ తదాతుసీతాంవినిహ
త్యదుర్మతిఃప్రహృష్టచేతాస్సబభూవరావణిః। తంహృష్టరూపంసముదీక్ష్యవానరావిషణ్ణరూపాస్సమభిప్రదుద్రువుః॥
౩౬ ॥ ఇతిశ్రీమద్యుద్ధకాండే-ఏకాశీతితమస్సర్గః **

శ్రుత్వాతుభీమనిర్హ్రాదంశక్రాశనిసమస్వనమ్। వీక్షమాణాదిశస్సర్వాదుద్రువుర్వానరర్షభాః॥౧॥ తాను
వాచతతస్సర్వాన్హనూమాన్మారుతాత్మజః। విషణ్ణవదనాన్దీనాంస్త్రస్తాన్విద్రవతఃపృథక్॥౨॥ కస్మాద్విషణ్ణవదనా
విద్రవధ్వేప్లవంగమాః। త్యక్తయుద్ధసముత్సాహాఃశూరత్వంక్వనువోగతమ్॥౩॥పృష్ఠతోనువ్రజధ్వంమామగ్రతోయాం
తమాహవే। శూరైరభిజనోపేతైరయుక్తంహినివర్తితుమ్॥ ౪ ॥ తఏవముక్తాస్సంహృష్టావాయుపుత్రేణధీమతా। శైల
శృంగాణ్యగాంశ్చైవజగృహుర్హృష్టమానసాః ॥ ౫ ॥ అభిపేతుశ్చగర్జంతోరాక్షసాన్వానరర్షభాః। పరివార్యహ
నూమంతమన్వయుశ్చమహాహవే॥౬॥సతైర్వానరముఖ్యైశ్చహనూమాన్సర్వతోవృతః। హుతాశనఇవార్చిష్మానద
హచ్ఛత్రువాహినీమ్॥౭॥సరాక్షసానాంకదనంచకారసుమహాకపిః। వృతోవానరసైన్యేనకాలాంతకయమోపమః॥౮॥స
తుకోపేనచావిష్టఃశోకేనచమహాకపిః। హనూమాన్రావణిరథేపాతయన్మహతీంశిలామ్॥౯॥తామాపతంతీందృష్ట్వైవ
రథస్సారథినాతదా। విధేయాశ్వసమాయుక్తస్సుదూరమపవాహితః॥ ౧౦ ॥ తమింద్రజితమప్రాప్యరథస్థంసహసార
థిమ్। వివేశధరణీంభిత్త్వాసాశిలావ్యర్థముద్యతా॥౧౧॥పాతితాయాంశిలాయాంతురక్షసాంవ్యథితాచమూః। నిపతం
త్యాచశిలయారాక్షసామథితాభృశమ్॥౧౨॥తమభ్యధావన్శతశోనదంతఃకాననౌకసః। తేద్రుమాంశ్చమహాకాయాగి
రిశృంగాణిచోద్యతాః॥౧౩॥చిక్షిపుర్ద్విషతాంసంఖ్యేవానరాభీమవిక్రమాః। వృక్షశైలమహావర్షంవిసృజంతఃప్లవంగ

మాః ॥౧౪॥ శత్రూణాం కదనం చక్రుర్నేదుశ్చ వివిధైః స్వరైః। వానరైస్తైర్మహాభీమైర్ఘోరరూపా నిశాచరాః ॥౧౫॥ వీ
ర్యాదభిహతా వృక్షైర్వ్యవేష్టంత రణాజిరే। స్వసైన్యమభివీక్ష్యాథ వానరైర్జితమింద్రజిత్ ॥ ౧౬ ॥ ప్రగృహీతాయుధః
క్రుద్ధః పరానభిముఖో యయౌ। స శరౌఘానవసృజన్ స్వసైన్యేనాభిసంవృతః ॥౧౭॥ జఘాన కపిశార్దూలాన్ సుబహూన్
దృష్టవిక్రమః। శూలైరశనికలైశ్చ పట్టసైః కూటముద్గరైః ॥౧౮॥ తే చాప్యనుచరాస్తస్య వానరాన్ జఘ్నురోజసా। సస్కం
ధవిటపైస్సాలైః శిలాభిశ్చ మహాబలః ॥౧౯॥ హనూమాన్ కదనం చక్రే రక్షసాం భీమకర్మణామ్। తేనాభినిహతాస్త్రస్తా
రాక్షసా భీమవిక్రమాః ॥౨౦॥ విద్రుతాశ్శతశస్సర్వే రాఘవస్య హితైషిణా। స నివార్య పరానీకమబ్రవీత్తాన్వనౌకసః ॥
౨౧॥ హనూమాన్ సంనివర్తధ్వం న నస్సాధ్యమిదం బలమ్। త్యక్త్వా ప్రాణాన్ విచేష్టంతో రామప్రియచికీర్షవః ॥౨౨॥ య
న్నిమిత్తం హి యుధ్యామో హతా సా జనకాత్మజా। ఇమమర్థం హి విజ్ఞాప్య రామం సుగ్రీవమేవ చ ॥౨౩॥ తౌ యత్ప్రతివిధా
స్యేతే తత్కరిష్యామహే వయమ్। ఇత్యుక్త్వా వానరశ్రేష్ఠో వారయన్ సర్వవానరాన్ ॥౨౪॥ శనైశ్శనైరసంత్రస్తస్సబల
స్సన్న్యవర్తత। స తం ప్రేక్ష్య హనూమంతం వ్రజంతం యత్ర రాఘవః ॥౨౫॥ స హోతుకామో దుష్టాత్మా గతశ్చైత్యని
కుంభిలామ్। నికుంభిలామధిష్ఠాయ పావకం జుహువేంద్రజిత్ ॥౨౬॥ యజ్ఞభూమ్యాం తు విధివత్పావకస్తేన రక్షసా। హూ
యమానః ప్రజజ్వాల మాంసశోణితభుక్తదా ॥౨౭॥ సోఽర్చిః పినద్ధో దదృశే హోమశోణితతర్పితః। సంధ్యాగత ఇవాది
త్యస్సతీవ్రోఽగ్నిస్సముత్థితః ॥౨౮॥ అథేంద్రజిద్రాక్షసభూతయే తు జుహావ హవ్యం విధినా విధానవిత్। దృష్ట్వా వ్యతిష్ఠంత
చ రాక్షసాస్తే మహాసమూహేషు నయానయజ్ఞాః ॥౨౯॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే-ద్వ్యశీతితమస్సర్గః ***********

రాఘవశ్చాపి విపులం తం రాక్షసవనౌకసామ్। శ్రుత్వా సంగ్రామనిర్ఘోషం జాంబవంతమువాచ హ ॥ ౧ ॥ సౌ
మ్యనూనం హనుమతా క్రియతే కర్మ దుష్కరమ్। శ్రూయతే చ మహాభీమస్సుమహానాయుధస్వనః ॥౨॥ తద్గచ్ఛ కురు సాహా
య్యం స్వబలేనాభిసంవృతః। క్షిప్రమృక్షపతే తస్య కపిశ్రేష్ఠస్య యుధ్యతః ॥౩॥ ఋక్షరాజస్తథోక్తస్తు స్వేనానీకేన సంవృ
తః। అగచ్ఛత్పశ్చిమద్వారం హనూమాన్ యత్ర వానరః ॥౪॥ అథాయాంతం హనూమంతం దదర్శర్క్షపతిః పథి। వానరైః
కృతసంగ్రామైః శ్వసద్భిరభిసంవృతమ్ ॥౫॥ దృష్ట్వా పథి హనూమాంశ్చ తమృక్షబలసంవృతమ్। నీలమేఘనిభం భీమం సన్ని
వార్య న్యవర్తత ॥౬॥ స తేన సహ సైన్యేన సన్నికర్షం మహాయశాః। శీఘ్రమాగమ్య రామాయ దుఃఖితో వాక్యమబ్ర
వీత్ ॥౭॥ సమరే యుధ్యమానానామస్మాకం ప్రేక్షతాం చ సః। జఘాన రుదతీం సీతామింద్రజిద్రావణాత్మజః ॥౮॥ ఉద్భ్రాం
తచిత్తస్తాం దృష్ట్వా విషణ్ణోఽహమరిందమ। తదహం భవతో వృత్తం విజ్ఞాపయితుమాగతః ॥౯॥ తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా రాఘ
వశ్శోకమూర్ఛితః। నిపపాత తదా భూమౌ ఛిన్నమూల ఇవ ద్రుమః ॥౧౦॥ తం భూమౌ దేవసంకాశం పతితం దృశ్య రాఘవమ్।
అభిపేతుస్సముత్పత్య సర్వతః కపిసత్తమాః ॥ ౧౧ ॥ అసించన్ సలిలైశ్చైనం పద్మోత్పలసుగంధిభిః। ప్రదహంతమ
సహ్యం చ సహసాగ్నిమివోత్థితమ్ ॥ ౧౨ ॥ తం లక్ష్మణోఽథ బాహుభ్యాం పరిష్వజ్య సుదుఃఖితః। ఉవాచ రామమస్వస్థం
వాక్యం హేత్వర్థసంయుతమ్ ॥౧౩॥ శుభే వర్త్మని తిష్ఠంతం త్వామార్య విజితేంద్రియమ్। అనర్థేభ్యో న శక్నోతి త్రా
తుం ధర్మో నిరర్థకః ॥౧౪॥ భూతానాం స్థావరాణాం చ జంగమానాం చ దర్శనమ్। యథాస్తి న తథా ధర్మస్తేన నాస్తీతి
మే మతిః ॥౧౫॥ యథైవ స్థావరం వ్యక్తం జంగమం చ తథావిధమ్। నాయమర్థస్తథా యుక్తస్త్వద్విధో న విపద్యతే ॥౧౬॥ యద్యధ
ర్మో భవేద్భూతో రావణో నరకం వ్రజేత్। భవాంశ్చ ధర్మయుక్తో వై నైవం వ్యసనమాప్నుయాత్ ॥౧౭॥ తస్య చ వ్యసనా
భావాద్వ్యసనం చ గతే త్వయి। ధర్మో భవత్యధర్మశ్చ పరస్పరవిరోధినౌ ॥౧౮॥ ధర్మేణోపలభేద్ధర్మమధర్మం చాప్య
ధర్మతః। యద్యధర్మేణ యుజ్యేయుర్యేష్వధర్మః ప్రతిష్ఠితః ॥౧౯॥ యది ధర్మేణ యుజ్యేరన్ నాధర్మరుచయో జనాః। ధ
ర్మేణ చరతాం ధర్మస్తథా చైషాం ఫలం భవేత్ ॥ ౨౦॥ యస్మాదర్థా వివర్ధంతే యేష్వధర్మః ప్రతిష్ఠితః। క్లిశ్యం
తే ధర్మశీలాశ్చ తస్మాదేతౌ నిరర్థకౌ ॥ ౨౧ ॥ వధ్యంతే పాపకర్మాణో యద్యధర్మేణ రాఘవ। వధకర్మహతో
ధర్మః స హతః కం వధిష్యతి ॥ ౨౨॥ అథవా విహితేనాయం హన్యతే హంతి వాపరమ్। విధిరాలిప్యతే తేన న స పాపేన కర్మణా ॥
౨౩॥ అదృష్టప్రతికారేణ అవ్యక్తేనాసతా సతా। కథం శక్యం పరం ప్రాప్తుం ధర్మేణారివికర్శన ॥ ౨౪॥ యది సత్స్యాత్స
తాం ముఖ్య నాసత్స్యాత్తవ కించన। త్వయా యదీదృశం ప్రాప్తం తస్మాత్సన్నోపపద్యతే ॥ ౨౫ ॥ అథ వా దుర్బలః క్లీబో బ

లం ధర్మోఽనువర్తతే। దుర్బలో హృతమర్యాదో న సేవ్య ఇతి మే మతిః॥ ౨౬॥ బలస్య యది చేద్ధర్మో గుణభూతః పరాక్రమే। ధర్మముత్సృజ్య వర్తస్వ యథా ధర్మే తథా బలే॥ ౨౭॥ అథ చేత్సత్యవచనం ధర్మః కిల పరంతప। అనృతస్త్వయ్యకరుణః కిం న బద్ధస్త్వయా పితా॥ ౨౮॥ యది ధర్మో భవేద్భూతో అధర్మో వా పరంతప। న స్మ హత్వా మునిం వజ్రీ కుర్యాదిజ్యాం శతక్రతుః॥ ౨౯॥ అధర్మసంశ్రితో ధర్మో వినాశయతి రాఘవ। సర్వమేతద్యథాకామం కాకుత్స్థ కురుతే నరః॥ ౩౦॥ మమ చేదం సుతం తాత ధర్మోఽయమితి రాఘవ। ధర్మమూలం త్వయాఛిన్నం రాజ్యముత్సృజతా తదా॥ ౩౧॥ అర్థేభ్యో హి వివృద్ధేభ్యస్సంవృత్తేభ్యస్తతస్తతః। క్రియాస్సర్వాః ప్రవర్తంతే పర్వతేభ్య ఇవాపగాః॥ ౩౨॥ అర్థేన హి వియుక్తస్య పురుషస్యాల్పతేజసః। వ్యుచ్ఛిద్యంతే క్రియాస్సర్వా గ్రీష్మే కుసరితో యథా॥ ౩౩॥ సోఽయమర్థం పరిత్యజ్య సుఖకామస్సుఖోచితః। పాపమారభతే కర్తుం తతో దోషః ప్రవర్తతే॥ ౩౪॥ యస్యార్థాస్తస్య మిత్రాణి యస్యార్థాస్తస్య బాంధవాః। యస్యార్థాస్స పుమాఁల్లోకే యస్యార్థాస్స చ పండితః॥ ౩౫॥ యస్యార్థాస్స చ విక్రాంతో యస్యార్థాస్స చ బుద్ధిమాన్। యస్యార్థాస్స మహాభాగో యస్యార్థాస్స గుణాన్వితః॥ ౩౬॥ అర్థస్యైతే పరిత్యాగే దోషాః ప్రవ్యాహృతా మయా। రాజ్యముత్సృజతా వీర యేన బుద్ధిస్త్వయా కృతా॥ ౩౭॥ యస్యార్థా ధర్మకామార్థాస్తస్య సర్వం ప్రదక్షిణమ్। అధనేనార్థకామేన నార్థశ్శక్యో విచిన్వతా॥ ౩౮॥ హర్షః కామశ్చ దర్పశ్చ ధర్మః క్రోధశ్శమో దమః। అర్థాదేతాని సర్వాణి ప్రవర్తంతే నరాధిప॥ ౩౯॥ యేషాం నశ్యత్యయం లోకశ్చరతాం ధర్మచారిణామ్। తేఽర్థాస్త్వయి న దృశ్యంతే దుర్దినేషు యథా గ్రహాః॥ ౪౦॥ త్వయి ప్రవ్రాజితే వీర గురోశ్చ వచనే స్థితే। రక్షసాపహృతా భార్యా ప్రాణైః ప్రియతరా తవ॥ ౪౧॥ తదద్య విపులం వీర దుఃఖమింద్రజితా కృతమ్। కర్మణా వ్యపనేష్యామి తస్మాదుత్తిష్ఠ రాఘవ॥ ౪౨॥ ఉత్తిష్ఠ నరశార్దూల దీర్ఘబాహో దృఢవ్రత। కిమాత్మానం మహాత్మానమాత్మానం నావబుధ్యసే॥ ౪౩॥ అయమనఘ తవోదితః ప్రియార్థం జనకసుతానిధనం నిరీక్ష్య రుష్టః। సహయగజరథాం సరాక్షసేంద్రాం భృశమిషుభిర్వినిపాతయామి లంకామ్॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే త్ర్యశీతితమస్సర్గః

రామమాశ్వాసయానే తు లక్ష్మణే భ్రాతృవత్సలే। నిక్షిప్య గుల్మాన్స్వస్థానే తత్రాగచ్ఛద్విభీషణః॥ ౧॥ నానాప్రహరణైర్వీరైశ్చతుర్భిరభిసంవృతః। నీలాంజనచయాకారైర్మాతంగైరివ యూథపః॥ ౨॥ సోఽభిగమ్య మహాత్మానం రాఘవం శోకలాలసమ్। వానరాంశ్చైవ దదృశే బాష్పపర్యాకులేక్షణాన్॥ ౩॥ రాఘవం చ మహాత్మానమిక్ష్వాకుకులనందనమ్। దదర్శ మోహమాపన్నం లక్ష్మణస్యాంకమాశ్రితమ్॥ ౪॥ వ్రీడితం శోకసంతప్తం దృష్ట్వా రామం విభీషణః। అంతర్దుఃఖేన దీనాత్మా కిమేతదితి సోఽబ్రవీత్॥ ౫॥ విభీషణముఖం దృష్ట్వా సుగ్రీవం తాంశ్చ వానరాన్। లక్ష్మణోవాచ మందార్థమిదం బాష్పపరిప్లుతః॥ ౬॥ హతామింద్రజితా సీతామిహ శ్రుత్వైవ రాఘవః। హనూమద్వచనాత్సౌమ్య తతో మోహముపాగతః॥ ౭॥ కథయంతం తు సౌమిత్రిం సన్నివార్య విభీషణః। పుష్కలార్థమిదం వాక్యం విసంజ్ఞం రామమబ్రవీత్॥ ౮॥ మనుజేంద్రార్తరూపేణ యదుక్తం చ హనూమతా। తదయుక్తమహం మన్యే సాగరస్యేవ శోషణమ్॥ ౯॥ అభిప్రాయం తు జానామి రావణస్య దురాత్మనః। సీతాం ప్రతి మహాబాహో న చ ఘాతం కరిష్యతి॥ ౧౦॥ యాచ్యమానస్సుబహుశో మయా హితచికీర్షుణా। వైదేహీముత్సృజస్వేతి న చ తత్కృతవాన్వచః॥ ౧౧॥ నైవ సామ్నా న భేదేన న దానేన కుతో యుధా। సా ద్రష్టుమపి శక్యేత నైవ చాన్యేన కేనచిత్॥ ౧౨॥ వానరాన్మోహయిత్వా తు ప్రతియాతస్స రాక్షసః। చైత్యం నికుంభిలాం నామ తత్ర హోమం కరిష్యతి॥ ౧౩॥ హుతవానుపయాతో హి దేవైరపి దురాసదైః। దురాధర్షో భవత్యేష సంగ్రామే రావణాత్మజః॥ ౧౪॥ తేన మోహయతా నూనమేషా మాయా ప్రయోజితా। విఘ్నమన్విచ్ఛతా తాత వానరాణాం పరాక్రమే॥ ౧౫॥ ససైన్యాస్తత్ర గచ్ఛామో యావత్తన్న సమాప్యతే। త్యజేమం నరశార్దూల మిథ్యాసంతాపమాగతమ్॥ ౧౬॥ సీదతే హి బలం సర్వం దృష్ట్వా త్వాం శోకకర్శితమ్। ఇహ త్వం స్వస్థహృదయస్తిష్ఠ సత్త్వసముచ్ఛ్రితః॥ ౧౭॥ లక్ష్మణం ప్రేషయాస్మాభిస్సహ సైన్యానుకర్షిభిః। ఏష తం నరశార్దూలో రావణిం నిశితైశ్శరైః॥ ౧౮॥ త్యాజయిష్యతి తత్కర్మ తతో వధ్యో భవిష్యతి। తస్యైతే నిశితాస్తీక్ష్ణాః పత్రిపత్రాంగవాజినః॥ ౧౯॥ పతత్రిణ ఇవాసౌమ్యాః శరాః పాస్యంతి శోణితమ్। తం సందిశ మహాబాహో లక్ష్మణం శుభలక్షణమ్॥ ౨౦॥ రాక్షసస్య వినాశాయ వజ్రం వజ్రధరో యథా॥ మనుజవర న కాలవిప్రకర్షో రిపునిధనం ప్రతి యః క్షమోఽద్య కర్తుమ్। త్వమతిసృజ రిపోర్వధాయ వాణీమమరరిపోర్మథనే యథా మహేంద్రః॥ ౨౧॥ సమాప్త

కర్మాణి హి సరాక్షసాధిపో భవత్యదృశ్యః సమరే సురాసురైః॥ యుయుత్సతా తేన సమాప్తకర్మణా భవేత్సురాణామపి
సంశయో మహాన్॥౨౨॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే చతురశీతితమస్సర్గః. ******************************

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా రాఘవశ్శోకకర్శితః। నోపధారయతే వ్యక్తం యదుక్తం తేన రక్షసా॥౧॥ తతో ధైర్య
మవష్టభ్య రామః పరపురంజయః। విభీషణముపాసీనమువాచ కపిసన్నిధౌ॥౨॥ నైరృతాధిప తే వాక్యం యదుక్తం తే విభీష
ణ। భూయస్తచ్ఛ్రోతుమిచ్ఛామి బ్రూహి యత్తే వివక్షితమ్॥౩॥ రాఘవస్య వచః శ్రుత్వా వాక్యం వాక్యవిశారదః। య
త్తత్పునరిదం వాక్యం బభాషే స విభీషణః॥౪॥ యథాజ్ఞప్తం మహాబాహో త్వయా గుల్మనివేశనమ్। తత్తథానుష్ఠితం వీర
త్వద్వాక్యసమనంతరమ్॥౫॥ తాన్యనీకాని సర్వాణి విభక్తాని సమంతతః। విన్యస్తా యూథపాశ్చైవ యథాన్యాయం విభా
గశః॥౬॥ భూయస్తు మమ విజ్ఞాప్యం తచ్ఛృణుష్వ మహాయశః। త్వయ్యకారణసంతప్తే సంతప్తహృదయా వయమ్॥౭॥ త్యజ
రాజన్నిమం శోకం మిథ్యాసంతాపమాగతమ్। తదియం త్యజ్యతాం చింతా శత్రుహర్షవివర్ధనీ॥౮॥ ఉద్యమః క్రియతాం వీ
ర హర్షస్సముపసేవ్యతామ్। ప్రాప్తవ్యా యది తే సీతా హంతవ్యాశ్చ నిశాచరాః॥౯॥ రఘునందన వక్ష్యామి శ్రూయతాం
మే హితం వచః। సాధ్వయం యాతు సౌమిత్రిర్బలేన మహతా వృతః॥౧౦॥ నికుంభిలాయాం సంప్రాప్య హంతుం రావణిమా
హవే। ధనుర్మండలనిర్ముక్తైరాశీవిషవిషోపమైః॥౧౧॥ శరైర్హంతుం మహేష్వాసో రావణిం సమితింజయః। తేన వీరేణ తప
సా వరదానాత్స్వయంభువః॥౧౨॥ అస్త్రం బ్రహ్మశిరః ప్రాప్తం కామగాశ్చ తురంగమాః। స ఏష సహ సైన్యేన ప్రాప్తః
కిల నికుంభిలామ్॥౧౩॥ యద్యుత్తిష్ఠేత్కృతం కర్మ హతాన్ సర్వాంశ్చ విద్ధి నః। నికుంభిలామసంప్రాప్తమహుతా
గ్నిం చ యో రిపుః॥౧౪॥ త్వమాతతాయినం హన్యాదింద్రశత్రో స తే వధః। వరో దత్తో మహాబాహో సర్వలోకేశ్వరేణ
వై॥౧౫॥ ఇత్యేవం విహితో రాజన్వధస్తస్యైష ధీమతః। వధాయేంద్రజితో రామ సందిశస్వ మహాబల॥౧౬॥ హతే తస్మిన్
హతం విద్ధి రావణం ససుహృజ్జనమ్। విభీషణవచః శ్రుత్వా రాఘవో వాక్యమబ్రవీత్॥౧౭॥ జానామి తస్య రౌద్రస్య మా
యాం సత్యపరాక్రమ। స హి బ్రహ్మాస్త్రవిత్ప్రాజ్ఞో మహామాయో మహాబలః॥౧౮॥ కరోత్యసంజ్ఞాన్ సంగ్రామే దే
వాన్ సవరుణానపి। తస్యాంతరిక్షే చరతో రథస్థస్య మహాయశః॥౧౯॥ న గతిర్జ్ఞాయతే వీర సూర్యస్యేవాభ్రసంప్లవే।
రాఘవస్తు రిపోర్జ్ఞాత్వా మాయావీర్యం దురాత్మనః॥౨౦॥ లక్ష్మణం కీర్తిసంపన్నమిదం వచనమబ్రవీత్। యద్వానరేంద్ర
స్య బలం తేన సర్వేణ సంవృతః॥౨౧॥ హనూమత్ప్రముఖైశ్చైవ యూథపైస్సహ లక్ష్మణ। జాంబవేనర్క్షపతినా సహ సైన్యే
న సంవృతః॥౨౨॥ జహి తం రాక్షససుతం మాయాబలవిశారదమ్। అయం త్వాం సచివైస్సార్ధం మహాత్మా రజనీచరః॥
౨౩॥ అభిజ్ఞస్తస్య దేశస్య పృష్ఠతోఽనుగమిష్యతి। రాఘవస్య వచః శ్రుత్వా లక్ష్మణస్సవిభీషణః॥౨౪॥ జగ్రాహ కార్ముకశ్రేష్ఠ
మన్యద్భీమపరాక్రమః। సన్నద్ధః కవచీ ఖడ్గీ సశరో హేమచాపధృత్॥౨౫॥ రామపాదావుపస్పృశ్య హృష్టస్సౌమిత్రిరబ్ర
వీత్। అద్య మత్కార్ముకోన్ముక్తాశ్శరా నిర్భిద్య రావణిమ్॥౨౬॥ లంకామభిపతిష్యంతి హంసాః పుష్కరిణీమివ। అద్యైవ త
స్య రౌద్రస్య శరీరం మామకాశ్శరాః॥౨౭॥ విధమిష్యంతి భిత్త్వా తం మహాచాపగుణాచ్చ్యుతాః। స ఏవముక్త్వా ద్యుతిమాన్వ
చనం భ్రాతురగ్రతః॥౨౮॥ స రావణివధాకాంక్షీ లక్ష్మణస్త్వరితో యయౌ। సోఽభివాద్య గురోః పాదౌ కృత్వా చాపి ప్రదక్షిణ
మ్॥౨౯॥ నికుంభిలామభియయౌ చైత్యం రావణిపాలితమ్। విభీషణేన సహితో రాజపుత్రః ప్రతాపవాన్॥౩౦॥ కృతస్వ
స్త్యయనో భ్రాత్రా లక్ష్మణస్త్వరితో యయౌ। వానరాణాం సహస్రైస్తు హనూమాన్ బహుభిర్వృతః॥౩౧॥ విభీషణ
శ్చ సామాత్యస్తదా లక్ష్మణమన్వగాత్। మహతా హరిసైన్యేన స వేగమభిసంవృతః॥౩౨॥ ఋక్షరాజబలం చైవ దదర్శ పథి
విష్ఠితమ్। స గత్వా దూరమధ్వానం సౌమిత్రిర్మిత్రనందనః॥౩౩॥ రాక్షసేంద్రబలం దూరాదపశ్యద్వ్యూహమాస్థితమ్। స
సంప్రాప్య ధనుష్పాణిర్మాయాయోగమరిందమః॥౩౪॥ తస్థౌ బ్రహ్మవిధానేన విజేతుం రఘునందనః। విభీషణేన సహితో
రాజపుత్రః ప్రతాపవాన్॥౩౫॥ అంగదేన చ వీరేణ తథానిలసుతేన చ॥ వివిధమమలశస్త్రభాస్వరం తద్ధ్వజగహనం విపులం
మహారథైశ్చ। ప్రతిభయతమమప్రమేయవేగం తిమిరమివ ద్విషతాం బలం వివేశ॥౩౬॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే
పంచాశీతితమస్సర్గః **

అథ తస్యామవస్థాయాం లక్ష్మణం రావణానుజః। విచింత్య రాక్షసో వాక్యమర్థసాధకమబ్రవీత్॥౧॥ యదేతద్రా

క్షసానీకం మేఘశ్యామం ప్రలోక్య తే। పతదాయోధ్య తాంశ్శీఘ్రం కపిభిః పాదపాయుధైః ॥౨॥ అస్యానీకస్య మహతో భేద
నేయతలక్ష్మణ। రాక్షసేంద్రసుతోఽప్యస్మిన్ భిన్నే దృశ్యో భవిష్యతి॥౩॥ త్వమింద్రాశనిప్రఖ్యైః శరైరవకిరన్ పరాన్। అ
భిద్రవాశు యావద్వై నైతత్కర్మ సమాప్యతే॥౪॥ జహి వీర దురాత్మానం మాయాపరమధార్మికమ్। రావణిం క్రూర
కర్మాణం సర్వలోకభయావహమ్॥౫॥ విభీషణవచః శ్రుత్వా లక్ష్మణః శుభలక్షణః। వవర్ష శరవర్షాణి రాక్షసేంద్రసుతం
ప్రతి॥౬॥ ఋక్షాః శాఖామృగాశ్చాపి శైలవృక్షశిలాయుధాః। అభ్యధావంత సహితా స్తదనీకమవస్థితమ్॥౭॥ రాక్షసాశ్చ
శితైర్బాణైరసిభిశ్శక్తితోమరైః। ఉద్యతైస్సమవర్తంత కపిసైన్యజిఘాంసవః॥౮॥ స సంప్రహారస్తుములః సంజజ్ఞే క
పిరక్షసామ్। శబ్దేన మహతా లంకాం నాదయన్ వై సమంతతః॥౯॥ శస్త్రైశ్చ బహుధాకారైశ్శితైర్బాణైశ్చ పాదపైః। ఉ
ద్యతైర్గిరిశృంగైశ్చ ఘోరైరాకాశమావృతమ్॥౧౦॥ రాక్షసా వానరేంద్రేషు వికృతాననబాహవః। నిపాతయంతః శ
స్త్రాణి చక్రుస్తే సుమహద్భయమ్॥౧౧॥ తథైవ సకలైర్వృక్షైర్గిరిశృంగైశ్చ వానరాః। అభిజఘ్నుర్నిజఘ్నుశ్చ సమరే
రాక్షసర్షభాన్॥౧౨॥ ఋక్షవానరముఖ్యైశ్చ మహాకాయైర్మహాబలైః। రక్షసాం వధ్యమానానాం మహద్భయమజాయ
త॥౧౩॥ స్వమనీకం విషణ్ణం తు శ్రుత్వా శత్రుభిరర్దితమ్। త్యక్తస్రగింద్రజిచ్ఛీఘ్రమసమాప్యైవ కర్మ తత్॥౧౪॥ స తు కర్మ
ణ్యనిర్వృత్తే మనశ్శల్యమివోద్వహన్। పరిత్రాతుం బలం శీఘ్రముపచక్రామ శక్రజిత్॥౧౫॥ వృక్షాంధకారాన్నిర్గత్య
జాతక్రోధస్స రావణిః। ఆరురోహ రథం సజ్జం పూర్వయుక్తం స రాక్షసః॥౧౬॥ స భీమకార్ముకధరః కాలమేఘసమప్ర
భః। రక్తాస్యనయనః క్రుద్ధో బభౌ మృత్యురివాంతకః॥౧౭॥ దృష్ట్వైవ తు రథస్థం తం పర్యవర్తత తద్బలమ్। రక్షసాం భీమవేగా
నాం లక్ష్మణేన యుయుత్సతామ్॥౧౮॥ తస్మింస్తు కాలే హనుమానుత్పాట్య సుదురాసదమ్। ధరణీధరసంకాశం మహావృక్షం
మహాబలః॥౧౯॥ స రాక్షసానాం తత్సైన్యం కాలాగ్నిరివ నిర్దహన్। చకార బహుభిర్వృక్షైర్నిస్సంజ్ఞం యుధి వానరః॥౨౦॥
విధ్వంసయంతం తరసా దృష్ట్వైవ పవనాత్మజమ్। రాక్షసానాం సహస్రాణి హనూమంతమవాకిరన్॥౨౧॥ శితశూలధరా
శ్శూలైరసిభిశ్చాసిపాణయః। శక్తిభిశ్శక్తిహస్తాశ్చ పట్టిశైః పట్టిసాయుధాః॥౨౨॥ పరిఘైశ్చ గదాభిశ్చ చక్రైశ్చ శుభదర్శ
నైః। శతశశ్చ శతఘ్నీభిరాయసైరపి ముద్గరైః॥౨౩॥ ఘోరైః పరశ్వధైశ్చైవ భిండిపాలైశ్చ రాక్షసాః। ముష్టిభిర్వజ్రక
ల్పైశ్చ తలైరశనిసన్నిభైః॥౨౪॥ అభిజఘ్నుస్సమాసాద్య సమంతాత్పర్వతోపమమ్। తేషాంచ హనుమాన్ క్రుద్ధశ్చకార
కదనం మహత్॥౨౫॥ స దదర్శ కపిశ్రేష్ఠమచలోపమమింద్రజిత్। సూదయంతమమిత్రఘ్నం స్వబలం పవనాత్మజమ్॥౨౬॥
స సారథిమువాచేదం యాహి యత్రైష వానరః। క్షయమేవ హి నః కుర్యాద్రాక్షసానాముపేక్షితః॥౨౭॥ ఇత్యుక్తస్సారథి
స్తేన యయౌ యత్ర స మారుతిః। వాహితస్తేన సరథో హనూమత్ప్రముఖే స్థితః॥౨౮॥ సోఽభ్యుపేత్య శరాన్ ఖడ్గాన్ పట్టిసాం
శ్చ పరశ్వధాన్। అభ్యవర్షత దుర్ధర్షో రావణిః కపిమూర్ధని॥౨౯॥ తాని శస్త్రాణి ఘోరాణి ప్రతిగృహ్య స మారుతిః। రో
షేణ మహతావిష్టో వాక్యం చేదమువాచ హ॥ ౩౦ ॥ యుధ్యస్వ యది శూరోఽసి రావణాత్మజ దుర్మతే। వాయుపుత్రం స
మాసాద్య జీవన్న ప్రతియాస్యసి॥౩౧॥ బాహుభ్యాం ప్రతియుధ్యస్వ యది మే ద్వంద్వమాహవే। వేగం సహస్వ దుర్బుద్ధే
తతస్త్వం రక్షసాం వరః॥౩౨॥ హనూమంతం జిఘాంసంతం సముద్యతశరాసనమ్। రావణాత్మజమాచష్టే లక్ష్మణాయ విభీష
ణః॥౩౩॥ యోఽసౌ వాసవనిర్జేతా రావణస్యాత్మసంభవః। స ఏష రథమాస్థాయ హనుమంతం జిఘాంసతి॥౩౪॥ తమప్రతిమ
సంస్థానైశ్శరైశ్శత్రువిదారణైః। జీవితాంతకరైర్ఘోరైః సౌమిత్రే రావణిం జహి॥ ౩౫ ॥ ఇత్యేవముక్తస్తు తదా మహా
త్మా విభీషణేనారివిభీషణేన। దదర్శ తం పర్వతసన్నికాశం రథే స్థితం భీమబలం నదంతమ్॥౩౬॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - ష
డశీతితమస్సర్గః - ******************* ఏవముక్త్వా తు సౌమిత్రిం జాతహర్షో విభీషణః। ధనుష్పాణిం తమాదా
య త్వరమాణో జగామ సః॥౧॥ అవిదూరం తతో గత్వా ప్రవిశ్య చ మహద్వనమ్। దర్శయామాస తత్కర్మ లక్ష్మణాయ వి
భీషణః॥౨॥ నీలజీమూతసంకాశం న్యగ్రోధం భీమదర్శనమ్। తేజస్వీ రావణభ్రాతా లక్ష్మణాయ న్యవేదయత్॥ ౩ ॥ ఇ
హోపహారం భూతానాం బలవాన్ రావణాత్మజః। ఉపహృత్య తతః పశ్చాత్సంగ్రామమభివర్తతే॥౪॥ అదృశ్యస్సర్వభూ
తానాం తతో భవతి రాక్షసః। నిహంతి సమరే శత్రూన్ బధ్నాతి చ శరోత్తమైః॥౫॥ తమప్రవిష్టన్యగ్రోధం బలినం రావణా
త్మజమ్। విధ్వంసయ శరైర్దీప్తైస్సరథం సాశ్వసారథిమ్॥౬॥ తథేత్యుక్త్వా మహాతేజాః సౌమిత్రిర్మిత్రనందనః। బభూవా

వస్థిత స్తత్ర చిత్రం విస్ఫారయన్ ధనుః॥౭॥ స రథేనాగ్నివర్ణేన బలవాన్ రావణాత్మజః। ఇంద్రజిత్కవచీ ఖడ్గీ సధ్వజః ప్రత్య
దృశ్యత॥౮॥ తమువాచ మహాతేజాః పౌలస్త్యమపరాజితమ్। సమాహ్వయే త్వాం సమరే సమ్యగ్యుద్ధం ప్రయచ్ఛ మే॥౯॥
ఏవముక్తో మహాతేజా మనస్వీ రావణాత్మజః। అబ్రవీత్పరుషం వాక్యం తత్ర దృష్ట్వా విభీషణమ్॥౧౦॥ ఇహ త్వం జాతసంవృద్ధ
స్సాక్షాద్భ్రాతా పితుర్మమ। కథం ద్రుహ్యసి పుత్రస్య పితృవ్యో మమ రాక్షస॥౧౧॥ న జ్ఞాతిత్వం న సౌహార్దం న జాతిస్తవ
దుర్మతే। ప్రమాణం న చ సోదర్యం న ధర్మో ధర్మదూషణ॥౧౨॥ శోచ్యస్త్వమసి దుర్బుద్ధే నిందనీయశ్చ సాధుభిః। య
స్త్వం స్వజనముత్సృజ్య పరభృత్యత్వమాగతః॥౧౩॥ నైతచ్ఛిథిలయా బుద్ధ్యా త్వం వేత్సి మహదంతరమ్। క్వ చ స్వజనసం
వాసః క్వ చ నీచపరాశ్రయః॥౧౪॥ గుణవాన్వా పరజనః స్వజనో నిర్గుణోఽపి వా। నిర్గుణస్స్వజనః శ్రేయాన్ యః పరః ప
రపవస॥౧౫॥ యస్స్వపక్షం పరిత్యజ్య పరపక్షం నిషేవతే। స స్వపక్షే క్షయం ప్రాప్తే పశ్చాత్తైరేవ హన్యతే॥౧౬॥ తస్మా
చ్ఛృణుష్వ దుర్బుద్ధే రాక్షసానాం కులాధమ। త్వాం గృహ్య బంధురూపేణ రామో బుద్ధిమతాం వరః॥౧౭॥ జ్ఞాత్వా పా
యాత్త్వయా పూర్వం జేతుమస్మాన్స రాఘవః। జేతాస్మాన్యుధి శక్తశ్చేత్పశ్చాత్త్వాం చ వధిష్యతి॥ శత్రుస్త్వమసి రామ
స్య రావణస్యానుజో సియత్॥ నిరస్తో శతాచేయం యావద్దృశ్యేత నిశాచర॥౧౮॥ స్వజనేన త్వయా శక్యం పరుషం రావణా
త్మజః। ఇత్యుక్తో భ్రాతృపుత్రేణ ప్రత్యువాచ విభీషణః॥౨౦॥ అజానన్నివ మచ్ఛీలం కిం రాక్షస వికత్థసే। రాక్షసేంద్రసుతాసా
ధో పారుష్యం త్యజ గౌరవాత్॥౨౧॥ కులే యద్యప్యహం జాతో రక్షసాం క్రూరకర్మణామ్। గుణోఽయం ప్రథమో నౄణాం
తన్మే శీలమరాక్షసమ్॥౨౨॥ న రమే దారుణేనాహం న చాధర్మేణ వై రమే। భ్రాత్రా విషమశీలేన కథం భ్రాతా నిర
స్యతే॥౨౩॥ ధర్మాత్ప్రచ్యుతశీలం హి పురుషం పాపనిశ్చయమ్। త్యక్త్వా సుఖమవాప్నోతి హస్తాదాశీవిషం యథా॥౨౪॥ పర
స్వహరణే యుక్తం పరదారాభిమర్శనమ్। త్యాజ్యమాహుర్దురాచారం వేశ్మ ప్రజ్వలితం యథా॥౨౫॥ పరస్వానాం చ హర
ణం పరదారాభిమర్శనమ్। సుహృదామతిశంకా చ త్రయో దోషాః క్షయావహాః॥౨౬॥ మహర్షీణాం వధో ఘోరః సర్వదే
వైశ్చ విగ్రహః। అభిమానశ్చ కోపశ్చ వైరిత్వం ప్రతికూలతా॥౨౭॥ ఏతే దోషా మమ భ్రాతుర్జీవితైశ్వర్యనాశనాః। గు
ణాన్ప్రచ్ఛాదయామాసుః పర్వతానివ తోయదాః॥౨౮॥ దోషైరేతైః పరిత్యక్తో మయా భ్రాతా పితా తవ। నేయమస్తి పు
రీ లంకా న చ త్వం న చ తే పితా॥౨౯॥ అతిమానీ చ బాలశ్చ దుర్వినీతశ్చ రాక్షస। బద్ధస్త్వం కాలపాశేన బ్రూహి మాం యద్యది
చ్ఛసి॥౩౦॥ అద్య తే వ్యసనం ప్రాప్తం కిం మాం త్వమిహ వక్ష్యసి। ప్రవేష్టుం న త్వయా శక్యో న్యగ్రోధో రాక్షసాధమ॥౩౧॥
ధర్షయిత్వా చ కాకుత్స్థౌ న శక్యం జీవితుం త్వయా। యుధ్యస్వ నరదేవేన లక్ష్మణేన రణే సహ॥౩౨॥ హతస్త్వం దేవతాకా
ర్యం కరిష్యసి యమక్షయే॥ నిదర్శయస్వాత్మబలం సముద్యతం కురుష్వ సర్వాయుధసాయకవ్యయమ్। న లక్ష్మణస్యైత్య
హి బాణగోచరం త్వమద్య జీవన్ సబలో గమిష్యసి॥౩౩॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే-సప్తాశీతితమస్సర్గః॥ ***********
విభీషణవచః శ్రుత్వా రావణిః క్రోధమూర్ఛితః। అబ్రవీత్పరుషం వాక్యం వేగేనాభ్యుత్పపాత హ॥౧॥ ఉద్యతా
యుధనిస్త్రింశో రథే సుసమలంకృతే। కాలాశ్వయుక్తే మహతి స్థితః కాలాంతకోపమః॥౨॥ మహాప్రమాణముద్యమ్య విపు
లం వేగవద్దృఢమ్। ధనుర్భీమబలో భీమం శరాంశ్చామిత్రశాతనాన్॥౩॥ తం దదర్శ మహేష్వాసో రథస్థస్సమలంకృతః। అ
లంకృతమమిత్రఘ్నం రావణస్యాత్మజో బలీ॥౪॥ హనూమత్పృష్ఠమాసీనముదయస్థరవిప్రభమ్। ఉవాచైనం సమారబ్ధస్సౌ
మిత్రిం సవిభీషణమ్॥౫॥ తాంశ్చ వానరశార్దూలాన్ పశ్యధ్వం మే పరాక్రమమ్। అద్య మత్కార్ముకోత్సృష్టం శరవర్షం
దురాసదమ్॥౬॥ ముక్తవర్షమివాకాశే వారయిష్యతి కో రణే। అద్య వో మామకా బాణా మహాకార్ముకనిస్సృతాః॥౭॥ విధ
మిష్యంతి గాత్రాణి తూలరాశిమివానలః। తీక్ష్ణసాయకనిర్భిన్నాన్ శూలశక్త్యృష్టిపట్టసైః॥౮॥ అద్య వో గమయిష్యామి
సర్వానేవ యమక్షయమ్। సృజతశ్శరవర్షాణి క్షిప్రహస్తస్య మే యుధి॥౯॥ జీమూతస్యేవ నదతః కః స్థాస్యతి మమాగ్రతః।
రాత్రియుద్ధే మయా పూర్వం వజ్రాశనిసమైశ్శరైః॥౧౦॥ శాయితౌ స్థో మయా భూమౌ విసంజ్ఞౌ సపురస్సరౌ। స్మృతిర్న
తే స్తి వా మన్యే వ్యక్తం వా యమసాదనమ్॥౧౧॥ ఆశీవిషమివ క్రుద్ధం యన్మాం యోద్ధుం వ్యవస్థితః। తచ్ఛ్రుత్వా రాక్షసేం
ద్రస్య గర్జితం లక్ష్మణస్తదా॥౧౨॥ అభీతవదనః క్రుద్ధో రావణిం వాక్యమబ్రవీత్। ఉక్తశ్చ దుర్గమః పారః కార్యాణాం రా
క్షస త్వయా॥౧౩॥ కార్యాణాం కర్మణా పారం యో గచ్ఛతి స బుద్ధిమాన్। స త్వమర్థస్య హీనార్థో దురవాపస్య కేన

చిత్ ॥౧౪॥ వచోవ్యాహృత్యజానీషే కృతార్థోఽస్మీతిదుర్మతే । అంతర్ధానగతేనాజౌ యస్త్వయాచరితస్తదా ॥౧౫॥
తస్కరాచరితోమార్గో నైషవీరనిషేవితః । యథాబాణపథం ప్రాప్యస్థితోఽహంతవరాక్షస ॥౧౬॥ దర్శయస్వాద్యతత్తే
జోవాచాత్వంకింవికత్థసే । ఏవముక్త్వాధనుర్భీమంపరామృశ్యమహాబలః ॥౧౭॥ ససర్జనిశితాన్బాణానింద్రజిత్సమితింజ
యః । తేనిసృష్టామహావేగాః శరాస్సర్పవిషోపమాః ॥౧౮॥ సంప్రాప్యలక్ష్మణంపేతుః శ్వసంతఇవపన్నగాః । శరైరతిమహా
వేగైర్వేగవాన్రావణాత్మజః ॥౧౯॥ సౌమిత్రిమింద్రజిద్యుద్ధేవివ్యాధశుభలక్షణమ్ । సశరైరతివిద్ధాంగోరుధిరేణసము
క్షితః ॥౨౦॥ శుశుభేలక్ష్మణఃశ్రీమాన్విధూమఇవపావకః । ఇంద్రజిత్త్వాత్మనఃకర్మ ప్రసమీక్ష్యాభినంద్యచ ॥౨౧॥ వినద్యసు
మహానాదమిదంవచనమబ్రవీత్ । పత్రిణశ్శితధారాస్తేశరామత్కార్ముకచ్యుతాః ॥౨౨॥ ఆదాస్యంతేఽద్యసౌమిత్రేజీవి
తంజీవితాంతగాః । అద్యగోమాయుసంఘాశ్చ శ్యేనసంఘాశ్చలక్ష్మణ ॥౨౩॥ గృధ్రాశ్చనిపతంతుత్వాంగతాసుంనిహతం
మయా । అద్యయాస్యతిసౌమిత్రేకర్ణగోచరతాంతవ ॥౨౪॥ తర్జనంయమదూతానాంసర్వభూతభయావహమ్ । క్ష
త్రబంధుస్సదానార్యోరామఃపరమదుర్మతిః ॥౨౫॥ భక్తంభ్రాతరమద్యైవత్వాంద్రక్ష్యతిమయాహతమ్ । విశస్తకవ
చంభూమౌవ్యపవిద్ధశరాసనమ్ ॥౨౬॥ హృతోత్తమాంగంసౌమిత్రేత్వామద్యనిహతంమయా । ఇతిబ్రువాణంసంరబ్ధంప
రుషంరావణాత్మజమ్ ॥౨౭॥ హేతుమద్వాక్యమత్యర్థంలక్ష్మణఃప్రత్యువాచహ । వాగ్బలంత్యజదుర్బుద్ధేక్రూరకర్మా
సిరాక్షస ॥౨౮॥ అథకస్మాద్వదస్యేతత్సంపాదయసుకర్మణా । అకృత్వాకత్థసేకర్మకిమర్థమిహరాక్షస ॥౨౯॥ కురుత
త్కర్మయేనాహంశ్రద్దధ్యాంతవకత్థనమ్ । అనుక్త్వాపరుషంవాక్యంకించిదప్యనవక్షిపన్ ॥౩౦॥ అవికత్థన్వధిష్యామిత్వాం
పశ్యపురుషాధమ । ఇత్యుక్త్వాపంచనారాచానాకర్ణాపూరితాన్శితాన్ ॥౩౧॥ నిజఘానమహావేగాన్లక్ష్మణోరాక్ష
సోరసి । సుపత్రవాజితాబాణాజ్వలితాఇవపన్నగాః ॥౩౨॥ నైరృతోరస్యభాసంతసవితూరశ్మయోయథా । సశరైరాహ
తస్తేనసరోషోరావణాత్మజః ॥౩౩॥ సుప్రయుక్తైస్త్రిభిర్బాణైఃప్రతివివ్యాధలక్ష్మణమ్ । సబభూవతదాభీమోనరరాక్షస
సింహయోః ॥౩౪॥ విమర్దస్తుములోయుద్ధేపరస్పరజయైషిణోః । ఉభౌహిబలసంపన్నావుభౌవిక్రమశాలినౌ ॥౩౫॥ ఉభావ
పిసువిక్రాంతౌసర్వశస్త్రాస్త్రకోవిదౌ । ఉభౌపరమదుర్జేయావతుల్యబలతేజసౌ ॥౩౬॥ యుయుధాతేతదావీరౌగ్ర
హావివనభోగతౌ । బలవృత్రావివాభీతౌయుధితౌదుష్ప్రధర్షణౌ ॥౩౭॥ యుయుధాతేమహాత్మానౌతదాకేసరిణావి
వ । బహూనవసృజంతౌహి మార్గణౌఘానవస్థితౌ ॥౩౮॥ నరరాక్షససింహౌతౌ ప్రహృష్టావభ్యయుధ్యతామ్ ॥
సుసంప్రహృష్టౌనరరాక్షసోత్తమౌజయైషిణౌమార్గణచాపధారిణౌ । పరస్పరంతౌప్రవవర్షతుర్భృశంశరౌఘవర్షే
ణబలాహకావివ ॥౩౯॥ అభిప్రవృద్ధౌయుధియుద్ధకోవిదౌశరాసిచండౌశితశస్త్రధారిణౌ । అభీక్ష్ణమావివ్యధతుర్మహాబ
లౌమహాహవేశంబరవాసవోపమౌ ॥౪౦॥ ఇతిశ్రీమద్యుద్ధకాండే - అష్టాశీతితమస్సర్గః ********************

తతశ్శరాన్దాశరథిః సంధాయామిత్రకర్శనః । ససర్జరాక్షసేంద్రాయక్రుద్ధస్సర్పఇవశ్వసన్ ॥౧॥ తస్య
జ్యాతలనిర్ఘోషంసశ్రుత్వారావణాత్మజః । వివర్ణవదనోభూత్వాలక్ష్మణంసముదైక్షత ॥౨॥ తంవివర్ణముఖంద్రృ
ష్ట్వారాక్షసంరావణాత్మజమ్ । సౌమిత్రింయుద్ధసంయుక్తంప్రత్యువాచవిభీషణః ॥౩॥ నిమిత్తాన్యనుపశ్యామియాన్యస్మిన్
రావణాత్మజే । త్వరతేనమహాబాహోభగ్నఏషనసంశయః ॥౪॥ తతస్సంధాయసౌమిత్రిర్బాణానగ్నిశిఖోపమాన్ । ము
మోచనిశితాంస్తస్మిన్సర్పానివమహావిషాన్ ॥౫॥ శక్రాశనిసమస్పర్శైర్లక్ష్మణేనాహతశ్శరైః । ముహూర్తమభ
వన్మూఢఃసర్వసంక్షుభితేంద్రియః ॥౬॥ ఉపలభ్యముహూర్తేనసంజ్ఞాంప్రత్యాగతేంద్రియః । దదర్శావస్థితంవీరం
వీరోదశరథాత్మజమ్ ॥౭॥ సోఽభిచక్రామసౌమిత్రింరోషాత్సంరక్తలోచనః । అబ్రవీచ్చైనమాసాద్యపునస్సపరుషంవచః ॥
కిన్నస్మరసితద్యుద్ధేప్రథమేమత్పరాక్రమమ్ । నిబద్ధస్త్వంసహభ్రాత్రాయదాభువివిచేష్టసే ॥౯॥ యువాంఖలుమయా
యుద్ధేశక్రాశనిసమైశ్శరైః । శాయితౌప్రథమంభూమౌవిసంజ్ఞౌసపురస్సరౌ ॥౧౦॥ స్మృతిర్వానాస్తితేమన్యేవ్యక్తంవా
యమసాదనమ్ । గంతుమిచ్ఛసియస్మాత్త్వంమాంధర్షయితుమిచ్ఛసి ॥౧౧॥ యదితేప్రథమేయుద్ధేనదృష్టోమత్పరాక్రమః ॥
అద్యతేదర్శయిష్యామితిష్ఠేదానీంవ్యవస్థితః ॥౧౨॥ ఇత్యుక్త్వాసప్తభిర్బాణైరభివివ్యాధలక్ష్మణమ్ । దశభిస్తుహనూమంతం
తీక్ష్ణధారైశ్శరోత్తమైః ॥౧౩॥ తతశ్శరశతేనైవసుప్రయుక్తేనవీర్యవాన్ । క్రోధాద్ద్విగుణసంరబ్ధోనిర్బిభేదవిభీషణం

వస్థితస్తత్రచిత్రంవిస్ఫారయన్ధనుః||౭||సరథేనాగ్నివర్ణేనబలవాన్రావణాత్మజః। ఇంద్రజిత్కవచీధన్వీసధ్వజఃప్రత్య
దృశ్యత||౮||తమువాచమహాతేజాఃపౌలస్త్యమపరాజితమ్। సమాహ్వయేత్వాంసమరేసమ్యగ్యుద్ధంప్రయచ్ఛమే||౯||
ఎవముక్తోమహాతేజామనస్వీరావణాత్మజః।అబ్రవీత్పరుషంవాక్యంతత్రదృష్ట్వావిభీషణమ్||౧౦||ఇహత్వంజాతసంవృద్ధ
స్సాక్షాద్భ్రాతాపితుర్మమ।కథంద్రుహ్యసిపుత్రస్యపితృవ్యోమమరాక్షస||౧౧||నజ్ఞాతిత్వంనసౌహార్దంనజాతిస్తవ
దుర్మతే। ప్రమాణంనచసోదర్యంనధర్మోధర్మదూషణ||౧౨||శోచ్యస్త్వమసిదుర్బుద్ధేనిందనీయశ్చసాధుభిః। య
స్త్వంస్వజనముత్సృజ్యపరభృత్యత్వమాగతః||౧౩||నైతచ్ఛిథిలయాబుద్ధ్యాత్వంవేత్సిమహదంతరమ్। క్వచస్వజనసం
వాసఃక్వచనీచపరాశ్రయః||౧౪||గుణవాన్వాపరజనఃస్వజనోనిర్గుణోపివా।నిర్గుణస్స్వజనఃశ్రేయాన్యఃపరఃప
రఏవసః||౧౫||యస్స్వపక్షంపరిత్యజ్యపరపక్షంనిషేవతే। సస్వపక్షేక్షయంప్రాప్తేపశ్చాత్తైరేవహన్యతే||౧౬||తస్మా
చ్ఛృణుష్వదుర్బుద్ధేరాక్షసానాంకులాధమ। త్వాంగృహ్యాబంధురూపేణరామోబుద్ధిమతాంవరః||౧౭||జ్ఞాత్వాపా
యంత్వయాపూర్వంజేతుమస్మాన్సరాఘవః।జేతాస్మాన్యుధిశక్తశ్చేత్పశ్చాత్త్వాంచవధిష్యతి||౧౮||శత్రుస్త్వమసిరామ
స్యరావణస్యానుజోసియత్।నిరనుక్రోశతాచేయంయాదృశీతేనిశాచర||౧౯||స్వజనేనత్వయాశక్యంపరుషంరావణా
నుజ।ఇత్యుక్తోభ్రాతృపుత్రేణప్రత్యువాచవిభీషణః||౨౦||అజానన్నివమచ్ఛీలంకింరాక్షసవికత్థసే।రాక్షసేంద్రసుతాసా
ధోపారుష్యంత్యజగౌరవాత్||౨౧|| కులేయద్యప్యహంజాతోరక్షసాంక్రూరకర్మణామ్। గుణోయత్ప్రథమోనృ
ణాంతన్మేశీలమరాక్షసమ్||౨౨|| నరమేదారుణేనాహంనచాధర్మేణవైరమే। భ్రాత్రావిషమశీలేనకథంభ్రాతానిర
స్యతే||౨౩||ధర్మాత్ప్రచ్యుతశీలంహిపురుషంపాపనిశ్చయమ్।త్యక్త్వాసుఖమవాప్నోతిహస్తాదాశీవిషంయథా||౨౩|| పర
స్వహరణేయుక్తంపరదారాభిమర్శనమ్।త్యాజ్యమాహుర్దురాచారంవేశ్మప్రజ్వలితంయథా||౨౫||పరస్వానాంచహర
ణంపరదారాభిమర్శనమ్।సుహృదామతిశంకాచత్రయోదోషాఃక్షయావహాః||౨౬|| మహర్షీణాంవధోఘోరఃసర్వదే
వైశ్చవిగ్రహః। అభిమానశ్చకోపశ్చవైరిత్వంప్రతికూలతా||౨౭||ఏతేదోషామమభ్రాతుర్జీవితైశ్వర్యనాశనాః।గు
ణాన్ప్రచ్ఛాదయామాసుఃపర్వతానివతోయదాః||౨౮||దోషైరేతైఃపరిత్యక్తోమయాభ్రాతాపితాతవ। నేయమస్తిపు
రీలంకానచత్వంనచతేపితా||౨౯||అతిమానీచబాలశ్చదుర్వినీతశ్చరాక్షస।బద్ధస్త్వంకాలపాశేనబ్రూహిమాంయద్యది
చ్ఛసి||౩౦||అద్యతేవ్యసనంప్రాప్తంకింమాంత్వమిహవక్ష్యసి।ప్రవేష్టుంనత్వయాశక్యోన్యగ్రోధోరాక్షసాధమ||౩౧||
ధర్షయిత్వాచకాకుత్స్థౌనశక్యంజీవితుంత్వయా।యుధ్యస్వనరదేవేనలక్ష్మణేనరణేసహ||౩౨|| హతస్త్వందేవతాకా
ర్యంకరిష్యసియమక్షయే|| నిదర్శయస్వాత్మబలంసముద్యతంకురుష్వసర్వాయుధసాయకవ్యయమ్। నలక్ష్మణస్యైత్య
హిబాణగోచరంత్వమద్యజీవన్సబలోగమిష్యసి||౩౩|| ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే-సప్తాశీతితమస్సర్గః.***********

విభీషణవచఃశ్రుత్వారావణిఃక్రోధమూర్ఛితః। అబ్రవీత్పరుషంవాక్యంవేగేనాభ్యుత్పపాతహ||౧|| ఉద్యతా
యుధనిస్త్రింశోరథేసుసమలంకృతే।కాలాశ్వయుక్తేమహతిస్థితఃకాలాంతకోపమః||౨||మహాప్రమాణముద్యమ్యవిపు
లంవేగవద్దృఢమ్। ధనుర్భీమబలోభీమంశరాంశ్చామిత్రశాతనాన్||౩||తందదర్శమహేష్వాసోరథస్థస్సమలంకృతః। అ
లంకృతమమిత్రఘ్నంరావణస్యాత్మజోబలీ||౪||హనూమత్పృష్ఠమాసీనముదయస్థరవిప్రభమ్। ఉవాచైనంసమారబ్ధస్సౌ
మిత్రింసవిభీషణమ్||౫||తాంశ్చవానరశార్దూలాన్పశ్యధ్వంమేపరాక్రమమ్। అద్యమత్కార్ముకోన్ముక్తంశరవర్షం
దురాసదమ్||౬||ముక్తవర్షమివాకాశేవారయిష్యతికోరణే।అద్యవోమామకాబాణామహాకార్ముకనిస్సృతాః||౭|| విధ
మిష్యంతిగాత్రాణితూలరాశిమివానలః। తీక్ష్ణసాయకనిర్భిన్నాన్శూలశక్త్యృష్టిపట్టసైః||౮|| అద్యవోగమయిష్యామి
సర్వాన్నేవయమక్షయమ్।సృజతశ్శరవర్షాణిక్షిప్రహస్తస్యమేయుధి||౯||జీమూతస్యేవనదతఃకఃస్థాస్యతిమమాగ్రతః।
రాత్రియుద్ధేమయాపూర్వంవజ్రాశనిసమైఃశరైః||౧౦||శాయితౌస్థోమయాభూమౌవిసంజ్ఞౌసపురస్సరౌ। స్మృతిర్న
తేస్తివామన్యేవ్యక్తంవాయమసాదనమ్||౧౧||ఆశీవిషమివక్రుద్ధంయన్మాంయోద్ధుంవ్యవస్థితః। తచ్ఛ్రుత్వారాక్షసేం
ద్రస్యగర్జితంలక్ష్మణస్తదా||౧౨||అభీతవదనఃక్రుద్ధోరావణింవాక్యమబ్రవీత్।ఉక్తశ్చదుర్గమఃపారఃకార్యాణాంరా
క్షసత్వయా||౧౩||కార్యాణాంకర్మణాపారంయోగచ్ఛతిసబుద్ధిమాన్।సత్వమర్థస్యహీనార్థోదురవాప్యస్యకేన

చిత్॥౧౪॥వచోవ్యాహృత్యజానీషేకృతార్థోఽస్మీతిదుర్మతే ? అంతర్ధానగతేనాజౌయస్త్వయాచరితస్తదా॥౧౫॥
తస్కరాచరితోమార్గోనైషవీరనిషేవితః।యథాబాణపథంప్రాప్యస్థితోఽహంతవరాక్షస॥౧౬॥దర్శయస్వాద్యతత్తే
జోవాచాత్వంకింవికత్థసే।ఏవముక్తోధనుర్భీమంపరామృశ్యమహాబలః॥౧౭॥ససర్జనిశితాన్బాణానింద్రజిత్సమితింజ
యః।తేనసృష్టామహావేగాఃశరాశ్చాశీవిషోపమాః॥౧౮॥సంప్రాప్యలక్ష్మణంపేతుఃశ్వసంతఇవపన్నగాః।శరైరతిమహా
వేగైర్వేగవాన్రావణాత్మజః॥౧౯॥సౌమిత్రిమింద్రజిద్యుద్ధేవివ్యాధశుభలక్షణమ్।సశరైరతివిద్ధాంగోరుధిరేణసము
క్షితః॥౨౦॥శుశుభేలక్ష్మణఃశ్రీమాన్విధూమఇవపావకః।ఇంద్రజిత్త్వాత్మనఃకర్మప్రసమీక్ష్యాభినంద్యచ॥౨౧॥వినద్యసు
మహానాదమిదంవచనమబ్రవీత్।పత్రిణశ్శితధారాస్తేశరామత్కార్ముకచ్యుతాః॥౨౨॥ఆదాస్యంతేఽద్యసౌమిత్రేజీవి
తంజీవితాంతగాః।అద్యగోమాయుసంఘాశ్చశ్యేనసంఘాశ్చలక్ష్మణ॥౨౩॥గృధ్రాశ్చనిపతంతుత్వాంగతాసుంనిహతం
మయా।అద్యయాస్యతిసౌమిత్రేకర్ణగోచరతాంతవ॥౨౪॥తర్జనంయమదూతానాంసర్వభూతభయావహమ్।క్ష
త్రబంధుస్సదానార్యోరామఃపరమదుర్మతిః॥౨౫॥భక్తంభ్రాతరమద్యైవత్వాంద్రక్ష్యతిమయాహతమ్।విశస్తకవ
చంభూమౌవ్యపవిద్ధశరాసనమ్॥౨౬॥హృతోత్తమాంగంసౌమిత్రేత్వామద్యనిహతంమయా।ఇతిబ్రువాణంసంరబ్ధంప
రుషంరావణాత్మజమ్॥౨౭॥హేతుమద్వాక్యమత్యర్థంలక్ష్మణఃప్రత్యువాచహ।వాగ్బలంత్యజదుర్బుద్ధేక్రూరకర్మా
సిరాక్షస॥౨౮॥అథకస్మాద్వదస్యేతత్సంపాదయసుకర్మణా।అకృత్వాకత్థసేకర్మకిమర్థమిహరాక్షస॥౨౯॥కురుత
త్కర్మయేనాహంశ్రద్దధ్యాంతవకత్థనమ్।అనుక్త్వాపరుషంవాక్యంకించిదప్యనవక్షిపన్॥౩౦॥అవికత్థన్వధిష్యామిత్వాం
పశ్యపురుషాధమ।ఇత్యుక్త్వాపంచనారాచానాకర్ణాపూరితాన్శితాన్॥౩౧॥నిజఘానమహావేగాన్లక్ష్మణోరాక్ష
సోరసి।సుపత్రవాజితాబాణాజ్వలితాఇవపన్నగాః॥౩౨॥నైరృతోరస్యభాసంతసవితూరశ్మయోయథా।సశరైరాహ
తస్తేనసరోషోరావణాత్మజః॥౩౩॥సుప్రయుక్తైస్త్రిభిర్బాణైఃప్రతివివ్యాధలక్ష్మణమ్।సబభూవతదాభీమోనరరాక్షస
సింహయోః॥౩౪॥విమర్దస్తుములోయుద్ధేపరస్పరజయైషిణోః।ఉభౌహిబలసంపన్నావుభౌవిక్రమశాలినౌ॥౩౫॥ఉభావ
పిసువిక్రాంతౌసర్వశస్త్రాస్త్రకోవిదౌ।ఉభౌపరమదుర్జేయావతుల్యబలతేజసౌ॥౩౬॥యుయుధాతేతదావీరౌగ్ర
హావివనభోగతౌ।బలవృత్రావివాభీతౌయుధితౌదుష్ప్రధర్షణౌ॥౩౭॥యుయుధాతేమహాత్మానౌతదాకేసరిణావి
వ।బహూనవసృజంతౌహిమార్గణౌఘానవస్థితౌ॥౩౮॥నరరాక్షససింహౌతౌప్రహృష్టావభ్యయుధ్యతామ్॥
సుసంప్రహృష్టౌనరరాక్షసోత్తమౌజయైషిణౌమార్గణచాపధారిణౌ।పరస్పరంతౌప్రవవర్షతుర్భృశంశరౌఘవర్షే
ణబలాహకావివ॥౩౯॥అభిప్రవృద్ధౌయుధియుద్ధకోవిదౌశరాసిచండౌశితశస్త్రధారిణౌ।అభీక్ష్ణమావివ్యధతుర్మహాబ
లౌమహాహవేశంబరవాసవోపమౌ॥౪౦॥ఇతిశ్రీమద్యుద్ధకాండే - అష్టాశీతితమస్సర్గః.********************
తతశ్శరాన్దాశరథిఃసంధాయామిత్రకర్శనః।ససర్జరాక్షసేంద్రాయక్రుద్ధస్సర్పఇవశ్వసన్॥౧॥తస్య
జ్యాతలనిర్ఘోషంసశ్రుత్వారావణాత్మజః।వివర్ణవదనోభూత్వాలక్ష్మణంసముదైక్షత॥౨॥తంవివర్ణముఖందృ
ష్ట్వారాక్షసంరావణాత్మజమ్।సౌమిత్రింయుద్ధసంయుక్తంప్రత్యువాచవిభీషణః॥౩॥నిమిత్తాన్యనుపశ్యామియాన్యస్మిన్
రావణాత్మజే।త్వరతేనమహాబాహోభగ్నఏషనసంశయః॥౪॥తతస్సంధాయసౌమిత్రిర్బాణానగ్నిశిఖోపమాన్।ము
మోచనిశితాంస్తస్మిన్సర్పానివమహావిషాన్॥౫॥శక్రాశనిసమస్పర్శైర్లక్ష్మణేనాహతశ్శరైః।ముహూర్తమభ
వన్మూఢఃసర్వసంక్షుభితేంద్రియః॥౬॥ఉపలభ్యముహూర్తేనసంజ్ఞాంప్రత్యాగతేంద్రియః।దదర్శావస్థితంవీరం
వీరోదశరథాత్మజమ్॥౭॥సోఽభిచక్రామసౌమిత్రింరోషాత్సంరక్తలోచనః।అబ్రవీచ్చైనమాసాద్యపునస్సపరుషంవచః॥
కిన్నస్మరసితద్యుద్ధేప్రథమేమత్పరాక్రమమ్।నిబద్ధస్త్వంసహభ్రాత్రాయదాభువివివేష్టసే॥౯॥యువాంఖలుమయా
యుద్ధేశక్రాశనిసమైశ్శరైః।శాయితౌప్రథమంభూమౌవిసంజ్ఞౌసపురస్సరౌ॥౧౦॥స్మృతిర్వానాస్తితేమన్యేవ్యక్తంవా
యమసాదనమ్।గంతుమిచ్ఛసియస్మాత్త్వంమాంధర్షయితుమిచ్ఛసి॥౧౧॥యదితేప్రథమేయుద్ధేనదృష్టోమత్పరాక్రమః।
అద్యతేదర్శయిష్యామితిష్ఠేదానీంవ్యవస్థితః॥౧౨॥ఇత్యుక్త్వాసప్తభిర్బాణైరభివివ్యాధలక్ష్మణమ్।దశభిస్తుహనూమం
తంతీక్ష్ణధారైశ్శరోత్తమైః॥౧౩॥తతశ్శరశతేనైవసుప్రయుక్తేనవీర్యవాన్।క్రోధాద్ద్విగుణసంరబ్ధోనిర్బిభేదవిభీషణం

౧౪॥ తద్దృష్ట్వేంద్రజితా కర్మ కృతం రామానుజస్తదా। అచింతయిత్వా ప్రహసన్ నైతత్కించిత్తదాబ్రవీత్॥౧౫॥ ముమో
చ స శరాన్ ఘోరాన్ సంగృహ్య నరపుంగవః। అభీతవదనః క్రుద్ధో రావణిం లక్ష్మణో యుధి॥౧౬॥ నైవం రణగతాశ్శూరాః
ప్రహరంతి నిశాచర। లఘవశ్చాల్పవీర్యాశ్చ సుఖా హీమే శరాస్తవ॥౧౭॥ నైవం శూరాస్తు యుధ్యంతి సమరే జయకాంక్షి
ణః। ఇత్యేవం తం బ్రువాణస్తు శరవర్షైరవాకిరత్॥౧౮॥ తస్య బాణైస్సువిధ్వస్తం కవచం హేమభూషితమ్। వ్యశీర్యత ర
థోపస్థే తారాజాలమివాంబరాత్॥౧౯॥ విధూతవర్మా నారాచైర్బభూవ సకృతవ్రణః। ఇంద్రజిత్సమరే వీరః ప్రరూఢ ఇవ
సానుమాన్॥౨౦॥ తతశ్శరసహస్రేణ సంక్రుద్ధో రావణాత్మజః। బిభేద సమరే వీరం లక్ష్మణం భీమవిక్రమమ్॥౨౧॥ వ్యశీర్య
త మహద్దివ్యం కవచం లక్ష్మణస్య చ। కృతప్రతికృతాన్యోన్యం బభూవతురభిద్రుతౌ॥౨౨॥ అభీక్ష్ణం నిశ్వసంతౌ తౌ యుధ్యే
తాం తుములం యుధి। శరసంకృత్తసర్వాంగౌ సర్వతో రుధిరోక్షితౌ॥౨౩॥ సుదీర్ఘకాలం తౌ వీరావన్యోన్యం నిశితైశ్శరైః
తతక్షతుర్మహాత్మానౌ రణకర్మవిశారదౌ॥౨౪॥ బభూవతుశ్చాత్మజయే యత్తౌ భీమపరాక్రమౌ। తౌ శరౌఘైస్తదాకీర్ణౌ
నికృత్తకవచధ్వజౌ॥౨౫॥ స్రవంతౌ రుధిరం చోష్ణం జలం ప్రస్రవణావివ। శరవర్షం తతో ఘోరం ముంచంతౌ భీమనిస్వనౌ
॥౨౬॥ సాసారయోరివాకాశే నీలయోః కాలమేఘయోః। తయోరథ మహాన్ కాలో వ్యతీయాద్యుధ్యమానయోః॥౨౭॥
న చ తౌ యుద్ధవైముఖ్యం శ్రమం వాప్యుపజగ్మతుః। అస్త్రాణ్యస్త్రవిదాం శ్రేష్ఠౌ దర్శయంతౌ పునః పునః॥౨౮॥ శరానుచ్చావచా
కారానంతరిక్షే బబంధతుః। వ్యపేతదోషమస్యంతౌ లఘు చిత్రం చ సుష్ఠు చ॥౨౯॥ ఉభౌ తౌ తుములం ఘోరం చక్రతుర్నర
రాక్షసౌ। తయోః పృథక్ పృథగ్భీమః శుశ్రువే తలనిస్వనః॥౩౦॥ ప్రాకంపయజ్జనం ఘోరో నిర్ఘాత ఇవ దారుణః। స తయో
ర్భ్రాజతే శబ్దస్తదా సమరసక్తయోః॥౩౧॥ సుఘోరయోర్నిష్టనతోర్గగనే మేఘయోర్యథా। సువర్ణపుంఖైర్నారా
చైర్బలవంతౌ కృతవ్రణౌ॥౩౨॥ ప్రసుస్రువాతే రుధిరం కీర్తిమంతౌ జయే ధృతౌ। తే గాత్రయోర్నిపతితా రుక్మపుం
ఖాశ్శరా యుధి॥౩౩॥ అసృగ్దిగ్ధా వినిష్పేతుర్వివిశుర్ధరణీతలమ్। అన్యే సునిశితైశ్శస్త్రైరాకాశే సంజఘట్టిరే॥౩౪॥ బభంజు
శ్చిచ్ఛిదుశ్చాపి తయోర్బాణాస్సహస్రశః। స బభూవ రణే ఘోరస్తయోర్బాణమయశ్చయః॥౩౫॥ అగ్నిభ్యామివ దీప్తా
భ్యాం సత్రే కుశమయశ్చయః। తయోః కృతవ్రణౌ దేహౌ శుశుభాతే మహాత్మనోః॥౩౬॥ సపుష్పావివ నిష్పత్రౌ వనే కింశు
కశాల్మలీ। చక్రతుస్తుములం ఘోరం సన్నిపాతం ముహుర్ముహుః॥౩౭॥ ఇంద్రజిల్లక్ష్మణశ్చైవ పరస్పరవధైషిణౌ। లక్ష్మ
ణో రావణిం యుద్ధే రావణిశ్చాపి లక్ష్మణమ్॥౩౮॥ అన్యోన్యం తావభిఘ్నంతౌ న శ్రమం ప్రత్యపద్యతామ్। బాణజాలైశ్శ
రీరస్థైరవగాఢైస్తరస్వినౌ॥౩౯॥ శుశుభాతే మహావీర్యౌ ప్రరూఢావివ పర్వతౌ। తతో రుధిరసిక్తాని సంవృతాని శరైర్భృశ
మ్॥౪౦॥ బభ్రాజుస్సర్వగాత్రాణి జ్వలంత ఇవ పావకాః। తయోరథ మహాన్ కాలో వ్యత్యయాద్యుధ్యమానయోః॥౪౧॥ న
చ తౌ యుద్ధవైముఖ్యం శ్రమం వాప్యుపజగ్మతుః॥ అథ సమరపరిశ్రమం నిహంతుం సమరముఖేష్వజితస్య లక్ష్మణస్య। ప్రి
యహితముపపాదయన్మహౌజాస్సమరముపేత్య విభీషణోఽవతస్థే॥౪౨॥ ఇతి శ్రీమద్రామాయణే - యుద్ధకాండే - ఏకో
ననవతితమస్సర్గః. ***

యుధ్యమానౌ తు తౌ దృష్ట్వా ప్రసక్తౌ నరరాక్షసౌ। ప్రభిన్నావివ మాతంగౌ పరస్పరవధైషిణౌ॥౧॥ తౌ ద్రష్టుకామ
స్సంగ్రామే పరస్పరగతౌ బలీ। శూరస్స రావణభ్రాతా తస్థౌ సంగ్రామమూర్ధని॥౨॥ తతో విస్ఫారయామాస మహద్ధ
నురవస్థితః। ఉత్ససర్జ చ తీక్ష్ణాగ్రాన్ రాక్షసేషు మహాశరాన్॥౩॥ తే శరాశ్శిఖిసంకాశా నిపతంతస్సమాహితాః। రాక్ష
సాన్ దారయామాసుర్వజ్రా నశనయో యథా॥౪॥ విభీషణస్యానుచరాస్తేఽపి శూలాసిపట్టిశైః। చిచ్ఛిదుస్సమరే శూరా
రాక్షసాన్ రాక్షసోత్తమాః॥౫॥ రాక్షసైస్తైః పరివృతస్స తదా తు విభీషణః। బభౌ మధ్యే ప్రహృష్టానాం కలభానామివ ద్వి
పః॥౬॥ తతస్సంచోదయానో వై హరీన్ రక్షోరణప్రియాన్। ఉవాచ వచనం కాలే కాలజ్ఞో రక్షసాం వరః॥౭॥ ఏకోఽయం
రాక్షసేంద్రస్య పరాయణమివస్థితః। ఏతచ్ఛేషం బలం తస్య కిం తిష్ఠత హరీశ్వరాః॥౮॥ అస్మిన్ వినిహతే పాపే రాక్షసే రణ
మూర్ధని। రావణం వర్జయిత్వా తు శేషమన్యద్ధతం బలమ్॥౯॥ ప్రహస్తో నిహతో వీరో నికుంభశ్చ మహాబలః। కుంభకర్ణ
శ్చ కుంభశ్చ ధూమ్రాక్షశ్చ నిశాచరః॥౧౦॥ జంబుమాలీ మహామాలీ తీక్ష్ణవేగోఽశనిప్రభః। సుప్తఘ్నో యజ్ఞకోపశ్చ వజ్ర
దంష్ట్రశ్చ రాక్షసః॥౧౧॥ సంహ్రాదీ వికటో నిఘ్నస్తపనో దమ ఏవ చ। అగ్నికేతుశ్చ దుర్ధర్షో రశ్మికేతుశ్చ వీర్యవాన్॥

౧౨॥విద్యుజ్జిహ్వో ద్విజిహ్వశ్చ సూర్యశత్రుశ్చ రాక్షసః।అకంపనస్సుపార్శ్వశ్చ చక్రమాలీ చ రాక్షసః॥౧౩॥కంపనస్స
త్త్వవంతౌ తౌ దేవాంతకనరాంతకౌ। మకరాక్షోఽతికాయశ్చ త్రిశిరాశ్చాపి వీర్యవాన్॥౧౪॥వజ్రకోపో విరూపాక్షో వజ్ర
ముష్టిశ్చ రాక్షసః। ప్రభాసః ప్రఘసశ్చైవ ప్రజంఘో జంఘ ఏవ చ॥౧౫॥ఏతాన్నిహత్యాతిబలాన్ బహూన్ రాక్షససస
త్తమాన్। బాహుభ్యాం సాగరం తీర్త్వా లంఘ్యతాం గోష్పదం లఘు॥౧౬॥ఏతావదేవ శేషం వో జేతవ్యమ్హి వానరాః।
హతాస్సర్వే సమాగమ్య రాక్షసా బలదర్పితాః॥౧౭॥అయుక్తం నిధనం కర్తుం పుత్రస్య జనితుర్మమ। ఘృణామపాస్య
రామార్థే నిహన్యాం భ్రాతురాత్మజమ్॥౧౮॥హంతుకామస్య మే బాష్పం చక్షుశ్చైవ నిరుధ్యతి। తమేవైష మహాబాహు
ర్లక్ష్మణశ్శమయిష్యతి॥౧౯॥వానరా ఘ్నత సంభూయ భృత్యానస్య సమీపగాన్। ఇతి తేనాతియశసా రాక్షసేనాభిచోది
తాః॥౨౦॥వానరేంద్రా జహృషిరే లాంగూలాని చ వివ్యధుః। తతస్తే కపిశార్దూలాః క్ష్వేళంతశ్చ ముహుర్ముహుః॥౨౧॥ము
ముచుర్వివిధాన్నాదాన్ మేఘాన్ దృష్ట్వేవ బర్హిణః। జాంబవానపి తైస్సర్వైః స్వయూథైరభిసంవృతః॥౨౨॥అశ్మభిస్తా
డయామాస నఖైర్దంతైశ్చ రాక్షసాన్। నిఘ్నంతమృక్షాధిపతిం రాక్షసాస్తే మహాబలాః॥౨౩॥పరివవ్రుర్భయం త్యక్త్వా
తమనేకవిధాయుధాః। శరైః పరశుభిస్తీక్ష్ణైః పట్టసైర్యష్టితోమరైః॥౨౪॥జాంబవంతం మృధే జఘ్నుర్నిఘ్నంతం రాక్షసీం
చమూమ్। స సంప్రహారస్తుములస్సంజజ్ఞే కపిరక్షసామ్॥౨౫॥దేవాసురాణాం క్రుద్ధానాం యథా భీమో మహాస్వనః। హ
నూమానపి సంక్రుద్ధస్సాలముత్పాట్య వీర్యవాన్॥౨౬॥రక్షసాం కదనం చక్రే దుద్రువుస్తే సహస్రశః। స దత్త్వా తుములం
యుద్ధం పితృవ్యస్యేంద్రజిన్మృధే॥౨౭॥లక్ష్మణం పరవీరఘ్నం పునరేవాభ్యధావత। తౌ ప్రయుద్ధౌ తదా వీరౌ మృధే లక్ష్మణరా
క్షసౌ॥౨౮॥శరౌఘానభివర్షంతౌ జఘ్నతుస్తౌ పరస్పరమ్। అభీక్ష్ణమంతర్దధతుశ్శరజాలైర్మహాబలౌ॥౨౯॥చంద్రాది
త్యావివోష్ణాంతే యథా మేఘాంతరస్థితౌ। న హ్యాదానం న సంధానం ధనుషో వా పరిగ్రహః॥౩౦॥న విప్రమోక్షో బాణానాం
న వికర్షో న విగ్రహః। న ముష్టిప్రతిసంధానం న లక్ష్యప్రతిపాదనమ్॥౩౧॥అదృశ్యత తయోస్తత్ర యుధ్యతోః పాణిలాఘ
వాత్। చాపవేగవినిర్ముక్తబాణజాలైస్సమంతతః॥౩౨॥అంతరిక్షే చ సంఛన్నే న రూపాణి చకాశిరే। లక్ష్మణో రావణిం
ప్రాప్య రావణిశ్చాపి లక్ష్మణమ్॥౩౩॥అవ్యవస్థా భవత్యుగ్రా తాభ్యామన్యోన్యనిగ్రహే। తాభ్యాముభాభ్యాం తరసా వి
సృష్టైర్విశిఖైశ్శితైః॥౩౪॥నిరంతరమివాకాశం బభూవ తమసావృతమ్। తైః పతద్భిశ్చ బహుభిస్తయోశ్శరశతైశ్శితైః॥౩౫
దిశశ్చ ప్రదిశశ్చైవ బభూవుశ్శరసంకులాః। తమసా సంవృతం సర్వమాసీద్భీమతరం మహత్॥౩౬॥అస్తంగతే సహస్రాం
శౌ సంవృతం తమసేవ హి। రుధిరౌఘమహానద్యః ప్రావర్తంత సహస్రశః॥౩౭॥క్రవ్యాదా దారుణా వాగ్భిః క్షిపుర్భీ
మనిస్స్వనం। న తదానీం వవౌ వాయుర్న జజ్వాల చ పావకః॥౩౮॥స్వస్త్యస్తు లోకేభ్య ఇతి జజల్పుస్తే మహర్షయః। సముత్
పేతుశ్చ సంభ్రాంతా గంధర్వాస్సహ చారణైః॥౩౯॥అథ రాక్షససింహస్య కృష్ణాన్ కనకభూషణాన్। శరైశ్చతుర్భిస్సౌ
మిత్రిర్వివ్యాధ చతురో హయాన్॥౪౦॥తతోఽపరేణ భల్లేన దృఢేన నిశితేన చ। సంపూర్ణాయతముక్తేన సుపత్రేణ సువర్చ
సా॥౪౧॥మహేంద్రాశనికల్పేన సూతస్య విచరిష్యతః। స తేన బాణాశనినా తలశబ్దానునాదినా॥౪౨॥లాఘవాద్రాఘ
వః శ్రీమాన్ శిరః కాయాదపాహరత్। స యంతరి మహాతేజా హతే మందోదరీసుతః॥౪౩॥స్వయం సారథ్యమకరోత్పున
శ్చ ధనురస్పృశత్। తదద్భుతమభూత్తత్ర సామర్థ్యం పశ్యతాం యుధి॥౪౪॥హయేషు వ్యగ్రహస్తం తం వివ్యాధ నిశితైశ్శ
రైః। ధనుష్యథ పునర్వ్యగ్రే హయేషు ముముచే శరాన్॥౪౫॥ఛిద్రేషు తేషు బాణేషు సౌమిత్రిశ్శీఘ్రకృత్తమః। అర్ద
యామాస సంక్రుద్ధో విచరంతమభీతవత్॥౪౬॥నిహతం సారథిం దృష్ట్వా సమరే రావణాత్మజః। ప్రజహౌ సమరోద్ధర్షం విష
ణ్ణస్స బభూవ హ॥౪౭॥ విషణ్ణవదనం దృష్ట్వా రాక్షసం హరియూథపాః। తతః పరమసంహృష్టా లక్ష్మణం సమపూజయన్॥
౪౮॥తతః ప్రమాథీ శరభో రభసో గంధమాదనః। అమృష్యమాణాశ్చత్వారశ్చక్రుర్వేగం హరీశ్వరాః॥౪౯॥తే చాస్య హ
యముఖ్యేషు తూర్ణముత్ప్లుత్య వానరాః। చతుర్షు సుమహావీర్యా నిపేతుర్భీమవిక్రమాః॥౫౦॥తేషామధిష్ఠితానాం తై
ర్వానరైః పర్వతోపమైః। ముఖేభ్యో రుధిరం రక్తం హయానాం సమవర్తత॥౫౧॥తే హయా మథితా భగ్నా వ్యసవో ధరణీం
గతాః। తే నిహత్య హయాంస్తస్య ప్రమథ్య చ మహారథమ్॥౫౨॥పునరుత్పత్య వేగేన తస్థుర్లక్ష్మణపార్శ్వతః। స హతా
శ్వాదవప్లుత్య రథాన్మథితసారథేః॥౫౩॥ శరవర్షేణ సౌమిత్రిమభ్యధావత రావణిః॥ తతో మహేంద్రప్రతిమస్స లక్ష్మణః

పదాతినంతంనిశితైశ్శరోత్తమైః । సృజంతమాజౌనిశితాన్శరోత్తమాన్భృశంతదాబాణగణైర్న్యవారయత్ ॥౫౪॥ఇతి
శ్రీమద్యుద్ధకాండే - నవతితమస్సర్గః - ********************************
సహతాశ్వోమహాతేజాభూమౌతిష్ఠన్నిశాచరః ।ఇంద్రజిత్పరమక్రుద్ధఃసంప్రజజ్వాలతేజసా॥౧॥తౌధన్వినౌజి
ఘాంసంతావన్యోన్యమిషుభిర్భృశమ్ । విజయేనాభినిష్క్రాంతౌవనేమదగజావివ॥౨॥నిబర్హయంతశ్చాన్యోన్యంతే
రాక్షసవనౌకసః।భర్తారంనజహుర్యుద్ధేసంపతంతస్తతస్తతః॥౩॥తతస్తాన్రాక్షసాన్సర్వాన్హర్షయన్రావణాత్మ
జః । స్తువానోహర్షమాణశ్చఇదంవచనమబ్రవీత్ ॥౪॥తమసాబహులేనేమాస్సంసక్తాస్సర్వతోదిశః । నేహవిజ్ఞాయ
తేస్వోవాపరోవారాక్షసోత్తమాః॥౫॥ధృష్టంభవంతోయుధ్యంతుహరీణాంమోహనాయవై । అహంతురథమాస్థాయఆ
గమిష్యామిసంయుగమ్॥౬॥తథాభవంతఃకుర్వంతుయథేమేకాననౌకసః। నయుధ్యేయుర్దురాత్మానఃప్రవిష్టేనగరంమయి
౭॥ఇత్యుక్త్వారావణసుతోవంచయిత్వావనౌకసః।ప్రవివేశపురీంలంకాంరథహేతోరమిత్రహా॥౮॥సరథంభూషయిత్వా
తురుచిరంహేమభూషితమ్ । ప్రాసాసిశతసంపూర్ణంయుక్తంపరమవాజిభిః॥౯॥ అధిష్ఠితంహయజ్ఞేనసూతేనాప్తోపదే
శినా । ఆరురోహమహాతేజారావణిస్సమితింజయః॥౧౦॥సరాక్షసగణైర్ముఖ్యైర్వృతోమండోదరీసుతః ।నిర్యయౌనగ
రాత్తూర్ణంకృతాంతబలచోదితః॥౧౧॥ సోభినిష్క్రమ్యనగరాదింద్రజిత్పరవీరహా । అభ్యయాజ్జవనైరశ్వైర్లక్ష్మణంసవి
భీషణమ్॥౧౨॥తతోరథస్థమాలోక్యసౌమిత్రీ రావణాత్మజమ్।వానరాశ్చమహావీర్యారాక్షసశ్చవిభీషణః॥౧౩॥ విస్మయంప
రమంజగ్ముర్లాఘవాత్తస్యధీమతః। రావణిశ్చాపిసంక్రుద్ధోరణేవానరయూథపాన్॥౧౪॥ పాతయామాసబాణౌఘైః
శతశోథసహస్రశః।సమండలీకృతధనూరావణిస్సమితింజయః॥౧౫॥ హరీనభ్యహనత్క్రుద్ధఃపరంలాఘవమాస్థితః। తేవ
ధ్యమానాహరయోనారాచైర్భీమవిక్రమాః॥౧౬॥సౌమిత్రింశరణంప్రాప్తాఃప్రజాపతిమివప్రజాః।తతస్సమరకోపే
నజ్వలితోరఘునందనః॥౧౭॥చిచ్ఛేదకార్ముకంతస్యదర్శయన్పాణిలాఘవమ్ । సోన్యత్కార్ముకమాదాయసజ్జంచ
క్రేత్వరన్నివ॥౧౮॥తదప్యస్యత్రిభిర్బాణైర్లక్ష్మణోనిరకృంతత।అథైనంఛిన్నధన్వానమాశీవిషవిషోపమైః॥౧౯॥వివ్యా
ధోరసిసౌమిత్రీ రావణింపంచభిశ్శరైః।తేతస్యకాయంనిర్భిద్యమహాకార్ముకనిస్సృతాః॥౨౦॥ నిపేతుర్ధరణీంబాణాః
క్రుద్ధాఇవమహోరగాః। సభిన్నవర్మారుధిరంవమన్వక్త్రేణరావణిః॥౨౧॥జగ్రాహకార్ముకశ్రేష్ఠందృఢజ్యంబ
లవత్తరమ్।సలక్ష్మణంసముద్దిశ్యపరంలాఘవమాస్థితః॥౨౨॥వవర్షశరవర్షాణివర్షాణీవపురందరః । ముక్తమింద్రజి
తాతత్తుశరవర్షమరిందమః॥౨౩ ॥అవారయదసంభ్రాంతోలక్ష్మణస్సుదురాసదమ్।సందర్శయామాసతదారావణిం
రఘునందనః॥౨౪॥ అసంభ్రాంతోమహాతేజాస్తదద్భుతమివాభవత్ ।తతస్తాన్రాక్షసాన్సర్వాంస్త్రిభిరేకైకమాహ
వే॥౨౫॥అవిధ్యత్పరమక్రుద్ధశ్శీఘ్రహస్తంప్రదర్శయన్।రాక్షసేంద్రసుతంచాపిబాణౌఘైస్సమతాడయత్ ॥౨౬॥సోతి
విద్ధోబలవతాశత్రుణాశత్రుఘాతినా।అసక్తంప్రేషయామాసలక్ష్మణాయబహూన్శరాన్॥౨౭॥తానప్రాప్తాన్శితై
ర్బాణైశ్చిచ్ఛేదరఘునందనః।సారథేరస్యచరణేరథినోరథిసత్తమః॥౨౮॥శిరోజహారధర్మాత్మాభల్లేనానతపర్వణా। అ
సూతాస్తేహయాస్తస్యరథమూహురవిక్లబాః॥౨౯॥మండలాన్యభిధావంతస్తదద్భుతమివాభవత్ । అమర్షవశమాప
న్నఃసౌమిత్రిర్దృఢవిక్రమః॥౩౦॥ప్రత్యవిధ్యద్ధయాంస్తస్యశరైర్విత్రాసయన్రణే।అమృష్యమాణస్తత్కర్మరావ
ణస్యసుతోబలీ॥౩౧॥వివ్యాధదశభిర్బాణైస్సౌమిత్రింతమమర్షణమ్ । తేతస్యవజ్రప్రతిమాశ్శరాస్సర్పవిషోపమాః॥
౩౨॥విలయంజగ్మురాహత్యకవచంకాంచనప్రభమ్ । అభేద్యకవచంమత్వాలక్ష్మణంరావణాత్మజః॥౩౩॥లలాటేలక్ష్మణం
బాణైస్సుపుంఖైస్త్రిభిరింద్రజిత్ ।అవిధ్యత్పరమక్రుద్ధశ్శీఘ్రమస్త్రంప్రదర్శయన్॥౩౪॥తైఃపృషత్కైర్లలాటస్థైశ్శుశు
భేరఘునందనః।రణాగ్రేసమరశ్లాఘీత్రిశృంగఇవపర్వతః॥౩౫॥ సతదాహ్యర్దితోబాణైరాక్షసేనమహామృధే । తమా
శుప్రతివివ్యాధలక్ష్మణఃపంచభిశ్శరైః॥౩౬॥వికృష్యేంద్రజితోయుద్ధేవదనేశుభకుండలే ।లక్ష్మణేంద్రజితౌవీరౌమహాబల
శరాసనౌ॥౩౭॥అన్యోన్యంజఘ్నతుర్బాణైర్విశిఖైర్భీమవిక్రమౌ ।తతశ్శోణితదిగ్ధాంగౌలక్ష్మణేంద్రజితావుభౌ॥౩౮॥
రణేతౌరేజతుర్వీరౌపుష్పితావివకింశుకౌ । తౌపరస్పరమభ్యేత్యసర్వగాత్రేషుధన్వినౌ॥౩౯॥ ఘోరైర్వివ్యధతుర్బా
ణైఃకృతభావావుభౌజయే ।తతస్సమరకోపేనసంయుక్తోరావణాత్మజః॥౪౦॥విభీషణంత్రిభిర్బాణైర్వివ్యాధవదనేశు

భే|అయోముఖైస్త్రిభిర్విద్ధ్వా రాక్షసేంద్రం విభీషణమ్||౪౧||ఏకైకేనాభివివ్యాధ తాన్ సర్వాన్ హరియూథపాన్ |
తతస్తే వానరాశ్శూరా భిన్నదేహా విచేతసః||౪౨||వ్యథితా విద్రవంతి స్మ రుధిరేణ సముక్షితాః | ఏతస్మిన్నంతరే క్రుద్ధో జ
ఘానగదయా హయాన్||౪౩|| విభీషణో మహాతేజా రావణేస్సుదురాత్మనః|సహతాశ్వాదవప్లుత్య రథాన్నిహతసారథేః|
౪౪||రథశక్తిం మహాతేజాః పితృవ్యాయ ముమోచ హ|తామాపతంతీం సంప్రేక్ష్య సుమిత్రానందవర్ధనః||౪౫||చిచ్ఛేద
నిశితైర్బాణైర్దశధా సాపతద్భువి | తస్మై దృఢధనుః క్రుద్ధో హతాశ్వాయ విభీషణః||౪౬||వజ్రస్పర్శసమాన్ పంచ సస
ర్జోరసి మార్గణాన్ | తే తస్య కాయం నిర్భిద్య రుక్మపుంఖా నిమిత్తగాః||౪౭|| బభూవుర్లోహితాదిగ్ధా రక్తా ఇవ మహో
రగాః | పితృవ్యస్య స సంక్రుద్ధ ఇంద్రజిచ్ఛరమాదదే||౪౮||ఉత్తమం రక్షసాం మధ్యే యమదత్తం మహాబలః |తం సమీక్ష్య
మహాతేజా మహేషుం తేన సంహితమ్||౪౯||లక్ష్మణోప్యాదదే బాణమన్యం భీమపరాక్రమః | కుబేరేణ స్వయం స్వప్నే
యద్దత్తమమితాత్మనా||౫౦||దుర్జయం దుర్విషహ్యం చ సేంద్రైరపి సురాసురైః|తయోస్తే ధనుషీ శ్రేష్ఠే బాహుభిః పరి
ఘోపమైః||౫౧||వికృష్యమాణే బలవత్ క్రౌంచావివ చుకూజతుః | తాభ్యాం తౌ ధనుషీ శ్రేష్ఠే సంహితౌ సాయకోత్త
మౌ||౫౨||వికృష్యమాణౌ వీరాభ్యాం భృశం జజ్వలతుః శ్రియా|తౌ భాసయంతావాకాశం ధనుర్భ్యాం విశిఖాచ్యుతౌ||౫౩
ముఖేన ముఖమాహత్య సన్నిపేతతురోజసా|సన్నిపాతస్తయోరాసీచ్ఛరయోర్ఘోరరూపయోః||౫౪||సధూమవిస్ఫు
లింగశ్చ తతోగ్నిర్దారుణోభవత్ |తౌ మహాగ్రహసంకాశావన్యోన్యం సన్నిపత్య చ||౫౫||సంగ్రామే శతధా యా
తౌ మేదిన్యాం సన్నిపేతతుః | శరౌ ప్రతిహతౌ దృష్ట్వా తావుభౌ రణమూర్ధని||౫౬||వ్రీళితౌ జాతరోషౌ చ లక్ష్మణేంద్రజి
తౌ తదా|సుసంరబ్ధస్తు సౌమిత్రిరస్త్రం వారుణమాదదే||౫౭||రౌద్రం మహేంద్రజిద్యుద్ధే వ్యసృజద్యుధి నిష్ఠితః |తేన తద్వి
హతం శస్త్రం వారుణం పరమాద్భుతమ్||౫౮||తతః క్రుద్ధో మహాతేజా ఇంద్రజిత్సమితింజయః|ఆగ్నేయం సందధే దీప్తం స
ర్వలోకం క్షిపన్నివ||౫౯|| సౌరేణాస్త్రేణ తద్వీరో లక్ష్మణః ప్రత్యవారయత్ |తయోస్సుతుములం యుద్ధం సంబభూవాద్భు
తోపమమ్||౬౦||గగనస్థాని భూతాని లక్ష్మణం పర్యవారయన్ |అస్త్రం నివారితం దృష్ట్వా రావణిః క్రోధమూర్ఛితః||౬౧||ఆ
సురం శత్రునాశాయ ఘోరమస్త్రం సమాదదే|తస్మాచ్చాపాద్వినిష్పేతుర్భాస్వరాః కూటముద్గరాః||౬౨||శూలాని ము
సలాశ్చైవ గదాః ఖడ్గాః పరశ్వధాః | తద్దృష్ట్వా లక్ష్మణస్సంఖ్యే ఘోరమస్త్రమథాసురమ్||౬౩||అవార్యం సర్వభూతా
నాం సర్వశత్రువినాశనమ్|మాహేశ్వరేణ ద్యుతిమాంస్తదస్త్రం ప్రత్యవారయత్||౬౪||భైరవాభిరుతే భీమే యుద్ధే వా
నరరక్షసామ్|భూతైర్బహుభిరాకాశం విస్మితైరావృతం బభౌ||౬౫||ఋషయః పితరో దేవా గంధర్వా గరుడోరగాః | శత
క్రతుం పురస్కృత్య రరక్షుర్లక్ష్మణం రణే||౬౬||అథాన్యం మార్గణశ్రేష్ఠం సందధే రాఘవానుజః | హుతాశనసమస్ప
ర్శం రావణాత్మజదారణమ్||౬౭||సుపత్రమనువృత్తాంగం సుపర్వాణం సుసంస్థితమ్ | సువర్ణవికృతం వీరః శరీరాంతకరం శ
రమ్||౬౮||దురావారం దుర్విషహం రాక్షసానాం భయావహమ్ |ఆశీవిషవిషప్రఖ్యం దేవసంఘైస్సమర్చితమ్||౬౯|| యే
న శక్రో మహాతేజా దానవానజయత్ప్రభుః |పురా దేవాసురే యుద్ధే వీర్యవాన్ హరివాహనః||౭౦||తదైంద్రమస్త్రం సౌ
మిత్రిః సంయుగేష్వపరాజితమ్ | శరశ్రేష్ఠం ధనుశ్శ్రేష్ఠే నరశ్రేష్ఠోభిసందధే||౭౧||సంధాయామిత్రదమనం విచకర్ష శ
రాసనమ్|సజ్యమాదాయ దుర్ధర్షః కాలో లోకక్షయే యథా||౭౨||సంధాయ ధనుషి శ్రేష్ఠే వికర్షన్నిదమబ్రవీత్ |ల
క్ష్మీవాన్ లక్ష్మణో వాక్యమర్థసాధకమాత్మనః||౭౩||ధర్మాత్మా సత్యసంధశ్చ రామో దాశరథిర్యది|పౌరుషే చాప్రతిద్వం
ద్వః శరైనం జహి రావణిమ్||౭౪||ఇత్యుక్త్వా బాణమాకర్ణం వికృష్య తమజిహ్మగమ్|లక్ష్మణస్సమరే వీరః ససర్జేంద్రజితం ప్ర
తి||౭౫||ఐంద్రాస్త్రేణ సమాయోజ్య లక్ష్మణః పరవీరహా|సశిరస్సశిరస్త్రాణం శ్రీమజ్జ్వలితకుండలం||౭౬||ప్రమథ్యేంద్రజి
తః కాయాత్పాతయామాస భూతలే|తద్రాక్షసతనూజస్య ఛిన్నస్కంధం శిరో మహత్||౭౭||తపనీయనిభం భూమౌ దదృ
శే రుధిరోక్షితమ్|హతస్తు నిపపాతాశు ధరణ్యాం రావణాత్మజః||౭౮||కవచీ సశిరస్త్రాణో విధ్వస్తస్సశరాసనః|చుక్రుశుస్తే
తతస్సర్వే వానరాస్సవిభీషణాః||౭౯||హృష్యంతో నిహతే తస్మిన్ దేవా వృత్రవధే యథా | అథాంతరిక్షే దేవానామృషీ
ణాం చ మహాత్మనామ్ ||౮౦|| అభిజజ్ఞే చ సన్నాదో గంధర్వాప్సరసామపి | పతితం తమభిజ్ఞాయ రాక్షసీ సా మహాచమూః||
౮౧||వధ్యమానా దిశో భేజే హరిభిర్జితకాశిభిః|వానరైర్వధ్యమానాస్తే శస్త్రాణ్యుత్సృజ్య రాక్షసాః||౮౨||లంకామభిము

ఖాస్సర్వే నష్టసంజ్ఞాః ప్రధావితాః । దుద్రువుర్బహుధా భీతా రాక్షసాశ్శతశో దిశః ॥౭౩॥ త్యక్త్వా ప్రహరణాన్ సర్వే పట్ట
సాసిపరశ్వధాన్ । కేచిల్లంకాం పరిత్రస్తాః ప్రవిష్టా వానరార్దితాః ॥౭౪॥ సముద్రే పతితాః కేచిత్కేచిత్పర్వతమాశ్రి
తాః । హతమింద్రజితం దృష్ట్వా శయానం సమరక్షితౌ ॥౭౫॥ రాక్షసానాం సహస్రేషు న కశ్చిత్ ప్రత్యదృశ్యత । యథా
స్తంగత ఆదిత్యే నైవ తిష్ఠంతి రశ్మయః ॥౭౬॥ తథా తస్మిన్ నిపతితే రాక్షసాస్తే గతా దిశః । శాంతరశ్మిరివాదిత్యో నిర్వాణ ఇవ
పావకః ॥౭౭॥ బభూవ సుమహాతేజా రావణిర్గతజీవితః । ప్రశాంతపీడాబహులో నష్టారిష్టః ప్రహర్షవాన్ ॥౭౮॥ బభూ
వ లోకః పతితే రాక్షసేంద్రసుతే తదా । హర్షం చ శక్రో భగవాన్ సహ సర్వైస్సురర్షభైః ॥౭౯॥ జగామ నిహతే తస్మిన్
రాక్షసే పాపకర్మణి । ఆకాశే చాపి దేవానాం శుశ్రువే దుందుభిస్వనః ॥౮౦॥ నృత్యద్భిరప్సరోభిశ్చ గంధర్వైశ్చ మహాత్మభిః ।
వవృషుః పుష్పవర్షాణి తదద్భుతమభూత్తదా ॥౮౧॥ ప్రశశంసుర్హతే తస్మిన్ రాక్షసే క్రూరకర్మణి । శుద్ధా ఆపో దిశశ్చైవ
జహృషుర్దైత్యదానవాః ॥౮౨॥ ఆజగ్ముః పతితే తస్మిన్ సర్వలోకభయావహే । ఊచుశ్చ సహితాస్తుష్టా దేవగంధర్వదాన
వాః ॥౮౩॥ విజ్వరాః శాంతకలుషా బ్రాహ్మణా విచరంత్వితి । తతోఽభ్యనందన్ సంహృష్టాస్సమరే హరియూథపాః ॥౮౪॥ త
మప్రతిబలం దృష్ట్వా హతం నైరృతపుంగవమ్ । విభీషణో హనూమాంశ్చ జాంబవాంశ్చర్క్షయూథపః ॥౮౫॥ విజయేనాభి
నందంతస్తుష్టువుశ్చాపి లక్ష్మణమ్ । క్ష్వేళంతశ్చ నదంతశ్చ గర్జంతశ్చ ప్లవంగమాః ॥౮౬॥ లబ్ధలక్షా రఘుసుతం పరివార్యోప
తస్థిరే । లాంగూలాని ప్రవిధ్యంతః స్ఫోటయంతశ్చ వానరాః ॥౮౭॥ లక్ష్మణో జయతీత్యేవం వాక్యం విశ్రావయంస్తదా । అ
న్యోన్యం చ సమాశ్లిష్య కపయో హృష్టమానసాః ॥౮౮॥ చక్రురుచ్చావచగుణా రాఘవాశ్రయజాః కథాః ॥ తదసుకరమ
థాభివీక్ష్య హృష్టాః ప్రియసుహృదో యుధి లక్ష్మణస్య కర్మ । పరమముపలభన్మనః ప్రహర్షం వినిహతమింద్రరిపుం నిశ
మ్య దేవాః ॥౮౯॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - ఏకనవతితమస్సర్గః - ***********************************

రుధిరక్లిన్నగాత్రస్తు లక్ష్మణశ్శుభలక్షణః । బభూవ హృష్టస్తం హత్వా శక్రజేతారమాహవే ॥౧॥ తతస్స జాంబవం
తం చ హనూమంతం చ వీర్యవాన్ । సంనివర్త్య మహాతేజాస్తాంశ్చ సర్వాన్ వనౌకసః ॥౨॥ ఆజగామ తతః శీఘ్రం యత్ర సు
గ్రీవరాఘవౌ । విభీషణమవష్టభ్య హనూమంతం చ లక్ష్మణః ॥౩॥ తతో రామమభిక్రమ్య సౌమిత్రిరభివాద్య చ । తస్థౌ భ్రాతృ
సమీపస్థ ఇంద్రస్యేవ బృహస్పతిః ॥౪॥ నిశ్వసన్నివ చాగమ్య రాఘవాయ మహాత్మనే । ఆచచక్షే తదా వీరో ఘోరమింద్రజి
తో వధమ్ ॥౫॥ రావణేస్తు శిరశ్ఛిన్నం లక్ష్మణేన మహాత్మనా । న్యవేదయత రామాయ తదా హృష్టో విభీషణః ॥౬॥ శ్రుత్వైవ తత్తు మ
హావీర్యో లక్ష్మణేనేంద్రజిద్వధమ్ । ప్రహర్షమతులం లేభే రామో వాక్యమువాచ హ ॥౭॥ సాధు లక్ష్మణ తుష్టోఽస్మి కర్మణా
సుకరం కృతమ్ । రావణేర్హి వినాశేన జితమిత్యుపధారయ ॥౮॥ స తం శిరస్యుపాఘ్రాయ లక్ష్మణం లక్ష్మివర్ధనమ్ । లజ్జమా
నం బలాత్స్నేహాదంకమారోప్య వీర్యవాన్ ॥౯॥ ఉపవేశ్య తముత్సంగే పరిష్వజ్యావపీడితమ్ । భ్రాతరం లక్ష్మణం స్నిగ్ధం పునః
పునరుదైక్షత ॥౧౦॥ శల్యసంపీడితం శస్తం నిశ్వసంతం తు లక్ష్మణమ్ । రామస్తు దుఃఖసంతప్తస్తదా నిశ్వసితో భృశమ్ ॥౧౧॥
మూర్ధ్ని చైనముపాఘ్రాయ భూయస్సంస్పృశ్య చ త్వరన్ । ఉవాచ లక్ష్మణం వాక్యమాశ్వాస్య పురుషర్షభః ॥౧౨॥ కృ
తం పరమకల్యాణం కర్మ దుష్కరకర్మణా । అద్య మన్యే హతే పుత్రే రావణం నిహతం యుధి ॥౧౩॥ అద్యాహం విజయీ శ
త్రౌ హతే తస్మిన్ దురాత్మని । రావణస్య నృశంసస్య దిష్ట్యా వీర త్వయా రణే ॥౧౪॥ ఛిన్నో హి దక్షిణో బాహుః స హి తస్య
వ్యపాశ్రయః । విభీషణహనూమద్భ్యాం కృతం కర్మ మహద్రణే ॥౧౫॥ అహోరాత్రైస్త్రిభిర్వీరః కథంచిద్వినిపాతితః ।
నిరమిత్రః కృతోఽస్మ్యద్య నిర్యాస్యతి హి రావణః । బలవ్యూహేన మహతా శ్రుత్వా పుత్రం నిపాతితమ్ ॥౧౬॥ తం పుత్ర
వధసంతప్తం నిర్యాంతం రాక్షసాధిపమ్ । బలేనావృత్య మహతా నిహనిష్యామి దుర్జయమ్ ॥౧౭॥ త్వయా లక్ష్మణ నాథేన సీ
తా చ పృథివీ చ మే । న దుష్ప్రాపా హతే త్వద్య శక్రజేతరి చాహవే ॥౧౮॥ స తం భ్రాతరమాశ్వాస్య పరిష్వజ్య చ రాఘవః ।
రామస్సుషేణం ముదితస్సమాభాష్యేదమబ్రవీత్ ॥౧౯॥ సశల్యోఽయం మహాప్రాజ్ఞః సౌమిత్రిర్మిత్రవత్సలః । యథా
భవతి సుస్వస్థస్తథా త్వం సముపాచర ॥౨౦॥ విశల్యః క్రియతాం క్షిప్రం సౌమిత్రిస్సవిభీషణః । ఋక్షవానరసైన్యా
నాం శూరాణాం ద్రుమయోధినామ్ ॥౨౧॥ యే చాప్యన్యేఽత్ర యుధ్యంతి సశల్యా వ్రణినస్తథా । తేఽపి సర్వే ప్రయత్నేన
క్రియంతాం సుఖినస్త్వయా ॥౨౨॥ ఏవముక్తస్తు రామేణ మహాత్మా హరియూథపః । లక్ష్మణాయ దదౌ నస్తస్సుషేణః పరమా

షధిమ్॥౨౩॥సతస్యాగంధమాఘ్రాయవిశల్యస్సమపద్యత।తథానిర్వేదనశ్చైవసంరూఢవ్రణఏవచ॥౨౪॥విభీషణముఖా
నాంచసుహృదాంరాఘవాజ్ఞయా। సర్వవానరముఖ్యానాంచికిత్సాంసతదాకరోత్ ॥౨౫॥తతఃప్రకృతిమాపన్నోహృత
శల్యోగతవ్యథః । సౌమిత్రిర్ముదితస్తత్రక్షణేనవిగతజ్వరః ॥ ౨౬ ॥ తథైవరామఃప్లవగాధిపస్తదావిభీషణశ్చర్క్షపతిశ్చ
జాంబవాన్ । అవేక్ష్యసౌమిత్రిమరోగముత్థితంముదాససైన్యాస్సుచిరంజహర్షిరే॥౨౭॥ అపూజయత్కర్మసలక్ష్మణ
స్యసుదుష్కరందాశరథిర్మహాత్మా। హృష్టాబభూవుర్యుధియూథపేంద్రానిశమ్యతంశక్రజితంనిపాతితమ్॥ ౨౮ ॥ ఇతి
శ్రీమద్యుద్ధకాండే - ద్వినవతితమస్సర్గః. **
తతఃపౌలస్త్యసచివాఃశ్రుత్వాచేంద్రజితోవధమ్।ఆచచక్షురభిజ్ఞాయదశగ్రీవాయసవ్యథాః॥౧॥ యుద్ధేహతో
మహారాజలక్ష్మణేనతవాత్మజః। విభీషణసహాయేనమిషతాంనోమహాద్యుతిః॥౨॥శూరేణసహసంగమ్యసంయుగేష్వప
రాజితః। లక్ష్మణేనహతశ్శూరఃపుత్రస్తవమహేంద్రజిత్ ॥౩॥గతస్సపరమాన్లోకాన్శరైస్సంతాప్యలక్ష్మణమ్ ।సతం
ప్రతిభయంశ్రుత్వావధంపుత్రస్యదారుణమ్॥౪ ॥ ఘోరమింద్రజితస్సంఖ్యేకశ్మలంచావిశన్మహత్ । ఉపలభ్యచిరాత్సం
జ్ఞాంరాజారాక్షసపుంగవః॥౫॥పుత్రశోకార్దితోదీనోవిలలాపాకులేంద్రియః। హారాక్షసచమూముఖ్యమమవత్సమహార
థ॥౬॥జిత్వేంద్రంకథమద్యత్వంలక్ష్మణస్యవశంగతః।ననుత్వమిషుభిఃక్రుద్ధోభింద్యాఃకాలాంతకావపి॥౭॥మందరస్యాపిశృం
గాణికింపునర్లక్ష్మణంయుధి। అద్యవైవస్వతోరాజాభూయోబహుమతోమమ॥౮ ॥యేనాద్యత్వంమహాబాహోసం
యుక్తఃకాలధర్మణా। ఏషపంథాస్సుయోధానాంసర్వామరగణేష్వపి॥౯ ॥యఃకృతేహన్యతేభర్తుఃసపుమాన్స్వర్గ
మృచ్ఛతి। అద్యదేవగణాస్సర్వేలోకపాలాస్తథర్షయః॥౧౦ ॥హతమింద్రజితంశ్రుత్వాసుఖంస్వప్స్యంతినిర్భయాః ।
అద్యలోకాస్త్రయఃకృత్స్నాఃపృథివీచసకాననా॥౧౧॥ఏకేనేంద్రజితాహీనాశూన్యేవప్రతిభాతిమే । అద్యనైరృతకన్యా
నాంశ్రోష్యామ్యంతఃపురేరవమ్॥౧౨॥కరేణుసంఘస్యయథానినదంగిరిగహ్వరే।యౌవరాజ్యంచలంకాంచరక్షాంసిచప
రంతప॥౧౩॥మాతరంమాంచభార్యాంచక్వగతోఽసివిహాయనః । మమనామత్వయావీరగతస్యయమసాదనమ్॥౧౪॥ప్రేత
కార్యాణికార్యాణివిపరీతేహివర్తసే ।సత్వంజీవతిసుగ్రీవేలక్ష్మణేచసరాఘవే॥౧౫ ॥మమశల్యమనుద్ధృత్యక్వగతోఽసివి
హాయనః । ఏవమాదివిలాపార్తంరావణంరాక్షసాధిపమ్॥౧౬॥ఆవివేశమహాన్కోపఃపుత్రవ్యసనసంభవః।ప్రకృత్యా
కోపనంహ్యేనంరావణంపునరాధయః॥౧౭॥దీప్తంసందీపయామాసుర్ఘర్మేఽర్కమివరశ్మయః। లలాటేభ్రుకుటీభిశ్చసం
గతాభిర్వ్యరోచత॥౧౮ ॥యుగాంతేసహనక్రైస్తుమహోర్మిభిరివోదధిః । కోపాద్విజృంభమాణస్యవక్త్రాద్వ్యక్త
మభిజ్వలన్ ॥౧౯ ॥ఉత్పపాతసధూమోఽగ్నిర్వృత్రస్యవదనాదివ।సపుత్రవధసంతప్తశ్శూరఃక్రోధవశంగతః॥౨౦॥సమీ
క్ష్యరావణోబుద్ధ్యావైదేహ్యారోచయద్వధమ్ । తస్యప్రకృత్యారక్తేచరక్తేక్రోధాగ్నినాపిచ ॥ ౨౧॥ రావణస్యమహా
ఘోరేదీప్తేనేత్రేబభూవతుః ।ఘోరంప్రకృత్యారూపంతుతస్యక్రోధాగ్నిమూర్ఛితమ్॥౨౨॥బభూవరూపంక్రుద్ధస్య
రుద్రస్యేవదురాసదమ్ । తస్యక్రుద్ధస్యనేత్రాభ్యాంప్రాపతన్నాస్రబిందవః॥౨౩ ॥దీప్తాభ్యామివదీపాభ్యాంసార్చి
షస్స్నేహబిందవః।దంతాన్విదశతస్తస్యశ్రూయతేదశనస్వనః॥౨౪॥ యంత్రస్యావేష్ట్యమానస్యమహతోదానవైరివ॥
కాలాగ్నిరివసంక్రుద్ధోయాంయాందిశమవైక్షత॥౨౫॥ తస్యాంతస్యాంభయత్రస్తారాక్షసాస్సంవిలిల్యిరే।తమంతకమివ
క్రుద్ధంచరాచరజిఘాంసిషుమ్॥౨౬॥వీక్షమాణందిశస్సర్వారాక్షసానోపచక్రముః। తతఃపరమసంక్రుద్ధోరావణోరాక్ష
సాధిపః॥౨౭॥అబ్రవీద్రక్షసాంమధ్యేసంస్తంభయితుమాహవే।మయావర్షసహస్రాణిచరిత్వాదుశ్చరంతపః॥౨౮॥తే
షుతేష్వవకాశేషుస్వయంభూఃపరితోషితః। తస్యైవతపసఃపుష్ట్యాప్రసాదాచ్చస్వయంభువః॥౨౯. । నాసురేభ్యోనదేవే
భ్యోభయంమమకదాచన । కవచంబ్రహ్మదత్తంమేయదాదిత్యసమప్రభమ్॥౩౦ ॥దేవాసురవిమర్దేషునభిన్నంవజ్రశ
క్తిభిః। తేనమామద్యసంయుక్తంరథస్థమిహసంయుగే॥౩౧ ॥ప్రతీయాత్కోఽద్యమాంప్రాప్యసాక్షాదపిపురందరః । య
త్తదాభిప్రసన్నేనసశరంకార్ముకంమహత్ ॥౩౨ ॥దేవాసురవిమర్దేషుమమదత్తంస్వయంభువా । అద్యతూర్యశతై
ర్భీమంధనురుత్థాప్యతాంమమ॥౩౩ ॥రామలక్ష్మణయోరేవవధాయపరమాహవే । సపుత్రవధసంతప్తఃశూరఃక్రోధవ
శంగతః॥౩౪ ॥సమీక్ష్యరావణోబుద్ధ్యాసీతాంహంతుంవ్యవస్యత। ప్రత్యవేక్ష్యతుతామ్రాక్షస్సుఘోరోఘోరదర్శ

నః॥౩౫॥దీనోదీనస్వరాన్సర్వాంస్తానువాచనిశాచరాన్ । మాయయామమవత్సేనవంచనార్థంవనౌకసామ్॥౩౬॥
కించిదేవహతంతత్ర సీతేయమితిదర్శితమ్ । తదిదంసత్యమేవాహంకరిష్యే ప్రియమాత్మనః॥౩౭॥వైదేహీంనాశయిష్యా
మిక్షత్రబంధుమనువ్రతామ్।ఇత్యేవముక్త్వాసచివాన్ఖడ్గమాశుపరామృశత్॥౩౮॥ఉద్ధృత్యగుణసంపన్నంవిమలాంబర
వర్చసమ్।నిష్పపాతసవేగేనసభార్యస్సచివైర్వృతః॥౩౯॥ రావణఃపుత్రశోకేనభృశమాకులచేతనః। సంక్రుద్ధఃఖడ్గ
మాదాయసహసాయత్రమైథిలీ॥౪౦॥వ్రజతోరాక్షసేంద్రస్యసింహనాదంప్రచుక్రుశుః। ఊచుశ్చాన్యోన్యమాశ్లిష్య
సంక్రుద్ధంప్రేక్ష్యరాక్షసాః॥౪౧॥ అద్యైనంతావుభౌదృష్ట్వాభ్రాతరౌప్రవ్యథిష్యతః। లోకపాలాహిచత్వారఃక్రు
ద్ధేనానేననిర్జితాః॥౪౨॥బహవశ్శత్రవశ్చాన్యేసంయుగేషునిపాతితాః। త్రిషులోకేషురత్నానిభుంక్తేచాహృత్యరావ
ణః॥౪౩॥విక్రమేచబలేచైవనాస్త్యస్యసదృశోభువి।తేషాంసంజల్పమానానామశోకవనికాంగతామ్॥౪౪॥ అభిదుద్రా
వవైదేహీంరావణఃక్రోధమూర్ఛితః। వార్యమాణస్సుసంక్రుద్ధస్సుహృద్భిర్హితబుద్ధిభిః॥౪౫॥ అభ్యధావతసంక్రుద్ధః
ఖేగ్రహోరోహిణీమివ।మైథిలీరక్ష్యమాణాతురాక్షసీభిరనిందితా॥౪౬॥చింతయంతీరణగతంరాఘవంసానుజంసతీ।తం
తథాక్రోధదీప్తాతుమాయాంతంజనకాత్మజా॥౪౭॥ దదర్శరాక్షసంక్రుద్ధంనిస్త్రింశవరధారిణమ్ । తంనిశామ్యసని
స్త్రింశంవ్యథితాజనకాత్మజా॥౪౮॥నివార్యమాణంబహుశఃసుహృద్భిర్హితబుద్ధిభిః। సీతాదుఃఖసమావిష్టావిలపంతీదమ
బ్రవీత్॥౪౯॥ యథాయంమామభిక్రుద్ధఃసమభిద్రవతిస్వయమ్ । వధిష్యతిసనాథాంమామనాథామివదుర్మతిః॥౫౦॥
బహుశఃప్రార్థయన్నేషభర్తారంమామనువ్రతామ్ । భార్యాభవరమస్వేతిప్రత్యాఖ్యాతోధ్రువంమయా॥౫౧॥
సోయంమమానుపస్థానాద్వ్యక్తంనైరాశ్యమాగతః । క్రోధమోహసమావిష్టోనిహంతుంమాంసముద్యతః ॥౫౨॥
అథవాతౌనరవ్యాఘ్రౌభ్రాతరౌరామలక్ష్మణౌ । మన్నిమిత్తమనార్యేణసమరేద్యనిపాతితౌ ॥ ౫౩ ॥ భైరవోహిమ
హానాదోరాక్షసానాంశ్రుతోమయా । బహూనామివహృష్టానాంతథావిక్రోశతాంప్రియమ్ ॥ ౫౪ ॥ అహోధి
ఙ్మన్నిమిత్తోయంవినాశోరాజపుత్రయోః ।అథవాపుత్రశోకేనఅహత్వారామలక్ష్మణౌ॥౫౫॥ విధమిష్యతిమాంరౌద్రో
రాక్షసఃపాపనిశ్చయః। హనూమతోపియద్వాక్యంనకృతంతత్క్షుద్రయామయా॥౫౬॥యద్యహంతస్యపృష్ఠేనతదాయా
యామనిందితా । నాద్యైవమనుశోచేయంభర్తురంకగతాసతీ॥౫౭॥ మన్యేతుహృదయంతస్యాఃకౌసల్యాయాఃఫలిష్య
తి। ఏకపుత్రాయదాపుత్రంవినష్టంశ్రోష్యతేయుధి॥౫౮॥సాహిజన్మచబాల్యంచయౌవనంచమహాత్మనః।ధర్మకార్యా
ణిరూపంచరుదంతీసంస్మరిష్యతి॥౫౯॥ నిరాశానిహతేపుత్రేదత్త్వాశ్రాద్ధమచేతనా। అగ్నిమారోక్ష్యతేనూనమపోవాపి
ప్రవేక్ష్యతి॥౬౦॥ ధిగస్తుకుబ్జామసతీంమందరాంపాపనిశ్చయామ్। యన్నిమిత్తమిదందుఃఖంకౌసల్యాప్రతిపత్స్యతే॥
౬౧॥ఇత్యేవంమైథిలీందృష్ట్వావిలపంతీంతపస్వినీమ్ । రోహిణీమివచంద్రేణవినాగ్రహవశంగతామ్॥ ౬౨॥ ఏతస్మిన్నంత
రేతస్యఅమాత్యోబుద్ధిమాన్శుచిః।సుపార్శ్వోనామమేధావీరాక్షసోరాక్షసేశ్వరమ్॥౬౩॥నివార్యమాణంసచివైరిదం
వచనమబ్రవీత్ । కథంనామదశగ్రీవసాక్షాద్వైశ్రవణానుజ॥౬౪॥ హంతుమిచ్ఛసివైదేహీంక్రోధాద్ధర్మమపాస్య
హి। వేదవిద్యావ్రతస్నాతఃస్వకర్మనిరతస్సదా॥౬౫॥స్త్రియాఃకస్మాద్వధంవీరమన్యసేరాక్షసేశ్వర।మైథిలీంరూపసం
పన్నాంప్రత్యవేక్షస్వపార్థివ॥౬౬॥త్వమేవతుసహాస్మాభీరాఘవేక్రోధముత్సృజ। అభ్యుత్థానంత్వమద్యైవకృష్ణపక్ష
చతుర్దశీమ్ ॥౬౭॥ కృత్వానిర్యాహ్యమావాస్యాంవిజయాయబలైర్వృతః। శూరోధీమాన్రథీఖడ్గీరథప్రవరమాస్థితః॥
౬౮॥హత్వాదాశరథింవీరంభవాన్ప్రాప్స్యతిమైథిలీమ్। ఏవముక్త్వాతుతద్రక్షోబలాత్సంగృహ్యవీర్యవాన్॥౬౯॥ అ
పాకర్షతవైదేహ్యాస్సకాశాద్రాక్షసేశ్వరమ్। సమవేక్ష్యచవైదేహ్యారూపంసర్వగుణాన్వితమ్॥౭౦॥ననాశచతదారో
షోరావణస్యమహాత్మనః॥సతద్దురాత్మాసుహృదానివేదితంవచస్సుధర్మ్యంప్రతిగృహ్యరావణః। గృహంజగామాథతతశ్చ
వీర్యవాన్పునస్సభాంచప్రయయౌసుహృద్వృతః॥౭౧॥ఇతిశ్రీమద్యుద్ధకాండే - త్రిణవతితమస్సర్గః. ***********
సప్రవిశ్యసభాంరాజాదీనఃపరమదుఃఖితః। నిషసాదాసనేముఖ్యేసింహఃక్రుద్ధఇవశ్వసన్ ॥ ౧ ॥ అబ్రవీచ్చస
తాన్సర్వాన్బలముఖ్యాన్మహాబలః।రావణిః ప్రాంజలిర్వాక్యంపుత్రవ్యసనకర్శితః॥౨॥సర్వేభవంతస్సర్వేణహస్త్య
శ్వేనసమావృతాః। నిర్యాంతురథసంఘైశ్చపాదాతైరుపశోభితాః॥౩॥ఏకంరామంపరిక్షిప్యసమరేహంతుమర్హథ । వ్ర

ర్షంతశ్శరవర్షేణ ప్రావృట్కాల ఇవాంబుదాః ॥౪॥ అథవాహం శరైస్తీక్ష్ణైర్భిన్నగాత్రం మహారణే । భవద్భిశ్శ్వో నిహం-
తాస్మి రామం లోకస్య పశ్యతః ॥౫॥ ఇత్యేతద్రాక్షసేంద్రస్య వాక్యమాదాయ రాక్షసాః । నిర్యయుస్తై రథైశ్శీఘ్రైర్నానా-
నీకైస్సుసంవృతాః ॥౬॥ పరిఘాన్ పట్టసాంశ్చైవ శరఖడ్గపరశ్వధాన్ । శరీరాంతకరాన్ సర్వే చిక్షిపుర్వానరాన్ ప్రతి ॥౭॥
వానరాశ్చ ద్రుమాన్ శైలాన్ రాక్షసాన్ ప్రతిచిక్షిపుః । స సంగ్రామో మహాభీమస్సూర్యస్యోదయనం ప్రతి ॥౮॥ రక్ష-
సాం వానరాణాం చ తుములస్సమపద్యత । తే గదాభిర్విచిత్రాభిః ప్రాసైః ఖడ్గైః పరశ్వధైః ॥౯॥ అన్యోన్యం సమరే జఘ్ను-
స్తదా వానరరాక్షసాః । ఏవం ప్రవృత్తే సంగ్రామే హ్యుద్ధూతం సుమహద్రజః ॥౧౦॥ రక్షసాం వానరాణాం చ శాంతం శో-
ణితవిస్రవైః । మాతంగరథకూలాశ్చ వాజిమత్స్యా ధ్వజద్రుమాః ॥౧౧॥ శరీరసంఘాటవహాః ప్రసుస్రుశ్శోణితాపగాః । త-
తస్తే వానరాస్సర్వే శోణితౌఘపరిప్లుతాః ॥౧౨॥ ధ్వజవర్మరథానశ్వాన్నానాప్రహరణాని చ । ఆప్లుత్యాప్లుత్య సమరే రా-
క్షసానాం బభంజిరే ॥౧౩॥ కేశాన్ కర్ణలలాటాంశ్చ నాసికాశ్చ ప్లవంగమాః । రక్షసాం దశనైస్తీక్ష్ణైర్నఖైశ్చాపి వ్యదార-
యన్ ॥౧౪॥ ఏకైకం రాక్షసం సంఖ్యే శతం వానరపుంగవాః । అభ్యధావంత ఫలినం వృక్షం శకునయో యథా ॥౧౫॥ తదా గదా-
భిర్గుర్వీభిః ప్రాసైః ఖడ్గైః పరశ్వధైః । నిజఘ్నుర్వానరాన్ ఘోరాన్ రాక్షసాః పర్వతోపమాః ॥౧౬॥ రాక్షసైర్వధ్య-
మానానాం వానరాణాం మహాచమూః । శరణ్యం శరణం యాతా రామం దశరథాత్మజమ్ ॥౧౭॥ తతో రామో మహాతేజా ధ-
నురాదాయ వీర్యవాన్ । ప్రవిశ్య రాక్షసం సైన్యం శరవర్షం వవర్ష హ ॥౧౮॥ ప్రవిష్టం తు తదా రామం మేఘాస్సూర్యమి-
వాంబరే । నాభిజగ్ముర్మహాఘోరం నిర్దహంతం శరాగ్నినా ॥౧౯॥ కృతాన్యేవ సుఘోరాణి రామేణ రజనీచరాః । రణే
రామస్య దదృశుః కర్మాణ్యసుకరాణి చ ॥౨౦॥ చాలయంతం మహానీకం విధమంతం మహారథాన్ । దదృశుస్తే న వై రామం
వాతం వనగతం యథా ॥౨౧॥ ఛిన్నం భిన్నం శరైర్దగ్ధం ప్రభగ్నం శస్త్రపీడితమ్ । బలం రామేణ దదృశుర్న రామం శీఘ్రకారి-
ణమ్ ॥౨౨॥ ప్రహరంతం శరీరేషు న తే పశ్యంతి రాఘవమ్ । ఇంద్రియార్థేషు తిష్ఠంతం భూతాత్మానమివ ప్రజాః ॥౨౩॥ ఏష
హంతి గజానీకమేష హంతి మహారథాన్ । ఏష హంతి శరైస్తీక్ష్ణైః పదాతీన్ వాజిభిస్సహ ॥౨౪॥ ఇతి తే రాక్షసాస్సర్వే రామస్య
సదృశాన్ రణే । అన్యోన్యం కుపితా జఘ్నుః సాదృశ్యాద్రాఘవస్య తే ॥౨౫॥ న తే దదృశిరే రామం దహంతమరివాహినీమ్ ।
మోహితాః పరమాస్త్రేణ గాంధర్వేణ మహాత్మనా ॥౨౬॥ తే తు రామసహస్రాణి రణే పశ్యంతి రాక్షసాః । పునః పశ్యంతి కా-
కుత్స్థమేకమేవ మహాహవే ॥౨౭॥ భ్రమంతీం కాంచనీం కోటిం కార్ముకస్య మహాత్మనః । అలాతచక్రప్రతిమాం దదృశు-
స్తే న రాఘవమ్ ॥౨౮॥ శరీరనాభిసత్త్వార్చిశ్శరారం నేమికార్ముకమ్ । జ్యాఘోషతలనిర్ఘోషం తేజోబుద్ధిగుణప్రభమ్
॥౨౯॥ దివ్యాస్త్రగుణపర్యంతం నిఘ్నంతం యుధి రాక్షసాన్ । దదృశూ రామచక్రం తత్కాలచక్రమివ ప్రజాః ॥౩౦॥ అనీకం
దశసాహస్రం రథానాం వాతరంహసామ్ । అష్టాదశసహస్రాణి కుంజరాణాం తరస్వినామ్ ॥౩౧॥ చతుర్దశసహస్రా-
ణి సారోహాణాం చ వాజినామ్ । పూర్ణే శతసహస్రే ద్వే రాక్షసానాం పదాతినామ్ ॥౩౨॥ దివసస్యాష్టమే భాగే శరైరగ్ని-
శిఖోపమైః । హతాన్యేకేన రామేణ రక్షసాం కామరూపిణామ్ ॥౩౩॥ తే హతాశ్వా హతరథాః శాంతా విమథితధ్వజాః । అ-
భిపేతుః పురీం లంకాం హతశేషా నిశాచరాః ॥౩౪॥ హతైర్గజపదాత్యశ్వైస్తద్బభూవ రణాజిరమ్ । ఆక్రీడభూమీ రుద్ర-
స్య క్రుద్ధస్యేవ మహాత్మనః ॥౩౫॥ తతో దేవాస్సగంధర్వాస్సిద్ధాశ్చ పరమర్షయః । సాధు సాధ్వితి రామస్య తత్కర్మ సమ-
పూజయన్ ॥౩౬॥ అబ్రవీచ్చ తదా రామస్సుగ్రీవం ప్రత్యనంతరమ్ । విభీషణం చ ధర్మాత్మా హనూమంతం చ వానరమ్ ॥౩౭॥
జాంబవంతం హరిశ్రేష్ఠం మైందం ద్వివిదమేవ చ । ఏతదస్త్రబలం దివ్యం మమ వా త్ర్యంబకస్య వా ॥౩౮॥ నిహత్య తాం రా-
క్షసవాహినీం తు రామస్తదా శక్రసమో మహాత్మా । అస్త్రేషు శస్త్రేషు జితక్లమశ్చ సంస్తూయతే దేవగణైః ప్రహృష్టైః ॥
౩౯ ॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - చతుర్నవతితమస్సర్గః - **

తాని తాని సహస్రాణి సారోహాణాం చ వాజినామ్ । రథానాం త్వగ్నివర్ణానాం సధ్వజానాం సహస్రశః ॥౧॥ రాక్షసా-
నాం సహస్రాణి శతదా పరిఘయోధినామ్ । కాంచనధ్వజచిత్రాణాం శూరాణాం కామరూపిణామ్ ॥౨॥ నిహతాని శరైస్తీక్ష్ణై-

స్తప్తకాంచనభూషణైః। రావణేన ప్రయుక్తాని రామేణాక్లిష్టకర్మణా॥౩॥ దృష్ట్వా శ్రుత్వా చ సంభ్రాంతా హతశేషా నిశా
చరాః। రాక్షసైశ్చ సమాగమ్య దీనాశ్చింతాపరిప్లుతాః॥౪॥ విధవా హతపుత్రాశ్చ క్రోశంత్యో హతబాంధవాః। రాక్ష
స్యస్సహసంగమ్య దుఃఖార్తాః పర్యదేవయన్॥౫॥ కథం శూర్పణఖా వృద్ధా కరాళా నిర్ణతోదరీ। ఆససాద వనే రామం కం
దర్పమివరూపిణమ్॥౬॥ సుకుమారం మహాసత్త్వం సర్వభూతహితే రతమ్। తం దృష్ట్వా లోకవధ్యా సా హీనరూపా ప్రకామి
తా॥౭॥ కథం సర్వగుణైర్హీనా గుణవంతం మహౌజసమ్। సుముఖం దుర్ముఖీ రామం కామయామాస రాక్షసీ॥౮॥ జనస్యా
స్యాల్పభాగ్యత్వాద్వలినీ శ్వేతమూర్ధజా। అకార్యమపహాస్యం చ సర్వలోకవిగర్హితమ్॥౯॥ రాక్షసానాం వినాశాయ
దూషణస్య ఖరస్య చ। చకారాప్రతిరూపా సా రాఘవస్య ప్రధర్షణమ్॥౧౦॥ తన్నిమిత్తమిదం వైరం రావణేన కృతం మ
హత్। వధాయ సీతా సానీతా దశగ్రీవేణ రక్షసామ్॥౧౧॥ న చ సీతాం దశగ్రీవః ప్రాప్నోతి జనకాత్మజామ్। బద్ధం బలవతా
వైరమక్షయం రాఘవేణ చ॥౧౨॥ వైదేహీం ప్రార్థయానం తం విరాధం ప్రేక్ష్య రాక్షసమ్। హతమేకేన రామేణ పర్యా
ప్తం తన్నిదర్శనమ్॥౧౩॥ చతుర్దశ సహస్రాణి రక్షసాం భీమకర్మణామ్। నిహతాని జనస్థానే శరైరగ్నిశిఖోపమైః॥౧౪
ఖరశ్చ నిహతస్సంఖ్యే దూషణస్త్రిశిరాస్తథా। శరైరాదిత్యసంకాశైః పర్యాప్తం తన్నిదర్శనమ్॥౧౫॥ హతో యోజనబా
హుశ్చ కబంధో రుధిరాశనః। క్రోధాన్నాదం నదన్ సోఽథ పర్యాప్తం తన్నిదర్శనమ్॥౧౬॥ జఘాన బలినం రామః సహస్రన
యనాత్మజమ్। వాలినం మేరుసంకాశం పర్యాప్తం తన్నిదర్శనమ్॥౧౭॥ ఋశ్యమూకే వసన్ శైలే దీనో భగ్నమనోర
థః। సుగ్రీవస్థాపితో రాజ్యే పర్యాప్తం తన్నిదర్శనమ్॥౧౮॥ పురా హనుమతా లంకాం దగ్ధాం లాంగూలవహ్నినా। హత
మక్షకుమారం చ దృష్ట్వా సౌ నావబుధ్యతే॥౧౯॥ ధర్మార్థసహితం వాక్యం సర్వేషాం రక్షసాం హితమ్। యుక్తం విభీషణే
నోక్తం మోహాత్తస్య న రోచతే॥౨౦॥ విభీషణవచః కుర్యాద్యది స్మ ధనదానుజః। శ్మశానభూతా దుఃఖార్తా నేయం లంకా
పురీ భవేత్॥౨౧॥ కుంభకర్ణం హతం శ్రుత్వా రాఘవేణ మహాబలమ్। అతికాయం చ దుర్ధర్షం లక్ష్మణేన హతం పునః॥ ప్రి
యం చేంద్రజితం పుత్రం రావణో నావబుధ్యతే॥౨౨॥ మమ పుత్రో మమ భ్రాతా మమ భర్తా రణే హతః। ఇత్యేవం శ్రూ
యతే శబ్దో రాక్షసానాం కులే కులే॥౨౩॥ రథాశ్చాశ్వాశ్చ నాగాశ్చ హతాశ్శతసహస్రశః। రణే రామేణ శూరేణ రాక్ష
సాశ్చ పదాతయః॥౨౪॥ రుద్రో వా యది వా విష్ణుర్మహేంద్రో వా శతక్రతుః। హంతి నో రామరూపేణ యది వా స్వయ
మంతకః॥౨౫॥ హతప్రవీరా రామేణ నిరాశా జీవితే వయమ్। అపశ్యంతో భయస్యాంతమనాథా విలపామహే॥౨౬॥ రామ
హస్తాద్దశగ్రీవః శూరో దత్తమహావరః। ఇదం భయం మహాఘోరముత్పన్నం నావబుధ్యతే॥౨౭॥ న దేవా న చ గంధర్వా న పి
శాచా న రాక్షసాః। ఉపసృష్టం పరిత్రాతుం శక్తా రామేణ సంయుగే॥౨౮॥ ఉత్పాతాశ్చాపి దృశ్యంతే రావణస్య రణే రణే।
కథయిష్యంతి రామేణ రావణస్య నిబర్హణమ్॥౨౯॥ పితామహేన ప్రీతేన దేవదానవరాక్షసైః। రావణస్యాభయం దత్తం
మనుష్యేభ్యో న యాచితమ్॥౩౦॥ తదిదం మానుషం మన్యే ప్రాప్తం నిస్సంశయం భయమ్। జీవితాంతకరం ఘోరం రక్ష
సాం రావణస్య చ॥౩౧॥ పీడ్యమానాస్తు బలినా వరదానేన రక్షసా। దీప్తైస్తపోభిర్విబుధాః పితామహమపూజయన్॥౩౨॥ దే
వతానాం హితార్థం తు మహాత్మా వై పితామహః। ఉవాచ దేవతాస్సర్వా ఇదం తుష్టో మహద్వచః॥౩౩॥ అద్య ప్రభృతి
లోకాంస్త్రీన్ సర్వే దానవరాక్షసాః। భయేన ప్రావృతా నిత్యం విచరిష్యంతి శాశ్వతమ్॥౩౪॥ దైవతైస్తు సమాగమ్య స
ర్వైశ్చేంద్రపురోగమైః। వృషధ్వజస్త్రిపురహా మహాదేవః ప్రసాదితః॥౩౫॥ ప్రసన్నస్తు మహాదేవో దేవానేతద్వచో
బ్రవీత్। ఉత్పత్స్యతి హితార్థం వో నారీ రక్షఃక్షయావహా॥౩౬॥ ఏషా దేవైః ప్రయుక్తా తు క్షుద్యథా దానవాన్ పురా। భ
క్షయిష్యతి నస్సీతా రాక్షసఘ్నీ సరావణాన్॥౩౭॥ రావణస్యాపనీతేన దుర్వినీతస్య దుర్మతేః। అయం నిస్థానకో ఘో
రశ్శోకేన సమభిప్లుతః॥౩౮॥ తం న పశ్యామహే లోకే యో నశ్శరణదో భవేత్। రాఘవేణోపసృష్టానాం కాలేనేవ యుగక్ష
యే॥౩౯॥ నాస్తి నశ్శరణం కశ్చిద్భయే మహతి తిష్ఠతామ్। దవాగ్నివేష్టితానాం హి కరేణూనాం యథా వనే॥౪౦॥ ప్రాప్తకా
లం కృతం తేన పౌలస్త్యేన మహాత్మనా। యత ఏవ భయం దృష్టం తమేవ శరణం గతః॥౪౧॥ ఇతీవ సర్వా రజనీచరస్త్రియః పర
స్పరం సంపరిరభ్య బాహుభిః। నిషేదురార్తాతిభయాభిపీడితా వినేదురుచ్చైశ్చ తదా సుదారుణమ్॥౪౨॥ ఇతి శ్రీ
మద్యుద్ధకాండే - పంచనవతితమస్సర్గః - **

ఆర్తానాంరాక్షసీనాంచలంకాయాంవైకులేకులే । రావణఃకరుణంశబ్దంశుశ్రావపరిదేవితమ్॥౧॥సతుదీర్ఘం
వినిశ్వస్యముహూర్తంధ్యానమాశ్రితః। బభూవపరమక్రుద్ధోరావణోభీమదర్శనః॥౨॥ సందశ్యదశనైరోష్ఠంక్రోధ
సంరక్తలోచనః । రాక్షసైరపిదుర్దర్శఃకాలాగ్నిరివమూర్ఛితః॥౩॥ఉవాచచసమీపస్థాన్రాక్షసాన్రాక్షసేశ్వరః
భయావ్యక్తకథాస్తత్రనిర్దహన్నివచక్షుషా ॥౪॥ మహోదరంమహాపార్శ్వంవిరూపాక్షంచరాక్షసమ్। శీఘ్రంవ
దతసైన్యానినిర్యాంత్వితిమమాజ్ఞయా॥౫॥తస్యతద్వచనంశ్రుత్వారాక్షసాస్తేభయార్దితాః। చోదయామాసురవ్య
గ్రాన్రాక్షసాంస్తాన్నృపాజ్ఞయా॥౬॥తేతుసర్వేతథేత్యుక్త్వారాక్షసాఘోరదర్శనాః। కృతస్వస్త్యయనాస్సర్వే
రణాయాభిముఖాయయుః॥౭॥ప్రతిపూజ్యయథాన్యాయంరావణంతేమహారథాః। తస్థుఃప్రాంజలయస్సర్వేభర్తుర్వి
జయకాంక్షిణః॥౮॥అథోవాచప్రహస్యైతాన్రావణఃక్రోధమూర్ఛితః । మహోదరమహాపార్శ్వౌవిరూపాక్షం
చరాక్షసమ్॥౯॥అద్యబాణైర్ధనుర్ముక్తైర్యుగాంతాదిత్యసన్నిభైః ।రాఘవంలక్ష్మణంచైవనేష్యామియమసాదనమ్॥
౧౦॥ఖరస్యకుంభకర్ణస్యప్రహస్తేంద్రజితోర్యుధి । కరిష్యామిప్రతీకారమద్యశత్రువధాదహమ్॥౧౧॥నైవాంతరిక్షంన
దిశోననద్యోనాపిసాగరః । ప్రకాశత్వంగమిష్యంతిబాణజాలసమావృతాః॥౧౨॥అద్యవానరముఖ్యానాంతానియూథాని
భాగశః । ధనుర్ముక్తైర్మహావేగైర్విధమిష్యామిపత్రిభిః ॥౧౩॥ అద్యవానరసైన్యానిరథేనపవనౌజసా । ధనుస్సము
ద్రాదుద్భూతైర్మథిష్యామిశరోర్మిభిః॥౧౪॥వ్యాకోచపద్మవక్త్రాణిపద్మకేసరవర్చసామ్ । అద్యవ్యూహతటాకా
నిగజవత్ప్రమథామ్యహమ్॥౧౫॥సశరైరద్యవదనైఃసంఖ్యేవానరయూథపాః। మండయిష్యంతివసుధాంసనాలైరివపంక
జైః॥౧౬॥ అద్యయుద్ధప్రచండానాంహరీణాంద్రుమయోధినామ్ । ముక్తేనైకేషుణాయుద్ధేభేత్స్యామిచశతంశతమ్॥
౧౭॥హతోభర్తాహతోభ్రాతాయాసాంచతనయాహతాః ।వధేనాద్యరిపోస్తాసాంకరోమ్యశ్రుప్రమార్జనమ్॥౧౮
అద్యమద్బాణనిర్భిన్నైఃప్రకీర్ణైర్గతచేతనైః।కరోమివానరైర్యుద్ధేయత్నావేక్ష్యతలాంమహీమ్॥౧౯॥అద్యగోమా
యవోగృధ్రాయేచమాంసాశినోపరే । తాన్సర్వాంస్తర్పయిష్యామిహరీణాంమాంసశోణితైః॥౨౦॥ కల్ప్యతాం
మేరథశ్శీఘ్రంక్షిప్రమానీయతాంధనుః । అనుప్రయాంతుమాంసర్వేయేవశిష్టానిశాచరాః ॥౨౧॥ తస్యతద్వచనంశ్రు
త్వామహాపార్శ్వోబ్రవీద్వచః । బలాధ్యక్షాన్స్థితాంస్తత్రబలంసంత్వర్యతామితి॥౨౨॥ బలాధ్యక్షాస్తుసంరబ్ధారా
క్షసాంస్తాన్గృహాద్గృహాత్ । చోదయంతఃపరియయుర్లంకాయాంతుమహాబలాః ॥౨౩॥ తతోముహూర్తాన్నిష్పే
తూరాక్షసాభీమదర్శనాః । నదంతోభీమవదనానానాప్రహరణైర్భుజైః॥౨౪॥ అసిభిఃపట్టిసైశ్శూలైర్గదాభిర్ముస
లైర్హలైః।శక్తిభిస్తీక్ష్ణధారాభిర్మహద్భిఃకూటముద్గరైః॥౨౫॥ఋష్టిభిర్విమలైశ్చక్రైర్నిశితైశ్చపరశ్వధైః।భిండిపా
లైశ్శతఘ్నీభిరన్యైశ్చాపివరాయుధైః॥౨౬॥ అథానయన్బలాధ్యక్షాస్సత్వరారావణాజ్ఞయా । రథానాంనియుతం
సాగ్రంనాగానాంనియుతత్రయమ్॥౨౭॥అశ్వానాంషష్టికోట్యస్తుఖరోష్ట్రాణాంతథైవచ । పదాతయస్త్వసంఖ్యాతా
జగ్ముస్తేరాజశాసనాత్ ॥౨౮॥ బలాధ్యక్షాశ్చసంస్థాప్యరాజ్ఞస్సేనాంపురస్స్థితామ్।ఏతస్మిన్నంతరేసూతఃస్థాపయామా
సతంరథమ్ ॥౨౯॥దివ్యస్రగ్వస్త్రసంపన్నంనానాలంకారభూషితమ్। నానారత్నపరిక్షిప్తందివ్యాలంకారభూషితమ్॥
౩౦॥నానామృగగణాకీర్ణంకింకిణీజాలమండితమ్ । నానారత్నపరిక్షిప్తంరత్నస్తంభైర్విరాజితమ్॥౩౧॥జాంబూనదమ
యైశ్చైవసహస్రకలశైర్యుతమ్। తంద్రృష్ట్వారాక్షసాస్సర్వేవిస్మయంపరమంయయుః॥౩౨॥తంద్రృష్ట్వాసహసోత్థాయ
రావణోరాక్షసేశ్వరః। కోటిసూర్యప్రతీకాశంజ్వలంతమివపావకమ్॥౩౩॥ ద్రుతంసూతసమాయుక్తంయుక్తాష్టతుర
గంరథమ్ । ఆరురోహాశుభంభీమందీప్యమానంస్వతేజసా॥౩౪॥తతఃప్రయాతస్సహసారాక్షసైర్బహుభిర్వృతః। రావ
ణస్సత్త్వగాంభీర్యాద్దారయన్నివమేదినీమ్॥౩౫॥తతశ్చాసీన్మహానాదస్తూర్యాణాంచతతస్తతః । మృదంగైఃపట్టహైశ్శం
ఖైఃకాహలైస్సహరక్షసామ్॥౩౬॥తేననాదేనమహతాపృథివీసమకంపత ।తంశబ్దంసహసాశ్రుత్వావానరాదుద్రువు
ర్భయాత్ ॥౩౭॥రావణస్తుమహాబాహుఃసచివైఃపరివారితః । ఆజగామమహాతేజావిజయాయరణంప్రతి॥౩౮ ॥రావ
ణేనాభ్యనుజ్ఞాతౌమహాపార్శ్వమహోదరౌ।విరూపాక్షశ్చదుర్ధర్షోరథానారురుహుస్తదా॥౩౯॥తేతుహృష్ట్వావిన
దంతోభిందంతఇవమేదినీమ్। నాదంఘోరంవిముంచంతోనిర్యయుర్జయకాంక్షిణః॥౪౦॥తతోయుద్ధాయతేజస్వీరక్షోగణ

బలైర్వృతః । నిర్యయావుద్యతధనుః కాలాంతకయమోపమః ॥౪౧॥ తతః ప్రజవనాశ్వేన రథేన స మహారథః । ద్వారేణ నిర్య
యౌ తత్ర యత్ర తౌ రామలక్ష్మణౌ ॥౪౨॥ తతో నష్టప్రభస్సూర్యో దిశశ్చ తిమిరావృతాః । ద్విజాశ్చ నేదుర్ఘోరాశ్చ సం
చచాలేవ మేదినీ ॥౪౩॥ వవర్ష రుధిరం దేవశ్చస్ఖలుస్తురగాః పథి । ధ్వజాగ్రే న్యపతద్గృధ్రో వినేదుశ్చాశివం శివాః ॥౪౪॥ న
యనం చాస్ఫురద్వామం సవ్యో బాహురకంపత । వివర్ణవదనశ్చాసీత్కించిదభ్రశ్యత స్వరః ॥౪౫॥ తతో నిష్పతతో యుద్ధే
దశగ్రీవస్య రక్షసః । రణే నిధనశంసీని రూపాణ్యేతాని జజ్ఞిరే ॥౪౬॥ అంతరిక్షాత్పపాతోల్కా నిర్ఘాతసమనిస్వనా । వినేదు
రశివా గృధ్రా వాయసైరనునాదితాః ॥౪౭॥ ఏతానచింతయన్ఘోరానుత్పాతాన్ సముపస్థితాన్ । నిర్యయౌ రావణో
మోహాద్వధార్థీ కాలచోదితః ॥౪౮॥ తేషాం తు రథఘోషేణ రాక్షసానాం మహాత్మనామ్ । వానరాణామపి చమూర్యుద్ధా
యైవాభ్యవర్తత ॥౪౯॥ తేషాం తు తుములం యుద్ధం బభూవ కపిరక్షసామ్ । అన్యోన్యమాహ్వయానానాం క్రుద్ధానాం జ
యమిచ్ఛతామ్ ॥౫౦॥ తతః క్రుద్ధో దశగ్రీవః శరైః కాంచనభూషణైః । వానరాణామనీకేషు చకార కదనం మహత్ ॥౫౧॥ ని
కృత్తశిరసః కేచిద్రావణేన వలీముఖాః । కేచిద్విభిన్నహృదయాః కేచిచ్ఛ్రోత్రవివర్జితాః ॥౫౨॥ నిరుచ్ఛ్వాసా హతాః
కేచిత్ కేచిత్పార్శ్వేషు దారితాః । కేచిద్విభిన్నశిరసః కేచిచ్చక్షుర్వివర్జితాః ॥౫౩॥ ఛిన్నగాత్రాశ్శరైః కేచిద్రావణేన
బలీయసా । నిష్పిష్టహృదయాః కేచిన్నిశ్వసంతో మహీం గతాః ॥౫౪॥ దశాననః క్రోధవివృత్తనేత్రో యతో యతోఽభ్యేతి ర
థేన సంఖ్యే । తతస్తతస్తస్య శరప్రవేగం సోఢుం న శేకుర్హరిపుంగవాస్తే ॥౫౫॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే షణ్ణవతితమస్సర్గః

తథా తైః కృత్తగాత్రైస్తు దశగ్రీవేణ మార్గణైః । బభూవ వసుధా తత్ర ప్రకీర్ణా హరిభిర్వృతా ॥౧॥ రావణస్యాప్ర
సహ్యం తం శరసంపాతమేకతః । న శేకుస్సహితుం దీప్తం పతంగా ఇవ పావకమ్ ॥౨॥ తేఽర్దితా నిశితైర్బాణైః క్రోశంతో వి
ప్రదుద్రువుః । పావకార్చిస్సమావిష్టా దహ్యమానా యథా గజాః ॥౩॥ ప్లవంగానామనీకాని మహాభ్రాణీవ మారుతః । స
యయౌ సమరే తస్మిన్విధమన్ రావణశ్శరైః ॥౪॥ కదనం తరసా కృత్వా రాక్షసేంద్రో వనౌకసామ్ । ఆససాద తతో యుద్ధే
రాఘవం త్వరితస్తదా ॥౫॥ సుగ్రీవస్తాన్కపీన్ దృష్ట్వా భగ్నాన్విద్రవతో రణే । గుల్మే సుషేణం నిక్షిప్య చక్రే యుద్ధే ధృతం మ
నః ॥౬॥ ఆత్మనస్సదృశం వీరస్స తం నిక్షిప్య వానరమ్ । సుగ్రీవోఽభిముఖశ్శత్రుం ప్రతస్థే పాదపాయుధః ॥౭॥ పార్శ్వతః పృష్ఠత
శ్చాస్య సర్వే యూథాధిపాస్స్వయమ్ । అనుజగ్ముర్మహాశైలాన్ వివిధాన్ గృహ్య తే ద్రుమాన్ ॥౮॥ స నదన్ యుధి సుగ్రీ
వః స్వరేణ మహతా మహాన్ । పాతయన్వివిధాంశ్చాన్యాన్ జగామోత్తమరాక్షసాన్ ॥౯॥ మమర్ద చ మహాకాయాన్
రాక్షసాన్ వానరేశ్వరః । యుగాంతసమయే వాయుః ప్రవృద్ధానగమానివ ॥౧౦॥ రాక్షసానామనీకేషు శైలవర్షం వవ
ర్ష హ । అశ్మవర్షం యథా మేఘః పక్షిసంఘేషు కాననే ॥౧౧॥ కపిరాజవిముక్తైస్తైశ్శైలవర్షైస్తు రాక్షసాః । వికీర్ణ
శిరసః పేతుర్నికృత్తా ఇవ పర్వతాః ॥౧౨॥ అథ సంక్షీయమాణేషు రాక్షసేషు సమంతతః । సుగ్రీవేణ ప్రభగ్నేషు పతత్సు నిన
దత్సు చ ॥౧౩॥ విరూపాక్షస్స్వకం నామ ధన్వీ విశ్రావ్య రాక్షసః । రథాదాప్లుత్య దుర్ధర్షో గజస్కంధముపారుహత్ ॥౧౪
స తం ద్విరదమారుహ్య విరూపాక్షో మహారథః । వ్యనదద్భీమనిర్హ్రాదం వానరానభ్యధావత ॥౧౫॥ సుగ్రీవాయ శరాన్
ఘోరాన్విససర్జ చమూముఖే । స్థాపయామాస చోద్విగ్నాన్ రాక్షసాన్ సంప్రహర్షయన్ ॥౧౬॥ సుగ్రీవం తం విరూ
పాక్షః శరైరాశీవిషోపమైః । బహుభిస్తాడయామాస సర్వాంగేష్వరిమర్దనః ॥౧౭॥ సోఽతివిద్ధశ్శితైర్బాణైః కపీంద్రస్తేన ర
క్షసా । చుక్రోధ చ మహాక్రోధో వధే చాస్య మనో దధే ॥౧౮॥ తతః పాదపముద్ధృత్య శూరస్సంప్రధనో హరిః । అభిపత్య జ
ఘానాస్య ప్రముఖే తు మహాగజమ్ ॥౧౯॥ స తు ప్రహారాభిహతస్సుగ్రీవేణ మహాగజః । అపాసర్పద్ధనుర్మాత్రం నిపపాత
మమార చ ॥౨౦॥ గజాత్తు మథితాత్తూర్ణమపక్రమ్య స వీర్యవాన్ । రాక్షసోఽభిముఖశ్శత్రుం ప్రత్యుద్గమ్య తతః కపిమ్ ॥
౨౧॥ ఆర్షభం చర్మ ఖడ్గం చ ప్రగృహ్య లఘువిక్రమః । భర్త్సయన్నివ సుగ్రీవమాససాద వ్యవస్థితమ్ ॥౨౨॥ స హి తస్యాపి
సంక్రుద్ధః ప్రగృహ్య విపులాం శిలామ్ । విరూపాక్షాయ చిక్షేప సుగ్రీవో జలదోపమామ్ ॥౨౩॥ స తాం శిలామాపతంతీం దృష్ట్వా
రాక్షసపుంగవః । అపక్రమ్య సువిక్రాంతః ఖడ్గేన ప్రాహరత్తదా ॥౨౪॥ తేన ఖడ్గప్రహారేణ రక్షసా బలినా హతః । ము
హూర్తమభవద్వీరో విసంజ్ఞ ఇవ వానరః ॥౨౫॥ స తదా సహసోత్పత్య రాక్షసస్య మహాహవే । ముష్టిం సంవర్త్య వేగేన
పాతయామాస వక్షసి ॥౨౬॥ ముష్టిప్రహారాభిహతో విరూపాక్షో నిశాచరః । తేన ఖడ్గేన సంక్రుద్ధః సుగ్రీవస్య చమూము

ఖీ॥౨౭॥కవచంపాతయామాసపద్భ్యామభిహతోపతత్ ।ససముత్థాయపతితఃకపిస్తస్యవ్యసర్జయత్॥౨౮॥తలప్రహా
రమశనేస్సమానంభీమనిస్స్వనమ్ ।తలప్రహారంతద్రక్షఃసుగ్రీవేణసముద్యతమ్॥౨౯॥నైపుణ్యాన్మోచయిత్వైనంముష్టి
నోరస్యతాడయత్ ।తతస్తుసంక్రుద్ధతరఃసుగ్రీవోవానరేశ్వరః॥౩౦॥మోక్షితంచాత్మనోదృష్ట్వాప్రహారంతేనరక్ష
సా ।సదదర్శాంతరంతస్యవిరూపాక్షస్యవానరః॥౩౧॥తతోన్యపాతయత్క్రోధాచ్ఛంఖదేశేమహత్తలమ్ ।మహేం
ద్రాశనికల్పేనతలేనాభిహతఃక్షితౌ॥౩౨॥పపాతరుధిరక్లిన్నఃశోణితంహిసముద్వమన్ ।స్రోతోభ్యస్తువిరూపాక్షోజ
లంప్రస్రవణాదివ ॥ ౩౩ ॥వివృత్తనయనంక్రోధాత్సఫేనంరుధిరాప్లుతమ్ ।దదృశుస్తేవిరూపాక్షంవిరూపాక్షతరంకృ
తమ్॥౩౪॥స్ఫురంతంపరివర్తంతంపార్శ్వేనరుధిరోక్షితమ్ ।కరుణంచవినర్దంతందదృశుఃకపయోరిపుమ్॥౩౫॥ తదాతు
తౌసంయతిసంప్రయుక్తౌతరస్వినౌవానరరాక్షసానామ్ ।బలార్ణవౌసస్వనతుస్సుభీమంమహార్ణవౌద్వావివభిన్నవే
లౌ॥౩౬॥వినాశితంప్రేక్ష్యవిరూపనేత్రంమహాబలంతంహరిపార్థివేన ।బలంసమస్తంకపిరాక్షసానామున్మత్తగంగా
ప్రతిమంబభూవ॥౩౭॥ఇతిశ్రీమద్యుద్ధకాండే - సప్తనవతితమస్సర్గః . ****************************

హన్యమానేబలేతూర్ణమన్యోన్యంతేమహామృధే ।సరసీవమహాఘర్మేసోపక్షీణేబభూవతుః॥౧॥ స్వబలస్య
చఘాతేనవిరూపాక్షవధేనచ।బభూవద్విగుణంక్రుద్ధోరావణోరాక్షసాధిపః॥౨॥ ప్రక్షీణంతుబలందృష్ట్వావధ్యమానంవలీ
ముఖైః ।బభూవాస్యవ్యథాయుద్ధేప్రేక్ష్యదైవవిపర్యయమ్॥౩॥ఉవాచచసమీపస్థంమహోదరమరిందమమ్।అస్మిన్కా
లేమహాబాహోజయాశాత్వయిమేస్థితా॥౪॥జహిశత్రుచమూంవీరదర్శయాద్యపరాక్రమమ్। భర్తృపిండస్యకా
లోయంనిర్దేష్టుంసాధుయుధ్యతామ్॥౫॥ఏవముక్తస్తథేత్యుక్త్వారాక్షసేంద్రోమహోదరః। ప్రవివేశారిసేనాంతాం
పతంగఇవపావకమ్॥౬॥తతస్సకదనంచక్రేవానరాణాంమహాబలః।భర్తృవాక్యేనతేజస్వీస్వేనవీర్యేణచోదితః॥౭॥వాన
రాశ్చమహాసత్త్వాఃప్రగృహ్యవిపులాశ్శిలాః। ప్రవిశ్యారిబలంభీమంజఘ్నుస్తేరజనీచరాన్॥౮॥ మహోదరస్తుసంక్రు
ద్ధఃశరైఃకాంచనభూషణైః। చిచ్ఛేదపాణిపాదోరూన్వానరాణాంమహాహవే॥ ౯॥ తతస్తేవానరాస్సర్వేరాక్షసైరర్ది
తాభృశమ్।దిశోదశద్రుతాఃకేచిత్కేచిత్సుగ్రీవమాశ్రితాః॥౧౦॥ప్రభగ్నాంసమరేదృష్ట్వావానరాణాంమహాచమూం
అభిదుద్రావసుగ్రీవోమహోదరమనంతరమ్॥౧౧॥ప్రగృహ్యవిపులాంఘోరాంమహీధరసమాంశిలామ్ ।చిక్షేపచ
మహాతేజాస్తద్వధాయహరీశ్వరః॥౧౨॥తామాపతంతీంసహసాశిలాందృష్ట్వామహోదరః ।అసంభ్రాంతస్తతోబా
ణైర్నిర్బిభేదదురాసదామ్॥౧౩॥రక్షసాతేనబాణౌఘైర్నికృత్తాసాసహస్రధా ।నిపపాతశిలాభూమౌగృధ్రచక్రమి
వాకులమ్॥౧౪॥తాంతుభిన్నాంశిలాందృష్ట్వాసుగ్రీవఃక్రోధమూర్ఛితః ।సాలముత్పాట్యచిక్షేపరక్షసేరణమూర్ధని॥
౧౫॥శరైశ్చవిదదారైనంశూరఃపరబలార్దనః।సదదర్శతతఃక్రుద్ధఃపరిఘంపతితంభువి॥౧౬॥ఆవిధ్యతుసతందీప్తంపరిఘం
తస్యదర్శయన్ ।పరిఘాగ్రేణవేగేనజఘానాస్యహయోత్తమాన్॥౧౭॥తస్మాద్ధతహయాద్వీరఃసోవప్లుత్యమహారథాత్ ।
గదాంజగ్రాహసంక్రుద్ధోరాక్షసోథమహోదరః॥౧౮॥గదాపరిఘహస్తౌతౌయుధివీరౌసమీయతుః । నర్దంతౌగో
వృషప్రఖ్యౌఘనావివసవిద్యుతౌ॥ ౧౯ ॥తతఃక్రుద్ధోగదాంతస్మైచిక్షేపరజనీచరః । జ్వలంతీంభాస్కరాభాంతాంసుగ్రీ
వాయమహోదరః॥౨౦॥గదాంతాంసుమహాఘోరామాపతంతీంమహాబలః ।సుగ్రీవోరోషతామ్రాక్షస్సముద్యమ్య
మహాహవే॥౨౧॥ఆజఘానగదాంతస్యపరిఘేణహరీశ్వరః।పపాతసగదోద్భిన్నఃపరిఘస్తస్యభూతలే॥౨౨॥ తతోజగ్రా
హతేజస్వీసుగ్రీవోవసుధాతలాత్ ।ఆయసంముసలంఘోరంసర్వతోహేమభూషితమ్॥ ౨౩॥తంసముద్యమ్యచిక్షేపసో
ప్యన్యాంవ్యాక్షిపద్గదామ్।భిన్నావన్యోన్యమాసాద్యపేతతుర్ధరణీతలే॥౨౪॥తతోభగ్నప్రహరణౌముష్టిభ్యాంతౌసమీ
యతుః। తేజోబలసమావిష్టౌదీప్తావివహుతాశనౌ॥౨౫॥జఘ్నతుస్తౌతదాన్యోన్యంనేదతుశ్చపునఃపునః। తలైశ్చాన్యోన్య
మాహత్యపేతతుశ్చమహీతలే॥౨౬॥ఉత్పేతతుఃపునస్తూర్ణంజఘ్నతుశ్చపరస్పరం। భుజైశ్చిక్షిపతుర్వీరావన్యోన్యమపరా
జితౌ॥౨౭॥జగ్మతుస్తౌశ్రమంవీరౌబాహుయుద్ధేపరంతపౌ।జగ్రాహచతదాఖడ్గమదూరపరివర్తినమ్॥౨౮॥రాక్షసశ్చర్మ
ణాసార్ధంమహావేగోమహోదరః।తథైవచమహాఖడ్గంచర్మణాపతితంసహ॥౨౯॥ జగ్రాహవానరశ్రేష్ఠఃసుగ్రీవో
వేగవత్తరః।తౌతురోషపరీతాంగౌనర్దంతావభ్యయుధ్యతాం॥౩౦॥ఉద్యతాసీరణేహృష్టౌయుధిశస్త్రవిశారదౌ।దక్షిణం

మండలం సవ్యం సుతూర్ణం సంపరీయతుః ॥౩౧॥ అన్యోన్యమభిసంక్రుద్ధౌ జయే ప్రణిహితావుభౌ । సతు శూరో మహావేగో
వీర్యశ్లాఘీ మహోదరః ॥౩౨॥ మహాచర్మణి తం ఖడ్గం పాతయామాస దుర్మతిః । లగ్నముత్కర్షతః ఖడ్గం ఖడ్గేన క
పికుంజరః ॥౩౩॥ జహార సశిరస్త్రాణం కుండలోపహితం శిరః । నికృత్తశిరసస్తస్య పతితస్య మహీతలే ॥౩౪॥ తద్బలం రాక్ష
సేంద్రస్య దృష్ట్వా తత్ర న తిష్ఠతే । హత్వా తం వానరైస్సార్ధం ననాద ముదితో హరిః ॥౩౫॥ చుక్రోధ చ దశగ్రీవో బభౌ హృ
ష్టశ్చ రాఘవః । విషణ్ణవదనాస్సర్వే రాక్షసా దీనచేతసః ॥౩౬॥ విప్రద్రవంతి తతస్సర్వే భయవిత్రస్తచేతసః ॥ మహోద
రం తం వినిపాత్య భూమౌ మహాగిరేః కీర్ణమివైకదేశమ్ । సూర్యాత్మజస్తత్ర రరాజ లక్ష్మ్యా సూర్యస్స్వతేజోభిరివాప్ర
ధృష్యః ॥౩౭॥ అథ విజయమవాప్య వానరేంద్రః సమరముఖే సురయక్షసిద్ధసంఘైః । అవనితలగతైశ్చ భూతసంఘైర్హ
ర్షసమాకులితైః స్తుతో మహాత్మా ॥౩౮॥ ఇతి శ్రీమద్యుకాండే - అష్టనవతితమస్సర్గః - ************************

మహోదరే తు నిహతే మహాపార్శ్వో మహాబలః । సుగ్రీవేణ సమీక్ష్యాథ క్రోధాత్సంరక్తలోచనః ॥౧॥ అంగద
స్య చమూం భీమాం క్షోభయామాస సాయకైః । స వానరాణాం ముఖ్యానాముత్తమాంగాని సర్వశః ॥౨॥ పాతయామాస
కాయేభ్యః ఫలం వృంతాదివానిలః । కేషాంచిదిషుభిర్బాహూన్ స్కంధాంశ్చిచ్ఛేద రాక్షసః ॥౩॥ వానరాణాం సుసంక్రు
ద్ధః పార్శ్వం కేషాం వ్యదారయత్ । తేఽర్దితా బాణవర్షేణ మహాపార్శ్వేన వానరాః ॥౪॥ విషాదవిముఖాస్సర్వే బభూ
వుర్గతచేతసః । నిరీక్ష్య బలముద్విగ్నమంగదో రాక్షసార్దితమ్ ॥౫॥ వేగం చక్రే మహాబాహుః సముద్ర ఇవ పర్వసు । ఆయ
సం పరిఘం గృహ్య సూర్యరశ్మిసమప్రభమ్ ॥౬॥ సమరే వానరశ్రేష్ఠో మహాపార్శ్వే న్యపాతయత్ । స తు తేన ప్రహారేణ
మహాపార్శ్వో విచేతనః ॥౭॥ ససూతః స్యందనాత్తస్మాద్విసంజ్ఞశ్చాపతద్భువి । స ఋక్షరాజస్తు తేజస్వీ నీలాంజనచయో
పమః ॥౮॥ నిష్పత్య సుమహావీర్యః స్వయూథాన్మేఘసన్నిభాత్ । ప్రగృహ్య గిరిశృంగాభాం క్రుద్ధస్సువిపులాం శిలామ్ ॥౯॥ అ
శ్వాన్ జఘాన తరసా స్యందనం చ బభంజ తమ్ । ముహూర్తాల్లబ్ధసంజ్ఞస్తు మహాపార్శ్వో మహాబలః ॥౧౦॥ అంగదం బహుభి
ర్బాణైర్భూయస్తం ప్రత్యవిధ్యత । జాంబవంతం త్రిభిర్బాణైరాజఘాన స్తనాంతరే ॥౧౧॥ ఋక్షరాజం గవాక్షం చ జఘా
న బహుభిశ్శరైః । గవాక్షం జాంబవంతం చ స దృష్ట్వా శరపీడితౌ ॥౧౨॥ జగ్రాహ పరిఘం ఘోరమంగదః క్రోధమూర్ఛితః ।
తస్యాంగదస్సురుషితో రాక్షసస్య తమాయసమ్ ॥౧౩॥ దూరస్థితస్య పరిఘం రవిరశ్మిసమప్రభమ్ । ద్వాభ్యాం భుజాభ్యాం
సంగృహ్య భ్రామయిత్వా చ వేగవాన్ ॥౧౪॥ మహాపార్శ్వస్య చిక్షేప వధార్థం వాలినస్సుతః । స తు క్షిప్తో బలవతా పరిఘ
స్తస్య రక్షసః ॥౧౫॥ ధనుశ్చ సశరం హస్తాచ్ఛిరస్త్రం చాప్యపాతయత్ । తం సమాసాద్య వేగేన వాలిపుత్రః ప్రతాపవాన్ ॥
౧౬॥ తలేనాభ్యహనత్క్రుద్ధః కర్ణమూలే సకుండలే । తతః క్రుద్ధో మహావేగో మహాపార్శ్వో మహాద్యుతిః ॥౧౭॥ కరేణైకే
న జగ్రాహ సుమహాంతం పరశ్వధమ్ । తం తైలధౌతం విమలం శైలసారమయం దృఢమ్ ॥౧౮॥ రాక్షసః పరమక్రుద్ధో వాలిపు
త్రే న్యపాతయత్ । తేన వామాంసఫలకే భృశం ప్రత్యవపాతితమ్ ॥౧౯॥ అంగదో మోక్షయామాస సరోషస్స పరశ్వధమ్ ।
స వీరో వజ్రసంకాశమంగదో ముష్టిమాత్మనః ॥౨౦॥ సంవర్తయత్సుసంక్రుద్ధః పితృతుల్యపరాక్రమః । రాక్షసస్య స్తనా
భ్యాశే మర్మజ్ఞో హృదయం ప్రతి ॥౨౧॥ ఇంద్రాశనిసమస్పర్శం స ముష్టిం విన్యపాతయత్ । తేన తస్య నిపాతేన రాక్ష
సస్య మహామృధే ॥౨౨॥ పఫాల హృదయం చాశు స పపాత హతో భువి । తస్మిన్నిపతితే భూమౌ తత్సైన్యం సంప్రచుక్షుభే ॥
౨౩॥ అభవచ్చ మహాన్ క్రోధస్సమరే రావణస్య చ । వానరాణాం ప్రహృష్టానాం సింహనాదస్సుపుష్కలః ॥౨౪॥ స్ఫోటయ
న్నివ శబ్దేన లంకాం సాట్టాలగోపురామ్ । మహేంద్రేణేవ దేవానాం నాదస్సమభవన్మహాన్ ॥౨౫॥ అథేంద్రశత్రుస్త్రిద
శాలయానాం వనౌకసాం చైవ మహాప్రణాదమ్ । శ్రుత్వా సరోషం యుధి రాక్షసేంద్రః పునశ్చ యుద్ధాభిముఖః ప్రతస్థే ॥
౨౬॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - ఏకోనశతతమస్సర్గః - **

మహోదరమహాపార్శ్వౌ హతౌ దృష్ట్వా తు రాక్షసౌ । తస్మింశ్చ నిహతే వీరే విరూపాక్షే మహాబలే ॥౧॥ ఆవివేశ మ
హాన్ క్రోధో రావణం తం మహామృధే । సూతం సంచోదయామాస వాక్యం చైతదువాచ హ ॥౨॥ నిహతానామమాత్యానాం
రుద్ధస్య నగరస్య చ । దుఃఖమేషోఽపనేష్యామి హత్వా తౌ రామలక్ష్మణౌ ॥౩॥ రామవృక్షం రణే హన్మి సీతాపుష్పఫలప్రదమ్ ।
ప్రశాఖా యస్య సుగ్రీవో జాంబవాన్ కుముదో నలః ॥౪॥ మైందశ్చ ద్వివిదశ్చైవ అంగదో గంధమాదనః । హనూమాంశ్చ

సుషేణశ్చ సర్వే చ హరియూథపాః ॥ ౫ ॥ స దిశో దశ ఘోషేణ రథస్యాతిరథో మహాన్ । నాద
యన్ ప్రయయౌ తూర్ణం రాఘవం చాభ్యవర్తత ॥ ౬ ॥ పూరితా తేన శబ్దేన సనదీగిరికాననా । సంచచాల
మహీ సర్వా త్రస్తసర్వమృగద్విజా ॥ ౭ ॥ తామసం సుమహాఘోరం చకారాస్త్రం సుదారుణమ్ । నిర్దదాహ కపీన్ స
ర్వాంస్తే ప్రపేతుస్సమంతతః ॥ ౮ ॥ ఉత్పపాత రజో ఘోరం తైర్భగ్నైస్సంప్రధావితైః । న హి తత్ సహితుం శేకుర్బ్రహ్మణా
నిర్మితం స్వయమ్ ॥ ౯ ॥ తాన్యనీకాన్యనేకాని రావణస్య శరోత్తమైః । దృష్ట్వా భగ్నాని శతశో రాఘవః పర్యవస్థితః ॥ ౧౦ ॥ తతో
రాక్షసశార్దూలో విద్రావ్య హరివాహినీమ్ । స దదర్శ తతో రామం తిష్ఠంతమపరాజితమ్ ॥ ౧౧ ॥ లక్ష్మణేన సహ భ్రా
త్రా విష్ణునా వాసవం యథా । ఆలిఖంతమివాకాశమవష్టభ్య మహద్ధనుః ॥ ౧౨ ॥ పద్మపత్రవిశాలాక్షం దీర్ఘబాహుమరిం
దమమ్ । తతో రామో మహాతేజాః సౌమిత్రిసహితో బలీ ॥ ౧౩ ॥ వానరాంశ్చ రణే భగ్నానాపతంతం చ రావణమ్ । సమీక్ష్య
రాఘవో హృష్టో మధ్యే జగ్రాహ కార్ముకమ్ ॥ ౧౪ ॥ విస్ఫారయితుమారేభే తతస్స ధనురుత్తమమ్ । మహావేగం మహానా
దం నిర్భిందన్నివ మేదినీమ్ ॥ ౧౫ ॥ తయోశ్శరపథం ప్రాప్య రావణో రాజపుత్రయోః । స బభౌ చ యథా రాహుస్సమీపే
శశిసూర్యయోః ॥ ౧౬ ॥ రావణస్య చ బాణౌఘై రామవిస్ఫారితేన చ । శబ్దేన రాక్షసాస్తే చ నిపేతుశ్శతశస్తదా ॥ ౧౭ ॥ తమి
చ్ఛన్ ప్రథమం యోద్ధుం లక్ష్మణో నిశితైశ్శరైః । ముమోచ ధనురాయమ్య శరానగ్నిశిఖోపమాన్ ॥ ౧౮ ॥ తాన్ముక్తమాత్రా
నాకాశే లక్ష్మణేన ధనుష్మతా । బాణాన్ బాణైర్మహాతేజా రావణః ప్రత్యవారయత్ ॥ ౧౯ ॥ ఏకమేకేన బాణేన త్రిభిస్త్రీన్
దశభిర్దశ । లక్ష్మణస్య ప్రచిచ్ఛేద దర్శయన్ పాణిలాఘవమ్ ॥ ౨౦ ॥ పునశ్చ శరవర్షేణ లక్ష్మణం చ వ్యదారయత్ । అభ్య
తిక్రమ్య సౌమిత్రిం రావణస్సమితింజయః ॥ ౨౧ ॥ ఆససాద తతో రామం స్థితం శైలమివాచలమ్ । స సంఖ్యే రామమాసాద్య
క్రోధసంరక్తలోచనః ॥ ౨౨ ॥ వ్యసృజచ్ఛరవర్షాణి రావణో రాక్షసాధిపః । శరధారాస్తతో రామో రావణస్య ధనుశ్చ్యు
తాః ॥ ౨౩ ॥ దృష్ట్వైవాపతతశ్శీఘ్రం భల్లాన్ జగ్రాహ సత్వరః । తాన్ శరౌఘాంస్తతో భల్లైస్తీక్ష్ణైశ్చిచ్ఛేద రాఘవః ॥ ౨౪ ॥ దీ
ప్యమానాన్మహావేగాన్ క్రుద్ధానాశీవిషానివ । రాఘవో రావణం తూర్ణం రావణో రాఘవం తథా ॥ ౨౫ ॥ అన్యోన్యం వివిధైస్తీ
క్ష్ణైశ్శరైరభివవర్షతుః । చేరతుశ్చ చిరం చిత్రం మండలం సవ్యదక్షిణమ్ ॥ ౨౬ ॥ బాణవేగాన్ సముత్క్షిప్తావన్యోన్యమపరాజితౌ ।
తయోర్భూతాని విత్రేసుర్యుగపత్సంప్రయుధ్యతోః ॥ ౨౭ ॥ రౌద్రయోస్సాయకముచోర్యమాంతకనికాశయోః । సంతతం వి
విధైర్బాణైర్బభూవ గగనం తదా ॥ ౨౮ ॥ ఘనైరివాతపాపాయే విద్యున్మాలాసమాకులైః । గవాక్షితమివాకాశం బభూవ శ
రవృష్టిభిః ॥ ౨౯ ॥ మహావేగైస్సుతీక్ష్ణాగ్రైర్గృధ్రపత్రైస్సువాజితైః । శరాంధకారం తౌ భీమం చక్రతుః పరమం ముదా ॥ ౩౦ ॥ గ
తేస్తం తపనే చైవ మహామేఘావివోత్థితౌ । అశ్మవర్షం యథా ఘోరం శరవర్షం వవర్షతుః ॥ ౩౧ ॥ తయోరభూన్మహద్యుద్ధమ
న్యోన్యవధకాంక్షిణోః । అనాసాద్యమచింత్యం చ వృత్రవాసవయోరివ ॥ ౩౨ ॥ ఉభౌ హి పరమేష్వాసావుభౌ శస్త్రవిశార
దౌ । ఉభావస్త్రవిదాం ముఖ్యావుభౌ యుద్ధే విచేరతుః ॥ ౩౩ ॥ ఉభౌ రమేణ వ్రజతస్తేన తేన శరోర్మయః । ఊర్మయో వా
యునావిద్ధా జగ్ముస్సాగరయోరివ ॥ ౩౪ ॥ తతస్సంసక్తహస్తస్తు రావణో లోకరావణః । నారాచమాలాం రామస్య లలా
టే ప్రత్యముంచత ॥ ౩౫ ॥ రౌద్రచాపప్రయుక్తాం తాం నీలోత్పలదళప్రభామ్ । శిరసా ధారయన్ రామో న వ్యథామభ్యపద్య
త ॥ ౩౬ ॥ అథ మంత్రానభిజపన్ రౌద్రమస్త్రముదీరయన్ । శరాన్ భూయస్సమాదాయ రామః క్రోధసమన్వితః ॥ ౩౭ ॥
ముమోచ చ మహాతేజాశ్చాపమాయమ్య వీర్యవాన్ । తాన్ శరాన్ రాక్షసేంద్రాయ విససర్జ స రాఘవః ॥ ౩౮ ॥ తే మ
హామేఘసంకాశే కవచే పతితాశ్శరాః । అవధ్యే రాక్షసేంద్రస్య న వ్యథాం జనయంస్తదా ॥ ౩౯ ॥ ముమోచ చాపరాన్ రా
మో రథస్థం రాక్షసాధిపమ్ । లలాటే పరమాస్త్రేణ సర్వాస్త్రకుశలో రణే ॥ ౪౦ ॥ తే భిత్త్వా బాణరూపాణి పంచశీర్షా ఇ
వోరగాః । శ్వసంతో వివిశుర్భూమిం రావణప్రతికూజితాః ॥ ౪౧ ॥ నిహతో రాఘవేణాథ రావణః క్రోధమూర్ఛితః । ఆ
సురం సుమహాఘోరమన్యదస్త్రం సమాదదే ॥ ౪౨ ॥ సింహవ్యాఘ్రముఖాంశ్చాన్యాన్ కంకకాకముఖానపి । గృధ్రశ్యేన
ముఖాంశ్చాపి సృగాలవదనాంస్తథా ॥ ౪౩ ॥ శ్వానకుక్కుటవక్త్రాంశ్చ మకరాశీవిషాననాన్ । పంచాస్యాన్ లేలిహానాంశ్చ
ససర్జ నిశితాన్ శరాన్ ॥ ౪౪ ॥ శరాన్ ఖరముఖాంశ్చాన్యాన్ వరాహముఖసంశ్రితాన్ । ఏతాంశ్చాన్యాంశ్చ మాయావీ

ససర్జ నిశితాన్ శరాన్ ॥౪౫॥ రామం ప్రతి మహాతేజాః క్రుద్ధస్సర్ప ఇవ శ్వసన్ । ఆసురేణ సమావిష్టః సోఽస్త్రేణ రఘుపుంగవః ॥౪౬॥ ససర్జాస్త్రం మహోత్సాహః పావకం పావకోపమః । అగ్నిదీప్తముఖాన్ బాణాం స్తథా సూర్యముఖానపి ॥౪౭॥ చంద్రార్ధచంద్రవక్త్రాంశ్చ ధూమకేతుముఖానపి । గ్రహనక్షత్రవక్త్రాంశ్చ మహోల్కాముఖసంస్థితాన్ ॥౪౮॥ విద్యుజ్జిహ్వోపమాంశ్చాన్యాన్ ససర్జ నిశితాన్ శరాన్ । తే రావణశరా ఘోరా రాఘవాస్త్రసమాహతాః ॥౪౯॥ విలయం జగ్మురాకాశే జగ్ముశ్చైవ సహస్రశః । తదస్త్రం నిహతం దృష్ట్వా రామేణాక్లిష్టకర్మణా ॥౫౦॥ హృష్టా నేదుస్తతస్సర్వే కపయః కామరూపిణః । సుగ్రీవప్రముఖాస్సర్వే పరివార్య తు రాఘవమ్ ॥౫౧॥ అస్త్రేణాస్త్రం వినిహతం దృష్ట్వా రామేణ రావణః । చకార కోపమతులం రామం ప్రతి మహాద్యుతిః ॥౫౨॥ తతస్తదస్త్రం వినిహత్య రాఘవః ప్రసహ్య తద్రావణబాహునిస్సృతమ్ । ముదాన్వితో దాశరథిర్మహాత్మా వినేదురుచ్చైర్ముదితాః కపీశ్వరాః ॥౫౩॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - శతతమస్సర్గః **

తస్మిన్ ప్రతిహతేఽస్త్రే తు రావణో రాక్షసాధిపః । క్రోధం చ ద్విగుణం చక్రే క్రోధాచ్చాస్త్రమనంతరమ్ ॥౧॥ మయేన విహితం రౌద్రమన్యదస్త్రం మహాద్యుతిః । ఉత్స్రష్టుం రావణో ఘోరం రాఘవాయ ప్రచక్రమే ॥౨॥ తతశ్శూలాని నిశ్చేరుర్గదాశ్చ ముసలాని చ । కార్ముకాద్దీప్యమానాని వజ్రసారాణి సర్వశః ॥౩॥ ముద్గరాః కూటపాశాశ్చ దీప్తాశ్చాశనయస్తథా । నిష్పేతుర్వివిధాస్తీక్ష్ణా వాతా ఇవ యుగక్షయే ॥౪॥ తదస్త్రం రాఘవః శ్రీమానుత్తమాస్త్రవిదాం వరః । జఘాన పరమాస్త్రేణ గాంధర్వేణ మహాద్యుతిః ॥౫॥ తస్మిన్ ప్రతిహతేఽస్త్రే తు రాఘవేణ మహాత్మనా । రావణః క్రోధతామ్రాక్షస్సౌరమస్త్రముదైరయత్ ॥౬॥ తతశ్చక్రాణి నిష్పేతుర్భాస్వరాణి మహాంతి చ । కార్ముకాద్భీమవేగస్య దశగ్రీవస్య ధీమతః ॥౭॥ తైరాసీద్గగనం దీప్తం సంపతద్భిరితస్తతః । పతద్భిశ్చ దిశో దీప్తాశ్చంద్రసూర్యగ్రహైరివ ॥౮॥ తాని చిచ్ఛేద బాణౌఘైశ్చక్రాణి స తు రాఘవః । ఆయుధాని చ చిత్రాణి రావణస్య చమూముఖే ॥౯॥ తదస్త్రం తు హతం దృష్ట్వా రావణో రాక్షసాధిపః । వివ్యాధ దశభిర్బాణై రామం సర్వేషు మర్మసు ॥౧౦॥ స విద్ధో దశభిర్బాణైర్మహాకార్ముకనిస్సృతైః । రావణేన మహాతేజా న ప్రాకంపత రాఘవః ॥౧౧॥ తతో వివ్యాధ గాత్రేషు సర్వేషు సమితింజయః । రాఘవస్తు సుసంక్రుద్ధో రావణం బహుభిశ్శరైః ॥౧౨॥ ఏతస్మిన్నంతరే క్రుద్ధో రాఘవస్యానుజో బలీ । లక్ష్మణస్సాయకాన్ సప్త జగ్రాహ పరవీరహా ॥౧౩॥ తైస్సాయకైర్మహావేగై రావణస్య మహాద్యుతిః । ధ్వజం మనుష్యశీర్షం తు తస్య చిచ్ఛేద నైకధా ॥౧౪॥ సారథేశ్చాపి బాణేన శిరో జ్వలితకుండలమ్ । జహార లక్ష్మణః శ్రీమాన్ నైరృతస్య మహాబలః ॥౧౫॥ తస్య బాణైశ్చ చిచ్ఛేద ధనుర్గజకరోపమమ్ । లక్ష్మణో రాక్షసేంద్రస్య పంచభిర్నిశితైశ్శరైః ॥౧౬॥ వివ్యాధోరసి వేగేన కవచేన సమావృతే । నీలమేఘనిభాంశ్చాస్య సదశ్వాన్ పర్వతోపమాన్ ॥౧౭॥ జఘానాప్లుత్య గదయా రావణస్య విభీషణః । హతాశ్వాద్వేగవాన్ వేగాదవప్లుత్య మహారథాత్ ॥౧౮॥ క్రోధమాహారయత్తీవ్రం భ్రాతరం ప్రతి రావణః । తతశ్శక్తిం మహావేగాం ప్రదీప్తామశనీమివ ॥౧౯॥ విభీషణాయ చిక్షేప రాక్షసేంద్రః ప్రతాపవాన్ । అప్రాప్తామేవ తాం బాణైస్త్రిభిశ్చిచ్ఛేద లక్ష్మణః ॥౨౦॥ తాం దృష్ట్వా నిహతాం శక్తిం లక్ష్మణేన మహాత్మనా । అథోదతిష్ఠత్సన్నాదో వానరాణాం తదా రణే ॥౨౧॥ సా పపాత త్రిధా భిన్నా శక్తిః కాంచనమాలినీ । సవిష్ఫులింగా జ్వలితా మహోల్కేవ దివశ్చ్యుతా ॥౨౨॥ తతస్సంభావితతరాం కాలేనాపి దురాసదామ్ । జగ్రాహ విపులాం శక్తిం దీప్యమానాం స్వతేజసా ॥౨౩॥ సా గృహీతా బలవతా రావణేన దురాత్మనా । జజ్వాల సుమహావేగా శక్రాశనిసమప్రభా ॥౨౪॥ ఏతస్మిన్నంతరే వీరో లక్ష్మణస్తం విభీషణమ్ । ప్రాణసంశయమాపన్నం తూర్ణమభ్యవపద్యత ॥౨౫॥ తం విమోక్షయితుం వీరశ్చాపమాయమ్య లక్ష్మణః । రావణం శక్తిహస్తం వై శరవర్షైరవాకిరత్ ॥౨౬॥ కీర్యమాణశ్శరౌఘేణ విసృష్టేన మహాత్మనా । న ప్రహర్తుం మనశ్చక్రే విముఖీకృతవిక్రమః ॥౨౭॥ మోక్షితం భ్రాతరం దృష్ట్వా లక్ష్మణేన స రావణః । లక్ష్మణాభిముఖస్తిష్ఠన్నిదం వచనమబ్రవీత్ ॥౨౮॥ మోక్షితస్తే బలశ్లాఘిన్ యస్మాదేవం విభీషణః । విముచ్య రాక్షసం శక్తిస్త్వయీయం వినిపాత్యతే ॥౨౯॥ ఏషా తే హృదయం భిత్త్వా శక్తిర్లోహితలక్ష్మణా । మద్బాహుపరిఘోత్సృష్టా ప్రాణానాదాయ యాస్యతి ॥౩౦॥ ఇత్యేవముక్త్వా తాం శక్తిమష్టఘంటాం మహాస్వనామ్ । మయేన మాయావిహితామమోఘాం శత్రుఘాతినీమ్ ॥౩౧॥ లక్ష్మణాయ సముద్దిశ్య జ్వలంతీమివ తేజసా । రావణః పరమక్రుద్ధశ్చిక్షేప చ ననాద చ ॥౩౨॥ సా క్షిప్తా భీ

మవేగేన శక్రాశనిసమస్వనా । శక్తిరభ్యపతద్వేగాల్లక్ష్మణం రణమూర్ధని ॥౩౩॥ తామనువ్యాహరచ్ఛక్తిమాపతంతీం స రాఘవః । స్వస్త్యస్తు లక్ష్మణాయేతి మోఘా భవ హతోద్యమా ॥౩౪॥ రావణేన రణే శక్తిః క్రుద్ధేనాశీవిషోపమా । ముక్తా శూరస్యాభీతస్య లక్ష్మణస్య మమజ్జ సా ॥౩౫॥ న్యపతత్సా మహావేగా లక్ష్మణస్య మహోరసి । జిహ్వేవోరగరాజస్య దీప్యమానా మహాద్యుతిః ॥౩౬॥ తతో రావణవేగేన సుదూరమవగాఢయా । శక్త్యా నిర్భిన్నహృదయః పపాత భువి లక్ష్మణః ॥౩౭॥ తదవస్థం సమీపస్థో లక్ష్మణం ప్రేక్ష్య రాఘవః । భ్రాతృస్నేహాన్మహాతేజా విషణ్ణహృదయోఽభవత్ ॥౩౮॥ స ముహూర్తమనుధ్యాయ బాష్పవ్యాకులలోచనః । బభూవ సంరబ్ధతరో యుగాంత ఇవ పావకః ॥౩౯॥ న విషాదస్య కాలోఽయమితి సంచింత్య రాఘవః । తతస్సునిశితైర్బాణైర్వీరో దశరథాత్మజః ॥౪౦॥ చక్రే సుతుములం యుద్ధం రావణస్య వధే ధృతః । సర్వయత్నేన మహతా లక్ష్మణం సన్నిరీక్ష్య చ ॥౪౧॥ స దదర్శ తతో రామః శక్త్యా భిన్నం మహాహవే । లక్ష్మణం రుధిరాదిగ్ధం సపన్నగమివాచలమ్ ॥౪౨॥ తామపి ప్రహితాం శక్తిం రావణేన బలీయసా । యత్నతస్తే హరిశ్రేష్ఠా న శేకురవకర్షితుమ్ ॥౪౩॥ అర్దితాశ్చైవ బాణౌఘైః క్షిప్రహస్తేన రక్షసా । సౌమిత్రిం సా వినిర్భిద్య ప్రవిష్టా ధరణీతలమ్ ॥౪౪॥ తాం కరాభ్యాం పరామృశ్య రామః శక్తిం భయావహామ్ । బభంజ సమరే క్రుద్ధో బలవాన్ విచకర్ష చ ॥౪౫॥ తస్య నిష్కర్షతః శక్తిం రావణేన బలీయసా । శరాస్సర్వేషు గాత్రేషు పాతితా మర్మభేదినః ॥౪౬॥ అచింతయిత్వా తాన్ బాణాన్ సమాశ్లిష్య చ లక్ష్మణమ్ । అబ్రవీచ్చ హనూమంతం సుగ్రీవం చైవ రాఘవః ॥౪౭॥ లక్ష్మణం పరివార్యేహ తిష్ఠధ్వం వానరోత్తమాః । పరాక్రమస్య కాలోఽయం సంప్రాప్తో మే చిరేప్సితః ॥౪౮॥ పాపాత్మాయం దశగ్రీవో వధ్యతాం పాపనిశ్చయః । కాంక్షతశ్చాతకస్యేవ ఘర్మాంతే మేఘదర్శనమ్ ॥౪౯॥ అస్మిన్ ముహూర్తే న చిరాత్సత్యం ప్రతిశృణోమి వః । అరావణమరామం వా జగద్ద్రక్ష్యథ వానరాః ॥౫౦॥ రాజ్యనాశం వనే వాసం దండకే పరిధావనమ్ । వైదేహ్యాశ్చ పరామర్శం రక్షోభిశ్చ సమాగమమ్ ॥౫౧॥ ప్రాప్తం దుఃఖం మహాద్ఘోరం క్లేశం చ నిరయోపమమ్ । అద్య సర్వమహం త్యక్ష్యే నిహత్వా రావణం రణే ॥౫౨॥ యదర్థం వానరం సైన్యం సమానీతమిదం మయా । సుగ్రీవశ్చ కృతో రాజ్యే నిహత్వా వాలినం రణే ॥౫౩॥ యదర్థం సాగరః క్రాంతః సేతుర్బద్ధశ్చ సాగరే । సోఽయమద్య రణే పాపశ్చక్షుర్విషయమాగతః ॥౫౪॥ చక్షుర్విషయమాగమ్య నాయం జీవితుమర్హతి । దృష్టిం దృష్టివిషస్యేవ సర్పస్య మమ రావణః ॥౫౫॥ స్వస్థాః పశ్యత దుర్ధర్షా యుద్ధం వానరపుంగవాః । ఆసీనాః పర్వతాగ్రేషు మమేదం రావణస్య చ ॥౫౬॥ అద్య రామస్య రామత్వం పశ్యంతు మమ సంయుగే । త్రయో లోకాస్సగంధర్వాః సిద్ధాశ్చ సహచారణాః ॥౫౭॥ అద్య కర్మ కరిష్యామి యల్లోకాస్సచరాచరాః । సదేవాః కథయిష్యంతి యావద్భూమిర్ధరిష్యతి ॥౫౮॥ సమాగమ్య సదా లోకే యథా యుద్ధం ప్రవర్తితమ్ । ఏవముక్త్వా శితైర్బాణైస్తప్తకాంచనభూషణైః ॥౫౯॥ ఆజఘాన దశగ్రీవం రణే రామస్సమాహితః । అథ ప్రదీప్తైర్నారాచైర్ముసలైశ్చాపి రావణః ॥౬౦॥ అభ్యవర్షత్తదా రామం ధారాభిరివ తోయదః । రామరావణముక్తానామన్యోన్యమభినిఘ్నతామ్ ॥౬౧॥ శరాణాం చ శరాణాం చ బభూవ తుములస్స్వనః । తే భిన్నాశ్చ వికీర్ణాశ్చ రామరావణయోశ్శరాః ॥౬౨॥ అంతరిక్షాత్ప్రదీప్తాగ్రా నిపేతుర్ధరణీతలే । తయోర్జ్యాతలనిర్ఘోషో రామరావణయోర్మహాన్ ॥౬౩॥ త్రాసనస్సర్వభూతానాం సంబభూవాద్భుతోపమః । స కీర్యమాణశ్శరజాలవృష్టిభిర్మహాత్మనా దీప్తధనుష్మతార్దితః । భయాత్ప్రదుద్రావ సమేత్య రావణో యథానిలేనాభిహతో వలాహకః ॥౬౪॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - ఏకోత్తరశతతమస్సర్గః -

****

శక్త్యాభినిహతం దృష్ట్వా రావణేన బలీయసా । లక్ష్మణం సమరే శూరం రుధిరౌఘపరిప్లుతమ్ ॥౧॥ స దత్త్వా తుములం యుద్ధం రావణస్య దురాత్మనః । విసృజన్నేవ బాణౌఘాన్ సుషేణం వాక్యమబ్రవీత్ ॥౨॥ ఏష రావణవీర్యేణ లక్ష్మణః పతితః క్షితౌ । సర్పవద్వేష్టతే వీరో మమ శోకముదీరయన్ ॥౩॥ శోణితార్ద్రమిమం వీరం ప్రాణైరిష్టతమం మమ । పశ్యతో మమ కా శక్తిర్యోద్ధుం పర్యాకులాత్మనః ॥౪॥ అయం స సమరశ్లాఘీ భ్రాతా మే శుభలక్షణః । యది పంచత్వమాపన్నః ప్రాణైర్మే కిం సుఖేన చ ॥౫॥ లజ్జతీవ హి మే వీర్యం భ్రశ్యతీవ కరాద్ధనుః । సాయకా వ్యవసీదంతి దృష్టిర్బాష్పవశం గతా ॥౬॥ అవసీదంతి గాత్రాణి స్వప్నయానే నృణామివ । చింతా మే వర్ధతే తీవ్రా ముమూర్షా చోపజాయతే ॥౭॥ భ్రాతరం నిహతం దృష్ట్వా రావణేన దురాత్మనా । వినిశ్శ్వసంతం దుఃఖార్తం మర్మణ్యభిహతం భృశమ్ ॥౮॥ రాఘవో భ్రాతరం దృష్ట్వా ప్రియం ప్రాణం బహి

శ్చరమ్ । దుఃఖేనమహతావిష్టోధ్యానశోకపరాయణః॥౯॥పరంవిషాదమాపన్నోవిలలాపాకులేన్ద్రియః । నహియుద్ధేన
మేకార్యంనైవప్రాణైర్నసీతయా॥౧౦॥ భ్రాతరంనిహతందృష్ట్వాలక్ష్మణంరణపాంసుషు ।కింమేరాజ్యేనకింప్రాణై
ర్యుద్ధేకార్యంనవిద్యతే ॥ యత్రాయంనిహతశ్శేతేరణమూర్ధనిలక్ష్మణః॥౧౧॥దేశేదేశేకళత్రాణిదేశేదేశేచబాన్ధ
వాః। తంతుదేశంనపశ్యామియత్రభ్రాతాసహోదరః॥౧౨॥ఇత్యేవంవిలపంతంతంశోకవిహ్వలితేన్ద్రియమ్ ।వివేష్ట
మానంకరుణముచ్ఛ్వసంతంపునఃపునః॥౧౩॥రామమాశ్వాసయన్వీరస్సుషేణోవాక్యమబ్రవీత్ । నమృతోయంమహా
బాహోలక్ష్మణోలక్ష్మివర్ధనః॥ ౧౪॥ నచాస్యవికృతంవక్త్రంనాపిశ్యావంననిష్ప్రభం।సుప్రభంచప్రసన్నంచముఖమ
స్యాభిలక్ష్యతే॥౧౫॥పద్మరక్తతలౌహస్తౌసుప్రసన్నేచలోచనే।ఏవంనవిద్యతేరూపంగతాసూనాంవిశాంపతే॥౧౬॥ దీర్ఘా
యుషస్తుయేమర్త్యాస్తేషాంతుముఖమీదృశమ్ । నాయంప్రేతత్వమాపన్నోలక్ష్మణోలక్ష్మివర్ధనః॥౧౭॥మావిషాదంకృ
థావీరసప్రాణోయమరిందమః।ఆఖ్యాస్యతేప్రసుప్తస్యస్రస్తగాత్రస్యభూతలే॥౧౮॥సోచ్ఛ్వాసంహృదయంవీరకం
పమానంముహుర్ముహుః । ఏవముక్త్వాతువాక్యజ్ఞస్సుషేణోరాఘవంవచః॥౧౯॥సమీపస్థమువాచేదంహనూమంత
మభిత్వరన్ । సౌమ్యశీఘ్రమితోగత్వాశైలమోషధిపర్వతమ్॥౨౦॥పూర్వంతేకథితోయోసౌవీరజాంబవతాశుభః ।ద
క్షిణేశిఖరేతస్యజాతామోషధిమానయ॥౨౧॥విశల్యకరణీంనామవిశల్యకరణీంశుభామ్।సౌవర్ణ్యకరణీంచాపితథాసంజీవ
నీమపి॥సంధానకరణీంచాపిగత్వాశీఘ్రమిహానయ॥౨౨॥సంజీవనార్థంవీరస్యలక్ష్మణస్యమహాత్మనః।ఇత్యేవముక్తోహను
మాన్గత్వాచౌషధిపర్వతమ్॥౨౩॥చింతామభ్యగమచ్ఛ్రీమానజానంస్తాంమహౌషధిమ్। తస్యబుద్ధిస్సముత్పన్నామా
రుతేరమితౌజసః॥౨౪॥ఇదమేవగమిష్యామిగృహీత్వాశిఖరంగిరేః। అస్మిన్హిశిఖరేజాతామోషధింతాంసుఖావహామ్॥
౨౫॥ ప్రతర్కాదవగచ్ఛామిసుషేణోమాంయథాబ్రవీత్ ।అగృహ్యయదిగచ్ఛామివిశల్యకరణీమహమ్॥౨౬॥ కాలాత్య
యేనదోషస్స్యాద్వైక్లబ్యంచమహద్భవేత్ ।ఇతిసంచింత్యహనుమాన్గత్వాక్షిప్రంమహాబలః॥౨౭॥ఆసాద్యపర్వతశ్రే
ష్ఠంత్రిఃప్రకంప్యగిరేశ్శిరః । ఫుల్లనానాతరుగణంసముత్పాట్యమహాబలః॥౨౮॥గృహీత్వాహరిశార్దూలోహస్తాభ్యాం
సమతోలయత్ । సనీలమివజీమూతంతోయపూర్ణంనభస్స్థలాత్ ॥౨౯॥ఆపపాతగృహీత్వాతుహనూమాన్శిఖరంగిరేః।
సమాగమ్యమహావేగస్సన్న్యస్యశిఖరంగిరేః॥౩౦॥విశ్రమ్యకించిద్ధనుమాన్సుషేణమిదమబ్రవీత్ ॥ఓషధీర్నావగచ్ఛా
మితామహంహరిపుంగవ॥౩౧॥తదిదంశిఖరంకృత్స్నంగిరేస్తస్యాహృతంమయా । ఏవంకథయమానంతంప్రశస్యపవనా
త్మజం॥౩౨॥సుషేణోవానరశ్రేష్ఠోజగ్రాహోత్పాట్యచౌషధిమ్।విస్మితాస్తుబభూవుస్తేరణేవానరరాక్షసాః॥౩౩॥దృ
ష్ట్వాహనుమతఃకర్మసురైరపిసుదుష్కరమ్ ।తతస్సంక్షోదయిత్వాతామోషధింవానరోత్తమః॥౩౪॥లక్ష్మణస్యదదౌన
స్తస్సుషేణస్సుమహాద్యుతేః । సశల్యస్తాంసమాఘ్రాయలక్ష్మణఃపరవీరహా॥౩౫॥విశల్యోవిరుజశ్శీఘ్రముదతిష్ఠన్మహీత
లాత్ । తముత్థితంతేహరయోభూతలాత్ప్రేక్ష్యలక్ష్మణమ్॥౩౬॥సాధుసాధ్వితిసుప్రీతాస్సుషేణంప్రత్యపూజయన్ । ఏ
హ్యేహీత్యబ్రవీద్రామోలక్ష్మణంపరవీరహా॥౩౭॥సస్వజేస్నేహగాఢంచబాష్పపర్యాకులేక్షణః।అబ్రవీచ్చపరిష్వజ్య
సౌమిత్రింరాఘవస్తదా॥౩౮॥దిష్ట్యాత్వాంవీరపశ్యామిమరణాత్పునరాగతమ్।నహిమేజీవితేనార్థస్సీతయాచాపిలక్ష్మ
ణ॥౩౯॥కోహిమేవిజయేనార్థస్త్వయిపంచత్వమాగతే।ఇత్యేవంవదతస్తస్యరాఘవస్యమహాత్మనః॥౪౦॥ఖిన్నశ్శిథిలయా
వాచాలక్ష్మణోవాక్యమబ్రవీత్ ।తాంప్రతిజ్ఞాంప్రతిజ్ఞాయపురాసత్యపరాక్రమ॥౪౧॥లఘుఃకశ్చిదివాసత్త్వోనైవంవక్తు
మిహార్హసి।నహిప్రతిజ్ఞాంకుర్వంతివితథాంసాధవోనఘ॥౪౨॥లక్షణంహిమహత్త్వస్యప్రతిజ్ఞాపరిపాలనమ్।నైరాశ్య
ముపగంతుంతేతదలంమత్కృతేనఘ॥౪౩॥వధేనరావణస్యాద్యప్రతిజ్ఞామనుపాలయ। నజీవన్యాస్యతేశత్రుస్తవబాణ
పథంగతః॥౪౪॥నర్దతస్తీక్ష్ణదంష్ట్రస్యసింహస్యేవమహాగజః। అహంతువధమిచ్ఛామిశీఘ్రమస్యదురాత్మనః॥౪౫॥యా
వదస్తంనయాత్యేషకృతకర్మాదివాకరః। యదివధమిచ్ఛసిరావణస్యసంఖ్యేయదిచకృతాంత్వమిహేచ్ఛసిప్రతిజ్ఞామ్ ॥
యదితవరాజవరాత్మజాభిలాషఃకురుచవచోమమశీఘ్రమద్యవీర॥౪౬॥ఇతిశ్రీమద్యుద్ధకాండే-ద్వ్యుత్తరశతతమస్సర్గః
లక్ష్మణేనతుతద్వాక్యముక్తంశ్రుత్వాసరాఘవః । సందధేపరవీరఘ్నోధనురాదాయవీర్యవాన్॥౧ ॥రావణాయశరాన్
ఘోరాన్విససర్జచమూముఖే । అథాన్యంరథమారుహ్యరావణోరాక్షసాధిపః॥౨ ॥అభ్యద్రవతకాకుత్స్థంస్వర్భా

నురివ భాస్కరం। దశగ్రీవో రథస్థస్తు రామం వజ్రోపమైశ్శరైః ॥౩॥ ఆజఘాన మహాఘోరైర్ధారాభిరివ తోయదః। దీప్తపా
వకసంకాశైః శరైః కాంచనభూషణైః ॥౪॥ నిర్బిభేద రణే రామో దశగ్రీవం సమాహితమ్। భూమౌ స్థితస్య రామస్య రథస్థ
స్య చ రక్షసః ॥౫॥ న సమం యుద్ధమిత్యాహుర్దేవగంధర్వదానవాః। తతః కాంచనచిత్రాంగః కింకిణీశతభూషితః ॥౬॥ త
రుణాదిత్యసంకాశో వైడూర్యమయకూబరః। సదశ్వైః కాంచనాపీడైర్యుక్తః శ్వేతప్రకీర్ణకైః ॥౭॥ హరిభిస్సూర్యసం
కాశైర్హేమజాలవిభూషితైః। రుక్మవేణుధ్వజః శ్రీమాన్ దేవరాజరథో వరః ॥౮॥ దేవరాజేన సందిష్టో రథమారుహ్య మా
తలిః। అభ్యవర్తత కాకుత్స్థమవతీర్య త్రివిష్టపాత్ ॥౯॥ అబ్రవీచ్చ తదా రామం సప్రతోదో రథే స్థితః। ప్రాంజలిర్మాత
లిర్వాక్యం సహస్రాక్షస్య సారథిః ॥౧౦॥ సహస్రాక్షేణ కాకుత్స్థ రథోఽయం విజయాయ తే। దత్తస్తవ మహాసత్త్వ శ్రీ
మఞ్ఛత్రునిబర్హణ ॥౧౧॥ ఇదమైంద్రం మహచ్చాపం కవచం చాగ్నిసన్నిభమ్। శరాశ్చాదిత్యసంకాశాశ్శక్తిశ్చ విమలా
శితా ॥౧౨॥ ఆరుహ్యేమం రథం వీర రాక్షసం జహి రావణమ్। మయా సారథినా రాజన్ దేవేంద్ర ఇవ దానవాన్ ॥౧౩॥ ఇత్యు
క్తస్సంపరిక్రమ్య రథం సమభివాద్య చ। ఆరురోహ తదా రామో లోకాన్ లక్ష్మ్యా విరాజయన్ ॥౧౪॥ తద్బభూవాద్భుతం
యుద్ధం తుములం రోమహర్షణమ్। రామస్య చ మహాబాహో రావణస్య చ రక్షసః ॥౧౫॥ స గాంధర్వేణ గాంధర్వం దై
వం దైవేన రాఘవః। అస్త్రం రాక్షసరాజస్య జఘాన పరమాస్త్రవిత్ ॥౧౬॥ అస్త్రం తు పరమం ఘోరం రాక్షసం రాక్షసా
ధిపః। ససర్జ పరమక్రుద్ధః పునరేవ నిశాచరః ॥౧౭॥ తే రావణధనుర్ముక్తాశ్శరాః కాంచనభూషణాః। అభ్యవర్తంత కాకుత్
స్థం సర్పా భూత్వా మహావిషాః ॥౧౮॥ తే దీప్తవదనా దీప్తం వమంతో జ్వలనం ముఖైః। రామమేవాభ్యవర్తంత వ్యాదితా
స్యా భయానకాః ॥౧౯॥ తైర్వాసుకిసమస్పర్శైర్దీప్తభోగైర్మహావిషైః। దిశశ్చ సంవృతాః సర్వాః ప్రదిశశ్చ సమా
వృతాః ॥౨౦॥ తాన్ దృష్ట్వా పన్నగాన్ రామస్సమాపతత ఆహవే। అస్త్రం గారుత్మతం ఘోరం ప్రాదుశ్చక్రే భయావ
హమ్ ॥౨౧॥ తే రాఘవధనుర్ముక్తా రుక్మపుంఖాశ్శిఖిప్రభాః। సుపర్ణాః కాంచనా భూత్వా విచేరుస్సర్పశత్రవః ॥౨౨॥ తే
తాన్ సర్వాన్ శరాన్ జఘ్నుః సర్పరూపాన్ మహాజవాన్। సుపర్ణరూపా రామస్య విశిఖాః కామరూపిణః ॥౨౩॥ అస్త్రే ప్ర
తిహతే క్రుద్ధో రావణో రాక్షసాధిపః। అభ్యవర్షత్తదా రామం ఘోరాభిశ్శరవృష్టిభిః ॥౨౪॥ తతశ్శరసహస్రేణ రామమ
క్లిష్టకారిణమ్। అర్దయిత్వా శరౌఘేణ మాతలిం ప్రత్యవిధ్యత ॥౨౫॥ చిచ్ఛేద కేతుముద్దిశ్య శరేణైకేన రావణః। పాతయిత్వా
రథోపస్థే రథాత్కేతుం చ కాంచనమ్ ॥౨౬॥ ఐంద్రానపి జఘానాశ్వాన్ శరజాలేన రావణః। తద్దృష్ట్వా సుమహత్కర్మ రా
వణస్య దురాత్మనః ॥౨౭॥ విషేదుర్దేవగంధర్వా దానవాశ్చారణైస్సహ। రామమార్తం తదా దృష్ట్వా సిద్ధాశ్చ పరమర్ష
యః ॥౨౮॥ వ్యథితా వానరేంద్రాశ్చ బభూవుస్సవిభీషణాః। రామచంద్రమసం దృష్ట్వా గ్రస్తం రావణరాహుణా ॥౨౯॥
ప్రాజాపత్యం చ నక్షత్రం రోహిణీం శశినః ప్రియామ్। సమాక్రమ్య బుధస్తస్థౌ ప్రజానామశుభావహః ॥౩౦॥ సధూమప
రివృత్తాగ్నిః ప్రజ్వలన్నివ సాగరః। ఉత్పపాత తదా క్రుద్ధస్స్పృశన్నివ దివాకరమ్ ॥౩౧॥ శస్త్రవర్ణస్సుపరుషో మందరశ్మిర్ది
వాకరః। అదృశ్యత కబంధాంకః సంసక్తో ధూమకేతునా ॥౩౨॥ కోసలానాం చ నక్షత్రం వ్యక్తమింద్రాగ్నిదైవతమ్। ఆ
క్రమ్యాంగారకస్తస్థౌ విశాఖామపి చాంబరే ॥౩౩॥ దశాస్యో వింశతిభుజః ప్రగృహీతశరాసనః। అదృశ్యత దశగ్రీవో మైనా
క ఇవ పర్వతః ॥౩౪॥ నిరస్యమానో రామస్తు దశగ్రీవేణ రక్షసా। నాశక్నోదభిసంధాతుం సాయకాన్ రణమూర్ధని ॥౩౫॥
స కృత్వా భ్రుకుటిం క్రుద్ధః కించిత్సంరక్తలోచనః। జగామ సుమహాక్రోధం నిర్దహన్నివ చక్షుషా ॥౩౬॥ ఇతి శ్రీమద్యు
ద్ధకాండే - త్ర్యుత్తరశతతమస్సర్గః. **

తస్య క్రుద్ధస్య వదనం దృష్ట్వా రామస్య ధీమతః। సర్వభూతాని విత్రేసుః ప్రాకంపత చ మేదినీ ॥౧॥ సింహశార్దూ
లవాన్ శైలః సంచచాలచలద్ద్రుమః। బభూవ చాతిక్షుభితః సముద్రస్సరితాం పతిః ॥౨॥ ఖగాశ్చ ఖరనిర్ఘోషా గగనే పరు
షస్వనాః। ఔత్పాతికా వినర్దంతః సమంతాత్పరిచక్రముః ॥౩॥ రామం దృష్ట్వా చ సంక్రుద్ధముత్పాతాంశ్చాపి దారుణాన్।
విత్రేసుస్సర్వభూతాని రావణం చావిశద్భయమ్ ॥౪॥ విమానస్థాస్తదా దేవా గంధర్వాశ్చ మహోరగాః। ఋషిదానవ
దైత్యాశ్చ గరుత్మంతశ్చ ఖేచరాః ॥౫॥ దదృశుస్తే మహాయుద్ధం లోకసంవర్తసంస్థితమ్। నానాప్రహరణైర్భీమైః శూర
యోస్సంప్రయుధ్యతోః ॥౬॥ ఊచుస్సురాసురాస్సర్వే తదా విగ్రహమాగతాః। ప్రేక్షమాణాస్తదా యుద్ధం వాక్యం భక్త్యా

ప్రహృష్టవత్ ॥ ౭ ॥ దశగ్రీవంజయేత్యాహురసురాస్సమవస్థితాః । దేవారామమథోచుస్తేత్వంజయేతిపునఃపునః ॥ ౮ ॥ ఏత
స్మిన్నంతరేక్రోధాద్రాఘవస్యసరావణః । ప్రహర్తుకామోదుష్టాత్మాస్పృశన్ప్రహరణంమహత్ ॥ ౯ ॥ వజ్రసా
రంమహానాదంసర్వశత్రునిబర్హణమ్ । శైలశృంగనిభైఃకూటైశ్చితందృష్టిభయావహైః ॥ ౧౦ ॥ సధూమమివతీక్ష్ణాగ్రం
యుగాంతాగ్నిభయావహమ్ । అతిరౌద్రమనాసాద్యంకాలేనాపిదురాసదమ్ ॥ ౧౧ ॥ త్రాసనంసర్వభూతానాందారు
ణంభేదనంతదా । ప్రదీప్తమివరోషేణశూలంజగ్రాహరావణః ॥ ౧౨ ॥ తచ్ఛూలంపరమక్రుద్ధోజగ్రాహయుధివీర్యవాన్ ।
అనేకైస్సమరేశూరైరాక్షసైఃపరివారితః ॥ ౧౩ ॥ సముద్యమ్యమహాకాయోననాదయుధిభైరవమ్ । సంరక్తనయనోరోషా
త్స్వసైన్యమభిహర్షయన్ ॥ ౧౪ ॥ పృథివీంచాంతరిక్షంచదిశశ్చప్రదిశస్తథా । ప్రాకంపయత్తదాశబ్దోరాక్షసేంద్రస్య
దారుణః ॥ ౧౫ ॥ అతినాదస్యనాదేనతేనతస్యమహాత్మనః । సర్వభూతానివిత్రేసుఃసాగరశ్చప్రచుక్షుభే ॥ ౧౬ ॥ సగృహీత్వా
మహావీర్యఃశూలంతద్రావణోమహత్ । వినద్యసుమహానాదంరామంపరుషమబ్రవీత్ ॥ ౧౭ ॥ శూలోయంవజ్రసారస్తే
రామరోషాన్మయోద్యతః । తవభ్రాతృసహాయస్యసద్యఃప్రాణాన్హరిష్యతి ॥ ౧౮ ॥ రక్షసామద్యశూరాణాంనిహతా
నాంచమూముఖే । త్వాంనిహత్యరణశ్లాఘిన్కరోమ్యస్రుప్రమార్జనమ్ ॥ ౧౯ ॥ తిష్ఠేదానీంనిహన్మిత్వామేషశూలేనరా
ఘవ । ఏవముక్త్వాసచిక్షేపతచ్ఛూలంరాక్షసాధిపః ॥ ౨౦ ॥ తద్రావణకరాన్ముక్తంవిద్యుజ్జ్వాలాసమాకులమ్ । అష్టఘంటం
మహానాదంవియద్గతమశోభత ॥ ౨౧ ॥ తచ్ఛూలంరాఘవోదృష్ట్వాజ్వలంతంఘోరదర్శనమ్ । ససర్జవిశిఖాన్రామశ్చా
పమాయమ్యవీర్యవాన్ ॥ ౨౨ ॥ ఆపతంతంశరౌఘేణవారయామాసరాఘవః । ఉత్పతంతంయుగాంతాగ్నింజలౌఘైరివవా
సవః ॥ ౨౩ ॥ నిర్దదాహసతాన్బాణాన్రామకార్ముకనిస్సృతాన్ । రావణస్యమహాశూలఃపతంగానివపావకః ॥ ౨౪ ॥
తాన్దృష్ట్వాభస్మసాద్భూతాన్శూలసంస్పర్శచూర్ణితాన్ । సాయకానంతరిక్షస్థాన్రాఘవఃక్రోధమాహరత్ ॥
౨౫ ॥ సతాంమాతలినానీతాంశక్తింవాసవనిర్మితామ్ । జగ్రాహపరమక్రుద్ధోరాఘవోరఘునందనః ॥ ౨౬ ॥ సాతోలితా
బలవతాశక్తిర్ఘంటాకృతస్వనా । నభఃప్రజ్వాలయామాసయుగాంతాగ్నిసమప్రభా ॥ ౨౭ ॥ సాక్షిప్తారాక్షసేంద్రస్య
తస్మిన్శూలేపపాతహ । భిన్నశ్శక్త్యాతదాశూలోనిపపాతమహాద్యుతిః ॥ ౨౮ ॥ సాధుసాధ్వితిభూతానిప్రశశంసూరఘూ
త్తమమ్ । నిర్బిభేదతతోబాణైర్హయానస్యమహాజవాన్ ॥ ౨౯ ॥ రామస్తీక్ష్ణైర్మహావేగైర్వజ్రకల్పైశ్శరోత్తమైః । ని
ర్బిభేదోరసితదారావణంనిశితైశ్శరైః ॥ ౩౦ ॥ రాఘవఃపరమాయత్తోలలాటేపత్రిభిస్త్రిభిః । సశరైర్భిన్నసర్వాం
గోగాత్రప్రస్రుతశోణితః ॥ ౩౧ ॥ రాక్షసేంద్రసమూహస్థఃఫుల్లాశోకఇవాబభౌ ॥ సరామబాణైరభివిద్ధగాత్రోని
శాచరేంద్రఃక్షతజార్ద్రగాత్రః । జగామఖేదంచసమాజమధ్యేక్రోధంచచక్రేసుభృశంతదానీమ్ ॥ ౩౨ ॥ ఇతిశ్రీమ
ద్యుద్ధకాండే - చతురుత్తరశతతమస్సర్గః **

సతేనతుతదాక్రోధాత్కాకుత్స్థేనార్దితోరణే । రావణస్సమరశ్లాఘీతతఃక్రోధముపాగమత్ ॥ ౧ ॥ సదీప్తన
యనోరోషాచ్చాపమాయమ్యవీర్యవాన్ । అభ్యర్దయత్సుసంక్రుద్ధోరాఘవంపరమాహవే ॥ ౨ ॥ బాణధారాసహస్రై
స్తుసతోయదఇవాంబరాత్ । రాఘవంరావణోబాణైస్తటాకమివపూరయత్ ॥ ౩ ॥ పూరితశ్శరజాలేనధనుర్ముక్తేనసం
యుగే । మహాగిరిరివాకంప్యఃకాకుత్స్థోనప్రకంపతే ॥ ౪ ॥ సశరైశ్శరజాలానివారయన్సమరేస్థితః । గభస్తీనివసూ
ర్యస్యప్రతిజగ్రాహవీర్యవాన్ ॥ ౫ ॥ తతశ్శరసహస్రాణిక్షిప్రహస్తోనిశాచరః । నిజఘానోరసిక్రుద్ధోరాఘవస్యమహా
త్మనః ॥ ౬ ॥ సశోణితసమాదిగ్ధస్సమరేలక్ష్మణాగ్రజః । దృష్టఃఫుల్లఇవారణ్యేసుమహాన్కింశుకద్రుమః ॥ ౭ ॥ శరాభిఘాతసం
రబ్ధస్సోపిజగ్రాహసాయకాన్ । కాకుత్స్థస్సుమహాతేజాయుగాంతాదిత్యతేజసః ॥ ౮ ॥ తతోన్యోన్యంసుసంరబ్ధావుభౌ
తౌరామరావణౌ । శరాంధకారేసమరేనోపాలక్షయతాంతదా ॥ ౯ ॥ తతఃక్రోధసమావిష్టోరామోదశరథాత్మజః । ఉ
వాచరావణంవీరఃప్రహస్యపరుషంవచః ॥ ౧౦ ॥ మమభార్యాజనస్థానాదజ్ఞానాద్రాక్షసాధమ । హృతాతేవివశాయస్మా
త్తస్మాత్త్వంనాసివీర్యవాన్ ॥ ౧౧ ॥ మయావిరహితాందీనాంవర్తమానాంమహావనే । వైదేహీంప్రసభంహృత్వాశూ
రోహమితిమన్యసే ॥ ౧౨ ॥ స్త్రీషుశూరవినాథాసుపరదారాభిమర్శక । కృత్వాకాపురుషంకర్మశూరోహమితిమన్య
సే ॥ ౧౩ ॥ భిన్నమర్యాదనిర్లజ్జచారిత్రేష్వనవస్థిత । దర్పాన్మృత్యుముపాదాయశూరోహమితిమన్యసే ॥ ౧౪ ॥ శూరేణధ

నదభ్రాత్రా బలైస్సముదితేన చ। శ్లాఘనీయం యశస్యం చ కృతం కర్మ మహత్త్వయా॥౧౫॥ ఉత్సేకేనాభిపన్నస్య గ
ర్హితస్యాహితస్య చ। కర్మణః ప్రాప్నుహీదానీం తస్యాద్య సుమహత్ఫలమ్॥౧౬॥ శూరోఽహమితి చాత్మానమవగచ్ఛసి
దుర్మతే। నైవ లజ్జాస్తి తే సీతాం చోరవద్వ్యపకర్షతః॥౧౭॥ యది మత్సన్నిధౌ సీతా ధర్షితా స్యాత్త్వయా బలాత్।
భ్రాతరం తు ఖరం పశ్యేస్తదా మత్సాయకైర్హతః॥౧౮॥ దిష్ట్యాసి మమ దుష్టాత్మంశ్చక్షుర్విషయమాగతః। అద్య త్వాం
సాయకైస్తీక్ష్ణైర్నయామి యమసాదనమ్॥౧౯॥ అద్య తే మచ్ఛరైశ్ఛిన్నం శిరో జ్వలితకుండలమ్। క్రవ్యాదా వ్యపకర్షంతు
వికీర్ణం రణపాంసుషు॥౨౦॥ నిపత్యోరసి గృధ్రాస్తే క్షితౌ క్షిప్తస్య రావణ। పిబంతు రుధిరం తర్షాద్బాణశల్యాంతరోత్థితమ్
॥౨౧॥ అద్య మద్బాణభిన్నస్య గతాసోః పతితస్య తే। కర్షంత్వాంత్రాణి పతగా గరుత్మంత ఇవోరగాన్॥౨౨॥ ఇత్యేవం స వద
న్వీరో రామః శత్రువిబర్హణః। రాక్షసేంద్రం సమీపస్థం శరవర్షైరవాకిరత్॥౨౩॥ బభూవ ద్విగుణం వీర్యం బలం హర్ష
శ్చ సంయుగే। రామస్యాస్త్రబలం చైవ శత్రోర్నిధనకాంక్షిణః॥౨౪॥ ప్రాదుర్బభూవురస్త్రాణి సర్వాణి విదితాత్మనః।
ప్రహర్షాచ్చ మహాతేజాః శీఘ్రహస్తతరోఽభవత్॥౨౫॥ శుభాన్యేతాని చిహ్నాని విజ్ఞాయాత్మగతాని సః। భూయ ఏవార్ద
యద్రామో రావణం రాక్షసాంతకృత్॥౨౬॥ హరీణాం చాశ్మనికరైః శరవర్షైశ్చ రాఘవాత్। హన్యమానో దశగ్రీ
వో విఘూర్ణహృదయోఽభవత్॥౨౭॥ యదా చ శస్త్రం నారేభే న వ్యకర్షచ్ఛరాసనమ్। నాస్య ప్రత్యకరోద్వీర్యం విక్లబే
నాంతరాత్మనా॥౨౮॥ క్షిప్తాశ్చాపి శరాస్తేన శస్త్రాణి వివిధాని చ। రావణార్థాయ వర్తంతే మృత్యుకాలేఽభివర్తతః॥౨౯॥
సూతస్తు రథనేతాస్య తదవస్థం సమీక్ష్య తమ్। శనైర్యుద్ధాదసంభ్రాంతో రథం తస్యాపవాహయత్॥౩౦॥ ఇతి శ్రీమద్యు
ద్ధకాండే - పంచోత్తరశతతమస్సర్గః - **

స తు మోహాత్సుసంక్రుద్ధః కృతాంతబలచోదితః। క్రోధసంరక్తనయనో రావణస్సూతమబ్రవీత్॥౧॥ హీనవీర్య
మివాశక్తం పౌరుషేణ వివర్జితమ్। భీరుం లఘుమివాసత్త్వం విహీనమివ తేజసా॥౨॥ విముక్తమివ మాయాభిరస్త్రైరివ బహి
ష్కృతమ్। మామవజ్ఞాయ దుర్బుద్ధే స్వయా బుద్ధ్యా విచేష్టసే॥౩॥ కిమర్థం మామవజ్ఞాయ మచ్ఛందమనవేక్ష్య చ। త్వ
యా శత్రోస్సమక్షం మే రథోఽయమపవాహితః॥౪॥ త్వయాద్య హి మమానార్య చిరకాలసమార్జితమ్। యశో వీర్యం చ తే
జశ్చ ప్రత్యయశ్చ వినాశితః॥౫॥ శత్రోః ప్రఖ్యాతవీర్యస్య రంజనీయస్య విక్రమైః। పశ్యతో యుద్ధలుబ్ధోఽహం కృతః కాపురుష
స్త్వయా॥౬॥ యస్త్వం రథమిమం మోహాన్న చోద్వహసి దుర్మతే। సత్యోఽయం ప్రతితర్కో మే పరేణ త్వముపస్కృతః
న హ్యేతద్విద్యతే కర్మ సుహృదో హితకాంక్షిణః। రిపూణాం సదృశం చైతన్న త్వయైతత్స్వనుష్ఠితమ్॥౮॥ నివర్తయ రథం
శీఘ్రం యావన్నోపైతి మే రిపుః। యది వాధ్యుషితో వాసి స్మర్యంతే యది వా గుణాః॥౯॥ ఏవం పరుషముక్తస్తు హితబుద్ధిరబు
ద్ధినా। అబ్రవీద్రావణం సూతో హితం సానునయం వచః॥౧౦॥ న భీతోఽస్మి న మూఢోఽస్మి నోపజప్తోఽస్మి శత్రుభిః। న ప్రమత్తో
న నిస్స్నేహో విస్మృతా న చ సత్క్రియా॥౧౧॥ మయా తు హితకామేన యశశ్చ పరిరక్షతా। స్నేహప్రసన్నమనసా
ప్రియమిత్యప్రియం కృతమ్॥౧౨॥ నాస్మిన్నర్థే మహారాజ త్వం మాం ప్రియహితే రతమ్। కశ్చిల్లఘురివానార్యో దోషతో గం
తుమర్హసి॥౧౩॥ శ్రూయతాం త్వభిధాస్యామి యన్నిమిత్తం మయా రథః। నదీవేగ ఇవాంభోభిస్సంయుగాద్వినివర్తితః॥
౧౪॥ శ్రమం తవావగచ్ఛామి మహతా రణకర్మణా। న హి తే వీర సౌముఖ్యం ప్రహర్షం వోపధారయే॥౧౫॥ రథోద్వహన
ఖిన్నాశ్చ త ఇమే రథవాజినః। దీనా ఘర్మపరిశ్రాంతా గావో వర్షహతా ఇవ॥౧౬॥ నిమిత్తాని చ భూయిష్ఠాని యాని ప్రా
దుర్భవంతి నః। తేషు తేష్వభిపన్నేషు లక్షయామ్యప్రదక్షిణమ్॥౧౭॥ దేశకాలౌ చ విజ్ఞేయౌ లక్షణానీంగితాని చ। దైన్యం ఖేద
శ్చ హర్షశ్చ రథినశ్చ బలాబలమ్॥౧౮॥ స్థలనిమ్నాని భూమేశ్చ సమాని విషమాణి చ। యుద్ధకాలశ్చ విజ్ఞేయః పరస్యాంతరద
ర్శనమ్॥౧౯॥ ఉపయానాపయానే చ స్థానం ప్రత్యపసర్పణమ్। సర్వమేతద్రథస్థేన జ్ఞేయం రథకుటుంబినా॥౨౦॥ తవ విశ్ర
మహేతోశ్చ తథైషాం రథవాజినామ్। రౌద్రం వర్జయతా ఖేదం క్షమం కృతమిదం మయా॥౨౧॥ న మయా స్వేచ్ఛయా వీర
రథోఽయమపవాహితః। భర్తృస్నేహపరీతేన మయేదం యత్కృతం విభో॥౨౨॥ ఆజ్ఞాపయ యథాతత్త్వం వక్ష్యస్యరినిషూ
దన। తత్కరిష్యామ్యహం వీర గతానృణ్యేన చేతసా॥౨౩॥ సంతుష్టస్తేన వాక్యేన రావణస్తస్య సారథేః। ప్రశస్యైనం బహువి
ధం యుద్ధలుబ్ధోఽబ్రవీదిదమ్॥౨౪॥ రథం శీఘ్రమిమం సూత రాఘవాభిముఖం కురు। నాహత్వా సమరే శత్రూన్నివర్తిష్య

తి రావణః॥ ౨౫॥ ఏవముక్త్వా తతస్తుష్టో రావణో రాక్షసేశ్వరః। దదౌ తస్మై శుభం హ్యేకం హస్తాభరణముత్తమమ్॥ ౨౬॥ శ్రుత్వా రావణవాక్యం తు సారథిస్సన్న్యవర్తత॥ తతో ద్రుతం రావణవాక్యచోదితః ప్రచోదయామాస హయాన్ స సారథిః। స రాక్షసేన్ద్రస్య తతో మహారథః క్షణేన రామస్య రణాగ్రతో భవత్॥ ౨౭॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - షడుత్తరశతతమస్సర్గః - ****************** తతో యుద్ధపరిశ్రాన్తం సమరే చిన్తయా స్థితమ్। రావణం చాగ్రతో దృష్ట్వా యుద్ధాయ సముపస్థితమ్॥ ౧॥ దైవతైశ్చ సమాగమ్య ద్రష్టుమభ్యాగతో రణమ్। ఉపగమ్యాబ్రవీద్రామమగస్త్యో భగవా నృషిః॥ ౨॥ రామ రామ మహాబాహో శృణు గుహ్యం సనాతనమ్। యేన సర్వానరీన్ వత్స సమరే విజయిష్యసి॥ ౩॥ ఆదిత్యహృదయం పుణ్యం సర్వశత్రువినాశనమ్। జయావహం జపన్నిత్యమక్షయ్యం పరమం శుభమ్॥ ౪॥ సర్వమఙ్గళమాఙ్గళ్యం సర్వపాపప్రణాశనమ్। చిన్తాశోకప్రశమనమాయుర్వర్ధనముత్తమమ్॥ ౫॥ రశ్మిమన్తం సముద్యన్తం దేవాసురనమస్కృతమ్। పూజయస్వ వివస్వన్తం భాస్కరం భువనేశ్వరమ్॥ ౬॥ సర్వదేవాత్మకో హ్యేష తేజస్వీ రశ్మిభావనః। ఏష దేవాసురగణాన్ లోకాన్ పాతి గభస్తిభిః॥ ౭॥ ఏష బ్రహ్మా చ విష్ణుశ్చ శివః స్కన్దః ప్రజాపతిః। మహేన్ద్రో ధనదః కాలో యమస్సోమో హ్యపాం పతిః॥ ౮॥ పితరో వసవస్సాధ్యా హ్యశ్వినౌ మరుతో మనుః। వాయుర్వహ్నిః ప్రజాప్రాణ ఋతుకర్తా ప్రభాకరః॥ ౯॥ ఆదిత్యస్సవితా సూర్యః ఖగః పూషా గభస్తిమాన్। సువర్ణసదృశో భానుః హిరణ్యరేతా దివాకరః॥ ౧౦॥ హరిదశ్వస్సహస్రార్చిస్సప్తసప్తిర్మరీచిమాన్। తిమిరోన్మథనశ్శమ్భుస్త్వష్టా మార్తాణ్డ అంశుమాన్॥ ౧౧॥ హిరణ్యగర్భశ్శిశిరస్తపనో భాస్కరో రవిః। అగ్నిగర్భోఽదితేః పుత్రశ్శఙ్ఖశ్శిశిరనాశనః॥ ౧౨॥ వ్యోమనాథస్తమోభేదీ ఋగ్యజుస్సామపారగః। ఘనవృష్టిరపాం మిత్రో విన్ధ్యవీథీప్లవఙ్గమః॥ ౧౩॥ ఆతపీ మణ్డలీ మృత్యుః పిఙ్గళస్సర్వతాపనః। కవిర్విశ్వో మహాతేజా రక్తస్సర్వభవోద్భవః॥ ౧౪॥ నక్షత్రగ్రహతారాణామధిపో విశ్వభావనః। తేజసామపి తేజస్వీ ద్వాదశాత్మన్నమోఽస్తు తే॥ ౧౫॥ నమః పూర్వాయ గిరయే పశ్చిమే గిరయే నమః। జ్యోతిర్గణానాం పతయే దినాధిపతయే నమః॥ ౧౬॥ జయాయ జయభద్రాయ హర్యశ్వాయ నమో నమః। నమో నమస్సహస్రాంశో ఆదిత్యాయ నమో నమః॥ ౧౭॥ నమ ఉగ్రాయ వీరాయ సారఙ్గాయ నమో నమః। నమః పద్మప్రబోధాయ మార్తాణ్డాయ నమో నమః॥ ౧౮॥ బ్రహ్మేశానాచ్యుతేశాయ సూర్యాయాదిత్యవర్చసే। భాస్వతే సర్వభక్షాయ రౌద్రాయ వపుషే నమః॥ ౧౯॥ తమోఘ్నాయ హిమఘ్నాయ శత్రుఘ్నాయామితాత్మనే। కృతఘ్నఘ్నాయ దేవాయ జ్యోతిషాం పతయే నమః॥ ౨౦॥ తప్తచామీకరాభాయ వహ్నయే విశ్వకర్మణే। నమస్తమోఽభినిఘ్నాయ రుచయే లోకసాక్షిణే॥ ౨౧॥ నాశయత్యేష వై భూతం తదేవ సృజతి ప్రభుః। పాయత్యేష తపత్యేష వర్షత్యేష గభస్తిభిః॥ ఏష సుప్తేషు జాగర్తి భూతేషు పరినిష్ఠితః। ఏష ఏవాగ్నిహోత్రం చ ఫలం చైవాగ్నిహోత్రిణామ్॥ ౨౩॥ వేదాశ్చ క్రతవశ్చైవ క్రతూనాం ఫలమేవ చ। యాని కృత్యాని లోకేషు సర్వ ఏష రవిః ప్రభుః॥ ౨౪॥ ఏనమాపత్సు కృచ్ఛ్రేషు కాన్తారేషు భయేషు చ। కీర్తయన్ పురుషః కశ్చిన్నావసీదతి రాఘవ॥ ౨౫॥ పూజయస్వైనమేకాగ్రో దేవదేవం జగత్పతిమ్। ఏతత్త్రిగుణితం జప్త్వా యుద్ధేషు విజయిష్యసి॥ ౨౬॥ అస్మిన్ క్షణే మహాబాహో రావణం త్వం వధిష్యసి। ఏవముక్త్వా తదాఽగస్త్యో జగామ చ యథాగతమ్॥ ౨౭॥ ఏతచ్ఛ్రుత్వా మహాతేజా నష్టశోకోఽభవత్తదా। ధారయామాస సుప్రీతో రాఘవః ప్రయతాత్మవాన్॥ ౨౮॥ ఆదిత్యం ప్రేక్ష్య జప్త్వా తు పరం హర్షమవాప్తవాన్। త్రిరాచమ్య శుచిర్భూత్వా ధనురాదాయ వీర్యవాన్॥ ౨౯॥ రావణం ప్రేక్ష్య హృష్టాత్మా యుద్ధాయ సముపాగమత్। సర్వయత్నేన మహతా వధే తస్య ధృతోఽభవత్॥ ౩౦॥ అథ రవిరవదన్నిరీక్ష్య రామం ముదితమనాః పరమం ప్రహృష్యమాణః। నిశిచరపతిసంక్షయం విదిత్వా సురగణమధ్యగతో వచస్త్వరేతి॥ ౩౧॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - సప్తోత్తరశతతమస్సర్గః ******************************

స రథం సారథిర్హృష్టః పరసైన్యప్రధర్షణమ్। గన్ధర్వనగరాకారం సముచ్ఛ్రితపతాకినమ్॥ ౧॥ యుక్తం పరమసంపన్నైర్వాజిభిర్హేమమాలిభిః। యుద్ధోపకరణైః పూర్ణం పతాకాధ్వజమాలినమ్॥ ౨॥ గ్రసన్తమివ చాకాశం నాదయన్తం వసున్ధరామ్। ప్రణాశం పరసైన్యానాం స్వసైన్యానాం ప్రహర్షణమ్॥ ౩॥ రావణస్య రథం క్షిప్రం చోదయామాస సారథిః। తమాపతన్తం సహసా స్వనవన్తం మహాస్వనమ్॥ ౪॥ రథం రాక్షసరాజస్య నరరాజో దదర్శ హ। కృష్ణవాజిసమాయుక్తం యుక్తం రౌద్రేణ వర్చసా॥ ౫॥ ఊహ్యమానమివాకాశే విమానం సూర్యవర్చసమ్। తటిత్పతాకాగహనం దర్శి

తేంద్రాయుధాయుధమ్॥౬॥శరధారావిముంచంతంధారాసారమివాంబుదమ్ । తందృష్ట్వా మేఘసంకాశమాపతంతం
రథంరిపోః॥౭॥గిరేర్వజ్రాభిమృష్టస్యదీర్యతస్సదృశస్వనమ్ । విస్ఫారయన్వై వేగేనబాలచంద్రనతంధనుః ॥౮ ॥ఉవాచ
మాతలింరామఃసహస్రాక్షస్యసారథిమ్।మాతలేపశ్యసంరబ్ధమాపతంతంరథంరిపోః॥౯॥యథాపసవ్యంపతతా వేగేనమ
హతాపునః । సమరేహంతుమాత్మానంతథా తేనకృతామతిః॥౧౦॥తదప్రమాదమాతిష్ఠన్ప్రత్యుద్గచ్ఛరథంరిపోః।విధ్వం
సయితుమిచ్ఛామివాయుర్మేఘమివోత్థితమ్॥౧౧॥అవిక్లబమసంభ్రాంతమవ్యగ్రహృదయేక్షణమ్। రశ్మిసంచారనియ
తంప్రచోదయరథంద్రుతమ్॥౧౨ ॥ కామంనత్వంసమాధేయఃపురందరరథోచితః । యుయుత్సురహమేకాగ్రఃస్మారయే
త్వాంనశిక్షయే॥౧౩॥పరితుష్టస్సరామస్య తేనవాక్యేనమాతలిః । ప్రచోదయామాసరథంసురసారథిసత్తమః॥౧౪॥అపస
వ్యంతతఃకుర్వన్రావణస్యమహారథమ్। చక్రోత్క్షిప్తేనరజసారావణంవ్యవధూనయత్ ॥౧౫॥తతఃక్రుద్ధోదశగ్రీవస్తామ్ర
విస్ఫారితేక్షణః । రథప్రతిముఖంరామంసాయకైరవధూనయత్ ॥౧౬॥ధర్షణామర్షితోరామోధైర్యంరోషేణలంభ
యన్ । జగ్రాహసుమహావేగమైంద్రంయుధిశరాసనమ్ ॥౧౭ ॥ శరాంశ్చసుమహాతేజాస్సూర్యరశ్మిసమప్రభాన్ । త
దోపోఢంమహద్యుద్ధమన్యోన్యవధకాంక్షిణోః॥౧౮॥పరస్పరాభిముఖయోర్దృప్తయోరివసింహయోః । తతోదేవాస్స
గంధర్వాస్సిద్ధాశ్చపరమర్షయః॥౧౯ ॥సమేయుర్ద్వైరథంద్రష్టుంరావణక్షయకాంక్షిణః । సముత్పేతురథోత్పాతా
దారుణారోమహర్షణాః॥౨౦ ॥రావణస్యవినాశాయరాఘవస్యజయాయచ । వవర్షరుధిరందేవోరావణస్యరథోపరి
౨౧॥వాతామండలినస్తీక్ష్ణాహ్యపసవ్యంప్రచక్రముః।మహద్గృధ్రకులంచాస్యభ్రమమాణంనభస్స్థలే॥౨౨॥యేనయేనర
థోయాతి తేన తేనప్రధావతి। సంధ్యయాచావృతాలంకాజపాపుష్పనికాశయా॥౨౩॥దృశ్యతేసంప్రదీప్తేవదివసేపివసుం
ధరా। సనిర్ఘాతామహోల్కాశ్చసంప్రచేరుర్మహాస్వనాః॥౨౪ ॥విషాదయంస్తేరక్షాంసిరావణస్యతదాహితాః॥
రావణశ్చయతస్తత్రసంచచాలవసుంధరా॥౨౫॥రక్షసాంచప్రహరతాంగృహీతాఇవబాహవః । తామ్రాఃపీతాస్సితాః
శ్వేతాఃపతితాస్సూర్యరశ్మయః॥౨౬॥దృశ్యంతేరావణస్యాంగేపర్వతస్యేవధాతవః । గృధ్రైరనుగతాశ్చాస్యవమంత్యో
జ్వలనంముఖైః॥౨౭ ॥ ప్రణేదుర్ముఖమీక్షంత్యస్సంరబ్ధమశివంశివాః। ప్రతికూలంవవౌవాయూరణేపాంసూన్సమాకి
రన్॥౨౮॥తస్యరాక్షసరాజస్యకుర్వన్దృష్టివిలోపనమ్ । నిపేతురింద్రాశనయస్సైన్యేచాస్యసమంతతః॥౨౯ ॥దుర్వి
షహ్యస్వనాఘోరావినాజలధరస్వనమ్ । దిశశ్చప్రదిశస్సర్వాబభూవుస్తిమిరావృతాః ॥౩౦ ॥ పాంసువర్షేణమహ
తాదుర్దర్శంచనభోభవత్ ।కుర్వంత్యఃకలహంఘోరంశారికాస్తద్రథంప్రతి॥౩౧॥నిపేతుశ్శతశస్తత్రదారుణందారు
ణారుతాః।జఘనేభ్యస్స్ఫులింగాంశ్చనేత్రేభ్యోశ్రూణిసంతతమ్॥౩౨॥ముముచుస్తస్యతురగాస్తుల్యమగ్నించవారిచ।
ఏవంప్రకారాబహవస్సముత్పాతాభయావహాః॥౩౩ ॥ రావణస్యవినాశాయదారుణాస్సంప్రజజ్ఞిరే । రామస్యాపినిమి
త్తానిసౌమ్యానిచశుభానిచ॥౩౪॥బభూవుర్జయశంసీనిప్రాదుర్భూతానిసర్వశః । నిమిత్తానిచసౌమ్యానిరాఘవస్యజ
యాయచ॥౩౫ ॥ దృష్ట్వాపరమసంహృష్టోహతంమేనేచరావణమ్॥ తతోనిరీక్ష్యాత్మగతానిరాఘవోరణేనిమిత్తానినిమిత్త
కోవిదః । జగామహర్షంచపరాంచనిర్వృతించకారయుద్ధేహ్యధికంచవిక్రమమ్॥౩౬॥ఇతి-అష్టోత్తరశతతమస్సర్గః.

తతఃప్రవృత్తంసుక్రూరంరామరావణయోస్తదా । సుమహద్ద్వైరథంయుద్ధంసర్వలోకభయావహమ్॥౧॥తతో
రాక్షససైన్యంచహరీణాంచమహద్బలమ్ ।ప్రగృహీతప్రహరణంనిశ్చేష్టంసమతిష్ఠత॥౨॥సంప్రయుద్ధౌతతోదృష్ట్వా బలవ
న్నరరాక్షసౌ।వ్యాక్షిప్తహృదయాస్సర్వేపరంవిస్మయమాగతాః॥౩॥నానాప్రహరణైర్వ్యగ్రైర్భుజైర్విస్మితబుద్ధయః
సర్వంతంప్రేక్ష్యసంగ్రామంనాభిజగ్ముఃపరస్పరమ్॥౪॥రక్షసాంరావణంచాపివానరాణాంచరాఘవమ్ । పశ్యతాంవి
స్మితాక్షాణాంసైన్యంచిత్రమివాబభౌ॥౫॥తౌతుతత్రనిమిత్తానిదృష్ట్వారావణరాఘవౌ । కృతబుద్ధీస్థిరామర్షౌయుయు
ధాతేహ్యభీతవత్ ॥౬॥జేతవ్యమితికాకుత్స్థోమర్తవ్యమితిరావణః।ధృతౌస్వవీర్యసర్వస్వంయుద్ధేదర్శయతాంతదా॥౭॥
తతఃక్రోధాద్దశగ్రీవఃశరాన్సంధాయవీర్యవాన్ । ముమోచధ్వజముద్దిశ్యరాఘవస్యరథేస్థితమ్॥౮ ॥ తేశరాస్తమనా
సాద్యపురందరరథధ్వజమ్ । రథశక్తింపరామృశ్యనిపేతుర్ధరణీతలే॥౯ ॥తతోరామోభిసంక్రుద్ధశ్చాపమాయమ్యవీర్య
వాన్ । కృతప్రతికృతంకర్తుంమనసాసంప్రచక్రమే॥౧౦ ॥రావణధ్వజముద్దిశ్యముమోచనిశితంశరమ్ । మహాసర్పమి

వాసహ్యం జ్వలంతం స్వేన తేజసా॥౧౧॥ జగామ స మహీం భిత్త్వా దశగ్రీవధ్వజం శరః। స నికృత్తోపతద్భూమౌ రావణస్య
రథధ్వజః॥౧౨॥ ధ్వజస్యోన్మథనం దృష్ట్వా రావణస్సుమహాబలః। సంప్రదీప్తోభవత్క్రోధాదమర్షాత్ప్రదహన్నివ॥౧౩॥
సరోషవశమాపన్నశ్శరవర్షం మహద్వమన్। రామస్య తురగాన్దీప్తైః శరైర్వివ్యాధ రావణః॥౧౪॥ తే విద్ధా హరయ
స్తత్ర నాస్ఖలన్నాపి బభ్రముః। బభూవుః స్వస్థహృదయాః పద్మనాళైరివాహతాః॥౧౫॥ తేషామసంభ్రమం దృష్ట్వా వాజి
నాం రావణస్తదా। భూయ ఏవ సుసంక్రుద్ధః శరవర్షం ముమోచ హ॥౧౬॥ గదాశ్చ పరిఘాంశ్చైవ చక్రాణి ముసలాని చ।
గిరిశృంగాణి వృక్షాంశ్చ తథా శూలపరశ్వధాన్॥౧౭॥ మాయావిహితమేతత్తు శస్త్రవర్షమపాతయత్। తుములం
త్రాసజననం భీమం భీమప్రతిస్వనమ్॥౧౮॥ తద్వర్షమభవద్యుద్ధే నైకశస్త్రమయం మహత్। విముచ్య రాఘవరథం స
మంతాద్వానరే బలే॥౧౯॥ సాయకైరంతరిక్షం చ చకారాశు నిరంతరమ్। సహస్రశస్తతో బాణానశ్రాంతహృదయోద్య
మః॥౨౦॥ ముమోచ చ దశగ్రీవో నిస్సంగేనాంతరాత్మనా। వ్యాయచ్ఛమానం తం దృష్ట్వా తత్పరం రావణం రణే॥౨౧॥ ప్ర
హసన్నివ కాకుత్స్థః సందధే సాయకాన్ శితాన్। స ముమోచ తతో బాణాన్ రణే శతసహస్రశః॥౨౨॥ తాన్ దృష్ట్వా రావ
ణశ్చక్రే స్వశరైః ఖం నిరంతరమ్। తతస్తాభ్యాం ప్రముక్తేన శరవర్షేణ భాస్వతా॥౨౩॥ శరబద్ధమివాభాతి ద్వితీయం భా
స్వదంబరమ్। నానిమిత్తోభవద్బాణో నాతిభేత్తా న నిష్ఫలః॥౨౪॥ అన్యోన్యమభిసంహత్య నిపేతుర్ధరణీతలే। తథా విసృ
జతోర్బాణాన్ రామరావణయోర్మృధే॥౨౫॥ ప్రాయుధ్యతామవిచ్ఛిన్నమస్యంతౌ సవ్యదక్షిణమ్। చక్రతుశ్చ శరౌ
ఘైస్తౌ నిరుచ్ఛ్వాసమివాంబరమ్॥౨౬॥ రావణస్య హయాన్ రామో హయాన్ రామస్య రావణః। జఘ్నతుస్తౌ తదాన్యో
న్యం కృతానుకృతకారిణౌ॥౨౭॥ ఏవం తౌ తు సుసంక్రుద్ధౌ చక్రతుర్యుద్ధమద్భుతమ్। ముహూర్తమభవద్యుద్ధం తుములం
రోమహర్షణమ్॥౨౮॥ ప్రయుధ్యమానౌ సమరే మహాబలౌ శితైశ్శరై రావణలక్ష్మణాగ్రజౌ। ధ్వజావపాతేన స రాక్ష
సాధిపో భృశం ప్రచుక్రోధ తదా రఘూత్తమే॥౨౯॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే-నవోత్తరశతతమస్సర్గః.*************

తౌ తదా యుధ్యమానౌ తు సమరే రామరావణౌ। దదృశుస్సర్వభూతాని విస్మితేనాంతరాత్మనా॥౧॥ అర్దయం
తౌ తు సమరే తయోస్తౌ స్యందనోత్తమౌ। పరస్పరమభిక్రుద్ధౌ పరస్పరమభిద్రుతౌ॥౨॥ పరస్పరవధే యుక్తౌ ఘోరరూపౌ
బభూవతుః। మండలాని చ వీథీశ్చ గతప్రత్యాగతాని చ॥౩॥ దర్శయంతౌ బహువిధాం సూతసారథ్యజాం గతిమ్। అర్దయన్
రావణం రామో రాఘవం చాపి రావణః॥౪॥ గతివేగం సమాపన్నౌ ప్రవర్తననివర్తనే। క్షిపతోశ్శరజాలాని తయోస్తౌ స్యం
దనోత్తమౌ॥౫॥ చేరతుస్సంయుగమహీం సాసారౌ జలదౌ యథా। దర్శయిత్వా తథా తౌ తు గతిం బహువిధాం రణే॥౬॥ పర
స్పరస్యాభిముఖౌ పునరేవావతస్థతుః। ధురం ధురేణ రథయోర్వక్త్రం వక్త్రేణ వాజినామ్॥౭॥ పతాకాశ్చ పతాకాభిస్సమే
యుస్స్థితయోస్తదా। రావణస్య తతో రామో ధనుర్ముక్తైశ్శితైశ్శరైః॥౮॥ చతుర్భిశ్చతురో దీప్తైర్హయాన్ ప్రత్యపసర్ప
యత్। స క్రోధవశమాపన్నో హయానామపసర్పణే॥౯॥ ముమోచ నిశితాన్ బాణాన్ రాఘవాయ నిశాచరః। సోతివి
ద్ధో బలవతా దశగ్రీవేణ రాఘవః॥౧౦॥ జగామ న వికారం చ న చాపి వ్యథితోభవత్। చిక్షేప చ పునర్బాణాన్ వజ్రపాతసమ
స్వనాన్॥౧౧॥ సారథిం వజ్రహస్తస్య సముద్దిశ్య నిశాచరః। మాతలేస్తు మహావేగాశ్శరీరే పతితాశ్శరాః॥౧౨॥ న సూక్ష్మమపి
సంమోహం వ్యథాం వా ప్రదదుర్యుధి। తయా ధర్షణయా క్రుద్ధో మాతలేర్న తథాత్మనః॥౧౩॥ చకార శరజాలేన రాఘవో
విముఖం రిపుమ్। వింశతం త్రింశతం షష్టిం శతశోథ సహస్రశః॥౧౪॥ ముమోచ రాఘవో వీరః సాయకాన్ స్యందనే రిపోః। రా
వణోపి తతః క్రుద్ధో రథస్థో రాక్షసేశ్వరః॥౧౫॥ గదాముసలవర్షేణ రామం ప్రత్యర్దయద్రణే। తత్ప్రవృత్తం మహద్యు
ద్ధం తుములం రోమహర్షణమ్॥౧౬॥ గదానాం ముసలానాం చ పరిఘాణాం చ నిస్వనైః। శరాణాం పుంఖపాతైశ్చ క్షుభితా
స్సప్తసాగరాః॥౧౭॥ క్షుబ్ధానాం సాగరాణాం చ పాతాళతలవాసినః। వ్యథితాః పన్నగాస్సర్వే దానవాశ్చ సహస్రశః॥
౧౮॥ చకంపే మేదినీ కృత్స్నా సశైలవనకాననా। భాస్కరో నిష్ప్రభశ్చాసీన్న వవౌ చాపి మారుతః॥౧౯॥ తతో దేవాస్స
గంధర్వాః సిద్ధాశ్చ పరమర్షయః। చింతామాపేదిరే సర్వే సకిన్నరమహోరగాః॥౨౦॥ స్వస్తి గోబ్రాహ్మణేభ్యస్తు
లోకాస్తిష్ఠంతు శాశ్వతాః। జయతాం రాఘవస్సంఖ్యే రావణం రాక్షసేశ్వరమ్॥౨౧॥ ఏవం జపంతోపశ్యంస్తే దేవాస్సర్షి
గణాస్తదా। రామరావణయోర్యుద్ధం సుఘోరం రోమహర్షణమ్॥౨౨॥ గంధర్వాప్సరసాం సంఘా దృష్ట్వా యుద్ధమనూప

మమ్||గగనం గగనాకారం సాగరస్సాగరోపమః||౨౩|| రామరావణయోర్యుద్ధం రామరావణయోరివ| ఏవం బ్రువంతో దదృ
శుస్తద్యుద్ధం రామరావణమ్||౨౪|| తతః క్రుద్ధో మహాబాహూ రఘూణాం కీర్తివర్ధనః| సంధాయ ధనుషా రామః క్షురమాశీవి
షోపమమ్||౨౫|| రావణస్య శిరశ్ఛిందచ్ఛ్రీమజ్జ్వలితకుండలమ్| తచ్ఛిరః పతితం భూమౌ దృష్టం లోకైస్త్రిభిస్తదా||౨౬||త
స్యైవ సదృశం చాన్యద్రావణస్యోత్థితం శిరః| తత్ క్షిప్రం క్షిప్రహస్తేన రామేణ క్షిప్రకారిణా||౨౭|| ద్వితీయం రావణశిర
శ్ఛిన్నం సంయతి సాయకైః| ఛిన్నమాత్రం తు తచ్ఛీర్షం పునరేవ ప్రదృశ్యతే||౨౮|| తదప్యశనిసంకాశైశ్ఛిన్నం రామేణ సా
యకైః| ఏవమేకశతం ఛిన్నం శిరసాం తుల్యవర్చసామ్||౨౯|| న చైవ రావణస్యాంతో దృశ్యతే జీవితక్షయే| తతస్సర్వాస్త్రవి
ద్వీరః కౌసల్యానందవర్ధనః||౩౦|| మార్గణైర్బహుభిర్యుక్తశ్చింతయామాస రాఘవః| మారీచో నిహతో యైస్తు ఖరో యై
స్తు సదూషణః||౩౧|| క్రౌంచారణ్యే విరాధస్తు కబంధో దండకావనే| త ఇమే సాయకాస్సర్వే యుద్ధే ప్రత్యాయితా మమ||౩౨||కి
న్ను తత్కారణం యేన రావణే మందతేజసః| ఇతి చింతాపరశ్చాసీదప్రమత్తశ్చ సంయుగే||౩౩|| వవర్ష శరవర్షాణి రాఘ
వో రావణోరసి| రావణోఽపి తతః క్రుద్ధో రథస్థో రాక్షసేశ్వరః||౩౪|| గదాముసలవర్షేణ రామం ప్రత్యర్దయద్రణే| తత్
ప్రవృత్తం మహద్యుద్ధం తుములం రోమహర్షణమ్||౩౫|| అంతరిక్షే చ భూమౌ చ పునశ్చ గిరిమూర్ధని| దేవదానవయక్షా
ణాం పిశాచోరగరక్షసామ్||౩౬|| పశ్యతాం తన్మహద్యుద్ధం సర్వరాత్రమవర్తత| నైవ రాత్రిం న దివసం న ముహూర్తం న
చ క్షణమ్||౩౭|| రామరావణయోర్యుద్ధం విరామముపగచ్ఛతి||దశరథసుతరాక్షసేంద్రయోర్జయమనవేక్ష్య రణే స రాఘవ
స్య| సురవరరథసారథిర్మహాత్మా రణగతమేనమువాచ వాక్యమాశు||౩౮|| ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే దశోత్తరశతతమస్సర్గః -

అథ సంస్మారయామాస రాఘవం మాతలిస్తదా| అజానన్నివ కిం వీర త్వమేనమనువర్తసే||౧|| విసృజాస్మై వధాయ
త్వమస్త్రం పైతామహం ప్రభో| వినాశకాలః కథితో యస్సురైస్సోఽద్య వర్తతే||౨|| తతస్సంస్మారితో రామస్తేన వాక్యేన
మాతలేః| జగ్రాహ స శరం దీప్తం నిశ్వసంతమివోరగమ్||౩|| యమస్మై ప్రథమం ప్రాదాదగస్త్యో భగవానృషిః| బ్రహ్మ
దత్తం మహాబాణమమోఘం యుధి వీర్యవాన్||౪|| బ్రహ్మణా నిర్మితం పూర్వమింద్రార్థమమితౌజసా| దత్తం సురప
తేః పూర్వం త్రిలోకజయకాంక్షిణః||౫|| యస్య వాజేషు పవనః ఫలే భాస్కరపావకౌ| శరీరమాకాశమయం గౌరవే మేరు
మందరౌ||౬|| జాజ్వల్యమానం వపుషా సుపుంఖం హేమభూషితమ్| తేజసా సర్వభూతానాం కృతం భాస్కరవర్చసమ్||౭||
సధూమమివ కాలాగ్నిం దీప్తమాశీవిషం యథా| పరనాగాశ్వబృందానాం భేదనం క్షిప్రకారిణమ్||౮|| ద్వారాణాం పరిఘా
ణాం చ గిరీణామపి భేదనమ్| నానారుధిరసిక్తాంగం మేదోదిగ్ధం సుదారుణమ్||౯|| వజ్రసారం మహానాదం నానాసమితిదార
ణమ్| సర్వవిత్రాసనం భీమం శ్వసంతమివ పన్నగమ్||౧౦|| కంకగృధ్రబలానాం చ గోమాయుగణరక్షసామ్| నిత్యం భ
క్ష్యప్రదం యుద్ధే యమరూపం భయావహమ్||౧౧|| నందనం వానరేంద్రాణాం రక్షసామవసాదనమ్| వాజితం వివిధైర్వా
జైశ్చారుచిత్రైర్గరుత్మతః||౧౨|| తముత్తమేషుం లోకానామిక్ష్వాకుభయనాశనమ్| ద్విషతాం కీర్తిహరణం ప్రహర్ష
కరమాత్మనః||౧౩|| అభిమంత్ర్య తతో రామస్తం మహేషుం మహాబలః| వేదప్రోక్తేన విధినా సందధే కార్ముకే బలీ||౧౪||త
స్మిన్ సంధీయమానే తు రాఘవేణ శరోత్తమే| సర్వభూతాని విత్రేసుశ్చచాల చ వసుంధరా||౧౫|| స రావణాయ సంక్రుద్ధో
భృశమాయమ్య కార్ముకమ్| చిక్షేప పరమాయత్తస్తం శరం మర్మఘాతినమ్||౧౬|| స వజ్ర ఇవ దుర్ధర్షో వజ్రిబాహువిస
ర్జితః| కృతాంత ఇవ చావార్యో న్యపతద్రావణోరసి||౧౭|| స విసృష్టో మహావేగశ్శరీరాంతకరశ్శరః| బిభేద హృదయం త
స్య రావణస్య దురాత్మనః||౧౮|| రుధిరాక్తస్స వేగేన జీవితాంతకరశ్శరః| రావణస్య హరన్ ప్రాణాన్ వివేశ ధరణీతలమ్||
౧౯|| స శరో రావణం హత్వా రుధిరార్ద్రీకృతచ్ఛవిః| కృతకర్మా నిభృతవత్ స్వతూణీం పునరాగమత్||౨౦|| తస్య హస్తాద్ధ
తస్యాశు కార్ముకం తత్ససాయకమ్| నిపపాత సహ ప్రాణైర్భ్రశ్యమానస్య జీవితాత్||౨౧|| గతాసుర్భీమవేగస్తు నైరృతేం
ద్రో మహాద్యుతిః| పపాత స్యందనాద్భూమౌ వృత్రో వజ్రహతో యథా||౨౨|| తం దృష్ట్వా పతితం భూమౌ హతశేషా నిశా
చరాః| హతనాథా భయత్రస్తాః సర్వతస్సంప్రదుద్రువుః||౨౩|| నర్దంతశ్చాభిపేతుస్తాన్ వానరా ద్రుమయోధినః| దశగ్రీవ
వధం దృష్ట్వా విజయం రాఘవస్య చ||౨౪|| అర్దితా వానరైర్హృష్టైర్లంకామభ్యపతన్ భయాత్| గతాశ్రయత్వాత్కరు

తైర్బాష్పప్రస్రవణైర్ముఖైః॥౨౫॥తతోవినేదుస్సంహృష్టా వానరాజితకాశినః।వదంతో రాఘవజయం రావణస్య చ త
ద్వధమ్॥౨౬॥అథాంతరిక్షే వ్యనదత్సౌమ్యస్త్రిదశదుందుభిః। దివ్యగంధవహస్తత్ర మారుతస్సుసుఖో వవౌ॥౨౭॥నిపపా
తాంతరిక్షాచ్చ పుష్పవృష్టిస్తదా భువి।కిరంతీ రాఘవరథం దురవాపా మనోరమా॥౨౮॥రాఘవస్తవసంయుక్తా గగనేపి చ
శుశ్రువే।సాధుసాధ్వితి వాగగ్ర్యా దైవతానాం మహాత్మనామ్॥౨౯॥ఆవివేశ మహాహర్షో దేవానాం చారణైస్సహ।
రావణేనిహతే రౌద్రే సర్వలోకభయంకరే॥౩౦॥తతస్సకామం సుగ్రీవమంగదం చ మహాబలమ్।చకార రాఘవః ప్రీతో హ
త్వా రాక్షసపుంగవమ్॥౩౧॥తతః ప్రజగ్ముః ప్రశమం మరుద్గణా దిశః ప్రసేదుర్విమలం నభోభవత్।మహీ చకంపే న హి మా
రుతో వవౌ స్థిరప్రభశ్చాప్యభవద్దివాకరః॥౩౨॥తతస్తు సుగ్రీవవిభీషణాదయః సుహృద్విశేషాస్సహలక్ష్మణాస్తదా। సమే
త్య హృష్టా విజయేన రాఘవం రణేభిరామం విధినాభ్యపూజయన్॥౩౩॥సతు నిహతరిపుః స్థిరప్రతిజ్ఞః స్వజనబలాభివృతో ర
ణే రరాజ। రఘుకులనృపనందనో మహౌజాస్త్రిదశగణైరభిసంవృతో యథేంద్రః॥౩౪॥ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - ఏకాద
శోత్తరశతతమస్సర్గః. ******************* భ్రాతరం నిహతం దృష్ట్వా శయానం రామనిర్జితమ్। శోకవే
గపరీతాత్మా విలలాప విభీషణః॥౧॥వీర విక్రాంత విఖ్యాత వినీత నయకోవిద।మహార్హశయనోపేత కిం శేషేద్య హతో భు
వి॥౨॥విక్షిప్య దీర్ఘౌ నిశ్చేష్టౌ భుజావంగదభూషితౌ। ముకుటేనాపవృత్తేన భాస్కరాకారవర్చసా॥౩॥తదిదం వీర సం
ప్రాప్తం మయా పూర్వం సమీరితమ్। కామమోహపరీతస్య యత్తే న రుచితం వచః॥౪॥యన్న దర్పాత్ ప్రహస్తో వా నేం
ద్రజిన్నాపరే జనాః।న కుంభకర్ణోతిరథో నాతికాయో నరాంతకః॥౫॥న స్వయం త్వమమన్యేథాస్తస్యోదర్కోయమాగ
తః। గతస్సేతుస్సునీతానాం గతో ధర్మస్య విగ్రహః॥౬॥గతస్సత్త్వస్య సంక్షేపః ప్రస్తావానాం గతిర్గతా।ఆదిత్యః పతితో
భూమౌ మగ్నస్తమసి చంద్రమాః॥౭॥చిత్రభానుః ప్రశాంతార్చిర్వ్యవసాయో నిరుద్యమః। అస్మిన్నిపతితే భూమౌ వీరే
శస్త్రభృతాం వరే॥౮॥కిం శేషమివ లోకస్య హతవీరస్య సాంప్రతమ్। రణే రాక్షసశార్దూలే ప్రసుప్త ఇవ పాంసుషు॥౯॥
ధృతిప్రవాళః ప్రసహాగ్ర్యపుష్పస్తపోబలశ్శౌర్యనిబద్ధమూలః। రణే మహాన్ రాక్షసరాజవృక్షస్సంమర్దితో రాఘవ
మారుతేన॥౧౦॥ తేజోవిషాణః కులవంశవంశః కోపప్రసాదాపరగాత్రహస్తః।ఇక్ష్వాకుసింహావగృహీతదేహస్సుప్తః క్షి
తౌ రావణగంధహస్తీ॥౧౧॥పరాక్రమోత్సాహవిజృంభితార్చిర్నిశ్వాసధూమస్స్వబలప్రతాపః। ప్రతాపవాన్ సంయ
తి రాక్షసాగ్నిర్నిర్వాపితో రామపయోధరేణ॥౧౨॥సింహర్క్షలాంగూలకకుద్విషాణః పరాభిజిద్గంధనగంధహస్తీ।రక్షోవృ
షశ్చాపలకర్ణచక్షుః క్షితీశ్వరవ్యాఘ్రహతోవసన్నః॥౧౩॥వదంతం హేతుమద్వాక్యం పరిమృష్టార్థనిశ్చయమ్।రామ
శ్శోకసమావిష్టమిత్యువాచ విభీషణమ్॥౧౪॥నాయం వినష్టో నిశ్చేష్టస్సమరే చండవిక్రమః।అత్యున్నతమహోత్సాహః ప
తితోయమశంకితః॥౧౫॥నైవం వినష్టాః శోచ్యంతే క్షత్రధర్మమవస్థితాః।వృద్ధిమాశంసమానా యే నిపతంతి రణాజిరే॥౧౬॥
యేన సేంద్రాస్త్రయో లోకాస్త్రాసితా యుధి ధీమతా।తస్మిన్ కాలసమాయుక్తే న కాలః పరిశోచితుమ్॥౧౭॥నైకాంతవి
జయో యుద్ధే భూతపూర్వః కదాచన।పరైర్వా హన్యతే వీరః పరాన్వా హంతి సంయుగే॥౧౮॥ఇయం హి పూర్వైస్సందిష్టా
గతిః క్షత్రియసమ్మతా। క్షత్రియో నిహతస్సంఖ్యే న శోచ్య ఇతి నిశ్చయః॥౧౯॥తదేవం నిశ్చయం దృష్ట్వా తత్త్వమాస్థాయ వి
జ్వరః। యదిహానంతరం కార్యం కల్ప్యం తదనుచింతయ॥౨౦॥తముక్తవాక్యం విక్రాంతం రాజపుత్రం విభీషణః। ఉవాచ
శోకసంతప్తో భ్రాతుర్హితమనంతరమ్॥౨౧॥యోయం విమర్దేషు న భగ్నపూర్వస్సురైస్సమేతైస్సహవాసవేన।భవం
తమాసాద్య రణే విభగ్నో వేలామివాసాద్య యథా సముద్రః॥౨౨॥అనేన దత్తాని సుపూజితాని భుక్తాశ్చ భోగా నిభృతాశ్చ
భృత్యాః।ధనాని మిత్రేషు సమర్పితాని వైరాణ్యమిత్రేషు చ యాపితాని॥౨౩॥ ఏషోహితాగ్నిశ్చ మహాతపాశ్చ వేదాం
తగః కర్మసు చాగ్ర్యశూరః। ఏతస్య యత్ ప్రేతగతస్య కృత్యం తత్కర్తుమిచ్ఛామి తవ ప్రసాదాత్॥౨౪॥సతస్య వాక్యైః
కరుణైర్మహాత్మా సంబోధితస్సాధు విభీషణేన। ఆజ్ఞాపయామాస నరేంద్రసూనుః స్వర్గీయమాధానమదీనసత్త్వః॥
౨౫॥ మరణాంతాని వైరాణి నివృత్తం నః ప్రయోజనమ్। క్రియతామస్య సంస్కారో మమాప్యేష యథా తవ॥౨౬॥ఇతి
శ్రీమద్యుద్ధకాండే - ద్వాదశోత్తరశతతమస్సర్గః - ******************************
రావణం నిహతం శ్రుత్వా రాఘవేణ మహాత్మనా। అంతఃపురాద్వినిష్పేతూ రాక్షస్యశ్శోకకర్శితాః॥౧॥ వార్య

మాణాస్సుబహుశో వేష్టంత్యః క్షితిపాంసుషు ।విముక్తకేశ్యో దుఃఖార్తా గావో వత్సహతా ఇవ॥౨॥ఉత్తరేణవినిష్క్రమ్య
ద్వారేణసహరాక్షసైః । ప్రవిశ్యాయోధనం ఘోరంవిచిన్వంత్యోహతంపతిమ్॥౩॥రాజపుత్త్రేతివాదిన్యోహానాథేతిచస
ర్వశః । పరిపేతుఃకబంధాం తాంమహీంశోణితకర్దమామ్॥౪॥తాబాష్పపరిపూర్ణాక్ష్యోభర్తృశోకపరాజితాః । కరి
ణ్యఇవనర్దంత్యోనరేజుర్హతయూథపాః॥౫ ॥ దదృశుస్తంమహావీర్యంమహాకాయంమహాద్యుతిమ్ । రావణంనిహతం
భూమౌనీలాంజనచయోపమమ్॥౬॥తాఃపతింసహసాదృష్ట్వాశయానంరణపాంసుషు । నిపేతుస్తస్యగాత్రేషుఛిన్నావ
నలతాఇవ॥౭ ॥బహుమానాత్పరిష్వజ్యకాచిదేనంరురోదహ । చరణౌకాచిదాలింగ్యకాచిత్కంఠేవలంబ్యచ॥౮॥ఉద్ధృత్య
చభుజౌ కాచిద్భూమౌస్మపరివర్తతే । హతస్యవదనందృష్ట్వాకాచిన్మోహముపాగమత్॥౯॥కాచిదంకేశిరఃకృత్వారురోద
ముఖమీక్షతీ । స్నాపయంతీముఖంబాష్పైస్తుషారైరివపంకజమ్॥౧౦॥ఏవమార్తాఃపతిందృష్ట్వారావణంనిహతంభువి ।
చుక్రుశుర్బహుధాశోకాద్భూయస్తాఃపర్యదేవయన్॥౧౧ ॥యేనవిత్రాసితఃశక్రోయేనవిత్రాసితోయమః । యేనవై
శ్రవణోరాజాపుష్పకేణవియోజితః॥౧౨॥గంధర్వాణామృషీణాంచసురాణాంచమహాత్మనామ్ । భయంయేనమహద్ద
త్తంసోయంశేతేరణేహతః॥౧౩॥అసురేభ్యస్సురేభ్యోవాపన్నగేభ్యోపివాతథా । నభయంయోవిజానాతితస్యేదంమా
నుషాద్భయమ్॥౧౪॥అవధ్యోదేవతానాంయస్తథాదానవరక్షసామ్ । హతస్సోయంరణేశేతేమానుషేణపదాతినా॥౧౫ ॥
యోనశక్యస్సురైర్హంతుంనయక్షైర్నాసురైస్తథా । సోయంకశ్చిదివాసత్త్వోమృత్యుంమర్త్యేనలంభితః॥౧౬॥ఏవంవ
దంత్యోబహుధారురుదుస్తస్యతాఃస్త్రియః । భూయఏవచదుఃఖార్తావిలేపుశ్చపునఃపునః ॥ ౧౭ ॥ అశృణ్వతాచసుహృ
దాంవచనంహితవాదినామ్ । మరణాయాహృతాసీతాఘాతితాశ్చనిశాచరాః॥౧౮ ॥ ఏతాస్సమమిదానీంతేవయమాత్మా
చపాతితాః । బ్రువాణోపిహితంవాక్యమిష్టోభ్రాతావిభీషణః॥౧౯ ॥ దృష్టంపరుషితోమోహాత్త్వయాత్మవధకాంక్షి
ణా । యదినిర్యాతితాతేస్యాత్సీతారామాయమైథిలీ॥౨౦ ॥ననస్స్యాద్వ్యసనంఘోరమిదంమూలహరంమహత్ । వృత్త
కామోభవేద్భ్రాతారామోమిత్రకులంభవేత్ ॥౨౧॥వయంచావిధవాస్సర్వాస్సకామానచశత్రవః । త్వయాపునర్నృ
శంసేనసీతాంసంరుధ్యతాబలాత్ ॥౨౨ ॥ రాక్షసావయమాత్మాచత్రయంతుల్యంనిపాతితమ్ । నకామకారఃకామంవా
తవరాక్షసపుంగవ॥౨౩॥దైవంచేష్టయతేసర్వంహతందైవేనహన్యతే । వానరాణాంవినాశోయంరక్షసాంచమహాహవే
॥౨౪॥తవచైవమహాబాహోదైవయోగాదుపాగతః । నైవార్థేననకామేనవిక్రమేణనచాజ్ఞయా॥౨౫॥శక్యాదైవగ
తిర్లోకేనివర్తయితుముద్యతా । విలేపురేవందీనాస్తారాక్షసాధిపయోషితః॥౨౬ ॥కురర్యఇవదుఃఖార్తాబాష్పపర్యా
కులేక్షణాః॥ఇతిశ్రీమద్యుద్ధకాండే - త్రయోదశోత్తరశతతమస్సర్గః. ****************************
తాసాంవిలపమానానాంతథారాక్షసయోషితామ్ । జ్యేష్ఠాపత్నీప్రియాదీనాభర్తారంసముదైక్షత॥౧ ॥దశ
గ్రీవంహతందృష్ట్వారామేణాచింత్యకర్మణా । పతింమండోదరీతత్రకృపణాపర్యదేవయత్ ॥౨॥ననునామమహాభాగత
వవైశ్రవణానుజ । క్రుద్ధస్యప్రముఖేస్థాతుంత్రస్యత్యపిపురందరః॥ ౩ ॥ ఋషయశ్చమహీదేవాగంధర్వాశ్చయశస్వి
నః । ననునామతవోద్వేగాచ్చారణాశ్చదిశోగతాః॥౪ ॥సత్వంమానుషమాత్రేణరామేణయుధినిర్జితః । నవ్యపత్రపసే
రాజన్కిమిదంరాక్షసర్షభ ॥౫॥కథంత్రైలోక్యమాక్రమ్యశ్రియావీర్యేణచాన్వితమ్ । అవిషహ్యంజఘానత్వాంమా
నుషోవనగోచరః॥౬॥మానుషాణామవిషయేచరతఃకామరూపిణః । వినాశస్తవరామేణసంయుగేనోపపద్యతే॥౭॥నచై
తత్కర్మరామస్యశ్రద్దధామిచమూముఖే । సర్వతస్సముపేతస్యతవతేనాభిమర్శనమ్॥౮॥యదైవచజనస్థానేరాక్షసై
ర్బహుభిర్వృతః । ఖరస్తవహతోభ్రాతాతదైవాసౌనమానుషః॥ ౯॥ యదైవనగరీంలంకాందుష్ప్రవేశాంసురైరపి ।
ప్రవిష్టోహనుమాన్వీర్యాత్తదైవవ్యథితావయమ్॥౧౦॥యదైవవానరైర్ఘోరైర్బద్ధస్సేతుర్మహార్ణవే । తదైవహృ
దయేనాహంశంకేరామమమానుషమ్॥౧౧॥అథవారామరూపేణకృతాంతస్స్వయమాగతః । మాయాంతవవినాశాయ
విధాయాప్రతితర్కితామ్॥౧౨॥అథవావాసవేనత్వంధర్షితోసిమహాబల । వాసవస్యకుతశ్శక్తిస్త్వాంద్రష్టుమపిసంయు
గే ॥ ౧౩ ॥ మహావీర్యంమహాసత్త్వందేవశత్రుంభయావహమ్ । వ్యక్తమేషమహాయోగీపరమాత్మాసనాతనః॥౧౪ ॥అ
నాదిమధ్యనిధనోమహతఃపరమోమహాన్ । తమసఃపరమోధాతాశంఖచక్రగదాధరః॥౧౫ ॥ శ్రీవత్సవక్షానిత్యశ్రీరజ

యశ్శాశ్వతో ధ్రువః । మానుషం వపురాస్థాయ విష్ణుస్సత్యపరాక్రమః ॥౧౬॥ సర్వైః పరివృతో దేవైర్వానరత్వముపాగతైః । సర్వలోకేశ్వరస్సాక్షాల్లోకానాం హితకామ్యయా ॥౧౭॥ సరాక్షసపరీవారం హతవాంస్త్వాం మహాద్యుతిః । ఇంద్రియాణి పురా జిత్వా జితం త్రిభువనం త్వయా ॥౧౮॥ స్మరద్భిరివ తద్వైరమింద్రియైరేవ నిర్జితః । క్రియతామవిరోధశ్చ రాఘవేణేతి యన్మయా ॥౧౯॥ ఉచ్యమానో న గృహ్ణాసి తస్యేయం వ్యుష్టిరాగతా । అకస్మాచ్చాభికామోఽసి సీతాం రాక్షసపుంగవ ॥౨౦॥ ఐశ్వర్యస్య వినాశాయ దేహస్య స్వజనస్య చ । అరుంధత్యా విశిష్టాం తాం రోహిణ్యాశ్చాపి దుర్మతే ॥౨౧॥ సీతాం ధర్షయతా మాన్యాం త్వయా హ్యసదృశం కృతమ్ । వసుధాయాశ్చ వసుధాం శ్రియః శ్రీం భర్తృవత్సలామ్ ॥౨౨॥ సీతాం సర్వానవద్యాంగీమరణ్యే విజనే శుభామ్ । ఆనయిత్వా తు తాం దీనాం ఛద్మనాత్మస్వదూషణ ॥౨౩॥ అప్రాప్య చైవ తం కామం మైథిలీసంగమే కృతమ్ । పతివ్రతాయాస్తపసా నూనం దగ్ధోఽసి మే ప్రభో ॥౨౪॥ తదైవ యన్న దగ్ధస్త్వం ధర్షయంస్తనుమధ్యమామ్ । దేవా బిభ్యతి తే సర్వే సేంద్రాస్సాగ్నిపురోగమాః ॥౨౫॥ అవశ్యమేవ లభతే ఫలం పాపస్య కర్మణః । ఘోరం పర్యాగతే కాలే కర్తా నాస్త్యత్ర సంశయః ॥౨౬॥ శుభకృచ్ఛుభమాప్నోతి పాపకృత్పాపమశ్నుతే । విభీషణస్సుఖం ప్రాప్తస్త్వం ప్రాప్తః పాపమీదృశమ్ ॥౨౭॥ సంత్యన్యాః ప్రమదాస్తుభ్యం రూపేణాభ్యధికాస్తతః । అనంగవశమాపన్నస్త్వం తు మోహాన్న బుధ్యసే ॥౨౮॥ న కులేన న రూపేణ న దాక్షిణ్యేన మైథిలీ । మయాధికా వా తుల్యా వా త్వం తు మోహాన్న బుధ్యసే ॥౨౯॥ సర్వథా సర్వభూతానాం నాస్తి మృత్యురలక్షణః । తవ తావదయం మృత్యుర్మైథిలీకృతలక్షణః ॥౩౦॥ సీతానిమిత్తజో మృత్యుస్త్వయా దూరాదుపాహృతః । మైథిలీ సహ రామేణ విశోకా విహరిష్యతి ॥౩౧॥ అల్పపుణ్యా త్వహం ఘోరే పతితా శోకసాగరే । కైలాసే మందరే మేరౌ తథా చైత్రరథే వనే ॥౩౨॥ దేవోద్యానేషు సర్వేషు విహృత్య సహితా త్వయా । విమానేనానురూపేణ యా యామ్యతులయా శ్రియా ॥33॥ పశ్యంతీ వివిధాన్ దేశాంస్తాంస్తాంశ్చిత్రస్రగంబరా । భ్రంశితా కామభోగేభ్యః సాస్మి వీర వధాత్తవ ॥౩౪॥ సైవాన్యేవాస్మి సంవృత్తా ధిగ్రాజ్ఞాం చంచలాః శ్రియః । హా రాజన్ సుకుమారం తే సుభ్రు సుత్వక్సమున్నసమ్ ॥౩౫॥ కీర్తిశ్రీద్యుతిభిస్తుల్యమిందుపద్మదివాకరైః । కిరీటకూటోజ్జ్వలితం తామ్రాస్యం దీప్తకుండలమ్ ॥౩౬॥ మదవ్యాకులలోలాక్షం భూత్వా యత్పానభూమిషు । వివిధస్రగ్ధరం చారు వల్గుస్మితకథం శుభమ్ ॥౩౭॥ తదేవాద్య తవేదం హి వక్త్రం న భ్రాజతే ప్రభో । రామసాయకనిర్భిన్నం సిక్తం రుధిరవిస్రవైః ॥౩౮॥ విశీర్ణమేదోమస్తిష్కం రూక్షం స్యందనరేణుభిః । హా పశ్చిమా మే సంప్రాప్తా దశా వైధవ్యకారిణీ ॥౩౯॥ యా మయాసీన్న సంబుద్ధా కదాచిదపి మందయా । పితా దానవరాజో మే భర్తా మే రాక్షసేశ్వరః ॥౪౦॥ పుత్రో మే శక్రనిర్జేతా ఇత్యేవం గర్వితా భృశమ్ । దృప్తారిమర్దనాశ్శూరాః ప్రఖ్యాతబలపౌరుషాః ॥౪౧॥ అకుతశ్చిద్భయా నాథా మమేత్యాసీన్మతిర్దృఢా । తేషామేవం ప్రభావాణాం యుష్మాకం రాక్షసర్షభ ॥౪౨॥ కథం భయమసంబుద్ధం మానుషాదిదమాగతమ్ । స్నిగ్ధేంద్రనీలసంకాశం ప్రాంశుశైలోపమం మహత్ ॥౪౩॥ కేయూరాంగదవైడూర్యముక్తాహారస్రగుజ్జ్వలమ్ । కాంతం విహారేష్వధికం దీప్తం సంగ్రామభూమిషు ॥౪౪॥ భాత్యాభరణభాభిర్యద్విద్యుద్భిరివ తోయదః । తదేవాద్య శరీరం తే తీక్ష్ణైర్నైకైశ్శరైశ్చితమ్ ॥౪౫॥ పునర్దుర్లభసంస్పర్శం పరిష్వక్తుం న శక్యతే । శ్వావిదశ్శలలైర్యద్వద్బాణైర్లగ్నైర్నిరంతరమ్ ॥౪౬॥ స్వర్పితైర్మర్మసు భృశం సంఛిన్నస్నాయుబంధనమ్ । క్షితౌ నిపతితం రాజన్ శ్యావం రుధిరసచ్ఛవి ॥౪౭॥ వజ్రప్రహారాభిహతో వికీర్ణ ఇవ పర్వతః । హా స్వప్నస్సత్యమేవేదం త్వం రామేణ కథం హతః ॥౪౮॥ త్వం మృత్యోరపి మృత్యుస్స్యాః కథం మృత్యువశం గతః । త్రైలోక్యవసుభోక్తారం త్రైలోక్యోద్వేగదం మహత్ ॥౪౯॥ జేతారం లోకపాలానాం క్షేప్తారం శంకరస్య చ । దృప్తానాం నిగృహీతారమావిష్కృతపరాక్రమమ్ ॥౫౦॥ లోకక్షోభయితారం చ నాదైర్భూతవిరావిణమ్ । ఓజసా దృప్తవాక్యానాం వక్తారం రిపుసన్నిధౌ ॥౫౧॥ స్వయూథభృత్యవర్గాణాం గోప్తారం భీమవిక్రమమ్ । హంతారం దానవేంద్రాణాం యక్షాణాం చ సహస్రశః ॥౫౨॥ నివాతకవచానాం చ సంగృహీతారమీశ్వరమ్ । నైకయజ్ఞవిలోప్తారం త్రాతారం స్వజనస్య చ ॥౫౩॥ ధర్మవ్యవస్థాభేత్తారం మాయాస్రష్టారమాహవే । దేవాసురనృకన్యానామాహర్తారం తతస్తతః ॥౫౪॥ శత్రుస్త్రీశోకదాతారం గోప్తారం స్వబలస్య చ । లంకాద్వీపస్య గోప్తారం కర్తారం భీమకర్మణామ్ ॥౫౫॥ అస్మాకం కామభోగానాం దాతారం రథినాం వరమ్ । ఏవం ప్రభావం భర్తారం దృష్ట్వా రామేణ పాతితమ్ ॥౫౬॥

స్థిరాస్మియాదేహమిమంధారయామిహతప్రియా।శయనేషుమహార్హేషుశయిత్వారాక్షసేశ్వర॥౫౭॥ఇహాకస్మాత్
ప్రసుప్తోసిధరణ్యాంరేణుపాటలః।యదామేతనయశ్శస్తోలక్ష్మణేనేంద్రజిద్యుధి॥౫౮॥ తదాస్మ్యభిహతాతీవ్రమద్యత్వస్మి
న్నిపాతితా।నాహంబంధుజనైర్హీనాహీనానాథేనతుత్వయా॥౫౯॥విహీనాకామభోగైశ్చశోచిష్యేశాశ్వతీస్సమాః
ప్రపన్నోదీర్ఘమధ్వానంరాజన్నద్యాసిదుర్గమమ్॥౬౦॥ నయమామపిదుఃఖార్తాంనజీవిష్యేత్వయావినా । కస్మా
త్త్వంమాంవిహాయేహకృపణాంగంతుమిచ్ఛసి॥౬౧॥దీనాంవిలపితైర్మందాంకింవామాంనాభిభాషసే। దృష్ట్వానఖల్వ
భిక్రుద్ధోమామిహానవకుంఠితామ్॥౬౨॥నిర్గతాంనగరద్వారాత్పద్భ్యామేవాగతాంప్రభో । పశ్యేష్టదారదారాంస్తే
భ్రష్టలజ్జావకుంఠితాః॥౬౩॥బహిర్నిష్పతితాస్సర్వాఃకథందృష్ట్వానకుప్యసి।అయంక్రీడాసహాయస్తేనాథలాలప్యతే
జనః॥౬౪॥నచైనమాశ్వాసయసేకింవానబహుమన్యసే।యాస్త్వయావిధవారాజన్కృతానైకాఃకులస్త్రియః॥౬౫॥ప
తివ్రతాధర్మపరాగురుశుశ్రూషణేరతాః।తాభిశ్శోకాభితప్తాభిశ్శప్తఃపరవశంగతః॥౬౬॥త్వయావిప్రకృతాభిర్యత్తదా
శప్తంతదాగతం।ప్రవాదస్సత్యఏవాయంత్వాంప్రతిప్రాయశోనృప॥౬౭॥పతివ్రతానాంనాకస్మాత్పతంత్యశ్రూణిభూత
లే।కథంచనామతేరాజన్లోకానాక్రమ్యతేజసా॥౬౮॥నారీచౌర్యమిదంక్షుద్రంకృతంశౌండీర్యమానినా।అపనీయాశ్ర
మాద్రామంయన్మృగచ్ఛద్మనాత్వయా॥౬౯॥ఆనీతారామపత్నీసాతత్తేకాతర్యలక్షణమ్। కాతర్యంచనతేయుద్ధేకదాచి
త్సంస్మరామ్యహమ్॥౭౦॥తత్తుభాగ్యవిపర్యాసాన్నూనంతేపక్వలక్షణమ్ । అతీతానాగతార్థజ్ఞోవర్తమానవిచక్షణః॥
౭౧॥మైథిలీమాహృతాందృష్ట్వాధ్యాత్వానిశ్శ్వస్యచాయతమ్।సత్యవాక్సమహాభాగోదేవరోమేయదబ్రవీత్॥౭౨॥సో
యంరాక్షసముఖ్యానాంవినాశఃపర్యుపస్థితః।కామక్రోధసముత్థేనవ్యసనేనప్రసంగినా॥౭౩॥నివృత్తస్త్వత్కృతేనర్థః
సోయంమూలహరోమహాన్ ।త్వయాకృతమిదంసర్వమనాథంరక్షసాంకులమ్॥౭౪॥నహిత్వంశోచితవ్యోమేప్రఖ్యాతబ
లపౌరుషః।స్త్రీస్వభావాత్తుమేబుద్ధిఃకారుణ్యేపరివర్తతే॥౭౫॥సుకృతందుష్కృతంచత్వంగృహీత్వాస్వాంగతింగతః। ఆ
త్మానమనుశోచామిత్వద్వియోగేనదుఃఖితా॥౭౬॥సుహృదాంహితకామానాంనశ్రుతంవచనంత్వయా।భ్రాతౄణాం
చాపికార్త్స్న్యేనహితముక్తంత్వయానఘ॥౭౭॥హేత్వర్థయుక్తంవివిధంశ్రేయస్కరమదారుణమ్ ।విభీషణేనాభి
హితంనకృతంహేతుమత్త్వయా॥౭౮॥మారీచకుంభకర్ణాభ్యాంవాక్యంమమపితుస్తదా । నశ్రుతంవీర్యమత్తేనతస్యే
దంఫలమీదృశమ్॥౭౯॥నీలజీమూతసంకాశపీతాంబరశుభాంగద।స్వగాత్రాణివినిక్షిప్యకింశేషేరుధిరాప్లుతః॥౮౦॥ప్ర
సుప్తఇవశోకార్తాంకింమాంనప్రతిభాషసే।మహావీర్యస్యదక్షస్యసంయుగేష్వపలాయినః॥౮౧॥యాతుధానస్యదౌహి
త్రీంకించమాంనాభ్యుదీక్షసే।ఉత్తిష్ఠోత్తిష్ఠకింశేషేప్రాప్తేపరిభవేనవే॥౮౨॥అద్యవైనిర్భయాలంకాంప్రవిష్టాస్సూ
ర్యరశ్మయః । యేనసూదయసేశత్రూన్సమరేసూర్యవర్చసా॥౮౩॥వజ్రోవజ్రధరస్యేవసోయంతవసదార్చితః । ర
ణేశత్రుప్రహరణోహేమజాలపరిష్కృతః॥౮౪॥పరిఘోవ్యవకీర్ణస్తేబాణైశ్ఛిన్నస్సహస్రధా।ప్రియామివోపగూహ్య
త్వంశేషేసమరమేదినీమ్॥౮౫॥అప్రియామివకస్మాచ్చమాంనేచ్ఛస్యభిభాషితుమ్ ।ధిగస్తుహృదయంయస్యామమేదం
నసహస్రధా॥౮౬॥త్వయిపంచత్వమాపన్నేఫలతేశోకపీడితమ్ ।ఇత్యేవంవిలపంత్యేవబాష్పవ్యాకులలోచనా॥౮౭॥స్నే
హావస్కన్నహృదయాదేవీమోహముపాగమత్ । కశ్మలాభిహతాసన్నాబభౌసారావణోరసి॥౮౮॥సంధ్యానురక్తేజ
లదేదీప్తావిద్యుదివాసితే।తథాగతాంసముత్పత్యసపత్న్యస్తాభృశాతురాః॥౮౯॥పర్యవస్థాపయామాసూరుదంత్యోరుద
తీంభృశమ్।నతేసువిదితాదేవిలోకానాంస్థితిరధ్రువా॥౯౦॥దశావిభాగపర్యాయేరాజ్ఞాంచంచలయాశ్రియా।ఇత్యేవము
చ్యమానాసాసశబ్దంప్రరురోదహ॥౯౧॥స్నాపయంతీత్వభిముఖౌస్తనావస్రాంబువిస్రవైః। ఏతస్మిన్నంతరేరామోవి
భీషణమువాచహ॥౯౨॥సంస్కారఃక్రియతాంభ్రాతుఃస్త్రియశ్చైతానివర్తయ । తంప్రశ్రితస్తతోరామంశ్రుతవా
క్యోవిభీషణః॥౯౩॥విమృశ్యబుద్ధ్యాధర్మజ్ఞోధర్మార్థసహితంవచః। రామస్యైవానువృత్త్యర్థముత్తరంప్రత్యభా
షత॥౯౪॥త్యక్తధర్మవ్రతంక్రూరంనృశంసమనృతంతథా ।నాహమర్హోస్మిసంస్కర్తుంపరదారాభిమర్శినమ్ ।
౯౫॥భ్రాతృరూపోహిమేశత్రురేషసర్వాహితేరతః।రావణోనార్హతేపూజాంపూజ్యోపిగురుగౌరవాత్॥౯౬॥న్
శంసఇతిమాంరామవక్ష్యంతిమనుజాభువి । శ్రుత్వాతస్యగుణాన్సర్వేవక్ష్యంతిసుకృతంపునః॥౯౭॥తచ్ఛ్రుత్వాపరమ

స్ప్రీతో రామో ధర్మభృతాం వరః । విభీషణమువాచేదం వాక్యజ్ఞో వాక్యకోవిదమ్ ॥౮॥ తవాపి మే ప్రియం కార్యం త్వత్
ప్రభావాచ్చ మే జితమ్ । అవశ్యం తు క్షమం వాచ్యో మయా త్వం రాక్షసేశ్వర ॥౯॥ అధర్మానృతసంయుక్తః కామం త్వే
ష నిశాచరః । తేజస్వీ బలవాఞ్ఛూరో సంయుగేషు చ నిత్యశః ॥౧౦॥ శతక్రతుముఖైర్దేవైః శ్రూయతే న పరాజితః । మ
హాత్మా బలసంపన్నో రావణో లోకరావణః ॥౧౧॥ మరణాంతాని వైరాణి నివృత్తం నః ప్రయోజనమ్ । క్రియతామస్య
సంస్కారో మమాప్యేష యథా తవ ॥౧౨॥ త్వత్సకాశాద్దశగ్రీవః సంస్కారం విధిపూర్వకమ్ । ప్రాప్తుమర్హతి ధర్మజ్ఞ
త్వం యశోభాగ్భవిష్యసి ॥౧౩॥ రాఘవస్య వచః శ్రుత్వా త్వరమాణో విభీషణః । సంస్కారేణానురూపేణ యోజయా
మాస రావణమ్ ॥౧౪॥ చితాం చందనకాష్ఠానాం పద్మకోశీరసంవృతామ్ । బ్రాహ్మ్యా సంవేశయాంచక్రూ రాంకవా
స్తరణావృతామ్ ॥౧౫॥ వర్తతే వేదవిహితో రాజ్ఞో వై పశ్చిమః క్రతుః । ప్రచక్రూ రాక్షసేంద్రస్య పితృమేధమనుత్త
మమ్ ॥౧౬॥ వేదిం చ దక్షిణప్రాచ్యాం యథాస్థానం చ పావకమ్ । పృషదాజ్యేన సంపూర్ణం స్రువం సర్వే ప్రచిక్షిపుః ॥౧౭
పాదయోః శకటం ప్రాదురంతరూర్వోరులూఖలమ్ । దారుపాత్రాణి సర్వాణి అరణిం చోత్తరారణిమ్ ॥౧౮॥ దత్త్వా
తు ముసలం చాన్యద్యథాస్థానం విచక్షణాః । శాస్త్రదృష్టేన విధినా మహర్షివిహితేన చ ॥౧౯॥ తత్ర మేధ్యం పశుం హ
త్వా రాక్షసేంద్రస్య రాక్షసాః । అనుస్తరణికాం రాజ్ఞో ఘృతాక్తాం సమవేశయన్ ॥౨౦॥ గంధైర్మాల్యైరలంకృత్య రావ
ణం దీనమానసాః । విభీషణసహాయాస్తే వస్త్రైశ్చ వివిధైరపి ॥౨౧॥ లాజైశ్చావకిరంతి స్మ బాష్పపూర్ణముఖాస్తదా । దదా
చ పావకం తస్య విధియుక్తం విభీషణః ॥౨౨॥ స్నాత్వా చైవార్ద్రవస్త్రేణ తిలాన్ దూర్వాభిమిశ్రితాన్ । ఉదకేన చ సం
మిశ్రాన్ ప్రదాయ విధిపూర్వకమ్ ॥౨౩॥ ప్రదాయ చోదకం తస్మై మూర్ధ్నా చైనం నమస్య చ । తాః స్త్రియోఽనునయా
మాస సాంత్వముక్త్వా పునః పునః ॥౨౪॥ గమ్యతామితి తాస్సర్వా వివిశుర్నగరం తదా । ప్రవిష్టాసు చ సర్వాసు రాక్షసీషు వి
భీషణః ॥౨౫॥ రామపార్శ్వముపాగమ్య తదాతిష్ఠద్వినీతవత్ । రామోఽపి సహ సైన్యేన ససుగ్రీవస్సలక్ష్మణః ॥౨౬॥ హ
ర్షం లేభే రిపుం హత్వా యథా వృత్రం శతక్రతుః ॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - చతుర్దశోత్తరశతతమస్సర్గః - ****
తే రావణవధం దృష్ట్వా దేవగంధర్వదానవాః । జగ్ముస్తైస్తైర్విమానైః స్వైః కథయంతశ్శుభాః కథాః ॥౧॥ రావణస్య వ
ధం ఘోరం రాఘవస్య పరాక్రమమ్ । సుయుద్ధం వానరాణాం చ సుగ్రీవస్య చ మంత్రితమ్ ॥౨॥ అనురాగం చ వీర్యం చ సౌమిత్రే
ర్లక్ష్మణస్య చ । కథయంతో మహాభాగా జగ్ముర్హృష్టా యథాగతమ్ ॥ ౩ ॥ రాఘవస్తు రథం దివ్యమింద్రదత్తం శిఖిప్రభమ్ ।
అనుజ్ఞాయ మహాభాగో మాతలిం ప్రత్యపూజయత్ ॥ ౪ ॥ రాఘవేణాభ్యనుజ్ఞాతో మాతలిశ్శక్రసారథిః । దివ్యం తం రథ
మాస్థాయ దివమేవారురోహ సః ॥ ౫ ॥ తస్మింస్తు దివమారూఢే సురసారథిసత్తమే । రాఘవః పరమప్రీతః సుగ్రీవం పరిషస్వ
జే ॥౬॥ పరిష్వజ్య చ సుగ్రీవం లక్ష్మణేన ప్రచోదితః । పూజ్యమానో హరిశ్రేష్ఠైరాజగామ బలాలయమ్ ॥౭॥ అబ్రవీచ్చ తదా
రామః సమీపపరివర్తినమ్ । సౌమిత్రిం సత్త్వసంపన్నం లక్ష్మణం దీప్తతేజసమ్ ॥౮॥ విభీషణమిమం సౌమ్య లంకాయామభి
షేచయ । అనురక్తం చ భక్తం చ మమ చైవోపకారిణమ్ ॥ ౯ ॥ ఏష మే పరమః కామో యదీమం రావణానుజమ్ । లంకా
యాం సౌమ్య పశ్యేయమభిషిక్తం విభీషణమ్ ॥౧౦॥ ఏవముక్తస్తు సౌమిత్రీ రాఘవేణ మహాత్మనా । తథేత్యుక్త్వా తు సంహృష్టః
సౌవర్ణం ఘటమాదదే ॥౧౧॥ తం ఘటం వానరేంద్రాణాం హస్తే దత్త్వా మనోజవాన్ । ఆదిదేశ మహాసత్త్వాన్ సముద్ర
సలిలానయే ॥౧౨॥ అతిశీఘ్రం తతో గత్వా వానరాస్తే మహాబలాః । ఆగతాస్తజ్జలం గృహ్య సముద్రాద్వానరోత్తమాః ॥
౧౩॥ తతస్త్వేకం ఘటం గృహ్య సంస్థాప్య పరమాసనే । ఘటేన తేన సౌమిత్రిరభ్యషించద్విభీషణమ్ ॥౧౪॥ లంకాయాం ర
క్షసాం మధ్యే రాజానం రామశాసనాత్ । విధినా మంత్రదృష్టేన సుహృద్గణసమావృతమ్ ॥ ౧౫ ॥ అభ్యషించత్స ధర్మా
త్మా శుద్ధాత్మానం విభీషణమ్ । తస్యామాత్యా జహృషిరే భక్తా యే చాస్య రాక్షసాః ॥౧౬॥ దృష్ట్వాఽభిషిక్తం లంకాయాం రా
క్షసేంద్రం విభీషణమ్ । రాఘవః పరమాం ప్రీతిమాజగామ సలక్ష్మణః ॥౧౭॥ స తద్రాజ్యం మహత్ప్రాప్య రామదత్తం వి
భీషణః । ప్రకృతీస్సాంత్వయిత్వా చ తతో రామముపాగమత్ ॥౧౮॥ అక్షతాన్ మోదకాన్ లాజాన్ దివ్యాస్సుమనసస్తదా ।
ఆజహ్రురథ సంహృష్టాః పౌరాస్తస్మై నిశాచరాః ॥౧౯॥ స తాన్ గృహీత్వా దుర్ధర్షో రాఘవాయన్యవేదయత్ । మం౧౯

శ్యంమంగళంసర్వంలక్ష్మణాయచవీర్యవాన్ ॥౨౦॥ కృతకార్యంసమృద్ధార్థందృష్ట్వారామోవిభీషణమ్ । ప్రతిజగ్రాహ
తత్సర్వంతస్యైవప్రియకామ్యయా ॥౨౧॥ తతఃశైలోపమంవీరంప్రాంజలింపార్శ్వతఃస్థితమ్ । అబ్రవీద్రాఘవోవా
క్యంహనూమంతంప్లవంగమమ్ ॥౨౨॥ అనుమాన్యమహారాజమిమంసౌమ్యవిభీషణమ్ । గచ్ఛసౌమ్యపురీంలంకామనుజ్ఞా
ప్యయథావిధి ॥౨౩॥ ప్రవిశ్యరావణగృహంవిజయేనాభినంద్యచ । వైదేహ్యైమాంకుశలినంససుగ్రీవంసలక్ష్మణమ్ ॥౨౪॥ ఆ
చక్ష్వజయతాంశ్రేష్ఠరావణంచమయాహతమ్ । ప్రియమేతదుదాహృత్యమైథిల్యాస్త్వంహరీశ్వర ॥౨౫॥ ప్రతిగృహ్యచ
సందేశముపావర్తితుమర్హసి ॥ ఇతిశ్రీమద్యుద్ధకాండే - పంచదశోత్తరశతతమస్సర్గః. *****************

ఇతిప్రతిసమాదిష్టోహనూమాన్మారుతాత్మజః । ప్రవివేశపురీంలంకాంపూజ్యమానోనిశాచరైః ॥౧॥ ప్రవిశ్యచమహా
తేజారావణస్యనివేశనమ్ । దదర్శమృజయాహీనాంసాతంకాంరోహిణీమివ ॥౨॥ వృక్షమూలేనిరానందాంరాక్షసీభిస్స
మావృతామ్ । నిభృతఃప్రణతఃప్రహ్వఃసోభిగమ్యాభివాద్యచ ॥౩॥ దృష్ట్వాతమాగతందేవీహనూమంతంమహాబలమ్ ।
తూష్ణీమాస్తేతదాదృష్ట్వాస్మృత్వాప్రముదితాభవత్ ॥౪॥ సౌమ్యందృష్ట్వాముఖంతస్యాహనూమాన్ప్లవగోత్తమః । రా
మస్యవచనంసర్వమాఖ్యాతుముపచక్రమే ॥౫॥ వైదేహికుశలీరామస్సహసుగ్రీవలక్ష్మణః । విభీషణసహాయశ్చహరీణాం
సహితోబలైః ॥౬॥ కుశలంత్వాహసిద్ధార్థోహతశత్రురరిందమః । విభీషణసహాయేనరామేణహరిభిస్సహ ॥౭॥ నిహతో
రావణోదేవిలక్ష్మణస్యనయేనచ । పృష్ట్వాతుకుశలంరామోవీరస్త్వాంరఘునందనః ॥౮॥ అబ్రవీత్పరమప్రీతఃకృతార్థే
నాంతరాత్మనా । ప్రియమాఖ్యామితేదేవిత్వాంతుభూయస్సభాజయే ॥౯॥ దిష్ట్యాజీవసిధర్మజ్ఞేజయేనమమసంయుగే ।
లబ్ధోనోవిజయస్సీతేస్వస్థాభవగతవ్యథా ॥౧౦॥ రావణశ్చహతశ్శత్రుర్లంకాచేయంవశేస్థితా । మయాహ్యలబ్ధనిద్రేణ
దృఢేనతవనిర్జయే ॥౧౧॥ ప్రతిజ్ఞైషావినిస్తీర్ణాబద్ధ్వాసేతుంమహోదధౌ । సంభ్రమశ్చనగంతవ్యోవర్తంత్యారావ
ణాలయే ॥౧౨॥ విభీషణవిధేయంహిలంకైశ్వర్యమిదంకృతమ్ । తదాశ్వసిహివిశ్వస్తాస్వగృహేపరివర్తసే ॥౧౩॥ అయం
చాభ్యేతిసంహృష్టస్త్వద్దర్శనసముత్సుకః । ఏవముక్తాసముత్పత్యసీతాశశినిభాననా ॥౧౪॥ ప్రహర్షేణావరుద్ధాసావ్యా
జహారనకించన । అబ్రవీచ్చహరిశ్రేష్ఠస్సీతామప్రతిజల్పతీమ్ ॥౧౫॥ కిన్నుచింతయసేదేవికిన్నుమాంనాభిభాషసే । ఏవము
క్తాహనుమతాసీతాధర్మేవ్యవస్థితా ॥౧౬॥ అబ్రవీత్పరమప్రీతాహర్షగద్గదయాగిరా । ప్రియమేతదుపశ్రుత్యభర్తు
ర్విజయసంశ్రితమ్ ॥౧౭॥ ప్రహర్షవశమాపన్నానిర్వాక్యాస్మిక్షణాంతరమ్ । నహిపశ్యామిసదృశంచింతయంతీప్లవంగ
మ ॥౧౮॥ మత్ప్రియాఖ్యానకస్యేహతవప్రత్యభినందనమ్ । నచపశ్యామితత్సౌమ్యపృథివ్యామపివానర ॥౧౯॥ సదృశంమ
త్ప్రియాఖ్యానేతవదాతుంభవేత్సమమ్ । హిరణ్యంవాసువర్ణంవారత్నానివివిధానిచ ॥౨౦॥ రాజ్యంవాత్రిషులోకేషు
నైతదర్హతిభాషితుమ్ । ఏవముక్తస్తువైదేహ్యాప్రత్యువాచప్లవంగమః ॥౨౧॥ గృహీతప్రాంజలిర్వాక్యంసీతాయాః
ప్రముఖేస్థితః । భర్తుఃప్రియహితేయుక్తేభర్తుర్విజయకాంక్షిణి ॥౨౨॥ స్నిగ్ధమేవంవిధంవాక్యంత్వమేవార్హసి
భాషితుమ్ । తవైతద్వచనంసౌమ్యేసారవత్స్నిగ్ధమేవచ ॥౨౩॥ రత్నౌఘాద్వివిధాచ్చాపిదేవరాజ్యాద్విశిష్యతే । అ
ర్థతశ్చమయాప్రాప్తాదేవరాజ్యాదయోగుణాః ॥౨౪॥ హతశత్రుంవిజయినంరామంపశ్యామిసుస్థితమ్ । తస్యతద్వచనం
శ్రుత్వామైథిలీజనకాత్మజా ॥౨౫॥ తతశ్శుభతరంవాక్యమువాచపవనాత్మజమ్ । అతిలక్షణసంపన్నంమాధుర్యగుణభూషి
తమ్ ॥౨౬॥ బుద్ధ్యాహ్యష్టాంగయాయుక్తంత్వమేవార్హసిభాషితుమ్ । శ్లాఘనీయోనిలస్యత్వంపుత్రఃపరమధార్మికః ॥
౨౭॥ బలంశౌర్యంశ్రుతంసత్త్వంవిక్రమోదాక్ష్యముత్తమమ్ । తేజఃక్షమాధృతిస్థైర్యంవినీతత్వంనసంశయః ॥౨౮॥ ఏతే
చాన్యేచబహవోగుణాస్త్వయ్యేవశోభనాః । అథోవాచపునస్సీతామసంభ్రాంతోవినీతవత్ ॥౨౯॥ ప్రగృహీతాంజలిర్హ
ర్షాత్సీతాయాఃప్రముఖేస్థితః । ఇమాస్తుఖలురాక్షస్యోయదిత్వమనుమన్యసే ॥౩౦॥ హంతుమిచ్ఛామ్యహంసర్వాయా
భిస్త్వంతర్జితాపురా । క్లిశ్యంతీంపతిదైవాంత్వామశోకవనికాంగతామ్ ॥౩౧॥ ఘోరరూపసమాచారాఃక్రూరాః
క్రూరతరేక్షణాః । రాక్షస్యోదారుణకథావరమేతత్ప్రయచ్ఛమే ॥౩౨॥ ముష్టిభిఃపాణిభిస్సర్వాశ్చరణైశ్చైవశోభనే । ఇ
చ్ఛామివివిధైర్ఘోరైర్హంతుమేతాస్సుదారుణాః ॥౩౩॥ ఘోరైర్జానుప్రహారైశ్చదశనానాంచపాతనైః । భక్ష
ణైఃకర్ణనాసానాంకేశానాంలుంచనైస్తథా ॥౩౪॥ భృశంశుష్కముఖీభిశ్చదారణైర్లంఘనైస్తథా । నిపాత్యహంతు

మిచ్ఛామితవవిప్రియకారిణీః॥౩౫॥ ఏవంప్రకారైర్బహుభిర్విప్రకారైర్యశస్విని ।హంతుమిచ్ఛామ్యహందేవితవేమాః
కృతకిల్బిషాః॥౩౬॥ఏవముక్తాహనుమతా వైదేహీజనకాత్మజా।ఉవాచధర్మసహితంహనూమంతంయశస్వినీ॥౩౭॥రాజ
సంశ్రయవశ్యానాంకుర్వంతీనాంపరాజ్ఞయా।విధేయానాంచదాసీనాంకఃకుప్యేద్వానరోత్తమ॥౩౮॥భాగ్యవైషమ్య
యోగేనపురాదుశ్చరితేనచ । మయైతత్ ప్రాప్యతేసర్వంస్వకృతంహ్యుపభుజ్యతే॥౩౯॥ ప్రాప్తవ్యంతుదశాయోగా
న్మయైతదితినిశ్చితమ్ । దాసీనాంరావణస్యాహంమర్షయామీహదుర్బలా॥౪౦॥ఆజ్ఞప్తారావణేనైతారాక్షస్యోమామ
తర్జయన్ । హతేతస్మిన్నకుర్వంహితర్జనంవానరోత్తమ॥౪౧ ॥అయంవ్యాఘ్రసమీపేతుపురాణోధర్మసంస్థితః ।
ఋక్షేణగీతఃశ్లోకోమేతన్నిబోధప్లవంగమ॥౪౨॥నపరఃపాపమాదత్తేపరేషాంపాపకర్మణామ్ ।సమయోరక్షితవ్యస్తు
సంతశ్చారిత్రభూషణాః॥౪౩॥పాపానాంవాశుభానాంవావధార్హాణాంప్లవంగమ।కార్యంకరుణమార్యేణనకశ్చిన్నా
పరాధ్యతి॥౪౪॥లోకహింసావిహారాణాంరక్షసాంకామరూపిణామ్ । కుర్వతామపిపాపానినైవకార్యమశోభనం॥౪౫॥
ఏవముక్తస్తుహనుమాన్సీతయావాక్యకోవిదః । ప్రత్యువాచతతస్సీతాంరామపత్నీంయశస్వినీమ్॥౪౬ ॥యుక్తారామ
స్యభవతీధర్మపత్నీయశస్వినీ। ప్రతిసందిశమాందేవిగమిష్యేయత్రరాఘవః॥౪౭॥ఏవముక్తాహనుమతా వైదేహీజనకా
త్మజా। అబ్రవీద్ద్రష్టుమిచ్ఛామిభర్తారంవానరోత్తమ॥౪౮॥తస్యాస్తద్వచనంశ్రుత్వాహనూమాన్మారుతాత్మజః। హ
ర్షయన్మైథిలీంవాక్యమువాచేదంమహాద్యుతిః॥౪౯॥ పూర్ణచంద్రాననంరామంద్రక్ష్యస్యార్యేసలక్ష్మణమ్ । స్థిరమి
త్రంహతామిత్రంశచీవత్రిదశేశ్వరమ్॥౫౦ ॥ తామేవముక్త్వారాజంతీంసీతాంసాక్షాదివశ్రియం । ఆజగామమహావే
గోహనూమాన్యత్రరాఘవః॥౫౧॥ ఇతిశ్రీమద్యుద్ధకాండే - షోడశోత్తరశతతమస్సర్గః. ****************
ఉవాచహనుమాన్ప్రాజ్ఞమభిగమ్యప్లవంగమః ।రామంవచనమర్థజ్ఞోవరంసర్వధనుష్మతాం॥౧॥యన్నిమిత్తో
యమారంభఃకర్మణాంచఫలోదయః । తాందేవీంశోకసంతప్తాంమైథిలీంద్రష్టుమర్హసి॥౨॥సాహిశోకసమావిష్టా బా
ష్పపర్యాకులేక్షణా । మైథిలీవిజయంశ్రుత్వాతవహర్షముపాగమత్ ॥౩ ॥ పూర్వకాత్ ప్రత్యయాచ్చాహముక్తోవిశ్వ
స్తయాతయా ।భర్తారంద్రష్టుమిచ్ఛామికృతార్థంసహలక్ష్మణం॥౪॥ఏముక్తోహనుమతారామోధర్మభృతాంవరః
అగచ్ఛత్సహసాధ్యానమీషద్బాష్పపరిప్లుతః॥౫॥దీర్ఘముష్ణంవినిశ్వస్యమేదినీమవలోకయన్ । ఉవాచమేఘసంకాశంవి
భీషణముపస్థితం॥౬ ॥దివ్యాంగరాగాంవైదేహీందివ్యాభరణభూషితాం । ఇహసీతాంశిరస్స్నాతాముపస్థాపయమాచి
రమ్ ॥ ౭ ॥ ఏవముక్తస్తురామేణత్వరమాణోవిభీషణః । ప్రవిశ్యాంతఃపురంసీతాంస్త్రీభిస్స్వాభిరచోదయత్ ॥ ౮ ॥
తత్రసీతాంమహాభాగాం దృష్ట్వా వాచంవిభీషణః । మూర్ధ్నిబద్ధాంజలిఃశ్రీమాన్వినీతోరాక్షసేశ్వరః ॥ ౯ ॥ ది
వ్యాంగ రాగావైదేహిదివ్యాభరణభూషితా । యానమారోహ భద్రంతే భర్తా త్వాంద్రష్టుమిచ్ఛతి ॥ ౧౦ ॥
ఏవముక్తాతువైదేహీప్రత్యువాచవిభీషణం। అస్నాతాద్రష్టుమిచ్ఛామిభర్తారంరాక్షసాధిప॥౧౧॥తస్యాస్తద్వచనం
శ్రుత్వాప్రత్యువాచవిభీషణః । యథాహరామోభర్తాతేతత్తథాకర్తుమర్హసి॥౧౨॥తస్యతద్వచనంశ్రుత్వామై
థిలీభర్తృదేవతా।భర్తృభక్తివ్రతాసాధ్వీతథేతిప్రత్యభాషత॥ ౧౩ ॥తతస్సీతాంశిరస్స్నాతాంయువతీభిరలంకృతామ్।
మహార్హాభరణోపేతాంమహార్హాంబరధారిణీం॥౧౪॥ ఆరోప్యశిబికాందీప్తాంపరార్ధ్యాంబరసంవృతామ్ । రక్షో
భిర్బహుభిర్గుప్తామాజహారవిభీషణః॥౧౫॥ సోభిగమ్యమహాత్మానంజ్ఞాత్వాపిధ్యానమాస్థితం।ప్రణతశ్చప్రహృష్టశ్చ
ప్రాప్తాంసీతాంన్యవేదయత్ ॥౧౬॥ తామాగతాముపశ్రుత్యరక్షోగృహచిరోషితాం । హర్షోదైన్యంచరోషశ్చత్ర
యంరాఘవమావిశత్ ॥౧౭॥తతఃపార్శ్వగతందృష్ట్వాసవిమర్శంవిచారయన్ ।విభీషణమిదంవాక్యమప్రహృష్టోబ్రవీ
దా॥౧౮॥రాక్షసాధిపతేసౌమ్యనిత్యంమద్విజయేరత । వైదేహీసన్నికర్షంమేశీఘ్రంసముపగచ్ఛతు॥౧౯॥సతద్వచన
మాజ్ఞాయరాఘవస్యవిభీషణః । తూర్ణముత్సారణేయత్నంకారయామాససర్వతః ॥ ౨౦ ॥ కంచుకోష్ణీషిణస్తత్ర
త్రజర్ఝరపాణయః।ఉత్సారయంతఃపురుషాస్సమంతాత్పరిచక్రముః॥౨౧॥ ఋక్షాణాంవానరాణాంచ రాక్షసానాం
చసర్వశః । బృందాన్యుత్సార్యమాణానిదూరముత్సృజుస్తదా॥౨౨॥ తేషాముత్సార్యమాణానాంసర్వేషాంధ్వనిరుత్థితః
వాయునోద్వర్తమానస్యసాగరస్యేవనిస్వనః॥౨౩ ॥ఉత్సార్యమాణాంస్తాన్దృష్ట్వాసమంతాజ్జాతసంభ్రమాన్। దా

క్షిణ్వ్యాత్తదమర్షాచ్చ వారయామాస రాఘవః॥౨౪॥సంరబ్ధశ్చాబ్రవీద్రామశ్చక్షుషా ప్రదహన్నివ। విభీషణం మహా
ప్రాజ్ఞం సోపాలంభమిదం వచః॥౨౫॥కిమర్థం మామనాదృత్య క్లిశ్యతేయం త్వయా జనః। నివర్తయైనముద్వేగం జనో
యం స్వజనో మమ॥౨౬॥న గృహాణి న వస్త్రాణి న ప్రాకారాస్తిరస్క్రియాః। నేదృశా రాజసత్కారా వృత్తమావరణం
స్త్రియాః॥౨౭॥వ్యసనేషు న కృచ్ఛ్రేషు న యుద్ధేషు స్వయంవరే। న క్రతౌ న వివాహే చ దర్శనం దుష్యతే స్త్రియాః॥౨౮॥ సై
షా యుద్ధగతా చైవ కృచ్ఛ్రే చ మహతి స్థితా। దర్శనేస్యా న దోషః స్యాన్మత్సమీపే విశేషతః॥౨౯॥ తదానయ సమీపం మే శీ
ఘ్రమేనాం విభీషణ। సీతా పశ్యతు మామేషా సుహృద్గణవృతం స్థితమ్॥౩౦॥ఏవముక్తస్తు రామేణ సవిమర్శో విభీషణః। రామ
స్యోపానయత్సీతాం సన్నికర్షం వినీతవత్॥౩౧॥తతో లక్ష్మణసుగ్రీవౌ హనుమాంశ్చ ప్లవంగమః। నిశమ్య వాక్యం రామ
స్య బభూవుర్వ్యథితా భృశమ్॥౩౨॥కళత్రనిరపేక్షైశ్చ ఇంగితైరస్య దారుణైః। అప్రీతమివ సీతాయాం తర్కయంతి స్మ రా
ఘవమ్॥౩౩॥లజ్జయా త్వవలీయంతీ స్వేషు గాత్రేషు మైథిలీ। విభీషణేనానుగతా భర్తారం సాభ్యవర్తత॥౩౪॥సా వస్త్ర
సంరుద్ధముఖీ లజ్జయా జనసంసది। రురోదాసాద్య భర్తారమార్యపుత్రేతి భాషిణీ॥౩౫॥విస్మయాచ్చ ప్రహర్షాచ్చ స్నేహా
చ్చ పతిదేవతా। ఉదైక్షత ముఖం భర్తుః సౌమ్యం సౌమ్యతరాననా॥౩౬॥అథ సమపనుదన్మనఃక్లమం సా సుచిరమదృష్టముదీ
క్ష్య వై ప్రియస్య। వదనముదితపూర్ణచంద్రకాంతం విమలశశాంకనిభాననా తదానీమ్॥ ౩౭ ॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే -
సప్తదశోత్తరశతతమస్సర్గః - ******************** తాం తు పార్శ్వే స్థితాం ప్రహ్వాం రామస్సంప్రేక్ష్య
మైథిలీమ్। హృదయాంతర్గతక్రోధో వ్యాహర్తుముపచక్రమే॥౧॥ఏషాసి నిర్జితా భద్రే శత్రుం జిత్వా మయా రణే।
పౌరుషాద్యదనుష్ఠేయం తదేతదుపపాదితమ్॥౨॥గతోస్మ్యంతమమర్షస్య ధర్షణా సంప్రమార్జితా। అవమానశ్చ శత్రు
శ్చ మయా యుగపదుద్ధృతౌ॥౩॥అద్య మే పౌరుషం దృష్టమద్య మే సఫలః శ్రమః। అద్య తీర్ణప్రతిజ్ఞత్వాత్ప్రభవామీహ చా
త్మనః॥౪॥యా త్వం విరహితా నీతా చలచిత్తేన రక్షసా। దైవసంపాదితో దోషో మానుషేణ మయా జితః॥౫॥సంప్రాప్తమ
వమానం యస్తేజసా న ప్రమార్జతి। కస్తస్య పురుషార్థోస్తి పురుషస్యాల్పతేజసః॥౬॥లంఘనం చ సముద్రస్య లంకాయా
శ్చావమర్దనమ్। సఫలం తస్య తచ్ఛ్లాఘ్యమద్య కర్మ హనూమతః॥౭॥యుద్ధే విక్రమతశ్చైవ హితం మంత్రయతశ్చ
మే। సుగ్రీవస్య ససైన్యస్య సఫలోద్య పరిశ్రమః॥౮॥నిర్గుణం భ్రాతరం త్యక్త్వా యో మాం స్వయముపస్థితః। విభీషణ
స్య భక్తస్య సఫలోద్య పరిశ్రమః॥౯॥ఇత్యేవం బ్రువతస్తస్య సీతా రామస్య తద్వచః। మృగీవోత్ఫుల్లనయనా బభూవాశ్రు
పరిప్లుతా॥౧౦॥పశ్యతస్తాం తు రామస్య భూయః క్రోధోభ్యవర్ధత। ప్రభూతాజ్యావసిక్తస్య పావకస్యేవ దీప్యతః॥౧౧॥
స బద్ధ్వా భ్రుకుటిం వక్త్రే తిర్యక్ప్రేక్షితలోచనః। అబ్రవీత్పరుషం సీతాం మధ్యే వానరరక్షసామ్॥౧౨॥యత్కర్తవ్యం మ
నుష్యేణ ధర్షణాం పరిమార్జతా। తత్కృతం సకలం సీతే శత్రుహస్తాదమర్షణాత్॥౧౩॥నిర్జితా జీవలోకస్య తపసా
భావితాత్మనా। అగస్త్యేన దురాధర్షా మునినా దక్షిణేవ దిక్॥౧౪॥విదితశ్చాస్తు తే భద్రే యోయం రణపరిశ్రమః। స తీర్ణః
సుహృదాం వీర్యాన్న త్వదర్థం మయా కృతః॥౧౫॥రక్షతా తు మయా వృత్తమపవాదం చ సర్వశః। ప్రఖ్యాతస్యాత్మవంశ
స్య న్యంగం చ పరిరక్షతా॥౧౬॥నిర్జితాసి మయా భద్రే శత్రుహస్తాదమర్షణాత్। ప్రాప్తచారిత్రసందేహా మమ ప్రతి
ముఖే స్థితా॥౧౭॥దీపో నేత్రాతురస్యేవ ప్రతికూలాసి మే దృఢమ్। తద్గచ్ఛ హ్యభ్యనుజ్ఞాతా యథేష్టం జనకాత్మజే॥౧౮॥ఏ
తా దశ దిశో భద్రే కార్యమస్తి న మే త్వయా। కః పుమాన్ హి కులే జాతః స్త్రియం పరగృహోషితామ్॥౧౯॥ తేజస్వీ పున
రాదద్యాత్సుహృల్లేఖేన చేతసా। రావణాంకపరిభ్రష్టాం దృష్టాం దుష్టేన చక్షుషా॥౨౦॥కథం త్వాం పునరాదద్యాం కులం వ్య
పదిశన్మహత్। తదర్థం నిర్జితా మే త్వం యశః ప్రత్యాహృతం మయా॥౨౧॥నాస్తి మే త్వయ్యభిష్వంగో యథేష్టం గమ్య
తామితః। ఇతి ప్రవ్యాహృతం భద్రే మయైతత్ కృతబుద్ధినా॥౨౨॥లక్ష్మణే భరతే వా త్వం కురు బుద్ధిం యథాసుఖమ్। సుగ్రీవే
వానరేంద్రే వా రాక్షసేంద్రే విభీషణే ॥౨౩॥నివేశయ మనస్సీతే యథా వా సుఖమాత్మనః। న హి త్వాం రావణో దృష్ట్వా ది
వ్యరూపాం మనోరమామ్॥౨౪॥మర్షయేత చిరం సీతే స్వగృహే పరివర్తినీమ్ ॥ తతః ప్రియార్హశ్రవణా తదప్రియం
ప్రియాదుపశ్రుత్య చిరస్య మైథిలీ। ముమోచ బాష్పం సుభృశం ప్రవేపితా గజేంద్రహస్తాభిహతేవ సల్లకీ॥౨౫॥ఇతి శ్రీమ
ద్యుద్ధకాండే - అష్టాదశోత్తరశతతమస్సర్గః - ********************************

ఏవముక్తాతు వైదేహీ పరుషం రోమహర్షణమ్ । రాఘవేణ సరోషేణ భృశం ప్రవ్యథితాభవత్ ॥౧॥ సా తదశ్రుతపూర్వం
హి జనే మహతి మైథిలీ । శ్రుత్వా భర్తృవచో రూక్షం లజ్జయా వ్రీడితాభవత్ ॥౨॥ ప్రవిశంతీవ గాత్రాణి స్వాన్యేవ జనకా
త్మజా । వాక్ఛల్యైస్తైస్సశల్యేవ భృశమశ్రూణ్యవర్తయత్ ॥౩॥ తతో బాష్పపరిక్లిష్టం ప్రమార్జంతీ స్వమాననమ్ । శనైర్గ
ద్గదయా వాచా భర్తారమిదమబ్రవీత్ ॥౪॥ కిం మామసదృశం వాక్యమీదృశం శ్రోత్రదారుణమ్ । రూక్షం శ్రావయసే వీర
ప్రాకృతః ప్రాకృతామివ ॥౫॥ న తథాస్మి మహాబాహో యథా త్వమవగచ్ఛసి । ప్రత్యయం గచ్ఛ మే యేన చారిత్రేణైవ తే
శపే ॥౬॥ పృథక్స్త్రీణాం ప్రచారేణ జాతిం తాం పరిశంకసే । పరిత్యజేమాం శంకాం తు యది తేహం పరీక్షితా ॥౭॥ యద్యహం
గాత్రసంస్పర్శం గతాస్మి వివశా ప్రభో । కామకారో న మే తత్ర దైవతం త్వాపరాధ్యతి ॥౮॥ మదధీనం తు యత్తన్మే హృదయం
త్వయి వర్తతే । పరాధీనేషు గాత్రేషు కిం కరిష్యామ్యనీశ్వరా ॥౯॥ సహసంవృద్ధభావాచ్చ సంసర్గేణ చ మానద । య
ద్యహం తే న విజ్ఞాతా హతా తేనాస్మి శాశ్వతమ్ ॥౧౦॥ ప్రేషితస్తే యదా వీరో హనూమానవలోకకః । లంకాస్థాహం త్వయా
వీర కింతదా న విసర్జితా ॥౧౧॥ ప్రత్యక్షం వానరేంద్రస్య త్వద్వాక్యసమనంతరమ్ । త్వయా సంత్యక్తయా వీర త్యక్తం
స్యాజ్జీవితం మయా ॥౧౨॥ న వృథా తే శ్రమోయం స్యాత్సంశయే న్యస్య జీవితమ్ । సుహృజ్జనపరిక్లేశో న చాయం నిష్ఫలస్తవ ॥
౧౩॥ త్వయా తు నరశార్దూల క్రోధమేవానువర్తతా । లఘునేవ మనుష్యేణ స్త్రీత్వమేవ పురస్కృతమ్ ॥౧౪॥ అపదేశేన జ
నకాన్నోత్పత్తిర్వసుధాతలాత్ । మమ వృత్తం చ వృత్తజ్ఞ బహు తే న పురస్కృతమ్ ॥౧౫॥ న ప్రమాణీకృతః పాణిర్బాల్యే బా
లేన పీడితః । మమ భక్తిశ్చ శీలం చ సర్వం తే పృష్ఠతః కృతమ్ ॥౧౬॥ ఏవం బ్రువాణా రుదతీ బాష్పగద్గదభాషిణీ । అబ్రవీల్లక్ష్మణం
సీతా దీనం ధ్యానపరం స్థితమ్ ॥౧౭॥ చితాం మే కురు సౌమిత్రే వ్యసనస్యాస్య భేషజమ్ । మిథ్యోపఘాతోపహతా నాహం జీవి
తుముత్సహే ॥౧౮॥ అప్రీతస్య గుణైర్భర్తుస్త్యక్తాయా జనసంసది । యా క్షమా మే గతిర్గంతుం ప్రవేక్ష్యే హవ్యవాహ
నమ్ ॥౧౯॥ ఏవముక్తస్తు వైదేహ్యా లక్ష్మణః పరవీరహా । అమర్షవశమాపన్నో రాఘవాననమైక్షత ॥౨౦॥ స విజ్ఞాయ తతశ్ఛం
దం రామస్యాకారసూచితమ్ । చితాం చకార సౌమిత్రిర్మతే రామస్య వీర్యవాన్ ॥౨౧॥ అధోముఖం తదా రామం శనైః కృ
త్వా ప్రదక్షిణమ్ । ఉపాసర్పత వైదేహీ దీప్యమానం హుతాశనమ్ ॥౨౨॥ ప్రణమ్య దేవతాభ్యశ్చ బ్రాహ్మణేభ్యశ్చ మైథిలీ
బద్ధాంజలిపుటా చేదమువాచాగ్నిసమీపతః ॥౨౩॥ యథా మే హృదయం నిత్యం నాపసర్పతి రాఘవాత్ । తథా లోకస్య సా
క్షీ మాం సర్వతః పాతు పావకః ॥౨౪॥ యథా మాం శుద్ధచారిత్రాం దుష్టాం జానాతి రాఘవః । తథా లోకస్య సాక్షీ మాం సర్వ
తః పాతు పావకః ॥౨౫॥ కర్మణా మనసా వాచా యథా నాతిచరామ్యహమ్ । రాఘవం సర్వధర్మజ్ఞం తథా మాం పాతు
పావకః ॥౨౬॥ ఆదిత్యో భగవాన్ వాయుర్దిశశ్చంద్రస్తథైవ చ । అహశ్చాపి తథా సంధ్యే రాత్రిశ్చ పృథివీ తథా ॥౨౭॥ య
థాన్యేపి విజానంతి తథా చారిత్రసంయుతామ్ । తథా లోకస్య సాక్షీ మాం సర్వతః పాతు పావకః ॥౨౮॥ ఏవముక్త్వా తు వైదే
హీ పరిక్రమ్య హుతాశనమ్ । వివేశ జ్వలనం దీప్తం నిస్సంగేనాంతరాత్మనా ॥౨౯॥ జనస్స సుమహాంస్త్రస్తో బాలవృద్ధసమాకు
లః । దదర్శ మైథిలీం తత్ర ప్రవిశంతీం హుతాశనమ్ ॥౩౦॥ సా తప్తనవహేమాభా తప్తకాంచనభూషణా । పపాత జ్వలనం
దీప్తం సర్వలోకస్య సన్నిధౌ ॥౩౧॥ దదృశుస్తాం మహాభాగాం ప్రవిశంతీం హుతాశనమ్ । సీతాం కృత్స్నాస్త్రయో లో
కాః పుణ్యామాజ్యాహుతీమివ ॥౩౨॥ ప్రచుక్రుశుః స్త్రియస్సర్వాస్తాం దృష్ట్వా హవ్యవాహనే । పతంతీం సంస్కృతాం మం
త్రైర్వసోర్ధారామివాధ్వరే ॥౩౩॥ దదృశుస్తాం త్రయో లోకా దేవగంధర్వదానవాః । శప్తాం పతంతీం నిరయే త్రిది
వాద్దేవతామివ ॥౩౪॥ తస్యామగ్నిం విశంత్యాం తు హాహేతి విపులస్వనః । రక్షసాం వానరాణాం చ సంబభూవాద్భుతోప
మః ॥౩౫॥ ఇతి శ్రీ రామాయణే - యుద్ధకాండే - ఏకోనవింశత్యుత్తరశతతమస్సర్గః - *********************

తతో హి దుర్మనా రామః శ్రుత్వైవ వదతాం గిరః । దధ్యౌ ముహూర్తం ధర్మాత్మా బాష్పవ్యాకులలోచనః ॥౧॥
తతో వైశ్రవణో రాజా యమశ్చామిత్రకర్శనః । సహస్రాక్షో మహేంద్రశ్చ వరుణశ్చ పరంతపః ॥౨॥ షడర్ధనయనః
శ్రీమాన్మహాదేవో వృషధ్వజః । కర్తా సర్వస్య లోకస్య బ్రహ్మా బ్రహ్మవిదాం వరః ॥౩॥ ఏతే సర్వే సమాగమ్య విమానైః
సూర్యసన్నిభైః । ఆగమ్య నగరీం లంకామభిజగ్ముశ్చ రాఘవమ్ ॥౪॥ తతస్సహస్తాభరణాన్ ప్రగృహ్య విపులాన్భుజాన్ । అబ్రు
వంస్త్రిదశశ్రేష్ఠాః ప్రాంజలిం రాఘవం స్థితమ్ ॥౫॥ కర్తా సర్వస్య లోకస్య శ్రేష్ఠో జ్ఞానవతాం వరః । ఉపేక్షసే కథం సీతాం

పతంతీం హవ్యవాహనే ॥ ౬ ॥ కథం దేవగణశ్రేష్ఠమాత్మానం నావబుధ్యసే । ఋతధామా వసుః పూర్వం వసూనాం త్వం
ప్రజాపతిః ॥ ౭ ॥ త్రయాణాం త్వం హి లోకానామాదికర్తా స్వయంప్రభుః । రుద్రాణామష్టమో రుద్రస్సాధ్యానామసి
పంచమః ॥ ౮ ॥ అశ్వినౌ చాపి తే కర్ణౌ చంద్రసూర్యౌ చ చక్షుషీ । అంతే చాదౌ చ లోకానాం దృశ్యసే త్వం పరంతప ॥ ౯ ॥ ఉపే
క్షసే చ వైదేహీం మానుషః ప్రాకృతో యథా । ఇత్యుక్తో లోకపాలైస్తైస్స్వామీ లోకస్య రాఘవః ॥ ౧౦ ॥ అబ్రవీత్త్రిద
శశ్రేష్ఠాన్ రామో ధర్మభృతాం వరః । ఆత్మానం మానుషం మన్యే రామం దశరథాత్మజం ॥ ౧౧ ॥ యోఽహం యస్య యతశ్చా
హం భగవాంస్తద్బ్రవీతు మే । ఇతి బ్రువంతం కాకుత్స్థం బ్రహ్మా బ్రహ్మవిదాం వరః ॥ ౧౨ ॥ అబ్రవీచ్ఛృణు మే రామ సత్యం
సత్యపరాక్రమ । భవాన్నారాయణో దేవః శ్రీమాంశ్చక్రాయుధో విభుః ॥ ౧౩ ॥ ఏకశృంగో వరాహస్త్వం భూతభవ్యస
పత్నజిత్ । అక్షరం బ్రహ్మ సత్యం త్వం మధ్యే చాంతే చ రాఘవ ॥ ౧౪ ॥ లోకానాం త్వం పరో ధర్మో విష్వక్సేనశ్చతుర్భుజః
శార్ఙ్గధన్వా హృషీకేశః పురుషః పురుషోత్తమః ॥ ౧౫ ॥ అజితః ఖడ్గధృద్విష్ణుః కృష్ణశ్చైవ బృహద్బలః । సేనానీర్గ్రామణీ
స్త్వం బుద్ధిస్సత్త్వం క్షమా దమః ॥ ౧౬ ॥ ప్రభవశ్చాప్యయశ్చ త్వముపేంద్రో మధుసూదనః । ఇంద్రకర్మా మహేంద్ర
స్త్వం పద్మనాభో రణాంతకృత్ ॥ ౧౭ ॥ శరణ్యం శరణం చ త్వామాహుర్దివ్యా మహర్షయః । సహస్రశృంగో వేదా
త్మా శతజిహ్వో మహర్షభః ॥ ౧౮ ॥ త్వం త్రయాణాం హి లోకానామాదికర్తా స్వయంప్రభుః । సిద్ధానామపి సాధ్యా
నామాశ్రయశ్చాసి పూర్వజః ॥ ౧౯ ॥ త్వం యజ్ఞస్త్వం వషట్కారస్త్వమోంకారః పరంతపః । ప్రభవం నిధనం వా తే న విదుః
కో భవానితి ॥ ౨౦ ॥ దృశ్యసే సర్వభూతేషు బ్రాహ్మణేషు చ గోషు చ । దిక్షు సర్వాసు గగనే పర్వతేషు వనేషు చ ॥ ౨౧ ॥
సహస్రచరణః శ్రీమాన్ శతశీర్షస్సహస్రదృక్ । త్వం ధారయసి భూతాని వసుధాం చ సపర్వతామ్ ॥ ౨౨ ॥ అంతే పృథివ్యా
స్సలిలే దృశ్యసే త్వం మహోరగః । త్రీన్ లోకాన్ ధారయన్ రామ దేవగంధర్వదానవాన్ ॥ ౨౩ ॥ అహం తే హృదయం
రామ జిహ్వా దేవీ సరస్వతీ । దేవా గాత్రేషు రోమాణి నిర్మితా బ్రహ్మణా ప్రభో ॥ ౨౪ ॥ నిమేషస్తే భవేద్రాత్రిరున్మేష
స్తే భవేద్దివా । సంస్కారాస్తే భవన్వేదా న తదస్తి త్వయా వినా ॥ ౨౫ ॥ జగత్సర్వం శరీరం తే స్థైర్యం తు వసుధాతలమ్ । అగ్నిః
కోపః ప్రసాదస్తే సోమః శ్రీవత్సలక్షణ ॥ ౨౬ ॥ త్వయా లోకాస్త్రయః క్రాంతాః పురాణే విక్రమైస్త్రిభిః । మహేంద్రశ్చ
కృతో రాజా బలిం బద్ధ్వా మహాసురమ్ ॥ ౨౭ ॥ సీతా లక్ష్మీర్భవాన్ విష్ణుః దేవః కృష్ణః ప్రజాపతిః । వధార్థం రావణస్యేహ ప్ర
విష్టో మానుషీం తనుమ్ ॥ ౨౮ ॥ తదిదం నః కృతం కార్యం త్వయా ధర్మభృతాం వర । నిహతో రావణో రామ ప్రహృష్టో దివమా
క్రమ ॥ ౨౯ ॥ అమోఘం బలవీర్యం తే అమోఘస్తే పరాక్రమః । అమోఘం దర్శనం రామ న చ మోఘః స్తవస్తవ ॥ ౩౦ ॥ అమో
ఘాస్తే భవిష్యంతి భక్తిమంతశ్చ యే నరాః । యే త్వాం దేవం ధ్రువం భక్తాః పురాణం పురుషోత్తమమ్ ॥ ౩౧ ॥ ప్రాప్నువంతి స
దా కామానిహ లోకే పరత్ర చ । ఇమమార్షం స్తవం నిత్యమితిహాసం పురాతనమ్ ॥ ౩౨ ॥ యే నరాః కీర్తయిష్యంతి నాస్తి తే
షాం పరాభవః ॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే వింశత్యుత్తరశతతమస్సర్గః ******************************

ఏతచ్ఛ్రుత్వా శుభం వాక్యం పితామహసమీరితమ్ । అంకేనాదాయ వైదేహీముత్పపాత విభావసుః ॥ ౧ ॥ స విధూ
య చితాం తాం తు వైదేహీం హవ్యవాహనః । ఉత్తస్థౌ మూర్తిమానాశు గృహీత్వా జనకాత్మజామ్ ॥ ౨ ॥ తరుణాదిత్యసంకా
శాం తప్తకాంచనభూషణామ్ । రక్తాంబరధరాం బాలాం నీలకుంచితమూర్ధజామ్ ॥ ౩ ॥ అక్లిష్టమాల్యాభరణాం తథారూ
పాం మనస్వినీమ్ । దదౌ రామాయ వైదేహీమంకే కృత్వా విభావసుః ॥ ౪ ॥ అబ్రవీచ్చ తదా రామం సాక్షీ లోకస్య పావకః । ఏ
షా తే రామ వైదేహీ పాపమస్యా న విద్యతే ॥ ౫ ॥ నైవ వాచా న మనసా న చ ధ్యానాన్న చక్షుషా । సువృత్తా వృత్తశౌండీర న
త్వామతిచచార హ ॥ ౬ ॥ రావణేనాపనీతైషా వీర్యోత్సిక్తేన రక్షసా । త్వయా విరహితా దీనా వివశా నిర్జనాద్వనాత్ ॥ ౭ ॥
రుద్ధా చాంతఃపురే గుప్తా త్వచ్చిత్తా త్వత్పరాయణా । రక్షితా రాక్షసీసంఘైర్వికృతైర్ఘోరదర్శనైః ॥ ౮ ॥ ప్రలోభ్య
మానా వివిధం భర్త్స్యమానా చ మైథిలీ । నాచింతయత తద్రక్షస్త్వద్గతేనాంతరాత్మనా ॥ ౯ ॥ విశుద్ధభావాం నిష్పాపాం
ప్రతిగృహ్ణీష్వ రాఘవ । న కించిదభిధాతవ్యమహమాజ్ఞాపయామి తే ॥ ౧౦ ॥ తతః ప్రీతమనా రామః శ్రుత్వైవం వదతాం వరః ।
దధ్యౌ ముహూర్తం ధర్మాత్మా బాష్పవ్యాకులలోచనః ॥ ౧౧ ॥ ఏవముక్తో మహాతేజా ద్యుతిమాన్ దృఢవిక్రమః । అబ్రవీత్త్రి

దశ శ్రేష్ఠం రామో ధర్మభృతాం వరః ॥౧౨॥ అవశ్యం త్రిషు లోకేషు న సీతా పాపమర్హతి । దీర్ఘకాలోషితా హీయం రా
వణాంతఃపురే శుభా ॥౧౩॥ బాలిశః ఖలు కామాత్మా రామో దశరథాత్మజః । ఇతి వక్ష్యంతి మాం సంతో జానకీమవిశోధ్య హి ॥
౧౪॥ అనన్యహృదయాం భక్తాం మచ్చిత్తపరివర్తినీమ్ । అహమప్యవగచ్ఛామి మైథిలీం జనకాత్మజామ్ ॥౧౫॥ ప్రత్యయార్థం
తు లోకానాం త్రయాణాం సత్యసంశ్రయః । ఉపేక్షే చాపి వైదేహీం ప్రవిశంతీం హుతాశనమ్ ॥౧౬॥ ఇమామపి విశాలా
క్షీం రక్షితాం స్వేన తేజసా । రావణో నాతివర్తేత వేలామివ మహోదధిః ॥౧౭॥ న హి శక్తః స దుష్టాత్మా మనసాపి హి మై
థిలీమ్ । ప్రధర్షయితుమప్రాప్తాం దీప్తామగ్నిశిఖామివ ॥౧౮॥ నేయమర్హతి చైశ్వర్యం రావణాంతఃపురే శుభా । అనన్యా
హి మయా సీతా భాస్కరేణ ప్రభా యథా ॥౧౯॥ విశుద్ధా త్రిషు లోకేషు మైథిలీ జనకాత్మజా । న హి హాతుమియం శక్యా కీ
ర్తిరాత్మవతా యథా ॥౨౦॥ అవశ్యం తు మయా కార్యం సర్వేషాం వో వచశ్శుభమ్ । స్నిగ్ధానాం లోకమాన్యానామేవం చ
బ్రువతాం హితమ్ ॥౨౧॥ ఇత్యేవముక్త్వా వచనం మహాబలైః ప్రశస్యమానః స్వకృతేన కర్మణా । సమేత్య రామః ప్రియ
యా మహాబలస్సుఖం సుఖార్హోऽనుబభూవ రాఘవః ॥౨౨॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - ఏకవింశత్యుత్తరశతతమస్సర్గః ॥ *

ఏతచ్ఛ్రుత్వా శుభం వాక్యం రాఘవేణ సుభాషితమ్ । ఇదం శుభతరం వాక్యం వ్యాజహార మహేశ్వరః ॥౧॥ పుష్క
రాక్ష మహాబాహో మహావక్షః పరంతప । దిష్ట్యా కృతమిదం కర్మ త్వయా శస్త్రభృతాం వర ॥౨॥ దిష్ట్యా సర్వస్య లోకస్య
ప్రవృద్ధం దారుణం తమః । అపావృత్తం త్వయా సంఖ్యే రామ రావణజం భయమ్ ॥౩॥ ఆశ్వాస్య భరతం దీనం కౌసల్యాం చ య
శస్వినీమ్ । కైకేయీం చ సుమిత్రాం చ దృష్ట్వా లక్ష్మణమాతరమ్ ॥౪॥ ప్రాప్య రాజ్యమయోధ్యాయాం నందయిత్వా సు
హృజ్జనమ్ । ఇక్ష్వాకూణాం కులే వంశం స్థాపయిత్వా మహాబల ॥౫॥ ఇష్ట్వా తురగమేధేన ప్రాప్య చానుత్తమం యశః । బ్రా
హ్మణేభ్యో ధనం దత్త్వా త్రిదివం గంతుమర్హసి ॥౬॥ ఏష రాజా విమానస్థః పితా దశరథస్తవ । కాకుత్స్థ మానుషే లోకే గురు
స్తవ మహాయశాః ॥౭॥ ఇంద్రలోకం గతః శ్రీమాంస్త్వయా పుత్రేణ తారితః । లక్ష్మణేన సహ భ్రాత్రా త్వమేనమభివా
దయ ॥౮॥ మహాదేవవచః శ్రుత్వా కాకుత్స్థస్సహలక్ష్మణః । విమానశిఖరస్థస్య ప్రణామమకరోత్పితుః ॥౯॥ దీప్యమానం స్వ
యా లక్ష్మ్యా విరజోంబరధారిణమ్ । లక్ష్మణేన సహ భ్రాత్రా దదర్శ పితరం విభుః ॥౧౦॥ హర్షేణ మహతావిష్టో విమానస్థో మ
హీపతిః । ప్రాణైః ప్రియతరం దృష్ట్వా పుత్రం దశరథస్తదా ॥౧౧॥ ఆరోప్యాంకం మహాబాహుర్వరాసనగతః ప్రభుః । బా
హుభ్యాం సంపరిష్వజ్య తతో వాక్యం సమాదదే ॥౧౨॥ న మే స్వర్గో బహుమతః సమ్మానశ్చ సురర్షిభిః । త్వయా రామ విహీన
స్య సత్యం ప్రతిశృణోమి తే ॥౧౩॥ అద్య త్వాం నిహతామిత్రం దృష్ట్వా సంపూర్ణమానసమ్ । నిస్తీర్ణవనవాసం చ ప్రీతిరా
సీత్పరా మమ ॥౧౪॥ కైకేయ్యా యాని చోక్తాని వాక్యాని వదతాం వర । తవ ప్రవ్రాజనార్థాని స్థితాని హృదయే మమ ॥౧౫॥
త్వాం తు దృష్ట్వా కుశలినం పరిష్వజ్య సలక్ష్మణమ్ । అద్య దుఃఖాద్విముక్తోऽస్మి నీహారాదివ భాస్కరః ॥౧౬॥ తారితోऽహం త్వ
యా పుత్ర సుపుత్రేణ మహాత్మనా । అష్టావక్రేణ ధర్మాత్మా తారితో బ్రాహ్మణో యథా ॥౧౭॥ ఇదానీం తు విజానామి య
థా సౌమ్య సురేశ్వరైః । వధార్థం రావణస్యేదం విహితం పురుషోత్తమ ॥౧౮॥ సిద్ధార్థా ఖలు కౌసల్యా యా త్వాం రామ గృ
హం గతమ్ । వనాన్నివృత్తం సంహృష్టా ద్రక్ష్యత్యరినిషూదన ॥౧౯॥ సిద్ధార్థాః ఖలు తే రామ నరా యే త్వాం పురీం గతమ్ । జ
లార్ద్రమభిషిక్తం చ ద్రక్ష్యంతి వసుధాధిపమ్ ॥౨౦॥ అనురక్తేన బలినా శుచినా ధర్మచారిణా । ఇచ్ఛామి త్వామహం ద్రష్టుం
భరతేన సమాగతమ్ ॥౨౧॥ చతుర్దశ సమాస్సౌమ్య వనే నిర్యాతితాస్త్వయా । వసతా సీతయా సార్ధం లక్ష్మణేన చ ధీమతా ॥
౨౨॥ నివృత్తవనవాసోऽసి ప్రతిజ్ఞా సఫలా తవ । రావణం చ రణే హత్వా దేవాస్తే పరితోషితాః ॥౨౩॥ కృతం కర్మ యశః శ్లా
ఘ్యం ప్రాప్తం తే శత్రుసూదన । భ్రాతృభిస్సహ రాజ్యస్థో దీర్ఘమాయురవాప్నుహి ॥౨౪॥ ఇతి బ్రువాణం రాజానం రా
మః ప్రాంజలిరబ్రవీత్ । కురు ప్రసాదం ధర్మజ్ఞ కైకేయ్యా భరతస్య చ ॥౨౫॥ సపుత్రాం త్వాం త్యజామీతి యదుక్తా
కైకయీ త్వయా । స శాపః కైకయీం ఘోరస్సపుత్రాం న స్పృశేత్ప్రభో ॥౨౬॥ స తథేతి మహారాజో రామముక్త్వా
కృతాంజలిమ్ । లక్ష్మణం చ పరిష్వజ్య పునర్వాక్యమువాచ హ ॥౨౭॥ రామం శుశ్రూషతా భక్త్యా వైదేహ్యా సహ సీతయా ।
కృతా మమ మహాప్రీతిః ప్రాప్తం ధర్మఫలం చ తే ॥౨౮॥ ధర్మం ప్రాప్స్యసి ధర్మజ్ఞ యశశ్చ విపులం భువి । రామే ప్రస
న్నే స్వర్గం చ మహిమానం తథైవ చ ॥౨౯॥ రామం శుశ్రూష భద్రం తే సుమిత్రానందవర్ధన । రామః సర్వస్య లోక

స్యశుభేష్వభిరతస్సదా||౩౦||ఏతే సేంద్రాస్త్రయోలోకాస్సిద్ధాశ్చపరమర్షయః| అభిగమ్యమహాత్మానమర్చంతిపు
షో త్తమమ్||౩౧||ఏత త్తదు క్తమవ్య క్తమక్షరంబ్రహ్మనిర్మితమ్| వేదానాంహృదయం సౌమ్యగుహ్యంరామఃపరంత
౩౨||అవా ప్తంధర్మచరణంయశశ్చవిపులంత్వయా | రామంశుశ్రూషతాభక్త్యావైదేహ్యాసహసీతయా||౩౩||సం
క్త్వా మహాబాహుర్లక్ష్మణం ప్రాంజలింస్థితమ్ |ఉవాచ రాజాధర్మాత్మావైదేహీంవచనంశుభమ్||౩౪||కర్తవ్య
తు వైదేహిమన్యస్త్యాగమిమం ప్రతి| రామేణత్వద్విశుద్ధ్యర్థంకృతమేతద్ధితైషిణా||౩౫||నత్వంసుభ్రుసమాధేయాపతిశు
శ్రూషణంప్రతి|అవశ్యంతుమయావాచ్యమేష తే దైవతంపరమ్||౩౬||ఇతిప్రతిసమాదిశ్యపుత్రాన్సీతాంతదాస్నుషామ్.
ఇంద్రలోకంవిమానేనయయాదశరథోజ్వలః||౩౭||ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - ద్వావింశత్యుత్తరశతతమస్సర్గః. ***

ప్రతియాతేతుకాకుత్ స్థేమహేంద్రఃపాకశాసనః|అబ్రవీత్పరమప్రీతోరాఘవంప్రాంజలింస్థితమ్||౧||అమో
ఘందర్శనంరామతవాస్మాకంపరంతప | ప్రీతియుక్తాఃస్మ తేనత్వంబ్రూహియన్మనసేచ్ఛసి||౨||ఏవము క్తస్తుకాకుత్ స్థః
ప్రత్యువాచకృతాంజలిః | లక్ష్మణేనసహ భ్రాత్రా సీతయాసహభార్యయా||౩||యదిప్రీతిస్సముత్పన్నామయిసర్వసు
రేశ్వర | వక్ష్యామికురుతే సత్యంవచనంవదతాంవర||౪||మమహేతోఃపరాక్రాంతాయేగతాయమసాదనమ్| తేసర్వేజీ
వితంప్రాప్యసము త్తిష్ఠంతువానరాః||౫||మత్కృతేవిప్రయుక్తాయేపుత్రైర్దారైశ్చవానరాః|తాన్ప్రీతమానసాన్
సర్వాన్ద్రష్టుమిచ్ఛామిమానద||౬||విక్రాంతాశ్చహిశూరాశ్చనమృత్యుంగణయంతియే |కృతయత్నావిపన్నాశ్చజీవే
యుస్తేసురర్షభ||౭||మత్ ప్రియేష్వభిరక్తాశ్చనమృత్యుంగణయంతిచ|త్వత్ ప్రసాదాత్సమేయుస్తేవరమేతదహంవృణే||
౮|| నీరుజోనిర్వ్రణాంశ్చైవసంపన్నబలపౌరుషాన్ | గోలాంగూలాంస్తథైవర్క్షాన్ద్రష్టుమిచ్ఛామిమానద||౯||అ
కాలేచాపిముఖ్యానిమూలానిచఫలానిచ|నద్యశ్చవిమలాస్తత్రతిష్ఠేయుర్యత్రవానరాః||౧౦||శ్రుత్వాతువచనంతస్యరా
ఘవస్యమహాత్మనః| మహేంద్రఃప్రత్యువాచేదంవచనంప్రీతిలక్షణమ్||౧౧||మహానయంవరస్తాతత్వయోక్తోరఘునందన|
ద్విర్మయానో క్తపూర్వంహితస్మాదేతద్భవిష్యతి||౧౨||సముత్థాస్యంతిహరయోయేహతాయుధిరాక్షసైః | ఋక్షా
శ్చసహగోపుచ్ఛానికృత్తాననబాహవః||౧౩||నీరుజోనిర్వ్రణాశ్చైవసంపన్నబలపౌరుషాః |సముత్థాస్యంతిహరయఃసు
ప్తానిద్రాక్షయేయథా||౧౪||సుహృద్భిర్బాంధవైశ్చైవజ్ఞాతిభిఃస్వజనైరపి | సర్వఏవసమేష్యంతిసంయుక్తాఃపరయా
ముదా||౧౫||అకాలేపుష్పశబళాఃఫలవంతశ్చపాదపాః| భవిష్యంతిమహేష్వాసనద్యశ్చసలిలాయుతాః|| ౧౬ || సవ్ర
ణైఃప్రథమంగాత్రైస్సంవృత్తైర్నిర్వ్రణైఃపునః|తతస్సముత్థితాస్సర్వేసుప్త్వేవహరిపుంగవాః|| ౧౭|| బభూవుర్వాన
రాస్సర్వేకిమేతదితివిస్మితాః | తేసర్వేవానరాస్తస్మైరాఘవాయాభ్యవాదయన్||౧౮||కాకుత్ స్థంపరిపూర్ణార్థం
దృష్ట్వాసర్వేసురోత్తమాః|ఊచుస్తేప్రథమంస్తుత్వాస్తవార్హంసహలక్ష్మణమ్||౧౯||గచ్ఛాయోధ్యామితోవీరవిసర్జ
యచవానరాన్|మైథిలీంసాంత్వయస్వైనామనురక్తాంతపస్వినీమ్||౨౦||శత్రుఘ్నంచమహాత్మానంమాతౄస్సర్వాఃప
రంతప|భ్రాతరంపశ్యభరతంత్వచ్ఛోకాద్వ్రతధారిణమ్||౨౧||అభిషేచయచాత్మానంపౌరాన్గత్వాప్రహర్షయ| ఏ
వముక్త్వాతమామంత్ర్యరామంసౌమిత్రిణాసహ||౨౨|| విమానైస్సూర్యసంకాశైర్హృష్టాజగ్ముస్సురాదివమ్| అభివా
ద్యచకాకుత్ స్థస్సర్వాంస్తాంస్త్రిదశోత్తమాన్|| ౨౩|| లక్ష్మణేనసహభ్రాత్రావాసమాజ్ఞాపయ త్తదా|తతస్తుసాలక్ష్మ
ణరామపాలితామహాచమూర్హృష్టజనాయశస్వినీ|| ౨౪ || శ్రియాజ్వలంతీవిరరాజసర్వతోనిశాప్రణీతేవహిశీతరశ్మి
నా||ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - త్రయోవింశత్యుత్తరశతతమస్సర్గః - ******************************

తాంరాత్రిముషితంరామంసుఖోత్థితమరిందమమ్|అబ్రవీత్ ప్రాంజలిర్వాక్యంజయంపృష్ట్వావిభీషణః||౧||స్నా
నానిచాంగరాగాణివస్త్రాణ్యాభరణానిచ |చందనానిచదివ్యానిమాల్యానివివిధానిచ||౨|| అలంకారవిదశ్చేమానార్యఃప
ద్మనిభేక్షణాః|ఉపస్థితాస్త్వాంవిధివత్ స్నాపయిష్యంతిరాఘవ||౩||ప్రతిగృహ్ణీష్వతత్సర్వంమదనుగ్రహకామ్యయా|ఏవ
ముక్తస్తుకాకుత్ స్థఃప్రత్యువాచవిభీషణమ్||౪||హరీన్సుగ్రీవముఖ్యాంస్త్వంస్నానేనాభినిమంత్రయ | సతుతామ్యతిధ
ర్మాత్మామమహేతోస్సుఖోచితః||౫||సుకుమారోమహాబాహుఃకుమారస్సత్యసంశ్రవః |తంవినాకైకయీపుత్రంభర
తంధర్మచారిణమ్||౬||నమేస్నానంబహుమతంవస్త్రాణ్యాభరణానిచ| ఇతఏవపథాక్షిప్రంప్రతిగచ్ఛామితాంపురీం||౭||

యోధ్యామాగతోహ్యేవపంథాఃపరమదుర్గమః। ఏవముక్తస్తుకాకుత్స్థంప్రత్యువాచవిభీషణః॥౮॥అహ్నాత్వాం
ప్రాపయిష్యామితాంపురీంపార్థివాత్మజ।పుష్పకంనామభద్రంతేవిమానంసూర్యసన్నిభమ్॥౯॥మమభ్రాతుఃకుబేర
స్యరావణేనాహృతంబలాత్। హృతంనిర్జిత్యసంగ్రామేకామగందివ్యముత్తమమ్॥౧౦॥త్వదర్థంపాలితంచైతత్తిష్ఠ
త్యతులవిక్రమ।తదిదంమేఘసంకాశంవిమానమిహతిష్ఠతి॥౧౧॥తేనయాస్యసియానేనత్వమయోధ్యాంగతజ్వరః।అహం
తేయద్యనుగ్రాహ్యోయదిస్మరసిమేగుణాన్॥౧౨॥వసతావదిహప్రాజ్ఞయద్యస్తిమయిసౌహృదమ్। లక్ష్మణేనసహ
భ్రాత్రావైదేహ్యాచాపిభార్యయా॥౧౩॥అర్చితస్సర్వకామైస్త్వంతతోరామగమిష్యసి। ప్రీతియుక్తస్యమేరామస
సైన్యస్ససుహృద్గణః॥౧౪॥సత్క్రియాంవిహితాంతావద్గృహాణత్వంమయోద్యతామ్। ప్రణయాద్బహుమానాచ్చసౌ
హృదేనచరాఘవ॥౧౫॥ప్రసాదయామిప్రేష్యోఽహంనఖల్వాజ్ఞాపయామితే। ఏవముక్తస్తతోరామఃప్రత్యువాచవిభీష
ణమ్॥౧౬॥రక్షసాంవానరాణాంచసర్వేషామేవశృణ్వతామ్। పూజితోఽహంత్వయాసౌమ్యసాచివ్యేనపరంతప॥౧౭॥స
ర్వాత్మనాచచేష్టాభిస్సౌహృదేనోత్తమేనచ। నఖల్వేతన్నకుర్యాంతేవచనంరాక్షసేశ్వర॥౧౮॥తంతుమేభ్రాతరంద్ర
ష్టుంభరతంత్వరతేమనః।మాంనివర్తయితుంయోఽసౌచిత్రకూటముపాగతః॥౧౯॥శిరసాయాచతోయస్యవచనంనకృతం
మయా। కౌసల్యాంచసుమిత్రాంచకైకేయీంచయశస్వినీమ్॥౨౦॥గురూంశ్చసుహృదశ్చైవపౌరాంశ్చతనయైస్సహ
ఉపస్థాపయమేక్షిప్రంవిమానంరాక్షసేశ్వర॥౨౧॥కృతకార్యస్యమేవాసఃకథంస్విదిహసమ్మతః। అనుజానీహిమాంసౌ
మ్యపూజితోఽస్మివిభీషణ॥౨౨॥ మన్యుర్నఖలుకర్తవ్యస్త్వరితంత్వానుమానయే। రాఘవస్యవచశ్శ్రుత్వారాక్షసేం
ద్రోవిభీషణః॥౨౩॥ తంవిమానంసమాదాయతూర్ణంప్రతినివర్తత। తతఃకాంచనచిత్రాంగంవైడూర్యమయవేది
కమ్॥౨౪॥ కూటాగారైఃపరిక్షిప్తంసర్వతోరజతప్రభమ్।యన్మేరుశిఖరాకారంనిర్మితంవిశ్వకర్మణా॥౨౫॥బహుభి
ర్భూషితంహర్మ్యైర్ముక్తారజతసన్నిభైః। తలైఃస్ఫటికచిత్రాంగైర్వైడూర్యైశ్చవరాసనైః॥౨౬॥మహార్హా
స్తరణోపేతైరుపపన్నంమహాధనైః। పాండురాభిఃపతాకాభిర్ధ్వజైశ్చసమలంకృతమ్॥౨౭॥శోభితంకాంచనైర్హర్
మ్యైర్హేమపద్మవిభూషితమ్। ప్రకీర్ణంకింకిణీజాలైర్ముక్తామణిగవాక్షితమ్॥౨౮॥ఘంటాజాలైఃపరిక్షిప్తంసర్వ
తోమధురస్వనమ్। ఉపస్థితమనాధృష్యంతద్విమానంమనోజవమ్॥౨౯॥నివేదయిత్వారామాయతస్థౌతత్రవిభీషణః॥

ఇతిశ్రీమద్యుద్ధకాండే - చతుర్వింశత్యుత్తరశతతమస్సర్గః - ********************************

ఉపస్థితంతుతందృష్ట్వాపుష్పకంపుష్పభూషితమ్।అవిదూరస్థితోరామంప్రత్యువాచవిభీషణః॥౧॥సతుబద్ధాంజలిః
ప్రహ్వోవినీతోరాక్షసేశ్వరః।అబ్రవీత్త్వరయోపేతఃకింకరోమీతిరాఘవమ్॥౨॥తమబ్రవీన్మహాతేజాలక్ష్మణస్యో
పశృణ్వతః। విమృశ్యరాఘవోవాక్యమిదంస్నేహపురస్కృతమ్॥౩॥కృతప్రయత్నకర్మాణోవిభీషణవనౌకసః।రత్నై
రర్థైశ్చవివిధైర్భూషణైశ్చాపిపూజయ॥౪॥సహైభిరజితాలంకానిర్జితారాక్షసేశ్వర।హృష్టైఃప్రాణభయంత్య
క్త్వాసంగ్రామేష్వనివర్తిభిః॥౫॥తఇమేకృతకర్మాణఃపూజ్యంతాంసర్వవానరాః।ధనరత్నప్రదానేనకర్మైషాంసఫ
లంకురు॥౬॥ ఏవంసమ్మానితాశ్చేమేమానార్హామానదత్వయా। భవిష్యంతికృతజ్ఞేననిర్వృతాహరియూథపాః॥౭॥
త్యాగినంసంగృహీతారంసానుక్రోశంయశస్వినమ్। సర్వేత్వామవగచ్ఛంతితతస్సంబోధయామ్యహమ్॥౮॥ఏతైర్యు
క్తంగుణైస్సర్వైరభిహంతారమాహవే। భజంతేనృపతింసైన్యాస్త్రస్యద్భ్యుమిపతేఽవ్రతమ్॥౯॥హీనమేతైర్గుణై
స్సర్వైరభిహంతారమాహవే। త్యజంతినృపతింసైన్యాస్సంవిగ్నాస్తంనరేశ్వరమ్॥౧౦॥ఏవముక్తస్తురామేణవానరాం
స్తాన్విభీషణః।రత్నార్థైస్సంవిభాగేనసర్వానేవాభ్యపూజయత్॥౧౧॥తతస్తాన్పూజితాన్దృష్ట్వారత్నైరర్థైశ్చ
యూథపాన్।ఆరురోహతతోరామస్తద్విమానమనుత్తమమ్॥౧౨॥అంకేనాదాయవైదేహీంలజ్జమానాంయశస్వినీమ్।ల
క్ష్మణేనసహభ్రాత్రావిక్రాంతేనధనుష్మతా॥౧౩॥అబ్రవీచ్చవిమానస్థఃకాకుత్స్థస్సర్వవానరాన్।సుగ్రీవంచమహావీ
ర్యంరాక్షసేంద్రంవిభీషణమ్॥౧౪॥మిత్రకార్యంకృతమిదంభవద్భిర్వానరోత్తమాః।అనుజ్ఞాతామయాసర్వేయథేష్టం
ప్రతిగచ్ఛత॥౧౫॥యత్తుకార్యంవయస్యేనసుహృదావాపరంతప। కృతంసుగ్రీవతత్సర్వంభవతాధర్మభీరుణా॥౧౬॥కి
ష్కింధాంప్రతియాహ్యాశుస్వసైన్యేనాభిసంవృతః। స్వరాజ్యేవసలంకాయాంమయాదత్తేవిభీషణ॥౧౭॥ నత్వాంధ

ర్తయితుం శక్తాస్సేంద్రా అపి దివౌకసః । అయోధ్యాం ప్రతియాస్యామి రాజధానీం పితుర్మమ ॥౧౭॥ అభ్యనుజ్ఞా
చ్ఛామి సర్వాంశ్చామంత్రయామి వః । ఏవముక్తాస్తు రామేణ వానరాస్తే మహాబలాః ॥ ౧౮ ॥ ఊచుః ప్రాంజలయో
మం రాక్షసశ్చ విభీషణః । అయోధ్యాం గంతుమిచ్ఛామః సర్వాన్నయతు నో భవాన్ ॥౨౦॥ ఉద్యుక్తా విచరిష్యామో వా
నినగరాణి చ । దృష్ట్వా త్వామభిషేకార్ద్రం కౌసల్యామభివాద్య చ ॥౨౧॥ అచిరేణాగమిష్యామః స్వాన్ గృహాన్ న
స్సుత ॥ ఏవముక్తస్తు ధర్మాత్మా వానరైస్సవిభీషణైః ॥౨౨॥ అబ్రవీద్రాఘవశ్శ్రీమాన్ ససుగ్రీవవిభీషణాన్ । ప్రియా
త్ప్రియతరం లబ్ధం యదహం ససుహృజ్జనః ॥౨౩॥ సర్వైర్భవద్భిస్సహితః ప్రీతిం లప్స్యే పురీం గతః । క్షిప్రమారోహ సుగ్రీ
విమానం వానరైస్సహ ॥౨౪॥ త్వమప్యారోహ సామాత్యో రాక్షసేంద్ర విభీషణ । తతస్తత్పుష్పకం దివ్యం సుగ్రీవస్సహ
నయా ॥౨౫॥ అధ్యారోహత్త్వరన్ శీఘ్రం సామాత్యశ్చ విభీషణః । తేష్వారూఢేషు సర్వేషు కౌబేరం పరమాసనమ్ ॥౨౬॥ ర
ఘువేణాభ్యనుజ్ఞాతముత్పపాత విహాయసమ్ । యయౌ తేన విమానేన హంసయుక్తేన భాస్వతా ॥౨౭ ॥ ప్రహృష్టశ్చ ప్రతీత
శ్చ బభౌ రామః కుబేరవత్ । తే సర్వే వానరా హృష్టా రాక్షసాశ్చ మహాబల ॥ ౨౮ ॥యథాసుఖమసంబాధం దివ్యే తస్మిన్ను
పావిశన్ ॥ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - పంచవింశత్యుత్తరశతతమస్సర్గః. ***************************

అనుజ్ఞాతం తు రామేణ తద్విమానమనుత్తమమ్ । ఉత్పపాత మహామేఘః శ్వసనేనోద్ధతో యథా ॥౧॥ పాతయిత్వా
తతశ్చక్షుః సర్వతో రఘునందనః । అబ్రవీన్మైథిలీం సీతాం రామశ్శశినిభాననామ్ ॥౨॥ కైలాసశిఖరాకారే త్రికూటశిఖరే స్థి
తామ్ । లంకామీక్షస్వ వైదేహి నిర్మితాం విశ్వకర్మణా ॥ ౩ ॥ ఏతదాయోధనం పశ్య మాంసశోణితకర్దమమ్ । హరీ
ణాం రాక్షసానాం చ సీతే విశసనం మహత్ ॥౪ ॥అత్ర దత్తవరశ్శేతే ప్రమాథీ రాక్షసేశ్వరః । తవ హేతోర్విశాలాక్షి రావ
ణో నిహతో మయా ॥౫॥ కుంభకర్ణోఽత్ర నిహతః ప్రహస్తశ్చ నిశాచరః । ధూమ్రాక్షశ్చాత్ర నిహతో వానరేణ హనూమ
తా ॥౬॥ లక్ష్మణేనేంద్రజిచ్చాత్ర రావణిర్నిహతో రణే । అంగదేనాత్ర నిహతో వికటో నామ రాక్షసః ॥౭॥ విరూపాక్షశ్చ దు
ర్ధర్షో మహాపార్శ్వమహోదరౌ । అకంపనశ్చ నిహతో బలినోఽన్యే చ రాక్షసాః ॥౮॥ త్రిశిరాశ్చాతికాయశ్చ దేవాం
తకనరాంతకౌ । యుద్ధోన్మత్తశ్చ మత్తశ్చ రాక్షసౌ ప్రవరావుభౌ ॥౯॥ నికుంభశ్చైవ కుంభశ్చ కుంభకర్ణాత్మజౌ హతౌ । వ
జ్రదంష్ట్రశ్చ దంష్ట్రశ్చ బహవో రాక్షసా హతాః ॥౧౦॥ మకరాక్షశ్చ దుర్ధర్షో మయా యుద్ధే నిపాతితః । అకంపనః కంపనశ్చ శో
ణితాక్షశ్చ రాక్షసః ॥౧౧॥ యూపాక్షశ్చ ప్రజంఘశ్చ నిహతోఽత్ర మహాహవే । విద్యుజ్జిహ్వోఽత్ర నిహతో రాక్షసో భీమ
దర్శనః ॥౧౨॥ విద్యున్మాలీ హతశ్చాత్ర సుషేణేన మహాత్మనా । యజ్ఞశత్రుశ్చ నిహతః సుప్తఘ్నశ్చ మహాబలః ॥౧౩॥ సూర్య
శత్రుశ్చ నిహతో బ్రహ్మశత్రుస్తథాపరః । అత్ర మండోదరీ నామ భార్యా తం పర్యదేవయత్ ॥౧౪ ॥ సపత్నీనాం సహస్రేణ
సాస్రేణ పరివారితా । ఏతత్తు దృశ్యతే తీర్థం సముద్రస్య వరాననే ॥౧౫ ॥ యత్ర సాగరముత్తీర్య తాం రాత్రిముషితా వ
యమ్ । ఏష సేతుర్మయా బద్ధస్సాగరే సలిలార్ణవే ॥౧౬॥ తవ హేతోర్విశాలాక్షి నలసేతుస్సుదుష్కరః । పశ్య సాగరమ
క్షోభ్యం వైదేహి వరుణాలయమ్ ॥౧౭॥ అపారమభిగర్జంతం శంఖశుక్తినిషేవితమ్ । హిరణ్యనాభం శైలేంద్రం కాంచనం
పశ్య మైథిలి ॥౧౮॥ విశ్రమార్థం హనుమతో భిత్త్వా సాగరముత్థితమ్ । ఏతత్కుక్షౌ సముద్రస్య స్కంధావారనివేశనమ్ ॥౧౯॥
ఏతత్తు దృశ్యతే తీర్థం సాగరస్య మహాత్మనః । సేతుబంధ ఇతి ఖ్యాతం త్రైలోక్యేనాభిపూజితమ్ ॥౨౦॥ ఏతత్పవిత్రం పరమం
మహాపాతకనాశనమ్ । అత్ర పూర్వం మహాదేవః ప్రసాదమకరోత్ ప్రభుః ॥౨౧॥ అత్ర రాక్షసరాజోఽయమాజగామ విభీ
షణః । ఏషా సా దృశ్యతే సీతే కిష్కింధా చిత్రకాననా ॥౨౨॥ సుగ్రీవస్య పురీ రమ్యా యత్ర వాలీ మయా హతః । అథ దృష్ట్వా పు
రీం సీతా కిష్కింధాం వాలిపాలితామ్ ॥౨౩॥ అబ్రవీత్ ప్రశ్రితం వాక్యం రామం ప్రణయసాధ్వసా । సుగ్రీవప్రియభార్యా
భిస్తారాప్రముఖతో నృప ॥౨౪ ॥ అన్యేషాం వానరేంద్రాణాం స్త్రీభిః పరివృతా హ్యహమ్ । గంతుమిచ్ఛామ్యయోధ్యాం
తాం రాజధానీం త్వయా సహ ॥౨౫॥ ఏవముక్తోఽథ వైదేహ్యా రాఘవః ప్రత్యువాచ తామ్ । ఏవమస్త్వితి కిష్కింధాం ప్రా
ప్య సంస్థాప్య రాఘవః ॥౨౬ ॥ విమానం ప్రేక్ష్య సుగ్రీవం వాక్యమేతదువాచ హ । బ్రూహి వానరశార్దూల సర్వాన్వాన
రపుంగవాన్ ॥౨౭॥ స్వదారసహితాస్సర్వే హ్యయోధ్యాం యాంతు సీతయా । తథా త్వమపి సర్వాభిః స్త్రీభిస్సహ మహా
బల ॥౨౮॥ అభిత్వరస్వ సుగ్రీవ గచ్ఛామః ప్లవగేశ్వర । ఏవముక్తస్తు సుగ్రీవో రామేణామితతేజసా ॥౨౯ ॥వానరాధిపతిః శ్రీ

స్తైశ్చ సర్వైస్సమావృతః। ప్రవిశ్యాంతఃపురం శీఘ్రం తారామధ్వీక్ష్య సో(అ)బ్రవీత్ ॥౩౦॥ ప్రియే త్వం సహ నారీభిర్వా
నరాణాం మహాత్మనామ్। రాఘవేణాభ్యనుజ్ఞాతా మైథిలీప్రియకామ్యయా ॥౩౧॥ త్వరత్వమభిగచ్ఛామో గృహ్య వానర
యోషితః। అయోధ్యాం దర్శయిష్యామస్సర్వా దశరథస్త్రియః ॥౩౨॥ సుగ్రీవస్య వచః శ్రుత్వా తారా సర్వాంగశోభ
నా ఆహూయ చాబ్రవీత్సర్వా వానరాణాం తు యోషితః ॥౩౩॥ సుగ్రీవేణాభ్యనుజ్ఞాతా గంతుం సర్వైశ్చ వానరైః। మ
మాపి ప్రియం కార్యమయోధ్యాదర్శనేన చ ॥౩౪॥ ప్రవేశం చాపి రామస్య పౌరజానపదైస్సహ। విభూతిం చైవ సర్వా
సాం స్త్రీణాం దశరథస్య చ ॥౩౫॥ తారయా చాభ్యనుజ్ఞాతాస్సర్వా వానరయోషితః। నేపథ్యం విధిపూర్వేణ కృత్వా చా
పి ప్రదక్షిణమ్ ॥౩౬॥ అధ్యారోహన్విమానం తత్సీతాదర్శనకాంక్షయా। తాభిస్సహోత్థితం శీఘ్రం విమానం ప్రేక్ష్య
రాఘవః ॥౩౭॥ ఋశ్యమూకసమీపే తు వైదేహీం పునరబ్రవీత్। దృశ్యతే(అ)సౌ మహాన్సీతే సవిద్యుదివ తోయదః ॥౩౮॥ ఋ
శ్యమూకో గిరిశ్రేష్ఠః కాంచనైర్ధాతుభిర్వృతః। అత్రాహం వానరేంద్రేణ సుగ్రీవేణ సమాగతః ॥౩౯॥ సమయశ్చ కృత
స్సీతే వధార్థం వాలినో మయా। ఏషా సా దృశ్యతే పంపా నలినీ చిత్రకాననా ॥౪౦॥ త్వయా విహీనో యత్రాహం విలలా
ప సుదుఃఖితః। అస్యాస్తీరే మయా దృష్టా శబరీ ధర్మచారిణీ ॥౪౧॥ అత్ర యోజనబాహుశ్చ కబంధో నిహతో మయా। దృ
శ్యతే చ జనస్థానే సీతే శ్రీమాన్వనస్పతిః ॥౪౨॥ యత్ర యుద్ధం మహద్వృత్తం తవ హేతోర్విలాసిని। రావణస్య నృశంసస్య
జటాయోశ్చ మహాత్మనః ॥౪౩॥ ఖరశ్చ నిహతో యత్ర దూషణశ్చ నిపాతితః। త్రిశిరాశ్చ మహావీర్యో మయా బాణైరజిహ్మ
గైః ॥౪౪॥ ఏతత్తదాశ్రమపదమస్మాకం వరవర్ణిని। ఏషా గోదావరీ రమ్యా ప్రసన్నసలిలా శివా ॥౪౫॥ అగస్త్యస్యాశ్ర
మో హ్యేష దృశ్యతే పశ్య మైథిలి। పర్ణశాలా తథా చిత్రా దృశ్యతే శుభదర్శనా ॥౪౬॥ యత్ర త్వం రాక్షసేంద్రేణ రావ
ణేన హృతా బలాత్। దీప్తశ్చైవాశ్రమో హ్యేష సుతీక్ష్ణస్య మహాత్మనః ॥౪౭॥ వైదేహి దృశ్యతే చాత్ర శరభంగాశ్ర
మో మహాన్। ఉపయాతస్సహస్రాక్షో యత్ర శక్రః పురందరః ॥౪౮॥ ఏతే హి తాపసావాసా దృశ్యంతే తనుమధ్యమే ॥
అత్రిః కులపతిర్యత్ర సూర్యవైశ్వానరప్రభః ॥౪౯॥ అత్ర సీతే త్వయా దృష్టా తాపసీ ధర్మచారిణీ। అస్మిన్దేశే మహాకా
యో విరాధో నిహతో మయా ॥౫౦॥ అసౌ సుతను శైలేంద్రశ్చిత్రకూటః ప్రకాశతే। యత్ర మాం కైకయీపుత్రః ప్రసా
దయితుమాగతః ॥౫౧॥ ఏషా సా యమునా దూరాద్దృశ్యతే చిత్రకాననా। నానాద్విజగణాకీర్ణా సంప్రపుష్పితకాననా ॥
౫౨॥ భరద్వాజాశ్రమో హ్యత్ర శ్రీమానేష ప్రకాశతే। ఏషా త్రిపథగా గంగా దృశ్యతే వరవర్ణిని ॥౫౩॥ నానాద్విజగణా
కీర్ణా సంప్రపుష్పితకాననా। శృంగిబేరపురం చైతద్గుహో యత్ర సమాగతః ॥౫౪॥ ఏషా సా దృశ్యతే సీతే సరయూర్యూ
పమాలినీ। నానాతరుశతాకీర్ణా సంప్రపుష్పితకాననా ॥౫౫॥ ఏషా సా దృశ్యతే(అ)యోధ్యా రాజధానీ పితుర్మమ। అ
యోధ్యాం కురు వైదేహి ప్రణామం పునరాగతా ॥౫౬॥ తతస్తే వానరాస్సర్వే రాక్షసశ్చ విభీషణః। ఉత్పత్యోత్పత్య దదృశు
స్తాం పురీం శుభదర్శనామ్ ॥౫౭॥ తతస్తు తాం పాండురహర్మ్యమాలినీం విశాలకక్ష్యాం గజవాజిసంకులామ్। పురీమయో
ధ్యాం దదృశుః ప్లవంగమాః పురీం మహేంద్రస్య యథామరావతీమ్ ॥౫౮॥ ఇతి శ్రీమద్రామాయణే - యుద్ధకాండే - ష
డ్వింశత్యుత్తరశతతమస్సర్గః. **

పూర్ణే చతుర్దశే వర్షే పంచమ్యాం లక్ష్మణాగ్రజః। భరద్వాజాశ్రమం ప్రాప్య వవందే ప్రయతో మునిమ్ ॥౧॥
సో(అ)పృచ్ఛదభివాద్యైనం భరద్వాజం తపోధనమ్। శృణోషి కచ్చిద్భగవన్సుభిక్షానామయం పురే ॥౨॥ కచ్చిచ్చ యుక్తో భర
తో జీవంత్యపి చ మాతరః। ఏవముక్తస్తు రామేణ భరద్వాజో మహామునిః ॥౩॥ ప్రత్యువాచ రఘుశ్రేష్ఠం స్మితపూర్వం ప్రహృ
ష్టవత్। పంకదిగ్ధస్తు భరతో జటిలస్త్వాం ప్రతీక్షతే ॥౪॥ పాదుకే తే పురస్కృత్య సర్వం చ కుశలం గృహే। త్వాం పురా చీర
వసనం ప్రవిశంతం మహావనమ్ ॥౫॥ స్త్రీతృతీయం చ్యుతం రాజ్యాద్ధర్మకామం చ కేవలమ్। పదాతిం త్యక్తసర్వస్వం పితు
ర్వచనకారిణమ్ ॥౬॥ సర్వభోగైః పరిత్యక్తం స్వర్గచ్యుతమివామరమ్। దృష్ట్వా తు కరుణాపూర్వం మమాసీత్సమితిం
జయ ॥౭॥ కైకేయీవచనేయుక్తం వన్యమూలఫలాశినమ్। సాంప్రతం సుసమృద్ధార్థం సమిత్రగణబాంధవమ్ ॥౮॥ సమీక్ష్య
విజితారిం త్వాం మమ ప్రీతిరనుత్తమా। సర్వం చ సుఖదుఃఖం తే విదితం మమ రాఘవ ॥౯॥ యత్త్వయా విపులం ప్రాప్తం
జనస్థానవధాదికమ్। బ్రాహ్మణార్థే నియుక్తస్య రక్షతస్సర్వతాపసాన్ ॥౧౦॥ రావణేన హృతా భార్యా బభూవేయమనిం

తా | మారీచమరణం చైవ జటాయుర్మరణం తథా ||౧౧|| కబంధదర్శనం చైవ పంపాభిగమనం తథా | సుగ్రీవేణ చ తేన స
ఖ్యం యచ్చ వాలీ హతస్త్వయా ||౧౨|| మార్గణం చైవ వైదేహ్యాః కర్మ వాతాత్మజస్య చ | విదితాయాం చ వైదేహ్యాం న
ల సేతుర్యథా కృతః ||౧౩|| యథా వా దీపితా లంకా ప్రహృష్టైర్హరియూథపైః | సపుత్రబాంధవామాత్యస్సబలస్సహ
వాహనః ||౧౪|| యథా వినిహతస్సంఖ్యే రావణో దేవకంటకః | సమాగమశ్చ త్రిదశైర్యథా దత్తశ్చ తే వరః ||౧౫|| సర్వం మ
మైతద్విదితం తపసా ధర్మవత్సల | అహమప్యత్ర తే దద్మి వరం శస్త్రభృతాం వర ||౧౬|| అర్ఘ్యమద్య గృహాణేదమయోధ్యాం
శ్వో గమిష్యసి | తస్య తచ్ఛిరసా వాక్యం ప్రతిగృహ్య నృపాత్మజః ||౧౭|| బాఢమిత్యేవ సంహృష్టో ధీమాన్వరమయాచత | అ
కాలే ఫలినో వృక్షాస్సర్వే చాపి మధుస్రవాః ||౧౮|| ఫలాన్యమృతకల్పాని బహూని వివిధాని చ | భవంతు మార్గే భగవన్న
యోధ్యాం ప్రతిగచ్ఛతః ||౧౯|| తథేతి చ ప్రతిజ్ఞాతే వచనాత్సమనంతరమ్ | అభవన్పాదపాస్తత్ర స్వర్గపాదపసన్నిభాః ||
౨౦|| నిష్ఫలాః ఫలినశ్చాసన్ విపుష్పాః పుష్పశాలినః | శుష్కాస్సమగ్రపత్రాస్తే నగాశ్చైవ మధుస్రవాః ||౨౧|| సర్వతో
యోజనా త్రీన్ గచ్ఛతామభవంస్తదా || తతః ప్రహృష్టాః ప్లవగర్షభాస్తే బహూని దివ్యాని ఫలాని చైవ | కామాదుపా
శ్నంతి సహస్రశస్తే ముదాన్వితాస్స్వర్గజితో యథైవ ||౨౨|| ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - సప్తవింశత్యుత్తరశతతమస్సర్గః

అయోధ్యాం తు సమాలోక్య చింతయామాస రాఘవః | ప్రియకామః ప్రియం రామస్తతస్త్వరితవిక్రమః ||౧||
చింతయిత్వా తతో దృష్టిం వానరేషు నిపాతయన్ | ఉవాచ ధీమాంస్తేజస్వీ హనూమంతం ప్లవంగమమ్ ||౨|| అయోధ్యాం
త్వరితో గచ్ఛ క్షిప్రం త్వం ప్లవగసత్తమ | జానీహి కచ్చిత్కుశలీ జనో నృపతిమందిరే ||౩|| శృంగిబేరపురం ప్రాప్య గుహం గహన
గోచరమ్ | నిషాదాధిపతిం బ్రూహి కుశలం వచనాన్మమ ||౪|| శ్రుత్వా తు మాం కుశలినమరోగం విగతజ్వరమ్ | భవిష్యతి
గుహః ప్రీతః స మమాత్మసమస్సఖా ||౫|| అయోధ్యాయాశ్చ తే మార్గం ప్రవృత్తిం భరతస్య చ | నివేదయిష్యతి ప్రీతో నిషా
దాధిపతిర్గుహః ||౬|| భరతస్తు త్వయా వాచ్యః కుశలం వచనాన్మమ | సిద్ధార్థం శంస మాం తస్మై సభార్యం సలక్ష్మ
ణమ్ ||౭|| హరణం చాపి వైదేహ్యా రావణేన బలీయసా | సుగ్రీవేణ చ సంసర్గం వాలినశ్చ వధం రణే ||౮|| మైథిల్యాన్వేషణం చై
వ యథా చాధిగతా త్వయా | లంఘయిత్వా మహాతోయమాపగాపతిమవ్యయమ్ ||౯|| ఉపయానం సముద్రస్య సాగరస్య చ
దర్శనమ్ | యథా చ కారితస్సేతూ రావణశ్చ యథా హతః ||౧౦|| వరదానం మహేంద్రేణ బ్రహ్మణా వరుణేన చ | మహాదే
వప్రసాదాచ్చ పిత్రా మమ సమాగమమ్ ||౧౧|| ఉపయాతం చ మాం సౌమ్య భరతస్య నివేదయ | సహ రాక్షసరాజేన హరి
ణాం ప్రవరేణ చ ||౧౨|| ఏతచ్ఛ్రుత్వా యమాకారం భజతే భరతస్తదా | స చ తే వేదితవ్యస్స్యాత్సర్వం యచ్చాపి మాం ప్రతి
౧౩|| జిత్వా శత్రుగణాన్రామః ప్రాప్య చానుత్తమం యశః | ఉపయాతి సమృద్ధార్థః సహ మిత్రైర్మహాబలైః ||౧౪|| జ్ఞే
యాశ్చ సర్వే వృత్తాంతా భరతస్యేంగితాని చ | తత్త్వేన ముఖవర్ణేన దృష్ట్వా వ్యాభాషణేన చ ||౧౫|| సర్వకాలసమృద్ధం హి
హస్త్యశ్వరథసంకులమ్ | పితృపైతామహం రాజ్యం కస్య నావర్తయేన్మనః ||౧౬|| సంగత్యా భరతః శ్రీమాన్రాజ్యార్థీ
చేత్స్వయం భవేత్ | ప్రశాస్తు వసుధాం కృత్స్నామఖిలాం రఘునందనః ||౧౭|| తస్య బుద్ధిం చ విజ్ఞాయ వ్యవసాయం చ వానర
యావన్న దూరం యాతాః స్మ క్షిప్రమాగంతుమర్హసి ||౧౮|| ఇతి ప్రతిసమాదిష్టో హనూమాన్మారుతాత్మజః | మానుషం ధా
రయన్ రూపమయోధ్యాం త్వరితో యయౌ ||౧౯|| అథోత్పపాత వేగేన హనూమాన్మారుతాత్మజః | గరుత్మానివ వేగేన జిఘృక్ష
న్భుజగోత్తమమ్ ||౨౦|| లంఘయిత్వా పితృపథం భుజగేంద్రాలయం శుభమ్ | గంగాయమునయోర్మధ్యం సన్నిపాతమతీ
త్య చ || ౨౧ || శృంగిబేరపురం ప్రాప్య గుహమాసాద్య వీర్యవాన్ | స వాచా శుభయా హృష్టో హనుమానిదమబ్రవీత్
౨౨ || సఖా తు తవ కాకుత్స్థో రామస్సత్యపరాక్రమః | సహసీతస్ససౌమిత్రిస్స త్వాం కుశలమబ్రవీత్ || ౨౩ || పంచమీ
మద్య రజనీముషిత్వా వచనాన్మునేః | భరద్వాజాభ్యనుజ్ఞాతం ద్రక్ష్యస్యద్యైవ రాఘవమ్ ||౨౪|| ఏవముక్త్వా మహాతేజా
స్సంప్రహృష్టతనూరుహః | ఉత్పపాత మహావేగో వేగవానవిచారయన్ ||౨౫|| సోऽపశ్యద్రామతీర్థం చ నదీం వాలుకినీం త
థా | గోమతీం తాం చ సోऽపశ్యద్భీమం సాలవనం తథా ||౨౬|| ప్రజాశ్చ బహుసాహస్రాః స్ఫీతాన్ జనపదానపి | స గత్వా
దూరమధ్వానం త్వరితః కపికుంజరః ||౨౭|| ఆససాద ద్రుమాన్ఫుల్లాన్నందిగ్రామసమీపగాన్ | స్త్రీభిస్సపుత్రైర్వృద్ధై
శ్చ రమమాణైరలంకృతాన్ ||౨౮|| సురాధిపస్యోపవనే యథా చైత్రరథే ద్రుమాన్ | క్రోశమాత్రే త్వయోధ్యాయాః

శ్రీమద్రామాయణే - యుద్ధకాండే - ఏకోనత్రింశదుత్తరశతతమస్సర్గః

రకృష్ణాజినాంబరమ్॥౨౯॥దదర్శ భరతం దీనం కృశమాశ్రమవాసినమ్। జటిలం మలదిగ్ధాంగం భ్రాతృవ్యసనకర్శితమ్।
౩౦॥ఫలమూలాశినం దాంతం తాపసం ధర్మచారిణమ్। సమున్నతజటాభారం వల్కలాజినవాససమ్॥౩౧॥నియతం భావి
తాత్మానం బ్రహ్మర్షిసమతేజసమ్। పాదుకే తే పురస్కృత్య శాసంతం వై వసుంధరామ్॥౩౨॥చాతుర్వర్ణ్యస్య లోక
స్య త్రాతారం సర్వతోభయాత్। ఉపస్థితమమాత్యైశ్చ శుచిభిశ్చ పురోహితైః॥౩౩॥బలముఖ్యైశ్చ యుక్తైశ్చ కాషా
యాంబరధారిభిః। నహి తే రాజపుత్రం తం చీరకృష్ణాజినాంబరమ్॥౩౪॥పరిభోక్తుం వ్యవస్యంతి పౌరాస్తే ధర్మవత్సలాః। తం
ధర్మమివ ధర్మజ్ఞం దేహవంతమివాపరమ్॥౩౫॥ఉవాచ ప్రాంజలిర్వాక్యం హనుమాన్మారుతాత్మజః। వసంతం దండ
కారణ్యే యం త్వం చీరజటాధరమ్॥౩౬॥అనుశోచసి కాకుత్స్థం స త్వాం కుశలమబ్రవీత్। ప్రియమాఖ్యామి తే దేవ శోకం
త్యక్ష్యసి దారుణమ్॥౩౭॥అస్మిన్ముహూర్తే భ్రాత్రా త్వం రామేణ సహ సంగతః। నిహత్య రావణం రామః ప్రతిలభ్య చ
మైథిలీమ్॥౩౮॥ఉపయాతి సమృద్ధార్థః సహ మిత్రైర్మహాబలైః। లక్ష్మణశ్చ మహాతేజా వైదేహీ చ యశస్వినీ॥౩౯॥ సీ
తా సమగ్రా రామేణ మహేంద్రేణ యథా శచీ। ఏవముక్తో హనుమతా భరతో భ్రాతృవత్సలః॥౪౦॥ పపాత సహసా హృ
ష్టో హర్షాన్మోహం జగామ హ। తతో ముహూర్తాదుత్థాయ ప్రత్యాశ్వస్య చ రాఘవః॥౪౧॥ హనూమంతమువాచేదం భ
రతః ప్రియవాదినమ్। అశోకజైః ప్రీతిమయైః కపిమాలింగ్య సంభ్రమాత్॥౪౨॥ సిషేచ భరతః శ్రీమాన్విపులైరస్రబిం
దుభిః। దేవో వా మానుషో వా త్వమనుక్రోశాదిహాగతః॥౪౩॥ ప్రియాఖ్యానస్య తే సౌమ్య దదామి బ్రువతః ప్రియమ్। గ
వాం శతసహస్రం చ గ్రామాణాం చ శతం పరమ్॥౪౪॥ సుకుండలాః శుభాచారా భార్యాః కన్యాశ్చ షోడశ। హేమవర్ణాస్సు
నాసోరూః శశిసౌమ్యాననాః స్త్రియః॥౪౫॥ సర్వాభరణసంపన్నాః సంపన్నాః కులజాతిభిః॥ నిశమ్య రామాగమనం నృపా
త్మజః కపిప్రవీరస్య తదద్భుతోపమమ్। ప్రహర్షితో రామదిదృక్షయాభవత్పునశ్చ హర్షాదిదమబ్రవీద్వచః॥౪౬॥ ఇతి
శ్రీమద్యుద్ధకాండే - అష్టావింశత్యుత్తరశతతమస్సర్గః- ************************************
బహూని నామ వర్షాణి గతస్య సుమహద్వనమ్। శృణోమ్యహం ప్రీతికరం మమ నాథస్య కీర్తనమ్॥౧॥ కల్యాణీ బ
త గాథేయం లౌకికీ ప్రతిభాతి మే। ఏతి జీవంతమానందో నరం వర్షశతాదపి॥౨॥ రాఘవస్య హరీణాం చ కథమాసీత్సమాగ
మః। కస్మిన్దేశే కిమాశ్రిత్య తత్త్వమాఖ్యాహి పృచ్ఛతః॥౩॥ స పృష్టో రాజపుత్రేణ బృస్యాం సముపవేశితః। ఆచచక్షే త
తస్సర్వం రామస్య చరితం వనే॥౪॥ యథా ప్రవ్రాజితో రామో మాతుర్దత్తో వరస్తవ। యథా చ పుత్రశోకేన రాజా దశ
రథో మృతః॥౫॥ యథా దూతైస్త్వమానీతస్తూర్ణం రాజగృహాత్ప్రభో। త్వయాయోధ్యాం ప్రవిష్టేన యథా రాజ్యం న
చేప్సితమ్॥౬॥ చిత్రకూటం గిరిం గత్వా రాజ్యేనామిత్రకర్శన। నిమంత్రితస్త్వయా భ్రాతా ధర్మమాచరతా సతామ్॥
౭॥ స్థితేన రాజ్ఞో వచనే యథా రాజ్యం విసర్జితమ్। ఆర్యస్య పాదుకే గృహ్య యథాసి పునరాగతః॥౮॥ సర్వమేతన్మహాబా
హో యథావద్విదితం తవ। త్వయి ప్రతిప్రయాతే తు యద్వృత్తం తన్నిబోధ మే॥౯॥ అపయాతే త్వయి తదా సముద్భ్రాం
తమృగద్విజమ్। పరిద్యూనమివాత్యర్థం తద్వనం సమపద్యత॥౧౦॥ తద్ధస్తిమృదితం ఘోరం సింహవ్యాఘ్రమృగాయుతమ్।
ప్రవివేశాథ విజనం సుమహద్దండకావనమ్॥౧౧॥ తేషాం పురస్తాద్బలవాన్గచ్ఛతాం గహనే వనే। వినదన్సుమహానాదం వి
రాధః ప్రత్యదృశ్యత॥౧౨॥ తముత్క్షిప్య మహానాదమూర్ధ్వబాహుమధోముఖమ్। నిఖాతే ప్రక్షిపంతి స్మ నదంతమివ కుంజర
మ్॥౧౩॥ తత్కృత్వా దుష్కరం కర్మ భ్రాతరౌ రామలక్ష్మణౌ। సాయాహ్నే శరభంగస్య రమ్యమాశ్రమమీయతుః॥
౧౪॥ శరభంగే దివం ప్రాప్తే రామస్సత్యపరాక్రమః। అభివాద్య మునీన్సర్వాన్జనస్థానముపాగమత్॥౧౫॥ తతశ్శూర్ప
ణఖా నామ రామపార్శ్వముపాగతా। తతో రామేణ సందిష్టో లక్ష్మణస్సహసోత్థితః॥౧౬॥ ప్రగృహ్య ఖడ్గం చిచ్ఛేద కర్ణ
నాసం మహాబలః। చతుర్దశ సహస్రాణి రక్షసాం భీమకర్మణామ్॥౧౭॥ హతాని వసతా తత్ర రాఘవేణ మహాత్మనా।
ఏకేన సహ సంగమ్య రణే రామేణ సంగతాః॥౧౮॥ అహ్నశ్చతుర్థభాగేన నిశ్శేషా రాక్షసాః కృతాః। మహాబలా మహావీ
ర్యాస్తపసో విఘ్నకారిణః॥౧౯॥ నిహతా రాఘవేణాజౌ దండకారణ్యవాసినః। రాక్షసాశ్చ వినిష్పిష్టాః ఖరశ్చ నిహతో రణే॥
౨౦॥ దూషణశ్చాగ్రతో హత్వా త్రిశిరాస్తదనంతరమ్। తతస్తేనార్దితా బాలా రావణం సముపాగతా॥౨౧॥ రావణానుచరో
ఘోరో మారీచో నామ రాక్షసః। లోభయామాస వైదేహీం భూత్వా రత్నమయో మృగః॥౨౨॥ అథైనమబ్రవీద్రామం

వైదేహీం గృహ్యతామయమ్। అహో మనోహరః కాంత ఆశ్రమో నో భవిష్యతి॥ ౨౩॥ తతో రామో ధనుష్పాణిర్ధావంతమను
నుధావతి। స తం జఘాన ధావంతం శరేణానతపర్వణా॥ ౨౪॥ అథ సౌమ్య దశగ్రీవో మృగం యాతే తు రాఘవే। లక్ష్మణే చాపి ని
ష్క్రాంతే ప్రవివేశాశ్రమం తదా॥ ౨౫॥ జగ్రాహ తరసా సీతాం గ్రహః ఖే రోహిణీమివ। త్రాతుకామం తతో యుద్ధే హ
త్వా గృధ్రం జటాయుషమ్॥ ౨౬॥ ప్రగృహ్య సీతాం సహసా జగామాశు స రావణః। తతస్త్వద్భుతసంకాశాః స్థితాః పర్వత
మూర్ధని॥ ౨౭॥ సీతాం గృహీత్వా గచ్ఛంతం వానరాః పర్వతోపమాః। దదృశుర్విస్మితాస్తత్ర రావణం రాక్షసాధిపమ్
౨౮॥ తతశ్శీఘ్రతరం గత్వా తద్విమానం మనోజవమ్। ఆరుహ్య సహ వైదేహ్యా పుష్పకం స మహాబలః॥ ౨౯॥ ప్రవివేశ తతో
లంకాం రావణో లోకరావణః। తాం సువర్ణపరిక్రాంతే శుభే మహతి వేశ్మని॥ ౩౦॥ ప్రవిశ్య మైథిలీం వాక్యైః సాంత్వ
యామాస రావణః। తృణవద్భాషితం తస్య తం చ నైరృతపుంగవమ్॥ ౩౧॥ అచింతయంతీ వైదేహీ అశోకవనికాం గతా। న్య
వర్తత తతో రామో మృగం హత్వా మహావనే॥ ౩౨॥ నివర్తమానః కాకుత్స్థో దృష్ట్వా గృధ్రం ప్రవివ్యథే। గృధ్రం హతం త
దా దగ్ధ్వా రామః ప్రియసఖం పితుః॥ ౩౩॥ మార్గమాణస్తు వైదేహీం రాఘవస్సహలక్ష్మణః। గోదావరీమన్వచరద్వనో
ద్దేశాంశ్చ పుష్పితాన్॥ ౩౪॥ ఆసేదతుర్మహారణ్యే కబంధం నామ రాక్షసమ్। తతః కబంధవచనాద్రామస్సత్యపరాక్ర
మః॥ ౩౫॥ ఋశ్యమూకం గిరిం గత్వా సుగ్రీవేణ సమాగతః। తయోస్సమాగమాత్పూర్వం ప్రీత్యా హార్దో వ్యజాయత॥
౩౬॥ భ్రాత్రా నిరస్తః క్రుద్ధేన సుగ్రీవో వాలినా పురా। ఇతరేతరసంవాదాత్ప్రగాఢప్రణయస్తయోః॥ ౩౭॥ రామస్య
బాహువీర్యేణ స్వరాజ్యం ప్రత్యపాదయత్। వాలినం సమరే హత్వా మహాకాయం మహాబలమ్॥ ౩౮॥ సుగ్రీవః స్థాపితో రా
జ్యే సహితస్సర్వవానరైః। రామాయ ప్రతిజానీతే రాజపుత్ర్యాశ్చ మార్గణమ్॥ ౩౯॥ ఆదిష్టా వానరేంద్రేణ సుగ్రీవేణ మ
హాత్మనా। దశ కోట్యః ప్లవంగానాం సర్వాః ప్రస్థాపితా దిశః॥ ౪౦॥ తేషాం నో విప్రకృష్టానాం వింధ్యే పర్వతసత్తమే భృ
శం శోకాభితప్తానాం మహాన్కాలోఽత్యవర్తత॥ ౪౧॥ భ్రాతా తు గృధ్రరాజస్య సంపాతిర్నామ వీర్యవాన్। సమాఖ్యా
తి స్మ వసతిం సీతాయా రావణాలయే॥ ౪౨॥ సోఽహం శోకపరీతానాం దుఃఖం తత్ జ్ఞాతీనాం నుదన్। ఆత్మవీర్యం సమాస్థాయ
యోజనానాం శతం ప్లుతః॥ ౪౩॥ తత్రాహమేకామద్రాక్షమశోకవనికాం గతామ్। కౌశేయవస్త్రాం మలినాం నిరానం
దాం దృఢవ్రతామ్॥ ౪౪॥ తయా సమేత్య విధివత్పృష్ట్వా సీతామనిందితామ్। అభిజ్ఞానం మయా దత్తం సీతా ప్రత్యయకారణం॥
౪౫॥ మాం దృష్ట్వా మైథిలీ హృష్టా ప్రశశంసే చ జీవితమ్। తయా సమేత్య విధివద్దృష్ట్వా సర్వమనిందితామ్॥ ౪౬॥ రావణస్య మ
నః కాంతామశోకవనికాం తదా। విధ్వంసయిత్వా సమరే హత్వా రాక్షసపుంగవాన్॥ ౪౭॥ లంకాం చ భస్మసాత్కృత్వా
ప్రహృష్టేనాంతరాత్మనా। అభిజ్ఞానం చ మే దత్తమర్చిష్మాన్స మహామణిః॥ ౪౮॥ అభిజ్ఞానం మణిం లబ్ధ్వా చరితార్థోఽహ
మాగతః। మయా చ పునరాగమ్య రామస్యాక్లిష్టకర్మణః॥ ౪౯॥ అభిజ్ఞానం మయా దత్తమర్చిష్మాన్స మహామణిః। శ్రు
త్వా తు మైథిలీం హృష్టస్త్వాశశంసే చ జీవితమ్॥ ౫౦॥ జీవితాంతమనుప్రాప్తః పీత్వామృతమివాతురః। ఉద్యోజయిష్య
న్నుద్యోగం దధ్రే కామం వధే మనః॥ ౫౧॥ జిఘాంసురివ లోకాంతే సర్వాన్లోకాన్విభావసుః। తతస్సముద్రమాసాద్య
నలం సేతుమకారయత్॥ ౫౨॥ అతరత్కపివీరాణాం వాహినీ తేన సేతునా। ప్రహస్తమవధీన్నీలః కుంభకర్ణం తు రాఘవః
౫౩॥ లక్ష్మణో రావణసుతం స్వయం రామస్తు రావణమ్। స శక్రేణ సమాగమ్య యమేన వరుణేన చ॥ ౫౪॥ మహేశ్వరస్స్వయం
భూభ్యాం తథా దశరథేన చ। తైశ్చ దత్తవరః శ్రీమానృషిభిశ్చ సమాగతః॥ ౫౫॥ సురర్షిభిశ్చ కాకుత్స్థో వరాన్లేభే ప
రంతపః। స తు దత్తవరః ప్రీత్యా వానరైశ్చ సమాగతః॥ ౫౬॥ పుష్పకేణ విమానేన కిష్కింధామభ్యుపాగమత్। తం గంగాం
పునరాసాద్య వసంతం మునిసన్నిధౌ॥ ౫౭॥ అవిఘ్నం పుష్యయోగేన శ్వో రామం ద్రష్టుమర్హసి॥ తతస్తు సత్యం హనుమ
ద్వచో మహన్నిశమ్య హృష్టో భరతః కృతాంజలిః। ఉవాచ వాణీం మనసః ప్రహర్షిణీం చిరస్య పూర్ణాః ఖలు మే మనోర
థః॥ ౫౮॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - ఏకోనత్రింశదుత్తరశతతమస్సర్గః. ******************************

శ్రుత్వా తు పరమానందం భరతస్సత్యవిక్రమః। హృష్టమాజ్ఞాపయామాస శత్రుఘ్నం పరవీరహా॥ ౧॥ దైవతాని
చ సర్వాణి చైత్యాని నగరస్య చ। సుగంధమాల్యైర్వాదిత్రైరర్చంతు శుచయో నరాః॥ ౨॥ సూతాః స్తుతిపురాణజ్ఞాః
వైతాళికాస్తథా। సర్వే వాదిత్రకుశలా గణికాశ్చాపి సంఘశః॥ ౩॥ రాజదారాస్తథామాత్యాః సైన్యాస్సేనాగ

గనాః | బ్రాహ్మణాశ్చ సరాజన్యాః శ్రేణీముఖ్యాస్తథా నరాః ||౪|| అభినిర్యాంతు రామస్య ద్రష్టుం శశినిభం ముఖమ్ | భ
రతస్య వచః శ్రుత్వా శత్రుఘ్నః పరవీరహా ||౫|| విష్టీరనేకసాహస్రాశ్చోదయామాస వీర్యవాన్ | సమీకురుత నిమ్నాని విష
మాణి సమాని చ ||౬|| స్థలాని చ నిరస్యంతాం నందిగ్రామాదితః పరమ్ | సించంతు పృథివీం కృత్స్నాం హిమశీతేన వారిణా ||౭
తతోభ్యవకిరంత్వన్యే లాజైః పుష్పైశ్చ సర్వశః | సముచ్ఛ్రితపతాకాస్తు రథ్యాః పురవరోత్తమే ||౮|| శోభయంతు చ వేశ్మాని
సూర్యస్యోదయనం ప్రతి | స్రగ్దామభిర్ముక్తపుష్పైస్సుగంధైః పంచవర్ణకైః ||౯|| రాజమార్గమసంబాధం కిరంతు శతశో న
రాః | బ్రాహ్మణాశ్చ సరాజన్యాః శ్రేణీముఖ్యాస్తథా గణాః ||౧౦|| ధృష్టిర్జయంతో విజయః సిద్ధార్థో హ్యర్థసాధకః |
అశోకో మంత్రపాలశ్చ సుమంత్రశ్చాపి నిర్యయుః ||౧౧|| మత్తైర్నాగసహస్రైశ్చ శాతకుంభవిభూషితైః | అపరే హేమక
క్ష్యాభిః సగజాభిః కరేణుభిః ||౧౨|| నిర్యయుస్తురగాక్రాంతైః రథైశ్చ సుమహారథాః | శక్త్యృష్టిప్రాసహస్తానాం సధ్వజా
నాం పతాకినామ్ ||౧౩|| తురగాణాం సహస్రైశ్చ గజైర్ముఖ్యైర్నరాన్వితైః | పదాతీనాం సహస్రైశ్చ వీరాః పరివృతా యయుః
౧౪ తతో యానాన్యుపారూఢాః సర్వా దశరథస్త్రియః | కౌసల్యాం ప్రముఖే కృత్వా సుమిత్రాం చాపి నిర్యయుః ||౧౫||
కైకేయ్యా సహితాస్సర్వా నందిగ్రామముపాగమన్ | అశ్వానాం ఖురశబ్దేన రథనేమిస్వనేన చ ||౧౬|| శంఖదుందుభినా
దేన సంచచాలేవ మేదినీ | కృత్స్నం చ నగరం తత్తు నందిగ్రామముపాగమత్ ||౧౭|| ద్విజాతిముఖ్యైర్ధర్మాత్మా శ్రేణీము
ఖ్యైస్సనైగమైః | మాల్యమోదకహస్తైశ్చ మంత్రిభిర్భరతో వృతః ||౧౮|| శంఖభేరీనినాదైశ్చ వందిభిశ్చాభివందితః || ఆ
ర్యపాదౌ గృహీత్వా తు శిరసా ధర్మకోవిదః ||౧౯|| పాండరం ఛత్రమాదాయ శుక్లమాల్యోపశోభితమ్ | శుక్లే చ వాలవ్య
జనే రాజార్హే హేమభూషితే ||౨౦|| ఉపవాసకృశో దీనశ్చీరకృష్ణాజినాంబరః | భ్రాతురాగమనం శ్రుత్వా తత్పూర్వం
హర్షమాగతః ||౨౧|| ప్రత్యుద్యయౌ తతో రామం మహాత్మా సచివైస్సహ | సమీక్ష్య భరతో వాక్యమువాచ పవనాత్మజమ్ ||
౨౨ || కచ్చిన్న ఖలు కాపేయీ సేవ్యతే చలచిత్తతా | న హి పశ్యామి కాకుత్స్థం రామమార్యం పరంతపమ్ ||౨౩|| కచ్చిన్న ఖలు
దృశ్యంతే వానరాః కామరూపిణః | అథైవముక్తే వచనే హనూమానిదమబ్రవీత్ ||౨౪|| అర్థం విజ్ఞాపయన్నేవ భరతం సత్యవి
క్రమమ్ | సదాఫలాన్ కుసుమితాన్ వృక్షాన్ ప్రాప్య మధుస్రవాన్ ||౨౫|| భరద్వాజప్రసాదేన మత్తభ్రమరనాది
తాన్ | తస్య చైష వరో దత్తో వాసవేన పరంతప ||౨౬|| ససైన్యస్య తదాతిథ్యం కృతం సర్వగుణాన్వితమ్ | నిస్వనః శ్రూయ
తే భీమః ప్రహృష్టానాం వనౌకసామ్ ||౨౭|| మన్యే వానరసేనా సా నదీం తరతి గోమతీమ్ | రజోవర్షం సముద్భూతం పశ్య
వాలుకినీం ప్రతి ||౨౮|| మన్యే సాలవనం రమ్యం లోలయంతి ప్లవంగమాః | తదేతద్దృశ్యతే దూరాద్విమలం చంద్రసన్నిభమ్ ||
౨౯ || విమానం పుష్పకం దివ్యం మనసా బ్రహ్మనిర్మితమ్ | రావణం బాంధవైస్సార్ధం హత్వా లబ్ధం మహాత్మనా ||౩౦|| తరు
ణాదిత్యసంకాశం విమానం రామవాహనమ్ | ధనదస్య ప్రసాదేన దివ్యమేతన్మనోజవమ్ ||౩౧|| ఏతస్మిన్ భ్రాతరౌ వీరౌ వై
దేహ్యా సహ రాఘవౌ | సుగ్రీవశ్చ మహాతేజా రాక్షసశ్చ విభీషణః ||౩౨|| తతో హర్షసముద్భూతో నిస్వనో దివమస్పృశ
త్ | స్త్రీబాలయువవృద్ధానాం రామోయమితి కీర్తితే ||౩౩|| రథకుంజరవాజిభ్యస్తేవతీర్య మహీం గతాః ||౩౪|| దదృశుస్తం
| మానస్థం నరాస్సోమమివాంబరే ||౩౪|| ప్రాంజలిర్భరతో భూత్వా ప్రహృష్టో రాఘవోన్ముఖః | స్వాగతేన యథార్థేన తత
తో రామమపూజయత్ ||౩౫|| మనసా బ్రహ్మణా సృష్టే విమానే భరతాగ్రజః | రరాజ పృథుదీర్ఘాక్షో వజ్రపాణిరివా
పరః ||౩౬|| తతో విమానాగ్రగతం భరతో భ్రాతరం తదా | వవందే ప్రయతో రామం మేరుస్థమివ భాస్కరమ్ ||౩౭|| తతో
రామాభ్యనుజ్ఞాతం తద్విమానమనుత్తమమ్ | హంసయుక్తం మహావేగం నిష్పపాత మహీతలే ||౩౮|| ఆరోపితో విమానం త
ద్భరతస్సత్యవిక్రమః | రామమాసాద్య ముదితః పునరేవాభ్యవాదయత్ ||౩౯|| తం సముత్థాప్య కాకుత్స్థశ్చిరస్యాక్షిప
థం గతమ్ | అంకే భరతమారోప్య ముదితః పరిషస్వజే ||౪౦|| తతో లక్ష్మణమాసాద్య వైదేహీం చ పరంతపః | అభివా
ద్య తతః ప్రీతో భరతో నామ చాబ్రవీత్ ||౪౧|| సుగ్రీవం కైకయీపుత్రో జాంబవంతం తథాంగదమ్ |
మైందం చ ద్వివిదం నీలమృషభం పరిషస్వజే ||౪౨|| సుషేణం చ నలం చైవ గవాక్షం గంధమాదనమ్ | శరభం పనసం చైవ భరతః
పరిషస్వజే ||౪౩|| తే కృత్వా మానుషం రూపం వానరాః కామరూపిణః | కుశలం పర్యపృచ్ఛంస్తే ప్రహృష్టా భరతం తదా ||౪౪||
అబ్రవీద్రాజపుత్రస్తు సుగ్రీవం వానరర్షభమ్ | పరిష్వజ్య మహాతేజా భరతో ధర్మిణాం వరః ||౪౫|| త్వమస్మాకం

చతుర్ణాంతు భ్రాతా సుగ్రీవపంచమః। సౌహృదాజ్జాయతే మిత్రమపకారోఽరిలక్షణం॥౪౬॥ విభీషణంచ భరతః సాంత్వం
వాక్యమథాబ్రవీత్। దిష్ట్యా త్వయా సహాయేన కృతం కర్మసుదుష్కరమ్॥ ౪౭ ॥ శత్రుఘ్నశ్చ తదారామమభివాద్య
సలక్ష్మణమ్। సీతాయాశ్చరణౌ పశ్చాద్వవందే వినయాన్వితః॥౪౮॥ రామో మాతరమాసాద్య విషణ్ణాం శోకకర్శితామ్। జ
గ్రాహ ప్రణతః పాదౌ మనో మాతుః ప్రసాదయన్॥౪౯॥ అభివాద్య సుమిత్రాంచ కైకేయీంచ యశస్వినీమ్। స మా
తౄశ్చ తతస్సర్వాః పురోహితముపాగమత్॥౫౦॥ స్వాగతం తే మహాబాహో కౌసల్యానందవర్ధన। ఇతి ప్రాంజ
లయస్సర్వే నాగరా రామమబ్రువన్॥ ౫౧ ॥ తాన్యంజలిసహస్రాణి ప్రగృహీతాని నాగరైః। ఆకోశానీవ పద్మాని దదర్
శ భరతాగ్రజః॥౫౨॥ పాదుకే తే తు రామస్య గృహీత్వా భరతస్స్వయమ్। చరణాభ్యాం నరేంద్రస్య యోజయామాస
ధర్మవిత్॥౫౩॥ అబ్రవీచ్చ తదా రామం భరతస్సకృతాంజలిః। ఏతత్తే రక్షితం రాజన్ రాజ్యం నిర్యాతితం మయా॥౫౪॥ అద్య
జన్మ కృతార్థం మే సంవృత్తశ్చ మనోరథః। యస్త్వాం పశ్యామి రాజానమయోధ్యాం పునరాగతమ్॥౫౫॥ అవేక్షతాం భ
వాన్ కోశం కోష్ఠాగారం పురం బలమ్। భవతస్తేజసా సర్వం కృతం దశగుణం మయా॥౫౬॥ తథా బ్రువాణం భరతం దృష్ట్వా
తం భ్రాతృవత్సలమ్। ముముచుర్వానరా బాష్పం రాక్షసశ్చ విభీషణః॥ ౫౭ ॥ తతః ప్రహర్షాద్భరతమంకమారోప్య రా
ఘవః। యయౌ తేన విమానేన ససైన్యో భరతాశ్రమమ్॥౫౮॥ భరతాశ్రమమాసాద్య ససైన్యో రాఘవస్తదా। అవతీర్య
విమానాగ్రాదవతస్థే మహీతలే॥౫౯॥ అబ్రవీచ్చ తదా రామస్తద్విమానమనుత్తమమ్। వహ వైశ్రవణం దేవమనుజానా
మి గమ్యతామ్॥౬౦॥ తతో రామాభ్యనుజ్ఞాతం తద్విమానమనుత్తమమ్। ఉత్తరాం దిశమాగమ్య జగామ ధనదాలయమ్॥
౬౧॥ పురోహితస్యాత్మసమస్య రాఘవో బృహస్పతేశ్శక్ర ఇవామరాధిపః। నిపీడ్య పాదౌ పృథగాసనే శుభే సహైవ తేనో
పవివేశ రాఘవః॥౬౨॥ ఇతి శ్రీరామాయణే - యుద్ధకాండే - త్రింశదుత్తరశతతమస్సర్గః. ********************

శిరస్యంజలిమాధాయ కైకేయ్యానందవర్ధనః। బభాషే భరతో జ్యేష్ఠం రామం సత్యపరాక్రమమ్॥౧॥ పూజితా
మామికా మాతా దత్తం రాజ్యమిదం మమ। తద్దదామి పునస్తుభ్యం యథా త్వమదదా మమ॥౨॥ ధురమేకాకినా న్యస్తామృష
భేణ బలీయసా। కిశోరవద్గురుం భారం న వోఢుమహముత్సహే॥౩॥ వారివేగేన మహతా భిన్నస్సేతురివ క్షరన్। దుర్బంధన
మిదం మన్యే రాజ్యచ్ఛిద్రమసంవృతమ్॥ ౪॥ గతిం ఖర ఇవాశ్వస్య హంసస్యేవ చ వాయసః। నాన్వేతుముత్సహే రామ తవ
మార్గమరిందమ॥ ౫॥ యథా చారోపితో వృక్షో జాతశ్చాంతర్నివేశనే। మహాంశ్చ సుదురారోహో మహాస్కంధప్ర
శాఖవాన్॥౬॥ శీర్యేత పుష్పితో భూత్వా న ఫలాని ప్రదర్శయన్। తస్య నానుభవేదర్థం యస్య హేతోస్సరోప్యతే॥౭॥ ఏ
షోపమా మహాబాహో త్వమర్థం వేత్తుమర్హసి। యద్యస్మాన్మనుజేంద్ర త్వం భక్తాన్ భృత్యాన్న శాధి హి॥ ౮ ॥ జగద
ద్యాభిషిక్తం త్వామనుపశ్యతు సర్వతః। ప్రతపంతమివాదిత్యం మధ్యాహ్నే దీప్తతేజసమ్॥ ౯॥ తూర్యసంఘాతనిర్ఘో
షైః కాంచీనూపురనిస్వనైః। మధురైర్గీతశబ్దైశ్చ ప్రతిబుధ్యస్వ రాఘవ॥౧౦॥ యావదావర్తతే చక్రం యావతీ చ వసుం

ధరా। తావత్త్వమిహ సర్వస్య స్వామిత్వమనువర్తయ॥౧౧॥ భరతస్య వచః శ్రుత్వా రామః పరపురంజయః। తథేతి ప్రతిజ
గ్రాహ నిషసాదాసనే శుభే॥౧౨॥ తతశ్శత్రుఘ్నవచనాన్నిపుణాశ్శ్మశ్రువర్ధకాః। సుఖహస్తాస్సుశీఘ్రాశ్చ రాఘవం పర్యు
పాసత॥౧౩॥ పూర్వం తు భరతే స్నాతే లక్ష్మణే చ మహాబలే। సుగ్రీవే వానరేంద్రే చ రాక్షసేంద్రే విభీషణే॥౧౪॥ విశోధిత
జటస్స్నాతశ్చిత్రమాల్యానులేపనః। మహార్హవసనో రామస్తస్థౌ తత్ర శ్రియా జ్వలన్॥౧౫ ॥ ప్రతికర్మ చ రామస్య
కారయామాస వీర్యవాన్। లక్ష్మణస్య చ లక్ష్మీవానిక్ష్వాకుకులవర్ధనః॥౧౬॥ ప్రతికర్మ చ సీతాయాః సర్వా దశరథస్త్రి
యః। ఆత్మనైవ తదా చక్రుర్మనస్విన్యో మనోహరమ్॥౧౭ ॥ తతో వానరపత్నీనాం సర్వాసామేవ శోభనమ్। చకార య
త్నాత్కౌసల్యా ప్రహృష్టా పుత్రలాలసా॥౧౮ ॥ తతశ్శత్రుఘ్నవచనాత్సుమంత్రో నామ సారథిః। యోజయిత్వాభిచ
క్రామ రథం సర్వాంగశోభనమ్॥ ౧౯ ॥ అర్కమండలసంకాశం దివ్యం దృష్ట్వా రథోత్తమమ్। ఆరురోహ మహాబాహూ
రామస్సత్యపరాక్రమః॥౨౦॥ సుగ్రీవో హనుమాంశ్చైవ మహేంద్రసదృశద్యుతీ। స్నాతౌ దివ్యనిభైర్వస్త్రైర్జగ్మతుశ్శు
భకుండలౌ॥౨౧॥ వరాభరణసంపన్నా యయుస్తాశ్శుభకుండలాః। సుగ్రీవపత్న్యస్సీతా చ ద్రష్టుం నగరముత్సుకాః॥౨౨॥ అ
యోధ్యాయాం తు సచివా రాజ్ఞో దశరథస్య యే। పురోహితం పురస్కృత్య మంత్రయామాసురర్థవత్॥౨౩॥ ... కోవి

జయశ్చైవ సుమన్త్రశ్చైవ సంగతాః। మన్త్రయన్ రామవృద్ధ్యర్థమృద్ధ్యర్థం నగరస్య చ॥౨౪॥ సర్వమేవాభిషేకార్థం
జయార్హస్య మహాత్మనః। కర్తుమర్హథ రామస్య యద్యన్మంగళపూర్వకమ్॥౨౫॥ ఇతి తే మన్త్రిణస్సర్వే సందిశ్య తు
పురోహితమ్। నగరాన్నిర్యయుస్తూర్ణం రామదర్శనబుద్ధయః॥౨౬॥ హరియుక్తం సహస్రాక్షో రథమిన్ద్ర ఇవానఘః
ప్రయయౌ రథమాస్థాయ రామో నగరముత్తమమ్॥౨౭॥ జగ్రాహ భరతో రశ్మీన్ శత్రుఘ్నశ్ఛత్రమాదదే। లక్ష్మణో వ్య
జనం తస్య మూర్ధ్ని సంపర్యవీజయత్॥౨౮॥ శ్వేతం చ వాలవ్యజనం జగ్రాహ పురతః స్థితః। అపరం చన్ద్రసంకాశం రాక్ష
సేన్ద్రో విభీషణః॥౨౯॥ ఋషిసంఘైస్తదాకాశే దేవైశ్చ సమరుద్గణైః। స్తూయమానస్య రామస్య శుశ్రువే మధురధ్వనిః॥
౩౦॥ తతశ్శత్రుంజయం నామ కుంజరం పర్వతోపమమ్। ఆరురోహ మహాతేజాః సుగ్రీవో వానరోత్తమః॥౩౧॥ నవనాగసహ
స్రాణి యయురాస్థాయ వానరాః। మానుషం విగ్రహం కృత్వా సర్వాభరణభూషితాః॥౩౨॥ శంఖశబ్దప్రణాదైశ్చ దున్దు
భీనాం చ నిస్వనైః। ప్రయయౌ పురుషవ్యాఘ్రస్తాం పురీం హర్మ్యమాలినీమ్॥౩౩॥ దదృశుస్తే సమాయాన్తం రాఘవం స
పురస్సరమ్। విరాజమానం వపుషా రథేనాతిరథం తదా॥౩౪॥ తే వర్ధయిత్వా కాకుత్స్థం రామేణ ప్రతినన్దితాః। అనుజ
గ్ముర్మహాత్మానం భ్రాతృభిః పరివారితమ్॥౩౫॥ అమాత్యైర్బ్రాహ్మణైశ్చైవ తథా ప్రకృతిభిర్వృతః। శ్రియా విరురు
చే రామో నక్షత్రైరివ చన్ద్రమాః॥౩౬॥ స పురోగామిభిస్తూర్యైస్తాళస్వస్తికపాణిభిః। ప్రవ్యాహరద్భిర్ముదితైర్మం
గళాని యయౌ వృతః॥౩౭॥ అక్షతం జాతరూపం చ గావః కన్యాస్తథా ద్విజాః। నరా మోదకహస్తాశ్చ రామస్య పురతో య
యుః॥౩౮॥ సఖ్యం చ రామస్సుగ్రీవే ప్రభావం చానిలాత్మజే। వానరాణాం చ తత్కర్మ రాక్షసానాం చ తద్బలమ్॥౩౯॥ విభీ
షణస్య సంయోగమాచచక్షే చ మన్త్రిణామ్। శ్రుత్వా చ విస్మయం జగ్మురయోధ్యాపురవాసినః॥౪౦॥ ద్యుతిమానేతదా
ఖ్యాయ రామో వానరసంవృతః। హృష్టపుష్టజనాకీర్ణామయోధ్యాం ప్రవివేశ హ॥౪౧॥ తతో హ్యభ్యుచ్ఛ్రయన్ పౌరాః ప
తాకాస్తే గృహే గృహే। ఐక్ష్వాకాధ్యుషితం రమ్యమాససాద పితుర్గృహమ్॥౪౨॥ అథాబ్రవీద్రాజసుతో భరతం ధ
ర్మిణాం వరమ్। అర్థోపహితయా వాచా మధురం రఘునన్దనః॥౪౩॥ పితుర్భవనమాసాద్య ప్రవిశ్య చ మహాత్మనః। కౌస
ల్యాం చ సుమిత్రాం చ కైకేయీమభివాద్య చ॥౪౪॥ యచ్చ మద్భవనం శ్రేష్ఠం సాశోకవనికం మహత్। ముక్తావైడూర్య
సంకీర్ణం సుగ్రీవాయ నివేదయ॥౪౫॥ తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా భరతస్సత్యవిక్రమః। పాణౌ గృహీత్వా సుగ్రీవం ప్రవివేశ
తమాలయమ్॥౪౬॥ తతస్తైలప్రదీపాంశ్చ పర్యంకాస్తరణాని చ। గృహీత్వా వివిశుః క్షిప్రం శత్రుఘ్నేన ప్రచోదితాః॥౪౭॥
ఉవాచ చ మహాతేజాః సుగ్రీవం రాఘవానుజః। అభిషేకాయ రామస్య దూతానాజ్ఞాపయ ప్రభో॥౪౮॥ సౌవర్ణాన్వాన
రేన్ద్రాణాం చతుర్ణాం చతురో ఘటాన్। దదౌ క్షిప్రం స సుగ్రీవః సర్వరత్నవిభూషితాన్॥౪౯॥ యథా ప్రత్యూషసమ
యే చతుర్ణాం సాగరాంభసామ్। పూర్ణైర్ఘటైః ప్రతీక్షధ్వం తథా కురుత వానరాః॥౫౦॥ ఏవముక్తా మహాత్మానో
వానరా వారణోపమాః। ఉత్పేతుర్గగనం శీఘ్రం గరుడా ఇవ శీఘ్రగాః॥౫౧॥ జాంబవాంశ్చ హనూమాంశ్చ వేగదర్శీ చ
వానరః। ఋషభశ్చైవ కలశాన్ జలపూర్ణానథానయన్॥౫౨॥ నదీశతానాం పంచానాం జలం కుంభేషు చాహరన్।
పూర్వాత్సముద్రాత్కలశం జలపూర్ణమథానయత్॥౫౩॥ సుషేణస్సత్త్వసంపన్నః సర్వరత్నవిభూషితమ్। ఋషభో
దక్షిణాత్తూర్ణం సముద్రాజ్జలమాహరత్॥౫౪॥ రక్తచన్దనశాఖాభిః సంవృతం కాంచనం ఘటమ్। గవయః పశ్చిమాత్తో
యమాజహార మహార్ణవాత్॥౫౫॥ రత్నకుంభేన మహతా శీతం మారుతవిక్రమః। ఉత్తరాచ్చ జలం శీఘ్రం గరుడానిల
విక్రమః॥౫౬॥ ఆజహార స ధర్మాత్మా నలస్సర్వగుణాన్వితః। తతస్తైర్వానరశ్రేష్ఠైరానీతం ప్రేక్ష్య తజ్జలమ్॥౫౭॥ అభిషే
కాయ రామస్య శత్రుఘ్నస్సచివైస్సహ। పురోహితాయ శ్రేష్ఠాయ సుహృద్భ్యశ్చ న్యవేదయత్॥౫౮॥ ***********

శ్రీరామస్య పట్టాభిషేకఘట్టః.

తతస్స ప్రయతో వృద్ధో వసిష్ఠో బ్రాహ్మణైస్సహ। రామం రత్నమయే పీఠే సహసీతం న్యవేశయత్॥౫౯॥ వసిష్ఠో వామదేవశ్చ
జాబాలిరథ కాశ్యపః। కాత్యాయనో గౌతమశ్చ సుయజ్ఞో విజయస్తథా॥౬౦॥ అభ్యషించన్నరవ్యాఘ్రం ప్రసన్నేన సుగ
న్ధినా। సలిలేన సహస్రాక్షం వసవో వాసవం యథా॥౬౧॥ ఋత్విగ్భిర్బ్రాహ్మణైః పూర్వం కన్యాభిర్మన్త్రిభిస్తథా।
యోధాశ్చైవాభ్యషించంస్తే సంప్రహృష్టాస్సనైగమైః॥౬౨॥ సర్వౌషధిరసైర్దివ్యైర్దైవతైర్నభసి స్థితైః। చతుర్భి

